CATALOGUS GLORIAE MUNDI D. BARTHOLOMAEI CHASSANAEI...

Barthelemy : de Chasseneuz

CATALOGVS GLORIAE MVNDI

D. BARTHOLOMÆI CHASSANAEI BVRGVNDI

APVD AQVAS SEXTIAS IN SENATV DECVRIÆ PRÆSIDIS, AC VIRI CLARISSIMI,

In quo doctissimè simul & copiosissimè de Dignitatibus, Honoribus, Prærogatiuis, & Excellentia Spirituum, Hominum, Animantium, rerúmque cæterarum omnium, quæ Cælo, Mari, Terra, infernóque ipso continentur, ita differitur, vt

NIHIL de diuina Maiestate, Angelorum choris, beatorúmque ordinibus:

NIHIL de hominibus, *siue Ecclesiasticis*, vt sunt Pontifices, Patriarchæ, Archiepiscopi, Episcopi, Abbates, Prepositi, Protonotarij, Archipresbyteri, Archidiaconi, Presbyteri, Diaconi, Canonici, Clerici, Sacræque militiæ, & Monachorum variæ familiæ: *siue Secularibus*: vt sunt Imperatores, Reges, Archiduces, Duces, Principes Marchiones, Comites, Barones, Nobiles, Cãcellarij, Præsides, Consiliarij, Secretarij, Prætores, Assessores, Aduocati, Scribæ, Apparitores, Admiralli, Marescalli, Tribuni militũ, Primipilarij, Centuriones, gregarij milites, Theologi, Iurisconsulti, Medici, Philosophi, Poëtæ, Historici, Grammatici, Dialectici, Mathematici, Geometræ, Musici, Venatores, Piscatores, Aucupes, Agricolæ, Mercatores, Typographi, Argentarij, Aurifabri, Fabri lignarij, ferrarij, murarij, in summa mechanicarum omnium artium professores.

NIHIL de animalibus, feris, quadrupedibus, reptilibus venenatis, de auium & piscium variis generibus:

NIHIL denique de rerum principiis, zonis cœli, partibus orbis, Regnis, Insulis, Fluuiis, Ciuitatibus, Arcibus, Templis, Theatris, Pyramidibus, Obeliscis, Labyrinthis, Bibliothecis, Sepulchris, hortis, Balneis, Arboribus, Syluis, Frugibus, Herbis, Radicibus, Lapidibus, Gemmis, Coloribus Floribus Metallis, vt nihil, inquam, horum omnium præter alia infinita, intactum, & non egregiè explicatum præteritum sit.

Editio postrema in libros duodecim diuisa. Summo studio & labore collatis manuscriptis exemplaribus quæ ab ipsius hæredibus hodie in lucem edita fuerunt.

Præterea accessit INDEX locupletissimus & purgatissimus Materiarum Rerum & Verborum.

Sel.

COLONIAE ALLOBROGVM. 6.

APVD PHILIPPVM ALBERTVM.

M. D. C. XVII.

AVTHORIS PROOEMIVM SIVE AD LECTOREM

PRAEFATIO.

VETERVM nos monet authoritas, patrum vestigia (si à scopo veritatis & virtutis non deuiarint) imitari debere, & aliquo genere exercitationis animum pellicere. Cum plurima mortalibus commoda per exercitationem damna vero per segnitiem, eueniant. Nam si fidei Platonicæ non dissentia n, qui diu ab instituto opere desuescunt, & feriantur, otij consuetudinem plerunque induunt, quam postmodum nisi grauatim cauere nequeunt. Ideo Appium Claudium dicere solitum accepimus, Valerio teste *lib.7.tit.de sapienter dictis.cap.2.* Negotium populo Romano potius quam otium committi debere, quoniam qui rem exploratum habebat, ingenuos homines agitatione rerum, & exercitatione ad capessendam virtutem excitari. Contra vero otio & quiete desidiam, torporem, & socordiam resolui, & prolabi. Emollit enim vires (*vt inquit Menander*) sicut rubigo ferrum. Propterea Alexander Macedo, quo die nihil gesserat, se non regnasse existimabat. Ideo recenset Guil. Leporeus Heduen. *in tract. suo artis memoratiuæ, in c. otium. lib.* 4. Athenienses ignauos homines & languore marcescentes, qui vitam in ganeis & popinis aliisque illecebrosis locis silentio transigebant, in forum protrahere solitos esse, eosque vt facinorosos plectere. Quod, teste Quint. memoriam exercitatione redigendam conuenit, ne nobis discamus ignoscere. Nam memoria, nisi exerceatur, confestim tabescit, solitóque vigore destituitur. Et teste Cassiod. 11. *variar. in prolog.* Ægrescit ingenium, nisi iugi lectione reparetur. Cito expenduntur horrea, quæ assidua non fuerint adiectione fulcita: Thesaurus quam facile profunditur, si nullis iterum pecuniis compleatur. Sic & humanus sensus, si cum alieno non sarcitur inuento, cito potest attenuari de proprio.

Hanc rem igitur (spectatissime lector) apud me anxie volutans, laborem humeris, licet viribus imparem imponere non veritus: (Ad hoc etiã me adhortante Ouid. ad Rufinum dicente) *Vt desint vires, tamen est laudanda voluntas:* Hunc gloriæ mundi Catalogum, vt vires ingenij excitarem, congerere non erubui. Sicut etenim diligenti cura pretia prædiorum ampliantur, ita si negligentius habita sint, minui ea necesse est, vt asserit Iurisconsf. Callistratus *in l. non intelligitur. §. diui fratres ff de iure fisci.* Et vitium fouet ipsa suum cessatio iugis ab opere, aut studio, amántque longa otia culpam. Diligentia ergo præferenda (cum mater omnium virtutum & operum sit) Desidia verò est valde animis periculosa, atque miserabilis. Animum enim corrumpit, teste Cicerone, 4. *Rhetor.* Et omnia lædit, vt *in auth. de quæstore. §. hac omnia collat. 7. & leg. penultima. Cod. de anna. except.* Etiam Nouerca Eruditionis dicitur. *canon. nihil* 83. *distinctio.* Exercitatione itaque valere solet ingenium, virtus studiorum augetur, memoria conseruatur, & remissi, oscitantésque animi fiunt vegetiores. Vnde per exercitium lectionis quis reperit scientiæ margaritam text. *in cap. post translationem §. verum. vers. item si quis. de renunciat.* & legendo libros, melior & doctior quis efficitur. *l. penultima. in fin. ff. ad exhibendum.* Et omne artificium per exercitium recipit incrementum. *text. in l. legatis seruis §. ornatricibus. ff. de leg. tertio. & l. milites. C. de re milit. lib.* 12. vnde moraliter Ausonius Poeta Gallicus, hominem pigrum *in suis Epig.* sic increpat.

Sanus piger febriente multo est nequior,
Potat duplum dapésque duplices deuorat.

Etiam Diuus Hieron. quantum otium sit fugiendum, his verbis ostendit: *Semper facito aliquid boni operis, vt te Diabolus occupatum inueniat* relatus *in c. nunquam de consecr. dist.* 5. & ibidem, *Scribantur & libri, & manus operetur cibos, & anima saturetur lectione, in desideriis autem est omnis ociosus.*

Quapropter (lector attente) ne vitio illo desidiæ arguerer, & excusso negligentiæ somno, post Commentaria nostra super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, iamdiu absoluta & in propatulo conspersa, huic operi animum applicui, in quo quædam non modica de prærogatiuis, præeminentiis, præstantiis & excellētiis, quæ circa Honores, Laudes, Gloriam, Dignitates, Commendationes, etiam statum & ordinem non solum Cœlestium, verum etiam Terrestrium & infernorum versantur. Deo autore tentare non erubui. Maxime circa ea, quæ omni fere statui mortalium, cuiuscunque conditionis fuerint, ornamentum & decorem afferre possent, in hoc opus conieci. Eoque paulo audacior factus, quod ad hæc tempora mortalium nemo scriptis redegerit. Tum quia in Gymnasiis, tum etiam quia in Forensi vsu (vt spero) probabitur: Licet hoc opus nostrum non assero tale, vt eruditum & venustum habeatur: sed ea est nostri satietas, si non solum circa iura Patriæ, verum etiam pro communi vtilitate (cum honor omnes tangat) elaborasse videamur, & sic apud rediuiuos eloquentia Camillos oblectamentū, ne dicam adiumentum reputetur. Cum diuersos diuersa iuuent, non omnibus horis omnia conueniant. Et nihil vtilius in vita comperiet quisquam, quam noscere ordinem & finem sui status, de quibus est nobis hoc opere explicandum, ac propter inopinatū & præposterum quod sæpe moribus & actibus nocet non erretur, curandum est. Vnde non immerito dicit Cicero in Paradox. *Cum quicquid peccatur, perturbatione peccatur rationis atque ordinis. Perturbata autem semel ratione atque ordine, nihil possit agi, quo magis peccari posse videatur.* Et scribitur *ad Corinth.* 14. *Omnia honeste, & secundum ordinem fiant in vobis.* Et vulgo dici solet, *Vbi non est ordo, ibi est confusio*, glos. in verbo confusum. in §. inordinatim vero in Auth. de hæred. & falcid. col. 1. Ideo his rebus quæ tractantur in vita, modum quendam adhibentes, & ordinem, honestatem & decus conseruabimus. Et licet omnes natura simus æquales, culpa tamen exigente, alij sunt superiores, alij inferiores. *canon. de Constātinopolitana* 22. *distin.* vt superiores culpas puniant, & subditos ad concordiam ducant. *cap. licet.* 45. *distinct. & canon. fin. qui incipit, ad hoc.* 89. *distinct.* vbi inquit text. *Ad hoc dispensationis prouisio, gradus diuersos, & ordines constituit esse distinctos, vt dum reuerentiam minores potioribus exhiberent, & potiores minoribus dilectionem impenderent, vera concordia fieret, & ex diuersitate contentio, & recte officiorum gereretur administratio singulorum. Neque enim vniuersitas alia poterat ratione subsistere, nisi huiusmodi magnus eam differentiæ ordo seruaret.* Quia vero quæque Creatura in vna eadémque qualitate gubernare, vel viuere non potest, cœlestium militiarum exemplar nos instruit. Quia dum sunt Angeli, sunt Archangeli: liquet, quia non sunt æquales, sed in potestate & ordine differunt alter ab altero. Etiam ordo naturalis & hæc iustitia est, vt minor seruiat maiori, vt dicit text. *in cap. est ordo.* 33. *qu.* 5. Et vere quisque seipsum agnoscere poterit, si nulli suum officium seu ministerium subtrahatur, si vnicuique sua iurisdictio seruetur, & ordo rerum non confundatur: nec superiores officia inferiorum sibi vendicent, nec inferiores ditionem, directionem, atque correctionem non refugiant: quia tunc vniuersale bonum optime gubernaretur: & nullus est, qui non teneatur alicui obedire, alias acephalus esset. *cap. nulli.* 39. *distinct. cum cap. sequen.* Etiam absurdum est, si promiscuis actibus rerum turbentur officia *l. repetita.* C. *de Episcop. & cleric. l. consulta.* §. *absurdum.* C. *de testam. & c. esto subiectus.* 95. *distinct.* Et sicut indecorum est, vt in corpore humano alterum membrum alterius fungatur officio, ita nimirum noxium est, si singula rerum ministeria personis totidem non fuerint distributa. *cap.* 1. 89. *distinct.* Sed hodie, proh dolor, complures eo præsumptionis, ac temeritatis fumo caligant, inanis gloriæ cupidi, honorum, magistratuum, dignitatum & officiorum ambitiosi, non vt prosint, sed ad hoc, vt præsint. Contra quos *cap. fin.* 40. *dist.* quicunque desiderauerit primatum in terra inueniet confusionem in cœlo, nec inter seruos Christi computabitur. Non enim qui maior fuerit in honore inter homines, ille est iustior: sed qui fuerit iustior, ille maior: quia non gradus elegantior, sed vitæ melioris actio comprobatur. *c. sicut.* 2 2. *q.* 4. *& c. sunt nonnulli* 16. *q.* & nemo sibi honorem assumere debet. *text. in c. in scripturis* §. 1. 8. *qu.* 1. Saltem qui honore alios præstat, ita scientia præcellere debet, alias vilissimus est. *tex. in c. vilissimus.* 1. *qu.* 1.

Sed

Sed quoniam nemo etiam reperitur adeo constans, fortis & magnanimus, quin aliquando honoris & gloriæ stimulis exagitetur. Cum nullus exaltari aut reuereri renuat: aut ob bene & præclare gesta, administrationem, literaturam, corporis elegantiam, vel ex altera naturæ largitate, seu fortunæ, vel gratiæ donis, & huiusmodi, vt præclare disseruit Polycraticus *lib.* 8. *cap.* 2. Quoniam virtus comitem secum semper trahit honorem, velut corpus vmbram, *vt ait Francisc. Patritius, & teste Cicerone in Paradoxis*: vt quisque est maxime boni particeps, ita & laudabilis maxime. Neque est vllum bonum, de quo non is, qui id habeat, honeste possit gloriari: & qui negligit famam suam, seu dignitatis statum, crudelis est, *tex. est in c. nolo* 12. *qu.* 1. *& habetur.* 1 *ad Corinth.* 9. *& refert text. in c. sacerdos.* 1. *q.* 2. expedit mihi magis mori, quam vt gloriam meam quis euacuet. Et Tullius in 1. Offic. *Negligere quid de se quisquã sentiat, non solum arrogantis est, sed etiã omnino dissoluti.* Et idem: *Non minus promptiores esse debemus, atque parati dimicare de honore & gloria, quam de commodis nostris.* Nec etiam quis ita humilis telogonus, seu inglorius esse debet, vt contemni se patiatur, nec plus subiici, quam expediat. *text. in cap. admonendi.* 2. *q.* 7. Maxime contemni solet magistratus, ac regendi frangitur authoritas, dum nimium seruatur humilitas text. *in cap. quando.* 86. *distinct.* sed augere debet ex ingenio dignitatis statum & authoritatem, ne contemptibilis videatur. *l. nec quicquam.* § *circa ff. de offic. proconsf. & legati. l. obseruandam. de offic. præsid. ff.* ideò medium tenendum est. gloss. *in verb. aduocatos. in dict.* §. *circa.* & gloss. *in verb. modum. in cap.* 2. *de offi. custodis.* quæ id comprobat his versibus.

Cum media semper gaudebam ludere forma,
Maior enim mediis gratia rebus inest.
Et iterum:
Inter vtrumque vola, medio tutissimus ibis.

Honores ergo ita prosequi possumus, dummodo declinemus ambitionem. Sed cauendum est, ne virtutis specie decipiat nos vitium, quia pauci hodie honores contemnunt. Cum ita maxime solent homines affectare opes, voluptates, & honores, & gentes ambulant in vanitate sensus sui. *Ad Eph.* 4. Et volunt seu amant (prout dicit Christus de Scribis & Pharisæis, *Matth.* 23. *Marc.* 12. *& Luc.* 11.) in stolis ambulare, in primis cathedris sedere in Synagogis, & primos recubitus in cœnis, & salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi. Et multi ex Principibus magis dilexerũt gloriam hominũ, quam gloriam Dei. *Ioan.* 14. Et vnus petit sedere ad dextram, & alter ad sinistram in gloria, vt habetur *Marc.* 10. de filiis Zebedæi. Et esse in honore placet, teste Ausonio, *in Ecloga de vita humana.* Et quemadmodum contra naturam est, vt quis sit sine peccato, *tex. est in c. vnum*, §. *nomine.* 25. *distin.* ita dicendum est, quod rara auis est, quæ non tendat in altũ, nullúsque respuit gloriam aut honorem. Et si quis reperiatur, quis est ille, & laudabimus eum? Ecclesiast. 30. *Felix ille tamen, coruo quoque rarior albo*, ait Iuuenal. *Satyr.* 7. Imo omnes conuersi sunt ad cursum suum, quasi equus impetu vadens in prælium. *Ierem.* 8. Ipsi etiam Philosophi in frontibus librorum, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt. In illo enim, in quo prædicationem gloriamque despiciunt, prædicari de se ac nominari volunt. Ita inquit Cicer. *in suis Orationibus.* Et quia etiam honores quis interdum consequitur ex fortuna, & non ex virtute, sicut vere dicere possumus cum Virgilio in suo Opusculo de fortuna:

Fortuna immeritos auget honoribus,
Fortuna innocuos cladibus afficit.
Ita nec minus vere dicit Ouid. *lib.* 2. *de Art.*
Curia pauperibus clausa est, dat census honores.
Et idem 1 *Fastorum*
In pretio pretium nunc est, dat census honores.
Census amicitias, pauper vbique iacet.

Et non solum omnia venalia Romæ, sed vbique, & sicut de moribus vltima fiet quæstio ait Iuuen. *Satyr.* 3. sic & de sapientia, literatura & virtutibus: vnde emanauit adagiũ. *Corchorus inter olera.* Contra eos, qui magnis honoribus inhiant, cum ipsi sint nihili. Sed non me capit admiratio, quia sæpe vbi plurimus intellectus & ratio, ibi maxima fortuna. Aristoteles *in lib. de bo. fortun.* & Boetius *de consolatione Philosophiæ. lib.* 1. *Metr.* 5.

At peruersi resident celso mores solio,
Latet obscuris condita virtus clara tenebris.

Ideo in his modestiæ partib. vtemur, si nimias libidines honoris, pecuniæ, similiumque rerum vituperabimus, si vnamquamque rem certo naturæ termino definiemus, si quod cuique satis est, ostendemus, & si nimium progredi dissuadebimus, & modum vnicuique rei statuemus, vt inquit Cicero 3. *Rhetor. noua.* & Horat. 1. *lib. sermonum* sic ait:

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos vltra, citráque nequit consistere rectum.

Et Martialis.

Illud quod medium est, atque inter vtrumque probatur,
Nec volo quod cruciat, nec volo quod satiat.

Nam sæpe ex laudis præconio innascitur superbiæ inflatio. *c. sunt plurimi. 6. q. 1.* Et nemo plus æquo alium laudare debet, ne sibi debitum subtrahat, cum infert indebitum. *c. nullus. 99. dist.* Nemo tamen nisi vanus, falso lætatur honore. Et *hoc faciunt stulti, quos gloria vexat inanis,* ait ille moralissimus Cato. Cum stultus honores sæpe dat indignis, inquit Horatius 1. *sermonum.* Ideo cauere debemus in his, ne aretalogi aut arguti esse videamur. vnde Aristot. vt refert Laertius *in lib. de vita & moribus Philosophorũ,* dicebat de duobus hominum generibus vehementer admirari: de illo scilicet, in quo bona non sunt, & hæc, si de ipso dicantur, acceptat, & gaudet. Et de illo, de quo mala proferuntur, quæ in eo non sunt, & inde turbatur. Natura quippe ferme omnium prõptior est, ac paratior ad culpandum ea, quæ minus recte agi arbitramur, quam ad laudandum ea, quæ cum virtute fieri videntur.

Nec me ab instituto opere quisquam verborum buccinator reuocare potuit, verbis me lacessans: quid te diebus noctibúsque in tot scriptis torqueas, & vexes, cum tota pene mundi machina turbetur per innumerosa interpretum & autorum volumina? Adeo quod in ea oleuit consuetudo, vt si quis syllabarius, aut semivir literarum opus aliquod (quod aiunt) rudi Minerua compegerit, magis quam fabreceferit, dignum statim existimemus, quodque lecturiant omnes & empturiant, quemadmodum & antiquis factum est temporibus, vt *in l. 1. §. nostram ibi, nullus iurisperitis. & in l. 2. §. hac autem C. de veteri iure enuclean.* & iuxta dictum Horatij:

Scribimus indocti, doctique poemata passim.

Quia in primis responsum patet, quod multorum hortatu & persuasionibus quæ permissa sunt, saltem in opere ordinato ad bonum, vt voluit Ioan. Faber Cancellarius Franciæ, & quidem meritissimus *in §. cúmque hec in proœm. Instit.* vt hoc opus iam inceptum perficerem, completúmque & absolutum in apertum referrem, stimulatus sum. Nec vltra protelare, nec diem de die ducere valui, quin in lucem prodiret. Ad hoc etiam me hortante Auson. Epig. dum sic inquit:

Gratia qua tarda est ingrata est, gratia namque
Cum fieri properat, gratia grata magis.

Nec etiam quis ignorat (nisi iners) quod scientia, qualis est in homine, publicanda licite venit, per eundem Cancellarium *in d. l. 2. C. de vet. iur. enucl.* comprobando, prout habetur Prou. 11. *Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis.* pro quo facit text. *in l. annonam. ff. de extraor. crim.* & per dictum Senecæ. *In hoc gaudebo aliquid addiscere vt doceam, vt vlla res me delectet, licet eximia & salutaris, quam mihi vni sciturus sum.* Et Eccl. 24. *Videte, quod non solum laboraui mihi, sed omnibus exquirentibus disciplinam. Sapientia enim dando fit largior, retinendo minoratur.* Ideo dicit Hieron. ad Rustic. monach. *Ama scientiam scripturarum.* vt in *c. nunquam. de consecr. dist. 5.* Et longo tempore disce, quæ postmodum doceas. *c. sic viue. & c. si clericatur. 16. q.* & plus proficit Doctor docendo, quam curatus Sacramenta ministrando *vt colligitur in c. cùm ex eo. de elect. in 6.* & non sufficit tantum studuisse, sed & opera studij facere oportet. *arg. c. cauete. 22. q. 5.* Sicut nec prodest triticum seminare, & fructum eius non tollere: & domum construere, & non illic habitare. *vt ait text. in c. quia sanctitas. 50. distinct.* Et quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? & quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? vt habetur 1. *ad Corinth. 9.* & præclare inquit Bald. in proœm. decretal. *Quemadmodum turpe est diuiti decedere sine harede, ita miserrimum habenti gratiam intellectus posteris & studiosis nihil scriptum, tanquam hæreditarium relinquere.*

Etiam multa chartis commendanda sunt, cum omnia simul memoria retineri non possint. *vt in d. l. 2. §. si quid autem. C. de veter. iur. enucl.* cum labilis sit. *l. peregre. circa prin. ff. de acq. poss.* Et nisi antiquorum dicta & gesta scriptis demandata fuissent, in hominum memoria nullatenus versarentur. Ideo scriptura rerum omnium cõseruatio dici potest. Ea tamen præcipue scribenda & legenda sunt, atque mentibus infigenda, quæ memorabilia

rabilia sunt, iuxta dictum Ausonii ad nepotem de studio, vbi ita inquit: *Perlege quodcunque est memorabile*, & rursus prima monebo. *Perlege quodcunque est memorabile.*

Nec putet quispiam, nos velle vti verbis antiquariis, inusitatis, aut obsoletis (quod & vetat Aul. Gellius *noct. Attic. lib.* 11 *cap.* 7.) vt lectorem vnoquoque verbo suspensum teneant. Nescius videor, si incultum & inusitatum antiquarij sermonem cuiquã gratum existiment (sciant tamen, tantum mihi displicere, quãtum literatis cõplaceat Cicero) ideo Fauorinũ imitabor consulentem, verbis præsentibus vtendum, & moribus præteritis viuẽdũ. Ideo claro & familiari calamo intelligibilibúsque & inelaboratis sermonibus insequendo Senecam *in lib.* 5. *Epist.* 38. *Epist.* procedemus. Adeo, quod elemẽtarij Iuuenes in dicendorum cognitionem deueniant. Non autem grauiore aut seuero stylo, vt noster Budæus, aut Alciatus (quibus audeo eloquentiæ brauium asciscere.) Quia nos factis & sententiis potius quam verbis intendimus. (Absit tamen dictis eorũ contra niti.) Et teste Ambrosio *secundum Ioan. Fab. in* §. *his itaque in proœmio Institutionum.* Melius est vt intelligant nos populi faciliter loquendo, quam si cõmendent Grammatici obscurè loquendo, & doctrina prudentum facilis est. *Prou.* 11. Et verbis sententiæ præponendæ sunt, vt animus corpori præponitur *c. sedulo.* 38. *distin.* Nam Euangelium non consistit in verbis seu foliis scripturarum, nec sermonum, sed in radice rationis, & sensu. *text. in c. Marchion.* 1 *q.* 1. Breuitate etiam qua gaudent moderni, *vt ait gloss. in leg. ff. de eo, quod met. caus.* In hoc opere vti volumus. *iuxta text. in d. l.* 2. §. *contrarium.* C. *de vet. iure enucl.* vbi inquit: *Melius est pauca idonea effundere, quã multis inutilibus homines prægrauare.* & vt Doctoris est non superfluos, nec verbosos cõmentarios facere, *vt in l.* 1. *ff. de orig. iur.* Ita Aduocati cauere debent verbosis vti assertionibus, *vt vult text. in l. fi.* § *in refutatoriis. C. de appel. pro quo etiam fa. it text. in* §. 1. *ibi, ne verbosa fiat disputatio. inst. quod cum eo, qui in aliena potestate est, &c.* Quia prolixitas seu superfluitas, & confusionem & difficultatem generat, *vt est tex. in* § *sane & ibi gl. in proœ. Greg.* Frustra etenim fit per plura, quod potest fieri per pauciora. *l. fi. C. de don.* vnde venuste & veridice breuitatem laudat Ausonius *in Epist. ad Paulinum suum*, vbi ita inquit.

Est etenim comis breuitas: sic fama renatum
Pythagoram docuisse refert, cum multa loquaces
Ambiguis fererent verbis, contra omnia solum
Est respondebat, vel non, ô certa loquendi
Regula, nam breuius nihil est, ne plenius istis
Quæ firmata probant, aut infirmata reclinant.
Nemo silens placuit, multi breuitate loquendi.

Et vulgo dici solet:

Omnia longa solent cunctis fastidia ferre:
Quæ comprensa breui sunt, bene culta placent.

Non tamen eam breuitatem insequar, de qua Horatius dicens: *Dum breuis esse volo obscurus fio*, quod dictũ refert *gl. in verb. compendium. in* §. *illud autem. in proœ. Digestorum* vnde Scæuola Iurisconsultus & pontifex reprehenditur per glo. *in verb. summoueri in l. cum maritus.* §. *Titius. ff. de pact. dotal. lib.* ex eo, quod plerunque non respondet, aut saltem minus clare quæstioni propositæ. Vereor tamen, ne parum cumulate recensuerim, quæ in laudem & pro illustratione & celebritate status, aut dignitatis cuiusque verissime dici posse videbantur, sed ea relinquo eloquentioribus, qui copiose & ornate cogitationes suas mandare literis possunt. Ego enim mulierum more, quarum subita cõsilia prudentiora habẽtur, in hoc ipso negotio, quicquid in mentem venit, primo concepto expressi, relinquens aliis vberiorem, si noluerint, scribendi facultatem, cum facile sit addere inuentis, *l.* 1. *C. de vet. iur. enucl.* Nouerint posteri, cum quanta diligentia & labore materiam variam miscellaneam, & vndequaque respersam & confusam conquisierim, & in vnum redegerim, & quam difficultatem materia respersa ingerat, vt dicitur *in proœm. Gregoriano.* Et quod maximus labor est in libris scribendis, vt cauetur *in proœm. sexti.* §. *pen. iuncta gl. in verb. laborib.* & ex his, quæ inordinate acta sunt, aliquid ordinabiliter fieri non potest, *vt in cap. qualiter & quando.* 1. *de accusa.* Ideo ex multis pauca, imo optima colligere dignum duxi, iuxta doctr. Imperatoris *in proœm. Institutionum.*

Idcirco studiose lector animaduertes, quod vacare vanis, otio, aut fabulosis libris seu romanciis (vt ita loquar) incumbere, aut legere vetitum est. vt dicit Ioan. Fab. *in d.* §. *cumque. versic. & liceat ibi, non ab antiquis fabulis in dict. proœ. Instit.* ita, quod iuuenibus Comœdiæ & Fabulæ turpes & amatoriæ legi non debent, quia sunt incentiuæ libidinum. Etiam sophorum callida, arsque rhetorum, & figmenta vatum nubilãt, qui cor-

da falsis atque vanis imbuũnt,tantúmque linguas instruunt,nihil afferentes quod ad salutem conferat,aut quod veritatem detegat. Cum multa sine ratione proferant. Vnde, *Irrita ventosa rapiant hac verba procella.* Et prius debemus quærere teste Hugone de S. Victor. quæ mores informant ad virtutes,quam quæ sensum amant ad subtilitatẽ, magisque velle præceptis scripturarum informari,quam quæstionibus impediri. Et ait D. Bernardus. *Multi multa sciũt, stulte cognosce teipsum:* quia multo laudabilior & melior es, si te ipsum cognoscis,nec te quæsiueris extra(*teste Persio*) quã te neglecto cognosceres cursus siderum, vires herbarum , cõplexiones hominum,naturas animalium,omnium cælestium & terrestrium scientiam obtineres. Merito ergo & absque reprehensione ad opus hoc condendum elaboraui, quod mea quidẽ opinione eiusmodi est,quod lectores ad bonum ac ad omnem vitæ honestatem extollendam, & turpitudinẽ obiiciẽdam inuitare,vnumquemque in suo statu informare,cupidos & ambitiosos honorum,magistratuum,aut officiorum refrenare,deterrere,dissuadere, sui ipsiúsque notionẽ habere, ad virtutem incitare,adhortari,ac inflammare poterit:&cognito suo statu,bene rectéque viuere valeant cõtenti suis finibus,& hoc solum bene agitur,vt vita hominum corrigatur *glos.in verb.non sauientis.in cap.odio. 86.dist.* Etiam quia materia huius operis est multum commendabilis,necessaria, vsitata, & practicata , cum frequens & assidua circumstrepit quæstio de honoribus,præcedentiis,maioritate, superioritate,ac titulo Dignitatum aut Nobilitatum,aut super ordine sessionum:tam in Conciliis,Cõgregationibus,Collegiis,Conuiuiis,in foro Prætorio,& in aliis locis:etiam per vicos deambulãdo,seu super statu quorumcunque,& cuiusvis conditionis sint. Imo interdum inter Magnates grauem contentionem de honoribus inter eos subortam,etiam iudicio gladiatorio dirimunt. Ideo summopere circa materiam istam honorariam attẽdendum est, iuxta doctrinam legislatoris *in l.legaui,ibi,& plenius rogo,qua ad hoc spectãt attingas, quotidiana enim sunt.ff.de libera.lega.concordat.tex.in l.in princip.ibi his verbis,appellandi vsus quam sit verus,frequens,quamque necessarius,nemo est qui nesciat.ff.de appel.text.est etiã in l.1.ibi:& vis eius in vsu quotidiano est.ff.ad exhibendum* iura etenim constituenda & adaptanda sunt ad ea,quæ quotidiana sunt. *text.in leg.iura prima & leg.ex his,& leg.num.ad ea.ff.de legibus.& in dict.leg.1.§.sed & si ibi,hac obtinere tãtummodo volumus,qua vel iudiciorum frequentissimus ordo exercuit,vel longa consuetudo approbauit.C.de veter. iur.enucl. & in proœm.sexti.§.nos ibi,& plurimã in iudiciis & extra frequentata dubia deciduntur.* Etiã quia materia præsens aliquali eget explanatione,iuxta quod in simili voluit text. *in clemen.sæpe contingit.iuncta gl.in verb.sæpe de verb.signific.* Ideo vt melius attingamus veritatem,terminorum necessariorum præmittimus declarationem in principio, iuxta *l. in princip ff.si cert.pet.& in l.in princip ff.de iustit.& iure.* Et vt recenset Pomponius post Q. Mutium *in l.2.§.Seruius autem Sulpitius.de origin.iur.ff.* turpe esse patritio , & nobili viro, & causas oranti,ius,in quo versaretur,ignorare. Et qui vult intelligere principiata, debet prius intelligere principia, & ad cognitionem particularium debet præcedere cognitio generis, vt notatur per Docto. *in d.leg.1.* Estque inconueniens omissis initiis,atque origine non repetita, interpretationem promittentibus protinus materiam aggredi,cum ipsæ præfationes & libentius nos ad lectionem præpositæ materiæ perducant,& eius euidentiorem intellectum præstent *vt in l.1. de origin. iur.ff.* Et in primis cum diuisio animum legentis incitet,mentem intelligentis præparet,& memoriam artificiose reformet, secundum gloss. *in verb.eadem. in §.igitur in proœm. Institutionum.& in l.in princip.vbi not.de doli mali except.ff.* Et dicit Bald. *in proœm. Digestorum §.1.in princip.* allegando Ambros. *scire quid facias, nescire, quo ordine id facias, non est perfecta cognitionis.* & subiungit. *Ideo bene est prius quam ad scientiam perueniatur,modum docendi & ordinem præscribere , quo per ordinem res intellecta magis delectant animos, mentes nutriunt, sensus magis illuminant, & memoriam reddunt clariorem:* Et vt dicit Bald. *in consi. Schismatis,posito in Rubr.* C. *si quis aliquem testari prohibuerit.* opus nostrũ vitiaretur,si ordo amitteretur. Sitque vtilis diuisio secundum Barb. *in Rubr.de iudic.col.2.* & ea,quæ diuisim traduntur,commodius & facilius intelligũtur, *vt in §.sed ne,Instit.de leg.* Ideoque præsens opus diuidendo,duodecim continet partes. Terminos tamen,de quibus principalis quæstio futura est,ante definiemus seu describemus:quia,teste Cicer. *in primo Offic.* Omnis,quæ à ratione de aliqua re suscipitur institutio , debet à definitione proficisci,vt intelligatur quid sit id,de quo disputetur. Etiam aliquas ad materiam instructiones generales anteponemus. Et hæc erit prima huius nostri operis pars.

Secunda vero dignitates,laudes,honores, gloriam, excellentiam, & decoramenta, tam viri,quam mulieris complectetur.

Tertia autem ordines cœlestium Spirituum,&locorum infernalium perscrutabitur.

Quarta dignitatem,honestatem, excellentiam, honorem, laudem & gloriam viris Ecclesiasticis attribuendas super omnes alios status humanos, & ordinem inter eos enarrabit.

Quinta excellentias principum ad alios status, & quomodo, & in quibus ab omnibus sint honorandi,atque honores inter eos dilucidat.

Sexta postmodum officiariis sacri Palatij domesticis,dignitates & honores debitos distribuet.

Septima complures dignitates Officiariorum iustitiæ,tam Consistorij,seu Auditorij,tribunalis prætorij,quàm aliarum sedium & præcedentias inter eos impertietur.

Octaua laudes, honores,& præcedentias nobilium,tam inter se, quàm quoad alios cuiuscunque status continebit.

Nona excellentias,prærogatiuas, præeminentias laudum, gloriæ,& honorum militum adaperiet.

Decima dignitates,præstantias,&præeminentias scientiarum,tam inter se,quam ad alias res,& ordinem præcedendi inter viros literatos enucleabit.

Vndecima de præcedentia Plebeiorum & Artificum inter eos discutiet.

Duodecima & vltima pars excellentias & laudes plurium aliarum rerum, & tam cœlestium,quam terrestrium in suo genere & specie describet.

FINIS PROŒMII.

ARGVMENTA XII. PARTIVM HVIVS LIBRI.

ARGVMENTA PRIMÆ PARTIS 80. considerationes continentis sequuntur.

1 PRimum est de honore & eius descriptione.
2 Honor cunctis rebus præferendus est.
3 De differentia honoris à laude & reuerentia.
4 Honorem conferre, est principis.
5 Honores consequimur multis modis.
6 Diuersa personarum genera mandantur honorari in sacra scriptura.
7 Subditi honorem, reuerentiam, & seruitium domino præstare tenentur.
8 Honor debetur prælatis & superioribus, ratione dignitatis & excellentiæ.
9 Honores æqualiter & gradatim distribuendi sunt.
10 Honorandi sunt homines variis modis.
11 Diuersa sunt signa, quibus cognosci potest honorem adhiberi alicui.
12 Dicitur magis honorari, qui sedet prope dominum.
13 Honorari quis dicitur, ex quo in medio duorum vel plurium collocatur.
14 Etiam honorari dicitur, qui sedet in principio siue in capite.
15 Plus dicitur honorari, qui parieti est proximior.
16 Qui proxime & immediate sedet, & subscribit primo loco post Episcopum, dicitur magis honorari.
17 Qui prius nominatur, dicitur honorari.
18 Honor est illi, qui primo offert.
19 Maximum signum honoris est in eo, qui primam vocem habet.
20 Honor illi, cui reuerentia exhibetur, quam minor maiori impendere debet, & sic minores maiores honorare debent.
21 Superiores etiam inferiores honorare debent, si ab eis expectent beneuole honorari.
22 Honor consistit in melioribus & delicatioribus cibis.
23 In vestibus pretiosioribus adhibetur honor.
24 Honor fit in legati præstatione.
25 Honor fit in hæredis institutione.
26 Quis honorari dicitur in salutatione.
27 Maioritas consistit in prærogatiua ordinis.
28 Maioritas consistit in prærogatiua consecrationis.
29 Maioritas habetur in prærogatiua administrationis.
30 Maioritas seu honor consistit in eo, qui recumbit.
31 Honor debetur ei, qui est magnæ authoritatis.
32 Honor consistit in commendatione noui præsidis.
33 Quis collaudandus est de his, quæ bene meruit in exercitio officij.
34 Honor est in adeundo principem.
35 Honor consistit in erectione statuæ, & ibi describuntur, qui statuas meruerint.
36 Honor consistit in triumphi receptione & ibi leges, triumphi, & triumphatores plures ascribuntur.
37 Honor consistit in bibendo in auro, esse secundum post regem, vestiri purpura, & cognatum principis vocari.
38 Honor consistit in delatione armorum & insignium, ad cuius comprobationem, & in ipsa materia armorum & insignium sunt centum conclusiones, quarum seriatim sequuntur argumenta.

ARGVMENTA IN IPSAS 100. conclusiones.

1 Insignia regum Romanorum describuntur.
2 Diadema, corona, & sceptrum, sunt imperatorum & regum insignia, & de diuersis coronarum generibus, & quibus dabantur.
3 Insignia seu ornamenta Pontificum, sacerdotum legis Mosaicæ, & quibus loco illorum hodie pontifices vtantur.
4 Insignium Patriarcharum, Cardinalium, & Archiepiscoporum, vt sunt crux, galerus ruber & pallium.
5 Mitra Episcopale insigne est, vt dalmatica, chirotheca, annulus & baculus.
6 Pastores Ecclesiastici quare habeant virgam, seu baculum & quare datur principibus.
7 Latusclauus erat insigne senatorum, & de insignibus consulum, Augurum, Saliorum Martis, sacerdotum, seu fratrum Arualium, & principis iudicum Ægyptiorum.
8 Insignia militaria literatorum, & diuersorum ordinum.
9 De insigni, Ducum, Comitum, & Marchionum, vt est pileus dignitatis.
10 Arma originem habuerunt loco imaginum.
11 Arma seu insignia ad perpetuam hominum memoriam in plerisque locis apponi solent.
12 Honor est portare & habere arma.
13 Arma alicuius in opere eius sumptibus, & liberalitate constructo affigi aut pingi possunt, nec abradi debent, vt alterius arma ponantur.
14 Arma seu insignia, sunt triplicia.
15 Arma singularis dignitatis nemini alteri licet assumere seu deferre nec in suo depingi facere, nisi in signum subiectionis.
16 Arma seu imago principis in opere publico poni debent, & an priuato liceat sua ibi opponi facere, inconsulto principe.
17 Subditus vsurpans arma sui principis. incurrit crimen læsæ maiestatis & quomodo Iul Cæsar habuerit Aquilam pro armis, quibus vtuntur Imp. Romanorũ. Et ibi de excellẽtia coloris

RELIQVA ARGVMENTA AD considerationes primæ partis.

SECVNDÆ PARTIS ARGVMENTA 41. considerationes continentis.

19 Ex

TERTIÆ PARTIS ARGVMENTA, 50. considerationes complectentis.

QVARTÆ PARTIS ARGVMENTA, 86. considerationes complectentis.

QVAR-

QVINTÆ PARTIS ARGVMENTA, 56. considerationes continentis.

1 *Reges & Principes quomodo dominia habuerint.*
2 *Honor & gloria est boni regis præmium.*
3 *Non solum præmium optimi regis est honor mundanus, sed & gloria cœlestis.*
4 *Reges laudantur & commendantur & veritate.*
5 *Ex iustitia.*
6 *Ex pietate seu clementia.*
7 *Ex affabilitate.*
8 *Ex liberalitate.*
9 *Ex magnanimitate, & magnificentia.*
10 *Ex sapientia, quæ maximè in principe requiritur.*
11 *Ex castitate, & continentia.*
12 *Ex fortitudine.*
13 *Ex fide.*
14 *Principatus Romanorum ex tribus præcipue laudatus extitit.*
15 *Reges & Principes ex lata & populosa gente gloriam consequuntur.*
16 *Honor principis in pace subditorum consistit.*
17 *Principes gloriam summam etiam apud Deum ex Ecclesiarum restauratione consequuntur.*
18 *Laudantur reges & principes ex pulchritudine.*
19 *Laus & honor regis augetur per dignitates subditorum, & si plures habeat vassallos.*
20 *Laudantur principes ex seueritate, & quomodo.*
21 *Gloriosum est optimo principi, habere ratio em studiorum & vniuersitates literatorias in suo regno.*
22 *Reges laudantur ex coronatione.*
23 *In sceptro etiam honoratur Rex.*
24 *Principes honorantur pluribus iuribus regalibus eis de iure solum competentibus, & præter alios, vide sub ista consideratione 208. casus enumeratos.*
25 *Rex laudatur ex constructione ciuitatis.*
26 *Honor principis maximè exaltandus est.*
27 *An Imperator inter omnes principes sit primus.*
28 *An Imperator sit dominus totius mundi, & si semel fuerit monarcha vniuersalis.*
29 *Rex Franciæ præcedere debet electum in Imperatorem nondum coronatum.*
30 *De excellentia regis Franciæ, qui Imperator est, & monarcha in suo regno.*
31 *Rex Franciæ in suo regno omnes regnicolas, etiam alios reges præcedit, & ibi de excellentia & laude armorum Franciæ.*
32 *Rex in suo regno in culmen sedere debet.*
33 *Princeps non solum honorari debet, sed etiam adorari dicitur.*
34 *Principi obtemperandum est.*
35 *Pro Rege orandum est, vbi etiam aliquid scribitur de excellentia principum.*
36 *An princeps solutus legibus obligetur ex contractu.*
37 *De excellentia regum Hispaniæ, & quis illorum præcedere debeat.*
38 *De Regis Anglorum excellentia, & aliorum regum ordine.*
39 *De excellentia Reginæ, quæ post regem, & à dextris sedere debet.*
40 *Mater Regis, cunctis aliis præferenda videtur.*
41 *Post Regem & Reginam præfertur primogenitus.*
42 *Sicut primogenitus præfertur, ita filius eius.*
43 *Consuetudo sedendi quo ad principes, & nobiles iuxta Regem attendi debet: & ibi, quod pares Franciæ alios præcedunt.*
44 *An dignitas Archiducalis sit dignior Ducali.*
45 *Dux Burgundiæ in coronatione Regis & in locis, vbi principes congregantur, omnes alios præcedit.*
46 *Duces sunt præferendi comitibus, & de ducibus, & comitibus Galliæ, & ordine illorum.*
47 *An marchio præcedere debeat comitem.*
48 *Ille qui marchio & comes præfertur marchioni tantum, vel comiti tantum.*
49 *Princeps vi expulsus à dominio per hostem, retinet dignitatem.*
50 *Comites Palatini qui non habent territorium, habent dignitatem & præcedunt alios non comites.*
51 *Comes habens dignitatem à iure, & non à principe præcedit milites & barones.*
52 *Comes non recognoscens superiorem, æquiparatur principi: si vero recognoscat superiorem, æquiparatur præsidi.*
53 *Comes est nomen dignitatis, quando profertur simpliciter, & nunquam debet ornamento carere.*
54 *De dignitate speciali principatus, qualis sit.*
55 *De dignitate vicecomitatus, qualis sit.*
56 *Barones non habent potestatem principis, præcedunt tamen alios nobiles.*

SEXTÆ PARTIS ARGVMENTA, 38. considerationes complectentis.

1 *De ordine dignitatum & officiorum illustrium, & de tribus dignitatibus officiorum, administrantium scilicet, vacantium & honorariorum.*
2 *Tres ordines etiam reperiuntur in aliis officiis ab illustribus.*
3 *Maior honor administrantibus, vacantibus & honorariis præsentibus, quam absentibus debetur.*
4 *Inter vacantes, qui priori tempore vacauerint, præferuntur.*
5 *Habens administrationem, semper præfertur honorario.*
6 *De officiis circa personam principis existentibus quæ sunt in quadruplici differentia.*
7 *De officio magni magistri.*
8 *De officio præpositi sacri cubili.*
9 *De officio chartularij, qui stat in Camera cubiculariorum, hoc est, cambellanorum.*
10 *De officio magni scutiferi, qui dicitur comes sacri stabuli.*
11 *De officiis protectorum, stipatorum seu custodum corporis principis.*
12 *De officio medicorum existentium iuxta personam principis.*
13 *De officio Archiatri, seu ostiarij sacri palatij.*
14 *De pluribus comitibus sacri palatij, qui principem sequuntur, seu comitantur.*
15 *De comite horreorum.*
16 *De officio præfecti fabrorum.*
17 *De officiariis finantiarum & primo de quatuor generalibus Franciæ.*
18 *De thesaurariis, & eorum origine, & de dignitate.*
19 *De receptoribus generalibus.*
20 *De receptoribus particularibus.*
21 *De contrarotulatorum officiis.*
22 *Curiales in multis casibus vltra alios à iure honorantur & priuilegiantur.*
23 *Curialibus permittitur cultus ornatior & preciosior non curialibus.*

SEPTIMÆ PARTIS ARGVMENta, 51. considerationes complectentis.

OCTAVÆ PARTIS ARGVMENta, 50. considerationes continentis.

NONÆ PARTIS ARGVMENta, 48. considerationes complectentis.

DECIMÆ PARTIS ARGVMENTA, 56. considerationes comprehendentis.

VNDECIMÆ PARTIS ARGVMENTA, 55. considerationes complectuntur.

De lau-

DVODECIMÆ ET VLTIMÆ partis argumenta, 100. considerationes continentis.

Indicis Argumentorum Finis.

PRIMA HVIVS OPERIS PARS, QVÆ TERMINOS DECLARAT ET DIFFINIT, ALIASQVE DOCTRINAS AD præſentis materiæ cognitionem neceſſariam demonſtrat.

Octoginta Conſiderationes continet.

PRIMA conſideratio eſt de hono-
re,cum ſecundum Beat. Tho.2.2. q.
1 103. honor teſtificationem quan-
dam importet, de excellentia ali-
cuius. Vnde homines, qui volunt
honorari, teſtimonium ſuæ excel-
lentiæ quærunt:& hoc eſt aut co-
2 ram Deo, aut coram hominibus. Et hoc caſu vltimo
teſtimonium non poteſt aliquis ferre, niſi per aliqua
ſigna exteriora, vel verborum, vel factorum, vel re-
rum, de quibus ſingulariter in ſuis locis dicemus. Et
ex his dicit Antonius Florent.in *ſua Sum. in 4.part. tit.5*
§. 1. cap. 10. quòd honor conſiſtit in ſignis exteriori-
bus.Et ſecundum Philoſoph. 4.Eth cor honor eſt ma-
3 ximum bonorum exteriorum. Et ſecundum eundem
2. Ethic. honor eſt exhibitio reuerentiæ in teſtimonium virtutis: vt ibi dicit Anton.Florent.facit text. *in l.ſi honore. ff.de mun & honor. alleg. per Barb. in add. ad Bald.in cap.1.de feudis datis minimis valuaſ. in vſibus feud.* Sed eſt error in illa apoſtilla, quia voluit alleg. *l. honor.* quæ infra alleg. Ariſto.*lib.1 Rhetor.*Honor eſt benefactiuæ gratiæ indicium, vel etiam eſt cuiuſlibet virtutis præmium,ſecundum eundem 8 Ethic & ſecundum Tho.2.2. *qu.* 128 *art.*4 *& quæ.* 131.& Luc.de Penna in *leg.1.Cod. de veteranis lib.* 2.vbi dicit etiam,quod honor eſt adminiſtratio reip.cum dignitatis gradu, ſiue cum ſumptu,ſiue ſine ſumptu. *l. honor. ff. de muner. & hon. in princ.*Not. Io.de Plat.poſt gloſſ. in *l. ſicut. C..eod. lib.*10. & ibi dicit text. in *d.l hon.* quod honor municipalis eſt Reip. adminiſtratio cum dignitatis gradu, ſiue cum ſumptu,ſiue ſine erogatione contingens. Vel etiam honor eſt proprie reuerentia &dignitas, quæ quauis ex cauſa exhibetur. Vnde Virg *Haud equidem tali me dignor honore.* Et ideo dicitur dignitas, vt dicit Cicero libro primo ad Cæſar.iun. Tu cum ea quæ es è ſenatu ſummo cum honore conſecutus. facit *l. decurionatus. ff de vocat.muner.* Et honor adminiſtratio magiſtratus dicitur, vnde Conſulatus& Prætura honores dicuntur, & ius honorarium ius prætoris, vt *l. curiales qui honorarium Cod.de decur. lib.* 10. *& in Authentic. vt ordinaria præfectura. per totum, columna quinta.* & Ouidius libro primo Faſtorum. *Verbaque honoratus libera Prætor habet.* Quandoque etiam dicitur pulchritudo. Virgilius. *Frigidus & ſyluis Aquilo decuſſit honorem.* & alibi idem. *Et lætos oculis afflarat honores.* Aliquando pro præmio. Vnde idem Virgil.

Ipſis præcipue ductoribus addit honores.

Et ſic aliquando pro donatione vel remuneratione, vt habetur *in l ſi mandauero.in princ. ff mand.* Et quandoque exponitur honor,id eſt, ſalarium, *l. 1. §.proinde. ff. de var. & extraordin. cognit.* & inde dicitur honorarium, *eadem l.prima, & §.in honorariis. & in l. 1.ſi menſor falſum modum dixerit. & in l. properandum. §. in honorariis.Cod.de iud.*Quandoque ponitur pro ſepultura,vt Virgil.

Cernit ibi mæſtos, & mortis honore carentes.

Aliquando pro obſeruantia & cultu,vt apud eundem Virgilium.

Semper honore meo ſemper celebrabere donis.

Aliquando pro pudicitia, vt ibi:*Et rapti Ganymedis honores.*Aliquando pro amore, vt apud Ouid.

Per ſi quis amata tangit honos animum.

Et ex hoc deſcendunt honorarium,honoraria, honorus,honora,honorum, honoro,honoras, honorificus, honorifico, honorificentia, honorabile,& honeſtus : de quibus per Calepinum in ſuo Dictionario, in verbo,*Honor*, & *Honos.* Quæ cum non ſint ad propoſitum noſtrum ſeu materiæ noſtræ, ad ibi dicta me remitto.Et, vt dicit Anton. Florent. vbi ſupra.Reuerentia eſt idem, quod honor, ſed ex vna parte eſt principium motiuum ad honorandum, in quantum ſcilicet aliquis ex reuerentia, quam habet ad aliquem, honorat. Ex alia verò parte eſt finis honoris,in quantum ſcilicet quis adhonoratur, vt in reuerentia ab aliis habeatur. Proprie tamen honor eſt in ſe ab aliis, & eſt quædam præſtatio alicuius præeminentiæ in aliqua exhibitione illi, qui honoratur.Et,vt dicit Auguſt.lib. 5. De Ciuitate Dei.Honorem non debet ſequi virtus, ſed virtutem honor. Et iſtud bonum honoris,& gloriæ multum appetitur. Vnde Auguſtinus De Ciuitate Dei,allegans Ciceronem in primo Officiorum. Honos alit artes, omneſque incendimur ad ſtudia gloriæ.De quo Florent. in *ſua Sum part. 1. titul. 7. capite tertio,§ primo,in medio, ibi,bonum honoris,* & ſtatim dicam amplius.

SEcunda Conſideratio. Honor cunctis rebus præferendus eſt.*l. Iulianus. vbi not. ff. ſi quis omiſſ. cauſa teſta.* quam ad hoc allegat dom. meus Iaſo.*in l reprehendenda. vbi illud idem not. Cod. de inſtit. & ſubſtit.in 3. not. Barb.in conſi.* 47. *colum.* 19. *in 1. vol.* & dicit Bald.

in c.a. 1. de hon. & vit. cler. quod honor non potest nummario pretio æstimari : & idem Bald. in *cap. ex tenore in 2. column. de appellat.* Vnde quod plus est, honor afficit vtilitatem. *l. si longius, in fin. ff. de iudic.*
2 Et vbicunque est quæstio honoris, dicitur esse ardua causa, per text. in ratione sui, in *l. si inimicitiæ, in fin. ff. de his, quibus vt indign.* In tantum, quod pro tuitione & defensione honoris est permissum duellum de iure, prout tenet Bald. in *cap. 1. circa princ. 5. column. de pace tenenda in vsibus feudor.* Vnde dicit textus in *l. miles. §. socer. ff. de adulter.* Verecundum esse hono-
3 rem suum inultum relinquere. Et dixi in *commentariis nostris super consuetudines Ducatus Burgundiæ, in titul. des iustices. §. 5 in gloss. s'il n'a grace, num. 165.* Et dicit text. in *can. nolo 11. qu.* quod is crudelis est, qui famam
4 suam negligit. Et adeo honor & honestas in pretio habendi sunt, vt pari passu cum vita ambulent. *l. iusta. ff. de manumiss. vind.* Faciunt quæ dicit idem dominus meus Iason in *repet. l. admonendi in 95. column. vers. tertio ex prædicta conclusione ff. de iureiurand.* Vbi satis ample commendatur fama, ex qua quis consequitur honorem. Inde est, quod id, quod non prodest fieri non seruato honore, fieri non potest, text. in *l. in eadem causa ff. ex quib. caus. mai.* Notat plene Pet. Gyraldi in *suis singul. singul.* 82. Et de honoris commendatione vide per Bonum de Curtili in *in suo tract. nobilitatis in 2. part. nu. 42. vsque ad numer.* 48. Dicit tamen Felin. in *rubr. de ma. & obed.* quod non dicitur pati præiudicium de reditibus, cui alius præfertur, *per cap. cum olim, extra de consuetud.* & dicit Bartol. in *consil. 29. in 11. colum. in 1. volum.* quod interesse huiusmodi est minus omni alio interesse. Et etiam apud Deum non gradus elegantior, sed vitæ melioris actio approbantur. *2. 3. quæ. 4. cap. sicut excellentiam, circa med. & 40. distinct. cap non loca.* quia non in sublimitate graduum, sed in amplitudine charitatis acquiritur regnum Dei, *extra de tempor. ordi. cap. ad aures.* Et non qui maior est, san-
5 ctior est, sed qui sanctior est, maior est *40. distinct. cap. multi. Alber. de Rosat. in l. nemo. Cod. de offic. magistri milit.* & Lucas de Penna *in l. 1. Cod. de præpositi sacri cubiculi lib. 12.*

Quicquid sit, teneas, quod interesse honoris est
6 maius omni alio interesse. Nam, vt dicit Cicero *de amicitia*; Vbi enim istum inuenies, qui honorem amici anteponat suo? &, vt ait Aristot. lib. Oeconom. Multo grauius fert aliquis, si honore suo priuetur, quàm si bona sua ei auferantur, & huiusmodi honores terreni plus cupiuntur, quam cœlestes, *ext. de renun. cap. nisi. §. pro graui.* Luc. de Penna *in l. filios. C. de decu. li. 10.* imo, vt dicit idem Luc. de Penna *in l. si. C. de loc. præd. ciuit. in 8. & 9. column. lib. 1.* quod honor publicus publico commodo præferendus est. Imo etiam pro honore iudicij, seu eorum, quæ aguntur in iudicio, iniquitas toleratur : & sic pro honore Principis potest tolerari iniquitas, prout ibi dicit idem Lucas.

Et pro honore sustinendo etiam agendum est a-
7 ctione iniuriarum, vt dicit Baldus in *l. obseruare. §. antequam. ff. de offic. procons.* & dixi ample *in commentariis nostris super consuetud. Ducatus Burg. in tit. de feud. §. 4. in gloss. 1. in verb. ad illud cum sequen. & in titul. des enfans de plusieurs licts, §. 4. in gloss. 1. ver. qui dicatur.* Imo, vt dictum est, potest resisti armata manu. Imo etiam alium occidere prout pro defensione corporis: vt tenet Petrus Geraldi in *suis singularibus, singul. 35.* quem vide. Aduerte, quod etiam non administrans honorem cui debetur, puniendus est, vt sunt textus ad literam in *in l. singuli & in l. sciant. Cod. de offic. diuers. iudic.* vide in proxima parte, in consideratione trigesimaseptima.

TErtia consideratio. Virtutis vberrimum ali- 1
mentum est honor, vt ait Valer. libro secundo de Institutis antiquis. & facit text. in *§. cumque. & § fi. in procem. Inst.* Ideo dicit Arist. honorem esse reuerentiam, & dignitatis collationem, quæ datur in testimonium virtutis, & dicit Arist. 8. *Ethic.* quod honor est præmium virtutis. & in 4. *Ethic.* dicit, quod virtuti perfectæ non fiet vtique dignus honor. Luc. de Penna in *l. per singulas. Cod. de decur. lib. 10.* Præmia autem honoris ponit Plutarchus in sua Polit. & Textor in sua Officina, in *cap. præmia virtutis, & doctrinæ, fol. 114.* De quibus alibi dicam. Duo tamen elementa virtutum esse reor, honoris spem, & pœnæ metum. Illa 2
quippe ad honesta studia alacriores reddit, hic deprauatos impetus hebescere cogit, radioresque facit ad ea, quæ à rationis libra visuntur semota. His ad terrorem increscentis audaciæ, pœnarum genera octo legibus sanciri M. Tullius scribit: damnum, vincula, verbera, talionem, ignominiam, exilium, mortem, seruitutem. Et vide infra in hac parte in quinta & 64. consideratione.

Differunt tamen honor, & reuerentia, cum reue- 3
rentia ex vna parte sit principium motiuum ad honorandum, in quantum scilicet aliquis ex reuerentia, quam habet ad aliquem, eum honorat. Ex alia vero parte est finis honoris, in quantum scilicet quis ad hoc honoratur, vt in reuerentiam ab aliis habeatur. Honor ergo, vt dictum est, est exhibitio reuerentiæ in testimonium virtutis, secundum Philosophum 2. Ethicorum, reuereri est actus timoris. ita dicit Anton. Flor. in *4. parte suæ Summæ. titul. 5. §. primo.* Dixi ante in prima Consideratione, & dicturus sum infra ample de reuerentia in hac parte, in 71. consideratione.

Et etiam differt honor à laude, quia honor est pro- 4
pter se, & in se, sed laus ordinatur ad aliud. Ideo honor est excellentior laude, vt dicit S. Thomas in *expositione eius super Psalterium. Psalm. 40. colum. 7. & in expositione eius super libros de anima. Et 2. 2. quæst. 103. 1. distinctio: supra numer. 3. & 3. distinct. quæst. 1. artic. 2.* & vt dicit idem Thom. 2. 2. *quolib. 1.* Sed honor est testimonium excellentiæ, quæ est in homine, sed maxime secundum virtutem, ideo secundum virtutem & dignitatem dantur honores, nec indignis debent dari, cum, vt dicit Aristoteles quarto Ethicorum. Prauus honore non est dignus, & conuersus in tyran. tendet ad noxam. *cap. licet. 45. distinct.* Lucas de Pen. *in dict. l. per singulas. in fin. Cod. de decurionib. lib. 10. & in l. prima, C. de veter. lib. 12. & in l. 2. in 4. col. Cod. de dig. lib. 12.*

QVarta consideratio. Cum honorem conferre 1
principis sit, *l. 3. C. de consulib. & non spargendis. lib. 12.* ideo honorandus est, quem princeps honorat. text. in *l. restituenda. in fin. Cod. de aduoc. diuers. iud.* facit text. in *l. 1. ff. de albo scribendo. ibi, nomina ante scribi oportet. qui dignitatem Principis iudicio sunt consecuti.* hinc dicit gloss. *in cap. qui antea in verb. dignus. 17. quæst. 3.* quod quem Princeps iudicat dignum, & nos iudicamus, *alle. cap. 1. 94. distinct. & ff. de re iud. l. quidam.* facit text. *in l. 1. §. his cunabulis. ibi, credidit eum princeps. ff. de offic. præfect. prat.*

Sic etiam dicitur, quem Papa approbat, nemo im- 2
probare potest. *cap. hac est fides. 24. quæst. 1. & ibi notat gl. & cap. nunc. 35. quæst. 9. in ver. nolite.* nam nullus debet esse tantæ superbiæ fastigio tumidus, vt regalem sensum contemnat. *l. si imperialis. Cod. de legib.* & sacrilegij instar est, diuinis super quibusdam administrationibus, vel dignitatibus promulgandis obuiare bene-

beneficiis, vt est text. in *l. sacrilegij instar C. de diuer. rescriptis. l. lege repetita. Cod. de erog. mil. annona lib.* 1 . *& in l. fin. C. de priuilegiis eorum, qui in sacro palatio militant. & l.* 1. *Cod. vt dignitatum ordo seruetur. & dict. l. Imperator. in l.* 1. *Cod. de domesticis, & protect. lib.* 12. quod pœna sacrilegij, est, si his honorificentia non deferatur, quæ contingere nostram purpuram digni sunt æstimati. ita dicit & tenet Bartol. Veron. in *suo tract. de Imp. eligen. in verb. pro imperat. in* 2. *colum.*

1 QVinta consideratio. Ad honorem peruenitur multis aliis de causis. Primo deuenitur ad honorem ex virtute, quoniam, vt dicit Aristo. 8. Ethic *honor est premium virtutis.* & 3. Ethic. dicit: *Virtuti perfectæ non fit condignus honor.* & 4. Ethicorum dicit: *secundum veritatem solus virtuosus est honorandus.* vt ait Augustin. de Ciuit. Dei Antiquitus Romani colebant virtutem & honorem pro dijs, Vnde duo templa construxerunt, sic sita: quod nullus intrare poterat Templum honoris, nisi prius pertransisset Templum virtutis. Ad signandum, quod nullus honoraretur, nisi meruisset honorem aliqua virtute, dicam infra de huiusmodi virtute in hac parte in 62. consid. Et sicut etiam recitat Textor in sua Officina. cap. de *Dijs*. Veteres honorem in numero Deorum adscripserunt, & eidem templum dicauerunt, authore Plinio.

2 Secundo quis honoratur propter imaginem Dei, secundum quam creatus est. Sic homines honorandi sunt, & quibuscunque rebus digniores sunt: ideo homo dignitatem primam inter cæteras creaturas obtinet *l. iustitissime in princ. iuncta gloss. in verbo, dignitatem, ff. de adil. edict.* & eius gratia omnia inuenta sunt, *l in pecudum §.* 1. *ff. de vsuris.* vnde etiam 1. Pet. 2. *Omnes honorate.* & de hoc honore dicam in secunda parte, per totum.

3 Tertio quis honorandus est propter diuinam maiestatem, & æternam gloriam, vt est Deus, & sancti eius, & de his dicam infra in tertia parte.

4 Quartò quis est honorandus propter eius dignitatem, vt sunt Principes, Prælati, & habentes officia & dignitates à Principe, & de his dicam in 4. 5. 6. & 7. partibus huius lib. Vbi ponam de Principibus prælatis, & aliis officiis Ecclesiasticis & temporalibus. & dicitur 1. Pet. 2. *Regem honorificate.*

5 Quinto honorandi sunt seniores propter antiquitatem, vt habetur Leuitici 19. *Coram cano capite consurge, & honora personam eius.* de quo infra dicam 11. parte, in 17. consideratione.

6 Sexto honorandi sunt aliqui propter ministerium, quod habent, vt sunt Sacerdotes & religiosi. quia ministri Christi sunt. de quibus infra dicam in 4. part. in princ. 2. 3. 4. 5 & 6. considerationib.

7 Septimo honorandus est quis propter maiorem locum, quem habet in ciuitate, & plus potest prodesse communitati, quam alius. de quo infra dicam in 11. parte, in 5. consideratione. Et ponitur in *serm. discipuli* 28. vbi ponit causas, quare quis sit honorandus.

8 Octauo, vt dicitur ibi, quis honorandus est propter participationem diuinæ dignitatis, quoniam, vt dicit, sic honorandi sunt parentes: quia repræsentant Dei honorem, & dignitatem eius, qui est pater omnium, & à quo sunt omnia. vnde, vt dicitur, parentes sunt honorandi, vt habetur Exodi vigesimo. *Honora patrem & matrem, vt sis longæuus super terram.* de quibus infra dicam in vndecima parte decima sexta consideratione.

SExta consideratio Secundum Ant. Flor. In *sua sum.* 9 4. *partis. tit.* 5. *cap.* 11. *§.* 2. diuersa genera personarum in scriptura sacra mandantur honorari. Primò enim (vt dicit) Rectores Eccl. 10. *In medio fratrum rector eorum in honore, & multo magis prælati Ecclesiæ, quam seculares personæ.* 1. ad Timothæum quinto. *Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore sunt digni*, argum. ad hoc 96. *dist. cap. duo sunt.* Maximè qui in verbo laborant, vt dicit Petr. Abbas Cluniac. in 1. *lib. epig.* vbi dicit, quod est honor, qui tantum Creatori debetur, vt honor, qui creaturę impenditur, & quem sibi inuicem rationabilis creatura exhibere debet.

Secundo, vt dicitur, sunt honorandi deuoti viri, 2 hoc fit propter inhabitantem Spiritum sanctum, sicut capsella propter reliquias. Et propter hoc Tobias fuit honoratus à rege Salmanasar.

Tertio honorandi sunt Sacerdotes. Eccl. 7. *Honorifica* 3 *Sacerdotes*, 6. q. 1. c. Sacerdotes. Exemplo B. Martini præferentis sacerdotem Imperatori. Reliqui etiam ministri sunt honorandi secundum gradum ordinis, 93. *dist.* dixi ante, & dicam infra in 4. parte.

Quarto dicitur, honorandi sunt medici. Eccl. 33 *Ho-* 4 *nora medicum.* Et si corporum, vt dicit, multo magis animarum, cum Confessores dicantur medici animarum. *c. cum infirmitas, extra de pœn. & remiss.*

Quinto honorandi sunt dono sapientiæ prædití. Sa- 5 pient. 8. *Propter hanc, scilicet sapientiam, habebo honorem apud seniores.* Propter hoc Ioseph à Pharaone, Daniel à Nabuchodonosore honorati fuere. Dicam infra in 6. parte. Vbi amplè de viris literatis, & sapientibus.

Sexto à superioribus ad aliqua officia exercenda, 6 vt oratores, & legati, & vicarij Principum, ad Phil. 2. *Eum cum omni honore habetote.* & loquitur de Epaphrodito misso ab eo ad eos: quod quomodo fit, vide Bartolum, Cæpollam, *in tractat suo de Imperat. militum eligendo. in verb. pro Imperatore.* 3. *&* 4. *column.* & dicam infra in 7. part. in 10. consideratione. Vbi loquar de locum tenentibus Regiis. Vnde quia missi à Nabuchodonozore reuersi sunt sine honore, turbatus est contra illos de Ierusalem, vt habetur *Iud. cap.* 1. & vt habetur 2. *Paralip.* 36. quia illi subsannabant nuncios Dei, paruipendebant sermones eius, illudebantque Prophetis, ideo ascendit furor Domini in eos.

Septimo honorandi sunt religiosi. August. in regula 7 *Honorate Deum in vobis inuicem, cuius templa facti estis.* Templum materiale honoratur, quasi Deo dicatum: quanto magis rationale dicatum Deo per votum religionis, vt dixi supra in considerat. præcedenti, ibi *Sexto honorandi.*

Octauo, vt dicitur, honorandi sunt senes, vt etiam 8 dixi ante in præcedenti consideratione, ver. 5. *honorandi sunt seniores*, & habetur Eccl. 14. *Honora personam senis.* Similiter & priores in ordine, sicut antiquitus primogeniti, sicut Iacob à Pharaone.

Nono omnes vniuersaliter inuicem. Rom. 12. *Honora inuicem præuenientes*, quoniam, vt ait Aristot. 6. Topic. *Omnes honorem appetunt*, & 1. Pet. 1. scribitur: *Omnes honorate.*

Decimo tu adde, quod etiam medici sunt honorandi, vt habetur, Ecclesiast. 38. *Honora medicum,* 10 *cum propter necessitatem creauerit eum Dominus.* dicam infra in 10. parte, vbi describam de scientia medicinæ.

Vndecima honorandus est Deus, Prou. 3. & Psalm. 28. 1. Reg. 2. imò habetur 1. ad Tim. 1. *Soli Deo honor,* 11 *& gloria.* & Deute. 6. *Dominum Deum tuum adorabis,*

11 *& illi soli seruies*, *Et honora Dominum de tua substantia.* Et, *gloriam meam alteri non dabo.* Eccles. 7. *Honora Deum ex tota anima tua.* & dicturus sum infra ample in 3. part. in 1. 2. & 3. considerat. vltima parte in prima considerat.

12 Duodecimo honorandus est maritus ab vxore, Ester. 1. *vxores deferant maritis suis honorem.* quia maior dignitas est in sexu virili, *l. 1. ff de Senat.* Inde vxor Philonis Philosophi in cœtu matronarum interrogata, cur coronam auream sicut cæteræ non ferret, respondit, quod vxor satis habet ornamenti, viri virtutem, & honorem.

13 Decimotertio seruus debet honorare dominum suum, Malachiæ 2. dicam etiam infra in 1. parte.

14 Decimoquarto, honor debetur operantibus ad bonum, ad Rom. 2.

15 Item, *Honora patrem tuum, & matrem tuam.* Exod. 20. Deut. 6. Matth. 15. & Marc. 7. Eccl. 7. *Honora patrem tuum, & gemitus matris tuæ ne obliuiscaris.* De quo Anton. in *d. sua sum. in 4. part. tit. 5. cap. 9.* & Bern. de Bustis in 1. *part. sui Rosarij ser. 20. in litera L.* de quo infra in 11. part. in 16. considerat. & supra in præceden. considerat.

1 SEptima consideratio. Subditi tenentur præstare seruitium, honorem, & reuerentiam domino, *l. 1. Cod de off. præfect. vigil. l. potiores, Cod. de off. rect. prouinc.* Bald. *in l. cum plures. Cod. de const. inst.* dixi in *Commentariis nostris super consuetud. Ducatus Burgund. in titul. des fiefs. §. Le vassal. in gloss. prima, quasi per totum.* Quibus autem de causis homines subijciantur alijs, ponit Lucas de Penna *in l. vnica. Cod. de magistris scriniorum libro duodecimo.*

1 OCtaua consideratio. Honor debetur omnibus prælatis & superioribus ratione excellentiæ. Cultus autem consistens in obsequio obedientiæ & beneficij, ratione gubernationis, etiam debetur prælatis ex debito legali. Aliis autem in dignitatibus constitutis ex debito morali, vt amplè declarat S. Thom. 2. 2. *quæst. cap. 2. 1. distinction. supra secundum num.* & vt ibi dicit *secunda distinctione supra tertium numerum.* Honor debetur constitutis in dignitatibus ratione excellentiæ: timor autem in ratione potestatis, obedientia vero, & tributum, ratione gubernationis. Et ille honor, qui debetur ratione excellentiæ, est diuersus secundum diuersitatem excellentiæ, idem Sanct. Thom. 2. 2 *quæstio. 63. 3. distin per totum.* & idem alio modo prosequitur, quomodo quis honoratur: quod dicit fieri quadrupliciter, scilicet propter virtutem propriam, vt virtuosi: vel propter virtutem alterius, scilicet Dei, vel Comitis: vt superioris: vel propter signum virtutis, vt senes: vel propter participationem diuinæ bonitatis, vt domini & parentis. ita dicit 2. 2. *quæst. 63. tertia distinctione per totum.*

2 Et tamen conditione inferiores debent præstare honorem superioribus, vt si superiores id, quod debent, non impendunt inferioribus, inferiores eis debitam obedientiam non impendant. Frustra enim exigit debitum, qui quod debet non impendit, *argument. cap esto. 95. distinctione, 1. 2. quæstio. 5. cap. de forma.* Ita dicit Ioann. de Turrecremat. *in cap. cum beatus 45. distinct.*

1 NOna consideratio: Honores sunt æqualiter distribuendi. *l. & cum §. præses ff. de muner. & hon.* & etiam gradatim sunt conferendi, *l. vt gradatim. ff. de muner. & honor.* & non maiorem honorem, nisi prius minorem susceperit, gerere potest, *leg. honor. § gerendorum. Digestis de muneribus & honoribus.* Per gradus enim est ad ordines ascendendum. *c sicut. quadragesima octaua distinctione.* Casum enim appetit, qui ad summi loci fastigia postpositis gradibus per abrupta quærit ascensum. Non autem descendendum est, *d. l. nulli, Cod. de numerariis.* vbi Lucas de Penna lib. 12. In singulis autem gradibus Ordinum & honoribus conferendis interstitia sunt seruanda, *cap in singulis, septuagesima distinctione, cap. sequenti, & in Cod. de muneribus non continuandis, libro decimo.* Et genus humanum quidem consistere non posset, nisi quidam maiores existerent. *cap. ad hoc. 89. distinct.* sicut etiam in Angelis. *dict. cap. ad hoc.* & notatur in *cap. de Constantinopolitana 22. distinction. in fin.* & gradus diuersi, & status in Ecclesia conseruant Ecclesiæ vnitatem. *d. cap. ad hoc.* & hoc plene tractat Ambros. in 3. *de offic cap. quarto.* sine tamen suffragatione temporis, aut merito laboris ad mundi honoris indignum est perueniri, *c. miramur, ante fin. 61. distin.* 2 3

DEcima consideratio. Diuersis & variis modis honorandi sunt homines. Primus modus est, diligenter præstare auditum loquentibus. vnde Sapientiæ octauo dicitur: *Loquente me respicient.* Secundus est, loqui reuerenter. Eccles. 5. *Honor est in sermone sensati.* Tertius est, assurgere venienti. Leuit. 19. *Coram cano capite consurge.* Vnde Iudices debent Aduocatos in consistorio, & Auditorio recipere, & reuerentiam cum salutatione deferre, & sedendi locum tribuere, *leg. finali, Cod. de offic. diuers. iudic.* Et obsequium est in assurgendo, vt notatur in *leg si non sortem. paragrapho libertus. in gloss. magna, ff. de cond. indebit. & in l. etiam 2. Cod. de obseq. patron. præstand.* Vnde refert Aulus Gellius Noctium Atticarum libro sexto capite nono. Quod Cnæus Flauius Annij filius dicitur ad Collegium venisse visere ægrotum, & in conclaue postquam introiuit, adolescentes ibi complures Nobiles sedebant: ij contemnentes eum (fortè quia patre libertino natus, aut quia Scriba fuisset) assurgere nemo ei voluit. Cnæus Flauius Annij filius ædilis id arrisit. Sellam curulē iussit ibi afferri: eam in limine apposuit, ne quis illorum exire posset, vtique ij omnes inuiti viderent sese in sella curuli sedentem. Et Imperator Antonius Augustus cognomento Pius à præfectis prætorio salutatus, paululum eis assurgit, vt in *leg. prima, Cod. de sentent. pass.* Et Reges Episcopis assurgere solent. *cap. solitæ, de maioritate & obedientia.* Vbi est textus, Quartus est, decenter assurgere sedenti. Esaiæ sexto. *Vidi Dominum sedentem, & postea Seraphin stabant, &c.* Quintus comitari incedentem, secundo Regum 15. *Vniuersi serui eius ambulabunt iuxta eum, scilicet Dauid, imitantes eum fugeret de Ierusalem à facie Absalonis.* Virgilius: *Ipse vno graditur comitatus Achate.* & ibi: *magna comitante caterua.* Idem est in his, de quibus Cicero in Catone ait: *Hæc enim ipsa honorabilia, quæ videntur leuia atque communia, salutaria appeti, decedi, assurgi, deduci, reduci consuli.* Item in libro de Oratore: *Cúmque maior natu, & consularis Sergium Galbam assectaretur.* Et Gellius libro duodecimo, capite decimoquarto. *Scriptum est in Antiquitatibus, vt à conuiuio seniores à minoribus domum reducerentur, eúmque morem Romanos accepisse à Lacedæmoniis traditum est, qui Lycurgi legibus vterentur.* Sextus insignis humiliationis, vt inclinationibus & huiusmodi. Ecclesiast. tertio: *Ab hominibus honoratur, scilicet Deus.* Septimus in exhibitione seruitiorum, vt loca- 1

lotione pedum & manuum, & huiusmodi. Eccles. 3. *Qui timet Deum, honorat parentes.* Hæc allegatio ad istud propositum non videtur aliquid facere: quicquid dicat Anton. Flor. sed melius dictum est hic ante *in 6 considerat.* Sed mos lauandi pedes tam inter sacerdotes, quam laicos, fluxit ab instituto Christi, *vt habetur Ioan. 13. de quo Polydo. de inuentoribus rerum lib. 4. cap. 10.* Octauus in rerum honorabilium collatione, vt honorabilius ferculum, & huiusmodi. vnde Num. 24. dicit Balach Balaam: *Deuoueram te honorare, scilicet muneribus, sed & Deus priuauit te honore.* Nonus in propriæ magnificentiæ depositione, vt depositio caputij, & huiusmodi. Apoc. 4. *Cum gloriam & honorem darent illa quatuor animalia sedenti super thronum, & viginti quatuor seniores deponebant coronas, &c.* Magistratibus vero, & aliis potentioribus caput aperimus, tanquam omnia nostra aliis patere debent, ait Plutarch. Hinc haud dubie nobis mos est, & orare nudo capite, & superiores reuereri. Quod de oratione dicitur, vt habetur 1. ad Corinth. 11. *Omnis vir orans velato capite, deturpat caput suum.* licet secus de muliere, vt ibi. Decimus est in alterius præpositione, in descendendo, in sedendo, in loquendo: de quibus singulis statim amplius dicam. Et hos decem modos honorandi ponit Anto. Flor. *in sua Sum. in 4. part. tit. 5. §. 2. in fin.*

1 VNdecima consideratio. Alij modi honorandi aliquem ponuntur per Doctor. nostros per diuersa signa, quibus cognosci potest, quod honor adhibetur, & aliqua ponit Fel. *in rubric. de mat. & obed.* vt primo dicit, quod inter alia signa honoris est, quod quis sedeat. Quoniam qui sedet, dicitur magis honorari, quam stans. Bal. *in l. quoties, Cod. vbi senatores, vel clariss.* per illum text. *in vers. sedendi quoque, in alia parte.* vbi vir in dignitate constitutus litigans coram iudice, non debet stare, sed sedere paulo inferius, & arguit Bald. ad Episcopum accusatum, qui
2 non debet stare coram iudice, sed sedere, quod tamen videtur esse intelligendum, dum eorum causa non agitatur. alias secus, secundum glo. ibi *in d. verbo, sedendi.* & etiam qui recumbit, maior est quam qui ministrat *Luc. 22.* Secundo dicitur maior, & honoratur qui sedet à dextris. Barto. *in leg. decernimus in 3. not. Cod. de*
3 *sacrof. ecclesi. gloss. in cap. quam periculosum. 7. quæstio. 1.* Facit ad hoc illud quod dicitur in Euangel. *Vnum à dextris, & alium à sinistris.* & est text. *in cap. solita. in vers. hoc autem si prudenter. Ibi: in sinistra parte sedere. de mal. & obed.* dicit enim Bartol. *in suo tract. de insignibus & armis. in 4. column.* quod dextera pars est principium motus. *& in ista parte, in 38. consid. in 88. conclu.* Et plene declarat Iacob. Bonaudi *in gloss. suis ad Ioan. de Terra rubea, in lib. suo de vinea ecclesiæ. artic. 2. primi tract. in 4. conclus. in verb. à dextris.* Quid autem dicatur à dextris, vel à sinistris, dicit Barth. Veron. *in suo tract. de imperat. eligendo. in verb. ratione dignitatis.* quod istud intelligendum est maxime, quando insignia literæ, vel figuræ in clypeis, coopertutis, vestibus, parietibus, vitrinis, vel in loco ad similitudinem cœli pinguntur: & in aliis etiam casibus, vt habetur plene per Bartol. *in d. suo tract. de armis. & in tract. de insula. 3. colum. cum seq. qu. vlt. & pen. ante primam figuram.* vbi omnino est videndum & ponit Bartol. Veron. *in loco hic ante alleg.* Exemplum de Venetis, qui male ponunt in sigillis leonem in parte dextra, & ducem in parte sinistra, habendo respectum ad contrarium. Quoniam, vt dicit, imago impressa dicitur esse in latere dextro, quæ nos respiciendo est respectu lateris sinistri nostri, sicut si quis faciem suam ad meam conuertat, latus eius dextrum est respectu mei sinistrum, secundum Bart. *in d. suo tract.* Idem si imaginem nostram in speculo inspiciamus. Eadem autem in sigillis cælata ab altera parte reperiretur, quoniam eius terga, non faciem inspicimus.

De primogenito, quomodo sedes ad dexteram, dicam *infra in quinta parte, in 41. consideratione.*

DVodecima consideratio est. Quis dicitur magis honorari, 1
qui sedet prope dominum, & tanto maior dignior dicitur, & altior. gloss. notab. *in § aliam. in verb. altiora, Inst. de bon. poss.* & ibi per Porc. & Angel. & per Ioan. & Imol. *in l. qui soluendo. la. 2. ff. de hær. inst.* Bald. *in leg. obseruare. §. antequam vero. iuxta fin. de offic. proconsul. & leg.* Et ideo, vt dicit Ver. *in lo-* 2
co supra alleg. Adam, & Petrus magis honorantur, ex quo sunt proximiores virgini, & de hoc honore sedendi iuxta principem habetur 2. *Esdr. 3. c.* & vide Io. de Terra rubea *in loco allegato in præcedenti consideratione.*

DEcimatertia consideratio. Dicitur honorari 1
quis, ex quo est in medio duorum vel plurium: quoniam, vt ait Salustius *in Iugurthino:* Apud Numidas locus dignior erat in medio. & ideo vt dicit Veron. *in loco supra all.* dux Venetiarum stat in medio sex Consiliariorum. quod intellige, quoniam omnes sunt æquales aliquali qualitate: sed si non esset aliqua æqualitas, semper maior deberet esse in eminentiori, & altiori loco. Sicut videmus, quod cum æqualis Pater, æqualis Filius, æqualis S. sanctus: ideo Pater stat in medio, Filius ad dexteram Patris, & S. sanctus ad sinistram, vt dicam *in 3. par. 3. in 1. 2. & 3. consid.* Facit, quia mediocritas in electione loci maxime probatur, quoniam in confinio boni malique posita est. Et Cicero lib. 1. Offic. *Eadem ratio est habenda vestitus, in quo, sicut in plerisque rebus, mediocritas optima est.*

DEcimaquarta cōsideratio. Dicitur honorari; qui sedet in principio, siue in capite, & altiori loco, quod probatur; quia à dignioribus est inchoandum, vt est text. cum gloss. *in §. fin. Inst. de iure nat. gen. & ci.* vnde Virg. in Buco. *A Ioue principium Musa.* Facit ad hoc illud: *In capite libri scriptum est de me.* & ad hoc videtur text. *in l. 2. §. Seruius autem Sulpitius. ff. de ori. iur.* vbi sic dicit: *Seruius autem Sulpitius cum in causis orandis primum locum, aut certe post M. Tullium obtineret* & text. *in cap. quia tua. 50. dist. ibi: à capite incipiente.* Et ita per hæc tenet idem Ver. *in loco hic ante alleg.* facit quod scribitur de Saule *lib. 1. Regum 9. cap.* sic: *Assumens itaque Samuel Saulem, & puerum eius, introduxit eos in triclinium, & dedit eis locum in capite eorum, qui fuerant inuitati.*

DEcimaquinta consideratio. Magis dicitur quis honorari; qui parieti magis est proximus, vt probatur in text. cum gloss. *in d. §. aliam.* & probatur *in capit. episcopos. decimaseptima distinction.* vbi dicitur, quod episcopus in ecclesia, in consessu presbyterorum sublimior sedeat: quia locus

ille dicitur dignior. Ita videmus seruari in tribunalibus, vbi ius redditur, & in locis vbi nuptiæ celebrantur. Ita etiam tenet idem Veron. *in loco prædicto.* Ex quo etiam dicit, pro incedendo ille, qui est iuxta parietem, dicitur esse in digniori, & nobiliori loco: quod comiter obseruamus, nisi tres essent personæ simul, vt dictum est, quia tunc esse in medio, est magis honorabile, si tum omnes tres sint eiusdem qualitatis, ne dicatur, quod vltimus sit inferior, aliorum vnus præcedere debet, iuxta illud vulgare apud omnes: *si tres incedant, vnus præcedere debet.* Veneti tamen seruant, quod esse à latere dextro, est honorabile, vt dicit Vero. *vbi supra.*

Decimasexta consideratio. Qui sedet immediate post episcopum, & subscribit primo loco, dicitur esse in eminentiori loco Fel. *in rub. de mai. & obed.* Card. *in consil.* 32. dicam *infra in 4. part.* Et qui primus est post principem. 2. *Esdr.* 3. *c.* Item qui primo deambulat, dicitur magis honorari, cum qui comitantur dicantur honorem facere illi, quem comitantur vt dixi ante *in consid. præced.* & faciunt quæ dicunt Ioan. de Imo. & Ang. *in leg. qui soluendo ff. de hæ. insti.* & facit tex. *in cap. sedes Apostolica. in versi. minores & viliores. extra de resc.* & qui præcedit maior est illo, qui subsequitur text. *in l. 1. in fin. Cod. de præpo. sacri cubi. li.* 12. Et anteire quis dicitur in eundo, loquendo: sedes prior, locus completior decernendi loquendique facultas antiquior, & vetustior. *l.* 1. *& ibi gl. in ver. anteire. Cod. de consulibus.* Melior text. *in l.* 2. *Cod. de præfe. præto. siue vrbi, &c. lib.* 12.

Decimaseptima consideratio. Qui priùs nominat, dicitur honorari, prout dicit Bald. *in auth. hoc amplius. in vlt. col. Cod. de fideic.* & probatur *in cap. si quis iusto impedimento. ibi; is qui primo. de ele. lib.* 6. *& in leg. seruus communis ita.* quod ibi not. Bartol. *ff de stip. seru.* & faciunt quæ dicit do. meus Ias. *in l.* 1. *in princ. in* 5. *colum. ff. de ver. obl.* vbi dicit, quod denominatio debet fieri à digniori, quod ibi comprobat per multa. Facit; quia in concionando maiores præponi debent & in omnibus facit text. *in Authent. de defensi. ciui.* §. *vlt.* dum inquit; quia & maximorum, & mediocrium, & paruulorum nobis cura est. *& ibi gloss. in verbo. maximorum coll.* 4. & quod ordo scripturæ, vel nominationis titulum conferat prælationis, scribit Guil. Benedict. *in rep. cap. Raynutius in verbo, testimonium* 2. *numer.* 28. *extra de testam.* Consului in casu emergenti, in nominatione filiorum primi gradus & sedis, in consilio meo incipiente: *Le cas est tel en pays de droit escrit.*

Decimaoctaua consideratio. Honor est illi, qui primo offert, & ideo primogenitus primo ante fratres offerre debet, vt dicit Martinus de Cazariis *in tract. de primogenitura.* Ex quo dicit Ioann. Saxo *in suo Commentario consuetudinum Turon. in titul. de success. feud. art.* 3. quod secundogenitus in oblationibus, & processionibus cedere debet primogenito: & ita dicit se semel respondisse cuidam nobili Pictauiensi. Et facit quo ad nos in hac nostra patria ducatus Burgundiæ, vbi non est considerabilis primogenitura, taliter, quod omnes filii æqualiter succedunt. Si tamen fiat diuisio alicuius hæreditatis, in qua quilibet habeat suam partem hæreditariam in tanta iurisdictione, quantum alter habet, si sint ambo, aut omnes eiusdem parochiæ. est tamen deferendum per alios iuniores, & minores annis primogenito in oblationibus & processionibus & aliis actibus, in quibus potest adhiberi honor ita, quod etiam vxor primogeniti præcedere debet aliam, & in oblationibus & processionibus in danda & osculanda pace, in deambulationibus, in conuiuiis, & pluribus aliis actibus, secundum quod etiam videre poteris ex dictis Io. Fab. *in d.* § *aliam Instit. de bonor. possess.*

Decimanona consideratio. Maximum signum est honoris in eo, qui primam vocem habet & debet primo loqui. Eccles. 32. *Loquere maior natu, decet enim te,* &c. & dicit Præposi. *in cap. episcopos.* 17. *distinct. col.* 2. quod qui dignior est, primo votum dare debet, facit, quod dicit Bald. *in cap.* 1. *in titul. de controuers. feud. apud pares term.* & Lud. Rom. *in sing. suo* 81. vbi dicit quod licet de iure in consiliis dandis senior primo loqui debeat, per text. *in d. cap.* 1. *&* Bald. *ibi, in* 1. *colum. &* facit text. *in l. fin. Cod. de tyro. lib.* 12. *& in l.* 1. *C. de primicer. & in leg.* 2. *C de præfect. præto. eod. lib.* 12. tamen iste vsus apud domin. de Rota non seruatur; quia ætate minores in consiliis dandis primo loquuntur. Et dignior dicitur interdum propter antiquitatem, puta si primo fuit adeptus dignitatem, iuxta not. per Innoc. *in cap. tua extra de mai. & obed.* & per Barto. *in leg.* 1. *ff. de albo. scrib.* & sic in capitulis, collegiis, seu vniuersitatibus dignior semper est præferendus, vt antiquior Canonicus facit congregate Capitulum. Aliquando dicitur dignior, qui clarioribus fulget virtutibus. tex. est *in Auth. de monachis.* §. *pen. col.* 1. Et sic quando vna res est communis inter plures, & non potest stare nisi penes vnum, vt sunt tabulæ testamenti, seu aliud instrumentum, dignior est concedenda, vel apud seniorem deponenda. *vt l. fin. ff. de fid. inst.* Et sic frater maior natu debet habere & custodire claues castri. Item testibus deponentibus in pari numero dignioribus est credendum. *leg. ob carmen.* §. 1. *ff. de testib.* Et de materia dicam *infra, in* 10. *parte in* 29. *consideratione.* de doctoribus, qui primo vocem & opinionem dare debeant, seniores, an iuniores.

Vigesima consideratio. Honor illi, cui reuerentia exhibetur, vt probatur *in leg. potioris Cod. de offic. rect. prouin. & in cap. statuimus, & ibi gloss. & doct. de ma. & obed.* per gloss. *in l.* 1. §. *si vicinus. & ibi doct. ff. de aqua plu. arc.* de qua dixi *supra.* Nam reuerentiam debet minor maiori impendere. gloss. fin. *in l. nihil omnino C. de pal. sac. lar. lib.* 12. & inferiores iudices superioribus reuerentiam tribuere debent. vt est text. *in d. l. potioris. & in l fin. Cod. de offic. præf. vrb.* & minores maioribus debent honorem. *leg.* 2. *& fin. Cod. de offic. diu. ind.* dixi *infra ista parte in* 71. *consid. in capit. reuerentia est honor. in fin. cum seq.* maxime salutando, Iacob. *Rebuff. in l.* 2. *Cod. de prox. sac. scrin. lib.* 12. *de quo infra.*

Vigesimaprima consideratio. Non solum semper, & indeterminate honor ab inferioribus debetur superioribus, sed etiam quandoque superiores honorare debent inferiores, *leg. potioris.* §. 1. *Cod. de offic. rect. prouin.* quoniam, vt ait Hier. de quo habetur *in cap. esto subiectus.* 95. *distin.* Episcopi honorent clericos quasi cler. vt ipsis episcopis à clericis quasi episcopi honor deferatur. Subiungitque, scitum est illud orat. Domi. cur ego, inquit, te habeam in principem cum tu me non habeas vt senatorem de

quo

quo gloss. circa initium *in cap. frustra. de re iud in 6.* Cui & omnino simile est, & nescio an idem sit, quod Hier. forte memoria lapsus nominibus mutatis scripserit illud L. Crassi senatoris ad L. Philippum consulem. *Non es mihi Philippe consul, quia nec tibi senator sum* quod à Vale. Maximo traditum est *lib. 6. cap. 8.* & Quintil. *lib. 8. oratoriarum institutionum. titul. de ornatu, ad fin. & lib. 11. tit. 1.* Et ante eos Tullius *lib. 3 de Oratore* Quibus & simile est illud Platonis ad Dionysium Syracusanum, *Si nostra tibi placent, nos quoque honorare debes. Nunc autem tanquam ab initio tu ducas, ego sequar: honoratus enim à te, & te honorabo. Non honoratus autem conquiescam.* Ad quod optime facit text. *in cap. cum beatus. circa initium. 45. distinct. ibi; ne dum incaute subdita percutiat membra: ipsa quoque debitam sibi subditorum reuerentiam subtrahat.* Ex quo nota-
2 tur, quod si prælatus non seruat reuerentiam subdito, nec subditus tenetur ei seruare, etiam text. *in cap significasti in fin. de elect. in cap. ad decorem. de inst. & quod not. gloss. in verbo, me. in d. cap. esto. per text. illum ibi; frustra petit debitum, qui quod debet non impendit.* & facit dictum Plutarchi *in lib. de præceptis nuptial.* quod senes honorabat Plato, vt iuuenes venerarentur, vt & illi erga ipsos verecundiam conseruarent. v-
3 bi enim in iuuenes pudorem senes abiiciunt, nulla in eos verecundia iuuenibus residet, ait Plato. Facit gl. *in cap. si ducturi. 32. quæst. 6.* vbi etiam ait text. & quales volumus vxores nostras inuenire, & ipsæ nos inueniant, & si intactam quærimus, intacti simus, *de quo ample per Tiraquellum in suis legib. connubialib. in leg. 13.* Et aduerte in hoc, quod glos. suæ seu Commentarij ponuntur ante tex. & ibi scribit materiam: *si amari volumus & cupimus ab vxoribus, eas quoque vicissim amemus:* quod multis rationibus comprobat. Et facit text. *in leg. si non fuerit. ff. de iureiur.* per quem not. glos. & doct. ibi, quod si non facio quod debeo: si tamen non facis quod debes, non obtines. Et per illum text. dicit Bald. *in capit. 1. in verb. vel non in titul. qualiter do, propriet. feud. priuetur.* quod qui non facit quod debet, non recipit quod oportet, quod & ipse Bald. dicit *in leg post legatum. ff. de his, quibus vt indig.* &, *vt voluerunt Innoc. & Ioan. Andr. Car. & Panorm. in cap. suam. de pœnis.* quod cum aliquis tenetur aliquid dare aut facere ad hoc, vt aliquid consequatur, non potest illud petere nisi totum dederit aut fecerit. all. Panor. text. *in leg. Mæuius. & in leg. cui fundus. ff. de cond. & dem.* facit etiam text. *in authent. dos data C. de don. ante nup.* vbi not. Bald. quod qui differt facere, quod debet, non potest petere quod ei debetur. *& in leg. in testamento ita erat scriptum ff. de cond. & dem.* quem ad hoc propositum facit singularem Bald. *in d. cap. 1. qualiter do. propri. feudi priuetur.* & text. *in leg. quæro. §. inter. ff. loca.* per quem dicit Bald. *in cap 1. § vlt. in fin in tit. de forma fidel. in vsi. feu.* quod qui fidem non præstat, eam sperare non debet. Faciunt text. *in d. cap.* frustra sibi fidem quis postulat ab eo seruari, cui fidem à se præstitam seruare recusat. *& ibi gloss. & doct. de reg. iuris, in 6.* Faciunt etiam dicta Panor. *in consue. 61. incip. videtur primo. columnn. 2. lib. 2.* & Rom. *consil. 204. incip. pro discutienda veritate columnn. 2. versic. idem probatur. & consil. 417. incip. in casu propositæ consultationis.* & Barba. *consil 306. incip. sapienter scripsit propheta columnn. 12. versic. præterea. & col. 15 & seq. in 2. volum. & consil. 73. incip. omnia quæ facitis. colum. 11. & seq. eo volum.* Corn. *consil. 343. incip. causa vertente colum. 2. vers. his tamen non obstantibus. in 1. volum.* Ant. Corset. *in repet. ca. grandi. charta 6. versic. nota ibi fidelitate. de supp. neg. prælat.* & ita alias dixi in facto contingenti. Et facit, quia maior, & superior etiam iudex minorem benigne & sine iniuria audire debet, cum possit vnius forsan & deterioris sententia, & multos, maiores in aliqua parte superare. text. *in leg. 1. §. sed neque. Cod. de vete. iur. enucl.* & quandoque reuelatur minori, quod maior nescit *c. ad audientiam, iuncta gloss. 1. circa fin. de consuetud.* vide *infra ista parte, in 26. consid.*

VIgesimasecunda consideratio. Honor consistit in melioribus & delicatioribus cibis conferendis. Quia inferiori non sunt tales cibi conferendi, quales sunt superiori. Quoniam alimenta debentur secundum qualitatem personarum gloss. *in ver. victus. in cap. episcopus. 10. quæstio. 3.* Ex quo dicit Floria. *in leg. sed & si quid. §. mancipiorum. ff. de vsufruct.* quod alimenta sunt præstanda secundum ordinem dignitatum. Faciunt quæ dicit Alexand. *cons. 70. in 4. volum.* maiora enim & delicatiora debentur domicellis, maiora monachis, quam conuersis. facit text. *in leg. serui vrbani. in prin. iuncta gloss. in ver. cibariis. ff. de leg. 3.* vbi dicitur, quod rustici non debent vti pullis, vel aliis delicatis cibariis, sed caseo, cæpis, fabis & lardo: etiam grosso pane, & non albo, *vt ibi dicit gloss. in verb. ex libellis.*

VIgesimatertia consideratio. In vestibus pretiosioribus adhibetur honor, vt habetur per Florianum *in d. § mancipiorum.* Hinc dicit Specul. *tit. de aduocato. §. sequitur videndum de vestibus. columnn. mihi 2.* quod aduocati indui debent pro grauitate & maiestate officij sui. Ideo dicit gloss. *in l. 1. Cod. nulli licere in frenis. li. 11.* quod chlamys militem, purpura regem, stola sacerdotẽ, toga aduocatum, cuculla monachum demonstrat. quod dictum refert Bald. *in cap. causam extra de prob.* Faciunt quæ dicit Barba. *in cap. cum omnes. numer. 49. cum quatuor seq. extra de constit.* vbi etiam plura de victualibus refert. & dicam infra *in 7. par. in 44. consid.* vbi dicitur quod aduocati honestioribus vestimentis induti, sunt præferendi. Et facit etiam dictum Senecæ ad vxorem Neronis: *Indue te charissima vxor delicate, non propter te, sed propter honorem imperij.* de quo dicto meminit Spec. *vbi supra* alleg. text *in cap. 1. 21. q. 1. in c. 2. de cust. eucha.* subiungens, quod vestis debet esse conueniens statui, ordini, & officio. pro quo facit text. in arg. *in l. d. vestimentum. ff. de pecul.* Et facit *2. Esd. 2. c. 3.* vbi apparet, quod vestiri purpura, est honor.

VIgesimaquarta consideratio. Honor fit in legati præstatione. *l. amicissimos in prin. & ibi* Bartol. *ff. de excu. tut.* hinc est quod dicitur, quem non honoro, in præstatione legati scilicet, aut institutione, non onero, *de quo plene per Gui. Benedict. in sua repe. cap. Raynutius in verb. si absque liberis moreretur. in materia substitutionis fideicommissaria extra de testam.*

VIgesimaquinta consideratio. In hæredis institutione fit honor: quoniam maximus est honor filio succedere patri titulo & iure, seu nomine institutionis, tanquam sit hæres, ob quod dicit text. *in leg. 1. in fin. Cod. de his qui sibi in testa. ascrib.* quod pater filium instituendo, & hæredem scribendo, dicitur fungi duplici officio, quod tendit in honorem & fauorem filij. *de quo in d. repe. cap. Raynutius in verb. in eodem. testa-*

mento relinquens. 1. *numero* 21. 22. & 23. *de testam. in antiq.*

1 Vigesimasexta consideratio. Quis dicitur honorari in salutatione: quoniam ex quo quis salutatur, honoratur, vt dicit Iacob. Rebuffi *in leg. in sacris. C. de proximis sacrorum scrin lib.12.* vbi etiam dicit, quod salutando videtur fieri reuerentia, *per leg fin. Cod. de offic. diuers. iud. & per l peculium. Cod. de proximis sacr. scrin.* Ideo, vt dicit Specul. *in titul. de aduocatio.* §.5. iudex est reuerenter salutandus: imo per salutationem videtur esse remissa iniuria. *capit. cum Adrianus.* 63. *distinct. capit. omnis qui.* 24. *quæst.* 1. & ex non salutatione præsumitur quis inimicus, vt tenet gloss. fin. *in d. capit. cum Adrianus.* & all. *cap. cum super de offic. de leg.* & dicit dominus meus Iason *in leg. apertissimi. colum. 2. C. de iudic.*

Videtur tamen, quod maior etiam porrigit salu-
2 tem minori, vt pater filio: *vt in cap. 1. in prin de feud. cogni.* vt etiam videmus in literis regiis, rex dirigendo literas suas exequendas, etiam nuncio, seu seruienti porrigit salutem, sic dicendo: *Franciscus Dei gratia Francorum rex tali, &c. salutem.* Vnde Traianus Imperator (vt Eutropius scribit) persæpe amicos salutationis gratia visitauit. Quippe ipse omnibus in omnia se æqualem exhibuit. Cuius persæpe tale erat dictum: Talem priuatis Imperatorem esse oportere, quales priuatos sibi optat habere. Item; Antonius Imperator cognomento Pius tantū detulit senatui, quantum sibi priuatus ab alio principe deferri optauit: vt ait Iul. Capitolinus in eius vita, maxime iurisperitis. Nam ipse à præfectis prætorio tunc amicis, & principalibus officiorum & vtriusque ordinis viris salutatus, eis aliquantulum assurgit. vt est text. *in leg. 1. Cod. de sent. pass.* dixi *supra in 21. consid.* Et quando Papa scribit inferiori, puta episcopis aut regibus quomodo debeat eos salutare, ponit Ioannes de Montholeno *in suo prompt. iuris, in ver. salutare, atti. salutate Priscum & Aquilam.*

3 Item etiam par pari. l. Publia. §. Titius. & l. Quintus Cecilius. ff. de pol. Etiam inferior superiori mandat salutem, excepto principe: quia ab inferioribus non salutatur, exceptis quibusdam, quibus in priuilegium conceditur, de quibus *in l. 2. C. de prox. sacr. scriniorum. leg. 12. & in leg. 1. Cod. de silentiariis. eod. lib.* & q[ui]b[us] salutem datur potestas osculandi, excepto Papa & Imperatore, qui osculantur in pede. *l. 1. Cod de domest. & protect.* dicam *infra in 33. consi. 4. parte.* Vnde
4 fluxit mos deosculādi pedes Papæ aut Imperatoris, & osculo salutandi: vide Polyd. *de inuent. rerum. lib. 4. cap. 10.* vbi etiam dicit, quod cæteri præsules dextram manum auersam adeuntibus osculandam porrigunt, & viri dextram dextræ iungere solent salutationis causa.

5 Aduerte tamen, quod inferiores iudices scribendo iudicibus superioribus, vt dominis de Parlamento non debent se in subscriptionibus suis nominare fratres. text. est *in leg singuli. Cod. de offic. diuers. iudic.*

Vigesimaseptima consideratio. Maioritas consistit in prærogatiua ordinis. Nam presbyter maior est diacono. *cap. legimus. in fin. 93. dist. & c. statuimus. extra de ma. & obed.*

Vigesimaoctaua consideratio. Maioritas etiam cōsistit in prærogatiua consecrationis: vnde episcopus est maior presbytero, ideo magis honorandus est *c. olim. &c. episcopus in ecclesia. 95. dist. &c. manus. de consec. dist. 5. & c. perlectis. ver. ad episcopum. 25. dist.*

Vigesimanona consideratio. Maioritas habetur in prærogatiua administrationis: vnde Archidiaconus maior est archipresbytero, & ei obedire debet. *d. capit. perlectis. versicul. archipresbyter vero. 25. distinct.* 1

Et cum ad præcedentia deueniatur ratione maioritatis propter quam quis laudatur, honoratur & reueretur, videat plene in quibus consistat hæc maioritas, per Felyn. *in rubr. de ma. & obed.* per Alberic. *in suo Dictionario. in verb. maior, & maioritas.* de quibus suis locis dicetur: ideo circa ea aliter hic non insisto.

Trigesima consideratio. Etiam maioritas consistit & præeminentia in eo, qui recumbit, non in eo, qui ministrat. *Luc. 22.* quod tamen Christus noluit esse inter suos discipulos, inter quos ministrabat. Lucæ eodem loco & Matth. 20. vbi inter illos ordinauit, quod maior esset minister. Et inter istos recumbentes digniores sunt, qui in primo scamno honoris recumbunt: & communiter videmus in scamno, quod est versus ignem, vel à latere dextro, ita quod dignior est secundus illius scamni, quam primus alterius, vt alibi dicam.

Trigesimaprima consideratio est. Honor etiam debetur, & defertur illi, qui est maximæ autoritatis, seu qui consequitur laudem & honorem ex autoritate, facit text. *in capit. dudum ad audientiam, circa med. ibi: inuenimus, quod pro præposito sanctorum Apostolorum autoritas faciebat extra de election. & in leg. Quintus, §. Pomponius, ibi: ad authoritatem scribentis. & ibi: sed ad authoritatem defuncti conseruandam id pertinebit. ff. de annuis leg. & in l. 3. §. 1. versic. qua argumenta. ibi alias dignitas & autoritas confirmat rei, de qua quaritur, fidem, ff. de testib. & in leg. 2. §. post hos Q. Mutius, ibi: ex quibus Gallum maximæ autoritatis. & in §. post hunc. in princ. & in §. primus diuus Augustus, ibi: vt maior iuris autoritatis haberetur. & ibi: sed plurimum in ciuitate autoritas habuit: & ibi: sed Proculi autoritas maior fuit. ff. de orig. iur. & in l. pen. §. Papinianus. ibi: & huiusmodi sententia subtilissimum testem adducit Saluium Iulianum, summæ autoritatis hominem. Cod. de cond. ind.* & hoc modo assumitur authoritas hoc casu pro quadam reputatione siue æstimatione, vt probatur *in leg. cognitionem, §. 1. & ibi gloss. in verbo, æstimatio. ff. de var. & extraord. cogn.* Sicut dicimus, quod hi maioris autoritatis sunt, qui habent potestatem seu dignitatem. *l. 1. ff. de albo scrib. & d. l. Quintus. §. 1. cum similib.* Et hæc autoritas, siue æstimatio (quam vulgo *reputationem* appellamus) multis modis acquiritur, de quibus suis locis dicetur, & de his scribit aliqua Barth. Cepolla *in suo tracta. de Imper. eligendo. in vers. authoritatis.* vbi multum commendat autoritatem, & autore Iosepho, ordo in Romanorum militia hic erat, vt milites ad centuriones, illi ad tribunos (quod Græci Chiliarchos vocant, hoc est, qui mille præerant hominibus) mane conuenirent salutatum, & sic ordo dignitatum & autoritatum obseruabatur.

Trigesimasecunda consideratio. Consistit etiam honor in commendatione noui præsidis prouinciæ, in suo nouo & ineundo aduentu ingredientis aliquam celebrem ciuitatem, vel prouinciæ caput: vt est text. *in leg. si in aliquam celebrem ciuitatem, vel prouinciæ caput aduenerit Potestas, deberet se commendare, laudesque suas cum grauitate audire, cum id prouin-*

cialis

ciales honori suo sibi vendicent. ff. de offic. Proconf. & leg. & istud communiter obseruatur in Italia in aduentu noui Potestatis: & apud nos non solum in aduentu noui Regis, sed & Gubernatoris noui alicuius patriæ, & nouorum Balliuorum in suis prouinciis. vide quæ dixi *infra ista parte, in 47. considerat. incip. ex quo ex laude*, & dicit Bald. *in consil. 418 in 1. par.* quod honor est, quando in iucunda visitatione domini fiunt ei honorantiæ, sicut sunt xenia, caritiæ, seu blanditiæ, quæ fiunt pro ipso vitando vel misso ab eo, & similia, & ad istam honorificentiam pertinent omnes operæ obsequiales & reuerentiales, quod videtur esse contra id quod dicit *consil. suo 335. in prima parte*. Vbi dicit, quod honoris nomine continetur id, quod est sine onere.

TRigesimatertia consideratio est. In eo, quod quis ratione maioritatis meruit laudem & honorem de bonis operationibus seu beneficiis in Republica exhibitis, & impensis, collaudandus est publicis vocibus, ne per silentium, bonum, quod fecit, videatur incognitum. vt est textus & Doctores in *lege vnica, Cod. de quæstor. & Magistr. Offic. lib. duodecimo*, & in hoc delectatur Princeps, cum audit Officiales suos collaudari à subditis de bono regimine officij: & hoc casu admittit voces populi exclamantis, *viuat talis, qui in officio se bene gessit.* sicut faciunt Romani de Papa, vt docent gloss. & Ioan. de Platea in *d. l. vnica. Cod. de quæstorib.* Et licet voces populi collaudando sint admittendæ, *dict. leg. vnica. & l. iussimus Cod. de officio Rector prouinciar. & §. renouamus. in Authent. vt ordinariæ præfecturæ coll. 5.* Faciunt quæ dicta sunt infra ista part. in quadragesima septima consideratione, incip. *ex quo ex laude.* Non tamen in eligendo vel puniendo, *leg. si constat. ff de appellat. leg. decurionum, Cod. de pœnis capit. 2. de elect. & in cap ex literis. de excess. Prælat.* & plenè declarat Guillelmus Benedicti in *sua repet. cap. Raynut. in verb. mortuo itaque testatore. 1. numer. 191. & 192. vsque ad numer. 197.* Dixi supra in 12. consideratione.

TRigesimaquarta consideratio est. Honor etiam in adeundo Principem, & alios iudices reuerenter salutando consistit, vt dicit Ioannes de Platea in *rubr. C. de præposit. sacri cubic. lib. 12.*

1 TRigesimaquinta consideratio est. Honor consistit & habetur in præmium virtutis ex erectione statuæ in publicum. Cum olim multi fuerint honorati ex erectione statuarum, inter quos enumerat Textor Niuernensis in sua Officina 49. qui fuerunt

2 honorati ex erectione statuarum. Et in tantum consistit honor in statua alicuius, quod si ipsa statua rumpatur, datur actio iniuriarum. *leg. si statua. & ibi Dd. ff. de iniuriis.*

3 Qui statuas meruerint, teste Textore Niuernensi, sunt sequentes.

Sesostris	1	*Demetrius Phalereus*	8
Aristogiton	2	*Eunomius*	9
Armodius	3	*Fauorinus*	10
Asylus	4	*Verrius Flaccus*	11
Atolycus	5	*Isocrates*	12
M. Portius Cato	6	*M. Claudius Marcellus*	13
T. Coruncanus	7	*Mutius Scæuola*	14
Ptolemæus Philopator	15	*Tanaquil*	33
Oppianus	16	*Pausanias*	34
Horatius Cocles	17	*Phyrne*	35
Demosthenes	18	*Claudius Imperator*	36
Conon	19	*Epicurus*	37
Euagoras	20	*Iosephus*	38
Mercurius	21	*Minutius Augurinus*	39
Polydamas	22	*Trebius*	40
Cylon	23	*L. Astius*	41
Octauius orator	24	*Numa*	42
Vestricius	25	*Seruius*	43
Nerua Imperator	26	*Gorgias Leontinus*	44
Archias	27	*Plato*	45
Claudianus	28	*Chelia*	46
Iunius Rusticus	29	*Porsena*	47
Virgilius	30	*Phocion*	48
Berosus	31	*P. Lucullus*	49
Antonius Musa	32		

Mulieres etiam olim forte habuerunt statuas, cum Hyppiades statuæ mulierum equestres vocabantur, cuiusmodi fuisse videntur Amazonum, quæ mortalium primæ equum scandere ausæ sunt, si Lysiæ oratori creditur. 4

Qui autem fuerint qui primo statuas inuenerint, ponit Polydorus *de inuentoribus rerum, lib. 2. Cap. 13.* & ibi ponit, quomodo alias fuerunt prohibitæ. Et de vsu imaginum, quomodo & in quibus olim vtebantur imaginibus, & qui poterant, scribit Budæus in *Annotationibus, in leg. fin. ff. de orig. iur.* dicam statim, ex quo dixit, quod hodie locum imaginum posteriora tempora vtuntur armis. Hodie apud nos loco istarum statuarum in inferioribus à Principibus fiunt monumenta, seu sepulchra eleuata: alij faciunt ea extra & supra terram eleuari ex altitudine trium pedum vel circa, & supra magnum, & latum lapidem, vel marmorem poni nonnunquam in medio chori ecclesiæ, vt sunt patroni, & fundatores Ecclesiarum, puta Principes, Duces, Barones, & huiusmodi. Reges autem nostri faciunt sibi erigere statuas, & ex more cuique Regi post eius mortem erigitur statua in palatio Parisiensi. & fit talis, quod per eam demonstratur, qualis fuerit regiminis: quoniam si fuerit bonus, prudens, & verus Rex, sic quod suo tempore iustitiam administrauerit, habet manus eleuatas, & in altum tendentes: si verò male aut vnicam, vel ambas habet depressas, & basse tendentes, & per hæc denotatur, quod fuit malus administrator Iustitiæ quod timens Ludouicus vndecimus, ne in statua eius post mortem fieret hæc depressio manuum vel manus, eius vita durante fecit fieri suam statuam, & sunt numero sexaginta duo, vsque ad Franciscum primum, qui hodie regnat; & quilibet illorum habet suum epitaphium, per quod ostenditur, quot annis vixerit seu regnauerit, & licet ad me nullo modo deuenerint; tamen alia hic ex Chronicis & Francorum gestis calculando illorum tempora describsi.

De Regibus Franciæ Carmen.

ASpice quo Franci regnarunt tempore Reges,
Qui prior & Regum Gallica sceptra tulit.

Pharamondus.
Prima Pharamondus decimo si iunxerit vnum
Occupat, & Saliqua legis origo fuit.

Clodio.
Clodio succedit pacis seruator honesta,
Quatuor incolumi corpore lustra videns.

Meroueus
Meroueus sequitur, toto qui iustior orbe,
Tradiderat decies annua iura pater.

Childericus.
Sex quater imperium Childericus possidet annis,
Cum coco subito carpitur ense necis.

Clodoueus.
Et Clodoueus fidei seruator, & æqui,
Gallica ter denis messibus arua tenet.

Childebertus.
Iamque quater decies nonus superadditur annus,
Childeberte tuum cum decus orbe cadit.

Clotarius.
Quinque suo decades Clotarius addidit anno,
Attamen immensum contegit vrna caput.

Childricus.
Childricus decimo decies tres porrigit annos,
Dicitur & probitas multa fuisse viro.

Gontranus.
Hunc celere sequitur Gontranus tramite princeps,
Bisterna imperium seruat olympiade.

Childebertus. II.
Prosperior dictus Childebertus præsidet annis
Bisseptem dura sed iacet alter humo.

Theodobertus.
Mox Theodobertus decimo cum iungeret annos
Septem, tunc versa sorte relictus abit.

Theodoricus.
Vix vim addideras cum tu Theodorice, tandem
Imperij celsa protinus arce cadis.

Clotarius.
Vndeciesque quater positis Clotarius armis,
Insignis populo libera iura dedit.

Dagobertus
Tum Dionysea Dagobertus conditor ædis,
Bisseptem æstates tradidit imperio.

Clodoueus.
Clodouee tibi decimo coniungere sextum,
Non datur, in fatum tendere nemo potest.

Clotarius.
Cum tibi fallaci vultu fortuna minatur,
Clotari, quartus respuit annus opes.

Childericus.
Et tandem decimus septem vix iungitur annus,
Childrici nocuo cum perit ense decus.

Theodoricus.
Atque nouem decem Theodoricus iunxerat annos,
Æthereum celeri cum pede carpit iter.

Clodoueus.
At Clodoueus sola trieteride regnans,
Saucius incerta cuspide mortis abest.

Childebertus.
Bis decies rutilans Phœbus compleuerat orbes,
Cum Childeberti Gallica sceptra ruunt.

Dagobertus.
Vnica cum soboles Dagobertus regna ministrat,
Sed sua sub quarto lilia sole cadunt.

Clotarius.
Insignis totidem Clotarius induit annos,
Cuius in extincto nomine fama volat.

Childericus.
Vix adit imperium Childricus fata repente
Vertuntur, lapsu labitur ille graui.

Theodoricus.
Non puduit molli Theodorice viuere lustro,
Sed vetito tandem victus amore cadis.

Carolus Martellus.
Iam Martellus adest, belli cui firma potestas,
Imperium quinta linquit olympiade.

Pipinus Paruus.
Quinque ter atque tribus Gallis Pipinus habetur,
Maximo cui paruo corpore virtus erat.

Carolus Magnus.
Maior his imperio dominatur Carolus omni,
Per binas hyemes lustraque iure nouem.

Ludouicus Pius.
Bis denisque Pius Ludouicus quinque peractis
Imperat, & mortis vulnere pulsus obit.

Carolus Caluus.
Carolus octauum terdenis præbuit annum,
Hausta sed innocuo toxica corde nocent.

Ludouicus Balbus.
At Balbus binis Ludouicus præbuit annis,
Gallica non modico robore sceptra tenens.

Ludouicus III.
Heu Ludouice tibi dextro quid sceptra feruntur
Sydere, cum lustro tollitur vmbra breui?

Carlonus.
Vix totidem regno Carlonus traditur, ecce
Syderea tenuis spiritus arte iacet.

Ludouicus Iners.
Mox Ludouicus adest, Lachesis cui bina repente
Tradidit immitis stamine lustra suo.

Carolus Simplex.
Bisseptémque tribus regnauit Carolus annis,
Et m..is simplex pectore dictus erat.

Rodulphus.
Ter quater insignis dominatur laude Rodulphus,
Ecce repentino turbine pulsus abest.

Ludouicus VI.
Ter numerant bis sex Ludouici tempora Regis,
Robore cui subsunt parta tropæa suo.

Lotharius.
Lothari primus terdenis iungitur annus,
Gallia magnanimo tunc manet orba duce.

Ludouicus.
Cui soboles nulla est primoque extinctus in anno,
Hæc Ludouice breui sunt data sceptra die.

Hugo Capetus.
Virtus ipsa patet nono cum viuitur anno,
Conditur inuicta sorte Capetus humo.

Robertus.
Bis deciesque quater dominatur iure Robertus,
Quis prius hostilem terruit ense manum?

Henricus.
Ter tribuunt decade Henrici fata, nec vnquam
Largior in magno munere dextra fuit.

Philippus.
Sex decies tandem quartus tibi iungitur annus,
Libera cum populo iura Philippe canis.

Ludouicus Grossus.
Iam Ludouicus adest morti sed ille propinquus,
Altero cum neuit bis tria lustra soror.

Ludouicus Iunior.
Hincque quater decies Ludouicus præfuit annis,
Atque tribus victo victor ab hoste manet.

Philip-

Philippus Augustus.

Gallorum totidem moderatur regna Philippus.
Nobile cui valido corpore robur erat.

Ludouicus VIII.

Florida quam celeri truncantur flamina motu,
Sed prius autumnos ter Ludouice vides.

Ludouicus Sanctus.

Sancte quater decies, annis cum quinque peractis
Imperium merito iam Ludouice tenes.

Philippus Posterior.

Vixit in audito regno probitate coruscans,
Posterior septem lustra Philippus habet.

Philippus Pulcher.

Iamque quater septem Pulcher coniunxerat annos,
Tunc immaturo labitur vmbra die.

Ludouicus Hutinus.

Per binas hyemes regni vix sceptra feruntur,
Cum Ludouice tibi tristia fata nocent.

Philippus Longus.

Insignis sextum Longus numerauerat annum,
Gratia cui grato corde virilis erat.

Carolus Pulcher.

Carolus hinc sequitur, bina trieteride Gallis
Præsidet, & pulchro gratior ore fuit.

Philippus Valesius.

Felici valida moderaris sorte Valesi,
Bis deciesque tribus sceptra tenere datur.

Ioannes.

Tunc Ioanni nec nono coniungere sextum,
Toxica propulsis legibus Angla sinunt.

Carolus.

Carle decennali sextus cum iungitur annus,
Tunc virtus Galla perditur omnis humo.

Carolus.

Tristia si numerant florentis tempora Carli,
Hæc deciesque quater binaque cernit hyems:

Carolus.

Sæpius ex Anglo victricia dona rebelli,
Tertia ter decies Carolus ecce tenet.

Ludouicus XI.

Ast Ludouicus adest clarus, nec iustior illo,
Bis tria, si memini, nunc sua lustra ferunt.

Carolus VIII.

Hostibus hic victis victor remeauit in orbem,
Carolus, & victus post tria lustra cadit.

Ludouicus XII.

Bis septémque tribus Ludouicus præsidet annis.
Cuius & in toto floruit orbe decus.

Franciscus I.

Iam Franciscus adest Gallus generosior illo
Alter & in toto non fuit orbe prior.
Magnanimus bello (lustris vix quinque peractis)
Cum decorat meritum parta corona caput.
Heluetios dextro domuit qui Marte rebelles,
Oppida victrici trudit & alta manu.
Imposuitque potens Anglo qui frena feroci
Sedulus, hic patrio ductus amore nimis.
Italiam petijt, Francum remeauit in orbem
Sæpius & pulsis hostibus vltor adest.

TRigesimasexta consideratio est. Etiam honor consistit in triumphi receptione, cum duces belli aut Principes victoriam contra hostes & inimicos obtinuissent, de victoria triumphabant: hoc est, in introitu ciuitatis auratis curribus vehebantur, quos albi trahebant equi, capite lauro coronato. Pompeij tamen currum in triumpho Aphrico traxerunt elephanti. Quem imitatus Cæsar vectus est elephantis quadraginta dextra læuaque lychnos gestantibus, authore Tranquillo. Et Gordiano quadrigæ elephantorum decretæ sunt triumpho Persico. Habuit & Aurelianus currum cum quattuor ceruis iunctis.

Morisque fuit, vt in triumphantum currum sederent eorum filij. Vnde & Æmylius Paulus speciosissimo triumpho filium duxit, quem triduo post amisit.

Triumphantem sequebantur laureati milites triumphantis, vt quia laurus semper viret, signum esset rempub florere.

Item captiui hostium duces in triumpho circumuecti, præcedebant currum triumphalem.

Item triumphantis rem diuinã facientis verba erant *Dij, quorum nutu, & imperio nata, & aucta est res Romana, eandem placati propitijque seruate.*

Item moris erat Consules ad cœnam inuitati à triumphante: deinde rogati, vt venire supersederent, ne esset aliquis maioris imperij & authoritatis triumphante.

Item in triumpho ligneæ turres, & captarum vrbium, arcium, & montium simulacra, omniumque victorum simulacra, aurum præterea & argentum ferebatur.

Moris item fuit Imperatoribus belli ciuilis victoria quantumuis magna non triumphare, quia ciues, non hostes occidissent.

Item vt milites & abiectissimi quique triumphalem currum sequentes, diuersis conuitiis triumphantes incesserent, ne prospera illa fortuna plus æquo superbirent & insolescerent. Sic triumphante Cæsare milites dixerunt: *Gallias subegit Cæsar, Nicomedes Cæsarem* Item, *Romani seruate vxores, Mœchum caluum vobis adducimus.*

Ventidium quoque Bassum Parthico triumpho ficuti milites decãtarũt: *Qui mulos fricabat, factus est Cõsul.*

Porro lege cautum erat, ne dux triumphaturus ante triumphi initium vrbem ingrederetur.

Item ne quis triumpharet, qui minus, quam quinque hostium millia vna acie superasset.

Nulli item licuit triumphare, qui nec Dictator neque Prætor, nec Consul res gessisset. Nec pro instaurato, sed aucto dumtaxat imperio triumphus concedebatur.

Item nemini prius decernebatur triumphus, quam regionem (de qua triumphaturus erat) successori pacatam reliquisset.

Item pœna à lege erat constituta ei, qui super interfectorum numero mentiretur. Ideo triumphantes vrbem ingressi de veritate apud Censores iurabant.

Item triumphantes habebant Iouis insignia, faciémque è rubrica illinibant, vt esset coloris ætherei sceptrúmque gerebant.

Qui autem de diuersis regibus, & populis triumpharunt (vt scripsit Textor in sua Officina) sunt sequentes.

Lucius Attilius Catilinus triumphauit de Sardis.

Gn. Dominicus de Aruernis, & Batulo eorum duce.

Liuius Salinator de Illyriis seu de Hasdrubale, vt testatur Liuius lib. 37.

Marcus Attilius regulus de Salentinis.

Paulus Æmilius iunior de Liguribus, & Perseo Macedonum rege, cuius triumphi ordinem pulchrè recitat Philippus Bergomensis in suo supplemento Chronicorum.

Menenius Agrippa Lanatus de Sabinis.

Philip-

Marcus Antonius Triumuir de Armeniæ Rege.

Marcus Aquilius consul de Aristonico Rege.

Iunius Bubulcus Brutus Dictator Æquos subegit, ac die octauo de eisdem triumphauit.

Furius Camillus Veios decennali obsidione domuit, ac de eisdem triumphauit.

Sp. Cassio duo triumphi contigerunt.

M. Curius de Samnitibus & Sabinis.

Publius Decius Iunior de Samnitibus.

Gn. Duilius primus de nauali victoria triumphauit.

Fabius Rullianus de Appulis, Nucerinis, Samnitibus, Vmbris, Marsis, ac Thuscis triumphauit.

Fabius Gurges de Samnitibus.

Q. Fabius Max. de Liguribus, de Lybicis. Æthr. Samnitibusque, & aliis multis nationibus triumphos quinque egit.

Gneus Fuluius Flaccus de Samnitibus.

M. Fuluius Nobilior ouauit de Ætolis, triumphauit de Ambraciensibus.

L. Lucretius Tricipitinus de Volscis.

Marius de Teutonibus & Iugurtha.

Propertius lib. 4.

Dij melius, quantus mulier foret vna triumphus,
Ductus erat per quas ante Iugurtha vias.

Q. Cec. Metellus de Iugurtha & Numidicis.

C. Mumius de Achæis.

M. Horat. consul de Sabinis sine autoritate senatus.

L. Papyrius Cursor de Samnitibus.

L. Papyrius Crassus eius filius de Priuernatibus.

Gn. Pompeius Magni Pompeij pater de Picentibus.

Pompeius Magnus de Iarba, Mithridate, Aristobulo Rege Iudæorum. Hic triumphus maximus ac splendidissimus omnium fuit, qui hactenus Romæ fuerunt.

Aul. Posthumus Tubero de Volscis.

L. Æmilius Paulus de Liguribus.

Q. Capitolinus quinquies consul de Volscis.

Scipio Africanus de Hannibale, & Syphace Numidiæ Rege, cuius triumphi formam Appianus historicus stylo diligenti perscripsit.

Sulpitius de reliquiis Brenni.

L. Valer. Valesij filius de Veientibus, & Sabinis.

Val. Coruinus, qui sexies fuit consul, de Samnit.

L. Valerius Potitus de Volscis, & Æquis sine autoritate Senatus.

M. Attilius Glabrio de Antiocho, & Ætolis.

Aurelia. Imq. de Zenobia Palmirenorum regina.

Septimus Seuer. Imp. de Arabibus & Adiabenis.

Dagobertus Rex Francorum de Saxonibus.

Papyrius Naso de Corsis.

Iulius Cæsar, confectis bellis, quinquies triumphauit: primum triumphum egit Gallicum, sequentem Alexandrinum, deinde Ponticum, huic proximum Aphricanum, nouissimum Hispaniensem.

Triumphauit Bacchus de Indis, & primus omnium triumphauit vectus Indico elephanto, vt scribit Diodorus, & diadema regium ad triumphum inuenit.

Tatius de Sabinia.

Gordianus de Persis.

M. Claudius Marcellus de Hiberis.

Augustus curules triumphos tres egit: Dalmaticum, Actiacum, Alexandrinum continuo triduo.

Antonius Commodus triumphauit de Germanis.

Domitianus de Dacis & Catis.

Papyrius Cursor de Corsis in monte Albano.

Paulus Orosius, & cum eo Blondus Foroiuliensis scribunt Romanos triumphos numero fuisse 310.

Vltimus omnium triumphauit Probus Imperator de Germanis & Benniis omnium gentium ferocissimis.

Qui triumphabat, triplici iudicio honorabatur. Primò exercitus de triumpho decernendo duci indicabat, secundo Senatus, tertio populus. Erat autem triumphus omnium honorum, qui à populo Romano dari solebat, maximus. Nam illa pompa solennis erat, quæ fiebat redeuntibus in vrbem cum victoria, vt dictum est. Et quemadmodum Romani victoribus Imp. suis magnum honorem, & triumphum psallendo, & cantando impenderunt, qui hostibus superatis Romam rediissent: Sic etiam 1. Reg. 17. legitur de Dauid, postquam Goliam quinque lapidibus occidit, & populum eius vicit, reuersus cum magna gloria receptus est à suis, & mulieres in eius laudem cecinerunt dicentes, *Saul percussit mille, & Dauid decem millia.* & *Exod.* 15. *cap.* dicitur, quod quando Dominus liberauit Israel de manu Ægyptij, & viderunt Ægyptos mortuos super littus maris, tunc Moyses cecinit carmē hoc Domino: *Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est, equum & ascensorem proiecit in mari. Quia fortitudo mea, & laus mea Dominus: & factus est mihi in salutem, &c.* Similiter Maria soror Moysis & Aaron sumpsit tympanum in manu, egressęque sunt omnes mulieres post eam cum tympanis, & choris præcinentes & dicentes, *Cantemus Domino,* &c. Sed maior victoria & triumphus, & de quo maior laudis honor impendi debet est de gloriosa & triumphanti resurrectione Imper. nostri Iesu Christi, qui magnifice triumphando ab inferis ad nos reuersus fuit, vt perpulchre scribit Bern. de Bustis in 2. *part. sui Rosarij*, *ser.* 17. *in princ.* Similiter Iudas Macchabæus superatis hostibus epinicia, solemnitatem, festiuitatem & gratiarum actionem celebrauit pro parta victoria, vt habetur 2. *Macchab.* 8. *ibi*: *Et cum epinicia agerent in Ierosolymis.* Et habetur Apoc. 3. *Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis, & non delebo nomen eius de libro vitæ, & confitebor nomen eius coram Patre meo, & coram Angelis eius.* Ideo triumphantes indui debent, & ornari vestimentis albis, vt fecit Ludo. XII. habita victoria contra Genuenses, dum ingrederetur Genuam, anno 1580. dixi infra ista parte 28. considera. 61. concl. Legitur & Iudith. cap. 15. quod postquam Iudith iugulauit Holofernem, & Assyrij victi fuerunt, omnes populi gaudebant cū mulieribus & virginibus, & iuuenib. in organis & cithatis, & c. seq. scribit, quod tunc cantauit canticū Domino dicens: *Incipite Domino in tympanis, cantate Domino in cymbalis, modulamini illud Psalmum nouum, exultate & inuocate nomen eius, &c.* Et factum est post hæc: *Omnis populus post victoriam venit in Ierusalem adorare Dominum,* & mox, *vt purificati sunt, obtulerunt omnes holocausta, & vota; & repromissiones suas.* Erat autem populus iucundus secundum faciem sanctorum, & per tres menses gaudium huius victoriæ celebratum est cum Iudith.

Quis verò primus apud Romanos triumphum aut ouationem duxerit, scribit Polydorus Virgilius libro secundo, capite decimosexto, de Inuentoribus rerum, & ibi de multis, qui triumphauerunt. Plinius verò 7. Natur. Histor. inter plura alia de laude Cicer. ait, quod primus in toga triumphum, linguæque lauream meruit.

Macrob. in Saturn. dicit, Bullam esse insigne triumphantium. Quomodo autem fiebat, ad quid & vbi

porta-

portabatur hæc Bulla, vide Calepinum *in ipsissimo dictio. in verbo, Bulla.* Toga regia, quæ erat auro, & purpura intexta, qua reges vtebantur, à Liuio inter insignia triumphantis numeratur, purpura ante vocata, & erat sine pictura Erant etiam alia ornamenta triumphalia, vt Liu tradit *lib.* 30. aurea corona, aurea patera, sella curulis eburnea, scipio eburneus, toga picta, palmata tunica.

TRigesima septima consideratio. Honor consistit in bibendo in auro, esse secundum post regem, vestiri purpura, & cognatum principis vocari: vt habetur 2. *Esdræ* 3. *cap.* maxime (vt dici ibi text.) propter sapientiam. Hinc videmus, quod doctores tanquam sapientes. & scientia præcellentes, *parentes principis* vocantur, per text. & gl. *in l. ex dim Pij C. de locat.* vbi Domitius Vlpianus, qui erat præfectus prætorio, ab Alexand. Imperatore eius parens nuncupatur. Etiam antecessores principis dicuntur, text. *in §. cumque. & ibi not. per gloss & doct. in proœmio Institutionum.*

TRigesima octaua consideratio. Etiam honor consistit in delatione insignium, & armorum: Nam qui maioribus insignibus vtuntur, maioribus honoribus præfulgent, & in digniori loco collocari debent. Faciunt quæ dicunt doctores *in cap vt apostolica. de priu in 6. & in cap.* 1. 41. *distinct. cum text. in cap. penul. extra. de vita & honest. cler.* vbi ex qualitate, & preciositate ornamentorum, augetur dignitatis prærogatiua. vt dixi *infra in* 4. *part in* 32. *consideratione. ibi; duodecimo Abbates.* Et quælibet dignitas habet sua insignia: Nam Papæ imponitur Frigium, Imperatori Diadema seu infula, Regi corona, Episcopo mitra, Archiepiscopo pallium, Doctori biretum, vt dicit Lucas de Penna *in l. murilegulis in prin. C. de murileg. lib.* 11. de quibus omnibus infra dicam.

Hinc sumpta occasione hic scribam de insignibus diuersorum statuum mundi, & armis, tam principum, dignitatum, quam aliorum, & de his sigillatim faciam centum conclusiones sequentes; remissiue tamen interdum ad loca sua in præsenti opere tacta; & primo faciam decem de insignibus, & alias de armis.

PRima conclusio sit de insignibus regum Romanorum. Nam, vt refert Polydorus *de inuentoribus rerum libr.* 2. *capitu.* 3. Romanorum regum insignia erant fasces cum securi, corona aurea, sella eburnea, trabeæ curules, phaleræ, annuli, paludamenta prætexta, togæ pictæ, tunicæque palmatæ, & omnia denique decora, quibus imperij dignitas eminebat. Ex duodecim Thusciæ populis (quos Tarquinius Priscus subegit) originem habuere, quibus Tarquinius simul atque id senatus permisit primus vsus est. Verùm Romulus ex more duodecim Herruriæ populorum, qui singuli singulos regi statim creato lictores dabant, antea 12 lictores assumpsit. Alij à numero auium, quæ augurio regnum portenderant, eum secutum numerum autumant. Hi magistratibus ministrabant, facesque virgarum alligatos, cum securibus gestabant, & huiusmodi virgæ ex Betula arbore fieri consueuerunt, quæ est arbor Gallica, mirabili candore atque tenuitate, & terribilis magistratuum virgis, secundum Plinium *lib.* 16. *cap.* 19. *naturalis historiæ.*

SEcunda conclusio est. Etiam Diadema, & corona sunt insignia Imperatorum, & etiam sceptrum, vt infra habetur *in* 5. *part. in* 19. *consid.* vbi ponitur etiam de rationali, de quo statim dicturus sum.

Sed prius videndum est varia esse genera coronarum, & qui primus eas inuenerit, Polydorus *de inuentoribus rerum. lib.* 15. *cap.* 17. refert, Liberum patrem coronarum repertorem fuisse, qui primus omnium imposuit capiti suo coronam ex hedera. Moyses tamen, qui multis ætatibus Liberum patrem præcessit, coronas aureas fecit, secundum Iosephum *in* 3. *&* 8. *antiquitatum.* Ægypti regum (*teste Cælio lectionum antiquarum, lib.* 13. *cap.* 61.) mos fuit perpetuus, Diademata serpentis aspidis imagine distincta gestare. Principio ex arborum ramis fieri coronas in ludis, & sacris certaminibus mos fuit. Postea varia florum mixtura componi cœperunt. Has Glycera primo adinuenit. Paulo post subiere quę vocatæ sunt Ægyptię, siue Hybernę, factæ è bracteis ligneis siue eburnis, variis coloribus infectis. Deinde subsecutæ sunt è lamina ænea tenui inaurata, aut argentea quæ propter gracilitatem corollæ dicuntur. Crassus autem diues primus suis ludis coronam aureis argenteisque foliis dedit, & alii alias. Hinc denique multifariæ coronæ repertæ sunt, & in maximo pretio habitæ, præcipue apud Romanos, & tempore consulum. Erant enim militares coronæ, puta triumphalis, qua donabantur seu coronabantur in triumphis Imperatores, seu triumphanti dabatur, & ex lauro primitus fiebat: quoniam ea arbor præcipue est latinæ victoriarumque nuncia: sed deinde ex auro fuit facta, & hæc dicitur aurum coronarium, erantque eiusdem & virtutis, & honorarij præmia.

Muralis dabatur ei, qui primus murum hostium subierat, seu oppidum hostium per vim ascendisset, hæc etiam aurea erat muri pinnis decorata.

Castrensis (quę & vallaris dicitur; quia insigne valli castrensis haberet) similiter aurea erat: hac donabatur qui primus hostium castra pugnando introisset, & irrupisset.

Naualis pariter aurea erat, & dabatur ei, qui primus maritimo prœlio vi, & armis in hostium nauem transiliebat. Ea rostris nauium erat insignita.

Oleagina, qua victores in Olympiaco certamine donabantur, vel ob conuersum hostem.

Oualis, quę & myrtea dicebatur, dabatur his qui vrbem intrabant ouantes, quando bellum leuiter, & sine cruore perfecissent, deditione facta: aut cum bella non recte indicta essent, nec cum iusto hoste gesta, aut cum hostium nomen humile esset, vt seruorum aut Piratarum.

Obsidionalis dabatur duci, qui exercitum suum ab obsidione hostium liberasset, & dicta est graminea; quia fiebat ex eo gramine quod ibi natum fuerat, vbi obsidebantur. Hanc S. P. Q. R. Fabio maximo dedit secundo bello Punico, quod vrbem obsidione liberasset. & hanc Plinius *lib.* 22. aliis nobiliorem fuisse dicit.

Ciuica corona erat celeberrima, quam ciuis ciui, à quo in bello seruatus fuerat, & morte liberasset testem vitæ salutisque perceptæ dabat: & hęc fiebat ex fronde querna: quoniam quercus primum mortalibus victum præbuit, qui glande vescebantur: vel quia Ioui (in cuius tutela sunt ciuitates) sacra quercus est. de hac Plin. *lib.* 6. meminit appellans eam militum virtutis insigne clarissimum. Vnde præclare Antoninus Pius, teste Capitolino, Scipionis recolendam sententiam frequenter vsurpabat, dictans se malle vnum ciuem seruare, quam mille hostes occidere. Hanc

pagis scandalis. 95. dist. c. nonnulli. §. compagis. & c. seq. & annulo c. cleri. de vit. & hon. cle. extra. Et de his omnibus vide per dictum Durandum *in prætacto loco*, vbi ample.

Sed vsus talium Pontificialium non competit inferioribus ab episcopis de iure communi, & ista omnia tendunt ad gloriam, honorem, & magnificentiam ecclesiarum, & non in amplitudinem officij dantur, quando conceduntur inferioribus prælatis, puta abbatibus, & ideo dicit Geminianus *in c. vt apostolica. de priuileg. in 6.* quod hæc operantur pontificalia in istis, quod genitalia in multis.

Ne tamen scandalum in ecclesia generetur, abbates, & inferiores prælati exempti ab episcopis, si habeant priuilegium portandi mitram, possunt tantum vt in concilijs & synodis episcopalibus, non tamen aureas vel argenteas laminas habentibus. Non exempti vero simplicibus, & albis, ac planis vtantur. Ita est textus ad literam *in d. cap. vt apostolica, de priuileg. in 6.*

Aduerte, quod exempti non possunt talia deferre in potentia episcopi suæ diœcesis, nisi hoc habeant ex speciali priuilegio, vt dicit ibi *text.* & Geminianus *ex illo text.* per hoc enim detrahitur honori episcopi. & ibi ponit Geminianus, quod exempti debent in ordine præferri non exemptis, dixi alibi plene.

Sexta conclusio ex præmissis est: quod & isti principes seu pastores habent aliud insigne, quod dicitur virga, seu baculus: quo vtuntur maximi viri Ecclesiastici. Vnde dicit text. *in c. inter dilectos §. sed & contra.* & ibi Bald. *extra de fide instru.* quod Baculus est pastoris, & sceptrum est regis: &, vt dicit Aug. Dathus *lib. suarum orationum oratione 38.* bonus pastor, qui iuxta saluatoris vocē animam suam dat pro ouib. suis quintuplicem virgam gestare prohibetur. Virgam disciplinæ, per quam audacium & improborum hominum insolentiam compescat: Virgam potestatis per quā iuste præsit. Virgā cognitionis, & scientiæ, per quam instruat. Virgam custodiæ, per quam iustitiam, liberalitatem, pacem, & legum disciplinam custodiat ac tueatur. Virgam miserationis, per quam tenuioribus, & iniuria laborantibus pie misericorditerque subueniat. Virgam debellationis, per quam victoriam assequatur.

Datur igitur virga prætoribus, propter disciplinam.

Datur principibus propter summam regendi potestatem.

Datur senioribus, in quibus sapientiæ munus excellit.

Datur præsidibus, ad custodiam obeundam.

Datur regibus ad mansuetudinem, & clementiam exercendam.

Datur imperatoribus, ad hostilem impetum coercendum, atque iniuriam propulsandam.

Et, vt ibi dicit, assumpsit Zacharias propheta virgas duas ac pauit gregem suum: ac duæ virgæ quidem sunt præclaræ eximiæque virtutes: altera iustitia, altera vero mansuetudo, per quas possit, qui imperat, parcere subiectis, & debellare superbos, de quibus per prophetam dominus: *Visitabo, inquit, eos in virga ferrea.* Virgam auream tenebat Assuerus Rex, eamque flectebat his, qui eius iniussu ipsius thalamum fuissent ingressi; vt liquido pateat populos ad obsequia atque obedientiam principum erudiri oportere. Rhadamanthus, & Æacus, Platone teste, virgam tenent dum iudicant Minos vero considerans sedet solus, habens aureum sceptrum, vt de eo inquit Vlysses apud Homerum, vidi ille sceptrum tenentem, iura mortuis dantem & magistratus quoque & rectum iudicij examen dispicere, & iustum iudicium debet iudicare. Nempe virga hæc iustitiam designat, & potestatem. *Virga directionis*, inquit propheta, *virga regni tui*. Et virga quidem corripit delinquentes, quemadmodum & baculus imbecilles tuetur, ac sustinet. *Virga tua*, ait propheta Psa. 22. *& baculus tuus, ipsa me consolata sunt: Hæc virga*, inquit, *velut demissa cælitus hostium vim arcet, ac debilitat insidias*, dicente propheta Psal. 109. *Virgam virtutis tuæ emittet Deus ex Sion: dominare in medio inimicorum tuorum.* Quod si arca fœderis in veteri testamento duo continebat, scilicet manna, & virgam; satis argumenti esse debet, magna in hoc præclaro insignia mysteria contineri: videlicet manna, vt denotaret in prælatis & pastoribus dulcedinem exhortationis ad bonum quo ad bonos: & virgam, vt denotaret correctionem quo ad malos, secundum etiā quod lex hoc contingere debet secundum Philosophum 10 *Ethicor.* vt refert & sequitur Io. de Turrecremata *in c. disciplina 45. dist in 1. col.* pro quo facit text. *in c. omnis autem lex. 3. dist. & in c. facta sunt autem. 4. distin. & in l. 1. vers. nam vt eleganter ff. de iust. & iure.*

Has duas virgas solent deferre, & gerere reges Franciæ cum depinguntur, aut eorum imagines, seu statuæ fiunt, & eleuantur. Quoniam vnam virgam portant in manu dextera: in qua supra in summitate virgæ est vnum lilium, quod habet vim sceptri, & ad instar sceptri fit. Alteram vero gerit in manu sinistra, in cuius apice est repræsentatio manus, quod habet vim iustitiæ, & illius administrationis: & modo quo iustitiam administrauerint, & regnum gubernauerint; habent prædictas manu. Quoniam si bene: habent manus eleuatas: quia iustitia de cœlo prospexit, quam manu demonstrat; si male, habent manus depressas, vt denotetur mala eorum administratio iustitiæ. Et sic illa manus posita super virgam denotat autoritatem, correctionem, dignitatem, & potestatem, quam debet habere princeps in subditos in virga pastorali.

Quæreret forsitan aliquis, quare summus Pontifex non vtitur virga pastorali, & tamen alij inferiores ea vtuntur. Guillelmus Durandus *in dicto 3 lib. in cap. de baculo*, ponit rationem historiæ, & rationem mysticam.

Historia est, quoniam B. Petrus Apostolus Martialem discipulum suum (quem dominus inter discipulos constituit, cum dixerit; *Nisi efficiamini sicut paruulus iste, non intrabitis in regnum cælorum*) misit cum quibusdam aliis ad prædicandum Germanis, qui in via ad viginti dies defuncto collega eius rediit ad nunciandum hoc Petro. Cui Petrus: *Accipe hunc baculum & tangens eum dic: surge in nomine Domini, & prædica.* ille vero in vigesimo die à tempore mortis illius tetigit eum, & surrexit, & prædicauit, & ita Petrus baculum à se amouit, & subditis dedit, nec recuperauit.

Innocentius vero Papa III. *in Speculo ecclesiæ* scripsit, quod Beatus Petrus misit baculum suum Euchario Treuirorum episcopo: quem vna cum Valerio. & Materno ad prædicandum Euangelium genti Teutonicæ destinauit. Cui successit Maternus in episcopatu, qui per baculum Petri de morte fuerat suscitatus, quem baculum vsque hodie cum magna veneratione Triuirensis ecclesia seruauit, & adhuc seruat: imo Papa in illa diœcesi vtitur baculo, & non alibi.

Mystica vero ratio est; quia baculus in summitate curuus est quasi ad attrahendum: quod in Romano Pontifice necesse non est. Qui a nullus ab eo 〈…〉 aliter

diuertere potest. Hæc ratio mihi videtur friuola; cum Romanus pontifex magis ad se habeat attrahere deuiantes, & errantes à fide catholica, quam alij prælati. Cum ex quo est caput ecclesiæ catholicæ, ad ipsum magis spectat purgare errores, quam ad membra. Et dicit B. Thom. quod Papa non habet coarctatam potestatem, quæ donatur in curuatione baculi, vt dicit Fel. *in rub. de constit. col. 2. ver. bene facit quod not. B. Tho.*

Præterea, vt dicit idem Durandus, per baculum designatur coertio, quam quia cæteri pontifices ab homine recipiunt, ideo à solis superioribus baculos recipiunt, & habent. Romanus vero Pontifex, quia potestatem à solo Deo accipit, baculum non habet. Hæc ratio adhuc non mihi videtur consona; eo quia etiam Romanus Pontifex potestatem saltem secundario accipit ab electoribus. secundum text. *in c. vbi periculum.* de elect. in 6 Imo potius videretur, quod virgam & baculum potius deberet habere, quam alij. Quoniam cum capite, scilicet Christo, conuenit, debeter illum habere, vt Christi potestatem signaret: de qua habetur Psal. 44. *Virga recta siue directionis virga regni tui: quia dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem.* Propter quod alibi dicitur: *Reges eos in virga ferrea.* duritia ferri vigorem signat æquitatis, qua Christus tanquam vas figuli peccatores confringit. Verum potestas Christi non solum est virga, sed baculus: quia non solum corripit, sed etiam sustentat. Vnde Psal. 22. iam superius all. *Virga tua, & baculus tuus ipsa me consolata sunt.* Sic exemplo Christi summus pontifex, tanquam eius vicarius, non debet esse sine baculo. saltem si non vult eo vti pro coertione, quod denotaret consolationem; sicut hodie videmus nostros summos pontifices esse multum consolatiuos, præsertim in concessione Indulgentiarum, gratis, quod facere debent. & omnia sua conuertendo in defensionem Christianitatis, quæ iam his nostris temporibus tanta passa est, vt de expugnatione, & captiuitate Rhodi videmus, & adhuc non est sine magno periculo, quod multa patietur, propter guerras, & dissentiones Christianorum, quę non sunt inter principes Christianos, quas debet summus Pont. suo baculo sedare, & pacificare, illos compellendo ad pacem pro tuitione Christianitatis, illis auxilium, & fauorem tam in pecuniis, quam hominibus armatis præstando. Ecce quomodo baculo suo vti deberet, Deus omnipotens in omnibus prouideat.

De insignibus vero principum, Imperatoris scilicet & Regum, ponitur *infra in 5. part. in 19. consider. cum seq.* vbi ponitur de Diademate, & Corona, quæ sunt insignia Imperatorum & Regum: etiam de Sceptro, vt iam prædictum est.

Septima conclusio. Insigne senatorum, seu ordinis senatorij erat latusclauus *Secundum Sueton. in vita Cæsaris Dictatoris.* & calceus lunatus, qui tamen communis nobilitatis fuisse putatur. Iuuenalis de Quintil. *Appositam nigræ lunam subtexit alutæ.* Cic. Philip. *Est etiam Asinius quidam senator voluntarius lectus, ipse à se apertam curiam vidit, post Cæsaris mortem mutauit calceos pater conscriptus repente factus est, id est, lunatos calceos sumpsit.*

Latusclauus, quod etiam *laticlauium* dicitur, pro senatoria dignitate ponitur: & ius annulorum aureorum, pro equestri ordine, vt dicit Budæus *in l. vlt. de senatoribus. ff.* vbi etiam refert, quod Latusclauus est tunica purpurea prætexta latior, & longior tunica vulgari ac discincta, cui toga superinduebatur vt tunica: & tali veste Tul. Hostilius primus è regibus Romanis vsus est. Credo, quod hodie sit cappa seu ille mantellus magnus, latus, longus, & rubeus, quem deferunt præsidentes in Consistoriis seu Parlamentis cum reddunt ius, seu pronunciant Arresta curiæ populo. Qui loco lictorum etiam habent ostiarios cum virga alba & tenui.

Legitur apud Plutarchum *in Problem.* quod lictores cum securi, & virgarum fascibus, prætexta vestis cum eburneo curru erant insignia consulum. Sicut Lituus augurum secundum Cic. *1. de diuin.* Tunica picta cum æneo pectoris tegmine Saliorum Martis, vt inquit Liuius *lib. 1. ab vrbe condita.* Spicea corona, & alba infula fratrum Arualium, teste Gellio *lib. 6. cap. 7.* principis iudicum Ægyptiorum aurea catena è collo suspensa, qua pendebat signum, quod veritatem dicebant. autore Diodoro *lib. 2.*

Octaua conclusio. Insignia militaria sunt plura, ensis scilicet, torques aureus, & calcaria deaurata: de quibus infra dixi *in nona parte, in pluribus considerationibus,* & quemadmodum hasta est signum belli, ita caduceum est pacis.

De insignibus vero literatorum, infra dicam *in 10. parte, in 36. consid.* Nota tamen, quod sicut purpura est regum, vt dixi, & probatur per totum titulum, *de vestibus oloberis. li. 11. C & in l. fi. C. qui militare non poss. li. 12.* ita chlamis militum, stola sacerdotum, toga aduocatorum, habitus rusticorum, cucula monachorū appellatur. vt in glo. *in verb. fibulis. in l. vnic. C. nulli licere infrenis. lib. 11.* de quo meminit Bald. *in capit. causam. col. 1. extra de probat.*

Nona conclusio. Reperitur ex communi vsu etiam aliud insigne, quod est Ducum, comitum & Marchionum: & est pileus circundatus quadam corona rotunda, non erecta, nec ascendente in modum zonæ circumdantis pileum, & apud nos ita seruatur, ita quod licet duces habeant iura regalia, non tamen portant coronam erectam prout Reges.

Et de huiusmodi pilei ducalis inuentione, seu introductione pro insigni seu infula, non video originem, nisi eam; quia cum capiebantur olim serui aut captiui, sequebantur ducem in triumpho, & post eum deferebant pileum, vt de Terentio capto à Scipione Aphricano, qui illum sequendo deferebat pileum in triumpho ipsius tanquam ducis, vt refert Quintilianus *in gladiatore.* de quo meminit Lucas de Penna *in l. murileguli. Cod. de murileg. lib. 11.* Ex quo postmodum in signum huius triumphi duces acceperunt pro corona pileum, & iste modus apud nos obseruatur. Vel dicendum videtur, quod huiusmodi mos gerendi pileum per Duces, vel Comites est introductus ex eo, quod sicut olim flamines gentilium inter alios tanquam duces, & pastores suorum, portabant pileum, in quo erat desuper breuis virgula habens aliquid lanæ, vt dicit Albericus *in suo Dictionario, in verbo. Flamines.* ita hodie mos remansit non solum apud Cardinales, Episcopos, & pastores, sed etiam apud Duces, & Principes quod gerunt pileum, in quo est zona circundans eum in signum dignitatis, & præeminentię inter alios Quia non deferunt coronam, quæ solum Regibus competit. Et hoc quoniam in eo dignitatis gradu videntur esse Duces in secularitate, sicut flamines in spiritualitate, vt inferius examinabitur.

De iure reperio, quod pileus lineus, seu sericus est insigne hodie prohibitum clericis, vt ait gloss. *in clem. 2. de vit. & hon. cler.* apud Græcos tamen sacerdotes deferebant in signum dignitatis, vt dicit ipse Lucas *in dicto loco.* Tamen quoad duces Cardinales, episcopos,

pot, protonotarios licet diuersimode, est multum in vsu. Et sicut pileus tegit, stringit, & gubernat; ideo etiam videtur, quod dux suos subditos tegere & gubernare debet. Et est etiam insigne libertatis; quia magis debent esse liberi apud principem supremum, quam alij: quia antiquitus serui manumissi accipiebant pileum raso capite. facit *l. vnica. §. sed & qui. C. de latina libert. toll.*

Hic vero pileus istorum ducum designat praeeminentiam supra alios, & est in modum coronae non erectae, vt dixi, & tali insigni solent vti Duces in signum excellentiae, & dignitatis: quia excellentiorem, & digniorem gubernationem habent caeteris.

Isto etiam insigni vtuntur apud nos Praesidentes Parlamentorum; quia habent certum pileum ex nobili panno, rotundum, foderatum, vt ita dicam, & vulgo dicitur *vn mortier* (Cum graues illi debeant esse) qui habet circumcirca vnam zonam ex panno aureo, & supra pilos sericeos, & auratos, ad denotandum excellentiam illius status, & officij. Et istud ornamentum seu insigne proprie dicitur *fasciale*: de quo plene *infra in 7. parte, in 24. consid. in c. generalis est. in ver. tantum est. in fin.*

DEcima conclusio. Deueniendo amplius ad materiam armorum, & vnde originem habuerint, quae hodie ita sunt in vsu apud nos. In qua dico, quod tria fuerunt iura apud antiquos. Agnationis, Gentilitatis, & Stirpis: sed nobiliorum fuisse videtur gentilitas, vt ex diffinitione Ciceronis apparet, eorum scilicet, qui imagines generis sui proferre poterant. Inde Tranquil. in Vespasia. *Flauia gens*, inquit, *obscura illa quidem ac sine maiorum imaginibus, sed tamen reipublicae nequaquam paenitenda.* Vnde imagines pro nobilitate generis accipi saepe solent. Cicer. *de lege agraria* significare volens nouum hominem, id est, nulla generis nobilitate commendabilem, consulem tamen factum, ita ad populum inquit: *Quemadmodum cum petebam, nulli me vobis autores generis mei commendarunt: sic si quid deliquero, nulla sunt imagines, quae me a vobis deprecentur.* Idem in Pisonem: *Obrepsisti ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum, quarum simile nihil habes praeter colorem.* Fumosas imagines appellauit Cicero antiquissimi generis stemmata. vt legi omnino debeat apud Iuuen. *Fumosos equitum cum dictatore magistros.*

Hoc autem ius quaesiisse se ab aedilitate gesta, his verbis refert Cicero vltima in Verrem actione: *Ob earum rerum laborem ac solicitudinem fructus illos datos, antiquiorem in senatu sententiae dicendae locum, togam praetextam, sellam curulem, ius, imagines ad memoriam posteritatemque prodendam.*

Ex quo loco apparet: ex honoribus gestis imagines familiarum comparari, aut etiam retineri solitas esse. Vnde in principio legis agrariae: *& in hoc more positum, Quirites, institutoque maiorum, vt hi, qui beneficio vestro imagines familiae suae consecuti sunt, eam primum habeant concionem, qua gratiam beneficij vestri cum suorum laude coniungant.* Quae in oratione nonnulli aliquando digni maiore loco reperiuntur. Plerique autem hoc perficiunt, vt tamen maioribus eorum debitum esse videatur, vnde etiam, quod posteris solueretur, redundaret.

Qui autem ius gentilitatis, & maiorum imagines nullas habebant, hi terrae filij & a sese orti, & homines noui vocabantur. Vnde Cic. in 7. epist. *Cornelius quidem tuus familiaris, summo genere natus, terrae filius.* Summo autem genere natus ab eo per ironiam dicitur. Et Persius: *Praesto est mihi Manius haeres, progeniem terrae.* Iuuenalis: *Vnde fit, vt malim fraterculus esse gigantum.*

Hae imagines etiam *stemmata* vocantur, vt per Satyricum: *Stemmata quid faciunt?*

Cerea autem erant simulacra per armaria disposita. Vnde illud eiusdem:

Tota licet veteres exornent vndique cerae
Atria, nobilitas sola est atque vnica virtus.

Mos autem fuit olim Romae, vt imagines maiorum in funeribus ducerentur, ad gentilitatem ostendendā; id quod Cicero ostendit in secundo de oratore: *Brute, quid sedes? quid anum illam patri nuntiare vis tuo? quid illis omnibus; quorum imagines duci vides? quid maioribus tuis?* De anu Iunia agnata Bruti loquens, quae funere efferebatur. Plin. lib. 35. c. 2. *Apud maiores*, inquit, *in atriis imagines erant, quae spectarentur, expressi vultus singulis disponebantur armariis, vt essent imagines, quae comitarentur gentilitia funera, semperque defuncto aliquo, totus aderat familiae eius, qui vnquam fuerat, populus.* Stemmata vero lineis discurrebant ad imagines pictas. Tablina vero codicibus impilebantur, & monumentis rerum in magistratu gestarum. Aliae in foribus & circa limina animorum ingentium imagines erant, affixis hostium spoliis, quae nec emptori refringere liceret: quae etiam dominis mutatis, domus ornamenta erant, vt dicit Plinius.

Pro iis, vt opinatur Budaeus, posteriora tempora insignia gentilitiā habuerūt, quae arma vulgo vocantur, quae ipsa quoque primum, vt simile est veri, virtutis praemia fuerunt, ac rerum praeclare gestarum decora. Quae tamen gestantium nōnulli hodie, atque etiā plerique moribus ac vitae instituto hoc certe perficiunt, vt tantum maioribus eorum honoris debitum esse videatur; vnde etiam quod posteris solueretur redundaret, vt Cic. dixit hactenus Budaeus *in l. si ff. de orig. iur.*

Ex quibus cognoscimus, vnde habuerunt originem insignia seu arma, de quibus praesens est quaestio. Nam etiam Alexan. Magnus insequendo vestigia antiquorum, & praedecessorum, & volendo exaltare nomina Athletarum virtuosorum, & militum bene certantium, vt magis atque magis animarentur ad decertandum contra hostes, & vt praemiarentur in honore, sicut in praemio: statuit consilio Aristotelis praeceptoris, donare & tribuere militibus suis bene & valide certantibus & merentibus insignia, vexilla, & alia. Nā donis, & gratijs quis inuitatur ad bonum, notat Pet. de Anch. *in cle. vnic §. nos itaque. in fin. de reliq. & venerat. sanctor.* Item blandimentis, & honoribus *c. qui syncera 45. dist. & c. quam pio 1. qu. 2.* notatur *in l. 4. ff. de inoff. test.* idem muneribus *c. nimium. cum c seq. & c. pen. 23. qu. 4.* facit *l. 1. ff. de iust. & iure. ibi; bonos non solum metu poenarum, verum etiam praemiorum exhortatione efficere cupientes.* concordat *can. non vos. circa inuitum. 23. qu. 5.* Hic ea ipsa hodie in vulgari nostro vocantur *Cordes d'armes.* Ex quo fit ex obseruantia, quod milites principis, & alij portant sua insignia seu arma, vt inter alios cognoscantur, maxime in bello, quum ibi intersunt cum eorum principe. facit *l. stigmata. in his verbis, ad imitationem tyronum. de fabricens. lib. 1. C.*

VNdecima conclusio. Arma seu insignia etiam ponuntur ad perpetuā hominū memoriam in multis locis, vt in sepulturis: vt habetur 1 Mac. 13 cap. ibi; *Aedificauit Simon super sepulchrum patris sui & fratrum aedificium altum visu, lapide polito retro & ante. Et statuit septem pyramidas, vnam contra vnam patri & matri, & quatuor fratribus. & his circumposuit columnas magnas, & super columnas arma, ad memoriam aeternam: & iuxta*

arma naues sculptas quæ viderentur ab hominibus nauigantibus mare. & 1. Reg. 31. cap. ibi: *Posuerunt Philist. arma Saulis interfecti in templo Astaroth, corpus vero eius suspenderunt in muro Bethsan.*

Duodecima conclusio. Non est dubium de iure, quod honor est portare arma, vehicula seu vexilla honoratorum, & suorum prædecessorum: text. est *in l.* 1. & ibi Ioan. de Plat. *& in l. fin. C. de præposit. sacr. cub. lib.* 12. *& in l. vnic. C. de honora. vehicu. lib.* 11. & dicit Bald. *in l. generaliter.* §. *fin. C. de inst. & subst.* quod portare arma est honor, vt etiam satis patet ex supra deductis. & sicut nomen decorat. §. *sed nos. Instit. ad Tertull.* ita & hæc arma decorant.

Vnde hæc fuit causa hic inserendi materiam armorum, hoc est, insignium non armorum ad bella necessariorum, cum alibi de his dicturus sim infra in nona parte, vbi describam de arte militari: sed hic ponam, quomodo laudantur & honorantur, aut laudari poterunt homines in armis, seu scutis, secundum quod in eis apponuntur metalla, colores, animalia, & alia huiusmodi, quæ dant autoritatem, & honorem seu laudem in illis.

Et hæc materia armorum generat arma: quoniam vt dicit Ouid. *bella mouet clypeus, deque armis, arma feruntur.* Quia de his sæpe solet esse grandis quæstio inter nobiles, sicut videmus apud Ouidium *in* 12. *Metamorpho.* inter Aiacem, & Vlyssem pro armis ipsius Achillis. dicam latius *infra in* 48 *conclusione.*

Decimatertia conclusio. Donator seu legans pecuniam, vt fiat aliquod opus, puta Templum, ædes sacræ, hospitale, imagines, &c. nomen vel sua arma in eodem inscribere, ponere seu depingi facere potest: nec debet abradi, seu deleri, etiam vt alterius arma ponantur. text. *in l. qui liberalitate. in princip. & fin. ff. de op. pub.* Notat Alberic. *in l legatam. per illum text. in fin. ff. de administ. rerum ad ciuitat. pertinent.* uum facit text. *in l. fin. in fin. C. de statuis.* vbi ait, *sed eius cuius ad honorem petitur expensis propriis statuam collocari præcipimus.* Quod intellige si donauerit sponte & ex liberalitate: quia si coactus, vt sunt qui condemnantur apud nos ad emendas ciuiles, non possunt procurare, vt sua arma apponantur in dictis operibus publicis factis ex illa mulcta, per d. text. *l. qui liberalitate.* Ampli procedere, etiam si aliquam summam & non totum donauerit; quia talis donans etiam arma sua apponere poterit, per d. text. *in d. l. fin. ff. eod.* vide *infra in* 21. *concl.* vbi amplius.

Aduerte tamen, quod ponentes arma sua in ecclesiis quas faciunt, aut in ornamentis, quæ donant ecclesiis, perdunt meritum, vt tenet Gemin. *in c. duæ sunt. circa med.* 45. *dist.* quem refert & sequitur Bernardinus de Landriano *in cap. dilecta. in Apostillis ad Panorm. de excess. prælat. extra.*

Decimaquarta conclusio. In sequendo doctrinam Bart. *in suo tract. de insignib. & armis.* est, quod quædam sunt insignia, quæ competunt alicui ratione dignitatis, vel officij. Et sunt talia, quæ quilibet habens illam dignitatem, vel illud officium, portare potest: non tamen licet alicui portare, nisi habeat illam dignitatem, seu officium, pro quo allego gloss. *in verbo, dignitatem. in cap. vt apostolica, de priuileg. in* 6. facit text. *in l.* 1. *& ibi doct. C. quæ res vendi non poss.* vbi habetur, quod vestes, insignia, vel arma, & colores ipsius principis nemini assumere licet.

Exemplificat Bart. in insignibus proconsularibus & legatorum, de quibus *in l.* 1. *ff. de offic. procons. & legati. & l sanctum. in princip. ff. de rerum diuis.* vbi proconsul insignia sua etiam extra iurisdictionem suam, portare potest. Nam sex fascibus tantum vtebatur. *& proconsules. ff. de offic proconsul.* Et etiam legati Romani populi portabant verbenas (forte satureias, secundum gl. *in d l. sanctum.*) id est, herbas seu frondes sacratas, ne violarentur à populo, vbi mittebantur, & ratione illius insignis erant in custodia Romanorum, ita quod dicebantur sancti, prout sancti habentur, vt dicit text. *in l. fi. in princip. ff. de legationib.*

Similiter legati Græcorum ferre solebant, ne quis eos violaret, ea quæ vocantur ceritia, vt inquit text. *in d. l. sanctum.*

Item archiepiscopus vti potest pallio in tota sua diœcesi & prouincia, vt dicit text. *in c. cum sis. extra. de autori. & vsu pallij.* Sicut hodie videmus in clientulis seu seruientibus regiis, qui si offenduntur in exequendo mandata regia, habendo, & portando signum seu scutum regium, quod portare debent pro insigni, sunt in sua guardia regis natiua: ita quod grauius puniuntur, qui eos offendunt.

Exemplificat etiam Bartol. in insignibus episcoporum, quæ si quis non habens illam dignitatem portet, incurrit in crimen falsi. *l. eos.* § *fin. ff. de fal.* vbi habetur, quod portans insignia doctoratus, cum non sit doctor, incurrit in pœnam falsi. Et idem dicendum est de quacunque alia dignitate habente certa & distincta insignia, de quibus supra dixi *in nouem primis conclusionibus.*

Ex dicta Bart. in hac conclusione sequitur Panorm. *in cap. delict. in vlt. notab. de excess. prælat. extra.* & Bonus de Curtili *in suo tract. nobilitatis, part.* 2. vbi dicit quod quædam sunt arma, seu insignia dignitatis, vel officij in vniuerso, vt Episcoporum, Doctorum, Rectorum & similium, & talia solum deferri debent ab illis habentibus talem dignitatem aut officium, vt hic patet.

Quædam autem sunt arma, seu insignia singularis dignitatis, quibus vtuntur Reges, Principes, Duces, Comites, & cæteri potentiores. Quædam verò sunt arma priuatorum, siue nobilium, siue popularium, de quibus particulariter infra amplè dicetur.

Decimaquinta conclusio erit de insignibus siue armis cuiuslibet singularis dignitatis (vt videmus in quolibet Rege, qui habet sua insignia seu arma. Nã Rex Franciæ vndecunque sit, habet pro armis suis in campo azureo tria lilia aurea, & coronam supra erectam. Imperator verò habet Aquilam nigram in campo aureo, & sic de singulis, prout infra dicetur *in* 17. *conclus.* de Regibus Christianis, de Principibus Franciæ, & multis aliis.) Et talia nemini alteri licet deferre, seu assumere, vt tenet Bald. *in leg.* 1. *C. quæ res vendi non poss.* quia, vt dicit, propter hoc videtur se parem facere sicut Lucifer, qui voluit se parem facere Deo, & ideo deiectus fuit de Paradiso. Nec etiam suis rebus depingere, *l.* 1. *C. de his quæ pœna nomine. & in Auth. de mandat. princ.* §. *pen colla.* 3. *& in l.* 1. *C. vt nemo priuatus, &c.* vbi non licet priuato apponere arma regis in sua domo. Dicit tamen ibi Alberic. quod vidit seruari, & quod quotidie seruatur contrarium. Ideò Bart. *in d. tract.* dicit, quod hoc intelligendum est principaliter, sed accessoriè potest, puta in signum subiectionis supraponere insignibus propriis insignia Regis, Comitis, domini, seu Principis sui. & hoc de consuetudine seruatur, vt ibi dicit Bart. & ita etiam tenet Bonus de Curtili *in suo tract. nobilit. in* 2. *part. nu* 170 quod intellige, dummodo non sit vilis persona, vt *infra in* 18. *conclus. dicetur.*

Sed vnde hoc, quod videmus multos Principes in Gallia, & Francia, qui vtuntur liliis, sicut Christia-

stianissimus Rex noster: & tamen soli Regi fuerunt demissa cœlitus pro scuto suo: etiam illi simul fuit demissum oleum sacrum pro vnctione in eius coronatione fida; quod tamen aliis quam Regi non cōperit. dicam infra ponendo illos, qui communiter in Gallia gestant lilia, ratione quorum videntur esse de maioribus, & magis honorari debent; cum magis approximent sua arma armis supremi Principis, quanto magis sunt conformia, & in minori differentia, tanto magis sunt honorabiliora.

Aduerte tamen, quod si arma alicuius principis sint picta in aliquo castro in signum subiectionis, si quis tollat illa arma, dicitur tollere subiectionem domino, & sic per dominum puniri potest tanquam rebellis, nisi aliter appareat de alia causa delendi, vt dicunt Geminianus, & Cardinales Alexander *in cap. quacun que 30. distinct.*

DEcimasexta conclusio. Arma, imago, seu nomen principis in opere publico, vt in muris ciuitatis, & portis, in pretoriis iudicum, & domibus publicis, seu vniuersitatū, poni & inscribi debent, per tex. *in l. opus nouum. in fi. ff. de operib. pub. & in l. si quis iudices. C. eod.* quod etiam procedit in eo, cuius pecunia id opus factum fuit perfecit. *in d. l. opus.* sed non supra arma Principis. Quia nec præsidis licere nomen vel arma superscribere seu superponere. *l. nec præsidi. ff. eod.* Cum in opere publico nulli iudicum licere debet sua arma apponere, incōsulto principe, alias reus maiestatis efficeretur. *d. l. si quis iudices.*

Contrarium tamen de consuetudine seruatur secundum Salicetum *in d. l. si quis.* & Albericum de Rosate *in l. qui liberalitate. ff. eo.* Nam hodie videmus, quod quando fiunt opera publica, gubernatores patriarum in Francia, vel iudices arma sua eis imponunt, sed sub armis regis, quod potest fieri, vt dixi *in præcedenti conclusione.* Dicit etiam text. *in l. basilicam. C. eo.* quod in basilica, quæ est domus Regis, vel ecclesia sacra non debent imagines seu arma alicuius pingi: quod intellige, prout supra *in 13. conclus.* nisi expensis in toto vel in parte alicuius fuerit fabricata; quia tunc talis arma, seu nomen suum in eadem inscribere, vel depingi facere potest.

DEcimaseptima conclusio. Arma principum distincta, & separata ab aliis ratione suæ dignitatis non solum non possunt tanquam propria ab aliis assumi, imo quod plus est, etiā non licet ea in domibus propriis depingere, & assumentes ea & portantes, incurrunt: & incidunt in crimen falsi, vt dixi supra in 38. conclus. Istic, quod plus est, dicerem, quod assumentes propria arma supremorum principum, & existentes in patria subdita tali principi, incurrunt crimen læsæ maiestatis: eo; quia tal s assumit sibi honorem & potestatem, quam non habet. Per signum enim cognoscitur signatum. *l. 1. §. si intelligatur ff. de adil. edict. l. signata. & ibi Ioan. de Platea. C. de fabricensib. lib. 11.* Tria enim lilia aurea in campo azureo, vt dixi, denotant insignia seu arma regis Franciæ. Ideo si quis illa assumat pro armis, videtur se velle dicere regem: quapropter illi contradicere videtur. Omnis enim qui se regem facit, contradicit Cæsari, *Ioan. 22. c.* Cum enim quis in se accipit iurisdictionem aut potestatem vltra quam habeat, aut habere debeat, punitur: vt dicit Lucas de Penna *in l. i. in 10. & sucol. Cod. vt nemo ad suum patrocin. [illegible] rustic. lib. 11.* De isto scuto regio plura alibi dixi, vnde non insisto, licet adhuc aliquid de eo infra.

Sic erit dicendum in omnibus aliis scutis seu armis principum supremorum suis regiis, principatibus, seu dominationibus, vt est in Imperio Romano, in quo est Aquila nigra, habens duo capita in campo aureo, quæ sunt arma seu insignia Romanorum Imperatorum, vt in fine huius conclusionis patet. Et fuerunt primo arma Iulij Cæsaris, quæ Aquila inter copias armatorum in caput Cæsaris residens, duos coruos hinc atque hinc illi molestiam inferentes, morte affecit, quod cum summa omnium admiratione factū, est. Hanc Iouis alitem Poetæ confabulantur, vario quidem colore quem Mercurio adscriptum ferunt obductum quadam nigredine superfluo: quod cū augures animaduertissent, vi quadam belloque, dolis ac calliditate Cæsarem regnaturum vaticinati sunt. A quo tempore Imper. Romani pro armis ea Aquila vsi sunt in campo aureo sub colore nigro, vt prætactum est.

Legi tamen, quod C. Marius (cuius Cæsar Imperator fuit sororius nepos) in secūdo consulatu suo, qui septies consul fuit, Aquilam Romanis legionibus proprie dicauit: vt autor est Plinius *li. 10. c. 4.* de qua in fine istius conclusionis. Sed ibi notat Plinius, non fere apud legiones Romanorum vnquam hybernatum in castris, vbi Aquilarum non fuerit iugum. Ex quo, vt opinor, a hoc hodie Aquila pro armis Imperij designata habet duo capita, sed quas significationes habeat, volens referre omitto: & de ea *in finali parte in 80 consideratione* dicetur.

Et licet color niger sit infimus inter colores, vt infra patet *in 66. conclus.* Crederem tamen, quod inter Aquilas in armis apponi solitas, dignior sit aliqua nigra quam alterius coloris: eo, quia á minori, & potentiori portatur, & etiam quicquid dicant alij, videtur hic color nobilior & dignior propter eius potentiam & effectum. Nam licet de omnibus aliis coloribus possit fieri nigrum, ita quod nigredo extinguit, supprimit, & offuscat omnes alios colores, non tamen alij colores possunt ita delere & extinguere nigrum, sicut nigrum delet, obscurat, & extinguit alios. & sic videtur esse maioris potentiæ, & effectus quam alij, propterea magis honorari, & maior seu dignior reputari debet.

Carolus Magnus tanquam Imperator & Rex Franciæ prædictis duobus armis simul iunctis in vno scuto vtebatur; sed Aquila à parte dextra. Lilia autem à parte sinistra designabantur. De huiusmodi Aquila latius infra *in vltima parte.*

Idem est dicendum de omnibus armis aliorū principum, vt in Anglia, vbi rex Angliæ habet pro armis tres Leopardos aureos in campo rubeo: sed vnde hoc, nisi quia asserit se esse ducem Normanniæ (qui habet pro armis suis duos Leopardos) & ducem Aquitaniæ, qui vtitur, & habet vnum: & hos tres simul copulat, seu accumulat, & ponit, ratione regni. Et sic in Anglia qui vtuntur Leopardis pro armis suis, cum aliquali tamen distinctione, videntur esse de domo regia, & sic digniora arma habere, gestare.

Sic in Aragonia, vbi rex vtitur pro armis quatuor palis rubeis & armis quatuor aureis. Et ratione regni Castellæ, & Hispaniæ vtitur duobus Leonibus azureis, in duabus partibus scuti seu campi argentei, & in aliis duabus partibus, duabus turribus seu castellis aureis in campo rubeo.

Rex vero Cypri vtitur pro armis, & habet in parte superiori dextra vnam crucem potentiatam auream, cum quatuor paruis crucibus aureis in campo argenteo & in sinistra Leone rubeo in campo argenteo coronato. quatuor coronis azureis: & in duab partib. inferioribus in cāpo argenteo duobus Leonibus rubeis.

Rex Nauarchiæ vtitur tribus Leopardis azureis in campo aureo, & tantum est diuersitas in coloribus ab armis regis Angliæ.

Rex Portugalliæ vtitur quinque paruis scuti argenteis in campo azureo bordato, bordatura rubea, & seminata turribus.

Rex Phrygiæ (quam Phrysiam vocant) vtitur pro scuto campo argenteo seminato pluribus cordibus rubeis, & bendato exhibenda azurea quatuor peciarum.

Rex Siciliæ & Ierusalem vtitur Cruce aurea potentiata, cum quatuor crucibus seu croiseris aureis in campo argenteo: in parte superiori dextra, Liliis seminatis seu insertis in medio partium superioris & inferioris: & ex latere sinistro partis superioris campo argenteo fessato tribus fessis rubeis in parte inferiori: ex parte dextra tigno seu cheurono rubeo, in campo rubeo: & sunt hodie arma, quibus vtuntur duces Lotharingiæ.

Rex Noruegiæ vtitur tribus coronis aureis in campo rubeo, & istis armis vtebatur Arthurus dux Britanniæ licet quandoque sit vsus multo magis pluribus coronis aureis seminatis seu respersis in campo azureo.

Rex Nauarræ habet in campo rubeo escarbunculum pometatum ex auro, & à certo tempore, ex quo descenderunt tales reges à regibus Franciæ, assumunt in duabus partibus lilia aurea seminata, & consperfa in campo azureo cum banda argentea tendente à sinistra ad dextram.

Rex Maioricarum vtitur quatuor palis rubeis, & quatuor aureis.

Rex Poloniæ habet scutum rubeum quadripartitum in superiore parte dextra, & inferiore sinistra habet duas Aquilas argenteas, vnam in qualibet parte. In partibus vero superiore sinistra, & inferiore dextra hominem argenteum super equo argenteo.

Rex Hungariæ in campo argenteo habet quatuor gemellas rubeas.

Rex Hirlandiæ in campo rubeo habet Leonem argenteum.

Rex Hiberniæ habet regem aureum, tenentem lilium in maiestate sedentem in campo nigro.

Presbyter Ioannes seu Ianus Rex Indiæ habet, vt fertur, crucifixum nigrum duobus flagellis nigris in campo aureo. De cuius dignitate, religione, seu deuotione, secta, & potentia, *infra in finali parte, in* 10. *considerat.* in qua de nationibus Christianis locuti sumus.

Vt manifestius res liqueat, referenda est hæc arbor, in qua præcedentia arma figurantur.

Sic legimus, quod certa sunt insignia diuersarum gentium, vt Romanorum Aquilæ, Scytharum Fulmen, Filiorum Israel signum Thau, de quo *infra* 98. *concl.* Ægyptiorum Apis, hoc est, Bos. Sus Phrygum, Geminæ totæ corallorum, Thraciæ Mars, Arcus & pharetræ Persarum, & ita de aliis, vt in arbore præcedenti patet. Diis attributa fuere etiam insignia, vt Fulmen Ioui, Tridens Neptuno, Framea Marti, Claua Herculi, & Baccho Thyrsus. Et ab Aquila, aquiliferi dicti sunt signiferi in Romana militia. Habuerunt & Romani quatuor alia signa, videlicet Lupos, Minotauros, Equos, & Apros, quę singulos ordines antecebant: sed Marius ea in totum abdicauit, sola Aquila pro signo relicta: *testis est Plinius lib.* 10. *cap.* 4. Scribit Vegetius, primum signum totius legionis esse Aquilam, quam aquilifer portat. Idem Draconarios appellat signiferos à Draconibus qui per singulas cohortes ferebantur ad prælium. Franci vero vtuntur in prælio pro signo Cruce alba. Burgundi, Cruce S. Andreæ rubea: Scoti vero alba: Angli, Cruce rubea contra Francos, & rosis contra Scotos. Veneti Leone. Sueui Viso, Senenses Lupa, Neapolitani Asino onerato clitella.

Decimaoctaua conclusio. Cum hodie arma in locum imaginum, quæ olim fiebant, sint subrogata, vt supra dixi *in* 10. *conclus.* ideo confertur, quod sicut violator statuæ, & imaginis principis tenetur criminis læsæ maiestatis. *l. qui statuas. ff ad legem Iul. maiest.* Lucas de Penna *in l. si qua. colum.* 1. *C. de spectacu. lib.* 11. *& in leg. prædia. C. de loca. prad. ciuit &c. eodem lib.* 12. *colum.* Ita etiam violator armorum principis tenetur pœna criminis læsæ maiestatis: cum subrogatum sapiat naturam illius, in cuius locum subrogatur, vt habetur plene per doctores, maxime d. meum Iasonem, *in l si cum. §. quis iniuriarum. ff si quis cautio.* quod dicit esse verum idem d. meus, ibi, in notabilibus, etiam si subrogatum in aliquo discreparet. & idem d. meus *in l. possideri. colum.* 2. *ff de acquiren. poss.* dicit habere locum etiam in correctoriis. Facit etiam, quia statutum extenditur ad subrogatum, glossa singularis *in cle. & si principalis. in verbo, principalis, in fin. gloss. de rescript.* Iac. But. *in l. placet. C. de sacrosanct. eccl.* Ant. de But. *in c. si. extra de consuetud.* d. meus Iason. *in l.* 1. *col.* 2. *ff. de vul. & pup.* dixi in *conclus. consuetudinum ducatus Burgund. in gloss. in verbo, interpretes. ver* 14. *conclus.* Et ideo etiam à simili, sicut non licet iuxta imagines principis sordida signa apponere. *d. l. si quis.* ita iuxta arma principum non licet arma aut signa sordidorum hominum, & sic vilium personarũ apponere, secus de armis nobilium, vt *infra in* 25. *conclu incip. licet vasallus.* & superius *in* 15 *conclus.*

Decimanona conclusio erit talis, quod duæ conclusiones præcedentes extendantur in omnibus aliis dignitatibus principalioribus vnius prouinciæ, vt in Ducatibus, Marchionibus, & Comitatibus, habentibus ex antiquo aliqua arma, & insignia dignitati ducali, marchionali, aut comitali conuenientia; quoniam debent à pari iudicari, eo; quia tales dignitates habent iura regalia, maxime quãdo in eis succeditur, prout in aliis dignitatibus, prout ample dixi de ducatu Mediolani, *in Comment. nostrarum consuetudinum ducatus Burgund. tit. Des successions des bastards. art.* 5. *in consi. ibi posito.* quo tenui, quod duces habent iura regalia, Et ideo idem dicendum est in eis, sicut in aliis principibus, de quibus ante dictum est.

Vigesima conclusio est, quo ad arma nobilium. Nam certum est, quod nobiles ex origine, longa serie, & prosapia prædecessorum habent sua arma & insignia, & communiter à tali tempore, cuius initij memoria non extat. In contrarium, omnes nobiles seu gentiles homines, vt ita loquar, habent & gerunt sua arma & insignia distincta & separata, nec vnus pateretur, quod alter portat arma sua, etiam si esset de sua familia, domo, & nomine: nisi cum quadam differentia quam habent inter se, quæ est videlicet, quod primogenitus familiæ suæ domus, portet ea plana & integra sine aliquali distinctione, vel additione. Alij vero posteriores, quilibet cum quadam discrepantia. Et hoc de consuetudine, quę valet in his

vt in

vt in descendentibus omnibus prætetquam primogenito, velut in capite ponatur aliqua differentia qua mediante ab aliis discernatur, & cognoscatur, vt *in l. 1. C. quæ res vend. non poss. & ibi per Doct.* & sic illæ differentiæ siue signa inducta sunt per regni consuetudinem, & talis consuetudo tenet secundum Bartol. *in tractat. de insignibus & arg.* quæ consuetudo viget, & vsitata est in omnibus nobilium domibus regis Franciæ, vt tenet Guillelmus de Montesferrat. *in tract. suo de success. regum, in 2. dubio, numer. 18. in fine.* exemplificat in domo Dalbert, & domo Dauul, & sic de singulis. Quæ insignia & arma licet sint omnibus & singulis de illa agnatione, etiam nobili, communia. *leg. vel quod pater: in princip. & l. familiaria. ff. de religios. & sumpt. funer.* tamen illa differentia de consuetudine inducta (cum de iure arma vni per diuisionem vel differentiam assignari non possunt. *leg sepulchra. Cod. de religios. & sumpt. funer*) non est communis, sed potius singularis & diuersa, per quam vnusquisque de illa agnatione dignoscitur, in qua linea descendentium de illa nobili agnatione sit, an in linea primogenitorum, secundogenitorum, vel tertiogenitorum, vt dicit ibi idem de Monteferra. *numer. 20.* Vt videmus apud nos, domini Trimolij habent tres Aquilas azureas in campo aureo cum signo rubeo, quæ sunt integra, plana & originalia arma illius domus, quæ primogenitus habet, & portat, nec licet alteri ea portare, etiamsi sit frater, nisi cum quadam distinctione, quæ fit, multifariam, vt hic infra videre poteris *in 76. conclus.* & sic de singulis. Et ista sunt & fiunt ad conseruationem agnationis & domus, in hoc, quod nemo assumat talia arma, nisi sit de tali domo & familia: cum agnationis seu familiæ dignitas semper debeat esse salua, vt plene *infra in sequent. conclus.* & vt per istam differentiam in insignijs & armis positam vnus de agnatione, vel familia ab aliis & singulis de illa agnatione, dignoscatur, & discernatur, quod licet, vt nomini additur prænomen. vt *in l vnic. D. de mutatione nomin.* faciunt notata *in proœmio Clemen. in gloss. & in l. 2. ff. de lib. & posth.*

Sed quod ignobilibus non liceat quouis modo arma, seu insignia solis nobilibus concessa, & inter nobiles vsitata deferre, dicam *infra in 21. conclus. in cap. non licet ignobili.* Dixi remissiue post Bonum de Curtili, *in Commentariis nostris super consuetudines ducatus Burgund. tit. Des enfans de plusieurs lictz. §. 4. in 1. glo. in vers. additio. in fin.*

1 VIgesimaseptima conclusio. Quæ dicta sunt hic ante in principalibus, idem est in nobilibus ex antiqua prosapia habentibus in sua progenie & familia certa arma distincta ab aliis, ratione antiquitatis domus. Quia tunc, si in patria & regione vbi sunt & morantur, posset eis esse dedecus, quod inferiores minoris conditionis, gestarent talia arma, ex quo eis prohiberi posset, ne talia portent, instante parte. Puta si in ducatu Burgundiæ aliquis vellet assumere talia arma, qui non esset de domo, & casata, posset prohiberi à superiore: vt si quis vellet assumere arma Trimoliorum (qui forte à Timoleone duce Corinthiorum originem habuerunt: vel à Timo-
2 leo monte Lydiæ, vt *in vltim. parte, in consideratione, quæ tractat de excellentia virorum*, diceretur) posset ab eis prohiberi, vbi non esset de parentela, & idem de cæteris magnatibus seu magnificis potentioribus & nobilioribus in vna patria. Quoniam aliis non licet portare talia arma, nisi sint de casata, & domo illorum, & si portarent, alioqui possunt prohiberi; quoniam ex hoc iniuriarentur, quod inferiores, qui non essent de eorum parentela, se tales dicerent. notatur *in dict. capit. cum dilecta, extra de excessib. prælat.* imo dicit Bald. *in l. 1. Cod quæ res vendi non poss.* quod si quis assumat arma, seu insignia alterius, qui eis longo tempore vsus fuerat, tenetur pœna falsi, vt sæpe allegatum, & comprobatum est supra. Ita etiam 3
tenet Ioannes de Montolono conciuis, & contemporaneus noster *in suo Promptuario iuris, in verbo, arma* Maxime si sit talis, qui in sua agnatione habuisset, vel conuictus fuisset, quod vituperio & ignominia posset ex hac ratione prohiberi, *argumen. l. minima. C. de episcop. aud.* Et non solum principalis de casata potest talia prohibere, sed etiam quilibet alius 4
etiam tertius, vt dicit Bartolus *in dict. tract. de armis. argum. l. 1. C de his, qui potent. nomine titulos prædiis affigunt. &c. & ita not. in verb. titulos. & in Authent. de mandat. princip. § penult. coll. 3.* Et facit ad hæc ratio Ang de Perus. *in consi. suo 79. & consil. 281. in penultim. colum.* vbi dicit, quod grauissimum, & iniuriosissimum est videre arma agnationis ad extraneos deuoluta.

Hinc est, quod domus antiquorum, in quibus sunt 5
arma prædecessorum & imagines, seu stemmata, de iure prohibentur vendi per tutorem & curatorem. Quoniam, vt dicit text. *in l. quæ tutores. §. nec vero domum. Cod. de admin tut.* satis lugubre est aut non videre maiorum imagines in domo propria fixas, aut videre reuulsas. Ratio depromitur. Exempla priscorum virorum honoratorum nos animant ad eorum vestigia sequenda, quos solitos dicere legimus, cum solas maiorum imagines intuerentur, vehementissime sibi animum ad virtutem accendi: nec prudentissimis viris modice succurrebant effigies maiorum, cum titulis suis in prima parte ædium poni solere, vt eorum virtutes posteri non solum legerent, verum etiam imitarentur, & semper audire videantur poeticum illud dictum: *Et pater Æneas; & auunculus excitat Hector.*

Et de Themistocle tradunt veteres, quem ferunt 6
stimulis virtutum agitatum, & ob id noctes inquietas exegentem: quærenti quid ita ex tempore in publico versaretur, respondisse, quia me tropæa Milciadis de somno excitant. Et dicit Lactan. lib. 1. *Itaque homines eorum simulacra finxerunt, vt haberent aliquod ex imaginum contemplatione solatium.* Et de materia ample *infra in 8. par. in 6. consider. ver. dicit tamen.*

Hinc videmus, quod si sint aliqui de aliqua familia 7
& casata antiqua, qui videant arma suorum prædecessorum depicta, aut alias insculpta in aliquo loco publico: si quis velit ea amouere & ponere sua de nouo etiam ædificando nouum opus, quod potest ei prohiberi per iudicem ex officio suo, ex quo non est licitum abradere antiqua, & ponere noua, vt dicit Bartolus *in l. qui liberalitate. §. nec eius nomine. per illum text. de oper. pub.* vbi refert contra religiosos, qui capellas, seu capellanias defunctorum aliquorum antiquorum fundatorum, vbi funeorum arma, attribuunt aliis nouis, quod male faciunt, vt etiam dicit Ludouicus Roman. *sing. suo 474.* & refert Ioannes de Terra rubea. *in suo opere de vinea ecclesiæ. tract. 3. art. 6. in 8. conclus. super gloss in verbo damnabilis.*

Et ideo vidi, quod cum in ecclesia Heduensi remo- 8
ueretur quidam lapis magnus in modum tumbæ, vbi erant arma & imago domini quondam Dautigneyo, conquestus est dominus Gerardus de Vienna, dominus dicti loci, tam ea ratione; quia dominus ipsius loci Dautigneyo, quam ea ratione, quia erat de agna-

tione illius prædefuncti, cuius arma ibi posita erant & insculpta: & fuit necesse, quod in loco, vbi construebatur capella noua, quod arma antiqua ibi reponerentur cum nouis, quod & æquum fuit, prout probat text. ad hoc expressus, quem etiam ad hoc allegaui *in l. fin. § si quis ff. de ope. pub.* Ad quod facit text. *in l. si quando. C. eod.* vbi habetur: quoties opus publicum, vt palatium, ædes sacræ vel porticus, reparatione indiguerint: licitum est imagines, statuas, inscriptiones nominum, vel arma quorumcunque deponere, sed refectis ædificiis, vnaquæque remota reportari, & proprio loco denuo collocari debent. Sed in re priuata vendita, licitum est emptori rei emptæ arma sua apponere, & alia si quæ sint affixa remouere. facit; quia satis absurdum est origine rei sublata eius imaginem derelinqui seu remanere text. *in l. vnica. §. 1. C. de latina libert. tollen.*

Ex dictis tamen Bartol. *in prædicto tract. in 2. colum.*
9 sublimita istud dictum præcedens, scilicet de portu & delatione armorum, nisi essent exteri, seu ita de longinquo, vt esset talis distantia de vno loco ad alium, quod primus lædi non posset. puta si Italus assumat sibi arma Teutonici, vel Anglici, & è contra, vel Italus arma Hispani, certe, vt dicit Bartolus, in hoc non videtur generari præiudicium, nec scandalum inter eos. & dictum Bartoli sequitur Panorm. *in cap. dilecta, de excess. præl.* & ample *infra in 48 concl.* Et ideo ex quo in his in quibus quadam facultate quis occupat sibi vsum, non licet quæri, nisi ex magna causa *l. penul. §. sunt autem qui putant. ff ne quid in loco publico.* Vel nisi etiam essent ita antiqua arma, quod amplius dici nequeat, quod sit aliquis in patria de familia illorum, qui talia arma antiquitus portabant, & deferebant, vt sunt quædam ex antiquis armis nouem heroum, qui dicuntur in vulgari, *les neuf preux*: quorum tres erant Iudæi, scilicet Iudas Machabæus, Iosue, & Dauid. Tres gentiles, seu pagani, Hector, Alexander Magnus, & Iulius Cæsar & alij tres Christiani fuerunt, Carolus Magnus, Arthurus, seu Arthusius de Britannia, & Gaufredus, seu Godofredus Billonius: quorum quidem arma *infra in 18. concl.* videre poteris. Item, vt sunt arma militum (quos *mensæ rotundæ* vocant) qui fuerunt numero centum & septuaginta, qui omnes portabant arma diuersa, vt videri potest in quodam volumine, seu Romantio, quod vulgari nostro dicitur & intitulatur. *Gyron le courtoys.* in princ. Et si quis velit videre aut habere diuersitatem armorum, recurrat ad illum locum. Maior tamen diuersitas erat in turri Dauid. de qua *Canticorum 4 cap.* Dum in ea erant mille clypei pendentes, de qua *infra in 59 conclus. vers. quandoque.*

Vigesimasecunda conclusio In casu, in quo omnes & maiores & minores comprehenduntur, & est interesse, quod potest contingere vnumquemque in casu, scilicet quando quis odiis plenus, cuius vitæ multi insidiantur, assumeret arma seu insignia hominis quieti, & pacifici, certe illius interest, & poterit facere prohiberi, si vituperose portat, vt dictum est, multo fortius potest peti prohibitio, ne ex hoc propter vnionem armorum alius pro alio occidatur vel iniurietur.

Item dicendum est, si ex hoc pudor primi aliquo modo lædatur, *arg. d. l. mima. C. de episc. aud. & l. Iudæos quosdam. C. de Iudæis.*

Et hæc fieri debent per Iudicis officium, ad quem spectat quies popularis. *leg. 1. § quies. ff. de officio præfecti vrbi.* maxime si videat hoc ad scandalum posse esse & tendere, & ad dissensionem subditorum, etiam ex officio suo potest, *vt C. de latina liber. tollen. l. vnica. §. sed & qui domini.* vbi circa eos, qui pileati incedunt, lex Iulia statuit, ne populus decipiatur. & expressus *in cap. in nonnullis. extra. de Iudæis.*

Vigesimatertia conclusio. Non licet ignobili assumere arma nobilis & quæ solent portari per nobiles, nec insignia solis nobilibus concessa, & inter nobiles vsitata, deferre: quia sic dicitur nedum se nudo nomine nobilem asserere, sed etiam nobilium actus facere: eam ob causam grauius puniendus est, quam si solum assereret se nobilem, quo casu tantum falsum committit, & potest tanquam falsarius puniri. text. est & ibi Bartol. *in l. eos. §. qui se pro milite.* quem text. ponderat ibi Bart. contra illos, qui se asserunt doctores, cum non sint. *ff. ad l. Cor. de falsis.* vbi dicit text. quod ille, qui se pro milite gessit, & illicitis vsus est insignibus, falsi pœna puniendus est, videas Felin. *in c. tertio loco. col. 1. de prob.* dixi alibi, & ille text. multum facit pro hoc casu, & in his etiam, vbi quis illicitis vsus est insignibus. Facit quod not. Bald. *in l. fucande, quæ est l. 1. C. quæ res vend. non poss.* dum allegat illud vulgare, quod qui non est lupus, non debet assumere eius pellem, ample per Bonum de Curtili *in tract. nobilitatis, 2. part. nu. 178.* vbi dicit, quod vbi in aliqua patria est discretio, seu doctrina, & in modo pingendi arma inter nobiles & ignobiles, ignobilis non potest assumere arma nobilis, sed bene assumere potest iuxta ritum ignobilium, & popularium, vt infra patebit *in 28. conclus.* non iuxta ritum nobilium, qui non conuenit nisi nobilibus: vt apud nos non videtur honestum, 3
quod ignobilis & popularis in suis armis ponat supra arma sua galeam tymbratam. quod vulgo dicitur *Heaulme*, cum quadam eleuatione, quam faciunt nobiles magnifici, supra quod ponunt quoddam signum eleuatum, quod videtur solis nobilibus attribui, quod vulgariter dicitur *Tymbre*, de quo ample *infra 49. conclus.* Alias etiam prohibere & impedire posset nobilis, ne aliquis villanus vel rusticus nomen & arma suæ 4
domus vsurpet, vel ne aliquis de malo & infecto sanguine nomen vel arma immaculatorum assumat; quia cuiusque de genere interest claritatem & nobilitatem generis conseruari. ita tenet Guillielmus Benedicti *in repet. cap. Raynutius in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. n. 917. & plene, in verbo, Raynutius de Clera n. 57. & 58. extra de testamen.*

Vigesimaquarta conclusio. Limitantur etiam præcedentes conclusiones in Bastardis, qui non portant arma domus nobilium, cum non sint nobiles, vt dicit Bald. *in l. cum legitimæ nuptiæ. ff. de stat. hom.* idem Bald. *in l. generaliter. §. fin. C. de instit. & substit.* dixi ample *in commento super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, in titul. Des successions des bastards. §. 3. in glo. 1. versic. iuxta prædicta: cum seq.* ideo non possunt assumere arma domus, vt dicit Guillielmus Benedicti *in sua repet. c. Rayn. de Cler. n. 31. de testam.* vbi tamen concludit, quod istud non obseruatur in Francia; quia bastardi portant arma domus, cum aliqua tamen barra quæ incipit à sinistris, & tendit ad dextram. tendens & transuersans per medium scuti seu campi armorũ, & ibi plene videas de bastardis, *& infra in 75. conclus. ver. item arma, &c.* Cum supradictis concordat commentum Cosmæ Guymier, *in verbo sily, tit. de num. & qualitate Cardinalium. § sint viri.* Quid autem de legitimatis, *vide infra, in 77. concl.* Sed de bastardis quomodo legitimi illis præferri debent, latius dicetur *infra in 11. part. in 15. consid.*

Vigesimaquinta cõclusio. Licet vasallus habeat arma sua antiqua, & quæ potest vbique portare, & depin-

depingere, non tamen ea potest depingere aut insculpere seu depingi, aut insculpi facere in locis, vbi sunt arma sui domini, à quo tenet in feudum saltem ita alte, sed cum aliqua depressione, aut diminutione. Puta si posita sint arma domini in medio, *vt dicam infra in 95 conclus.* Quia talia sunt signa & loca honoris, *vt dixi supra in hac prima parte, in 13. consi cum duab. sequent* Et de hoc est vniuersalis obseruantia in Gallia, ita quod aliqui habent consuetudines particulares de his, vt est in patria Turonensi: de qua per Ioan. Saxon. *titu. Des droitz de Chastelenie capit. 1. in consuetudinibus patria Turonensis*, vbi ponit, quod vasallus non potest ponere sua arma, nec facere literam, seu ligaturam funerum in ecclesia Castellaniæ, quod est ratione congruum, vt minores maioribus deferant, iuxta gloss. fin. *in leg nihil omnino. Cod de palatin. sacrar. largit. libro duodecimo.* Etiam in delatione & prælatione armorum, in quibus consistit honor, vt hic ante dictum est *in 12. conclu.* & dicit Bald. *in l. generaliter. §. fin. C. de inst. & subst.* quod portare arma est honor.

Aduerte tamen, quod arma posita iuxta arma principis, censentur ex eo nobiliora, facit, qui admittuntur ad latus principis, ex eo illustrantur. tex. est *in l. vnica. ibi; quos nostri lateris comitatus illustrat. C. de præpos. labor. lib. 12.* & ibi not. Bald. illum text. pro collateralib. quia illustrantur ab eo, cui astant, & Fel. *in ca. pastoralis. de offic. del.*

VIgesimasexta conclusio. Cognatis & affinibus non licet assumere, nec portare arma domus illius, vnde cognationem solam habent, aut affinitatem. Cum ad solos agnatos competat ius & facultas portandi arma domus: text. esse videtur *in l. ius familiarium. C. de religio. & sumpt. funer.* quem ad hoc Ioannes Saxo alleg. *in d. c. 1. supra proxime allegato.* dicam latius *infra in 40. concl.* Et hæc sunt quantum ad arma nobilium, & quæ competunt nobilibus, de quibus adhuc dico quando fiet mentio, an transeant ad successores, & quomodo, & in pluribus aliis conclusionib.

VIgesima septima conclusio est circa populares, qui non habent arma propria: sed aut sibi assumunt ex concessione principis supremi, vel alterius domini, vt Bart. qui habuit à Carolo IV. Imper. vt ipse, & cæteri de sua agnatione leonem rubeum cum caudis duabus in campo aureo portarent. Et tunc talibus licet portare talia arma sibi donata & concessa. & dicit Bart. *in d. sua tract. armorum.* In hoc non esse dubium. Quia disputare de potestate Principis est sacrilegium. *l. 2. C. de crim. sacril.* Facit *in rubro & nigro. Cod. vt nemini lic. sine indic. autorit. signa imprim. rebus quas alius detinet.* optimus text. *in l. sacrilegij. de diuers. rescript.* vbi notant Bald. & Paul. quod Imperator, seu Princeps supremus, vt Rex Franciæ, potest conferre dignitatem alicui non habenti, & nobilitare quemcunque vult. & instar sacrilegij est reputare aliquem indignum, quem Princeps approbauit, *vt in d. text.* cum sit Deus in terris. notatur *in l. iubemus. C. de sacros. eccl.* de laude huiusmodi armorum & vtilitate infra dicetur, *in 36. conclusione, incip. circa vtilitatem.*

1 VIgesima octaua conclusio. Etiam populares propria autoritate arma sibi assumere possunt, vt dicit Bart. *in dicto loco.* Sicut enim nomina inuenta sunt ad cognoscendum homines. *l. ad recognoscendos. C. de ingen. manum.* ita etiam ista insignia ad hoc inuenta sunt. vt *l. sanctum. §. 4. ff. de. rer. diuis.* Sed talia nomina cuilibet licet imponere sibi ad placitum. *d. l. da recognoscendos. & l. falsi in prin. ff. de falsis.* Ita etiam ista insignia cuilibet licet portare, & impingere in suo, non tamen in alieno: *vt l. 2. Cod. vt nemini lic. sine iud. autorit. &c.* & ibi notatur per gloss. *in verbo, aliquis.* facit *cap. dilecti. extra de conces. preb.* & quod ibi notatur per gloss. Non inuenio illud *c. dilecti sub tit. de conces. preb.* allegatum per Bartol. sed bene reperio *cap. dilecta, extra, de exces. prælat.* quod bene videtur facere ad hoc cum glo. fin. Et ibi Pan. & Pet. de Anch. ponunt istam quæstionem cum seq. & ibidem tractatur ista materia.

Videtur, quod Bart. in hoc multum extense locutus fuerit, & quod istud non sit indistincte verum, maxime in villanis seu rusticis non habentibus aliquam præeminentiam aut dignitatem, seu nobilitatem: quoniam credo, quod talibus non sit licitum portare arma, hoc est scuta, in quibus sunt arma, cum talia solum competant nobilibus ex aliqua nobilitate, quæ sunt plures, vt infra videtur in octaua parte: & illis licet propria autoritate assumere aliqua arma, aliis non, propter vsitatam & obseruatam inuiolabiliter consuetudinem à tempore immemoriali, quo talibus solum competit vsus armorum, & non villanis & rusticis. 2

Item vt statim dicetur, si adhuc tales sibi assumant arma, cauere debent, ne assumant arma alicuius antiquæ domus & familiæ iam talia habentis, & portantis. quoniam tunc posset prohiberi, vt dictum est supra *in 23. conclus.* 3

Sed bene verum est, quod tales rustici & artifices possunt per se & propria autoritate assumere merchas, & signa, quibus signare & merchare possunt opera sua, & suas res: sed ista non debent fieri ad formam, seu instar armorum, & ita videntur intelligenda verba Bartoli. De prædictis merchis, seu signis infra videatur, *in 31. concl.* 4

Communiter tamen tenet secundum Pan. *in d. c. dilecti.* vt quilibet assumere possit sibi certa insignia siue arma. & de hoc truffantur villani à nobilibus, cum dicitur, arma sunt villanorum: quia sumpta sunt ad placitum, prout Accursius glossator iuris ciuilis *in l. heres. in gloss. fin ff. de legat. hæred.* de domino Martino sic dicit, quod scutum suum albo nigroque variabat, vt omnem zelotum vitaret amaritudinem. Veruntamen, vt dixi, omnia nomina propria sumuntur ad placitum, vt vnus ab altero cognoscatur, *iuribus præal.* quibus addo *§ si quis in nomine. Instit. de leg.* ita & arma potest quis assumere, vt vna parentela discernatur ab alia, & non fiat alteri præiudicium: etiam dummodo talia arma ignobilium seu rusticorum non habeant galeam seu cassidem tymbratam, vt supra tactum est *in 23. conclus.* & expedit ita fieri, vt familiæ distinguantur, & distinctæ cognoscantur, vt dictum est. non sit idem de magistro Ioan. Grammatico & Accursio iurisperito. vt vult gl. fi. *in l. vnica. C. de professor. qui, &c. lib 12.* 5

Siquis tamen velit assumere arma de nouo, debet assumere magis conformia suis cognatis aut affinibus, vel patriæ suæ, & etiam antiquioribus & secundum quod videre potest & cognoscere, quod eis magis conueniunt & approximant statui suo, tam ratione affinitatis, consanguinitatis, patriæ, loci, quam vbi seu suæ qualitati & conditioni, & de multis aliis, vt infra dicam. Vnde referam: quia ad rem facit, de Gordio patre regis Midæ opulentissimi Phrygum, qui Gordius ex agricultura sumptus, ad regnum peruenit: quo potius Gordium ciuitatem inter Asiam maiorem & minorem condidit, & à se denominauit, in qua templum Ioui consecrauit, & non immemor, nec 6

veritus originariam conditionem, nec eam celans in eo aratrum (tanquam forte propria arma, & insignia) quo aliquando vsus fuerat posuit, & ex loris, seu funibus quibus boues in iugo tenuerat, nodum connexit miro artificio, vt neque principium, neque exitus deprehenderetur in eo, eumque Ioui consecrauit, donec qui enim solueret occurreret: vt recitat Guilliel. Benedicti *in sua repe. c. Raynutius in ver. Ray. de Clera. num. 25 de testamen.* & ibi reprehendit illos, qui neglecto honore patris, se filios bastardos magnatum dicunt, vt illorum nomen & arma eis non debita occupent, de quo vide ibi plura exempla.

7 Et ita vt magis communiter videmus, assumentes de nouo arma, assumunt ea, quæ magis suo nomini, aut cognomini approximantur & conueniunt propter conformitatem, alludendo ad vocabulum cognominis, vt nomina sint consonantia reb. *vulgato §. est & aliud. Inst. de don.* & siquidem data sunt ab antiquitate nomina significatiua à parte rerum, vt Petrus: quia firmus vt petra. tex. & ibi glos. *in Auth. de defen. ciui. in princ. colum. 3.* & Lucius Lucillius, & Lucullus & luce. Puta si quis cognominetur de quercu, assumit pro armis quercum, vt in Papa Iulio II. qui dicebatur de Rouere, & assumsit pro armis quercum. Et rouere vt vulgari Italico, est quercus. Et illi, qui vocantur de castro, aut castello, sumunt castrum seu castellum: qui vero cognominatur de Loup, accipit lupum, & sic de singulis. Et licet propria nomina ad placitum imponantur, appellatiua tamen ab aliqua proprietate imponi solent, vt dicit Bald. *in proœm. Instit.* allegans *l. si quis in fundi vocabulo ff de leg. 1.*

8 Sicut videre est multas familias Romanorum cognomina assumpsisse à leguminibus, & ab ea re, quam optime sererent, vt Fabij à faba cognominati, Cicerones à cicere, Lentuli seu Lentuli à lente, Pisones à piso, & sic de huiusmodi & vt ait Plinius fuerunt ab arboribus cognomina antiquis, vt Frondicio, qui præclara facinora Vulturnum transnatans fronde capiti imposita aduersus Hannibalem edidit. Item Cornutus ait: *Q. Cincinnatus cum suum agrum & araret & sereret, dictatura ei à populo Romano delata est. Qui contra Samnites profectus victor extitit: quia à serendo, Seranus appellatus est.* A pinsendo Pilumnus, qui primus pinsendi frumenti vsum inuenit: & pilum, id est, instrumentum aptum ad terendum. Item ab herbis, vt Lactucinij, à lactucis dicti. Item à piscibus, vt Muræna, quod fuit cognomen viri Romani, ab eo pisce deductum vnde Ciceronis extat oratio pro Muræna. Item Orator, quod cognomen fuit Sergij viri Romani, quod ab hoc pisce sortitus est. Cognomina etiam, vt inquit Varro, habentur à maiori & à minori pecore. A maiori, vt Equitius, Taurus. A minori, vt Suprilus, Scropha, Porcius, quod cognomen fuit Catonis Censorij, à porco tractum. Quidam etiam à vestimento, vt Antonius Caracalla.

9 Et assumendo antiqua arma (puta duos leones aureos eleuatos, se inuicem respicientes in campo rubeo, quæ fuerunt arma Hectoris. Lyram auream in campo rubeo quæ fuerunt arma Dauidis. Tres psittacos virides in campo aureo, quæ fuerunt arma Iosuæ. Draconem rubeum in campo argenteo, quæ fuerunt arma Iudæ Macchabæi, In campo azureo regem in solio maiestatis sedentem aureum, quæ fuerunt arma Alexandri Magni. In campo azureo tres coronas aureas, quæ fuerunt arma Arthurij) non potest quis reprehendi, nec ab aliquo prohiberi, cum nunc non sint aliqui de parentela eorum. & ita de aliis similibus, de quo latissime *infra in 48. conclusione.*

Vigesimanona conclusio. Si quis impediat, ne arma sua aliquis ponat in loco, in quo ponere potest, non patiendo eidem honorem decerni, qui decerni potest, non tenetur actione iniuriarum, vt est text. ad literam, *in leg. iniuriarum.* §. 1. si quis de honoribus decernendis alicui passus non sit decerni, vt puta imaginem alicui, vel quid aliud tale, puta arma. *ff. de iniuriis.* quamuis, vt dixit text. hoc contumeliæ causa faciat. Intellige, si fiat impedimentum, antequam sint posita. sed postquam fuerint posita in aliquo loco: si amoueantur, credo actionem iniuriarum esse ortam. Quoniam turpius eiicitur: quam non admittitur hospes, text. *in cap. quemadmodum. §. alioquin. de iniur. extra.* Ex quo dixi in casu emergenti, de quo *infra 49. conclus. in fin.* cum esset inter duos dominos contentio de quadam ecclesia, in cuius iurisdictione esset, & quis illorum facere deberet zonam lugubrem, seu funebrem in dicta ecclesia: quod ex quo vnus superstes abradere fecerit zonam lugubrem, quam filij alterius prædefuncti fecerant fieri pro sepultura eorum patris, quod in hoc tenebatur actione iniuriarum. Quia non solum non passus est honorem decerni, sed decretum tulit, diminuendo eius dignitatem, quo casu tenetur actione iniuriarum, vt est gloss. *in d. § si quis in verb. quid faciat.* Idem dicendum est de eo, qui arma alicuius iam in aliquo loco depicta deleuit, aut abrasit, quoniam hoc casu tenetur actione iniuriarum, si talis, qui illa posuit, non poterat prohiberi illa ibi ponere; quoniam si potuit prohiberi per alium: videtur, quod si ponat sine eius autoritate & licentia, possint per dictum, qui prohibere potuit, aut eius mandato, deleri, & abradi. Quoniam ex quo illum text. *in d. § si quis.* potest impediri, ne vtatur honore, & ne honor sibi decernatur: ita quod non potest hoc casu teneri actione iniuriarum. Multo ergo fortius si quis vtatur honore non sibi debito, potest talis honor impediri per illum, cui præiudicatur in honore, puta in appositione imaginis in vno loco, vel alicuius alterius rei ad honorem tantum, vt est in appositione armorum.

Et ideo dic, quod si quis in re litigiosa ponat, aut pingere faciat arma sua, possunt ab aduersario deuastari, excidi, & arripi, per text. *in l. 2. Cod. vt nemo priuatus titul. præd. suis vel alienis impon. vel vela regia suspendat.* & ita tenet Vinc. Cicault. *in quodam tract. quem fecit de factis Principum in cap. de autoritate Ecclesiæ. fol 5.* sed pro hoc vltimo dicto allego formaliorem text. *in l. 1. etiam in l. 2. C. vt nemini liceat sine iud. autor signa imprimi rebus, quæ alius detinet.*

Trigesima conclusio. Non solum habens proprietatem in aliqua re arma sua potest facere pingere, sed etiam vsufructuarius in re, in qua habet vsumfructum. *l. æquissimum. § sed si adium vsusfructus legatus sit.* Nerua filius & lumina immittere eum posse, ait, sed & colores, & picturas, & marmora, poterit: & sigilla: & si quid ad domus ornatum pertinet. *& not. ibi. sigilla. ff de vsufruct.* & ibi Angel. de Per. & Flor. Quia per hoc non efficitur deterior conditio rei, neque mutatur eius substantia; quoniam alias secus esset. vt *l. monumentorum. C de relig & l. repeti. § res mutatione, ff. quibus modis vsusfruct. amitt.* Ex quo dixi in casu emergenti, quod vidua post mortem mariti, quæ habet dotarium in aliqua domo, seu in aliqua terra, & Signoria, potest ibidem ponere arma sua, prout eius maritus fecisset eius vita comite, sed tamen zonas funebris in ecclesia pro ea fieri non potest. *arg. d. l monumentorum.*

Tri-

TRigesimaprima conclusio est circa merchas, & insignia mercatorum, & artificum. & hoc casu dicendum videtur, quod vnicuique liceat tales merchas, seu signa portare, & habere. Quoniam talia fiunt ad recognoscendas res suas & opera sua, seu artificia. vnde not. Bald *in authen. dos data in magna lectura. C. de don. ante nupt.* quod ballæ mercatorum recognoscuntur ad signum; sicut supra dictum est *in 28. conclu.* quod nomina sunt inuenta ad cognoscendos homines. *C. de ingen. manumiss. & §. si quis in nomine. Instiut. de leg.* Et licet vnicuique nomen suum mutare, & accipere ad placitum, dummodo absit fraus. *l. vnica. C. de mutat. nomi.* ideo videtur, quod etiam signum, seu mercham, mutare potest. De mutatione tamen nominis, vide Gem. *in proœmio sexti in 3. col.* & Angelum *in d. § si quis in nomine* & per Doctores *in d. l. vnica.*

Sed quid de armis, an licet ea variare, & mutare pro libito? videtur, quod non: quia, vt sæpe dictum est, bonum est argumentum de nomine ad arma. Modo sic est, quod mutatio nominis videtur prohibita, vt *in l. 1. §. qui in rationibus ibi: vel rem amouerint: & l. falsi nominis. ff. de falsis & l. Titio. in princip. ff. ad municip.* ideo nec arma mutare licet. Facit; quia nemini licet titulum semel assumptum variare saltem sine scitu principis, ex ratione. *l. eos. § qui se pro milite. & ibi Bald. ff. de fal.* Item mutatio nominis non fit in Imperatore, vt tenet Baldus *in proœm. Gregorien. colum. 1.* igitur nec in alio inferiore permissa esse videtur; cum dicat se dominum in terris, & eius dignitas alta est, vt per Bald. *ibi* Item, Notarius non debet mutare nomen nec signum, vt in 33. cõsideratione dicetur. In oppositum facit: quia quis dum dignitatem apostolatus assequitur, mutat nomen proprium primæ impositionis, vt tenet Baldus, *vbi supra.* & illa mutatio dicitur gratiosa, idcirco variatio armorum est licita. Ideo dic, quod sicut nomina bona possunt mutari, dummodo illa mutatio non sit calumniosa, captiosa, ignominiosa, & fallens: quia tunc prohibetur tanquam etiam gloriosa, iuribus pro prima parte allegatis. Sed illa est licita, quæ damnum, fraudem & deceptionem alteri non infert, nec inferre potest. vt dicit ibi Bald. *in col. 2.* & pro vtroque casu est text. *in d. l. vnica, C. de mutat. nominis.*

TRigesimasecunda conclusio erit, pro limitatione prædictæ conclusionis, quæ fallit multis modis. Primo, quando interesset multis seu contingere posset ex hoc interesse multorum: quod fieri potest, quando esset quidam faber expertus, & bene famatus, qui in gladiis suis seu aliis operibus, aut artificiis facit certa signa, vel mercham, ex quibus opus talis magistri, seu artificis esse cognoscitur, & laudatur, vt per hoc tales merces melius vendantur, & auidius emantur.

Et ideo dicunt Bart. in *d. suo tract. armorum*, Pan. & Petrus de Anchar. in *c. dilecta. extra. de excess. prælat.* si alius faceret tale signum, posse prohiberi; quia ex hoc commune bonum, seu respublica læderetur, & decipi posset. Acciperetur enim & emeretur opus vnius (vt sæpe fit) pro opere alterius, argũm. *l. vnica. C. de latina libert. tollen. & c. in nonnullis extra de Iudæis.*

Istud exemplificari potest in multis, maxime tempore nostro in quodam fabro cultellorum, qui dicebatur Vauldoire, qui vtebatur certo signo pro sua marcha operi suo imprimenda. Nam si alius vsurpasset illud signum, potuisset ille, & quilibet alius de populo conqueri, & ad preces illorum per iudices prohiberi eidem vsurpanti, potuisset etiam cæteris, ne tali signo vterentur, quod & factum fuit.

Sic etiam in oppido Belnensi, vbi erat quidam faber balistarum laudatissimus, & ingeniosus, qui cæteros in operis sui dignitate excellebat. Nam si aliquis signum ipsius accepisset, potuisset ad iustitiam illius, aut alterius de illo loco prohiberi, ne quisquam alius vsus fuisset, & sic de singulis. faciunt ad prædicta, quæ tetigi *infra in 34. conclus.*

Sicut videmus in Burgundia, dolia vinorum fiunt, diuersa, & distincta ab aliis totius Galliæ: ita quod nulla prouincia est in Gallia, quæ vtatur doliis, seu vasis vinariis ad mensuram, & sub forma, & modo quibus fabricantur in vrbe Belnensi, & in tota Burgundia.

Altisiodorenses tamen ad æmulationem voluerunt facere similia vasa, & dolia, vt carius, & citius venderent eorum vina, & pro vinis Burgundiæ, quod tamen fieri non potuit, nec debuit. Et ideo super hoc pendent processus Parisiis (vt audiui.) Et pro certo iuste possunt & potuerunt Burgundi impedire & conqueri, ne fiant, neque fierent dolia ad vsum vinorum ad instar suorum, propter excellentiam vinorum Belnensium, & totius Burgundiæ; quia alias euenire posset, quod alia vina venderentur, & exponerentur venalia pro vinis Burgundiæ, & diffamaretur, seu minueretur fama, & celebritas vinorum ipsius Burgundiæ, etiam decipi possent multi emptores; ideo interesse tam publicum, quam priuatum considerandum est.

TRigesimatertia conclusio erit pro secunda limitatione antedictæ conclusionis. quæ fallit secundo in signis, quibus vtuntur Notarij, qui semper vno signo vti debent, & mutare non debent, nec nomen, alias tenerentur de falso. *Bald. in l. comparationes col. fi. C. de fid. inst & in 1. consi* C. & Lanfran. *in c. quoniam ver. instrumenta. col. 2. extr. de probat.* Quia nullus potest assumere signum alterius Notarij, nec eo vti: & si id faciat, incidit in crimen falsi. notatur *in l. nemo.* quæ est *l. fi. §. nec callidis. Cod. de assessoribus in §. item Lex Cornelia. Institut. de pub. iud. & in Auth. de instrum. cautela, & fide. §. oportet autem. & quod ibi not col. 6.* vbi si quis signum alterius accipiat, potest prohiberi. ita etiam tenet Io. de Platea *in l. stigmata. C. de fabricensibus. lib. 11.* quia aliquando posset diffamari primus signans tali signo, si secundus non bene vteretur eo. *arg. d. c dilecta. de excess. prælat. extra.* Et ibi Berna. de Landrino *in apostilla ad Panormitanum allegans Bal. in sua disputatione, qua incipit, accusatus de vi turbatiua.*

TRigesimaquarta conclusio erit pro tertia limitatione præcedentis conclusionis in ordine 31. quæ fallit tertio in signis, quibus vtuntur fabricatores omnium rerum: quoniam etiam tales possunt ad requestam eorum inhiberi facere, ne alij illo signo vtantur, vt supra dixi *in conclus. 32.* Qua si sit bonus faber, pictor, aut textor, & alius qui non esset ita peritus in arte, vteretur suo signo, posset ille bonus artifex, qui primo vtebatur tali signo, diffamari in opere suo. Eius enim interest, ne alius imperitus artifex tale signum assumat, ne confusio operum inducatur, & sic esset primi boni, & periti artificis diffamatio, vt etiam tenet Bald *in l. 2. C. quæ res vend. non poss.* & dicit Bal. *in cap. quanto, colum. 2. de iureiur.* quod vnus mercator non potest apponere signum alterius mercatoris in ballis.

Idem etiam dicit Guillelmus Benedicti *in sua repet. cap. Rayn. in ver. Raynutius de Clera. nu. 59. de testam.* in hospite tenente diuersorium seu hospitium, qui si primo acceperit signum aliquod, seu intersignum, potest prohibere, ne in illo loco alius accipiat illud. quia sua interest, si in illo loco, seu ciuitate, vbi habet tale signum, vel quia forte propter eius famam, & di-

C

lgentiam seu prouidentiam, cuncti viatores, & hospites ad ipsum currebant & nunc diffamaretur, saltem fama talis hospitij diminueretur, si alius non æque idoneus, fidelis, & seruitialis inter signum illud assumeret, quod non est tolerandum in præiudicium primi occupantis, & habentis tale signum seu intersignum.

3 Vel quia forte vnus mercator, vel alius artifex habet in sua domo ex præscriptione aliqua insignia, quibus semper sui prædecessores vsi fuerunt per triginta annos, & vltra, vt dicit Bald. in *l. 1.* quæ incipit *fucande. in fin. C. quæ res vendi non poss.* quem ibi vide pro materia. & facit pro hoc *l. monumentorum. in fi C. de relig. & sum. fun.* Et prædicta intelligo vera, nisi esset magna distantia loci, de vno intersigno ad aliud, aut vnus vicus multum distaret ab alio; quia tunc in illis vicis longe distantibus etiam in eadem ciuitate sæpe similia intersignia (vt Parisiis) videntur esse appensa, licet plerunque in aliquibus differant, vt vnum sit paruum, aliud magnum, vel cum aliqua dissimilitudine, & discrepantia, pro quo faciunt dicta *infra in 3. conclus.*

4 Et ex hac conclusione infero, quod cauere debent aduocati ne se subsignent scripturis factis per procuratores & alios aduocatos imperitos. Quoniam ex hoc, si deueniant ad manus expertorum, & doctissimorum virorum, posset eorum fama attenuari: quia in his inspicitur signum aduocati se subscribētis. quod male obseruant aduocati Heduenses, qui vt plurimum subsignant scripturas per procuratores factas. quod tamen semper facere renui, & vidi multos in hoc decipi, & pænitere, cum eorum scripturæ declarabantur inadmissibiles, inutiles, impertinentes, ineptæ, & nullæ, quod in eorum dedecus redundabat, ex quo non cogitauerant, nec illas fecerant Caueant ergo de cętero ne signa eorum talibus scripturis apponant, nisi ex fontibus propriis processerint, & facit; quia inciuile est (nisi tota lege perspecta) de aliqua particula eius proposita iudicare, vel respondere. *l. inciuile est. ff. de legib.* facit etiam *l. de his controuersiis. in his verbis, inspectis cognitisque verbis testamenti. ff. de transact.* & plerunque principium per finem corrigitur. *l. si tibi. in fine. ff. si cert. petat.*

5 Et ampliando prædictam fallentiam videtur, quod apponere signum alienum, seu mercham alienam in rebus suis sit prohibitum. *leg. 1. C. de nauib. excusandu. lib. 11.* imo quod perdat rem suam. *de leg. 1. & l. sacrilegij. §. qui cum. ff. ad leg. Iul. pecul.* cum aliis allegatis per Lucam de Penna *in leg stigmata. Cod. de fabricensibus. li. 11.* Et sic vnus mercator non potest, nec debet apponere signum alterius mercatoris in ballis suis, vt dictum est hic ante.

Trigesimaquinta conclusio erit de insigni, insigno, seu mercha mercatoris, an probet. Ioan. de Platea *in d. l. stigmata.* & Guilliel. Benedi. *in d. rep. cap. Rayn in ver. Rayn. de Clera. de testam.* dicunt, quod talis mercha sufficit ad probandum rerum dominium. facit *c. displicet. 23. q. 4. ibi: & vos oues Christi estis, characterem dominicum portantes.* secundum Lucam de Penna *in d. l. stigmata.* Eius enim res esse videtur cuius signo signata est, *l. quod si neque §. fin. ff. de peric. & commodo rei vend & cap. si iudex de sent. exc. in 6.* Ad idem bene facit *1. quest 1. c. quod quidam. in fin & 23. q 7. c. quemadmodum. de consec. distin 4. cap. postea signatur. 24. q. 2. c. sane profitetur. extra de voto c. magna. & c. fin. ibidem.* & Ezech. cap. 9. *Transi per mediam ciuitatem, & signa Thau, super frontes virorum gementium, & dolentium super abominationibus, quæ fiunt in medio eius.* Et Luc. 20. *Ostendite mihi numisma census. At illi attulerunt ei denarium. Cuius habet imaginem, & inscriptionem? & respondentes dixerunt: Cæsaris, & ait illis: reddite ergo quod est Cæsaris, & c.* Et Genes. 4. *posuit Dominus signum in Cayn.* Ad idem Exod. 12. quod verum dicit esse Lucas de Penna, si probetur impositio merchæ. *l. 3. C. de bonis vacantib. lib 10. d. leg. quod si neque.* Quod videtur etiam esse verum, quo ad possessionem, & dominium, *arg. d. leg. 3. & l. monumentorum. C de relig. & sumpt. funer.* & facit quod notatur *in cap. quanto. in gloss. in verbo, patris. de iureiur. extra. & in leg. vnica. C. de nautis Tyberinis. li. 11.* Ita dicit Lucas de Penna *in d. leg. stigmata* Et dixi *in meo monologio. in verb. mercha mercatoris* Dicit tamen Bal. *in authent. dos data. C. de don. ante nupt.* quod facit tantum præsumptionem, vt in ballis mercatorum, si quod facit præsumi esse illius, cuius est signum. De impressione armorum, inscriptione nominum & imaginum an probent, vide *infra in 55. conclusione.*

Trigesimasexta conclusio circa vtilitatem armorum, quæ quis habet à Principe, versatur: de quibus *supra in 27. concl. in c. circa populares.* an plus possint, & an afferant aliam vtilitatem, quam si alius ea non habeat à Principe. In quo concludit Bart. *in suo tract. de armis,* quod magis prodest, & magis releuat habere arma à Principe, quam à seipso in multis.

Primo; quia est maioris dignitatis, sicut dicimus in testamento facto à Principe, vt in *leg. omnium. Cod. de testam.*

Secundo; quia non possunt prohiberi ab alio illa portare, *l. 2. C. de iureiur. & ff. de mino. 25. annis. leg. minor autem magistratus in prin. & §. 1.* qui text. bene facit, , cum dicat, quod aduersus sententiam Principis non admittitur quis ad petendam restitutionem in integrum; cum solus Princeps restituat aduersus suam sententiam. Quia nullus eo maior fit, *l deprecatio ff. ad leg. Rhod. de iact.*

Crederem doctrinam Bar. in hoc esse veram, dummodo princeps non concessisset ei arma alicuius magnatis, seu domus, aut casatæ antiquæ: quia tale priuilegium concessum à Principe, intelligitur sine præiudicio tertij. text. *in l. 3. § merito. ff. ne quid in loco pub. & l. 2. C. de preci. impe. offer.* ideo si Princeps concederet arma alicui noua, quæ quis non solitus est habere, non potest prohiberi. Secus si solitus esset portare aliquis, & gestare à tempore immemoriali: quia tunc posset querelare talis de suo interesse, & quod Princeps non intellexit illud fecisse in præiudicium illius: & sic instantiam illius prohiberi, nisi Princeps diceret; *Non obstante,* & cætera. quia tunc Princeps posset concedere, *arg. nota. in l. fin. Cod. si contra ius vel vtilit. pub.*

Tertio; quia si duo assumpserint eadem arma, seu insignia, nec de prioritate, nec posterioritate appareat, præfertur ille, qui à Principe habuit. *l si duas. in princ. ff. de excu. tutor.*

Quarto; quia si in exercitu esset vel alio loco, & quęreretur quis deberet præcedere, debent pręferri illius arma, quæ à principe sunt concessa. *l. si ff de albo scrib. l. 1. C. consulib lib. 12. cap. per tuas extra de maior. & obed. & arg. d leg. si duas in princ. ff de excus. tut.* Et dixi in pluribus locis, quod inter eiusdem qualitatis pares, semper præfertur, qui à Principe honoratus sit, seu aliquo munere donatus sit. text. est ad hoc in *l. restituendæ. in fin. C. de aduo. diuer. iud.* & merito illis est deferendum, cum ratio priuilegij sit habenda, *l. 3 ibi nisi quis priuilegiatus veniat. ff. quod cum eo. qui in alie. potest. & c.* Et sic intelligit Bart. prædicta procedere cæteris

teris

teris paribus, scilicet quod alias illi, qui habent arma, sint æqualis dignitatis, alias præferri debent arma illius, qui esset in maiori dignitate, *arg ll. superius allegatarum. & qua ibi notantur.* allego tamen text. expressum *in l.1. ff. de albo scrib.* Exemplifico, si aduocato fiscali alicuius alterius prouinciæ in Burgundia Princeps daret arma hodie, & ego cras assumerem propria autoritate: cum vterque sit aduocatus fiscalis, & sic paris dignitatis ille, qui haberet à Principe, præferretur. Sed si Cancellarius Franciæ assumeret sibi arma de nouo hodie, & Princeps hodie mihi concessisset, non essem propter hoc præferendus; imo ille, qui est maioris dignitatis, vt latius infra dicetur *in 49. concl.*

Et ideo cum arma donata à Principe maiorem autoritatem præstent, & prælationem, quam arma sumpta propria autoritate, non mirum si Bart. gloriabatur in hoc, quod arma sibi fuerant concessa à Carolo IV. Imperat. qui sibi donauit, & cæteris de sua agnatione Leonem rubeum cum caudis duabus in campo aureo portare, vt dicit *in d. suo tract.* & dixi supra *in d. 38. concl.* vbi de materia.

TRigesimaseptima conclusio, attingendo materiam circa transmissionem armorũ ad successores, est, quod arma vnius domus, familiæ, vel casatæ, remanẽt, & transeunt integraliter ad filium primogenitum tanquam digniorem, qui quidem illa debet, & potest portare integra, plana, sine aliqua additione, vel diminutione, vt infra dixi *in 76. concl.* Eo quia primogenito debetur honor in omnibus, cum præferatur cæteris, & in mensa, in oblationibus, & aliis multis de quibus *infra in 5. parte, in 41. consideratione.* & portare arma est hono., vt sæpe repetitum est supra, & dicit Bald. *in l. fin C pro socio.* quod arma, & nomen nobilium remanent apud principalem domus. Cum in illo tanquam in capite splendor genituræ sit & permaneat, *argum. l. cum scimus in fin C. de agric. & censit lib. 11.* quem allegat Vincentius Cigault *in suo tract. de potestate ecclesia.* Cum deterioris conditionis non sit, quam pater. *l. cum fatus. C eo. tit. & lib.*

TRigesimaoctaua conclusio. Arma sunt tanquam virtutis, quod transeunt in successores vnius domus seu agnationis. *l familiaria. cum l. seq. C. de religios. & sumpt. funer.* & hoc secundum prioritatem gradus, vt in successione aliarum rerum. de quo inferius *in 76. conclus. in fi.* & ample Guillel. de Montesferrat. *in tract. de successione regum, in secundo dubio. num. 19. & supra in 20. conclus.* Facit; quia filius familiam sequitur & agnationem patris *§ 1. ibi; quia qui nascuntur, patris, non matris familiam sequuntur. Instit. de legitim. agnat. tutela.* concordan. text. *in cap. 2. & ibi gl. in verbo, potestate extra de conuersi. infidel.* & sic de iure à patre, & non à matre denominari debet. Item filius sequitur conditionem patris quoad originem. Item sequitur patrem quo ad dignitatem, & honores. Item nationem patris: vt probat, & tenet Guilliel. Bened. *in sua rep. c. Rayn in prin. de T. stam.*

TRigesimanona conclusio. Si sint plures successores, ad proximum transeunt arma integra sine diminutione. Ad sequentes vero cum aliqua diminutione, aut cum appositione, seu additione alicuius rei, sic quod possint discerni ab armis principalibus integris, & planis. Sed quomodo hoc fiat, infra dicturus sum *in 76 concl.*

Et dicit Bar. *vbi supra*, quod istud licet, sicut licitum est addere cognomen nomini, aut illud inter duos eiusdem nominis: ex quo denotari possit diuersitas inter eos, sicut inter duos fratres eiusdem nominis dicitur vnus Ioãnes iunior, vel paruus, alter vero Ioannes antiquior, vel magnus, &c. Et istud semper operatur antiquitas, seu primogenitura, quæ debet habere aliquam prærogatiuam: & ex communi obseruantia in Gallia in quocunque gradu sit, semper habet istam præeminentiam in armis, quod ea portat integra: sequentes vero cum aliqua adiectione, vt dixi supra in 20. *concl.* & ample declarat Guillelmus de Montesferrato *in tract de success. regum in 1. dubio.*

QVadragesima conclusio. Arma non transeunt ad cognatos, & affines. *l. ius familiarium. Cod de rel. & sumpt. funer.* Et facit, quia cognati descendentes ex fœmina, non sunt de familia. *l cum in adoptiuis. Cod. de adopt.* Socinus *in cons. suo 30. colu. 3.* Et soror dicitur quasi seorsum nata, & à familia separata appellatur, vt dicit idem Sozin. *in d. consi. per me allegato in Commentariis nostris super consuetudinibus ducatus Burgundia. tit. des droicts & appartenances à gens mariez. § 1. in glos. en puissance de son mary. & tit. des successions. § 11. in glos. 1.* vbi dicitur, quod agnationis dignitas semper debet esse salua, considerato in hoc, quod honor debet remanere apud agnationem, & sic cum arma sint honor domus, vt prædictum est, ad cognatos transire non debent. Faciunt etiam ad propositum quæ dicit Ang. *in cons. 169. & in cons. 281. supra allegat.* Ita etiam tenet Bart. *in d. tractatu de armis.* Petr. de Anch. *d capit. dilecta. de excess. prelat. & Ioannes Saxo in d. capit. 1. tit. des droicts de Chastellenie. in consuetudinibus patriæ Turonensis.*

Ex communi tamen obseruantia & vsu arma domus, seu familiæ transeunt ad cognatos, & affines, vno modo, videlicet cum adiunctione in vna parte armorum: alterius familiæ ex parte sinistra: maxime in descendentibus ab illis; quia solent depingere aut depingi facere arma sua diuisa, & bipartita, ita quod in parte dextra sunt arma patris, & in parte sinistra sunt arma matris. Quod quomodo facere liceat, scilicet assumere etiam nomen & arma matris, vel alterius, ponit Guil Bened. *in sua rep c. Rayn. in ver. Raynutius de Clera n. 44 de testam.*

QVadragesimaprima conclusio. Sicut identitas cognominis inducit præsumptionem agnationis *l. cum precum. C. de liber. causa.* ita etiam identitas armorum inducit præsumptionem agnationis aut cognationis. Quoniam sicut nomina imponuntur, & reperta sunt ad cognoscendos homines. *l. ad recognoscendos singulos nomina comparata. Cod. de ingen. manumiss. & § si quis in nomine. Inst. de legatis.* Ita etiam arma, signa, seu insignia fiunt & adinuenta sunt ad recognoscendas familias, & agnationes; quia per signum cognoscitur signatum. facit text. *in l. 1. § si intelligatur ff de adil. edict.* facit *l quod si neque. § fin. ff. de peric. & commod. rei vend. & l. stigmata. & ibi Io. de Plat. de fabricensib. lib. 11. C.*

QVadragesimasecunda conclusio. Arma nõ transeunt ad hæredes rebellium, proditorum seu falsariorum, eo; quia quod fortius est, si tales delinquentes iam haberent arma ante rebellionem, proditionem aut falsitatem, destrui, deleri, & detrahi possent post talia delicta perpetrata, vbicũque essent depicta, seu affixa: vt dicit Bart. per text. singularem *in l. eorum. ff de pœn.* ita tenet Lud. Roman. *singulari suo 474. in cap. eorum arma. & singulari 666.* & dominus meus Iaso. *in §. pœnales. in 3. colum. num. 104. Inst. de actio.* & Ioannes de Terra rubea, *in suo opere de vinea ecclesia. tract. 3. l. 3. ff de interdict.* idem de bannitis *art. 6.* in materia rebellionis: qui impune possunt occidi: cum dicantur hostes. Bart. *in l. amissione. § deficientium. ff dec diminut.* Multo fortius ergo impeditur translatio seu transmissio armorum prædictorum in eorũ hæredes, cum memo-

ris eorum etiam destrui possit, & debeat: *l. fin. ff. ad l. Iul maiest.* Et turpius eiicitur, quam non admittitur hospes: text. *in c quemadmodum, § alioquin, extra de iureiur.* Facit pro præsenti conclusione; quia patre damnato de crimine læsæ maiestatis, amittit filius iura sepulchrorum, vt de hoc est casus specialis *in l. 1. § interdum ff de suis & legit. hæredib.* & vltra, talis filius amplius ad honores seu dignitates aspirare non potest. tex. *in l quisquis §. 1 ff ad l. Iul maiest.* quæ lex est canonizata *in c pen. 6. quæst. 1.* & satis videretur absurdum illos admitti, quorum repellerentur autores. vt *in cap. licet. in fin de testib. extra* In aliis vero delictis secus. *l. 2. § nullum patris delictum innocenti filio pœna est: ideoque nec ordine decurionum, aut cæteris honoribus propter eiusmodi causam prohibetur. ff de decur. cum pluribus concord. in gloss. ibi alleg.*

QVadragesimatertia conclusio. Insignia, & arma domus non transeunt ad fideicommissarium ita tenet Guilliel. Benedi. *in sua repe. c. Rayn. in verb. si absque liberis. 2. de fideicommissaria substitutione nu. 104. & 105. de testam.* vbi in simili arguit de iure patronatus tam spirituali, quam temporali; seu seculari, cui æquiparat in hoc tali iura armorum & insignium. Licet ius patronatus ad quoscunque hæredes; etiam extraneos transeat. *glo. in verb. hæredes. in Clem 2. de iure patron. & gl. in can. considerandum 17 quæst. 7.* Notat plene Panorm. *in c. 1. & in c. cum seculum, de iure patron.* Non tamen (vt dicit) transeunt talia iura ad fideicommissarium, vbi est substitutio fideicommissaria, & obliqua: imo hæc omnia remanent penes hæredem directum. *l. quia perinde, vbi Bart. singulariter. & Alex. ff. ad Trebell.* dominus meus Ias. *in l. precib. colum. 12 Cod. de impub & aliis subst.* allegans Imolam & Bal. *in d. loco per d. G Benedicti allegatum.*

Dicit tamen Guido Papæ *qu. 57.* quod tale ius patronatus seculare transit ad fideicommissarium facta restitutione, sed ante restitutionem remanet penes hæredem. Ideo videtur idem dicendum in armis & insignibus quæ competunt alicui ratione familiæ aut domus. Sicut etiam videmus in iure sepulchrorum, aut monumentorum, quod etiam transit in fideicommissarium: imo etiam quod plus est, in legatarium. text. est *in l. monumenta. C. de legatis.*

Ex prædictis: & ex dictis Panorm. *in dict. cap. cum seculum. extra de iure patron.* dicentis, ius patronatus vendi non posse simpliciter, aut alienari, sed bene cum vniuersitate, vt *in d. cap. cum seculum*, infero sequentia.

Vnum videlicet, quod vendendo totam hæreditatem alicuius, seu successionem, quod in emptorem hæreditatis vniuersalis transibunt arma, & insignia; sicut transiret seu transferretur ius patronatus; cum de his fiat argumentum de vno ad aliud, ex dictis G. Benedicti *in d. c. Raynutius.*

Aliud vero erit, quod sicut non potest vendi ius patronatus de per se, nec legari, vt dicit Alber. de Ros. *in d. l. monumen.* ita nec arma de per se, aut insignia de per se vendi possunt, sed bene cum vniuersitate; quod tamen de vtroque, an sit verum in sequentibus videbitur.

1 QVadragesimaquarta conclusio ergo erit talis: An Arma seu insignia sint in bonis, ita, quod alienatione omnium bonorum comprehendantur, cum transeant ad successores. vt supra dictum est *in 37. conclus. cum duabus sequen concl.* videtur, quod sint in bonis. Ista conclusio erit tantummodo de armis, & insignibus principum supremorum. An videlicet possint vendere, aut alio modo concedere arma suæ dignitatis supremæ, aut insignia in parte, vel in toto aliis suis inferioribus non habentibus facultatem illa portandi, aut ratione agnationis, aut alias quouis modo. De exemplum in Imperatore qui gestat Aquilam nigram, in rege nostro, qui habet tria Lilia aurea bene ordinata in campo azureo, & sic de aliis. An possint aliis concedere, quod sua arma portent in totum, cum aliqua diminutione aut in parte. Et si faciant, an principes de eorum sanguine, aut ab antiquo talia arma portantes cum aliqua tamen diminutione possunt de hoc conqueri, & impedire, ne deferantur.

De armis autem regis Franciæ, inter alia arma principum cum fuerint Clodoueo primo regi Francorum Christiano cælitus demissa in baptismo illius, & coronatione, videtur, quod non possint aliis concedi, nec quod sint in commercio ipsius, & quod solus ipse ea portare debeat, & habere sine aliqua diminutione. Alij vero de sanguine regali cum aliquali diminutione: & si concedat aliis, an quod ex eis videretur facere iniuriã, & inferre interesse, & commodum dignitati regali, & illis de suo sanguine, & progenie regali, & cum sit incorporale concernens non personam ipsius tantum, sed regnum, & illos de sua agnatione, ex quo non percipitur commodum, videtur, quod nõ possit alteri dare, aut alio modo alienare; cum pignori talia iura dari non possint, vt dicit Bart. *in l. si is qui. §. si. ff de pignorib* do. meus Ias. *in § item Seruian. nu 109. cum seq. Inst. de actio.* 2

Imo, & quod minus est, vestes regales non possunt vendi, nec per alios assumi, vt est tex. *in l. 1. & ibi Bald. C. quæ res vendi non poss. & l. 4. Cod. de vestib. oloberis lib. 11.* & ample declarat Guilliel. de Monteferrato *in tractat. allegato, de successione regum, in 2. dubio.* Et de his iurib. regalibus, quæ non possunt concedi per Principem, vide Luc. de Pen. *in l. contra publicam. Cod. de re milit. lib. 12.* 3

Hic tamen super præsenti dubio causa disputationis, & veritatis indagandæ ex doctrinis dictorum aliquid dicendum videtur, arguendo ad vtranque partem & tandem omissis disputationibus concludam. 4

Primo pro parte affirmatiua, quod possit princeps concedere alicui, etiam inferiori, quod arma sua deferat, probatur sic. Nam nemini est dubium, quin sit ad instar sacrilegij, de potestate principis disputare, *vulgata l. 2. C de crim. sacrileg.* & quia omne, quod vult princeps, facit, nec ei dicere quisquam potest, cur hoc facis? *Eccle. 8. c. in memoriam 19. distin.* dom. meus Iason *in l. rescripta. colum. 1. C. de precib. Imper. offerend.* Et quod vult fieri, pro facto habetur. *l apud eum ff. de manumiss.* & est apud eum pro ratione voluntas. *l. 1. ff. de constit. princ.* Mutat rerum naturas. *l. vnica. Cod. de rei vxor act.* Nec de facto eius est dubitandum; quia dicitur habere nomen diuinum ad exemplum diuinæ maiestatis. *l. quicunque. C. de fundis prim. lib. 11.* Diuinatio namque in labiis regis est. *Prou. 16.* Et ideo, sicut mentiri Deo, vel Papæ est sacrilegium. *c. serpens. iuncta gl de pœnit. dist. 1.* ita de Principe falsum referre temerarium & periculosum est. Quia tamen circumscripta autoritate principis de principe disputare licet, *arg l. Æmilius. vbi not. Bal. ff. de minor.* Salua in omnibus autoritate eius, pro elucidatione dubij adducantur sequentia. 5

Primo, quod possit princeps concedere inferiori delationem armorum suorum, satis videtur probatum ex iam deductis. Ex quibus patet principem multa maiora posse; ergo hoc, quod minus est, potest, per regulam iuris: Cui licet, quod est plus, licet vtique quod est minus *c. cui licet. de reg. iu. lib. 6.* Nec debet, cui 6

quod

quod plus est licet, quod minus est non licere. *l. non debet ff. eo.tit.*

7 Secundo, de eo iure, quod quis habet, potest ad libitum disponere. *l. si domus. §. fin in fina. verbis. ff. de legat. 1. l. qui tabernas. ff. de contra. empt. & vend.* facit *l. 1. in re mandata.* vbi dicitur, quod rei suæ quilibet moderator, & arbiter. Et nihil tam conueniens est æquitati naturali, quam voluntatem domini volentis rem suam in alium transferri ratam haberi. *§. per traditionem. Instit. de rerum diuis.* Ex quibus sequitur, quod princeps suis armis vti potest ad libitum, & sic eorum portum inferiori, & cui volet, concedere potest.

8 Tertio cuilibet licitum est assumere arma prout vult, vt supra dixi *in 28. concl.* dummodo non cedat in iniuriam aut præiudicium alterius. decisio est Bart. *in suo tracta. de insignibus & armis.* & Panorm. *in c. dilecta. de excess. prælat.* Tenet Paris de Puteo *in tract. quem fecit de re milita. & duello. lib 6 cap antepen.* Bonus de Curtili *in tract. nobilitatis num. 172. tertia par.* Ergo & mutare arma propria, & ea ad illum transferre. Et sic etiam licere debet principi, qui ab vniuersali non est exclusus, vt cum iure communi vtitur priuatus. *l. iustus C. de iure fisc. lib. 10 l. 1. C. de pet. hæred. l. cum hæredes. C. qui testam. fac. poss.*

9 Quarto nomina possunt assumi, & mutari ad placitum. *l. unic. C de mutat. nomi.* possunt etiam concedi, & transferri, *l. hoc iure § fin ibi: si iurasses te nomen meum laturum. ff. de don leg facta. §. si sub conditione. in illis verbis, nihil mali est honesti nominis nomen assumere ff. ad Trebellia.* Ergo & arma seu insignia possunt concedi & transferri. tenet consequentia ex eo, quod valet argumentum de nominibus ad arma, seu insignia: quia sicut nomina inuenta sunt ad recognoscendum, *vulgata l. ad recognoscendos. Cod. de inge. & manumiss. §. si quis in nomine. Institut. de leg.* ita & insignia. *l. sanctum. ff de rerum diuis.* & ita tenet Bart. *in tract. suo de insignib. & armis. col. 1.* dictum est supra *in d. 28 conclus. in cap. etiam populares.*

10 Quinto faciunt pro hac parte, quæ ponunt Feudistæ *in tit. quæ sint regalia.* vbi tenent, quod princeps potest iura regalia concedere: & hoc tenet aperte And. de Isern. *in d tit. de regalib.* vbi dicit, quod si princeps generaliter, & indefinite concedit, videtur concessisse omnia, quæ personæ principis cohærent: & sic concedere potest delationem armorum suorum quæ dicuntur esse de legalibus principis: sunt enim insignia regalia.

11 Sexto concedere leges, est de præcipuis pertinentibus ad principem solum. *l. fina C. de legib.* Et tamen senatus legem facit de autoritate principis. *l. non ambigitur ff. de legib.* Idem præfectus prætorio. *l. 2. C de offic. præfect. prætor. Orientis.* si hoc maximum imperij & potestatis signum concedit princeps: similiter portum armorum suorum concedere potest; cum non possit assignari congrua ratio differentiæ.

12 Septimo ad idem potest princeps comiti, & alijs inferiori cōcedere, quod monetam faciat; ita tenet Hostien. *in Summa de censibus.* sed hoc non est minus, quã deferre insignia principis, vt clarum est; ergo portum suorum armorum concedere potest iuxta regulam iuris iam alleg. quæ vult, quod qui potest plus, potest minus, siue tantundem. *l. cui pacto. ff. de seruis exportan. l. non debet cui quod plus est. ff. de reg. iur. &c. cui licet. de regul. iur. in 6.*

13 Octauo facit quod scribitur Ester. 6. c *Homo quem rex honorare cupit, debet indui vestibus regijs & imponi super equum. qui de sella regis est, & accipere regium diadema super caput suum.* quod factum fuit Mardochæo, ex regis Assueri præcepto; Ex quo approbatur, principem concessisse inferiori portum suorum armorum, & sic nunc concedere posse. facit tex. *in cap. antiqua. de priui. §. dominica.* vbi summus pontifex concedit legato suo, quod vtatur insignibus pontificalibus, scilicet veste rubea, palafreno albo, freno, & calcaribus deauratis.

Nono probatur arguendo de nominibus ad arma, 14
quod est validum, vt deductum est. Duo enim eodem nomine vocari possunt. *l. duo sunt Titij ff. de testam. tute l. si quis seruum. § si inter duos. ff. de leg. 2.* Ergo duo eadem ferre possunt. Et quis nominari nomine alterius potest ex sua concessione, & illud ferre. *d. l. hoc iure. §. fina. ff. de donat. & l. sed sciendum. in fine. ff. ad Trebell.* ergo & arma; cum parificentur.

Decimo, facit; quia, vt dicit Bald. *in c. quanto, de iureiu.* 15
Nemo potest portare arma principis sine speciali priuilegio. *allegat. l. 2. C. vt nemo priuat. titu. prædiis suis, vel vela regia suspendat. & l. 1. C. vt nemini lic. sine iudicis autorit. signa imprim. rebus, &c.* Ergo videtur, quod cum speciali priuilegio potest; quoniam hoc casu non est sublata potestas principi, quin possit facere. & princeps potest omnia, vt dictum est.

Vndecimo scribitur de multis Imperatoribus quod 16
sibi socium, & comitem imperij delegerunt. Assumpsit enim Gratianus Imperator Theodosium secum, qui cum eo, & Valentiniano imperauit, vt aperte testatur *l. 1. Cod. de summa Trinit.* iuncta subscriptione eiusdem legis, vbi loquuntur Gratianus, Valentinianus, & Theodosius Imperatores. Similiter Arcadius filius Theodosij assumpsit secum Honorium: & postea idem Honorius Theodosium iuniorem secum assumpsit in administratione imperij, & multi alij Imperatores ita fecerunt, vt perscrutanti historias, & superscriptiones legum apertum est. fuerunt simul Imperatores Diocletianus, & Maximianus, vt probatur *in c. nunc autem. 20. distinct. in illis verbis: siquidem tempore Diocletiani & Maximiani Augustorum. iuncta glo. prima, ibi: in verbo. Diocletiani. & in l. soror. iuncta superscriptione illius. C. de colum.* pro quo facit *Clement. Romani. in glo. in verbo; reges. in fin. de iureiuran.* Bald. *in authen ex testamento. col. fi. dicto tit. de col. & in c. non autem. & ibi glo. mag. 7. q. 1.* vbi etiam apparet, quod duo possunt esse episcopi in eadem diœcesi.

Ex quibus patet Imperatorem assumpsisse consortem, & ei concessisse iura imperij: ergo multo magis arma, & insignia: & ideo nunc posse portum suorum armorum concedere, *arg. auth. multo magis. C. de episcop. & clericis.*

Vltimo, certum est, quod apud populum primo 17
fuit imperium, sed transtulit populus omne ius imperij & dignitatem in principem, vt de hoc sunt text. *in l. 2. §. nouissime. ff. de orig. iuris. in l. 1. in prin. ff. de constit. prin. & in § sed & quod principi, vbi sunt eadem verba. Instit. de iure nat. gent. & ciuil.* & firma manet talis translatio: cum itaque res de facili redeat ad suam primæuam naturam, *can. ab exordio. cum gl. in verbo, ad a 35. distin. vulgat. & pactus ne peteret. ver. quoties in l si vnus. ff. de pact.* Si potuit populus omne ius principi concedere: videtur modo principem aliquid de pertinentibus ad imperium in alium transferre, seu alteri concedere posse: & sic portum suorum armorum inferiori, & cui voluerit concedere potest.

In oppositum facere videntur, quæ ponit Ioan. An- 18
dreas & Innocen. *in cap. inquisitiom. de sent. excom.* vbi dicunt, non esse obediendum principi præcipienti aliquid vnde sequi potest turbatio reipublicæ: & eos sequitur Panormit. *in cap si quando. de rescript.* Felin. in

cap. qua in ecclesiarum. colum. 17. *in final. de constitutio.* Sed si princeps concederet alteri portum suorum armorũ, turbari posset status sui imperij, & dignitas decrescere. Nam plures de principatu sequerentur deferentem arma principis quasi suum principem, propter signum, quod repræsentat signatum, *l. decernimus ad fin. C. de aquæductu lib.* 11. *l. dos data. C de donat. ante nupt. cap ad audientiam. de falsis. & cap. si iudex. de sent. excom. in* 6. idem esse & habetur ad Galat. 6. *Stigmata Domini mei Iesu in corpore meo porto.* omissis vulgaribus. & quia possessio dignitatis probatur per insignia, vt dicit Bald. *in l si aquam. C. de seruitut. & aqua.* arbitrarentur quamplurimi deferentem insignia principis esse principem: vnde quasi principem esse sequerentur, & venerarentur, & exinde deciperentur, & turbarentur: ex quo sequeretur factio, & diuisio in populo, & ex consequenti turbatio principatus, quare hoc non potest princeps. Faciunt quæ voluit Innocen. *in titul. qui filij sint legitimi.* §. *qualiter, & à quo circa finem.* vbi vult, quod princeps non potest facere aliquid vnde turbetur populus, & sequatur scandalum in populo.

19 Item quod rex illud facere non possit, tanquam contra publicum & vniuersalem regni & coronæ statum, & eius dimembrationem seu decolorationem, probat gloss. *in verbo, dispensare, in c. litteras. de restit. spol.* & gloss. *in verbo supra ius in c. proposuit. de cõcess. preben.* quæ gloss. ab omnibus approbantur: nec valet dispositio seu concessio, ex qua sequitur difformatio, & decoloratio communis & publici status, per tex. *in c. & si illa. ibi: illa tamen magnopere præcauenda sunt, quæ recipi & tolerari sine manifesta decoloratione nõ possunt.* 1. *quæst.* 7. Ad hoc facit dictum Innocen. *in c. innotuit. de elect.* quem sequitur Panorm. *in ca ad hoc sumus. de rescript. in fin.* vbi dicit, Papam sine causa non debere vti plenitudine potestatis: nec tolerandus est princeps sine magna causa, sibi & aliis manifeste aliquid contra vniuersale statum ecclesiæ vel regni faciens, vt clare decidit idem Innocent. *in c. quanto. de consuetud.*

Confirmatur per id, quod ponit Bartolus *in d. suo tract. de armis. vers.* 3. *iudex.* vbi dicit, iudicem posse prohibere, ne aliquis ferat arma alterius, si hoc in scandalum, dissensionem, seu deceptionem subditorum viderit fieri. & allegat pro hoc *c. in nonnullis. de Iudæis & Saracenis.* vbi habetur, quod error, confusio, & scandalum, oritur ex eo, quod Iudæi & Saraceni non discernantur habitu à Christianis. Quod dictum Bartoli corroboro ex eo, quod ad omnem ambiguitatem tollendam habitus nouitiorum à professorum habitu distingui debet, text. *in c. pen. de regularibus.* Et per habitum meretrix à matrona, & virgo ab ancilla discernitur. *cap. in audientia extra de sent. excom. l item apud Labeonem.* § *si quis virgines. ff de iniur. l mima. C. de episc. audien. & in Auth. de sanctiss. episc.* § *pen colla.* 9.

20 Item habitus clericorum discernitur & diuersificatur ab habitu laicali: *d. cap. in audientia. cap. clerici. de vit. & hon. cleric.* prout & in coma discerni debent *c. si vero aliquis. de sent. excom. c. si quis. & c. clericus de vit. & hon. cler.* Et per habitus dissimiles monachi & religiosi diuersarum possessionum seu regularum cognoscuntur. *c. Deus d. tit. de vita & hon cler.* Item viri à fœminis per crines, vestes & ornamenta. *c. si qua fœmina* 1. & 2. *distinct c. mulier.* 33. *qu* 5. prout etiam liber à seruo distinguitur per pileum. *l. vnic.* § *sed & qui in domini funus pileati incedunt, qui tunc illico manumittebantur.* vt dicit ibi text. & gl. *in verbo additis.* § *fina. Instit. de libertinis.* Et dicti sunt serui pileati, qui pileo imposito vẽdebantur. Nam teste Budeo *in suis annotat. in Pandectas, in l. fina. ff de orig. iur.* Gellius scriptum reliquit *lib.* 7. his verbis: *pileatos seruos venum solitos ire, quorum nomine venditor nihil præstaret, Cælius Sabinus iurisperitus scriptum reliquit.* Cuius rei causam esse ait, quod huiusmodi conditionis mancipia insignia esse in vendendo deberent, vt emptores errare, & capi non possent, neque lex vendendi operiunda esset, sed oculis perciperent, quodnam esset mancipiorum genus. Sicut antiquitus mancipia iure belli capta coronis induta vænibant, & idcirco dicebantur sub coronis vænire. Nam vt ea corona signum erat captiuorum vænalium; ita pileus impositus demonstrabat eiusmodi seruos vænundari, quorum nomine emptori venditor nihil præstaret. Quomodo quis talis esse præsumitur prima facie, qualem eum indicant vestes, & qualiter ex vestibus, & ornatu præsumatur pro & contra aliquem. Et quod ornamenta debent esse conuenientia statui, ordini & officio, tractat Specul. *tit. de aduocato.* § 2.

Conclusio itaque ex prædictis à simili, si arma principis non differant ab armis alterius, oritur confusio, error & scandalum in populo. Vnde non videtur hoc posse princeps facere, qui suos subditos congregare, & conseruare debet in pace perpetua, exemplo regis summi, & pacifici, qui disposuit sibi subditos fore pacificos & modestos, & eos congregare, quemadmodum gallina congregat pullos sub alas. Et potest corroborari per id, quod dicit gloss. *in cap. fina. in ver. ad nos.* 9. *quæst. vlt.* quæ habet, quod Papa non potest omnes episcopos deponere: quia sic vniuersalem ecclesiam turbaret, & gloss. fina. *in cap. apostilla,* 8. *quæst* 1. quæ dicit, quod Papa non potest sibi facere successorem, quia hoc esset immutare statum ecclesiæ, quæ videtur multum singularis pro decisione præsentis casus. Quia cum ex dicta concessione possit sequi deceptio & perturbatio subditorum, sequeretur inde immutatio status imperij aut regni, quare hoc non videtur posse princeps. 21

Item ex tali concessione videretur communicata, & diuisa imperialis dignitas seu regia, quæ tamen incommunicabilis, & indiuisibilis est. *c.* 1. § *præterea Ducatus, Marchia, Comitatus, de cætero non diuidatur. de prohibi. feud. alie. per Fridericum, in vsib. feud.* & ita tenet Cyn. *in l. si vna matre. Cod. de bon. mater.* Bald. *in Authen hoc amplius. Cod. de fideic.* qui etiam dicit *in cap. cum nostrum. de elect.* quod regnum non potest esse commune; cum certa prouincia seu regnum vnum regem habeat, vel habere debeat. *c.* 36. *q.* 3. 22

Item si admitteretur dicta concessio, viderentur duo esse principes, signum enim, vt dictum est, repræsentat signatum, & hoc esse non potest. Nam, vt dicit Philosoph. 12. Metaphys. *Entia nolunt male disponi, pluralitas principatuum mala: vnus ergo Princeps.* concordat *can. in apibus.* 7. *quæst.* 1. ponderatis illis verbis: *Imperator vnus, & regnum, non capit duos.* vt eleganter scribit Cælius *lib. lect. antiquarum.* 13. *cap.* 11. Facit *can. non autem. iuncta glos. fina eadem causa & quæst.* quæ dicit, monstrum esse vbi sunt duo capita. & *l. non sunt liberi. iuncta gloss. in ver. prodigiosum. ff. de sta. homin.* & formalis text. *in c. quoniam de officio iudic ordin.* vbi est text. *prohibemus autem omnino ne vna eademque ciuitas siue diœcesis diuersos pontifices habeat, tanquam vnum corpus diuersa capita quasi monstrum.* 23

Ex quo infertur quod duo Cæsares esse nõ possunt simul, & eodem tempore, ne sequatur inde euidens reipublicæ status perturbatio & confusio. Facit, quod dicit Bald. *in cap. si quis. quo tempore miles inuestit. petere deb. in vsibus feud.* vbi dic, quod princeps non potest partem ciuitatis alienare, & partem retinere, propter perturba- 24

perturbationem populi. Cum ergo non possint vere esse duo principes, nec repræsentatiue. Quoniam fictio non potest plus operari quam veritas, *l. legem. C. locati. & l. qui ad certum ff. eodem.*

25 Facit ad hoc elegans decisio Bald. *in ca. generali. si de feudo defuncti contentio sit inter dom. & agnatos vasalli, in vsib. feud.* vbi determinatur in specie, quod rex Franciæ non potest alienare vnam de ciuitatibus regni sui inuitis ciuibus. alleg. Host. *in c. dilecti filij de maior. & obed.* & ibi Ioan. And. in nouella, quos sequitur d. Ias. *in §. item Seruiana n. 105. Instit. de actio.* Ideo à fortiori, nec arma regni inuitis princip. alienare poterit; & subditis interesse non perdere. d. Pan. in *cons. 3. in 5 quæst. in 2. volum.*

26 Item non potest princeps difformare principatum. *c. intellecto de iureiuran. & c. cum in apibus.* ponderatis illis verbis; *& omnis ordo sine rectoribus mittitur.* Vbi enim singuli singulis dignitatibus præsunt, decoratur ordo. vbi autem duo vni dignitati præponuntur, dedecoratur status & ordo. Et ad imperium seu regnum deuentum est vt reipublicæ per vnum consuleretur. *l. 2. §. nouissime. ff. de orig. iur.* quia tunc vtile bonum optime gubernatetur, si nulli suum officium seu ministerium subtrahatur, si vnicuique sua iurisdictio & dignitatum ordo seruetur, nec superiores officia inferiorum sibi vendicent, nec inferiores ditionem, directionem, atque correctionem non refugiant. Etiam absurdum est, si promiscuis actibus rerum turbentur officia. *l. repetita. C. de episcop. cler. & l. consul. § absurdum. C. de testamentis. & cap. esto subiectus. 95. distinct.* & indecorum est, vt in corpore humano alterum membrum alterius fungitur officio. Sed ex concessione suorum armorum princeps induceret difformitatem in populo, & republica, & pareret corruptibilitatem & scandalum in ipsa. Cum tamen deceat imperialem solertiam ita reipublicæ curam gerere, & subiectorum commoda inuestigare, vt regni vtilitas incorrupta persistat, & singulorum status iugiter seruentur illæsus; *cap. Imperialem. in princip. de prohibita feudi alienatio. per Fridericum. in vsibus feudorum.* Faciunt quæ ponit dominus Præpositus *in tit. qui feudare possunt, colum. 5. in vsibus feudorum* vbi dicit, quod remissio facta per Principem, si noceat reipublicæ, non valet. allegat pro hoc *d. cap. imperialem*, & Baldum *in cap. cum causam. de probat.* vbi tenet, quod non licet principi exuiscerare viscera imperij, & eum sequitur Barbatia ibi, dicens in *5. colum.* quod princeps non potest subuertere imperij maiestatem, ne dicatur homicida suæ dignitatis. Sicut enim tutor debet esse administrator pupilli, & non spoliator, *l. qui fundum, § fin. ff. de vsuc. pro empt.* ita rex non debet esse destructor, aut diminutor maiestatis regni, faciunt quæ ponit Old. in *cons. 231.* Et quæ ad plenum differit Lucas de Pen. *in l. quicunque de omni agro deserto lib. 11 C.*

27 Præterea pro hac parte videtur multum stringere, quod dicit Martinus Laudensis *in suo tract. de princip. versi 305.* videlicet, quod bonæ & naturales consuetudines ligant principem. alleg. Bald. *in cap. 1. qui feuda dare poss. in § final.* vbi ita tenet: quia, vt ipse inquit, potentius est ius naturale, quam principatus. Vnde infert post gloss. quod non potest deuestire vasallum sine conuicta culpa fi ci; quia quod consuetudo dat, homo auferre non potest. *Auth. quod locum. Cod. si mulier secundo nupserit. l. si arrogator. § sed an impuberi ff. de adoptionibus.*

28 Facit etiam quod scribitur Deuter. 21. cap. *Si habuerit homo duas vxores, vnam dilectam & alteram odiosam, non poterit filium dilectæ facere primogenitum.* suppl: quia ex consuetudine ius primogenituræ competit. Si ergo ius primogenituræ, quod acquiritur ex consuetudine non potest alteri concedi per patrem, ex consequenti nec arma, quæ annexa sunt dignitati primogenituræ. habet enim accessoriæ primogenitus arma domus, & ea conseruare debet, vt dixi supra in 37. *conclusion.*

Modo verum est, quod princeps ex naturali consuetudine defert arma dignitatis, scilicet principatus; ergo alteri concedere non potest immutando dictam consuetudinem. 29

Maxime rex Franciæ non potest alteri concedere portum suorum armorum, quæ habet non solum ex consuetudine, sed ex diuina reuelatione, seu transmissione, vt sæpe dictum est. Diuinitus enim regi Clodoueo fuerunt lilia de cælo missa: quibus ipse, & qui secuti sunt reges Franciæ pro armis seu insignibus ab illo tempore vsi sunt: loco trium bufonum, & vtuntur in perpetuum.

Is super arma ad honorem dignitatis noscuntur deputata, vt in hoc dignoscatur à cæteris omnibus. Et soli principi ordinata sunt; quia solus cæteros omnes antecellit. Rex enim super omnia præcellit, vt scribitur Esd. c. 1. 4. Cum igitur non habeat princeps parem, nec patiatur consortem, arma sua quæ sunt signa superexcellentiæ, alteri concedere non debet: sed nec pari, quod aliquis alius deferat, iuxta illud Apostoli *Gloriam meam alteri non dabo*; maxime quia facere præiudicium reipublicæ & subiectis, qui armis, propter signatum honorem, debent. 30

Et facit, nam sicut videmus quod non licet priuatis deferre vestes olobetas, auratas, seu sericas, aut purpureas. *l. 1. 2. & 3. & 4. C. de vestib. oloberis lib. 11.* Et hoc, vt dicunt ibi doct. ne priuati parificent se principibus, ita quod talia facientes, incidunt in crimen læsæ maiestatis. *d. l. 3.* Sic ergo à simili, imo à maiori, cum maior autoritas principis denotetur in insignibus & armis suæ dignitatis, quam in vestibus: non licet alicui alteri inferiori arma, & insignia principis deferre, quod credo esse vetitum sua autoritate, sed quia cum concessione principis licet alicui existenti in ministerio principis ex concessione illius, vt ornatior sit, cum eo deferre tales vestes. *vt in d. l. 1.* & ibi Ioa. de Platea. Ideo videtur, quod idem in armis. Sed cum princeps possit tales vestes auferre, cum recedit ab eo ministrans, *arg. l. ad vestimentũ ff de pecul.* & notatur *in l. in his. § 1. in gl. si ff. sol. matrim.* Ergo videtur, quod si princeps alicui concedit talia arma, quod tamen poterit eidem auferre, quando voluerit, vt statim dicetur. 31

Facit vltra quod dicit Bald. *in c. licet causam. de probat.* quod licet imperator vel rex possit donare ecclesiæ ciuitates & castra, non tamen claues imperij: quia esset causa destructionis imperij: sed certe maius videretur, tradere arma, quam claues; quia arma sequentur subditi. qui etiam clauibus obsistere possent. 32

Etiam facit; quia rex vendens oppidum cum mero mixto imperio & iurisdictione, etiam in se nihil retinens, non videtur transtulisse in emptorem ius regiũ, vt tenet Iacobinus de S. Georg. *in l. imperium. in 1. lectura col. 5. ff. de iurisd. omn. iud.* Alb. *in l. fi. in fin. C. eod. tit.* de quo vide Guilhel. Benedicti *in repet. ca. Raynu. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam, num. 207. in fin. cum duob. seq. de testam.* sed nihil magis potest esse ius regium, quam arma, præsertim regis Franciæ. cum ei diuinitus tanquã regi fuerunt demissa & concessa, vt dictum est, igitur. Et dicit Bald. *cons. 207. incip. ego puto. lib. 5.* quod super vexilla inuictissimi Francorum regis nemo præsumat honorem. 33

34 Item vt decidit de Rosellis *in d. suo tract. de potestate Imperatoris & Papa. fol. 10. colum. 3. circa med.* Papa non potest sedem Romanam mutare, & alibi caput constituere, nec Romanam ecclesiam alteri vnire, nec licet ei testamentum facere quo ad Papatum, vt probat gloss. sing. *in c. apostolica. 8. qu. 1. secundum Francum in rub. de testam. in 6.*

35 Item etiam Reges, Duces, Comites, vel Marchiones, de suis dignitatibus testari non possunt, præsertim rex Franciæ testari non potest de suo regno, etiã primogenitum, cui debetur, hæredem instituendo: cum primogenito debeatur ex sola consuetudine regni, quæ hoc introducit in honorem & fauorem regni, vt integrum permaneat, & non diuidatur, vt tenet Guil. Benedicti *in repet. c. Rayn. in verb. in eodem testamento relinquens. nu. 147. cum tribus sequentib. extra de testam.* & regnum est quid indiuisibile, Cyn. *in l. si viua matre. C. de bonis in matern.* Bald. *in Auth. hoc amplius. C. de fideicommiss.* & in successione regni non habent locum iura legitimæ, ne fiat diuisio regni gl. *in cap. non licet. de vot. & voti redempt.*

Ergo à simili, sicut non potest princeps dignitatem suam immutare; ita nec signa ipsius dignitatis alteri concedere: quia per hoc viderentur duo capita in eodem corpore, quod esset monstrum, vt iam dixi allegando text. per hoc *in capit. quoniam. §. 1. de offic. iud. ordin. & in l. non sunt liberi. iuncta gloss. final. ff. de statu homin.*

36 Adhuc instando pro hac parte possent adduci, quæ per Lucam de Penna amplissime traduntur *in l. contra publicam. de re mil. lib. 12. Cod.* vbi per multa decidit, regem non posse committere alij insignia regalia. *concl. 6.* Cui decisioni assentire videtur Guilliel. de Montefertat, *in suo tract. de success. regum. in conclusione secundi dubij.* cum quibus videtur decidendum pro hac parte secunda, non obstantibus deductis pro parte affirmatiua. Quibus facile responderem si hanc secundam partem negatiuam tenere vellem. Sed quia in hoc passu volo deuiare ab eo, quod diu obseruatum est: cum, vt dicit Alexand. *in consilio suo 27. incipiente, viso libello, colum. 4. in 1. volum.* non est recedendum à communi obseruantia. & minime mutanda sunt, quæ certam interpretationem habuerunt, *l. minim. ff. de legib.* Nec facile discedi debet ab eo, quod diu visum æquum est. *l. in rebus. de constit. princip.* & quia alias sic practicatum extitit Lapus *alleg. 52.* & faciunt quæ dixi *in Commentariis nostris super consuetudinibus ducatus Burgund. tit. Des confiscations. §. 1. in gloss. 1. ibi, pro hac secunda parte.*

37 Ideo insequendo id, quod vsque nunc communiter factum est in Gallia, nec reprobando quod à tantis fuit approbatum, & vsque in hodiernum diem obseruatum, videlicet, quod principes etiam supremi possint etiam inferioribus suis concedere licentiam seu potestatem deferendi, saltem communicare aliquid de armis suis. Non tamen priuatiue ad suam dignitatem, in totum ea alterare. Et quod princeps arma sua omnino à se non debet abdicare, & in alium transferre, sed retinere debet integra, & plana, patet *argum. l. penult. ff. de offic. præsid.* & per notata *in gl. in verb. ad alium. in cap. 1. §. præterea Ducatus. de prohib. feud. alienat. per Frideric. in vsib. feud.* Teneo primam opinionem.

38 Et pro certo si vsque nunc non fuisset obseruatum, nec factum in regno, & nunc rex vellet facere de nouo; ego dicerem, quod rex Franciæ non deberet, nec posset permittere, aut concedere, quod aliquis in suo regno portaret tria lilia aurea in campo azureo plana, & integra præter ipsum, aut illos, qui essent de agnatione & prosapia regali, & tales, qui essent successibiles in regno, ex quo fuerunt prædicta arma cœlitus demissa regi Clodoueo, in assumptione coronæ, & diadematis, vt dixi: & videntur illi esse data in excellentiam illius dignitatis regalis inter alios, ex quo non licet alteri se cum tali dignitate sociari, nisi sit capax illius eo modo, quo ad illum deuenitur, scilicet per successionem.

Sed quia aliter obseruatum est vsque nunc, & mul- 39
ta facta tenent, quæ si fienda essent, non permitterentur, *vulgata l. patre furioso*, ibi, *Nam furiosus. cum multis concord. ibi in gloss. in ver. retinere. ff. de his qui sunt sui vel alien. iu.* & ibi ample per domin. meum Ias. *concor. cap. dilectus filius, de sponsa. &c. neque furiosus. 32. quæst. 7.* dico quod eo modo, quo obseruatur, non videtur esse diminuta autoritas, & excellentia regalis dignitatis. Mos namque retinendus est fidelissimæ vetustatis, quem si quis immutare voluerit, iniuria prædecessoribus fieri videretur, iuxta *l. testamenta. Cod. de testam.* Nec patitur in hoc detrimentum in honore & gloria, quam habere debet, & potest ex delatione dictorum armorum; sicut nec patitur damnum & interesse in concessione aliquorum iurium regalium aliquibus particularibus facta: cum etiam princeps iura regalia alteri concedere possit, non priuatiue in totum, sed secum accumulatiue. Nec vniuersaliter omnia iura regni, sed solum alicui particulari in aliquo loco regalia, vt dicit And. de Iser. *in rub. quæ sint regalia, ibi; sed quomodo potest donare.* quoniam si alienaret in totum, aut ab se iura regalia in totum abdicaret, esset in præiudicium regni, & contra regni & regis honorem, quod fieri non potest, *vt dicit text. in c. intellecto extra de iureiur.* vbi alienatio facta in præiudicium regni, & cõtra regis honorem non valet, nec tenet; & sic ibi parificantur præiudicium regni: & factum contra honorem regis. Si ergo rex in totum concederet arma sua, ita quod amplius illa deferre non potest, esset sibi in dedecus maximum, abdicando à se ea, quæ in signum supremæ dignitatis & excellentiæ fuerunt sibi cœlitus demissa, vt dixi supra & ample *in 5. p.* vbi de rege Franciæ. & eius excellentia, seu dignitate. Sed sicut aliquibus sui regni Comitibus, & inferioribus vtilitatem, commodum & honorem regni zelantibus aliqua regalia concedere potest, non vniuersa: ita etiam aliquibus sui regni Christi fidelibus ob aliquam causam eos fidei Christianæ sibi commissæ in delatione dictorum armorum associando, vt firmiores sint, & fide Christiana, & in subiectione ipsius, potest particulariter eisdem impartiendo aliquid de honore, quem vult eis tribui, concedere, quod deferãt partem armorum suorum. Sicut fecit Assuerus rex (qui regnauit ab India vsque Æthiopiam super 127. prouincias) de Mardochęo Iudæo, quem honorare voluit, ordinando, quod indueretur vestibus regiis, & diadema regium super caput suum imponeretur, de quo habetur *Ester. 6. cap. & 8. in fine.*

Sed cum Ludouici Francorum regis vndecimi tẽ- 40
pore multis fuerit concessum, quod deferrent lilia in armis suis: an rex successor posset alias concessiones reuocare? Videretur, quod non; cum deceat priuilegium Principis esse mansurum, & beneficio Principis nos iuuari oportet, non decipi. Cogita ex his quę ante dicta sunt *in Commentariis nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, tit. Des iustices, art. 5. in gloss. S'il n'a grace, quasi in fine. ibi; alterius quæro.* vbi posui, an priuilegium Principis possit reuocari?

Crederem tamẽ, quod cessantibus prædictis causis, videli-

videlicet aut quod non essent Principes; aut de illis, quos ibi associare potest ad fidem Christianam, vt sunt milites ordinis, aut qui tali ordini associari possint, & debeant de honestate vt sunt magnates, quod honestius & melius faceret, si prædictas concessiones reuocaret, maxime in subditis. In aliis vero est dubiũ ex dictis Fel. & aliorum *in c.nouit, de iudic* per me allegatum in loco hic ante citato, vbi videntur concludere, quod priuilegia extraneis concessa, non possint reuocari.

1 QVadragesimaquinta conclusio erit de armis inferiorum à Principe concessis, an possint vendi, an alio quocunque titulo per hæredem, vel alium habentem certa arma domus aut familiæ alienari, ita quod eius hæredes non possint amplius talia arma deferre, aut gestare.

Circa istud considerandum est, quod aut sunt arma, quę eo spectant alicui ratione suæ personæ, & officij eidem concessi; & tunc videtur, quod nõ; eo quia quis vendendo arma sua, & signa videtur incidere in vituperium. *arg. l. quædam. ff. de pœn. & l. 2. in fi. ff. de capt. & postli. reuer.* per quos tex. ita videretur tenere Alber. de Rosate *in l. si vt certo. § vsque adeo in quæst. An vendito equo, videatur vendita sella. ff. commo.* vbi dicit, quod si arma patrisfam. sint in sella vendita cum equo. Eo quia talis sella magis videtur respicere personam domini, quam equi, ex quo non videtur vendidisse. *arg. l. decernimus §. vniuersos. C. de aque ductu lib. 11.* vbi signa hydrophylacorum dantur successoribus: ergo non possunt per eos alienari in præiudicium eorum successorum. & in *l. stigmata de fabricens. lib. 11. C.* vbi puniuntur, qui de fab. icens. talia signa illos latitando euellunt, aut subripiunt; ex quo videntur talia signa respicere personam habentium ipsa aut arma. Cum ergo videantur respicere personam, extinguuntur cum persona, & sic post mortem eorum transire debent ad eorum successores, ita quod non possunt in præiudicium successorum alienari. Aut vero competunt alicui tanquam existenti de aliqua agnatione, aut familia antiqua, & est quoddam ius quod datur vnicuique agnationis suæ familiæ quod non videtur posse transire extra illum. Cum sint arma inuenta ad cognoscendas agnationes, familias & domos, sicut nomina ad recognoscendos homines. dixi supra in pluribus locis; & communis vsus vtendi in talibus est, quod gradatim deueniant ad successores de familia & agnatione cum distinctionibus, quas supra dixi *in 39. conclus.*

Sicut in simplici videmus, de verbo familiæ prolato,
2 quod intelligitur ordine successionis, vt dicunt Ang. & dominus meus Iason *in l. fin. C. de ver. sig.* & Bart. *in l. si cognatus ff. de rebus dub. col. fin.* Barb. *cons. 27. in 11. colu. in 1. volum.*

Et quod communis vsus vtendi in his considerandus sit, tenet Bart. *in l. Lucius. ff. de supell. leg.* Quoniam
3 id quod solitum est fieri, bonum est, *arg. l. quod si nolit. §. assidua ff. de edil. edict.* notatur plene per dom. meum Ias. *in l. certi conductio §. si nummos ff. si cert. pet.* Barb. & Fe. *in c. cum M. Ferrea. extra de const.* & idem Fel. *in c. ex literis. in ver. septimo & vlt. de fide instr.* & dicit Bald. *in l. si prædiũ. col. 4. C. de edil. actio.* quod frequentia actus multum operatur. Imo illud, quod in obseruantia & moribus vtentium obseruatur, est tantæ efficaciæ, quod tollit statutum in contrarium, dominus meus Ias. *in l. rem non nouam. in 1. & 2. col. C. de iudi.*

Et ex quo consuetudo generalis vtendi in Gallia debet istud ius agnatis successoribus, non potest tale
4 ius eis tolli per homines, cum quod consuetudo dat, homo tollere non possit, *authent. quod locum. C. si mulier secundo nup. l. si arrogator. §. sed an impuberi ff. de adopt.* Cõsuetudo enim in vnaquaque regione est omnium dignitatum & iurisdictionum origo, forma, & principium, vt *in l. missi opinatores.* ibi; dum dicit: *consuetudine seruata regionum, de exactoribus tributor. lib. 10. C. & leg. 1. ibi; sicut plectend. li consuetudo criminis habet. de peti. bonor. sublat. eodem li. Cod. l. obseruare. § hæc etiam ibi.* Magni enim faciunt prouinciales seruare sibi consuetudinem istam, & huiusmodi prærogatiuas. *& in l. si aliquam ibi; & ferias secundum mores & consuetudines quæ retro obtinuit dare. ff. de offic. procons. & legati. & l. vt prophanos ibi: secundum veterem C. de paganis, & sacrific. eorum. l. nullum. ibi: & consueta deposcant. Cod. de offic. rect. prouinc. l. testamenta. Cod. de testam.* Et consuetudinis vsusque longæui non vilis autoritas est. *l. 2. C. quæ sit longa consuet.* Concordat *cap. cum consuetudinis, & cap. fin. extra eod. & can. consuetudinis. 11. distinct.* Et si quid contra consuetudinem fiat, ad solicitudinem suam reuocabit præses prouinciæ *l. 1. in fin. C. quæ sit longa consuet. l. si manifeste. C. de seruit. & aqua. can. consuetudo 2. distin.* Ex quo æque puniri debet transgressor consuetudinis, sicut transgressor legis, *can. in his. 11. distin.* Et quod antiquæ consuetudines sint seruandæ, habetur *in titul. de pace Constantiæ. §. nos Romanorum. ibi; sicut ab antiquo habere consueuistis. & c. ad apostolicam, extra de simonia.* & maxime in Francia, vt dicit tex. *in c. dilecti filij. ibi; iuxta consuetudinem approbatam, quæ pro lege seruatur in partibus Gallicanis. extra de arbitris.*

Ex ante deductis sequitur, quod sicut per testatorem si esset aliquid relictum indistincte non nominando personas familiæ, quod transiret ad omnes 5
de familia gradatim, ita quod non possit per aliquos alienari: vt notat Bart. *in l. peto §. fratre. ff. de legat. 2.* facit, quæ dicit Barbatia *in d. cons. 27. colum. 11. in 1. volum.* Alexand. *cons. 165. in 2. volum. in cons. 56. in fin. in 1. volum.* Imo quod plus est, ibi dicunt: hoc casu prohibetur hæredis institutio. & ita decidit dominus meus Iason *in l. non dubium in 1. column. Cod. de testam.* vbi prohibita alienatione, simpliciter prohibetur hæredis institutio. Sic ergo cum prohibetur in fauorem familiæ stante familia, alienatio facta in contrarium potest reuocari per existentem de familia. Sic ergo in hoc casu, vbi est prohibitio legis ex obseruatione generali, & ex communi vsu vtendi, quæ habent vim legis; *§. ex non scripto. Instit. de iure natur. gent. & ciuili.* notatur *in l. de quibus, ff. de legibus. & canon. consuetudo. 1. distinct.* Et ideo cum prohibitio legis & testatoris æquiparentur: notatur *in l. filiusfamilias. §. diui. ff. de leg. 1.* vbi Bartol. & alij. sequitur necessario dicendũ, quod stante aliquo de agnatione, aut familia, seu domo habente aliqua arma, à tempore cuius initij memoria non extat in contrarium, quod talia arma non possunt vendi, nec alienari quocunque titulo in præiudicium illorum de familia, domo, aut agnatione.

Aut vero loquimur de armis datis & concessis alicui pro se & sua familia, aut agnatione: quoniam per 6
illam concessionem factam familiæ, & agnationi, est acquisitum ius familiæ, & agnationi, vt satis probant iura alleg. ta per Barbat. *in dict. consi. 27. in 12. column.* Sicut etiam videmus de feudo concesso alicui pro se & sua agnatione, seu familia; quoniam transit successiue ad posteros absque eo, quod possit alienari in præiudicium successorum, vt per Bald. *in c. 1. §. hoc quoque. de feudi success.* & idem in emphyteusi data pro se & liberis: quia in illa pater non potest præiudicare liberis, vt not. Bart. *in authent. si quas ruinas. colum. penul.*

ver. iuxta hoc quaero. C. de sacrosanct. eccles. Petrus de Anchar. in consi. 42. incip. domina Paula in princip. Imola in c. potuit de locato. Romanus in cons. 35. incip. visa facti serie. in fin. Paulus de Castro in cons. 161. incip. in causa, quam magnificam. colum. 5. & in cons. 208. incip. praetermittendum est. Socin. in cons. 205. incip. dominus Franciscus. in 4. & 5. colum. Philippus Cor. in cons. 299. incip. in praesenti consultatione. colum. 18. in 2. parte, & in cons. 200. incip. visa dicta copia. in quarta parte. & idem Roman. in cons. 202 incip. pro proposite consultationis habenda veritate quem allegat dominus meus Iason in l. 2. in 89. colum. ver. quid autem in themate praedicto. C. de iure emphyt. Cum enim talibus liberis fuerit ius quaesitum per huiusmodi concessionem, tolli non potest ab eis. l. quodcunque. §. si quis ita. ff. de verbor. oblig. vbi Bart. in l. quod dicitur. colum. pen. de verb. oblig. & in cons. 70. incip. quaestio ista in secundo dubio. not. Bal. in l. si constante. in vltimo notabili. C. de don. ante nup. dicens, quod ius quaesitum tertio etiam in spe tolli non potest. facit tex. in l. fi. ff. de pactis & in regu. id quod nostrum est. ff. de regul. iuris. & dicit Alex. in cons. suo 160. in fi. in 4. colum. hoc est verum respondendo ad dictum Bart. in l. qui Romae. §. Flauius. ff. de verbor. obligat. & etiam Corneus in cons. 64. incip. ardua quadam. in 3. col. in 3. parte.

7 Cum ergo communis vsus loquendi in appellatione familiae sit in talibus, quod extendatur ad agnatos ordine successiuo, vt dicit Bart. in l. cum ita. §. fi. ff. de legat. 2. dominus meus Ias. in l. fi. C. de verb. oblig. qui hoc casu in talibus armis iungitur cum communi vsu vtendi, qui attendendus est, vt dixi: & sit ex illo communi iure vtendi acquisitum ius in talibus armis omnibus posteris de familia. quo casu (vt ante dictum est) praeiudicari non potest. Idem ergo erit in casu in quo ex concessione Principis est acquisitum ius agnatis, & illis de familia, seu agnatione, vt in Bartolo, qui habuit arma à Carolo IV. Imperatore, pro se, & sua agnatione. Quoniam in praeiudicium suae agnationis, cui ius fuit quaesitum, non potuisset illa alienare. Idem si dictum sit, pro se, & sua posteritate; quoniam posteri dicantur tantum ex linea masculina, & sic de agnatione. l. 1. §. 1. ff. de iure immunit.

8 Licet in omnibus supradictis casibus, in quibus arma competunt, aut ratione familiae, aut ratione concessionis à Principe, ex quo sunt transmissibilia ad haeredes: vt supra dictum est, videtur etiam quod sint cessibilia: cum quicquid transmissibile, censetur & cessibile, vt l. ex pluribus. ff. de administr. tutor. Bart. vtitur hoc fundamento in l. 1. §. vsufructuaria ff. de operis noui nunciat. sed ibi dominus meus Iason. & in l. cum secundum. Cod. de lega. dicit, quod tale fundamentum non habet locum affirmatiue, imo adhuc alia ratio reformat pactum, scilicet, quia videtur esse priuilegium familiae, & agnationis, de cuius praeiudicio agitur in alienatione, cum ei sit ius quaesitum in praedictis, vt saepe hic ante dixi: igitur.

9 Sed an arma agnationum accrescant alicui secundum quod dignitati aut dominio succedit, sic quod etiam succedat armis, illi dignitati, seu dominio coniunctis, vide Guil. de Montes in tractat. de successione regum, in 2. dubio. num. 170. sed ad priorem materiam redeo.

10 Aut vero loquimur de armis, quae quis sibi assumpsit propria autoritate, aut quae emit ab alio in casu, in quo poterunt vendi: & tunc non est dubium, quod talia possunt vendi, & quocunque titulo alienari. Quia ex quo sunt in commercio hominis, qui sibi propria autoritate assumpsit, quod potest, vt supra dixi in 208. concl. potest illa alienare, vendere, aut quocunque alio titulo transferre, prout dicitur; Emerat ille prius, vendere iure potest.

Aut vero loquimur de armis, seu de insignibus quae quis habet ratione sui artificij, vel suae artis; & tunc aut habet; quia sua autoritate assumpsit, vel ab alio habuit, & de per se sine socio; tunc vendere potest cuicunque: Aut cum socio; & tunc non potest in praeiudicium socij, eo non consentiente. Aut vero habet ea à republica, puta si in ciuitate aliqua dentur certis artificibus aliqua insignia, quibus vti debeant in eorum artificiis, seu operibus, non possunt talia signa, seu insignia vendere, aut in alios transferre, arg. eorum quae dicta sunt in princ. huius conclusionis de fabricencibus & hydrophilatis.

QVadragesimasexta conclusio. Habens arma antiqua suae familiae, domus & agnationis, non habens aliquos de familia, ad quos de iure, & iure successorio deuenire debeant, potest ea relinquere alicui, relinquendo eidem bona in casu, in quo poterit de aliis bonis testari, aut disponere de armis, etiam, & nomen, seu cognomen domus, & valet tale relictum: imo, quod plus est, haeres aut fideicommissarius, cui est iniunctum onus de assumendo nomen & arma domus, tenetur adimplere voluntatem testatoris, si velit consequi commodum, vt notatur in l. facta. §. si sub conditione. ver. in danda. ff. ad Treb. & haec verba, quod haeres meus portet nomen meum & arma, important conditionem, secundum Guidonem Papae, quaest. 251. suarum decisionum. per textum quem ad hoc allegat in l. mulieri. §. si quis haereditarium seruum. per haec verba; iussus est manumittere, & haeres esse. ff. de cond. instit. & sic conditio adimpleri debet, vt sequatur effectus, scilicet vt haeres esse possit, sicut in materia conditionis, de qua ample notatur in c. verum. extra de condit. appos. & ita vidit determinari & practicari ipse Guido Papae; vt refert in loco praedicto. Quod tamen videtur multis fore graue, nomen suum antiquum suae agnationis antiquae dimittere, & arma magnifica suae agnationis; imo si sit antiquae domus, habens arma magnifica, non potest minora assumere, cum reipublicae intersit, vt ordinum dignitas familiarumque salua sit. l. 1. §. sed & si seruum ff. de ventre inspic. Ne forte alienae sordidae stirpes splendidis & ingenuis natalibus audeant subrogari, vt dicit text. in l. super statu. C. de quaest. & discretio personarum est habenda, atque dignitas & autoritas obseruanda: vt in l. 1. in princ. ff. de postulando. Ob quod dicit text. in l. hoc iure. §. fin. ff. de donationibus. quod donatio alicui facta, vt nomen portet donatoris, cum sit causata, non dicitur proprie donatio, de cuius substantia est, quod ex liberalitate procedat, & donatario sit lucrosa, quia donari id videtur, quod nullo cogente imperio conceditur, sed dicitur quaedam remuneratio onerosa in recompensam nominis ferendi facta, quod onus non est modicum, scilicet nomen suscipere alienum, vt clare demonstrauit propinquus Ruth, cui concessio & ius sanguinis competebatur cum onere gerendi nominis, qui respondit: Cedo iuri propinquitatis, neque enim posteritatem familiae meae delere debeo, &c, vt dicit ibi text. Istud est suscitare nomen defuncti, ne vocabulum eius de familia sua, ex fratribus & populo deleatur, quod est commodum, & honor defuncti, vt familia sua, & nomen, & arma sua maneant, & non deleantur. Cum reipublicae intersit, vt dignitas familiarum salua sit, vt supra dixi. Et sic cum talis donatio non sit simplex, sed remuneratoria, non indiget insinuatione. argum. l. Aquilius. ff. de donat. ita dicit & tenet Guilliel. Benedicti in sua repet. cap. Raynut. in ver. Raynut. de Cleramunt.

num.44.& 50.de testament.

4 Quod intelligendum est fieri posse, vbi non esset alius de familia iure successorio, cui nomen & arma deberentur, quia ex quo (vt in præcedenti consideratione dixi) ex communi vsu nomen & arma domus antiquæ seu familiæ deberentur ordine successorio, ita quod in his videtur esse prohibita alienatio ex dicto vsu quæ est realis, hoc in re respiciens, & nomen, & arma, & familiam, non personam Titij, scilicet Petri, aut alterius.

5 Intellige tamen, quod in dicto legato, seu fideicommisso veniunt arma, quæ licitè & sine vituperatione portare potest: puta si quis miles portauerit aliqua insignia regis, quæ prohibetur portare, si legauerit equũ suum, omnia ornamenta & arma sua, seu insignia, intelliguntur solũ ea legata, quę honeste & sine vituperatione portare poterat legãs, vel quæ ei idem cõpetebant ratione personæ tantum: vt voluit Bal. *in l.* 1. *C. de ver. sing.* per text. in *l. vestis*, §. *muliebris. ff. de aur. & arg. leg.* Arma verò vel insignia ratione officij aut dignitatis debita, deueniunt ad successorem, & gerẽtem dignitatem, vel officium huiusmodi, & non alium, vt supra dixi in decimaquarta, decimaquinta, & præcedenti conclusionibus, & infra 52. conclusio.

1 QVadragesimaseptima conclusio. Præscriptio cadit in talibus, sc. in delatione armorum, seu insignium, & in casibus, in quibus possunt alienari arma, in talibus cadit præscriptio: & fat sfaciunt quæ dicit Bald. in *l fucanda. in fin. C. quæ res vendi non poss.* vbi dicit, quod in præscriptis per vsum longi temporis, quod alius talia signa accipere non potest, quia ius causa habendi quæsitum est primo, quod tamen dicit esse verum, nisi hoc alicui obesset, quoniam ille cuius non interest, non habet ius prohibendi. Vnde concludit, quod ad æmulationem & damnum præscribendi alteri non licet accipere idem signum. Vnde videtur concludere, quod in talibus habet locum pręscriptio, nisi fiat ad æmulationem, vel damnum alterius: quo casu non licet accipere idem signum, per text. in *l. si iniuria. ff de iniuriis.* Et sicut regalia tanto tempore cuius initij memoria non extat in contrarium præscribuntur etiam aduersus principem in parte, tamen non in totum. vt in iure inductionis gabellarum, quæ cum non possint nisi per superiorem, *l. vectigalia,* 2 *ff. de publicanis.* Tamen exactio gibellarum præscribitur tanto tempore, cuius initij memoria non extat in contrarium, vt tenet Bart. *in l. si publicanus § vectigalibus. ff. de publicanis.* Bald. *in concil.* 112. *in* 2. *parte.* Panor. in *consi.* 20. *incip. super quæstione vertente.* & idem de iure nauigandi. & plura dixi *in commento meo super consuet. Ducatus Burgun. tit. Des Iustices.* §. 2. in *gloss. Et la preuue.* quod ea quæ competunt principi, acquiruntur aut ex priuilegio, aut ex præscriptione tanti temporis, & c. cum ergo, (vt dictum est) princeps possit cõcedere ius & facultatem alicui arma sua portandi, ita etiam istud præscribi potest: Dicerem tamen hoc posse esse verum in capace, & habili ad tale ius, puta in vectigalibus in alio inferiori principe, & non in simplici priuato. & sic à simili in iure deferendi arma in nobili & non ignobili: quoniam talis etiam nõ posset præscribere tali ius deferendi arma Principis. prout in simile videtur tenere Felin. *in c. dilecto. de te-* 3 *stib.* & dixi in loco supra allegato. Ex quo potest hæsitari de tribus liliis datis per Carolum regem Francorum VIII. Cosmæ de Medicis Florentino nummulario, qui tunc non reputabatur nobilis. Imo adhuc videretur, quod non sufficeret, quod esset nobilis nobilitate communi & inferiori: sed requireretur, quod esset Nobilis, puta Dux, Princeps, Marchio, Comes, aut Baro: & quod alius nobilis inferior non posset arma Principis præscribere, nec etiam ex priuilegio, cũ videantur esse solis Principibus concessa, prout & alia regalia, quæ per inferiores præscribi non possunt. Maxime illa, quæ sunt in signum vniuersalis cognitionis, vel supremæ potestatis reseruata, vt dictum est, & etiam vt declarat Ioan. Franciscus Balbus in *suo tract. de præscriptio. in* 2. *parte* 5. *partis principalis, in* 5. *quæstio.* Sic à simili, quod vnus nobilis potest præscribere arma alterius nobilis, etiam superioris, dummodo non sit Princeps. Sed non ignobilis potest præscribere arma nobilis propter incapacitatem, ex ante dictis, cum talis habeatur pro incapace.

Et in hoc: quia supra positi sunt casus, in quibus talia arma seu insignia possunt alienari in illis, possunt & præscribi; sed in casibus in quibus non possunt alienari, non possunt etiam præscribi: quia procedit regula, quod quæ non possunt alienari, non possint & pręscribi, vt per Bart. & Bald. & Salicet. *in l. fi. C. in quib. caus. rest. in integ. non est necess.* de qua regula ample per dictum Ioan. Franciscum in *d. tract. in* 5. *part. quinta partis principalis. in* 4. *quæst. illius quinta partis.* Vbi ample de materia illa brocardica. Et ad prædicta faciunt quæ dicit Socin. de maioricatu inter consanguineos, & collaterales, qui potest præscribi, vt dicit in *cons. suo* 148. *num.* 14. *in* 3. *volum.*

QVadragesima octaua cõclusio erit, circa duellum. 1 An pro insignibus & armis possit duellum indici? ponamus Videmus, quod rex Angliæ se asserit Regem Franciæ, & portat tria lilia Franciæ in vna parte scuti suorum armorum, an sit iusta causa ad indicendum ei bellum per regem Franciæ, & eidem duellum præsentare, & sic de singulis.

Ista conclusio habet magnam materiam: sed cum clarum sit quod tria lilia Franciæ, integra cum corona non debentur, nec deferri possunt nisi per Regem Franciæ, cùm eidem cælitus fuerint demissa, vt dictum est supra pluries. Ideo Rex Angliæ non potest illa portare, nisi afferendo se regem, ex quo contradicit in hoc Christianissimo regi nostro, ideo eidem facit iniuriam, pro qua licitum est eidem indicere bellum & duellum. Et latius solui poterit ista quæstio ex deductis per Paridem de Puteo, *in tract. de re milit. & duello,* in vna quæstione, vbi quærit. An ratione insignium, vel armorum procedi possit ad pugnam. Et vt dicit, nobiles & armigeri pro hoc consueuerunt pugnare, & pro hoc (vt dicit) facit quoniã arma seu insignia alicuius de voluntate domini sunt portanda, & non alias. *C. de mutat. nominis.* & possunt alteri communicari. *l. hoc iure.* §. *fina. ff. de dona.* sicut etiam nomen dignitatis suæ potest alteri concedi, notatur in *l. facta.* §. *sub conditione ff. ad Trebell* Bald. in *cap.* 1. *extra de fid. instr. in vlt col.* vbi dicit, quod in aliquibus æquiparat sigillum armis, & sic requiritur concessio illius cuius sunt arma, vel insignia ipsa, vt per alium portari possint, argu. *l.* 1. *C. de his qui potentio. nom. & in auth. de mand. princip.* § *pen. collat.* 3. secundum Bartolum in *suo tract. de armis. supra alleg.* & Baldum in *cap. quanto de iureiuran.* & si quis gestat insignia sibi prohibita, videtur committere falsum. *l. eos in fine, ff. de fals.* Insignia enim dignitatis faciunt eum habere pro tali. *l. ego cum gloss. ibi. ff de manumiss. vind l. item apud* §. *si quis virgines. de iniur. cap. si vero aliquis. & cap in audientia. extra. de senten. excommun & cap si iudex. de sentent. excomm. in sexto.* facit *l. mimt.* C *de episcop. aud.* Ideo nostra interest, quod nemo deferat insignia nostra, vel arma, propter multa scandala, quę e contrario

nobis possent, vt dicit Bartolus *in dicto tracta.* & supra dixi in pluribus locis. Quia si aliquis portaret insignia nostra, & haberet inimicos capitales, possent nos offendere, putantes illum esse. Nam nostra insignia faciunt nos & nostros cognosci. *l.* 1. §. *casum. ff. de postulat.* & dicit Baldus *in leg.* 1. *Cod. quae res vendi non poss.* quod insignia deputata alicui magistratui, vt sunt insignia proconsularia. *l.* 1. *ff. de offic. proconf. & legati. l. milites. C. de locatis:* non licet propria autoritate assumere. & idem in signis praescriptis longo vsu, vt dixi in conclusione praecedente: quoniam in talibus ius est quaesitum primo, & ille, cuius non est tale signum, non habet ius vtendi ad aemulationem, iniuriam, seu aequiparationem alterius: puta se volendo dicere habere
1 illam dignitatem, vt si aliquis diceret se esse regem, & vellet portare arma data regi Franciae, in hoc committeret crimen laesae maiestatis, si esset inferior eo, & esset illi subditus. Alius vero non subditus faceret ei iniuriam, argumento, *leg. nec magistratibus §. quod si ex minoribus. cum sequent. ff. de iniuriis.* Et in talibus casibus quando quis defert arma alterius, aut ad aemulationem, aut iniuriam, ei potest indici duellum: vt videtur tenere Paris de Puteo *in dicto loco.*

Ponit tamen ibi multos casus, in quibus etiam sumendo arma alterius, non potest bellum neque duellum indici, de quibus iam supra dixi in 28 *conclus. in fin.*

2 Primus est in eo, qui defert arma illius, qui commisit crimen laesae maiestatis; quia propter hoc crimen possunt eius arma, & insignia abradi, *l. eorum ff. de poenis.* Ludou. Rom. *singul. suo* 474. & 656. dixi supra *in* 42. *conclus.* imo quando miles male se habuerit in bello, potest Iudex scutum illius perforari facere, vt hoc exemplo alii milites in praelio sint fortiores, vt est casus in *l. quod reipublicae. ff. de iniuriis.*

3 Secundus est in capitaneo armorum, qui stendardum suum seu vexillum perdidisset: quoniam hoc casu occupator, vel dux exercitus posset illum deferre, nec perdens posset postea prouocare capientem ad duellum, quia ista efficiuntur occupantium de iure. *l. hostes. ff. de captiuis. l.* 1. §. *item in bello ff. de acquiren. possess. l. naturalem §. fin. ff. de acquir. rerum dominio.*

4 Tertius in casu quando duo eadem arma portarent, nec apparet de prioritate, & posterioritate: si tamen vnus illorum habuit à Principe, praefertur, vt dixi supra in 36. *conclus.* quod est verum, quando illi qui portant talia sunt aequalis dignitatis: secus si vnus sit maioris dignitatis; quia praeferretur, vt dicit Bart. *in d. tract. de armis. per l.* 1. *C. de consul. lib.* 12. dixi supra *in d. conclus.*

5 Quartus casus in duobus habentibus similia arma ab antecessoribus suis, quoniam licet sint similia, ex quo non apparet de prioritate inter eos, non est locus pugnae, quoniam licet habeant omnimodam similitudinem: tamen non sunt eadem, quoniam nullum simile est idem, *l. quod Neruae. vbi Bart. ff. deposi. l. ad similitud. C. de epis. & cler.* & alias videtur, quod inter similia non potest dari ratio consequentiae similitudinaria. *l. fina. ff. de calumnia. l.* 3. §. *nihil commune ff. de acquir. possess.* & dicit Bald. *in l. Gallus. §. nunc videndum. ff. de lib. & posthum.* quod non omne, quod est simile, est idem quia similitudo est inter diuersa habentia inconuenientiam aliquam, & facit, *l. qui liberis. §.* 1. *ff. de vulg. & pupil.* sed, vt dicit dom. meus Ias. *in l.* 1. *in* 2. *col. C. de iure emphyt.* dicitur proprie similitudo, vbi plures sunt conuenientiae, quam differentiae: & valet tale argumentum à simili, licet non sit omnimoda similitudo. Idem d. meus *in l. credito. in* 2. *colum. ff. de non oper. nun.* vbi est materia similitudinis. Et hoc casu poterit dicere iudex, qui super pugna adiretur, vti possideris, ita possideatis. *l.* 1. §. 1. *& l. fina. & si duo ff. vti poss.* Nam non apparente prioritate, & posterioritate vsus, vel concessionis huiusmodi insignium, vel armorum, nemo eorum dicere poterit ab alio iniuriam, vel vim sibi fieri: quia quilibet eorum habet antiquitatem & titulum arg. *l. etiam §. si quis ff. de pet. haer.* Nam ambo possunt assignare causam suae possessionis, scilicet antiquitatem antecessorum, propter quod nemo dicitur praedo. per Innoc. *in c. cum venissent. de restit. in int.* & antiquitas multa operatur. *l.* 1. § *penul. ff. de aqua. plu. arc.* & per notata *in auth quas actiones.* per Bal. *C. de sacros. eccles.* & cum sint pares, in hoc vnus non impedit alterum. *l. cum quidam §* 1. *ff. de acquir. haer.* & obligationes paris potentiae non se tollunt. *l. si reus. ff. de duobus reis.*

Quintus casus est: si inter eos appareret prioritas; 6
tunc ille, qui esset posterior in delatione istorum insignium, deberet cedere priori, qui ratione prioritatis temporis esset prior, arg. *l.* 2. *l. prior. & si fundum. C. qui priores in pignore hab. & leg. qui prior. ff. de iudi. & in leg. operis. ff. locati. & in l. quoties. C. de vsufruct. & de albo scribendo. l.* 2. *& l.* 1. *de consuitibus. lib.* 12. *C.* melior enim est conditio occupantis. *leg. plurib. ff. de procurat. & l. si quis à multis ff. de nox.* Bart. & Bald. *in rub. ff. de rerum diuis.*

Sextus casus est in pluribus seruitoribus portanti- 7
bus eadem arma & insignia à domino eis data: quia tunc inuicem non possunt conqueri: quod vnus solus illa debeat portare, vt est in pluribus armigeris vnius societatis: eo, quia in hoc consideratur voluntas domini dantis, vt dicit Paris de Puteo in loco alleg. iud.

Septimus casus est, vbi insignia & arma essent simi- 8
lia in pictura, vel signo, differrent tamen in nomine; tunc data nominis dissimilitudine, viderentur diuersa; quia nominis diuersitas inducit diuersitatem rei. *l. si idem. C. de codicill.* vbi Cyn. *& l. sunt duo Titij. ff. de test. tut & c. cleros.* 21. *distinct. & c.* 1. 99. *distinct.* Quia nomina sunt rerum significantia, vt *in authen. de defensorib. ciuitat. in princip. colum.* 3. *& leg.* 1. *ff. de officio praefecti vrbis. & l.* 2. §. *exactis. ff. de origin. iur. & leg. facta.* 1. §. *in danda ff. ad Trebellia.* Vnde si vnus deferret pro suis insignibus caput bouis, & alter caput vaccae, data tantum dissimilitudine nominis, non esset tunc locus pugnae, vel si deferret caput porci, & alius simile caput, & illud appellaret caput suis. Nam in istis non est vna qualitas, nec vna substantia, quae requiritur, vt quid sit simile Bal. in *l.* 1. *C. quae sit longa consuet.* autoritate Aristotelis. licet alias dicatur, quod illud dicitur idem in quo non mutatur res, persona, vel causa, licet aliqua qualitas, vel accidentia alterentur. *l. tum quaeritur. & l. cum de hoc. & l. an eadem.* §. *idem corpus. ff. de excep. rei iud.* & Lapus *allegatio.* 77. Tamen aduerte quod qualitas non facit diuersificare rem specie, nec alterat speciem, vt tenet d. meus Ias. in *l.* 1. §. *ex contrario in* 3 *col. ff. de noui operis nunc.* de quo late *in concl. seq. ver. aduerte tamen.* ex hoc videretur, quod illa qualitas adiuncta non debet importare diuersitatem: & sic cum essent similia, quod esset locus pugnae. Sed conclusive tenet cum Paride, quod illa diuersitas nominis inducit diuersitatem talem, quae est potens ad duellum impediendum, eo, quia vt dicit, nominis expressio multa operatur. vt *l. adhuc. §. quaestionis ff. de vsufruct. leg. si communis seruus ita. ff. de stipulat. seru. l. si cui balnei. ff. quibus mod. vsusfruct. amittatur.* & facit 20. *quaest.* 1. §. 1. vbi diuersificatio nominis dirimit matrimonium: Finaliter ad corroborationem praecedentium adduco Poggium Florentinum in suis facetiis

tis,(quæ nonnunquam in factis contingunt) de duorum contentione pro eodem insigni armorum, & eius verba sunt: *Ianuensis onerariæ nauis patronus, qui in Gallia conductus à rege aduersus Anglicos nauigauit, gestabat scutum, in quo bouis caput depictum erat. Conspicatus hunc Gallicus nobilis cum illud armorum insigne sibi vendicaret: altercatione Gallicus Ianuensem ad certamen prouocauit. Ianuensis accepta prouocatione in campum ad certamen nullo apparatu descendit: alter multis impensis ornatissimus in campum constitutum venit.* Tum Ianuensis: *Quid est,* inquit *propter quod certaturi hodie inuicem sumus?* Ille, *assero,* inquit, *tua insignia mea meorumque prius quam tuorum fuisse.* Cum Ianuensis, quænam sua esse diceret, *caput bouis,* ait. Hic Ianuensis, *non est opus certamine aliquo*, inquit; *Nam hoc, quod porto, non bouis, sed vaccæ est caput.* Facecto dicto inanis Gallici iactantia est elusa. Faciunt quæ dixi supra *in 21. concl. in fi.* vbi est casus permissus in quo duo possunt habere arma similia puta Anglus, & Italus, propter locorum distantiam.

9 Octauus casus est, in quo licet sit paritas in signo, tamen est disparitas in colore: vt si vnus faceret leonem aureum, alius argenteum, vel rubeum: vel vnus aureum in campo rubeo, alius in campo viridi, vel turchino: vel vnus gestaret leonem totum aureum, alter leonem aureum cum vngulis rubeis, aut pro media parte aureum, pro altera vero argenteum. Vel si alter faceret leonem in banderia, qui respiceret versus hastam, & alter faceret leonem in banderia, qui terga verteret ad hastam. Nam sunt dissimiles: quia leo, qui respicit hastam venit, & ille, qui terga vertit ad hastam, vadit. Et idem si quis faceret leonem rumpentem, & alter leonem sedentem, vel deambulantem: vel si quis faceret leonem caudam gestantem per terram, & alter caudam leuantem, & erectam habentem: vel si leo vnius aspiceret in cœlum, & leo alterius caput in terram inclinaret: vel si quis faceret stellam cum octo radiis, alter vero cum septem. Aut stella vnius esset cum radiis paruis, & alterius cum radiis longissimis: vel cum radiis pro parte longis, & pro parte paruis. Vel si quis faceret lunam crescentem, alter decrescentem. Vel si quis faceret arma, vel insignia in colore viridi claro, alter vero in obscuro viridi. Vel si quis faceret Aquilam apertis alis sedentem, alter Aquilam strictis alis sedentem: vel si Aquila vnius haberet campanas paruas in pedibus, alia nullam: vel si quis faceret rosam rubeam, alter rosam rubeam cum frondibus, vel si quis faceret arborem cum frondibus, alter cum floribus: vel si quis faceret arma vel insignia consimilia; tamen aliqua lista esset in scuto: vel per transuersum, quæ non esset in alio, & sic de simili. Quia data vna dissimilitudine, etiam paria iudicabuntur diuersa; quia sufficit, quod arma vel insignia mea differant à tuis tali signo, vel demonstratione, quod detur diuersitas. Nam si vnus faceret equum album, qui æqualiter se moueret in altum cum pede dextro, & equus alterius albus se moueret in altum cum pede sinistro, vel si equus vnius esset cum fræno, alter sine fræno, vel alter equus haberet balsana, alter non: tunc non erunt æqualia arma, vel insignia. Vel si arma, vel insignia consisterent ex listis albis & rubeis, & in vno præcederet lista rubea, quæ esset de campo, & in alia præcederet lista alba, quæ esset similiter de campo, & essent eo casu, quo ambo haberent vetustatem temporis, nec apparet quis primo habuerit: tunc si vnus diceret pugnemus, quis primo debeat deferre & vti talibus insignibus, non debet audiri, quia nemo tenetur se submittere viribus formæ in rebus certis. *l. 2. ff. de con. & demon.* Quia vt dicit Paris de Put. quæstio facti non est forte dirimenda.

Fuit alias similis quæstio in hac ciuitate Heduensi 10
inter nobilem virum Guillielmum de Cluny, & honorabilem virum Antonium Charuot huius ciuitatis receptorem qui contendebant inter se, eo quia dictus de Cluny dicebat, quod non licebat alteri deferre duas claues aureas in campo azureo, cum essent arma illorum de Cluny. Ex parte cuius Charuot dicebatur, quod poterat illas in scuto quartelato portare cum armis sui patris, eo quia eius mater erat ex prosapia, & cognatione de Cluny, &c. Pluraque alia hinc inde allegabant: tandem venerabilis, & scientificus vir, magister Ioannes Charuot, qui tunc erat consiliarius Parlamenti Diuionensis, Canonicus Heduen. & præpositus nostræ dominæ Heduen. subtilis, & cautus dicebat claues, quæ erant in armis suis, & sui fratris non esse similes clauibus existentibus in armis illorum de Cluny: quoniam suæ erant perforatæ, aliæ vero non: ex quo erat differentia, & dissimilitudo inter easdem. Tandem quia prædictus Guil. de Cluny fregerat vitrinas existentes in ecclesia Sancti Pancratij, vbi erant depicta arma dicti Charuot, fuit condemnatus ad illas reficiendas, & suis expensis fuerunt refectæ, prout prius erant, cum armis, in quibus sunt adhuc duæ claues; sed an sint perforatæ, vel non, ignoro.

Nonus casus vltra casus positos per Paridem, est 11
quando essent duo eiusdem cognitionis, cui cognomini ambo adaptari possent: ex quo identitas cognominis inducit præsumptionem agnationis, *lege cum precium. C. de libera. causa.* ideo videtur, quod ipsi possint eadem arma deferre, vt supra tactum est *in 42. conclus.*

QVadragesimanona conclusio. Sicut arma, & insignia recipiunt in se differentiam, seu diminutionem, etiam licet proueniant ex eadem domo, & familia, puta per bordaturam, lineaturam, bendam, barram, lambentia, aut alia huiusmodi, vt dictum est supra *in 20. concl.* & latius inferius dicetur *in 79. concl.* Sic etiam similia arma, vt arma eiusdem nobilitatis, aut similia inter se ex paritate domus, & familiæ, aut alias, recipiunt excellentiam & augmentum decoris, & honoris ex officio, aut dignitate deferentis talia arma, & sic ex personis ea gestantibus, vt supra dixi *in 36. concl. versic. & dixi.* quod multis modis contingit. Ita quod plures ex aliquo, vt ex officio, dignitate, seu antiquitate, vel omnibus aliis modis quibus quis fit honoratior, & præcellit alium, sic & arma ex eisdem excellentiam recipiunt, & augmentum honoris: vt si sint plures habentes similia, & conformia arma, tamen vni aliquid addi potest in augmentum ex dignitate personæ, seu officio, quod alteri non liceret, puta si vnus vt simplex nobilis, qui in Francia dicitur scutifer, à scuto ferendo, qui certa arma seu Scutum armorum simpliciter deferat. Alter vero, qui conformia arma ex origine, vel alias gerat, si efficiatur maior dignitate, vel officio, vt inter plures fratres vnus sit Imperator, potest tymbrare arma sua triplici corona. Si vero rex armis suis licite superaddere poterit tymbrum ex corona sua vltra tymbrum extraordinarium, & voluntarium. Sola tamen corona super regalia insignia, & arma posita nullam denotat & demonstrat aliarum regalium domorum, & à sanguine regio descendentium differentiam, vel diuersitatem, sed potius denotat, & demonstrat illarum principium, & caput, & easdem eiusdem capitis fore, &

esse membra. vt *in l.cum in diuersis. ibi, mihi autem videtur illum religiosum esse, vbi quod principale conditum est, id est, eius caput,& c. ff de reli.& sumptib. fune.* ita tenet G. de Monteferrato *in tract. de succe. reg. in 2. dubio. num.* 13.
2 Aut si sit Dux, Comes, vel Marchio tymbrum ex pileo dignitatis suæ, vel Papa ex tiara. Cardinalis ex pileo rubeo. Patriarcha ex cruce. Episcopus ex mitra & baculo pastor. li. qui in vulgari crocea dicitur Protonotarius ex pileo nigro duplicato viridi colore, & omnes milites etiam si sint Principes vtuntur supra arma galea exornata cum quadam no. seu diuisa, quæ sit aut per signum alicuius animalis, aut alias extraordinarie, & voluntarie, vt eis expedit: sic quod ex talibus tymbrantur arma existentium in dignitatibus, & istud est auctarium quoddam, quod & inuentum est, prout forte corollarium olim apud Romanos. Solent tamen etiam aliqui propter ipsorum multiplicationem, & augmentationem de gratia, honestate, & mera liberalitate signum aliquod vel differentiam aliquam in suis armis apponere, non ad hoc, vt compelli valeant, vel ad hoc, vt propter talem differentiam in armis appositam aliquid iuris alicui de agnatione, vel familia illa acquiratur: sed potius vt ab aliis, & singulis de illa agnatione dignoscatur, & discernatur, quod licet vt nomini prænomen additur, vt *in l. vnic. C de mutat. nominis.* vt plene per G. de Monteferrat. *tit. de succ. regum. in 2 dub num.* 9. Ad minus ad hoc, vt quis possit addere tymbrum ad arma sua requiritur quod habeat aliquam dignitatem, vltra nobilitatem, aut quod saltem sit miles, hoc est, eques auratus: & vt communiter videmus in duellis, & torneamentis nulli licitum est, nec solet quis tymbrare arma, nisi sit saltem eques militaris, vulgo *Cheualier*: & ita se habet vsus. quod soli scutiferi non solent tymbrare arma sua: & vt communiter videmus tymbrum tale sumitur ex voluntate capientis, sed magis communiter sumitur ex aliqua parte, quæ continetur in armis: puta Imperator tymbrat galeam suam ex Aquila, Rex Franciæ ex lilio: plures tamen diuersa animalia circumposuêre. Nam recitat Gaguinus *in suo Chron super Francorum gestis, in vita Regis Caroli VI.* quod accidit quodam die, vt S luare ctum Carolus venandi causa se contulerat, canum latratibus excitatus in fugâ ceruus æneum torquem collo gerere visus est, quem venabulis, aut ferro apperi rex prohibens, in casses & retia compellit. erat in torque Latinis literis scriptum: *Hoc me Cæsar donauit.* Ex eo tempore Carolus ceruum alatum auream coronam collo gestantem pro insigni habuit, & regiis insignibus (quæ liliis aureis tribus constant, vt sæpe dictum est) hinc atque hinc ceruos duo apponi consueuerunt: hæc ille. Saltem Carolus VII Ludou. II. & Carol. VIII. reges Francorum scutum regium duobus ceruis lateraliter illud tenentibus circundatum, & etiam vela regia eodem modo ornata gestarunt, & merito cum ceruus Gallis regibus præsertim bona fortuna semper fuit, vt inquit G. Bened. *in sua repe. c. Rayn. in ver. vxorem nomine Adelasiam. num.* 894. *cum duob sequentibus extra. de testa.* Ludouicus vero XII. Francorum rex, scutum regium histricibus ab vtroque latere ornabat, vel scuto histricem supponebat. Nam histrix animal est habens pinnas aculeatas, & porcus pungens, seu spinosus appellatur, vnde Calphurnius.

Venit & hirsuta spinosior hystrice barba.

3 Franciscus vero Rex nunc imperans ex salamandris duabus & communiter habentes in suis armis lilia tymbrant ex liliis quadratis, vt olim fiebat in armis ducum Burgundiæ.

Aut vero ornantur aliquo alio insigni: & tunc aut ordinario, puta in rege Franciæ, & aliis militibus ordinis S. Michaelis, qui vulgo apud nos dicuntur *Les cheualiers de l'Ordre*, qui gestant torquem aureum circundantem eorum arma in quo sunt coclearia, *Coquilles* Gallice, affixa: & in infima in parte imago seu repræsentatio S. Michaelis aurea est appensa (quem quidem ordinem militarem in honorem Michaelis Archangeli protectoris regni sui Rex Lud. XI. instituit, & perpetuo fundauit.) 4

Milites vero ordinis velleris aurei, à Philippo II. duce Burgundiæ instituti, gestant torquem aureum, in quo vellus aureum, hoc est, aries lanam auream ferens pendet: & dicitur apud nos *la Toison d'or*, vt publice videri potest Diuione in capella ducum Burgundiæ. 5

In Anglia vero milites ordinis regis Angliæ zonam deferunt, quam dicunt, *la iarretiere*, & sic de aliis. Et talia insignia non possunt deferri nisi ab illis qui descripti, recepti, & designati fuerint in illo ordine: & ex illis insignibus plus decorantur arma talium, maioremque laudem, & excellentiam merentur. Et sic licet duo habeant paria arma, vt dictum est, cui tamen talis præeminentia conceditur, & sua arma modo prædicto exornata sunt præferenda, & maiori honore extollenda erunt. 6

Aut vero extraordinario insigni, seu ornatu arma illustrantur, vt communiter fit in aliis non habentibus talem ordinem, ex quo possunt ferre ornatum extraordinarium, qui tamen sunt constituti in magna dignitate. etiam vsque ad clarissimarum; & tunc tales ornatus seu insignia fiunt ad voluntatem cuiusque, vt iam prædixi, ex quibusdam variis & diuersis signis, quæ magis côformantur, aut eorum armis, seu dignitatibus & officiis. Nempe aliqui sibi assumunt arborem circundantem arma, alij laqueum amoris, alij angelos, quidam homines syluestres, aut puerulos nudos, aut alia signa, & hæc solum competere videntur magis nobilibus & in dignitate aut officio constitutis: ita quod si simplex scutifer deferat arma cum tymbro, videtur quod à milite aut ab alio habente dignitatem vltra simplicem nobilitatem prohiberi possit, aut ad eius requæstam per superiorem prohiberi potest, ne portet tymbrata, seu vt ferat tymbrum. 7

Sed si superior non habens iurisdictionem in talem scutiferum deleret arma scutiferi sua autoritate, an daretur tali actio iniuriarum: vide supra *in conclus.* 29. 8

Aduerte tamen, quod per hæc augmenta non est dicendum quod sint arma alterius speciei, nec quod differant specie. Ita quod si simplex scutifer tanto tempore quo fuerit scutifer, portauerit sua arma sine tymbro: si postea ratione, & ex causa dignitatis, aut officij superuenientis tymbrauerit, non propter hoc dicentur noua arma. ita quod in se differant aliqua specie, ex quo non est augmentum in parte substantiali, sed est tantum additio, & qualitas circa accidentia, quæ non faciunt rem differre specie, vt est gl. notabilis *in verbo, anno. in l. si § quoties ff. de publicanis.* not Bart. *in l. ius ciuile. ff. de iust. & iur.* Ang in *l. & an eadem. § aliis. in princ ff. de exce. rei iud.* vbi dicit, quod differentia pedes solam qualitatem non facit rem esse aliam, & dixi in præced. conc. *versi. septimus casus.* Dummodo vera rei essentia non sit immutata, not. Bart. *in l. 1. col. 4. ff. de act. & oblig.* facit quod habetur *in cap. cum Martha. § quæsiuisti. de celebratio. miss. extra.* vbi dicitur, quod accidentia possunt miraculose, & non aliter mutare

mutare subiectum. Ad prædicta facit bonus text. *in l. pacta conuenta, in princ. ff. de contrahen emp.* vbi dicitur, quod augmentum, vel diminutio circa accidentalia contractuum non reponunt contractum in diuerso esse, nec per ea intelligitur ab eo in substantialibus recessum: de quo etiam per Bartol. & alios *in l. in conuentionalibus. ff. de verb. obl.* dum tangunt an si per contrahentes addatur stipulationi prætoriæ, vel stipulatio prætoria alteretur, desinat esse prætoria, vel conuentionalis Et ex hoc infert Ang. *in dict. leg & an eadem.* §. 1. ad quæstionem, quæ fuit de facto. Nam productum fuerat quoddam testamentum animo insinuandi, quod habebat adiectionem certarum qualitatum, aduersarius autem recursum habuit ad protocollum, & fecit testamentum punctualiter extrahi, prout scriptum erat in protocollo. & quia scriptura reperiebatur diuersa ratione dictarum qualitatum, dicebatur insinuatio nulla: quia non fuerat requisita, prout scriptura emanauerit. Contrarium dicit Ang. quod valuerit insinuatio, quia illa variatio circa illas solas qualitates non facit aliud esse, vel censeri testamentum. per illum text. quem in simili allegat Spec. *in titul. de iura. cal.* §. *sequitur. vers. quod si moueo.* facit quod dicit Bart. *in l. si fundus.* §. *si res. per illum text. ff. de pign.* Quod additio qualitatis non extinguit hypothecam, facit quod dicit Bald *in l fundi. ff quibus mod vsufr. amitt.* quod mutata forma in accessoriis, non perit substantia. per illum text. facit text. *in l. 4.* §. *modum. ff. de seruitut. generali.* vbi modus adiectus seruituti, nō facit desinere seruitutem: quod est intelligendum in qualitatibus accidentalibus, non substantialibus, vt sunt prædictæ in armis, scilicet tymbrum, littera, & zona, licet secus sit de qualitatibus substantialibus, vt sunt in ipsis armis, vt videmus in armis aliquorum principum Franciæ ex prosapia regali, qui habent lilia sicut rex: tamen quia habent qualitates substantiales additas eorum armis vltra arma regis, vt in duce Borboniorum, qui pro armis vltra tria lilia habet bendā in medio scuti tendentem à parte dextra ad sinistrā. In duce Aurelianensi, qui habet tria lambentia ex tribus liliis: & sic de singulis. Et talia sunt arma dicta, & diuersa specie ab armis regis Franciæ, licet omnia habeant tria lilia aurea in scuto azureo: quoniam talia superuenientia reponunt prædicta arma in diuersa specie: & etiam idem dicendum est de aliis diminutionibus aut augmentis, quæ fiunt in quibusdam armis ad cognoscendum quis sit primogenitus, & hic quis portet arma plana, quoniam alij postea geniti ea gestare debent cum aliquali distinctione, vt supra pluries dictum est.

9 Intellige etiam dummodo ex adiectione qualitatis non mutetur forma primi actus, quoniam hoc casu adiectio non mutat id, cui adiicitur: secus vero si fiat mutatio formæ; tunc reponit rem in diuersa specie, vt per Inn. *in cap. 1. de consec. ecclesiæ vel altaris.* dum dicit, quod si augeatur altare, nō desinit esse altare, nec perit consecratio. Et est ratio huius dicti: quia vbi mutatur forma, noua forma dat nouum esse. *l. Iulianus.* §. *si quis. ff. ad exhib.* sed vbi non mutatur, sed aliquid exterius additur: licet illa adiectio faciat differre in plus aut minus, ita quod vna sit maior aut minor propter adiectionem, non tamen dicitur alia à prima: vt videmus de illo, qui promisit dare sclauum marium cum pedona, quod potest dare cum pedona facta domina, vt tenet Ba. *in l. senat. ff. senat. & in l. seruis lega.* §. *1. ff. de leg. 3.*

10 Sequeretur ergo ex prædictis, quod si hæc adiectio non mutet substantiam speciei, sed sit eadem, quod idem erit dicendum de vna, sicut de alia: & sic quod sicut illud, quod est principale, scilicet arma simplicia competeret omnibus de familia in qua sunt, etiam si sint tantum scutiferi, quod etiam adiectio omnibus competat, cum sequatur naturam sui præexistentis, seu eius cui accedit. *l. etiam vbi Bart. Bald. & doctor. C. de iure dotium. l. quod in rerum.* §. *si quid potest. ff. de legat. 1.* vbi idem iuris est in augmento dotis, & rei legatæ, quod in ipsa dote, faciunt plura quæ ponit Albert. Brun. *in tract. de augmento. in 5. concl principali* quod ibi ampliat in pluribus.

Sed tamen secus est hoc casu, vbi ista augmenta nō accedunt armis, tanquam illa contingentia, sed tanquam re & consensu separata: & non ipsi rei simpliciter de per se accedunt, sed in fauorem tantum personæ, qua extincta, extinguitur & adiectio Sicut in simili dicitur de castro concesso, in quo non venit iurisdictio personæ cohærens, sed illa tantum quæ castro cohæret, vt dicit Bart. *in l. si aliena.* §. *1. ff de vsuc.* & patet *in l. si Titio.* § *fin. ff de vsufr. & in l interdum. ff. de vsu accres. & in l. 3.* §. *1 quemadmodum vsufr. amitt.* vbi pars vsusfructus vacans accrescit etiam illi vsufructuario, qui portionem suam iudicialiter, vel aliter admisit, & non proprietati, eo quia vsusfructus personæ debetur. 11

Hinc ex his concludo, quod si Baro, Comes, Dux, aut Rex, qui dignitatis ratione (vt dictum est) tymbrate possunt & litterate, decedat relictis pluribus filiis: si primogenitus habeat solus illam dignitatem, quæ ratione eius personæ tribuat illam adiectionem, puta quia Baro solus, Comes solus, &c. poterit solus illam adiectionem deferre, & non alij (licet etiam habeant principale, scilicet arma domus, & familiæ) possunt illa adiectione vti. Cum tantum (vt prædictum est) videatur esse data ratione dignitatis personæ Et ita videtur tenere idem Albertus *in d. 5. con. principali. in 4. limitatione illius.* Et hoc, quia illa dignitas non extinguitur cum persona, sed si esset dignitas, quæ extingueretur cum persona, vt in milite, capitaneo, siue principali, siue præposito laborum, de quo proxime dicam, tunc extincta persona, licet principale, scilicet arma transeant ad successores, & filios, non tamen illa augmenta, sed extinguuntur cum persona, & in hoc non sequuntur naturam præexistentis: quod est verum in his, quæ fiunt aut fieri debent in vita, sed in his, quæ fiunt in sepulturis, illorum etiam filij aut parentes pro pompis funeralibus eorum possunt gestare arma tymbrata & litterata, & eis zonam facere lugubrem in loco sepulturæ, quæ consueuit fieri existentibus in dignitate. 12

Sed videre restat, an omnibus habentibus talē iurisdictionem omnimodam, aliam, scilicet mediam & infimam, non tamen honoratis seu constitutis in dignitate, aut officio: in armis suis tymbra, aut littera, seu in eorum pōpis funeralibus zonæ funebres fieri possint in loco sepulturæ, ad ponēdum arma eorum vbi habent omnimodā iurisdictionem. In hac patria ducatus Burgūd. antea pauci vsi sunt hac zona seu littera, in pompis funeralibus. Sed à certo tempore citra domini terrarum habentes omnimodam iurisdictionem vti volunt dicta zona circumdādo ecclesiam, aut capellam, in qua inhumantur, intus & foris, zona nigro depicta, & super ea fiunt, & pinguntur eorum arma tymbrata & ornatæ quod an fieri possit, aut ex eo solum, quod iurisdictionē habēt omnimodā, aut quod requiratur, quod sint, & fuerint in aliqua dignitate cōstituti, saltē militares equestres. Nā cū de his nihil scriptū reperiatur in volumine nostrarum consuetu- 13

dinum, ideo ad ius commune recurrendum est. Sed cũ de iure pauca reperiantur ideo videretur dicendũ, quod sit recurrendum ad consuetudines vicinarum prouinciarum, vt notatur per gloss. magnam, *in can. consuetudo.1.distin.* quæ allegat. text. *in cap.super eo extra. de censibus.*

14 Cum ergo sit cõsuetudo expressa in aliquibus partibus & prouinciis Franciæ (cui Burgundia subiicitur, cum sit de feudo, & paritate Franciæ) quod etiam vasalli castellanorum simplices, dummodo habeant iurisdictionem supremam sine aliqua dignitate, aut habeant aliquod ius in ecclesia, seu ex consuetudine, vel ex antiqua fundatione, etiam inuitis castellanis possunt littrã, & umbram facere in eorum armis, vt habetur *in consuetudinibus patriæ Turonensis, tit. de iuribus castellaniæ.§.3.* Ideo videtur dicendum, quod hæ præeminentiæ seu prærogatiuæ, & facultates debentur nõ solum ratione dignitatis, aut officij, verum etiam ratione & ex causa altæ iustitiæ, cum iurisdictio tribuat dignitatem. dictum est singulare Bal.*in c. vnico. §.cæteri. qui dicatur dux, marchio, comes, in vsib.feudorum.* & dixi infra *in 11 parte, in.7.consid.*

15 Si ergo etiam in dictis locis possint tales facultates, & præeminentiæ competere habentibus tantummodo iurisdictionem, & vasallis castellanorum: multo fortius competere poterunt vasallis principum habentibus iurisdictionem altam, & si in illis locis, multo fortius in Burgundia, vbi domini habentes altam iurisdictionem, habent etiam in multis iura regalia, quoniam percipiunt confiscationes damnatorum, vt *in tit.des confiscations, art.1. in lib. consuetudinario ducatus Burgund.* Habet & ius bannizandi, faciendi proclamata, tenendi forestas, & flumina bannalia, quæ sunt de regalibus, & alia huiuscemodi plura eisdem sunt concessa: ergo à fortiori habent supradictas facultates, & præeminentias, quæ non reperiuntur esse expresse reseruatæ Principi, & cum solum fiant ex consuetudine, aut ex quadam laudabili obseruantia in ipsis pompis funeralibus principum, magnatum, & aliorum dominorum: ideo dicendũ est, quod non tantum sunt permissæ, imo etiam vtiles, & honestæ, & quàplurimum laudandæ, vt dixi inferius *in 1.par. in consideratione*, vbi fit mentio de honorib. exhibendis in sepul. & funeralibus mortuorum. Et cum talia non reperiantur dominis habentibus altam iurisdictionem prohibita, quare non videantur illis permissa, cum quod non est prohibitum, permissum esse censetur. *l. nec non. §. sed quod ciu.ff ex quib.cau.maio.in l.scientiã.§.qui cum.in gl.permittunt ff.ad legem Aq.* notatur *in l.certa forma in gl fi.C.de iur.fisc.lib.10.* & cui licet plus, licet minus. *c cui licet.de reg.iur.in 6 & c.non debet, cui plus licet.ff.eo.* facit. *l.1.§.1.ibi: & hi quib.non interdicitur testimonium nec vlla lege à dicendo testimonio excusantur.ff.de testib.* & quod non mutatur, stat text. *in l.sancimus.§.1. C de test.& l præcipimus.in fi.C. de appellation.*

16 Maxime etiam cum tales zonæ non sint de reseruatis Principi, imo ex communi vsu, qui in his multum attẽditur, vt dixi in multis locis. Principes & magnates in dignitate constituti non solent has zonas facere, verũ loco illarum cinguntur, & ornantur ecclesiæ vbi sepeliuntur pãnis, aut laneis, aut sericis nigris intus, & foris. Inferiores tamen à Principibus, qui non possunt commode cingere ecclesias ex dictis pannis, solent facere has zonas, seu littras ex pictura nigra, vbi sepeliuntur, dummodo ibi habeant iurisdictionem omnimodam, aut sint patroni, & fundatores in illis. De ratione iurisdictionis dixi, de iure vero patronatus patet: eo quia habet ius honorificum, & debetur ei honor: & si in vita (vt clare probat Rochus de Curte *in suo tract. de iure patr.in verb. honorificum*) ita etiam in morte & in sepultura, vt dixi infra *in 2.par.in 5.consid.*

Et cum aliàs fuissem interrogatus de quodam nobili huius patriæ, qui habebat altam iurisdictionem in cancello cuiusdam ecclesiæ parochialis, eo quia circumcirca dictum cancellum, & in ambitu illius iurisdictionem habebat: imo ex cõsequenti, ecclesia, quæ est in finibus suæ iurisdictionis existentis in illa parte cancelli, erat & in sua iurisdictione. arg. notator. *in c si diligẽti.& ibi Host. Pan.& Henric.Bohich extra de foro compe.* Qui quidem nobilis erat in dignitate cõstitutus quoniam erat præpositus laborum vnius societatis centum militũ armorum, quem in vulgari dicunt *Porteur d'enseigne d'vne bande*, qui sunt in dignitate, seu ordine clarissimatus, vt est text. *in l.vnica. & ibi Lucas de Pen. C. de præpos.lab.* dixi eo casu, quod vti poterat in pompis funeralibus tali facultate, præeminentia, & prærogatiua faciendi zonam in dicta ecclesia cum notorium sit etiam ex generali consuetudine Franciæ, quod Capitanei belli (qui etiam tamen in dignitate clarissimatus essent) vtantur talibus iuribus, & facultatibus, imo maiori, cum ante se deferre faciant & galeam, & vexilla militaria quibus vtebantur in exercitu. Idem ergo erit dicendum de dictis præpositis laborum, cum sint eiusdem dignitatis. Et crederem, quod tales præpositi laborum etiam possent in eorum pompis funeralibus deferri facere vexillum, cum sit apud nos officium seu dignitas, quæ non conceditur ab ipso Capitaneo, sed à Principe. De galea autem quod ante se deferri possit, etiamsi non esset eques auratus, non dubito. Militibus autem equestribus ante eorum corpora in pompis funebribus deferuntur & galea, tunica militaris, ensis, calcaria, manicæ, *les manteletz*, &c. de huiusmodi dicam infra *in d.2.par.* cum tales habeant dignitatem, vt habetur *in l.1.& ibi not. C. de equestri dign. lib.12.* 17

Et aduerte, quod littra, & arma idem sunt, sed zona non cingitur, nec clauditur ab omni parte, littra vero sic: hanc differentiam accepi à nonnullis nobilibus patriæ Turonensis, qui his maxime vtuntur.

QVinquagesima conclusio. Insignia, seu vexilla alicuius societatis, seu exercitus, habentis Capitaneum, vel magistratum, debent remanere penes illum. Bart. *in d.tract.de armis*, allegat pro hoc textus in simili *in l.pecul §.1.ff.de legat.2.* sed melius facit text. in ratione sui, *in cap.dilecta. de exces.prala. extra.* vbi apud illum, qui est caput, sigillum remanere debet. Et facit pro hac parte ratio inconuincibilis: quia ex quo ille est maior, debent remanere insignia apud eum. arg. *leg fin.ff de fin. inst.* facit *l.quæ sunt cautiones.ff.fam. ercisc.* 1

Et si sint plures magistri, seu Capitanei, aut domini alicuius societatis, insignia illius transeunt, & deueniunt in illum, qui est magister maioris quantitatis sociorum. *l.actione.§.Labeo.in fin ff.pro soc.& d.leg.si quæ sunt cautiones in princ. ff.famil.ercisc.* & minor pars maiori cedit. *arg.l.in rem.§.item quæcunque.ff.de rei vend.l quæritur. ff.de stat.hom* & dicit tex. *in c.quæ contra.in fi.8.dist.* quod in potestatibus societatis humanæ, maior potestas minori ad obediendum præponitur, & maior numerus transcendit minorem. *not.glos. in ver. sententiam, in Auth.vt iudices non expectent.&c.§.1 colla.9.* 2

Si vero sit societas vbi omnes sunt æquales, nec vnus sit maior altero, tunc forte dirimendum est apud quem insignia illius societatis remanebunt, *d.l.si quæ sunt cautiones.§.1.* vnde quæri posset, an sors sit permissa, sed 3

sa, sed de hoc materia me remitto ad Bald. & domin. meum Iasonem *in l. fin. C. communia, de legat.* cum non sit præsentis speculationis.

4 Si autem in totum sit finita societas alicuius negotiationis, si vnus solus negotiator illius societatis remaneat, debet remanere apud eum signum illius societatis. Primo, quia aliorum non interest, etiam quamuis sit dissoluta societas, tamen negotiatio remanet penes illum. Ergo iniquum esset, quod signum, quod erat accessorium negotiationi dissoluatur & separetur ab eo argu. *l. possessionum. C. communia vtriusque iud.* & vide Bald. *in l. 1. ver. item quæro C. pro socio.*

QVinquagesimaprima conclusio. Vbi sunt aliqua signa vnius artificij, in quibus principaliter operatur & attenditur qualitas loci ex beneficio, seu ex priuilegio, apud illum remanebunt insignia seu signa, apud quem remanet locus siue ex beneficio, seu ex priuilegio, siue iure proprietatis, siue iure conditionis, siue in mala fide ibi remanere toto tempore vitæ, quo ibi remanebit ita, quod ibi illo signo vti prohiberi non potest, quod videtur eidem competere, sicut in cæteris iuribus realibus, quæ adhærent rei. arg. *l. omnia constitui. § fin. ff. de serui. rust. prædio. l. 1. §. fin. & l. seq. ff. si seruitus vend. l. vsufructus. & l. seq. ff. quemadmod. seruitus amitt.* Ponit exemplum Bart. in quodam castro, cuius nomen est Fabrianum, vbi artificium faciendi chartas viget principaliter, ibique sunt ædificia multa deputata ad hoc, & ex quibusdam ædificiis meliores chartæ veniunt: quia vt dicit Plin. spectantur in chartis tenuitas, densitas, candor, leuor, hoc est leuitas, complanatio, seu rectitudo.

QVinquagesimasecunda conclusio. Si ratione alicuius officij debeantur aliqua signa, seu insignia alicui, si eidem conducatur officium tanto tempore, quo durabit cōductio officij, tanto tempore durabūt, & remanebunt apud illum insignia illius officij arg. *l. sed addes. §. illud. ff. locati.* Exemplum in officio Maioris Senemuri in Auxeto. Nam apud eos conducitur. & cum sint ibi insignia illius officij, quæ seruiunt cōmunitati, seu vniuersitati illius loci, tanto tēpore, quo conducitur maioritas, tanto tempore remanent apud eum illa insignia, quæ competunt ratione dicti officij maioritatis, scilicet insignia, seu signa, quibus signantur, & mercantur mensuræ tam vinorum, quam bladorum, & alia huiusmodi.

Et istud facit ad omnia officia temporalia habentia rationem officij quædam insignia; pone in sigillis; vestem, cappam, seu mācellum, aut caputium, mitram, quæ deseruiunt officio, quia durante officio, remanebunt apud tales officiarios, siue habeant ex concessione Principis, siue ex electione, siue ex conductione, alias quouis modo.

QVinquagesimatertia conclusio. Quædam vero sunt insignia artificij, in quo principaliter bonitas artificij operatur, & isto casu si stant plures in vna statione illius artificij, omnes possunt vti illo signo quasi magister principalis illius stationis approbat illa opera, vt *in authen. de tabell. § nos autem.* & ibi notat gloss. *in verb. ipsis per se. collat.* 4 Bartol. *in d. tract.* exemplificat in signis, quæ apponuntur in spatiis, gladiis, & aliis operibus metallorum. In argento tamen & auro duo signa, seu marcæ communiter apponuntur, saltem apponi deberent: vnum quod esse debet commune omnium ad denotandum omnibus, quod opus est argenteum vel aureum. Alterum vero signum illius operatoris seu artificis, ad designandum, quod opus est factum à tali artifice, inter quos, vt plurimum lata differentia, vt dicit text. *in l. artifices,* longa differentia est, & ingenij, & naturæ, & doctrinæ, & institutionis. *ff. de solut.* Facit quia sæpe opera vnius plus valet, quam alterius, vt *in §. nam & ita. Instit. de societ.*

QVinquagesimaquarta conclusio. Si sunt plures in vna statione vtentes vno signo, si separentur, remanebit signum penes magistrum illius stationis, vel illum, qui principalis & maior erat inter eos, argum. *l. fin. ff. de fide instr.* quod intellige verum, quando est disparitas inter eos, ita quod vnus est maior aliis. Secus si æquales; quia tunc forte dirimendum esset, apud quem remanere debeat. *d. l. si quæ sunt cautiones ff. fam. ercisc.*

Hæc autem maioritas consideratur ex multis, vt quia pater cum filiis, vel quia frater antiquior cum iunioribus, vel quia vnus erat primo solus, qui vocauit alium secum in illa societate, vel aliis pluribus modis, quibus potest arbitrari ista maioritas seu superioritas inter plures, de quibus *in d. l. fin.*

QVinquagesimaquinta conclusio. Arma depicta 1 in muro probant murum esse illius, saltem pro illa parte, vbi sunt sua arma depicta. *l. qui literaliter. & ibi Bartol. in fin. ff. de ope. publicis.* Et ibi Bart. notab. contra illos, qui abradunt arma alicuius, & ita dicit Boer. *in cons. suo, in cap. qui habent parietem communem. posito post Commentaria consuetudinum septena Bituricem.*

Et videntur arma aliquo modo probare iurisdictio- 2 nem & dominium quoniam etiam, vt videmus, mensuræ locorum debent signari armis dominorum. *l. 2. C. de frumen. Alexandr. l. 11.* Licet olim signabantur nominibus dominorum, hodie vero armis. Cum arma sint addimenta ad recognitionem agnationum & nobilium, vt ante dixi *in 20. concl. circa fin.* Et vt communiter obseruatur in rebus, in quibus quis habet authoritatem, facit nomen suum scribi & apponi, vt dicit Iacob Rebuff *in d. l. 2.* vt in monumentis, ecclesiis, capellis, ædificiis, & palatiis, quorum nominum loco hodie apponuntur per nobiles arma, vt dicitur hic, & etiam per Guid. Pap. *quæst. sua 49.* & Bald. *in titul. qualiter feudum alienari possit circa fin. principij.* ex quibus constat, quod probari possit in hoc & dominiū, & iurisdictio par appositionem armorum in locis publicis. Sed vsus se habet, vbi plebeij & ignobiles apponunt nomen, nobiles & domini apponunt arma sua. Sed an tales inscriptiones probent, videatur ample per glo. *in verb. patris.* & ibi doct. *extra de iuretur.* Felin. *in cap. cum causam. col. 4. ad fin. de prob.* Angel. & Iason. *in § pœnales colu. 3. Inst. de actio.* Bart. *in l. monumentorum. C. de religios.* vbi tenet, quod sic, quoniam contingit quod possibile. facit gloss. singularis *in verb. scribebat in cap. pulsatus. 3 q. 7. & in cap. sane 2. in glo. dictum 24. q. 2.* & de imagine impressa in nummo, vide hic ante *in 35. conclusione.*

QVinquagesimasexta conclusio. Perstringendo 1 paucis materiam armorum circa maioritatem, dignitatem, seu excellentiam ipsorum, quod in vno quoque principatu, & potentiatu, seu regno, seu arma principis certa & determinata, quæ sunt illi data & attributa in signum præeminentiæ, dignitatis & autoritatis, & quæ nemo alius illo modo, quo portat ille princeps, gestare potest, nec debet, vt in regno Franciæ sunt tria lilia aurea in campo aureo, quæ sunt arma regis Franciæ cœlitus demissa, vt dixi supra *in 15 concl.* & dicam infra.

Et habentes arma sua, quæ magis illis approximā- 2 tur, & aliquid habent ex illis liliis, dicuntur esse digniores, & habere arma digniora. Istud probatur

atq rex. *in c. perlectis. 25. dist.* & per gloss. *in verbo, altiori. in §. aliam vero. Insti. de bon. poss* per quam glossam probatur, quod maior est & altior alijs, qui proximior est domino, & magis stat prope dominum. facit text. *in l. 1. ibi: pœna enim sacrilegij similis erit, si his honorificentia non deferatur, qui contingere nostram purpuram digni sunt æstimati* Et ibi not. *in glo. fin.* quod quem princeps honorat, ab omnibus est honorandus, quæ pro hoc alleg. multos text. *C. de domesticis. lib. 12.* Item ad prædicta facit text. *in l. vnica. C. de præpositis laborum. C. eod. lib.* vbi dicit: *Nam & immunitate digni sunt, quod nostri lateris comitatus illustrat.*

3 Cum ergo arma alicuius magis approximantur seu assimilantur armis principis, dicitur ille esse maior in armis, & digniora habere arma.

Sicut videmus in domo de Borbonio, quæ habet tria lilia aurea in campo azureo: sed ad denotandum, quod est principe seu rege nostro minor & inferior, habet cum illis bendam rubeam tendentem à dextra ad sinistram.

4 Sed vnde hoc quod habet talia arma, cum descenderit ex rege Franciæ, scilicet Ludouico, à quo descendit Robertus eius filius, comes Claromontensis. & ab ipso Roberto Ludouicus de Borbonio primus dux Borbonij? A quo quidem Ludouico descēderunt Petrus II. dux Borbonij, & Ioannes comes de la Marche, & ab illo Ioanne descendit Ioannes de Borbonio etiam comes dicti loci, à quo descendit Ludouicus comes Vindocinensis, qui portat arma de Borbonio cum aliqua distinctione; quia in benda sunt tres leones argentei, qui sunt tantummodo positi ad denotandum, quod non sunt primarij, seu principales de dicta domo Borbonia: sed iam sunt descendentes, & filij secundogeniti; quia secundogenitus non portat arma plana, seu integra domus principalis, à qua de-
5 scendit, vt dixi supra *in 20. concl.*

Sic etiam ex Ioanne rege Franciæ descendit Philippus III. eius filius, qui fuit rex, & ex eo ortus est Ludouicus comes Eboracen. ex quo descendit Philippus rex Nauarræ, ratione cuius originis reges Nauarræ portant in parte scuti suorum armorum lilia cum
6 benda argentea tendente à sinistra ad dextram.

Similiter ex prædicto Philippo descendit Carolus comes Alenconien. & iste Carolus & alij vsque nunc, ratione quorum, quia sunt de prosapia & sanguine regali, portabant tria lilia aurea in campo azureo circundata seu bordata vna bordatura rubea seminata
7 ex besantis argenteis.

Eodem modo ex ipso Ioanne rege Franciæ descenderunt duces Aurelianen. ex quo portabant pro armis tria lilia aurea in campo azureo habentia desuper tria lambentia argentea, *trois lambeaulx d'argent*, in vulgari.

8 Et quia ex domo Aurelianensi orti sunt comites Angolismenses, ideo arma illa portant cum ista distinctione seu additione, scilicet quia cum lambentibus seu additione, scilicet quia cum lambentibus habent tria crescentia rubea, hoc est, *troys croissans de guelle à trou lambeaulx.* de quibus meminit ample Guillelmus de Monteferrato *in tract. suo de successione regum in 2. dubio n. 6.*

9 Sic dicendum est de comite Niuernensi, qui pro armis etiam vtitur tribus liliis aureis in campo azureo, cum bordatura composita ex auro, & rubeo, & quæ participat de vtroque, & tantum de vno quantum de altero.

Pariter in comite Duensi, qui etiam in campo azureo habet tria lilia aurea pro armis: sed cum banda composita partim ex argento, & partim ex colore rubeo tendente à dextra ad sinistram. 10

Plures sunt alij principes, qui in suis armis apponūt lilia tanquam existentes de sanguine & progenie regali: vt fuerunt duces Burgund. descendentes ex Philippo le Hardy, hoc est, audacis cognomine, duce Burgund. filio præfati Ioannis Regis Franciæ. Item duces Bituricen. Andegauen. & Memortij. Item Comes Artesij. Nec alij talia arma portant, nec portare debent, nisi sint ex prosapia regali, & descenderint aliquo modo ex progenie regali.

Aduerte tamen, quod omnes domus à stirpe regia masculina descendentes signatæ & differentias, characteres & accidentia continentes in armis suis, vt supra visum est, cum eis differant, sunt separatæ: quia cum in armis sit quædam differentia siue signum, per quam, seu quod cognoscitur & dignoscitur ab armis vnius ab armis alterius: imo denotat separationem, & diuersitatem, vt *in l. quod si neque. in §. materia. ibi; quas empt. signasset. ff. de peric. & commo. rei vend.* & illud signum demonstrat aliquid præter id, quod in se est, scilicet domum in quibus apponitur & dicitur quoddam accidens, quod per se non stat, vt *in leg. pacta. ff. de contrah. empt. & in l. Valerianus. ff. pretor. stipulat. & in d. §. materia.* cum igitur differant, sunt separatæ, *vt in cap. susceptum. in fin. de rescrip. lib. 6. & in l. fina. ff. de calumniat.* & plene de materia per Guil. de Monteferrato *in tract. de successione regum. in secundo dubio. num. 7.* 11

Reperio tamen quod domini de Turnone de Delphinatu, licet non sint principes, nec de Principibus Franciæ, portant & habent arma bipertita, & in media parte campi à parte dextra habent leonem ardentem, quæ sunt arma Troiæ, in altera vero parte sunt lilia seminata, quæ sunt arma Franciæ, vt refert Ioan. le Maire *in illustrationibus Galliæ. lib. 3. cap. incipiente, touchant la cité de Troie.* Ex quo constat eos esse ortos à nobili, & antiqua progenie, scilicet à Troianis, vt ibidem dicitur, & describitur, etiam præsumendum est, quod dicta lilia à regibus Franciæ eis concessa fuēre: quod an fieri possit, supra videre potes *in 44. conclus.* 12

Similiter Florentini habent pro armis, & insignibus suis vnum lilium, quæ arma (vt legi) habent ab anno Domini 1265. & eisdem tunc donata sunt à Carolo, tunc Comite Andegauensi, Prouinciæ, & Cenomani, fratre diui Ludouici Francorum regis; tum quia benigne receptus in eorum ciuitate; tum quia sibi fauerent, dum iter faceret vna cum exercitu copioso ad Siciliam, causa dicti regni adipiscendi, quod sibi donauerat Vrbanus IV. Papa: quia detinebatur à Naufredo hoste, & persecutore ecclesiæ Romanæ. Florentiam tamen denominauit (vt legi) Carolus Magnus Francorum rex à liliorum floribus Francorum insignibus. 13

QVinquagesimaseptima conclusio. Excellentia armorum etiam denotatur, & designatur ex concessione principis primæua, ratione officij aut dignitatis, de quo supra *in 26. conclus.* vt fuit in Carolo Magno, qui cōstituit, creauit, & ordinauit XII. pares Franciæ, & vnicuique dedit & attribuit arma propria, ratione paritatis, vt in paribus viris ecclesiasticis, quibus concessit, vt in armis eorum vterentur liliis aureis: Maxime quinque paribus ecclesiasticis habentibus campum armorum eorundem azureum, cui adaptari possunt lilia aurea: sed quia campus armorum episcopi Beluacen. vnus ex sex paribus ecclesiasticis est aureus in quo non possunt adaptari lilia aurea, ne sit metallum supra metallum, alias falsificarentur arma

ma eiusdem, ideo non habet aliqualia, prout archiepiscopus Rhenensis, & cæteri alij episcopi pares Franciæ.

Cæteris vero paribus Franciæ, scilicet sex laicis dedit & concessit ipse Carolus Magnus arma etiam distincta, & separata, vt tandem cognoscerentur, & distinguerentur inter eos ratione paritatis.

1 QVinquagesimaoctaua conclusio. Primo enim duci Burgundiæ (cui nomen Saxon erat) dedit pro armis suis in campo azureo vnam cotissam auri ex tribus petiis, seu partibus separatis, & diuisis cum vna cordatura ex rubeo, quæ in vulgari nostro dicuntur, *à vne cotisso dora troys piecis borde de gueulle*, vt asserunt nonnulli. Et hæc prædicta arma semper soliti fuerũt portare duces Burgundiæ ratione ducatus Burgũdiæ existentis de paritate. Imo qui in ipso ducatu vtuntur prædictis armis, præsumuntur, & vt audeam dicere, dicuntur esse de prosapia ducum Burgun. sicut est videre in illis de Monteacuto, qui talia arma habeant, cum aliquali tamen distinctione.

Nonnulli tamen alias mihi retulerũt, quod ista bordatura (vt ita loquar) nõ debet apponi in armis principalibus ducis Burgũdiæ, eo quia bordatura est quędam diminutio ab armis principalibus. Et ideo cum nulla alia reperiantur apud nos similia, quæ sint principalia alicuius principatus, videtur quod talis bordatura seu circumpositio ex colore rubeo nõ debeat in eisdem armis apponi, sed quod fuit quædam additio in armis alicuius descendentis è domo ducum Burgund. ad denotandum differentiam inter principalia arma domus ducis Burgund. quæ debent esse plana, & descendentis, puta secundogeniti.

2 Sed quicquid sit, ego credo quod arma ducis Burgund. quæ habuit & habeat Saxon dux Burgun. tempore ipsius Caroli Magni Franciæ regis, erat Cotissa sex petiarum ex auro, & azureo æqualiter partito in campo rubeo. Et istud mihi magis videtur consonari veritati.

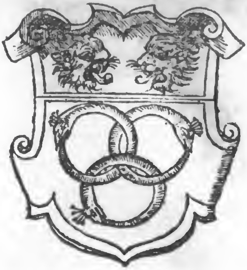
Et ista arma sunt, & competunt duci Burgun. non ratione originis, sed ratione paritatis seu dignitatis, cum sit primus par Franciæ, & pariũ decanus. Et ideo videretur, quod descendentes ex eis non deberent vti talibus armis, saltem nisi primogenitus ducis, si sicesset, quod essent donata ratione dignitatis, seu paritatis Sed potius videtur dicendum, quod sint arma patriæ seu principatus Burgund. & quod principes Burgundiæ etiam ante tempora Caroli Magni talia arma portabant. Et istud credo verius.

3 Nos vero Hedui habemus nunc à tempore ducũ Burgun. in armis nostræ ciuitatis Heduensis pro capite scutum seu arma ducatus Burgund. ad denotandũ nos Heduos velle esse subditos principi, & illi subijci & obedire. Cum in signum superioritatis sint superposita arma principis prout supra dixi *in conclus. 25. quæ incipit licet vasallus habeat arma, &c.* & pro parte inferiori habemus leonem rubeum in campo aureo.

Audiui tamen à maioribus nostris, quod alij Hedui vtebantur pro armis ciuitatis, capitibus aprorum nigris in campo aureo: & hæc ante tempora Philippi le Hardi ducis Burgundiæ. Licet tamen ante aduentum Christi vterentur aliis armis, vt statim dicam.

Nam eo tempore, quo ciuitatis Heduorum erat principalis ciuitas, & caput Celtarum, & quo Druides regnabant, & ipsi Hedui principatum fere totius Galliæ obtinebant capite armorum eorundem ipsi Hedui habebant duo capita leonum aurea, in campo aureo, & in inferiori parte habebant in campo rubeo tres angues argenteos, in modum trium annulorum, seu circulorum inter se colligatos, & reuolutos habentes & ponentes in ore eorum caudas cum tali rotunditate, quod erant in gyrum, seu in figuram nobis, prout sequitur,

Antiqua Heduorum Insignia.

Leoninarum faucium ac serpentium disticha Apostrophe.

Non Drius Herculeo finxit pro pignore vinctas,
Hedua vincta stetit, vincta soluta ruit.

Fuerunt & tunc temporis multi ex Heduorum confederatis, qui anguibus vtebantur maxime Bibractenses qui erant ex vrbe Bibractis, quæ erat vrbs Heduorum, & de clientelis eorum & habebant in campo azureo duos angues argenteos in medio simul colligatos, & viperinis orbibus se implicantes in modum laquei amoris, *d'vn lacz d amours*, Gallice, & capita eorum eleuata quasi simũl colligata curuantia à capite vsque ad colligationem, & à colligatione media vsque ad finem campi partis inferioris caudas longas, tenues, pendentes, & in fine retortas, & in medio à quolibet latere prædictorum duorum anguium, duo capita aurea leonum, vt infra patet.

Insignia Bibracteorum.

Insignis huius ad Heduos disticha Apostrophe.

Augustudineis cognatos anguibus angues
Cerne, Bibracteam dum liquet esse fidem.

Druides vero Heduorum, qui tunc habitabant in
5 quodam loco, hodiernis temporibus mons Druidum dictus, distans à nostra ciuitate Heduensi per vnum milliare, vbi adhuc restant vestigia loci habitationis eorum de quo latius infra dicam, *in vltim. part. in 17. & 59. consid.* vtebantur pro eorum armis anguibus in campo azureo: habebant enim in parte superiori tamum visci quercu et *vn gramtaul de gurg de chasne* & in parte inferiori vnum cumulum paruorum anguium, seu serpentum argenteorum, quasi nunc nascentium, qui vulgo dicuntur *couchée de serpens d'argent*, vt hac forma seu pictura demonstratur.

Augustudunienſium Druidum insignia.

Anguium & visci ad eosdem apostrophe disticha.

Quærimus in omnes Druidu insignia casus,
Anguinum visco relligione subest.

Alexienses etiam tunc habebant arma seu insignia, in quibus erat bos aureus in campo viridi, exiens de nube argentea.

Alexienſium insignia.

Effigiati bouis apostrophe disticha.

6 *En Deus ista suo posuit monumenta popello.*
Cui statuit sedes, nomina cuique modus.

Sed non mihi videntur habere apparentiam veritatis prædicta arma Alexiensium; cum Hercules Lybicus, qui Alexiam construxit, pro insigni & armis vtebatur leone magno rubeo radente, & coronato, vt refert Io. de Maire *in illustrationibus Galliæ lib. 1. c. 11. in fi.* post Io. Annium *in 7. libr. Commentariorum ad Berosum.* Vel potius dicerem, quod Alexienses etiam serpentibus sicut Hedui, & Bibractenses in armis eorum vti solebant, cum Hercules dictus anguifer, serpentarius, anguitenens siue ophiuchus.

Insequendo vero modum Heduorum, & tanquam 7
ciuis & alumnus huiusce ciuitatis, balliuatus, & diœcesis Heduensis, pro armis habeo leonem, & eo in eisdem vtor, sed diuersimode. Quoniam in armis nostræ ciuitatis est rubeus in campo aureo, vt supra proxime dixi. ego vero eum bipartitum habeo, scilicet in parte superiori aureum in campo azureo, & in parte inferiori pro alia media parte, azureum in campo aureo, habentem per medium vnum filetum argenteũ; & in dicta parte superiori rapientem seu radentem super mola molendinaria argentea, & super illa cum rapacitate transeuntem.

Et non mirum, si leonem assumpsi in armis, cum 8
tanquam Heduus insequor naturam Heduensium, qui habent tertiam leonis faciem pro horoscopo suo, quæ est Martis, sed leo solis totus est domus, & sol ascendens significat, quod leonibus delectantur, eosque pingunt in vexillis, tesseris, pistromatibus, aulæis, & id genus, vt iam dixi *in Commentariis nostris super proœmio consuetudinum ducatus Burgun. in glos. Messire Ferry de Clugny.* vbi cœlestes influxus siderum ciuitatis Heduensis describuntur.

Prosequendo tamen principale nostrum intentum post arma ducatus seu ducis Burgund. sunt arma ducatus Normandiæ, quæ sunt in campo rubeo duo leopardi aurei. & est secundus dux in regno par Franciæ, secundum institutionem regis Caroli Magni.

Et maior videtur in Normandia, qui habet leopardum pro armis suis in campo rubeo, cum aliqua tamen distinctione, puta aliquo addito, vel diminuto. Si tamen aliquis filius regis Franciæ haberet nunc ducatum Normandiæ pro appanagio, pro armis vteretur principaliter, & in parte dextra in quartelato, seu quartipartito superiori, & inferiori à sinistris liliis aureis cum aliqua differentia à corona regia, & in parte sinistra superiori, & dextra inferiori ratione dignitatis & officij (quia par Franciæ) vteretur armis ipsius ducatus, scilicet duobus leopardis aureis, aut vno tãtum, cum aliquali discrepantia, vt dictum est supra, aut per bordaturam, bendam, aut alia, vt infra dicetur. Et quando talia arma accrescant filiis regum Franciæ, cum dignitatibus, vide Guil. de Monte fer. *in suo tracta. in successione Regum, quæst. 2. ibi; & descendendo ad aliam partem huiusmodi dubij, an arma eidem Francisco accrescant.*

Post istum ducatum etiam est alius ducatus (cuius dux erat de paribus Franciæ in ordine tertius) qui dicitur ducatus Aquitaniæ, & habet pro armis suis in campo rubeo leopardum aureum, de quo dicendum est, vt de præcedenti. Item similiter dicendum est de tribus comitibus secularibus paribus Franciæ videlicet de comite Flandriæ, qui habet in campo aureo leonem nigrum.

Et de comite Campaniæ, qui habet in campo azureo potentiam contra potentiam auream, *potence contre potence d'or*, Gallice, cum benda argentea.

Item de comite Tholosano, qui habet in campo rubeo

rubeo vnam crucem auream, & supra illam aliam crucem rubeam.

Ex prætactis infertur, quod habentes aliquid de dictis armis in patria post arma Principis, illa sunt principaliora, & ipsi dicuntur excellentiores &, digniores: & sic consequenter secundum quod approximantur maioribus, maiores reputantur. per gloss. notabilem *in dict. §. aliam. Instit. de bonor. possess.* & magis honorari & priuilegiari debet, vt *d. l. vnica. C. de praepositis laborum. lib. 12.*

10 Sunt & fuerunt plures alij principes in Gallia, habentes alia arma antiqua ratione & ex causa antiquitatis eorum domus & familiæ, vt illi de Fuxo, qui dicebantur comites Fuxi, *de foyx* Gallice, & habebant pro armis suis in scuto quartelato, seu quadripartito in prima parte superiori & vltima inferiori ex auro duas vaccas rubeas itinerantes, seu transeuntes, & in aliis duabus partibus palos aureos & rubeos.

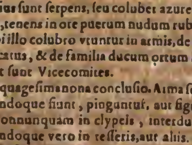
Et sic nobiles, qui in dicto comitatu vtuntur pro armis suis, aut vaccis rubeis, aut palis prædicti coloris magis approximari, seu attinere videntur domui illius principis, quam alij, & sic maiores censendi sunt.

11 Etiam comes Arminiaci scutum quartelatum argenteo & rubeo, pro armis gestare solebat, cuius scuti prima pars superior, & vltima inferior erant argenteæ cum duobus leonibus azureis. Aliæ autem duæ partes scuti erant rubeæ, cum duobus leoperdis leonatis. Ex quo qui adhuc illis, aut aliqua potestate contenta in illis vtuntur, maiores & honoratiores aliis in illo loco esse dicuntur.

Sic etiam in ducatu Mediolanensi, vera & antiqua arma ipsius sunt serpens, seu coluber azureus in campo aureo, tenens in ore puerum nudum rubei coloris. Et qui ibi illo colubro vtuntur in armis, de primorib. illius ducatus, & de familia ducum ortum habere dicuntur, vt sunt Vicecomites.

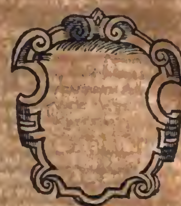
QVinquagesimanona conclusio. Arma seu insignia quandoque fiunt, pinguntur, aut figurantur in scutis, nonnunquam in clypeis, interdum in parmis, quandoque vero in tesseris, aut aliis. Sed fiunt scuta diuersis modis, aliquando in forma trigonali, triquetra seu triangulari, quæ tribus lineis constare videtur, vt fiunt magis communiter apud nos hoc modo.

Licet videatur, quod scuta fieri debeant in forma rotunda ad modum scutellæ, quæ fit rotunda, & concaua; vnde videmus, quod moneta aurea, quæ est rotunda, in qua imprimuntur arma principis, dicitur & vocatur in vulgari numero *scutum.* quia est rotundum & olim arma (vt videre est) nullibi fiebant, nisi prius facta rotunditate, in qua introp ingebantur, & scuta armigerorum quibus se defendunt, fiebant antiquitus, & adhuc vt plurimum fiunt rotunda, ideo in Gallico dicuntur *rondelles*, & sic fiunt orbiculata.

Quandoque vero fiunt non rotunda, sed ex vtroque latere recisa: ita quod nullus angulus videri potest, vt summum infimumque eius latus medio pateat, & dicitur ancile.

Alij describunt aliter ancilia scuta, & dicuntur secundum eos, quæ oras, id est, extremitates habent in similitudinem labiorum seu cubiti, in quo est decens flexura, seu curuatura brachij.

Fertur regnante Numa Pompilio breue scutum de cœlo lapsum, quod pestilentiæ remedium fuit, quo ciuitas laborabat tunc: de quo Ouid. *lib. 4. Fast.*

Ecce leui scutum versatur leuiter aura,
Decidit: à populo clamor ad astra venit.
Et libro quinto:
Atq; ancile vocant, quod ab omni parte recisum est,
Quaq; oculis spectes, angulus omnis abest.

Consulti deinde aruspices responderunt ibi futurum totius orbis imperium, vbi scutum illud seruaretur. Licet alij dicant vnam editam vocem de cœlo de hoc, quo accepto responso, & honoris gratia, & quo idem tutius seruaretur, ne ab hostib. surripi, seu internosci posset, Numa Pompilius duodecim alia ad similitudinem cœlestis illius à Mamurio fabricari iussit, quæ fuere in templo Martis reposita. Et cum duodecim sacerdotes ex patriciis spectatissimos iuuenes Numa ipsi Marti Gradiuo delegisset, illisque dedisset insignia, tunicas pictas, & super tunicas æneum pectori tegmen, iussit ipsa cœlestia arma, quæ *ancilia* nominauit, suspensa collo ab illis per vrbem portari, cum saltu atque tripudiis carmina decantari: & Salij dicti sunt à saltu: Vnde Ouid.

Iam dederat Saliis à saltu nomina dicta,
Armaq; & ad certos verba canenda modos.

Hi autem Salij omnes iactatores quidam erant & laudatores armatorum deorum.

Nec hoc beneficio diuino soli Romani potiti sunt, sed & Franci, qui habent sua arma cœlitus demissa, quæ sunt lilia: & etiam vexillum, seu signum militare, quod *Auriflammam* vocant, de quibus Gaguginus *super Gestis Francorum lib. 1. in vita regis Clodouei*, ita refert: *Non prætereo adducere quod nullo certo autore, sed perseuerante ad hanc meam ætatem fama, vulgatum accepi, fuisse regibus Francis bufones tres, nobilitatis quidem insigne, sed Clodoueo Christiano sacris hortatu Clotildis Burgun. eius vxoris Christiana initiatio demissum cælo esse id, quod nunc reges gestant lilia aurea, quibus subest cœli serens color, quem azureum Franci dicunt.* Huius mirali fons restis ab incolis ostenditur, qui prope diui Bartholomæi monasterium (quod *gaudium vallis* appellatur) habitans: de quo scuto amplius *infra in 5. par. in 51. consid.* Traditum est quoque pānum sericeum rubrum instar signi militaris quadratum, miro fulgore splendentē, diuinitus esse exceptū, quo in expeditionibus contra fidei Christianæ hostes pro signo Frāciæ reges

vterentur, huicque vexillo nomen *Auriflammam* hactenus permansisse, diuque à Dionysianis cœnobiis asseruatum esse. Sed abutentibus signo aduersus Christicolas regibus illud euanuisse. Alterum tamen non dissimili forma instauratum esse, quod ab episcopis & loci abbate consecratum inter sacra asseruatur. Sunt tamen, qui hoc cœleste beneficium Carolo Magno collatum fuisse contendunt. Sed hactenus de his, ad ancilia reuertamur, quæ forte his modis fieri potuerunt.

Quandoque etiam fiunt in forma quadrangulari, seu tetragone, & fiunt in modum tesseræ. Cum *tessara* Græce, Latine *quatuor* dicitur vnde certè id dicitur, quod omni ex parte quadratum est.

Nonnunquam etiam apponuntur arma in clypeis, prout fecit Dauid, qui fecit turrim ex qua pendebant mille clypei omnis armaturæ fortium: vt habetur *Cantic* 4. Vtinam possem scire differentias illorum & quorum fuerint: & credo quod fuerunt insignia & arma mille magnatum, tam parentum, quam amicorum, aut sibi subditorum, quæ posuit in mille clypeis pendentibus ex dicta turri: & sufficeret mihi habere sensum literalem, in quo explicarentur arma seu insignia cuiusque clypei, & relinquerem sensum moralem, allegoricum, & anagogicum dominis Theologis. Et licet multos interrogauerim de his, pro certo tamen omnes ignorant, & dicunt, quod nunquam fuit talis turris materialis: quod non credo, cum de ea non fuisset facta mentio ad comparationem alterius. Nec istud est mirum. Nam *teste Plin. lib. 35. cap. 3.* Ap. Claudius, qui consul cum Seruilio fuit suorum clypeos in sacro vel publico priuatim dicare primus instituit. Posuit etiam in Bellonæ æde maiores suos, placuitque in excelso spectari, & titulos honorum legi. Decora res, vtique si liberorum turbæ paruulis imaginibus seu nidum aliquem sobolis pariter ostendant. Quales clypeos nemo non gaudens fauensque aspicit. Post eum M. Æmilius collega in consulatu Q. Luctatij, non in basilica modo Æmilia, verum & domi suæ posuit: id quoque Martio exemplo. Scutis enim, qualibus apud Troiam pugnatum est (vt infra etiam dicitur) continebantur imagines (vnde & nomen habuere clypeorum) non vt peruersa Grammaticorum subtilitas voluit à cluendo plenam videlicet virtutis faciem reddi in scuto cuiusque, qui fuerit vsus illo. Pœni ex auro factitauere & clypeos & imagines, secumque in castris tulere. Certe captis eis, talem Asdrubalis inuenit Q. Martius Scipionum in Hispania vltor. Isque clypeus supra fores Capitolinæ ædis vsque ad incendium primum fuit. Maiorum quidem nostrorum tanta securitas in ea re annotatur, vt L. Manlio, Q. Fuluio consulibus, M. Aufidius tutelæ Capitolij redemptor docuerit patres, argenteos esse clypeos, qui pro æreis per aliquot iam lustra assignabantur. hæc Plin.

Clypei autem sunt maiora scuta, & pedirum tantum, vt docet Seruius. Scuta equitum vnde Liu. *lib. 6.* Clypeis ante Romani vsi sunt, deinde postquam stipendiarij facti sunt, scuta pro clypeis fecere: dicti clypei, quod celent totum corpus, & possunt dici in vulgari, *targe ou espauiorr.* vel à glypo, & melius, id est, sculpo deriuatur, quasi glyptos, hoc est, sculptus. Scuta enim, qualibus apud Troiam pugnatum est, continebantur imagines, vnde & nomen habuere clypeorum, vt testis est Plin. loco præallegato, & fiunt sub quacunque figura.

Vmbo vero dicitur media pars clypei eminentior, licet quandoque pro toto. Parma vero scutum rotundum dicitur, quod è medio in omnes partes sit par. &

est breue, quo pedites & expediti milites vtebantur, apud nos dici potest, *bouclier*: Pelta vero scutum breuissimum in modum lunæ iam mediæ, alias vero, & aliter fieri possunt scuta sub diuersis formis, vt inferius patet.

Sexagesima conclusio. Arma pinguntur & fiunt aut ex metallo, aut ex coloribus, au ex pennis, *de pennes* Gallice, secundum Armoristas. Et quantum ad metalla, tantum sunt duo, ex quibus depinguntur & effiguantur arma seu insignia, aurum scilicet & argentum quæ pinguntur in coloribus aureis, seu flauis, & albis, & sunt alij quatuor colores, primus quem azureũ vocant azur, secundus est rubeus, gueules, iniopis, sinoble, & alij sinople, qui est viridis coloris: tertius & quartus est niger, qui dicitur sable, & de his omnibus sex fit vnus alius color mixtus, qui in armaria dicitur purpureus. Sunt & in armaria duæ pēnæ, scilicet hermines, & vair, & à nonnullis balius color dicitur, & de vno quoque in conclus. seq. dicam.

Aduerte tamen prius ad vnum, quod aurum secundum Polydorum Virgilium *de inuentoribus rerum, lib. 2. cap 19. in princ.* vt Plinio placet, Cadmus Phœnix ad Pangæum montem inuenit, secundum alios Thoas, & Eaclus in Panchaia, aut Sol Oceani filius. Argentum vero Erichthonicus Atheniensis aut Ceacus. Sed magis placet Polydoro ad Pangæum montem Thraciæ hæc metalla primum inuenta fuisse, cum ibi, teste Herodoto *lib. 7.* aurum & argentum maximè abundant.

Colores vero primum inuenit Cleophantus Corinthius, secundum Polydorum *eo. lib. cap. pen. circa fi.* Et de excellentia colorum scribitur *infrà in vlt. part. in 93. concl.*

Sexagesimaprima conclusio. Ex metallo, quod aurum dicitur, quia preciosissimum est, fit color aureus, qui est nobilior cæteris respectu rei, quam repræsentat secundum se. Per eum enim repræsentatur lux. Si quis vellet figurare radios solis, qui est corpus magis luminosum: hoc non posset congruentius facere, quam per radios aureos. Constat autem, quod nil luce nobilius, *epistola inter claras. C. de sum trin. ibi: nihil est, quod lumine clariore præfulgeat. & auth habita. C. ne, filius pro patre, ibi: totus mundus illuminatur.* Et ideo in sacra pagina pro re maximæ excellentiæ figuratur, vt Matth 7 *Fulgebunt iusti sicut sol.* & Matth. 23. *Resplendet facies eius sicut sol.* & propter eius nobilitatem nulli licet portare vestes aureas, nisi princip. *l. 2. C. de vestib. oloberis & auratu. lib. 11.* & habetur Psal. 44. *Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato circundata varietate.* & paulo post: *Omnis gloria eius filiæ regis ab intus in fimbriis aureis circumamicta varietatibus.* 1

Vnde secundum Isidorum aurum dicitur ab auro 2

id est,

id est, splendore, vt dicit *lib.16.c.17.* vel habetur de natura rerum, quod aurum est in corporibus, sicut sol inter stellas. Sol autem dicitur rex stellarum, & lumen earum. Sic aurum est rex corporalium rerum, & mensura omnium. Et plene de eius excellentia ponit Gul. Benedicti *in sua repet. cap. Rayn. in verb. duas habens filias à num.110. vsque ad num.170 de testam.* & dicam *infra in 5.part. in 31 conclu. & in fin. d. part. num.95. consid.* Et hoc metallum seu hic color inter planetas significat solem, assimulatur topazio: qui est lapis preciosus, & in rebus mundanis figurat diuitias. In ætatibus denotat adolescentiam à 15. ann. In virtutibus Theologalibus, fidem, sapientiam, fidelitatem, & multas alias, quæ declarat ipse G. Benedicti *in loco supra alleg.* Et refert Cælius *lib. suarum antiquarum lectionum. 4. cap. 24. in fin.* aurum esse sapientiam, argentum vero naturalium notitiam. Porro, inquit, illud autem est omni censu maius, quo ab Hebræis Ægyptios fuisse spoliatos, sanctæ produnt litteræ. Etenim sic auri nomine Christianæ veritatis assertores diuinorum cognitionem intelligunt. Vt argentum symbolice scientiam rerum à Deo conditarum signare tradunt. Porro in Apocalypsi Ioannes Theologus & diuinitatis intimus, & sine pari contemplator, ac, vt sic dixerim, à secretis, vbi aurum ignitum cẽset emendum, non aliud, quam ipsum hoc intelligendum prudentibus reliquit. Sed & magicum illud aurum infanti oblatum Christo, non aliud (vt opinatur Cælius) habuerit sensum pro quo allego text. *in cap. legimus. ver. magi quoque 37. distinct.* & ibi Arch. qui ait, quod in auro ostenditur regis potentia, & inter dies dominicam diem, atque vt finiam, inter alia aurum cunctis corporibus nobilius est, & rex eorum ac dominus: quia nec terra, nec aqua, nec aëre, nec igne corrumpitur aut minuitur, nec comburunt illud sulphura, quæ alia non comburunt corpora. Natura quippe eius & complexio recta est, ex qua maxime in hoc denotat, & figurat constantiam. Hæc sunt ex quibus laudantur homines gestantes talia arma.

SExagesimasecunda conclusio. Inter colores in cõpositione armorum accipimus pro secundo metallo argentum, quod *argyrion* Græce dicitur. vnde argyraspitas dicimus eos, qui argentata scuta ferunt, sicut chrysaspitas ab aureis clypeis. Lampr. Alexan. Imper. Rom. non solum fecit chrysaspitas, sed & argyraspitas, per quod argentum repræsentatur color albus seu candidus, per quem figuratur aqua, quæ est post aerem nobilius elemẽtum: eo quia in armaria approximatur rebus lucentibus, seu magis appropinquat luci, vt dicit Bart. *in tract. de armis. in 5. colum.* & omnes colores suscipit, & non suscipitur ab aliis. *l.3. C de vestib. olob. lib 11.* & denotat victoriam, ex quo triumphantes vestiri debent indumentis albis, vt dixi ante *in 59. concl.* vnde sancti, qui per fidem vicerunt, visi fuere à Ioanne stantes ante thronũ in conspectu agni amicti stolis albis, *Apoc.7.* Et Christi vestimenta in eius transfiguratione facta sunt sicut nix, *Matth.17. Mar. 9. & Luc 9. in c. quod quidam. 1 q. 7.* Et cum hoc significat puritatem & innocentiam. & habetur *Matth vlt.* vbi dicitur de Christo, quod apparuit in resurrectione in vestimentis albis vt nix, vt purus, innocens, & victor, & *Ioan. vlt. c.* dicitur, quod Maria vidit duos Angelos in albis, sedentes in monumento, vbi positum erat corpus Iesu. & *Actor. 10.* dicitur, quod angelus stetit ante Petrum in veste candida.

Nec prætereundum argentum, autore Plinio, quã auram militaribus signis fuisse familiarius, quod longius fulgeat. Et licet alius color sit nobilior; tamẽ ponitur hic pro secundo, eo quia est metallum, ex quo non videntur arma esse beneconuenientia imo falsa, nisi sit in scuto armorum vnum ex metallis, prout statim dicetur.

Hic color comparatur conchis, volonibus, margaritis exluminatis, hoc est perlis, quæ sunt lapides preciosi. Denotat infantiam à 7. annis vsque ad 15. comparatur lunæ, denotat spem, in eo figuratur dies lunæ, & in complexionibus significat hominem phlegmaticum, denotat integritatem. Nam solus hic color sincerus, candidus, purus & minime inquinatus est. Item & per argentum eloquentia designatur. *c. legimus. ver. legitur 37 dist.* de quo *in praeced. consid.*

SExagesimatertia conclusio. Color rubeus, qui figurat ignem, qui est super alia elementa, & nobilius elementum est, & corpus post solem secundario luminosum, & propter eius nobilitatem nulli licet portare vestes compras seu tinctas cum colore, *vt l.2. 4.5. de vestib. olo. lib. 11.* vbi expresse dicitur, quod dictus color est nobilior aliis.

Hic color rubeus multos colores comprehendit, scilicet sanguineum, croceum, aureum, austrinum, fuluum, flauum, rubidum, phœniceum, rutilum, luteum, spadicum. Hi enim colores rubei seu russi coloris sunt, vt acuentes eum, quasi incendentes, aut cum colore viridi miscentes, aut nigro infuscantes Cæl. *lib. 1.* Sed cum aliter rubeat ignis, aliter sanguis, aliter ostrum, aliter crocum: has singulas russi varietates Latina oratio singulis propriisq; vocabulis non demonstrat, omnia ista significat vna ruberis appellatione.

Hic color æquiparatur lapidi pretioso qui dicitur rubeus *rubu* Gallice, significat audaciam, altitudinem, virilitatem, in homine à 35. annis vsque ad 50. æquiparatur Cholericis, denotat charitatem. Marti comparatur & diei Martis. Alij dicunt diei sabbathi: de quatuor elementis igni: de duodecim signis Arieti, Leoni, & Sagittario.

SExagesimaquarta conclusio. Tres colores supradicti multum placent, & sunt commendabiles in armariis, quoniam, vt habetur *Cantic.4.* Dilectus meus candidus, & rubicundus, caput eius aurum optimum. Ecce ergo quomodo inter colores aurum est preciosius, & debet esse in superiori loco, scilicet capite, vt dixi supra *in 61. conclus.* Sed an color azureus sit præferendus argenteo seu colori albo, vide *in conclus. sequentib.*

SExagesimaquinta conclusio. Nobilior color post rubeum est azureus, qui forte cœruleus dicitur. Per eum enim figuratur nobilis aer, qui est corpus transparens, & diaphanum, & maxime receptiuum lucis, & est elementum sequens post ignem nobilius aliis. Vnde prædicti colores propter id, quod repræsentant, dicuntur nobiliores.

Comparatur iste color Sapphiro, qui est lapis preciosus habens multas virtutes, & singularitates in se, de quibus per G. Benedict. *in sua repet. cap. Rayn. in verb. duas habens filias, nu. 114. & 215. de testam.* & dicam infra *in 5. p. art. in 22 consid.*

In virtutibus vero denotat pulchritudinem, castitatem, humilitatem, sanctitatem, & deuotionem, vt dicit ibi Guil. Benedicti: & puritatem à 15. annis vsque ad 25. Æquiparatur sanguini, seu homini sanguineo. Figurat Iouem tanquam sit color cœli, & denotat iustitiam. Hæc omnia sunt dilucidanda in laudando aliquem in armis suis. Alij aliter dicunt in metallis, & complexionibus capias diuersitates secundum varietates morum hominum. De colore tamen azureo, & eius excellentia scribit Ioan. Ludou. Viualdus *in suo*

tract. de vita animæ sensitiuæ. art. de laudibus ac triumphis trium liliorum Franciæ. q. 1. & Guil. Benedict. in sua repet. c. Rayn in verb. duas habens filias num. 113. vsque ad num. 114. vbi dicit, quod prædicti tres colores, scilicet rubeus & aureus sunt nobiliores colores in armariis & insignibus.

SExagesimasexta conclusio. Color niger est infimus prædictis: quia magis appropinquat tenebris, ex quo per contrarium colores, qui magis appropinquant luci, sunt nobiliores, vt dicit Bart. in d. tract. de armis. quoniam, vt dicit Arist. in lib. de sensu & sensato Colores sunt aut magis aut minus nobiles. secundũ quod magis appropinquant albedini aut nigredini, ex quo sequitur quod color niger est infimus ab aliis omnibus, & niger proprie fuscus dicitur: est enim contrarius albo per translationem tamen quandoque ponitur pro malo: vnde Iuuen. *Nigrum in candida vertunt.* Solebant enim prisci quod bonum, & laudabile erat creta, vel a balnea notare. contra, quod turpe fuisset, nigro signabant: vnde Persius;

Quæcunque sequenda forent, & quæ vitanda vicissim,
Illa prius creta mox hæc carbone notasti.

Et dicitur in Commento Valerij Maximi. *in tit. de his, qui ex inimicis coniuncti sunt amicitia. super c. 1.* vt color niger tristem, ita candidus lætum facit. Funesti homines atra, hoc est, nigra veste induuntur, quæ sine dubio tristitiam representat contra dignitates petentes candidati erant, id est, candida veste induti. dicitur tamen *Cantic. 5.* quod ad laudem virginis Mariæ intelligi potest: Comæ eius sicut elatæ palmarum, nigræ quasi coruus. Nam ibi *Cantic. 1.* habetur. *Nigra sum, sed formosa.* Ad hæc faciunt dicta *in 7. concl. super ver. & licet color niger.* Hic enim color assimilatur adamanti, *à vn diamant*, qui est lapis preciosus, & significatur per hũc colorem melancholia simplicitas & decrepitas, seu mors, & inter planetas denotat Saturnum, inter virtutes prudentiam, inter dies diem Veneris, inter metalla ferrum, ex quo conficitur nigrum, inter elementa terram: hinc est, quod in armaria dicitur sabulum, quod armaristæ vocant *sable.*

SExagesimaseptima conclusio. Ex quo viridis color non multum participat de nigro, non est ita infimus, sicut color niger, licet non sit ita nobilis, sicut alij colore: præter nigrum. Tamen, vt quidam volunt, quia non numeratur inter quatuor elementa, est minus nobilis color: sed solum significat ligna, prata, plantas, campos, arbores, herbásque viridantes. Comparatur lætitiæ, & iuuentuti, & est similis smaragdo lapidi precioso. Et dicitur à vigore, vnde dicimus virides plantas, quæ nondum aruerunt, & in vigore suo sunt, & quoniam in his herbaceus color est, eum etiã colorem viridem dicimus. Hic color in armaria dicitur *synoble*, seu *synople.* Apud nos significat in virtutibus honorem, amorem, amicabilitatem, & seruitium. Ex planetis Venerem: ex metallis argentum viuum, ex quo fit color viridis, ex ætatibus iuuentutem à 35. annis, ex diebus diem Iouis.

Olim & tempore Iulij Cæsaris, quo Alexia vrbs florebat, non distans à nostra ciuitate Heduensi nisi per 25. milliaria, ipsi Alexienses habebant in eorum armis campum viridem, & in dicto campo erat bos aureus exiens de nube argentea, vt supra videre potes in figura armorum eorundem. Nunc tamen paucos videmus, qui talibus vtantur coloribus, & est quasi color, qui minus practicet inter colores, saltem in armis. Licet vt plurimum signa, quæ dicuntur *besans*, sint ex viridi colore.

Vnde domini de Triuultio, Mediola. vtuntur palis ex viridi contra palos aureos, & erant tempore quo residebam Mediolani arma domini Iacob. de Triultio, qui tempore suo fuit vir magnæ authoritatis in Italia, & magnam gessit administrationem pro rege Ludouico XII. in ipsa Italia, quo tempore erat illustris dominus Carolus de Ambasia magnus Magister Franciæ & Locumtenens generalis regius in dicta Italia, qui habebat pro armis tres palos rubeos in campo aureo, & sunt arma illorum de Ambasia.

SExagesimaoctaua conclusio. In armaria ex omnib. sex coloribus supradictis simul pro æquali portione mixtis fit alius color, qui vocatur *pourpre*, & forte dici potest purpura, & quidam tenent eum pro colore, quidam vero non: hac forte moti ratione, quod sub simplici comprehendatur mixtum, de qua ample per dom. meum Iason. *in §. omnium, num. 28 cum quinque seq. Insti. de act.* & si sit color, est minimus, & infimus inter alios, cum sit factus, & compositus ex aliis, & non habet virtuté nisi illam, quam accipit ab aliis; cum subrogatum sapiat naturam illius, in cuius locum subrogatur § *fuerat. ibi; merito. Instit. de act. & l. si eum. §. iniuria. ff. si quis cau.*

Alij vero tenent eum nobiliorem, quia de omnib. aliis participat, & communicat. & dicit Luc. de Pen. *in l. negotiantes. C. de exc. num. lib. 10.* quod purpura est color roseus nimium speciosus, dicta à puritate lucis, & fit ex prima tinctura conchilij, luceque ob nigram rubedinem, crocus ex secunda, & magis rubet, & cum sit tincta conchilio, nemo portare poterat, nisi esset princeps: & prohibebatur. Primus autem, qui eam portauit, fuit Tullus Hostilius.

De hac purpura eximio modo Hieronymus exemplificando testatur in sermone de assumptione beatæ Mariæ Virg. in lect. quæ incip. *Cogis me ô Paula, &c.* ibi, cum dicit, *ad Mariam autem cum venisset Spiritus sanctus, quasi ipsa lana cũ inficitur sanguine conchilij, vel muricis, vertitur in purpuram, versa est & ipsa sola salutatione in matrẽ.* Plura de conchilio & eius sanguine ponit Cassiodorus *lib. variarum epist. 1.* alleg. per Lucam de Pen. *in l. temperent. col. 2. C. de vestib. oloce. & auratis. lib. 11.*

Alij dicunt purpurã esse piscem ex conchatũ genere septem annis viuenté. Cógregatur verno tempore, mutuoque attritu lentorem quendam veluti ceræ emittit, sed nobilem illũ succũ ad tingendas vestes in mediis faucibus habet. Reliquo tempore fere sterilis cum vita succũ emittit, & ideo viuos capere oportet. Hinc purpureus color dicitur, qui nigrantis rosæ splẽdore sublucet: cæterorum omnium colorum gratissimus, & tingendis vestibus maxime expeditus, hinc purpureæ vestes dictæ sunt *Tyria* à loco, vbi purpura fit. Purpureus tamen niger color est præcipue de mari, quod ex altitudine nigrum accipimus. Virg. 4. *Georg.*

In mare purpureum violentior influit armis.

Inde purpurascit, id est, purpureum fit *Cic. lib. 1. Acad.* Quid mare nonne cæruleum, aut eius vnda, cùm est pulsa remis purpurascit? Amb. Quid igitur describam purpurascentes violas, candida lilia, rutilantes rosas? Sciendum autem est, vt Vitruuius inquit, quod purpura pro solis propinquitate colorem habet: Et puniceum quidem procreat Aphrica, id est, quasi violaceum colorem Tyros autem rubeum. Purpura in violæ colorem tendens, violacea dicitur.

Hic color denotat liberalitatem, abundantiam, & diuitias. Inter planetas Mercurium, inter lapides preciosos le balaim, qui *balagius* seu *berillus* dicitur, inter dies diem Iouis, inter metalla stannum, etiam per

pereum denotantur nubes, vt volunt aliqui armaristæ.

SExagesimanona conclusio. Arma sic fiunt, & componuntur: quia vt scutum seu campus scuti est de metallo, aut de vno ex coloribus supra nominatis, quando scutum non est bipartitum, nec quadripartitum seu quartelatum. Aut fiunt ex pennis, de Pennes quæ sunt duæ, Hermines, & varium Vair, vt de eis statim dicam.

Sed in his, quæ fiunt de metallo, aut coloribus, si scutum sit de coloribus, quod supra scutum erit, debebit esse de metallo. Si vero scutum sit de metallo, arma supra posita debent fieri ex coloribus, Ratio, quia nec metallum supra metallum, nec color supra colorem in armis seu insignibus poni debet: & ista est vniuersalis in armaria.

Quæ tamen fallit, & recipit limitationem in armis regis Hierusalem, in quibus licet scutum sit ex argento, tamen supra scutum est crux aurea potentiata cum 4 crosseris, seu cruciculis aureis. Sed ratio istius est. Nam cum Godofr. Bullo. victoriose terram sanctam recuperasset, fuit tunc conclusum, & ordinatum, & per se, suosque Principes strenuos, & consiliarios, qui aderant cum eo in ipsa victoria, quod ipse rex vteretur talibus armis, vt differrent à communi cursu aliorum: & vt multi cogitantes illa videndo, ad quod & cur ita fierent, & an essent falsæ, nec ne, scirent causam rei, & inquirerent quare sic portarentur, vt exinde memoria foret perpetua de tali victoria: vnde propter hoc non reputatur falsa, sed sunt vera, & quia princeps ita voluit, non est amplius disputandum, nec improbandum, quod fecit, ne crimine sacrilegij notari simus. *iuxta l.2. C. de cri. sacril.* Vbi autem alius portaret metallum supra metallum, aut colorē supra colorem, reputarentur arma sua falsa, vt dictum est.

SEptuagesima conclusio. De duabus pennis, *de deux pennes* Gallice, quæ sic nominantur in armaria, vna dicta est vulgariter *Vair.* hoc est varium, altera *hermines.* Vair vero habet quendam colorem, qui dicitur *Bleu*, & alium colorem album (quia ex argento & azureo fit.) Hermines est in modum albi & nigri (quia ex argento & nigro fit) sed magis participat de albo, quam de nigro.

Reperio, quod herma capitur pro statuis, & sigillis præcipue truncis, & quorum capita permutari possunt. Cic. ad Att. lib. 6. *Herma illi tui pentelici cum capitibus æneis, de quibus ad me scripsisti, iam nunc admodum me delectant.* Pro. in Alcibiade. *Id cum appareret, prius quam classis exiret, accidit, ne vna nocte omnes hermæ, qua in oppido erant, aenis deijcerentur, prater vnam qua ante ianuam erat.* Suidas dicit, hermas statuas dictas, quod plurimum Mercurij statuæ delinearentur. Hæ enim hermæ viriles statuæ ad propagandam defuncti memoriam sepulchris erigebantur. Solebant autem Romani Mercurij ac Mineruæ statuas coniungere gymnasijs, dicarique, quas *hermathenas* Cic. nominat. *Quod ad me de hermathena* (inquit) *scribas, mihi pergratum est, ornamentum Academia proprium mea, quod & hermes commune omnium, & Minerua singulare in fine eius gymnasij.* Et quomodo reges Alexandriæ & Pergami identidem, & Romani posuerunt imagines virorum literatorum in bibliothecis ad eorum memoriam, & decorem, vt earum specie ad virtutes, & literas magis incitarentur. vide Plinium *lib. 35. c. 2.* Et ista satis conueniunt his, quæ iam supradicta sunt *in 10. conclus.* de imaginibus, in quarum locum hodie sunt adinuenta arma. Sic & aliud genus armorum est in loco dictarum hermathenarum, prout forte sunt signa ista, quæ retinuerunt istud nomen vulgatum apud nos *Hermines.*

Et in armaria, quando arma sunt ex dictis pennis, non aliter nominantur, quam *hermines* simpliciter, aut *vair:* posito, quod in his sit tantum de vno suo colore quod de alio potest super his poni metallum, sed bene color: & tunc si sit alius color, debet dici variatū ex ipsis coloribus. & si ponatur puta benda fessa trabes, seu tignum, hoc est cheuronum aut aliud huiusmodi, prout infra dicetur, debet illud nominari, seu blasonari secundum eius colorem, vt infra patebit.

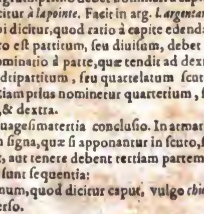
SEptuagesimaprima conclusio. Quando arma fiunt ex signis simplicibus aut ex varietatibus colorum, nobilior color poni debet in nobiliori loco. arg. *l. 1. C. de offic. præfect. vr. & l. potioris. C. de offic. rect. prouin. & l. 1. C. de cons. & non sparg. ab his. pec. lib. 12.* ita Bart. *in d. tract. de armis. ibi; circa secundum.* & ibi dicit, quod locus prior & superior est nobilior & dignior posteriore seu inferiore, *iuribus praal.* & dixi ample *supra in 14. considerat.* Nam qui prior est in ordine, dignior censetur. *cap. antiqua extra. de priuileg.* & quod digniora præcedant, & sint præponenda, facit *§. si iuncta gl. si. Instit. de iure natur. gent. & ci. & l. sancimus.* C. *de sacrosanct. eccles. & c statutum. §. 1. de rescr. in 6.*

SEptuagesimasecunda conclusio. Arma quandoque variantur per medium, vt quia qui portat banderiam duorum colorum; tunc aut diuiduntur per medium ante & post: & in istis color nobilior debet esse supra, id est, in ea parte, quę respicit cœlum, vel ante, i. in ea parte, quæ respicit hastam. Si vero varientur per quarteria; tunc nobilior color debet esse in quarterio superiori, & anteriori prope hastam. Si vero varientur per listas directas; tunc lista colorum nobiliorum debet esse prope hastam.

Si vero fiat variatio per listas transuersales, lista nobilioris coloris debet esse versum cœlum. Si vero listæ vel bendæ sint pendentes; tunc cum hasta habet tanquam pars prior in banderia: ideo pars magis eleuata debet respicere hastam. ita dicit Bart. *in d. tract. ver. hoc præmisso dico.* Et sic infero, quod quando scutum est ex metallo, seu aliquo colore, vel pluribus, & est integrum, primo debet nominari à capite, quod in vul. dicitur *à la pointe.* Facit in arg. *l. argentarius. §. ff. de eden.* vbi dicitur, quod ratio à capite edenda est. Quādo vero est partitum, seu diuisum, debet fieri, & incipi nominatio à parte, quæ tendit ad dextram Si vero quadripartitum, seu quartelatum scutum armorum; etiam prius nominetur quarterium, seu pars superior, & dextra.

SEptuagesimatertia conclusio. In armaria sunt nouem signa, quæ si apponantur in scuto, faciunt, occupant, aut tenere debent tertiam partem ipsius scuti, quæ sunt sequentia:

Primum, quod dicitur caput, vulgo *chief*, fit sic ex transuerso.

Secundum vero vocatur palus, *pal* in Gallico, & decurrit à summo ad imum scuti, forma sequenti:

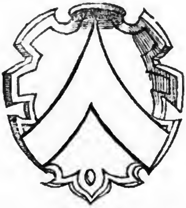

Tertium nominatur benda, *bende* Gallice, licet Bart. *in sape alleg tract. de armis*, vtatur hoc vocabulo *banderia*, tam pro ea, quæ fit ex directo, siue ex transuerso, quam ex pendenti, vt infra demonstrabitur.

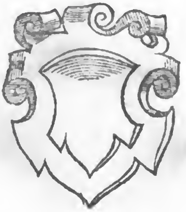
Quartum dicitur fasca seu fessa, in vulgari *fesse*, & forte fastigium, & apud Bar. ibidem videtur esse lista, sed etiam vtitur diuersimode: & fit fessa figura infra posita.

Nota quod domus Austrasiæ bassæ, *d'Austriche.* portat pro sua arma, vnam fessam argenteam in campo rubeo: & prædictis armis ab antiquo vsi sunt reges Austrasiæ, quæ dicitur, & est nunc ducatus de Lothri. Et talia arma prius portauit Saluius Brabo, princeps dux Brabantiæ, vt refert Ioannes le Maire, *in illustrationibus Galliæ, libr. tertio. cap. incip. Iulianus Cæsar. in fine.*

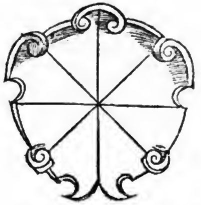
Quintum appellatur tignum, trabes seu *cheuron* in vulgari, & sic fit.

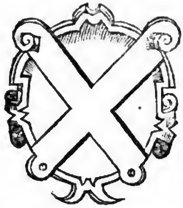
Sextum vocatur *orla*, *orle* Gallice (quam forte flexuram fimbriatum voco) & fit taliter secundum nonnullos.

Septimum gyronum, hoc est, *gyron*, lingua Gallica. & fit modo sequenti.

Octauum dicitur crux, & fit multis modis, vt infra patebit. Notum est, quod vocatur *faultoir*, & ponitur in armis episcopi & ducis Lingonen. paris Franciæ, & ita formatur.

Ciuitas nostra Heduen. olim habebat septem nobiles vicinos, qui hoc signo pro armis vtebantur, diuersis tamen coloribus, hodie tantum sunt tres, quorum vnus est dominus de Loges, habens prædictum signum de faultoir coloris aurei in campo azureo. Alius est dominus de Monteioco, habens prædictum signum azureum in campo aureo. Alius est dominus de Petreria, qui habet hoc signum album in campo viridi.

SEptuagesimaquarta conclusio. Si ponatur aliquod ex istis nouem in scuto, quod non contineat tertiam partem ipsius scuti, non debet nominari pro parte armorum, sed est diuisum; *diuisé* Gallice.

Et ex dictis nouem signis sunt sex, benda scil. palus, fessa, gyronum, cheuronum, & orla quando sunt ex pluribus periis, sic dicendo. *Talis dominus habet in suis armis vnam bendam, seu fessam de quinque aut sex petiis*, & sic de singulis. Sed de aliis tribus, scilicet cruce, capite, faultoir, est semper vnum, quod facit tertiam partem scuti. Et licet possint poni plures cruces in scuto, debent omnes nominari, & dici debet, *sunt tot cruces in talibus armis, & sic blasonari debent, secundum earum numerum.*

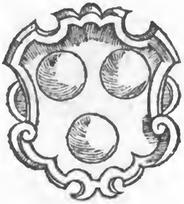
Et aduerte, quod *blasonare* est dictio armoristarum, quæ tantum importat, quantum recitandæ, aut commemorandæ alicuius virtutis gratia, sub quibusdam signis quempiam abunde, & vere laudare, aut decorum dicere: quod est teste Tul. *in off.* id quod consentaneum sit hominis excellentiæ quo ad prudentiam, fortitudinem, iustitiam, & temperantiam pertinet, & in omni honestate versatur, referre.

SEptuagesima quinta conclusio. Plura sunt alia signa & res, ex quibus fiunt arma, vt patet ex sequentibus, puta ex basanis, *de besans*: & sunt hæc signa rotunda ex auro tamen vel argento, & numerantur

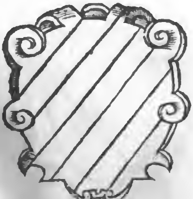
tantur vsque ad octo (qui numerus octonarius *ogdoas* dicitur.) Post vero dicuntur besandæ, & si sint ex auro non dicitur, secus si ex argento, & figuratur sub hac forma.

Aut vero fiunt arma ex tortellis, *de torteaux*. Et hæc signa grossiora besanis, & semper fiunt ex colo, & numerantur, sicut dictum est de ipsis besanis, & qualiter effigiantur, hîc patet intuenti.

Aut ex contissis compacta sunt arma, *de cotisses*, Cotissa est enim in triplo minor quam benda, & vadit per transuersum sicut benda: & cotissæ in armis se numerant vsque ad octo, & ponuntur in armis ducis Burgundiæ, in armis comitis Campaniæ, & dom. de la Roche Guyon. & sic figurantur.

Etiam ex denturis, *entendez* Gallice: hoc est, tanquam dentata, vel dentosa fiunt arma, vel *d'engrellez*, quæ quasi idem sunt: sed dentatura est maior, & fit isto modo.

Vel sic, vt in armis ducis Bituricensis.

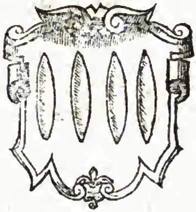
Engrelatura vero est minor endentura, & fit sub hac specie.

Item ex lozangiis, *Lozenges*, factis ad modum lozanglatum, quæ ponuntur in vitrinis sub forma quadranguli: sed superior & inferior partes plus tendunt in acutum, quam aliæ duæ collaterales seu mediæ, & sic plus longæ sunt, quam largæ: & numerantur vsque ad 26. aut ad 25. secundum alios, vt sunt arma ducis Bauariæ, & fiunt hoc modo.

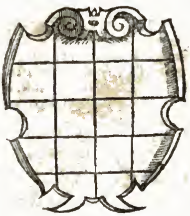
Item ex fusis, *de fuzées*. & sunt acutæ in superiori & inferiori partibus, & rotundæ ex vtroque latere, & fit de eis numerus, prout de lozangiis, & sic depinguntur.

Item ex fretura, *de frettes*, quæ fit sicut cotissa, sed recotissatur, seu recruciatur, *recroisé* Gallice, ex contrario vna alteri, hac forma.

Item ex scachis, *d'eschequier*, qui fiunt sub forma tabulati lusorij, & conuenientis ludo scachorum, & numerantur puncta scachi: & si sint tot puncta ex vno colore sicut ex alio, dicetur solum scachotatum, *eschequetté* de coloribus quibus erit. Si vero excedat numerum 25. punctorum, & tres cuspides scuti, *les troys pointes*, sin eiusdem coloris, aut metalli, dicetur scutum talis coloris scachotatum *eschequetté*, & ex tali colore: & numerantur sicut lozangæ, & figura fit hic expressa.

Item ex gemellis, *de gemelles*. & ipsa in triplo minor, quam fessa, & debet poni in medio scuti, sicut fessa, & sunt prout cotissæ. vna prope alteram, in modum tamen fessæ: & inter eas in medio debet esse tantum spatij, quantum vna est grossa: & quando sunt tres, seu triplicatæ, vocantur *tierces*, & fiunt modo hic ad oculum ostenso.

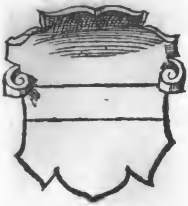
Item ex billetis etiam componuntur arma, quæ sunt modicum longæ, & strictæ, & non sunt ita largæ, sicut longæ numerantur vsque ad 16. & sic effigiantur,

Item ex fasca seu fessa, & interdum ex benda, quæ sunt similes, quando super suis coloribus sunt figuratæ ex aliquibus bestiis aut auibus, prout si dicerentur *diaprés*, & sunt arma domini de Clera in Normannia. Est tamen differentia inter fascas, & bendas; quia benda est maior, quam longior, & interdum dicitur composita ex diuersis coloribus seu metallo & colore; vt in armis Comitis Dunen. Item fit cum engrelatura, seu genelatura aut cum animalibus, vt in armis Ducis Vindocinensis, & fit benda hoc modo.

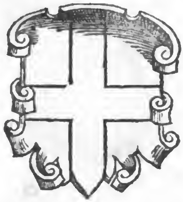

Fasca vero siue fessa fit, vt hic videre potes.

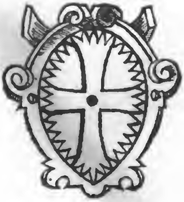
Et ista forte fuerunt insignia Flauij Constantini Magni, qui anno Domini (vt referunt Historiographi) 310. regnare cœpit, bellis victoriosus, in gubernando rempub. prudens, liberalitate & gratia omnium beneuolentiam sibi comparauit, iturus ad bellum, non alio quam crucis signaculo vsus est: de quo ad radicem inferius dixi *in nonagesimaoctaua conclusione.*

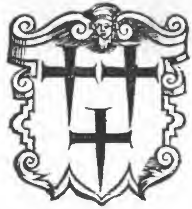
Item ex crucibus, quæ fiunt plurib. modis, & cum differentiis. Nam quandoque fiunt simpliciter, & dicitur simpliciter *à vnecroix*, vt in armis ducis Sabaudiæ, archiepiscopi, & ducis Rhemensis, episcopi, & comitis Catalaunensis, episcopi, & comitis Beluacensis: qui quidem tres sunt pares Franciæ, & sic fiunt.

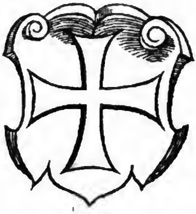
Vnde tamen habuerint originem talia arma ducum Sabaudiæ, legi in quadam oratione Petri Care Iurisc. descripta *in lib. suarum orationum*, quam habuit tanquam legatus ad Alexand. VI. Pont. maximum: extincto Rhodiorum Principe, vrbe à Turcis obsessa, rebus Christianorum vndique trepidantibus Amadeus vnus Sabaudiæ Princeps Christiani exercitus imper. Barbarorum impetum non modo sustinuit, verum excelso infractoque animo fudit, fugauit, oppressit, vrbem Rhodum, insulam omnem, Christianos cunctos ea obsidione, illis periculis liberauit. Hinc communi Christianorum omnium principum consensu, summo Rhodiorum applausu, Christi vexillo donatus est, decretoque illo actum, vt in militaribus signis crucem albam, crucem candidam, crucem agni immaculati deferret, quo trophæo, gloriosoque insigni omnes postea Sabaudiæ Principes, relictis Cæsareis aquilis (quod priscum, & gentile illius antiquissimæ familiæ insigne fuerat) in hunc vsque diem insigniri exornarique videmus.

Vel alio modo crux simplex fieri potest sic, licet videatur, quod potius dici debeat *patée*, vt infra patet.

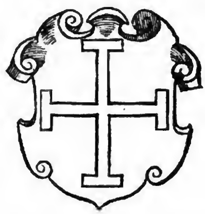

Quandoque fiunt *patées*, sic, quod extremitates earum vndique sint patulæ.

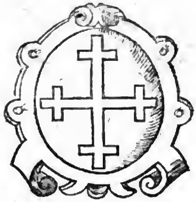
Etiam fiunt potentiatæ, *potencées*, sub proxima forma, & forte ad similitudinem scipionis, seu baculi ad capiendum & sustentandum apti.

Interdum dicuntur Florentiatæ *Florencées*, & ita depinguntur, vt sequitur, & forte tales cruces floratæ, seu floridæ dici possunt: quia instar florum respersæ sunt.

Aliæ fiunt, seu dicuntur cruciatæ, *croisées*, hoc modo.

Item & arma dicuntur *emmanché*, quæ sic fiunt.

Item fiunt cum nilo, *vng nyle*, in vulgari: & est ferrum inuersum, seu recuruum, super quo mola molendinaria notatur.

Et sunt arma dominorum de Capitule Heduensi qui habent nilum nigrum in campo rubro: sed illa arma sic composita videntur falsa, quia color supra colorem. Dicitur tamen quod Ecclesia nunquam habet arma falsa. Vel potest dici, quod si ponatur filetum, *vng filet*, ex argento circundans nilum, tunc non erunt falsa: & ita fit in aliquibus armis dicti Capituli, licet potius dicerem esse nilum nigrum supra nilum album, quod & verum est. Vel aliter dic, quod prædicta ecclesia habet talia arma, & de eis fiat quæstio, & inuestigatio, ad sciendum cuius sint arma. Sicut fit de armis Ierusalem, quæ propter excellentiam tolerantur, vt supra dixi *in sexagesima nona conclus.*

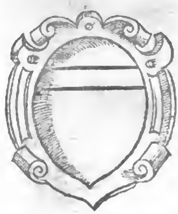
Item aliquando fiunt cum bina cuspide sursum tendente, & se contingente in superiori parte, *deux pointes l'vne contre l'autre dressées*, & sic videtur esse mediata cheuroni, & sic fit.

Item etiam fiunt cum vno filo, seu linea, *vng filet*, & ita struitur.

Vel sic, vt in armis con icis Arthesij.

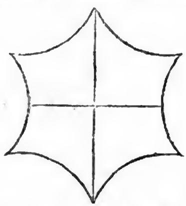
Item alias fiunt cum creneleura, *creneleure*, quæ si ponatur in benda, sic fit.

Nota-

Notabilis, quod benda simplex potest figurari, & colorari, seu depingi super diuersis colorib. seu metallis, vt fit in armis dominorum de Cauilone, de Nouo castro, & *de Glury*, de Burgundia, qui omnes solam habent bendam pro armis; sed diuersis coloribus: ex quo apud nos facile discernantur, cuius illorum sint.

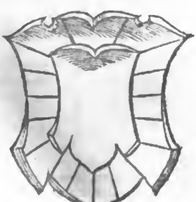
Item, & vltra etiam fit scutum armorum diuisum in quatuor, & sic est quadripartitum q̄ dicitur *esquartelé*, vt in armis Delphini regni Franciæ, ducis Aurelianen. ducis Nemorti, comitis Fuxi, *Fouex*, comitis Arminiaci, & quamplurium aliorum, & sic formatur.

Item in armis apponitur bordatura, & fit, aut simplex, vt in armis ducis Andegauensis, puta:

Aut componata, vt ita loquar, vt in armis comitis Niuernensis, vt supra dixi, & taliter fit:

Aut crenelata, aut dentata, vt in armis Bituricen. vt iam supra ostensum est. Aut alio modo munita, & seminata besanis, vt sunt arma ducis Alenconij, Dalençon, quam sic depingemus.

Item arma etiam non raro fiunt, in quibus apponitur barra, quæ si veniat à sinistra ad dextram, denotat, quod gerens talia arma apud nos, est naturalis tantum. Si vero à dextra ad sinistram, secus, vt in armis illorum de Borbonio, de quibus aliquid supra tetigi: & plene per Guilielmum Benedicti *in sua rep. c. Rayn. in verb. Rayn. de Clera. num. 31. extra de testam. & in Commentariis nostris super consuetudinibus Ducatus Burgundiæ tit. Des successions des bastards, artic. 3. vers. iuxta prædicta. cum duobus seq.* in quibus locis comprobatur, quod bastardi non possunt portare arma plana, vel insignia domus, licet ex communi vsu in tota Francia portent arma legitimorum, quibus superaddunt tamen Barram per transuersum scuti armorum, quæ incipit sursum à sinistris, & ducitur inferius ad dextram, vt etiam tenent Guido Pap. *q. 580.* comentum Cosmæ Guimier, *in verbo filij. tit. de num. & qualitat. Cardinalium.* & Nicolaus de Vbaldis. *in tract. success. 3 parte.* Et hoc debet seruari in bastardis, vt differentes & distincti à legitimis cognoscantur, ne forte per errorem computentur inter præcipuos, Maxime in participatione priuilegiorum, & bonorum filiis delatorum, & propter bonos mores custodiendos dixi supra in 24. *concl.* quæ incip. *limitantur etiam præcedentes.* Quid autem de legitimatis, vide *infr. in 47. concl.*

Item interdum fiunt arma, in quibus apponitur orla, *orle*, & quandoque fit ex pluribus petiis, vsque ad sex, & id quod album seu argentum est scuteum, & illius coloris, cuius erit, nominatur. Alia vero, quæ sunt intra scutum, & extra, dicuntur, *orle*; & ita figurantur.

Item similiter in armis apponuntur quædam signa, vulgo dicta, *lambeaux*, hoc est, lambania, vel lambentia, seu appendix, vt in armis ducis Aurelian. duces Andegauen. & comitis Angolinensis, isto modo;

Item ponuntur etiam in armis tractus, *traicts*, & sunt minores benda, ita quod est tertia pars bendæ, seu fasciæ. Et si sint tres in scuto, dicuntur *tractus*, vbi vnus satis distat ab alio, & sunt minores palis, seu baculo. Aliquando ponuntur in modum bendæ seu fasciæ.

SEptuagesimasexta conclusio. Sunt multa signa ex prædictis etiam denotantia, & importantia in armis diminutionem, vt sunt lambentia, hoc est, ea signa, quæ vocamus *lambeaux*, quæ solent poni, & addi ad doctrinam armorum principalium domus, seu casatæ principalis. Nam apud nos, vt etiam supr. *in 20. concl.* & dixi, *& in 37.* ex consuetudine regni quilibet primogenitus solet portare arma plana & integra ipsius domus, sine aliqua diminutione: alij vero posteriores, & postea geniti descendentes portant cum aliqua differentia, diminutione, & distinctione, videlicet vt communiter secundogenitus portat, & addit cum armis principalibus *les lambeaux*. Tertius vero bordaturam simplicem. Quartus bordaturam componatam, aut alio modo distinctam per edenturas, crenelaturas, aut seminatam besanis. Alij vero aut per bendam, seu barram, seu alias quouis modo per aliquã distinctionem, vt cognoscantur de armis primogeniti, cui tanquam antiquiori in familia deferendum est, & cæteris fit honorabilior, vt testatur Psal. 88. & ego primogenitum illum excelsum præ regibus terræ, hoc est honorabilem, vt exponit ibi de Lyra. & in primogenito tanquam in capite remanet, & stat splendor geniture. arg. *l. cum scimus. in fin. C. de ag. & censi. lib. 10. & in l. cum in diuersis ff. de religios.* Ideo arma domus nobilis remanent apud primogenitum, tanquam caput, & imaginem domus secundum Bald. *in l. si C. pro soc.* & ea quæ acquiruntur primogenito, acquiruntur titulo vniuersali. Item acquiruntur, vt constituto in dignitate, vt tenet glos. *in c. quam periculosum. 7. quæst. 1.* ideo arma debent penes eum remanere, quia dignitas, & titulus vniuersalis non reperiuntur in aliis filiis secundogenitorum, vel tertiogenitorum. Alias primogenitus potest aliis prohibere, ne ea integra portent ex generali vsu, & consuetudine Franciæ. facit in argumentum ad prædicta *cap. omnes filij. si de feudo defuncti contentio sit inter domin. & agnat. vasalli, in vsibus feudor.*

Primogenito tamen sine liberis decedente, secundogenitus poterit portare arma domus seu familiæ integra, & sic consequenter. Facit ad hoc in arg. *c. quidam habens filium de filiis natis ex matrim. ad morgana. contract. c. 1. § mulier. & § filij nati. & ibi gl. in ver. filij. si de feu. defu. conten. sit, & c. in vsib. feu.* Facit, nam in iure primogeniture attenditur ordo primogeniti, vt notũ est: ita in successionib. ab intestato inspicitur ordo proximorũ. *l. 2. § 1. ff de suis*, & l. eodem modo & in portu armorum, vt supra tactum est, *in 39. concl.*

SEptuagesimaseptima conclusio. Quia supra in pluribus locis, vt *in 24. & 75. conclusionib.* de armis bastardorum dictum est, nunc vero quæri posset, an legitimati à Principe per rescriptum possint portare arma plana domus, vnde descenderunt sine aliqua barra in medio per transuersum. Primo videtur, quod non, cum non includantur, nec succedãt tales in feudis, text. est *in d. c. 1. § naturales filij.* licet postea fiant legitimi ad successionem feudi, nec soli, nec cum aliis admittuntur, si de feudo defuncti contentio sit inter dominum & agnatos vasalli. facit cap. *quidam de filiis natis ex matri. ad morga. contracto in vsibus feu.* Ergo eodem modo dicendum est de armis. Quia quemadmodum est beneficium & honor, qui non intelligitur sentire de reprobatis, *leg. Lucius. § Lucius. ff. de leg. 2.* ita etiã portare arma est honor, vt supra dixi. Secundo non comprehenduntur in dispositione emphyteuticaria, secundum Specul. *tit. de emphyteu. § nunc aliqua. versic. 172.* ergo etiam videtur, quod nec in portu armorum, cum eadem militet ratio in vno, sicut in alio; ergo idem ius constituendum in vtroque, *vulgata l. illud, § 1. ibi; eaque ratio similiter, & c. cum pluribus concord. allegatis in gloss. in ver. æstimari. ff. ad leg. Aquil.* Prædicta duo fundamenta posuit Bald. *in l. generaliter. § cum autem. Cod de instit. & substit.* & post eum Guil. Benedicti *in repet. cap. Rayn. in verbo Rayn. de Clera. num. 23. & 24. de testam. & ibid. in verb. & vxorem nomine Adelasiam, num. 101.* Tertio facit, quia legitimatus etiam expresse ad quamlibet dignitatem non intelligitur legitimatus ad regiam dignitatem, vt tenet Bald. *in l. eam quam. col. 9. in fin. C. de fidei-comm.*

In oppositum facit; quia existentia sui hæredis habet locum in legitimatis, secundum Bald. *in d. l. eam quam colum. 2.* & domin. meum Ias. *in leg. qui se patris. in 3. & 4. colum. Cod. vnde liberi. & in l. omnibus. colum. 5. ff de vulgari.* dixi *in commento meo super consuetud. Ducatus Burgund. tit. Des successions des bastards. § 5. in glos. ab intest. versic. quomodo autem.* & plenius *in eod. tit. § 5. in cons. ibi posito, vbi sunt de materia multa argumenta.*

Pro concordia prædictorum breuiter dicendum est, quod prima opinio procedit, vbi simplex interuenit legitimatio. Secunda autem etiam est vera in casu, in quo ita fiant legitimi, vt in feudo, emphyteusi, portu armorum domus, aut successione regni succedant, & hoc fuerit expresse & nominatim dictum in rescripto legitimationis, prout tenet gloss. *in verbo legitim. in d. cap. 1. § naturales. quam sequitur ibi Bald. in l. eam quam. colum. 9. in fin.* Quia hoc licet Principi facere ex suo rescripto, vt satis innuit Guil. Benedict. *in sua repet. cap. Rayn. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. num. 289. de test.* vbi dicit, quod talis legitimatio quo ad honores & cætera filiis legitimis post vel antea susceptis; non præiudicat, perpetuo durat, & suum semper continuat effectum. pro quo facit *l. quoties. C. de precib. Imp. offer.* tamen quo ad regnum, & per consequens quo ad arma regni talis legitimatio non potest fieri, saltem in regno Franciæ; vt tenet idem Guil. Benedicti *in loco præd. num. 192. & 195. in fin.*

Legitimati vero per subsequens matrimonium habent intrepide ius & facultatem deferendi arma plana domus, & familiæ. Sufficiat ad hoc melior text. in *cap. tanta. in princ.* & ibi gloss. 1. ad hoc fere expressa, saltem quo ad honores, *extra. qui filij sint legit.* Ex eo, quia habentur pro suis, & habent iura suitatis. *in d. gl. ab intest. ver. primo enim legitimantur.* etiã quod succedunt sicut alij filij legitimi, & naturales etiam in feud. & in emphyteusi. Prout etiam tenet Pan. *in cap. innotuit*

tuis

init. col. 7. & in cap. cum Vintonensis de elect. & in cap. lator. & d. cap. tanta extra qui filij sint legit. Imo etiam si sit consuetudo, quod succedat primogenitus, iste taliter legitimatus, si sit primo natus, intelligitur primogenitus, & sic poterit, & debebit portare arma plana domus, licet reperiatur postea alius natus legitimus & naturalis, alias secus. Faciunt adhæc notata Bald. *in d. l. eam quam ibi, denuo dubitatur. & ibi: Sed pone, quod est nominatim, C. de fideicommissis.*

SEptuagesimaoctaua conclusio. Reperitur & alius color seu species signi in armis, secundum nonnullos armoristas, & dicitur in vulgari eorum *burle*, & est tertia vnius fasciæ: & ponitur fascia per medium scuti, vt supra videre potes ad oculum. Dicitur nempe *burle* quando excedit decem petias, & infra numeratur ex argenteo & azureo: Et eius proprius color est sicut balius color, *vair* Gallice. Et si fiat alterius coloris, debet nominari seu blasonari, cuius coloris sit, & sit seu fieri debet isto expresso modo, quando est vnica tantum.

Quando vero sunt plures quam dene, seu decem, modo sequenti.

Item etiam fiunt arma per vndaturam, hoc est, ad typum vndæ fluentis: vt est in armis illorum *de la Baulme*, qui gestant in campo aureo vndam azuream forma hic designata.

Item in armis ponuntur planetæ, vt Luna. puta in parte per modum crescentis lunæ, cum curuatur in cornua, vt in armis Soldani, qui habet secundum aliquos tres crescentes argenteos in campo azureo, in hanc figuram.

Item arma depinguntur per membra hominis, vt manus, caput, & si manus dextra passis digitis apponatur, liberalitatem designat, vt habent domin. de Cap. Eccl. Lingon. Si vero sinistra compressis tenacitatem. Si vero oculus, interpretatur iustitiæ seruator & corporis custos. Vel etiam cum manus hominis pingitur, hominem laboriosum significat, cum manus omnia opera perficiat. vt describitur in hieroglyphica Ori Apollinis Niliaci.

SEptuagesimanona conclusio. Licet supra abunde vidimus multa ex quibus fiunt arma, & diuersimode, tamen adhuc est aduertendum, quod multoties arma etiam fiunt, aut ex auibus seu aliis animalibus & bestiis, seu piscibus, aut ex floribus, herbis, vel arboribus, & in his sunt attendenda sequentia.

OCtogesima conclusio. Cum animalia terrestria sint auibus & piscibus perfectiora, vt dicam *infr. in 7 par. in 78. con.* vbi scripsi de animalibus. Ideo videtur dicendum, quod arma ex talibus animalibus sint digniora illis, quæ sunt ex auib. seu piscibus data paritate nobilitatis. Et quæ fiunt ex auib. digniora sunt, quã ex piscib. Cum aues, ex quo magis participant de aere & igne, quã de aqua & terra; ideo videantur digniora; cum aer sit dignius elementum aqua & terra, vt *in d. par. in 7. conf.* dixi. quod facit etiã pro armis ex auib. quod sint digniora, quam si essent ex aliis animalib. vt sunt arma Imperatoris, quæ sunt aliis digniora.

OCtogesima prima conclusio. Si fiant ex auibus notandum est, quod de omnibus habentibus pedes & rostrum ex alio metallo seu colore, quam sit corpus ipsius auis, dici debet, in blasono talium armorum tales aues membratæ. Et istud est generale in omnibus auibus, præterquam in merula, quæ si apponatur in armis, non debet habere pedes nec femora, & sic nominatur sine pedibus, nec dicitur membrata. Et tene istud pro maxima in armaria.

OCtogesimasecunda conclusio. Si in armaria alicuius sint pictæ aues, bestiæ, pisces, & id genus in certo numero: tunc numerus illorum numerari, nominari, seu blasonari debet, si sint vsque ad 16. vt est in armis illorum *de Lauel*, aut *de Montmorancy*, vbi dicitur, quod habent 16 aquilas, propterea dicitur in campo aureo cum 16. aquilis aureis. Si vero sint plures, dicitur in tali scuto aureo, vel alias prout erit, sunt aquilæ seminatæ ex azureo, vt est in armis illorum *de Peulle*, vbi non dicitur, nec fit numerus, sicut nec in omnibus aliis, vbi est maior numerus quam 16. sed debent dici talia seminata, vel sine numero.

OCtogesimatertia conclusio. Auis in armaria est ita figuranda & collocanda, prout de sui natura stare, seu sedere posset in simili loco, alias arma sunt, & dici debent falsa; cũ ars imitetur naturam in quantum potest. §. *minorẽ instit. de adop. & in l. paterfam. in fi. ff. eo* Pan. *in c. debitum de baptismo.* & Bar. *in d. trac. de armis in* 3. *col.* Et ideo si ponatur aquila super aliqua parua herba, aut super flore, seu viola, super quibus naturaliter non posset stare, non videtur bene collocata: Sicut videmus in armis domini de Foleto in comitatu Pictauiensi, qui habet accipitrem super lilio seu flore lilij. Cum istud sit impossibile, quod accipiter stare possit naturaliter super flore lilij. Ideo videtur, quod male collocetur in talibus armis. Sic etiam qui depingeret in armis auem non aquatilem, in aqua, non esset bene collocata: sicut si piscis collocaretur, aut depingeretur in arbore vel in aere super terra, vbi non solet viuere, nec stare. Aut etiam si figuraretur bos in aere, vel in nube, vel in aqua. Ex quo mihi videtur, quod arma antiqua Alexien. (de quibus supra in 48. *conclus.*) vbi bos figuratur exiens de nube non sunt bene composita, quia non est de natura bouis, quod exeat de nube. Cum sit ridiculum dicere, quod bos volet, aut volare possit, iuxta prouerbium commune, quo dicitur: *Cum piscu arabit, & bu volabit, omnia erunt in pace.*

Aduertendum est, quod, vt refert Lucius, dictus de Lyngres, inuentio armorum ex auib. compositorum, vt ex aquilis, grifonibus, vulturibus, coruis, gruibus, anseribus prouenit & habuit initium à Romanis. Donationem seu designationem plurium auium vide in Ori Apollinis Niliaci hieroglyphica per Bernardinum Trebatium de Græcis translata: & post eũ in fragmentis Iacobi Capelli Parisiensis, vbi dicunt Pellicani formam designare insidiantem. Cuculi effigiem ingratitudinem, Ciconiam parentum amantes designare. Columbam gratitudinem. Apis effigiem regem indicare. Vulturem genium, & maiestatem. Perdices contumeliosos homines. Accipitrem rem denotare cito factam: & ibi allegat pro talibus dictis suos autores.

Legitur apud Ioan. le Maire *in illustrationibus Galliæ lib. 5. ncip. Semiramis.* quod ipsa Semiramis regina Babyloniorum portabat in suis armis vnam columbam. Item ramus aureus in campo viridi cum duabus columbis argenteis erant arma Æneæ, de quo meminit Virg. in 6. *Æn* sic inquiens:

Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus
Ostendat nemore in tanto. Et sequitur:
Vix ea fatus erat, gemina cum forte columba,
Ipsa sub ora viri cœlo venere volantes.
Et viridi sedere solo. De quarum columbarum geminarum interpretatione, vide Cælium *lib. antiqu lectionum* 10. *cap.* 40. vbi etiam declarat, quid denotent geminæ alæ.

OCtogesimaquarta conclusio. Inuentio armorum depictorum ex bestiis, puta ex leonibus, leopardis, vrsis, lupis, apris, ceruis, & aliis prouenit ex Hunnis, seu Hungaris Saxonibus & Pannonijs, secundum eundem Lucium, & vt scribitur in hieroglyphica Ori Apollinis Niliaci, & refert Iacobus Capellus *in suis fragmentis*: Ægyptij vtebantur notis animalium, & auium, vt supra probe dictum est ad quid significandum: quoniam serpens caudam sibi mordens (vt in armis antiquis Heduorum supra positis) annum, astra eorumque discursus significabat. Figura leonis furorem. Anteriores partes leonis fortitudinem. Musca impudentem. Formica cognitionem & prudentiam. Caput leonis vigilantes aut custodes. Vipera mulierem viro insidiantem. Hyena picta inconstantem hominem. Pellis hyenæ fortunæ & calamitatis contemptorem. Capræ figura optime audientem. Camelus pigrum, Bouis figura terram, Hippopotam. vnguIæ deorsum versæ impium, iniustũmque significant, Crocodillus malum notat.

OCtogesimaquinta conclusio. Circa bestias & animalia bruta, istud etiam est attendendum, quod secundum eum naturam & conditionem meliorem seu actum nobiliorem in armis poni & designari debẽt. Ita tamen, quod pars anterior semper præcedat. & sit in anteriori parte, quæ est nobilior: vt dicit Ang. *in l. quod conclaue. & ibi Alexand in apost. ad Bar. ff. de dam. infe.* Ideo si portentur in vexillo, debent portari secundum illum vsum, ad quem vexillum destinatur, seu appropriatur. Et ideo cum hasta in vexillo præcedat, & vexillum sequatur, si sit aliquod animal in ipso vexillo depictum, debet respicere hastam. Cùm de natura & inclinatione naturali faciei sit antecedere. Et dicit Bart. *in d. tract. de armis, in 3. col. ibi; de natura autem vexilli.* quod idem est in omni re & figura, quæ habet partes, quæ denotantur per ante & post, tunc semper anterior debet esse, & vergere versus hastam, alias videretur retro cedere tanquam monstrum, & non esset bene compositum vexillum.

Dicit tamen ibi Bar. quod si sit alicuius rei pars anterior, quæ solum portetur pro armis, vt sunt multi, qui faciẽ arietis, vel bouis, vel caput leonis, aut galli gallinacei suo signo & armis portant; tunc non potest pars anterior respicere hastam, sed à latere.

OCtogesimasexta conclusio. Non tamen animalia picta & posita in armis, in eorum nobiliori actu, & eo quod magis suum vigorem ostendunt, designari debent. Pro quo facit *l. quæritur. ff. de stat. ho. l. quicquid. §. cum partes. ff. de acquir. re. do. & l. si non sunt. §. fin. ff. de auro & arg. leg.* sed vt dicit Bar. in *præd. tract.* sic vsitatum esse videmus ab antiquo, quod princeps in maiestate, pontifex in pontificialibus depingitur, & designatur, & sic singuli secundum suos nobiliores, & cõuenientes actus, in quo possent esse: hoc est, quod cõmuniter dicitur, *Chacun à son tour*, & quod quis debet ornari secundum ordinem & qualitatem dignitatis, & prout conueniens est statui, ordini, & officio. facit text. *in l. sed si quid. §. sufficienter autem alere & vestire debet secundum ordinem & dignitatem mancipiorum (hoc est statutum, secundum expositionem gl. ibi) ff. de vsuf.* & plene per Spec. *tit. de aduoc. §. sequitur videre de vestib. aduocatorum.* de quibus & pluribus aliis vide *sup. in 8. concl.* Vnde Seneca ait vxori Neronis, vt refert ibi Spec. indue te delicate, charissima, non propter te, sed propter honorem imperij, pro hoc alleg tex. *in c. 1. ibi: propter necessitatem. hoc est, honestatem, secũdum gl. ibi 21. q. 4. & in c. fi. de cust. eunuch. extra.* facit etiam *c. vestimenta. de consec dist. 1.*

Ex prædictis sequitur, quod animalia, quorum natura fera est, vt *l. 1. §. bestias ff de postul.* debent designari & figurari in actu feroci, vt leo, vrsus, tigris, leopardus, & similia.

Figuratur ergo in armis Leo erectus seu eleuatus, mordax ore, & radens pedibus, quod in vulgari nostro dicitur, *Rampant.* Quia morsu & vnguibus sæuit. Et Leopardus transiens, *passant*, Gallice. & idem in similibus, vt lupus, qui de sui natura dicitur *Passant*: & ex illis actibus magis suum vigorem ostendunt, pariter & naturam.

OCtogesimaseptima conclusio. Animalia non ferocia etiam in nobiliori eorum actu designari, seu

... depingi debent in armis, vt Equus in currendo ... rendo, Agnus in ambulando plane per terram, & sic de cæteris huiusmodi animalibus in sua specie.

Octogesimaoctaua conclusio talis est, quod semper pes, qui antecedit, sit pes dexter; quoniam, vt supra dixi *in 11. consid.* pars dextra est principium motus, & principalior seu dignior pars, alias signaret talem figuram læuam esse, quod vitium sonat, *l. qui clauum. §. item sciendum ff de ædil. edicto.*

Et de huiusmodi parte dextra, an sit nobilior, vide Ioan. Saxon. ad hoc propositum *in commentu suo super consuetudin. Turon. tit. Des droicts de chastellenie, artic 2.* vbi ponit conclusiones de præsenti materia. Et ibi dicit, quod in Normania pars sinistra in Ecclesiis est nobilior & dignior.

Octogesima nona conclusio. Licet pes dexter in vexillis, quæ portantur ex vna parte, videatur esse pes sinister, tamen in vexillo inspicitur pars, quæ respicit portantem, & non alia. Cum illud, quod videtur ex alia parte, non ex principali proposito contingit, sed per accidens. Et vexilla portantur in hasta, cuius natura est, quod portetur recta & eleuata, *vt l. qui sella ff de serui. rustic. prædio.* Sicut videmus in scribente literas; respicitur enim illa pars, quæ respicit scribentem, non pars, quæ est ex conuerso; quæ non habet formam. Sic etiam si quis in speculo aspiciat seipsum, quod in se dextrum est, in speculo sinistrum apparebit, vt ita dicit Bart. *in d. tract. suo de armis.*

Nonagesima conclusio. In vexillis seu vehiculis, quæ affiguntur & portantur in tubis, quarum natura propria est, vt ad os tubarum posita quasi per planum gerentis positum: tunc facies rei vel designatæ pars anterior non debet inspicere tubam sicut hastam. Non enim tuba est pars anterior, sed superior, & sic debet partem anteriorem illius vexilli tubæ plane iacentis portare ita Bart. *vbi supra.*

Nonagesima prima conclusio. Vt dicit idem Bart. loco prædicto, supradicta habent locum, quando est tamen vnum animal in armis, seu vexillis pictum. Si vero sunt duo animalia se inuicem respicientia, non est amplius quæ pars sit, quæ debeat poni à dextra vel sinistra, & non est locus (vt dixi) præcedenti inuestigationi seu speculationi. Quia in incertis, non certis locus est coniecturis. *l. continuus. § cum ita ff de verb. oblig.* notatur per glos. *in l. tres denuntiationes. C quomodo & quando iudex. c. ad audientiam & ibi glo. 2 de homicid. extra.* Quod intellige, nisi essent duo animalia diuersæ naturæ, seu generis diuersi: quoniam si esset leo cum alio, puta cane, deberet poni leo à dextris, canis verò à sinistris, & ita dicendum de quibusuis aliis animalibus, quorum vnum comparari non posset cum alio, vt obseruetur illud generale sæpius repetitum, quod semper digniora & nobiliora præcedere, & in loco priori seu digniori poni debeant.

Nonagesima secunda conclusio. In armis portatis, etiam super vestibus hominum (puta *en cottes d'armes*) protractis seu fibulatis, illud, quod in armis se habet vt pars superior, debet esse versus caput hominis; quod vero vt inferior, versus pedes. Et quod depingitur in anteriori parte hominis, vt in pectore, pars nobilior armorum debet respicere latus dextrum: est enim illa pars nobilior & principium motus, vt dixi supra in pluribus locis secundum Bar. *vbi supra.*

Nonagesima tertia cõclusio. Si vero arma depingantur, & fiant à parte posteriori super veste hominis, & sic à tergo illa pars quæ se habet vt anterior, vel nobilior, debet esse versus latus sinistrum hominis portantis. Ratio (vt dicit ibi Bar.) quia illius arma erunt sicut facies illius respiciens recte illud videndo. Facies ergo istorum armorum à parte posteriori, idem Bart. alio modo comprobat fingendo vnum hominem habere faciem retro: proculdubio latus quod erat sinistrum ex parte posteriori, erit dextrum. Item Bar. super hoc dubio ad illud magis elucidandum ponit quæstionem de modo scribendi apud nos, qui cum scribimus, incipimus à latere sinistro, & tendimus ad dextrum. Apud Iudæos autem fit è conuerso: quoniam cum scribunt, incipiunt à latere dextro, & tendunt ad latus sinistrum: quis istorum modus sit æquior & rationabilior. Videretur dicendum, quod modus Iudæorum. Dicunt enim Iudæi, quod modus seu mos noster non est rationabilis, eo quia illud, quod debet esse principium motus & actionis, est terminus & finis, & illud, quod debet esse terminus, est principium, & sic perturbatur ordo rerum, & per cõsequens modus eorum scribendi est rationabilior, cum incipiant scribere à latere dextro, & traducunt versus sinistrum.

Sed Bart. ad tollendam illam eorum fabulam rationem dicit, quod aliquid rationabiliter fieri debet respectu finis, ad quem ordinatur, ideo finis dicitur primus intellectus operantis, & hæc naturaliter sunt vera: & vt dicit, probatur istud per regulam. Nam etsi intellectus operãtis finis sit rationabilis, etiam si postea non sequitur, non dicitur irrationabiliter operari, *l sed an vltro §. 1. ff de neg. gest.* sed scriptura fit, vt legatur. Legere autem est oculis inspicere & videre quæ scripta sunt. text. est *in l. 1. §. 1. ff de his quæ in testam. del.* Et sic legi fit per visum, videri autem est facti, vt physici dicunt; scriptura autem repræsentata in oculis nostris, agit in oculos nostros: oculi autem pati dicuntur, quod patet; quia ex hoc læduntur. Cum ergo scriptura agat in oculis, debet ista actio incipi à latere dextro ipsius scripturæ, quia illud latus est principium motus seu actionis, sed latus dextrum scripturæ quæ nos respicit, est respectu lateris nostri sinistrum. Sicut si homo voluat vultum suum versus meum directo, latus eius dextrum respectu mei, est sinistrum.

Et sic infertur, quod nos in scribendo magis rationabiliter operamur, inspicimus enim finem, sic vt à latere dextro scriptura in omnibus incipiat operari: secundum modum Iudæorũ incipit à latere sinistro.

Ex quibus concludit Bart. ad propositum qualiter arma seu insignia depingi debeãt rationabiliter à parte superiore super veste hominis, prout hic proxime decisum est: & ibidem vlterius fortificat Bart. prædicta, ponendo aliquem velle scribere Latine in speculis alicuius, quod absque dubio incipiat à parte sinistra, quoniam illo responsum legendo erit dextro, vt ample demonstrat, & supra ostensum est.

Nonagesima quarta conclusio. Secũdum eundem Bar. loco quo supra literæ & arma semper debẽt incidi in sigillis per conuersum, quando fit sigillum ad finem imprimendi in ceram vel aliam materiam, & remanet rectum, & sic inspiciendus finis, ad quem fit, non id, quod fit, & sic fit in eo, quod vulgo dicimus *vn cachet* aut in signeto cuiusuis personæ, quibus signantur seu sigillantur literæ missiuæ. Si tamen in aliqua re inciderentur, insculperetur seu conflaretur non ad sigillãdum, sed vt sic esset & remaneret: tunc directe incidi, insculpi, seu conflari debet.

Nonagesima quinta conclusio. Arma quandoque depinguntur in clypeis; & tunc pars cly-

pei, quæ secundum naturam portandi respicit latus dextrum. Illa enim assumitur vt potior, ita quod dignior pars armorum debet illam partem respicere, vt ex his, quæ supra dicta sunt, patet.

Interdum arma portantur & depinguntur in coopertoriis equorum seu phaleris; & tunc siue fit à dextra parte, siue sinistra, pars nobilior respicere debet caput equi. Monstruosum enim & abhorrendum esset, quod vnus caput equi respiceret, & alius caudam. Hoc autem, quod nulli liceret, magis accideret, & cum deberent stare in fronte vel in croppa seu cauda; tunc latus dextrum respiceret secundum ea, quæ supra posita sunt.

Nonnunquam arma depinguntur in coopertis siue operimentis tectorum domus, vel quoruncunque ædificiorum, & tunc debet inspici ea res, in qua debet depingi, cum stat in suo proprio esse.

In coopertoriis lectorum sunt quædam partes, quæ circa lectum iacent; quædam, quæ plane iacent supra. & in parte iacenti forma pingendi sumitur à forma hominis iacentis in lecto: in parte vero pendente in loco assumitur forma pingendi arma à forma hominis recte iacentis seu extantis, vt fit in peristromatibus siue aulæis, cortinis, conopeis, tentoriis siue velis, & pannis bus lineis, vel laneis, siue bombycinis, qui toto circundantur ad arcendum culices & muscas.

NOnagesimasexta conclusio. Arma etiam quandoque insculpuntur, depinguntur, & figurantur in muris, parietibus & aliis locis stabilibus & firmis: & tunc secundum eundem Bart. in loco sæpe allegato: aut locus, in quo depinguntur se habet vt paries; & tunc consideratur, quod paries voluat faciem suam versus nos, & sic latus dextrum parietis cognoscetur, & sic facies pars nobilior armorum voluatur versus partem dextram.

Quod tamen limitat Bar. ibi, nisi ex causa: puta si in modo vnius parietis depingatur statua Principis aut eius arma vel alterius magnifici; tunc aliæ imagines vel arma, quæ ab vtraque parte depinguntur, debent illam statuam vel illius arma respicere, non inspecto à dextris vel sinistris voluatur ad similitudinem tituum hominum circa dominum existentium: homines enim se voluunt versus eum. pro quo vide supra *in 25. conclus.* quæ incipit, *licet vasallus*. Et practica istius limitationis cuique recte intuenti patet apud Diuionem in ingressu & supra portam hospitalis sancti Spiritus, vbi arma Ducum Burgund. in medio sunt collocata, & picta, pluraque alia arma magnatum, & heroum à duobus lateribus circumstant depicta.

NOnagesimaseptima conclusio. Si locus ibi pingitur, habet se vt cœlum, veluti cameræ vel aulæ, tunc cognoscendum est, vbi dicatur caput aulæ, seu cameræ, postea finge hominem iacentem, vt vultum versus nos voluentem, ex quo consideranda est pars dextra & sinistra, & sic modus depingendi cognoscetur, & ingressus. Si vero locus depingendus habet se, vt terra, tunc eodem modo considera caput & pedes, & effinge hominem iacentem ibi & voluentem vultum versus nos, & tunc cognoscitur dextra & sinistra, ex quo inuenietur modus depingendi rationabilis. ita dicit Bart. *in d. tract. de insignibus & armis. in fine.*

NOnagesimaoctaua conclusio. Non licet alicui signum seu arma saluatoris nostri Iesu Christi in terra insculpere vel pingere, *vt in rubro & nigro, C. nemini licere signum saluatoris Christi humo, vel in silice, seu marmore, aut insculpere, aut impingere*, per quem text. extendit Bart. *in suo tract. de armis in fin.* Idem esse in signis vel armis alicuius domini sui vel maioris, licet (vt dicit) sua possit, vt videmus quotidie multos facientes insculpere eorum arma in sepulturis suis supra lapidem seu tumulum.

Crux vero dicitur signum saluatoris Christi, & istud signum portant Christiani. Signum enim distinctiuum est seruorum Dei Iesu Christi Domini nostri. Vnde Damascen. *Hoc nobis signum datum est super frontem, per ipsum enim fideles ab infidelibus distamus & cognoscimur, hoc certe est signum Dei viui, quo signantur serui Dei.* de quo Ioan. ait *Apoc. 7.* Vidi Angelum descendentem ab ortu solis, habentem signum Dei viui, & clamauit voce magna quatuor angelis, quibus datum est nocere terræ, & mari, dicens: *Nolite nocere terræ & mari, neque arboribus, quoad vsque signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum.* Et in omnibus negotiis nostris semper præponimus signum crucis, etiam in bello. vnde Eusebius *lib. Eccles. histor. 9.* author est, Constantinum Imperatorem eo die, quo cum Maxentio tyranno, & sæuissimo Christianorum persecutore ad pontem Miluium non procul ab vrbe Roma conflixit, sereno puroque cœlo crucem vidisse, eamque adorasse, ac auditam superne vocem, Constantine, in hoc signo vinces, vel, vt alij volunt, tunc de cœlo missum est ei vexillum, in quo erat crux pro signo, & erat scriptum; *In hoc signo vinces.* Nec defuit oraculo euentus, cum vicit hostem insigniter, tum cæteris, quæ deinceps bella gessit, par fœlicitas adfuit, & vt dicit Lucas de Penna *in rub. C. de præpositis labor. lib. 12.* Ipse credit, quod sit auri flamma cœlitus demissa regi Franciæ.

Hinc Franci in exercitu militari portant à tergo, & pectore super tunicis militaribus crucem albam, vt se cognoscant, & cognoscantur ab aduersariis: nec defuit ille mos apud eos à tempore, quo effecti sunt Christiani. Sicut Angli in bello gestant crucem rubeam. Burgundi vero crucem beati Andreæ, & sic de aliis, de quibus dixi supra *in 17. concl. in fin.*

Crux olim supplicium noxiorum, seu pœna, & tormentum reorum, vt habetur *2. Reg. 12. cap.* vbi dicitur, quod Gabaonitæ pro iniuria per Saulem eis allata, septem viros de genere suo crucifixerunt, & id quidem infame fuit supplicium: de quo meminit Vlpian. *in l. sacrilegij. in princ. ibi; alios vero in furcas suspendisse. ad leg. Iul. de sacrileg.* & Callistratus *in leg. capitalium. in princ. ff. de pœnis.* Summum (inquit) supplicium esse videtur ad furcam damnatio. Et satis probatur in passione Domini nostri, quod ideo saluator noster subire voluit, vt qui humilis aduenerat, & humilibus & infirmis opem ferret, & in omnibus spem salutis ostenderet. Proinde (teste Lactantio) genere mortis afficiendus fuit, quo humiles, & infirmi solét, ne quis esset omnino, qui eum non posset imitari. Et dicitur à cruciatu. text. *est in c. nulli 5. qu. 1.* Huic autem rei postea honor accessit, & est hodie gloria & exaltatio bonorum, & ipsorum protectio aduersus insidias & machinamenta diaboli, vt est tex. *in ca. postea signatione. de consec. distin.* 4. vbi dicitur: *Signatur baptizandus signaculo S. Crucis, tam in corde, quam in fronte, vt ab eo tempore apostata Diabolus in vase suo pristino sua interemptionis cognoscens signaculum, iam sibi deinceps illud sciat esse alienum.* vt dicit ibi text. Et propterea omnia sacramenta Ecclesiæ crucis signaculis perficiuntur. tex. *in c. nunquid, de consec. dist. 5.* vbi dicitur: nunquid non omnia chrismata sacerdotalis mysterij crucis figura perficiantur? nunquid baptismatis vnda, nisi cruce sanctificata peccata relaxet: & vt cætera prætereamus, siue

crucis

crucis signaculo quis sacerdotij gradus non ascendit, tutumest illius, qui tali signo se munit, maxime contra dæmones: cum & vt ait Io. de Turrecre. in *cap. Ecclesiasticarum. 11. distin.* Crux est armatura fortis ad pugnandum contra dæmones. Vnde B. Chrysost. inquit: *Vbi crux Christi est, nullus stare potest immundorum dæmonum, videns ensem, in quo plagam accepit. Videns gladium, in quo pestiferum vulnus accepit.* Vnde August. in quodam serm. *Signum crucis à nobis expellit exterminationem, si tamen cor nostrum habeat habitatorem.* Imo etiam crux extraneis, & Iudæis quandoque prodest. Facit quod dicit *gl in cap. postquam. in ver. interemptionis. de consec. dist.* 4. de Iudæo, qui signauerat, seu supra se posuerat signum crucis, cui Diabolus nocere non potuit, sed dixit: *Inueni vas vacuum, sed signatum.* De qua historia loquitur Pan. in *cap. quod quidam. de pœn. & remiss.* Alias duas virtutes signi crucis ponit Ioh. de Turr. in *d cap. Ecclesiasticarum*, quia virtus est contra vitiorum tentamenta, & vt diuinæ benedictionis dextram homo consequatur. Sicut Ephraim consecutus est benedictionem cancellatis manibus Iacob. in modum crucis supereum. de quo infra in *seq concl.* Et de benedictione crucis Christi habetur, Sapien. 14. in princ. & de eius inuentione eleganter scripsit Polydorus *de inuentoribus rerum ibi. 5. cap. 6. in fin.* Helena (inquit) mater Constantini Imperatoris, religione insigni ac pietate mulier, per quieté monita Ierosolymá petiit, quæsitum Dominicam crucem, vnde humana salus pependisset, Ita forte accidit. vt Veneris simulacrum eo esset loci ab impiis orthodoxæ fidei persecutoribus collocatum, quo omne Dominicæ passionis monimentum aboleretur: Christianique Venerem loco Saluatoris adorarent. Cæterum loco ruderibus purgato, crux reperta est, & cum illa duæ aliæ, vnde duo pependerant latrones. Sed titulus ille: Iesus Nazarenus Rex Iudæorum, & si vetustate propemodum abolitus, indicio fuit, vt crux vera agnosceretur, quæ admota mulieri defunctæ vitam illico restituit. His & in victoriæ sibi partę retributionem Constantinus Princeps motus, edicto vetuit quenquam deinceps eo crucis supplicio necari. Sic res, quæ antea mortalibus probro fuerat, venerationi atque honori esse, & haberi cœpit. Idem postea voluerú: Theod. & Valent. seruari, qui (vt supra in princ. dictum est) lege prohibuerunt signum Saluatoris in solo vel in silice, aut in marmore humi positis insculpi, ne scilicet hominum pedibus calcaretur. Vide importunum, & contra religionem videre est, passim hodie in templis signum illud, id est, nomen ipsius Saluatoris in ære vel lapidibus, quibus mortuorum sepulchra teguntur incisum. Item cruces ac diuorum imagines impressas, quæ assiduis calcantium vestigiis obtrita late resplendent.

NOnagesimanona & penultima conclusio sit talis quod Crux Christi multipliciter figurata fuit in veteri testamento.

Primo reperitur figurata in signo Thau, de quo dicitur Exod. 12. quod cum Angelus primogenita Ægypti deberet occidere, præceptum est filiis Israël, vt de sanguine agni vtrumque postem linirent in modum Thau literæ, quæ facta est in modum crucis. Nam & Thau Gallicum positum inuenies pro cruce apud celeberrimos authores, quam ad eum construere modum Galli consueuerant. Autor est Cælius lib. Antiq. lect. 6. c. 8.

Item sec. Ezech. 9. vbi propheta legitur audiuisse Dominum dicentem ad virum vestitum lineis habétem atramentarium scriptoris in lumbis suis. Transi per mediam ciuitatem, & signa Thau in frontibus eorum virorum dolentium & gementium. Post hæc dicit septem viris: *Transite per mediam ciuitatem, & percutite omnem, super quem non videritis Thau, nemini parcant oculi vestri.* Tertio figurata fuit in cancellatione manus Iacob supra Ephraim & Manasses. Legitur enim Genes. 48. quod cum Ioseph applicuisset Manassen & Ephraim, ac Iacob statuens maiorem ad dextram, & minorem ad sinistram, vt eis secundum ordinem benediceret: Iacob manus commutans in modú crucis cancellans dextrá super caput Ephraim minoris, & sinistrá super caput Manasses maioris, & ita benedixit illis. Porrò quia de cruce mentio est, nó grauemur promere hic, quæ in primis studiosorum digna auribus arbitramur, ex monumentis excerpta clarissimis, præcipue ex Cælio loco superius citato. Siquidem traditum est (inquit Cælius) ab Arabibus crucis figurá videri cæteras quotquot sint præstare, quoniam superficies prima cruce describebatur. Sic enim in primis longitudinem habet atque latitudinem, primaque hæc figura est omnium recta quam maxime, cóstansque rectis angulis quatuor. Effectus verò cœlestium, maxime per restitutionem angulorum radiorú nque resultant. Tunc enim stellarum potestas præualet, quando cœli quatuor habeát angulos vel cardines potius, Orientis videlicet, Occidentisque, & medij vtrinque cœli. Sic vero dispositæ radios ita coniiciunt in se inuicem, vt crucem inde constituant. Propterea esse crucem veteres dicebant, tum stellarum fortitudine factam, tum earundem fortitudinis susceptaculum. Ideóque habere summam in imaginibus potestatem, ac vires & spiritus suscipere planetarum. Quæ opinio ab Ægyptiis initia duxit, confirmataque vel præcipue est inter quorum characteres crux erat insignis, vitam eorum morte futuram significans. Proinde figuram eiusmodi Serapidis seu Osyridis pectori insculpebát. Adiicit Hieronymus aues in surrectú se attollentes crucis exprimere figurá quod adorans homo, & natans idem facit: sed & nauis antenna cruci assimulata sufflatur. Scribit porro Suidas Theodosio imperáte, cum æquarentur solo Græcorum tépla, in Serapidis sacrario hieroglyphicas esse compertas literas, quæ crucis præferrent formam. Cæterum quod ad crucis pertinet excellentiam, apud Ægyptios ante Christú humanæ salutis autorem inenarrabilé: non tam muneris stellarú testimoniú fuisse contenderim, quam virtutis præsagium, quam à diuinissimo corpore fuerat acceptura. Nec illud omiserim diuina, vt equidé reor, agente vi, fuisse in adoratione veterum crucis item signum summe religiosam. Quoniá in veneratione supplici, dum ori dextram admouerent, indicem super pollicem residentem, quod & tempestate hac fere à plerisque fit, exosculabantur. Quod Plinius quoq; significasse videtur. In adorando (inquit) dextram ad osculum referimus, totumq; corpus circumagimus. Et in Apologia item Apuleius: Si fanú aliquod prætereat, nefas habet adorandi gratia manum labris admouere. Hinc factum opinantur, vt Hebræi iuxta linguæ suæ proprietatem deosculationem ponát pro veneratione, quod Hieronymus aduersus Ruffinum notum reliquit. Hæc Cælius.

De laudibus S. Crucis scripsit egregie & deuote Rabanus Episcopus Moguntinensis libros duos, partim metricos, partim prosaicos, quos habeo non impressos. De quibus laudib. aliquid recitat Antoninus in 2. *par. suarum historiarú. tit.* 14. *c.* 5. §. 2. Et de crucis gloria, & laudib. copiose & sancte scribit Petrus

F

Abbas Cluniacens. *lib.1. Epistol.* interpretans dictum Matth.24. dum ait, *virtutes cælorum mouebuntur, & tunc apparebit signum filij hominis in cælo.* & illud Esa. 5. dum dicit: *Et leuabit dominus signum in nationib.* vbi hoc scribit: *Signum leuatum in nationes crux est & apparens signum filij hominis in cælo crux est, quæ quia hic in signum à Christo leuata, nationes totius orbis ad fidem salutis æternæ à quatuor ventis congregat, quia* vt ait Propheta Esa 5. *Et congregabit profugos Israel, & dispersos Iuda colliget à quatuor ventis.* Et in vltimo Christi iudicio ad eandem æternam salutem & gloriam à quatuor ventis, vt habetur Matthæi loco præalleg. *Et mittet filius hominis angelos suos cum tuba & voce magna, & congregabit electos eius à quatuor ventis,* hoc est, de toto mundo electos in cœlo apparens conuocat, sum mo ab eis honore colenda creditur, dicitur, & prædicatur. An non (vt ibi ait) dignum sit, vt quam ad salutis humanæ causam commendandam cœlum exhibet, terra respuat? An dignum sit, vt eam homines abiiciant, quam Angeli honorant? An non honorant, quando commotis ad iudicium cœli virtutibus ipsam mundo iudicando, secum pariter repræsentant? Nam qui dixit, *virtutes cælorum mouebuntur*, ipse subdidit: *Et tunc apparebit signum filij hominis in cælo.* Cumque hoc signum crux Christi sit, cum virtutes cœlorum, hoc est, ordo totus cœlestium spirituum desuper veniens apparuerit, tunc & ipsa pariter in cœlo fulgebit. Fulgebit in cœlo, vt discant terrigenæ non posse sibi conscensum esse ad cœlos nisi per ipsam se posse fieri socios Angelorum. Non est igitur honoranda ab hominibus, quæ Angelicum eis honorem præparat? Non est glorificanda à mortalibus quæ immortalem eis gloriam præstat? Non est vt vitalis & salutifera adoranda, quæ vitam mortuis beatam, quæ salutem perditis conferet æternam? Et planè velint nolint hæretici, vitalis: quia honorē: amabilis, quia amorem: admirabilis, quia admirationē: felix, quia felicitatem: nobilis quia nobilitatem: beata, quia beatitudinem: gloriosa, quia gloriam præstat æternam. Qui idcirco crucem oderunt, quia Dominum torsit, diligant eam, quia non solum nobis, sed ipsi gloriam peperit. peperit ei gloriam, de qua habetur ad *Hebr.2.* Vidimus Iesum propter passionem mortis, gloria & honore coronatum Peperit, inquam, gloriam crux crucifixo: sicut scribitur ad *Philipp.2.* Factus est obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod & Deus exaltauit illum. Hanc quia gloriam huiusmodi illi à Deo assumpto peperit, & nobis insuper vitam & gloriam æternam contulit, gloriosa esse promeruit. Ideo crux Christi honoranda, collaudanda, & à Christianis glorificanda, probatur. Sed quærit ibi Petrus, an sit adoranda? Et dicit, quod non adoratione latriæ, quæ dicitur cultus soli Deo competens: quia habetur *Deut.6* Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli serules. Ratio, quia sicut ordine ipso creationis Creator, creaturæ quam creauit, merito iusteque præfertur: sic decebat vt prælatio ipsa aliquo signo cōgruo signaretur. Signatur igitur prælata creaturis deitas sacrificiorū signo: signatur isto, signatur multiplici, quod nunc agitur Christiani populi sacramento. Nisi intelligatur, quod adorare idē sit, & tantum importet quod venerari honore Deo debito: & hac adoratione adoramus Christum, non tantum Dei, sed & hominis filium. Adoramus & crucem, imò in cruce ipsum (qui Deus & homo est) crucifixum, Neque quantum in ipso est, aut lignum colimus, aut lignum adoramus. quia soli Deo est seruiendum ipsum adorando, vt ante dictum est. Sed dum crucem (vt ait Petrus) me adorare dico, crucifixum Dominum Deum meum esse, meque illi soli seruire debere profiteor. Et iuxta istum intellectum Ecclesia Catholica laudabili deuotione se adorare pronunciat, non solum crucem Domini, sed & passionem eius mortem ac resurrectionem, atque ascēsionem. Sic cum dicimus mortem Domini, resurrectionem, ascensionem adoramus: hoc est, Dominum mortuum, resurgentem, ascēdentem, vt Dominum, qui mortuus est, qui resurrexit, qui ascendit, adorare nos profiteamur.

Et per ista infert Petrus, ibi, quod hoc priuilegiū cruci Dominicæ datum est, vt in creaturis sola post filium hominis, qui & filius Dei est, adoranda esse credatur, quatenus in morte Domini, quam in cruce passus est, finem summamque salutis humanæ constitutam esse sciamus.

Repetitur & alius adorationis modus, quo humana hominibus impendenda reuerentia tantū signatur. Et ista adoratio *dulia* vocatur, & impenditur homini vel Angelo. Hoc magnus ille Patriarcha Abraham adorauit populū terræ, filios videlicet Heth, de quo *Genes.23.* Hoc Loth (testimonio quoque Petri Apostoli) iustus subuersores Sodomorum angelos adorauit. *1.Pet.2.& Gen.19.* hoc fratres Ioseph, cum prostrati adorauerunt. *Gen.50.* Hoc Iosue Principem militiæ Domini angelum. *Ios.5.* Hoc Propheta Nathan Dauid regem. *2.Reg.1.* Hoc fortassis, & si malus, Nabuchodonosor prophetam Danielem adorauit, vt *Dan.2.* scribitur. Neque enim credendum est, sanctos homines, vel sanctos Angelos cultum soli Deo debitum, aut hominibus impendisse, aut sibi impendi æquanimiter tolerasse. Vnde clarum est modum hūc non esse adorationis diuinæ, sed venerationis humanæ: nec esse singulare illud insigne deitatis, sed officiosam & communem exhibitionē honoris. Sed speciale illud omnem creaturam refugit, generale istud tam Creatori quam creaturæ rationali inseruit. Nā irrationali honorem modicum exhibere, & autoritas prohibet, & ratio dissuadet. Cum tamen vel Sāctorum pignoribus, vel sacris locis, vestibus vel vasis, vel quibuslibet huiusmodi rebus honor, & reuerētia defertur, nō quia sunt insensibilia, pulchra, suauia, preriosa, vel quolibet modo corporaliter homini accommoda fieri creditur: sed quia Deo, vel sanctis eius perpetuo cum eo victuris, in his honor cōgruus exhibetur. Si igitur & hoc modo crux Domini adoranda, id est, honoranda suscipitur, nec impium est, nec erroneum, sed pium & salutiferum. Piū, quia à rectæ fidei tramite non discordat. Salutiferū, quia salutem piis adoratoribus seu veneratoribus comparat. Licet ego primo vel secundo modo crucem Domini adorare, vt in primo non tam ipsa, quam Deus adoretur, in secundo non tam ipsa, quam Deus honoretur: illo modo colatur in cruce crucifixus, isto veneretur in ligno author eius, illo cultus diuinus, ipsi Deo per crucem exhibeatur, isto communis multorum honor per eandem crucem eidem Deo, cui debetur honor & gloria, impendatur.

CEntesima & finalis conclusio edocet, quomodo signum crucis fieri debeat. Circa id inprimis scitu dignum est, quod ex notatis per Hugon. *in suo apparatu*, & Guillelmum Durandi *in suo rationali*, Ioānem de Turrecremata in *cap. Ecclesiasticarum. 11. dist.* colligit tres differentias in signo crucis faciendo.

Quidam enim (vt dicit) signāre se à fronte ad dextram, & inde in sinistram, propter tres personas Trinitatis, quæ in ipsa signatione crucis nominantur.

Et

Et ita isti signum crucis in forma quadam triangulari perficiunt, sicut erat signum Thau: de quo in præcedenti conclusione dictum est.

Alij vero in figura quadrangulari signant & muniunt se signo crucis, à fronte deorsum facientes signum crucis ad designandum descensum filij ad terram, secundum illud: *inclinauit cælos, & descendit*. Deinde transeunt in dextram, & de dextera in sinistram terminando ibi signum crucis: tum ad designandum, quod æterna, quæ per dextram, temporalibus, quæ per sinistram significantur, anteponenda sunt. Tunc ad demonstrandum, quod Christus de Iudæis ad gentes transiuit.

Alij vero signando se, signum crucis incipiunt à parte superiori, quæ partem signat, deinde descendũt ad inferiorem, quæ mundum designat, postea à sinistra, quæ infernum significat, producunt ad dextram, quæ cœlum denotat, & ibi signum terminant, fulti authoritate illa: *Egressus eius à patre, excursus vsque ad inferos, recursus ad sedem Dei*. & est sic versi hymni: *Veni redemptor gentium* à D. Ambros. compositi. nam Christus descendit de cœlo in mundum, de mundo in infernum, de inferno ascendit in cœlum, vbi sedet ad dextram patris, & isto modo dicunt signum crucis debere fieri, Archid. Gemin. & Car. Alex. *in d. c. ecclesiast.* & ibi Ioan. de Turrecremata probat hunc modum signandi de signo quadrangulari esse meliorem quinque rationibus, & etiam, quod terminari debeat in dextram, comprobat pluribus rationibus. Ideo reprobatis aliis duobus primis modis se signandi signo crucis, tamquam non bonis, neque vsitatis, tertium modum tanquam communem, & ab omnibus approbatum, religionique nostræ conuenientem, dico esse insequendum.

TRigesima nona consideratio, continuando materiam nostram honorariam (cum satis de his impensè disceptauerimus) sit talis, Si inferior temere intrudat se in loco maioris, maiorem honorem, quam ei debeatur, assumendo, seu vsurpando debet suo honore priuari, & à loco proprio expelli, vltimusque post alios in opprobrium poni, *c. præcipimus. 93 distinct.* facit *l. neminem. C. de offic. magist. offic* quod limitat Felin. *in rubr. de maior. & obed.* nisi minor esset substitutus maioris, quia tunc in actu, in quo est vicarius suus, sedebit in loco maioris: quem textum in hoc tollit Lud. Rom. *singulari* 340. quoniam vicerector honoratur vt rector. dixi infra *in 6. par. in consid.* vbi de gubernatoribus patriarum scribitur. Et facit, quia ex quo substitutus loco maioris habet maiorem administrationem: imo maior ei minori substituto reuerentiam præstare debet. *gloss in Summa. 93. distinct.*

QVadragesima consideratio. Honor non est suscipiendus, nisi prius is, qui adipisci desiderat, vires suas cum honoris onere metiatur. *1. quæst. 1. cap. non est.* Ad honores autem sine labore non peruenitur, *l. 1. C. de excusat. artific. lib.* 10. Imo etiam si digno conferatur, cum metu suscipiẽdus est, *63 distinct. c. Valentinia. & d. c. non est.* Et nemo debet sibi honorem assumere, sed qui à domino vocatur, quemadmodum Aaron. *c. qualiter extr. de elect. c. in scripturis. 8. q. 1.* verum contemnenti & fugienti offerendus non est. *d. c. in scripturis. & c. sicut. 1. q. 1. & l. si quemquam. C. de episc. & cler.* ita dicit Luc. de Penna *in l. filios. C. de dec. lib. 10.* Sicut tamen scientiæ cupiditas non est arguenda, sed commendanda, *l. apud Iulianum. ff. de fideicom. libert.* vbi Pomponius ait: Nam ego discutiendi cupiditate, quam solam viuendi rationem optimam in octauum & septuagesimum annum ætatis duxi, memor sum eius sententiæ, quam dixisse fertur Iulianus: Et si alterum pedem in sepulchro haberem, adhuc addiscere quiddam vellem, Sic & honoris, secundum quod notatur per Lucam de Penna *l. 1. per illam tex. C. de his qui sponte munera publica subeunt. eod. lib.* 10.

QVadragesima prima consideratio. Nullus ita honorandus est, quod per huiusmodi honorem excessiuum vni alteri detrahatur. *29. dist. c. nulli. in fin. & c. ecclesi.* Nec honorabilius quid exhibendum est vni, vnde alij scrupuloso corde moueantur. *c. decimas. 16. q. 7.* & faciunt notata *in cap. statuimus extra de ma. & obe.* Spec. *in tit. de legat. § 2. ante versic. putet ergo. & in titul. de disputat. & allegation § 6. incip. Satis clare. in princ.* Quia quando aliquem excessiue quis commendat, alios tali nimia prædicatione vituperat, arg. *§ sed si quis. in proœmio Digestorum. & l. nec quicquam. §. obseruare. ff. de offic. procon. & leg c. qualis. 25. distinct. & cap. nomen extra de præsumpt.* Vnde Egesippus de bello Iudaico: *Vos honore congruo prosequimur, vt neque immoderatus, neque infirmus honor sit. Aliud inflat, aliud exasperat, quodcunque sua portionis vnicuique suppetit, impartiatur. Nõ enim quis delectat tantum eum, quem supra mensuram honorat, quantum lædit, cum cui debitum negat, & plerunque vterque eorum offenduur, vbi prælationis adulatio est.* & Aristotel. dicit 5. *Polit.* quòd inhonorati alios videntes honoratos faciunt, & rursus in honorationem amatores honoris grauiter ferunt. Et qui dehonorat parpendit, secundum eundem in Rhetoric. videatur *c. ecce. & c. nullus 99. distinct.* quem allegat Lucas de Pen. *in l. 2. col. 2. C. de proximis sacror. scrinior. lib. 12.* Turpius tamen est frigide laudari, quam acerbius vituperari, ait Aul. Gellius *lib. noctium Attic. 19. c. 2.* Et de huiusmodi laudibus etiam (sicut inquit Salustius de Carthagine) melius esset tacere, quam pauca dicere, saltem vbi non pauca commemoranda essent.

QVadragesima secunda consideratio. Praui non sunt honore digni, quia honor est præmium virtutis, & virtuti perfectæ non est condignus honor. Aristot. *Ethic.* 4. Benemeritis igitur, & studiosis honor impendendus est: quia honor magis est in honorante, quam in honorato, ait Arist. *Ethic.* 1. & Bald. *in proœmio feudorum.* Et dicit Cic. *in lib. orationum*: Is magis gloria excellat & honoretur, qui virtute plurimum præstat, & si illaudati sese illustribus conferre, & amplissimis honoribus inhiare audent, dicetur in eis adagium Polydori: *Nihil cum fidibus graculo, nihil cum amaricino sui.* & habetur *Prouerb. 26.* Quomodo nix in æstate, & pluuiæ in messe, sic indecens est stulto gloria, & in exemplum culpa vehementer extẽditur, cum pro reuerentia status peccator honoratur, *c. nemo. 83. distinct.* Nec hic debet minor irasci, si maior prælatus est, *c. qui resistit. 11. q. 3.* Ex quibus videtur, quod infames non possunt concludere ad emendam honorabilem, vt dixi infra *in 11. parte, in 15. consideratione.*

QVadragesima tertia consideratio. Fortuna bona facit homines exaltari & honorari. Nam maior dignitas procedit ex ea, *l. digna vox.* & ibi notatur *in verbo, principatum. C. de legib.* subiungens versus:

Si fortuna volet fies de rhetore consul,
Si volet hæc eadem, fies de consule rhetor.

Notat Iacobus Rebuff. *in l. vnica Cod. de comitib. & tribun. scholar. lib. 12.* vel quia constituti in dignitatibus maximis, vt plurimum prosperant, & magis honorantur. facit *l. ad splendidiores, & ibi Lucas de Pen. Cod. de diuers. offic. lib. 12.* tamen fortuna quandoque dat honores immeritis. vnde Virgil. *in suo opusculo de fortuna*, ait:

Fortuna immeritos auget honoribus,

Fortuna innocuos cladibus afficit.

Nec minus vere dixisse videtur Ouid. *lib. 3. de arte aman.*

Curia pauperibus clausa est, dat census honores.

Et idem in primo Fastorum:

In precio precium nunc est, dat census honores,
Census amicitias, pauper vbique iacet.

Et non solum omnia venalia Romæ, sed vbique. Item sicut de moribus vltima fit quæstio, ita de literatura, & prudentia; sed non est mirandum; quia sæpe vbi plurimus intellectus, & ratio, ibi minima fortuna. Aristot. *de bono fortunæ*, & Boëtius *de consol. philos. lib. 1. metro 5.*

At peruersi resident celso mores solio.
Latet obscuris condita virtus clara tenebris.

Sed videtur, quod dignitates, & honores à Deo, & non ex casu, & fortuna præstentur, cum à Deo est omnis potestas, *ad Rom. 8. c. quid culpatur. 23. qu. 1.* & omnia à Deo. Bona enim & mala, vita, mors, paupertas & honestas à Deo sunt. *Eccles. 11.* Vnde Romanum imperiũ non fortuna, sed diuinitate propitia defertur. text. *in prin. C. de off. magistri mil.* Vnde reges nostri in suis rescriptis sæpe dicunt: *Talis Dei gratia Francorum Rex.* de materia tamen plene per Luc. de Pen. *in d. l. vnica. C. de comiti. & trib. scholar.*

QVadragesimaquarta consideratio. In eligendo aliquem ad honorem, siue munus personale, decem sunt consideranda, quæ scripta sunt *in glossa rubricaria C. quemadmod. ciuilia munera indic. lib. 10.* & etiam refert Bar. Cæpol. *in tract. de Impera. in fi. vers. circa hanc.* & Io. de Plat. *in d. rub.* vbi plura alia addit.

Primum ergo est, sc. persona indicentis, vt habeat Iurisdictionem indicendi, vt sunt decuriones, qui possunt distribuere officia, & eligere officiales, vt *in l. 2. C. de decur. eo. lib. 10.* & comes rerum priuatarum in creando susceptores, vt *l. super creandis. de iure fisci. C. eo. lib.* Item decuriones, hoc est, consules ciuitatis, iudicio præsidum prouinciarum eligunt Irenarcham (hoc est, quem præpositum marescallorum vocamus) vt ait tex. *in l. vnica Cod. de Irenarchis lib. 11.*

Secundũ, modus & ordo, vt persona eius, cui indicitur, non grauetur vltra modum, sed secundum æqualitatem, vt *l. fin. C. quemadmod. ciui. mun.* & vt in ordine primo vocetur pater, si est habilis, quam filius: & primogenitus, quam secundogenitus. *l. in successione. & l. neminem. Cod. de decur. & l. 3. §. de filiis famil. & quemadmodum pater pro his teneatur. eod. lib. 16. C.*

Tertium est habilitas, sc. an persona, cui iniungitu, sit habilis & idonea, vel non, text. *in l. honor. § de honoribus. & in l. vt gradatim. in princip ibi: sciendum est, hoc esse obseruandum. si idonei sint ff. de mun. & honor.*

Quartum, eius origo, text. *in d. § honoribus*, vt si non sit origine ingenuus, sed libertinus, officia ingenuorum non concedantur ei, nisi impetrasset ius annulorum aureorum, aut restitutionem natalium alias incidit in legem Iuliam Viscelliam, vt *in leg. 1. Cod. si seruus aut libert. lib. 10. & in leg. vnica. Cod. ad leg. Viscell.* & intellige de origine propria, vel paterna, vel ex priuilegio, vel etiam incolatus *l. 1. & l. ciues. Cod. de incol. & l. in filiis & l. exemplo. Cod. de decur. lib. 10.* Attendi etiam debet, an sit masculus vel fœmina, an sit minor, vel infirmus: vel aliam inhabilitatem habeat, vt dicit Ioan. de Plat. *in dict. rubr. Cod. quemadmodum ciuilia munera, &c.*

Quintum considerandum, sc. facultates, an iniuncto muneri sufficere possit. tex. *in d. § de honoribus.* alias si non sit sufficiens ad complendum munus sibi iniunctum, suscipere non debet. Vnde dicitur:

Qui sua metitur pondera, ferre potest.

Et facit dictum Horatij:

Sumite materiam vestris qui scribitis æquam viribus.

Quod si etiam intelligas diuites esse præponendos pauperibus in electione honorum seu officiorum, recte sentis: vt etiam inquit text. *in l. subeunda, cum pluribus concordantiis. C. de dec.*

Sextum, consuetudo. Nam in delatione officiorũ seruanda est consuetudo loci, vt vult. *§ de honoribus* superius allegatus. & text. *in d. l. super creandis. C. de iure fisci. & in l. non tantum. ff. de decur.*

Septimum, vt potiores, & idoniores eligantur. *d. l. ad subeunda. l. honores. in princ. ff de dec. l. vt gradatim. in prin. ibi: si idonei sunt. & l. honor. §. fin. ff. de mun. & honor.*

Octauum considerandum, scilicet ordo graduum, vt quis prius vocetur ad minores, quam ad maiores. *d. l. vt gradatim. in princ. & l. honor. §. gerendorum. ff. de munerib. & l. 2. Cod. quemadmod. ciuilia, lib. 10. & l. qua vtiliter. in prin. ff. de neg. gest.* & ibi deciditur, quod expensæ consuetæ & rationabiles factæ pro alio, vt honores assequeretur, peti possunt, cum *prædictis leg.* concordant tex. *in c. si officia. 59. dist. & in c. legimus. in fin. 93. dist.* Alioquin casum appetere videtur, qui ad summi loci fastigia, postpositis gradibus, per abrupta quærit ascensum. *c. sicut 48. dist.* & est text. ad literam *in l. nemini ad subsid. C. de consulib. & non spargendis. lib. 12.*

Nonum, vt curialis vnius curiæ non eligatur ad honores alterius curiæ: cum non debeat quis eodem tempore habere plura officia. *c sing. 89. dist. & in l. 1. C. quemadmod. ciuilia muner. &c.* Sicut non potest esse Monachus vel Abbas in pluribus monasteriis, *cap si. extra de religios. domib.* Sicut autem de iure nullus potest præfici in diuersis Ecclesiis secularibus, *c. de multa. extra de præben.* & officia eccles. singula singulis personis sunt distribuenda *cap. 1. 89. d. c. cum ex iniuncto. & c. sicut de hære. ext.*

Decimum, vt quis non cogatur continuare illud idem, vel aliud officium, sed habeat vacationem, & interualla legitima. *l pen. eadem rubr. Cod. quemadmodum ciuilia munera & in l. 1. & 2. C. de munerib. & honorib. non continuandis, &c. lib. 10.* & hoc verum, nisi necessitas aliud exposcat *d. l. pen. & l. vt gradatim. § quoties. & l. honor. in fin. ff. de muneri.* ita quod propter necessitatem quis admittitur, qui alias non admitteretur.

Addit ad præcedentia Ioan. de Plat. *in d. rubr. C. quẽadmodum ciuil. mun. ind.* quod etiam consideratur morum honestas, & vita laudabilis, & laboris prolixitas & stipendiorum merita. Hi enim ad honores seu dignitates eligendi sunt, quos morũ honestas commẽdat. *l. magistros C de professorib. & medicis. lib. 10. & l. vnica. C. de professorib. qui in vrbe Constant. lib. 12.* Et ad honoris augmentum, non ambitione, sed labore conuenit peruenire. *l. contra rempublicam. C. de re milita. & l. si C. de tyronib. eod. lib. 12.* Labores enim & stipendia dignitates tribuunt, non suffragia mendicata. *leg scriniis. C. de Palatinis. l. 1. C. de castrensianis. d. lib. 12. l. nemo. C. de offic. magistri offic. & l. virtutum. C. de statuis & imaginib.* de quibus omnibus supra & infra ista parte plenius & optime liquet, & liquebit.

QVadragesimaquinta consideratio est circa laudem. Et pro eius declaratione dico, quod laus est est sermo elucidans magnitudinem virtutis secundũ Arist *lib 1. & 3. Rhet.* & B. Tho. *super Psal. 17.* Et dicitur à *laudo* verbo, quod verbum extollo aliquando significat, vt apud Horat. *Laudabunt alij claram Rhodon, aut Mitilenem.* Aliquando idem, quod nomino. Plautus:

Id vt

Id vt scias Iouem supremum testem laudo.

Et laus,& laudatio differunt,quia laudatio est oratio ipsa laudantis, laudes continens ipsius laudati. Laus vero est virtus ipsa non aliunde prouieniens,sed suis nixa radicibus. Vnde Virgil. *Primum merui qui laude coronam.* dicta laus à populo,quod proprie laus sit populi de aliquo recta loquentis.

Et laus distinguitur ab honore dupliciter.

Primo: quia laus consistit in solis signis verborum: honor autem in quibuscunque signis, & secundum hoc laus in honore.

Secundo modo; quia per exhibitionem honoris redimimus testimonium bonitatis de excellentia alicuius absolute, sed per laudem testificamur de bonitate alicuius in ordine ad finem,sicut laudamus bene operantem propter finem. Honor autem est etiam optimorum,quæ non ordinantur ad finem, sed etiam sunt in fine,vt dicit Florent. *in dicta sua sum. par.4.cap. 10.tit.5.§.1.*

Qvadragesimasexta consideratio. Laus quæ fit de altero, contingit quadrupliciter. Primo, prout Deus honoretur,& hoc est bonum. Sic sacerdos summus Ioach.laudauit Iudith.de occisione Holofernis, & liberatione populi,dicens: *Iudith.15.* Tu gloria Ierusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri,eo quod dilexeris castitatem.

Secundo laudatur,quis virtuose, vt non deficiat in tribulatione positus, sed consoletur. Sic laudata fuit Noemi,& Ruth Moabitides afflictæ, & depauperatæ à Booz,vt consolarentur. *Ruth.3.*

Tertio, vt virtus in proximo augeatur, & in bono proficere conetur: quoniam virtus, secundum Senecam,laudata crescit,& Iuuenalis Satyra prima, *Probitas laudatur,& alget.* Et vt ait Iulius Celsus *de gestu Cæsaris.* Laudis cupiditas & timor ignominiæ ad virtutem excitat. Et vt ait Arist. *lib.3.sua Rhetorica noua:* Neque solum laudis causa rectum sequi conuenit, sed si laus consequitur, duplicatur recti appetendi voluntas, & Ouid. *de Ponto, lib 4. Elegiarum:*

Excitat auditor studium,laudataque virtus
Crescit,& immensum gloria calcar habet.

Et ista est laus, de qua intendimus tangere principaliter.

Quarto,vt quis ferat mitius correctionem. Sic Apostolus laudabit mirabiliter Corinthios in principio suæ epistolæ primæ,dicens: *In omnibus diuites facti estis in illo,ita,vt nihil vobis desit in vlla gratia.* Et paulo post de multis reprehendit, & de ista cum præcedente facit tantum vnum modum. Anton.Flor. *in 2.par.sua summæ, tit.10.c.2.§.1.* & ibi dicit, quod etiam quatuor modis contingit aliquem inordinate laudare, quod non est bonum: sed quia non est materia præsentis speculationis,ad illum ibi recurre, sed solum de laude, quæ debetur,de qua Arist. *1.Ethic.*

Ad magnam enim laudem consequendam quatuor requiruntur,sc.quod fiat à magno,magno modo, & de magnis factis, & de magnis personis, vt declarat Ant.Flor. *in sua sum.4.par.tit.15.in c.beata Maria virg.§.3.*

Qvadragesimaseptima cōsideratio. Ex quo ex laude virtuosi homines disponuntur amplius ad bene agendum & ad virtutem,quod si bene quis se in suo officio laudabiliter habuerit publice commēdandus est,facit dictum Psalmistæ 32. *Rectos decet collaudatio.* & text. *in l.iustissimos.C.de off.recto.prouinc.* & quæ dixi *supra in 32.consid.* Sicut enim ignis aura flante fit grandior;ita bonæ mentis studia commendatione proficiunt,vt ait Gregorius *in registro lib.6.cap.109.* vnde Cassiodor. *1.variarum epistolarum,13.* Debetis bene agentibus, vt eos laudis vestræ comitetur assensus. Nam si equorum cursus hominum clamoribus incitantur, & insonantium manibus agitur,vt à mutis animalibus velocitas operetur: quanto magis homines inde stimulari posse credimus,quos ad laudis auiditatem natos singulariter inueniemus? Hinc etiam Hiero. *in 15. epist. ad Marcellam.* Nemo reprehendat, quod in epistolis aliquos laudamus, aut carpimus. Cum in arguendis malis sit correctio cæterorum, & in optimis prædicandis bonorum ad virtutis studia incitentur: imo etiam aliquando si qui boni sint, si tamen quid male agant, propter eorum virtutes non omnino reprehendendi sunt, vt dicit Luc. de Penna *in l.fin. C. de numerar.lib.12.* & facit ad prædicta dictum Ouidij in Ponto; *Laudataque virtus Crescit, & immensum gloria calcar habet*, dicam infra ista *par. in 74. considerat.*

Qvadragesima octaua consideratio. Aug. *in sermone de die sua consecrationis*, dicebat: *A male viuentibus nolo & detestor laudari. Laudari autem à bene viuentibus si dicam nolo,mentior: si dicam volo, timeo,ne sim humanitatis appetentior,quam soliditatis. Quid ergo dicam,nec plene nolo,nec volo non plene nolo in laude humana periclitari: non plene volo, ne ingrati sint quibus prædico.* facit quod notatur *31. distinct.cap.tenere.* vbi patet, quod licet iusto se laudare. *1 quæst.6.cap sicut is.* & *cap.in scripturis.8. quæst.1.* & Lucas de Pen. *in l.1.Cod. de agentibus in reb. in fin lib.12.* vbi ponit proprietates ambitiosi, & *in l.fin. C.de cohortalib. lib.12.* dicam infra *in 2.parte.*

Qvadragesimanona consideratio. Quod ex quo sæpe ex laudis præconio innascitur superbiæ inflatio *cap.sunt plurimi.6.quæst.1.* nullus plus æquo debet laudare alium,ne sibi debitum subtrahat, cum inferet indebitum. *cap nullus 99.distinct.* Nemo tamen nisi vanus, falso lætatur honore; & hoc faciunt stulti, quos gloria vexat inanis, prout ait Cato moralis. Et vt ait Horatius in primo sermonum: *Stultus honores sæpe dat indignis.* vnde Aristot.vt refert Laertius *de vita & morib. Philosophorum*, dicebat de duobus hominum generibus vehementer admirari, scilicet de illo,in quo bona non sunt, & tamen si de ipso dicantur, acceptat, & gaudet. Et de illo, de quo mala præferuntur, quæ in re non sunt, & inde turbatur. Inter cætera tamen aduerte, quod natura promptior est, ac paratior ad culpandum ea, quæ minus recte agi arbitramur, quam ad laudandum illa, quæ videntur fieri cum virtute.

Qvinquagesima consideratio erit ex dictis Platonis *in lib.de amore,c.2.* vbi dicit,quod perfecta laudatio est,quæ præcedentem rei recenset originem,præsentem formam narrat, sequentes ostendit euentus. Ab antecedentibus res quæque laudatur, vt nobilis,à præsentibus vt magna.à sequentibus vt vtilis:quare ex tribus illis via hæc in laudibus concluditur,nobilitas, magnitudo,atque vtilitas,& ex illis tribus multum ibi laudat amorem,de quo infra dicam *in vlt.parte.* Et infra dicam *in d.part.38.consid.* à prætetito, præsenti,vel futuro qualibet res debet laudari,quod idem est,vt supra dictum est.

Qvinquagesimaprima consideratio. Ex quo gloria est effectus honoris, & laudis, post honorem & laudem de ea dicendum est. Et est effectus illorum,vt dictum est,eo quia ex hoc,quod testificamur de bonitate alicuius,clarescit bonitas eius in notitia plurimorum, & hoc importat nomen gloriæ, vt dicit Anton. Florent. *in 1.par. tit.3.c.1.§.3.*

Dicitur enim gloria quasi clara,vnde Beatus Ambr. *super epist. ad Rom.* Gloria est clara cum laude notitia

tia, vt refert Anton. Florentinus *in 4. parte sua summæ, tit. 5. c. 9. §.* Et secundum Ciceronem in Rhetoricis, gloria est frequens de aliquo fama, cum laude, vel secundum eundem *in oratione pro M. Marcello*, est illustris, & promulgata multorum, & magnorum, vel in suos ciues, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum; vel etiam secundum eundem, est consentiens laus bonorum, incorrupta vox bene iudicantium de excellente virtute; vel secundum Aug. est iudicium hominum bene de hominibus opinantium, &, vt ait Lucas de Penna *in l. qui publici. Cod. de his qui sponte munera pub. subeunt. l b 10.* quod gloria dupliciter sumitur, vno modo impropriè pro vana gloria. Alio modo propriè sumpta est frequens fama cum laude notitia, secundum Ambr. *vt supra.* vel gloria quasi glarea, id est, gerens lauream secundum etymologiam, quam, vt dicit, facit Catholicum; sed secundum Tullium 3. *Tuscul. q.* gloria est solida quædam res, & expressa, non adumbrata: ea est consentiens laus bonorum incorrupta, vox bene iudicantium de excellente virtute: ea virtuti reponit, tanquam imago gloriæ, quæque rectè factorum plerunque comes est, non est bonis viris repudianda, &c. vt ibi.

Differunt tamen gloria, & honor; quia propriè gloria est in se & alios, honor vero in se ab aliis, & secundum B. Thom. 2. 2. *quæst. 132. art. 3.* quod sicut magnanimitas est circa honorem, ita & circa gloriam. Vnde & sicut magnanimus moderatè vtitur honore; ita & moderatè vtitur gloria: gloriatur tamen magnanimus circa res magnas, non circa modicas, vt dicit Anton. Florentinus *in 1. part. suæ Summæ, tit 3 cap. 1. §. 3.* & ibi dicit, quod gloria operatur, quod quis excellentiam cõsequitur, quando est appetitiua ad bonum, quod naturaliter amatur & honoratur à cunctis, & ideo sicut per gloriam, quæ est apud Deum, consequitur homo excellentiam in rebus diuinis; ita per gloriam quæ est apud homines, consequitur quis excellentiam quæ est in rebus humanis. & ibi ponit de vana gloria, quæ multum est euitanda.

QVinquagesimasecunda consideratio est, quod fundamentum gloriæ est humilitas, quoniam, vt habetur *Iob. 21. in fine* Qui humiliatus fuerit, erit in gloria. & *Prouerbiorum 39.* Nam humilem spiritu suscipiet gloria. & vide Lucam de Pen. *in l. humilioribus. Cod. de susce. lib. 10.*

QVinquagesimatertia consideratio. Gloriæ cupiditas est frequens, & quotidiana, ita quod nemo est qui eam non desideret, teste Valerio *lib. 8.* dicente: Neminem esse tam humilem, tamque abiectæ conditionis, quem gloriæ dulcedo non demulceat, & tangat. quem refert Lucas de Pen. *in l. 2. in 2. col. C. de his qui sponte munera publica subeunt.* vbi etiam ad hæc plura alia dicta allegat, & Ciceronem *in Tusculanis quæstionibus*, asserentem, quod honos alit artem, omnesque incendimur ad studia gloria laudis, *& ex primo officior. lib. e. iusdem.* Vix inuenitur qui laboribus susceptis periculisque aditis, non quasi mercedem rerum gestarum desideret præter hanc gloriæ, & laudis. & Bald. *in suo dialogo* post Cicero. Omnes studio laudis trahimur, & optimus quisque maxime cupiditate gloriæ incenditur. An erit qui velle recuset os populi meruisse, ait Persius, *Satyra 1.* & Horatius in sermonibus lib. 1. *Sed fulgente trahit constrictos gloria curru, Non minus ignotos generosis.* vnde Socrates solitus erat dicere, viam ad gloriam proximam esse, & quasi compendiariam: quod intelligitur, si quis id ageret, vt qualis haberi vellet, talis esset, alias fortis, et & magnanimi viri gloriam non appetere, sed sola suorum rectè factorũ conscientia contentos esse. Vnde communiter dicitur: *sæpe viris maior gloria spreta redit.* vt dicit G Ben. *in sua repet. c. Rayn. in verbo, condidit. 1. nu 51. de testa.* & propterea dicit Chrys. *hom. 4.* Si gloriari cupis, gloriam despice, & omnibus gloriosior eris.

Sed quicquid sit, gloria & honor sunt de genere delectabilissimorum; quia fit phantasia vnicuique qui honoratur, quod sit talis, vt dicit Arist. 2. *Rhetoric.* allegatus per Luc. de Pen. *in l 2. C. de proxim. sacror. scrinior. lib. 12.* & dixi supra.

QVinquagesimaquarta cõsideratio. Hinc Beroald. *in suo tract. de felicitate*, vbi quærit. An gloria sit summum bonum, sic ait: Quanto honestior videri debet sententia illorum, qui summum bonum felicitatemque in honore, & gloria collocauerunt, videtur ferme hæc fuisse summa boni in summis Imperatoribus Romanorum, Græcorum, Barbarorum, qui voluptates omnes contempserunt, qui dies noctesque, in laboribus militaribus exantlauerunt, qui vigilarunt, sudarunt, alserunt ob hoc solum, vt gloriosi viuerent, gloriosiores morerentur, de quibus illud est poetæ Satyrici: *Ad hæc se Romanus grauisque & Barbarus Induperator, Erexit, causas discriminis atque laboris Inde habuit.* Tanto maior famæ sitis est, quam virtutis. In Romanorum laudem dicit Salustius: *Laudis auidi pecuniæ liberales erant: gloriam ingentem, diuitias honestas volebant.* Hanc gloriam, vt inquit eleganter diuus Augustinus, ardentissime dilexerunt, propter hanc viuere voluerunt, propter hanc & mori non dubitarunt, cæteras cupiditates huius vnius cupiditate presserunt.

Hæc gloria veluti finis felicitatis, Fabios, Marcellos, Africanos Cæsares incitauit, inflammauit, stimulauit ad res magnas forti animo capessendas. De hac cecinit Valerius Flaccus:

Tu sola animos mentemque pararis Gloria.

Hanc Silius Ital. facem honestæ mentis appellat, cum ait:

Abripuit traxitque virum fax mentis honesta
Gloria. Et, vt ait idem Silius:
Mortales ad laudem, & gloriam geniti sunt.
Ad laudes genitum capit si munera diuum.
Felix ad laudes hominum genus.

Scribunt historici, quod Themistocles Atheniensis noctu ambulabat in publico, quod somnum oculis capere non posset: quærentibus huiusce vigiliæ causam, respondebat: Miltiadis trophæis & gloria se ex somno suscitari.

Demosthenes oratorum apud Græcos clarissimus valde lætatus est gloriæ susurro, quando anus Attica aquam ferens, ita alteri insusurrauit, *Hic est ille Demosthenes.*

Alexandro, qui ex rebus gestis nomen Magni sibi inuenit, pectus insatiabile laudis fuit, qui plusquam par sit sitior gloriæ, Anaxagora referente innumerabiles esse mundos, ex authoritate Democriti præceptoris. *Heu me miserum,* inquit, *qui ne vno quidem mundo sum potitus.* Hinc exit illud:

Vnus Pelleo iuueni non sufficit orbis.

Hinc controuersia illa est apud Senecam famigerata: *Alexander orbi terrarum magnus est: orbis Alexandro angustus est.* Idem cum in Sigæo ad Achillis tumulum adstitisset: *O fortunate,* inquit, *adolescens, qui tuæ virtutis præconem Homerum inueneras.* Quod apud Silium versibus modulatis sic expressum est:

Felix Æacida cui talis contigit ore
Gentibus ostendi, crevit tua carmine virtus.

Cæsar

Cæsar cum apud Herculis templum in Hispania res gestas ab Alexandro (vt inquit Plutarchus) contemplaretur in pictura, ingemuit illacrymauitque veluti ignauiam suam pertæsus, quod nihil tum memorabile à se actum esset in ea ætate, qua iam Alexander orbem terrarum subegisset.

Hannibal Pœnorum ille inclytissimus Imperator apud Silium, alloquens milites in pugna Cannensi mercedem laborum suorum solam gloriam esse vult. Sic enim inquit: *Mihi magna satis sat vera superque, bellandi merces sit gloria. cætera vobis vincantur.*

Quid multa? non solum magni in re militari duces, & egregij in administratione reipublicæ ciues gloriæ inhiant, & amplexantur, sed etiam scriptores ferme omnes hanc gloriam veluti præmium vberrimum suarum lucubrationum spectare videntur. Illi quoque Philosophi, qui libros scripserunt de gloria contemnenda, sua nomina in titulo inscripserunt, & in liminari pagina lectitari voluerunt.

Quid? nonne & opifices ipsi gloria ducti nobilitari volunt? vt de Phydia infra dicemus, *in 2. consid.* post istam, qui nomen in clypeo Mineruæ inclusit.

Sauros quoque & Batrachus sua impensa construxisse produntur templa octauis porticibus inclusa, inscriptionem sperantes: qua negata, hoc tantum alio modo vsurparunt, in columnatum enim epistoliis insculpserunt Ranam atque Lacertam, tanquam nominum eorum argumenta: Sauros enim Græce Lacerta, & Batrachus, Rana significat.

Quid enim ipse Beroaldus in dicto opere de seipso, quoniam libet & sibi, vt de se aliquid attingat, illud Horatianum assumendo:

Gaudeo quod spectant oculi me mille loquente.

Hinc est, quod etiam alios insequendo nomen suum in operibus suis intitulauit.

Sed an hoc licitum sit, & fieri possit, tractat ample Ioan. Andr. *in suis mercurialibus. in vlt. quæst.* quæ est multum notabilis, & singularis, & quam statim in fine huiusce partis positurus sum.

Plures alij sunt, qui posuerunt felicitatem in gloria, elatione, & ambitione, quos enumerat Textor Niuernensis, *in sua officina, in cap. gloriosi, superbi, elati, & ambitiosi* quos vide, & ibi inuenies quosdam, sed non omnes; quoniam pauci sunt, qui se abscondant à calore eius.

Tandem tamen concludit ipse Beroaldus vbi suprà, quod hæc gloria non videtur esse finis ille felicitatis quem quærimus, cum sit res caduca, & intra breue seculum flaccescat, cum aliunde pendeat, quod de summo bono credi nefas est: magis enim in laudantibus quam in laudato consistit gloria, quæ nihil aliud est, quam opinatio de aliena virtute bene sentientium.

Huc adde, quod Philosophi, & cum primis diuus Augustinus amorem laudis & gloriæ feruentissimum vitium esse dixerunt hinc illud Horatianum:

Laudis amore tumes.

Hinc illa Persiana mordacitas.

Egregium cum me dicat vicinia, credam.

Et illud:

Sed recti finemque extremumque esse recuso.

Euge tuum, & belle.

Exclamat tragicus poeta, *O doxa, O doxa. O gloria, O gloria. Quid aliud est, quam aurium inflatio magna?* Democritus Abderites philosophus lætatus est, quod Athenis multos annos vixerit, ignotus illi vbi. *Veni,* inquit, *Athenas, & nemo me nouit.*

Anneus Seneca decenter ait: *Qui vixit notus omnibus, ignotus moritur sibi.* Et ab Horatio luculenter dictum est:

Nec vixit male, qui natus moriensque fefellit.

Neminem tamen sanorum dicam virorum, qui aliquando gloriæ amore non caperetur.

Quis enim philosophorum illius amore vnquam caruit? Quis vnquam summus Imperator, aut quis clarus miles extitit, qui gloriæ admonitu, quicquid arduum ausus est, non gesserit? Quisnam Platonem ad tam a tamque ardua discenda animauit? Gloria. Quis illius discipulum Aristo. post tam multa tamque præclarissima à se ferme in omne scibilium genere conscripta magistro, & ei, à quo filij loco, & honore semper habitus fuisset, contrariari, & magistri aduersari opinionibus coegit? Gloria. Inuidit profecto tantus gloriæ zelus ei, à quo superari solo illa ætate se posse sentiebat. Quis Diogenem (vt ad Cynicos & qui summam sordidamque inopiam pati videri volunt) ad id vitæ genus perduxit, vt id magis mori sit, quam viuere? Gloria. Quis, vt finem ex philosophis demus exemplis, Epicurum summæ, & continentissimæ vitæ hominem coegit, quo doctior appareret, de voluptate ita disserere, vt in illa summum bonum esse constitueret? Gloria. Quis, vt ad militares descendamus, Scæuolam regis occidendi cupidum cum in cæde errasset manum vrere coegit? Gloria. Quis Coclitem victori exercitui solum resistere fecit? Gloria. Quis Curtium in hiatum se proripere? Quis Marium consuli, à quo obseruabatur, inuidere? Quis Syllam aduersum Marium tanta bella mouere? Quis Cæsarem armis cinctum maximam orbis partem inuadere? Quis illius ætatis Scipionem? Quis Catonem sibi manus inferre? Quis Hannibalem transire alpes? Quis Philonem fratres viuos à se terra obrui? Quis Alexandrum? Quis Herculem? Quis Cyrum? Quis Perseum, tanta subire belli discrimina? Quis Zopirum Persam sibi aures, & nasum secare induxit? fatebimur profecto, gloria.

Nec illud tamen à vera abhorrentes lege egerunt.

Nempe plerique cum Iudæi, tum Christiani simili eadem gloriæ auiditate peregere, & horum præbere exempla friuolum esse notum est: cum etiam supra ætatem nostram, nostræ quoque ætatis, literati omnes eadem via pergere videamus.

D. Thom. plerunque à Ioanne Scoto suo discipulo in de re diuina opinionibus (quam *Theologiam* appellant) carpitur. Identidem fecisse Thomam in Albertum, quem ob excellentiam *Magnum* appellant, vulgata fama est.

Nostræ autem ætatis scholastici, quid aliud in suis gymnasiis agunt, quam vt clariores ingenio & doctrina se declarari possint?

QVinquagesimaquinta consideratio. Gloria, quæ ex virtute procedit, non est fugienda, aut alteri danda, iuxta Esaiæ dictum 42. c. *Gloriam meam alteri non dabo.* Et Archi. *in c. cauendum. in fin. de pœn. distinct. 3. & Baruch. 4.* Ne tradas alteri gloriam tuam, & dignitatem tuam genti alienæ. & Apost. 1. *ad Cor. 9.* Bonum est mihi mori, quam vt gloriam meam quis euacuet. *c. sacerdos. circa fin. 1. quæstio. 2.* & vulgo dicitur: *Honorem meum nemini dabo.* &, *qui non diligit honorem suum, fur est ipsius. & homicida.* Et qui negligit famam suam, crudelis est. *12. quæstio. 1. c. nolo.* Cæpolla *in tractat. de Imper. militum eligendo in verbo, authoritatis.* Quod intellige, vt dictum est, dummodo procedat à virtute. Quoniam, vt ait Valerius de institutis antiquis, vberrimum alimentum virtutis honos, eximiusque virtutis mini-

ster est, vt ait Arist. 8. *Ethi.* & Iustinianus *in Auth. de monachu.* §. *ordinatione vero abbatiæ. colla.* 1. in quam sententiam incidit Ouidius in Ponto:

Laudataque virtus
Crescit & immensum gloria calcar habet.

Et Cic. *in lib. de offi.* nihil esse in vita magnopere expetendum, nisi laudem atque honestatem: in ea autem persequenda, omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis atque exilij, parui esse ducenda. Et Valerius *lib. 4 de abstinentia, & continentia*: De publico ministerio nihil cuiquam præter laudem bene administrandi officio accedere debet, vt ibi de Paulo Æmilio exemplum patet, qui præclare actum secum existimauit quod ex victoria contra Xerxem Persarum regem parta alij pecuniam, ipse vero gloriam occupasset, memoriamque nominis sempiternam fecisset. Nam gloriæ cupiditas, & timor ignominiæ ad virtutem excitant, vt refert Cæsar *in suis Commentariis lib 7.* & vt ait Cic. *in orationib.* Est in virtute ascensus, vt is gloria magis excellat, qui virtute plurimum præstet. Igitur recte ex sententia eiusdem Cic. 2. *officiorum* dicebatur sic: Præclare Socrates hanc viam ad gloriam proximam, & quasi compendiariam dicebat esse, si quis id ageret, vt qualis haberi vellet talis esset. Quod si qui in simulatione, & inani ostentatione, & ficto non modo sermone, sed etiam vultu stabilem se gloriam consequi posse dicerent, vehementer errant. Vera enim gloria radices agit atque etiam propagatur, ficta omnia celeriter tanquam flosculi decidunt, nec simulatum quicquam potest esse diuturnum. dixi hic ante.

Qvinquagesimasexta consideratio. Gloriæ cupiditas cauenda est, vt ait Cic. 1. *officior.* Eripit enim libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet esse contentio, quoniam etiam, vt Sapiens ait:

Quid valet hic mundus, quid gloria, quidue triumphus?
Post miseram. fumus puluis, & vmbra sumus.

Et vt Laertius *in lib. de vita & morib.* philosophorum testatur: Scipio Africanus solitus erat dicere, nullam pestem fuisse maiorem, quam gloriæ cupiditatem, ex qua ob certamen honoris & gloriæ inimicitias maximas inter amicissimos sæpe extitisse videmus. Sitque gloriæ cupiditas, stulticia, teste Cic. *lib. veteris rhet.* Et vt habetur *lib. 9. Quinti Curtij de gestis Alexandri*: Auaritia gloriæ & insatiabilis cupido famæ nihil inuium, nihil remotum videri sinit. Auidi milites sunt & pecuniæ, & gloriæ simul: fortuna rebus famam preciumque constituit, & militiæ probrum plerunque vertit in gloriam vulgi, vt dicit Tibul *in Elegia* 10. *lib.* 4. quæ quantacunque sit, tota est breuis planeque inanis, & nemo nisi vanus falso lætatur honore, *secundum Polycratum de nugis curialium in suo prologo.* Audi sententiam Franc. Petrar. Gaudeo magnam inueni gloriam, respondeo, magna in exiguo qualiter explicentur nõ intelligo, si temporum, si locorum angustias metiare, magnam hic gloriam non posse esse fateberis. Nam & liquido cernitur, quænam sit hæc mortalis atque terrenæ gloriæ magnitudo, si tamen præfulgens & digna sit tibi gloria gaude, non quod habeas, sed quod meruisti: miserrimaque est omnino ambitio, honorumque contentio: quoniam nihil laudabilius, nihil magno atque præclaro viro dignius placabilitate atque clementia, vt ex Cic. 1. *officior.* secerni potest.

Qvinquagesimaseptima consideratio. Ipsa gloriæ cupiditas, & honoris cõcupiscentia multos persuasit, seu decepit. Nonnullos enim legimus, qui à parentum inclyta nobilitate degenerarunt & honore domus postposito, ad vilia officia conuolarunt: vt refert Valerius *tit. 8. de cupiditate gloriæ*, de Quinto Fabio Romano qui derelicta clara & nobilissima Fabiorum secta pictor effectus fuit, vt nomen suum in publico pingens faceret æternum, de claro genere faciens se sordidum.

Alios vero, qui de statu infimo deitate gloriari volentes, ausi fuerunt in vertice deorum nomina sua includere, vt de Phidia statuario legitur apud eundem Valerium *eisdem lib. & tit.* & apud Cicer. *lib. 1. Tusculanarum quæstionum*, qui clypeo Mineruæ effigiem suam inclusit, ita inseparabiliter: qua conuulsa, tota operis colligatio solueretur, rememorans Luciferum, qui dixerat: *Ponam sedem meam ab aquilone, & ero similis altissimo.* de quo *Esa.* 4.

Alios vero, qui seipsos interfecerunt, vt Empedocles, vt refert Textor *in sua offi. c. arrogantes, superbi, gloriosi, ambitiosi. & in c. qui se occiderunt.* & videas plures casus, in quibus ambitio multos decepit per Texto. *in d. c. arrogantes, superbi, gloriosi, ambitiosi.*

Cæteros vero, qui cum virtute gloriam, & famam assequi non possent, sceleribus insignique maleficio innotescere non dubitarunt, vt de Pausania nobili adolescente, qui Philippum Macedoniæ regem Alexandri Magni patrem interfecit, vt tali parricidio immortalitatem sibi compararet.

Et de Phegio seu Herostrato, qui gloriæ cupiditate templum Dianæ incendit, & comburi fecit, vt sui nominis memoria obliterari non posset atque perpetuaretur, vt refert hæc duo exempla Valerius loco, quo supra, & multa alia ibi videri poteris, quæ demonstrant non solum in magnis viris, sed etiam in aliis affectus gloriæ affuisse. vide Textorem *in loco supra allegato.*

Qvinquagesima octaua consideratio. Nihil apud dominandi, & præsidendi cupidos probitatis aut fidei est, quod multis exemplis demonstratur, & ostenditur.

Et primo Cain libidine dominandi, & præsidendi, & vt solus dominaretur & præesset cæteris, ac prædam suam liberius exerceret, fratrem suum Abel interfecit, vt habetur *Gen.* 4. vnde Proba mulier *in suo Centone* ait:

Tunc gemini fratres adolent dum altaria cadis,
Alter in alterius prælato inuidit honore.

Etiam habetur 2. *Paralipomenon. 21. c.* Ioram enim filius Iosaphat regis Iuda, gladio sex fratres suos occidit: vt bona eorum possideret, & regnum suum ampliaret, solusque dominaretur, atque illi soli honor tribueretur.

Refert etiam Orosius, quod Romulus fratrem suũ Remum interfecit, vt regnaret solus, & totus honor eidem cederet, & etiã habetur 1. *Macch.* 1. *& c. 2. ibi: Surrexerunt in Ierusalem filij Belial introducentes ritum gentium.* vbi habetur quod Iesu & Ioan. qui de principatu futuro & dominatione præ cæteris habenda cogitantes, ex eo quod Onias primogenitus Simonis sacerdotum principis liberis careret, vt vnus alterum perderet, Deo Israel penitus derelicto, ad Antiochum regem Assyriæ se contulerit, ritum prophanum in ciuitate Dei initiante: ex quo tanta succedit tribulatio, vt ibi habetur plene.

Et etiam habetur de Etheocle & Polynice fratribus, quibus Oedipus rex Thebarum eorum pater regnum alternis annis regendum demisit: verum cum Etheocles maior natu, anno peracto, fratri cedere noluisset, cupiditate dominandi motum fuit propterea bel-

ea bellum, contractis denique vtriusque copiis, ambo mutuis se vulneribus interfecerunt.

Virgilius in culice:

At discordantes Cadmeo sanguine fratres
Iam trunculenta ferunt, infestaque vulnera corpus
Alter in alterius: iamque aduersatus: vterque
Impia germani manat quod sanguine dextra.

Athila rex Pannoniæ reuersus è Gallia Budam, fratrem, (qui regnum occupauerat) vt dominaretur, de medio sustulit.

Antiochus Magnus Seleuci filius mortuo patre, fratrem vita exuit, vt solus principaretur & regno frueretur.

Fernandus rex Castellæ Sanctij filius Garsiam fratrem regem Nauarræ peremit, vt Nauarram ipsam suo adiiceret regno vsque adeo libido principandi non præscripsit sibi modum.

Nempricus filius Maddam rex Britanniæ Malym fratrem exuit vita, vt eo mortuo principaretur.

Cunedagius quoque non alia ratione fratrem Morgauum occidit, quo tempore Roma condita est, vt refert Volaterranus.

Cansignorus Veronensium princeps moriens Antonium, & Bartholomæum filios reliquit hæredes, quorum Bartholomæus Antonium fratrem è medio sustulit, quem in principatu consortem aut parem, ferre non poterat.

Cambysi Persarum regi visus est per quietem nuncius adesse, dicens Mergidem fratrem solio sedere regio, qua ille visione consternatus Prexaspen Persam ad eum interimendum misit. *Trogus & Herodotus authores.*

Canis Grandis Veronensium princeps fratrem Erigamum (qui dum abesset, Veronam inuaserat) foris reuersus obsessum vicit; victum morti dedit.

Petrus Fregosus Genuensium princeps Nicolaũ fratrem doctrina moribusque insignem ob suspicionem principatus affectati interfecit.

Pinus Ordelaphus Foroliuiensis, vt solus regnaret, Franciscum fratrem trucidauit, eius liberis in exilium missis. *Autor Volaterranus.*

Ptolemæus Philadelphus Argeum fratrem (à quo insidias parari sibi intellexerat) interfecit, & alteri fratri Mage nomine (qui Cyrenis imperabat) vt solus imperaret, bellum indicit.

Franciscus & Ludouicus Gonzagæ, Vgolinum fratrem simulata amicitia ad cœnam inuitatum adorti sunt, & interfecerunt: sola ad facinus inuidia moti, quod Guido Gonzaga pater, Mantuanorum dux, ei soli principatum reliquisset.

Fortho Danorum rex tres habuit liberos, Haldanum, Roem, & Scatonem, quibus mortuo patre æmula incessit regnandi cupiditas: quo factum est, vt Haldanus natu maximus duos iuniores interfecerit, & regnum parricidio susceperit, *Autor Saxo Grammaticus.*

Feugo quoque Hortuendilium Danorum regem fratrem suum insidiis circumuenit, atque vbi parricidio datus est locus, cruenta manu funestam mentis libidinem satiauit, vt eo mortuo regnaret.

Hermenfredus Bertharium fratrem vi oppressit, vt sibi soli tranquillius, & securius apud Thuringos liceret regnare. *Autor Gregorius Turonensis.*

Orta inter Dardanum, & Iasium contentione, Dardanus superior fratrem peremit: adeo consortem nescit potestas, adeo rara est in necessarios charitas, vbi illa dominandi libido mentes hominum titillat.

Bela rex Pannoniæ Polonorum copiis instructus, Andream fratrem bello aggressus est, partaque victoria interfecit victum.

Tiphon Ægyptius fratrem suum Osyridem peremit, inuidia accensus, *autores Berosus & Seneca de sacris Ægyptiorum.* Diodorus item, compertum est (inquit) Osyridem Ægyptio iuste regnantem à Tiphone fratre impio ac nefario interemptum, quem in sex & viginti partes dissectum, cuilibet eorum, qui tanti sceleris participes fuerant, partem dedit, vt ipsos defensores custodesque regni fidos haberet.

Henricus cognomento Clericus Anglorum rex, Robertum fratrem hostem habuit, quem in bello captum, oculis primum auulsis, in carcerem detrusit, ac demum pedore, & inedia ibidem emori fecit. *Volater.*

Ludouicus XI. Francorum rex contra ducem Aquitaniæ fratrem suum bellum mouit, quo tempore mortuus est.

Orodes Phraatis filius, Parthorum rex, Mitridatem fratrem suum obsedit Babyloniæ, factaque deditione in conspectu omnium, quamuis supplicem, interfecit. Deus te perdat ambitio, quæ fratres armas in fratrum viscera, quæque securum à nato non finis esse patrem.

Iugurtha Manastabilis filius nothus, fratres suos Adherbalem, & Hiempsalem Micipsæ patrui sui filios interfecit, vt solus Numidis imperaret. *Autor Salust.*

Friola Alphonsi Catholici filius rex Hispaniæ, ab Aurelio fratre interfectus, cum ann. 12. regnasset. hæc exempla ponit Textor *in sua officina, in c. parricidæ. ver. interfectores fratrum aut sororum.* vbi multos ponit fratres, qui occiderunt fratres, & sorores.

Legitur etiam de Perpenna consule, qui regnandi cupiditate Sertorium inter epulas incautum occidit, vt solus in Hispania principaretur.

Amulius Numitorem, Artabanus Xerxem, Athalia vniuersum Dauidis semen interfecerunt, vt apud suos dominarentur.

Spitigneus rex Boemorum dominandi libidine bellum gessit cum fratre Vratislao.

Eraclius Phocam interfecit, vt solus imperaret.

Constantinus Imp. Irenem matrem expulit, vt solus imperaret hæc exempla ponit idem Textor *in sua officina c. arrogantes, superbi, gloriosi, ambitiosi.*

Refert etiam Gaguinus *lib. 1. cap. antep.* quod in regno Franciæ post Clodouei regis obitum, cui quatuor liberi successerunt, duo ambitione dominandi & regni vsurpandi, vt reliqui præferrentur, occisi sunt.

Hæc enim gloria videtur multa attulisse incommoda & damna & angelicæ naturæ, vt habetur de Lucifero, qui voluit fieri similis altissimo, *Isai. 14.* & à humana natura. *Genes. 3.* Eritis sicut dij scientes bonũ & malum Ex quo videtur quod gloria non est multum appetenda: quoniam etiam scriptum est: Ne glorieris in crastinum, ignorans quid superuentura pariat dies. *Prouerb. 28.* Et hoc, quoniam homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus & similis factus est illis. *Psal. 48. no.* Arch *in cap. principium. de pæni. distinct. c. 2.* Homo enim vanitati similis factus est, dies eius sicut vmbra prætereũt. *Psal. 103.* & est tex. *in c. fi. § charitas de pæn dist. 2.* Sicut vmbra sunt hominis dies *Iob. 14.* Et quasi putredo consumendus, & quasi vestimentum quod comeditur à tinea. *Iob. 14. c.* Nec plus glorietur vnus quam alter: quoniam vnus est introitus omnibus ad vitam & similis

exitus *Sap.7.* & habetur *Eccl.7.* quod sicut egressus est de vtero matris nudus, sic reuertetur, & nihil auferet secum de labore suo. Nescit enim homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo, & aues laqueo comprehenduntur, sic capiuntur homines in tempore malo, cum eis extemplo tempus superuenerit. *Eccles.10.c.* Et vt ait Cicer. *lib.3. de oratore*: O fallacem hominum spem fragilemque fortunam, & inanes nostras conceptiones, quæ mediocri spacio sæpe franguntur, corruunt, & cum ipso cursu ante obruunt, quam portum conspicere valuerint, & semper habenda est prouidentia, & cõsideratio, futuræ mortis. Vt enim dicitur in vita B. Ioannis eleemosynarij, antiquitus postquã imperator coronabatur, statim ingrediebantur ad eum ædificatores monumentorum, dicentes eidem: *De quali metallo iubet imperium fieri monumentum tuum?* ei insinuantes, quod cum sis homo corruptibilis, & transitorius, curam habeto tui ipsius, & pie regnum dispone, & habetur *Eccles.4.* Cum enim morietur homo, hæreditabit serpentes & bestias, & vermes. Et omnis caro sicut fœnum veterascet. *Eccles.28.* Et vanitas vanitatum, & omnia vanitas. *Eccles.c.1.* Vniuersa enim vanitas omnis homo viuens. *Psal.88.* Vnde, vt habetur *in lib. de contemptu mundi:*

Quid valet hic mundus, quid gloria, quidue triumphus?
Post miserum funus, & puluis & vmbra sumus.

Et amplissime de huiusmodi gloria fugienda, vide Petrum Antratien. *in sua summa de fuga vitiorum.* de quinto vitio superbiæ, vbi ponit in reprobationem illius gloriæ & superbiæ per 50. folia vel circa, ad quẽ recurre in omni statu: sed quia extra propositũ, non insisto. Maxime etiam gloriari non debet se iactando, & sic seipsum laudando; quoniam, vt ait Arist. 4. *Eth.* iactator maxime vituperandus est. Et Cic. *lib.1. officior.* ait. Turpe est de seipso prædicare. Et vt ait Quint. *lib. 8. de oratoria institutione*: Vitiosa est iactatio, infertque audientibus non modo fastidium, sed etiam aliis plerunque odium. Ideo dicitur, quod iactator nocet nõ solum sibi ipsi, sed etiam aliis. Et habetur *in c. si quis 1. q.2.* Et in communi prouerbio dicitur: *Laus in ore proprio sordescit.* de quo habetur *in c. si quis vero non obediat. 11. quæst.3.* & Ioan. Plat. *in proœmio Inst. §. quorum.* Et etiã habetur per Apost. *ad Rom.1.* Dicentes se esse sapientes, stulti sunt. Ait enim Bernardus *in lib. de improbatione vitiorum. c.2. Vana superborum vacuat iactantia mentem.* At ideo inquit Seneca *lib.2. de beneficiis*: Retrahenda inanis iactatio, res loquantur nobis tacentibus: quoniam, vt habetur *in gl. in proœmio Instit. § cumque hoc & in Authen. de monachis. §. sancimus. ibi: & impedimento eorum tolerantiam. colla.1. & in Authen. de qu. circa prin. ibi: vtilissime ex ipso rerum experimento. coll.7.* Opus laudat magistrũ. Et Paulus *2. ad Corinth. 10. in fin.* ait: *Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commẽdat.* Et vnusquisque sequi debet consilium Ambr. de quo *6. q.1. c. imitare*, quod nemo debet se iactare, vt docet de Petro, qui se iactauit, dicendo: *Et si omnes scandalizati fuerint in te, &c.* & tamen Christum negauit. Et de Dauide, qui dixit: *Ego dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum.* Et tamen hanc fuisse iactantiam dixit, cum dixit. *Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus.* Ideo nos hortatur Sapiens, *Prouerb.20.* Laudet te alius, & non os tuum: aliena labia, & non lingua tua. Nam etiam iactans se bono gratiam Dei effundit; quoniam, vt habetur *Eccl.20.* & omnia bona perdit, quoniam vt ait Gregor. *in moralibus* O quam miseri sunt, qui affectant laudes hominum in semetipsis, dissipant fructus laborum: dumque se alienis oculis ostendere appetunt, damnant quod agunt. Hinc reprobantur opinio & actus illorum, qui cum aliquid in ecclesiis & intuitu pietatis & ecclesiæ faciunt, in eis arma sua aut insignia ponunt; quoniam ex hoc videntur consequi præmium, scilicet gloriæ & laudis mundi, & amittunt fructum, quem à Deo percipere deberent, vt notatur per Doct. *in apost. ad Pan. in cap. dilect. extra de excessib. prælat.* vbi allegatur Gemi. *in cap. duæ sunt. 45. distin.* qui dicit. *Nota contra illos, qui cum in ecclesiis quid faciunt, ibi insignia eorum ponunt.*

QVinquagesimanona consideratio erit, quod etiam quandoque licitum est se iactare & commendare de bono, secundum Ioan. de Plat. *in proœm. Instit.* & ibi Angel. *in §. quorum*, faciendo distinctionẽ inter commendationem necessariam, vtilem, & voluntariam, notoriam, aut non notoriam. Necessariam dicunt permissam, vtputa in eo, qui veniam ætatis impetrat, qui non aliter admittitur nisi morum suorum instituta, probitatemque animi vitæ honestioris edoceat. *l. omnes, C. de his, qui veniam ætatis impetra.* & nisi commendatio fit, intentio quærentis, aut petentis, vt *l. vnicuique. C. de prox. sacr. scrin. lib.12.* Vtilem, etiam permissam, videlicet, cum nouus rector prouinciæ commendat se à bono regimine & iustitia, pro beneuolentia subditorum consequenda. *l. solent. §. ante omnia. ff. de offic. procons. & leg. 31. distinct. c. tenere debet.* Voluntariam etiam notoriam permittunt Legistæ, vt *in §. quorum in proœm. Instit. & C. de nouo Codi. comp. in princ.* Non notoriam dum tamen modica sit, etiam permittunt iuxta illud:

Nec te collaudes, nec te culpaueris ipse,
Hoc faciunt stulti quos gloria vexat inanis.

Ista est doctrina Legistarum *in d. §. quorum supra allegato.* & vide etiam Albericum de Rosate *in l.1. C. de nouo Codice compo.* Theologi vero aliter sentiunt, & dicunt: quod iactare, laudare, seu commendare contingit pluribus modis, qui tres ponunt permissos.

Primo videlicet, quando quis se laudat seu commendat propter bonum propriæ famæ, vt scilicet homo possit saluare suam bonam famam. Sicut Samuel se laudauit, postquam senuit coram filiis Israel, vt habetur *1. Reg.12.* dicens ad filios Israel: Itaque conuersatus sum coram vobis ab adolescentia mea vsque ad hanc diem. Ecce ego præsto sum, loquimini de me coram Domino, & coram Christo eius, vtrum bouem cuiusquam tulerim vel asinum, si quempiam calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu cuiusquã accepi, & contemnam illud, hodieque restituam vobis. Et post hoc subdit: Testis est mihi Dominus; quia non inuenietis in manu mea quippiam mali. Sic etiã simili modo, cum quis inculpatur iniuste, vel etiam timet iniuste inculpari, posset in tali casu, in quo inculpatur, seipsum laudare ad conseruandum bonam famam suam. imo hoc casu tenetur ad conseruandam bonam famam suam, alias crudelis esset: cum crudelis sit, qui famam suam negligit. *12. qu.1. cap. nolo.* & glo. *in proœmio decreta. in verbo. prodiga.* & habetur *Prouerb. 22.* Melius est nomen bonum, quam diuitiæ multæ. & Hugo de S. Victore. Non sufficit nobis vita sancta, nisi sit bona fama. Vnde etiam dicit Aug. quod sunt duo necessaria, scilicet conscientia & bona fama. Cõscientia propter teipsum: & fama bona propter proximum. Et ista commendatio quandoque est necessitas: quando scilicet quis inculpatur de delicto, vt habetur *de purga. can. per totum.*

Secundo potest quis se laudare propter charitatem Dei ac illius gloriam, gratias sibi à Deo concessas, non ad se, sed ad Dei honorem referendo. Et de hoc inquit

inquit Cypria *in epistola ad Donatum*. Odiosa iactatio non est, quamuis non iactatum esse possit, sed gratum quicquid non hominis virtuti ascribitur, sed de Dei munere prædicatur. Sic fecit gloriosa virgo Maria quæ cecinit Luc. 1. *Magnificat anima mea Dominum*, &c. Et sequitur: *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.*

Tertio potest quis se laudare propter charitatem proximi, ne scilicet scandalizetur propter verba detrahentium: quoniam, vt dicitur in c. *sunt plurimi, 6. quæst. 1.* Sunt plurimi, qui vitam moresque bonorum amplius, quam debent, laudant: ideo permittit Deus malos in obtrectationem, & obiurgationem prorumpere, vt si qua elatio ab ore laudantium in corde nascitur, ab ore vituperantium suffocetur. Qua de re quia sæpenumero de bonis viris & iustis pusilli malorum diffamationibus scandalizantur: licitum est quandoq; virtutes aperire, sicut fecit Beatus Augustinus qui in sermone, qui legitur in festo eius, dicit: *Charitati vestræ de nobis ipsis hodie sermo reddendus est.* Quia, enim, vt ait Apostolus: Spectaculum facti sumus mundo, Angelis, & hominibus, qui nos amant, quærunt quod laudent in nobis. Qui verò nos oderunt, quærunt quod detrahant nobis. Nos autem in vtroque medio constituti adiuuante Deo vitam & famam nostram sic custodire debemus, vt non erubescant de detrectatoribus laudatores. Cuius doctrinam sequi volentes debent seruare doctrinam, quam ponit author ad Rudium lib. 2. dicens:

At quisquis famam cupiat retinere celebrem,
Omnibus hic studeat gratus adesse bonis,
Sit mitis cunctis, tractabilis atque benignus,
Sublevet vt nomen prospera fama suum.
Et si displiceat prauis, non sollicitetur,
Qui nisi sit prauus nemo placere potest.
Verum profiteor simul omnibus opto placere,
Si nequeo saltem glisco placere bonis.

Quarto etiam licitum est se laudare pro ædificatione liberorum ac proximorum. Vnde cum B. Paulus haberet de se prædicare Corinthijs ab eo ad fidem conuersis, post recessum eius cum seducti fuissent à quibusdam pseudoprophetis, qui Paulo detraxerant, vt eius prædicationem contemni facerent, ipse Paulus zelo & charitatis salutis eorum ductus mirabilia de se referet, vt eos ad fidem veram reuocaret, vt habetur *1. ad Corinth. 11. & 12. capitib.* vt ibi dicit, se nihil minus fecisse à magnis Apostolis. Et alio loco dicit, quam abundantius his omnibus laboraui. Et deinde iactat se de his, quæ passus est: postmodū dicit, se raptum fuisse vsque ad tertium cœlum, & vidisse quæ non licet homini loqui & dicit etiam se habere Spiritum sanctum. 28. *qu. 1. c. sic enim, circa fin.* & multa alia in sui commendationem, de quo habetur & aliis hic ante dictis per Anto. Flor. *in sua summa 2. par. tit. 4. c. 4. §. 2.* & ibi in illo titulo ponuntur aliqui casus ex prædictis, quem videatis. Etiam B. Augustin. dicit se parem prophetis 23 *q. c. ecce.* & Deus se ore proprio commendauit, dicendo se sanctum. *cap. tenere debet ecclesia 31. distinct.* Ita dicit Albericus in *d. l. 5. C. de nouo Cod compo.* & Christi actio nostra est instructio. *c. legitur 71. distinct.* ergo, & nos commendare possumus.

Quinto licitum est alicui se laudare, & commendare, quando est in tribulatione, & oppressione de benefactis suis, ne in desperationem incidat. Vnde Iob turbatus, & ab amicis calumniatus se laudauit, vt habetur 29. cap. Oculus fui cæco, pes claudo, manus debili, & pater eram quondam pauperum. Et habetur de S. Antonio, quod cum plus deprimeretur à diabolo, plus se exaltabat.

Sexto licitum est se laudare, vt euitetur malum vel periculū, non tamen deficiendo à veritate, prout fecit Paulus, qui se ciuem Romanum dixit, propter quod fuit dimissus liber, qui tenebatur captiuus. Actorum 25. capite. Imo etiam quo ad Deum licitum est se laudare, coram eo ad sublimationem spei, & vt euitetur periculum, prout fecit Ezechias rex Iuda, vt habetur Esa. vigesimo octauo capite, vbi dicitur: *Ægrotauit Ezechias vsque ad mortem, & introiuit ad eum Esaias propheta, & dixit ei: Dispone domui tuæ, quia morieris & non viues. Et conuersus Ezechias faciem suam ad parietē, orauit ad Dominum, & dixit: Obsecro Domine, memento quomodo ambulauerim coram te, in veritate & corde perfecto, & quod bonum est, in oculis tuis fecerim.* Et vide ad hoc eundem Anton. in loco hic ante allegato.

In omnibus autem his est prohibita iactantia vltra prædictos, ita quod semper aut est veniale peccatum, aut mortale. Veniale videlicet in casu, scilicet cum aliquid dicit in sui commendationem, quod etiam est verum, & non iniuriatur nec Deo, nec proximo, sed aut quia non est nec necessarium, nec vtile, sed cum aliquali inani gloria, & in hoc pacto pauci inueniuntur immunes, vt ait Greg in 31. *ca. Moralium.* Et ista iactantia magis minuit laudis præconium, si sit assidua, vt multi cupidi laudis faciunt, vt dicit Valer. Et iste septimus est modus iactantiæ. De his dicetur prout Cato: *Ne te collaudes, &c. Hoc faciunt stulti, quos gloria vexat inanis.*

Octauo contingit alicui se laudare aut iactare cōtra honorem Dei, vt fecit Sennacherib, dicens, quod Deus non posset liberare populum suum ab eius potentia, de quo habetur 4. Reg. 19. Et isto modo multi delinquunt etiam mortaliter, cum dicunt, Deum non posse facere, quin talia per eos fiant.

Nono contingit aliquando, quod quamuis laudat se in contumeliam proximi, sicut Pharisæus se laudando vituperat publicanum, de quo Luc. 18. & Goliat dicens: *Ego exprobraui agminibus Israel hodie, qui suo proprio gladio à Dauide capite truncatus est.* vt habetur 1. Regum 17.

Decimo quis se laudando de bono opere principaliter & finaliter, vt laudem humanam habeat, quā præponit Deo, peccat. & ex hoc potest damnari, vt habetur de quodam Pharisæo, Luc 18. cap Qui decimas dedit, & duos dies in hebdomade ieiunauit, cū de his bonis operibus se iactauit, & in eisdem vanā gloriam quæsiuit. Ex quo periculosum est, se in bonis operibus iactare, de summo bono. Qui hic de bono laudari appetit, spem perdit, & gloriam mercedis in futurum non recipit. Vnde Chrysostom. super Matth. *O insipiens, quid tibi prodest illa laudatio post mortem, si vbi eris, non lauderis?* Vnde non solum cauere debemus, ne bona opera iactanter proferamus, sed etiam diligenter cauere debemus, ne in elatione mētis de bonis nostris extollamus: vt docet exemplum, de quo habetur in *sermonibus discipuli, sermone 17.* vbi quædam ex supradictis extraxi, de quo ample infra dicam.

Vndecimo, cū quis se laudat de peccato mortali, & de his loquitur Salomon, Prouerb. 2. cap Qui gloriantur, cum male fecerint & exultant in rebus pessimis. Et Dauid Psal. 51. Qui gloriatur in malitia. Et habetur Esa. 3. Peccatum suum quasi Sodomia prædicauerunt. De quo etiam delicto iactationis hoc casus, quomodo sit de iure puniendum, notatur in c. *quam*

fi. de excess. prælat. Vbi dicit Petrus de Anchar. quod de crimine laudari est crimen graue, vnde allegat Senecã de quatuor virtutibus: Tam turpe tibi sit laudari à turpibus quam si lauderis ob turpia, & maxime reprobatur in clericis, vt ibi. Imo etiam sapiẽs in sapientia sua non debet gloriari. vt habetur Ierem. 9. Non glorietur sapiens in sapientia sua, nec fortis in fortitudine sua, nec diues in diuitiis: sed in hoc glorietur, qui gloriatur, scire & nosse me.

Duodecimo, cùm quis se iactat & laudat, vt aliquem decipiat, vtputa dicens se expertũ esse in aliqua scientia, & in ea magna commoda fecisse, alliciat homines ad se, & in manibus suis se ponant cũ damno & periculo eorum. De talibus loquitur Aristoteles 4. Ethic. Turpior est, qui causa lucri se iactat, quam causa gloriæ vel honoris. Et ibidem dicit Philosophus: *Iactator fingit de se maiora existere, quandoque nullius gratia, id est, ex vanitate; quandoque honoris & gloriæ, quandoque gratia argenti: & hoc casu si faciat cùm damno aliorum, est prohibitum, cum sit maxime quædam simulatio. cùm iactator simulat ea sibi aliqua inesse, quæ non sunt, vel si sunt, simulat esse maiora, quam sint*, vt ait Aristot. vbi supra. Si tamen dicat veritatem, & non deroget aliis, licitum est laudare se apud eos, quibus quis est ignotus, vt dicit Bernard. de Bust. in 2. *part. Rosarij. sermo. 9. part. 2. in litera E.* vbi *in dict. serm.* multa ex prædictis dicit.

Decimotertio dic, quod huiusmodi vana gloria seu iactantia est euitanda tribus de causis, vt ample dicit Antonius Florent in *sua sum. 2. part. tit. 4. cap. 1. §. fi. & in §. 1. 2 & 3.* ponit materiam inanis, & vanæ gloriæ, quæ dicitur iactantia: ad quem recurre. Et dicit idem Anton. *ead. part. tit. 10. cap. 2. §. 1.* quod alios laudare contingit quadrupliciter, vt ibi per eum.

SExagesima consideratio. Homo nõ debet gloriari appetendo honorem terrenum non sibi debitum, quoniam ad honores mũdi sine suffragio temporis, aut sine merito laboris, velle promoueri, dicitur ambitio, quæ non est permissa, cum sit inordinatus appetitus honoris terreni, & amplitudinis dignitatis, *ca. miramur in fin. 6. distinct.* Et ideo dicit S. Thom. 2. 2. *qu.* 131. *art.* 2. & Alexander de Al. in 2. *part summæ, in tractat. de ambitione,* est peccatum. Quia cum honor sit præmium virtutis, Aristot. 4. Ethic. ambitiosus desiderat præsidentiam, & regimen, quod non debetur nisi virtuosis, & per consequens non sibi. Imo etiamsi esset sanctus, ex ambitione fit indignus. 1 *quæ. 1. c principatus.* Miserrimáq; est omnino ambitio, honorúmque contentio, vt ample habetur per Luc. de Pen. *in l. omnium. in fin. C. de dec. lib. 10.* Refert Cicero lib. 1. Officiorum. Vnde dicitur Eccles. 9. Noli quærere ducatum ab homine, nec à rege cathedram honoris: Et ratio potest assignari, quæ habetur Sapient. 5. Iudicium durissimum his, qui præsunt, fiet. & dicit tex. in *c. multi. 40. distinct.* Quicunque desiderauerit primatũ in terra, inueniet cõfusionem in cœlo, nec inter seruos Christi computatur, qui de primatu tractauerit. & in *cap. principatus 1 quæst.* Principatus, quem metus extorsit, aut ambitio occupauit, & si actibus suis vel moribus non offendat, ipsius tamen initij est perniciosus exemplo. *c sicut ii. 1. quæst. 6.* & habetur in *cap. in scripturis 8. quæst. 1.* Sicut qui inuitatus renuit, quæsitus refugit, est sacris altaribus remittendus; sic qui vltro ambit, vel importunum se gerit, proculdubio est repellendus. Et Dominus Iesus Christus contra ambitionem Pharisæorum, inquit, Matth. 22. Amant primos accubitus in cœnis, primas cathedras in synagogis, & salutari in foro, & vocari ab hominibus, Rabbi. Nam huiusmodi ambitio totum fere mundum conturbat, denique Ecclesiam destruit. *c. nihil. de elect.* Ambitio enim causa est omnium malorum, & ideo vitanda, vt peccatum mortale, vt dicit Cardin. *in Clem. 1. in 3. & 4. notab. de regularib.* & est reprobanda per eundem Cardin. *in d. Clemen. 1. & in clemen. fin. de elect.* Imo dicit Albericus de Rosa. *in rubr. C. ad legem Iul. de ambitu*, quod dispositio vniuersi, quæ in prædictis vsurpat, tam in brachio seculari, quam Ecclesiastico, mundum in malo statu, in quo est, ponit. & dicit text. *in c. omnes huius seculi. 47. dist.* Omnes huius seculi dilectores in terrenis rebus fortes sunt, in cœlestibus debiles. Nam pro temporali gloria vsque ad mortem desudare appetunt, & pro spe perpetua, nec parum in labore quidem subsistunt, *vt ibi ample.* Et dicitur per Ambrosium super Lucam: Sæpe quos vitia nulla delectant, quos nulla potuit mouere luxuria, nullaque auaritia, facit ambitio curiosos. Et, vt ait August. super Ps. 1. Non est fere quisquam, qui careat amore dominandi, & humanam non appetat gloriam. Dixi *supra in præfatione.* Imo etiam & ambitio de iure Digestorum, & C. est reprobata. *ff. & C. ad leg. Iuliam de ambitu.* Et ideo de iure nostro videndum est, nũquid liceat appetere officium vel dignitatem. Salycet. *in d. l. vnica. C. ad legem Iul. de ambitu* examinando hanc materiam, dicit: Aut est quæstio de iam præsidente & habente officium aut dignitatem. Et tũc, vt dicit, non licet eidem illud officium repetere, vt finito tempore statuto possit illud continuare etiam si illud precibus porrectis obtineret à principe, vt *d. l. 1.* Si tamen princeps proprio motu ex priuilegio illud confirmaret; tunc illud continuare & exercere posset, vt gl. *ibi. in d. l. 1.* Quoniam, vt dicit ibi Salyc. tunc non creditur ob importunitatem petentis fecisse, nec creditur eum rempublicam & subditos lædere; cum non sit credendum principem, cuius est proprium subiectorum commoda inuestigare, illum motu proprio concessisse, nisi exigente suorum experientia meritorum. Alij autem inferiores à principe non possunt illum etiam non motu proprio confirmare, nisi in defectum aliorum, *in Auth. de defensor. ciuita. §. fin. & in l. honor. §. fin. ff. de mun. & honorib. & in l. nemo. C. de offic. possess.* & tales, qui talia officia petunt per ambitionem sibi continuari etiam per rescriptũ principis, nisi sit motu proprio. priuantur officio, & pœna deportationis. *d. l. 1.* quod male obseruant officiarij nostræ ciuitatis & aliorum locorum huius patriæ, qui semper volunt singulis annis continuari in electionibus, quæ fiunt, & multas prosecutiones pro continuatione eorum in officiis faciunt: etiam vt plerosque vidimus vsque ad decennium, licet officia sint annalia, ex quo non aduertunt ad hanc legem, ideo caueant in futurum.

Aut vero loquitur in non præsidente seu non habente officium illud tamẽ aut dignitatem appetente; & tunc appetit solum moribus & virtutibus, quæ operantur in illo, & hoc est permissum. *l. 2. C. de offic. recto. prouinc. l. liceat. C. de assess. l. magistros. C. de professo. & medicis.* & facit *l. contra publicã C. de re mili. lib. 12.* vbi dicit. Ad honoris augmentũ non ambitione sed labore vnumquẽque cõuenit euenire. Et hic modus erat introductus apud Romanos, cum in signũ huius, quod soli virtuosi ad dignitates promoueri deberent, duo construxerunt templa contigua in vrbe, vnum deæ virtutis, aliud deæ honoris. Ita tamen vt ad templum deæ honoris non esset ascensus, nisi per templum virtutis. refert August. 14. *de ciuitate Dei.* & Bernardinus de Bustis *in 2. parte sui Rosarij, sermone 9. litera H.*

Aut

Aut quis appetit dignitatem verbo & procuratione;& tunc aut solum vt præsit & reparet, quod ea de re videbat:& ei licet,& commodandus est 8.q.1.*cap. qui episcopatum.*& notatur *in l. si quemquam. C.de episcop. & cler.*& habetur *ad Tim.3.* vbi habetur. Qui episcopatum desiderat,bonũ opus desiderat. Aut vt præsit tantum; & tunc si dignitas est spiritualis, non licet nedum precio,sed nec prece,nec verbo, *d.l. si quenquam.* Ratio; quia præesse animabus non licet, quos Deus omnes facit æquales, vt *in Auth. de monachis. in princ.col.1.* Non tamen est,dicit Salycet, quod de iure canonico sit simoniacus,qui tantum preces effundit: sed in hoc casu de desiderante episcopatum aliter sentit S.Thom.2.2 *q.185 art.1.* vbi dicit quod in episcopatu tria possunt desiderari.

Primum est principale & finale,scilicet episcopalis operatio, per quam vtilitati proximorum attenditur,secundum illud *Io.vlt.* Pasce oues meas.& hoc secundum se est laudabile, & meritorium: verum, quia talis actus episcopalis habet annexam celsitudinem,hodie præsumptuosum videtur,quod aliquis præcise appetat ad hoc,vt subditis prosit,nisi manifesta necessitate vrgente: quia locus superior, sine quo populus regi non potest,& si ita administretur, vt decet, tamen indecenter appetit.8.*quæst.1.dict.capit. qui episcopatum.*

Alia autem duo desideranda in episcopatu sunt excellentiæ gradus;quia episcopus super alios constituitur,ac reuerentia & honor ei exhibetur: Et ista appetere est præsumptuosum.vnde inquit Chrysost. super Matth. *Opus quidem desiderare bonum, bonum est; Primatum autem honoris concupiscere,vanitas.* Dicit tamen Angel.de Perus.*in l.1. C.de ambitu.* quod si aliquis fuerit electus ad episcopatum, potest petere se confirmari,vt dicit Io.Andr.*in cap.cupientes.ver.post obtentum. de elect.in 6.* Et si tales,qui per ambitionem habuerunt prælaturas,remaneant male consolati,cum difficile sit,vt bono peragantur exitu,quæ malo sint inchoata ambitionis principio.1.q.1.*c.principatus*, cum etiam ille casum quærat,qui per ambitionem ad honoris fastigia per abrupta conscendit.*c.sicut 44.dist.& c.sicut.1.q.6.* Quid dicendum erit de illis,qui tales prælaturas emunt, aut per promissionem pecuniarum ad prælaturas eligũtur,aut alio modo promouẽtur? taceo,& ex causa.Redeũdo,vnde digressi fueramus, aut vero quis appetit dignitatem,aut officium temporale,aut publice & palam,aut occulte,& clam. Et quia hæc distinctio non placet Salycet.non insisto. Ideo prosequendo dic,aut dignitas non habet iurisdictionem annexam;& tunc non solum prece,sed etiam precio publice, & palam petere potest,vel etiã clam, mediante suffragatore:*l.1.in princip.& l.toties.§.1.de pollicit.* Et istud bene obseruatur in Francia.Quoniam officia temporalia, & non habentia iurisdictionem annexam,sunt venalia, sicut officia Papæ in curia Romana,vt dicit Angel. *in dicta l.1.* Aut vero habet officium, dignitatem & iurisdictionem annexam;& tunc non potest petere ab inferiore à principe per preces aut preciũ; quia præsumeretur subditos grauare, *& in Authen.vt iudices sine quoquo suffragio.colum.2.* A principe autem potest petere & prece, cum in eo cesset lex Iulia de ambitu. *l. 1. in princip. ff. ad leg.Iul. de ambitu.* Quinimo & precio de eius potentia absoluta, vt dicit Baldus *in l. Barbarius.ff.de offic.præ.* Hoc enim prohibitum non inuenitur de iure diuino,sed tantum ciuili,cui princeps supremus non subest.*l.princeps.ff.de legibus* vnde Papa etiamsi officia temporalia vendere potest,prout vendit,vt dictum est ante;igitur, &c. licet tamen non congruat honestati. Quia venditionem iustitiæ præsumptiue dicitur tolerare. *in Authen. vt iudices sine quoquo suffragio.* vbi est pulcher textus,prohibens venditionem huiusmodi officiorum.ex consilio vxoris Iustiniani facta est illa ordinatio,quod de cætero officia iudicaturę non vendantur. Imo iudices deinceps faciant sine quoquo suffragio.Et de hoc etiam est ordinatio Ludouici Beati, de qua mentionem facit Gaguinus *lib 6. cap.1.*& Ludouicus XII. *ordinatione sua 49.*quæ est approbatiua & confortatiua aliarum ordinationum regiarũ,videlicet Caroli VII.*ordinatione sua 97.* Et Caroli VIII. *ordinatione sua 68.*de quibus per dictum Guilliel.Benedicti *in sua solenni repet.cap.Raynut. in ver.duas habens filias.* vbi ponit multa alia exempla, quæ causa breuitatis non insero. Et facit: quia iurisdictiones & honores venales esse non possunt. *d. Auth.vt iudices & l.quisquis.Cod si certum pet.* Nec iustitia venalis esse debet. Quinimo res male agitur, cum quod virtute fieri debet, pecunia tentatur, vt dicit Tullius Cicero, quem refert Baldus *in d. l. Barbarius.in 2. col.* vbi in vnaquaque lectura ample tractat hanc materiam, quam videas. Et facit etiam *in l.Baphy.C.de murilegul. lib.11.* Quia officia vendi non possunt.Et dicit ibi glo. illud esse simoniacum, facit text.*in l.lege.Iulia.& in l.fin. 1. quæst.1.*& est casus *in cap.1. iuncta gloss.ibi super verbo, consuetudines, de magistris.*quæ dicit, quod talia emere, est quasi simoniacum.facit glo.*in d.l.1.ff ad l.Iul.de ambitu.* vbi Bartolus dicit,quod illud,quod Canonistę vocant simoniam. Legistæ vocant ambitum, qui committitur in redemptione pecuniaria officiorum: & ibi plura alia dicit dictus Benedicti, qui vltra dicit, ꝙ quicquid de iure communi,ordinationibus regiis,& alio modo fit prohibitum,hodie non instamus in istis; quia temporale & spirituale, & etiam omnia, venalitati exposita sunt,& omnia pecuniæ obediunt. *Eccl.10.* prout dicit Lucas de Penna *in d.l. Baphy.* vbi dicit, quod de hac materia parum scribitur:quia omnibus pontificibus,regibus & principibus nota est plus exercendo,quam in libris studendo: ex quo nobis succedunt illa,de quibus *in Authen. vt iudices sine quoquo suffragio.* & peiora,vt videbimus quotidie in oculis nostris.

Imo,quod plus est,multo minus licet emere talia officia & dignitates. & ad illa ambire per pecuniam? cum etiam non liceat sola voluntate dignitatem,vel officium appetere,vel desiderare sine peccato,vt ante dictum est. Et vt dicit August.libr.9.De ciuitate Dei:*Locus* (inquit) *superior etsi administretur, vt decet, indecenter tamen appetitur.* vnde sine causa,& ratione, Hala,magister equitum Spurium Melium regnum Romanorum affectantem occidit,vt refert Valerius *lib.5.tit. de ingratis,* quod sibi fuit reputatum ad maximam republicæ gratitudinem,& obsequium,& vt idem Valerius *lib.6.tit.de seueritate,*ait, *Par indignatio ciuitatis aduersus Spurium Cassium erupit, cui plus suspicio concupitæ dominationis nocuit,quam tres magistri, consulatus ac duo speciosissimi triumphi profuerunt. Senatus enim populusque Romanus non contentus eum capitali supplicio afficere interempto domum superiecit, vt penatum quoque strage puniretur. In solo autem ædem Telluris fecit: itaque quod prius domicilium potentissimi fuerat, nunc religiosæ seueritatis monumentum est.* Hæc dicit Valerius,*vbi supra.* Et dicit text.*in l.1.C.de comitib.& tribunis schol. lib.12.*quod dignitates,&dominationes dependent à casu,& fortuna: quod dicit esse verum Ioan.de Platea, in d.l.1.prout ista ad hæc tenent, aut illi,sed non in abstracto,quoniam à Deo emanauerunt, *in Auth quemodo*

Fortuna innocuos cladibus afficit.

Nec minus vere dixisse videtur Ouid. *lib. 3. de arte aman.*

Curia pauperibus clausa est, dat census honores.

Et idem in primo Fastorum:

In precio precium nunc est, dat census honores,
Census amicitias, pauper vbique iacet.

Et non solum omnia venalia Romæ, sed vbique. Item sicut de moribus vltima fit quæstio, ita de literatura, & prudentia; sed non est mirandum; quia sæpe vbi plurimus intellectus, & ratio, ibi minima fortuna. Aristot. *de bono fortuna*, & Boëtius *de consol. philos. lib. 1. metro 5.*

At peruersi resident celso mores solio.
Latet obscuris condita virtus clara tenebris.

Sed videtur, quod dignitates, & honores à Deo, & non ex casu, & fortuna præstentur, cum à Deo est omnis potestas, *ad Rom. 8. c. quid culpatur. 23. qu.* 1. & omnia à Deo. Bona enim & mala, vita, mors, paupertas & honestas à Deo sunt. *Eccles. 11.* Vnde Romanum imperiũ non fortuna, sed diuinitate propitia defertur. text. *in prin. C. de off. magistri mil.* Vnde reges nostri in suis rescriptis sæpe dicunt: *Talis Dei gratia Francorum Rex.* de materia tamen plene per Luc. de Pen. *in d. l. vnica. C. de comiti. & trib. scholar.*

QVadragesimaquarta consideratio. In eligendo aliquem ad honorem, siue munus personale, decem sunt consideranda, quæ scripta sunt *in glossa rubricaria C. quemadmod. ciuilia munera indic. lib. 10.* & etiam refert Bar. Cæpol. *in tract. de Impera. in fi. vers. circa hanc.* & Io. de Plat. *in d. rub.* vbi plura alia addit.

Primum ergo est, sc. persona indicentis, vt habeat Iurisdictionem indicendi, vt sunt decuriones, qui possunt distribuere officia, & eligere officiales, vt *in l. 2. C. de decur. eo. lib. 10.* & comes rerum priuatarum in creando susceptores, vt *l. super creandis. de iure fisci. C. eo. lib.* Item decuriones, hoc est, consules ciuitatis, iudicio præsidum prouinciarum eligunt Irenarcham (hoc est, quem præpositum mareschallorum vocamus) vt ait tex. *in l. vnica Cod. de Irenarchis lib. 11.*

Secundũ, modus & ordo, vt persona eius, cui indicitur, non grauetur vltra modum, sed secundum æqualitatem, vt *l. fin. C. quemadmod. ciui. mun.* & vt in ordine primo vocetur pater, si est habilis, quam filius: & primogenitus, quam secundogenitus. *l. in successione. & l. neminem. Cod. de decur. & l. 3. §. de filiis famil. & quemadmodum pater pro his teneatur. eod. lib. 16. C.*

Tertium est habilitas, sc. an persona, cui iniungitur, sit habilis & idonea, vel non, text. *in l. honor. § de honoribus. & in l. vt gradatim. in princip ibi: sciendum est, hoc esse obseruandum. si idonei sint ff. de mun. & honor.*

Quartum, eius origo, text. *in d. § honoribus*, vt si non sit origine ingenuus, sed libertinus, officia ingenuorum non concedantur ei, nisi impetrasset ius annulorum aureorum, aut restitutionem natalium alias incidit in legem Iuliam Viscelliam, vt *in leg. 1. Cod. si seruus aut libert. lib. 30. & in leg. vnica. Cod. ad leg. Viscell.* & intellige de origine propria, vel paterna, vel ex priuilegio, vel etiam incolatus *l. 1. & l. ciues. Cod. de incol. & l. in filiis & l. exemplo. Cod. de decur. lib. 10.* Attendi etiam debet, an sit masculus vel fœmina, an sit minor, vel infirmus: vel aliam inhabilitatem habeat, vt dicit Ioan de Plat. *in dict. rubr. Cod. quemadmodum ciuilia munera, &c.*

Quintum considerandum, sc. facultates, an iniuncto muneri sufficere possit. tex. *in d. § de honoribus.* alias si non sit sufficiens ad complendum munus sibi iniunctum, suscipere non debet. Vnde dicitur:

Qui sua metitur pondera, ferre potest.

Et facit dictum Horatij:

Sumite materiam vestris qui scribitis aquam viribus.

Quod si etiam intelligas diuites esse præponendos pauperibus in electione honorum seu officiorum, recte sentis: vt etiam inquit text. *in l. subeunda, cum pluribus concordantiis. C. de dec.*

Sextum, consuetudo. Nam in delatione officiorũ seruanda est consuetudo loci, vt vult. *§. de honoribus* superius allegatus. & text. *in d. l. super creandis. C. de iure fisci. & in l. non tantum. ff. de decur.*

Septimum, vt potiores, & idoniores eligantur. *d. l. ad subeunda. l. honores. in princ. ff de dec. l. vt gradatim. in prin. ibi: si idonei sunt. & l. honor. §. fin. ff. de mun. & honor.*

Octauum considerandum, scilicet ordo graduum, vt quis prius vocetur ad minores, quam ad maiores. *d. l vt gradatim. in princ. & l. honor. §. gerendorum. ff. de munerib. & l. 2. Cod. quemadmod. ciuilia, lib. 10. & l. qua vtiliter. in prin. ff. de neg gest.* & ibi deciditur, quod expensæ consuetæ & rationabiles factæ pro alio, vt honores assequeretur, peti possunt, cum *prædictis leg.* concordant tex. in *c si officia. 59. dist. & in c. legimus. in fin. 93. dist.* Alioquin casum appetere videtur, qui ad summi loci fastigia, postpositis gradibus, per abrupta quærit ascensum. *c. sicut 48. dist.* & est text. ad literam *in l. nemini ad subsid. C. de consulib. & non spargendu. lib. 12.*

Nonum, vt curialis vnius curiæ non eligatur ad honores alterius curiæ: cum non debeat quis eodem tempore habere plura officia. *c sing. 89. dist. & in l. 1. C. quemadmod. ciuilia muner. &c.* Sicut non potest esse Monachus vel Abbas in pluribus monasteriis, *cap. si. extra de religios. domib.* Sicut autem de iure nullus potest præfici in diuersis Ecclesiis secularibus, *c. de multa. extra de preben.* & officia eccles. singula singulis personis sunt distribuenda. *cap. 1. 89. d. c cum ex iniuncto. & c. sicut de here. ext.*

Decimum, vt quis non cogatur continuare illud idem, vel aliud officium, sed habeat vacationem, & interualla legitima. *l pen. eadem rubr. Cod. quemadmodum ciuilia munera & in l. 1. & 2. C. de munerib. & honorib. non continuandis, &c. lib. 10.* & hoc verum, nisi necessitas aliud exposcat *d. l. pen. & l. vt gradatim. §. quoties. & l. honor. in fin. ff. de muneri.* ita quod propter necessitatem quis admittitur, qui alias non admitteretur.

Addit ad præcedentia Ioan. de Plat. *in d. rubr. C. quẽadmodum ciuil. mun. ind.* quod etiam consideratur morum honestas, & vita laudabilis, & laboris prolixitas & stipendiorum merita. Hi enim ad honores seu dignitates eligendi sunt, quos morũ honestas commẽdat. *l. magistros C de professorib. & medicis. lib. 10. & l. vnica. C. de professorib. qui in vrbe Constant. lib. 12.* Et ad honoris augmentum, non ambitione, sed labore conuenit peruenire. *l. contra rempublicam. C. de re milita. & l. fi. C. de tyronib. eod. lib. 12.* Labores enim & stipendia dignitates tribuunt, non suffragia mendicata. *leg. scriniis. C. de Palatinis. l. 1. C. de castrensianis. d. lib. 12. l. nemo. C. de offic. magistri offic. & l. virtutum. C. de statuis & imaginib.* de quibus omnibus supra & infra ista parte plenius & optime liquet, & liquebit.

QVadragesimaquinta consideratio est circa laudem. Et pro eius declaratione dico, quod laus est sermo elucidans magnitudinem virtutis secundũ Arist. *lib 1. & 3. Rhet.* & B. Tho. *super Psal. 17.* Et dicitur à laudo verbo, quod verbum extollo aliquando significat, vt apud Horat. *Laudabunt alij claram Rhodon, aut Mitilenem.* Aliquando idem, quod nomino. Plautus: *Id vt*

Id vt scias Iouem supremum testem laudo.

Et laus, & laudatio differunt, quia laudatio est oratio ipsa laudantis, laudes continens ipsius laudati. Laus vero est virtus ipsa non aliunde proueniens, sed suis nixa radicibus. Vnde Virgil. *Primum merui qui laude coronam.* dicta laus à populo, quod proprie laus sit populi de aliquo recta loquentis.

Et laus distinguitur ab honore dupliciter.

Primo: quia laus consistit in solis signis verborum: honor autem in quibuscunque signis, & secundum hoc laus in honore.

Secundo modo; quia per exhibitionem honoris redimimus testimonium bonitatis de excellentia alicuius absolute, sed per laudem testificamur de bonitate alicuius in ordine ad finem, sicut laudamus bene operantem propter finem. Honor autem est etiam optimorum, quæ non ordinantur ad finem, sed etiam sunt in fine, vt dicit Florent. *in dicta sua sum. par. 4. cap. 10. tit. 5. §. 1.*

QVadragesimasexta consideratio. Laus quæ fit de altero, contingit quadrupliciter. Primo, prout Deus honoretur, & hoc est bonum. Sic sacerdos summus Ioach. laudauit Iudith. de occisione Holofernis, & liberatione populi, dicens: *Iudith. 15.* Tu gloria Ierusalem, tu lætitia Israël, tu honorificentia populi nostri, eo quod dilexeris castitatem.

Secundo laudatur, quis virtuose, vt non deficiat in tribulatione positus, sed consoletur. Sic laudata fuit Noemi, & Ruth Moabitides afflictæ, & depauperatæ à Booz, vt consolarentur. *Ruth. 3.*

Tertio, vt virtus in proximo augeatur, & in bono proficere conetur: quoniam virtus, secundum Senecam, laudata crescit, & Iuuenalis Satyra prima, *Probitas laudatur, & alget.* Et vt ait Iulius Celsus *de gestis Cæsaris.* Laudis cupiditas & timor ignominiæ ad virtutem excitat. Et vt ait Arist. *lib. 3. sua Rhetorica noua:* Neque solum laudis causa rectum sequi conuenit, sed si laus consequitur, duplicatur recti appetendi voluntas, & Ouid. *de Ponto, lib 4. Elegiarum:*

Excitat auditor studium, laudataque virtus
Crescit, & immensum gloria calcar habet.

Et ista est laus, de qua intendimus tangere principaliter.

Quarto, vt quis ferat mitius correctionem. Sic Apostolus laudabit mirabiliter Corinthios in principio suæ epistolæ primæ, dicens: *In omnibus diuites facti estis in illo, ita, vt nihil vobis desit in vlla gratia.* Et paulo post de multis reprehendit, & de ista cum præcedente facit tantum vnum modum. Anton. Flor. *in 2. par. suæ summæ. tit. 10. c. 2. §. 1.* & ibi dicit, quod etiam quatuor modis contingit aliquem inordinate laudare, quod non est bonum: sed quia non est materia præsentis speculationis, ad illum ibi recurre, sed solum de laude, quæ debetur, de qua Arist. .. *Ethic.*

Ad magnam enim laudem consequendam quatuor requiruntur, sc. quod fiat à magno, magno modo, & de magnis factis, & de magnis personis, vt declarat Ant. Flor. *in sua sum. 4. par. tit. 15. in c. beata Maria virg. §. 3.*

QVadragesimaseptima cõsideratio. Ex quo ex laude virtuosi homines disponuntur amplius ad bene agendum & ad virtutem, quod si bene quis se in suo officio laudabiliter habuerit publice commēdandus est, facit dictum Psalmistæ 32. *Rectos decet collaudatio.* & text *in l. iustissimos. C. de off. recto. prouinc.* & quæ dixi *supra in 32. consid.* Sicut enim igni aura flante fit grandior; ita bonæ mentis studia commendatione proficiunt, vt ait Gregorius *in registro lib. 6. cap. 109.* vnde Cassiodor. *1. variarum epistolarum, 13.* Debetis bene agentibus, vt eos laudis vestræ comitetur assensus. Nam si equorum cursus hominum clamoribus incitantur, & insonantium manibus agitur, vt à mutis animalibus velocitas operetur: quanto magis homines inde stimulari posse credimus, quos ad laudis auiditatem natos singulariter inueniemus? Hinc etiam Hiero. *in 15. epist. ad Marcellam.* Nemo reprehendat, quod in epistolis aliquos laudamus, aut carpimus. Cum in arguendis malis sit correctio cæterorum, & in optimis prædicandis bonorum ad virtutis studia incitentur: imo etiam aliquando si qui boni sint, si tamen quid male agant, propter eorum virtutes non omnino reprehendendi sunt, vt dicit Luc. de Penna *in l. fin. C. de numerar. lib. 12.* & facit ad prædicta dictum Ouidij in Ponto; *Laudataque virtus Crescit, & immensum gloria calcar habet*, dicam infra ista *par. in 74. considerat.*

QVadragesima octaua consideratio. Aug. *in sermone de die sua consecrationis*, dicebat: *A male viuentibus nolo. & detestor laudari. Laudari autem à bene viuentibus si dicam nolo mentior: si dicam volo, timeo, ne sim humanitatis appetentior, quam soliditatis. Quid ergo dicam, nec plene nolo, nec volo non plene nolo in laude humana periclitari: non plene volo, ne ingrati sint quibus prædico.* facit quod notatur 31. *distinct. cap. tenere.* vbi patet, quod licet iusto se laudare. 1 *quæst. 6. cap sicut is.* & *cap. in scripturis. 8. quæst. 1.* & Lucas de Pen. *in l. 1. Cod. de agentibus in reb. in fin lib. 12.* vbi ponit proprietates ambitiosi, & *in l. fin. C. de cohortalib. lib. 12.* dicam infra *in 2. parte.*

QVadragesimanona consideratio. Quod ex quo sæpe ex laudis præconio innascitur superbiæ inflatio *cap. sunt plurimi. 6. quæst. 1.* nullus plus æquo debet laudare alium, ne sibi debitum subtrahat, cum inferet indebitum. *cap nullus 99. distinct.* Nemo tamen nisi vanus, falso lætatur honore; & hoc faciunt stulti, quos gloria vexat inanis, prout ait Cato moralis. Et vt ait Horatius in primo sermonum: *Stultus honores sæpe dat indignis.* vnde Aristot. vt refert Laertius *de vita & morib. Philosophorum*, dicebat de duobus hominum generibus vehementer admirari, scilicet de illo, in quo bona non sunt, & tamen si de ipso dicantur, acceptat, & gaudet. Et de illo, de quo mala præferuntur, quæ in re non sunt, & inde turbatur. Inter cætera tamen aduerte, quod natura promptior est, ac paratior ad culpandum ea, quæ minus recte agi arbitramur, quam ad laudandum illa, quæ videntur fieri cum virtute.

QVinquagesima consideratio erit ex dictis Platonis *in lib. de amore, c. 2.* vbi dicit, quod perfecta laudatio est, quæ præcedentem rei recenset originem, præsentem formam narrat, sequentes ostendit euentus. Ab antecedentibus res quæque laudatur, vt nobilis, à præsentibus vt magna, à sequentibus vt vtilis: quare ex tribus illis via hæc in laudibus concluditur, nobilitas, magnitudo, atque vtilitas, & ex illis tribus multum ibi laudat amorem, de quo infra dicam *in vlt. parte.* Et infra dicam *in d. part. 58. consid.* à præterito, præsenti, vel futuro quælibet res debet laudari, quod idem est, vt supra dictum est.

QVinquagesimaprima consideratio. Ex quo gloria est effectus honoris, & laudis, post honorem & laudem dicendum est. Et est effectus illorum, vt dictum est, eo quia ex hoc, quod testificamur de bonitate alicuius, clarescit bonitas eius in notitia plurimorum, & hoc importat nomen gloria, vt dicit Anton. Florent. *in 1. par. tit. 5. c. 1. §. 5.*

Dicitur enim gloria quasi clara, vnde Beatus Ambr. *super epist. ad Rom.* Gloria est clara cum laude notitia

tia, vt refert Anton. Florentinus *in 4. parte sua summæ, tit. 5. c. 0. §.* Et secundum Ciceronem in Rhetoricis, gloria est frequens de aliquo fama, cum laude, vel secundum eundem *in oratione pro M. Marcello*, est illustris, & promulgata multorum, & magnorum, vel in suos ciues, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum; vel etiam secundum eundem, est consentiens laus bonorum, incorrupta vox bene iudicantium de excellente virtute; vel secundum Aug. est iudicium hominum bene de hominibus opinantium. & vt ait Lucas de Penna *in l. qui publici. Cod. de his qui sponte munera pub. subeunt. lib 10.* quod gloria dupliciter sumitur, vno modo improprie pro vana gloria. Alio modo proprie sumpta est frequens fama cum laude notitia, secundum Ambr. *vt supra.* vel gloria quasi glarea, id est, gerens lauream secundum etymologiam, quam, vt dicit, facit Catholicum; sed secundum Tullium 3. *Tuscul. q.* gloria est solida quædam res, & expressa, non adumbrata: ea est consentiens laus bonorum incorrupta, vox bene iudicantium de excellente virtute: ea virtuti reponit, tanquam imago gloriæ, quæque recte factorum plerunque comes est, non est bonis viris repudianda, &c. vt ibi.

Differunt tamen gloria, & honor; quia proprie gloria est in se & alios, honor vero in se ab aliis, & secundum B. Thom. 2. 2. *quæst. 132. art. 3.* quod sicut magnanimitas est circa honorem, ita & circa gloriam. Vnde & sicut magnanimus moderate vtitur honore; ita & moderate vtitur gloria: gloriatur tamen magnanimus circa res magnas, non circa modicas, vt dicit Anton. Florentinus *in 1. part. suæ Summæ, tit. 3. cap. 1. § 3.* & ibi dicit, quod gloria operatur, quod quis excellentiam consequitur, quando est appetitiua ad bonum, quod naturaliter amatur & honoratur à cunctis, & ideo sicut per gloriam, quæ est apud Deum, consequitur homo excellentiam in rebus diuinis; ita per gloriam quæ est apud homines, consequitur quis excellentiam quæ est in rebus humanis. & ibi ponit de vana gloria, quæ multum est euitanda.

QVinquagesimasecunda consideratio est, quod fundamentum gloriæ est humilitas, quoniam, vt habetur *Iob. 21. in fine* Qui humiliatus fuerit, erit in gloria. & *Prouerbiorum 39.* Nam humilem spiritu suscipiet gloria. & vide Lucam de Pen. *in l. humilioribus. Cod. de susce. lib. 10.*

QVinquagesimatertia consideratio. Gloriæ cupiditas est frequens, & quotidiana, ita quod nemo est qui eam non desideret, teste Valerio *lib. 8.* dicente: Neminem esse tam humilem, tamque abiectæ conditionis, quem gloriæ dulcedo non demulceat, & tangat. quem refert Lucas de Pen. *in l. 2. in 2. col. C. de his qui sponte munera publica subeunt.* vbi etiam ad hæc plura alia dicta allegat; & Ciceronem *in Tusculanis quæstionibus*, asserentem, quod honos alit artem, omnesque incendimur ad studia gloria laudis, & *ex primo officior. lib. eiusdem.* Vix inuenitur qui laboribus susceptis periculisque aditis, non quasi mercedem rerum gestarum desideret præter hanc gloriæ, & laudis. & Bald. *in suo dialogo* post Cicero. Omnes studio laudis trahimur, & optimus quisque maxime cupiditate gloriæ incenditur. An erit qui velle recuset os p puli meruisse, ait Persius, *Satyra 1.* & Horatius in sermonibus lib. 1. *Sed fulgente trahit constrictos gloria curru, Non minus ignotos generosis*. vnde Socrates solitus erat dicere, viam ad gloriam proximam esse, & quasi compendiariam: quod intelligitur, si quis id ageret, vt qualis haberi vellet, talis esset, alias fortis est & magnanimi viri gloriam non appetere, sed sola suorum recte factorũ conscientia contentos esse. Vnde communiter dicitur: *sæpe viris maior gloria spreta redit.* vt dicit G. Ben. *in sua repet. c. Rayn. in verbo, condidit. 1. nu 51. de testa.* & propterea dicit Chrys. *hom. 4.* Si gloriari cupis, gloriam despice, & omnibus gloriosior eris.

Sed quicquid sit, gloria & honor sunt de genere delectabilissimorum; quia fit phantasia vnicuique qui honoratur, quod sit talis, vt dicit Arist. 2. *Rhetoric.* allegatus per Luc. de Pen. *in l. 2. C. de proxim. sacror. scrinior. lib. 12.* & dixi supra.

QVinquagesimaquarta cõsideratio. Hinc Beroald. *in suo tract. de felicitate*, vbi quærit. An gloria sit summum bonum, sic ait: Quanto honestior videri debet sententia illorum, qui summum bonum felicitatemque in honore, & gloria collocauerunt, videtur ferme hæc fuisse summa boni in summis Imperatoribus Romanorum, Græcorum, Barbarorum, qui voluptates omnes contempserunt, qui dies noctesque, in laboribus militaribus exantlauerunt, qui vigilarunt, sudarunt, alserunt ob hoc solum, vt gloriosi viuerent, gloriosiores morerentur, de quibus illud est poetæ Satyrici: *Ad hæc se Romanus grauisque & Barbarus Induperator, Erexit, causas discriminis atque laboris Inde habuit.* Tanto maior famæ sitis est, quam virtutis. In Romanorum laudem dicit Salustius: *Laudis auidi pecuniæ liberales erant: gloriam ingentem, diuitias honestas volebant.* Hanc gloriam, vt inquit eleganter diuus Augustinus, ardentissime dilexerunt, propter hanc viuere voluerunt, propter hanc & mori non dubitarunt, cæteras cupiditates huius vnius cupiditate presserunt.

Hæc gloria veluti finis felicitatis, Fabios, Marcellos, Africanos Cæsares incitauit, inflammauit, stimulauit ad res magnas forti animo capessendas. De hac cecinit Valerius Flaccus:

Tu sola animos mentemque pararis Gloria.

Hanc Silius Ital. facem honestæ mentis appellat, cum ait:

Abripuit traxitque virum fax mentis honesta
Gloria. Et, vt ait idem Silius:
Mortales ad laudem, & gloriam geniti sunt.
Ad laudes genitum capit si munera diuum.
Felix ad laudes hominum genus.

Scribunt historici, quod Themistocles Atheniensis noctu ambulabat in publico, quod somnum oculis capere non posset: quærentibus huiusce vigiliæ causam, respondebat: Miltiadis trophæis & gloria se ex somno suscitari.

Demosthenes oratorum apud Græcos clarissimus valde lætatus est gloriæ susurro, quando anus Attica aquam ferens, ita alteri insusurrauit, *Hic est ille Demosthenes.*

Alexandro, qui ex rebus gestis nomen Magni sibi inuenit, pectus insatiabile laudis fuit, qui plusquam par sit sitior gloriæ, Anaxagora referente innumerabiles esse mundos, ex authoritate Democriti præceptoris. *Heu me miserum*, inquit, *qui ne vno quidem mundo sum potitus.* Hinc exit illud:

Vnus Pelleo iuueni non sufficit orbis.

Hinc controuersia illa est apud Senecam famigerata: *Alexander orbi terrarum magnus est: orbis Alexandro angustus est.* Idem cum in Sigæo ad Achillis tumulum adstitisset: *O fortunate*, inquit, *adolescens, qui tuæ virtutis præconem Homerum inueneras.* Quod apud Silium versibus modulatis sic expressum est:

Felix Æacida cui talis contigit ore
Gentibus ostendi, creuit tua carmine virtus.

Cæsar

Cæsar cum apud Herculis templum in Hispania res gestas ab Alexandro (vt inquit Plutarchus) contemplaretur in pictura, ingemuit illacrymauitque veluti ignauiam suam pertæsus, quod nihil tum memorabile à se actum esset in ea ætate, qua iam Alexander orbem terrarum subegisset.

Hannibal Pœnorum ille inclytissimus Imperator apud Silium, alloquens milites in pugna Cannensi mercedem laborum suorum solam gloriam esse vult. Sic enim inquit: *Mihi magna satis sat vera superque, bellandi merces sit gloria. cætera vobis vimaneant.*

Quid multa? non solum magni in re militari duces, & egregij in administratione reipublicæ ciues gloriæ inhiant, & amplexantur, sed etiam scriptores ferme omnes hanc gloriam veluti præmium vberrimum suarum lucubrationum spectare videntur. Illi quoque Philosophi, qui libros scripserunt de gloria contemnenda, sua nomina in titulo inscripserunt, & in liminari pagina lectitari voluerunt.

Quid? nonne & opifices ipsi gloria ducti nobilitari voluerunt? vt de Phydia infra dicemus, *in 2. consid.* post istam, qui nomen in clypeo Mineruæ inclusit.

Sauros quoque & Batrachus sua impensa construxisse produntur templa octauis porticibus inclusa, inscriptionem sperantes: qua negata, hoc tantum alio modo vsurparunt, in columnarum enim epistoliis insculpserunt Ranam atque Lacertam, tanquam non ignum eorum argumenta: Sauros enim Græce Lacerta, & Batrachus, Rana significat.

Quid enim ipse Beroaldus in dicto opere de seipso, quoniam libet & sibi, vt de se aliquid attingat, illud Horatianum assumendo:

Gaudeo quod spectant oculi me mille loquente.

Hinc est, quod etiam alios insequendo nomen suum in operibus suis intitulauit.

Sed an hoc licitum sit, & fieri possit, tractat ample Ioan. Andr. *in suis mercurialibus. in vlt quæst.* quæ est multum notabilis, & singularis, & quam statim in fine huiusce partis positurus sum.

Plures alij sunt, qui posuerunt felicitatem in gloria, elatione, & ambitione, quos enumerat Textor Niuernensis, *in sua officina, in cap glorioſi, superbi, elati, & ambitiosi* quos vide, & ibi inuenies quosdam, sed non omnes; quoniam pauci sunt, qui se abscondant à calore eius.

Tandem tamen concludit ipse Beroaldus vbi suprà, quod hæc gloria non videtur esse finis ille felicitatis quem quærimus, cum sit res caduca, & intra breue seculum flaccescat, cum aliunde pendeat, quod de summo bono credi nefas est: magis enim in laudantibus quam in laudato consistit gloria. quæ nihil aliud est, quam opinatio de aliena virtute bene sentientium.

Huc adde, quod Philosophi, & cum primis diuus Augustinus amorem laudis & gloriæ feruentissimum vitium esse dixerunt hinc illud Horatianum:

Laudis amore tumes.

Hinc illa Persiana mordacitas.

Egregium cum me dicat vicinia, credam.

Et illud:

Sed recti finemque extremumque esse recuso.

Euge tuum & belle.

Exclamat tragicus poëta, *O doxa, O doxa. O gloria, O gloria. Quid aliud est, quam aurium inflatio magna?* Democritus Abderites philosophus lætatus est, quod Athenis multos annos vixerit, ignotus illi vibi. *Veni*, inquit, *Athenas, & nemo me nouit.*

Anneus Seneca decenter ait: *Qui vixit notus omnibus, ignotus moritur sibi.* Et ab Horatio luculenter dictum est:

Nec vixit male, qui natus moriensque fefellit.

Neminem tamen sanorum dicam virorum, qui aliquando gloriæ amore non caperetur.

Quis enim philosophorum illius amore vnquam caruit? Quis vnquam summus Imperator, aut quis clarus miles extitit, qui gloriæ admonitu, quicquid arduum ausus est, non gesserit? Quisnam Platonem ad tam ita tamque ardua discenda animauit? Gloria, Quis illius discipulum Aristo. post tam multa tamque præclarissima à se ferme in omne scibilium genere conscripta magistro, & ei, à quo filij loco, & honore semper habitus fuisset, contrariari, & magistri aduersari opinionibus coegit? Gloria. Inuidit profecto tantus gloriæ zelus ei, à quo superari solo illa ætate se posse sentiebat. Quis Diogenem (vt ad Cynicos & qui summam sordidamque inopiam pati videri volunt) ad id vitæ genus perduxit, vt id magis mori sit, quam viuere? Gloria. Quis, vt finem ex philosophis demus exemplis, Epicurum summæ, & continentissimæ vitæ hominem coegit, quo doctior appareret, de voluptate ita disserere, vt in illa summum bonum esse constitueret? Gloria. Quis vt ad militares descendamus, Scæuolam regis occidendi cupidum cum in cæde errasset? manum vrere coegit? Gloria. Quis Coclitem victori exercitui solum resistere fecit? Gloria Quis Curtium in hiatum se proripere? Quis Marium consuli, à quo obseruabatur, inuidere? Quis Syllam aduersum Marium tanta bella mouere? Quis Cæsarum armis cinctum maximam orbis partem inuadere? Quis illius ætatis Scipionem? Quis Catonem sibi manus inferre? Quis Hannibalem transire alpes? Quis Philonem fratres viuos à se terra obrui? Quis Alexandrum? Quis Herculem? Quis Cyrum? Quis Perseum, tanta subire belli discrimina? Quis Zopirum Persam sibi aures, & nasum secare induxit? fatebimur profecto, gloria.

Nec illud tamen à vera abhorrentes lege egerunt.

Nempe plerique cum Iudæi, tum Christiani simile eadem gloriæ auiditate peregere, & horum præbere exempla friuolum esse notum est: cum etiam supra ætatem nostram, nostræ quoque ætatis, literati omnes eadem via pergere videamus.

D. Thom. plerunque à Ioanne Scoto suo discipulo in de re diuina opinionibus (quam *Theologiam* appellant) carpitur. Identidem fecisse Thomam in Albertum, quem ob excellentiam *Magnum* appellant, vulgata fama est.

Nostræ autem ætatis scholastici, quid aliud in suis gymnasiis agunt, quam vt clariores ingenio & doctrina se declarari possint?

QVinquagesimaquinta consideratio. Gloria, quæ ex virtute procedit, non est fugienda, aut altari danda, iuxta Esaiæ dictum 42. c. *Gloriam meam alteri non dabo.* Et Archi. *in c. cauendum. in fin de pœn distinct. 3. & Baruch. 4.* Ne tradas alteri gloriam tuam, & dignitatem tuam genti alienæ. & Apost. 1. *ad Cor. 9.* Bonum est mihi mori, quam vt gloriam meam quis euacuet. *c. sacerdos. circa fin. 1 quæstio. 2.* & vulgo dicitur: *Honorem meum nemini dabo.* & *qui non diligit honorem suum, fur est ipsius. & homicida.* Et qui negligit famam suam, crudelis est. 12. *quæstio 1. c. nolo.* Cæpolla *in tractat. de Imperi militum eligendo in verbo, authoritatis.* Quod intellige, vt dictum est, dummodo procedat à virtute. Quoniam, vt ait Valerius de institutis antiquis, vberrimum alimentum virtutis honos, eximiusque virtutis inimi-

ster est, vt ait Arist. 8. *Ethi.* & Iustinianus *in Auth. de monachis. §. ordinatione vero abbatia. colla.* 1. in quam sententiam incidit Ouidius in Ponto:

Laudataque virtus
Crescit & immensum gloria calcar habet.

Et Cic. *in lib. de offi.* nihil esse in vita magnopere expetendum, nisi laudem atque honestatem: in ea autem persequenda, omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis atque exilij, paruí esse ducenda. Et Valerius *lib. 4. de abstinentia, & continentia*: De publico ministerio nihil cuiquam præter laudem bene administrandi officio accedere debet, vt ibi de Paulo Æmilio exemplum patet, qui præclare actum secum existimauit quod ex victoria contra Xerxem Persarum regem patria aliis pecuniam, ipse vero gloriam occupasset, memoriamque nominis sempiternam fecisset. Nam gloriæ cupiditas, & timor ignominiæ ad virtutem excitant, vt refert Cæsar *in suis Commentariis lib. 7.* & vt ait Cic. *in orationib.* Est in virtute ascensus, vt is gloria magis excellat, qui virtute plurimum præstet. Igitur recte ex sententia eiusdem Cic. 2. *officiorum* dicebatur sic: Præclare Socrates hanc viam ad gloriam proximam, & quasi compendiariam dicebat esse, si quis id ageret, vt qualis haberi vellet talis esset. Quod si qui in simulatione, & inani ostentatione, & ficto non modo sermone, sed etiam vultu stabilem se gloriam consequi posse dicerent, vehementer errant. Vera enim gloria radices agit atque etiam propagatur, ficta omnia celeriter tanquam flosculi decidunt, nec simulatum quicquam potest esse diuturnum. dixi hic ante.

QVinquagesimasexta consideratio. Gloriæ cupiditas cauenda est, vt ait Cic. 1. *officior.* Eripit enim libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet esse contentio, quoniam etiam, vt Sapiens ait:

Quid valet hic mundus, quid gloria, quidue triumphus?
Post miseram famam puluis, & vmbra sumus.

Et vt Laertius *in lib. de vita & morib.* philosophorum testatur: Scipio Africanus solitus erat dicere, nullam pestem fuisse maiorem, quam gloriæ cupiditatem, ex qua ob certamen honoris & gloriæ inimicitias maximas inter amicissimos sæpe extitisse videmus. Sitque gloriæ cupiditas, stultitia, teste Cic. *lib. veteris rhet.* Et vt habetur *lib. 9. Quinti Curtij de gestis Alexandri*: Auaritia gloriæ & insatiabilis cupido famæ nihil inuium, nihil remotum videri sinit. Auidi milites sunt & pecuniæ, & gloriæ simul: fortuna rebus famam preciumque constituit, & militiæ probrum plerunque vertit in gloriam vulgi, vt dicit Tibul *in Elegia* 10. *lib.* 4. quæ quantacunque sit, tota est breuis planeque inanis, & nemo nisi vanus falso lætatur honore, *secundum Polycratum de nugis curialium in suo prologo.* Audi sententiam Franc. Petrar. Gaudeo magnam inueni gloriam, respondeo, magna in exiguo qualiter explicentur nō intelligo, si temporum, si locorum angustias metiare, magnam hic gloriam non posse esse fateberis. Nam & liquido cernitur, quænam sit hæc mortalis atque terrenæ gloriæ magnitudo, si tamen præfulgens & digna sit tibi gloria gaude, non quod habeas, sed quod meruisti: miserrimaque est omnino ambitio, honorumque contentio: quoniam nihil laudabilius, nihil magno atque præclaro viro dignius placabilitate atque clementia, vt ex Cic. 1. *officior.* secerni potest.

QVinquagesimaseptima consideratio. Ipsa gloriæ cupiditas, & honoris cōcupiscentia multos persuasedit, seu decepit. Nonnullos enim legimus, qui à parentum inclyta nobilitate degenerarunt & honore domus postposito, ad vilia officia conuolarunt: vt refert Valerius *tit. 8. de cupiditate gloriæ*, de Quinto Fabio Romano qui derelicta clara & nobilissima Fabiorum secta pictor effectus fuit, vt nomen suum in publico pingens faceret æternum, de claro genere faciens se sordidum.

Alios vero, qui de statu infimo deitate gloriari volentes, ausi fuerunt in vertice deorum nomina sua includere, vt de Phidia statuario legitur apud eundem Valerium *eisdem lib. & tit.* & apud Cicer. *lib. 1. Tuscula. quæstionum*, qui clypeo Mineruæ effigiem suam inclusit, ita inseparabiliter: qua conuulsa, tota operis colligatio solueretur, rememorans Luciferum, qui dixerat: *Ponam sedem meam ab aquilone, & ero similis altissimo.* de quo *Esa.* 4.

Alios vero, qui seipsos interfecerunt, vt Empedocles, vt refert Textor *in sua offi. c. arrogantes, superbi, gloriosi, ambitiosi. & in c. qui se occiderunt.* & videas plures casus, in quibus ambitio multos decepit per Texto. *in d. c. arrogantes, superbi, gloriosi, ambitiosi.*

Cæteros vero, qui cum virtute gloriam, & famam assequi non possent, sceleribus insignique maleficio innotescere non dubitarunt, vt de Pausania nobili adolescente, qui Philippum Macedoniæ regem Alexandri Magni patrem interfecit, vt tali parricidio immortalitatem sibi compararet.

Et de Phegio seu Herostrato, qui gloriæ cupiditate templum Dianæ incendit, & comburi fecit, vt sui nominis memoria obliterari non posset atque perpetuaretur, vt refert hæc duo exempla Valerius loco, quo supra, & multa alia ibi videri poteris, quæ demonstrant non solum in magnis viris, sed etiam in aliis affectus gloriæ affuisse. vide Textorem *in loco supra allegato.*

QVinquagesima octaua consideratio. Nihil apud dominandi, & præsidendi cupidos probitatis aut fide est, quod multis exemplis demonstratur, & ostenditur.

Et primo Cain libidine dominandi, & præsidendi, & vt solus dominaretur & præesset cæteris, ac prædam suam liberius exerceret, fratrem suum Abel interfecit, vt habetur *Gen.* 4. vnde Proba mulier *in suo Centone* ait:

Tunc gemini fratres adolent dum altaria cædis,
Alter in alterius prælato inuidit honore.

Etiam habetur 2. *Paralipomenon.* 21. *c.* Ioram enim filius Iosaphat regis Iuda, gladio sex fratres suos occidit: vt bona eorum possideret, & regnum suum ampliaret, solusque dominaretur, atque illi soli honor tribueretur.

Refert etiam Orosius, quod Romulus fratrem suū Remum interfecit, vt regnaret solus, & totus honor eidem cederet, & etiā habetur 1. *Macch.* 1. *& c.* 2. *ibi: Surrexerunt in Ierusalem filij Belial introducentes ritum gentium.* vbi habetur quod Iesu & Ioan. qui de principatu futuro & dominatione præ cæteris habenda cogitantes, ex eo quod Onias primogenitus Simonis sacerdotum principis liberis careret, vt vnus alterum perderet, Deo Israel penitus derelicto, ad Antiochum regem Assyriæ se contulerit, ritum prophanum in ciuitate Dei initiante: ex quo tanta succedit tribulatio, vt ibi habetur plene.

Et etiam habetur de Etheocle & Polynice fratribus, quibus Oedipus rex Thebarum eorum pater regnum alternis annis regendum demisit, verum cum Etheocles maior natu, anno peracto, fratri cedere noluisset, cupiditate dominandi motum fuit propterea bel-

ea bellum, contractis denique vtriusque copiis, ambo mutuis se vulneribus interfecerunt.

Virgilius in culice:

At discordantes Cadmeo sanguine fratres
Iam truculenta ferunt, infestaque vulnera corpus
Alter in alterius: iamque aduersatus: vterque
Impia germani manat quod sanguine dextra.

Athila rex Pannoniæ reuersus è Gallia Budam, fratrem, (qui regnum occupauerat) vt dominaretur, de medio sustulit.

Antiochus Magnus Seleuci filius mortuo patre, fratrem vita exuit, vt solus principaretur & regno frueretur.

Fernandus rex Castellæ Sanctij filius Garsiam fratrem regem Nauarræ peremit, vt Nauarram ipsam suo adiiceret regno vsque adeo libido principandi non præscripsit sibi modum.

Nempricus filius Maddam rex Britanniæ Malym fratrem exuit vita, vt eo mortuo principaretur.

Cunedagius quoque non alia ratione fratrem Morgauum occidit, quo tempore Roma condita est, vt refert Volaterranus.

Cansignorus Veronensium princeps moriens Antonium, & Bartholomæum filios reliquit hæredes, quorum Bartholomæus Antonium fratrem è medio sustulit, quem in principatu consortem aut parem, ferre non poterat.

Cambysi Persarum regi visus est per quietem nuncius adesse, dicens Mergidem fratrem solio sedere regio, qua ille visione consternatus Prexaspen Persam ad eum interimendum misit. *Trogus & Herodotus authores.*

Canis Grandis Veronensium princeps fratrem Erigamum (qui dum abesset, Veronam inuaserat) foris reuersus obsessum vicit; victum morti dedit.

Petinus Fregosus Genuensium princeps Nicolaũ fratrem doctrina moribusque insignem ob suspicionem principatus affectati interfecit.

Pinus Ordelaphus Foroliuiensis, vt solus regnaret, Franciscum fratrem trucidauit, eius liberis in exilium missis. *Autor Volaterranus.*

Ptolemæus Philadelphus Argeum fratrem (à quo insidias parari sibi intellexerat) interfecit, & alteri fratri Mage nomine (qui Cyrenis imperabat) vt solus imperaret, bellum indicit.

Franciscus & Ludouicus Gonzagæ, Vgolinum fratrem simulata amicitia ad cœnam inuitatum adorti sunt, & interfecerunt: sola ad facinus inuidia moti, quod Guido Gonzaga pater, Mantuanorum dux, ei soli principatum reliquisset.

Fortho Danorum rex tres habuit liberos, Haldanum, Roem, & Scatonem, quibus mortuo patre æmula incessit regnandi cupiditas: quo factum est, vt Haldanus natu maximus duos iuniores interfecerit, & regnum parricidio susceperit, *Autor Saxo Grammaticus.*

Feugo quoque Horuendilium Danorum regem fratrem suum insidiis circumuenit, atque vbi parricidio datus est locus, cruenta manu funestam mentis libidinem satiauit, vt eo mortuo regnaret.

Herminefredus Bertharium fratrem vi oppressit, vt sibi soli tranquillius, & securius apud Thuringos liceret regnare. *Autor Gregorius Turonensis.*

Orta inter Dardanum, & Iasium contentione, Dardanus superior fratrem peremit: adeo consortem nescit potestas, adeo rara est in necessarios charitas; vbi illa dominandi libido mentes hominum titillat.

Bela rex Pannoniæ Polonorum copiis instructus, Andream fratrem bello aggressus est, partaque victoria interfecit victum.

Tiphon Ægyptius fratrem suum Osyridem peremit, inuidia accensus, *autores Berosus & Seneca de sacris Ægyptiorum.* Diodorus item, compertum est (inquit) Osyridem Ægyptio iuste regnantem à Tiphone fratre impio ac nefario interemptum, quem in sex & viginti partes dissectum, cuilibet eorum, qui tanti sceleris participes fuerant, partem dedit, vt ipsos defensores custodesque regni fidos haberet.

Henricus cognomento Clericus Anglorum rex, Robertum fratrem hostem habuit, quem in bello captum, oculis primum auulsis, in carcerem detrusit, ac demum pedore, & inedia ibidem emori fecit. *Volater.*

Ludouicus XI. Francorum rex contra ducem Aquitaniæ fratrem suum bellum mouit, quo tempore mortuus est.

Orodes Phraatis filius, Parthorum rex, Mitridatem fratrem suum obsedit Babyloniæ, factaque deditione in conspectu omnium, quamuis supplicem, interfecit. Deus te perdat ambitio, quæ fratres armas in fratrum viscera, quæque securum à nato non sinis esse patrem.

Iugurtha Manastabilis filius nothus, fratres suos Adherbalem, & Hiempsalem Micipsæ patrui sui filios interfecit, vt solus Numidis imperaret. *Autor Salust.*

Friola Alphonsi Catholici filius rex Hispaniæ, ab Aurelio fratre interfectus, cum ann. 12. regnasset. hæc exempla ponit Textor *in sua officina, in c. parricida. ver. interfectores fratrum aut sororum.* vbi multos ponit fratres, qui occiderunt fratres, & sorores.

Legitur etiam de Perpenna consule, qui regnandi cupiditate Sertorium inter epulas incautum occidit, vt solus in Hispania principaretur.

Amulius Numitorem, Artabanus Xerxem, Athalia vniuersum Dauidis semen interfecerunt, vt apud suos dominarentur.

Spitigneus rex Boemorum dominandi libidine bellum gessit cum fratre Vratislao.

Eraclius Phocam interfecit, vt solus imperaret.

Constantinus Imp. Irenem matrem expulit, vt solus imperaret hæc exempla ponit idem Textor *in sua officina. c. arrogantes, superbi, gloriosi, ambitiosi.*

Refert etiam Gaguinus *lib.* 1. *cap. antep.* quod in regno Franciæ post Clodouei regis obitum, cui quattuor liberi successerunt, duo ambitione dominandi & regni vsurpandi, vt reliquis præferrentur, occisi sunt.

Hæc enim gloria videtur multa attulisse incommoda & damna & angelicæ naturæ, vt habetur de Lucifero, qui voluit fieri similis altissimo, *Isai.* 14. & à humana natura. *Genes.* 3. Eritis sicut dij scientes bonũ & malum Ex quo videtur quod gloria non est multum appetenda: quoniam etiam scriptum est: Ne glorieris in crastinum, ignorans quid superuentura pariat dies. *Prouerb.* 28. Et hoc, quoniam homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipiẽtibus & similis factus est illis. *Psal.* 48. *no.* Arch *in cap. principium. de poeni. distinct. c.* 2. Homo enim vanitati similis factus est, dies eius sicut vmbra prætereũt. *Psal.* 103. & est tex. *in c. fi. § charitas de pen dist.* 2. Sicut vmbra sunt hominis dies *Iob.* 14. Et quasi putredo consumendus, & quasi vestimentum quod comeditur à tinea. *Iob.* 14. c. Nec plus glorietur vnus quam alter: quoniam vnus est introitus omnibus ad vitam & similis

exitus *Sap.7.* & habetur *Eccl.7.* quod sicut egressus est de vtero matris nudus, sic reuertetur,& nihil auferet secum de labore suo. Nescit enim homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo,& aues laqueo comprehenduntur,sic capiuntur homines in tempore malo, cum eis extemplo tempus superuenerit. *Eccles.10.c.* Et vt ait Cicer. *lib.3. de oratore*: O fallacem hominum spem fragilemque fortunam,&inanes nostras conceptiones, quæ mediocri spacio sæpe franguntur, corruunt,& cum ipso cursu ante obruunt,quam portum conspicere valuerint, & semper habenda est prouidentia,& cōsideratio,futuræ mortis. Vt enim dicitur in vita B. Ioannis eleemosynarij, antiquitus postquā imperator coronabatur, statim ingrediebantur ad eum ædificatores monumentorum, dicentes eidem: *De quali metallo iubet imperium fieri monumentum tuum?* ei insinuantes, quod cum sis homo corruptibilis, & transitorius, curam habeto tui ipsius, & pie regnum dispone,& habetur *Eccles.* 4. Cum enim morietur homo, hæreditabit serpentes & bestias, & vermes. Et omnis caro sicut fœnum veterascet. *Eccles.*28. Et vanitas vanitatum,& omnia vanitas. *Eccles c.1.* Vniuersa enim vanitas omnis homo viuens. *Psal.*88. Vnde, vt habetur *in lib. de contemptu mundi:*

Quid valet hic mundus, quid gloria, quidue triumphus?
Post miserum funus,& puluis & vmbra sumus.

Et amplissime de huiusmodi gloria fugienda, vide Petrum Antarien. *in sua summa de fuga vitiorum.* de quinto vitio superbiæ, vbi ponit in reprobationem illius gloriæ & superbiæ per 50. folia vel circa,ad quē recurre in omni statu: sed quia extra propositū, non insisto. Maxime etiam gloriari non debet se iactando, & sic seipsum laudando; quoniam, vt ait Arist. 4. *Eth.* iactator maxime vituperandus est. Et Cic. *lib.1. officior.* ait. Turpe est de seipso prædicare. Et vt ait Quint. *lib. 8. de oratoria institutione:* Vitiosa est iactatio, infertque audientibus non modo fastidium,sed etiam aliis plerunque odium. Ideo dicitur, quod iactator nocet nō solum sibi ipsi, sed etiam aliis. Et habetur *in c. si quis 1. q.2.* Et in communi prouerbio dicitur: *Laus in ore proprio sordescit.* de quo habetur *in c. si quis vero non obediat. 11. quæst.3.* & Ioan. Plat. *in proœmio Inst. §. quorum.* Et etiā habetur per Apost. *ad Rom.1.* Dicentes se esse sapientes, stulti sunt. Ait enim Bernardus *in lib. de improbatione vitiorum. c.2. Vana superborum vacuat iactantia mentem.* At ideo inquit Seneca *lib.2. de beneficiis*: Retrahenda inanis iactatio, res loquantur nobis tacentibus: quoniam, vt habetur *in gl. in proœmio Instit. § cumque hoc & in Authen. de monachis. §. sancimus. ibi: & impedimento eorum tolerantiam. colla. 1. & in Authen. de qu. circa prin. ibi: vtilissime ex ipso rerum experimento. coll.7.* Opus laudat magistrū. Et Paulus 2. *ad Corinth. 10. in fin.* ait: *Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commēdat.* Et vnusquisque sequi debet consilium Ambr. de quo 6. *q.1. c. imitare.* quod nemo debet se iactare, vt docet de Petro, qui se iactauit, dicendo: *Et si omnes scandalizati fuerint in te, &c.* & tamen Christum negauit. Et de Dauide, qui dixit: *Ego dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum.* Et tamen hanc fuisse iactantiam dixit, cum dixit. *Auertisti faciem tuam à me,& factus sum conturbatus.* Ideo nos hortatur Sapiens, *Prouerb.20.* Laudet te alius,& non os tuum: aliena labia, & non lingua tua. Nam etiam iactans se bono gratiam Dei effundit; quoniam, vt habetur *Eccl. 20.* & omnia bona perdit, quoniam vt ait Gregor. *in moralibus* O quam miseri sunt, qui affectant laudes hominum in semetipsis, dissipant fructus laborum: dumque se alienis oculis ostendere appetunt, damnant quod agunt. Hinc reprobantur opinio & actus illorum, qui cum aliquid in ecclesiis & intuitu pietatis & ecclesiæ faciunt, in eis arma sua aut insignia ponunt; quoniam ex hoc videntur consequi præmium, scilicet gloriæ & laudis mundi,& amittunt fructum, quem à Deo percipere deberent, vt notatur per Doct. *in apost. ad Pan. in cap. dilect. extra de excessib. prael.* vbi allegatur Gemi. *in cap. duæ sunt. 45. distin.* qui dicit. *Nota contra illos, qui cum in ecclesiis quid faciunt, ibi insignia eorum ponunt.*

QVinquagesimanona consideratio erit, quod etiam quandoque licitum est se iactare & commendare de bono, secundum Ioan. de Plat. *in proœm. Instiu.* & ibi Angel. *in §. quorum*, faciendo distinctionē inter commendationem necessariam, vtilem, & voluntariam, notoriam, aut non notoriam. Necessariam dicunt permissam, vt puta in eo, qui veniam ætatis impetrat, qui non aliter admittitur nisi morum suorum instituta, probitatemque animi vitæ honestioris edoceat. *l. omnes, C. de his, qui veniam ætatis impetra.* & nisi commendatio sit intentio quærentis, aut petentis, vt *l. vnicuique. C. de prox sacr. scrin. lib.12.* Vtilem, etiam permissam, videlicet, cum nouus rector prouinciæ commendat se à bono regimine & iustitia, pro beneuolentia subditorum consequenda. *l. solent. §. ante omnia. ff. de offic. proconsi & leg. 31. distinct. c. tenere debet.* Voluntariam etiam notoriam permittunt Legistæ, vt *in §. quorum in proœm. Instit. & C. de nouo Codi comp. in princ.* Non notoriam dum tamen modica sit, etiam permittunt iuxta illud:

Nec te collaudes, nec te culpaueris ipse,
Hoc faciunt stulti quos gloria vexat inanis.

Ista est doctrina Legistarum *in d. §. quorum. supra allegato.* & vide etiam Albericum de Rosate *in l.1. C de nouo Codice compe.* Theologi vero aliter sentiunt, & dicunt: quod iactare, laudare, seu commendare contingit pluribus modis, qui tres ponunt permissos.

Primo videlicet, quando quis se laudat seu commendat propter bonum propriæ famæ, vt scilicet homo possit saluare suam bonam famam. Sicut Samuel se laudauit, postquam senuit coram filiis Israel, vt habetur 1. *Reg.12.* dicens ad filios Israel: Itaque conuersatus sum coram vobis ab adolescentia mea vsque ad hanc diem. Ecce ego præsto sum, loquimini de me coram Domino,& coram Christo eius, vtrum bouem cuiusquam tulerim vel asinum, si quempiam calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu cuiusquā accepi, & contemnam illud, hodieque restituam vobis. Et post hoc subdit: Testis est mihi Dominus; quia non inueneritis in manu mea quippiam mali. Sic etiā simili modo, cum quis inculpatur iniuste, vel etiam timet iniuste inculpari, posset in tali casu, in quo inculpatur, seipsum laudare ad conseruandum bonam famam suam. imo hoc casu tenetur ad conseruandam bonam famam suam, alias crudelis esset: cum crudelis sit, qui famam suam negligit. 12. *qu.1. cap. nolo.* & glo. *in proœmio decreta. in verbo. prodiga.* & habetur *Prouerb. 22.* Melius est nomen bonum, quam diuitiæ multæ. & Hugo de S. Victore. Non sufficit nobis vita sancta, nisi sit bona fama. Vnde etiam dicit Aug. quod sunt duo necessaria, scilicet conscientia & bona fama. Cōscientia propter teipsum:& fama bona propter proximum. Et ista commendatio quandoque est necessitas: quando scilicet quis inculpatur de delicto, vt habetur *de purga. can. per totum.*

Secundo potest quis se laudare propter charitatem Dei ac illius gloriam, gratias sibi à Deo concessas, non ad se, sed ad Dei honorem referendo. Et de hoc inquit

inquit Cypria *in epistola ad Donatum*. Odiosa iactatio non est, quamuis non iactatum esse possit, sed gratum quicquid non hominis virtuti ascribitur, sed de Dei munere prædicatur. Sic fecit gloriosa virgo Maria quæ cecinit Luc. 1. *Magnificat anima mea Dominum*, &c. Et sequitur: *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.*

Tertio potest quis se laudare propter charitatem proximi, ne scilicet scandalizetur propter verba detrahentium: quoniam, vt dicitur in *c. sunt plurimi, 6. quæst. 1.* Sunt plurimi, qui vitam moresque bonorum amplius quam debent, laudant: ideo permittit Deus malos in obtrectationem, & obiurgationem prorumpere, vt si qua elatio ab ore laudantium in corde nascitur, ab ore vituperantium suffocetur. Qua de re quia sæpenumero de bonis viris & iustis pusilli malorum diffamationibus scandalizantur: licitum est quandoq; virtutes aperire, sicut fecit Beatus Augustinus qui in sermone, qui legitur in festo eius, dicit: *Charitati vestræ de nobis ipsis hodie sermo reddendus est.* Quia, enim, vt ait Apostolus: Spectaculum facti sumus mundo, Angelis, & hominibus, qui nos amant, quærunt quod laudent in nobis. Qui verò nos oderunt, quærunt quod detrahant nobis. Nos autem in vtroque medio constituti adiuuante Deo vitam & famam nostram sic custodire debemus, vt non erubescant de detrectatoribus laudatores. Cuius doctrinam sequi volentes debent seruare doctrinam, quam ponit author ad Rudium lib. 2. dicens:

At quisquis famam cupiat retinere celebrem,
Omnibus hic studeat gratus adesse bonis,
Sit mitis cunctis, tractabilis atque benignus,
Sublevet vt nomen prospera fama suum.
Et si displiceat prauis, non sollicitetur,
Quis nisi sit prauus nemo placere potest.
Verum profiteor simul omnibus opto placere,
Si nequeo saltem glisco placere bonis.

Quarto etiam licitum est se laudare pro ædificatione liberorum ac proximorum. Vnde cum B. Paulus haberet de se prædicare Corinthiis ab eo ad fidem conuersis, post recessum eius cum seducti fuissent à quibusdam pseudoprophetis, qui Paulo detraxerant, vt eius prædicationem contemni facerent, ipse Paulus zelo & charitatis salutis eorum ductus mirabilia de se refert, vt eos ad fidem veram reuocaret, vt habetur 1. *ad Corinth. 11. & 12. capitib.* vt ibi dicit, se nihil minus fecisse à magnis Apostolis. Et alio loco dicit, quam abundantius his omnibus laboraui. Et deinde iactat se de his, quæ passus est: postmodũ dicit, se raptum fuisse vsque ad tertium cœlum, & vidisse quæ non licet homini loqui & dicit etiam se habere Spiritum sanctum. 18 *qu. 1. c. sic enim, circa fin.* & multa alia in sui commendatione m, de quo habetur & aliis hic ante dictis per Anto. Flor. *in sua summa 2. par. tit. 4 c. 4.* §. 2. & ibi in illo titulo ponuntur aliqui casus ex prædictis, quem videatis. Etiam B. Augustin. dicit se parem prophetis 23 *q. c. ecce.* & Deus se ore proprio commendauit, dicendo se sanctum. *cap. tenere debet ecclesia 31. distinct.* Ita dicit Albericus in *d. l.* 5. *C. de nouo Cod compo.* & Christi actio nostra est instructio. *c. legitur 71. distinct.* ergo, & nos commendare possumus.

Quinto licitum est alicui se laudare, & commendare, quando est in tribulatione, & oppressione de benefactis suis, ne in desperationem incidat. Vnde Iob turbatus, & ab amicis calumniatus se laudauit, vt habetur 29. cap. Oculus fui cæco, pes claudo, manus debili, & pater eram quondam pauperum. Et habetur de S. Antonio, quod cum plus deprimeretur à diabolo, plus se exaltabat.

Sexto licitum est se laudare, vt euitetur malum vel periculũ, non tamen deficiendo à veritate, prout fecit Paulus, qui se ciuem Romanum dixit, propter quod fuit dimissus liber, qui tenebatur captiuus. Actorum 25. capite. Imo etiam quo ad Deum licitum est se laudare, coram eo ad sublimationem spei, & vt euitetur periculum, prout fecit Ezechias rex Iuda, vt habetur Esa. vigesimo octauo capite, vbi dicitur: *Ægrotauit Ezechias vsque ad mortem, & introiuit ad eum Esaias propheta, & dixit ei: Dispone domui tuæ, quia morieris & non viues. Et conuersus Ezechias faciem suam ad parietẽ, orauit ad Dominum, & dixit: Obsecro Domine, memento quomodo ambulauerim coram te, in veritate & corde perfecto, & quod bonum est, in oculis tuis fecerim.* Et vide ad hoc eundem Anton. in loco hic ante allegato.

In omnibus autem his est prohibita iactantia vltra prædictos, ita quod semper aut est veniale peccatum, aut mortale. Veniale videlicet in casu, scilicet cum aliquid dicit in sui commendationem, quod etiam est verum, & non iniuriatur nec Deo, nec proximo, sed aut quia non est necessarium, nec vtile, sed cum aliquali inani gloria, & in hoc pacto pauci inueniuntur immunes, vt ait Greg in 31. *ca. Moralium.* Et ista iactantia magis minuit laudis præconium, si sit assidua, vt multi cupidi laudis faciunt, vt dicit Valer. Et iste septimus est modus iactantiæ. De his dicetur prout Cato: *Ne te collaudes, &c. Hoc faciunt stulti, quos gloria vexat inanis.*

Octauo contingit alicui se laudare aut iactare cõtra honorem Dei, vt fecit Sennacherib, dicens, quod Deus non posset liberare populum suum ab eius potentia. de quo habetur 4. Reg. 19. Et isto modo multi delinquunt etiam mortaliter, cum dicunt, Deum non posse facere, quin talia per eos fiant.

Nono contingit aliquando, quod quamuis laudat se in contumeliam proximi, sicut Pharisæus se laudando vituperat publicanum, de quo Luc. 18. & Goliat dicens: *Ego exprobraui agminibus Israel hodie, qui suo proprio gladio à Dauide capite truncatus est.* vt habetur 1. Regum 17.

Decimo quis se laudando de bono opere principaliter & finaliter, vt laudem humanam habeat, quã præponit Deo, peccat. & ex hoc potest damnari, vt habetur de quodam Pharisæo. Luc 18. cap Qui decimas dedit, & duos dies in hebdomade ieiunauit, cũ de his bonis operibus se iactauit, & in eisdem vanã gloriam quæsiuit. Ex quo periculosum est, se in bonis operibus iactare, de summo bono. Qui hic de bono laudari appetit, spem perdit, & gloriam mercedis in futurum non recipit. Vnde Chrysostom. super Matth. *O insipiens, quid tibi prodest illa laudatio post mortem, si vbi eris, non lauderis?* Vnde non solum cauere debemus, ne bona opera iactanter proferamus, sed etiam diligenter cauere debemus, ne in elatione mẽtis de bonis nostris extollamus: vt docet exemplum, de quo habetur in *sermonibus discipuli. sermone 17.* vbi quædam ex supradictis extraxi, de quo ampl e infra dicam.

Vndecimo, cũ quis se laudat de peccato mortali, & de his loquitur Salomon, Prouerb. 2. cap Qui gloriãtur, cum male fecerint & exultant in rebus pessimis. Et Dauid Psal. 51. Qui gloriatur in malitia. Et habetur Esa. 3. Peccatum suum quasi Sodomia prædicauerunt. De quo etiam delicto iactationis hoc casu, quomodo sit de iure puniendum, notatur in *c. quam*

Aut quis appetit dignitatem verbo & procuratione; & tunc aut solum vt præsit & reparet, quod ea de re videbat: & ei licet, & commodandus est 8. *q. 1. cap. qui episcopatum.* & notatur *in l. si quemquam. C. de episcop. & cler.* & habetur *ad Tim. 3.* vbi habetur. Qui episcopatum desiderat, bonū opus desiderat. Aut vt præsit tantum; & tunc si dignitas est spiritualis, non licet nedum precio, sed nec prece, nec verbo, *d. l. si quemquam.* Ratio; quia præesse animabus non licet, quas Deus omnes fecit æquales., vt *in Auth. de monachis. in princ. col. 1.* Non tamen est, dicit Salycet, quod de iure canonico sit simoniacus, qui tantum preces effundit: sed in hoc casu de desiderante episcopatum aliter sentit S. Thom. 2. 2 *q. 185. art. 1.* vbi dicit quod in episcopatu tria possunt desiderari.

Primum est principale & finale, scilicet episcopalis operatio, per quam vtilitati proximorum attenditur, secundum illud *Io. vlt.* Pasce oues meas. & hoc secundum se est laudabile, & meritorium: verum, quia talis actus episcopalis habet annexam celsitudinem, hodie præsumptuosum videtur, quod aliquis præcise appetat ad hoc, vt subditis prosit, nisi manifesta necessitate vrgente: quia locus superior, sine quo populus regi non potest, & si ita administretur, vt decet, tamen indecenter appetit. 8. *quæst. 1. dict. capit qui episcopatum.*

Alia autem duo desideranda in episcopatu sunt excellentiæ gradus; quia episcopus super alios constituitur, ac reuerentia & honor ei exhibetur: Et ista appetere est præsumptuosum. vnde inquit Chrysost. super Matth. *Opus quidem desiderare bonum, bonum est; Primatum autem honoris concupiscere, vanitas.* Dicit tamen Angel. de Perus. *in l. 1. C. de ambitu.* quod si aliquis fuerit electus ad episcopatum, potest petere se confirmari, vt dicit Io. Andr. *in cap. cupientes. ver. post obtentum. de elect. in 6.* Et si tales qui per ambitionem habuerunt prælaturas, remaneant male consolati, cum difficile sit, vt bono peragantur exitu, quæ malo sint inchoata ambitionis principio. *1. q. 1. c. principatus*, cum etiam ille casum quærat, qui per ambitionem ad honoris fastigia per abrupta conscendit. *c. sicut 44. dist. & c. sicut. 1. q. 6.* Quid dicendum erit de illis, qui tales prælaturas emunt, aut per promissionem pecuniarum ad prælaturas eligūtur, aut alio modo promouētur? taceo, & ex causa. Redeūdo, vnde digressi fueramus, aut vero quis appetit dignitatem, aut officium temporale, aut publice & palam, aut occulte, & clam. Et quia hæc distinctio non placet Salycet. non insisto. Ideo prosequendo dic, aut dignitas non habet iurisdictionem annexam; & tunc non solum prece, sed etiam precio publice, & palam petere potest, vel etiā clam, mediante suffragatore: *l. 1. in princip. & l. toties. §. 1. de pollicit.* Et istud bene obseruatur in Francia. Quoniam officia temporalia, & non habentia iurisdictionem annexam, sunt venalia, sicut officia Papæ in curia Romana, vt dicit Angel. *in dicta l. 1.* Aut vero habet officium, dignitatem & iurisdictionem annexam; & tunc non potest petere ab inferiore à principe per preces aut preciū; quia præsumeretur subditos grauare, *& in Authen. vt iudices sine quoquo suffragio. colum. 2.* A principe autem potest petere & prece, cum in eo cesset lex Iulia de ambitu. *l. 1. in princip. ff. ad leg. Iul. de ambitu.* Quinimo & precio de eius potentia absoluta, vt dicit Baldus *in l. Barbarius. ff. de offic. præ.* Hoc enim prohibitum non inuenitur de iure diuino, sed tantum ciuili, cui princeps supremus non subest. *l. princeps. ff. de legibus.* vnde Papa etiamsi officia temporalia vendere potest, prout vendit, vt dictum est ante; igitur, &c. licet tamen non congruat honestati. Quia venditionem Iustitiæ præsumptiue dicitur tolerare. *in Authen. vt iudices sine quoquo suffra. fiant.* vbi est pulcher textus, prohibens venditionem huiusmodi officiorum. ex consilio vxoris Iustiniani facta est illa ordinatio, quod de cætero officia iudicaturę non vendantur. Imo iudices deinceps faciant sine quoquo suffragio. Et de hoc etiam est ordinatio Ludouici Beati, de qua mentionem facit Gaguinus *lib. 6. cap. 2.* & Ludouicus XII. *ordinatione sua 49.* quæ est approbatiua & confortatiua aliarum ordinationum regiarū, videlicet Caroli VII. *ordinatione sua 97.* Et Caroli VIII. *ordinatione sua 68.* de quibus per dictum Guilliel. Benedicti *in sua solemni repet. cap. Raynut. in ver. duas habens filias.* vbi ponit multa alia exempla, quæ causa breuitatis non infero. Et facit: quia iurisdictiones & honores venales esse non possunt. *d. Auth. vt iudices & l. quisquis. Cod. si certum pet.* Nec iustitia venalis esse debet. Quinimo res male agitur, cum quod virtute fieri debet, pecunia tentatur, vt dicit Tullius Cicero, quem refert Baldus *in d. l. Barbarius. in 2. col.* vbi in vnaquaque lectura ample tractat hanc materiam, quam videas. Et facit etiam *in l. Baphij. C. de muril. legul. lib. 11.* Quia officia vendi non possunt. Et dicit ibi glo. illud esse simoniacum, facit text. *in l. lege. Iulia. & in l. fin. 1. quæst. 1.* & est casus *in cap. 1. iuncta gloss. ibi super verbo, consuetudines, de magistris.* quæ dicit, quod talia emere, est quasi simoniacum. facit glo. *in d. l. 1. ff. ad l. Iul. de ambitu.* vbi Bartolus dicit, quod illud, quod Canonistę vocant simoniam, Legistæ vocant ambitum, qui committitur in redemptione pecuniaria officiorum: & ibi plura alia dicit dictus Benedicti, qui vltra dicit, ꝙ quicquid de iure communi, ordinationibus regiis, & alio modo sit prohibitum, hodie non instamus in istis; quia temporale & spirituale, & etiam omnia, venalitati exposita sunt, & omnia pecuniæ obediunt. *Eccl. 10.* prout dicit Lucas de Penna *in d. l. Baphij.* vbi dicit, quod de hac materia parum scribitur: quia omnibus pontificibus, regibus & principibus nota est plus exercendo, quam in libris studendo: ex quo nobis succedunt illa, de quibus *in Authen. vt iudices sine quoquo suffragio.* & peiora, vt videbimus quotidie in oculis nostris.

Imo quod plus est, multo minus licet emere talia officia & dignitates. & ad illa ambire per pecuniam: cum etiam non liceat sola voluntate dignitatem, vel officium appetere, vel desiderare sine peccato, vt ante dictum est. Et vt dicit August. libr. 9. De ciuitate Dei: *Locus (inquit) superior etsi administretur, vt decet; indecenter tamen appetitur.* vnde sine causa, & ratione, Hala, magister equitum Spurium Melium regnum Romanorum affectantem occidit, vt refert Valerius *lib. 5. tit. de ingratis*, quod sibi fuit reputatum ad maximam republicæ gratitudinem, & obsequium, & vt idem Valerius *lib. 6. tit. de seueritate*, ait, *Par indignatio ciuitatis aduersus Spurium Cassium erupit, cui plus suspicio concupitæ dominationis nocuit, quam tres magistri, consulatus ac duo speciosissimi triumphi profuerunt. Senatus enim populusque Romanus non contentus eum capitali supplicio afficere interempto domum superiecit, vt penatum quoque strage puniretur. In solo autem ædem Telluris fecit: itaque quod prius domicilium potentissimi fuerat, nunc religiosæ seueritatis monumentum est.* Hæc dicit Valerius, *vbi supra.* Et dicit text. *in l. 1. C. de comitib. & tribunis schol. lib. 12.* quod dignitates, & dominationes dependent à casu, & fortuna: quod dicit esse verum Ioan. de Platea, in d. l. 1. prout ista adhærent, aut illi, sed non in abstracto, quoniam à Deo emanauerunt, *in Auth quemodo*

oporteat episcop.in princip.column.1. & in cap.solita de maior.& obedien.extra. vnde dicit Ber. *Quoties hominibus præesse desidero, Deum meum præire contendo, & tunc non sapio, quæ Dei sunt.* Pariter dicit Chrysostomus *super Matthæum.* Quicunque desiderauit primatum in terra, inueniet confusionem in cœlo *can.multi.40. distinct.* & dixi supra, quod nobis Christus etiam ostendit, qui aufugit cum eum regem facere voluerunt, *Ioā 6.* ob quod dicit Apostolus ad *Hebræ.* 5. Nemo sibi assumat honorem, nisi qui vocatus fuerit sicut Aaron: sic& Christus non semetipsum clarificauit, vt pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum : *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* quemadmodum & alibi dicitur : *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.*

Et de multis, qui regna & dignitates respuebant, refert Guil. Benedicti *in sua repet. cap. Raynut. in ver. duas habens filias, extra de testam.* vt de Numa Pompilio, prout refert Plutarchus de Scipione Africano, vt etiam refert Valerius *lib.4.tit.de moderatione animi.* qui recusauit statuas, & stémata in comitio in rostris, in sella denique Iouis Capitolini. Et Marcus Fabius, vt ait Plinius *lib.2.* oblatum à senatu triumphum laudabili animi modestia contempsit. Denique Caius Claudius Nero, secundum Liuium, *lib.7. decados 3.* Triumphum à senatu decretum cum Liuio consule recusauit, Liuiumque triumphantem equo sequutus est. Cato etiam (Plutarcho teste *in vita eius*) nullam sibi passus est statuam poni, inquiens, malle vt posteri interrogarent, cur Catoni non posita esset statua, quam cur posita esset. Et de Labeone, qui noluit cum offerretur ab Augusto consulatus quo subiectus fieret, & honorem susciperet, *vt l.2.§.post hunc. ff de orig.iur.* Vnde Valerius *titul.5. de indulgentia patrum in liberos.* Læti erant, qui regna deponebant, & tristes, cum dabantur. de quibus ibi per eum ample.

De huiusmodi materia ambitionis amplissime per Antonium Florentinum *in sua summa.part.2.lib.3.c.5.* vbi ample, & alto stylo tractat hanc materiam: & ibi ponit, An sit licitum appetere honores. *§.1.& 2.in §.* an sit licitum appetere episcopatum, vbi declarat 3. *c.qui episcopatum desiderat.* supra allegatum & *in §.4.* vtrum licitum sit appetere honores, & alias dignitates ecclesiasticas seu officia, vel beneficia curata infra dignitatem episcopalem, &.*in §.5.* & quid de officiis, & dignitatibus secularibus.

Sexagesima prima consideratio. Licet, vt hic ante dictum est, non liceat ambire, seu appetere dignitatem aut officium; tamen etiam aduertendum est, quod vbi licitum esset appetere officium, homo contentus esse debet vno, nec duo officia petere aut tenere potest. text. est ad literam. *in l.1. C. quemadmodum ciuilia munera indic.lib.10.* & habetur *in l.quisquis.C. de cohortalibus & principib.&c.lib.12.* vbi Bar. dicit, quod duo etiam officia non licet simul habere. & Iacobus Rebuff *in d.l.1.C. quemadmodum ciuilia munera. & in l. æternam.C de murileg.lib 11.& l.vnica.vbi idem Iacobus C. quibus ad conduct.præd fiscal.acced.non licet.lib.11.* Nec etiam duos honores. *l.libertus. § præscriptus ad munera. & l.fin.Cod.de assessoribus & l quisquis. Cod. de prox. sacr. scrin lib.12.* Nec etiam duas militias. *l.his quidam.§.in postremo.C.qui milit.non poss.lib.12.* Et dicit Luc.de Pen. *in l.1.C.de primicer lib.12.* Quia vnum solum officium vix digne quis potest implere. *c.1.de cons.lib.6.* & quod ibi notat Archidiaconus: & ibi plene per eum, quem videas. Et istud obseruatur in regno Franciæ, quod quis non potest tenere duo officia principis sine dispensatione. Hinc Quintus Mutius Volusij auditor homo quæstorius noluit vltra proficere, cum Augustus illi etiam consulatum offerret *l.2.§.Seruius autem. vers. fuit eodem tempore ff.de orig.iur.*

Et apud Francos Gaguinus *lib.9.cap.3* refert, quod cum Ioannes Solleuillus homo sine controuersia eruditus, & istus, duo gubernacula in vrbe Parisiensi gessisset, non inscius quantæ solicitudinis erat vtrique officio inseruire, regem Carolum VI. adiuit, enarrans curas, quæ bino magistratu incumberent, alteri vix se satis posse, orare, vt se vno abdicare posset: deputatur in eius locum Ioann. Iuuenellus inter Parlamenteos aduocatos boni nominis, & probitatis vir. hæc recitat Guillielmus Benedicti *in sua repetit. cap. Raynutius. in verb. duas habens filias. extra de testamen.*

In spiritualibus autem quomodo non liceat appetere plura beneficia, vide *in cap.de multa. de præbend. extra de clem. cum plures. eod. tit. in extrauag. execrabilis eod.tit.* non insisto: quia non est præsentis speculationis.

Sexagesimasecunda consideratio. Circa virtutem erit, quod virtus vocata est ex eo, quod suis viribus nitens, non superetur aduersis, secundum Boetium, *3.de consolatione, prosa vlt.* vel virtus est, quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit, vt habetur *2.Ethic.* vel, vt dicit Lucas de Penna *in l.vnica C.de metrop.Beryto in 3.col.* dicitur etiam virtus, vt habetur *in libro de spiritu & anima:* mentis habitus bene institutus. Vel virtus est bona qualitas mentis, qua recte viuitur, qua nemo male vtitur, qua Deus quid in nobis sine nobis operatur. Et, vt ibi dicit, sūt septem virtutes, tres Theologicæ: sc. fides, spes, & charitas, & quatuor cardinales, iustitia, fortitudo, prudentia, & temperantia, de quibus ibi videre potes per eum, & infra *in fin.in 25.consideratione* dicetur.

Sexagesimatertia consideratio. Virtus est effectrix vitæ beatæ, hinc Horatius: *Ad summum sapiens, vno minor est Ioue, diues, Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum.* Et, vt ait Seneca *in lib.ad Galionem de vita beata.* Altum quiddam est excelsum & regale, inuictum: infatigabilem virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, pro muris stantem, puluerulentam, coloratam, callosas habentem manus. Huic sententiæ subscribit Silius, à quo virtus ita describitur:

Frons hirta, nec vnquam composita mutata coma.
Stans vultus & ore.
Incessuque viro propior lætique pudoris,
Celsa humeros, niueæ fulgebant stammine pallæ.

Et ait Ouid.

Inuia virtuti nulla est via.

Horatius vero virtutem sic diffinit,

Virtus est vitium fugere, & sapientia prima,
Stultitia caruisse.

Lucilius Satyræ conditor, virtutem his versibus enarrat:

Virtus est homini scire id, quod quæque habeat res.
Virtus scire homini rectum, vtile, quid sit honestum.
Quæ bona, quæ mala, item quid inutile, turpe, inhonestum.
Virtus quærendæ rei finem scire modumque.
Virtus diuitiis precium persoluere posse.
Virtus id dare, quod re ipsa debetur honori.
Hostem esse atque inimicum hominum morumque malorum.
Contra, defensorem hominum morumque bonorum.
Hos magnificare, his bene velle, his viuere amicum.

Commoda

Commoda præterea patriæ sibi prima putare,
Deinde parentum, tertia iam postremaque nostra.

Et, vt ait Plautus in Amphytrione. *Virtus omnibus rebus anteit profecto; libertas, salus, vita, res, parentes, patria, & prognati tutantur, seruantur: virtus omnia in se habet. Omnia adsunt bona, quem penes est virtus.* Seneca lib. Epistolarum 9. ad Lucilium: *Virtus* (inquit) *est recta ratio.* Et Augustinus; Virtutem artem esse bene viuendi. Vnde Horatius: *Vilius argentum est auro, virtutibus aurum: Virtus est medium vitiorum, & vtrinque reductum,* Cicero putat *in Tuscula. quæstionibus* ad bene viuendum satis posse virtutem. cui astipulatur Silius:

Ipsa quidem virtus sibimet pulcherrima merces.

Et Claudianus decenter his versibus virtutem describit, cum ait:

Ipsa quidem virtus pretium sibi solaque late
Fortunæ secura nitet, nec fascibus vllis
Erigitur plausuue petit clarescere vulgi.
Nil opis externæ cupiens, nil indiga laudis.
Diuitiis animosa suis immotaque cunctis
Casibus, ex alta mortalia despicit arce.

Et ait Horatius:

Virtus repulsæ nescia sordidæ, Intaminatis fulget honoribus.

Hæc Beroaldus *in sua declamatione de excellentia. Philosoph. medici, & oratoris.* & ibi an virtus sit summa felicitas de per se, quomodo virtutes naturaliter appetantur, & de multis aliis circa virtutem vide *in Sophologia Sapientiæ c. 1. 2. 3 & 4.*

SExagesimaquarta consideratio est. Virtutis vberrimum alimentum est honor, teste Valerio *de Institutis antiquis libr. 2.* & Arist. 8. *Ethic. & in Auth. de monachis. §. ordinatione collat. 1.* & vt ait Francisc. Patritius *lib. 3. de institutione reipublicæ tit. 6.* virtus secum semper habet comitem honorem, veluti corpus vmbram, laudataque crescit. vide quæ supra dixi *in 3. & 5. considerationibus.* Et ipsa virtus est animi habitus naturæ modo ratione consentaneus, habens in se plures partes: vel est affectio constans conueniensque, laudabiles efficiens eos in quibus est, & ipsa per se sua sponte separata etiam vtilitate, laudabilis, & ex virtute gloriosus, efficitur: quoniam bonorum laborum gloriosus est fructus, vt habetur *Sapientiæ c. 3.*

Ex quibus satis constat virtutem esse præambulam ad honorem, laudem, & gloriam: & virtus est, quæ extollit hominem, & supra astra mortales collocat. Seneca *Epistola sua 38.* Imo homines dij dicuntur fieri propter virtutum excellentiam. Aristo. 4. *Ethic.* Virtuti enim perfectæ non fiet condignus honor. Idem Aristot. *Ethicor. 8.* Honor est præmium virtutis, & præmia virtuosis danda sunt. *l. 2. C. de statuis & imaginib.*

SExagesimaquinta consideratio. Quod propter virtutem multi ex infimo loco ad regnum peruenerunt, vt habemus de Saul, qui pascebat asinas. *1. Reg. 9.* & Iosephus *lib. antiquitatum, c. 4.* & Dauid oues, vt *ibi 16. c.* Iosephus *eod. lib. c. 9.* & tamen iuuenes, ambo reges facti sunt propter virtutem.

Ortus Tulij Hostilij, vt Valerius ait *lib. 3. tit. de his, qui infimo loco nati, clari euaserunt,* nunquam nisi agreste tugurium habuit, cuius parentes pene incogniti sunt, illique diu pecoris pascendi cura fuit, postea vero Romanum Imperium rexit.

Ventidius Bassus adeo sordido natus est loco, vt victum ægre sibi quæreret adolescens, demum tamen cum in Caij Cæsaris beneuolentiam intorepsisset, eius patrocinio, & fauore factus est primum tribunus plebis, mox prætor, inde pontifex, & consul ad extremum: qui prius curandis mulis victum sibi quæritabat, eo conscendit gloriæ, & autoritatis, vt primus subegerit Parthos, ac de his triumphauerit, cui eius gloriæ causa vsque adeo inuidit populus Romanus, vt sequentes in eum versiculi vulgo iactati sint:

Concurrite omnes, augures, aruspices,
Portentum inusitatum, conflatum est recens.
Nam mulos qui fricabat, consul factus est.

Author Gellius *lib. 15. c. 4.*

Quintus Cincinnatus cum agrum coleret, sudore deserto prætextatam accepit togam, & ab aratro conscendit ad dictaturam.

Tullius quoque Seruius, verna, & ancillæ filius, Romanis principatus est propter virtutes. Pariter Attilius ab aratro vocatus. & Constantinus ex pauperrimo, postquam Helenam duxit in vxorem, ac Theodosius primo stabularius, Imperatores, ac vitæ merito facti clauerunt: quæ etiam Helena inter Britannos humili loco orta est. De Marco Portio Catone refert Valerius *loco supra allegato,* qui apud Tusculanum vicum agresti tugurio natus illius tātā fuit in vrbe dignitas, vt Senatorum ordinem auxerit, ipsam quoque Senatus maiestatem suo splendore decorauit. Orosio referente nonnunquam Caium Marium humi super crepidinem iacentem, à parentibus infimis pene sordidissimum ortum traxisse nouimus, tamen secundum Romæ triumphum egit.

Telephantes cum antea currus factitaret, tandem rex Lydorum factus est.

Agathocles è figulina patris officina ad regnum Siciliæ peruenit. vnde apud Ausonium sic inducitur loquens: *Rex ego qui sum Sicaniæ, figulo sum genitore factus.*

Tambe. lanus à tenera ætate Porcarius, Scytarum rex effectus fuit, refert P. Bergomensis *libr. 14. sui supplementi Chronic.*

Lamissio infans in piscina repertus Lombardorum rex fuit.

Narses eunuchus è Chartulario patriciam consecutus est dignitatem, & totius Italiæ principatum, vt refert Bergomensis *lib. 10.*

Ptolemæus, filius Lagi, ex Gregario Alexandri milite factus est rex Ægypti, refert Bergomensis *lib. 7.*

Valentinianus Imperator patrem habuit funes torquentem.

Mauritius Cappadox, è famulo, & excubitore imperium adeptus est post Tyberium secundum, refert idem Bergomensis *lib. 10.*

Primislaus rex Bohemorum ab ineunte ætate bubulcus erat, & armentarius.

Hyperbolus Chremydis filius, qui prius lucernas factitabat, Athenis tandem principatus est.

Darius, Hystaspis filius Cyri primum extitit Pharetrophorus, & lictorio functus est munere, rex postea Persarum factus.

Macedonum rex Archelaus, natus est Symiche matre serua.

Mandro, fuit quispiam, qui ex nauiculario factus est Imperator. hinc adagium fuit: *& Mandroni ficulna nauis.*

Bonosus Imperator, filius fuit Pædagogi litterarij, *autore Vobisco.*

Gordius ab agricultura ad imperium euectus est.

Lycastus & Parrhasius à Philonomia matre expositi, & à Tilipho pastore nutriti, Arcadiæ regno tandem præfuerunt.

Sadragesillus Dagoberti pædagogus è ludimagistro dux Aquitaniæ.

Cornelius Sylla, ex Nicopolis meretriculæ sinu assumptus, super Cymbricos Marij triumphos septemque consulatus Imperiis, dictaturisque affecit.

Ioannes Zymiscenus prius ludimagistrum egerat, Imperiali tamen dignitate tandem functus est.

Remus & Romulus, ex lupa nutriti, & tamen vrbis conditores fuerunt, & regnauit Remus, Bergomensis *lib.*4. & hi omnes infimo loco, & ex paruis parentibus propter eorum virtutes ad regna peruenerunt: de quibus etiam fit mentio per Cæpollam *in tract. de Imperator. milit. eligend. versic. pro Imperatore. colu.*12. vbi ponit inter cæteros de Petro & Iacobo, qui piscatores fuerunt, *vt not. Io. An. in venerabil. de præb. in nouella.*

Cœlestinus V. ex Anachoreta factus est Pontifex Max. refert Bergomensis *lib.*13.

Imo etiam plures fuerunt, qui licet bastardi essent, & illegitimi, propter eorum excellentes virtutes ad apicem Papatus deuenerunt, vt fuerunt Felix Romanus III. Gelasius ex patre episcopo, natione Afer, Agapitus natione Romanus, ex patre Gordiano presbytero, & Osius, Bonifacius, Agapitus, & alij, de quibus habetur 50. *dist.* fere per totum. *& in c. Osius ibidem.*

Nicolaus V. natione Lunen. seu Genuen. patria, Sarzanen. humili natus loco, & professione medicus ad summum tandem pontificatum prouectus. refert idem Bergomensis *lib.*15.

Innocentius VIII. ab ineunte ætate coactus est ob paupertatem famulari, & inter Alphonsi Siciliæ regis ministros victū sibi comparare: mox tamen Sixto IV. in pontificatu successit: & vt dicit Bergomensis *lib.*16. inter Cardinales erat etiam pauperior.

Pius II. ob parentum paupertatem peregrinari coactus est, & victum emendicare, prouectior factus successit Calisto III.

Sixtus I. pastore patre natus, post Alexandrum Pontificem, ad summum pontificem conscendit. Bergomensis *lib* 8.

His annumerandi sunt Iulius Papa II. qui ex nauiculario patre, tandem cum tanta gloria effectus est summus Pontifex, quod non potest vltra dici.

Et etiam Adrianus huius nominis VI. qui Caroli Austriaci Archiducis Austriæ, & Imperatoris pædagogus fuit, non ex nobili genere natus, vt per vniuersum orbem euolat fama, ob eius ingentissimas virtutes, à Cardinalibus incognitus, Spiritu sancto inspirante, in summum Pontificem electus est. Hic vir doctissimus, & probissimus reputatur: & vidi, & legi quodlibeta ab eo composita, quæ mihi videntur recto tramite, & recta via ordinata, & videtur ex suis dictis insequi veritatem, non discurrendo per mendicata suffragia, qui hoc anno Domini in M. D. XXIII mense Septembri, migrauit in cœlis.

Plures alij præter dignitates imperiales, regales, & Pontificales, ex sola eorum virtute ad alias dignitates euecti sunt, vt de Demosthene fabri filio, qui clarissimus euasit Philosophus. vnde Sydonius: *Fabro progenitus, spreto cui patre polita Eloquiis plus lingua fuit.* Idem: *Qui fabro genitore procreatus, oris maluit expolire linguam.*

Æsopus tragœdus cum histrionicam artem exerceret, tandem euasit ditissimus.

Gadarens sophista, qui prius more mendici peregrinabatur, Maximiani beneficio consulatum adeptus est.

Adrianus, & Marcus Antonius principes, Arrianū historicum euexerunt ad consularem dignitatem.

Cyrus Panopolita beneficio Theodosij Imperatoris & Eudoxiæ vxoris eiusdem, præsul factus est.

T. Coruncanus è plebe factus est consul maximus.

C. Marius senior septies consul Arpinas fuit, obscura prognatus origine.

Terentius Varro sordido natus loco, tandem quæstura & duabus ædilitatibus functus est.

Ioannes Campanus, qui infans pascentibus ouibus tempus contriuerat, tandem beneficio Pij II. præsul factus est.

L. Tatius Ruffus, natalium humilitate, consulatum militari industria meritus est. Autore Plin.

Euripides ex matre oleorum venditrice, euasit poëta clarissimus.

Plures alij adepti fuerunt maximas laudes & glorias ob eorum virtutes, quos cum aliquibus ex supradictis enumerat Textor Niuernensis *in sua officina in cap. qui ex humili fortuna clari & diuites euaserunt.* Alios verò enumerat Guil. Benedicti *in sua repet. cap. Raynut. in versi. condit primo nu.*38. *extra de testam.* quod cùm talia ex virtute consequantur, est vndique appetenda, & amplexanda; & illa quæ in radice rationis, non in foliis verborum consistit, 1. *qu.*1. *c. Marcion. & Basilides*, quia vt dixi supra, illius laus in actione consistit, & merito: quoniam ex ea sperandum est præmium. *l. vt virtutum, C. de statuis & imag. clem. cupientes. de pœnis.* glos. *in c. ecclesiasticis* 12 *qu.*2. Nec carere debet effectu. *c. vlt. de cleri excom. minist.*

Illam verò diffinitionem virtutis cum diuisione, acquisitione, duratione, connexione, & operatione, ponit amplissimè. Ant. Florent. *in sua sum part.*4. *tit.*1. *per totum.* & quædam per Dominicum Nanum *in Polyant. in verb. victus.* Et de commendatione virtutis dicit Lactantius, quod nos facit immortales, & pares diis. vt amplè declarat Bonus de Curtili *in suo tract. nobilitatis in secunda part. nu.*47. dicam latius in discursu materiæ in pluribus & diuersis locis: Imò ex multis comprobat P. Beroaldus *in opere de Felicitate*, quod virtus est effectrix vitæ beatæ: quoniam, (vt ait,) seuerissimique philosophorum summum bonum in honesto, hoc est, in ipsa virtute posuerunt: existimantes solum sapientem esse omnia. vt supra dixi in 63 *consid.*

Sexagesima sexta consideratio. Cum ergo ex virtute deueniatur ad dignitates, faciatque hominem gloria decorari, *l. nullus, C de decur. lib.*10. & Luc. de Pen. *in l. obsistere, C. de anno. & tribut. lib.* 10. sitque materia huius tractatus principalis circa ordinem dignitatum intendens: videndum est, quid sit dignitas, vnde dicatur, quot sunt dignitates, quibus sunt conferendæ, quæ sunt priuilegia dignitatis.

Primo enim dignitas secundum Tull. 2. *Rhetor.* est authoritas alicuius honesta, cultu & verecundia, & honore digna. ita dicit Lucas de Pen. *in l. obsistere. C. de anno. & tribut. lib.*10. *& in l. murileguli, C. de murile. lib.*11. Vel dic etiam, quod dignitas est quicquid à principe iniungitur, prout colligitur ex *l. nemo perfectus, C. de dignit.*

Hinc dicitur, quod cocus principis habet dignitatem. Roman. *singul suo* 690. licet alias, sit officium, tex. est iuncta glos. *in l. legatu. in gloss.*1. *ff. de leg* 3. siue artificium, si sit cocus optimus, *l. si quid venditor. § venditor qui optimum. ff de ædil. edic.* bene facit quæ dicit Angel. *in §. fin in* 1. *colum Inst. de except.* per text. *in l.*1.

Cod. de mand. princip. & in l. laudabile. Cod. de aduocatu diuers. iud. quod secretarij principis habent dignitatem. sequitur Felin. *in cap fraternitatis col. 2. de hæret.* sic etiam licet medici simpliciter per se non habeant dignitatem (cum obstetricibus æquiparentur) tamen si sit medicus principis, habet dignitatem. Bart. *in l. omnes. la 3. C. de decurio. lib. 10.* Imo omnes famulantes principi, vt notatur *in l. vnica. Cod. de comiti. & archidiac. lib. 12.* quia tales habent aliquod onus eis iniunctum à principe. ita videtur sentire Bonus de Curtili *in suo tractat. nobilitatis in 3. parte, numer. 54. vsque ad numer. 158.* & ibi videtur insistere, an habens officium dicatur habere dignitatem, in quo multum ponderat consuetudinem vel statutum. dicam *infra in 8. part. in 19. considerat.* ideo non aliter nunc insisto.

4 Et ista dictio dignitas quandoque ponitur pro fama, *l. 3. Cod de re milit. lib. 11.* Quandoque pro conditione. *l. nepos autem in fin ff. de verb. sign.* interdum pro potestate. *l. 1. ff de offic. quæstoru.* quoniam qui potestatem gerit, eam digne gerere debet, ipsaque dignus esse. Imo etiam potestas potest sine administratione esse, & hæc vocatur dignitas honoraria. *l fin. Cod de dignit. l fi. C. vt dignitatum ordo seruetur. lib. 12.* Imo etiam quandoque ponitur pro publico honore, *l generali. C. de decur. libr. 10. & l fin. Cod. qui milit. non possunt. libr. 12. l. penult. § fin. ff de re milit.* Aliquando pro bona opinione vel statu. *l. si quid ff. de vsufruct. & l. 4. ff. de ventre in possessio. mitt.* gloss. *in l maiorem. in verb. dignitatis. ff de pact.* Quandoque sumitur pro ordine Ecclesiastico, qui dicitur dignitas siue honor. *1. quæst. 1 cap. reperimur. in fin.* Quandoque pro ordine, *4 distinct. cap. denique.* Quandoque pro officio, quod habet dignitatem annexam, vt *in titu. de præbend. & dignitat. & in cap. de multa. eod titul.* & ita loquitur gloss. *in l. 1. ff. ad l. Iul. de ambit.* quæ dicit officia ibi numerata esse dignitates. Quandoque etiam sumitur pro potentia natura tributa cuilibet, quia cum homo sit dignior omni creatura *l. iustissime. ff. de ædil. edict.* dicam infra *in 1. considerat. 2. part.* Quandoque sumitur pro singulari potestate; quia seculares potestates dicuntur, *2. quæst. 3. c. administratores. & in l. 1 in princip. ff. de officio quæstoris.*

5 Vnde omnis, qui præest cognitioni villæ. vel castelli, dicitur habere dignitatem, argumento notatorum *extra, de præb cap. cum olim. in nouella.* & Bald. *in cap. 1. in tit. quis dicatur Dux, Marchio, Comes* Imo etiam habens milites sub se dicitur habere dignitatem, argum. *c. ius naturale. 51. distinct. & l. magisteria. & quod ibi notatur C. de iurisdict. omn. iud.* Quandoque etiam sumitur pro quadam præeminentia. prout notat Archid. *in cap. 1. de consuetud lib. 6.* vnde Oldrad. *consil. 163.* dicit, quod dignitas est quædam præeminentia cum administratione. Quandoque etiam accipitur pro quadam qualitate quæ facit personam differre à plebeis, & ista est nobilitas, de qua dicam *infra in 8. parte*, amplissime. Et magis digni maioribus præmiis sunt extollendi. *c dicat. 23. q. 5.* notat. *in cap. de multa. in fin. de præbend. cap. statutum. de maior. & obed.* & hoc viue in militibus cœlestis militiæ, siue armatæ, vt notat Petr. de Anchar. *in cap. vnico. per illum text. de reliq. & venerat sanctor. in 6.*

6 Alio modo consideratur, prout constat in nomine sui generis, nec habet nomen speciale, vt est decurio. *leg. spurij. in princip. ff. de decurio.* & esse militem & presbyterum & similes. *l. ne quis. Cod. vt nemo priuatus.*

7 Alio etiam modo, vt sunt dignitates, quæ nomen habent speciale, & per suos gradus nominantur, vt sunt superillustres, illustres, spectabiles, clarissimi, & infimi, de quibus Lucas de Penna *in rubrica de dignitatibus*, ponit versus sequentes.

Illustris primus, medius spectabilis, imus
(Vt lex testatur) clarissimus esse probatur,
Et super illustris præponitur omnibus istis.

Et etiam istas quinque dignitates ponit Ioann. de Platea *in l. fin. C. de decur. lib. 10.* vbi ponit 12. dignitates: videlicet superillustres, vt sunt Imperator, Papa, & quilibet rex in suo regno non recognoscens superiorem, vt est Rex noster, qui dicitur Imperator. Patritius, qui apud nos dicitur Cancellarius & Consul, loco cuius sunt duodecim pares Franciæ. Illustres, vt sunt præfectus prætorio, qui dicitur præsidens. Senator, qui dicitur consiliarius, & inter istos multi alij enumerantur. Præfectus vrbis loco cuius est hodie præpositus Parisiens. Comes donationum, quæ sunt in curia principis. Præfectus prætorio militaris annonæ. Proconsul. Comes rerum priuatarum, qui apud nos est magister domus. & Comites prouincias gerentes, qui hodie apud nos sunt gubernatores prouinciarum. de quibus infra dicetur suis locis. Et sunt etiam quæstores sacri palatij, qui dicuntur generales seu thesaurarij.

Spectabiles sunt proximi sacrorum scriniorum, prætides prouinciarum, aduocati fiscales, principes agentium in rebus. Quandoque etiam dicuntur clarissimi. 8

Clarissimi etiam sunt rectores ciuitatum, seu defensores, qui habent merum & mixtum imperium: vt sunt Potestates Italiæ, & alij Potestates apud nos, qui habent merum imperium, vt sunt in pluribus locis. 9

Infimi vero sunt iudices pedanei, magistratus Municipales, cognoscentes vsque ad certam summam aut certam rem, & isti infimi licet non habeant merum imperium; tamen possunt causas delegare, & vicarios seu locumtenentes constituere. not. gloss. fin. *in l. fin. C de sent. ex periculo recit.* Quod facit contra stabinos nostræ ciuitatis Heduen. qui dicunt quod Vigobretus noster, hoc est maior, non potest committere vicarium in sua absentia: imo quod antiquior eorum debet iurisdictionem exercere. De supradictis omnibus dignitatibus suo loco dicemus: & de istis quinque gradibus, vide amplissime infra *in 7. part. in princ.*

Aliquando etiam sumitur dignitas pro quodam gradu dignitatis à principe vel superiori collata, vt est dignitas Ducatûs, Marchionatus, Comitatus, & similes. de quibus per totum tit. *C. de dign. vsque ad tit. de re milit. lib. 12.* Et de his quomodo assumatur, videatur per Lucam de Pen. *loco supra allegat.* & Cæpollam *in tract. de imper. militum eligen. in verb. dignitatis.* vbi allegat plura alia loca, quæ videre poteris.

Sexagesimaseptima consideratio. Lucas de Penna *in d rub. Cod de dignit. lib. 12.* dicit, quod ad dignitates assumendi sunt viri nobiles, prudentes, fideles, optime sibi conscij pro mentis integritate, qui pro sua fide ac industria nec fallant nec fallantur, tam moribus optimis præditi, quam scientiam peritiamque rerum habentes. Et ibi ponit, quod ad dignitates minus idonei non sunt assumendi, quem vide; quia est extra propositum, ideo non insisto.

Sexagesimaoctaua consideratio. Dignitas habet multa priuilegia quæ ponit Cæpolla *in tractat. de Imperatore eligendo. in verbo dignitas.* vbi ponit viginta priuilegia, & duo alia ponit Lucas de Penna *in*

l. *obsistere C. de annonis & tributis. lib.* 10. Vnum videlicet, quod facit hominem gloria decorari. *l. nullus. C de decurio lib.* 10. Lætitiam gaudiumque in eo generat. *l.* 3. §. *his addimus. C de silentia. lib.* 12. Tertio, vltra per eum ibi posita dignitas superueniens operatur, quod excusare facit quem ab eo, quod prius promiserat, secundum Bald. *in l. quisquis in fin. C. de episc. & cler.* Hinc per hoc Bonus de Curtil. *in suo tract. nobilitatis. in* 3. *par. num.* 13 dicit quod homo manus mortuæ, qui tenetur ad corueas, si post efficiatur doctor, aut consequatur aliam dignitatem, liberatur, & est immunis ab illis corueis, per tex. quem ad hoc ponderat *in leg. interdum. ff. de oper. libert.* & dicit Felyn. *in cap. quoniam Abbas. in* 5 *colum. vers. quærit hic Abbas de offic. deleg.* quod dignitas mutat conditionem personæ. faciunt quæ dicit Bald *in l. quisquis in fin. C. de episcop & cler.* quod intellige non de diminuendo, sed pullulando, & augmentando; quoniam, vt ait G de Monteferrato *in tract. de success. regum in princ. numer* 5. honor & dignitas personæ superueniens, eiusdem personæ qualitatem non mutat, neque extinguit, sed potius illam pullulat, & augmentat. *l falsa demonstratio.* §. *sed si cui.* Nam honor eius auctus est, non conditio mutata. *ff. de cond. & dem. & in l. pen. ff de senator.* & ex dignitate quis efficitur homo nouus, & immittitur ei cor aliud. vt 1. *Reg.* 10. vbi dicitur: *Num & Saul inter prophetas?* faciunt quæ dicit dominus meus Iason. *in l. non solum §. morte. in* 27. *colu ff. de noui oper nunc.* vbi dicit quod verecundia excusat, ac si quis esset obligatus. Faciunt etiam quæ dicit Barba. *in consil.* 60. *in* 1. *colum. & seq. in* 1 *vol.* & idem dominus meus Ias. *in* 1 *quadru in* 10. *colu. Inst. de act. & Felin. in cap. cum omnis. in* 7. *colum. extra de constit.*

Et his diebus mihi euenit casus de quodam Notario regio, qui terras suas, & hæreditagia in loco manus mortuæ habebat, & per homines loci illas cultiuare, & laborare faciebat: dominus volebat eũ cogere ad faciendum corueas. Dixi, attenta eius qualitate, cum illi fuisset verecundum & inhonestum tales corueas facere, quod non tenebatur ad illas, & quod erat immunis, imo solum tenentur ad tales corueas, qui sciunt illas facere ex natura sui artificij, & secundum naturam illorum, & adhuc pendet processus.

Sexagesimanona consideratio. Quod dignitatem acquirendo & regendo, consequimur laborem, studium, curam, miseriam, vigilias, & calamitatem, secũdum Lucam de Penna *in l.* 1. *Cod de vetera. lib.* 12. vnde Greg. *in registro lib* 4 *c.* 68. Quomodo autem suscepto pastorali onere habere serenitatẽ cogitationum possetis, cum scriptum sit: *Ecce gigantes gemunt sub aquis.* quod satis ibi per Lucam exponitur, vbi etiam dicit, quod dignitas habet onera annexa. *l.* 1. §. *nec castrense. ff. de collat. bonor. l. continent. ff. quod metus causa.* facit 4. *dist. c. ante.* & sicut patrimonium non sine labore consequimur, sic nec beneficia ecclesiastica, nec honorum insignia, nec stipendia. Luc. *in l.* 1. *C. de metallariis. lib.* 11.

Septuagesima consideratio. Maiestas est, virtutis, & probitatis quædam excellentia, sine magistratu, sine imperio, sine fortunæ adminiculo, honoratum reddens hominem. Et sic maiestas est honor longus, id est diuturnus etiam post mortem, æternus sine honore, id est, magistratu publico, vt dicit & refert Guil. Benedict. *in sua repe. cap Rayn. in ver. testamentum.* 1. *numer.* 45. *de testamens.* sed tamen quicquid dicat, cadit in principem, vt in *proœm. Inst. in præ.* & in rege. vt *in* l. *regina. C. vt nemo priuatus.* & in prætore, vt *in l. pen. in fin. ff. de iust. & iure.* & in quolibet iudice, vt *in ff de* C. *ad l. Iul maiest.* Et dicitur maiestas, id est, maior status. *cap. felicis. de pœnis lib.* 6. *cl.* 1. *eod. tit. cum ibi notatis. cap.* 2. *de stat. mon. cap. past. de sen. & re iud.* per Vale. *lib.* 2. *cap. de maiestate.* vel maior potestas, Luc. de Penna *in l. vlt. Cod. de delato. lib.* 10. vbi ponit differentiam inter maiestatem & dignitatem, vel dicitur maiestas autoritas facta, quæ in terris post supernum honorem secundo loco posita habetur, vt *in* §. *arripiat. ibi: quæ merito post supernum honorem secundo loco positæ sunt. in Authent. vt omnes obediant iudicibus prouinciarum. collat.* 5. Et in sacra maiestate solum beneplacitum pro ratione est, dummodo honor inde non afferatur rationi naturali, quia tunc tale beneplacitum inciuile & illegitimum esset, vt *in l. Marcellus. in fin. ff. de reg. iur.* In publica vero autoritate disciplina attenditur, hoc est, doctrina populi cum increpatione: quæ quidem increpatio sacræ autoritati summæ non congruit, cui etiam dedit Deus leges esse subditas, vt ipse princeps sit animata lex scriptarum legum, vt *in Auth. de consulibus. in fin collatio.* Qui autem publicam disciplinam agunt, multa prudentia primo imbuti esse debent, vt ex eorum prudentia autoritas assequatur, prout lex dicit Platonem fuisse virum primo summæ prudentiæ, deinde summæ autoritatis. vt *in l.* 2. *ff. de nundinis.* Princeps autem, qui maiestatem habet, primo autoritate fulget; quia à Deo secundus in terris habetur, *alleg.* §. *arripiat.* & secundo prudentia ipsa pro eximio ornatu & illustri decore apparet. An autem Duces & Barones habeant maiestatem, vide *infra in* 5. *parte, in fin. in consideratione incip. Alij autem inferiores,* quæ est in ordine 56.

Septuagesima prima consideratio. Reuerentia est honor, qui exhibetur cum pauore, vt dicit Archi. *in cap.* 2. *de offic deleg in* 6. & ibi Dominicus de S. Gemini, & est inter maiores & minores. vt notat. Io. Andr. *in c. non est sine culpa. de regularib. in* 6. Et alicui exhibetur ratione dignitatis, vel potestatis, *cap. visis* 16. *quæst.* 2. vt dicit Tullius in Rhetor. Reuerentia est virtus aliqua prælatione sublimitatis debitæ honorificationis cultum exhibens. Sed veneratio est virtus, qua reuerentiam exhibemus maioribus, in corporis humiliatione, gestu, nutu, & verborum emissione. Ita dicit Lucas de Penna *in l.* 1. *in* 2. *col. C. de colleg. lib.* 11. & de huiusmodi descriptionibus reuerentiæ & venerationis, vide Ioannem de Turta rubea cum gl. Iacobi Bonaudi, *in suo tractat de vinea ecclesiæ. articul.* 3. *tertij tractat. in verbo honorificate,* Dicit tamen S. Thom. 2. 2. *quæst.* 3. 1. *distin.* supra numerum primum, quod reuerentia non est honor: sed motiuum honorantis, & finis aliorum. & ibidem *quæst.* 104. 2. *distinct.* supra numerum quartum, dicit, quod reuerentia directe respicit personam excellentem: ideo secundum diuersas rationes excellentiæ, diuersæ sunt species eius, vt de pluribus ponam in hoc libro, secundum ordinem dignitatum, in quolibet suo statu & ordine. de hac reuerentia vide Polycrat. *lib.* 5. *cap.* 4.

Vel etiam dic, quod reuerentia est honor exhibitus in testimonium virtutis. Et est timor initialis & castus, & potest capi in bono & in malo, sicut etiã cõfusio, id est, erubescentia, secundum Thomam *super Psal.* 34. Et ideo cum nec dæmones, nec damnati, nec irrationabiles, vllam habeant virtutem, eisdem nulla debetur reuerẽtia, nec honor, prout dicit S. Thom. *in* 3. *part. dist.* 9. *quæstio.* 2. hinc Boëtius *de philosophica consolatione. lib.* 3. Non possumus ob honores reuerentia iudicare dignos, quos ipsis honoribus iudicamus indignos. Et ideo boni reuerendi sunt, ne offendantur, ne fortasse per eos ille prouocetur ad iram,

qui

qui eorum corda semper inhabitat, vt dicit Gregorius *super Ezechielem*. Inferiores enim suis potioribus debent reuerentiam exhibere. *l. potioris. C. de offic. rectoris prouin. c. statuimus. extra de maiorit. & obed.* Nec debet iunior ex hoc irasci, quod maior ei præfertur. 11. *q.* 3 *cap. qui resistit*, vide Lucam de Penna *in l.* 1. *Cod. de consulibus. lib.* 12. dixi supra amplius *in* 20. *consideratione. incip. honor est illi.*

SEptuagesimasecunda consideratio. Subditi prælatos reuereri debent, eis effectum dilectionis impendendo 95 *d. cap. esto.* 2. *qu.* 3 *cap. habet* ipsis obediendo. 93. *dist.* §. 1. *& cap. sec. &* 2. *quæst.* 2. *cap. sacerdotes.* eis communicando & subsequendo, 9. 5. *distinct. cap. non oportet.* eorum officium temeratie non vsurpando, *eadem distinct. cap. presbyter.* eorum statuta seruando, 7. *quæst.* 1. *cap. quia, & cap. si quis. extra de maioritat. & obedien.* eos temerarie non arguendo, vel iudicando, 11. *dicto c. nolite.* & eorum defectus non reuelando, sed potius contegendo. 97. *distinct. cap. in scripturis.* & dicit text. *in cap. regnum.* 23. *quæstio.* 5. Ipsis autem principibus, & potestatibus fidem, & reuerentiam seruari oportet: quam qui non exhibuerit, apud Deum præmia inuenire non poterit. Sic etiam filius patri, & vxor marito tenentur reuerentiam præstare. 23. *quæst.* 5. *cap. est ordo.* ita dicit Luc. de Penna *in d. l. Cod. de collegiatu. li.* 11. imo etiam reuerentia debetur in vtili prolato, quandiu sustinetur, *cap. si fortassis.* 16. *quæstio.* 6. Nec dignitas regia, vel imperialis vituperanda est, si rex aut Imperator tyrannice sæuiat, vt est text. *in c. neque* 24. *q.* 6. Imo etiam reuerentia debetur ab exemptis, Bald *in l. fin. per illum text. versic. ibi: per hunc. Cod. de bonis libert.* & dicam *infra in* 4. *part.* & ibi etiam Bald. *in versic. vltim. notab.* dicit, quod reuerentia debetur naturali, nec potest reuerentia pacto remitti, prout dicit Bald. *in libert. in* 2. *colum. pone: ego promitto. Cod. de operis libert.* Ita qui tenetur ad reuerentiam alicui, non potest vocare talem in ius sine venia, vt dicit Specul *in tit. de actore in* 11. *colum. in fin.* Sed nunquid edictum, quod non credo indistincte verum. Cum princeps reuerentiam exhibeat iurisperitis ob finem meritum. *leg. quicquid. Cod. de aduoc. diuers. iudic.* & tamen non est verum, quod eos non possit in ius vocare sine venia. Dic tamen, quod princeps hoc facit, non quod teneatur, sed tantum ex vrbanitate, & ob finem meritum, & propter honorem scientiæ, adeo quod nominatim opiniones eorum exprimit in rescripto. vt *in leg. si pure. ff. de fideicom. libert.* & hoc studiorum labor iuste meretur, *l.* 1. *Cod. de assess.*

SEptuagesimatertia consideratio. Reuerentia, quæ debetur à vasallo domino, remitti potest, cum videatur deberi ratione contractus, secundum Bald *in l.* 1. *in* 25. *quæst. ff. de rer. diuis. & in cap. si cautio. de fid. instrum.* Secus autem in reuerentia, quæ debetur ratione personæ, vt est illa, quæ debetur à filio patri, ab vxore marito, à iudice doctori, vt dicit G Benedi. *in sua repet. cap. Raynutius, in ver. duas habens filias. num.* 234. *de testa.* & idem de illa quæ debetur episcopo. de quo per Cano. *in c. cum venerabilis de relig.* & dicturus sum infra *in* 4. *par. in* 28. *considerat.*

SEptuagesimaquarta consideratio. Reuerentia, quæ debetur viuo, debetur & mortuo, vt dicit text. *in l. apud Celsum.* §. *aduersus. ff. de excess. ibi: semper enim reuerentia ei adhibenda est tam viuo, quam mortuo. & ibi: namque conuenit tam viuo, quam mortuo patrono à liberto honorem exhiberi.* de quo honore exhibendo circa corpus mortuum seu reuerentia, infra dicam, *in* 2. *par. in* 5. *consider.* vbi ample.

SEptuagesimaquinta consideratio. Pro reuerentia, quã quis facit alteri, datur ei præmiũ: cũ ei accedat bona gratia, vt habetur *Eccl.* 32. Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. Laudabile namque discretumque est reuerentiam & honorem exhibere prioribus: dicit text. *in cap. sicut inquit in princ.* 2. *qu.* 7. facit text. *in c ex ore. in fin. de priuil.* etiam si inutiles sint, dummodo tolerentur. dixi antea, & videatis concinem & contemporaneum nostrum Ioan. de Motholo *in suo promptuario iuris, in verbo, reuerentia.*

Aduerte ad id, quod dicit Luc de Pen. in *d. l. Cod. de collegiatis*: an faciendo reuerentiam, vt proposito ei, cum quo de præpositura litigantur, iuri suo propterea renunciare videatur. videantur notata in *cap. ex ore. extra de his, quæ fiunt à maiori part. Capit.* vbi videtur dicendum, quod sic.

SEptuagesimasexta consideratio. Excellentia proprie cadit in principem, vt notat. in *cap.* 1. *de probat.* vbi Imperator scribit Regi Angliæ, & vtitur his verbis: *Tua excellentia.* Tamen etiam præfectus vrbis dicitur excellentissimus, vt in *l. iam dementu. Cod. de episco. audi.* & etiam quæstor dicitur excellentissimus, vt in *l. si quando. Cod. de appella.* Ex quo non indistincte excellentia cadit in principem: & ratione excellentiæ quis præfertur, qui alias non præferretur, vt dicit gloss. in *l.* 1. *C. de anno. ciui. lib.* 11. vbi dicit, quod si scholaris sit excellens, debet præcedere doctorem, dominus meus Iason in *l. cum quid in* 1. *lect. in* 4. *colum ff. si cert pet.* Et etiam minor excellens debet præcedere seniorem, vt plene habetur per G. Benedicti in *sua repet. ca. Rayn. in ver. Adiecta impuberi num.* 2. *de testa.* Et alia, quæ fiunt ratione excellentiæ personæ, ponit Spec. *in tit. de arbit.* §. 2. *versic.* 1. & Alex. in *d l. cum quid.* & dicam *infra in* 10. *par. in* 30. *consider.* vbi ponam, quod iunior doctor excellens præfertur antiquiori indocto.

SEptuagesimaseptima consideratio est. Quod vt cognoscatur, quis honor, quæ laus, quæ gloria dignitatem habentibus sint deferendæ, & quomodo inter illos sit seruandus ordo, & quomodo vnusquisque agnoscere debet ordinem suum, & quod dignum sit eo ordine, quem suscipit, intelligere, & ita actus suos sermonem, incessum, habitum, moderare. Ideo videndum est, quid sit ordo. Vnde vt ait August. *de Ciuitate Dei, li.* 29. Ordo est primarũ dispariumque rerum, sua cuique loca tribuens dispositio, & dictur ab ordino: & ordino ab ore dicitur, quod idem est, quod dispono, quasi ore pronuntio, quis cuique locus esse debeat. A quo ordo, dispositio gradus, & ordinarium, in quo ordo seruatur, & maxime ordo in dignitatibus est seruandus. *l. fin. Cod. de primicer. & secundic. & toto tit. vt dignit. ordo seruetur. Cod. lib.* 12. & bonum consistit in ordine, secundum August. *in lib. de natura boni.* & ordo dat rei perfectionem, 7. *q.* 1. *c. nihil.* Nullius quippe vniuersitatis administratio gerere, neque subsistere posset, nisi eam magnus ordo differentiæ seruaret, in *cap. ad hoc* 89. *distin.* vbi habetur, quod Ecclesię militantis & triũphantis duplex est ordo, & sicut in ecclesia triumphãti sunt nouem ordines designati per nouem lapides. *de pœnit. distinct. cap. principium.* ita in ecclesia militanti, quos habes *cap. clero* 21. *d. cap. cum in ecclesia nihil debeat esse inordinatum.* 61. *d. cap. miramur.* Et ideo quanto aliquid ordinatium est, tanto id melius, & perfectius *l.* 2. §. 1. *ff ad Velleia.* Ita dicit Lucas de Penn. *in rubr. C. vt dignitat. ordo seruetur. lib.* 12. Et proprie ordo dicitur, cum diuersarum rerum vel personarum, vnaquęque proprium locum tenet. Arch. *in cap. decernimus in princ.* 10. *quæst.* 1. graduum enim & ordinum distributio vnitatem in ecclesia conseruat. *d. cap ad hoc.* vbi gloss. &

Arch.89.*dist.super c. licet.* 45.*dist.* quod amplissime & eleganti stylo declarat Iodocus Clyct. *in suo Antilu-thero.c.2.& 3.in 3.lib.* Ratio autem ordinis obseruandi inter personas, ponitur *in c fin in prin 89 distin.* vbi dicitur: Ad hoc, dispensationis prouisio,gradus diuersos,& ordines constituit esse distinctos,vt dum reuerentiam minores potioribus exhiberent, & potiores minoribus dilectionem impenderent,vera concordia fieret,& ex diuersitate contextio, & recte officiorum gereretur administratio singulorum. Neque enim vniuersitas alia poterat ratione subsistere, nisi huiusmodi eam magnus ordo differentiæ seruaret, & ibi gl.allegat Apost. dicentem: Dum mundus iste durabit,homines præsunt hominibus,dæmones dæmonibus, angeli angelis. Cum enim Deus erit omnia in omnibus, cessabit omnis prælatio, non tamen ordo vel maioritas. Aliquis enim maior erit alio, quoniam in domo patris mei multæ mansiones sunt. *c. in domo de pœnit.distinct.* 4.

In omnibus enim actibus & virtutibus est ordo, & vtitur secundum ordinem,secundum Arist.3 *Ethic.* Et ideo,vbi sunt plura ordinata in vnum,oportet esse aliquod vniuersale regimen, supra particularia regimina, & ad hoc est facta prælatio inter ministros, vt nor.gl.& Doct.*in c.legimus,93.dist.* Et etiam dicit Tull. *lib.1.officiorum*, quod ordo proprie est compositio rerum in aptis, & commodatis: prout etiam dicit Luc. de Pen.*in l.hu quidem C qui milit non poss.in 2.col.lib.12.* Potest autem ordo multipliciter considerari, *vt infra dicam.* Nam, vt habetur *in c.conuenit. de consecr. distin.5.* Conuenit ordinem æqualiter ab omnibus custodiri, nec debet turbari ordo officiorum. *l. quisquis in fi. & ibi gl fi. C. de postulan.*

Et ordo est etiam vniuscuiusque rei figura substantiæ,vt inquit Bald. *in cons.schismatis*, quod posuit post rub.*si quis alteri vel sibi.*& testatur D.Ambr. quem recitat Bald.*in proœm. Digestorũ in prin.* & dixi satis ample *supra in proœm.huius libri.* Vdalricus Zasius *in repet.l. 2.ff.de ori.iu.in §.post hunc maxime autoritatis. in gl.in equestri ordine.* dicit, quod est discretio status hominum conditioni accõmodatus. Et Origen *in Leuit.c.4.* ordines duodecim rationalis creaturæ esse,ex 12. tribubus collegit,de quibus infra dicam *in sequenti parte.*

Ordo etiam rem decorat *l.numerarios. & ibi Luc. de Pen.C de appar.magistr.milit.lib.12.*

SEptuagesima octaua consideratio. Duplex est ordo, temporis scilicet & qualitatis. De ordine temporis habetur *in l.1.C.de consulibus.lib.12. & de præpos.sacri cubic.l 1 C.eo lib & de proxim.sacror.scrinior.l vnicuique. & de tyronibus.l.fin. C.eod. lib.* de quo infra in pluribus locis dicam, & maxime *in vltim part.* De ordine qualitatis seu maioritatis, de quo est nunc quæstio in partibus sequentibus quasi in omnibus, & de quo habetur *in rubro & nigro vt dignitatum ordo seruetur. C.lib.12.* & hic ordo potior est primo: quia, vbi habet locum ordo qualitatis,& de ordine temporis non curatur,*vt in l.1. C.de consulibus in fi.& C qui accus.non possunt l.1.in fin.* Vnde immutatio operis præfertur origini carnis, 22. *quæst.2. §. item opponitur quod Iacob.* ita dicit Luc. de Pen. *in rub. C.vt dig. ordo seruetur.* Et ideo dicit Iacob Rebuff. *in dict.l.1.Cod. de consulib. lib.12.* quod ordo temporis seruatur tantum inter existentes in dignitate æquali: sed vbi sunt inæquales dignitates, non seruatur ordo temporis: sed ille est prior aliis, qui meruit maiorem dignitatem, vt ibi ample per eum.

SEptuagesima nona consideratio, quod adhuc alio respectu,triplex ordo.

Primus est,vnius rei ad se ipsam in esse producendam, vt in sententia, ad quam recte faciendam, seruandus est ordo iudicij,*l.prolatam,Cod.de sent.& interl. om.iud.*

Secundus ordo est temporis, vt quia vna res est prior tempore,quam alia;tunc in honoribus ordinandis non præfertur prior,sed potior.*l.honores ff.de decur. l.ad subeunda.C.de decu lib.10.* Sed in iam ordinatis inuicem præferendis, seruatur ordo, tam temporis, quam qualitatis vt dixi *in præced. consid.* & dicam infra *in vlt.par.*

Tertius est ordo,qui non attenditur, quando constat de mente contraria.*l.nec enim.ff de solutio.*quoniam quandoque verba transposita & vt plurimum idem significant.*l.1.Cod.qui accus.non poss l.quidam. ff.de pecul. lega.l.præposteri. C.de testam.* vbi dom.meus Iason. *l.cum pater.§.si fidei tuæ.ff.de leg.2.* & hoc quia sensum & non verba spectamus *l.3.§.cum domino.ff.de adt.leg.* & declaratur quandoque mens ex conceptione sermonis, & personarum affectione, vt vult gloss. *in d.l. cum pater. §.à te rogo ff.de lega.2.* Si autem non potest constare de mente,non recedimus ab ordine scripturæ, *l.1.§.is qui nauem. ver. in re igitur dubia. ff.de exercit.* & ita dicit Ioan.de Platea *in l.2.C.vt dignitat.ordo seruetur.*& dicam plura infra de hoc brocardico, *An ordo scripturæ attendatur.* videatur Fel.*in rub de maior.& obe.& in c.cum dilecta.de rescri.* vbi ponit quinque limitationes. & dom. meus Iason *in l.2.§ prius.ff.de vulg.& pupil.* Benedictus *in sua repetit. cap.Rayn.in verbo,testamentum 2.3. de testam.* dicit,quod procedere contingit tribus modis,scilicet tempore, ordine naturæ, & iuris fictione, seu ingenio intellectus.vide ibi.

OCtuagesima consideratio. Quia,licet ordo in dignitatibus sit seruandus, quod etiam in aliis est seruandus. Primo, in subeundis muneribus.*l.fin.quemadmod.ciuilia mune.ind.lib.19.C.& l.1.de munerib.patrimo. eod lib.*

Secundo, in debitoribus fisci conueniendis. *l.quoniam Augerio C de conuenien.fisci debito.lib.10. quo quis ordine conuen.per totum.*

Tertio,in liberalibus,*leg.generaliter.§.si quis alienum. vers.si quis ergo.ff.de fideic.libert.*

Quarto,in pignoribus.*l.2.C.qui potior.in pign.hab.*

Quinto, in petitionibus à diuersis in iudicio propositis,*l.qui prior.ff.de iudic.*

Sexto in executione rei iudicatæ *l.ordo. C.de exec.rei ind.& l à diuo Pio.§ in venditione ff de re iud.* Qui si non seruetur,actus est nullus. Fel.*in c.cum dilecta.6.col.ext.de resc.*Ioan.de Imo *in d. §. in venditione.* & maxime quando executio fit ab executore, vt dicit Alex. *in cons.5.in 3.col.in 1.vol.*

Septimo, in petitionibus ab eodem propositis. *l. ordinarij. C.de rei vendic.*

Octauo,in testamentis, *l.qui soluendo ff.de her.inst.l. 2.§ prius.ff.de vulg & pup subst.* Ista ponit Ioan. de Platea *in l.2.C.vt dignit.ordo seruetur,lib.12.*

Nono, in visitatione fienda per episcopum, vel alium habentem ius visitandi.*c.1 de cens.lib.in 6.*

Decimo,in electionibus fiendis *cap.quia propter. & ibi not.ext.de elect.*ita, quod non debet fieri præposteratio requisitorum ad electionem, vt notant Io.And. & Panorm.*in d c.quia propter.in 5.& 6.col.*

Vndecimo,in confirmatione electionis: quoniam prius debet fieri inquisitio de processu electionis, de meritis & dignitate vel indignitate ipsius electi per ipsum confirmatorem, quam electus confirmetur, alias confirmatio non teneret, *cap.prouida. & cap fin.de elect.*

dict. in 9. & ibi Dominicus, & Philipp. Francus, & ample de his duobus per Pe. de Bal. *in suo directorio. electionum. 3. parte. c. 38.* vbi multa de materia ordinis, & ibi ponit triplicem esse ordinem. de quibus dixi *in praced. consid.*

Duodecimo, In Euangeliis, vbi primo in ordine ponuntur Euang. Matth. quia primus scripsit Euang. in Iudæa, vt habetur *in argu. in euangelium secundum Mat. & ibi Nicolaus de Lyra.*

Decimotertio, Etiam Deus præcipit nomina filiorum Israel scribi in veste Aaron, iuxta ordinem natiuitatis eorum *Exo. 28* & habetur per Lucam de Penna *in l. 3. in prin. C. de tyronib lib. 12.*

Decimoquarto in oneribus ordo est seruandus, *l. ordine ff. de leg. 5. l. 3. § prasens. ff. de muner. & honor.* gl. in l. *vnic. C. de potiorib ad munera nomin. lib. 10.*

Decimoquinto, ordo seruandus est eorum, quæ lege ponuntur, vt *l. fi. C. de offi. præfecti vrbu secundum gl. 1. in l. 2. ff. de adopt.* & sic vbi legalis paternitas contrahitur, primo interrogatur pater, quam filius, *d. l. 2.* vbi, quia is, qui adoptat, rogatur, id est, interrogatur *ff. de adopt.* per quem text. d. gl. 1. infert, quod sponsus primo debet interrogari in matrimonio contrahendo, quam sponsa, & ad illud propositum illam gl. singularizauit ibi Bald.

Decimosexto, In iudiciis, vt *in l. prolatam. C. de sent. & interloc omn. iudic. & C. de ordine iudic. & de ordine cognitio.* & in his, si ordo non seruetur, an actus sit nullus. Alb. de Ros. *in l. 1. in 5. column. de nouo Codice compet.*

Primæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

SECVNDA CATALOGI GLORIAE MVNDI PARS,

A Barth. à Chassaneo humanorum Iurium Doct. Patrono Heduorum fiscali, edita: dignitates, laudes, & excellentias hominis, præcipue mulierum, complectens.

Diuisa in vnam & quadraginta Considerationes.

In primis, pro clariori subsequentium intellectu, duas primas præmitto Considerationes, tanquam fere vniuersales ad huius operis materias.

SIT ergo Prima: Omnium Entium quatuor sunt genera Primum est earum rerum, quæ habent esse tantum, & harum multiformis est differentia Nam & si in hoc vno conueniant, quod habent esse, recipiunt tamen hoc esse: ista quidem clarius, ista vero obscurius. Inter elementa etiá aqua dignior est terra, & ignis supra aquam & aërem multo præclarior. Dixi *inferius in vlt. par. in 12. consid* Iste gradus complectitur cuncta, quæ generantur in visceribus terræ, vt sunt mineralia, & metalla omnia, argentum viuum, plumbum, ferrum, cuprum, stannum, argentum, & aurum. Quod autem istorũ altero sit præstantius, etiam narraui *in d. par in 95. consid.*

In hoc gradu est lasurium, quod aurum pretio superat: sulphur, salpetra, salgemma, & cuncti lapides pretiosi, vt sunt carbunculus, hyacinthus, smaragdus, ametistus, topazius, corallus. Hi omnes magni sunt pretij, pulchritudinis, & virtutis. De quibus videre poteris aliquid *in d par. vlt in 91. cõsid.* In hoc præterea gradu sunt omnes cœli, omnia corpora cœlestia, omnes sphœræ, sidera, & septena planetarum lumina. De quibus etiam in dicta finali parte. Artificialia quoque ad istum referuntur gradum. Quæ & si inter se de nobilitate compugnent, vt infra dicturus sum *in 21. par.* in hoc tamen cuncta conueniũt, quod esse tantum habent & non viuere.

Secundus gradus est earum rerum, quæ habent esse & viuere, cuiusmodi sunt omnes planetæ, arbores, & herbæ. Hic nempe vitam suam oculis nostris insinuant, dum videmus eas sursum, deorsum, ante & retro, ad dextram sinistramque moueri. Attrahunt & habent è terra suum, vnde se nutriunt, elementũ, crescunt, augmentantur, & flores, frondes, fructus, seminaque producunt. Habent enim intra se virtutem quandam, qua facile ista perficiant. Sub isto gradu innumerabiles ponuntur arborum, & herbarum species: quarum inter se fructus, sapores, odores, virtutes, coloresque longissime separantur. Omnibus vna viuendi ratio, sed nobilitas dignitasque non vna, prout etiam *in d part.* dicitur, *in 88. 89. & 99. considerationibus.*

Tertius gradus est eorum etiam, quæ habent esse, viuere, & sentire: & in hoc sunt cuncta animantia. Ad sensum enim visus requiritur & auditus, gustus, odoratus, & tactus. Ad istum gradum referuntur cuncta, quæ mouentur in terris vel aquis, vel quæ in liquido aëre peruolitant. De his *infra in 78. 80. & 81. considerationibus dictæ vltimæ partis.*

Quartus gradus est eorum quæ habẽt esse, viuere, sentire, & intelligere: & in hoc est homo, cui præter esse, viuere, & sentire, subest etiam intelligere, discernere, velle & nolle libere. Solo enim arbitrio

ascendit homo supra cætera animantia:qui potest iudicare,rationi uti & susceptibilis sit experientiæ, artis,scientiæ,atque doctrinæ. In hoc etiam sunt angeli & dæmones,boni & mali,cum dæmon etiam in bonam partem [illegible] accipiebatur,& erat nomen dęmonis veteribus honestum,vt ait Cælius *lib. antiquarum lectionum* 1.c.23. *& c seq.* Vbi & Platonicorū schola asserit rationalis naturæ gradus esse tres nō dignitatis tantū maiestate interpunctos adiunctosque,sed etiam locorū intercapedine. Nam immortalibus dijs summam attribuunt sedem,hoc est cœlestem. Sed horum alios dici,& esse intelligibiles, ab omni materiæ contubernio semotos,quorum parēs princeps que is sit,quem verum conditorē opificemq́,veneramur,maiestatis amplitudine vltra mūdana,tanctum, & humano sermone inenarrabilē,sed ne mente quidem facile apprehensibilem. Quisquis est,quantuscunque vnus est,verus, bonus veritas vna,bonitas vna,vera. Cæteri,non tam dij,quā ministri. Visibiles Deos intelligunt cœlestia corpora,atque hic gradus vtrique vnus,qui & primus. Imū vero tenet numisma præcelsæ diuinitatis Eximium,homo,cuius,eminentissimam naturam cœlitibus fere comparem,cōtendunt. Medium vero inter hosce extremos gradū à lunæ conlimitio ad nos vsque expansum iam habent, quos à scientiæ magnitudine prisci dæmones vocarunt. Hos tanquam interpretes quosdam,& salutigerulos arbitrati sunt priores; qui concepta à nobis vota ad deos deferrent,& illinc ad nos diuina munera referebantur. Hos Romani veteres *medioxumos* nuncuparunt:quod infiti ex suis,ratione,ac loco, & potestate, dijs summis sint minores : hominum natura velut complacitum est antiquis:vtrique maiores. Hæc Cœlius. Et de isto tertio gradu,& primo dicam *in 3.par.* De secundo vero, qui est hominis, in hac parte discutitur.

Secunda & principalis consideratio huius secundę partis,quæ est generalis ad omnes sequētes,& ex qua omnes dependent,est:Quod cum homo honorari naturaliter appetat,Specul *in tit. de citatio. § 5. ver. porro si sunt plures delegati.* & dixi supra.Ideo dic quod homo est animal honorandum. Hoc in naturam Dei transit;quia ipse sit Deus. Hoc dæmonum genus nouit,vt pote,qui cum iisdem ortum se esse cognoscat. Hoc humanę naturæ partem in seipso despicit,alterius partis diuinitate confisus Et,vt ait Trismegistus: Miraculum est homo,ad similitudinem Dei factus. *Genes. & 9.c.tex in c. hæc imago.33.q.5. & in l. si quis metallum.C.de pœn.* In tantum, vt ipse pater architectus Deus omnipotens, omnium creaturarum creator, cunctis rebus creatis, vltimum, diuinum hominem creauit ad imaginem, & similitudinem suā: vt postquam ipse Deus,hanc,quam mundanam domum videmus,diuinitatis templum augustissimum, arcanæ legibus sapientiæ fabrefecerat, super cœlestem regionem mentibus decorarat,æthereos globos,æternis animis vegetarat,excrementarias, & feculentas mundi partes,omnigena animalium turba, complerat:opere consummato, considerabat aliquem esse, qui tanti operis rationem perpenderet,pulchritudinem amaret,magnitudinem admiraretur. Inducendo vnum,quod à regibus & principibus nostri temporis vsurpari videmus:vt cum magnificam, & nobilem ciuitatem condiderunt,iam vrbe absoluta,imaginem suam,omnibus visendam , in medio illius spectandam q; constituunt. Sic fecisse videmus principem omnium Deum,qui tota mundi machina cōstructa,postremum omnium, hominem in medio illius statuit ad imaginem & similitudinem suam, formatum. Res ergo & supra fidem mira, est homo. Cœlestis enim illi est origo, testante Virg. & comprobante Ouid *in suo lib. Metamor.*

Pronaque cum spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit,cœlumque videre
Iussit,& erectos ad sydera tollere vultus.

De quo habetur in gl in 5 *partus.Inst. de rerum diui. & in l. iustissime ff. de adil. edi. & in § fin. Inst. de iure natur. gent. & ciu.* Vnde etiam Silius Italicus:

Nonne vides hominum celsos ad sydera vultus.
Sustulerit Deus,ac sublimia finxerit ora.
Cum pecudes volucrumque genus formamque ferarum.
Segnem atque obscœnam passim strauisset in aluum.

Hunceque gloria & honore coronauit dominus,& constituit eum super opera manuum suarum, vt habetur *Psal. 8.* Omnia sub pedibus eius subiecit, oues, boues, vniuersa insuper & pecora campi : volucres cœli & pisces maris. *Psal. 8.* Et super vniuersas terræ creaturas contulit ei dominij principatum,nobilitādo etiam,& sublimando hominis dignitatem,ex ministris spirituum superiorum. tex. *in c.le si dominum. de reliq. & vener. sanct.* Hinc etiam Apostolus *ad Heb.* 2. dicit, quod Deus omnia submittendo homini nihil dimisit non subiectum Hinc dicit Plin. *lib. 7. naturalis historiæ c.1.* quod homo est animal cunctis imperans, & etiam cæteris animantibus excellens. *Arist. lib. 1. de animalibus.* Nobilissimumque & altissimum animal est homo. *eo lib. de animal lib. 1.* Et, vt dicit Lucius Apuleius *de Deo Socratis*, præstantissimum animal est homo. Ita ab ipso Deo magnificatus vt paulo minus angelis sit diminutus. *Psal.* 8 Hoc enim in naturā Dei transit,quia ipse sit Deus;Hoc dæmonum genus nouit,vtpote quod cum iisdem ortum se esse noscat:hoc humanæ naturæ partem in seipso despicit, alterius partis diuinitate confisus. O hominum quātā est natura temperata felicius ac diis cognata diuinitate cōiunctus,partem sui,qua terrenus est,despicit. Cætera omnia,quibus se necessarium esse cœlesti dispositione cognoscit, nexu secum charitatis astringit, sicque suspicit cœlum. Sic ergo feliciore loco medietatis est positus,vt quæ infra se sunt diligat. Ipse autem à superioribus diligatur elementis velocitate miscetur. Acumine mētis in profundo maris descendit. Omnia illi licent,nō cœlum videtur altissimum, quasi enim è proximo sagacitate animi intuetur. Intentionē animi eius,caligo aëris non confundit. Non densitas eius operum impedit Non aquæ altitudo profunda aspectum eius obtundit. Omnia idem est vt vbique idē est. Hoc satis probat dictum Aristotelis *in 3. lib. Politicorum* dicentis; *Animal [illegible] promodum,sagax,ac tutum,memor, plenum rationis , & consilij , quem vocamus hominem, præclara quadam conditione generatum est.* Non solum famulantur terrestria , imo & angeli hominis sunt , vt habetur *Apoc.* 19. Vbi Angelus non fuit passus se adorari ab homine. Dixit enim homini, nequaquam, conseruus tuus sum & confratrum tuorum habentium testimonium Iesu. Et dicit gloss *in l. cognitionem. ff. de variis & extraor. cogn.* quod angelica natura seruit homini Omnium enim animantium dominus habens ad sui custodiam angelos,quasi satellites aut pædagogos posuit. Quoniam, vt dicit Albertus de Gandino *in tractatu maleficiorum , in tit. quomodo cognoscitur de maleficiis , quando crimen est notorium.* Virtus angelica est homini seruiti [illegible] Cœli super [illegible] ostendat, hæres [illegible] omnibus, hoc est,angelis malis & apostatis imperat. Vnde Hermes Trisme-

Trismegistus dicit hominem tantæ sublimitatis esse, vt Deos faciendi habeat facultatem. Dij enim estis & filij Dei omnes, ait propheta. Omnis enim creatura, dicitur, cum, vt habetur *Marc. 16.* Euntes in vniuersũ mundum, prædicate Euangelium omni creaturæ. Et omni creaturæ Euangelium prædicatur cum homini prædicatur, vt dicit Greg. *in homilia Euangelij Pentecostes & in gl. ad Romanos ibi: Inuisibilia.* Et hoc est etiam; quia, cum omni creatura participat, & omnes proprietates creaturarũ in se admittit. Habet enim cum herbis & arboribus viuere, cum brutis sentire & fructus percipere. De his duobus Gandi. *in loco hic ante allegato*, allegat tex. *in l. qui vas. § ex furtiuis. ff. de fur. & in l. in pecudum. ff de vsur.* Habet & tertio cum angelis intelligere, ex quo facta est anima rationalis, vt Deũ intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, & possidendo frueretur.

Omnium enim creaturarum est dignissimus. Ita dicitur in summa confessionis. *in tit. ex qui. causis infamia irrogatur, in prin. & in Auth. de nupt. §. quia vero.* & gl. in *l. emp. ff. euict.* & facit *§. per edictum. in d. l. empt. & Inst. de re. diuis.* Hominis etenim gratia omnes fructus rerum natura comparauit. *§. partus. & d. l. in pecudum. ff. de vsu.* Hinc Plin. *1. c. l. 7. naturalis historiæ*, dicit, quod causa hominis videtur cuncta alia genuisse natura. Hominem etenim dico tantæ excellentiæ & sublimitatis, quod quodammodo est finis omnium, teste Arist. 2. *Eth.* & omnia continere dicitur, vti Deus sed diuersimode. Deus autem omnia in se continet vti principium, homo vero omnia continet, vti omniũ medium: quo fit, vt in Deo sint omnia meliore nota, quam in seipsis. In homine inferiora, nobiliori sint conditione, superiora autem degenerent. Sunt ignis, aqua, aër & terra, per verissimã proprietatẽ naturæ suæ in crasso hoc & terreno hominis corpore, quod nos videmus. Huic etenim nulla creata substãtia seruire dedignatur: huic terra & cætera elemẽta, huic bruta præsto sunt vt famulentur. Huic militat cœlum: salutẽ bonúmq; procurant angelicæ mẽtes, vtsiquidem verũ est, quod scribit Apost. esse omnes administratorios spiritus, missos propter eos qui hæreditati sunt destinati. De quo originaliter Paulus *ad Hebr. 6.* transsumptiue *in clem. si dominum. de reliq. & venerat. sanct.* Imo seipsum Deus pro homine exhibuit. *ad Heb. 5* Et transsumptiue *in d. cl. si dominum.* Imo se tradidit contumeliis afficiendum pro homine, vt ipsum à vinculis potestatis diabolicæ liberaret, vt est tex. *in c. suggestum. 7. q. 1.* Sic etenim huc mancipantur terrestria, tanent cœlestia, quia cœlestium, & terrestrium vinculum est, & nodus. Hanc hominis excellentiam amplissime ponit Ant. Flor. *in sua hist. par. 1. l. 1. c. 1.* Vbi dicit hominem à Deo fuisse sublimatũ honore, & excellentia, quo ad animam, in tribus, scil. in magna gratia, in mira iustitia, & in eximia notitia: quo ad corpus, quantum ad immortalitatem, impassibilitatem, & loci amœnitatem, & quo ad honorẽ dominij, vt præesset omnibus. Quæ omnia ample declarat, quæ non transporto, cum sint clara, & clare posita. Vnde ergo merito dicit Hermes Trismegistus, quod miraculum est homo, prout ample recitat Picus Mirandula *in sua eleganti oratione, in cœtu Romanorum per eum recitata*, vbi dicit legisse in monumentis Arabum Abdalam Saracenum interrogatum fuisse, quid in hac mundana scena admirandum spectaret, qui nihil homine admirabilius spectandum, respõdit. Et dixi *in tractatu meo de maledictione creaturarũ irrationabilium, in 2. part. in 3. & 4. fundam. illius part.* vbi alias dignitates & excellentias hominis posui, quam composui in scholis me existente in studio Ticinen. Et vide etiam *in sermone discipul. 32.* nouem dignitates hominis. Et ex prædictis possent vltra numerum 52. numerari. Et inter alia priuilegia hominis, inter cætera animalia, quod licet omne animal ictum fulmine intereat, homo tamen non semper interit, imo percussus euadit sæpissime: vt de Anchise apud Virg. legitur, vt recitat Guil. Benedicti *in sua repet. c. Raynut. in ver. adiecta impuberi. in prin. de testam.* Vbi ponit, quod inter aues nunquam aquila percutitur fulmine, inter quadrupedia, vitulus, seu bos marinus, inter ramos, laurus, & ibi tam in dictis, quam in allegationibus plurium, multa de laude & excellentia hominis comprehendi possunt, quæ omitto, ne sim nimis prolixus: quæ prolixitas quandoque, & vt plurimum inducit desperationem & fastidium legentibus. Sed amplius vide de dignitate primi hominis, Ioannes Chrysostomus, qui librum vnum fecit, incipientem: *Dignitas humana, &c.*

Aduertendum est etiam, quod in corpore humano sunt multa admiratione digna, quæ ample ponuntur per Cælium *lib. 1. suarum antiquarum lectionum, cap. 12.* & de omnibus, quæ sunt in homine, tam in mente, intellectu, memoria, quam in corpore, ponit ample idem Cælius *lib. 2. per totum*, vbi ponit rationem omnium membrorum, & inter omnia dicit esse quatuor principaliora, & digniora, videlicet cerebrum, cor, epar, & testiculos, de quibus *eodem. li. c. 39. & infra in vlt. par.* vbi quæritur, quod membrum humanum sit dignius & excellentius.

TErtia consideratio. Homo est dignior angelis, propter assumptam à diuinitate humanitatem, propter quod homo magis attinet Christo, quam angelus propter multa.

Primo; quia Deus non solum fecit hominẽ de progenie sua: quia cum ad imaginẽ suam creauit sicut angelum; sed insuper de progenie humana seipsum fecit, quando verbum caro factum est, *Ioan. 1.* & in symbolo: *Et homo factus est.* Maxima quidem esset hominũ cuilibet dignitas, & gloria atque nobilitas, si Imperator, aut quilibet alius princeps supremus, de eius se faceret prosapia & parentela. Multo autem maior nobis & gloria atque nobilitas, quod Deus se de nostra fecit prosapia, progenie & cognatione.

Secundo; quia angelus attinet Christo ex parte patris, qui est pater Christi per æternam generationẽ; ac, angelorum & hominum per temporalem creationem, sed homo attinet Christo, etiam ex parte matris, quæ non est angelicæ naturæ, sed humanæ, *ad Heb. 2.* Nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abrahæ Et fratrem hominis se vocat, vt habetur per Psalmistam: *Narrabo nomen tuum fratribus meis.* Et ait Bernardus: *Puto, quod iam me spernere non poterit, quod os ex ossibus meis, & caro ex carne mea.*

Tertio: quia Deus contraxit parentelam cum angelo solummodo dando, quando scilicet filiam suã, id est, imaginem ei dedit, quam etiam homini dedit: sed cum homine contraxit parentelam, etiam recipiendo; quia sororem eius, scilicet animam rationalem, & matrem ipsius: videlicet humanam naturam, sibi copulauit.

Quarto: quia homines beatitudinem habent in visione humanitatis Christi, & in quam desiderant angeli prospicere. *1. Pet. 1.* & in contemplatione diuinitatis, quam angeli solum habent in contemplatione diuinitatis.

Quinto; quia humana natura est deificata, non autem angelica.

Sexto; quia ipsa humana natura est super omnes choros angelorum exaltata, vt patet in humanitate Christi & matris eius. Cum exaltata sit sancta Dei genetrix super choros angelorum ad cœlestia regna: & etiam Christus, qui assumpsit in se humanitatem, sedet ad dexteram Dei patris, quod quomodo intelligatur, dicit Aug *in lib. de Symbolo*, vt dicam *infra*.

Septimo, quia Deus dedit potestatem homini Deum faciendi, & corpus suum consecrandi. *Clem. si dominum. de relig. & ven. sanct.* & tamen non dedit angelis, vt habetur pro Io. de Turrecr. *in cap. quid sit. de consecr. dist. 2.*

Octauo; quia angeli ad custodiam hominis sunt deputati, vt habetur per *Psal 90.* Angelis suis Deus mandauit de te. Et dixi hic ante *in prima consideratione.* Dicit tamen Io. de Turrec. *in loco hic ante allegato.* imo angelica natura seruit homini, vt dicit gl. *in ver. dignitatis, in l. cognitionum ff de var. & extra cogn.* Quia angeli sunt maiores homine natura gratia & officio: & quomodo, vide Benedict. de Bustis *in 2. part. sui Rosarij, in serm. 10. litera L.* vbi posuit sex primas rationes, etiam ponit alias, ex quibus Angeli sunt maiores.

Aduerte tamen, quod quilibet homo debet honorare angelum suum, in quocunque loco fuerit, vnde Bern. *In quouis diuersorio, in quouis angulo reuerentiam exhibe angelo tuo, ne audeas illo absente, quod nec præsente auderes facere. Et semper, die, & sero, & mane, & omni hora.*

Angele qui meus es custos, pietate superna,
Me tibi commissum serua, defende, guberna.
Amen.
Et subiunge de B. virgine Maria,
Vt me pausantem conserues, & vigilantem,
Me tibi virgo pia, semper commendo Maria.

Aduertendum est etiam quod principes etiam habent duos angelos: vnum, scilicet ratione suæ singularis personæ, sicut habent cæteri homines, vt habetur Matth. 18. ibi; *Videte, ne contemnatis vnum ex his pusillis. dico autem vobis: quia angeli eorum semper vident faciem patris mei qui in cœlis est.* Et isti angeli sunt de ordine inferiori. Alterum vero angelum habent ratione dignitatis, vel officij regalis, aut prælaturæ, vt de Elisæo legitur 3. *Reg. 4 cap.* Quia angelorum multitudinem ad sui defensionem habebat, quod, quomodo intelligatur, vide Guil. Benedicti *in sua repet. cap. Rayn. in verbo Adiecta impuberi. extra de testam.* Et ibi ponit quomodo Michael est angelus regni Franciæ. Et etiam quomodo vnus angelus quandoque impedit alium, & resistit alteri in porrigendis precibus, & obtinendis meritis. Ideo vt habetur *Dan. 10.* vbi Gabriel dixit Danieli princeps, id est, angelus regni Persarum resistit mihi viginti & vno diebus. dicam *infra in 3. par. seq. in 16. consid. vers. 4. adiuuit.*

QVarta consideratio est. Quod præ cæteris honoratur anima, mẽte, memoria, intellectu, & quinque sensibus, vltra alia animalia mundi, de quib. singulariter dicemus. Et de anima, quomodo omnis dignitas hominis sit ab anima, ample probat Cælius, *lib. 1. suarum antiquarum lectionum, c. 43. 44. 45. & 46.* De mente, quæ est vice luminis & instrumenti, & visus, *eod. lib c. 44.* De memoria, & eius excellentia habetur *lib. 3. c. 21. & lib. 2. c. 3.* De intellectu habetur *eod. lib. 2. c. 1. 2.* De quinque sensibus habetur per eundem Cælium, *lib. 1. c. 48. 49. 50. 51. & 52.* & ibi, quis ex quinque sensibus sit præstantior, dicam *infra in vltima parte, in 44. consideratione.*

QVinta consideratio. Sicut homo præ cæteris animalibus honorandus est in vita, vt ante dictum est; ita etiam in morte & eius sepultura, exẽplo Christi, qui Deus & homo, licet se pro homine contumeliis afficiendum dedit, ignominiosaque mors illi fuerit, sepultura tamen illius fuit gloriosa, sicut iam Esaias prophetauerat, vt habetur *Esai. 11. c.* Et erit sepulchrum eius gloriosum, prout sepulchra Adæ, Abrahæ, Isaac, & Iacob, & eorum vxorum, & aliorum plurium Patriarcharum fuerunt gloriosa, prout recitat Hiero. *in lib. Hebraicarum quæstionum.* Et recitat amplissime Io. Ludo Viualdus *in suo tract. de pugna partis sensitiuæ & intellectiua. in prin. in tit. de officio pietatis in defunctos* habetur *in can. Ebrom. 13. quæst. 2.* & etiam de Tobia ibi habetur, *Thob. 4.* Cuius Christi & patriarcharum actiones & exẽpla, sequi debemus, cum Christi actio nostra sit instructio, *c. significasti. el. 2 de ele. 2. q. 1. cap. Deus.* Pet. de Anch. *in cap. nos, extra de sepulturis.* quæ etiam sepulchra in magna veneratione habita fuere à gentibus, prout Iustinianus, & Valerius scripserunt. Et inter cætera, Scythæ illud diligentissime obseruabant, quod sepulchra parentum, quæ voluerunt habere communia, non minus venerabãtur, quam sacra Deorum. Et etiam multum fuerunt commendatæ sepulturæ mortuorum tempore antiquo, Quoniam, vt habetur *Eccl. 7.* Mortuo non negabis gratiam, id est, sepulturam. transsumptiue *in cap. ecclesiastico. 11. q. 2.* & Dauid *Psal. 87. in prin.* inter horribilia ponit, eo quod non erat, qui sepeliret. Et ille bonus Tobias mortuis & occisis, sepulturam exhibebat. *Thob. 1. cap* Et de vtilitate sepulturæ, ponit ample Antonius Florentinus *in 3. part. sua sum. tit. 10. cap. 1. §. 3.* & ample etiam per Bernardum de Bustis. *in 2. sui Rosarij, sermon. 1.* vbi ponit, quod exequiæ & ceremoniæ mortuorum prosunt *in 12.* Apud maiores gentilium Romanorum ritus talis erga mortuos obseruabatur. Nam perungenda cadauera preciosis quibusdam vnguẽtis detinebantur, & in rogis multa simul aromata cum cadaueribus cremabãtur. Vnde de Sylla legimus, maximam multitudinem aromatum in eius rogo fuisse absumptam. Refert idem Viuald. *in loco hic ante allegato.* Hic mos, etiã apud Ægyptios obseruabatur, vt habetur *Gen. 50.* de Ioseph, qui præcipit seruis suis medicis, vt aromatibus condirent patrẽ suũ, quibus iussa explentibus trãsierũt quadraginta dies. Fleuitque eum Ægyptus septuaginta diebus, scilicet quadraginta dies condimenti, & triginta fletus, vt dicit ibi de Lyra. Etiam habetur *Deut. 34.* de Moyse, quem populus Israeliticus fleuit triginta diebus. Et recitat Valer. *in tit. de seruata religione. cap. fin.* Quod Senatus Romanus post Cannensem cladem decreuit, ne matronæ vltra trigesimum diẽ luctus suos extenderent, vti ab his sacra Cereris peragi possent. Alius tamen mos erat apud aliquos, vt lugerẽtur defuncti, vsque ad tertium diem, apud alios, vsq; ad septimum, apud alios vero vsque ad quadragesimum, de quibus moribus *in c. quia alij. 13. q. 2.* Et iste mos quadraginta dierum apud nobiles in Gallia obseruatur. Ex quo sententiatum fuit per Officialem Heduensem, quod domicella Iaquelina de la Trimoille, filia nobilis & potentis domini Georgij de la Trimoille, locumtenentis regij generalis in Burgun. citata coram ipso super certis promissionib. matrimonialibus, per verba de præsenti, instante procuratore D. episcopi, & ad denuntiationem generosi & magnifici viri domini Io. de la Bulme, domini de Besme, & filij illustriss. domini Comitis de Montereuel, non tenebatur comparere in iudicio, necexire domum, ante quadraginta dies, computandos à tempore mortis, dicti quondam sui patris.

Aduerte

Aduerte etiam ex illo *Genes.50.c.* circa tria. Primo, ibi interuenit honoris exhibitio in condimento corporis defuncti. Secundo, fletus solennis super mortuum. Tertio, honorabilis deportatio cum comitiua valde solenni & nobili. Nam Ioseph conuocauit omnes maiores patriæ domus Pharaonis, & amicos ad conducendum corpus patris sui Iacob ad sepulchrum suum, quæ hodie etiam obseruantur apud nos: quoniam in executione sepulturæ, & funeralibus defunctorum, præcipue magnatum & diuitum, interuenit pompa funebris, tam in vestibus lugubribus tædis, & luminaribus cereis ardentibus, vbi domus & aulæ, equi & sepultura, nigris sternuntur pannis, & conuocantur parentes & amici ad 40. diem, quo ad nobiles, & quo ad alios statim cum reconduntur in terra, aut sepulchris eorum. Alexander vero, & Cæsar Imperatores se in eorum testamento, in nuda terra humari iusserunt, vt infra dicam. Varios enim inhumandi ritus ponit Textor Niuernen. *in sua Officina, in tit. de vario inhumandi ritu.* vbi dicit, inexpiabile quondam scelus creditum est, sepulchra violasse: adeo, vt lex sacrum iusserit, vbi corpus hominis mortui iaceret, diceretur que minxisse in patrios cineres, cui omnia cadebant sinistre, & inauspicate, ac de materia sepulchri, & monumenti, quomodo apud leges habeatur, sunt tituli *de relig. & sum. fun. ff & Cod.* & dicam infra post dicta Textoris. Sed, vt dixi, apud nos quoque, Christianis damnatur ceremoniis, qui aut lotium in sepulchris egesserit, aut quid aliud ibidem fecerit immundum, neque apud nos solum religiosum est. Nam nulla prope tam efferata gens est, quæ non nouerit habere sepulchrorum rationem, præter paucos barbaros: qui cum beluino prope ritu inter se degant, nihil mirum, si aliorum vestigiis nequaquam insistant. Nunc de vtrisque loquendum, his scil. quibus nulla est funerum cura, & illis, quibus maxima.

Lotophragij suos in mare defunctos abiiciunt, asseuerantes, parum interesse humóne, an aqua, absumantur. Hunc modum reprobat iurisconsultus Modestinus *in l. in suo. ff. de cond. inst.* vbi dicit, quod laudandus est magis, quam accusandus hæres, qui reliquias testatoris non in mare secundum ipsius voluntatem abiecerit, sed in memoriam humanæ condicionis, sepulturæ tradidit. Nec etiam obtemperatum fuit Soloni Philosopho, qui in Cypro moriens, hæredibus mandauit ossa sua in cinerem dissoluta per prouinciam disseminari.

Albani olim nefas putabant curam mortuorum agere: quod etiam reprobatur, vt habetur *Eccl. 2.* Noli mortuo denegare gratiam, id est, sepulturam. *13. qu. 2. c. in Ecclesiast.*

Sabæi corpora defunctorum eo, quo stercus, modo ducebant, quin etiam reges reiiciebant inter sterquilinia, videtur, quod istud esset apud eos eo; quia homo quasi putredo consumendus est. *Iob. 14. cap. & Iob. 34.* homo putredo, & filius hominis, & facit *Eccles.* 10. Memento quoniam omnes in corruptione sumus. Hinc dicit Ber. in lib. meditationum: *Homo nihil aliud est, quam sperma fœtidum, saccus stercorum, & cibus vermium:* vnde.

Post hominem vermis, post vermem fœtor & horror,
Sic & in hanc speciem vertitur omnis homo.

Sed pro certo hic modus etiam est improbatus, cum vt dicit tex. *in d. Eccl.* quod cum homo de terra sit, debet in terram reuerti. *Eccles. 3. & Genes. 3.*

Troglodytæ, mortui ceruicem pedibus alligabant: & raptim cum iocis, & risu efferebant, nullaque habita loci ratione mandabant terræ.

Scytharum vero mos longè melior, qui mortuos inter epulas vorare causa honoris consueuerant. Imo dicendum est longe deterior, vt de his & aliis habetur per Hieron. contra Iouinianum *cap. 36.* & habetur per Cælium *lib. 9. suarum antiquarum lectionum. c. 46.* vbi ponit aliquos ritus sepeliendi. *& in c. 44.*

Hircani, non ad alium vsum nutriebant canes, quam vt eis functos vita, vorandos obiiceret. Et etiam apud Parthos sepultura homo, aut auium, aut canum laniatus est, nuda demum ossa terra obruunt. Et hic mos erat apud magnos, non humare corpora suorum, nisi prius à feris laniata.

Et Massagetæ, senio confectos, in frusta cædunt, & pro ouillis carnibus edunt. Et qui morbo moriuntur, deuorandi feris obiiciuntur, vt refert Iustin. Et hos modos etiam ex supradictis reprobare debemus, prout reprobat G. Bened. *in sua rep. cap. Rayn. in ver. mortuo itaque testatore. 1. nu. 54. in fin. cum seq.* vbi reprobat tales modos, ex quo in eis non fit honor defuncto.

Alium vero modum obseruabant Athenienses, quorum tanta fuit sepulchrorum cura, vt si quis dux bello peremptos sepulchro honestate neglexisset, capite plecteretur.

Macedonibus vero nullum fuit tam solenne militiæ munus, quam suos sepelire.

Ægyptij, in domorum ædificatione negligentes, miro sumptu, superbaque magnitudine cõstruere sepulchra consueuerant, opereque prodigiosæ pyramides, quod existimarent defunctorum domus sempiternas. Iidem mortuos condiunt, & eos domi seruant, vt refert Cic. *lib. 1. quæstionum Tusculanarum.*

Hic mos olim apud nos Heduos, seu Augustudunenses seruabatur. Cum viderimus, temporibus nostris plura corpora defunctorum inuenta in antiquis domibus ciuitatis antiquæ. Et etiam adhuc est pyramis excellens, & magnæ altitudinis, quæ non potest aliud iudicari, nisi quod esset monumẽtum cuiusdam magnifici, quod factum fuerat in modum pyramidis, prout etiam indicauit Christianissimus Rex noster Franciscus I. magnus Historiographus. Qui illam, ob eius magnitudinem, tanquam etiam antiquitatum amator, post orationem, per me ei habitam, in introitu huius suæ ciuitatis Heduensis, in qua, de illa, ad demonstrationem antiquitatis suæ ciuitatis Heduensis, mentionem feci, videre voluit. Et statim, oratione audita, ad illam accessit, & amplissimis disputationibus, cum Budæo de illa perscrutatus est. Tandem conclusit, esse monumentum cuiusdam primatis, seu domini, huius antiquæ ciuitatis Heduensis: & fuisse constructum, & ædificatum in formam pyramidis. Ex quo dicendum est, verisimiliter hunc modum apud nos obseruatum fuisse.

Mos fuit plerisque populis, mulieres conductitias (*præfica* vocabantur) comparare, quæ in eorum morte lugerent, quibus deessent parentes. Hic mos adhuc hodie seruatur apud Italos, maxime Tusculanos & Romanos, & etiam Lombardos, & pluries vidi ita obseruari in Lombard.

Apud Hebræos cautum fuit lege, ne insepultum hostem relinquerent: Pyrrhus, gentilis etiam Rex Epirotarum, vt Eutropius refert, quam fauendum sit sepulturæ, licet paganus foret, ostendit: qui cum mille octuaginta ex Romanis in bello captos teneret, summo honore tractauit, multosque defunctos, licet hostes, honorifice sepeliuit. Sic & Cæsar, caput Pompeij hostis sui, vt refert Valer. *lib. 5. de humanitate, cap. 6.* Et primus, qui funerare corpora in bello docuit, fuit Hercules. Et tales pulchre commendauit Pro-

pheta eximius, 2. *Reg* 2. Vos benedicti à Domino, qui fecistis misericordiam hanc cum Domino vestro Saul. & sepelistis eum. Et Machabæus, inimicorum interfectorum corpora sepeliri iussit, vt habetur 2. *Machab* 10. & 12. Alexander Darij interfecti corpus matri Timbandini præbuit. Pauli Æmilij cadauer, Hannibal hostis sepeliuit. Refert Textor *in sua officina*, *in loco hic ante allegato*. Et etiam Gracchum & Marcellum ipsius hostes, sepeliuit, vt refert Valer. *l*. 5. *de human*. Et vt etiam refert idem Valerius *titul*. 4. *de somniis*, quod Simonides poeta ad littus applicans maris, corpus, quod vidit inhumatum, sepeliri mandauit: propter quod periculum maris euasit, vt ibi, & in sequenti titulo *de miraculis*. Constat etiam, quod periculum terræ euasit. Expedit enim Reipublicæ, non minus mortuos humari, quam viuentes conseruari, secundum Bald. *in l fin. C. de neg gest*. prout nobis etiam exemplis gentilium traditur, scilicet Cyri, Alexandri, & Cæsaris Imperatorum, qui se suis mandauerunt in testamentis in nuda terra humari, vt refert Leonardus Aretinus *epist* 54.

Pleraque Assyriorum corpora in locis palustribus fuisse condita feruntur, quod non fuit honestum, nec defuncto in talibus obtemperandum est, exemplo Solonis philosophi ex septem Græciæ sapientibus, qui in Cypro moriens, hæredibus mandauit ossa sua in cinerem dissoluta per omnem prouinciam disseminari: cui tamen obtemperatum non fuit. Refert Guil. Benedict. *in d. repetitione in loco hic ante allegato nu* 69. Aliquos ex his ponit Volaterranus *in suo tertio tomo. lib*. 31. *de Philologia c pen*.

Alios modos, & ritus sepeliendi corpora ponit Textor *in sua officina*, *in loco supra allegato*. Et dicit Silium Italicum *lib*. 13. varios funerandi ritus, his versibus describere:

tumuli & cinerum sententia discors.
Tellure (vt perhibent) is mos antiquus Ibera
Exanima obscœnus consumit corpora vultur.
Regia quum lucem posuerunt membra. probatum est
Hircanis addidere canes. Ægyptia tellus
Claudit odorato post funus stantia saxo
Corpora, & à mensis exanguem aut separat vmbram,
Exhausto instituit Pontus vacuare cerebro.
Ora virum, & longum myrrhata reponit in æuum,
Quid, qui reclusa nudos Garamantes arena
Infodiunt, quid, qui fauo sepelire profundo,
Exanimes mandant Lybicis Nasamones in oris!
At Celtæ vacui capitis circundare gaudent
Ossa (nefas) auro, & mensis ea pocula seruant.
Cecropidæ ob patriam Mauortis sorte peremptos,
Decreuere simul communibus vrere flammis.
At gente in Scythia suffixa cadauera truncis,
Lenta dies sepelit putri liquentia tabo.

De gloria autem & priuilegio sepulturæ, quantum sit appetenda, ostendit Inno. *in c cum liberum. de sepulturis*. vide autorem ipsum in Consu. Burg. *in titul. des droicts & appartenances in* §. 4. in verbis & *frais funeraux*. vbi dicit, quod sacerdos spoliatus corpore iam sepulto, non est ante omnia restituendus, vt vexatio euitetur corporis humani. Et idem si ageret per viam attentati. secund. Inno. & alios *in d. c cum liberum de sepult*. quod dicunt domini de Rota esse verum de æquitate. secus de rigore iuris. Ita dicitur *in decisionibus suis, decis*. 354. *in antiquis*. Hanc tamen Innoc. opinionē reprobant plures per *l ossa. ff. de reliq & sump. fun*. vbi autoritate principis potest extrahi corpus de sepulchro alieno, eo quia non videtur esse iuste sepulturæ traditum, ex quo potest eum extrahi facere *l. diui. ff. de religiosa & sumpt fun*. Et adeo vexari non debet corpus sepultum, quod nec vexabitur corpus infidelis Iudæi. *c. sicut. de Iudæis*. facit *l* 1. *ff. de sepul viol. & l. fin. C. eod. tit*. & semel sepultos, debet ibi perpetuo manere, nec possunt eorum reliquiæ de loco transferri. *l. nemo C. de relig. & sumpt. funebr*. sub pœna violatoribus sepulchrorum inflicta, & decem librarum auri vltra, *l. qui sepulchra in fin. C. de sepulch viol*. præsertim si beati existunt, exemplo Iosiæ regis, qui ossa tollens mortuorum, certificatus de sepulchro viri Dei, qui venerat de Iuda, ait: *Dimitte eum, nemo commoueat ossa eius*: & manserunt ossa eius intacta cum ossibus Prophetæ qui venerat de Samaria. 4. *Reg* 23. c. quod etiam ordinatum est per Imperatores, *l. nemo. C. de sacros. Eccl*. quod male obseruauit Clodouæus, Dagoberti regis filius, ob quod graui punitione fuit punitus, vt refert Gaguinus *in suis chronicis, lib*. 3. *cap*. 4. apponendo feretrū beati Dionysij, ex quo male successit, vt ibi. Imo, etiam si non vt beati honorentur, eorum reliquiæ prohibentur auferri. *d. l qui sepulchra*. Quod pulchre demonstrauit Ludouicus XI. Qui corpus Agnetis pulchræ, concubinæ sui patris, licet eidem aduersata multum fuisset, noluit de medio chori templi nostræ dominæ apud Clerium permittere amoueri posse, & ad alium locum transferre, licet impedimento esset sacerdotibus illius ecclesiæ, prout refert Gaguinus *in suis chronicis, lib*. 10. *cap* 1. & 2. De priuilegio & fauore quantum sit accurate fauendum sepeliendis cadaueribus ponit Io. Andreæ *in rubr. de sepult. & ibi etiam Card Zab*. Et vide, quæ dicit D. meus Ias *in l. furiosum. in* 2 *col. C. qui testa. facere poss*. quod cadauera de iure debent deferri ad sepulturam cum sonis, & cantibus psallentium. text. *in c. qui diuino*. 13. *quæ*. 2. & *in c. vbicumque. eadem causa. & quæst*. Ale. *in l. si cum dotem*. §. *si maritus in vlt col. ff. soluto matrim*. Dicit tamē Paul. de Cast. *in l. non oportet. C. de his, quibus vt ind*. Quoddam testamentum cuiusdam doctoris Paduani, qui in testamento inter cætera ordinauit, quod ipso mortuo cadauer suum sine planctu deberet deferri ad Ecclesiam, fuisse bestiale: quod quomodo intelligatur, vide Dominum meum Ias. *in d l. furiosum*. Et etiam quātum cadaueribus sepultis honoris debeatur, vide eundem Benedicti *in loco supra allegato*, vbi ample, & Cælium, *lib*. 9. *suarum antiquarum lect c*. 44. vbi ponit de religione sepulchrorum.

Adiuerte etiā, quod in tantum sunt honorādi defuncti, quod eis non debet fieri iniuria, vt dixi *in mea monologia, in ver. iniuriam. & in ver. defunctus*. & quod reuerentia sit exhibenda mortuo, etiam dictum est *supra in* 1. *parte, in* 74. *consider at*.

Sexta consideratio erit de Pōpis funeralibus, quæ hodie fiunt apud nos pro principibus & magnatibus, in quibus fuit multa valde excellentia, & vbi omnes domestici, officiarij assistunt, & ante deferunt omnia defuncti insignia: & ad hoc congregantur parentes, & amici: præcipue in quadragesimum diē post obitum, quo die fieri solent exequiæ funerales. Ideo videndum est, vnde tales pompæ habuerunt initium.

Legitur enim *Genes*. 50 c. *iam alleg* quod cum Iacob mortuus fuisset, post benedictionē singulam ab eo impertitā filiis suis (ex quibus fuerūt duodecim tribus Israël, iuxta numerum filiorum eiusdem) cerrēs Ioseph. obitum patris, ruit super faciem illius, flens, & deosculans eum, præcepitque seruis suis medicis, vt aromatibus condirent patrem. Quibus iussa explentibus transierūt quadraginta dies. iste quippe (vt dicit textus) mos erat cadauerum conditorum. Fleuitque

que eum Ægyptus septuaginta diebus. Et expleto planctus tempore, locutus est Ioseph ad familiam Pharaonis in hæc verba: *Si inueni gratiam in conspectu vestro, loquimini auribus Pharaonis. Eo, quod pater meus adiurauerit me dicens: En morior, in sepulcro meo, quod fodi mihi in terra Chanaan sepelies me. Ascendam igitur, & sepeliam patrem meum, ac reuertar.* Dixitque ei Pharao: *Ascende, & sepeli patrem tuum sicut adiuratus es. Quo ascendente, ierunt cum eo omnes Senes domus Pharaonis, cunctique maiores natu terræ Ægypti, Domus Ioseph cum fratribus suis absque paruulis, & gregibus, atque armentis, quæ dereliquerunt in terra Iessen. Habuit quoque in comitatu currus, equites, & facta est turba non modica. Veneruntque ad aream Achad, quæ sita est trans Iordanem, vbi celebrantes exequias magno planctu, atque vehementi, impleuerunt septem dies.* & sequitur: *Et portantes eum in terram Chanaan, sepelierunt eum in spelunca duplici, quam emerat Abraham cum agro in possessionem sepulchri, ab Ephron Ch[e]teo, contra faciem Mambre.* Ex quibus facile deprehendi potest, quod iam in antiquo testamento fiebant pompæ funerales in pluribus etiam in ædificiis & sepulchris, vt habetur 1. *Machabeor.* 13. c. pompæ funerales fuerũt permissæ, vbi dicitur: *Et ædificauit Simon super sepulchrũ patris sui, & fratrum suorum ædificium altum visu, lapide polito, retro, & ante, & statuit septem pyramides, vnam contra vnam, patri & matri, & quatuor fratribus: & his circumposuit columnas magnas, & super columnas arma, ad memoriã æternam, & iuxta arma naues sculptas, quæ viderẽtur ab hominibus nauigantibus mare.* Etiam habetur de Christo, quod Ioseph ab Arimathia, & Nicodemus, sepelierunt eum honorifice, vt habetur *Ioan. 19. in fin.* vbi dicitur: *Venit ergo Ioseph, & tulit corpus Iesu. Venit autem & Nicodemus, qui venerat ad Iesum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ, & aloes, quasi libras centum. Acceperunt autẽ corpus Iesu & ligauerunt cum linteis, cum aromatibus, sicut mos est Iudæorum sepelire. Erat autem in loco, vbi crucifixus est, hortus, & in horto monumentum nouum, in quo nondum quisquam positus erat.* Quod & prophetizatum fuerat, vt dictum est *in præcedenti conclusione, in principio.* Ideo videntur tales pompæ permissæ, ita, quod non peccant, eas facientes, prout tenet Io. de Turrecremata *in c. anima defunctorum. col. 4. 13. q. 2. & eadem causa, & q. in c. cum grauis,* dicit, quod tales pompæ in luminaribus pannis, & aliis sumptibus, prosunt animabus defunctorum: si non per se, saltem per accidens, in quantũ per talia homines excitantur ad compatiendum, & per consequens ad orandum pro eis, in quãtum pauperes inde fructum, & eleemosynas capiunt, & ecclesiæ decorantur. Etiam; vt habetur Tobiæ 12. Sepelire mortuos, est opus pium, & inter cæteras eleemosynas computatur, vt dixi *infra in vltima parte, in 29. consideratione.* & prout tenet Io. de Turrecre. in dictis locis, accumulans aliquas conclusiones, quas vide.

De huiusmodi põpis funeralibus, cura sepulchrorum, & laudandis defunctis, scripsit Volaterranus *in philologia lib. 31. cap. fin.* & in principio damnat funeris ac sepulchri pompam, quam præcipue (vt ait) inter Christianos sacerdotio dicati expetere non debent. August. *de ciuitate Dei.* Sepulchrorum memoriam, sumptusque funeris, magis viuorum consolationem dicit esse, quam defunctorum vtilitatem. Ambrosius in sermone. *Quid proficit* (inquit) *sepulchrorum superbia, damna sunt potius viuentium, quam subsidia mortuorum.* Et Gregorius, vt recitatur *in d. c. anima defunctorum.* ait: *Curatio funeris conditio sepulturæ, pompa exequiarum magis sunt viuorum solatia quam subsidia mortuorum.* Tu tamen tene, quod prosunt, aut prodesse possunt, modo supradicto: & etiam comprobo isto medio: quia ibi potius sepeliendi sunt homines defuncti, vbi fit maior concursus populi, vt est text. *in c. vbicunque 13. qu. 2.* & not. *in d. c. cum grauis.* vbi videtur assignari ratio: quia, quoties ad sacra loca veniunt fideles Christiani, & defunctorum sepulturas aspiciunt, recordãtur, & pro eis Domino preces fundunt. De laudibus funerariis (de quibus infra) quomodo fieri debent, scripsit Blondus *in 2. lib. de Roma triumphante.* Et quomodo sit honor corpori sepeliendo in appositione florum, & odoramentorum, in funeribus etiam & super tumulo, qui mos adhuc hodie apud nos observatur.

Laudare vero defunctos, vetus est (vt ait ibi Volaterran.) cõsuetudo, cœpitque apud Græcos iam inde à Pericle, qui, teste Thucydide, primus defunctos in bello Peloponnesiaco, pro concione laudauit. & Benedicti *in sua repet. c. Raynut. in ver. mortuo itaque testatore, primo nu. 62. extra de testam.* ait, quod à Solone ortum habuit, qui è septem sapientibus vnus, vrbem Athenarum, quasi nouam ciuitatem moribus ac legibus condidit. Hic tantus ac talis philosophus instituit, vt clariss. virorũ laudes in funere prædicarentur. Qui teste Gell. *lib. 16.* Tarquinio Prisco, Romæ regnante, leges Atheniensi. dedit. Et sic huius rei autor (vt Anaximenes orator dicit) ante extitit, teste Plutarchus *in vita Valerij.* Apud Romanos vero Valerius Publicola primus collegam suum Brutum, funebri oratione laudauit: quæ adeo grata iucundaque Romanis fuit, vt ex eo consuetudo manserit, vt qui strenue pugnando obiisset, ab optimatibus laudaretur.

Apud Romanos deinde, autore eodẽ Plutarcho, *in vita Camilli,* cum mulieres ornamenta aurea, quibus circa opus vtebantur, ad conficiendam pateram, in Delphum mittendam, contribuerint, Senatus decreuit, vt quemadmodũ pro viris, ita etiam pro fœminis, in funere orationem haberi liceret, testis est Polydorus *de inuentoribus rerum. lib. 3. c. 10. in fin.* Liuius tamẽ scribit de auro collato, cum in publico deesset aurum, ex quo præcta merces, Gallis arcem oppugnãtibus, cõfitetur, id fuisse à matronis ex monilibus collatum. Propterea que institutũ, vt earum quoque, sicut virorum, post mortem solennis esset laudatio. Hinc igitur defunctos laudandi mos defluxit, quem nos hodie seruamus, vt fere in toto regno Franciæ, die sepulturæ, laudes prædicantur defunctorum, & etiam nobilium, & matronarum, seu burgensium.

Modum vero funerandi principes, vide apud Herodianum *in Commodo:* quem morem, hodie in summis Pontificibus & Cardinalibus seruari, dicit Volaterranus *in loco supra alleg. c. de modo funerand.* Et est mirabilis & fere incredibilis excellẽtiæ, apud nos Christianos, saltẽ in Gallia: vbi fit pompa sumptuosa, pro regibus & principibus in delatione insigniorum ante corpus per officiarios, & domesticos in vestibus tectis, in tædis & cereis, fere innumeris, in equis paludatis, seu pallio frenatis, in armis, in pannis etiam sericis nigris, quibus locus sepulturæ, & defuncti, decorantur. In comitiua, & associationibus corpus, per dictos officiarios & subditos, in cantibus & psalmis piis, & in prædictis orationibus & declamationibus, ex quibus magnum honorem præbent huiusmodi defunctis: & de his putant illustrandos, de origine nouẽdialis, septimaniq; sacrificij: quod primum à funere fit. Item, de ordine, & modo apud priscos offerendi funeris ad sepulchrũ, & de funebri põpa, vide Polid. *in dict. loco, lib. 6. c. 10.* Legitur, quod Alphonsus patrem suum Ferdinandum, decem ac septem aureorum millibus funerauit, magno pietatis argumento.

Item Alexander, in tantum coluit Ephestionem, vt eo mortuo, propugnacula vrbium diripi, equos, mulosque tonderi, plerosque gregarios homines interfici, ad mœroris argumentum iusserit, idque vocauerit Ephestionis inferias. In eius quoque exequiis decem millia talentûm profudit, secundum Plutarchum, & Arrianum.

SEptima consideratio. Cum fœmina, seu mulier, sit adiutorium simile homini, *Genes.* 2. & masculum, & fœminam creauit eos Dominus, *Genes.* 1. & os ex ossibus hominis, & caro ex carne illius, *Genes.* 2. ideo est eidem fœminæ adhibendus honor inter alias res mundi. Cum omnia, quæ dicta sunt de homine in genere, quod ad imaginem, & similitudinem Dei, creatus est homo, ita & fœmina. Masculum enim & fœminam creauit eos, vt habetur *Genes.* 1. & vt habetur *Ecclesia.* 17. loquendo de excellentia hominis masculi, & mulieris, consilium & linguam, & oculos, & aures, & cor dedit illis excogitandi, & disciplina intellectus repleuit illos. Creauit illis scientiam spiritus, sensu repleuit cor illorum, & mala, & bona ostendit illis. Posuit oculum ipsorum super corda illorum, ostendere illis magnalia operum suorum, vt nomen sanctificationis collaudent, & gloriari in mirabilibus illius, vt magnalia enarrent operum eius. Addidit illis disciplinam, & lege vitæ hæreditauit illos. Testamentum æternum constituit cum illis, & iustitiam, & iudicia suo ostendit illis, & magnalia honoris eius vidit oculus eorum, & honorem vocis audierunt aures illorum. Imo mulieres faciunt gloriam hominibus & non possunt homines separari ab eis, vt habetur *Esdra* 3. c. 4. Verùm, vt ibi dicitur, fœminæ hominibus dominantur. Dicit tamen Apostolus 1. *ad Corinth.* 11. transsumptiue *in c. hac imago. & c. pen.* 33. *qu.* 5. quod mulier debet velare caput: quia non est gloria, aut imago Dei, sed gloria viri. Quod dictum Apostoli, quomodo intelligatur, vide Io. de Turrecremata *in d. c. hac imago.* Item, mulieres plus appetunt gloriam, & multum cupiunt laudari, vt dicit Guil. Benedicti *in sua repetit. cap. Rayn. in verb. Cuidam Petro tradiderunt, num.* 58. *de testam. extra.* vbi dicit, quod mulier habet duo. Vnum; quia cupit laudari. Secundo; quod semper affectat extrinsece ornari. De quibus ibi vide.

OCtaua consideratio. Mulieres laudari possunt ex multis; ex magnanimitate, scilicet fortitudine, sapientia, industria, ex pudicitia, & honestate, & pulchritudine, & clementia, ex liberalitate, ex deuotione, ex fortitudine omnium: prout habetur *Esdra* 3. *c.* 4. *supra allegato.* Vbi disputatum fuit de fortitudine mulierum. Et finaliter fuit conclusum. forte vinum, fortis rex, fortiores sunt mulieres, vt ibi; vbi tandem concluditur, quod super omnia vincit veritas, vt alibi dicam. Imo sunt excellentiores viro, cum vir sit ex limo terræ, & mulier de costa viri, & sic de materia digniori. Item, Adam fuit factus extra paradisum, scilicet in agro Damasceno, vt dicunt doct. super *Genes.* 2. Eua vero in Paradiso facta est. Ita dicit Bernardinus de Bustis *in 2. par. sui Rosarij. sermo.* 28. 2. *part. in litera E.* Et habetur *in c. illud* 40. *distinct.* De fortitudine hic parum dicam, sed me remitto ad ea, quæ dicturus sum *infra in vlt. par. in* 26. *consideratio.* vbi ponam, quæ res sit fortissima.

Et magnanimitate, prout fuit Minerua, quæ multa prælia commisit. De qua Aug. *de ciuit. Dei, lib.* 18. *cap.* 8. dicit, Anno 58. ætatis Isaac, Ibim, apud Tritonidem lacum, apparuisse. Ipsum enim ferrum in arma arte conuertere, armis corpus tegere, aciem bellantium ordinare, leges omnes, quibus eatur in pugnam, edocuisse fertur, vt attestatur Cicer. *in* 3. *de Nat. Deorum.* Hæc & multa alia adinuenit, de quibus per Philippum Bergomensem, *in suo supplemento Chronic. lib.* 5. Vbi dicit, quinque fuisse Mineruas. Sed hæc bellicosa fuit mater Apollinis. Author etiam est Berosus dicens, quod virgo Pallas apud Tritonidem lacum omnem militiam prima Lybicos docuit.

De Diana insigni virgine Apollinis Delphici sorore, quam Cicero *libro eodem de natura Deorum*, præcipuam inter alias Dianas, & nominatissimam, asseruit. In pretio enim fuit non modico, vt refert idem Philippus *eodem libro* Orionem vero Neptuni filium vitiare volentem occidit.

De Arthemisia etiam Halicarnaseorum regina, quæ virili robore, & audacia, ac militari disciplina plurimum valuit, & multis triumphis, maiestatem sui nominis exornauit, quoniam post viri mortem, ad tempus sepositis lachrymis, bis arma suscepit. Primo, vt patriæ salutem tutaretur. Secundo, vt socialem fidem requisita, seruaret, Rhodios nauali prælio superauit, & Rhodum ipsam sibi vendicauit. Iustinus etiam, *lib.* 5. *epitomarum* dicit Arthemisiam, in auxilium Xerxi, contra Græcos venisse, inter primores duces acerrime bellasse. hæc dicit Philippus Bergomensis *lib.* 5. Hæc Arthemisia, Mausolo marito mortuo sepulchrum erexit, inter orbis miracula annumeratum. Cuius altitudo attollebatur 25. cubitis, cingebatur col. 36. patebat ab austro, & septentrione 63. pedes: toto circuitu continebat pedes 411. ipsum ab oriente cælauit Scoppas, à septentrione Briax, à meridie Timotheus, ab occasu Leocares. hæc dicit Textor *in sua offic. ca. septem orbis miracula.*

Semiramis, magni Nini Assyriorum regis vxor, anno à natiuitate Abrahæ duodecimo, regnandi libidine tota pruriens, petiisse fertur à marito Nino, vt quinque tantum dies imperaret, & sceptro vteretur, quod cum exorasset, satellitibus iussit, Ninum vt interficerent. Hoc itaque modo regnum consecuta, Assyriis dominata est, & quadraginta duobus annis regnauit. Hæc quippe mortuo marito, cum iuuencula admodum haberetur, eiusque vnicus filius nomine Ninus, puer tenellus esset, non æstimans tutum esse, imperium tam grande filio tenello committere, cum esset animo ingenti, quodam muliebri astu malitia excogitata (vt Iustinus *in primo Epitomarum* ait) hoc modo decipere exercitum cogitauit, non contenta à viro acquisitos terminos tueri. Æthiopiam suo adiecit imperio. Indis etiam bellum intulit implacabile, quo præter illam, & magnum Alexandrum, nemo vnquam intrare præsumpsit. Multasque ciuitates alias condidit, & femoralium vsum primo excogitauit. Hæc & plura refert Philippus Bergomensis *lib.* 4. Et habetur *in historia scholastica*, & secundum Lyram *Genes.* 9. *c. super verb. & ingentia facta peregit.* Et quædam ex supra dictis dicit Textor *in sua Officina c. mulieres bellicosæ.* Et G. Benedicti *in sua repet. c. Raynut. in verb. duas habens filias, in initio extra de testam.* Vbi etiam dicit, quod Pythadoris Ponti regina, suscepto regno, multa in Ponto gessit prælia, cui ob eius virtutes Tyberini & Chaldæi vsque in Colchidem sese vltro subdere. Hæc quippe fuit insignis mulier, vt describit Philippus Bergomensis *in supplemento Chron. lib.* 7. quem tamen non allegat Benedicti *in loco hic ante allegato.*

Dicit etiam de Cleopatra, Ægypti regina, quod cū Antonio eius viro in Attiaco bello fuit, imo cum mortuo

mortuo iam Cæsare, Antonius lasciuientibus momordisset oculis, & in amorem sui pellexisset, præter Syriæ & Arabiæ regnum, ausa est imperium quoque Romanum sperare. Quum ergo magis indies cresceret libido principandi, imperium ipsum ab Antonio petere non dubitauit. Quod cum exorasset sumptis cum eo armis, in Augustum, eiusque generum Agrippam, copias duxit, mouitque bellum, cuius fortuna anceps aliquandiu pependit, hæc Textor *in sua officina, loco hic ante allegat.* & Bergomen. in lib. 7.

De Matthesia, Marsepia, & Lampedone, quæ fuerunt primæ reginæ Amazonum, quomodo floruerunt in exercitu armorum, ponit Philippus Bergomen. *lib.* 2. Et ibi ponit, quomodo Amazonum mulierum tanta fuit virtus, quod relicto virorum & principatu, & commercio, solæ sibi imperauerunt, suamque libertatem armis defenderunt.

De Mannia seu Mannica Ægyptiorum, habetur, quod ante Christum 377. regnauit in Ægypto, & defuncto eius viro suæ gentis gubernacula suscipiens, ob animi præstantiam viribus auctis, Romanis quam maxime formidabilis fuit, & frequentibus bellis Romanorum opes attriuit. Etiam Palæstinorum, & Arabum limites, oppida, vastauit. hoc dicit Philippus Bergom. *lib.* 9. & Benedicti *in loco supra allegato*, tacendo authorem.

Penthesilea, Amazonum regina, muliebrem aspernata molliciem, operibus semper, quæ virum decent, innutrita est. Troianis fauit contra Græcos: fuitque vexillifera, & turmas equitum duxit. Vnde Proper. lib. 3. sic ait:

Ausa ferox ab equo quondam oppugnare sagittis,
Mœotis Danaum Penthesilea rates.
Aurea cui postquam nudauit casida frontem,
Vicit victorem candida forma virum.

Et Virg. *lib.* 1. *Æneidos:*

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Penthesilea furens, mediisque in millibus ardet,
Aurea subnectens exertæ cingula mammæ,
Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.

Et ait Pamphilus:

Non probo pelatas inter qua tela cateruas,
Hectore sub forti sanguinolenta tulit.

Hæc Textor vbi supra. Et plura etiam de ea dicit Bergomensis *lib.* 4. & Benedicti *in loco hic ante allegato*, tacens autorem.

De Camilla, Volscorum regina, dicit Textor, quod cunabula ipsius manifestum futuræ virtutis lumen promiserunt. Nam ab ipsa iam tum infantia non molliculis inuoluta est pannis, non à blandientibus nutriculis educata, sed à patre Metabo, in mediis syluarum latebris ferino lacte pasta est. Relictis demum crepundiis, paulo prouectior facta: neque tractandis insueuit lanis, nec fusos, aut pensa manibus accepit, sed ferinis amicta pellibus fundas cœpit circumagere, complicare arcus, sagittas torquere, ceruos & capreas lassare cursu. Cui virtuti adiecit studium virginitatis. Orto demum inter Turnum & Æneam bello, Rutulis adhæsit, fuitque ductrix copiarum: quam eius virtutem Virg. *in fin.* 7. sic describit:

Hos super aduenit Volsca de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florentes ære cateruas,
Bellatrix non illa colo, calathisue Mineruæ,
Fœmineas assueta manus, sed prælia virgo
Dura pati, cursuque pedum præuertere ventos.
Illa vel intactæ segetis per summa volaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas,
Vel mare per medium fluctu suspensa tumenti,
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas,

Hæc textor vbi supra.

Et de ea Philippus Bergomensis *lib.* 4. & Benedicti *in dicto loco*, tacendo semper autorem, sc. Philippum Bergomensem:

Tomyris, regina Scytharum, cum audisset suorum cædem, & filij vnici mortem, fœmineis postpositis lacrymis, Cyrum I. Regem Persarum, ad montium angustias perduxit, ibidemque, cum ducentis millibus obtruncauit. hæc Bened. vbi supra.

Zenobia, Palmytenorum regina, post mortem Odenati mariti sui, imperium arripuit in Syria. Nec dubitauit arma capere in Aurelianum Imperatorem, à quo victa, in triumphum ducta est. Cum autem probro daretur ipsi Aureliano, quod de ea triumphasset, *Nihil (inquit) me pudet de fœmina triumphasse, quæ virtute plus quam virili sit prædita.*

Vnde Pontanus:

Qualis Æthiopum quondam sitientibus aruis,
In fuluum regina gregem sese armat, & audet
Sola pedes sese irato obiectare leoni,
Insignique arcu, & duplici Zenobia telo.

Hæc Textor vbi supra.

Et de ea ample per Phil. Bergomen. *lib.* 8. quem recitat Guilielm. Benedicti *in loco ante alleg.* illum tacendo.

Calepinus vero in suo *Dictionario*, dicit, quod hæc Zenobia fuit mulier, quæ à Ptolemæis originem ducens, Græcis ac Latinis literis ornatiss. nec non & rebus bellicis celeberrima, in Palmyra, Syriæ vrbe regnauit. Hæc cum Saporem Persarum regem superasset, tandem ab Aureliano Aug. victa, Romam in triumphum ducta: quæ in vrbe summo in honore obsenuit, à quo Zenobia familia nuncupata est.

De Clœlia virgine Romana habetur, quod Porsenna vrbem obsidente cum Hetruscis, quorum rex erat, noctu Tyberim transfretauit, obses regni data: quo facinore, Porsenna rex à Romanorum obsidione destitit. de qua Valerius *lib.* 3. *de fortitud.* c. 250. vbi dicit illam puellam, lumine virtutis præferendam viris, vt dicit & refert Benedicti *in loco hic ante dicto.*

De Iudith habetur *Iudit.* 13. quod abscidit caput Holofernis inimici Iudæorum: ex quo per Oziam magnum sacerdotem, fuit ei dictum: *Benedicta es tu filia, à Domino Deo tuo excelso, præ omnibus mulieribus super terram, &c. quia hodie nomen tuum ita magnificauit, vt non recedat laus tua de ore hominum, &c.*

Et etiam habetur *Iudic.* 4. *c. in fi.* quod Iahel interfecit Sysaram, infigendo ei clauum cum malleo in tempore capitis, *vt ibi.*

Hippolyte, Amazonum regina, quū instar cæterarum bello insuesceret, ausa est arma capere in Theseum, à quo expugnata, & in vxorem ducta est.

Propertius:

Felix Hippolyte nuda tulit arma papilla,
Et texit galea barbara molle caput.

Et Seneca de Agamemnone, videt Hippolyte ferox pectore è medio rapi spolium, & sagittas.

Valasca Boemorum regina facta, cum cæteris mulieribus, coniuratione de excutiendo virorum principatu, copiarum ductrix, bellum mouit, interfectisque viris, fœminas omnes asseruit libertati, adeo, vt Amazonū instar, multos annos principatæ sint sine viris.

Atalanta venatrix fuit Arcadica, vibrādis iaculis & arcubus cōplicandis assuefacta, quæ inusitatæ magnitudinis aprū, vniuersæ formidolosum Ætoliæ prima aggressa est, & vulnerauit vna cum Meleagro. Pen-

ta *lib. 3. de stellis*, de hac puella, eiusque virtute sic meminit:

Qualis in Ætholum campis Meleagria virgo
Strauit aprum, primamque manu stringente sagittam
Intorquens, ausa est spumanti accurrere monstro,
Mox laeta, & spoliis famosa & fide superba.

Athalia, mater Ochoziæ regis Iudæorum, tumultu concitato, per tyrannidem regnauit annis septem, 4. Reg. 11. c. Et tandem populo in eam acclamante, ad portam Mulariam perducta, ibi interfecta est. *Paralipom.* 22. c Bergomensis *lib. 2.*

Delbora mulier bellatrix, imperauit Israëlitis, quos ab incursionibus vicinorum plerumque tutata est, quo etiamque rempublicam, & imperium variis auxit honoribus. De hac ponit Bergom. *lib. 4.* vbi eam inter propheteßas & sanctas nominauit, & ibi dicit, quod iudicauit Israelem cum omni gloria, annis 40.

Virtutem Harpyes fœminæ bellis exercitæ sic describit Silius *lib. 2.* vbi sic ait:

Hæc ignara viri, vacuoque assueta cubili,
Venatu & syluis primos defenderat annos.
Non calatho mollita manus operataue fuso,
Dictynam, & saltus, & anhelum impellere planta
Cornipedem, ac stravisse feras inuitis amabat.

Et idem *li. 2.* ait, Tyburniam Sagubulinam fuisse fœminam Murrhi vxorem & bellatricem.

Teuca Illyricorum regina, viris fortiss. imperauit & Roman. vires fregit sæpenumero. Fuit Argonis vxor.

Helerna Ia..i filia, mortuo patre apud Tyberim regnauit, præfuitque viris sine viri auxilio.

Candace, regina apud Meroëm principata est, & imperauit Æthiopum genti, hæc refert Textor *in sua officina in loco hic ante allegato.*

Idem Textor ponit de Amazonibus. Quæ solæ sibi imperauerunt, suamque libertatem armis defenderunt, & vltra supra nominatas fuerunt quamplures aliæ, videlicet Harpalice, Antianyra, Lampedo, Antiopa, Minythia, Harpe, Parthoe, Phebo, Orithya, Thalestris, Allea, Eribye, Archemis, Menalippe, Marthesia, Strongylios, Euriale, Philippis, Celenno, quæ fuerunt vltra suppradictas. Et de his refert Curtius *li. 6. de gestis Alexandri*, his verbis: *Vestis non toto Amazonum corpori obducitur. Nam laua pars est ad pectus nuda, cætera deinde velantur, nec tamen sinus (quem nodo colligunt) infra genua descendit. altera papilla intacta seruatur, qua muliebris sexus liberos alant. Aduritur dextra vt arcus facilius intendant & tela vibrent.*

Strozza pater *lib. 1. Eroticon.* de quibusdam sic meminit.

Virginitas vltro seruata, & bellica virtus,
Magnum Orithya contribuere decus,
Lampedon Hippolytem, Menalypen lane videmus,
Illustres inter nomen habere viros.
His quoque se comitem merito Marthesia iungit,
Nec caret Antiope laude, nec Harpalice.

De qua Harpalice habetur *in margarita poëtica parte 2. tract. de commendationibus oratione* 17. vbi multum ample laudantur mulieres:

Hinc & vlterius dicit idem Textor, quod Lacenæ mulieres, virorum obibant munera, sese in gymnasio, in bello, in venatione exercentes: hæ cum viris in certamen aduersus Messenios fortiter descenderunt.

Olim Germanorum mulieres, inclinatam aciem, & iam ad Triarios vergentem restituerunt.

Bellouacæ mulieres, à Carolo Burgundorum duce, longa obsidione fatigatæ, mœnia defenderunt, & obsessorem è talis in fossam vrbis detruserunt, reportantis ad suos vexillis.

Recitat Philippus Bergomensis *in suo supplemento Chronic. lib. 8.* Quod cum Maximinus Imperator Roman. Aquileiam obsedisset, in ea obsidione fœminæ Aquileienses tantæ fuerunt magnanimitatis, vt cum neruí & funes, ad iaciendas sagittas, viris deessent, sibi ipsis capillos capitis præciderunt, & ex ipsis funes arcuum fecerunt, vnde postea in earum gloriam templum Veneri caluæ senatus dedicauit.

Refert etiam Bergomens. *lib. 12.* quod in captione Calcidis Eubœæ ciuitatis, quæ nunc dicitur *Nigropons*, cuius est Episcopus quidam noster Canonicus Heduensis, suffraganeus episcopi Heduensis, qui dicitur magister Philipp. Brunet D. in Theologia, vir quidam doctissimus & literatissimus, fuerunt repertæ multæ mulieres armatæ, mortuæ in strage dictæ ciuitatis, & hoc fuit anno Christi 1471. vt ibidem refert Bergom.

Gaditanæ mulieres à partu statim surgunt, ministeriaque domus obeunt.

Margarita Henrici sexti Britanniæ regis coniunx, aciem viri deficientem restituit.

Portia autem, cum apud Philipp. Macedoniæ campos Brutum maritum mortuum intellexisset; quia ferrum non dabatur, ore ardentes carbones hausit. *Margarita poetica vbi supra.*

Lesbia puella, murorum parte machinis Turcarum deiecta, oppidanis fugam aut deditionem meditantibus salutem peperit. Obtulit enim se primam impetui, & iaculis inimicorum, pro tutandis ipsis muris.

Amalasumpta Gothorum regina, principata est apud Rauennam, Burgundiones & Alemanos, Liguriam populantes, Italia pepulit, adiuuante Theodato, quem regni consortem susceperat. hæc & plura alia *Bergom. lib. 9.*

Maria Puteolana, à Puteolis Campaniæ vrbe nomen adepta, bellica virtute maxime floruit ætate Francisci Petrarchæ. Erat laborum apprime patiens. Ab ipsa iam inde adolescentia abstinebat vino. Erat parca cibi, & verborum. Reiiciebat colos, pensa, & lanas, & cætera, quæ muliebrem decent molliciem: gaudebat arcubus, iaculis, pila, galea, scuto. Noctes perpetuas quandoque vigilabat: nec dormiebat, nisi coacta. Idque subdio & humi reclinans caput in scutum pro puluinari, inter armatos versabatur. Quod quamuis impudentiæ speciem præ se ferat; nihil tamen vehementius curauit, quam studium virginitatis, in qua permansit ad mortem vsque, cultum corporis aspernabatur, quibus artibus bellicosa admodum facta est.

Bona, Longobarda bellatrix, itidem puella floruit anno Dom. 1468. nupsit Brunorio Parmens. egregio bellatori. A teneris annis lustrabat syluas, venatricibus stipata canibus. Maritum in omni discrimine concomitabatur, quem, quum Alphonsus rex Siciliæ aliquando certa de causa in vincula coniecisset misera captiui fœmina, ad diuersos principes, instar Pegasarij cursor cucurrit, vt ab eis literas & patrocinium obtineret, pro viri salute, quod obtinuit.

De Ioanna, puella Franciæ, habetur apud Gaguinū, quod gladio in bello vtebatur, quem nacta erat in templo diuæ Catharinæ, existente in agro Turonens. vtraque parte liliis insculpto, quem petiit sibi afferri, licet nunquam eo in loco fuisset, & regnante Carolo VII. de quo per Gaguinum *in suis Chronicis, lib. 10.* Cum Angli omnia populandi causa passim irrumperent, & iam prospero fortunæ zephyro aduti, nihil sibi non

non pollicerentur, desperatis Gallorum rebus abfuit ipsa Ioanna virgo, quæ attritos Gallos animans ad vltionem, & libertatis gloriam: prima belli campum ingressa non prius suos hortari, & ipsa certare desiit, quàm hostem in fugam verteret, reportata victoria.

De ea etiam habetur per Berg. lib. 13. vbi dicit, quod Carolus VII Francorum Rex auspicio & ductu huius puellæ, regnum perditissimum recuperauit, & Benedi. *in sua repet. c. Rayn in ver. duas habens filias num. 14. extra de testam.* vbi ponit verba Gagaini. Et vide etiam text. *in loco hic ante allegato.*

De Elysabeta autem Ferdinandi regis Arragonum vxore, & Hispaniarum regina, quanta fuerit circa arma, quantum pro fide Christiana debellauerit, Granatarios, & alios populos finitimos subiugando, & ad fidem Christianam reducendo, attestatur Bergo. *lib. 6.* vbi ample.

His posset annumerari Ioanna, Caroli Calabriæ ducis filia, quæ fuit potentia, moribus & animo robustissima & illustrissima fœmina: vt refert Bergom. *lib. 13.*

Ioanna etiam, regina Neapolitana, soror regis Ladislai huius nominis secundi, virilem animum in pectore gerebat, vt dicit idem Bergomensis *lib. 4.*

Non sunt tacendæ mulieres, de quibus *Luc 24.* quæ sequebantur Dominum euntem ad passionem, plangentes, & lamentantes, & non terrebantur vlla armatorum militum furiosa sæuitia, & etiam habetur *Ioan. 20.* vnde de illis potuit, & potest dicere Dominus illud Boëtij:

Has saltem nullus potuit peruincere terror,
Ne nostrum comites prosequerentur iter.

Ad tot millia mulierum conuertendus est animus, quæ sæuissima tormenta, crudelissimasque cædes, pro Christi amore fortiter, & cum magna fortitudine & patientia tolerauere, vt patet de Vrsula, & vndecim millibus puellis eius, & de pluribus aliis, vt habetur per Bernard. Bustis *in 2. par. sui Rosarij, serm. 28. in prin.*

NOna consideratio. Mulieres etiam ex sapientia, & scientia, quandoque laudem meruerût, prout & laudandæ sunt. Quoniam sapiens mulier ædificat domum. *Prou. 14.* Et multæ mulieres fuerunt doctæ, quæ in multis scientiis claruerunt. & Textor *in sua officina, in cap. mulieres doctæ.* enumerat 64. & vltra, & multum doctæ fuerunt, quas hic enumerare intendo cum pluribus aliis.

Primo secundum numerum illius, ponit tres Corinnas, quarum vna fuit Thebana, altera Thespia, alia Ouidiana dicitur, cû charissima illi poëtæ fuerit. Prima Thebana, seu Tanagrea Archelodori & Procreatiæ filia & Mirthidis discipula, quæ Lyricorum principem Pyndarum quinquies vicisse, & epigrammatû quinque libros edidisse fertur. Et de hac Propert. *li. 2.*

[illegible] cum antiqua committit scripta Corinna.

Statius, *lib 5. Syll.*

Sophronaque implicitum tenuisque arcana Corinna.

Paptista Pius.

Nec tetigit dulcem trina Corinna lyram.

Idem.

Non tres [illegible]loquo præstant sermone Corinnæ.

Politianus.

Sed Tanagræa suo mox iure poëtria risit.

Secunda fuit Thespia, veterum quoque monumentis celebrata.

Tertia floruit Ouidij temporibus poëtæ clarissimi: de hac Martialis:

Notat Nasonem sola Corinna suum.

De Myrthide, Politianus in nutritia facit mentionem, de qua infra dicam, & Franciscus Patritius *in lib. 4 tit. 6. de institutione reipublicæ*, vbi dicit, quod habuit magnam laudem, sed longe fuit præstantior eius discipula Corinna, de qua hic ante.

De Erinna, poëtria Veia aut Delia, (est enim Delos insula prope Gnydon) floruit Dionysij Syracusani temporibus: scripsit Dorica lingua elegans poëma trecentis versibus absolutum. Alia item epigrammata, ferunt eius carmina ad Homericam accessisse maiestatem, mortua est annos 19. nata. de hac Propertius *lib. 2.*

Carminaque Erinnes non putat æqua suis.

Paptista Pius.

Erinnem credet Græcia docta suam.

Idem.

Non melior coluisse sacras Erinna sorores.

Fuit contemporanea Sapphus. In eam elegans est apud Græcos distichon, cuius talis habetur sensus: *Quanto Erinna in Lyricis Sappho præstantior, tanto Sapphus gloria Erinnam hexametris præcellit.*

Sappho, Lesbia, Lyrica, floruit temporibus Alcæi, & Stesichori poetarum. Maritum habuit Cercylam ditissimum virum ex Andro, ex quo filiam suscepit Clio nomine, scripsit Lyricorum libros 9. præterea Epigrammata, Elegias, Iambos, & Monodas, carmini Sapphico (cuius inuentrix fuit) dedit nomen. Sunt qui dicant aliam fuisse Lesbiam poëtriam quoque, quæ adolescentem Phaonem adamauerit, & è Leucade in aquas se dimiserit, vtcunque fuerit, vnam tantum commendant Latini poetæ.

Statius *lib. 5. Syl.*

Stesichorusque ferox, saltusque ingressa viriles
Non formidata temeraria Leucade Sappho.

Sidonius.

Aut quod composuit puella Lesbi.

Paptista Pius.

Mascula quæque suos cantat moritura calores,
Leucadij Sappho crimen, honorque freti.

Philippus Bergomensis vero, *lib. 4. sui supplementi Chronic.* dicit, quod Sappho Eresia, diuini ingenij poetrix, anno mundi 4576. claruit, & plectrum prima inuenit: hæc viro ditissimo nupsit, ex quo Didam filium suscepit, habuitque discipulas Anagoram, Milesiam, Congillam, Colophoniam, Euthemiam, & Salaminam: quas etiam Lyricos quosdam versus docuit: scripsit autem hæc modulos Lyricos, Epigrammata, Elegiam, Iambos, & Monodas. Fuit quoque vates nobilissima. Et ex his dictis, à Philippo Bergomensi sunt annumerandæ hic sex mulieres doctæ, de quibus non meminit Textor: videlicet prædictæ Anagora, Milesia, Congilla, Colophonia, Euthemia & Salamyna: ex quo ex supradictis iam connumerabis 12. mulieres doctas & scientiam habentes.

Pro 13. ergo annumerabis Pollam argentariam, quæ Lucani fuit vxor, vt testatur Martialis.

Hæc est illa dies, quæ magni conscia partus,
Lucanum populis, & tibi Polla dedit.

Tanta fuisse dicitur doctrinâ, vt maritum iuuerit in emendandis tribus primis libris Pharsaliæ.

Statius *lib. 11.*

Hunc casta titulum decusque Polla,
Iucunda dabit alloquutione.

Sidonius.

Quid, quod duplicibus iugata rhedis Argentaria Polla dat poetas. Eadem, inceptos a marito pertulit versus perficiebat patrgrauitate & elegantia.

Pro 14. annumerabis Aspasiam mulierem Milesiã, quæ doctrinæ fama claruit Periclis magistra, & tandem vxor fuit: in studiis philosophicis abunde promouit, rhetoricam exercuit, & tempore Socratis doctissima, à qua Socratem philosophum sanctum se didicisse quæ iam non pudeat confiteri, vt habetur *in Margarita poetica 2. parte, tract. 2 orat. 17.*

Cleobulina Cleoboli Lidij (qui fuit vnus ex septem Sapientibus Græciæ) filia, scripsit ænigmata quædam hexametris versibus, quorum vnus adhuc extare fertur:

Est vnus genitor, nati bona pignora bis sex,
Triginta, cuius nata. sed dispare forma.
Hæ niueæ aspectu, nigræque coloribus illæ,
Atque immortales omnes, moriuntur ad vnum.

Et de ea etiam facit mentionem Bergomen. *lib.* 4. cum loquitur de Cleobolo eius patre.

Pro 16. inuenies Cornificiam, sororem Cornificij poëtæ: quæ & ipsa fuit poëtrix memoratu dignissima, & ipsa tempore suo, quod fuit anno 33. ante Christi aduentum, tanto poëtico effulsit dogmate, vt nõ Italico lacte nutrita, sed Castalio videretur latice. Cornificio prædicto germano fratri, æque esset gloria illustris: hæc quippe non contenta pulcherrimis valuisse verbis, nisi vt Helicon carmen describeret, atque plurima & insignia descripsit epigrammata, quæ tempore diui Hieronymi, vt ipse testatur extabant: quibus virtutibus perpetuum sibi acquisiuit nomen. hæc Philippus Bergomensis *lib.* 7.

Lilia, Lilij filia reddidisse dicitur in loquendo paternam eloquentiam elegantiorem.

Hortensia, Hortensij Romani oratoris filia post patrem non solum patris facundiam, & doctrinam amplexa fuit, sed etiam ipsius pronuntiandi splendorem seruauit, quem scilicet opportunitas exquisiuit, & qui sæpissime in viris doctissimis deficere consueuit. hæc & alia dicit Philippus Bergomensis, *lib.* 7. Eiusdem ratio apud Triumuiros habita legitur, non tantum in sexus honorem, vt per Valerium, *lib. 8. tit. de mulieribus causidicis, in fine.* Liciniæ quoque Lucij Crassi filiæ, quarum in dicendo lepos ab eorum patre emanauit,

Muriæ duæ filiæ ab vtroque parente eloquentiam didicere.

Pro 20. annumerabis Corneliam, vxorem Africani & matrem Gracchorum, quæ epistolas reliquit ornatissime scriptas: vnde & filiorum fluxit eloquentia, vnde Quintilianus: *Nam Gracchorum eloquentia (inquit) multum contulisse accepimus Corneliam matrem, cuius doctissimus sermo, in posteros quoque est epistolis traditus.*

Anastasia, illustrissima Romana mulier Publij Romani potentissimi vxor, discipula Grisogoni martyris fuit, eius mariti simulato morbo thorum euitauit: scripsit epistolas ad Grisogonum. Hæc enim bonarum literarum eruditissima fuit, vt refert Berg. *lib.* 8.

Damophila Græca, quam hic ponam pro 22. vxor Pamphili, socia Sapphus poetriæ, poemata scripsit amatoria, & laudes Dianæ.

Hypathia, mulier Alexandrina Theonis geometræ filia, & vxor Isiodori philosophi, vixit imperante Archadio, scripsit in Astronomiam, professa est Alexandriæ varia disciplinarum genera, magno & frequenti auditorio, conuolantibusque turmatim & vndique discipulis.

Leontium, Græca adolescentula, inter prædictas mulieres doctas erat, cum philosophicas disciplinas adeo sectata fuerit, vt etiam non dubitauerit, cum magna sui nominis laude, in Theophrastum philosophum alioqui laudatissimum, scribere. Pamphila scripsit commentarios in Grammatic. citatur à Gellio.

Praxilla Sicyonia, fuit poëtria, quæ in suis carminibus, Adonidem induxit ab inferis interrogatum, quid apud superos pulcherrimum reliquerit: respondere, solem, cucumeres, mala: quod cum vehementer insulsum videretur cucumeres & mala cum sole componere, fluxit inde prouerbium, *Stultior Praxilla Adonide*, in homines nullius iudicij.

Phemone, prima Apollinis Delphici vates fuisse, carmenque Heroicum inuenisse dicitur, autor Textor, vbi supra.

Sosipatra, vates fuit Lyda multis disciplinis cumulatissima, quam propterea creditum est à numinibus quibusdam fuisse educatam.

Theano, mulier fuit apud Locros in Lyricis præcellens, alia fuit Meta pontina seu Cressa genere, mulier Pythagoræa, vxor Brotini Crotoniatæ, quæ subscripsit commentarios in philosophia, poemata quoque & apophthegmata Pythagorica.

Pro 30. ponemus Zenobiam, de qua iam supra dictum est, Quæ licet bellatrix fuerit, vt dictum est; tamen Græci, Ægyptijque sermonis eruditissima fuit, & Latini nõ ignara. Scripsit epitomen in Orientalem, Alexandrinamque histor. Herennianum, & Timolaum filios, literis erudiuit, elegantissimas orationes ad milites suos plerunque habuit, quas galeata recitabat. Et, vt ait Bergomens. *lib.* 8. fuit Ægyptiarum ac Græcarum literarum, non mediocriter erudita, quarum suffragio, omnes histor. tam Latinas, quam Græcas, & Barbaras, summo studio vidit, & memoriæ commendauit.

Alpaides virgo, cum religionem in magno cultu amplecteretur, cœlitus meruit, scripturæ sacræ, bibliorumque sensum percipere.

Quid de Catharina Senensi dicemus? Nam adeo in sacris literis profecit, vt libros scripserit cum Theologorum doctrina conferendos, & maximæ sanctitatis fuit, vt refert Bergom. *lib.* 14.

De Delbora, quam num. 32. annumerabimus, dicemus cum Bergomensi *lib.* 4. quod propheta fuit Hebræorum de tribu Effraim progenita, vaticinio claruit.

Hildegardis, virgo Germana, quæ fuit abbatissa, vt refert Bergom. *li.* 2. patria Maguntina, spiritu quodam imbuta prophetico, multa prædixit de futuris, scripsitque aliquot catholicæ doctrinæ libros: hanc epistolis dignatus est beatus Bernardus. Scripsit super Benedicti disciplina, triginta theologicas quæstiones eruditissime absoluit. Excellentium virtute virorũ vitas scripsit, de altaris sacramento, Homilias in Euangeliis, præterea in medicina, quæ simplicia, & quæ cõposita, tollendis ægritudinibus prosint. Item carmina & epistolas, testimonio apostolicæ autoritatis comprobatas. quo factum est, vt Eugenius tertius, Anastasius quartus, Adrianus quartus pontifices: Conradus tertius, & Federicus primus Cæsares, ad eam plerunque scripserint. Plures alios libros scripsit, quos enumerat Bergomensis *in loco supra allegato.*

Ioanna Angelica, ab Ephebis virum mentita. Athenas se contulit, vbi studiose litteris adeo operam impartiuit, vt Romam rediens, paucos haberet doctrina pares, & sacris literis: vnde tãtũ apud omnes beneuolentiæ, & autoritatis, sibi demeruit, vt artibus illis põtificatum sit adepta post Leonem quartũ, cum vir esse crederetur, de ea etiam meminit Bergom. *lib.* 11.

Luceia

Luceia mima, authore Plinio, centum annis in scena pronunciauit.

Lasteniam Mantineam,& Axiotheam,Phliasiam, Platone vsas præceptore,scribit Plutarch.ornatuque interim vi tili, auditorium ingressas, hæc Textor vbi supra. Ex quibus iam connumeratæ sunt 37.mulieres doctæ & prudentes.

Pro 38.annumerabitur Michaele Centaura, quæ docuit Thessalas remedium amoris.

Dyotima,& Aspasia, mulieres in philosophicis promeruerunt disciplinis,vt alteram Dyotimam appellare magistram, alterius lectionibus interesse non erubuerit Socrates, philosophorum omnium optimus.

Lactantius ait, philosophus, nullas vnquam mulieres philosophari docuisse, præter vnam ex omni memoria,Themistem. Sed quænam hæc, & cuius fuerit,non docet.

Arete mulier, eo doctrinæ conscendit, vt filium etiam institueret, qui appellatus est Aristippus, fuit Cyrenaica,& Aristippi patris Socratici dogma secuta est. Mortuo patre, scholam texit in philosophia magno & frequenti auditorio.

Pro 42. hic annectimus Nicostratam vaticinatricem clarissimam mulierem,quæ Arcadia de carminibus Carmentis cognominata est. Ostia Tyberis intrans in Palatino monte, vbi nunc Roma habetur, conscendit,in quo Euandro eius filio rege constituto,cum ipsa Graiarum literarum doctissima esset,atque versatilis ingenij, incolasque syluestres compescuisset, nouos literarum characteres inuenit, eosque canere coniunctionem, atque sonos edocuit: cuius admirari rudes posteri, eam non mulierem humanam,sed Deam arbitrati sunt. Vnde Virg.vii.*Æneid.*

Tum rex(inquit)*Euandrus Romanæ conditor arcu,*
Fortuna omnipotens & ineluctabile fatum
Me patria pulsum pelagique extrema sequentem
His posuere locis,matrisque egere tremenda
Carmentis Nymphæ monitu & Deus autor Apollo.

Et hoc idem, Ouidius *lib. Fastorum* affirmat. vide etiam *margaritam poeticam oratione qua supra.* Et ibi etiam fit mentio de Iside filia Inachij, quæ non solum terræ cultum, & lini vsum, sed & quod præstantius, apud Ægyptios literas inuenit, ex quo diuinos honores assecuta est, teste Philippo Bergomensi, *lib.3.* vbi ample de ea.

Ceres etiã fuit diuinis honoribus exaltata, ex quo prima agrorum cultũ excogitauit,vt refert idem Bergom. *in loco ante alleg. & in margarita poetica, in oratione hic ante dicta.* &. vt dicit sophologium sapientiæ,*lib.1. c.3.* Fœminæ omnes artes inuenerunt, & etiam habetur *in margarita poetica,in loco hic ante alleg.*

Quid de Amasia, quam eo, quod sub fœminea forma virilem animum gereret, Androgynem vocauere? Ea apud prætores maximo populi concursu causam egit,& prima actione à cunctis pene iudiciis liberata est,vt habetur *in oratione supra dicta.*

Et pro 45. addemus Gaiam Afraniam, Lucij senatoris vxorem,quæ ita litibus & causis apta fuit,vt apud plures magistratus sæpissime orasse dicatur.

Dama, Pythagoræ filia, & ipsa philosophiæ sectatrix,ingenium & doctrinam in exponendis parentis sententiarum inuolucris exercuit.

Thargeliam quoque fœminam sola illustrauit philosophia.

Ferunt & Muscam,poetriam fuisse Lyricam, quæ & epigrammata scripserit,& Lyricos nomos.

Semyamira,Heliogabali Imperatoris mater,sapiẽs fuit,& multa inaudita fecit,vt dicam infra.

Sempronia literis Græcis & Latinis docta fuit, vt dicit Sallustius *in Catilina* G.Benedicti *in sua repet.cap. Rayn in verb.suidam Petra tradiderunt. nu.64. de testa.* Sed, quoniam hæ duæ mulieres inhonestæ fuerunt, & luxuriose vixerunt, non ponam eas in numero illustrium & probarum mulierum.

Refert Text. supra *in sua officina*, quod multorum carminum autrix fuit Charixena, cuius meminit Aristophanes Cynicus.

Celebratur item Mero condito in Neptunum hymno.

Fuit Agallis Corcyrea illustris, in arte grammatica,cui inuentum pilæ nonnulli ascribunt.

Telesinam, in poetica illustrem, celebrat Pausanias.cui etiam apud Argos, ante Veneris templum status sit erecta hanc Fulgosus Theselidem vocat.

Pro 55. ponemus Oldam, prophetissam Sellum summi sacerdotis Hebræorum vxorem, & Helchiæ maximi Hebræorum pontificis matrem, quæ anno mundi 4576. fuit, & Iosiæ regi vaticinando multa prædixit, & præsertim Ierosolymorum euersionem, populi ipsius captiuitatem,vt patet 4.*Reg c.22.*

Heryna poetrix,anno mundi 4364.claruit,& multa laude digna conscripsit, quæ Nactanabo regi Ægypti, vsque in Æthiopiam expulso, reditum suum prædixit. de his duabus Philippus Bergomensis, *in lib.4. & 5.* meminit: & Benedicti *in loco supra allegato* tacendo auhtorem.

His adiiciemus Didonem Phœnicam, Lilij Phœnicum regis filiam, quæ populo legem & normam viuendi dedit. De cuius laude, honore & virtute Virg.1.*Æn.*cum dicit:

Iura dabat legesque viris.

Et de ea Philippus Bergomensis *lib.4.*

Hiparchia mulier Græca,philosophicis disciplinis valde excelluit.

Cassandra, Priami filia vaticinio, & doctrina illustris habita est.

Aliam Cassandram,Venetam puellam,Politianus magnis laudibus commendat, quam ait pro lana librum, pro fuso calamum, stylum pro acu tractasse, latinasque epistolas scripsisse. Sic enim de ea principio cuiusdam epistolæ meminit: *O decus Italiæ virgo, quas ducere grates, quas vt referre parem, quod etiam honore me tuarum literarum non dedignaru?* & vltra alia dicit Textor ibi.

Statius Papinius vxorem habuit nomine Cladiam,magno ingenio doctrinaque non vulgari præditam.

Euxodia,Theodori iunioris vxor,præter egregiam formam,singularemque pudicitiam,etiam literis excelluit,adeo,vt librum quendam emiserit.

De Abigail habetur 1.*Reg.25.c.* quod mulier prudentissima fuit, & ob eius prudentiam, maritum suum Nabel à morte eripuit.

Ytrina,Scytharum regina, Arigythis vxor, Sylem filium Græcam linguam literasque edocuit, autor Herodotus.

Themistoclea, soror fuit Pythagoræ, cuius placitis & opinionibus plerisque in locis, vsus est Pythagoras.

Proba Valeria, quam *Centonam* vocat *Margarita poetica,in oratione, qua supra num.69.* fuit Græcis Latinisque literis eruditissima,trũcatos Virgilij versus ad fidem & mysteria catholicæ religionis conuertit. Fecitque de Christi gestis, & de eius morte,opus nobilissimũ,quod Cẽtones appellauit.hinc *Centona* dicta

est. Et de ea Bergomensis *lib.9.*

Pro 65. ponemus Elizabetham, abbatissam Germanicam, quæ multas orationes ad sui conuentus sorores conscripsit, opusque de viis, quibus ad Deum itur.

Baptista prima, Geleatij Malatestæ, Pisauriensis principis, filia, Guidoni Montefeltrensi Vrbinatium Comiti matrimonio copulata cum doctissimis viris plerunque magna sui laude disputauit. Libros quoque de humana fragilitate, & de vera religione, conscripsit.

Isota Nouarolla, Veronen. philosophiam verbo & opere professa est, scripsit quandoque ad Nicolaum quintum, & Pium secundum Pontifices. Scripsit quoque dialogum, quo disputatur, *vter grauius peccauerit, Adamne, an Eua:* quibus laudibus literarum adiecit perpetuum virginitatis votum.

Damisella Triuulcia, Mediolanensis virguncula, annos amplius 14. nata, iam cœpit eloquentiæ insuescere, bonasque imbibere disciplinas, adeo vt nouum in terris prodigium videretur, in literis imbuta ita profecit, vt cum Latine vel scriberet, vel loqueretur, omnes trahebat ad admirationem: fuit etiam tenaci memoria, vt vel Mithridati par haberetur. Nam, si quem vel publice concionantem aut declamantem audisset, reuersa à consessu, omnia ad vnguem verbatim, syllabatimque repetebat. Latinis insuper non contenta literis, Græcarum studio deflagrauit, quas vsque ad promptum & peculiarem didicit sermonem. Et de hac multa dicit Textor *in loco supra allegato.* vbi ponit versus sequentes de ea:

Quid facit in terris Damisella Triuulcia? cœlum
Ingeniis debet talibus esse domus.
At scio quid facias flores cum coniuge Ditis.
Non legis, ad Stygios vt rapiare lacus.
Cura tua est virtus, & iter meditaris ad astra,
Nam virtus comites tollit ad astra suos.

Minerua, Iouis primi filia, non aliam ob causam in numerum deorum relata, quam propter bonarũ artium (quarum fuit inuentrix) peritiam: vnde & veteres illæ Athenæ sui nominis immortalitatẽ mutuatæ sunt, &, vt habetur in *margarita poetica. par. 2. tract. 2. oratione* 17. fuerunt plures Mineruæ Aduertendum est etiam, quoniam, vt habetur *in sophologio sapientiæ, lib.1.* Omnes fere artes fuerunt inuentæ à mulieribus. Et ibi ponit aliquas ex his liberasse patriam, & fecisse ea, quæ viri fecisse nequiuissent, vt dicit Io. Neuizan. *in sua syluanuptiali* & dicit gl. *in ver. instrueretur. in l qui filium ff. vbi pupill. educ. deb.* Quia antiquitus mos erat mulieres legere grammaticam.

Manto, Tyresiæ vatis filia (quæ Mantuæ nomen indidit) doctrina quoque & vaticiniis claruit: adeo, vt ex pecudum libris, extorumque intuitu futura præsentisceret, ac præsagiret.

Catharina virgo, Costi Alexãdriæ regis filia, sacris literis partim studio, partim diuini spiritus afflatu, adeo fuit imbuta, vt accersitos à patre vndique doctissimos viros & philosophos, ad suadendam idololatriam, refellendamque vnius Dei religionem, viuacissimis terruerit argumentis, suæque opinioni attraxerit, nedum non succubuerit eorum rationibus. Et, vt dicit Bergomens. *lib.8.* Et si illius præceptorem ignoremus, tanta earum rerum scientia præditam legimus, vt mirabile visum sit, quod in tam tenera ætate cum omnibus certamen disputationis susceperit.

Fuit & alia Catharina. ducissa Mediolani, quam Philippus Bergomensis, *lib. suo* 14. dicit fuisse memoratu dignissimam & prudentissimam.

Fabiola, Romana mulier, quum magno studio sacras literas amplecteretur, prophetias, euangelia, & psalmos frequentissime reuoluebat, vt iterata plerunque lectio, amorem diuinæ religionis (qua deflagrabat) augeret vehementius: vnde & beatus Hieronymus librum, *de veste sacerdotali*, etiam nuncupauit.

Marcella Romana, propter sacras literas (quas egregie callebat) frequentibus epistolis, à beato Hieronymo salutata est Ad eam enim scripsit de contemptu mundi. De decem nominibus, quibus apud Hebræos dicitur Deus, de fide nostra, & hæreticorum doctrina, de blasphemia in Spiritum sanctum, de studio Theophili episcopi Alexandrini, & alia id genus permulta.

Eustochia, Paulæ mulieris Romanæ filia, Latinarum, Hebraicarum, & Græcarum literarum studiis plurimum excelluit; vnde & suo tempore, nouum orbis prodigium vocata est, ingenium sacris literis deuouit, maxime atque adeo, vt Psalmos Hebraice legeret cursim, & mira celeritate, qua in re, amorem beati Hieronymi multum sibi demeruit.

Genebria, mulier natione Veronen. tempore Pij secundi Pontificis Romani, sua egregia eruditione meruit nomen immortale. Epistolas scripsit luculentas, & maxima refertas doctrina recitabat decoro gestu, voce virili permixta suauitate.

Constantia, Alexandri Sfortiæ vxor, numeratur inter claras mulieres & excellentes doctrina: & erit hæc pro 77. ab infantia bonis disciplinis operam dedit, adeo, vt imperata quoque disertissime loqueretur, habebat assiduè præ manibus opera Hieronymi, Ambrosij, Gregorij, Ciceronis, & Lactantij: valebat etiam scribendis & tempora carminibus non sine magna multorum admiratione, quod sine præceptore ferebatur didicisse.

Nec defuit tam illustri fœminæ germen simile. Habuit enim filiam Baptistam nomine, tanta doctrina, vt doctissimos quosque sua terreret eloquentia.

De quibusdam mulieribus supradictis facit mentionem Politianus *in Nutritia.*

Non illi Praxilla suos prædoctaque Nossis
Contulerint, myrthisque modos non dulcius Agaclos,
Non Anyte, non qua versus Erinna trecentos
Castalio seu melle rigat, non candida Myto,
Non Telesilla ferox, non quæ cani Egida seite,
Pallados effusum crimen vitata Corinna.

Pro 79. his adiungimus Mariam, Aaron & Moysi germanam, quæ prophetissa fuit, vt dicit Bergom. *lib.3.*

Consilio & sapientia Clotildis, (quæ filia regis Burgund. erat) Clodoueus rex Franciæ eius maritus, protochristianus baptismi lauacrum promeruit, vt refert Gaguinus *lib.1.c.8.* & Benedicti ample *in sua repetit in verb duas habens filias nu.80. & 81.* quem non repeto. Refert etiam idem Benedicti, vbi supra, *num.15.* quod Boetius habuit vxorem prudentissimam, nomine Elphe, quæ hymnum fecit Oliuæ binæ: de Petro & Paulo Apostolis.

Refert etiam Ioannes Andreæ, literatissimam habuisse vxorem, quæ sibi & Cyno legum doctori compatri multoties de difficilibus iuris respondebat.

Sic & Ioannis Calderini vxor secundum Panormitanum, *c cum inter vniuersæ. in fin de elect.*

Item & Philippus Apostolus quatuor habebat filias virgines prophetantes, vt habetur *Actuũ* 21. Et de alijs

aliis quibusdam per Benedicti *in lib. hic ante allegato*.

His adiungendæ erunt nouem Musæ, videlicet Calliope, Clio, Thalia, Euterpe, Melpomene, Polymnia, Erato, Terpsichore, & Vrania: quas poëtæ fingunt esse Iouis, & Memoriæ filias, quod doctum oporteat esse fœcunda memoria. & Carminum inuentrices fuerunt, de quibus Textor *in loco supra allegato*.

Non relinquendæ sunt decem Sibyllæ, videlicet Persica, Cumea, Cumana, Tiburtina, Libyca, Erythrea, Hellespontia, Delphica, Samia, Phrygia. Hæ fuerunt primis seculis puellæ vaticinio spiritu afflatæ, & futura præsagientes, quas Sibyllas dixerunt: decem autem scribit fuisse Varro. Cumana proprio nomine vocatur Amalthea: à Virgilio Deiphobe: libris huius, non secus ac diuinis oraculis, in imperii administratione populus Romanus semper vsus est. Tiburtinam veteres Albuneam appellarunt. Politianus *in Nutritia* quasdam enumerat his verbis:

quin & veteres promp sere Sibyllæ
Carmen. Amalthea & fati Marpesia diues,
Herophileque Idea genus pradoctaque Sabbe,
Demoque Phigoque & vatignara Phaennis,
Et Carmenta parens, & Manto, & Pitia longos
Themonoe commenta pedes, & filia Glauci.

Hæc Textor, vbi supra ponens nomina plurium fœminarum illustr. nos remittens de reliquis ad Plutarch. & ad Strozam, qui his versibus quasdam enumerat.

Magnanimam Tomyrim, fortem propone Camillam,
Et subeat menti Penthesilea tua.
Adde & Amazonias reliqua de stirpe sorores,
Respice Carmentam respice Penelopem.
Vltra nephas animo, propriaque Lucretia dextra
Inuicto occurret clara pudore tibi.
Ad rapidum nando transmittere Clœlia Tybrim
Ausa, suis animis præmia digna tulit.
Quid te commemorem vestalis Claudia virgo,
Qua stetit attoniti vindice fratris honos?
Quisve tuum dignis nomen Cornelia tollat
Laudibus aut animum Portia casta tuum?
Quis te prætereat generosi Pectoris Esther,
Non bene damnatos protinus vltra Syros?
Quisue Palæstina genitam de stirpe virago
Spem taceat, patriæ subsidiumque tuæ?
Si fortasse petes exempla recentia, nonne
Cognita perpetua laude Mathildis erit?
Sponte opibus spretis regnum Violanta reliquit,
Seque sacri sociam maluit esse chori.

Et Benedicti *in iam dicta sua repet. in loco supra alleg.* dicit, quod plures aliæ fœminæ Romanæ, in quibus literaria dignitas seruata est, vsque ad Hier. tempora, quibus omnia ferme scripta & editiones dicauit suas, vt visus sit Paulam, Blessellam, Aletam, Assellã, Cellantiam, multasque alias, non minus quam illius temporis viros, dignas, meritasque duxisse, quibus suos dedicare libros suumque desudaret ingenium. Plures ex his etiam enumerat Iacobus Magnus *suo Sophologio Sapientia lib.1 cap. 3.* vbi ponit fœminas, quæ inuenerunt quasdam artes, vt ibi per eum. Et Cælius *lib 8. antiq. lectionum c.1.* Vnde multum inuehit Franciscus Patricius, *lib. 4. tit. 6. de institutione reipubl.* quod nunc tanta desidia torpeant mulieres nostræ, vt pro miraculo quodammodo videretur, si quas primoribus labris literas attigerint, licet tanta copia doctissimarum fœminarum apud antiquos fuerit: vt etiam inuehit Benedicti *in loco supra allegato*: volentes inferre dolendum, quod hodie fœminæ non vacant literis: quod tamen nõ videretur mihi esse vtile, & ipsis, & maritis, & reipublicæ, propter multas rationes, quas dicere possem. Sed inde tacebo, cum tantum intentionis meæ sit tangere in omnibus ea solum, quæ tangunt laudem, honorẽ, & gloriam, non quæ faciãt ad dedecus, vituperiũ, aut opprobrium alicuius, sed alio forte loco de his dicemus. Et potest videri per Ioannem Neuizan *in sua sylua nuptiali, in 8. ampliatione sua quæstionis.* vbi ponit: *an sit licitum ducere vxorem doctam* Nescio si his debeam adiungere Semyramitam, matrem Heliogabali, quæ semper in senatu interfuit cum aliis senatoribus, & fuit in senatu prælata, ita quod nihil fere, nisi ea disponente, senatus peragere poterat, sententiamque suam, more cæterorum, de agendis dicebat, quod mulieri nũquam contigisse legitur. Conuẽtum mulierum ordinauit, quibus potestatẽ præbuit, & præstitit, vt senatorio more, de moribus circa statũ tractaret. Et huic senatui principissa fuit, vt Philippus Bergomensis *in suis supplementis lib.8* quæ anno Christi 224. regnabat. Refert etiam, Textor *in suis Epithetis, in verbo, Galli* Quia apud Gallias fuerunt sapientissimæ mulieres Gallicanæ, quæ secundum morem antiquum, quum de pace, bellóne consultaretur, adhibebantur. Si qua tunc inter socios incidisset controuersia, mulieres sedebant arbitræ. Propterea in fœdere (quod sanxerunt cum Hannibale) voluerunt, vt si quis Gallorum ab aliquo Carthaginensium iniuria affectus, quereretur, eius rei iudex esset Carthaginensium magistratus. Sin Carthaginensium quisquam ab vllo Gallorum iniqui quippiam passus esset, Gallicas mulieres de ea re iudicium facere, & alibi de his dictum est.

Decima consideratio. Non solum mulieres laudãtur ex sapientia, verum etiã ex consilio: quoniam etiam in his, quæ ad curam virorum spectant, sumendum est, & ab vxoribus consilium, vt ex exemplis & doctrinis Augusti & Iustiniani Imperatorum probatur. Nam Augustus, vt ait Seneca, *lib de clementia*, Liuiæ vxoris consilio vsus est, etiam in magnis rebus atque eius opera, innatam quandam seueritatẽ exutus, clemẽtiam induit, Iustinianus vero in arduis etiam negotiis, ad summam rerum pertinentibus, vxorem consilij participem fecit: vt ipse fatetur *in Authen. vt indices sine quoquo suffrag. §. hac autem omnia colu. 2.* & ibi Accursius annotat in verbo, *reuerendissimam.* sumendum esse ab vxore consilium. & illum text. etiam ad hoc ponderat Ioan. And. *in c. qui prior. de reg. iur. lib. 6. in c mercurialibus.* Dom. meus Ias. *in l. 1. col 2 ad fin ff. de legib.* Albericus *in l. aduersus. C de crimine expilat. har.* & Host. *in Summa, tit. de matrimonio. §. 1. col. 2. ver. sed & in cohabent.* facit etiam text. *in l. bene à Zenone. §. pen. in fin Cod. de quadrin præscript.* vbi Iustinianus dicit, *qui enim suis consiliis suisque laboribus pro toto orbe terrarum, die, noctèque laborant, quare non habeant dignam sua prærogatiua fortunam?* quem tex. ad hoc allegat Barbatia *in cl. 1. in 6. charta, in paruis de elect.*

Exemplo nobis est ille bonus pater multarum gẽtium Abraham, cum dure accepisset consilium Saræ vxoris monentis, vt Agar ancillam, & filium eius eiiceret, statim audiuit à Domino: *Omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem eius* Genes. 21 c.

Sesostrates, Ægyptiorum rex, qui cæteros omnes gloria, & rerum magnitudine excessit, vxoris cõsilio vsus, se vxoremque suam & liberos, partim graui, inopinatoque periculo liberauit. Nam cum illũ frater, à quo nihil tale reformidabat, inuitatũ excepisset, domumque siccæ alicuius materiæ circundasset, pal-

set, re intellecta, extemplo cum vxore deliberauit. Nam & vxorem secum duxerat, eaque suadente, vt duos ex sex liberis, super ardentem pyram extendens pontem faceret, super quos ipsi transeuntes, euaderent, ita fecit: & duobus tantum filiis ita incensis, cæteri, cum patre, matreque fuere seruati. Testis Herodotus *in Euterpe*.

Plutarchus, *in libro de virtutibus mulierum*, narrat historiam de Pythei vxore, quæ Xerxis temporibus clari:de quo etiam meminit Plinius, *lib. 33. c. 10.* quæ viro omnium per id tempus ditissimo, auro semper inhianti, & aurifodinas iugiter exercenti, cum ex peregrinatione domum esset reuersus, & cœnam parari postulasset, auream mensam apponi iussit, in qua omnia erant ex auro fabrefacta obsonia, ac primo quidem aspectu, gauisus est Pytheus, miro artificio singula elaborata conspiciens. Inde aspectu iam abunde satiatus, præcepit cibum auferri. Verum mulier, cuncta, quæ postulasset, ex auro concinnata afferri iussit. Cumque ille iracundia percitus, fames namque & bilis nasum concitant, esurire se vociferatur, neque se aurum id temporis exposcere. Sapienter inquit vxor, *Tu nullius rei, præter hanc vnam habendæ facultatem præbes: Omnis enim virorum cura, omnisque ars, tuo iussu, in auro fodiendo occupata est, vt nemo iam agros colat, nemo fruges serat, nemo arbores plantet.* Qua vxoria castigatione permotus Pytheus, negotium haud quaquam penitus omittens; quoniam duntaxat ciuium partem in opere continuit, reliquos, tum agriculturæ, tum cæteris artibus, operam dare præcepit.

Aurelius Victor, quo loco Constantij Imperatoris vitam describit, fœminarum (inquit) præcepta sæpe, maritos iuuare. Namque (vt de cæteris taceam) Pompeij Plotina (incredibile dictu) quantum auxerit gloriam Trajani, cuius procuratores, cùm prouincias calumniis agitarent: adeo, vt vnus ex his diceretur locupletissimum quemque ita conuenire. Quare habes tertius? pone quod habes. Illa maritum castigauit, atque increpans, quod laudis suæ esset incuriosus, talem reddidit, vt postea exactiones improbas detestans, fiscum lienem vocaret, quod eo crescente, artus reliqui tabescunt.

Ataulphis, Gothorum Rex, in animo habuit, Romam à se receptam, funditus euertere, diuersoque vrbem loco statuere, Gothiamque pro Roma nominare, à Cæsarum Augustorumque memoria, prorsus abolita, Athaulphi appellationem in posteros transmittere. Verum Placidæ coniugis, seu Placidiæ Honorij sororis suasu, adeo est mutatus, vt breui, non hostis, sed amicus, non vrbis euersor, sed instaurator sit vocatus. de quo meminerunt Paulus Orosius *c. 123.* & Paulus Diaconus *de gestis Roma. lib. 13.*

Dominica, vxor Valentis Imperatoris Gothos ad euertendum Constantinopolim irruentes, pacauit.

Pompeia Plautina, Iulianum Imp. maritum suum auertit ab extorquenda à populo pecunia, & colligendo fisco. testis est Sex. Aurelius. & sic reperiuntur fœminæ, quæ maximi quandoque boni authores extiterunt.

Etiam narrat Seneca *lib. 1. de Clementia. cap. 5.* quod, quum quidam Rex non posset potentia quendam suum destruere inimicum, Reginam consuluit coniugem suam: quæ tale regi dedit consilium, *Fac domine, quod medici facere solent: quia vbi vsitata remedia minime prosunt, tentant contraria: si seueritate nihil profecisti, nunc tenta, quomodo cedat tibi clementia: ignosce illis.* Quod ille gauisus, annuit, factoque adimpleuit, & contulit ei consulatum: ex quo habuit eum amicissimum fidelissimumque hæredem. de quo infra dicitur.

Refert etiam Cassiodorus, post Theodoricum, *in tripartita historia, lib. 9. c. 31.* ad Theodosij Imperatoris sanctitatem, multum contulisse vxorem, quæ virum sæpius diuinarum legum admonebat, eique frequenter dicebat: *Oportet te semper marite cogitare, quid dudum fuisti, quid modo sis: Hæc si semper cogitaueris, ingratus benefactori non eris, sed imperium, quod suscepisti, legaliter gubernabis, & harum rerum placabis authorem.*

Saxo Grammaticus *in historia Danica, lib. 9.* tradit, Regnerum, Danorum Regem sexagesimumsecundum, Vnthferici filij mortem adeo moleste tulisse, vt obstinato ad moriendum luctu, corpus lectulo per summam animi ægritudinem affixerit. Quem vxor, virilem supergressa fiduciam, imbecillitatis increpitum, virili adhortatione firmauit, reuocatumque à mœrore, animum arma impensius tractare, perdocuit: affirmans, fortissimum patrem, cruentos filij cineres iustius armis, quam lacrymis expiaturum. Ad cuius monitum, Regnerus, discusso mœstitiæ habitu, depositisque doloris insignibus iacentem reuocauit audaciam, breuique hostem, qui filium interemerat, comprehendit, *adeo* (inquit Saxo) *interdum ab inualidis fortia roborantur ingenia.*

Profuit & consilium Clotildis filiæ Regis Burgundiæ cuius consilio Clodouæus, Rex Franciæ, eius maritus, Christianus effectus fuit: vt refert Gaguinus *lib. 1. c. 8. de gestis Francorũ.* & post eum G. Benedicti ample *in sua rep. c. Rayn. in verb. duas habens filias. nu. 81.* & dixi in præcedenti consideratione, vbi etiam de vxoribus Io. Andre. & Calder.

Ingudis, soror Childeberti, Hermogillum, Lemigildi Gothorum regis filium, & maritum suum, ad Christianam conuertit pietatem.

Profuit & consilium Theodelindæ, Longobardorum Reginæ viris suis, cum sua ipsius opera, & pia suasione, Eutharim, priorem maritum, multo mitiorem fecisse scribitur, ad veram pietatem amplexandã longe proniorem, sed & Agylalphum maritum posteriorem, præferocem virum, dextre monendo, veritatisque lucem oculis admouendo, eo traxit, vt omnibus suæ gentis author fuerit à malorum dæmonum cultu, detestandaque hæresi, sese vindicandi.

Quo etiam tempore Brunechildis, pari studio Childebertum Francorum Regem ipsius virum, eo quoque impulit, vt Thassilonem Bauariæ Regem, ea lege constitueret, vt à Sclauorum gente bello insectanda, non prius desisteret, quàm ad Christi fidem amplectendam subegisset.

Lacedæmonij etiam, non minus publica, quam priuata consilia, cum mulieribus communicabant, vt scribit Plutarchus tum in comparatione Numæ, ac Lycurgi: tum in vita Agidis, & Arist. *polit. 2. c. 7.* multa in Lacedæmoniorum principatu à mulieribus administrabantur.

Apud priscos quoque Athenienses, non minus famigerabilem Græcorum gentem mulieres publicis consultationibus interesse, suffragiaque ferre solitas, testis est Varro.

Germani item, inesse sanctum aliquid & prouidum fœminis putant, nec aut consilia earum aspernantur, aut responsa negligunt, vt Cor. Tacitus scribit *in lib. de morib. German.*

Apud Gallos, gentem nostram, olim consuetudo fuit, vt, quoties de bello eis esset, aut pace, consultandum, mulieres quoque eiusmodi consultationibus admitte-

mitterentur. Præterea, si qua aduersus socios incideret controuersia, eam ex mulierum sententia componere consueuerant, vt refert Plutarchus *lib. de virtutib. mulierum* dixi ante in præced. consider. vbi de sapientia & prudentia mulierum. Et de conditionibus pactis inter Hannibalem & Gallos, quod mulieres iudicabant de cõmissis per Gallos, dixi in finali parte, in decimaseptima consideratione, *in cap. aliam orbis diuisionem, versic. vnde & apud, & c. cum versic. sequen.*

Socrates *in lib. de republica* 5. dicit, non omnino esse arcendum mulierum genus ab administranda republica, si qua modo reperiatur idonea: quin præcipit, non magistratus tantum, sed omnia & publica, & priuata, tum pacis, tum belli studia, mulieribus cum viris, communia fieri. Sed in ea re, illum reprehendit Lactantius *libro diuinarum institutionum* 3. *cap.* 22. Et hæc non sine ratione dicuntur; quoniam, vt in præcedenti consideratione dixi, aliquid indicij & discretionis habent. prout facit text. *in l cum prætor. § penul. ff de iudiciis.* concordat text. *in cap. infamis.* 3. *quæst.* 7. probat illud Prouerb. 13. Sapiens mulier ædificat domum suam. & *Prouerb.* 19. Domus, & diuitiæ dantur à parentibus, à Domino autem vxor prudens, vt refert Ioan. Fabri *in rubr. Inst. de nuptiis.* & Lucas de Penna *in l.* 2. *colum. penult. Cod. quando & quibus quarta pars deb. lib.* 10. & dixi *in commentariis nostris super consuetudinibus ducatus Burgund. titul. Des droicts & appartenances à gens mariez. in rubr.* & etiam *Reg.* 10. *capit.* fit mentio de quadam muliere sapienti. facit etiam text. loquens de mulieribus, *in c. viduas le premier. ibi, maioris sapientiæ, & consilij existunt.* 27. *quæst.* 1. *& in c. si aliquid.* 22. *quæst.* 4. vbi prudentis quoque fœminæ fit mentio.

Ex quibus concludit Tiraquellus *in suis legibus connubialibus in l.* 11. quæ est, quod in his etiam, quæ ad virorum curam pertinent, ab vxoribus ipsi consilium sumant: quod, cum fœminæ sint non omnino expertes sapientiæ, consilij & prudentiæ, possint salubre quandoque dare consilium. facit text. *in l. si quis decedens. §. Papinianus ff. de adminis. tut.* Ideo admodum scite dicit Corneus *consil.* 36. *in cap. quo ad primum consultationis articulum. colum.* 7. *versic. & constat, quod illud statutum. lib.* 3. quod non semper spernatur mulieris consilium, prout nec spreuit Ioan. Andr. consilium suæ vxoris Milantiæ, cum illud referat *in cap. cum secundum Apost. de preben.* vbi dicit, se ab ea didicisse, quod si nomina (vt pleraque alia) in foro vēderentur, pulchra quidem parentibus esse magno precio emenda, vt filiis imponerent. Eandemque vt doctam, se aliquando consuluisse asserit *in c prior. colum. de regul. iur. in* 6. *in Mercurialibus.* Nec etiam spreuit Ioan. Calde. consilium suæ vxoris: cum, vt inquit *in c fin. de renunt.* & post eum Pan. *in cap. cum inter vniuersas. in fin. de electi.* ipsum Calderinum consuluisse vxorem, an conuiuator teneatur hora prandij mittere ad conuiuas, vt veniant: quæ satis æque respondit, ad fœminas, & forenses, esse mittendum, qui se facile non ingerunt: non etiam ad alios, nisi essent graues personæ: de quo etiam per Collect. *in cap. à crapula. de vita & honest cle.* & Bald. *in proœmio Gregoriano. col.* 5. *vers. quæro, quidam scholaris.*

Aduerte ad dictum Philippi Decij *in l fœmina. colu.* 2. *versic.* 3. *postulare. ff. de regul. iur.* quod, licet mulier prohibeatur postulare, potest tamen in camera consulere.

Ex quibus dictis videmus certos casus, in quibus consilia mulierum fuerunt salubria, ideo in talibus aut similibus, videtur esse illis credendum. Et inter alia, aduerte ad consilium Saræ; quoniam exemplo illius, si vxor tua consuluerit te aggredi ad ancillam, crede illi, si sit pulchra, alias non; sed his temporibus mulieres hoc de raro contingenti, consulunt.

Adde alios tres casus vltra præd. ctos in quibus credendum est vxori, non vltra.

Primus, si cum volueris egredi extra locum tuæ habitationis, & vxor tua tibi dixerit, & consuluerit, bibendum esse antequam exeas, crede illi.

Secundus, si cum vxori tuæ quandoque dixeris, illi te velle dare vestem pretiosam, causa ornatus similem eius vicinæ, & dixerit alio tempore reseruandam, crede illi.

Tertius, si cum noctu aut diu in palæstra venerea illam amplexus semel fueris, & iterum concumbere velis, si dixerit tibi vxor tua, sat est, crede & illi; quoniam in his tribus optimum erit eius consilium: quia vero videtur de raro contingenti euenire; ideo videtur charius & vtilius cum quæ rara sunt, chariora videntur.

Et pro certo, nisi esset intentionis nostræ in hoc opere, recensere tantum quæ laudem concernunt, libenter adducerem, in nullo alio casu consiliis mulierum esse credendum, cum sit fragile & debile, vt satis declarat Tiraquellus *in dictis legib. connubialib. in* 1. *l.* ad quem te remitto, tanquam ad solitum de ipsis mulieribus male dicere, fere in toto illo opere.

VNdecima consideratio. Etiam fœmina laudem meretur, & honorari debet ex virginitate. Cum virginitas ipsa Dei templum sit, & qui eam habet, fortitudinem habere dicitur, secundum August. *de ciuitate Dei, lib.* 1. *c.* 16. tantaque est vis probitatis & castitatis, vt pene omnis eius laude moueatur humana natura. Et virginitas virtus est animi, comitemque secum habet fortitudinem. 32. *q.* 5. *cap. ita ne aliqui.* Et de laude, excellentia, & priuilegiis virginum, diffuse *in proxima sequenti parte, in* 39. *consid.* scribitur. Et inter cæteras virtutes mulierum pudicitia præfertur, vt habetur *in Margarita poetica,* 2 *part. tract.* 2. *orat* 17. *in princ.* Et de huiusmodi virtute satis ample habetur in Rosario. B. de Bustis. *in* 2. *part. sermo.* 28. vbi de virginitate ponit, *in litera B. C. D. E. F. G. & c. & in litera T.* antea ponitur de pudicitia, in quibus locis enumerantur aliquæ, quæ fuerunt laudatæ ex pudicitia, vt Susanna & Sophronia. Sed quia istud esset nimis fastidiosum, omnes pudicas & virgines enumerare non insisto, cum non sit ita nouum sicut de doctis, & magnanimitatem habentibus. Etiam Textor *in sua officina* ponit quasdam virgines vestales. De laude etiam virginum vide Iacob. Nigrum *in suo Sophologio sapientiæ, lib.* 10. *c.* 16. vbi multa ponit de virginibus. Vide etiam de laude & eius priuilegio pulchra, quæ dicit Pan. & alij, *in cap. causam matrimonij extra de probat.* & Ludou. Romanus *in consil. suo* 500. *incip. vos estis lux mundi.* vbi est oratio per eum facta in consilio Basilien. Quæ quidem virginitas (si semel amissa fuerit) amplius reparari non potest, secundum August. vt dicit glo. *in l vnica. Cod. de rapt. virg.* Cui concordat Ouid. lib. epistolarum. *Nulla, inquit, reparabilis arte Læsa pudicitia est & castitas præfertur vita.* tex. *in l.* 2. *§. initium. ff. de origine iuris.* Etenim hæc castitas virginalis nobilior cæteris: in cuius signum virgines Laureolam portant. *cap. si Paulus.* 32. *quæst.* 5. imo pro virginitate sua conseruanda Daphnes, Penei filia in tota Laurum conuersa fingitur, *lib.* 1. *Metamorphoseos:* vt ex Laurea corona triumphantes Imperatores, Ioui pro victoria in Capitolio sacrificari, in posterum ornarentur.

Cui Deus, aut quoniam coniunx mea non potes esse.

Arbor eris certè dixit: mea semper habebunt
Te coma, te cithara, te nostra Laurepharetra.
Tu ducibus latus aderis, cum læta triumphum
Vox canet, & longas visent capitolia pompas.
Tu quoque perpetuos semper gere frondis honores.

Hoc dicit Guil. Benedicti *in sua repe. cap. Rayn. in verb. cuidam Petro tradiderunt. num 46. de testam.* Et de laude virginitatis videas Osium Episcopum Cordubensem, qui fecit librum vnum, & Iulianus Episcopus ecclesiæ Toletanæ, fecit librum vnum, & Saluianus libros tres. De excellentia etiã huiusmodi virginitatis ponit amplè Iodocus Clicthoue⁹ *in suo Antiluther. cap. 39.* Et dicit Guil. Benedicti *in loco ante hic allegato:* triplicem esse castitatem, virginalem scilicet, quæ proprie virginitas appellatur, de qua hic, *& in locis supra allegatis:* vbi multæ enumerantur virgines, quæ plura egerunt pro earum virginitate conseruanda, vt etiam de filiabus Scedasi (quæ Hippo & Miletia dicebantur) in Leuctris oppido Bæotiæ, quæ ore laudandæ sunt, quas traditum est (vt ait Hieronymus contra Iouinianum) absente patre, duos iuuenes Spartanos prætereuntes, iure hospitij suscepisse, qui multum vino indulgentes, vim per noctem intulere virginibus: quæ amissa pudicitia, nolentes superuiuere, mutuis conciderunt vulneribus. Et, vt refert Cælius *lib. antiquarum lectionum 7. cap. 18.* maxima virginitas & castitas obseruatur apud Chios. Nam nullum adulterium, neque illegitimus concubitus (quod est maximum temperantiæ muliebris argumentum) ex Chio (vt ait) memoratur prodiisse.

Legitur quod Britora, nympha Cretensis, cum esset formosa, perpetuoque virginitatis voto venationi vacaret, ad vim & stuprum Minois regis declinandum, se in aquas dedit præcipitem.

Item Thexena mulier à Philippi Macedonum regis militibus in mari septa, cum nullum salutis refugium videret, in mare se deiecit, idque ne in regis potestatem veniret. & vide Plu. *in 2. tri. castitatis.* & August. *lib. 1. de ciuit. Dei. cap 26.* vbi fit mentio de his, quæ se necauerunt, & in fluuium proiecerunt: vt insectatores suæ pudicitiæ deuitarent: sed ibi commentator dicit, se nullibi legisse de virginibus Christianis, quæ sic se occiderint; quia Deus præbuit auxilium virginibus, vt suæ virginitatis seruarent decorem. Quis Luciam eripuit de tot malis? Quis Agnetem? Quis Apeloniam? Quis Catharinam? vere Christus Iesus ob gratiam virginitatis Virginitatem omnibus præfert virtutibus, & ad eam sequendam omnes inuitat Petrus Abbas Cluniac. *lib 6. suarum epistolarum, epist. 40.* quæ est exhortatoria, & missa ad sanctimoniales Marciniacenses (quæ sunt in diœcesi Heduensi super Ligerim) vt in virginitatis felici proposito perseuerent, exemplo sanctarum virginum, & martyrum.

Secunda vero castitas dicitur continentiæ, seu vidualis, de qua infra prope *in 20. consid.* & ample *in 3 par. sequen. in 40. consid.*

Tertia est, quæ pudicitia appellatur, quæ in legitime coniugatis, de qua faciam consideratione sequentem. Et de his tribus scilicet virginibus continentibus & coniugatis, facit tres ordines in Ecclesia Dei, *gloss. fin. in decret. firmiter credimus. in fin. de summa Trin. &c.* Christus tamen, *vt ibi ait,* plus amat virgines, quam alios; quia sponte tribuunt, quod sibi non fuerat imperatum. Continentes etiam plus Deo placent, quam coniugati: quia non expedit homini ad regna cœlestia tendenti, accipere vxorem. tex. est *in c. qui sitit. 1. 33. qu. 5.* & ea sunt nostris officiis gratiora, quæ cum liceret nobis etiam non impendere, tamen causa dilectionis impendimus: vt ex text. *in c. iam nunc. 23. quæst. 1.* dicit tamen text. illius decretalis, in fin. *Non solum virgines & continentes, verum etiam coniugati per rectam fidem, & operationem bonam placentes Deo, ad æternam merentur beatitudinem peruenire.*

Duodecima consideratio. Sicut ornat virum fidelitas; ita mulierem castitas: quæ etiam est in matrimonio, vt dixi, & probat text. *in can. Nicena, ibi; honorabiles confessus nuptias, & castitatem dicens esse cum propria coniuge concubitum. 31. dist.* facit *l. mulier. §. cum proponeret. ibi: quod & mulieres pudicitiæ, & patris voto congruebat. ff. ad Treb.*

Et in conseruatione huiusmodi castitatis plurimum laudantur mulieres, vt legitur de illa nobili Lucretia, totius pudicitiæ & castitatis gemma, à Tarquinio Superbo, licet vi oppressa: proximis, & Collatino eius marito, cum dignitatem thoro violato fœdare noluit simul conuocatis, gladio se transfixit.

De Penelope Vlyssis regis coniuge pulcherrima legitur, quod ob suam tutandam pudicitiam, & marito seruandam fidelitatem, multas à suis procis pertulit iniurias, tamen nulla vnquam molestia à proposito fidei mariti diuelli potuit: Lanificio, & absentiam mariti solabatur, & procos frustrabatur, quibus se concessuram absoluta tela pollicebatur. Sed vt eos longius frustraretur, noctu retexebat, quod interdiu texuisset. Quo factum est, vt Penelope hæc venusta iuuenis, solatio viri, in Troiano decennali bello persistentis, destituta, illibati decoris, atque intemeratæ pudicitiæ matronis omnibus semper exemplum sanctissimum fuit, in qua plus laudatur mentis fidelitas, quam pudicitiæ effectus. vnde Tibullus:

Casta precor coniunx maneas, sanctique pudoris,
Nesis casta metu, quæso, sed mente fideli.

Nam animus & propositum distinguunt maleficia. *l. iniuriæ ff. de furtis.* Hunc teste Cælio *lib. antiquarum lectionum 7. cap. 27.* scribit Hieronym. doctissimi viri esse sententiam, pudicitiam in primis esse retinẽdam, quoniam ea amissa, omnis ruit virtus, & in ea decoris muliebris enitescit principatus. Hæc pauperem commendabilem facit, diuitem extollit, deformem redimit, exornat pulchram, viros quidem consulates illustrat, effert in æternum nomen eloquentiæ claritas militaris gloria, & ex deuictis gentibus arreptus triumphus parem quodammodo Deo facit. Multa porro sunt, quæ ingeniorum fertilitate, nobilitatem adoptent præsignem. Perpropria mulieris virtus pudicitia censetur. Hæc Lucretiam Bruto æquauit, nescio an etiam prætulerit; quoniam Brutus non posse seruitutem pati, à fœmina commotus, edidicit. Hæc æquauit Corneliam Graccho. Hæc parem alteri Bruti Portiam fecit: & ibi laudat puellas Parauinas in verecundia, dicens: *Durant etiam in virginibus priscæ castitatis vestigia, quando non nisi aperta facie prodeunt visenda in publicum,* velut dicens subinde illud Hierony. in epistola ad Demetriadem virginem. Cuius dictum, qui coniugari cupiunt, bene considerent. *Illa, inquit, sit tibi pulchra, illa amabilis, illa habenda pro socia, quæ se nescit pulchram, quæ negligit formæ bonum, quæ procedens in publicum, non pectus, & colla denudat, nec reuocato pallio, ceruices aperit: sed vix vno oculo (qui via necessarius est) patente graditur.* In hoc dignum scitu illud occurrit, quod in Græcorum histor. obseruatum est. Siquidem apud Spartanos diu obtinuisse legimus, vt aperta facie virgo, at conuelata nuptæ, in propatulo viserentur. Cuius eam Charilaus reddebat rationem; quoniam virginibus viros sibi prospicere necessarium sit. Mulieribus autem, quos cõpararint custodire. Obseruatum

uatum & illud Chalcedonas mulieres eum seruasse morem, vt si in alienos viros & magistratus potissimum inciderent, dimidium retegerent faciei: quæ à viduis coorta consuetudo prorepsit. & in eas, quæ iūctæ viris forent. Huncmorem etiam apud nos in Burgundia obseruari videmus. Mulier autem in signum verecundiæ, subiectionis & reuerentiæ, debet velare caput suum: vt habetur *1. ad Cor.11.* & recitatur *15. qu 3. in prin. & cap hac imago, & c. pen. 33. qu 5.* Vnde Linus ex mandato Petri constituit, ne qua mulier nisi velato capite, templum ingrederetur.

Imperator etiam pudicitiam semper esse colendam censuit. Text. est *in l. si qua illustris, ibi ipsi pudicitia, quam semper colendam censemus.* Maxime in ingenuis & nobilibus seu illustribus, quibus castitatis obseruantia præcipuum debitum est. vt ibi dicit text. *C. ad Orsician.* Etiam Imperator castitatis est amator. text. *in Auth quib. modis natur. effic. legit. §. nouimus, column 6.* de quo per Guillelm. Benedict. *in sua repet. cap Raynut. in verb. cuidam Petro tradiderunt, num. 69. cum tribus sequentib. extra de testam.* vbi dicit, quod libido in potente & honorato est deterior, & quod ob vitium luxuriæ plures Reges fuerunt interfecti, & expulsi à regno: & ibi vide plura exempla de cast tate, & pudicitia antiquorum Principum.

Decimatertia consideratio. Quod mulieres laudantur ex clementia & libera itate, vt habetur per Bern. de Bust s *eod. ser. 28. in prin in 2. part. in litera Z.* & de liberalitate reginæ Sabbæ exemplificat, quæ venit à finibus terræ ad audiendam sapientiam Salomonis, & donauit ei 120. talenta auri, & arom ta m lta, gemmasque preciosas, vt habetur *2. Reg 10.* Ex quædam fœmina Busa ditissima, Marium à senatu Romanorum hostem iudicatum, in suam domum reduxit, *vt refert Margarita poetica in oratione 17. supra alleg.* Et vnum actum Clementiæ narrat Seneca *lib. 1. de Clementia. cap. 5.* Quod cum quidam Rex non posset potentia quendam suum destruere inimicum, Reginam consuluit coniugem suam, quæ tale regi dedit consilium: *Fac domine quod medici facere solent. Quia vbi vsitata remedia minime prosunt tentant contraria. Si seueritate nihil profecisti, nunc tenta, quomodo cedat tibi clementia: ignosce illi.* Quod & factum est, vt de hoc attestatur Benedict. *in d. rep. c. Raynut. in verb. duas habens filias, num. 19. extra de testam.*

Decimaquarta consideratio. Quod mulier timens Deum, ipsa laudabitur, vt habetur *Prou vlt* & Bernard. de Bustis in *2. part. sui Rosarij, serm. 28. in 2. Par. illius in litera E.*

Adde etiam quod mulier timens maritum, consequitur honorem: quoniam scriptum est *ad Ephes. 5.* Vnusquisque vxorem, sicut seipsum, diligit: vxor autem timeat virum suum, de quo à nobis d ctum est *in rubr. Des droicts & appartenances à gens mariez. In commentariis consuetudinum Ducatus Burgundiæ.* Laudem etenim consequuntur, si viris se subiecerint, dicit Plutarch. in præceptis connubialibus. dicam alibi, & hîc ante in consideratione ante proximam.

Decimaquinta consideratio. Laus mulierum consistit etiam in deuotione & pietate, vt amplè declarat idem Bernardinus de Bustis *in d. serm. 28. in 2. par. sui Rosarij.* Et ibi ponit de multis, quæ pietate, & clementia motæ, multa seruitia impenderunt sanctis. Etiam habetur per Albertum de Eyb. *in sua Margarita poetica in d. 2 part tract. 2 oratione 17.* vbi ponit de Antigona, Oedipi filia, de Claudia, Vestali virgine, & de Æmylia, virgine Vestali & virginibus Spartanis, Vide Franciscum Patritium, *lib. 4. tit 6. de Institutione Reipublica.* vbi ample commendat laudem mulierum in virginitate, de qua supra.

Decimasexta consideratio. Gloria etiam mulierum consistit in gratiositate: quoniam vt habetur *Prouerb. 11.* mulier gratiosa inueniet gloriam, vt fecit Ester, quæ propter eius gratiositatem fuit coniuncta matrimonio regi Assuero, repudiata Vasthi eius prima vxore. *Ester. 1. & 2.* & dicam infra. Et hæc gratiositas consistit in modestia, quæ multum commendatur in mulieribus, vt inquit Epictetus philosophus in *Enchiridio, c 155.* vbi de officio viri erga vxorem dicit. Monendæ igitur sunt apud nos mulieres, in honore esse, nihil ob aliud, nisi vt modestæ sint, & virum reuereantur. Etiam consistit hæc gratiositas in modo, qui multum in vxoribus & fœminis attenditur, & est pulcherrima virtus. Vnde Horatius:

Omnibus adde modum, modus est pulcherrima virtus.

Et stat vulgare prouerbium, *En drap couleur, En vin saueur, En aduocat eloquence, Et en femme contenance.* E diuerso si vxor non inuenerit gratiam in oculis viri, scribet libellum repudij, vt habetur *Deut. 24. c.*

Decimaseptima consideratio. Quod etiam mulieres ex misericordia laudantur potius quàm viri, quoniam, vt ait Arist. 8 l b. de Animalib. Mulier viro misericordior est. ita dicit Bernard. de Bustis *in 2 part. sui Rosarij. serm. 28. 2. part litera E.* Et vbi non est mulier, ingemiscit egens. *Eccl. 36. in fin.*

Decimaoctaua consideratio. Mulieres etiam propter earum diligentiam laudantur, quoniam vt habetur *Prouer. 12.* Mulier diligens corona est viro suo.

Decimanona consideratio. Mulieres etiam sunt laudandæ: quoniam sunt sagaciores viris, *glos fin. in l. si à sponso. Cod. de don ante nupt in l. 2. Cod. de his qui veniam etat. impet.* Ioan. de Montaigne, *in tractatu suo de bigamia 1 quæst. colu 20. & seq.* Et prudentia mulieris multum solet mederi vitiis maritorum. Vt Vbertinus *super Epist. Cicer. 25. incip. Non potuit.* Et habetur *Prouer. 14.* Mulier sapiens ædificabit domum suam, & propter mulierem bonam, saluatus est vir malus. Et sagacitas, seu sapientia earum, ita antiquitus apud Gallos reputabatur, quod cum discordia esset, adhibebantur mulieres pro pace componenda. Et mos antiquus erat, quod si qua tunc inter socios incidisset controuersia, mulieres sedebant arbitræ. Propter quod sanxerunt Galli cum Hannibale: vt si quis Gallorum se à Carthaginensium aliquo iniuria affectum quereretur, eius rei iudex esset Carthaginensium magistratus: sin Carthaginensium quisquam ab vllo Gallorum iniusti quippiam passus esset Gallicas mulieres de ea re iudicium facere, vt refert Textor in suis Epithet. in verb. *Galli.* & in hoc constat, quod etiam mulieres sunt sapientes: imo ab eis est exquirendum consilium, vt constat de Iustiniano, qui quæsiuit consilium à Theodora eius vxore, vt habetur *in Authent vt Iudices sine quoquo suffragio in §. cogitatio. versi sed neque sufficiemus,* vbi gloss. in verbo, *coniugem.* allegat Catonem Barbat. *in cle. 1. col. 14. de ele* Domin meus Ias. *in l. in 2 colum ff. de legib.* Vbi etiam allegat Ioan. Andr. dicentem, se ab vxore sua didicisse, bona nomina magno pretio esse emenda.

Vigesima consideratio. Laudandæ etiam sunt mulieres, in seruanda viduitate, propter signum charitatis, vt scribere ostendat vxor quantum amauerit virum. Vnde, vt refert Virg in 4. Æneid. dicebat Dido vidua:

Ille meos primus qui me sibi iunxit amores.

I 2

Abstulit, ille habebat secum, seruétque sepulchro.

Quos allegat Lucas de Penna *in l. mulier est 11. col. de incolis*. Vbi amplè commendat viduitatem. & Hieronym. contra Iouinianum scribit de Valeria, nobili Romana, quæ Seruio viro suo mortuo, nulli nubere volebat. Cum rogaretur secundum virum accipere, respondit, se non posse hoc facere: quia primus adhuc viueret. Quamdiu enim vixero, vir meus per amorem viuet in corde meo. Putabat enim virum sibi, quem animo gestabat, à cuius memoria ne mors quidem eũ eripere poterat. O sententiam singularem, & excellentissima matrona dignam, qua declaratur, non corporis illecebris, sed animi affectu matrimonium tueri. Quod quidem probauit Democionis Atheniensis filia. Quæ quamuis virgo esset, cum audiuisset Leosthenis sponsi mortem, qui in bello Lemniaco occubuerat, seipsam interemit: asserens quanquam intacta esset corpore; tamen si alterum cogeretur accipere, secundum deciperet, cum priori animo nupsisset. hæc Franciscus Patritius *lib. 4. tit. 5. de Instit. Republica.* vbi dicit, quod licet maioris amoris vinculum sit, & ingenui esset animi, non nisi vni viro coniungi: & in hac re turturis naturam imitari: quam naturæ indagatores diligentissimi asserunt, si parem amiserit, nunquam alterius cõmixtionem quærere. Et etiam, quoniam vetustissimi Romani eam fœminam corona pudicitiæ honestabant, quæ vno contenta matrimonio tantum fuisset, perpetuaque viduitate, corrupti animi syncerittatem ostendisset. Impatiens enim libidinis videtur illa, quæ rursus nubit, & præcipue, si liberos habet, matrimonij pignora: & mortuum virum facie ac nomine exprimentes. Quam quidem sententiam Elisæ verbis elegantissime exprimere videtur Maro Mantuan. cum se viduam ac desertam quereretur his versibus:

Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
Ante fugam soboles, si quis mihi paruulus aula
Luderet Æneas, qui te tantum ore referret.
Non equidem omnino capta aut deserta viderer.

Quid, quod ea, quæ rursus nubit, impia in liberos esse cernitur. Quos orbatos patre, & ab omnibus destitutos, quasi in lumine vitæ negligit, eo etiam tempore, quo magis parentis ope indigere videntur. Quæ ratio quidem omnibus persuadere debet, vt videtur. Cum liberis pudicitiam seruent, nec rursus fortunam experiantur, à qua semel deceptæ, vix meliorem sortem desperare possunt, cum honori ac liberis omnino malè consulant.

Auia Romanæ nobilitatis animum ostendit, cum eius propinqui ac necessarij ei suaderent, vt alteri nuberet, cum integra adhuc ætate, & facie optima esset, inquit enim, se nequaquam esse facturam. Nam si virum inuenero, vt ante habui, nolo perpetuo formidare, ne perdam. Sin malum; Quid enim habeo malum experiri, cum optimum priorem fuerim experta? Illusa enim prioris fato sapienter fecisse videtur, si maritali fortunæ rursus se credere noluit.

Sed Portia minor; Catonis filia, firma ac consona sententia declarauit, quid pudicam fœminam deceat, Nam cum apud eam, vt moris est, laudaretur quædam quæ rursus nupta est: *Tacete*, inquit, *nam neque felix, neque bene morata, aut pudica esse potest fœmina, qua secundo nubit.* Laudat summopere Plutarchus Corneliæ, Graechorum matris, viduitatem. Ad hanc ferè sententiam Cornelia filiorum, & familiæ cura suscepta, post mortem viri talem se præbuit, vt non malè consuluisse Tyberius videretur, qui pro eius salute occubuit. Nam Ptolemæi Regis nuptias respuit. Et cùm ille regnum, & communionem diadematis sibi offerret, vidua quam regina esse maluit. Hæc Patritius vbi supra. Et Hieronymus narrat in loco supra alleg. quod Maria Catonis filia, cùm nollet nubere, sed virum defunctũ semper lugeret, interrogata, quem diem vltimum haberet, luctus respondit, quem & vitæ.

Et vt ait Berg. de Bustis *in ser. 28. in litera T. V. X. Y. Z.* Viduitas in multis aliis commendatur. Et commendationem huius viduitatis etiam amplè ponit Lucas de Penna *in l mulieres supra alleg.* Et ista castitas continentialis, quæ dicitur viduitas, si longo tempore continuetur, non procul distat à virginitate. *§. optimum itaque est. in Authent. de non elig. secundo nub.*

Sed vt dicit Patritius *in loco supra alleg.* Tolerabilius agunt, qui in primo ætatis flore, ad secundas nuptias transferunt, si liberis carent. Student namque singula animalia sobolem propagare, & liberorum gratia se collocare potius, quam libidinis, æquius omnino esse videtur.

Sed si qua impatiens libidinis esset, ne sine viro caste degere posset, optimi consilij esse puto, vt rursus nubat: malo siquidem laude viduitatis careat, quã pudicitiæ. Illa enim sine ignominia ac turpitudine: hæc autem non sine probo ac dedecore mittitur. Et propterea de iure statutum est, quod insequendo dictum Apostoli 1. *ad Cor. 7. in fin.* Mortuo viro, mulier nubat in domino. *cap. cum secundum, &c. super illa. extra de secund. nupt.* dixi *in rubr. Des enfans de plusieurs lits, in consuetudinibus nostris.* & non est præsentis speculationis, igitur non insisto. Et etiam, quia matrimonium est causa conseruandi genus humanum, ideo facio considerationem sequentem pro laude mulierum secundo nubentium. Sed quoniam hic loquitur de viduitate, quæ dicitur vidua, vide ample Benedict. *in sua rep. cap. Ray. in ver. cuidam Petro tradiderunt. num. 48. de testa. & ibi in verb. & vxorem nomine Adelasiam.* vbi & viduitatis priuilegia ponit. *num. 806. cum sequ.* Et vidua retinet priuilegia omnia defuncti mariti, quibus ipso viuente fruebatur: quia in eo gloria defuncti merito relucet, & dicit Bald. *in l pignoris. Cod. de pign. act.* quod vidua alicuius relicta, mortui viri est imago. Et plura scripsi infra *in sequenti part. in 9. consid.* de statu viduali, & de eius laudibus, & quod præfertur ante statum coniugalem.

VIgesima prima consideratio. Quod ita mulieres sunt laudandæ propter conseruationem generis humani, quod breui tempore periturum esset, nisi hic muliebris sexus esset.

Mulieres enim sunt, quæ familias, quæ respublicas, quæ totam denique conditionem restaurant. Et quod maius est, immortalem reddunt. Et ideo, vt dicit Albertus de Eyb. *in sua margarita poëtica, in 2. part. tract. 2. in orat. 17.* Hæc Romanæ vrbis conditor intelligens, quando fœminis careret, cum Sabinis bellũ graue inire non dubitauit. Cognoscebat enim huiusmodi imperiũ, si mulieres non affuissent, paucissimis esse duraturum diebus. Dicam infra amplius *in hoc tract. in 9. par. in duodecima consideratione*: Vbi ponam, quod coniugati, tanquam existentes in dignitate, præferuntur cæteris non coniugatis.

VIgesimasecunda consideratio. Mulier propter eius pulchritudinem & formositatem laudanda est. Quoniam, vt ait Albertus de Eyb. *in sua margarita in 2. part. tract. 1. cap. 4. de autheritat. Lucij Appulij*: virgo formosa, etsi sit oppido pauper, tamen abunde dotata est: & propter pulchritudinem facilius maritatur: de quo etiam per Cælium *lib. 3. antiquarum lect. cap. 7. &*

7.8.& 9.vbi ample laudat, & extollit pulchritudinem, maxime in muliere,notatur *in l. si voluntate. Cod. de dotis promiss.* Dixi *in consuetudinibus nostri Ducatus Burgund. in rubr. Des droicts & appartenances à gens mariez.* Vbi dixi, quod mulieri formosæ nubendum est. Et tantum pulchritudo mulieris allicit homines, quod ab ea non possunt separari, vt habetur 3. *Esdre 4. cap.* vbi habetur: Mulier pulchra & fortis, & dominans regi, vt non possint homines à mulieribus separari, de quo per Anton. Flor. *in sua sum. 2. par. lib. 1. cap. 2. §. 1.* vbi ponit, quomodo anima signatur per pulchram mulierem. Sed cauendum est, ne quis, si tali nubat, quandoque legat ad titulum Cornelianum:quoniam, vt ait Albert. *in loco hic ante alleg. in 10. cap. illius 2. part. & primi tractatus*: Mulier speciosa, & pulchra, templum est super cloacam ædificatum: cùm lis sit cum forma iuncta pudicitiæ.

Corporis egregij trepidósque parentes
Semper habet, rara est adeo concordia formæ.
Atque pudicitiæ sanctos habet horrida mores
Tradiderit dominus.

Et,

Formosis leuitas semper amica fuit.

Et difficile est custodire quam plurimi amant, vt satis colligitur ex dictis Ioan. Neuizani Astensis *in sua sylua nuptiali, in ampliatione 7. in verb. quæro iuxta prædicta, si sint duo.* vbi ponit, quid operetur pulchritudo mulieris. Et ibi dicit, quod debet habere triginta quatuor ad hoc, vt sit pulchra, quæ his versibus ibi positis continentur:

Triginta hæc habeat, quæ vult formosa vocari
Fœmina, sic Helenam fama fuisse refert.
Alba tria, & totidem nigra, & tria rubra puella
Tres habeat longas, tres totidémque breues.
Tres crassas, totidem graciles: tria stricta tot ampla
Sint ibidem huic formæ sint quoque parua tria.
Alba cutis, niuei dentes, albiq; capilli,
Nigri oculi, cunnus, nigra supercilia.
Labra, genæ atque pugues rubri, sit corpore longa,
Et longi crines, sit quoque longa manus.
Sintq; breues dentes, auris, pes, pectora lata.
Et clunes, distent ipsa supercilia.
Cunnus & os strictum, stringunt vbi cingula stricta.
Sint coxæ, & collus, vuluáque turgidula.
Subtiles digiti, crines & labra puellis,
Paruus sit nasus, parua mamilla, caput.
Cum nulla aut rara sint hæ, formosa vocari
Nulla puella potest, rara puella potest.

Non aliter hic insisto circa talia, cum satis, & vltra, quam decens sit, ponatur *in d. sylua nuptiali.*

De his tamen supradictis, & aliis, quæ faciunt ad corporalem pulchritudinem mulieris. Et habetur *Cant. 4.* vbi primo commendatur mulier ex pulchritudine. Secundo, ex simplicitate aspectus, quod multum facit ad gratiositatem mulieris. Tertio, ex pulchra membrorum dispositione, & hoc est, quod dicitur: habet pulchrum corpus, facit *l. vel proterui. ff. de ædil. edic.* Quarto ex capillis ordinate dispositionis, & compositis, vnde habetur 1. *ad Cor. 11.* Mulier si comam nutriat, gloria est illi. Quinto, ex dentibus albis bene ordinatis, quia dentes, seu vngues, non debent esse scabri, seu sordidi. Sexto, vbi superiores dentes decenti ordine correspondent inferioribus sicut gemelli adinuicem. Septimo, vbi non est dentium fractus, putrefactio, seu commotio, de quo laudatur Moyses, *Deut. 34.* quia, cui os olet, ex corporis vitio, morbosa est. *l. qui clauum. §. fin. ff. eod.* Octauo, vbi est rubedo in labiis, quæ rubedo iuxta albedinem facit ad decorem. Nono, vbi mulier habet eloquium dulce, & gratuitum omnibus audientibus ipsum. Nam, si balbescit, non placet, facit *l. 1. §. sed sciendum ff. eod.* Vndecimo, vbi habet collum rectum, & decenter eleuatum. Duodecimo, vbi habet vbera conformia, non nimis eleuata, sed decenter in quantum facit ad ostensionem muliebris sexus.

Sed tamen aduertatur, quæ sint mulieres, & fœminæ memoria dignæ, propter earum pulchritudinem fuerunt sequentes:

Amaryllis puella. Virgilius.

Formosam resonare doces Amaryllida syluas.

Ægle Nympha. Virg. Ecl. 6.

Ægle Naiadum pulcherrima.

Atalanta, puella fuit in Arcadia, & Iasij filia liberali admodum forma.

Ouid. lib. 8.

Venit Athaiante Schœnei pulcherrima virgo.
Rasilis huic summam mordebat fibula vestem,
Crinis erat simplex nodum collectus in vnum,
Talis erat cultu facies, quam dicere vere
Virgineam in puero, puerilem in virgine posses.

Ariadne, filia Minois, forma fuit eleganti, quam propterea Bacchus duxit in vxorem; eiúsque coronam stellis ornatam, in astra retulit. Catull. de ea & Theseo loquens, sic inquit:

Hunc simul ac cupido conspexit lumine virgo,
Regia quam suaues expirans costus odores.
Lectulus molli complexu matris alebat,
Quales aurora perpingunt flumina Myrthos,
Aurá've distinctos educit verna colores.
Non prius ex illo flagrantia declinauit.
Lumina, quam cuncto concepit corpore flammam.

Antiopa, filia Nictei, & vxor Lyci, Regis Thebarum, speciosissimam propter formam à Ioue adamata est: ex quo Zetum & Amphyonem suscepit.

Propertius:

Tu licet Antiope formam Nycteidos, & tu
Spartanam referas laudibus Hermionem.

Argia, Adrasti Argiuorum Regis filia, & vxor Polynicis, fuit itidem mirum in modum speciosa.

Statius lib. 1. Thebaidos.

Egregiam Argiam nec forma laude secundam Deiphilem.

Æginam, Asopi Regis Bœotiæ filiam, ob excellentem pulchritudinem, adamauit Iupiter: iacuitque cum ea in specie ignis.

Ouidius.

Aureus vt Danaen Asopida luserit ignis.

Agaristam, Clisthestis filiam, adeo formosam extitisse, scribit Herod. vt ad habendas eius nuptias celebrata sint Procorum spectacula, & certamina, quo speciosissimi quique Græciæ adolescentes confluxerunt.

Barynes, meretricis formam commendat Horat. lib. 2. Carm. dicens:

Nulla si iuris tibi peierati
Pœna Barine nocuisset vnquam:
Dente si nigro fieres, vel vno
Turpior vngui,
Crederem. sed tu, simul obligasti
Perfidum votis caput, enitescis
Pulchrior multo, iuuenúmque prodis
Publica cura.

Bryseis fuit adeò formosa, vt Achilles amore eius conflagrauerit, eámque, quamuis ancillam, plusquam puellas omnes adamauerit. Horatius.

Prius insolentem Serua Bryseis niueo colore Mouit Achillē.

Propert lib. 11.

Omnia formosam propter Bryseida passus,
Tantus in erepta sæuit amore dolor.

Credibile est, Bersabeam, Vriæ vxorem, eleganti

Pro 14. annumerabis Aspasiam mulierem Milesiã, quæ doctrinæ fama clatuit Periclis magistra, & tandem vxor fuit: in studijs philosophicis abunde promouit, rhetoricam exercuit, & tempore Socratis doctissima, à qua Socratem philosophum sanctum se didicisse quæ iam non pudeat confiteri, vt habetur *in Margarita poetica 2. parte, tract. 2 orat. 7.*

Cleobulina Cleobul Lidijq; qui fuit vnus ex septem Sapientibus Græciæ filia, scripsit ænigmata quædam hexametris versibus, quorum vnus adhuc extare fertur;

Est vnus genitor, nati bona pignora bis sex,
Triginta, cuius natæ, sed dispare forma.
Hæ niuea aspectu, nigraque coloribus illæ,
Atque immortales omnes, moriuntur ad vnum.

Et de ea etiam facit mentionem Bergomen. *lib.4.* cum loquitur de Cleobolo eius patre.

Pro 16. inuenies Cornificiam, sororem Cornificij poëtæ: quæ & ipsa fuit poëtrix memoratu dignissima, & ipsa tempore suo, quod fuit anno 33. ante Christi aduentum, tanto poëtico effulsit dogmate, vt nõ Italico lacte nutrita, sed Castalio videretur latice. Cornificio prædicto germano fratri, æque esset gloria illustris: hæc quippe non contenta pulcherrimis valuisse verbis, nisi vt Helicon carmen describeret, atque plurima & insignia descripsit epigrammata, quæ tempore diui Hieronymi, vt ipse testatur extabant: quibus virtutibus perpetuum sibi acquisiuit nomen. hæc Philippus Bergomensis *lib.7.*

Lilia, Lilij filia reddidisse dicitur in loquendo paternam eloquentiam elegantiorem.

Hortensia, Hortensij Romani oratoris filia post patrem non solum patris facundiam, & doctrinam amplexa fuit, sed etiam ipsius pronunciandi splendorem seruauit, quem scilicet opportunitas exquisiuit, & qui sæpissime in viris doctissimis deficere consueuit. hæc & alia dicit Philippus Bergomensis, *lib.7.* Eiusdem oratio apud Triumuiros habita legitur, non tantum in sexus honorem, vt per Valerium, *lib.8. tit. de mulieribus causidicis, in fine.* Liciniæ quoque Lucij Crassi filiæ, quarum in dicendo lepos ab eorum patre emanauit,

Mutiæ duæ filiæ ab vtroque parente eloquentiam didicere.

Pro 20. annumerabis Corneliam, vxorem Africani & matrem Gracchorum, quæ epistolas reliquit ornatissime scriptas: vnde & filiorum fluxit eloquentia, vnde Quintilianus: *Nam Gracchorum eloquentiæ (inquit) multum contulisse accepimus Corneliam matrem, cuius doctissimus sermo, in posteros quoque est epistolis traditus.*

Anastasia, illustrissima Romana mulier Publij Romani potentissimi vxor, discipula Grisogoni martyris fuit, eius mariti simulato morbo thorum euitauit: scripsit epistolas ad Grisogonum. Hæc enim bonarum literarum eruditissima fuit, vt refert Berg. *lib.8.*

Damophila Græca, quam hic ponam pro 22. vxor Pamphili, socia Sapphus poetriæ, poemata scripsit amatoria, & laudes Dianæ.

Hypathia, mulier Alexandrina Theonis geometræ filia, & vxor Isidori philosophi, vixit imperante Archadio, scripsit in Astronomiam, professa est Alexandriæ varia disciplinarum genera, magno & frequenti auditorio, conuolantibusque turmatim & vndique discipulis.

Leontium, Græca adolescentula, inter prædictas mulieres doctas erat, cum philosophicas disciplinas adeo sectata fuerit, vt etiam non dubitauerit, cum magna sui nominis laude, in Theophrastum philosophum alioqui laudatissimum, scribere. Pamphila scripsit commentarios in Grammatic. citatur à Gellio.

Praxilla Sicyonia, fuit poëtria, quæ in suis carminibus, Adonidem induxit ab inferis interrogatum, quid apud superos pulcherrimum reliquerit: respondere, solem, cucumeres, mala: quod cum vehementer insulsum videretur cucumeres & mala cum sole componere, fluxit inde prouerbium, *Stultior Praxilla Adonide*, in homines nullius iudicij.

Phemone, prima Apollinis Delphici vates fuisse, carmenque Heroicum inuenisse dicitur, autor Textor, vbi supra.

Sosipatra, vates fuit Lyda multis disciplinis cumulatissima, quam propterea creditum est à numinibus quibusdam fuisse educatam.

Theano, mulier fuit apud Locros in Lyricis præcellens. alia fuit Meta pontina seu Cressa genere, mulier Pythagoræa, vxor Brotini Crotoniatæ, quæ subscripsit commentarios in philosophia, poemata quoque & apophthegmata Pythagorica.

Pro 30. ponemus Zenobiam, de qua iam supra dictum est, Quæ licet bellatrix fuerit, vt dictum est; tamen Græci, Ægyptijque sermonis eruditissima fuit, & Latini nõ ignara. Scripsit epitomen in Orientalem, Alexandrinamque histor. Herennianum, & Timolaum filios, literis erudiuit, elegantissimas orationes ad milites suos plerunque habuit, quas galeata recitabat. Et, vt ait Bergomens. *lib 8.* fuit Ægyptiarum ac Græcarum literarum, non mediocriter erudita, quarum suffragio, omnes histor. tam Latinas, quam Græcas, & Barbaras, summo studio vidit, & memoriæ commendauit.

Alpaides virgo, cum religionem in magno cultu amplecteretur, cœlitus meruit, scripturæ sacræ, bibliorumque sensum percipere.

Quid de Catharina Senensi dicemus? Nam adeo in sacris literis profecit, vt libros scripserit cum Theologorum doctrina conferendos, & maximæ sanctitatis fuit, vt refert Bergom. *lib.14.*

De Delbora, quam num. 31. annumerabimus, dicemus cum Bergomensi *lib.4.* quod prophera fuit Hebræorum de tribu Effraim progenita, vaticinio claruit.

Hildegardis, virgo Germana, quæ fuit abbatissa, vt refert Bergom. *li. 2.* patria Maguntina, spiritu quodam imbuta prophetico, multa prædixit de futuris, scripsitque aliquot catholicæ doctrinæ libros: hanc epistolis suis dignatus est beatus Bernardus. Scripsit super Benedicti disciplina, triginta theologicas quæstiones eruditissime absoluit. Excellentium virtute virorũ vitas scripsit, de altaris sacramento, Homilias in Euangelijs, prætereа in medicina, quæ simplicia, & quæ cõposita, tollendis ægritudinibus prosint. Item carmina & epistolas, testimonio apostolicæ autoritatis comprobatas. quo factum est, vt Eugenius tertius, Anastasius quartus, Adrianus quartus pontifices: Conradus tertius, & Federicus primus Cæsares, ad eam plerunque scripserint. Plures alios libros scripsit, quos enumerat Bergomensis *in loco supra allegato.*

Ioanna Angelica, ab Ephebis virum mentita. Athenas se contulit, vbi studiose litteris adeo operam impartiuit, vt Romam rediens, paucos haberet doctrina pares, & sacris literis: vnde tãtũ apud omnes beneuolentiæ, & autoritatis, sibi demeruit, vt artibus illis põtificatum sit adepta post Leonem quartũ, cum vir esse crederetur, de ea etiam meminit Bergom. *lib.13.*

Luceia

Lucceia mima, authore Plinio, centum annis in scena pronunciauit.

Lasteniam Mantineam, & Axiothea, Phliasiam, Platone vsas præceptore, scribit Plutarch. ornatuque interim virili, auditorium ingressas, hæc Textor vbi supra. Ex quibus iam connumeratæ sunt 37. mulieres doctæ & prudentes.

Pro 38. annumerabitur Michaele Centauta, quæ docuit Thessalas remedium amoris.

Dyotima, & Aspasia, mulieres in philosophicis promeruerunt disciplinis, vt alteram Dyotimam appellare magistram, alterius lectionibus interesse non erubuerit Socrates, philosophorum omnium optimus.

Lactantius ait, philosophus, nullas vnquam mulieres philosophari docuisse, præter vnam ex omni memoria, Themistem. Sed quænam hæc, & cuius fuerit, non docet.

Arete mulier, eo doctrinæ conscendit, vt filium etiam institueret, qui appellatus est Aristippus, fuit Cyrenaica, & Aristippi patris Socratici dogma secuta est. Mortuo patre, scholam rexit in philosophia magno & frequenti auditorio.

Pro 42. hic annectimus Nicostratam vaticinatricem clarissimam mulierem, quæ Arcadia de carminibus Carmentis cognominata est. Ostia Tyberis intrans in Palatino monte, vbi nunc Roma habetur, conscendit, in quo Euandro eius filio rege constituto, cum ipsa Graiarum literarum doctissima esset, atque versatilis ingenij, incolasque syluestres compescuisset, nouos literarum characteres inuenit, eosque canere coniunctionem, atque sonos edocuit: cuius admirati rudes posteri, eam non mulierem humanam, sed Deam arbitrati sunt. Vnde Virg. vii. *Æneid.*

Tum rex (inquit) *Euandrus Romanæ conditor arcis,*
Fortuna omnipotens & ineluctabile fatum
Me patria pulsum pelagique extrema sequentem
His posuere locis, matrisque egere tremenda
Carmentis Nymphæ monitis & Deus autor Apollo.

Et hoc idem, Ouidius *lib. Fastorum* affirmat, vide etiam *margaritam poeticam oratione qua supra.* Et ibi etiam fit mentio de Iside filia Inachij, quæ non solum terræ cultum, & lini vsum, sed & quod præstantius, apud Ægyptios literas inuenit, ex quo diuinos honores assecuta est, teste Philippo Bergomensi, *lib. 3.* vbi ample de ea.

Ceres etiã fuit diuinis honoribus exaltata, ex quo prima agrorum cultũ excogitauit, vt refert idem Bergom. *in loco ante alleg. & in margarita poetica, in oratione hic ante dicta.* &. vt dicit sophologium sapientiæ *lib. 1. c. 3.* Fœminæ omnes artes inuenerunt, & etiam habetur *in margarita poetica, in loco hic ante alleg.*

Quid de Amasia, quam eo, quod sub fœminea forma virilem animum gereret, Androgynem vocauere? Ea apud prætores maximo populi concursu causam egit, & prima actione à cunctis pene iudiciis liberata est, vt habetur *in oratione supra dicta.*

Et pro 45. addemus Gaiam Afraniam, Lucij senatoris vxorem, quæ ita litibus & causis apta fuit, vt apud plures magistratus sæpissime orasse dicatur.

Dama, Pythagoræ filia, & ipsa philosophiæ sectatrix, ingenium & doctrinam in exponendis parentis sententiarum inuolucris exercuit.

Thargeliam quoque fœminam sola illustrauit philosophia.

Ferunt & Muscam, poetriam fuisse Lyricam, quæ & epigrammata scripserit, & Lyricos nomos.

Semyamira, Heliogabali Imperatoris mater, sapiẽs fuit, & multa inaudita fecit, vt dicam infra.

Sempronia literis Græcis & Latinis docta fuit, vt dicit Sallustius *in Catilina* G. Benedicti *in sua repet. cap. Rayn in verb. euidam Petro tradiderunt. nu. 64. de testa.* Sed, quoniam hæ duæ mulieres inhonestæ fuerunt, & luxuriose vixerunt, non ponam eas in numero illustrium & probatum mulierum.

Refert Text. supra *in sua officina*, quod multorum carminum auctrix fuit Charixena, cuius meminit Aristophanes Cynicus.

Celebratur item Mero condito in Neptunum hymno.

Fuit Agallis Corcyrea illustris, in arte grammatica, cui inuentum pilæ nonnulli ascribunt.

Telesinam, in poetica illustrem, celebrat Pausanias, cui etiam apud Argos, ante Veneris templum status sit erecta hanc Fulgosus Theselidem vocat.

Pro 53. ponemus Oldam, prophetissam Sellum summi sacerdotis Hebræorum vxorem, & Helchiæ maximi Hebræorum pontificis matrem, quæ anno mundi 4576. fuit, & Iosiæ regi vaticinando multa prædixit, & præsertim Ierosolymorum euersionem, populi ipsius captiuitatem, vt patet 4. *Reg c. 22.*

Heryna poetrix, anno mundi 4864. claruit, & multa laude digna conscripsit, quæ Nactanaboregi Ægypti, vsque in Æthiopiam expulso, reditum suum prædixit. de his duabus Philippus Bergomensis, *in lib. 4. & 5,* meminit: & Benedicti *in loco supra allegato* tacendo auhtorem.

His adiiciemus Didonem Phœnicam, Lilij Phœnicum regis filiam, quæ populo legem & normam viuendi dedit. De cuius laude, honore & virtute Virg. 1. *Æn.* cum dicit:

Iura dabat legesque viris.

Et de ea Philippus Bergomensis *lib. 4.*

Hipatchia mulier Græca, philosophicis disciplinis valde excelluit.

Cassandra, Priami filia vaticinio, & doctrina illustris habita est.

Aliam Cassandram, Venetam puellam, Politianus magnis laudibus commendat, quam ait pro lana librum, pro fuso calamum, stylum pro acu tractasse, latinasque epistolas scripsisse. Sic enim de ea principio cuiusdam epistolæ meminit: *O decus Italiæ virgo, quas dicere grates, quas vt referre parem, quod etiam honore me tuarum literarum non dedignaris?* & vltra alia dicit Textor ibi.

Statius Papinius vxorem habuit nomine Cladiam, magno ingenio doctrinaque non vulgari præditam.

Euxodia, Theodori iunioris vxor, præter egregiam formam, singularemque pudicitiam, etiam literis excelluit, adeo, vt librum quendam emiserit.

De Abigail habetur 1. *Reg. 25. c.* quod mulier prudentissima fuit, & ob eius prudentiam, maritum suum Nabel à morte eripuit.

Ystrina, Scytharum regina, Arigythis vxor, Sylem filium Græcam linguam literasque edocuit, autor Herodotus.

Themistoclea, soror fuit Pythagoræ, cuius placitis & opinionibus plerisque in locis, vsus est Pythagoras.

Proba Valeria, quam *Centonam* vocat *Margarita poetica, in oratione, qua supra num. 69.* fuit Græcis Latinisque literis eruditissima, trũcatos Virgilij versus ad fidem & mysteria catholicæ religionis conuertit. Fecitque de Christi gestis, & de eius morte, opus nobilissimũ, quod Cẽtones appellauit. hinc *Centona* dicta

est. Et de ea Bergomensis *lib.9.*

Pro 65. ponemus Elizabetham, abbatissam Germanicam, quæ multas orationes ad sui conuentus sorores conscripsit, opusque de viis, quibus ad Deum itur.

Baptista prima, Geleatij Malatestæ, Pisauriensis principis, filia, Guidoni Montefeltrensi Vrbinatium Comiti matrimonio copulata cum doctissimis viris plerunque magna sui laude disputauit. Libros quoque de humana fragilitate, & de vera religione, conscripsit.

Isota Nouarolla, Veronen. philosophiam verbo & opere professa est, scripsit quandoque ad Nicolaum quintum, & Pium secúndum Pontifices. Scripsit quoque dialogum, quo disputatur, *vter grauius peccauerit, Adamne an Eua:* quibus laudibus literarum adiecit perpetuum virginitatis votum.

Damisella Triuulcia, Mediolanensis virguncula, annos amplius 14. nata, iam cœpit eloquentiæ insuescere, bonasque imbibere disciplinas, adeo vt nouum in terris prodigium videretur, in literis imbuta ita profecit, vt cum Latine vel scriberet, vel loqueretur, omnes trahebat ad admirationem: fuit etiam tenaci memoria, vt vel Mithridati par haberetur. Nam, si quem vel publice concionantem aut declamantem audisset, reuersa à consessu, omnia ad vnguem verbatim, syllabatimque repetebat. Latinis insuper non contenta literis, Græcarum studio deflagrauit, quas vsque ad promptum & peculiarem didicit sermonem. Et de hac multa dicit Textor *in loco supra allegato.* vbi ponit versus sequentes de ea:

Quid facit in terris Damisella Triuulcia? cœlum
Ingeniis debet talibus esse domus.
At scio quid facias flores cum coniuge Ditis.
Non legis, ad Stygios vt rapiare lacus.
Cura tua est virtus, & iter meditaru ad astra,
Nam virtus comites tollit ad astra suos.

Minerua, Iouis primi filia, non aliam ob causam in numerum deorum relata, quam propter bonarũ artium (quarum fuit inuẽtrix) peritiam: vnde & veteres illæ Athenæ sui nominis immortalitatẽ mutuatæ sunt, &, vt habetur *in margarita poetica. par. 2. tract. 2. oratione* 17. fuerunt plures Mineruæ. Aduertendum est etiam, quoniam, vt habetur *in sophologio sapientiæ, lib. 1.* Omnes fere artes fuerunt inuentæ à mulieribus. Et ibi ponit aliquas ex his liberasse patriam, & fecisse ea, quæ viri fecisse nequiuissent, vt dicit Io. Neuizan. *in sua syllua nuptiali* & dicit gl. *in ver. instrueretur. in l. qui filium ff. vbi pupill. educ. deb.* Quia antiquitus mos erat mulieres legere grammaticam.

Manto, Tyresiæ vatis filia (quæ Mantuæ nomen indidit) doctrina quoque & vaticiniis claruit: adeo, vt ex pecudum libris, extotumque intuitu futura præsentisceret, ac præsagiret.

Catharina virgo, Costi Alexãdriæ regis filia, sacris literis partim studio, partim diuini spiritus afflatu, adeo fuit imbuta, vt accersitos à patre vndique doctissimos viros & philosophos, ad suadendam Idololatriam, refellendamque vnius Dei religionem, viuacissimis terruerit argumentis, suæque opinioni attraxerit, nedum non succubuerit eorum rationibus. Et, vt dicit Bergomens. *lib.8.* Et si illius præceptorem ignoremus, tanta earum rerum scientia præditam legimus, vt mirabile visum sit, quod in tam tenera ætate cum omnibus certamen disputationis susceperit.

Fuit & alia Catharina, ducissa Mediolani, quam Philippus Bergomensis, *lib suo* 14. dicit fuisse memoratu dignissimam & prudentissimam.

Fabiola, Romana mulier, quum in agno studio sacras literas amplecteretur, prophetias, euangelia, & psalmos frequentissime reuoluebat, vt iterata plerunque lectio, amorem diuinæ religionis (qua deflagrabat) augeret vehementius: vnde & beatus Hieronymus librum, *de veste sacerdotali*, etiam nuncupauit.

Marcella Romana, propter sacras literas (quas egregie callebat) frequentibus epistolis, à beato Hieronymo salutata est. Ad eam enim scripsit de contemptu mundi. De decem nominibus, quibus apud Hebræos dicitur Deus, de fide nostra, & hæreticorum doctrina, de blasphemia in Spiritum sanctum, de studio Theophili episcopi Alexandrini, & alia id genus permulta.

Eustochia, Paulæ mulieris Romanæ filia, Latinarum, Hebraicarum, & Græcarum literarum studiis plurimum excelluit; vnde & suo tempore, nouum orbis prodigium vocata est, ingenium sacris literis deuouit, maxime atque adeo, vt Psalmos Hebraice legeret cursim, & mira celeritate, qua in re, amorem beati Hieronymi multum sibi demeruit.

Genebria, mulier natione Veronen. tempore Pij secundi Pontificis Romani, sua egregia eruditione meruit nomen immortale. Epistolas scripsit luculentas, & maxima refertas doctrina recitabat decoro gestu, voce virili, permixta suauitate.

Constantia, Alexandri Sfortiæ vxor, numeratur inter claras mulieres & excellentes doctrina: & erit hæc pro 77. ab infantia bonis disciplinis operam dedit, adeo, vt imperata quoque discertissime loqueretur, habebat assiduè præ manibus opera Hieronymi, Ambrosij, Gregorij, Ciceronis, & Lactantij: valebat etiam scribendis & tempora carminibus non sine magna multorum admiratione, quod sine præceptore ferebatur didicisse.

Nec defuit tam illustri fœminæ germen simile. Habuit enim filiam Baptistam nomine, tanta doctrina, vt doctissimos quosque sua terreret eloquentia.

De quibusdam mulieribus supradictis facit mentionem Politianus *in Nutritia.*

Non illi Praxilla suos prædoctaque Nossis
Contulerint, myrthisque modos non dulcis Agaclos,
Non Anyte, non quæ versus Erinna trecentos
Castalio seu melle rigat, non candida Myto,
Non Telesilla ferox, non quæ cani Egida sene,
Pallados effusum crimen vitata Corinna.

Pro 79. his adiungimus Mariam, Aaron & Moysi germanam, quæ prophetissa fuit, vt dicit Bergom. *lib.3.*

Consilio & sapientia Clotildis, (quæ filia regis Burgund. erat) Clodoueus rex Franciæ eius maritus, protochristianus baptismi lauacrum promeruit, vt refert Gaguinus *lib.1.c.8.* & Benedicti ample *in sua repetit in verb duas habens filias nu.80. & 81.* quem non repeto. Refert etiam idem Benedicti, vbi supra, *num.15.* quod Boetius habuit vxorem prudentissimam, nomine Elphe, quæ hymnum fecit Oliuæ binæ: de Petro & Paulo Apostolis.

Refert etiam Ioannes Andreæ, literatissimam habuisse vxorem, quæ sibi & Cyno legum doctori compatri multoties de difficilibus iuris respondebat.

Sic & Ioannis Calderini vxor secundum Panormitanum *c. cum inter vniuersa. in fin. de elect.*

Item & Philippus Apostolus quatuor habebat filias virgines prophetantes, vt habetur *Actuũ 21.* Et de aliis

aliis quibusdam per Benedicti *in lib. hic ante allegato.*

His adiungendæ erunt nouem Musæ, videlicet Calliope, Clio, Thalia, Euterpe, Melpomene, Polymnia, Erato, Terpsichore, & Vrania: quas poëtæ fingunt esse Iouis, & Memoriæ filias, quod doctum oporteat esse fœcunda memoria. & Carminum inuentrices fuerunt, de quibus Textor *in loco supra allegato.*

Non relinquendæ sunt decem Sibyllæ, videlicet Persica, Cumea, Cumana, Tiburtina, Libyca, Erythrea, Hellespontia, Delphica, Samia, Phrygia. Hæ fuerunt primis seculis puellæ vaticinio spiritu afflatæ, & futura præsagientes, quas Sibyllas dixerunt: decem autem scribit fuisse Varro Cumana proprio nomine vocatur Amalthea. à Virgilio Deiphobe: libris huius, non secus ac diuinis oraculis, in imperii administratione populus Romanus semper vsus est. Tiburtinam veteres Albuneam appellarunt. Politianus *in Nutritia* quasdam enumerat his verbis:

quin & veteres prompsere Sibyllæ
Carmen. Amalthea & fati Marpesia diues,
Herophileque Idea genus pradoctaque Sabbe,
Demoque Phigoque & vatignara Phaennis,
Et Carmenta parens, & Monto, & Pitia longos
I bemonoe commenta pedes, & filia Glauci.

Hæc Textor, vbi supra ponens nomina plurium fœminarum illustr. nos remittens de reliquis ad Plutarch. & ad Strozam, qui his versibus quasdam enumerat.

Magnanimam Tomyrim, fortem propone Camillam,
Et subeat menti Penthesilea tua.
Adde & Amazonias reliqua de stirpe sororeis,
Respice Carmentam respice Penelopem.
Vltra nephas animo, propriaque Lucretia dextra
Inuicto occurret clara pudore tibi.
Ad rapidum nando transmittere Clœlia Tybrim
Ausa, suis animis præmia digna tulit.
Quid te commemorem vestalis Claudia virgo,
Qua stetit attonitis vindice fratris honos?
Quisve tuum dignis nomen Cornelia tollat
Laudibus, aut animum Portia casta tuum?
Quis te prætereat generosi Pectoris Esther,
Non bene damnatos protinus vltra Syros?
Quisue Palæstina genitam de stirpe virago
Spem taceat, patriæ subsidiumque tuæ?
Si fortasse petes exempla recentia, nonne
Cognita perpetua laude Mathildis erit?
Sponte opibus spretis regnum Violanta reliquit,
Seque sacri sociam maluit esse chori.

Et Benedicti *in iam dicta sua repet. in loco supra alleg.* dicit, quod plures aliæ fœminæ Romanæ, in quibus literaria dignitas seruata est, vsque ad Hier. tempora, quibus omnia ferme scripta & editiones dicauit suas, vt visum sit Paulam, Blessellam, Aletam, Assellã, Cellantiam, multasque alias, non minus quam illius temporis viros, dignas, meritasque duxisse, quibus suos dedicare libros suumque desudaret ingenium. Plures ex his etiam enumerat Iacobus Magnus *suo Sophologio Sapientia lib. 1 cap. 3.* vbi ponit fœminas, quæ inuenerunt quasdam artes, vt ibi per eum. Et Cælius *lib 8. antiq. lectionum c. 1.* Vnde multum inuehit Franciscus Patricius, *lib. 4. tit. 6. de institutione reipubl.* quod nunc tanta desidia torpeant mulieres nostræ, vt pro miraculo quodammodo videretur, si quas primoribus labris literas attigerint, licet tanta copia doctissimarum fœminarum apud antiquos fuerit: vt etiam inuehit Benedicti *in loco supra allegato:* volentes inferre dolendum, quod hodie fœminæ non vacant literis: quod tamen nõ videretur mihi esse vtile, & ipsis, & maritis, & reipublicæ, propter multas rationes, quas dicere possem. Sed inde tacebo, cum tantum intentionis meæ sit tangere in omnibus ea solum, quæ tangunt laudem, honorẽ, & gloriam, non quæ faciãt ad dedecus, vituperiũ, aut opprobrium alicuius, sed alio forte loco de his dicemus. Et potest videri per Ioannem Neuizan. *in sua sylua nuptiali, in 8. ampliatione sua quæstionis.* vbi ponit: *an sit licitum ducere vxorem doctam* Nescio si his debeam adiungere Semyramiram, matrem Heliogabali, quæ semper in senatu interfuit cum aliis senatoribus, & fuit in senatu prælata, ita quod nihil fere, nisi ea disponente, senatus peragere poterat, sententiamque suam, more cæterorum, de agendis dicebat, quod mulieri nũquam contigisse legitur. Conuẽtum mulierum ordinauit, quibus potestatẽ præbuit, & præstitit, vt senatorio more, de moribus circa statũ tractaret. Et huic senatui principissa fuit, vt Philippus Bergomensis *in suis supplementis lib. 8* quæ anno Christi 224. regnabat. Refert etiam, Textor *in suis Epithetis, in verbo, Galli* Quia apud Gallias fuerunt sapientissimæ mulieres Gallicanæ, quæ secundum morem antiquum, quum de pace, belloue consultaretur, adhibebantur. Si qua tunc inter socios incidisset controuersia, mulieres sedebant arbitræ. Propterea in fœdere (quod sanxerunt cum Hannibale) voluerunt, vt si quis Gallorum ab aliquo Carthaginensium iniuria affectus, quereretur, eius rei iudex esset Carthaginensium magistratus. Sin Carthaginensium quisquam ab vllo Gallorum iniqui quippiam passus esset, Gallicas mulieres de ea re iudicium facere, & alibi de his dictum est.

Decima consideratio. Non solum mulieres laudãtur ex sapientia, verum etiã ex consilio: quoniam etiam in his, quæ ad curam virorum spectant, sumendum est, & ab vxoribus consilium, vt ex exemplis & doctrinis Augusti & Iustiniani Imperatorum probatur. Nam Augustus, vt ait Seneca, *lib de clementia;* Liuiæ vxoris consilio vsus est, etiam in magnis rebus atque eius opera, innatam quandam seueritatẽ exutus, clemẽtiam induit, Iustinianus vero in arduis etiam negotiis, ad summam rerum pertinentibus, vxorem consilij participem fecit: vt ipse fatetur *in Authen. vt iudices sine quoquo suffrag. §. hac autem omnia colu. 2.* & ibi Accursius annotat in verbo, *reuerendissimam.* sumendum esse ab vxore consilium. & illum text. etiam ad hoc ponderat Ioan. And. *in c. qui prior. de reg. iur. lib. 6. in c mercurialibus.* Dom. meus Ias. *in l. 1. col 2 ad fin ff. de legib.* Albericus *in l. aduersus. C de crimine expilat. hær.* & Host. *in Summa, tit. de matrimonio. §. 1. col. 2. ver. sed & in eo habente.* facit etiam text. *in l. bene à Zenone. §. pen. in fin Cod. de quadrin. præscript.* vbi Iustinianus dicit, *qui enim suis consiliis suisque laboribus pro toto orbe terrarum, die, noctuque laborant, quare non habeant dignam sua prærogatiua fortunam?* quem tex. ad hoc allegat Barbatia. *in cl. 1. in 6. charta, in paruis de elect.*

Exemplo nobis est ille bonus pater multarum gentium Abraham, cum dure accepisset consilium Saræ vxoris monentis, vt Agar ancillam, & filium eius eiiceret, statim audiuit à Domino: *Omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem eius* Genes. 21 c.

Sesostrates, Ægyptiorum rex, qui cæteros omnes gloria, & rerum magnitudine excessit, vxoris cõsilio vsus, se vxoremque suam &, liberos, partim graui, inopinatoque periculo liberauit. Nam cum illũ frater, à quo nihil tale reformidabat, in vrbe tutũ exc. p. sset, domumque, siccat al- erius materia, circum ss pal-

set, re intellecta, extemplo cum vxore deliberauit. Nam & vxorem secum duxerat, eaque suadente, vt duos ex sex liberis, super ardentem pyram extendens pontem faceret, super quos ipsi transeuntes, euaderent, ita fecit: & duobus tantum filiis ita incensis, cæteri, cum patre, matreque fuere seruati. Testis Herodotus *in Euterpe*.

Plutarchus, *in libro de virtutibus mulierum*, narrat historiam de Pythei vxore, quæ Xerxis temporibus claruit: de quo etiam meminit Plinius, *lib. 33. c. 10.* quæ viro omnium per id tempus ditissimo, auro semper inhianti, & aurifodinas iugiter exercenti, cum ex peregrinatione domum esset reuersus, & cœnam parari postulasset, auream mensam apponi iussit, in qua omnia erant ex auro fabrefacta obsonia, ac primo quidem aspectu, gauisus est Pytheus, miro artificio singula elaborata conspiciens. Inde aspectu iam abunde satiatus, præcepit cibum auferri. Verum mulier, cuncta, quæ postulasset, ex auro concinnata afferri iussit. Cumque ille iracundia percitus, fames namque & bilis nasum concitant, esurire se vociferatur, neque se aurum id temporis exposcere. Sapienter inquit vxor, *Tu nullius rei, præter hanc vnam habendæ facultatem præbes: Omnis enim virorum cura, omnisque ars, tuo iussu, in auro fodiendo occupata est, vt nemo iam agros colat, nemo fruges serat, nemo arbores plantet.* Qua vxoria castigatione permotus Pytheus, negotium haud quaquam penitus omittens; quoniam duntaxat ciuium partem in opere continuit, reliquos, tum agriculturæ, tum cæteris artibus, operam dare præcepit.

Aurelius Victor, quo loco Constantij Imperatoris vitam describit, fœminarum (inquit) præcepta sæpe, maritos iuuare. Namque (vt de cæteris taceam) Pompeij Plotina (incredibile dictu) quantum auxerit gloriam Trajani, cuius procuratores, cùm prouincias calumniis agitarent: adeo, vt vnus ex his diceretur locupletissimum quemque ita conuenire. Quare habes tertius? pone quod habes. Illa maritum castigauit, atque increpans, quod laudis suæ esset incuriosus, talem reddidit, vt postea exactiones improbas detestans, fiscum lienem vocaret, quod eo crescente, artus reliqui tabescunt.

Ataulphis, Gothorum Rex, in animo habuit, Romam à se receptam, funditus euertere, diuersoque vrbem loco statuere, Gothiamque pro Roma nominare, à Cæsarum Augustorumque memoria, prorsus abolita, Athaulphi appellationem in posteros transmittere. Verum Placidæ coniugis, seu Placidiæ Honorij sororis suasu, adeo est mutatus, vt breui, non hostis, sed amicus, non vrbis euersor, sed instaurator sit vocatus. de quo meminerunt Paulus Orosius *c. 123.* & Paulus Diaconus *de gestis Roma. lib. 13.*

Dominica, vxor Valentis Imperatoris Gothos ad euertendum Constantinopolim irruentes, pacauit.

Pompeia Plautina, Iulianum Imp. maritum suum auertit ab extorquenda à populo pecunia, & colligendo fisco. testis est Sex. Aurelius. & sic reperiuntur fœminæ, quæ maximi quandoque boni authores extiterunt.

Etiam narrat Seneca *lib. 1. de Clementia. cap. 5.* quod, quum quidam Rex non posset potentia quendam suum destruere inimicum, Reginam consuluit coniugem suam: quæ tale regi dedit consilium, *Fac domine, quod medici facere solent: quia vbi vsitata remedia minime prosunt, tentant contraria: si seueritate nihil profecisti, nunc tenta, quomodo cedat tibi clementia: ignosce illi.* Quod ille gauisus, annuit, factoque adimpleuit, & contulit ei consulatum: ex quo habuit eum amicissimum fidelissimumque hæredem. de quo infra dicitur.

Refert etiam Cassiodorus, post Theodoricum, *in tripartita historia, lib. 9. c. 31.* ad Theodosij Imperatoris sanctitatem, multum contulisse vxorem, quæ virum sæpius diuinarum legum admonebat, eique frequenter dicebat: *Oportet te semper marite cogitare, quid dudum fuisti, quid modo sis: Hæc si semper cogitaueris, ingratus benefactori non eris, sed imperium, quod suscepisti, legaliter gubernabis, & harum rerum placabis authorem.*

Saxo Grammaticus *in historia Danica, lib. 9.* tradit, Regnerum, Danorum Regem sexagesimumsecundum, Vnithserici filij mortem adeo moleste tulisse, vt obstinato ad moriendum luctu, corpus lectulo per summam animi ægritudinem affixerit. Quem vxor, virilem supergressa fiduciam, imbecillitatis increpitum, virili adhortatione firmauit, reuocatumque à mœrore, animum arma impensius tractare, perdocuit: affirmans, fortissimum patrem, cruentos filij cineres iustius armis, quam lacrymis expiaturum. Ad cuius monitum, Regnerus, discusso mœstitiæ habitu, depositisque doloris insignibus iacentem reuocauit audaciam, breuique hostem, qui filium interemerat, comprehendit, *adeo* (inquit Saxo) *interdum ab inualidis fortia roborantur ingenia.*

Profuit & consilium Clotildis filiæ Regis Burgundiæ cuius consilio Clodouæus, Rex Franciæ, eius maritus, Christianus effectus fuit: vt refert Gaguinus *lib. 1. c. 8. de gestis Francorũ.* & post eum G. Benedicti ample *in sua rep. c. Rayn. in verb. duas habens filias. nu. 81.* & dixi in præcedenti consideratione, vbi etiam de vxoribus Io. Andre. & Calder.

Iuguldis, soror Childeberti, Hermogillum, Lemigildi Gothorum regis filium, & maritum suum, ad Christianam conuertit pietatem.

Profuit & consilium Theodelindæ, Longobardorum Reginæ viris suis, cum sua ipsius opera, & pia suasione, Eutharim, priorem maritum, multo mitiorem fecisse scribitur, ad veram pietatem amplexandã longe proniorem, sed & Agylalphum maritum posteriorem, præferocem virum, dextre monendo, veritatisque lucem oculis admouendo, eo traxit, vt omnibus suæ gentis author fuerit à malorum dæmonum cultu, detestandaque hæresi, sese vindicandi.

Quo etiam tempore Brunechildis, pari studio Childebertum Francorum Regem ipsius virum, eo quoque impulit, vt Thassilonem Bauariæ Regem, ea lege constitueret, vt à Sclauorum gente bello insectanda, non prius desisteret, quàm ad Christi fidem amplectendam subegisset.

Lacedæmonij etiam, non minus publica, quam priuata consilia, cum mulieribus communicabant, vt scribit Plutarchus tum in comparatione Numæ, ac Lycurgi: tum in vita Agidis, & Arist. *polit. 2. c. 7.* multa in Lacedæmoniorum principatu à mulieribus administrabantur.

Apud priscos quoque Athenienses, non minus famigerabilem Græcorum gentem mulieres publicis consultationibus interesse, suffragiaque ferre solitas, testis est Varro.

Germani item, inesse sanctum aliquid & prouidum fœminis putant, nec aut consilia earum aspernantur, aut responsa negligunt, vt Cor. Tacitus scribit *in lib. de morib. German.*

Apud Gallos, gentem nostram, olim consuetudo fuit, vt, quoties de bello eis esset, aut pace, consultandum, mulieres quoque eiusmodi consultationibus admitte-

mitterentur. Præterea, si qua aduersus socios incideret controuersia, eam ex mulierum sententia componere consueuerant, vt refert Plutarchus *lib. de virtutib. mulierum.* dixi ante in præced. consider. vbi de sapientia & prudentia mulierum. Et de conditionibus pactis inter Hannibalem & Gallos, quod mulieres iudicabant de cõmissis per Gallos, dixi in finali parte, in decimaseptima consideratione, *in cap. aliam orbis diuisionem, versic. vnde & apud, & c. cum versic. sequen.*

Socrates *in lib. de republica* 5. dicit, non omnino esse arcendum mulierum genus ab administranda republica, si qua modo reperiatur idonea: quin præcipit, non magistratus tantum sed omnia & publica, & priuata, tum pacis, tum belli studia, mulieribus cum viris, communia fieri. Sed in ea re, illum reprehendit Lactantius *libro diuinarum institutionum* 3. *cap.* 22. Et hæc non sine ratione dicuntur; quoniam, vt in præcedenti consideratione dixi, aliquid iudicij & discretionis habent. prout facit text. *in l cum prætor. § penul. ff de iudiciis.* concordat text. *in cap. infamis. 3. quæst.* 7. probat illud Prouerb. 14. Sapiens mulier ædificat domum suam. & *Prouerb.* 19. Domus, & diuitiæ dantur à parentibus, à Domino autem vxor prudens, vt refert Ioan. Fabri *in rubr. Inst. de nuptiis.* & Lucas de Penna *in l. 2. colum. penult. Cod. quando & quibus quarta pars deb. lib.* 10. & dixi *in commentariis nostris super consuetudinibus ducatus Burgund. titul. Des droicts & appartenances à gens mariez. in rubr.* & etiam *Reg.* 10. *capit.* fit mentio de quadam muliere sapienti. facit etiam text. loquens de mulieribus, *in c. viduas le premier. ibi, maioris sapientiæ, & consilij existunt. 27. quæst. 1. & in c. si aliquid. 22. quæst. 4.* vbi prudentis quoque fœminæ fit mentio.

Ex quibus concludit Tiraquellus *in suis legibus connubialibus in l.* 11. quæ est, quod in his etiam, quæ ad virorum curam pertinent, ab vxoribus ipsi consilium sumant: quod, cum fœminæ sint non omnino expertes sapientiæ, consilij & prudentiæ, possunt salubre quandoque dare consilium. facit text. *in l. si quis decedens. §. Papinianus ff. de administ. tut.* Ideo admodum scite dicit Corneus *consil.* 36. *in cap. quo ad primum consultationis articulum. colum. 7. versic. & constat, quod illud statutum. lib.* 3. quod non semper spernitur mulieris consilium, prout nec spreuit Ioan. Andr. consilium suæ vxoris Milantiæ, cum illud referat *in cap. cum secundum Apost. de præben.* vbi dicit, se ab ea didicisse, quod si nomina (vt pleraque alia) in foro venderentur, pulchra quidem parentibus esse magno precio emenda, vt filiis imponerent. Eandemque vt doctam, se aliquando consuluisse asserit *in c prior. colum. de regul. iur. in 6. in Mercurialibus.* Nec etiam spreuit Ioan. Calde. consilium suæ vxoris: cum, vt inquit *in c fin. de renunt.* & post eum Pan. *in cap. cum inter vniuersas. in fin. de electi.* ipsum Calderinum consuluisse vxorem, an conuiuator teneatur hora prandij mittere ad conuiuas, vt veniant: quæ satis æque respondit, ad fœminas, & forenses, esse mittendum, qui se facile non ingerunt: non etiam ad alios, nisi essent graues personæ: de quo etiam *per* Collect. *in cap. à crapula. de vita & honest. cle* & Bald. *in proœmio Gregoriano. col. 5. vers. quæro. quidam scholaris.*

Aduerte ad dictum Philippi Decij *in l fœminæ colu. 2. versic. 3. postulare. ff. de regul. iur.* quod, licet mulier prohibeatur postulare, potest tamen in camera consulere.

Ex quibus dictis videmus certos casus, in quibus consilia mulierum fuerunt salubria, ideo in talibus aut similibus, videtur esse illis credendum. Et inter alia, aduerte ad consilium Saræ; quoniam exemplo illius, si vxor tua consuluerit te aggredi ad ancillam, crede illi, si sit pulchra, alias non; sed his temporibus mulieres hoc de raro contingenti, consulunt.

Adde alios tres casus vltra prædictos in quibus credendum est vxori, non vltra.

Primus, si cum volueris egredi extra locum tuæ habitationis, & vxor tua tibi dixerit, & consuluerit, bibendum esse antequam exeas, crede illi.

Secundus, si cum vxori tuæ quandoque dixeris, illi te velle dare vestem pretiosam, causa ornatus similem eius vicinæ, & dixerit alio tempore reseruandam, crede illi.

Tertius, si cum nocte aut diu in palæstra venerea illam amplexus semel fueris, & iterum concumbere velis, si dixerit tibi vxor tua, sat est, crede & illi; quoniam in his tribus optimum erit eius consilium: quia vero videtur de raro contingenti euenire; ideo videtur charius & vtilius cum quæ rara sunt, chariora videntur.

Et pro certo, nisi esset intentionis nostræ in hoc opere, recensere tantum quæ laudem concernunt, libenter adducerem, in nullo alio casu consiliis mulierum esse credendum, cum sit fragile & debile, vt satis declarat Tiraquellus *in dictu legib. connubialib. in 1. l.* ad quem te remitto, tanquam ad solitum de ipsis mulieribus male dicere, fere in toto illo opere.

VNdecima consideratio. Etiam fœmina laudem meretur, & honorari debet ex virginitate. Cum virginitas ipsa Dei templum sit, & qui eam habet, fortitudinem habere dicitur, secundum August. *de ciuitate Dei, lib. 2. c. 26.* tantaque est vis probitatis & castitatis, vt pene omnis eius laude moueatur humana natura. Et virginitas virtus est animi, comitemque secum habet fortitudinem. *22. q. 5. cap. ita ne aliqui.* Et de laude, excellentia, & priuilegiis virginum, diffuse *in proxima sequenti parte, in 39. consid.* scribitur. Et inter cæteras virtutes mulierum pudicitia præfertur, vt habetur *in Margarita poetica, 2. part. tract. 2. orat. 17. in princ.* Et de huiusmodi virtute satis ample habetur in Rosario. B. de Bustis. *in 2. part. sermo.* 28. vbi de virginitate ponit, *in litera B. C. D. E. F. G. & c. & in litera T.* antea ponitur de pudicitia, in quibus locis enumerantur aliquæ, quæ fuerunt laudatæ ex pudicitia, vt Susanna & Sophronia. Sed quia istud esset nimis fastidiosum, omnes pudicas & virgines enumerare non insisto, cum non sit ita nouum sicut de doctis, & magnanimitatem habentibus. Etiam Textor *in sua officina* ponit quasdam virgines vestales. De laude etiam virginum vide Iacob. Nigrum *in suo Sophologio sapientiæ, lib. 10. c. 16.* vbi multa ponit de virginibus. Vide etiam de laude & eius priuilegio pulchra, quæ dicit Pan. & alij, *in cap. causam matrimonij extra de probat.* & Ludou. Romanus *in consil. suo 500. incip. vos estis lux mundi.* vbi est oratio per eum facta in consilio Basilien. Quæ quidem virginitas (si semel amissa fuerit) amplius reparari non potest, secundum August. vt dicit glo. *in l vnica. Cod. de rapt. virg.* Cui concordat Ouid. lib. epistolarum. *Nulla, inquit, reparabilis arte Læsa pudicitia est & castitas præfertur vita. tex. in l. 2. §. initium. ff. de origine iuris.* Etenim hæc castitas virginalis nobilior cæteris: in cuius signum virgines Laureolam portant. *cap. si Paulus. 32. quæst. 5.* imo pro virginitate sua conseruanda Daphnes, Penei filia in tota Laurum conuersa fingitur, *lib. 1. Metamorphoseos:* vt ex Laurea corona triumphantes Imperatores, Ioni pro victoria in Capitolio sacrificari, in posterum ornarentur.

Cui Deus, aut quoniam coniunx mea non potes esse.

Arbor eris certè dixit: mea semper habebunt
Te coma, te citharæ, te nostræ Laurepharetra.
Tu ducibus lætus aderis, cum læta triumphum
Vox canet, & longas visent capitolia pompas.
Tu quoque perpetuos semper gere frondis honores.

Hoc dicit Guil. Benedicti *in sua repe. cap. Rayn. in verb. eidam Petro tradiderunt. num. 46. de testam.* Et de laude virginitatis videas Osium Episcopum Cordubensem, qui fecit librum vnum, & Iulianus Episcopus ecclesiæ Toletanæ, fecit librum vnum, & Saluianus libros tres. De excellentia etiã huiusmodi virginitatis ponit amplè Iodocus Clicthoue⁹ *in suo Antiluther, cap. 49.* Et dicit Guil. Benedicti *in loco ante hic allegato:* triplicem esse castitatem, virginalem scilicet, quæ proprie virginitas appellatur, de qua hic, *& in locis supra allegatis*: vbi multæ enumerantur virgines, quæ plura egerunt pro earum virginitate conseruanda, vt etiam de filiabus Scedasi (quæ Hippo & Miletia dicebantur) in Leuctris oppido Bœotiæ, quæ ore laudandæ sunt, quas traditum est (vt ait Hieronymus contra Iouinianum) absente patre, duos iuuenes Spartanos prætereuntes, iure hospitij suscepisse, qui multum vino indulgentes, vim per noctem intulere virginibus: quæ amissa pudicitia, nolentes superuiuere, mutuis conciderunt vulneribus. Et, vt refert Cælius *lib. antiquarum lectionum 7. cap. 28.* maxima virginitas & castitas obseruatur apud Chios. Nam nullum adulterium, neque illegitimus concubitus (quod est maximum temperantiæ muliebris argumentum) ex Chio (vt ait) memoratur prodiisse.

Legitur quod Britora, nympha Cretensis, cum esset formosa, perpetuoque virginitatis voto venationi vacaret, ad vim & stuprum Minois regis declinandum, se in aquas dedit præcipitem.

Item Thexena mulier à Philippi Macedonum regis militibus in mari septa, cum nullum salutis refugium videret, in mare se deiecit, idque ne in regis potestatem veniret. & vide Plu. *in 2. tri. castitatis.* & August. *lib. 1. de ciuit. Dei. cap. 26.* vbi fit mentio de his, quæ se necauerunt, & in fluuium proiecerunt: vt insectatores suæ pudicitiæ deuitarent: sed ibi commentator dicit, se nullibi legisse de virginibus Christianis, quæ sic se occiderint; quia Deus præbuit auxilium virginibus, vt suæ virginitatis seruarent decorem. Quis Luciam eripuit de tot malis? Quis Agnetem? Quis Apoloniam? Quis Catharinam? vere Christus Iesus ob gratiam virginitatis Virginitatem omnibus præfert virtutibus, & ad eam sequendam omnes inuitat Petrus Abbas Cluniac. *lib. 6. suarum epistolarum, epist. 40.* quæ est exhortatoria, & missa ad sanctimoniales Marciniacenses (quæ sunt in diœcesi Heduensi super Ligerim) vt in virginitatis felici proposito perseuerent, exemplo sanctarum virginum, & martyrum.

Secunda vero castitas dicitur continentiæ, seu vidualis, de qua infra prope *in 20. consid.* & ample *in 3 par. sequen. in 40. consid.*

Tertia est, quæ pudicitia appellatur, quæ in legitime coniugatis, de qua faciam considerationẽ sequentem. Et de his tribus scilicet virginibus continentibus & coniugatis, facit tres ordines in Ecclesia Dei, *gloss. fin. in decret. firmiter credimus. in fin. de summa Trin. &c.* Christus tamen, *vt ibi ait*, plus amat virgines, quam alios; quia sponte tribuunt, quod sibi non fuerat imperatum. Continentes etiam plus Deo placent, quam coniugati: quia non expedit homini ad regna cœlestia tendenti, accipere vxorem. tex. est *in c. qui sitit. l. 33. qu. 5.* & ea sunt nostris officiis gratiora, quæ cum liceret nobis etiam non impendere, tamen causa dilectionis impendimus: vt ex text. *in c. iam nunc. 23. quæst. 1.* dicit tamen text. illius decretalis, in fin. *Non solum virgines & continentes, verum etiam coniugati per rectam fidem, & operationem bonam placentes Deo, ad æternam merentur beatitudinem peruenire.*

Dvodecima consideratio. Sicut ornat virum fidelitas; ita mulierem castitas: quæ etiam est in matrimonio, vt dixi, & probat text. *in can. Nicena, ibi; honorabiles confessus nuptias, & castitatem dicens esse cum propria coniuge concubitum. 31. dist.* facit *l. mulier. § . cum proponeret. ibi: quod & mulieres pudicitiæ, & patris voto congruebat. ff. ad Treb.*

Et in conseruatione huiusmodi castitatis plurimum laudantur mulieres, vt legitur de illa nobili Lucretia, totius pudicitiæ & castitatis gemma, à Tarquinio Superbo, licet vi oppressa: proximis, & Collatino eius marito, cum dignitatem thoro violato fœdare noluit simul conuocans, gladio se transfixit.

De Penelope Vlyssis regis coniuge pulcherrima legitur, quod ob suam tutandam pudicitiam, & marito seruandam fidelitatem, multas à suis procis pertulit iniurias, tamen nulla vnquam molestia à proposito fidei mariti diuelli potuit: Lanificio, & absentiam mariti solabatur, & procos frustrabatur, quibus se concessuram absoluta tela pollicebatur. Sed vt eos longius frustraretur, noctu retexebat, quod interdiu texuisset. Quo factum est, vt Penelope hæc venusta iuuenis, solatio viri, in Troiano decennali bello persistentis, destituta, illibati decoris, atque intemeratæ pudicitiæ matronis omnibus semper exemplum sanctissimum fuit, in qua plus laudatur mentis fidelitas, quam pudicitiæ effectus. vnde Tibullus:

Casta precor coniunx maneas, sanctique pudoris,
Ne sis casta metu, quæso, sed mente fideli.

Nam animus & propositum distinguunt maleficia. *l. iniuria ff. d. furtis.* Hinc teste Cælio *lib. antiquarum lectionum 7. cap. 27.* scribit Hieronym. doctissimi viri esse sententiam, pudicitiam in primis esse retinẽdam, quoniam ea amissa, omnis ruit virtus, & in ea decoris muliebris enitescit principatus. Hæc pauperem commendabilem facit, diuitem extollit, deformem redimit, exornat pulchram, viros quidem consulares illustrat, effert in æternum nomen eloquentiæ claritas militaris gloria, & ex deuictis gentibus arreptus triumphus parem quodammodo Deo facit. Multa porro sunt, quæ ingeniorum fertilitate, nobilitatem adoptent præsignem. Perpropria mulieris virtus pudicitia censetur. Hæc Lucretiam Bruto æquauit, nescio an etiam prætulerit; quoniam Brutus non posse seruitutem pati, à fœmina commotus, edidicit. Hæc æquauit Corneliam Gracchο. Hæc parem alteri Bruti Portiam fecit: & ibi laudat puellas Parauinas in verecundia, dicens: *Durant etiam in virginibus priscæ castitatis vestigia, quando non nisi aperta facie prodeunt visenda in publicum,* velut dicens subinde illud Hierony. in epistola ad Demetriadem virginem. Cuius dictum, qui coniugari cupiunt, bene considerent. *Illa*, inquit, *sit tibi pulchra, illa amabilis, illa habenda pro socia, quæ se nescit pulchram, quæ negligit formæ bonum, quæ procedens in publicum, non pectus, & colla denudat, nec reuocato pallio, ceruices aperit: sed vix vno oculo (qui viæ necessarius est) patente graditur.* In hoc dignum scitu illud occurrit, quod in Græcorum histor. obseruatum est. Siquidem apud Spartanos diu obtinuisse legimus, vt aperta facie virgo, at conuelata nuptæ, in propatulo viserentur. Cuius eam Charilaus reddebat rationem; quoniam virginibus viros sibi prospicere necessarium sit. Mulieribus autem, quos cõpatarint custodire. Obseruatum.

uatum & illud Chalcedonas mulieres eum seruasse morem, vt si in alienos viros & magistratus potissimum inciderent, dimidium retegerent faciei: quæ à viduis coorta consuetudo prorepsit. & in eas, quæ iūctæ viris forent. Hunc morem etiam apud nos in Burgundia obseruari videmus. Mulier autem in signum verecundiæ, subiectionis & reuerentiæ, debet velare caput suum: vt habetur 1. *ad Cor.* 11. & recitatur 15. *qu* 3. *in prin.* & *cap hac imago,* & *c. pen.* 33. *qu* 5. Vnde Linus ex mandato Petri constituit, ne qua mulier nisi velato capite, templum ingrederetur.

Imperator etiam pudicitiam semper esse colendam censuit. Text. est *in l. si qua illustris, ibi. ipsi pudicitia, quam semper colendam censemus.* Maxime in ingenuis & nobilibus seu illustribus, quibus castitatis obseruantia præcipuum debitum est, vt ibi dicit text. *C. ad Orfician.* Etiam Imperator castitatis est amator. text. *in Auth quib. modis natur. effic. legit. §. nonnumus, column 6.* de quo per Guillelm. Benedict. *in sua repet. cap Raynut. in verb. cuidam Petro tradiderunt, num. 69. cum tribus sequentib. extra de testam.* vbi dicit, quod libido in potente & honorato est deterior, & quod ob vitium luxuriæ plures Reges fuerunt interfecti, & expulsi à regno: & ibi vide pluta exempla de castitate, & pudicitia antiquorum Principum.

DEcimatertia consideratio. Quod mulieres laudantur ex clementia & liberalitate, vt habetur per Bern. de Bustis *eod. ser* 28. *in prin in* 2. *part. in litera* Z. & de liberalitate reginæ Sabbæ exemplificat, quæ venit à finibus terræ ad audiendam sapientiam Salomonis, & donauit ei 120. talenta auri, & aromata multa, gemmasque preciosas, vt habetur 2. *Reg* 10. Ex quædam fœmina Busa ditissima, Marium à senatu Romanorum hostem iudicatum, in suam domum reduxit, *vt refert Margarita poetica in oratione 17. supra alleg.* Et vnum actum Clementiæ narrat Seneca *lib. 1. de Clementia. cap.* 5. Quod cum quidam Rex non posset potentia quendam suum destruere inimicum, Reginam consuluit coniugem suam, quæ tale regi dedit consilium: *Fac domine quod medici facere solent. Quia vbi vsitata remedia minime prosunt, tentant contraria. Si seueritate nihil profecisti, nunc tenta, quomodo cedas tibi clementia: ignosce illi.* Quod & factum est, vt de hoc attestatur Benedict. *in d. rep. c. Raynut. in verb. duas habens filias, num. 19. extra de testam.*

DEcimaquarta consideratio. Quod mulier timens Deum, ipsa laudabitur, vt habetur *Prou vlt* & Bernard. de Bustis in 2. *part. sui Rosarij, serm. 28. in 2. Par. illius in litera E.*

Adde etiam quod mulier timens maritum, consequitur honorem: quoniam scriptum est *ad Ephes.* 5. Vnusquisque vxorem, sicut seipsum, diligat: vxor autem timeat virum suum, de quo à nobis dictum est *in rubr. Des droicts & appartenances à gens mariez. In commentariis consuetudinum Ducatus Burgundiæ.* Laudem etenim consequuntur, si viris se subiecerint, dicit Plutarch. in præceptis connubialibus. dicam alibi, & hic ante in consideratione ante proximam.

DEcimaquinta consideratio. Laus mulierum consistit etiam in deuotione & pietate, vt amplè declarat idem Bernardinus de Bustis *in d. serm.* 28. *in* 2. *par. sui Rosarij.* Et ibi ponit de multis, quæ pietate, & clementia motæ, multa seruitia impenderunt sanctis. Etiam habetur per Albertum de Eyb. *in sua Margarita poetica in d. 2 part tract 2 oratione 17.* vbi ponit de Antigona, Oedipi filia, de Claudia, Vestali virgine, & de Æmylia, virgine Vestali & virginibus Spartanis, Vide Franciscum Patritium, *lib. 4. tit. 4. de Institutione Reipublicæ.* vbi ample commendat laudem mulierum in virginitate, de qua supra.

DEcimasexta consideratio. Gloria etiam mulierum consistit in gratiositate: quoniam vt habetur *Prouerb.* 11. mulier gratiosa inueniet gloriam, vt fecit Ester, quæ propter eius gratiositatem fuit coniuncta matrimonio regi Assuero, repudiata Vasthi eius prima vxore. *Ester.* 1. & 2. & dicam infra. Et hæc gratiositas consistit in modestia, quæ multum commendatur in mulieribus. vt inquit Epictetus philosophus in *Enchiridio, c* 155. vbi de officio viri erga vxorem dicit. Monendæ igitur sunt apud nos mulieres, in honore esse, nihil ob aliud, nisi vt modestæ sint, & virum reuereantur. Etiam consistit hæc gratiositas in modo, qui multum in vxoribus & fœminis attenditur, & est pulcherrima virtus. Vnde Horatius:

Omnibus adde modum, modus est pulcherrima virtus.

Et stat vulgare prouerbium, *En drap couleur, En vin saueur, En aduocat eloquence, Et en femme contenance.* E diuerso si vxor non inuenerit gratiam in oculis viri, scribet libellum repudij, vt habetur *Deut.* 24. *c.*

DEcimaseptima consideratio. Quod etiam mulieres ex misericordia laudantur potius quàm viri, quoniam, vt ait Arist. 8 lib. de Animalib. Mulier viro misericordior est. ita dicit Bernard. de Bustis *in 2 part. sui Rosarij. serm. 28. 2. part litera E.* Et vbi non est mulier, ingemiscit egens. *Eccl. 36 in fin.*

DEcimaoctaua consideratio. Mulieres etiam propter earum diligentiam laudantur, quoniam vt habetur *Prouer.* 12. Mulier diligens corona est viro suo.

DEcimanona consideratio. Mulieres etiam sunt laudandæ: quoniam sunt sagaciores viris, *glos fin. in l. si à sponso. Cod. de don ante nupt in l. 2. Cod. de his qui veniam ætat. impet.* Ioan. de Montaigne, *in tractatu suo de bigamia 1 quæst. colu* 20. & *seq.* Et prudentia mulieris multum solet mederi vitiis maritorum. Vt Vbertinus *super Epist. Cicer.* 25. *incip. Non potuit.* Et habetur *Prouer.* 14. Mulier sapiens ædificabit domum suam, & propter mulierem bonam, saluatus est vir malus. Et sagacitas, seu sapientia earum, ita antiquitus apud Gallos reputabatur, quod cum discordia esset, adhibebantur mulieres pro pace componenda. Et mos antiquus erat, quod si qua tunc inter socios incidisset controuersia, mulieres sedebant arbitræ. Propter quod sanxerunt Galli cum Hannibale: vt si quis Gallorum se à Carthaginensium aliquo iniuria affectum quereretur, eius rei iudex esset Carthaginensium magistratus: sin Carthaginensium quisquam ab vllo Gallorum iniusti quippiam passus esset Gallicas mulieres de ea re iudicium facere, vt refert Textor in suis Epithet. in verb. *Galli.* & in hoc constat, quod etiam mulieres sunt sapientes: imo ab eis est exquirendum consilium, vt constat de Iustiniano, qui quæsiuit consilium à Theodora eius vxore, vt habetur *in Authent vt Iudices sine quoquo suffragio in §. cogitatio. versi sed neque sufficiemus*, vbi gloss. in verbo, *coniugem.* allegat Catonem Barbat. *in cle. 1. col. 14. de ele* Dominus meus Ias. *in l. ... in 2 colum ff. de legib.* Vbi etiam allegat Ioan. Andr. dicentem, se ab vxore sua didicisse, bona nomina magno pretio esse emenda.

VIgesima consideratio. Laudandæ etiam sunt mulieres, in seruanda viduitate, propter signum charitatis, vt scilicet ostendat vxor quantum amauerit virum. Vnde, vt refert Virg in 4. Æneid. dicebat Dido vidua:

Ille meos primus qui me sibi iunxit amores.

I 2

7.8.& 9.vbi ample laudat, & extollit pulchritudinem, maxime in muliere,notatur *in l. si voluntate. Cod. de dotis promiss.* Dixi *in consuetudinibus nostri Ducatus Burgund. in rubr. Des droicts & appartenances à gens mariez.* Vbi dixi, quod mulieri formosæ nubendum est. Et tantum pulchritudo mulieris allicit homines, quod ab ea non possunt separari, vt habetur 3.*Esdræ* 4.*cap.* vbi habetur: Mulier pulchra & fortis, & dominans regi, vt non possint homines à mulieribus separari, de quo per Anton. Flor. *in sua sum.* 1. *par. lib.* 1. *cap.* 2. §. 1. vbi ponit, quomodo anima signatur per pulchram mulierem. Sed cauendum est, ne quis, si tali nubat, quandoque legat ad titulum Cornelianum: quoniam, vt ait Albert. *in loco hic ante alleg. in* 10. *cap. illius* 2. *part. & primi tractatus:* Mulier speciosa, & pulchra, templum est super cloacam ædificatum: cum lis sit cum forma iuncta pudicitiæ.

Corporis egregij trepidósque parentes
Semper habet, rara est adeo concordia formæ.
Atque pudicitiæ sanctos habet horrida mores:
Tradiderit dominus.

Et,

Formosis leuitas semper amica fuit.

Et difficile est custodire quam plurimi amant, vt satis colligitur ex dictis Ioan. Neuizani Astensis *in sua sylua nuptiali, in ampliatione* 7. *in verb. quæro iuxta prædicta, si sint duo.* vbi ponit, quid operetur pulchritudo mulieris. Et ibi dicit, quod debet habere triginta quatuor ad hoc, vt sit pulchra, quæ his versibus ibi positis continentur:

Triginta hæc habeat, quæ vult formosa vocari
Fœmina, sic Helenam fama fuisse refert.
Alba tria, & totidem nigra, & tria rubra puella
Tres habeat longas, tres tot idémque breues.
Tres crassas, totidem graciles: tria stricta tot ampla
Sint ibidem huic forma sint quoque parua tria.
Alba cutis, niuei dentes, albiq; capilli,
Nigri oculi, cunnus, nigra supercilia.
Labra, genæ atque vngues rubri, sit corpore longa,
Et longi crines, sit quoque longa manus.
Sintq; breues dentes, auris, pes, pectora lata.
Et clunes, distent ipsa supercilia.
Cunnus & os strictum, stringunt vbi cingula stricta.
Sint coxæ, & collus, vuluáque turgidula.
Subtiles digiti, crines & labra puellis,
Paruus sit nasus, parua mamilla, caput.
Cum nulla aut rara sint hæ, formosa vocari
Nulla puella potest, rara puella potest.

Non aliter hic insisto circa talia, cum satis, & vltra, quam decens sit, ponatur *in d. sylua nuptiali.*

De his tamen supradictis, & aliis, quæ faciunt ad corporalem pulchritudinem mulieris. Et habetur *Cant.* 4. vbi primo commendatur mulier ex pulchritudine. Secundo, ex simplicitate aspectus, quod multum facit ad gratiositatem mulieris. Tertio, ex pulchra membrorum dispositione, & hoc est, quod dicitur: habet pulchrum corpus, facit *l. vel proterui. ff. de ædil. edic.* Quarto ex capillis ordinate dispositionis, & compositis, vnde habetur 1. *ad Cor.* 11. Mulier si comam nutriat, gloria est illi. Quinto, ex dentibus albis bene ordinatis, quia dentes, seu vngues, non debent esse scabri, seu sordidi. Sexto, vbi superiores dentes decenti ordine correspondent inferioribus sicut gemelli adinuicem. Septimo, vbi non est dentium fractus, putrefactio, seu commotio, de quo laudatur Moyses, *Deut.* 34. quia, cui os olet, ex corporis vitio, morbosa est. *l. qui clauum.* §. *fin. ff. eod.* Octauo, vbi est rubedo in labiis, quæ rubedo iuxta albedinem facit ad decorem. Nono, vbi mulier habet eloquium dulce, & gratuitum omnibus audientibus ipsum. Nam, si balbescit, non placet, facit *l.* 1. §. *sed sciendum ff. eod.* Vndecimo, vbi habet collum rectum, & decenter eleuatum. Duodecimo, vbi habet vbera conformia, non nimis eleuata, sed decenter in quantum facit ad ostensionem muliebris sexus.

Sed tamen aduertatur, quæ sint mulieres, & fœminæ memoria dignæ, propter earum pulchritudinem fuerunt sequentes:

Amaryllis puella. Virgilius.

Formosam resonare doces Amaryllida syluas.

Ægle Nympha. Virg. Ecl. 6.

Ægle Naiadum pulcherrima.

Atalanta, puella fuit in Arcadia, & Iasij filia liberali admodum forma.

Ouid. lib. 8.

... Athalante Schœnei pulcherrima virgo.
Rasilis huic summam mordebat fibula vestem,
Crinis erat simplex nodum collectus in vnum,
Talis erat cultu facies, quam dicere vere
Virgineam in puero, puerilem in virgine posses.

Ariadne, filia Minois, forma fuit eleganti, quam propterea Bacchus duxit in vxorem; eiúsque coronam stellis ornatam, in astra retulit. Catull. de ea & Theseo loquens, sic inquit:

Hunc simul ac cupido conspexit lumine virgo,
Regia quam suaues expirans castus odores.
Lectulus molli complexu matris alebat,
Quales aurora perpingunt flumina Myrthos,
Aurá ve distinctos educit verna colores.
Non prius ex illo flagrantia declinauit.
Lumina, quam cuncto concepit corpore flammam.

Antiopa, filia Nictei, & vxor Lyci, Regis Thebarum, speciosissimam propter formam à Ioue adamata est: ex quo Zetum & Amphyonem suscepit.

Propertius:

Tu licet Antiopę formam Nycteidos, & tu
Spartanam referas laudibus Hermionem.

Argia, Adrasti Argiuorum Regis filia, & vxor Polynicis, fuit itidem mirum in modum speciosa.

Statius lib. 1. Thebaidos.

Egregiam Argiam nec forma laude secundam Deiphilem.

Æginam, Asopi Regis Bœotiæ filiam, ob excellentem pulchritudinem, adamauit Iupiter: iacuitque cum ea in specie ignis.

Ouidius.

Aureus vt Danaen Asopida luserit ignis.

Agaristam, Clisthenis filiam, adeo formosam extitisse, scribit Herod. vt ad habendas eius nuptias celebrata sint Procorum spectacula, & certamina, quo speciosissimi quique Græciæ adolescentes confluxerunt.

Barynes, meretricis formam commendat Horat. lib. 2. Carm. dicens:

Nulla si iuris tibi peierati
Pœna Barine nocuisset vnquam:
Dente si nigro fieres, vel vno
Turpior vngui,
Crederem, sed tu, simul obligasti
Perfidum votis caput, enitescis
Pulchrior multo, iuuenúmque prodis
Publica cura.

Bryseis fuit adeò formosa, vt Achilles amore eius conflagrauerit, eámque, quamuis ancillam, plusquam puellas omnes adamauerit. Horatius.

Prius insolentem Serua Bryseis niueo colore Mouit Achillē.

Propert lib. 11.

Omnia formosam propter Bryseida passus,
Tantus in erepta sæuit amore dolor.

Credibile est, Bersabeam, Vriæ vxorem, eleganti

fuisse forma, quæ sapientissimum illũ Regem & Prophetam sanctiss. Dauidem, vsque adeò titillauerit, vt solitæ religionis oblitus, adulterio, & homicidio (Vriam enim deuouit morti) suam contaminauerit sanctitatem.

Vnde Stroza pater.

Ille sacri vates operis Iesseia proles,
Præfecit populo quem Deus ipse suo.
Bersabea captus forma, tibi magne Cupido
Cessit, nec Salomon tutior ipse fuit.

Refert Phil. Berg. lig. 5. Chron. quod Ester Hebræa, Abichail, Mardochæi fratris filia, ex tribu Benjamin, mulier fuit speciosissima, & omniũ oculis gratiosissima: quæ ob eius pulchritudinem cum rege Assuero matrimonio coniuncta est. habetur Ester 2. de qua dixi in §. 1. in gloss. *En puissance de son mary. in titul. Des droicts & appartenan. in consuetudinibus nostris ducatus Burgund.*

De Chione, Dedalionis filia, Idem Ouid. lib. 11. Metamorph.

Nata erat huic Chione, quæ dotatissima forma,
Mille procis placuit, bis septem nubilis annis.

Cenis, puella Thessala, à Neptuno compressa, pulcherrima fuit: Idem Ouid. lib. 12. Metamor.

Clara decore fuit proles Elateia Cænis:
Thessalidum virgo pulcherrima.

Calisto, Idem Ouid. lib. 11. Fast.

Fœdera seruasset si non formosa fuisset.

Hæc non esset hic ponenda, quoniam formositas non tendit ad eius laudem.

Celeno formosa fuit. Idem Ouid. lib. 4. Fastor.

Neptuno Halcyonem, & te formosa Celeno.

Calypso, Oceani & Tethyos filia pulcherrima fuit.

Ouid. de Ponto.

An graue sex annis pulchram fouisse Calypson?
Æquoreæque fuit concubuisse Deæ?

Idem lib. 11. de Arte.

Littore constiterant, illic quoque pulchra Calypso.

Cydippe ab Acontio ob formam adamata est.

Ouid. in Epistolis.

Si esses tu formosa minus peterere modeste,
Audaces facie cogimur esse tua.
Tu facis hoc, oculiq; tui, quibus ignea cedunt
Sydera, qui flammæ causa fuere meæ.
Hoc faciunt flaui crines, & eburnea ceruix,
Quæque precor veniant in mea colla manus.
Et decor & vultus sine rusticitate pudentes.
Et Thetidis quales vix reor esse pedes.
Cætera si possem laudare, beatior essem.
Nec dubito, totum quin tua pars sit opus.
Hac ego compulsus, non est mirabile, forma
Si pignus volui vocis habere tuæ.

Catulla, Mart lib. 8. *Formosissima, quæ fuere, vel sunt. O quam te fieri Catulla vellem Formosam minus, aut magis pudicam.*

Propertius formam suæ Cynthiæ sic commendat:

Et quascunque tulit formosi temporis ætas,
Cynthia non illas nomen habere sinat.

Idem.

Illic formosæ veniat chorus heroinæ.
Quos dedit Argiuis Dardana præda viris.
Quarum nulla tua, fuerit mihi Cynthia forma
Gratior.

Idem.

Fulua coma est, longæque manus & maxima toto
Corpore, & incedit vel Ioue digna soror.

Idem.

Lilia non domina sunt magis alba mea.

Idem.

Post Helenam hæc terris forma secunda redit.
Hac ego non miror si flagret nostra iuuentus,
Pulchrius hac fuerat Troia perire tibi.
Digna quidem facies, pro qua vel obiret Achilles.
Si quis vult fama tabulas anteire vetustas,
Hic dominam exemplo ponat in arte meam.

Herodotus ait Candaulis Sardium Tyranni vxorem fœminarum omnium pulcherrimam.

Deiopœa nympha. Virg. Æneid. 1.

Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ.
Quarum quæ forma pulcherrima Deiopœam
Connubio iungam stabili propriamque dicabo.

Dido. Idem Virg. Æneid. lib. 1.

En regia ad templum forma pulcherrima Dido.
Incessit.

Deianira Herculis vxor. Ouid. lib. 9.

Nomine siqua suo tandem peruenit ad aures
Deianira tuas, quondam pulcherrima virgo.
Multorúmque fuit spes inuidiosa procorum.

Deiphile, vxor Thidei, Adrasti filia. Statius lib. 11. Thebaid.

Egregiam Archiam nec formæ laude secundam
Deiphilem.

Eurydice Orphei vxor. Quintianus lib. 11. Orpheus.

Hac fata Mercurio Eurydice forma puellas
Tam visa est superare pares cœlestibus aulis,
Quam iucunda Venus dominas supereminet omnes.

Idem.

Venerat Eurydice sparsis formosa capillis,
Cui teretes digiti, cui flaua monilia, vultus
Sydereí, incerto rubris candore papillis.

De Fabula. Martialis lib. 11.

Bella est nouimus, & puella, verum est,
Et diues, quis enim potest negare?

Galatea nympha. Ouid. lib. 13.

Candidior folio niuei Galatea ligustri,
Floridior prato, longo procerior alno.
Splendidior vitro, tenero lasciuior hœdo,
Leuior assiduo detritis æquore conchis.
Solibus hybernis, æstiua gratior vmbra,
Nobilior pomis, platano conspectior alta,
Lucidior glacie, matura dulcior vua.
Mollior & cygni plumis, & lacte coacto.
Et (si non fugias) riguo formosior horto.

Glycera. Horat. lib. 1. Carm.

Vrit me Glyceræ nitor Splendentis Pario
Marmore purius, Vrit grata proteruitas,
Et vultus nimium lubricus aspici.

Veteres fabulosè confinxerunt Gorgonem propter eximium venustatis decus, mentis inopes, & stupidos reddentem spectatores, in saxa deformasse. *Cælius lib. antiq. lect. 14. c. 9.*

Celebratur etiam Hermiones Menelai filiæ pulchritudo.

Vnde Propertius lib. 1.

Tu licet Antiope formam Nycteidos, & tu
Spartana referas laudibus Hermionem.

Fuit tam elegans & concinna Hippodamiæ pulchritudo, vt ad impetrandas eius nuptias celebrata sint certamina Procorum. In quibus, quum victor euasisset Pelops, puellam duxit in vxorem.

Propertius. --- Nec

Pozygium falso traxit candore maritum,
Aduecta externis Hippodamia rotis.
Sed facies aderat nullis obnoxia gemmis
Qualis Appelleis est color in tabulis.

Idem lib. 11. Hippodamiam vocat Hyscomachen, quod propter eam ortum sit bellum Centaurorum.

Qualis

Qualis & Hysсomache Lapithe genus heroine
Centauris medio grata rapina mero.

Hiera, fuit vxor Telephi, mulier omnium (quas Protesilaus vidit) maxima & pulcherrima.

Proposita de muliebri pulchritudine certamina plerisque in locis legimus, sicuti in Cereris Eleusinæ festo prope Alpheum, vbi victrix Herodice meruit palmam. *Celius libr. antiquarum lect. 13. c. 9.*

Hypsipyle. Statius lib. 4.

Errantes subito pulchrum in mærore tuentur
Hypsipylem.

Fuit Thoantis filia, à quo Thoantias appell.

Lauiniæ forma fuit origo belli inter Æneam & Turnum, quorum vterque eam sibi vxorem dari volebat. Virgil. lib. 12. Flauos eius crines, & roseas appellat genas, vbi ait:

Filia prima manu flauos Lauinia crines,
Et roseas laniata genas.

Catullus de sua Lesbia sic inquit:

Lesbia formosa est, qua quum pulcherrima tota est,
Tum omnibus vna omnes surripuit Veneres.

De Laodomia Catullus.

Quo tibi cum casu pulcherrima Laodomia.

Laïs Corinthia, meretrix fuit speciosissima,

Ouid. 1. Eleg.

Qualiter in thalamos formosa Semiramis isse
Dicitur, & multis Lais amata viris.

Lycoris, Corn. Galli amasia. Martial. lib. 6.

Fœmina præferri potuit tibi nulla Lycori.

Propert. lib. 1.

Et modo formosa, quam multa Lycoride Gallus
Mortuus inferna vulnera lauit aqua.

Lucretiæ formam tanti fecerunt Romani, vt eam suis monumentis vbique celebrauerint, & vindicauerint à mortalitate: nec solum ob eximiam pulchritudinem, verum etiam ob castitatem, quod vim Tarquinij gladio sit vlta.

Lycaste, Priami filia, tantæ fuit pulchritudinis, vt Polydamas, Anthenoris ex Theano Hecubæ sorore filius, illam ex concubina vxorem sibi copulauerit. Fuit & alia Lycaste, quæ ob pulchritudinem Venus vocabatur.

Lamia, autore Plutarcho, puella fuit speciosissima à Demetrio adamata, quæ & tibiis optimè cecinisse dicitur. Hæc primo canendi modulandique suauitate, gratiam sibi apud omnes comparauit.

Maia, Atlantis filia.

Ouidius lib. 5. Fastor.

Quarum Maia sua forma superasse sorores
Traditur, & summo concubuisse Ioui.

Omphale, regina Lydorum, fuit facie adeò præstanti, vt ei se submiserit Hercules.

Propert. lib. 3.

Omphale in tantum formæ processit honorem,
Lydia Gygeo tincta puella lacu.
Vt qui pacato statuisset in orbe columnas,
Tam dura traheret mollia pensa manu.

Plutarchus in Lucullo scribit, Preciam quandam fuisse in vrbe Roma fœminam venustate formæ nulli secundam, quæ sua pulchritudine Cethegum sibi adeò deuinxerit, vt nihil probaretur Cethego, quod Precia non iussisset.

Panthea, vxor fuit Acradatæ viri nobilis apud Persas, quam Cyrus expugnatis Assyriorum castris, duxerat captiuam. Abradota autem absente, & apud Bactrianos legatum absente, Araspe Medo seruanda tradita est, qui apud Cyrum affirmauit nondum esse ortam, aut omnino inuentam tota Asia pulchriorem.

Sulpitiæ formam commendat Tibull. libr. 4. dicens.

Illius ex oculis quum vult exurere diuos,
Accendit geminas lampades acer amor.
Illam quicquid agit, quoquo vestigia mouit,
Componit furtim, subsequiturq́ decor.
Seu soluit crines, fusis decet esse capillis.
Seu compsit comptis est veneranda comis.
Vrit, seu Tyria voluit procedere palla,
Vrit, seu niuea candida veste venit.

Fuit etiam in Semiramide eximia pulchritudo: & facies imperio digna. Vnde & mortuo marito, Persis imperauit vsque ad prouectam filij ætatem.

Ouid. lib. 1. Eleg.

Qualiter in thalamos formosa Semiramis isse
Dicitur.

Sisygambis, vxor Darij, nulli suæ ætatis fœminæ pulchritudine cessit, teste Curio. Quam tamen victo Dario, Alexander non solum non violauit, sed & summam adhibuit curam, nequis captiuo corpori illuderet.

Saxo Grammaticus libro octauo Danicæ historiæ scribit, Suauildam Reginam, tantæ fuisse pulchritudinis, vt quum vincta loris, exposita esset equinis calcibus obterenda, ipsis quoque iumentis horrori fuerit, artus eximio decore præditos, sordidis lacerare vestigiis.

Thysbe amasia Pyrami.

Ouid. lib. 4. Metamorph.

Pyramus & Thysbe iuuenum pulcherrimus alter,
Altera, (quas oriens habuit) prælata puellis,
Contiguas habere domos.

Thetydem, Deam maris Poëtæ niueam, & formosam faciunt, quod perpetuis aquis abluatur.

Catullus:

Tene Thetys tenuit pulcherrima Neptunine

Tyro puella, Salmonei filia, ob formam à Neptuno adamata est.

De hac Propert. lib. 1.

Vobiscum est Iope, vobiscum candida Tyro.

Baptista Pius.

Carmine conspicua est Tyro Pegasæa puella.

Idem.

Est Helene formosa illic, est candida Tyro.

Violantillam, Stellæ poëtæ vxorem, multis verbis commendat Statius lib. 1. Syl. sed maxime, vbi Venerem sic inducit loquentem:

Hanc ego forma
Egregium mirata decus, cui gloria partum
Et generis certabat honos, tellure cadentem
Excepi, fouiq́ sinu, nec colla, genasque
Comere, nec pingui crinem deducere amomo
Cessauit mea nate manus, mihi dulcis imago
Prosiluit, celsa procul aspice frontis honores,
Suggestúmque comæ, Latias metire quid vltra
Emineat matres, quantum Latonia Nymphas
Virgo premit, quantúmque egomet Nereidas exto.

Idem paulo post.

At tu pulcherrima forma,
Italidum tandem merito possessa marito.

Sunt & aliæ permultæ puellæ, in quibus elegans fuisse pulchritudo memoratur, vt Pasiphaë, Ariadne, Berenice, Hermione, Briseis, Penelope, Deidamia, Ersilia, vxor Romuli, Ero Virginia, Anaxarete, Antigone, Arachne, Arethusa, Arsione, Polyxena, Pelagia, Lycaste, Iocasta, Hecuba, Cassandra, Hesperie, Cleopatra, Chelis, Ilia, Sibyllæ, Vestales, Heroinæ, & aliæ prope infinitæ. Quas, qui scire volet, authores reuoluat.

Strozza pater lib. 6. Eroticon. de quibusdam sic meminit.

Talis erat virgo Cenea, talis & altum
Per mare Dictaeo vecta puella boue.
Talis erat fului decepta cupidine nymbi,
Et quam sub falso lusit olore Deus.
Talis erat vatum Omphale celeberrima cantu,
Talis & Idaeo rapta Lacena proco.

Item Pamph.

Oebalides, Cyparissus, Hulas, Diadumenus Atys
Phryx puer, & ficto Parthenopaeus equo.
Cuius & in gremio posuit miserabilis ora,
Quum Stygia vates iret ad antra domus.

Helenae forma, poëtis omnibus cantatissima, laudem meruisset maximam, nisi ea Troiae ruinam, belliq; decénalis causam attulisset. At nemo est, cui nô sit odio, quum tantae cladis calamitatem venit in mêtem. Paris apud Ouidium formá illam Veneri comparat, dicens:

His similes vultus (quantum reminiscor) habebat,
Venit in arbitrium quum Cytherea meum.
Si tu venisses pariter certamen in illud,
In dubium Veneris palma futura fuit.
Magna quidem de te rumor praeconia fecit,
Nulláque de facie nescia terra tua est.
Nec tibi par vsquam Phrygia nec solis ab ortu,
Inter formosas altera nomen habet.
Credis & hoc nobis, minor est tua gloria vero,
Famáque de forma pene maligna tua est.

Propertius lib. 2.

Post Helenam haec terris forma secunda redit:
Digna quidem facies, pro qua vel obiret Achilles,
Vel Priamus, belli causa probanda fuit.

Pamphilus.

Cui modo cedebat formosa Tyndaris ort.

Baptista Pius.

Carmine formosa est Cycno generata lacaena,
Qua quondam in cineres Troia superba ruit.

Isocrates, orationem scripsit de laudibus Helenae, vbi cumulatissimè formam eius commendat.

Textor Niuernensis in sua Officina volens denotare & describere pulchritudinem mulieris, finxit se habere Damisellam pulchram, quam his versibus commendat:

Floricoma quid adhuc Damisella quiescis in horto?
Et roseum pubens occulit herba caput.
Egredere atque animos populosi pasce theatri,
Vt Phrygius taceat publica fama Deas.
Fatiloquis aufer palmam, preciúmque Sybillis:
Liuor erit formae buccina magna tuae.
Nec timeas, quod sis in agro generata niuoso,
Terra vbi fructifero surgit aprica iugo.
Namq; tibi similem nullus parit angulus orbis,
Pulchrior & nulla viuit in vrbe Venus.
Praeterea nunquid Dryades in montibus altis,
Nunquid in herbifero viuit Oreas agro?
Quid fuit Hippolyto, quid Apolline pulchrius, aut quid
Candidius nato Mirrha decora suo?
His placuere tamen sylua, montésque supini,
Et placuit violis luxuriosus ager.
Vrbanas alij mirentur, amentque puellas.
Tu mihi prae cunctis, ô Damisella, places.
Sic, inquam, Damisella places, vt sordeat illa,
Quam peperit gelido lucida concha mari.
Et iaculatricis cultúsque decórque Dianae,
Atque cerebrigenae forma venusta deae.
His oculis si quando tuos contemplor ocellos,
Has mihi qui venas acrius igne coquunt,
Cycnigenam prae te iuro nihil esse puellam,
Qua Danais cecidit Troia superba rogis.
Tot, & in modicas soluit me flamma fauillas,
Atque animo vires deficiente cadunt.
Nec solum tantis vigilem me concremat aestus,
Lampade sopitum me quoque terret amor.
Nam mihi dum thalamo comes esse videris eodem,
Aethereo nollem proximus esse Ioui.
Multa quidem in tenero surgunt tunc gaudia somno,
Felicémque malus me facit esse sopor.
Verum ego quum falsa delusus imagine surgo,
Et somni video spem cecidisse mei:
Quas ego tunc lacrymas, & quae suspiria mitto,
Maximus ex oculo riuus vtroque fluit.
Vis dicam Damisella, thymo mihi dulcior Hybla,
Suauior atque tuo terra Cilissa croco.
Non ita flammifera Briareus terretur in Aetna,
Vt tua me facies, vt tua forma coquit.
Tu siquidem Graia speciosior ansere Lada,
Pulchrior es prima, candidiórque niue.
Blanda tibi ceruix fragrat, quod & Attica cera,
Et quod virginea lilia secta manu.
Lauior est tibi frons detrita in littore concha,
Pulchrior & cycnis vnda Caystra tuis.
Si talem in vinclis Venerem Gradiuus teneres,
Plus tibi quàm caelum vincula grata forent.
Sed quem non faciunt gemipoma ardere papilla,
Rugosa quamuis fronte Catonis erat.
Quas ego quum video (Libitinam afferte ministri)
Mammarum intuitus me facit exanimem.
Ergo breuem exangui si fudero corpore vitam,
Hoc habeat carmen, qui tegit ossa, lapis.
Non iaculis, nec aquis perijt, bibitóque veneno,
Quem breuis angusto contegit vrna loco.
Hunc tu pomosa fecisti ardere papilla,
Acrior Et heis ô Damisella regis.
Caetera quid memorem veneranda insignia formae?
Sunt tibi quos crines vellet habere Venus.
Inque genis ardet rubri tibi flamma pyropi,
Mollior Hybleis est tua lingua rosis.
Quis tam formoso nollet sub corpore fulcrum,
Aut (per quem incedit pes tuus) esse lapis?
O quoties volui, mutato vt corpore pulex,
In thalamo fierem te recubante tuo.
Ipse tuis oculis (quum vult exurere diuos)
Accendit faculas deliciosus amor.
Dum loqueris, sedet in tenero tibi suada labello,
Cecropijs vngens omnia verba fauis.
Dum rides, lepido tanta est tibi gratia risu,
Iratum facias ponere tela Iouem.
Dum varias lepidis imples concentibus auras
Auriti veniunt ad tua verba Dei.
Est in foemineo virtus tibi mascula sexu,
Quid sibi Saturni filia maius habet?
Nec minor est forma morum praesignis honestas,
Qua potes Argolicam vincere Penelopen.
Tota Deo incumbens, mitis, simplex, sine fastu,
Sermone atque ipso tota pudica thoro.
Tam tua te virtus, quam regia forma venustas,
Quicquid agis, caelum totaque terra probant.
At caueas, ne (dum Nucerino ludis in agro)
Te premat ignoti subdola forma Dei.
Fecit olorina Ladam succumbere penna,
Quem timet astriferi machina tota poli.
Et Danaën lusit fictum mutatus in aurum,
In taurum Europen, in Satyrum Asterien.
Te quoque (ni caueas) eludet imagine falsa:
Vrit enim summos haec tua forma Deos.
Vrit, & ipse suo Neptunus in aequore feruet:
Téque cupit Nymphis praeposuisse suis.
Nonne cur ficto Damisellam te voco? fallor.
Verus amor nomen dissimulare nequit.

Nysia

Nysia nomen habes, quod Nysum & Myrea vincas:
Quodque tibi flaua cedat vterque coma.
Nulla tulit similem, ventura nec afferet atas,
Quam tibi praponat, non habet Aula Iouis.

Addo & alias mulieres, quæ venustæ & decoræ perhibentur.

Maria vero vxor Herodis regis, pulchritudine corporis omnes mulieres anteire fertur, vt ait Iosephus *lib antiquit. 16. ca. 19.* & Egesip. *de excidio Hierosolymitano. lib. 10. cap. 38.*

Rachel, vxor Iacob, virgo decora fuit facie, *Gen. 20.* & ob eam causam Iacob eam sibi delegit, vt tradit magister sententiarum *in 4 distinct. 30.* & Bonauentura ibi, in expositione illius text. & Pet. de Palude: qui etiam asserunt hominem quidem nec venialiter peccare, qui vxorem ducit propter pulchritudinem, modo non sit causa principalis, & præcipua ipsius matrimonij, sed secundaria: &, vt loquuntur inductiua, & illam scilicet potius assumat, quam aliam. & sequitur Angelus de Clauasio *in sua sum in verb matrimonium ver. pen.* Ant. Flor. *in 1. parte tertia partis sua summa, tit. 1. ca. 19. § 4. concl. est.* & Astesanus *in sua sum. lib 8 tit 9. art. 1 in fi* Collect. *in cap. ad dissoluendum extra de despons. impuber. gloss in sum. 27. qu. 1.* Pan. *in cap. tua nos, in tertio notabili de spons.* Imo S. Thom. *in d. tit. 31.* etiam super textu sentit, non esse mortale peccatum, etiam si libido pulchritudinis sit causa principalis, modo non sit immoderata, &, vt inquit, effrænata. Et facit, quoniam, vt habetur *Deut. 21.* Si videris in numero captiuorum mulierem pulchrā, & adamaueris eam, voluerisque habere vxorem, introduces eam in domū tuam. & facit illud *Cantic. 1.* Ostende mihi faciem tuam. Facies enim tua decora. & habetur *Ps. 44.* Concupiscet rex decorem tuum. &, *Eccles. 36.* Species mulieris exhilarat faciem viri, & super omnem concupiscentiam viri superducet desiderium. *& eodem Eccl. 26. cap.* Sicut Sol oriens mundo in altissimis Dei, sic & mulieris bonæ species, in ornamento domus eius.

Et, vt concludatur, vnum certo scias, quod mulieres in forma, & pulchritudine felicitatem metiuntur, sine qua vera felicitas (vt opinantur) non posset esse, nihilque magis cupiunt, quam esse & videri formosæ, & à forma ipsa laudari: nec alia laude magis delectantur, neque illis quicquam gratius eo laudis genere præstari potest. Vnde vulgo veridice dicitur:

Vulpes amat fraudem, lupus agnum, fœmina laudem.

Maxime in pulchritudine, Horatius *1. carminum Ode 16.* vt se Tyndaridi, quam carminibus læserat, conciliaret, ab eaque beneuolentiam captaret, nihil habuit ad consequendum efficacius, quam vt formosam eam vocaret. Sic enim suam Palinodiam exorditur: *O matre pulchra filia pulchrior.* Idem lib. 4. *Ode 13.* exprimens morem mulierum, felicem mulierem pro formosa dicit, vt inibi annotatur. Mulieres enim in pulchritudine summum bonorum reponunt. vnde Ouidius *lib. 1. de arte Amandi.*

Nec faciem, nec te pigeat laudare capillos,
Et teretes digitos, exiguumque pedem.
Delectant etiam castas praconia forma,
Virginibus cura grataque forma sua est.

Faciunt & notata per Ioan. Andr. *in cap. 1. de clerico venatore.*

Idem quoque Ouid. *in lib. de Medicamine faciei*, ita ait:

Virginibus cordi, grataque forma sua est.
Idem *lib. 9. Metamor.*
nimiumque cupit formosa videri. & Virg.
Et fugit ad salices, & se cupit ante videri.

Et de hac forma, & pulchritudine mulierum olim plura certamina (vt propè dixi) proposita fuere, & inter alia, celebratissimum est illud (de quo in proxima consideratione dicetur) inter Iunonem, Palladem & Venerem factum. Etiam fœminæ, vel circa mortem anxiæ sunt, ne pulchritudinem amittant, optantque prius mori, quam desinc esse pulchræ: vt decantat Horat. *lib. Carminum 3. Ode 27.* inducens Europam moribundam, sic dictantem: *ô deorum,*

Si quis hac audis, vtinam inter errem Nuda leones.
Antequam turpis macies decentes
Occupet malas, tener atque succus
Defluat, prada speciosa quaro
Pascere tygres.

Et hinc videri potest prodiisse, ꝙ fœminæ suapte natura illis inuident, quæ se formosiores esse dicuntur. Vnde Ouid. *lib. 9. Metam.* concordans ita enunciat:

Et si qua est illuc formosior, inuidet illi.

Ita recitat Andreas Tiraquellus *in suis legibus connubialibus, in 1. leg.* vbi laudat pulchritudinem, dummodo non sit excessiua, sed mediocris, & media, & multū vituperat deformitatem, attamen, inquit, pulchritudinem mulierum illis afferre superbiam, & præsumptionem libidinis, & appetitum inordinatum Veneris, & sic magnam partem vitæ eis adimere, quod multis ostendit rationibus, quas non refero, cum huic operæ non quadrent. Et de commendatione pulchritudinis, scripsit Cælius *lib antiquarum lect. 13. cap. 7. cum pluribus sequentib.* à quo multa transtulit ipse Tiraquellus, il. ū tamen tacendo: & ab G. Benedicti *in d. sua repet. ca. Raynut. in verb. cuidam Petro tradiderunt vt ample de materia. extra, de testam.*

VIgesimatertia consideratio erit subsecutiua ad præcedentem, de iudicio Paridis inter tres deas Venerē scilicet, Iunonem & Palladem (qui respondit: *Vtraque forma me iudice sunt veneranda*) fuerit verum & iustum iudicium, ita, quod vtraque æqualiter sit extollenda, vel etiam si (vt aliqui volunt) malum aureum, hoc est, Victoriam, Veneri adiudicauerit, in hoc errauit, nec ne. Primo, de hac contentione decantatissima, quæ inter Iunonem, Palladem & Venerem fuit, cuius Paris arbiter, victoriam Veneri tribuit, quod ęgerrimè tulerunt Iuno, & Pallas, non tam iratæ, quod essent victæ à Venere, quam quod sua forma spreta fuisset, vt mire expressit Virgil. circa initium Æneid. cum inquit de Iunone loquens:

Nec tum etiam causa irarum, saeuique dolores,
Exciderant animo, manet alta mente repostum
Iudicium Paridis, spretaque iniuria forma.

Quasi per illud iudicium Paridis, non satis expressisset id, quod erat Iunoni molestius, nisi subiunxisset, *Spretaque, &c.* sed & Homer. *lib. 24 & vltimo Iliados* narrat, Iunonem ipsam, & Palladem adeo infensas Ilio & Troianis, ob id, quod Paris Venerem illis in forma prætulisset, vt etiam Hectoris & mortui, & procul ab eo iniuria remoti, corpus nequaquam, vt cæteri Dei misererentur.

Etiam singulariter, & cum maxima pompa recitat id iudicium Ioan. le Maire *in illustrationibus Gallia. lib. 1. cap. 30. 31. 32.* vbi concludit, quod adiudicauit malum aureum, id est, Victoriam Veneri, de pulchritudine. Sed paulo remotius recitat istam historiam Cælius *lib. antiquarum lectionum, cap 59.* vbi ait de Paride, electo inter Deas de formæ præstantia certantes, iudice, varia pro ingenij captu afferri solere, vel inter eos qui vulgares, vilesque nuncupari solent, & sunt non me fallit, illud iure Latij donauit Cælius ex Græcorum thesauris exceptum. Parui videlicet hunc

Priami filium educatum patris iussu, in loco quem *Amandrum* dixere, mox vero & *Parion* de ipsius nomenclatura tribus fere annorum decadibus. Atque inibi cum natura ingeniosus foret, nec ad doctrinarũ studia ineptus, Græcis imbutum disciplinis, in quibus vbi non parum promouisse visus est, etiam Veneris laudes, oratione edita, prolibauit. In eaque, Palladi ac Iunoni, præstare contendit. Quando, vt videtur Deæ nomine concupiscentias esse intelligendas significabat, atque voluptates, sicut etiam meminit Athenæus: vnde mala omnia sese mortalibus agminatim, ac fluēti exæstuantis more, affundant. Atque hinc fabellæ occasionem, inter disceptantes deas, captum iudicem, datúmque Veneri malum, id est, victoriam: quæ historia multum differre videtur à sententia Poëtarum, sed qualitercunque sit, finis vtriusque tendit ad hoc, quod Paris voluerit præferre voluptatem diuitiis, & sapientiæ: quod an bonum fuerit eius iudicium, paululum disceptabitur.

2 Et prius videtur, quod sic, quoniam Aristippus, cōditor sectæ Cyrenaicæ, voluptatem statuit esse summum bonum, & ita voluptate metitur felicitatem. In hanc sententiam agminatim pedibus eunt docti pariter & indocti. Etenim mortales eo concurrunt, vt inquit verissime Seneca, vbi audiant laudari voluptatem nec fortassis immerito. Nam si teste Arist. id bonum est, quod omnes appetunt, omnes autem appetunt voluptatem, effici videtur, vt voluptas sit id bonum.

Eudoxus quoque philosophus, Astrologiæque cō-
3 sultissimus, voluptatem ex eo summum bonum esse putabat, quia cernebat, rationalia irrationaliaque vniuersa, voluptatem affectare: huius autem rationes probabiles videbantur, ob ipsius hominis modestiam ac probitatem. Non enim vt voluptatis amicus, voluptatem asserere credebatur: sed quia res verè ita se haberet. Nec minus manifestum hoc esse, ex contrario censebat. Etenim, cum contrariorum contraria sint consequentia. *Si dolor est*, inquit, *per se, omnibus fugiendus, tanquam summum malum, ita voluptas omnibus erit expetenda, tanquam summum bonum.*

4 Hæc omnia emanauerunt ex schola Epicuri philosophi voluptuarij, qui in voluptate summum bonum, felicitatemque constituebat: habet hæc secta sectatores pene infinitos, quorum, (vt inquit Apostolus) Deus venter est, & quæ sub ventre sunt.

5 Hinc Philoxenus, summum bonum collocans in voluptate gustatus, optabat sibi dari gruis collum vt videlicet diutius illa voluptatę bibendi, edendique frueretur.

Hinc Sardanapalus, Assyriorum rex, gulæ, & ventri deditissimus, natúsque heluationi, voracitatique, scripsit in Epitaphio, si ille tantum haberet, quæ edisset & quæ per libidinem expletam percepisset. verba eius hæc sunt descripta in monumento:

Ede, bibe, lude. Et
Cùm te mortalem noris, præsentibus exple
Delitiis animum post mortem nulla voluptas.
Namque ego sum puluis, qui nuper tanta tenebam.
Hæc habeo quæ edi, quæque exaturata libido
Hausit, at illa manent multa & præclara relicta.
Hoc sapiens vita mortalibus est documentum.

Hinc Xerxes ille maximus Persarum Rex, repertori nouæ voluptatis, constituit præmium. Claudius Tiberius Nero, tertius Cæsarum, nouum instituit officium, quod à voluptatibus dicebatur: qui propter nimiam vini auiditatem, pro Tiberio, Biberius, pro Claudio Caldius pro Nerone, Mero, vocitatus est, qui noctem continúumque biduum epulando, bibendóque consumpsit.

Quid memorem ingluuiem Vitellianam. Helio- 6
gabali, & Galieni, Imperatorum, multorúmque aliorum asotiam, & luxum, qui omnes mancipati fuerunt à domino, vtpote heluones, & gulones maximi, quales Græco vocabulo asoti nuncupantur. Et ista voluptate gulæ, & deliriatum plerumque paratur esca voluptaria libidinis, & sic voluptas consistit in his, quæ delectant, & maxime volumus, ita lidido in his, quæ libent & placent: & licet sint multæ, & multifariæ, quæ hîc accumulari possent, tamen de his subticeo.

Denique inuentæ sunt ciuitates, & populi, qui voluptatem veluti summum bonum, amplexarentur, quales fuere Milesij, Sybaritæ, & Tarentini. Olim Milesij luxu diffluentes, eiecerunt ciuitate Hermodorum, virum clarissimum, quia frugalitatis, continentiæ & modestiæ erat amator egregius. dixerunt enim: *nemo apud nos frugi sit, nemo vnus excellat.*

Apud Græcos, maxime apud Aristophanem in Pluto prouerbium est, de Milesijs vsitatum: *Olim fortes fuere Milesij, tanquam luxuria & nequitia omne robur virilitatis perdidissent.*

Sybaritæ verò, in Italia, quibus, vt ait Quintilianus in tertio, odio erat frugalitas, adeo delitiis, & luxuria intemperantes diffluebant, voluptatem, veluti Deam amplexantes, vt intra dies septuaginta, à Crotoniatis deleti sint.

Tarentini in Calabria, vt nomen ipsum ostendit, molles, delicatique & voluptuosi, supra cunctos mortales fuerunt. Namque Tarentum, etiam Sabinorum lingua *molle* significat, teste Macrobio 3. Saturnalium. Vnde Tarentini dicti sunt, secundum M. Varronem. & concordat dictum Horatij, cum ait: *Et molle Tarentum.* Et apud Tarentinos delitiæ, & voluptates illicibiles, in tantum inualuerunt, propter fortunas nimium secundas (quia, vt ait Tibullus:)

Luxuriant animi rebus plerumque secundis.

Vt plures ludos, festásque celebritates, quas reliquos anni dies agerent, vt autor est Strabo. Præterea, vt tradit Plutarchus, Balneis, conuiuiis, gymnasiis Tarentini indulgebant: potum & lasciuias, & id genus genialia immodica percolentes, ex quo Satyricus dicit:

Atque coronatum, & petulans, madidúmque Tarētum.

Hæc Beroaldus *in suo opusculo de felicitate circa prin.* Et licet prope infinita congerere possemus de vita voluptaria, hominibúsque voluptariis, qui hoc fine voluptatem metiuntur: tamen aurium satietati circa fastidium studendum est.

Solent denique (vt ait Beroaldus) philosophi, qui voluptatem per se ipsam tanquam summum bonum existimant appetendam, vernis pingere tabulam quādam, in qua voluptas in sella regali, quasi quædam regina sedeat, eique virtutes veluti famulæ, subiiciantur, obseruantes eius nutum, vt faciant quicquid illa imperauerit: & hæc Voluptia, id est, voluptatis Dea dicitur.

Ex quibus persuasum videtur iudicium Paridis fuisse bonum, cum victoriam Veneri, hoc est, voluptati adiudicauerit, maximè, cùm voluptas habere videatur virtutes, penè famulas, & ei suppositas, & ad eius nutum & imperium, voluptabiles, vt hic prope dictum est.

Quicquid tamen sit, veritas contrarium suadet, vt voluptas non est dicenda summũ bonum, & à pluri-

mis

mis philosophis reprobatur voluptas, vt quam verè scribit Beroaldus *vbi supra*. Et Cælius *lib.5. antiquarum lectionum. cap.33.* circa quæ non insisto; quia potius est quæstio de laudanda pulchritudine & formositate, quæ maior est in Venere,& sic in voluptate.

De excellentia vero Iunonis, satis potest perpendi & cognosci ex his,quæ inferius dicuntur *in finali parte, in 54. consideratione*: vbi laudantur pecuniæ, & diuitiæ: quia iuuant,ideo Iunoni consecrantur.

De excellentia vero Palladis,& sic sapientiæ,scientiæ,artis, virtutis, & ingenij (quo nihil excellentius, cum eo vniuersa regantur) etiam satis à nobis scriptum est *infra in 10. parte*, vbi extollitur sapientia, & ibi videre poteris pura fundamenta ad laudem ipsius, vltra diuitias, & voluptatem: & de virtute satis dixi *in præcedenti parte, in 61. 63. 64. & 65. considerationibus*.

VIgesimaquarta consideratio. Laudantur etiam mulieres, si ex bonis parentibus fuerint ortæ & progenitæ,maximè ex muliere proba, & honesta, seu bonis moribus imbuta. & istud satis expressit Ioan. Fabri *in rubr. Instit. de nupt.* qui inter cætera quæ mouet, attendenda esse in vxoribus ducendis, illud non prætermisit, vt vxorem ducamus, boni, pacifici & fidelis generis: quia frequenter videmus (vt ipse dicit) non solum labem sanguinis, sed & morum quoque ad posteros deriuare. Quam sententiam dicit esse verissimam Tiraquellus *in suis legibus connubialibus, in l.3.* vbi ita ait: Futuræ vxoris parentes, patriam, mores conspicito,& hanc rationem adducit. Nam licet sua cuique mens est diuino creata arbitrio, pleræque tamen sunt animi vires, quæ simul cum corpore à parentibus transfunduntur in filios. Sic enim natura cōparatum est secundum Ficinum, vt corpus & anima, proportione quadā harmonica,congruant,motúsque corporis in animam,sicuti & animæ in corpus, quod medici astruunt, facillime & vehementissime penetrent. Ideóque quanquam non educitur anima filij, aut corpore parentis, aut ab anima, tamen corporis tale,& cum tali quadam procliuitate, à tali quodam corpore parentis educitur. Sic vnas acerbas comederunt patres, & dentes filiorum obstupuerunt, vt scribitur *Ierem. 31.* Porro procliuitatis illius corporis anima,ob cognationem quandam affectumque erga corpus proprium,particeps quodammodo redditur,præsertim secundum vim eius inferiorem, quæ corpori propinquat,plurimumque consentit:deinde vis superior animæ naturali quodam amore, inferiori sæpe obsequitur, ferme sicut illa corpori, obsequitur inquam quasi similiter,sed non æque:motus autem,qui in anima actio est, fit in corpore passio, qui in corpore passio est, fit in animo sensus, atque compassio.

Ad hæc filij ipsi parentum præceptis imbuti,ad eorum consuetudinem,moresque deducuntur. Nam,cū omnia adolescentes, quæ oculis excipiunt, simiarum instar imitantur, ita fit, vt quæcunque à parentibus maxime quorum præsentior est, & assiduior conuersatio, fieri viderint, ad vnguem etiam facere nituntur, & assuefaciunt,& diu seruant: & assuefacti (tanta est vis consuetudinis)perpetuo, ita vt primo imbuti,quasi secretiore quadam vi agente,perseuerant. Cum cōsuetudo videatur esse altera natura,ita,quod vincit ingenium,& artem. Luc. de Pen. *in l. missi opinatores. C. de exacto. trib. lib.10* in *l. si quis posthumos. in verb. consuetudo. ff. de lib. & post.* quam gloss. allegat Iacob. de S. Georg. *in l. de quibus. in fi. ff de legibus. & dixit in commentiis nostris super consuetudinibus ducatus Burgund. in procem. in 1. gloss.* *in fin. par. huius operis in 51. consideratione*. Et diu seruatur, id quod in iuuentute assuefactum est,iuxta illud Horatij:

Quo semel est imbuta recens seruabit odorem
Testa diu.

Et vulgo aliis verbis dicitur:

Quod noua testa capit,inueterata sapit.

Et quod procedat in filiis, dicam *in 11. part. in 50. considerat.*

Sed cum hic discurratur in materia,quæ tangit fœminas,ideo dico istud potissimum obtinere in fœminis,quæ plerunque mores matrum repræsentant. Neque enim verisimile est, vt filia statim ab ineunte ætate turpibus matris moribus imbuta, honestatem in grandiori ætate sectetur, ad quam tantum abfuit, vt mater cohortaretur, vt etiam ab ea magis & exemplo dehortaretur, & verbo: id quod intellexit Iuuenalis, *Satyr.6.*

Scilicet expectas,vt tradat mater honestos,
Aut alios mores,quam quos habet.

Et sequitur:

vtile porro
Filiolam turpi vetula producere turpem.

Ideo Ezechiel propheta *cap.16.* ait: *Sicut mater, ita & filia eius.* & in hanc sententiam gloss. *in cap. si quis 6. quæst. 1. in verb. metiuntur.* adducit versiculum vulgatum.

Insequitur leuiter filia matris iter.

Vnde habetur *Esdra 4. c.9.* qualis ager,talia & semina:& quales flores, tales & tincturæ: qualis operator, talis & creatio:& qualis agricola,talis & cultura. Hinc prodiit prouerbium vulgare Gallicum. *De bon plant, plante ta vigne. Et de preude femme, prens la fille.* Vnde Horatius *libro carminum 4. Ode 4.*

Fortes creantur fortibus & bonis.
Est in iuuencis est in equis patrum
Virtus:neque imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Ideo Libanius ad Solonicum scribens: *Vxorem,* inquit, *cognitam ducas, cuius parentes, & matrem præcipue, bonis moribus præstantem noueris.* Et Horat. *lib. carm. 3. Ode 24.* Scythas eo nomine laudat quod illis.

Dos est magna parentum virtus.

VIgesimaquinta consideratio. Mulieres ex eo,quod magis se continent domi honorantur, & sunt laudabiliores,secundum Thucydidis sententiā, qui optimam esse fœminam censet, de cuius laude, aut vituperatione,quam minimus apud exteros, forisque sermo habeatur:existimans, probæ mulieris nomen, itidem atque corpus, domesticis parietibus contineri oportere: licet ab hac sententia Plutarchus dissentiat *in lib. 1. de claris mulieribus.* in initio dicens, sibi probabilius dixisse videri Leontium Gorgiam, qui putat mulieris non formam solum,sed & egregium nomen, atque famam, debere apud quamplurimos esse vulgatam. Sed, pro opinione Thucydidis accedit,quod Dominus noster, *Exod. 11. c.* monet viros Hebræos, vt ab amicis, mulieres autem, vt à vicinis postulent vasa aurea & argentea, quasi videlicet mulieres à vicinis duntaxat sint cognoscendæ: nullique illis amici præter vicinos sunt comparandi, nec earum fama longius, quam ad eos deferri debeat:quod & Nicolaus de Lira, licet obscure,annotauit.

Parthi, teste Iustino, *lib.41.* Fœminis non cōmercio tantum virorum, verum etiam conspectum interdicunt. Quod & nostra tempestate Itali maxima ex parte obseruant. ad hoc facit dictum Psalmistæ, *Psal.127.* *Vxor(ait) tua sicut vitis abundans, in lateribus domus tuæ,*

Et Chrysostomus in quadam in Iohannem Homilia: *Mulierum est domi philosophari.* Et Ambros. in Lucam, lib. 2. *Discite (inquit) virgines, non circumcursare per alienas ædes, non demorari in plateis, non aliquos in publico miscere sermones:* Vnde Euripides in Iphigenia, de fœmina loquens. *Maneat (inquit) domi, pudicam enim decet pudor:* Et Plutarchus in præceptis connubialibus scribit, Ægyptiis mulieribus non vti calceamentis patrium morem fuisse, vt se domi continerent. Et ait Xenophon in œconom. *Deus vxorem pulchriorem condidit, vt formam cum pudicitia se domi continendo tueretur.*

Et sane ex historiis Romanorum patet, Romanas mulieres, ex institutione patriæ sese domi continere solitas. Quod facile coniecturari possumus: quod C. Sulpitius Gallus, vxorem dimiserit, quoniam eam capite aperto, foris versatam cognouerat.

Et Q. Antistius, ideo repudiasse vxorem suam dicitur, quod illam in publico, cum quadam libertina vulgari loquentem videret.

Publius quoque Sempronius Sophus, coniugem repudij nota affecit; quoniam se ignorante, ludos spectasset, vt testis est Valerius, *lib. 6 tit. de seueritate. c. 619. cum duob sequentib.* Et hoc clare manifestauit Cornelius Tacitus, *lib. de claris oratoribus*, cum de antiquis Romanis loquens; Iampridem (ait) suus cuique filius, ex casta parente natus non in cella emptæ nutricis, sed in gremio, ac sinu matris educabatur: cuius præcipua laus erat, tueri domum, & inseruire liberis.

Et facit ad hoc epitaphium cuiusdã Claudiæ Romanæ, inter vetera monumenta repertum, in quo quidem, inter alia pleraque, quæ ad ipsius honorem dicuntur, illud postremo adiectũ est quod domum seruauerat, veluti cætera parui essent ponderis, nisi & hoc quoque adfuisset. Epitaphium autem est huiusmodi:

HOSPES QVOD DEICO PAVLLVM EST. ASTA, AC PELL GE.
HEIC EST SEPVLCHRVM HAV PVLCHRVM, PVLCRAI FEMINÆ.
NOMEN PARENTES NOMINARVNT CLAVDIAM.
SVOM MAREITVM CORDE DILEXIT SOVO.
GNATOS DVOS CREAVIT. HORVNC ALTERVM
IN TERRA LINQVIT. ALIVM SVB TERRA LOCAT.
SERMONE LEPIDO. TVM AVTEM INCESSV COMMODO.
DOMVM SERVAVIT, LANAM FECIT, DIXI. ABEI.

Restitutus locus ex Inscriptionib. Gruterij pag. 769.

Et quod laus sit mulieribus domi se continere, facit text. *in l. 1. C de offic. diuer. iud.* in illis verbis: *quæ intra domum, considerato sexu semet contineat.* Imo ex illo textu extrahentes matresfamilias ex domo earum, & in publico trahentes puniuntur pœna capitali. & facit tex *in Aut. vt liceat matri & auiæ. §. quia vero plurima. col. 8.* vbi inter paucas causas repudiandi vxorem hæc vna, quando vxor, nolente viro, extra domum manserit, Et dicit Spec *titul. qui fil. sint legit. §. 1. vers. quid si viro absente.* quod vir potest cogere vxorem, vt se domi contineat, per tex *in l. 2. ff. de lib. exhib.* facit *d l. 1.* & text. *in d. §. quia vero. ver. item si nolente marito. & in l. 2. Cod. de his, qui veniam ætat. impet.* vbi fœminas cœtui publico sese demonstrare non decet. & *in c. indemnitatibus. §. porro. de elect. lib. 6. & in c. 5. in princ de iudic. eodem lib.* vbi mulieres vagari non conuenit, nec virorum cœtibus immisceri. quod extractũ est *ex l. maritus. Cod de procur.* facit etiam text. *in l. optimam. C. de contrah. & comm. stip.* vbi naturalis pudor non permittit mulieres sese omnibus passim manifestare. & *in c. mulier. 23. distin.* in hæc verba: *Mulier, quamuis docta, & sancta, in conuentu docere non præsumat.* In quibus potissimum notandum illud verbũ *sancta:* ad hoc videlicet, vt ne sanctimonia quidem, nullum huic sententiæ afferat præiudicium, obseruanda sit, facit item *c. mulieres & c. de monialibus, & c. quamuis incidens. extra de sent. excom.* vbi si mulieres inciderint in *can. si quis suadente.* possunt ab eo absolui, nec opus est, vt adeant summum pontificẽ sicut viri; quoniam, vt dicunt Pan. & alij *in d. c. mulieres.* periculosum est, mulieres peregre proficisci, & se virorum cœtibus immiscere.

Ex quibus & multis aliis concludit Tiraquellus *in suis legibus connubialibus, in leg. 10.* quod laus est mulieribus se continere domi, & ex contrario more ignominiosum est mulieribus euagari, vt ibi vide.

VIgesima sexta consideratio. Mulieres & fœminæ laudantur, & ornantur ex verecundia, vt habetur *Ecclesi. cap. 26.* Gratia super gratiam, mulier sancta & pudorata, *in cap. 7.* Gratia verecundiæ mulieris, est super aurum. Et Virgil. qui cum Didonem ante Æneæ aduentum, veluti omnibus virtutibus fœmineis compactam, depinxisset, illam maxime verecundia adornauit isto versu:

Tum breuiter Dido vultum demissa locuta est.

Facit text. *in leg. in coniunctione.* ibi: *& si puella culta verecundia. C. de nuptijs.* vbi not. Bald. quod naturale est mulieri, propter verecundiam tacere: & illa lex loquitur de puella, quæ præ verecundia de nuptiis suis interrogata, tacet. Et puellarum natura, est text. *in cap. honorantur.* ibi: *non est virginalis pudoris, quærere maritum. 31. q. 2.* Pudor autem, & verecundia comes est semper, & custos pudicitiæ, & castitatis. Quorum primum affirmat D. Ambr. *lib. 1. offic.* Secundum Accur. *in l. ita nobis. in 1. gloss. C. de adulter.* Ideo Ouid. *in epist. Sappho ad Phaonem*, ait:

Non veniunt in idem pudor atque amor.

Et S. Thom. *lib. de regimine principum. 4. cap. 6.* scribit: quæ natura fœminis multa fræna imposuit: inter quæ verecundiam annumerat. Cuius etiam sententiæ est Ægidius de Roma *lib. 11. par. 1. tit. 2.* quem refert Luc. de Pen. *in l. vnica. col. 1. C de mulier. in quo loco, & c. lib. 10.* & Tiraquellus *in suis legibus connubialibus. leg. 9.* ex quibus concludit mulieres, quo viris sunt frigidiores, atque verecundiores, eo quoque esse pudiciores.

Ob hanc verecundiam laudauit Valerius Spurinam *lib. 4 c. 438.* & Bap. Fulgosius, *tit. de pudore lib. 4.* laudauit vxorem Panthi Lacedæmonij Olympiam, Alexandri Magni matrem. Alexandrinam Virginem Ægyptiam, & quandam abbatissam, & monachas à Sarazenis captas.

VIgesima septima consideratio. Etiã nonnunquam mulieres laudantur ex constantia, seu patientia. Imprimis commendantur ex historicorum monumentis Leæna meretrix, quæ vsque ad mortem cruciata à tyrannis, non prodidit consilia Hermodij, & Aristogitonis de tyrannicidio. Quamobrem Athenienses eam honorare volentes, ne tamen scortum celebrasse viderentur, animal eius nominis fecere, atque vt intelligeretur causa honoris, in opere linguam addi ab Iphicrate artifice vetuerunt, vt refert Plin. *lib. 7. cap. 23. & lib 34. cap 8.* Et de ea etiam meminit Eusebius, dum ait: *Hermodius, & Aristogiton Hipparchum tyrannum interfecerunt. Leæna meretrix amica eorum, cum tormentis cogeretur, vt socios proderet, linguam suam amputauit.* & Tertullianus *in Apologetico, c. 46 & c. vlt. &*

vlt. & in lib. ad martyres. & Capt. Fulg. *lib. 3. de potentia.*

Epicharmis Libertina mulier in coniuratione aduersus Neronem nominata, nullis cruciatibus, nullisque tormentis peruinci potuit, vt coniuratos proderet: tantaque fuit fœminæ constantia, vt illam non verbera, non ignes, non ira, eo acrius torquentium, ne à fœmina spernerentur, peruicerit cum obiecta denegaret: priusque spiritu compressit, quam vocem ad detegendam coniurationem, vt refert Cornelius Tacitus, *libro historia Augustæ 15.* & Bernar. Landrianus *in addit. ad Albertum de Gandino, in tract. de malefic. in rub. de quæstionib. & tormentis.* & Ang. *in tract. maleficiorum, in verb. fama publica. colum. 34. verb. nunc videamus de tortura.*

Sempronia quoque fœmina in concionem producta, vt osculo attestaretur, quendam ignobilem, vt Authore Tribuno plebis, sese asserebat esse filium Tiberij Gracchi, nullis minis ad mendacij attestationem induci potuit, testis est Valer. *lib. 2. tit. de constantia. cap. 369.*

Maioris constantiæ fuit Magistona Eliensis. Quæ cum ab Aristotimo immani tyranno, vna cum filiis multisque aliis fœminis, in carcere obseruaretur: ipsius, & aliarum mulierum viri, parentesque à tyranno patria pulsi, armis eam, libertatemque simul repeterent, fretus posse exules ad pacem redigere tyrannus, si vxores, filijque eorum id per literas petiissent, carcerem ingressus, mulieres captiuas, vt de pace scriberent, humanis verbis hortatus est. Omnes autem ad Magistonam conuersæ, respondendi curam ei detulerunt. Magistona vero, minime tyranni præsentia mota, non solum quod petebat, negauit, sed ne assurrexit quidem, aut alio honore tyrannum dignata est, pariterque cæteræ mulieres captiuæ idem fecerunt. Quare adeo commotus est Aristotimus, vt statim in carcere Magistonæ filium, ad occidendum perquiri præciperet. Sed ne hoc quidem Magistonam flexit, vt à sententia diuerteret: verum, ipsa, manu apprehensum filium his tradidit, qui tyranni iussu eum quærebant, quanquam vero ita tyranni ira ob hoc succenderetur, vt vix qui manu sua interimeret, temperare sibi posset, efficere tamen nequijt, vt Magistonam, comitesque propositi pœniteret, atque vel vnum verbum, vt cupiebat, scriberent, cum plus apud eos, induta semel constantia, quam carcer, tyrannique minæ valerent, hæc Baptista Fulg. *lib. 3 tit. de constantia.* Sed an potius fuerit pertinacia, & obstinatio, quam magnitudo, non iudico, cum laudare potius, quam vituperare, hic studeo.

Quintilla quoque fœmina iussu Caij Caligulæ torta, cruciataque, vt vi tormentorum coacta, confiteretur conscios coniurationis eius, quæ dicebatur in Caligulam, parata fuisse, cum ad tormenta duceretur, vnius ex consciis pedem calce premens significauit eos confidere debere, & nihil de tormentis eius penitus timere: & quod significauerat, euentu comprobauit, vt quæ tormentis tam deformata (cum ob pulchritudinem amabilis, amicaque multorum esset) vt etiam ab amatoribus sine voluptate conspiceretur, nihil omnino manifestauit, ex quo Caligula eam absolutam dimisit, pecuniarumque dono munerauit, vt testis est Iosephus *li. antiquit. 19. c. 1. in fi.*

D. Hieronym. ad Innocentium de muliere septies icta, refert, iuuenem quendam imparem tormentis, mentitum fuisse adulteriũ se commisisse, & ita morte multatum: mulierem vero constanter tormenta grauissima tulisse, & ea quoque ita omnino vicisse, vt nihil confessa fuerit. Sed si videre cupis veram constantiam mulierum, videas constantiam diuæ Catharinæ, Barbaræ, Agathæ, Margarethæ, Apolloniæ, & pene infinitarum aliarum virginum martyrum: de quibus in catalogo Sanctorum & per Baptistam Ful. *li. 3. tit. de patientia*, vbi plures è patientia laudat, quas omnes enumerare ne equidem sufficeret volumen.

Vigesimaoctaua consideratio. Mulieres laudantur, & honorantur, si maritos eorum honorauerint. Vnde Ignatius, in epist. quam ad Antiochenses scripsit, *Mulieres* (inquit) *honorificent viros suos, sicut carnem suam, & non audeant eos proprio nomine vocari:* & quo nomine vocabuntur, docet Sara illa sancta mulier de Abraham viro loquens: *Dominus* (inquit) *meus vetulus est.* vt scribitur *Genes. 18. & in epist. Pet. 1. cap. 3.* his verbis: *Sic enim aliquando & sanctæ mulieres sperantes in Deo ornabant se, subiectæ propriis viris, sicut Sara obediebat Abrahæ, dominum eum vocans.* Quibus adstipulatur & illud Virgil. *lib. 4. Æneid.*

connubia nostra
Reppulit, ac dominum Æneam in regna recepit.

Ideo Marcellus scribit dominum aliquando pro marito accipi, prout etiam capitur *in l. pen.* ibi: *consentiente domino*, id est marito, *secundum gloss. ibi. C de inoffic. donat.*

Quæ cum ita se habeant, prudentissimæ censendæ sunt, quæ maritos ita nominant: de quibus *in l. ea quæ. in princ. in ff. de don. inter vir. & vxor. & in l. Lucius. §. quæ marito ff de leg. 2.* & ita etiam notat ad hoc illum text. Alb. de Ros. *in l. aduersus. Cod. de crimine expilatæ heredit.* Etiam Bersabee, Dauid regem maritum suum alloquens, ita vocauit. 3. Reg. 1. *Domine* (ait) *mi rex, tu iurasti, &c.* Et Lucretia, de qua Ouid. *lib. 2. Fastor.* de marito loquens, ait:

Mittenda est domino nunc nunc properata puella,
Quam primum nostra facta lucerna manu.

Etiam Matidia, diui Clementis mater quæ Faustinianum maritum, dominum quoque vocat apud ipsum Clementem, *lib. recognitionum. 9. c. vlt.*

Et diua Natalia, quæ item Adrianum maritum, dominum vocabat, vt testis est Iacobus de Voragine.

Item Plutarchus *lib. de claris mulieribus* laudat Magistonam, Timoleonis vxorem (*de qua in praced. consid. dixi*) quod Aristotimo, Æliensium tyranno præcipienti captiuis mulieribus, in quarum numero & ipsa erat, nuncios cum literis ad maritos, qui Ælidem obsederant, emittere, eosque vt obsidione desisterent, rogare, alioquin se paruos natos, in earum conspectu prius, ipsas deinde omnes, verberibus cæsas, interfecturum minitabatur. Talibus verbis respondit. *Si quid in te virilis prudentia, aut consilij resideret, non vtique mulieres iuberes, quæ facto opus essent, suis viris præscribere, sed nos ad ipsos, tanquam dominos nostros permisisses proficisci.*

Et ait D. Hieronymus ad Gelantiam, de ratione recte viuendi, vbi ita scribit: *Præcipue autem in coniugio venerabili, atque immaculato, apostolica regula ordo teneatur. Seruetur imprimis viro autoritas sua, totaque à te discat domus, quantum illi honoris debeat: tu dominum illum, obsequio tuo, tu magnum illum, tua humilitate demonstra, tanto ipsa honoratior futura, quanto illum amplius honoraueris.* Caput enim (vt ait Apostolus) mulieris est vir. Nec aliunde magis reliquum corpus ornatur, quam ex capitis dignitate. Ideo si mulieres ab hominib. honorari cupiunt, & laudari, quod sic (vt alibi dicitur) maritos inprimis honorent, sibique dominari facile patiantur, nec moleste ferant. Cum omnis penes eorum

honor ac dignitas, ex honore dignitateque virorum pendeat: vix, aut nunquam vxor honorabitur, nisi & apud homines maritus in honore, pretio, æstimationeque fuerit. Honoris enim maritorum, vxores sunt participes *l. fœmina. ff. de senat. l. cum te C. de nuptiis. l. fin. C. de incol. lib. 10. l. 1. & l. mulieres. Cod. de dign. lib. 12. in Authent. de consulib. § hac itaque colum. 4.* & infra dicitur *ista parte, in 40. consid.* & dicit gl. magna *in l. 1. C. de in ius vocand.* quod vxor propter maritum honoratur. E conuerso vero fœminæ, quæ maritis dominari volunt, vilipenduntur, & eorum mariti pro vilibus & abiectis habentur. Cyn. *in l. 2. C. de testam.* Alexand. *consil. 156. in cap. viso processu causa vertentis. in 5. vol ver. 2. respondeo.* Et Per. de Bellaper. *in l curatorem. Cod. de inter matr. int.* & ample scripsit Andreas Tiraquellus *in suis legibus connubialib in princ. in 1. l.* sed, cum sint extra metas operis, non in ea re discurrimus.

Vigesimanona consideratio. Etiam mulieribus danda est præeminentia, in administrandis his, quæ in domo sunt, & quæ domestica dicuntur. ita quod vxori debemus vltro relinquere domus principatum, vt maritus foris sub dio, in agro, in foro, in republica, omnia suo arbitrio conficiat, diuitiasque comparet, quæ tectis recondantur: vxor verò domi, rebusque domesticis conseruandis, præparandis præsit, & tectis illatas diuitias custodiat, vt tradit Xenophon. *in œconomico.* Aristo. *lib. 2. Politic. cap. 3. lib. 3. & œconom. lib. 1. cap. 3.* & Plato *in Mennone* dicit esse vxoriam virtutem, domum recte gubernare, dum custodit domestica, viroque obedit: hinc *domine domus* vocantur vtait Bartol. *in l. Titia cum testamento. §. vlt. col. 12. ver. quaero quid si dixerit testator. iuncto ver. seq. ff. de leg. 2.* quod & idem dicit ipse Bartol. *in consil. 56. incip. in nomine domini, amen. Bartol. fecit testamentum in 2. dubio.* Angel. *consil. 44. ad primum dico.* Petrus de Anch. *consil. 237. in cap. quia in primo quæsito. colum. 1.* & Rom. *consil. 118. in cap. quo ad primum.* Paul. *consil. 4. in 5. colum. in 3. & 4 dubio, in 2. volumin. & consil. 78. colum. fin. eod. volum.* Ideo cura domus illis est relinquenda, cui præesse debent, & facit illud *ad Rom. vlt. cap.* vbi declarat, quod mulieres debent domum bene regere. Facit etiam quod legitur de filia Raguelis, cum fuisset missa ad Tobiam: eius maritum, inter cætera præcepta, quæ illi data fuerunt, fuit admonita à parentibus, vt domum mariti gubernaret, tanquam domus gubernatio ad mulierem peculiariter spectaret: quod etiam attestatur D. Paulus *ad Titum cap. 2.* monens fœminas, vt domus curam habeant. Quod & senserunt Ioan. Andr. & Pan. *in cap. literas. extra de resti. spol.* scribentes; vxoris esse proprium custodire res mariti; in qua sententia est Arist. *lib. 2. œconomico. cap. 1.* probam ait mulierem omnibus, quæ sunt intus dominari oportet. & paulo infra: *Et si quid intus accidat, ipsi notum sit soli.* & paulo post. *Viro quidem indecens videtur ea scire, quæ intra ædes fiunt, in cæteris vero omnibus parere mulier viro contendat.* Atque iterum, *turpe est viro, quicquam eorum, quæ domi sunt, facere.* Et licet apud aliquos, aliud sit in obseruantia, vt apud Ægyptios, & Getulos; tamē apud Græcos, Romanos, Gallos, Germanos, Portugalenses, cæterosque omnes fere populos, leges naturæ viuentes, domesticus labor matronalis atque vxorius fuit, & domestica negotia, & officia mulieri deputata sunt: quibus mulieres præsunt. & ex his dominæ à maritis. & aliis domesticis, & familiaribus vocantur. Etenim vt à natura comparata est viri opera ad exercitationem forensem; ita & mulieris ad domesticam diligentiam, & curam: hæc Tiraquellus *in suis legibus connubialib. leg. 9.*

Et sic dicunt doctores nostri. Quod si testator aliquis, habens liberos, vxorem suam, dominam suorum bonorum relinquat, non propterea videtur illi relinquere dominium, sed alimenta tantum cum ea præeminentia in domo, quam & ante mortem testatoris habuerat. De quo etiam per Bart. & alios *in Authent. hoc locum. C. si secundo nup. muli.* & Bart. *in consi. 9. incip. super eo quod quæritur.* & per Doct. *in d. l. Titia. §. fin. supra alleg. cum pluribus aliis allegatis per me in comment. nostris super consuetud. ducatus Burgund. titul. des droicts & appartenances à gens mariez. §. 6. in text.* ibi, *pour en iouyr, in princ.* & per eundem Tiraquellum *in loco supra alleg.* vt satis ostendit, mulieres non debere euagari, nec exire domum, nisi iusta ex causa; & quanto magis se continent domi, tanto magis laudantur, & honorantur.

Trigesima consideratio. Mulieres honorantur, & in hoc, quod si ex eis sit habendum testimonium, aut aliud, cum eis à iudicibus agendum, mittendum est ad domum earum, & in hoc priuilegiis egregiarum personarum vtuntur, vt est glos. optima, & D. maxime *d. meus Ias. in leg ad egregias. ff. de iureiu.* nec mulieres coguntur in iudicium personaliter accedere. *cap mulieres. de sent. excomm. extra.* Nec matrona pro aliquo debito ad aliam prouinciam ire cogatur, *l. 1. C. de off. diuer. iudi. cum auth. sequ.* Et vetus mos fuit, cum virgines Vestales ad iudicium vocabantur, aut audiendæ erant, quod ad eas mittebatur, & domi interrogabantur, vt dicit Cornel. Tacit. *lib. 2. Historiarum,* vbi exemplum adducit de Vrgulania, quoniam periculosum est eas euagari, & peregre proficisci. Cum mulierum honor consistat in hoc, si se magis domi contineant, vt sup. prope *in 25. consider.* enarratum est.

Trigesimaprima consideratio. Mulieres ex hoc etiam laudantur & honorantur, quod vocantur & vocari debent dominæ, exemplo illorum, qui vxores suas dominas vocabant. vt scriptum est à iurisconf. infra *in l. vxorem in princip. ff de leg. 3.* Peto (inquiebat Bald. ille) à te domina vxor mea. *& in l. Titia. § qui Marco ff. de annuis legat.* vbi vir quispiam, nescio qua ratione motus, non solum vxorem suam ibi vocauit dominam, sed & sanctissimam. *& in fine. §. vxori. ff. de auro & arg. leg. & in Authent. quib. mod nat. leg. §. illud quoque.* ibi: *quia vir vocabit dominam &c. colum. 6.* & id fit gratia honoris, vt dicit Bart. *consi. 217. incip. fit. quidam de Assisio. colu. vlt.* & Lucas de Pen. *in l. quicunque colum. 4. C. de re mili. lib. 2.* Barr. *in l. pen. C. de don. inter vir. & vxo.* Panorm. *in c. ex parte. in fin. extra. de foro compet.* Domin. meus Ias. *in l. cum filio, in positione casus. ff. de leg. 1.* Sic & Claudius Cæsar, homo stupidi ingenij, non modo Messalinam vxorem dominam vocabat, sed & alios ciues Romanos dominos appellabat, authore Suetonio. Et istud à Græcis deductum esse videtur, qui vxores suas dominas vocant, teste Homer. *lib 3. Odyss.* cum loquitur de vxore Nestoris sic: *Cui domina vxor lectum strauit. & lib. 7.* in his verbis: *Alcinous in interiore domo; lecto, quem suis ipsa manibus vxor domina constrauerat, cubitum se recepit.* Et ita Menander *in Plotio, seu Comœdia,* secundum Gellium *lib. 1. c. 23.*

Tu me cunctis notum sic faceret vxor Hera.

Et tradit Epicterus Philosophus *in eo libro,* cui est titulus *Enchiridion, c. 55.* vbi de officio & cura viri erga vxorem disserens; *Mulieres* (inquit) *à 14. anno dominæ vocantur.* & subdit: *Monendæ igitur sunt apud nos in honore esse, nihil ob aliud, nisi vt modestæ sint, & virum revereantur.* & apud poëtas plerisque in locis vxores dominæ vocantur, vt apud Virg. *6. Æneidos:*

Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.

Et

Et apud Ouid. lib. 3. *Tristium:*

Nunciet huc aliquis dominam venisse, resurgam.

Et paulo post.

Nec dominæ lacrymis in nostra cadentibus ora,

Accedant animæ tempora parua meæ.

Et apud Iuuenalem:

Ferre potes dominam saluis tot restibus vllam?

Et teste Iacobo de Voragine, Adrianus vxorem Nataliam, dominam vocare solitus erat, sicut & illa è diuerso virum dominum. Et Ioan. And. Milantiam vxorem dominam vocabat, *in ca. cum secundum. column. 1. de prebend. & in cap. qui prior. column. pen. de reg. iur. lib. 6 in mercurialibus.* Ex quibus mos processit apud nos (sicut apud Italos & Hispanos) vt matronas vulgo Damas vocemus, vt infra patet. Etiam Plinius *lib. 35. cap. 3.* fœminas dominas appellat, cum ait: *Et incerta margaritarum pondera è collo dominarum auro pendentia.* Item Accursius *in l. si ignorans. ff. locati. in l. ad egregias. ff. de iureiur. in l. medicos. in verb. deduci. & in verb. exhiberi. Cod. de professor. & medic. lib.* 10. in quibus locis de domina loquitur, hoc est, mulieres quæ inuita (vt ibi ait) in iudicium deduci, vel exhiberi non debet per text. *in l. 1. C. de off. diuer. iud.* Etiam glo. decreti vocant mulieres dominas, vt est glo. *in verb. sed suas in cap. odi. 24. quæst. 1.* cum dicit: *Nota contra scholares, qui vadunt ad ecclesias, vt videant dominas.* quam glo. singularizat Bart. *in proœmio Clem. in verb. salutem. column. 4.* etiam doctores nostri scribentes in pluribus locis vocant vxores, cum de eis incidit sermo: vt Bald. *consi. 59. incip. tam profunde. & tam copiose. column fin lib. 2.* & Ang. *in l. vsufructuarium venari ff. de vsufruct.* Etiam viri sancti, vt Ioannes Euangelista in secunda sua Epistola vocauit mulierem quandam nomine Electam, dominam. Et Hieronym. *in reg sanctimonialium, cap. 16.* vocauit Eustochium, quandam mulierem, dominam. Et statuta Italiæ, vt cõmuniter mentionem facientia de mulieribus vocant eas dominas, vt refert Bart. *de quodam statuto Pisano.* & idem Bart. *in l. infisciando. §. infans. in fin. & ibi etiam Ang. in fin. ff. de furt.* Ioan. de Ana. *in c. fin. col. 10. vers. ex prædictis refert. extra de collus. deteg.*

Non tamen credo hoc indistinctè esse verum, quod omnes mulieres dominæ vocari debeant, quicquid audacule sentire voluerit Tiraquellus, fretus (vt ait) autoritate Plinij *in loco supra alleg.* Cum ibi Plinius vocat eas dominas, quæ margaritis ornabantur, & non de aliis indiscriminatim intelligi debet. Sed tantummodo hæ vocari debent dominæ, quarum mariti vocari possunt domini, aut de iure, vt sunt in dignitate constituti: aut de communi obseruantia, & communi vsu vtendi & loquendi, qui in his attendi debet, vt videmus in Italis & Hispanis, & maxima parte Gallorum, qui matronas (vt dixi) dominas, seu donas vocant. Apud nos vero, vt communiter videmus, omnes mulieres (exceptis artificum vilium & pauperum vxoribus) dominæ vocantur, cùm adiectione quadam, scilicet, si sint mulieres mercatorum, diuitum, aut burgensium non habentium officium, aut dignitatem cum adiectione nominis proprij: putà domina Philiberta, domina Petronilla. Si vero mariti eorum dignitate, aut officio titulati fuerint, vocantur dominæ, cum adiectione huiusmodi dignitatis mariti, secundum *l. 1. ff. de senator.* scilicet domina Balliua, si sit vxor Ballitui: domina locumtenens, quando est vxor locumtenentis: domina aduocata, si sit vxor aduocati fiscalis, & sic de singulis.

Sed, an mariti etiam teneantur illas vocare dominas, aut simpliciter, aut cum adiectione officij, aut dignitatis, quam habent ex earum maritis. Bart. *l. pen. C. de dona. inter vir. & vxor. & in l. si iudex. ff. de minorib. & in l. si post. §. vlt. in pen. quæst. ff. de bon. possess. contra tabul.* dicit, quod non: cum, vt ait, beneficio, quod à te habeo, contra te vti non possum, te inuito. Item tenent Pan. *in fin.* & Fel. *in c. ex parte B. colum. 1. extra de foro compet.* de qua regula est Socin. *in l. omnes. ff. de exceptio.* & Barba. *in c. vlt. de ordine cogn.* domin. meus Ias. *in l. cum filio, supra alleg.* Fel. *in c. super eo. l. secunda, extra, de test.* Decius *in regul. fœmina, colu. 2. ff. de regul. iur.* Ant. Corset. *in tract. suo de potestat. regia. in 30. quæst.* mouet hanc quæstionem in rege, vbi videtur tenere, quod non tenetur rex vocare vxorem suam dominam, nisi in duobus casibus. Primo scilicet, nisi aliter se habeat consuetudo, seu communis obseruantia; quoniam illa tenenda est, *vt ibi dicit.* Secundo, nisi vxor sua haberet aliam dignitatem, ex qua de per se sine ea vocari possit domina, vt in filia regis, aut regina, quæ habet etiam regem in maritum, aut in filia alicuius existentis in dignitate, quæ desponsatur alteri in dignitate constituto; quoniam si ex se, & titulo proprio vocaretur domina, etiam tunc à marito domina vocari debet, vt ante discussum est.

Trigesimasecunda consideratio. Quoniam mulieres ordinari desiderant, vt ait G. Benedicti *in rep. c. Rayn. in verb. cuidam Petro tradiderunt, num. 38. extra de testam.* Et Germanorum prouerbium est seu dicterium, quod mulieres affectant quatuor, scilicet à pulchris iuuenibus amari, pollere plurimis filiis, ornari preciosis vestibus, & dominari in domibus. hinc dicit Marianus *in c. veniens de accus.* quod hac potissimum voluptate, scilicet cultus, & ornatus, gaudent fœminæ; imo naturaliter appetunt ornatum; quippe Romani nulla alia re magis, quam auro, argento, purpura, & cætero ornatu vxoris in suam ipsorum sententiam traducere, sicq; abstemias atque honestiores efficere melius potuerũt: probe quidem mulierum cupiditates nouerunt, quarum affectus (licet imperfecti) semper in vestibus, semper in auro, semper in lapidibus pretiosis, & ornamentis extrinsecis, gloriam ponit, vt scribit diuus Hieronym. *in regul. sanctimonialium, cap. 28.* & idem *ad Gaudentium, de educatione Pacatulæ infantulæ,* inquit, studiosum amansque ornatus, fœmineum genus est, multasque etiam insignis pudicitiæ, quamuis nulli virorum, tamen sibi scimus libenter ornari. Imo ex his dicendũ est, quod seipsas ornare possint. text. est rotundus *in leg. sed si vir ex lana. §. si vir vxori munus. ff. de donat. inter vir. & vxor.* vbi permissa est impensa, quam facit vir pro vxore, quo se honestius ornet: *& in l. quod autem. §. 1. & d. l. sed si vir ex lana. § non videtur:* permittitur viro pecuniam vxori in vnguenta dare. Nam vnguento etiam nardo fœminæ vngi possunt, ex quo fiunt elegantiores ac mundiores, in conspectu duntaxat dico maritorum. *l in argento. § vnguentu. ff. de auro & arg. leg.* Et in his ornamentis debet mulier potius obedire marito suo, quam statuto, *c. quod Deo patri. c. manifestum. & c hac imago. 33. quæst. 5.* Ioan. de Platea *in l. vellera. C. de vestib. oloberis. lib 11.* ita differit Guil. Benedicti *in sua repet c. Raynutio. in verb. cuidam Petro tradiderunt. num. 41. de testam.* Ideo vestes auratæ & sericæ non prohibẽtur fœminis, sicut viris *l. 1. & 2. Cod. de vestib. lib. 11.* & ibi glossæ & doctores. vt refert Tiraquel. *in suis legibus connub. in 3. leg.* Imo leges expresse permittunt fœminis ex auro & gemmis sibi ornamenta conficere & deferre, vt dicitur infra *in 37. consider. huiusce partis:* viris autem hoc expresse prohibent. *Cod. nulli licere in frenis l. 1.* vbi Bart. Bal. Aug. & Ioa. de Plat. secundum quam sententiam Alex. Seuerus gemmas sibi oblatas vendidit, muliebre esse existimans, gemmas possidere, quæ

neque militi dari possint, neque à viro haberi. Ideo Bald *in l. quod non ratione. ff. de legib.* dicit, quod statuta, quæ quotidie fiunt contra dominas, ne margaritas deferant, & similia, sunt præter rationem, ideo non debent extendi. sequitur Cæpolla *in tract de seruit. rusticorum prædiorum. titul. de seruitut. aquæ haustus. colu. penul* & idem voluit Marian. *in d. c. veniens. col. 13. de accus* vbi ait, huiusmodi statuta maximam sapere iniquitatem. Et Valerius *lib. 5. titul. 2.* scribit sancitum fuisse à Romanis, vt fœminæ purpurea veste, & aureis segmentis vti possent. Et idem *lib 2. tit. 1.* inquit, vini vsum olim Romanis fœminis fuisse ignotum, ne in aliquod decus prolaberentur; quia proximus à libero patre intemperantiæ gradus, ad inconcessam Venerem esse consueuit. Cæterum, vt non est tristis earum, & horrida pudicitia, sed honesto comitatis genere temperata; Indulgentibus maritis, & auro abundanti, & multa purpura vsæ sunt, quo formam suam concinniorem efficerent, summa cum diligentia capillos cinere rutilarunt: & hac potissime cultus, & ornatus voluptate, gaudent fœminæ vt supra dixi. Hinc est, quod fœminis cura cultus sui eripi non potest, vt dicit Cornelius Celsus, *lib. 6. cap. 5.* & sunt duæ res, quæ nunquam satis ornantur, nauis & mulier, vt scribit Plautus *in Penulo.*

Etiam habetur apud Titum Liuium *lib. 34.* Munditiæ ornatus & cultus fœminarum insignia sunt, his gaudent, & gloriantur, facit dictum Sallustij: cum ait, *Audiui sæpenumero à sanctis viris, munditias mulieribus, laborem viris conuenire.* Hunc mundum muliebrem appellauere maiores nostri: de quo Vlpianus *in l. argento. §. mundus ff de auro & argent. leg.* ita ait: *mundus muliebris est, quo mulier mundior fit.* & post aliqua fit differentia inter mundum muliebrem, & ornamentum. Mulier enim potest esse munda non tamen ornata, vt fit in his, quæ se mundauerint lotæ in balneo, neque se ornauerint. Contra est aliqua post somnum statum ornata, non tamen emundata, & ample de huiusmodi differentia per Tiraquel. *in d l. 3. connubiali. §. est & Valerij.* & in *d. l.* satis comprobat mulieres, maxime vxoratas, debere ornari cultu honestiori. testis est Macrobi. *lib. 2. Saturn.* loquens de Iulia Augusti filia, quæ, cum aliquando propter profusionem seu licentiosiorem vestitum offendisset oculos patris tacentis, postera die mutauit cultus sui morem, & lætum patrem, affectata seueritate, complexa est. At ille, qui pridie dolorem suum continuerat, gaudium continere non potuit. Et quantum hic ait, in filia Augusti probabilior est cultus, non defuit patrocinio suo Iulia, his verbis: *Hodie enim me patris oculis ornaui, heri viri.* Ideo dicit Baldus *in cons. 30. in c. viso testamento excelsi circa 4. in 5. vol.* quod viduæ (quoniam maritis carent, quibus sunt charæ) non debent tam pretiosa atque nitida vestimenta ferre, quam quæ maritos habent, quasi hic omnino liceat maritatis. Cum ornatus mulierum fiat gratia viri. *l. si vt certo. §. interdum. ff. commod.*

Etiam iste cultus & ornatus mulierum ex sacra pagina approbatur: vt probatur de Rebecca, *Genes. 24.* quæ à seruo Abraham accepit inaures aureas appendentes siclos duos, & armilla totidem pondo siclorum decem, quibus se ornaret.

Noemi sancta illa mulier dum Ruth doceret, quonam pacto sibi maritum Booz aduocaret, lauare, inquit, & vngere, & induere cultioribus vestimentis vt scribitur *Ruth. c. 3.*

Ezech *c. 16.* introducit dominum his verbis mulierem alloquentem: *Vnxi te oleo, & vestiui te discoloribus, & calciaui te hyacintho, & cinxi te bysso, & indui te subtilibus & ornaui te ornamento, & dedi armillas in manibus tuis, & torquem circa collum tuum, & dedi inaures super os tuum, & circulos auribus tuis, & coronam decoris in capite tuo, & ornata es auro & argento, & vestita es bysso, & polymito, & multis coloribus, & decora facta es vehementer nimis.*

Daniel, vir æque sanctus ac doctus, scribit *capit 14.* Susannam illam insignem castimonia fœminam præcepisse ancillis afferre ibi oleum, & smigmata, quibus scilicet faciem abstergeret, & emacularet.

Cum Andreas Tiraquellus & G. Benedicti *in locis præallegatis.* ad vtramlibet partem videantur multa dixisse: tamen conclusio in his, secundum omnes, & Theologos, & Canonistas, & Legistas est, quod ornatus muliebris, & cultus moderatus & consuetus, est laudabilis. Immoderatus vero, & excessiuus, & vituperandus & reprobandus. Intellige adhuc, quod cultus & ornatus mulieris matrimonio copulatæ fit ad hoc, vt viro placeat, eiusque amorem sibi conciliet, ne ipsa despecta in adulterium labatur. Et ex quo apparebit formosior, maritum à vago faciet abstinere coitu. Et ait Hieronymus *ad Demetriadem de virginitate seculi* virgines vt sponsis placeant, eosque in amorem sui magis incitent, mira se solicitudine formare student, & naturalem corporis pulchritudinem ornandi arte commendant. Potest & cælebs se ornare, vt virum sibi facilius quærat Nulli vero istud conceditur, si eo animo ducatur, vt externos ad libidinem prouocet, in suum amorem in concessum alliciat, animos iuuenum solicitet, atque incendat: quoniam id semper peccatū. Fucare autem non licet, vt naturæ lineamenta corrumpat, sed vt occultet deformitatem, quam morbus, aut aliud quippiam aduentitium pepererit, nihil id esse obnoxium crimini, comprobatur authoritate Apostoli *ad Corint. 12.* Quæ putamus ignobiliora membra corporis esse, his honorem abundantiorem circundamus. Et Guil. Benedict. *in dict. ver. cuidam Petro tradiderunt* & Thomas *2. 2. quæst. 1. 169. artic. 2. & in suis commentariis in Esa. cap. 3.* Et Alc. de Hal. *in 2. part. sua summa quæst. 15. membro 3. & in 4. part. quæst. 78. membro 9. & vltim.* Astesanus *in sua summa, lib. 2. titul. 54. verb. vtrum ornatus mulierum.* August. de Clauas. *in sua summa, in verb. ornatus.* Anton. Florentinus *in sua. sum. in 2. part. titul. 4. cap. 5.* Bernardin. de Bustis *in 2. part. sui Rosary. serm. 10. par. 3. c.* Martinus Magistri *in lib. de temperantia, in loco de virginitate. quæst. 6. per tot.* vbi dicit vnum memoratu dignum, quod quemadmodum in hac re mulieres errare possunt in excessu, & exuperatione modi, finiumque ornatus legitimi atque honesti, sic & in defectu. Nam antiquitus mulieres, quæ non se ornabant, multabantur, vt Iulius Pollux *lib. 8.* scribit, olim Athenis fuisse muliebris ornatus Præfectos. Inornatas autem multabant, & multas ipsarum scribentes, ponebant in platano, quæ erat in figulina. Harpocratio autem, teste Hyperide *oratione secunda aduersus Aristagoram,* inquit, drachmis mille multabantur mulieres in viis inornatæ: & interdum res expostulat, vt alter ex coniugibus alterum excitet, & ad honestam oblectationem prouocet. In ea sententia fuerunt Ioan. Andr. & Philipp. Francus *in regula, ea quæ fiunt. de regul. iur. lib. 6.* vbi ipse Ioan. Andr. ample differit hanc materiam. & post eum Alberic. *in leg. factum à iudice. ff. de reg iur. & in suo Dictionario in ver. ornatus.* Hostien. & Part. *in c. 1. de cle. vel monach. Barb. in proœm. clement. col. pen.*

Aduerte tamen in hac ornatus cultusque ratione morem cuiusque regionis, eorumque, cum quibus versaris, esse maxime obseruandum. Quisquis enim, vt ait August. *lib. 3. de doctrina Christiana.* & repetit. *in c. 1. 41 di.*

1.41. *dist.* prætereuntibus restrictius vtitur, quam sese habent mores ecclesiarum, cum quibus viuit, aut intemperans, aut superstitiosus est. Quisquis vero sic eis vtitur, vt metas consuetudinis bonorum, inter quos versatur, excedat, aut aliquid significat, aut flagitiosus est. Et habetur *eadem dist. ca. fin.* Quisquis contemptis his, cum quibus viuit, lautiora sibi, vel austeriora, præ cæteris indumenta quærit, aut intemperans sui, aut superstitiosus est. Propterea dicit glo. *in c. si quis virorum.* 30. *dist. in c.* 2. 21. *qu.* 4. In vestibus, & ornatu, inspiciendam esse regionis consuetudinem quod & volunt gl. & Pan. *in c. pen. in verb. de auratis, extra de vit. & hone. cle.* Bal. *in rub. consuetud. col. fin. vers. consuetudo debet seruari.* & Hiero. *in epistola ad Heliodorum Nepotianum* laudat, quod cultus ipse prouinciæ morem sequeretur, & de materia *infra in* 7. *par.* dicitur *in* 45. *consideratione.* vbi aduocati, ornatiori vestitu induti, laudantur & honorantur.

Aduerte etiam, ne modus in his turpiter excedatur, qui omnibus addendus est. Cum sit pulcherrima virtus, quem excedere nihil habet honestum, iuxta illud Horatij.

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos vltra citraque nequit consistere rectum.

Et text. est *in Auth. de referendariis, col.* 3. & plene scribit Iacobus Bonaudi *in glo. sua ad Ioannem de Terra rubea, contra rebelles suorum regum. art.* 2. *primi tracta. in* 2. *conclusione. in verb. vestem.*

TRigesimatertia consideratio. Mulieres etiam laudantur ex taciturnitate, silentio, & breuiloquio: & ex his plurium commendantur, vt habetur *Eccl.* 26. vbi mulierem sensatam & tacitam laudat sapiens & facit 1. *ad Corinth.* 14. Non Ius facit mulieribus, vt vel in Ecclesia loquantur, sed domi: si quid ignorant, viros suos interrogent. & 1. *ad Tim.* 14. Mulier in silentio discat cum omni subiectione. Et, vt ait Aristot. *lib.* 1. *Polit. cap.* 8. *& fin.* Mulierem ornat taciturnitas. ex dictis Sophoclis Atheni. Tragici dicentis in Aiace flagellifero, mulieribus ornamentum silentium affert. Et Democr. Ornamenta breuiloquentia mulieri. Et facit id, quod Pinacium, mulier pudica apud Plautum in Sticho Antiphoni patri quærenti, quales esse mulieres oporteat? Respondit, vt per vrbem cum ambulant, omnibus os obthurent, id est, occludant ne verbum vllum proferant. Apud eundem quoque in rudente Trachalio: *Tacita,* inquit, *bona est mulier semper, quam loquẽs.* Et Pontanus *lib.* 1. *de amore coniugali,* ita vxorem monet: *Pauca loqui studeas.* Et Alber. de Rosate *in l. generalis. ff. de adopt.* scribit, mulieres decere taciturnitatem. Id, quod etiam natura ipsa omnium parens aperte docuit: qua duce masculæ solum cicadæ canunt: Mutum verum est fœminarum genus vt Aristot. placuit *lib. de natura animalium.* 5. *cap.* 30. Sicut & Luscinia item fœmellæ cantu priuantur. Idem in carduelis & caladriis, & pluribus aliis auibus, vt merulæ, & quæ vulgo Lunottæ, apud nos dicuntur, quarum fœminæ non eliguntur, vt in caueis reponantur. Magno fœminarum documento silentium illas si quod aliud admodum ornare, vt etiam ample monuit Cæl. Rodig. *Lectionum Antiquarum* 9. *cap.* 31.

TRigesima quarta consideratio. Mulieres laudantur si se lanificio exercuerint: quod probatur ex Hectoris Homerici, & Gregorij Nazianzeni sentẽtia, cum inquiunt, vt mulieres domi maneant, domestica negotia administrent, & in his, colum, lanam, linum, telam, fusum exerceant, quæ matronis pudicis conueniunt, easque si quid aliud quam maxime decent. Salomon in Prouerb. c. 31. de muliere forti & pudica loquens. *Quæsiuit,* inquit, *lanam & linum, & operata est consilio manuum suarum.* Et Hieronymus instituens virginem Demetriadem: *Habeto,* (inquit) *lanam semper in manibus, vel staminis pollice fila deducito: vel ad torquenda subtegmina in alueolis fusa vertantur.* Et alibi, ad Laetam de Institutione filiæ: *Discat & lanam facere, tenere colum, ponere in gremio calathum, rotare fusum, stamina pollice ducere.* Ex veteri Romanorum more, Tallasij nomen in nuptiis crebro iactabatur, vt videlicet hac nuptiali voce prouocarentur nouæ nuptæ, exhortarentúrque ad opus, & lanificium, quod Græci *Tallasiam* dicunt, vt Varro & Plutarchus in Romulo, & in quæstionibus 129. Festus Pompeius tradiderunt.

Sed & sponsæ (vt scribunt Plutarchus in postremo loco, & Plinius lib. 8. cap. 48.) colum secum inferebant & fusum, virorumque fores lana coronabant, ac cingebant. Hac quoque obseruantia nuptiali indicantes, lanificium à nuptis in domo maritali exercẽdam esse.

Item apud eosdem Romanos in pelle lanata noua nupta consedere, & reponi solebat. quod testaretur lanificij officium se præstaturam viro, vt refert Pompeius, quum ipsi Romani apud Caiæ Cæciliæ statuam æream in templo Marci Anci sitam, colum, lanam, & fusum confinxerunt, pudicitiæ industriæ suæ certa monumenta. authores Marc. Varro & Plin. vbi supra & Plutarch. in Prob. c. 28. Ea est autem, vt dicit Festus, quæ antequam Romam venisset, Tanaquil vocabatur, vxor Tarquinij Prisci Romanorum Regis, quæ tantæ probitatis fuit, vt id Caiæ nomen, boni ominis causa, frequentarent nubentes, quam summam asseuerant fuisse lanificam.

Et, vt refert Titus Liuius ad finem primi libri ab vrbe condita, signum probitatis fuit reputatũ in Lucretia, quod sera nocte, lanæ dedita, inter vigilantes ancillas in medio ædium sedebat, & per Collatinum eius maritum, iuuenesque Tarquinij fuit inuenta: quam historiam recenset etiam Ouidius lib. 2. Fastorum, dum ait:

Inde cito passu petitur Lucretia, cuius
Ante thorum calathi, lanaque mollis erat.
Lumen ad exiguum famulæ data pensa trahebant, &c.

Harum Tanaquilis, Lucretiæ, & aliarum exemplo, monet Pontan. lib. de amore coniug. vt filias in ea re institueret, ita dicens:

Tum colere antiquas artes maternaq; iussa,
Atque agili discant carpere pensa manu.
In digitu acus ante pedes intexta quasilli,
Viminaque & fuso stamina torta leni.
Hoc Tanaquil opus, hos mores Lucretia monstrat,
Philacida hos coniunx Telemachique parens.

Theano, Pythagoræ vxor interrogata, quam potissime vxorem commendaret: Respondit illud Homericum lib. 1. Iliados.

Tela vacantem, & viri lectum parantem.

Helena etiam lanificium exercebat, vt apud eundem lib. Ili. & 4. Odysseæ probatur.

Mercurius Calypso Nympham Athlantis filiam texentem reperit, vt libro quinto Odysseæ habetur, & libro sexto.

Areten Regis Pheacum vxorem inter ancillas colo purpurea inuenit Nausica ipsius filia.

Eadem Arete paulo post videt Vlyssem indutum vestem atque tunicam, quas ipse sua manu confecerat, quibus Vlysses donatus fuerat à Nausica.

Et lib. eiusdem operis 10. Vlysses Circem texentem comperit.

Et *lib.5.* scribit Penelopen, non frequenter domum relinquentem, sed in ædium conclaui telam texentem.

Idem Homerus *lib.5. Iliados.* refert, Mineruam super pauimentum Iouis depinxisse amiculum, quo velata erat, quodque suis ipsis manibus artificiose nouerat, & texuerat: vt hinc quoque ostenderet, omnes gradus eius artis Mineruam fuisse edoctam.

Andromache quoque Hectoris vxor, teste *lib.11. Iliad.* Telam orditur, dum lamenta, eiulatusque è turri ob mortem mariti audit.

Et apud Virg. *lib.8. Æneid.*

Proba castaque fœmina,
Tolerare colo vitam, tenuique Minerua.
Impositum cinerem, & sopitos suscitat ignes:
Noctem addens operi, famulasque ad lumina longo
Exercet penso: castum vt seruare cubile
Coniugu, & possit paruos educere natos.

Herodotus *in Calliope* tradit Xerxem illum maximum regem ab Amestri vxori donatum amiculo, quod ipsa texuerat.

Curtius *lib.5.* tradit; Alexandrum vestes Macedonicas, ad eum ex Macedonia missas, cũ his, qui eas conficerent, tradit Sisigambri matri Darij iussisse, eamque admoneri præcepisse, vt si cordi quoque essent, eos neptes assuefaceret. Ad quam vocem cum lacrymæ obortæ prodidissent animum aspernentis id donum, quippe cum non aliam contumeliam magis Persarum fœminæ accipiunt, quam admouere lanæ manus, Alexander ea re cognita, ad eam peruenit: & mater, inquit, hanc vestem, qua indutus sum, sororum, non solum munus, sed etiam opus vides, nostri decepere memores. Caue, obsecro, ne in contumeliam accipias ignorationem meam. Ex quibus Tiraquellus facile ostendit *in suis legibus connubialibus l. 10.* quod nedum apud Romanos & Græcos, sed etiam apud alios lanificium matronis, & ipsis principibus, & illustriori loco natis decorum fuisset, & honestum: quod maxime obseruant matronæ Italicæ, etiam nobiles, cum lanas sericas nere soleant, conductitie tamen, ex quo se ipsas vestiunt & ornant, vt vidi in pluribus Mediolani.

Addidit & idem Tiraquellus Virgilium loquentem de Didone, quæ Æneæ vestem donauerat, *lib. Æneid. 4.*

tyrioque ardebat murice lana
Demissa ex humeris, diues quæ munera Dido
Fecerat, & tenui telas discreuerat auro.

Et apud eundem, *lib.3.*

Andromache Phrygiam Ascanio, clamydem donat
manuum monumenta suarum.

Et denuo, *lib.11.*

dum geminas vestes ostroque rigentes
Extulit Æneas, quas illi læta laborum,
Ipsa suis manibus quondam Sidonia Dido
Fecerat, & tenui telas discreuerat auro.

Tranquillus etiam *lib.11.* memorat, Augustum Cæsarem ita filiam & neptes instituisse, vt lanificio assuefaceret. Et alibi testatur, illum ipsum non temere alia veste, quam domestica vsum esse ab vxore, & sorore, & filia, neptibusque confecta.

Id idem de filiabus suis Carolum Magnum fecisse, Gaguinus *in suo compendio de gestis Francorum, lib. 4. cap.1. circa finem.* attestatur, dum inquit: *Circa liberos educandos eam curam adhibuit, vt mares bonis disciplinis, fœminas lanificio erudiendas summopere studuit.* Iuxta illud Prouerbiorum vlt. *Quæsiuit lanam & linum, digiti eius apprehenderunt vt fusum, & operata est consilio manuum suarum.* quod prophetatum fuerat de B. virgine Maria, quæ secundum Hieronymum, acu & colo acquirebat, vnde sibi & Christo eius filio necessaria compararet, vt refert Guilielm. Benedicti *in sua repet. c Rayn. in verbo, dotem quam ei dederat. num.49. extra, de testam.*

Plutarchus, testimonio Bibuli asserit, Brutum ad bellum exiturum, Portiam vxorem interpellantem, ad colum & telam remisisse: & ista est communis & vulgaris remissio vxorum per maritos, cum aliquid eis dicant; cui non congruit dare responsum. Et hac remissione prius vsus fuerat Hector in Andromachen vxorem, ita propemodum alloquens *in 6. Iliad. Rapsodia.* Tu vero, quod ad te attinet, abi domum, & quæ tibi curanda sunt, circa telam & colum, ancillasque exerce, & vt opere domestico incumbant, iube, hoc officium munusque tuum est, viris autem suum relinque, vt curent bella. Item Claudian. *in lib.1. de raptu Proserpinæ,* ita de Proserpina dicit:

Ipsa domum mulcens tenero Proserpina cantu,
Irrita texebat reditura munera matri.

Et Silius Italicus, *lib.7.* post principium inducit matronas Romanas in hæc verba deprecantes:

Huc ades ô regina Deûm gens casta precamur.
Et ferimus digno quæcunque est nomine turba
Ausonidum, pulchrumque & acu sub tegmine fuluo,
Quod nostræ neuere manus, venerabile donum.

Et tandem refert ipse Tiraquel. quod Accursius *in l. si patrono, in verb. Magistris. C. de neg. gest.* scribit proprium esse mulierum nere vel texere, & *in l. si cum quæreretur. §. lana. in verb. in lana. ff. de leg.3.* dicit mulieres lanam & linum appetere, velut natura ad id eas inclinante, quod maxime deceat.

Trigesimaquinta consideratio. Mulieres laudantur ex amicitia & amore, quem habent erga maritos, si perfecte & vere eos adamauerint: quoniam, vt habetur *ad Titum cap.2.* præcipitur adolescentulis, vt viros suos ament: & dilectio in matrimonio est multum commendabilis: quoniam vt inquit Phil. 8. *Eth.* Amicitia viri & vxoris est secundum quandam excellentiam. & istud significatur per annulum, quo vxor à viro desponsatur: de quo habetur *in cap. nostrates. & in can. fœmina. 35. dist.* Qui quidem debet esse aureus, rotundus, & quarto digito positus. Et tantum vnus aureus: quia sicut aurum excellit omnia alia metalla, vt infra dicam *in vltim. part. in 95. consid. de metallis.* ita iste amor omnes amores excellit. Rotundus; quoniam forma rotunda est nobilior forma, vt etiam *in d. part. vltim. in 5. consider. de cœlis* dicitur. Et per hoc etiam ostenditur perpetuitas istius amoris, vt nunquam finiatur nisi per mortem: & in quarto digito ponitur ex institutione Ecclesiæ, vt ostendatur, quod ille amor debet habere præcordialitatem: dicunt enim philosophi naturales, quod quædam vena à corde procedit, & in quarto digito apparet, vt etiam dicitur *in ca. fœmina. 35. quæst. 2. ad fin.* Vnus autem annulus ponitur ad ostendendum istius amoris singularitatem: vir enim & vxor per consummationem matrimonij efficiuntur vna caro. notatur *in l. aduersos. Cod. de crimine expil. hæredit.* cum socij sint diuinæ & humanæ domus: vt ibi, & dixi latius *in commento nostro super consuetud. ducatus Burgund. in titul. Des droicts & appartenances à gens mariez.* vbi satis scripsi de laudibus matrimonij: & ibi allegaui Arist. 8. *Ethic. cap.2.* dicentem, quod viro & vxori videtur amicitia consistere secundum naturam, quod excellat & excedat omnes alios. Cum licet dicatur, quod nullus amor vincat paternum *l. fin. Cod. de cura. furios.* & dixi

dixi ample *in dicto nostro commen. in rub. Des iustices. in gl. & droicts d'icelles ver. ita quia dictum est.* Tamen vt habetur Gen. 2 *Relinquet homo patrem & matrem, & adherebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna.*

Et hæc amicitia coniugalis multum laudata est in vxoribus ab antiquis scriptorib. Nam Valerius Maxim. de ea *lib. 4. tit. de amore coniugali* scribit, vbi plura exempla adducit, & ibi multum eam extollit. Imprimis in Iulia, Caij Cæsaris filia, quæ cum ædilitiis comitiis Pompeij Magni coniugis sui vestem cruoris respersam sanguine, quorum doctrina, qui iuxta Pompeium ipsum mutuis vulneribus se læserant, è campo domum relatam vidisset, consternata, atque territa metu (ne qua vis ei esset allata) exanimis concidit, partum, quem vtero conceptum habebat, subita animi consternatione, & graui dolore corporis, eiicere coacta, atque ita expirauit: magno quidem cum totius terrarum orbis detrimento *author. Plutar.*

Et de Portia, Catonis filia, vxore Bruti, quæ cum apud Philippos victum & interemptum virum suum Brutum cognosceret; quia ferrum non dabatur, ardentes ore carbones haurire non dubitauit: à quibus præcordia exurentibus spiritum exhalauit.

Pamphilus:

Vixisset Brutus tunc non tam clara fuisset Portia.

Et de Arthemisia gentis Cariæ regina, quæ post mortem Mausoli mariti in perpetuo luctu & mœrore vixit, quo etiam confecta tabuit amoris eius fide.

Mausoleum seu sepulchrum eidem magnificentissimum fecit, vt dixi ante, & infra *in vlt part. in 65. consider. de sepulchris.*

De Hypsicratea regina, quæ Mithridatem, virum suum, effusis charitatis habenis amauit, propter quem præcipuam formæ suæ decorem in habitum virilem conuertere voluptatis loco habuit. Tonsis enim capillis, quo commodius vteretur galea, equo se & armis assuefecit, quo facilius laboribus & periculis eius interesset.

Quinetiam victum à Cneo Pompeio per efferatas gentes fugientem animo pariter & corpore infatigabili secuta est. Cuius tanta fides asperarum, atque difficilium rerum, Mithridati maximum solatium & iucundissimum lenimentum fuit. cum domo enim & penatibus fere vagari se credidit, vxore simul exulante.

Ex eodem loco scripsit Valerius certa exempla de amore coniugali maritorum, quo ad eorum vxores, quæ videre poteris.

Apud nos temporibus nostris euenit mirabile exemplum de prima vxore quondam nobilis & potentis viri domini Gul. Greffier, dicti de Boisy, qui suo tempore Admirallus fuit Franciæ. Quæ cum repente vidisset eum à manibus hostium ereptum, & in Galliam è Lombardia reuersum ex captiuitate illum amplexando accurrit, & cum tali gaudio eum salutando amplexata est, quod cunctis videntibus, qui aderant spiritum emisit & de ea dici potest, quod de duabus fœminis, de quibus apud Valer. *l. 10. titul. de morte non vulgari.* genus casus inusitatum, quam dolor non extinxerat, lætitia consumpsit.

Etiam Bapt. Fulgosius *in suo lib. 3. de coniugali charitate*, multa exempla accumulauit de charitate vxorum erga maritos, vt de Panthæa vxore erga Abradotam eius virum, cuius tantus amor fuit, quod cum ei in exercitu Cyri aduersus Babylonios militaret, cæsus in prælio ab hostibus, postea quam ab vxore gentis more deploratus ornatusq; fuit, neque aliud iam funeri, nisi vt sepeliretur, supra mortui viri corpus se peremit.

Phile erga Demetrium regem virum suum insignis amor, animi quoque magnitudinem coniunctam habuit. Nam, cum eum accepisset, prælio victum in Cassandriam amissis regnis se recepisse, neque ferre posset regno priuatum videre, quem regem victoremque insignem amasset, ingenti compulsa amore veneno se ipsam extinxit.

Idem de coniuge Ligarij Romani, quæ mori cupiens cum marito, dicit se maritum suum proscriptum diu domi seruasse, propterea Triumuirorum lege mori dicere: quæ cum audita non fuisset, extincto viro, cum nemo eam audire voluisset, domum reuersa, cibo abstinuit, atque in magno mœrore, fame, & lacrymis, vitam finiuit.

Idem de Paulina, vxore Senecæ: cum enim Senecæ Nero generis mortis arbitrium attulisset: ipseque desectis venis delegisset, vt in balneo cum sanguine simul etiam vitam effunderet: Paulina eius vxor, coniugali amore compulsa, licet Seneca repugnaret, mori tamen quoque ipsa decreuerat, vt non minus in morte, quam in vita viro comes fidissima esset. Cæterum, cum rem Nero præsciuisset, misit qui sanguinem sisteret, atque eam in vita retineret. Itaque, cum iam multum esset sanguinis effusum, pallida semper mansit, atque in vultu pudici amoris sui signa semper retinuit.

Idem de Triara, L. Vitellij, Auli Vitellij imperatoris fratris coniuge, quæ Hypsicrateæ vxori Mithridatis comparanda est, de qua non longe dictum est.

Hæc coniugalis flamma, Anniæ Romanæ prudentiam inspirauit, cum hortanti, vt vidua iuuenis, formosaque iterum nuberet; Respondisse fertur, nolle, si bonum virum vt primum habere contigisset perpetua ne eum amitteret molestia torqueri: quod si contra in malum incidisset virum, nimium graue semper habituram illud malum; quod nulla necessitate cogente sibi ipsa peperisset.

Persimile quoque, Valeria maior Messalarum fratrum soror, quanquam aliis verbis responsum fertur in pari causa dedisse: dixit enim Seruium, qui eius vir fuerat, etsi aliis mortuus videretur, apud se tamen adhuc viuere.

Magnum quoque veri coniugalis amoris experimentum illud fuit, quod Stratonis Sydoniæ principis vxor edidit, cum vrbe à Persis obsessa verita est, ne in hostium ditionem vir veniret. Id autem etiam morte si fieri posset deuitare decreuerat. Itaque cum iam accepisset hostes vrbem ingressos esse, atque non longe abesse vt viro eius potirentur, adempto ei gladio, manu sua ipsum occidit, corpusque eius, quantum pro tempore potuit, decenter exornauit: cui postea superincumbens ipsa gladio seipsam confodit, vt eadem in morte viro, qua viuens charitate comes esset. vna enim re simul & coniugalis charitatis, & animi sui magnitudinem, atque insuper honoris quoque curam (cum ne viui in hostium manibus indigna paterentur prouidit) palam testata est.

Idem Baptista, & alia exempla recenset, vt de vxore piscatoris, cuius dolore morbi turbata, amoris animique plena, se cum marito arctissimis vinculis ligatam de rupe præcipitem in lacum misit.

Et de Arria, Romani senatoris coniuge, quæ cum maritum suum Petrum nomine ex coniuratione, captum in Illyrico, Romam naui deferri vidisset, vt cum eo inferretur rogauit, quod cum obtinere non po-

tuisset, seipsam gladio iugulauit, & eductum gladium à pectore marito constanter porrexit: affirmans, vulnus, quod fecerat, nihil doloris habere, vt exemplo ipse quoque animaretur, atque in hæc verba, dum virum hortaretur, moribunda corruit.

Persimilem enim historiam recenset ipse Fulgosius de re, quæ obuenit sua ætate. Cum, vt ait, à Iacob Persuarum rege rebellasset militarium ducum vnus nomine Pandoerus, hic formosissimam habebat vxorem, quæ sextumdecimum non excedebat annum, à qua mirum in modum diligebatur. Ab ea diu rogatus Pandoerus, ne cum hoste prælium committeret, cum assentiri coniugi nollet, petiit vxor, vt ante prælium saltem eam occideret, ne post eum vitam ageret.

Id quoque recusante, prælium iniit, in quo victus occisusque fuit vxore eius captiua, & postremo, militarium ducum vni à rege donata. Cum vero is eam in matrimonium ducere vellet, ipsa diu denegauit: & cum ad extremum vim parari cerneret, sumpta super ea re deliberationis dilatione, in parua schedula cum scripsisset: Nunquam ferent homines, Pandoeri vxorem, diu post eum vixisse, gladio se traiecit: virum moriens secuta, quum aduersante fato viuum non potuerat.

Ex his facile constat de amicitia coniugali, tanquam arctissimo vinculo, quam plures vxores magnanimiter obseruarunt erga eorum maritos, ideo ex his laudem meruerunt.

Et de his etiam recitat Textor Niuernensis *in sua officina*, aliqua exempla supra scripta, & alia, vbi ait: Alcestis maritum suum Admetum, regem Thessaliæ, tanto amore dilexit, vt quum Admetus ipse morbo laboraret, consultaque oracula respondissent, futurum eum incolumem, si quis amicorum pro eo mori vellet, sola vxor, recusantibus pietatem illam cæteris amicis, pro viri salute, morti se deuouerit, propterea Poetæ fabulati sunt, reuiuiscendi munus ei à Diis concessum. Admetus vero beneficij memor, perpetuas defunctæ nænias instituit. Hieron. Alcestem fabulæ ferunt, pro Admeto sponte defunctam.

Tantus denique fuit Penelopes in Vlyssem amor, vt eo absente per annos 20. castitatem seruauerit impollutam, nullisque procorum blandimentis succubuerit.

Propertius, *lib.* II.

Felix Admeti coniunx & lectus Vlyssis.

Stroza pater:

Adde fidem, quam nec coniunx Ithacea vincat.

Capanei, apud Thebas mortui, dum celebrarentur exequiæ, vxor Euadne in rogum mariti se coniecit.

Quum Belides omnes facta coniuratione maritos interfecissent, sola Hypermestra pepercit marito Lino seu Linceo.

Protesilaus, primus Græcorum, interfectus est apud Troiam à Dardano quodam: quod quum resciuisset Laodomia, in solatium mœroris optauit, vt mortui vmbram videret, quod cum impetrasset, in illius amplexibus expirauit.

Antonium quum superasset Augustus, Cleopatra præ animi dolore mortem sibi consciuit.

Gunnilda fuit mulier quæ cum videret exequias Asmundi mariti sui spiritum ferro sibi surripuerit. hæc Textor. Huc adde vt plurimum vxores eorum maritos amant, & hanc amicitiam coniugalem appetere solent, multumque desiderant ab eorum maritis præamari: vsque adeo, vt non careant qua via amari possint, quo item modo in virorum amorem allicefaciant, inducanturve: id, quod attentant magicis artibus, carminibus, poculis amatoriis, cibis, gemmisque preciosis, aliisque id genus, vt opinantur, conciliantibus, de quibus sigillatim explicat Tiraquellus *in suis legibus connubialibus l.* 14. *in prin.* de quibus ad eum te remitto.

Plures tamen reperiuntur, qui præcedenti opinioni refragantur, teste eodem Tiraquello, inter quos Ouid. *in lib. de medicamine faciei* hæc scribit:

Sic potius vos vrget amor, quam fortibus herbis,
Quas maga terribili subsecat arte manus.
Nec vos graminibus, nec mixto credite succo,
Nec tentate nocens virus amantis equa:
Nec media Marsis fundantur cantibus angues,
Nec redit in fontes vnda supina suos.

Et idem *lib.* 2. *de Arte amandi* negat caruncullam (quæ in pulli equini fronte nascitur) aut quamuis artem magicam conferre ad morem conciliandum, cum ait:

Fallitur Æmonias si quis decurrit ad artes,
Atque quod à teneri fronte reuellit equi.
Non facient vt viuat amor Medeides herbæ,
Mixtaq; cum magicis Marsa venena sonis.

Quod postea exemplis Medeæ & Circes comprobat subiungendo.

Pharsias Esonidem Circe tenuisset Vlyssem,
Si modo seruari carmine posset amor.
Nec data profuerant pallentia philtra puellis,
Philtra nocent animis, vimque furoris habent.

Idcirco monet fugiendum hoc genus artis magicæ, cum subdit:

Sit procul omne nefas vt ameris amabilis esto.

Quin etiam idem probat, *lib.* 1. *de remedio amoris.*

Viderit Æmoniæ si quis mala pabula terræ,
Et magicas artes posse iuuare putat.

Imo ex his & pluribus aliis ipse Tiraquellus *in d. l. connubiali* 14. friuolum reputat & fabulosum, posse huiusmodi pocula ad amorem deducere, explodendo huiusmodi magicas vanitates, quas familiares fœminarum artes Apuleius *lib.* 9. appellat, ex quo dicit amores mulierum & vxorum aliis rationibus comparandos esse.

Et inter cætera vt ait, nihil est ad hoc efficacius, nihilque in id plus habet roboris, quam si fundum vxorium diligenter, non modice frequenter colas. Id enim faciens, licet fueris horridus, deformis, squalidus, ab vxore tamen vnice insigniter amaberis: quin illa te colet perinde ac Deum in terris alterum, & obseruabit. Alioquin si hoc desit, odio te & despectui habebit, quantumcumque eam amaueris, castumque atque aliarum coitum abhorrentem præstiteris.

Apud Plautum in Truculento, cum miles miraretur Phronesiam mulierem rusticum quendam ardenter amare. Mox adiuit mulierem, vt admirari desineret: hæc dicentem, quanquam squalidus est, quanquam hic horridus, citus bellum init. Contra apud Apuleium, *lib.* 5. *de asino aureo.* Fœmina quædam virum exitiali odio prosequitur: quia rarenter palæstram veneream exerceret, suamque in ea re fortunam dolenter ac misere deplorat. *Ego vero*, inquit, *maritum rarissime Venerem meam recolentem sustineo.* Et, vt idem Tiraquellus prosequitur (qui satis lasciue in multis scripsit) credit hoc esse verum, etiam sine testimonio. Quis enim (ait) non credat mulieres eam rem sitiẽter appetere, nullaque re magis ad amandum allici: & imo, vt magis in lasciuia profluat, dicit fore multa, quibus si vtatur vir, vxorem virilius & frequentius cõprimet.

primet. Adducit in testimonium gloss. *in cap. quicquid 32. quæst.5.* & Innoc. *in c. fraternitatis, super ver. commisceatur. colum.2. extra de frigid. & malefi.* Bald. *in c. à crapula: extra de vit. & hon. cle.* Plin. *libr.26.cap.10.* & *lib.28. cap.19. ad fin.* & Galenus *lib.5. de simplicibus. distinct.6. cap. 2.* & plures alios medicos ibi citat. tandem concludit medium in hoc esse tenendum, prout & in aliis rebus cum mediocritas dicatur, & in omnibus fere rebus optima existimetur: cum ex excessiuo & immoderato coitu, multa mala & inconuenientia sequantur, etiam ex abstinentia, & dimissione coitus, tam in viris, quam in fœminis. A quo dicit non omnino abstinendum esse, cum sit vtilis, sicut labor, si modus adsit, & quibus conferat, & quibus non. Sunt etenim, vt ait, mulieres coitus appetentissimæ: ita quod ex improbitate, importunitate, & acerba exactione earum mariti quandoque coguntur immoderate vti; ideo ad hanc rem dat plura remedia prohibentia coitum. Primo enim, vt inquit, monet, vt è boue syluestri, nigro sanguine hircini lumbi perungantur, vt illi tædium Veneris fiat. Iuxta Plinij sententiam *in lib. 28. d. cap. 19.* ibi & ipse Plin. subdit. Amoris quoque tædium fieri, pota hirci vrina admixto propter fastidium nardo. Idem rursum *eod. lib. cap. 18.* dicit Hippotami pellem, è sinistra parte frontis, in inguina adalligatam, Venerem inhibere. Aspersu quoque cineris, ex lincum corio & vnguibus exustis sit, fœminarum libidines inhiberi. Idem Plin *lib.30 cap.6.* scribit, Puluerem in quo famula volutauerit, corpori inspersum, mitigare ardores amoris. Idem *lib.32. cap.4.* dicit: Magos dicere, quod harundine transfixa ranæ naturæ per os, surculus in menstruis defigatur à marito, adulterorum tædium fieri: quæ si vera sunt, vt ille dicit, multum vtiliores vitæ existimantur ranæ quam leges. Idem quoque *eo. cap. in princ.* Squamæ testudinum è summa parte derasæ, & in potu datæ, Venerem cohibent. Diosc. *lib. med. mate cap. 71.* tradit, Scincum decoctum cum lente ac melle, aut semine lactucæ cum aqua potum, Veneris cupiditates inhibere.

Albertus Magnus *lib.22. de anima.* testis est, quod si quis testiculum dextrum Lupi, oleo mixtum, mulieris vuluæ cum lana imponat remouet ab ea coeundi desiderium, etiamsi fornicaria fuerit.

Idem paulo ante dixerat (vt ait Tiraquell.) quæ an sit vera, viderint alij, quod si virga Lupi in nomine alicuius siue viri, siue mulieris ligetur, non poterit coire, donec nodus talis fuerit solutus. Non crederem in æternum ista esse vera, sed potius ridiculosa & derisoria.

Aliud quod mirum esse dicit, veterum monumentis scriptum repetitur: Fuisse in Achaia ciuit. Argyram homine, ac fontem quoque, & in propinquo fluuium Selennium ab adolescente dictum, qui Argyræ nymphæ oblaqueatus amore, ac desiderio extabescens, sit à Venere in eum deformatus. Vnde Selennini aquam id laudis adeptam ferunt, vt ea ablutos amore liberet, tam viros, quam fœminas, quod si verum est, multis pecuniis pretiosior est hominibus aqua Selennini, de quo dixi *in vltim. part.* vbi de excellentiis aquarum sit consid.

Sed & medici, multa passim ad inhibendam Venerem conscripserunt, vt Auicenna *in 20. tertij tractat. 1 cap 25.* & plures alij, quos in loco prædicto allegat Tiraquellus, quibus potius assentirem, quam nugacibus præallegat. & admonet coniuges, non tempestiuius eos voluptati Venereæ operam dare, quam cum aliquid iurgij, aut discordiæ inter eos intercesserit. Nihil enim omnium rerum esse, quod eos ocius facilius que ad amicitiam reuocet, aperte insinuat Homerus, apud quem *lib.13. Iliad.* Iuno, de Oceano & Thetide eius vxore loquens, illorum iurgia se soluturam, atque in coitum reducturam profitetur, & Plutarchus *in præceptis connubialibus*, cum ira, ait, dissidioque vir & vxor vexantur; tum maxime Venerem optimam huiusmodi malorum medicam accersere oportet. Et hoc sane efficacius in eam rem fore existimo, quam fuerit olim Romæ sacellum illud deæ Viriplacæ: Id, quod cum vir & vxor discordes conuenissent inuicem locuti quæ voluissent, contentione animorum deposita, concordes reuertebantur, vt à Valerio Maximo *in titulo de instit. antiquis* dicitur. Quanquam illud verisimile est, virum & vxorem in eo sacello congredi inuicem solitos, & hinc pacata omni ira redire. Neque hoc absurdum omnino videri debet; cum teste Hieronym. *in Euter.* cæteri fere mortales, præter Ægyptios ac Græcos, coeant in templis, putantes homines esse, vt cæteras animantes. Etenim videre licet, & pecudes omnes & volucrum greges, coire in Deorum templis atque in phanis: quod si non esset Diis gratum, non facturas illas fuisse allegant. Quod & si in cæteris templis non satis honestum fuisset, videri potest, nec etiam probat Hieron. vt & improbat Ecclesia Catholica *in ca. significasti de adulter. in c. proposuisti. & c. fin de consecr. eccl.* in hoc tamen, quod Deæ Viriplacæ dedicabatur, non in tantum vituperandum fuit.

TRigesimasexta consideratio Mulieres laudem cõsequuntur ex fide earum erga maritos: vt multarum exemplis patet apud Baptistam Fulgosium *in suis collect. de dictis factisque memorabilibus. lib.6. c.7.* vbi plures vxores commendat, ex earum fide, quam habuerunt erga maritos. In primis. de Chilonia Spartana Leonidæ filia, & Cleombroti vxore refert, qui ambo in Spartano regno contendebant, & inter discordias ciuiles cum Cleombrotus vir, Leonidam, eius patrem in exilium misisset, à viro patris restitutionem impetrauit. Mutata vero fortuna pari opera apud patrem restitutionem eius mariti, impetrare non valuisset, licet feliciter apud Leonidam eius patrem in patria viuere poterat, maluit attamen, vt cum eius viro, exilij comes efficeretur.

Etiam de vxore Panthei Lacedæmonij, cum expulso Cleomene Spartarum rege, ab Antigono, Macedonum rege, cum is in Ægyptum ad Ptolemæum regem se recepisset, ac Pantheum vxor sequi vellet, à parentibus prohibita, magno studio seruabatur. Demum ipsa astu ingenti adinuento, equo ad mare noctu se contulit, atque incognita nauem conscendens, in Ægyptum ad virum peruenit, amboque illic simul vitam fi nierunt.

Sequitur & tertio loco de Sara, vxore Abraham, cuius modestiam, fidem, atque amorem admirari debent omnes: de qua habetur. *Genes. 12. & 16.* quæ cum se virumque iam grandes natu, orbos inspiceret, viro persuasit, vt cum ipsius ancilla Agar Ægyptia concumberet, tentaretque si ex ea filios procreare posset: quod cum Abraham fecisset, natusque esset Ismael, non aliter, ac filium ex se natum, Sara ei sustulit. Nam præter aliarum morem prudens, atque virum suum amans fœmina zelotypiæ, graui in mulieribus malo propagandæ viri sui stirpis respectum antepofuit.

Stratonica, Deiotari Galatarum regis vxor, suo beneficio, nec frustrata est, quæ tum aduersante valetudine cum viro filios se concipere non posse videret: qui in regni successionem vocarentur, marito persuasit, vt libere cum alia operam daret, genitosque sibi sup-

ponere, quod cum is negligeret, ad eum deducit virginem nomine Electram, cubicularem suam ministram, moribus atque forma insignem, ex qua Deiotarus aliquos filios procreauit, quos Stratonica post viri mortem non secus ac suos aluit, atque in regno succedere permisit.

Succedit & decenter Tertia Æmilia, prioris Aphricani, quæ cum sciret, viro suam ancillam ex suis gratam esse, dissimulauit, ac post mortem viri, manumissam ab ea ancillam, in matrimonium liberto suo cum liberali dote dedit, testis est Valer. *lib. 6. capit. 7.*

Longe etiam maior Liuiæ erga Augustum virum fides, atque indulgentia fuit, quæ cum sciret Augustum puellis nondum maturis oblectari, clam, magna diligentia perquisitas secreto ad eum deduci curabat, præ nimia fide amoreque id marito concedens, cuius gratia nonnullæ cum pellicem ferre non possent, interdum viros peremerunt: atque idcirco tanto magis laudanda, quanto eius exempla rariora inueniuntur. Anteponenda tamen est Liuia Tertiæ Æmiliæ (de qua proxime dixi) fidei erga Scipionem: verum quanto maius est rem ipsam sponte agere, quam contra ipsius mentem ab alio facta perferre?

Rachel quoque, cum se sterilem animaduerteret, Balam, ancillam suam marito Iacob comprimendam dedit, vt pariat, inquiens, super genua mea, & habeam ex illa filios, vt scribitur *Genes.* 30. & ibi similiter dicitur, quod Lya, Zelpham ancillam suam, marito tradidit.

Sed nunc se offert locus, vt de Octauia M. Antonij vxore loquamur. Quam cum ipse Antonius Romam remisisset, frater Augustus Octauiæ suadebat, ne in Antonii domo habitaret, cœptum enim iam inter eos bellum erat: ei igitur Octauia respondit, se nunquam adduci posse, vt in alia domo habitaret: quamobrem eodem animo Antonij amicos, quo antea vidit, & priuignos non aliter habuit, ac si ex ipsa procreati essent, conata, quantum permittebatur, fratrem ab armis in Antonium dimouere: dedecere enim plurimum aiebat, vt duo terrarum orbis gubernatores, vnus, quod aliter sorori suæ amicam anteferret, alter autem, nimio erga amicam amore captus, inter se bellum gererent.

Pariter de Herodiade, Herodis Tetrarchæ vxore, quæ ingentem quoque fidem viro ostendit, cum ad vrbem Romam cum eo profecta, vt Agrippam fratrē accusaret, rem in contrariam cedere vidit. Viro enim Lugdunum exulatum in Galliam misso, licet multum à fratre fratris causa à Caligula Augusto rogata fuerat, vt redire in patriam vellet, principatus parte quam vir obtinebat oblata: maluit relicta patria in Gallia cum viro inopem vitam degere, quam sine eius præsentia maximas opes in patria possidere.

Idem quoque de Arcolia Flacilla, Prisci vxore, quæ cum Romæ in magnis opibus manere posset, patriæ opibus exilium cum marito Pisonianæ conspirationis conscio prætulit.

Gnatia etiam Maximilla Flacilla exemplum imitata, omnibus relictis, virum Gallum sequi voluit, ob eandem qua Priscus Flacillæ maritus conspirationem damnatam.

Sed singulare & vltimum fidei vxoris erga maritum, recenset idem Fulgosius de Gisberti Corregiensis vxore: quæ propinquorum conspiratione, & eorum quidem, qui ipsius factionis erant, ab vrbis Parmæ imperio Gisbertus expulsus fuit: Inter conspiratores autem cum vxoris frater Rolandus Roscius esset, & sororem in tumultu rogaret, vt populi impetum in domum suam declinare vellet, qui eiusmodi erat, vt etiam fortem virum terrere posset, ipsa obliqua facie ad fratrem conuersa proditorem eum compellans, respondit, Dij faxint ne me profanæ eius domus ingressu, quæ in propinquum suum adeo perfida fuit, neque eo pane vescar, quem canes quoque ob perfidiæ labem, etiam in maxima fame deuitarent: quin potius ad virum meum profectura sum, quem nuptiarum mearum pignore fefellisti, & coram eo me constituam, vt hanc iniuriam in me ipsa vlciscatur. His dictis nudis pedibus passisque capillis ad castrum nouum vbi vir erat profecta est, eius pedibus obuolui cœpit, & flens rogare, vt ipsius morte acceptam à Rolando fratre iniuriam vlcisceretur. Hæc Fulgosius in loco alleg.

Quam fidelitatem in mulieribus etiam multum laudauit Apostolus, cum per fidelem mulierem vir infidelis sanctificatus est, vt ait 1. *Corinth.* 7. *& in sum.* 28. *quæst.* 1. *ad fin. & in c. iam nunc illud.* concordat text. *in l. eum qui in fin. Cod. de episc. & cle.* vbi vxores interdum viros meliores efficiunt. & ibi not. Bald. quod bona mulier facit bonum virum, & sic fidelis mulier facit virum fidelem: felix ille est, qui talium potuit cognoscere causas. Legitur enim, quod Publius Rubrius Celer, vixit cum Caia Ennia vxore sua annos 43. menses 8. sine vlla querela: Albutius etiam vixit in coniugio cum Terentiana Valentiniana annos 25. sine vllo iurgio.

Trigesimaseptima consideratio. Honor deferendus est mulieribus in assurgendo, in viis eis cedendo, & eas sedibus præponendo: quod à Veturia Coriolani matre habuerunt. Nam, cum antiquitus nullus, vel modicus honor, vsque ad tempora Venturiæ præstaretur: sancitum fuit à Romanis, propter ingens beneficium ciuitati factum per Veturiam, ne ciuitas ingratitudine argueretur, vt mulieribus homines semper assurgerent, & in viis eis cederent. de quo Valerius *lib.* 5. *tit. de gratis.* & Philippus Bergomensis *lib.* 5. Anno mundi 4700. Et facit pro hoc quod decidit Ioan. Calder. de consil. suæ vxoris, quem refert & sequitur Pan. *in c. cum inter vniuersa. in fin. de electio.* vbi mulieres æquiparantur grauibus personis. Et alibi text. eas comparat excelsis dignitate viris, *in l. optimam. C. de contra. stipul.* Imo mulieres inter egregias personas numerantur. gloss. & doct. *in l. ad personas. ff. de iuretur.* Bald. *in l. si quis testium. de testib.* Et vt dicit Albertus de Eyb. *in sua Margarita supra allegat. part.* 2. *tract.* 2. *oratione* 17. Vlpianus Iurisconsultus fœminas clarissimas appellat. Imo Imperator Iustinianus vocat vxorem suam reuerendissimam *in Authen. vt iudices sine quoquo suffragio. §. sed neque.* & serenissimam *l. bene à Zenone. C. de quadrien. præscript.*

Imo & maritus debet vocare vxorem suam dominam, vt est text. *in l. vxorem. ff. de leg.* 3. Bart. *in l. penult. C. de don. inter vir. & vxor.*

Sed quæreres, an doctor vel miles teneatur vxorem suam vocare dominam. Istam quæstionem tetigit. G. Benedicti *in sua repet. cap. Rayn. in ver. in eodem testamento relinquens.* 1. *extra de testa.* & dicit, quod si ex persona, & facto mariti militis, aut doctoris, vxor vocetur domina: non tamen maritus miles, vel doctor, eam appellare tenetur dominam, si vti noluerit maritus illo priuilegio & refert, quod ita decidit Bart. *in d. l. pen.* Roman. assignatur: nam vxor tali priuilegio vtitur iure mariti, & in consequentiam dignitatis mariti, est domina: ideo non potest eo vti contra maritum, vel eo nolente *arg. l. si iudex. ff. de minorib.*

Et

Et vtrum pro tali honore eiusdem debito, competat eis, aut interdictum, aut officium iudicis; dicam infra amplius.

Sed videatur Ioan. Fab. & alij, *in §. aliam. Instit. de bono poss.* & Bald. *in l. obseruare. §, antequam. in fin. ff. de offic. procons.* & Bald. *in c. licet causam. in 4 colu per illum text. de causs. poss. & prop.* & vide Pan. *in c. abolendæ. in 2. col. de sepulturis.* dixi *in praecedenti part. & in 2. consid.* incip. *honor cunctis rebus.*

Imo etiam, an contra homines habeant remedium si non deferatur eis in assurgendo aut incedendo ponit Benedicti *in loco supra alleg.*

Et quod mulieres, in multis, sint melioris conditionis ponit Dec. *in reg. fœmina. ff. de regul. iur.* vbi ample per eum. Nam etiam refert Philippus Bergomens. *in suo supplemento Chronic. libr.* 8. quod anno Christi 224. & tempore Heliogabali Imperatoris (cuius Semyamita mater fuit) qui conuentum mulierum more senatorio ordinauit, quibus fuit data authoritas de moribus circa statum tractare, & super his leges instituere. Et huic statui matrem Semyamitam fecit principissam Heliogab. à quo senatusconsulta plura ridicula manarunt. Statutum quippe in eo senatu fuit, quo vestitu, quibusue ornamentis, vnicuique vti licitum esset. Cui etiam cedere, cuique assurgere deberet, &c.

Dixi hic ante, quod propter beneficium illatum ciuitati Romanæ, fuit sancitum in senatu, quod mulieres in antedictis honorarentur. Nam etiam tunc fuit sancitum, quod mulieribus liceret vti auro, & purpurea veste, aureisque fibulis, & armillis. Et rationem ponit Valerius, *lib. 2. de institutis antiquis.* facit tex. *in l. 2. iuncto d. Barb. in l. 1. C. de vestibus osoberis. lib. 11. & l. 1. C. vt nemini liceat in suis frenis equestribus. eodem lib.* & in dictis locis Lucas de Penna, & Iacob. Rebuff. & Ioan. de Platea. vbi vestes & iocalia, nimis pretiosa portari vetita non censentur mulieribus prohibita; sed viris solis nisi de mulieribus expresse diceretur: adeo, quod in statuto perlas portari prohibente, mulieres non comprehenduntur, secundum Bartol. *in l. 1. ff. de fonte.* prout dicit Benedi. *in d repet. in verb. duas filias.* Sed parcat mihi, quia Bartol. hæc non dicit *in d. l. 1.* sed solum dicit, quod statutum prohibens, ne mulieres portent perlas, intelligit de portantibus perlas naturales, & non fictas. Videntur tenere contrarium multi, vt per Barb. *in consil. suo 29. in 2. volum.* Vnde licet olim, vt dicit Benedicti, ab Appio Tribun. lex Romæ lata fuisset, quod neque mulieres aliam quam semiunciam auri haberent, & ne diuersi coloris vestimento, ne vehiculo per vrbem vterentur; tamen postea, lex illa mulieribus dura, per Marcum Catonem, & Tyberium Gracchum consules fauore earum abolita fuit, vt refert Fasciculus temporum de his consulibus loquens. Et quoniam ample per eundem Bened. *in d. sua repet.* de ornatu mulierum fit mentio in glo. *cuidam Petro tradiderunt.* & quia esset nimis vagari materiam, non aliter insisto: sed recurrendum est ad eundem Benedicti in dicto loco.

Trigesimaoctaua consideratio. Laudandæ etiam sunt mulieres propter earum solicitudinem circa maritos, res domesticas, & filiorum educationem circa maritos vero: quoniam, vbi non est mulier, ingemiscit egens, *Eccles. 36.* dixi *in consuetudinibus nostris ducatus Burgun. in rub. Des droicts & appartenances a gens mariés, ibi: Primo enim.* vbi dixi de felicitate hominis habentis bonam mulierem. Sed quia raræ sunt, ideo etiam tales sunt raro felices: Quæ in hoc meruerunt obtinere, quod matrimonium assumeret nomen a matre, & non à patre *c. ex literis. de conuers. infidel.* secundum Doctor. *in rub. de sponsal.* Ioannes Fab. *Instit. de patria potestat. in princ.* Et hæc solicitudo versatur circa laborem matris. Quoniam, vt dicit Aristot. 8. *Ethicor.* Matres plus diligunt pueros, quam patres; quia certiores sunt de eis, & habent plures labores circa eos. Quis enim non misereatur earum, propter obsequia, quæ viris præstant, propter partus periculum, ipsam liberorum procreationem; dicit text. *in l. assidue, C. qui poti. in pignor. hab.* plus laborat mater erga filios, quam pater in pluribus. Primo eos portando nouem mensibus in vtero quod non bene dicitur onus tanto tempore conceptum in vtero portare: inde est, secundum aliquos, quod sicut ædificium latius, & grossius est inferius, & magis subtile superius; ita mulieris corpus grossius est in partibus inferioribus ad portãdum tale onus, & subtilius & gracilius est in superioribus. Vnde vt dicit Ambros. *super Lucam. 2. cap.* Tu matri debes pudoris iniuriam, virginitatis dispendium, partus periculum, vteri longa discrimina: &c. Alia tamen est ratio, quam ponit Nicolaus de Lyra, *Gen. 2. in verb. ædificauit.* vbi dicit, hoc ideo esse propter debilitatem calidi naturalis in muliere, quæ naturaliter est frigida: ideo maior pars alimenti, de qua fit mutatio & augmentum, remanet in inferioribus partibus, & vide Lucam de Penna *in l. 1. C. de agricol. & censit. lib. 11.* & minor pars superius eleuatur quod contrarium est in masculo.

Secundo, magis laborat mater in liberos pariendo, ex quo multoties contingit sibi mors.

Tertio, magis laborat mater post partum eos lactando & nutriendo. vide Felin. *in d. cap. ex literis de conuers. infidel.* de quibus vide per Guillelmum Benedicti *in sua rep. cap. Raynut. in ver. mortuo itaque testatore. l. 2. numer. 27. 28. & 29. de testam.* vbi dicit, quod propter labores, quos matres habent in filios, plus diligunt filios, quam patres. Quoniam, vt dicit, sunt certiores, vt dicit Aristot. *in loco supra allegato.* Et etiam, vt dicit Benedicti *in dicto loco num. 24.* mater in procreatione liberorum præbet materiam, & sic maiorem portionem. Cùm naturaliter illam rem magis diligamus, qua magis scimus nos habere ius. Et, vt dictum est, maior portio de substantia matris est. Quoniam, vt Galenus ait, sperma hominis, est velut fides ad citharam, id est, instrumentum ad materiam, circa se coagulandam. Inde dicitur mater, quasi matrila in generatione: vel quasi mamma, quia mammillas terit propter quod confunditur opinio aliquorum erronee dicentium, quod mulier non dicitur generare filios, sed solus pater, habita nominatione ab agente, non à patiente, quod fatuum est dicere, secundum Paulum de Castro *in l. 1. C. de condit. insertis.* vbi dicit, quod æque principaliter generat mulier, sicut masculus, cum generatio fieri non possit sine vtroque. Quia, secundum naturales pater præbeat formam, & mater format materiam in re generata, æque principalis est materia, sicut forma: Imo se habet per prius. Cum sine materia imprimi non posset, nec esse forma, sed econuerso sic.

Trigesimanona consideratio. Laudandæ sunt etiam mulieres, quoniam ex corporibus earum, aut ex partibus, multa remedia salubria, in medicina inueniuntur: vt plene narrat, & ponit Plin. *in li natur. hist lib. 28. cap. 7.* vbi dicit, quod ex capillis, lacte mulieris, saliua & menstruis, multa singularia remedia fiunt.

Quadragesima consideratio. Licet mulieres ex dignitate mariti honorari debeant; vt est text. *in*

l. mulieres. Cod. de dignitatibus. lib. 12. vbi amplè Luc. de Penna in *l. fin. Cod. de incolis. lib. 10. ibi: honore mulieres maritorum erigimus, genere nobilitamus.* in *l. fin. Cod. de nuptiis. ibi; vxor marito concrescat, & sentiat eius fulgorem. in Authent. de consulibus. §. si autem. ibi; decet enim frui eis & coniugis claritate.* sequitur. *Quoniam vxores coruscant radiis maritorum. collatio. 4.* Facit ratio: quia sunt vna & eadem caro, *c. nec illud. 33. quest. 5. & c. Martin. cum similibus. de cognatio. spirituali. cap. debitum, extra, de bigamis. c. Agathosa. in fin. 27. quest. 2.* faciunt quæ dicit Felin. *in cap. super eo. de testam.* vbi dicit, quod honor est, incrementumque vxori, si nubat se potentiori. faciunt, quæ dicit Bonus de Curtili, *in suo tractatu de nobilitate, parte 3. num. 186.* dicam alibi amplissimè, & iam dixi *in consuetudinibus nostris ducatus Burgundiæ. in ti. Des mainsmortes. §. in gloss. 1.* Adde tamen; quia Paulus *1. ad Corinth. 11.* dicit, quod mulier est gloria viri. Et aduerte etiam, quod licet mulier habeat dignitatem à viro, est tamen dignitas, quæ est sine administratione: quoniam dignitatem cum administratione habere non possunt. *l. 2. ff. de reg. iur.* quod tamen dicunt fallere in mulieribus excellentibus. de quibus *in l. fin. C. de arbit. & in c. dilecti. de arbitris.* Et in abbatissis, quæ habent administrationem in suas monachas: vt not. per Bart. *in repetit. l. 1. in oppositione. C de dignitat. lib 12.* & per Cyn. *in l. fin. C. de arbitr.* Dicit tamen Iacob. Rebuff. *in d. l. 1. C. de dignitatib.* quod dignitas generis filiæ, quæ venit à patre, est excellentior, & præferri debet dignitati, & mulieri obuenienti ex parte mariti. Et propterea, vt dicit: Si filia regis nubat alicui Duci vel Comiti, dicetur regalis. Et etiam, si filia Ducis nubat alicui militi simplici, dicetur Ducissa: & probatur, vt dicit per *d. l. 1.* Si tamen dignitas mariti sit maior, quam dignitas, quæ eidem obuenit, ex parte patris quod tunc vti poterit nobilitate viri. Vt si filia Ducis nubat Regi, dicetur Regina. Et si filia militis nubat Comiti, dicetur Comitissa. Et vxor nobilioris, minus nobili vxori præfertur. *l. 1. ff. de senatorib.* & not. gloss. *in verb. coniugis, in Auth. de consulib. §. hæc itaque. col. 4.* & dicit Bal. *in l. fœmina. ff. de senatorib.* quod fortior est nobilitas, quam habet filia ab origine, quam illa, quam habet à marito: quia proprio radio, & non alieno coruscat. Et hoc bene sciunt dicere gloriosæ nostræ mulieres, de quibus taceo: cum non sit intentionis nostræ aliquid tangere hic, nisi concernat honorem. Dicā latius infra *in 5. par. in 36. conside.* In muliere tamē, dignitas esse non potest, licet radiis maritorum, aut suorum parentum coruscant, sed venustas, quoniam dignitas in viris, & in mulieribus venustas. Vnde dicit Cicero *lib. 1. offic.* Venustatem muliebrem dicere debemus, dignitatem virilem. & vtrumque est dignitas, dicit Cic. *eod. lib. 2. officio.* August. vero fecit librum vnum de honestate mulierum.

QVadragesima prima consideratio. Mulieres etiam dicuntur (sicut & viri) nobiles. primo probatur, *Actuum 17. ibi: Et mulieres nobiles non paucæ.* Secundo iure canonico, per text. *in cap. 1.* quod incipit, *de Francia quidam nobilem mulierem. extra de sponsa.* & dixi aliquid infra, *in 8. par. in 19. consid.* incipit, *Nobilitati in beneficiis.* Et non solum ratione mariti, vt in præcedenti consideratione, sed etiam parentum text. *in l. mulieres honore maritorum erigimus, genere nobilitamus. C. de dignitati. li. 12.* Nam liberi originem paternam sequuntur. *l. cum legitimæ nuptiæ. ff. de statu homin.* etiam quo ad dignitatem, & honores *l. fœmina. ibi; parentes vero. cum duab. ll. seq. ff. de senator. & l. exemplo. C. de decurionib. lib. 10.*

Item, fœminæ dicuntur præcellentes, vt est text. *in c. dilecti. de arbitris, extra.*

Item comparantur excelsis dignitate viris, per text. *in l. optimam. §. cum itaque. C. de contrah. stipul.*

Item grauibus comparantur personis, vt supra prope *in 37. consider.*

Item sicut ad personas egregias, propter eorum dignitatem, mittitur ad iuramentum præstandum, *vulgata. l. ad personas egregias. ff. de iurein.* Si pariter ad mulieres (ne dicam dominas, vt ibi exemplificat gl.) propter honestatem, & reuerentiam. secundum Bal. *in c. qui testium. extra, de testib.* Quia non decet eas cœtibus virorum commisceri, quas sexus pudicitia, ab eorum consortio fecit alienas, *l. fin. C. de arbit.* Nec omnibus perperam naturalis pudor sese manifestare concedit. *§. cum itaque, supra allegato.*

Item, vt testis est Papinianus *in l. vxorem, in prin. ff. de leg. 3.* maritus quidam (qui beneficio affectionis, & pietatis, semper motus fuerat erga eam) vxorem suam dominam appellat in suo testamento. & Ouid.

Nam furor in dominam temeraria brachia mouit.

Id est, amicam, vt aliqui exponunt, sed capi potest pro vxore, sicut dominus pro marito. Virg. *lib. 4. Æneid.*

connubia nostra

Reppulit, ac dominum Æneam in regna recepit. vt supra satis probe dixi.

Item, Scæuola iureconsulto argutissimo autore. *l. Titia. §. qui Marco. ff. de annuis lega.* vxor à marito, domina sanctissima nuncupatur, vt supra ample dictum est ista parte, *in 31. consider. in cap. mulieres ex hoc etiam laudantur.*

Item, Iustinianus Imperator, coniugem suam nomine Theodoram (cuius consilio administrationum, seu officiorum venditio reuocata fuit) Reuerendissimam intitulat, vt patet *in Auth. vt iudices sine quoquo suffragio. §. hæc autem omnia. collat. 2.* de quibus paulo ante dictum est *in 37. consideratione,* incipiente, *Honor deferendus est.*

Et non solum vxor Regis (licet regnum ad se non pertineat) Regina vocabitur, vt est casus, secundū Panor. & alios *in cap. dilecti. extra de arbitris.* cuius radiis coruscabat. *l. fœmina. ff. de senatorib.* Et rationabiliter Regina appellatur, etiam secundum communem vsum loquendi, quo vxores, dignitate mariti, in honorem decorantur: verum etiam vidua Regis relicta, durante viduitate, vocabitur Regina. videtur pro hoc tex. iuncta suprascriptione: *in c. cum deuotissimam. cum cap. seq. 12. qu. 2.* & hoc modo loquendi etiam vtitur, vt quandiu vidua permaneret, dignitate mariti defuncti, post illius mortem sicut in vita decoretur. Cum vidua sit mariti mortui imago, ipsum repræsentans, secundum Bal. *in l. pignoris. C. de pignorat. act.* pro quo est tex. *in c. ex parte. extra de foro competen.*

Aduerte tamen, cum vxor tali priuilegio vtatur iure mariti; & in consequentiam dignitatis mariti est priuilegiata, ideo relicta, vel commissa, vxori Regis, vel Comitis, licet sub nomine dignitatis regiæ, vel comitialis (cùm dignitatem habeat ex persona mariti, & non sua) non transibunt ad successorem, ipsa mortua: quod secus esset in Rege, casus est *in l. quod principio. cum l. seq. de legat. 2.* vbi Bart. & alii.

Secundæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

TERTIA CATALOGI GLORIAE MVNDI PARS,

ERIT DE ORDINE COELESTIVM CORPORVM, ET DE locis spirituum infernalium.

Quinquaginta Considerationes continet.

PRO expeditione huius tertiæ partis, quæ est de ordine cœlesti, ad quem omnes alij Ordines sumunt exemplum, vt dicam in sequenti parte: & Cœlestibus, ordine, sedes prima datur, ait Claudianus. Quoniam licet ratione naturali, istud non sit bene cognoscibile, aut scibile, secundum illud Iob. 38. *Nunquid nosti ordinem cæli, & pones rationem eius in terra?* quasi dicat, Non, sed per reuelationem diuinam aliquid scitum est. vnde Paulus sciuit per reuelat. A quo B. Dionysius, qui *in 6. c. cælestis Hierarchiæ*, distinguit tres hierarchias Angelorum, ex quibus facit nouem ordines: & ex dictis ibi; & quæ infra dicentur, videtur dicendum principaliter, quod sint duodecim sedes principales in paradiso, videlicet, Sedes ipsius Trinitatis, & Deitatis. Sedes filij respectu humanitatis. Sedes beatissimæ Virginis Mariæ. Et nouem aliæ sedes, nouem Ordinum. Ioannes vero vidit sedes multas positas in Cœlo, vt habetur *Apoc.* 4. De quibus statim dicam.

1 COnsideratio ergo prima erit. Quod cum Deo sedes per sanctos Prophetas attribuuntur, vt *Esaia* 66. Cœlum mihi sedes est. Et *Dan.* 7. Aspiciebam, donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit: quod Deus noster sedet super thronum, & Agno. Vnde habetur *Apoc.* 7. vbi dicit Ioannes, quod vidit turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis, stãtes ante thronũ in conspectu agni, amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum. Et clamabant voce magna: dicentes: Salus Deo nostro, qui sedet super thronum, & Agno: Et omnes Angeli stabant in circuitu throni, & seniorum, & quatuor animalium, &c. Et ceciderunt in conspectu throni in facies: & adorauerunt Deum, dicentes: Benedictio, & claritas, & sapientia, & gratiarum actio, honor, & virtus, & fortitudo Deo nostro in secula seculorum, Amen. Et habetur *Esaia* 6. Vidi Dominum sedentem super soliũ excelsum, & eleuatum, & plena erat domus à maiestate eius, & ex qua sub ipso erant, explebant templũ: Seraphin stabant super illud, sex alæ vni, & sex alæ alteri, duabus velabant faciem eius, &c. Et volabat alter ad alterum, & dicebant: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus exercituum*: plena est omnis terra gloria eius. Et procedebant vigintiquatuor seniores ante sedentem in throno, & adorabant viuẽtem in secula, & emittebant coronas suas ante thronum, dicentes: Dignus es Domine Deus noster, accipere gloriã, & honorem, & virtutem, quia tu creasti omnia, & propter voluntatem erant, & creata sunt: vt etiam habetur *Apoc.* 4. Et ecce sedes posita erat in cœlo, & supra sedẽ sedens, & in circuitu sedis sedilia 24. Et Iris erat in circuitu sedis similis visioni smaragdinæ. Quæ autem sint huiusmodi sedilia 24. Et etiam, quia dicitur, & super thronos 24. Seniores sedẽtes, circumamicti stolis albis, & in capitibus eorũ coronas aureas, qui sint isti 24. Seniores, sedentes super throno. Et sic an sint adhuc sedes existentes super thronum illius: vide in locis prædictis per Doctores, ad quos te remitto, cũ sit materia eorum. Et sufficit mihi generalia attingere, ad propositum materiæ meæ. In specie tamen, de explanatione harum sedium ponit conciuis & contemporaneus noster, Ioannes de Monthelon. *in suo promptuario Iuris, in ver. vide in secundo articulo.* Quæ cum non faciant sedes distinctas ab his, quę infra dicentur non aliter insisto.

Sed etiam aduertendum est, quod Theologi multis nominibus nuncupatum Deum laudant, cum ipsum omnium authorem, multis prædicant nominibus, ex omnium creaturarum consideratione sumptis. Vt Bonum, *Luc.* 18. Nemo bonus nisi Deus. Vt Pulchrum, *Cant.* 1. Ecce tu pulcher es dilecte, & decorus. Sicut sapientem, *Iob.* 9 Sapiens corde est, & fortis robore. Sicut diligibilem. *Cant.* 5. Guttur eius suauissimum, & totus desiderabilis. Vt magnitudine excedentẽ omnibus: Ipse enim Deus excelsior cœlo est. Et quid facies profundior inferno. *Iob.* 11. Et vnde cognosces, lõgior terra mensura eius, & latior mari; vnde Deus ipse in spiritibus, & cordibus vestris est, secũdum Prophetas, *Sapien.* 7. Et per nationes in animas sanctas se transfert, & in corporibus 1. *ad Cor.* 6. An nescitis, quoniã membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est? Et paulo post: Glorificate, & portate Deum in corpore vestro in cœlo. *Psal.* 10. Dominus in templo sancto suo, Dominus in cœlo sedes eius. In terra, *Ierem.* 23. Nunquid non cœlũ & terram ego impleo, dicit Dominus? & simul in eodem, hoc est in eadẽ natura, & secundum idem aut eundem esse. In mũdo, *Ioh.* 1. In mundo erat, & mundus per ipsum factus est. Circa mundum, 8. 9. Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia, scientiã habet vocis. Supra mundum, *Esa.* 66. Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Super cœlestem, *Psalm.* 112. Excelsus super omnes gentes Dominus, & super cœlos gloria eius. Supersubstantialem. *Matth.* 6. Panem nostrum supersubstantialem, da no-

bis hodie Solem. *Malach*.4. Vobis timentibus nomẽ meum orietur Sol iustitiæ. Stellam. *Apoc*.22. Ego sum genus, & radix Dauid, stella splendida, & matutina. Ignem, *Deut*.4. & Paul. ad *Heb*. 12. Deus noster ignis consumens est. Et ideo dicitur *Exod*.3. Apparuit Dominus Moysi in flamma ignis, de medio rubi. Aquam, *Ioan* 7. Qui credit in me, sicut Scriptura dicit, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Spiritum roris. *Osee* 14. Ero quasi ros. Nubem, *Osea* 6. Misericordia vestra quasi nubes matutina, & quasi ros mane pertransiens. Lapidem. *Psal*.117. Lapidem quem reprobauerũt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Petram, 1. *ad Cor*.10. Petra autem erat Christus. Electrum, *Ezech*.1. Et splendor in circuitu eius, & de medio eius quasi species electri. Existentem, *Iob*.14. Num ne tu qui solus. Vt seculorũ authorem. *Eccl*.24. Ego feci in cœlis, vt oriretur lumen indeficiens, & sicut nebula texi omnem terram. Rursum eiusdem libri 18. Qui viuit in æternum, creauit omnia simul. Lucem, *Ioan*. 1. Deus lux est. Vt indultorem vitæ. *Act*.17. In ipso enim viuimus, mouemur, & sumus. Vt sapientiam, *Sap*.5. Et tecum sapientia tua, quæ nouit opera tua. Vt mentem, *Iob*.10. Licet hæc celes in corde tuo, tamen scio, quia vniuersorum memineris: Vt verbum *Psalm* 32. Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Vt scientem, ad *Heb*.4 Omnia nuda, & aperta sunt oculis eius, nec est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius. Vt thesauros omnes totius scientiæ in se eminentissime continentem Ad *Coloss*. 2. In quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi. Vt virtutem, ad *Cor*.1. Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam. Vt protectorem. Quoniã, ait *Psal*. 17. In Deo meo transgrediar murum. Deus meus, impolluta via eius, protector est omnium sperantium in se. Et Dei est adiuuare. 2 *Paral*. 25 Vt potentem. *Psal*.23. Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio. Vt antiquum dierum, *Dan*.7. Aspiciebam donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit. Vt insenescibilem. Et habetur ample per Dionysium, & Fabrum Stapulens. *in Commentariis in dict. loco, cap*.10. Et immutabilem, *Psal*.101. Tum autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Et *Malach*. 3. Ego Deus & non mutor. Vt salutem, *Psal*.84. Conuerte nos Deus salutaris noster. Vt iustitiam, vt iustificationem, & redemptionem *ad Corinth*.1. Qui factus est nobis sapientia, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio. Vnus enim Deus est, *Deuter*. 6. Audi Israel. Dominus Deus vester vnus est. Et Paulus ad *Ephes*. 5. Et nihilominus trinus. Vnus ergo in substantia, trinus in personis. Vt dicit August. *in lib. de Trin*. transsumptiue *c fin. de consec. distin*.3. Vbi dicit Augustinus. Omnes quos potui legere, qui ante me scripserunt de Trinitate, qui Deus est diuinorum librorum veterum, & nouorum Catholici tractatus, hoc intenderunt docere secundum Scripturas. Quia Pater & Filius & Spiritus sanctus, vnius eiusdem substantiæ inseparabili qualitate diuinam insinuant vnitatem. Idcoque non sunt tres Dij, sed vnus est Deus, quamuis Pater Filiũ genuerit. Et ideo Filius non sit, qui Pater est, Filiúq; à Patre sit genitus, & ideo Pater nõ sit qui Filius. Spiritúsque sanctus, nec Pater, nec Filius, sed tantummodo Patris, & Filij, Spiritus, & Patri, & Filio ipse coæqualis, & ad Trinitatis pertinens vnitatem. Non tamen eandem Trinitatem, natam de Maria Virgine, & sub Pontio Pilato crucifixam, & sepultam, tertia die resurrexisse, & in cœlum ascendisse, sed tantummodo Filium. Nec eandem Trinitatem descendisse in specie columbæ super Iesum baptizatum, aut die Pentecostes post Ascensionem Domini; sonitu facto de cœlo, quasi ferretur flatus vehemens, & linguis diuisis velut ignis, sed tantummodo Spiritũ sanctum. Nec eandem Trinitatem dixisse de cœlo: *Tu es Filius meus dilectus*, siue cum baptizatus fuerit à Ioanne, siue in monte, quando cum illo erant tres discipuli. Aut quando sonuit vox de cœlo, dicens, *Clarificaui, & iterum clarificabo* Sed tantummodo Patris ad Filium, vocem fuisse factam, quamuis Pater Filius & Spiritus sanctus, sicut inseparabiles sunt, ita inseparabiliter operentur. Hæc sunt verba text. *in loco supra allegato*, qui de hac Dei virtute in essentia, seu substantia, & Trinitate in personis ita loquitur. Loquitur etiam *in cap*.1. *in prin. extr de sum. Trinit. & Fid. Cath*. vbi dicitur: Firmiter credimus, & simpliciter confitemur, quod vnus solus verus Deus, æternus, immensus, & incõmutabilis, incõprehensibilis, & Omnipotens, & ineffabilis, Pater & Filius, & Spiritus S. Tres quidem personæ, sed vna essentia, substantia, seu natura simplex omnino. Pater à nullo, Filius a Patre solo, ac Spiritus S pariter ab vtroque, absq; initio, semper, ac sine fine. Pater generans, Filius nascens, & Spiritus S. procedens; Consubstantiales, & Coæquales, & Omnipotentes, & Coæterni; vnum vniuersorum principiũ, Creator omniũ, visibiliũ & inuisibiliũ, spiritualiũ & corporaliũ: Hæc sunt, quæ dicit text. *in d. c*.1. *supra alleg*. Et etiam text. *in l*.1. *circa princ C. de sum. Trin. & fid Cath*. de eadem voluntate, & Trinitate loquens sic dicit. Secundũ Apostolicã disciplinã. Euangelicámq; doctrinã Patris, & Filij, & Spiritus S. vnam Deitatem sub pari maiestate, & sub pia Trinitate credamus. Sed est text. multum not. *in c damnamus, ver. nos autem de sum. Trin. & Fid Cath* vbi dicitur: Sacro approbante Concilio, credimus, & confitemur cum Petro, quod vna quædam summa res est, incomprehensibilis quidem, & ineffabilis, quæ veraciter est Pater, Filius, & Spiritus S. tres simul personæ, ac sigillatim quælibet earundem. Et ideo, in Deo solummodo Trinitas est, non quaternitas, quia quælibet illarum trium personarum, est illa res, videlicet substantia, essentia, seu natura diuina, quæ solum est vniuersorum principium, præter quod aliud inueniri non potest. Et illa res non est generans, neque genita, nec procedens: sed Pater qui generat, & Filius qui gignitur, & Spiritus S. qui procedit, vt distinctiones sint in personis, & vnitas in natura Licet igitur, alius sit Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus: non tamẽ aliud, sed id, quod est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Iidem omnino, vt secundum Orthodoxam, & Catholicam fidem, consubstantiales esse creduntur. Pater enim ab æterno Filium generando, suam substantiam ei dedit. Iuxta quod ipse testatur: Pater quod dedit mihi maius est omnibus. Ac dici nõ potest, quod partem substantiæ suæ ei dederit, & partem ipse sibi retinuerit. Cum substantia Patris indiuisibilis sit, vtpote simplex omnino: sed nec decipi, quod Pater in Filiũ transtulerit suam substantiam generando, quasi sic dederit eam Filio, quod non retinuerit ipsam, alioquin desiisset esse substantia. Pater ergo, quod sine vlla diminutione, Filius nascendo, substantiam Patris accepit. Et ita Pater, & Filius, habent eandem substantiam. & sic eadem res est Pater, & Filius, necnon & Spiritus sanctus, ab vtroque procedens. ita text. supra allegato. Et in hoc, sequendo textus scientiæ nostræ non transcendo metas, ne videar falcem in messem alienam ponere. Sed plenius me remitto ad Doctores Theologiæ, de quibus videri potest Dionysius *in loco hic ante alleg*. & post eum Faber, & Anton. Florent. *in summa sua, tit*.30. *c*.2. vbi dicit, & ponit de Deo Trino, & Vno. Diony-

Dionysius etiam,& post eum Faber Stapulensis, *in suis Commentariis super ca.1.de diuinis nominibus*, dicunt, quod diuinæ sapientiæ studiosi laudant Deum in formis humanis circundando ei formas humanas, Quandoque ipsius oculos. *Ad Heb.4.* Omnia autem nuda,& aperta sunt oculis eius. Et dicit August. *super Psal.136.* Deus totus oculus est; quia omnia videt. Totus manus est, quia operatur, Totus pes est; quia vbique est. Quandoque aures, *Psalm.141.* Domine exaudi orationem meam, auribus percipe deprecationem meam. Quandoque caput,& crines, *Cantic. 5.* Caput eius aurum optimum, comæ eius sicut elatæ palmarũ, nigræ quasi coruus. Et *Dan.7.* Vestimentum eius candidum quasi nix & capilli eius capitis quasi lana munda. Vultus seu facies, *Psal.33.* Vultus autem Domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum: Et *Psal.50.* Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Manus *Psal.128.* Manus tuæ Domine fecerunt me,& plasmauerũt me: da mihi intellectum, vt discam mandata tua. Scapulas, siue humeros *Psal.90.* Scapulis suis obumbrauit tibi, & sub pennis eius sperabis. Et *Deuter.32.* Assumpsit eũ atque portauit in humeris suis. Brachia, *Esaiæ 53.* Quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui reuelatum est? Etiam *Psal. 97.* Saluauit sibi dexteram eius, & brachium sanctum eius. Posteriora, *Exod. 33 in fin.* Videbis posteriora mea, faciem autem meam videre non poteris. Pedes *Deut.33.* Et qui appropinquant pedibus meis, accipient de doctrina eius, Etiã *Esa.66.* Terra autem scabellum pedum meorum. Attribuunt etiam ei alas. *Psalm.19.* Sub vmbra alarum tuarum protege me à facie impiorum qui me afflixerunt. Etiam *Deut.32.* Sicut aquila prouolans ad volandum pullos suos, & super eos volitans expandit alas suas. Et etiam coronas illi applicant, seu attribuunt. *Esa.62.* Et eris corona gloriæ in manu Domini,& diadema regni in manu Dei tui. & *Esa.10.cap.* &c. Dicunt etiam Theologi Deum esse omnia, quæ sunt, secundum quandam eius ad omnia conuenientiam, atque congruentiam, quod quæcunque proprietates, particulariter, & contractæ sunt in rebus conditis, eę dem supereminenter & absolute sunt in Deo, vt omnium veritate primitiua,& exemplari. Ipse enim est super omnia, neque omnium debet nuncupatione aut ambitu, comprehendi, neque nominis illius vniuersaliter concludi. Omnium enim causa est, super omnia existens. Et omnium reuera est regnum, dominatio,& principatus: quod sapientissime & cœlestia omnia & terrena moderatur, regit & gubernat: & circa ipsam omnium causam sunt omnia, ita quod omnia in omnibus, vt ample declarat Dionysius, *in d. lib.de diuinis nominibus.* & Commentator *in commentario 1.cap.lib.1.* vbi dicit, quod laudatur in decem & nouem nominibus, vltra supradicta, vtputa, quod sit:

I. Sacræ totius illustrationis principium, omnia illuminans.
II. Omnium causa, cuncta ad esse producens, & formans.
III. Initium rerum omnium, à quo vniuersa sunt & habent exordium.
IV. Substantia omnium, per quam cuncta in suo gradu subsistunt.
V. Erigens & reuocans eos, qui vita spirituali exciderunt.
VI. Reuocans, & reformans eos, qui diuinam in se imaginem corruperunt.
VII. Confirmans eos, & consolidans, qui impura vexatione agitantur.
VIII. Stantes corroborans, vt in bono perseueranter permaneant.
IX. Accedentes ad se, quasi porrecta manu subleuans, ac promouens.
X. Eis, qui spiritualiter illuminantur, fulgor intimus,& lucidus.
XI. Illis, qui perficiuntur, consummationis perfectionisque princeps.
XII. Eorum, qui in Deum assumuntur, summa diuinitas,& deifica virtus.
XIII. Eorum, qui simplices sunt vera & singularis simplicitas.
XIV. Eorum, qui in vnum transeunt summa virtus & vnica virtus.
XV. Principium totius vniuersi, omnia superans, substantiale principium.
XVI. Occultæ suæ diuinitatis quantum licet participationem tradens.
XVII. Viuentium vita, omnibus pro suo gradu vitam elargiens.
XVIII. Subsistentium entitas cunctis substantiam communicans.
XIX. Omnis vitæ ac substantiæ causa primitiua ac præcipua.

Hæc omnia,& multa plura, ponit ille vir diuinus, incomparabilis,& omnium viuentium doctissimus & excellentissimus Magister Iacobus Faber Stapulensis *in Commentar. suis ad D Dionysium de diuinis nominibus.* in cap. vbi dicit vltra prædicta diuinitatem esse laudandam, scilicet, vna, trina, causa, sapiens, & pulchra, summéque benigna, quæ ibi explanat, & declarat post Dionysiũ: cuius dicta declarat ad demõstrandum, Quæ sit diuinitas,& Deitas: & quomodo laudanda, honoradna, & glorificanda, maxime in nominibus, vbi etiam dicit, quod Theologi dicunt ipsam Deitatem carere nomine. Cum Deum ipsum aiũt respondisse Iacobo eum interrogantem de nomine, vt *Genes 32.* Dic mihi, quo appellaris nomine? Cur quęris nomen meum, quod est mirabile? Et *Iud.13* Et nesciebam mane, quod Angelus Domini esset. Dixitq; ad eum: Quod tibi est nomen, vt si sermus tuus fuerit expletus, honoremus te? Cui ille respondit: Cur quæris nomen meum, quod est mirabile, & est supra omne nomen? Hinc dicitur *Exod.c.3* Si dixerint mihi, quod est nomen eius, quid dicam eis? Dixit Dominus Moysi. Ego sum, qui sum. Sic dices filiis Israel. Qui est, misit me ad vos. Et *eod. cap.* paulo ante: Ego sum Deus Patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob. Et se dicit viam, vitam,& veritatem, vt habetur *Iohan. 14.* Et lucem, *Iohann.8.* Ego sum lux mundi, qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ,& *in cap.12.* Ego lux in mundum veni, vt omnis qui credit in me, in tenebris non maneat, Et hæc comprobat dictus Faber post dicta Dionysij *in loco hic ante allegato.* Vbi etiam comprobat, quod sit omnia in omnibus. Iuxta dictum Apostoli *1. ad Cor. 15.* Cũ autem subiecta fuerint illi omnia; tunc & ipse filius subiectus erit illi, qui subiecit sibi omnia, vt sit Deus omnia in omnibus. Et nemo nouit filium, nisi pater, neque Patrẽ quis nouit nisi Filius,& cui voluerit Filius reuelare. *Marc.11.* Et habetur ad *Ephes.4.ca.* quod Deus Pater est omnium, qui super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis. Et quomodo etiam à Philosophis describantur, ponit Anton. Florent. *in fin. sum. in 3. part. tit.30.* §.1. Augustin. etiam super illud *Pater noster*, dicit, quod Deus in se ipso est sicut A. & O. In mundo sicut rector & author. In Angelis sicut sapor & decor. In Ecclesia, sicut paterfamilias in do-

mo. In anima, sicut sponsus in thalamo. In iustis, sicut adiutor & protector. In reprobis, sicut pauor & horror.

6 Et etiam Omnipotés dicitur, *Gen. c.* 17. Dominus quasi vir pugnator omnipotens, nomen eius. Et dicitur omnipotens, eo; quia ipse omnium rerum est firmitas & vigor, quia omnia potest. Omnia potestate sua comprehendens ac continens, cuncta firmans, stabiliens & consolidans. Et hoc totum mundi opificium indiruptum atque indissolutum sua potentia conseruans atque perficiens, vt omnium sedes, omnium capax, quæ continentur, omnia vna cuncta excolente virtute conuinciens, omnia superans, & omnibus, quę prouidentia reguntur, mite imperans. Et, vt dicit Faber *in dicto loco* post Dionys. c. 10. Onerosum nimium esset, velle adducere, quoties in sanctis eloquiis Deus Omnipotens appellatur.

7 Et bonus appellatur, *Marc.* 10. Nemo bonus, nisi vnus Deus, vt perpulchre declarat ipse Dionys. *eo. lib.* Et Anton. Flor. *in sua sum. par.* 1. *titul.* 13 *c.* 2. *§.* 5. 6. *&* 7. vbi ample de eius bonitate.

8 Sanctus etiam sanctorum, Rex regum, & regnantium in seculum, & in æternum, & vltra: dominus dominorum, & Deus deorum, dicitur, vt dicit idem Dionys. *in d. suo lib. de diuinis nominib. cap.* 12. Quia laudare eum conuenit, infinitis nominibus præditum. Itaque sanctitas quidem est, vt secundum nos loquamur, omni scelere libera perfectaque & penitus incoinquinata munditia. Et habetur *Daniel.* 9. *cap.* Tu autem animaduerte sermonem, & intellige visionem, &c. Et vngatur sanctus sanctorum. Et in pluribus aliis locis sacræ Theologiæ dicitur Sanctus sanctorum, sed longum esse colligere.

9 Rex regum dicitur porro, vt dicit Dion. Regnum est omnis termini & ornatus legisque & iuris ordinisque distributio. Et habetur *Psal.* 144. Regnũ tuum regnum omnium seculorũ, & dominatio tua in omni generatione, & generationem: Et *Psal.* 145. Regnabit Dominus in secula, Deus tuus in generatione, & generationem, regnans in æternum, & vltra. Et *Exod.* 15. *c.* Sanctuarium tuum Domine, quod confirmauerunt manus tuæ: Dominus regnabit in æternum, & vltra. *Apocal.* 19. Et habet in vestimento, & in fœmore scriptum: *Rex regum, & Dominus dominantium.*

10 Et æternus dicitur, *Baruch.* 4. Exacerbasti enim, eum, qui fecit vos, Deum æternum. Et *Luc.* 10. Dominus Deus vnus est ipse Deus viuens, & Rex sempiternus, qui iure humano appellatur. *cap.* 1. *de summa Trinit. & fide cath. in leg. Iul. ff ad leg. Iul. pecul.*

11 Dominus dominantiũ Dominatio vero nõ modo inter deteriores eminentia, verum quoque honestorũ ac bonorum perfecta possessio, vtraque, & incommutabilis firmitas, vnde à libera potestate dominandi facienda, & dominatio, & Dominus, & dominãs, & dominus dominorum dicitur, vt comprobat *Psalm.* 135. Confitemini Domino dominorum, quoniam in æternum misericordia eius. Et *Apoc.* 19. vt ante dictum est.

12 Deus deorũ; Quia prospiciat cuncta, prouidentia bonitatéque mirabili, & circum omnia currat, cunctaque contineat, & se omnia repleat, atque vniuersa transcendat, quæ prouidentia illius vtuntur. Hæc Dionys.

Et quod Deus deorum dicatur, habetur *Psalm.* 49. Deus deorum locutus est, & vocauit terram. Et *Psal.* 135. Confitemini Deo deorum, quoniam in æternum misericordia eius. Et habetur *Deuter.* 10. Dominus Deus vester ipse est Deus deorum, & Dominus dominantium.

13 Et etiam magnus Dominus dicitur, & laudabilis nimis, *Psal.* 47. Et benedictum nomen maiestatis eius in æternum. *Psal.* 71. *&* *Esa.* 54. Dominabitur tui qui fecit te, Dominus exercituum nomen eius, & redemptor tuus sanctus Israel. Deus omnis terræ vocabitur, & dicit Alber. de Rosa. *in suo Dictionario, in verb. Deus* allegando Dionysium. Quia Deus variis nominibus nuncupatur.

14 Quandoque enim dicitur Hely, id est, fortis. Quandoque Eloy, id est, Dominus noster. Quandoq; Alon, id est, excelsus. Quandoque Sabaoth, id est, robustus, & ad omnia sufficiens. Quandoque Emanuel, id est, nobiscum Deus. Quandoque Tetragrammaton, id est, Dominus. Quandoque Theos, à theo, quod est videre, vel currere; quia omnia videt, & percurrit, & hoc vltimum ponit Arch. *in cap. æstimant. in princip.* 11. 93.

Quandoque etiam Deus absconditus, & Saluator; *Esa.* 45. Et incomprehensibilis, *cap* 1. *de summa Trinit. & fide cath.* Iustus iudex, fortis, & patiens. *Psal.* 7. De patientia, cuius est bonus text. *in cap. horum. § econtra.* 2. *q.* 4. Et de illius benignitate vidẽda est singularis & admirabilis, *epistol.* 8. Dionysij ad Demophilum monachum, & ibi Faber Stapulensis, vir incomparabilis, qui multum singulariter declarat benignitatem esse commendandam; Et ibi eam multum commendat ipse Dionysius & Faber in commentariis suis.

15 Licet enim Deus diffiniri nõ possit, teste Cassiodoro, tamen Ioannes Ludouicus Viualdus *in suo opere regali, in tractat. de cognitione electorum. in tertio notab.* ponit 14. aut 15. diffinitiones Dei, & postmodum dicit, quod excellentia deitatis tribus nominibus nominatur, & vt dicit omnem sensum, & omnem naturam supergreditur, secundum Augustin. ibi allegatum. Et vide etiam Luc. de Penn. *in l.* 1. *C. de veteranis. li.* 12. vbi ponit, quod sit Deus, & de eius nominis interpretatione.

Quia Deus laudandus sit, & laudatur in multis, habetur *Psal.* 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. *& in plurib. aliis locis*, & dicam infra *in vlt. part. in* 1. *consider.*

Quomodo autem sit laudandus, videantur Dionysius & Faber *in libro de mystica Theologia.* Quæ cum sint nimis alta, relinquo Theologis.

Quomodo glorificandus & honorandus, *Psalm.* 28. Afferte Domino gloriam & honorem, afferte gloriam nomini eius.

Quomodo magnificãdus, dicitur *Deut.* 32. Date magnificẽtiam Deo vestro. Et, 1. *Paral.* 24. Tua est Domine magnificẽtia, & tua est gloria. & *Psal.* 68. Laudabo nomen Dei cum cãtico, & magnificabo eum in laude.

Quomodo benedicendus. Vide *Tob. c.* 4. vbi habetur: *Omni tempore benedic Deum.*

Quomodo etiam honorandus, facit text. & quæ ibi not. *in clem. si dominum in sanctis. De reliq. & veneratio. sanctor.* dicam infra *in vlti. part.* Solus enim adorandus est, & soli sibi Sacrificium est faciendum, dicit Inn. *in c.* 1. *de le.* 2. *de celebrat. Abtiss.* & Luc. de Pen. *in d. l.* 1. *C. de veteranis, li.* 12.

16 Quomodo autẽ Deus sit adorandus, videatur *Ps.* 71. Et adorabunt eum omnes reges, omnes gentes seruient ei. Et est adorandus Deus adoratione latrię, quę eidem tantũ debetur. Et sibi sacrificium fit, quod pertinet ad latriam quod est sacrificium verum secundum Augustin. *de ciui. Dei, lib.* 10. *capit.* 6. Et est omne opus, quod agimus, vt sancta societate inhæreamus Deo. Et vt dicit Ant. Florent. *in sua summa.* 3. *par. cap.* 9. *§.* 3. Quia sicut est triplex hominis bonum, ita triplex sacrificium: vt ibi per eum, & statim dicam. Et huius-

huiusmodi latria Greçe, dicitur seruitus, Latine, vt dicit Ioa. de Turrecramata, *in c. ius autem. in 1. col. 11 dist.* quæ latria sic describitur. Latria est cultus Dei debitus, vel exhibitus: est voluntas impendendi Deo cultū diuinum & debitum, & nulli alij debetur, vt dicit de Turrecremata *in c. nos autem, de consecrat. dist. 2. & in c. venerabilis. de consec. distin. 3.* Et hanc adorationem latriæ commendat nobis scriptura sacra. Vnde *Psal.* 94. Venite adoremus & procidamus ante Deum. & *Psal.* 95. Adorate Dominum in atrio sancto eius. Item Adorate eum omnes angeli eius Et in infinitis locis, & vt supra dictum est, *Psal.* 71. & *Marc.* 4. Dominum Deum tuum adorabis. Similiter de Christo dicitur, *Luca.* 22. Quod positis genibus adorabat, dicens: *Pater, &c.* Et dixi supra in principio, quando dicitur *Apocal.* 4. de vigintiquatuor senioribus & aliis, qui adorabant viuentem in secula seculorū Et *Apocal.* 15. Quatuor seniores ceciderunt in facies suas, & adorabant. Et, *eiusdem.* 7 *c.* Omnes angeli stabant in circuitu throni, & adorauerunt Deum dicentes: *Amen, benedictio, & clarit. &c.* Et legitur de beato Bartholomæo, cuius nomen porro, quod centies flexis genibus in die orabat Deum, & centies per noctem. Et de beato Iacobo minore legitur quod tantùm iacebat super genua sua, orans, quod genua habebat vt calcaneum, similem duritiem habens in eis duriciei camelorum.

17. Et hæc gloria adorationis est, quam sibi Deus specialiter retinet. Et de hac dicitur *Esai.* 42. Gloriam meam alteri non dabo. Et *Ecclesiast.* 35. Bono animo redde Deo, gloriam, & non minuas primitias manuum tuarum. Et hæc gloria significata per thymiama de qua *Exod.* 30. *in fin.* Sanctum sanctorum nobis est thymiama: talem compositionem non facietis in vsus vestros, quia sanctum Domino est. Homo quicunque fecerit similem aut simile, vt odore illius perfruatur, peribit de populis suis. Obsequium est multum placens Deo *Ecclesiast.* 35. Qui adorat Deum in oblectatione suscipietur, & deprecatio illius vsque ad nubes appropinquabit.

18. Et aduertendum est, quod licet hæc adoratio latriæ soli Deo sit exhibenda, tamen exhibetur illi homini, qui est filius Dei: sed non in quantum est homo, sed in quantum est Deus. *de consec. distinct. 2. c. accesserunt.* & notatur *in c. venerabiles. de consec. dist.* 3 ex quibus patet, quod cultus Deo debitur.

Qui quidem est triplex: quidam cordis, alius oris, tertius operis. Cultum cordis vocat specialiter gloss. super illud *Exod.* 15. Non adorabis ea, neque coles.

Aliud est, inquit, colere, aliud adorare, potest enim inuitus adorare: vel adulando regibus idololatris, vel tormentis victus, cum sciat, quia idolum nihil est. Colere vero est toto his affectui & studio mancipari. Et iste cultus cordis, qui dicitur interior, requirit tria, secundum Isidorum, *lib. 8. etymologiarum:* scilicet fidem, spem & charitatem. Quoniam etiam, vt dicit Augustin. *in Enchiridio.* Fide, spe & charitate, Deum colimus. Et dicit Augustinus, quod iste cultus consistit in cognitione Dei, & dilectione, & debita subiectione. Et super illud 1 *ad Corinth.* 12. Alij per Spiritum datur sermo sapientiæ alij sermo scientiæ. Dicit gloss. in illo verbo, loquens Iob secundum vnam literam 28. Ecce pietas cum sapientia vbi litera nostra habet: Timor Domini ipsa est sapientia, inquit. Et habetur *Psal.* 110. Initium sapientiæ timor Domini. De his etiam esset nimis prolixum tangere, sed videatur Augustinus in dictis locis.

Secundus cultus oris est quædam vocalis professio maiestatis diuinæ, quam fideles faciunt frequenter orando, laudando Deum, benedicendo, gratias agendo.

Sed tertius cultus, qui dicitur operis, est, cum aliquis opere recognoscit, dicens: *Tu solus Dominus.* Et Dominum istum, quantum ad personas nostras, recognoscimus genuflexione, & prostratione. *Esai.* 45 Mihi curuabitur omne genu. Et *Mich.* 6. Curuabo genu Deo excelso.

19. Et tale sacrificium, quod fit opere, soli Deo debetur, vt dicitur August. *lib.* 10. *de ciuitate Dei. c.* 19. & dicit text. *in c. sacrificium. de consecrat. distinct.* 2. Quia sacrificium est sacrum signum sacrificij inuisibilis.

Sex autem sunt species sacrificij spiritualis: Primū sacrificium dicitur cordis contriti. vnde *Psal* 50. Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem: vtique holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despiciet. Et Aug. vbi supra. Non vult sacrificium Deus trucidati pectoris, sed cordis contriti.

Secundum est sacrificium cordis igne diuini amoris inflammati, de quo Aug. Deo suauissimum odorem adolemus, cum in eius conspectu, pio, sanctoq; amore preces fundimus.

Tertium est sacrificium corporis propter Deum mortificati *ad Ro.* 12. Obsecro vos per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra.

Quartum est sacrificium corporis pro Deo, proprio sanguine cruentati. vnde Aug. Deo cruentas victricesdamus quando vsque ad sanguinem pro eius veritate damus.

Quintum est sacrificium laudis, *Psalm.* 49. Immola Deo sacrificium laudis. *Clem.* 1. *in prin. de celebrand. Missarum.*

Sextum sacrificium est misericordiæ. quo proximo subuenimus. *ad Hebr. vlt.* beneficentiæ & communionis nolite obliuisci. Talibus enim hostiis promeretur Deus.

Sacrificium septimum est iustitiæ, id est, cuiuscunque bonis operis. *Psal.* 4. Sacrificate sacrificium iustitiæ.

Octauum sacrificium est voluntatis, de quo *Luca* 2. *c.* Et in terra pax hominibus. Gregor. Ante Dei oculos nunquam est inanis vacua munere, sic arca cordis plena est bona voluntate. Nil quippe offertur Deo dignius voluntate bona. & Aug vbi sup. dicit: Sacrificiū res diuina est, & opus misericordiæ propter Deum, ipsa vero misericordia, quæ homini fit si non propter Deum, non est sacrificium. Etiam ad cultum operis pertinet thurificatio, quæ ostendit affectum nostrum integrum dirigendum esse in Deum.

Secunda consideratio. Iesus Christus filius Dei sedet ad dextram patris. Et istud potest referri ad humanam vel diuinā naturam. Si ad humanam, tunc dicendum est secund. Aug. *lib de symbolo,* quod est intelligendum, vt Deus Pater humanitatem Christi ad dextram suam collocauerit: quoniam Deus membra non habet, vt possit dici eum habere dextram vel sinistram, sed est sermo metaphoricus Quia sicut in dignitatibus humanis nullus apud Regem vel aliquem dominum dicitur præstantior & honoratior, quam qui ad dextram eius sedet: prout dixi infra *in* 5. *parte, in* 5. *consideratio.* incip. *alij modi.* Sic etiam Deo esse gratior & sublimior dicitur, qui est ad dextram virtutis Dei patris. Id est, illa humanitas est sic apud Deum exaltata, quantum est possibile aliquam creaturam exaltari, ita quod nunquam alia sic exaltabitur. Quoniam, vt ait Psalmista, *Psalm.* 8. Deus pater gloria & honore coronauit Deum filium suum, & consti-

tuit eum super opera manuum suarum. Et ideo dicebat beatus Stephanus cum lapidaretur, *Actor*.7.Ecce, video cœlos apertos, & Iesum stantem à dextris virtutis Dei. Et etiam ipse Christus dicebat *Matth*.26. A modo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei.

2 Sed si dextra referatur ad diuinam naturam,tunc per dextram intelligitur æqualitas patris & filij. Ne quis enim crederet Dei filium,propter assumptam humanitatem, esse minorem patre secundum diuinitatem. Ideo filius dicitur sedere ad dextrã patris, id est, ad æqualitatẽ patris. Ideo dicit Paul.*ad Galat*.3. Quæ sursum sunt quærite,vbi Christus est in dextra Dei sedens.Et *ad Heb*.1.dicit: Qui,cum sit splendor gloriæ, & figura substantię eius,portans omnia verbo virtutis suæ, sedet ad dextram maiestatis in excelsis, tanto melior angelis effectus est, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit. Cui enim dixit aliquando angelorum: *Filius meus es tu*, *&c*. Et ibi; *Et adorent eum omnes angeli Dei*.

3 Vel aliter, & quasi in idẽ, sedere à dextris Dei secundum diuinitatem,est esse æqualem Deo,vt dictum est,sed sedere secundum humanitatem, est frui potioribus bonis Dei præ cæteris creaturis,id est,in maiori beatitudine. Et cum hoc, vt dictum est,habẽs iudiciariam potestatem iudicandi viuos & mortuos.Ideo dicitur in symbolo. *Inde venturus est iudicare viuos & mortuos*. Quoniam iudicantis sedes sublimior cæteris esse debet. *c. episcop*.95. *dist*. dixi infra *in* 7 *parte*, *in* 24.*consi* incip.*generalis est*,*&c*.

4 Et de dignitate & excellẽtia Christi ponit Paul.*in Epistola vlt*. *supra alleg*.*ad Hebr*. in ipsa autem ostendit Paulus dignitatem Christi;quia Deus est & homo. Diuinitatem dum ait, nouissime locutus est nobis in filio, per quem fecit & secula. Qui cum sit splendor gloriæ,& figura substantię eius,portans omnia,id est, sustentans verbo virtutis suæ,&c.

Excellentiam humanitatis eius demonstrat, dicens, quem feci heredem vniuersorum, id est, dominum, purgationem peccatorum faciens,scilicet humani generis per passionem, suam, sedet ad dextram maiestatis in excelsis:scilicet resurgens & ascendens,ad maiorem gradum gloriæ, *vt predi*.*c*.*supra alleg*. ample declarat Ant.*in sua Chronica*.*li*.1.*tit*.6.*c*.5.§.3. Et Christus nemini fuit subiectus 21. *q*. 3. *in prin*. vt ait gl. *in ver*. *omnis anima*.*in c*.*magnum*.11.*q*.1.sed habetur *Luc*.2. Et erat subditus illis.De huiusmodi gloria filij Dei & vnigeniti videatur Carol. Bouil.*super Euãgeliũ Ioannis inverb*. *Et vidimus gloriã eius*. Ipse enim cõstitutus est ad dextram patris in cœlestibus super omnem principatum & potestatem, virtutem & dominationem, & omne nomen, quod nominatur non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro,&c. vt habetur per Paulum *ad Ephes*.1.

5 Aduertendum tamen est ad illud,quod dictum est hic ante. Cum apud omnes nationes vsitatissima sit consuetudo, vt qui sedet siue incedit ad dexteram alicuius,obtinet locum priorem.Quærit Anton.Nebrissens. *in sua*. 53. *quæstione*, *seu annotatione* 38. quid sibi vult,quod *in Psal*.109.legitur:Dixit Dominus Domino meo,sede à dextris meis. Nam cum Psalmus ille in sensu literali de Christo intelligatur:sintque verba patris ad filium, quid incongruentius dici potest, aut quid magis indecorum, quam quod filius priorem occupet locum?Neque solum ibi,sed mille aliis in locis scriptura sacra testatur, Christum ad dextram patris sedere. Qui,tametsi natura patri est æqualis,qua tamen filius & qua homo est, cedere debuit patri primam sedem.Sed,vt dicit,iste locus à Theologis exponi solet à dextris, id est, in bonis potioribus.sed eodem teste, certe expositio nimis violenta, atque male cohærens.Quod si ad dextram sedere honorificentius est, cur in eodem Psalmo subiũgitur:Dominus à dextris tuis? quid sibi vult hæc dextrarum permutatio, quod & August. subdubitauit?

6 Legimus præterea 3.*Reg*.*c*.2. Bersabee,cũ venisset, ad Salomonem filium nuper regno positum,quod sedit Rex super thronũ suum, & quod positus est thronus matri Regis,& sedit ad dextram illius,illud quoque ex *Psal*.44.Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato.Neque enim tãtum reuerentię filius debet, matri,aut sponsæ sponsus,vt si ad publicum magistratum peruenerint,matri aut spõsæ in aliorum maxime conspectu,priores sedendi partes concedant.Iure igitur factum est, quod Quint. Fabi.Maxim.consul,cum pater procul equo vehẽs illi obuiam processisset, imperauit lictori, iuberet patrem ex equo descendere, qui iussu paruit,filiumque collaudauit,quod dignitatem imperij retinuisset.Et ideo,vt dicit idem Nebrissens. cum hanc ordinis sedendi indignitatem secum sæpius reputaret, subiit sibi quædam suspicio alium fuisse apud antiquos sequendi ordinem,quam qui sit nostris temporibus: vt videlicet, qui sederet ad sinistram esset potior eo,qui sederet ad dextram,id quod postea fuit multis argumentis sibi exploratum, quod sic comprobat. Principio, quod illi, qui potentiores affectabantur,siue armati,siue inermes,tum satellites, tum stipatores: tum laterones siue latrones fuisse dictos, eosdemque apud authores dici aut tegere latus, aut claudere latus,aut cingere latus.Horat.*in* 2.*sermonum*:

Vt ne tegam spurco Damælatus.

Iouenalis.

Diuitiis hic serui claudit latus ingenuorum.

Ouid.4. *de Ponto*:

Dumque latus sancti cingit tibi turba senatus.

7 Latus quoque intectum siue nudum dicebatur illius, quem nemo comitaretur. Ambros. *in sermone de obitu fratris sui*. Quod siquando sine altero prodeundum fuit,intactum latus putares.Seneca *lib*.3.*epistolarum*:Nudum erat latus incomitata lætitia.Is prętereà, qui alium comitabatur, dictus erat ire exterior. Cui vero præstaretur,comitatus ire interior.

Horat. *vbi supra*:

ne tamen illi

Tu comes exterior si postulet ire recuses.

Et subdit verba quæ supra retulimus. *Vt ne tegam spurco Damæ latus*. *Haud ita tria me gessi*.

Ouid. *lib*.5. *Fastorum*:

Et medius iuuenum ipsis

Ibat & interior si comes vnus erat.

de sene loquitur,cui debetur honos à iuuenibus.

8 Et vt idẽ Nebrissens.dicit,atqui restat probandũ, quod exterior is dicitur, qui sit ad dextram alicuius, & interior qui ad sinistram. Seruius Grammaticus enarrans illud Virgil.ex 5. Æneid. *Radit iter læuum interior*.exponit pro sinisteriore.Citatque Ciceronẽ,dicentem:*in quem omnia intus*. & Salustium *in* 2.*historia*. Introrsus prima Asiæ Bithinia est. vbi Cicer. *intus*,& Salust.*introrsus* pro sinistrosus,seu sinistro acceperunt. Horat.quoque *in* 2.*sermonum*, ait: *Interiore diem gyro trahit ire necesse est*. vbi *interiore* pro sinisteriore ponitur. Quod meridies mundi pars sinistra est, quemadmodum dextra.Lucan.*in* 3. *Phars*

Ignotum vobis Arabes venistis in orbem,

Vmbras mirati memores non ire sinistras,id est,meridiona-

dionales,etiam in æstate. Ouid. quoque in 2.Metamorph.

Ne te dexterior tortum declinet ad anguem.

Inter duos arctos in morem fluminis labi. Et aram ad meridiem suam esse, nullus Poetarum, sed neque Astrologorum ignorat. Colligit ergo Nebriss. ex his quæ dicta sunt, eum qui sit alterius comes, claudere, aut cingere, aut regere latus, atque eidem ire exteriorem, hoc est, ad dextram illius: cuius verò latus clauditur, cingitur, regitur, ire interiorem, hoc est, ad sinistram, qui locus erat dignitate præstantior.

9 Et præterea non contemnenda quædam ratio sumpta ex eo, quod legimus Paulum Apostolum datum comitem ad dextram Petri, quod ab illorũ imaginibus disponendis pictores obseruant, & in diplomatis Pontificum sigillo munitis animaduertimus, vt Paulus semper sit Petro dexter: de quo infra dicam. Nunquid tamen tanquam in potiori loco, absit vt Apostolorum Principi alter quiuis præferatur. Nam quid sibi vult gladius ille, quem Paulus habet strictũ, nisi quod est Petri comes, stipator, atq; satelles? Huius antiquitatis ignarus Thomas, in illud Apost. ad *Galat.* 1. Qui suscitauit eum à mortuis, cum non haberet quid diceret, ad commentum illud confugit, quia præsens, inquit, vita significatur per sinistram. Futura vero per dextram, inquam, ista est cœlestis & spiritualis, illa verò temporalis. Ideo Petrus quia vocatus à Christo adhuc in carne mortali posito, ponitur in bulla, in parte sinistra. Paulus vero quia vocatus à Christo iam glorificato, ponitur in dextra parte. Diximus ample infra *isth part. in 31 Consideratione.* Reliquum est, vt ad quæstionẽ Augustini de permutatione dextrarum respondeatur. Ille namque, vt est in rebus, quæ ad nostram religionem pertinent, nihil affirmãtis Academiæ imitator, vt videtur illa non penitus explicasse, sed vt dicit Nebriss. ex his, quæ superiorib. dicta sunt, respondendum est. Quod aut Pater sedet in throno maiestatis suæ, & ita iubet filium sibi à dextris, hoc est, in secundo loco sedere: aut præstat se filio tanquam stipatorem, protectorémque, & tunc reponit filium in primo, hoc est, in tutiori loco & sic dictum est: *Dominus à dextris tuis.* vnde subdit: *Confregit in die iræ suæ Reges.* atque iterum in Psal. 15. *Prouidebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi, ne commouear.* Faciunt quæ dixi in 1. par. c. in 25. conclus. quæ incipit: *item vasallus, & in 96. conclus* incip. *arma etiam.* 38. *consider.*

10 Tu dic vltra Nebriss. concordando omnia prædicta quod aut est quæstio de tribus eiusdem dignitatis, aut de quibus potest esse dubium: & tũc qui medius est, in digniori loco est, & qui à dextris, eo dignior, qui à sinistris. vt patet in dictis conclus. Quando vero est quæstio de duobus tantum, quorum vnus concomitatur alterum, tunc qui est ad sinistram dicitur esse primus, & in priori loco, cum latus cingat, claudat, aut regat, vt supra dictum est. Intellige, scilicet post illum, cui cingitur, clauditur, aut regitur latus, quoniam ex illo datur prior locus existenti ad latus & cingenti seu claudenti & regenti, & ita credo esse intelligenda dicta Nebrissen. ex dictis etiam supra *in 1. parte.* vbi ponitur qui dicantur habere priorem locum & digniorem.

Vel melius dic, quod sedere filium à dextris nihil aliud est, quam conregnare patri: sicut ille, qui consideret Regi ad dextram, assidet ei in regnando & iudicando secundum August. & Thomam *in vltima par. q.* 7. allegatos per Io. de Terra rubea, *in tractatu suo, Vinea ecclesia, intitulato, art. 2. primi tract. in 4. concl.* quæ expositio mihi videtur verior & sanior.

TErtia consideratio erit de Spiritu sancto, cuius est vna Deitas & essentia cum Patre & Filio. Ideo quod ratione Deitatis Pater non est maior filio, filius non est maior Spiritu sancto, sed sunt æquales. Et cum tres personæ: ratione personæ sedebit ad sinistrã Patris, eo quia filius sedet ad dextram. Non per hoc quod Spiritus S. sit maior: quia, vt dixi, nulla est maioritas & minoritas inter Patrem & Filium, & spiritum sanctum. Sed vt secundum sedes naturales, si essent tres æquales, qui vellẽt sedere in vno loco, vnus esset in medio, & alij duo ad latera, vnus ad dextram, alter ad sinistram: Ideo etiam hoc modo dicemus in Trinitate, vbi sunt tres personæ æquales, quod sedebunt hoc modo. Et vnaquæque persona in sua sede æqualiter operatur effectum Deitatis, non quod vnus sit melior altero, sed æqualis: & procedit Spiritus S. à Patre & filio, *cap. 1. de sum. Trin. & fid. Cath.* habetur *in c. de Spiritu. & in c. Saluator. de consec. distin. 5. & in ca. fin. de consec. distin. 3.* Et dicitur in Symbolo, *Credo in vnum Deum*, quod in Missa cantatur, ibi: *Qui ex Patre Filióque procedit.* & in Psal. *Quicunque vult.* Et propter multos effectus dicitur Spiritus intelligentiæ, Sanctus, Vnicus, multiplex, subtilis, mobilis, disertus, incoinquinatus, certus, suauis, amans bonum actum, qui nullum vetat benefacere, humanus, benignus, stabilis, securus, omnem habens virtutem, omnia prospiciens, vt per Bernard. de Bust. *in 2. part. Rosarij, ser. 38 in litera X.*

QVarta consideratio. Sancta Dei genitrix Virgo semper Maria est supra Apostolos, Angelos, & Archangelos, vt dicit gl. *in l. omnes dies. in ver. Apostolica. C. de ferijs.* Et canit mater Ecclesia, quod exaltata est super choros Angelorum: quod probat Albertus. Omnes chori Angelorum sunt de aliqua Hierarchia: sed ipsa exaltata est super choros Angelorum: ergo ipsa est super omnem Hieraachiam. Et facit prout dicitur, quoniam beata Virgo Maria plus distat à Seraphin dignitate, & gloria, quam Seraphin à Cherubin. Sed per excellentiam dignitatis ordinatur Seraphin super Cherubin vno ordine; ergo beata Virgo Maria erit super Seraphin vno ordine: ergo super Hierarchiã Angelorum. Et etiam quia mater Dei, ideo thronus eius poni debet iuxta thronum Dei, vt habetur 3. *Reg.* 2. *cap.* Positus est thronus matris eius iuxtà thronum Regis. Et à dextris Dei sedere debet, iuxta *Psal.* 49. Astitit Regina à dextris tuis in vestitu deaurato.

Et quod sit super Hierarchias omnium Angelorũ, & super choros. satis probatur per Bart. Sibyllam *in suo speculo quæstionum peregrinarum. in cap. 10. 2. decad. ver secunda quæstiuncula est.* Et amplissime comprobat ex multis Ant. Flor. *in sua summa, 4. parte tit. 15. §. 15.* vbi ponendo duodecimum priuilegium illius, dicit Mariam vltra omnes creaturas mundi esse honorandam & priuilegiatam duodecim priuilegiis. Et ibi cõ B. Augustin. De te ô Virgo Maria, quid dicam pauper ingenio? Cum quicquid dixero, minor laus est, quã tua dignitas mereatur. Et quibus te laudibus efferam nescio. Si cœlum appellem, altior es, & quæ cœli capere non poterant, tuo gremio contulisti. Si matrem gentium dicam, excedis. Si formam Dei appellem, digna existis. Si dominam Angelorũ vocem, per omnia comprobaris: quia domina Angelorum es: ergo super omnes Angelos exaltata.

Petrus Comestor cõpilator historiæ scholasticę hos sequentes versus in laudem Virginis eleganter composuit: vt refert Ant. *in 3. part. suarum histor. tit. 18. ca. 8.*

Si fieri posset, quod arena, puluis & vnda,
Vndarum gutta, rosa, gemma, lilia, flamma.
Æthera, cœlicolæ, nix, grando, sexus vterque,
Cum ventis pennæ volucrum, pecudum genus omne,
Syluarum rami, frondes, auium quoque pennæ,
Gramina, ros, stella, pisces, angues & Arista,
Et lapides, montes, conualles, terra, dracones,
Lingua cuncta forent, minime depromere possent,
Quæ sit vel quanta est virgo regina Maria,
Quæ tua sit pietas, nec litera nec dabit ætas.

Sic ergo tot & tales viri laudem sufficienté & condignam dicere, nec referre possint; quid ergo miserrimus paucissimi ingenij faciam? nihil aliud, nisi de his ad illos me remittam, maxime ad dictum ipsius Ant. *in d. 4. parte, lib. 10. c. 43. in sermone de assumptione:* vbi ponit, quomodo habet omnes proprietates omnium ordinum cœlestium Hierarchiarum, & illas omnes excedit. Et post dicta Anshelmi de laudibus Mariæ dicam in seq. O fœmina mirabiliter singularis, & singulariter mirabilis, per quam elementa renouantur, angeli reintegrantur, inferna eneruãtur, homines saluantur. O fœmina, plena & semper plena gratia, de cuius plenitudinis exundantia respersa, resultat omnis creatura. O virgo benedicta per cuius beatitudinem benedicitur omnis creatura, & non solum creatura à creatore, sed etiam creator à creatura laudatur. O Maria dulcissima semperque beatissima, si omnis peccator ad te conuersus, & à te sit despectus, necesse est, vt pereat, si omnis peccator ad te conuersus & à te conspectus, impossibile est, vt pereat. Et idem Anshelmus *de conceptu virginali. cap. 11. & 13.* Nihil dominæ est æquale, nihil comparabile. Omne enim quod est, aut supra te est, aut infra te est: quod supra te est, solus Deus est: quod infra te est, omne quod Deus non est. Ideo dicam cum Baptista Mantuano, *li. 1. Parthenices, c. 2.*

Nulli adeo viuax animi solertia, nulli
Tam fœlix aderit florentis gloria linguæ,
Vt Mariæ possit laudes æquare loquendo.
Quæ data sunt illi, nunquam mortalibus vllis
Antea concessit, vel post concedet olympus.

Et ideo etiam Dionys. videns Mariam, ait:

O quam te memorem virgo, namque haud tibi vultus
Mortalis, nec lex hominum sonat, ô Dea certe.
An Phœbi soror, an nympharum sanguinis vna?
Sis fœlix, nostrisque leues quemcunq; laborem.

Idcirco ego minimus aduocatorum & scribentium te Mariam omnium Christianorum aduocatam salutando, supplex dico:

Humanæ cum sis tutrix pia virgo cohortis,
Quam sterilis genuit nobilis Anna sinu.
Ad te nunc humilico nuerto mente salutes,
Quas prius excelsa Gabriel arce tulit.
Te facilem concede precor, tu vota rogantis
Suscipe, nec fusas despice virgo preces.
Tu dextrum mundi sidus, tu lumen honoris,
Per quam Iessæi stipitis vmbra nitet.
Tu decoris speculum, nostræ spes sola salutis,
Qua duce flagranti pectore mœror abest.
Tu regina poli, cunctiq; medela reatus,
Diceris & celsa ianua certa domus.
Quæ fuerat vetito virgo castissima morsu,
Clausa prius iussu panditur illa tuo.
Non opus est tenui præconia ludere versu,
Pro tantis nostras laudibus ecce preces.
Fac quæso portus veniant ad vela secundos,
Nostras nec immenso fluctuet amne ratis.
Per dubios pelagi fluctus, per saxa, per hostes
Currimus, inferno porrige diua manum.
Ad te conuersas stygia non cæca Charybdis,
Antraque nec dura corruat hoste timet.
Quid memorem nostro præceps illabere cordi,
Fulgeat eloquio linguaque nostra graui.
Pelle procul mortis volitantia tela sinistræ,
Nec mea sordescant crimine corda precor.
Fac sanas habeam sano cum corpore mentes.
Nec careat salubri debile pectus ope.
Si corpus Lachesis cum strauerit ense, fruatur
Protinus aspectu spiritus ipse tuo.
Protege quæ cecini, gressu sed ille citato
Pergat in extremam Zoilus alter humum.
Te duce non timuit vultus nunc Musa minaces
Nostra, sed expulso læta pauore canit.

Et cum Ecclesia Catholica deuote dicam.

Tu spes certa miserorum,
Vera mater orphanorum.
Tu leuamen oppressorum,
Medicamen infirmorum.
Omnibus es omnia.
Te rogamus voto pari,
Laude digna singulari.
Vt errantes in hoc mari
Nos in portu salutari
Tua sistat gratia.
Amen.

QVinta consideratio. Post supradictas personas ponuntur Angeli: quoniam ex quo dicit Sanctus Thomas in *prima parte Summæ, quæst. 65. ar. 3.* Angeli sunt in cœlo collocati, non solum vt æternaliter contemplantes, sed etiam vt generaliter præsidentes, quia præsunt omni corporeæ naturæ, ideo in supremo loco debent collocari, post Christum tamen, qui præest omnibus Principatibus, Potestatibus & Virtutibus, & Dominationibus, vt habetur per Paulum ad Ephes. 1. cap. Quorum collectio distincta est in triplicem Hierarchiam, & quælibet Hierarchia in tres ordines. Vnde Gregor. in Moralibus. Nouem sunt ordines Angelorum, cum per sacra eloquia Angeli, Archangeli, Dominationes, Virtutes, Principatus, Potestates, Throni, Cherubin, & Seraphin, aperta narratione memorantur. Et supernorũ ciuium quando sint distinctiones, ostenditur *de pæn. dist. 2. c. primo. § nouem.*

In prima igitur & suprema Hierarchia ponuntur Seraphin vt supremi, deinde Cherubin, & Throni. In media ponuntur Dominationes, Principatus, & Potestates, & in tertia Virtutes, Archangeli, & Angeli, secundum Gregorium. Et in huiusmodi ordine relucet mysterium Trinitatis. Nam ex vnitate Hierarchiæ inuenitur vnitas diuinæ essentiæ. In tripartito ordine ostenditur Trinitas personarum: Et ipse quidem Deus Trinitas, qui omnia operatur in singulis diuidẽs, prout vult. Amat in Seraphin vt charitas. Nouit in Cherubin vt veritas. Sedet in Thronis, vt æquitas. Dominatur in Dominationibus, vt maiestas. Regit in principatibus vt principium. Tuetur vt virtus, in virtutibus. Reuelat vt lux, in Archangelis. Assistit vt pietas in Angelis. Et in prima Hierarchia æquitas in Thronis refertur ad patrem, cognitio veritatis in Cherubim ad filium, ardor amoris in Seraphin ad Spiritum sanctum. In secunda Hierarchia maiestas Dominationis ad Patrem, restitutio principandi ad Filium, salus in tuendo potestatem ad Spiritum sanctum. In tertia operatio virtutum ad Patrem, reuelatio ad Filium, inspiratio intellectus ad Spiritum sanctum.

In quo-

In quolibet etiam Angelo relucet vestigium Trinitatis. Nam in quolibet est tria necessario indistincte reperiri, secundum Dion. scilicet, essentia, virtus seu potentia, & operatio, & tamen in vno sunt, & sic omnes Angeli benedicunt Dominum, Trinitatem, & Vnitatem insinuantes, scilicet eorum conditionibus. ita dicit Anto. Flor. *in sua sum. 3. par. tit. 35. q. 6. §. 1.*

Et vt dicit Thomas 1. *part. per totum. & 2. distinct. quæst.* 1. Hierarchia, est diuinus ordo secundum scientiam, & actionem in assimulatione Dei, & ibi amplè ponit, quod in qualibet Hierarchia sunt tres ordines, & in quolibet ordine sunt multi angeli, & angeli vnius ordinis non sunt æquales: & ibi etiam ponit, quod homines assumuntur ad omnes ordines Angelorum. Angelus tamen inferioris ordinis non assumetur ad superiorem. Etiam dicit ibidem, quod minimus ordo angelorum est superior supremo naturæ Hierarchiæ, quod quomodo intelligatur, vide ne sint contraria ea, quæ dicuntur, in quantum dicitur, quod in quolibet ordine assumuntur homines, vt infra etiam dicturus sum.

Et vt dicit Raymundus Sebnudius *in suo Dialogo 4 cap. 42.* Omnino necesse est credere in maximo atq; incomprehensibili numero angelos esse, in multitudine enim ministrorũ dignitas Principis, & in paucitate plebis, ignominia Principis, imòque millia millia ministrant ei, & decies millies centena millia assistũt ei. Itaq; si in natura corporea sunt innumeræ species lapidum, herbarum, arborũ, pisciũ, auiũ, quadrupedum, & innumera indiuidua hominũ, erunt etiam infinitæ species angelorũ. At ne putemus hanc multitudinem confusam esse, ideo oportet scire, quod inter angelos est ordo pulcherrimus, discretissimus, iucundissimus. Videmus enim, quod in rebus corporeis est ordo mirabilis: sunt tamen quædam superiora, quædam inferiora, & quædam his media. Elementata, & omnia inanimata sunt infima, vegetatiua media, consitiua suprema. Super hæc omnia est homo omnium sublimissimus. Habet tamen etiam humana natura multiplicem statum secundum superius & inferius. In hominibus enim sunt agricolæ, mercatores, Burgenses, nobiles, milites, Barones, Comites, Duces, Reges: & vnus omnium Imperator. In statu ecclesiastico sunt Rectores, Diaconi, & Archidiaconi, Decani, Præpositi, Abbates, Episcopi, Archiepiscopi, Patriarchæ, & super omnes Papa Apostolicus. Si igitur tã decorus est ordo in his reb. inferioribus: multo amplius in illis nobilissimis, altissimisque spiritibus erit ordo mirabilis, artificiosus, iucundus. Sunt enim inter eos tres Hierarchiæ, id est, tres sacri Principatus, & in qualibet Hierarchia sunt infimi, sunt medij, sunt supremi, & hæc ordinarissima cuiuslibet Hierarchiæ multitudo ad vnum tendit omnium supremum. In elementis, vt videmus, ignis est dignior, in genere piscium, Delphin, in auibus, Aquila, in bestiis. Leo, in hominibus Imperator: omnia tendunt ad vnum caput. Ita quoque in angelis æstimandum est.

1 SExta consideratio. Seraphin tanquam excellẽtes sunt in primo loco, ac supremo ordine angelorũ. & in prima Hierarchia & superiori; cũ tres sunt Hierarchiæ cœlestes, quas distinguit Dionysius *in sua Hierarchia, lib. 9.* In supremam, mediam & infimam: vt hic ante dictum est. Et dicitur Hierarchia, à hierõ, quod est sacrum, & archos, Princeps, quasi sacer Principatus. Et, vt dictum est, sunt tres Hierarchiæ, in quarum qualibet sunt ordines, & sic in toto sunt nouem ordines angelorum seu spirituum beatorum chori. Et in suprema sunt Seraphin, Cherubin, & Throni. In media sunt Dominationes, Virtutes, & Potestates. In infima sunt Principatus, Archangeli & Angeli. Et de singulis videndo incipiemus à Seraphin tanquã superiori & excellenti, cum tales excellunt in hoc: quod est omnium supremum, ipsi Deo vniti. Quia nomen Seraphin non imponitur tantũ à charitate, sed à charitatis excessu; quoniam importat nomen ardoris, vel incendij, vt inquit Dionysius, relatiue Barth. Anglic. *in suo lib. de propriet. rerum, lib. 2.* Pulchre, inquit, prima cœlestium Hierarchiarum, excellentissimus essentiis, sanctificat, Ordinem habens omnibus circa Deum immediate collocatum.

2 Et isti nouem Ordines, qui sunt in Ecclesia triũphante, designantur per nouem lapides, de quibus *in cap. principium. de pœnit. dist.* 2. Sic etiam in Ecclesia militante sunt nouem Ordines, de quibus *in c. cleros.* 21. *distinct.* Et sic, Ecclesiæ duplex est ordo, vt dicit Lucas de Pen. *in l. ordinem. Cod. de consulibus. & non sparg. nd. lib.* 12. Et primus Ordo Ecclesiæ triumphantis est Seraphin.

3 Dionysius enim exponit nomen Seraphin secundum proprietates ignis, in quo est excessus caloris, in ipso enim tria sunt, Primo, quod semper tendit sursum, & quod est cõtinuus: per quod significatur, quod ille Ordo indeclinabiliter mouetur in Deum. Secũdo eius virtus actiua est; quia calidus cum quadam acuitate, & est maxime penetratiuus in agendo, & pertingit vsque ad minima cum quodam excedenti feruore. Et per hoc significantur actiones angelorum huius Ordinis, quas in subditos potenter exercent, eos in similem feruorem excitando, & totaliter eos per incẽdium purgando. Tertio, est in igne claritas, & hi angeli habent in se inextinguibilem lucem, etiã alios perfectè illuminando, vnde Gregorius, Seraphin vocantur illa agmina, quæ ex singulari propinquitate conditoris sui incorruptibili ardent amore.

Et hi nobis mittuntur ad cordium nostrorum inflammationem, vt dicit Bernard. de Bustis *in 2. part. sui Rosarij, ser. 10 in litera H.* vt patet 4. *Reg. 2. c.* In angelis, qui in curru igneo, equis igneis apparuerunt Eliæ, quem transtulerunt in cœlum tanquam vnum de Seraphin. & *Esa. 6.* vbi dicitur: Apparuit & volauit ad vnus de Seraphin, qui deuotos & contemplatiuos incendunt & inflammant in feruore & amore diuinorum: vnde dicuntur habere sex alas; duas, quibus volant, duas quibus se tegunt superius, & duas, quibus se tegunt inferius, vultum habentes igneum & rubrum, & in amore diuorum inflammatum.

Si tamen isti de superiori ordine mittuntur ad nos, & quomodo, vide Ant Flo. *in sum. in 3. part. tit. 31. cap. 6. §. 4.*

5 Ad hunc ordinem transferuntur homines in hoc mundo rapti ad diuina, omnia exponentes propter amorem diuinum cupientes omnes saluos fieri in dilectione proximorum. & de eorum salute tanquam de sua gaudentes. Quidam enim sunt in igne charitatis ita conuersi, & in solo Dei desiderio ita anhelantes, quod omnia huius mundi propter Deum ita contemnunt, qui ad hunc ordinem assumuntur, teste Gregor. Qui supernæ contemplationis amore accensi in solo conditoris sui desiderio anhelant, nihil in hoc mundo iam cupiunt, solo æternitatis amore pascuntur, terrena quæque abiiciunt, cuncta temporalia mente conscendunt; imo transcendunt, amant & ardent, atque in ipso suo ardore requiescunt: amando ardent, loquendo accendunt, & quoscunque verbo tangunt, ardere protinus in Dei amore faciũt, qui in-

tra Seraphin numerum sortem suæ vocationis acceperunt.

Et isti sunt maiores & excellentiores omnibus aliis Dei prope diuina secreta cognoscentes, quib. ipsi inflammati aliis reuelare gaudent. Cũ quibus stabũt omnes personæ charitate diuina inflammatæ super omnes alios; quia maior horũ est charitas, 1. ad *Cor.* 13. Quia, sicut lucerna ad ignem liquescit, & cera fluit, sic talia sunt intantum in Dei amore ardentes, quod statim quando de Deo cogitant, quam magna opera eius, quam magna virtus, misericordia, & miseratio eius, statim fluunt in lacrymis, considerando eius bonitatem, & quanta eis contulit, & pro eis fecerit, delectabiliter sustinent omnes labores: qui in hoc ordine collocantur, & solemnitate coronantur, Deo propinquiores inter ciues cœlestes.

6 Ad hunc enim ordinem assumentur legis naturę Prophetæ, leges Mosaycæ, & Apostoli, seu Eremitæ, aut eis succedentes in lege gratiæ, qui vitam propriã contempserunt ex nimia charitate, propter salutem propinquorum summi Pontifices, & supremi Principes. Quoniam, vt dicit Tho. *in lib. ad Regem Cypri*, veri Reges & Principes supremum gradum tenent in beatitudine cœlesti. relatus per Io. Ludouicum Viu. *in suo opere regali. in proleg. tractatus, de cognitione electorum.*

7 Sed ad declarationem sequentium notandũ est, quod quando creauit Deus cœlum, statim angelis repleuit; quia simul creati sunt angeli, & cœlum angelis repletum, imo omnia creata sunt simul. ait glos. *in ver. simul. de sum Tri. & fid. Cath. in princ. extra.* Et ipsos angelos distinxit per tres hierarchias, & nouem choros, siue ordines, secundum illud *Ioh.* 14. In domo Patris mei multæ mansiones, *& in c. nouit. & c. in domo. de pœn. dist.* 4. Quoniã in quolibet ordine sunt sex mille, sexcentæ, & sexaginta sex mansiones. In qualibet mansione possunt esse tot Regna, tot Ducatus, tot Comitatus, tot nationes, tot Prouinciæ, tot ciuitates, tot domus. Et in qualibet domo tot sedes seu loca, scilicet sex mille, sexcenta & sexaginta sex. Et in qualibet sede, seu loco, de quo dicitur: Nomina vestra scripta sunt in cœlis, est anima. Et quãdo omnia illa loca replebuntur; tunc (vt opinantur nonnulli doctores deuoti, hanc calculationem pie ponentes & credẽtes) aduenient extremum iudicium. Et in quarũ qualibet, constituit vnũ Principem. & in primo isto Ordine Seraphin; constituit Luciferum, & in quolibet alio posuit alium, tanquam Capitaneum, vt infra dicetur. Qui quidem Lucifer suam pulchritudinem cõspiciens, inde superbiuit, dicens: Ponam thronum meum in Aquilone, & ero similis altissimo. Et suum intentum notum fecit, qui quanto plus ei consenserunt, magis peccauerunt: ita quod traxit secum tertiam partem de quolibet Ordine. Imo numerum nobis infinitum, seu infinitam multitudinem: contra quos debellauit Michael.

8 Et ab hoc ordine cecidit vsque ad vltimum, & inferiorem inferni carcerem cum suis complicibus Lucifer Princeps omnium prædictorũ, secundũ Magistrũ Sententiarum, *lib.* 2. qui eminentiam suæ naturæ, & profunditatem suæ Sapientiæ perpendens, in suum Creatorem superbiuit, & vt Deus esse voluit: non quidem per imitationem iustitiæ, sed per æqualitatem personæ: & quanto Deo factori suo contradixit, & cæteris erat altior & pulchrior; tanto factus est cæteris inferior, turpior & miserior, & descendit in profundum inferni, & secundum illud *Luc.* 10. Videbam Satanam tanquam fulgur de cœlo cadentem, Et istud rationabile fuit: cum, in quo quis peccat, in eo torqueri debet, glo. fin. *in cap. si quis.* 94. *dist.* & maxime in illo, qui sedem sibi non conuenientem petit, & in supremo loco se ponere vult, qui sibi non debetur, in eo punitur, quod ponitur in remotiori. vt habetur *l.* 1. *C. vt dignit. ordo seruetur. lib.* 12. facit text. *in c. præcipimus.* 95. *distinct.* & Bald. *in consil.* 237. *in* 1. *volum.* licet text. *in l. neminem. C. de offic. mag. offi.* vtatur maiori benignitate, vt supra dixi *in* 1. *part.*

9 Et ideo, ex quo ipse fuit occasio peccati aliorũ, ideo magis punitur, & in loco inferiori: cui loquitur *Esa.* 14. dicendo admiratiue: Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris! qui dixisti in corde tuo: In cœlum conscendam, super astra cœli exaltabo solium meum, & similis ero Altissimo: verumtamen ad inferna detraheris in profundum lacus. Qui te viderint, ad te inclinabuntur, téque prospicient, scil. qui te viderunt per consensum peccati ad te inclinabuntur, & ad tuos, qui tibi consenserunt.

Ad quem descendunt superbi, inflati, nequissimi blasphematores Dei sui Creatoris, & omnes in statu supremo in hoc mundo existentes, vt sunt Reges, Imperatores; Papa, & alij superiores Principatus, si contingat eos ad inferna descendere, erunt in dicto inferiori carcere cum Lucifero, & suis complicibus qui erant illius Ordinis Seraphin. Et à Lucifero corã Deo accusabuntur, secundum quod scriptum est, *Ezech.* 22. de quo Bernard. de Bustis *in* 1. *par. Rosar. serm.* 10. *in* 1. *part. in litera L.* De pluribus autem Principibus dubitare possumus, de eorum saluatione; imo plus credendum & præsumendum est, de eorum damnatione, cum male vixerint, & mala morte dies suos finierint, ne sint in hoc loco collocati: de aliquibus dicã inf. in sexto ordine chori angelorum, vbi ponam de luxuriosis: hic vero ponam de aliis, qui male vixerunt, & pessima morte vitam suam finierunt: vt de Nimroth habetur, qui fuit oppressor & tyrannus, & morte infelici consummatus est.

Pharao, Rex Ægypti, ignorans Deum, idololatra & oppressor, decies cõtumax Domino Deo, & seruo suo Moysi, in mari rubro submersus est cum exercitu suo, *Exod.* 14. *& c. Nabuchodonosor.* 24. *q.* 4. De pluribus autem aliis infra dicam *in* 5. *par. in princ.* Sed quoniam hic ante dictum est, quod Lucifer descendit ad infimũ locum inferni, ex quo videtur, quod in hoc sit ordo, aduertendũ est, quod in inferno est ordo triplex secũdum aliquid, & secundum aliquid, non est ordo in inferno. Est ergo ordo. Primo, diuinæ iustitiæ; quia sic dicit Paulus *ad Rom.* 13. *ibi: Quæ à Deo sunt ordinata.* sicut peccatores in suppliciis ordinantur, vt nũquam sit dedecus culpæ sine decore iustitiæ. Vnde ita pulchre & ordinate stat peccator in inferno, sicut in annulo gemma, & latro in furca, sicut seruus in cloaca. Secundo, ordo est culpæ: quia illi qui fuerunt similes in culpa, sociabuntur in pœna. vnde super illud *Mat.* 13. Alligate ea in fasciculos ad comburendum. dicit Greg. Fasciculos ad comburendum ligare est hos, qui æterno igni tradendi sunt pares paribus associare: & quos similis culpa inquinat, par etiam pœna cõstringat, iuxta text. *in l. si quenquam. in fi. C. de episc. & cler.* Tertio, est ibi ordo pœnæ: quia non omnes æqualiter punientur, sed iuxta mensuram peccati datur mensura supplicij, *Deut.* 25. Pro mensura peccati, erit plagarum modus, *& in cap. pen.* 11. *q.* 3. *& in c. frater.* 17 *qu.* 4. & plene *in c. si qui episcopi.* 1 Et hæc dixi, vt intelligãtur ea, quæ hic dicũtur de locis infernalibus, & de illis, qui in illis collocantur. Sed tamen nullus est ordo in inferno, quo ad elementa, quo ad loca, de quo ad

ad actiua, & passiua, vt declarat Ioannes de Sancto Geminiano *in suis sermonib. funebribus, distinct. 4. sermone 7. in litera E.*

Septima consideratio. Chorus Cherubin dicitur octauus ascendendo, & plenitudo scientiæ interpretatur: quia à quodam excessu scientiæ imponitur, qui supereminenter diuina secreta seu mysteria cognoscunt: Et hoc, ait Greg. quantum ad quatuor.

Primo, quantum ad perfectam Dei visionem, qua cætera cognoscunt. Ait enim Gregor. quid est, quod non vident, qui videntem omnia vident?

Secundo, ad plenam diuini luminis susceptionem, quo mediante vident diuinam essentiam. Vnde Psalmi: In lumine tuo videbimus lumen, species enim gloriæ domini super Cherubin erat, Ezech. 10.

Tertio, quantum ad hoc. Quod in ipso Deo contemplantur pulchritudinem omnium rerum à Deo deriuatam; quoniam ipse Deus est causa omnium rerum productarum. vnde. *Gene.* 2. Et vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde Bona.

Quarto, quantum ad hoc, quod ipsi pleni existentes huiusmodi cognitione rerum, & primæ causæ, quæ Deus est, ipsam copiose in alios effundunt. vnde ait Greg. Cherubin plenitudo scientiæ dicitur: & sublimiora illa agmina Cherubin vocata sunt, quanto perfectiori plena sunt scientia, tanto claritatem Dei vicinius contemplantur. Et hi nobis mittuntur ad scientiarum eruditionem, vt patet *Apoc.* 10. in angelo, qui habebat librum in manu. & *Apoc.* 8. In angelo à cuius claritate terra illuminata est, id est, homines sunt in doctrina eruditi & *Apoc* 21. dicit Ioan. Sustulit me angelus in spiritu, in montem magnum & altum, & ostendit mihi ciuitatem sanctã Hierusalem, & *Actor.* 10. Quomodo angelus illuminauit in fide Corn. Centurionem. & *Apocal.* 1. habetur, quod Deus per angelum suum reuelauit Apocalypsin seruo suo Iohanni. Et hæc habentur per Bern. de Bust *in serm.* 11. *in* 2. *par. sui Rosarij, in* 2. *par. illius ser. in litera H.* Et hi illuminant sanctos ecclesiæ doct. & tempore præterito illuminauerunt prædicatores & apostolos, quibus dicebatur: Ante reges & præsides ducemini propter me, & eritis illis, & gentibus in testimonium: sed data est eis sapientia, ita, quod resistere non poterant spiritui, qui loquebatur in eis. Et omnes isti assumentur ad illum ordinem. Et etiam doctores Iurium, qui ad iustitiam erudiũt, tanquam se dantes contemplationi diuinarum scientiarum, vt est scientia iurium. *Auth. habita. C. ne filius pro patre. l. leges sacratissime. Cod. de legat.* Quæ per ora principum diuinitus est promulgata. Eas scilicet scientias docendo, addiscendo, tam in consulendo, quam in prædicando: habentes claritatem intellectus, cæteros illuminantes, vt est scientia iuris ciuilis, per quos totus mundus illuminatur. *d. Auth. habita.* §. 1. De quibus etiam *Dan.* 12. Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudierint plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Et Euang. verbum ait: Qui fecerit vnum de his mandatis, minimus vocabitur, qui autem fecerit & docuerit, magnus vocabitur in regno cœlorum. Hi sunt qui pro scientia acquirenda, omnia postposuerunt, totaliter inferius illuminati, ad expositionem sacrarum literarum vacauerunt: diuitijs renunciantes mundanis, & qui de diuitibus pauperes effecti sunt exules, vitam sua in multis periculis exponentes, à vilissimis personis, etiam pluries iniuriam patientes, soli Deo, eius doctrinæ, & sapientiæ vacauerunt.

Ad hunc etiam ordinem assumuntur Cardinales, & Patriarchæ, cum in ecclesia militante faciant secundũ ordinem, videlicet, primum post Pontificem: cum ordo Ecclesiæ militantis regulari debeat, secundum ordinem Ecclesiæ triumphantis. Et etiam quia tanquam proximiores summo Pontifici in officio sacerdotali, eidem, tanquam fratres coadiutores existunt *cap. fundamenta. de elect. in* 6. Ideo tanquam digniores, & maiores, in Ecclesia militanti sic etiam in Ecclesia triumphanti. Et sic etiam quia reges alios superiores recognoscentes, hoc est, non existentes supremi in eorum regnis; cum tales non sint superillustres, sed tantum illustres, æquiparantur Cardinalibus & Patriarchis, vt dicit dominus meus Iason. *in l.* 1. *in* 3 *colum. ff. de offi. eius cui mand. est iur.* Ideo etiam erunt in hoc ordine, si bene agant, & fuerint tales, qui fuerint scientia, & doctrina diuina illuminati, prout fuit Salomon, de quo *Sap.* 9. de quo tamen dubitatur, an sit damnatus, an saluatus. De quo videatur Ioa. Ludou. Vi. de Monte regali, *in suo opere regali.* & infra dicam.

Ab hoc ordine cecidit vsque ad octauum locum carceris inferni, quidam dæmon nomine Satan, seu Satanas, qui aduersarius interpretatur: qui penitus humano generi aduersatur, nitens perducere ad ignorantiam peccati, vt perducat in damnationem, vt habetur *Zach* 3. Et Satan stabat à dextris eius, vt aduersaretur ei: & cum eo tertia pars illius ordinis Cherubin Et cum his damnabuntur omnes heretici: de quibus habetur *in c. quidam heretici.* 24. *qu.* 3. Et qui sequuntur opiniones illorum & aliorum hæreticorum: & alij literati, qui male sanctas scripturas interpretabantur, diuersos introducentes errores, & omnes illis adhærentes. Ac tempore nostro, dubitandum est, quod quidam Luther. Aleman. qui infinitos resuscitauit, & seminauit errores & hæreses, non fuerit causa damnationis plurimorum. Qui tanquam Antechristi erunt præcones, & prædicatores malam doctrinam seminãtes. Doctores etiam iuris, qui malas opiniones contra ius, & æquitatem dederunt, & contra determinationem ecclesiæ consuluerunt. Vnde dubitandum est de Dyno, qui ex quo contra Ecclesiam semel consuluit, fuit damnatus, vt cuidam eremitæ, viro sancto fuit reuelatum, vt refert G. Bened. *in sua repet. c. Raynut. in verb. testam. inf. nu* 6. *de test. extra.*

Cum his etiam collabuntur Principes illustres damnati, vt sunt Reges non supremi, sed superiores recognoscentes, & existentes immediate post supremos à paritate loci eorum in mundo, & vt dictum est in ordine cœlesti.

Octaua cõsideratio. Tertius ordo angelorum, seu beatorum Spirituum, descendendo, & septimus ascendendo, est ordo thronorum, qui à thronis ordo dicitur à domo iudicij, eo quod Deus in eis sedeat, & iudicia sua discernat, & cuncta subiecta per illos disponat; vt dicit Isido. & per conuenientiam, dicitur ad sedes materiales, in quibus quatuor considerantur. Primo, Situs, quia sedes super terram eleuantur, & sic throni eleuantur vsq; ad hoc, quod in Deo immediate rationes rerum cognoscunt: Secundo, firmitas: quia in sedibus materialibus aliquis firmiter sedet, sed throni à contrario firmantur in Deo. Tertio, susceptibilitas, quia sedes suscipit sedentem, & in ea deferri potest. sic throni suscipiunt Deum in seipsis, & eum quodammodo ad inferiores deferunt. Quarto. capacitas, quia sedes ex vna parte est aperta ad suscipiendũ sedentem; sic throni per promptitudinem sunt aperti, ad suscipiendum Deum, & ad sibi famulandum. Vnde ait Greg. Throni Dei sunt hi, quia tãta Deitatis gratia replentur, vt in eis sedeat Dominus, & per eos iudi-

cia sua discernat. Throni enim nobis mitti dicuntur, ad iudicij informationem. habent enim informare Iudices, vt legem intelligant, vt dicitur *Actor*. 8. Accepistis legem in dispositione angelorum. Et *ad Gal*. 3. Lex ordinata fuit per angelum in manu mediatoris. Et dicit Bart. Ang. *de propr. rerum. lib. 2. ver. Tertius ordo est*. quod illi angeli, in quibus singulariter relucet certitudo iudicij diuini, Throni nuncupantur. Et ideò à beato Dion. sedes altæ, & altissimæ dicuntur. Altæ; quia propter diuinam authoritatem, quasi ad iudicandum ordinantur. Altiores, quia secundum iustitiæ regulam incitamur ad iudicandum. Altissimæ, quia immediatus altissimo Deo dispositione hierarchica collocantur. Sedes compactæ etiam dicuntur: quia apte, & conuenienter iunctæ quo ad iuncturam, & conuenientiam diuinorum iudiciorum. Conueniens enim est & aptum, & ex culpa pœnam quis patiatur, & ex iustitia gloriam, ex qualitate operis, qualitatem retributionis, quilibet sortiatur. Vnde conuenit, & apte cohæret pœna culpæ & gloria iustitiæ, *l. capitalium. §. famosos. & l. aut facta. § fin. ff. de pœnis*. Nam si culpa & gloria, pœna & iustitia conuenirent, coaptatam sedem inuicem non haberent: compactio itaque sedium, æquitas est iudiciorum.

Ad hunc enim ordinem assumuntur Archiepiscopi & Episcopi tanquam iudicantes duodecim tribus Israël, cum in partem solicitudinis sint vocati. *c. cum. ex eo. de aucto. & vsu pallij. c. decreto. 2. qu. 6*. Et omnes principes, qui obtinent secundam sedem post maiorem: vt sunt Duces, Comites & Marchiones, qui solū habent regem recognoscentem superiorem, cum sint tales in tertio gradu. & etiā primi magistratus, vt sunt Cancellarij, qui præfecti Prætorio simplicitur dicuntur, & etiam Quæstores, & omnes habentes primam cognitionem iudicandi, hoc est supremam. Quoniam tales æquiparantur, & sunt etiam illustres, vt satis declarat ample dom. meus Ias. *in l. 1. col. 4. de offic. eius cui mand. est iurisdict. ff*. Et generaliter; Omnes pastores Ecclesiæ habentes oues sibi commissas, qui bene eorum Ecclesias rexerunt, in secundo gradu post primum erunt collocandi in ordine, argumento similitudinis iam supradictæ.

Ab hoc ordine vsque ad septimum inferni carcerē, cecidit quidam principalis capitaneus dæmō, qui dicitur Belial seu Berith, qui interpretatur, sine domino. Qui cum suis sociis tentat de ira, qua nititur peruertere iustum iudicium, quod quatuor modis corrumpitur, timore, scilicet, præmio, odio, & amore. *ca. quatuor modis* 11. *q*. 3. Et etiam tentat iudices & Ecclesiasticos Prælatos, qui non curant de subditis; populum non erudiunt, fidem catholicam perire permittunt, suis pompis ex bonis ecclesiæ gloriātur, & incedunt. infinita & innumerabilia possident beneficia, & lanam gratanter recipiunt, in bonis deducunt dies suos, & in puncto ad inferna descendunt cum simoniacis & schismaticis, & talibus cæteris. quos ad veritatem Ecclesię per suam negligentiam non reducunt, & cum eis patienter omnes tales Principes & Iudices superiores, de quibus hic ante dictum est, ad instar similitudinis iam factæ.

NOna cōsideratio. Media hierarchia cōtinet tres ordines, scilicet dominationum, potestatum, & principatuum. Et primus ordo istorum, qui dicitur quartus habendo respectū ad hierarchias, & sextus locus habēdo respectum ad dict. sedes. dicitur dominationum chorus, ad quos pertinet diffinite ea, quæ agenda sunt dicente, Greg. Quædam angelorum agmina, pro eo, quod eis cætera ad obediendum subiecta sunt: Dominationes vocantur. Nomen enim dominationum tria significare dicit: primo enim significat quandam libertatem, quæ est à seruili cōditione, sicut plebs subijcitur, & à tyrannica oppressione, quam etiam interdum maiores patiuntur. Secundo, significat quandam rigidam, & inflexibilem gubernationē, quæ ad nullum seruilem actum inclinatur, neque ad statum aliquem, seu actum subiectorum, vel oppressorum à tyrannis. Tertio, significat dominatio appetituum, & participationem veri dominij, quod est in Deo, sicut sunt domini curiæ regalis. Et sicut dominationes imperant diuina ministeria aliis angelis. *Zachar*. 2. vbi vnus angelus imperauit alteri dicendo: *Curre, & loquere ad puerum istum*.

Et secundum Isidorum, horum angelorum ministerium est seruili timore deposito in Deum moueri, & absque reflexione, ad commodū temporale, & incessanter famulari, quæ singulari excellentia, inuisibilem anunciationem, in subiectis ordinibus imperio solo formant. Et vt dicit Gregor. *in bello spirituali*, officium eorum est instruere, qualiter oporteat homines prælationis officium exercere. Suggerunt etiam prælatis, qualiter sine tyrannide, & subiectorum oppressione, debeant se habere. Et vt dicit Ber. de Bust. *in 2. parte sui Rosarij, ser. 11. 2. part. litera H*. Operantur ad sensum, sub domino rationis subiugationum, vnde *Gen*. 16. Angelus dicit Agar, vt ad dominam suam rediret, & se ei humiliaret. Et sunt angeli istius ordinis immunes ab omni impressione, vt libere ad summum eleuentur, & nulli infra summum subijciantur. Vnde ita Deo subsunt, quod nulli inferiori subijciuntur, & per vniuersalem excellentiam, supra omnem subjectionem eleuantur: ita tamen, quod per nullam violentiam, aut tyrannidem, ad oppressionem inferiorum inclinentur, vnde dicit Dionys. *in sua hierarchia*, quod secundum dissimilitudinem tyrānidis dominorum, exercent seueritatem: habent in potestate, & cum seueritate, liberalitatem in benignitate: & dum à dominationibus potestas exercetur, liberalitas circa inferiores non tollitur. Per istam tamen liberalitatem, eorum potestas nullo modo minoratur, imo Deo se confirmantes, regulam & legem suæ præsentiæ quantum possibile est, imitantur, vt ait Baro. Angelici *4. lib. 2. de propriet. rerum*.

Ad hunc ordinem, assumuntur alij inferiores Prælati ab Episcopo, qui nulli alij subijciuntur, quam supremo Principi, vt sunt Abbates exempti ab omni iurisdictione: Qui licet non sint immediati ad summum Pontificem, in ordine tamen nulli alij superiori, quam supremo subijciuntur. Et etiam à simili, inferiores Principes, vt sunt Comites. Qui licet non sint immediati post supremum Principem; tamen nulli alij Principi, puta Duci aut Regi superiorē recognoscenti, prætérquam supremo Principi, puta Imperatori aut Regi, non recognoscenti superiorem, subjiciuntur. Cum tales dominentur inferioribus eisdem iustitiam administrando, & eos ab impressionibus, violentiis, & tyrannide præseruant. Et etiam hi, qui non permittunt in se vitia dominari, sed vitijs dominantur: ita quod non permittunt turpia in se, sed omnia honesta regnare, in quibus sensualitas nullo modo rationi dominatur, sed econtra ratio ipsa dominatur sensualitati, quæ quidem ratio, refrænat in mortali corpore omnem appetitum inordinatum, quem reducit ad debitam regulam, pœnitentiam agentes, & corpus suum in seruitutem redigentes. Et tales Principes supradicti, qui in omni iustitia & æquitate vitam suam peregerunt, neminem lædentes, nihil

nihil alienum vsurpantes, vnicuique quod suum erat, reddiderunt, plus affectati æquitati, iustitiæ & Reipublicæ vtilitati, quam proprio profectui: qui subditos in omni zelo iustitiæ nutrierunt, & defenderunt, non aliena rapientes: sed suis iuribus & reditibus neminem læserunt, zelo iustitiæ seruientes.

Quibus etiam comparandi sunt omnes Præsides Parlamentorum, & supremarum Curiarum, qui licet non sint primi in ordine post Principem, nulli tamen alij subsunt in dominatione. Inferioribus dominantur, eis autoritate supremi Principis iustitiam administrando.

Ab hoc ordine, cecidit vsque ad sextum inferni carcerem, quem inhabitat cum sociis suis quidam dæmon nomine Astaroth, seu Veemoth, & bestia interpretatur, & tentat de multis, vt habetur Iob 41. Vbi dicit quod non est super terram potestas, quæ comparetur ei, qui factus est, nullum timet, & omne sublime videt. Et ipse est Rex super vniuersos filios superbiæ. Tentat etiam de accidia, & pigritia, & de malitia eius ponitur *Iob* 40. & 41. Et cum talibus damnantur tales, in tali statu, vt dictum est, existentes superbi, quorum est res, accidiosi, & pigri, quæ præ pigritia permittunt in suo corpore humano diuersa vitia, qui ita sunt delicati, & impinguati, quod ex sua consuetudine ad vitia, ipsis resistere & obuiare nesciunt: aut nolunt sed ipsis longo tempore inuoluti, & dormientes sicut porcus in volutabro, iam & consuetudine ducti, eos pigeret à peccato cessare.

Et etiam prædicti Prælati inferiores, qui suos inferiores non bene gerunt, sed per lasciuiam, pigritiam & negligentiam, eos viuere contra eorum regulas sinunt, & permittunt eis in peccatis consuetis remanere.

Et prædicti Principes temporales, qui populũ suum per suos Officiarios opprimentes, ad iustitiam zelum non habentes, pauperibus subditis non compatientes iustitiæ nõ vacantes, exactionibus indebitis & insolitis intendentes, lubricis actibus intricati, venationibus dediti, dç pauperibus subditis non curant: populi oppressoribus eis adulantibus omnino fauent & placent Et etiam præsidentes in Curiis supremis, qui iustitiam non administrant, & retardant.

De isto dæmone, quos tentabit, ample ponit Bernard. de Bustis, *in 1. part. sui Rosarij, in serm. 10. in litera P.* vbi dicit, tentabit Clericos, Presbyteros, Episcopos, Archiepiscopos, Cardinales, & omnes simoniacos, & plures alios, vt ibi dicit, quos vide & cogita tu.

Decima consideratio. Quintus ordo in choro Angelorũ. dicitur Principatus, qui est octauus gdes, habendo respectum ad supra dicta. Et hic ordo, secũdum sanctos, docet homines inferioris gradus exhibere reuerentiam maioribus existentibus in statu altioris dignitatis: vtputa Regibus, Principibus & Prælatis. De Angelis istius Ordinis, dicit Dionys. Ad principatus pertinet vniuersalis ducatus & regimen ductiuum, ad Dei similitudinem: quia isti Angeli habẽt ex officio, vt alios inferiores ordinaliter reducant ad Deum, & doceant ipsum reuereri in se ipso & proximo, specialiter in Prælato: Qui secundum Dionys. ideo dicuntur principatus, quia habent alios reuertere & reducere ad primum & principale principium scilicet eum, quem ipsi, prout possibile est, imitantur, & quantum fas est, in præsidendi officio Principi assimilantur: & vt dicit *Isid. lib. 7.* Principatus sunt, qui Angelorũ agminibus præsunt, qui pro eo, quod subditos Angelos ad explendum mysterium ordinant & disponunt. Principatus vocabulum acceperunt. Nam alij sunt, qui administrant, alij qui assistunt. Millia enim millium administrabant, & decies centena millia assistebant. *Dan.* 7. Hæc dicit Bart. Ang. *in loco hic ante allegato.* Et quoniam, vt dicit Greg. Principari est inter reliquos esse priorem: quia primus est in executione eorum, quæ imperantur. Illi enim qui alios ducunt, primi inter eos existentes Principes dicuntur, & vocantur. Iuxta illud *Psal. Preuenerunt Principes coniuncti psallentibus.*

Quomodo autem capiatur Princeps, videatur glos. *in ver. Regum in Clem. vnica de baptismo.* Et hi etiam Angeli, qui bonis spiritibus principantur, dicuntur Principes, & ad loca determinata, vel negotia Regis deputantur, per modum legatorum, mittuntur ad illa inferiora ad Principum instructionem, eruditionem, protectionem, seu defensionem: vt habetur *Iosue* 9. Ego sum Princeps exercitus. & *Daniel* 10. vbi ponuntur tres Principes, scilicet Persarum, Medorũ & Græcorum, quos omnes Angelus Domini instruxit: vt dicit Bernard. de Bustis *in serm. iam supra alleg.* Habent enim præsidem vni regno, vni nationi, vni prouinciæ, seu eorum Communitati, maxime principali personæ illius Communitatis, vt patet *Dan.* 10. vbi dicitur, quod princeps Persarum, scilicet Angelus illius Regni restitit Angelo Danielis viginti duobus diebus, de quo infra dicam.

Ad hunc Ordinem assumuntur Prælati inferiores, vt sunt Abbates subditi Episcopis, & Abbatibus exempti, qui suos Religiosos instruunt, & docent, quomodo sit in regula & fide Christiana, & Catholica viuendum, & quæ sint obseruanda. Et Prælati inferiores seculares, vt sunt Decani, Præpositi, & alij in Ecclesiis Collegiatis, qui docent & instruunt inferiores in eodem modo viuendi, & secundum eorum regulas eis datas à superiore. Et Principes inferiores, vt sunt Comites, Marchiones & alij habentes superiores & existentes administratores, vnius prouinciæ ad illam instruendam, vt viuat secundum regulas & ordinationes supremi Principis, & causa defendendi ab oppressionibus inferiorum, & omnium aliorum subditorũ, inter quos cõnumerandi sunt Gubernatores prouinciarum, si bene rexerint populum eis commissum: timendum est, tamen, ne ille locus sit diu vacuus, & non repletus, nisi alij ibi assumerentur. Sed assumuntur etiam Doctores, Prædicatores, Confessores, & alij Sacerdotes in dignitate cõstituti, habẽtes administrationẽ, & gubernationẽ, vt habetur *Malach. c.* 2. Labia Sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirẽt ex ore eius, quia Angelus Domini exercituũ est. Et etiam viri deuoti, & charitate fecũdi, de bonis alterius gaudentes, qui obseruauerunt illud præceptum. Diliges Dominum Deum tuum, & proximum tuum sicut teipsum: eis iustitiam administrando, ex mandato Principis supremi, cui subsunt. Ex quo Consiliarij Parlamentorũ, existentes in pari loco, & dignitate cũ talibus & supradictis Principibus, quibus comparantur, vt dicã infra *in 5. part.* ad hũc ordinẽ assumẽtur, & in ordine collocabũtur, si maiora non habuerint merita.

Ab hoc ordine, vsq; ad quintum inferni carcerem cecidit quidam principalis dæmon nomine Leuiathan cum omnibus suis complicibus. Qui omnes tẽtat, tam de superbia, ira, quàm auaritia, cum quibus collocabuntur omnes Prælati inferiores, qui ob eorum superbiam male tractant suos subditos, & inferiores eis à superiore commissos. Principes suos subditos non custodientes, instruentes, nec defenden-

tes nisi ad eos excoriandum, & opprimendum, quia tales sunt similes Ceto in mari, quæ alec a defendit ab aliis piscibus, sed per se ea deuorat: quibus minatur Dominus *Esa.* 27. In die illa visitabit Dominus in gladio suo, & grandi, & forti super Leuiathan, serpentem veterem, super Leuiathan, serpentem tortuosum, & occidet Cetum, qui in mari est, & præsertim, vbi domini & principes, subditos in personam offendunt, quos rationabiliter verberare non possunt, secũdum Bartol. *in l. cum satis Cod. de agricolis & censitis, lib.* 11. Nec alias opprimi, aut bonis damnificari, vel iniuriari, per text *in l. cum satis, §. caueat. & ibi* Ioan. de Plat. *C. eodem.* vt ait Catilina in secunda responsione contra Cicer. Nec vlla potest illustribus viris, in abiectis hominibus vltro laudem afferre.

O Deus Omnipotens, quid hodie dicendum est in Principibus huius seculi, de quibus omisi dicere in 4. Consideratione, cum ibi tantum collocantur supremi principes, & in illo carcere inferni vltimo iuxta Luciferum collocantur? Nonne reperientur, qui potestate abutuntur in subditos, eos opprimendo, quos defendere debent? Nonne sunt effœminati, qui filias & vxores subditorum violant? vt olim fuit quidam Rex Franciæ nominatus Childericus, quem Zachar. summus Pontifex suo regno priuauit. De quo in *c. alius.* 15 *quæst.* 6. *iuncta gloss. ibi in verb. Inutilis.*

Refert etiam Gaguinus *lib.* 1. *Historiarum*, Childericum, ob illam rem, Regno fuisse pulsum.

Aduertendum est, quod etiam Deus ob punitionẽ peccatorum subditorum, dat populis Regem effœminatum, vt habetur *Esa.* 3 Et dabo pueros Principes eorum, & effœminati dominabuntur. Et *Iob* 36. Morietur in tempore eorum, & vita eorum inter effœminatos. De hoc vitio dicam alibi, cum hic tantum sit quæstio de Principibus deprædantibus suos subditos, & abundant tabernacula prædonum. Dicitur *Iob.* 12. & *Esa.* 3. Vos enim depasti estis vineam meam, & rapina pauperis in domo vestra, & tales deprædabuntur in inferno Iuxta illud Prophetæ *Esa.* 33. Væ, qui deprædaris, quoniam tu ipse deprædaberis, & *Psalmista*: Et qui deuorant escam meam, sicut panis, &c. Quoniam etiam,

Non habet euentus sordida præda bonos.

Nec immerito, cum inter cætera, quæ clamant ad Deum, est vox subditorum oppressorum: iuxta illud *Iacob.* 3 & quod vulgariter & communiter dicitur:

Clamitat ad cœlum vox sanguinis, & oppressorum.

Tales enim populi oppressores sunt causa, propter quam bella fiunt, secundum text. & glos. *in d. c. ad apostolica, de re iudic. lib* 6. Vt qui iustitia, propter potentiam, reprimi non possunt, bello clade cum sonitu in hoc seculo pereant. Cum de talibus concludatur *Iob.* 27. Hæc est pars hominis impij apud Deum, quod hæreditas violentorum, quam ab Omnipotente suscipient. Si multiplicati fuerint, filij eius in gladio erunt, & nepotes eius non saturabuntur pane: qui reliqui fuerint ex eo, sepelientur in interitu, & viduę illius non plorabunt Et etiam habetur amplius. *Esa.* 13. Et tales in inferno collocabuntur in hoc carcere, iuxta illud Apostoli 1. *ad Cor.* 6. Neque auari, neque rapaces, regnum Dei possidebunt: imo iudicium durissimum his, qui præsunt fiet, & potentes potenter tormenta sustinebunt, seu patientur, *Sapient.* 6. & *Psal.* 7. concluditur: Conuertetur dolor eius in caput eius, & in verticem ipsius iniquitas eius descendet. Prout ab Angelo fuit Caluo Francorum Regi diuinitus monstratũ De quo Gaguinus *lib.* 5. *c.* 1. Prout refert etiam Benedict. *in sua repet. cap. Raynutius in verb. condidi.* 1. *in fin. de testament. extra.*

Vndecima consideratio. Ordo sextus chori Angelorum dicitur Potestatum, & est nona sedes habendo respectum ad supradicta. Et dicuntur potestates secundum Isidorum, quia eis virtutes diuersæ sunt subiectæ, & ideo potestatum nomine nuncupantur, quia maligni spiritus eorum potestate coercentur.

Ad rationem enim gubernationis, pertinet ordinare, qualiter ea, quæ præcepta, vel diffinita sunt, impleri possint, vt alij exæquãtur: & hoc pertinet ad potestates. Nomen enim potestatis quandam ordinationem designat secundum illud Apost. *ad Rom.* 13. Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Et ideo Dionys. dicit, quod nomen potestatum, quandam Ordinationem significat, circa susceptionem diuinorum & circa actiones diuinas, quas superiores in inferiores agunt, eas sursum ducendo. Ad ordinem ergo potestatum pertinet, quomodo à subditis sunt agẽda. Et horum officium est, secundum Greg. illos, qui in bello spirituali desudant confortare, & per hos arceantur mali spiritus, & ne violentiam inferant. Et, vt boni victoriam obtineant, eos ab aduersariis defendant, sicut per potestates terrenas, malefactores arceantur, ne violentiam aut vim bonis inferant, vnde Greg. Potestates vocantur hi, qui hoc potentius, præ cæteris perceperunt, vt eorum ditioni potestates aduersæ subiectæ sint. Et mittuntur nobis ad dæmonum, & tentationum repressionem, vt patet *Exod.* 13. Angelus Domini interposuit se inter Ægyptios, persequentes filios Israel, & ipsum exercitum. Sicut etiam *Tobiæ* 8. dicitur. Quia Raphael religauit dæmonem in deserto superiori, ne noceret Tobiæ. Quæ autem dicat de his potestatibus. Bart. Anglici *in suo lib.* 2. *de propriet.* post Dionysium, vide eundem.

Ad hunc ordinem sextum, in ordine Angelorum, & nonum, in ordine supradicto, post hanc vitam assumuntur homines, in hac mortali vita degentes in omni castitate vitæ: qui aliquando à corporibus à dæmone obsessis dæmones expellunt, peccata purgant, suis sanctis orationibus & aliis sanctis operibus à mentibus hominum dæmones arcent, homines suo bono exemplo quasi viuere compellunt. Assumuntur sancti, & sanctæ virgines, & alij casti, & in castitate viuentes, in omni morum honestate, & sanctimonia vitæ, quoniam virginitas replet Cœlum. *c. nuptiæ. in princ.* 32. *q.* 1.

Ab hoc ordine cecidit quidam dæmon vocatus Belphegor, qui alio nomine vocatur Priapus, qui est Deus hortorum, qui cum suis complicibus tenetur in carcere inferni. Et est Capitaneus omnium dæmonum qui tentat de luxuria, cum quibus patientur in illo carcere inferni luxuriosi, & omnes lubrici, vtputa corruptæ virgines, adulteri: vt habetur 1. *ad Corinth.* 6. Adulteri regnum Dei non possidebunt. & *Apocal.* 21. Erit pars eorum in stagno, sulphure, & igne vncti, & *Osea* 7. Omnes adulterantes, quasi clibanus succensus. Pessimum est enim vitium, alterius vxorem adulterari, secundum Angel. per illum text. *in §.* 2. *in Authent. de monach.* Imo abominabile est in muliere, seu fœmina, plus quàm in viro: quia maior castitas, etiam secundum mores hominum, exigitur à fœminis. *l. palam. §. qui in adulterio. vbi gloss. ff. de rit. nuptiarum. l. penult. Cod. de Orfi.* & satis not. *Deuter.* 32. vt per plura comprobat Guil. Bened. *in sua repet. c. Rayn. in ver. cuidam Petro tradiderunt. n.* 53. *de test. extra. & ibid. n.* 60. Quod quamuis omni-

omnibus libidinis amor turpis sit; nunquam tamen deterior, quam in honorato; quia, quanto nobilior, tanto nobilior, secundum Albert.Mag. Licet enim in serico, & lana, eadem libido versetur, dignitas tamen personæ habet libidinis aggrauatum delicto. *ca. cum quidam. de iureiur. l. presbyteri. C. de episc. & cler.* Illustribus enim, vt dicit, castitatis obseruatio, præcipuum debitum, & ob vitium luxuriæ, plures Principes fuerunt à Regno remoti.

Sichem, Princeps magnus, quia oppressit virginem Dynam, à filiis Iacob cum esset in dolore Circumcisionis, interfectus est, *Genes.* 34.

Rex Salomon, Domini amantissimus, plenus sapiētia, diuitiis, & potentia, super omnes Reges in senectute deprauatus, mulieres adamauit alienigenas, & recessit cor à Domino propter mulieres, & secutus est Deos alienos, & factus est Idololatra, mulierum talium amore. Habuit enim 700. sicut Reginas, & trecentas concubinas: & ideo suscitauit sibi Deus aduersarios, Adad Idumæum, & Ieroboam suum seruum, qui afflixerunt eum vehementer, & in senectute sua mulieribus deprauatus, mortuus: & sic scriptura de eo male sentit. 3. *Reg.* 18. *& 32. q. 4. c. Salomon. de pœnit. dist. 2. c. si enim. vers. Salomon,*

DVodetima consideratio. Post illos sex ordines chori angelorum, contentos in duabus primis hierarchiis, est tertia hierarchia. Quę dicitur Epiphonia, tres continens ordines inferiores, scil. virtutes, archangelos, & angelos. Et hęc inferior hierarchia sic describitur: inferior hierarchia, est diuinum participium, naturæ legibus occurrēs, secreta reuelās pro capacitate discreta. Naturæ legibus occurrens: hoc pertinet ad virtutes quæ potestatem habent faciēdi miracula, & curandi morbos, & languores. Secreta reuelans: hoc pertinet ad archangelos & angelos. Pro capacitate discreta: hoc pertinet & refertur, ad archangelorum doctrinam, & angelorum: quia maiores, vt archangeli maiora, minores, vt angeli, minora reuelant. Per archangelos enim reuelantur Prophetiarum maiora secreta, vt illud: *Ecce virgo concipiet, & pariet filium, &c.* Per angelos autem minora. Vt illud Dauid. *Episcopatum eius accipiet alter.*

DEcimatertia cōsideratio. Septimus ordo angelorum, qui est decimus in ordine nostro supraposito, dicitur Virtutum. Virtutes enim, sunt angelorum agmina, ministeria habentia ad virtutes, & miracula facienda, vt habetur ample per Barth. Anglici, *in 2. lib. de proprietate rerum, vers. 7. est ordo.* Et sicut ad rationem pertinet, præbere facultatem adimplendi, sicut Præsidentes, Balliui, & alij Potestates dant mandata adimplendi legum præcepta. Quod ad virtutes pertinet, secundum quod virtus importat quendam excessum fortitudinis: & sic dicit Dionysius, quod nomen virtutum, significat quandam virilem, & inconcussam fortitudinem, ad omnes operationes diuinas ei conuenientes, & ad suscipiendum diuina, ita quod significat, quod sine aliquo timore aggrediuntur omnia, quæ ad eos pertinent, quod videtur ad animi fortitudinem pertinere. Isti enim sunt iustitiarij in domo Regis, quorum est ardua operari. Vnde dicit Greg. Virtutes vocantur etiam illi spiritus, per signa & miracula, quæ frequenter fiunt, & nobis mittūtur ad miraculorum cooperationem: vt patet *Tob.* 11. vbi dicitur quod angelus Raphael Tobiam seniorem illuminauit, cuius filium à piscis deglutione eripuit. Similiter & Danielem in lacu profundo inter leones rabidos, ab eis liberauit, & viuum præseruauit, & habetur *Danielis* 6. Deus meus misit angelum suum, & conclusit ora leonum, & non nocuerunt mihi; quia coram ipso iustitia inuenta est in me. Ex quibus dicendum est, quod omnes Iustitiarij inferiores, mandata iustitiæ adimplentes, & iustitiam administrantes, in quibus iustitia inuenta erit, in hoc ordine assumentur.

Et dicit Greg. Homines hic viuentes virtuosi, omnibus virtutibus præpollentes, ita, quod tantū à Deo illuminatio, quod ex eorum sanctitate vitæ, faciunt miracula, suis precibus Deo fusis, & operibus virtuosis adhibitis: in hoc ordine collocabuntur, sicut fuerunt multi sancti, qui miraculis claruerunt.

Ab hoc ordine cecidit quidam dæmon nomine Belzebub, qui interpretatur Princeps muscarū: quia illi idolo sacrificatur de sanguine, aspergendo sanguinē supra ipsum, idcirco muscæ adhærent sibi: quod idolum, primus adinuenit Ninus Rex Niniuę, in honorem patris sui, qui Belus dicebatur. Qui quidem, cum suis collegis, tentant de inuidia: & ideo omnes inuidi de bono alicuius, erunt in tertio carcere inferni cūm ipsis, & etiam iustitiarij, non cum virilitate, & fortitudine, iustitiam administrantes, & indeuoti doctores & Confessores, seu Prædicatores, aut quicumque alij inferiores sua officia non viriliter exercentes. Et, vt dicit Bernardinus de Bustis *in 1. parte Rosarij, serm. 10. in litera O.* Tentabit etiam hæreticos, incantatores, diuinatores, maleficos, & sortilegos, qui cum eo collocabuntur, vt ibi ample.

DEcimaquarta consideratio. Octauus ordo Angelorū, qui est vndecimus in ordine nostro supraposito, dicitur Ordo Archangelorum: qui secundum Isid. summi nuntij, vel Principes nuntiorum interpretantur, & primatum tenent inter Angelos. Cum dicitur ab *Archos*, quod est Princeps, & *Angelus*, quasi angelorum Princeps. Sunt enim Duces & Principes, sub quorum ordine vnicuique Angelorum officia deputata sunt. Nam Archangeli Angelis præsunt, vt patet in Zacharia, vbi Angelus maior dicit minori: *Vade, & doce puerum istum.*

Horum enim officium est, maiora Dei secreta, nobis hic inferius nunciare, sicut Gabriel nunciauit Beatæ Mariæ Virgini, incarnationem Filij Dei. Et etiam mittentur, ad eruditionem rectorum, vt Gabriel, qui etiam missus fuit ad Zachariam Pontificem, & ipsum docuit, quod esset pater Ioannis Baptistæ, vt canit Ecclesia:

Nuncius celso veniens Olympo,
Te Patri magnum fore nasciturum
Nomen, & vitæ seriem gerendæ
Ordine promit.

Et Raphael etiam, tanquam medicina Dei, ad Tobiam missus fuit, qui eius oculis curationem adhibuit & cæcitatem abstulit, & detersit, vt refert Isido. *lib.* 8. Et secundum Dionysium, officium Archangelorum est etiam Prophetias reuelare, dæmones hominibus dominantes arcere, ne vlterius plus lędant. Archāgeli etiam angelis superpositi, eis sunt digniores, & annunciatione sunt priores cęteris; quia sunt perfectiores, vt pulchre declarat Barth. Anglici *in loco hic ante alleg.* Et tales dicūtur deputati ad regimen, seu custodiam vnius multitudinis, vt puta, vnius familiæ, domus, vnius prosapiæ seu prolis, vnius villæ, seu parochiæ; cū tamen angelis, singularum personarum, de illa multitudine. Nam misericors Deus, humanam fragilitatem cognoscens esse inexpertam, & ineptam ad bellandū & resistendum dęmoni infernali, de quo veritas diuina in Euangel. dicit, quod non est potestas sub cœlo, quæ cōparetur illi, quem alibi vocat princi-

in prædicando & annunciando verbum diuinum diebus festiuis, sed sunt negligentes: aut alias non ita nũciant, prout tenentur, in hoc carcere collocabũtur.

DEcimaquinta consideratio. Nonus ordo chori cœlestis, seu spirituum cœlestium dicitur Angelorum, & est vltima sedes, habendo respectum ad ea quæ dicta sunt hic ante *in 3. part.* Et iste ordo angelorum est deputatus ad voluntatem Domini populis nunciandam.

Angeli autem vocabulum nomen est officij non naturæ: Nam angelus nuncupatur, vt dicit Archid. *in c. fatendum. 13. quæst. 2.* & iuxta illud: *Qui facis angelos spiritus & ministros ignem vrentem.*

Angelis vero pictorum solertia pennas fingit, vt eorum discursum celerẽ significet, sicut & iuxta Poetarum fabulas venti pennas habere dicuntur, sicut dicitur: *Qui ambulat super pennas ventorum.* & hæc secundum Isidorum, Dionysius autem dicit, quod angeli inferioris ordinis non participant ordinem superiorem illuminationum. Non enim participant cum ipsis, sed ex ipsis. Nam angeli superiores primo loco diuinas illuminationes suscipiũt, & illas postmodum ad aliorum notitiam deferunt, qui & primi nuntij dicuntur. Sed an de superioribus quatuor ordinibus etiam mittantur ad nos, vide Anton. Florentinum *in sua Summa, in 3. part. tit. 31. cap. 6. §. 4. versic. quantum ad quartum.* vbi exponit illud *Es.* 8. Et volauit ad me vnus de Seraphin, qui est de ordine superiori.

Et isti posteriores & vltimi homines ad diuinam Constitutionem adducunt & subleuant, & vt isti viuant, informant. Vnde quiuis isti inferiores angeli, etsi non habent alios angelos sub se inferiores, quibus præsunt habent tamen sub se hominũ ordines, quibus præsunt, quos ordinant & disponunt: sursum eleuantur & extenduntur, per dilectionem Dei, in semetipsis formantur per custodiam sub se progrediuntur, per illorum tutelam, quorum ministerio deputantur.

Vnde quilibet habet vnum bonum angelum ab ortu suæ natiuitatis, vt dicit Archidiaconus *in cap. fatendum.* 13. q. 3. Imo Adam & Antichristus, vt dicit Anton. Florent. *in sua Sum. part. 3. c. 6.* §. 4. vt dicit, quod Antichristus habet etiam bonum angelum, & *in* §. 5. dicit quod iste angelus non est in ventre matris, sed statim postquam ortus est ex ventre matris, secundum Iacobum de Voragine, & secundum Thom.

Quod etiam cognouerunt Gentiles: vnde Aristoteles *in lib. de secretis secretorum ad Alexandrum.* Nescis, inquit, quod teste Hermogene duo sunt spiritus, qui te custodiunt, quorum vnus stat ad dextram, & alius ad sinistram, custodiẽtes, & scientes opera tua, & referentes factori tuo quicquid feceris? Hoc solum in veritate debet te, ô Alexander, retrahere ab omni inhonesto opere. Per quos angelos intelligit vnum bonum, qui stat ad dextram, & aliũ qui stat ad sinistram, scilicet angelum Satanæ, quærentem hominem, tanquam leonem, deuorare. Vel, qui erat Rex, & Prælatus, duos habebat bonos angelos custodes, vt dicit Bernard. de Bustis *in 2. parte sui Rosarij, in serm. 11. parte 2. in litera* D. Quia certum est, Imperatores & Reges duos habere angelos custodes. Vnum videlicet ratione singularis personæ, sicut habent cęteri homines. De quo habetur *Matth. 18. ibi: Videte, ne contemnatis vnum ex his pusillis. Dico enim vobis, quia angeli eorum semper vident faciem patris mei, qui in cælis est.*

Et isti angeli sunt de ordine inferiori, quorum custodia habet multos effectus, vt statim dicam. Et iste angelus custodit, vt alij angeli.

Alterum vero angelum habet ratione dignitatis, vel officij regalis, vt de Elisæo legitur 3. *Reg. 4. c.* quod angelorum multitudinem habuit ad sui defensionem, vt infra dicam. Et iste secundus angelus, qui datur ratione dignitatis, illuminat, vt tenet sanctus Thomas 2. *distinct. 11. quæst. 12.*

Singulis enim regnis præsunt angeli de superiori ordine inferioris Hierarchiæ, qui dicuntur secundum aliquos Principatus, & secundum alios, Virtutes. Et isti sunt principaliter custodes Regum, & Regnorum, & Regnis quibus præsunt, eo: quia rationabiliter procurant bonum gentium sibi commissarum ex earum meritis, vt infra dicam.

Et, vt dicitur ad *Hebræos. 1.* Omnes administratorij spiritus sunt missi in adiutorium eorum, qui hæreditatem capiunt salutis: propter septem, quę Deus circa nos operatur, quæ ponit Anto. Florent. *in sua historia, 1. parte, tit. 6. cap. 1.* §. 1. vbi ponit, circa quæ operentur angeli apud nos.

DEcimasexta consideratio. Istorum angelorum etiam multiplex est effectus, quos ponit Bernardinus de Bustis. *in 2. parte sui Rosarij allegat in sermone 13. in 2. part. in literis C. D. E. F. vsque ad literam M.* vbi ponit duodecim officia, quæ habent angeli erga nos. Et quosdam etiam ponit Discipulus *in suis sermonibus, in sermo. de angelis, serm. 32.* vbi dicit; Quod propter illa officia, quæ habent apud nos, debent à nobis honorari. Eosdem effectus etiam describit Bartholomæus Anglici, *in suo 2. lib. de proprietate rerum.* Etiam Bernardinus de Parentinis, *in suo elucidario, in quarta parte, ibi: Quæritur quarto.* & Anto. Florent. *in loco supra alleg.* §. 5. Ego autem alio stylo, vt melius & plenius à rudibus intelligantur, & magis succincte & clare ponam effectus custodiæ angelorum, quam habent in nobis. Et dico, quod angelus noster datus est nobis ad custodiam ad multos effectus sequentes.

Primo, vt ab insidiis Diaboli nos præseruet, vt satis notatur *Iudith* 12. Viuit Dominus; quia custodit me angelus eius, hinc euntem & ibi commorantem, & inde adhuc reuertentem. Et *Genes.* 32. Cum Iacob Esau valde timeret, angelos sibi obuios habuit, ipsum adiuuare paratos, qui ait: *Castra Dei sunt hæc.*

Secundo, custodit nos contra dæmonum tentamina, velut pastor solicite custodit oues suas à luporum morsibus. Christus enim est verus pastor, qui cum mittit oues suas, id est, animas, in hæc inferiora, mittit custodes angelos ad custodiendum eas. Vnde angeli Dei custodierunt & liberauerunt Loth de periculo Sodomorum, *Gen.* 19.

Tertio, nos quandoque à periculo mortis liberat, vt de Isaac filio Abrahæ, quem angelus à morte liberauit, *Gen.* 22.

Quarto, nos præseruat à pœnis humanis, vt habetur *Dan. 3.* vbi angelus custodiuit tres pueros à flamma ignis ardentis, & etiam à morte. Et dicit ibi text. *Angelus Domini descendit de cœlo cum Azaria & sociis eius in fornacem, & excussit flammam ignis de fornace, & fecit medium fornacis, quasi ventum roris flantem.*

Quinto, bonus angelus orationes nostras Deo repræsentat, vt dicitur *Tob.* 12. Quando orabat cum lacrymis, & sepeliebat mortuos. Ego obtuli orationem tuam Deo. Et *Dan.* 9. dicebat angelus Danieli. Ab exordio precum tuarum egressus est sermo, ego autem veni, vt indicarem; quoniam vir desideriorum es: sed angelus Persarum resistit mihi 21. diebus. Vnde Bern. Discurrit medius inter dilectum & dilectam, vota offerens, referens dona: excitat istam, placat illum.

Sexto, nos in tristitia positos confortat, & corruentes reuelat, *Tob.5.cap.* Forti animo esto, in proximo est, vt à Domino cureris. Vnde, cum Daniel corruisset in terram, tetigit eum Angelus Domini, dicens: *Noli timere, pax tibi, confortare, & esto robustus vir desideriorum.*

Septimo, bonus Angelus nos à dæmone tentatos consolatur & protegit: immo contra multos dæmonũ insultus nos defendit, & patet de beato Michaele tempore legis Moysi, & ante patet, qui Princeps synagogæ eam, quamdiu durauit, fortiter defendit. *Dan.* 1. Nemo mihi adiutor, nisi Princeps Michael. Circa quam synagogam eam protegendo, primo miranda fecit, quia ipse fuit ille angelus, qui plagas Ægypto intulit. Qui mare diuisit: Qui in columna nubis & ignis, populum Israeliticum antecessit: Qui in terram promissionis populum introduxit.

Secundo fecit stupenda: sciens enim diabolus Iudæos ad idololatriã proruptos, volebat corpus Moysi, honorifice sepeliri, vt Iudæi suas idololatrias exercerent: sed Michael victoriam obtinuit contra diabolum, & corpus Moysi ab omnibus abscondit. Vnde *in Epistola Canonica Iudæ*, & transsumptiue *in cap. si igitur.24. quæst.3.* Cum Michael Archangelus condisputans altercaretur de Moysi corpore, non ausus est iudicium inferre blasphemiæ: sed dicit, imperet tibi Deus.

Tertio, protexit illos de synagoga, vt patet 2.*Reg.* 6.*c.* Et habetur *in c. reuera de consec. dist.*2. vbi est historia de Syris, qui obsederant ciuitatem Samariç: tũc dixit Elisæ; Plures nobiscum sunt, quam cum illis, Et loquebatur de angelis, quorum erat Michael, qui percussit Syrios cæcitate, quos Elisæus duxit in medium ciuitatis in Samariam, ipsis non videntibus.

Quarto, adiuuit eos, qui erant de synagoga. Dicitur enim *Dan.*10 *c.* ex persona Gabrielis Archãgeli, Princeps Regni Persarum resistit mihi 21. diebus. Et ecce Michael, vnus de Principibus, primus venit in adiutorium meum. *Et in fine illius cap.* Et nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michael Princeps vester, Greg. vero *lib.*17. Moraliũ dicit, quod Princeps Regni Persarum erat bonus Angelus, custodiæ illius Regni deputatus (cum quodlibet regnum, natio, aut prouincia, habeat vnum bonum angelum ad sui custodiam deputatum) qui resistebat pro regno suo contra Gabrielem Archangelum, cui populus Israel in Perside erat commissus, qui laborabat pro populi liberatione, quem tuto angelus Persarum impedire nitebatur, & vide infra *in 9.part. in 45.consider.*

Sed quomodo hoc, quod vnus angelus dicatur alteri resistere aut pugnare pro sibi commissis? Nam, vt dicit S. Thom. *in 1.part. qu.*113. relatus per Ant. Flor. *in sua summ. in 3.par. tit.31.c.6.§.7.* Diuersa iudicia circa diuersa regna, & diuersos homines varia exercent per angelos, qui in suis actionibus seu operibus regulantur, secundum diuinam sententiam. Sed aliquando contigit, quod in diuersis regnis, vel in diuersis hominibus contraria merita, vel demerita inueniuntur, vt vnus alteri subdatur, vel præferatur. Quid autem super hoc ordo diuinæ prudentiæ habeat disponere, non possunt ipsi angeli cognoscere, nisi Deo reuelante. Et tunc necesse est ipsis angelis, quod super hoc consulant sapientiam diuinam, & eius agnoscant super hæc voluntatem, quam cognitam adimplere studeant.

Ex quo patet, quod in quantum de contrariis meritis & sibi pugnantibus diuinam consulunt voluntatem, dicuntur sibi inuicem resistere. Non quia sint eorum voluntates contrariæ: quoniam in hoc omnes concordant, quod Dei sententia & voluntas impleatur, sed quia ea, de quibus consulunt, sunt contraria.

Et cum fuerit dux synagogæ tantum, quantum duratur, post illam sepultam, fuit dux & custos Ecclesiæ Catholicæ & Christianæ; & huius Regni, & Regis Franciæ dicitur data custodia, & protectio attributa, tanquam supra cæteros seculi Principes, brachium dextrum Ecclesiæ Catholicæ tenentis: & in illa fide conseruanda, manutenenda, & defendenda præpotentis. Nam, vt ait Gregor. Quoties miræ virtutis aliquid agitur, Michael mitti perhibetur, vt ex ipso actu, & nomine detur intelligi, quod facere præualet Deus. Ideo eidem Michaeli plura, quæ sunt merç virtutis attribuuntur, ob quod inter sanctorum acies angelorum Christi signifer habetur, & paradisi pręposítus nominatur, in signum, cuius & Reges Franciç protectionis, post primam Michaelis in terra Ecclesiæ Romanæ, scilicet in monte Gargano Apuliæ miraculosam apparitionem, in suique honorem templi dedicationem, facta fuit apparitio secunda in regno Frãciæ, in loco, qui *Tumba* dicitur, iuxta mare sex millibus ab vrbe Abriacensi, circa annum Domini 707. vbi Michael Episcopo prædictæ ciuitatis apparuit, iubẽs, vt in prædicto loco Ecclesiam construeret, & sicut fit in terra Ecclesiæ, in monte Gargano, ita & ibi in sui memoriam celebraret, qui locum incolere, regnumque totum seruare statuerat, vt plene habetur in eius legenda, de quo etiam meminit Gaguin. *in suis Chronicis lib.5.cap.4.* Eodem, inquit, prope tempore Aubert. Abriacens. Pontifex in colle altissimo S. Michaelis cœnobium exædificauit, cum ageretur annus salutis 709. vt refert Gu. Benedicti *in sua repet. c. Raynut. in verb. Adiecta impuberi. num.46.* A quo tempore apprehendit serpentem antiquum, qui est Diabolus, & ligauit eum per annos mille, & misit eum in abyssum, & clausit & signauit super illum, vt non seducat amplius gentes, donec consumentur mille anni. *Apoc.*20. A quo quidem tempore vsque nunc semper floruit Regnum Franciæ in fide Christiana plus quã alij Principatus. Ita quod, vt ex historiis & rebus gestis Gallorum, & aliarum prouinciarum, reperiuntur adhuc plures Principes, & plura Regna, in quibus sunt Iudæi manentes & residentes, & plures sunt hæretici, qui non arcentur, neque puniuntur à Principibus, sed tolerantur. Imo, quod plus est, sustinẽtur: vt nunc est de quodam Luthero Alemano, qui multas hæreses in Alemania seminauit: quæ adhuc nisi fuissent acriter eius sectatores puniti per Curias nostras Parlamentales, in quibus viget omnis excellentia iustitiæ, plures nostrates ad inferna deduxissent. Sed fuerũt ita extirpatæ huiusmodi hæreses, quod nõ amplius tam audax, qui ausus sit de his verbum proponere, nec aliquod dictum propalare. Et non mirum, si tales hæreses non possunt pullulare in Francia, quia Diabolus ligatus est per Michaelem, vt non seducat amplius gentes, donec consumantur mille anni.

Hic enim Michael, si in synagoga mirabilia fecit, vt dictum est, multo maiora & mirabilia in hoc regno fecit. Fuit ille, qui ampullam oleo plenam in Baptismo Clodouæi, Regis Francorũ primi Christiani, medio Clotildis eius vxoris, filiæ Regis Burgũd. quo adhuc hodie liniri solent Reges Franciæ, cum sacrãtur & vnguntur, vt dicit Gaguin. *lib.* 1. *cap.*8. quod creditum est spiritus Dei ministerio id perpetratũ. Et ideo per Michaelem, cum sit Princeps Ecclesiæ Catholicæ, cui tunc credidit dictus rex Clodouæus. Secundo, Alemanos fugauit ministerio Dei. Ex quo creditũ est, ange-

angelum Michaelem ibidem adesse,vt de eo dici potest illud,quod dicitur *4.Reg 6.* Plures nobiscũ sunt, quam cum illis.Ipse fuit ille,qui certũ duxit ad transeundum vadum , cum Clodoueus dolens exercitum suum debellare volentem , contra Gothum hæreticum,orationem Deo habuit in hunc modum:

Deus, inquit, Optime,in tribulationibus adiutor, sanæ religioni tuæ,quam tueor,ne differ de hæretico Gotho sumere vltionem,da fluuium vadabilem. Hoc precantem Clodouæum non est aspernatus Deus : ad primam enim insequentis diei lucem , ceruus è sylua nemine inclamante in conspectum se prorupit ; qui magnis in militum vocibus excitus,fluuium enatans, quasi itineris explorator ; vadum monstrauit , quem Deus conducere faciebat per Michaelem , tanquam protectorem & defensorem Ecclesiæ Cathol.cui tunc Clodouæus credebat,& contra hæreticum pugnabat, prout credendum est.Et,vt dicit Gaguinus eodem loco , hunc secuti milites in vlteriorem fluentis ripam, qua ceruus traiecerat,euadunt.

De huiusmodi Regis conuersione,& eius miraculis in eius conuersione factis,videatur Ioannes Ludouic.Viuald.de Monte Regali,Ordinis Prædicatorum, *in tractatu de triumpho trium liliorum Franciæ,Ludouico XII.directo.* quem refert de verbo ad verbum Gu. Benedicti *in sua solenni repet.c. Rayn.in verb. duas habens filias.numer.86.vsque ad num.116.& per 20.col.& vltra.extra de testam.* vbi multa miracula ponit,quæ fuerunt facta in huiusmodi conuersione.Et multa pulchra gesta Regum Francorum contra infideles, cõtra quos fuerunt protecti & adiuti pro fide Catholica sustinenda & defendenda,augmentanda per Michaelem Archangelum Principem Ecclesiæ Catholicæ: quod ita credendum est , cum tamen sine auxilio illius fieri non potuissent. Dicam alibi de excellentia huius Regni,& Regis Franciæ.

Item idem Michael pluries & multoties protexit Reges Franciæ vsque ad hæc tempora ab inimicis, contra ipsos inimicos eis victoriam dando, vt videri potest de pluribus per dictum Benedict. *in loco hic ante alleg.*quæ essent nimis longa,& forte tædiosa ad recitandum.

Illuminauit etiam taliter Reges Franciæ,quod omnes hæreses ab eorumRegno extirpauerunt,& omnes Iudæos fugauerunt, vt dictum est hic ante , & videri potest per dictum Viualdum *in prædicto sub tractatu.* & eundem Benedict. *in iam d.repet.c. Rayn.in ver. duas habens filias.nu.93.vsque ad num.*100.Et de huiusmodi illuminatione Michaelis dicam infra in sequenti effectu Angelorum.

Octauo , ergo bonus angelus noster nos illuminat in Dei & fidei Catholicæ secretis,& ab errore ad verum lumen nos reducit. Intellectus enim noster ista alta capere non potest, cum se habeat ad secreta cœlestia,sicut oculus noctuę ad lumen Solis:tunc angelus noster secreto illuminat intellectum nostrum , & manu ducit in cognitionem diuinorum arcanorũ per fidem & cognitionem.Vnde *Zach.*4.Reuersus est angelus,qui loquebatur in me,& suscitauit quasi vnum, qui suscitatur de graui somno.Vnde superiores angeli,qui plura de arcanis cognoscunt, quam inferiores, illuminant ipsos inferiores,secreta diuina,quę nouerunt,eis reuelando,& eis manifestando talia secreta, quæ hic inferiora vsque ad diem iudicij concernunt, dicuntur eos illuminare , & eis loqui,quæ secreta diuina,si nobis sint reuelanda , tunc reuelant pro salute nostra,& inferiores , quæ ergà nos geruntur, referunt.Et sic superiorib. loqui dicũtur,vt dicit Thom. *in 1.parte sua summa,quæst.*113.Vnde Virgo Maria fuit illuminata,cum prius diceret : *Ecce virum non proposui cognoscere.* turbata de angelico sermone,statimpost adiũxit: *Ecce ancilla Domini,&c.*vt habetur *Luc.*1.Similiter Iacob videns scalam , in qua ascendebant & descendebant angeli ; in cuius cacumine erat Dominus innixus , per quam significatur descensus Dei in mundum,& Vnitas Trinitatis in lapidibus capiti suo appositis in vnum coniunctis: illico illuminatus dixit : Terribilis est locus iste,non est in eo nisi domus Dei,& porta cœli,*Genes.*28.

Nono,nos ab aduersus inimicis defendit, & aduersus indiuisibiles deuincit.Vnde habetur *Apoc.*12.Prælium factũ est in cœlo,& Michael & angeli eius præliabantur,& pugnauit Michael cum dracone,& fecit victoriam.Et vt dicit S.Thomas *in loco supra alleg.* S. Michael in prælio habito cum Lucifero, fuit dux & Princeps,ideo dicitur de ordine Principatuum , & ipsum Luciferum cum angelis suis de cœlo in hunc caliginosum aerem : & in profundũ abyssi deuinxit: vnde cantat Ecclesia : *Collaudemus venerantes omnes cœli milites,sed præcipue primatẽ cœlestis exercitus Michaelem in virtute conterentem Zabulon,scil. Luciferum.* Qui quidem Michael erit etiam destructor Antichristi , prout etiam destruxit Luciferum : vt dicit gloss. super illud *Apoc.*13. Vidi vnum de capitibus eius occisum. Antichristus enim mortuũ se finget,& per triduum latens postea apparebit,dicens se esse suscitatũ, Et ferentibus eum dæmonibus in aere ascendet,& vniuersis mirantibus adorabunt eum,tandem dum stabit in papilione suo in monte Olíueti,Michael eum occidet , vt dicit gloss. super illud 2. *Thess.* 2. Quem Deus interficiet Spiritu oris sui.

Decimo, bonus angelus nos consolatur, nobis panem & vinum ministrando, tempore necessitatis. De hoc habemus 3.*Reg.*19. vbi dicitur : Quod cum Elias dormiret in vmbra iuniperi, fugiens à facie idololatriæ Iezabel,Deus misit sibi angelum dicentem : *Surge,& veni,comede,grandis enim restat tibi via.*Surrexit, comedit, & bibit, & in virtute illius cibi ambulauit vsque ad montem DeiOreb.Et habetur *Dan.*14.Quomodo Angelus Domini portauit Abacuch , à Ierusalem in Babyloniam,&panem & aquam,quæ suis messoribus in agro deferebat , Danieli inter leones existenti,detulit,vt ex illo reficeretur, qui longo tempore ieiunauerat,quem angelus consolatus est,& habetur *Luc.*23.*& Gen.*16.

Vndecimo,docet orare, pœnitentiam agere,dæmonem ligare,& compescere vxorem, vt habetur *Tob.*5. *&* 12. quomodo angelus Raphael docuit Tobiam iuniorem prædicta. Et ideo,cum inter alia,quis vult vxorem ducere , debet consulere angelum suum, qui eum docebit habere prudentem , cum à Domino datur vxor prudens,& dotes,& diuitiæ à parentibus, vt habetur *Prouerb.*19.Et dixi *in rub. Des droicts & appertenances à gens mariés,in consuet.Burgundiæ.*

Duodecimo, impedimentum boni , & occasionem mali remouet ; & ad bonum reuocat , vt habemus exemplum *Genes.*21.Quod angelus reuocauit Agar, fugientem dominam suam , & ad humilitatem & bonum reduxit.Et *Exod.*12.Vbi angelus percussit primogenita Ægypti,vt tolleret eis occasionem mali.

Decimotertio,excitat nos à somno culpæ,vt habetur *Zach.* 4. de angelo, qui excitauit Zachariam, vbi dicit, *Angelus Domini excitauit me,quasi hominem, qui excitatur à somno.* & *Actor.* 12. quando Angelus percusso latere Petri excitauit eum, dicens : *Surge velociter.*

Decimoquarto, à contrariis potestatibus nos defendit, hostes visibiles etiã percutiẽdo *Psal.33.* Immittit Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. & 4. *Reg.19.* venit Angelus Domini, & percussit in castris Assyriorum 80. millia. Et contra hostes nos adiuuant. *Gen.31. & 2. Macc.pen.*

Decimoquinto, peccata, prẹterita increpat, vt ab eis recedamus. *Num.* 2. Vbi cum Angelus filios Israel de præuaricatione increpasset, ipsi eleuauerunt vocem cum fletu.

Decimosexto, à peccato præsenti nos eripit bonus Angelus, vt patet in eductione Loth & vxoris eius de Sodomitis, id est, de peccati consuetudine, *Genes.9.*

Decimoseptimo, impedit Angelus peccatum futurum, ne fiat, vt patet *Nume.22.* in Balaam, qui ad maledicendum Israel pergens, ab Angelo est impeditus.

Decimooctauo, purgat labia nostra ad consolationem Angelus noster bonus, *Esa.6.* ibi: *Et volauit ad me vnus de Seraphin, & in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari, & tetigit os meum, & dixit; Ecce, tetigi labia tua, & auferetur iniquitas tua, & peccatum tuum mundabitur.*

Decimono, secreta Dei reuelat, *Tob.12.* dicit Raphael angelus: Manifestabo vobis intentionem, & non abscondam à vobis sermonem occultum: & instruit in ambiguis, vt certificemur, *Dan.9 & 10.*

Vigesimo, bonus Angelus increpat malos, ne amplius malum committant, & de malis commissis. *Nu.22.* Cur verberasti tertio asinam tuam? & *Apoc.* 18. Angelus increpat Babylonem, & multitudinem eius, eique comminatur. Exite, exite de illa populus meus, & ne participes sitis delictorum eius, & de plagis eorum non accipiatis.

Vigesimoprimo, gaudent Angeli de satisfactione, reductione ad pœnitentiam, vt habetur *Luca 10.* Gaudium est Angelis super vno peccatore pœnitentiam agente.

Vigesimosecundo, concupiscentiam debilitat, vt patet *Genes.3.* vbi Angelus tetigit neruum fœmoris Iacob, & emarcuit.

Vigesimotertio, memoriam passionis Christi nostris mentib. imprimit, vt patet *Ezec.9.* Trãsi per mediam ciuitatem in medio Ierusalem, & signa Thau super frontes virorum gementium, & dolentium super cunctis abominationibus, quæ fiunt in medio eius.

Vigesimoquarto, Angeli orant pro nobis, imo totam terram circumeundo compescunt. *Zach.c.1.* Omnis terra habitatur & quiescit. Illic erat Angelus & luctuosam ad Deum fundit precem. Domine exercituum (inquit) vsque quo tu non misereberis Ierusalem & vrbium Iuda, quibus iratus es? iste iam septuagesimus annus est, & meruit Angelus petitionis suæ consolationem audire.

Vigesimoquinto, Angeli etiam nostris duris casibus calamitatibúsque spiritualiter compatiũtur. *Esa. cap.33.* Ecce videntes clamabunt, Angeli pacis amare flebunt, dissipatæ sunt viæ, cessauit transiens per semitam, irritum factum est pactum: &c. Et dicit Iacob. Fabri *in Comment. diui Dionysij epist.8.* vbi ponit de benigna cura prouidentiáque Angelorum circa gentes.

Vigesimosexto & vltimo, bonus Angelus noster portat animas nostras de corporibus nostris egredientes in cœlo, & eas ibi secundum sua merita collocat in loco eis debito, secundum quod dicitur: Nomina eorum scripta sunt in cœlis, & habetur *Luca 16.* Factum est, vt moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in sinum Abrahæ: vnde Archangelus Michael multa habet officia in cœlis, vt ante dixi.

Inter alia tamen habet officium ponderandi animas. Ideo in Ecclesiis pingitur ponderans animas, quia *Dan.5.* Appensus est in statera, & inuentus est minus habens.

Habet etiam officium portandi eas, & collocandi in paradiso, vnde cantat Ecclesia: *Venit Michael Archangelus cum multitudine Angelorum, cui tradit Deus animas Sanctorum, vt perduceret eas in paradisum exultationis: quia data est ei potestas super animas Sanctorum.* Cum enim quis moritur, assistunt boni Angeli pariter & mali, merita aut demerita expectantes, & quãdo inuentus est dignus; tunc bonus angelus valde reuerenter portat cum multitudine angelorum ad gloriam beatorum, præsentans eam Deo altissimo, Creatori suo, vt de tanto bono & excellenti gaudio referat gratiarum actiones: & deinde refert eam ad locũ sibi ab æterno assignatum; quia nomina saluandorum scripta sunt in cœlis. Et tunc verum est, quod nostra mater Ecclesia cantat: *Gaudent in cœlis animæ sanctorum, qui Christi vestigia sunt secuti.* Et quia pro eius amore sanguinem suum fuderunt, & multa alia passi sunt, ideo cum Christo regnant sine fine, & exultant. Ex quorum salute gaudet tota cœlestis Curia, imo magno gaudio egrediuntur, *Esa.55.* In lætitia egrediemini, & in pace deducemini.

O quanta animæ dignitas est, & quantum eam diligit Deus, quando talem in vita sua assignat sibi custodem, & in morte secutum directorem, cui tota applaudit cœlestis Curia: vt dicitur *Es. vbi supra.* montes & colles cantabunt coram vobis laudem, & omnia lingua regionis plaudent manu, id est, angeli maiores & minores gaudebunt & exultabunt in aduentu sanctarum animarum in gloria, ita quod accrescit quoddam gaudium accidentale vsque ad diem iudicij.

O quam solicite & diligenter omni die, omni hora, & omni loco nos tali, & tam potenti custodi debemus commendare, & nos & omnia bona nostra temporalia & spiritualia committere, fructus, agros, pecora, gesta, actus, opera, liberos, ac totam familiam. Imo & nutrices sero & mane: & quando lactentes pueros in cunis decubant & reponunt, debent Deo, Virgini Mariæ, suo bono angelo patrono, & omnibus aliis sanctis Dei, pro posse, diligenter & deuote cum crucis signaculo committere, ex quo sanctus angelus tantam habet potestatem custodiendi nos, non immerito de eo cantat Ecclesia: *Quo custode procul pelle rex Christe pissime, omne nephas inimici, corde & corpore paradiso redde tuo nos tua sola clementia.* Et propterea mihi visum fuit, & consului multis, quod quilibet bonus Christianus notabilis alicuius dignitatis, qui vult habere aliquem lectum seu thorum triumphalem, quod triumphum sui lecti debet conuertere in hunc modum. Videlicet quod in coopertorio lecti seu cussa debet esse triumphus Trinitatis in medio, cum quatuor Euangelistis, in forma quatuor animalium à quatuor lateribus, secundum quod figuratum est *Apoc.4.* Et in capite lecti sint hæc scripta: *In manus tuas Domine commendo spiritum meum: Redemisti me Domine Deus veritatis.* Et in vno latere à parte dextra sit crucifixus in vno angulo lateris, & fiat ante eum hi duo versus, quos teneat quidam homo pictus in formam rogantis, & dicat:

Ore tuo Christe benedictus sit thorus iste:
Dormiat in Christo qui thoro iacet in isto.

Et

Et ex alio latere in parte sinistra sit in parte superiori Virgo Maria: & in parte inferiori illius lateris sit mulier etiam depicta in formam deprecantis, quæ teneat hos versus:

Vt me pausantem conserues & vigilantem:
Me tibi virgo pia semper commenda Maria.

Et in pendulis lecti in pendente superiori sint duo angeli, vnusquisque in angulo: in medio quorum erunt hi duo versus sequentes:

Angele, qui meus es custos, pietate superna,
Me tibi commissum serua, defende, guberna.

Quos omnes versus vnusquisq; bonus Catholicus debet dicere singulis diebus pluries, maxime cum vadit ad dormiendum, cum *Pater noster*, & *Aue Maria*: si saltem vacare non possit pluribus aliis ordinibus, saltem habeat in mente, corde, voce, & oratione prædicta, vt aliquid mereatur; cum non sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est. *c. de firma. 22. qu. 5.* concordat text. *in c. cupientes. de pœnis in clementinis,* notatur *in l. in illa stipulatione. ff. de verb. oblig.*

Decimaseptima consideratio. Redeundo: vnde digressi sumus, ad istum ordinem angelorum vltimum assumuntur omnes pueri baptizati, qui in merito passionis Christi, & fide parentum in gratia baptizati decedunt: quia, vt dicitur *Matth. 22.* Erũt homines sicut angeli Dei in cœlo: quia per donum gratiæ homines possunt mereri tantam gloriam, quod etiam angelis singulorum ordinum æquentur, & hæc vocantur assumi seu locari in ordines angelorum. Dicit enim Augusti. *super Ezech.* Sunt nonnulli, qui parua cupiunt, sed tamen hoc nunciare fratribus non desistunt, & hi in angelorum numerum cernuntur. Multi enim sunt simplices & illiterati, & tamen verbo & exemplo quantum possunt, alios ædificant, qui inter angelos collocabuntur.

Item, sunt nonnulli, qui hic bene regunt seipsos, vxorem, totam familiam, liberos, singuláque negotia, cuncta ordinantes ad Dei honorem, timorem & amorem, sicut faciebat Tobias: filij, pauperem vitam gerimus, multa bona habebimus, si timuerimus Deum. Tales similiter si maiora non habuerint merita, inter angelos collocabuntur, & etiam simplices, qui pœnitentiam egerunt, carnem suam affligendo pro peccatis, inter angelos collocabuntur.

Ab hoc ordine cecidit quidam principalis dęmon, qui vocatur Mammone, cum pluribus aliis suis complicibus, qui tentant de auaritia, quos Dominus paupertate percussit. *Matth. 6.* Et ad illum carcerem inferni superiorem descendunt omnes auari, vsurarij, & eis similes. Et de quibus tentet huiusmodi dæmon, vide Bernardinum de Bustis, *in 1. parte Rosarij, sermone 10. in litera M.* vbi ample.

Ex quibus patet, quod sicut in cœlo, scil. cœlesti, sunt nouem ordines angelorum, qui mansiones dici possunt; ita in inferno sunt nouem carceres, in quibus sunt dæmones, qui recipiunt damnatos de pluribus peccatis, secundum eorum grauitatem, & secundum quod supra dictum est, vt recitat ample Vincentius *in suis collationib.* Et alij præsunt aliis: cum dæmones præsunt dæmonibus, vt etiam supra dixi.

Decimaoctaua consideratio erit talis. Cum in Paradiso sint nouem ordines, & in quolibet ordine sint sex millia sexcenta sexaginta sex mansiones, & in qualibet mansione possint esse tot Regna, tot Ducatus, tot Comitatus, tot nationes, tot prouinciæ, tot ciuitates, tot domus: & in qualibet domo, tot sedes seu loca, scil. sex millia sexcenta sexaginta sex, & in qualibet sede seu loco, de quo dicitur, nomina vestra scripta sunt in cœlis, est vna anima: quando omnia illa loca replebunt; tunc, vt opinantur nonnulli Doctores deuoti hanc calculationem pie ponentes & credentes, adueniet extremum iudicium. sed quia nõ sunt præsentis speculationis, & etiam, vt dicit Bernar. de Bustis *in 2. part. sui Rosarij, sermo. 19. 2. part. in litera L.* non potest dici certus numerus angelorum, ex pluribus per eum ibi allegatis, non aliter insisto. Plures tamen sunt angeli boni quam mali, prout habetur *Paralip. 32.* vt ibi dicitur. Et etiam habetur in sermonibus Discipuli, *serm. 88.* quod certus numerus angelorum dari nec numerari potest, & ibi ample ponit illos nouem ordines angelorum supra positos, & quomodo, & qualiter animæ collocantur in illis ordinibus, secundum dignitatem illarum.

Quia tamen dictum est, quod etiam mali angeli sunt in inferno, & habent carceres & officia distincta, quærit Robertus de Licio *in serm. 11. c. 1. in feria 4 septuagesima, ver. 2.* Verum mali angeli sunt in inferno? Et respondet secundum Bonauenturam, *distin. 6. artic. q. 1. lib. 2.* cum Alexandro de Halis, *in 2. volum. summa quæst. 96.* quod locus dæmonum post lapsum vsque ad diem iudicij, non est locus subterraneus, quem vocamus infernum, sed aer caliginosus, in quo generaliter dęmonum habitat multitudo. & vtrum aliqui sint detrusi in inferno, dicit se nescire, nec inuenire determinatum à sanctis; dicit tamen bene credere, quod aliqui descendunt ad torquendum animas, secundum quod habent in se deputata maledictionis officia. Si etiam in prædicto aere puniantur pœna ignis, vt dicit, diuersi diuersa sentiunt. Quidam dicunt, quod sic, licet minus intense quam post iudicium. Alij autem dicunt, quod talis pœna eis differtur vsque ad iudicium, & interim grauem pœnam suscipiunt ex eo, quod sunt in isto aere caliginoso: quia locus in quo conditi sunt, erat cœlum empyreum, quod est luminosum, & est eorum locus naturalis, ad quem non possunt amplius reuerti.

De his omnibus supradictis me remitto ad Doctores Theologos (quorum est talia nosse) quoniam melius est tacere, quam male loqui: & in reliquis articulis fidei, in quibus firmiter credimus, & simpliciter confitemur, *Credo prout sancta mater Dei Ecclesia credit.* Et quæ hic ante dixi, intelligo me dixisse sub benigna correctione dominorum Theologorum, & sub protestationibus, quod si sit dictum, quod habeat in se aliquid dubium, aut quod non sit bene dictum, quod non habeatur pro non dicto, nec scripto, & sic me submitto limæ & correctioni prædictorum dominorum Theologorum.

Decimanona consideratio. Erit per modum quæstionis; An possit dari decimus ordo in Paradiso; Et pro decisione huius dubij videndũ esset, quod dicit Ioan. de Turrecremata *in cap. hi duo. de consecrat. dist. 1.* vbi innuendo ex illo text. dicit videri, quod sint vel fuerint decem ordines angelorum. Item dicit Magister Sententiarum *in d. 2. distin. 9.* testatur, quod Scriptura testatur, decimum ordinem ex hominibus esse restaurandum; ergo ita est: quia vt dicit Augustinus: Maior est Scripturæ autoritas, quam omnis humani generis perspicuitas; vbi arguit in oppositum, tãdem concludit secundum mentem Theologorum, quę doctrina sanctorum est magis consona, quod omnes electi assumuntur ad ordines angelorum, quidam scil. ad superiores, quidam ad inferiores, & quidam ad mediocres, pro diuersitate suorum meritorum: sed beata Maria super omnes, vt dixi supra *in hac parte, in 3. consider.*

Et istud comprobat diuersis rationibus. Primo dicit, ad hoc est gl. super illud Psalm. 44. *Constitues eos Principes super omnem terram.* quæ dicit: elegit pauperes, vt exaltet ad ordines cœli, qui sunt ex hominibus, & angelis: ergo homines assumuntur ad ordines angelorum.

Secundo, ad idem est glo. *Deut. 12.* super illud: *Omnem locum, quem calcauerit pes vester, vester erit:* quæ dicit, si Diabolum vincere potero, si meruero, vt Deus conterat eum sub pedibus meis, consequenter locum eius habebo in cœlo.

Tertio, hæc idem gl. *Deut.* 33. super illud: *Eyciet à facie tua inimicum, dicétque contere.* Et super illud ad *Roman.* 11. *Dominus conteret Satan sub pedibus vestris velociter.*

Item, B. Dionysius dicit *in c. 1. de diuinis nominibus*, quo homines angelorum gloriam sortientur. Item Greg. *in homilia de centum ouibus* dicit, quod homines secundum diuersitatem meritorum ad diuersos ordines transferentur angelorum. Hæc de Turrec. vbi respondet ad obiecta in oppositum. Videatur etiam de hac materia Bar. Sibylla *in speculo peregrinarum qu. in prima quæstiuncula decimi c. secundæ decadis:* vbi dicit, quod opinio dicentium posse dari decimum ordinem, videtur sapere hæresin: dicit tamen ibi in fine vnum singulare, quod meritum hominis est efficacius merito angelorum, quod comprobat quatuor rationibus.

Vigesima consideratio. Nedum Angeli habent sedes & loca in cœlo: sed etiam beati, & ibi honorantur, glorificantur & laudantur, ita quod vnus præfertur alteri, & vnus maiorem sedem habet altero, Non quod vnus sit supra caput alterius, sicut in solario, sed sunt in cœlo empyreo, sicut si esset mōs rotundus, & aliquis esset in culmine, & alij circumcirca. Et isti sunt, de quibus dicitur *Psal.* 83. Beati qui habitant in domo tua Domine. Gloria enim est omnibus sanctis eius *Psal.* 149. Qui sunt ciues sanctorū, & domestici Dei, inter quos nulla est inuidia: sed vnusquisq; ita gaudet de reuerentia alterius, sicut de sua, vt dicit Augustin *in epist ad Cyrillum.* Noueris, quod reuerentia, quæ singulis sanctorum exhibetur, cęteris omnibus exhibetur: nec putes, quod in cœlo sit aliqua inuidia, vt in mundo. Sicut enim in mundo qui libet hominum cæteris prę esse magis vellet, quam subesse: ita in cœlo per charitatem ineffabilem, qua se inuicem diligunt beatæ animæ, quilibet sanctorum, ita alterius gloria gaudet sicut sua; quoniam vellet quisque maior, vt quisque minor, sibi esset æqualis, & pene maior, quia gloria eius esset sua. Nā minor ita maiori gloria gaudet, sicut si eam haberet, imo potius de sua, si fas esset, sibi imputaret: vnde gloria singulorū est gloria cunctorum, hæc ille. Et hæc recitat Bern. de Bust. *in 2. par. Rosar. serm. 9. in 2. part. in litera N.*

Sunt tamen in multiplici passionum genere glorię. Quoniam, vt ait Aug. *in ser. de martyr.* Sanctorum societate cœlum exultat, quoniam patrociniis terra lætatur, quorum triumphis Ecclesia sancta coronatur, quorum gloria multiplici passionum genere adornatur: & qui nescit dispositionem beatorum in patria cœlesti, potest sic imaginari, quod Deitas est in supremo culmine, & post eam beata Virgo Maria, vt dixi supra: & postea angeli iuxta gradus & ordines supra positos & descriptos, & post angelos sancti iuxta eorum gradum; quia angeli sunt in superiori loco ante sanctos, vt dicit S. Thom. *in 1. part. sua summ. quæstio. 66. art. 3.*

Aduertendum est etiam ad id, quod dicitur *Ioh.* 14. In domo Patris mei mansiones multæ sunt. Et Hieronymus fecit librum vnum de 24. mansionibus, & Ambrosius vnum, & Richardus de S. Victore.

Altitudinem autem cœli, & magnitudinem, si quis contemplari voluerit, debet primo considerare magnitudinem terræ, & aliorum elementorum, quæ singula excedunt se inuicem in decuplo: & postmodum considerare latitudinem orbis, quæ est maior in decuplo omnibus elementis simul. Quę cuius sit magnitudinis, ponit Bern. de Bustis *in 2. part. sui Rosary, serm. 10. part. litera Y.*

Deinde extendere considerationem suam vsq; ad cœlū empyreum, discurrendo mente, magnitudinem aliorum nouem cœlorum, quorum singuli excedunt inferiores omnes in decuplo secundum Mathematicos: & sic aliqualiter intelligit magnitudinem & altitudinē ipsius decimi cœli, scilicet empyrei, quod excedit in decuplo omnes alios: & similiter, poterit inuestigare aliquo modo pulchritudinem illius cœli, considerando pulchritudinem omnium prædictorum elementorum & cœlorum, quorum quodlibet in decuplo, quoad formositatem & speciositatem: tunc intelliget, quod inexplicabilis est pulchritudo illius cœli empyrei, in quo collocantur sancti in visione gloriæ, *Eccles.* 43. De cuius excellentia ample Bern. de Bustis. *in dict. serm. 19. supra alleg. & in litera S.* ponit, quomodo ibi collocantur Patriarchæ, Apostoli, Martyres, Confessores, & Virgines, quæ cum sint nimium prolixa, nihil aliud de collocatione illorū, & prælatione hic dicam, nisi forte statim de duobus, videlicet de Ioanne Baptista, vtrum præcedat Adam, & de Petro, quod præcedat omnes Apostolos: tanquam Princeps illorum, & primatum habens inter eos.

Vigesimaprima consideratio. Deus dabit gloriam sanctis in gloria. Probat mirabilibus rationibus Ray. Lullius *in suo introductorio artis generalis in arbore Apostolicali:* vbi dicit, quod Deus creauit mūdum cum magnitudine bonitatis, æternitatis, potestatis, sapientię, voluntatis, gloriæ, & veritatis: & ita sua magnitudo est; ita ratio, quod Deus creauit mundum ratione gloriæ, sicut ratione bonitatis. Est ergo sic iis mundi ita magnus per gloriam, sicut per bonitatem: sufficit ergo veritas ad gloriandū homines in gloria, vt magnitudo tantum sufficere possit fini gloriæ, sicut fini bonitatis: Est ergo probatum, quod Deus qui creauit mundum, dabit gloriam hominibus bonis. Et, vt dicit idem Raymun. Lullius ibi. Iste passus est placens ad intelligendum, quoniam intellectus gaudet in attingendo veritatē gloriæ, quam expectat: gaudet etiam in nono modo probationis, quam, vt ipse dixit, dat secundum tabulam generalem hoc modo, videlicet. In Deo est gloria, & ipse est gloria: & si non daret gloriam illis, qui suam gloriam diligunt, iniuriam faceret amabilitati suæ gloriæ, & amatiuitati illorum, qui suam gloriam diligunt; & sic esset iniustus, & auarus, amabilitati suæ, & amatiuitati illorum, qui suam gloriam diligunt. Et idem sequeretur de sua memorabilitate, intelligibilitate, memoratiuitate, & intellectiuitate hominum, quæ iniuria est impassibilis. Dabit ergo Deus gloriam omnibus illis, qui moriuntur in statu bonitatis, virtutis, & veritatis, & qui ipsum diligunt, & suam gloriam sperant. Et ibidem amplius ponit, an Deus glorificabit hominem, cum medio, vel sine medio, & cum pura concordantia, & sine contrarietate, vt ibi per eum.

Vigesimasecunda consideratio. Sancti etiam sunt honorandi & venerandi in terris, prout in cœlo, & festiuitates eorū sunt solennizādæ: quod probatur ratione,

ratione, autoritate, & exemplo. Et primo ratione probandum est: quia secundum Ioan. de Turrec. *in ca. 1. de consecr. dist. 3.* allegando Guil. Altisiodoren. *in sua summa de offic.* propter sex causas festiuitates Sanctorum in terris sunt faciendæ.

Prima est propter honorem diuinę maiestatis. Cum enim honorem sanctis impendimus, Deum in sanctis honoramus, & ipsum in eis mirabilem prædicamus: quia qui sanctis honorem tribuit, illum specialiter honorat, qui eos sanctificauit.

Secunda est, propter auxilium nostræ infirmitatis. Quia enim per nos salutem habere non possumus, ideo Sanctorum intercessionibus indigemus: à quibus & adiuuari mereamur, merito ipsos honorare debemus. Legitur enim *3. Reg. 1.* quod Bersabee, quæ interpretatur puteus satietatis, id est, Ecclesia triumphans, filio suo, id est, Ecclesiæ militanti, Regnum suis precibus obtinuit.

Tertia est, propter augmentum nostræ securitatis, ad spei nostræ subleuationem, vt per sanctorum gloriam, quæ nobis in eorum festiuitate proponitur, nostra spes, & securitas augeatur. Si enim homines mortales nobis similes potuerunt ita per sua merita sublimari, constat; quia nos similiter poterimus: cum manus Domini breuiata non sit.

Quarta est, propter exemplum nostræ imitationis. Cum enim eorum festiuitates recensentur, ad eorum imitationem prouocamur, vt scilicet eorum exemplo, terrena contemnamus, & cœlestia desideremus, vbi sunt collocati. Quoniam cum ipsorum virtutes, in die solemnitatis eorum, nostræ mentis oculis obiiciuntur, ardentem accendimur ad honorificentiam illorum. Et ideo dicit Leo Papa *in quodam sermone de martyribus.* Quotiescunque, fratres charissimi: sanctorum martyrum solennia celebramus; ita ipsis intercedentibus, expectemus à Domino consequi temporalia beneficia: vt ipsos martyres imitando accipere mereamur æterna: quoniam, vt dicit Paul. *2 ad Cor. 1.* Si fuerimus socij passionum, erimus & consolationũ.

Quinta est propter debitum mutuæ vicissitudinis. Sancti enim de nobis in cœlo festum faciunt; quia gaudium est angelis Dei, & animabus sanctis, super vno peccatore pœnitentiam agente. Vt igitur vicissitudinem rependamus, iustum est, vt quia ipsi de nobis festum agunt in cœlis, & nos de ipsis festum agamus in terris.

Sexta est, propter procurationem nostri honoris. Cum enim sanctos honoramus, tunc nostram rem agimus, & nostrum honorem procuramus: quia eorum festiuitas est nostra dignitas. Nam cum honoramus fratres nostros, honoramus nosmetipsos. Vnde Apost. Omnia vestra sunt, vos autem Christi. Charitas enim omnia facit communia, quæ honores inuicem peruenire facit, & necessitatibus sanctorum communicare: vt dicit Apost. *ad Rom. 12.* Dicit etiam Ioan. de Turrecrem. quod alias rationes ponit Damascenus *lib. 4. cap. 7.* quare scilicet sancti, & eorum corpora, seu eorum reliquiæ, debeant honorari: quarum quædam sumuntur, quoad eorum dignitatem, quædam quoad eorum preciositatem corporum. Dignitas autem eorum, vt ibidem dicit, quadruplex est: quoniam ipsi sunt amici Dei, & filij Dei, hæredes Dei, & duces nostri: quantum vero ad corporum eorum preciositatem, ponit etiam idem quatuor, & August. addit quintam, per quæ manifestatur preciositas corporum, scilicet sanctorum, siue reliquiarum. Ipsa enim corpora sanctorum, fuerunt promptuariũ Dei, templum Christi, alabastrum spiritalis vnguenti, fontes diuini, & organum Spiritus sancti: propter quæ sancti merito veniunt colendi? & ibi respondet ad quædam argumenta in contrarium.

Pro septima ergo ratione dicendum est, quod insignis eminentia virtutis; & sanctimoniæ, qua hic vitam agentes, mirifice claruerunt, debet nos mouere ad venerandum, & honorandum sanctos.

Nemo siquidem est, qui non norit virtuti honorem deberi, & his, qui virtute sunt prædití. *l. fi. in prin. C. de statuis, & imaginibus. & dixi supra & dicam infra, in multis locis:* quantoque excellentior fuerit virtus, tanto præclariore afficienda est honore.

Atqui, nullus est sanctorum ordo, & gradus, & in quouis ordine, nullus reponitur sanctus, qui non eximio virtutis splendore coruscauerit, quiq; non miro bonorum operum ornatu refulserit. Quoniam, *vt dicit Paul. ad Heb. 11.* Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, fortes facti sunt in bello, non corporali tantum, sed & spirituali contra dæmonem, mundum, & carnem, quem triplicem hostem virtute dextræ fuderunt. Et Paul. *in eadem epist.* antiquos veteres instituti patres claro celebrauit encomio: illustrésque eorum virtutes, & nomina catalogo quoque sacro recensuit. Et habetur *Eccles. 44.* Laudemus viros gloriosos, & parentes nostros, in generatione sua: & post descriptas generationum illorum laudes, mox subnectit: Omnes isti, in generationibus gentis suę gloriam adepti sunt, & in diebus suis, habentur in laudibus, qui de illis nati sunt, reliquerunt nomen narrandi laudes eorum, & semen eorum, & gloria eorum non derelinquetur, & ibi, & *in cap. seq. Eccl. cap. 45.* ponit laudes antiquorum Patrum.

Vigesimatertia consideratio. Sanctos etiam honorandos, laudandos, & glorificandos, authoritate sacræ Scripturæ, Ecclesiæ Catholicæ, Constitutionis summorum pontificum, & principum secularium, doctissimorumque scriptorum comprobatur.

Primo enim authoritate sacræ Scripturæ, cum vt habetur *Psal 105.* Laudate dominũ in sanctis eius, & *Psal. 32.* Rectos decet collaudatio. Et habemus *Eccl. 20. & 44.* Laudemus viros gloriosos, & patres nostros, in generatione sua, & habetur *Io. 12.* Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus, qui est in cœlis. Cum ergo sancti honorentur à Deo, æquum est, vt honorentur etiam ab hominibus, cum is gloria, & honore dignus sit, quem princeps honorat, text. *in l. restituendæ. in fin. C. de aduoc. diuer. iudic.* vbi sic dicit text. *Qui à nobis digni iudicati, hi multo magis in anterioribus quoque iudicandi sunt.* dicam plenius infra *in vlt. part.* Quem ergo dominus honorificat, æquum est, & seruos eius eundem honorare, vt eo ipso cõformes sint domino suo, bonitatique eius respondeant. Improbus enim videtur, qui dedignatur eũ honore prosequi, quem dominus suus honorificat. *c 19 4. dist. l. 1. C. de dom. & protect.* Et perinde atque rebellis cẽsetur Regi, necnon iniurius qui amicũ eius summo affectũ honore à Regia maiestate, recusat honorare, *facit l. si Imperialis. C. de legib & l. fi. in fin. Cod de priuileg. eor. qui in sacro palatio militant, lib. 23.* & dixi ample alibi.

Cũ ergo Deus sanctos honorificet, quare ergo illos non honorabimus, vt conformemur volũtati Dei, & ne illi resistere, nec contra iudicium facere dicamur? iuxta illud Damasc. *in lib. 4 de fide orthodoxa.* Honor erga gratos, & benignos conseruos beneuolentiæ erga communem dominum iudicium est. Nonne etiam dicit Propheta *Ps. 48.* Mihi autem honorati sunt amici tui Deus, nimis confortatus est princeps eorũ

Vbi vocat eos, amicos Dei, quos Dominus in Euangelio eadem dignatus est appellatione nominare, cū inquit. Vos amici estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis: iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius. Vos autem dixi amicos; quia omnia, quæ audiui à Patre meo, nota feci vobis. Et etiam habetur *Eccl.* 54. Laudemus viros gloriosos & parentes nostros in generatione sua, dixi supra, & dicam amplius, & hoc est; quoniam qui bonum operantur, gloriam & honorem inuenient, *ad Rom.* 3.

Secundo, probatur autoritate ecclesiæ, quę hac cōsuetudine immemoriali ex sua ordinatione vniuersali procedente tot festa, & festiuitates sanctorum introduxit, & ordinauit, quæ quotidie coram nobis videntur, & de quibus habetur *in c. si. & aliis c. de feriis. & in c. 1. de consec. dist.* 3. vbi habetur ex Concilio Lugdun. Et sic facta est sancta mater Ecclesia in Spiritu Sancto congregata, in medio quorum ibi existente nomen Ecclesiæ erat populus, iuxta illud: Vbicunque duo aut tres in nomine meo erunt congregati, ibi in medio illorum ero, *Matth* 18.

Tertio, probatur autoritate summorum Pontificū, vt habetur *in c. si de feriis.* vbi ponit multas festiuitates sanctorum, quæ honorari debent, & probatur *cap. gloriosus Deus in Sanctis suis. de reliq. & vener. sanctor. in 6.* vbi ponitur Constitutio Bonifacij VIII. qui ordinauit plures solennitates plurium Sanctorum ibi descriptorum facit *clem. si dominus. de reliq. & venerat. Sanctor.* vbi Clemens V. *in Concilio Viennen* approbauit & confirmauit Ordinationem Vrbani IV. de celebritate Sacramenti Euchar. Eusebius etiam solennitatem sanctæ Crucis, quæ ipso sedente in Pontificatu facta fuerat, mandauit obseruandam. *c. Crucis Domini. de consecr. dist.* 3. Et ibi Ioan. de Turrecr. ponit rationes, quare adoratur Crux. & Anto. Flor. *in sua summa, part.* 3. *ti.* 109. § 5. vbi alleg S. Thom.

Etiam Sergius I. Festum Purificationis beatæ Mariæ Virginis cereis accensis, & sacerdotali ordine consecratis, celebrandum sanxit.

Et Innocentius octauus, natiuitatis eiusdem gloriosæ Virginis solennitati præcipuæ adiungenda statuit.

Et sacrosancta Basilien. Synodus in decreto quadragesimæ sessionis, festum sanctę Conceptionis eiusdem Virginis statuit.

Quas quidem Constitutiones vniuersalis Ecclesiæ consuetudo, & omnium Christianorum approbauit. Cuius quidem consuetudinis non leuis est autoritas, imo magna, *c. in his, & c. consuetudinis* 11. *dist.* Panorm. *in c. consuetudinis, extra de consue. Et ibi Apost. Bar. & Corset.* Et quantum consuetudini tribuendū sit in sanctionibus ecclesiasticis ponitur *in ca. Ecclesiarum, in* 11. *d. & in c. Catholica, eadem dist.* vbi dicitur, Ecclesia Catholica per orbem terrarum diffusa, tribus modis probatur existere. Quicquid enim in ea tenetur, authoritas est Scripturarum, aut traditio vniuersalis, aut certe propria & particularis instructio, &c. Et dicit text. *in d. c.* in his rebus, de quibus nil certi statuit diuina Scriptura, mos populi Dei, & instituta maiorum, pro lege seruanda. Cum ergo in veneratione Sanctorum, non solum sit mos populi, sed etiam diuina scriptura, autoritas Ecclesiæ vniuersalis, & summorum Pontificum, non est dubium, quod illa vniuersalis cōsuetudo nos astringit ad honorandum, venerandum & laudandum sanctos, vltra rationes supradictas, in præcedenti consideratione adductas.

Quarto, etiam solennitates Sanctorū sunt celebrādæ & honorandi sunt Sancti in eorum festiuitatibus autoritate Principum secularium, videlicet Valentiniani & Theodosij Imperatorum, qui ordinauerunt commemorationem duodecim Apostolorum esse celebrandam. vt *in l. omnes. C. de feriis.*

Quinto & vltimo, probatur autoritatibus plurium Doctorū, qui tenent decisiue Sanctos esse venerādos, honorādos & glorificandos. Inprimis dicit Ambros. *in quodā serm. de sanctis martyrib.* Cum omniū sanctorū martyrū, fratres, deuotissime natalem celebrare debemus: tū eorū præcipue solennitas, tota nobis veneratione curanda est, qui in nostris domiciliis propriū sanguinem profuderunt, & ibi: *Cuncti igitur martyres percolendi sunt.* & statim post: *Ideo fratres veneremur eos in seculo, quos defensores habere possumus in futuro.* & dicit Hierony. *in Epist. ad Ripar. alleg. per* Ant. Florent. *in sua summ. part.* 3. *tit.* 12. *c.* 9. *in princ.* Honoramus autem martyrum reliquias, vt eius, cuius martyres adoramus, honoremus seruos, & honor seruorum redundet in dominū. & idem Hierony. *in sermone de Assumpt. beatæ Mariæ virginis*, dicit: *Si Deum fratres charissimi, ore prophetico, in Sāctis suis laudare iubemur, multo magis in veneratione beatæ Mariæ*, & Augustinus *in serm. de natiuit. Iohan. Baptistæ*, dicit: *Post illum sacrosanctum Domini natalis diem, nullius hominum natiuitatem legimus celebrari, nisi solius beati Iohann. Baptistæ. In aliis sanctis & electis Dei, nouimus illum diem coli, quo illos post consummationem laborum, & deuictum triumphatumque mundum, in perpetuas æternitates, præsens hæc vita parturit: in aliis consummata, vltimi diei merita celebrantur. In hac prima dies & ipsa etiā hominis consecrantur, eo: quia per hunc dominus aduentū suū, ne subito homines insperatum non agnoscerent, voluit esse testatum.* Et idem Augustin. *in sermo. de Assumptio. B. Mariæ* dicit, illum diem venerabilem cunctis aliis honorandum: hunc satis præposterum iudicandum esse, vt cum Sanctorum celebramus victorias martyrum, illius solennitatem illis non præferamus, quæ huic mundo edidit Principem martyrū, & per quam meruimus autorem vitæ suscipere. Et etiam dicit Florent. *in sua sum. part.* 3. *tit.* 12. *ca.* 7. § 2. quod sancti sunt adorandi, non ea adoratione, qua adoratur Deus scil. latriæ: id est, non eos adorantes, vt creatores, vel datores gratiarum, sed vt participantes Dei bonitatem, per gratiam, vel veram gloriam, & vt nostri intercessores: & sic, vt dicit, Abraham Angelos adorauit, *Gen.* 18. Et Cornelius Centurio Petrum, *Act.* 10.

Sanctus Dionysius etiam in sua Ecclesiastica hierarchia, *ca.* 3. 3. *part.* dicit verba sequentia: ***Enimuero** Sanctorum, post pacem illam nominum prædicatio, eos præconio attollit, qui pie sanctèque vixerunt, & ad finem vsque virtutis vitam constanter, nusquam ab ea deflectendo, tenuerunt. Nos quidem, ad imitandum beatissimum illorum habitum, atque ad diuina appetenda præmia, prouocans ac ducens. Illos autem veluti viuentes, prædicans qui (vt Theologia ait) non mortui, sed in diuinam penitus vitam à morte translati sunt.* Et dicit etiam sanctus Bernardus *in sermone de solennitate omnium Sanctorum, in principio.* Festiuitas omnium sanctorum hodie celebratur, & dignum est, vt cum omni deuotione celebretur. Et ample Ioan. Damascen. *in libro de fide orthodoxa, cap.* 16. dicit & tenet, sanctos esse orandos, vt amicos Christi, *Iohan.* 15. Vos amici mei estis: vt dictum est supra. Vt filios & hæredes Dei; vt habetur *Iohann.* 1. Quicunque autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. Et habetur *ad Roman.* 8. Si aut filij & hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Et ibi ample declarat Damascenus, sanctos esse venerandos per singulos

gulos factorum ordine, apta progressione, Deiparam, vt proprie,& vere Dei matrem honoremus. de qua supra dixi. Præcursorem Iohannem, vt præcursorem & Baptistam missam, & martyrem, de quo infra dicam. Apostolos, & fratres Domini,& inspectores, & ministros in passionibus eius: videatur ibi ample Damascen. & de laudibus sanctorum fecit Rupertus de Licio librum vnum.

VIgesimaquarta consideratio. Etiam quod sancti sint honorandi, demonstrabitur quibusdã exemplis, quæ posuit Iodoc. Clictoueus *in suo tractatu de veneratione sanctorum*, compositus ad reprobandum errores aliquorum, & maxime Lutheri Alemani, & quorundam sequacium.

Et in primis adducit exemplum de sancto Patriarcha Ioseph, qui, vt habetur *Gen*.41. vbi postquam interpretatus fuit somnium Pharaonis Regis Ægypti, suggessitque consilium, quo futuræ fami septennali occurreretur, dixit ei Pharao: *Tu eris super domum meam, & ad tui oris imperium cunctus populus obediet, vno tanto Regni solio te praecedam; ecce constitui te super vniuersam terram Ægypti*. Tulitque Pharao annulum aureum de manu sua, & dedit in manu eius, vestiuitque cum stola byssina, & collo torquem aureum circumposuit, fecitque eum ascendere super currum suum secundum clamante præcone, vt omnes coram eo genu flecterent,& præpositum esse scirent vniuersæ terræ Ægypti.

Certe ergo, vt dicit idem Iodocus Clictoueus Ioseph, ob nimiam animi sagacitatem, & prudentiam, à Pharaone in excelsum dignitatis culmẽ è carcere sublatus, non absurde sanctorum quemlibet nobis significat, ob vitæ sanctimoniam, præclaraque opera, ex huius mundi ergastulo, in sublimem thronum Regni cœlestis euectum; à Deo super omnia bona domini sui constitutum, quod seruus fidelis & prudens in vita fuerit, iuxta illud, *Luc*.12. Nũc Deus splendida immortalitatis adornatum stola, coronáque rutila decoratum, publico Ecclesiæ præconio vult à cunctis etiam pia veneratione coli, vt celsitudo gloriæ eius, ac sublimitas, omnibus innotescat, quemadmodum Pharao ipsum Ioseph, à cunctis Regni sui incolis: voluit sublimem regio curru honorari.

Pro secundo exemplo, adducitur historia Mardochæi, de quo habetur *Ester* 6. Qui, ob detectas insidias duorum eunuchorum Regis Persarum, qui conspirauerant in necem Assueri, indutus stola purpurea, & impositus equo Regio, circumductus est iubente Rege, per plateas ciuitatis, ab Aman, vno ex primoribus eius clamante in propatulo: Sic honorabitur, quemcunque Rex voluerit honorare. Ecce, Mardochæus vir spectabilis probitatis ac fidei, non solum stolam accepit regiam, & splendidis vestibus magnificè est amictus, sed & equo regio inuectus, sui honoris publicum habuit præconem, palam buccinantem: Hoc honore condignus est, quem Rex voluerit honorare, Quod, vt dicit Iodoc. Clictoueus, plane nobis insinuat, sanctos ipsos propter ineloquibilem illam gloriam, quia exaltantur in cœlis, etiam diuino beneplacito & ordinatione, in terris honorandos esse, quo aliis patescat magnitudo honorificentiæ, quam obtinent in cœlis, de qua statim aliquid dicam summatim.

Pro tertio exemplo huius nostræ materiæ, adducitur illud *Dan*.2, quod ponit Iodocus in dicto loco de Daniele, qui postquam Babylonis Regis somnium, quod eius animo exciderat enarrauit, & sapienter, vt cœlitus fuerat sibi inspiratum, interpretatus est; Rex ipse, nouitate reserationis tantorum mysteriorum, attonitus pariter & permotus, illum in sublime, vt dicit Scriptura, extulit: & munera multa & magna dedit ei, & constituit eum Principem super omnes prouincias Babylonis, & Præfectum & Magistrum super omnes sapientes Babylonis. Nimirum hæc Danielis sublimatio à Rege, aptè nobis significat exaltationem illam sanctorum in regno cœlesti: quia ob actæ vitæ sanctitatem, subuehuntur ad sedes æthereas, ac glorificantur. Et hæc honorificentia, de qua supra, clarè nobis innuit, præclarum honorem ex Dei decreto & sanctione, à mortalibus exhibendum sanctis, qui ita à Deo honorantur in cœlis.

Pro quarto exemplo, insequendo prænominatum Iodoc. inseremus, quod est *Dan*.5. qui cum Scripturã, manus apparentes Regi Balthasar in conuiuio diuinitúsque exarantis, quæ ventura erant, legisset, & interpretatus fuisset, Rege iubente, indutus est purpura; & circumdata est torques aurea collo eius, vt sacra eius refert historia: prædicatúmq; est de eo, quod haberet potestatem tertius in Regno. Et, vt dicit Iodoc. hæc etiam Danielis honoratio, secundum Regis pollicitationem, cuiusuis sancti, in cœlestem translati Curiam, designat glorificationem. Prædicatio vero illa, de Principatu eiusdem Prophetæ, tertio post Regem loco obtinendo in Regno, nobis publicam insinuat venerationem, qua sanctum quemlibet in cœlo glorificatum vult Deus etiam in terris pie honorificari. Et de huiusmodi veneratione sanctorum, vide eundem Clictoueum *in suo propugnaculo Ecclesiæ, aduersus Lutheran. lib*.1. *de forma Missæ, cap*.14.15.

VIgesimaquinta consideratio, Festa sanctorũ celebrantur ab Ecclesia, die, qua mortui sunt, & non die, qua nati sunt, quia illa die, qua moriuntur, nascũtur ad gloriam, glo. *in l cum quidam. ff. de annuis legat. gloss. Instit. de ingenuis. in fi*. Ludouic. Roman *singul suo* 34. adde & aliam glossam *in c non licet*, 33. *qu* 4. Et vide Panor. *in c. non licet. in* 7. *not. de feriis*. Et hoc est, quod intendit *Eccles*.7. Vbi in principio dicit, quo melior est dies mortis, scilicet iustorum, qui tunc viuere incipiunt, quàm dies natiuitatis. Propter quod, vetus Gallorum mos fuit, pecunias aliquando credere, & mutuo dare sibi reddendas apud inferos; quia cum ex doctrina Druydum Pontificum suorum, de quibus Cæsar *in Commentariis suis de bello Gallico lib*.6. plene meminit, animas crederent immortales, sicut Pythagoras palliatus, id est, Græcus pallio, more Græcorum, indutus, credidit: & sic maius præmium ex charitate, à Diis immortalibus consequi sperabant post mortem perpetuo victuri. De quibus Valer. *lib*. 2. *de institutis antiquis*. Et sic non abs re, quinimo prudentissime, & catholice prospexit Ecclesia, quod mors sanctorum vocatur eorum natalitium, secundum Lyram, vbi supra. In cuius vestigium Cygnus cantat, dum est moriturus, secundum Martial. ibi:

Dulcia defecta modulatrix carmina lingua
Cantator Cygnus funeris ipse sui.

Ideo sapiens debet lætari, cum moritur, melius victurus, vt omple declarat Guilielmus Benedict. *in sua repet. c. Raynutius. in verb. testam. nu*. 17. *de testam*. Fallit tamen in Virgine Maria, & beato Ioanne Baptista, quorum natiuitates celebrantur, cum fuerint sanctificati in vtero à ventre matris. Et sunt tantum quatuor, qui fuerunt sanctificati in vtero à ventre matris, vt Iob, Ieremias, beata virgo Maria, & Ioãnes Baptista, vt ait Petrus de Monte Episcopus Brix. *in suo dictionario. in verb. sanctitat. §. quatuor.* allegat *cap. nisi in glo*. 2. *ext. de renunciat.*

Vigesimasexta consideratio. Credo, quod Adam tanquam pater omnium, & primus Patriarcha, sit primus post Mariam. Et ita videtur tenere Bart. Veronen. *in tracta. de Imperatore militum eligendo, in verb. ratione dignitatis.* vbi allegat Dantem 32. Paradisi. hoc ponentem:

Quei due che seggon la su piu felici,
Per esser propinquissimi ad Augusta,
Son d'esta rosa quasi due radici,
Colui che da sinistra les' aggiusta,
El' padre per lo cui ardito gusto,
L'humana specie tanto amaro gusta.
Dal destro, vedi quel padre vetusto
Di Santa Chiesa, à cui Christo le chiaui
Raccomando di questo fior vetusto.

Vigesimaseptima consideratio. In ordine Sanctorum in Paradiso, videtur, quod Patriarchæ, seu Prophetæ sint præferendi, & omnibus aliis Sanctis anteponendi: cum, vt videmus in actibus ecclesiasticis maxime in litaniis; præponuntur Apostolis, & inter illos Ioh. Baptist. videtur esse maior: quoniam, vt habetur *Matth.* 11. Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista, quod testimonium est ipsius Iesu, qui de eo dicit, ex quo illi credendum est.

Ipse enim Patriarcha fuit, & Propheta, & plusquam Propheta. De cuius laude & gloria in cœlo & mũdo, & de aliis Patriarchis & Prophetis videatur ample Ant. Flor, *in sua summ. in 3 part. tit 31. cap. 7 per tot.* ad quem recurras in materia laudis, & excellentiæ Patriarcharum, & Ioa. Baptist. & in fin. illius cap. ponitur, quomodo fuit Propheta de præterito, præsenti, futuro, & per visionem intellectualem, sensibilem, & imaginariam.

Vigesimaoctaua consideratio erit ex dictis Gabrielis Barlette *in sermone pro festo S. Ioan. Bapt.* qui quærit de dubio: Vtrum, iuxta verbum Christi, *Matth.* 11. *& Luc.* 7. Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista; Ioannes Baptista sit in omnibus sanctis maior? & circa hoc adducit quadruplicem opinionem.

Prima est, vt dicit: Quod Apostoli sunt maiores, & rationem esse dicit. Ex quo illi sunt maiores omnib. sanctis, qui abundantius super omnes habuerũt Spiritum sanctum, sed Apostoli fuerunt huiusmodi: quoniã, vt dicit S. Thom. super illud *Rom.* 8. Nosipsi primitias spiritus habentes, dicunt Apostoli, & tempore prius, & cæteris abundantius Spiritum sanctũ habuerunt. Ideo 2. *par. q.* 44. *art.* 7. *in* 1. *Sententiarum. dist.* 16. *art.* 2. Ioannes Scotus *in* 4. & Duran. *eiusdem ordi.* Apostoli sunt præferendi omnibus sanctis, tanquam abundantius Spiritum sanctum habentes.

Secunda opin. quod Iohannes Euangelista, etsi non sit maior, tamen æqualis: & ratio huius est, quia prærogatiuæ, quæ sunt Ioan. Baptist. concessę etiam Ioan. Euangelistæ. Et secundum Petrum Damianum sunt quinque.

Prima: quia Iohannes fuit virgo, & Iohan. Euangelista similiter: qui corrumpi non potuit in terra propter eius virginitatem, nec etiam Dominus permisit corpus eius in feruentis olei dolio destrui.

Secunda; quia Iohan. Bapt. fuit germanus Christi, filius Elisabeth cognatæ virginis Mariæ. Io. Euangel. in hoc excessit eum, quia fuit nepos eius, videlicet filius Salome sororis matris.

Tertia; quia Ioann. Bapt. fuit sanctificatus in vtero matris. *Luca* 1. Spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris; & Ioannes Euangelista, licet non fuerit sanctificatus in vtero matris; tamen accepit Spiritũ sanctum tempore Pentecostes cum aliis Apostolis.

Quarta; quia Iohan. Baptist. fuit Propheta. *Ioh.* 1. Post me venturus est, qui ante me factus est. Et etiã prophetizauit in vtero, *Luc.* 1. Exultauit infans in vtero meo. Et plusquam Propheta, *Iohan.* 1. Ecce Agnus Dei: Iohannes Euangelista fuit Propheta *in Apoc.* quia futura pronuntiat. Et plusquam Propheta, quia fuit Apostolus, qui excedit omnes, cum abundantius habuerit Spiritum sanctum. Et Apost. id est missus. Vnde *Ioh.* 1. Fuit homo missus à Deo.

Quinta, quia Iohan. Baptist. fuit Martyr, ab Herode decollatus. Ioh. Euangelista fuit martyr mortaliter: quia, vt dicit Petrus Damianus: ille, qui perforauit cor Mariæ, illemet cor Ioan. Euangelistæ perforauit, vnde videtur, quod ad minus æqualis erat Ioann. Bapt. & sic Christi verba: *Inter natos, &c.* non essent vera. Istas etiam rationes, & cõparationes, refert Robert. de Litio, in quodam sermone de S. Iohanne Euãgelist. & concludit, quis istorum sit maior vel minor, non est curandum, cum bene concordes sint in cœlis, ideo non est disputandum de eis in terra; pro quo recitat ibi miraculum. Et, vt dicit Dominicus post Ioan. Andr. *in c. vnico. de reliq. & vener. sanctor. in* 6. periculosum est, de meritis sanctorum disputare.

Tertia opinio, vt dicit idem Barlette, quod Moyses fuit eximius Prophetarum: quia *Ecclesi.* 44. dicitur: *Non est inuentus similis illi, qui conseruaret legem Excelsi.*

Quarta opinio est, quod fuit Adam, qui creatus est, non genitus, & pater omnium. Hinc dicit Petrarcha, quo fuit primus post Virginem Mariam: de quo Bartholomæus Veronens. *de Imperatore militum eligendo, in verb. & ratione dignitatis.* Sed tamen de Adam non est bona argumentatio, eo; quia non surrexit inter natos mulierum, sed à Deo creatus, & ideo non comprehensus in dicto Christi.

Quinta opinio est Iesu Christi (cum quo sub venia nos erimus) vt dicit Barlette *in dict. loco*; quia vera: cũ qua opinione Thom. 2. 2. *q.* 174. *art.* 4. quod inter natos mulierum non surrexit maior Iohanne Baptista, *vt* habetur *Matth.* 11. Quam conclusionem comprobat idem Barlette, *in d. loco*, triplici ratione, quæ extrahuntur à Doctoribus.

Primo, ratione diuinalis prænominationis; quoniam, vt dicit S. Thom. 3. *part. qu.* 27. *art.* 5. quod diuina prouidentia, quoties mittere voluit aliquem sanctum virum in mundũ, pro vniuersali præparatione, voluit illum prius in mũdo ostendere duplici modo. Primo, verbo Prophetico. Secundo, signo diuino, quod patet triplici lege. Primo, in lege naturæ, quando misit Noe in impositione nominis. *Genes.* 5. dicit pater eius Lamech, vocabitur nomen eius Noe. Iste consolabitur nos ab operibus manuum nostrarum in terra, cui maledixit Dominus. Secundo, in lege Scripturæ de Moyse, per signum diuinum, quãdo in terram proiecit coronam Regis. Tertio, in lege gratiæ, tempore Christi: quando missus est Iohannes Baptista, qui ostensus est verbo prophetico per angelum, *Luca* 1. Erit magnus coram Domino. Et ista magnitudo fuit in pluribus, scil. circa eius aduentum, in eius conceptione, & in eius natiuitate. Et circa laudem illius, quam habuit ab ipso Christo, qui eum laudauit in constantia, in austeritate, in Prophetia, & in perseuerantia, vt ibi dicit Barlette.

Et ex quo sequitur secundo, quod fuit maior inter natos mulierum ex diuina commendatione, ex qua sumuntur laudes, & magnificentiæ ipsius, quas ponit idem Gabriel *in d. loco, vers. secundum quod dicitur.*

Ex quo

Ex quo & tertio sequitur, quod infusæ sunt & fuerunt in Iohanne infinitæ gratiæ: quoniam fuit angelus, fuit Patriarcha, fuit Propheta, & plus quam Propheta, magnus coram Domino, Apostolus, Martyr, Confessor, Virgo, Eremita. Et ibi concludit, illum omnibus cæteris propositum: quod credo esse verum, & sum in hac opinione, quod post Mariam est primus in cœlo, & habet proximiorem sedem, & sedet ante omnes, & quoscunque: quia magis dilectus à Deo, propter eius gratam virginitatem, propter eius gratam humilitatem, & propter eius gratam charitatem, quæ etia ibi ample explicat & declarat idem Gabriel in fine, ibi: *Tertium dicitur, &c.*

Et de eodem, & eius excellentia, videatur etiã Iohannes Ludouicus Viuald. *in suo opere Regali, in tract. de pugna partis sensitiua, in 4. notab.* vbi etiam ample. Et ibidem etiam vide de laude & excellentia omniũ Patriarcharum & Prophetarum, quos videre poteris cum de vnoquoque veniet ad propositum.

Legimus & de Iohanne Baptista, quod triplex mirabile munus gratiæ habuit in vtero adhuc existens. Primo, gratiam, qua in vtero sanctificatus fuit: vnde fuit ante sanctus, quam natus, in quo cum Ieremia conuenit: Secundo, gratiam habuit, qua in vtero prophetare meruit: quoniam in vtero matris exultans, Deum adesse cognouit. Tertio, gratiam habuit, qua suis meritis matri Prophetiæ spiritum tradidit. De quibus ample Guillielm. Benedict. *in sua repet. cap. Rayn. in verb. & soboles, quam gestabat num. 21. extra, de testam.* vbi concludit ex verbo Christi, quod nullus surrexit maior Iohanne Baptista inter natos mulierum corruptarum.

Vigesimanona consideratio. Ex primoribus Ecclesiæ tam militantis, quam triumphantis, censentur Apostoli, qui etiam videntur præferri debere Patriarchis & Prophetis. Quoniam, vt habetur *Ephes. 4.* ponit Apostolus narrando dona collata à Christo in ædificationem corporis sui, id est, Ecclesiæ. Primo, ponit Apostolos, deinde omnibus loquens, ait: *Estis ciues sanctorum, & domestici Dei superædificati supra fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo IESV scilicet doctrinam eorum vtrumque, siue testamentum, siue populum Iudæorum & Gentium Christus lapis angularis dictus, quia vtrumq; in se coniungit.* & ideo se excusat, & rationem reddit Anton. Flor. *in 3. part. suæ summ. tit. 31. c. 8.* quod prius de Prophetis, quam de Apostolis, scripserit, & eos in ordine suæ scripturæ præposuerit, reddens rationem solam, eo; quia tempore præcesserunt Apostolos.

Sed videtur, quod sunt præferendi, tanquam Principes populorum, vt habetur *Psal. 46.* Principes populorum congregati sunt cum Abraham. & *Psalm. 44.* Constitues eos Principes super omnem terram. Et de his habetur *Apocal. vlt.* cum dicitur: Quod murus ciuitatis, scilicet supernæ Ierusalem, est habens duodecim fundamenta, & in eis duodecim nomina Apostolorum & Agni, & post Cherubin & Seraphin, incessabili voce clamantia, *Sanctus. &c.* Dominum laudat in cœlis gloriosus Apostolorum chorus, quorum dignitas est veneranda: quoniam, vt canit Ecclesia: Ecclesiarum sunt Principes, belli triumphantis Duces, cœlestis aulæ milites, & vera mundi lumina. Et quilibet habuit principatum sibi à Deo decretum magnæ prouinciæ vel Regni.

Nam, Andreas fuit Princeps populi Achaiens. in Græcia.

Iacobus maior, Princeps populi Hispaniæ. & quod sibi defuit honoris in mũdo, quia in capite anni à passione Christi in Iudæa decapitatus est, hoc Deus suppleuit post mortem, quia in maiori veneratione est corpus eius, quam alicuius Apostoli.

Thomas Princeps Indiani populi, quem conuertit Iacobus minor, Ierosolymorum populum regens primus ibi Archiepiscopus fuit, & primus Missam cantauit, seu legit, vt *in c. fin. 66. dist.*

Philippus Syriam, seu Scythiam specialiter gubernauit.

Bartholomæus, (cuius nomen porto) Armeniam, & Lycaoniam. De cuius vita & martyrio ponit Anton. Flor. *in sua historia, part. 1. tit. 6. c. 12.* cuius verba hic inserere volui ad laudem, & decorem ipsius & nominis eiusdem. Dicit enim, quod Bartholomæus interpretatur filius suspendentis me, vel filius suspendentis aquas. De eo dicit Dionysius *in lib. de mystica Theologia.* Diuus Bartholomæus dicit multam esse Theologiam, & minimam, & euangelium latũ esse, & magnũ, & rursus concisum: vult dicere, quod vna cõsideratione, omnia possunt de Deo affirmari, & alia magis proprie de Deo negari. Euangelium est concisum; id est, breue, quo ad finem, qui est fides Christi, & charitas. Latum autem, & magnum, ratione materiæ propter innumera documenta & mysteria comprehensa.

Hic vnus fuit ex Senatoribus Ecclesiæ Apostolis Christi, vt patet *Luc. 9. & 6. Mar. 3. & Matt. 10.* & dicam infra *in consid. seq.* Et post aduentũ Christi intrauit in Indiam, quæ est in fine orbis, & ad quandã ciuitatem deueniens habitare cœpit in templo, vbi colebatur Deus Astaroth. Diabolus autem habitans in illo idolo ita decipiebat homines, immittens quasdã infirmitates, vt ipsi infirmi pro sui liberatione, sacrificia idolo offerrent. quo facto, diabolus ab illa passione illata cessabat. Cum autem templum Astaroth languentibus esset plenum, & querentibus, vt solitum erat, nullum diabolus per idolũ daret responsum, pergunt ad vicinam ciuitatem vbi colebatur Berith, interrogantes eum quare Deus suus eis non daret responsa, Berith respõdit, Deus vester catenis igneis religatus est, ita vt nec loqui, nec respirare valeat, ex quo Apost. Dei ciuitatem vestram ingressus est. Aiunt illi, Quis est iste Bartholomæus; inquit, Amicus Dei Omnipotentis est, & ad hanc prouinciam venit, vt euacuaret omnes deos Indiæ. At illi, Da nobis signum eius, in quo valeamus eũ discernere inter tot millia hominũ, & cognoscere eũ. Quibus dæmon ait, Capilli eius nigri & crispi, caro cãdida, oculi grãdes, nares æquales, & directę, barba prolixa, habens paucos capillos canos, statura æqualis, colobio albo, clauato, purpura vestitur: induitur pallio albo, quod per singulos angulos gẽmas habet purpureas. Viginti sex anni sunt ex quibus vestimenta eius & sandalia, nec veterascũt, nec sordescunt: centies per diem orat, centies per noctem; angeli Dei eum comitantur, qui nec eum sinũt fatigari, semper eodẽ vultu & animo lętus & hilaris perseuerat. Omnia præuidet, omnia nouit, omnium linguarũ notitiam habet, & quod nunc loquor vobiscum, ipse iam nouit. Cum eum quæsieritis, si volet, ostendet se vobis, si noluerit, non poteritis inuenire. rogo autem vos, vt cum eum inueniritis, deprecemini eũ, ne huc veniat, & similia Astaroth mihi faciat. Euntes ergo, cũ per duos dies solicite quæsiissent, nec inuenire possent, altera die quidam dæmoniacus, ambulans iuxta eũ clamauit, dicens: *Apostole Dei, Bartholom. incendunt me orationes tua.* Cui Barthol. *Obmutesce, & exi ab eo.* Qui subito liberatus est. Audiẽs autem hæc Rex illius prouinciæ nomine Polemius: cum haberet filiam lunaticam, misit ad illum rogans vt veni-

Sed Petrus non solum Pontifex Galatiæ, Cappadociæ, Antiochiæ, vbi prædicauit, & Romæ; sed absolute Princeps fuit totius Ecclesiæ autoritate & iurisdictione plenaria sibi tradita, non ab Apostolis cæteris, vel Conciliis, sed à Domino Iesu Christo, vt infra plene *in seq. consider.* dicam.

Principes ergo Apostoli fuerunt ecclesiarum, & populorum facti à Domino Iesu Christo, vt Ecclesias gubernarent & ordinarent circa diuinum cultum populos meritis & virtutum exemplis ad salutem traherent, debellando hostes inferiores vitiorum, doctrina & miraculis orbem illustrarent, quod quomodo fit, ample demonstrat Ant. Flor. *in sua sum. par.* 3. *tit.* 31. *cap.* 8. 51. vbi ample per eos de symbolo per eos composito.

Item etiam tanquam Iudices duodecim tribus Israël, sedentes cũ filio hominis in sede maiestatis suæ, prout sunt duodecim Apostoli, qui secuti fuerũt Christum in regeneratione, vt habetur *Matth.* 10. & *Luc.* 22. Et isti habent iudicium approbationis: vt dicitur Arch. 8. *q.* 1. *c. vereor.* Et debent omnes alios præcedere, quoniam Iudices cæteris sunt præponendi, & in altiori sede, vt dixi infra *in* 7. *part. in* 1. *consid.* vbi dixi, quod Iudices debent habere sublimiorem locum facit *c. Episcopus.* 98. *dist.* Ex quo ergo Apostoli fuerunt & Principes nostri constituti, & Iudices debent quoscunque præcedere, vt dictum est, igitur, &c.

Et iste numerus duodenarius Apostolorum, per multas figuras diuinarum Scripturarum mirabiliter præsignatus fuit, & à Domino consecratus.

Primo, per duodecim filios Iacob, omnes vno patre genitos, *Gen.* 25. & iterum 41. *c.*

Secundo, per duodecim fontes aquarum, quos in desertis Elim inuenerunt filij Israel, *Exod.* 15. & *Num.* 33. *cap.*

Tertio, per duodecim lapides preciosos, quos præcepit Dominus vt ponerentur in veste Aaron, *Exod.* 27. *cap.*

Quarto, per duodecim Principes electos de duodecim tribubus Israel, singulos per singulas tribus. *Ios.* 3. *c.*

Quinto, per duodecim durissimos lapides, quos præcepit poni Iosue in loco castrorum, vbi fixit tentoria, *Ios.* 4. *c.*

Sexto, per duodecim panes propositionis, qui ponebantur supra mensam in conspectu Domini. *Leuit.* 24. *c.* & *Exod.* 25. *c.*

Septimo, per duodecim exploratores, quos misit Moyses ad considerandam terram, quam daturus erat Dominus filiis Israel, *Num.* 13. *c.*

Octauo, per duodecim boues, qui sustentabant mare æneum, 3. *Reg.* 7. *c.*

Nono, per duodecim præfectos, quos posuit Salomon super omnem populum Israel. 3. *Reg. c.* 4.

Decimo, per duodecim lapides, quos tulit Elias iuxta numerum filiorum Israel. & ædificauit de lapidibus altare in nomine Domini. 3. *Reg.* 18. *c.*

Vndecimo, per duodecim stellas fulgentes in corona sponsæ, scilicet Ecclesiæ, *Apoc.* 12. *c.*

Duodecimo, per duodecim portas ciuitatis Hierusalem, quas vidit Ioannes, *Apoc.* 21.

Decimotertio, per duodecim fundamenta supernę ciuitatis, quæ vidit Ioan. & in ipsis nomina Apostolorum & agni, de quibus iam dixi supra: & habetur *Apoc.* 21.

Decimoquarto, per duodecim horas diei. Christus est dies, de qua inquit Dauid *Psal.* 83. Melior est dies vna in atriis tuis super millia. Hic autem dies habet duodecim horas, scil. Apostolos. Vnde ipse Ioannes vndecimo ait: *Nonne duodecim horæ sunt diei.* In quo verbo Dominus Iesus non Iudam, sed successorem eius præuidebat. Hæc dicit Ioannes Ludouicus Viualdus *in suo opere Regali, in tractatu de pugna partis sensitiuæ, & intellectualis, in quarto notab.* vbi plene ponit de excellentia omnium Apostolorum in genere & in particulari, ideo eum videas ibi.

TRigesima consideratio. Petrus Apostolus, qui fuit inter Apostolos Domini primus, obtinuit primatum in Ecclesia, & constitutus fuit Princeps totius Ecclesiæ: & ideo primatum & primum locum in Ecclesia triumphante, hoc est, in cœlo empyreo. Et quod constitutus fuerit Princeps totius Ecclesiæ & Apostolorum, probatur autoritate Sacrę Scripturę in duodecim locis.

Primo. *Matth.* 16. vbi dicitur: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam.* Petra enim dicitur, quod primus in nationibus fundamenta fidei posuerit, & tanquam saxum immobile totius operis Christiani compagem molémque contineat. *cap. fidelior.* 50. *distin.* faciunt hæc verba text. vt in beatissimo Petro omnium Apostolorum summo principaliter collocatet. Et *in cap. preceptis.* 11. *distin. ibi: Cura & totius ecclesiæ principatus committitur, & in cap. considerandum. ibi: Et tunc præposuit cæteris.* 50. *distin.* Et ideo dicitur Romana Ecclesia caput esse omnium Ecclesiarum, cum non ab Apostolis, sed à summo Deo primatum obtinuit, *ca. in nouo. cum ca. sequ.* 21. *de c. sacrosancta.* 22. *d. & c. cum beatissimus.* 24. *qu.* 1. & probatur *in cap. rogamus.* 24. *qu.* 1. quod Petrus fuit caput Ecclesiæ, cuius sedes iussu Dei ab Antiochia fuit translata Romam. & vt dicit text. *in ca. cuncta per mundum.* 9. *q.* 3. Petrus voce Domini principatũ Ecclesiæ tenuit. probatẽtiã tex. *in c. relatũ.* 9. *q.* 1. & *in c. audiuimus. ver. vnde cũ omnib.* 24. *q.* 1. & *in c. Paulus, & c. Petrus.* 2. *q.* 7.

Secundus locus Sacræ Scripturę Ioannis vltimo, vbi dicitur: *Pasce oues meas.* Ex quo dicto probatur primatus & principatus seu prælatio Petri ponderando verba, pro quo *in c significasti. in prin. & ibi gl. de elect. extra. & glos. fi. in c. considerandum.* 50. *d. & glos. in verb. in es, in c. in nouo.* 21. *dist.* Quãuis enim Dominus noster Iesus Christus, omnibus Apostolis in communi, claues dederit, vt habetur *Ioan.* 20. & *Matth.* 18. Similiter omnibus discipulis præcepit præiudicare. *Marci vlt. & Matth. vlt.* In his tamen non fuit datum regimen, sicut per hæc verba: *Pasce oues meas.* vt in *c. in nouo.* 51. *dist.* quoniam Reges dicuntur pastores. 3. *Reg.* 22. Vidi cunctũ populum Israel dispersum in montibus, quasi oues non habentes pastorem. & *Esa* 44. qui dico Cyro, Pastor meus, & omnem voluntatem meam cõplebis. Nemo non nouit Cyrum potentissimũ fuisse Regẽ, qui Astyage auo materno interfecto transtulit Regnum à Medis in Persas, & probatur *Esai.* 46. Ipsi Pastores ignorauerunt intelligentiam, vbi taxat Pastores velut maiores regentes, non solum superintendentes, & *Ierem.* 2. Sacerdotes non dixerunt, vbi est Dominus, & tenentes legem nesciuerunt me, & pastores præuaricati sunt in me. & *in cap. sequ.* & dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascent vos sciẽtia & doctrina. Ipsi quoque, cui data est potestas in cœlo & in terra, & qui est Rex Regum, & Dominus dominantium, vt habetur *Psalm.* 144. Dixi supra *in parte præcedenti, in* 1. *consid.* est pastor bonus, vt habetur *Ioa.* 10. cuius Petrus dicitur vicarius in terris, vt est text. *in cap.* 3. *§.* 1. *de translat. episc.* Similiter Papa gerit vicem Dei in terris. *cap.* 2. *circa princip. de translat. episc. ext. & c. ad Apostolica. §. nos itaque. de sent. & re iudic.*

iunior, cingebas te,& ambulabas vbi volebas:cum autem senueris, extendes manus tuas,& alius cinget te, & ducet te,quo tu non vis. Et infra dicit ei: Sequere me, quod non modo intellexit de genere martyrij, sed & ordine magisterij,vt ait Theophil.Inde quidam recentior ait: Sequere me,gerendo vices meas,& in officio pastorali & martyrio. Et hæc sunt, quæ satis probant, quod Petrus inter Apostolos obtinet primatum, tanquam pastor inter eos. Et quoniam summi Pontifices sunt successores Petri, ideo obtinent primatum in Ecclesia militante, prout Christus: cuius vicarij sunt in Ecclesia triumphãte. Dicam infra *in part.seq.* Et nota, quod Christus simpliciter magis dilexit Ioannem Euangelistam quam Petrum ex pluribus priuilegiis ei concessis, vt ait Anton.Flor. *in 4.part.sua sum. tit.* 10. *c.* 4. *§.* 3. & nullus alius ita familiaris & continuus cum Christo.

TRigesimaprima consideratio. Ambrosius recitatus *in c.in beati.2.q.7.*dicit:*B. Petrus & Paulus eminent inter vniuersos Apostolos, & speciali quadã prærogatiua præcellunt: verum inter ipsos quis cui proponatur incertum est. Puto enim illos æquales esse meritis qui æquales sunt passione,& simili eos fidei deuotione vixisse, quos simul videmus ad martyrij gloriam peruenisse. Non enim sine causa factum putamus,quod vna die passi sunt, vno loco, sub vno persecutore. Vna die,vt ad Christum pariter peruenirent. In vno loco,ne alteri Roma deesset. Sub vno persecutore, vt æqualis crudelitas vtrumque constringeret. Dies ergo pro merito,locus gloria,persecutor decretus est pro virtute,&c.* Et etiam Pelag. Papa *in c. quamuis.21.dist.* Sic quamuis vniuersæ per orbem Cathol. & Apostol. constitutæ Eccles. vnus thalamus Christi sit: tamen sancta Romana Ecclesia Catholica & Apostol. nullis synodicis constitutis cæteris ecclesiis prælata est,sed Euãgelica voce Domini & Saluatoris nostri primatum obtinuit: *Tu es,*inquit, *Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam.* Cui data est etiam societas beatissimi Pauli vasis electionis,qui non diuerso (sicuti hæretici garriunt) sed vno tempore, vna eadémque die, gloriosa morte cum Petro, in vrbe Romana, sub Nerone Cæsare, agonizans coronatus est,& supra dictam pariter Rom. Ecclesiam Christo Domino consecrarunt, eamque omnibus vrbibus in vniuerso mundo sua præsentia ac venerando triumpho prætulerunt.

Ex quibus videtur dicendum, quod Paulus fuit æqualis Petro, & sic quod Petrus solus non fuit Princeps Apostolorum, nec illi soli fuerit data illa potestas vniuersalis antedicta. Io.de Turrecre.*in c.8 quest.* 1.Et Anton. Florent. *in sua histor.in 1.part.tit.6.cap.4.* ponunt hanc æqualitatem, sed dicunt, illam fuisse in merito, & præmio, & potestate ordinaria, sed nõ quo ad iurisdictionem: quia Petrus fuit maior in hoc, & in administratione Paulo,vt *in c.in illis,in fin.80.distin.* & gloss.*in ver.pari.in c.nouo.21 distinct.* Et etiam quo ad potestatem faciendi miracula,& idem Flor. *in sua sum.3.par.tit.31.cap.8.§.1.* Attamen Ioan.Ludo.Viuald. *in suo opere regali, in tractat. de pugna partis sensitiuæ. in 3.notab.versic. Paulus Apostolus,*dicit,quod Paulus Petro sublimior in quibusdam: hinc est,quod in bulla siue sigillo plumbeo ponitur Paulus à dextris, & Petrus à sinistris. Aliam tamen rationem,quare hoc fiat,retulit Ioannes de Selua *in suo tractatu de beneficio,in prima par.q.5.* scilicet, quia sinistra pars,mortis quam Christus habebat tempore, quo Petrus venit ad Christum ante passionem: Dextra vero denotat immortalitatem Christi, quam habuit post resurrectionem,quo tempore Paulus venit ad Christum.Hæ rationes sunt somnia: ideo melius dixi supra *in hac parte, in secunda consideratione;* vbi dixi de Christo quomodo sedeat ad dextram. Et *in 4.not.* ponit ipse Viuald.de omnibus Apostolis: sed dicit,quod Paulus præcellit alios Apostolos sex rationibus. Et etiam de omnibus aliis Apostolis & conuersatione eorum ponit idem Antonius Florentinus *in dicta sua historia,in 1. parte, in 6.tit.à 4. cap. vsque ad finem.* ponit de discipulis,& solum ponit de tribus,videlicet de Lazaro, & Martha,& Magdalena: de quibus facio considerationem sequentem.Dicit tamen Barthol.Veronens.*in tractatu de Imperatore eligendo in verb. ratione dignitatis,*quod Adam & Petrus sunt digniores, quia proximiores Virgini Mariæ.

Aduerte tamen,quod de iure,appellatione Apostoli simpliciter intelligitur de Paulo,vt ait glos.*in verb. Vir.de iur.natur.gent.& ciuili. in Institut.* quæ gloss. à Doctoribus approbatur. Cui concor.glossa iuris Canonici, *in verb.part.in c.sirus.de verbor.signif.quæ allegat pro hoc can.Apostolus.32.q.7.*

TRigesimasecunda consideratio. Lazarus post Apostolos,discipulus Christi, huius nostræ ciuitatis Heduensis patronus,protector & conseruator, & in qua eius corpus requiescit,inter cuius membra caput peregrinis demonstratur, summa gloria, summa laude,summo honore glorificandus,laudandus & honorandus.Hic enim,vt dicit Flor. *in d.tit.19 c.* Frater erat Marthæ & Magdalenæ,à Christo fuit familiariter dilectus, & solus inter discipulos Christi amicus vocatus, vt habetur *Iohan.*11. Lazarus amicus noster dormit.De stirpe regia descendens à populo Iudæorũ patre Syro nuncupato,& matre Eucharia, & mortuis eorum patre & matre,magnas sui patrimonij diuitias sic inter se diuiserunt, vt Mariæ quoddam castrum Magdalon dictum (vnde Magdalon nuncupata est) in partem contigerit. Marthæ vero castellum Bethaniæ; quod erat prope Ierosolymam ad duo milliaria. Lazaro autem,militiæ vacanti,pars non modica Ierosolymorum: & eum quatriduanum à mortuis suscitauit Christus. Post passionem Domini, lapsis aliquot annis,Iudæi fugatis Apostolis de partibus illis insurgẽtes contra Lazarum,Mariam, & Martham sorores eius, Marcellam pedissequam Marthæ, quæ Christo disputante contra Pharisæos,clamauerat: *Beatus venter qui te portauit,&c.*& Celidonium,quem à natiuitate,cœcum, Christus illuminauerat, & Maximinum vnum ex 72. discipulis Christi, naui imposuerunt sine gubernaculo,periculis marinis exponentes,vt quã citissime submergerentur.Sed diuino nutu,Massiliam incolumes peruenerunt, vbi prædicationibus eorum Princeps cum vxore ad fidem Christi conuersus,idola ciuitatis confregit: Ecclesias construxit,fidem & baptisma plurimis recipientibus,beatum Lazarum Massiliæ Episcopum præfecerit:deinde populum Prouinciæ ad fidem induxerunt. Reliqua vero vide infra *in vlt. part.* in consideratione, quæ de laude ciuitatum tractat,vbi plura in laudem diui Lazari scribuntur. merito cum sit lumen tutelare Heduorum.

TRigesimatertia consideratio. Post Apostolos & Prophetas, dominum Deum martyrum candidatus laudat exercitus, vt habetur in cantico Ambrosij & Augustin. vnde Ioannes *Apocal.*7. dicit,se vidisse turbam magnam in Ecclesia triumphãte, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus & populis,tribubus & linguis,stãtes ante thronũ, & in cõspectu agni,amictis stolis albis, & palmæ in manibus eorum,& clamabant voce magna,dicentes: *Salus Deo nostro,qui sedet super thronum,& agno,*& omnes angeli

stabant in circuitu throni,& seniorum,& quatuor animalium laudantes Deum:& qui sunt hi amicti stolis in circuitu throni cum palmis in manibus, sunt, qui venerunt ex tribulatione magna,& lauerunt stolas suas,& dealbauerunt eas in sanguine agni: ideo sunt ante thronum Dei,& seruiunt ei die ac nocte,& qui sedet in throno habitat super illos : de quo *in 1. consider.huiusce partis*. Et non esurient amplius,neq; sitient,vt de his Anton. Flor. *in sua sum. part.3.tit.32. ca.9.* vbi plene de Martyribus, quos ponit post Apostolos & Prophetas.

Vnde multum sunt honorandi & glorificandi martyres, cum sufferre martyrium sit actus maximæ perfectionis: quod probat S.Thom.*2.2.q.124.art.3.* duobus modis,vbi per eum.

Ex quibus concluditur,quod martyres sunt perfectiores Doctoribus; quia ipsi docent non solum verbo,sed etiam facto. Sunt etiam perfectiores virginibus,vnde August.*in lib.de Virginit.*facit comparationem inter perfectionem martyrij & virginitatis. & etiam S.Thom.*in 4.distin.49.*inquit, quod licet vna laureola sit maior altera, secundum quod simpliciter tamen loquendo, laureola martyrum est potior laureola Doctorum & Virginum,quia cum martyrio sit pugna & victoria maior,debet etiam esse excelletior laureola,quæ martyrio datur. Vnde gloss.super illud *Matth.5.* Beati qui persecutionem patiuntur, &c.dicit,quod omnes aliæ beatitudines perficiuntur in ista Ecclesia quoque in commemoratione sanctorū martyres præordinat & præponit Doctoribus & Virginibus,ad ostendendum preeminentiam eorum,respectu Doctorum & Virginum.Quorum martyrum gloriam admirans sancta mater Ecclesia,inquit Deo:*Quæ vox, quæ poterit lingua retexere. Quæ tu martyribus munera preparas*,quasi dic.nulla. Ideo canit Dauid Propheta. *Psal.115.Preciosa in conspectu Domini mors sanctorum eius*,id est;secundum Alex.de Hales,ibi : *Chara & grata est Deo mors martyrum*, Cum enim ipsi ostenderint operibus arduis, quod super alios Deum dilexerunt, dicente Gregorio in quadam homilia Paschali, quod probatio dilectionis exhibitio est operis. Credēdum est ergo, quod Deus in cœlesti Curia illius præcipui amoris signa ostendet eos singulari gloria decorando. hæc dicit Bernardinus de Bustis *in suo Rosario,in 1.par.serm.39 litera Z.a & b.* in dicto sermone tractat materiam martyrij.

Et dicit Ioannes Ludouicus Viuald.*in suo opere regali,in tract.de pugna partis sensitiuæ, in 4.notab.* quod triumphus, dignitas, magnificentia, honor & gloria totius Christianæ Religionis, est in tam grandi exercitu sanctorum martyrum, qui pro veritate fidei orthodoxæ suum proprium fuderunt sanguinem. De laude,gloria & excellentia quorum videas ibi.

Trigesimaquarta consideratio erit de Doctoribus Ecclesiæ, qui etiam sunt de numero beatorum: immo etiam ad ecclesiastici temporis integritatem & consummationem constituti sunt à Christo. Inter cæteros eius gradus & partes, Doctores qui veritatē palam edoceant,& populum recte instituant, quemadmodum testatur beatus Paulus *in 1.ad Corinth.epist. ca.12.*dicens; Et quosdam quidem posuit Deus in ecclesia,primo Apostolos,secundoProphetas,tertio doctores,deinde virtutes,&c. & *ad Eph.4.c.* idem affirmat his verbis, *Et ipse Christus dedit quosdam quidem Apostolos,quosdam autem Prophetas, alios vero Euangelistas,alios autem Pastores & Doctores ad confirmationē sanctorum, in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi*. Ex quibus etiam videtur, quod præcedant martyres, cum ibi per Apostolum ponantur in tertio gradu post Apostolos & Prophetas:sed parum(vt credo) hic curatur de ordine literæ.De laureola Doctorum dixi *in praced.consideratione :* de quibus *Dan. 13.*dicitur : *Qui ad iustitiam erudiunt plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates*.& vide per Ant.Floren.*in 3.par.sua summa.tit.30.c.8.§.2.* Et nota,quod in paradiso sunt tot ordines dignitatum,& vnus excellit alterum,ita & in terra.& fiunt tales differentię pro maiori concordia tantę multitudinis, quæ non posset alia ratione subsistere. *cap.ad hoc:89.distin.& c.licet.2. 45.distinct.*

Trigesimaquinta consideratio erit de Euangelistis,qui sunt quatuor, qui præferuntur omnibus aliis inferioribus ab Apostolis, imo inter alios simul connumerantur. *c.vnic.de reliquis & venerat sanctor. in 6.*Sed quis illorum sit præferendus? Videtur,quod sit Ioannes; tum quia Apostolus; tum quia Ecclesia canit,quod inter cæteros magis dilectus,tum quia dicit *gl.in ver.miratulo,in c.per baptismum,de consecrat. dist.* 4. quod B.Maria & Ioannes Apostolus peccare non potuerunt,tum ex eo,quod quatuor Euangelistę figurantur per quatuor elementa : videlicet per terram,aquam,ignem,& aërem.

Primo,Matthæus figuratur per terram,quia primo fuit valde terrenus,deditus mundi lucris ; vnde telonarius dicitur seu publicanus. Vnde etiam *Ezec.1.& Apocal.* 4. per hominem figuratur, cui commissa est cura terræ,vt in ea operaretur.*Genes.3.cap.* Tradidit etiam notitiam nobis de Christo secundum carnem, quam à terrenis traxit, incipiens Euangelium:*Liber generationis.*

Marcus figuratur per aquam: nam in ciuitate,quæ fundata est in aquis,scilicet Venetiarum,elegit habitationem suam: & per leonem figuratur, qui quartanam patitur,eo.quod multo humore abundat. Aqua summe nutrit quartanam. Hic tradit notitiam de Iesu,secundum suam sapientiam,quæ per aquam figuratur in Scriptura.iuxta illud *Eccles.15.* Aqua sapientiæ salutaris potauit illum. Vnde principaliter Marcus describit prædicationem Christi, & incipit Euangelium suum in aquis Iordanis,dicens : *Mox post exordium fuit Ioan.in deserto baptizans.*

Lucas autem est vt aër. Vnde Euangelium scripsit ea lingua,quæ melius vtitur aëre,in formando vocē, quam alij.Dicit Isidorus *in Etym.libro* quod Orientales frangūt aërem in gutture, & in gutture loquuntur,vt Hebræi seu Iudæi.Occidentales præcipue Hispani frangūt vocem in dentibus, & ideo in dentibus loquuntur,vt Latini. Sed Mediterranei frangunt vocem in palato,& in palato formant vocem, & ideo melius quam alij loquuntur,vt Græci:& ideo locutio eorum comptior est cæteris secundum ipsum, & hac lingua Lucas suum scripsit Euangelium,secundū Hieron. Vnde seculari quadam redolet eloquentia: Hię figuratur per vitulum,qui in Veteri Testamento figurabat mortē Christi,quæ in aëre facta est. Vnde principaliter Lucas describit ignominiam passionis : & hæc visio est nobis magis proportionata.Nam per aërem corporaliter melius videmus. Et est ratio; quia nil nobis nasci profuit, quod dixit Matthæus: nec prædicatio profuit, quod dixit Marcus, nisi redimi profuisset,quod dixit Lucas.

Ioannes autem figuratur per ignem, & merito, quia dilectionis amore ardebat. Hinc figuratur etiam per Aquilam, quæ super omnia alia animalia visitat sphæram ignis,vbi exustis plumis ad terram veniens, iterum iuuenescit. Igni recte comparatur, cuius verba fue-

ba fuerunt plena igne charitatis. Ipse describit, quomodo sic Deus dilexit mundum, vt vnigenitum suum daret, & qualis ipse vnigenitus datus est nobis, id est, In principio erat verbum. Ipse narrat sermonem in vltima cœna plenum igne amoris. Ipse solus latus Christi lancea perforatum describit, vnde exiit omnis flamma amoris. Epistolæ eius plenæ sunt fraterno amore. Hæc sunt, quæ dicit Anton. Florent. *in 1. parte sua summa. tit. 3. c. 3. §. 2.*

Ex quo, vt dixi supra *ista parte, in 12. consideratione.* Quod inter quatuor elemẽta, dignius & excellentius est ignis. Ideo etiam cum Euangelia Ioannis igni non parentur, digniora cæteris censenda sunt. Et de ordine illorum habetur per Hieronymum de Lyra, & alios scribentes, *in proœmio seu argumento Euangeliorum Matthæi* ex quo primus scripsit Euangelium in Iudæa, sed propter hoc Euangelia sua non sunt digniora, sed Ioannis, vt dictum est.

Figurantur etiam per Angelum & tria animalia; videlicet per Angelum Matthæus, per Taurum Lucas, per leonem Marcus, & per Aquilam Ioannes, vt habetur *Ezech. 1.* Et declarant de Lyra, & alij Doctores Theologiæ in dicto proœmio Euangeliorum.

TRigesimasexta consideratio. Post hos sunt quatuor Doctores, præcipue Catholici quatuor columnæ Ecclesiæ, videlicet S. Greg Papa, sanctus Hieron. presbyter Cardinalis, sanctus Ambrosius Archiepiscopus Mediolanensis, sanctus Augustinus ante conuersionem suam rhetor maximus & philosorũ acutissimus: post susceptũ vero baptisma Episcop. Hypo. per totum mundum celebris Doctor, & falsitatis inimicus. Hi sunt eruditissimi & sanctitate præfulgidi. Et vt testatur Romanus Pontif. *in c. vnico, de reliq. & venerat. sanctor. lib. 6.* Quorum perlucida ac salutaria documenta Romanam illustrarunt Ecclesiam, decorarunt virtutibus, & moribus informarunt. Per ipsos prætera quasi luminosas ardentes lucernas super candelabrum in domo Domini positas errorem tenebris profugatis, totum corpus Ecclesiæ tanquam sidus irradiant matutinum. Et, vt iam prædixi ista parte, *in 12. considerat.* vbi de tribus linguis fit mentio inter istos tres, Augustinum, Hieronymum & Gregoriũ, magis creditur Augustino in disputationibus Hieronymo in historiis & translationibus, Gregorius vero in moralibus præponitur: vt notatur *in verb. Græci. in c. vt veterum. 9. dist.* Et sic sensus historicus Hieronymo, Tropologicus moralis Gregorio, Allegoricus Ambrosio, Anagogicus vero Augustino attribuitur. Historia vero docet factum, Tropologia faciendum, Allegoria credendum, & Anagogia appetendum. Sed an Hieronymus præponatur Augustino, vide Dominicũ *in c. vnico, de reliq. & vene sanct. in 6.* vbi probat, quod quandoque vnus præponitur alteri in ordine literæ.

TRigesimaseptima consideratio erit de Innocentibus, quo loco collocantur in paradiso, an sint corona martyrum coronandi & laureandi. Robert. de Lycio, *in sermone de Innocentib.* recitat tres opiniones. Quarum dicit vnam esse falsam, aliam debilẽ, alteram vero veram. Et est, quod martyrij gloriam, quã in aliis propria voluntas meretur, illi paruuli occisi Dei gratia sunt assecuti. Quoniam, vt ait, effusio sanguinis propter Christum, vicem gerit baptismi: vnde sicut in pueris baptizatis, per gratiam baptismalem meritum Christi operatur ad gloriã, *vt infra ista part. in 42. consid.* dicitur; sic in istis operatum est ad palmam martyrij obtinendam. Et hoc vult Augustinus in quodam sermone de Epiphania, quasi alloquens ad Innocentes: dum inquit: Ille de vestra corona dubitauit in passione pro Christo, qui etiam paruulis baptismum prodesse non æstimat. Christi non habebatis ætatem, in qua impassurum Christum crederetis, sed habebatis carnẽ, in qua pro Christo passuro passionem sustineretis. Hæc ille. Nec est dubium, ipsos sanctos Innocentes esse in cœlo altissimo, & gaudium speciale habent, cum primi pro Christo nato, mandato impij Herodis Ascalonitæ occisi, & martyriũ passi fuerint. Ideo mirum in modum in te glorificari debent. Vnde Augustin. *in sermon. Innocentium* (vbi multa prosequitur de gloria eorum) dicit: Hodie, fratres charissimi, natalem illorum infantium colimus, quos ab Herode crudelissimo Rege interfectos esse Euangelij textus eloquitur. Ideo cum summa exultatione gaudeat terra nostra cœlestium militum, & tantarũ parens fœcunda virtutum. Ecce, prophanus hostis nũquam beatis paruulis tantum prodesse potuisset obsequio, quantum profuit odio. Nam sicut præsentis diei festa manifestant, quantum contra beatos paruulos iniquitas abũdauit, tantum in eis gratia diuinæ benedictionis effulsit. Hęc ille. Sed quo loco sint in paradiso, si vis facere comparationem ad sanctos, qui præcesserũt eos, & ad sanctos, qui sequuti sunt, essent collocandi post Prophetas & Patriarchas, & ante Apostolos. Quemadmodũ & in Litania descripti sunt.

TRigesimaoctaua consideratio de Cõfessoribus fit qui sunt in quadruplici differentia. Quidam sunt Pastores, quidam Scripturarum Doctores, quidam eremi seu cœnobij cultores aut monachi, & quidam seculi habitatores: Vt de his scribit Anto. Flor. *in sum. part. 3. tit. 31. cap. 10. § in 2. 3. 4. & 5.* Et de his dici potest id, quod habetur *Psal. 38.* Confitebuntur cœli mirabilia tua Domine, etenim veritatem tuam in Ecclesia sanctorum. Et merito Prælati, Confessores cœli dicuntur, quia sicut inferiora corpora gubernantur per superiora, Cœlos & Planetas eorum, & ex influxu cœlorum in inferioribus elementis & elementaris fiunt generatio, & omnis motus, si ex dispositione Prælatorum, & ordinatione populi, ipsi populi mouentur ad bene operandum, *ad Hebr. 5.*

Etiam Doctores cœli dicuntur propter lumen sapientiæ, vt dicitur *Ecclesi. 24.* Ego feci, vt in cœlis orietur lumen, qui propter pluuiam doctrinæ de cœlo descendentem, *Iacob. 5.* Cœlum dedit pluuiam, scilicet aëreum, & hi maxime confitentur mirabilia cœli, & veritatem Christum, vel veritatem Scripturarum. Vnde Grego. *2. moralium* tractans illud *Iob. 38,* Quis dedit gallo intelligentiam? exponit de Doctorib. & Prædicatoribus Ecclesiæ, quibus Deus dedit intelligentiã sicut gallo, & non aliis, & ibi ipse Anton. scribit de natura galli, vbi dicit, quod gallus dicitur habere intelligentiam per metaphoram. Æstimatio enim sensitiua, quam habet gallus, secundũ quam operatur prorũpens ad cantum, dicitur hic intelligentia. Cantat enim certis horis determinatis, secundum instinctum naturæ, ac si haberet intelligentiam, mensurã, & proportiones motuum cœlestium. Vnde subdit: Quis enarrabit rationem cœlorum, & concentum cœli, quis dormire fecit Doctores? Ergo Ecclesiæ viros assimilat gallo propter tria: quia certis & determinatis horis cãtat; & quia vocem in cantu variat; & quia cantando se prius alis verberat. Intelligentiam ergo primũ gallus accipit, vt prius nocturni temporis horas capiat, & tunc demũ vocem exhortationis emittat. Gallo igitur intelligentia attribuitur desuper; quia Doctori veritas discretionis virtus, vt nouerit, quibus, quid, quando vel quomodo diuinitus ministratur. Non e-

nim vna eadémque cunctis exhortatio conuenit: quia nec cunctorum par morum qualitas astringitur. Sæpe enim aliis officiunt, quæ aliis prosunt, & pleræque herbæ, quæ aliqua animalia reficiunt, alia occidunt. Pro qualitate ergo audientium, sancti Doctores & Prædicatores formabant suos sermones, vt pulchre ostendit gloriosus Doctor Hieronym. *in Epist. suis.* Hęc ille. Vbi etiam ample declarat, quomodo capienda sit illa intelligentia galli, illam Doctoribus & Prædicatoribus applicando & attribuendo.

Tertij sunt, de quibus agitur in vitis & collationibus Patrum S. Anachoritæ, scil. horũ primus fuit Paulus primus Eremita, quia tantæ perfectionis fuit, vt B. Anton. animam eius egressam de corpore in choro Angelorum viderit collocari. Additi sunt eis cœnobitæ viuentes in congregatione, etiam contemplationi dediti, vt monachi omnes, de quibus *infra in proxima sequenti parte.* quasi circa finem in pluribus considerationibus, & hi cœlo merito comparantur; quia, sicut cœli exaltantur à terra. *Esa.* 1. & valde ita prædicti eleuari fuerunt in altissimis contemplationibus à terra separati, id est, affectu terrenorum confessi sunt, & confitebuntur hi cœli mirabilia tua, de quorũ conuersatione & contemplatione dicitur *Iob.* 39. Quis dimisit onagrum liberum in solitudine, & vincula eius quis soluit? cui dedit in solatione domum, & tabernacula eius in terra salsuginis. Contemnit multitudinem ciuitatis, vocem exactoris non audit, circumspicit montes pascuæ suæ & virentia quæq; perquirit. Quę verba ibi exponit Ant. Flor. post Greg. *in moral. lib.* 30. Et iste status Religiosorum excedit statum virginum vt dicit S. Thom. 2.2. *q.* 186. *art.* 8. alleg. per Feli. *in cap. causam. col.* 2. *extra de probationib.*

Quarti sunt Confessores: Qui, vt cœli confitebuntur mirabilia Dei, qui Deum confessi sunt sanctis operibus glorificari in gloria superna. Hi etiam cœli dici possunt; quia, sicut mouentur continuo à primo mobili omnes alij cœli; sic & isti à Deo, qui est primũ moués omnia, sed immobilis manens in se, moti sunt ad bona operandum: propter quod dicitur *Esa.* 26. Omnia opera nostra operatus in nobis. Et quia omnis motus noster interpretatur, quod est nobis datus ad merendum, & bene operandum, ideo dicit Apost. *ad Galat.* 6. Dum tempus habemus, operemur bonum. Scribit autẽ *Salom.* 28. tempora diuersarũ operationũ in quibus homo mouetur de vno ad aliud, vt habetur *Eccles.* 3. Omnia tempus habent, &c. scilicet, opera, & tempus sibi congruũ. De vno ad aliam expositionem moralem assumit Florent. *in loco hic ante alleg.* & reducit ad quatuor status hominum iustorum. Quidam sunt baptismum recipientes, quidam pœnitentes, quidam proficientes, & quidam pręsidentes: quemadmodum ibi ample declarat *in d.* 5. Etiam amplissime de istis quatuor gradibus Confessorum ponit Ioann. Ludouicus Viualdus *in suo opere regali, in tractã. de pugna partis sensitiuæ & intellectiuæ.* Et quomodo variis tentationibus ac persecutionibus in hoc seculo affliguntur. De beatitudine vero istorũ & aliorũ scribit Robertus de Licio, *in suo tract. de beatitudine sanctorum.*

TRigesimanona consideratio de Virginibus tractat, quibus datur laureola in cœlo, de quibus visus est loqui Ioan. *in Apocal.* 7. *cap.* cum ibi ostendat, illas vidisse ante thronũ Dei per numerum determinatum, scil. centũ quadraginta quatuor millia; vt dicit Ant. Flor. *in* 3. *part. suæ summæ tit.* 2. *ca.* 1. §. 8. vbi ample collaudat, extollit & commendat Virginitatem ex multis, quibus datur corona, quæ dicitur laureola, vt ibi dicitur, & in fine huius considerationis: & de Virginum statu, & laude tetigi *in præced. parte, in* 11. *considerat.*

Sed cum & ad Regnum cœlorum perueniant & Viduæ, quæ sint in digniori seu altiori loco, an Virgines an Viduæ? Dicit enim Ant. Flor. *loco præalle c.* 2. §. 8. quod quamuis status Virginalis melior sit, quam coniugalis; tamen & in statu Viduali vel coniugali potest quis perfectior esse Virgine, & maioris meriti, scil. quia maioris meriti charitate existit. Sed hæc dubitatio de his, quæ sunt eiusdem meriti respectu charitatis, quæ vita sit perfectior, ita, quod in perfectiori loco collocari debeat. Et habetur, quod Vidua sit eiusdem qualitatis. Cum ita commendatur Viduitas, sicut Virginitas. Vt de commendatione eius ponit ipse Ant. *in d.* 3. *par. suæ summ. tit.* 2. *c.* 3. §. 2. vbi dicit commendatam fuisse autoritate diuina & canonica. Cum etiam castitas Viduarum multum commendetur, de qua supra *in* 2. *par. in* 10. *consid.*

Imo etiam videtur, quod Virginitas non sit excellentior matrimonio ex multis.

Primo ex dictis August. *in lib. de bono coniugali.* Nõ impar meritum continentiæ est in Ioanne, qui nullas est expertus nuptias, & in Abraham, qui filios generauit. *c. si enim. ver. cæterum de pœn. distin.* 2. sed maioris virtutis maius est meritum. ergo Virginitas non est potior virtus quàm castitas coniugalis.

Secundo sic. Ex virtute dependet laus virtuosi, si ergo Virginitas præfertur continentiæ coniugali, videretur, quod quælibet Virgo esset laudabilior qualibet coniugata, sed hoc est falsum, vt dictum est: ergo Virginitas non præfertur coniugio.

Tertio sic. Bonum commune potius est bono priuato, vt patet 10. *Ethic. text. in* §. *pen. & ibi not. in l. vnica. C. de cadu. toll. c. scias.* 7. *quæst.* 1. Sed coniugium ordinatur ad bonum commune, & ad publicam vtilitatem. *l. in libel.* §. *medio. ff de capti. & postli. reuer. l.* 1. *& ibi gl. in ver. Reip. & Docto. ff. solut. matrim.* Lucas de Penn. *in l. fin. colum.* 5. *C. de incolis. lib.* 10. vbi etiam videtur tenere, quod matrimonia sunt necessaria pro conseruatione generis humani, dixi infr. *in* 11. *par.* 10. *consid.* Vbi scripsi, quod vxoratus præfertur non vxorato, sed Virginitas solum tendit ad bonum priuatum.

Quarto, quoniam videtur, quod Virginitas contrarietur præcepto legis naturæ, & diuinæ. Naturæ, scil. cum dicat Aristo. *in lib.* 3 *de animalib. in* 1. *de Cœlo, & Mundo, & in* 2. *de Anima,* quod natura appetit generationem indiuiduorũ propter conseruationem suarum specierum, sed matrimonium tendit ad sobolem procreandam, & ad multiplicandum genus humanũ. Hiero. *c. nupt.* 32. *q.* 1. & est ad Paulum. Nuptiæ replent terram, Virginitas vero contrariatur: Igitur, & eã seruantes in veteri lege, non relinquentes post se semen, erant maledicti, maledictione opprobrij, vt patet de Ioachim, &c. quod figuratur *Matt.* 21. quando Christus maledixit ficulneæ: quia sine fructu. Item cõtrariatur legi diuinæ, cũ præceperit Deus homini, *Genes.* 1. Crescite, & multiplicamini, & replete terram. Et dicit Paulus 1. *ad Cor.* 5. Volo iuniores nubere, & filios procreare. & *ad Timot.* 2. dicit: Saluabitur mulier per generationem filiorũ. Ex quibus videtur, quod matrimoniũ sit laudandum. Et pœna imponebatur apud Romanos seruantibus virginitatem, & qui vitam cœlibem ducebant teste Valerio, & veteri lege *Deut.* 7. prohibebatur seruare virginitatem. Ioan. de Turrecre. *in c.* 1. *integritas.* 32. *qu.* 5. *in* 3. *dubio.* & Bernard. de Bust. *in suo Rosar. part.* 2. *serm.* 23. *in litera D.* Et Gabriel Barlette, *in sermone pro festo sanctorum Innocent.* fecerunt prædicta fundamenta, sed tandem concludunt, quod Virginitas

nitas sit præferenda, quia Virginitas est in consilio & opera perfectionis. Cadit enim sub consilio, quia Apostolus consulit Virginitatem, tanquam melius & perfectius. 1. *ad Cor.* 7. Quia bonum animæ præfertur bono corporis, & bonum diuinum bono humano, & bonum contemplatiuæ vitæ, præfertur bono actiuæ vitæ. Virginitas autem est bonum animæ, diuinum, & vitæ contemplatiuæ. Coniugium est bonum corporis ad conseruationem humani generis, & sic humanum, & pertinet ad vitam actiuam: quoniam vir & mulier in matrimonio viuentes necesse habent cogitare, quę sunt mundi, vt patet 1. *ad Cor.* 7. & ibi respondet ad motiua in contrarium facta.

Etiam secundo facit; quia ille status dignior, qui maiorem recipit fructum, sed virginibus datur maior: quia, vt dicit Luc. de Pen. *in l. quoties.* quæ est finalis. *C. de priuil. scholar. lib.* 12. quod cum sementem terræ bonæ centesimum, sexagesimum, & trigesimum fructum Euangelia doceant, & centenarius pro Virginitatis corona primum gradum teneat: Sexagenarius, pro viduitatis labore, & Trigenarius pro coniugio, vt patet per parabolam *Math.* 13. Vt tenent Theologi; quod etiam tenet, & sequitur Bernar. de Bustis *in d.* 2. *par. sui Rosarij, sermon.* 38. *in princ.* Et ipse Gabriel Barlette *in dicto sermone pro festo sanctorum Innocentium.* Vnde Ambros. *li.* 1. *de Virginitate.* Bona est continentia coniugalis, melior continentia vidualis, optima mundicia virginalis.

Tertio, ille status est dignior de quo Christus nasci voluit, sed Christus non de coniugata, sed Virgine nasci voluit, & hoc, vt dicit Beda super Lucam, vt ostenderet præconium Virginitatis & quantum ipsam diligebat. Ex hoc Iohannem Euangel. & patrem putatiuum Ioseph, virginem custodiuit. Vnde Thom. *in* 4. *par.* 35. *q. art.* 3. Virginitas supremum decorem vendicat.

Quarto; ille status est nobilior, qui primo est institutus in nobiliori loco, sed virginitas prius fuit, quã matrimonium, & in nobiliori loco: quia angeli virgines prius sunt creati, quam homo, & in nobiliori loco, quia in empyreo cœlo. Præterea, & Adam positus est virgo in paradiso: & de terra virginea creatus. igitur.

Ideo videtur, quod virginitas apud Deum maiori præmio & corona præmietur, & coronetur, quam viduitas: & viduitas quam coniugium. Et hoc multis decisionibus & autoritatibus Doctorum, & rationibus probatur.

1 Quoniam primo, vt inquit Hieronym. *ad Natalium*, tria præcipue sunt genera metallorum: Ferrum, Argentum & Aurum. Ferrum est castitas coniugalis, Argentum est Viduitas. Aurum vero est Virginitas. Cum ergo Aurum sit inter cætera metalla, excellentius & preciosius, vt dicitur *in vlt. part. in* 95. *consid.* ideo Virginitas cui comparatur est excellentior.

2 Vt dicit, Virginitas est Regina, Viduitas est vt domina. Coniugalitas vt ancilla.

3 Virginitas, vt patria, Viduitas, vt portus, Coniugalitas, vt pelagus.

4 Virginitas est summa gemma, thesaurus preciosus, margaritis refertus.

5 Sicut Aquila inter volucres, Lucifer inter stellas, & gemma inter lapides; ita excedit Matrimonium & Viduitatem Virginitas.

6 Augustin. *in lib. de viduitate* dicit, quod bona est pudicitia coniugalis, melior vidualis, & optima virginalis.

7 Dicit Cyprianus, quo virginum sublimior est gloria, melior est vita.

8 Dicit Cassianus, *in libro collationum.* Maior est virtus castitatem tenere, quam dæmones expellere.

9 Dicit Damascenus *lib.* 4 Quanto angelus homine est superior, tanto virginitas est nuptiis honorabilior.

10 Hieronymus ait: Qui immunditiam luxuriæ perfectæ continentiæ subiicit, sanctior Dauid existit, & fortior Samsone.

11 Inquit Bern. Virginitas est sicut lux solis, Viduitas sicut lux Lunæ, & Matrimoniũ sicut lux stellarũ.

12 Idem Bernar. Sola virginitas castitas est, quę in hoc mortalitatis loco & tempore, statum quendam immortalitatis & gloriæ repræsentat. Nam quod sancti habebunt in cœlo, scil. integritatem, & mundiciam corporis & animæ, hoc iam virgines obtinent ex gratia in terra.

13 Ex quo, vt ait Plin. *in suo lib.* 21. *naturalis histor. c.* 4. 8. *&* 19. Flos rosę inter omnes flores obtinet principatum: cum sit iucundus, gratus odore & colore, commendatur, cum nihil gratius tradatur aspectui, & ex rosa plures medicinæ fiunt: & dixi *in vlt. par. in* 94. *consider.* Ideo non immerito si per rosam Virginitas figuretur, vt ait Bernard. de Bust. *in* 2 *part. sui Rosarij. sermo.* 28. *in litera B.*

14 Hieronymus ait; In omni sexu & gradu Virginalis pudicitia obtinet principatum.

15 Cyprianus dicit, *in lib. de Virginitate:* Virginitas est soror angelorum, victoria libidinum, Regina virtutum, possessio omnium bonorum, quæ tenet in cœlo aureolam, & in terra principatum.

16 Facit id, quod supra dixi, scilicet, quia Virginibus datur fructus 100. Viduis 60. Coniugatis 30.

17 Augustin. dicit *in lib. de Virginitate.* Certa ratione, & Scripturarum autoritate, nec peccatum nuptias esse inuenimus, nec earum bonum bono Virginalis, vel Vidualis continentiæ æquare præsumitur.

18 Facit, cuius finis melior est, ipsum quoque melius, secũdum Philos. *in* 2. *&* 3. *Phys.* Quia sic est, quod secundum Philos. 10. *Ethic.* & dixi infra *in* 33. *consider.* duplex est vita, actiua, scilicet & contemplatiua: & perfectior sit, secundum Philosophum, omnis vita cõtemplatiua, quam actiua. Castitas virginalis est perfectior, quam coniugalis: quoniam Virginitas ordinat hominem ad finem vitæ contemplatiuæ: vsus autem matrimonialis, ad vsum vitæ actiuæ, vt dicit sanctus Thom. 22. *q* 152. *art.* 2. *in corpore quæstionis.* & hic ante iam aliquid dixi.

19 Facit: quoniam, vt dicit Apostolus 1. *ad Corinthios capite* 7. Mulier innupta, & virgo cogitat quæ Dei sunt, vt sit sancta, & corpore, & spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro.

20 Facit: quoniam, vt dicit idem Paulus ibi. Qui matrimonio iungit Virginem suam, bene facit, & qui non iungit, melius facit.

21 Facit, quod habetur *Apoc.* 3. Qui non inquinauerunt vestimenta sua, ambulabunt mecum in albis: & ibi Doctores intelligunt de virginibus.

22 Facit, tanto aliquid perfectius est, quanto habet maiorem conformitatem cum suo principio. Et, vt dicit Phil. 5. *Metaphys.* Melius est simpliciter, quod primo principio propinquius est: cum igitur Deus sit principium & finis omnium, *Apoc.* 1. & ipse sit actus simpliciter purissimus secundum Philosophum, 12. *Metaphys.* Ideo Castitas virginalis, quæ est purior

omni actu Matrimoniali, perfectior est matrimonio, quia Deo est conformior, qui ab omni libidine est alienus.

23. Facit; nam Virtus simpliciter circa bonum,& difficile, secundum Philosoph. 2. *Ethic.* Cum igitur maior sit difficultas abstinere ab omni delectatione actus Venerei, sicut fit in Virginibus, quam abstinere solum ab aliis delectationibus, extra matrimonium, ergo magis merentur Virgines, quam aliæ.

24 Facit id, quod dicit Ambros. relatus *in cap.nu.* 31.*q.*1. Nuptiæ implent terram, Virginitas paradisum. Intellige, facilius, vt ibi gl.1.declarat. Et istud est priuilegium Virginitatis maximum, secundum gl.vlt. *in c. causam.extra de probat.* Vel, quia, vt ait, Virginitas est soror angelorum, vbi omnes erunt Virgines vel continentes, neque nubent, neque nubentur.

25 Facit, quod Hierony. ad Eustochium, *in sermo. assumptionis Virginis Mariæ*, ait: Bene angelus ad Virginem mittitur; quia angelis semper est cognata virginitas, profecto in carne præter carnem viuere, non terrena vita est, sed cœlestis: Vnde, in carnē cœlestem vitam acquirere, maioris est meriti, quam habere. Esse enim angelum, felicitatis est: esse vero Virginem virtutis, dum hæc viribus obtinere nititur cum gratia, quod habet angelus ex natura.

26 Facit, quod dicit Ambr. *in lib de viduis.* Supergreditur Virginitas conditionem humanæ naturæ, per quam homines angelis assimilantur: maior est victoria hominum, quam angelorum. Angeli enim, sine carne viuunt, Virgines autem in carne triumphant.

27 Facit, quod inquit Chrys. super Matth. Licet omnes Virtutes sint res Angelicæ, specialiter tamen castitas Angelica virtus est.

28 Facit, quæ dicit ibi August. Quæ maior gloria super terram, quam in carne corruptibili ducere vitam Angelicam?

29 Facit quod dicit August. Qui Virginitatem seruant, sicut angeli Dei in terris sunt, imo & angelos transcendunt.

30 Facit, id quod dicit idem Bern. de Bustis *in d.2. part serm.27. in litera E.* vbi dicit Virginitatem esse ante Matrimonium.

31 Facit id, quod idem ait ibi *sub litera F.* Quod à Christo in propria persona consecrata est Virginitas. quod probat ex dicto Leonis in quodam sermone cū inquit: *Christus est Virginitatis filius.* verum, super omnia, quæ dici possunt, hanc virtutem commendabilem reddit, quod ipse Saluator humani generis, de mundissima Virgine nasci voluit, vt hic ante dictum est, *ver.3. Ille status, &c.* Et quod ipse Virgo permansit, & præ cæteris illum discipulum amauit, quem Virginem de nuptiis carnis abstraxit. In tantum enim ei Virginitas placuit, quod speciali arbitrio, vterum Virginalem accepit, in quo sibi naturæ assumptę nuptias celebrauit.

32 Facit, quod dicit Cyprian. *in lib.de Virginitate.* Flos est enim Virginitas, ecclesiastici germinis decus, atque ornamentum gratiæ spiritualis, illustrior portio dominici gregis. Idem dicitur *Es.*54. Lætare sterilis, quæ non paris exulta, quæ non parturis: quoniam multi filij desertæ magis, quam eius, quæ habet virum.

33 Facit, quoniam Christus semper est cum Virginibus, & ipsæ cum eo. Vnde *Apocalys.*14. Virgines enim sunt, & sequuntur agnum, quocunque ierit, & canit Ecclesia: Quocunque pergis, Virgines sequuntur atque laudibus post te canentes cursitant.

34 Facit, quod dicit Hiero. *in Epist. ad Eustochium,* vbi ostendit quomodo Christus dilexerit Virginitatem; Quoniam, vt dicit, statim, vt Filius Dei ingressus est mundum, istam nouam familiam sibi instituit, vt qui in cœlis habebat angelos, haberet proxime in terris Virgines.

35 Facit, quod habetur *Apoc.*14. vbi Virgines suauius canunt in cœlo, quam alij sancti, cum dicat: Cantabat quasi canticum nouum ante sedem agni: & nemo poterat dicere canticum illud, nisi hi, qui cum mulieribus non sunt coinquinati.

36 Facit quoniam sunt mininistri Dei. hinc dicere possunt illud *Eccl.*14. In habitatione sancta coram ipso ministraui, sine macula enim sunt ante thronum Dei, *Apoc.*14.

37 Facit, quoniam Iesus Christus est corona Virginum, vt cantat Ecclesia.

38 Facit, quoniam, vt ait Hieron. *contra Iouinianum*: Nuptias quidem recipimus, sed Virginitatem præferimus, sicut ramo preferuntur poma, & fructus.

39 Facit, quod dicit Bernard. Virginitas est gemma virtutum, germana angelorum, & lux animarum. Ipsa calcat libidinem, vincit diabolum, contemnit seculum, & deprimit omne periculum, ipsa est lampas Ecclesiæ, & semita cœlestis patriæ.

40 Facit, quoniam vt habetur *Sapient.*3. Felix sterilis & incoinquinata, quæ nesciuit thorum in delicto: habebit fructum in respectione animarū sanctarum. Et *Eccl.*26. Ponderatio non est condigna animæ continentis. Et habetur *in c.tunc salua bitur.*32.*q.*5. quod non solum prodest Virginitas illam obseruantibus, sed etiam parentibus confert ad salutem, proles in Virginitate perseuerans.

41 Facit, quod dicit Hierony. *ad Natalium,* Virginitas purpura est regalis, qua quisquis indutus fuerit, cunctis eminentior erit.

42 Facit, quod dicit Ambros *in lib.de Virginitate.* Pulchritudinem non potest quis maiorem æstimare decore Virginitatis, quæ amatur à Rege, probatur à Iudice, dedicatur à Domino, consecratur à Deo.

43 Facit; quoniam, vt dicit text. *in Auth.de lenonib.* §.*sancimus.coll.*3 Sola castitas est potens, animas hominum in Deo præsentare, quem text. recitat gloss. *in vers. pudicos. in proœm. decret.* & cum intelligunt gloss. vlt. *in cap. causam. de probat. extr.* & ibi Doct. & etiam gl.fi. *circa fin. in ca. cum ad monasterium. extra de statu mona.* & glo.vlt. *in cap.*1. *extra de voto, & voti redempt.* quod sola est de per se, sine aliis virtutibus, sed non quod aliæ virtutes hoc non possint: quia hoc esset falsum. Cum etiam & Viduæ, seu continentes, & coniugati virtuose viuendo: & per rectam fidem, & operationem bonam, placentes Deo, vitam æternam acquirere possunt, vt ait text. *in cap. firmiter.* §.*fi. extra. de sum. Trin. & fide Cath.*

44 Virginitas est principium, & fundamentum aliarum virtutum. text. *in Auth. quomodo oporteat Episcopos.* §.*neque autem secundus coll.*1. glos. vlt. *in d.c. causam. ext. de probat.*

45 Facit; quia in incessu etiam virgines sunt viduis, & coniugatis præferendæ, vt dicit Bald. & post eum Barb. & Fel. *in d.c. causam. ext. de prob.*

46 Facit; quia etiam testimonio vnius Virginis magis creditur, quam Viduarum, & coniugatarum, vt dicunt Barb. & Felin. *in d.c. causam. colum.*2. *de proba. extra.*

47 Et vltimo: quoniam solæ Virgines laureolam consequuntur, quæ solis Virginibus datur, vt *in d. glos. fin.*

fin. *in d.c.causam.* text. *in c.si Paulus.§.1.& ibi gl.in ver. suscitare.in fin.32.q.5.*

Et de hac laureola dicit Iohann.de Imol. *in d. cap. causam.* quod dicitur sertum siue gyrlanda, quæ fit de lauro, qua olim vincentes alios in aliquo actu Virtutis, in signum laudis coronabantur. Ideo Virgines per similitudinem in signum laudis laureolam habebant. Erit autem, vt dicit quædam corona laudis, quidam splendor, quo mediante, Virgines discernuntur ab aliis: & hæc corona fit à lauro, quæ semper est virens, vt dicit Cardinalis Zabarella, *in dict.c.causam*, & ait S.Thom. *in 4.sent.d.8.q.1.art.2.circa med.* quod laureola non cuilibet datur, sed illis tantum, qui sunt in statu perfectionis: sed etiam, vt dixi ante in præcedenti consideratione, status Religiosorum excedit statum Virginum.

Et vide plures quæstiones, quas ponit S.Thom. de laureola, *in 4.sent.d.48.quæst.5.art.2.3.4.& 5.* vbi ponit, vtrum laureola à fructu sit aliquod aliud præmiũ ab essentiali, & vtrum differat à fructu. & vtrum fructus debentur soli virtuti continentiæ, & vtrum conuenienter assignentur tres fructus tribus continentiæ partibus & vtrum ratione Virginitatis, debeatur laureola, & vtrum martyribus & vtrum Christo, & an angelo, & an etiam corpori, & an conuenienter assignentur tres laureolæ, & vtrum vnus laureolam Virginitatis de materia excellentiori habeat. Et ibi examinat has omnes quæstiones, & de laureolis in generali, & speciali tract. Anto. Florent. *2.part.suæ sum.tit.30.c.8.per totum.*

Et aduertendum est, quod præeminentia dignitatis ex huiusmodi laureola, considerari potest tripliciter, scilicet ex parte pugnæ, ex parte permanentiæ, & ex parte materiæ.

Primo modo laureola illa est potior, quæ fortiori pugnæ debetur: hoc modo laureola martyrum aliis laureolis supereminet: quia ibi est difficilior pugna.

Secundo modo, considerari potest laureola ex parte permanentiæ; & sic laureola Virginum aliis laureolis supereminet; quia pugna carnis periculosior est, in quantum est diuturnior, & magis nobis eminet è vicino.

Tertio, potest laureola considerari ex parte materiæ, de qua est pugna: sic laureola Doctorum, & prædicatorum inter omnes est potior. Omnis ratio est: quia pugna Doctorum, vel prædicatorum, versatur circa bona intelligentię: aliæ vero pugnæ, scilicet Virginum, & Martyrum versantur circa passiones. Quamuis autem vna laureola sit secundum quid maior altera, simpliciter tamen loquendo, laureola martyrum inter omnes est potior, vt ante probatum est *in 33.consideratione.* autoritate, ratione, & obseruatione. Vide etiam in hoc per speculum humanarum qu. Bartholomæi Sibyllæ *cap. 3. primæ decadis.in 9. quæstiuncula.2. quæstionis.*

QVadragesima consideratio. Post Virgines collocabuntur Viduæ. Quæ si longo tempore fuerunt Viduę, non procul distant à Virginibus. vt inquit tex. *in Auth. de non eligendo secundo nub. &c. §. optimum. coll.1.* Et beatæ atque felices dicuntur, vt *in Authen.de nup. §.saluto, col.4.* & ex eo laudabiles, & oratione dignæ censentur, text. *in d.§.optimum.* Et pulchre de his tradit Nic.de Lyra *Matt.13* ibi: *& dabant fructum*, vbi ponit tres gradus, in qualibet virtute. Exẽpli gratia. In virtute castitatis, primus gradus est castitas coniugalis, per quem vitatur illicitus concubitus, licite tamen concubitu retento in matrimoniali actu.

Secundus gradus est castitas Vidualis, per quem euitatur de cætero omnis concubitus, vt animus possit de cætero liberius Deo seruire, licet possit licite matrimonium contrahere.

Tertius, est castitas Virginalis, quæ est superior istis: per quem omnis cõcubitus simpliciter euitatur, vt mens ipsa, tanquam sponso suo soli Deo per amorem copuletur, secundum quod in præceden. dixi. Et hos tres gradus amplectitur, & declarat G. Benedict. *in sua repet.c.Raynutius. in verb. cuidam Petro tradiderunt.num.46.vsque ad numerum 50.de testament.* vbi etiam dicit: quod Viduæ adeo non distant à Virginitate, quod si priuilegium detur alicui, & suis descendentibus, tam masculis, quam fœminis: sicut filiæ virgines tali gaudent priuilegio, sic pariter eo gaudebũt filiæ Viduæ, vt notat singulariter Bartol. *in l. quoties.* quem sequuntur ibi omnes Doctores *C.de priuil.scholar. lib. 12.* & dominus meus Iason *in l. 1. in fin.ff.de Constitut.Princip.& in l.cum quædam puella.col.mihi 2.* post Ludou. Romanum *ff de iurisd omn.iud.* licet Alexand. ibi teneat contrarium: quoniam, vt dicit, sicut maritatæ sortiuntur forum *l.mulieres.ff ad municip.* ita & Viduæ.

Nam etiam iste status Vidualis est Deo acceptus, vt probat Bernar.de Bust. *in sermone 28. secunda parte sui Rosarij in secunda part. illius sermonis, sub literis T. V. vsque ad literam C.* vbi ample laudat & extollit Viduitatem.

Primo, vt dicit, laudanda est ratione diuinæ visitationis; quoniam Deus Viduas gratiosissime visitauit. Vnde habetur *3.Reg.17.* Tempore famis missus est Elias ad viduam Sareptanam, quę postquam dedit comedere Eliæ: hydria farinæ eius non defecit miraculose, & lecythus olei non est imminutus omnibus illis diebus.

Secundo patet de Iudith Regina Iudæorum, quæ; vt legitur eiusdem *lib.cap.13.* erat grata Omnipotenti Deo: cui Viduæ tantam gratiam contulit Deus, vt populum suum ab impetu, & furore inimicorum liberaret.

Tertio, etiam probatur: quoniam habetur *Luc 2.* Erat Anna Prophetissa vidua vsque ad annos 84. quæ vixerat cum viro suo annis septem à virginitate, & hæc non discedebat à templo, ieiuniis, & obsecrationibus seruiens Deo, die ac nocte: huic Christus paruulus, sicut & Simeoni præbuit se videndum, illámq; dignatus est visitare, quę confitebatur Domino, & loquebatur de illo omnibus, qui expectabant redemptionem Israel.

Quarto etiam legitur *Luc.7.* quod dominus Iesus consolatus est Viduam, ressuscitans eius vnigenitum filium.

Quinto, probatur commendatio Viduarum ratione diuinę acceptionis: quoniã *Luc.21.* scribitur, quod accepta fuit Deo oratio Viduę pauperculæ, quæ offerens duo æra minuta, omnes locupletes ratione suæ sanctitatis in oblatione superauit. Deus etiam exaudit orationes Viduarum. Vnde *Ecclesiast.35.* dicitur: Lachrymæ Viduæ ad maxillam descendunt, & exclamatio eius super ducentium eas. A maxilla enim ascendent vsque ad cœlum, & Dominus exauditor delectabitur in illis. Et ideo dicitur *in cap.fin.81.distinct.* quod Viduæ, quæ stipendio Ecclesiæ sustentantur, debent meritis & orationibus suis Ecclesiam adiuuare.

Sexto, probatur earum commendatio, ex eo quod à Deo fuit commendata Viduitas. Dedit namque Deus præceptum omnibus Regibus, Principibus, Iu-

dicibus & aduocatis, omnibusque hominibus vt Viduarum causas tuerentur,& ne illas opprimerent, vel molestarent.

Septimo,quoniam *Esa.*1.Dominus ait:Quærite iudicium,subuenite oppresso,iudicate pupillo,defendite Viduam. Et *Exod.*20.ait; Viduæ & pupillo non nocebitis: si læseritis eos, vociferabuntur ad me, & ego exaudiam clamorem eorum, & indignabitur furor meus, percutiámque vos gladio, & erunt vxores vestræ Viduæ,& filij vestri pupilli.

Octauo,probatur *Ierem.*22.cum dicatur: Facite iudicium & iustitiam, & liberate vi oppressum de manu calumniatoris:aduenam,pupillum, & viduam nolite contristari,neque opprimatis inique.

Nono,facit id quod etiam habetur *Iere.* 5. vbi Dominus de his,qui viduas spernunt,& abiiciunt,sic loquitur:Prætierierunt sermones meos pessime, causam viduæ non iudicauerunt, nunquid super his non visitabo,dicit Dominus,aut super gentem huiuscemodi non vlciscetur anima mea?

Decimo facit id,quod habetur *Iob.* 22. vbi dicitur: Viduas dimisisti vacuas, & lacertos pupillorum comminuisti: propterea circumdatus es laqueis, & conturbat te formido subita.

Vndecimo, facit dictum *Iac.* 5. *cap. sua canonica*, dum ait: Religio munda & immaculata apud Deum & patrem hæc est,visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum.

Duodecimo facit,quod dicit Paul.1.*ad Tim.* 5. Viduas honora:quæ vere Viduæ sunt,facit text.*in Auth. de non eligendo secundo nubentes.§.optimus, supra alleg. in principio huius considerationis.*

Decimotertio facit; quoniam etiam Viduæ, tanquam afflictæ debent consolari,& magnum meritum est eas consolari: quoniam,vt ait *Iob* 29.*cap.*Cor. Viduæ consolatus sum. & 31.*cap.* Oculus Viduæ spectare non feci.

Decimoquarto, sancta mater Ecclesia præcipit defendere & adiuuare Viduas: quoniam, vt habetur 1. *c.*87.*distin.* præcipitur Prælatis, vt Viduis suum præstent auxilium, & præsidium, & protectionis patrocinium,contra improborum violentias.

Decimoquinto, etiam præcipitur Principibus facere iudicium,& ministrare iustitiam,maxime Viduis, liberando eas de manu potentum, à quibus faciliter calumniantur, & opprimuntur, vt habetur *in ca.Reg.* 24.*q.*5. Ideo Imperatores & Reges volunt eas esse sub protectione eorum,& prohibent,ne opprimantur,vt habetur *in leg.vnica. Cod. quando Imper. inter pup. vel vid.vel miserab.pers.cogn.*& ne exhibeantur,facit tex. *in c.ab Imperatoribus.* Vniuersis iustum est auxilium postulandum propter afflictionem pauperum aduersus potentias diuitum.23.*distin.*3.

Decimosexto faciunt pro laude Viduarum multa, quæ in præcedenti consideratione dixi de Virginibus, quæ habent locum in Viduis propter earum continentiam,habito respectu ad coniugatas:quoniam tales inter continentes comprehenduntur, quæ cum Virginibus ad Regnum cœlorum perueniunt; quoniam,vt habetur *in cap.firmiter.in fin.extra de summa Trinit & fid.Cath.* Nunquid enim ad regnum cœlorum solæ Virgines perueniunt, perueniunt & viduæ. Ex quibus constat, quod status Viduarum habet locum post Virgines, & ante coniugatos, data in reliquis paritate meriti. Et de laude Viduarum dixi *in præcedenti parte,in* 11.*&* 20. *considerat.* vbi dixi, quod mulieres laudantur ex continentia, & in seruanda Viduitate.

Quadragesimaprima consideratio de coniugatis subsequitur, nunquid etiam habeant locum in Paradiso?Et videtur quod non: quoniam, vt habetur *c.qui sitit.*35.*q.*5.*alleg.per gloss fin.in ca.*1. *in fin.extra de sum.Trinit.* non expedit homini ad cœlestia regna tendenti vxorem accipere. Sed contrariũ est verius,quoniam,vt constat ex decisione Concilij Niceni, de quo *in c.*1.*in fi.extra de sum.Trin. & fide Cathol.in præced. cons.sæpe alleg.* non solum virgines, & continentes,verum etiam coniugati per rectam fidem, & operationẽ bonã placentes Deo, ad æternam merentur beatitudinem peruenire. Et tales etiam dicuntur seruare castitatem,quæ dicitur pudicitia,quæ est in legitime coniugatis, vt *in c.Nicena.*31.*d.l. mulier.§.cum proponeretur.ff.ad Trebell.*Quæ quidem pudicitia etiam laudata est,vt *præcedenti parte* dixi *in* 12. *considerat.* & quam etiam obseruauerunt plures sancti Prophetæ & Patriarchæ,vt Iacob, qui Liam secum iacentem, non illam esse cognouit, putans tenere Rachelem, vt habetur *Genes.*29. secundum Lyram,ibi possent hic adduci omnia connubia, seu matrimonia antiquorum Patrũ, Prophetarum,& Patriarcharum, scil. primo illorum, qui fuerunt ante diluuium,vt Adam.Seth,Enos,Caynan,Mahalehel,Iared, Enoch, Mathusalem, Lamech, Noë,Sem,Cham & Iaphet. Et post diluuium Abraham,qui tres vxores habuit,Isaac,Iacob, qui quatuor vxores habuit,Ioseph,Iudas,Cath,& Amram, Moyses, Aaron, & Maria eorum soror, Delbora,Barach, Sisaram,Iahin & Iahel: Iepte, Samuel, Helcana, Ephrateus,Samuel,Booz,& Ruth,Iesse,& omnis eius generatio: Dauid,Salomon, Elias,Elisæus,Ezechias, Iosiá, Daniel, Zacharia, Petrus & Apostoli, & Iohannes Euangelista, qui omnes fuerunt coniugati, vt satis declarat Iouinian. contra Hieronym. altercantem cum eo,de præexcellentia Virginitatis & Matrimonij. De quibus connubiis Sanctorum amplissime Augustin. Dathus *in suo tractatu de connubiis Sanctorum.* Vbi excellentias illorum connubiorum satis denotat laudando castitatem matrimonialem: de qua etiam *lib.* 2. contra aduersarium legum & Prophetarum, *Deus*, inquit, masculum & fœminam propagandi generis cum nuptiali castitate coniunxit. Ad quod facit doctrina Bedæ, sic dicentis: *Bona est castitas Coniugalis, melior continentia Vidualis,& optima perfectio Virginalis.* quæ tria Christus patenter approbauit.Primo,statum Virginalem in eo, quod de Virgine nasci voluit, statum vidualem in eo, quod ab Anna vidua benedici dignatus est, *Luc.* 2. & statum coniugalem, in eo, quod in Chana Galilææ nuptiis interfuit,quarum honore aquam in vinum conuertendo primum miraculum inter cætera inchoauit. *Ioan.*2.

Similiter, vt ab omni gradu mulieris opprobrium tolleret, scilicet à Coniugatis, Virginibus, & Viduis, Matrem eius gloriosam in hoc triplici statu esse voluit,scilicet Virginem, Coniugatam,& Viduam post eius mortem. Ex quibus sequitur, quod etiam Coniugati possunt mereri, & æternam beatitudinem consequi,vt dictum est ante: & plene comprobat Gu.Benedict.*in sua repetit. cap. Raynut.in verb. cuidam Petro tradiderunt.num.*40.50.51.*&* 52.*extra de testament.*vbi per eum,de castitate & pudicitia coniugali,& de laude matrimonij dixi *in comment.nostro ad consuetudines Ducatus Burgund.in titul. Des droicts & appartenances à gens mariés.*

Et aduerte, quod secundum Gabrielem Barlette *in sermon. pro festo S.Innocent.* status Coniugatorum fuit maioris meriti,quam abstinentium,& status ille præferebatur statui Virginitatis; quia erat tempus multiplicandi

tiplicandi genus humanum, ideo status Virginitatis prohibebatur hoc, habendo respectum ad tempus legis scriptæ, siue naturæ. Si autem referatur ad tempus legis Euangelicę; quia est tempus multiplicationis fidelium per generationem spiritualem, status Virginum est maioris meriti, quam status coniugatorum. Ideo Virginitatis status est dignior & excellentior matrimonio, quod ibi comprobat triplici ratione: sed vide hic ante *in 2. considera.* vbi longe plura alia media adinuenta sunt ad laudem Virginitatis.

QVadragesimasecūda consideratio incipit de pueris baptizatis, qui statim baptismate suscepto, decedunt, antequam mereantur, vbi collocabuntur in paradiso, & an ex solo baptismo possit vnus plus habere gratię, quam alius, hoc est, An plus possit operari baptismus in vno, quam in alio, ad remissionem culpæ & pœnæ, quo ad diminutionem pœnæ, & quo ad effectum gratiæ. In hoc Iohan. de Turrecrem. *in ca. cum tantum de consecrat. distinct.* 4. ex dictis S. Thom. Sed prius aduertatur, quod nemo potest saluari, nec vitam cœlestem consequi, nisi fuerit baptizatus, vt habetur *Ioh. c.* 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei, & habetur *in c. non potest. de consec. distin.* 4. & ibi Iohannes de Turrecrem. Et omnes baptizati ratione remissionis culpæ originalis, quæ baptismo purgatur, gratiam Dei cœlestis accipiunt. *cap. non potest. & ibi I. hanc. de Turrecrem. de pœnit. dist.* 1 *& in c. per baptismum. & in c. non licet. de consecr. distinct.* 4. Et in hoc concludit duab. conclus. *in dict. c. cum tantum.* quod, æqualiter operatur effectum remissionis culpæ & pœnę in omnibus, & continet perfectionem salutis, ad quam Deus omnes homines vocat, vt dicit Iohan. de Turrecrem. *in c. ex quo. de conseer.* 4. Infudit etiam gratiam vt per eundem *in c. proprie, loco præalleg.* Sed nunc videndum est, quomodo hæc gratia infundatur, an plus in vno, quam in alio. Idem Iohan. de Turrecrem. *in c cum tantū supra alleg.* distinguit inter adultos & pueros, & dicit, quod inter adultos non æqualiter se habet, sed secūdum maius & minus: prout quidam cum maiori fide, & deuotione, accedunt ad ipsum sacramentum baptismi suscipiendum, quam alij, & hoc comprobat ex dictis Dam. dicentis sic: *Peccatorum remissio cunctis æqualitèr in baptismo datur: gratia datur autem Spiritus sancti, secundum proportionem fidei & purgationem.* Sed non omnes cum æquali fide, nec æqualiter præparati ad baptismum accedunt, ergo non omnes ad baptismum accedentes, æqualiter gratiam consequuntur, & ista est alia ex suis conclusionibus.

Alia est conclusio in pueris. in quibus concludit, quod baptismus de communi lege, æqualem effectū gratiæ habet: quod probat ex dictis S. Thom. *in 4. sent. distin.* 4. cum ait: *In pueris baptizatis, nihil ex parte eorum requiritur. sed habent pro dispositione ad salutem fidem Ecclesiæ, & pro effectiuo salutis virtutem passionis Christi, quæ operatur in baptismo: sed hæc duo æqualiter ad omnes pueros se habent: ergo ipsi pueri non differunt quantum ad effectum baptismi suscipiendum, sed omnes æqualem gratiam suscipiunt. Ideo inter istos non disceptandum de prioritate, aut posterioritate, cum omnes simul simili gratia & æquali fruentur.*

QVadragesimatertia consideratio erit de pueris decedentibus sine merito, & absque baptismate, in quo loco in iudicio vniuersali collocabūtur: à dextris, vel sinistris comparebunt. S. Thom. *in 4. sent. dist.* 47. *artic.* 3. & B. Vincent. *in suis serm.* dicunt, quod in iudicio Domini tales pueri comparebunt, sed non debunt, neque à dextris, neque à sinistris, (cum electi boni erunt à dextris; & damnati mali à sinistris) sed tales pueri, cum peccato originali mortui, non sunt simpliciter mali, nec boni: ideo in medio inferius collocabuntur, & videbunt gloriam Iudicis, & vindictam exquirent eorum, qui causam eis dederunt perditionis gloriæ, & diuinæ visionis; & omnes huiusmodi paruuli, siue sint filij Christianorum, siue Iudęorum, siue Gentilium, siue in vtero, siue extra vterum decesserint sine baptismate, resurgent cum corporibus integris, in mensuram ætatis, plenitudinis Christi 30. annor. vel circa, vt habetur *ad Ephes.* 4 sicut & alij mortui, & ita refert & tenet Barth. Sibyllæ *in suo speculo peregr. qu. in sexta quæstiuncula, quinta quæst. tertij cap. prima decadis.* Sed in loco seu receptaculo limbi collocabuntur, in quo est carentia gratiæ, & pœnæ damni æternalis, sed non pœna sensus, secundum Petrum de Tarant. & Thom. *in 4 distinct.* 31.

Sed altius ista repetendo quæreres: Cū sint in limbo, & non in paradiso, an puniantur aliqua pœna, & qua? Et in hoc dicendum est secundum Thom. *in loca inferius allegat.* quod pœna conueniens puerorum, qui sine baptismate cum solo peccato originali decesserunt, est subtractio gratiæ, & per consequens carentia diuinæ visionis, vt dictum est, ad quam homo per gratiam ordinatur. Sed vlterius videndum est, an tales pueri sentient aliquem dolorem, vel afflictionem interiorem, ex carentia visionis diuinæ. Responderi potest, secundum quod aliqui dicunt, quod tales pueri in limbo ex carentia visionis Dei nullam afflictionē interiorem sentiunt; rationem assignant: Quia, vbi nulla est cognitio; & cogitatio boni propter se facti, ibi nulla est afflictio: sed animæ puerorum, cum solo originali decedentium, sunt in tantis tenebris ignorantiæ constituti, quod nesciunt se ad beatitudinem creatos, nec aliquid de beatitudine cogitant, ideo dicūt nullam illos pati afflictionē. Sed S. Thom. dicit hanc rationem non valere. Primo, quia cognitio naturalis magis viget in anima separata, quam in anima hic coniuncta. Ergo, cum in pueris illis non sit peccatum personale, non debetur eis vt detrimentum aliquod patiantur in naturalibus, scilicet in naturali cognitione. Item (vt dicit) secundum hoc illi, qui sunt in inferno, essent melioris cognitionis; quantum ad intellectum, quam pueri in limbo. Nam qui sunt in inferno, non sunt in tenebris ignorantiæ pueri autem secundum istos sic: & ita damnati melioris conditionis forent, quam pueri huiusmodi; quia nullus est, (vt ait August.) qui non mallet dolorem pati cum sana mente, quam gaudere insanus. Ideo assignatur alia ratio, quare pueri in limbo ex carentia visionis diuinæ, non habeant interiorē dolorem, vel afflictionē, quæ talis est: Duplex cognitio de beatitudine potest haberi, naturalis scilicet & supernaturalis. Animę autem infantium in limbo cognitione quadam naturali non carent, quæ debetur animæ separatæ, secundum naturam suam. Imo augetur cognitio eorum naturalis, cum inter medium cognoscendi intellectum separatorum. Ideo de Deo, & de creaturis magnā scientiam habent naturaliter, & maiorem, quam vnquam philosophus in mundo habuerit. Cognoscunt enim naturaliter se ad beatitudinem factos, & quod beatitudo consistit in adeptione perfecti boni: sed non quod tale bonum sit gloria, quam sancti in cœlo possidēt. Id autem, quod per naturam habetur, possidetur absque dolore: ex hac igitur parte, pueri in limbo non dolent. Est autem & alia cognitio de beatitudine, quę habetur supernaturaliter, quæ hic in nobis per fidem

plantatur: quæ est de gloria & fruitione sanctorum in cœlo: quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis naturaliter ascendit, 1. *ad Cor.* 2. Quam Deus nobis reuelauit per Spiritum sanctum. *ad Rom.* 1. Quæ quidem reuelatio habetur per fidem, in nobis hic plantatam in Sacramentis, vel frequentatis actib. Christianis. Pueri autem in limbo nec fidem de beatitudine in actu habuerunt, nec sacramenta fidei susceperunt, nec per reuelationem. Ergo, nec de carentia eius dolent. Nemo enim dolet de eo, quo se priuari nescit: vel de perditione eius, quod ad ipsum nō tāgit, aut pertinet. Quia tamen pueri in limbo non impediuntur à perfecta cognitione naturali, primæ causæ, & Dei, & aliarum rerum ex immersione, & afflictione pœnarum, sensus ignis, & vermium consciētiæ & dæmonum, vt fit in damnatis, ideo de cognitione tali naturali ipsius Dei & creaturarum, gradum aliquem delectationis habent. Quilibet enim in cognitione veritatis naturaliter delectatur: vnde in hac delectatione pueri laudant, & laudabunt, reassumptis corporibus Deum; causam causarum omnium rerum, ab eis naturaliter cognitarum, quod damnatis nō accidit, nec accidet: quia vermis eorum viuit, & non morietur, nec vnquam ab inferno deerunt dæmones, nec ignis, ibi à torrendo in æternum deficiet. hæc S. Thom. *in quæstio. disputatis de malo. & in 2 sentent dist.* 23 *quæst.* 2. & ad prædicta facit text. *in ca. firmissime. de consecrat. dist.* 4. vbi Ioh. de Turrecr. etiam disputat, an tales pueri puniantur pœna sensibili.

QVadragesimaquarta consideratio, de reliquiis sanctorum ostendit, quæ etiam sunt honorandæ, & venerandę, vt habetur in rubro & nigro, *de reliq. & venerat. sanctor. in antiquis, & in lib 6. & in Clementin.* Et vt dicit S. Thom. *in 3. part. quæst.* 25. *art. vlt.* Adorare, id est, venerari debemus reliquias sanctorum, vt ait Ant. Flor. *in 5. part. sua sum. titul.* 12. *c.* 9. *in princ.* Qui habet affectum ad aliquem, etiam ea, quæ de ipso post mortem requiruntur, veneratur, non solum corpus, aut partes eius corporis, sed etiam exteriora aliqua eius: puta vestes, & huiusmodi. Nam, vt author est Herodotus Micerinus Rex Ægypt. filiam, quam habebat vnicam, adeo dilexit, vt mortuæ cadauer incluserit aureo bouis simulachro, quod in templis proxime Deos posuit, floribusque ornauit quotidie, admota noctu perpetua lucerna.

Item, Attedius Melior, duos habuit liberos, Blesum & Glauciam nomine, quos adeo dilexit, vt dicti Blesi mortui natalem singulis annis celebraret. Martialis *lib.* 8.

Præstas hoc melior sciente fama,
Qui solennibus anxius sepulti
Nomen non sinis interire Blesi.
Et de munifica profusus arca,
Ad natalitium diem colendum.
Scribarum memori, piaque turba
Quod donas, faciam ipse Blesianum.

Item Vrbinum, in agro Reatino delitescentem, cum milites ad mortem inquirerent, seruus eius, domini ornamentis indutus: in eiusdem cubile se reclinauit, vt irruentes hostes Vrbinum esse suspicarentur, & ita primo impetu iugularent. In cuius rei monumentum, Vrbinus mortuo erexit statuam, cum titulo, & inscriptione, quæ tam memorabilem testaretur amorem & fidelitatem.

Item fidem facit in hoc Arthemisia, quæ Mausolo marito mortuo, sepulchrum memorabile fecit, vt infra *in vltima parte, in* 75. *consideratione* dicitur.

Item, Iulius Cæsar, Syllanæ factionis inimicus, adeo partes Marianas fouebat, vt deiecta tropæa restituerit, statuásque noctu erexerit in Capitolio.

Item Phydias statuarius Agorantum Parium discipulum suum adeo dilexit, vt nomen eius suis operibus plerunque inscripserit.

Item, Nicodemus Rex Bithynię, tam propenso fuit in Romanos animo, vt raso capite, pileum sumpserit, & se Romanorum libertum vocauerit.

Cum autem sanctos Dei in veneratione debeamus habere, tanquam membra Christi Dei filij & amicos & intercessores nostros, vt supra ista par. dictum est: Ideo eorum reliquias, qualescunque honore cōgruo in eorum memoriam venerari debemus, præcipue eorum corpora, quæ fuerunt templum Dei & organa Spiritus sancti in eis habitantis & operantis, & sunt corpori Christi configuranda, per gloriam resurrectionis. Vnde & ipse Deus huiusmodi reliquias conuenienter honorat, in eorum potentia miracula faciendo. Et, vt dicit Hieronym. ad Riparium: Nos nec martyrum reliquias, nec angelos adoramus, scil. adoratione latriæ: honoramus autem martyrum reliquias vt eum, cuius martyres adoramus, honoremus seruos, vt honor seruorum redundet in Dominum. Et habetur *Psal.* 75. Et reliquiæ cogitationis, diem festum agent tibi: quoniam grata est apud Deum. Ea, quæ à nobis sic habetur præteritorum nostrorum bonorum recordatio, vt de his non in bonis, sed in Domino gloriemur. Et ita remunerantur à Deo bonorum reliquiæ, & vtilis est ipsorum memoria: quemadmodum etiam dicimus in iure humano, quod memoriæ seu reliquiæ pristinæ qualitatis bonæ, multum operātur. vt per multa comprobat Felin. *in cap. quæ in ecclesiarum. col.* 29. *versic. Fallit quinto extra de constitut.* Dicā latius infra *in 3. part. in* 36. *consider.* vbi de huiusmodi memoria pristinę dignitatis scribitur. Et ad istud propositum, Ioan. de Mōtelono ciuis & contemporaneus noster, *in suo promptuario iuris. in verb. reliquia.* adducit decisiones Felin. *in d. c. quæ in ecclesiarum.* Non tamen, vt dicit, sunt in publico venerandæ, nisi prius approbatæ per summum Pontificem, & per sedem Apostolicam canonizatæ, quod quomodo fiat, & quæ requirantur, habetur *in cap.* 1. *de reliq. & vener. sanctor.* sicut aliquæ considerationes in sequentibus.

QVadragesimaquinta consideratio. Non solū sancti venerandi, & honorandi sunt, sed etiam eorū imagines venerandæ sunt propter illos, *cap. per latum. & c. venerabiles, de consecrat. dist.* & ibi glos. *in ver. fregisse. & in verb. cultu,* & per gloss. *in ver. in deuotionis. in cap. si canonici. de offic. ord. in* 6. Et, vt scribit Ouid. de Ponto. lib. 2.

Felices illi qui non simulachra, sed ipsos,
Quique Deum coram corpora vera vident, &c.
Et sequitur.
Sic homines mouere Deos, quos arduus æther
Occulit. & colitur pro Ioue forma Iouis.

Et videatur Cardi. *in clem. vnica versic. O excellentissimum. de reliqu. & venerat. sanctor. & in duob. canonibus supra alleg.* satis probatur, quod licitū est in Ecclesia Dei facere imagines Christi, & sanctorum, quæ sunt venerandæ, & causas ibi vide, quicquid audeant dicere quidam hæretici, insequentes damnabiles opiniones Lutheri hæretici, quem Deus in sensum bonum reducat, ad suas infinitas hæreses seminatas extirpandum, & annihilandum.

Et ample per Ioan. Damascenum, & Commentatorem, ibi in suo opere Theologali *lib.* 4. *c.* 17. vbi dicit, quomodo imagines sanctorū, etiam antiquo tempore fuerunt

fuerunt approbatæ, & etiam certo tempore reprobatæ, videlicet tempore Leonis III. Imperatoris, & Gregor. II. summi Pontif. per Ant. Florentinum 3. *sua Summæ part.12.c.9.§.1.2.& 4.* vbi expresse scribit de veneratione Imaginum.

QVadragesima sexta consideratio. Quoniam ante dictum est de veneratione & honore sanctorum. Sciendum est, qui dicantur sancti. Et in hoc sic distinguendum est: aut consideramus hanc Ecclesiam militantem, & sic in hoc seculo viuentes. Aut Ecclesiam triumphantem, & per consequens eos, qui de hac vita migrauerunt, & cum ambo sint laudandi, & venerandi, de ambobus dicetur.

Primo de his, qui in hoc seculo sunt viuentes, qui videntur esse omnes munde ac virtuose viuentes, qui merito sancti dici possunt & ita intelligitur, quod habetur *in cap. tenere debet.1.distinct.& Leuit.31.&* 1.Pet. *cap.* vbi dicitur: *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum Dominus Deus vester.& in ca.proposuisti.& c.plurimos.* 81.*distinct.*& est text.*in cap.non oportet.*81.*distin.* & ibi Archi.& facit tex.*in c.Maximilianus*.ibi:*quia qui sancti non sunt sancta tractare non possunt.ea dist.*quam ita intellexit Archi.*in d.c.tenere.*facit etiam tex.*in ca.non vos.vers.quis enim sanctum dubitet.4.distinct.& Psalm.* 17.cum sancto sanctus eris, & cum innocente innocens eris. Et illud:*Non enim loca sed vita & mores sanctorum, faciunt sacerdotem.* de quo *in princ.4.distin.& in c.multi.& in c.non est facile.ead distinct.* Et *Eccles.* 27. Cum viro sancto, assiduus esto.& facit text. *in ca. sancta quippe rusticitas* 2 *quæst*,7.Et facit satis text.*in l. sanctum.ff de rer.diuis.* vbi sanctũ dicitur, quod ab iniuria hominum defensum est, atque munitum. Facit tex.iuncta glos.*in verb.sanctificetur.de success.ab intest.* Et dicit Gemin.*in cap.non decet.de immunit.Eccles.in* 6. quod loca sacra sunt sancta, id est, firmata pœnis, & statutis, contra delinquentes in illis, vt *in Authent.vt liceat matri & auia.§.penult.incipient. quia vero.collat.* 8.*& in §.sanctæ.Institu.de rerum diuis.& l si quis in hoc gen.C.de episcop. & cleri.* per id, quod habetur *in c.in primis.*2.*q.*1. Et facit ad propositum, & ad dictas duas significationes, id quod dicit S.Thom.2.2.*q.*8.*art.vlt.* quod nomen sanctitatis duo importare videtur. Vno modo mundiciem, & huic significationi competit nomen Græcum. Alio modo, importat firmitatem: vnde apud antiquos sancta dicebantur, quæ legibus erant munita, vt violari non deberent. Vnde aliquid dicitur esse sanctum; quia est lege firmatum, vt dicit Vlpian. *in l.sacra, §. propriè.ff.de rer.diuis.* vel etiam (vt dicit S.Thom.*in loco ante alleg.*) hoc nomen, *sanctus*, secundum Latinos, ad mundiciem pertinet, vt intelligatur sanctus, quasi sanguine tinctus, eo, quod antiquitus illi, qui volebant purificari sanguine hostiæ tingebantur, vt dicit Isid.*in lib.10.Etymologiarum cap.incip.Sapiens.&c.*Et vtraque sanctificatio competit, vt sanctitas attribuatur his, quæ diuino cultui applicantur, ita, quod non solum homines, sed etiã Templum, Vasa, & alia huiusmodi sanctificari dicuntur, ex hoc, quod cultui diuino applicentur. Hic etiam dicũtur sancta sanctorum, de quibus per Panorm. *in ca.1 de vita & honest.cler.* Mundicia enim necessaria est ad hoc, quod omnes Deo applicentur: nam mens humana inquinatur ex hoc, quod inferioribus rebus coniungitur, sicut quælibet res, ex immixtione peioris sordescit, vt argentum, ex immixtione plumbi. Oportet autem, quod mens ab inferioribus rebus abstrahatur ad hoc, quod supremæ rei possit coniungi, & ideo mens sine mundicia Deo applicari non potest. Vnde *ad Hebr.penult.*dicitur, Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum.

Firmitas etiam exigitur, quod mens Deo applicetur. Applicatur enim ei sicut vltimo fini, & primo principio; huiusmodi autem oportet maxime immobilia esse. Vnde dicebat Apostolus *ad Rom.*8. Certus sum, quod neque mors, neque vita, separabit me à charitate Dei, sic ergo sanctitas, siue sanctimonia, quod idem est, per Archi.*in c.victor.*3.*distinct.*dicitur, per quam mens hominis seipsam, & suos actus, applicat Deo, ideo Iurisconf. *in d.l.sanctum.ff.de rerum diuis.* quod sanctum, dictum est à sagminibus; sunt autẽ sagmina herbæ quædam, quas legati populi Romani ferre solebant, ne quis eos violaret. Sicut legati Græcorum ferunt ea, quæ ducuntur ceritia. Vnde, vt dicit ibi gl.*in verb.violaret.* legati dicuntur sancti, per *leg. fi.in princip. ff. de leg.* hinc descendit verbum, *sanctio*, inuiolabilis, & ab iniuria hominum tuta legalis statuitio. & ita intelligitur *l.sanctio legum.ff.de pœnis.* & sumitur multipliciter, vt habetur *in* 1.*gl.in proœm.Digestorum.*& notatur per Archidiac.*in c.statutum. de rescript.lib.6.* & vide Dionys.*de diuinis nominibus.c.*12. Et ista sanctitas in multis honoratur, id est, priuilegiatur, vt infra *in vltima consideratione.*

Aut vero consideramus Ecclesiam triumphantem, & sic omnes habitantes in cœlesti patria, non solum animas beatorum, sed etiam ipsas intelligentias, hoc est, angelos, sanctos dici debere, cum omni refulgeant mundicia. Imo non possent esse immundi, alias essent imperfecti; quæ imperfectio, in cœlo non admittitur vbi est Deus, qui est summum bonum, & Ens perfectissimum, quo omnes beati fruuntur, Vnde merito eos sanctos appellamus, imo Deus ipse dicitur sanctus, vt ample dixi supra *ista parte, in prima consideratione.*& habetur Psalm.15. *Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.*

Aduerte tamen, quoniam apud nos sanctus, & beatus differunt: quoniam beatus dicitur, cuius nec dies mortis, nec officium in eius memoriam celebratur. Nec etiam sibi Ecclesia dedicatur. Sanctus vero non dicitur, nisi præcedente canonizatione inducta ab Ecclesia, & secundum formam ab Ecclesia traditam, de qua infra dicetur.& ita communis vsus loquendi obseruat, qui in multis attenditur. *l.librorum.§. quod tamen.Cassius.ff.de leg.*3. & ibi Bart.*& in l.cum de laniemis. §. asinam molendinariam. ff. de fundo instru. instrumentóque leg.* Felinus ample post Anton.de Buttrio. *in proœm.decret.*

Quandoque tamen etiam canonizati dicũtur beati, vt *in cap.2.ibi: qui beato Petro æternæ vitæ clauigero* 22.*dist.in c.non nos B. Petrũ.* 40.*dist.* vnde omnis sanctus canonizatus dici potest beatus, sed non econtra.

In vita vero quis non potest dici beatus secundum Thom.*in 1.parte.q.12.art.10.& 11.& 2.2.q.133. art.2. & in 4.distin.42.*Nam & beatitudo idem est, quod vita æterna, quod est pax & Regnum cœlorum, secundum Thom. *in 4. d.49. art.7.8.& 9.* Et secundum Albericum de Rosate *in suo dictionario, in verbo, beatitudo* nihil aliud est beatitudo, quàm reuelatio magni Dei & Saluatoris nostri Iesu Christi, vt *in cap. ieiunium.de cons.dist.*5. quo etiam per Thom. 2. 2. 156. *in vltimo arti.*vel secundum Boet. *in* 3.*lib.de consol. philosophiæ. cap.*3. Beatitudo est status omnium bonorum aggregatione perfectus; & ibidem, beatitudinem summum bonum esse diffinit, ad hoc potest allegari illud Ouidij *Metamorph.*

dicique beatus,
Ante obitum nemo, supremáque funera debet.

Beatus enim est beatum facere, id est, prodesse. text.

stabant in circuitu throni,& seniorum,& quatuor animalium laudantes Deum:& qui sunt hi amicti stolis in circuitu throni cum palmis in manibus, sunt, qui venerunt ex tribulatione magna,& lauerunt stolas suas,& dealbauerunt eas in sanguine agni: ideo sunt ante thronum Dei,& seruiunt ei die ac nocte, & qui sedet in throno habitat super illos: de quo *in 1. consider. huiusce partis.* Et non esurient amplius,neq; sitient,vt de his Anton. Flor. *in sua sum. part.3.tit.32. ca.9.* vbi plene de Martyribus, quos ponit post Apostolos & Prophetas.

Vnde multum sunt honorandi & glorificandi martyres, cum sufferre martyrium sit actus maximæ perfectionis: quod probat S.Thom.2.2,*q.124.art.3.* duobus modis,vbi per eum.

Ex quibus concluditur,quod martyres sunt perfectiores Doctoribus; quia ipsi docent non solum verbo,sed etiam facto. Sunt etiam perfectiores virginibus,vnde August.*in lib.de Virginit.*facit comparationem inter perfectionem martyrij & virginitatis. & etiam S.Thom.*in 4.distin.49.*inquit, quod licet vna laureola sit maior altera, secundum quod simpliciter tamen loquendo, laureola martyrum est potior laureola Doctorum & Virginum,quia cum martyrio sit pugna & victoria maior,debet etiam esse excellétior laureola,quæ martyrio datur. Vnde gloss.super illud *Matth.5.* Beati qui persecutionem patiuntur, &c.dicit,quod omnes aliæ beatitudines perficiuntur in ista Ecclesia quoque in commemoratione sanctorũ martyres præordinat & præponit Doctoribus & Virginibus,ad ostendendum præeminentiam eorum,respectu Doctorum & Virginum.Quorum martyrum gloriam admirans sancta mater Ecclesia,inquit Deo:*Quæ vox, quæ poterit lingua retexere. Quæ tu martyribus munera præparas* quasi dic.nulla. Ideo canit Dauid Propheta. *Psal.115.Preciosa in conspectu Domini mors sanctorum eius.*id est;secundum Alex.de Hales,ibi: *Chara & grata est Deo mors martyrum,* Cum enim ipsi ostenderint operibus arduis, quod super alios Deum dilexerunt, dicente Gregorio in quadam homilia Paschali, quod probatio dilectionis exhibitio est operis. Credédum est ergo, quod Deus in cœlesti Curia illius præcipui amoris signa ostendet eos singulari gloria decorando. hæc dicit Bernardinus de Bustis *in suo Rosario,in 1.par.serm.39.litera Z.a & b.* in dicto sermone tractat materiam martyrij.

Et dicit Ioannes Ludouicus Viuald.*in suo opere regali.in tract.de pugna partis sensitiuæ, in 4.notab.* quod triumphus, dignitas, magnificentia, honor & gloria totius Christianæ Religionis, est in tam grandi exercitu sanctorum martyrum, qui pro veritate fidei orthodoxæ suum proprium fuderunt sanguinem. De laude,gloria & excellentia quorum videas ibi.

TRigesimaquarta consideratio erit de Doctoribus Ecclesiæ, qui etiam sunt de numero beatorum: immo etiam ad ecclesiastici temporis integritatem & consummationem constituti sunt à Christo. Inter cæteros eius gradus & partes, Doctores qui veritatẽ palam edoceant,& populum recte instituant, quemadmodum testatur beatus Paulus *in 1.ad Corinth.epist. ca.12.*dicens; Et quosdam quidem posuit Deus in ecclesia,primo Apostolos,secundoProphetas,tertio doctores,deinde virtutes,&c. & *ad Eph.4.c.* idem affirmat his verbis, *Et ipse Christus dedit quosdam quidem Apostolos,quosdam autem Prophetas, alios vero Euangelistas,alios autem Pastores & Doctores ad confirmationẽ sanctorum, in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi.* Ex quibus etiam videtur, quod præcedant martyres, cum ibi per Apostolum ponantur in tertio gradu post Apostolos & Prophetas:sed parum (vt credo) hic curatur de ordine literæ.De laureola Doctorum dixi *in praced.consideratione:* de quibus *Dan. 13.*dicitur: *Qui ad iustitiam erudiunt plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.*& vide per Ant.Floren.*in 3.par sua summa.tit.30.c.8.§.2.* Et nota,quod in paradiso sunt tot ordines dignitatum,& vnus excellit alterum,ita & in terra.& fiunt tales differentię pro maiori concordia tantę multitudinis, quæ non posset alia ratione subsistere. *cap.ad hoc:89.distin.& c.licet.2. 45.distinct.*

TRigesimaquinta consideratio erit de Euangelistis,qui sunt quatuor, qui præferuntur omnibus aliis inferioribus ab Apostolis, imo inter alios simul connumerantur. *c.vnic.de reliquis & venerat sanctor. in 6.*Sed quis illorum sit præferendus? Videtur,quod sit Ioannes; tum quia Apostolus; tum quia Ecclesia canit,quod inter cæteros magis dilectus,tum quia dicit *gl.in ver.miraculo,in c.per baptismum,de consecrat. dist.* 4. quod B.Maria & Ioannes Apostolus peccare non potuerunt,tum ex eo,quod quatuor Euangelistę figurantur per quatuor elementa: videlicet per terram,aquam,ignem,& aërem.

Primo,Matthæus figuratur per terram,quia primò fuit valde terrenus,deditus mundi lucris: vnde telonarius dicitur seu publicanus.Vnde etiam *Ezec.1.& Apocal.* 4. per hominem figuratur, cui commissa est cura terræ,vt in ea operaretur.*Genes.3.cap.* Tradidit etiam notitiam nobis de Christo secundum carnem, quam à terrenis traxit, incipiens Euangelium:*Liber generationis.*

Marcus figuratur per aquam: nam in ciuitate,quæ fundata est in aquis,scilicet Venetiarum,elegit habitationem suam: & per leonem figuratur, qui quartanam patitur,eo.quod multo humore abundat. Aqua summe nutrit quartanam. Hic tradit notitiam de Iesu,secundum suam sapientiam,quæ per aquam figuratur in Scriptura.iuxta illud *Eccles.15.* Aqua sapientiæ salutaris potauit illum. Vnde principaliter Marcus describit prædicationem Christi, & incipit Euangelium suum in aquis Iordanis,dicens: *Mox post exordium fuit Ioan.in deserto baptizans.*

Lucas autem est vt aër. Vnde Euangelium scripsit ea lingua,quæ melius vtitur aëre,in formando vocẽ, quam alij.Dicit Isidorus *in Etym.libro* quod Orientales frangunt aërem in gutture, & in gutture loquuntur,vt Hebræi seu Iudæi.Occidentales præcipue Hispani frangũt vocem in dentibus, & ideo in dentibus loquuntur,vt Latini. Sed Mediterranei frangunt vocem in palato,& in palato formant vocem, & ideo melius quam alij loquuntur,vt Græci:& ideo locutio eorum comptior est cæteris secundum ipsum, & hac lingua Lucas suum scripsit Euangelium,secundũ Hieron. Vnde seculari quadam redolet eloquentia: Hic figuratur per vitulum,qui in Veteri Testamento figurabat mortẽ Christi,quæ in aëre facta est. Vnde principaliter Lucas describit ignominiam passionis: & hæc visio est nobis magis proportionata.Nam per aërem corporaliter melius videmus. Et est ratio; quia nil nobis nasci profuit, quod dixit Matthæus: nec prædicatio profuit, quod dixit Marcus, nisi redimi profuisset,quod dixit Lucas.

Ioannes autem figuratur per ignem, & merito, quia dilectionis amore ardebat. Hinc figuratur etiam per Aquilam, quæ super omnia alia animalia visitat sphæram ignis,vbi exustis plumis ad terram veniens, iterum iuuenescit. Igni recte comparatur, cuius verba fue-

ba fuerunt plena igne charitatis. Ipse describit, quomodo sic Deus dilexit mundum, vt vnigenitum suum daret, & qualis ipse vnigenitus datus est nobis, id est, In principio erat verbum. Ipse narrat sermonem in vltima cœna plenum igne amoris. Ipse solus latus Christi lancea perforatum describit, vnde exiit omnis flamma amoris. Epistolæ eius plenæ sunt fraterno amore. Hæc sunt, quæ dicit Anton. Florent. *in 1. parte sua summa. tit. 3. c. 3. §. 2.*

Ex quo, vt dixi supra *ista parte, in 12. consideratione.* Quod inter quatuor eleméta, dignius & excellentius est ignis. Ideo etiam cum Euangelia Ioannis igni non parentur, digniora cæteris censenda sunt. Et de ordine illorum habetur per Hieronymum de Lyra, & alios scribentes, *in procemio seu argumento Euangeliorum Matthæi* ex quo primus scripsit Euangelium in Iudæa, sed propter hoc Euangelia sua non sunt digniora, sed Ioannis, vt dictum est.

Figurantur etiam per Angelum & tria animalia; videlicet per Angelum Matthæus, per Taurum Lucas, per leonem Marcus, & per Aquilam Ioannes, vt habetur *Ezech.* 1. Et declarant de Lyra, & alij Doctores Theologiæ in dicto procemio Euangeliorum.

TRigesimasexta consideratio. Post hos sunt quatuor Doctores, præcipue Catholici quatuor columnæ Ecclesiæ, videlicet S. Greg. Papa, sanctus Hieron. presbyter Cardinalis, sanctus Ambrosius Archiepiscopus Mediolanensis, sanctus Augustinus ante conuersionem suam rhetor maximus & philosoфrũ acutissimus: post susceptũ vero baptisma Episcop. Hypo. per totum mundum celebris Doctor, & falsitatis inimicus. Hi sunt eruditissimi & sanctitate præfulgidi. Et vt testatur Romanus Pontif. *in c. vnico, de reliq. & venerat. sanctor. lib. 6.* Quorum perlucida ac salutaria documenta Romanam illustrarunt Ecclesiam, decorarunt virtutibus, & moribus informarunt. Per ipsos præterea quasi luminosas ardentes lucernas super candelabrum in domo Domini positas errorem tenebris profugatis, totum corpus Ecclesiæ tanquam sidus irradiant matutinum. Et, vt iam prædixi ista parte, *in 12. considerat.* vbi de tribus linguis fit mentio inter istos tres, Augustinum, Hieronymum & Gregoriũ, magis creditur Augustino in disputationibus Hieronymo in historiis & translationibus, Gregorius vero in moralibus præponitur: vt notatur *in verb. Græci. in c. vt veterum. 9. dist.* Et sic sensus historicus Hieronymo, Tropologicus moralis Gregorio, Allegoricus Ambrosio, Anagogicus vero Augustino attribuitur. Historia vero docet factum, Tropologia faciendum, Allegoria credendum, & Anagogia appetendum. Sed an Hieronymus præponatur Augustino, vide Dominicũ *in c. vnico, de reliq. & vene sanct. in 6.* vbi probat, quod quandoque vnus præponitur alteri in ordine literæ.

TRigesimaseptima consideratio erit de Innocentibus, quo loco collocantur in paradiso, an sint corona martyrum coronandi & laureandi. Robert. de Lycio, *in sermone de Innocentib.* recitat tres opiniones. Quarum dicit vnam esse falsam, aliam debilẽ, alteram vero veram. Et est, quod martyrij gloriam, quã in aliis propria voluntas meretur, illi paruuli occisi Dei gratia sunt assecuti. Quoniam, vt ait, effusio sanguinis propter Christum, vicem gerit baptismi: vnde sicut in pueris baptizatis, per gratiam baptismalem meritum Christi operatur ad gloriã, *vt infra ista part. in 42. consid.* dicitur; sic in istis operatum est ad palmam martyrij obtinendam. Et hoc vult Augustinus in quodam sermone de Epiphania, quasi alloquens ad Innocentes; dum inquit: Ille de vestra corona dubitauit in passione pro Christo, qui etiam paruulis baptismum prodesse non æstimat. Christi non habebatis ætatem, in qua impassurum Christum crederetis, sed habebatis carnẽ, in qua pro Christo passuro passionem sustineretis. Hæc ille. Nec est dubium, ipsos sanctos Innocentes esse in cœlo altissimo, & gaudium speciale habent, cum primi pro Christo nato, mandato impij Herodis Ascalonitæ occisi, & martyriũ passi fuerint. Ideo mirum in modum in te glorificari debent. Vnde Augustin. *in sermon. Innocentium* (vbi multa prosequitur de gloria eorum) dicit: Hodie, fratres charissimi, natalem illorum infantium colimus, quos ab Herode crudelissimo Rege interfectos esse Euangelij textus eloquitur. Ideo cum summa exultatione gaudeat terra nostra cœlestium militum, & tantarũ parens fœcunda virtutum. Ecce, prophanus hostis nũquam beatis paruulis tantum prodesse potuisset obsequio, quantum profuit odio. Nam sicut præsentis diei festa manifestant, quantum contra beatos paruulos iniquitas abũdauit, tantum in eis gratia diuinæ benedictionis effulsit. Hęc ille. Sed quo loco sint in paradiso, si vis facere comparationem ad sanctos, qui præcesserũt eos, & ad sanctos, qui sequuti sunt, essent collocandi post Prophetas & Patriarchas, & ante Apostolos. Quemadmodũ & in Litania descripti sunt.

TRigesimaoctaua consideratio de Cõfessoribus fit qui sunt in quadruplici differentia. Quidam sunt Pastores, quidam Scripturarum Doctores, quidam eremi seu cœnobij cultores aut monachi, & quidam seculi habitatores: Vt de his scribit Anto. Flor. *in sum. part. 3. tit. 31. cap. 10. § in 1. 3. 4. & 5.* Et de his dici potest id, quod habetur *Psal.* 38. Confitebuntur cœli mirabilia tua Domine, etenim veritatem tuam in Ecclesia sanctorum. Et merito Prælati, Confessores cœli dicuntur, quia sicut inferiora corpora gubernantur per superiora, Cœlos & Planetas eorum, & ex influxu cœlorum in inferioribus elementis & elementatis fiunt generatio, & omnis motus, si ex dispositione Prælatorum, & ordinatione populi, ipsi populi mouentur ad bene operandum, *ad Hebr.* 5.

Etiam Doctores cœli dicuntur propter lumen sapientiæ, vt dicitur *Ecclesi.* 24. Ego feci, vt in cœlis orietur lumen, qui propter pluuiam doctrinæ de cœlo descendentem, *Iacob.* 5. Cœlum dedit pluuiam, scilicet aëreum, & hi maxime confitentur mirabilia cœli, & veritatem Christum, vel veritatem Scripturarum. Vnde Grego. *2. moralium* tractans illud *Iob.* 38, Quis dedit gallo intelligentiam? exponit de Doctorib. & Prædicatoribus Ecclesiæ, quibus Deus dedit intelligentiã sicut gallo, & non aliis, & ibi ipse Anton. scribit de natura galli, vbi dicit, quod gallus dicitur habere intelligentiam per metaphoram. Æstimatio enim sensitiua, quam habet gallus, secundũ quam operatur prorũpens ad cantum, dicitur hic intelligentia. Cantat enim certis horis determinatis, secundum instinctum naturæ, ac si haberet intelligentiam, mensurã, & proportiones motuum cœlestium. Vnde subdit: Quis enarrabit rationem cœlorum, & concentum cœli, quis dormire fecit Doctores? Ergo Ecclesiæ viros assimilat gallo propter tria: quia certis & determinatis horis cãtat; & quia vocem in cantu variat; & quia cantando se prius alis verberat. Intelligentiam ergo primũ gallus accipit, vt prius nocturni temporis horas capiat, & tunc demũ vocem exhortationis emittat. Gallo igitur intelligentia attribuitur desuper; quia Doctori veritas discretionis virtus, vt nouerit, quibus, quid, quando vel quomodo diuinitus ministratur. Non e-

nim vna eadémque cunctis exhortatio conuenit: quia nec cunctorum par morum qualitas astringitur. Sæpe enim aliis officiunt, quæ aliis prosunt, & pleræque herbæ, quæ aliqua animalia reficiunt, alia occidunt. Pro qualitate ergo audientium, sancti Doctores & Prædicatores formabant suos sermones, vt pulchre ostendit gloriosus Doctor Hieronym. *in Epist. suis.* Hęc ille. Vbi etiam ample declarat, quomodo capienda sit illa intelligentia galli, illam Doctoribus & Prædicatoribus applicando & attribuendo.

Tertij sunt, de quibus agitur in viris & collationibus Patrum S. Anachoritæ, scil. horũ primus fuit Paulus primus Eremita, quia tantæ perfectionis fuit, vt B. Anton. animam eius egressam de corpore in choro Angelorum viderit collocari. Additi sunt eis cœnobitæ viuentes in congregatione, etiam contemplationi dediti, vt monachi omnes, de quibus *infra in proxima sequenti parte.* quasi circa finem in pluribus considerationibus, & hi cœlo merito comparantur; quia, sicut cœli exaltantur à terra. *Esa.* 1. & valde ita prædicti eleuati fuerunt in altissimis contemplationibus à terra separati, id est, affectu terrenorum confessi sunt, & confitebuntur hi cœli mirabilia tua, de quorũ conuersatione & contemplatione dicitur *Iob.* 39. Quis dimisit onagrum liberum in solitudine, & vincula eius quis soluit? cui dedit in solatione domum, & tabernacula eius in terra salsuginis Contemnit multitudinem ciuitatis, vocem exactoris non audit, circumspicit montes pascuæ suæ & virentia quæq; perquirit. Quę verba ibi exponit Ant. Flor. post Greg. *in moral. lib.* 30. Et iste status Religiosorum excedit statum virginum vt dicit S. Thom. 2. 2. *q.* 186. *art.* 8. alleg. per Feli. *in cap. causam. col.* 2. *extra de probationib.*

Quarti sunt Confessores: Qui, vt cœli confitebuntur mirabilia Dei, qui Deum confessi sunt sanctis operibus glorificati in gloria superna. Hi etiam cœli dici possunt; quia, sicut mouentur continuo à primo mobili omnes alij cœli; sic & isti à Deo, qui est primũ mouẽs omnia, sed immobilis manens in se, moti sunt ad bona operandum: propter quod dicitur *Esa.* 26. Omnia opera nostra operatus in nobis. Et quia omnis motus noster interpretatur, quod est nobis datus ad merendum, & bene operandum, ideo dicit Apost. *ad Galat.* 6. Dum tempus habemus, operemur bonum. Scribit autẽ *Salom.* 28. tempora diuersatũ operationũ in quibus homo mouetur de vno ad aliud, vt habetur *Eccles.* 3. Omnia tempus habent, &c. scilicet, opera, & tempus sibi congruũ. De vno ad aliam expositionem moralem assumit Florent. *in loco hic ante alleg.* & reducit ad quatuor status hominum iustorum. Quidam sunt baptismum recipientes, quidam pœnitentes, quidam proficientes, & quidam pręsidentes: quemadmodum ibi ample declarat *in d.* 5. Etiam amplissime de istis quatuor gradibus Confessorum ponit Ioann. Ludouicus Viualdus *in suo opere regali, in tracta. de pugna partis sensitiua & intellectiua.* Et quomodo variis tentationibus ac persecutionibus in hoc seculo affliguntur. De beatitudine vero istorũ & aliorũ scribit Robertus de Licio, *in suo tract. de beatitudine sanctorum.*

TRigesimanona consideratio de Virginibus tractat, quibus datur laureola in cœlo, de quibus visus est loqui Ioan. *in Apocal.* 7. *cap.* cum ibi ostendat, illas vidisse ante thronũ Dei per numerum determinatum, scil. centũ quadraginta quatuor millia; vt dicit Ant. Flor. *in* 3. *part. sua summa tit.* 2. *ca.* 1. §. 8. vbi ample collaudat, extollit & commendat Virginitatem ex multis, quibus datur corona, quæ dicitur laureola, vt ibi dicitur, & in fine huius considerationis: & de Virginum statu, & laude tetigi *in praced. parte, in* 11. *considerat.*

Sed cum & ad Regnum cœlorum perueniant & Viduæ, quæ sint in digniori seu altiori loco, an Virgines an Viduæ? Dicit enim Ant. Flor. *loco praelle. c.* 2. §. 8. quod quamuis status Virginalis melior sit, quam coniugalis; tamen & in statu Viduali vel coniugali potest quis perfectior esse Virgine, & maioris meriti, scil. quia maioris meriti charitate existit. Sed hæc dubitatio de his, quæ sunt eiusdem meriti respectu charitatis, quæ vita sit perfectior, ita, quod in perfectiori loco collocari debeat. Et habetur, quod Vidua sit eiusdem qualitatis. Cum ita commendatur Viduitas, sicut Virginitas. Vt de commendatione eius ponit ipse Ant. *in d.* 3. *par. sua summ. tit.* 2. *c.* 3. §. 2. vbi dicit commendatam fuisse autoritate diuina & canonica. Cum etiam castitas Viduarum multum commendetur, de qua supra *in* 2. *par. in* 20. *consid.*

Imo etiam videtur, quod Virginitas non sit excellentior matrimonio ex multis.

Primo ex dictis August. *in lib. de bono coniugali.* Nõ impar meritum continentiæ est in Ioanne, qui nullas est expertus nuptias, & in Abraham, qui filios generauit. *c. si enim. ver. caterum de pœn. distin.* 2. sed maioris virtutis maius est meritum. ergo Virginitas non est potior virtus quàm castitas coniugalis.

Secundo sic. Ex virtute dependet laus virtuosi, si ergo Virginitas præfertur continentiæ coniugali, videretur, quod quælibet Virgo esset laudabilior qualibet coniugata, sed hoc est falsum, vt dictum est: ergo Virginitas non præfertur coniugio.

Tertio sic. Bonum commune potius est bono priuato, vt patet 10. *Ethic. text. in* §. *pen. & ibi not. in l. vnica. C. de cadu. toll. c. scias.* 7. *quast.* 1. Sed coniugium ordinatur ad bonum commune, & ad publicam vtilitatem. *l. in libel.* § *medio. ff de capti. & postli. reuer. l.* 1. *& ibi gl. in ver. Reip. & Docto. ff. solut. matrim.* Lucas de Penn. *in l. fin. colum.* 5. *C. de incolis. lib.* 10. vbi etiam videtur tenere, quod matrimonia sunt necessaria pro conseruatione generis humani, dixi infr. *in* 11. *par.* 10. *consid.* Vbi scripsi, quod vxoratus præfertur non vxorato, sed Virginitas solum tendit ad bonum priuatum.

Quarto, quoniam videtur, quod Virginitas contrarietur præcepto legis naturæ, & diuinæ. Naturæ, scil. cum dicat Aristo. *in lib.* 3 *de animalib. in* 1. *de Cælo, & Mundo, & in* 2. *de Anima,* quod natura appetit generationem indiuiduorũ propter conseruationem suarum specierum, sed matrimonium tendit ad sobolem procreandam, & ad multiplicandum genus humanũ. Hiero. *c. nupt.* 32. *q.* 1. & est ad Paulum. Nuptiæ replent terram, Virginitas vero contrariatur: Igitur, & eã seruantes in veteri lege, non relinquentes post se semen, erant maledicti, maledictione opprobrij, vt patet de Ioachim, &c. quod figuratur *Matt.* 21. quando Christus maledixit ficulneæ: quia sine fructu. Item cõtrariatur legi diuinæ, cũ præceperit Deus homini, *Genes.* 1. Crescite, & multiplicamini, & replete terram. Et dicit Paulus 1. *ad Cor.* 5. Volo iuniores nubere, & filios procreare. & *ad Timot.* 2. dicit: Saluabitur mulier per generationem filiorũ. Ex quibus videtur, quod matrimoniũ sit laudandum. Et pœna imponebatur apud Romanos seruantibus virginitatem, & qui vitam cœlibem ducebant teste Valerio, & veteri lege *Deut.* 7. prohibebatur seruare virginitatem. Ioan. de Turrecre. *in c.* 1. *integritas.* 32. *qu.* 5. *in* 3. *dubio.* & Bernard. de Bust. *in suo Rosar. part.* 2. *serm.* 23. *in litera D.* Et Gabriel Barlette, *in sermone pro festo sanctorum Innocent.* faciunt prædicta fundamenta, sed tandem concludunt, quod Virginitas

nitas sit præferenda, quia Virginitas est in consilio & opera perfectionis. Cadit enim sub consilio, quia Apostolus consuluit Virginitatem, tanquam melius & perfectius. 1. *ad Cor.* 7. Quia bonum animæ præfertur bono corporis, & bonum diuinum bono humano, & bonum contemplatiuæ vitæ, præfertur bono actiuæ vitæ. Virginitas autem est bonum animæ, diuinum, & vitæ contemplatiuæ. Coniugium est bonum corporis ad conseruationem humani generis, & sic humanum, & pertinet ad vitam actiuam: quoniam vir & mulier in matrimonio viuentes necesse habent cogitare, quę sunt mundi, vt patet 1. *ad Cor.* 7. & ibi respondet ad motiua in contrarium facta.

Etiam secundo facit; quia ille status dignior, qui maiorem recipit fructum, sed virginibus datur maior: quia, vt dicit Luc. de Pen. *in l. quoties.* quæ est finalis. *C. de priuil. scholar. lib.* 12. quod cum sementem terræ bonæ centesimum, sexagesimum, & trigesimum fructum Euangelia doceant, & centenarius pro Virginitatis corona primum gradum teneat: Sexagenarius, pro viduitatis labore, & Trigenarius pro coniugio, vt patet per parabolam *Matth.* 13. Vt tenent Theologi; quod etiam tenet, & sequitur Bernar. de Bustis *in d.* 2. *par. sui Rosarij, sermon.* 38. *in princ.* Et ipse Gabriel Barlette *in dicto sermone pro festo sanctorum Innocentium.* Vnde Ambros. *li.* 2. *de Virginitate.* Bona est continentia coniugalis, melior continentia vidualis, optima mundicia virginalis.

Tertio, ille status est dignior de quo Christus nasci voluit, sed Christus non de coniugata, sed Virgine nasci voluit, & hoc, vt dicit Beda super Lucam, vt ostenderet præconium Virginitatis & quantum ipsam diligebat. Ex hoc Iohannem Euangel. & patrem putatiuum Ioseph, virginem custodiuit. Vnde Thom. *in* 4. *par.* 35. *q. art.* 3. Virginitas supremum decorem vendicat.

Quarto; ille status est nobilior, qui primo est institutus in nobiliori loco, sed virginitas prius fuit, quã matrimonium, & in nobiliori loco: quia angeli virgines prius sunt creati, quam homo, & in nobiliori loco, quia in empyreo cœlo. Præterea, & Adam positus est virgo in paradiso: & de terra virginea creatus. igitur.

Ideo videtur, quod virginitas apud Deum maiori præmio & corona præmietur, & coronetur, quam viduitas: & viduitas quam coniugium. Et hoc multis decisionibus & autoritatibus Doctorum, & rationibus probatur.

1 Quoniam primo, vt inquit Hieronym. *ad Natalium*, tria præcipue sunt genera metallorum: Ferrum, Argentum & Aurum. Ferrum est castitas coniugalis, Argentum est Viduitas. Aurum vero est Virginitas. Cum ergo Aurum sit inter cætera metalla, excellentius & preciosius, vt dicitur *in vlt. part. in* 95. *consid.* ideo Virginitas cui comparatur est excellentior.

2 Vt dicit, Virginitas est Regina, Viduitas est vt domina. Coniugalitas vt ancilla.

3 Virginitas, vt patria, Viduitas, vt portus, Coniugalitas, vt pelagus.

4 Virginitas est summa gemma, thesaurus preciosus, margaritis refertus.

5 Sicut Aquila inter volucres, Lucifer inter stellas, & gemma inter lapides; ita excedit Matrimonium & Viduitatem Virginitas.

6 Augustin. *in lib. de viduitate* dicit, quod bona est pudicitia coniugalis, melior vidualis, & optima virginalis.

7 Dicit Cyprianus, quo virginum sublimior est gloria, melior est vita.

8 Dicit Cassianus, *in libro collationum.* Maior est virtus castitatem tenere, quam dæmones expellere.

9 Dicit Damascenus *lib.* 4 Quanto angelus homine est superior, tanto virginitas est nuptiis honorabilior.

10 Hieronymus ait: Qui immunditiam luxuriæ perfectæ continentiæ subiicit, sanctior Dauid existit, & fortior Samsone.

11 Inquit Bern. Virginitas est sicut lux solis, Viduitas sicut lux Lunæ, & Matrimoniũ sicut lux stellarũ.

12 Idem Bernar. Sola virginitas castitas est, quę in hoc mortalitatis loco & tempore, statum quendam immortalitatis & gloriæ repræsentat. Nam quod sancti habebunt in cœlo, scil. integritatem, & munditiam corporis & animæ, hoc iam virgines obtinent ex gratia in terra.

13 Ex quo, vt ait Plin. *in suo lib.* 21. *naturalis histor. c.* 4. 8. *&* 19. Flos rosę inter omnes flores obtinet principatum: cum sit iucundus, gratus odore & colore, commendatur, cum nihil gratius tradatur aspectui, & ex rosa plures medicinæ fiunt: & dixi *in vlt. par. in* 94. *consider.* Ideo non immerito si per rosam Virginitas figuretur, vt ait Bernard. de Bust. *in* 2 *part. sui Rosarij. sermo.* 28. *in litera B.*

14 Hieronymus ait; In omni sexu & gradu Virginalis pudicitia obtinet principatum.

15 Cyprianus dicit, *in lib. de Virginitate:* Virginitas est soror angelorum, victoria libidinum, Regina virtutum, possessio omnium bonorum, quæ tenet in cœlo aureolam, & in terra principatum.

16 Facit id, quod supra dixi, scilicet, quia Virginibus datur fructus 100. Viduis 60. Coniugatis 30.

17 Augustin dicit *in lib. de Virginitate.* Certa ratione, & Scripturarum autoritate, nec peccatum nuptias esse inuenimus, nec earum bonum bono Virginalis, vel Vidualis continentiæ æquare præsumitur.

18 Facit, cuius finis melior est, ipsum quoque melius, secũdum Philos. *in* 2. *&* 3. *Phys.* Quia sic est, quod secundum Philos. 10. *Ethic.* & dixi infra *in* 33. *consider.* duplex est vita, actiua, scilicet & contemplatiua: & pefectior sit, secundum Philosophum, omnis vita cõtemplatiua, quam actiua. Castitas virginalis est perfectior, quam coniugalis: quoniam Virginitas ordinat hominem ad finem vitæ contemplatiuæ: vsus autem matrimonialis, ad vsum vitæ actiuæ, vt dicit sanctus Thom. 22. *q* 152. *art.* 2. *in corpore quæstionis.* & hic ante iam aliquid dixi.

19 Facit: quoniam, vt dicit Apostolus 1. *ad Corinthios capite* 7. Mulier innupta, & virgo cogitat quæ Dei sunt, vt sit sancta, & corpore, & spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro.

20 Facit: quoniam, vt dicit idem Paulus ibi. Qui matrimonio iungit Virginem suam, bene facit, & qui non iungit, melius facit.

21 Facit, quod habetur *Apoc.* 3. Qui non inquinauerunt vestimenta sua, ambulabunt mecum in albis: & ibi Doctores intelligunt de virginibus.

22 Facit, tanto aliquid perfectius est, quanto habet maiorem conformitatem cum suo principio. Et, vt dicit Phil. 5. *Metaphys.* Melius est simpliciter, quod primo principio propinquius est: cum igitur Deus sit principium & finis omnium, *Apoc.* 1. & ipse sit actus simpliciter purissimus secundum Philosophum, 12. *Metaphys.* Ideo Castitas virginalis, quæ est purior

omni actu Matrimoniali, perfectior est matrimonio, quia Deo est conformior, qui ab omni libidine est alienus.

23. Facit; nam Virtus simpliciter circa bonum, & difficile, secundum Philosoph. 2. *Ethic.* Cum igitur maior sit difficultas abstinere ab omni delectatione actus Venerei, sicut fit in Virginibus, quam abstinere solum ab aliis delectationibus, extra matrimonium, ergo magis merentur Virgines, quam aliæ.

24 Facit id, quod dicit Ambros. relatus *in cap. nu.* 31. *q.* 1. Nuptiæ implent terram, Virginitas paradisum. Intellige, facilius, vt ibi gl. 1. declarat. Et istud est priuilegium Virginitatis maximum, secundum gl. vlt. *in c. causam. extra de probat.* Vel, quia, vt ait, Virginitas est soror angelorum, vbi omnes erunt Virgines vel continentes, neque nubent, neque nubentur.

25 Facit, quod Hierony. ad Eustochium, *in sermo. assumptionis Virginis Mariæ*, ait: Bene angelus ad Virginem mittitur; quia angelis semper est cognata virginitas, profecto in carne præter carnem viuere, non terrena vita est, sed cœlestis: Vnde, in carnē cœlestem vitam acquirere, maioris est meriti, quam habere. Esse enim angelum, felicitatis est: esse vero Virginem virtutis, dum hæc viribus obtinere nititur cum gratia, quod habet angelus ex natura.

26 Facit, quod dicit Ambr. *in lib. de viduis.* Supergreditur Virginitas conditionem humanæ naturæ, per quam homines angelis assimilantur: maior est victoria hominum, quam angelorum. Angeli enim, sine carne viuunt, Virgines autem in carne triumphant.

27 Facit, quod inquit Chrys. super Matth. Licet omnes Virtutes sint res Angelicæ, specialiter tamen castitas Angelica virtus est.

28 Facit, quæ dicit ibi August. Quæ maior gloria super terram, quam in carne corruptibili ducere vitam Angelicam?

29 Facit quod dicit August. Qui Virginitatem seruant, sicut angeli Dei in terris sunt, imo & angelos transcendunt.

30 Facit, id quod dicit idem Bern. de Bustis *in d. 2. part serm.* 27. *in litera E.* vbi dicit Virginitatem esse ante Matrimonium.

31 Facit id, quod idem ait ibi *sub litera F.* Quod à Christo in propria persona consecrata est Virginitas. quod probat ex dicto Leonis in quodam sermone cū inquit: *Christus est Virginitatis filius*. verum, super omnia, quæ dici possunt, hanc virtutem commendabilem reddit, quod ipse Saluator humani generis, de mundissima Virgine nasci voluit, vt hic ante dictum est, *ver. 3. Ille status, &c.* Et quod ipse Virgo permansit, & præ cæteris illum discipulum amauit, quem Virginem de nuptiis carnis abstraxit. In tantum enim ei Virginitas placuit, quod speciali arbitrio, vterum Virginalem accepit, in quo sibi naturæ assumptę nuptias celebrauit.

32 Facit, quod dicit Cyprian. *in lib. de Virginitate.* Flos est enim Virginitas, ecclesiastici germinis decus, atque ornamentum gratiæ spiritualis, illustrior portio dominici gregis. Idem dicitur *Es.* 54. Lætare sterilis, quæ non paris exulta, quæ non parturis: quoniam multi filij desertæ magis, quam eius, quæ habet virum.

33 Facit, quoniam Christus semper est cum Virginibus, & ipsæ cum eo. Vnde *Apocalys.* 14. Virgines enim sunt, & sequuntur agnum, quocunque ierit, & canit Ecclesia: Quocunque pergis, Virgines sequuntur atque laudibus post te canentes cursitant.

34 Facit, quod dicit Hiero. *in Epist. ad Eustochium,* vbi ostendit quomodo Christus dilexerit Virginitatem; Quoniam, vt dicit, statim, vt Filius Dei ingressus est mundum, istam nouam familiam sibi instituit, vt qui in cœlis habebat angelos, haberet proxime in terris Virgines.

35 Facit, quod habetur *Apoc.* 14. vbi Virgines suauius canunt in cœlo, quam alij sancti, cum dicat: Cantabat quasi canticum nouum ante sedem agni: & nemo poterat dicere canticum illud, nisi hi, qui cum mulieribus non sunt coinquinati.

36 Facit quoniam sunt mitinistri Dei. hinc dicere possunt illud *Eccl.* 14. In habitatione sancta coram ipso ministraui, sine macula enim sunt ante thronum Dei, *Apoc.* 14.

37 Facit, quoniam Iesus Christus est corona Virginum, vt cantat Ecclesia.

38 Facit, quoniam, vt ait Hieron. *contra Iouinianum*: Nuptias quidem recipimus, sed Virginitatem præferimus, sicut ramo pręferuntur poma, & fructus.

39 Facit, quod dicit Bernard. Virginitas est gemma virtutum, germana angelorum, & lux animarum. Ipsa calcat libidinem, vincit diabolum, contemnit seculum, & deprimit omne periculum, ipsa est lampas Ecclesiæ, & semita cœlestis patriæ.

40 Facit, quoniam vt habetur *Sapient.* 3. Felix sterilis & incoinquinata, quæ nesciuit thorum in delicto: habebit fructum in respectione animarū sanctarum. Et *Eccl.* 26. Ponderatio non est condigna animæ continentis. Et h betur *in c. tunc saluabitur.* 33. *q.* 5. quod non solum prodest Virginitas illam obseruantibus, sed etiam parentibus confert ad salutem, proles in Virginitate perseuerans.

41 Facit, quod dicit Hierony. *ad Natalium,* Virginitas purpura est regalis, qua quisquis indutus fuerit, cunctis eminentior erit.

42 Facit, quod dicit Ambros *in lib. de Virginitate.* Pulchritudinem non potest quis maiorem æstimare decore Virginitatis, quæ amatur à Rege, probatur à Iudice, dedicatur à Domino, consecratur à Deo.

43 Facit; quoniam, vt dicit text. *in Auth. de leonib.* §. *sancimus. coll.* 3. Sola castitas est potens, animas hominum in Deo præsentare, quem text. recitat gloss. *in vers. pudicos. in proœm. decret.* & cum intelligunt gloss. vlt. *in cap. causam. de probat. extr.* & ibi Doct. & etiam gl. fi. *circa fin. in ca. cum ad monasterium extra de statu mona.* & glo. vlt. *in cap.* 1. *extra de voto, & voti redempt.* quod sola est de per se, sine aliis virtutibus, sed non quod aliæ virtutes hoc non possint: quia hoc esset falsum. Cum etiam & Viduæ. seu continentes, & coniugati virtuose viuendo: & per rectam fidem, & operationem bonam, placentes Deo, vitam æternam acquirere possunt, vt ait text. *in cap. firmiter.* §. *fi. extra. de sum. Trin. & fide Cath.*

44 Virginitas est principium, & fundamentum aliarum virtutum. text. *in Auth. quomodo oporteat Episcopos.* §. *neque autem secundus coll.* 1. glos. vlt. *in d. c. causam. ext. de probat.*

45 Facit; quia in incessu etiam virgines sunt viduis, & coniugatis præferendæ, vt dicit Bald. & post eum Barb. & Fel. *in d. c. causam. ext. de prob.*

46 Facit; quia etiam testimonio vnius Virginis magis creditur, quam Viduarum, & coniugatarum, vt dicunt Barb. & Felin. *in d. c. causam. colum.* 2. *de proba. extra.*

47 Et vltimo: quoniam solæ Virgines laureolam consequuntur, quæ solis Virginibus datur, vt *in d. glos. fin.*

fin. *in d. c. causam.* text. *in c. si Paulus. §. 1. & ibi gl. in ver. suscitare. in fin. 32. q. 5.*

Et de hac laureola dicit Iohann. de Imol. *in d. cap. causam.* quod dicitur sertum siue gyrlanda, quæ sit de lauro, qua olim vincentes alios in aliquo actu Virtutis, in signum laudis coronabantur. Ideo Virgines per similitudinem in signum laudis laureolam habebant. Erit autem, vt dicit quædam corona laudis, quidam splendor, quo mediante, Virgines discernuntur ab aliis: & hæc corona fit à lauro, quæ semper est virens, vt dicit Cardinalis Zabarella, *in dict. c. causam,* & ait S. Thom. *in 4. sent. d. 8. q. 1. art. 2. circa med.* quod laureola non cuilibet datur, sed illis tantum, qui sunt in statu perfectionis: sed etiam, vt dixi ante in præcedenti consideratione, status Religiosorum excedit statum Virginum.

Et vide plures quæstiones, quas ponit S. Thom. de laureola, *in 4. sent. d. 48. quæst. 5. art. 2. 3. 4. & 5.* vbi ponit, vtrum laureola à fructu sit aliquod aliud præmiũ ab essentiali, & vtrum differat à fructu. & vtrum fructus debentur soli virtuti continentiæ, & vtrum conuenienter assignentur tres fructus tribus continentiæ partibus, & vtrum ratione Virginitatis, debeatur laureola, & vtrum martyribus & vtrum Christo, & an angelo, & an etiam corpori, & an conuenienter assignentur tres laureolæ, & vtrum vnus laureolam Virginitatis de materia excellentiori habeat. Et ibi examinat has omnes quæstiones, & de laureolis in generali, & speciali tract. Anto. Florent. *2. part. suæ sum. tit. 30. c. 8. per totum.*

Et aduertendum est, quod præeminentia dignitatis ex huiusmodi laureola, considerari potest tripliciter, scilicet ex parte pugnæ, ex parte permanentiæ, & ex parte materiæ.

Primo modo laureola illa est potior, quæ fortiori pugnæ debetur: hoc modo laureola martyrum aliis laureolis supereminet: quia ibi est difficilior pugna.

Secundo modo, considerari potest laureola ex parte permanentiæ; & sic laureola Virginum aliis laureolis supereminet; quia pugna carnis periculosior est, in quantum est diuturnior, & magis nobis eminet è vicino.

Tertio, potest laureola considerari ex parte materiæ, de qua est pugna: sic laureola Doctorum, & prædicatorum inter omnes est potior. Omnis ratio est: quia pugna Doctorum, vel prædicatorum, versatur circa bona intelligentię: aliæ vero pugnæ, scilicet Virginum, & Martyrum versantur circa passiones. Quamuis autem vna laureola sit secundum quid maior altera, simpliciter tamen loquendo, laureola martyrum inter omnes est potior, vt ante probatum est *in 33. consideratione,* autoritate, ratione, & obseruatione. Vide etiam in hoc per speculum humanarum qu. Bartholomæi Sibyllæ *cap. 3. primæ decadis. in 9. quæstiuncula. 2. quæstionis.*

QVadragesima consideratio. Post Virgines collocabuntur Viduæ. Quæ si longo tempore fuerunt Viduę, non procul distant à Virginibus, vt inquit text. *in Auth. de non eligendo secundo nub. &c. §. optimum. coll. 1.* Et beatæ atque felices dicuntur, vt *in Authen. de nup. §. saluto, col. 4.* & ex eo laudabiles, & oratione dignæ censentur, text. *in d. §. optimum.* Et pulchre de his tradit Nic. de Lyra *Matt. 13.* ibi: *& dabant fructum,* vbi ponit tres gradus, in qualibet virtute. Exẽpli gratia. In virtute castitatis, primus gradus est castitas coniugalis, per quem vitatur illicitus concubitus, licite tamen concubitu retento in matrimoniali actu.

Secundus gradus est castitas Vidualis, per quem euitatur de cætero omnis concubitus, vt animus possit de cætero liberius Deo seruire, licet possit licite matrimonium contrahere.

Tertius, est castitas Virginalis, quæ est superior istis: per quem omnis cócubitus simpliciter euitatur, vt mens ipsa, tanquam sponso suo soli Deo per amorem copuletur, secundum quod in præceden. dixi. Et hos tres gradus amplectitur, & declarat G. Benedict. *in sua repet. c. Raynutius. in verb. cuidam Petro tradiderunt. num. 46. vsque ad numerum 50. de testament.* vbi etiam dicit: quod Viduæ adeo non distant à Virginitate, quod si priuilegium detur alicui, & suis descendentibus, tam masculis, quam fœminis: sicut filiæ virgines tali gaudent priuilegio, sic pariter eo gaudebũt filiæ Viduæ, vt notat singulariter Bartol. *in l. quoties.* quem sequuntur ibi omnes Doctores *C. de priuil. scholar. lib. 12.* & dominus meus Iason *in l. 1. in fin. ff. de Constitut. Princip. & in l. cum quædam puella. col. mihi 2.* post Ludou. Romanum. *ff. de iurisd. omn. iud.* licet Alexand. ibi teneat contrarium: quoniam, vt dicit, sicut maritatæ sortiuntur forum. *l. mulieres. ff. ad municip.* ita & Viduæ.

Nam etiam iste status Vidualis est Deo acceptus, vt probat Bernar. de Bust. *in sermone 28. secunda parte sui Rosarij in secunda part. illius sermonis, sub literis T, V. vsque ad literam C.* vbi ample laudat & extollit Viduitatem.

Primo, vt dicit, laudanda est ratione diuinæ visitationis; quoniam Deus Viduas gratiosissime visitauit. Vnde habetur *3. Reg. 17.* Tempore famis missus est Elias ad viduam Sareptanam, quę postquam dedit comedere Eliæ: hydria farinæ eius non defecit miraculose, & lecythus olei non est imminutus omnibus illis diebus.

Secundo patet de Iudith Regina Iudæorum, quæ; vt legitur eiusdem *lib. cap. 13.* erat grata Omnipotenti Deo: cui Viduæ tantam gratiam contulit Deus, vt populum suum ab impetu, & furore inimicorum liberaret.

Tertio, etiam probatur: quoniam habetur *Luc 2.* Erat Anna Prophetissa vidua vsque ad annos 84. quæ vixerat cum viro suo annis septem à virginitate, & hæc non discedebat à templo, ieiuniis, & obsecrationibus seruiens Deo, die ac nocte: huic Christus paruulus, sicut & Simeoni præbuit se videndum, illãmq; dignatus est visitare, quę confitebatur Domino, & loquebatur de illo omnibus, qui expectabant redemptionem Israel.

Quarto etiam legitur *Luc. 7.* quod dominus Iesus consolatus est Viduam, ressuscitans eius vnigenitum filium.

Quinto, probatur commendatio Viduarum ratione diuinę acceptionis: quoniã *Luc. 21.* scribitur, quod accepta fuit Deo oratio Viduę paupereculæ, quæ offerens duo æra minuta, omnes locupletes ratione suæ sanctitatis in oblatione superauit. Deus etiam exaudit orationes Viduarum. Vnde *Ecclesiast. 25.* dicitur: Lachrymæ Viduæ ad maxillam descendunt, & exclamatio eius super ducentium eas. A maxilla enim ascendent vsque ad cœlum, & Dominus exauditor delectabitur in illis. Et ideo dicitur *in cap. fin. 81. distinct.* quod Viduæ, quæ stipendio Ecclesiæ sustentantur, debent meritis & orationibus suis Ecclesiam adiuuare.

Sexto, probatur earum commendatio, ex eo quod à Deo fuit commendata Viduitas. Dedit namque Deus præceptum omnibus Regibus, Principibus, Iu-

dicibus & aduocatis, omnibusque hominibus vt Viduarum causas tuerentur, & ne illas opprimerent, vel molestarent.

Septimo, quoniam *Esa.*1. Dominus ait: Quærite iudicium, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite Viduam. Et *Exod.*20. ait; Viduæ & pupillo non nocebitis: si læseritis eos, vociferabuntur ad me, & ego exaudiam clamorem eorum, & indignabitur furor meus, percutiamque vos gladio, & erunt vxores vestræ Viduæ, & filij vestri pupilli.

Octauo, probatur *Ierem.*22. cum dicatur: Facite iudicium & iustitiam, & liberate vi oppressum de manu calumniatoris: aduenam, pupillum, & viduam nolite contristari, neque opprimatis inique.

Nono, facit id quod etiam habetur *Iere.* 5. vbi Dominus de his, qui viduas spernunt, & abiiciunt, sic loquitur: Prætterierunt sermones meos pessime, causam viduæ non iudicauerunt, nunquid super his non visitabo, dicit Dominus, aut super gentem huiuscemodi non vlciscetur anima mea?

Decimo facit id, quod habetur *Iob.* 22. vbi dicitur: Viduas dimisisti vacuas, & lacertos pupillorum comminuisti: propterea circumdatus es laqueis, & conturbat te formido subita.

Vndecimo, facit dictum *Iac.* 5. *cap. sua canonica*, dum ait: Religio munda & immaculata apud Deum & patrem hæc est, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum.

Duodecimo facit, quod dicit Paul. 1. *ad Tim.* 5. Viduas honora: quæ vere Viduæ sunt, facit text. *in Auth. de non eligendo secundo nubentes.* §. *optimus, supra alleg. in principio huius considerationis.*

Decimotertio facit; quoniam etiam Viduæ, tanquam afflictæ debent consolari, & magnum meritum est eas consolari: quoniam, vt ait *Iob* 29. *cap.* Cor. Viduæ consolatus sum, & 31. *cap.* Oculus Viduæ spectare non feci.

Decimoquarto, sancta mater Ecclesia præcipit defendere & adiuuare Viduas: quoniam, vt habetur 1. c. 87. *distin.* præcipitur Prælatis, vt Viduis suum præstent auxilium, & præsidium, & protectionis patrocinium, contra improborum violentias.

Decimoquinto, etiam præcipitur Principibus facere iudicium, & ministrare iustitiam, maxime Viduis, liberando eas de manu potentum, à quibus faciliter calumniantur, & opprimuntur, vt habetur *in ca. Reg.* 24. *q.* 5. Ideo Imperatores & Reges volunt eas esse sub protectione eorum, & prohibent, ne opprimantur, vt habetur *in leg. vnica. Cod. quando Imper. inter pup. vel vid. vel miserab. pers. cogn.* & ne exhibeantur, facit tex. *in c. ab Imperatoribus.* Vniuersis iustum est auxilium postulandum propter afflictionem pauperum aduersus potentias diuitum. 23. *distin.* 3.

Decimosexto faciunt pro laude Viduarum multa, quæ in præcedenti consideratione dixi de Virginibus, quæ habent locum in Viduis propter earum continentiam, habito respectu ad coniugatas: quoniam tales inter continentes comprehenduntur, quæ cum Virginibus ad Regnum cœlorum perueniunt: quoniam, vt habetur *in cap. firmiter. in fin. extra de summa Trinit. & fid. Cath.* Nunquid enim ad regnum cœlorum solæ Virgines perueniunt, perueniunt & viduæ. Ex quibus constat, quod status Viduarum habet locum post Virgines, & ante coniugatos, data in reliquis paritate meriti. Et de laude Viduarum dixi *in præcedenti parte, in* 11. *&* 20. *considerat.* vbi dixi, quod mulieres laudantur ex continentia, & in seruanda Viduitate.

QVadragesimaprima consideratio de coniugatis subsequitur, nunquid etiam habeant locum in Paradiso? Et videtur quod non: quoniam, vt habetur *c. qui sitit.* 35. *q.* 5. *alleg. per gloss. fin. in ca.* 1. *in fin. extra de sum. Trinit.* non expedit homini ad cœlestia regna tendenti vxorem accipere. Sed contrariũ est verius, quoniam, vt constat ex decisione Concilij Niceni. de quo *in c.* 1. *in fi. extra de sum. Trin. & fide Cathol. in praced. consf. sæpe alleg.* non solum virgines, & continentes, verum etiam coniugati per rectam fidem, & operationẽ bonã placentes Deo, ad ęternam merentur beatitudinem peruenire. Et tales etiam dicuntur seruare castitatem, quæ dicitur pudicitia, quæ est in legitime coniugatis, vt *in c. Nicena.* 31. *d. l. mulier.* §. *cum proponeretur. ff. ad Trebell.* Quæ quidem pudicitia etiam laudata est, vt *præcedenti parte* dixi *in* 12. *considerat.* & quam etiam obseruauerunt plures sancti Prophetæ & Patriarchæ, vt Iacob, qui Liam secum iacentem, non illam esse cognouit, putans tenere Rachelem, vt habetur *Genes.*29. secundum Lyram, ibi possent hic adduci omnia connubia, seu matrimonia antiquorum Patrũ, Prophetarum, & Patriarcharum, scil. primo illorum, qui fuerunt ante diluuium, vt Adam, Seth, Enos, Caynan, Mahalehel, Iared, Enoch, Mathusalem, Lamech, Noë, Sem, Cham & Iaphet. Et post diluuium Abraham, qui tres vxores habuit, Isaac, Iacob, qui quatuor vxores habuit, Ioseph, Iudas, Cath, & Amram, Moyses, Aaron, & Maria eorum soror, Delbora, Barach, Sisaram, Iahin & Iahel: Iepte, Samuel, Helcana, Ephrateus, Samuel, Booz, & Ruth, Iesse, & omnis eius generatio: Dauid, Salomon, Elias, Elisæus, Ezechias, Iosiã, Daniel, Zacharia, Petrus & Apostoli, & Iohannes Euangelista, qui omnes fuerunt coniugati, vt satis declarat Iouinian. contra Hieronym. altercantem cum eo, de præexcellentia Virginitatis & Matrimonij. De quibus connubiis Sanctorum amplissime Augustin. Dathus *in suo tractatu de connubiis Sanctorum.* Vbi excellentias illorum connubiorum satis denotat laudando castitatem matrimonialem: de qua etiam *lib.* 2. contra aduersarium legum & Prophetarum, *Deus,* inquit, masculum & fœminam propagandi *generis* cum nuptiali castitate coniunxit. Ad quod facit doctrina Bedæ, sic dicentis: *Bona est castitas Coniugalis, melior continentia Vidualis, & optima perfectio Virginalis.* quæ tria Christus patenter approbauit. Primo, statum Virginalem in eo, quod de Virgine nasci voluit, statum vidualem in eo, quod ab Anna vidua benedici dignatus est, *Luc.* 2. & statum coniugalem, in eo, quod in Chana Galilææ nuptiis interfuit, quarum honore aquam in vinum conuertendo primum miraculum inter cætera inchoauit. *Ioan.*2.

Similiter, vt ab omni gradu mulieris opprobrium tolleret, scilicet à Coniugatis, Virginibus, & Viduis, Matrem eius gloriosam in hoc triplici statu esse voluit, scilicet Virginem, Coniugatam, & Viduam post eius mortem. Ex quibus sequitur, quod etiam Coniugati possunt mereri, & æternam beatitudinem consequi, vt dictum est ante: & plene comprobat Gu. Benedict. *in sua repetit. cap. Raynut. in verb. cuidam Petro tradiderunt. num.* 40. 50. 51. *&* 52. *extra de testament.* vbi per eum, de castitate & pudicitia coniugali. & de laude matrimonij dixi *in comment. nostro ad consuetudines Ducatus Burgund. in titul. Des droicts & appartenances à gens mariés.*

Et aduerte, quod secundum Gabrielem Barlette *in sermon. pro festo S. Innocent.* status Coniugatorum fuit maioris meriti, quam abstinentium, & status ille præferebatur statui Virginitatis; quia erat tempus multiplicandi

tiplicandi genus humanum, ideo status Virginitatis prohibebatur hoc, habendo respectum ad tempus legis scriptæ, siue naturæ. Si autem referatur ad tempus legis Euangelicę; quia est tempus multiplicationis fidelium per generationem spiritualem, status Virginum est maioris meriti, quam status coniugatorum. Ideo Virginitatis status est dignior & excellentior matrimonio, quod ibi comprobat triplici ratione: sed vide hic ante *in 2. considera.* vbi longe plura alia media adinuenta sunt ad laudem Virginitatis.

QVadragesimasecūda consideratio incipit de pueris baptizatis, qui statim baptismate suscepto, decedunt, antequam mereantur, vbi collocabuntur in paradiso, & an ex solo baptismo possit vnus plus habere gratię, quam alius, hoc est, An plus possit operari baptismus in vno, quam in alio, ad remissionem culpæ & pœnæ, quo ad diminutionem pœnæ, & quo ad effectum gratiæ. In hoc Iohan. de Turrecrem. *in ca. cum tantum de consecrat. distinct.* 4. ex dictis S. Thom. Sed prius aduertatur, quod nemo potest saluari, nec vitam cœlestem consequi, nisi fuerit baptizatus, vt habetur *Ioh. c.* 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei, & habetur *in c. non potest. de consec. distin.* 4. & ibi Iohannes de Turrecrem. Et omnes baptizati ratione remissionis culpæ originalis, quæ baptismo purgatur, gratiam Dei cœlestis accipiunt. *cap. non potest. & ibi I. hanc. de Turrecrem. de pœnit. dist.* 1 *& in c. per baptismum. & in c. non licet. de consecr. distinct.* 4. Et in hoc concludit duab. conclus. *in dict. c. cum tantum.* quod æqualiter operatur effectum remissionis culpæ & pœnę in omnibus, & continet perfectionem salutis, ad quam Deus omnes homines vocat, vt dicit Iohan. de Turrecrem. *in c. ex quo de consecr.* 4. Infudit etiam gratiam vt per eundem *in c proprie, loco præalleg.* Sed nunc videndum est, quomodo hæc gratia infundatur, an plus in vno, quam in alio. Idem Iohan. de Turrecrem. *in c cum tantū supra alleg.* distinguit inter adultos & pueros, & dicit, quod inter adultos non æqualiter se habet, sed secūdum maius & minus: prout quidam cum maiori fide, & deuotione, accedunt ad ipsum sacramentūm baptismi suscipiendum, quam alij, & hoc comprobat ex dictis Dam. dicentis sic: *Peccatorum remissio cunctis æqualiter in baptismo datur: gratia datur autem Spiritus sancti, secundum proportionem fidei & purgationem.* Sed non omnes cum æquali fide, nec æqualiter præparati ad baptismum accedunt, ergo non omnes ad baptismum accedentes, æqualiter gratiam consequuntur, & ista est alia ex suis conclusionibus.

Alia est conclusio in pueris, in quibus concludit, quod baptismus de communi lege, æqualem effectū gratiæ habet: quod probat ex dictis S. Thom. *in 4. sent. distin.* 4. cum ait: *In pueris baptizatis, nihil ex parte eorum requiritur, sed habent pro dispositione ad salutem fidem Ecclesiæ, & pro effectiuo salutis virtutem passionis Christi, quæ operatur in baptismo: sed hæc duo æqualiter ad omnes pueros se habent: ergo ipsi pueri non differunt quantum ad effectum baptismi suscipiendum, sed omnes æqualem gratiam suscipiunt. Ideo inter istos non disceptandum de prioritate, aut posterioritate, cum omnes simul simili gratia & æquali fruentur.*

QVadragesimatertia consideratio erit de pueris decedentibus sine merito, & absque baptismate, in quo loco in iudicio vniuersali collocabūtur: à dextris, vel sinistris comparebunt. S. Thom. *in 4. sent. dist.* 47. *artic.* 3. & B. Vincent. *in suis serm.* dicunt, quod in iudicio Domini tales pueri comparebunt, sed non sedebunt, neque à dextris, neque à sinistris, (cum electi boni erunt à dextris; & damnati mali à sinistris) sed tales pueri, cum peccato originali mortui, non sunt simpliciter mali, nec boni: ideo in medio inferius collocabuntur, & videbunt gloriam Iudicis, & vindictam exquirent eorum, qui causam eis dederunt perditionis gloriæ, & diuinæ visionis; & omnes huiusmodi paruuli, siue sint filij Christianorum, siue Iudęorum, siue Gentilium, siue in vtero, siue extra vterum decesserint sine baptismate, resurgent cum corporibus integris, in mensuram ætatis, plenitudinis Christi 30. annor. vel circa, vt habetur *ad Ephes* 4 sicut & alij mortui, & ita refert & tenet Barth. Sibyllæ *in suo speculo peregr. qu. in sexta quæstiuncula, quinta quæst tertij cap. prima decadis.* Sed in loco seu receptaculo limbi collocabuntur, in quo est carentia gratiæ, & pœnæ damni æternalis, sed non pœna sensus, secundum Petrum de Tarant. & Thom. *in 4 distinct.* 31.

Sed altius ista repetendo quæreres: Cū sint in limbo, & non in paradiso, an puniantur aliqua pœna, & qua? Et in hoc dicendum est secundum Thom. *in loco inferius allegat.* quod pœna conueniens puerorum, qui sine baptismate cum solo peccato originali decesserunt, est subtractio gratiæ, & per consequens carentia diuinæ visionis, vt dictum est, ad quam homo per gratiam ordinatur. Sed vlterius videndum est, an tales pueri sentient aliquem dolorem, vel afflictionem interiorem, ex carentia visionis diuinæ. Respondeti potest, secundum quod aliqui dicunt, quod tales pueri in limbo ex carentia visionis Dei nullam afflictionē interiorem sentiunt; rationem assignant: Quia, vbi nulla est cognitio; & cogitatio boni propter se facti, ibi nulla est afflictio: sed animæ puerorum, cum solo originali decedentium, sunt in tantis tenebris ignorantiæ constituti, quod nesciunt se ad beatitudinem creatos, nec aliquid de beatitudine cogitant, ideo dicūt nullam illos pati afflictionē. Sed S. Thom. dicit hanc rationem non valere. Primo, quia cognitio naturalis magis viget in anima separata, quam in anima hic coniuncta. Ergo, cum in pueris illis non sit peccatum personale, non debetur eis vt detrimentum aliquod patiantur in naturalibus, scilicet in naturali cognitione. Item (vt dicit) secundum hoc illi, qui sunt in inferno, essent melioris cognitionis; quantum ad intellectum, quam pueri in limbo. Nam qui sunt in inferno, non sunt in tenebris ignorantiæ pueri autem secundum istos sic: & ita damnati melioris conditionis forent, quam pueri huiusmodi: quia nullus est, (vt ait August.) qui non mallet dolorem pati cum sana mente, quam gaudere insanus. Ideo assignatur alia ratio, quare pueri in limbo ex carentia visionis diuinæ, non habeant interiorē dolorem, vel afflictionē, quæ talis est: Duplex cognitio de beatitudine potest haberi, naturalis scilicet & supernaturalis. Animę autem infantium in limbo cognitione quadam naturali non carent, quæ debetur animæ separatæ, secundum naturam suam. Imo augetur cognitio eorum naturalis, cum inter medium cognoscendi intellectum separatorum. Ideo de Deo, & de creaturis magnā scientiam habent naturaliter, & maiorem, quam vnquam philosophus in mundo habuerit. Cognoscunt enim naturaliter se ad beatitudinem factos, & quod beatitudo consistit in adeptione perfecti boni: sed non quod tale bonum sit gloria, quam sancti in cœlo possidēt. Id autem, quod per naturam habetur, possidetur absque dolore: ex hac igitur parte pueri in limbo non dolent. Est autem & alia cognitio de beatitudine, quę habetur supernaturaliter, quæ hic in nobis per fidem

fuerunt approbatæ, & etiam certo tempore reprobatæ, videlicet tempore Leonis III. Imperatoris, & Gregor. II. summi Pontif. per Ant. Florentinum 3. *sua Summa part.12.c.9.§.1.2.& 4.* vbi expresse scribit de veneratione Imaginum.

QVadragesima sexta consideratio. Quoniam ante dictum est de veneratione & honore sanctorum. Sciendum est, qui dicantur sancti. Et in hoc sic distinguendum est: aut consideramus hanc Ecclesiam militantem, & sic in hoc seculo viuentes. Aut Ecclesiam triumphantem, & per consequens eos, qui de hac vita migrauerunt, & cum ambo sint laudandi, & venerandi, de ambobus dicetur.

Primo de his, qui in hoc seculo sunt viuentes, qui videntur esse omnes munde ac virtuose viuentes, qui merito sancti dici possunt & ita intelligitur, quod habetur *in cap. tenere debet.1.distinct.&* Leuit.31.& 1.Pet. *cap.* vbi dicitur: *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum Dominus Deus vester.& in ca. proposuisti.& c. plurimos.* 81.*distinct.*& est text. *in cap. non oportet.*81.*distin.* & ibi Archi.& facit tex. *in c. Maximilianus.* ibi: *quia qui sancti non sunt sancta tractare non possunt. ea dist.* quam ita intellexit Archi. *in d.c. tenere.* facit etiam tex. *in ca. non vos. vers. quis enim sanctum dubitet.4.distinct.&* Psalm. 17. cum sancto sanctus eris, & cum innocente innocens eris. Et illud: *Non enim loca sed vita & mores sanctorum, faciunt sacerdotem.* de quo *in princ.4.distin.& in c. multi.& in c. non est facile. ead distinct.* Et *Eccles.* 27. Cum viro sancto, assiduus esto.& facit text. *in ca. sancta quippe rusticitas 2 quæst.7.* Et facit satis text. *in l. sanctum ff de rer. diuis.* ibi sanctū dicitur, quod ab iniuria hominum defensum est, atque munitum. Facit tex. iuncta glos. *in verb. sanctificetur. de success. ab intest.* Et dicit Gemin. *in cap. non decet. de immunit. Eccles. in* 6. quod loca sacra sunt sancta, id est, firmata pœnis, & statutis, contra delinquentes in illis, vt *in Authent. vt liceat matri & auiæ.§. penult. incipient. quia vero. collat.* 8.*& in §. sanctæ. Institu. de rerum diuis.& l. si quis in hoc gen. C. de episcop. & cleri.* per id, quod habetur *in c. in primis.* 2.*q.*1. Et facit ad propositum, & ad dictas duas significationes, id quod dicit S.Thom. 2.2.*q.*8.*art. vlt.* quod nomen sanctitatis duo importare videtur. Vno modo mundiciem, & huic significationi competit nomen Græcum. Alio modo, importat firmitatem: vnde apud antiquos sancta dicebantur, quæ legibus erant munita, vt violari non deberent. Vnde aliquid dicitur esse sanctum; quia est lege firmatum, vt dicit Vlpian. *in l. sacra, §. propriè. ff. de rer. diuis.* vel etiam, (vt dicit S.Thom *in loco ante alleg.*) hoc nomen, *sanctus*, secundum Latinos, ad mundiciem pertinet, vt intelligatur sanctus, quasi sanguine tinctus, eo, quod antiquitus illi, qui volebant purificari sanguine hostiæ tingebantur, vt dicit Isid. *in lib.10. Etymologiarum cap. incip. Sapiens, &c.* Et vtraque sanctificatio competit, vt sanctitas attribuatur his, quæ diuino cultui applicantur, ita, quod non solum homines, sed etiā Templum, Vasa, & alia huiusmodi sanctificari dicuntur, ex hoc, quod cultui diuino applicentur. Hic etiam dicūtur sancta sanctorum, de quibus per Panorm. *in ca. 1 de vita & honest. cler.* Mundicia enim necessaria est ad hoc, quod omnes Deo applicentur: nam mens humana inquinatur ex hoc, quod inferioribus rebus coniungitur, sicut quælibet res, ex immixtione peioris sordescit, vt argentum, ex immixtione plumbi. Oportet autem, quod mens ab inferioribus rebus abstrahatur ad hoc, quod supremæ rei possit coniungi, & ideo mens sine mundicia Deo applicari non potest. Vnde *ad Hebr. penult.* dicitur, Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum.

Firmitas etiam exigitur, quod mens Deo applicetur. Applicatur enim ei sicut vltimo fini, & primo principio: huiusmodi autem oportet maxime immobilia esse. Vnde dicebat Apostolus *ad Rom.*8. Certus sum, quod neque mors, neque vita, separabit me à charitate Dei, sic ergo sanctitas, siue sanctimonia; quod idem est, per Archi. *in c. victor.*5.*distinct.* dicitur, per quam mens hominis seipsam, & suos actus, applicat Deo, ideo Iurisconsul. *in d. l. sanctum. ff. de rerum diuis.* quod sanctum, dictum est à sagminibus; sunt autē sagmina herbæ quædam, quas legati populi Romani ferre solebant, ne quis eos violaret. Sicut legati Græcorum ferunt ea, quæ dicuntur ceritia. Vnde, vt dicit ibi gl. *in verb. violaret.* legati dicuntur sancti, per *leg. fi. in princip. ff. de leg.* hinc descendit verbum, *sanctio*, inuiolabilis, & ab iniuria hominum tuta legalis statuitio. & ita intelligitur *l. sanctio legum. ff. de pœnis.* & sumitur multipliciter, vt habetur *in 1. gl. in proœm. Digestorum.*& notatur per Archidiac. *in c. statutum. de rescript. lib.6.* & vide Dionys. *de diuinis nominibus. c.12.* Et ista sanctitas in multis honoratur, id est, priuilegiatur, vt infra *in vltima consideratione.*

Aut vero consideramus Ecclesiam triumphantem, & sic omnes habitantes in cœlesti patria, non solum animas beatorum, sed etiam ipsas intelligentias, hoc est, angelos, sanctos dici debere, cum omni refulgeant mundicia. Imo non possent esse immundi, alias essent imperfecti; quæ imperfectio, in cœlo non admittitur vbi est Deus, qui est summum bonum, & Ens perfectissimum, quo omnes beati fruuntur, Vnde merito eos sanctos appellamus, imo Deus ipse dicitur sanctus, vt ample dixi supra *ista parte, in prima consideratione.*& habetur Psalm.15. *Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.*

Aduerte tamen, quoniam apud nos sanctus, & beatus differunt: quoniam beatus dicitur, cuius nec dies mortis, nec officium in eius memoriam celebratur. Nec etiam sibi Ecclesia dedicatur. Sanctus verò non dicitur, nisi præcedente canonizatione inducta ab Ecclesia, & secundum formam ab Ecclesia traditam, de qua infra dicetur.& ita communis vsus loquendi obseruat, qui in multis attenditur. *l. librorum. §. quod tamen. Cassius. ff. de leg.*3. & ibi Bart. *& in l. cum de laniensis. §. asinam molendinariam. ff. de fundo instru. instrumentoque leg.* Felinus ample post Anton. de Butrio. *in proœm. decret.*

Quandoque tamen etiam canonizati dicūtur beati, vt *in cap.2. ibi: qui beato Petro æternæ vitæ clauigero* 22.*dist. in c. non nos B. Petrū.* 40.*dist.* vnde omnis sanctus canonizatus dici potest beatus, sed non econtra.

In vita vero quis non potest dici beatus secundum Thom. *in 1. parte. q.12. art.10.& 11.& 2.2. q.*133. *art.2.& in 4. distin.*42. Nam & beatitudo idem est, quod vita æterna, quod est pax & Regnum cœlorum, secundum Thom. *in 4. d.49. art.7.8.& 9.* Et secundum Albericum de Rosate *in suo dictionario, in verbo, beatitudo* nihil aliud est beatitudo, quàm reuelatio magni Dei & Saluatoris nostri Iesu Christi, vt *in cap. ieiunium. de cons. dist.5.* quo etiam per Thom. 2.2.156. *in vltimo arti.* vel secundum Boet. *in 3. lib. de consol. philosophiæ. cap.3.* Beatitudo est status omnium bonorum aggregatione perfectus; & ibidem, beatitudinem summum bonum esse diffinit, ad hoc potest allegari illud Ouidij *Metamorph.*

dicique beatus,
Ante obitum nemo, supremaque funera debet.

Beatus enim est beatum facere, id est, prodesse. text.

est *in l.bonorum ff.de verb.sig.*improprie tamen in hac vita dici potest beatitudo prout loquitur *dict. l.bonorum & in l.iniquum.C.qui acc.non poss.*vbi dicit litera: *Iniquum longe à beatitudine seculi vestri esse credimus,* ita intelligitur illa beatitudo,quæ summis Pontificibus attribuitur.& text. *in c.legi.in fin.ibi:beatitudo tua. 16.quæst.1.* etiam in vita dicimus sanctitatem, vt ante dixi. etiam dicitur de Papa, qui & sanctissimus dicitur, & de Episcopo,& de Principe.vt infra *in 4.& 5. partibus,* vbi de Papa, Episcopo, Imperatore, & Rege nostro Francorum dixi.Sed prout in hac parte intelligimus,sanctus dicitur,qui est ab Ecclesia canonizatus, aut canonizatione Ecclesiastica confirmatus, & approbatus,secundum quod accipitur *in c.sanctorum. in prin.70.distin.& in rubr. & text.de reliq.& vener. sanct.in decret.in lib.6.*& habetur *in ca.1.de vita & honest.cler.in antiq.* Sic,quod non licet aliquem venerari pro sancto , nisi sit approbatus à summo Pontifice, & sic canonizatus,vt statim dicam.

QVadragesimaseptima consideratio. Nunc ad materiam canonizationis condescendamus. In qua dico,quod solus Papa potest canonizare sanctum, & ista est opinio Panorm. & Imolæ *in c fin.de feriis.*per text.*in c.1.in fin.de reliqu.& vener sanct.extra.*vbi expresse cauetur, quod sine speciali licentia Papæ quis canonizari non potest,idem Imol.*in cap venerabili.de testib. extra.* Hostiens. *in summa,eodem tit.de reliqu.& venerat.sanct.*Ant.Florent.*in 3.part.sua sum.tit.22.cap. 5 §.5.*& pro hac opinione Ioan.Andreas *in cap.vnico. in verbo, sedis. de reliqu & vener.sanctor.in 6.*adducit quinque rationes post dict.gloss. quæ ibi videri possunt:quibus accedat, quod Papa repræsentat Deum in terris,& tenet eius vices.*cap quanto. de translat.Episc.ca.vt nostrum.vt ecclesi.st.benefic.sine diminut.confer.cap fundamenta.§.decet.de elect.li.6.Clemen.§.1.ff.de Magistris.*Speculat *tit.de legato.§.nunc est sciendū.ver. 89.& gloss.in verb.quod Deo,in c.serpen. de pœnit.dist.1.* Et fuit de mente Thomæ *in tractat.suo contra Græcorum errores.c.71.* in quantum allegat Chrysostomum *super homilia. distin.85.*dicentem de Christo, Iacobum localiter in loco terminauit, Petrū autem totius orbis magistrum & Doctorem,vbi latius per ipsum, & dixi ante:& idem voluit *in 3.parte Summa.q.8.art.1. & in 4.senten.distin.15.* dicens Papam esse caput vniuersalis Ecclesiæ,facit *c.in nono. cum c.sequent.21.distinct.* Et idem *in tracta. contra impugnantes religionem.* & Scotus *in tracta.de perfectione statuum. quæstio. 9.* dicit quod Papa est Vicarius Christi, nō solum in quātum Christus fuit Ecclesiæ Prælatus, sed in quantum fuit totius mūdi dominus, & quod iuste de statu & bonis hominum potest ordinare.Et dicit Thomas *in 4.sent. dist. 19.* quod Papa habet plenitudinem potestatis in vniuerso,sicut Rex in Regno.Et idem *in tract.de errore Græcor.cap.72.*tenet,quod de necessitate salutis est, subesse Romano Pontifici:& allegat Cyrillum *in lib. Thesaurorum* , & Maximianum *in Epistola directa Orientalibus.*Vnde dicit Hostiens.*in dict.c.quanto.* quod Deus & Papa faciūt vnum & idem tribunal.& dicit Baldus *in l.Barbarius Philipp.ff.de offic.prætor.*quod Papa est supremus Dei Vicarius, & qui contrariū dicit, mentitur : & in finalibus verbis dicit , quod Papa est omnia,& super omnia in spiritualibus. Dixi supra *ista part.30.consideratione.versic.secundus locus.circa finem.* & infra *in 5.part.in 7.consideratione.* Ex quo, cum sit Vicarius supremus Dei, & sit in locum eius in hoc mundo subrogatus,tanquam sapiat naturam eius,qui canonizat sanctos in Ecclesia triumphante, sic canonizabit in Ecclesia militante: & ista est cōmunis sententia,vt dicit Imola *in d.c.fina.extra de feriis.* Et ita etiam tenet Ioan.de Turrecrem *in c.1.de consecra.dist. 3.* quod canonizatio sanctorum rationabiliter reseruatur summo Pontifici triplici ratione,quas ibi vide.

Nec in hoc requiritur cōsensus Cardinalium,gloss. *in verb.contingeret.in dict. cap fundamenta in §.decet. de elect.in 6.* Ita etiam tenet Iohannes Andreas,& Dominicus *in ca.super eo de heret.lib.6.*Salicet.*in rubr.C. de legib.*allegans notata per Archid.*in c. quæ ad perpetuam.& in cap.sunt quidam.2.quæstio.1.& in c.quamuis. de offic.ordin.in 6.* cum hoc pendeat ex illa dubitatione,an Papa possit ardua sine consilio Cardinalium: de qua ample Barbat. *in consilio 1. in 1. volum. & in tractat.de præstantia Cardinal.* Cum canonizare sanctum sit quid arduum,vt dicit Ioannes Andreas *in dicto c.vnico,de reliqu. & venerat.sanctor.in 6.* hanc etiam partem tenet Anton. Florent. *in sua summa.in 2. part.3.in 14.charta.*

Martinus Laudensis *in tracta. de Cardinalib. quæst. 88* videtur tenere contrarium: & istud idem tenet Iohan. Monach. *in d.cap.super eod.* Cardinal. Florent.*in cap.petitio.* & ibi Iohan de Anania *de homicid.* idem Cardin. *in c.2. de cleric. non resid* Bald.*in l. cum multa. C.de bon.quæ lib.& in l.fin.C.de diuers.rescript.* Et pro certo illud est mare magnum: sed ad propositum,bonum est , quod Papa faciat ex consilio, non quod teneatur ad hoc,nec illud sequi.

QVinquagesima octaua cōsideratio.Episcopus an possit discernere in sua diœcesi aliquem sanctum venerari ac feriari,seu solennitatem celebrari sine populo?Videtur quod sic, prout visus est aliquando tenuisse Anto. de Bustis *in c fin.de feriis extra.* sed post mutauit opinionem.Sed istā opinionem tenet Panor. *in d.c.fin.*per tex.ibi; *& in c.1.de consecrat. dist. 3.* vbi expresse dicunt text. Cæterisque solennitatibus, quas singuli Episcopi in suis diœcesibus cum clero & populo duxerunt solenniter venerandas.Et ita etiam tenet ibi Barba.vbi dicit,quod Anto.de Butrio non bene dicit,dicendo: Quod ille tex.habet duas lecturas: quia,vt dicit Papa *in dict.c.fin.*ponit verba *d.c.1.* & sic declarat,qualiter debeat intelligi ille tex.alias,si esset dubius,non meretur ad hoc allegari.Quoniam,vt inquit Philosophus;Quod multipliciter exponitur,eius veritas ignoratur.Refert Bal. *in l.nec quicquam.§.vbi decretum.ff.de offic.procons.*Et facit; quoniam,vt ait gl. *in verb.vsuris,in clemen.dispendiosam.de iudic.* Papa non potest tollere ordinem iudiciarium in foro seculari,sed bene potest in foro suo,quam gl.pro singulari allegat Bal.*in l.eos.§ fin.C.de vsur.*Ideo licet Episcopus possit decernere aliquem sanctum in suis ecclesiis venerandum sine populo ; non tamen populo præcipere,vt veneretur abstinendo ab operibus , sine eius consensu,cum de eius præiudicio agatur.Quoniam, in his,in quibus versatur in præiudiciū populi, aut subditorum, non potest statuere Episcopus sine eius cōsensu,vel saltem eis præsentibus,vt dicit Imola *in ca. vestra.extra de locato.& in ca.fin.de offi.leg.*& cōfirmat Federic.de Senis *cons.17.*alleg.per Imo *in d.c.vestra.*ita etiam tenent ipse Imo *in d.c.fin.* & Archi. *in d c.1. de consecr.distin.3.*Dicit tamen Abbas *in d.c.fin.*Quod si populi contradictio non sit ex iusta causa , & Episcopus moueatur aliquibus iustis causis,quod poterit hoc facere obstante contradictione populi : puta (vt dicit)si decernat quem sanctum venerandum,qui fuerit ortus de loco,prout videtur sentire glos.vlti.*in d. cap.1.de consecr.distinct. 3.* & quod in simili dicit Archi. *in c. vt animarum de constit.in 6.* & text.*in ca.1.de his quæ fiunt à maiori part. Capit.* Et idem etiam dicit

Barb.

Barb.*in d c.fin.* quod si Episcopus habeat iustam causam,puta; quia sanctus sit oriundus de loco,quod potest etiam inuito populo decernere illum venerandum : quoniam propter sanctimoniam recedimus à legibus communibus: quia dicitur esse gloria patriæ suæ. Allegat,in argumentum textum singularem innacta doctrina Bald.*in l sed & reprobari.§ si ibi:valde tamen disciplinatos ff.de excus.tutor.*

Quicquid tamen dicant Panor.Imol.& Barb.videtur,quod opinio Ant.de Bust.sit verior per rationem per eum allegatam.Cum in his,quæ tendunt in fauorem animæ,quilibet est subiectus episcopo. *c. cum sit generale.de foro comp.c.nouit.de iudic.ca.per venerabilem,qui filij sunt legit.extra.* Et huic rationi non respondet Panorm.

Facit; quoniam quo ad actus spirituales peragendos,consensus laicorum non debet esse in consideratione,sicut videmus in electionibus faciendis de prælatis ecclesiarum,vt *in cap.Messana,cap.sacrosanct.de elect.cum plurib.aliis.* Facit, quod habetur *in cap.2.de institutio.& in c.fina.de rebus eccles.non alienand & in cap ecclesia.de constitutio.*Ergo in hoc casu,vbi est quęstio de actu spirituali, non est necessarius consensus populi tanquam laicalis.

Et ad textus allegatos pro opinione Panorm.& sequacium respondeo, quod textus non dicunt, quod veneratio sanctorum sit inducenda & decernenda per Episcopum cum clero & populo:sed dicunt,quod festiuitates sanctorum sunt venerandæ per Episcopum cum clero & populo, quod aliud est; prout dicit ibi Bal.qui hoc cognouit,cum dicit: *Non intelligas,quod isti possunt has festiuitates inducere, sed inductas possunt feriare: scilicet, clerici, respectu officij celebrandi in Ecclesia,& populi respectu artis non exercendæ illo die.*

Vel aliter dici potest,quod dictio, *cum*, ibi posita, cum dicit, quas singuli Episcopi in suis diœcesibus cum clero & populo,non coniungit principaliter,sed accessorie,*l.1. & 2.ff.de pœn.legat.*notatur *in §. si quis ancillas Inst.de legat.*Facit quod dicit Bart.*in Auth.ingress.colum.pen. C.de sacros. eccles.* vbi facit differentiam,an quis dedicet se cum suis bonis, an se, & sua bona; quia dicto *&*,coniungit principaliter:& actio, cum accessorie,*d.l.1.& 2.*Ex quo,cum in illo textu illa coniunctio cleri & populi non fiat principaliter, sed accessorie,non est dicendum,quod consensus eorum debeat interuenire principaliter,& sic necessario se solum per quandam consequentiam tanquam accessorie ad ipsum Episcopum,qui in Spiritualibus est caput,principalis omnium in sua diœces.*c.omnes basilicæ.16.q.7.in can.regendæ.10.q.1.*

QVadragesimanona consideratio. Duo requiruntur ad hoc,vt quis possit sanctus canonizari. Vitæ, scilicet sanctitas præteritæ,& quod Deus in eius persona,siue in vita,siue operatus fuerit miracula : & in hoc sola sanctitas vitæ, quo ad actum canonizādi nō sufficit,quoniam potest esse ficta,vel simulata, & non ad bonum finem , sed potius appetitu inanis gloriæ, scilicet,vt diceretur bonus,licet non esset,vt sunt hypocritæ , iuxta dictum *Matth.7.* Incedunt induti pellibus ouium, intus vero sunt lupi rapaces. Vnde, huiusmodi vita non est meritoria, imo, demeritoria & contra tales exclamat Paul.*in Epist.5.* Vide quantū bonum est charitas, si ita martyrium ferimus , vt nostras velimus reliquias ab hominibus honorari , & si opinionem vulgi sectantes trepidi sanguinem fuderimus,& substantiam nostram, vsque ad medietatem propriam dederimus , huic operi non tam præmium, quam pœna debebitur, & perfidiæ magis tormenta sunt, quam corona victoriæ.de quo transsumptiue *in c.vide 1.q.1.* ideo dicit ibi gl.1.quod dare eleemosynam ad vanam gloriam peccatum est,*arg. ca. militare.23.q.1.* Vnde dicitur in Euangelio *Matth.1.*ctum facis eleemosynam,noli tuba canere ante te. Et eodē loco in fine.Nesciat sinistra, quid faciat dextra. Et hæc bonitas vitæ consideratur in multis laborib., in moribus castis in strenuis actibus,*cap.miramur.61. dist.*Et hoc oportet præsenti testificatione prædicari, & bonæ famæ præconia non taceri, *cap. 4.13.quæst. 2.* Maxime quæri debet de simplicitate & humilitate: Quia superbis Deus resistit, humilibus autem dat gratiam.*Iac.4.*

Item debet inquiri,an in vita persecutiones passus fuerit. *cap.omnis qui.7 quæst.1.*& an passus es charitate.*c si.incip.ibi,adunati in loco ante alleg.& dict.ca.vide quantum bonum.*Ista probantur per Doct.*in c.1. de reliq.& vener.sanct.extra* per Ioan.Andr.& alios Doct. *in c.vnico.eod.tit.6.*

Et ad probationem vitæ laudabilis canonizādi in Confessoribus adduci potest, quod dicitur de Episcopo confirmando,secundum Hostiens.*in sum.de elect §. quis eligitur, versi.canon.tamen antiquus dicens:* Quod debet esse natura prudens,docilis, moribus temperatus,vita castus, sobrius, suis negotiis semper cauens, humilis,affabilis,misericors,literatus,in lege Domini instructus, in Scripturarum sensibus acutus, in dogmatibus Ecclesiasticis exercitatus,& ante omnia fidei documenta simplicibus asserens , scilicet, Patrem & Filium,& Spiritum sanctum.&c. *ca. qui Episcopus.23. distin.& c fin.50.distinct.* In martyribus enim non fit tanta examinatio, sed quæritur tantum de miraculis, & causa,propter quam passi sunt. *argum can.Cathecumenum. & can. baptismi vicem.de consecrat.distinct.4.* secundum Hostien.*in sum.de reliq & venera.sanct.ver. & hac intelligas.* Sufficit tamen ista sanctitas vitæ ad meritum animæ canonizandi,secundum Augu.*in cap. teneamus.1.q.1.*

Secundo(vt dixi)requiritur,vt ad sanctum canonizandum sit miraculum, vt notant Doctores *in loco supra allegato.* & in hoc requiruntur quatuor.

Primo,quod ex Deo, non ex arte vel diabolo contingat; quoniam aliquando etiam miracula fiunt per malos ; ideo necesse est , Martyres à Deo impetrasse, quę mādat.*c.si quis præpostera.50.dist.*& hoc casu procedit illud.quod dicitur,quod facere miracula est donum Spiritus sancti,vt *in c.quærendum.de pœnit.dist.2. & ibi notat.*alias non est miraculum,sicut fecerūt Magi Pharaonis, qui fecerunt ranas & serpentes conuertentes eorum virgas,sicut faciebat Moyses,de quibus *in c.nec mirum 26.q.5.* & illud proprie dicitur præstigium.*c.re vera.*& ibi Archi.*de consecr.dist.2.*

Secundo requiritur,quod sit contra naturam,sicut dictum est de virga Moysis mutata in serpentem. & de Asina loquente ad Balaam: de quibus *in d.c.re vera.& in c.cum ex iniuncto.de heret.& in d.cap.re vera.* ponitur de virtute dictæ virgæ, de qua etiam habetur *Exod.6.8.14.16.17.& Ios.3.19.4.*

Tertio requiritur, quod non vi verborum, sed ex hominum merito illud contingat.Nam panis & vinū potestate & virtute verborum transsubstantiantur in corpus & sanguinem.*cap.cum Marth. extra de celebr. Miss.* & sic requiritur , quod miraculum sit euidens, non autem latens,& credibile,vt est Eucharistia.

Quarto requiritur , quod sit ad corroborationem fidei. Herba enim ministerio hominis transit in vitrum, & nil ad corroborationem fidei : Ideo ad canonizationem nisi hæc quatuor concurrerent in mi-

raculo,non prodessent;quia non esset miraculum,sed potius miraculosum,vt dicit Ioan.Andr. *in d.c.vnico. de reliqu.& venerat.sanct. in verb.sedis.circa finem.*& Host.*in summa.sup al.ver.item quaerendum est de miraculis.*Archid.*in d.c.teneamus.1.q.1.*Host.Ioan.Andr.& alij *in c.venerabili.de testib.ext.*

QVinquagesima consideratio.In qua de forma canonizationis sanctorũ scribitur,& sequendo doctrinas Doctorum *in d.c.1.de reliq.& venerat.sanctor. in antiq.*Reperio ad hoc duodecim esse requisita, quae seruari debent,secundum ordinem infra scriptum.

Primo debet expectari, quod aliquae personae honestae,& authenticae,denuncient factum Rom.Pontifici,& supplicent pro canonizatione facienda, & hoc non semel, sed pluries, & instanter : sicut notatur de cessione & petitione pallij. *ca. quidam cedendi.extra de renunt.c.cum post petitam.de elect.* Non enim consueuit statim moueri ad committendam talem inquisitionem Rom.Pontifex,sed potius expectare, quamdiu pulsetur, & famam accedere , & vtrum miracula crescant , & continuentur , antequam inquisitionem committat , & bene ; cum miracula seu miraculosa quandoque fiant per malos,*ca.teneamus.& ca.nec mirum,26.q.5* glo.& Doctor.*in c.cum ex iniuncto.de haret.* Bald *in c. venerabili.de testib extra.* Vnde cauendum est,ne populus decipiatur,vt *in c.fin.extra de reliqu.& vener.sanctor.* Et quia circa maiora,maius periculum vertitur,ideo cautius est agendum. *ca.quiescamus.42. distin.ca.miramur.61.dist.ca.nuper.7.q.1.ca.vbi periculum.in prin.de elect. in 6. & in l.1.§ sed & si quis. ff.de Carbon.edicto* dicunt tamen aliqui,quod si fiat elusio, vix possunt continuari miracula , vltra quadraginta dies.

Secundum est requisitũ quod si continuentur supplicationum instantiae, & fama,& miraculorum continuatio perdurare dicatur,consueuit Roman.Pontifex hoc proponere intra fratres,& aliquibus Episcopis patriae illius , qui dicitur sanctus vel conuicinie, vel aliis personis honestis & incorruptibilibus committere,vt inquirant de fama,& deuotione populi,& de miraculis , & aliis , quae sunt eidem nuncianda in genere & non in specie,& quo ad famam,& non quo ad veritatem.Et quod scribant quae inuenerint, & an eis videatur,quod super veritate eorundem sit inquisitio committenda.

Tertium est,si tales describunt talia,per quę videatur,quod inquisitio veritatis sit committenda, requirit iterum summus Pontifex fratrum consilia,vt diffiniat,verum sit inquisitio committenda,vel non.

Quartũ,quod si inquisitio ei committẽda videtur. iterum rescribit eisdem, vel aliis, quod iterũ veritatem requirant.Primo,de fama,secundo de vita,tertio de miraculis exactè,diligenter,fideliter & prudenter, secundum artic.& interrogatoria, quae sub bulla sua trãsmittit:de quo notatur *in c.venerabili.de testib. extra.*& quod inuenerũt,remittãt suis sigillis inclusum.

Quintum,quod remissa inquisitione committatur examinatio in Curia,aliquibus Capellanis , vel aliis personis authenticis,& discretis, quae etiam forment rubricas.

Sextum , quod rubricae sic factae exacta diligentia examinentur per Dominum Papam,& eius fratres, & requirat Papa consilia eorundem , an scil. videantur probata talia , propter quae sit canonizatio non immerito facienda.

Septimum,quod si videtur Papae, quod sit facienda , hoc secrete diffinit inter fratres. Pro hoc facit, quod in simili dicitur de substantia ex forma electionis,vt notant Doctor.*in ca. quia propter.de elect. & ibi glo.in verb.maior.*

Octauũ,quod coadunatis Episcopis,qui sunt praesentes in Curia,narrat publice in Consistorio ea,quae acta sunt & probata , secreta diffinitione iam facta suppressa.& requirat consilium Praelatorum:facit gl. *in verb.consilio,in cap. Anastasius.19.distinct.* quae dicit, quod Papa tenetur requirere consilium Episcoporum vbi de fide agitur: quam glos. sequitur ibi Dominic. & Cardin.etiam facit,quod dicit Panor.*in c.significasti.de elect.*

Nonum,quod assignatur certa dies,vt omnes conueniant ad certam Ecclesiam,in qua accenduntur cerei multi, & sternitur tapetis Ecclesia,& paratur : & illuc conueniunt Papa,fratres & totus clerus, & facit sermonem summus Pontifex processum recitans , & probata,inducens populum ad orandum , quod Deus non permittat eos errare in hoc negotio.

Decimum, quod flexis genibus fiat deuota oratio, cantetur : *Veni sancte Spiritus* , vel alius hymnus, siue antiphona conueniens.

Vndecimum,quod surgat Papa ab oratione,& diffiniat illum,de quo agitur, sanctum esse, & sanctorũ Catalogo conscribendum,& festum suum tali die colendum , in quantum dicitur , sanctorum Catalogo conscribendum.Facit pro hoc glo.notabilis.*in l.eos,in verb.qui.C.de off. Magistri milit.* quae dicit,quod qui non sunt scripti in matricula , sunt tanquam priuati. Ideo dicit August.*in Auth de mand.prin.§.penul in c. siquidem post glos.ibi in d. verbo.coll.3.* quod solum militibus scriptis in matricula,danda sunt priuilegia militaria.Vnde dicit Baldus *in l.diximus. in fine.ff.de excus.tutor.* quod mercator non descriptus in matricula non gaudet priuilegio mercatorum.*facit cap.si Romanor.19.distinct.* vbi probatur, quod qui non reperitur scriptus inter alios de vniuersitate , non praesumitur esse de vniuersitate.

Duodecimum & vltimum requisitum est , quod cantetur : *Te Deum laudamus.* & celebrat Papa Missam solemniter in honorem eiusdem sancti.Et in hoc, quod dicit,quod cantatur: *Te Deum laudamus.* facit; quia Ecclesia quotidie in officio in fine horae matutinae cantat illud Canticum. Idem fit peracta Episcopi electione secundum Speculat. *titul.1. de elect.§.1.versi. consequenter.* In fine enim cuiuslibet operis laudandus est Deus,& gratiae sunt ei agendae: sicut facit tam in fine celebrationis Missae , quam in fine horarũ canonicarum,dum dicit Deo gratias,facit *ca. de hymnis, de consecr.dist.1.*& ibi glo.*in verb.& hymno.*vult,quod clerici post assumptionem cibi debent agere gratias Deo.*alleg.cap.vlt.§. edent. 44.dist.* facit quod notatur in gl.fi.*in c.firmissime.15.qu.1.*

Dicit tamen Ioan Andr.*in d.c.vnico.de reliq. & venerat.sanct.in 6.*Quod hic ordo hactenus non semper vsque ad vnguem est seruatus , maxime quando agebatur de martyrizatis pro fide. Nam tales consueuerunt facilius, & leuius expedire , & ita dicit tenere Hostien.Ex quo videtur concludere,quod haec forma (licet congrua & honesta) per Papam de necessitate non est obseruanda. Et,vt ex praedictis apparet, probitas vitae,& legalitas,seu bona vita operatur ad sanctitatem consequendam , quae quidem sanctitas , seu probitas,aut legalitas maxima,operatur in multis.Primo,vt hic ante dictum est.

Secundo , quod licet alias electio , nec actiue, nec passiue, cadat in laicũ in spiritualibus,vt de hoc sunt text.*in ca.sacrosanct. & ca. Messana,de elect.extra.* Tamen laicus vitae sanctitatis & legalitatis maximae potest

cest eligi in Episcopum.text.est *in c.statuimus.§ hic omnib.61.dist.* & dat exemplū in Beatis Seuero, Nicolao & Ambrosio,ad illū tex. ad hoc magnifacit Andr. Barb.*in c.cum adeo.in gloss.pen.de resc.col.5.* & ibi Felin.*in c.super his,in vlt.colum extra de accusat.*

Tertio facit, quia licet Iudæus factus Christianus in ægritudine nō possit presbyter ordinari:tamē fallit ratione sanctitatis vitæ, tex.est singul. *in c.1.45.dist.in.* Lud.Rom.*in sing.suo 425.* Multa ad hoc sunt cumulata perDoct.modernos,videl.per Feli.*in c.super his,in fin. de accus.& in d.c.cū adeo.& in c.causam.2.extra,de fideli.*per do.meū Ias.*in l.iubemus.col.2.C.de iudi.& in repet.l.admonendi.ff.de iureiur.& in l.sciendum.col.8.ff. de verb.obli.*quę cū ita satis sint congesta,non repeto.

Tertiæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

QVARTA HVIVS LIBRI PARS ERIT DE LAVDE, GLORIA, ET HONORE, ET ORDINE ECCLESIASTICARVM PERSONARVM INTER SE: ET AD OMNES ALIOS hujusmodi status.

Vnam & octoginta Considerationes habet.

PRo cuius expeditione præmitto Cum hæ & omnes huiusmodi hierarchiæ, spirituales & temporales, seu ordines huiusmodi loquēdo grosso modo, possunt illo modo distingui, quo distinctæ fuerunt prædictæ hierarchiæ, scilicet per tres hierarchias cum suis ordinibus: & aliquo modo per simile videri potest in terreno principatu ministrorum, qui sunt sub vno Principe. Triplex est differentia, hoc est, triplices sunt hierarchiæ,seu gradus. Nam quidam operantur immediate circa personam Principis. Quidam autem deputantur ad alia Officia,puta ad regimen Principatus in communi. Quidam vero ad regimen alicuius partis.

Primus assimilatur primæ hierarchiæ. Secundus secundæ. Tertius tertiæ. Sed in qualibet hierarchia sunt tres Ordines, quorum sufficientia sic potest haberi: Quia videmus,quod inter ministros, qui circa Principis personam operantur,est triplex differentia, in statu scilicet spirituali,id est,Ecclesię militantis.

Quidam sunt sicut assessores,vt sunt domini Patriarchæ,& his similes: sunt illi de ordine superiori, scilicet Seraphin, quod interpretatur,*ardens in amore.*

Quidam sunt sicut Consiliarij,vt sunt domini Cardinales, & his similes sunt illi de secundo ordine,qui dicunturCherubin,quod interpretatur *plenitudo scientiæ:* quoniam sciunt omnia,quæ fiunt in Ecclesia militante,triumphante.

Quidam sunt cubicularij, & seruientes in domo Principis,& his similes sunt illi de ordine,qui dicuntur Throni.In statu vero temporali sunt in Regno nostro Pares Franciæ in primo ordine, in secundo Duces,& alij Principes,in tertio vero sunt Camerarij & alij Officiarij Regis, immediate personæ eius seruientes, vt sunt Magister domus, & alij supremi huius Ordinis, sub quibus multos connumerabimus in discursu huius libri suis locis. Vel in iurisdictione sunt Cancellarius & Connestabilis,in primo ordine. In secundo Consiliarij magni Consilij, & Magistri Requestarum. In tertio,Præsides & Consiliarij Curiarum Parlamentalium: & isti etiam possunt poni in secunda Hierarchia.

Quantum ad secundam Hierarchiam,sciendum est quod inter illas, quæ deputantur ad regimen commune totius Principatus, est etiam triplex differentia.

Nam ad hoc,quod regimen alicuius Communitatis bene & pacifice dispensetur,sunt aliqui tanquam sententiantes,quid vnicuique debeatur. Veruntamen quia sententia debet esse efficax, & recta, ideo indiget auxiliante vel adiuuante. Ideo sunt alij sententiam exequentes, & executionem facientes, vt nihil sit impossibile quod per sententiam determinatur.

Item sunt alij,vt sententia sit recta,tanquam dirigentes,consulentes,& imperant primis. Assimilatur tertius ordo secundæ Hierarchiæ, qui dicuntur Potestates,sunt Comites,& alij inferiores Barones. Et isti in statu spirituali assimilari possunt Abbatib. & aliis dignitatibus immediate sequentes post Episcopales. In statu vero temporali sunt Comites,& alij inferiores Barones.

Secundis vero secundus, vel medius Ordo, qui dicitur Principatus. Et isti in statu spirituali sunt Episcopi, in statu vero temporali sunt Duces, alij supra Comites & Marchiones.

Tertiis assimilatur primus Ordo secundæ Hierarchiæ, qui dicitur dominationes,quibus attribuitur dirigere & imperare omnibus ministeriis diuinis. Sic in statu spirituali Archiepiscopi,in suis prouinciis qui dirigunt,& imperant in omnibus ministeriis Ecclesiasticis, Reges,& alij Principes inferiores à supremo Principe, qui suas prouincias gubernant, inter quos sunt multi, vt dictum est supra, & dicam infra.

Quantum ad tertiam,sciendū est, quod inter illos, qui habent Potestatem limitatam, & determinatam ad aliquam partem.Principatus triplex est etiam differentia. Quidam ad vnam prouinciam sunt in sta-

tu spirituali Archidiaconi, & alij inferiores Prælati, habentes administrationem, de quibus infra dicam: & in statu temporali, Barones habentes sub se plures subditos.

Quidam ad aliquam partem prouinciæ, vt sunt in statu spirituali Curati, in statu temporali Senescalli & Balliui, & his similes.

Quidam autem ad hominem vnum, & hoc dupliciter: aut quantũ ad bonum commune multorũ, quod expletur per vnam personam, sicut conceptio Virginis, vel sicut in statu spirituali sunt religiosi Prædicatores, & in statu tẽporali, vt sunt inferiores omnes, habentes administrationem à superioribus Iudicibus.

Aut quantum ad ea, quæ pertinent ad ipsum tantũ, vt quilibet simplex Sacerdos in statu spirituali, & in statu temporali, quilibet simplex homo. Primis scilicet, Virtutes. Qui sunt de primo ordine tertiæ hierarchiæ assimilantur primi supra nominati. Secundis, scilicet Archangelis assimilantur secundi: Sic tertiis tertij, vt dictum est. Hæc omnia videri poterunt clarius in discursu duarum partium sequentium. Et hanc æquiparationem, & assimilationem in quibusdam videtur facere Bernard. de Placent. *in suo Elucidario Missæ, in præfatione generali.* vt dicit Hostiensis *in Sum. de ordin. ab Episc. qui renunciauit Episcopat. §.1.* quod sunt nouem ordines in Ecclesia militante, ad instar Ecclesiæ triumphantis, vbi sunt nouem Ordines Angelorum. facit tex. *in ca.89 ad hoc.89.dist.* & de diuersitate graduum & Ordinum in Ecclesia Dei, quomodo sit conueniens ponit Iodocus *in suo Antilu'hero lib.2.& 3.*vbi ample.

PRo secunda consideratione præmittendum est, quod Status Ecclesiasticus in omnibus Statui temporali est præferendus: cum Sacerdotes sint honorandi ab omnibus, ex quinque causis, seu ex quinque rationibus.

Primo, ratione institutionis, quia instituti sunt in terris, non ab homine, sed ab ipso Deo, Imo, tanquam veri Christi vicarij, non solum in lege Euãgelica, sed etiam in Lege veteri. Primus enim Sacerdos, qui iubente Domino victimas obtulit in veteri Testamento, dicitur fuisse Aaron, vt patet *Gen.* 14. similiter & Melchisedech, in lege naturæ, dictus Rex Salem, dicebatur Sacerdos Dei altissimi: qui primo panem & vinum obtulit, vt patet *Gen.*14.& notatur 21.*dist.cap.denique.* Sed in lege nostra, Iesus Christus volens exire de hoc mũdo, rediens ad Patrem suum, die Iouis sancta sacerdotes instituit, & vicarios, in vniuerso orbe ordinauit, dicendo; *Ite in vniuersum mundum, docentes omnes gentes, & baptizantes eos, &c.* Quos Regibus & Principibus totius orbis præesse voluit, tanquam excellentiores, inter quos adhuc vnum caput & summum vicarium ordinauit, scilicet B.Petrum in tota Ecclesia Catholica, quando dixit ei Ioan.2.*Simon Petre amas me?* Respond. ei Petrus: *Domine, cum scis omnia, tu scis quia amo te.* Et dixit ei Dominus: *Pasce oues meas, Quia tu es Petrus, & super hanc Petram edificabo Ecclesiam meam, & tibi dabo claues regni cælorũ. Et quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis.* Et quomodo Petro in personam aliorum sit data potestas Sacerdotibus, & maxime eius Vicario, dicam infra *in consid.6.* vbi ponam de præcedẽtia, excellentia, & honore Summi Pontificis supra alios huius mundi homines. Sed redeundo ad propositum. Magna est ergo dignitas sacerdotalis, quæ vicẽ Domini nostri Iesu Christi in animabus pascendis atq; regendis in terra habet & obtinet, à sui prima institutione. Ideo *Eccl.7.* ad eorũ honorem hortatur sapiẽs dicendo: *In tota anima tua time Deũ & sacerdotes illius sanctifica. Honora Deum ex tota anima tua, & sacerdotes illius honorifica.* Et contra eos spernentes, ait Dominus, *Luc.* 10. *Qui vos spernit, me spernit.* Est enim huiusmodi dignitas spiritualis. Et ideo, quanto spiritus nobilior est corpore, tanto sacerdotalis dignitas nobilior est quacunque, *cap. inter corporalia. extra de translat. Episcopi.* Et hoc est quod notatur 96.*distin. c.duo quidem.* vbi sic habetur: *Aurũ non tã preciosius plũbo, quã regia potestate sit ordo sacerdotalis altius,* de quo per Alber. de Rosa *in l.gloriosissimo. C. de Summa Trinit. & fide Cathol.* Barbat. *in cap.nouit. num.142.143. de iud.* Præpositus *in c. ad verum.96. distinct.* Et etiam habetur *eadem 96. distinct. c.quis dubitat Sacerdotes Christi Regum, & Principum, omniumque fidelium, Patres & Magistros censeri.* Imo per sacerdotium iubente Domino regalis dignitas ordinata. Vnde 1.*Reg.*8. dicit Dominus ad Samuelem sacerdotem: Audi vocem eorum, scilicet, filiorum Israel, petentium habere superiorem, puta Regem. Et constitues super eos Regem. Inde est, quod spiritualis potestas terrenam potestatem habet instituere, vt sit: & iudicare, si bona non sit: quod probatur per Apostolum dicentem ad *Corinth.7.* Nescitis, quoniã Angelos iudicabimus: quanto magis secularia? Quod etiam notatur *in cap.per venerabilem. extra qui filij sint legitim. & 9.quæstion.3. cap. nemo.* De qua quidem dignitate ait Petrus 1. *Petri* 2. Vos estis genus electum, Regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, vt virtutes annũcietis eius, qui vos vocauit in admirabile lumen suum Christus Iesus de tenebris. De quo dictus ciuis, & contemporaneus noster Ioannes de Monthelono, *in suo promptuario iuris, in verbo, Sacerdos.*

Tanta equidem est ista sacerdotalis dignitas, vt nedum temporibus nostris, sed etiam tempore Romanorum, & magnorum Magistratuum nulli Imperatores aut Reges fuerunt nisi Sacerdotes, vnde *distinct. 21. cap. cleros.* Ante autem quam Pontifex & Reges erant, dicitur. Nam maiorum hæc erat consuetudo, vt Rex esset, & Sacerdos, & Pontifex: vnde & Romani Imperatores etiam Pontifices dicebantur.

Sed heu quid dicendum de Nobilibus, & Burgensibus, qui de Presbyteris faciunt suos receptores, suos pincernas, & coquos, & stabularios, quorum manus sacratæ sanctum sanctorum corpus dominicum quotidie contrectant, cuius explero officio ad ista applicantur vilissima? Contra quos dicit Apostolus, quod nemo militans Deo secularibus negotiis se implicet. Et *Esa.*61. Vos Sacerdotes Domini vocabimini, ministri Domini Dei nostri, & non hominum in his secularibus immundis negotiis. Et habetur 11.*quæst.3.cap. Absit, vt quicquam sinistrum de eis arbitremur, qui Apostolico gradu succedentes, Christi corpus sacro ore conficiunt, per quos nos Christiani sumus, qui claues regni cælorum habentes ante diem iudicij diem iudicant.* Ita quod in veteri lege habetur: Quod, quicũque sacerdotibus non obtemperasset, aut extra castra positus, lapidabatur à populo, aut gladio ceruice subiecta cõtemptum expiabat cruore. *Deuteron.17.16.quæstio.ca.si clericatus.* dicitur, Qui superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, & decreto iudicis, morietur homo ille, &c. Et habetur *in c.sacerdotes. 6. quæst.1.* vbi Hieronymus dicit: Non est humilitatis meæ, neque mensuræ, iudicare de cæteris, neque de ministris Ecclesiarum sinistrum quippiam dicere. Et habetur *in c.sacerdotibus. quæstio.3.* Quod Sacerdotes, qui proprio ore Corpus Domini cõficiunt, ab omnibus sunt timẽdi, nõ dilace-

randi, nec detrahendi. Et beatus Gregorius Munatio Imperatori, sic scribit, dicens: Sacerdotibus nō ex terrena potestate Dominus noster citius indignetur, sed excellenti consideratione propter eum, cuius sunt serui, ita eis dominetur, vt etiam debitam reuerentiam impendat. Nam in diuinis eloquiis sacerdotes aliquādo dij, aliquando angeli nuncupantur. Quoniā scriptum est *Exod.22.* Diis non detrahes, id est, sacerdotibus, vt exponit text. *in c. sacerdotib.11. qu.1. & in c. cum ex iniuncto, circa med. de haret. & in c. futura.12. qu.1.* Et Propheta Malach.3. *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, iustitiam, & legem requirunt ex ore eius, quia angelus Domini exercituum est.* Vocantur etiam ministri Dei, vnde dicitur *Esai.61.* Vos sacerdotes Domini vocabimini ministri Dei. Aliis nominibus vocantur, quę colliguntur *in c.1.43. distinct.* Pastor enim est; quia pastor, dum lupum videt venientem, non debet aufugere, id est, loquenda tacere, & sic aliorum vitia palpare. Canis etiam dicitur, quia latratu prædicationis debet lupos arcere à gregibus, ne cadat super eas, vnde illud *Esai.55.* Canes muti non valentes latrare. Propheta etiam dicitur: quia ministeria sacræ Scripturæ exponere debet, hoc est enim prophetare, vt gloss. *1. ad Cor.14.* Et plura alia vide per Ioann. de Turrecre. *in summa. distinct.43. vt si hic autem.* & dicit Archidiac. *in c. quisquis.12 quæst.3* quod Sacerdotes, quandoque vocantur Christi, id est, vncti, quandoque dij, quandoque angeli, quandoque vicarij, seu ministri Dei *33. quæstio.5 cap vltim.* quandoque successores Apostolorum *c absit.11. quæst.3.* quandoque successores discipulorum *c. chorepiscopi.68 distin.* Ex quo ergo sunt multum honorandi & reuerendi, quos non solum reueriti sunt Principes fideles, vt infra dicam: imo etiam infideles.

Recitat enim Magister historiarum, quod cum Alexander capta Gaza iret Ierusalem, sacerdos orabat pro gente sua: cui Dominus apparens in somnis ait, ne diffideret, sed in Deo altissimo confideret, & ciuitatem cereis ornaret, & Pontificalibus indutus Alexandro obuiam pergeret. Quod adueniente sic fecit, cum Sacerdotibus & ciuium multitudine. Quem cum Alexander Magnus videret Pontificalibus indutum, & laminam desuper caput eius videret, in qua erat scriptum nomen Domini *Tetragrammaton*, descēdit de equo, solus cum sacerdote abiit in ciuitatem sanctam, & in Salomonis templo nomen Domini Dei cœli & terræ adorauit, cuius Principatum sic indutus sacerdos sacris indumentis tenet: & quærentib. suis militibus, cur sic fecisset in hac ciuitate, & huic sacerdoti & non aliis? sic respondit: Quia in somno Deum in tali habitu vidi, qui mihi Principatum Persarū daturum se promisit. Et de hac historia aliquid recitat Gu. Benedict *in sua repet. c. Raynut. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. num.248. de testa.* Ex supradictis enim satis patet, quod sacerdotes sunt honorandi ex sui institutione; cum ex illa sint subrogati in locum pastorum Christi animarum, & sic repræsentant personam Christi. Ideo dicitur *in c. ouis.6 q.1.* Oues pastorū suum non reprehendant, plebs Episcopum suum non accuset, nec vulgus eum accuset: quia non est discipulus supra magistrum. Vide Bern. de Bustis *in 2. part. sui Rosar. serm.25. in litera M.* vbi etiam recitat historiam prædictam.

TErtia consideratio. Quod sacerdotes sunt honorandi ratione mediationis: quoniam, vt ait S. Thom. *in 2. par.* relatus per Ioan. de Turrecre. *in c. sacerdos. de consec. dist.2.* Propriū sacerdotis est, esse mediatorem inter Deum & populum, in quantū legem diuinam populo tradit: Vnde sacerdos dicitur, quasi sacra dans, secundum illud Malach.2. *Legem requirent ex ore eius*, scilicet sacerdotis. Et iterum, in quantum preces populi Deo offerunt, & pro peccatis populi Deo aliqualiter satisfaciunt. Vnde Apostolus dicit ad Hebr. *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his, quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis.* Et etiam, vt dicit S. Tho. *in 4. dist.14. & 25.* Sacerdotes orant pro nobis, vt Deus nostri misereatur, & nobiscum pacificetur: vt patet *de celeb. Miss. c presbyter.21. dist. c.1. & 2.* & habetur plene per Bernar. de Bustis, *in 2. par. Rosarij. serm.25. in litera N.* Et, vt practice loquamur, sacerdotes sunt quasi os commune populi, quo plures Deo loquuntur. Et ideo semper in suis publicis orationibus dicunt, *quæsumus*, & non, *quæso, oremus*, & non, *oro*, &c. Sunt enim tanquam publica persona, semper pro populo orantes ex vinculo charitatis.

Sicut enim Angelus est medium inter Deum, & animam seu populum; sic & sacerdos huius mediationis tenet officium atque exercitium. Vnde, vt dixi, sacerdos dicitur, quasi sacra dans, sacra docens, sacer dux, vt dicit Anto. Flor. *in c. part. summa. tit.14 c.7. §.1.* & continentur hæc in his verbis:

Sacris dotatus, vel sacris deditus, atque sacra dans,
Sacra docens sacra dos, vel dux sacer esto sacerdos.

Etiam licet sit peccator, tamen ex officio in alios transfundere debet, vt dicit Magister Sentent. *in 4. distinct.9.*

QVarta consideratio. Sacerdotes sunt honorandi, ratione principalitatis, & vtilitatis: quia principales sunt apud homines, pro eorū salute procuranda. Sicut enim officium capitis est, influere singulis membris vitam, & sensum, quibus corpus regitur, & in suo esse manutenetur: sic & sacerdoti, sacræ Scripturæ sensum, in verbo Dei contentum, & vitam diuinæ gratiæ, & salutiferæ, licet Dei populo ex officio sibi credito dispensare, & administrare. Ideo dicitur sacerdos, quasi sacra dos, aut sacra dans, vt dictum est.

Et ideo vtilitatis: quia vtiles sunt in populo Christiano, quem à manibus peccatorum, & sordibus conscientiarum immundarum, purgant, & tanquam spirituales medici, à variis sanant languoribus. Sunt enim summi Regis seruitores & filij excelsi. *Psalm.* dicente: *Dij estis, & filij excelsi omnes.* super quibus Deus, & super faciem eorum imponit honorem suum, *Eccles.4. cap.*

Et, vt quidam dicunt, legitur B. Franciscum dixisse, quod si obuiaret simul angelo, & sacerdoti; plus debitam reuerentiam viro sacerdoti inferret, quam angelo Dei. Multi tamen sunt mordentes sacerdotes propter vitia alia aliquorum, sed vadant ad Gregorium, de quo *in c. multi secularium. 1. q.1.*

Sed quicquid sit, aut quid de eis dici possit, periculosius, & damnosius esset non habere sacerdotes, quam habere etiam malos. Quoniam, vt etiam dicit S. Tho. *3. part. sum. qu.82.* quod etiam oratio sacerdotis peccatoris, prodest populo, cum orat tanquam persona publica.

Quid enim modernis temporibus sequeretur, si cessaret verbum Dei à populo, quod à multis ecclesiasticis, licet peccatoribus, quotidie in Ecclesiis populo proponitur, qui velut spina rosam producunt? Igitur verbum Dei à spina mali extrahe, & odorem eius carpe.

Quid si cessarent etiam tantæ missæ à malis Ecclesiasticis fortassis quotidie celebratæ?

Quis tam, tanta, & etiam tot tradere quotidie po-

pulo Christiano sanctissima Sacramenta, quibus ad Dominum post offensam reuertimur, & ab eo tam benigne suscipimur, & ideo in lucem debeant coram hominibus exhibere? *Matth.5.* Ita quod non auaritiæ studere debent, nec aliis vitiis. Contra quos inuehitur. *Hier. 6.*

Veruntamen, quantumcunque sint mali: tamē quia ministri Dei sunt, & personam eius repræsentantes, præcipuè baptizando, in absoluendo, in confitendo, in administrando Sacramenta Ecclesiastica, sunt semper honorandi. Cum enim mittitur à Rege, non attenditur ad qualitatem eius, sed ad dignitatem mittentis, hæc dicit Ant. Flor. *in 3. par. suæ sum. tit. 14. c. 7. §. 1. in fi.* Vbi ponit, quomodo sunt honorandi, & maxime propter necessitatem, cum Sacerdotium fuerit necessarium pro vtilitate Reipubl. vt dicit Ioann. de Turrecr. *in c. ius publicum. 1. dist.*

QVinta consideratio. Sacerdotes sunt honorandi exemplo Sacerdotum paganorum, & infidelium. Si enim tales honorabantur, & venerabantur propter figuram sacrificiorum, quæ suis manibus tractabant; quanto magis nunc sunt honore digni propter dignitatem verorum Sacramentorum, quæ veraciter ministrant? Vnde & Dominus noster *Luca 16.* cum decem leprosos curasset, dixit eis: *Ite, ostendite vos Sacerdotibus.* & 93. *distin.* dicitur: *Dominus noster Iesus Christus, Rex, Iudex, & Deus noster vsque ad diem passionis seruauit honorem Pontificibus & Sacerdotibus, quamuis illi nec timorem Dei, nec agnitionem seruassent.* Nam, cum leprosum mundasset, dixit illi; *vade & monstra te Sacerdoti, & offer munus.* Nam humilitatem humilis nos docuit, Sacerdotem appellat, quem sacrilegum esse sciebat. Nonne infidelissimus, qui Deos ligneos, & lapideos colebat, etiam Sacerdotibus honorem tribuebat? Imo etiam licet nequissimus, voluit Sacerdotes Iudæorum in Ægypto educari de suo ærario publico, *c. non minus. de immun. eccles.* De huiusmodi honore, Sacerdotibus attribuendo, dicit Ambrosius. Honor, fides, & sublimitas Episcopalis, imo & Sacerdotalis nullis poterit comparationibus adæquari. Si Regum fulgori compares, & Principum diademati, id est, Regiæ potestati, longe erit inferius, quasi plumbi metallum ad auri fulgorem compares, cum videas Regum colla, & Principum submitti genibus Sacerdotum, & osculata eorum dextra credunt eorum orationibus se communicari, & posse iuuari. de quibus ait Greg. 96 *distinct. cap. Quis dubitet Sacerdotes Christi Regum, & Principum omniumq; fidelium patres & magistros censeri?* Ideo qui eos accusant, & damnant, Dei ordinationem accusant & habetur *in c. in Scripturis. 96. distin.* de Constantino Imperatore fidelissimo, qui cum concilium Sacerdotum in Ecclesia congregasset, seu conuocasset, tantum eos reueritus est, quod nec ausus est primum locum inter eos tenere, nec se presbyterorū commiscere sedibus, sed nouissimam occupauit. Cōciliationes vero, & rationes, quas ab eis approbatas audiuit, ita veneratus est, ac si de diuino maiestatis iudicio vidisset. De quo narrat etiam historia scholastica: quia cum ei fuissent scriptæ accusationes contra Episcopos libellos quidem accusationum accepit, & eosdem qui accusati fuerant Episcopos cōuocatos, in conspectu eorum libellos incendit, & in ignem proiecit, dicens: *Vos causas vestras iudicate & disponite: quia non est dignum, quod nos iudicemus deos.* de quo supra dicit in Scripturis. Et non est dubium, quod in personis eorum sunt à laicis honorandi, ita quod non licet eos tangere, nec cognitionem causarum eorum accipere, nec etiam quo ad bona eorum molestiā inferre. De quibus omnibus cū sint amplissime tractata, quomodo Rex noster in aliquibus habet cognitionem, & quomodo vtatur, vide ample Guiliel. Benedict. *in suis repet. c. Raynut. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. in quinque amplissimis decisionibus, seu conclusionibus ibi positis. de testam.* quæ cum sint quodammodo extra materiam, nihil aliud dico. Et etiam dixi *in commento consuetudinum Ducatus Burgund. in tit. Des Iustices & droicts d'icelles. §. 6. in glos. S'il n'a grace du Prince.*

SExta consideratio est, quod Sacerdotes sunt honorandi vltra omnes alias personas huius mūdi propter eorum potestatem, quam habent, quæ excedit omnes alias potestates. Ipsi enim soli habent potestatem corpus Christi conficere, quæ nulli alteri creaturæ potest conuenire, cuiuscunque ordinis vel dignitatis existat, vt declarat Ioan. Scot. *in 4. dist. 13.* Alex. de Hal. *in 4. part. sum. in tract. de Eucharistia.* Bonauentura *in 4. sent. d. 13.* Richardus *ibi art. 2. qu. 2. text. in c. 1. §. vna vero extr. de summa Trinit. & fid. Cathol. cap. perlectis. 23. distinct.* Tanta est enim sacerdotum potestas & virtus, quæ omnes dæmones infernales superat: & tamen vnus ex minimis eorum maiorem habet potestatem, quam omnes homines mundi. Quoniam, secundum doctrinam Scoti *in 2.* vnus minimus angelorum, siue bonorum siue malorum, posset ex sua naturali potestate mouere vnum cœlum, Domino permittente. Et tamen, vnus minimus sacerdos, habet maiorem potestatem, omnibus illis. Nituntur enim dæmones cœlum claudere peccatoribus; sed postquam clausum est, sacerdos sacramentum pœnitentiæ ministrando, cœlum per confessionem aperit, ita quod quando vnus peccator est à sacerdote absolutus, totus infernus illi peccatori paradisum clausum tenere non posset. In cuius signum, cum sacerdotes ab Episcopo ordinantur, potestas clauium cum eodem gradu sacerdotali ministratur, vt habetur *4. sent. dist. 19.* Quod & Petro Dominus annuit, cum dicit: *Tibi dabo claues Regni cœlorum, & portæ inferni non praualebunt aduersus, &c.*

Secundo, sacerdotalis dignitas superat omnem potestatem angelorum: quia, vt dictum est prius, licet vnus angelus possit vnum cœlum mouere; tamen non potest vnum ipsorum cœlorum ad terram transferre, sicut radius solis emissus ab ipso in terram. Sacerdos cito, & subito corpus Christi verum trahit à cœlo summo, ad terram in altari, tanta temporis breuitate, & tam cito, sicut fit lucis solaris diffusio, vt habetur *in 4. sent. d. 19.* imo vere superat potestatem archangelorum, quorum potestas & officium est, mittere ipsos angelos ad terram, vt ait Dionysius *in angelica hierarchia*: sic & sacerdos potest eos transmittere de cœlo ad terram, cū dignissima celebrat sacramenta, in quibus Christum gloriosum, de suis cœlis, manibus tractando, facit descendere, vt dicitur *in 4. sent. distin. 11.* Agnoscens Augustinus, & videns hanc dignitatem, *in lib. de ecclesiasticis dignitatibus*, inquit: *O sacerdos Dei, si altitudinem cœli contemplaris, altior es. Si pulchritudinem Solis, Lunæ, & stellarū reuereris, pulchrior es. Si discretionem angelorum, discretior es. Si omnium dominorū sublimitatem, sublimior es: solo tuo Creatore inferior es.* Bernardus quoque *in sermone de octaua parte*, ait: *O quantam dignitatem & quantam nobilitatem, quantumque donum, contulit vobis Deus!*

O Sacerdotes, prærogatiuam enim ordinis vestri prætulit Deus omnibus Regibus, & Imperatoribus terræ, prætulit ordinem vestrum omnibus ordinibus mundi: imo vt altius loquar, prætulit vos Deus omnibus ordinibus angelorum, omnibus angelicæ Hierarchiæ

rarchiæ. Sicut enim non angelos, sed sinum Abrahæ apprehendit, ad faciendam redemptionem: sic, non angelis, sed hominibus, solisque sacerdotibus cõmisit Dominici corporis, & sanguinis consecrationem.

Item, etiam excedunt potestatem Virginis Mariæ, cui non inuenitur data hæc potestas, vt ample denotatur per Bern. de Bustis *in 2 part. sui Rosar. serm. 25. in litera O.P.Q.* vbi ponit de potestate sacerdotum, & ibi quomodo sunt honorandi, etiam si sint mali: *O igitur venerãda sacerdotis dignitas in terra, in cuius manu, velut in verbo beatæ Mariæ Virginis, Filius Dei incarnatur. O cœleste mysterium, per quod Pater & Filius, & Spiritus sanctus, tanta mirabilia operatur, ita, quod subito idem Dominus, qui in cœlis residet, in manibus sacerdotis sacrificatur. De quo angelus admiratur, horret infernus, contremiscit diabolus: quam reuereri etiam plurimum debet omnis humana, atque mundana celsitudo.* Hæc sunt verba Bernardi, quæ recitat Bernardinus de Bustis *in suo Rosario, in 2. part. in serm. 23. in principio illius sermonis.* Et dicit, quod quantum sint venerandi sacerdotes, apparuit ex visione cuiusdam pueri Mantuani, qui à septem annis vsque ad duodecimum, quasi quotidie in Missa, vidit sacerdotem corporis, & sanguinis Dominici, circumdatum à duobus angelis: qui in capite eius tenebant vnam pulchram coronã, donec recepisset sacramentum illud benedictum. Et dicit Ioan. Gerson. *lib. 4 de imitatione Christi, capit. 5.* Quando sacerdos celebrat, Deum honorat, & angelos lætificat, Ecclesiam ædificat, viuos adiuuat, defunctis requiem præstat, & sese omnium bonorum participem facit. Quæ omnia considerans Franciscus allegatus per Bernardinum de Bust. *in quadam epistola sua directa Capitulo generali*, scripsit fratribus suis dicendo: *Audite fratres, si beata Virgo Maria sic honoratur, vt dignum est: quia Christum portauit in vtero, & si beatus Ioan. contremuit, & non ausus est contingere Dei verticem. Si sepulchrum Christi in quo per aliquod tempus iacuit sic veneratur, quantum debet esse homo sanctus, iustus & dignus, qui non iam moriturum, sed in æternum viuentem, & glorificatum, in quem desiderant angeli conspicere, contrectat manibus, corde, & ore sumit, & aliis ad sumendum præbet?* Videte ergo dignitatem vestram sacerdotes, & sancti estote; quoniam Dominus Deus vester sanctus est. & sacerdos in ęternum secundum ordinem Melchisedech. Imo etiam fuit sacerdos ex 22. deputatus in templo Salomonis, prout dicit Lactantius, referendo quoddam dictum mirabile de quodam Iudæo, quem tentabat quidam Philosophus Christianus, ad fidem allicere Christianam. Quod quidam mirabile refert etiam quidam nouus Doctor, *in suo tractatu de Doctoribus*, qui dicitur Petrus de Lesuanderie, *in 4. part. q. 86.* sic dicens.

Tempore Iustiniani Imperatoris Christianissimi, factus est homo quidam inter Iudæos princeps, & nomen Theodosius erat: Is, cũ & Imperatori, & plerisque notus esset: tum vel maxime Philosopho cuidã amicus atque familiaris, cum & sæpe à Philosopho adhortatus fuisset Theodosius, vt Christianam fidem, missa Iudaica perfidia, sequeretur: tum vero, impensius die quadam ad eum sic est locutus: *Quamobrem, inquit, Theodosi, cum vir sis sapiens, & apprime peritus Legis, & Prophetiarum, sciasque omnia Legis, & Prophetarum, in Iesu Domino consummata fuisse, Christianam veram religionem non sequeris, quæ te ad salutem recta via perducere potest? Mihi autem persuadeo, quod ignorantia Scripturarum te non teneat. Propterea crede in Saluatorem Dominum nostrũ Iesum Christum, ne in perfidia permanens reus efficiaris æternæ pœnæ.* Ad quem Iudæus: *Gratias, ait, ago, habeoque tibi Philosophe, quod salutem queritans magnopere Christianum conaris efficere. Quapropter, tanquam si coram Deo essem, qui nouit secreta cordium, syncere, ac sine dolo, tum omni veritate, verba hæc tibi faciam. Quod itaque Iesus à Lege Prophetisque prophetizatus, etiam à vobis Christianis adoratus, aduenit, certus admodum sum tibique tanquã vero amico, profiteor, Sed humana quadam opinione detentus Christianus non fio. Et ob hoc memet contemno. Nũc enim cum sim Iudæus Princeps sum Iudæorum, in maximis honoribus, in plurimis facultatibus, in omnibus denique, quæ ad vitam bene degendam pertinent, constitutus. Factus autem Christianus his priuarer, quæ in vita humana iudicantur bona. Nam etsi Patriarcha vniuersalis Ecclesiæ essem, non me putarem tot tantisque fruiturum bonis. Ne igitur præsentibus bonis priuer, futuram contemno vitam, & male quidem agens. Vt vere verbis meis fidem faciam, confisus in nostra perpetua beneuolentia, aperiam tibi maximum arcanum inter nos Hebræos absconditum. Ex quo certo scimus Christum à vobis adoratum, illum esse, quem Lex atque Prophetæ preconizauerunt: non solum ex his, quæ de illo scripta sunt, sed etiam ex scripto inter nos mysterio abscondito.*

Mysterium itaque hoc est.

Antiquis temporibus, cum templum in Ierusalem construebatur, mos erat Iudæis, viginti duos sacerdotes in templo constituere, scilicet tot numero, quot literas habemus, vnde & diuinos codices viginti duos numeramus. Erat igitur in templo Codex, in quo vniuscuiusq; nomen sacerdotis, cognoménque scribebatur: item patris atque matris. Mortuo vero aliquo sacerdote, reliqui in templo conueniebant, eligebántque alium in demortui locum, numerum sacerdotalem adimplentes, electumque in codice scribebant. Verbi gratia: Calendis Septembris decessit Isaac, Benjamin, Abrahæ Saræque filius subrogatus est in eius locum Samuel, Ezechiel, Salomonis Vriæque filius. Hac itaque consuetudine inter Hebræos durante, euenit eo tempore, quo Iesus in Iudæa erat, vnum ex 22. sacerdotibus diem suum obiisse, antequam cœpisset se notum facere, doceréq; vt in sese crederent. Cõuenientibus itaque sacerdotibus ad electionem, & vnoquoque ex sententia digniorem proponente, reliquisque non approbantibus, quod neminem ad integram perfectámque sacerdotalem virtutem inueniebant. Quippe aut prudens erat, bonisque moribus, vitaque modesta probatus, sed ignorantia legis ac prophetarum indignum sacerdotio iudicantes: aut è diuerso, vt eruditus, sed haud probatæ vitæ. Hoc itaque modo, multis improbatis, vnus ad electionem assurgens, sic est locutus: Multos, inquit, patres nominastis, sed dignum neminem indicastis. Ego vero Iesum filium Ioseph propono, eligóque, ætate quidem iuuenem: & vita honestissima, & bonis integerrimis moribus, & doctrina perfecta, egregie ornatum. Mea enim sententia, nemo vnquam par huic visus est, aut in Scripturarum eruditione, aut in vitæ morũmq; integritate, quod omnibus Ierusalem habitantibus, clarum ac manifestum est. Hac oratione audita reliqui sacerdotes sententiã probauerunt, Iesúmque in sacerdotem receperunt, dignissimum omnium sacerdotio iudicantes. Dicebant tamen quidam, eum non esse de genere Leui, sed ex tribu Iuda, credentes, filium esse Ioseph, qui ex tribu Iuda erat. Non enim licebat cuiquam sacerdotalem dignitatem assequi, nisi esset ex tribu Leui. Sacerdos verò, qui eũ proposuerat respondens, mixtum affirmauit genus esse. Multis enim antea seculis, mixtioné quandã factã fuisse duarũ tri-

tribuū,& exinde genus Ioseph descendere. Hoc dicto approbantes reliqui sacerdotes, Iesum in defuncti sacerdotis locum sacerdotem constituere, consuetudine itaque existente, non solum nomen creati sacerdotis in codice scribere, verum etiam patris atque matris, oportuit eos parentes vocare, & ex ipsis sua nomina scire. Sacerdos, qui Iesum proposuit, patrem eius Ioseph decessisse dixit, solúmque matrem viuere: matre in concilio accersita, rogatáque nomen perferre, testarique, an Iesus filius sit:& quo patre genitus. Maria respondit, Iesum filium esse meum fateor; ego enim peperi eum, cuius rei testes fide dignos adducere possum eos, qui in partu meo affuerunt. Quia autem patrem in terris non habet, vel in hoc dignoscere potestis: Virginem enim me existentem, in Galilæa angelus Domini non dormientem, sed vigilantem inueniens, euāgelizauit mihi ex Spiritu sancto me concipere Filium, cuius nomen iussit vocare Iesum. Virgo itaque concepi, virgo peperi, & virgo permāsi. His auditis, accersitisque obstetricibus fidelissimis, iusserunt sacerdotes, vt quam diligenter perscrutarentur, si Maria virgo esset. Obstetrices, re vera inuenta, affirmarunt virginem esse: hi etiam adducti, qui in partu testificati sunt, Iesum Mariæ filium esse. Stupentibus itaque sacerdotibus de his, quæ de partu Mariæ testificabantur, iterum rogata est ab eisdem, qui dixerunt, fare, age, confidenter ore tuo, Maria, cuius ac cuius est filius, vt sic eum scribamus. Quos enim nobis dixeris parentes, illos & non alios conscribemus. Maria autem respondens vere ait: Ego eum peperi inscia in terra de patre eius. Sed ab angelo audiui esse filium Dei. Filius est ergo meus innuptæ Mariæ Virginis, & Filius Dei. His dictis codicem adduxerunt & conscripserunt. Die tali, talis sacerdos decessit filius, talis. In eius locum omnibus suffragiis, subrogatus est sacerdos, Iesus Filius Dei viui, & Mariæ Virginis. Hic codex in destructione Ierusalem diligentia Principum Iudæorum saluatus est. & nunc est Tyberiade, paucis admodum Iudæis, & illis quidem fidelibus hanc rem scientibus. Mihi vero, tanquam Principi Magistro gētis, reuelatū est. Nō enim solū ex lege atq; Prophetis cognoscimus, certiq; sumus, Christū à vobis Christianis adoratū, Filiū esse Dei viui, qui propter salutē mūdi in terrā descēdit: verū etiam ex scriptione, quæ vsque ad hodiernum diem permanet in Tyberiade.

His à Iudæo relatis, mox Christianus diuino zelo commotus, ad sacratissimum Imperatorem proficisci voluit, eíque omnem rem pandere, vt supra dictum codicem ex Tyberiade missis illuc legatis, acciperet ad arguendum Iudæorum perfidiam. At Iudæus: rem, inquit, prorsus impossibilem aggredi conaris. Omnia enim Iudæi magis patientur, quam huiusmodi codicem tradant. Quod si vis maior eos superauerit, codicem corrumpent. Noli igitur esse causa magnorum malorum. Ego enim tibi huiusmodi rem, tanquam vero amico communicaui, vt cognoscere posses, me fidem Christianam non ignorantia relinquere, sed vana quadam gloria. Philosophus itaque vera esse credens, quæ à Iudæo audierat, Imperatori quidem nunciauit nihil, ne Imperator Christianissimus frustra graue susciperet bellum: plerisque vero amicorum, rem omnem ordine narrauit, quibus referentibus, nos quoq; omnia accepimus. Curauimus perquam diligēter inuestigare, cui veram narrationem Iudæus retulerit de huiusmodi scriptione sacerdotis, & inuenimus Iosephum in historia *de captiuitate Iudæorum*, cuius sæpe meminit Eusebius Cæsariensis *in Ecclesiastica historia de captiuitate*, dicentem *in commentariis suis*, quod Iesus in templo cum reliquis sacerdotibus sanctificabat. Hoc itaque apud Iosephum inuenietis, virū antiquum, & parum post Apostolos florentem. Quæsiuimus etiam inuenire hunc sermonem in sacra Scriptura confirmatum: inuenimus igitur in sanctissimo Euangelio Lucæ, quod cum esset ingressus Iesus synagogam Iudæorum, datus est liber, & legit Esaiā Prophetam dicentem: *Spiritus domini super me, cuius gratia vnxit me, & euangelizare pauperibus misit me.* Quare animaduertimus, quod nisi ordinem aliquem sacrū habuisset Iesus inter Iudæos, sibi datus non fuisset liber, vt in synagoga legeret ad audientiā populi. Nam neque nobis Christianis licet in Ecclesia sine aliquo sacro ordine legere. Quamobrem credere licet, veram esse Iudæi narrationem: Hæc sunt, quæ dicuntur per Lactantium, & narrantur de verbo ad verbum. Qui etiam de Christo, vltra ea, quæ sunt scripta apud nos, ponit duas epistolas, mentionem de eo facientes, & de eius vera conuersatione, statura, & gestis. Vna videlicet Lentuli ad Senatum Romanum, altera Pilati, ad Claudium Tyberium Imperatorem, quas inserere hic volui, licet quodammodo extra propositum.

Prima videlicet Lentuli ad Senatum Rom. hæc est: Apparuit istis temporibus, & adhuc est homo magnæ virtutis, nominatus Christus Iesus, qui dicitur à gentibus Propheta virtutis, quem eius discipuli vocant Filium Dei, suscitans mortuos & sanans omnes languores, Homo quidem staturæ proceræ, mediocris & spectabilis, vultum habens venerabilem, quem intuētes possunt diligere & formidare, capillos habens coloris nucis auellanæ præmaturæ, & planos fere vsque ad aures, ab auribus vero concinnos & crispos aliquantulum cæruliores & fulgentiores ab humeris ventilantes, discrimen habens in medio capitis, iuxta morem Nazaræorum. Frontem plenam & serenissimam cum facie, sine ruga & macula aliqua, quam rubor moderatus venustat. Nasi & oris nulla est prorsus reprehensio, barbam habens copiosam, & impuberem, capillis concolorem, non longam, sed in medio bifurcatam. Aspectum habens simplicem & maturum, oculis glaucis, variis & claris existentibus: in increpatione terribilis, in admonitione blandus & amabilis, hilaris, seruata grauitate, qui nunquam visus est ridere. Flere autem sic. In statura corporis propagatus rectus, manus habens & brachia visu delectabilia, in colloquio grauis, rarus, & modestus, speciosus inter filios hominum. Et in hoc vltimo, concordat cum Propheta Dauid. *Psal*, 44. *Speciosus forma præ filiis hominum.* Ista pro certo est singularis & admirabilis descriptio illius, & multum honoranda. De qua vide etiam Bened. *in rep. cap. Rayn. in ver. mortuo itaque testatore, le premier. n.* 275. *de testam.*

Alia est epistola Pilati ad prædictū Claudium Tyberium, quæ talis est: Pontius Pilatus Claudio Tyberio salutem. Nuper accidit, quod ipse probaui, Iudæos per inuidiam, se suosque posteros crudeli damnatione peremisse. Cum enim promissum haberent patres eorum, quod Deus illorum mitteret per Virginem sanctum suum Filium, qui Rex eorum merito diceretur, hunc me præsente misit in Iudæam. Quem cum vidissent cæcos illuminasse, leprosos mundasse, paralyticos curasse, dæmones effugasse, ventis imperasse, pedibusque siccis super vndas maris ambulasse, & alia multa mirabilia fecisse: & omnis populus Iudæorum dicit eum esse Dei Filium. Principes sacerdotum inuidiam passi sunt contra eum. Hunc itaq; mihi tradiderunt, & alia pro aliis mentientes, eum magum esse, ac contra legem eorum agere dixerunt: ego autem ita esse

credidi,

credidi, eumque flagellatum eorum arbitrio tradidi, qui eum crucifixerunt & sepulchro custodes adhibuerunt: at ille militibus custodientibus, die tertia resurrexit. in tantum vero nequitia Iudæorum contra eum exarsit, vt ipsis custodibus pecuniam darét, quatenus dicerent discipulos eius rapuisse corpus, sed illi quod factum erat tacere non volentes, testati sunt eũ resurrexisse, séque visionem angelorũ vidisse, & à Iudæis pecuniam accepisse. Hæc autem ideo scripsi, ne quis aliter existimet, credendo mendaciis Iudæorum. Hæc sunt quæ in dicta epistola scripta sunt, sed ex dicta epistola, & ex dictis Euangelistarum, clare cõstat, & constabit, quod Pilatus male processit contra Christum, & quod male ad mortem eum condemnauit; imo quod sententia eius fuit nulla, pluribus de causis.

Quoniam, vt dicit *in sua epistola*, Iudæi mentientes eum magum esse, & contra legem eorum agere dixerunt, quod, vt dicit, ita esse credidit: & tamen Euangelistæ attestantur contrarium: Nã semper dixerunt: Ego in eo nullam inuenio causam. Ex quo, si dictis Euangelistarum credendum sit, postquam accusationi falsæ Pilatus non credidit eum magum esse, nec aliquid agere contra legem Iudæorum: non debuit ita iudicare: alias aliud dicebat in ore, & aliud in mente habebat, quod non est recti Iudicis.

Secundo, peccauit Pilatus in huiusmodi probatione sententiæ contra Christum: quia ad furorem populi & clamorem lata fuit, & ideo scienter: iuxta illud Poëtæ Æneid.1.

Sæuitque animis ignobile vulgus.

Et habetur Luc.23 At illi clamabant dicentes: *Crucifige eum, crucifige eum.* Et instabant vocibus magnis, postulantes, vt crucifigeretur, & inualescebant voces eorum. Nec aduertens Pilatus, quod sicut fauore populi liberari non debuit. *l. ad best. ff. de pœn.* ita nec ipsius furore innocens erat damnandus, adiudicauit fieri petitionem eorum, dicentium: Si hunc dimittis, non eris amicus Cæsaris. Nec quod vanæ voces populi non sunt audiendæ. *l. decurionum ff. de pœn.* Ex quo male fecit condemnando Christum, vt dicit glos. *in d. l. decurionum.*

Tertio peccauit, quia non zelo iustitiæ, sed timore perditionis officij, cum dictum ei fuerit: Si hunc dimittis, non eris amicus Cæsaris: quia se Regem facit. Et timor est vnum de quatuor, quę peruertunt verum iudicium. *c. quatuor modis.* 1. q. 3. iuxta illud.

Quatuor ista: timor, odium, dilectio, census,
Sæpe solent hominum rectos peruertere sensus.

Quarto, illa sententia fuit iniqua & nulla, & in eã proferendo peccauit Pilatus, propter ordinem processus nullo modo obseruatum. Condemnatus enim fuit ad funestam vocem sacerdotum ipsum accusantium, contra *l. fi. C. de accusat.* Nam licet ageretur de magno, puta de morte hominis: ideo cum nulla vnquã de morte hominis nimis longe cunctatio fiat, debuit fieri processus non ita præcipitanter, prout fuit in Christo, qui fuit ita pręcipitatus, quod vix decem durauit horis, contra text. *in cle. pastoralis, de re iud.* vbi nouerca iustitiæ dicitur pręcipitatio. In quo verificatum fuit illud Sallustij in Iugurthino:

Animo cupienti nihil satis festinatur.

Quinto, prædicta sentẽtia fuit iniqua, & in ea peccauit Pilatus. Et ex processu illius euidenter apparet de iniquitate sententiæ, & notoria iniustitia: cum sæpius dixisset Iudæis; *Nullam causam inueni in homine isto, ex his, quibus eum accusatis.* Et iterum: *Quid enim mali fecit? nullam causam mortis inuenio in eo, Luc.* 23. *c.* Quod & cæteri Euangelistæ testantur, quod sæpe hoc dixit Pilatus ad demonstrandum eius confessionem de Christi innocentia non fuisse erroneã. Non enim præsumitur de errore alicuius confessionem reiterantis. Ideo valet confessio reiterata, etiam extra iudicium, absente parte facta, tãquam vera, & ex certa scientia procedens, secundum Batt. *in l. cum scimus. C. de agric. & censit. lib.* 11. Pro quo est text. quem ipse non allegat, vt dicit Benedict. in loco statim allegando, *in l. fin. C. de plur. petitionib. ibi, secundis confessionib.* Et etiam præsumitur cũ deliberatione facta: quia reiteratio præsupponit deliberationem. glos. *in ca. si quis iratus.* 2. q. 3. Curtius *conf.* 55. *in* 6. *col.* Et si perfidi Iudæi Euangelistis credere nolint, saltem credendum est ipsi Pilato Iudici, per eos electo, qui post ipsius Christi passionem, de ipsius sanctitate & innocentia, Tyberio Cæsari scripsit epistolam, hic antepositam: quam Tyberius cum suffragio magnifaciens, retulit ad Senatum Romanum, & postulauit, vt Christus Deus haberetur, At Senatus recusauit, indignatus, quod sibi secundum morem epistola fuisset delata, cum esset mos Romanis, vt prouinciarum Iudices Senatui scripto renunciarent, si quid noui in his, quas regebant, prouinciis accidisset. Et iterum eidem Tyberio scripsit Pilatus; *Salutem.* De Iesu Christo, quem tibi planè postremis meis declarauerám, nutu tandem populi, acerbum, me quasi inuito, & subtimẽte, supplicium sumptum est: virũ hercle, sic pium & seuerum nulla vnquam ætas habuit, nec habitura est, sed metus extitit, ipsius populi conatus, omniúmque Scribarum, Principum & Seniorum consensus, suis Prophetis more nostro, Sibyllis contra præmonentibus, hunc veritatis legatum, cruci, signis etiam supra naturam apparentibus, dum penderet, & orbi vniuersorum Philosophorum iudicio lapsum minitantibus, vrgent illius discipuli opere & vitæ continentia magistrum non mentientes; imo in eius nomine beneficentissimi: nisi ego seditionem populi æstuantis exoriri pertimuissem, forsasse adhuc nobis ille vir viueret. Et si tuæ magis dignitatis fide compulsus, quam voluntate mea adductus pro viribus non restiterim, sanguinem iustum totius accusationis immunem, verum hominum malignitate inique, in eorum tamen, vt Scripturæ interpretantur exitium, pati & venundari. Vale 5. Calend. Aprilis.

O gloriosum, & nobis salutare Iudicis scripto reiteratum testimonium! Christum innocentem profitentis, & ante mortem, vt visum est, & hora mortis, qua scripsit titulum Pilatus, in qua scriptum erat: *Iesus Nazarenus Rex Iudæorum:* Pariter & post mortem, vt in prædictis epistolis continetur, sententiæ iniquitatem euidenter demonstrans, & Christum Redemptorem nostrũ ab infamia præseruans; quod etiam satis demonstratur testimonio Iosephi, excellentis Iudæorum historiographi, qui de Christo Redemptore nostro & eius sanctitate & innocentia, 18. *antiquit. lib. c.* 9. de illo tempore loquentis, sic ait: Fuit autem eisdẽ temporibus Iesus, vir sapiens, si tamen eum virum nominare fas est. Erat enim mirabilium operum effector, ac hominum, maximè qui quæ vera sunt libenter audiuit. Hanc ob rem multos, tum ex Iudæa, tum ex gentibus adiunxit, Christus hic erat. Hunc autem, cum Pilatus à Principibus nostræ gentis instigatus, in carcerem agendum censuisset, non tamen hi deseruere, qui ab initio eum dilexerunt. Eisdem præterea die tertia post mortem, viuus apparuit, quemadmodum diuinitus inspirati Prophetæ; hæc & alia de eo innumerabilia miracula futura esse prædixerant: perseuerat & vsque in hodiernum diem ce-

P 2

lebre Christianorum nomen, ab ipso sumptum perseuerat & gens. Hæc quibus consistat de vera innocentia Christi.

Sexto, quod sententia Pilati fuerit nulla & iniqua constat: quia fuit condemnatus ad dictum falsorum testium, quorum testimonia non erant conuenientia: imo varia, contraria & manifeste vacillantia. *Mar.* 14. ad instar testium Suzannæ, de quibus habetur *Daniel.* 13. & glos. *in l. ad testium. C. de testib.*

Septimo, peccauit Pilatus, & est eius sententia nulla, quia Pilatus expressit errorem in sua sententia: videns enim, quod nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua, lauit manus coram populo, & sedendo pro tribunali, dixit, *Innocens ego sum à sanguine iusti huius.* Ac protinus Iesum flagellatum tradidit eis vt crucifigeretur. *Mat.* 27. Quia in mundo maior iuris error in sententia nunquam fuit, quam in fatendo, aliquem fore innocentem, ipsum condēnare ad mortem: sicut fecit Pilatus Christo: non aduertens, quod in mente Iudicis debent esse duo sales, sal scil. scientiæ alias est insipida: & sal securæ conscientiæ: alias est diabolica, vt dicit Bald. *in l. 2. circa finem. C. de sentent. ex periculo recit.* Apices enim iuris in foro conscientiæ non excusant: quia forus consciētiæ est forus boni & æqui simul coniuncti, & est tribunal veritatis & non fictionis. Nam quando bonum æquo opponitur, diuina iustitia potius amplectitur æquum, quam id, quod ius ciuile vocat bonum: cum perfecta iustitia requirat hæc duo simul Bald *in l. vnica Cod. de confess.* Istos denique apices distinctionum iuris ciuilis, simplicitas naturalis ignorat, secundum Bald *in c. fin. colum.* 12. *de consuetudine.* De his, quomodo autem multo magis attendendum est, quod conscientia persuadetur, quam quod authoritate legum ordinatur, vt perpulchre declarat in hoc casu Benedict. *in sua repet. c. Raynut. in verb. mortuo itaque testatore. le premier. num.* 251. 252. 254. *de testam.* & dominus meus Iason *in §. æque.* 21 *colum. Inst. de actio.* vbi multum ample declarat, quomodo in conscientia est iudicandum, & quomodo conscientia diabolica est. Et, vt dicit Benedict. *in loco hic ante dicto.* Iudex debet potius sequi conscientiam suam quam conscientiam patrium, maxime conscientiam suam; quæ nemini nocet. Quod si Pilatus fecisset, id est, conscientiam secutus fuisset, & non Iudæorum latratum *Crucifige* clamantium, recte iudicasset in foro conscientiæ, quæ secundum Bald. *in l. fin. C. de pœn. Iudic. qui male iudic.* ita excusat iudicem, quod Iudex, faciendo secundum conscientiam, licet faciat contra scriptam iustitiam, non incidit in pœnam, *c. cum æterni. de re iudic. in* 6. Et vt ibi dicit, est triplex, scil. ligata rebus visis, & ligata rationibus legum, nec non est motiua conscientia, & adhærens quibusdam machinationibus intellectu, prout alibi Bal. *in c. nisi cum pridem.* 3. *col. de renunc.* Quod conscientia est animi motus sibi ipsi perfundens, & sese concernens, vt pariter dicit *in c.* 1. *§. sacramentum. de consuet. recti feudi.* Vnde licet hæc vltima non obliget animā Iudicis, cum sit conscientia impulsiua, & non arctatiua: tamen infœlix Pilatus sciens, Christum, omni ratione legum postposita, & quod deterius est, contra motiua imaginationibus sui intellectus, adhærentia, (sciebat enim quod per inuidiam tradidissent eum) contra veritatem & æquitatem, iudicauit illum, quod non fecisset Bald. qui *in cap. quoniam contra falsum. de probat.* dicit veritatem & æquitatem, esse duos lapides iustitiæ angulares, vt probat ibi text. dum dicit, ne falsitas veritati præiudicet, aut iniquitas præualeat æquitati, facit *l. illicitas. §. veritas. ff. de offic. præsid. & l. quod si Ephesi ff. de eo quod certo loco. & l. placuit. C. de iudi.* Nam scientia est verorum duntaxat, secundum Bald. *in c. fi. de consuet. not. in l. si paterfamil. ff. de hæred. instit.* Igitur sententia Pilati non fuit bona iure ciuili, nec tenuit id foro contentioso, fuitque minus æqua: nec valuit in foro conscientiæ, iure diuino: quinimo fuit nulla, ex tali expressione erroris. *cap.* 1. *de re iudi. l. cum prolatam. C. de sent. & interloc. omn. iudi. l.* 2. *Cod. quando prouoc. non est necesse.*

Octauo, fuit sententia dicti Pilati nulla, & processus nullus, & male processit Pilatus: quia pro vno astu, inflixit eum quinque sententiis pœnalibus: & tres sententias corporales contra eum exequi fecit, cum illum alapis cædi fecit, deinde flagellari, coronámque spineam capiti eius imponi, deinde illudendū Iudæis tradidit, dicendo: *Ecce homo.* deinde flagellatum tradidit ad crucifigendum. Vnde tanta immunitas, tantáque seueritas, aut crudelitas? ex prolatione veritatis. Si enim se Filium Dei fecerit, in quo peccauit? Si enim dixerit. in triduo hoc templum destruam, & in triduo ædificabo illud, in quo reprehēdendus? Si enim cæcos illuminauerit, leprosos curauerit, aut plura alia miracula fecerit, cui præiudicium intulit: aut cui authoritati, aut potestati præiudicauit? Nōne ipse solus est, qui mirabilia magna fecit, aut facere potest?

Nono, peccauit in acerbitate pœnæ insolitæ, condemnando eum crucifigendam. Crudelissima enim morte affecit eum, vt iam prophetatum, *Sap.* 2. Circūueniamus iustum; quoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris, & improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata disciplinę nostę promittit se scientiam Dei habere, & Filium Dei se nominat, contumelia & tormēto interrogemus eum, vt sciamus reuerentiam eius, & probemus patientiam illius, morte turpissima condemnemus eum. Et deinde sequitur: vt cognoscatur nullitas iniquitatis sententiæ. Hæc cogitauerunt, & errauerunt. Excæcauit enim illos malitia eorum, neque mercedem iustitiæ sperauerunt, nec iudicauerunt honorem animarum sanctarum.

Decimo peccauit: quia dicta sententia non fuit in forma sententiæ diffinitiuæ, sed in forma simplicis sentētiæ interlocutoriæ, & nudi præcepti. Non enim condemnauit eum, aliquo ordine seruato, sed simpliciter ac præcipitanter. Iudæis tradidit illum, vt crucifigeretur, *Ioh.* 19.

Quinque aut sex causas cum supradictis ponit Gu. Benedict. *in sua repet. c. Rayn. in verb. mortuo itaque testatore. le premier. nu.* 237. *vsque ad nu.* 257. *ne testam.* vbi plurima alia dicit, quæ videre poteris.

Septima consideratio est, quod Papa omnes dignitates mundi præcedit, & est superior, vt habetur *in cle. pastoralis. de sent. & re iudic. & de iuretur. cle.* 1. facit text. *in cap. pater profecto.* 11. *quæstion.* 1. *c. nemo. & c. aliorum cum aliis seq. &* 40. *dist. c. si Papa. & ibi glos.* Et prima dignitas, in Ecclesia Dei, *in Authent. de Ecclesiast. tit. in princ. & in dist. cap.* 1. Ita quod est maior Imperatore, vt plene per Barbat. *in ca. nouit. nu.* 141. 142. 143. *extra de iud.* vbi plene Præpositus dictus Cardinalis, *in cap. cum ad verum.* 95. Ita etiam tenet Alberic. de Rosate *in l gloriosissimo, de summa Trin. & fid. Cath.* Vbi tamen videtur concludere, quod vnus præsidere debeat in spiritualibus scilicet Papa, & alter in corporalibus, scilicet Imperator. Et est dominus dominantium. Et habet ius regiminis Regum in subditos dicit Bald. *cap. Ecclesia sancta Mariæ, in* 3. *col. de constitut.* Et apud eum est suprema potestas, in qua non habet parem. Bald. *in cap.* 1. *in prima colum. de probat.*

Prout

Prout per plura declarat dominus meus Ias. *in l. rescripta, in 2. col. cap. de prec. Imper. offer.*

Imo, Papatus videtur esse prior Imperio; cum Sacerdotium initium habuerit à Melchisech. Erat enim Sacerdos Dei summi, vt habetur *Genes* 4. Et hũc tradunt Hebræi fuisse Sem, primogenitum Noe. Dominiũ vero temporale iusto titulo acquisitum initium habuit in Moyse duce populi constituto à Deo, postquem sunt secuti Iudices, vt habetur *in lib. Iudicum* per totum. Licet Aug. *de Ciuitate Dei, lib.* 5. *cap.* 1. dicit primum dominium incepisse à Cain, & Nemroth: & dicam infra *in parte secunda prima consideratione.* Sed Archiepiscopus Flor. *in sua summa, in* 3. *part. lib.* 22. *ca.* 5. §. 14. dicit illud fuisse dominium tyrannicum. aliud vero, quod incipit à Moyse, fuit iusto titulo acquisitum. Et sicut aurum excellit plumbum; sic etiam autoritas & dignitas Papæ excedit imperialẽ. *c. duo sunt.* 96. *distin.* Sicut etiam Sol dicitur pater omnium planetarum & dominus; ita Papa pater omnium dignitatum: cum Papatus seu Papalis dignitas assimiletur Soli, & Regalis seu Imperialis Lunæ. Et sicut Luna recipit lumen à Sole; ita Imperialis dignitas à Papa. *ca. solitæ. de maioritat. & obed.* vbi notatur. Et dicit Aug. de Anch. *in suo tract. de potest. Eccles.* quod sicut summo Sacerdoti Leuitici generis omnes Iudæi obedire tenebantur, cuiuscunque status essent; sic omnes Christiani maiores & minores, Papæ locum Christi tenẽti parere tenentur. Et de obedientia exhibenda summo Sacerdoti Leuitici generis, & punitione inobedientię habetur *Deut.* 17. & ample per eundem Archiepiscopum *in sua summa,* 3. *par. lib.* 22. *&* 27. *& in dict. lib.* 22. *c.* 1. 2. 3. 4. 5. *&* 6. amplissime ponit de honore, gloria & potestate Papæ, ad quem recurre.

De obedientia, quomodo sit Papæ per Reges præstanda, vide per Petrum de Monte in sua Monarchia: quem allegat etiam Fel. *in ca. si quando. vbi per eum. extra de rescript.* Et aduertendum est ad id, quod dicit Beatus Thomas in tractatu suo de Rege & Regno ad Regem Cypri, vbi ait: Huiusmodi Regni mysteriũ, vt à terrenis spiritualia essent discreta, non terrenis Regibus, sed Sacerdotibus est commissum: ita præcipue summo Sacerdoti Christi Vicario Romano Pontifici. cui omnes Reges Christianos oportet esse subiectos, sicut ipsi Domino Iesu Christo, vt refert idem Archiepiscopus Florent. in loco hic ante alleg. *cap.* 6. §. 4.

Imo etiam videtur, quod summus Pontifex & Sacerdotes secundi ordinis, & alij inferiores sint subiecti Regi & Principi: cum, vt habetur 4. *Reg.* 23. præcepit Rex Helchiæ Pontifici & Sacerdotibus secundi ordinis, & Ianitoribus, vt proiicerent de templo Domini omnia vasa, quæ facta fuerãt Baal. & facit quod habetur 3. *Reg.* 22. *c.* vbi habetur: *prohibitique sunt Sacerdotes.* & ibi ponitur verbum Principis ad Sacerdotem imperatiue; *Nolite ergo, &c.* Ex quibus etiam videtur dicendum, quod etiam Sacerdotes debent obedire Principi reciproce.

Sed tamen dic, quod Papa est primus & maximus omnium Episcoporum & Patriarcharum, in totam Ecclesiam Christi vniuersalem prælationem habens. Refert S. Thomas *in tract. suo,* quem fecit contra errorem Græcorum, *cap.* 66. *&* 67. Et est pater vniuersalis omnium fidelium & omnium ouium Christi per hæc verba: *Pasce oues meas.* vt tenet Ioan. de Turrecre. *in ca. ad verum.* 96. *dist.* licet prohibeat, se propter humilitatem, vocari vniuersalem Episcopum aut Patriarcham: reuera tamen est vniuersalis Episcopus & Patriarcha, vt tenet idem Ioan. de Turrecrem. *in cap. nullus.* 9. *dist.* Et primum locum in consistorio obtinet. *c.* 1. & 2. 22. *dist.* & Præpositus *in c. episcopos* 17. *dist.* Imo, in tantum est honorandus, quod debet osculari in pede, vt dicit gl. & Ioannes de Platea *in l.* 1. *C. de domestic. lib.* 12. Immo videtur idem Consistorium facere cũ Deo. Innocen. & Hostien. *in ca.* 4. *de translat. prælat.* ideo post Deum præ omnibus debet honorari. Abbas Siculus *in cons.* 21. *lib.* 1. Vide etiam Bernardinum de Bustis *in serm.* 31. *secundæ partis sui Rosarij in litera G.*

Et de huiusmodi prælatione vniuersali in tota Ecclesia, & quomodo sit summus Pontifex, vide etiam Archiepiscopum Florent. *in d. summa* 3. *part. lib.* 22. *c.* 6. §. 1. *&* 2. Et est supra omnia iura mundi. *c. cuncta per mundum.* 9 *qu.* 3 *cap. proposuit. de concess. preb.* Ita etiam, quod est superillustris: imo quasi talis dici non debet, cum sit supra dignitatem, & culmen omniũ dignitatum. ita tenet Bald. *in c. cum accessissent. extra de consti.* dom. meus Ias. *in l.* 1. *colum.* 1 *de offic. eius cui mãd. est iurisdict.* & ibi ample Purpurat. qui ponit, quibus honoribus debet honorari supra omnes. Et dicit Zodericus Zanorens. *in suo speculo humanæ vitæ. lib.* 2. *cap.* 1. quod huius summi Pontificis tanta est sublimitas & eminentia: tanta immensitas, vt nullus mortalium nedum comprehendere, aut satis exprimere, sed nec cogitare possit; quod multis comprobat rationibus, quas non transporto; cum habeatur impressum: & ibi, vsque ad octauum capitulum ponit de miseriis summorum Pontificum, & breuitate eorum vitę, plures causas assignando. Supremus enim Dei Vicarius est, & qui contrarium dicit, mentitur, vt dicit Bald. *in l. Barbarius Philippus ff. de offic. prætor.* Et idem Bald. *in finalibus verbis* dicit, quod est omnia, & super omnia in spiritualibus. & allegat Bernardum *de contemplatione ad Eugenium.* & idem Bal. *in proœm. Gregoriano. in princ.* dicit, & Papæ commissa est tota machina spiritualis, & thesaurus omnis dignitatis est in eo, ita vt nulla sit dignitas spiritualis, vel ecclesiastica, cui non præsideat. & idem Bald. *in l. rescripta. C. de precib. Imp. offer.* dicit, quod omnes dignitates, omnemque potestatem, quam habuerunt omnes patriarchæ, solus papa habet. Et maior authoritas Papæ, quam sanctorũ. *c. de libellis,* 20. *distin.* de cuius authoritate Pet. de Anchar. *in repet. c.* 1. *circa secundam chartam. de constitutio.* & per Panor. *in c. nouit. in gloss.* 2. *de iudic.*

Octaua consideratio. Cardinalis Host. ex priuilegio, & ex merito; quia Papam consecrat, & Imperatorem inungit, obtinet secundum locum in Consistorio Papæ. Ita tenet Hostien. Pet. de Anch. & Card. Zabar. *in c. antiqua de priuileg.* Card. Alex. *in c. episcopus.* 17. *distinct.* & sic primus post Papam, ideo dicitur honorabilior cæteris: cum ille honorabilior dicatur, qui est proximior domino, vt est glo. *in* § *aliam. Instit. de bonor. possess.* & dicam infra *in* 54. *considerat. incip. ex prædictis fundatur.* Et iste Cardinalis Episcopus, licet tantum Episcopus vtitur pallio, vt dicam infra, 26. *considerat. incip. Episcopus Heduens.* Et quod iste Cardinalis obtineat secundum locum, tenet Nicol. Boerij *in suo tracta. de authoritate & præeminentia sacri magni Concilij. in* 1. *opin. pro magno Concilio.*

Nona consideratio. Quatuor Patriarchæ, scilicet Constantinopolitanus, Alexãdrinus, Antiochenus, & Hierosolymitanus, obtinent primum locum, post Apostolicum, Patriarcha vero lingua Gręca summus patrũ interpretatur. *c. cleros. vers. Patriarcha.* 21. *distinct.* Et secundum ordinem supradictum & descriptum obtinent primum locum post Papam in Ecclesia. primum videlicet Cõstantinopol. secundum vero Alexand. tertium autem Antiochen. & quartum Iero-

solymitanus. Secundum quem ordinem ponuntur *in c.antiqua,extra de priuileg & in Auth.de Ecclesiasticis. tit.post prin.colum.9.* & ibi intellige de prædictis quatuor,qui sunt vere Patriarchæ,seu Primates,cum primas idem sit quod patriarcha, licet nomina sint diuersa. Non enim inter eos est realis differentia, sed vocalis,*90.distinct.1.cap.*vocantur tamen prædicti patriarchæ.

Et isti quatuor repræsentant quatuor Euangelistas in Ecclesia Dei,vt est tex.*in ca.scriptum est,de elect.* & dicuntur mundi Cardinales: quia per quatuor Euangelia incollibili tuba didicimus, & quod per orbem terrarum illum illustrantes prædicamus & agimus,dicit tex.*in c.huius.75.dist.*& per Ludou.Rom.*in consil. suo 524.incip.Vos estis lux mundi:in 6.colum.*

Et isti patriarchæ sunt spectabiles: quia redacti sunt instar Regum,ex quo multas prouincias regunt. Bal.*in l.1.colu.3.§.1.ff.de officio praefect.prator.*dominus meus Ias.*in l.1.ff.de offic.eius cui manda.est iurisd.* imo Purpuratus ibi dicit eos esse illustres:quem vide post dom.meum Ias.& dicuntur sanctissimi.*in Authent.vt determ.sit num.* saltem,vt dicit Purpur.*in dict.l.1.* post Cardin.Hostien.in Consistorio sedent immediatè.

Alij autem de quibus habetur per Archidiaconum *in periculoso de statu monach lib.6.& in c.2.& 3.99.distinct.& in c 1.& 2.80.distinct.* non sunt proprie Patriarchæ, sed Primates,vt tenet Aluarotus & præpositus dictus Cardin.Alexand.*in tit.Episcop.vel Abbat.§.col.6.* Et de his primatibus,vide etiam quæ dicunt Cardi. Zabarel.& Pet.de Ancharan.*d.ca.aliqua.* vbi dicunt, quod si Episcopus Hostiens.Cardin.sit præsens,quod sedebit prope Papam: nec mirum,vt dicunt,quia Papam consecrat, Imperatorem vngit, & est palliatus: & ideo videtur esse maior dignitate Patriarcha Constantinopolitano: quia,vt dicunt,prioritas dignitatis declaratur ex prioritate sedis & loci.*c.ex ore.de priuil. c.1.& c.statuimus.de maior.& obed.* Dicit tamen Luc. de Pen *in l.vnic.C.de metropoli Beryto.in fin.li.11.* quod in Constantinopoli præest Patriarcha.

Alia de his Patriarchis & & Primatibus vide etiã per compatriotam, conciuem & contemporaneum nostrum dominum Ioannem de Monthelono *in suo Promptuario iuris.in verb Patriarcha. in verb. Dauid. Actor.2.*vbi Dauid,Isaac,& Iacob,patriarchas appellat,vt etiam habetur *in c.Ebron 13.q.2.*Et hos quatuor credo præcedere debere omnes Cardinales præter Episcopum Host.Cardinalem,vt dictum est.

De potestate autem patriarcharum ponitur per Aluarotum & præpositum *in dict.titul.Episc.vel Abb. hic ante alleg.*& per Florentinum *in 3.parte sua summa lib.10.c.4.*vbi ample.

An autem alij patriarchæ seu primates vltra illos quatuor supra nominatos præcedant, aut præcedere debeant Card. vt sunt Aquileg. Grandem. Tolent. Cantuarien.Biturien.Pisan.dicam infra *in 19.conside.*

Sed quia,vt dicit Aluarot. *in d.tit.Episc.vel Abbat.* quod patriarchæ seu primates nihil iuris vel priuilegij præ cæteris Episcopis habent, nisi quantum sacri Canones vel prisca consuetudo tollit. Ideo cum iure non dicatur,quod alij vltra prædictos quatuor teneãt primum locum post Papam, ideo stabunt in suis locis post Cardinales; Cum Cardinales etiam Diaconi præcedant quoscunque Episcopos & Archiepiscopos, vt infra dicam *in vndecima consideratione. incip. sumitur ex prædictis,& in consideratione supra allegata.*

Aduerte tamen ad vnum,quod dicit Geminia.*in c. quanquam.in fin.2.qu.7.*quem allegat Felin. *in rubr. de maior.& obed.5.colum.*quod dignitas Cardinalatus est maior post Papam,quacunque alia dignitate,cũ Cardinales post papam iudicent omnes, & ipsi à nemine iudicantur.*9.q.3.c. nemo.cum alijs per eum allegatis.* Et etiam voluit Antonius de Barrio in quodam consilio,quod est inter consilia Pauli de Cast..*consi.412.incip.viso puncto transmisso*, quod Cardinales post Papam primum locum obtinebant. *c.per venerabilem.§. rationibus.extra,qui filij sint legit.*

Decima consideratio. Sicut primo summo pontifici Domino nostro Iesu Christo in triumphali Ecclesia tres Patriarchæ angelorum obsequuntur: ita ad exemplar illius in Ecclesia militanti circa vicarios suos tria genera Cardinalium obsequentium,ipsis vicariis fuerunt instituta.Qui quidem Cardinales sunt vocati in partem solicitudinis *ca.ad honorem.extra de vsu pall.2.q.1.c.de cætero.* & quorum consilio summus pontifex agenda ordinat & disponit.*c.fundamenta. §. docet.de elect.li.6.*& sunt sibi collaterales. *c.1 & c.pen. de offi.legat.lib.6.*& pars corporis*c.verum 6.q.1.* Laurentinus & Cardinalis Zabarella *in clem.1 de celebra. missar.*Speculator *in titul. de legat.§.sequitur.post prin. in verb.laterales.*Et interpretantur Cardinales, id est, columnæ Ecclesiæ,*ca.ministerium.de offi. Archipresbyt.* Oldradus *consil.46.* Cardin.Alexand. *in cap.in nomine Domini.23 distinct.* Imo Papa est de numero Cardinalium. Archidiaconus *in ca.sacrosanct.de elect.*& inter Papam & Cardinales dicitur esse vnio identitatis,secundum Ioan.Andr.*in ca requisisti.in fi de testam.* Philippus Francus *in ca.1 de offi.legati.*& faciunt vnũ corpus cum Papa,& iudicant totum orbem. *c.per venerabilem. qui fil. sint legit.* Ita quod præferendi sunt Cardinales Episcopis,*2.quæstion 7.ca.quanquam.*Cardin Zabarell.*in clem.4.§ rursum.3.quæst.de elect.*Dom. Alex.*in rubr.ff.de iurisdict.omn.iud.* Eo,quia Cardinales habent maius officium quam Episcopi. Bartol. *in l.1.§ si quis.ff.de appell.*Panor.*in c.ecclesia vestra le dernier.de elect. & in c.2.de cler. non resident.* licet tamen Episcopi sint maiores ordine. *d.c.quanquam.2.q.7.*

Faciunt ad hoc, quæ dicit Felin. *in rubr.de maiorit. & obed.in 5.col.* vbi ponit,quod etiam Cardinalis non Episcopus præcedit Episcopum non Cardinalem. dicam infra *in seq.consid.*& vide ibi Felin.*in d.rubr.* An Episcopatus, Cardinalatus, & Papatus sit culmen dignitatum,& quomodo intelligatur,& de Prælato vero,& de numero Cardinalium, & quot sint Episcopi, quot Presbyteri,& quot Diaconi, vide per Aluarot. & Præpositum *in d.tit.Episcop.vel Abbat.*Forte dicã alibi,licet & tales Cardinales æquiparentur Regibus. Dominus meus Ias.*in l.nemo potest in l.2.col.ff.de lega, 1.*Ioan.Andr.*in c.1.de offi legat. in nouella,* ponit vndecim prærogatiuas,seu maioritates Cardinalium, quas vide.Et ex vnaquaque posset fieri vna consideratio de per se, quas vide: & de his tangam in considerationibus sequent.Et quomodo Cardinales Regibus æquiparentur:& quod sint illustres,ponit Purpur.post Alex.*in rubr.ff.de iurisd.omn.iud.*

Vndecima consideratio sumitur ex prædictis: Videlicet maior officio,minor vero ordine præfertur, quia Cardinalis etiam non Episcopus præfertur Episcopo,vt tenet Panor.post Cardinalem *in cap.Eccl.le second.in vlt.col.extra,de elect.*Idem Abbas *in ca. quod super his in lectura Parmensi.de fide instrum.* & ibi de Bellonzinis *in 20.colum.*allegando Bar.*in l.1.§.si quis in appellatione. circa prin. ff.de appellat.* vbi dicit. quod Cardinales non habent maiorem dignitatem, quam Episcopi.licet habeant maius officiũ.vide Feli. *in loco hic ante in præcedenti consideratione allegato.* Ita etiam

etiam tenet Floren. *in 3 part sua sum. lib. 2. cap. 2.* & in illo libro plene habes materiam status Cardinalium.

DVodecima cōsideratio. Cardinales Episcopi præferuntur aliis non Episcopis. Ita tenet Cardin. *in Clem. 3. §. irritum. de elect.* Ratio est, quia habent duplex vinculum. Habent enim officium vltra Episcopos, & vltra id habent Episcoporum ordinem. Ita tanquam habentes duo vincula sunt cæteris præferendi, argumento eorum, quæ infra dicam *in 15. consideratio.* nec valeret consuetudo, quod Diaconus Cardinalis præferretur Presbyteris. Feli. *in c. statuimus. de extra de maiorit. & obed.*

Et aduerte, quod sunt septem Cardinales Episcopi, videlicet Host. qui propter Papæ consecrationem, vt iam supra dixi *in 2. consideratione*, dignior est aliis. Episcopus Port. Episcopus Albanensis, Episcopus Sabinensis, Episcopus Palæstinus, Episcopus sanctæ Ruffinæ, Episcopus Tusculanensis. Et isti Episcopi tanquā Vicarij domini Papæ: in Dominicis diebus, festis & præcipuis solennitatibus in altari sancti Saluatoris Lateranensis Ecclesiæ debent deseruire, vt dicit Aluarot. & Præpositus *in locis supra allegatis.* Et isti Cardinales succedunt in locum alterius per optionem, ita quod si moriatur Cardinalis Hostien. Cardinalis portuensis accipiet locum Cardinalis Host. & sic deinceps: ita quod nouiter creatus cardinalis Episcopus, erit in loco card. Tusculan. qui est vltimus illorum. Non sic in aliis Cardinalibus; quia sunt cardinales secundum titulos eis assignatos, & in locum quorum subrogantur. Sedent tamen in suo ordine secundum prioritatem promotionis.

Sed iuxta prædicta posset insurgere dubium: vtrū si vltra illos septem sint alij cardinales supernumerarij; quia sint Episcopi, non tamen habeant aliū titulum ab Episcopatibus, debeant præferri aliis cardi. Presbyteris, aut Diaconis numerariis, secundū quod est eius numerus impositus ex titulis eis assignatis, vt puta quia sint 236. p out fuerunt tempore portiani papæ, vt refert card. Zab. *in d. Clem. ne Romani. §. porro. in 2. notabili de elect.* Et de illis cardinalibus supernumerariis sint centum Episcopi cardinales: an debeant tales præcedere alios Presbyteros & Diaconos numerarios, secundum titulos eorum, & eis impositos, de quibus *in locis hic ante allegatis.*

Licet sit quidam numerus cardinalium taxatus secundum numerum discipulorum Christi, vt habetur *in locis hic ante allegatis.* potest tamen summus Pontifex, vltra illum numerū, tot, quot voluerit creare, de suæ plenitudine potestatis, & omnes tales numerarios facere si velit, notant Doct. *in locis praalleg.* Si tamen aliquos faciat, quos velit esse supernumerarios, tales supernumerarij, non dicuntur veri cardinales, cū qui super numerum militat, quasi nec militare dicatur, *l. fi. C. de apparitor. Magistri militum.* & vt dicit Bart. *in l. vnicuique. C. de proxim. sacror. scrin.* Tales supernumerarij sunt expectantes decedentium locum. Et ideo debent sedere in vltimo loco post omnes numerarios. Et dicuntur supernumerarij, qui sunt vltra loca & titulos assignata seu assignatos aliis supernumerariis. Et sunt numerarij cardinales; videlicet septem Episcopi supra nominati. presbyteri vero cardinales sunt 28. numero, qui diuisi per numerum septenariū quatuor patriarchalibus ecclesiis vrbis Romanæ sunt intitulati. Septem enim sunt intitulati ad ecclesiā S. Petri, videlicet cardinales, S. Mariæ trans Tyberim, S. Chrysogoni, S. Cæciliæ, S. Anastasiæ, S. Laurentij in Damaso, S. Marci, S. Martini in montem,

Alij autem septem, qui sunt intitulati ad ecclesiam S. Pauli, qui debent in altari maiori deseruire: sunt isti videlicet cardinales S. Sabinæ, S. Priscæ, S. Balbinæ, Sanctorum Nerei, & Achillei. S. Sixti, S. Marcelli, S. Susannæ.

Alij autem presbyteri cardinales S. Mariæ maiores sunt isti videlicet card. sanctorum, qui tamen non nominantur per titulum, sed per Basilicam, & in eo est speciale, vt notatur *in c. cum olim. de prin. & de re indic. c. Apostolica. lib. 6.* & tenet Ioan. Andr. *in tit. de libell. conceptio. §. nunc iam videndum, post princ.* cardi. S. Cyriaci in thermis. S. Eusebij, S. Potentianæ, S. Vitalis, sanctorum Marcelli, & petri, sancti Clementis.

Alij vero presbyteri cardinales S. Laurentij, sunt isti, videlicet, S. Praxedis, S. petri ad Vincula S. Laurentij in Lucina, S. crucis in Ierusalem, S. Stephani in Cœlio monte, sanctorum Ioannis & pauli, sanctorum quatuor coronatorum.

Diaconi vero cardinales sunt videlicet S. Mariæ in Dominica. Et iste est Archidiaconus aliorum, & ideo cæteris præferri debet, S. Luciæ in circo palatij iuxta septifolium, S. Mariæ nouæ, sanctorum Cosmæ, & Damiani palatij, S. Adriani palatij, S. Gregorij palatij, S. Mariæ in schola Græca, S. Mariæ in porticu, S. Nicolai in carcere, S. Angeli, S. Eustachij, S. Mariæ in aquario, S. Mariæ in via lata, S. Agathæ, S. Lucæ in capite Sabinæ, S. Quiriaci. Et istos titulos sic enumerat Speculator *in tit. de leg. §. sequitur.* & Aluarotus *in d. tit. Episcop. vel Abbat.* vbi ponit quomodo intitulentur. Et quod possunt esse ex supradicto numero quinquaginta & vnus.

Ex quo videtur dicendum, quod si sint vltra illum numerum, & titulos supradictos, quod sunt supernumerarij. Et tales supernumerarij post mortem aliorum sunt subrogandi secundum ordinem creationis si velint, alias possunt subrogari pro secundo vel tertio, argu. notatorum per Bartolum *in dicta lege vnicuique supra alleg.*

Et intellige, quod iste supernumerarius subrogatur quantum ad incorporationem, vt scil. sit incorporatus vt numerarius erat, sed non in loco numerarij: quia non debet sedere in loco, in quo ille sedebat, sed in vltimo loco post alios prius incorporatos, qui præferuntur ei in honoribus, & aliis prælationibus, & sic non per omnia subrogantur loco illius, vt *in d. l. vnicuique. & in l. comperimus. C. de prox. sacror. scrinior.* Et sic in dicta subrogatione debet seruari duplex ordo, videlicet, vt hic supernumerarios priores eo: Item etiam, vt non præcedat socios supernumerarios priores eo: Imo etiam, vt non præcedat numerarios etiam posteriores illo: in cuius locum subrogatur. Ita tenet Ioan. de Platea *in d. l. vnicuique. in 2. col.*

Ita etiam obseruatur in hac ciuitate Hed. in Canonicis supernumerariis, quos præcedunt numerarij etiam posteriores: & dicuntur Canonici in albis: quia præbendæ eorum sunt in albo descriptæ: & tales nullis Canonicorum priuilegiis gaudere deberent. Sunt tamen exempti à iurisdictione Episcopi Hed. & subiiciuntur iurisdictioni Venerabilium Virorum Dominorum Decani, & Capituli Hed. Quod, an deceat fieri, non insisto & ex causa.

DEcimatertia consideratio. Inter Cardinales in Cancellaria præfertur Vicecancellarius. Nam cū olim de pari contendere voluisset cum Papa ex gloria, propter excellentiam tantæ dignitatis, qui Cancellarius erat, fuit statutum pro lege quod nō amplius Cancellarius, sed Vicecācellarius à cætero vocaretur

quod & hodie seruatur, vt dicunt Guilelmus & Zabar. *in cler.ne Romani de elect.* Et ita etiam vocatur *in prooemio sexti.in §. sane.* olim vocabatur Bibliothecarius. *c.Andr.63.distinct.*secundum glos.ibi.

Et inter Officiarios Curiæ Romanæ post Papam dicitur maior Notat Zabarel.*in d.cle.ne Romam.versi. eo ipso.ibi: quarto quæro.*Et est iudex in pertinentib. ad expeditionem Bullarum. Regulas Apostolicas Regis, cuius dispositione in Curia dantur,& extra cum subscriptione duorum abbreuiatorum, & capit certam partem de registro Bullarum; quia tenentur de omnibus ibi contentis reddere rationem,secundum glo.*in prooemio regularum Cancellariæ Innocentij Octaui.*Et est præses Iustitiæ in Curia:ponens decretum:irritans & alias clausulas:de quo per gl.*in c. statutum.de resc.li.6. §.1.in verb.literarum.* Et sedere potest, & stare cum Auditoribus Rotæ, in Decisionibus causarum etiam in præsentia Papæ: quoniam,vt dictum est,est præses Iustitiæ,secundum gl.*in d.prooemio.* Sicut videmus de Cancellario Regni Franciæ.Qui tanquã primus post Regem præsidet in omnibus parlamẽtis Regni. Sicut Moyses in Regno, & synagoga Iudæorum pro Deo verus Cancellarius vocatur, cuius & Dei vnum & idem dicitur esse Consistorium secundum Host. *in ca. quanto.de transl at prælat.*

DEcimaquarta consideratio.Camerarius Sedis Apostolicæ habet dignitatem vltra alios ratione Iurisdictionis,quam habet.Eo tamen;quia semper solet esse Cardinalis, extra locum Cameræ sedet in suo loco vt Cardinalis, non habendo respectum ad eius Officium.

Et dicitur Camerarius, qui recipit & custodit bona,*c ad audientiam de præscr.* Et hodie magnum eius Officium est, & habet dignitatem. notant domini de Rota *decis 173.in fine,in nouis.* Et iurisdictioné exercet circa omnes debitores Cameræ.Et,Papatu vacante,nihil ab eo recipiunt Cardinales. *c.vbi periculosum §.prouisionis.de elect.in 6.*Ioan.Andreæ. *in clem.ne Romani,§.eo tamen,de elect.*Et habet iudicem qui dicitur Auditor Cameræ, qui de causis appellationis ad Papam extra Romanam Curiam per appellationem deuolutis non potest se intromittere:imo consueuerunt per Vicecancellarium committi,& tractari,vt dicunt domini de Rota *decis 356.in nouis.*

Et ad Officiũ Camerarij pertinet temporalia pauperibus erogare gl. *in d.cle.ne Romani.verb. eo tamen. iam supra allegato;in verb Camerarium.*quod bene obseruauit Beatus Laurentinus respondendo tyranno: Thesauros, quos quæris,manus pauperum deportauerunt.Et libros conseruare.*d.l.ad audiẽtiam.* Et duabus rationibus non expirat eius Officium morte Papæ; Prima, vt non negligantur reditus temporales ad Romanam sedem pertinentes,sine quibus spiritualia diu esse non possunt. *in q.3.c.si quis abiecerit.cap.ex officij.de præscr. ca. cum secundo. de præbend.* Secunda, propter sustentationem pauperum, ne interim fame moriantur.*86. dist.cap. pasce.* vt tenet Zabarella *in d. vers.eo ipso,iam supra alleg.*

DEcimaquinta consideratio. Cardinales Presbyteri præferuntur Diaconis Cardinalibus ea ratione solum; quia licet sint pares officio: sunt tamen maiores ordine: ratione cuius maioritatis alios præcedere debent. notatur *in c.cleros.21. distin.* dicam infra *in 15. consideratione.* ideo non insisto. facit text. *in cap.placuit.18.dist.& c.oportebat.& c.si quis in Episcopis. 79.dist.& in c.cum redemptor.12.q.2.*

Et aduerte; quia isti Cardinales.& Patriarchę æquiparantur præfectis prætorio.vt dicit Alber.de Rosa.*in rubr. de statu homin.* Ioan. de Platea *in l.curialibus. in 2. & 3.columnn.C.de decur.lib.* 10. Intellige prædicta,si sit cõsuetudo talis:de iure tamẽ,vt dicit gl. *in c.legimus.93.dist.*De cõsuetudine Romanę Curię,Diaconi Cardinales præferuntur Presbyteris Cardinalibus; & si talis consuetudo sit,est obseruanda.Ita dicit Præpositus *in cap.Episcopos,16.distin.in fine,*vbi dicit, quod indies dicit contrarium obseruari in Presbyteris Cardin. Et poterat scire; quia erat Cardinalis tempore suo.Et credo,quod non valeat ex dictis Hostiens.*in c.de maior.& obed.* vbi dicit,quod non valet consuetudo,quod minor præcedat maiorem.

DEcimasexta consideratio. Cardinales manentes in Curia sunt digniores aliis. Bald.*in rubr. ff. de offic. proconf.* quoniam præsentia Principis illustrat eos, *l.vnica.C de præpos.labor.lib.12.* Quoniam licet omnis gradus & dignitas secularis recipiat splendorem à Principe; non tamẽ æqualiter splẽdet qui abest ei, qui præsens est: sed vt infert dominus Nicolaus Boerij, *in suo tractatu de præeminentia magni Concilij, & Parlamentorum Regni Franciæ, in prima ratione pro magno Concilio.in fin.* quod simplex Cardinalis in Curia residens debet in honoribus præferri Cardinali legato.Et facit vna ratio.Nam Cõsul,qui est illustris, quando mittebatur extra vrbem, erat tantum spectabilis, gloss.*in rubr ff.de off proconf.* quod tamen dicit nunquam posse practicari:cum eo ipso,quod legatus ingreditur Vrbem, deponit officium, & officia legationis.*l.1. & vlt.ff.de officio proconf.iuncto cap.legatos. de offi.leg.lib.6.*notatur glos *in cap excommunicationis. eod.tit.* Ego etiam dicerem contrarium,quando legatus Cardinalis vltra Cardinalatum habet officium legationis,ratione cuius habet præeminentiam;cũ tanquam legatus summi Pontificis, eidem honor debeat adhiberi,notat Philip Francus *in c.grandi.de supplen. negligen prælat.in 6.* Dixi supra.infra sic videtur,quod Cardinalis legatus propter autoritatem sui Magistri, ratione legationis præcedit alios.Sed solue,dic, quod intrando vrbem perdit officium legationis,& sic semper stat solutio prædicta.Et istud etiam videtur tenere dom.meus Ias.*in l.1.in 3.col ff.de offic.eius cui mand. est iurisd.*& de dicto Bald.*in d rubr.*vide Fel.*in ca.clerici, in vlt. col. extra de iudic.* & vide de hac materia, quæ *dixi in prima consider. sextæ partis,*

DEcimaseptima consideratio. Pœnitentiarius habet officium,ratione cuius dicitur habere dignitatem. Et secundum stylum Curiæ solet Cardinalis. notatur *in cle.ne Roma.de elect.* Et istud officium non expirat morte Papæ propter periculum animarum euitandum.arg.*ca.1.ne sede vacante.& c.1. de sepult.lib. 6.* Et literis istius creditur in suo officio de consuetudine,quia non agitur de præiudicio alicuius,cum non habeat potestatem,nisi in foro pœnitentiali:quod etiam procedit quo ad minores pœnitentiarios; quia quoad maiorem,videtur esse eo; quia Cardinalis,quibus de obseruantia Curiæ creditur, notat Zaba.*in d. cle.ne Rom.§.eo ipso.*

DEcimaoctaua cõsideratio. Legati Cardinales sunt digniores, & excellentiores pluribusq; prærogatiuis decorati aliis legatis missis vel natis,*c.1.& c.excommunicatis.& c.nolentes.de offic.legati.c.1.eod.tit.lib. 6.*Et tales dicuntur de latere,vt dicit Philippus Franc. *in d.c.1.de offic.deleg.* vbi etiam dicit,quod etiam Cardinales, si non sunt legati,sunt cæteris præponendi & honorandi: licet enim alij possint esse maiores dignitate vel ordine;tamen isti sunt minores ordine,quod sint pars corporis Papæ,*6. quæst.1.cap.si quis,& de pœnis in 6.cap.filicis.* Et Cardinales legati æquiparantur

Pro

Proconsulibus,& sunt Illustres, vt dicit Bald.*in capit. penul.de officio leg.*Alij vero legati Præsidibus prouinciarum,vt est tex.glos.& Doct.*in cap.1.de officio deleg. in 6.*

DEcimanona consideratio. Primates seu Patriarchæ etiam alij ,quam supra nominati *in 9.consid. incip. quatuor Patriarchæ.* præcedunt Archiepiscopos & Episcopos;cum maiorem dignitatem habeant.Imo etiam de iure deberent præferri Presbyteris Cardinalibus: probatur ex subscriptione *capit. constitutus. le premier.de app.* vbi Patriarcha Grand præfertur Presbytero Cardinali. Duæ subscriptiones attendendæ sunt.Imo,ad huiusmodi preeminentias multū faciunt nota.glos.*in verb.predicatorum, in c. quorundam.de elect.lib.6.*& glos.pen.*in clem.2. de rescriptis.* Si tamen sit consuetudo, seruanda est, vt dicit *Præpositus dictus Card.Alexandrinus in d.c.Episcopus.17.distinct.*Quia est consuetudo Romæ,quod Cardinales preferuntur, ideo seruanda est: & sunt alij Patriarchæ inferiores à supra nominatis,vt dicit ibi Prępositus,Aquilegiēsis, Bituricensis Granden.& Pisanus: de quibus per glos. & Arch.*in cap.cleros 21.distinct.& in c fi.22. distinct.*& per Floren.*in 3.part.sua sum.lib.20.cap.4.per totum.*

VIgesima consideratio. Archiepiscopus præcedit Episcopum in loco,vbi ambo habēt administrationem; cum sit maior in dignitate; vel etiam in ordine:Et sic etiam Presbyter prefertur Diacono.De his est tex.*in d.c.placuit,18.dist.supra proxime alleg.* Et isti Archiepiscopi præferūtur Præsidibus prouinciarum. Albericus de Ros.*in l.3.ff.de offi eius cui mand.est iurisd.* Et ibi dominus meus Iason & alij,qui faciunt aliquas comparationes seu æquiparationes de Prelatis Ecclesiasticis adPrincipes & Officiarios seculares. Et de dignitatibus, sublimitate & excellētia Patriarcharū,Archiepiscoporum & Episcoporū, vide Zodoricum Zamoren.Episcopum *in suo speculo humanæ vitæ.lib.2.cap.10.vsque ad c.14.* ponit etiam de miseriis, & periculis eorum. vide etiam de Archiepiscopis per Flor.*in 3.par.sua sum.lib.20.cap.3.*vbi ample.

VIgesimaprima consideratio.Archiepiscopus Mediolanen.præcedit Rauennatens. illique anteire debet,argum.sumpto ex tex.*in c.bene quidem 97. dist.*per gl.ibi.& gl.*in l.decernimus.de episc.& cle.* Albet.de Rosate.*in epist.inter claras. C.de summa Trinit. & fid. Cath.*MartinusLaud.*in tract.de digni.art.10.*Eo; quia prior ibi nominatur:de quo per Philippum Decium *in cons.161. col.1.ad fin.* vbi tractatur ordo scripturæ Faciunt,quæ dicit Alexander *in cons.112.vers.nō obstante.in 2.col.*dicam infra *in hac parte,in 73. consideratione.*Bituricen.etiam præcedit Senonen.& Lugdunens. Archiepiscopos, qui sunt in Francia, secundum Albericum de Rosate *in rub.de statu homin.*Et licet asserant se Galliarum Primates, non est tamen de iure cautum. Præcedit etiam Burdegalen.Archiepiscopū, vt de hoc est tex.*in c fin.de maiorit.& obed. & in c.fin de dilat.*& tenet Albe.de Rosat.*in dict.rubr.*qui dicit, quod Bitur.est primas in Burdegalensi prouincia, & etiam Narbonen. prout facit text. *in c,conquestus.9.q 3.* & de prædictis vide Boetium *in d.suo tracta.de præeminentia sacri Concilij.* & Iacob.Bonaudi *in addit.ad Ioan.de Terrarubea in suo lib.de vinea in art.2. primi tractatus.in 4.conclusione.in glos. in verb. à dextris.*vbi tamen dicit quod Lugdun.& Senonen. & Bituricen. Archiepiscopum de facto in Conciliis generalibus Franciæ præcesserunt.

VIgesimasecunda consideratio.Archiepiscopus in terra Episcopi debet honorare Episcopum. gl. *in l.nihil. C.de palat.lib.12.* & ibi,quod reuerentia nō solum ab inferioribus debetur superioribus;imo quandoque à superiori debetur inferiori. facit gl.*in l.apud eum ff.de manumiss.* Quod quando sunt duo æquales in dignitate, quilibet in suo territorio est maior altero. faciunt,quæ dicit Cæpolla *in suo tract.de Imper. milit.eligen.in ver.pro Imperat.col.12.*

VIgesimatertia consideratio.Episcopi in sessionib. & subscriptionibus in Conciliis illum ordinem tenere debent, quem habent tempore ordinationis eorum:Vt qui primo ordinatus fuerit, primū locum, & qui secundo,secundum sibi vendicet:& sic de ceteris,*74. dist 2.c.Episcoporum.& 23.dist.c vlt.& c.1.* Fel. *in rub.de maior.& obed.& c. Episcopus.17.dist.* vbi Ioan. de Turrec.post alios.Et sublata prioritate promotionis, quomodo Episcopi, Archiepiscopi, & Primates sedere debeant,vide ample per Albe.de Ros.*in rubr.ff. de statu homi.* quoniā, vt dicit Fel.*in d.rub.de maior & obed.* debent sedere, secundum illum ordinem ibi per eundem Albericum positum & descriptum. Et de huiusmodi prioritate promotionis est text.ad literam *in l.3.Cdo. de consul.& non sparg.ab his pecuniis.in l.1. C.de prepos sacri cubiculi.li 12.*dicam infra amplius:sed vide Lucam de Penna *in l.2.de præfect prætorio.* vbi dicit tamen hoc posse limitari, & non esse verum in loco, in quo Ecclesiæ concessum est priuilegium in contrarium,vt est *in c.cum antiqua.de priuileg.* de quibus supra dixi. Et etiam;quia iste ordo est ordo temporis, cui præfertur ordo qualitatis. 16 *qu.7.c.laicis.*dixi supra *in 1.part.*De Episcopis,& potestate eorum ample Flor.*in 3.part.suæ summæ lib.20.q.1.& 2.*

VIgesimaquarta consideratio, Episcopi exempti, hoc est,immediate subditi Papæ debent in Concilio generali sedere in altiori loco,quam non exempti.facit *c.per tuas.cum gl.1.extra.de maior.& obed.* Ita dicit & tenet Ioan.de Montaigne *in suo tract. de præeminentia & autoritate sacri Magni Concilij in secunda ratione prima partis.* Ex quo videtur dicendum,quod Episcopus de Podio,cū immediate sit subiectus summo pontifici, quod omnes Episcopos suæ prouinciæ præcedere debeat. Sed in Conciliis generalibus Galliæ post Primatus attenditur semper prioritas promotionis non habendo respectum ad alia , quæ facere possent ad habendum altiorem locum.

VIgesimaquinta cōsideratio:Episcopus debet precedere quoscunque suæ diœcesis, cū sit culmen dignitatum,notatur *in cap.1.de præd.& per Fel.in rub. de maior.& obed.*Abbas *in cap.cum Vinton.in 4.colu.de elect.& in cap.venerabilis,in vlt.colum.de præbend.& in c.dilectus.in 1.notabili.de concess.præbend.* domin. meus Iason *in l.imperium. in 4.columna.ff.de iurisd.omn iudici* Et Episcopatus dicitur honor, id est, honorabilis dignitas,notat Zabarell.*in c.Episcopatui.de priuileg.*Imo dicitur excellentior dignitas.vt ibi per eum, per *c.innotuit.de elect.*Ita quod cū est in Ecclesia,debet in sublimiori loco sedere in concessu presbyterorū 95. *distin.c Episcopus.2.*& dicit Bal.*in addit.ad Spec.in tit.de iurisdict.omn.iudic.in verb.superillustres.* quod Episcopus dicitur illustris, & ita etiam tenet *in l. nullus qui nexu.C.de decur.li 10 & in l.ad similitudinē.C.de Epis. & clericis.*Ita etiam tenet domin.meus Iason *in l.1.col. col.4.ff.de officio eius cui mand.est iurisdictio.*Et ibi purpuratus,qui multum ample disputat,an sint illustres, an spectabiles. Bart.*in l. omnes populi.in 4.q.in prin ff. de iustit.& iur.* Imo etiam dicitur summus pontifex. text.*in c.si officia.& in c.qui Ecclesiastici* 9 *distinct.& cap.Episcopus.* 18. *distinct.* & ample per Bertachinum de Firm.*in suo tracta. de Episcopo, in princi.& etiam in*

4.*lib. in* 1.*parte illius* 4.*libri* dicit,quod portat crucẽ ante se,secundum glos. *in c.fi. vt lite pend.* Et aduerte, quod Princeps seu Rex debet ei præbere honorem in assurgendo in aduentu ipsius,& ei iuxta se venerabilem sedem assignare,& sic ad dextram.Ita dicũt Panormitanus & Iohann. Andreæ *in c.solita.de maior.& obed.*& Corsetus *in tract.de potestate Regia.q.*57.vbi dicit,quod quando accusatur,debet sedere & non stare. dicam infra *in* 7 *part.* vbi ponam effectus Illustrium personarum,& est *in* 3.*consideratione.*Imo etiam dicitur Serenissimus,*in clem in plerisque.de elect.* Imo dicitur Dux,Marchio,Comes,& Rex.notat Speculator *in tit de rescript.præsentat.§.fi.ver.sed nunquid expresso.* Et est caput suæ diœcesis, etiam si alij sint in dignitate positi.notatur *in c.cum non liceat.de præscri.* Imo etiam est caput Capituli *extr de verb.sig. c cum clerici.*notat Innoc. *in c.cum dilectus. in prin.gl c.de maior.& obed. & de offic.ordin.cap.irrefragabili.* intelligant, quãdo non est priuilegium in contrariũ,dicam infra.

Et licet sint multi ordines & dignitates in Ecclesia Dei.*c.cleros* 21.*dist.*tamẽ Papa appellat se Episcopũ, eo; quia in Ecclesia Dei nullus est maior ordo Episcopali,vt dicit gl.*in prœmio* 6.*in verb. Episcopus.*& facit glo *in c.quanquam.*2.*qu.*7. quæ dicit,quod Episcopus. est maior presbytero Cardinali : de quo tamen vide text.*in c.si Abbatem.de elect.in* 6.& Gemin.*in d.c.quãquam.& in c.*1.*in* 2.*col.de offi.deleg in* 6 Bart.*in l.*1.*§.si quis appellationem.in* 1.*col ff de appell.* Domin. meum Ias.*in d l.imperium.in* 4.*colum* vide Curt.seniorem.*in consil.suo* 79.*in* 2.*col.*

Aduerte tamen, quod Episcopus debet honorare legatum de latere in vim iuramenti ab eo præstiti. de quo *in cap ego.de iureiur.* & tenet Specu *in tit.de legato.§.*1.*ver.honorandus.* Hinc dicit Bertach. de Firm. *in* 1.*tract.de Episcopo.* 1.*par quarti libri.* Quod inoleuit consuetudo, quod Episcopi assistentibus Dominis Cardinalibus non portant rochetum saltem discooperrum, nec domini Cardinales assidente Papa,nec Prætores ciuitatum baculum iustitiæ ferunt,assidente Præside prouinciæ. Quem autem locum habere debeat in Capitulo : dic, Quod si est vt Canonicus, nõ præcedit Capitulum, sed habet secundum locum in Capitulo. Panor.*in ca.postulasti.de concess.prebend.*Fel. *in rubr.de maior.& obed. in* 3.*colum.* dicam infra latius *in* 45.*consider.*

Vigesimasexta consideratio. Episcopus Heduen. debet præcedere alios Episcopos prouinciæ Lugdunensis;cum habeat pallium, quod est signum & autoritas Archiepiscopi, in quo plenitudo Pontificalis officij continetur,*cap.nisi.extra.de vsu & autor. pallij.* Ita quod post receptionem pallij potest se Archiepiscopum nominare. Notatur ibi,quod priuilegium habuit Episcopus Heduen. à summo Pontifice tempore Sancti Siagrij tunc Episcopi Hedu. vt habetur *in c.rationis ordo,& c.in ea synodo,c.distinct.* Vtuntur etiã pallio Episcopus Ipodien.Episcopus Host. primus Cardinalis,Episcopus omnium Cardinalium. vt dixi supra.*in* 2.*consid.*& etiam Episcopus Arelaten. *c.pallium.c.dist.*

Et aduerte, Quod pallium est è candida lana contextum; habens desuper circulum humeros constringentem,& duas lineas ex vtraque parte,videlicet ante & retro pendentibus. A sinistris est duplex, & à dextris simplex,& quatuor cruces purpureas ante & retro à dextris & à sinistris. Et ante & retro infiguntur in Pallio tres acus, quorum nullum vacat mysterio, vt dicit Magister Alexand. de Hal.*in* 4.Et omnia moralib. sunt imbuta mysteriis,& diuinis grauida sacris, vt dicit Guliel.*in rationali:* & plenissime Ioan.de Turrecr.*in c Episcopus.dict.dist.*& post eum Card. Alex.de verbo ad verbum, recitando verba ipsius de Turrecrem.illum tamen tacendo.Sed Archiepiscopus Flor.*in sua sum.*3.*part.tit.*20.*c.*4.*§.*2.dicit: quod palliũ est quoddam ornamentum ad modum Stolæ sacerdotalis cum quibusdam crucibus nigris contextis, quod defertur super alia ornamenta, circumdans pectus,& humeros ad modum coronæ, ante dependens. Et ibi ponit dies, quibus vtendum est pallio: & sic domini supra allegati faciunt differentiam, vt videri potest de crucibus in pallio apponendis. Et quomodo sit petendum pallium,& infra quod tempus,vide *in cap. quoniam.& c.instantia.eadem dist.*& de sacramento obedientiæ,& fidelitatis Ecclesiæ Romanæ, præstando in receptione pallij.*in c.optatum.eadem dist.& in ca significasti. de electio.* Nec potest quis pallium alij accommodare,imo cum eo sepeliri debet, *c.ad hæc.c.ex tuarum.extra de autor.& vsu pallij.*

Et ideo ex prædictis inferrem, quod si Episcopus Heduen. impetrauerit pallium à summo Pontifice,ex quo tunc poterit se nominare Archiepiscopum,quod præcedet omnes alios Episcopos non vtentes pallio, sed ante receptionem illius sedebit in suo loco promotionis, vt dictum est ante *in* 23. *consideratione,incip.Episcopi in sessionibus.&c.*

Vigesimaseptima consideratio Exempti,& habentes iura Episcopalia in diœcesi tenentur præstare reuerentiam Episcopo.Bald.*in l.fin.C.de oper.liber.* Feli.*in cap.conquerente.extra de offic. ordin.*not.*in capit. cum non liceat. de præscr.*Imo etiamCanonici exempti ad reuerentiam præstandam diœcesano Episcopo tenentur,& possunt cogi. Nam non est dubium, quod Episcopi est maior dignitas,quam sit in Ecclesia.Imo est culmen dignitatum.not.*not.in ca.*1.*de præb.*dixi supra *in* 23. *consider.*

Ideo est maior Canonico, etiam exempto, & ideo reuerentiam eidem tanquam digniori debent exhibere.*Cod.de offic.rectoris prouinc. capit. statuimus.extra de maior. & obedient.* Nec debent irasci minores, quod maiores præferantur,& quod eis reuerentia exhibeatur.11.*quæst.*3.*c.qui resistit.* Nam ideo diuersi gradus & ordines sunt distincti,vt minores maiorib. exhibeant reuerentiam,vt dicit Lucas de Penna *in l sacri.Cod.de præpos.sacri cubic* gl.*in l.*1 *§ si vicinus.ff.de aqu plu.arc. in verb.seruitutem.*facit *l* 3.*ff.de alien mutan.iudic.causa facta.*Et Canonici debent appellare Episcopum patrem,sed Episcopus debet eos vocare fratres.Panorm. *in cap.nouit.de his quæ fiunt à præl.sine cons. Capit.in* 3. *notabili.*

Hinc ex his Episcopus Parisiensis iustam causam habebat contra suos Canonicos. Quo tempore,quo ipse benedictionem dabat populo, nolebant assurgere,nec ei reuerentiam præstare, inflectendo genua, sicut conquestus fuerit : eo quia tenebantur, nec poterant de iure illud recusare:licet prætendant habere quandam exemptionem. Et ita etiam fuit dictum per Curiam Parlamentalem Franciæ.

Crederem,quod decisio Bald. *in d.l fin.C.de oper.libert.* esset vera in exemptis per pactum inter Episcopum, & monasterium factum ; secus autem esset in exemptis per summum Pontificem ex priuilegio. Ita alias dicebat dominus meus & præceptor Dom.Tho. Cusanier, legendo Pictauis prædictam legem, quam sub eo audiui,quem postea audiui,esse aduocatum fiscalem in Parlamento Burdegal. De quo semper in mẽte habui,quod nõ erat eo maior, & subtilior in iure no-

re no-

re nostro in tota Gallia. Nihil tamen tunc mihi pro hac distinctione allegauit, sed sicco pede transiit. Sed videtur, quod pro opinione illius sit; eo quia pacto ius reuerentiale tolli non potest. *l. alia. §. eleganter. ff. solut. matrimon.* & ibi dicunt Angel. & Imol. quod licet Ecclesia sit exempta pacto; tamen tenetur ad reuerentiam Episcopo, de quo per Canonistas *in c. cum venerabilis, de test. in c. pastoralis. de donat.* & etiam per Bald. *in l. fin. per illum text. C. de bonis libert. & in dict. c. cum non liceat. de praescript.*

Vigesima octaua consideratio. Episcopum honorare debet Princeps quantumcunque maximus, text. est, & ibi Abbas *in cap. solita. de maior. & obed. & in c. omnes* & Martin. Laud. *in tractat. de dignitatibus, versi. 10.* Imo etiam, vt videmus in Concilio Niceno, Constantinus Rom. Imp. primum locum tenere non ausus est, nec se Presbyterorum consessibus adiungere, sed sedem nouissimam occupauit, vt refert Polycratus *in libro de nugis Curialium & vestigiis Philosophorum, lib. 4. cap. 3.*

Aduerte tamen, quod Rex praefertur, & praesidet quibuscunque Praelatis feuda tenentibus ab eo, secundum Panormitanum *in c. cum virum. in fin. de foro compet.* maxime Rex noster Franciae eo, quod oleo sancto vnctus est: de quo latius vide infra *in seq. part. in 31. consid.* Imo Episcopi Regni debent ei iurare fidelitatem seu reuerentiam: quam reuerentiam in Concilio sibi reseruasse, declarat Theodoricus Rex, *c. Concilia. §. hinc etiam. 42. distinct.* quod intellige verum ratione feudorum & rerum temporalium: vt tenet Panor. *in c. nimis. extra de iureiur.* quo casu tenentur praestare fidelitatem. *ca. nimis. & ibi Par. & alij de iureiur.* Bald. *in praeludiis feudor.* Henric. Bohic. *in c. fin. extra de re iud.* notatur *in cap. solita. & in c. dilecti filij. extra de re iud.* Et in talibus rebus feudalibus Praelatus efficitur subditus Regib. in aliis aut non, sed reuerentiae debitor, dicit Bal. *in d. c. nimis.* Sed etiam quo ad alia temporalia, licet non sint feudalia, subiiciuntur Regi. Imo, Constitutionibus & Ordinationibus illius obedire tenentur in temporalibus. Bald. *in c. cum venissent. de eo qui mittitur in possess. causa rei ser.* Et ideo videtur, quod si Princeps aut Rex exigeret collectas nouas super omni temporalitate sui Regni, pro necessitate defensionis suae patriae, quod etiam bona temporalia clericorum, & maxime feudalia essent illi exactioni subdita, vt videtur tenere Pet. de Anchar. *in d. cap. nimis.* quod an sit verum, dicam alibi.

Aduerte etiam; quia regens etiam in his, quae concernunt negotia Ecclesiae, potest praecipere sacerdotibus primi & secundi ordinis, vt habetur 4. *Reg.* 24. vbi Rex praecipit Elchiae Pontifici, & sacerdotibus secundi Ordinis. Dicam infra, *in 5. par.* quando ponam de excellentia & praeeminentia Regum, *in 32. conside. incip. quilibet Rex seu Princeps suo Regno.* vbi posui de reuerentia praestanda Regi per Praelatum antequam administret.

Vigesimanona consideratio. Protonotarij participantes, cum habeant officiũ in Curia, praeferuntur omnibus Officiariis post Vicecancellarium, Camerarium, Poenitentiarium, & Referendarium, post tamen Episcopos, & si sint Episcopi, praeferuntur ratione dignitatis officij caeteris Episcopis. Quoniam protonotariatus est dignitas; cũ sint Notarij Papae. 12. *q. 2. c. 2. & c. cũ redemptor.* 5. *q. 1. c. quidam* notatur *in c. cupientes. de elect. in 6. gl. 1. in c. scriptum. de elect.* Et dicuntur Protonotarij, id est, primi Notarij Apostolicae sedis, à πρῶτος Graece, quod est primus Latine. Inde dicitur protomartyr, id est, primus martyr, vt declarat gl. *in Auth. de tabellio. §. illud quoque. colum. 4.*

Ex quo ergo habent dignitatem. *l. maximum C. de excus. muner. lib. 10. l. 1. C. de mand. princip. l. praeclaram. C. de primip. lib. 12. l. 1. Cod. de praepos. labo. lib. 12. l. neque Dorotheum. C. de decur. lib. 12.*

Illud tamen nomen *Protonotarius*, nunquã ponitur in Bulla, nec aliis dispositionibus Apostolicis, sed tantum *Notarius*. Licet in regul. Cancellariae ponatur illud nomen ad maiorem excellentiam, vt dicit Commentator, vbi supra.

Et istud officium in principio Ecclesiae primitiuae à Beato Clemente ad sanctorum martyrum gesta perquirenda atque scribenda fuit institutum, vt legitur in historia sancti Clementis Papae & Fabiani. Et sunt septem Ordinarij, qui dicuntur *Participantes*, qui expediunt hodie Bullas Ecclesiarum & monasteriorum, & habent bonum lucrum: hoc est intelligendum ante Bullam Papae Pij, & solebant praecedere Episcopos vsque ad tempus Papae Pij, sed ipse Pius mãdauit sub Bulla contrarium, & sic seruatur hodie, vt dicit gloss. *regularum Cancellariae Apostolicae, in regula Papae Iulij II. in 3. par.* Et vt dicit Lucas de Penna *in rubr. de Magistris scriniorum. C. lib. 12.* Tales hodie sunt Secretarij Domini nostri Papae, qui sunt maiores post Vicecancellarium, & sunt similes Magistris scriniorum, qui diuersis nominibus nuncupari possunt.

Et extraordinarij praeferuntur quibuscunque clericis secularibus, cum dignitatem habeant, vt hic ante dictum est, & rochetum portare possunt, dum tamen vigesimum annum habuerint, alias, non, nec possunt ante fieri Protonotarij, prout statuit Paulus secundus: Et etiam quod post annum à die promotionis ad ordinem Subdiaconatus ordinarentur, vt ponit Benedicti *in sua repet. cap. Raynut. in verb. Adiectia impuberi: in prin. n. 13.* Et dignitas istorum hodie vilescit propter numerum eorum excessiuum, vt dicit Abbas Pan. *in c. 1. priuileg.*

Videtur tamen dicendum, quod etiam ante praedictos Protonotarios sint alij Officiarij Sedis Apostolicae qui praeferantur illis, vt sunt Referendarij, qui debent esse octo, vt ista patent ex ordine literae, de quo per Commentatorem regulae Cancellariae Iulij Papae II. *in 3. par.* de quibus Referendariis dicam infra *in 7. part. in 11. consid.*

Trigesima consideratio, Post praedictos Officiales Curiae Romanae sunt alij, qui ex ordine literę sedere aut praecedere debent, secundum quod habetur in regulis Cancellariae. Post duos Protonotarios est Corrector literarum Apostolicarum, cuius officium est magnum, & valde honorabile in Curia Romana; quia corrigit minutas rescriptorum Iustitię, & postea corrigit ipsa rescripta, & expedit eadem, & mittit sua autoritate ad plumbum nomine Papae: & in aliquibus ponit nomen suum in medio rescripti à tergo, & deinde ponit manum Vice-cancellarius, & scribit hoc modo, sc. mãdatur ad plumbũ: puta iu sua nobis & similibus. Et iste habet bonũ lucrum; quia habet vnam taxam rescripti. Et de potestate ipsius refert Speculator *in tit. de rescripto praesentatio. & in titul. de appella.* & ibi Io. Andr. *in additionibus.* Vbi multa alia de huiusmodi officiariis, & vide Commentatorẽ regularũ Cancellariae Iulij Papę II. *in 3. parte principali.* vbi ample, ad quẽ te remitto. De Officiariis Curię Romanae, cum non multũ viderim eos in practica, sed intellexi, & cognoui per tres menses, quibus fui in ciuitate Bonon. tẽpore, quo Iulius Papa II. illã recuperauit, medio Ludouici XII. Francorum Regis: pro quo erat illustriss. Carolus de Ambasia, Locum-tenens Regius

in Italia,& magnus Magist. Franciæ,qui illam subiugauit, & in subiectione Iulij Papæ II. nomine Regio posuit: expellendo Ioannem Bentiuolum, cui tunc assidebam pro Auditore,seu Magistro Requestatũ, & semper illum incomitatus sum: & illa patria Bonon. subiugata, ibidem remansi in Curia Apostolica per tres aut quatuor menses pro negotiis dicti Illustrissimi Domini de Ambasia apud Iulium Papam expediendis, tam ratione officij Cardinalatus,eius fratris huius ciuitatis Heduen.Episcopi, quam multis aliis, vbi aliqua de prædictis officiariis intellexi.

TRigesimaprima consideratio. Sumendo argumentum à titulis Ecclesiasticis dicerem quatuor Abbates generales quatuor Ordinum generalium, videlicet sancti Benedicti, Cluniacensis,Cisterciensis, & Præmonstratensis, præferri debere omnibus aliis Abbatibus, cum dicantur Reuerendi Patres in Christo; Alij vero tantum Reuerendi Patres. Et sic etiam præferri debere omnibus Protonotariis, etiam ordinariis licet Protonotarij deferant rochetum,quod nõ faciunt Abbates:& tanquam quilibet sit caput in suo Ordine,vt Abbas Cluniacensis,qui facit caput inOrdine Cluniacensi, vt tenet Oldradus *cons.* 204. quod incipit: *Prima quæstio est.* Vbi mouetur tribus fundamentis, quæ videas, cum sint optima pro autoritate Abbatis Cluniacensis, qui est vnum caput in ordine. Et tanquam exemptus in ordine debet præcedere omnes quoscunque alios Abbates.notatur *in ca ad Apostolic.c.de priuileg.lib.6.& in c.per tuas. extra de maior.& obed.*dicam infra *in* 55 *consid.*Et ita exempti Abbates possunt in Concilio generali vti mitra auri frigiata, sed non exempti debent deferre albam & planam.notatur *in d.c.vt Apostolicæ.* Et ita etiam dicit & tenet Nicolaus Boerij *in suo tract.de autoritate & præeminentia sacri magni Concilij.in 1.part.* In secunda ratione dixi supra *in 20.consideratione huius partis.* Abbates tamen Cistercienses,non sunt exempti:quin secundum formam suæ iurisdictionis teneantur reuerentiam, & obedientiam suis Episcopis exhibere seruata regula sua:vt habetur *in cap.ne Dei,& ibi glos.& Doct.extra de simonia.* Audiui aliquãdo dici à quibusdam,quod Abbates Cluniacen.&Cisterciẽn.Ordinis. qui sunt duo capita in Ordine; In Curia Apostolica stant ad pedes summi Pontificis illa sede, in qua sedent Protonotarij participantes, & Episcopi: qui in hoc videntur præcedere Episcopos, eo quia sunt viciniores principali Prælato, & superiori, scil. summo Pontifici,argum.tex.*in c.perlectis.* 25. *distinct.* de quo infra dixi *in 56.& 58.considerat.*

Et aduerte,quod Abbates,habentes terras, in quibus exercent iurisdictionem, habent magnam dignitatem, cum æquiparentur Præsidibus prouinciarum, & sic sunt clarissimi,secundum Baldum *in l.1.§.his cunabulis.circa medium ff.de offic.præfect.pratorio.* Crederem tamen istos quatuor potius esse spectabiles, & æquiparari Comitibus propter generalem administrationem in inferiores,quam habent.

TRigesimasecunda consideratio.Abbas regularis, præfertur cæteris clericis, & non solum clericis simplicibus,sed aliis constitutis in dignitatibus secularibus inferioribus ab Episcopo. Abb. *in c.decernimus.*& post eum Philip.Decius.*de iudic.*Gem.*in c.fin. in prin.per illum tex.de offic.deleg.in 6.* vbi dicit,quod Abbas præfertur Canonicis Ecclesiæ cathedralis: idẽ etiam tenet Bal.*in ca.pastoralis.in ver.ext.de offi.deleg.* dicens, quod magis est deferendum vni Abbati foraneo,quam vni Canonico Cathedralis Ecclesiæ,qui est in dignitate; cum præsit Capitulo,Et Canonicus cathedralis Ecclesiæ non dicitur habere dignitatem. Dom.de S.Gemin.*in c.statutum. in princ. per illum tex. de rescript.in 6.*

Sed intellige prædicta, nisi Canonici collegialiter procederent; quia tuncEcclesiam cathedralem repręsentant: quæ plus aliis honorari debet, vt notanter dicit idem Domin.de S.Gemin.*in c.quamuis.in prin.§. quanquam.in 3.notab.de preb.in 6.*& Feli.*in c.postulasti. col.7.extra de resc.& in ca.meminimus. in fin. secunda. col.de accus.* vbi dicunt, quod Canonici Ecclesiæ Cathedralis,præcedunt Abbates in processionibus. Ad quod bene facit, quod not.Dom.Abb. *in ca.cum non liceat.in prin.de prascr.* vbi dicit,quod Ecclesiæ inferiores debent reuerentiam Episcopo, & sic Ecclesiæ cathedrali.

Ex quibus constat, quod fratres minores huius ciuitatis Heduens. male fecerunt in obitu Nobilis & potentis viri domini Francisci Rolin, quondam Balliui Heduen. volendo tunc vltimum locum tenere cum cappa,in eorum Ecclesia, etiam post Episcopum & Canonicos Ecclesiæ cathedralis, cum si fuisset ibi Abbas,non potuisset prætendere maiorem locum in præsentia Episcopi & Canonicorum EcclesiæCathedralis collegialiter procedentibus,vt hic ante dictum est.

Et, quod Abbatia aliis dignitatibus inferioribus secularibus ab Episcopo præferatur, facit text. *in ca. pen.de offic.vic.in c.insinuante.de offic.deleg.in c.1.de renunt.in c.cum dilecti.de elect.in ca. ex parte.in princ. de verb.signif.& in d.c.decernimus,de iud.ibi; Abbates.Archidiac.* Vbi ex priori nominatione præfertur Abbas Archidiacono,& prior nominatur,& ex priori nominatione,maior dignitas arguitur, notatur *in cap.bene quidem 96.distinct.in c.quorundam. de elect.in 6.in cap. præsenti.in prin.de offic.ordin.in 6.*dicam infra latius *in 65.consider.*

Ex quibus supradictis infert Barbatia *in d.c.decernimus.* Quod Abbas præfertur Archidiacono*Cathedralis Ecclesiæ.*Pro quo est decisio Panorm. *in c.ex ore.in 4.notab per illum text. de priuileg.* Faciunt text. quod præferatur Abbas Archidiacono, cum Prior etiam nominetur.*in c.fin.de dilat.& in c. dilectas.de offic.deleg.& in c fin.de confir.vtili,vel inutili.& in c.cum oporteat.de accusat.*

Faciunt,quæ dicit Andreas Siculus, dictus Barbat. *in d.c.decernimus.* iam supra pluries allegato.*in 3.& 4. col.* vbi etiam Abbas præfertur Duci,cum prior sit in nominatione.*Auth.l.habita C.ne fil.pro patre.* Ibi tamen dicit Felin. quod videtur, quod Abbas non habeat dignitatem,imo solum dicitur habere officium: quod an sit verum,vide eum ibi.

Et quoniam ista in pluribus locis eueniunt,volo ea ampliori stylo tractare. Et primo ponam argumenta pro vtraque parte, & responsiones ad argumenta vtriusque partis,tum ponam quasdam conclusiones.

Primo ergo videtur dicendum, quod Abbates debeant præcedere Capitula EcclesiarumCathedralium ex eo:quia tex. *in l fi.de maior.& obed.ibi: Prælatorum Burdegal prouinciæ, & cathedralium Capitulorum.* vbi text. præponit Prælatos Capitulis cathedralium Ecclesiarum:modo Abbates dicuntur Prælati.*c.2.de iud.* & ordo Scripturæ in dubio est inspiciẽdus.*l.quoties.ff. de vsufr. l.generaliter.§.& si quidem.ff.de fideic. libert.l. moribus.§.prius.vbi dominus meus Iason post alios. ff. de vulg.& pup.subst.l.cum pater.§.pen.ff.de leg.2.c. mandate.de precib.c.pen.in princ.de elect in 6.44.dist.c.si rector. in fi.*Felin. *in c.cum dilecta. col.3.de rescr.*Aret.*in consil.* 103. Fa-

203. Faciunt plura allegat. per D.Præposit.Cardin.*in cap.Nicolao.in penult.colum. de appell.per Angel.Aret. in §.licet.Instit.ex quibus causis manumit.non poss.& in §.ante hæredis.Instit.de legatis.& in §.si quis.Insti.de inutil.stipul.*& dicam amplius de huiusmodi ordine scripturæ; igitur,&c.

Secundo,sic probatur. Nam,vt videmus ex eodem Ordine Abbates post Episcopos nominantur, vt est tex. *in c.decernimus. de iudi.& in cap.in nomine domini.in princip.23.distinct. & in Auth.habita. C.ne filius pro patre.* vbi etiam Abbates præponuntur Ducibus & proceribus sacri palatij.facit tex. *in cap.fin.de offic. deleg.lib.6.& in rubro & nigro,Episcopum vel Abbatem & in cap.1.in princ.de his qui feud.dare poss.* & per illũ textum *in d. cap.decernimus,in 5.colum.* dicit Barbatia hoc esse sine dubio, quod Abbates præferuntur Canonicis Ecclesiæ cathedralis: Imo videtur ibi tenere,quod præferantur Archidiaconis,& digniores sunt illis: Imo, vt ibi dicit, consuluit, quod Prior perpetuus & Abbas, præferuntur Archidiaconis, Decanis & Canonicis Ecclesiæ cathedralis.consuluit tamen & dicit, quod in processionibus Ecclesiæ cathedralis præferuntur Abbatibus.

Tertio facit; quoniam Abbas obtinet dignitatem, *c.vt Apostolica.de priuil. lib.6. ibi; quibus non competit ex propria dignitate.*not.gloss.fin *in c.exposuisti de corpore vitiatis.c.indemnitatibus. §. verum.de elect.lib. 6.* Sed Canonici Ecclesiarum cathedralium non sunt in dignitate positi,notatur *in c.statutũ.in prin.de rescript. lib. 6. ibi: habentes dignitatem & habentes personatum.* & Canonici Ecclesię cathedralis ponuntur vt diuersi, ad idem *cap.1.§. hoc autem ibi; dignitatibus & Canonicatibus.de iudi.cum similibus.*Innocent.*in ca.fraternitatem.de sepulturis.*Hostiens.*in summa,tit.de filiis presbyterorum.§.fin.*Barbat. *in cap. quæsitum.in 1.col.de rerum permut.* Sed habentes dignitatem,debent alios in sessione,sententiis, vel opinionibus, & in subscriptionibus & aliis similibus præcellere. *lib. 1. & 2.ff. de albo scrib. 17.dist. §. hoc quoque notandum.cap.episcopos. vbi Præpositus.deTurrec Gem. & alij.17.distinct.*& digniora præponenda.*Instit.de iur.nat.gentium & ciui. §.vlt. gl.in §.alia.Inst.de bonor. poss.* Ad istud posset responderi,quod non videtur esse bene determinatum,quod Abbatia sit dignitas;sed potius officium, vt videtur tenere Fel.*in c.2.de iudi.*

Quarto facit, quia Abbas est de maioribus Ecclesiæ,& alij dicuntur inferiores,*cap.si quis deinceps,coniungendo principium. cum fin.15.dist.7.* per quem text. dicit Archidiaconus *in c.2.in verb.dignitas.de præben. lib.6.*Quod in odiosis appellatione dignitatis non venit Episcopatus vel Abbatia, eo; quia sunt dignitates primi gradus. Aliæ vero dignitates dicuntur inferiores,& refert hoc tenere Ioan. Monachi Cardinalem *in c. Inquisitoris.de hæret.lib. 6.* idem tenet gloss. ordinaria *in d.c.2.gloss.in fin.* quod sub illo cap.continentur Episcopatus vel Abbatiæ. & ita seruat Romana Curia,quæ huiusmodi dignitates in ipsa Curia vacãtes suæ dispositioni specialiter & expresse reseruat.

Quinto,Abbates habent iurisdictionem ordinariã in suis cœnobiis & monasteriis,ita,quod possũt subditos suspendere, interdicere, & excommunicare.*ca. quanto.ibi.not.in gloss.pen.de offic.ordi. cap.ad nostram. iuncta subscriptione.& c.reprehensibilis.in fin.de app ca. sicut tuis,cum subscriptione.& gl.in verb anathematis.in prin.de simo.*optime tex. *in c.nullum.in c. Abbates.18.q.2.* per Barbatiam.*in ca.cum contingat.32.col.de for.cõpe.* Abbatem *in repet.ca.si quis contra clericum. eod.tit. de foro compet.* Et,quod amplius est,etiam Abbatissa habet iurisdictionem.*c.dilecta.de maio.& obe. & in c. detecta. de exces.prælat.* Non tamen potest excommunicare, vt ibi notatur. Imo, & Prior maior,siue conuentualis,habet aliquam iurisdictionem,*c.cum in ecclesiis eod.tit.extra de maior.& obed.& ibi Doct.* Et taliter dicitur habere dignitatem,per tex.*in c.nisi essent viri,de prabend.*Ita quod poterit esse delegatus.*Clem.1.de rescriptis.* quod non habet Capitulum seu collegiũ Ecclesiæ cathedralis, cum non habeat iurisdictionem in singulos Canonicos de iure communi,imo Episcopus habet illorum excessus corrigere, & eorum causas cognoscere.*ca.irrefragabili. §. excessus. de offic.ordi.*nec etiam dignitatẽ. notatur *in ca.statutum.de rescript.in 6.*

Sexto, Abbates debent esse sacerdotes.*c.1.de ata.& qual.* Ita quod Ordo presbyteralis est annexus dignitati Abbatiali aptitudine,non actu:hoc est,non est necesse,quod tempore promotionis ad Abbatiam sit presbyter,sed debet habere ætatem legitimam & alia in sacerdote requisita, & quamprimum illum ordinem recipere.not.Pan.*in c.cum in cunctis.§.inferiora.penult. col.circa med.de elect.* post gl. valde not.*in ver.annexe. cle.vt hi qui.§.1.de atat. & qual.*Io.And. *in Nouella, in c.ei cui.in fin.lectura.de præb.in 6.*

Sed Canonicatus, & præbendæ etiam cathedraliũ Ecclesiarum,nullum habent ordinem,actu vel habitu præter Psalmistatum, aut primam tonsuram adiũcta, *c.quæris.de ata & qual. cum ibi notatis per Io. Andr & And.de But.*bonus tex.*in Cle.2.in prin.de ata.& quali.* vbi dicitur,quod tales Canonici nõ existẽtes in sacris ordinibus hoc solo puniuntur, quod priuantur voce capitulari: Ratione ergo administrationis & ordinis debent Abbates præponi Capitulo vel Canonicis. *ca. statuimus; de mai.& obed.cap.fin.de consi.cap.cum olim. de consuet.iuncto c.ad hæc. in prin. De offi. Archipresbyt.* dicam infra *in consil. in ca.minor ordine.* vbi etiam de Archidiacono, qui præfertur Archipresbytero, eo quod est maior administratione, licet Archipresbyter sit maior ordine.

Septimo, Abbates assumuntur per electionem fratrum vel Religiosorum suorum.*c.2.& 3. & c.abbatem. 2.c.quam sit.§ alias.ver.defunctio.18.qu.2.ca.fin.16.qu.7.* Adeo, quod omnes solennitates requisitæ in electione Episcoporum,debent interuenire in canonica vocatione Abbatum.*c.quia propter.in prin de elect.* Honorabilius est autem, assumi per viam electionis,aut postulationis, quam per prouisionem aut collationẽ. Vnde in gratia generali,per quam mandatur alicui de dignitate,ad alicuius præsentationem,institutionem, collationem,vel aliam dispositionem quamlibet, non includitur dignitas electiua, siue ad quam quis consueuit per electionem assumi,vt est tex. *in c. cum in illis.§.1.de preb.lib.6.Cle.1.§. ad hæc.& ibi gloss. multum notabiliter.in verb.quamuis.eod.tit.* Canonicatus vero & præbendæ vacantes,replentur per collationem Episcopi & Capituli alterutrius illorum,secundum diuersas consuetudines.*c.cum in Ecclesiis.de prabend. lib. 6.*not.Panorm.post gloss.*in ca.cum Ecclesia Vulterrana.de elect* gloss.*in cap. fi.de supplen.negl.prælat.21.dist. in summa.in gloss.in prin.& in cap.irrefragabili.§.excessus.circa med.gloss.vnica,de offi ord.*facit *cap. nulla.§.1. conces. præb.lib.6.& cap. ea noscitur. de his quæ fiunt à prælatis.*

Octauo, Abbas dicitur Prælatus Ecclesię,*c.1.de Iud. c.cum ab Ecclesiarum.cum ibi not.de offi.ordin cap.vt Apostolica.de priuileg. lib 6.Clem.1 in versi præsidentis,de rescript.ca quanto.in fin. de offi.ord.cap.fin.de regular.ib. in prin.*quasi præ aliis dilati vel lati,sec undum Panor. *in d.c.cum ab Ecclesiarum.1.notabili cum diuersis cõcor-*

dantiis ibi allegatis. Et pastor Ecclesiæ dicitur, ita, quod per eius obitum dicitur monasterium viduatum. *ca. ne pro defectu, in prin. de elect. in d. c. sicut. in prin. vbi gloss. notabilis, in verb Pastores,* qui ponit allusionem bonorum & malorum Pastorum.

Item pater dicitur, *cap. vlt ibi, patres Abbates de regular.* glos. *in l. 1. in Clem. Abbates, de rescript.* vnde Abbas nomen Hebraicum secundum aliquos, vel Syrum secundum alios interpretatur pater. *Ad Gal. 4. iuncta gl. ordinaria, & ad Rom. c. 23. quæst. 4. ca. hic autem* alias. *§. ex his omnibus. in fin. sub d. ca.* Archimandritæ Græce, hoc est, Principes ouium vel monachorum, qui sunt quandoque lupi rapaces. Not. Accursius *in epist. Inter charas. in verb. Archimandrita. circa med. Cod. de summa Trin. & fid. Cath. Auth. de monachis. §. Illud.* Quę nomina non inueniuntur imposita Capitulo vel Canonicis, nec illorum officio conueniunt. Et cum sint nomina dignitatis & honoris, maxime cum sint appellatiua, ab eis augmentum sumere licet, vt facit tex. *in §. est & aliud. Instit. de donat. & decernimus. ibi: & ipsorum monachorum nomen exposcit. ibi glo. ponit interpretationem verbi Monachus. C. de epis. & cler. & l. 1. in fin. C. de offi. præfecti vrbis. ibi: sciat ex ipso nomine, quod præfecto debetur annona. & l. defensores. 2. ibi: nominis sui tantum fungantur offi. C. de defensor. ciui. 16. q. 1. c. si cupis. in prin.* Ex quo videtur dicendum, quod cum sint maioris dignitatis & honoris, quam Canonici, quod illos præcedere debent.

Nono, Abbates habent multa priuilegia in corpore iuris clausa, quæ non competunt Capitulo ecclesię cathedralis, nec Canonicis, inter quæ dispensant in pluribus articulis, contra regulas iuris communis, ex quibus Specul. *in tit. de allegat. & disputat. §. sunt quoque nonnullæ alia persona. vers. alias quoque.* enumerauit 35. casus.

Item possunt conferre primam tonsuram, & minores Ordines, vsque ad lectoratum inclusiue, subditis suis, in quibus iurisdictionem habent quasi episcopalem. 69. *distinct. cap. 1. iuncta gloss. in verb. alia. de suppl. neg. prælat. c. cum contingat. & de æta. & qual. c. Abbates. in fi. iuncta gl. pen. de priuil. lib. 6.* facit *c. 1. cum gl. in ver. à non episcopis. de ordin. ab Episcopo, qui renun. Epis.* duobus tamen concurrentibus, vt copulatiue interuenientibus, videlicet, quod sint presbyteri, & quod benedictionis munus susceperint. *d. ca. cum contingat,* aut saltem per eos non steterit, quominus receperint per *dict. c. 1.*

Absoluunt insuper monachos ab excommunicatione, pro violenta manuum iniectione in personam ecclesiasticam, incursa iuxta determinationem, *cap. 2. Cap. canonica, & c. cum illorum. de sent. excom.*

Modo magis priuilegiatus minori priuilegiato præponitur, secundũ gl. ordinariã. *in ver. priuilegiatum c. accusatus §. sane. de hæret. lib. 6.* facit *c. volentes. de offi. legati. l. fi. ff de offi. procons. 21. dist. c. denique.* facit *de priuileg. credi per totum ff. & C. & qui potiores in pign. hab. l. assiduis. cum duab. auth. sequen.* & etiam facit *C. de iure fisci. & de priuileg. dotis per totum.*

Decimo, Abbas benedicitur ab Episcopo: dicitur *1. c. & c. cum contingat. supra alleg. c. quoniam. 69. cap. meminimus. de accusat. c. inter monasterium. de senten. & re iud.* vbi etiam plene tractatur maxime ex Panor. & Fel. An electus & confirmatus, ante benedictionem debeat appellari Abbas, vel electus, & idem Feli. *in cap. eam te. col. 5. ver. tertio restringuntur. de rescript.*

In tantum, quod ista Abbatis benedictio non est simplex, sed mista inter ordinatoriam, & simplicem, medium tenens: tamen plus participat ordinatoriæ, quam simplici, eo, quod per illum potestas conferendi certos ordines, & benedicendi Abbates subditos, confertur, prout not. Ioan. Andr. *in verb. ad sacros,* post Host. ibi *in c. tuam. de ætat. & qual. in c. meminimus. præ alleg. in verb. benedictionis.* gl. ordinaria plenior de iure. *in verb. benedici. Clem. attendentes. §. statuimus. de statu monac.* Ratione cuius benedictionis, possunt benedicere ornamenta Ecclesię, Imagines, Crucẽ, libros, & similia. not. Stephan. & Guil. de Lauduno, & Card. *in d. § statuimus. & in d. c. Abbates.* vbi Ioan. And. *in nouell.* Dom. de S. Gemin. & Philip. Franc. *de priuil. lib. 6.* Angel. de Claua *in sua sum. in verb. benedictio. §. 1. & 2.*

Vndecimo, Abbates dicuntur sponsi, vel mariti spirituales suorum monasteriorũ, non sic Canonici, not. gl. 1. *post Inno. in c. quia propter. de elect.* Non tamen ita proprie, sicut Episcopi ecclesiæ cathedralium, notatur *in c. vlt. de postul. præl. iunct. c. si Abbatem. de elect. lib. 6.* vbi probatur, quod Episcopus non potest eligi ad aliam prælaturam, sed bene Abbas.

Duodecimo, Abbates, vt plurimum, ex priuilegio, aut consuetudine, vtuntur insignibus Pontificalibus, scilicet annulo, baculo, mitra, sandalibus, & benedictione solenni. *c. Abbates. de priuil. lib. 6. & c. vt Apostolica. eod. tit. de priuil. lib. 6.* Quæ non inueniuntur concessa simplicibus Canonicis, vel aliis inferioribus saltem ita communiter. Et hæc dignitas summe est attendenda; cum illa tendat ad gloriam & honorem maximum, ratione delationis prædictorum Pontificalium. de quibus plene per Specul *in tit. de priuileg. §. 1. verb. Abbas.* Et propterea dicebat Gemin. *in dict. c. vt Apostolica.* quod plus debet honorari Prælatus, qui potest vti talibus insignibus Pontificalibus, quam qui non potest vti: subdens, quod ex maioritate ornatus, quo quis potest vti, colligitur etiam maioritas dignitatis: & hoc dicit esse notandum pro ordinandis Abbatibus, in actibus, qui per eos gerũtur: Quoniam ex quo vtuntur dignioríb. insignibus. & maioribus pręfulgent honoribus, etiam debẽt in digniori loco collocari. facit gl. 41. *distin. c. pa simoniam.* cum text. *in §. 1. Instit. de iniur. & in c. pen. & c. quoniam. de vit. & hone. cler.* vbi ex qualitate, & preciositate ornamentorum, augetur dignitatis prærogatiua, dicit tamen Luc. de Pen. *in l. vnica. C. nulli licere in frænis. lib. 11. in 3. colum.* quod inferiores non possunt præsente maiore dignitate, aut potestate, vti ornamento eius qualitatis & decoris, quod maiori conuenit: quod not. per text. *in d. ca. vt Apostolica.* quoniam vidi de hoc dubium. Et vide Geminian. *in d. ca. vt Apostolica.* vbi ponit quando, & quomodo, & quibus mitris Abbates possint & debeant vti, & in quibus locis.

Decimotertio, maior idoneitas exigitur in Abbate, quam in Canonico. Promouendus enim in Abbatẽ debet habere 25. ann. notat Panormitanus per illum text. *in c. cum in cunctis. §. inferiora. de elect.* Maior autem septennio, licet minor quatuordecim, potest esse Canonicus Ecclesiæ cathedralis. *c. super inordinata, cũ ibi notatis. de præb.* bonus tex. cum gl. *in c. ex eo. de elect. lib. 6.* facit *c. ex ratione. & c. indecorum. de ætate & qual.* ac etiam moribus. 18. *q. 2. c. si quis Abbas in Authent. de monachis. §. 1. col. 1. & in Authent. de sanctiss. Episcopis. §. iubemus. coll 9.* In maioribus autem dignitate, maior idoneitas & sufficientia requiritur, *d. c. cum in cũctis in prin. 1. qu. 1. c. vilissimus.* facit *l qui indignus. ff. de Senator.* facit quod not. glo. *in verb. præsumpt. in c. scriptum. de elect.* Et ex istis fundamentis tenent multi, quod Abbates sunt Canonicis Ecclesiæ cathedralis, & cæteris inferioribus dignitatibus Ecclesiæ cathedralis præferendi. Et his motiuis mouetur quidam Ioannes Montai-

Montaigne,post tractatum *de bigamia.* qui hanc materiam disputauit. Et licet aliqua fundamēta pro parte contraria faciant;ad illa tamen respondet,& videtur in hanc partem inclinare: ego autem adhuc recitabo argumenta & motiua, pro parte contraria, & tandem quid tenendum,dicam.

Et primo,pro Capitulo Ecclesiæ cathedralis facit quia Episcopus & Canonici Ecclesiæ cathedralis cum statuunt vnum corpus spirituale & mysticū;cum Episcopus sit caput,Canonici qui simul Capitulū efficiunt alia membra. Vnde Episcopus sine sui Capituli consilio,nihil de spectantibus ad regimen Ecclesiæ suæ tractare vel concludere debet. *cap. nouit.& c. quādo.de his quæ fiunt à Prælat.sine consensu Capituli.* Nisi consuetudo legitime præscripta haberet contrarium. *cap.non est de consuet.lib. 6.* Modo membra caput sequuntur.*c.non liceat.in prin.de præscript.leg.cum in diuersis ff.de relig.& sumpt.*

Et quidam Doctor,me existente in studio,male interpretans illam legem,allegauit eam,ad istud propositum: Quod vbi est caput,censetur esse totum: quod adhuc peius pro Doctore,intelligentes scholares, ceperunt eius capones & dimiserunt capita. Et cum cōquestus fuisset doctor de suis caponibus, accesserunt ad eum scholares,& dixerunt, Domine,vos interpretando legem *cum in diuersis.ff.de relig. & sumpt.funer.* dixistis, quod illa lex faciebat, quod vbi erat caput, cēsetur esse totum:ideo illā volendo deducere ad effectū,accepimus capones,& dimisimus capita. Sed quia videmus, quod nihilominus conquerimini de caponibus vestris, qui censentur esse in loco, in quo sunt capita secundum illam legem: ideo videtur,quod aut illa lex hoc non dicat, aut quod nostræ leges sunt fraudulosæ,aut quod interpretatio vestra non est bona, aut quod indebite conquesti fuistis de dictis caponibus, & propterea detis nobis veram interpretationem illius legis. Qui doctor respondit,quod illam intelligebat solum in suo casu, scilicet in sepultura cadaueris mortui,& non in caponibus:& quod interpretatio scholarium erat nimis larga, & vltra quam intellexisset dictus doctor.

Secundo,pro hac parte Canonicorum, & Capituli facit. Quia maior est communio inter Episcopum & suum Capitulum,seu Ecclesiam, quam cum aliis corporibus vel ecclesiis inferioribus,*cap.requisisti.§.si vero.in fin.de testam.* Adeo, quod quicquid acquirit Præsul,suæ Ecclesiæ,vel Capitulo acquirit, vt *ibi in c.1.in fi.eo.tit.c.2.& 3.de peculio cleric.& cap.vnico.17.quæst.1.in fin.*

Tertio,Canonici dicuntur fratres Episcopi, *d.c.& cap.quanto. de his quæ fiunt à præl. sine consensu Capituli.25.dist.c.esto subiectus.* sicut Cardinales omnes dicūtur fratres Pontificis.*c.licet de tertio. de test.c.1.de offi. leg.cap. fundamenta.in princ. iuncta glos. in verb.fratres. de elect.lib.6.* Et sic Episcopi ac superiores fratres Romani Pontificis appellantur. *c.quam graui.de crimine falsi.* Quia ergo Episcopus vt maior ordine,& dignitate Abbates præcedit,in quo nullus hæsitat: ergo& Capitulum suum ratione dictarum coniunctionis, & fraternitatis: cum videamus dignitatem,& honorem paternum ad filios transire.*l.fœmina.l.filium.& l liberos.ff.de Senat. l. cum legitime.cum ibi notatis ff.de statu homin.c.2.de conuersio.infidel.* Et facit,quia connexitas & coniunctio, operatur ampliationem priuilegij, vt tenet dom.meus Iason.& ibi ostendit per multa *in l. 1. C. de transf.* & dixi *in consuetudinibus nostris Ducatus Burgund. tit. Des iustices,& droicts d'icelles.§.4.in gloss. Et sur ses hommes subiects.ibi,Additio. Et aduerte.* Sic etiam videmus, ratione coniunctionis, siue dignitatem,siue nobilitatem descendere in vxorem, & apud eam residere,etiam post eius mortem,quandiu vidua manserit. *d.l.fœmina.l.1.§.vlt.ff.de Senatorib.l.mulieres. ff.de incolu.l.mulieres.C.de dignit.lib. 12.c.ex parte.* vbi glos.fin.Panorm.& Felin.*de for.comp.* bonus text. *in c. is qui § fin. de sepul. lib.6.*

Licet ad ista tria fundamenta videatur respondere idem Iohannes de Montaigne,quod communio,& fraternitas, existens inter Capitulum, & Episcopum non transfert honorem debitum Episcopo ad Capitulum, sicut frater, aut socius, non transfert honorem, aut nobilitatem, seu dignitatem ad fratrem vel sociū, maxime quando Episcopus non est de Capitulo,vt in pluribus,vt dicam *in 45.consider.* Quoniam,vt etiam dicit,Episcopus non venit appellatione Capituli,probat rubr. *de his quæ fiunt à Prælato sine consensu Capituli.* vbi Prælatus & Capitulum ponuntur tanquam diuersa, & dicit esse gloss. magistram & singularem *in Cle.2.§.illi vero. in verb.in eisdem.de ætat.& qual.* facit *c.vnicum.ne sede vacante.lib.6.cap postulasti. de concess. præbend.cap.à collatione.de appell lib.6.* quod not.gloss. *in c.causam.de elect.* Tamen suæ responsiones, non stringunt ad prædictam, in casu, maxime in quo Episcopus vadit processionaliter,& est *cū cum Canonicis.* quia tunc,cum sit Canonicus,Panor.*in c.postulasti. de concess. præb.* Ibi,est tanquam caput,& Canonici mēbra, repræsentantes simul Ecclesiam cathedralem; Non enim licet à capite membra discedere. Ideo statim post Episcopum debent esse Canonici, tanquam membra immediate sequentia caput,& hoc tenet Gemin.& alij *in c.quamuis.§.quenquam.in 3.nomb.de prebend.in 6* & alij supra alleg.*in princ.huius considerat.*

Et licet dignitas non transferatur ratione communionis aut fraternitatis;tamen ratione communionis & connexitatis,quis sortitur priuilegium, seu consequitur priuilegium priuilegiati;vt dixi hic ante:& faciunt infinita, quæ adduci possent: de quo plura per dom.meum Ias.*in d.l.1.C.de transact.* Vltra eum faciūt quod ratione connexitatis quis sortitur, seu consequitur priuilegium gloss.*in c. postulasti.quasi in fin.de concess.prabend.* Hinc videmus,quod si plures delinquunt, quorum aliqui sunt clerici,quod ratione priuilegij clericatus, non solum clerici delinquētes sunt remittendi coram Iudice Ecclesiastico, verum etiam laici delinquentes,cum clericis. Istud est dictum stupendum Antonij de Prato veteri.*in l.2.ff.quæ sententia sine appellat.rescin.* allegatum per Feli. *in cap.1.de prescript.* pro hoc facit dictum Bart. *in l.præcipimus. §. eo obseruando.C.de appellat.* Dixi plene *in consuetudinibus nostris Ducatus Burgund. in tit. Des Iustices & droicts d'icelles.§ 5.in gloss. S'il n'a grace du Prince.vers.antequam tamen ponam illos casus.num.70.* Nam,nulla maior esse connexitas potest quam sit inter caput, & membra,cum sint indiuisibilia.

Sed ratione connexitatis, idem debet esse iudicium de vno connexorum,quod de alio.Felin.*in c.translato in 1.col.& in 17.consequens.* Hinc est,quod sententiæ generalis extenditur ad cōnexa. Idem dom.meus *in l. si de certa re.in 2. col.C.de transact.* & ratione connexitatis,Ecclesia cognoscit de causa profana. Pa nor. *in c.licet ex suscepto.in 5.colum.extra de foro compe* Et ratione connexitatis. Iudex impetratus super petitorio, cognoscit de possessorio.Panormitan. *in ca.ex conquestione,extra de restit.spoliat.* Imo,dictio taxatiua,non tollit connexa dominus meus Iason *in l.actionem.C.de procur.* Et si quis se extendat vsque ad connexa,dicitur obseruare fines mandati. dom. meus Iason *in l.si*

*procurator ad vnam speciem,C.de procur.*Et ratione etiã fraternitatis quis etiam consequitur priuilegium, vt dicit Bart.*in l.qui iurisdictioni praest.in fin.de iurisdict. omn.iudic.* Vbi ponit de duobus fratribus feudũ commune habentibus, & vnus committit feloniam, propter quam priuari deberet feudo: alter vero nõ,quod neuter priuabitur:quam decisionem sequitur Corset. *in singularibus suis,in verb.communitas.* & dom. [illegible]us Iason *in d.l.1.C.de transact.*alleg.Bald.*in c.1. quib.mod. feud.amitt.* sed non allegauit Bart.*dicto loco.*

Quarto,pro hac parte facit: quia Capitulum, sede vacante Episcopo succedet in omni iurisdictione Episcopali,siue exercitio eisdem,in libera spiritualiũ & temporalium administratione. *c.his quæ.& cap. cum olim.in fin.de maio.& obed.c.vnico eod.tit.lib.6. c.si episcopus.& cap.fin.de supplen.negl.prel.lib.6. Clem.statutum.de elect. cum concordant.* Et licet ad istud fundamentum respondeatur,quod istud priuilegium est tẽporale,durante vacatione sedisEpiscopalis tantum:& ideo, quod sit honor ratione priuilegij impendẽdus, eodem tempore finiri debet,quo ipsum priuilegium. Ex quo,vt dicitur,quando sedes vacat, & Capitulum gerit vices Episcopi,præferri debet Abbatibus & inferioribus Prȩlatis,per *c.præcipimus.14 distinct.c.sane, le second.de offic.dele.*quæ not.Feli.*in rub.de maior. & obed.col 5.in princ.*adducuntur not.per Ioh.And.*in nouella in c.de liberatione.super glo.1.de offic.leg.lib.6.*Vbi dicitur, quod Præpositura Ecclesiæ Taurinens. sit ibi maior dignitas post Episcopalem seu Pontificalem, eo: quod immediate sedet post Episcopum,conuocat Capitulum:& similia quȩ sunt signa maioritatis:licet Archidiaconus dictæ Ecclesiæ mortuo Episcopo gerat vices Episcopi de iure speciali. & ibidem Dominicus & Philip.Franc.& Fel.*in d.rub.pen.col.in princ.*

Sed prædicta nihil faciunt ad propositum : quia ea tantum ratione in hoc casu de iure communi Capitulũ;sede Episcopali vacante,gerit vices Episcopi: quia est maior quoad administrationẽ Ecclesiæ cathedralis,quæ est magistra totius diœcesis post Episcopum, cum sit membrũ immediate inhærens capiti.Ideo tãquam habens maiorem dignitatem, iure dant ei administrationem, de iure communi. In casibus autem aliis allegatis sunt casus speciales,qui habent dicta priuilegia,ex speciali consuetudine locorum: ex quo nõ debent trahi in consequentiam, nec ex illis arguendũ est,ad quod ex iure communi dispositum est. Faciunt ad prȩdicta *l.quod vere.cum l.seq.ff.de legib.*vbi ea,quȩ sunt singulariter & in fauorem alicuius introducta, contra rationem iuris,non debent in consequentiam trahi.Ex quo,in hoc casu,si ex priuilegio speciali cõpetat maioritas Præposito : ergo non est dicendum, quod vacante sede Episcopali,competat eidem administratio:quod secus est in casu nostro, cum maioritas in hoc casu competat iure communi: ergo & ratione maioritatis est extendenda ad administrationem, vacante sede Episcopali , & in his responsionibus ad prædicta argumenta, non ambulat recto pede dictus Ioan.Montaigne. qui voluit fauere Abbatibus in his maxime, quæ concernunt ea, quæ fiunt cum Episcopo,vt infra dicetur amplius.

Quinto pro hac parte facit : quia cathedralis Ecclesia, quam Capitulum constituere videtur, maiori gaudet prærogatiua,quam Ecclesiæ inferiores,& amplius debet honorari, ita quod in odiosis,appellatione ecclesiarum ciuitatis , vel diœcesis, non venit, nec includitur. *cap.quamuis in §.quanquam.de preben. lib.6.*Vbi Dominicus de S. Geminiano.colligit, quod in processionibus generalibus Canonici debent præcedere Abbates ciuitatis , vel diœcesis & esse proximiores Episcopo,de quo dicto dixi supra *in princ.*Est enim matrix Ecclesia.hoc est,maior, vel mater aliarũ Ecclesiarum totius diœcesis,*63.distinct. §.ex his constitutionibus.*alias est *§.cum ero.c.venerabili.in fin.de verb. sign.c.videntes.12.quæst.*& est generalis parochia. Vnde possunt diocesani,pro sacramentis recipiendis, & diuinis officiis audiendis,recurrere ad ipsam, *c.Apostolicæ.vbi Hostiens.Ioan. And Zabarell. & Ancharan. notant de donation.c.fin. de sepulturis.* & vbi Panormitanus *in primo natali.*idem Panormit. *in c. 2. de parochus.*bonus tex.*in 3.c.vlt.9.quæst.2. in cap.sicut alterius Archidiaconus.*& Gem.in. *in notabili. 7. quæstio.4 in c. presbyteri.*& quod ibi notant Gemin. & Præpositus *24 dist.ca.bonæ.12.q.2.c.violentos.12. qu.1.c.licet,iuncta subscriptione.de firtis.c.si Episcopus.iuncta glo.2 de pœn. & remiss.lib.6.*glo.notab.*in c.officium.de offi archipresb.* glos.fin.Panorm.& alij *in ca.omnis.de pœnit. & remiss.* Cardinal.Florent.*in Clem.dudum § statuimus de sepulturis.* Imo est ita mater & maior: quod etiam non est necesse in expressione illius,exprimere nomen Sancti sub quo est dicata. quod tamen secus est in aliis,vt tenet Præpos. *in dict.cap.presbyteri.*

Nec obstat,quod Capitulum solum,non cõnstituit Ecclesiã , sed simul cum Prælato : ita quod Episcopus censetur esse in ipsa Ecclesia,& Ecclesia in ipso,vt est text.*in c scire.7.q 1.* vbi gl.notat, quot modis dicatur Ecclesia,& plenior *in c.quarelam.glo.fin.ne prælati vices suas.* Vnde mortuo Episcopo Ecclesia dicitur vacans,*ca cum Ecclesia.de caus.poss.& propriε c.ne pro defectu.c.cum Vinton.c.Messana. de elect. c.1.& 2.ne sede vacan.lib.6.c.quia sæpe.de ele.lib.6.*quia verũ est,quod Capitulum non constituit solum , nec Episcopus solum,sed simul constituunt Ecclesiam, Episcopus tanquam caput , & Canonici facientes Capitulum, tanquam membra:ex quo mortuo Episcopo Ecclesia cathedralis non est extincta,nec mortua, sed solum viduata pastore, id est,capite. Cuius potestas propter connexitatem remansit penes Capitulum , tanquam proximius, & magis attingens Episcopo , ex quo ratione huius maioritatis , & connexitatis, seu propinquitatis,dicitur maior esse omnib. aliis Ecclesiis:& ideo in maiori dignitate sunt,qui proximiores sunt Episcopo,& dicũtur maiores & digniores.dixi supra *in hac part in 58.cõsid.*quæ inci. *quærendum est de ratione.*

Sexto facit pro hac parte : quia Canonici maioris Ecclesiæ dicuntur clerici primi gradus. Alij autem secundi gradus vel ordinis.not. Innoc.*in c.sedes.in 1.glo. de rescript.& in c.fraternitatem,de sepulturis.*Vbi dicit, quod maior est honor,esse Canonicum vnius Ecclesiȩ cathedralis , quam alterius inferioris etiam collegiatæ.facit *c.statutum.in princ.de rescript.lib.6.*vbiCanonici Ecclesiæ Cathedralis possunt esse delegati à summo Pontifice.

Hinc est etiam,quod minor 14. annorum non potest esse Canonicus in Ecclesia cathedrali,licet maior septennio possit esse in Ecclesia collegiata.*regula cancellariæ 17.*& Bald. *in margarita,in verb Canonicus.* Imo infamis non potest esse Canonicus Ecclesiȩ cathedralis:not.Innocen.& Panor.*in d.c. fraternitatem.* Ex quo videtur esse dignitas: igitur.&c. Et licet dicatur, quod Abbates non sint simpliciter clerici,sed prælati,pastores,& in dignitate constituti : tamen non est negandũ , quin Canonici sint maiores ordine ex præmissis,cum sint primi ordinis: & quia etiam sunt maiores administratione , cum administrent Ecclesiam cathedralem , quæ est maior quacunque alia , vt dictum est: Ideo,& sic sunt maiores, & ordine & administra-

nistratione,& etiam,quia in administrando sunt proximiores Episcopo,ideo etiam in digniori loco, vt ex præmissis satis demonstratum est.

Septimo, Cœtus clericorũ secularium est dignior & honorabilior,quam Religiosorum,not.gl.fin.*in c. qualiter.le second.de accusa.* & dixi supra ample *in hac parte,in* 50.*conf.*Nec obstat ad hoc,quod illud erat tẽpore,quo Abbates,& monachi erant solum laici: hodie autem sunt clerici,sicut Canonici,ideo præferuntur omnibus clericis secundum glos.*in c.à subdiacono.* 14.*distin.*quia,non illa ratione clericus secularis pręfertur religioso, quia clericus,sed quia clerici seculares fuerunt primo introducti , & qui fuerunt primi, quam religiosi. Et quia licet vita contemplatiua sit fructuosior quam actiua,tamen vita actiua est melior vt dixi *in dicta consideratione hic ante allegata.*

Octauo facit,Collegium,& quælibet congregatio, vel Vniuersitas,videtur honorabilior & dignior,quã persona singularis.facit *cap.statutum.de elect.lib.*6.vbi appellatione Ecclesiæ parochialis in odiosis,non venit Ecclesia collegiata , licet alias sit parochialis per quod dicit Panorm.*in rubr.de vita & honest.cle.* quod in materia restringibili,sub nomine clericorum non comprehenduntur Canonici,nec habentes dignitatẽ, tanquam habentes quandam qualitatem, super alios simplices clericos.Idem notatur *in cap. bona.extra.de postul.prelat.in* 1.*notabili & in cap.*1.*de iur.calum.* Ad principale dictum , facit *cap. nobis de iure patronat.* non habet ius præsentandi Prælatum in Ecclesia collegiata;sed debet eligi per collegium.Item collegium habet multa iura & plures prærogatiuas; quia potest statuta facere.*c.cum omnis.& c.qua in Ecclesiarum.cum ibi notatis.de constit.c.cum dilectus.de consuetu.*not Ioh. Andr.& Panorm.*in c.cum consuetudinis. eod.tit.glo.notabilis in c.constitutionem, de verb sign.lib.*6.*in verb.statutum.l.omnes populi.ff.de iustit.& iur.Instit.de iure naturali gentium & ciuil.* §.1. vbi ample notatur materia statutorum,& per totum.*ff.de decret. ab ordin. fac.* Et habent alia priuilegia de qaibus,*quod cuiusq; Vniuersitatis nomine,& de administratione rerum ad ciuitatem pertinentium,& ad municip.& in l.ciuitas.ff.si cert. petat.*Quæ non habet singularis persona.

Nec obstat,si dicatur,quod illud procedit in singulari persona priuata,cæteris paribus,sed & Abbas habet dignitatem,& præest corpori, hoc est monasterio siue congregationi monachorũ:& sic licet argumentum prædictum bene concludat, quod capitulum est dignius,& honorabilius singularibus canonicis,quẽadmodum totum sua parte,facit *capitulo final.de sponsa duorum. ibi: turpis est pars, quæ suo non congruit vniuerso cap.in toto. cum concordant. de regul.iur.in 6.*

Quia, ad hoc respondetur, quod quemadmodum præest pluribus,quam Abbas:& quia etiam maiorem habet administrationem in Ecclesia, quia maiora administrat, & maiori in loco, quod dignius,& maius quam Abbas: qui licet præsit aliquibus, sunt tamen illi,quibus præest,maiores, quam Canonici Ecclesiæ cathedralis, qui sunt honorandi , & dicuntur habere dignitatem , ad minus æquiparantur habentibus dignitatem,quod non est dicendum in monachis , quibus præsunt Abbates.

Nono,Capitulum siue Ecclesia cathedralis,dicitur vxor,siue sponsa spiritualis Episcopi:contrahit enim quasi matrimonium cum dicta Ecclesia vel Capitulo, quod initiatur per electionem, roboratur per confirmationem,& consummatur per consecrationem;sicut carnale matrimonium accipit initium in desponsatione de futuro,robur & firmitatem , in prolatione verborum de præsenti. & consummationem in carnali commistione *cap. cum inter Canonicos.circa med. de elect. c. inter corporalia post princip. de transflat. Episcop.cap. sicut vir.* 7. *quæstio.* dixi *in consuetud. Ducatus Burgund. in titul. Des droicts & appartenances à gens mariez. §. primo. in gloss. Apres la consommation.* Modo vxor vel sponsa, de præsenti coruscat radiis mariti, vel sponsi. *l. mulieres. Cod. de incolis. lib.* 10. *& l. mulieres. Cod. de dignitat. lib.*12. Sicut ergo Episcopus præcedit Abbatem ; ita & Capitulum vel Ecclesia cathedralis. Nec obstat , quod dicit, quod illa iura loquuntur tantum in matrimonio carnali, & non sunt extendenda in matrimonio spirituali: quia alias sequeretur, quod Ecclesia dispensaret in casibus, in quibus Episcopus dispensat ; quia istud est absurdum : quoniam cum hoc , scilicet dispensare & alia,quæ concernunt dignitatem Episcopalem,seu officium Episcopale, competant Episcopo ratione officij Episcopalis, non extenduntur ad eius vxorem,seu sponsam : Sicut nec etiam in matrimonio carnali, quę cõpetunt marito ratione officij,nõ cõpetunt eius vxori: Cum fœminæ ab omnibus officiis sint exclusæ: sed solum ea,quæ competunt ratione honoris,& pręeminentiæ, in quibus non est dubium,quod hęc competant vxori ; ergo de similibus ad similia arguatur ; & idem erit in matrimonio spirituali , vt idem honor & reuerentia,quæ debetur Episcopo præeminentiæ , post eum debeatur suæ vxori, seu sponsæ. Et quicquid dicatur bonum est argumentum de matrimonio carnali ad spirituale, cum æquiparentur. Panormitanus *in cap. innotuit. in* 5. *colum.in gloss.*1.*de elect.*

Decimo & vltimo , Abbas est monachus.*c.cum ad nostram.c.cum causam. & c.offi. & cap.cum magistrum. de elect.cap.nullus.de elect.lib.*6. & venit appellatione monachorum,*c.fin.de simonia.* Sed monachus,per ingressum religionis,amittit nobilitatem & dignitatem secundum gloss. *in cap.scripsit.*27.*quæstio.*1.*in cap.fin.in verb.personarum.de statu monach.ca.*1.*in gloss.fin.de puricano.* & vbique Abb. & Felin. quia approbat *in cap. inter dilectos.colum.*3.*verb.& ista limita.de fide instru.c. super literis.col.*7.*ver.*2.*de regul.de rescriptis.in ca.sane. le second.in fin.de off.delega.& in c.cum deputati.*1.*col. de iudic.*dom.meus Iason *in l.præscriptione:in* 3.*colum. C.si contra ius vel vtil.publ.* non perdat iura sanguinis,vt in apostilla eiusdem ibi.

Nec obstat quod illæ glossæ sint reprobatæ ; quia veritas est in contrarium : licet quodammodo ex eo, quod istud est iuris , excusatus fuerit quidam monachus, qui dixerat se nobilem : quoniam, ex hoc non fuit sua interpretatio subreptitia, cum his quæ sunt iuris,si Papa hoc non obstante concedat, videtur dispensare,vt dicit Ludo.Rom. *in singulari suo* 37. *incip. vtrum nobilis.* allegatus per dom.meum Ias.*in d.l.præscriptione,supra allegat.*

Ex quibus concludo quod Abbates debent supersedere Canonicis Ecclesiæ cathedralis, nec debent eos præcedere,maxime,quando processionaliter incedũt. Maxime cum etiam nomen Abbas est potius nomen solicitudinis,quam ordinis vel honoris.gloss.fin.circa medium. *in c.tuam de ætate & qualit.* & ibi originaliter dictum Innocentij in fine sui apparatus. Non debent ergo curare Abbates,vel religiosi,de honoribus vel prælationibus,sed humilitatis,excellentiorẽ gradum tenentes minoribus & inferioribus se subigere debent,secundum ea,quæ notat gl.fin.*in Cle.*1.*de religios.domib.* Et statim tenent multi. & tenuit eam Philippus Decius *in suis consiliis, cons.*165. *in* 2.*volum.vbi*

sunt 51.tantum consilia. Et hanc credo esse veriorem de iure, quicquid dicatur. Et ita, quasi vniuersaliter seruatur: maxime in Regno Franciæ, vbi semper Ecclesiæ cathedrales præferuntur in quibuscunque processionibus & aliis actibus Ecclesiasticis.

Et quæ dicta sunt de Abbatibus, habent locum in Commendatariis; cum sint eiusdem dignitatis; sicut Abbates & Priores: ex quo hodie (vt communiter videmus) habēt administrationem perpetuam, & sunt administratores, ita quod de fructibus libere disponere possunt, prout veri Abbates & titulati, & quibus (vt communiter) committitur cura monasterij, in spiritualibus & temporalibus plenarie. Et hoc modo, ita loquentia de Abbate, habent locum in Commendatario: vt dicit Panor. *in c. querelam de elect. in 1. not.* Ita tenet per plura Barbatia *in consil. 2. 2 vol.* Et dixi in casu emergenti, *in Commentariis nostris ad consuetudines Ducatus Burgund. tit. Des successions des bastards §. 5. in consil ibi descripto. vers. sed nunc ex quo bona.* Et ita etiam videtur Purpur. *in l. 1. num. 271 ff. de offic. eius cui mand est iurisd.*

TRigesimatertia consideratio. Sicut Abbas debet præferri cęteris dignitatibus secularibus inferioribus ab Episcopo: Ita Præpositus, qui est loco Abbatis, cum idem de Præposito iudicetur, quod de Abbate, vt notatur per Panor. *in ca. cum illarum. cum glos. in ver. Abbatem. ext. de sent. excom.* Secus vero, si Præpositus non sit loco Abbatis: quia simpliciter consideratur; quoniam tunc Archidiaconus Præposito præfertur. not. Bald. *in cons. suo 331. incip. Archidiaconus. in 3. volum.* quod tamen non obseruatur in hac nostra ciuitate Heduen. in ecclesia cathedrali; quoniam etiam Præpositus illius ecclesiæ cathedralis pręcedit Archidiacono prędictæ ecclesię, vt infra videri potest *in 41. consid. incip. præpositura videtur maior.*

Sed aduerte; quoniam in his inferioribus dignitatibus multum attenditur consuetudo Ecclesiæ, vt dicit Pet. de Anch *in cap. 2. & fin. de statu monach.* & Barbat. *in cons. 5 in 2. vol.*

TRigesimaquarta consideratio. Abbas, si deposuit dignitatem Abbatiatus; quia remanet monachus illius monasterij. Panor. *in ca. sicut ex literis. in princ. de iureiur. & in cap. cum ad monasterium. & ibi* Anton. de But *de statu regular.* Fed. de Sen. *in cons. suo 19 incip. quidam monachus.* Felin. *in d. c sicut ex literis. in vers. tertij debent.* debet habere primū locum in choro & in conuentu, Feli. *in c. quæ ecclesiarum. col. 34. vers. Fallit quinto seu declaratur. de const.* & hoc in memoriam pristinæ dignitatis, de qua etiam per eundem Fel. *in c. super literis. in 18. col. de rescript.* & dom. meus Ias. *in l. 3. in 3. col. ff. de acq. poss.* Purpurat. *in l. 1. col de offi. eius cui mād. est iurisd.* quod intellige prout intellexit Fel. in d. loco, dummodo non culpa sua fuerit depositus ab officio; quia hoc casu non teneret primum locum.

TRigesimaquinta consideratio. Quæ dicuntur, & dicta sunt de Abbate, idem dic de Abbatissa, cum etiam habeat dignitatem. *cap. indemnitatibus. de elect. in 6. cap. 1. de ætate & qualit.* cum Abbatia dicatur dignitas Gemi. *in ca. 2. colum. 3. vers. super 2. dubio. de præb. in 6.* Ioan. Monach. *in c. Inquisitores. de hæret. in 6.* Legistæ habent text. *in l. generali. C. de sacros. eccles.* Fel. *in c. meminimus. in 2. colum. vers. vlterius quæro. de accusat.* Non tamen habet potestatem excommunicandi moniales. Ioan. de Turrecrem. *in c. verbum Dei. de pœnitent. dist. 1.* etiam si esset consuetudo. Felin. *in c. dilecta. colum. 2. vers. amplia etiam de maior. & obed.* maxime si præsit Abbatiæ habenti terras, in qua iurisdictionem exercet; quoniam in administrationem æquiparatur Abbati, & dignitatem habere dicitur. Bald. *in cap. 1. qui feudum dare possunt. col. 5.* & iurisdictionem exercere potest. Panorm. *in c. dilecta. in 2. notab de maior. & obed* & comprobat. Dec. *in c cum dilecta. de confirm. vtili. vel inutil. col. 6. & in l. fœmina ff de reg. iur.* Et quæ dicta de Abbatissa, idem in Priorissa, *vt in seq. consideratione* patet.

TRigesimasexta consideratio. Quæ dicta sunt de Abbate, habent etiam locum in Priore; quia habent locum Abbatis, & est principalis Prælatura in ecclesia regulari collegiata: & Prior ibi ponitur per viam electionis, vt dicit gl. not. *in Cle. 1. in prin. in ver. Litera. de suppl. negl. prælat.* Imo Prior conuentualis dicitur habere dignitatem. *in cap. nisi essent. in fin. de præb. & Clem 2. cum gl. in verb. conuentualem de rescrip.* Et sunt apud nos Prior S. Symphoriani Heduen. Prior S. Saturnini de Bosco. Prior de Barro regulari: qui per electionem ponuntur, & efficiuntur ibi Priores; quia tales debent præcedere in sedendo clericos seculares & canonicos ecclesiæ cathedralis: imo etiam alios clericos inferioris dignitatis ab Episcopo. Intellige tamen semper, vt dixi supra *in consid. 32. in c. Abbas regularis.* Dum tamen Canonici ecclesiæ cathedralis non incedant collegialiter, sed sint in Concilio prouinciali, aut etiam in Concilio generali vocati.

Idem ergo etiam in Priorissa, quemadmodum prętactum est supra in Abbatissa; quoniam tota vis consistit, an præsit monasterio habenti iurisdictionem in certis subditis, vt sic procedat æquiparatio Bald. *in d. c. 1. qui feud. dare poss* Et facit; quia dispositio loquens de Prælato, quæ comprehendit Abbatissam, verificatur etiam in Priorissa, vt tradit Fulgos. *in cons. 121 inc. præsupposita Bulla sanctissimi.* quem ad hoc allegat Purpuratus *in l. 1. nu. 271 ff. de officio eius cui mand. est iurisd.*

TRigesimaseptima consideratio. Decanus in ecclesia est maior dignitas post Pontificam dignitatem, secundum Calixtum, quem allegat Zodericus Zamoren *in suo Speculo humanæ vitæ. lib 2. cap. 13.* vbi ample loquitur ad propositum. De Decano ecclesiæ cathedralis dicit: quod Decano post Pontificem maior & principalior cura, & collegij administratio cōgruit: & proximior est Episcopo dignitate & honore, cui propinquior est in Concilio, & assistentia. Ipse collegium nec non personas ac res collegij iudicat & tractat. Hinc in Exodo. Iudicantes in Vniuersitatem Decanus constitui iubetur. Ex quo, vt dicit, sacri Canones venerandā eam dignitatem decreuerunt. Est enim caput Collegij, de quo scriptum est: Constituit eum Dominus in caput, non in caudam, quod cæteris corporis membris autoritate & iudicio præcellit, idque primitus loci in Ecclesia iudicat. Habet denique Decanus in collegio & Capitulo, primam vocem, primas salutationes, primos recubitus. Hæc sunt verba Zoderici, qui postmodum ponit eius calamitatem & miserias, quas vide: & intellige prædicta de Decano Pontificalis Ecclesiæ, qui alius est ab Archipresbytero. vt dicit Ioan. de Turrecrem. *in ca. 60. dist.* Et tales habent primum locum, vt dicunt domini de Rota, *decis. 447 in c. fuit dubitatum. in nouis,* dicam infra.

De his dignitatibus sequitur: quomodo vna præferatur alteri. Multum attenditur consuetudo; quoniā, vt dicit Boer. *in suo tractatu de autoritate, & præeminentia sacri magni Concilij,* consuetudo in hoc multum operatur, secundum Fel. *in rubr. de maior. & obed. in 5. col.* & videatur Card. Flor. *in consil. suo 37. & in consil. suo 63.* & quid de iure ponit diuersos text. Boer. *in loco hic ante allegato.*

Trige-

TRigesimaoctaua consideratio. Priores, Rectores, seu Præceptores, Præpositi; Thesaurarij, & alij seculares habẽtes iurisdictionẽ, & qui præsunt Ecclesię collegiatæ dicuntur habere dignitatem, ita quod cæteris clericis secularibus sunt præferendi. Paulus de Leaza *in Clem. 1. de eleg. & in Cle. ne in agro de statu regular.* domini de Rota *decis.* 173. secundum meam notationem *in nouis.* imo etiam Canonicus Ecclesię cathedralis, cum non habeat dignitatem, vt supra dixi *in 32. consid. incip. Abbas regularis,* Et tamen tales habent dignitatem, immo etiam dicuntur Prælati. *cap cum ab Ecclesiarum. ibi bona gloss. in c. 2. de iudic.*

Ex hoc infertur, quod Præpositus nostræ dominæ Heduen. Decanus nostræ dominæ de Belna: Decanus sanctorum Andochij, Tyrsi, & Felicis de Sedeloco, Decanus S. Capellæ Diuionensis, debent præcedere Canonicos Ecclesię Cathedralis: intellige semper non procedentes collegialiter, sed de per se. Quoniam si collegialiter procedant, quoscunq; alios totius diœcesis pręcedunt, secundum quod iam supra dictum est *in 32. consid. incip. Abbas regularis.*

TRigesimanona consideratio. Archidiaconus in Ecclesia tanquam oculus Episcopi est maior post Episcopum de iure communi: vt est text *in ca. ad hæc. & ca. mandamus. de offi. Archidiacon.* & vt dicit Zodericus *in suo speculo humanæ vitæ, lib. 2. cap.* 14. Dignitas huius nec prærogatiua est, nec infimum honoris gradum habere dignoscitur: & ibi ponit præeminentias illius, de quibus ample in iuribus hic ante allegatis. Intellige tamen, nisi sit consuetudo in contrarium, vt inf. a dicam *in sequenti consideratione.* & vide Boerium *in tract. suo de authoritate & præeminentia sacri Concilij magni.* vbi dicit multum esse attendendam consuetudinem loci in talibus officiis, vt supra dixi.

QVadragesima consideratio. Thesauraria de consuetudine potest esse maior dignitas in Ecclesia, si habeat administrationem rerum, aut prælationem, & prærogatiuam in Choro & Capitulo: seclusa tamen consuetudine & reputatione Ecclesiæ, De iure communi non sonat in nomine dignitatis: sed Archidiaconatus & Archipresbyteratus, etiamsi nullam habeant iurisdictionem, sonant in dignitatem secundũ Innocentium *in cap. de multa, de præbend.* Qui Archidiaconus de iure communi est immediatus post Episcopum in cathedrali Ecclesia tanquam oculus Episcopi, & in multis gerens vices illius, *ca. ad hæc. & ca. mandamus. de offic. Archid.* Ita tenent domini de Rota *decis.* 172, *in nouis.* & dixi hic ante. Et de statu huius thesaurarij, & eius miseriis, oneribus, calamitatibus, & afflictionibus ponit Zoderic. *in dict. suo Spec. humanæ vitæ. lib. 2. c.* 16.

QVadragesimaseptima consideratio. Præpositura videtur maior dignitas de iure, quam Decanatus, quia aliis præponitur. *cap quamuis. de verb signif.* Dicit tamen Innocent. *in ca. multa. de præbend.* & Archidiaconus *in ca. 1. de consuetud. lib.* 6. Quod de iure non est dignitas: nec etiam Decanatus. domini de Rota *decis* 441. *in nouis.*

Si tamen Præpositura ecclesiæ collegiatæ habeat præeminentiam in stallo chori, ac loco, ac voce capitulari, & administrationem, censetur ibi principalior dignitas: vt videri potest amplius *in decis. Rotæ decis.* 451. vbi ample ponit signa ad cognoscendum, quam dignitatem habet Præpositus, & quam Decanus, & quando vna dignitas est maior, quod cognoscitur ex præmissis, videlicet ex prærogatiua, iurisdictione, vel administratione, ex præcedentia in choro, seu in Capitulo, & processione.

Et potest etiam ita se habere consuetudo, quod dignitas Præposituræ in aliqua Ecclesia sit minor Archidiaconatu: vt tenet Ioan. Andr. *in c. fin. de off. deleg. in 6.* qui dicit ita se consuluisse. *& in ad h... ad S. ecui. in rubr. de præbend.* & ita refert & sequitur Barbat. *in consil. 5. in 1. vol.* Et illud est adhuc in Ecclesia Heduen. Ibi dignitas Præposituræ est tertia post Decanatum, & Cantatoriam. quæ sunt duæ primæ post Pontificalem dignitatem. Olim tamen fuit prima: quia non erant dignitates Decanatus, & Cantatoriæ, tempore S. Leodigarij Episcopi Heduen. quo tempore dignitas Præposituræ erat prima post Pontificalem, vt constare potest ex creatione octo Canonicorum, post eum ibi facta, & fundatione eorundem.

QVadragesimasecunda consideratio. Dignitas Cãtoriatus est prima post Decanatũ in ciuitate Heduen. Et hoc tam ex consuetudine, quam ex statutis eorum, & Ordinationibus illius Ecclesiæ: quod potest introducere consuetudo, vt hic ante *in duabus aut tribus considerationib. præcedentib.* & Feli. *in c. statuimus, de maior. & obed.* Et vt dicit Zoderic. *in suo specul. humanæ vitæ, lib. 2. c.* 15. Cantor siue primicerius singularis honoris & dignitatis prærogatiua in Ecclesia fungitur, cuius ministerium ad cœlestes laudes, ad cultus diuini augmentum ordinatur hic, vt canonica tradit institutio. Acolytos, & cæteros Ecclesię inferioris gradus, ac ministros ad diuina dirigit officia canendi & legendi hymnos, & Psalmodiam præuidet atque instruit, & quicquid diuinæ laudis in communi choro decantatur, per eum sollicite præordinatur: Psallendi ordinẽ, orandi modũ ipse committit. Negligentes, aut discolos punit: & eius oneri incũbit, vt diuina officia grauiter & ordinate Altissimo persoluantur. Vt iuxta Apostolum omnia secundum ordinẽ fiant in Ecclesia. Tanto igitur Cantoris dignitas apud Deũ dignior acceptiorq; est, quanto principalibus cœlestibus laudibus occupatur. Ex quo videtur, quod cum Cantor Hedu. solum exerceat officiũ in festis principalibus, & solũ quando Episcopus & Decanus faciunt officium, quod dignius est eius officium. Et quæ alia competãt Cantori Heduen. vide Oldr. *in cons. suo 166. in cap. festum est tale.* Vbi dicit, quod scholas ciuitatis & maioris partis diœcesis confert. Alia de officio Cantoris vide per Zodericum vbi supra.

QVadragesimatertia consideratio. Maior autoritate præfertur, & ideo Decanus, Cantor, Thesaurarius aut Præpositus, vel Archidiaconus pręfertur Canonico, etiam antiquiori propter eius dignitatẽ, licet sit posterior promotione, ordine vel ætate: quia claritas tituli denotat claritatem, & præeminentiam honoris. Ioan. de Imo. & Ang. *in l. qui soluendo ff. de hære. instit.* facit quod dicit Arch. *in ca. quoniam. 16. dist.* vbi infert, quod vna synodus licet posterior tempore pręfertur alteri propter maiorem autoritatem. facit text. *in c. placuit, ver. propter. & ibi not. gl. eadem dist.*

Hinc videmus, quod licet aduocatus fisci sit posterior tempore in pluribus locis, & in promotione, & etiam in ætate iunior: tamen ratione autoritatis, quia clarissimus, imo spectabilis, præfertur omnibus aliis aduocatis existentibus in sua sede & prouincia, etiamsi sint antiquiores, & prius promoti, & dicam infra *in 7 part. in consil.* 33.

QVadragesimaquarta consideratio. Minor ordine, sed maior administratione præfertur maiori ordine in loco administrationis: vt est in Archidiacono, qui ratione administrationis censetur maior Archipresbytero. gloss. *in c. deliberatione. de offi. l. in 6.* Et ideo dicit Dominicus de Sancto Geminiano *in ca.* E-

piscopus. 17. *distinct.* quod Archipresbyter in diuinis Archidiaconum præcedit, non autem in aliis. *cap.1.de ætat.& qual.cap.1.2. & 3. 60.distinct.cap.1. de offi. Archipresbyt.*

Vnde extra Missam præcedit Archidiaconus in loco, in voce, in iurisdictione, & similibus. Et sic intelligenda est gloss.1.& ibi text. *in cap.1.de offi. Archipresbyt.* Ioan.de Anania *in cap. ad liberandam. de Iudæis. col.10.* Et de hoc vide plene per Barba. *in cons. suo 5. 2.volum.* vbi ample disputat hunc casum, & infra *in 7. part. in 39. consid.*

Sic etiam videmus in Rectore studij, qui præcedit Episcopũ scholarem in ipso studio, vt dicit Abb.Pan. *in c.auditis. col.3. de concess. præbend.* quod intelligendum est in his, quæ tangunt administrationem sui officij, puta sedendo in collegio, sed extra collegium semper Episcopus debet præcedere Rectorem.

QVadragesimaquinta consideratio. Existens in maiori dignitate quam sit locus, vbi est, nõ præcedet omnes de illo loco, maxime, quãdo ibi vt vnus de loco. Abb.Pan. *in c.postulasti.de concess.præb.* qui ponit exemplum de Episcopo existente in Capitulo, vt Canonicus: quia non præcedit Capitulum; debet tamen habere secundum locum: intellige, si sit Episcopus illius Capituli, alias sedere debet in loco. Hinc est etiam, quod licet canonicus alicuius Ecclesiæ cathedralis sit vicarius Episcopi eiusdem ecclesiæ: tamen sedebit in choro, & Capitulo ipsius ecclesiæ in loco alias suo. Geminia. *in c.à collatione. ad fin. de appellat. in 6.* Quando autem Episcopus est in Capitulo, vt Prælatus, aut vt canonicus, vide in gloss. *in d.c.à collatione.* vbi dicit, quod quando est in primo loco & ei primo scribitur: tunc est in Capitulo, vt Episcopus, & caput Capituli. Quando vero non est in Capitulo, in secũdo loco, & scribit post alium: tunc est ibi, vt Canonicus, vt est in Ecclesia Heduensi. vbi non scribitur, Episcopus & Capitulum, sed Decanus & Capitulum. & ideo est ibi, vt Canonicus. de qua gl. vide Pan. *in c.postulasti.de concess.præben.* vbi dicit, quod Episcopus est Canonicus de iure communi. & vide Fel. *in c.irrefragabili.§.excessus.de offi.ord.in 6.* vbi ponit, An Episcopus habeat iurisdictionem in Canonicos.

QVadragesimasexta consideratio. Quod Vicarius Episcopi existens in actu, in quo est vt Vicarius, sedebit in loco maioris. *d.c.præcipimus.93. distin.* quẽ tex. in hoc extollit Ludo.Rom. *sing. suo 34. incip.* & dicit Pan. *in cons.22. in c.fuit à me postea quæsitum. in 1.vol.* quod non valet consuetudo, quod Archidiaconus præcedat Vicarium Episcopi, & *in consi.21.* ponit, quod Archidiaconus non est maior Vicario. Imo, Vicarius est maior: quoniam, vt dicit, est in maiori iurisdictione, ideo præferendus in sessione. *c.statuimus.17.distin.§.fi. & c.seq.* Et etiam dicitur associari Episcopo in iurisdictione. vt dicit tex. *in c.in nouatione.16.q.17.* ergo præferẽdus est post Episcopum omnibus diœcesanis. arg. *in c.recolentes.de statu regul. cap. cum in tua diœcesi.de sponsalib.* maior est honestior, vt dicit tex. *in Authent. de defens.ciuitatum.§. nos igitur.* sed Vicarius Episcopi præest melioribus: quia etiam Vicario, & omnibus de diœcesi, vt dictum est, & habet iurisdictionem ordinariam, & Archidiaconus nullam nisi ex consuetudine in duobus, vt ibi dicit. Cum ergo sit maior Archidiacono præferendus est: & ideo, vt concludit *in consilio sequenti*, non valeret consuetudo, quod Archidiaconus præferatur Vicario Episcopi, tanquam omni iuri contraria. Primo iuri diuino, vt colligitur ex *c.ad hoc 89.dist.*& ordini naturali, vt colligitur *in c.est ordo.33. q.5.* & iure Canonico, cum maiori in administratione præferendus sit iure ciuili, vt colligitur ex *l.vt gradatim. ff. de muneribus. & honor. & l. 1.ff. de albo scrib.* Ergo impræscriptibilis, & potius dicitur pestis quam consuetudo, iuxta ea quæ habentur in simili *in c.ad nostram in tex. & gl. de probat.* & etiam contra honestatem: & ideo non valet *c.cum decorem. extra de vita & hon.cler.* & etiam contra rationem & contra primum gradum humilitatis, vt probat Panor. *in d.consi. 22.* quem sequitur Feli. *in c.statuimus. extra de maior. & obed.* Hæc tamen consuetudo est in diœcesi Heduen. vbi omnes antiquiores in promotione præcedunt Vicarium, & Officialem Episcopi, nisi habeat aliam dignitatem.

QVadragesimaseptima consideratio. Inter plures eiusdem dignitatis & nominis præferuntur, qui in maiori loco habent dignitatem & nomen. vt inter plures Canonicos præferuntur, qui sunt Canonici in ecclesia cathedrali Canonicis ecclesiæ collegiatæ not. Inno. *in c.fraternitatem. in fin. de donat.* facit *c.statutum. de rescript. in 6.* Fel. *in rubr. de maior. & obed.* facit *cap. quamuis. le premier. de præbend lib.6.* & facit dictum Innoc. singulare *in c.sedes Apostolica. in 1. sua gl. de rescript.* Vbi dicit, quod Canonici cathedralis ecclesiæ possunt dici clerici primi gradus, alij autem dicuntur clerici secundi gradus. Rationem huius assignat Nicolaus Boerij *in suo tractatu de autoritate & præeminentia sacri magni Concilij in 2. ratione primi articuli.* eo, quia vt dicit, ecclesia cathedralis est matrix & communis omnium diœcesanarum, adeo, quod ad illam singuli, vtriusque sexus clerici & laici pro sacramentis recipiendis, & diuinis officiis audiendis recurrere possũt sine proprij Curati autoritate, & sine iniuria, & licẽtia: Cum tota diœcesis sit ipsi Episcopo parochia, & Episcopus concurrit cum omnibus curatis suis diœcesanis, in curæ animarum exercitio, licet non in iurium parochialium perceptione totali. sed bene particulari, inspecto iure communi, quo Episcopus habet quartam omnium decimarum, intra suæ diœcesis fines obuenientium. Hæc omnia, vt dicit, probantur *in d. cap. quamuis. §. quam. de preb. in 6. in c. Apost. in prin. de dona. c. parochiano. vtrobique Abbas. de sepultur. in c. Ecclesia c.vlt. & 3. de parochiis. c. cum contingat. de dec. c. conquerente. de offi. ordi.* Et intellige prædicta, quod tales Canonici præcedunt omnes alios Canonicos, etiam si sint æquales in redditibus, etiamsi sint Canonici capellæ Regiæ seu palatij regalis, & si simul incedant Canonici Ecclesiæ cathedralis debent tenere manum dextram, & alij manum sinistram, vt dicit Nicolaus Boerij *in loco supra alleg. ver. Et deinde secundares.* Sed his temporibus nostris Christianissimus Rex noster Franciscus I. impetrauit à summo Pontifice Leone Papa X. priuilegium tale, quod canonici suæ capellæ ordinariæ præcederent omnes canonicos totius Regni, etiam Ecclesiarum cathedralium, & Metropolitanarum.

Et aduerte, quod canonici ecclesiarum cathedralium, in Francia in hyeme habent tegumentum in capite pro ornamento eorum, quod dicitur *almutia*, quæ fit diuersis modis, vt dicit Card. Zabarel. *in Cle. 1. col. 2. de statu monac.* quasi in tota Gallia fiũt ex pelle grisea desup. & intus ex pelle varia, quæ apud nos dicitur, *Menu vers.* In ecclesia vero cathedrali huius ciuitatis canonici habent dictum ornamentum ex grisea pelle seu Penna: alij vero canonici ecclesiarum collegiatarum ex pelle, quæ vulgo dicitur, *D'vn escurieux*, ad differentiam maioris ecclesiæ. Sed in ecclesia Lingon. portant ex pelle nigra: & dicunt, quod omnes ecclesiæ cathedrales fundatæ à Carolo Magno ita portant.

Quadra-

QVadragesimaoctaua consideratio. Inter plures æqualiter promotos in vno loco præfertur, qui merito vitæ nobilitate, aut scientia alios antecellit. not. glo. *in c. placuit. in prin. in glo. in ver. præponimus. in 9. distinct.* vbi Archidiac. Et ideo Episcopus Doctor præfertur Episcopo non Doctori, Dominicus de S. Gemi. *in cap. Isidorus 16. dist.* Fel. *in rubr. de maiorit. & obed.* & dicit Bald. *in c. cum olim. de consu. in prin.* quod Doctor etiam tardius receptus, præcedere debet, & dicit Bald. *in l. nemini. Cod. de aduoca. diuer. iud.* de meliori sanguine præfertur cæteris: & de Episcopo Doctore, qui præcedit alium, vide Card. Alex. *in ca. Isidorus. 16. distin.* & Barb. *consi. 57. in fin. in 2. vol.* vt ita limitat Fel. *in d. c. Episcopos supra alleg.*

Sic etiam videretur, quod Canonicus Doctor, & sic de singulis similibus præcedere deberet non Doctorem primo receptum; quod tamen non obseruatur. Et videretur hoc esse eo; quia proprietas promotionis & ordinationis in talibus semper consideratur, vt dixi ante *in 23. consider. incip. Episcopi in sessionibus, &c.* & maxime inter personas, vt tenet glos. *in c. sacrosanctæ. in verb. præsenti sessione. circa med. de autoritate sacrorũ Conciliorum,* vt ibi Gumier, qui dicit prædictas considerationes debere tantum locum habere in pluribus promotis eodem die; quia tunc isto casu merita personarum debent attendi per *l. 1.* & ibi Bart. & Alex. *ff. de obseq. præstand.* de duobus Doctoribus eodem tẽpore factis, de quo infra dicam. Et ita etiam tenet Nicolaus Boerij *in suo tract. de autoritate & præeminentia sacri magni Concilij.* vbi dicit, quod ita fuit obseruatum in congregatione Turoni, & Lugduni congregatis, vbi vniuersalis Ecclesia congregata fuit.

QVadragesimanona consideratio. In habentibus eandem dignitatem in vno eodémque loco præfertur, qui à maiori recepit dignitatem, vt in Canonico à summo Pontifice, qui præfertur Canonico ab alio inferiore creato: intellige data paritate temporis creationis. Faciunt quæ dicunt Pan. Cardi. Zabarella, Pet. de Anch. & Ant. de Butrio, *in cap. per tuas, extra de maior. & obed.* Dicam latius infra, in prælatione dignitatum temporalium, maxime, quando ponam præeminentiam militum, quæ erit nona pars huius tractatus, *in 26. consideratione. & in 7. part. 38. consider. incip. quoniam inter istos.*

QVinquagesima consideratio. Officialis principalis Episcopi cum dignitatem habet, alios clericos seculares præcedere debet, notat. per Card. *in Clem. 2. de resc.* Intellige tamen, dummodo tales non sint in dignitate maiori constituti. Imo etiam si sit Canonicus Ecclesiæ Cathedralis, non præcedet ipse Officialis alios Canonicos prius eo receptos in dicta ecclesia, vt dixi supra *in 45. consid. incip. existens in maiori dignitate.* Dicit tamen Panorm. *in consil. 21. in 1. volu.* quod Officialis generalis Episcopi debet præcedere omnes totius diœcesis post Episcopum, cum faciat idem consistorium cum Episcopo, *cap. 2. de consuet. lib. 6.* Sunt & alij duo post Officialem, qui habent aliquam præeminentiam, vt est Vice-dominus, qui præest rebus vel iuribus Episcopalibus: de quibus Specul. *in tit. de Vice domino.* & habetur 89. *dist. c. volumus. & c. seq.* & Oeconomus, qui præest rebus Capituli, de quo infra dicam.

QVinquagesimaprima cõsideratio. Clericus secularis præfertur regulari & præcedit regularem, notatur *in cap. legi epistolam. & in §. alia 16. qu. 1.* Ioan. And. *in reg. delictum. lib. 6. in Mercur. lib. 3.* & glo. final. *in cap. qualiter. l. 2. de accusat.* quæ dicit: quod dignior est cœtus clericorũ, quam monachorum. Et anterior est status clericalis; ergo honorabilior gl. *in c. quorundam, ver. prædicatorum. lib. 6. & ca. fin. de pact. lib. 6.* cum de his mentio habeatur *in Psal. 109. ibi: Tu es sacerdos secundum ordinem Melchisedech. & ad Heb. 7 in princ. & 6. in fine.* Religio vero proprie dicta post Christum successit, authoribus Basilio, Benedicto, & August. de quibus Ang. de Clauа. *in sua summa. in ver. religiosus. in princ.* De antiquitate tamen monasticæ religionis, quomodo etiam fuit ante Christum, dicam alibi. Et plenissime Iodocum Clicthoueum in suo *Antilutherо, lib. 5. cap. 3. & 6.* & in toto illo lib. multum extollit & magnificat vitam monasticam.

Ex hac consideratione videtur Felin. *in d. rubr. de maior. & obed.* incidere in dubium: an vita actiua sit dignior, quam contemplatiua, & ibi plures remissiones allegat, quas vide. Vide etiam Lucam de Penn. *in l. 1. C. de dignit. lib. 12. & in l. 2. C. vt dignit. ordo seruetur. 12.* & Bern. de Bustis *in 2. part. sui Rosarij. serm. 8. in litera O.* vbi ponit, quod vita actiua est fructuosior. Hieronymus tamen inter alios multum commẽdauit vitam Anachoretarum, Eremitarum, seu Religiosorũ: de qua commendatione amplissimam fecit mentionẽ Ioan. Ludou. Viu. de Monte regali *in suo lib. quem opus regale intitulauit, in tractatu de pugna partis sensitiuæ & intellectiuæ.* Et etiam Angel. *in cons. suo 179. visis prædictis. col. 4.* quod vita contemplatiua est melior actiua. Alberic. tamen, & dom. meus Iason post eum *in l. 1. in 3. col. ff. de iust. & iure.* referens Hostiens. *in proœmio summæ. in 4. col.* referunt & dicunt, quod vita actiua est melior contemplatiua. Hinc ex hoc inferũt, quod recti Iudices & Aduocati vtẽtes recto iure, prout debent, plus merentur, & meliorem vitam faciunt, quã fratres Prædicatores, & Religiosi. Et idem etiam tenet idem Alber. *in l. per diuersas, C. mandati.* quod dicit esse verum Neuiza. *in sua Syllua nuptiali.* si eorum studia & labores sufficiãt principaliter gratiã obediẽdi præceptis diuinis, & non gratia lucri vel ambitus. Nam Deus iussit: In sudore vultus tui vesceris pane tuo. *Genes. 3. & c. in c. 50. dist.* Et istud etiã tenet idẽ Alber. *in l. si qui desideria C. de suffrag.* Vbi dicit, quod officium Aduocatorum apud Deum non implicat peccatum, de quo dicam infra *in par. 6. in 29. consider. incip. officium aduocationis.* Et de huiusmodi vita actiua, & contemplatiua dicam infra *in 12. part. in 48. considerat.* vbi ponam etiam de vita ista seu communi.

QVinquagesimasecunda cõsideratio. Quo ad præeminentiam vnius Religionis ad aliã, S. Thom. 2. 2. qu. 188. dicit, quod excellentia vnius Religionis, quo ad aliam potest attendi tripliciter. Vno modo ex parte finis, & sic illa dicitur perfectior religio. Altera ordinatur ad potiorem finem, & secundum hoc inter religiones. Illa quæ ordinatur ad docendum, & prędicandũ, tenet summũ gradum. Et ratio est, quia quãuis prædicare & docere sit actus vitæ actiuę: procedit tamen ex plenitudine contemplationis, secundũ Greg. vnde præfertur simplici contẽplationi, sicut maius est illuminare, quam lucere solum: & vt ait Euangelista: *Qui fecerit de his mandatis, minimus vocabitur: qui autẽ fecerit & docuerit, magnus vocabitur in regno cœlorum,* vt dicitur de Ioanne, *Luc. 1.* qui fuit præcursor, & prędicator illius, dicit: *Ego sum vox clamantis in deserto, &c.* Propterea dictũ est de eo per Angelũ: *Et erit magnus corã Domino.* Tales enim sunt Doctores prædicãtes Euangeliũ Dei, qui ante fulgere debent. *Dan 12.* Qui docti fuerint, fulgebũt, quasi splendor firmamẽti. facit etiam *c. licet. de regularib.* vbi dicitur: *Sicut maius bonũ minori præponitur, ita vtilitas communis specialis.* Et quia in his est maior, latior & prolixior, ex quo

maiora stipendia saltem honoris & præeminentiæ sunt adhibenda, *l.nemo.C.de officio magistr.offi.* Et in hoc recte præponitur doctrina silentio, solicitudo contemplationi, labor quieti. Vnde religiosissimæ ad ista deputatæ sunt propinquissimæ perfectioni Episcoporũ, ex quo videntur tenere primum gradum, & secundum gradum tenent illi, qui ordinantur ad contemplationem. Tertium, qui occupantur circa exteriores. Ex quibus videretur inferendũ, quod sunt præferendi, cum principaliter in his attendant, scilicet, prædicando & docendo, vt sunt Prædicatores, Minores, Carmelitæ, S.August.eremitæ: & quod deberent dici digniores aliis Religiosis ex rationibus prędictis.

Secundo attenditur excellentia vnius Religionis ad aliam, secundum quod in eodem genere finis vna ordinatur ad altiorem actum, quam altera: puta si Religionum, quæ ordinantur ad contemplatiuam vitam, ordinetur vna magis ad orandum, & altera magis ad legendũ, erit perfectior prima: quia altioris contemplationis est oratio, quam lectio, licet dicatur secundum Augustinum: *Cum oras, loqueris Deo: cum vero studes, Deus loquitur tibi, &c.* Et inter opera vitæ actiuæ potius est redimere captiuos, quam recipere. Et ideo religio, quæ ordinatur ad redimendum captiuos, erit excellentior, quam quæ ordinatur ad hospites suscipiendos cæteris paribus. Potest etiam attendi ista excellentia, si vna illorum ad plura ordinetur, quam alia: Vnde si ordinetur vna ad legendum, & ad orandum, potior erit quàm illa, quæ solum ad legendum. Et ita tenent Canonistæ *in cap. quod Dei timore. de statu monach. & in cap. nisi cum pridem. extra. de rem.* & Archid. *in c. si quis vult. 36. distinct.* Vel etiam, si conuenientiora habeat statuta ad consequendum finem propositum, dicetur perfectior alia, quæ huiusmodi non habet. Et ista duo aut tria satis declarantur in Concilio Bononiensi edito in materia prælationis monachorum, & Canonicorum regularium, *in princip. & 1. part. in 6. & 7. fundamento*, quæ melius hæc declarant. Hinc per hoc deueniemus ad dispositionem Canonistarum, quæ habet, quod illa quæ habet arctiorem modum viuendi, dicitur perfectior, de qua perfectione statim dicemus.

Tertio dicitur præeminentia Religionis vnius ad aliam, ex parte exercitij, non quidem quantũ ad quãtitatem, sed quantum ad proportionem eius ad finem intentum. Vnde *in col.* Moy. B. Antonius præposuit discretionem, quæ omnia moderatur vigiliis, ieiuniis & aliis huiusmodi. Ex quibus vult inferre Anton. Florent. post Thomam supra alleg. *in sua sum. part. 3. titul. 16. cap. §. 2.* quod nõ ex hoc, quod religio aliqua habet arctiores obseruantias, debet iudicari potior; sed ex hoc, quod maiori discretioni sunt eius obseruantiæ ordinatæ ad finem intentum religionis: sicut maceratio carnis per abstinentiam cibi, & potius efficacius ordinatur ad continentiam, quam per substractionem vestium, vel corporalem laborem. Et has præeminentias ponit Io. And. *in capit. sane. de regul. in nouella.* Sed postquam illos posuit, subdit: *Nos Canonistæ, non ponderatus his subtilitatibus, solum solemus aduertere vbi sit arctior, strictior, durior, vel fortior modus viuendi.* Vnde *in cap. licet. de reg. & transeun. ad religio.* dicitur de arctiori vita, & sanctiori, ad quam licet transire ex latiori licentia petita. Et sic cum omnes religiones sint ordinatæ ad summum finem, qui est charitas, per quã coniungimur Deo, vt *in extrauagant. Ioan. XXII. ad conditorem*, dicitur. Et sic cum finis idem, solum ponderamus arctiorem modum viuendi. Vnde si in vna Religione sit sola contemplatio cum arctissimo modo viuendi possibili, tamen sine deficiendi periculo non admittimus transitum ad Religionem, in qua esset cõtemplatio & actio, etiam prædicationis officium cum laxo, vel minus arcto modo viuendi; quod tamen Theologi admittunt, secundum notata per Thom. 2. 2. *q. vlt. art. c. 8 in corpore articuli.* & addit Io. And. post Tho. quod paupertas religionis ex hoc, quod est maior, non facit religionem perfectiorem aliis, hęc dicit Ioan. And. vbi supra. & hoc refert, & recitat Ant. Flor. *in loco supra alleg.* paucis additis per nos.

Sed reperio, quod Canonistæ nostri habent alios modos, & alias causas ad cognoscendum & inducendum, an vna religio sit excellentior altera. Et sic vltra prædictos quatuor modos sup. tactos. quod alio modo cognoscitur, an vna religio sit dignior altera, & excellentior.

Quinto ergo modo vna religio dicitur excellentior altera ratione antiquitatis: de qua infra dicam *in sequenti consideratione*, & ad quam multum attendendum est. Quoniam, qui prior est tempore: potior est in iure, *reg. qui prior. de reg. iur. lib. 6. c. antiquæ. de priuileg. c. renouant. 22. d. l. qui prior. ff. de iud. §. singulorum. Instit. de rerum diuis.* quæ regula habet locum in honoribus & successionibus. text. *in l. honores. ff. de decur. & in l. fin. & ibi Bart. C. de tyr. lib. 12.* vbi dicit Bar. text. illum esse contra iuuenes doctores, qui volunt locum celsiorem habere. Ad idem text. *in §. ordinationem. in Auth. de monachis. & in § quibus in 1. constitut. C.* Dum text. dicit, vt ordo temporum, earumque constitutionũ, non solum adiectis diebus, sed etiam ex ipsa cõpositione clarescat. Primis quidem in primo loco, posterioribus vero in secundo ponendis. Et ibi dicit Baldus, quod qui prius est tempore, prius est insinuationis ordine. Et dicit Fel. *in rubr. de maior. & obed. in 3. col.* quod inspicitur anterior origo. per gl. *in c. quorundam. de elect. lib. 6.* Et ideo ex hac ratione volui ponere antiquitatem quorumlibet Ordinum, tam in institutione, quam in confirmatione, vt inf. videri *potest.* Quæ quomodo sit consideráda: cogita ex *inf. dicẽdis.*

Sexto, excellentia & præeminentia consideratur in illis, qui sunt instituti & ordinati à maiori vel digniori, etiamsi sit posterior tempore, *c. quia sæpe. cap. si eum. ca. si à sede. c. hi qui. de præbend. lib. 6. ca. per tuas de maior. & obed.* & dicam infra.

Septimo consideratur, quod vna religio sit excellentior altera ex approbatione, vt notatur *in c. fi. de relig. domib.* Et ideo vna religio approbata, est excellentior altera, & si primo approbata, ideo; quia vtraque approbata. Prima approbata ratione prioritatis approbationis erit excellentior: quæ quidem approbatio multa operatur, vt habetur *in Concilio Ferrarien. in 13. col. ibi: Item non obstat in quantum dicebatur regulam B. Benedicti non requirere approbationem. &c.* & plus attenditur quam institutio, vt habetur *in Concilio Bono. in 6. col. & Concilio Ferrar. in 4. col. infra alleg.*

Octauo consideratur excellentia, & præeminentia vnius religionis ad aliã: ex quo vna habet plures Religiosos, quam alia. Qui enim præest pluribus, maior est. *Auth. cõstitutio, quæ de dignit. §. generaliter.* vbi gl. dicit, nota nobiliorẽ propter subiectos: est enim præmiũ dignitatis habere plures subiectos, vt dixi alibi.

Nono cõsideratur maioritas ordinis ex ordine nominationis in litera, & in scripturis, vbi fit de eis mẽtio; quia ordo scripturæ denotat prioritatem excellentiæ dignitatis & maioritatis: quoniam, qui primo ordinatur, dicitur dignior, & honorari dicitur. Bald. *in Aut. hoc amplius. in vlt. col. C. de fideic.* & probatur *in c. si quis iusto impedimento. de elect. in 6. & in l seruus* commu-

communis ita,& quod ibi notat Bart. *ff. de stip. seruorũ.* & huiusmodi ordine literæ latissime per Fel. *c. cũ dilecta extra de rescript.* vide Imol. *in rubr. extra de præbend.* dom. meum Iasõ *in l. 2. §. prius. ff. de vulg. & pupill. subst.* de quo infra dicam *in consideratione 53.* quando ponam, quod prius nominantur monachi nigri, quam Canonici Regulares: de quo *in c. auaritia. de prabend.* vbi Pan. Felin. *in rub. de maior. & obed. in 3. & 4. colum.*

QVinquagesimatertia consideratio est, quod antiquitas Religionis est etiam multum attendẽda: quoniam est maxima, cum reperiatur Monachos & Religiosos etiam fuisse in Veteri Testamento: quoniã vt habetur *in volum. scholasticæ historiæ, in rubrica, de signis in morte Domini,* de sancto Scarioth, qui Abbas monasterij fuisse dicitur: quo mortuo, eius monachi, & sub eius obedientia degentes, inconsolabiliter doluerunt, ex quo comprehenditur, quod Scarioth Abbas fuit, & non simpliciter Abbas, sed sub se monachos habuit. Legitur etiam in eadem historia, sub rubrica *de sectis Iudæorum*; quod Essæi in omnibus fere vitam monasticam ducebant, omnia habentia cõmunia, sed in singulis ciuitatibus domicilia inhabitãtes, post ortum Solis vsque ad quintam horam operantes, silentium obseruantes, consortio suo neminem adhibentes, nisi sub probatione anni: mortem pro iustitia immortalitate meliorem indicantes. Probatur etiam *ex l. 1. §. religionis causa. ff. de colleg. illicitis.* vbi etiã non prohibebantur fieri collegia Religionis causa: & sic in Veteri Testamento cum ante Christum, eo quia libri Digestorum fuere ante Christum, vt est glos. *in verb. in nomine. in rub. ff. de iust. & iure.* & allegat pro hoc *l. 1. §. 1. ibi: reperimus autem. § & cumque hoc. in fin. Cod. de iure enucl.* Nicolaus de Neapoli *in rubr. Institut. prope finem.* & dicit Bart. *in l. multum interest. ff. de verb. obli.* quod condentes iura Digestorum erant Pagani: cum leges fuerint factæ ante trecentos annos antequam Christus veniret, vel plus facit gl. vlt. *l. pridie de feriis. ff. & in lege Titia. §. fin. in verbo Dei, de auro & arg. lega. ff.* dicit tamen Ioan. Fab. *in §. restituta. col. 2. in gl. 1. Inst. de fideicomm. here.* quod iura Digestorum & Iurisconsultorum fuerunt post passionem Domini, & tempore gratiæ. tex. *in l. nõ distinguemus §. sacerdotio. 10. ff. de arbitris.* Dic tamen quod plures fuerunt Gentiles, licet post Christũ fuerint, & maxime quia est lex Martiani, qui fuit tempore Iuliani tyranni Imperatoris; qui erat infidelis, & regnauit post Helium Pertinacẽ. & ante Seuerum Imperatores. Ex quibus cõstat, quod Religio fuit etiam ante Christum. Imo etiam refert historia tripartita. *lib. 1. cap. 2.* & Isidor. *tit. de officiis, ca. 15.* quod Elias & Elisæus vitam monasticam duxerũt: plures etiam alij ante Christum vitam monasticam seu eremiticam duxerunt, quos ample ponit Volaterranus *in sua anthropologia lib. 21.* vbi ample ponit initium Anachoritarum & Ordinum omnium. Postmodum à sanctis Apostolis ordo monachalis initium habuit, quorum eam vitam sectãtes, omnia in communi ponebant, propriorumque bonorum dispensationem Apostolis ipsis, vtpote Patribus, & superioribus relinquentes discipuli, vt apud Cassianum *libro collationum suarum, colum. 18. c. a. 5.* apertissime legitur. Probatur etiam ex authoritate Niceni Cõcilij, de quo fit mentio *in c. qui vere 16. quæst. 1.* vbi hæc verba de cœnobitis, & monasteria inhabitantibus inscribũtur. Probatur etiam ex textu Calixti Papæ, qui habetur 27. *q. dist. cap. Presbyterus.* qui Calixtus fuit anno Domini 227. Et idem Calixtus facit mentionem, de quo *in ca. interdicimus. 16. quæst. 1.* Vbi Abbatibus & Monachis publicas potentias dare, infirmos visitare, vnctiones facere, & publicas missas cantare interdicit. Fit etiam mẽtio de Monachis ab Eutychiano Papa, qui fuit anno Domini 277. de quo *in c. si quis Episcopus aut Abbas.* Fit etiã à Felice Papa, qui fuit anno Domini 168. de quo *in c. eos quoque. de consec. dist. 4.* Et et à Innocentio à Syluestro Papa, qui fuit anno 3 9 de quo *in ca. à subdiacono. 93. dist.* Fit etiam mentio à Syricio Papa, qui fuit anno 490. vt habetur *in can. monachos quoque 16. qu. 1.* Fit etiam mentio per Innoc. primum, qui fuit anno Domini 411. vt habetur *in ca. de monachis. 16. quæst. 1.* Et per Concilium Nicenũ, de quo supra, quod fuit anno Domini 341. quæ omnia iura sunt ante Benedictum, cum Benedictus fuerit anno Domini 531. vt habetur per Archiepiscopum Florent. *in sua historia, lib. 15. cap. 14. per totum, in 2. part.* licet quidam alij dicunt, quod fuit annoDomini 475. Sed veritas est, quod fuit anno Domini 520. Et de eo etiam fit mentio in Concilio Chalcedonen. *c. iuxta Chalced. 16. q. 1.* Et sic quicquid est reperietur, quod antiquitas religionis est maxima. Imo Bernardus in Sermone, quem apologeticum appellat, *in cap. de intemperantia vestimentorum,* monachalem Ordinem primum in Ecclesia extitisse testatur: ex quibus posset quodammodo argui, quod monachi deberent præcedere clericos seculares, contra id quod dictum est supra *in 51. consid.*

QVinquagesimaquarta consideratio. Ex quo Ordo Benedicti fuit primus Ordo monachorum post Christum institutus ab eo, insequendo vitam antiquorum monachorum, sed ante eum fuit Basilius, qui fuit in Oriente, & Benedictus in Occidente, vt refert Anton. Florent. *in 2. part. suæ historiæ, titul. 15. cap. 12. in fin.* Ex quo concludendum est, quod hic Ordo omnes quoscunque alios excedit, seu præcedit etiam Canonicos regulares, vt dictum est Et ita est opinio omnium Doctorum Canonistarum, & scribentium Videlicet primo Feli. qui multos allegat *in d. rubr. de maio. & obed.* videlicet omnes scribentes *in ca. quorundam. de elect. in 6. & in c. auaritiæ. de praben. in c. Deus quid. de vita & honest. cler. in c. sane. de regularib. in c. quod Dei timorem. de stat. monach. in c. intelleximus de ætat. & quals. in c. nimis è secundo. de excess. prælat. in in c. Episcopus. 17. distinct. in c. alia. 16. qu. 1.* Et ista est cõmunis, quam omnes tenent, de qua multũ ample per Concilia Paduana & Bononiẽsia, quæ sunt nimis prolixa, ideo ad illa te remitto, quæ videre poteris, cum sint impressa, & per Volaterranum *in sua Anthropologia, in 2. tomo lib. 21.* Et sub hoc Ordine S. Benedicti quibusdam Constitutionibus additis, sunt plures Ordines, de quibus sigillatim, & particulariter dicam: Videlicet Ordo Cluniacens. monachorum nigrorum. S. Iustinæ. Ordo Camaldulensium, Ordo Vallis Vmbrosæ. Ordo Cisterciens. Ordo Grandimon. Ordo Cœlestinorum, Ordo Montis oliuarum, Ordo Montis Phani Syluestrini, & plures alij.

QVinquagesimaquinta cõsideratio. Post Ordinem S. Benedicti: Primus ergo, qui est in regula, & sub dict. Benedicto est Ordo Cluniacens. qui fuit institutus anno Domini 913. vt refert Vincent. *in speculo hist. lib. 25.* Nam vt dicit Berno Abbas moriturus, Odonem olim musicum constituit Abbatem Cluniacens. cœnobij, ea conditione, vt ecclesia Cluniacens. solueret annuatim ecclesiæ Gigniacensi censum duodecim denariorum. Et, vt dictum est, in eo monasterio à Bernone constructo, seruabantur instituta patris Eutychij, qui fuit temporibus Ludouici Magni, vir clarus Regi, omnibusque amabilis. Nam cum esset laicis & peregrinis studiis eruditus, deserens ea, vnde superbire solet humana fragilitas, totum se Patrum re-

gulis & institutionibus dedit. Ex quibus etiam diuersas sumpsit, vnoque volumine colligauit. Nec multo post monachus effectus est. & in tanto amore apud Regem habitus, vt infra palatium suum monasterium ei construeret. Decurso autem vitæ stadio circumstātibus fratribus spiritum emisit. Et cum ab eius discipulis exequiæ pararentur, viuus rediit, illisque attonitis & admirantibus, ait Deo gratias: *Sciatis quod in his 40. annis vnum tantum diem non memini me cibum cœpisse, nisi prius fleuissem: hodie autem sublato mœrore me consolatus est Deus, & inter choros Angelorum tribuit mihi Dominus requietionis locum.* His dictis perpetuo requieuit. Ipse fuit institutor consuetudinum, quæ in monasteriis hactenus seruantur. Tandem Abbas Berno exitiali morbo decumbens, vicinos Episcopos accersiuit, & ab ordine se deponens, flebili voce clamabat se reum & indignum tali monasterio præfuisse: tunc manibus fratrum frater Odo captus coram Abbate suo vi est adductus proclamantibus omnibus, vt ordinaretur: & cum nec sic vellet cedere, vt locum pastoris subiret, superatus est tandem Episcoporum excommunicatione. Sub quo floruit monastica deuotio iam exsiccata, & B. Benedicti institutio plurimum in diuersis cœnobiis reuixit & conualuit, reparata. Hic vero ordinem Cluniacen. instituit quibusdam regulis, traditionibus & constitutionibus additis. Qui quidem ordo Cluniacen. non est amplius sub ordine sancti Benedicti, sed est vnum caput de per se in toto suo Ordine, vt dicit Oldrad. *in consil* 204. Dixi supra *in* 31. *consid.* Et sunt diuersi Ordines habentes quilibet de per se vnum caput, vt tenet Ægid. de Bellamera *in consil. suo* 32. Sed quandoque isti deuiauerunt à regulis eorum, postquam incrassati & impinguati fuerunt pluribus monasteriis, vt dicit idem Anton. *eodem lib. cap.* 23 § 2. vbi ponit de restauratione Ordinis circa annum Domini 1300. in Abbatia S. Iustinæ, vt ibi per eum.

QVinquagesima sexta consideratio. Sed cum sit magna altercatio inter monachos nigros, cuiusmodi sunt monachi S. Benedicti & Cluniac. Ordinū, & Canonicos regulares, qui eorū præcedere debeant, sit cōmunis inter omnes scribentes sensus, quod monachi nigri præcedere debent ex multis rationibus deductis, quæ non habent locum in aliis ordinibus infra dicendis & ponendis. Ideo stabit ad minus firma conclusio, quod post monachos nigros erūt Canonici regulares, qui debent præcedere omnes quoscunque alios religiosos, siue non sint mendicantes, siue mendicantes: & hoc: quia licet teneant omnes, quod Ordo Canonicorum Regularium initium habeat à Marco Euangelista, & postea à beato August. ante Benedictum, & qui fuerunt maiores Benedicto, vt satis demonstratur in Conciliis dominorum Bononiensium & Paduanorum supra allegatorum: tamē antiquitas monasticæ Religionis est ante Marcum & Augustin. cum sit etiam in Veteri Testamento, vt dictum est. Et etiam fuut plures rationes hinc inde allegatæ, ex quibus concluditur monachos nigros esse præferendos. Et ideo, cùm sint plures rationes pro eis militantes, vt in prædictis Conciliis ad minus post dictos monachos nigros, & ante omnes alios religiosos admittendi & collocandi sunt.

QVinquagesimaseptima consideratio. Post Ordinem tamen Cluniacen. ponit Anton. Flor. *in dict.* 2. *part. suarum histor. tit.* 15. § 17. Ordinem Vallis vmbrosæ, qui fuit institutus anno Domini 1040. sub regula Benedicti, quibusdam constitutionibus eorū superadditis. Quæ religio fuit instituta, seu ordo fuit institutus à Ioanne Gualberto, & habet multa monasteria in Tuscia, & in Lombardia sub habitu griseo: quod quomodo fuerit, ponit idem d. Ant. in dicto loco. Dicit tamen idem Ant. *in tit.* 15. *eadem par. histor c.* 23. § 2. quod ipsi claudicauerunt à semitis Gualbert. eius Ordinis primi Institutoris. sub regula etiam Benedicti, vt vix esset qui faceret bonum. Sub eodem habitu & regula quidam Syluestrini, dicti eo, quod Syluester dictus est primus author eorum, qui talem Ordinem intrauit in monte Phano, prope Fabrianum, in Marchia Anconitana multiplicati, plura monasteria construxerunt in diuersis ciuitatibus. Dicit tamen ibi quod iam quasi defecit ex toto dicta Religio ex carentia fratrum, vt ibidem videre poteris. Et isti non sunt præferendi Religiosis Cistercien. licet sint priores tempore: quia nunc est aucta Religio Cisterciens. & strictior est eorum vita, ex quo illis præferendi, vt infra dicam. Tamen hic ante posui, cum Ordo eorum sit prior institutus, quam Cisterciens.

QVinquagesimooctaua consideratio erit de Ordine, & fundatione Ordinis Cistercien. qui fuit institutus sub regula beati Benedicti: habetur per eūdem Anton. Flor. *in* 2 *part. sua histor. tit.* 15. § 18. vbi dicit, quod initium habuit anno Domini 1098. sub quodam Abbate Stephano, sed paulo post mirabiliter dilatatus per B. Bernard. & fuit initium eius, vt dicit per hunc modum.

Quidam deuoti viri venerabilis Hugo Lugdunensis Ecclesiæ Archiepiscopi, sedis Apostolicæ tunc legati: & religiosi viri Vulteij Cabilonen. Episcopi, necnon & clarissimi Principis Odonis Burgun. ducis freti consilio, & authoritate roborati, inuentū Eremum in Abbatiam construere cœperunt præfecto Roberto Abbate illius diœcesis Episcopo, videlicet Cabilonen. curam, virgamque pastoralem: cæterisq; in eodem loco sub ipso seruantibus stabilitatem. At vero post non multum temporis factum est, vt idem Abbas Robertus, requirentibus eum Monachis Molismensibus Papæ Vrbani secundi iussu, Vulteij Episcopi Calonens. licentia, & assensu, Molismum reduceretur, & Albericus, vir sanctus & religiosus, in ipsius loco substitueretur. Hoc sane inter vtramque Ecclesiam fœdere pacis retento, gratia & authoritate Apostolica seruato, vt ex eo iam tempore, neutra illarum vtriuslibet, monachum ad habitandum sine commendatione regulari reciperet. Quo facto nouum monasterium non paruis solicitudine, & industria, breui non mediocriter Deo cooperante, in sancta religione ac conseruatione profecit, opinione claruit, rebus necessariis creuit. Dicit etiam ibi Anton. Floren. allegans Vincentium *in speculo historiali*, quod tempore Guilielmi secundi Regis Angliæ, cœpit religio Cistercien. Et vt dicit, pertinet ad gloriam Anglorum, quod talem virum genuit Anglia, qui huius Religionis & autor fuit, & mediator. Is autem fuit Arduignus nomine, qui alias Stephanus à puero Suburnæ monachus, postea pannos illos perosus, Scotiam, mox Franciam contendit, vbi aliquot annis studuit. Deinde, Romam cum clerico consorte profectus est, qui eundo & redeundo quotidie totum Psalterium cantitabant. Deinde Burgundiam regressus in Molismo, nouo & magno Monasterio, se totondit. Ibi quum ea proponerentur obseruanda, quæ non erant de regula, cœpit rationem eorum inquirere. Et tandem, de quibusdam superfluis, de vno & alio disputauit, vt Abbatem ipsum, & alios septemdecim in suam sententiam induceret. Igitur Cistertium venere locum prius Salmosum, & ibi steterunt suffragio Archiepiscopi

scopi Viennens. qui postea factus est Papa. Abbas tandem, qui cum eis venerat, à suis monachis requisitus, ad eos rediit quasi coactus. Sed omnes, qui cum eo venerant de Molismo, cum illo regressi sunt, præter octo, qui sibi Abbatem constituerunt Albericũ quendam de suis. Priorem vero Arduignũ, qui & Stephanus dicitur, fecerunt: & ibi dicit, quod ad Vincẽtium plenius recurrendum est: & *titu.16. capit. 1. §. secundo, eodem libro*, dicit, quod Cisterciens. vtique fuerunt magna columna Ecclesiæ sub Beato Bernardo, & postea per annos centum scientia decorati & sanctitate. Sed & ipsi declinantes à vestigiis Patrum, inutiles facti sunt. Circa autem annos Domini 1436. quidam ex monachis Abbatiæ Florentinæ, sub Eugenio quarto transierunt ad ordinem Cisterciensium, in obseruantia regulari, collato eis monasterio, septem prope Florentiam, dicti Ordinis. Per ipsum deinde Eugenium, hoc procurante Reuerendissimo Domino Cardinale Firmani, & ex pusillo grege auctus est. Sed si bene consideremus, illud fuit tantum in Italia, quia semper Cisterciens. apud nos, & in Gallia fuerunt decorati, scientia & sanctitate, & tales apud nos reputantur. Et tales Monachi apud nos, etiam Carthusienses, reputantur sanctimonia vitæ: ita quod non est aliqua sinistra suspicio præsumenda contra eos. Ita etiam quod ex hoc possunt esse Iudices in causa propria, vel suorum, vt dicit dom. meus Ias. *in Authent. iubemus. Co de iud. 2. col. ibi: Secundo facit.* & Fel. *in c. super his. in fin. extra de accusat.*

Sub hoc habitu Cisterciens. est alius ordo apud nos vbi sunt tantũ Priores, qui est etiam sub regula beati Benedicti, qui dicitur Ordo Vallis collium, seu potius caulium, qui est caput in eorum Ordine, & habet multos Prioratus sub se, vt est Prioratus Vallis sancti Benedicti iuxta Heduam, & Prioratus Vallis Crescent. qui dicitur *Vaulteroissant*, prope Sedelocum, & plures alij, qui sunt modici prouentus, & in quolibet Prioratu sunt pauci Religiosi. Et melius esset, quod reducerentur in totum, sub habitu Cisterciens. cum habitum eorum deferant.

QVinquagesimanona consideratio. Est alius ordo sub regula beati Benedicti, qui dicitur ordo Camaldulensiũ, qui fuit institutus à Ramualdo, viro magnæ sanctitatis, & sanctimoniæ: & fuit institutus anno Domini 1030. Et sic ante Ordinem Vallis Vmbrosæ: & Cistercien. De cuius institutione habetur per Anton. Flor. *in suo lib. histor. lib. 2. part. tit. 15. cap. 15.* Qui licet fuerit institutus ante Cisterci. non tamen habetur in tanto honore, nec in tanta existimatione, cum vita Cisterci. sit arctior & strictior, quam vita illorum: & ideo in maiori prærogatiua, excellentia & præeminentia, secundum quod dicit Io. Andr. *in c. sane regularib.* quam doctrinam refert & sequitur Flor. *in sua summa 3. part. titul. 16. cap. 1. §. 2.* vbi dicit, quod Canonistæ, non ponderatis subtilitatibus Theologorum, solent solum pro præeminentia Religionis ad aliam, quod vna sit arctior, strictior, durior, vel fortior, in modo viuendi. Ex quo inferendum est, quod ordo Cisterciens. est præferendus, cum vita eorum sit arctior, strictior & durior. Hi enim monachi sunt albi habitus, qui degenerãtes, alienati sunt retrorsum: paucissimis exceptis eorum monasteriis, & eremi reclusis. Sed circa annum Domini 1370. vitam quasi eremiticam tenentibus & laudabilem in diœcesi Aretina, sed territorio Senens. Episcopus Aretinus, tunc temporis dedit habitum similem, & regulam ipsius B. Benedicti, ex quibus crescent. in gratia Dei & numero, constitutus est Ordo Montis oliuarum dictus ab Ecclesia, & ipse approbatus, & in monasteriis per Italiã multiplicatus, ac priuilegiatus, & à diœcesa ... exemptus factus. Qui Religiosi, super c... ... ponunt Generalem vnum ex eis Abbatem de triennio in triennium. Hæc Anton. Florent. vbi su... *in 2 part. titul. 16. cap. 1. §. 2.*

SExagesima consideratio. Sub eadem regula S. Benedicti, fuit Ordo humiliatorum. Qui licet habuerit primum initium anno Domini 1017. tamen in processu temporis fuit tripliciter variatus in modo viuẽdi: Sed vltimus eorum viuendi modus fuit approbatus anno 1200. & per Innocentium III. confirmatus. Et postmodum, per successum à diœcesanis exemptatus priuilegiis multis, & sub regimine vnius principalis & Generalis præpositi, constitutus. Sumpserunt enim in tertio modo viuendi, pro norma partem regulæ B. Benedicti, non totam, superiores eorũ Præpositos nominantes. Multiplicati quam valde, fabricauerunt sibi multa monasteria tam fratrum, quam monialium; per partes Tusciæ & Longobardiæ, maxime Mediolani. Hi inter alia priuilegia habent quod in Sabbato Paschæ, celebrant eorum officium illius diei de sero, post meridiem, in introitu noctis, ita, quod Missa illius diei de nocte in vigilia Paschæ cantatur. Et de institutione, approbatione, & confirmatione prædicti Ordinis habetur per eundem Ant. Flor. *in suo lib. histor. 2. part. tit. 15. c. 22.* vbi ample.

SExagesimaprima consideratio. Sub regula B. Benedicti, adhuc sunt quidam apud nos, qui dicuntur Cœlestini, de quibus est notabilis conuentus, in ciuitate Parisiensi, & in multis aliis locis Franciæ. Et isti sunt Obseruantes, sub regula B. Benedicti degentes. Hi etiam sunt à diœcesanis exempti. Sed an sint cæteris, puta Carthusian. præferendi, dico inspiciendam esse consuetudinem: quia tamen non sunt omnino mendicantes: Ideo omnibus alijs mendicantibus præferentur. Et quod sunt sub regula B. Benedicti, dicit Anton. Flor. *in 3. part. sue summa tit. 16. c. 1. §. 18. in princ.* Vbi dicit, quod talis Ordo fuit institutus à Beato Petro de Murrone, qui fuit Papa Cœlestinus, sed renunciauit Papatui.

SExagesimasecunda consideratio. Crederem, quod licet Ordo Carthusinensium non sit sub regula B. Benedicti, nec sub aliqua quatuor regularum ab Ecclesia approbatarum: sed habent sua statuta pro regula, tamen habentur in magna veneratione ab Ecclesia, vt dicit idem Anton. Flor. *3. par. sue sum. tit 16. cap. 1. §. 6.* Et est venerabilis religio, quæ vsque ad præsentem diem seruat rigorem suarum obseruantiarum, per annos circiter 400. vt dicit idem Flor. *in libro historiali. 2 part. tit. 15. cap. 23. §. 2.* Austera, vt dicit, siquidem est in multis, in abstinentia quidem: quia prolixa ieiunia & sextis omnibus feriis, in pane & aqua, ab esu carnium semper abstinent: etiam in grauissima infirmitate. Ita vt qui eis vesci voluerit, amplius in clausura cum reliquis non valeret permanere. Quo ad vestitum: quia semper cilicio induuntur ad carnem. Quo ad solutionem: quia nunquam exeunt exceptis Priore & procuratore: & in cellis suis soli manent, cum arcto silentio: vigilias magnas habent, propter prolixitatem officij. Vnde Bernardus, qui epistolam ad eos scripsit: quia dicitur ad fratres de Monte Dei, multũ commendat inter cætera, dicens: *Vestrum est fru... Deo.* In fine autem arguit de nimia sumptuositate & magnitudine ædificiorum: & magis adhuc tempore nostro redarguisset, si vixisset, maxime, quo ad conuentum Papiensium, qui distat à ciuitate Papiens. duabus leucis seu quatuor aut quinq; milliaribus, vbi est

talis sumptuositas in ædificiis, quod vix vltra dici possit. Et etiam apud Diuionem, est conuentus Carthusiensium, valde sumptuosus in ædificiis, & apud Parisiens. Et conuentus principalis dicti Ordinis est in Delphinatu, iuxta Gratianopolim ciuitatem. Et ex dictis Io. Andreæ *in d. ca. sane, de regularib.* Hic ordo cum propter eius nimiã austeritatem, sit cæteris præferendus, maiorem præeminentiam deberet habere: tum etiam; quia fuit institutus anno Domini 1086. secundum quod habetur per Anton. Flor. *in sua historia. 2. part. tit. 15. cap. 22.* vbi ample, *iam supra alleg.* Et Iacob. Bergo. *in suo supplemento Chronic. lib. 12.* Et etiã propter eorum antiquiorem institutionem, præferri debent Ordini Cisterciens. & Præmonst. Et Bernard. teste, primatum obtinet, inter omnes ordines Ecclesiasticos, non ratione temporis, sed religiositatis. Et etiam Polycrat. *lib suo, ca. 21. incip. licet autem*, ponit de laude, & origine istius religionis, & aliarum religionum, quæ hic non insero; quia est impressus. De laude huius Ordinis etiam Sebastian. Brant scripsit.

SExagesimatertia consideratio. Alius est Ordo, qui dicitur Ordo Sanctæ Trinitatis, cuius caput est in Ciuitate Parisiens. qui dicitur: *Es Maturins*, qui sunt deputati ad redimendum captiuos: qui, vt videtur, debent omnes alios Religiosos, saltem post Monachos nigros, præcedere, saltẽ præcedere Religiosos S. Antonij qui sunt deputati ad suscipiendũ hospites: quoniam ordinantur, & sunt ordinati, ad redimendum captiuos. Ideo religio eorum est excellentior, vt dicit Anton. Flor. *in sua Sum. 3. part. tit. 16. c. 1. §. 1.* Et de his & cæteris aliis facit mentionem idem Flor. *in sua historia. 2. part. tit. 15 c §. 3 in fine.*

SExagesimaquarta consideratio. Post Ordines supradictos non mendicantes, sed regula Beatorum Basilij & Benedicti, sunt alij Ordines Religiosorum non mendicantium, sub regula Diui August. Vt sunt Ordo S. Iohannis Ierosolymitani, qui dicuntur Cruciferi, & sunt milites Rhodiani, seu Templi, de quibus dicam infra *in 2. parte in quarta consideratione.* Quibus assimilantur milites S. Iacobi de Spata, militantes pro fide, qui sunt in Hispania, qui sunt milites Regis Hispaniæ: de quibus infra dicam *in illa nona parte*, de eo hic non insisto,

SExagesimaquinta consideratio. Alij sunt hospites S. Antonij, qui dicitur ordo hospitaliorum S. Antonij, qui sunt in diœcesi Viennens. Qui ex cõsuetudine & vsu videtur sumpsisse principium. Et etiã extensum fuit ad hospitale Curiæ Romanæ: quoniam sicut in secularib., in vrbe Romana legitur duos fuisse Prætores: Vnum, qui præerat; Alterum vero, qui Romanis iustitiam exhibebat, vt *ff. de origine iuris, l. 2. §. & cum placuisset, de iudic. l. 2. §. 2.* sic in spiritualibus dignum, & rationi consonum fuit, vbicunque est ipsa Vrbs, id est, Romana Curia, diuersos esse superintendentes Curiæ animarum; Quosdam Iacobos, & parochiani sunt & religiosi, quattũ ex dispensatione sedis Apostolicæ permittitur. Quosdam vero, peregrinis siue curialibus, vt sunt fratres S. Antonij, vt satis clare probatur *c. Quoniam in plerisque extra de offi. ordin. c. cum secundum. de tempor. ordin.* Rationabiliter ergo Romana Ecclesia voluit, & in vsum deduxit, quod essent in Curia Fratres S. Antonij, qui pro pauperibus curialibus hospitale haberent, confessiones Curialiũ audirent, & ecclesiastica sacramenta ministrarent, & sepulturis eorundem interesse deberẽt. Ita dicit Oldr. *in consil. suo 211.* vbi ponit de emolumentis eorum, etiam in Curia Romana. de quibus aliter pro nũc non dico, cum quo ad præemiuentiam eorum cum aliis, standum est consuetudini locorum.

SExagesimasexta cõsideratio. Alij sunt Ordinis Præmonstratensium, sub regula B. Aug. quorum ordo fuit, & incepit anno Domini 1120. Cuius Ordinis fundator fuit vir Dei Northbertus, ex partibus Lotharingiæ oriundus. Et dicit Anton. Flor. *in d. lib. histor. tit. 15. c. 19.* Qui quidem est vnus apud nos, de principalibus ordinibus. Et Abbas illius, in suo ordine est generalis in toto Ordine: & facit vnum caput, sicut Abbas Cluniacen. in toto suo Ordine. Ideo cæteris aliis Abbatibus non facientibus caput in Ordine, in Congregatione generali, præferendus est, tanquam faciens caput in suo ordine. De his aliter non insisto, cum vltra illum locum, vbi est caput, pauci sint, & in locis vbi sunt, standum est consuetudini loci de præcedentia, aut præeminentia.

SExagesimaseptima consideratio. Alij sunt, qui sunt de Ordine Grãdimondensi. Qui fuit institutus anno Domini 1076. sub patre Stephano viro nobilissimo, & de Aruerniæ partib. filio nobilissimi viri Stephani, cuius Stephani institutoris vita fuit arcta. Nam trigesimum ætatis suæ annum agens, habitare cœpit eremum, in ieiuniis, vigiliis, & orationibus continuis seruiens Deo. Cibus eius panis & aqua, & interdum ex farinæ siligine, sorbitiuncula, quæ cæteris minus sapida, necessitati vtriq; seruit, non voluptati. Incedebat quoque armatus lorica ferrea, contra carnis tentamenta, & mentis lasciuiam: quo vsque toto corpore exsiccato, plenam de se ipso obtineret victoriam: Indumenta, quibus super loricam induebatur, nullo tẽpore augebãtur, sed hyeme, & æstate, ad repellendũ frigus, & cauma, semper erant æqualia, & eadem. Et plura alia, de eius vitæ austeritate, & miraculis ponit Anton. Flor. *in suo libro historiali. 2. par. tit. 15. c. 21.* quæ hic non transporto, cum sint ibi clara, nec faciant ad propositum, nisi ad demonstrandum de eius vitæ austeritate, & arcto modo viuendi. Ex quo videretur, quod in hoc essent præferendi, si illum modum viuendi obseruant, quod non credo. Et ideo dico esse standum consuetudini, quomodo in locis vbi sunt, & collocantur, præcedere debeant alios vel non.

De austeritate vero, aut arcto modo viuendi, prædictarum Religionum, non credo, quod hodie possit fieri fundamentũ de vna ad aliam: cum omnes supradictæ, ita hodie relaxatæ sunt & tepefactæ, vt aperte dici possit Ieremiæ *Threnorum cap. 1.* Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus. Et quod ait Bernardus contra Cluniac. religiosos monachos relaxatos videlicet. Vnde inter monachos, tanta intemperantia in cibis, in potationibus & vestimentis, in lectisterniis, in equitatiuis, & construendis ædificiis, mollescere potuit, quatenus vbi & studiosius, voluptuosius, atque effusius obseruatus fuerit, ibi ordo melius teneri dicatur, ibique maior putetur religio. Ecce enim parcitas putatur auaritia, sobrietas austeritas creditur, silentium tristitia reputatur. Et contra remissio discretio dicitur. Effusio liberalitas: loquacitas, affabilitas: cachinnatio iucũditas: mollities vestimentorum, equorum fastus, honestas, lectorum, superfluus cultus, munditia. Quidque hæc alterutrum perpendimus, charitas appellatur. Ista certe charitas destruit charitatem, hæc discretio discretionem confundit: talis misericordia crudelitate plena est, qua scilicet ita corpori seruitur, vt anima iuguletur. Et, vt dicit Anton. Florent. *in suo libro historiali, in 2. part. tit. 16. cap. 1. §. 1.* sub hac abusione, iam fere vbique pro ordine ista tenentur: fere iam omnibus sine querela & irre-

& irreprehensibiliter obseruantur, quanquam dissimiliter, vt ibi declarat, & demonstrat: quæ multo cum plus intentionis, nec sit dicere, & declarare, quæ laudanda veniant, quam quæ vituperanda. Sed hæc dixi, vt cognoscatur, quod non est multum insistendum, quo ad preeminentiam vnius Religionis ad aliam, in arcto & stricto modo viuendi, cum in omnibus rarus sit, & in omnibus sit relaxatio, in vita & modo viuēdi, datis à regulis, in quolibet ordine, de quibus supra dictum est. Et ideo deueniendum erit ad alium modum, & ad aliam doctrinam, ad cognoscendam præeminentiam vnius Religionis ad aliam: quam ponam statim post declarationem mendicantium.

SExagesimaoctaua cōsideratio. Post omnes ordines supradictos, qui non sunt mendicantes, sunt quatuor alij Generales Mendicantium. Inter quos (vt sæpissime videmus) est contentio, qui illorum debeant præcedere. Aut si non inter ipsos, saltem aut cum aliis Religionibus, vel etiam quandoque, & sæpius cum Ecclesijs cathedralibus. aut collegialibus: quoniā sub prætextu humilitatis, aut sanctimoniæ, semper tamen appendunt aliquid gloriæ, laudis, & honoris. Et isti sunt quatuor, videlicet Ordo Prædicatorum, Ordo Minorum, Ordo Carmelitarum, & Ordo Eremitarum S. Augustini, facientes contra dictum Christi, de quo *Lucæ 2.* Et omnes istos tres Ordines præcedit, aut præcedere debet Ordo Prædicatorum. Et, quod præcedere debeat fratres Minores, dicam infra. Et aduerte, quod isti Prædicatores fuerunt sub regula Sancti Augustini. Sed quibusdam Constitutionibus additis, fecit Dominicus nouum Ordinem, qui dictus fuit Ordo Prædicatorum, de cuius excellentia videatur amplissime per Anton. Flor. *in 3. part. hist. ti. 23. per totum.* vbi habetur, quod habuit initium anno Domini 1217. vbi dicit idem Antonius, sub Innocentio I. Et anno Domini 1210. sub Honorio III. vt dicam infra *sequ. consider.* Et refert idem Anton. Flor. *eod. tit. cap. 3.* quomodo prædictus Ordo releuatus fuit Sancto Dominico, à Virgine Maria, Iesu Christo eius filio commendatus: Cui datus fuit socius, videlicet Frācifcus: pro alio Ordine instituendo, ad instructionem totius vniuersalis Ecclesiæ in sermonibus, & prædicationibus, vtibi videre poteris.

SExagesimanona consideratio. Ordo Minorum sub regula Francisci fuit institutus, circa annum Domini millesimum 108. De cuius vita, & moribus, & Ordinis institutione & fundatione, habetur plene per eundem Flor. *in suo lib. hist. tit. 24. per totum.* & de eius confirmatione, quo tempore fuerit confirmatus prædictus Ordo: infra patet.

Sed cum sint Minores, vt nomen sit consonans rei, debent esse minori loco: Ideo tanquam humiliores: quia minores non debent prætendere contra aliquos de aliqua præcedentia: quoniam alias videretur, quod facerent contra eorum Ordinem & statum: qui inter omnes totius vniuersalis Ecclesiæ, debet esse minor, imo quod plus est, à certo tempore voluerunt vocari Minimi, in vim cuiusdam Reformationis. Sed video, quod illud est tantum verbo, & non opere: quia volunt non solum contendere de paritate, cum aliis religiosis, sed etiam cum ecclesia cathedrali, prout vidi in hac ciuitate Heduen. in funeralibus quondam nobilis & potentis viri domini Francisci Rolin, qui pro vna hora tantum fuit repositus in eorum Ecclesia, cadauer subleuando voluerūt non solum esse in vltimo loco etiam ante Canonicos Ecclesiæ cathedralis. Imo etiam Guardianus dicebat, se debere habere vltimum locum etiam post Episcopum ibi præsentem, & existentem. Quod quantæ & qualis fuerit decisionis, & prout etiam debuit esse; cogitent omnes. Ex quo videri potest, quid de illis dicendum sit, qui cum omni humilitate, etiam cum infimis agere deberent, volunt tamen contendere de paritate. Et ideo non potest magis superbia eorum operari: quam cum superbia Luciferi, qui voluit fieri similis Altissimo. Sed tunc illud euenit ex superbia cuiusdam Guardiani, qui multum fuit reprehensus in Capitulo generali, tunc sequentis, per Ministros, & alios Correctores totius Ordinis, qui actum illum in Capitulo Ecclesiæ Heduens. reprobauerunt, & retractarunt, & prædictum Guardianum increpauerunt.

Et licet Ordo Minorum incœperit prius, quā Ordo Prædicatorum, cum Ordo Minorum incœperit anno Domini 1206. Et Ordo Prædicatorū anno Domini 1216. vt refert Albertus de Eib. *in sua Margarita poetica. in primo secundæ partis tract. c. 10. in fi.* Tamē Prædicatores præferuntur Minoribus, vt not. gl. *in c. quorundam. de elect. in 6. & in fin. de pac.* & Archidiaconus *in c. de decimis. in 6.* Ioan. de Turrecrem. *in cap. episcopus. 17. dist.* plene per Feli. *in rub. de maior. & obed. in 3. & 4. col.* Et hac ratione, vt dicunt, quia Ordo fratrum Prædicatorum licet primo nō fuerit institutus. Fuit primo approbatus sub regula diui August. anno Domini 1208. sub Honorio Papa III. Et Ordo beati Francisci sub eodem Honorio, anno Domini 1224. vt refert Iacobus Philippus Bergom. *in suo Supplemento Chron. lib. 13.* faciunt, quæ dicit Philippus Decius *in cons. 1. 6. col. 1. ad finem.*

SEptuagesima consideratio. De Ordine Carmelitarum, qui sub Ordine S. Basilij sunt, vt dicit Antonius Florentinus *in sua Sum. in 3. part. tit. 16. cap. 1. §. 8.* Quo tempore habuerint initium, dicit Anton Florent. *in sua tertia parte historiarum, libro 20. cap. 5. §. 1.* Quod tempore Honorij IV. cum fratres Ordinis Carmelitarum deferrent habitum, qui minus videbatur conuenire viris Religiosis, videlicet cappam circularam largis virgis albis & griseis: quam habitum asserebant fuisse Eliæ Prophetæ, habitantis in monte Carmelo in Syria: quod tamen, vt dicit Anto. neq; in sacra Scriptura, neque in authentica Scriptura reperitur (licet *in historia Tripartita, lib. 1 ca. 2.* & ex Isidoro *in tit. de offic. cap. 15.* reperiatur scriptū, quod vita religiosa fuit in Elia & Elisæo) Honorius IV. propter maiorē honestatem, mandauit habitū illū dimittere, & desuper, cappas ex toto albas: & tunicas subtus griseas, cum scapularibus assumere. Hi habuerunt initiū sub quodā Patriarcha Ierosolymitano, cum in Syria habitabant Christiani Ierosolymis. & in multis aliis ciuitatibus. Degebant autem in monte Carmelo vt Eremitæ, & sub regula B Basilij, vt etiam dicit idē Anton. Florent. *in 3. par. suæ summæ. in tit. 16 c. 1 §. 8.* vbi dicit: quod anno Domini 1247. dominus Innocētius IV. addit quasdam ordinationes, per modū regulæ traditas, eis à dicto Patriarcha Ierosolymitano, dicto Alberto, extractas, ex regula Basilij cū quibusdam additis, declarantes & mitigantes regulam illam, per domin. Hugonem Cardinalem, Ordinis Prædicatorum dictatas. Sed Honorius III. confirmauit Ordinē illū: & postmodum Papa commisit Hugoni Cardin. Ordinis Prædicatorum, vt adderet quasdam Constitutiones, quas in posterum obseruarent. Sed in processu tēporis, occupantibus Saracenis ex toto partes Syriæ, recedentes Carmelitę, de locis illis dispersi per orbē in terris Christianorum ædificauerunt plurimos conuentus, ex eleemosynis fidelium collatis, propter eorum deuotam conuersationem exemplarem. Aliqui

tamen referunt,quod Soldanus Saracenorũ,qui prius eos habebat in reuerentia,propter EliamProphetam, mutato habitu eis dato per Papam, in contemptum Papæ,& fidelium,fecit eos expelli de monte Carmelo, vnde Carmelitæ dicuntur, non quod ab Elia habuerit initium. Et isti præferendi sunt & fratribus Prædicatoribus, Ordinis S.Augustini, & Minorib. cũ primo fuerint instituti,cũ fuerint sub Regula B.Basilij,quæ prius fuit quam Regula B. August.sub qua erant Prædicatores,& Regula B.Francisci,quæ fuit solum anno Domini 1218. vt dixi supra.In multis tamẽ locis in processionibus vidi eos præcedere, & esse in loco digniori: in aliis vero vidi & fratres Prædicatores & Minores præcedere,& esse in digniori loco. Vnde tanta discordia & diuersitas,videtur esse ex cõsuetudine loci,aut ex prioritate institutionis aut fundationis, Conuentus in loco, qui sibi ratione prioritatis temporis vsurpauerunt locum. Sed quid de iure fiendum, dicam postquam declarauero prioritatem Institutionis,Ordinis & Confirmationis.

Vtrũ autem Carmelitæ sint mendicantes,notat & declarat Lapus *allegatione sua 46.* vbi plene *in princ.* Et ibi etiam ponit de fratribus seruorum,qui dicuntur *seruitæ*,quod tales suntMendicantes,& notatur de Carmelitis *in ca.1.§ cæterum de relig.domib.in 6.*& ponit Ang. l.*in consil.12.incip. Sancta Carmelitarum Relig.*vtrum possint habere proprium. Et de laude huius Ordinis Carolus Fernandus scripsit vnum librum.

SEptuagesimaprima consideratio.Sunt & alij mendicantes,qui dicuntur Eremitæ S.August. Qui,vt dicit Anton.Florentin.*in summa 3.part.titul.16.cap.1. §.8.* alias fuerunt sub regula B. Basilij: nunc autem,vt dicit,militant,sub Regula B. Basilij,vel non extra essentialia Religionis, dicit se nõ inuenisse à quoquam declaratum.Et quod isti sunt mendicantes,est text.& ibi Doctores *in cap.vnico.§. cæterum.de relig.domibus. in 6.* Et Lud.Roma.*in consi.235.*ponit,an possint habere immobilia: vbi etiam ponit de fratribus Prædicatoribus. Et licet Augustini effecti fuerint Mendicãtes ex quadam consuetudine,& præscriptione lõgissima,sicut & fuerunt Carmelitæ, vt supra dictum est: tamen debent præcedere Minores,cum sint instituti à digniore,videlicet ab August.qui fuit dignior Francisco.Quod sint digniores,eo:quia à digniore instituti, facit gl.*in l.restituen.C.de aduocat.diuer.iudic.& in l.2. ff de albo scribent.& in c. per tuas.de maior & obed.*Vbi data paritate tẽporis præfertur ille,qui est à digniore coronatus,& laureatus,vt dicã infra *in 10,part.* Merito ergo quod institutio Ordinis S.Aug.sit ante Frãciscũ,de quo sunt prædicti Eremitæ,qui etiã videntur habuisse initiũ ante Augustin. Sed tamen sine dubio sunt ab eo approbati,& reformati,& sic dignior Frãcisco,& ratione temporis,& ratione dignioris instituentis,debent præcedere Minores: & etiã quia Ecclesia Rom. primo approbauit Augustin. & eius acta & opera quã Franciscũ,vt habetur *in c.sancta Romana Ecclesia.15. dist.* Vbi opera Augustin.approbata fuerunt per Gelasium, qui fuit per multa tempora ante Honoriũ III.cum Gelasius fuerit anno Domini 490. Et Honorius III.fuit anno Domini 1117.Ex quo constat multipliciter,de multiplici causa,præcedẽtię fratrum Eremitarum S.Augustin. quo ad fratres Prædicatores,& Minores,quæ etiam considerari possunt ex dicendis *in considerat.seq.* vbi ponam in genere, causas præeminentiæ vnius Religionis ad aliam.

SEptuagesimasecunda consideratio de excellẽtia, & antiquitate Monialium seu sanctimonialium tractat,quarum institutum est excellentius; cum sit multo vetustius, quam quæuis alia Monachorũ Religio. Quippe nulla(vt ait Augustin.*de bono virginal.*)virgo sacra nascitur, nec est hoc proles carnis & sanguinis. Si harum quæritur mater,Ecclesia est. Non parit virgines sacras, nisi virgo sacra: virgo illa quæ desponsata vni viro,casta exhiberi Christo, vt scribit Polydor.*de inuentoribus rerum lib.4.cap* 10. vbi dicit Apostolos primo,deinde Pontifices: exemplo Vestalium Virginum, introduxisse fœminatum Religionem, vt vterque sexus domino in castitate famularetur,& in collegia coiuere, ac sanctissimis institutis à Patribus acceptis,vitam Virginitate dignam agere cœperunt. Nam Matthæus Apostolus in Æthiopia, cui ea prouincia obtigit,posteaquam Regem(vt in eius vita legitur) cum vxore & toto Regno ad fidem conuerterat: item illius filium à morte suscitauerat,filiam postremo Virginem nomine Iphigeniam sacro velamine consecrasse dicitur. Ex quo apparet, iam tunc cœpisse fœminas per hunc modũ Deo dicari.Sunt tamen, qui tradant, (quæ cum Hieronymo familiaritatem habuit) primam fœminarum ausam esse, id institutũ, Romæ profiteri. Alij asserunt,Helenam,Constantini matrem Virgines sacras primitus legisse, quæ publico stipendio nutrirentur, seu quæ puritate vitæ, ac precibus indesinenter laudem Dei prædicarent. Hæc Polydorus, vbi plura alia de Constitutis summorum Pontificum,circa prædictam Religionem.

SEptuagesimatertia cõsideratio ex supradictis fundatur.Ex eo:quia cũ Monachi primò nominãtur, quã Canonici Regulares,*vt inc.Deus.de vita & honest. cler.& in rub. de statu monach.& canonic. regular.& in ca.de suppl.neglig.prælat.& in c.perniciosam.18.qu.2.*vbi Papa enumerans quasdam regulas approbatas, incœpit à Regula sancti Benedicti & Basilij: postea nominat August. ideo præferri debent Monachi Canonicis Regularibus.

Et ex hoc ordine Archidiac.*in c.de decimis.in 6.* infert,Prædicatores præferendos Minoribus, *de quo etiam ordine* literæ vide Fel.in hac materia, *in rubric. de maior.& obed & in c.cum dilecta. vers. ordo scripturæ.* vbi plures decisiones adducit, & etiam do. meum Ias. *in d §.prius.* Et quinque limitationes ad regulam supradictam ponit ibi Feli. Et inter alias dicit,pręlictam regulam non habere locum in actu denotante vitia nominatorum: quia tunc primo nominantur Minores,vt per Abbatem *in c.auaritia.de prabend.* Et facit pro hac opinione text. *in c.irregularibus,extra de simonia.* vbi in vitio simoniæ prænominantur Canon. regulares.Et ex his notat idem Feli.*in d.l.cum dilecta.* Quod in ingressu carceris,vel simili actu,debent pręcedere Minores:quia sequi honor est, præcedere autem non. Ex quo videretur dicendum, quod illa declaratio ad *c.auaritia.*per Panormita.& Felin non habeat magnam rationem.Et ideo Feli.*in d.rubrica*, non omnino firmat illam,nec illi assentitur in totum: Imo dicit,quod illud non semper obseruatur:vt patet *in c. 1.de decimis in 6.* vbi fratribus Prædicatoribus & Minoribus. qui Pisanos à solutione decimarum retrahebant,scribitur reprehensorie,& tamen præmittuntur Prædicatores, sic etiam in actu honorabili præmittuntur Minores,*c.2.de suppl.neglig.prælat.*

De præcedentia istorum,inter se satis ample disputauerunt plures,de quibus sunt consilia Bono. Paduana & Ferrar.& Baptistæ Caccialupi, de quibus supra feci mentionem in pluribus locis, quæ cum sint impressa, non aliter insisto, sed me remitto ad dicta eorum:

rum: conclusiue tamen tenendo, quod Monachi cæteris paribus præferuntur Canonicis regularibus.

SEptuagesimaquarta consideratio. Qualis sit honor an sequi, an præcedere, an esse in medio. Nam vt in pluribusmonasteriis vidi maiores de mane præcedere. Ad vesperas vero sequuntur, & in pluribus aliis contrarium obseruatur. Cur tam varie, videtur, quod istud sit ad demonstrandum, quod quo ad seruitium diuinum, nulla est maioritas inter eos: sed credo, quod in hoc ad eos est attendenda consuetudo, vt per Felin. *in cap. statuimus, extra de maior. & obed.* vt dixi supra.

SEptuagesimaquinta consideratio. Quærendum est de ratione diuersitatis, quare sit, quod in actibus ecclesiasticis, maxime in processionibus, vbi congregantur status ecclesiasticus & temporalis, ecclesiasticus præcedit, & temporalis sequitur. Et quod plus est in statu Ecclesiastico Minores præcedunt, & Maiores sequuntur. Et è diuerso, in statu temporali, in eadem Congregatione, Maiores præcedunt, & Minores sequuntur. Plures super hoc interrogaui, qui mihi dicebant, quod credebant, quod in hoc sit tantummodo consuetudo locorum, quæ in honoribus deferendis inspicienda est. vt dicit Bald. *in l. obseruare. §. antequã. ff. de offic. proconsin 1. lectura.* Dicit tamen ibi, quod vbi non est consuetudo, debent assignari loca superiora, secundum qualitatem personarum, vt dixi ante, quæ attendenda est, quod ad loca sedendi, maxime etiam in Francia: meminit Bald. *in c. 1. Marchio. in titu. de his qui feud. dare possunt.*

Mihi tamen videtur, quod alia & melior potest dari ratio, ex eo, quod qui sequuntur, quo ad statũ ecclesiasticum, sunt in honorabiliori loco; quia Minores Episcopo, vt dicit Præpositus *in cap. episcopos.* 18. *distin.* Bene tamen facit text. *in c. perlectis.* 21. *dist.* Vbi in officio faciendo, viciniores Episcopo sunt honorabiliores, & in honorabili loco, vt sunt Sacerdotes, qui sunt in administrandis viciniores Episcopo. Et cum iam statim sequantur Episcopum, ideo maiores præcedere debent: quoniam, qui stat proximior post Dominum, dicitur maior, vt dicit gloss. *in §. aliam, Inst. de bonor. possess. in verb. altiori loco.* Et Episcopus semper stat in medio clericorum & laicorum, exemplo Christi, qui sedens in medio Doctorum, &c. *Luca* 2. Et iste est honor, sedere in medio: quoniam locatus in medio, cunctorũ ad se trahit aspectum, vt dicit Cassiodo. *lib. 5. variarum epistolarum.* Et apud Numidas erat honor, sedere in medio, vt refert Sallustius *in Iugurthino.* Et ita dicit & refert Lucas de Penna *in l. quisque. Cod. de præfectis prætorio siue Vrbis, lib.* 12. Et Episcopus tanquam Pastor, adducit oues, ante clericos, docens eos modum eundi, & incedendi, laicos vero post, vt exemplo clericorum incedant. Et quo hac ratione, vt cunctorum habeant respectum, ponitur in medio, exemplo cuius omnes alij Prælati, in processionibus semper capiunt medium locum, tanquam honorabiliorem in talibus.

SEptuagesimasexta consideratio. Antiquiores Clerici & Doctores debent habere primum locum, deinde cæteri per ordinem, vt tenet Bald. *in c. cum olim, per illum tex. extra, de consuetud.*

De antiquioribus, & Doctoribus, quomodo sint præferendi, notant Doctores, maxime Alexander & dom. meus Ias. *in l. cum quid. ff. si cert. pet.* dicam latius infra *in statu temporali, in pluribus consider.* vbi dicam, quod in opinionibus dandis, iuniores debent habere prima vota, maxime dicam *in 11. parte.*

SEptuagesimaseptima consideratio. A subdiacono, vsque ad Lectores, omnes subditi sunt Diacono in Ecclesia, repræsentantes ei honorem prout Pontifici, Presbyter, Presbytero, Diaconus Diacono, Subdiaconus Subdiacono, Acolytus Acolytho, Exorcista, Exorcistæ, Lector Lectori, Ostiarius Ostiario, Abbas Abbati, Monachus. Intellige in Abbate non clerico, vt erant antiquitus. *c. generaliter.* 16. *qu.* 1. Sed hodie Abbas præfertur aliis clericis, vt dixi supra *in 32. consider.* & prædictam considerationem vide *in c. à subdiacono.* 93. *distinct.* vbi est text. ad literam sic distinguens honores fiendos inter clericos.

SEptuagesimaoctaua consideratio. Vbi concurrunt dignitates ecclesiastica & secularis, præfertur ecclesiastica, *c. solita, de maior. & obed.* dixi supra *in princ.*

Vnde simplex Sacerdos, militi seculari preferri debet, vt dicit Ioan. de Turrecrem. *in c. episcopus.* 17. *dist.* Quia si ille miles est Imperatoris: Iste Christi. *ca. quoniam omni.* 40. *distinct.* miles Christi præponitur 11. *qu.* 3. *cap. Iulianus.* Ita etiam tenet Ioannes And. *in cap. eo libentius. de seruis non ordin.* Et facit quod dicit Specu. *in tit. de rescript. præsenta. §. 4. vers. vt autem.* vbi dicit, quod militi præferendus est Presbyter in scribendo. Dicit tamen Panormitanus *in c. Nicolao. de appellat.* quod miles præfertur monacho in honoribus, non tamen præfertur clerico, qui est miles cœlestis militiæ, vt ibi Panormitanus. Et, vt habetur *Ecclesiast.* 7. In tota anima tua time Dominum, & Sacerdotes illius sanctifica. Honora Deum ex tota anima tua, Sacerdotes illius honorifica. *c. Sacerdotes. 6. quæst.* 1. Exemplo beati Martini præferentis Sacerdotem Imperatori, in porrigendo. dixi supra *in principio huius partis.*

SEptuagesimanona cõsideratio. Filius Sacerdos, præcedit patrem non Sacerdotem in actu sacerdotali, & est maior patre illo, actu tantum, vt tenet Hostiẽsis *in cap. 1. de offic. Archidiac.* quem refert Bart. *consil.* 5. *in 3. col. in 3. vol.* & facit de filio Episcopo, qui præcedere debet patrem, qui licet teneatur ad honorem reuerentialem patri, in Ecclesia tamen pater tenetur præstare reuerentiam filio Episcopo: vt dicit Hostiẽsis *in c. Iudæorum. de ætate & qualit.* dicam alibi. Et ideo, quis ex diuersis qualitatibus debet haberi in diuersa consideratione. facit text. *in c. olim. de re iudic. & in c. à collatione. de appellat. in 6.*

OCtogesima cõsideratio. Patronus in Ecclesia præ aliis est honorandus, *ca. pia mentis.* 16. *quæst.* 7. & *cap. Frigentium.* Ita dicit Rofredus Beneuentanus *in suis libellis, in tractatu de iure Canonico. in 5. parte, titulo quem honorem debeat habere patronus in Ecclesia.* vbi dicit, quod habere primum locum, est magnus honor, vnde Pharisæi primos accubitus desiderabant in cœnis, vt dicit, & facit textus *in cap. nobis. extra de iure patron.* & dicit Petrus de Ancharano *in dict. cap. nobis. in 3. colum.* quod in processionibus tenet primum locũ, & honorabiliorẽ in Ecclesia. Et, si Princeps est, ei processione eundum est obuiam, vt dicit exemplum esse in Duce Venetiarũ, patrono S. Marci. qui obtinet primũ locum. & illi (vt ibi dicit Antonius de Butrio) occurrendum est, vsque ad portas Ecclesiæ, non autem vsque ad portas Ciuitatis; quia hoc solum fieri debet Papæ & Cardinali, & dicit ibi Antonius, quod non semper illi occurrendum, sed ei occurritur raro. Et idem dicendum est de Rege Franciæ, in omnibus suis Ecclesiis cathedralibus, & metropolitanis, cum sit patronus omnium, tanquam Princeps supremus. Archidiac. *in cap. lectis.* 63. *distinct.* Facit quod dicit Bal. *in ca. quanto. de iudic. & in proœmio Decretalium.* Sed, vt dicit Dominus Rochus Curtius, quem alias audiui, in

tract. suo de iure patronatus, in verb. in Ecclesia, in 2. col. hoc iure non probatur, & contrarium tenuit dominus Præpositus *in d. c. lectis, & in cap. imperium. 10. dist.* vbi dicit, quod prædicta decisio Archidiaconi & Baldi debet intelligi, quantum ad protectionem, non autem quantum ad electionem, vel præsentationem. Tu dic, quod etiam Princeps habet istud ius patronatus in ecclesiis cathedralibus, siue ex constructione, siue ex fundatione, siue ex donatione, siue ex priuilegio: quibus casibus etiam habet ius præsentandi, vt dicit Præpositus *in c. hortamini, in 1. colum. 71. distinct.* Dicit tamen Præpositus, quod si habeatur ius patronatus in ecclesia cathedrali, non tamen per hoc competit ius præsentandi clericos ad beneficia particularia. Ita dicit Præpositus *in d. c. imperium. 10. distinct.* ratione cuius ius patronatus dicit, quod Rex Franciæ in omnibus suis ecclesiis cathedralibus, & metropolitanis, pro suo iucundo aduentu habet ius nominandi & præsentandi ad primam præbendam vacaturam, post eius introitum. Et ita vritur in Regno suo: ita, quod vult prætendere, quod in talibus etiam Papa nō potest præuenire, eo; quia est ius sibi debitum in vim iuris patronatus laicalis, & ita vidi in facto. De Rege vero Hispaniæ, quod habeat istud Ius, ponitur ample per Ioan. Lud. *in repet. rubrica, extra de donat. inter vir. & vxor in princ. in 3. prauidentia.* vbi etiam de Rege Franciæ.

OCtogesimaprima consideratio. Rector vniuscuiusque parochiæ ibi præferendus est, & honorandus *Eccles. 10.* In medio fratrum Rector eorum in honore. Et, vt dicit Ant. Flor. *in summa 4. part. tit. 5. ca. 10. §. 2.* Multo magis Prælati Ecclesiæ, quam seculares personæ, *1. ad Timoth. 5.* Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore sunt digni, argumento ad hæc *cap. duo sunt. 96. distinct.*

Hic inserendus esset ordo Alberici de Rosat. quem posuit *in rubric. ff. de statu hominum.* quem posuit etiam Nicol. Boerij *post tractatum suum, de præeminentia Sacri Concilij*, qui talis est, vt per eos videre potes.

Quartæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

QVINTA CATALOGI GLORIAE MVNDI PARS,

DECLARANS LAVDES, HONOREM, GLORIAM & excellentias Principum secularium.

Quinquaginta sex Considerationes habet.

CONSIDERATIO ergo prima, vt intelligatur id, de quo est quæstio, erit, quomodo à principio Reges, & alij Principes Dominia habuerunt. Nam ab initio, post peccatum ex quodam fastu superbiæ, dominiū per vsurpationem incœpit, sicut in Lucifero, volēte super alios exaltari, *Ezech. 34. & de pœn. distin. 2. c. principium, & Esa. 14.* Et hoc argumento notorio demonstratur, quomodo soli reprobi, in principio mundi dominium acceperunt, vt ante diluuium, primus dominus inter omnes homines fuit Cayn, vt dicit August. *lib. 15. de Ciuitate Dei, cap. 20.* qui ciuitatem ædificauit, vt dominaretur in ea: quæ fuit prima ciuitas in mundo, quam nomine filij sui vocauit Enoch. vt habetur *Genes. 4.* Post diluuiū vero, qui dominiū acceperunt, fuerunt de malefacto genere Chā, filio Noe, vt habetur *Genes. 9. cap.* & vt dicit Ioseph. *in lib. 1. Antiquitatum.* primus accipiens dominium fuit Nembroth, de genere Cham, *Genes. 9. & distinct. 6. §. fin.* cuius consilio ædificata est turris Babel, vt historiæ tradunt, ad dominandum. In cuius signum legitur *Genes. 9.* quod volebant, quod cacumen eius in cœlum ascenderet, ignorantes altitudinem cœli innumerabilem, ad significandam cordis ambitionē in præeminendo aliis: propter quod Deus ad suam displicentiam ostendendam, scissuram eorum dominij confundendo eorum linguas diuisit, cum vnius labij omnes essent, vt *præd. c. Gen. 9.*

De Nembroth descendit Belus Rex Babyloniæ, de quo natus est Ninius, qui fuit primus Monarcha Assyriorū arte magica procreatus, vt habetur *in historiis.* Et hic primus statuam erigens patri suo mortuo Belo nomine, reuerentiam habendam censuit, quę fuit occasio idolorum, quæ primo vocata fuit Bel, Behal, Bahalis, Belsebuch, secundum diuersitatem linguarum.

Ex quib. supradictis satis apparet, quod dominiū in principio mūdi, cōsideratis personis, quæ illud assumpserū, corrupta processit intētione, scil. fastu superbię & tyrānidis. Vnde primus, qui imperauit post diluuiū fuit Nēbroth, nō Rex, sed Tyrānus erat: quia homines opprimebat, vnde venator robustus corā Deo dicebatur, *Genes. 10. & dist. 6. § fin.* Et ideo nō placuit Deo, In cuius signum Cain, primus imperās fratricida occisus est à Lamech *Genes. 4. 24. q. 1. c. an. quomodo.* Primus vero Rex in Barbaria occisus est à dæmone, quē exercendo artē magicā colebat, & familiarē habebat. Et cōclusiue, omnes antiqui Monarchę, quia tyrāni, dura morte interierunt, vt Pharao contra Dominum induratus Rex Ægypti, in mari rubro submersus est, vt habetur *Exod.*

Exod.ca.9.& 23.quæst.4.con. Nabuchodonosor. Dathan, & Abyron principari volentes, absorpti à terra. *Nu. 16. de consec.d.2.c.* & dicit 1.q.1.c.*denique.* Sennacherib à filiis iugulatus. 4.*Reg.c.*19. Antiochus, à vermibus consumptus. 2.*Machabaor.*9. dixi supra *in 3.par.*

Saul, primus Rex in Israel, primus humilis, in regno suo superbus, & contra Dauid sanctum inuidus, & Domino & famulo ministro Dei, & Prophetæ inobediens, insuper Pythonissam consulens, & diabolum loco Samuelis adorans, vulneratus à sagittariis in bello Philistiim, & vehementer arripiens gladium proprium, incubuit super eum, 1.*Reg.vlt.cap.*

Absalon, filius Dauid, insurgens contra patrem, & se Regem constituens fraudulenter, & intrans ad concubinas patris, & coniurationem faciens contra patrem, tribus lanceis à Ioab hærens quercui interfectus est. 2.*Reg.*14.15.16.17.*&* 18.

Adonias filius contra patris voluntatem volens regnare propria ambitione, & coniurationem faciens, à Salomone fratre suo regnante loco Dauid interfectus est 3.*Reg.*2.*c.*

Achab, impiissimus Rex Israel, qui vineam Naboth occupauit, & consensit, vt occideretur Naboth iustus, percussus sagitta inter stomachum, & pulmonem in curru suo mortuus est, & canes linxerunt sanguinem eius. 3.*Reg.*21.*&* 22.*c.*

Ochozias, Rex Israel, consulens Deum Acharon Beelzebub super sua infirmitate, mortuus est de ea. 4. *Reg.*1.*cap.*

Ioram, Rex Israel, malum agens coram Domino, percussus sagitta Iehu inter scapulas, per cor eius exiuit sagitta, & sic mortuus est. 4.*Reg.*9.

Azarias, Rex Iuda, licet alias bonus; quia tamen permisit populum sacrificare in excelsis contra Dominum, lepra percussus mortuus est. 4.*Reg.*15.

Zacharias, Rex Israel, ambulans in peccatis idololatriæ patris sui Hieroboam, à Selon coniurante contra eum interfectus est. 4.*Reg.* 15. Et ibi etiam de Sellon, qui percusserat Zachariam, qui regnauit in peccatis, & percussus à Manahem, mortuus est. & idem de Phacia Rege Israel in Samaria, qui ambulauit in idololatria, à duce sui exercitus interfectus est contra eum coniurante. *ibidem* 4.*Reg.*15.

Sennacherib, Rex Assyriorum, venit contra Ezechiam Regem in Ierusalem: & quia Dominum in Israel blasphemauit, & in superbia grandi sua dixit, quod non esset Deus, qui posset liberare Iudæos & Regem eorū de manu sua: Ideo egressus Angelus Domini, interfecit de castris Assyriorū 185. millia. Cumque Sennacherib reuersus esset in Niniuen, ciuitatem suam grandem, & adoraret in templo Nesrach Deum suum, & Idolum, Adramelech & Sarasor filij eius percusserunt eum gladio, & mortuus est. 4.*Reg.*19.

Amon, filius Manasse, fecit malū in conspectu Domini, sicut fecerat Manasses pater eius. Ideo fuit à seruis suis in domo sua interfectus. 4.*Reg.*21. & ibi habetur de Manasse 1. & 2.*Paral.c.vlt.*

Rex Ioachim fecit malum coram Domino, ex quo fuit ductus captiuus in Babylonem per Regem Babylonis Nabuchodonosor. 4.*Reg.*24. & Sedechias fuit captus à Rege Babylonis, qui eidem oculos eruit, & filios occidit. 4.*Reg.*25.

Ochozias, Rex Ierusalem; quia fecit malum in conspectu Domini, interfecit eum Iehu. 2.*Par.*22. Et habetur 2.*Paral.*21. de Ioram, quia malum fecit in conspectu Domini, fuit ægrotus infirmitate, de qua mortuus est, & in languore vitam suam finiuit.

Alexander, monarcha Orientis; quia cor eius eleuatum est, & gloriam Deo non dedit de potentia, qua à ei dederat: & vt tradunt historiæ victus à vino & libidine, veneno labefactus cito Monarchiam perdidit, regnans annis XII. 1.*Macchab.*

Quomodo autem Rex Ægypti Antioch. propter multa mala, quæ fecit, mortuus sit, habetur 1. *Macchab.*6.*&* 2.*Macchab.*9.*c.*

Quomodo autem Herodes Ascalonita, Rex in parte Iudææ, qui innocentes pueros interfecit, in vita pœnam sustulerit, & tandem quomodo obierit, narrat historia scholastica, & etiam Remigius, qui dicit, quod gladio, quo pomum purgauerat, se occidit. Et habetur per Phil.Berg.*in suo supplemento Chronic.*

Alter Herodes, qui despexit Christum in passione, qui erat Rex in Galilæa, à vermibus consumptus exspirauit, cum inani iactantia & gloria sua. *Actorum* 12. *cap.*

Quid de Nerone dicemus, qui ita crudeliter vixit, quod omnia fere volumina sunt repleta: nisi quod Romani eius infamias non ferentes in eum impetum fecerunt: & vsque extra ciuitatem persecuti sunt eum: qui videns, quod non posset euadere, fultem dentium morsibus exacuit, & se per medium palo transfixit. Alibi tamen dicitur, quod à lupis deuoratus sit: sed Boetius *in lib.*2.*de consolatione* dicit, quod gladio confossus est.

Maximianus, Rex Romanorum, ob suam nequitiam à populo Romano interfectus est, & Diocletianus eiusdem consors à Regno fuit expulsus.

Multi alij Reges & Principes, & fere omnes mala morte perierunt, ac dies suos finiērunt. Ex quo dubitandum est de Regibus nostri temporis. Qui tot & tanta crudelia committere permittūt suis armigeris, & satellitibus seu auanturеriis. Ita quod non potest aliud dici, nisi quod mundus cruciatur inauditis & mirabilibus cruciatibus istorū militum, & peditum: qui vulgo dicūtur *Auanturiers:* Quod Principes permittunt, & sub silentio pertranseunt, & plusquam insupportabilib. exactionibus, taliis, subsidiis, & impositionibus nouis, & inauditis excoriantur homines. Ex quo dubitandum est: quod non pereant, & dies suos finiant, prout alij Principes & Reges, qui male vixerunt, ac suos subditos male rexerunt. Vnde paucos videmus sanctos Reges; & hoc ex eo; quia, vt dictum est, faciliter delinquūt propter eorum ambitionem dominandi, quam habent: vt fiant non solum Reges & Principes, & in statu eorum permaneant, sed vt fiant Maiores. Ex quo in eis est tam magna, & tam execrabilis ambitio dominandi, & dominationes eorum ampliandi & augmentandi, quod totus populus sub eis cruciatur. Vtinam Deus in manibus, cuius cor eorum est, corda eorum, ad bonum diuerteret, & ab eis tolleret ambitionem & cupiditatem dominandi, tanquam quæ eidem sit multum odiosa.

Dici tamen potest: Quod quamuis ambitio dominandi Deo esset odiosa, dominorum tamen ambientium Regimen ad refrænandam hominum malitiam, & ad conseruandum vnumquemque in sua iustitia, & ad disponendum ciues in concordia permissum est à Deo dominium & prouisum. Permissum quidem ad punitionem malorum. 23 *quæst.*1.§.*habere notandum.* *dist.*4.§.*sancte.* Vnde non est potestas, nisi à Deo. Vnde Christus ad Pilatum: Non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi datum tibi esset desuper. *Ioh.*19. 24.*quæst.*1.*c.paratus.*

Prouisum etiam est à Deo dominium, siue consideratā natura Entis, siue motus, siue finis. Primo ratione Entis; quia omnis res per participationem habet se ad

Ens per se: sed illi, qui habent dominium, plus vigent in natura Entis, quam priuatæ personæ; quia gerunt vices quasi totius Entis, cui præsunt. Vnde & bene præsidentes, & gerentes merentur quasi diuinos honores, & duplicatos secundum August. propter quod dicit Apoc. 1. *ad Timoth.* 5. Qui bene præsunt, duplici honore digni sunt: quo ergo magis appropinquant ad suum principium, & plus participant. Vnde regentes, de diuina influentia ratione sui regiminis participãt. Hinc de Saule scribitur, quod assumptus in Regem per Samuelem ex hoc influentiam meruit prophetię; vnde insiluit in eum spiritus Domini, & cum Prophetis prophetauit, 1. *Reg.* 10. *cap.* Et de Salomone legitur, quod ordinatus in Regem, meruit sapientiam. 3. *Reg.* 4. Et Caiphas contra dominum impius concionator, contra dominum prophetauit. *Iohan.* 11. Hinc etiam videmus, quod Reges nostri post Regnum adeptum virtutem habere dicuntur, vt de Rege nostro Franciæ, qui tanquam Rex vnum morbum curat, qui dicitur morbus Regum, de quo infra dicam. Rex Hispaniæ, vt quidam dicunt, fugat dæmones à corporibus humanis. Et de pluribus aliis dicam forte infra; & ista est ratio prima, scilicet, ratione Entis: quod Principes sunt cæteris præferendi, & honorandi, cum à Deo sint instituti.

Secunda ratio est, ratione motus. Quoniam, vt ait Philosophus 8. *Ethicor.* in mouentibus & motis non est in infinitum abire: sed est venire ad aliquod mouens, quod non moueatur, & hoc est Deus, iuxta illud: *Immobilisque manens dat cuncta moueri.* Cum ergo Reges & Principes in gubernando sint motores Orbis; ergo oportet motum sui regiminis in Deum sicut primum motorem reducere. Vnde *Iob.* 9. Sub eo curuantur, qui portant orbem. Hanc rationem ponit Augustin. *de Ciuitate Dei, lib.* 3. vbi ordinem motoris & mobilis ponens, ab inferiori corpore, id est, terra subtiliora, & virtuosiora dicit moueri gradatim ascendendo, secundum ordinem elementorum vsque ad supremum mouens, quod est Deus, in quo consistit tota ratio motus. Vnde Apostolus *Actor.* 17. in ipso viuimus, mouemur & sumus.

Tertia ratio; quia omne dominium; quodcunque sit, à Deo sumitur ex parte finis. Diuina enim prouidentia omnia in debitum finem deducit, in quantum mouet vnamquamque creaturam in suum finem distinctum: sicut sagittarius sagittam ad determinatum finem: qua ratione dicit Augustinus 3. *de Trinitate.* quod Deus quibusdam ordinatissimis motibus, primo spiritualibus, deinde corporalibus, super cuncta descendit, & vtitur omnibus ad incommutabile arbitrium sententiæ suæ, sicut ad finem congruum. Si ergo alias creaturas debito & ordinato fine cõcludit; multo magis creaturam rationabilem, vt hominem, quod apparet, quando ipsũ gubernat, dispensat per suos dispensatores; vt sunt Reges & Principes. Hinc est, quod cum dixisset Apostolus *ad Rom.* 14. Non est potestas nisi à Deo, subdit: Quæ autem à Deo ordinata sunt, itaque, qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit: Quia ad hoc Deus de eis huic mundo prouidit, vt vnusquisque statum suum prosequatur in debitum finem. Hinc dicitur Prouerb. 8. *Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Per me Principes imperant, & Potentes decernunt iustitiam.* Propterea, quãto quælibet natura nobilem finem apta est consequi, tanto habet magis mouẽtia disposita ad conseruationem finis, sicut manifeste in corruptibilibus patet. Sicut etiã in corporibus cœlestibus & spiritibus angelicis, qui sine agente contrario mouentur ad suum finem, puta corpus cœleste ad dominum sui motus. Angelus autem ad diuinorum cognitionem, & suum ministerium adimplendum. Cum ergo creatura rationabilis ordinata sit, & producta, vt sit Dei capax, & hoc est finis eius præcipuus, vt dicit Augustinus 14. *de Trinitate* & idem Augustinus: Natus est homo ab exterioribus ad interiora redire, ab inferioribus ad superiora ascendere. Tantæ enim dignitatis est humana conditio, vt nullum bonum, præter summum Bonum, possit ei sufficere.

Ad hunc ergo finem consequendum, etsi homo adiuuetur à diuinæ lucis gratia, maxime vero manutenetur per mũdi gubernatores: tũ per bonæ vitæ exempla, tum per quotidiana documenta: tũ per correctionem continuam: qua ratione Paulus vocat Rectores Coadiutores Dei, dicens 1. *ad Corint.* 3. Dei enim adiutores sumus. Sunt enim rectores mundi, & Principes, sicut instrumenta Dei principaliter agentis.

Ex quibus constat, quod principatus non potest esse sine magna laude, gloria & honore.

Aduerte etiam, quod non est sine magno labore, studio, cura, miseria, vigiliis, & calamitate: vt dicit Luc. de Penn. *in l. iubemus. C. de proximis sacro. scrinior. lib.* 12. Bald. vero *in l. ex hoc iure ff. de instit. & iure.* videtur dicere, quod dominia sint de iure gentium instituta, & ordinata: quod recitat Benedicti *in sua repet. cap. Raynut. in verb. condidit.* 1. *nu.* 29. *&* 30. *de testam.* dicam alibi.

Quomodo autem dominia processerunt, ponit etiam Ant. Flor. *in sua summa. part.* 3. *lib* 3. *cap.* 2. Vbi satis ample, sed meliori modo & stylo, & ample ponit petrus de Ancha. *in consi. suo* 239. *incip. Pro maiori intelligentia.* quod Reges etiam iure diuino cœperunt, vt in Dauid, Salomone, Saule, & pluribus aliis approbatis à Deo. cap. 1. *de sacra onctione.* Imo etiam in lege noua habetur de regib. 1. Pet. 2. *Deum timete, Regem honorificate.* & alibi: *Subditi estote omni potestati, siue Regi, &c.* dicam etiam alibi. Et quomodo processit à primo violentia, ponit Alber. de Rosate *in l. i. in q. col. C. de sum. Trin. & fide Cathol.* Cardin. Zabar. *in cap. venerabilem. §. verum de elect. extra. col.* 2. *& sequ.* Dicit, quod ardua est inter doctores antiquos disceptatio de imperij origine, & initio monarchiæ terrestris: & ibi demonstrat, quod omnes monarchiæ habuerunt initium ab armis: & quicquid dicantur monarchię, nunquam tamen reperiretur, quod fuit monarchia vniuersalis, vt dicit, & dixi infra. Et etiam Bertrandi Episcopus Heduen. *in suo tract. de origine. quæst.* 1. satis demonstrat per processum sacræ Scripturæ, quod quatuor monarchiæ fuerunt per violentiam vsurpatæ. dicam infra.

SEcunda consideratio. Honor & gloria est boni Regis præmium. *argum. ca. ius militare.* 1. *distinct.* veluti cum corona vel torques donatur, & 91. *d. c. miramur. ad fi. ibi; nec potest de eius protectione dubitari, cui laboribus multis pro moribus castis, pro actibus strenuis; celsioris loci præmium debetur.*

Ex quo quibusdam visum est, Regis præmium non esse aliud, quam honorem & gloriam: & Tullius de Republica diffinit Principem ciuitatis alendum esse gloria, tanquam id sit pabulum suauissimum, vt dicit Beroald. *in tract. de felicitate.* vbi quærit: An gloria sit summum felicitatis; quem Ciceronem refert amplissime Patritius *in suo lib.* 9. *de Regno & Regni instit. ut. tit.* 9. vbi ample de huiusmodi gloriæ, & honoris pręmio. Cuius rationem Aristot. 4. *Ethic.* assignat; quia Princeps, cui non sufficit honor & gloria consequẽter tyrannus efficitur. Cũ si non sit contentus gloria & ho-

nore, quærit voluptates & diuitias, & sic ad rapinas, & iniurias couertitur subditorũ:quod intellige,quod interio Regis non debeat esse talis, sed quia tolerabilius est,si gloriam quærat,quam si pecuniam quærat, vel cupiat,vel voluptates sectetur. Hoc enim vitium virtuti propinquius est. Cum gloria quam homines cupiunt, nihil aliud sit (vt August. diffinit) quam iudicium hominum bene de hominibus opinantium. Cupido igitur gloriæ aliquod habet virturis vestigiũ, dum saltem bonorum approbationem quærit, & displicere recusat. Paucis igitur ad virtutem peruenientibus, tolerabilius videtur, si præferatur ad regimen, qui vel iudicium hominum metuens à malis manifestis retrahitur. Qui enim gloriam cupit,aut vera per viam virtutis opera nititur, vt ab hominibus approbatur, vt saltem dolis ad hoc tẽdit atque fallaciis,aut per apertissima scelera quærit obtinere,quod diligit: vnde bestias superat siue crudelitatis,siue luxuriæ vitiis sicut in Nerone Cæsare patet.cuius,vt August. dicit, fuit tanta luxuria, vt nihil putaretur ab eo virile metuendum,tantæ crudelitatis vt nihil molle habere putaretur. Hoc autem satis exprimitur per id, quod Aristot. *in Ethicis* dicit de magnanimo, quod non quærit gloriam & honorem:nec aliquid magnum est, quod sit virtutis sufficiens præmium.

TErtia consideratio. Non solum præmiũ Regis est gloria. & honor mundanus,sed etiam gloriam à Deo consequũtur Reges,pro pręmio regiminis,& administrationis. Conueniens enim est,& fidele,vt Rex bene regens expectet à Christo Rege regum,& domino dominantium præmium. *Apoc.* 19 Minister,& cu ius est merces magnanimis. & *Genes* 15. *&* *Matth.* 5. ibi; *Merces vestra copiosa est in cælis.* Vnde Aug quod Deus pręparauit diligentibus se,non capitur,spe non accingitur, charitate non comprehenditur, & vota transgreditur:acquiri potest,opinari non potest. Rex autem populum gubernãdo minister Dei est, *ad Rom.* 14. Omnis potestas à Domino Deo est 11.*q.*1.*c.monet.* 1.*qu* 1. *c quid culpatur.* & demum in Apostolo. Nam principes non sunt timore boni operis,sed mali. Vis autem non timere potestatem, bonum fac.&c. si autem male feceris, time. Non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est,& vindex in iram ei,qui operatur malum. 23 *q.* 4.*c.si non ex fidei.*

Remunerat autem Deus interdum pro suo ministerio bonis temporalibus. 23.*qu.*5. *hinc notan.sicut alios.* 22.*qu.*2.*c.sic qualibet.*& *Exod.*1.de obstetricibus reseruantibus pueros Hebræorum,quibus Dominus construxit domos.& *Ezech.*29. Dominus dedit. Nabuchodonosor Rex seruire fecit exercitũ suum seruitute magna aduersus Tyrum, & merces non est reddita ei, neque exercitui eius deTyro,pro seruitute,qua seruiuit mihi aduersus eam,ea,scilicet,seruitute,qua,scilicet potestas secundum Apostolum *Roman.*13. Dei minister est, vt proxime dictum est, & postea de primo subditur: *Propterea hæc dicit Dominus Deus. Ecce,ego dabo Nabuchodonosor Regẽ Babylonis in terra Ægypti, & diripiet spolia eius,& erit merces exercituum eius.*

Regibus autem bonis mercedem dabit æternam, 1. *Pet.*5. ibi:*pascite qui in vobis est,gregem Domini,vt cum venerit Princeps pastorum, scilicet Christus, percipiatis immarcessibilem gloriæ coronam.*95. *distinct.c.esto*,de qua corona *Esa.*28.Erit Dominus sertum exultationis,& diadema gloriæ populo. Ista corona est beatitudo patris,Beatitudo autem dicitur bonum perfectum,comprehendens omnia bona desiderabilia:tale autem non est bonum terrenum, quod nunquam satiat 14. *q.*4.*c. quid dicam.*

Cum ergo nihil terrenum quietare possit animam, neque terrenum aliquod beatum facere potest,vt esse possit regi conueniens præmium. Item nihil est quod hominem beatum possit facere, eius amplitudo, desiderium tuum. Tantæ enim dignitatis est humana conditio, vt nullum bonum præter summum ei sufficere possit,vt habetur *Psal.*62. Quid enim mihi est in cœlo,& à te quid volui super terram? Et sequitur:Mihi autem adhærere Deo bonum est, & ponere in Domino meo spem meam. Ipse est,qui dat salutem Regibus. *Psal.*54.non solum temporalem,quę communiter saluat homines & iumenta. *Psal* 35. Homines & iumenta saluabis Domine:sed etiam salutem,de qua habetur *Esa.*51. Salus autem in sempiternum est; quia homines saluat,perducens eos ad æqualitatem angelorum. *de consec.dist.*1.*c.hi duo.* dixi supra *in* 2.*part.& 3.*

Sic ergo iustificari potest, quod Regis præmium sit honor & gloria. Quis enim mundanus & caducus honor, huic honori similis esse potest, vt homo ciuis sit, & domesticus Dei? *ad Eph.* 2. & inter filios Dei, computatus,& hęreditatem Regni cœlestis assequitur cum Christo hæres Dei,cohæres Christi. *Rom.*8. De hoc honore habetur *Psalm.*138. Nimis honorati sunt amici tui Deus,quos constituisti Principes super omnem terram,& gloria & honore coronasti eos. *Psal.*8. Et hæc est gloria, de qua 1.*ad Corinth.* 4. *&* *Luce* 14. Gloria enim hæc est omnibus sanctis eius, quam qui quærunt inueniunt, & qui eam non quærunt, humanam consequuntur. Qui enim officium Regum laudabiliter exequuntur, hanc gloriam consequuntur,cum se & alios regant.& vltra alios;tum quia bonum multitudinis diuinius est,quam vnius; tũ quia à Deo datur præmium cuique priuatæ personæ, si egenti subueniat. *Matth.*25.85.*distinct.ca pasce.*si discordias pacificet.90. *d c.*1.*& c præcipimus.* si oppressum à potente eripiat. *Psal.*71. Quia liberabit pauperem à potente.*c.ab imperatorib.*23.*q.*3.quanto magis laudandus est ab hominibus, & præmiandus à Deo,qui totam prouinciam facit pacem gaudere,violentiam cohibet,iustitiam seruat,& disponit,quid agendum sit ab hominibus,suis legibus & præceptis. Tum quia magnitudo Regiæ virturis præcipue Dei similitudinem gerit,dũ hæc agit in Regno:quod Deus in mundo,vnde *Exod.* 28.Iudices multitudinis vocantur Dij,facit gloss. *in l. iubemus nulli. C.de sacros.eccle.* & dicit Bald. *in Auth. hoc amplius.ver.an filij Regis.C.de fideicom.* Et vicarij Dei in terris dicuntur ad instar Imperatoris. Bald. *in l.*1. *C de iure aurior. annul.* & dicit Fran. Patritius *in lib.de Regno,& Regni institutione.titul.*18. Quod vetustissimi Poetæ,Hesiodus in primis multis in rebus Reges similes Diis faciunt, & in hoc præcipue, quod cum maxima ipsi quotidie mortalibus elargiantur, paruo thure,tenuique hostia contenti sunt:sic Reges magna dando,parua etiam accipiendo,lætari debent. Parthorum Reges sine munere nemo adire poterat, hoc iniquum admodum extitisset, nisi parua quæque munera læto animo accepissent. Atqui,sicut Numina, non aurum neque argentum ab hominibus volunt, sed synceram mentem,liberamque voluntatem,sic etiam Reges satis esse ducant, si ciues bene animati in eos sunt, dictis audiunt,& mandatis prompto animo obsequuntur. Hæc ille. Illosq; sacrosanctos appellat. idem Patritius. *eod. lib tit.*5 *in fine.* & ideo Persæ suos Reges vt Deos venerabantur. Idem Patritius *lib.*1.*tit.* 7.*de Regno & Regni institutione.*

QVarta consideratio. Ex veritate etiam multũ laudantur Principes: quoniam,vt ait Fran. Patritius *lib.*4.*tit.*1.*de Regno & Regni instit.* Socrates,vir sapien-

tissimus, Veritatem idē esse dicebat, sicut illa nec crescit, nec minuitur, sic Virtus semper eadem inuenitur: & quia numeros suos habet, plena omni tempore ac perfecta existit. Veritati enim, vt dicit, omnia consonant, vt in fidibus, & cantu, in quibus si quid dissonat, harmonia omnis peruertitur: sic Veritas ipsa paruo nonnunquam iudicio ostenditur: nec diutius potest sub vanitatis inuolucro latere. Falsa enim veris, & cōcinnata semper se ipsa indicant. Hinc, vt ibi dicitur, Isocrates Regem suum monet, vt veritatem ante omnia colat, idque manifestissime semper & indissimulate agat: adeo, vt cuncti cognoscant iniuriato potius Regi, quam priuatis omnibus iuratis fidem adhibendam esse. Dicit tamen Benedicti *in sua repet. c. Rayn. in ver. test. 3. nu. 43. de testam.* quod hodie Principes promissionem etiam iuratam non verentur tergiuersari, vbi multum exclamat contra tales. Et etiam Franciscus Patritius *in loco supra alleg.* multum inuehit contra mendaces Principes. Sed cum non assumpserim, nisi materiam laudis, gloriæ & honoris, non inuehendi de mendacibus, ad eundem te ibi remitto. Dicit etiam Bernar. de Bustis in 2. *part. sui Rosar. serm* 24. *par.* 2. *litera F.* Quod primum documentum, quod dat Principibus, est documentum obseruationis, scil. veritatis, vt nunquam dicant falsitatem. Inquit enim Sapiens, Prouer. 16. *Non decet Principem labium mendax* & Pro. 20. *Veritas & misericordia custodiunt.*

QVinta consideratio. Cū iustitia sit maior ex quatuor virtutibus Cardinalibus, ex quibus Principes magis laudantur, cum inter omnes virtutes cardinales iustitia teneat Principatum. Adeo, quod Arist. in 5. *Eth.* in ipsa asserit omnes virtutes contineri. Quę quidem virtus necessaria est nostræ saluti; vt ostendūt Theologi in 4. *distin.* 46 Quam autem sit vtilis, ostendit Salomon: Sap. 5. *Iusti autem in perpetuum viuent, & apud Dominum est merces eorum.* & Psal. 111. habetur: *In memoria æterna erit iustus, ab auditione mala non timebit:* & habetur Prou. 15 *Abominatio est Domino vita impy, qui autem sequitur iustitiā, diligetur ab eod. & Act.* 10. dicitur: *Acceptus est Deo, quicunq; iustitiā operatur.* Et de vtilitate illius, & laude, dixi *in rubr. Des iustices & droicts d'icelles, in consuetudinib. Ducatus Burgund.* vbi dixi iustitiam de cœlo ortā, secundum quod habetur Psalm. 64 *Veritas de terra orta est, & iustitia de cœlo prospexit.* Vnde refert Franciscus Patricius *in lib. de Regno, lib.* 8. *tit.* 1. Nigidius, cognomento Figulus, Philosophus peregregius, & in Astronomiæ scientia, Romanorum peritissimus, cum de Poetarum figmentis, quæ in signifero cœlo finguntur, scriberet; ait ad aspectum Bootis, inter Leonem & Libram Virginem esse, quæ iustitia siue æquitas appellatur. Addit præterea hanc à mortalibus recessisse, & ad superos reuocasse, vt quæ solita esset in hominum cœtu versari, eisque præcipere, ne à recto atq; honesto discederent: quibus monitis donec paruerunt. Ex quibus satis demonstratur: Quod iustitia cœlestis virtus esse demonstratur: & hoc satis ostendit Homerus, cum ait, Reges discipulos summi Regis Iouis esse, à quo iustitiam in primis ediscant, quam deinde inter mortales obseruent, & eam omni studio, omnique diligentia teneant. Plato etiam Philosophorum summus, Iustitiam bonorum omnium maximum esse, ait, à Deo hominibus datum. Proinde Deum ipsum Iustitiæ authorem, causam ac principium multis in locis asserit, & præcipue in libris *de Repub.* & etiam *de Legib.* quod etiam asserit Patricius, vbi supra; cuius, vt differit, duæ sunt partes: Deum pietate omni honorare, & hominē diligere vti fratrem. & *tit. seq.* in quatuor iustitias diuidit, scilicet Diuinam, Naturalem, Ciuilem & Iudicialem, de quibus ibi per eum, cum satis habeatur, videri potest.

Sed magis ad speciem descendendo, de iustitia Principū; Diuido eam in duas partes seu species, in seueritatem, scilicet, & liberalitatem: vt habetur *in morali dogmate Philosophorum.* Est autem seueritas virtus debito supplicio coercens iniuriam. 45. *dist. c. disciplina, vers. moueri.* 23. *q.* 3. *c. prodest.* Dicam alibi. de liberalitate vero dicam infra, *in consideratione* 8. *huius partis.*

Quæ quidem iustitia maxime est in Principe necessaria, cum per eam regnent Reges: vt habetur *in epistola, inter claras. C. de sum. Trin.* & habetur *Esa.* 31. Ecce, in iustitia regnabit Rex, & Principes eius præerunt. Proprium enim Regis officium est facere iudicium, & iustitiā 23. *q.* 5. Regis est. Vnde dicitur 3. *Reg.* 10. de Salomone: *Constitui te Regem, vt faceres iudicium & iustitiam: & honor Regis iustitiā diligit.* Et habetur Sap. 6. *Audite Reges, & intelligite, & discite iudices finium terræ.* Et, vt dicit Macrob *lib.* 10. Iustitia est vnicuiq; seruare, quod suū est. *l.* 1 *ff. de iu. & iur. not. in proœm. Decret.* & de ea veniunt Concordia, Innocētia, Amicitia, Pietas, Religio, Affectus, Humilitas, ex quibus omnibus laudantur Principes: & inter cæteros Principes, semper Reges Franciæ laudati fuerunt ex iustitia, & ex ipsius iustitiæ statu, vt *in* 7. *part. huius libri* ponam. Vbi ponitur hierarchicus status iustitiæ totius regni Franciæ, qui cæteros omnes excellit in institutione partium, parlamentorum, & cæterorum officiariorum Franciæ supremorum, & aliorum inferiorum, de quibus infra aliquid dicam. Et quia super cæteros seculi huius Principes dilexit iustitiā, & iniquitatem odio habuit, vnxit eum Deus suus oleo lætitiæ præ consortibus suis. *Psalm.* 44. Ex quo maximam meretur gloriam, iuxta dictum Ciceronis, *lib.* 2. *de officiis.* Qui veram gloriam adipisci vult, iustitiæ fungatur officiis.

Secundo iustitia ostenditur Regum Francorum ex Regiorum stipendiorum cuilibet sufficientium imperuertibili assignatione, quæ Reges Franciæ semper fecit anteire, vt in eis verificetur, quod *scribitur in l. nemo. C. de of. magist. officior.* Cum nihil rationabilius, quam vt is gradu cæteros antecedat, quem stipendia meliora, vel labor prolixior fecit anteire. Certum enim est, quod stipendia, quæ à Rege nostro capiunt singulis annis sui officiarij in suo Regno, ascendunt ad summam ducentarum milliaum librarum Turonen. & secundum G. Benedicti ascendere valent ad viginti & centum mille libras Turonen. & vltra, præstet statum suæ domus, & armatæ militiæ: de quibus infra dicam *in* 6. *part. &* 9.

Tertio; quoniam licet Papa solus & Imperator de causa propria, & non alius inferior cognoscant *c. cum venissent. de iud. & leg. proxime. ff. de his quæ in testam. del.* tamen Reges Franciæ iudicio suorū officiariorū, nedum curiarum Parlamēti, sed etiam senescallorum, seu balliuorum suorū sponte se submiserunt, & quod iudicatum est contra se, efficaciter exequi permittunt & patiuntur, iudicatoque obediunt; imo illud propriis patentibus literis mandant. facit *cap. nos si cōpetenter.* 2. *q.* 7. *& l. est receptum. ff. de re iurisd. omn. iud.* Ad instar Romanorum & Spartanorum Regum, qui tribunos plebis, seu ephoros, id est, magistratus eligebant ad moderādam Regiam potestatem, qui de causis Regum & Consulum loco Regum existentium cognoscebant, illorumque potestatem moderabantur, prout narrat Valerius *lib.* 4. *tit. de moderatione animi,* vt refert G. Benedicti *in sua repetit. cap. Raynutius in verb. & vxorem nomine Adelasiam, num.* 598. 599. 600. *vsque*

vsque ad num.603. de testam. Vbi prædicta dixit infe-rendo, quod sic pariter salubri exemplo supradicto-rum Reges Christianissimi semper moderatione vsi sunt. Et vt ibi dicit: Virtus suos habet numeros, vt iu-stitia diuidatur in sex partes, scilicet in religionẽ, pie-tatẽ, gratiam, fidem, vindicationem, & obseruationem. Quæ dotes præcipuæ Regum immoderationem suæ potestatis considerantes, *quod faciles motus mens gene-rosa capit*, vt dicit Ouid. & etiã Salustius in Iugurthi-no: *plerunque* (inquit) *Regis voluntates vt vehementes sic nobiles sæpe ipse sibi aduersa.* Vnde opus fuit mode-ratione, quæ tanta extitit apud Reges Franciæ: vt ex ordinatione plurium Regum, ac verbali præcepto of-ficiariis Franciæ sæpius fuisset iniunctum literas Re-gis iudicialiter & publice posse impugnari de nulli-tate ac subreptione, & vt tales per Iudices quibus di-riguntur, posse declarari, etiam de inciuilitate & ini-quitate, & ita in omnibus curiis Franciæ seruatur, in-sequendo ordinationem Regis Caroli VII. super hoc editam in ordine 78. incip. *Item & que souuentesfois plusieurs obtiennent de nous & nos chancelliers.* Et idem ordinauerat Philippus VI. eius prædecessor, de qua meminit Aufrerius *in suo tracta. ordin. titu. de rescri-ptis. c. quia sæpe contingit.* Quæ quidem sunt multum laudanda in rege Franciæ; quia de iure communi, vbi rescripta non sunt falsa, nec subreptitia, nec contra bonum Reipublicæ, licet iniquitatẽ contineant, non possunt de iniquitate impugnari coram Iudice infe-riori, sed debet Iudex rescribere Principi, *ca. si quando. de rescript.* tamen in Regno Franciæ possunt etiam de iniquitate coram inferiori, cui diriguntur, redargui, & inciuilia declarari. Et hoc est quod dicebat Cassiod. loquendo de Cancellario Regis: Pro æquitate, inquit, seruanda, nobis quoque patimur contradici: De quo idem Benedicti *in dicta repet. in d. verb. & vxorem, in fine secundæ decisionis.*

Ex quibus prædictis tanta Regũ Franciæ fama in-temeratæ iustitiæ per vniuersum orbẽ euolauit, quod plures eisdem nõ subditi, etiam infideles eorum iudi-cio se submiserunt: vt in eis verificatum sit, quod de glorioso Scipione Africano concludit Plutarchus, quod tanta est virtutis vis & tam magna apud omnes gentes, cum non solum bonos, sed etiam improbos ad se amandum alliciat, quod exemplum fuit in pluribus Francorum Regibus compertum, qui si acceptare vo-luissent extraneas nationes, regerent in eos consen-tientes, præsertim in personam Dagoberti Regis Frã-ciæ huius nominis primi, de quo Guaguinus *l.3.c.3.* sic de Duce Sabaudiæ, qui Francorum Regis iudicio sponte se submisit, consuluit Bald. *in tertia parte Con-siliorum, consi.218. incipient. petita venia, flexisque geni-bus loquar, &c.* Vbi ponitur tenor submissionis. Quod consilium videndum est, cum sit pulcherrimum. Et adeo semper apud Francos Reges cultus iustitiæ acce-ptus & gratus fuit, & speratur perpetuo vigere, quod de ipso Christianissimo Rege dicere verisimiliter pos-sumus, quod per Psalmistam dictum fuit. Ps. 95. *Iudi-cabit orbem terræ in æquitate, & populos in veritate sua.* & iterum Psalm. 96. *Iudicabit orbem terrarum in iusti-tia.* Et sequitur retributio, Psal. 54. *Propter veritatem & mansuetudinem & iustitiam deducat te mirabiliter dextra tua.* Quoniam notorie videmus Francorum Reges supra omnes Principes terrę exaltatos, vt veri-ficatum fuerit eis, quod Cicero *lib. 3. de officiis* dicit. *Qui veram gloriam adipisci vult, iustitiæ fungatur offi-ciis.* quoniam, vt dicit Seneca lib. de quatuor virtuti-bus: *Iustitia est diuina lex & vinculum societatis huma-næ, quisquis hanc desiderat sectari, Deum prius amet, vt ametur à Deo.* quod in Francis Regibus vidistis ad-impletum. Quibus recte & iuste appropriari poterat illud, & pariter eorum subditis, quod de Rege iustis-simo scribitur: *Lætentur & exultent gentes, quoniam iu-dicas populos in æquitate, & gentes in terra dirigis.* Sed timeo, quod hodie non sit verificatum illud, de quo habetur per August. de 12. abusionum gradibus, cuius dictum retuli *in rubrica, Des iustices & droicts d'icelles, in initio in consuetudinibus nostris, ducatus Burgund.* vbi scripsi per contrarium quid operetur iniustitia. Quod cum non sit meæ intentionis, in hoc meo ope-re aliquid tangere, aut parum, nisi de his, quæ tangunt laudem, gloriam, & honorem, ideo nihil aliud dico.

Sed ibi etiam dixi, quod iustitia est quædam turris fortissima, triangularis quodam triangulo contenta. Vnus angulus est honeste viuere, alius, alterum non lædere, tertius, ius suum cuique tribuere. Cuius qui-dem Iustitię sex sunt partes principales, seu lapides, vt ibi dixi, ideo non repeto, & satis declarantur in locis ibi per me allegatis: de quibus etiam facit mentio-nem Benedicti *in loco hic ante alleg.*

Bernardus vero in *sermone 4. de aduentu*, assignat alias partes Iustitiæ, vbi ait: quod iustitia est virtus, quod suum est vnicuique tribuens superiori, æquali, & inferiori. Superiori enim debetur obedientia, & re-uerentia, scilicet, Prælato & Principi. de hoc *23. dist. per tot.* Æquali siue pari cõsilium & auxilium, vt con-silio erudiatur ignorantia, auxilio iuuetur infirmitas, secundum illud *2. Corinth.12.* *Quis infirmatur, & ego non infirmor?* Inferiori debetur custodia & disciplina, scilicet vt non regnet in eo peccatum, & vt dignos fructus pœnitentiæ faciat. *47. dist. c. omnes.* quibus om-nibus debet adiungi rectum iudicium, quæ septem possunt significari per septem columnas, quas excidit Sapientia in domo, quam ædificauit *Prouerb.11.* prout ibidem exponit Bernardus.

Et non immerito, si Principes ex iustitia laudentur, & gloriam consequantur: quoniam Aug. *lib.7. de ciui-tate Dei c.12.* Sapientum sententiam recitans, conclu-dit hoc verissimũ esse, Rempublicam, cuius Princeps est iustus secundum Luc. de Pen. *in l. quicunque in 3. & 4. col. C. de omni agro deserto.* & cuius commissionem habet à Deo, *in Auth. vt differẽtes iudices. in prin. colla. 9.* Ad cuius etiam vtilitatem respicere debet, *in Auth. vt Iudices sine quoquo suffra. colla. 2.* & eius sustentatio-nem. *in 1. constitutione C.* quam debet cunctis præpo-nere. Bald. *in authent. de hæredib. & Falcidia in 2. col. colla. 1.* sine iustitia cõseruari non posse, nec regi. Et vt ait Macrob. *lib.1. de somnio Scipionis:* sine iustitia non solum Respublica, sed nec exiguus hominum cœtus, nec quidem parua domus constabit. Et vt ait Cypria-nus *lib.12. de abusionibus.* Iustitia Regis est pax popu-lorum, tutamen patriæ, immunitas plebis nutrimen-tum gentis, gaudium hominum; & merito; Nam Res-publica per iustitiam tempore pacis & belli optimè gubernatur, vt habetur *in proœmio Inst.* Per Iustitiam namque mali terrentur, & boni conseruantur. *l. capi-talium. §. famosos & l. aut facta § fi. ff. de pœnis.* Nam per ipsam cum punitur vnus malus, reliquis incutitur me-tus, & isto modo pax & tranquillitas conseruantur, *l. 1. Cod. ad leg. Iul. repetund. l. diuus ff. de custod. & exhib. reor.* dixi *in consuetud. nostris ducat. Burgun. in d. rub. Des iustices.*

Ex hac iustitia maximam etiam gloriam consecutus est Traianus. Vnde Helinandus in gestis Romanorum narrat; Quod cum ascendisset equum ad bellum profecturus, quædam vidua apprehenso pede eius miserabiliter, lugens, sibi fieri iustitiam petiit, de

his, qui filium eius bonum, & innocentem occiderant, dicens: Tu (inquit) *Auguste imperas, & ego tam atrocem iniuriam patior.* Cui Imperator: *Tibi satisfaciam cũ rediero.* Cui illa dicit: *quid si non redieris? Successor,* inquit, *meus tibi satisfaciet.* & illa: *Quid tibi proderit, si alius bene fecerit tu mihi debitor es secūdū merita recepturus, & fraus vtiq; est nolle reddere quod debetur, successor tuus iniuriam patientibus pro se tenebitur, te nō liberabit iustitia aliena, & bene agetur cum successore tuo, si se liberauerit.* His verbis victus Imperator, descendit statim de equo, & causam exaudiuit præsentialiter, & condigna satisfactione Viduam consolatus est. Et inde statua Traiani in foro posita fuit, repræsentans quomodo in expeditione positus viduam liberauit, & in Senatu exclamatum fuit: *Non alter felicior Augusto: nec melior Traiano.* vnde & de eodem legitur, quod cum filius eius equitaret in duro equo, ex eius pedibus filius cuiusdam viduæ interfectus est, & ideo eidem viduæ ei conquerenti, filium suum pro filio illius viduæ mortuo tradidit & hæreditatem cum eo. Iste Traianus Hispanus fuit clemētissimus, & iustissimus, sed quia paganus, damnatus erat. Vnde magnus Gregorius diu post mortem Traiani de iustitia eius & pietate (quæ est pars iustitiæ) audiens, orauit pro anima eius, ante altare beati Greg. & ex priuilegio singulari, & inaudito, oratione eius, liberata est anima Traiani de inferno: de quo testis est totus mundus secundum Damasc. vt scribitur in Legenda beati Greg. Facit de eo mentionem Luc. de Pen. *in l. 2. in 3. colum. C. de excu. trib. lib. 10.* Io. Fab. *in proœmio Instit.* Bened. *in repet. cap. Raynu. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. num 6.. de testam.*

Vsque adeo iustitia in Rege laudanda est, ita quod melius est regi iusto Rege seu Principe, quam iusta lege, cum ipse in singulis causis iudicat secūdum æquitatem, quæ sibi videtur, vt not. Bart. & post eum Pau. *in leg. præsenti. in fin. initio per illum tex. C. de his qui ad eccles. confug.* Nam ipse est summum ius, & lex viua seu animata in terris dicit tex. *in auth. de consulib. circa fi.* & ibi glo. *in verb. legem.* hoc expresse not. *collat. 4.* Et ipse solus iudicat de causa à iure non definita, vt infra ista parte scribitur in consideratione, in qua specialia solis Principibus cōpetentia describuntur. *vers. 69.* Et de hoc vide Corsetum *de potestate Regia. q 67.*

In quibus consistat iustitia Regis, ponit Cyprianus de 12. abusionibus, dicens: Iustitia vero Regis est neminem iniuste per potentiam opprimere: sine acceptione personarum inter se, & proximum suum iuste adiudicare aduenis & pupillis, & viduis defensor esse, cohibere furta, adulteria, & omnem mœchiam punire. *23 quæst. 5. c. Regum, &c.* Rex debet iniquos deprimere, & bonos exaltare, impudicos vero & histriones non nutrire. ad hoc 86. *dist. cap. donare.* Impios de terra perdere, parricidas & peierantes viuere non sinere, *prædict. c.* Rex debet Ecclesiam defendere *d. c. Regum.* pauperes eleemosynis alere. 68. *dist. c. non satis. & c. pasce. dist & de pæn. 1. c. quamobrē.* Iustos super regni negotia constituere, & senes sapientes, & sobrios consiliarios habere. *1 q. 1. c. estote.* Magorum & aliarum Pythonissarum superstitionibus non intendere. 26. *q. 6. c. nec mirum & 1. 23. & 4. eiusdem causa.* iracundiam suam differre. 11. *quæst. 2. c. iustum cum apud. & c. illa, & c. summo.* patriam fortiter & iuste contra aduersarios defendere. 23 *qu. 1. c. iustum. cum c. sequ. & qu. in ca fortitudo. & q 8. c vt pridem. & q. 1. c. militare. & c. noli.* & per omnia in Deum confidere, vt *Psal. 124.* Qui confidunt in Domino, &c. *de conse. dist. 1. c. omnis Christianus.* prosperitatibus animi non eleuari, sicut fecit Nabuchodonosor Rex *de pæn. distinct 1. c. voluissent ver. Nabuchodonosor.* Cuncta aduersantia patiēter tollerare 23. *qu. 1. §. 1. &c.* paratus fidem Catho. in dominum habere. 96. *distinct. c. si Imperator. l. inter claras. Cod. de sum, tri.* filios suos non sinere impie agere. 21. *q. 5. cap. Rex.* certis horis orationi insistere, vt Rex Dauid *Ps. 118.* Septies in die laudem dixi tibi Domine, &c. *1. de celeb. missar.* & ante horas congruas non gustare cibum. Et subdit Cypr. Hęc regni prosperitatem in pręsenti faciunt, & Regem ad cœlestia Regna deducunt, sermonem accusantium inuestigare: quoniam, vt habetur Prouerb. *Gloria Dei est celare verbum, & gloria Regum inuestigare sermonem.*

Sexta consideratio. Multum laudantur Principes ex pietate seu clementia: quoniam, vt dicit Iodocus Clicthoueus 1 *tractat. de nobilit.* qui hac virtute insignes floruerunt, perpetuâ celebrantur laude, nullaque ætate obsolescet eorum gloria, maxime quæ innata est Principi. *l. monente. C. qui milit non possunt. lib. 12. §. quoniam vero. in auth de exhib. reis col. 5.* Dominus enim constituit Moysem super populum, cum esset super omnes mitissimus. *Num. 12. & 3. Reg. 20.* Et habetur *Ester. 3.* quod Reges Israel clementes erant: vt dicit: *Volui potentem nequaquam abuti magnitudine, sed clemētia & bonitate gubernare subiectos.* & Esa. 16. *Emitte agnum domine dominatorem terræ.* Et de Christo habetur *Matth. 20.* Ecce rex tuus venit tibi mansuetus. Clementia enim, pietas, misericordia, mansuetudo, humilitas, modestia, dilectio, beneuolentia, preciosa sunt monilia Regiæ maiestatis. Hinc Demosthenes ad Alexand. Nihil (inquit) habes rex vel fortuna tua melius, quam vt velit seruare plurimos.

Nulla enim de virtutibus generosior misericordia, admirabilior clementia, nec per aliud propior Deo accedere potes, quam vt saltem conferas hominibus, vel dando si eguerint, vel parcēdo si delinquerint, vel indulgendo si supplicauerint. Cum enim vincamur à Dijs in omni munere, sola clementia est, *quæ nobis Deos reddit æquales,* facit *l. Imperialis C. de nup.* Tullius quoque lib. 1. de offic. *Nil (inquit) laudabilius, nil magno & præclaro viro dignius placabilitate & clementia.* Quoniam vti Poëta, *Sola Deo æquat clementia.* Nam si egregium est hostem abjicere, non minus tamē laudabile infelicis scire misereri: quoniā, vt dicitur Prou. 20. *Misericordia & veritas custodiūt Regē, & roboratur clemētia: thronus illius bonitatem & Principis populi confirmat.* Prouerb. 16. *Clementia Regis quasi imber serotinus: sicut imber temporaneus est, &c.* vt ibi, & habetur Prou. 11. *Clementia præparabit vitam, operatur malorum mortem.* Et Senec. *lib. 1. de clementia ad Neronem. Magni certe animi est placidum esse, tranquillū & iniurias atq; oppressiones semper despicere: Muliebre autem est furere in ira.* Nam de Cæsare legitur, quod omnium memoriam habebat, præterquam iniuriarum reminisci. Pariter Octauianus detrahentibus ei in ciuitate libera, liberas debere esse linguas, respondebat. Et cū in testem produceretur, libenter obiectus etiam contra personam suam tolerabat, nec contra objicientem mouebatur. Hæc recitat Benedicti *in repe. cap. Ray. in verb. duas habens filias. nu. 89. de testam.* Et dicit Beroaldus *in tract. de felicitate.* Clementia est prima dos Regum, autore Vopisco. Hinc apud Claudianum Theodosius Honorio filio salubriter præcipiens: *Sis pius in primis. Nam cum vincamur in omni munere, sola Deos æquat clementia nobis.* Et, vt dicit, videtur opifex rerum ac parens natura demonstrasse clementiæ insigne Principibus potissimum conuenire, quæ Regem apum

apum sine aculeo examinatum esse voluit; vel si spiculum dedit, eo tamen vti noluit: sic etiam debent esse Principes, vt dicit Beroaldus, quem videas. Ideo Imperator dicit se clementem. *in Auth. de trien. & semiss. §. consideremus. col.* 3.

Lucas vero de Pen. *in leg. monente. C. qui milit. non possunt. lib.* 12. ponit duodecim exempla, ex quibus docet, quomodo clemētia est multum laudanda in Principe, & etiam scripsit de clementia *in l. duos. C. de suscept. & arca. Plin. lib.* 7. Clementiam Cæsaris commendat, vt habetur *in Officina Textoris in verb. Clementes & humani.* vbi numerat 36. qui de clementia & humanitate laudantur. & videatur etiam clementiaRoman. per Valer. *li.* 5. *tit. de hum. & clementia.* ponit Bernard. de Bustis *in sua* 2. *parte Rosarij, sermone* 24. *part.* 2. *litera B. ibi:* 4. *documentum.* commendat etiam & multum laudat Albertus *in sua margarita poetica.* 2. *par. tr.* 1. *ex* 5. *lib. Valerij.* Et etiam ex pietate laudatur, cum congruat Principi, quod subiectos debet diligere, vt coniunctos, imo vt filios, est enim communis pater omnium, vt *in Auth. neque virum quod ex dot. ad finem. collat.* 8. vt dicit Lucas de Peun. *in l.* 1. *C. de thesauris. lib.* 10. Et de huiusmodi dilectione Principum in subditos, ponit Bernard. de Bustis *in* 1. *part. sui Rosarij. serm.* 14. *part.* 2. *in litera L.* Et, vt dicit ibi Lucas de Pen. Benignitas debet esse in Principe, quæ est vt Sol in cœlo, quæ multum seruanda est in correctione, 23. *quæstio.* 3. *cap. quod Christus. cap. licet.* 45. *distinct.* Et amplissime demonstratur ex quadam mirabili & singulari Epistola Ignatij, missa ad Tymophylū monachum inserta in libris Dionysij de diuinis nominibus, quam videas, cum quæstio fuerit de benignitate. In signum enim clementiæ Reges vnguntur, vt sint aliis clementiores & dulciores, notatur *in c.* 1 *de sacra vnct.* Et plures ponit Benedict. *in sua repe. cap. Raynu. in verb. condidit nu* 57. 58. *&* 59. *de testam.* quem videas & Iodocum Clictouenm *in tract. suo de vera nobilitate. ca.* 14. vbi ait nobilibus iracundiam vitandam esse, & clementiam colendam.

SEptima consideratio, Principes etiam laudātur ex affabilitate, & ex facilitate adeundi seu admissionis. Quoniam interrogatus Agesilaus quo pacto gloriam quis inter mortales consequatur? Respon. optima dixerit, necnon pulcherrima factitauerit. Pulcherrimum autem cum primis est, & in Principe longe speciosissimum, exhibere sese omnibus obuium & facilem: audire benigne & comiter desideria adeuntium. Nam, vt dicit Clictoueus *in tract. de vera nobilitate, c.* 12. Nihil enim atque animos hominum deuincit, gratiamque ducit & allicit, atque morum facilitas, moderatio animi, æquabilitas, humanitas, & in omnes affabilitas. Enimuero, hæc subditorum mentes astringit in superiorum amorem: facitque, vt eos reuereantur, colant ac obseruēt, afficianturque in ipsos amore singulari. Ex hac adeundi facilitate miro præconio Pompeius Magnus extollitur à Cicerone. Laudat & in Traiano Plinius panegyrista admissionum facilitatem: de quo dixi supra *in* 1 *part. in* 26. *consideratione,* vbi de salutatione fit mentio. Hoc Iurisconsulti in Proconsule ac Præside, voluti officium necessarium deposcunt: vt scil. omnium desideria audiant, & in adeundo se faciles præbeant. *l. nec quicquam.* § *obseruare. ff. de offic. proconf. & leg.* Et, vt refert Beroaldus *in suo libello de optimo stat.* Philipp. Macedonum Regem olim adiuit anus paupercula, rogans, vt causam audire vellet, qui, cum respondisset, ociosum se non esse: exclamauit anus: *Etiam ne regnes:* tanquam imperare non debeat, qui adeuntes audire contemnit. Verbum hoc demiratus Philippus, & illam audiuit diligenter, cæteris deinceps præstitit se facilem. Huius affabilitatis, & facilis admissionis, nobis est etiam exemplo Alexander Magnus, suis militibus summopere dilectus, quia humanus & affabilis erat.

Plura exempla è diuerso, quomodo nocuerūt difficiles aditus & superba responsa scribunt Beroaldus & Clictoueus, vbi supra. Ex quibus lucide apparet, quod Princeps debet obseruare illud, *Eccl.* 32. *in prin.* Rectorem te posuerunt, noli extolli, esto in illis, quasi vnus ex ipsis. Et illud Domini nostri documentum Euangelicum. Nolite in sublime tolli.

OCtaua consideratio. Principes etiam ex liberalitate laudantur, & commendantur, quæ multum conuenit Principi. *leg. cum multa. Co. de bonis quæ lib.* Vt enim Imperialis fortuna omnes supereminet alias Ita oportet principales liberalitates culmen habere præcipuum: & dicit F. Patritius *tit.* 9 *lib.* 4. de Regno & Regni institutione: quod liberalitas summopere Principem commendat. Hinc dicit Bald. *in l. legatis. in fin. C. l. Falcid.* quod proprium Principis est, quod debet esse liberalis & gratiosus. *l.* 1. *in fi. C. de caduc. tollend. l. si quis rogatus.* §. *vlt. ff. ad Trebell.* & huiusmodi liberalitatē in Principes ponit Bernardinus de Bustis *in* 2. *parte sui Rosarij serm.* 14. *secunda parte. litera I.* Facit quod iubetur *Prouerb.* 12. *Gloriam & honorem acquirit; qui dat munera, &c.* 18. *Donum hominis dilatat viam eius & ante Principes spatium ei facit.* Imo donare, quod est liberalitatis, laudatur, etiamsi non præstetur. vt facit text. *in leg. cedere. § inunus. ff. de verb. sign.* vt dicit Lucas de Penn. *in leg. vnic. C. de castr. omnium palat. pecul. lib.* 12. Et Artaxerxes Xerxis filius aiebat: beneficium addere longe magis regale, quam auferre.

Et hæc liberalitas viguit in Tito Imperatore, ad quem nemo accedebat postulandi gratia, sine re aut spe habendi. Et interrogatus ab amicis, cur plura polliceretur, quam præstare posset. Respondit; quoniam non oportet quenquam à facie & sermone Principis tristem recedere. Et recordatus super cœnam, quod nihil tota die illa dedisset, dixit: *Hunc diem perdidi.* Et, vt ait Seneca *lib.* 2. *de benefic.* Quod Alex. cuidam petenti vnum denarium, ciuitatem dedit: ille vero dicit, tantam domum non conuenire fortunæ suæ: cui Alexand. *Non quæro,* inquit, *quod te accipere oporteat, sed quid me dare.* Et de eodem narrat Seneca *epist.* 4. quod respondit cuidam ciuitati, dimidium omnium suarum rerum eidem promittēti: Eo, inquam, proposito veni in Asiam, non quod acciperem id, quod dedissetis, sed vt haberetis id, quod reliquissem. Et de his liberalitatibus Alexandri. ponit Io. Lupus *in sua repe. rubrica, de dona. inter virum & vx.* §. 9. vbi ample de liberalitatibus nobilium.

NOna consideratio. Etiam laudem, gloriam, & honorem consequuntur ex magnanimitate, & magnificentia. text. est *in l.* 1. *C. de thesauris. lib.* 10. *ibi: & Imperatoriæ magnanimitatis videatur peruenire liberalitas postulando.* & ibi Lucas de Penna, qui ponit differentiam inter magnanimitatem & magnificētiam: cum magnanimitas sit in honore, magnificentia in expensis. Vel magnanimitas sit in aggressione, magnificentia in consummatione. Et dicit Luc. de Penn. *in l.* 2. *Cod. de veteranis. lib.* 12. quod in Principe magnificentia circa duodecim præcipue versatur, quæ ibi ponit & de huiusmodi magnanimitate & magnificentia ample Aristoteles 4. *Ethicor. cap.* 2. *&* 3. vbi multum commendat & laudat Principem magnanimum: & plura per Sanctum Thomam *secunda secundæ de magnanimitate.* Et per Ægidiū *de regimine Principum.*

S

c.24. quod incipit, *amatores.* & *c.19.* hæc enim virtus solis Regibus ac Principibus conuenit, vt dicit Franciscus Patricius *in suo lib. de Regno & Regni institutio.lib.7.tit.10.* vbi etiam de magnificentia: & quomodo Cæsar & Porsena fuerint laudati de magnificẽtia.

DEcima consideratio. Principes laudem, gloriam & honorem consequuntur ex sapientia, quę maxime requiritur in Principe. *l. pen. C. de his, quibus vt indignis. ibi: ne Princeps Philosophia plenus.* & habetur *Eccles.* 10. Principatus sensati stabilis erit, Rex autem insipiens perdit populum suum. Qualis enim est Rector ciuitatis, tales habitantes in ea. *Eccles.* 10. Salomon enim ad regendum populum non diuitias, non dies multos, sed sapientiam postulauit. 3. *Reg.* Et de Christo dicitur *Ieremiæ* 23. Et regnabit Rex & sapiẽs erit, & faciet iustitiam & iudicium in terra. Nunquid Abraham, qui fuit pater multarum gentium peritus fuit in omni sapientia Ægyptiorum? *Act.* 6. Nunquid Dauid habuit sapientiam sicut Dei? 2. *Reg.* 14. *capite.* Nam regale opus est, sapere & diiudicare, vt ait Tullius *lib.1. de diuinat.* & refert Iacobus *in suo sophologio Sapientiæ lib.1.c.2.* vbi narrat multos Reges, qui dilexerunt sapientiam: & ibi maxime de Alexandro, qui eruditus fuit ab Aristotele: de quo amplius dicã infra *in 10. huius libri parte, in 1. consideratione.* Et refert etiam Ant. Flo. *in suo Chronic. part.3. tit.16. c.2. §.5.* quod Olfredus Rex Angliæ, iam duodenus, expers omnis literaturæ erat, vt ibidem de eo habetur plene, & ibi multum commendatur propter eius literaturã, per quam magis, quam viribus Regnum suum optime rexit. Et vt dicit Arist. *in Ethicis.* Nemo iuuenes eligit in Duces: quia non constat eos esse prudẽtes, & ideo dicit Sapiens. *Eccles.* 10. Væ tibi terra, cuius Rex est puer. & dicit Boetius *de Consolatione in 2.* & Val. *li. 7. tit. de sapienter dictis aut factis.* & recitat Benedict. *in sua rep. c. Rayn. in ver. duas habens filias. nu. 120. de testa. in additione*; Platonem dicentem beatas esse ciuitates, si aut Philosophi regnarent, aut Reges Philosopharentur: & vt inquit Seneca, seculum esse aureum, si sapientes regnarent. Ideo *Sap.* 6. dicitur: Concupiscentia sapientiæ deducet ad Regnum perpetuum. Si ergo delectum in sedibus & sceptris, ô Reges populi, diligite sapientiam, vt in perpetuum regnetis: diligite lumen sapientiæ, omnes qui præestis populis. Multitudo enim sapientum, est sanitas orbis terrarũ, & Rex sapiens populi stabilimentum est. Ex prædictis Bernardinus de Bastis *in loco supra alleg. in litera H.* dat documentum Principibus, vt sint sagaces: ex quo dicendum est, quod in huiusmodi sapientia laudari debent. Ad quæ faciunt, quæ dicit Lucas de Pen. *in l. omnes. de decur. lib.10. in 12. col.* vbi dicit: Impossibile est enim, vt salubriter disponat Principatum, qui non agit consilio Sapientum. *Eccles.* 9. Et Polycrat. *lib.5. ca. 6.* de his pauca dicenda sunt, cum pauci tales reperiũtur. Legitur enim *in Polycr. lib.4.* quod Traianus Rex Romanorum hortatus est Regem Francorum, vt filios suos liberalibus disciplinis instrui procuraret, dicens, quod Rex illiteratus, quasi asinus coronatus.

Et ideo Principes debent habere in honore Doctores & non ignaros: quoniam, vt ait Pogius in epistola ad Nicolaum V. Vbi doctrinarum cessant exercitia, ibi nullum inter Doctores atque indoctos discrimen viget. Vbi nullus virtuti locus, nulla studiorum ratio habetur. Vitia ibi regnant, torpescunt ingenia: Principatus & Regna decidant, rerũmque omnium dominetur confusio necesse est. & prouenit talis ruina: quia Imperia & damnationes, sanguinem sequuntur & virtutes; vt dicit Benedict. *in sua repet. ca. Raynutius, in verb. condidit. 1. num. 34. de testam.*

Et sapientia in Regibus, est multũ necessaria, quoniam, vt ait Vegetius *lib.1. de re milit.* Nullus, inquit, est: cui sapientia conueniat magis quam Principi, cuius doctrina omnibus debet prodesse subiectis. Nam, vt inquit Polycrat. *lib.4. & 7.* Sapientia fecit Romanos dominari. & ibi plura dicit Iacobus *in suo Sophologio sapientiæ, lib.1. c.5.* Dicam infra *in 10. par.* quomodo sciẽtia & sapiẽtia sit necessaria, vtilis & laudabilis.

VNdecima consideratio. Principes multum laudantur, & gloriam & honorem consequuntur ex castitate, & continentia. Cum, vt ait Imperator in *l. si qua illustris. C. ad Orfic.* Illustribus enim castitatis obseruatio præcipuum debitum est: Imo Imperator pudicitiam semper esse colendam censuit. Hinc, per illum tex. Ioan. And. *in cap. fin. de filiis presbyter.* quod non valeret dispensatio facta per Papam, cum nato ex coniugato nobili & soluta nobili, nisi de nobilitate fieret mentio, per Felin. *in c. postulasti. in 4 col. de rescript.* Nam pudicitiam & castitatem præ oculis habuit Abimelech, Palæstinorũ Rex; quia visa pulchritudine Rebeccæ iocantis cum Isaac viro suo, præcepit omni populo, dicens: Qui tetigerit hominis eius vxorem, morte morietur. *Genes.* 26.

Hannibal Carthaginẽsium Dux inuictissimus, qui vt Trogus refert, nunquam inter innumeras captiuas miræ pulchritudinis puellas, castitatem perdidit.

Et Marc. Claudius Marcellus, Romanorum Consul, teste Augustin. *lib.1. d. Ciuitate Dei. c.6.* ante captam vrbem Syracusarum, eius ruinam fleuit, & priusquam ciuitas inuaderetur, edicto perpetuo constituit, ne quis corpus liberum violaret.

Et Alexander, vt Vegetius *lib.2. de continentia Alexandri* narrat, licet diues & potentissimus Rex esset, cum ei pulcherrima virgo oblata fuisset, cuidam tamen nobili desponsata, illam non aspexit, sed cum dono ad virum suum remisit.

Sic etiã Scipio Africanus, alterius Scipionis filius, vt Valerius tradit *lib. 4. de abstinentia & continentia* cum in Hispanias profectus esset, capta Carthagine, virginem quandam speciosam captiuam, vt etiam Liuius dicit, sponso generoso concessit, puellæque pretium dotis nomine condonauit, vbi prius omnẽ carnis voluptatem, è castris amouerat, ita quod duo scortorum millia leguntur ab eius tunc exercitu abiisse, vt idem refert Val. *lib. 2. de disciplina militari,* & dicam infra *in 7. part.* Id idem Totilam ferocissimum Regem Gothorum fecisse, cum Romam vastaret, vt nulla quæ ingenua mulier, virgo vel nupta, aut vidua foret, violaretur, præcepisse, idque seuere custodiuisse recitat Ant. Flor. *in historia 2. par. tit.1. c.5.* hęc dicit Benedict. *in d. sua repet. ca. Raynut. in ver. cuidam Petro tradiderunt. num. 71. & 72.* & ibi videatur, quid etiam eueniat Principibus effœminatis. Quæ cum non sit materia nostra; quia tantum ea, quæ ad laudem attingunt dicere intendo & non alia, ad ibi dicta te remitto.

Et non solum Principes laudantur ex huiusmodi continentia carnali, sed etiam ex continentia gulæ, auaritiæ, & ambitionis, & superbiæ, vt de continentia gulæ dicitur de Alexandro *lib.4. Vegetij de re militari,* quod in itinere ambulans cum amicis, accepto pane vesci solitus erat. Item legitur de Scipione Æmyliano. Et Catonem fuisse contentum eodem vino, quo remiges siue serui remigantes. Et de Arubulo Rege Barbarorum, qui deuicit Romanos, legitur fuisse cõtentũ, quod ante noctem non requiescebat, de nocte surgere solitus erat, & in crepusculo ad cœnam vacabat,

bat, vt ibi Vegetius, qui narrat de aliis, quem vide.

Et in gestis Romanorum legitur, quod Cæsar erat minimi cibi atque vulgaris, & tantum vescebatur loco & tempore, quo stomachus desiderabat.

Dauid etiam concupitam aquam effudit, 2. *Reg.* 23 *& 41. dist. c. delicia.*

Et Alexander, qui cum inaquosam terram & inuiam potum inuenire minime poterat, siti laborabat, cum suo exercitu fugiens aquam inuentam à Cohino milite, inaurata gleba oblatam, volenti plus Regi, quam sibi etiam sitienti consulere, effudit, ne bibente coram, alij magis sitirent: laudauit tamen, & remunerauit militis beneuolentiam.

Ex quibus patet, quod antiqui Principes non quærebant lauta vel pretiosa alimenta, nec epulis, vel comessationibus vacabant, 44. *dist. c. comessationes. §. 1. de consec. distin. 5. cap. ne tales.* 16. *distinct. per totum. & 35. distinct. § 6.*

Et de continentia à cupiditate auaritiæ ipsa etiam viguit in Principibus ex qua laudati fuerunt. Vnde narrat Valerius *lib.* 3. Cum Scipio accusaretur apud Senat. Rom. de pecunia, respondit: cum totam Africam vestræ potestati subiicerem, nihil ex ea quod meum diceretur præter cognomen retuli. Et iterum addidit, non me Puuicæ, id est: Africanæ, nec fratrem meum Asiaticæ gazæ auarum reddiderunt.

Narrat etiam Valerius *lib.* 4, de prædicta continentia Principum, vbi ait de Marco Curio, qui fuit norma frugalitatis. Cum enim Legati Samnensium venissent ad eum in agresti scamno assistentem foco, atque in catino cœnantem, & magnum pondus auri attulissent, & benignis verbis inuitassent, vt auro vti vellet: vultum risu dissoluit, dicens: *Superuacue enim, ne dicam inepte, aurum obtulistis: dicite Samnitibus, Marcũ Curium malle locupletibus imperare, quam ipsum fieri locupletem. Atque istud, vt preciosum, ita malo hominũ excogitatum munus refertote, & mementote, me nec acie vinci, nec pecunia corrumpi posse.* Hæc ille. Et ibi ponit alia de eo, & de Fabricio Lucinio, & de plurib., quos vide. Sed multum facit quod dicit Tull. *lib.* 2. *Offic.* Nullum vitium deterius auaritia, præsertim in Principibus Rempubl. gubernantibus, vt refert Lucas de Penn. *in l. professos. C. de muneri. patrimoniorum, lib.* 12.

DVodecima consideratio. Principes laudantur ex fortitudine, quæ est vna ex quatuor virtutibus Cardinalibus habẽs in se donum fortitudinis & præcepta, vt resistatur hostibus, vt formido sit, habet plures partes potentiales, de quibus habetur ample *in l. vnica. Cod. de metropoli. Beryto. lib.* 11. vbi ample ponit de septem virtutibus: quarum tres sunt Theologicæ, scilicet fides, spes, & charitas: & aliæ quatuor sunt Cardinales, scilicet iustitia, prudentia, fortitudo, & temperantia. Et istæ sunt multum in Principe necessariæ, & ex his laudantur, & honorantur, vt dixi de aliquibus, & dicam infra. Et tãtum hic tetigi & tango ea, quæ faciunt ad laudem, & honorem Principum, cum hic sit locus de his, quæ concernunt alias virtutes non maxime necessarias, licet tamen omnes viriles videantur. Luc. de Pen. *in d. l. vnica. C. de metropoli Beryto.* Vnum tamen aduertendum est, quod latius infra suo loco 17. *par.* discutietur de huiusmodi virtute fortitudinis, quæ multum necessaria est in militibus: & etiam temperantia, quæ est alia virtus Cardinalis: Ideo aliter hic non insisto; & etiam quia satis in discursu huius partis tangam ponendo alias laudes & honores Principum.

Et de temperantia, quomodo sit necessaria in Principe, & non declinet in virtutis excessum, id est, ad dextram & sinistram, & non per abrupta vitiorum à via virtutis deuiet, optime differit Polycra. *lib.* 4. *c.* 9. vbi dicit, quod iniuriam non admittit, & vide Ægidium *de regimine Principum, lib.* 2. *de temperant. cap.* 15. Et de huiusmodi fortitudine vide Martinum Magistrum, qui tractatum vnum fecit de fortitudine satis amplum, ad quem recurre.

DEcimatertia consideratio. Etiam Principes ex fide, gloriam & honorem consequuntur. Quoniam nihil est, quod lumine clariore præfulgeat, quam recta fides in Principe. *l. inter claras. C. de sum. Trin.* & vt ait Tull. *lib.* 1. *Offic.* Neque enim vlla res vehementius Rempublicam continet, & est fundamentum iustitiæ. Quoniam, vbi non est sana fides, ibi non potest esse iustitia. *c. vbi* 24. *qu.* 1. & dicit Luc. de Pen. *l. quoties C. de ponder. & auri illat. lib.* 10. quod fides præfertur prudentiæ, & ibi multum ample commendat fidem: & dicit tex. *in cap. in qualibet.* 23. *quæst.* 8 quod Rempublicam magis quam sudores corporales gubernat, vt dicit Luc. de Penn. *in l. probatorias. Cod. de viuersis offic. lib.* 12. vbi ponit multiplices effectus fidei. Franc. vero Patricius *in lib. de Regno & Regni institutione. lib.* 8. *ti.* 20. in principio dicit, quod fides in Principe tanto splendore fulget, vt sine ea omnes Regum ac Principum virtutes obscuriores fiant: Ab ea singulę sic lumen accipiũt, vt à Sole Luna, sydera ac stellæ omnes. Vnde, vt dicit, prudentia, sine fide, vana ac mendax esset, & vasta quædam versutáque calliditas, temperantia tristis ac verecunda. Quid laudis famæ aut gloriæ Princeps habere potest, qui vanus mendax aut infidus est? quid turpius aut grauius, quam fidem fallere, promissa non præstare, conuentisque non manere? Vnde refert de Sexto Pompeio, quod cum cœnãtibus in naui apud Puteolos Antonio & Octauio, apud Sextum Pompeium Magni Pompeij filium, qui tunc conciliati societatem iniuerant, Menodorus Põpeianæ classis præfectus, per internuncium Pompeio significauit; tunc tempestiuum esse, parentis ac fratris iniurias vlcisci: quod si occasionem sumere vellet, se operam daturum, vt è nauib. euadat nemo. Cui Pompeius, *refer*, inquit, *Menodoro sine me id facere licere, qui iam peierare consueuit: mihi autem nefas esse, qui fidem fallere nescio.* quæ quidem vox & decora fuit. Magni Pompeij filio digna.

Parmenioni quoque suadenti quidpiam Alexãdro, quod præter fidem ac decorem esset, respondit: *Facerem id quidem si Parmenio essem, verum Alexãdro nequaquam licet.* nec id iniuria dicebat Alexander. Nouerat enim vir animi tam excelsi, qui sibi orbem terrarum polliceretur, nihil esse posse, quod magis gloriã suam obscuriorem redderet, quam si promissam fidem aliqua ex parte falleret: hæc Patricius ibi: Et ibi ponit de fide Romanorum, & de infidelitate aliquorum, quem vide. Textor etiam *in sua officina* ponit fidelissimos. & ibi ponit paucos: suo loco inter alios ponit Attilium Regulum; qui maluit ad supplicium redire, quam datam Carthaginensibus fidem violare. De quo etiam Benedict. *in dicta sua repet. cap. Raynut. in verb. testamentum.* 3. *nu.* 18. *de testament.* de quo etiam *in l. postliminij ius. in § captiuus ff. de capti. & postlim. reuers.* & etiam Silius, lib. 6.

Seranus clarum nomen tua regia proles.
Qui longum semper fama gliscente per æuum,
Infidis seruare fidem memorabere Pœnis.

Et non est mirandum, si Textor ponat paucos fidelissimos: quoniam hæc virtus est valde chara & valde rara. vnde *Prouerb.* 12. *Virum fidelem quis inueniet?* &

1. *ad Cor*.4. Hic iam quæritur inter dispensatores,vt fidelis quis inueniatur,quęritur,inquam,& vix inuenitur. Tempore enim Christi inter duodecim Apostolos inuentus est vnus infidelis & alij fideles fuerunt: hodie vero duodecim,& plus inueniuntur infideles; quam inuenitur vnus fidelis. Huic virtuti committit Dominus bonorum suorum dispensationem, *Matth*. 24. *Quis putas,est fidelis seruus,& prudens*? Et huic virtuti dat Deus gloriam suam, *Matth*.25. *Quia super pauca fuisti fidelis, intra in gaudium Domini tui*. Et etiam huic virtuti dat Deus augmentum gratiæ, *Lucæ* 19. *Euge serue bone & fidelis; quia in modico fuisti fidelis, eris super decem ciuitates*. Insequendo stylum Textoris,propter paucitatem talium,pauca dicam.

Et talis fides, maxime in Principibus est seruanda, quando est cum iuramento,prout seruauit Alexander (contra tamen eius velle)prout narrat Valerius. Qui cum iret ad dissipandam ciuitatem nomine Lamplacum, obuiam habuit Anaximenem, præceptorem suum:quod verens Alexander,quod pro ciuitate eum interpellaret, iuramento præuenit, dicens se non facturum quod petiisset: quod videns Anaximenes postulauit, vt prælibatam ciuitatem destrueret. Quod audiens Alexander suæ paci reliquit: quod hodie nō faciunt Principes. Sed quia meæ intentionis est ponere laudes illorum, & non malefacta nec vitia, videatur de hoc Guil. Bened. *in sua repetit.c. Raynut. in ver. testamentum*.3.*nu*.42.*&* 43 *de testam*.

Decimaquarta consideratio. Ex tribus virtutibus fuit laudatus, & adhuc apud omnes laudatur Principatus Romanorum: ex quibus etiā omnia cōprehendi possunt ex quibus Principes possunt laudari, quæ sunt scil. sincerus amor pro patria,traditio legum sanctissima,& morum beneuolentia. Nam,vt ait Augustin. 5.*lib de Ciuitate Dei*. Plures causæ,ex quib. Romani claruerunt primitus & ex eis tanquam mercedem condignam dominium meruerunt. Hinc dicitur 28.*q* 1.*§ ex his*. Romani virtutibus promeruerunt Imperium: sed inter illas post supradictas, quas declarauimus,tantum ponemus tres,quæ multas ex prędictis comprehendunt, quæ omnia faciebant ad honorem,laudem,& gloriam consequendam.

Quantum ad primum,patet ex exemplis Romanorum. Quoniam tota intentio eorum erat in regimine ipsorum, & administratione dominij, ad conseruandam Rempublicam,vt eiusdem consulerent Præfectibus. Vnde Augustin. *de Ciuitate Dei,d.lib*.5.*cap*.6.*&* 7. inducens verba Sallustij de bello Catilinæ, sententiā Catonis in dicto libro contentam de virtutibus Romanorum veterum attulit: vnde Respublica diuina prouidentia facta est magna,dicens: Nolite, inquit Cato,maiores nostros armis Rempublicam magnam fecisse:si ita quidem esset,multo pulcherrimā nos haberemus, quippe sociorū atque ciuium,præterea armorum,& equorum maior copia est nobis,quā ipsis: sed alia sunt, quæ viros magnos fecerunt,quæ nobis nulla sunt:domi industria, foris iustum imperiū, animus,in consulendo liber,nec delicto,nec libidini obnoxius. Pro his,non habemus luxuriam,& auaritiam publice:egestatem,opulentiam,laudamus diuitias:sequimur inertiam, inter bonos & malos nullū discrimen:omnia virtutis præmia ambitio possidet,vt ærarium esset locuples;res priuatæ egebant,nūc econtra.

Et hinc syncerus amor pro Republica fuit apud Romanos, quod Romani pauperes erāt in rebus priuatis,vt vtilitati publicę consuleretur,vt narrat idem Augustin.*d. lib*.3.*c*.18. De Lucio Valerio defuncto in suo Consulatu,qui adeo pauper fuit,vt nummis à populo collectis eius sepultura curaretur.

Consimile narrat Vegetius *de re militari*. de Attilio Regulo,qui cum summis rebus præfuisset, adeo pauper fuit,vt coniugem, liberosque in agello collocarit, qui ab vno villico colebatur.

Item suos non patiebantur filios præfici, nisi possent proficere: vt legitur de Ælio,qui noluit.quod filius suus eligeretur Imperator post eum. dicendo, Principatum deberi meritis, & non sanguine: prout nec etiam fecit Moyses,quod facere potuisset, *c. Moyses*,8.*quæst*.1.

Vtilitatem & salutē Reipublicæ proprię vitæ præponebant,prout narrat Aurelius August. *lib*.1.*de Ciuitate Dei,cap*.15.& Tull. *de officiis,lib*.1.*&* 3. Quod cum Marcus Regulus esset ductus à Carthaginensibus, & missus Romam sub iuramento redeundi,pro commutatione captiuorum: Ille Romam veniens, in Senatū venit; & captiuos reddi, vel commutari negauit esse vtile,quod adolescentes,& boni Duces,ipse autem senectute confectus. Et cum retineretur à propinquis, & amicis, redire maluit, magis quam hosti fidem datam frangere. Nam secundum Augustinum fides quādo promittitur etiam hosti seruanda est. 24.*qu*.2.*can. noli*. Quod quomodo intelligatur, notatur ibi,& *in clem. Romani*.§.*porro.de iureiurand*. & per Alexand. *in l*.1.*ff.de dolo* Nam graue est fidem fallere. *l*.1.*ff.de const. pecunia*. Narrat etiam idem August *lib*.18.*de Ciuitate Dei, cap*. 18 & Tull. *in lib.de Senect*. De Theodoro Rege Atheniensi. Cum enim instaret bellum inter Athenienses,& Pelopon. & accepissent in responsis,& ibi esse victores,quorum Dux occideretur,hoc audiens Theodorus,in habitu pauperis transiuit ad hostes,seque obiecit eis, necem per iurgium prouocando. Maluit enim mori dum vincerent sui,quam viuere sub superatis. Seruauit autem Theodorus verbum Domini, sed non propter Deum. Maiorem charitatem nemo habet, quam vt ponat animam suam *pro amicis suis*, *Ioan*.15.*& Ioan*.3. Ille pro nobis *animam* suam posuit, & nos debemus pro fratribus *nostris* animam nostram ponere, & 1.*Macchab*.9. Moriamur in virtute propter fratres nostros. Sed qualiter hoc intelligatur,habetur 6.*q*.1.*§ hoc tunc*. De hoc etiam *de pæn.d*.1.*c.qui vult facere.& c.si quis tanquam*. &,vt ait Tull. *lib*.2.*Offic*. Et scientia Platonis,fuerunt duo pręcepta volentibus proficere Reipublicæ,seu prodesse: vnum,vt vtilitatem ciuium sic tueantur, vt quæcunque agant, ad illam referant obliti commodorū suorum. *ad hoc*.8.*qu*.1.*c sunt in Ecclesia*. Alterum vt totum corpus Reipublicæ tueantur, ne dum partem aliquam tueantur,vt quæcunque agant,ad illam referant,obliti commodorum suorum,reliquias deserant. Et ideo Augustin. *eod.lib*. narrat de Marco Curtio,qui se armato equo insidentem in abruptum terrę hiatum præcipitem dedit,vt pestilentia cessaret ab vrbe. Idem de Marco Regulo,qui consulendo saluti vrbis,à Carthaginensibus est occisus.

Nec pariter parcebant filiis pro Republica,prout narrat Valerius *lib*.5. & Aug. *lib*.5.*de Ciuitate Dei.cap*. 18. De Bruto,qui filios comprehensos,pro tribunali virgis cædi,& post ad palum religatos, securi percuti iussit:quia dominationem Tarquinij à se expulsam, reducere voluerunt. Exuit enim patrem, vt ageret Consulem: orbatusque filiis, quam publicæ vindictæ deesse maluit. de quo Poeta laudator ait:

natósque pater nouabella mouentes,
Ad pœnam,pulchra pro libertate vocabit.
Infelix,vtcunque ferent ea facta minores.

Sed

Sed versu sequenti consolatus est infœlicem, sic dicendo.

Vi[illegible]hor patria laudúmque immensa cupido.

De qu[illegible] im[illegible]sa cupidine laudis dixi supra in princ.

Narrat e[illegible]dem August. vbi supra de Torquato qui filium non quia cõtra patriam, sed etiam pro patria pugnabat: quia tamen contra imperium suum, licet vicisset, occidit, vt plus mali in exemplo contempti imperij, quam gloria occisi hostis esset: sumens in hoc exemplum à Saul Rege, qui Ionathan filium suũ, qui contra hostes strenuosissime dimicarat, quia contra edictum suum fecerat, de non comedendo fauum mellis, causa necessitatis comedit; etiam ignoranter, & ignorans edictum patris, occidere voluit, nisi populus obstitisset. 1. *Reg*. 14. *c*. 32. *q*. 2. *§. Item opponitur, ver. Ionathas*. facit etiam pro hoc 23. *q*. 5. *cap. si audieris. Deut*. 16. *cap. disciplina. distinct*. 45. *ibi: Ite, & redite. & Exod*. 32.

Narrat etiam ibi Augustin. multa alia exempla de laude Romanorum, ratione amoris; quem habebant in Rempublicam. Ex quibus sic concludit, Talibus, inquit, dominandi potestas non datur, nisi summi Dei prouidentia, quando res humanas iudicat talibus dominis esse dignas, prout & dicendum est de quolibet dominio, & Principatu, maxime nostro, vbi tot mirãda Deus Regibus nostris concessit, vt dixi & dicam.

Secunda ratio, ex quo Romani dominia, & Principatus habuerunt, fuit traditio Legum, sanctorum per ora Principum diuinitus promulgatarum. *l. leges sacratissimæ. C. de legibus*. 16. *q*. 3. *cap. nemo*. ad conseruandum vnumquemque in sua iustitia. Vnde, vt dicit Augustin. *lib*. 18. *de Ciuit. Dei, ca*. 22. quod Deo placuit, orbem terrarum per Romanos debellare, & in vnam societatem Reipublicæ legum perductum, longe latéq; parare. Vnde idem Augustin. *in* 5. *lib. ca*. 15. dicit: Quod quia Romani auaritiæ restiterunt, consuluerunt patriæ consilio suo libero, neque delicto secundum leges, neque libidini obnoxij, sed his omnibus artibus, tanquam vera via, nisi sunt ad honores, imperium, & gloriam: honorati sunt in omnibus fere gentibus imperij sui, leges imposuerunt multis gentibus, hodiéq; literis, & historia gloriosi sunt pene in omnibus. Ex traditione autem legum, & iustitiæ administratione, quanto tempore viguerit Regnum Franciæ, ex Chronicis satis dixi ante, & dicam infra, & inter alia Regna mundi, vt dixi, semper in eo plus viguit iustitia.

Quanta autem iustitia viguerit apud Romanos, satis apparet in Paulo, ad Cæsarem appellante, de quo Festus Præses ait: *Cum essem Ierosolymis, adierunt me Principes & Seniores, postulantes aduersus Paulũ damnationem: Ad quos respondi, quia non est Romanis consuetudo damnare aliquem hominem, priusquam is qui accusatur, præsentes habeat accusatores, locúmque defendendi accipiat, ad abluenda crimina*. vt habetur Act. 25. *& c. si in adiutorium*. 10. & in pluribus aliis Chronicis, quas longum & fastidiosum esset recitare, quum iam hæc pars sit satis onerata.

Tertia ratio, propter quam Romani laudem & gloriam meruerunt: fuit morum beneuolentia in cõseruando amicitiam. Est autem, secundum Senecam animus hominis generosus, qui magis suauitate verbi: & operis ducitur, quam rigiditate trahatur. Hoc autem fuit proprium Romanis. Præcipua laus in eis erat, Parcere subiectis, & debellare superbos: & accepta iniuria ignoscere malebant quam persequi, vt dicit Augustin. *lib*. 1. *de Ciuit. Dei cap*. 6. & propter eorum morum strenuitatem, Iudæi confœderati sunt cum eis, 1. *Macchab*. 8. & refert Augustin. plura exempla de benignitate morum Romanorum *in d. cap*. 6. *supra allegato*.

Ex quibus debent etiam aduertere Principes Christiani, quod si Romani, qui non verum Deum colebant, ex talibus laudem, & gloriam meruerunt, quod si prædicta habeant, quod non solum gloriam humanam, quæ sunt merces Romanorum, vt habetur per Augustin. *de Ciuit. Dei cap*. 15. sed etiam mercedem sanctorum, quæ alia est, habebunt. *eodem li. c*. 16. vt etiam dixi supra *in* 4. *consideratione*.

Decimaquinta consideratio. Reges, & Principes, etiam ex lata gente, gloriam consequuntur; vt habetur 1. *quæst*. 4. *c. Ecclesia. §. hic itaque*. Nam gloria Regis in lata gente; quoniam quanto quis maioribus præest; tanto maior ipse & honestior est, *in Auth. de defen. ciuitate. §. nos igitur, columm*. 3. & quanto maiora quis tractat: tanto maior est. *de consecr. dist*. 5. *c. de his vero*. Hinc etiam Greg. *in moralibus*, & Salustius *in Iugurthino*, maximam gloriam in maximo Imperio putauere, vt declarat Lucas de Penn. *in l*. 2. *in* 3. *colum. C. de dignitat. lib*. 12. Et facit quod dicit idẽ Luc. de Pen. *in l*. 2. *in* 2. *colum. C. de his qui sponte mun. publ. lib*. 12. & dicit text. *in Auth. constitutio. quæ de dignit. §. volumus*, quod præmium dignitatatis est habere subiectos. & *in §. generaliter*. dicit gloss. not. nobiliorem propter subiectos, & probat hoc Baptista Caccialupus *in suo consilio, de præcedentia & præeminentia monachorum, & canonicorum regularium, in* 18. *col. ver. nec per vos*. vide infra *in* 3. *considerat. sequent*.

Aduerte tamen, quod Princeps non potest esse sine multis, vt *in l. omnium. in princ*. & ibi notatur *in verb. inter tot. C. de testam*.

Decimasexta consideratio. Honor Regis & Principis in pace subditorum consistit; quoniam, vt ait Cassiodorus *lib*. 1. *epistolarum epist*. 22. decet apicis regalis curam generaliter custodire concordiam: quoniam ad laudem regnantis trahitur, si ab omnib. pax ametur. Quid enim est, quod Principem melius prædicet, quam quietus populus, concors, sanatus, & tota Respublica morum honestate vestita? & *li*. 2. *epist*. 26. etiam inquit, *Regnantis est gloria subditorum, ociosa tranquillitas, &, lib*. 2. *epist*. 39. dicit, Principis opinionem longe latéque distentat subditorum custodita tranquillitas & *lib*. 5. *epist*. 29. Quies suauissima populi, & dispositio tranquilla Regionum, præconium probatur esse regnantium. Anchise quoque dicit filio suo Æneæ, vt refert Virg. 6. Æneid.

Hæ tibi erunt artes, pacique imponere morem.

Et Principes semper eam commendare debent, secundum quod fecit Federicus Imper. *in tit. de pace tenenda*. Sed amplissime per Bald. *in suo commento super tit. de pace Constantiæ, in glos. fin*. vbi multa iura allegat.

Dicitur tamen communiter, quod sunt tres bonæ matres, quæ generant tres pessimos filios, veritas scilicet odium parit, nimia familiaritas contemptum, & pax vitium, seu ocium: Ex quo vitium dicitur etiam, quod communitas generat discordiam, vt est tex. *in l. cum pater, §. dulcissimis, in fi. ff. de legat*. 3.

De laude pacis ample videatur per Bernardin. de Bustis *in sermo*. 34. *suæ* 2. *partis sui Rosarij*. Priuilegia pacis ponit Anton. Corsetus *in tract. suo de potestate Regia*: vbi ponit tractat. particularem de priuilegiis pacis. Est autem pax, vt inquit Propheta Esa. 32. *ca*. opus iustitiæ, & dicit Bald. *in proœm. Gregoriano, in* 3. *colum*. quod pax est animi tranquillitas naturam seruans: &

temperantiam non relinquens, secundum vero Aug. *in lib. de serm. Domini in monte*, sic diffinitur: Est serenitas mentis, tranquillitas animi, simplicitas cordis, vinculum amoris, consortium charitatis. Hæc simultates tollit, bella compescit, iras comprimit, superbos calcat, humiles amat, discordias sedat, inimicos concordat, cunctis est placida, nescit extolli, nescit inflari. Hanc qui accepit, teneat, qui perdidit, repetat, qui amisit, acquirat. Sine tamen iustitiæ administratione, pax resistere nequit, vnde *Sapien.18.cap.* In disponenda concordia, est lex iustitiæ. Vnde de aduentu Domini nostri Iesu Christi scriptum est. *Psalm.61.* Orietur in diebus eius Iustitia, & abundabit pax. Ideo dicitur *Psal.84.* Iustitia & pax osculatæ sunt. Sex modis causatur pax, & sex causæ prohibent eam, per Gu. le Rouille, *in suo compendio iustitiæ, cap.25. de pace.* Et remedio pacis reformatur, quod clade bellica turbatum est tex. *in c.1.34. quæst.* & dicitur: *Odia pax pellit, castum pax nutrit amorem.*

DEcimaseptima consideratio Etiam Principes temporales huius seculi, maiorem gloriam, honorificentiam & excellentiam apud Creatorem habere non possunt, quam si per eos Ecclesiarum dispersarũ potuerit societas restaurari, tex. *in ca. sicut excellentiã. 23 quæst. 4.* & etiam scriptum est *in c. fin. 96. dist.* Boni Principis esse, & religiosi Ecclesias contritas atque concisas restaurare: nouásque ædificare. Imo etiam potest Rex reparare Ecclesias, in negligentiam Sacerdotum ex propriis reditibus Ecclesiæ, exemplo Iojadis Israelitæ Regis, qui negligentias videns Sacerdotum captis reditibus Templi, autoritate sua ipsum reparari fecit. *4. Reg.12. & 22. c. & 2 Paral.24.* Cogere enim & facere reparare Ecclesias & religioné exequi, est misti fori, pertinens nedũ ad Pontifices, sed etiam Principes seculares, *per text. in l. hereditas. in fin ff. de petit. hered.* facit *l. si in aliquam ædes sacras. ff. de offic. Proconf.* Vbi hoc ad Principem pertinet, & suos maiores Officiarios, quales sunt Consules, qui apud nos sunt Gubernatores patriarum, & Præfecti prætorio, id est, Præsidentes in Parlamento, Principem repræsentantes. Præterea dicit text. *in c.1. ne sede vacante.* quod Rex cum Proceribus Regni multum potest & operatur circa statum Ecclesiæ reformandum. Habemus etiam text. apertum *in c. filiis, vel nepotibus, 16. qu. 8* vbi Prælatis dissipantibus bona Ecclesiæ audiri potest dignitas Regia Ita dicit, & tenet Bened. *in sua repet. c. Rayn. in ver. si absque liber. moreretur. de fidei subst. nu 34 & 35. de test.*

Ex quibus dictis potest sustinere, quod Rex noster Christianissimus potuit facere reformationes monasteriorum, tam monachorum, quam monialiũ, in suo Regno etiam exemptorum, & exemptarum de consilio, & consensu suorum Prælatorũ Regni, etiam absque autoritate summi Pontificis. Fuerunt tamen in huiusmodi reformationibus multi abusus, qui non fuerunt de voluntate & scientia Christianiss. Regis nostri. Et vtinam esset mihi data facultas scribẽdi ea, quæ hic possent scribi, vt cæteris cederet in exemplũ, sed distinguenda sunt tempora: Et sic, vno tempore vna lex est bona, quæ non est alio, vt dicit Bald. *in l. vnica. in princ C. de cadu. toll.* Ita vno tempore scribẽda essent aliqua, quę alio tempore scribi non possunt, Cum, vt dicit Bal. ibi, sicut Medicus obseruat tẽpora, ita Iurisperitus; quia vno die dat vnam medicinam, alio die aliam, &c. vide eundem ibi. Sed Ecclesiastici Iudices, & Prælati deberent aduertere, ne, si videant etiam tempus bene dispositum ad faciendum ea, quæ in eorum voluntate habent, diuertant à veritate, & recta prosecutione iuriũ eorum: & ne ea, quæ facere debent per eorum Iurisdictiones spirituales, attentent facere per potentiam secularem. [illegible] etiam si pro varietate temporum veritas imm[illegible]tur, inuenta opportunitate resecanda est potius [illegible] obseruanda. text. est *in c. illa autem. 11. distinct.*

DEcimaoctaua consideratio. Principes & Reges laudantur ex pulchritudine, cum, vt ait Strabo *de situ orbis, lib.15.* Indi, qui Catheam incolunt, adeo pulchritudinem excoluerunt, vt Regem eligerent, qui forma præ cæteris præstaret, & cæterorum esset pulcherrimus. Et idem Strab. *lib.17.* scribit, Æthiopes Regem constituere solitos, qui forma eleganti cæteros excelleret. Et hoc imitantes naturam, quę Apes etiam docuit Reges sibi deligere insignis formæ, dissimilísque cæteris, tum magnitudine, tum nitore, vt testis est Plin. *lib. naturalis histor.11. c.21. in fin.* & Columella *lib.9. c.10.* Etiam Basilius Magnus *in Exameron 8.* vbi de apibus loquens, à natura, inquit, Principatum omniũ obtinet magnitudine, forma, mansuetudine, cæteris omnibus antecellens. Et, vt dicit Cæpolla *in tractat. de Imp. militum eligendo. char. pe. in 10. concl.* In dubio eligendus est pulchrior in Imperatoré exercitus, & dixi infra *in 9. part. 17. conside.* Neq; immerito, quoniã plerisq; gentibus in corporũ maiestate, & dignitate, veneratio est, & reuerentia, magnorúmq; operum non alios capaces putant, quam quos specie eximia & egregia donare natura dignata est: vt scribit Curt. *li.5.* Et Proculus Lycius Philos. *in Comment. quos in Alcib. Platonis de anima & dæmone scripsit:* Ita pulchritudiné æstimauit, & tanti fecit, vt iustitiæ anteferret. & multis comprobat, omne pulchrũ à natura esse bonũ: omne vero turpe, malũ. Constat enim pulchrũ esse amabile sua natura: quandoquidem, & extrema pulchritudo diuinæ pulchritũdinis imaginem ferẽs, est amabilis, primóq; aspectu animos ad se mouet. Et pulchrũ dicitur, siue quia prouocat animos, siue quia permulcet intuentes, certe secundũ naturã est amabile. Quapropter, & amor ad pulchrum dicitur *amanté ducere.* Quicquid autem est amabile, est appetibile. Omne vero appetibile, est & bonũ, siue reuera bonũ, siue apparens, & consequenter, omne pulchrũ bonũ. Itẽ omne pulchrum preciosum, vt inquit Maximus Titius Platonicus, *ser.11.* vbi etiam dicit, quod pulchrum est, id neque exitiosum vnquam, neque lubricum, neque flagitium aliquod efficit, neque quenquam ad infortuniũ ducit, aut ad calamitatem deducit, neque in pœnitentiam desinit, & si amabile sit, pulchrũ esse oportet. Et subiungit: *Et si vnquam pulchrum versatur in terra, non alibi magis id, quam in homine pulcherrimo intelligentissimoque cunctorum terrestrium corporum, participéque anima ipsius, pulchris affinis cernere licet.*

Et in vniuersum Platonici omnes diffiniũt pulchritudinem esse gratiam quandam viuacem & spiritualem Dei radio illustrante, angelo primum infusam, inde, & animus hominum corporumque figuris, & vocibus. Quæ per rationem, visum, auditum animos nostros mouet atque delectat, delectando rapit, rapiendo ardenti inflammat honore. Decor eni in corporis, confert ad felicitatem in hoc mundo secũdum Bald. *in proœm ff. in verb. Flauius, in add.* Et tantum existimatur pulchritudo, quod si iuuenis formosus nubat mulieri nobili, & diuiti, sed tamen rugosæ, aut alias turpi, licet sit pauper & inops, nõ dicitur mulier nubere indigno, cũ mulieris nobilitas, & diuitiarum copia, cum forma viri compensari debeant, per notata in simili per Bal. *in c. super eo. le second. de test. ib.* dixi infra *in 11. part.* Apuleius quoq; *lib.2. de magia*, ait etiã

Vir-

Virginem formosam, & si sit oppido pauper, abunde tamen esse dotatam. Affert enim ad maritum nouam animi indolem, pulchritudinis gratiam, floris rudimentum. Vnde Ouid. consonat, *Dos est sua forma puellis.* Hæc Cælius *lib. antiq. lect. 13. c. 7.*

DEcimanona consideratio. Docet Bald. *in cap. intellecto. col. fin. de iuretur.* quod honos Regis augetur per dignitates subditorum, & fit status Regis magis potẽs, & magis honorabilis, & timendus, facit tex. *in Authen. consti. qua de dignit. §. generaliter autem. coll. 6.* dixi supra *in 3. consi. præcedent.* & infra *in consid. vt in c. videtur quod Rex Hispaniæ, quæ est 37.* Maxime ad decus Regis, & Regni spectat, plures habere vasallos & fideles, qui ei personaliter seruiant, potius quam reditus feudorum manu sua percipere, & militib. conductitiis erogare: quorum non par est fidelitas nobilium vasallorum fidelitati, quia vt plurimum, qui pecunia redimuntur, in necessitate deficiunt. Vnde cum Alexander Magnus tali mercato vteretur, & multos pecunia, & donis sibi acquireret subditos, fuit à Philippo eius patre de hoc increpatus in scriptis, vt refert Valer. *lib. 7. tit. de sapienter dictis & factis.* vbi inquit, quam probabilis epist. qua Alex. quarundam beneuolentiam, & seruitium largitione ad se attrahere conatus sit, induxit, vt eos fideles tibi futuros existimares, quos pecunia ad amorem tuũ cõpulisses? A charitate illud probatur, scilic. amor & beneuolentia, quę inter Principem, & vasallos suos consistit ratione feudi, & fidelitatis, & non quod pecunia redimatur, qua cessãte, amor esse desisteret, vt dicit G. Benedicti *in sua repet. c. Raynut. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. in materia successionis ab intest. n. 859.* Hinc dicit Bald. *in d. §. generaliter*, quod Principi licitum est infeudare Ducatus & Comitatus suis subiectis, vt eidem auxiliũ præstent contra hostes: dummodo non infeudet vltra modum consuetum aliorum Regum. Alienare tamen non potest, nec iura Regni, nec ea quæ cõtendũt contra honorem Coronæ, alias ea attentare dicitur vnum pecus, vt dicit ibi Baldus, qui parificat iura regni, & honorem Coronę, quod dicit esse menti tenendum. Et hoc casu, si alienatio fit contra honorem Coronæ, aut in perniciem Reip. quoniam, vt inquit, quia facta hosti, non tenet, imo nec iuramentum in talibus est seruandum, notatur *in l. 1. §. non fuit. ff. de dolo.* quoniam in malis promissionibus, fidem non seruabis, vt dicit Præpositus *in c. ius militare. 1. colum. 1. distin.* dom. meus Ias. *l. 1. in prin. ff. de iureiur.* & Archid. *in c. volens. 22. q. 2.* Et facit in terminis talium alienationum. text. *in d. cap. intellecto*, qui dicit, alienationem factam per Regem contra honorem Coronæ, & contra primum iuramentum factum in sua coronatione, etiam cum iuramento non tenet, nec valet. Faciunt quæ dicta sunt supra *in prima parte, in 44. conclus. ver. in oppositum. vsque ad fi.*

Hinc non indecenti ordine tractari posset dubium: An valuerit alienatio facta per Regem nostrum Franciscum, seu dominam Ludouicam de Sabaudia eius matrem, de ducatu Burgund. & comitatu Flandriæ? Qui licet sint de corona Regni, & de paritate Frãcię, tamen ita tractauerant cum Carolo Austriaco in Imperatorem electo, quod eos in totum abdicabant à corona, etiam nullo iure superioritatis reseruato. Quod, an fieri potuerit, videtur, quod non, ex deductis per Guillielm. Benedict. *in sua solenni repet. cap. Raynut. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. in secunda decis. n. 466.* vbi fit mẽtio de tractat. de Betignaco, etiam in *verb. in eodem testamento relinquens, 1. n. 131. extra de testa.* & per Ioan. Igneum *in sua repet. l. dominationes. C. de donat.* Et forte alibi sparsim dicam, cum temporis opportunitas nunc non patiatur, semestreque opus ex hac re compilari posset.

VIgesima consideratio. Ex seueritate laudantur Principes, & honorantur; quoniam secundum Tull. 2. *Rhetoricorum*; Seueritas est; per quam iudiciaria potestas, vel vindicta, in aliquem districtius exercetur. Hæc perutilis est Reipublicæ. Nam bene operans nulli parcit. 8. *Politic.* vt dicit Tullius 1. *Officior.* Ita probanda est mansuetudo atque clementia, vt adhibeatur causę seueritas; sine qua ciuitas administrari non potest. Nam maioris interdum est roboris, delictorum iniquitas, quam legum æquitas, vt *in Auth. vt non fiant pignoratio. in prin. colum. 5.* Tanta est etiam in Republica de motum varietate diuersitas, vt nemo valeat leges defendere, nisi terror videatur aliqua temperare, dicit Cassiod. 12. *variarum epistola 3.* & August. *23. q. 5. can. prodest. in prin.* Ministerio seueritatis, quies nostra adiuuatur. Ex quibus dicitur, quod ad reparationem Reipublicæ conquassatæ expedit potius seueritas, quam remissio. Quoniam ex seueritate solus offenditur, qui punitur, ex remissione offenditur Lex, Rex & Grex, imo omnis res. Per lenitatem Rex contemnitur, lex despicitur, & grex inficitur: Et per grauitatem & seueritatem Rex honoratur, lex saluatur, grex seruatur. Ita dicit Lucas de Penna *in l. fi. C. de his, qui ex publica collatione illata sunt non vsurpan. lib. 10.*

VIgesimaprima consideratio. Gloriosum est optimo Principi habere rationem studiorum, & in suis vrbibus constituere gymnasia literatoria, ac asylum (vt ita dicam vtendo verbis Beroaldi, *in suo tract. de felicitate*) doctrinarum patefacere, quo agminatim vndique conueniant multigenæ eruditionis candidati: quibus curæ est linguam eloquio, animum disciplinis excolere. Hoc nimirum beneficentissimi Principis beneficium amplissimum est ac laudabile institutum, honorem habere dicendi magistris, dignitatem emolumentaque sapientiæ doctoribus impartiri. Est enim, vt inquit eleganter Symmachus, hoc specimen florentis Reipublicę, vt disciplinarum processoribus præmia opulenta pendantur. Hinc Traianum omnes scriptores merito laudant, quod ingenuas artes earumque processores in complexu, oculis & auribus habuerit, quod studia humanitatis professi apud eum fauorabiles extiterint, denique, quod sub ipso spiritum & sanguinem, & patriam studia receperint. Quoniam vero sunt studia necessaria, ponit Iodocus Clicthoueus *in suo antiluthero. lib. 2. cap. 29. & 30.* vbi inuehitur contra Lutherum studia, & gymnasia reprobantem.

VIgesimasecunda consideratio. Honorantur in hoc Principes; quia coronantur maxime Reges, quibus datur corona pro gloria, seu victoria gloriæ, notatur in *l. 1. C. de Athletis, lib. 10.* Nec debet Rex se sine diademate, id est, corona aurea regem nominare. not. Luc. de Penn. in *l. vnic. C. de reis postul. lib. 10.* vbi dicit, quod diadema, siue corona non tribuit regnum, sed est signum honoris, & designat plenitudinem Imperij, non tamen tribuit imperium. Et corona Regum, quæ olim erat in vsu, erat magni põderis, puta vnius; alteri ex auro, & gemmis preciosissimis. & vocabatur diadema 2. *Reg. 12. in c. fin.* tulit Dauid diadema regis eorum de capite eius pondo auri talentum habens & gemmas preciosissimas, & impositum erat super Dauid & idem *Paralip. 20.* Et hanc coronam aureã portabant etiam reginæ. *Esther. 7.* coronam aureã portans in capite. Et vt infra dicam, Reges Franciæ, & reginæ Franciæ coronis aureis coronantur gemmis preciosis-

fimis ornatis, inter quas debent esse duodecim lapides preciosi. Et aurea esse debet corona Regis, vt sicut aurum preciosius & grauius, & splendidius cæteris metallis est, quæ omnia ex terra sumuntur: sic rex grauitate morum, splendore vitæ ac preciositate intellectus cunctos homines tenetur excellere: neque enim est Rex, qui non per se sufficiens est, ac omnibus superexcellens, 8. *Ethi.* ex quo ergo infertur, quod corona solum Regi virtuoso debetur. *l. fin. C. de statuis, & imag. l. 1. C de Metrop. Beryto. lib.* 11.

Et ad huius significationem & demonstrationem, quod vltra alias margaritas, & lapides preciosos, qui in corona ponuntur, debent apponi 12. lapides preciosi.

Primo enim in summitate ipsius diadematis debet poni Sardius rubræ terræ speciem habens, quo monetur aliis sublimior esse in ratione loci, quo ponitur, id est, in regio solio præcipuæ dignitatis, sui tamen terrestrietatem agnoscere, cum terra sit filius Adam, & ad terram iturus.

Alij vero lapides suis locis collocantur, secundum ordinem, scilicet primo Topazius lapis nimium preciosus, qui omnium colores lapidum in se habet: quo moneri debet princeps seu rex omnes in se habere virtutes. Reges enim illi solum dici merentur, qui se & alios virtutum plenitudine regunt. 12. *q.* 1 *cap. duo sunt.*

Deinde Smaragdus, qui preciosissimus lapis est, adeo virens, vt omnium herbarum virorem superet, & facies aspicientium reddat virides: per quem designatur vera iustitia, quę semper in eo debet esse virentior, sicut Christus iuxta *Malach.* 4. *Vobis timentibus nomen meum orietur sol iustitiæ.* vt interim vireat, quod etiam aspicientes sibi subditos potissime magistratus faciat esse iustos. Hęc virtus in Regib. debet esse prę cipue, quoniam secundum Arist. & Alex. Iustitia regnantis vtilior est subiectis, quam fertilitas temporis: dixi supra *in* 5. *consider. huius* 5. *part.* & de mala iustitia Regis quomodo noceat, vide ibi, & per Lucam de Pen. *in leg. iudices. C. de dignit. lib.* 12. & de Smaragdo habetur *in l. pediculus. § pen ff de auro & arg. leg.*

Iaspis etiam in corona Regis debet apponi, & est coloris viridis, sed terrestris: & licet sit parum preciosus; tamen designat in principe, quod debet procurare pabula subditis, quæ à terra proueniunt, & per viriditatem ipsius designantur, famemque repellat.

Chrysoprasus, qui aurei & viridis est coloris, hoc monetur sapientiæ intendere, quæ designatur auro, & viriditate Catholicæ fidei ad cœlestem patriam aspirare.

Calcedonius, qui fortissimus est natura, quamuis modicum preciosus, hoc instruitur, vt in obseruatione iustitiæ ac totius regiminis sit fortissimus: ne frangatur in aduersis, ne erigatur in prosperis. Habet enim ipse lapis in colore similitudinem lucernæ pallentis, quo monetur, vt anima eius sit referta prudentia, & vitæ sanctitate conspicua, vt sicuti lucerna lucens in obscuro lumen aliis præbet, sic Rex in consilio, quod in obscuro, id est, in secreto, agendum est sibi assistentes illuminare tenetur. In hoc monetur, vt sit fortis per substantiam, prudens per colorem. Nam prudentia latet in anima prius, quam in corpore exterius exerceatur.

Hyacinthus est, qui similis est aquæ, solis radio perfusæ, quo monetur per aquam, vt in cunctis temperatus incedat: per solis radios, vt diuinis illuminatus effulgeat: & sic hic lapis monet principem, seu Regem debere esse temperatum, & habere debere temperantiam, quæ est vna ex quatuor virtutibus cardinalibus, de qua habetur *in l. vnica. Cod. de metropoli. Beryto. lib.* 11.

Amethystus, hic trib. coloribus purpureo, violaceo, & roseo decoratur: Hoc monetur per purpuram, vt onus Regiæ dignitatis attēdat, postquam soli sibi purpuræ prærogatiuam vendicauit. *l. temperant. C. de vestibus oloberis, lib.* 12. per violam, quæ herba est satis humilis, pulcherrimum tamen florem, & iucundum odorem exhibens: Hoc instruitur, vt florem morum Regalium odoremque famæ, seu vitę laudabilis indesinenter ostendat. Per roseum suadetur, quod tanta charitate flammescat: vt vsque ad effusionem sanguinis pro iustitia, & turba seu populo, & suis fidelibus non lentescat.

Beryllus, hic viridem & pallentem colorem habet, quo dirigitur æternorum contemplationi inhærere: vt ita curam subiectorum habeat: quod plerunque nimia laborum sollicitudine redeat cum expediens fuerit, ad pallorem.

Chrysolithus, qui velut aurum fulget, quasdam fere scintillas ardentes emittens: Hoc monetur luce sapientiæ refulgere suasque virtutes atque sentētias cum verbo exhortationis, & exēplo actionis in subiectos effundere, & in cunctis bonis operibus omnes sibi subditos præsertim magistratus similes sui facere. Nā facilius est (si dici fas est) errare naturam, quam principem sui dissimilem formare posse Rempublicam, dicit Cassiodorus *in variarum Epist.* 12.

De Chrysolitho, Smaragdo & Amethysto habetur *ff. de auro & argen. leg. l. & si non sunt. § prouenimus.*

Sardonyx, compositus ex sardio & onyce, cuius preciosior subtus est niger, medio rubicundus, superius candidus & ita sardonyx appellatur *in l. si § species ff. de publican.* Vel alias sardonica dicitur, vt habetur *in leg. diuus Adrianus. ff. de bonis damnat.* Hoc docetur rex, vt per humilitatem sit niger, id est, terræ similis, vel humilis per candores, id est, per virtutes irradietur: per ruborem inflammetur, vt si necesse fuerit charitatis officio pro iustitiæ debito sanguinem quoque fundat.

Sapphirus, de quo habetur, & de aliquib. ex supradictis in *l. fin. § Diui quoque Marcus & Commodus. ver. species ff. de publicanis.* vltimo loco vocandus est. Qui licet non sit multum preciosus, in ministerio, tamen est valde præclarus. Hic colorem habet aereum aliis lapidibus in nullo participans: hic dicitur gerentem reddere castum, ad quod reges debent nimium anhelare, non se libidinis ventilabro volutare; vnde plerunque sequitur offensa Dei, & decurtatio vitæ. Eius colore monetur sic se regimine implicare, vt postquā se populo in cunctis, iuxta sibi debitum exhibet, cœlestia nihilominus mente petat. Iuxta Apostolum dicentem: *Nostra autem conuersatio in cœlis est.* Exemplo Moysis, qui post sui debitum quod populo temporaliter exhibebat, ingressus tabernaculum, diuinæ contemplationi vacabat, *extra de renunc. cap. nisi § nec putes. prope fin.* Hæc omnia dicit Lucas de Penna *in rubr. de auro coronario. lib.* 10. *C.* vbi sic ponit prædictos 12. lapides eo modo vt dictum est.

Sed de Sapphiro, & eius natura, & quid denotet dicam latius infra *ista part. in* 31. *consid. de rege Franciæ.*

Aduerte; Quia etiam in veteri Testamento rationale summi sacerdotis Israel 12. lapides preciosos, quatuor distinctis ordinibus significat, quod Pontifex, cuius exemplo esset rex, quatuor principales debet

habere

habere virtutes, scilicet iustitiam, fortitudinem, prudentiam, & temperantiam: in singulis autem ordinib. habebat tres lapides significans, quod Pontifex in primo debet habere fidem, spem & charitatem. In secundo modestiam, mansuetudinem, & benignitatem. In tertio pacem, misericordiam, & largitatem. In quarto vigilantiam, solicitudinem, & longanimitatem. Per lapides enim preciosos figurantur virtutes, iuxta illud: *Alij ædificāt aurum & argentum, & lapides preciosos*. Ita notat Archid. *in c. qui Ecclesiasticis. 36. dist.* & videatur: *Exod. 28.* vbi dicitur: *In rationali summi sacerdotis erunt quatuor ordines. In primo versu erit lapis sardius, topazius, & smaragdus. In secundo carbunculus, saphirus, & iaspis. In tertio ligurius, achates, & amethystus. In quarto chrysolithus, onachinus & beryllus. Inclusi erunt auro per ordines suos, habebuntque nomina filiorum Israel duodecim nominibus, &c.* Et de virtutibus supradictis, quomodo ex his honorantur reges & principes, satis supra dixi, maxime de his, ex quibus laudantur & honorantur.

Et proprie hæ coronæ dicuntur triūphales, & sunt aureæ & mittūtur Imperatoribus ob honorem triumphi, vt dixit Textor Niuern. *in sua Officina in c. diuersæ coronæ, & in c. seq.* scribit triumphatores, qui de diuersis regibus & populis triumpharunt, de quibus diffuse supra *in 1. part. in 56. consid.*

Et aduerte; Quoniam, vt dicit idem Lucas de Penna *in d. rub. Cod. de auro coronario, lib. 10.* tale diadema regi, cum construitur, imponendum est. Nec non & liber legis in manu eius. *2. Paral. 23. c.* Eduxerūt filium Regis, & imposuerunt ei diadema, dederuntque in manu eius tenendam legem, & constituerunt eum regem, & hoc per sacerdotes Leuiticæ tribus. *Deute. 17.* & vt inquit Luc. *in loco ante alleg.* Rex in coronatione prius examinatur, demum inungitur, benedicitur, consecratur. text. *in c. venerabilem. ibi: est enim extra de elect.* & ibi Innoc. & alij.

Per hæc excellentia Regiæ potestatis descendere à Christo significatur, vt ipse regnet cum Christo. & in populo Christiano, vt ait sanctus Thomas de Aquino in *3. part. sua summa. q. 801. art. 3.* Et sicut Episcopus in capite ac manibus cum vnctione debita consecratur: ex quo ea, quæ spectāt ad solum ordinem intelligitur consecutus, vt not. *in c. pen. extra de consec. eccles. vel altar.* ita & Rex in brachio, vel humero, seu armo inungitur, & benedicitur. *c. vnico de sacra vncti. ver. vnde in veteri.* Et hoc iustum est, quod ea, quæ sunt præcipua Regiæ dignitatis, intelligitur ex potestate, seu concessione diuina assecutus: & etiam ex hoc cōfertur sibi gratia, & virtutis argumentū. Nam cor eius ad prudentiam & constantiam dilatatur. *c. 1. de consecr. dist. 5.* Augetur etiam in eo gratia fortitudinis contra hostes extrinsecos puta vitia, *ead. dist. c. 2.* Ideo inūgitur, vt potestas in eo plenior ex Dei benedictione descendat, iuxta illud *Esa. 9* Factus est principatus super humerum eius: & *d. vers. vnde in veteri.* Vnde ratione tantæ dignitatis in eo existē- is dici potest illud, quod habetur *dist. 40. c. nō nos.* Quis enim sanctū dubitet esse, quem apex tantę dignitatis attollit? in quo si desint bona acquisita per meritum, sufficiunt quæ à loci prędecessore testantur. Aut enim claros ad hoc fastigia erigit, aut qui eriguntur illustrat. Ideo inquit S. Tho. in opusculo de regimine principum *lib. 1. in fi.* Omnes reges soliciti ad reuerentiam Dei h[illegible] fuerunt felicem exitum: qui autem negl[illegible]erunt, fuerunt infelices, de quibus aliquid ante dictum est.

Diuersas coronarum species describit ipse Luc. *d. rubr.* quæ olim erant apud Roman. puta athletarum, oleaginea; laurea, graminea, quernea, mirthea, palmea, frondea, hederalis, & populea, & quibus dabantur. De quibus *in 1. parte in 32. considerat. ver. 2. conclu. est*, dixi.

VIgesimatertia consideratio. In sceptro etiam honoratur rex, quod significat iustitiā. *c. Constantinus. 96. dist. ibi; conferentes ei etiam imperialia sceptra. & c. Regnum. 23. q. 5.* vbi dicit text. *in fi.* Ipsis autē Principibus fidem & reuerentiam seruari oportet, & *in d. c. Constantin.* scribunt signa, quibus honorantur principes, & per Anton. Corset. *in tract suo de potestate Regia, q. 31.* puta in principatu, dominatione, potestate, dignitate, gloria, vigore, honorificētia, & iurisdictione super inferioribus, in possessionib. diuitiis, lata gēte diuersarum Regionum & nationum: in palatio, in diademate, corona, sceptro, chlamyde purpurea, tunica coccinea, & aliis indumentis, quæ Principem decent, & in diuersorum ordinum officialibus sibi seruientibus, & alia huiusmodi. Et quomodo sceptrum datur Regibus, & sacerdotibus differit. August. Dathus, *in suis orationib. oratione 38. lib. 3.* vbi etiam dicit, quod virga datur Principibus.

VIgesimaquarta consideratio. Principes in multis vltra alios à iure honorantur & priuilegiantur. Quippe multa iura eis competunt, & sunt reseruata in vim regaliæ & superioritatis, quæ aliis non: de quib. & singulis possent diuersæ considerationes fieri, sed vt omnia, aut saltem maiorem partem priuilegiorum eorundem comprehendere possim, istam tantum considerationem pro his describam Principum priuilegia continentem: maxime Regalia, & quæ principibus competunt ratione excellentiæ dignitatis eorum.

1. Habetur in titulo, *quæ sint regal. in vsibus feudorum*, quod Principes habent plura iura vltra alia in subditos; vt sunt Armandiæ, quod exponitur per aliquos, quod est ius faciendi fieri arma, vt *Auth. de armis. coll. 6. & C. de fabricensib. lib. 11.* Vel vt alij volunt, sunt litora, quæ sunt publica & regalia, vt dicit Andreas de Iser. quo ad defensionem, & protectionem, vt prohibeat ibi fieri quicquam si vsus litoris & publicus impediatur, *l. litera. ff. de acq. rer. dom. & § litora. Instit. de rer. diuis.*

2. Sunt viæ publicæ de regalibus. vt dicunt tex. *in pr. & Io. de Iser. in d. tit. quæ sint regalia*, ideo tenentur principes vias publicas tenere tutas, & defendere ab oppressionibus. Ex quo cognitio delictorum commissorum in viis publicis spectat ad officiarios Regios: cum ipsæ viæ publicæ sint de regalibus, & idem dicas de portu armorum, vt dixi *in commēto nostro super consuetudinibus ducatus Burgun. in rubr. Des iustices. circa fi. ver. aduertendum est, nu. 101.*

3. Flumina nauigabilia, & quomodo scribit *in d. tit.* Io. de Iser. Et intellige de vectigali fluminum, quod apud nos dicitur pedagium.

4. Portus, id est, reditus, seu vectigal portus, hoc est, reditus, qui prouenit ex his, quæ in portu vel ex portu vehuntur: quia sunt publica vectigalia stricto modo, i. in patrimonio Regis vel Cæsaris, vel ciuitatis, quando sunt ciuitatum. *l. inter publica. ff. de verb. & rer. sign.* Et multæ ciuitates habent ista ex priuilegio: vtrum autem cum præcedenti præscribi possint contra principem, vide eundem de Isern. *in d. tit. in verbo, flumina nauigabilia.*

5. Ripatica sunt de iuribus regalibus, hoc est, reditus, & prouentus ex ripis percepti. Et ipse And. dicit hæc supradicta principes vsurpasse: sed cum sit de his text. sto illi, quicquid dixerint, qui male sentiunt

de, fide volentes aliter interpretari Euangelium, quam debeat intelligi.

6. V.ctigalia, hoc est, octaua pars eius, quod vehitur, vel venditur solui debet. text. *in l. à præstatione. & l. à legatis. C. de vectigal.* vt fere in tota Francia, vbi octaua de vino venali fisco debetur. Et sunt octonarij, hoc est firmarij, & constituti ad hoc, qui octauas recipiunt, quo verbo vtitur tex. *in d. l. legatis.*

7. Ius faciendi, & cudendi monetam, competit cuilibet Regi in regno suo, vt est tex. *in d. titul. quæ sint regalia.* & ibi Andreas de Iser. tex. *in c. quanto ibi: patris tui conseruare monetam:* & ibi not. *in verb. defraudata. & ibi in text. alia sub nomine patris tui moneta cudatur.* & ibi gl. *in verb. patris. extra de iureiur.*

8. Mulctarum & pœnarum compendia, hoc est lucra competunt iure speciali principibus. text. est etiam *in l. multarum. C. de modo mulctar.* Hodie vero etiam hæc iura competunt nobilibus in Gallia, habentibus iurisdictionem, vt dixit ample *in commento nostro super consuetud. Ducatus Burgund. tit. Des confiscations §. 1 per totum.*

9. Bona vacantia competunt Principibus, vt est in multis casibus: de quibus habetur *in leg. 1. & 2 ff. de iure fisci. & in tit. de bonis vacantibus lib. 10. C.* Et dixi in loco ante alleg. & vide per eund. de Iser. *in d. tit. quæ sint regal.*

10. Principibus competunt bona eorum, quæ ab indignis auferuntur, nisi specialiter aliquibus concedatur *ff. & C. de his quib. vt indig.*

11. Competunt principibus bona contrahentium incestas nuptias. *l. qui contra. C. de incest. nupt.*

12. Competunt principibus bona condemnatorum & proscriptorum, secundum quod in nouis constitutionibus cauetur, etiam habetur *in tit. de bonis proscrip. seu damnat.* C. quod quomodo intelligendum sit, scribit And. de Iser. *in d. tit. quæ sint regalia. in verb. condemnatorum.*

13. Competunt angariarum, perangariarum, plaustrorum & nauium præstationes. vt *eod. titul. quæ sint regalia.* Et hic possent fieri quatuor specialia, secundum quod sunt quatuor iura, quæ competunt principibus, de quibus recurre ad ipsum de Isern. *in dicto loco.*

14. Competunt principibus indicendi seu superindicendi extraordinariam collationem ad felicissimam eius exercitus expeditionem. Et pro certo ista habent magnam declarationem, & indigerent vno volumine integro ad expositionem omnium extraordinariarum collationum, quæ fiunt per principes. De quibus dixi *in tractatu meo de muneribus.* Et nunc nolo aliud de his refricare, quoniam satis superque est apud nos practicatum, nec esset bonum de nouo aliquid vltra adinuenire: & vide aliquid per eundem de Isernia *d. tit. ver. & extraordinaria collat.* Dixi etiam aliqua *in commento nostro super consuet. Ducatus Burgund. tit. Des iustices §. 4. cuius initium est. Le droit de indire, &c.* Et aduerte, quod ipse solus Princeps imponit superindictum *l. 2. C. de superindict. lib. 10.*

15. Competit principibus potestas faciendi seu constituendi magistratus ad iustitiam exercendam & expediendam. Quia lege Regia populus Romanus trástulit hanc potestatem in principem. *l. 1. in princ. ff. de constit. princ. in §. sed & quod Principi. in prin. Inst. de iure nat. gent. & ciuil. l. vnic. circa initium. ibi; regimentis Republica ad Imperatores translatis. ff. de offic. præfect. prætor. & in l. 1. §. cum enim. C. de veteri iure enucleando.* Princeps enim est iudex Iudicum, *in Auth. constitutio. quæ de dignitatib. & c. §. 1. colum. 6.* &, vt dicit Bald. *in c. quis dicatur Dux, Marchio, Comes. in ver. à Principe* omnes magistratus & dignitates à principe profluunt & deriuantur tanquam à fonte; quia in eo sunt omnes dignitatum thesauri reconditi: & dixi infra *ver. 61. in prima consid. 7. part. ver. in primis tamen.* & vide de materia per ipsum Andr. de Isern. *in d tit. quæ sint regal. in ver. potestas constituendorum & seq.*

16. Argentariæ competunt principibus, & intellige de quolibet metallo, vt declarat Andreas *in dict. tit. in verb. argentariæ.* Et quantum solui debeat fisco de metallo, habetur *in l. 1. & 3. C. de metall. & metallis, & procu. metall. lib. 11.*

17. Competit principibus solum habere palatia in ciuitatibus, & sunt proprie domus principum, quæ solis principibus competunt, vt *in d. tit. quæ sint regal.* & ibi ipse de Iser. de his & excellentia illorum, & infra *in vlt. part. in 77. consid.* dictum est.

18. Principibus solis competunt reditus piscationum & salinarum. vt est text. *in d. tit. quæ sint regal.* de cuius materiæ intellectu ipse Andreas ibi explicat *in verb. reditus piscationum.*

19. Ipsis etiam competunt bona committentium crimen læsæ maiestatis, in quos committitur tale crimen, vt est tex. *in d. tit.* & ibi Andreas *in verb. & bona committentium crimen læsæ maiestatis. & in l. quisquis. C. ad leg. Iul. maiest.*

20. Competit dimidium thesauri inuenti in loco Cæsaris non data opera, vel loco religioso: si data opera totum ad principem pertinet. tex. *in loco sæpe allegato* & ibi ipse Andreas, & dixi *in Commentariis nostris super consuet. Ducatus Burg. tit. Des iustices. §. 1. in gl. espaues. ver. sed circa: & consului pluries.*

21. Princeps in hoc priuilegiatur & honoratur, quod non tenetur seruare ordinem iudiciarium, vt habetur per Felin. *in c. in causis. ext. de re iud. & in c. ad petitionem. extra de accus.* ita dicit Iacobinus de S. Georg. *in tract. feud. in verb. Princeps. in prima specialitate Principis.* & per do. meum Ias. *in l. certum. colum. pen. Cod. vnde legitimi.*

22. Princeps in hoc honoratur & priuilegiatur vltra alios, quod potest adire hæreditatem per procuratorem: quod non potest priuatus. *l. pupillus.* aliàs incipit, *per procuratorem ff. de acq. hæred.* & hoc vult Bart. ibi, & Bald. *in l. 1. C. qui admit.*

23. In hoc honoratur Princeps, quod ipse creat tabelliones, & statuit, quod eorum scripturæ fides adhibeatur, vt habetur *in l. generali. Cod. de tabell. lib. 10.* per Innocen. & alios *in cap. cum P. tabellio. extra, de fide instru. in tit. de instr. edi. §. restat.* Sed vtrum tales tabelliones habeant iurisdictionem? vide Andream de Isern. *in tit. quæ sint rega. in vsib. feud. in verb. ad iustitiam expediendam.*

24. Solus Princeps erat aduocatus, aut concedit potestatem creandi, vt *in l. quisquis. §. vlt. ibi: quos agere permisimus C. de postul. & in l. nemo. C. de aduoc. diuers. iudic.*

25. Solus Princeps approbat medicos, & dat eis potestatem curandi ægros, vt voluit Luc. de Pen. *in l. contra publicam. ver. 10. C. de re milit. lib. 12.* vbi dicit de hac esse constitutionem in Regno Siciliæ, vbi fuit Consiliarius: & (vt credo) Cancellarius Regis Siciliæ. Bonum pro certo esset, vt ita obseruaretur apud nos, sic, quod medici non possent exercere eorum artem sine speciali licentia (vt ita loquar) Principis, propter multa inconuenientia, quę ex imperitia plurium proueniunt. Et in qualibet ciuitate saltem deberent approbari in præsentia officiariorum Regiorum.

26. Solus Princeps restituit ad famam. *l. 1. §. de qua ff. de*

ff.de postul. per Bart. &alios *in l.infamem.ff.de public. iudic.* Luc.de Pen.*in d.l.contra.in 26.priuil.* Et notant Canonistæ *in c.cum test. extra de sent.&re iud.* vbi Fel. &quomodo, vide Lucam de Pen.*in d.l.contra.verb.17. C.de re milit.* dicam infra *verb.33.* Et dixi *in Commentariis nostris super consuet.ducatus Burgun.tit.Des iustices. §.5.in gl.S'il n'a grace.ver.restit.n.7.* & ibi etiam patet, quod non solum restituit ad famam, sed etiam dat gratiam ad vitam.

27. Solus Princeps vniuersalem legem condere potest.*l.fi.§.pen.& fi.C.de legib.* ipse enim supra ius est ac solutus legibus.*l princeps.ff.de legibus.*

28 Solus Princeps legum dubiam vel inter æquitatem & iuris rigorem interpretatur. *l.1.Cod.de legib.* & per Luc. de Pen. in *l.1.in verb.interpretandi. C.de professor.qui in vrbe.lib.11.* Et etiam testamentum voluntatis interpretatur Princeps vt dicit Bald.in *l.cum apud.C.de communi seruo manum.* vt tenet Franc.Lucani *in tract.de priuileg.fisci.*

29. Soli Principi licitum est egredi vires libelli, vt dicit Ant. de But. *in c.licet Heli.extra de simonia.* Pano.*in c.cum super.extra de confess.in fi.2.col.* Vbi dicit, quod si reus fateatur defectum iuris sui, & tamē actor nihil probauit, si causa ventilatur coram inferiore à Principe, reus erit absoluendus. Si vero ventilatur coram Principe, ex eadem instantia siue noua petitione poterit priuare reum, qui confessus est defectū iuris. alleg Spec. *in tit.de act. & pen.§.super actionib.vers.sed quid si reus.* Iacobinus de S.Georgio *in d.tract.de feudis in verb. princeps. in 5. specialitate principis.* addit Bald. *in repet.l.Æmilius.colum.18.ff.de minoribus.* vbi dicit, quod Princeps de plenitudine potestatis potest supplere circa libellum ex causis sibi notis. Quia coram Principe non attenditur ineptitudo libelli, & potius attenditur causa, quam conclusio; sed coram delegato attenditur conclusio: & ita intelligitur quod not. Inn. *6.super literis,extra de rescript.*

30. Princeps mutat substantiam, quantūm ad inducta per ius ciuile. *l.1.in prin.Cod.de rei vxor.act.* gloss.singularis *in cap.1.de capellis monach.* Franc.Curtius *consil.40.colum.19.*

31. Instantia in curia Principis non currit.faciunt quæ dicit Fel.*in c.causis extra,de re iud.*

32. Solus Princeps ratificat id, quod ipso iure nullum est.*l.adoptio.la 2.ff.de adoptionibus.l.2.ff.de rebus eorum. & c.quippe.3.q.5.* & vide infra *ver.77.*

33. Solus Princeps de inhabili facit habilem.*l.quidam consulebat. ff. de re iud.* & de indigno facit dignum, *in Auth. quib.mod natur.effic.sui.§.discretis.col.7.* Franc. Cur.*consi.49.col.45.* vbi plene.

34. Honoratur in hoc Princeps; quoniam in eo omnis pœna est arbitraria, vt dicit Bald.in *l.cunctos populos.in lect.ordinaria,circa 8.col.C.de summa Trin.*

35. Solus Princeps facit gratiam iusiurandi. *l. fin. in prin.ff.ad munic.* not.Luc.de Pen.*in l.1.C.qui milit.possit.vel non.lib.12.*

36. Solus Princeps approbat militem, ad ipsumque spectat & pertinet assumere ad aliquem numerum vel limitem custodiendum.*l.neminem.Cod.de re milit. lib.12.* & Luc.de Penn.*in dict.l.1.Cod qui mil.poss.* &, vt dicit, hoc patet 1.*Regum.14.in fine*, dum dicitur: *Nam, quemcunque viderat Saul, virum fortem & aptum ad prælium, sociabat eum sibi.* dicit tamen text. *Ierem.vlti.* quod Princeps militiæ probat tyrones: vbi circa finem dicitur: *& de ciuitate tulit, &c scribam Principem militum, qui probat tyrones.* Sic enim Abraham approbauit & numerauit expeditiones vernaculos suos 318.*Gen.14.* qui erant habiles ad militiam, vt habetur *in l.si militi.in fine ff.de castr.pec.*

37. Licet gesta per falsum procuratorem possint ratificari per dominum, vt habetur *in l.licet.ff.de indic.* Tamen gesta per falsum procuratorem in audientia Principis non possunt ratificari per dominum. ita dicit Bald. *in l.falsus.colum.prima.cap.de furtis.* allegat notata per Innocentium *in cap.ex parte decani.extra de rescriptis.*

38. Princeps potest iudicare secundum conscientiam, vt dicit Bart. *in l.1. in fin. C. vt quæ desunt aduoc.partium.&c.* Felin.*in c.causis.col.2.extra de re iud.* do.meus Ias.*in l.siue nostrum ff.de in litem iur.* Barbat.*cons.24.in 2.vol col.1.* Franciscus Lucani *in tract.de priuileg.fisci, priuileg.139.* & dixi infra *in 7.part.in 5.consid.ver.octauum effectum addit.*

39. Solus Princeps concedit immunitatem à munere publico, vt habetur *in l.vnica.Cod.de his,qui à Principe vacati. accep. lib.10.& l.immunitates.C.de agricol. & censit.*

40. Solus Princeps immunitatem tribuit à tributis. 1.*Reg 17.* vbi dicitur: Et dicit Dauid: *vnusquisquam de Israel, qui percusserit Goliam, dicabit Rex diuitiis magnis, & filiam suam dabit, & domum patris eius faciet absque tributo in Israel.* Nam & pluribus ciuitatibus Imperatores remisere tributa.*l.1.& fi.ff.de censib.* de quo Luc. de Pen. *in l.medicos post gl.in verb.muneri. C.de profess. & medic.lib.10.*

41. Si Princeps comminatur vasallo sub pœna indignationis, præcipiendo sibi aliquod iustum, si ipse vasallus nō obediat: illa verba; sub pœna indignationis; importam, quod poterit eum priuare feudo.ita tenet Bald. in *c.1.§.porro.in tit.quæ sit prima causa benefic.amitt in vsibus feud.* vbi dicit: Quod quando in literis Apostolis apponuntur ista verba, *indignationem Petri & Pauli,& beatorū Apostolorum se nouerint incursores:* talia verba comminatoria important, quod inobedientes possunt priuari eorum beneficiis. Et de ista pœna indignationis loquitur idem *in l. cunctos populos. C.de summa Trinit. & in Authen.statuimus.in q.de quæstione Flandrensi.C.de episc.& cler.* vbi videtur velle quod ille, qui incurrit indignationem superioris potest puniri arbitrio ipsius superioris, allegat Iacobin. de S. Georg. *in d.verb. Princeps.in 9.specialitate,* tex.*in l.2.ibi: indignationem nostri nominis sustinebit.C. de petit.bon.sublatis.lib.10.*

42. Citatus à Principe etiam die feriata tenetur comparere, vt dicit Bart.in *l 2.§ fi.quasi in fi.ff.si quis in ius vocatus non ierit.* Quoniam (vt inquit) feriæ sunt de iure ciuili, cui Princeps derogare potest, *l.digna vox. & ibi not.in gl.1.C.de legib.l.Princeps,legibus est solutus. ff.eod.* vide infra *vers.120.*

43. Princeps committit causas suas, cui vult. *l.1. & 2. C. vbi causa fiscales.* not. Innoc. *in c.ex parte.extra de verb.signific.*

44. Solus Princeps potest iubere seu concedere, vt alicui salarium de iuribus Reipublicæ tribuatur.text. *in l.vnica.C.de prab.sal.lib.10.*

45. Princeps, quod vult fieri, habetur pro facto, *leg. apud eum.ff.de manum.* vt comprobat Luc.de Peun.*in d.l.contra.in 17.priuilegio.C.de re milit.lib.12.*

46. Solus Princeps remittit pœnam merenti, *leg. ad bestias.ff.de pœnis.& §.plane.ibi:nam quod ob meritum indulsit alicui.& ibi.gloss.Instit.de iure nat.* & vide infra *ver.136.*

47. Solus Princeps potest augere pœnam à lege statutam, vt est tex.*in d.§.plane.ibi:vel sicuti pœnam irrogauit.iuncta glo.in d.verb irrogauit.* Et hoc sine causa: quoniam cum causa potest etiam inferior augere, vt

dixi *in Commentariis nostris super consuet. ducatus Burg. tit. Des iustices.§ 5.in gl. Al. arbitrage.* Sed his sola voluntas Principis(quæ habetur pro causa)sufficit,vt dicit Luc.de Penna *in leg contra.versic.27. C.de re milit. lib.12.*

48. Solus princeps instituit noua vectigalia, *leg.3 C. de vectigalib.c.innouamus.extra de censib.* notant doct. *in c.super quibusdam.extra de verb sign.* Et idem de tributis,muneribus &collectis.*l.3.C.de annonis & tributis.lib.*10.dixi hic ante *in 14.priuilegio.*

49. Solus Princeps restituit siue dispensat super natalibus. *l. qui in prouincia. ff.de rit.nupt.leg.quaris.ff.de natalib.restit.l.imperiales.§.itaque. C.de nuptiis.* Et ius aureorum annulorum tribuit.*l.1.& 2.C.de iure aureo. annul. & natal.restit.* & ibi Bald. *in l.1.* numerat quædam specialia seu priuilegia principum.*& in l.rescripta.C.si contra ius vel vtil.publ.*

50. Solus Princeps legitimat illegitimos, *in Authen. quibus med. nat. effi.sui. §.illud tamen.ver.si quis ergo filius. ibi, hoc agat per nostrum rescriptum.coll.7.* Imo etiam filium proprium tanquam subditum. *c. per venerabilem.§.videbatur.ver.insuper.extra qui filij sint legit.* ita dicit & tenet Luc.de Pen.in *d l.contra.C.de re milit.vers.*28.Et quod Rex Franc.solus in suo Regno legitimat,scribit Iac.Bonaudi *in suo Panegyrico,vna cum opera Io.à Terra Rubea impresso.*

51. Ipse solus Princeps cum dignitatis donatione omnem maculam abstergit. tex. in *d.l.imperiali.§ similes.C.de nupt.*

52. Ipse solus potest transferre milites de vno numero ad alium. tex.in *d.l. contra publicam vtilitatem.ibi, nisi hoc angusta. C. de re milit.* 12. Quoniam vt dicit ibi tex.honoris augmentum non ambitione,sed labore ad vnumquemque conuenit deuenire.

53. Ipse solus potest auferre ius alterius. *l.quaris. ff.de natal.restitut.*notant Doct.in *l fin.si contra ius vel vtil. publ.*Et solus potest rem priuati dare militibus.*l.item si verberatum. §.1 ff.de rei vend.* & plene Luc.de Pen. in *l.fi.ver.donauerit. Cod.de locatio.prædior.ciuil.lib.*10. sed hoc est de plenitudine potestatis, secundum Bald. in *l.2. col.6.ver.item nota. C.de seruit.& aqua.* dixi infra *ver* 132.

54. Ipse solus potest dare commeatum & remeatum ab exilio *l.relegati.in fi ff.de pœnis.*& restituit in integrum per viam gratiæ aduersus sententias criminales *l.diui.ibi.vel eorum pœna imminuta est,vel in integrum restitutio concessa est , quod duntaxat à principibus fieri potest. ff.de pœnis.* Et dixi plene *in commentariis nostris super consuet. ducat. Burgundia. tit. Des iustices.§.5.in gloss. S'il n'a grace.*

55. Solutus à militia, propter delictum, i.d est,remotus sine speciali autoritate principis non resumit nec ad eadem admittitur. *l.2. C.de diuers.offic.li.12.* facit *l.si quis ex grege. C.de cohortalib.eod.li.* quæ ll.expresse faciunt,quod priuati dignitate vel officio sine expressa licentia principis rehabilitari non possint.

56. Solius est principis de plenitudine potestatis reuocare per se factum,vt dicit Bal.in *l.2.col.6.ver.item notat.C.de seruit.& aqua.* Ita dicit Fel.in *c.nouis.col.9. in fi. extra de iud.* vbi scribit regulam , quando Princeps potest reuocare priuilegium per eum concessum vel non , ad quem recurre. In dubio tamen Princeps non præsumitur vti plenitudine potestatis , vt dicit dominus meus Ias.in *l.quanquam.colum.2.C.de testam. milit.*

57. Solis principibus competit autoritas belli indicendi,& sola autoritas in bello gerendo est in principe. *l.vnica. C. vt amor. vsus inscio principe interdictus sit lib.1 & in cap.quid culpatur.23.q.1 ibi: Ordo autem ille naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit, vt suscipiendi belli autoritas atque consilium penes principes sit* & ibi gloss.*in verb.princeps.*

58. Solus princeps magnas dignitates confert. *l.probatorias. Cod. de diuersis officiis. lib.12.* & vide infra *in versic.*61.

59. Disputare de autoritate principis incurrit crimen sacrilegij , *l. 2. C. de crimine sacrileg.* & an dignus sit quem ipse elegerit. *d.l.2.& ibi gl.fin.& l.restituenda.in fin.ibi:num qui nobis digni iudicati sunt. cum ibi notatis in gl.vlt.C.de aduoc.diuers.indic.*

60. Solus princeps liberat à curiali fortuna,*l fi.C.de decur.li.*10.

61. Nullus assumitur ad officium principis etiã si sit apparitor,sine literis probatoriis principis *de leg.probatorias. C.de diuersis officiis.li.12.* Alexander.*consi.suo* 107.*in 7.vol.* Et istæ literæ signari debent manu propria principis,vt dicit ibi text. Quod hodie apud nos in Gallia non obseruatur , sed sufficit, vt signetur vno ex quatuor Secretariis præceptionũ , de quibus in *6. par.* dixi in 11 *consider.* & sunt sigillatæ sigillo Regio, quod est penes Cancellarium : & in his ex communi obseruantia & stylo Regni requiritur sigillum , alias fides eis non adhiberetur, etiam si essent signatæ manu Regia,eo : quia ita se habet consuetudo,vt dixi in *commentariis nostris super consuet.ducatus Burgund.in conclusione, in vlt. gl.* Et aduertendum est,quod actus non dicitur perfectus , nisi quando appositum est sigillum in talibus apponi solitum,vt dicit Io.Riminal. *in l pacta nouissima.in fi. C.de pactis.*

Sed redeundo,vnde digressi fueramus,hic se offert casus , in quo necessaria est scriptura etiam authentica,vt patet ex text.in *d.l probatorias.ibi:sed ex authenticis tantum sacris probatoriis manu nostra subscriptis, & nostro arbitrio præstandis.* & quod dignitates & officia conferantur & concedantur per literas. text. est *in l. filiusfam. instit.quib.modis ius patria potest.soluit.* & ibi not.Ang. per illa verba, *imperialibus codicillis præstitit.*alios 28.casus scribit gl.*in verb.in scriptis.in ca.1. de censib.in 7.*Quinque alios vide per d.meum *Ias.in l. non solum.§.morte.col.11 ff.de noui oper.nunciat.*& vide alios per eundem do.meũ in *l.cum proponas.C.de pact.* Vbi dicit quod omnibus casibus,in quibus requiritur scriptura,si probetur, potest probari per testes. Adde alium in clericatura , vt dixi in *Commentariis nostris super consuet.ducatus Burgund.tit.des iustices.§.6 in gl. Sont creuz. ver. additio.& c.ibi: clericatus debet.* & in probatione capellaniatus honoris, qui debet probari per scripturam,vbi dixi. Alius est casus *in extraua. iniuncta.de elect.*in extrauagantibus communibus,scilicet,in Prælatis habẽtibus prouisiones à sede Apostolica,qui nõ possunt se in illis intromittere sine literis Apostolicis. Ex quo videtur,quod literæ beneficij in Prælatis habentur loco tituli. Quod an sit verum in omnibus beneficiis,vide per Ioan.de Selua *in tract. de benef.in 3.par.q.22.* vbi discurit,an in collation. beneficij requiratur scriptura. Et licet videatur concludere, quod non : ego tamen dixi & consului in contingentia facti de Præpositura Ecclesiæ collegiatæ nostræ dominæ Heduen. quod in collatione beneficij requiratur scriptura:nunc pendet processus,postea videbitur consilium.

62. Nemo potest dicere principi,cur ita facis, vt habetur *Eccles.43. & in c.in memoriam.19.distin.* d.meus Ias.plura ad hoc allegat. *in l.rescripta.col.1. C.si contra ius vel vtilitat.public.& in l.1 ff.de const.prin.*vbi etiam dicitur, quod apud eum est pro ratione voluntas.

facit

facit gl. in verb. inuestiuit in cap. proposuit. extra de conces. praeben. & in cap. si gratiose, in verb. à Romano. de rescript. in 6. rel. gat. in gl. fin. ff. de poenit. & in l. 1. §. pueritiam. in verb. ratus. ff. de postulan. & §. sed & quod principi placuit. Instit. de iure natur. & l. non omnium, quae à maioribus ff. de legib. facit cap. in memoriam in princ. & l. prospexit circa prin. ff. qui & à quibus manumissi lib. vbi dicitur, sufficit ita scriptum esse, quamuis illud durum sit. vide infra vers. 135. & vers. 198.

63 Solus Princeps reuocat bene statuta per praedecessores, not. Arch. in c. ita dominus. §. hac autē. 19. dist. in.

64. Solus Princeps tollit priuilegia concessa per quemuis. l. 1. §. 1. C. de indict. lib. 10. Et si non sint clausa in corpore iuris, sufficit clausula generalis, non obstante lege vel consuetudine, vt dicit Federicus de Senis in cons. 47. incip. habita super causa praedicta collatio. Paul. de Castr. in l. 1. ff. de constit. princip. & in l. si mihi & tibi. ff. leg. 1. Imol. in l. licitatio. §. parum. in fin. ff. de publican. Si tamen sint scripta in corpore iuris, non sufficit clausula generalis, non obstante, sed requiritur quod de eis fiat in specie mentio. §. si qua vero. vbi Bald. in 2. constit. Cod. & est text. in l. decurionib. in princ. ... non praeiudicatura quacunque generalitate pragmatica. & ... glos. 1. C. de silentiar. lib. 12. Alexand consil. 101. incip. visis exemplis. colum. 2. in 1. volum. cum pluribus aliis allegatis per dom. meum Ias. in l. 1. colum. vlt. ff. de constit. princip. & per F. lin. in cap. 1. colum. 8. in 5. fallentia. ibi: vnum in propositu extra. de rescript. Imo. in consil. 107. vide eundem Ias. in l. sunt certi. C. de testam. milit. col. penult. Imo etiam priuilegium per eum concessum tollit sciencer faciens contra illud. c. suborta. extra de re iud.

65. Solus Princeps imponit vel mandat imponi poenam capitalem alicui ex principalibus vel decurionibus alicuius ciuitatis, l. diui fratres. §. decurionibus ff. de poen.

66. Solus Princeps inuito patre liberat filium à patria potestate. l. fin. C. de consulib. lib. 12. & in Authen. constitutio quae de dignitatibus. in princ. col. 6.

67. Solus Princeps cognoscit de causa praescriptione temporis non obstante. l. 2. § fin. ff. si liber. ingen. esse dic. Et quomodo & quando Princeps tollat praescriptionem, scripsi in commentar. nostris super consuet. Ducatus Burgund. tit. fin. § pen. ver. sed quaero nunquid, &c.

68. Solus Princeps cognoscit de innocentia alicuius post latam in eum sententiam, etiam sine appellatione, vel in integrum restitutione, l. 1. in fin. ff. de quaestion.

69. Solus Princeps causam, quae non inuenitur legibus diffinita, diffinit, prout sibi videtur. l. cum de nouo. C. de legib. l. itaque ff. de fideicom. libert.

70. Solus Princeps tutorem ante finitam tutelam absoluit ab ea, l. idem. §. sunt. ff. de excus. tutor. Et idem si assumsit vnum peritum tutorem vel curatorem alicuius in consiliarium suum. l. iurisperitos. ff. eod. de quo dixi 13. consil. 7. par. ver. addo alium effectum.

71. A solo Principe tanquam à capite in omnes velut Reip. membra bonorum & potestatum munera diffunduntur. c. ita dominus. 19 dist. c. fundamenta. §. 1. de elect. lib. 6. Ab eius enim potestate omnes aliae progrediuntur: dicit Luc. de Penn. in l. contra versi. 67. de re milit. l. 12. Et vnde hic ante ver. 15. & infra ista parte 35. considerat.

72. Princeps soli Deo de peccato habet reddere rationem. c. totam. de poenit. dist. 3. Soli enim coelo debet innocentiae rationem, c. aliorum. 9. qu. 3. sic non potest cogi stare iudicio alicuius, & potest excipere dicendo: Dominus est, qui me iudicat, ita Barba. in c. cum venissent. colum. 4. extra de iudic.

73. Solus Princeps potest ferre sententiam suam sine scriptura, ita dicit Alber. de Rosa. in Auth. nisi breuiores. C. de sent. & interloc. omn. iudic.

74. Solus Princeps restituit in integrum ad famā (dixi supra hic ante vers. 26.) ad primos natales, ad ordinem proprium & ad honores. l. 1. Cod. de sent. passis. Quod est verum, si simpliciter ad hoc, & expresse restituit, alias autem, si solum indulgentiam facit, infamiā non tollit. l. indulgentia. Co. de generali abolit. l. cum patre. C. de sententiam passis & restitut. l. cum tutor. & l. generaliter. c. eod. tit. notatur in c. cum te. in glos. fin. extra de sent. & re iud. & in l. 1. §. an autem. ver. pro qua. in verb. eximi. ff. de postul. Et solus ipse Princeps propter honorem domus suae concedit abolitionem generalem in criminibus & alicui specialem. Et facit vt quod erat vindicandum, aliis transeat impunitum. l. interuenit. ff. ad Turpil. & l. seq. in fi. & l. 1. & fi. Cod. de generali abolit. Intellige tamen, quod remittit infamiam, id est, infamiae poenam, vt sic infamia sibi opponi non possit: & hoc modo dicitur demi poena; tamen culpa perennis erit d. l. fin. quae incipit, indulgentia & ibi not. Talis infamia dicitur hominem vrere & in eum infigere notam, id est, cicatricem. Quae quantum ad rei veritatem nulla medicina sanatur. text. in l. omnes iudices. C. de decurio lib 10. Ideo in text. illo dicitur: Nec imperiali seu speciali quidem rescripto notam elidere seu eruere mereatur. concordat text. in l fin. in fine. C. arbitr. tutelae. quasi dicat Principem non posse infamiam tollere, sed fingere ipsum non esse infamem. Quoniam huiusmodi criminosi & infames semper habent vulneris cicatricem. c. ventum. circa initiū. 1. q. 1. c. quia. Et si poeniteant, remanet tamen macula, quae per poenitentiam non deletur. c. illud 50. dist. ca si quis omnem. 2. q. 3. ca Euphemius. §. 1. & ibi glo. in verb. infamiam. 2. qu. 3. & not. in ca. per tuas in ver. debilitarent. extra de simon.

75. Solus Princeps obligationem pignorum, quae nulla est, roborat per rescriptum suum, l. 2. in fin. ff. de rebus eorum qui sub tutela &c.

76. Solus Princeps transactioné, quae nulla erat, vt sit aliqua, vel vt non retractetur, validat. c. 1. extra. de transact. & c. veniens. in glo. in verb. confirmatam. eo tit. vide supra versi. 32.

77. Solus ipse Princeps, id quod alias de iure non tenet, re integra non existente, confirmat, c. quia Ioannes, 12. quaest. 5. vide hic ante versic. 32.

78. Solus Princeps tollit potestatem domini, quam habet in seruum, quae est de iure gentium, l. penul. & c. fin. Cod. qui milit. poss. vel non. lib. 12.

79. Solus Princeps facit, vt per adoptionem homo liber transeat in alterius potestatem l. 2. §. vltim ff. de adopt. & hoc per rescriptum suum.

80. Solus Princeps contra libertatem iam concessam, dat beneficium in integrum restitutionis. l. nisi de minorib. & ibi ample notatur. & in l. 1. in verb. reuocari. C. si aduersus libert.

81. Licet in integrum restitutio petita aduersus sententiam, non debeat pendente tali iudicio sententiam executioni mandari. l. si cognita. C. de transf. tamē fallit, quādo postulatur restitutio in integrum aduersus sententiam Principis; quia tunc non cessabit manus executoria. ca. suscitata extr. de integr. restit. & ita vult Bald. in l. vnica. Co. in integr. restitut. postul. ne quid noui fiat. & idem Bald. in d. l. si causa cognita.

82. Princeps potest contrahere compaternitatem per procuratorem, vt dicit Bald. in l. vnica § ne autem. col. 3. C. de cad. toll. Et an ipsa compaternitas possit per

T

procuratorem contrahi, scribit ample Angel. de Aret. *in §. illud. Inst. de nupt.*

83. Quando quis se submittit gratiæ & misericordiæ Principis, per talia verba non videtur contulisse absolutum arbitrium in ipsum Principem, sed debet benigne tractari ab eo; quia verba debent intelligi ciuiliter. Ita dicit Ang. *in l. si cui. ff. de seruit. tit. generali.* allegat text. Innoc. *in c. veniens. extra de renunciat.* facit quod habetur *in c. sane. eo. tit.* Guido Papæ *qu. 495.* Alex. *cons. 70. col. pen. in 5. volum.*

84. Solus Princeps concedit veniam ætatis, *l. 1. & 2. C. de his qui veniam ætatis impetr.*

85. Ipse solus Princeps apponit decretum in arrogationibus. *l. 2. ff. de adopt.*

86. Solus Princeps interponit decretum super emancipatione infantis. *l. iubemus. C. de emancip. liber.*

87. Solus Princeps potest facere statuta super lite pendente, & non inferior. *in Auth. vt cum de appellat. cognosc. &c. in princ. col. 8.* notatur per Canonistas *in ca. fi. extra vt lit. pend.*

88. Solus Princeps libere delegat merum & mistum imperium. *l. vnic. in fin. C. qui pro sua iurisd. iudi. dare, &c.*

89. Principis potentia supplet omnem defectum solennitatis, tex. est *in leg. omnium. in princ.* & ibi notatur per dominum meum Ias. post alios. *C. de testam.* vide infra *versi. 124.*

90. Ipse solus designat insulá deportatis à Pręside, vt habetur *in l. illicitas. §. qui vniuersas. ff. de offi. præsid.*

91. Princeps solo verbo creare potest quem Doctorem, vt dicit Angel. *in l. 1. C. de sentent. passis.* Ad istud propositum audi alias domin. meum & præceptorem meum dominum Iason. referentem se vidisse semel (cum fungeretur officio legationis apud Maximilian. electum in Imperatorem) quendam, qui voluit doctorari in Medicina ab ipso Imperatore: & cũ ipsi Imperatori præsentatus fuisset genibus flexis, ait illi Imperator Maximilianus: *Esto Doctor in legib.* quod audiens talis, dixit: *Sereniss. Imperator, volo doctorari in Medicina.* Et statim respondit idem Imperator; *& in medicina.* & sic in vtroque scibili fuit doctor, & non sine causa; quoniam tantum sciebat de vno, sicut de altero.

92. Quando Princeps aduocat ad se causam, nullus inferior Iudex debet esse ita audax, vt se intromittat de illa causa. Ita dicit Bald *in cap. vt nostrum. extr. de appellat.* notatur per Doctor. *in cap. cum M. Ferrar. in fin. extra de const.* Ex quo modo, & qualiter debeat ad se aduocare causam, declarat Bald. post Innocent. *in dict. cap. vt nostrum.* & idem Bald. etiam de aduocatione causæ per cognitionem Principis *in tit. de pac. iur. firmanda. § ad hoc. in 3. col. de vsib. feud.* & Calcan. *consil. 8. col. 12.* Dixi aliquid *in commentariis nostris super consuetudinib. Ducatus Burgund. in Rubr. Des Iustices. circa finem ver. vnde quæri posset. &c. num. 98. & seq. & num. 101. vers. & ideo pro tertio. & in d. rubr. §. 5. gl. S'il n'a grace. vers. penult. incip. additio.*

93. Princeps contractui celebrato in magnum dãnum sui Principatus non tenetur stare. Ita dicit Albe. *in l. 1. ff. de offic. procur. Cæsaris.* & Baldus *in c. intellecto. extr. de iureiur.* & hic infra dixi *in 36. consider.* cuius initium est, *docet Baldus in c. &c.*

94. Si Princeps compellat aliquem, ad emendum bona alicuius, puta Sempronij: talis compulsio Principis excusat emptorem à mala fide, ita quod poterit rem illam pręscribere, quantumcunque sciat illam esse alienam: ita dicit Nicolaus de Neap. *in l. nouissime ver. quod enim & per illum textum. ff. quod falso tutore autore gestum esse dicetur.* Quod est notandum ad limitationem eorum, quæ habẽtur *in ca. fin. extr. de præscript. & c. possessor. de reg. iur. lib. 6.*

95. Licet inferior à Principe non possit aliquem cogere ad pacem, seu concordiam, sed bene hortari; tamen Princeps, quando partes diu litigauerunt, potest eas cogere ad pacem & concordiam. Primum dictum probatur *in l. furti. §. qui iussus. & ibi glos. in verb. cui iussus. ibi: Videtur tamen contra: quia nec Ordinarius potest iubere transigere, sed hortari. & ibi Bart. ff. de his qui not. infam.* secundum dictum probatur ex his, quæ decidit Panormitan. *in c. cum inter R. seniorem. extra de elect.* & vide Corsetum *de priuileg. pacis. versic. 59. incip Rex seu Princeps.*

96. Licet in criminalibus sententia debeat statim mandari executioni, vt habetur *in l. cum reis. C. de pœnis. ca. sicut. 2. q. 1.* tamen si Princeps ira seu furore ductus, ferret contra aliquem sententiam capitalem, nõ est statim exequenda, sed differenda per 30. dies. Ita est text. multum singularis *in l. si vindicare. C. de pœn.* & dicit dom. meus Iason *in l. puniri. C. si contra ius vel vtilit. publ.* Quod Sanctus fecit hanc legem constitui, & fuit Sanct. Ambros. & vide etiam gloss. vnicam *in c. cum apud Thessaloniam 11. quæst. 3.* vbi enumerat casus, in quibus differtur executio sententiæ capitalis, quod etiam recenset Cæpolla *in suis cautelis cautela 1.* dixi *in Commentariis nostris super consuetud. Ducatus Burgund. tit. Des Iustices. §. 5. in gloss. S'il n'a grace. versic. sunt alij casus, cum tribus seq. numero 124.*

97. Solus Princeps remouet Officialem, quem ipse probauit *l. 2. C. de agentib. in rebus. lib. 12.* Item ipse Princeps potest minuere numerũ suorũ Officiariorũ, vt dixi *in d. Comment. nostris in ead. rubr. des Iustices. ver. additio. aduerte, nu. 97.* vide infra, *versic. 187.*

98. Solus Princeps prorogat bimestre aut trimestre tẽpus ad inueniendũ pecuniam, ad quã fisco quis tenetur. *l. in fraudem. § fiscalibus. in fin. ff. de iure fisci.*

99. Princeps est Patronus Ecclesiarum Cathedralium, & Metropolitanarum & maiorũ sui Regni, notant Archidiac. Præposit. Dominicus & Ioann. de Turrecrem. *in ca. lectis. 63. dist.* Bald. *in cap. quanto. de iudic. in fine.* Marti. Laudensis *in tract. de Principib. art. 74.* & Corsetus *de potestate Regia. quæst. 34.*

100. Promissio facta per Principem sine causa pręsumitur facta in dubio ex causa donationis: quia proprium Principis est donare, *c. 1. extra de donat.* Quod tamen intellige, nisi ex tali præsumpta donatione enormiter læderetur, vt notatur per Innocen. & Ioan. Andr. *in cap. grandi. de supplen. negl. Prælat.* Qui autem in priuato habẽtur *in l. 2. §. circa. ff. de doli mali & metus excep. & in l. Titio. ff. de verb. obli.* & per Canonistas *in cap. si cautio. extra de fide instrum.*

101. Persona ignominiosa non debet stare coram Principe. Ita dicit text. *in l. 2. §. ignominia. 2. & ibi Angelus. ff. de his qui not. infam.*

102. In hoc honorantur Principes, & subditi tenẽtur eis iurare obedientiam. gl. optima *in l. non videtur data. §. qui iussu & in l. velle non creditur. ff. de reg. iuris.* Martin. Laudensis *in tractat. de principibus. artic. 19.*

103. Princeps in hoc priuilegiatur, quod licet non appelletur, nisi de inferiori ad superiorem, text. *in Auth. de appellatio. & infra qua tempore. §. illo videlicet. collat. 4.* Tamen de ipso male informato ad eũdem bene informandum de veritate licitum est appellare. *l. in fine. C. de appell.* Facit quod not. Bald. *in fi. dicto tit. de relatio* Martinus Laudensis *in d. tract. 43.* & Franciscus Lucanus de Parma *in tract. de priuil. fisci. priuil.*

139. Suppetit in hoc exemplum, quod refert Cœlius *lib. antiquarum lect. 12. cap. 4.* dum ait: *Machetas causam agebat apud Philippum: intendebat is minus eis quæ dicerentur, dormitabátque interim.* Mox aduersus Machetam pronunciauit. At ille vociferans, & rei indignitate intonans altius: Prouoco, inquit, Tū Philippus iam vigilātior, sed & commotior; & oro serio: Ad quem obsecro te; Et Machetas Ad te, inquit, sed vigilantem intendentémque. At is excitatior etiam, & ad se amplius rediens cum audisset iniuria affectū Machetam non rescidit quidem iudicium, sed iniunctam ipse exsoluit mulctam. Facit; quia à Papa male informato, ad ipsum bene informandum bene appellatur. *c. Apostolica. & cap. sententiam. 35. quæst. 9 cum apud 11. 4. c. tum ex literis. de in integr. resti. extra.* Et peccaret Papa, si talem appellationem non admitteret; iustitiam enim denegaret. ad hoc notatur per Doct. *in ca. consultationibus. de officio deleg.* Cardinalis Clement. *pastoralis. de re iudic.*

104 Epistola missa per Principem habet vim legis in omnibus causis, text. & ibi Angel. *in l. item veniūt. §. pen. ff. de petit. hered.* Quod dictum Angeli declaratur per notata *in l. 2. C de legib. & in l. nemo C. de sent. & interloc. omn. iudic.* Mart. Laudensis *in dict. tractatu art. 58.*

105 Licet Imperator aut alius Princeps non recognoscens superiorem, non habeat ordinem, potest tamen officium subdiaconatus Episcopo ministrando exercere, gloss. vlt. *in c. Valentinianus. 63. distinct.* Martinus Laudensis *artic. 83. dicti tractatus.*

106 Contractui roborato per iuramentū nominis Principis non potest contrauenìri sine incursione infamiæ, text. *in l. si quis maior. §. fin C de transact.*

107 Pro Principe præsumitur, quod est bonus & iustus: proinde rescripta eius sunt secundū iustitiam intelligenda. Bald. *in l. 1 ff. de constit princ.* Ideo voluntas Principis in dubio præsumitur esse talis, qualis esse debet de iure, vt not. Bald. *in cap. ex facto. in 4. not. ff. de vulg. & pup. & c. licet in corrigendis. de offic. ordin. & in præludiis feudor. in 14. colum. & in l. omnes populi. colum. 16. ff. de iust. & iur.* Imo plus etiam, si Princeps scribat cum clausula motu proprio, eius intentio non præsumitur, quod aliquis grauetur, vel iniuriam patiatur, secundum Bald. *in cap. ad aures. de rescr.* Panor. *in ca. 1. colum. 13. de re iudi. Canonista in cap. causam. 2. de testib.* Imo ad hoc fortius dicit gloss. solennis, quæ est tertia in ordine, *in cap. partus. 23. quæst.* quod verba in rescriptis posita debemus conformare æquitati, licet etiam verba non patiantur, & ibi plura ad hoc iura adducuntur, sequitur Oldra. *consil. 208 incip. quæstio est per priuilegium. & c. ad fin.* ita dom. meus Ias. *in l. iustitia. colum. 1. ff. de iustit. & iur.* & idem *in leg. causas. colum. 2. C de transact. & in l. fin. colum. 5. de consti. Princip.* Et quod in Principe præsumatur iusta causa, vide ample Curtium *cons. 10.* & quomodo illud intelligatur *in colum. 5. & consil. 49. in 19. 20. & 21. col.* vbi scribit an contrarium probari possit: & quod in Principe præsumatur iustitia seu iusta causa, vide Hippolyt. de Marsil. *sing. suo 6.* quod limitat, nisi rescribat ad postulationem partis. Quia magis præsumitur ad importunitatem postulantis: ita intelligit prædicta quādo rescribit generaliter, vel motu proprio. Et talis præsumitur intentio Principis, qualis legis & rationis naturalis. Bal. *in c. 1. in tit. apud quem vel quos controuersia feudi defin.* refert Cœlius *in lib. antiquarum lect. 12. ca. 46. in fin.* Antigoni illud memorabile. Nam asserente, quępiam esse Regibus honesta omnia & iusta: per Iouem, inquit, sed barbaris: Nobis vero, ea modo honesta, quę honesta, & iusta, quæ iusta: & illud possumus, quod de iure possumus, *c. aliud. 11 qu. 2. & c. facit. 12. quæst. 2.* Nec enim quis dicitur posse, quod honeste non potest, & salua dignitate. text. *in l. Nepos Proculo ff. de ver. & rer. signif.*

108 Portæ & muri ciuitatum seu municipiorum habitari non possunt sine permissione Principis, text. est *in l. fin. ff. ne quid in loco sacro fiat.* refert Mart. Laudens. *in tract. de Princip. artic. 251.*

109 Prædia Principis data in emphyteusim, nō soluunt extraordinarias protestationes seu superindicta. text. *in l. priuata. & ibi gl. 1. Cod. de excusat. muner. lib. 10.* Quod dicit Martin. Laudensis *in tract. de fisco. art. 9. esse notandum.* vide infra *ver. 193.*

110 Licet ad interrumpendam præscriptionem, requiratur saltem citatio partis, vt habetur *in l. cum notissimi. in princip. & ibi gl. in ver. saltem. C. de præscr. 30. vel 40. annor.* tamen hoc fallit in Principe, in quo sola sua protestatio interrumpit præscriptionem. notatur per Canonistas *in cap. nihil prodest. extra de præscript.* Martin. Laudensis *in tract. de Princip. artic. 141.*

111 Licet testimonium vnius Notarij sit præstantius, quam alterius, qui non esset Notarius, vt notat Bald. *in Auth. sed cum testator circa 3. col. C. ad leg. Falcid.* Tamen testimonium Principis plus valeret, dummodo non ageret de facto suo. Ita dicit Andreas de Isernia *in ca. sancimus. tit quo tempore miles, in vsib. feud.* & post eum ita tenet Iacobin. de Sanct Georg *in suo tracta. feudorum. in ver. Princeps. in 38. specialitate.* & Martin. Lauden. *in tract. de Princip artic. 409.*

122 Licet coram inferiore à Principe non sufficiat facere solam narrationem facti in libello, sed sit opus in conclusione, vt notant omnes Doctor. *in l. edita. C. de edendo.* tamen coram Principe sola facti narratio sine conclusione sufficit. Ita dicit Ang. *in l. omnium. in prin. C. de testam.*

113 Supplicatione Principi porrecta, & oblata, si obtineatur rescriptum, habetur ac si lis contestata fuisset: vt habetur *in l. 1. & 2 c. quando libell. Principi datus, &c.* & ibi dom. meus Iason dicit illud tantum habere locum in Principe non recognoscente superiorem.

114 Quando Princeps vendit aliquam rem, emptor illius est statim securus, nec ab ipso aut alio potest res ipsa euinci. Sed dominus rei venditæ infra quadriennium, habet regressum contra Principem seu fiscum. *l. bene à Zenone. & l. omnes. C. de quadrien. præscr.* quam tamen legem limitat septem limitationibus Iacobin. de S. Georgio *in suo tracta. de feud. in verb. Princeps, in 4. specialitate Principu.* & vide etiam limitationes ad illam legem per Felin. *in c. cum olim. col. 3. de senten. & re iudic.* & per eundem Felin. *in c. quæ in ecclesiarum. colum. 23. extra de constitut.*

115 Licet partes de iure possint renunciare feriis; tamen si feriæ sint introductæ in fauorem Principis, puta propter victoriam contra hostes, vel quia sit sibi natus filius, non possunt partes renunciare. gl. *in verb. ob necessitates. in clem. sæpe. de verb. sign.* ita refert Martin. Laud. *in d. suo tracta. de Princip. arti. 310.* Ideo videtur, quod illa die, quo (vt plurimum fit) apud nos ex ordinatione & mandato Principis fiunt processiones generales (vt ita loquar) seu pompæ pro victoria Principis, vel pro orando pro ipso, non possunt partes etiam de eorum consensu facere actus iurisdictionales.

116 Princeps in hoc etiam honoratur, quod ei obuiam iri debet, & expectandus est in ciuitatibus cum iucunda receptione; & debet honorari in sua rece-

ptione. Nam tota ciuitas Hierusalem exiit obuiam Iesu, sciderùntque ramos de arboribus, dicentes & clamantes: Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini, vt scribitur *Matth 21. Marc. 11. Luc. 19. & Ioan. 12.* Et die, qua ingreditur, debent milites adesse barba tonsa, & veste pulcherrima, & decora. 2. *Reg. 19.* in medio, teste Vincentio Cigault, *in tracta. suo de bello Italico. in 4. regali. ver. viuamus.* Et dixi *in commento nostro super consuetudinibus Ducatus Burgundiæ, titul. Des Iustices, articulo quarto, in glossa prima, versiculo additio. Item etiam adde.* Et, quod obuiandum sit Principi etiam cum psalterio, tympano, tibia & cithara, clamando, *Viuat Rex*, & munera sunt offerenda, scribitur clare de Saule, *primo Regum, decimo capite.*

117 Magis est obediendum Principi, quam patri. Quia Princeps est anima Reipublicæ, & sic patriæ, cui potius parere debet filius, quam patri, vt ample dicit Alber. de Rosate. *in l. veluti. ff. de iustitia & iure.* & aliquid vide per dominum meum Iasonem *in lege 1. §. fin. ff. eod. tit.*

118 Si potens opprimit aliquem, oppressus debet recurrere ad Principem, vt dicit Cyn. *in l. absentem. C. de accus.* & refert Martin. Laudensis *in suo tracta. de Princip. art. 404.* Hinc pro tuitione subditorum Principes habent suas saluas guardias, quæ impetrantur à Principibus ab his qui timent lædi & offendi in corpore, vel in bonis. De quibus scripsi *in sæpe alleg. nostro commento in rubr. des Iustices, circa fin. ver. secundus est ibi; Et ideo pro tertio,* vbi scripsi, quomodo ista saluaguardia Principis est in tantum priuilegiata, quod trahit ad se totam causam, & vide infra *ver. 169.* & plenius *ver. 195.*

Et talis securitas alteri, de tribus modis conceditur vno modo, per personæ publicæ adhibitionem, *arg. l. 2. & fi. C. de erog mil. annon.*

Secundo modo, per tituli appositionem, id est, per signa, aut flores lilij, vni palo, vel arbori affixos, vt toto titulo, *vt nemo priuatus titulos prædiis. Cod.* faciunt notata per Bartolum *in lege sanctum. ff. de rerum diuisione.*

Tertio modo, per promissionem & iuramentum, quod nil mali faciet ei, qui timet sibi de illo, *l. præsenti. ibi; de sua conscientia. Cod. de his qui ad eccles. confug. in Auth. de monachis. §. si vero intra triennium. ibi; debere iurare, quod nihil mali faciet.* & hoc fit per traditionem byrreti, nasitergij, aut alterius rei similis, in manu eius, à quo timentur verbera, aut iniuriæ huiusmodi: tamen traditio non obseruatur apud nos, sed hoc fit præhabito iuramēto, per iudicē ab eo (qui dicit sibi timere) quod illum timeat, atque timet: & tunc à iudice præcipietur sibi sub pœna asardi, seu mortis: aut arbitraria, secundum communem vsum, & obseruantiam diuersorum Magistratuum, & etiam locorum, ne illi habeat de cætero iniuriari verbo, neque facto: prout etiam recitat Iacobus Bonaudi *in suo Panegyrico impresso post opus Ioannis de Terrarubea.*

119 Principes honorantur à suis vasallis & subditis, maxime in quatuor casibus, in quibus Princeps habet ius indicendi suos vasallos, vltra casus suprapositos, vt dicit Spec. *in tit. de feudis. §. quoniam. ver. & not. quod vasalli committunt, &c. in antepenult. col.* Vbi primo scribit, quod tenentur conferre pro exercitu Imperatoris (hoc est cum Dominus vocatur per Regem aut Imperatorem ad bellum) secundum qualitatem & quantitatem rei feudalis, quam à Princip tenent, & recognoscunt. Alia scripsi *in commentariis nostris super consuetudinibus Ducatus Burgundiæ, titulo Des Iustices, articulo quarto, in glossa prima.* & vide Guilielmum Benedict. *in sua repet. c. Rayn. in verb. & vxorem nomine Adelasiam, in quarta decisione, numero quingentesimo quinquagesimo quarto, extra, de testamentis.* & *in dicta decisione* inserit, quomodo talia imponi possint per Principes,

Sed quia, vt dicit Specul. *in loco ante alleg.* Vasalli tenentur etiam pro redemptione domini ab hostibus capti; iuxta hoc quæri posset, an Christianissimus Rex noster Franciscus, pro sua redemptione, aut suorum filiorum nunc obsidum, pro redemptione eorum patris, possit indicere subsidium in Ecclesiasticos, & Nobiles sui Regni? Quo ad Ecclesiasticos, expeditum est à nobis *dictis commentariis, in loco supra allegato.*

Sed quo ad Nobiles, videndum esset, an Princeps possit etiam eis indicere subsidium pro prædicta redemptione, prout hoc anno Domini 1527. fecit. Sed reuocatum fuit in dubium, an potuerit: & multi dicebant, quod non; eo, quia nobilitas præbet immunitatem & excusationem à muneribus, collectis, taliis indictis, seu muneribus, vt tenet And. de Isernia, *in tit. quæ sunt regal. in verb. & plaustrorum, nauium præstationem. colum. 2.* Iacobinus de San. Georg. *in tracta. suo feudorum. col. pen. in princ.* Imo licet immunis alias à collectis, & taliis non excusetur tempore belli & necessitatis, vt dicit dominus meus Iason *in lege si ex toto. in principio. columna secunda & sequenti. ff. de leg. 1.*

Nobiles tamen excusantur, etiam tempore belli, cum seruire debeant personaliter in bello, & non debeant duplici onere grauari, pro eadem re, *arg. l. Titia cum testamento. § qui inuita. ff. de leg. 2. l nauis. §. cum autem. & § quid ergo. ff. ad l. Rhod de iact. & leg. pen ff. de dote præleg.* Ita, quod Nobiles, & Vasalli non debent etiam tempore guerræ, subuenire domino de pecunia: ita tenet Ioan. de Anania *in consil. suo 7. incip. visis & ponderatis his, quæ narrantur in themat. col. 5.* per text. *in tit. si de feudo defuncti contentio sit inter Dominum, & agnatos vasalli. §. licet. in 2. responso.* Et est bona ratio, quia isto casu militat ratio duplicis grauaminis; cum eo tempore, & casu domino seruire teneantur in persona sua. Limitat tamen illud dictum suum Ioa. de Ana. in vno casu, puta, si est magna necessitas, vel dominus sit in euidenti periculo propter bellum, & vasallus sit diues, tunc tenetur subuenire domino de pecunia: ita dicit teneri, & concludi per Iacob. Ardizo. *in summa feud. tit. quomodo neglig. feud. perda. §. item quæritur. ver. item quæro.* refert & sequitur dominus meus Iason *in d. l. si ex toto, in princ. coll. pen. in fin. ff. de legat.*

Ex his videtur concludendum, quod nobiles Franciæ non potuerunt indici pro subsidio redemptionis Regis, aut suorum filiorum. Sed si nondum factum esset, consulerem, quod non fieret: sed ex quo factum est, opinor non esse erratum in hoc, & quod Nobiles non possunt conqueri.

Cum primo ad tollendam consuetudinem, quam possunt allegare in his, obstat id, quod tempore Ioannis Regis Franciæ captiui, in Anglia factum fuit, cum esset quæstio de eius redemptione; quoniam conclusum fuit in Parlamento Parisiensi (vbi Carolus Delphinus Franciæ, Primores Regni, & plures alij conuocati erant) quod etiam Nobiles collectarentur & indicerentur, etiam pro eorum parte, vt reci-

recitat Gaguin. in *Chronicis Franciæ lib.* 19. *cap.* 1. cum ait: Hic nobis (inquiunt) optima factu visa sunt, si à clero atque nobilitate decima & semis omnium prouentuum anni vnius exigatur, & reliqua Quæ sententia confirmata est, vt tandem paret in his descriptis; dum ait: De subsidio quidem pecuniario, atque militum copiis (ita vt supra memoraui) sancitum est. Et idem etiam refert ibi post longa verba, vt Clerus decimam, Nobilitas ex centum librarum annuo prouentu solidos centum penderet, &c. Imo ipse Ioan. ante eius captiuitatem, subsidium in tota Gallia acceperat: vt idem refert in *princ. d. c.* 1. *fol.* 1. vbi inquit: Nec fuit quispiam in omni Franciæ Regno annuum, vel ex suis operis, vel prouentibus; censum percipiens, qui cogendo stipendio non contribueret.

Etiam, vt ante dictum est, istud est de iure, quod dominus potest vasallos suos collectare, etiam Nobiles, & tenentes in feudum ab eo, quando vrget magna necessitas, & talis, quæ non posset supportari per alios subditos: puta, quando est ita magna pecuniarum summa imponenda, & contribuenda, quod possidentes allodialia, & bona ruralia, non possent (aut non sine maximo discrimine aut scandalo) in totum supportare onus; tunc etiam licitum est imponere, & indicere bona feudalia, vt satis probant ante dicta.

Maxime pro illo anno, in quo non seruiunt personaliter, nec prælantur pro Principe, & Reipublica: vt hoc anno, & à pluribus annis retroactis, nullum seruitium præstiterunt Regi nostro Nobiles Franciæ (saltem sumptibus eorum.) Quoniam, licet multi prælia sequantur, & in diuersis locis, non tamen hæc agunt vt coacti ratione feudi, & tanquam vasalli, sed tanquam stipendiati à Rege, prout sunt plures alij extranei.

Faciunt & plura alia, quæ adduci possent pro hac parte descripta per Luc. de Pen. in *l. fi. C. de mancip. & colon. patrimon. lib.* 11. vbi probat, quod tam diu durat priuilegium, quamdiu durat in priuilegiato illud, propter quod priuilegium est indultum.

Et certum est, quamuis Nobiles Franciæ, in maiori parte habentes altam iustitiam, habeant iura indicendi in quatuor casibus suos subditos: hoc tamen non est de iure, sed ex consuetudine immemoriali & præscripta, & per superiorem tolerata, & approbata ex priuilegio ipsius Principis: & cum talia habeat ex priuilegio Principis, qui ea potius sibi reseruare debuisset, & non concedere inferioribus, ideo non debeant ægrè ferre Nobiles, si semel casus aliquis ex quatuor prædictis Principi euenerit, ad eidem succurrendum contribuent, prout ipsi tenentur, vt tenet Specul. in casu præallegato, qui loquitur de vasallis, & non de aliis. Vide quæ dixi infra in octaua parte, in quadragesima octaua consideratione, cuius initium est, nobilitas in hoc honoratur, &c.

120 Nulla lex potest coarctare Curias Principum, quoad ferias, quin possint quolibet tempore ius reddere, secundum Specul. *tit. de feriis.* § *primo, circa finem. ver. item not.* & pro hoc alleg. *l. præsenti. in princ. ibi: præsentanea constituta. C. de his qui ad eccles. confug.* Et per hoc infert, quod valet consuetudo Curiæ Regis Franciæ, vt tempore Parlamentorum omnibus diebus, etiam feriatis, reddatur ius: maxime venientibus à longinquis partibus, vt citius expediantur. Et ita refert & sequitur Martinus Laudens. in *tractatu de Princip. articulo quadragesimoquarto.* Quod tamen intelligerem, quoties vsus seu casus exegerit, vt vtar verbis *dict. leg. præsenti.* Vide ante versiculum quadragesimum secundum.

121 Præfertur Princeps in emptione metallorum. *l.* 1. *C. de metallis. lib.* 11. dixi *in Commentariis nostris, in consuetudin. Ducatus Burgundiæ, titulo, De Retraicts. in Rubr.*

122 Princeps potest mandare suo Officiali, vt sic iudicet vel pronunciet, vt dicit Baldus in *l.* 1. *in vlt. Cod. quomodo & quando iudex.* Dicit tamen Martinus Laud. in *d. tract. artic.* 405. quod Princeps cauere debet, ne quid iniustum mandet, pro quo allegat *cap.* 1. *de re iud. lib.* 6.

123 Ad solum Principem spectat creare Comites Palatinos cum potestate, quod possint legitimare illegitimos, & creare tabelliones. Ita dicit Baldus in *l. rescripta. C. de precib. Imper. offer.*

124 Vbi est Princeps non præsumitur dolus. Bart. in simili in *l.* 1. *C. de prædiis decur. seu curial. lib.* 11. Vbi dicit, quod vbi est interpositum Iudicis decretum, ibi præsumitur dolus abesse. Bald. in *l. rescript. C. de precibus Imper. offerend.* alleg. *l. probatorias. C. de diuers. offic. lib.* 12. vbi gl. in *verb. dolus.* vbi expressè notat, quod nullus dolus potest committi cum Principe, nec ambitio. alleg. *l.* 1. *ff. ad leg. Iul. de ambitu.* Nec deficere solemnitas. *l. omnium. in prin. Cod. de testam.* dixi hic ante vers. 89.

125 Vbi est Princeps, ibi est securitas, & nulla formido, nisi vana, quæ non patrocinatur formidolosa. Ista sunt verba Bald. in *l.* 1. *C. de his, qui per met. iudi. non appell.*

Hinc videmus palatia Principum importare talem securitatem, vt offendentes aliquem in illis capitaliter puniantur: & istud obseruatur in omnibus palatiis, etiam summi Pontificis; qui tamen præ aliis misericordia vti debet. Et vidi Bononiæ tempore Iulij Papæ, cum exercitus Christianissimi Regis Francorum Ludouici XII. capta Bononia, & dicto Iulio liberè restituta, recessisset: ibi plures Galli remorati sunt pro obtinendis certis dispensationibus concessis per ipsum Iulium in recompensam seruitiorum. Et ipse ibi remansi à festo sancti Martini hyemalis, ad Epiphaniam Domini subsequentem, in prosecutione Cardinalatus Domini Ludouici D'Amboise, fratris germani, Illustris Domini, Domini Caroli Ambasiaci Magni Magistri Franciæ Locumtenentis Generalis in Italia, pro ipso Rege Ludouico, cuius eram tunc Auditor seu Magister Requestarum: & hac occasione facilis accessus mihi patebat ad ipsum Iulium. Et inter alios, cum remansisset ibi quidam Gallus, ex comitiua Domini de la Pallice, qui alapam dederat cuidam in palatio Papæ, & statim fuit captus à birreriis, & ductus ad Præpositum, qui ex mandato Papæ illum furca suspendi facere volebat, & nisi pro certo cito ad Papam accurrissem, pro obtinenda eius gratia, suspensus fuisset solum pro illa alapa, eo quia dicebat in suo Palatio omnem securitatem debere esse.

Et non solum palatium tali gaudet priuilegio, sed etiam confinia palatij, vt per plura tenet & comprobat Alber. in *l. præsenti, Cod. de his qui ad eccles. confug.* Vbi dicit ita communiter obseruari. Ex quo infero, quemadmodum nemo potest portare arma ad palatium Principis. textus in *tit. de pace tenenda.* § *si quis rusticus.* In sententia, nec in confinibus Palatij, seu in portis, & prope. Et ita iudicauerunt Domini de Parlamento Parisiensi, contra quendam tonsorem, & alios qui contra Grauille Admirallum Franciæ arma portauerant in exitu palatij Parisiensis, ex quo condemnati fuerunt ad emendam honorabilem, & banniti.

126 Solus Princeps potest remissionem pœnæ facere post sententiam diffinitiuam, vt dicit Baldus in *cap. at si clerici. de iudic.* facit *l.1. §.vltimo. ff. de quæst.* Vide hic aute versic.46. potest etiam solus dare licentiam tollendi corpora condemnatorum, à furcis, vt dixi *in commentariis nostris super consuetudines Ducatus Burgund. tit. Des Iustices, artic. §. in gloss. de principe. ver.1. in fine.*

127 Adsistentes Principi consequuntur & dignitatem, & nobilitatem, & immunitatem, vt infra dicitur *in proxima parte*, circa finem, vbi multa priuilegia curialium seu aulicorum describuntur. & in 8. *par. in 19. considerat.* cuius initium est: *Adhærentes lateri Principis, &c.* & per Franciscum de Parma. *in suo tract. de priuileg.*

128 Vbi inter cætera dicit, quod ratione excellentiæ Principis medicus Principis dicitur fungi dignitate Principis, qui etiam æquiparatur Comiti; *l.1. Cod. de Comitibus & Archiatris. lib.12.* Cum alias esse medicum, non sit dignitas, cum interdum obstetrici æquiparetur text. in *l. si duob. §. fin autem. C. comm. de legat. & in cap. fin. in gloss. secunda, 14. qu.5.* Et ibi ipse Franciscus, cubiculatus Principum curialibus & negotiatoribus, qui propter excellentiam Principis immunitatem consequuntur, de quibus in *d. proxima parte* dixi.

129 Cùm Princeps ex certa scientia posset tollere omnia pedagia Nobilibus, quæ acquisiuerunt ex consuetudine: quia potest derogare cuilibet consuetudini cum clausula, *ex certa scientia*, multo magis posset illa moderari, & taxare, propter immoderatas extorsiones; quæ fiunt. Ista sunt verba Bald. *in c. fin. in vlt. chart. extra de consuet.* Et ex hac vltima ratione, dicerem. Vnum quod multum laudarem, si fieret à Principe (quod facere posset) vt infinitas paruas iurisdictiones, quas habent plures domicelli reuocaret: cum optime faceret, propter infinitas; & immoderatas extorsiones, ne dicam cruciationes, quæ exercentur per huiusmodi domicellos, tales Iurisdictiones habentes erga suos subditos, in exigendis & emendis, seu multis ex paruis, & minimis rebus: Quod an fieri dixi possit, dixi in *Commentariis nostris super consuet. Ducat. Burgund. in tit. Des Iustices cri. vers. vnde nemo. nu.94.*

130 Rex potest dare filiis suis etiam non emancipatis propter authoritatem Regiam, Baldus in *cap. 1. §. item Sacramenta. in titul. de pace iuram. firman.* Et sic *l.2. C. de inoffic. donat.* non habet locum in Principe. *Corset. de Potestate Regia. q.6.*

131 Proditorem Principis reuelare & manifestare debemus, *l. Metrodorum. ff. de pœnis.* Andreas de Isernia in *cap.1. §. præterea si vasallus, per illum text. in tit. qua fuit prima causa benef. amittend.* Istud satis ample declaratur per Bartolum, *in l. vtrum. ff. ad legem Corneliam de sicar.* & per Felin. *in cap.1. de offic. del.* vbi ample Panorm. *in cap.1. de rest. spol.* & Paulum de Cast. *in l. fin. C. de inst. & subst. sub condit. factis.* vbi tenet opin. Bartol. *in d. l. vtrum.*

132 Princeps habet hoc priuilegium, vt permutationem facere possit cum Ecclesia de rebus immobilibus Ecclesiæ, licet non sit nec intendatur vtilitas Ecclesię, dummodo non intendatur pręiudicium, *cap. 1. de rer. permut. in 6.* & in aliis secus: quia in quocunque contractu cum Ecclesia celebrato attenditur vtilitas Ecclesiæ, alias non valet, *cap. tua. extra de his, quæ fiunt à Prælat. &c.* Ita dicit Ant. de Butr. in *d. c.1.* quem refert Martin. Laudensis in *d. tract. de principib. num.546.*

133 Solus Princeps potest apponere clausulam, de plenitudine potestatis. Baldus *in commento suo super tract. de pace Constantiæ. §. vasalli nostri, in ver. libellariæ, circa fin.* Et ex hoc infertur, quod licet ipse Princeps creauerit Comitem Palatinum cum potestate, quod possit legitimare illegitimos: Tamen ille Comes Palatinus non possit legitimare in præiudicium filiorum legitimorum, nec aliorum, quibus esset iam ius quæsitum, quia est speciale priuilegium Principis, vt de plenitudine potestatis possit ius vnius auferre, & dare alteri. dixi supra vers.53. & tenet Bald. in *proœmio decret. col.2. in medio.* & hanc potestatem in dubio non intelligitur transtulisse in Comitem Palatinum. Oporteret ergo, quod specialiter fieret mentio in concessione de tali potestate, ita dicit notabiliter Bal. *in leg.2. col. mihi 6. ver. Item, nota, quod si Papa, &c. C. de seruit. & aqua.* & istud refert, & sequitur Iacobus de Sancto Georgio in *d. tract. suo de feudis, in 48. specialitate.* Et quid sit plenitudo potestatis, & quod tamen à Deo concedatur, vide Bald. *in loco ante alleg.*

134 Princeps non subiicitur alicui necessitati; *cap.2. de arbitr. lib.6.* & per Alexandr. *consil.80. incip. viso, & diligenter animaduerso, column. nona, in primo volumin. & consi.12.* cuius initium est, *diligenter visis. in 2. volumine*, dominus meus Ias. *in lege nemo potest, col.8 ff. de legat.1.* Et Franciscus Curtius in *consi. suo, in cap. vasallus habens castra. col 1.* Ideo dicit Bald. *in l. C. de seru. & aqua, col.6. ver. item nota, ibi: dicitur enim tribus modis aliquid liberum.* quod in Principe est sedes libertatis, & quod potest præferre æquum magis æquo, & minus bonum maiori bono: quod probat Franciscus Curtius Senior, *consil.49.* cuius initium est, *recolendæ memoriæ, column.12.*

135 Princeps potest ferre sententiam non conformem libello, vt dicit Bartol. in *l. Æmylius. circa fin. ff. de minoribus 25. annis.* & ibi reddit rationem dicés, quod Imperator, vt finem litibus imponat, potest hoc facere veritate inspecta potius, quam rigorositate, & idem tenet Alex. *in l. vinum. col. vlt. ff. si cert. pet.*

136 Princeps potest tollere leges positiuas, quia non subiicitur illis, sed illæ ipsi, *cap.2. extra de concess. præben.* Alex. *consi. suo, 2. col.5. ver. comprobatur in 1. vol.* ideo dicit Bald. *in tit. de alienatione feudi.* quod Deus subiecit principi leges, & nulla lex eius celsitudini imponi potest. de quo per Felin. *in c.1. col.7. ver.4. lim. extra de const.* Curtius *consi.49. in 9. colum.* & vide supra *versic.62.* & per Baldum *in proœmio Gregoriano, in 2. col. ver. & adde, quod notatur in proœmio sexti.*

137 Princeps potest esse iudex in causa propria, sed non inferior, qui recognoscit superiorem, *l. proxime ff. de his quæ in testam. delen. & hoc Tyberius Cæsar. ff. de hered. instit.* Optimus & clarus textus *in cap. nunc autem. 21. distin.* notatur per Innoc. *in c. cum venisset. post gl. extra de iudic.* & ibi ample per Barb. Et quod Princeps non recognoscens superiorem, possit, notatur per Bald. *in c.1. in tit. de inuestit. in maric. facta. & in l. fin. ff. de rer. diuis.* & per Bald. *in l. vnica. C. ne quis in sua causa iudicet.* & de materia vide Fel. *in c. t. col.4. in 2. notat. de probat.* Alex. & post eum dom. meus Ias. *in l. qui iurisdictioni præest. ff. de iurisd. omn. iud.* Alex. *consi.1. col.4. in 5. vol. & consi.14. in 2. vol.* Ant. de Prato veteri *in consiliis Barbatiæ, in fi 1. vol.*

138 Princeps potest rescindere sentétiã, quæ trãsiuit in rem iudicatã, vt tenet Panor. *in cap. qualiter, & quãdo. col.2. extra de accus.* dummodo dicat, non obstante tali sentétia, vt dicit gl. vnica. *in l. fin. C. sent. rescindi non posse.* notatur *in cap. nonnulli. in §.1 in ver fecerint. extr. de rescr.* &, vt dicit Angel. *in l.1. C. de sent. passis.* potest vnico verbo sententias inferiorum cassare.

139 Prin-

139 Princeps potest exigere iuramentum fidelitatis ab Episcopis tenentibus feuda ab eo, *c. verum, extra de foro comp.* notat Panor. *in c. veniens. ext. de accus.* Corsetus *de potestate Regia, q.54.* & Ioan. Ferrault. *in priuil. Regni Francorum, in 10. priuil.* Quomodo autem personæ Ecclesiasticæ tenentur ad fidelitatem, obedientiam, & reuerentiam Principi seculari: & an possint, & quomodo, committere crimen læsæ maiestatis in eum; & puniri possint, scribunt ample Io. de Terrarubea, in libro de vinea Ecclesiæ, & ibi Glossator *in 5. artic. tertij tractatus*, vbi ponuntur 18. conclus.

140 Licet in contractibus regulariter non habeat locum ius accrescendi. *l. si mihi, & Titio, ff. de verb. obli.* In donatione tamen, facta à supremo Principe habet locum ius accrescendi. *l. vnica. C. si liberalit. imper. socius sine herede decess. lib.10.* Cynus *in l. vnic. C. quando non petent. partes, &c.* & M. Laudensis in *tract. de Princip. art. 297.* vbi dicit, quod ius accrescendi habet locum in iurisdictione ordinaria non delegata, vt dicit Bal. in *d. l. vnica. C. quando non peten.* Et in hoc articulo Iacobinus de S. Geor. in *tract. de feudis. in verb. Principis. in 51. specialitate* disputat, nunquid hoc procedat in feudo concesso à Principe duobus in eodem instrumento, & coniunctum: & concludit, quod sic.

141 Princeps transfert dominium siue traditione: quia non subiicitur legibus exigentibus traditioné: vt dicit Ang. in *l. officium, ff de rei ven.* Alex. *cons. 3. in c. ex his. col. penul. in 5. vol.* dominus meus Iason in *l. traditionibus. C. de pactis.* Purpuratus *in l. imperium. num. 84. ff. de iur. omn. iud.*

142 Ex præcedenti articulo infero, quod si Princeps donat, vel vendit rem duobus diuerso tempore, & si secundo emptori seu donatario rem tradidit: tamen primus, cui res non fuit tradita, erit potior: & ita limitatur, *l. quoties. C. de rei ven.* non habere locum in Principe, prout eam sic limitat dom. meus Ias. in *d. l. quoties. col. 8.* Ludouicus Ro. *cons. 188. in c. circa præmissum dubium.* & hoc est: quia prima concessio Principis est præferenda secundæ, etiam facta cum clausula, *motu proprio*, nisi clausula, *non obstante concessione alteri facta*: vt dicit Bar. *in l. 1. C. de l. cat. prædior. ciuil. vel fiscal. li. 11.* Faciunt & plura alia, quæ adducit ad istud propositum Iacobinus de S. Georg. in *suo tract. de feudis. in ver. princeps. in 52. specialitate.* vbi adducit ad istud propositum 8. decisiones. Sed cum eo conclude, quod istud est verum in priuilegiis per eum concessis: sed in contractibus præsumitur contrahere de iure communi, nisi expresse dicatur, quod intendit transferre dominium, sine traditione: quod facere potest lex: vt in *l. vlt. §. pen. & ibi gloss. in ver. fine. & in ver. donata. C. de sacr. eccl.*

143 Princeps potest retrahere ab Episcopatu Episcopum promotum ad Episcopatum per simoniam, prout etiamsi commisisset crimen læsæ maiestatis, vt videtur esse tex. in *l. si quenquam, C. de epis. & cle.*

144 Causa spiritualis potest committi Principi per summum Pontificem, licet Princeps sit laicus: vt *ca. prater. §. verum. in gl. ducib. in fi. 32. dist. & in c. valde in gl. præcipimus. 94. dist. & c. bene quidem. 96. dist. & in c. Mennam. in verb. arbitr. 2. q. 4. & in c. decernimus in verb. non præsumant. & ibi doct. extra de iudi.* Dixi *in commentariis nostris super consuetudinibus ducatus Burgund. tit.* Des iustices. *artic. 5. in gloss.* S'il n'a grace. *ver. fallit ista regula. n. 48. & eod. t. art. 4. in gloss.* sur ses hommes. *ver. nunquid autem. circa fin.* Ioannes de Selua *in tract. suo de beneficio. in part. 2. q. 3. col. 5. & in eadem par. q. 23.* vbi ample. *& in ea par. q. 19. col. 2.*

145 Omnis contractus celebratus cum Principe habet naturam bonæ fidei contractuum. Ita dicit Bal. *in suo commento super tractatu pacis Constantiæ. §. sententia quoque. vers. qua vero, in dicto verbo.* Curtius *consil. 49: in 73. colum.*

146 Quando seruitium debet fieri personæ Principis, non debet fieri per substitutum: Bal. *in c. 1 §. mutus. col. fi. in t. Episc. vel Abbat. in vsi feud.* nisi de voluntate Principis. *l. si quis ex corpore. C. de muril. lib. 11.*

147 Donatio facta priuato in Principem non indiget insinuatione. tex. *in Auth. item. C. de don. & in Auth. vt non fiant pignorationes. §. 2.* alias §. *aliud quoque. col. 5.*

148 Supremus Princeps de potestatis plenitudine potest auferre feudum vasallo: si tamen ita faciat, tenetur ei ad interesse: & ideo si Papa auferat beneficium alicui sine causa, debet ei prouidere de alio cum simili beneficio. Ita dicit Bald. *in c. ad hoc.* & est sub tit. *de allodiis, in vlt. q.* sed ipse Bald. posuit sub tit. *de pace iuramento firmanda, & seruanda, in vsib. feudor.* & idem Bald. *in cap. 1. §. cum autem super verb. cambium, de controuers. inuest.* alias *si de inuestitura feudi controuersia fuerit,* dicit, quod Princeps potest accipere vtile dominium vasalli, & dare sibi directum, & sic permutare dominium directum cum vtili. Et quomodo Papa possit priuare Episcopum Episcopatu suo: vide Fel. *in cap. quà in ecclesiarum. col. 14. extra de constitut.*

149 Princeps omnem dilationem potest abbreuiare, etiam sine causa, ita dicunt Pet. de Anc. & Ioan. de Imol. *in c. ex ore sedentis. extra de his quæ fiunt à maiori parte Capit.* mouentur per illum text. iuncto *c. 2. de concess. preb.* & notatur per Bart. & alios in *l. 2. de re iud.*

150 Princeps in suo territorio potest creare nouam dignitatem. Ita tenet Andreas de Isernia in *c. 1. §. si quis de manso. pen. col. in d. tit. de controuers. inuestit.* alias *si de inuestitura feudi controuersia, &c.* Luc. de Penna *in l. contra. C. de re mil. in 7. priuileg. lib. 12. & in leg. vnica. C. de metropoli Beryto. lib. 11.* & dixi *in commentariis nostris super consue. duca. Burg. in rub.* Des iustices, *circa finem. versi. vnde nemo. num. 96. scilicet, quod Princeps noua officia creare potest.*

151 Palatia Principum non sunt parietibus & ædificiis priuatorum coarctanda. text. *in l. quicunque. in princ. ibi: quod priuatorum non est parietibus coarctandum. hoc est constringendum. C. de operib. public.* facit *ca. nulla. & ibi gl. 12. q. 1.*

152 Licet regulariter quis non possit stipulari alteri, text. *in l. stipulatio ista. §. alteri. ff. de verb. obl. & in §. alteri. Inst. de inutilib. stipul.* tamen hoc fallit in supremo Principe, vt voluit gloss. notabilis *in proœmiis decretalium. in verb. seruus seruorum.*

153 Princeps potest facere de ciue forensem propter suum delictum, vt dicit Bald. *in l. si quis filium. C. de lib. prater.*

154 Licet regulariter donatio facta per patrem, filio in potestate existenti non valeat. *l. 1 & 2 C. de in offic. don.* tamen hoc fallit in Rege, seu Principe donante filio in potestate: quia talis donatio valet, dummodo exprimat se donare velle autoritate Regia. Ita Bal. *in c. 1. §. item sacramenta. col. mihi pen. ibi: secundum vtrum Rex, &c. in tit. de pace iuram firm. & seruanda.* & pro hoc allegat in arg. *l. bonorum. C. qui admitti ad bon. possess. poss.* Et Curtius *in cons. 65. col. 6.* vbi ample.

154 Princeps donans aliquas res filiofamilias, in illis pater non habet vsumfructū.tex. in *l.cum multa. C.de bonis quæ lib.* refert Iacobinus de S.Georgio in *suo tract. de feud.in verb. Princeps in pen. specialitate.*

155 Autoritas Principis dat causam,vt præsumatur bona fides. Bald. in *l.1.C.de furtis.*

156 Solus princeps deportatum, aut in metallum damnatū, ex sua lege priuat iure ciuili sibi alias competenti, vt scilicet non succedat liberis, parentibus & libertis:quem si restituit, omnia in eum reintegrare censetur. *l.1.in fi.ff.de bon.poss. contra tab. l.siue.in prin. ff.de iure patron. l.2. §.si deportatus. ff.de bonis liber.l.ad successionem. ff.de interd.& releg.*

157 Solus princeps per suum decretum ligat ignorantes, *c.1.de concess.preb.in 6.* notatur per Arch. *in c. si Apostolica. de preb. eod.lib.*

158 Princeps de plenitudine potestatis (cui contradici non potest) potest tollere citationem secundum Host. & Io.Andr. *in c.nostra. de proc.* Bald. *in l.fi.ver. opponitur. C.de fructib. & lit.expen.* Imo absque clausula de plenitudine potestatis aliqua causa subsistente potest tollere citationem.gl.*in l.antep.*quæ incipit: *is qui Reipubl. ff.ex quib.cau.maiores.* Curtius *consil.* 49. vbi ample.

159 Princeps difficilibus finem imponit.tex.*in authen. de instrum.caut. & fide. in §.quia igitur. coll.6.* & factum pro non facto haberi facit, *c.is qui fide. extr. de sponsal. matrim.* & scitum pro non scito *clem.1. de concess. preb.* & constitutionem ante obseruatam facit haberi pro infecta. glo. *in clem.1. in verb. pro infectis. de immun. Eccl.* vt dicit Franciscus Curt. *consil.* 49.*colum.*19.Quod tamen vltimum non opponit verum:eo,quia hoc solo priuatur Deus, quod facta infecta haberi non possunt. tex.in *l.in bello. §.facta. ff.de capt. & postli.reuers. & in c.præsentia extr.de probatio.* Quia ad præteritum non est potentia. & facit text. *in l.vnica.in prin. & ibi gl.in verbo, restitui. C.de rapt. virgin.& in c.si Paulus.23.q.5.*

166 Diuinatio in labiis Regis est,& in iudicio non errabit cor eius.*Prou.*16.Nutu enim Dei agere præsumitur. Curt. *cons.*48.*col.*21. Et ideo tanta est eius celsitudo, quod non potest ei imponi lex in suo Regno. vt dicit Curt. *in cons.65. col.6. ad fin.* maxime in Regno Francorum, qui super omnes Reges est: quia tanquam stella matutina in medio nebulæ meridionalis imminet, & cum ipse sit in Regno suo,tanquam quidam corporalis Deus, verba sunt Bald. in *c.1.§.fi. in fin.de prohib.feudi alie.per Feder.in vsib.feud.* Sicut dicitur de Papa, qui obtinet vicem Dei viuentis in terris. *can.inter hæc hircum. de pœn. dist.3.*

161 Sicut mentiri Deo,vel Papæ sacrilegium est,vt *in c.serpens.in medio c.ibi gl. in verb.quod Deo.de pœn. dist.1.* ita & mentiri Principi, vt dicit Luc. de Penna *in l.contra.colum.5. C.de re milit.lib.12.* Et ibi scribit, quod magna est potestas Regia, *Esdr.3.c.9.* Quoniam omnia præcellit. Et qui scrutator est maiestatis, opprimitur à gloria, *Prouer.5.*

162 Princeps habet iura in subditos,de quibus habetur *1.Reg.8.c.* vbi scribitur:Et *Ius Regis, qui imperaturus est vobis, filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietque sibi equites, & præcursores quadrigarum suarum,& constituet sibi tribunos,& centuriones,& aratores agrorum suorum,& messores segetum, & fabros armorum & curruum suorum: filias quoque vestras faciet sibi vnguentarias & focaritas, & panificas. Agros quoque vestros, & vineas, & olineta optima tollet, & dabit seruis suis,* & plura alia quæ sequuntur,&c. Et vt dicit ibi Nicolaus de Lyra, Princeps habet hæc iura tempore necessitatis iure diuino. vt refert Lucas de Penna *in l.1.C.de quibus muneribus vel præstat. nemini liceat se excusare. li.10.* vbi tandem concludit, quod Princeps potest imponere collectam, etiam clericis tempore necessitatis. & ita etiam tenet Guilliel. Bened. *in sua repet. capite Raynutius, in verbo & vxorem nomine Adelasiam. num.136. extra de testam.* Maxime (vt dicunt) quando tenent terras & possessiones: & in hoc non faciunt dubium. Pro quo facit tex. iuris diuini. *1.Reg.8.c. supra alleg.* cum in ordine sequatur textus, scilicet, Sed & segetes vestras, & vinearum reditus addecimabit, in quibus etiam comprehenduntur clerici, cum Deus loqueretur ad populum Israel per os Samuelis prophetæ, qui petebat Regem sibi dari, ex quo comprehenduntur clerici,cum contineantur appellatione populi,vt est textus *in can.fin.* qui incipit: *si forte 65.distin.* Ex quibus satis apparet de iuribus Reg. in quibus honorari, & priuilegiari debent vltra alios, & ex his elicio aliud priuilegium sequens.

163 Princeps etiam pro necessitatibus suis potest imponere collectam super viris Ecclesiasticis pro rebus eorum temporalibus, vt ample scripsi *in Commentariis nostris super consuetudinibus Ducatus Burg. tit. Des iustices. §.4.in gloss.1.vers. Aduerte tamen, vsque ad finem illius gl.* vbi fit mentio de Bonifaciana, quam Rex Franciscus hodie regnans, voluit executioni demandare anno Domini 1522. vt ibi dixi.

164 Reges habent prædicta Regalia, & ita seruat totus mundus, vt dicit Bald. in *l.3.C.ad Treb.* ita etiam dicit Iacob.de S.Georg. in *suo tracta.feudorum in 58.specialitate.* Immo etiam habent imperium,& dici possunt Imperatores, vt dicit tex. in *1.Reg.8.c.* cum inquit: *Hoc erit ius Regis, qui imperaturus est vobis, &c.* Et de Rege nostro Franciæ, quòd sit Imperator in suo Regno, Consetus in *suo tract.de potestate Regia. q.45* Et dicitur infra in *ista par.in 30. consid.* quæ de excellentia Regis Franciæ scribitur: Etiam Principes perpetui habent iura imperij. dixi in *Commentariis nostris, super conclusione consuetudinum ducatus Burg. in verb. nous auons. & in titul. Des successions des Bastards. art.3. in gl. & ab intest.vers. nunquid Rex Franciæ,&c.* Aduerte tamen,quod Comites,& alij Principes inferiores à Regibus non possunt habere talia iura Regalia, etiam ex concessione supremi Principis, vt tenet in terminis Luc.de Pen.in *l.contra.col.7.C.de re milit.lib.12.* Imo non potest Princeps talia iura inferiori concedere,vt dicit Luc.de Pen.in *l.an Respub. C.de iure Reip. lib.11.* Ideo si reperiantur inferiores à Principe supremo, habentes talia iura,possunt eis inhiberi per supremum Principem: cum talia habeant per vsurpationem, quæ non est in hoc toleranda, nec videntur posse præscribere ea, cum sint incapaces talium iurium: cùm incapacitas respectu personæ reddat eam inhabilem ad præscribendum, vt dixi in *Commentariis nostris super consuet.ducatus Burgund. tit. Des iustices.art.2.in gloss. & la preuua. ver.contra. &c.* vide etiam Bal. *cons.202. in 2.par.* vbi ponit, An Regalia ab inferiore Principe præscribi possint.

165. Principi non est maledicendum, *Exod.22.* dicitur: Principi populi tui non maledices. & in *l.vnica. C.si quis Imperat. maled.* & glo.rubricaria. *C.de præpos.labor.lib.12.*

166 Princeps dicitur maritus Reipublicæ, iuxta illud Lucani Poetæ *in 2.* vbi patet: *vrbique maritus.* Nam sicut inter virum & vxorem matrimonium carnale contrahitur & matrimonium, sic inter Principem & Rempublicam matrimonium morale, & politi-

& politicum. Item sicut inter Ecclesiam & Prælatum matrimonium spirituale contrahitur, & diuinum. *cap. scire.7.quæst.* 1. quam ipse Prælatus caste regere debet. *c.sicut.* 21. *qu.* 2. Ita Princeps in Repub. & Respubl. in Principe: vnde Ecclesia comparatur congregationi hominum politicæ *in 3.parte suæ summ. S.Thom.quæst.* 110. *artic.* 1. & Papa est quasi Rex in Regno propter plenitudinem potestatis. *ead.qu.art.*3. & Princeps dicitur. *cap.corpora de consec.distinct.*1 facit *in cap.apibus 7.quæst.*1. vbi comparantur Rex, Imperator, & Episcopus. Ita sicut vir est caput vxoris, vxor vero corpus viri *c.si quis.*38.*q.*1.*& c.manifestum.§.ex præmissis.*33.*q.* 5. Ita Princeps caput Reipublicæ, & Respublica eius corpus, secundum Plutarch. *in instit.Traiani.* Ita dicit Lucas de Penna *in leg. quamcumque. colum.* 3. *Cod. de omni agro deser.lib.*11. *& in l.nemini.Cod.de consul. lib.*12.

167 Licet non sit licitum baptizare pueros (casu necessitatis secluso) in cameris, filij tamen Regum & Principum possunt in aulis vel cameris baptizari. tex. *in clem. vnica.* §. 1. *de baptismo.* & eius effectu, & ibi Cardin. & Ioannes de Monthelon *in suo Promptuario iuris, in verb. Princeps. in gloss. multi.*

168 Ad suũ Principem spectat conferre honorem, & licet honor sit præmium virtutis; est tamen arbitrio Principis, cui & quando conferre placuerit. vt dicit Luc. de Pen. *in l.nemini Cod.de consulib.lib.*12. dixi hic ante *in* 1 *part. in* 4, *consideratione.*

169 Princeps est Dominus omnium rerum sui Regni. *l.bene à Zenone. circa princ.ibi: cum omnia principis esse intelligant. & ibi glossa in verb.omnia. C.de quadr.præsc.* Quod quomodo intelligatur, scripsi *in nostris Commentariis ad consuetudines Ducat. Burgund. Des fiefs. artic.* 4. *in gl.apres ledit hommage.versic. nunquid autem Rex. & vide Corset. in tract.de potestate Regia q.* 19. *vide sup.ver.*118.

170 Licet de iure quid non valeat, si tamen Princeps de facto mandat seruari, perinde est acsi de iure valeret quo ad subditos, vt tenet & probat Albertic. *in l.cunctos populos C.de summ.Trinit.dixi in d.Comment. nostris.titul. Des droicts & appartenances à gens mariés. art.*1.*gloss.ne aussi par testament.vers.*1.

171 Princeps potest facere, quod priuilegium suũ, aut aliorum sit ius commune, quoad omnes. not. *in leg.fin.Cod.de iure dom.in impet.& in l.Cæsar. ff.de publican.* dixi *in dictis nostris Commentar. tit. Des Iustices. artic.* 4. *in gloss. sur ses hommes. versic. quia ante, num* 65.

172 Princeps potest facere, quod munera, quę sunt extraordinaria, sint ordinaria: vt tenet Calderinus *consil.*7.*in rubr.de const. & in consil.* 2. *in rub.de cen.* & dixi *in dictis nostris comment.& artic.ante alleg.in gloss. Indice in fin.*

173 Veniens contra præceptum principis peccat mortaliter, vt notant Doctores *in cap. cum contingat. extra de iureiur.* dixi *in dictis comment.tit. Des droicts & appartenances, &c. & in glos. suppos. versicul. & istam partem, &c.* Et principi obediendum est sub pœna peccati mortalis. *cap.*1.*de maior.& obed.in tit. Des Iustices art.*8.*in glos.congé & licence.vers. vlt.est videndum.* & Corset. *in tract.de potestate Regia.q.* 33.

174 Princeps præsumitur scire consuetudines multum vulgatas: ita dicit Bald. *in l.*2.*in fin.Co. quæ sit lõga consue.* & ita dicit Iac.de S Georg. *in tract.de feud. in ver. Princeps. in* 45 *specialitate.* etiam dicit Alexand. *consil.*45.*in* 5.*vol.* quod princeps præsumitur scire vulgatos vsus.

175 Princeps potest dare rescriptũ reparationis, desertionis, appellationis, cum clausula, *non obstante,* vel cum alia clausula æquipollente, ex qua appareat de præcisa intentione principis. Ita dicit Bald. *in l.impetrata.circa fin.C.sent.rescind.non poss.*

176 In omni actu etiam in iuramento intelligitur excepta autoritas principis & superioris: & hoc multis cõprobat D. meus Ias. *in l.fi.ff.qui satisd.cog.* ad quã recurre. melius Corset. *in tract.de potest.Regia.qu.*27.

177 Principes possunt conferre beneficia ex priuilegio Apostolico. Corset. *tract.suo de potestate Regia. q.*11. Ioan.de Selua *in tracta.suo de beneficio, in* 2.*part. in quæst.* 23.*circa princ.& per totum.* vbi dicit, quod Rex Franciæ iure Regali, & ex priuilegio confert prębendas sede Episcopali vacante, maxime in Ecclesia Carnotensi, & Specul. in terminis de Rege Franciæ, *in tit.de legato.§.nunc tractemus.ver.sed nunquid legatus.* vbi dicit, quod Rex Franciæ habet ius vendicandi Regalia in quibusdam Ecclesiis sui Regni vacantibus; quia habet collationem beneficiorum ad illas spectantium, & illo tempore vacationes etiam temporalia illarum Ecclesiarum recipit? & quæ sint illæ scribit Iac. Bonaudi *in suo Panegyrico descripto post opus Io.de Terrarubea,* vbi ample ponit de istis iuribus Regalibus.

178 Literæ geminatæ Principis habent vim & effectum motus proprij. Bald. *in l.ne damnosa. & ibi D.* meus Ias. *de precib.Imper.offer.* & Corse. *in d.suo tract. de potestate Regia.qu.*16. vbi ponit tract. de geminatis.

179 Principes non recognoscentes superiorem: vt sunt Papa, Imperator, Reges Franciæ & Hispaniæ sunt superillustres. alij vero illustres. Corse. *in d.tract.q.*23. *vide infra in* 7. *part.in* 2 *consid. ver.*3.*&c.saltem remissiue: & in* 3.*consideratione sequ.* vbi effectus & priuilegia illustrium describuntur.

180 A sententiis Principũ appellari non potest, vt dicit Bald. *in l.*1.*in fin.verb.vlti.not.de offic.præfecti præt. & in ca. cum venissent.col.*2.*extra, de eo qui mittitur in poss.causa rei seruand.* Corset. *in d.tractat.quæst.*22.

181. Omnes Reges dicuntur clerici. vt dicit Corset. *in d.suo tract.de potestate regia.q.*40.

182 Princeps est lex animata in terris, vt est tex. in *Auth. de consulib. circa fin.* & ibi expresse notatur in verbo, *legem.collat.*4.*& in Authen.quib.mod.natur.effic. legit.§.fas igitur licentia.col.*6.*& glos.fin.in l.more.ff.de iurisd.omn.iudic.* Dixi *in commentariis nostris ad cõsuetudines Ducatus Burgund.tit.Des Iustices.art.*5.*in gloss. S'il n'a grace.vers.hic est ergo.num.*14. & Corset. *de potestate Reg.q.*45. Franc. Curt. *consil.*35.

183 Nomina Regum & Principum debent apponi in instrumentis, secundum Spec. *in tit.de instru.edit.§.* 2. cuius initium est, *breuiter.versi.*2.*incip.sunt autem.& ver.post diem,&c.* & Pan. *in c.*1.*in prin.col.*3.*extr.de fid. instrum.vt in Auth.vt præponatur nomen Imper.docum. &c.& quod ibi not.in glo.*4. vide Corset. *in tract.de potestate Regia.q.*46.

184. Ad Reges & Principes spectat custodia Ecclesiarum saltem maiorum sui Regni vacantiũ, & hoc iure Regaliæ, *argum.c.generali.de elect.in* 6. ita dicit & tenet Ioa.de Selua *in suo tract.beneficiali: in* 2.*part.qu.* 23.*colum.*8.*circa fin.* & Corset. *in d.tract.quæst.*56.

185 Soli verbo Principis propter excellentiam dignitatis statur, *c.nobilissimus.*96.*distin.* facit *cle.literis.de prob.&c.si Papa.de priuil lib.*6. Quod, quomodo apud nos intelligitur, scripsit Cosmas Guymier *in suo Comment.super sublatione. cle.literis.de probat.* & Corset. *in d. suo tract.quæst.*88. & dixi *super concordatis in d. tit.de sublat.cle.literis.*

186 Sentẽtia Principis potest per eius scripturam

dixi *in Commentariis nostris super consuet. ducatus Bur. tit. Des iustices.§.5.in gl. Al. arbitrage.* Sed his sola voluntas Principis(quæ habetur pro causa)sufficit,vt dicit Luc.de Penna *in leg contra.versic.27.C.de re milit. lib.12.*

48. Solus princeps instituit noua vectigalia, *leg.3. C. de vectigalib.c.innouamus.extra de censib.* notant doct. *in c.super quibusdam.extra de verb.sign.* Et idem de tributis,muneribus &collectis.*l.3.C.de annonis & tributis.lib.*10.dixi hic ante *in 14.priuilegio.*

49. Solus Princeps restituit siue dispensat super natalibus. *l. qui in prouincia. ff.de rit.nupt.leg.quaris.ff.de natalib.restit.l.imperiales.§.itaque. C.de nuptiis.* Et ius aureorum annulorum tribuit.*l.1.& 2.C.de iure aureo. annul. & natal.restit.* & ibi Bald. *in l.1.* numerat quædam specialia seu priuilegia principum.*& in l.rescriptum.C.si contra ius vel vtil.publ.*

50. Solus Princeps legitimat illegitimos, *in Authen. quibus med. nat. effi.sui.§.illud tamen.ver.si quis ergo filius. ibi, hoc agat per nostrum rescriptum.coll.7.* Imo etiam filium proprium tanquam subditum. *c. per venerabilem.§.videbatur.ver.insuper.extra qui filij sint legit.* ita dicit & tenet Luc.de Pen.in *d l.contra.C.de re milit.vers.*28. Et quod Rex Franc.solus in suo Regno legitimat,scribit Iac.Bonaudi *in suo Panegyrico,vna cum opera Io.à Terra Rubea impresso.*

51. Ipse solus Princeps cum dignitatis donatione omnem maculam abstergit. tex. in *d.l.imperiali.§.similes.C.de nupt.*

52. Ipse solus potest transferre milites de vno numero ad alium. tex.in *d.l. contra publicam vtilitatem.ibi, nisi hoc angusta. C. de re milit.* 12. Quoniam vt dicit ibi tex.honoris augmentum non ambitione,sed labore ad vnumquemque conuenit deuenire.

53. Ipse solus potest auferre ius alterius. *l.quaris. ff.de natal.restitut.*notant Doct.in *l fin.si contra ius vel vtil. publ.*Et solus potest rem priuati dare militibus.*l.item si verberatum. §.1 ff.de rei vend.* & plene Luc.de Pen. in *l.fi.ver.donauerit. Cod.de locatio.prædior.ciuil.lib.* 10. sed hoc est de plenitudine potestatis, secundum Bald. in *l.2. col.6.ver.item nota. C.de seruit.& aqua.* dixi infra *vir.* 132.

54. Ipse solus potest dare commeatum & remeatum ab exilio *l.relegati.in fi ff.de pœnis.*& restituit in integrum per viam gratiæ aduersus sententias criminales *l.diui.ibi.vel eorum pœna imminuta est,vel in integrum restitutio concessa est , quod duntaxat à principibus fieri potest. ff.de pœnis.* Et dixi plene *in commentariis nostris super consuet. ducat. Burgundia. tit. Des iustices.§.5.in gloss. S'il n'a grace.*

55. Solutus à militia, propter delictum, id est,remotus sine speciali autoritate principis non resumit nec ad eadem admittitur. *l.2. C.de diuers.offic.li.12.* facit *si quis ex grege. C.de cohortalib.eod.li.* quæ ll.expresse faciunt,quod priuati dignitate vel officio sine expressa licentia principis rehabilitari non possint.

56. Solius est principis de plenitudine potestatis reuocare per se factum,vt dicit Bal.in *l.2.col.6.ver.item notat.C.de seruit.& aqua.* Ita dicit Fel.in *c.nouit.col.9. in fi. extra de iud.* vbi scribit regulam, quando Princeps potest reuocare priuilegium per eum concessum vel non , ad quem recurre. In dubio tamen Princeps non præsumitur vti plenitudine potestatis , vt dicit dominus meus Ias.in *l.quanquam.colum.2.C.de testam. milit.*

57. Solis principibus competit autoritas belli indicendi,& sola autoritas in bello gerendo est in principe. *l.vnica. C. vt amor. vsus inscio principe interdictus sit lib.1 & in cap.quid culpatur.23.q.1 ibi : Ordo autem ille naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit, vt suscipiendi belli autoritas atque consilium penes principes sit* & ibi gloss.*in verb.princeps.*

58. Solus princeps magnas dignitates confert. *l.probatorias. Cod. de diuersis officiis. lib.12.* & vide infra *in versic.*61.

59. Disputare de autoritate principis incurrit crimen sacrilegij , *l. 2. C. de crimine sacrileg.* & an dignus sit quem ipse elegerit. *d.l.2.& ibi gl.fin.& l.restituenda.in fin.ibi:num qui nobis digni iudicati sunt. cum ibi notatis in gl.vlt.C.de aduoc.diuers.indic.*

60. Solus princeps liberat à curiali fortuna,*l fi.C.de decur.li.*10.

61. Nullus assumitur ad officium principis etiã si sit apparitor,sine literis probatoriis principis *de leg.probatorias. C.de diuersis officiis.li.12.* Alexander.*consi.suo 107.in 7.vol.* Et istæ literæ signari debent manu propria principis,vt dicit ibi text. Quod hodie apud nos in Gallia non obseruatur , sed sufficit, vt signetur vno ex quatuor Secretariis præceptionũ , de quibus in *6. par.* dixi in 11 *consider.* & sunt sigillatæ sigillo Regio, quod est penes Cancellarium : & in his ex communi obseruantia & stylo Regni requiritur sigillum , alias fides eis non adhiberetur, etiam si essent signatæ manu Regia,eo : quia ita se habet consuetudo,vt dixi in *commentariis nostris super consuet.ducatus Burgund.in conclusione, in vlt. gl.* Et aduertendum est,quod actus non dicitur perfectus , nisi quando appositum est sigillum in talibus apponi solitum,vt dicit Io.Riminal. *in l.pacta nouissima.in fi. C.de pactis.*

Sed redeundo,vnde digressi fueramus,hic se offert casus , in quo necessaria est scriptura etiam authentica,vt patet ex text.in *d.l probatorias.ibi:sed ex authenticis tantum sacris probatoriis manu nostra subscriptis, & nostro arbitrio præstandis.* & quod dignitates & officia conferantur & concedantur per literas. text. est *in l.filiusfam. instit.quib.modis ius patriæ potest.soluit.* & ibi not.Ang. per illa verba, *imperialibus codicillis præstitit.*alios 28.casus scribit gl.*in verb.inscriptis.in ca.1. de censib.in 7.*Quinque alios vide per d.meum Ias.*in l. non solum.§.morte.col.11 ff.de noui oper.nunciat.*& vide alios per eundem do.meũ in *l.cum proponas.C.de pact.* Vbi dicit quod omnibus casibus,in quibus requiritur scriptura,si probetur, potest probari per testes. Adde alium in clericatura , vt dixi in *Commentariis nostris super consuet.ducatus Burgund.tit.des iustices.§.6.in gl. Sont creuz. ver. additio.& c.ibi : clericatus debet.* & in probatione capellaniatus honoris, qui debet probari per scripturam,vbi dixi. Alius est casus *in extraua.iniuncta.de elect.*in extrauagantibus communibus,scilicet,in Prælatis habẽtibus prouisiones à sede Apostolica,qui nõ possunt se in illis intromittere sine literis Apostolicis. Ex quo videtur,quod literæ beneficij in Prælatis habentur loco tituli. Quod an sit verum in omnibus beneficiis,vide per Ioan.de Selua *in tract. de benef.in 3.par.q.22.* vbi discutit,an in collation. beneficij requiratur scriptura. Et licet videatur concludere, quod non : ego tamen dixi & consului in contingentia facti de Præpositura Ecclesię collegiatę nostrę dominæ Heduen. quod in collatione beneficij requiratur scriptura:nunc pendet processus,postea videbitur consilium.

62. Nemo potest dicere principi,cur ita facis,vt habetur *Ecclesi.43. & in c.in memoriam.19.distin.* d.meus Ias.plura ad hoc allegat. *in l.rescripta. col.1. C.si contra ius vel vtilitat.public.& in l.1 ff.de consti.prin.*vbi etiam dicitur , quod apud eum est pro ratione voluntas. facit

facit gl. in verb. inuestiuit in cap. proposuit. extra de conceß. praben. & in cap. si gratiose, in verb. à Romano de rescript. in 6. releg at. in gl. fin. ff. de poenis. & in l. 1. § pueritiam. in verb. ratus. ff de postulan. & §. sed. & quod principi placuit. Instit. de iure natur. & l. non omnium, quæ à maioribus ff. de legib. facit cap. in memoriam in princ. & l. pros pexit circa prin. ff. qui & à quibus manumissi. lib. vbi dicitur, sufficit ita scriptum esse, quamuis illud durum sit. vide infra. vers. 135. & vers. 198.

63 Solus Princeps reuocat bene statuta per prædecessores, not. Arch. in c. ita dominus. §. hac autẽ. 19 distin.

64. Solus Princeps tollit priuilegia concessa per quemuis. l. 1. §. 1. C. de indict. lib. 10. Et si non sint clausa in corpore iuris, sufficit clausula generalis, non obstante lege vel consuetudine, vt dicit Federicus de Senis in cons. 47. incip. habita super causa predicta collatio. Paul. de Castr. in l. 1. ff. de constit princip. & in l. si mihi & tibi. ff. leg. 1. Imol. in l. licitatio. §. parum. in fin. ff. de publican. Si tamen sint scripta in corpore iuris, non sufficit clausula generalis, non obstante, sed requiritur quod de eis fiat in specie mentio. §. si qua vero. vbi Bald. in 2. constit. Cod. & est text. in l. decurionib. in princ. ibi non praeiudicatura quacunque generalitate pragmatica. & ibi gloss. C. de silentiar. lib. 12. Alexand. consil. 101. incip. visis exemplis. colum. 2. in 1. volum. cum pluribus aliis allegatis per dom. meum Ias. in l. 1. colum. ult. ff. de const. princip. & per F. lin. in cap. 1. colum. 8. in 5. fallentia. ibi: vnum in proposito extra. de rescript. Inno. in consil. 107. vide eundem Ias. in l. sunt certi. C. de testam. milit. col. penult. Imo etiam priuilegium per eum concessum tollit sciencer faciens contra illud. c. suborta. extra de re iud.

65. Solus Princeps imponit vel mandat imponi pœnam capitalem alicui ex principalibus vel decurionibus alicuius ciuitatis, l. diui fratres. §. decurionibus ff. de pœn.

66. Solus Princeps inuito patre liberat filium à patria potestate. l. fin. C. de consulib. lib. 12. & in Authen. constitutio, quæ de dignitatibus, in princ. col. 6.

67. Solus Princeps cognoscit de causa præscriptione temporis non obstante. l. 2. § fin. ff. si liber. ingen. esse dic. Et quomodo & quando Princeps tollat præscriptionem, scripsi in comment. nostris super consuet. Ducatus Burgund. tit. fin. § pen. ver. sed quæro nunquid, &c.

68. Solus Princeps cognoscit de innocentia alicuius post latam in eum sententiam, etiam sine appellatione, vel in integrum restitutione, l. 1. in fin. ff. de quæstion.

69. Solus Princeps causam, quæ non inuenitur legibus diffinita, diffinit, prout sibi videtur. l. cum de nouo. C. de legib. l. itaque ff. de fideicom. libert.

70. Solus Princeps tutorem ante finitam tutelam absoluit ab ea, l. idem §. sunt. ff. de excus. tutor. Et idem si assumsit vnum peritum tutorem vel curatorem alicuius in consiliarium suum. l. iurisperitos. ff. eod. de quo dixi 13. consil. 7. par. ver. addo alium effectum.

71. A solo Principe tanquam à capite in omnes velut Reip. membra bonorum & potestatum munera diffunduntur. c. ita dominus. 19 dist. c. fundamenta. §. 1. de elect. lib. 6. Ab eius enim potestate omnes aliæ progrediuntur: dicit Luc. de Penn. in l. contra versi. 67. de re milit. l. 12. Et vnde hic ante ver. 15. & infra ista parte in 35. considerat.

72. Princeps soli Deo de peccato habet reddere rationem. c. totam. de pœnit. dist. 3. Soli enim cœlo debet innocentiæ rationem, c. aliorum. 9. qu. 3. sic non potest cogi stare iudicio alicuius, & potest excipere dicendo: Dominus est, qui me iudicat. ita Barba. in c. cum venissent. colum. 4. extra de iudic.

73. Solus Princeps potest ferre sententiam suam sine scriptura, ita dicit Albet. de Rosa in Auth. nisi breuiores C. de sent. & interloc. omn. iudic.

74. Solus Princeps restituit in integrum ad famã (dixi supra hic ante vers. 26.) ad primos natales ad ordinem proprium & ad honores, l. 1. Cod. de sent. passis Quod est verum, si simpliciter ad hoc, & expresse restituit, alias autem, si solum indulgentiam facit, infamiã non tollit. l. indulgentia. Co. de general. abolit. l. cum patre. C. de sententiam passis & restitut. l. cum tutor. & l. generaliter. c. eod. tit. notatur in c. cum te. in glos. fin. extra de sent. & re iud. & in l. 1. §. an autem. ver. pro qua. in verb. eximi. ff. de postul. Et solus ipse Princeps propter honorem domus suæ concedit abolitionem generalem in criminibus & alicui specialem. Et facit vt quod erat vindicandum, alias transeat impunitum. l. interueniet. ff. ad Turpil. & l. seq. in fi. & l. 1. & fi. Cod. de generali abolit. Intellige tamen, quod remittit infamiam, id est, infamiæ pœnam, vt sic infamia sibi opponi non possit; & hoc modo dicitur demi pœna; tamen culpa perennis erit d. l. fin. quæ incipit, indulgentia & ibi not. Talis infamia dicitur hominem vrere & in eum infigere notam, id est, cicatricem. Quæ quantum ad rei veritatem nulla medicina sanatur. text. in l. omnes iudices. C. de decurio lib 10. Ideo in text. illo dicitur: Nec imperiali seu speciali quidem rescripto notam elidere seu eruere mereatur. concordat text. in l fin. in fine. C. arbitr. tutela. quasi dicat Principem non posse infamiam tollere, sed fingere ipsum non esse infamem. Quoniam huiusmodi criminosi & infames semper habent vulneris cicatricem. c. ventum. circa initiũ. 1. q. 1. c. quia. Et si pœniteant, remanet tamen macula, quæ per pœnitentiam non deletur. c. illud 50. dist. ca. si quis omnem. 2. q. 3. ca. Euphemius. §. 1. & ibi glo. in verb. infamiam. 2. qu. 3. & not. in ca. per tuas in ver. debilitarent. extra de simon.

75. Solus Princeps obligationem pignorum, quæ nulla est, roborat per rescriptum suum, l. 2. in fin. ff. de rebus eorum qui sub tutela &c.

76. Solus Princeps transactionẽ, quæ nulla erat, vt sit aliqua, vel vt non retractetur, validat. c. 1. extra. de transact. & c. veniens. in glo. in verb. confirmatam. ex. tit. vide supra versi. 32.

77. Solus ipse Princeps, id quod alias de iure non tenet, re integra non existente, confirmat, c. quia Ioannes, 12. quæst. 5. vide hic ante versic. 32.

78. Solus Princeps tollit potestatem domini, quam habet in seruum, quæ est de iure gentium, l. penul. & c. fin. Cod. qui milit. poss. vel non. lib. 12.

79. Solus Princeps facit, vt per adoptionem homo liber transeat in alterius potestatem l. 2. §. vltim. ff. de adopt. & hoc per rescriptum suum.

80. Solus Princeps contra libertatem iam concessam; dat beneficium in integrum restitutionis. l. nisi de minorib. & ibi ample notatur. & in l. 1. in verb. reuocari. C. si aduersus libert.

81. Licet in integrum restitutio petita aduersus sententiam, non debeat pendente tali iudicio sententiam executioni mandari. l. si cognita. C. de transf. tamẽ fallit, quãdo postulatur restitutio in integrum aduersus sententiam Principis; quia tunc non cessabit manus executoria. ca. suscitata extr. de integr. restit. & ita vult Bald. in l. vnica. Co. in integr. restitut. postul. ne quid noui fiat. & idem Bald. in d. l. si causa cognita.

82. Princeps potest contrahere compaternitatem per procuratorem, vt dicit Bald. in l. vnica § ne autem col. 3. C. de cad. toll. Et an ipsa compaternitas possit per

139. Suppetit in hoc exemplum, quod refert Cœlius *lib. antiquarum lect. 11. cap. 4.* dum ait: *Machetas causam agebat apud Philippum: intendebat is minus eis quæ dicerentur, dormitabátque interim.* Mox aduersus Machetam pronunciauit. At ille vociferans, & rei indignitate intonans altius: Prouoco, inquit, Tū Philippus iam vigilátior, sed & commotior; & oro serio: Ad quem obsecro te; Et Machetas Ad te, inquit, sed vigilantem intendentémque. At is excitatior etiam, & ad se amplius rediens cum audisset iniuria affectū Machetam non rescidit quidem iudicium, sed iniunctam ipse exsoluit mulctam. Facit; quia à Papa male informato, ad ipsum bene informandum bene appellatur. *c. Apostolica. & cap. sententiam. 35. quæst. 9 cum apud 11. 4. c. tum ex literis. de in integr. resti. extra.* Et peccaret Papa, si talem appellationem non admitteret; iustitiam enim denegaret. ad hoc notatur per Doct. *in ca. consultationibus. de officio deleg.* Cardinalis Clement. *pastoralis. de re iudic.*

104 Epistola missa per Principem habet vim legis in omnibus causis, text. & ibi Angel. *in l. item veniūt. §. pen. ff. de petit. hæred.* Quod dictum Angeli declaratur per notata *in l. 2. C de legib. & in l. nemo C de sent. & interloc. omn. iudic.* Mart. Laudensis *in dict. tractatu art. 58.*

105 Licet Imperator aut alius Princeps non recognoscens superiorem, non habeat ordinem, potest tamen officium subdiaconatus Episcopo ministrando exercere, gloss. vlt. *in c. Valentinianus. 63. distinct.* Martinus Laudensis *artic. 83. dicti tractatus.*

106 Contractui roborato per iuramentū nominis Principis non potest contraueniri sine incursione infamiæ, text. *in l. si quis maior. §. fin C de transact.*

107 Pro Principe præsumitur, quod est bonus & iustus: proinde rescripta eius sunt secundū iustitiam intelligenda. Bald. *in l. 1 ff. de constit princ.* Ideo voluntas Principis in dubio præsumitur esse talis, qualis esse debet de iure, vt not. Bald. *in cap. ex facto. in 4. not. ff. de vulg. & pup. & c. licet in corrigendis. de offic. ordin. & in præludiis feudor. in 14. colum. & in l. omnes populi. colum. 16. ff. de iust. & iur.* Imo plus etiam, si Princeps scribat cum clausula motu proprio, eius intentio non præsumitur, quod aliquis grauetur, vel iniuriam patiatur, secundum Bald. *in cap. ad aures. de rescr.* Panor. *in ca. 1. colum. 13. de re iudi. Canonistæ in cap. causam. 2. de testib.* Imo ad hoc fortius dicit gloss. solennis, quæ est tertia in ordine, *in cap. parum. 23. quæst.* quod verba in rescriptis posita debemus conformare æquitati, licet etiam verba non patiantur, & ibi plura ad hoc iura adducuntur, sequitur Oldra. *consil. 208 incip. quæstio est per priuilegium. & c. ad fin.* ita dom. meus Ias. *in l. iustitia. colum. 1. ff. de iustit. & iur.* & idem *in leg. causas. colum. 2. C de transact. & in l. fin. colum. 5. de consti. Princip.* Et quod in Principe præsumatur iusta causa, vide ample Curtium *cons. 10.* & quomodo illud intelligatur *in colum. 5. & consil. 49. in 19. 20. & 21. col.* vbi scribit an contrarium probari possit: & quod in Principe præsumatur iustitia seu iusta causa, vide Hippolyt. de Marsil. *sing. suo 6.* quod limitat, nisi rescribat ad postulationem partis. Quia magis præsumitur ad importunitatem postulantis: ita intelligit prædicta quādo rescribit generaliter, vel motu proprio. Et talis præsumitur intentio Principis, qualis legis & rationis naturalis. Bal. *in c. 1. in tit. apud quem vel quos controuersia feudi defin.* refert Cœlius *in lib. antiquarum lect. 12. ca. 46. in fin* Antigoni illud memorabile. Nam asserente, quędam esse Regibus honesta omnia & iusta: per Iouem, inquit, sed barbaris: Nobis vero, ea modo honesta, quę honesta, & iusta, quæ iusta: & illud possumus, quod de iure possumus, *c. aliud. 11. qu. 2. & c. facit. 12. quæst. 2.* Nec enim quis dicitur posse, quod honeste non potest, & salua dignitate. text. *in l. Nepos Proculo ff. de ver. & rer. signif.*

108 Portæ & muri ciuitatum seu municipiorum habitari non possunt sine permissione Principis, text. est *in l. fin. ff. ne quid in loco sacro fiat.* refert Mart. Laudens. *in tract. de Princip. artic. 251.*

109 Prædia Principis data in emphyteusim, nō soluunt extraordinarias protestationes seu superindicta. text. *in l. priuata. & ibi gl. 1. Cod. de excusat muner. lib. 10.* Quod dicit Martin. Laudensis *in tract de fisco. art. 9. esse notandum.* vide infra *ver. 193.*

110 Licet ad interrumpendam præscriptionem, requiratur saltem citatio partis, vt habetur *in l. cum notissimi. in princip. & ibi gl. in ver. saltem. C. de prascr. 30, vel 40. annor.* tamen hoc fallit in Principe, in quo sola sua protestatio interrumpit præscriptionem. notatur per Canonistas *in cap. nihil prodest. extra de præscript.* Martin. Laudensis *in tract. de Princip. artic. 141.*

111 Licet testimonium vnius Notarij sit præstantius, quam alterius, qui non esset Notarius, vt notat Bald. *in Auth. sed cum testator circa 3. col. C. ad leg. Falcid.* Tamen testimonium Principis plus valeret, dummodo non ageret de facto suo. Ita dicit Andreas de Isernia *in ca. sancimus. tit quo tempore miles, in vsib. feud.* & post eum ita tenet Iacobin. de Sanct Georg *in suo tracta. feudorum. in ver. Princeps. in 38. specialitate.* & Martin. Lauden. *in tract. de Princip artic. 409.*

112 Licet coram inferiore à Principe non sufficiat facere solam narrationem facti in libello, sed sit opus in conclusione, vt notant omnes Doctor. *in l. edita. C. de edendo.* tamen coram Principe sola facti narratio sine conclusione sufficit. Ita dicit Ang. *in l. omnium. in prin. C. de testim.*

113 Supplicatione Principi porrecta, & oblata, si obtineatur rescriptum, habetur ac si lis contestata fuisset: vt habetur *in l. 1. & 2 c. quando libell. Principi datus, &c.* & ibi dom. meus Iason dicit illud tantum habere locum in Principe non recognoscente superiorem.

114 Quando Princeps vendit aliquam rem, emptor illius est statim securus, nec ab ipso aut alio potest res ipsa euinci. Sed dominus rei venditæ infra quadriennium, habet regressum contra Principem seu fiscum. *l. bene à Zenone. & l. omnes. C. de quadrien. præscr.* quam tamen legem limitat septem limitationibus Iacobin. de S. Georgio *in suo tracta. de feud. in verb. Princeps, in 4. specialitate Principu.* & vide etiam limitationes ad illam legem per Felin. *in c. cum olim. col. 3. de senten. & re iudic.* & per eundem Felin. *in c. quæ in ecclesiarum. colum. 23. extra de constitut.*

115 Licet partes de iure possint renunciare feriis; tamen si feriæ sint introductæ in fauorem Principis, puta propter victoriam contra hostes, vel quia sit sibi natus filius, non possunt partes renunciare. gl. *in verb. ob necessitates. in clem. sæpe. de verb sign.* ita refert Martin. Laud. *in d. suo tracta. de Princip. arti. 310.* Ideo videtur, quod illa die, quo (vt plurimum fit) apud nos ex ordinatione & mandato Principis fiunt processiones generales (vt ita loquar) seu pompæ pro victoria Principis, vel pro orando pro ipso, non possunt partes etiam de eorum consensu facere actus iurisdictionales.

116 Princeps in hoc etiam honoratur, quod ei obuiam iri debet, & expectandus est in ciuitatibus cum iucunda receptione; & debet honorari in sua rece-

recitat Gaguin. in *Chronicis Franciæ lib.* 19. *cap.* 1. cum ait: Hic nobis (inquiunt) optima factu visa sunt, si à clero atque nobilitate decima & semis omnium prouentuum anni vnius exigatur, & reliqua Quæ sententia confirmata est, vt tandem patet in his descriptis, dum ait: De subsidio quidem pecuniario, atque militum copiis (ita vt supra memoraui) sancitum est. Et idem etiam refert ibi post longa verba, vt Clerus decimam, Nobilitas ex centum librarum annuo prouentu solidos centum penderet, &c. Imo ipse Ioannes ante eius captiuitatem, subsidium in tota Gallia acceperat: vt idem refert in *princ. d. c.* 1. *fol.* 1. vbi inquit: Nec fuit quispiam in omni Franciæ Regno annuum, vel ex suis operis, vel prouentibus; censum percipiens, qui cogendo stipendio non contribueret.

Etiam, vt ante dictum est, istud est de iure, quod dominus potest vasallos suos collectare, etiam Nobiles, & tenentes in feudum ab eo, quando vrget magna necessitas, & talis, quæ non posset supportari per alios subditos: puta, quando est ita magna pecuniarum summa imponenda, & contribuenda, quod possidentes allodialia, & bona ruralia, non possent (aut non sine maximo discrimine aut scandalo) in totum supportare onus; tunc etiam licitum est imponere, & indicere bona feudalia, vt satis probant ante dicta.

Maxime pro illo anno, in quo non seruiunt personaliter, nec præliantur pro Principe, & Republica: vt hoc anno, & à pluribus annis retroactis, nullum seruitium præstiterunt Regi nostro Nobiles Franciæ (saltem sumptibus eorum.) Quoniam, licet multi prælia sequantur, & in diuersis locis, non tamen hæc agunt vt coacti ratione feudi, & tanquam vasalli, sed tanquam stipendiati à Rege, prout sunt plures alij extranei.

Faciunt & plura alia, quæ adduci possent pro hac parte descripta per Luc. de Pen. in *l. fi. C. de mancip. & colon. patrimon. lib.* 11. vbi probat, quod tam diu durat priuilegium, quamdiu durat in priuilegiato illud, propter quod priuilegium est indultum.

Et certum est, quamuis Nobiles Franciæ, in maiori parte habentes altam iustitiam, habeant iura indicendi in quatuor casibus suos subditos: hoc tamen non est de iure, sed ex consuetudine immemoriali & præscripta, & per superiorem tolerata, & approbata ex priuilegio ipsius Principis: & cum talia habeat ex priuilegio Principis, qui ea potius sibi reseruare debuisset, & non concedere inferioribus, ideo non debeant ægrè ferre Nobiles, si semel casus aliquis ex quatuor prædictis Principi euenerit, ad eidem succurrendum contribuent, prout ipsi tenentur, vt tenet Specul. in casu præallegato, qui loquitur de vasallis, & non de aliis. Vide quæ dixi infra in octaua parte, in quadragesima octaua consideratione, cuius initium est, nobilitas in hoc honoratur, &c.

120 Nulla lex potest coarctare Curias Principum, quoad ferias, quin possint quolibet tempore ius reddere, secundum Specul. *tit. de feriis. §. primo, circa finem. ver. item not.* & pro hoc alleg. *l. præsenti. in princ. ibi: præsentanea constituta. C. de his qui ad eccles. confug.* Et per hoc infert, quod valet consuetudo Curiæ Regis Franciæ, vt tempore Parlamentorum omnibus diebus, etiam feriatis, reddatur ius: maxime venientibus à longinquis partibus, vt citius expediantur. Et ita refert & sequitur Martinus Laudens. in *tractatu de Princip. articulo quadragesimoquarto.* Quod tamen intelligerem, quoties vsus seu casus exegerit, vt vtar verbis *dict. leg. præsenti.* Vide ante versiculum quadragesimum secundum.

121 Præfertur Princeps in emptione metallorum. *l.* 1. *C. de metallis. lib.* 11. dixi *in Commentariis nostris, in consuetudin. Ducatus Burgundiæ, titulo, De Retractis. in Rubr.*

122 Princeps potest mandare suo Officiali, vt sic iudicet vel pronunciet, vt dicit Baldus in *l.* 1. *in vlt. Cod. quomodo & quando iudex.* Dicit tamen Martinus Laud. in *d. tract. artic.* 405. quod Princeps cauere debet, ne quid iniustum mandet, pro quo allegat *cap.* 1. *de re iud. lib.* 6.

123 Ad solum Principem spectat creare Comites Palatinos cum potestate, quod possint legitimare illegitimos, & creare tabelliones. Ita dicit Baldus in *l. rescripta. C. de precib. Imper. offer.*

124 Vbi est Princeps non præsumitur dolus. Bart. in simili in *l.* 1. C. *de prædiis decur. seu curial. lib.* 11. Vbi dicit, quod vbi est interpositum Iudicis decretum, ibi præsumitur dolus abesse. Bald. in *l. rescript. C. de precibus Imper. offerend.* alleg. *l. probatorias. C. de diuers. offic. lib.* 12. vbi gl. in *verb. dolus.* vbi expressè notat, quod nullus dolus potest committi cum Principe, nec ambitio. alleg. *l.* 1. *ff ad leg. Iul. de ambitu.* Nec deficere solemnitas. *l. omnium. in prin. Cod. de testam.* dixi hic ante vers. 89.

125 Vbi est Princeps, ibi est securitas, & nulla formido, nisi vana, quæ non patrocinatur formidolosa. Ista sunt verba Bald. in *l.* 1. *C. de his, qui per met. iudi. non appell.*

Hinc videmus palatia Principum importare talem securitatem, vt offendentes aliquem in illis capitaliter puniantur: & istud obseruatur in omnibus palatiis, etiam summi Pontificis; qui tamen præ aliis misericordia vti debet. Et vidi Bononiæ tempore Iulij Papæ, cum exercitus Christianissimi Regis Francorum Ludouici XII. capta Bononia, & dicto Iulio liberè restituta, recessisset: ibi plures Galli remorati sunt pro obtinendis certis dispensationibus concessis per ipsum Iulium in recompensam seruitiorum. Et ipse ibi remansi à festo sancti Martini hyemalis, ad Epiphaniam Domini subsequentem, in prosecutione Cardinalatus Domini Ludouici D'Amboise, fratris germani, Illustris Domini, Domini Caroli Ambasiaci Magni Magistri Franciæ Locumtenentis Generalis in Italia, pro ipso Rege Ludouico, cuius eram tunc Auditor seu Magister Requestarum: & hac occasione facilis accessus mihi patebat ad ipsum Iulium. Et inter alios, cum remansisset ibi quidam Gallus, ex comitiua Domini de la Pallice, qui alapam dederat cuidam in palatio Papæ, & statim fuit captus à birreriis, & ductus ad Præpositum, qui ex mandato Papæ illum furca suspendi facere volebat, & nisi pro certo cito ad Papam accurrissem, pro obtinenda eius gratia, suspensus fuisset solum pro illa alapa, eo quia dicebat in suo Palatio omnem securitatem debere esse.

Et non solum palatium tali gaudet priuilegio, sed etiam confinia palatij, vt per plura tenet & comprobat Alber. in *l. præsenti, Cod. de his qui ad eccles. confug.* Vbi dicit ita communiter obseruari. Ex quo infero, quemadmodum nemo potest portare arma ad palatium Principis. textus in *tit. de pace tenenda. §. si quis rusticus.* In sententia, nec in confinibus Palatij, seu in portis, & prope. Et ita iudicauerunt Domini de Parlamento Parisiensi, contra quendam tonsorem, & alios qui contra Grauille Admirallum Franciæ arma portauerant in exitu palatij Parisiensis, ex quo condemnati fuerunt ad emendam honorabilem, & banniti.

126 Solus Princeps potest remissionem pœnæ facere post sententiam diffinitiuam, vt dicit Baldus in *cap. at si clerici. de iudic.* facit *l.1. §.vltimo. ff. de quæst.* Vide hic aute versic.46. potest etiam solus dare licentiam tollendi corpora condemnatorum, à furcis, vt dixi *in commentariis nostris super consuetudines Ducatus Burgund. tit. Des Iustices, artic. §. in gloss. de principe. ver.1. in fine.*

127 Adsistentes Principi consequuntur & dignitatem, & nobilitatem, & immunitatem, vt infra dicitur *in proxima parte*, circa finem, vbi multa priuilegia curialium seu aulicorum describuntur. & in 8. *par. in 19. considerat.* cuius initium est: *Adhærentes lateri Principis, &c.* & per Franciscum de Parma. *in suo tract. de priuileg.*

128 Vbi inter cætera dicit, quod ratione excellentiæ Principis medicus Principis dicitur fungi dignitate Principis, qui etiam æquiparatur Comiti; *l.1. Cod. de Comitibus & Archiatris. lib.12.* Cum alias esse medicum, non sit dignitas, cum interdum obstetrici æquiparetur text. in *l. si duob. §. sin autem. C. comm. de legat. & in cap. fin. in gloss. secunda, 14. qu.5.* Et ibi ipse Franciscus, cubicularus Principum curialibus & negotiatoribus, qui propter excellentiam Principis immunitatem consequuntur, de quibus in *d. proxima parte* dixi.

129 Cùm Princeps ex certa scientia posset tollere omnia pedagia Nobilibus, quæ acquisiuerunt ex consuetudine: quia potest derogare cuilibet consuetudini cum clausula, *ex certa scientia*, multo magis posset illa moderari, & taxare, propter immoderatas extorsiones; quæ fiunt. Ista sunt verba Bald. *in c. fin. in vlt. chart. extra de consuet.* Et ex hac vltima ratione, dicerem. Vnum, quod multum laudarem, si fieret à Principe (quod facere posset) vt infinitas paruas iurisdictiones, quas habent plures domicelli reuocaret: cum optime faceret, propter infinitas; & immoderatas extorsiones, ne dicam cruciationes, quæ exercentur per huiusmodi domicellos, tales Iurisdictiones habentes erga suos subditos, in exigendis & emendis, seu multis ex paruis, & minimis rebus: Quod an fieri dixi possit, dixi in *Commentariis nostris super consuet. Ducat. Burgund. in tit. Des Iustices cri. versic. vnde nemo. nu.94.*

130 Rex potest dare filiis suis etiam non emancipatis propter authoritatem Regiam, Baldus in *cap. 1. §. item Sacramenta. in titul. de pace iuram. firman.* Et sic *l.2. C. de inoffic. donat.* non habet locum in Principe. *Corset. de Potestate Regia. q.6.*

131 Proditorem Principis reuelare & manifestare debemus, *l. Metrodorum. ff. de pœnis.* Andreas de Isernia in *cap.1. §. præterea si vasallus, per illum text. in tit. quæ fuit prima causa benef. amittend.* Istud satis ample declaratur per Bartolum, *in l. vtrum. ff. ad legem Corneliam de sicar.* & per Felin. *in cap.1. de offic. del.* vbi ample Panorm. *in cap.1. de rest. spol.* & Paulum de Cast. *in l. fin. C. de inst. & subst. sub condit. factis.* vbi tenet opin. Bartol. *in d. l. vtrum.*

132 Princeps habet hoc priuilegium, vt permutationem facere possit cum Ecclesia de rebus immobilibus Ecclesiæ, licet non sit nec intendatur vtilitas Ecclesię, dummodo non intendatur pręiudicium, *cap. 1. de rer. permut. in 6.* & in aliis secus: quia in quocunque contractu cum Ecclesia celebrato attenditur vtilitas Ecclesiæ, alias non valet, *cap. tua. extra de his, quæ fiunt à Prælat. &c.* Ita dicit Ant. de Butr. in *d. c.1.* quem refert Martin. Laudensis in *d. tract. de principib. num.546.*

133 Solus Princeps potest apponere clausulam, de plenitudine potestatis. Baldus *in commento suo super tract. de pace Constantiæ. §. vasalli nostri, in ver. libellaria, circa fin.* Et ex hoc infertur, quod licet ipse Princeps creauerit Comitem Palatinum cum potestate, quod possit legitimare illegitimos: Tamen ille Comes Palatinus non possit legitimare in præiudicium filiorum legitimorum, nec aliorum, quibus esset iam ius quæsitum, quia est speciale priuilegium Principis, vt de plenitudine potestatis possit ius vnius auferre, & dare alteri. dixi supra vers.53. & tenet Bald. in *proœmio decret. col.2. in medio.* & hanc potestatem in dubio non intelligitur transtulisse in Comitem Palatinum. Oporteret ergo, quod specialiter fieret mentio in concessione de tali potestate, ita dicit notabiliter Bal. *in leg.2. col. mihi 6. ver. Item, nota, quod si Papa, &c. C. de seruit. & aqua.* & istud refert, & sequitur Iacobus de Sancto Georgio in *d. tract. suo de feudis, in 48. specialitate.* Et quid sit plenitudo potestatis, & quod tamen à Deo concedatur, vide Bald. *in loco ante alleg.*

134 Princeps non subiicitur alicui necessitati; *cap.2. de arbitr. lib.6.* & per Alexandr. *consil.80. incip. viso, & diligenter animaduerso, column. nona, in primo volumin. & consi.12.* cuius initium est, *diligenter visis. in 2. volumine*, dominus meus Ias. *in lege nemo potest, col.8 ff. de legat.1.* Et Franciscus Curtius in *consi. suo, in cap. vasallus habens castra. col 1.* Ideo dicit Bald. *in l. C. de seru. & aqua, col.6. ver. item nota, ibi: dicitur enim tribus modis aliquid liberum.* quod in Principe est sedes libertatis, & quod potest præferre æquum magis æquo, & minus bonum maiori bono: quod probat Franciscus Curtius Senior, *consil.49.* cuius initium est, *recolendæ memoriæ, columnn.12.*

135 Princeps potest ferre sententiam non conformem libello, vt dicit Bartol. in *l. Æmylius. circa fin. ff. de minoribus 25. annis.* & ibi reddit rationem dicẽs, quod Imperator, vt finem litibus imponat, potest hoc facere veritate inspecta potius, quam rigorositate, & idem tenet Alex. *in l. vinum. col. vlt. ff. si cert. pet.*

136 Princeps potest tollere leges positiuas, quia non subiicitur illis, sed illæ ipsi, *cap.2. extra de concess. preben.* Alex. *consi. suo, 2. col.5. ver. comprobatur in 1. vol.* ideo dicit Bald. *in tit. de alienatione feudi.* quod Deus subiecit principi leges, & nulla lex eius celsitudini imponi potest. de quo per Felin. *in c.1. col.7. ver.4. lim. extra de const.* Curtius *consil.49. in 9. colum.* & vide supra *versic.61.* & per Baldum *in proœmio Gregoriano, in 2. col. ver. & adde, quod notatur in proœmio sexti.*

137 Princeps potest esse iudex in causa propria, sed non inferior, qui recognoscit superiorem, *l. proxime ff. de his quæ in testam. delen. l. & hoc Tyberius Cæsar. ff. de hæred. instit.* Optimus & clarus textus *in cap. nunc autem. 21. distin.* notatur per Innoc. *in c. cum venisset. post gl. extra de iudic.* & ibi ample per Barb. Et quod Princeps non recognoscens superiorem, possit, notatur per Bald. *in c.1 in tit. de inuestit. in marit. facta. & in l. fin. ff. de rer. diuis.* & per Bald. *in l. vnica. C. ne quis in sua causa iudicet.* & de materia vide Fel. *in c.1. col.4. in 2. notat. de probat.* Alex. & post eum dom. meus Ias. *in l. qui iurisdictioni præest. ff. de iurisd. omn. iud.* Alex. *consi.1. col.4. in 5. vol. & consi.24. in 2. vol.* Ant. de Prato veteri *in consiliis Barbatiæ, in fi. 1. vol.*

138 Princeps potest rescindere sentẽtiã, quæ trãsiuit in rem iudicatã, vt tenet Panor. *in cap. qualiter, & quãdo. col.2. extra de accus.* dumtamen dicat, non obstante tali sentẽtia, vt dicit gl. vnica. *in l. fin. C. sent. rescindi non posse.* notatur *in cap. nonnulli. in §.1 in ver fecerint. extr. de rescr.* &, vt dicit Angel. *in l.1. C. de sent. passis.* potest vnico verbo sententias inferiorum cassare.

139 Prin-

139 Princeps potest exigere iuramentum fidelitatis ab Episcopis tenentibus feuda ab eo, *c. verum, extra de foro comp.* notat Panor. *in c. veniens. ext. de accus.* Corsetus *de potestate Regia, q.54.* & Ioan. Ferrault. *in priuil. Regni Francorum, in 10. priuil.* Quomodo autem personæ Ecclesiasticæ tenentur ad fidelitatem, obedientiam, & reuerentiam Principi seculari: & an possint, & quomodo, committere crimen læsæ maiestatis in eum; & puniri possint, scribunt ample Io. de Terrarubea, in libro de vinea Ecclesiæ, & ibi Glossator *in 5. artic. tertij tractatus*, vbi ponuntur 18. conclus.

140 Licet in contractibus regulariter non habeat locum ius accrescendi. *l. si mihi, & Titio, ff. de verb. obli.* In donatione tamen, facta à supremo Principe habet locum ius accrescendi. *l. vnica. C. si liberalit. imper. socius sine herede decess. lib.10.* Cynus *in l. vnic. C. quando non petent. partes, &c.* & M. Laudensis in *tract. de Princip. art.297.* vbi dicit, quod ius accrescendi habet locum in iurisdictione ordinaria non delegata, vt dicit Bal. in *d. l. vnica. C. quando non peten.* Et in hoc articulo Iacobinus de S. Geor. in *tract. de feudis. in verb. Principis. in 51. specialitate* disputat, nunquid hoc procedat in feudo concesso à Principe duobus in eodem instrumento, & coniunctum: & concludit, quod sic.

141 Princeps transfert dominium siue traditione: quia non subiicitur legibus exigentibus traditioné: vt dicit Ang. in *l. officium, ff de rei ven.* Alex. *cons.3. in c. ex his. col. penul. in 5. vol.* dominus meus Iason in *l. traditionibus. C. de pactis.* Purpuratus *in l. imperium. num.84. ff. de iur. omn. iud.*

142 Ex præcedenti articulo infero, quod si Princeps donat, vel vendit rem duobus diuerso tempore, & si secundo emptori seu donatario rem tradidit: tamen primus, cui res non fuit tradita, erit potior: & ita limitatur, *l. quoties. C. de rei ven.* non habere locum in Principe, prout eam sic limitat dom. meus Ias. in *d. l. quoties. col.8.* Ludouicus Ro. *cons.288. in c. circa præmissum dubium.* & hoc est: quia prima concessio Principis est præferenda secundæ, etiam facta cum clausula, *motu proprio*, nisi clausula, *non obstante concessione alteri facta*: vt dicit Bar. *in l.1. C. de l. cat. prædior. ciuil. vel fiscal. li.11.* Faciunt & plura alia, quæ adducit ad istud propositum Iacobinus de S. Georg. in *suo tract. de feudis. in ver. princeps. in 52. specialitate.* vbi adducit ad istud propositum 8. decisiones. Sed cum eo conclude, quod istud est verum in priuilegiis per eum concessis: sed in contractibus præsumitur contrahere de iure communi, nisi expresse dicatur, quod intendit transferre dominium, sine traditione: quod facere potest lex: vt in *l. vlt. §. pen. & ibi gloss. in ver. sine. & in ver. donata. C. de sacr. eccl.*

143 Princeps potest retrahere ab Episcopatu Episcopum promotum ad Episcopatum per simoniam, prout etiamsi commisisset crimen læsæ maiestatis, vt videtur esse tex. in *l. si quenquam, C. de episc. & cle.*

144 Causa spiritualis potest committi Principi per summum Pontificem, licet Princeps sit laicus: vt *ca. præter. §. verum. in gl. ducib. in fi. 32. dist. & in c. valde in gl. præcipimus. 94. dist. & c. bene quidem. 96. dist. & in c. Mennam. in verb. arbitr. 2. q.4. & in c. decernimus in verb. non præsumant. & ibi doct. extra de iudi.* Dixi *in commentariis nostris super consuetudinibus ducatus Burgund. tit.* Des iustices. *artic.5. in gloss.* S'il n'a grace. *ver. fallit ista regula. n.48. & eod. t. art.4. in gloss.* sur ses hommes. *ver. nunquid autem. circa fin.* Ioannes de Selua *in tract. suo de beneficio. in part.2. q.3. col.5. & in eadem par. q.23.* vbi ample, *& in ea par. q.19. col.2.*

145 Omnis contractus celebratus cum Principe habet naturam bonæ fidei contractuum. Ita dicit Bal. *in suo commento super tractatu pacis Constantiæ. §. sententia quoque. vers. qua vero, in dicto verbo.* Curtius *consil.49. in 73. colum.*

146 Quando seruitium debet fieri personæ Principis, non debet fieri per substitutum: Bal. *in c.1. §. mutus. col. fi. in 1. Episc. vel Abbat. in vsi feud.* nisi de voluntate Principis. *l. si quis ex corpore. C. de muril. lib.11.*

147 Donatio facta priuato in Principem non indiget insinuatione. tex. *in Auth. item. C. de don. & in Auth. vt non fiant pignorationes. §.2.* alias *§. aliud quoque. col.5.*

148 Supremus Princeps de potestatis plenitudine potest auferre feudum vasallo: si tamen ita faciat, tenetur ei ad interesse: & ideo si Papa auferat beneficium alicui sine causa, debet ei prouidere de alio cum simili beneficio. Ita dicit Bald. *in c. ad hoc.* & est sub tit. *de allodiis, in vlt. q.* sed ipse Bald. posuit sub tit. *de pace iuramento firmanda, & seruanda, in vsib. feudor.* & idem Bald. *in cap.1. §. cum autem super verb. cambium, de controuers. inuest.* alias *si de inuestitura feudi controuersia fuerit*, dicit, quod Princeps potest accipere vtile dominium vasalli, & dare sibi directum. & sic permutare dominium directum cum vtili. Et quomodo Papa possit priuare Episcopum Episcopatu suo: vide Fel. *in cap. quia in ecclesiarum. col.14. extra de constitut.*

149 Princeps omnem dilationem potest abbreuiare, etiam sine causa, ita dicunt Pet. de Anc. & Ioan. de Imol. *in c. ex ore sedentis. extra de his quæ fiunt à maiori parte Capit.* mouentur per illum text. iuncto *c.2. de concess. præb.* & notatur per Bart. & alios in *l.2. de re iud.*

150 Princeps in suo territorio potest creare nouam dignitatem. Ita tenet Andreas de Isernia in *c.1. §. si quis de manso. pen. col. in d. tit. de controuers. inuestit.* alias *si de inuestitura feudi controuersia, &c.* Luc. de Penna *in l. contra. C. de re mil. in 7. priuileg. lib.12. & in leg. vnica. C. de metropoli Beryto. lib.11.* & dixi *in commentariis nostris super consue. duca. Burg. in rub.* Des iustices, *circa finem. versi. vnde nemo. num.96. scilicet, quod Princeps noua officia creare potest.*

151 Palatia Principum non sunt parietibus & ædificiis priuatorum coarctanda. text. *in l. quicunque. in princ. ibi: quod priuatorum non est parietibus coarctandum. hoc est constringendum. C. de operib. public.* facit *ca. nulla. & ibi gl. 12. q.1.*

152 Licet regulariter quis non possit stipulari alteri, text. *in 1. stipulatio ista. §. alteri. ff. de verb. obl. & in §. alteri. Inst. de inutilib. stipul.* tamen hoc fallit in supremo Principe, vt voluit gloss. notabilis *in proœmiis decretalium. in verb. seruus seruorum.*

153 Princeps potest facere de ciue forensem propter suum delictum, vt dicit Bald. *in l. si quis filium. C. de lib. præter.*

154 Licet regulariter donatio facta per patrem, filio in potestate existenti non valeat. *l.1. & 2. C. de in offic. don.* tamen hoc fallit in Rege, seu Principe donante filio in potestate: quia talis donatio valet, dummodo exprimat se donare velle autoritate Regia. Ita Bal. *in c.1. §. item sacramenta. col. mihi pen. ibi: secundum verum Rex, &c. in tit. de pace iuram. firm. & seruanda.* & pro hoc allegat in arg. *l. bonorum. C. qui admitti ad bon. possess. poss.* Et Curtius *in cons.65. col.6.* vbi ample.

154 Princeps donans aliquas res filiofamilias, in illis pater non habet vsumfructū.tex. in *l.cum multa. C.de bonis qua lib.* refert Iacobinus de S.Georgio in *suo tract. de feud.in verb. Princeps in pen. specialitate.*

155 Autoritas Principis dat causam,vt præsumatur bona fides. Bald. in *l.1.C.de furtis.*

156 Solus princeps deportatum, aut in metallum damnatū, ex sua lege priuat iure ciuili sibi alias competenti, vt scilicet non succedat liberis, parentibus & libertis:quem si restituit, omnia in eum reintegrare censetur. *l.1. in fi. ff.de bon. poss. contra tab. l.siue.in prin. ff.de iure patron. l.2. §.si deportatus. ff.de bonis liber.l.ad successionem. ff.de interd.& releg.*

157 Solus princeps per suum decretum ligat ignorantes, *c.1.de concess.preb.in 6.* notatur per Arch. *in c. si Apostolica. de preb. eod.lib.*

158 Princeps de plenitudine potestatis (cui contradici non potest) potest tollere citationem secundum Host. & Io.Andr. *in c.nostra. de proc.* Bald. *in l.fi.ver. opponitur. C.de fruct.lib. & lit.expen.* Imo absque clausula de plenitudine potestatis aliqua causa subsistente potest tollere citationem.gl. *in l.antep.*quæ incipit: *is qui Reipubl. ff.ex quib.cau.maiores.* Curtius *consil.* 49. vbi ample.

159 Princeps difficilibus finem imponit.tex. *in authen. de instrum.caut. & fide. in §.quia igitur. coll.6.* & factum pro non facto haberi facit, *c.is qui fide. extr. de sponsal. matrim.* & scitum pro non scito *clem.1. de concess. preb.* & constitutionem ante obseruatam facit haberi pro infecta. glo. *in clem.1. in verb. pro infectis. de immun. Eccl.* vt dicit Franciscus Curt. *consil.* 49.*colum.*19.Quod tamen vltimum non opponit verum:eo,quia hoc solo priuatur Deus, quod facta infecta haberi non possunt. tex.in *l.in bello. §.facta. ff.de capt. & postli.reuers. & in c.præsentia.extr.de probatio.* Quia ad præteritum non est potentia. & facit text. *in l.vnica.in prin. & ibi gl.in verbo, restitui. C.de rapt. virgin.& in c.si Paulus.23.q.5.*

166 Diuinatio in labiis Regis est,& in iudicio non errabit cor eius.*Prou.*16.Nutu enim Dei agere præsumitur. Curt. *cons.*48.*col.*11. Et ideo tanta est eius celsitudo, quod non potest ei imponi lex in suo Regno. vt dicit Curt. *in cons.65. col.6. ad fin.* maxime in Regno Francorum, qui super omnes Reges est: quia tanquam stella matutina in medio nebulæ meridionalis imminet, & cum ipse sit in Regno suo,tanquam quidam corporalis Deus, verba sunt Bald. in *c.1.§.fi. in fin.de prohib.feudi alie.per Feder.in vsib.feud.* Sicut dicitur de Papa, qui obtinet vicem Dei viuentis in terris. *can.inter hæc hircum. de pœn. dist.3.*

161 Sicut mentiri Deo,vel Papæ sacrilegium est,vt *in c.serpens.in medio c.ibi gl. in verb.quod Deo.de pœn. dist.1.* ita & mentiri Principi, vt dicit Luc. de Penna *in l.contra.colum.5. C.de re milit.lib.12.* Et ibi scribit, quod magna est potestas Regia, *Esdr.3 c.9.* Quoniam omnia præcellit. Et qui scrutator est maiestatis, opprimitur à gloria, *Prouer.5.*

162 Princeps habet iura in subditos,de quibus habetur 1.*Reg.8.c.* vbi scribitur:Et *Ius Regis, qui imperaturus est vobis, filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietque sibi equites, & præcursores quadrigarum suarum,& constituet sibi tribunos,& centuriones,& aratores agrorum suorum,& messores segetum, & fabros armorum & curruum suorum; filias quoque vestras faciet sibi vnguentarias & focarias, & panificas. Agros quoque vestros, & vineas, & oliueta optima tollet, & dabit seruis suis,* & plura alia quæ sequuntur,&c. Et vt dicit ibi Nicolaus de Lyra, Princeps habet hæc iura tempore necessitatis iure diuino. vt refert Lucas de Penna *in l.1.C.de quibus muneribus vel præstat. nemini liceat se excusare. li.*10. vbi tandem concludit, quod Princeps potest imponere collectam, etiam clericis tempore necessitatis. & ita etiam tenet Guilliel. Bened. *in sua repet. capite Raynutius, in verbo & vxorem nomine Adelasiam. num.*136. *extra de testam.* Maxime (vt dicunt) quando tenent terras & possessiones: & in hoc non faciunt dubium. Pro quo facit tex. iuris diuini. 1.*Reg.8.c. supra alleg.* cum in ordine sequatur textus, scilicet, Sed & segetes vestras, & vinearum reditus addecimabit, in quibus etiam comprehenduntur clerici, cum Deus loqueretur ad populum Israel per os Samuelis prophetæ, qui petebat Regem sibi dari, ex quo comprehenduntur clerici,cum contineantur appellatione populi,vt est textus *in can.fin.* qui incipit: *si forte 65.distin.* Ex quibus satis apparet de iuribus Reg. in quibus honorari, & priuilegiari debent vltra alios, & ex his elicio aliud priuilegium sequens.

163 Princeps etiam pro necessitatibus suis potest imponere collectam super viris Ecclesiasticis pro rebus eorum temporalibus, vt ample scripsi *in Commentariis nostris super consuetudinibus Ducatus Burg. tit. Des iustices. §.4.in gloss.1.vers. Aduerte tamen, vsque ad finem illius gl.* vbi fit mentio de Bonifaciana, quam Rex Franciscus hodie regnans, voluit executioni demandare anno Domini 1522. vt ibi dixi.

164 Reges habent prædicta Regalia, & ita seruat totus mundus, vt dicit Bald. in *l.3.C.ad Treb.* ita etiam dicit Iacob.de S.Georg. in *suo tracta. feudorum in* 58.*specialitate.* Immo etiam habent imperium,& dici possunt Imperatores, vt dicit tex. in 1.*Reg.8.c.* cum inquit: *Hoc erit ius Regis, qui imperaturus est vobis, &c.* Et de Rege nostro Franciæ, quòd sit Imperator in suo Regno, Corsetus in *suo tract.de potestate Regia.* q.45 Et dicitur infra in *ista par.in 30. consid.* quæ de excellentia Regis Franciæ scribitur: Etiam Principes perpetui habent iura imperij. dixi in *Commentariis nostris, super conclusione consuetudinum ducatus Burg. in verb. nous auons. & in titul. Des successions des Bastards. art.3. in gl. & ab intest.vers. nunquid Rex Francia,&c.* Aduerte tamen,quod Comites,& alij Principes inferiores à Regibus non possunt habere talia iura Regalia, etiam ex concessione supremi Principis, vt tenet in terminis Luc.de Pen.in *l.contra.col.7.C.de re milit.lib.12.* Imo non potest Princeps talia iura inferiori concedere,vt dicit Luc.de Pen.in *l.an Respub. C.de iure Reip. lib.11.* Ideo si reperiantur inferiores à Principe supremo, habentes talia iura,possunt eis inhiberi per supremum Principem: cum talia habeant per vsurpationem, quæ non est in hoc toleranda, nec videntur posse præscribere ea, cum sint incapaces talium iurium: cùm incapacitas respectu personæ reddat eam inhabilem ad præscribendum, vt dixi in *Commentariis nostris super consuet.ducatus Burgund.tit. Des iustices.art.2.in gloss. & la preuua. ver.contra. &c.* vide etiam Bal. *cons.*202. *in 2.par.* vbi ponit, An Regalia ab inferiore Principe præscribi possint.

165. Principi non est maledicendum, *Exod.*22.dicitur: Principi populi tui non maledices. & in *l.vnica. C.si quis Imperat. maled.* & glo.rubricaria. *C.de præpos.labor.lib.12.*

166 Princeps dicitur maritus Reipublicæ, iuxta illud Lucani Poetæ *in 2.* vbi patet: *vrbique maritus.* Nam sicut inter virum & vxorem matrimonium carnale contrahitur & matrimonium, sic inter Principem & Rempublicam matrimonium morale, & politi-

& politicum. Item ficut inter Ecclefiam & Prelatum matrimonium fpirituale contrahitur,& diuinum.*cap. fcire.7.quæft.* 1. quam ipfe Prælatus cafte regere debet. *c.ficut.* 21. *qu.*2. Ita Princeps in Repub.& Refpubl.in Principe: vnde Ecclefia comparatur congregationi hominum politicæ *in* 3.*parte fua fumm S.Thom.quæft.* 110. *artic.* 1. & Papa eft quafi Rex in Regno propter plenitudinem poteftatis.*ead.qu.art.*3. & Princeps dicitur.*cap.corpora de confec.diftinct.*1 facit *in cap.apibus* 7.*quæft.*1.vbi comparantur Rex,Imperator,& Epifcopus. Ita ficut vir eft caput vxoris, vxor vero corpus viri *c.fi quis.*38.*q.*1.*& c.manifeftum §.ex præmiffis.*33.*q.* 5. Ita Princeps caput Reipublicæ,& Refpublica eius corpus,fecundum Plutarch. *in inftit.Traiani.* Ita dicit Lucas de Penna *in leg. quamcumque. colum.*3.*Cod. de omni agro defer.lib.* 11. *& in l.nemini.Cod.de conful. lib.*12.

167 Licet non fit licitum baptizare pueros (cafu neceffitatis fecluso) in cameris,filij tamen Regum & Principum poffunt in aulis vel cameris baptizari.tex. *in clem. vnica. §.*1. *de baptifmo.* & eius effectu, & ibi Cardin. & Ioannes de Monthelon *in fuo Promptuario iuris,in verb.Princeps.in gloff multi.*

168 Ad fuũ Principem fpectat conferre honorem, & licet honor fit præmium virtutis; eft tamen arbitrio Principis, cui & quando conferre placuerit. vt dicit Luc.de Pen.*in l.nemini.Cod.de confulib.li.*12.dixi hic ante *in* 1 *part. in* 4,*confideratione.*

169 Princeps eft Dominus omnium rerum fui Regni *l.bene à Zenone circa princ.ibi: cum omnia principis effe intelligant.& ibi gloff.in verb.omnia. C.de quadr.præfc.*Quod quomodo intelligatur,fcripfi *in noftris Commentariis ad confuetudines Ducat. Burgund. Des fief. artic.* 4. *in gl.apres ledit hommage.verfic.nunquid autem Rex & vide Corfet. in tract.de poteftate Regia q.* 19.*vide fup.ver.*118.

170 Licet de iure quid non valeat, fi tamen Princeps de facto mandat feruari, perinde eft acfi de iure valeret quoad fubditos,vt tenet & probat Albetic.*in l.cunctos populos C.de fumm.Trinit.dixi in d.Comment. noftris.titul. Des droicts & appartenances à gens mariés. art.*1.*gloff.ne auffi par teftament.verf.*1.

171 Princeps poteft facere,quod priuilegium fuũ, aut aliorum fit ius commune, quoad omnes. not. *in leg fin.Cod.de iure dom.in impet & in l.Cæfar. ff.de publican. dixi in dictis noftris Commentar. tit. Des Iuftices.artic.* 4. *in gloff. fur fes hommes. verfic. quia ante, num* 65.

172 Princeps poteft facere,quod munera,quę funt extraordinaria, fint ordinaria: vt tenet Calderinus *confil.*7.*in rubr.de conf. & in confil.* 2. *in rub.de cen.*& dixi *in dictis noftris comment.& artic.ante alleg.in gloff. Indice in fin.*

173 Veniens contra præceptum Principis peccat mortaliter,vt notant Doctores *in cap. cum contingat. extra de iureiur.* dixi *in dictis comment.tit. Des droicts & appartenances. &c. & in glof. fuppof. verficul. & iftam partem.&c.* Et Principi obediendum eft fub pœna peccati mortalis. *cap.*1.*de maior.& obed in tit. Des Iuftices art.*8.*in glof.congé & licence.verf. vlt.eft videndum.*& Corfet.*in tract.de poteftate Regia.q.* 33.

174 Princeps præmunitur fcire confuetudines multum vulgatas: ita dicit Bald. *in l.*2.*in fin.Co. quæ fit lõga confue.*& ita dicit Iac.de S Georg.*in tract.de feud. in ver. Princeps.in* 45 *fpecialitate.* etiam dicit Alexand. *conf.* 45.*in* 5.*vol.*quod Princeps præfumitur fcire vulgatos vfus.

175 Princeps poteft dare refcriptũ reparationis, defertionis, appellationis, cum claufula,*non obftante*, vel cum alia claufula æquipollente, ex qua appareat de præcifa intentione Principis.Ita dicit Bald.*in l.impetrata.circa fin.C.fent.refcind.non poff.*

176 In omni actu etiam in iuramento intelligitur excepta autoritas Principis & fuperioris:& hoc multis cõprobat D.meus Iaf.*in l fi.ff.qui fatifd.cog.* ad quã recurre.melius Corfet.*in tract.de poteft.Regia.qu.*27.

177 Principes poffunt conferre beneficia ex priuilegio Apoftolico.Corfet.*tract.fuo de poteftate Regia. q.*11.Ioan.de Selua *in tractat. fuo de beneficio, in* 2.*part. in quæft.* 23.*circa princ.& per totum.* vbi dicit, quod Rex Franciæ iure Regali,& ex priuilegio confert pręebendas fede Epifcopali vacante, maxime in Ecclefia Carnotenfi,& Specul.in terminis de Rege Franciæ,*in tit.de legato.§.nunc tractemus.ver.fed nunquid legatus.* vbi dicit, quod Rex Franciæ habet ius vendicandi Regalia in quibufdam Ecclefiis fui Regni vacantibus; quia habet collationem beneficiorum ad illas fpectantium, & illo tempore vacationes etiam temporalia illarum Ecclefiarum recipit? & quæ fint illæ fcribit Iac. Bonaudi *in fuo Panegyrico defcripto poft opus Io.de Terrarubea*, vbi ample ponit de iftis iuribus Regalibus.

178 Literæ geminatæ Principis habent vim & effectum motus proprij.Bald.*in l.ne damnofa. & ibi D.* meus Iaf. *de precib.Imper.offer.*& Corfe. *in d.fuo tract. de poteftate Regia.qu.*16. vbi ponit tract.de geminatis.

179 Principes non recognofcentes fuperiorem: vt funt Papa,Imperator,Reges Franciæ & Hifpanię funt fuperilluftres.alij vero illuftres.Corfe.*in d.tract.q.*23. *vide infra in* 7.*part.in* 2 *confid. ver.*3.*&c.faltem remiffiue:& in* 3.*confideratione fequ.* vbi effectus & priuilegia illuftrium defcribuntur.

180 A fententiis Principũ appellari non poteft, vt dicit Bald.*in l.*1.*in fin.verb.vlti.not de offic.præfecti præt. & in ca. cum veniffent.col.*2 *extra. de eo qui mittitur in poff caufa rei feruand.* Corfet.*in d.tractat.quæft.*22.

181. Omnes Reges dicuntur clerici. vt dicit Corfet.*in d fuo tract.de poteftate regia.q.*40.

182 Princeps eft lex animata in terris,vt eft tex.in *Auth. de confulib. circa fin.* & ibi expreffe notatur in verbo,*legem.collat.*4.*& in Authen.quib.mod.natur.effic. legit.§.fat igitur licentia.col.*6.*& glof.fin in l.more.ff.de iurifd.omn.iudic.* Dixi *in commentariis noftris ad cõfuetudines Ducatus Burgund.tit.Des Iuftices.art.*5 *in gloff. S'il n'a grace.verfi.hic eft ergo.num.*14. & Corfet.*de poteftate Reg.q.*45.Franc.Curt.*confil.*35.

183 Nomina Regum & Principum debent apponi in inftrumentis,fecundum Spec.*in tit.de inftru.edit.§.* 2.cuius initium eft.*breuiter.verfi.*2 *incip.funt autem.& ver.poft diem.&c.*& Pan.*in c.*1.*in prin.col.*3.*extr.de fid. inftrum.vt in Auth.vt præponatur nomen Imper.docum. &c.& quod ibi not.in glo.*4.vide Corfet.*in tract.de poteftate Regia q.*46.

184. Ad Reges & Principes fpectat cuftodia Ecclefiarum faltem maiorum fui Regni vacantiũ,& hoc iure Regaliæ,*argum c.generali.de elect.in* 6. ita dicit & tenet Ioa.de Selua *in fuo tract.beneficiali in* 2.*part.qu.* 23.*colum.*8.*circa fin.*& Corfet.*in d.tract.quæft.*56.

185 Soli verbo Principis propter excellentiam dignitatis ftatur.*c.nobiliffimus.*96.*diftin.* facit *cle.literis.de prob.&c.fi Papa.de priuil lib.*6.Quod,quomodo apud nos intelligitur,fcripfit Cofmas Guymier *in fuo Comment.fuper fublatione. cle.literis.de probat.* & Corfet.*in d. fuo tract.quæft.*88.& dixi *fuper concordatis in d. tit.de fublat.cle.literis.*

186 Sentẽtia Principis poteft per eius fcripturam

non impediunt executionem sententiæ Parlamenti. Ego tamen vidi in curia Parlamenti Burg. fuisse alias impetrata: & interminata per curiam contra arrestum illius.

200. Soluens Camerario seu Thesaurario Principis, non liberatur, nisi inquantum Camerarius aut Thesaurarius Principis est soluendo. notatur per Iac. Rebuf. *in l. securitates. C. de suscepto. præpositis & arcariis. lib.* 10.

201. Ponens signa Principis in domo sua, vel bonis, videtur illa incorporare dominio Principis secundũ Bart. *in l. facultas C. de iure fisc. lib.* 10. alias illa l. incip. *defensionis facultas.* vide supra *in* 1. *part.* vbi tractatur de insignibus & armis, *in* 17. *conclusio.*

202. Conseruator priuilegiorum alicuius, non potest esse de suis subditis, nisi sit Rex, vt est text. *in cap. hac constitutione, de offic. deleg. in* 6.

203. Priuilegium concessum per Papam, quod quis excommunicari, interdici vel suspendi non possit, non extenditur ad sententias ordinariorum, nisi sit Rex: quia tunc tale priuilegium extenditur etiam ad Reges, vt est text. in *cap. ne aliqui. de priuil. in* 6.

204. Soli Principi competit portare vestes deauratas oloberas, seu forte descarlata *l.* 1. *l. vellera. & l. temperent. C. de vestib. oloberis lib.* 11. dixi alibi. & idem de ornamentis equorum, in quibus non debent apponi hyacinthi, margaritæ & smaragdi, nisi in frenis equestribus & sellis Principum: vt est in text. *nulli licere in frenis & equestribus sellis, &c. lib. eo.* 11.

205. Cor Regis in manu Dei est; & quocunque voluerit inclinabit illud, vt habetur *Prouerb.* 21. & est tex. *in epistola, inter claras. C. de summa Trinit.*

206. Rex qui iudicat pauperes in veritate, thronus eius in æternum firmabitur, vt scribitur *Prouerb.* 21.

207. Reges honorandi, quoniam, vt habetur 1. *Petri* 2. *cap.* Deum timete, Regem honorificate, in licitis & honestis obediendo: vt habetur in *cap. si dominus & in c. Iulianus. & in ca. qui omnipotentem* 11 *qu* 3. Nam, vt ait Paulus *ad Roman.* 13. Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.

208. Et vltimo, nunc in his pedem figendo, nec omnia sit nostræ curæ recensere, sed aliquis ociosus & curiosus indagator alios casus post me addat, est, quod Principis magna est potestas & prærogatiua, & quod ipse facit, nos facere debemus. *cap. in c. caussis. de sent. & re iud.* notat *in c.* 1. *de tempore ordin. in* 5. & magna est eius potentia *Esdra* 3. *ca.* 4. dicitur enim, Rex super omnia præcellit, est dominator eorum, & quodcunque dixerit illis, faciunt, & verbum Regis non prætereunt, & omne quod voluerit, faciet, & sermo illius potestate plenus est, nec dicere ei quisquam potest, cur ita facis? *Ecclesi.* 8. Quid plura? Temerarium est maiestatem Regiam velle terminis limitare, iuxta illud, *Prouerb.* 25. Scrutator maiestatis opprimitur à gloria. Hæc dicit Lucas de Penna in *l. contra, colum.* 4. *in fine. C. de re milit. lib.* 12. vide hic ante *ver.* 12. potest enim mutare quadrata rotundis. Hosti. Ioan. Andr. & post eos Barba. & alij in *cap. cum venissent. extra de iudic.* Franc. Curt. *consil. suo* 49. *in* 19. *col.* vbi multa scribit & allegat de potestate Principis. Et de eius excellentia, & multis casibus supra enumeratis, dixi *ista parte*, 25. *considerat.* Ipse enim est omnia, & super omnia, & princeps facit vt Deus. Bald. in *cap.* 1. *de noua forma fidelit.* habet enim cœleste arbitrium. *l.* 1. C. *de summa Trinit. & fide Cathol* Est enim iudex ordinarius ordinariorum, & legatus Dei, teste Curtio in *dict. consil. colum.* 21. Dixi hic ante. Principes etenim ministri Dei sunt. *cap. licet. de foro comp.* & Principes Romanorum Diui vocabantur, secundum S. Thom. *lib.* 2. *cap.* 6. *de regimine Principum* & in multis legibus sic inscribuntur. Franciscus de Parma in *suo tract. de priuileg fisci. in* 1. *part. artic.* 137. Et, vt testis est Cælius *li. antiq. lect.* 11. *c.* 67. notum est, vt Reges & Imperatores perinde ac Dij haberentur, colerenturque ex vi benefica, aut præclaro inuento. Vnde Cæsar apud Romanos primus viuentque Dei nomen est sortitus: sed ejusdem filius Augustus, ne Dominum quidem se dici patiebatur; est enim hoc Dei cognomen. Et ex Appiani Alexandrini historia constat, templa Iulio Cæsari veluti Deo publicis statuta decretis, atque insuper commune ipsi clementiæque conditum vnum. Lysandro item, sed primo Græcorum templa fuisse erecta. Cyro mortalium primo adorationis cultum fuisse delatum, scribit Arrianus. Quam humilitatem Persæ postea seruarunt & Medi. Quando, vt Curtio etiam credimus, inter Deos recensuere Reges tanquam maiestas imperij salutis sit tutela. Porro cum legimus fastigium Imperatorij decretum, intellige, vt ait Cælius, dignitatem, hunc fastigio celsiorem, aut templum fastigio inclytum, vel etiam consecrationem.

Sed quia Principes multum priuilegiantur in suis fiscis: non esset forte absurdum, hic inserere priuilegia fisci: sed quia ample describuntur à Francisco Lucano de Parma, in *suo tract. de priuileg. fisc.* vbi 140. fisci priuilegia enumerat: Ideo non repeto, sed ad illum (licet corrupte impressum) recurre.

Si vero velis scire & accumulare multos casus sedi Apostolicæ reseruatos, & in quibus solus Papa absoluit, vide primo Hostien. in *sum. de sent. excomm.* §. 5 *in princ.* vbi enumerat 30. casus. Secundo per Ioan. Andr. in *dict. tit. de sent. excom. ca. eos qui. lib* 6. vbi recenset 32. casus. Tertio, sunt alij 16. casus Papæ specialiter reseruati, quos ipse Iohan. Andr. scribit in *cle.* 1. *in verb. excommunicationis, eodem tit.* & vide Ioh. de Selua in *tract. suo beneficiali. in* 2. *part. q.* 3. 62. casus ponit soli Papæ competentes.

VIgesimaquinta consideratio. Rex seu Princeps etiam consequitur gloriam & laudem in construendo ciuitatem, si eligat Regionem temperatam, quia multum confert ad sanitatem, & longam vitam; animositatem, & ciuilem vitam. Sed nimis calida facit vigere ingenio, & deficere sanguine, frigida autem è conuerso. Ita dicit S. Thom. in *opusculo de regimine Principum, ad Regem* Cypri, 1; *libro* 2. Vnde Homerus appellat Reges ornatores populorum. Hinc dicit Beroald. in *opere de felicitate* (vt opinatur) Principis officium sit ornare ciuitates, & ornatu cultuque magnifico se præbere monstrabilem. Maximum (vt ait) haud dubie ornamentum est, & ornatissimo Principe dignissimum extructio ædificiorum. Olim gloriatus est Augustus se vrbem marmoream relinquere, quam lateritiam accepisset. Et, vt inquit, in laudem Domitiani dictum est, autumat Plutarchus, ædificare gaudens. Ancus Martius quartus Romanorum Rex, ædificator cum laude nominatur. Ideo Christianissimus Rex noster Franciscus, huius nominis primus, ob oppidum à paucis annis ab eo constructum in Normania, quod Franciscam à suo nomine nominari voluit: & ibi est portus maris notabilis & multum Regioni conueniens, laudandus est, & magnam gloriam consecutus est. Maiorem tamen consequeretur, si ciuitatem nostram Heduen. antiquam restauraret, & in pristinum statum reduceret: Quod eidem persuadere conatus sum in oratione, quam coram eo ha-

bui in suo iucundo aduentu & aditu huiusce ciuitatis, anno Domini 1521.

Vigesimasexta consideratio. Honor Principis multum exaltandus est, quando sicut pro vtilitate publica potest Rex capere bona cum pretij solutione, vt ample scribit Luc. de Pen. in *l. 1. col. 2. in medio. ibi: quod autem. C. vt rusticani ad null. obseq. deuoc. lib. 11.* Ita & fortius pro honore suæ celsitudinis bona ipsa capere, aliísque concedere potest: quibus pretium intra quadriennium se soluturum pollicetur, *l. fin. C. de quadrien. prascrip.* Imo etiam rigor iniustus propter honorem Principis sustinetur; quoniam etiam pro honore iudicij, seu eorum, quæ aguntur in iudicio etiam iniquitas toleratur. *l. eleganter. §. quis post. ff. de cond. indeb.* Fortius pro honore Principis, qui iudices constituit. & facit *l. cum plures. §. 1. ff. de admi. tut.* sic & alias sustinetur iniquitas in casu, in quo non tanta subest ratio æquitatis & honoris Reipub. vt in *l. cum eo. ff. de pact.* Honor enim publicus publico commodo præferendus est. *Cod. de instit. & subst.* etiam si cum honore seueritas misceatur, *l. miles. §. soc. ff. de adult.* Quinimo in dolo esse præsumitur, qui commodum præfert honori. *l. Iulian. ff. si quis omissa causa t. testam.* ita dicit Lucas de Pen. *in l. prædia. Cod. de locat. præd. ciuil. vel fiscal. colum. 8. ver. 24. lib. 11.*

Vigesimaseptima consideratio. Imperator inter omnes Principes seculares mundi videtur esse primus, cuius magna est authoritas & præeminentia, cum sit Vicarius Dei in temporalibus. Bal. in *l. 1. C. de iure aureo annulo.* & Pontifex appellatur: notatur in *ca. de capitulis. 10. distinct.* Car. *in cle. 2. de iureiur.* Sanctissimus enim dicitur & Nobilissimus tex. in *l. quæris. ff de natalib. restit.* & nil ei honorificentius, quam si dicatur filius Ecclesiæ. *c. conuenientior. ad fin. 23. q. 8.* & Christianissimus appellatur *Epistola, inter claras, C. de summa trin.* Et supremus omnium dicitur *l. pen. & ibi Bal. C. de bonis quæ lib.* Sed non Regis Franciæ. Specul. *tit. de appel. §. 3 post princ.* dicam infra. nec Regis Hispaniæ. *c. Adrianus. 63. distinct.* & Card *in cle. 1. in prin. de iureiur.* Omnes vero alios Reges coronare debet. glos. in *c. in apibus. 6. qu. 1.* Dominus enim est & superior omnium prouinciarum. *d. c. Adrianus.* & omnium rerum. *c. quo iure 80 dist. c. conuenientior. 23 qu. 8. & l bene à Zenone. in prin. Cod. de quadrien. præscript.* Car. in *clem. 1. de sum. tri.* glo. *in c. per venerabilem. de elect.* & etiam Iudæorum, *l. Iudæi. C. de Iudæis.* Et nulla ciuitas quantumcúque præscribat merum imperium, etiam reseruata Imperatori potest excutere iugum subiectionis, quo minus eum recognoscat. Panorm. in *c. cum non liceat. col. fin. de prescr.* & contra Senatum ciuitatem. Decius *consil. 307. col. 2. ver. respondetur.* adducens Ang. in *l. hæc autem. ff de seruit. vrba. præd.* dicit: quod iurisdictio & imperiũ possunt præscribi cumulatiue cum Imperatore, sed non priuatiue, vt quis ab eo sit liber, quod an sit verum de Rege Franciæ infra patebit. Et etiam est superior regum. *c. in apib. 7. q. 1.* & omnium nationum. *c. volumus. quæst. 1.* & totius mundi. *l. deprecatio. ff. ad leg. Rhod. de iactu.* quod an sit verum, dicam in *consid. seq.* Solutus est enim legibus Princeps, *ff. de legib.* & est supra ius ciuile. *c. præposuit. extra de concess. prab.* quod tollere potest, not. *in c. quæ in Ecclesiarum de constit. & in l. fin Cod. si contra ius vel vtilit. public.* Minister enim Dei dicitur, & seruus. Bal. *in Auth. habita in 6. nota C. ne filius pro patre.* Et lex animata in terris, text. *in Auth de consul. circa fin. col. 3. & in Auth. quibus modis natura effic. legit. §. igitur licentia. colum. 6.* & gl. in *l quia ff. de iurisd. omn. iud.* Specul. in *ti. de feriis. 1 § in fin.* Solo verbo illi creditur. 97. *distinct. cap. nobilissimus.* Etiam in facto proprio sine die & consule. Bald. in *leg. ex his, in vlt. colum Cod. de testam. milit.* Et etiam dicitur Philosophiæ plenus, vt dicit tex. in *l. cum Syllanianum. Cod. de his quibus vt indig.* & ibi dominus meus Iason. Quæ omnia dici possunt de quolibet summo Principe, vt de rege nostro. Et omnes iurisdictiones deriuantur ab eo, sicut à fonte. Bald. in *cap. 1. in 1. notabili. titul. quis dicatur Dux, Marchio, Comes*, de quo per dom. meum Ias. in *l. 1. colum. 1. Cod. de summa trinit.* Serenissimus etiam nuncupatur. ad quod facit *cap. Salomitanæ. 63. distinct. & l. 1. Cod. vt nemini liceat in emptio. specie lib. 18.* Et de celsitudine & maiestate Imperiali est text. in *fin. Cod. de consulibus. lib. 12.* & de celsitudine in *§. 1. Instit. quibus modis ius patria potest. soluit.* & videatur in *c. solitæ. in suprascriptione & nigro:* vbi intitulatur illustrissimus & præcellens: & de eius sublimitate videatur ibi. Præest enim vniuersæ ditioni, quæ videt ascendentem & descendentem solem, & quæ ex vtroque latere est, vt dicit text. in *Auth. vt omnes obediant. iud. prou. §. hæc considerantes in prin. col. 5.* Et est Dominus orientis, occidentis, meridiei, & septentrionis. Bal. *cons. 159. li. 3.* & dicit Barb. *cons. 38. in 1. vol. & con. 24. li. 2.* quod licet sint aliqui Principes & Reges, qui in eorum territorio æquiparantur Imperatori, vt de rege Franciæ: vt infra patebit; tamen nullus esse videtur, qui tanto titulo sit honestatus, sicut Imperator: quod non asserit Bald. in *d. cons. 356.* nec Barb. in *cons. sua 34. in 2. vol.* & dicit Barba. in *c. verum. de for compet. in fin.* quod non credit, quod leges apponentes præcipua priuilegia Imperialis culminis extẽdantur ad regem; quoniam, vt dicit Imperator æquiparatur Deo. *l. si quis maior. C. de transact.* & ideo dicit Bal. quod illa lex non habet locum in rege, vt dicit ibi Barb. quod crederem esse verum de regibus recognoscentibus Imperatorem in superiorem; secus vero de Rege nostro Francorum, qui est monarcha in suo regno, vt infra dicam.

Et licet omnes alij Principes vna tantum corona coronentur; tamen Imperator triplici coronatur, notatur in *clem. 1. de iureiur.* & ibi gloss. dicit, quod prima est ferrea, quam recipit ab Archiepiscopo Coloniensi Aquisgrani eiusdem diœcesis: ferrum autem fortitudinem designat, qua vincere debet rebelles, & infideles conculcare.

Secunda est argentea, quam ingressus in Italiam recipit ab Archiepiscopo Mediolanensi in villa Modinensi eiusdem diœcesis: tamen Henricus recepit illam Mediolani in Ecclesia sancti Ambrosij. Argentum autem mundiciam & claritatem significat, & ipsum Principem talem esse debere: est contrarietas in hoc, vt statim dicam, quia aliqui dicunt: quod prima est argentea, & secunda ferrea.

Tertia est de puro auro, qua coronatur per Papam in Ecclesia S. Petri ad altare S. Mauricij, & designat aurum, quod omnibus metallis est excellẽtius, ipsum Imperatorem aliis Regibus & Principibus in potentatu & iustitia excellentiorem esse debere.

Sic olim in his tribus metallis dabantur Romanis tributa, vnde fuit indictio, quæ est terminus 15. ann. continens tria lustra, & quodlibet lustrum continet terminum 5. ann. vt probatur in *l. item quæritur. § qui impleto. ff. locati.* Et indictio dicta est; eo quia in singulis 15. annis indicebantur tributa Romanis. Nam in primis 5. annis indictionis dabantur Romanis tributa in ferro pro armis, in secundis argentum pro stipen-

stipendiariis, in tertiis aurum pro Republica. & de hoc *l. vnic. in cap. fina. Cod. de Iustin. Codice confir.* & gloss. *in Auth. vt praeponatur nomen Imperat. in ver. indictionis. colum. 5.* Pan. & Card. Flor. dictus Zabarella *in cap. inter dilectos. in gl. indictionis. extra de fid. instr.* vbi dicunt, quod ad similitudinem huius dantur tres Coronæ Imperatori.

Et cum corona imponatur capiti propter honorem, vt dicit Bart. *in l. sed & reprobari. in 2. col. in prin. in vers. Reyn ff. de excus. tut.* inducit *ff de excusat. tut. in lectura Neapol.* Non tamen ita clare loquitur. melius facit tex. *in l. vnica. Co. de athletis. lib. 10.* vbi dicit, corona, id est, gloria victoriæ, & facit *l. commodius. ff. de re iud.* & quilibet Rex ratione vnius Regni tantum habet vnam: Imperator vero tres; ideo à maioritate honoris etiam eidem maior honor debetur, quam cęteris Principibus.

Et de huiusmodi tribus coronis aliter scribit, & dicit Albe. *in suo Diction. in ver. corona.* vbi dicit, quod Imperator accipit tres coronas ad denotandum tria, quæ debent in eo. Primum; quia, in quantum est Rex vniuersi orbis, debet habere puritatem conscientiæ, honestatis & continentiæ. Nam sicut refert Tullius, cum Pericles & Sophocles Philosophi colloquerentur, contigit puerum iuuenem inde trásire, cuius pulchritudinem laudauit Pericles, & ait Sophocles: *O Pericles non solum Prætoris manus à pecunia lucro, sed etiam oculos à libidinoso aspectu continentes esse debent.* Et ideo Imperator primo corona argentea coronatur, qua continentiam notat. Secundo debet Imperator habere virtutem & conscientiam. Vnde Salomō *Eccles. 7.* Noli quærere fieri Iudex in prouincia, nisi valeas virtute dirumpere iniquitates, & ideo ferrea corona coronatur, quod est durissimum metallum, & omnia domat. Tertio debet habere scientiam & prudentiam discernendi bonū à malo: & ideo, coronatur tertia corona aurea. Vnde Salomon: *Da seruo tuo cor docile, vt sciat discernere inter bonum & malum.* Sicut enim metallum auri est preciosius omnibus: ita etiam & scientia preciosior est omnibus, quæ possunt considerari. Et istæ coronæ indubitanter processerunt ad similitudinem Saluatoris nostri qui fuit Rex vniuersalis. & ideo Sacra Scriptura eum dicit coronatum tribus coronis. *Zachar. 5.* . Sumes, inquit, argentum, & pones in capite Iesu. De corona ferrea figura est in Sedechia, qui fecit sibi coronam ferream, & mitram ornatam: de quo habetur *2. Reg. capit. 22.* Fecit quoq; sibi Sedechias filius Chanana cornua ferrea, & *2. Paralip. cap. 18.* Sedechias vero filius Chanana fecit sibi cornua ferrea. De corona aurea habetur *Apocalys. 43.* Vidi, inquit, supra nubem similem filio hominis, habentem in capite suo coronam auream. Hanc coronā auream & figuratam reperimus in Aaron, vt *Eccles. 45.* Et proprie corona aurea dicitur diadema, vt not. *in clem. 1. de iureiur.* faciens differentiam inter coronam & diadema: de quo etiam vide per Ioa. de Platea *in proœm. Institut.* Idem Alb. in dicto loco dicit se inuenisse in quodā sermone in festo S. Steph. hoc modo, videlicet, Imperator recipit tres coronas, primā in Alemania, ab Archiepiscopo Argentino, & est argentea: & quando dat ei Archiepiscopus, dicit, quod Imperator in anima sua & corpore suo debet esse purus & mundus, sicut argentum, quod est purū inter alia metalla. Secūdam recipit in Mediolano ab Archiepiscopo Mediolani in Ecclesia Cathedrali, & est corona ferrea, & recipit eam genu flexo: & dicit ei Archiepiscopus: Istam coronam mihi defendes: non intelligēs de illa corona materiali, sed quia, sicut ferrum est metallum, de quo fiunt infiniti labores, & est durissimum & fortissimum metallum; Ita Imperator debet esse paratus ad sustinendum omnem laborem corporalem pro posse, & constans debet esse in iustitia exhibenda, maxime pupillis, & viduis, & miserabilibus personis. Tertiam coronam recipit Romæ à summo Pontifice vel ab alio eius vices gerente, & est aurea: & quando Papa ponit sibi supra caput, dicit: Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronā vitæ *Apocal. 2.* Et ista designat fidelitatem & prudentiam sciendi discernere bonum à malo. Dicit tamen Host. qui est inter Cardinales primus, habet ex priuilegio ius coronandi Imperatorem. Et ideo vt videmus, cum tres habeat coronas, honorandus est vltra alios Principes & Reges huius seculi, qui tantum habent vnam, scil. vnius Regni: quia habens duo Regna, potest habere duas coronas, vt dicit ibi Alber.

Cum ergo Rex Hispaniæ habeat septem Regna, videtur, quod habere debeat septem coronas, & sic quod maiorem gloriam habere debeat: cum corona, seu diadema, detur pro gloria, vt dicit Luc. de Pen. *in leg. temperant. C. de vestib. olob. & auratis, lib. 11.* dicam infra *ista part. in 35. consid.*

Vigesimaoctaua consideratio. Videndum est, an Imperator sit Dominus totius mundi, ita quod etiam Reges Franciæ & Hispaniæ sint illi inferiores, & sic, an sit maior totius orbis. Et in hac consideratione, recitabo opiniones sequentes, & adducam rationes hinc inde, vt intelligantur ea quæ hinc ante dicta sunt de Imperatore.

Prima opinio est Italorum, qui tenent, quod Imperator est dominus totius orbis, maxime glossatorum; vt est gloss. *in l. bene à Zenone. Cod. de quadrien. præscriptio.* glos. *in cap. per venerabilem, qui filij sint legit.* gloss. *in cap. super specula. extra de priuil.* gloss. *in cap. apibus. 7. quæst. 1.* gloss. *in ca. Adrianus 63. dist.* gloss. *in c. venerabilem de elect.* gloss. *in c. conuenior. 23. q. 8.* gloss. *in c. futura. 12. q. 1.* gloss. *in c. si Imperat. 96. dist.* glos. *in c. vlt. 50. dist.* facit text. *in l. deprecatio. ff. ad l. Rho. de iactur. & in l. bene à Zenone. C. de quadrienn. præscr.* facit tex. *in l. cum multa. C. de bon. quæ lib.* vbi dicitur summus superior. facit text. *in l. 2. C. de offic. præfect. prætor. Africa. in prin. c. ibi: Et omnia quæcunq; in partibus Hispania vel Gallia Francorum aguntur.* facit text. *in l. si duas. §. 2. ver. vniuerso autem orbi conueniens est, cuius subiectum est capitulum hoc ff. de excusat. tut.* facit text. *in l. 1. ver. nobis orbis. Co. de rapt. virgin.* facit tex. *in extrauag. ad reprimendam. ibi: omnia esse Principis.*

Hanc opin. sequuntur Canonistæ, videlicet Hostiens. Ioan. Andr. & Anto. de But. *in d. cap. per venerabilem, qui fil. sint legit.* Card. Zabar. *in c. pastoral. de sent. de re iudi.* Andreas Siculus *in car. nouit de iudic.* idem Hostiens. *in sum. de offic. ordi. §. 1. vers. sed & Imperator.*

Hanc etiam opin. tenuit Bartol. & omnes Ital. & Vltramontani *in l. 1. C. de Sum. Trin. & fide Cath* Bulg. & Albe. *in d. l. bene à Zenone. Co. de quadrien. præscript.* & Martinus dicit etiam quo ad proprietatem, quod dicit esse verum coram Federico Imperatore, quod Bulgarus negauit, vnde successit illud: *Bulgarus dicit æquum: sed Martinus habuit equum.* & cum Martino tenuit Bart. etiam *in l. 1. §. per hanc ff. de rei vend.* idem *in extrauag. ad reprimendum in verbo, totius. ibi: omnia esse Principis.* idem *in l. si duas. §. Grammatici. per illum text. in vers. vniuerso. ff. de excusa. tuto.* idem gl. & Bald. *in c. de pace iura. firman. coll. 10.* vbi plus dicit Baldus. Quod cū Rex Franciæ sit de comprehensis *in l. 2. C de offi. præf. præt. Africæ.* quod peccant Frācigenæ & multi alij Reges, qui ex consuetudine dicunt, se non esse sub-

V

ditos Imperio sed Dominus Bald. non bene dicit & ignorauit veritatem in hoc casu, vt statim dicetur, idem tenet Bart. *in l. hostes, col. 2. ff. de captiuis & postli. reuers.* vbi dicit non agnoscens veritatem in hoc casu, & errans notorie, & in terminis iuris, & in vera iuris dispositione, quod forte si quis diceret Imperatorem non esse dominum & Monarcham totius orbis, quod esset hæreticus: quia diceret contra determinationem Ecclesiæ videlicet contra textum Euang. Exiuit edictum à Cæsare, vt describeretur vniuersus orbis, *Luc. 2.* Quod ita Christus, vt populus, recognouit Imperatorem vt dominum. Idem not. Ang. Aret. *in l. 1 ff à quibus app. non licet, & in §. 1. in expeditione. gl. in ver. Romanor. Inst. de patria potest.* Sed in hoc omnes errauerunt. & non intellexerunt, quomodo sit capiẽdum istud verbum, *Vniuersus Orbis*; quia debet intelligi cum restrictione, scil. subiectus populo Rom. & Imperatori, *vt infra dicam.* Quia si assumeretur vniuersaliter, genere vniuersali & generalissimo, esset falsissimum; cum nunquam vniuersus orbis generaliter fuerit subditus Imperio. Et etiam Bart. assumpsit istud verbum, *Hæreticus*, nimis generaliter, quia pro tã simplici casu non debet dici quis hæreticus; cũ istud nõ sit contra 10. præcepta Decalogi, nec contra symbolũ.

Et si hoc dicunt iura Imperatorum, affirmant de seipsis, quod alij non dicunt, ad quod alij Principes non consenserunt nec fuerunt vocati. Istam eandem opin. etiam tenent fere omnes, qui scripserunt moderno tempore, *in l. 1. C. de sum. Trin & fid. Cath.* & inter alios ibi do. meus Ias. qui videtur tenere istam, sed salua (etiam eius pace) errauit, & hoc maxime; quia tunc temporis erat subditus Duci Mediolanens. qui dicit se esse subditum Imperatori, cum quo Dux ipse habebat confœderationem, maxime cum Maximiliano Imperatore, qui tunc prætendebat auxilium ab ipso Imperatore contra Ludouicum XII. Francorum Regem, qui prætendebat dictum Ducatum Mediola. contra Ludouicum Sfortiam, quem dictus Ludouicus XII. expulit à dicto Ducatu, & illum in Franciã adduxit captiuum, vbi mortuus est. ita quod dictus Ludouicus potitus est ipso Ducatu, & post eum Franciscus I. Francorum Rex eius successor, maritus Claudię Reginæ filiæ dicti Ludou. & timuisset forte ipse do. Ias. aliquid scribere contra Imp. ne forte Dux Mediol. ægre tulisset: Sed alias credo, quod nisi fuisset timor prædictus, dixisset veritatem: & licet postmodũ fuerit stipendiatus sub Rege nostro, & potuisset pro eo multa dicere, tamen tacuit motus priore amicitia.

Prædictam etiam opin. tenuerunt Cyn. Bal. Paul. de Castr. & Sal. *in d. l. 1.* & Nicol. de Neapoli. *in dict. leg. si duas. §. 1. ff. de excus. tut.* Eandem opin. tenet Bartol. *in l. fin. per illum text. Cod. in quibus causis coloni censibus, lib. 11.* & eandem tenuit Bertach. *in suo tract. de solutione vectigalium in 2. par.* Eandem tenet Bartol. *in proœm. ff. orum.* & Bald. *in l. 1. in princ. ff. de offic. præfecti vrb.* Old. *in consil suo 69. incip. consueuit dubitari.* Bald. *in l. cum multa, per illum text. C. de bon. qua liber. & in l. ex hoc iure ff. de instit. & iure.* Eandem etiam tenet Ioan. de Imol. *in l. infamem. circa fin. ff. de publicis circa iudic.* vbi dicit, quod aliqui sunt Reges, qui non recognoscunt superiorem; de quibus *in cap. per venerabilem. extra, qui fil. sint legit.* quod dicit verum esse de factò, quare videntur magis delinquere: & idem Ioan. de Imol. *in l. Imperatores. in princ. ff. de appel.* & Angel. *in l. si retentus seruus ff de leg. 1.*

Alia est opinio contraria, quam Doctores Cittamontani tenuerunt, videlicet quod Imperator nunquam fuit dominus totius orbis: & ita tenuerunt Iacob. de Rauen. Pet. & Ioan. Fabri *in d. l. 1. C. de summa Trinit. & in l. bene à Zenone. Cod. de quadrien. præscript. & l. 1. C. de sum. Trin. & fid. Cath.* vbi adducit testimonia antiquarum Scripturarum Veteris & Noui Testamenti, ad probandum, quod fuerunt alij, qui habuerunt dominia omni tempore, vt ferunt, & hoc iure diuino, humano & ciuili probatur.

Et primo, videndo de iure diuino, quod testamentum vetus continet: Quoniam in veteri Testamento non reperitur inuentum fuisse Imperium, sed solum initium habuisse tempore, quo populus Romanus in eum transtulit potestatem, *l. 1. ff. de orig. iur.* Vnde Deus qui cuncta creauerat, vt habetur *2. cap. Gen.* secundum Vetus Testamentum, Dominus erat omnium. Vnde *Psalm. 23.* dicitur; Domini est terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi, qui habitant in eo, Ipse enim à principio per seipsum rexit & iurisdictionem exercuit; sicut factor rem suam gubernat & regit, & homini dedit præcepta & prohibitiones. *Genes. 2.* & ipsis transgredientibus pœnam imponit, *Gen. 2. & 4. c.* quia expulit eos à paradiso, & per se puniuit Lamech. *Gen. 4. & 5.* multos alios etiã, & hoc ante dicunt. Inn. Host. Io. And. & Abb. *in c. licet ex suscep. extr de for. cõp.* & sic Deus rexit mundum per seipsum vsq; ad Noe.

Tamen; quia propter hominem tanta creauerat *Genes. 2. l. in pecudum ff de vsuc.* ea ipsi homini concessit, vt habetur *Psal. 133.* Cœlum cœli Domino, terram autem dedit filiis hominum. Et quia communio parit discordiam. *l cum pater. §. dulcissimus. ff. de leg. 2.* voluit occupanti concederetur, vt habetur *Deut. 13. c.* vbi dicitur: *Quamcunque terram calcauerit pes tuus, tua sit.* & à lege ista promissa fuerunt Regna, vt apparet in Dauid, Saul, & Salomone, & pluribus aliis approbatis à Deo, vt habetur *in c. 1. de sacr. vnct. §. vnde in veteri, & 1. Reg. 18. c.* vbi enumerantur aliqui Reges vncti mandato Domini. Et dicitur *Prou. 9. ca.* Per me Reges regnant. & *in epist. inter claras. Cod. de summa Trinit. & Psalm. 71.* Deus iudicium tuum Regi da, & per libros Regum per totum fit mentio de Regibus.

Ex quibus constat, quod dignitas Regalis potius saltem prius est introducta à Deo, quam Imperium. cum illo tempore nulla mentio esset de Imperio, & Imperatore, vt dixi *in consuetudinibus nostris Ducatus Burgund. in proœm. in glos. du sainct Empire.* & merito, si nulla tunc fieret mentio de Imperatore, cum nullum adhuc esset Imperium, sed postea, per multa tempora, & post nouam legem, id est post Testamentum nouum Incœpit, cũ tempore Testamenti Noui adhuc non fiat mentio de Imperio. bene fit mentio de Regibus, cum habeatur, *1. Pet. 2. c.* Deum colite, Regem honorificate. & illud; Subditi estote Omnipotenti, siue Regi tanquã præcellenti, & Ducibus ab eo missis. vt *extra de maior. & obed. cap. solite.* Imo per Christum omnes Monarchiæ fuerunt destructæ & reprobatæ. Fuit ille lapis sine manibus abscissus, qui statuã percussit in pedibus, & contriuit: per quam statuam aliæ quatuor Monarchiæ figurantur, scilicet Assyriorum, quæ fuit prima, & dictum fuit Regnum Babylonicum; quod fuit Orientale, & sub Rege Nino primo introductum. Alij sub Belo, tempore Tharæ, patris Abrahæ, & ab illo tempore non desiit, nec intercidit nomen Regum, vt testatur *Iodocus Clictoneus in sua libro de Officio Regio. cap. 2.* Alij sub Nemroth venatore robusto, qui dictus fuit venator, id est, Tyrannus, sub quo fuit principium Regni Babylonici, vt habetur *Genes. 10.*

Et de Assyriis translata est ad Medos, & Persas sub Cyro & Dario, vt habetur ample *Danielis 5.* Et hoc propter superbiam Balthasar Regis, & iniustitiam; & qui vasa aurea in templo Ierusalem accepta fuerunt

runt per Nabuchodonosor, in quo Balthasar eius filius Rex bibit in conuiuio. Et à Persis in Græcos sub Alexand. Magno. Et à Græcis translatum est ad Romanos sub Octauiano Magno: quod dominium demum subiugatum est, & subditum Christo. Et illis temporibus vtrum essent Reges,& Principes apud alias nationes, dicit Archiepiscopus Florent. *in 3.part. suæ sum.lib.22.cap* 5.§.14. ignotum esse apud eum saltem,sed apud Historiographos non est ignotum,cum tempore Nini primi Regis Assyriorum, Ægialeus erat Rex in Sicyonia, de quo meminit Philippus Bergomensis *in suo supplemento Chronic. lib.* 2. & August. *de ciuitate Dei, lib.* 8. sic dicens: *Sicyoniorum Regnum admodum paruum.* & tale Regnum peruenit ad Athenienses his temporibus.

Etiam Hispaniarum Regnum ortum habuit à Thubal Iaphet,seu Phaleæ filio,testante Isidoro, vt refert idem Philippus Berg *eod lib.*

Hoc eodem tempore, fuit Zoroastes artis Magicę inuentor,primus Bactrianorum Rex,teste eodem Philippo loco quo supra. Erant & plura alia Regna, vt Boemorum, Scytharum, Thessalorum,Ægyptiorum, & Amazonum fœminarum vsque ad tempora Alexandri.

Fuit & Idumæa Regio, quæ habuit Regem, & Ogyppus in Attica prouincia Achaiæ Rex.

Hoc tempore fuit Regnum Francorum,vt habetur per eundem Philippum, *lib.*4.

Et erant tunc temporis Reges in Iudæa, vt Saul, Dauid, Salomon à Deo approbati, vt videri potest ample *in libris Regum.*

Erant etiam Reges in Lydia,quorum Regnum habuit finem tempore initij Persarum Regni, vt refert ibi idem Philip.

Erat etiam tunc temporis Principatus Heduorum, quorum ciuitas principalis erat Augustudunum, qui nulli subiiciebantur: de quibus ample Iulius Cæsar *in suis Commentariis.*

Ex quibus constat,& ex his,quæ videri possunt per supradictos, quod vsque ad tempora Alexandri illa prima Monarchia non fuit vniuersalis.

Et durauit hoc Imperium,seu illa Monarchia 1240. annis secundum August. *lib.* 4.*de Ciuitate Dei*, sed vt habetur *Genes.* 10. illo tempore non erat Monarchia; quia terræ fuerunt diuisæ inter filios Noe.

Tempore vero Cyri Darij primi Regis Persarum, qui habuit secundam Monarchiam, erant plures alij Reges apud alias nationes. Nam talis Monarchia durauit ducentis triginta annis sub nouem Regibus, quibus temporibus fuerunt multa alia:vt Romę Lucius Tarquinius Prisci Tarquinij Regis filius, qui Rex fuit apud Romanos,& regnauit annis 25.

Balthasar, Chaldæorum Rex, Zorobabel apud Iudæos Princeps his temporibus fuit,& tempore Darij etiam nono anno Regni sui erant Reges Romani, qui tunc exacti fuerunt,& Consules creati: qui rexerunt Romanos vsque ad annum nonum post exactos Reges. Quo tempore fuit instituta dignitas Dictaturę & post illam fuit facta electio Decemvirorum, apud quos fuit Imperium Romanum.

Fuit & temporibus prædictæ Monarchię Persarum Regnum Atheniensium,& tempore Darij,cognomēto Notus, Alcibiades Atheniensium Imperator: etiam post eum Xenophon,& Horestes,tertius Maced.Rex, & Amynthas 15. Macedonum Rex.

Fuerunt etiam his temporibus, multa dominia,& Regna,de quibus per eundem Philippum Bergomensem *in suo supplemento Chronic.lib.*5.

Ex quo constat,quod licet Persæ & Medi,obtinuerunt principale dominium, non tamen vniuersale: & istud satis demonstratur ex dictis *Danielis* 5.

Tempore vero primi Regis Græcorum, qui fuit Alexander, in quem translatum fuit Regnum Persarum, licet se nominari fecerit terrarum Regem, & mundi Principem, non tamen fuit vniuersalis. Cum suo tempore Pyrrhus fuerit Rex Epirotarum, Brutus Rex Anglorum,& Suardus Rex Francorum: de quibus meminit idem Philip.Bergomēn. *lib.6 sui supplementi Chronic,tart.* De quo tamen Suardo non facit mentionem Gaguinus *in Chronicis Franciæ*, nec eum inter Reges Francorum nominat.

Erat & his temporibus Brennus Gallorum Senonens. Dux,qui totam Asiam subegit: Ita quod Reges Asiæ,lacessiti ingenti pecunia, pacem mercati fuere. Ptolomæus vero Macedoniæ Rex ausus illi occurrere, victus, & multis vulneribus saucius captus est.

Fuit & illo tempore Insubrum Regnum.

Sed Regnum Alexandri post eius mortem, fuit in duodecim partes diuisum, anno mundi ante Christi aduentum 312. vt habetur *lib.*1.*Macchabæor.in princ.* tempore cuius fuerunt & multa alia Regna, multæ dominationes,& Principatus; vt videri potest ex dictis ipsius Philippi *eod. lib.* 6. Maxime Regnum Syriorum,Regnum Asiæ, & in Macedonia erat Cassander,Antipatri filius Rex vnus.

Quo tempore etiam Romani Samnitibus imperabant. Tarentini vero, & Carthaginens. tunc etiam Principes habebant. Cum essent potentes,& bellum gerebant in Romanos,& Romani in eos. His etiam temporibus fuit Regnum Parthorum, cuius Regni fuit primus Rex Arsaces, & secundus Arsaces eius filius.

Eodem vero tempore erant Reges in Ægypto, & etiam in Asia & Syria, & plures alij Principatus, & dominationes, de quibus supra dictum est, quæ non erant extinctæ, vt erant in Anglia & Francia Reges, in Macedonia, & Iudæa. Et ista duo Regna, scilicet Macedonum,& Ægyptiorum post Alexandrum, fuerunt per multa tempora simul, & eodem tempore diuersa, post Alexandrum Magnum, tempore cuius erant plura, vt supra dictum est. Fuerunt etiam pro maiori parte temporis vsque ad Imperium Romanum, & tempore Octauiani Imperatoris.Et durauit Regnum Macedonum annis sexcenta quadraginta quatuor, sed his temporibus fuerunt multa alia dominia,multi denique Reges, vt suprà dictum est, vsque ad Octauianum: Imo iam inceptum erat Regnum Romanorum, quod mutatum fuerat in Consules, Dictatores, deinde & Decemuiros, postmodum & Consules iterum, vsque ad tempora Octauiani.

Ex quibus constat,quod per hæc tempora illa Monarchia non fuit vniuersalis, quicquid voluerint dicere domini Legistæ Vltramontani, & Archiepiscopus Florent. *in loco supra alleg.* qui non viderat nec legerat Chronicę Historiographorum: quoniam, vt dicit, ignotum est sibi tempore prædictorum Regnorum alias nationes habuisse Reges. Et ex his constat; prædicta Regna, dominationes, & Imperia originem habuisse à violentia, vt perpulchre examinat Petrus Bertrandus, huius nostræ Ciuitatis, & diœcesis Heduen. Cardinalis Episcopus *in suo tractat. de origine Iurisdict. in 1. quæstion.*

Tempore vero Octauiani Imperatoris,in quē plures dicunt translatum fuisse Imperium, credo, quod

in hoc est error; quia Caius Iulius Cæsar, qui fuit ante eum quinquagesimo primo anno ante Christi aduentum. Fuit Imperator Romanus; qui Imperio Europæ tantum potitus fuit, vt refert idem Philippus Bergomensis *lib.7.* Et cum in Græciam traiecisset, vniuersi Orientales Reges ad eum conuenerunt, & tempore ipsius Iulij Cæsaris, Imperium Romanum initium habuit, & non fuit dictus Rex Romanorum, sed Cæsar. Hinc est, quod non dicebantur Reges, quod id nominis Romanis odiosum esset, sed Cæsares appellati sunt: quo tempore non reperitur, quod plura alia Regna, Principatus & dominationes, de quibus supra, fuerint subiecta Imperio. Immo tempore suo, erant multæ dominationes in Gallia, de quibus per eum *in suis Commentariis.* Nec reperitur, quod tenuerit Galliam integraliter, vt infra dicam: nec Hisspaniam, & Græciam, nec Regnum Macedonicum, Parthorum Syriæ, & alia, de quibus supra in totum, maxime sine controuersia, & bello: Quoniam tam breui tempore, quo imperauit, tot Regna obtinere non potuisset. Cũ tempore adepti Imperij, quod fuit anno quadragesimooctauo ante aduentum Christi, tantum vixerit quinque annis, & sic mortuus est ante Christi aduentum, anno quinquagesimoprimo: Quo tempore incœpit regnare Octauianus, & imperauit per annos quinquaginta sex, menses sex: quo tempore erant multi Reges & Principes. multa etiam dominia & Principatus, quæ non subiiciebantur Imperio Romano, de quibus infra.

Tempore cuius etiam Marcus Antonius Asiam, Pontum, & Orientem tenuit.

In Germania etiam Iulianam, & Varianam cladem perpessus fuit.

Hoc tempore etiam regnabat Christus, cui data erat potestas in cœlo & in terra.

Regnabat etiam tunc Herodes Rex Hebræorum, qui Mariannem Reginam vxorem suam occidi iussit, quod accusata fuisset, quod ad Octauianum effigiem suam transmisisset. vt in sui desiderium prouocaret, & vsque ad illum diem non defuerunt Principes Iudęis. Tempus quippe erat, vt veniret ille, cui promissum erat, quo nouo promissum est Testamento, vt ipse esset exspectatio Gentium, cessauit eorum vnctio, hoc est, imperium: quia ex Danielis sententia Sanctus sanctorum veneeat. Et ideo Herodem alienigenam habuerunt. Cui postea successit Herodes Antipas Herodis filius: & Archelao è Regno pulso, Iudæorum Regnum in quatuor Tetrarchias, id est, partes diuisum. est. Et huic Galilæa obuenit, quæ est Regni Iudæorũ quarta pars. Post quos successit Agrippina Germanici coniunx, Regina Iudæorum, & post eum Agrippa Magnus, Aristobuli filius, qui tunc habuit fratrem nomine Herodem Chalcidis Regem.

Et tempore, quo regnare incœpit (fuit anno ante Christi aduentum 31.) & Burgundionum Regnum initium habuit post Christi aduentum anno 35. Quod non habuit finem, nisi post Christum 488. & sic nec tempore Octauiani erat Monarchia vniuersalis.

Plures etiam tũc temporis erant Principes in Gallia, de quibus infra dicam, quando capiam Imperium à tempore Iulij Cæsaris, & etiam in Hispania, & Africa, de quibus supra. De quorum annihilatione, & euersione non constat, & si hoc fuisset factum, esset ex violentia, & rapina, non ex debitomodo.

Quod quidem Imperium; quia per violentiam erat occupatum, & propter eorum iniustitias fuit subiugatum & subditum Christo, vt habetur *in visione Daniel. 2. cap.* signatum per lapideam statuam illam in puluerem redigentem. & hoc dignum fuit; quia dignum est, quod propter iniustitias Regũ, & diuersos dolos Regnum de gente in gentem transferatur, *Ecclesi. 10. cap.* & ostensum est Octauiano Imperatori per Sibyllam Tyburtinam, die qua natus est Christus dominus dominantium, vt dicit idem Archiepiscopus Florent. *in loco hic ante alleg.* Et factum est Regnum huius mundi Domini nostri Iesu Christi: cum, vt habetur *Apoc. 11. cap.* sibi enim data est omnis potestas in cœlo & in terra, *Matthæi vlt. cap.* vt impleatur illud Ezech. *Faciam eos gentem vnam, & erit vnus Rex omnibus imperans, & non erunt vltra duæ gentes.* Vnde Gl *Dan. 2.* dicit, quod sicut à principio nihil fortius Imperio Rom. sic in fine nihil debilius inuenitur.

Et ex his constat, nunquam ante Christi aduentum fuisse aliquem de iure Monarcham, & dominum vniuersi orbis: cum, vt dictum est supra, fuerũt plura Regna, etiam à Deo permissa, & instituta, vt de Rege Dauid, Salomone: & sic de aliis. Nec licuit Imperatori ea sibi appropriare, prohibente lege naturali, & diuina, quæ habet: quod tibi non vis fieri, alteri ne facias, *Matth. 7. & in proœmio Decretal.* Nec licuit eis transgredi terminos, quos posuerunt Patres antiqui, *Prouerb. 22. c. in fin. & in præceptis Decalogi.* Non concupisces rem proximi tui, *Exod. 20.* in quo omnis rapina & violentia prohibetur, *24. q. 5. c. pen.*

Et prædicta faciunt, quod de iure diuino non reperitur Imperium fuisse institutum, prout Regna, & sic quod nunquam Imperium ante Christi aduentum habuerit vniuersale dominium totius orbis.

Immo etiam Imperium Christi nunquam fuit vniuersale quo ad temporalitatem, cum ipsemet dixerit Regnum meum non est de hoc mundo. *Ioh. 18.* & suo tempore fuerunt Principes, vt Octauianus, & Tyberius, sub quo passus est, & voluerit eorum iura intacta seruari, dicens: Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo: *Marci 12. Matth. 22. & Luc. 20.*

Et tunc temporis erant plures Principes in Gallia, Asia, Africa, Burgundia, Italia, Hispania, etiam in Chalcide, & Iudæa. Et statim post incœpit esse Regnum Burgundionum, vt iam dictum est supra, videlicet anno Christi 35. vt refert idem Philip. Bergo. *lib. 8*

Etiam Scythę ab alieno Imperio, aut intacti, aut inuicti manserunt. Carium Regem Persarum à Scythis turpi summouere fuga. Cyrum, cum omni exercitu trucidarunt. Alexandri Magni ducem, cum copiis vniuersis deleuerunt. Romanorum audiuere, non sensere arma.

De iure humano, siue naturali, adhuc minus. Quia illud ius erat commune omnibus animantibus rationabilibus & irrationabilibus, & omnia erant communia: vt *l. 1 ff. de iusti. & iure. § ius naturale. & 1 dist. c. ius naturale.* Et de iure gentium, quod etiam naturale vocatur. *Inst. de rerum diuis. § singulorum.* per occupationem dominia sunt distincta, & regna condita, *l. ex hoc iure. ff. de iustit. & iure.*

Et sic constat, quod iure illo naturali, seu iure gentium, solum erant Reges, cum non dicat imperium, nec tunc erant Imperatores, vt ante dictum est: Reges tamen erant Imperatores, cum dicit text. 1. *Reg. 8. c.* Hoc erit ius Regis, qui imperaturus est vobis, notando verbum, *imperaturus.* Ex quo quilibet Rex potest hoc respectu dici Imperator.

De iure vero ciuili dicit Alber. *in loco supra alleg.* quod duplex est propriũ, scil. proprium cuiuscunque ciuitatis, vt *in l. omnes populi. ff. de iustit. & iure.* Aliud est propriũ, ius ciuile Romanorum per excellentiam, *§. sed quoties. Instit. de iure natur.* Et tunc sit, si ius citatum:

uitatum vel prouinciarum consideremus, multæ ciuitates, & prouinciæ non subsunt Imperio. Nam, vt dicit, in Hispania, vt dicunt doct. *in cap. causam. le secund. extra qui fily sint legit.* & Nicol. de Vbald. *in tract. de successio. ab intesta. 111. chart. versi. vltimus modus legitimandi.* Quicunque allegaret legem rigorosam Imperatoris, capite punitur. Veneti vero, & multi alij, non seruant iura Imperatorum, nec etiam Galli, & Franci: quia non subijciuntur legibus Imperatorum, nec eas allegant, nisi inquantum fulciantur ratione, & non alias vt dicit Bal. *in l. nemo. C. de sentent. & interloc. omn. iudic.*

Si vero consideramus Ius ciuile Romanorũ, & isto possemus nos de facili expedire: quia non est credendum illis, quorum repellerentur actores. *c. fraternitatis, de haeretic. c. licet ex quadam. de testam. l. mathemat. C. de episc. audien.* Et non plus creditur mortuæ voci, quam viuæ: sed leges sunt mortuæ voces Principis, ipse autem est vox viua, *in Auth. de consultb. §. fi. coll. 4.* Cum itaque populo Romano non esset credendum in facto proprio, *vt l. nullus. ff. de testib.* ergo nec credendum est eorum legibus vel scripturis.

Et conclusiue, tenet Albe. *loco, quo supra;* quod nunquam Imperator fuit dominus totius orbis. Et hoc etiam tenetur à multis, maxime ab omnibus Doctor. Aurelianensib. & Citramontanis, contra sententiam glossarũ iuris ciuilis, & canonici. Hanc etiam opinionem tenuerunt Iacob. de Rauenna, Petrus & Ioan. Fabri *in d. l. 1. C. de sum. Trin. & fide cath. in l. bene à Zenone. C. de quadr. praesc.* per eosdem etiam *in proœm. florum.* quos secuti sũt Raphael. Fulg. Guill. de Castellio, & Bernar. de Castillio, *in d. l. supra alleg.* Et istam opinionem tenet Card. Zabar. *in c. venerabilem. §. verum. in 1. col. extra de elect.* vbi dicit, quod in hac materia multa ingenia laborauerunt, inuestigando initiũ Monarchiæ terrestris, & prodierunt plurimi libri de Monarchia: nulla tamen disputatio potest esse minus vtilis. Constat enim, vt dicit, quod imperium partim acquisitum fuit Romanis vi armorum, & sic etiam in aliis Regnis, qui habuerunt Monarchiã. vt fuit Assyr. quod dicitur Babylonicum. Item Macedonum, quod floruit sub Alexandro. Item Carthaginense, quod maxime viguit tempore Hannibalis, vt in Tito Liuio, de secundo bello Punico. Hæc tamen regna præter Romanorum dicuntur Monarchiæ, non quia aliquod istorum fuerit generale ad totum orbem, sed ad magnam partem: imo etiam Romani nunquam habuerunt totum, sed fere totum, *dicit Zabarel. ibi.*

Et, vt dicit Albe. hanc opinionem tenendo, legibus eorum sunt conuincendi, *argum. tex. in cap. qui syncera. 45. dist.* Nam Imperator non est mundi dominus: quoniam secundum legem Imperatorum, qui dicit se dominum de iure gentium, vel ciuili, habet hoc probare *l. in rem actio. ff. de rei vendic.*

Imperator enim duas solas causas dominij allegat. Quia scilicet habuit à populo Romano: vel quia per iustum bellum occupauit ab hostibus Imperij. *ff. de captiuis & postlim. reuers. l. postliminium. & l. hostes.*

Sed ad primum respondetur, quod populus non potuit plus in eum transferre, quam habuerit, *l. traditio. ff. de acquir. rer. dom.* Sed nõ habuit dominium super alias nationes, vt supra dictum est, & demonstratum fuit, & ad hæc infra demonstrabitur: ergo nec ipse, quod populus nõ habuit. Et si populus Roma. allegaret se habuisse, incumberet ei probatio: tamen onus probationis assumendo, constat satis fuisse probatum ex supradictis & infra adhuc per Chronic. Romanorum iustificabitur: tamen contra hoc sic potest clarissime probari.

Notorium est enim, quod ciuitas Romana ædificata fuit per Romulum & Rhemum fratres: notatur *in l. 1. ff. de orig. iur. in prin.* & notatur *in l. fin. ff. de rerum diuis.* & habetur etiam in Chronicis *lib. 3.* prædicti Philippi Bergomensis. Quo quidem tempore erant multa Regna, de quib. ibi plenissime: quo quidẽ tempore, vt ibi clarum est, & supra satis demonstratum fuit, Romani non dominabantur toti orbi, immo etiã minimæ parti orbis: & tunc habebant solum Reges, & sic eorum Regnum erat distinctum illo iure ciuili, quod dictum est supra: & tantum iurisdictionem habuerunt, cum locum ædificauerunt, vt *in §. si vero forsan. in Authent. de quaestore. colum. 6.* Vnde populus ille, pro prædicto Reges expellendo, videntur contra se Dei iram prouocasse 7. *quaestio. 1. cap. denique.* & sic nec dominium, nec iurisdictionem de iure habuerũt. Nam ius dicitur, quod iustum est 1. *distinctio, caput. ius naturale.* & per vim, & violentiam ab initio sedes alienas occupauerunt. Notat Innoc. *in ca. super his de voto.* Ita quod propter vilitatem initij, connubia fuerunt eis à Sabinis, Albanis & confinitimis partibus denegata. Quod cum hoc nouisset Romulus, finxit se velle ludere ludos, idq; publicare fecit: quia nouitate allecti populi vicini, vt noui populi spectaculum viderent, asciuerunt ductis vxoribus, & filiab. quas cum tenerent, rapuerunt: Exinde ortum bellum in Albanos, quos suæ ditioni addiderunt, & paulatim auctis viribus propinqua dominia vsurpare cœperunt: nec præscriptione se iuuare possunt, cum semper malam fidem habuerunt, tam ipsi, quam habentes causam ab eis: & de violentia eorum constat per iura, quæ sunt certa: *l. & haec ignorantia. ff. de iuris, & fact. ignor.* Ideo est ignorantia iuris, quæ eos non excusabit. *l. nunquam. ff. de vsucap. ff. de iuris ignorantia. ff. de iuris & facti ignorantia.*

Et adhuc prædicta opinio Citramontanorum probatur vltra prædicta, nũc reassumendo Monarchiam, quæ fuit à tempore Iulij Cæsaris vsque ad tempora hodierna, demõstrando, quod semper fuerũt alij Principes, Reges & Dominationes, per vniuersum orbem in pluribus, & diuersis partibus mundi. Maxime tempore illorum, qui dixerunt seipsos mundi dominos, & faciendo in hoc casu fundamentum pro opinione contraria à Iulio Cæsare, qui primus Imperator, & nomen tale sibi assumpsit. Eo quod Romanis imperabat, vt tradunt historiographi: de quo gl. *in l. 1. ff. ad leg. Iul. de adulter.* aliquid sentit, vbi dicit, Iulium Cęsarem auunculum Gaij Augusti, fuisse primum Imperatorem: cum ante tantum dominium haberent Romani, vt dictum est, per rapinam vsurpatum, & in sua origine per vim, violentiam, & rapinam inchoatum. Ex quo ergo initium, seu origo nactæ possessionis de iure inspiciẽda sit, *l. clam possidere. in prin. ff. de acq. poss. l. nam origo. ff. quod vi aut clam.* Quæ cũ sit vitiosa, nunquã prodest violento. *l. autoritatem. C. vnde vi. l. si quã. loco. C. de fundis & saltib. rei don. lib. 11.* Et maxime etiam de iure Canonico, *c. fin. & c. vigilanti. extra de praescrip. in leg. possessor. de reg. in 6. & reg. peccatum. eod. tit.* Quia semper requiritur bona fides, etiã si deficiat titulus, & sit tempus immemoriale. *c. 1. de praescr. in 6. in l. vnic. C. de vsucap. transfor.* Ita quod tale vitium transit ad successores. *l. an vitium. ff. de diuer. & temp. praescr. l. Pomponius. in princ. ff. de acq. poss. §. fin. Instit. de vsuc. l. haeres. ff. de vsuc.* Ideo, cum non potuerit primus, scilicet Romulus, terras & dominia per eum rapta, vt dictum est, nec etiam Iulius Cæsar, vt dixi, & dicam statim, ideo, nec eorum successores.

Ex quo licuit spoliatis recuperare,& vti iure suo & successoribus, & sic de iure gentium,hoc licuit Iulio Cæsari. *d.l.ex hoc iure.* licuit &Gallis suo tempore:qui etiam quasi ab initio Vrbis conditæ, fere totam Italiam,etiam vsque Romam,ipsa euersa,dempto Capitolio,prout refert Titus Liuius *in quarto,1.decadis.*& Iustinus *lib.* 24. qui etiam Imperium Romanum per multos annos tenuerunt. Ita quod fuerunt septem aut octo Reges Franciæ Imperatores Romanorum, cum à Principio de Græcis translatum fuerit in Francos, videlicet in Carolum Magnum, quod fuit anno Christi 806. vsque ad Conradum primum, successorem Ludouici tertij,In Imperio Gallorum: Quia omnes Reges Franciæ tenuerunt Imperium Romanum, vsque ad annum Domini 910. quo tempore fuerit translatum Imperium in Germanos. Quo quidem tempore semper erat alius Imperator in Græcia, qui dicebatur Imperator Constantinopolitanus.

Et maius argumentum, quod potest esse, est de Iulio Cæsare:qui dicit se Gallias deuicisse,quod non est verum in totum: Cum semper Aluernia,Britannia,& plures aliæ ciuitates supra Ligerem flumen existentes (quæ suos duces habebant) nunquam sine continuis quærelis paruerunt Romanis,vt constat *ex Chronicis historiographorum:*vt etiam dicit Oldradus *cōsil.suo69.* incipien, *consueuit dubitari.* Imperatores Romani nunquam fuerunt in pacifica possessione orbis: cum de his, vt supra dictum est, nunquam gauisi fuerint pacifice.

Vnde, sub Valentiniano, vniuersa Gallia defecit. Exinde, coacti sunt Romani viuere, contenti sedibus suis & legibus,nec existimauerunt deinceps alias nationes deuincere, nisi media virtute Gallica: vt satis patet ex chronicis:quæ quidem etiam alleganda sunt decisionibus causarum, & credendum est illis etiam in iudicio, vt dicunt Bal.& Anto.de But. *in c.inter dilectos. extra de fide instrument.* gloss. *in verb.transtulit. in cap. venerabilem. de elect.*gloss.1. circa medium.*in c. literis.extra de in integ.rest.*Bart.*in l.1.col.6.*& ibi dom. meus Iason.& alij. *ff.si cert.petat.*gl.& Geminian.*in c. placuit 16.dist.* & l.2.& Gemin.*in c.in nomine Domini. 22.dist.&* gl.3.Geminia. *in cap.1.27.distin.* & idem Geminia *in c.absit.10.dist.* & glos. *in proœm.ff.§.hac autem tria in verb.vrbibus.*

Et idem de libris historiarum, quo ad facta antiqua. Geminianus *in c.quamuis ante fin.21.dist.* Felin.*in c.cum causa. extra de prob. & in d.c.inter dilectos.in 8.colum.extra de fide instrum.*

Si igitur ex prædictis,propter vim illatam populis Gallis, debeant dicere se dominos, prout dixi supra, post Innoc. *in d.c.super his.in fine.extra de voto,& voti redem.* clarum est,quod ille titulus eis nihil opitulari potest per supradicta.

Nec inuenio alia iura,quæ eis prodesse possint,nec etiam titulos aliquos allegant.

Et vltra prædicta, pro opinione dicentium, & tenentium,nūquam fuisse vniuersalem Monarchiam in mundo, nec Imperatorem vnquam fuisse dominum totius orbis: Adduco fundamenta sequentia,quæ faciunt contra illos, maxime, qui se dixerunt dominos totius orbis, prout fecerunt quidam Imperatores, de quibus sunt leges *in libris Digestorum & Codicis.* Primo, tempore Iustiniani,qui quādoque se dixit dominum totius orbis, vt supra dixi *in legibus allegatis,*maxime *in l.1. C.de offi.pręf.prat. Africa.* Nam illud non est verisimile: Cum,vt habetur *in Auth.vt praponatur nomen imperat.colum.4.*vbi vtitur his verbis: *Qui sub Imperio nostro sunt, aut quos nostrum regit Imperium.* & ibi post: *In quos nos Deus Romanorum supposuit rebus.*& in §.*sed hoc tempore. Instit.de his,qui sunt sui vel alieni iuris.* ibi: *nullis hominibus,qui sub Imperio nostro sunt.*& in *l.1. C.de sum.trin.& fide cathol.*ibi:*quos clementia nostra regit Imperium.* Quos textus non intellexerunt, & nimis crudam interpretationem ad illos fecerunt Doctores Vltramontani: qui voluerunt illud verbum relatiuum vltra suam naturam extendere: cum de natura sua sit restrictiuum dictionis præcedentis,notant Doctores in *d.l.1.*

Tempore vero Theodosiani & Honorij, qui fecerunt *l.mercatores. C. de commerc.& mercatorib.* erant plures non subditi imperio. Et tempore etiam Alexandri IV. Imperatoris, vt satis constat ex *l.omnib.ciuitatibus, qua sub Imperio nostro.ff.ad Trebel.* Et quod plus est, ex chronicis constat, quod tēpore Antonini XII. & Cōmodi, Lucij,Antonini,& Marci Antonini, plures erant nationes non subditæ Imperio. Ex quo constat, quod relatio Iuliani, conditoris illius legis deprecatio; non est vera, & quod non est verisimile, quod Imperator ita respondérit;quoniam veritas erat in contrarium. Nec etiam est credēdum Iuliano,cum fuerit malæ vitæ,& modicæ æstimationis,& Tyrānus & sic non omni exceptione maior,& vocatus fuit Didius Iulianus, qui tyrannice imperauit per aliquod tempus, & pauci eum inter Imperatores enumerant: & sic non multū facit illa *l.deprecatio.*cū conuincatur dictus Iulianus de mendacio:eo,quia tempora Antonini XII.Parthi non erant subditi Imperio,cum Marcus Ant.qui eidem successit,eosdem debellauerit Germanos, Marcomannos, Squados, Sarmatas ingenti virtute,vna cum filio Commodo Antoni.superauerit. Tempore cuius Commodi Antoni. Britones non erant subditi Imperio, nec etiam Arabes. Nam illo tempore regnabat Lucius Rex Anglorum.

Et sic constat, quod illis temporibus nunquam aliquis Antoninus fuerit mundi dominus, saltem vniuersalis:quicquid dixerit ibi Iulianus:ex quo satis responsum est ad illam *legem de precationem* & ad omnes leges Iustiniani, & Imperatorū per veritatem in contrarium ad oculum demonstratam, per chronica historiographorum, vt dictum est.

Item etiam *d.l.deprecatio.*cum *extraua.ad reprimendum.* laborant eodē morbo,quod ab indignato Principe factæ sunt. Prima ab Antonio, propter piratas. Idem secundum Bar.*in dicta extrauaganti:*in Henrico, qui indignatus hoc dicit propter Principes, qui terras Imperij occupabant, & maxime propter Robertū Siciliæ Regem, propter quem fuerunt factæ duæ extrauagantes, scilicet *ad reprimendum,* &,*qui sint rebelles:*quæ tamē postea fuerint reuocatæ per Clementem IV.*clem.pastoralis de sent.& re iud.* vt de à Principe irato factum non disponit.*l.1. ff. de const. Princ.§. sed & quod Princip. Inst. de iure nat.l.metum.§.sed cum pretor. ff.quod metus causa.*

Imo quod plus est, ex dictis doctorum prædictam opinionem tenentium, clare ostenditur contrarietas omniū Imperatorū, & Iurisconsultorū: cum Iustinianus *in §. sed si ab hostib.Inst.quib. modis ius patria po. sol.*dicit Imp.Rom. debere habere limites,& fines:si enim Imperator haberet vniuersale dominiū ratione sui Imperij non haberet limites, nec essent aliqua limina Imperij, & quæ caperentur de facto, non censerentur redire postliminio vt patet *in l. postlimin. §.à piratis. ff. de captiuis, & postlimin. reuersis. & in l.qui à latronibus.ff.de testam.*& sic cum limina habeat Imperium à limitato loco non orbe, nescio,quomodo dici possit Imperatorem esse dominum orbis.

Et sa-

Et faciunt adhuc vltra prædicta contra eos leges ipsorum, quæ dicunt Imperatorem, seu populum Romanum habere hostes. *l.1.C.de off.præfect.prat.Africa.* §.1.*in Auth.de hæred.& Falc.col.1.ff.de collat.l.in bello. postliminium. l.hostes.ff.de capti.& postlimi.reuersis.* & ille Rex in *d.l.postliminium* facit multum, inquantum dicit inter nos & omnes liberos populos Regesque moribus & legibus constitutum.& ibi: *Regem socium, aut amicum.* cum populus, aut Rex liber dicatur, qui nullius alterius populi potestati subiectus est, vt est text. *in l.non dubito.ff.de capt.& postlim.reuer.& glo.in d.l.hostes*, vbi text. in fine etiam loquitur de Germanis & Parthis hostibus Romanorum, quos antea socios & confœderatos appellauerunt, *d.l.non dubito & d.l.postliminium.* quæ quidem leges *postliminium.* & *hostes.* fuerunt conditæ ab Vlpiano, & Paulo Iurisconsultis, tempore Alexandri Imperatoris, qui statim regnauit post Antoninos, qui inceperũt annum Christi 154. & fuerunt quinque, aut sex. & finierunt in Bassiano Antonino, & Aurelio Antonino, post quos fuit dictus Alexander anno Christi 224.

Et sic constat, quod ille Iulianus, de quo in *d.l.deprecatio.* non dicit veritatem, & per hæc ad illam legem plenissime constat, esse responsum.

Albericus vero, ad illam leg. vlterius respondendo dicit, quod licet Imperator in vno loco dicat se mundi dominum; tamen alibi fatetur melius esse, qui non erant Imperio subditi. Alij enim erant hostes, alij fœderati, alij Reges, alij amici: vt in *d.legibus hic ante all.& d.l.mercatores.C.de commerc.& mercat.*

Ad *c.in apib.* facilis est responsio. quia licet dicatur, quod in vno Regno debeat esse Rex, non sequitur, quod non possint esse diuersa Regna: Imo quod plus est, Deus ordinauit à principio plures Reges, & in vnoquoque Regno vnum Regem. Nec hoc prohibet *d.c.in apibus.* nam vnus apis non est Rex omniũ apum de mundo, imo in quolibet vase apum est vnus Rex. nec omnes grues de mundo sequuntur vnam, sed vna congregatio sequitur vnam, & alia aliam, & sic in quolibet Regno erit Rex, vel in qualibet ciuitate vnus Rector; quandoque tamen reperitur duos fuisse Imperatores *l.Imperatores.de pact.& l.diui fratres.ff.de pœnis.* & ita illum text. declarat Io.de Turrecr. in *d.c. in apibus.* vbi respondet ad iura pro parte contraria allegata, tenendo etiam quod nunquam fuit Monarchia vniuersalis.

Ex quibus constat responsio generalis ad omnia iura dicentia. quod Imperator est dominus totius orbis, & habet Monarchiam. Est verum, Orbis scilicet subjectus Romano Imperio; cum tempore, quo translatum fuit Imperium per populum in Principem, transtulerint in eum omne imperium, quod habebant in toto orbe. Cum ergo totus orbis vniuersaliter non tunc subjiceretur ipsi populo Romano, sed tantũ vna pars debet intelligi illam partem esse vniuersaliter illum totum orbem, & non vltra. Quia si extenderetur ad partes etiam tunc non subditas Imperio, sequerentur tot inconuenientia, quot in mense scribi non possent. Sequeretur enim, quod transtulisset in eum plus iuris, quam habuisset: sequeretur etiam, quod potestatem habuissent tollendi ea, quæ de iure diuino erant introducta, vt puta regna, & dominationes: de quibus supra dictum est. Et sic illa generalitas seu vniuersalitas restringitur ad habilitatem *l.cum ff.de iudic.* notatur plene per dom. meum Iaf. in *l.1.§.nunciatio, col.4. ff.de noui ope. nunc.* Et ne sequatur absurdum, notat Fel. in *c.cognoscentes. colum. 6. extra de constit.* Absurdum enim esset, & contra iuris dispositionem, quod populus Romanus transferendo omnem potestatem quam habebat in Principem, plus iuris ei dedisset, quam habuisset: & ideo vniuersalis locutio, seu generalis, debet ad partem mundi subditam Romano Imperio restringi, & non alias partes eidem non subditas extendi, ad euitãdum inconuenientia, & absurda, de quibus supra dictum est, & ne incidant in mendacium, quod facerent, vt notorie constat ex omnibus Chronicis mundi. Et etiam ad id, quod est possibile, restringuntur. Floria. *in l.cum debere.ff.de seruit.vrban.præd.* & non ad impossibile, quod esset hoc casu.

Non obstat vlterius, quod voluerunt dicere multi, tenentes partem contrariam vltra solutiones prædictas ad textus supra allegatos, maxime ad *c.conuenior.* 23.*quæst.*8 vbi dicitur, quod Imperatori licent omnia, & ipsius sunt vniuersa. Quia vltra responsionem, quæ dari potest, quod hoc possit esse verum in suo imperio, & infra fines, & limites sui imperij: non quia ibi dicitur decisiue, sed solum erat vna allegatio partis, vt ibi patet.

Et ad *c.quo iure 8.distin.* responsio est in promptu: quia ibi loquitur tam de Regibus, quam Imperatoribus. Duo enim sunt (dixit ille tex) quibus principaliter hic mundus regitur, autoritas sacra Pontificum, & Regalis potestas: non enim dicit, *Imperialis.* Vnde nec regularitas orbis quiesceret in eo; quia tunc nec esset opportunum Ecclesiam Dei in sua regularitate quiescere, quæ mundũ vniuersum regit, & sub qua omnis spiritus requiescit. *cap.solitæ.de maio.& obed.in c.conuenior.23.quæst.8.in c.si Imperator.96.dist.* qui nec priuilegium à sede Apostolica sibi indultum conseruare potuit. Ideo propter defectũ Imperatoris necesse fuit: quod Reges Franciæ subuenirent Ecclesiæ afflictæ, quibus & à Deo hoc donatum est semper. *c.hortatu. 23.quæst.8.c. Adrianus.63.dist.* Et ideo ille text. *in d.c. quo iure.* melius intelligi debet de Rege Frãciæ, quam de Imperatore, cum plus Reges Franciæ subuenerint Ecclesiæ, quam Imperatores, vt supra dixi: & ille text. *in d.c.quo iure.* non loquitur decisiue, & præcise, sed tantum exemplatiue, vt satis ibi confitetur gl.

Et pro responsione *l.2.Cod.de offic.præf.præto.Africa*, Quæ lex fuit Constãtini, quo tempore translatum est Imperium in Gallos, scilicet in Carolum Magnũ, de quo ante dixi in terminis illius legis, non probat, quod Imperator fuerit dominus vniuersi orbis, nec quod habuerit vniuersale dominiũ, imo nec habuerit dominium in Gallia, in his verbis ponderatis ab omnibus timentibus partem contrariam, scilicet in partibus Hispaniæ, & Galliæ, siue Francorum: & nota verbum, *In partibus.* non enim dicit, quod Gallia subesset Imperio. Verum est bene, quod aliquæ partes Galliæ fuerunt tunc iuris Italici, vt patet *in l.fi.ff. de censib.* & quæ forsitan obediebant imperio Romano, vt erat Massilia Narbonen. Viennensis, & illa pars Burgundiæ, quo Allobroges attingit, quæ clauditur Rhodano fluuio, quæ erant de Regno Franciæ, & de facto à Romanis Imperatoribus occupabatur, quæ etiam de facto per Theodobertum Regem Franciæ nepotem ex filio Clotarij Regis recuperatæ sunt, & denuo Franciæ regno additæ, & vsque ad hæc tempora conseruatæ.

Vnde ergo bene dicit text. *quæ in partib. Galliæ, seu Francorum*; quia & illæ partes sub Gallia Aquitanica, vel secundum Plinium Lugdunensi, comprehenduntur, vnde nec per hoc concludit Gallias vniuersas subesse tum imperio.

Ad *l.si duos.§.1.de excus.tut.ibi. Vniuerso orbi conueniens est, cuius subiectũ est capitulũ.* Nã ille textus nihil

facit, & etiam sunt verba Antonini Pij, de quo *in l. deprecatio. iam pluries supra alleg.* & non sunt ibi decisiue posita, sed allegatiue: allegando quandam epistolam illius Antonini Pij missam Comiti Asiæ solū. Et sic ex illa specificatione præcedente restringitur illa vniuersalitas seu generalitas, scilicet vniuerso orbi Asiæ, & sic ista vniuersalitas hic limitatur, & distinguitur in illo casu cum sit ex epistola Antonini Pij scripta comiti Asiæ, quod sit de iure, notat dominus meus Ias. *in l. si conuenerit. col. vlt. ff. de iurisd. omn. iud.* per text. *in l. quotiens. C. familiæ ercis.* per quem Bal. notat ibi, quod verba generalia indefinite prolata recipiunt à verbis specialibus intellectum: & plura alia ad propositum adducit idem dominus meus Ias. *in l. de certa re. & in 1. & 2. col. C. de transa.* faciunt, quæ dicit Alex *in consi. suo 22. in fine. in 1. vol.*

Cum ergo prædicta epistola fuerit solum missa comiti Asiæ, non extendetur vniuersalitas sequens vltra districtum commissum dicto Comiti, quia etiam extra territorium ius dicenti non paretur, & cum Comes Asiæ solum haberet administrationem in Asia, vt sonant verba, scil. Comiti Asiæ, non extenditur illa vniuersalitas vltra suam administrationem.

Et etiam facit; quia epistola non probat, nec ligat non recipientes, vt satis probat Bar. *in l. filiusfam. ff. ad Maced.* Ex quo ergo non constat, quod alij receperint prædictam Epistolam, & tacuerint, non eos ligauit, cum etiam Epistola non probet. notant Bal. & alij *in l. non nudis. C. de probat.* & etiam satis supra demonstratum est, quod nunquam Antoninus fuerit dominus vniuersi orbis; imo suo tempore erant plures Reges & Principes, qui non erant tunc subditi Rom. Imperio.

Ad dicta Bart. & aliorum dicentium Reges peccare, qui negant Imperatorem esse dominum orbis, & dicentes contrarium, esse hæreticos, & etiam eos esse hæreticos fundantes se ex dicto *Luce. 2.* Exiuit edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis, cum hoc non probet necessario, quod ergo Cæsar fuerit dominus vniuersi orbis, prout in veritate rei non erat. Nam non sequitur, exiuit edictum, igitur est dominus: nec per hoc probatur in Imperatore esse dominium. Non ergo sequeretur: Cum Turca magnus dicat se dominum orbis, quod hoc sit verum: sæpe enim gloriantur domini Principes in assumptione titulorum generalium, quos tamen non habent, nec vnquam habuerunt, nec in æternum habebunt, vt de illo Turca magno, & satis demonstrandum est in pluribus aliis.

Et etiam vellem scire, quomodo hoc probaretur, quod per hoc quis efficeretur hæreticus; nam illud nō est nec de præceptis Ecclesiæ, nec de præceptis decalogi, nec de contentis in symbolo, vt supra dixi *in prin. huius secundi tractatus*: & licet sit in Euangelio, non tamen est ibi præceptiue, sed solum narratiue.

Ex quo etiam quod plus est, reperio contrariū fuisse determinatum per summos pontifices, qui dixerūt, & ordinauerunt Regem Franciæ neminem recognoscere in spiritualibus & temporalib. *d. c. per venerabilem. qui filij sunt legit.* qui tex. loquitur de iure & non de facto, quia nunquam summus Pontifex loquitur in facto, sed in iure tantum gloss. est *in cap. consultationi. in gl. fin. extra de temp. ord.* quam glos. in terminis nostris reputat singularem Felin. *in ca. cum non liceat. extra de prescript.* vbi addit, quod illam gl. notat Card. Alexan. *in capit. quæ in ecclesiarum. in verb. videbatur. extra de constit.* & quod illam gl. & interpretationem firmat Panorm. *in c. nouit. & ibi Fel. extra de constit.* & facit tex. *in l. mora. in princ. ff. de vsuris. ibi: neque constitutione vlla, neque autoris iuris quæstioni decidi posse, cum sit facti magis, quam iuris.* & facit tex. *in leg. eum quem in fi. vers. de facto autem consulentib. ff. de iud.* Cum tanquam habens omnia iura in scrinio pectoris, nunquam de facto loquitur, sed de iure: quod etiam ex pluribus rationibus, ex illo textu ponderari potest, maxime *in prin. in vers. insuper. ibi: sine iuris alterius læsione.* in eo se iurisdictioni nostræ subiicere potuit. Ad quæ verba aduertendum est, cum si verū fuisset, quod Rex Franciæ fuisset subiectus in temporalibus Imperatori de iure, non potuisset ipse Rex Frāciæ sine magna læsione iuris alterius, scilicet, Imperatoris se subjicere alienæ iurisdictioni, scilicet Pōtificis, maxime, cum tractaretur de legitimatione filiorum, & consequenter de successione Regni, & aliis feudis, quibus debuisset interuenisse autoritas & consensus specialis ipsius Imperatoris, in istis feudis maioribus per text. *in c. naturales. vbi omnes notant. si de feudo fuerit controuers. vbi gloss. & omnes Feudistæ post eam in vsib. feud.* Imò, Papa in talibus in iurisdictione Imperatoris non potest se intromittere, vt tenent omnes Canonistæ *in c. cæterum. de iudic. & Legistæ in l. Gallus. §. & quid si tantum. ff. de lib. & posthum.*

Et facit text. in *l. 2. ff. de natal. restituen.* per Bald. & Paul. de Cast. in *l. 1. Cod. de iure aureo annu.* per illum tex. quod tamen intellige, nisi concerneret materiam peccati. gloss. in *c. si duob. extra de appellat.* Innoc. *in c. licet. extra de for. comp.* Abbas *in c. nouit. extra de iudic.* vel *in c. 1. extra de constitut.*

Et si dicatur, quod in *d. c. per venerabilem.* magis tractatur de efficacia & validitate matrimonij, quam de legitimatione filiorum, ex quo poterat ad summū Pontificem spectare cognitio. Cum causæ matrimoniales debeant coram Iudice Ecclesiastico terminari, & per summum Pontificem super talibus est dispensandum, & non per alium. notatur in *c. lator. qui fil. sint leg. & in d. ca. per venerabilem.* & per Bart. *in l. Titia. ff. sol. matr.* Ex quo dixerunt quidam, quod Papa potest incidenter filios naturales in temporalibus legitimare, licet non principaliter: quod tamen multi dicunt, non affirmant in *d. c. per venerabilem.*

Ad prædicta respondetur, quod ille text. loquitur in legitimatione vera & expressa; quia alias non fuisset opus dicere, quod potuerit Rex subiicere se iurisdictioni summi Pontificis; quia si fuisset tantum causa matrimonij, ipso iure iam fuisset subiectus: & ideo lex non loquitur in casu arido, sed viridi, vt patet in *l. Arriani. C. de hæret.* & in casu non dubitabili. *l. Labeo. ff. de Carb. edict.*

Et etiam, ex quo certum erat matrimonium non fuisse verum, vt ibi dicit text. & gl. in verbo, *videbatur.* & ideo filij erant naturales tantum, & non legitimi. ex quo requirebatur legitimatio filiorum naturalū ex illo matrimonio, quam Rex petit, quam poterat facere: non tanquam pater, sed tanquam Princeps cum subditis, vt ibi satis notatur. Et ideo erat Princeps neminem recognoscens, & non subditus Imperatori: quia si fuisset illi subditus, nō potuisset legitimare, quo ad feuda, vt dicunt omnes in *d. §. naturales.*

Et cum dicatur, quod potuit tanquam Princeps, ergo de iure, cum istud dicatur per summum Pontificē; cū verba illius diriguntur ad ea, quæ de iure fieri possunt, & non ad ea quæ de facto. *l. ex facto. ff. de vulg. & pupil. subst. c. eam te. de rescript. l. fin. C. de testa. milit. l. 2. C. de noxal.* & si hoc non intelligeretur de iure, sequeretur, quod Papa voluisset sustinere Regem Franciæ contra Imperatorem in his quæ facere non posset, & sic in

sic in male gestis, quæ videtur illicita: vnde ex eo fonte, ex quo iura proueniunt, sequeretur iniuria, quod non est dicendum. Ex quo credo dicendum, quod ille tex. *in d.c.per venerabilem.* loquitur de iure, & non de facto, contra gloss. ibi, contra quam etiam tenent Inn. Abb. Fel. & plures alij *in d.c.nouit, extra de iudic.*

Et facit text. *in d.c.nouit, extra de iudic.* pro huiusmodi interpretatione, quod ille text. *in d.c.per venerabilem.* debeat intelligi de iure & non de facto, secũdum gl. ibi, sic inducẽdo. Dicit enim ibi text. *non enim intendimus de feudo, cuius ad ipsum spectat iudicium.* loquendo de rege Franciæ. in quibus verbis facio hoc fundamentum. Si enim Rex Franciæ habuisset superiorem Imperatorem in temporalibus, non potuisset cognoscere de causa vertente inter ipsum & Regem Angliæ; tunc suum vasallum occasione comitatus Pictauien. cum ageretur de causa feudali, sed debuisset Imperator cognoscere, *c.1. apud quem vel quos quæstio feudi terminetur, in vsib. feu.* & faciunt quæ dicit Bald. & Iac. de Beluis. & alij *in cap.1. de inuestit. in maritum facta.* Quod si est quæstio inter maiores, vt sunt Duces, Comites & Reges, in quibus non potest faciliter habere iudicium, Imperator est iudex. & non alius. *c.1. de lege Corradi, in vsib. feud.* idem Bald. *in l.1. ff. de rerum diui.* Cum ergo ille tex. *in d.c.nouit.* dicat, quod illa quæstio feudi debuit determinari per Regẽ Franciæ dominum feudi, cum ad eum spectet & non ad alium, patet, quod de iure Imperatori non subiacet. Et hoc ibi tenet Panorm. duabus rationibus, quas vide, imo nec vnquam iugũ Imperij suscepit, vt tenet Lucas de Penna, *in l. vnica. C. de colon. Palæstinis, lib.11.*

Ex quo sequitur, quod si Rex Franciæ non sit illi subditus, quod ipse Imperator non est mundi dominus, quod indubitanter teneo verum ex supradictis & multis aliis rationibus, quæ hic possent adduci: sed cum ex euidentia rei, & per existentiam aliorum Regnorum, quæ semper fuerunt in esse tempore Imperij Romani, dicendum est indubitanter, quod nunquam fuit vsque ad hæc tempora aliquis Imperator, qui fuerit vniuersalis mundi dominus.

Ex quo tamen Romani præ cæteris maiorem dominationem in hoc seculo habuerunt, & exinde nomen Regium odiosum fuisse apud eos, assumpserunt pro eorum Principe post Reges, Consules & Dictatores, nomen Imperatoris. Ideo videtur inter omnes huius mundi Principes ratione illius dignitatis esse primus & cæteris excellentior; non tamen per hoc sequitur, quod sit mundi dominus, & sic quod alij propterea eidem subiiciantur; quoniam nũquam fuit ita ordinatum, neque à Deo, neque eius Vicario, neque ab habentibus potestatem hoc ordinandi seu disponendi.

Potest tamen dici, quod adhuc rex Franciæ ita potest dici Imperator in suo regno, prout infra dicam, prout Rex Romanorum in suo regno dicitur Imperator: & quod tale Imperium est ita in Rege Francorum, sicut in rege Romanorum. Cum, vt habetur in Chronicis Eusebij, Imperium fuerit translatum de Græcis ad personam Caroli Magni Regis Frãcorum, & facit 63. *dist. c. ego Ludouicus. & ibi nat. in vlt. gloss.* Et virtute istius translationis Carolus Magnus, & sui successores receperunt potestatem imperialem in omnibus regnis, prouinciis & terris: Præsertim occidentalibus, quæ non erant ante tempus dictæ translationis sub potestate dicti Caroli, & etiam petendi & exigendi à Regibus & Principibus Regnorum, prouinciarum, & terrarum huiusmodi subiectionem Imperatori debitam: ita quod sicut olim populus Romanus ius & potestatem transtulit in Imperatorem, vt patet *ff. de orig. leg. l.2. §. sed & quod Principi. ff. de constit. Princip. leg.1.* Et postmodum, ex diuisione ipsius Imperij, quæ fuit per Carolum Magnum, Aquisgrani solenniter congregatis omnibus proceribus totius Regni, Ludouicum filium suum Aquitaniæ Regem cunctorum consilio sibi totius Regni & Imperialis nominis hæreditatem sub anno Domini 800. constituit. Impositoque capiti eius diademate Imperatorem & Augustum appellari iussit. Richardum vero nepotem suum filium Pipini filij sui Italiæ præfecit & appellari iussit. Post hoc idem Ludouicus, qui Pius est cognominatus, mortuo patre suo generalem conuentum Aquisgrani sub Anno domini 8.7. habens, filium suum primogenitum Lothariũ nominis atque imperij sui constituit, & cæteros Reges appellatos, vnum Aquitaniæ, scilicet Pipinum, alterum Bauariæ, scilicet Ludouicum præfecit. Ex quo ex huiusmodi translatione semper remansit potestas Imperialis apud Francos: Imo, primo habuerunt nomen Imperatoris, cum dicto Ludouico fuerit impositum diadema, & Imperator & Augustus ex iussu Caroli Magni vocatus fuerit. Et licet postmodum anno Domini 84. orta fuerit guerra inter tres fratres, videlicet Ludouicum, Carolum & Lotharium, post bellum inter eos habitum, anno præcedenti apud pagum Antissiodoreum, in loco, qui dicitur *Fontaines*, in quo à neutra parte fuit triũphatum, secundum Eusebium, & Imperium remanserit apud Lotharium, qui appellatus fuit Imperator: tamen potestas Imperialis etiam remansit apud Carolum, qui habuit Regnum occidentale Francorum, à Britannico mari, vsque ad Mosam fluuium, & vocatus fuit Rex Galliæ: Sed tamen cum potestate Imperiali in suo Regno, quam semper vsque nũc exercuit, & adhuc exercet, faciendo ea omnia, quæ Imperator in suo imperio. Ex quo etiam potest dici, quod præscriptio tanti temporis, cuius initij memoria non extat, in contrarium ei prodest. Dicit tamen Bal. *in tit. de prohib. feudi aliena. per Feder §. fin. col. pen. in fin.* quod licet dictus Rex Franciæ sit super omnes Reges, & quo ad subditos suos sit in Regno tanquam corporalis Deus, non tamen, vt dicit, est alter Imperator.

Sed quia tamen postmodum ab Ecclesia Romana maior dignitas reputatur dignitas Imperatoris, & propter approbationem, quam fecit Ecclesia Romana de imperio, illud transferendo de Francis, seu Gallis in Germanos, in personam Othonis: de quo legitur *in cap. synodo. 64. distinctio.* quam Regum, in omnibus locis indifferenter: extra regnũ Franciæ semper Imperator sedet à dextris & Rex Franciæ à sinistris, & sic præcedit Regem Franciæ propter autoritatem & preeminentiam, quam habet ab Ecclesia, ex vnctione & coronatione, quam recipit ab Ecclesia Romana, vt dictum est, & habetur *in c. per venerabilem. extra de elect.* & notatur in pluribus locis. De huiusmodi trãslatione est magna altercatio. Sed cum non sit magnæ vtilitatis, & sit iam hæc pars satis onerata, me remitto ad tractatum Ioan. le Cyriet *de primogenitura, in 11. q. secundi libri. vbi per 7. aut 8. col.*

Vigesimanona cõsideratio. An etiam, si electus in Imperatorẽ nondum sit coronatus, qui ante coronationem dicitur tantum Rex Romanorum, præcedere debeat Regem Frãciæ. Hæc quæstio fuit hoc anno Domini 1521. in mense Septembri in oppido Caleti, vbi fuerunt ambasciatores & legati Caroli illustrissimi electi in Imperatorẽ & Regis Hispanorum: inter quos erat nobilis & præstantissimus vir Dominus Mercurinus Cancellarius electi in Imperatorem,

bui in suo jucundo aduentu & aditu huiusce ciuitatis, anno Domini 1521.

Vigesimasexta consideratio. Honor Principis multum exaltandus est, quando sicut pro vtilitate publica potest Rex capere bona cum pretij solutione, vt ample scribit Luc. de Pen. in *l. 1. col. 2. in medio. ibi: quod autem. C. vt rusticani ad null. obseq. deuoc. lib. 11.* Ita & fortius pro honore suæ celsitudinis bona ipsa capere, aliique concedere potest: quibus pretium intra quadriennium se soluturum pollicetur, *l. fin. C. de quadrien. præscrip.* Imo etiam rigor iniustus propter honorem Principis sustinetur; quoniam etiam pro honore iudicij, seu eorum, quæ aguntur in iudicio etiam iniquitas toleratur. *l. eleganter. §. quis post ff. de cond. indeb.* Fortius pro honore Principis, qui iudices constituit. & facit *l. cum plures. §. 1. ff. de admin. tut.* sic & alias sustinetur iniquitas in casu, in quo non tanta subest ratio æquitatis & honoris Reipub. vt in *l. cum eo. ff. de pact.* Honor enim publicus publico commodo præferendus est. *Cod. de instit. & subst.* etiam si cum honore seueritas misceatur, *l. miles. §. soc. ff. de adult.* Quinimo in dolo esse præsumitur, qui commodum præfert honori. *l. Iulian. ff. si quis omissa causat testam.* ita dicit Lucas de Pen. *in l prædia. Cod. de locat. præd. ciuil. vel fiscal. colum 8. ver. 24. lib. 11.*

Vigesimaseptima consideratio. Imperator inter omnes Principes seculares mundi videtur esse primus, cuius magna est authoritas & præeminentia, cum sit Vicarius Dei in temporalibus. Bal. in *l. 1. C. de iure aureo annulo.* & Pontifex appellatur: notatur in *ca. de capitulis. 10. distinct.* Car. *in cle. 1. de iureiur.* Sanctissimus enim dicitur & Nobilissimus tex. in *l. quæris. ff de natalib. restit.* & nil ei honorificentius, quam si dicatur filius Ecclesiæ. *c. conuenientior. ad fin. 23. q. 8.* & Christianissimus appellatur *Epistola, inter claras, C. de summa trin.* Et supremus omnium dicitur *l. pen. & ibi Bal. C. de bonis quæ lib.* Sed non Regis Franciæ. Specul. *tit. de appel. §. 3 post princ.* dicam infra. nec Regis Hispaniæ. *c. Adrianus. 63. distinct.* & Card *in cle. 1. in prin de iureiur.* Omnes vero alios Reges coronare debet. glos. in *c. in apibus. 6. qu. 1.* Dominus enim est, & superior omnium prouinciarum. *d. c. Adrianus.* & omnium rerum. *c. quo iure 80 dist. c. conuenientior. 23 qu. 8. & l bene à Zenone. in prin. Cod. de quadrien. præscript.* Car. in *clem. 1. de sum. tri. glo. in c. per venerabilem. de elect.* & etiam Iudæorum, *l. Iudæi. C. de Iudæis.* Et nulla ciuitas quantumcunque præscribat merum imperium, etiam reseruata Imperatori potest excutere iugum subiectionis, quo minus eum recognoscat. Panorm. in *c. cum non liceat. col. fin. de præscr.* & contra Senatum ciuitatem. Decius *consil. 307. col. 2. ver. respondetur.* adducens Ang. in *l. hæc autem. ff de seruit. vrba. præd.* dicit: quod iurisdictio & imperiũ possunt præscribi cumulatiue cum Imperatore, sed non priuatiue, vt quis ab eo sit liber, quod an sit verum de Rege Franciæ, infra patebit. Et etiam est superior regum. *c. in apib. 7. q. 1.* & omnium nationum. *c. volumus. quæst. 1.* & totius mundi. *l. deprecatio. ff. ad leg. Rhod. de iactu.* quod an sit verum, dicam in *consid. seq.* Solutus est enim legibus Princeps, *ff. de legib.* & est supra ius ciuile. *c. proposuit. extra de conces. præb.* quod tollere potest, not. *in c. quæ in Ecclesiarum de constit. & in l. fin. Cod. si contra ius vel vtilit. public.* Minister enim Dei dicitur, & seruus. Bal. *in Auth. habita in 6. nota C. ne filius pro patre.* Et lex animata in terris, text. *in Auth de consul. circa fin. col. 3. & in Auth. quibus modis natura effic. legit. §. igitur licentia. colum. 6.* & gl. in *l quia ff. de iurisd. omn. iud.* Specul. in *ti. de feriis. 1 § in fin.* Solo verbo illi creditur. *97. distinct. cap. nobilissimus.* Etiam in facto proprio sine die & consule. Bald. in *leg. ex his. in vlt. celum Cod. de testam. milit.* Et etiam dicitur Philosophiæ plenus, vt dicit tex. in *l. cum Syllanianum. Cod. de his quibus vt indig.* & ibi dominus meus Iason. Quæ omnia dici possunt de quolibet summo Principe, vt de rege nostro. Et omnes iurisdictiones deriuantur ab eo, sicut à fonte. Bald. in *cap. 1. in t. notabili. titul. quis dicatur Dux, Marchio, Comes,* de quo per dom. meum Ias. in *l. 1. colum. 1. Cod. de summa trinit.* Serenissimus etiam nuncupatur. ad quod facit *cap. Salonitana. 63. distinct. & l. 1. Cod. vt nemini liceat in emptio. speciæ lib. 18.* Et de celsitudine & maiestate Imperiali est text. in *fin. Cod. de consulibus. lib. 12.* & de celsitudine in *§. 1. Instit. quibus modis ius patria potest. soluit.* & videatur in *c. soluta. in suprascriptione & nigro:* vbi intitulatur illustrissimus & præcellens: & de eius sublimitate videatur ibi. Præest enim vniuersæ ditioni, quæ videt ascendentem & descendentem solem, & quæ ex vtroque latere est, vt dicit text. in *Auth. vt omnes obediant, iud. prou §. hac considerantes. in prin. col. 5* Et est Dominus orientis, occidentis, meridiei, & septentrionis. Bal. *cons. 359. li. 3.* & dicit Barb. *cons. 38. in 1. vol. & con. 24. li. 2.* quod licet sint aliqui Principes & Reges, qui in eorum territorio æquiparantur Imperatori, vt de rege Franciæ: vt infra patebit; tamen nullus esse videtur, qui tanto titulo sit honestãdus, sicut Imperator: quod non asserit Bald. in *d. cons. 356.* nec Barb. in *cons. suo 34. in 2. vol.* & dicit Barba. in *c. verum. de for compet. in fin.* quod non credit, quod leges apponentes præcipua priuilegia Imperialis culminis extẽdantur ad regem: quoniam, vt dicit Imperator æquiparatur Deo. *l si quis maior. C. de transact.* & ideo dicit Bal. quod illa lex non habet locum in rege, vt dicit ibi Barb. quod crederem esse verum de regibus recognoscentibus Imperatorem in superiorem; secus vero de Rege nostro Francorum, qui est monarcha in suo regno, vt infra dicam.

Et licet omnes alij Principes vna tantum corona coronentur; tamen Imperator triplici coronatur, notatur in *clem. 1. de iureiur.* & ibi gloss. dicit, quod prima est ferrea, quam recipit ab Archiepiscopo Coloniensi Aquisgrani eiusdem diœcesis: ferrum autem fortitudinem designat, qua vincere debet rebelles, & infideles conculcare.

Secunda est argentea, quam ingressus in Italiam recipit ab Archiepiscopo Mediolanensi in villa Modinensi eiusdem diœcesis: tamen Henricus recepit illam Mediolani in Ecclesia sancti Ambrosij. Argentum autem mundiciam & claritatem significat, & ipsum Principem talem esse debere: est contrarietas in hoc, vt statim dicam, quia aliqui dicunt: quod prima est argentea, & secunda ferrea.

Tertia est de puro auro, qua coronatur per Papam in Ecclesia S. Petri ad altare S. Mauricij, & designat aurum, quod omnibus metallis est excellẽtius, ipsum Imperatorem aliis Regibus & Principibus in potentatu & iustitia excellentiorem esse debere.

Sic olim in his tribus metallis dabantur Romanis tributa, vnde fuit indictio, quæ est terminus 15. ann. continens tria lustra, & quodlibet lustrum continet terminum 5. ann. vt probatur in *l. item quæritur. § qui impleto. ff. locati.* Et indictio dicta est; eo quia in singulis 15. annis indicebantur tributa Romanis. Nam in primis 5. annis indictionis dabantur Romanis tributa in ferro pro armis, in secundis argentum pro stipen-

stipendiariis, in tertiis aurum pro Republica. & de hoc *l. vnic. in cap. fina. Cod. de Iustin. Codice confir.* & gloss. *in Auth. vt praeponatur nomen Imperat. in ver. indictionis. colum.* 5. Pan. & Card. Flor. dictus Zabarella *in ca. inter dilectos. in gl. indictionis. extra de fid. instr.* vbi dicunt, quod ad similitudinem huius dantur tres Coronæ Imperatori.

Et cum corona imponatur capiti propter honorem, vt dicit Bart. *in l. sed & reprobari. in 2. col. in prin. in vers. Rayn. ff. de excus. tut.* inducit *ff de excusat. tut. in lectura Neapol.* Non tamen ita clare loquitur. melius facit tex. *in l. vnica. Co. de athletis. lib.* 10. vbi dicit, corona, id est, gloria victoriæ, & facit *l. commodius. ff. de re iud.* & quilibet Rex ratione vnius Regni tantum habet vnam: Imperator vero tres; ideo à maioritate honoris etiam eidem maior honor debetur, quam ceteris Principibus.

Et de huiusmodi tribus coronis aliter scribit, & dicit Albe. *in suo Diction. in ver. corona.* vbi dicit, quod Imperator accipit tres coronas ad denotandum tria, quæ debent in eo. Primum; quia in quantum est Rex vniuersi orbis, debet habere puritatem conscientiæ, honestatis & continentiæ. Nam sicut refert Tullius, cum Pericles & Sophocles Philosophi colloquerentur, contigit puerum iuuenem inde trāsire, cuius pulchritudinem laudauit Pericles, & ait Sophocles: *O Pericles non solum Pretoris manus à pecunia lucro, sed etiam oculos à libidinoso aspectu continentes esse debent.* Et ideo Imperator primo corona argentea coronatur, qua continentiam notat. Secundo debet Imperator habere virtutem & conscientiam. Vnde Salomō *Eccles.* 7. Noli quærere fieri Iudex in prouincia, nisi valeas virtute disrumpere iniquitates, & ideo ferrea corona coronatur, quod est durissimum metallum, & omnia domat. Tertio debet habere scientiam & prudentiam discernendi bonū à malo: & ideo, coronatur tertia corona aurea. Vnde Salomon: *Da seruo tuo cor docile, vt sciat discernere inter bonum & malum.* Sicut enim metallum auri est preciosius omnibus: ita etiam & scientia preciosior est omnibus, quæ possunt considerari. Et istæ coronæ indubitanter processerunt ad similitudinem Saluatoris nostri qui fuit Rex vniuersalis. & ideo Sacra Scriptura eum dicit coronatum tribus coronis. *Zachar.* 5. Sumes, inquit, argentum, & pones in capite Iesu. De corona ferrea figura est in Sedechia, qui fecit sibi coronam ferream, & mitram ornatam: de quo habetur 2. *Reg. capit.* 22. Fecit quoq; sibi Sedechias filius Chanana cornua ferrea, & 2. *Paralip. cap.* 18. Sedechias vero filius Chanana fecit sibi cornua ferrea. De corona aurea habetur *Apocalyp.* 43. Vidi, inquit, supra nubem similem filio hominis, habentem in capite suo coronam auream. Hanc coronā auream & figuratam reperimus in Aaron, vt *Eccles.* 45. Et proprie corona aurea dicitur diadema, vt not. *in clem.* 1. *de iureiur.* faciens differentiam inter coronam & diadema: de quo etiam vide per Ioa. de Platea *in proœm. Institut.* Idem Alb. in dicto loco dicit se inuenisse in quodā sermone in festo S. Steph. hoc modo, videlicet, Imperator recipit tres coronas, primā in Alemania, ab Archiepiscopo Argentino, & est argentea: & quando dat ei Archiepiscopus, dicit, quod Imperator in anima sua & corpore suo debet esse purus & mundus, sicut argentum, quod est purū inter alia metalla. Secūdam recipit in Mediolano ab Archiepiscopo Mediolani in Ecclesia Cathedrali, & est corona ferrea, & recipit eam genu flexo: & dicit ei Archiepiscopus: Istam coronam mihi defendes: non intelligēs de illa corona materiali, sed quia, sicut ferrum est metallum, de quo fiunt infiniti labores, & est durissimum & fortissimum metallum; Ita Imperator debet esse paratus ad sustinendum omnem laborem corporalem pro posse, & constans debet esse in iustitia exhibenda, maxime pupillis, & viduis, & miserabilibus personis. Tertiam coronam recipit Romæ à summo Pontifice vel ab alio eius vices gerente, & est aurea: & quando Papa ponit sibi supra caput, dicit: Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronā vitæ *Apocal.* 2. Et ista designat fidelitatem & prudentiam sciendi discernere bonum à malo. Dicit tamen Host. qui est inter Cardinales primus, habet ex priuilegio ius coronandi Imperatorem. Et ideo, vt videmus, cum tres habeat coronas, honorandus est vltra alios Principes & Reges huius seculi, qui tantum habent vnam, scil. vnius Regni: quia habens duo Regna, potest habere duas coronas, vt dicit ibi Alber.

Cum ergo Rex Hispaniæ habeat septem Regna, videtur, quod habere debeat septem coronas, & sic quod maiorem gloriam habere debeat: cum corona, seu diadema, detur pro gloria, vt dicit Luc. de Pen. *in leg. temperant. C. de vestib. olob. & auratis, lib.* 11. dicam infra *ista part. in* 35. *consid.*

Vigesimaoctaua consideratio. Videndum est, an Imperator sit Dominus totius mundi, ita quod etiam Reges Franciæ & Hispaniæ sint illi inferiores, & sic, an sit maior totius orbis. Et in hac consideratione, recitabo opiniones sequentes, & adducam rationes hinc inde, vt intelligantur ea quæ hinc ante dicta sunt de Imperatore.

Prima opinio est Italorum, qui tenent, quod Imperator est dominus totius orbis, maxime glossatorum; vt est gloss. *in l. bene à Zenone. Cod. de quadrien. præscriptio.* glos. *in cap. per venerabilem, qui filij sint legit.* gloss. *in cap. super specula. extra de priuil.* gloss. *in cap. apibus.* 7. *quæst.* 1. gloss. *in ca. Adrianus.* 63. *dist.* gloss. *in c. venerabilem de elect.* gloss. *in c. conuenior.* 23. *q.* 8. gloss. *in in c. futura.* 12. *q.* 1. gloss. *in c. si Imperat.* 96. *dist.* glos. *in c. vlt.* 50. *dist.* facit text. *in l. deprecatio. ff. ad l. Rho. de iactur.* & *in l. bene à Zenone. C. de quadrienn. præscr.* facit tex. *in l. cum multæ. C. de bon. quæ lib.* vbi dicitur summus superior. facit text. *in l.* 2. *C. de offic. præfect. prætor. Africæ. in prin. c. ibi: Et omnia quæcunq; in partibus Hispaniæ vel Galliæ Francorum aguntur.* facit text. *in l. si duas.* §. 2. *ver. vniuerso autem orbi conueniens est, cuius subiectum est capitulum hoc ff. de excusat. tut.* facit text. *in l.* 1. *ver. nobis orbis. Co. de rapt. virgin.* facit tex. *in extrauag. ad reprimendam. ibi: omnia esse Principis.*

Hanc opin. sequuntur Canonistæ, videlicet Hostiens. Ioan. Andr. & Anto. de But. *in d. cap. per venerabilem, qui fil. sint legit.* Card. Zabar. *in c. pastoral. de sent. de re iudi.* Andreas Siculus *in car. nouit. de iudic.* idem Hostiens. *in sum. de offic. ordi.* §. 1. *vers. sed & Imperator.*

Hanc etiam opin. tenuit Bartol. & omnes Itali, & Vltramontani *in l.* 1. *C. de Sum. Trin. & fide Cath* Bulg. & Albe. *in d. l. bene à Zenone. C. de quadrien. præscript.* & Martinus dicit etiam quo ad proprietatem, quod dicit esse verum coram Federico Imperatore, quod Bulgarus negauit, vnde successit illud: *Bulgarus dicit æquum: sed Martinus habuit equum.* & cum Martino tenuit Bart. etiam *in l.* 1. §. *per hanc ff de rei vend.* idem *in extrauag. ad reprimendum in verbo, totius. ibi: omnia esse Principis.* idem *in l. si duas.* §. *Grammatici. per illum text. in vers. vniuerso. ff de excusa. tuto.* idem gl. & Bald. *in c. de pace iura. firman. coll.* 10. vbi plus dicit Baldus. Quod cū Rex Franciæ sit de comprehensis *in l.* 2. *C de offi. præf. præt. Africæ.* quod peccant Frācigenæ & multi alij Reges, qui ex consuetudine dicunt, se non esse sub-

ditos Imperio sed Dominus Bald. non bene dicit & ignorauit veritatem in hoc casu; vt statim dicetur, idem tenet Bart. *in l. hostes, col.2. ff. de captiuis & postli. reuers.* vbi dicit non agnoscens veritatem in hoc casu, & errans notorie, & in terminis iuris, & in vera iuris dispositione, quod forte si quis diceret Imperatorem non esse dominum & Monarcham totius orbis, quod esset hæreticus: quia diceret contra determinationem Ecclesiæ videlicet contra textum Euang. Exiuit edictum à Cæsare, vt describeretur vniuersus orbis, *Luc.2.* Quod ita Christus, vt populus, recognouit Imperatorem vt dominum. Idem not. Ang. Aret. *in l. 1 ff à quibus app. non licet, & in §.1. in expeditione. gl. in ver. Romanor. Inst. de patria potest.* Sed in hoc omnes errauerunt. & non intellexerunt, quomodo sit capiẽdum istud verbum, *Vniuersus Orbis*; quia debet intelligi cum restrictione, scil. subiectus populo Rom. & Imperatori, *vt infra dicam.* Quia si assumeretur vniuersaliter, genere vniuersali & generalissimo, esset falsissimum; cum nunquam vniuersus orbis generaliter fuerit subditus Imperio. Et etiam Bart. assumpsit istud verbum, *Hæreticus*, nimis generaliter, quia pro tã simplici casu non debet dici quis hæreticus; cũ istud nõ sit contra 10. præcepta Decalogi, nec contra symbolũ.

Et si hoc dicunt iura Imperatorum, affirmant de seipsis, quod alij non dicunt, ad quod alij Principes non consenserunt nec fuerunt vocati. Istam eandem opin. etiam tenent fere omnes, qui scripserunt moderno tempore, *in l.1. C. de sum. Trin & fid. Cath.* & inter alios ibi do. meus Ias. qui videtur tenere istam, sed salua (etiam eius pace) errauit, & hoc maxime; quia tunc temporis erat subditus Duci Mediolanens. qui dicit se esse subditum Imperatori, cum quo Dux ipse habebat confœderationem, maxime cum Maximiliano Imperatore, qui tunc prætendebat auxilium ab ipso Imperatore contra Ludouicum XII. Francorum Regem, qui prætendebat dictum Ducatum Mediola. contra Ludouicum Sfortiam, quem dictus Ludouicus XII. expulit à dicto Ducatu, & illum in Franciã adduxit captiuum, vbi mortuus est. ita quod dictus Ludouicus potitus est ipso Ducatu, & post eum Franciscus I Francorum Rex eius successor, maritus Claudię Reginæ filiæ dicti Ludou. & timuisset forte ipse do. Ias. aliquid scribere contra Imp. ne forte Dux Mediol. ægre tulisset: Sed alias credo, quod nisi fuisset timor prædictus, dixisset veritatem: & licet postmodũ fuerit stipendiatus sub Rege nostro, & potuisset pro eo multa dicere, tamen tacuit motus priore amicitia.

Prædictam etiam opin. tenuerunt Cyn. Bal. Paul. de Castr. & Sal. *in d.l.1.* & Nicol. de Neapoli. *in dict. leg. si du.u.§.1. ff. de excus. tut.* Eandem opin. tenet Bartol. *in l. fin. per illum text. Cod. in quibus causis coloni censibus, lib. 11.* & eandem tenuit Bertach. *in suo tract. de solutione vectigalium in 2. par.* Eandem tenet Bartol. *in proœm. ffdorum.* & Bald. *in l.1. in princ. ff. de offic. præfecti vrb.* Old. *in consil suo 69. incip. consueuit dubitari.* Bald. *in l. cum multa, per illum text. C. de bon. qua liber. & in l. ex hoc iure ff. de iust. & iure.* Eandem etiam tenet Ioan. de Imol. *in l. infamem. circa fin. ff. de publicis circa iudic.* vbi dicit, quod aliqui sunt Reges, qui non recognoscunt superiorem; de quibus *in cap. per venerabilem. extra, qui fil. sint legit.* quod dicit verum esse de facto, quare videntur magis delinquere: & idem Ioan. de Imol. *in l. Imperatores. in princ. ff. de appel.* & Angel. *in l. si retentus seruus ff de leg.1.*

Alia est opinio contraria, quam Doctores Citramontani tenuerunt, videlicet quod Imperator nunquam fuit dominus totius orbis: & ita tenuerunt Iacob. de Rauen. Pet. & Ioan. Fabri *in d.l.1. C. de summa Trinit. & in l. bene à Zenone. Cod. de quadrien. præscript. & l.1. C. de sum. Trin. & fid. Cath.* vbi adducit testimonia antiquarum Scripturarum Veteris & Noui Testamenti, ad probandum, quod fuerunt alij, qui habuerunt dominia omni tempore, vt ferunt, & hoc iure diuino, humano & ciuili probatur.

Et primo, videndo de iure diuino, quod testamentum vetus continet: Quoniam in veteri Testamento non reperitur inuentum fuisse Imperium, sed solum initium habuisse tempore, quo populus Romanus in eum transtulit potestatem, *l. 1. ff. de orig. iur.* Vnde Deus qui cuncta creauerat, vt habetur *2. cap. Gen.* secundum Vetus Testamentum, Dominus erat omnium. Vnde *Psalm.23.* dicitur; Domini est terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi, qui habitant in eo, Ipse enim à principio per seipsum rexit & iurisdictionem exercuit; sicut factor rem suam gubernat & regit, & homini dedit præcepta & prohibitiones. *Genes.2* & ipsis transgredientibus pœnam imponit, *Gen.2. & 4.c.* quia expulit eos à paradiso, & per se puniuit Lamech. *Gen.4. & 5.* multos alios etiã, & hoc ante dicunt. Inn. Host. Io. And. & Abb. *in c. licet ex suscep. extr de for. cõp.* & sic Deus rexit mundum per seipsum vsq; ad Noe.

Tamen; quia propter hominem tanta creauerat *Genes.2. l. in pecudum ff de vsuc.* ea ipsi homini concessit, vt habetur *Psal.113.* Cœlum cœli Domino, terram autem dedit filiis hominum. Et quia communio parit discordiam. *l cum pater. §. dulcissimus ff. de leg.2.* voluit occupanti concederetur, vt habetur *Deut.11.c.* vbi dicitur: *Quamcunque terram calcauerit pes tuus, tua sit.* & à lege ista promissa fuerunt Regna, vt apparet in Dauid, Saul, & Salomone, & pluribus aliis approbatis à Deo, vt habetur *in c.1. de sacr. vnct. §. vnde in veteri, & 1. Reg.18.c.* vbi enumerantur aliqui Reges vncti mandato Domini. Et dicitur *Prou.9.ca.* Per me Reges regnant. & *in epist. inter claras. Cod. de summa Trinit. & Psalm.71.* Deus iudicium tuum Regi da, & per libros Regum per totum fit mentio de Regibus.

Ex quibus constat, quod dignitas Regalis potius saltem prius est introducta à Deo, quam Imperium. cum illo tempore nulla mentio esset de Imperio, & Imperatore, vt dixi *in consuetudinibus nostris Ducatus Burgund. in proœm. in glos. du sainct Empire.* & merito, si nulla tunc fieret mentio de Imperatore, cum nullum adhuc esset Imperium, sed postea, per multa tempora, & post nouam legem, id est post Testamentum nouum incœpit, cũ tempore Testamenti Noui adhuc non fiat mentio de Imperio. bene fit mentio de Regibus, cum habeatur, 1. *Pet.2. c.* Deum colite, Regem honorificate. & illud; Subditi estote Omnipotenti, siue Regi tanquã præcellenti, & Ducibus ab eo missis. vt *extra de maior. & obed. cap. solitæ.* Imo per Christum omnes Monarchiæ fuerunt destructæ & reprobatæ. Fuit ille lapis sine manibus abscissus, qui statuã percussit in pedibus, & contriuit: per quam statuam aliæ quatuor Monarchiæ figurantur, scilicet Assyriorum, quæ fuit prima, & dictum fuit Regnum Babylonicum; quod fuit Orientale, & sub Rege Nino primo introductum. Alij sub Belo, tempore Tharæ, patris Abrahæ, & ab illo tempore non desiit, nec intercidit nomen Regum, vt testatur *Iodocus Clictoueus in suo libro de Officio Regio. cap.2.* Alij sub Nemroth venatore robusto, qui dictus fuit venator, id est, Tyrannus, sub quo fuit principium Regni Babylonici, vt habetur *Genes. 10.*

Et de Assyriis translata est ad Medos, & Persas sub Cyro & Dario, vt habetur ample *Danielis 5.* Et hoc propter superbiam Balthasar Regis, & iniustitiam; & qui vasa aurea in templo Ierusalem accepta fuerunt

runt per Nabuchodonosor, in quo Balthasar eius filius Rex bibit in conuiuio. Et à Persis in Græcos sub Alexand. Magno. Et à Græcis translatum est ad Romanos sub Octauiano Magno: quod dominium demum subiugatum est, & subditum Christo. Et illis temporibus verum essent Reges, & Principes apud alias nationes, dicit Archiepiscopus Florent. *in 3.part. sue sum.lib.22.cap.5.§.14.* ignotum esse apud eum saltem, sed apud Historiographos non est ignotum, cum tempore Nini primi Regis Assyriorum, Ægialeus erat Rex in Sicyonia, de quo meminit Philippus Bergomensis *in suo supplemento Chronic. lib. 2.* & August. *de ciuitate Dei, lib. 8.* sic dicens: *Sicyoniorum Regnum admodum paruum.* & tale Regnum peruenit ad Athenienses his temporibus.

Etiam Hispaniarum Regnum ortum habuit à Thubal Iaphet, seu Phaleæ filio, testante Isidoro, vt refert idem Philippus Berg *eod. lib.*

Hoc eodem tempore, fuit Zoroastes artis Magicę inuentor, primus Bactrianorum Rex, teste eodem Philippo loco quo supra. Erant & plura alia Regna, vt Boemorum, Scytharum, Thessalorum, Ægyptiorum, & Amazonum fœminarum vsque ad tempora Alexandri.

Fuit & Idumæa Regio, quæ habuit Regem, & Ogyppus in Attica prouincia Achaiæ Rex.

Hoc tempore fuit Regnum Francorum, vt habetur per eundem Philippum, *lib. 4.*

Et erant tunc temporis Reges in Iudæa, vt Saul, Dauid, Salomon à Deo approbati, vt videri potest ample *in libris Regum.*

Erant etiam Reges in Lydia, quorum Regnum habuit finem tempore initij Persarum Regni, vt refert ibi idem Philip.

Erat etiam tunc temporis Principatus Heduorum, quorum ciuitas principalis erat Augustudunum, qui nulli subiiciebantur: de quibus ample Iulius Cæsar *in suis Commentariis.*

Ex quibus constat, & ex his, quæ videri possunt per supradictos, quod vsque ad tempora Alexandri illa prima Monarchia non fuit vniuersalis.

Et durauit hoc Imperium, seu illa Monarchia 1140. annis secundum August. *lib. 4. de Ciuitate Dei*, sed vt habetur *Genes.* 10. illo tempore non erat Monarchia; quia terræ fuerunt diuisæ inter filios Noe.

Tempore vero Cyri Darij primi Regis Persarum, qui habuit secundam Monarchiam, erant plures alij Reges apud alias nationes. Nam talis Monarchia durauit ducentis triginta annis sub nonem Regibus, quibus temporibus fuerunt multa alia: vt Romę Lucius Tarquinius Prisci Tarquinij Regis filius, qui Rex fuit apud Romanos, & regnauit annis 25.

Balthasar, Chaldæorum Rex, Zorobabel apud Iudæos Princeps his temporibus fuit, & tempore Darij etiam nono anno Regni sui erant Reges Romani, qui tunc exacti fuerunt, & Consules creati: qui rexerunt Romanos vsque ad annum nonum post exactos Reges. Quo tempore fuit instituta dignitas Dictaturę & post illam fuit facta electio Decemvirorum, apud quos fuit Imperium Romanum.

Fuit & temporibus prædictæ Monarchię Persarum Regnum Atheniensium, & tempore Darij, cognomēto Notus, Alcibiades Atheniensium Imperator: etiam post eum Xenophon, & Horestes, tertius Maced. Rex, & Amynthas 15. Macedonum Rex.

Fuerunt etiam his temporibus, multa dominia, & Regna, de quibus per eundem Philippum Bergomensem *in suo supplemento Chronic. lib. 5.*

Ex quo constat, quod licet Persæ & Medi, obtinuerunt principale dominium, non tamen vniuersale: & istud satis demonstratur ex dictis *Danielis* 5.

Tempore vero primi Regis Græcorum, qui fuit Alexander, in quem translatum fuit Regnum Persarum, licet se nominari fecerit terrarum Regem, & mundi Principem, non tamen fuit vniuersalis. Cum suo tempore Pyrrhus fuerit Rex Epirotarum, Britus Rex Anglorum, & Suardus Rex Francorum: de quibus meminit idem Philip. Bergomen. *lib. 6 sui supplementi Chronic. part.* De quo tamen Suardo non facit mentionem Gaguinus *in Chronicis Franciæ*, nec eum inter Reges Francorum nominat.

Erat & his temporibus Brennus Gallorum Senonens. Dux, qui totam Asiam subegit: Ita quod Reges Asiæ, lacessiti ingenti pecunia, pacem mercati fuere. Ptolomæus vero Macedoniæ Rex ausus illi occurrere, victus, & multis vulneribus saucius captus est.

Fuit & illo tempore Insubrum Regnum.

Sed Regnum Alexandri post eius mortem, fuit in duodecim partes diuisum, anno mundi ante Christi aduentum 312. vt habetur *lib. 1. Macchabæor. in princ.* tempore cuius fuerunt & multa alia Regna, multæ dominationes, & Principatus; vt videri potest ex dictis ipsius Philippi *eod. lib. 6.* Maxime Regnum Syriorum, Regnum Asiæ, & in Macedonia erat Cassander, Antipatri filius Rex vnus.

Quo tempore etiam Romani Samnitibus imperabant. Tarentini vero, & Carthaginens. tunc etiam Principes habebant. Cum essent potentes, & bellum gerebant in Romanos, & Romani in eos. His etiam temporibus fuit Regnum Parthorum, cuius Regni fuit primus Rex Arsaces, & secundus Arsaces eius filius.

Eodem vero tempore erant Reges in Ægypto, & etiam in Asia & Syria, & plures alij Principatus, & dominationes, de quibus supra dictum est, quæ non erant extinctæ, vt erant in Anglia & Francia Reges, in Macedonia, & Iudæa. Et ista duo Regna, scilicet Macedonum, & Ægyptiorum post Alexandrum, fuerunt per multa tempora simul, & eodem tempore diuersa, post Alexandrum Magnum, tempore cuius erant plura, vt supra dictum est. Fuerunt etiam pro maiori parte temporis vsque ad Imperium Romanum, & tempore Octauiani Imperatoris. Et durauit Regnum Macedonum annis sexcenta quadraginta quatuor, sed his temporibus fuerunt multa alia dominia, multi denique Reges, vt supra dictum est, vsque ad Octauianum: Imo iam inceptum erat Regnum Romanorum, quod mutatum fuerat in Consules, Dictatores, deinde & Decemuiros, postmodum & Consules iterum, vsque ad tempora Octauiani.

Ex quibus constat, quod per hæc tempora illa Monarchia non fuit vniuersalis, quicquid voluerint dicere domini Legistæ Vltramontani, & Archiepiscopus Florent. *in loco supra alleg.* qui non viderat nec legerat Chronicę Historiographorum: quoniam, vt dicit, ignotum est sibi tempore prædictorum Regnorum alias nationes habuisse Reges. Et ex his constat, prædicta Regna, dominationes, & Imperia originem habuisse à violentia, vt perpulchre examinat Petrus Bertrandus, huius nostræ Ciuitatis, & diœcesis Heduen. Cardinalis Episcopus *in suo tractat. de origine Iurisdict. in 1. quæstion.*

Tempore vero Octauiani Imperatoris, in quē plures dicunt translatum fuisse Imperium, credo, quod

uitatum vel prouinciarum consideremus, multæ ciuitates, & prouinciæ non subsunt Imperio. Nam, vt dicit, in Hispania, vt dicunt docto. *in cap. causam.le secund. extra qui fily sint legit.* & Nicol. de Vbald. *in tract. de successio. ab intesta.* 111. *chart. versi. vltimus modus legitimandi.* Quicunque allegaret legem rigorosam Imperatoris, capite punitur. Veneti vero, & multi alij, non seruant iura Imperatorum, nec etiam Galli, & Franci: quia non subijciuntur legibus Imperatorum, nec eas allegant, nisi inquantum fulciantur ratione, & non alias vt dicit Bal. *in l. nemo. C. de sentent. & inter loc. omn. iudic.*

Si vero consideramus Ius ciuile Romanorũ, & isto possemus nos de facili expedire: quia non est credendum illis, quorum repellerentur actores. *c. fraternitatis, de hæretic. c. licet ex quadam. de testam. l. mathemat. C. de episc. audien.* Et non plus creditur mortuæ voci, quam viuæ: sed leges sunt mortuæ voces Principis, ipse autem est vox viua, *in Auth. de consulib. §. fi. coll.* 4. Cum itaque populo Romano non esset credendum in facto proprio, *vt l. nullus. ff. de testib.* ergo nec credendum est eorum legibus vel scripturis.

Et conclusiue, tenet Albe. *loco, quo supra*; quod nunquam Imperator fuit dominus totius orbis. Et hoc etiam tenetur à multis, maxime ab omnibus Doctor. Aurelianensib. & Citramontanis, contra sententiam glossarũ iuris ciuilis, & canonici. Hanc etiam opinionem tenuerunt Iacob. de Rauenna, Petrus & Ioan. Fabri *in d. l.* 1. *C. de sum. Trin. & fide cath. in l. bene à Zenone. C. de quadr. præsc.* per eosdem etiam *in proœm. florum.* quos secuti sũt Raphael. Fulg. Guill. de Castellio, & Bernar. de Castillio, *in d. l. supra alleg.* Et istam opinionem tenet Card. Zabar. *in c. venerabilem. § verum. in* 2. *col. extra de elect.* vbi dicit, quod in hac materia multa ingenia laborauerunt, inuestigando initiũ Monarchiæ terrestris, & prodierunt plurimi libri de Monarchia: nulla tamen disputatio potest esse minus vtilis. Constat enim, vt dicit, quod imperium partim acquisitum fuit Romanis vi armorum, & sic etiam in aliis Regnis, qui habuerunt Monarchiã. vt fuit Assyr. quod dicitur Babylonicum. Item Macedonum, quod floruit sub Alexandro. Item Carthaginense, quod maxime viguit tempore Hannibalis, vt in Tito Liuio, de secundo bello Punico. Hæc tamen regna præter Romanorum dicuntur Monarchiæ, non quia aliquod istorum fuerit generale ad totum orbem, sed ad magnam partem: imo etiam Romani nunquam habuerunt totum, sed fere totum, *dicit Zabarel. ibi.*

Et, vt dicit Albe. hanc opinionem tenendo, legibus eorum sunt conuincendi, *argum. tex. in cap. qui syncera.* 45. *dist.* Nam Imperator non est mundi dominus: quoniam secundum legem Imperatorum, qui dicit se dominum de iure gentium, vel ciuili, habet hoc probare *l. in rem actio. ff. de rei vendic.*

Imperator enim duas solas causas dominij allegat. Quia scilicet habuit à populo Romano: vel quia per iustum bellum occupauit ab hostibus Imperij. *ff. de captiuis & postlim. reuers. l. postliminium. & l hostes.*

Sed ad primum respondetur, quod populus non potuit plus in eum transferre, quam habuerit, *l. traditio. ff. de acquir. rer. dom.* Sed nõ habuit dominium super alias nationes, vt supra dictum est, & demonstratum fuit, & ad hæc infra demonstrabitur: ergo nec ipse, quod populus nõ habuit. Et si populus Roma. allegaret se habuisse, incumberet ei probatio: tamen onus probationis assumendo, constat satis fuisse probatum ex supradictis & infra adhuc per Chronic. Romanorum iustificabitur: tamen contra hoc sic potest clarissime probari.

Notorium est enim, quod ciuitas Romana ædificata fuit per Romulum & Rhemum fratres: notatur *in l.* 1. *ff. de orig. iur. in prin.* & notatur *in l. fin. ff. de rerum diuis.* & habetur etiam in Chronicis *lib.* 3. prædicti Philippi Bergomensis. Quo quidem tempore erant multa Regna, de quib. ibi plenissime: quo quidẽ tempore, vt ibi clarum est, & supra satis demonstratum fuit, Romani non dominabantur toti orbi, immo etiã minimæ parti orbis: & tunc habebant solum Reges, & sic eorum Regnum erat distinctum illo iure ciuili, quod dictum est supra: & tantum iurisdictionem habuerunt, cum locum ædificauerunt, vt *in §. si vero forsan. in Authent. de quæstore. colum.* 6. Vnde populus ille, pro prædicto Reges expellendo, videntur contra se Dei iram prouocasse 7. *quæstio.* 1. *cap. denique.* & sic nec dominium, nec iurisdictionem de iure habuerũt. Nam ius dicitur, quod iustum est 1. *distinctio. capul. ius naturale.* & per vim, & violentiam ab initio sedes alienas occupauerunt. Notat Innoc. *in ca. super his de voto.* Ita quod propter vilitatem initij, connubia fuerunt eis à Sabinis, Albanis & confinitimis partibus denegata. Quod cum hoc nouisset Romulus, finxit se velle ludere ludos, idq; publicare fecit: quia nouitate allecti populi vicini, vt noui populi spectaculum viderent, asciuerunt ductis vxoribus, & filiab. quas cum tenerent, rapuerunt: Exinde ortum bellum in Albanos, quos suæ ditioni addiderunt, & paulatim auctis viribus propinqua dominia vsurpare cœperunt: nec præscriptione se iuuare possunt, cum semper malam fidem habuerunt, tam ipsi, quam habentes causam ab eis: & de violentia eorum constat per iura, quæ sunt certa. *l. & hæc ignorantia. ff. de iuris, & fact. ignor.* Ideo est ignorantia iuris, quæ eos non excusabit. *l. nunquam. ff. de vsucap. ff. de iuris ignorantia. ff. de iuris & facti ignorantia.*

Et adhuc prædicta opinio Citramontanorum probatur vltra prædicta, nũc reassumendo Monarchiam, quæ fuit à tempore Iulij Cæsaris vsque ad tempora hodierna, demõstrando, quod semper fuerũt alij Principes, Reges & Dominationes, per vniuersum orbem in pluribus, & diuersis partibus mundi. Maxime tempore illorum, qui dixerunt seipsos mundi dominos, & faciendo in hoc casu fundamentum pro opinione contraria à Iulio Cæsare, qui primus Imperator, & nomen tale sibi assumpsit. Eo quod Romanis imperabat, vt tradunt historiographi: de quo gl. *in l.* 1. *ff. ad leg. Iul. de adulter.* aliquid sentit, vbi dicit, Iulium Cæsarem auunculum Gaij Augusti, fuisse primum Imperatorem: cum ante tantum dominium haberent Romani, vt dictum est, per rapinam vsurpatum, & in sua origine per vim, violentiam, & rapinam inchoatum. Ex quo ergo initium, seu origo nactæ possessionis de iure inspiciẽda sit, *l. clam possidere. in prin. ff. de acq. poss. l. nam origo. ff. quod vi aut clam.* Quæ cũ sit vitiosa, nunquã prodest violento. *l. autoritatem. C. vnde vi. l. si quã. loco C. de fundis & saltib. rei don. lib.* 11. Et maxime etiam de iure Canonico, *c. fin. & c. vigilanti. extra de præscrip. in leg. possessor. de reg. in* 6. *& reg. peccatum. eod. tit.* Quia semper requiritur bona fides, etiã si defierit titulus, & sit tempus immemoriale. *c.* 1. *de præscr. in* 6. *in l. vnic. C. de vsucap. transfer.* Ita quod tale vitium transit ad successores. *l. an vitium. ff. de diuer. & temp. præscr. l. Pomponius. in princ. ff. de acq. poss. §. fin. Instit. de vsuc. l. hæres. ff. de vsuc.* Ideo, cum non potuerit primus, scilicet Romulus, terras & dominia per eum rapta, vt dictum est, nec etiam Iulius Cæsar, vt dixi, & dicam statim, ideo, nec eorum successores.

Ex quo licuit spoliatis recuperare,& vti iure suo & successoribus, & sic de iure gentium,hoc licuit Iulio Cæsari.*d.l.ex hoc iure*.licuit & Gallis suo tempore:qui etiam quasi ab initio Vrbis conditæ, fere totam Italiam,etiam vsque Romam,ipsa euersa,dempto Capitolio,prout refert Titus Liuius *in quarto,1.decadis*.& Iustinus *lib*. 24. qui etiam Imperium Romanum per multos annos tenuerunt. Ita quod fuerunt septem aut octo Reges Franciæ Imperatores Romanorum, cum à Principio de Græcis translatum fuerit in Francos, videlicet in Carolum Magnum, quod fuit anno Christi 806. vsque ad Conradum primum, successorem Ludouici tertij,in Imperio Gallorum: Quia omnes Reges Franciæ tenuerunt Imperium Romanum, vsque ad annum Domini 910. quo tempore fuerit translatum Imperium in Germanos. Quo quidem tempore semper erat alius Imperator in Græcia, qui dicebatur Imperator Constantinopolitanus.

Et maius argumentum, quod potest esse, est de Iulio Cæsare:qui dicit se Gallias deuicisse,quod non est verum in totum: Cum semper Aluernia,Britannia,& plures aliæ ciuitates supra Ligerem flumen existentes (quæ suos duces habebant) nunquam sine continuis quærelis paruerunt Romanis,vt constat *ex Chronicis. historiographorum*:vt etiam dicit Oldradus *cōsil.suo69*. incipien, *consueuit dubitari*. Imperatores Romani nunquam fuerunt in pacifica possessione orbis: cum de his, vt supra dictum est, nunquam gauisi fuerint pacifice.

Vnde, sub Valentiniano, vniuersa Gallia defecit. Exinde, coacti sunt Romani viuere, contenti sedibus suis & legibus,nec existimauerunt deinceps alias nationes deuincere, nisi media virtute Gallica: vt satis patet ex chronicis:quæ quidem etiam alleganda sunt decisionibus causarum, & credendum est illis etiam in iudicio. vt dicunt Bal.& Anto.de But. *in c.inter dilectos. extra de fide instrument.* gloss. *in verb.transtulit. in cap. venerabilem. de elect.*gloss.1. circa medium.*in c. literis.extra de in integ.rest.*Bart.*in l.1.col.6*.& ibi dom. meus Iason.& alij. *ff.si cert.petat*.gl.& Geminiau.*in c. placuit 16.dist.* & l.1.& Gemin.*in c.in nomine Domini. 22.dist.& gl*.3. Geminia. *in cap.1.27.distin.* & idem Geminia.*in c.absit.10.dist.* & glos.*in proœm.ff.§.hac autem tria in verb.vrbibus*.

Et idem de libris historiarum, quo ad facta antiqua. Geminianus *in c.quamuis ante fin.21.dist.* Felin.*in c.cum causa. extra de probat. & in d.c.inter dilectos.in 8.colum.extra de fide instrum.*

Si igitur ex prædictis,propter vim illatam populis Gallis, debeant dicere se dominos, prout dixi supra, post Innoc. *in d.c.super his.in fine.extra de voto,& voti redem.* clarum est,quod ille titulus eis nihil opitulari potest per supradicta.

Nec inuenio alia iura,quæ eis prodesse possint,nec etiam titulos aliquos allegant.

Et vltra prædicta, pro opinione dicentium, & tenentium,nūquam fuisse vniuersalem Monarchiam in mundo, nec Imperatorem vnquam fuisse dominum totius orbis: Adduco fundamenta sequentia,quæ faciunt contra illos, maxime, qui se dixerunt dominos totius orbis, prout fecerunt quidam Imperatores, de quibus sunt leges *in libris Digestorum & Codicis*. Primo, tempore Iustiniani,qui quādoque se dixit dominum totius orbis, vt supra dixi *in legibus allegatis*,maxime *in l.2. C.de offi.præf.præt. Africa.* Nam illud non est verisimile: Cum,vt habetur *in Auth.vt præponatur nomen Imperat.colum.4*.vbi vtitur his verbis: *Qui sub Imperio nostro sunt, aut quos nostrum regit Imperium*. & ibi post: *In quos nos Deus Romanorum supposuit rebus*.& in *§.sed hoc tempore. Instit.de his,qui sunt sui vel alieni iuris*. ibi: *nullis hominibus,qui sub Imperio nostro sunt*.& in *l.1. C.de sum.trin.& fide cathol*.ibi:*quos clementia nostra regit Imperium*. Quos textus non intellexerunt, & nimis crudam interpretationem ad illos fecerunt Doctores Vltramontani: qui voluerunt illud verbum relatiuum vltra suam naturam extendere: cum de natura sua sit restrictiuum dictionis præcedentis,notant Doctores in *d.l.1*.

Tempore vero Theodosiani & Honorij, qui fecerunt *l.mercatores. C. de commerc.& mercatorib.* erant plures non subditi imperio. Et tempore etiam Alexandri IV. Imperatoris, vt satis constat ex *l.omnib.ciuitatibus, quæ sub Imperio nostro.ff.ad Trebel.* Et quod plus est, ex chronicis constat, quod tēpore Antonini XII. & Cōmodi, Lucij,Antonini,& Marci Antonini, plures erant nationes non subditæ Imperio. Ex quo constat, quod relatio Iuliani, conditoris illius legis deprecatio, non est vera, & quod non est verisimile, quod Imperator ita responderit;quoniam veritas erat in contrarium. Nec etiam est credēdum Iuliano,cum fuerit malæ vitæ,& modicæ æstimationis,& Tyrānus & sic non omni exceptione maior,& vocatus fuit Didius Iulianus, qui tyrannice imperauit per aliquod tempus, & pauci eum inter Imperatores enumerant: & sic non multū facit illa *l.deprecatio*.cū conuincatur dictus Iulianus de mendacio:eo,quia tempora Antonini XII.Parthi non erant subditi Imperio,cum Marcus Ant.qui eidem successit,eosdem debellauerit Germanos, Marcomannos, Squados, Sarmatas ingenti virtute,vna cum filio Commodo Antoni.superauerit. Tempore cuius Commodi Antoni. Britones non erant subditi Imperio, nec etiam Arabes. Nam illo tempore regnabat Lucius Rex Anglorum.

Et sic constat, quod illis temporibus nunquam aliquis Antoninus fuerit mundi dominus, saltem vniuersalis:quicquid dixerit ibi Iulianus:ex quo satis responsum est ad illam *legem de precationem* & ad omnes leges Iustiniani, & Imperatorū per veritatem in contrarium ad oculum demonstratam, per chronica historiographorum, vt dictum est.

Item etiam *d.l.deprecatio*.cum *extraua.ad reprimendum*. laborant eodē morbo,quod ab indignato Principe factæ sunt. Prima ab Antonio, propter piratas. Idem secundum Bat.*in dicta extrauaganti*:in Henrico, qui indignatus hoc dicit propter Principes, qui terras Imperij occupabant, & maxime propter Robertū Siciliæ Regem, propter quem fuerunt factæ duæ extrauagantes, scilicet *ad reprimendum*, &,*qui sint rebelles*:quæ tamē postea fuerint reuocatæ per Clementem IV.*clem.pastoralis de sent.& re iud* vt de à Principe irato factum non disponit.*l. 1. ff. de const. Princ.§. sed & quod Princip. Inst.de iure nat.l.metum.§.sed cum prætor. ff.quod metus causa*.

Imoquod plus est, ex dictis doctorum prædictam opinionem tenentium, clare ostenditur contrarietas omniū Imperatorū, & Iurisconsultorū: cum Iustinianus *in §. sed si ab hostib.Inst.quib. modis ius patria po. sol*.dicit Imp.Rom. debere habere limites,& fines:si enim Imperator haberet vniuersale dominiū ratione sui Imperij non haberet limites, nec essent aliqua limina Imperij, & quæ caperentur de facto, non censerentur redire postliminio vt patet *in l. postlimin. § à piratis. ff. de captiuis, & postlimin. reuersis. & in l.qui à latronibus.ff.de testam.*& sic cum limina habeat Imperium à limitato loco non orbe, nescio,quomodo dici possit Imperatorem esse dominum orbis.

Et fa-

Et faciunt adhuc vltra prædicta contra eos leges ipsorum, quæ dicunt Imperatorem, seu populum Romanum habere hostes. *l.1.C.de off.præfect.prat.Africa.* *§.1.in Auth.de hared.& Falc.col.1.ff.de collat.l.in bello.* *postliminium. l. hostes.ff.de capti.& postlimi.reuersis.* & ille Rex in *d.l.postliminium.* facit multum, inquantum dicit inter nos & omnes liberos populos Regesque moribus & legibus constitutum.& ibi: *Regem socium, aut amicum.* cum populus, aut Rex liber dicatur, qui nullius alterius populi potestati subiectus est, vt est text.*in l.non dubito.ff.de capt.& postlim.reuer.& glo.in d.l.hostes,* vbi text. in fine etiam loquitur de Germanis & Parthis hostibus Romanorum, quos antea socios & confœderatos appellauerunt, *d.l.non dubito & d. l. postliminium.* quæ quidem leges *postliminium.* & *hostes.* fuerunt conditæ ab Vlpiano, & Paulo Iurisconsultis, tempore Alexandri Imperatoris, qui statim regnauit post Antoninos, qui incepetūt annum Christi 154.& fuerunt quinque, aut sex.& finierunt in Bassiano Antonino, & Aurelio Antonino; post quos fuit dictus Alexander anno Christi 224.

Et sic constat, quod ille Iulianus, de quo in *d.l.deprecatio.* non dicit veritatem, & per hæc ad illam legem plenissime constat, esse responsum.

Albericus vero, ad illam leg. vlterius respondendo dicit, quod licet Imperator in vno loco dicat se mundi dominum; tamen alibi fatetur melius esse, qui non erant Imperio subditi. Alij enim erant hostes, alij fœderati, alij Reges, alij amici: vt in *d.legibus hic ante all.& d.l.mercatores.C.de commerc.& mercat.*

Ad *c.in apib.* facilis est responsio. quia licet dicatur, quod in vno Regno debeat esse Rex, non sequitur, quod non possint esse diuersa Regna: Imo quod plus est, Deus ordinauit à principio plures Reges, & in vnoquoque Regno vnum Regem. Nec hoc prohibet *d.c.in apibus.* nam vnus apis non est Rex omniū apum de mundo, imo in quolibet vase apum est vnus Rex. nec omnes grues de mundo sequuntur vnam, sed vna congregatio sequitur vnam, & alia aliam, & sic in quolibet Regno erit Rex, vel in qualibet ciuitate vnus Rector; quandoque tamen reperitur duos fuisse Imperatores *l.Imperatores.de pact.& l diui fratres.ff.de pœnis.*& ita illum text. declarat Io.de Turrecr.in *d.c. in apibus.* vbi respondet ad iura pro parte contraria allegata, tenendo etiam quod nunquam fuit Monarchia vniuersalis.

Ex quibus constat responsio generalis ad omnia iura dicentia. quod Imperator est dominus totius orbis, & habet Monarchiam. Est verum, Orbis scilicet subiectus Romano Imperio; cum tempore, quo translatum fuit Imperium per populum in Principem, transtulerint in eum omne imperium, quod habebant in toto orbe. Cum ergo totus orbis vniuersaliter non tunc subjiceretur ipsi populo Romano, sed tantū vna pars debet intelligi illam partem esse vniuersaliter illum totum orbem, & non vltra. Quia si extenderetur ad partes etiam tunc non subditas Imperio, sequerentur tot inconuenientia, quot in mense scribi non possent. Sequeretur enim, quod transtulisset in eum plus iuris, quam habuisset: sequeretur etiam, quod potestatem habuissent tollendi ea, quæ de iure diuino erant introducta, vt puta regna, & dominationes: de quibus supra dictum est. Et sic illa generalitas seu vniuersalitas restringitur ad habilitatem *l.cum ff.de iudic.* notatur plene per dom. meum Ias.in *l.1. §. nunciatio. col.4. ff.de noui ope. nunc.* Et ne sequatur absurdum, notat Fel.in *c.cognoscentes. colum, 6. extra de constit.* Absurdum enim esset, & contra iuris dispositionem, quod populus Romanus transferendo omnem potestatem quam habebat in Principem, plus iuris ei dedisset, quam habuisset: & ideo vniuersalis locutio, seu generalis, debet ad partem mundi subditam Romano Imperio restringi, & non alias partes eidem non subditas extendi, ad euitādum inconuenientia, & absurda, de quibus supra dictum est, & ne incidant in mendacium, quod facerent, vt notorie constat ex omnibus Chronicis mundi. Et etiam ad id, quod est possibile, restringuntur. Floria. *in l. cum debere. ff. de seruit. vrban.præd.* & non ad impossibile, quod esset hoc casu.

Non obstat vlterius, quod voluerunt dicere multi, tenentes partem contrariam vltra solutiones prædictas ad textus supra allegatos, maxime ad *c.conuenior. 23.quæst.8* vbi dicitur, quod Imperatori licent omnia, & ipsius sunt vniuersa. Quia vltra responsionem, quæ dari potest, quod hoc possit esse verum in suo imperio, & infra fines, & limites sui imperij: non quia ibi dicitur decisiue, sed solum erat vna allegatio partis, vt ibi patet.

Et ad *c.quo iure 8.distin.* responsio est in promptu: quia ibi loquitur tam de Regibus, quam Imperatoribus. Duo enim sunt (dixit ille tex) quibus principaliter hic mundus regitur, autoritas sacra Pontificum, & Regalis potestas: non enim dicit, *Imperialis.* Vnde nec regularitas orbis quiesceret in eo; quia tunc nec esset opportunum Ecclesiam Dei in sua regularitate quiescere, quæ mundū vniuersum regit, & sub qua omnis spiritus requiescit. *cap.solita.de maio.& obed.in c.conuentor.23.quæst.8.in c.si Imperator.96.dist.* qui nec priuilegium à sede Apostolica sibi indultum conseruare potuit. Ideo propter defectū Imperatoris necesse fuit: quod Reges Franciæ subuenirent Ecclesiæ afflictæ, quibus & à Deo hoc donatum est semper. *c.hortatu. 23.quæst.8.c. Adrianus.63.dist.* Et ideo ille text.*in d.c. quo iure.* melius intelligi debet de Rege Frāciæ, quam de Imperatore, cum plus Reges Franciæ subuenerint Ecclesiæ, quam Imperatores, vt supra dixi: & ille text. *in d.c.quo iure.* non loquitur decisiue, & præcise, sed tantum exemplatiue, vt satis ibi confitetur gl.

Et pro responsione *l.2.Cod.de offic.præf.prato.Africa,* Quæ lex fuit Constātini, quo tempore translatum est Imperium in Gallos, scilicet in Carolum Magnū, de quo ante dixi in terminis illius legis, non probat, quod Imperator fuerit dominus vniuersi orbis, nec quod habuerit vniuersale dominiū, imo nec habuerit dominium in Gallia, in his verbis ponderatis ab omnibus timentibus partem contrariam, scilicet in partibus Hispaniæ, & Galliæ, siue Francorum: & nota verbum, *In partibus.* non enim dicit, quod Gallia subesset Imperio. Verum est bene, quod aliquæ partes Galliæ fuerunt tunc iuris Italici, vt patet *in l.fi.ff. de censib.* & quæ forsitan obediebant imperio Romano, vt erat Massilia Narbonen. Viennensis, & illa pars Burgundiæ, quo Allobroges attingit, quæ clauditur Rhodano fluuio, quæ erant de Regno Franciæ, & de facto à Romanis Imperatoribus occupabatur, quæ etiam de facto per Theodobertum Regem Franciæ nepotem ex filio Clotarij Regis recuperatæ sunt, & denuo Franciæ regno additæ, & vsque ad hæc tempora conseruatæ.

Vnde ergo bene dicit text. *quæ in partib. Galliæ, seu Francorum;* quia & illæ partes sub Gallia Aquitanica, vel secundum Plinium Lugdunensi, comprehenduntur, vnde nec per hoc concludit Gallias vniuersas subesse tum imperio.

Ad *l.si duos.§.1.de excus.tut.ibi.Vniuerso orbi conueniens est, cuius subiectū est capitulū.* Nā ille textus nihil

sic in male gestis, quæ videtur illicita: vnde ex eo fonte, ex quo iura proueniunt, sequeretur iniuria, quod non est dicendum. Ex quo credo dicendum, quod ille tex. *in d. c. per venerabilem.* loquitur de iure, & non de facto, contra gloss. ibi, contra quam etiam tenent Inn. Abb. Fel. & plures alij *in d. c. nouit, extra de iudic.*

Et facit text. *in d. c. nouit, extra de iudic.* pro huiusmodi interpretatione, quod ille text. *in d. c. per venerabilem.* debeat intelligi de iure & non de facto, secundum gl. ibi, sic inducedo. Dicit enim ibi text. *non enim intendimus de feudo; cuius ad ipsum spectat iudicium.* loquendo de rege Franciæ, in quibus verbis facio hoc fundamentum. Si enim Rex Franciæ habuisset superiorem Imperatorem in temporalibus, non potuisset cognoscere de causa vertente inter ipsum & Regem Angliæ; tunc suum vasallum occasione comitatus Pictauien. cum ageretur de causa feudali, sed debuisset Imperator cognoscere, *c. 1. apud quem vel quos quæstio feudi terminetur, in vsib. feu.* & faciunt quæ dicit Bald. & Iac. de Beluis. & alij *in cap. 1. de inuestit. in maritum facta.* Quod si est quæstio inter maiores, vt sunt Duces, Comites & Reges, in quibus non potest faciliter habere iudicium, Imperator est iudex, & non alius. *c. 1. de lege Corradi, in vsib. feud.* idem Bald. *in l. 1. ff. de rerum diui.* Cum ergo ille tex. *in d. c. nouit.* dicat, quod illa quæstio feudi debuit determinari per Regẽ Franciæ dominum feudi, cum ad eum spectet & non ad alium, patet, quod de iure Imperatori non subiacet. Et hoc ibi tenet Panorm. duabus rationibus, quas vide, imo nec vnquam iugũ Imperij suscepit, vt tenet Lucas de Penna, *in l. vnica. C. de colon. Palestinis, lib. 11.*

Ex quo sequitur, quod si Rex Franciæ non sit illi subditus, quod ipse Imperator non est mundi dominus, quod indubitanter teneo verum ex supradictis & multis aliis rationibus, quæ hic possent adduci: sed cum ex euidentia rei, & per existentiam aliorum Regnorum, quæ semper fuerunt in esse tempore Imperij Romani, dicendum est indubitanter, quod nunquam fuit vsque ad hæc tempora aliquis Imperator, qui fuerit vniuersalis mundi dominus.

Ex quo tamen Romani præ cæteris maiorem dominationem in hoc seculo habuerunt, & exinde nomen Regium odiosum fuisse apud eos, assumpserunt pro eorum Principe post Reges, Consules & Dictatores, nomen Imperatoris. Ideo videtur inter omnes huius mundi Principes ratione illius dignitatis esse primus & cæteris excellentior; non tamen per hoc sequitur, quod sit mundi dominus, & sic quod alij propterea eidem subiiciantur; quoniam nũquam fuit ita ordinatum, neque à Deo, neque eius Vicario, neque ab habentibus potestatem hoc ordinandi seu disponendi.

Potest tamen dici, quod adhuc rex Franciæ ita potest dici Imperator in suo regno, prout infra dicam, prout Rex Romanorum in suo regno dicitur Imperator: & quod tale Imperium est ita in Rege Francorum, sicut in rege Romanorum. Cum, vt habetur in Chronicis Eusebij, Imperium fuerit translatum de Græcis ad personam Caroli Magni Regis Frãcorum, & facit 63. *dist. c. ego Ludouicus. & ibi nat. in vlt. gloss.* Et virtute istius translationis Carolus Magnus, & sui successores receperunt potestatem imperialem in omnibus regnis, prouinciis & terris: Præsertim occidentalibus, quæ non erant ante tempus dictæ translationis sub potestate dicti Caroli, & etiam petendi & exigendi à Regibus & Principibus Regnorum, prouinciarum, & terrarum huiusmodi subiectionem Imperatori debitam: ita quod sicut olim populus Romanus ius & potestatem transtulit in Imperatorem, vt patet *ff. de orig. leg. 2. §. sed & quod Principi. ff. de constit. Princip. leg. 1.* Et postmodum, ex diuisione ipsius Imperij, quæ fuit per Carolum Magnum, Aquisgrani solenniter congregatis omnibus proceribus totius Regni, Ludouicum filium suum Aquitaniæ Regem cunctorum consilio sibi totius Regni & Imperialis nominis hæreditatem sub anno Domini 800. constituit. Impositoque capiti eius diademate Imperatorem & Augustum appellari iussit. Richardum vero nepotem suum filium Pipini filij sui Italiæ præfecit & appellari iussit. Post hoc idem Ludouicus, qui Pius est cognominatus, mortuo patre suo generalem conuentum Aquisgrani sub Anno domini 8.7. habens, filium suum primogenitum Lothariũ nominis atque imperij sui constituit, & cæteros Reges appellatos, vnum Aquitaniæ, scilicet Pipinum, alterum Bauariæ, scilicet Ludouicum præfecit. Ex quo ex huiusmodi translatione semper remansit potestas Imperialis apud Francos: Imo, primo habuerunt nomen Imperatoris, cum dicto Ludouico fuerit impositum diadema, & Imperator & Augustus ex iussu Caroli Magni vocatus fuerit. Et licet postmodum anno Domini 84. orta fuerit guerra inter tres fratres, videlicet Ludouicum, Carolum & Lotharium, post bellum inter eos habitum, anno præcedenti apud pagum Antissiodoreum, in loco, qui dicitur *Fontaines*, in quo à neutra parte fuit triumphatum, secundum Eusebium, & Imperium remanserit apud Lotharium, qui appellatus fuit Imperator: tamen potestas Imperialis etiam remansit apud Carolum, qui habuit Regnum occidentale Francorum, à Britannico mari, vsque ad Mosam fluuium, & vocatus fuit Rex Galliæ: Sed tamen cum potestate Imperiali in suo regno, quam semper vsque nũc exercuit, & adhuc exercet, faciendo eã omnia, quæ Imperator in suo imperio. Ex quo etiam potest dici, quod præscriptio tanti temporis, cuius initij memoria non extat, in contrarium ei prodest. Dicit tamen Bal. *in tit. de probib. feudi aliena. per Feder §. fin. col. pen. in fin.* quod licet dictus Rex Franciæ sit super omnes Reges, & quo ad subditos suos sit in Regno tanquam corporalis Deus, non tamen, vt dicit, est alter Imperator.

Sed quia tamen postmodum ab Ecclesia Romana maior dignitas reputatur dignitas Imperatoris, & propter approbationem, quam fecit Ecclesia Romana de imperio, illud transferendo de Francis, seu Gallis in Germanos, in personam Othonis: de quo legitur *in cap. synodo. 64. distinctio.* quam Regum, in omnibus locis indifferenter: extra Regnũ Franciæ semper Imperator sedet à dextris & Rex Franciæ à sinistris, & sic præcedit Regem Franciæ propter autoritatem & præeminentiam, quam habet ab Ecclesia, ex vnctione & coronatione, quam recipit ab Ecclesia Romana, vt dictum est, & habetur *in c. per venerabilem. extra de elect.* & notatur in pluribus locis. De huiusmodi trãslatione est magna altercatio. Sed cum non sit magnæ vtilitatis, & sit iam hæc pars satis onerata, me remitto ad tractatum Ioan. le Cyrier *de primogenitura, in 11. q. secundi libri. vbi per 7. aut 8. col.*

Vigesimanona cõsideratio. An etiam, si electus in Imperatorẽ nondum sit coronatus, qui ante coronationem dicitur tantum Rex Romanorum, præcedere debeat Regem Frãciæ. Hæc quæstio fuit hoc anno Domini 1521. in mense Septembri in oppido Caleti, vbi fuerunt ambasciatores & legati Caroli illustrissimi electi in Imperatorẽ & Regis Hispanorum: inter quos erat nobilis & præstantissimus vir Dominus Mercurinus Cancellarius electi in Imperatorem,

& legati Francisci Christianissimi Regis Franciæ: Inter quos erat Nobilis & excellentissimus vir dominus Antonius de Prato, Cancellarius Regis Franciæ: inter quos fuit quæstio de præcedentia. Mouebatur prædictus Antonius ea ratione; quia prædictus Carolus, licet fuisset electus in Imperatorem, non tamen erat adhuc vnctus & coronatus, & sic factus erat Rex Romanorum, qui tanquam Rex Romanorum nō vngitur, nec coronatur ab Ecclesia: & etiam licet esset Rex Hispaniæ; tamen, quia non vngitur, ideo dictus Cancellarius Franciæ debuit præcedere Cancellarium prædicti electi in Imperatorem: eo, quia Rex Franciæ erat vnctus & coronatus, prædictus vero electus in Imperatorem, & Rex Hispanorum non erat vnctus, nec coronatus.

Ex parte vero dicti domini Mercurini Cancellarij electi in Imperatorem, multa in contrarium dicebantur, & quod prædictus electus erat vnctus & coronatus ab Archiepiscopo Coloniens. ad quem pertinet eidem Regi primam vnctionem & coronationem impendere, prout tenet Innoc. *in c. venerabilem extra de elect.* dicam plenius.

Decisio huius cōtrouersiæ pendet ex dubio sequenti, videlicet: Nunquid electus in Regem seu in Imperatorem à Principibus habentibus potestatem eligendi, vel à maiori parte possit statim ex ipsa electione licite nomen Regis assumere, ac bona Regni & Imperij, tanquam habens eandem potestatem, quam Imperator in Italia, & in aliis prouinciis Regno & Imperio subiectis administrare.

Ad istud dubium videtur primo dicendum, quod electus in Imperatorem non potest sibi assumere nomen Regis, nisi per approbationem suam ab Ecclesia factam, quod sic probatur: Examinatio personæ electi in Regem Romanorum, pertinet ad Ecclesiam Romanam *c. venerabilem, §. verum. extra de elect. clement. Romani. versi. præfatis itaque. de iureiur.* Et non solum examinatio, imo approbatio & nominatio, vt dicit ibi text. Quæ quidem examinatio non videtur fieri ad alium finem, nisi vt examinata prius persona ipsius, vel saltem persona eiusdem electi, approbetur, vt sic ex tali approbatione demum possit, sicut in electis ad dignitates Ecclesiasticas regulariter obseruatur, vt patet *in c. nosti. extra de elect. & in cap. qualiter. eodem tit. & c. auaritiæ. eod. tit. lib. 6.* Ergo videtur, quod approbatio electi in Regem Romanorum, etiamsi sit electus à Principibus in concordia, peti debet ab Ecclesia Romana, antequam administret, nec nomen Imperatoris assumere, vt dicit *gl. in d. clement. Romani. in verb. futurus. ibi: Ego enim* quem ad hoc alleg. Felin. *in c. eam te. in 2. col. extra de rescript.* vbi ample ponitur materia de electo, quam potestatem habeat ante consecrationem, seu confirmationem.

Secundo, sic: Si Rex Romanorum ex electione concordi vel à maiori parte Principum electorum facta posset statim administrare iura & bona Regni imperij; ergo vnctio & coronatio, quæ Regi Romanorum Aquilgrani per Archiepiscopum Coloniens. & vnctio & coronatio per Archiepiscopum Mediolanen. in villa Modinen. secundario eidem ante vnctionem & coronationem Imperialem consueuerunt impendi, vt etiam notat. per Ioan. Andr. *in d. clem. Romani.* viderentur superfluæ & inanes, & de nihilo viderentur seruire, quod est absurdum & inconueniens, cum tales vnctiones & coronationes non videntur esse sine rationabili causa inductæ.

Tertio sic: Rex Roman. non habet eandem potestatem, quam Imperator, qui non dicitur Imperator, nisi post vnctionem & coronationem; cum vt habemus *in l. bene à Zenone. C. de quadr. præscript. in fin.* vbi Imperator non concedit priuilegium ante infulas imperiales susceptas: Per quarum susceptionem intelligimus coronationem Imperialem: & sic videtur, quod Rex Romanorum non habet eandem potestatem, quam postea factus Imperator. & facit text. *in l. athletæ. ff. de excusat. tut.* quem ad hoc allegat Barba. *in cap. eam te. in 2. col. extra de rescript.*

Quarto faciunt text. *in cap. in nomine Domini. ver. eligatur autem. ibi: & futurus 23. dist. & in c. venerabilē. §. verum. ibi: eligendum in Regem, vel Imperatorem postmodum promouendum. extra de elect. & in cle. Romani. verb. priusquā de iureiur.* vbi dicitur: *Ego enim Rex Romanorum futurus Imperator.* Ex quibus omnib. patet, quod primo quis efficitur Rex, & postmodum futuro tempore Imperator, & sic Rex non videtur habere eandem potestatem, quam Imperator: cum Rex prius existens postmodum promoueatur in Imperatorem, vt sic aliquid importet plus promotio in Imperatorem, quam in Regem.

Quinto sic probatur: Nam nihil operatur antequam sit. *leg. 1. ff. de collat. bonor. §. si impuberi.* vbi dicit, præmatura est enim collationis species, cum adhuc viuatis, cuius de bonis quarta debetur. *leg. 1. §. ex hoc rescripto. ff. de ventre inspic. leg. quoties. ff. de nouatio.* Sed Imperator in sua coronatione dicitur oriri, & sic incipere esse. *l. omnes. C. de feriis. ibi: vel ortus imperij protulerunt. & ibi gl. quæ exponit: id est, coronatus.* ergo ante hoc dicit Ioan. Andr. *in data libri 6.* in gl. quæ incipit, *scire debes.* Et tribus coronis coronati debet, vt notatur per eum *in clem. Romani elect.* & dixi supra.

Sexto probatur sic: Furtiuus est omnis actus & illicitus, qui exercetur in re præter voluntatem domini vel custodis, etiamsi exerceatur per eum, cui traditio fieri debet. *l. si ex stipulatione. ff. de acquirend. possess. l. nec ex vera. Cod. de quadrien. præscript.* sed per Christum B. Petro & successoribus tradita sunt vtriusque Regni gubernacula, cœlestis, scilicet, & terreni 22. *distinctio c. omnes. 15. quæsti. 6. c. alius. & c. nos sanctorum. & c. iuratos. 1. quæstio. 4. ca. quia prælatus. in princ. & c. Apostolicæ. de re iud. in 6.* Quicunque ergo sine voluntate successoris beati terreni Regni gubernaculū assumit, rem illicitam facit. quod optime probat Innocentius per rationes, *in capit. licet ex suscepto. de foro compet.* & probatur *in dict. cap. Venerabilem. extra qui filij sint legit.* quod etiam probatur. *Psal. 135.* vbi dicitur: *Qui fecit luminaria magna, Solem in potestatem diei, Lunam & stellas in potestatem noctis.* in quo transsumptiue significatur Sacerdotium & Imperiū, vt per solem sacerdotium significetur, per lunam imperium demonstretur. *cap solitæ. extra de maior. obed.* Luna autem non lucet, nisi per influentiam Solis; ergo nec Imperator nisi per influentiam à Papa. & cum hoc bene facit, *d. l. bene à Zenone. supra in quarto fundamento.* allegata in fin. dum dicit; *Imperiales suscepimus infulas.* vt dicatur infula, quasi influa siue influentia, de quibus infulis habetur *in l fi. C. de Iudæis & in auth. si vero. C. vt omnes iud. tam ciuil. quam milit. in princ.*

Septimo probatur sic: Nullum imperfectū operatur perfecte, alias perfectum ab imperfecto non dignosceretur, *l. ædificia. §. perfectissime. ff. de ædil. edict.* Perfectum autem non est, cui aliqua particula deficit. *l. cum Syllanianum. C. ad Syllan.* Probat Philosophus 5. *Metaphys. c. de perfecto.* & hoc etiā probat lex, dicens, neque balneum, aut theatrum fecisse intelligitur, qui ei propriam formam, quæ ex consummatione cōtingit, non dederit. *l. si is qui quadringenta. §. quædam ff. ad leg.*

ff.ad leg.Falcid. Hinc dicit Dom.meus Iaſ.*in leg.ſi pro fundo. & in l.ſub prætextu,2.& in 2.col.Cod.de tranſact.* quod imperfectum & nullum idem ſunt, ſed conſtat quod ante approbationem, vnctionem & coronationem aliqua pars imperiali dignitati deficit, alioquin eſſet ſuperflua: quod nemo ſanę mentis probauit, vt *l. ſi ita quis ſtipulanti. ff. de euict. l. poſthum. ff. de capti. & poſtlim.reuer.* ergo non eſt perfecta, & ſic non poteſt perfecte imperialia operari, quod poſſet, ſi ea quæ ſunt iuriſdictionis, libere exercere poſſet; cum tota ſua poteſtas in hoc conſiſtat.

Octauo probatur ſic: Quoties ſunt duo gradus ſucceſſiui ad inuicem ordinati exiſtens in vltimo non debet attingere ea, quæ ſunt primi, ſicut Diaconus ea, quæ ſunt Epiſcopi, vel presbyteri. *cap. Diaconus. & c. ſeq 93. diſtin* vni commiſſum alius ſurripiat. *l. conſultu diualia. C. de teſtam.* Et in electo in Imperatorem eſt conſiderare duos gradus. Vnum inquantum eſt Rex; alterum, inquantum promouendus eſt Imperator, vt *d.c.venerabilem.de elect.* & clarius *in d.c.in nomine domini.23. diſt.ibi: dilectiſſimi filij noſtri habeant.* exiſtens ergo in proximo gradu, ſcilicet Regis, non vſurpabit quæ ſunt ſecundi, ſcilicet Imperij.

Nono probatur ſic Præceps & præmature vtitur quis gladio ante efficacem commiſſionem eiuſdem. *l. obſeruare. §. fin. ff de offic.proconſ.* arg. *leg.1 de exec rei iudic.* & quis adminiſtrationi imprudenter ſe immiſcet ante adminiſtrationem decretam. *leg fin. C. arbitr. tutela. & in Authen. vt hi qui oblig. habere perhib. res minor.* ſed ſic eſt, quod vterque gladius eſt apud Eccleſiam, quod notatur per verba Apoſtolorum, in quorum perſona Eccleſia deſignatur: Ecce duo gladij hic, ſcilicet in Eccleſia; Et Chriſtus dicit non ſuperflua eſſe, ſed dicit, ſufficit: & ideo cum Petrus gladium exercuit, nequaquam vt abiiceret iuſſit, ſed vt in vaginam conuerteret, quaſi exercitium prohibens, non imperium auferens. Exercitium autem Imperatori committitur in approbatione, vnctione & coronatione. arg. *ff. de milit. teſtam. l. ex eo. & l. ſi Titius & in Authen. de defenſ. ciuit. §. interim coll.3.* ergo ante hanc commiſſionem adminiſtrare non poteſt.

Decimo probatur: Electus ad militiam non prius miles eſt, quam ſtigmata receperit, & in numero militum ſit deſcriptus. *l. ex eo. & l. ſi Titius. ff. de teſtamen. milit. l.1. ſtigmata. C. de fabricenſib. lib.11.* Sic etiam Imperator licet ſit in Imperatorem electus, donec habeat ſtigmata & inſignia Imperatoris, non debet dici Imperator.

Vndecimo: Nam cum poſt eius electionem requiratur confirmatio Papæ, & ingreſſus officij per coronationem, *iuribus ſupra alleg.* Sequitur, quod ante non habet plenariam poteſtatem; ergo non poteſt officium in inuitum exercere. *l. Publius. ff. de cond. & demon in Auth. conſulib. cap. hac autem. coll.4. & in Auth. de defenſ. ciuit. § interim. & leg. poſt duos. C. de aduo. diuer. iud. & ca. pen. extra de tranſlat. pral.*

Duodecimo: Cum, vt ante dictum eſt, ante confirmationem, conſecrationem & vnctionem, non dicatur Imperator, ſed tantum Rex Romanorum; ergo poteſtatem Imperatoris habere non debet; cum carentia nomine carere debent & effectu. *l. à nullo. C. de ſeriis.* & iſta tria vltima motiua facit Saly. in *d.l. bene à Zenone. C. de quadrien. præſcript.*

Contrariam tamen opinionem, ſcil. quod ſtatim electione facta poſſit adminiſtrare, tenent Bart. Bald. poſt gloſſ. & Cyn. *in clem. l. bene à Zenone.* Bart. *in extr. ad reprimẽdum. in verb. Regibus.* & idem Bart. *in leg. ex eo. ff. de teſt. mil. & in leg. ſed & reprobari. in princ. de excuſ. tuto. & in prima conſtitutione Digeſtorum. in ſi principio.* gloſſ. *in c. legimus. 94. diſtin.* Innoc. *in c. cum Ferra. extra de conſtit.* Collectan. *in cap. noſti. in fin. & ibi in apoſtillis. in ver. ſic nec imperat. extra de poſtulat. prala.* Pan. *in c. venerabilem. extra de elect.* Felin. *in c. eam te colum.2. ver. ſimiliter. extra de Reſcr.* Oldr. *conſil.168. & conſil.199.* Albe. de Roſa. & Saly. *in d.l. bene à Zenone.* qui mouentur rationibus ſeqq.

Primo, Quia ſicut matrimonium mutuo conſenſu perficitur. *ff. de reg. iur. leg. nuptias. cum ſimilib.* ita mutuo conſenſu eligentium, & electi acceptantis, debet dici eſſe perfectum, & eſt ſimilitudo bona: Quia ſicut maritus vxorem tenetur defendere, vt *Inſtit. de iniuriis. §. patitur.* Ita & Imperator Rempublicam in vniuerſo, & in particulari, vt in *dict. l. bene à Zenone. & Cod. de nouo Codice componen. in princip.* Sed videtur, quod iſta ſimilitudo non ſit bona, cum, vt dicit Rofredus Beneuentanus *in libellis iuris Canonici, ſub titulo de ſponſalibus in 1. cap.* Sicut matrimonium per ſponſalia initiatur, per verba de præſenti completur, & per copulam carnalem conſummatur: Ita matrimonium per electionem poſt conſenſum initiatur, in confirmatione ratificatur, & in conſecratione conſummatur. *l. licet. & ca. inter corporalia. extra de tranſlat. prælat.* & etiam dicit Lucas de Pen. *in l. mulier. in prin. Cod. de incolis. li.10.* quod matrimonium tantum dicitur inchoari per ſponſalia, & conſummari per copulam carnalem, allegat iura allegata.

Ex quo mihi videtur dicendum, quod iſta ſimilitudo non eſt ſufficiens ad æquiparandum vnum ad aliud. Ita quod ſit verum argumẽtum, cum etiamſi ſimilitudo eſſet vera, quod non tantum concludit identitatem, nec habet eandem rationem: & ideo non valet argumentum. Panor. *in cap. quoniam frequenter. §. fin. in pen. col. extra vt lit. non conte.* quaſi ſimilitudo non ſit commoda, in ratione nihil operatur, vt dicit idem Panor. *in ca cum dilectus. in 3. col. extra de ordine cognit.* & ideo cum hic ſit alia ratio in matrimonio carnali eo, quia ſolus conſenſus facit matrimonium, non concubitus, vt dictum eſt, & nihil vltra requiritur ad perfectionem, non eſt hoc caſu arguendum ad hunc caſum: cum ſola electio etiam cum conſenſu illius non faciat cum Imperatorem, imo requiritur conſecratio vnctio & coronatio, *iuribus ſupra allegatis;* igitur, &c.

Secunda ratio Salycet. & aliorum pro hac opin. eſt talis: Quoniam, vt dicit, eiuſdem virtutis & poteſtatis debet eſſe electio facta à Principibus Alemaniæ: cuius poteſtatis & effectus erat electio facta à populo Romano. Cum ſubrogatum ſapiat ſeu aſſumat naturam ſubrogati. *l. ſi eum. §. qui iniuriarum. ff. ſi quis cautionib. l.1. §. hac actio ff. ſi quis liber eſſe iuſſ.* Sed electio olim facta populo Rom. acceptatione ſecuta, erat tantæ poteſtatis, quod omnem iuriſdictionem transferebat in principẽ ſeu Imperatorem. *l.2. §. nouiſſime. ff. de orig. iur. & §. initio.* & poſtea in Imperatorem. *leg.2. §. Cum enim. Cod. de veteri iure enucl. & leg.1. ff. de conſtit. Princip.* ergo & electio facta per illos Principes Alemaniæ ſubrogata loco populi Romani. *cap. venerabilem. de elect.* idem debet operari & ſic ſequitur, quod virtute ſuæ electionis præeſt legi, vt *ff. de legib. leg. Princeps. & C. de legib. l. digna vox.* Et per conſequens habet poteſtatem beneficia & priuilegia concedendi, & contra iura diſpenſandi.

Iſtud argumentum non militat hoc caſu. Cum licet ſit verum, quod ex electione facta per populum Romanum omnis iuriſdictio, & poteſtas, quæ erat penes populum Roman. fuerit tranſlata in electum

non tamen fuit translatum Imperium in eum; cum tunc nondum esset Imperium saltem specialiter aut specifice, sed erat solum potestas, quæ fuit translata in Consules, Reges & Dictatores. Qui non fuerunt Imperatores, nec iura Imperij habuerunt. Nisi quia tanquam habens administrationem regalem etiam dici potest Imperator. 2. *Reg.* 8. *ca. Ibi: Iura Regis, qui imperaturus est vobis.* vt supra dixi. Et solum Imperium habuit initium à Deo, ex quo potestas Imperij assumi debet ab eius Vicario; cum eidem omnis potestas data fuerit, vt habetur *Matth.* 28. *ca.* Data est ei potestas in cœlo & in terra.

Et etiam illa potestas, quæ erat in populo Rom. non est in electoribus, cum iurisdictio integralis esset penes populum, *iuribus supra allegatis*; non sic in electoribus, qui nullam iurisdictionem, nec potestatem Imperij habent, sed solum facultatem eligendi, *dict. capi. per venerabilem, & c. Romani supr. alleg.* Et etiam quia dicta potestas, quæ data fuit per populum Roma. non potest extendere effectum suum extra iurisdictionem populi Rom. & quam tunc habebat; cum extra territorium ius dicenti impune non pareatur. *leg. fin. ff. de iurisd. omn. iud.* Et ideo licet Electores habeant illam potestatem, quam habet populus, non potest attendi, nisi quo ad regnum Romanorum; ex quo, vt videmus, per illam electionem dicitur solum Rex Romanorum: cum vt dicit tex. *in locis supra allegatis*, & postmodum sit futurus Imperator, scilicet per coronationem, vnctionem & consecrationem, vt dicunt text. iuris Canonici. & text. iuris ciuilis, scilicet *dict. l. bene à Zenone. in fin. ibi: ex eo tempore valitura, quod nutu diuino Imperiales suscepimus infulas.* Et etiam, vt constat *ex iuribus supra allegatis.* Electio, quæ fit simpliciter subrogata in locum alterius electionis, quæ fuit facta per populum, cum in hac sint additæ aliæ solennitates, & fuerit alio modo limitata, & qualificata: Et ideo cum suis limitationibus debet procedere, vt scilicet per electionem tantum fiat Rex Romanorum, & postmodùm per coronationem, vnctionem & consecrationem futurus Imperator.

Tertio arguit Salycetus sic: Negari non potest, quin ante coronationem Rex Romanorum appelletur. vt dicit vere *dic. ca. venerabilem de elect. & in c. in nomine Domini.* 23. *distinct.* & si sic, quod Præpositus est ad regendum Romanos, & rempublicam Romanorum, vt *in Authen. vt prapon. nomen Imperat. in versi. mox autore Deo, &c. colla* 5. Ergo omnem potestatem, quam Reges Romani habebant, habet, & quæ illi facere poterant, potest. *d. §. initio.* igitur, &c.

Ad hoc est clara responsio, quod Salycetus satis fatetur, quod non est Imperator, sed solum Rex Rom. ergo paruam habet potestatem: cum Reges Romanorum sint exacti, ita quod nulla potestas penes eos remanserit. *l.* 2. *§. exactis. ff. de orig. iur.* Et etiam: quia regnum Romanorum est hodie penes alium, scil. penes summum Pontif. per donationem factam per Constantinum: igitur nullam iurisdictionem habet, & si habet, dicitur tantum habere habitu, & non exercitium: quod idem est ac si nullam iurisdictionem haberet, vt in simili videtur Barb. *in cap. nouit. in* 3. *notabili extra de iudic.* Imo, si fuerit exactum nomen Regum, fieri potuit, cum etiam nomen Imperatoris possit per populum tolli. Quoniã, vt dicit Guil. de Gugn. & ibi Barr. qui eum refert, *in leg. non ambigitur. ff. de legib.* posset hodie adhuc regradare Imperatorem, & eidem tollere potestatem regiam: de quo dicto, an sit verum, vide Barb. *in d. c. nouit. in* 3. *col. in* 2. *notab. extra de iudic.*

Quarto arguit idem Salyc sic. Hoc est in Papa, quod ex sola electione, acceptatione secuta, omnem habeat iurisdictionem *extra de elect. capit. licet de vitanda.* 23. *distinctio. c. in nomine Domini.* ergo & idem in Imperatore. Cum vtrunque, scil. Sacerdotium & Imperium Deus de cœlo constituerit, vt *in Auth. quomodo oporteat Episcopos, in prin. collatio.* 3. *de fid. instrument. §.* 1. *col.* 6. Nec Imperator vllum superiorem cognoscit, sicut nec Papa.

Ad hoc etiam est facilis responsio. Quod cum Imperator se subiecerit iurisdictioni summi Pontificis, in hoc, quod teneatur ab eo consecrari, vngi, & coronari; vt dixi supra; quod Papa est ei superior, & si non in temporalibus, nisi habitu, saltem in spiritualibus: Cuius etiam Imperator est protector quo ad defensionem, cum adiuuare debeat Papam in conseruatione suæ iurisdictionis, notatur per Barb. *in dict. ca. in* 2. *notabili, extra de foro compet.* & cum acceptat Electionem de se factam per Principes Alemaniæ, cum fiat autoritate summi Pontificis & ex eius dispositione, videtur suam autoritatem approbare: Et ideo si illam approbet in vno, non in alio reprobare potest. Cum, quod approbo, non reprobo. Ex quo ergo. Cum in constitutione facta per summum Pontificem sit expresse cautum & statutum, quod ex electione fiat Rex Romanorum, & postmodum Imperator per vnctionem, coronationem & cõsecrationem: sequitur, quod Papa in hoc est eo superior, & sic non est bona argumentatio de vno ad alium. Et licet multi teneant, ex pluribus rationib., quod licet Imperator quandoque requisierit tales vnctiones, & coronationes, & consecrationes; quod tamen non tenetur illas petere & accipere necessario: videtur tamen dicendum contrarium: cum, qui assumit ius aliquod in vim alicuius iuris debet illud in totum approbare, nec potest in eo, in quo ius assumit, approbare, & in alio reprobare; quoniam cum, vt dicit text. *in cap. venerabilem. de elect. & in clemen. Romani. de iureiuran.* Principes Alemaniæ habent potestatem eligendi Regem in Imperatorem promouendum: videtur, quod non possunt illum eligere, nisi sub illa conditione, & qualitate eisdem data. Quoniam vnum approbando, scilicet actũ Electionis aliud reprobare non possunt, scilicet qualitatem vel conditionem, vt satisfacit text. *in l. in causa ff. de procurat. & l. Aurelius. §. idem quæsit. vbi Barth ff. de liber. leg.* vbi dicit, quod quis non potest approbare pro parte scripturam, & illam pro parte reprobare. Et infinita ad hoc per Fel. *in c. venerabilis. in* 6. *col. versic. limit.* 2. *extra, de except. & in c. Capitulum. in* 11. *col. extra de rescr.* per Alex. *in cons.* 88. *in* 1. *vol.*

Trigesima consideratio. Rex Franciæ in suo Regno Imperator dicitur, sic dicit Bal. *in l. exemplo, C. de probat.* & est tanquã stella matutina in medio nebulæ meridionalis, vt dicit Bal. *in tit. de feudi alienat. per Federic. in vlt. col.* Sitque corporalis Deus in Regno suo. Bald. *in Auth. hoc amplius. vers. quæro. an filius Regis. C. de fideicommiss.* qui lege intellectus regitur, & est apud nos polus antarcticus Bald. *in cons.* 416. *in* 1. *part.* in temporalibus, nullum superiorem recognoscens. *c. per venerabilem. extra qui filij sint legit.*

Et licet Bonifacius XIII. per suam constitutionem missam Philippo Pulchro Regi Francorum, declarauerit Regnum Francorum eidem subesse in temporalibus: Tamen Clemens V. eius successor eam renocauit, prout liquet in *Extrauag. meruit.* de qua per Ioan. de Monthelono conciuem & contemporaneum nostrum, *in suo Promptuario iuris, in verb. Gallus, in his verbis: Vel quis dedit Gallo intelligentiam.* Quæ verba

verba adaptat ad Regem nostrum Christianissimum, ponens illam extrauagantem in his verbis: *Meruit charissimi filij nostri Philippi Regis Francorum illustris syncera affectionis ad nos, & Ecclesiam Romanam integritas, & progenitorum suorum praeclara merita meruerunt: Meruit insuper regnicolarum puritas ac deuotionis synceritas, vt tam Regem, quam Regnum fauore beneuolo prosequamur.* Hinc est, quod nos Regi & Regno per diffinitionem & declarationem bonæ memoriæ Bonifacij Papæ VIII. prædecessoris nostri, quæ incipit: *Vnam sanctam*, de qua supra, omnes integræ subesse Apostolicæ sedi declaratur, nullum volumus vel intendimus præiudiciũ generari, nec quod per illam Rex, Regnum & Regnicolæ prælibati amplius Ecclesiæ sint subiecti Romanæ, quam antea existebant: sed omnia intelligantur esse in eo statu, in quo erant ante diffinitionem præfatam, tam quantum ad Ecclesiam, quam etiam ad Regem, Regnum, & Regnicolas superius nominatos. Ita dicit text. *in dict. extrauagant. Clem de priuilegiis*, habens immediate Regnũ à Deo: cum oleo sancto vngatur super omnes Christianorum Reges, coronam libertatis & gloriæ obtinet. Ita quod super vexilla prima inuictissimi Regis Francorum nemo præsumere debeat honorem. Bald. *in tit. de prohib. feud. alien. per Federic. in vsibu. feud. & in consil. 1. 1. volum.* Cuius vmbra totus mundus regitur Bald. *in c. 1. de renunciat*, supremam iurisdictionem in suo Regno habens. Franc. Curt. *in cons. 49 colum 33. & 34.* ibi; *nono ostenditur*. Ant. Corset. *in apostillis ad Paul. in cap. Ecclesiarum. in 2. colum. extra de constit.* Ita quod etiam Prælati non possunt confirmari, nisi ab eo laudentur & inuestiantur. *c. Adrianus. le premier. 63. dist.* Nec bona temporalia Clericorum aliis legibus & Constitutionibus decidi & determinari, seu subiici, quam suis Ordinationibus & Constitutionibus. Bald. *in cap. cum venissent. de eo, qui mittit in possess. causa rei seru.* Habens eandem potestatem & maiorem in suo Regno, quam Imperator in Imperio. Card. Alex *in d. ca. 1. qua sunt regal. in vsib. feudor.* Hinc Monarcha in suo Regno dicitur. Soz. *cons. suo 77. in 1. col. & cons. suo 175. in 2. col.* Qui etiam inter cæteros excellentissimus dicitur. *c. excellentissimus. 10. qu 3.* & etiam gloriosissimus nuncupatur. *c. hoc quippe 3. q. 6.* Et dixi de aliquibus ex prædictis *in consuetu nostris Ducatus Burgund, in titul. Des successions des bastards, §. 3. in gloss ab intestat. versic. nunquid autem* Et etiam magnificus dicitur, *c. nouit. de offic. deleg.* & illustris, *c. nouit. de iudic.* Et qui etiam Christianissimus dicitur, vt habetur in extrauag. Ioh. XXII. quæ incipit: *prodiens.* cuius nominis magna est dignitas promissa à Propheta. *Esa 62.* vbi dicitur *Vocabitur nomine nouo, quo Dominus vocauit eum, & eius corona gloria in nomine Domini, & diadema Regni in nomine Domini Dei tui* De quo Ignatius *Epist. 2. in libris Dimytij ad Magnesianum ex Smyrnia.* Ita quod nemo alius habet ita pulchrum nomen in iure ad instar Iustiniani Imperat. qui etiam Christianiss. dictus fuit, vt *in Epist. inter claras. C. de sum. Trin. & fide Cathol.* Qui est super omnes Reges. Bald. *in tit. de prohib. feud. alien. per Federic. §. fin. in penult. col.* & aliquos ex his titulis ponit Iac. Bonaudi *in suo Panegyrico impresso vna cum opere Ioa. de Terra rubea, vulgo, Vinea Ecclesia nuncupato, in 9. & 10. col.* vbi ponit priuilegia Regis Franciæ, & etiam *in 12. col.* dicit, quod licet non sit ex Alemania, eligi tamen potest in Imperatorem.

Et dicit S. Thom. *in 4 senten. dist. 19. art. 3 in solut. vlt. argum.* quod orans pro Rege Franciæ habet centum dies Indulgentiarum concessarum à Clemente, & decem ab Inno. IV. Ex quo laudandum est hoc: cum ita dicebat esse faciendum. *Baruch.* 1. ibi: *Et orate pro vita Nabuchodonosor Regis Babylonis, & pro vita Balthazar filij eius, vt sint dies eorum, sicut dies cœli super terra, &c.*

Habet multa iura & singularia priuilegia, quę non habent alij Principes: de quibus plene per Io. Feraldum *in suo tract. de iuribus & priuilegiis Regni Francorum.* quæ consistunt in parte ex sacra vnctione cœlitus demissa. Ex aurea flamma, quæ est vexillus Regis. Ex apertis miraculis, quæ Reges Franciæ faciunt etiam ipsis viuentibus sanando infirmos, ex illa infirmitate, qua miraculose tres Reges, qui adorauerunt Christum, sanant in locis, vbi venerantur: Et dixi in *consuetud. nostris Ducatus Burgund. in prœmio. in verb. Du sainct Empire.* & per Ioan de Selua *in suo tract. de benefic. in 2. part. in 22. q. 2.* vbi scribit decem priuilegia Regi Franciæ concessa, & amplissime de priuilegiis Regis Franciæ, ipsi soli specialiter concessis. Et quæ solus facere potest, scribit Iacobus Bonaudi *in suo Panegyrico impresso, vna cum opere Ioan. de Terra rubea.* vbi inter alia *in 18. col.* dicit, quod præcedit omnes alios Reges Christianos.

Ideo non debet sequi Imperatorem, tanquam non eidem subditus: imo si conuenirent simul, ambo lateraliter pergerent, secundum quod recitat alias audiuisse ita fuisse factũ Guido Papæ *decis. sua 239.* & prout refert Guaguinus *lib. 10. ca. 2.* de Carolo Romanorũ Imperatore, & Carolo V. Francorũ Rege simul transeuntibus, qui lateraliter per portã transiuerũt simul: Dicit tamen Gaguinus *in loco supra allegato*, quod Rex Romanorum tunc à dextris sedebat, & deambulabat: Rex vero Franciæ à sinistris; sed sic est, quod qui sedet à dextris, est in digniori loco, vt infra dicam. Igitur videtur, quod Imperator in digniori loco.

Sed ad hoc potest dici, quod de duobus contendẽtibus de paritate, qui prætendit maioritatem, non est magnum inconueniens, si simul deambulando detur dextra prætendenti maioritatem per illum, qui prętẽdit se esse æqualem: Et ideo, quia non solum Imperator prætendit æqualitatem cum Rege Franciæ, imo maioritatem: & Rex Franciæ prætendit cum eo ęqualitatem potestatis in suo Regno: Ideo nimirum si permittit, quod illi detur dextra simul deambulando.

Et aduerte etiam, quod Imperator Sigismundus assistens in Parlamento Parisiensi, anno domini 1415. die 15. mensis Ianuarij Curia tacente, creauit militẽ, quod ægrè tulit Rex, & eius magnum Consilium, sub silentio tamen præteriit; vt refert Enguerranus de Monstrelet *in suis Chron. vol. 1. c. 155.* Sed tamen si rationes, cum prædicta non arguant superioritatem, nec præeminentiam, vltra potestatem Regiam. Cũm etiam vnus ex Paribus Franciæ si ibi tunc adstitisset in absentia Regis creare militem potuisset: cum creatio militis non importet collationem dignitatis, quia militia non est dignitas, vt notatur per dom. meum Ias. *in l. si. C. de testam. milit.* & dixi infra *in 9 part. in 19. consid.* vbi dixi, quod militia non est dignitas, imo miles potest alium militem facere, vt dicit Bart. *in l. 1. in 10. col. vers. 4. infertur. ibi: sed circa prædicta. C. de dignit. li. 12.* & vide Corset. *in tract. de potestate regia: c. 80.*

Trigesimaseptima consideratio. Rex Francię tanquã Imperator in suo Regno solus in tẽporalib. omnibus tam laicis, quam clericis præesse debet. not. per Innoc. *in c. numerum. de sent. excommun.* Et ibi bene dicit Panorm. *in c. cum verum. in fin. de foro compet.* quod Rex præfertur & præsidet quibuscunque prælatis feuda tenentibus ab eo, maxime Rex noster Frãciæ, eo, quod oleo sancto vnctus est, cœlitus demisso

in persona Clodouei Regis Francorum primi Christiani, medio Clotildis eius vxoris, filiæ Regis Burgund. Imo in eo habet locum, *c. solita, de maior. & obed.* de quo murmurant plures contra Principes huius seculi præcedentes Episcopos & Cardinales ab eis feuda tenentes.

Et sic est conclusio verissima, quod in suo Regno omnes quoscunque præcedit. Imo etiam extra Regnũ in loco indifferenti omnes, quoscunque huius mundi Reges Christianos præcedit, cum primus nominetur inter Reges Christianos enumeratos per Doctores, vt per Alberic. *in rubr. de statu homi.* Anton. Corset. *in tract. de potestate Regia, quæst. 21. 22.* Boerium *in suo tractat. de authoritate & praeminentia sacri magni Concilij, in 1. part.* & dicit Bald. *in §. fin. penult. col. de prohibit. feud. alien. per Federic.* quod est super omnes Reges. Et ita habetur in obseruanria Romæ, & ita fuit alias dictum per multos summos Põtifices, quod Legati Regis Franciæ præcedere debeant omnes, & quoscunque alios Legatos aliorum Regum, etiam si sint Legati Regis Hispaniæ, qui catholicus dicitur; & merito; cum Reges Franciæ Christianissimi dicantur ad instar Imperatoris, qui sic dicitur *Epistola inter claras C. de summa Trinit. & cap. Ecclesia in te. 97. dist. in.* Imo etiam sanctissimus dicitur *l. 3. ff de natalib. restituend.* Et hoc ex multis seruitiis sedi Apostolicæ impensis, vt habetur in pluribus & diuersis locis per Gaguinum, quæ potius laboriosum esset inuenire, quam subtile.

Et licet Reges Franciæ fuerint inuictissimi pugiles pro Ecclesia Dei, Ecclesiæ Christi & libertatum veri zelatores: tamen inter cæteros fuerunt duo.

Primus, tempore Stephani Papæ, fuit Pipinus, contra Garsitum Aquitaniq; Ducem, Sacerdotum prouentus sibi vsurpantem, & contra Astulphum Longobardorum Regem: quem cum suo exercitu fudit, & dominia per eum occupata in Italia Ecclesiæ Rom. cuius erant, restituit, illiũ que tyrannidem deleuit. Et de eo etiam fuerat prophetizatum per Ioan. *in Apoc. 14. c. vltra medium,* ibi; *Et ecce nubem candentem,* per quam secundum Lyram ibi intelligitur Regnũ Franciæ, moribus, & fide præ cæteris candidatum, & super Pipinum Franciæ Regem habentem in capite suo coronam auream; cum Reges Francię corona aurea coronentur. Et in manu sua, id est, potestate sua falcem acutam, id est, exercitũ summe bellicosum, per quem Pipinus multas magnas habuit victorias, maxime pro Ecclesia Rom. contra dictum Astulphum Regem graui tributo Romanos premententem. Et etiam Bononiam & Romandiolam Ecclesiæ Romanæ dedit, vt refert Spec. *in tit. de rescript. præsentat. 9. ver. item quia obtentum, & insequendo tex. Apocal.* de quo supra. Et alius Angelus, scil. Papa Stephanus, exiuit de templo, scil. Rom. Ecclesia, clamans voce magna, id est, deprecans, ex magno affectu, ad sedentem super nubem, id est, super Pipinum Regem: mitte falcem tuam, & mete, scil. dirigendo tui exercitus potentiã contra Astulphum tyrannizantem; quia venit hora, vt metatur, id est, vt eius tyrannis per tuam potẽtiam tollatur; quoniam aruit messis, id est, ipse Astulphus, & exercitus obdurati sunt in iniquitate, & misit, qui sedebat super nubem, falcem suam in terra. Quoniam Pipinus valida manu intrauit, & messuit terram; quia contra Astulphum viriliter pugnauit: & beato Petro reddere compulit quæcunque sui iuris erant. Hoc ita interpretatus est dictum Apocalypseos Nicolaus de Lyra *in d. c.* Et de retributione Pipini ponit Guaguin. *in suis Chron. lib. 3. ca. 4.* quoniam Stephanus eidem, & suæ posteritati benedixit, & eum, qui temeritate aliqua aduersus Francos bella moueret, communione Christiana interdixit.

Alius vero Carolus Magnus Rex, in numerũ Sanctorum relatus, qui Ecclesiam auxit, Adrianum & Leonem IV. summos Pontifices ab omni tributo, & molestia liberauit. *c. Adrian. & c. in Synodo 63. dist.* Imperator factus est, eo, quia Imperium primo de Græcia in Francos translatum fuit, & deinde in Germanos: vbi adhuc, secundum gloss. *in cap. ego Ludouicus in fin. 64. dist.* & refert Arch. Flor. *in sua sum. in 2. part. tit. 22. §. 14.* & iuxta dictum Alex. maluit se disciplinis antecellere, quam opulentiis. Et quem etiam Iohann. *in Apoc. 14. cap.* Ecclesiam liberaturum præuidit, dum dicit; *Et alius Angelus, sc.* Carolus Magnus, exiuit de templo, sc. Nouiomensi, in quo fuit coronatus, habẽs & ipse falcem acutam, id est, exercitum fortem; imo exercitu patris sui Pipini fortiorem. Et alius Angelus, sc. Papa Adrianus, exiuit de altari: ad quod præmissa celebratione, vt vellet Deus Ecclesiam protegere, venerat, & clamauit voce magna, id est, affectu magno deprecans Carolum, vt ei ferret auxilium. Mitte falcem tuam acutam, sc. exercitus tui potentiam, & vindemia Botros, i. Longobardos, eorum auferendo potentiam; quoniam maturæ sunt vuæ eius, id est, Longobardi sunt destructione digni. Et misit Angelus, sc. Carolus Magnus, falcem suam, i. exercitus potentiam, & vindemiauit vineam terræ; scil. auferendo potentiam Longobar. de terra Italiæ Et misit in lacum iræ Dei magnum; quoniam Desiderium Regem deduxit captiuum. Et calcatus est locus extra ciuitatem; quia Regem cum vxore demisit in exilium extra terram suam. Et exiuit sanguis de corpore occisorum, scil. ex multa Longobar. occisione, quæ terribilis fuit vsque ad fræna: quia ex sanguine occisorum fræni militum Caroli fuerunt rubricati, vt in talibus bellis fieri solet, per stadia mille sexcenta. Nam fama huius victoriæ Caroli fuit longe latéque diffusa per quatuor orbis partes, vt ait de Lyra *in d. c. 14.* licet gloss. *in c. vener. de elect.* videatur quodammodo dissonare ab huiusmodi declaratione, qua dicitur, imperium fuisse translatum de Græcis in Francos; quia videtur dicere, quod translatum de Græcis in Germanos: sed illud reprehendit Zabar. Cum Carolus fuerit Rex Frãciæ, & fuit Imperator ipse, & eius successores Reges Francorum per annos centum tres; & amplius vsque ad Astulphũ: Cuius tempore, cum Ecclesia oppugnaretur à Berengario tyranno, nec Astulphus succurreret, in subsidium vocauit Othonem Ducem Saxoniæ, qui ei succurrit, & ob id per Leonem Papam VIII. constitutus fuit Imperator, & deinde remansit Imperium apud Germanos: Sed, vt dicit, primo fuit translatum de Græcis in Francos, in personam Caroli, qui dicebatur Magnus, de cuius statura vide Vincen. *in suo Spec. Historiali, lib. 15. cap. 1.* & de eius moribus & actibus *eodem lib. in cap. sequ.* & per Guag *in suis Chro. lib. 4. cap. 1.* vbi plene. Qui etiam feruore fidei Christianæ plurima templa extruxit, & quæ dirupta recognouit, mandauit per locorum Sacerdotes restitui, atque restaurari.

Quorum duorum exemplum imitati omnes fere Francorum Reges, qui secuti sunt, magnis atque excellentissimis factis dignitatem fidei Christianæ, & religionis eiusdem conseruarunt, atq; ampliauerunt. De quibus ampleper Io Feraut. *in suo tract. de iurib. Regni Franciæ*, quos plus laboriosum est discutere, quam subtile.

Cum hic Carolus Magnus tantæ amplitudinis & inte-

integritatis vir fuerit, vt postea neminem parem, nedum superiorem Gallia habuerit: Inter alios mihi visum fuit, illum non fuisse silentio prætereundum. Ex quibus simul collectis potest indubitanter dici, quod Rex Franciæ propter eius claritatem, & synceram fidei deuotionem inter omnes Reges mundi est præferendus. Eo etiam, quia Regnum Franciæ vnica Ecclesia vniuersalis fuit, & est de quo vaticinatum est *Esai.*5. Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei: Et sepiuit eam, & lapides elegit ex ea, & plantauit vineam electam: & ædificauit turrim in medio eius, & torcular extruxit in ea. De quo Ioan. de Terrarubea *in suo tractat. supra mentionato.* & secundum Lyram, intelligitur Regnum Franciæ esse nubem candidam, quam præuidit Ioh. *in Apoc.*14. cum sit moribus, & & fide præ cæteris candidatum ac relucens. Et potest etiam dici ciuitas illa, quam præuidit Ioh. *in Apoc.*21. *cap.* vbi ait: *Et vidi sanctam ciuitatem nouam descendentem de cœlo, à Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro suo, & audiui vocem magnam de throno dicentem: Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis, & ipsi populus eius erunt, & ipse Deus cum eis erit eorum Deus.*

Et etiam; quia Regnum Franciæ super ceteros obtinet, quod super Reges iustitiam administrauerunt, & eam dilexerunt, & iniquitatem odio habuerunt, in fugando & eiiciendo Iudæos, & sectas Iudæorum, & hæreticorum. Ideo vnxit eos Deus, præ consortibus eorum ex quo inter cæteros Reges huius seculi prædominantur. Quoniam Christianissimus Rex Francorum inter cæteros quoscunque Reges, oleo sancto cœlitus demisso, in coronatione Regis Clodouei, primi Christiani Regum Francorum: ad instigationem Clotildis, eius vxoris, filiæ Regis Burgũdorum inungitur, vt habetur in vita B. Remigij. Cui in Baptismo Clodouei, fuit cœlitus demissa phiala, quæ dicitur ampulla, plena oleo sancto per columbam. Ex quo adhuc hodie Reges Franciæ vnguntur, & sacrantur in coronatione: vt refert Guag. *in suis Chron. lib.*1. quæ adhuc est, in Abbatia S. Remigij, in ciuitate Rhemensi. Et in qua solum apparet oleum tempore. quo sunt coronandi Reges Franciæ: Quo tempore oleum, & non alio tempore, appareat; vt est notorium in tota Gallia, & sic licet sint alij Reges, qui vngantur, non tamen oleo cœlitus demisso, vt est Rex Franciæ, ideo præ cæteris præferendus est.

Et aduerte quod sunt tantum quatuor Reges, qui vnguntur, scilicet Ierosolymitanus, Francorum, Anglorum, & Siculorũ. vt habetur *in libro censuali Rom. Eccl.* secundum Alber. de Ros. *super gloss. rubr. ff. de stat. homin.* Alij autem non nisi ex priuilegio, vel consuetudine, hoc ius habent, per Hostiens. & Goffr. *in sum. de sacra vnctio.* Archi. tamen *in c.*1. *quoniam,* 10. *distinct.* dicit, Quod olim & hodie Principes vngebantur, & vnguntur, per notata *in d. cap.*1. *de sacra vnct.* Aluar. tamen. *in cap.*1. *in tit.*1. *in tit. quis dicatur Dux. Marchio, Comes. in* 10. *colum. ver. qui Reges vnguntur, & qui nõ. in vsib. feud.* dicit Imperator vngitur, & coronatur tribus coronis, & cæteri quatuor Reges supra nominati, scilicet, Ierosolymitanus, Francorum, Anglorum, & Siculorum; de quibus fit mentio in iure in pluribus locis maxime de Rege Francorum, in locis ante allegatis. De Rege vero Angliæ, *in cap. nouit. de iud. & in cap. non est. extra de sponsal.* vbi etiam fit mentio de Rege Britanniæ.

Cæteri vero nec vnguntur, nec coronantur. Qui quidem sunt Castellæ siue Hispaniæ, qui hodie Catholicus nominatur; de quo fit mentio in iure in *cap. quanto. de iureiur.* Rex Legionis, Portugalliæ, Aragonum, Nauarræ. De quibus etiam fit mentio *in ca. nostrum. de iureiur. & in d. cap. quanto.* de Rege Vincestriæ in subscriptione, *cap.*1. *de probat.* Rex Daciæ, Bohemiæ, Rex Armeniæ, Rex Cordubæ, Rex Cypri, Rex Cornachiæ, Rex Numianiæ, Rex Vichioniæ, Rex Catholicus, Rex Nauarchiæ, Rex Colen. Rex Mamię. Rex Vologamiæ, Rex Maioricarum, Rex Minoricarum, Rex Poloniæ, Rex Scotiæ. Et omnes supradictos nominat Anton. Corset. *in tract. suo de potestate Regia,* 14. *qu.* & de Rege Scotiæ fit mentio *in c. clarissimus. C. de conuers. coniug. & in c. venerabilem. de elect.* de Rege Vngariæ habetur *in c. licet. & in c. non est dicendum. de voto, & voti redempt. & in c. intellecto, de iureiur. & in c.*1. *de sacra vnction.* de Rege Gothorum 17. *dist. ca. consilia. § hinc etiam.* de Rege Apuliæ & Siciliæ habetur *in c. veritatis. de iureiur.* De Rege Scotiæ habetur *in c. inter alia. extra de immun. Eccles.* & hæc dicit Iacob. Aluar. *in loco hic ante alleg.*

Aduerte tamen; quia fuerunt alia Regna, vt Regnum Burgundionum, vt refert Guag. *in suis Chron. li.*1. cum dicit Clodoueum Regem desponsasse Clotildẽ neptem Gondebaldi Regis Burgũdorum, & de his fit mentio in iure, *in l. Lusitaniam. ff. de censib. in canon sic gens Anglorum.* 56 *dist. & in c. volumus* 1. *qu.*11. & Iac. Berg. *in suo suppl. lib* 8. vbi ponit initiũ Regni Burgun. quod fuit in anno Domi. post Christũ 35. & etiã *lib.* 9. ponit finem; qui fuit post Christũ anno Domini 488.

Et etiam est Regnum Iuetoti, de quo fit mentio per Guag. *in suis Chron. lib.*2. vbi ait: Fuit inter familiarissim. Clotarij aulicos, Galtherus Iuetotus Caletus agri Rhotomagen. apprime nobilis, & qui regij cubicularij primus cultor esset. Hic, pro sua integritate de Clotario cum melius meliusque in dies promereretur, reliqui aulici inuident, deprauantes quodlibet ab eo gestum, nec desistunt donec irritatum illi Clotarium pessimis susurris efficiũt. Quamobrem iurat Rex se hominẽ necaturũ: percepta Clotarij indignationẽ Galtherus pugnator illustris cedere Regi irato cõstituit. Igitur derelicta Francia in militiam aduersus religionis Catholicæ inimicos pergit, vbi decem annos multis prospere gestis rebus ratus Clotarium simul cum tempore mitiorem effectum, Romam imprimis ad Agapitum Pontificem se contulit, à quo ad Clotarium literis impetratis ad eum Suessione agentem, se protinus confert Veneris die, quæ Parasceue dicitur, cogitans religiosam Christianis diem ad pietatem sibi profuturam. Verum literis Pontificis acceptis, cum Gualtherum Clotarius agnouit, veteri ira tanquam recenti liuore percitus, rapto à proximo sibi equite gladio, hominem statim interemit. Tam indignam insignis atque innocentis hominis necem, religioso loco & die, ad Christi passionem recolendam celebri Pontifex inæquanimiter ferens, confestim Clotarium reprehendit, monétque iniquissimi facinoris rationem habere, se alioquin excommunicationis sententiam subiturum. Agapiti monita reueritus Rex, capto cum prudentibus consilio, Galtheri hæredes, & qui Iuetotum deinceps possiderent, ab omni Francorum Regum ditione, atque fide liberauit, liberosque prorsus fore, suo syngrapho, & Regni sceptris confirmat. Ex quo factum est, vt eius pagi & terræ possessor Regem se Iuetoti hactenus, sine controuersia nominaret. Id autem anno *Christianæ gratiæ* 556. gestum esse, indubia fide inuenio. Hæc Guag. *in loco ante allegato.*

Aliud etiam ante fuit Regnum Persarum, de quo supra dicti nullam faciunt mentionem: de quo fit

mentio *in l.mercatores.C.de commerc.& mercat.* Sed istud Regnum non est de his, quæ sunt sub Registro Romanæ Curiæ, quod tamen aliquando fuit Regnum Burgun. cùm Burgundij fuerint Christiani ante Gallos, & Francos, per multos annos & vltra, cum Galli effecti fuerint Christiani, anno Domini 479. post Christum, vt constat ex Iac. Bergomen. *lib.9.* quando ponit tempus, quo baptizatus fuit Clodoueus post Christum, qui effectus fuit Christianus medio & hortatu Clotildis eius vxoris, filiæ Childerici Regis Burgundorum, vt dicit ibi Iacob. Bergomensis. Et de dicto Regno Persarum & pluribus aliis vide Iaco. Bonaudi *in suo Panegyrico* 19.*col.vsque ad* 26.

Et, vt plenius declarentur excellentiæ claritates, & præeminentiæ Regis Francorum qui omnes alios antecellit, insequendo doctrinam Ioan. Ludo. Viuald. *in suo opere regali, in tract. de laudibus, ac triumphis trium liliorum Franciæ.* & G. Benedict. *in sua rep.c. Raynutius in ver. duas habens vxores. à num* 79. *vsque ad numer.* 126. *de testament.* Et recitat Enguerranus de Monstrelet, quod anno Domini 1420. cum Rex Franciæ, & Rex Angliæ simul intrarent Parisiensem ciuitatem, Rex Franciæ equitabat à dextris, & primus osculatus est reliquias Sanctorum. Et vide per eundem *in 1.volum. Chronic. eiusdem cap.*132.*in princ.* Dico, quod claritas, nobilitas, & excellentia Regum Franciæ, ex multis super omnes alios Reges perpendi, & cognosci potest, vltra superius dicta, maxime ex scuto cœlitus demisso, in quo plura comprehenduntur: Quoniam perseuerante vsque ad hanc ætatem fama vulgo dicitur: Quod olim Reges Franciæ, pro scuto, tribus bufonibus vtebantur; quod tamen non erat sine mysterio: & hoc credo fuisse; eo, quia sicut de natura bufonis est, in quacunque parte terræ sit, semper se collocare in meliori, & in pinguiori loco: Ideo, cum Rex Franciæ ex vniuersali mundo meliorem pinguiorem, & vtiliorem terram teneat, & habeat, ideo in sequendo naturam bufonis, pro armis assumpserant Reges Franciæ ante Christianitatem, tres bufones, habendo respectum ad ea, quæ magis naturaliter conformabantur circa eius naturam, in aliquibus. Nunc verò tempore Christianitatis, & à tempore quo Reges Franciæ effectu fuerunt Christiani, mutata est natura; quia insequendum est id, quod tendit ad finem, & effectum illius christianitatis, cuius nomẽ fidem, & protectionem assumpsit: quod Deus aduertens, & volens illi prouidere secundum quod decens erat, postquam Clodoueus christianus effectus fuit, demissum fuit cœlo scutum id, quod Reges Franciæ nunc gestant, continens tria lilia aurea, quibus subest cœli sereni color, quem asuri Franci dicunt, In quo sunt quatuor consideranda.

Primo, quod in scuto lilia depinguntur,
Secundo, quod depinguntur aurea.
Tertio, quod in numero ternario.
Quarto, quod in campo coloris sapphiri extenduntur.

Quo ad primum dicendum est, quod lilia fuerunt à superis multiplici ratione Regibus Franciæ data.

Primo; quia sicut lilium plerunque de spinis oritur, inter spinas moratur; & quanto magis spinis pũgitur, tanto vehementius odor eius sentitur: sic Francorum Reges, licet à spinis, & infidelibus originem duxerunt vsque ad tempora præfati Clodouei, qui quatuor Reges prædecessores habuit infideles, videlicet, Pharamũdum, Clodionem, Merouenm, & Childericum dicti Clodouei patrem; nihilominus, postquam nomen Christi Francis innotuit, tam reuerentem candorem, & odorem illibatæ fidei retinuerunt, vt nil eis dulcius, nil clarius quam gloriam christianæ gentis extollere.

Secundo: quia lilium plantam habet rectam, quæ ad vnam partem non inclinat nec ad aliam, sed recto tramite tendit ad alta. In quo rectitudo bonorum operum figuratur, iuxta illud: Iustus germinabit sicut lilium, & florebit in æternum ante dominum. Sic Rex animi magnitudinem habere debet, cũ nihil honorabilius existat in Regia maiestatè, quam rectitudo voluntatis; sicut oppositum nihil execrabilius in eo, quam simulatio, aut duplicitas, vt supra dixi *in principio huius partis.* Ideo pristini Francorum Reges, duplicitatis vitia nimium horrentes, semper cum animi rectitudine ac cordis integritate, se ipsos Ecclesiæ obsequio præbuerunt: sicut Pipinus pro Stephano antistite contra Astulphum, & Carolus Magnus pro Adriano contra Desiderium Longobardorum Regem, vt supra dixi hac consideratione, vbi de his duobus Regibus dixi.

Tertio; quia inter lilia quiescere, & conuersari Christus plurimũ delectatur. Vnde in Canticis canticorum, lilium ipse, qui Sapientia diuina est, se nominat. *Ego* (inquit) *flos campi, & lilium conuallium*, ita quod Spiritus sanctus in persona Ecclesiæ *Canticorum* 2.ait, *Dilectus meus*, scilicet Christus mihi, & ego illi, qui pascitur inter lilia. Et iterum: *Dilectus meus descendit in hortum suum, vt ibi pascatur, & lilia colligat.* Amat enim valde Christus & delectatur liliis, id est, personis puris, & mundis à peccato; quia cum sit summa puritas, & mentes puras diligat: sic Reges Christianissimi semper delectati fuerunt liliis, id est, secum habere & amare personas doctas, & puras, & mundas ab omni peccato, & vitio, veritatem sequentes.

Quarto, quia lilium sui natura, teste Plin. *lib.*21.*ca.*5. est nobilissimum, quod nulla florum excelsitas maior. Cuius flos languido semper collo, quasi inclinãs, & nõ sufficiẽs capitis oneri, fragrat odore acutissimo. Et etiam Christus: sedens à dextris virtutis Dei in excelsis, cui data est omnis potestas in cœlo & in terra: Tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit, vt Apost. *ad Hebr.*1. Qui tanquam fons humilitatis, cœlos inclinauit, descendens in vtero Virginis, humiliauitque semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, teste Apost. *ad Philip.*2. & tandem inclinato capite tradidit spiritum, *Iohan.*19. Cuius fragrantia, aliis est odor vitæ in vitam, aliis vero, odor mortis in mortem.

Sic Rex Franciæ, cum sit Christus, scilicet oleo sacro diuinitus emisso, vnctus, & sacratus, omnibusque celsior, atque maior, ex quo vocatur christianissimus, sicut lilium in se habere debet humilitatem ad audiendum singula, caput inclinatum, nihil de seipso præsumens, & odoris suauitatem, per bona & sancta opera, ex quibus bona resultat fama in suauitatem odoris, & non exemplum cuiusquam sceleris. Quia candidum & nitidum semper stat lilium. Vnde legitur *Exod.*25. Quod in candelabro tabernaculi erant lilia ex ipso pendentia, denotans candelabrum Franciæ, sc. Regem habere debere cogitata verba & opera pura, candida, tanquam lilia: quoniam virtutes sunt & candidæ, & lucidæ, peccata vero, & vitia nigra sunt, & obscura.

Quinto lilia in scuto Regis nostri Christianissimi sunt apposita; quia lilium multas habet virtutes. Nam, virtute suæ naturæ radix eius, secundum Physicos, valet contra duritiem splenis, & neruorum, maxime sub prunis cocta, & cum oleo roseo trita,

vsturas

vsturas sanat, & vulnera cicatrizat, & confert adustioni aquæ calidæ, cũ sit exsiccatiua, mollitiua, abstersiua & consolidatiua. Valérque lilium incisionib. neruorum, & splenis apostemata maturat, & vt omnes testantur, lilium tumores resoluit, vlcera abstergit, dolores mitigat, venena depellit, puncturis confert, & succus eius cum melle decoctus, veteribus vlcerib. medetur. Sic Rex noster Christianiss. (quasi virtute lenitatis liliorum prouocatus) vltra modum horrere debet tumorem arrogantiæ, discordiæ, iactantiæ, inanis gloriæ. Apostemata luxuriæ purgare, vsturas auaritiæ, & venena inuidiæ sanare. Et tandem omnes morbidas Reipublicæ ægritudines, contractione, & (cum opus fuerit) punitione malorum, salubriter curare. Et insuper, totum se conferat ad regias virtutes, ad pietatem, clementiam, misericordiam, mansuetudinem, humilitatem, modestiam, dilectionem, & beneuolentiam: quę preciosa sunt monilia Regię maiestatis, vt supra *hac parte in 6. consid.* dictum est. Et quemadmodum lilium (vt dixi) cum oleo roseo tritum vsturas sanat; ita misit Deus lilium cum oleo, vt dictum est, ad denotandum Reges Franciæ habere potestatem sanandi vsturas, prout faciunt: Quoniam, vt videmus notorie, ipsi sanant quasdam vsturas, quę in vulgari nostro dicuntur *les escrouelles*, vel alias morbus Regius.

Sexto, vt dicunt dicti Ioan. Lud. Viuald. & Gu Benedict. *in locis ante alleg.* in scuto dicti Regis sunt lilia; quia lilij oleum est resolutiuum, & aperitiuum; conuenit etiam dolori capitis, & destillatum in aurem, sedat eius dolorem: Sic Rex Christianiss. in aperto esse debet, & copiam sui facere, aures apertas semper habere, & singulos audire, vt de omnibus informetur, & singulos prouidere possit. Ne assistentes eidem, facilius eum decipiant, propriis commodis inhiantes in Reipub. destructionem. Et etiamsi non audiatur populus, videtur ei fieri iniuria, & missorũ Officialium autoritas vilesceret. Vnde Imperator *in l. 2. C. de offi. vic.* Relationes (inquit) omnium, præsertim Officiariorum libenter audimus, ne administratorum decrescere videatur authoritas, si eorum consulta veluti prophanorum preces à nostris aditis repellamus. Hodie tamen multi Principes susurronibus, & detrectatoribus aures præbent, ab eisque domesticis suis tenentur inclusi, & excæcant, vt nihil veritatis, & eorum, quæ praue geruntur, sciant, & ipsi interim bona hauriant, & substantiam, & interdum personas subditorum perdant: quod alias contingit in hoc Regno Franciæ, tempore Theodor. Regis Franciæ, vt refert Guagu. *lib. 3. cap. 4. de Francorum gestis.*

Septimo, Lilia in scuto Regis figurantur: quia lilium, sua virtute saniem & immunditiam purgat. Quo demonstratur, quod ad Regem pertinet immunditias & labes hæreseum & saniem hæreticorum, ac peruersa infidelium dogmata ab Ecclesia Dei diligenter abstergere & repellere. Quia hæresis, fundamentum omnium bonorum subuertit, & plus cæteris peccatis nocet Ecclesiæ Dei. Estque omnium peccatorum grauissimum, vt ait Thom. 4. *sent. distin. 13. quest. 22. per tot.* facit tex. *in l. Manicheos. & in Auth. Gazaros. C. de haret.* Et inde est quod hæretica prauitas appellatur. Huius zelo accensus fuit Carolus Magnus, qui Barbaras gentes, Saxones. Hispanos, Longobardos, cæterosque populos, qui falsos ritus sequebantur, in potestatem subegit.

Et etiam Philippus tertius Francorũ Rex, qui Petro Aragonũ Regi bellũ intulit, eo quod variis erroribus faueat: vt refert Guil. Benedict. *in loco ante citato, num. 85.*

Octauo, Francorum Regi lilia data sunt, quia liliũ suæ naturæ virtute, morsum serpentis, & similiter eius folia, vexationem serpentum curant; eiusque radices, vt Plin. attestatur *d. lib. 21. c. 19.* valent contra serpentum ictus. Et secundum Auicen. Lilium confert puncturæ vermium venenosorum, atque scorpionis. Præterea semen eius (vt inquit Dioscor.) potui datum, ad serpentum morsus facit. Ideo vt enarrat Guil. Benedicti, Reges Francorum ter Religionem Christianam à morsu Mahometi, serpentis venenosi, sanauerunt, & restaurauerunt, & his temporibus videmus nostram fidem & Religionem Christianam, sanatam esse à morsu pestiferi serpentis Lutheri, qui infinitas hæreses in fide Christiana seminauit, quæ fuerunt extirpatæ à Rege nostro Francisco Christianiss. qui non cessat insudare, vt Clemens summus Pontifex à sua sede eiectus restituatur, quem Carolus Borbonius Dux exercitus Caroli Austriaci electi in Imperatorem, in vrbe obsederat hoc anno Domini 1527. die 6. Maij. In qua obsidione, ipse Carolus Borbonius interfectus fuit: quia Deus iniustas semper vlciscitur iras. Ipsa vero Roma, ab Hispanis & Alemanis tunc depopulata fuit, & ipse Clemens captiuus extitit, cum maximo dolore Christianitatis, maxime Gallicanæ, quod Rex noster Christianissimus ægre ferens motus pia deuotione, & pro honore sanctæ Sedis Apostolicæ, (quam semper Reges Franciæ venerati sunt, & defensarunt) aduersus illius hostes, misit copiosum exercitũ Francorum in Italiam, vt summus Pontifex in sua sede reponeretur, expellerentúrque dicti hostes ab vrbe (in qua captiuabatur Papa), & a tota Romania saltem terris sedi Apostolicæ subditis.

Secundo: in scuto Regis, lilia figurantur aurea, & non argentea, vel alterius metalli, quibus denotantur octo pulchra documẽta ipsis legib. necessaria, propter octo singulares naturas, & effectus auri, quod est metallum excellentius omnibus aliis, vt infra dicam *in vlt. part. in 15. consider.* Et ad istud propositum videatur G. Benedicti *in d. loco, num. 100. vsque ad nu. 107.* Vbi dicit, quod primo aurum est coloris optimi, & puritatem quandam ac fulgorem eximium præ cæteris metallis habet, & inde dicitur aurum ab aura, id est, splendore, vt ait Isido *lib etymologiarum. 16. cap. 17.* quod repercusso aere plus fulgeat. Naturale enim est vt splendor metallorum plus fulgeat luce alia repercussus. Vel à similitudine coloris auroræ, nomen traxisse putant. Et aurum in corporibus est sicut Sol inter stellas. Sol autem dicitur dominus stel arum, & lumen earum vt dixi infra *in vlt. part. in 8. consid.* Sic aurum est Rex corporaliũ terrẽ, & mensura omnium. Ex hoc auro prouocatur Rex Christianiss. ad sapientiam acquirendam, quæ auro prior est, & splendidior. Imo omne aurum in comparatione illius, arena est exigua, & tanquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius *Sap. 7.* Comparatur enim auro sapiẽtia, ratione puritatis & splendoris respectu ęterni Iudicis, vt dicit ibi G. Bened. & Cœlius *lib. ant. lect. 4. ca. 24.* Et aurum pro viris sanctitatis claritate fulgentib. accipitur, vt *in c. multi. in fin de pœnit. distinct. 2.* & pro sapientia: vt *in c. principium. loco præalleg.* Quę sapientia est legi necessaria, vt hic ante scripsi *in 10. considerat.* quæ viguit in multis Regibus Franciæ vt ibi declarat Guilielmus Benedictus.

Secundo, Aurum habet proprietatem lætificandi, quam non habet aurum per alchymiam sophisticatum, secundum Thom. Vnde limatura auri, vt

Septimo; Verum aurum cæteris metallis est pretiosius, virtutem habens conseruatiuam, nec vnquam putrescit, sed putrida resoluit, & corrigit adeo, quod secundum Auicennam, cauterium melius, & velocius sanabile, quod fit ex auro, nec vulnus ex auro factum corrumpitur in tumores; Imo vstutæ factæ ex aureo instrumento, meliores sunt, quam ex alio metallo quia non cauterizantur, nec erysipilantur. Addicit Arnaldus de Villanoua *in dict. tract. de vino, cap. incip. vinum extinctionis*, *&c.* Quod scissura, facta cum eo, non tumescit, & propter suam perennitatem est quasi stella cœli; quoniam ipsum est impassabile. Et, vt ibi ait, aurum est res arcana perfectissima, temperamento æquali compositum, mirabili proportione elementarium virtutum, cui de compositis non est simile, & iuuentutem conseruat, & virtutes mineralium perseuerare facit in earum operationibus. Et multi modernorum (*eodem teste*) de nobilioribus, maxime Prælatis, faciunt bullire petias auri in coquina eorum. Et alij recipiunt in pannellis, cum electuariis, & alij in limatura, sicut in confectione, quæ dicitur diacameron, in quam intrat vtraq; auri scilicet, & argenti limatura. Et quidam vtuntur tenendo frustum auri in ore, & saliuam deglutiendo. Et quidam alij conuertunt in aquam potabilem, & faciunt aurum potabile, & sufficit modica quantitas in vice, & in anno. & est conseruatiuum sanitatis, & prolongatiuum vitæ. Et ex hac dignitate auri incitatur Rex Christianissimus ad veram humilitatem, quæ virtus est aurea, cæterarum virtutum conseruatiua; teste Hieronymo, *in Epistola ad Celantiam*, vbi, *humilitas* (inquit) *est præcipua conseruatrix*, *& quasi quidam custos virtutum omnium.* Nihilque ita est, quod nos homines gratos esse Deo faciat, quã si vitæ merito magni humilitate infimi simus. Et Isido. *lib. 3. cap.* 49. Qui recte vtitur Regni potestate, ita se præstare omnibus debet, vt quanto magis honoris celsitudine claret, tanto semetipsum mente humiliet: Quoniam fundamentum gloriæ est humilitas, *vt in 1. parte, in 5 considerat.* scripsi. Et hoc patet exemplo Dauid, qui de suis meritis non tumuit, sed humiliter se deiiciens dicit, *Vilis incedam, & vilior apparebo ante Deum.*

Octauo & vltimo, aureis liliis ideo decoratur scutum Regis Franciæ, quia verum aurum fistulas & hęmorrhoidas sanat, vlcera putrida, & tetri odoris emendat, corporique humano maxime congruit. Ita, quod in cibo sumptum, iuuat multum, ac vinum, in quo extinctæ fuerunt laminæ aureæ candentes, spleneticos iuuat, vt hic ante dixi ex dictis Arnal. de Villanoua. Hæc profecto virtus medicinalis auri prouocat Regem Christianissimum ad iustitiæ amplexum, quæ virtus sola magna est, & mater omnium, quos magnos facit. Est enim iustitia virtus confortatiua, & corroboratiua, quæ sui splendore Reges & regias sedes magnificat. Quibus dictum est, *Sapient.* 1. *Diligite iustitiam, qui iudicatis terram.* Vnde Hieronym. inquit: *Iustitia, quasi aurea virtus, curatiua est morbidarum ægritudinum: quia puniendo tollit scelera & peccata, atque putridas carnes, & scabrosas curando abradit.* Et quomodo ex iustitia Principes laudantur, dixi hic ante *in quinta consider* Faciunt quæ dicit Guil. Benedict. *in loco hic ante dicto*: vbi ait, quod Rex Francorũ de seipso, & aliis, ita fecit, & dilexit super iustitiam, & odit iniquitatem, vnxit eum Deus oleo lætitiæ præ consortibus suis. Ad quorum differentiam nomen Christianissimum adeptus: Ita, quod propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam, deduxit eum mirabiliter dextra sua. Cuius sedes in seculum seculi virga directionis, virga Regni sui, *Psalm.* 44. dixi *in antedict. consid.*

Tertio, principaliter in scuto Francorum Regum aurea lilia in ternario numero, & non maiori, nec minori figurantur. Habet enim hic numerus rationem totalitatis: puta principium, medium & finem. Nam secundum Chronicas etiam Gentiles in eorum cultu diuino vtebantur ternario, ad sacrificationes Deorũ, *vt habetur lib. 1. de cœlo & mundo.* super quo B. Thom. in Comment. *Sicut* (inquit) *natura perficit omnia in ternario numero; ita Gentiles, qui diuinum instituerunt cultum, volentes Deo tribuere omne, quod perfectum est, attribuunt ei ternarium numerum, in sacrificiis & laudibus ipsorum.* Legimus præterea in Scripturis Sanctis Numerum ternarium, multipliciter consecratum, eo, quod opera mirabiliora Dei in eo facta & ordinata sunt. Vnde si mysteria trium liliorum Regis Christianiss. explorare quis conetur; tanto magis exuberabit ratio differendi, quanto plura mysteria in ternario numero elucescunt.

In primis ergo redolentia lilia, quæ in scuto Regis figurantur, odoramenta Catholicæ fidei in beatissima Trinitate asserunt, scil. quod Patri in diuinis attribuitur potentia, Filio sapientia, & Spiritui Sancto clementia. Quæ tria attributa, sicut sanctissimam Trinitatem ornant; ita Regiam maiestatem magnificãt. Quæ Sacratissimæ Trinitati debet pro viribus conformari, scil. vt sit Rex primo clarus potentia patris, ad tyranos debellandum, & barbaras gentes ac Turcarum perfidiam extinguendum. Secundo, conuenit, vt ornatus existat sapientia filij, in discutiendis rerum causis. Tertio, quod sit clementia plenus, quæ quanto in eo maior fuerit, tanto in conspectu Dei, & hominum mirabilior & gratior apparebit.

Secũdo, vt ait G. Benedict principaliter tria lilia, quæ in scuto Regis figurantur, tres substantias in persona Christi denotant. Sicut enim in diuinis est Trinitas personarum, in essentiæ vnitate: Ita in Christi persona est Trinitas essentiarũ seu naturarũ in vnitate personæ. Deitas, scil. anima, & caro: & sicut in diuinis per diuersas personas non distinguitur essentia: sic in Christo per diuersas naturas non distinguitur persona. Pariter tria lilia, tres Christi natiuitates ostendunt. Prima dicitur, quia æternaliter nascitur ex patre, secunda, quia nascitur temporaliter ex matre: tertia, quia in mente nascitur spiritualiter, licet ista bene conueniant Christo; tamen nihil faciunt ad propositum, ad denotandum aliquid in Rege ex eius natiuitate. Sed dici posset, quod sicut hæc Trinitas essentiarum est in Christo; ita Trinitas præceptorum Iuris, debet esse in Principe pro iustitiæ administratione, & complemento, prout tria Iuris sunt præcepta, scil. honeste viuere, alterum non lædere, & ius suum vnicuique tribuere. Quæ omnia debent esse in Principe, de quibus *in vlti. part. in 36. consid.* dixi. Aut aliter, per illa tria lilia, significatur, scilicet per medium, fides Christiana, per dextrum, clericatus, & per sinistrum, militia.

Tertio, tria lilia, tres potentias animæ rationalis, quæ ad imaginem Dei creata est, *lege si quis metallum. Cod. de pœnis.* patenter ostendunt. Nam sicut Deus est vnus in essentia, & Trinus in personis: Sic etiam anima rationalis est vna in essentia, & trina in potentia. Quia habet in se memoriam, intellectum & voluntatem. Memoria quidem repræsentat Patrem, intelligentia filium, & voluntas Spiritum sanctum. Sed hæc in nihilo adaptari possunt armis Re-

X 4

gis,sed attribui deberent tribus modis regendi Rempublicam qui debent esse in Rege nostro,vt vere sunt in ipso & in eius Regno: de quibus infra *in vltima parte,in 55.consider.* scripsi, & quis illorum sit excellentior.

Quarto,tria lilia in scuto Regis posita, tres Angelorum Hierarchias significant, in quarum singulis tres ordines inueniuntur: de quibus ante *in 3.part.*& per Isido.*lib.7.Etymo.c.5.& in lib.de sum.bono.cap.12.*

Quinto, tria lilia in scuto Regis depicta, tres virtutes Theologales, fidem scilicet,spem,& charitatem significant,quæ tres virtutes debent esse in Principe, & aliæ virtutes ex his denotantur in Principe:de quibus per G. Bened.*in loco suo supra allegato.*

Sexto, vt dicit, tria lilia in ipso scuto Regis ordinata, ad tria opera veræ pœnitentiæ nos ire compellunt,videlicet, ad contritionem, confessionem, & satisfactionem:sed cum parum quadrent,non insisto.

Septimo,vt ait Benedictus,tria lilia Regem Christianiss. ad tria salutifera Concilia, in quibus consistit omnis perfectio Christianæ Religionis excitant, vt ibi per eum.

Octauo, tria lilia in scuto Regis diuinitus ordinata,tres denotant vnitates quę necessario requiruntur ad conseruandum veræ Christianæ Religionis dignitatem:de quibus Apost. *ad Ephes.*4. Vnus Dominus, vna fides,vnum Baptisma. Hæc tria sunt,quæ verum perhibent testimonium de excellentia fidei catholicæ, vnde sunt laudabilia omnia catholicæ fidei opera, quæ Rex explere debet, pro suæ dignitatis ac totius Religionis Christianorum salute, nullum maius, nullum honorabilius, nullum denique gratius, Deo offerri potest, quam Barbaras gentes, & Turcarum perfidiam, cæterosque populos, qui falsos ritus ac Deos colunt alienos, expurgare, atque in frena submittere, sub Christi fide, prout talia sancta exercitia apud Francorum Reges semper floruerunt. Ex hoc ternario numero amplissime laudantur insignia Regis Franciæ per Ioannem Ludou. Viuald. *in traduct. de triumphus ac laude trium liliorum Franciæ.* vbi laudat numerum ternarium in pluribus,& aliquid scripsi infra *in vltim.part.in 37. considerat.*

Quarto,principaliter & vltimo,lilia aurea ponuntur in scuto Regis Christianiss. sapphirino,id est, colore sapphiri (qui similis est sereno cœlo)conuenientissime depicta,multiplici ratione.

Primo; quia cum Rex sit Paranymphus Ecclesiæ Christi, cuius officium est & semper fuit à tempore Clodouei I. inter Francorum Regis Christiani adaugere cultum diuinum, ac gloriam Christianæ Religionis extollere & magnificare: decentissimum fuit insignia Maiestatis suæ sereno cœlo similia fore,vt sicut ipse Christus(qui est Rex Regũ & Dominus dominantium, *Apoc.*19. quodammodo pro scuto habet cælum sidereum miro ac vario astrorum fulgore decoratum) sic Rex Francorũ Christianissimus pro gloria Christi scutum gerit nobilissimum, in quo aurea lilia colore sapphiri,quasi astra in sereno cœlo affixa, fulgere videntur, vt etiam ex cœli altitudine intelligatur, quanta sit suæ dignitatis sublimitas, tanta est autem altitudo cœli, quod à mortali homine, non potest mensurari,vt habetur *Eccles.* 1. Altitudinem terræ & profundum abyssi, quis dimensus est? quasi dicat nullus.Et ideo sicut cœlum situatum est in loco eminentiori,atque inter omnia corpora,altius eleuatum. Ita etiam,vt habetur *Esa.*54. Promissum est illi, quod esset fundatus in sapphiris, tanquã pater Christianitatis. Cum etiam idem Propheta, vbi supra loquens in persona Christi dixerit: *Ecce, ego sternã per ordinem lapides tuos, & fundabo te in sapphiris*, hoc est,te Christum, & Ecclesiam tuam, & filios tuos,& Ecclesiæ tuæ protectores, prout est inter alios Rex Christianiss. qui tanquã filius Christi, & pater Christianitatis, habet arma sua fundata in sapphiris. Sic Rex Christianissimus inter omnes seculi huius Reges Christianæ Religionis,dignitate,potentia,diuitiis,ac nobilitate est sublimior,atque admirabilior,& ad sustinendam Ecclesiam potentior,& pronior.

Secũdo,vt inquit G.Benedict. Campus scuti Regni nedum cœlo,sed etiam sapphiro lapidi in colore assimilatur rationibus sequent. Quia sapphirus colore videtur trahere Regem ad cœlestia desideria, per rectam fidem, cum nihil sit, quod lumine clariore præfulgeat,quam recta fides in Principe.Nã dicit Grego. *lib.18.moral.cap.*8. Sapphirum tenere similitudinem coloris aerei, per quod designat appetitum languentis animæ tendentis ad cœlestia. Vnde dicit Helimandus; quia Sapphirus cœlo sereno similis est,caste portari vult, gemmáque gemmarum, & lapis sanctus dicitur. Ideo *in lib.de Natura rerum*, dicitur:Qui sapphirum portat, expedit, vt summo studio castitatem seruet: quoniam hic lapis tanto dicitur preciosior & melior, quanto colori cœlesti est similior. Sic Rex Christianiss. tanto magis erit Deo & Angelis gratior & charior, quanto magis in contemplatione rerum diuinarum fuerit sublimior, Et sic; quantumcunque excellat in dignitate,potentia,diuitiis vel abundantia temporalium, nihilominus fœlicitate prosperarum rerum huius seculi, non debet corrumpi, aut deprauari, sed magis ac magis oculos mentis conuertere ad altiora desideria, ad veros honores, ad securas diuitias, ad cœlestes thesauros, ad delectationes æternas,ex quo infert ibi G.Benedict.quod Rex suam Regiam dignitatem in Christo Rege, quem in speculo limpidissimo contemplari debet, vt quod in se prauũ deprehenderit, corrigat, quod rectum, teneat, quod deforme, componat, quod pulchrum, seruet, quod sanum excolat, quod infirmum, assidua meditatione corroboret, præcepta diuinæ legis efficaciter impleat, & quid sibi cauendum, quidve sectandum sit, agnoscat. Decens quippe est, vt Rex se totum in vita & moribus componat: Quia, quanto mirabilius præ cunctis Regibus vniuersi orbis excedit honoris dignitate: Ita conuenit,vt cæteros transcendat mentis sublimitate,& totus sidereus fulgeat maiestate, & subdit ibi G.Benedictus pulchra notatu digna de excellentia sapphiri, de qua infra *in vlt part.in 90.consider.* dixi.

Tertio,tria lilia in campo sapphirino,aurea depinguntur. Quia sapphirus, animum hominis pium & deuotum efficit ad Deum, atque in bonis firmat, & pacem conciliat;Ita vt inter omnes lapides preciosos dicitur lapis sanctus, quia ad sanctitatem: & deuotionem hominem disponit. Ob id legitur, *Exod.*28. & 29. Quod Moyses ad præceptum Domini vestem sanctam fecit Aaron summo Sacerdoti in gloriam & decorem, in qua inter diuersos lapides preciosos sapphirus connumeratur. Sic Ieremias *Threnor.* 4. Destructionem Ierusalem,ruinam templi,& sacerdotum recogitans, eorum pulchritudinem assimilauit sapphiro: dicens: *Candidiores Nazarei eius, niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphiro pulchriores.* Conuenit itaque, vt Maiestas Regia sit tota siderea, & sapphirina per reuerentiam & beneuolentiam ad omnia, quæ diuinum cultum concernunt, vt sicut in dignitate & potentia cęteris est eminentior,

nentior,ita expedit,vt in amore rerum diuinarum,fit amicabilior,& conformior, ficut fuerunt eius prędeceffores,hæc Benedicti vbi fupra.

Quarto,Sapphirus fecundum Arnal.corpus humanum vegetat,ac membra integra conferuat,curat dolorem frontis,& fudorem reftringit, corpora præbet integra,boníque coloris,torfiones ventris tollit,& omnia vlcera cum lacte fanat.Præterea *in lib.de natura rerum,& de ortu fanitatis*,dicitur *in tract.de lapidib. cap.* 109.quod fapphirus morbum illum horribilem, *noli me tangere*,appellatum, fugat. Ex quo inftruitur Rex Chriftianiff. vt vigilans fit,& folicitus, ad corpus myfticum,id eft,Ecclefiam protegendum.Sicut enim in vno corpore multa membra habemus , quæ fecundum Apoft. *ad Romanos* 12. non eundem actum habent; Ita multi vnum corpus fumus in Chrifto;huius autem corporis membra tenetur Rex vegetare, ac cuftodire,ne à lupis voracibus dilacerentur, & ne morbida ægritudine putrefcant , ac pauperibus beneficia , fuffragia,ac eleemofynas largiri , quibus recreatur , tanquam membra corpus conferuat & recreat.Sic cõuenit,vt Rex, qui tria lilia in fapphiri colore extendit,membra corporis myftici dirigat & cuftodiat,ne deuios fequantur effectus. Hoc etiam Benedictus.

Quinto (vt idem ait) Sapphirus eft gemma preciofa fereno cœlo fimilis , quæ percuffa à radiis folaribus ardentem emittit fulgorem. Præterea dicit Ifidor.*lib.Etymolog.16.cap. 9*. quod fapphirus pulueres habet aureos fparfos. Ex quo hortatur Regia maieftas , vt folicita fit gratias Deo reddere in tanto cumulo beneficiorum , quia quanto plura à Sole iuftitiæ Chrifto fufcepit beneficia ; tanto magis ardentia defideria refundere debet in Chriftum,à quo procedunt. Et è conuerfo,tanto grauius de ingratitudine iudicabitur omnis homo ; quanto magis multiplicatis beneficiis , ingratus probabitur extitiffe , iuxta illud Chryfoft. *Quanto maiora beneficia funt hominibus conftituta; tanto grauiora peccantibus parantur iudicia.*

Sexto,Sapphirus eft gemma valde delectabilis, læta,& pulchra,vnde Lapidarius:

Sapphiri fpecies digitis aptiffima Regum,
Egregia & fulgens,puroque fimillima cœlo,
Vilior eft nullo virtutibus atque decore.
Hic & Syrtites lapis eft plerifque vocatus,
Qui circa Syrtes Lybicis permixtus arenis,
Fluctibus expulfus feruente freto reperitur.
Ille fed optimus eft,quem tellus Medica gignit.
Qui tamen afferitur nunquam tranfmittere vifum,
Qua natura parens tanto ditauit honore,
Vt facra & merito gemmarum gemma vocetur.
Et qui portat eum,non vlla fraude necatur:
Inuidiam fuperat,nullo terrore mouetur.
Hic lapis,vt perhibent,educit carcere vinctos:
Obftructafque fores,ac vincula tacta refoluit.
Fertur & ad pacem bonus effore conciliandam.

Ex quo inftruitur Rex Chriftianiffimus ut delectabiliter, & cum gaudio, pulchritudinem ac decentiam Chriftianæ Religionis conferuare velit. Quod & faciunt Reges noftri,& qui in cunctis locis habent Iudices ad punięda peccata,maxime blafphemias,quod & facere debent , alias non dicentur veri Reges , vt fcribit G. Benedicti *in loco fæpe allegato*.

Septimo,in colore Sapphiri extenduntur aurea lilia ; quia Sapphirus fuo valore & precio vires acuit Regis Chriftianiffimi ad cogitandum fumptuofitatem cœleftium ædificiorum. Nam , tefte Ifidor. vbi fupra, Sapphirus inter gemmas purpureas computatur,habet pariter exceffum valoris inter lapides preciofos,ob quod fanctiffimus Tobias fpiritu eleuatus videns excellentiam cœleftis patriæ dicit portas eius effe ex fapphiro conftructas:vt fcribitur *Tobiæ* 13. Pariter Ioan. *Apocal.* 21. ait, fundamenta muri fupernæ ciuitatis effe ex lapidibus preciofis, inter quos fapphirus erat fecundum fundamentum.Ex quo inftruitur Rex totus fapphireus,vt omnino inclinetur,& fit memor cœleftis patriæ. & excellentiffimorum ædificiorum fupernæ ciuitatis,& fanctæ Ierufalem,de qua fcriptum eft per Prophetam, *Pfalm.*86. Fundamenta eius in montibus fanctis. Et fequitur: Gloriofa dicta funt de te ciuitas Dei.

Octauo & vltimo,fcutum Regis Chriftianiffimi in fapphiri colore figuratur; Quia fapphirus fua fignificatione eum incitat ad cogitandum non tantum ædificia fupernæ ciuitatis , fed etiam præeminentiam gloriæ æternæ.Nec folũ fapphirus fignificat gloriam æternam, verum fuo colore animum hominis ad cœleftia gaudia inclinat. Ratio eft(tefte eodem G. Benedicti ,) Quia cum omne fimile naturaliter appetat fuum fimile, & fapphirus inter omnes gemmas fimilis fit fereno cœlo : vnde Rex fapphiro non conueniret, nifi ad cœleftia inclinaret , ac fuperna appeteret. Sapphirus etiam in facra Scriptura æternam gloriam fignificare videtur : vt habetur *Exod* 24. vbi Moyfes,Aaron,Nadab,Abiu,& feptuaginta de fenioribus Ifrael , Deum viderunt , fub cuius pedibus erat quafi opus lapidis fapphirini , & quafi cœlum cum ferenum eft. Pariter *Ezech.* 10. *ca*.legitur, quod fpecies gloriæ Domini fuper Cherubin erat quafi lapidis fapphiri: Quæ verba, quomodo intelligantur , fcribit in dicto loco G.Bened.

Ex quibus tantum concludit:Infignia Regum Franciæ effe excellentiora aliis,cum in eis funt duo colores nobiliores,Aureus,fcilicet & Azureus.De quibus dixi ante *in 1,part.in* 54.*&* 55.*conclus*.38. Et de laude Sapphiri aliquid fcripfi infra *vltima part. in* 91. *confideratio.*

Non mirum ergo , fi Reges Franciæ plura priuilegia habeant vltra alios Reges de quibus ante dixi:& quæ etiam fcribit Iacob Bonaudi *in fuo Panegyrico pofito poft tracta. Ioann. de Terrarubea*, contra rebelles fuorum Regum.

TRigefima fecũda confideratio. Quilibet Rex feu Princeps in fuo Regno in culmine federe debet, cum Princeps fit Regni dominus. *l. deprecatio. ff. ad l. Rhod.de iact.*& regale culmen appellatur.*l.bene à Zenone.C.de quadri.præfcript.c.Principes feculi* 23.*quæftio.* 5.& culmen appellatur locus altus fuper omnes gentes ad Curiam fuam cõuocatus Regnum & terras repræfentantes. & dicitur præcipuum,*l pen.ibi:Vt enim imperialis fortuna omnes fupereminet alias : ita oportet Principales liberalitates culmen habere præcipuum.Cod. de bon.quæ lib.* Vel Principale dicitur. *l.3.§ fin autem. Cod. de iure domi impetr.* quod dicitur cathedra exiftens in altiori loco ; ficut ædificia domus dicuntur culmina , quod culmis teguntur : & in dicto culmine,id eft,altitudine,fedet Rex fupra cathedrã, quæ eft alta vel excelfa fedes,fecundum glo.*in clem.dudũ. de fepult.*Vel in folio federe debet,hoc eft armario ex vno ligno facto,in quo Reges ob corporis fui tutelam fedebant,*extra de elect.c.quorundam.in princ.& ibi per Arch.* Et dicitur thronus Græce,quod Latini folium dicunt. De quo habetur *Genef.*41.ibi: *Vno enim folio Regis te præcedam.* Et eft etiam fedes Romani Pontif. tanquam excelfa.*cap.fundamenta.§.ne autem.in dict.de elect.in 6*, & gloffa *in dict. clemen. dudum.* facit diffe-

rentiam inter solium, cathedram & tribunal. & ponit hunc versum:

Rex solium, Doctor cathedram, Iudexque tribunal
Possidet, at sedem Præsul, Prætorque curule.

Et ista sedes dicitur sedes honoris & iustitiæ: de qua *in ca. mulis 40 distinct.* Et Rex dominus præexcellens in solio alto super omnes Principes sedere debet: cum scriptum sit *Prouerb. 20.* Rex, qui sedet in solio iudicij, dissipat omne malum intuitu suo. & *1. Reg. 2. ibi: Et solium gloriæ teneat.* & *3. Reg. 3.* Viuat Rex Salomon, & sedebit super solium, & *Esa. 9.* Super solium Dauid, & super Regnum Principis terræ, surrexerunt de solio. Et Iob. 36. Et Reges in solio collocat in perpetuum, & illic eriguntur, & in plerisque aliis locis probari posset. & habetur 1. *Reg.* 10. vbi de Saule Rege loquitur. Stetitq; in medio populi, & altior fuit vniuerso populo ab humero & sursum. Et Princeps dicitur, quasi primum locum capiens, secundum glos. *in c. fundamenta. §. proinde. de elect. lib. 6.* & Lucas de Penna. *in rubr. C. de Princip. agent. in reb. lib. 12.* vbi ample ponit, quis proprie sit Princeps.

Et vt deueniamus ad practicam & ordinem consuetum sedendi, qui multum attendendus est in hoc, cum consuetudo in hoc multum attendatur. Bald. *in cap. 1. §. Marchio, in tit. qui feud. dar poss.* videndum est, quod sunt aliquæ congregationes in Francia, quę fiũt ordinarie, vt est coronatio Regis, & in ista coronatione est datus certus ordo quo ad illos, qui interesse debẽt in ipsa coronatione, qui est talis, videlicet quod duodecim Pares Fráciæ præcedunt omnes alios Principes Regni: de quibus infra 43. *consider.* licet videatur de primogenito Regis, quod omnes quoscumque præcedere debeat; quod intelligerem esse verum in aliis actibus, quam in coronatione: Quoniam est dubium, quod tunc non habeatur pro primogenito Regni, tanquam natus antequam esset Rex. De eo etiam dicam infra *in 41. considerat.* & de aliis, quos ponam infra in suo ordine, secundum quod debent sedere in dicta conuocatione, faciendo distinctionem, suis locis de aliis congregationibus extra illam, in quibus seruandus est alius ordo, prout infra dicetur.

TRigesimatertia consideratio erit, prosequendo materiam, & non excedendo terminos honoris Regis, cum ab eo procedant omnes dignitates temporales, vt not. Bart. & Ioann. de Plat. *in leg. 1. de dig. lib. 12 Cod.* idem Ioannes de Plat. *in leg. 2. in fin. Cod. de silentiariis. lib. 12.* Aluar. *in c. 1. in prin. de feudo Marchiæ.* qui allegat text. *in leg. sacrileg. Cod. de diuers. rescript.* Merito debet illis præesse. & ab illis honorari: Imo quod plus est adorari, non tamen adoratione, quæ Deo debetur, sed Regia subiectione debet salutari, vt probat text. *in l. 1. C. de silent. lib. 12. ibi: Vt tam in adoranda nostra serenitate.* & ibi glos. quam sequitur Ioan. de Plat. *in l. primicerium Cod. de fabric. lib. 10.* & Luc. de Pen. *in leg. euect per illum textum. Cod. de cursu publ. lib. 12.* vbi dicit, quod ipse mereretur venerari, adorari, coli, sibi supplicari, & gratiarum impendi munera, facit text. *in l. si quis seruum.* ibi: *nostram purpuram adorantes. Cod. qui milit. non poss. lib. 12.* & ideo dicit Ioan. de Plat. *in d. l. 1 Co. de silentiar. eod. lib.* quod nullus debet genuflecti coram alio, quam coram Principe vel Maiestate Regia. Et ideo errat quidam Card. Dehyer Anglus, qui tanta elatione vritur, quod suos domesticos & famulos patitur talia. aut quod deterius, cogit eidem ministrando etiam in cibariis deferendis, & aliis actibus domesticis & familiaribus: imo etiam nobiles patriæ genuflecti, prout communiter dicitur, quod ridiculosum dici debet, cum non sit nec Papa, nec Rex; Imo quod plus est (vt communiter fertur) non est nobilis origine, ex quo deberet contentari honore sibi debito, non assumere honorem debitum Regibus secularibus, Imperatori, aut Papæ.

Et vt dicit idem de Platea, tantus honos debetur Papæ, quod in pede osculatur, vt dicit gl. *in l. 1. Co. de domest. lib. 12.* & ibi dicit, quod etiam Imperator osculatur in pede, sicut Papa.

Imo etiam, quod plus est, quilibet non admittitur ad salutandum Principem, vt dicit gloss. *in l. 1. Cod. de veteranis.* & Ioan. de Plat. *in d. l. 1. Cod. de silent. & in l. 1. Cod. de domest. & protect. lib. 12.*

Et coram eo est eundum, & illi est obuiam eundũ, cum barba tonsa & veste pulcherrima, prout habetur *2. Regum 9. cap.* Illique est honor deferendus in introitu ciuitatis, in salutatione. quæ non debet fieri sine munere, ad instar Regis Parthorum, qui salutari non poterat sine munere vt refert Petr. Candidus *in proœ. Appiani Alexandr. in principio de bellis.*

Imo etiam reuerentia debetur Principi, per quoslibet viros Ecclesiast. vt dicit text. *in ca. Rex. 23. qu. 5. & c. si apud.* pro quo 1. *Pet. 2.* vbi dicitur, Regem honorificate.

TRigesimaquarta consideratio. Principi obtemperandum est, cum generale sit pactum societatis humanæ obtemperare Principibus, quæ contra mores. 8. *dist. in sua sum. 44. distinct. c. quid culpatur. 23. quæstio. 1.* & dicit Hieron. Principibus, & Potestatibus fidem reuerentiam seruari oportet, & quam qui non exhibuerit, ad Deum præmia habere non poterit, 22. *quæst. 5. c. Reg. c. sicut apud Card.* facit quod not. *in l. fin. C. de exact. tribut. lib. 10.* & dicit Apost. *ad Tit. 4.* Admone illos Principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse, & ad *Roman. 12.* Omnis creatura Potestatibus sublimioribus subdita sit, qui autem resistit Potestati, Dei ordinationi resistit. Facit quod habetur vbi dicit textus: *O viri num præcellunt homines, qui terram & mare obtinẽt. & omnia quæ in eis sunt: Rex autem super omnia præcellit, & dominatur eorum, & omne quodcunque dixerit illis, faciant.* Et sequitur: *Et omnis plebs & virtutes eum audiant.* Imo etiam Sacerdotes primi & secundi ordinis eidem obediunt, cum eis pręcipere potest Princeps, vt habetur 4. *Reg. 23. ibi; Et præcepit Rex Elchiæ Pontifici & sacerdotibus secundi ordinis.* Imo Principes sacerdotes constituebant iure diuino, prout habetur *Exod. 28.* de Moyse Hebræorum Duce, qui constituit Aaron fratrem suum Sacerdotem: & de Iuda Macchab. Duce, qui elegit sacerdotes, qui purgarent sancta, 1. *Macchab. 4.* Immo Prælatus electus & confirmatus nõ potest administrare, donec perlectis. 63. *dist. & in c. Abbate. 18. quæstio. 2.* & per Compostel. *in c. quod sicut. de elect. colum. antepen. vers. Principi præsentari.* prout recitat Henricus *in ca. nobis. de iure patron.* Et ita obseruatur in Francia & Hispania, vt dicit Ioan. Lupus *in repet. rub. de donat. inter vir. & vxo. in princ. in tertia prouidentia.* Princeps tamen debet honorare Episcopum, dixi supra *in 4. part. in 28. consideratione.*

TRigesimaquinta consideratio. Pro Rege etiam orandum est, exemplo *Baruch. 1. cap.* qui dicit esse orandum pro Rege Nabuchodonosor, & Balthasar eius filio: & maxime pro Rege Franciæ. Cum etiam orantes pro eo lucrentur centum & decem dies indulgentiarum, dixi ante. Imo in tantum est honorandus Princeps, quod pro conseruatione sui honoris toleratur iniquitas: & præferendus est honor Principis commodo publico, vt dicit Lucas de Penna. *in l. fin.*

l.fin.in 8. *& 9.col.C.de loc.prad.ciuit.lib.*11. *& in d.l.in* 6.*col.* ponit quędam de potestate eius mirabili ex quo multum honorandus est.

Quæ autem sint iura Regis, & cuiuslibet alterius supremi Principis esset hic inserendum, vt magis cognosceretur præeminentia illorum, sed videri potest *in tit.quæ sint regal.in vsib.feud.* & per Iacob.de Sancto Georgio *in tractat.feudorum.verb.Princeps.* & de quibus plene ante *in* 24 *considerat.*

Quid autem dicemus de iuribus Regis; de quibus habetur, 1. *Reg.* 8, *cap.* cum dixerit Deus per vocem Samuelis populo Iura Regis, qui imperaturus est in eis, quod erit tale: Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietque sibi equites & præcursores quadrigarum suarum: & constituet sibi Tribunos, & centuriones, & aratores agrorum suorum, & messores segetum, & fabros armorum & curruum suorum: Filias quoque vestras faciet vnguentarias, & focarias, & panificas. Agros quoque vestros & vineas & olueta optima tollet, & dabit seruis suis, sed & segetes vestras & vinearum reditus addecimabit.

Notandum est aliud verbum, *addecimabit*, quod est ibi dupliciter positum: quoniam ex hoc videtur, quod Rex habeat ius decimandi, & sic, quod etiam non videntur peccare Nobiles Franciæ, qui dicunt se habere decimas infeudatas à Rege, cum si Rex habeat potestatem addecimandi; ergo etiam illas dare in feudum.

Dicemus solum, quod talia ibi specificata non sunt iura Regis ex diuina institutione introducta, sed magis per Prophetam pronunciata ex eorum tyrannica vsurpatione. Qui postquam Reges sunt, ius iniquum constituunt, in tyrannidem degenerantes, subditos opprimentes, & sine causa deprædantes, secundum Andream de Isern. *in proœm. feud. & in titul. de Capit. qui curiam.in vsib. feudorum.*

Et ne transcendam materiam nostram, relinquo nunc deprædationes & exactiones Principum, forte alibi dicam: sed etiam ibi dicit, quod talia possunt esse Iura Regis ex diuina institutione, quando Rex est in extrema necessitate positus, quod etiam non solum illa, sed maiora faceret, & maiores actiones. Et solum in præsentiarum sufficit mihi, quod G. Benedict. Doctor Gallus illa præuidit, & multum bene descripsit *in sua repet.cap.Raynutius, de testam.in verb. condidit, le premier.* incipiendo in medio illius vsque ad finem amplissime: ad quem semper de his est recurrendum.

Et etiam est aduertendum ad illum textum, ibi Hoc verbo, *Ius Regis qui imperaturus est in eis.* Quod quilibet Rex potest dici Imperator per illum text. *qui hoc verbo vtitur in Rege.*

Et vt semel finiam, à Principe, tanquam à capite in omnes inferiores honorum & Potestatum munera diffunduntur. 19. *distinct.c.ita dominus. ca.fundamenta.* §. 1. *de elect.* in tantum, quod lex animata in terris dicitur. text. est *Authent. de consulibus.in fin.& in Auth.quib mod.natur.effic.legit.§.igitur licentia.* glos. *in leg.& quia.ff.de iurisdict.omn.iud.* Dixi *in consuetudinib.nostris Ducatus Burgund.in tit.des Iustices.§.*5.*in gloss.S'il n'a grace, in princip. ibi: hic est ergo: & supra in princ.*52.*consider.* Et quicquid statuit aut sententiam dando decreuit, pro lege seruatur. *§.sed & quod Princip.Institut.de iure natur.gent.& ciuil.* Ipse enim sicut est solus legibus solutus, solus legem concedere potest. *l.Princeps.ff.de legibus.* Et pro dispensatione habetur, quod probare Principem voluisse, *c.cum nostris, de concess.prabend.* maxime, vbi ei exponitur defectus quem videt in expositione, *l. quidam consulebat.& ibi Alexand.& aly.ff. de re iud.l.Vlp.ff.de excusat. tut.* Et sanctio Principis nihil habet imperfectum, *l fina. C. de his quibus vt indign.* Nemo enim potest ei dicere, Cur ita facis? Bald. *in proœm. feud. in* 12. *colum.* Et isto dicto sæpius aduocati in palatiis vtuntur: quod dictum est Spec. *in tit.de legato. §. nunc ostendendum. vers.*89. per textum *in cap.quamuis.de pœnit.distinct.*3. ibi: *quis tamen audet dicere Deo, cur huic parcis?* & gl. ibi, *in verb. Deo.* Dicit idem in Papa, & ideo idem dicendum in quolibet Principe supremo, cum sit Deus in terris. Bald. *in Authent.hoc amplius. vers.quaro.an filij Regis Cod.de fideicommiss.* & dicit Bald. *in c. Ecclesia Sancta Maria in princip. col.vi lite pendent.* Quod cum Princeps sit causa causarum, non est de eius potestate inquirendum, cum primæ causæ nulla sit causa. Cum id, quod primum est ante se aliud habere non potest. Hæc & plura alia vide quæ dicit dominus meus Iason *in l. rescripta.in* 1.*colum.Cod.de precib.Imper.offer.& in leg.*1.*ff.de constit.Princip.* Vbi ponit quædam; quæ solus potest Princeps, ita quod Principis verbis eiusque narrationi, super rebus per se, vel in sua præsentia gestis creditur. Etiamsi solus testificetur, per *cap cum à nobis.de testibus.* & quod in his quoque, quæ ante principatum se præsente gesta sint, locum habet gloss. singularis *in cap.*1.*in verb statuit.de renunciatio.lib.*6.gloss. *in cap. Apostolica, in verbo: promisissent.de re iudic. libr.*6. Dicit enim Andr. de Isern. *in cap.fin. in titul. quo temp.miles.in vsib.feudor.* quod late examinat ibi Præpos. quod Princeps in re propria testificari non potest. Nulla etiam iuris solennitate Princeps astringitur. *l. apud eum.in fin. ff.de manumiss.* Imo sola præsentia Principis solennitates iuris supplet, actúmque; qui defectu solennium nullus est, instaurat & reponit. *legi.adopt. ff. de adopt.l.*2. *ff.de rebus eorum.* gloss. post text. *in Authent.vt non fiat pignoratio collat.*5. facit *l. sancimus.§.exceptis cum Authent. ibi posita.Cod.de donat.* Bald. *in l.omnium. C. de testam.* Ad hæc Princeps iudiciorum ordinem obseruare non tenetur, Sola enim veritatis inuestigatio coram eo fit, qua cognita diffinit etiam, si iudicialis ordo vel sit peruersus vel prorsus omissus causæ tamen cognitio exigitur. Ita Bald. *in l fin.Cod.de legib.* Idem *in cap.*1.*§.fin.de noua forma fidelit.ad finem. in vsibus feudorum.* & est textus *in cap.ad petitionem.in fi. de accusat.* Et ideo illud, quod dicit Paulus de Castr. *in l.si testam.Cod de testam.* quod Princeps sine causæ cognitione concedere possit, non est intelligendum in his, quibus litis diffinitio exspectatur. Princeps etiam crimen non solum indulget, sed etiam abolet, Andr. de Isern. *in titul quæ sit prima causa.§.præterea. in vsibus feudorum.* Remittit infamiam, & ad honores pristinos omnino restituit, *l.*1.*§.deinde le second ff. de postul.l.fin.Cod.de sent.passis.* Remanet tamen cicatrix. *arg.c.ventum.*1.*qu.*1.*c.illud.*50.*distinct.argu l.omnes iudices.Cod.de decur.lib.*10. Largiendo magistratum, dignitatem donando, Imo & tolerando in honoribus incapacitatis maculam abstergit, remouet impedimentum, *l.Imperiales.§.non omnis macula.Co.de nupt.l.Barbarius.ff.de offic prator d.l. Quidam consulebant.ff.de re iudic.* Imo etiam Princeps pœnam meritam sola voluntate remittit. *l.*1.*C.de desert.lib.*12. de innocentia etiam damnati sine appellatione cognoscit. *l.*1.*in fin.ff.de quæst.* Alia Principi reseruata ponuntur per Baldum *in dicta leg. rescripta. & in leg.*1. *Cod. de iure aureor. annulor.* & de multis casibus & specialibus Principi competentibus dixi supra *ista part.*24.*conside.* vbi iam quędam ex antedictis posui,

TRigesimasexta consideratio erit. Et licet subiecerit Principi Deus leges, an etiam non obligetur ex contractu, ita quod Deus etiam eidem subiecerit contractuum vincula, qui iurisgentium sunt, in naturalique ratione consistunt: & quod est communis omnium Iurisperitorum doctrina, in *l. Princeps. ff. de legib.* Cyn. Bald. & Doct. *in l. digna vox. C. de legib. & in c. 1. de prob.* vbi Doct. Canonici, qui ita communiter tenent. D. meus Ias. *in l. si ciuitates. in 3. colum. ff. si cert. petat. & in l. 1. ff. de pact.* Alexan. *in cons.* 101. *in 2. colum. in 1. volum.* & idem Ias. *in l. 1. ff. de constit. Princ. & in l. si testamentum. C. de testam.* Felin. *in cap. quae in Ecclesiarum. in 21. colum. constit.* Barb. *in consil. 1. in 4. col. in 1. volum.* in 43 tamen colum. dicit casum esse, vbi potest resilire à contractu: & etiam alium ponit Iacobinus de sancto Georgio *in suo tract. feud. in princip.* videlicet, quod possit reuocare feudum inuito vasallo, alleg. Bald. qui hoc non dicit, nec etiam hoc placet Vdalrico Zasio *in repet. l. 2. §. eodem tempore. in gloss. ratum esset. ff. de orig. iur.* vbi plura ex praedictis dicit, & ibi dicit, quod licet absoluta potestate legibus non ligetur, ea tamen potestate abuti non debet. dixi alibi.

TRigesimaseptima consideratio. Videtur, quod Rex Hispaniae sit omnibus aliis Regibus praeferendus, cum plura habeat regna sub se, & plures coronas: quoniam Rex est Aragonum, Castellae, Legionis, Rex Granatae, Rex Maioritarum, Rex Cordubae, & etiam Catholicus dicitur, Rex Galliciae. Rex Andelosiae. Et sic dicitur habere septem aut octo Regna, & sic septem coronas: ex quo videtur, quod ratione multiplicationis coronarum debeat caeteris Regibus praeferri: Sicut videmus, quod ille, qui Marchio & Comes, praefertur Marchioni: cum duo vincula sint fortiora vno. Bald. *in l. sed milites, in princ. ff de excusat. tutor.* vt etiam in simili dicitur de doctore in vtroque iure, qui praecedit doctorem in vno tantum: secundum Bald *in dicto loco:* & dicam infra *in 10. part.* & faciunt quae supra dixi *in hac parte, in 27. consider. in fin. incip. Imperator inter omnes Principes.* vbi dixi, quod magis honorandus est Imperator, cum tres coronas habeat, quam alij Reges, qui de per se non habent nisi vnam. *& in 19. consideration.* cuius initium est. *docet Bald.*

Et etiam qui pluribus praeest dicitur maior, vt dixi supra *in 1. par. & in 4. par. in 51. consider. ver 8.* vbi allegat gloss. *in Authen. constitutio quae de dignitatibus. §. generaliter.* quae dicit, *nota nobiliorem propter subiectos.* Et habetur Prouer. *cap. 14. in fine.* In multitudine populi dignitas Regis, & in paucitate plebis ignominia Principis.

TRigesimaoctaua consideratio, erit de Rege Angliae: Eo etiam; quia est etiam Monarcha in suo regno, & ab eius sententia non appellatur; quia praefectus est multorum Praelatorum sui Regni, vt *ff. de offic. praetor. l. 1. prout* Bald. *in c. cum venissent. 2. colum. extra, de eo qui mittitur in possess. causa rei seruan.* Refert & sequitur Felin. *in cap. causam, quae. in 20. colum. fin. extra, de rescript.* & per Ioan. Lupi *in repet. rub. de don. inter vir. & vxor.* qui licet videretur praeferendus Regi Hispaniae; quia vngitur, vt supra dictum est; tamen Rex Hispaniae praefertur, vt ante dictum est. De aliis vero Regibus Christianis dic eos esse collocandos secundum numerum positum in Martiniana: de quo fit mentio per Alber. Rosar. *in rub. de statu homin.* & dixi supra *in plurib. locis.* Et de excellentia plurium regnorum vide infra *in 11. par. in. consid. 56.*

TRigesimanona consideratio. Quoniam mulieres radiis maritorum coruscantur & honorantur. *l. foemina. ff. de senator. in Auth. de consul ibus. §. hac itaque, collat. 4.* facit *l fin. in princ. C. de incolis. lib. 10.*

Ideo Regina Franciae, tanquam excellens inter omnes tanquam dilecta illi, qui pascitur inter lilia, caeteros quoscunque huius Regni post Regem praecedere debet, cum etiam vltra quoscunque ratione dignitatis coronam portet, quam nemo alius in regno, praeter regem, portare aut deferre potest; imo Regina appellatur. *c. dilecti. de arbitris. & in subscriptione. cap. cum deuotissimum. 12. quaest. 2.* Et eadem priuilegia, quae habet Imperator, habet & Augusta: vt est text. in *l. cubicularios. C. de praepos. sacri cubic. lib. 12.* vbi Lucas de Penna.

Et licet vxor sedere debeat à sinistris, vt habetur *Psalm. 127.* Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuae. Regina in hoc priuilegiatur; quia sedere debet à dextris, vt habetur, *Psalm. 44.* Astitit Regina à dextris tuis in vestitu deaurato, &c. Et dicit text. in *l. bene à Zenone. C. de quadrien. praescript.* quod Augusta vtitur eadem praerogatiua, qua vtitur Imperator. facit *l fiscus. in fin. cum l. seq. ff. de iure fisci.* & plene per Luc. de Pen. in *l. 3. Cod. de praepos. sacri cubi. lib. 12.* vbi dicit, quod etiam ministri Augustae eodem, quo & ministri Principis priuilegio gaudent. Augusta tamen non gaudet omnibus priuilegiis imperialibus, sed his, quae nullum praeiudicium parant, aut modicum, & tribuitur ei etiam priuilegium in non praestandis vectigalibus. *l. licitatio. §. fiscus. ff. de public.* & tribuuntur ei priuilegia, quae conueniunt mulieri, sed non omnia. Vnde non potest condere legem, & similia, quae tributa sunt Principi solum inspecta eius dignitate. Et faciunt praedicta ad quaestionem, de qua ibi per Lucam, an si regina laedatur, possit in integrum restitui, vt Princeps. Faciunt etiam ad praedicta, quod gratiae, quae dantur per reginam in regno in quolibet suo iucundo aduentu sunt validae: cum habeat eadem priuilegia, quae & rex: quod ius habet ex consuetudine in Francia, de qua dixi *in consuet. nostris duca. Burgund. titul. Des iustices. §. 5. in gloss. du Prince.*

Aduerte, quod si regina sit filia Ducis aut Comitis, tamen dicitur regina propter dignitatem mariti, & si sit filia Regis maioris praeeminentiae, retinet illam dignitatem, quam habet à patre. Iacob. Rebuffi & alij in *l. 1. C. de dign. li. 12.* vide supra *in 2. part. in 4. considerat.* Ex quo cum nobiliss. domina Claudia de Francia, regina Franciae, sit filia Regis Ludouici XII. & nunc vxor Christianissimi Regis Francisci primi, debet praecedere dominam Loysiam de Sabaudia matrem praedicti Francisc. primi, cum tantum ex quacunque parte non sit dicta Loysia nisi Ducissa, & ita vidi obseruari hoc anno Domini 1521. in hac ciuitate Heduens. quoniam semper regina praecedebat matrem, & ponebatur in digniori & altiori loco; & eam sequebatur mater, licet sit maximae autoritatis apud filium, & maioris autoritatis, quam legatur fuisse quandoque aliqua mater apud filium: Imo etiam excedit autoritatem Veturiae apud Coriolanum eius filium, de qua *infra in seq. consid.*

QVadragesima consideratio, Mater regis videtur esse cunctis aliis praeferenda: cum habetur *3. Reg. 2. cap.* positus est thronus matris iuxta thronum regis, prout allegat. Ant. Flor. *in part. sua summae, in tit. 15. cap. 20.* vbi ponuntur gratiae priuilegiorum beatae Mariae §. 15. & dicit tex. in dicto loco, quod rex Salomon fuit in occursu matris suae venientis ad eum adorauitque eam, & fecit poni thronum ad dextram suam:

suam: quod credo verum, si regina non adesset, quia si esset præsens, sederet ad dextram, vt ante dictum est *in precedenti consideratione.* & ita videmus obseruari.

Imo etiam est text. *in c.4.Esdra 3.* quod concubina Regis sedebat ad dextram suam: sed ille textus non est ibi nisi ad denotandum fortitudinem facti mulierum, & non locum eidem debitum, nisi dicatur, quod illo tempore concubinatus erat permissus: non aliter insisto.

Et dicit Spec. *in titul. de teste. §.3. vers. illud quoque,* quod licet matris non sit eadem potestas, quæ est patris, tamen eadem debet esse reuerentia, honor & pietas. Et ideo habetur *Exod.20. & Deut.3.* Honora patrem & matrem, si vis longæuus esse super terram. Filij tamen debent esse subditi matri, sicut habetur exemplum de Christo, *Luc.2.* Et erat subditus illis. Habemus & tertio exemplum de Coriolano, qui tantum honorauit matrem, quod Romanos & patriam liberauit precibus matris: de qua per Valerium *in lib.5. in rub. de pietate erga parentes.* Et de his tribus exemplis vide Bergo. de Bustis *in 7. par. sui Rosar. in serm.20. in 1. part. litera M.* & vide *Prou.1.* vbi dicitur: Et ne dimittas legem matris tuæ, vt addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo.

Cleobis & Byton fratres multum matrem honorauerunt, etiam in morte, qui vt sacerdos eam insequens ad sacrificium curru veheretur, colla dedere iugo loco equorum, vt Argias equo ascenderet. refert Cicero *lib. Tusculan. quæst.* Claudianus etiam sic inquit:

Si vetus Argolicos illustrat gloria fratres,
Qui sua materno colla dedere iugo.

Videmus tamen in multis, quod non est bonum, semper credere matri: Et ideo, vt refert Guaguin. *lib. suo 10.* vbi loquitur de Rege Ludouico XI. in suo testamento ordinauit Carolo VIII. eius filio, ne matri suæ crederet: non aliter insisto, dicam infra.

Et etiam habetur de Heliogabalo, cuius mater tanta veneratione fuit, quod vix credi posset: prout habetur per Philip. Berg. *lib.8. in verb. Marcus Aurelius, & in verb. Semiamira.*

QVadragesimaprima consideratio. Post Regem & Reginam in Regno præfertur primogenitus eius filius, qui habet dignitatem ratione primogenituræ, ex quo sedet à dextris, secundum glos. *in cap quam sit. 7. quæst.1. & in l. decernimus. Cod. de sacrosanct. Eccl.* vbi Bald. dicit, quod primogenitus Regis sedet à dextris Regis. Et qui sedet ad dextram manum superioris, dicitur magis honorari sedente ad sinistram: vt ante dixi *in 1. part. in 11. consider.* Et in Regno Franciæ dicitur Delphinus: eo quia Delphinatum habet pro suo statu, etiam viuente Rege: Imo etiam viuente Rege potest dici Rex per text. & ibi gloss. *in cap. fin. 24. qu. 1.* & habetur *de pace Constantiæ in proœmio, & in cap. Adrianus. 63. distinct.* & Bald. *in l. in suis. ff. de lib. & posthum.* per Luc. de Penn. *in rubr. de auro coronario. in rubric. de comitibus consisto. lib 12.* Cardinal. Alexand. *in capit.1. quis dicatur Dux, Marchio, &c. in vsib. feudor.* Iacobinus de Sanct. Georg. *in tract. suo feudorum, in verbo Comites.* & per Oldrad. *consil.94. incip. eleganter circa negotium.* Cum etiam, vt habetur *4. Reg.15. cap.* Azaria Rege impedito, Ioathan eius filius quamdiu pater eius vixerit, Regnum gubernauit, licet minor esset: cum postea mortuo patre Rex effectus esset solū 25. annorum. Et hoc satis patet ex hoc, quod Christus 12. annorum existens, dicit *Luc.2. capit. in fin.* Nescitis quia in his, quæ patris mei sunt oportet me esse?

Et quod dignitas, tenet gloss. *in ca. quoniam periculosum 7. quæst.1.* & prima dignitas post paternam, ita quod filius Regis primogenitus habet primam dignitatem, licet primogenituræ post patrem Regem, secundum Bal. *in l. ex hoc iure. vers. sexto quæritur. ff. de iustit. & iur.* Et ad dextram Regis sedere debet, secundum Bald. *in l. decernimus, C. de sacrosan. Eccl.* pro quo est textus de Christo Filio Dei in Symbolo, qui sedet ad dextram patris, & etiam habetur *Genes.25.c. & Genes.21.* notatur per Lucam de Penn. *in l. tyrones. Cod. de tyronib. lib.12. & Psalm.10.* vbi dicit dominus, scilicet, Deus Pater, domino meo, scilicet Christo eius filio: sede à dextris meis tanquam primogenitus. *Matt.1. c. in fin.* vbi Iesus Christus vocatur primogenitus, eo quia primogenitus sanctificatus fuit, vt habetur *Exo. 13.* Sanctifica mihi omnem primogenitum, quod aperuit vuluam in filiis Israel. & *Luc.2.* habetur, quod omne masculinum adaperiens vuluam, sanctum domino vocabitur.

Et istud etiam certum est in Regno Franciæ apud nos, quod primogenitus filius in Regno præfertur quibuscumque suis fratribus, & omnibus aliis Principibus Regni: & hodie in Francia habet dignitatem annexam cum primogenitura: quæ dicitur Delphinatus. Et Delphinus vocatur, & ex communi vsu loquendi in Francia, vocatur dominus sine cauda, seu sine adiunctione. Secus autem de fratre Regis primogenito quo ad alios, secundo tamen genito quoad Regem, vt infra dicam.

Et licet hic caderet materia ad materiam primogenituræ examinandam: quia tamen iam satis est examinata per Martinū de Casariis, quam per plurimos alios, maxime per quendam nouitium le Cyrier, qui plures alios cumulauit nihil de suo addendo: sed solum dicta aliorum in vno cumulando, se plumis alienis vestiendo, prout ipse de aliis dicit, ex quo de aliis silere debebat, cum hoc morbo laboret, vt videri potest per expertos in arte: & turpe est Doctori, cum culpa redarguit ipsum: & cum de aliis iudicat, in se fert sententiam. Vnde Lact. *lib.4.* Antequam mores aliorum corrigas, tuos corrige.

QVadragesima secunda consideratio erit, An sicut primogenitus præfertur, ita etiam filius primogeniti præferatur secundogenito: & sic sumus in casu in Gallia, in quo nepos præcedit aunnculum, quæ est quæstio magna, & ardua: quæ alias fuit decisa iudicio gladiatorio, & alias aliter fuit obseruatum in Francia.

Et quoniam materia se offert, reperio in hoc dubio tres fuisse opiniones.

Prima fuit opinio Ioan. Andr. *in additio. ad Specul. super rubr. de feudis. col.5.* & Oldr. *in cons. suo 223. incip. ista sunt allegationes.* vbi ponuntur eadem fundamenta, quæ ponuntur per Ioann. Andr. Et sic credo, quod prima opinio fuerit Oldradi, cum additiones Ioannis Andreæ ad Speculum sint de verbo ad verbum in suis locis in cons. Oldradi. Et in hanc opinionem inclinat Bald. *in l. liberis. vers. sed hic quæritur, si filius. C. de oper. libert.* vbi dicit ita fuisse determinatum illis diebus in Regno Angliæ. idem tenet Cynus *in l. imperialis. Cod. de nuptiis.* idem tenet Pet. de Ancharan. Card. Zabar. & Panor. *in cap licet de voto.* Idem tenet Bald. *in l. cum in antiquioribus. C. de iure delibe.* motus decem rationibus. Et vbi dicit hanc opin. inualuisse in maximis Regnis Francorum, & Angliæ. Idem Bald. *in l. ex hoc iure. in 6. quæst. de iustit. & iure.* vbi

etiam narrat, ita fuisse obseruatum in Regno Angliæ, in quo propter nepotem ex primogenito fuit exclusus secundogenitus Princeps de Galles: subiungens ibidem, ita sæpe iudicatum fuisse per inclytum Regem Francorum. Idem Bald. *in l. si viua. Cod. de bonis mat.* Paul. de Cast. *in l. maximum vitium. Cod. de liberis præterit. & in l. is potest ff. de acquirend. hered.* Alber. de Rosate *in proœm. Digestorum.* idem Paul. de Castr. *in consil. 161. incip. in præsenti causa.* Idem tenet Panorm. *in consil. suo 85. incip. in præsenti quæst. in 1. part. & in consil. 3. in 1 part.* Idem tenet Francisc. Aretin. *in consil. suo 164. in cap. diligenter, & mature discussis in decisione secundi dubij.* idem tenet Barb. *consil. 11. incip. sapienter scribitur, in 13. colum. in 2. volum.* idem tenet Nicolaus de Vbaldis *in tractat. de success. ab intest. 26. col.* Idem etiã tenent Iacob. & Aluarot. & Præpositus Mediol. *in ca. 1. in fin. de feudo Marchiæ in vsib. feudor.* Ita tenet Petr. Anchar. *consi. 78. in ca. dicta facti narratio. & in cons. 82.* Feli. *in 2. prudentiam. de offi. deleg. & in ca. auditis. in 6. col. extra de præscript.* idem tenet Ioan. Fabr. *in § cum filius. vers. sed quid dices. Institut. de hered. quæ ab intest. decis. Capella Tholosanæ 433.* Ioan. de Anania *in consil. 89.* Romanus *consilio 29.* Socin. *in consil. suo 252. in 14. col. vers. ad septimam. in 2. volum.* Et tenet pro hac parte Iacobin. de Sancto Georg *in tract. suo feudor. in verb. quid si Rex, col. 2 vers. sed pone, & c. vers. Sed pone decessit Rex*, & vt dicit domin. meus Ias. *in l. maximũ vitiũ. C. de liber. præterit.* Quod Otho Imperator, supra Rhenum apud Treuerim existens cum Baronibus, dũ hæc quæstio de facto accidisset inter patruum & nepotẽ, voluit eam decidi iudicio gladiatorio, in quo nepos vicit. Quod cum existimaretur iudicio Dei processisse, ordinatum fuit, vt abinde in antea nepos præferretur. Prædictam etiam opin. videtur Nicolaus Boerij *in comment. consuetud. septena Biuricen. in tit. de testam.* §. 2. Hanc etiam opin. videtur tenere domin. Ioan. de Montel. conciuis, & contemporaneus noster *in suo Promptuario Iuris, in verbo, Primogenitus.* vbi dicit hãc opin. pro nepote esse æquiorem, & melioribus rationibus cõprobatam. Hanc eandem tenet Luc. de Pen. *in l. 3 C. de tyro lib. 12. & in l 1. C. de priuileg. eorũ qui in sacro palatio militant. lib 12.* Io Bertachin. *in suo repertorio, in verb. nepos. vers. nepos Regis.* Et Miles *in suo repertorio in verbo, filius vers. filius primogenitus.* Hanc etiam opin. seruauit Lycurgus Lacedæmoniorũ princeps ac Legislator æquissimus contra seipsum, qui secundogenitus erat: qui pro suo nepote ex fratre primogenito prædicauit decidendo, vt refert Philip. Bergom. *in suo supplemento Chronic. lib. 4.*

Et hæc quæstio fuit etiam nostris temporibus de Comitatu Niuernensi inter vxorem dominam de Oruallo, filiam secundogenitam Comitis Niuernensis, & filios primogenitæ dicti Comitis, & vxoris domini Gilberti de Cleues, quæ longo tempore durauit: Fuit tamen in Curia Parlamenti Parisiens. terminata pro nepotibus, vt refert Boerius *in loco supra allegato.*

Secunda opinio fuit pro patruo contra nepotem, quam tenent Cyn. & Richardus Malumb. *in l si viua matre. per illum text. C. de Bonis mat.* & Bald. more solito sibi contrarius *in l si tutela. § si duo. ff. de legit. tut.* & Bart. *in Authent. post fratres.* & ibi Alexan. *in addit. C. de legit. hered.* And. de Iern *in c. 1. § præterea. in 2. col. de prohib feudi alienat. per Federic. in cap. 1. de success. feud. & in cap. 1 de eo qui sibi & heredibus suis.* Imo & Geminia. *in cap. grandi. de supplen. negligen. prælat.* Cumanus *in l. cum in § fin. ff de legat. 2.* Franciscus de Aretio *in consilio 103. incip. diligenter, & mature discussis.* Archidiacon. *in cap. fin. 24. quæst. 1.* Salicet. *in l. si viua matre.* M. Laudens. *in tractat. de primogenitura.* Alexan. *in consil. 129 in 5. voluminè.* & idem Alexand. *consilio 115. in 1. volumine.* & idem Alexand. *consil. 4. in 4. volum. in cap. ponderatis verbis testamenti.* vbi dicit, quod semper secutus est hanc opinionem tanquam melioribus rationibus probatam, & communem. Et pro ea iudicauit Ecclesia, vt *in clem. pastoralis de re iudic.* licet Bald. *in l. liberti. C. de operis liber.* dicat, quod Papa fuit in hoc partialis. Vnde refert, quod licet tunc fuerit pro Rege Roberto iudicatum, tamen ipse Rex Robertus cũ similis causa fuisset sibi cõmissa in ciuitate Auinionens. iudicauit pro nepote contra patruum, vt etiam referunt Paulus & dom. meus Ias. *in dict. l. maximum vitium.* Hanc etiam opin. pro patruo tenuit Oldrad. sibi contrarius contra morẽ suũ, *in consilio nonagesimo nono, in capite circa negotium.* Ioann Fab. *in § cæterum. Insti. de legit. agnat. success.* Luc. de Penna *in l nepotes. col. 1. cum seq. C. qui numero liber.* & plenius *in l. 1 C. de priuileg. eorum qui in sacro palatio militant. & in l. 1. C. de tyronibus, lib 12. & in l. si quis. col. 1. vers. & faciunt. C. de professorib & medicis. li. 10.* Ita etiam consuluit Petrus de Ancharan. pro hac part. *in cons. 68.* Ant de But. *in cons. 47.*

Fuit etiam iudicatum pro patruo contra nepotem in Regno Castellæ, cum de ipso esset quæstio inter secundogenitum, & nepotem ex primogenito. In Regno etiam Franciæ: Et imperio post Carolum Magnum successit Ludouicus secundogenitus excluso Bertrando filio Pipini primogeniti: vt refert Guaguinus *lib. 4 c. 2* & habetur *in mari historiarum.* Sed non mirum: quoniam etiam videmus, quandoque in Regno secundogenitum expulisse primogenitum, vt refert Guagui. *lib. 1. suorum Chronic.* de Gondoaldo secundogenito Franciæ, qui Gotranum eius fratrem primogenitum expulit.

Tertia fuit opinio Bald. *in l. vt intestato. Cod. de suis & legit. here.* Quæ videtur esse concordatiua duarum præcedentium, qui sic distinguit: Quod aut patruus & sic filius secundogenitus est natus ante nepotem, id est, ante filium primogeniti, & succedit tunc filius secundogenitus, non autem nepos primogenito filio: Aut nepos ex filio primogenito nascitur ante filium secundogenitum patruum suum, quod esse potest quandoque: & tunc si consuetudo est per hæc verba, & filius primogenitus succedat, præfertur patruus & sic filius secundogenitus. Aut verba consuetudinis non dicunt, quod filius primogenitus, sed dicunt simpliciter, quod primogenitus succedat, & præfertur nepos ex filio primogenito præmortuo non iure alicuius transmissionis: Quia filius, qui decessit viuo patre suo, nihil transmittere potuit ad filium suum, cum quasi caduca non transmittantur, nec incerta. *l. vnica § pro 2. & § fin autem sub conditione. C de caduc. tollend.* Si autem non appareat de verbis: tunc natura plus influit in filio, quam in nepote, & ita seruatum in Rege Roberto secundum Bald. *in loco supra alleg.* qui dicit hanc suam distinctionem consuetudinis: Et secundum hanc refert Alexand. *in consilio 4. in 4. volumin.* semper se consuluisse. Quid in hoc sit dicendum: vide Benedict. *in sua repet. cap. Raynut. in verb. in eodem testamento relinquens. à numer. 188. vsque ad numerum 199. de testib.* vbi ponit prædictas tres opiniones.

De iure primogenituræ, & quæ priuilegia competant primogenito me remitto ad Martinum de Cazariis dictum Laudẽsem, *in tract. suo de primogenitura.* quem

quem postea quidam nouitius le Cirier, assumpsit *in tract. suo de Primogenitura*. quem allegaui *in fin. praeced. consider.* & etiam vide Ioan. de Terra rubea *in tractat. de vinea Ecclesiae, in 1. tract. art. 2. 3. & 4.* vbi ample.

QVadragesimatertia consideratio. Licet consuetudo sedendi quo ad Nobiles & Principes iuxta Regem attendi debeat, vt dicit Bal. *in c. 1. §. Marchio, in tit. de his qui feud. dar. poss. in vsib. feudor.* & generalis consuetudo in hoc attendatur, vt etiam tenet Felin. *in cap. statuimus. extra de maior. & obedient.* & vt dicit, Iste honor appellatur priuilegium: tamen sunt alij Principes & Nobiles in Gallia & Francia, qui non solum attendunt consuetudinem, imo etiam praetendunt prima loca eisdem deberi ex praeminentia & ratione Officiorum, seu dignitatum. Ita, quod etiamsi non sint Principes ratione Officiorum, praetendunt praecedentiam ante Principes, vt infra dicetur in pluribus dignitatibus Regni Franciae, quas primo discutiendo dico omnes pares Franciae esse caeteris Principibus Regni praeferendos. Cum, vt ait Guag. *li. 4. cap. 1. suorum Chronicorum.* Carolus fidei Christianae charitate adductus exercitum in Hispaniam duxit: prius tamen quam expeditionem produceret. Rem tanto Principe ordinat. Ex omni praecipua Francorum nobilitate duodecim selegit, quos secum in militia pro litteret, eos Pares appellans: quia scilicet aequali inter se dignitate Regi constabtes perpetuo essent, neque iniquam nisi Parlamenti tantum Senatus iudicio obnoxij tenerentur, qui conseruandis item coronandis apud Regibus adessent, & fuerunt tunc instituti in Francia duodecim, ad instar duodecim Apostolorum, quos Christus in fidei propagationem, conseruationem, & perpetuam confirmationem, nec non ad iudicandam 12. tribus Israel elegerat, secundū Apostolū *ad Ephes. 1.* ibi: Benedict. *Deus & pater, &c.* Vel instar Arualium Sacerdotum, quos Romulus primus instituit, seque duodecimum fratrem appellauit inter illos, vt ait Plinius *lib. 18. ca. 2.* Inter quos erant sex Ecclesiastici, & sex laici: & ex Ecclesiasticis tres Duces, videlicet Archiepiscopus Rhemensis, Episcopus Lugdunensis, & Episcopus Lingonensis. & tres Comites, scilicet Episcopus Bellouacus, Nouiomen. & Cathalaunensis: & sic etiam ex laicis tres Duces, scilicet Burgundiae, Normaniae, & Aquitaniae Duces, & tres Comites, videlicet Flandrensis, Tholosanus, & campanus. Hodie vero omnes Ducatus & comitatus Laicorum sunt vniti coronae, praeter comitatum Flandrensem, qui est in manibus Caroli nunc Regis Hispaniae, & Imperatoris Romani. Guag. tamen in dicto loco, dicit hanc Parium institutionem processisse ab Arthuro Anglorum Rege, vt quidam asserunt: sed dicit hoc non esse verum. Hi enim iudicant de causa domini, & quantum ad hoc sunt superiores: vt est text. *in capit. primo de causa feud. apud pares termin. & dict. l. Corradi. circa princ. de prohib. alienatio. per Feder. §. praeterea.* ita tenet & refert Old. *in consil. suo 128. in col. 2.*

Qui autem dicantur Pares curiae, Panorm. Ant. de Butr. & Barbat. *in cap. caeterum. de iudic.* dicunt, quod Pares sunt, qui habent consimilia feuda: vel etiam dicit Alexand. *in consil. suo 79. in 2. colum. in volu.* quod Pares dicuntur similes vasalli ab eodem domino sine fidelitatis iuramento feudum tenentes. *cap. 1. si de inuestit. inter dom. & vasal. lis oriatur. & de controuers. feudi apud pares termin. cap. 1. & § praeterea. de prohib. feud. alien. per Feder. in vsib. feudor.* Et isti cognoscunt de materia feudali, notatur *in locis praalleg.* & per Panorm. *in consil. 82. incip. conditoris omnium in 1. col.* & Oldr. *in consil. 272. incip. reuerendissime pater.* Areti. *consi. 14.* & eundem Alexan. *in consil. suo. in 1. & 5. volum.* & Pares curiae habent Iurisdictionem ordinariam de iure, vt dicunt Ant. de Butr. Pan. & Barb. *in c. caeterum. extra de iudic.*

Hodie vero in Francia Pares Franciae sunt de Parlamento Parisiensi, possunt assistere, imo praecedunt omnes alios consiliarios in sedendo & deambulando.

Et hodie loco Ducis Burgund. est Alenconiensis, loco Ducis Aquitaniae, Dux Borbonij, loco Ducis Normaniae, Dux Vadensini, loco comitis Tholosani, & loco comitis campaniae comes Niuernensis: Qui quidem in locum aliorum fuerunt subrogati in coronatione Regis Ludouici XII.

Esset tamen dubium, an praecedere debeant Praesidentes in Parlamento, & Cancellarium in consilio Regis: sed videmus quod non in loco Parlamenti, & in Auditorio, in aliis autem locis in deambulando, vidi eis deferri, & per Cancellarium, & Praesidentem in Parlamento Parisiensi; sed credo hoc esse propter excellentiam Ducatuum, aut comitatuum; quia, vt plurimum sunt de sanguine Regali, & dicam latius infra.

QVadragesimaquarta consideratio. Inter alias dignitates mundi temporales post Reges reperio solum vnam, quae dicitur Archiducalis, & est dignitas Archiducatus Austriae Et quia de ea in specie non reperio tactum, dico, eam praeferendam omnibus Ducibus. Sicut Archiepiscopi praeferuntur Episcopis, arguendo ex assumptione huius vocabuli Archiepiscopalis ad Episcopalem Nam sicut Archiepiscopus dicitur ab archos, id est, Princeps, quasi Princeps Episcoporum, *22. dist. c. cleros & 8. dist. per totum.* Et facit *glos. in rubr. de Comit. & Archiatris. lib. 12.* quae dicitur ab archos, id est, Princeps. Ideo videtur, quod sicut Duces debent poni, & sedere post Reges, ideo etiam, quia anteponuntur Archiepiscopi Episcopis, vt supra *praecedenti consid. 20.* Ideo etiam Archidux, omnes Duces praecedere debet.

Audiui aliquos dicentes, quod istud nomen, Archidux, in Alemania tantum vtitatur, & ex consuetudine introductum inter plures fratres, qui sunt filij vnius Ducis. Quoniam post mortem patris primogenitus habet maiorem partem, & inter eos vocatur Archidux, id est, primus Dux fratrum habentium ius in Ducatu patris, in quo succedūt, & est nomen prioris dignitatis, seu primogeniturae Ducum: sicut in Gallia habens maiorem dignitatem filiorum Regis, dicitur Delphinus, nihil aliud legi, Ideo non insisto, cum de ista dignitate vltra Duces nulla fiat mentio in iure. & ideo iste praeferendus est aliis suis fratribus aut Ducibus, qui omnes sunt Duces, sed quilibet habet suam portionem: Sed inter alios non video, quid assumptio huiusmodi nominis inter eos faciat, nisi quod iste praecedat alios Duces, sicut Archiepiscopi praecedunt Episcopos.

QVadragesimaquinta consideratio. Dux Burgun. in coronatione Regis, & in loco, vbi Principes Regni congregantur, quo cunque alios Principes & Duces praecedit, & primum locum iuxta Regem habere debet tanquam primus Par, & Parium Franciae decanus sit, vt ait Guagninus *lib. 9. capit. 1.* de his verbis: *Rege consecrato cum ad conuiuij locū ventum est: id enim in aedibus Archiepiscopi apparatum erat, Principibus incidit de sessione, ordine atq; praelatione controuersia. Nam Andegauus aetate grandior, Philippo anteire contendebat:*

Philippus parem.& Parium Decanum se esse,atque propterea primam sibi post Regem deberi sedem argumentabatur. Eam litem consultatione Procerum habita Rex negatiue diremit, & Philippo recubitum primū quatenus ad præsens negotium attinebat,decernit: quare offensus Andegauus Regi,proximum nihilominus locum vsurpat. At Philippus nihil cunctatus medius inter Regem Andagauúmque insilit,recubuítque: quo vel facto vel audaci temeritate Audacis cognomen adeptus est.

Et,vt refert Philip.Berg.*lib.*8.Dux Burgundiæ cæteros Duces Christianos antecellit,& primum locum post Reges obtinere debet:his verbis Burgundionum prouincia in Francorum cessit ditionem: hos autem Reges constat per multa tempora regnasse in Gallia Celtica, vbi fuerant hæ ciuitates, Senonis, Lugdunum,& Vienna: Hi populi, aliquando Hedui,quandoque Burgundiones, & interdum Sequani sunt appellati: hodie vero Regia dignitate omissa, Ducatus titulum tantummodo retinent.Quorum Dux cæteros Principes Christianos atque Duces præcedit: &, vt dicit Alex.*in consil.suo* 235.*in vol.*est magnus Princeps in suo territorio.

Et cum controuersia fuisset in Concilio Basiliensi, de sessionis ordine atque prælatione,inter Ducē Burgundiæ, & Electores Imperij, primum locum ante Ducem Burgundiæ,seu eius Ambasciatores sibi deberi prætendentes, pluribus de causis hinc per dictos Ambasciatores allegatis fuit per Concilium generale dictum,& pronunciatum,Ambasciatores Ducis Philippi Burgundiæ, debere præcedere Electores Imperij,ratione Ducatus Burgundiæ. Et eo maxime; quia erat primus Par Regni Franciæ,& de familia Regum Francorum ex parte patris, & Imperatoris, & Ducis Bauariæ, ex parte matris, Et etiam quia plura fecerat pro Ecclesia Romana,quam Electores Imperij. & denique quia Electores habent solum nomen officij,Dux autem Burgundiæ,nomen dignitatis, & fuit dictum,quod esset primus post Reges.

Et Doctores, vt plurimum de eo mentionem facientes,nominant eum Illustrissimum,vt habetur per Alex.*in consil.suo* 6.*in* 4.*vol.* Et licet videatur, quod Duces sint tantum Spectabiles, vt videntur tenere Doctores *in l.*1.*ff.de offi.eius,cui mand.est iurisd.*& Spec. *in tit.de iurisd.omn.iud.ver. medij.* tamen quo ad nos, Duces in Gallia sunt illustres,cum sint perpetui, & non temporarij, vt tenet Purpurat. *in dict.leg.*1.*in* 26. *column.*

QVadragesimasexta consideratio. Omnes etiam alij Duces semper sunt præferendi Comitibus,ex quo ex ordine literæ prior est Dux; ideo maior,vt habetur *in rub.quis dicatur Dux,Marchio,Comes.ca fundamenta.de elect.in* 6.*c.clericis.de immun.Eccles.in* 6.

Quis dicatur Dux, vide *in commentariis nostris super consuetudinibus Ducatus Burgundiæ, in proœm. in vers.Dux.*

Et aduerte,quod licet quis sit Dux,tantum præfertur Comiti,& Marchioni, licet habeat duas maiores dignitates; eo, quia nulla de per se sufficit ad præcedendum alium,vt tenet Lud. Rom.*in consilio suo* 334. *incip. quoad primum.vers. quo ad secundum eo.* quia vbi in aliquo concurrit duplex dignitas,quia est Dux, & Comes, vel Dux,& Marchio, attenditur maior dignitas, & ab eo denominantur, secundum Innocentium *in cap.solita, de maior. & obed.* dominus meus Ias. *in leg.Imperium in* 3.*colum. ff.de iurisd.omn.iud.* & melius *in l.*1.*in* 5.*volum.ff.de verb.oblig.* quia à maiori & digniori fit denominatio. *l.quæritur.ff.de stat.homi. & l.cum ex aliqua.ff.de acquir.rer.domin.*dicam infra.

Et inueni quendam ordinem Ducum & Comitum in Gallia, qui antiquitus intererant seu interesse debebant in coronatione Regis; inter quos primo sunt duodecim Pares Franciæ, de quibus supra dixi in 44. *conside.*qui sunt sex Duces,& sex Comites: vltra illos erant Duces vndecim,& quatuordecim Comites.Duces vero erant sequentes:

Dux Britanniæ.	*Dux Aurelianensis.*
Dux Borbonij.	*Dux Narbonæ.*
Dux Andegauensis.	*Dux Bituricensis.*
Dux Aluerniæ.	*Dux Turonensis.*
Dux de Valesio.	*Dux Nemortij.*
Dux Alenconiensis.	

Hodie vero ex istis 11. sunt 7. Ducatus in manib. Regis,videlicet Ducatus Britanniæ,Aurelianen.Narbonen.Andegauens.Bituric. Turonens. & de Valesio: Sed dedit Ducatum Aurelian. in appanagium primo filio suo, & secundo dedit Ducatum Andegauens. eius matri,& tertio dedit Ducatum Bituric. dominæ Margaretæ sorori eius & vxori Ducis Alencon. Alios autem Ducatus tenent videlicet Carolus de Borbonio Ducatus Borboni, & Aluerniæ,quos prętendit Ludouica de Sabaudia mater Christianissimi Regis nostri tanquam proxima Susannæ de Borbonio mortua absque liberis, quæ fuerat vxor dicti Caroli,& sunt in processu ipsa, & præfatus Carolus in Parlamento Parisiensi. Et ex aduerso multa per dictum Carolum proponuntur, videlicet quod ipse est de domo de Borbonio, & masculus ex masculo,& est Ducatus, in quo fœminæ non succedunt. Dixi *in in commentariis nostris super consuetudinibus Ducatus Burgundiæ,in titul.des fiefs.§. quinto.versicul. quid de Ducatu Borbonij.* Ideo non insisto; quia non est materia præsentis stipulationis.Et etiam; quia hoc anno 1527. 6. Maij decessit ab humanis, & fuit interfectus in obsidione contra Romam,quæ crudeliter fuit obsessa & destructa ab Hispanis & Alemanis. Carolo de Borbonio Duce exercitus pro Carolo Austriaco Rege Hispanorum, & electo in Imperatorem, quod vertit in desolationem Christianitatis, ex quo quæstio est decisa. Et Carolus de Alenconio tenebat Ducatum Alencon. qui præcedebat omnes: tum quia de sanguine Regali,& proximior: tum quia honoratur à Principe eo, qui sororem eius germanam desponsauit, sed ab humanis decessit anno Domini 1524. Ducatum vero Nemortij tenet domina Maria de Sabaudia, amita Regis per donationem eidem factam per Regem.

Comites vero qui tunc interesse debebant, aut intererant in dicta coronatione,erant sequentes.

Comes d'Arthois.	*Comes de Vermandois.*
Comes de Guise.	*Comes de Senlis.*
Comes Cortonensis.	*Comes Montisfortis.*
Dampmartin.	*Comes de Bellomonte.*
Comes Melunensis.	*Comes du Perche.*
Comes Blexensis.	*Comes Druxensis.*
Comes Destampes.	*Comes de Dunois.*

Et isti omnes Comites tenent prædictos Comitatus à Rege in feudum,& Rex tenet hodie multos Comitatus ex illis.

Plures sunt alij Comites sub Ducatibus supradictis,videlicet sub Duce Burgundiæ sequentes:

Comes Niuernensis.	*Comes Kadrellensis.*
Comes de Charny.	

Sub Ducatu Aquitaniæ sequentes:

Comes Pictauiensis.	*Comes de Rodarz.*

Comes

Comes Armigniaci. *Comes de la Marche*
Comes de Perdriac.
Comes Angolismensis: qui fuit effectus Ducatus tempore patris Regis nostri Francisci nunc regnantis.
Comes de Perigourt. *Comes de Vantadour.*
Comes de Benon.
Sub Ducatu vero Normaniæ nulli subsunt Comites,
Sub Ducatu vero Narbonæ sequentes:
Comes de Roussillon. *Comes de Nismes.*
Comes de Castres. *Comes de Leon.*
Comes de Carcassone.
Sub Ducatu Britanniæ sequentes:
Comes de Pontyeure. *Comes de Nantes.*
Comes de Parevel.
Nulli sunt Comitatus sub Ducatu Aurelianensi.
Sub Ducatu Auerniæ sunt Comitatus sequentes:
Comes Clarimontensis. *Comes de Boys.*
Comes de Montpensier.
Sub Ducatu Borbonij sunt Comitatus sequentes:
Comes Forest.
Gomes Claromontensis Beauvoisin.
Nulli sunt Comitatus sub Ducatu Turonensi.
Sub Ducatu vero de Berry sunt sequentes:
Comes de Vendomy. *Comes de Blasmont.*
Comes de Vigny, seu de Ligny.
Sub Ducatu Andegauensi sunt Comitatus sequentes:
Comes du Maine. *Comes Vendomi.*
Comes de Beaufort. *Comes de Laual.*
Nulli etiam sunt Comitatus sub Ducatu de Valesio.
Nec etiam sub Ducatu Nemortij.
Sub Comite vero Campaniæ, sunt sequentes Comites, qui tenent in feudum à dicto Comitatu, quem tenet Rex in manibus suis, videlicet:
Comes Barry. *Comes Altissidoren.*
Comes de Tonarre. *Comes Porciensis.*
Comes de Brianne. *Comes de Grand pré.*
Comes Ruthelen. *Comes de Malle.*
Comes de Vertum. *Comes de Vinne.*
Comes de Bussy. *Comes de Brye.*
Comes de Ioigny.
Et aduertendum est, quod hic Comitatus potius deberet dici Ducatus, quam Comitatus: Quoniam sub se habet decem & vltra Comitatus. Sicut enim Rex debet habere sub se decem Duces, ita Dux debet habere decem Comites, seu Marchiones: & Comes seu Marchio decem Barones: & Baro decem feudatarios.
Sub Comitatu vero Tholosæ qui est vnus è tribus Comitibus Parium Franciæ, sunt Comitatus sequentes:
Comes de Froues. *Comes de Comminés.*
Comes de Bigorre. *Comes de Lustrac.*
Comes de Lasse. *Comes de Quercy.*
Nulli vero sunt Comites sub Comite Flandriæ qui est vnus de Paribus Franciæ. Imo est primus inter Comites, vt dixi *in commentariis super consuetudin. Ducatus Burgund. in tit. de feudis § 5. vers. quantum ad Comitatus est considerandum.* Sub Comite d'Arthois sunt sequentes:
Comes de Ponthieu. *Comes Sancti Pauli.*
Comes de Guynes. *Comes Bononiæ.*
Comes de Faulcomberge.

Et ordo supradictus alias fuit obseruatus in Francia in Coronatione Regis Franciæ inter Principes Franciæ, licet sint alij Officiarij, qui etiam debent interesse, & habere locum in loco vbi sedet Rex videlicet in cadaphali, in quo sunt multi gradus, quod quidem cadaphale est ad modum throni lignei, vt habetur de simili *Esdra, cap. vlt.* Stetit Esdras Sacerdos, & lector legis super ligneum tribunal, & solium regium stat in loco superiori, in quo collocatur paratum more Regum Francorum. Altitudo enim sedis significat præcellentiam dignitatis, secundum Bald. *in cons 385. incip. Archid. habet, &c. vol. 1.*

In congregatione vero generali trium Statuum totius Regni Franciæ Turonis celebrata, alius fuit ordo obseruatus, & obseruatur, qui est talis:

Primo in superiori loco post Regem erant Cardinales.
In secundo Principes, & illi qui de sanguine, seu prosapia regali sunt, & cum eis Connestabilis.
In tertio Pares Franciæ Ecclesiastici.
In quarto Prælati secundum ordinem promotionis.
In quinto capita quatuor Ordinum principalium.
In sexto quatuor principales Officiarij, & Milites Ordinis, de quibus infra dicam, ideo alter non insisto.
In oppositum Prælatorum erant multi.
Comites & magnates, videlicet:
Comes de Candalles, & de Benandes.
Comes de Ponthyeure.
Dominus Latremolle, Comes de Benon.
Dominus de Pons. *Comes de Sanxerre.*
Comes de Rossy. *Comes de Brayne.*
Dominus de Lestrac, & Comes.
Dominus de Maleurier.
Dominus de Castillon, Comes de la Vaur.
Franciscus dominus de Luxembourg Comes de Martigny.
Dominus Vicecomes de Polignac.
D. de Clermont de Lodeue Vicecomes de Nebousan.
Dominus Vicedominus de Chartres.
Comes de Ioigny. *Vicecomes de Thuranis.*
Vicecomes de Comaet dominus de Trignac.
Dominus de Montmorancy primus baro Franciæ.
Dominus des Granges filius Comitis de Vantadour.
Dominus de Stouteville.
Dominus de Crony.
Do. Diury præpositus Parisi. & sic de singulis. Et in loco ponuntur, & poni debent omnes Comites, Vicecomites, & Magnates, seu Barones, qui non sunt neque de Paribus Franciæ, neque de Principibus & sanguine Regali.

Post eos fuerunt collocati Consiliarij magni Consilij Regis: Et in hoc non est sine dubio, an debeant præcedere quatuor Generales seu magnum Thesaurarium Regni, dicam infra.

Post eos gentes financiarum. Post omnes prædictos fuerunt duo scamna Nobilium: primum scilicet, & secundum, & ibi nullus fuit datus ordo inter omnes propter multiplicitatem & multitudinem eorum.

Et hæc omnia habentur in quodam paruo volumine, vulgo nuncupato, *Les Trois Estats tenus à Tours.* Vbi etiam ordo Ciuitatum, & patriarum ibi conuocatarum ponitur: & post Ciuitatem Parisiensem ponuntur electi, & delegati Ducatus Burgundiæ, tanquam existentes de primo Pari Franciæ, & Decano Parium: in quibus fuerunt comprehensi Heduenses, & aliæ patriæ de Ducatu Burgundiæ existentes.

Alios autem vi[illegible] potes tu ipse, quo ordine ibi

QVinquagesimaquarta consideratio. Licet hic ante locuti fuerimus de Principibus sub nomine generali, est tamen adhuc alia dignitas, quæ suo speciali nomine dicitur Principatus, vt dicit Iacobinus de S Georg. *in suo tract. feudorum.in ver. Princeps Pedemontium.* Vbi dicit Ducem Sabaudię esse Principem Pedemontium: & ibi ponit exemplum de Principe Achaiæ & Pedemontium. Sunt multi in Gallia, qui habent hanc dignitatem, vt est Princeps Orengiæ, Princeps de Thalmont, Princeps de la Roche-sur-Yon, & sic de singulis. Et isti ex communi obseruantia ponuntur inter Principes, sed tamen communiter eos præcedunt: licet Iacobinus ibi ponat Principatum ante Comitatum, indiscriminatim tamen præcedunt Barones, vt infra dictum est, *in 8. part. in 15. consider.* Et Iacob de S.Georg. *in d loco.* Quid veniat appellatione Principis, & quot modis sumatur, & de specialitatibus Principum ponit vsque ad 66. specialitates, quæ sunt in Principibus ratione Principatus, ex quibus in hoc cognoscitur excellentia Principum in multis vltra alias priuatas personas, de quibus hic ante in 23. consider.

Aduerte tamen, quia, vt dicit Io. de Imo. *in rubr. ff. de verb. obl. in vers. 7. no. dicit*, quod Imperator intelligit Principatum esse dignitatē post dignitatem Regiam, facit illud *Exod. 22.* Non maledices populo tuo, de quo vide Iac. Bonaudi. *in glos. in ver. sepinit, in proæm.* Io. de Terrarub. *in lib. intitulato, Vinea Eccles.*

QVinquagesimaquinta cōsideratio. Est adhuc alia dignitas. Puta quandoque, vt videmus, sunt, qui dicuntur Vicecomites, & dicit Spec. *in d. c. de Vicecomite*, quod Vicecomes est is, cui dominus castri committit vices suas, seu executionem Iurisdictionis in castro: & ibi ponit, quomodo sit constituendus Vicecomes: apud nos tamen Vicecomes non est nomen officij, prout vult, & intendit Spe. sed est nomen dignitatis, quæ est quodammodo maior dignitate Baroniæ, sed minor dignitate Comitatus, & quasi sit apud nos minor, quam comes, sed maior quam sit Baro: & sunt plures apud nos, vt erat dominus gubernator Burg. qui dicebatur Vicecomes de Thouars, Vicecomes de Thuraynes, & Vicecomes de comber. Apud nos etiam habemus maiorem Diuion. qui dicitur Vicecomes, sed hunc credo potius habere nomen officij quam dignitatis. cum ex quo Diuio fuit olim tantum castrum, nunc est oppidum, & ex quo est maior illius castri Diuionen. dicitur habere custodiam illius, ex quo dicitur Vicecomes ratione custodiæ illius castri, denotat tamen aliquam maioritatem & præeminentiam inter maiores ciuitatum esse in illo plus, quam in aliis. Ex quo etiam alios præcedit, quod facere non deberet, ex quo alij maiores sunt defensores ciuitatū, & sunt officiarij ciuitatum, & ipse est tantum officiarius castri seu oppidi: eo, quia Officiarij maiores ciuitatis præferuntur aliis Officiariis minoris ciuitatis, vt dicit Decius *in cap. clerici, in 6. col. extra. de iudic.* dicam alibi.

Fuit alias quæstio inter Vicecomitem de Talardo & Marchionem de Transio in prouincia Prouinciæ, qui olim erat Baro tantum, & fuit creatus Marchio à Rege Ludouico XII. Et dicebat dictus Vicecomes, quod non poterat creari dictus Marchio; quoniam ante erat Baro in præiudicium sui, qui præcedere debebat eum, licet esset nouiter creatus Marchio: Sed cum omnes dignitates à Principe procedant, cum dignus honore sit, quem Princeps vult honorari, dixi ample alibi. Imo potuit de Barone facere Marchionem, qui cum Marchio sit, præcedere debet Vicecomitem: & ita fuit dictum per Arrestum Parlamenti Aquen. anno Domini 1511. vt refert Iacob. Bonaudi *in gl in verbo sepiuit, in proœ. Ioa. de Terrarubea. in tract. intitulato, vinea Ecclesiæ.*

QVinquagesimasexta consideratio. Alij autem inferiores, vt sunt Barones, cum non habeant omnimodam potestatem Principis, tantum inter nobiles computantur; præcedunt tamen quoad nos simplices Nobiles, eo, quia ratione Baroniæ habent vasallos, ex quo magis honorantur, imo dicuntur habere maiestatem, ita; vt eorum subiecti in eos conspirantes dicantur crimine læsæ maiestatis teneri. Ioa. Fabri in *Proœmio Institutionum. in prin. super verbo, maiestatem.* Post Azonem in Summa videtur tenere, quod non. sed Ægidius de Bellamera *in consil. 15. in verb. iuxta quod ad propositum*, videtur tenere quod sic, *c. si quis 2. q. 1. & c. & in primis & 5. q. 3. c. 3.* & ita videtur tenere Archidiac. *in c. fœlicis. de pœnis in 6.* quem ibi allegat Ægidius. Et qui habet caput Baroniæ magis est honorandus, cum videatur, quod ille solus non alij habentes partem in Baronia, debeat reputari, *arg. l. peculium, §. quadriga. ff. de leg. 3 l. cum quidam. ff. de fun. instr. & l. quæsitum. §. si quis & ff. de offic. proconf. & in l. si aliquam. in princ. & ff. de re milit. l. qui commoratus §. arena.* & quod notatur *in l. cum diuersis. ff. de relig. & sumpt. funer.* vbi habetur, quod vbi est caput, censetur esse totum: licet in contrarium videatur facere text. *in l. 2. ibi, aliquid ordinare. C. vt dign. ordo seruetur.* & ibi Ioan. de Plat. Sed de intellectu illius legis, quomodo scholares eam intellexerunt videatur supra in 4. parte, in 32. consid. Et Baro habens Iura Imperialis, æquiparatur Comitibus, licet Comitatus & Baronia differant: quia Comes cæteris paribus præfertur Baroni, Curt. Iun. *in tract. feudor. in 2. part. col. 28. vers. sed quia glos.* per tex. *in cap fundamenta. de elect in 6.* vide Purpurat *in l. 1. in 39. colum. de officio eius, cui mand. est iurisd.* Et in suprascriptione text. *in c grandi. de suppl. neglig. prela in 6.* præponit Barones Comitibus. Ideo videtur, quod essent maiores: dic tamen, quod Baro præcedit militem, vt *in c. venerabilis, de confirm. vtili inutili* dicam infra *in 8. parte.*

Quintæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

SEXTA CATALOGI GLORIAE MVNDI PARS, EST DE OFFICIARIIS PRINCIPVM.

Triginta & octo Considerationes habet.

OFFICIARII namque Principum sunt in quadruplici doctrina: Quidam sunt circa personam Principis. Quidam etiam circa ærarium Principis, & de his omnibus in hac parte dicebatur. Quidam verò circa iustitiam administrandam:& de his dicebatur in sequenti parte. Quidam vero circa militiam: de his infra in 9. parte dicturus sum. Et in his comprehenduntur omnia officia Principum.

PRima Consideratio erit pro introductione & intelligentia materiæ huiusce partis & sequentium, de præpositione, *l.2. Cod.vt dignit.ordo seruetur lib.12.* quæ est talis:omnes, priuilegia dignitatum hoc ordine seruanda esse,cognoscant. Vt primo loco habeantur hi, qui in actu positi illustres peregerint administrationes. Secundo, veniant vacantes,qui præsentes in comitatu illustris dignitatis cingulum meruerint. Tertium vero ordinem eorum prospicimus, quibus absentibus cingulũ illustris mittitur dignitatis.Quartum honorarium,qui præsentes,à nostro numine,sine cingulo,codicillos tantum honorariæ dignitatis adepti sunt.Quintum eorum,quibus absentibus,similiter sine cingulo:mittũtur illustris insignia dignitatis.Sed administratores quidem etiam comites rei priuatæ omnibus vacantibus honorariis anteponi censemus. Vacantes autem post administratores venientes, non omnes iam omnibus honorariis credimus præponendos: sed eos vacantes illis honorariis,qui similem adepti sunt dignitatẽ,vt præfectus præfectorio,nõ quæstorius, præfecto quæstorio proponatur,pariq; modo quæstorius quæstorio. Nam vacans, comes thesaurorum, vel comes rei priuatæ,honorario quæstorio vel Magistro.Officiorum præferatur.Et inter administratores illos, etiam numerari decernimus, quibus illustribus,in sacro nostro consistorio cunctis aliquid ordinariæ dignitatis, vel ante commisimus, vel postea committemus peragendũ. Verbi gratia: S.vacantium Magistro militum,belli curacommittimur.Cur enim aut vir magnificus germanus Magister militum vacans appellatur, cui bellum contra hostes mandauimus. Aut cum excellentissimus Propentadius non egisse dicitur præfecturam, cuius illustribus cunctis dispositionibus vice prætorianæ præfecturæ miles in expeditione copia commeatuum abundauit?

Ex qua lege collige principaliter, quod sunt tres principales Ordines dignitatum Officiorum, scilicet administrantium,vacantium,& honorariorum: Inter quos ordines, Administrantes præferuntur omnibus, Vacantes vero præferuntur Honorariis in simili dignitate, non in dignitate dispari. Et inter administrantes computantur non solum ij,quibus à Principe committitur dignitas cum administratione,sed etiam illi, qui cum essent vacantes, iteratò vocantur ad administrationem per se,vel vice alterius. Et in effectu hoc continet tota illa lex, quæ licet faciat quinque gradus, tamen *gloss.ibi, in verbo vacantibus,*reducit ad tria membra,scilicet Administrantium,Vacantium & Honorariorum:quorum duo membra,scilicet,Vacantium & Honorariorum subdiuiduntur inter præsentes & absentes.

SEcunda consideratio ex *d.l. est,* quod licet *text. in prædicta lege* connumeret istos tres Ordines solum in illustri dignitate: tamen etiam idem ordo maioritatis, habet locum in qualibet dignitate, & in omnibus aliis dignitatibus,vt dicit Ioan.de Plat.*in d.l.omnes.* & etiam in omnibus positis per eum *in l.fin. C.de decurio.lib.10.* Et vt dicit, etiam effectus istorum ordinum est: vt sit inter eos prior sedes, locus conspectior, decernendi, loquendique facultas, vt *in l.2. in fin. C.de præf.prat.* & aliæ prælationes, de quibus per eum *in l.1.C.de prapos.sacri cubic.* & de omnibus dixi in prima parte.

TErtia consideratio ex *d. l.* etiam infertur, quod maior honor Administrantibus, Vacantibus & Honorariis præsentibus,quam absentibus,debetur. Et dignitas collata præsenti, est honorabilior & prælatior ea, quæ confertur absenti siue vtraque sit dignitas cum administratione, Vt quia vnus administrat Romæ,alius in prouincia.Nã præfertur administrans Romæ,propter excellentiam ciuitatis.Ideo præfectus vrbis,seu ciuitatis,est in maiori dignitate: quia illustris, vt notatur *in rubr.ff.de officio præfect.vrbis:* quam alij præfecti alibi administrantes, qui sunt spectabiles,vt dictum est per Ioan. de Platea in *l.final. Cod.de decur.lib.10.* & facit *l.1. Cod. de silentiar.lib.12 & l.vnica. Cod. de prepos. labor.lib.12.* Siue vtraque sit dignitas honoraria sine administratione,quia præfertur dignitas collata in præsentem dignitati collatæ in absentem;Siue vtraque fuerit ad postulationem: Siue vtraque, motu proprio Principis. Et hoc facit præsentia Principis, qui actum extollit, *argum.l.omnium.C. de testam. & de silentiar.l.1.C.eod.lib.* Ex quo dicit Io. de Plat. *in d.l.omnes.* quæ est *l.2.C.vt digni.ordo seruet.* quod maioris est honoris Electio,facta præsente Cãcellario Principis,quam si mittatur sibi ad domũ.*arg. d.ll.& iuriũ supra alleg.* & dixi *in 16.consid.quarta partis.*& forte etiam infra dicam. Quia hæc possunt adaptas

ptari ad omnia officia eiusdem status, in hoc, quod prouisus præsentialiter est maior, quam in sua absentia, data paritate in reliquis.

QVarta consideratio ex prædicta lege, quod inter Vacantes, isti qui priori tempore vacauerunt, præferuntur *l. fi. Cod. de priuil. eorum qui in sacro palatio milit. lib. 12.* ita dicit Ioan. de Platea *in d. l. 2. C. vt dignit. ordo. &c.* &, vt dicit, Vacantes sunt in duplici genere, Quidam qui deposuerunt dignitatem & administrationem, vt puta dici potest de illis, qui certa hebebant officia, & illis renunciauerunt, seu illa resignauerunt. Vel, quia aliquo tempore fuerunt Officiarij alicuius loci, seu vrbis, vbi non sunt amplius talia officia: Vt de illis, qui fuerunt Consiliarij in Senatu Mediolanensi sub Rege Franciæ, & nunc quia ipse Rex non tenet Ducatum Mediolani, non amplius sunt Consiliarij.

Quidam vero, quibus est data, vel missa dignitas, sed nondum habent administrationem: Puta, quia quis est creatus Consiliarius ad primam Vacaturam, vel creatus Secretarius, vel Magister hospitij, seu domus, ad primam Vacaturam, & isti sunt Vacantes, qui inter eos præferuntur, secundum proprietatem temporis Vacationis, sed ex quo habent administrationem, semper præferuntur.

QVinta consideratio ex ante *d. l.* quod semper habens administrationem, præfertur Honorario, etiam in dispari dignitate: secus autem in Vacante; quia Vacans eiusdem dignitatis præfertur Honorario, sed enim præfertur maioris dignitatis Honorario: quoniã Procurator fisci, qui dicitur Comes thesaurorum vel procurator Cæsaris, id est omnis rei priuatæ, non præfertur Honorario quæstorio, vel ex Magistro Officiorum scilicet, Honorario, qui habet dignitatem Magistri Officiorum sine administratione: Non enim habet locum prælatio; quia sunt dissimilis qualitatis. Ita dicit Ioan. de Platea *in dict. l. 2. § fin. 2. colum. Cod. vt dignitat. ordo seruetur.* vbi dicit, quod Honoraria dignitas, tanquam extraordinaria; non impedit, quin possit quis acceptare aliud officium, stante statuto, quod quis non possit habere duo officia: quod etiam est de iure hac parte, *C. de prox. sacr. scrin.* & ibi Ioan. de Platea, *lib. 12.*

Honorarij enim sunt apud nos, qui tantum habent nomen officij & dignitatis, & non administrationem, nec salaria assueta, vt sunt plures Magistri Requestarum domus Regis, qui dignitatem illam honorariam tantum habent: sed tamen adhuc licet non habeant administrationem; tamen debent præferri omnibus aliis inferioribus dignitates inferiores, & minores, habentibus. Et ideo dixi in casu emergenti, tales debere præcedere omnes aduocatos simplices, & si talis cum hoc esset aduocatus Regius, præferendus esset cæteris aduocatis Regiis, & sic Locumtenēs cæteris locumtenentibus. Ego autem alias tales literas obtinui à Christianissimo Rege Ludouico XII. sub domino Guidone de Rupe Forti Cancellario Franciæ dignissimo & meritissimo in regressu meo ab Italia, qui sua beneuolentia voluit me promoueri facere in Consiliarium magni Consilij Regis, & mihi iniunxerat, vt redirem ad patriam ad præparandum & disponendum de negotiis meis, vt infra duos menses redirem ad Curiam cum libris: Sed statim infra mensem decessit ab humanis, nec amplius prosecutus sum quoduis officium; sed me ad hanc nostram ciuitatem Heduens. retraxi, & vt scribere & componere possem commentaria super consuetud. Ducatus Burgundiæ (quod est factum Deo autore) & plura alia, quæ tandem in lucem mittentur. Verum, cum Christianissimus Rex Franciscus, hanc ciuitatem Heduens. primo ingressus fuisset, & orationem nomine ciuitatis habui, & habita oratione me alloqui fecit per R. dom. Archiepiscopum Senonens. & Episcopum Siluanecten. qui mihi parte Regia iniunxerunt, vt sequerer eius magnum Consilium; eo, quia intendebat ipse Rex, & volebat me esse Consiliarium in dicto cõsilio: quod recusaui, ex quo tale consiliũ non est firmum, nec stabile, sed potius cursorium, sed deambulatorium; quia semper vadit & currit cum Curia Principis: & istud me traxisset à volutione librorum, & compositione aliquorum tractatuum, quos iam inceperam Nec à tempore, quo decessit dictus dominus Guido, intentionis meæ fuit vsque nunc, habere aliquod officium, quod me retrahere, seu auocare potuisset à studio, prout nec prosecutus sum, licet stimulatus fuerim à multis: forte cũ ero quinquagenarius, prosequar aliquod, si videro, esse mihi vtile, & facilis prosecutionis. Si videro, non posse ad id peruenire, nisi eo modo, quo hodie peruenitur, scilicet cum pecunia, stabo cum opinione Labeonis, de qua *in l. 2. §. post hunc. vers. ex his. ff. de orig. iuris.*

SExta consideratio erit alia, quod Officiariorum existentium circa personam Principis, & sic Officiariorum Palatij seu hospitij Domus Regalis, quidã sunt, qui habent cogitare de epulis dicti Palatij, qui & Propositi & Tribuni scholarum de iure vocantur: vt *in l. vnic. C. de Comitibus scholar. lib. 12.* Et hoc, per quãdam similitudinem. Quia sicut scholaris in studio addiscit & studet; sic studium istius parare epulas Regiles seu Imperiales: vnde huiusmodi paratores dapum Regiarum Tribuni ac Præpositi Scholarum dicti sunt de iure, de his dicam infra in suo loco.

Sunt etiam quidam in dicto Palatio, qui Comites sacri stabuli dicuntur, vt *in d. l. vnica*, quia stabulum Regale aut Imperiale custodiunt, & prouident in victu equorum, & de talibus curam habent. Et iste apud nos vocatur Grandis Scutifer. dicam infra *in 10. consid.*

Reperiuntur etiam alij, qui Comites curæ Palatij dicuntur, id est, qui curant de ornatu, scilicet culcitris, linteaminibus & vtensilibus Domus Imperialis seu Regalis. & prædicti omnes habent diuersos ordines inter se. Quia nonnulli sunt in primo ordine, id est, maius & nobilius seu primatum habent officium: vt est inter cambellanos Regios, primus Cambellanus; qui in Gallia hodie est dominus Ludouicus de la Tremolle, Gubernator Burgundiæ pro Rege Franciæ. Alij sunt in secundo ordine, alij in tertio, & alij consequenter in quarto, & sic de singulis, & quod omnes alij à primo sunt æquales, nisi quod qui prior est promotus ad tale officium, prior est in ordine, & sic de aliis.

Et generaliter, in quolibet ordine & statu Officiariorum Principis est vnus, qui est præpositus ordinis de ordine suo. Et prouidet etiam, vt quilibet de tali ordine diligenter, probe, & bene faciat, quod ordini suo incumbit. Ita dicit Iacob. Rebuff. *in d. l. vnica. C. de Comitib. & Tribunis Scholar. lib. 12.*

Sunt etiam quidam, qui prouident de medicinis, vt sunt Medici: de ordine quorum infra dicetur.

SEptima consideratio, Veniendo ad praxin nostram, quam hodie habemus in Gallia, & qua vtuntur Curialistæ & Aulici, est, quod inter omnia officia domestica Palatij seu hospitij domus Regalis,

maius officium, & dignius inter omnia, est officium magni Magistri, qui in vulgari nostro dicitur, *le Grād maystre*, & in Sicilia dicitur *magnus Seneschallus*, & in Aragonia, *Maiordomus*, prout dicit Luc. de Pen. *in d. l. vnica. C. de comitib. & tribunis scholar.* Et ita etiam tenet Nicol. Boerij *in suo tract. de praeminentia sacr. magni Concilij*, quando ponit ordinem sedendi in Regno: Sed vt mihi videtur cum esset Curialista & aulicus; eo: quia erat Consiliarius in magno Consilio Regis Franciæ, non bene intellexit statum illius: cum in Palatio Regis Officium magni Magistri sit aliud à Magno Senescallo, & illa duo Officia sint penitus distincta, & diuersa, & de vtroque dicetur infra. Dominus vero Guil. Budæus, qui toto tempore vitæ suæ fuit aulicus Regis, & nunc Magister Requestaru hospitij Regis ordinarius, videtur hunc appellare pincernam maximum: cum dicat *in leg. vlt. ff. de Senatorib.* in suis annotationibus, quod primores Regiæ dignitatis ministrales, sunt Cancellarius, Magister equitum, Camerarius, & pincerna maximus, quod credo fore Officium huius magni Magistri, secundum mentem ipsius domini Budæi, cum sit talis de primoribus, & non potest sub aliis vocabulis comprehendi: quod tamen bona venia dixerim, non mihi videtur ita esse, cum sit alius, qui dicatur pincerna maximus, de quo infra patebit.

Sed, quantum ad huiusmodi officium magni Magistri, potest & debet dici, magnæ autoritatis & præeminentiæ, honoris atque excellentiæ inter alia officia: cum hoc nomine appelletur. & ei addatur magnus, ad maiorem expressionem & denotationem magisterij; eo, quia decens est nomen, esse consonans rei. *vulgato §. est & aliud. Institut. de donationibus.* & est bona argumentatio in iure ab Etymologia seu significatione vocabuli. *Institut. de tutelis. §. 1. & in tutores. & Institut. de testament. in princip.* & notatur *in cap. 2. in princip. extra de testam.* & ita habetur text. *in l. agere. §. fin ff. de verbor. signific.* Vbi tributum à tribuendo, & donando. *l. inter donum ff. de verbor significat.* & Iudex, quasi ius dicens. *cap. forus. §. Iudex. extra de verbo. signification.* & similiter de verbo possessio, quasi pedum positio. *leg. 1. in princ. ff. de acquirend. possess.* & similiter in mutuo, quasi de meo tuum, *l. 2. §. appellata, ff. si certum pet.* in verbo, excommunicatio, dicitur quasi extra communio, vt notatur *in cap. placet. de sent. excom. extra*, vt de plurib. aliis similiter dici posset. Sed ad propositum nostrum dicitur; quia maior est in statione: *steryon* Græce, *statio* Latine dicitur, secundum Papin. Et dicitur is, cui totius rei gubernatio est commissa. *l. 1. §. 1. ff. de exercit. l. item magistri. ff. de pactis l. actor. ff. rem ratam hab.* Vel Magister dicitur à monendo vel monstrando, quod alios monere & eis monstrare, quid acturi sint, debeat. Et etiam Magister militiæ, dicitur Princeps militū. *2. Reg. 19. c.* De quo verbo, *Magister*, ponit Hostien. *in summa de Magistris. §. 1.* Io. And. *in clem. 2. eod. titul. de Magistris.* Nec huiusmodi nominatio alicui debet esse molesta; cum Christus, vt à suis discipulis sic vocaretur, *Ioan. 13.* acceptauerit: *Vos vocatis me Magister & Domine, & bene dicitis, sum etenim.* Quibus enim præcipua omnium rerum incumbit cura, & qui magis, quam cæteri diligentiam & solicitudinem in rebus, quibus præsunt habent, hi Magistri appellentur: Quinetiam ipsi Magistratus per deriuationem, à Magistris cognominantur, *l. quibus, ff de verbor. signific.* Idcirco Magistri, & Iudices eodem præcepti ordine ponuntur, *Deute. 16.* Iudices & Magistros constitues, in omnibus portis tuis vt iudicent populum iusto iudicio. & dixi infra, *in nona part, in 4. consi. ver. prædicti.* Et hic Magister, de quo hic, dicitur Comes illustris. *l. 3. C. de cursu publico. lib. 12.* vbi iam constat, quod præest cursoribus publicis, quos vulgo *postas* dicimus.

Item præest translationi seu euectioni armorum, *l. 1. Cod. de fabricensib. lib. 11.* Et ibi fabricenses eidem subsunt. *leg. pen. & vlt. Cod. eod. de fabricensib. in duabus glossis.* vbi Imperator vocat Magistrum Officiorum, *sublimem.* Item etiam ad eum spectat curare ne arma fiant à priuato, neque vendantur, ne reponantur alibi, quam in publicis armamentariis, vt *in Authen. de armis, in subscriptione, & in fine, & per totum, collat. 6.* Et vt dicit Luc. de Penn. *in leg. 1. Cod. de castrensianis. lib. duodecimo.* Hoc est officium, de quo sæpius in legibus Codicis fit mentio. Cassiodorus 6. *variarum Epistolarum* in formula ipsius Officij sic describit; cuius verba hic inserere volui, prout etiam inseruit ipse Lucas modo sequ. Reuerendum honorem sibi assumit, quisquis Magistri nomen acceperit, quia hoc vocabulum semper de peritia venit, & in nomine cognoscitur, quid sit de moribus æstimandum. Ad eum nimirum pertinet Palatij disciplina. Ipse insolentium scholarium mores procellosos moderationis suæ terminis prospere differentiat: tam multi ordines sine aliqua confusione componuntur, & ipse sustinet omnium quod habet tutela discretum.

Sic nominis sui grauitate perfunctus ornat actibus Principatum; per eum Senator veniens nostris præsentatur obtutibus amouet trepidum, componit loquentem.

Sua quin etiam verba solet inserere, vt nos decenter omnia debeamus audire, aspectus Regij haud irritus collocutionis nostræ gloriosus donator: aulici consistorij quasi quidam lucifer. Nam sicut ille diem venturum promittit: sic iste desiderantibus vultum nostræ serenitatis attribuit. Causarum præterea maximum pondus in eius audientiæ finibus, maxima securitate reponitur. Veredorum quinetiam opportunam velocitatem, quorum status semper in cursu est, diligentiæ suæ districtione custodit: vt solicitudines nostras, quas consilio iuuat, beneficio celeritatis expediat.

Per eum exteris gentibus ad laudem Reipublicæ nostræ celsitudinis ordinatur humanitas, & nolentes redemit, quos mœrentes exceperit.

Per eum quippe nobis legatorum quamuis festinantium, pronunciatur aduentus.

Per eum nominis nostri destinatur euectio, & isti principaliter creditur, quod tam necessarium esse sentitur. His etiam laboribus æstimatis potestatem maximam huic decreuit antiquitas vt nemo Iudicum per prouincias fasces assumeret, nisi & hoc ipse fieri decreuisset. Subdit eius arbitrio aliena iudicia, vt ad ipsum rediret, quod alteri visus est præstitisse: molestias quidem non habet exigendas, sed late bono fruitur potestatis adeptæ. Credo, quod ex diuersis titulis deflorata retur dignitas ob leuamen Principis instituta.

Per ęquatores etiam victualium rerum in vrbe Regia propria voluntate constituit, si tam necesse rei iudicem facit, Ipse enim gaudium populis: Ipse nostris temporibus præstat ornatum, quando tales viros copiæ publicæ præficit, vt plebs querula seditionem habere non debeat satiata.

Officium vero eius tanta ingenij prærogatiua decoratur, vt militię perfunctus muneribus ornetur nomine Principatus, miróque modo inter prætorianas cohortes, & vrbanæ præfecturæ milites videatur

Inu-

inueniſſe primatum, à quibus ſibi humile ſoluebatur obſequium. Sic in fauore magni honoris iuſtitia quædam à legibus venit dum alienis excubiis præponitur, quod alibi militaſſe declaratur. Adiutor etiam Magiſtri noſtris obtutibus præſentatur, vt vicaria ſorte beneficij nos eligamus eius præſidium, qui nobis præſtat fidele ſolatium. Hanc igitur dignitatem titulis decoratam, tot inſignibus opulentam per indictionem illam gubernandam tibi congrua grauitate committimus: Vt per omnia, quæ geſſeris, qua nihil moribus reſiduum relinquitur, ſi (quod abſit) à tanta maturitate peccetur. Hæc ſunt verba ipſius Caſſiodori, loco quo ſupra. Quem Caſſiodorum in dictis Epiſtolis minime inuenire potui, licet eum perquirere fecerim apud bibliopolas, in vniuerſitatibus & aliis locis huius regni: Sed vt dictum eſt, verba ſupraſcripta ſunt relata per Luc. de Pen. *in d. l. 3.* quæ incipit: *hi Cod. de Caſtrenſ. li. 12.* per quæ clare cognoſcitur, quale ſit & fuerit huiuſmodi officium, & cuius dignitatis, honoris, & præeminentiæ fuerit tempore Caſſiodori.

Iſtud vero officium alias fuit tantæ autoritatis, & præeminentiæ in Francia, quod omnia tanquam Rex expediebat talis Magiſter ſub nomine Regis. Hodie vero non eſt eius autoritas tam magna, nec excellens: Quoniam in omnibus quæ tangunt iuſtitiam (ſaltem quoad non aulicos) & in multis ſupradictis non ſe intromittit ſed ſolum Cancellarius, de quo dicam in ſequenti parte. Eius tamen autoritas adhuc hodie circa ea, quæ concernunt hoſpitium Regis, & etiam circa prouiſionem Regni in prouidendo militibus, eſt ſatis ampla: licèt propriè eius autoritas concernat principaliter adminiſtrationem, & ſuperintelligentiam Officiariorum hoſpitij Regis. Et maxime illorum, qui prouident circa epulas, & eſt propriè officium Magiſtri Officiorum: de quo habetur *rubr. de Officio Magiſtri Officiorum, C.* & propriè cognoſcit de cauſis Officiariorum Principis etiam cubiculariorum, vt eſt tex. *in l. cubicularios C. de prepoſ. ſacri cubic. li. 12.* & ſub eius cognitione & punitione ſunt omnes Officiarij hoſpitij Regis, vt dicit Iacob. Rebuffi, *in rub. de quæſtorib li. 12 C.* vbi dicit eos eſſe illuſtres. *l. eos. C. de princip. agent. in rebus. eod. lib.*

Et etiam cognoſcit de cauſis Principum agentium in rebus, & ipſorum agentium in rebus. *l. ex eo. C. de agentib in rebus li. 12.* & ibi Iac. Rebuffi, qui dicit hoc eſſe verum etiam de cauſis criminalibus, licet videatur eſſe text. *l. in l. 1. C. de princip. agent. in rebus, eod. lib.* & ibi idem Rebuffi, quod Princeps agentium in rebus, cognoſcit de cauſis agentium in rebus: ſed ipſe Rebuffi ibi dicit, quod eſt verum, quando ſunt centenarij, aut ducentenarij. De aliis verò qui ſunt centenarij, aut ducentenarij, cognoſcit Magiſter Officiorum, vt ibi per eum dicam latius infra.

Cognoſcit etiam de cauſis fabricenſium, vt ſupra dixi *l. pen.* quæ incipit *eos C de fabricenſib. lib. 11.* ſimiliter de cauſis ſilentiariorum. *l. ne aduerſa. C. de ſilent. li. 12.* Item de Caſtrenſianis *l. 3. & 4 C. de Caſtren. li. 12.* Item de decanis, *eod. lib.* vbi declarat Ioan. de Plat. *in rub. C. de quæſtorib. & Magiſtris Officiorum. lib eod. 12.* vbi Quæſtores, Magiſtri Officiorum, & Comites ſacrarum largitionum, & rei priuatæ æquiparantur, & ſunt illuſtres.

OCtaua conſideratio. Videtur, quod poſt iſtũ magnum Magiſtrum ſit præpoſitus ſacri cubiculi, qui dicitur *magnus Seneſcallus* ſecũdum vulgare Gallorum, vt dicit Lucas de Penna. *in rubri. C. de præpoſitis ſacri cubiculi, & de omnib. cubicular. & priuil. eorum, li. 12.* vbi dicit, quod poſt debilitatum Imperium cuncta propria vocabula ſunt deleta.

Et licet iſtorum & ſimilium hodie nullus ſit vſus, notitia tamen, vt dicit, eſt neceſſaria, *c. fuerunt. §. paulatim. 7 diſt.* & illum vocat Mareſcallum Io de Platea *in d. rub.* ſed errat quoad nos, quia Mareſcalli in Gallia ſunt alij, vt dicam alibi.

Sed quia apud nos alluendo vocabulo videtur, quod ſint Cambellani, id eſt, cuſtodes vel fabricatores lecti qui habent ſub ſe plures, vt ſunt illi, qui vocantur *les chambriers ou valets de chambre,* vel etiam aulæ, vel cameræ, vbi cubat Princeps. dicuntur cuſtodes cameræ, quæ debet eſſe ſancta, id eſt, immaculata, & ad cuius cuſtodiam boni, probi, & electi ſunt cubicularij aſſumendi, *l. quicunque. C de ope. publ.* & vt dicit Iacob. Rebuffi *in dict. rub. de præpoſ. ſacri cubiculi.* alleg. per Odofredum, iſti præpoſito ſacri cubiculi Imperatoris æquiparari poteſt magnus Cambellanus Regis Franciæ, vocatus, *le grand Chambellan,* qui preeſt cubiculo, hoc eſt, cameræ Regiæ. Alius autem cubicularius, de quibus loquitur ille titulus, in illa particula, ibi: *& de omnib. particularibus,* æquiparantur alij Cambellani Regis, qui ſunt ſub magno ſeu primo Cambellano: & hunc honorem communiter volunt habere Seneſcalli & alij Officiarij Regij maiores laici, qui hoc ſibi reputant ad magnum honorem, quando ſunt Cambellani Regis, & non immerito, vt ſtatim videbitur. Hic vero tempore Conſtantini dicebatur paracœmomenus cubiculis, vel præfectus cubilis, id eſt, curam habens cubilis imperialis. & hic præfectus cubiculi apud nos dici poteſt primus Cambellanus. Vidi etiã arreſta Parlamenti Franciæ, vbi fit mentio de domino Ludouico de Trimollia, qui erat primus Cambellanus, & vocatur ibi Protocambellanus. Omni etiam talis erat ſubditus paracœmomeno, id eſt, magno Seneſcallo, præerat tamen omnibus cubicularis, hoc eſt, qui in cubiculo adminiſtrabãt: & hic præpoſitus ſacri cubiculi, id eſt, magnus Seneſcallus, ſecundum Lucam de Penna, vbi ſupra, æquiparatur in dignitate, immunitate, vel honore, nõ tamen excellentia, vel poteſtate, præfecto prætorio, id eſt, Cancellario, vel melius Præſidenti. Cum nullus præter Conneſtabilem Cancellario ſit æquiparandus, vel præfecto vrbis, qui poteſt dici præpoſitus Pariſienſis, vel Magiſtro militum, qui poteſt dici Mareſcallus, vel verus Capitaneus: & æqualis honor eſt ſeruandus in ſedendo iuxta Principem, & ſedibus collocandis, vt qui prædictorum primus promotus ad officium reperitur, primum locum obtineat in ſedendo. Ita eſt textus cum notatis per gloſſ. Doctor. & maxime per Lucam de Penna *in dict. l. 1. Cod. de præpoſit ſacri cubiculi.*

NOna conſideratio erit in hoc. Quoniam, vt dicit Lucas de Penna, *in rubr. C. de præpoſ. ſacri cubicu. li. 12.* in cubiculo Principis quidam magnificentiſſimus gerebat officium, qui chartularius vocabatur: & huius forte inter cætera erat officium, vt codicilli, id eſt, literæ Commiſſionis Officiorum, quæ diuerſis Magiſtratibus mandabantur, & quæ erant ſubſcribendæ manu ſeu chirographo Principis, per eum expedirentur: & hi erant maiores primicerio, vt dicit Lucas de Penna in *dict. rubri. Cod. de præpoſ. ſacri cubi. lib. 12.* Et hi ſecundum eundem hodie Secretarij (vel elegantius à ſecretis, hoc eſt, cui ſecreta committuntur) dicuntur: Quia ſecretiora, quæ vel nullis vel paucis communicantur, ſcribunt, dictant, & explicant, quæ ſcilicet Princeps ſecreto, puta in cubiculo

(quod vulgo dicimus *le cabinet*) iubet, ordinat,& disponit: libellósque, puta epistolas,& petitiones secrete Principi legunt & explicant:& hodie apud nos dicũtur, *les Secretaires des commandemens*;& sunt quatuor ordinarij, scil.dom.de Robertet, Gedoyn de Neufvylle,& Doruet: Sed inter omnes semper fuit & est præcipuus, & maximæ autoritatis apud Reges Franciæ ipse dominus Robertet. Et hi sunt maiores omnibus aliis secretariis Regiis,& omnibus præferendi. Et isti sunt de magna camera, seu de magna laterculo: de quibus facit mentionem Pet. Cotereau *in suo schedulari Magistratuum ciuilium, tit. de quæstore*. Alij autem sunt, qui sunt de parua,& sunt clarissimi, qui vero de magna spectabiles, & Magistri sacrorum scriniorum dici possunt. *l. vnica. C. de proxim. sacror. scrinior. & toto tit. de proxi. sacror. scrin. lib. 12. C.* de quibus infra dicam, vbi forte statum consistorij Principis descripturus sum.

DEcima cõsideratio. In palatio seu hospitio Principis est alius officiarius, qui comes sacri stabuli (vt iam supra in hac parte, *in 6. consider.* dictum est) vocatur,& apud nos magnus scutifer dicitur: Hic vero plures sub se habet, quorum est præfectus, qui dicti sunt stratores, hoc est, qui præsunt equis ferrandis,& sellis,& frænis, de quib. habetur titulus *de stratoribus, lib. 12. Cod.* Et eundem comitem sacri stabuli appellat text. & ibi Iacob. Rebuffi in *d. l. vnica. C. de comitib. & tribun. scholar. eod. li. 12.* Et inter illos stratores est primus, secundus & tertius ordo, secundum quod Principi placet in suo statu ordinare. Apud nos vero tales dicuntur *Escuyers d'escuyrie*. Et talis dicitur vnus ex primoribus Regiæ Maiestatis Officiariis, quem Budæus in *suis annotationibus in l. fin. de Senatorib. ff.* Magistrum equitem vocat.

Et de ordine istorum, & eorum præeminentia seu autoritate videri potest in breuiario Principis, seu in quodam libello, qui dicitur *Status Franciæ*, qui fit singulis annis: & in eo apponuntur & describuntur seriatim omnia nomina Officiariorum, sub quibus subsunt, taxa eorum stipendiariorum, qui tenetur facere, & eorum incumbat officio,& quomodo,& in quibus, & per quæ, & quot tempora deseruire: quem forte succincte alibi ponam eidem adaptando & conferendo officia antiqua, de quibus in iure fit mentio.

VNdecima consideratio. Alij reperiuntur officiarij hospitij Principis, qui dicuntur domestici & commensales, seu protectores & custodes personæ Principis: quorum quidam sunt, qui eum sequuntur, quidam vero, qui eum præcedunt, quidam qui eum de nocte custodiunt. Et tales protectores dicuntur etiam agentes in rebus, & habent quilibet eorũ vnum præpositum, qui Princeps agentium in rebus nuncupatur. Et sunt centenarij, aut ducentenarij, vt sunt in curia Christianissimi Regis Franciæ illi milites, qui dicuntur vulgò, *Les cent Gentils-hommes de chez le Roy*, qui habent Capitaneum, qui potest dici primicerius, seu Princeps agentium in rebus. Et illi etiam sagittarij equestres, qui hippotoxatæ dicuntur, seu forte pilati, dicti, *Les deux cens archers*, qui etiam habent Capitaneum, quem primipilo forte non indecenter comparemus.

Sunt & alij protectores seu custodes corporis Principis, qui vulgari nostro dicuntur, *La garde du Roy*, (vt sunt communiter quidam Heluetij) & propriè eos stipatores, laterones,& somatophylacas dicemus, & gerunt hastile, quod alabardam vocant. Et tales salutatione prius facta, potestatem osculandi habebant Vicarios præfecti, id est, Locumtenentes capitanei ianuæ Principis, vt dicit text. *in l. 1. C. de domest. & protector. li. 12.*

Et hic aduerte, quia Princeps dicitur adorari. Alij vero salutari, gl. fi. *in l. 1. C. de silentiar. eod. li.* & quod Princeps dicatur adorari, tex. *in l. vnica. Cod. de comitibus & tribunis scholar. eo. li.* licet ibi gl. verbum *adorandi*, exponat, id est, salutandi, sic *in l. sancimus, C. de consulibus. Cod. eodem lib. & in l. 2. ibi: æternitatem nostram adoraturus. Cod. de fabricensibus. lib.* 11. sed etiam ibi gloss. dicit, quod est impropriè, cum solus Deus adoratur, Imperator vero seu Princeps cum reuerentia aditur & honorari debet. Et quod solus Deus est adorandus, & soli sibi sacrificium est offerendum, dicit Inn. *in c. 1. de celebrat. miss.* De salutatione dictum est *in 1. part.* & plene *in præced. par. in 32. consid. incip. prosequendo materiam, &c. & infra ista part. in 22. consid.* 11. Et quod alij à Principe dicentur salutari aut reuereri, tex. est *in l. 2. & 5. Cod. de proximis sacror. scrin. eod. lib.*

DVodecima consideratio. In Palatio seu Regia Principis sunt & alij, qui de persona eius curant, vt sunt medici, & sunt in hoc officio tres ordinarij: primus videlicet, secundus & tertius: Et quilibet ordo habet vnum præcipuum etiam, summum medicum & superiorem, qui vocatur Princeps medicorum, & tales vocantur archiatri, vt *in l. medicos. in prin. C. de profess. & medicis, li.* 12.

Et tales habent tantam dignitatem, quantam habẽt Duces & Vicarij Principis, qui administrauerunt, qui apud nos dicuntur Gubernatores patriarum, vt dicit Iohan. de Plat. *in rub. C. de comitib. & archiatris sacri palatij. li.* 12. Vbi etiam dicit post Bartol. quod Medici Principum, qui meruerunt esse in primo ordine medicorum, nobilitantur, vt efficiantur Palatini Comites. Et sunt in dignitate spectabili:& ibi sunt tres dignitates, scil. Archiatrorum, id est, medicorum Principis, Vicariorum,& Ducum, quæ adæquantur. Et non est doctrina, nisi in prioritate temporis, vt dicit ibi text. Iac. Rebuff & Ioh. de Plat. & Luc. de Penna.

DEcimatertia consideratio. Alij sunt Archiatri, qui dicuntur osciarij palatij seu hospitij Principis. Et Archiatrus est Princeps eorum, quasi Princeps atrij Principis. Et Atriensis, hoc est, ianitor, seu ostiarius, aut is, cui credebatur cura atrij, id est, primę partis domus, cum de atriis intramus domum. Vnde Vict. li. 6. In vrbe atria proxima ianuis esse debent. Vnde in Euang. dicitur: Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea, quæ possidet.

Et iste Archiatrus est in magna dignitate: cum æquiparetur Vicario, & Duci, vt *in l. 1. C. de Comitib. & Archiatr. sacri Palatij, li.* 12. & ita exponit Luc. de Pen. *in d. rub.* vbi dicit, quod in Regno magni viri consueuerunt officium pro magno munere gerendum suscipere. Hodie vero deficiente iustitia, huius, sicut & cæterorum, claritas est deleta: sed quicquid dicat, hoc potest esse in regno Siciliæ, & Neapolitano, de quo ibi intendit loqui, cum ibi tum resideret. Sed in Regno Franciæ est in magno honore, & solet concedi Nobilibus,& his, quos Princeps fauore & beneuolentia prosequitur.

Idem tamen Luc. de Penna *in rubr. C. de comitibus consistorianis. in fin lib.* 12. dicit, quod Magistri ostiarij in curia Regis sunt Comites consistoriani. Cuius officium est conuocare ad præceptum Principis, vel quæstoris Iurisperitos, aut alios, illósque cum necesse esset introducere in consistorium Principis: Et his post quæstorem,& Magistrum Officiorum præerat in consilio principis:& hic dicitur *Comes Consistorianus*.

Dicit enim Pyrrhus in *lib. de Magistratibus Roma.* quod

quod Comites consistorium sunt, qui Principis consistorium & tribunal comitantur. Hique sunt illustres, cuiusmodi sacri consist. Regij, qui Regem aut ipsum consistorium, cui præest Cancellarius, sequuntur. Sed credo illud esse generaliter ad omnes: sed specialiter Comes consistorianus dicitur ille, qui habet curam, & gerit officium conuocandi ad præceptum Principis omnes de concilio & consistorio eiusdem. Dicit vlterius Pyrrhus, quod amissionales sunt, quos hostiarios Galli vocant. Alij Archiatros dicunt ab atrio custodiendo, nonnulli atrienses, vt dictum est. Consistoriani vero Ambrosio dicuntur, qui senatorij ordinis, vel amplissimi sunt, qui ad principale consilium eligebantur.

Decimaquarta consideratio. In domo Principis sunt plures Comites, qui semper Principem comitantur. Cum Comes à comitando, vel sequendo dominum dictus sit. *l. item apud. §. comitem. ff. de iniur. l. 1. §. fi. ff de extraordi. crimin.* Et habent officia in domo Principis, & quia dicuntur cum adiectione oneris sunt nomina officiorum tantum. Secus, quando cum adiectione patriæ, aut prouinciæ: quoniam tunc sunt nomina dignitatis, vt supra *in praeced parte* plures nominaui, *l. 1. 46. consid.* Sunt etiam quandoque sine Comitatu, *vt in Auth. vt ab illustrib. & qui super eam dignitatem sunt, &c. in princ. iuncta glos. ibi in verbo, Comites col. 5.*

Et in hac parte dixi supra, Comes sacri stabuli, de quo *in 10. consider.* etiam Comes scholarum, vt *in 6. consid.* Sunt tamen alij Comites: primo Comes largitionum, & est, vt Pyrrhus *in suo tract. de rogatu, seu Palatinis. lib. 1.* qui largitiones Principis in Comitatu faciebat: quis autem hodie fungatur huiuscemodi officio, forte scribam infra, vbi officia deputata circa ærarium Principis enumerantur, & est proprie thesaurarius secretus Principis, qui dicitur, *Le threforier des menus plaisirs.* Vel forte crumenarius (quem argentarium vocant) qui etiam forte rationarius, id est, accepti, expensique librum conficit, aut eleemosynarius Principis, de quo statim dicam. Nam dona facit, & liberalitates exercet Princeps, vt *in l. vnica. C. si liberal. Imper. socius sine herede decess. lib. 10.* Et liberalitas seu munificentia est proprium Regis, & ex ea plurimum laudatur, vt dixi *in praeced. part. in 8. consid.*

Et est Comes domorum, qui teste Pyrrho, vbi supra est, qui præfecturam in domesticos Principis habebat secundum Iustinian. Forte dici posset hodie præpositus domus Principis, (qui vulgo dicitur, *Le Preuost de l'hostel*) cum habeat iurisdictionem, & præfecturam in domesticos ipsius. Qui etiam videtur habere officium Irenarchæ, cum habeat cognitionem causarum criminaliũ, & pacem procuret inter domesticos & aulicos Principis: Imo in omni Curiali facinorosos animaduertit, quod videtur esse officium Irenarchæ, *vt in l. vnica. C. de Irenarchis, li. 10.* Et ab isto hodie deputantur in prouinciis Irenarchæ, seu limenarchæ, hoc est, Præpositi Marescallorum.

De aliis vero Comitibus suis locis dicetur: maxime de Comite stabuli, qui erat primus inter omnes, & omnibus præerat: loco huius hodie est Connestabilis, sed erratur in vocabulo, quia deberet dici (vt aliqui volunt) Comes stabilis.

Et licet multa sint officia in Curia seu Palatio Regis nostri, quæ ad istos Comites adaptari possent, quæ in manibus habere non potui, licet multos aulicos & Palatinos rogauerim, vt ad me destinarent statum in Curia Christianiss. Francorũ Regis, vt omnia officia dictæ Curiæ adaptare satagerem officiis antiquis & in iure descriptis: Sed cum ad me non deuenerint, aliter non insistam, nisi in iure, & antiquis scriptis reperiri possint, & quæ visitata fuerint, in aliis me remittendo ad Pyrrhum, ad Fenestellam, & Pompon. Lætum.

Aduerte etiam, quod olim breuis fiebat, qui continebat sigillatim officia ministerio Principis deputata, vt ait text. *in l. fin. in princip. C. de Castrens. & minister. lib. 13.* Sed etiam hunc breuem (qui continebat numerum Officiariorum) non habemus, vt dicit ibi *gloss. 1.*

Quæ enim in nouissimis tribus libris Codicis leguntur, nihil fere antiquitatis redolent, vt ait Budæus: à Græcis enim sumpta sunt, & ob id magna ex parte non intelliguntur: authorum eius temporis penuria.

Si velis videre breuem statum Regis Salomonis, habetur compendiose, 3. *Reg.* 4. vbi sic dicitur: Erat autem Rex Salomon regnans super omnem Israel. Et Principes & Præfecti ipsius Salomonis nominatim ibi describuntur, & multi alij eiusdem Officiales.

Primo, nominantur tres, quos pro Scribis habuit, quos dicimus à secretis.

Secundo, vnus nuncupatur, qui à Commentariis dicitur, & forte talis Commentaria componebat, loco cuius subrogatus videtur in Francia Cancellarius.

Tertio, vnus solus, qui super exercitum dominabatur, vt hodie apud nos est Connestabilis Franciæ.

Quarto, tres erant super eos, qui assidebant Regi, & forte hodie loco istorum sunt electi secreti, aut stricti consil. Regis.

Quinto, vnus erat amicus Regis.

Sexto, vnus nuncupatur, qui erat Præpositus domus.

Septimo, vnus erat super tributa, quem voco Generalem Financiarum, seu Thesaurarium.

Octauo, duodecim Præfectos habebat super omnem Israel, quorum nomina ibi describuntur, & quibus regionibus præerant: & hi præbebant annonã Regi, & domui eius. Per singulos enim menses in anno, singuli necessaria ministrabant. Non temere forte crediderim à Carolo Magno Francorum Rege, istorum duodecim Præfectorum olim fuisse institutos duodecim Pares Franciæ.

Ibi etiam de expensis seu sumptibus, & cibis mensæ ipsius Salomonis, dum scribitur: *Erat autem cibus Salomonis per singulos dies triginta cori similæ,* (hoc est, farinæ albæ, sed floris farinæ triticeæ) *& sexaginta cori farina* (quæ erat ex omnibus frugibus, & leguminibus. Corus vero medimnos Atticos 41. capiebat. Medimnus vero sex modios continet. *Item decem boues pingues, & viginti boues pascbales, & centum arietes, excepta venatione ceruorum, caprearum, atque bubulorũ & auium altiliũ. Item habebat quadraginta millia præsepia equorũ currilium, & duodecim millia equestriũ nutriebantque eos supradicti Regis præfecti, sed & necessaria mensæ ipsius Regis cum ingenti cura præbebant in tempore suo.*

Et de Officiariis diuersorum Ordinum tam Pontificialis dignitatis, quàm Imperialis fit mentio *in ca. Constantinus 96. distin.* & ibi videtur quod militię clericalis officia sint adinuenta instar secularis.

Sed longe ante Salomonem, cum iam sexaginta anni, & vltra lapsi erant, cum regnare incœpisset Salomon, Samuel sanctiss. Domini Propheta Hebræorum Magnus Pontifex, & Iudex, Leges seu iura regni Hebræorum iussu Domini dederat Sauli in Regem Hebræorum assumpto: quæ descripta erant in libro vt habetur, 1. *Reg.* 8. & 10. *c. in fin.* Vbi statim elici potest de statu Regis Saulis: de quo *in praecedenti part. in consideræ. de priuileg. Principum, vers. 162.*

Decimaquinta consideratio. Aliud est officium domesticum Principis, quod dicitur Comes horreorum pristini Principis curator. De quo facit mentionem Pyrrhus *in suo tractat. de Togatis & Palatinis.*

Et hic habet sub se mancipia quædam purgandis horreis adscripta, coquendóque pani Principis. Et hic potest esse præfectus annonæ, seu tribunus.

Decimasexta consideratio. Est & aliud officium domesticum Principis, quod dicitur Officium Comitis sacri Palatij secundum Luc. de Penna, vt infra dicetur. Sed secundum Pomponium Lætum dicitur officium Præfecti fabrorum, quoniam, vt ait, sunt artifices, qui castra sequuntur, vt fabris lignariis ferrariíq; præsint Et is Magistratus eligebatur idoneus, & qui castris sciret bene prouidere, præsertim, qui in vrbium expugnatione cuniculos subterraneos faceret, atque id genus alia, vt Mamurra eques Romanus fuit præfectus fabrorum C. Cæsaris in Gallia: qui (teste *Polydoro De Inuent. lib 4. cap.* 8.) fuit primus, qui parietes domus crusta marmoris operuit. Et de huiusmodi officio forte latius infra dicetur 19. *part.* Et talis proprie apud nos dici posset Magister operum.

Dicit tamen Lucas de Penna *in l. vnica. C. de Comitibus & trib. scholar. li.* 10. quod Comes sacri palatij erat præpositus custodiæ conseruationi, & ornamento Imperialis palatij. Erat autem architector peritissimus omnium, ante pedes regios primus, incedens auream virgam ferens in manu, hic peruigili cura vigilabar circa decorem palatij, vt antiquum nitorem in pristinum converteret, & noua similia antiquitate produceret.

Crederem autem potius, quod talis præfectus fabrorum seu operum esset sub Comite, qui habet curam sacri palatij. Cum hic Comes curæ sacri palatij sit de primoribus, & æquipareturComiti, & Tribuno Scholarum etiam Comiti sacri stabuli, vt est tex. *in d. l. vnica.* Et sit in maxima dignitate, in qua non est præfectus fabrorum: licet ad similitudinem huius in palatio Parisiensi in mensa marmorea est adhuc Iurisdictio Magistri operum, seu latomorum, qui cognoscere debet de operibus & ædificiis factis pro Principe, & potest ille Magister latomorum adaptari huic Præfecto fabrorum. Et quod tales Magistratus habeant Iurisdictionem super prædictis, corroboro sic. De iure enim Magistri militum habent Iurisdictionem inter suos milites Casus est *in l. magisteriæ potestatis inter militares viros. C. de iurisd. omnium iud.* Secundo sic, ratione professionis, vel negotiationis, quæ subiicitur iurisdictioni illius, qui præest talibus, & de his quæ pertinent ad eius artem, seu curam, *l. fin. in princip.* vbi est propria offi ina. *C. eod.* Hodie tamen de consuetudine Regni Franciæ centum milites Regis, de quibus supra dixi *in ista part. in* 11. *consider.* litigant coram dominis Requestarum in Parlamento Parisiensi, prout & alij domestici Principis, si velint, & hoc virtute literarum Regiarum ab eis impetratarum, quas *Committimus* vocamus.

Decimaseptima consideratio. De aliis Officiariis Principis tractat, qui sunt omnibus, & ipsi scilicet Principi, & aliis quibuscunq; Magistratibus necessarij. & sunt ærarij, qui ærarium Principis administrare habent, & in recipiendo, & in distribuendo. Et tales inter cæteros sunt laudandi, & retroactis temporibus, & de iure: & de facto fuerunt laudati & honorati. Et acceperunt nomen ab ære, hoc est, pecunia: Quoniam olim æs fuit in pretio magis, aurúmque iacebat, vt ait Lucret. Nunc, versa vice, iacet æs, aurum summo successit honore. Et primo ex ære pecunia signata fuit. Vnde Ouid. in Fastis:

Æra dabant olim melius, nunc nomen in auro est,
Victaque concessit prisca moneta noua.

Aduerte, quod in hoc ærario plures sunt Officiales. Sunt enim primo generales, secundo Magistri cōputorum, tertio thesaurarij, quarto receptores. Sed quomodo hi possint ad officia (olim in iurescripta) adaptari, videndum est in primis apud nos in Francia quatuor sunt Generales Financiarum, scilicet Generalis Franciæ, Normanniæ, Britanniæ, & Linguæ Occitanæ. Hic etiam prius præmitto, quod apud nos Principes singulis annis faciunt breuiarium, in quo describant statum eorum generalem, & in illo statuūt tam de ærarij pecunia, quum de fiscali, quod eo anno fieri velint: quam summam instrumento ministerioque omni Aulico ferri placeat, quam argentariam nunc, & Officiales domesticos vocant. Quam etiam rei militari attribui (quam teste Plauto, belli neruus sit pecunia) quam stipendiis: Quoniam & Officiariis. & militibus stipendia sunt necessaria. Ideo habetur *Luc.* 3 Neminem concutiatis, estote contenti stipēdiis vestris. Quum liberalitatibus, quam venatico apparatui, quam auitio, quiritioq; ue, id est, falconariæ scutarioque, vt verbis nostris vtar. Quibus etiam vsus est ille elegans vir dominus Gulielmus Budæus *in suis annotationibus in Pandectas, super l. vnic. ff. de offic. quæstor.* Sed ad rem redeo. Quam deniq; in euentus varios, & ad incerta rerum casuúmque (quo nomine præfecti ærarij immanes summas suæ potestatis faciunt) in legationes dimittendas admittendásque, atq; etiā in lautitiam destinati, hoc est, munera, & xenia, quę legatis exterarum gentium donantur. In eo etiam breuiario, Princeps anniuersaria constitutione stipendia quædam augeri, quædam circumcidi, quædam eradi iubet. Ex quo velut Archetypo quini quotannis veluti traduces ducuntur. Quorum vnum præfecti fisci communem inter se summunt, & sunt thesaurarij: Reliquos præfecti ærarij (& sunt Generales Financiarum) habent suum quisq; cum suo tribuno ærario (hoc est, Receptore generali) communem. Ex quibus rursus secundaria quædam breuiaria coactoribus prouinciæ suæ, hoc est, receptoribus particularibus faciunt, in quibus attributas prouinciæ suæ pecunias variis nominibus exponunt & erogant. Nomina intellige capita breuiarij, hoc est, rationis argentariæ, tituliq; earum rerum, & huiusmodi, quas supra enumerauimus, quibus expensæ pecuniæ feruntur.

Ex his autem velut subbreuiatiis fiunt rursus, quæ pyctacia, breuiáque dicuntur, & breues vulgo *borderellos* appellant, id est, commentariolos summam rerū continentes, de quo exempla sunt *in l. actuarij. l. excellentia. & l. iubemus.* 2. *in fin. C. de erogat. milit. annona. li.* 12. Attributæ autem pecuniæ (teste Budæo) ab antiquis dicebantur quas nūc assignationes dicimus. Tributum dictum est a tribubus, quod ea pecunia, quæ à populo imperrata erat, tributim à singulis pro portione cēsus exigebatur. Ab hoc ea, quæ assignata erat, attributum dictum, Ab eo vero, quibus attributa erat pecunia, vt militi reddant tribuni, ærarij dicti sunt. Id quod attributum erat æs militare dictum. Tribuni igitur ærarij secundum Asconium ea officia gerebant, quæ nunc generales receptores obeunt, exequuntur attributam pecuniam quæstoribus prouincialibus (pro quibus hodie habemus thesaurarios bellicos) adnumerantes ex ærario promptam. Tamen secund. Var. *li.* 4. *de ling. Lat. in fin.* Tribuni ærarij dicti

erant,

erant, qui militibus ipsis protinus adnumerabant, qui nunc thesaurarij sunt bellorum. Nec immerito forte hic Officiales ærarij inter domesticos, & Palatinos Principis annumerantur. Cum sint Officiales generales ad omnem statum Principis, tam sui ipsius suorum officiariorum domesticorum, quam Iustitiariorum, & rei militaris. Ideo de his in hac parte fit mētio, etiam generales recte apud nos dicuntur, cum eorum officium, scilicet illorum, qui sunt digniores in ærarij administratione, habeant officium generale ad omnes circa Remp. versantes.

Nunc ergo ad hos deueniamus, qui quandoque dicti sunt quæstores seu Præfecti ærarij (vt dicunt Budæus & Pyrrhus) & tales sunt Illustres, vt voluit Purpur. in *l. 1. col. 13. ibi: Illud autem recipi potest ff. de off. eius cui mand. est iurisd.* Ideo digni sunt magno honore, & tales præferri deberent omnibus domesticis & Palatinis, post quatuor primores Domus Regiæ, de quibus ante dixi. Non tamen præferuntur Cancellario, & Præsidentibus in Parlamento in congregatione generali, nec Magistris Requestarum & Consiliariis, vt dicit Boerius *in tract. Ioa. Montagne, de autoritate magni Concilij:* vbi vide modum sedendi in Consistorio Christianissimi Francorum Regis. Imo dicit idem Io. *in d. tract. in 2. ratione*, quod tales quæstores ex plebeiis, & ignobilibus eligebantur. *l. 2. §. deinde cū ærarium ff. de orig. iur. & l. vnic. ff. de offic. quæstor. & ibi gloss. in verb. plebeios.* vbi glos. tria genera Quæstorum declarat. & etiam gl. *in proœm. Institutionum. §. cumque hoc, in verb. exquæstori.* sed videretur dicendum per gl. *in d. l. vnic* Quod tales quæstores sint tantum Spectabiles. vel clarissimi, Illustres tamen nominantur, per text. in *l. 2. C. de offic. quæsto.* & Io. Montaigne, vbi supra dicit, quod sufficit, vt sint humilioris ordinis: quibus non assentit Purpur. in *l. 1. nu. 43. cum quinque sequent. in 25. consider. incip. cum vt.* Sed cum Budęus & Pyrrhus tales Quæstores dicant eos esse, quos Magistros seu dominos Computorum vocamus: Ideo eos insequendo videretur dicendum, quod tales generales financiarum sint illi, qui præfecto ærarij computantur, de quo fit mentio in *l. Senatum. ff. de iure fisci.* & per Pyrrhum plene *in libro de quæstoriis Magistratib.* vbi dicit, quod talis quæstor magni honoris gradus erat.

Iacobus Rebuffi in *l. præcepit. & in l. 1. C. de canone largit. tit. lib.* 10. videtur tales administratores ærarij alio nomine vocare; quoniam eos nominat Comites: Nam (vt ait) Princeps duo habebat patrimonia, & ad gubernationem istorum præponebantur duo Comites, scilicet, Comes sacrarum largitionum, & Comes rerum priuatarum, & habebant idem priuilegium, *vt in l. vlt. C. de Palatinis sacrar. largit. lib.* 11. Nam quilibet erat Illustris, & de Comite rerum priuatarum probatur in *l. vnica. C. de offic. Comitis rerum priuat. iuncta l. fina. ante fina. C. de assess.* Probatur de Comite sacrarum largitionum, *l. siue ex prætoriano. C. de execut. & exact. lib. 11. & l. 1. §. adeo. Co. de nouo codice compon. & l. vnica. C. de offic. Comit. sacrar. largit. & l. viros deuotos. C. de sacrar. largit. & rerum priuat. eodem lib* 11. Vnde officium Comitis rerum priuatarum erat, vt gubernaret res fiscales, quæ appropriabantur ad commodū Principis, nec conuertebantur in vtilitatem publicam. de quo Lucas de Penna *in l. 3. quæ incipit si quando. C. de bonis vacantib. lib. 10. & in l. 2. de petit. bonor. sublatis. C. eod. lib.* vbi refert ea, quæ pertinebant ad eius officiū. Et iste constituebat procuratorem Cæsaris, qui sibi reddebat computum. *l. pe. C. de iure fisci. lib* 10. & licet gl. *in d. l. vnic. C. de offi. Comitis rerum priuat.* vocauerit istum Comitem Procuratorem Cæsaris; tamen contrarium est verum vt notatur in *d. l. pen. C. de iure fisci & in l si quis in tractat. C. de bonis proscript. & in l. si quando. C. de bonis vacantib. eod. lib.* 10.

Officium vero Comitis sacrarum largitionum erat colligere tributum, & applicabatur in thesaurariā, seu fisco, ex quo soluebantur stipendia militaria (vt paulo ante dictum est) nec conuertebantur in vtilitatem Principis; tamen isti Comites habebant diuersa officia, vt probatur *in l. in prouinciis. C. de numerariis & actuariis. lib.* 12. Etiam iste Comes sacrarum largitionum habebat specialem potestatem, & custodiam ipsius thesauri. Et reddebat rationem præfecto Prætorio, *vt in Auth. de collat §. eos autem collat. 9. & l. fin. in fin. Cod. de exact. trib. lib.* 10. Et omnes collatores, & exactores reddebant sibi computum; Et ipse Præfecto prætorio, vt dixi. Ex quo videtur dicendum, quod generales prædicti æquiparari possunt dictis Comitib. quia non reddunt alicui computum, nec subiiciuntur, nisi Præfecto prætorio, hoc est, Cancellario. Licet videantur aliqui dicere, quod tales sint thesaurarij Franciæ, sed potius credendum est, quod tales generales magis adaptari possint ipsis Comitibus, vt possint dici Illustres; cum sint in maximo honore, & semper fuerint magis, quam thesaurarij, & receptores, qui subsunt eis, & tenentur reddere computum eisdem. Et hæc dixi ad sustentationem opinionis Purpurati, in hoc, quod dicit ipsos Generales, esse Illustres, in quo multum extolluntur, cum officium eorum in extraordinariis pecuniis, & subsidiis quærendis & conseruandis versetur.

Vnde & de Quæstoribus sentit G. Benedicti *in sua repet. c. Rayn. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. ca. 59. de testam.* vbi ita ait: Quæstores tum generales, & receptores talliarum, quas Rex annis singulis indicit; pro necessitatib. Regno occurrentibus, secundū maius & minus pro modo necessitatum: quæ talliæ leuantur à non priuilegiatis pro valore rerum & bonorum ruralium, quas quisque plebeius habet & possidet: & ibi ponit, quomodo talliæ, seu collectæ dictorum subsidiorum indicuntur, leuantur & exiguntur, & per quos, saltem in patria Tholosana.

Aduerte pro intellectu prędictorum, quia vt refert Budæ. *in d. l. vni. ff. de offi. q. cap.* & Pyrrhus *in loco ante alleg.* tria pensitationum genera, seu solutionum fuerunt apud antiquos.

Primum dicitur Canon, & est hodie id, quod domanium dicitur. Exemplificat Budæus in portoriis, vectigalibus, & huiusmodi.

Secundum dicitur oblatio, & est id, quod nunc *auxilia* dicimus, *Aydes*, in vulgari: vt Octauiani heminatim, hoc est, per mensuras diuenditi, & vicesima eius, quod cupatim culeatimque venit reliquarum mercium, quæq; à solidariis negotiatoribus venduntur (quos *grossarios* appellant) quæque à minutariis & venditoribus, qui & propolę dicuntur, hoc est, non sua vendentes, sed à negotiatoribus perempta, vt postea pluris vendant.

Tertium est indictio (quam talliam vocamus) antiqui collationem vocabant: & Cicero collectam dicit. Et in administratione istarum pensitationum est differentia, teste Gu. Benedicti *in loco supra alleg.* quoniam thesaurarij administrant domanium, quod est ordinarium, Generales vero talliam, quod dicitur munus extraordinarium, vt statim dicam

Et isti Generales habent iurisdictionem in palatio Parisiensi, in quo sunt duo Præsidentes, octo Consiliarij, aduocatus, Procurator, Graffarius, & duo apparitores. Et ab eis non appellatur. Et appellationes

ruina imminet. Et secundum Hippocratem, crassa & obesa corpora, cum crescendi modum impleuerint, necessariam esse sanguinis diminutionem, & nisi fiat, in paralysin, & plurima genera morborum pessima erumpere, vt refert text. *in c. ne tales. de consec. distin.* 5. Vnde non sine causa omnium talium & similium raptorum. Hæres, in præsenti seculo est fiscus, qui eos bonis alienis impinguatos minuit: quod fieri necesse est, ne æternaliter pereant, saltem expediens est, vt quod vi, vel alias iniuste perdidit proximus capiat fiscus. Cuius omnia digerendi, & rapta deuorandi, est capax stomachus, vt ait Guil. Benedicti *in sua repet. c. Raynut. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. nu.* 938. & ibi vide *num. præcedentes,* quomodo exclamat contra cupiditatem Gallorum, maxime contra collectores, custodes seu gardiatores portuum, & pedagiorum, quos, coriatores, ne dicam tortores, vocat. Et per eundem *in d. c. in verb. condidit primo, circa fin.* contra oppressores huiusmodi, & eos, qui ad opprimendum iniquis vectigalibus populum auctores extiterunt.

VIgesima consideratio. Etiam inter tales administratores, ærarij fiscalium pecuniarum Principis, sunt multi inferiores, qui respondent supradictis, & magistris computorum, vt sunt apud nos receptores particulares, balliuatuum, seu senescalliarum. hos Pyrrhus & Budæus vocant coactores, & coactio argentaria pro ipso munere cogendi pecunias, quam nunc receptam vocant, de quibus *in sequenti part. in 35. consid.*

Et pecuniæ collectæ per eosdem, ad præpositos Thesaurorum, seu generales receptores deferri debent. *l. diu. C. de susceptorib. lib.* 10. Et ipsi receptores particulares, singulis annis rationem de susceptis reddere debent. text. in *l. neminem. C. eo. tit. de susceptorib.* & hoc fit apud nos, coram præsidente, & magistris computorum Diuione denariorum, receptam ordinariam concernentibus.

Item thesaurarij, sub se habent clericos, qui actores, seu procuratores dici possunt: Nam, procurant executiones fieri contra inferiores receptores prouinciarum, pro pecuniis per eos debitis, pro quo facit *l. siue Cod. de execut. & exact. lib. 12. & l. missi opinatores. C. de exact. tribut. lib.* 10. Exactores particulares thesaurariis reddere rationem tenentur, de omni pecunia per eos percepta, & collecta, vt in *l. 1. Cod. de canone largit. tit. lib.* 10. Et omnes supradicti, tam quatuor Thesaurarij, quam quatuor generales, tenentur annis singulis reddere Regi computa, & rationes de receptis, & administratis, seu his, qui eo deputati sunt vt dicit G. Bened. *in rep. c. Rayn. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. n.* 410. *extra de testam.*

VIgesimaprima consideratio. Sunt & inter prædictos administratores ærarij, quidam obseruatores: quos hodie contracotulatores dicunt. Quos dicunt Budæus & Pyrrhus, comparandos esse Antigraphæis. hoc est, quod acta prædictorum antigraphant, hoc est, contrascribant. Et tales etiam custodes appellantur, secundum Ciceronem teste Budæo, *in l. vnica. ff. de officio. quæsto.* Allegans etiam Vlpianum *in l. 3. §. 1. in fin. ibi: dati sunt enim quasi obseruatores actus eius & custodes. ff. de administrat. & peric. tutor.* De Antigrapho ait Arist. *in politicis.* Ne interuertantur pecuniæ publicæ, institui oportet, vt palam omnibus ciuibus tradantur. Antigraphaque earum fiant per fratrias, & tribus singulas, id est, fratriatim, tributimque: quod collegialiter dicimus.

Et isti habent officia, & administrationem, & sic dignitatem, sed non sunt in tam magna dignitate, quam præcedentes. Cum eis subsint, & omnes eisdem generalibus & thesaurariis, seu receptoribus generalibus subsunt.

Supradictorum administratorum munera nunc diuersissima sunt, quam olim fuerunt. Erat enim teste Budæo alia prorsus ratio apud eos ærarij administrandi atque nunc apud nos. Pecunia enim publica vno in loco condita erat, quod ærarium dicebatur, (de quo alibi dixi) quam ærarij cum opus erat, promebant. Nunc autem priuatim asseruatur, priuatimque eius ratio constat. Quo fit vt ærarium nostrum, dispersum in potestatem sit paucorum: cæterum Imperatores exercituum ex prouinciis decedentes, rationes suas ad ærarium referebant, id est, computos reddebant, vt nunc loquimur, hæc Budæus in *l. vnica. ff. de off. quæst.*

VIgesimasecunda consideratio. Quia in hac parte potissimum de officiariis principum, qui curiam Principis sequuntur, vt eidem in suo, & pro debito officij obsequantur. Vnde curiales dicti sunt. Ex quo, cum cura esse debent: Ideo pro merito obsequij aliqua in quibus honorantur, & priuilegiantur ipsi Curiales non incongrue hic inserere curaui. Et quæ plerisque in locis iuris, respersa erant, in vnum coegi, vt studio & labori parcatur.

In primis Curiales in hoc honorantur, quod adorare possunt, & salutare Principem, etiam sine munere, quod tamen aliis non permittitur. Nam nemo adire potest Principem, nec ipsum salutare absque dono, instar regis Parthorum. & refert Petrus Candidus *in proœmio Appiani Alexand. in pri. de bellis ciuilibus.* Dixi *in commen. nostro super consuet. ducatus Burgundiæ, tit. des iustices. §. 4. ad finem, ver. Adducto. item etiam, &c.*

Tamen Curialistæ possunt quandocunque adorare principem, & salutare, vt de pluribus ante dixi suis locis: & habetur in *l. 1. C. de silentiar. li.* 12. Et ibi Iacobus Rebuffi, dicens, quod Princeps adoratur, cæteri autem salutantur. Et non debet quis genu flectere, nisi coram principe: & à quibus salutetur, vide in *l. 1. C. de veteranis, li.* 12. Et sola regia maiestas adorari debet. Cæteri vero, vt Barones, & alij salutari debent, vt ibi inquit Rebuf. & dixi supra ample *in § par. 33. consider. incip. prosequendo materiam, &c. Et in 1 part. in 26. consideratione. incip. Quis dicitur honorari in salutatione. Et in 34. consid. incip. Honor etiam in adeundo. Et ista eadem part. in 11. consid.* cuius initium est: *Alij reperiuntur officiarij.* Et quod curiales sine munerum exhibitione lætentur honore curiæ, videtur tex. iuncta gl. in *verbo functione, in l. 1. C. de silen. li.* 12.

VIgesimatertia consideratio. Honorantur curiales in hoc, quod quamuis priuatis non liceat deferre vestes oloberas, aureas, paragaydas, hoc est brocatas sericas, & murice tinctas: cum tales sint vestes Principum. *l. 2. 3. & 4. C. de vestib. oloberis, li* 10. In curialibus Principi ministrantibus (vt ornatiores fiant coram Principe) licitum est, & permittitur tales vestes ferre, vt dicit Ioann. de Plat. in *d. l. 2.* Potest tamen Princeps eis auferre cum recedunt, vt ait Luc. de Pen. in *d. l. 2.* & dixit infra in *vlt. par. in 95. consid.*

VIgesimaquarta consideratio. In hoc etiam honorantur curiales, quod illegitimus seu naturalis per traditionem, seu oblationem Curiæ à patre factam (hoc est, si fuit curialis) legitimatur, & legitimus efficitur. tex. est in *l. communionem. & l si quis. C. de natural. li. in Auth. quib. modis natur. effic. sui. §. 1. & § si quis igitur. & §. & quoniam. & §. filium. vsque ad §. trib*

Capellanus honoris Papæ, est exemptus ab ordinario, etiamsi non exerceat actu officium suum: pro quo allegat gl. *in verbo videatur. in Auth. vt ordinaria præfectura, &c. col. 5.* & ibi idem commentator dicit idem esse in cubiculario.

TRigesimaprima consideratio. Curiales in hoc pariter honorantur, & priuilegiantur; quoniam excusantur à tutela text. *in l. iurisperitos. ibi, cum dicit in consilium Principum assumptos, & ibi: quoniam circa latus eorum agerent, & honor delatus finem certi temporis ac loci non haberet. ff. de excus. tut.* concordat *l. si ibi: tertia latus nostrum militantes. C. eod. tit.* Dixi *in proxima seq. par. in 3. consider. versi. addo alium effectum, &c.* concordat etiam text. *in l. verum. §. ex facto. ibi: vel hi, qui circa Principem sunt occupati, vt in consiliarij Menandri persona est indultum. ff. de minorib.*

TRigesimasecunda consideratio. Curiales & Domestici Principum excusantur ab hospitiis militum, seu exempti sunt ab onere hospitandi milites, text. in *l. decurionibus ibi: domus quoque Cod. de silentiar. & decur. eorum, lib. 12.* Et licet ibi tantum videatur loqui de silentiariis (hoc est, qui excubias faciebant in palatio Principis, apud nos vulgo dicti, *les archiers du guet.*) Idem tamen dicendum de aliis, vbi eadem ratio militat facit etiam text. in *l in sacris. Cod. de proximis sacror. scrinior. & in l. 2. C. de prepos. sacri cubiculi, eod. lib. 12. & l. Archiatros.* quæ medicos sacri palatij molestia hospitali liberaret.) *C de metat. & epidem. lib. 12.* & in *l. pen illius tit.* plures enumerantur, vt Consulares, & patritij cõsules, præfectorij, Magistri militum, Magistri officiorum, vel quæstores, Comites domesticorum, & protectorum, & sacrarum largitionum, & priuatarum largitionum, & Primicerius Notariorum. istam habentes immunitatem, diuerso tamen nomen modo. Nam aliqui habent tres domos, quidam duas, quidam vnam: Tantum immunes à prędicto onere. Similiter Tribuni ex primicerio, illa potiuntur libertate, vt in *l. fi. illius tit.* Plures etiam alij excusantur, vt Doctores legum, & Comites, vt dixi *in commento nostro super consuetudinibus. ducatus Burgundiæ, tit. des iustices. §. 4. in gloss. 1. vers. sed queritur, cũ versi. seq.*

TRigesimatertia consideratio. Curiales in hoc honorantur: Cum, vt communiter videmus in Gallia, & apud vos excusantur à talliis & collectis exactionibus & impositionibus Principum, & donis aut aliis muneribus extraordinariis, quæ fiunt, & conceduntur Principi & Regi, vt apud nos fit in fenagiis: quoniam communiter in literis Regiis triplici statui huius patriæ directis dicitur, quod ab his sint reseruati & exempti Nobiles origine nobiliter viuentes, & officiarij domestici Principis.

Sed, an ista exemptio, seu immunitas, ei competat ex priuilegio vel de iure, vel ex generali consuetudine. Quantum ad nobiles, dixi infra *in 8. par. in 48. consideratione*, cuius initium est, *nobilitas in hoc honoratur.*

Quantum vero ad huiusmodi officiarios, de iure plures excusantur à prædictis ratione dignitatis aut officij, vt *in tit. de excusat. muner. lib. 10. C.* vt *in l. maximorum illius tit.* enumerantur super illustres Comites Consistorij, Notarij, Cubicularij, & excubicularij. Item *in l. fin.* Illustres comprehenduntur. Item *in l. eos.* omnes Comites, vt præsidum, proconsulum, & procuratorum Cæsaris & magistri scriniorum, memoriæ, & sacrarum epistolarum vel libellorum, & qui signabant responsa Imperatoris. Item *in l. certis.* protectores & præpositi labor. Item *in l. negotiantes.* Purpuratij, & vestiarij, qui quidem omnes habent immunitatem à muneribus ciuilibus extraordinariis, vt in *d. l.* patet, & non solum habent illam prærogatiuam, quam diu Principi seruiant, sed quam diu vixerint, *l. eam legem. C. eo. tit.* & de pluribus habemus tit. particulares, de quibus fit mentio de eorundem immunitatibus, vt *in l. 1. & 2. Cod. de primicer. lib. 12. l. in sacris. 2 & l. iubemus. C. de proximis sacror. scrinior. & l. 1. C. de priuileg eorum, qui in sacro palatio milit. leg. 1. C. de præpos. sacri cubic. & de omnibus cubicul. l. 1. Cod. de palatinis sacrar. largit.* & idem dicendum in aliis vbi eadem ratio militat. text. *in l. fin. C. eod. tit. lib 11.* & dicit Imperator, in *l. vnica. C. de prepos. labor. lib. 12.* Nam & immunitate digni sunt, quos nostri lateris comitatus illustrat.

Et cum senatores excusentur, vt *l 4 C. de dignit. lib. 12.* ideo à fortiori curiales & familiares Principum; Nec ex eo eorum conditio deterior fieri debet, cum circa Principem se obsequiales exhibent vniuersis: text. *in l. cum dilectus, & ibi gl. fi. ext. de cler. non resid.*

Facit; quia docentes in vrbe Romana (quæ est communis patria: sicut & curia regia) non minus priuilegiantur, quam docentes in propria patria. text. *in leg. sed & reprobari. §. penult. ff. de excusat. tutor.* vbi dicit textus: Quoniam communi opinata & existente patria Regia vrbe decenter vtique, tanquam in propria patria vtilem seipsum tribuens & exhibens, vel immunitate fruetur. Ratio, quia officium nemini debet esse damnosum, nec ad compendium *l videlicet. ff. ex quibus causis maiores. cap. peruenit. extra de fideiuss. & leg si seruus communis. ff. de furtis.* Facit etiam; quia curiales (vt forenses & peregrini) mereri possunt indulgentias in anno Iubilæi: vt *in extrauag. Bonifacij VIII. incip. Antiquorum, de pœnitent. & remiss.*

TRigesimaquarta consideratio. Etiam curiales sunt exempti à vectigalibus, & pædagiis, quæ imponuntur pro rebus eorum vehendis & transportandis ad curiam, aut sequendo curiam. *l. iubemus. C. de prox. sacror. scrinior. lib. 12. Cod. de silentiar & decur. eorum. eodem li.* sic & senatores, *l. 4. C. de dignit. eod. lib.*

Istud optime probari potest, pro omnibus ex generali consuetudine, quæ in hoc obseruatur in toto regno, & quæ in talibus est obseruanda, vt dicit tex. *in l. si public. § fi. ff. de public. & vectig.* & ibi gl. *in verbo, municipum, in d. l. in §. de reb.* enumerat plures casus, in quib. quis excusatur à solutione gabellarum & vectigalium, quod Io. de Imol. dicit esse intelligendum in quatuor, scil. quod in talibus quis excusetur, aut ratione rei, aut ratione personæ, aut ratione priuilegij, aut ratione consuetudinis: pro quo facit *l. maximarum circa initium. C. de excusat. num. li. 10.* & crederem tales curiales esse exemptos tam ratione priuilegij, quam personæ & consuetudinis præscriptionis, cum liberatio à vectigalibus, seu non præstatio præscribi possit, tex. in *l licitatio. §. earum. ff. de publican.* Et consuetudo pro immunitate consequenda, inspici debet. text. *in l. negotiantes, ibi: secundum veterem consuetudinem. & in l. maximarum. ibi: vetusto more durante. C. de excusat. muner. lib. 10. l. §. penul.* cuius initium est: *sed ea ibi: vel more. ff. de muner. & honor.*

TRigesimaquinta consideratio. Subiecti ad residentiam alicuius officij & beneficij, si efficiatur curiales, excusantur ab illa residentia, & non obstante absentia, salaria, & stipendia officiorum huiusmodi percipere debent, *argument. c cum dilect. extra de clericis non resid.* Est est ratio secundum text. Quia familiares circa Principem se obsequiales vniuersis exhibẽt, vt supra *in 2. proxima consid.* dixi. Et principi & omnib. prosunt, & qui in seruitio & familiaritate Princip

sunt, pro præsentibus habentur, secundum gl.vlt.vbi facit *c. de catero. extra eod.tit.* & seruitæ officio intelguntur. *in d. c. cum dilectus. c.audientiam eo.tit.arg.c. scire.7.q.1.c.similiter.16.q 1.& c.hoc huius placiti.12.q.2.* & intellige curiales, hoc est, existentes in seruitio Principis,vel Officiales curię trahentes ibi moram ex præscripto ipsius Principis. Nam satis tunc dicuntur abesse causa Reipub. vt dicit Panor. *in d. c. cum dilectus. ibi, sed quæritur.* & pro hoc allegat.*l.sed & si per prætorem.in fin.& l.Reipu.ex quibus causis maiores.* Et, vt dicit Cōmentator regularū Cancellariæ super reg. 5.Illi potissime curiales dici debent, per quorum curam & consilia Respub.expeditur, hoc est,extollitur, vel vtilis fit,vel Reipub.negotia explicantur.Et curia sic diffinitur *in commento Valerij,li.2.de instit.antiquis. in cap. vbi de Eumene Rege Asiæ fit mentio.* sic, quod nihil aliud est, nisi fidum pectus & altum Reipub. Et quemadmodum ea, quorum animus noster conscius est, secreta in pectore nostro seruantur: ita arcana consilia Reipub. in pectore curiæ reponi, atque seruari debent,& ibi vide duo exempla de secretis curię non reuelandis.

TRigesimasexta consideratio. Curiales laudantur apud Principem, qui sunt præditi virtutibus,industria prouidi,moribus honesti,in ministeriis experti. Et tales erant curiales & ministri Salomonis,3.*Reg.* 10.*c.* vbi dicitur: Vidēs Regina Sabba omnem sapientiam Salomonis, habitacula seruorum & ordines ministrantium, vestesque eorum,non habuit vltra spiritum, & *Cant* 3 *c.* En lectulum Salomonis, 60. fortes ambiūt ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, & ad bella fortissimi. Et vt tales sint, debet Princeps sollicite studere. Secundum enim iudicem populi,sic & ministri eius: & qualis est Rector ciuitatis,tales & habitātes in ea. *Eccl.*10.*in prin.* Et in hoc exaltari debet curia Principis,quod semper multæ Nobiles,probatæque personę sunt astantes,vt *in l.omnium in prin. & ibi not. Ange. C. de testa & in §.1.illius l.* dicit per illum §. quod ideo Princeps habet omnia iura in scrinio pectoris,& totam Philosophiam: Quia in curia sua sunt, & esse debent, prænotabiliores homines mundi,in quacunque facultate pro qua allegat proœmium. C. sed particularius est *in prima constitutione. C. in §.ideòque, & in secunda,in §.sed cum ibi & electis viris.iuncto §.incip. ad istum enim laborem.* facit proœmium *Instit.in §.cumque.*

TRigesimaseptima consideratio. Si videas semel Curialem carentem septem vitiis sequentibus, laudes eum vsque ad extremum.

Primo, quòd non sit ambitiosus dignitatum: Ideo laudabimus Priscatum Millenum, qui tamdiu Imperium sustinuit, quandiu cum Atheniensibus bellum gerendum fuit, postquam vero pax ex victoria facta est,deposuit Imperium,ne vltra quam Reipub.necessitas exegerat, dominus ciuium permaneret, vt dicit Valer.lib.6.5. Et vltra laudabimus illum, qui gratias egit,quando consulatum amisit,de quo Val.li.4.cap.3.

Secundo,quod non sit adulator.

Tertiò, quod caueat improbam munerum acceptionem, quæ etiam prudentes excæcat.

Quarto, quod non sit officiorum, vel commodorum venditor.

Quinto, quod non sit simulator exterior amicitiarum, nec fingat se amicum, donec veniatur ad amicitiæ experimentum.

Sexto, quod non sint astuti & sophistici machinatores ad calumniandum vel illaqueandum:& ex consequenti,ad excoriandum,vel spoliandum populum, iniquas leges statuendo, vel eis fauendo, peruersas consuetudines allegando,vanas vias calumniandi adinueniendo.

Septimo, quod comessationibus, & ociis, & vanis ludis non vacent, de die non faciant noctem, nec de nocte diem.Tales enim,qui talia vitia non habent insigniter sunt laudandi & commendandi, & vsque ad cœlum extollendi: Sed cum pauci tales reperiantur, ideo aliter non insistam cum etiam sit vltra intentum nostri operis, sed de miseriis curialium, & de his septem vitiis te remitto ad Ioann. Valensem *in sua summa de regimine vitæ humanæ, seu communiloquio,par.*18. *dist.c.*1.2.3.4 5.6.7. vbi ample & ad Polycrat. *de nugis curialium,* fere *in toto suo tract.* potissime vide *in lib.*5. *cap.*10.

TRigesimaoctaua consideratio.Curiales seu aulici in hoc priuilegiantur, quod eis facilius parcendum,seu mitius agendum est quā in aliis, gloss. in *fin. in cap. quando,* 86. *dist c.si vero, infra in initio extra de senten.excommun.c.qualis.in fi.*25.*distinct.* Ideo teste G. *Bened. in sua repet. c.* Rayn *in verb & vxorem nomine Adelasiam.in materia successionis ab intestato.num.*808. Ista fuit causa, propter quam Ioan. & Paulus fratres Iuliani Imperatoris primicerij ad fidem conuersi,non fuerunt publicè, sed in carcere decollati,ad quos Terentianus ad eos decollandos missus, *Non* (inquit) *decet vos intra aulam Regiam nutritos vt publicè occidamini:*sicut habetur in eorum legenda.Et ratio videtur; quia tales,pro Rege,domo,& parentibus Regis laborare solēt. Ex quo Abiathar(licet esset morte dignus) veniam obtinuit à Salomone, vt scribitur 3.*Reg. c.*2. ibi.*Abiathar quoque,dixit Rex,vade in agrum tuum,& quidem vir mortis es: sed hodie te non interficiā:quia sustinuisti laborē in omnibus, quibus laborauit pater meus:* Et pro ista parte, adduco gloss. optimam, in verb. *ob meritum.§ plane. Instit. de iure natur.* Quæ glossa ob omnibus approbatur. Et dicit,quod sit remissio pœnæ, quando quis multum seruierit Principi, & sic iusta causa minuendi pœnam alicui delinquenti est, propter multa seruitia, quæ contulit Principi vel Reipu. Et dixi hic ante in 9.consider. incipien. *Generales receptores,&c.versi.quomodo tamen parcendum,&c.*

Sextæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

SEPTI-

SEPTIMA CATALOGI GLORIAE MVNDI PARS,

OFFICIA IVSTITIÆ ET IVRISDICTIONVM CONTINEBIT: DEPVTATA TAM CIRCA CONSISTORIA ET PARLAMENTA, QVAM Tribunalia seu Prætoria, & alias sedes Regales inferiores. Et fiet de his vna commixtio, secundum quod est quæstio de omnibus Officiariis Iustitiæ. Sed tamen de Dignioribus primo fiet mentio,& secundum eorum dignitates, & prout vnus præcedere debeat alium.

Vnam & quinquaginta Considerationes complectens.

GENERALIS est hæc prima consideratio ad omnes dignitates seu Magistratus. Quoniam alij sunt maximi, vt superillustres, Alij magni, vt illustres, Alij medij, vt spectabiles, vt probat tex. *in §. pen. ibi: & medias habentes administrationes, quos spectabiles vocant in auth. de non alienan. aut permut. colla. 2.* Alij minimi, vt sunt clarissimi.

Et alij infimi, Pro quo facit tex. *in l. raptores. §. sin autem. primo. ibi; Nec non alij cuiuslibet ordinis iudices. C. de epis. & cler.* vt sunt defensores ciuitatum vel locorum, & iudices municipales seu pedanei. Et hoc ordines istos 5. gradus, seu genera magistratuum, posuit Spec. *in tit. de iur. omn. iud. in prin.* Quæ distinctio probatur per gl. in *verb. post magnificentissimos, in Authen. vt ab illustribus, & qui super eam dignitatem, &c. §. pen. col. 5.* & per gl. *in verb. illust.* (quam ibi sequuntur August. Aret. & Io. de Plat.) in *§. cumque in proœm. Instit.* vbi gl. expressè specificat gradum infimorum. Licet ab initio notat, quatuor esse ordines dignitatum: & de his aliquid supra dixi *in prima par. in 66. consid. post tracta. de insig. armo.*

In primis tamen sciendum est, quod omnis potestas est à solo Deo, siue iubente, siue sinente: vt ait tex. in *c. quid culpatur. 23. q. 1.* Potestas namque Dei præcellit omnem hominum potestatem, vt in *c. quæ contra. 8. distinct.* & qui potestati iudiciariæ obsistit, Dei ordinationi resistit, text. in *c. qui resistit 11. q. 3.* Nisi præcipiatur illicitum, quia tunc potestas potius est condemnanda, vt ibi.

Item, ipsa Potestas iudiciaria regendi hunc mundum, est duplex, videlicet Pontificalis & Regalis, vt est tex. in *c. duo sunt. 96 distinct. & c. Principes. 23. q. 5.* & vt dicit Bald. in *cap. 1. quis dicatur Dux, Marchio, &c.* omnes dignitates & iurisdictiones à Papa & Imperatore deriuantur. Et ad curam Principis, magistratuum creatio tantum pertinet, tex. in *l. vnica. in prin. ff. ad leg. Iul. de ambitu.* Dixi supra in 5. *part. in 31. consid. incipien. quod quilibet. & 24. consid. versi. 15. vers. 58. & vers. 71.* Et eius vtriusque potestatis Christus actibus suis discreuit. *c. cum ad verum ead. distinct.* Vtraque tamen potestas, mutuo se iuuare tenetur. *d. c. Princeps. & ca. Princeps. & c. incestuosi. 23. qu. 5. cap. 1. & ca. quoniam. & ibi not. in gl. fin. extra de offic. ord.*

Et sicut excellunt diuina humanis, cœlestia, terrenis, & spiritus carnis: sic Pontificialis potestas regalem excellit. text. in *c. suscipitis. 10. distinct. c. solitæ de maio. & obe. & c. nouit. c. de iudic.* Imperator quippe potestati Papæ subesse debet. *c. si Imperator: & c. sicut. 67. dist.* Hæc Luc. de Pen. in *l. 2. Cod. de silentiar. lib. 12.* sed è diuerticulo ad viam redeamus.

Maximi igitur sunt superillustres. Exẽplifico secũdum Spec. vbi supra, Vt sunt, Papa & Imperator, qui supra omnes sunt, *d. c. duo sunt. 96. dist. c. in apib. 7. q. 1. c. cuncta per mundum 9. q. 3. l. deprecatio. ff. ad leg. Rhod. de iact.* & de istis duob. quomodo sint supra omnes alios, dixi supra in *4. & 5 par.* ideo aliter insisto. Sed an sint superillustres, & an superillustris sit gradus, an adiectio qualitatis, seu dignitatis, ad primũ gradum, ample disputant doctores, maxime Purpu. post Deci. & D. meum Ias. in *l prin. ff. de off. eius, cui mand. est iurisd.* Alc. tamen *li. dispunctionum, c. 4.* tenet intrepide, hunc non esse gradum, & reprehendit hanc distinctionem officiariorum ex pluribus, vbi etiam comprobat illos, quos dicimus, & illustres, & spectabiles, sæpe fuisse dictos clarissimos, vt infra in 17. *consid.* patebit, ex quo non bene stat cum hac distinctione: Sed ad istud vltimum satis respondet Purpur. vbi supra, *nu. 162. & 163.* Spec. in *d. tit.* etiam inter superillustres ponit consules & Patritios, & Bald. in *d. l. 1.* etiam adnumerat Senatores. Sed quibus hi comparentur, & an inter tales sint situandi, vide Purpuratum in *d. l. 1. versic. 2. circa senatores.* vbi ample de vnoquoq; post Domin. meum Ias. & Decium. Et hæc, de primo gradu, scil. de superillustribus, si gradus dici possit, in quo non insisto, cum satis de his per supradictos doctores scriptum sit. Et ex his licet non multum vtilibus (vt vtar verbis Luc. de Penn. in *l. fin. C. de petit. bono. sublatis lib. 10.*) tamen quia delectabilia sunt, visum est occupare membranas.

Et de singulis infra fiet mentio suis locis; referendo officia iustitiæ, & quos ex magistratibus nostris æquiparare possimus antiquis. Verum teste Purpurato in *d. l. 1. versi. sed circa hoc exemplum*, si similitudinem per omnia quæramus, vix erit similes inuenire. Vnde dicit Pyrrhus *lib. 2. de magistratibus*, quod nunquam eadem omnino huius temporis magistratuum cum antiquis comparatio fiat.

SEcunda consideratio, de illustribus, inter quos primo est præfectus prætorio, vt probat text. in *l.*

præcipimus. §.1. *C.de ap.* & *in l.de ordinario. C.de offic. præf. præto. orientis.* etiam tex. *in* §.*in illo.in Authen.de appell.* & *infra quæ colla.*4. probat eum posse dici illustrissimum. Et verum est; quia hoc superlatiuum non mutat gradum, sed quandam maiorem præeminentiam designat ad alios, qui illustres sunt siue honorarij, siue administrationem habentes. Nam accidentia denominant subiectum. not. Bald. *in cap.vnic.§.cæteri quis dicatur Dux, Marchio, &c. in vsib.Feud.* Et istius loco hodie subrogatur Franciæ Cancellarius, de quo inferius in hac parte dicetur, & de eius excellentia ad omnes alios officiarios Principis.

Secundo inter illustres est præfectus vrbis, secundum do. meum Ias. *in d. l.* cum quo transeunt cæteri post Speç. *in d. c. de iurisd.om.iud.ver.magni.* pro quo tex. *est in l.viros. C. de palatinis sacrarum largitio.lib.*2. Et huius magistratus magnum erat imperium, vt patet *in leg.* 1 *ff. de officio præfecti vrbis.* & *in l.*3. vbi dicitur. *præfectus autem vbis cunctis, quæ intra vrbem sunt, antecellat dignitatibus.C.eod.*

Tertio, sunt Reges & Cardinales, vt ponit pro exemplo do. meus Ias. *in d.l.*1. & post eum ibi Purpuratus, vbi ample disputat, an Rex Francorum sit illustris, aut superillustris dixi de eo *supra in* 5.*part.* De Cardinalibus vero etiam superius tactum est *in* 4. *part.* & etiam de Patriarchis: de quibus etiam faciunt mentionem dicti doct. *in d.l.*1.& hos ponunt pro sexto exemplo illustrium. Item consiliarij Principum sunt illustres, de quibus etiam & infra videbitur. Et doctores, qui per 20 annos legerunt, vt ibi per Purpurat. de quo inf a *in* .. *part. in* 21.*considerat.*

Tertia consideratio. Quia circa gradum illustrium & excellentiam illius dignitatis deuentum est: Ideo priuilegia, seu effectus illustrium, qui sunt multiplices, hic referre curaui. Et circa eos (studiose lector aduerte) quia potuerunt tibi honorem afferre coram magnis dominis: Primus est; quoniam illustres litigantes, debent necessario comparere per procuratorem, alias puniuntur in amissione causæ, textus est *in l.pen.* quæ incipit: *quicunque. C de procurato.* Sed text. *in Auth. vt ab illustribus,* & *qui super eam dignitatem sunt,* &*c.coll.*5. hoc restringit solum procedere, in magnificentissimis illustribus, qui differunt à simplicib. illustribus cum illustrium multa sint genera. *l.*1. *C.vt dign.ordo ser.lib.*12. quamuis communiter in omnibus illustribus intelligatur, pro quo facit generalis rubr. *d. Auth.* Quod procedit, teste Purpurato *in d.l.*3.*man.* 145. etiam si esset causa talis, in qua pœna corporalis posset imponi, secundum Salic. *in l.reos. col.mihi.*6.*C. de accusatio.* Fel. *in c. cum te. col.*3.*de re iud.* Marian. Sozin. *in c. veniens.col.de accus.*

Secundus effectus est: Quia illustres personæ non possunt ducere vxorem, sine confectione dotalium instrumentorum. text. in Auth *vt liceat matri* & *auiæ.* §.*quia vero.le premier.collat* 8. Sed illud de iure canonico non est necessarium (videtur tamen honestum, & tutius est ita fieri) teste Purpurato *in l.*1. *nu.*145.*ff.de offic eius, cui mandat.* &*c.* qui pro hoc allegat Panorm. *in c.tanta, in princ.qui filij sint legit.*

Tertius effectus: Quia illustres possunt per alios legere suas sententias. tex. *in l.*1.*Cod.de sententiis ex periculo re*.. qui probat hoc verum in omni illustri: Imo idem, si qu.. solum sit redactus ad modum illustris, & propter dign.. prærogatiuam, vt in Episcopo tex. *est in c fin. de re* .. *lib* 6. procedit, etiamsi nullum verbum proferat; cum .. alio sufficeret, quod diceret: & *ita condemno, vel absol*.. vt in Po estatibus Italiæ, secundum Specul. *in tit. de sen*..*tia.* §. *sequitur.circa prin.* Batt. *in l.certi iuris.ff.de iudic.* & ita hodie obseruatur per omnes iudices; secundum Io. Andr. *in d.c.fi.* & Accurs. in gl.1. *in l.fi.Cod.de senten.ex peric.recitan.* Et tres prædictos effectus posuit do. meus Ias. *in l.*1. *sæpe alleg ff.de offic.eius.* &*c.*

Quartus: Quia illustris non potest citari nisi per literas. tex *in l quoties, in fine.C.de dignitatib.lib.*1. Felin. *in c.*2.*de iudiciis.col.*14. Ideo non sufficeret citatio hoc casu facta per nuncium sine compromissione expressa, & in hoc ille text. est singularis secundum Purpuratum in *d.l.*1.*n.*148.

Quintus est: Quia si datur iurisdictio alicui Vicario, seu officiali, in tali iurisdictione, nō cōprehēditur persona illustris. Decius in *d. l.*1. *ff de offic.eius.* alleg. tex. *in c.*2.*in fi.de offic.vicar.in* 6. (& bene meo iudicio, saltem iuncta gl in 1. *in fi,* quæ docuit allegare text. sequentem) sed Purpuratus vbi supra dicit, quod ille text. nihil facit, sed voluit allegare text. *in c.* .. *in fin de offic.ord. eod.lib.*6. Qui tamen secundum eum non concludit: quia ratio ibi assignata, scilicet, ob reuerentiam pontificalis offi ij specialis videtur esse in Episcopo, qui eo respectu videtur transcendere illustres, etiam si non sit illustris, de quo dixi supra *in* 4.*parte.* Et tenendo hunc effectum habere locum, adducit pro eo similem textum *in capit. inquisitores. de hæretic. libro sexto.* & ibi gloss. *in ver. expresse.* quæ etiam pro ista parte allegat. *c. quia periculosum. de senten.excom.eod. lib.* Sed talia iura non extenduntur vltra casus in eis expressos, vt voluit Decius *in c.præterea. versic.quinto limita. de offi. deleg.* quia, vt dicit text. *in c.*2.*de offi deleg.eo.lib.*6. pontificali dignitate præditis ob reuerentiam sacri officij, quod exercent, plurimum deferri conuenit, & eos plus aliis honorari decet.

Sextus: Quia illustris dignitas liberat à patria potestate, vt tenet Barba. *in tractat.de præstantia Cardinalium in* 1.*quæst prima partis.* pro quo facit text. per totum. *in Auth. constitutio quæ de dignitatib.* & Episcopatus filium liberat à patria potestate. *collat.*6. Quod an sit verum, vide per domi. meum Ias. *in l.qui se patris.col.*3 *versi.alios casus C.vnde lib.*

Septimus: Quoniam si mulier est illustris, spurius filius ei in aliquo non succedit legitimis stantibus. tex. *in auth si qua illustris. C.ad Orficia.* Sozin. tamen limitat illum text. *in consi.* 148. *not. memini me.* & secundum illud fuit iudicatum per Bal. de Bartholinis, scilicet, quando coitus non est accusabilis aut punibilis, de iure ciuili, vt est. vt dicit, in simplici coitu, quo casu, vt inquit, spurij succedunt patri & matri, & istud dicit procedere G Bened. *in sua repet.c.Rayn.in verb.* & *vxorem nomine Adelasiam. num.*698. *extra de testamen.* scilicet in casu istius fallentiæ, vbi talis mulier esset concubina, & in primo casu vbi esset meretrix. Et aduerte ad ea, quæ dicit Sozi. *in l.Gallus* § *quod si is.ff.de lib.* & *posthu* vbi dicit, quod coitus per vxoratum cum soluta, non est punibilis nec accusabilis iure ciuili. & dicit de hoc esse casum *in l.*1.*C. de adult.* dicit tamen G Bened. vbi supra. *num.*673.674. & 675. quod hodie omnis actus fornicarius, & quicunque concubinatus quantumcunque simplex & occultus, multipliciter de iure ciuili est damnatus & prohibitus. Idem etiam tenet Barb. *in c.per tuas in prin.extra de probat.*

Octauum effectum addit Purpura. *in d.l.*1. vt dicit vltra omnes scribentes: Quoniam, vt dicit, illustres iudices possunt iudicare secundum eorum conscientiam, iuxta ea, quæ ponit Cat. *in l.*1.*circa fin.C.vt quæ desunt aduoc.* vbi dicit, quod Papa iudicare debet secundum conscientiam suam, & dixi supra *in* 5.*par.*12. *consid.*

consid.versic.58. Princeps potest iudicare, quod inferiores facere non possunt: qui præcisè tenentur iudicare secundum allegata & probata, text. in *l. illicitas. §.veritas ff.de off.præsid.* & ibi D. meus Ias. *in c.iudic.3. q.8.* Et si conscientiam deponere non possunt, causam alteri delegare debent, vt tradunt Doct. ibi & Ang. de Clauasio *in summa Angelica, in verb. iudicare, §.7.* aut alias exonerare à iudicando, vt per Abbat. in *c.pastoralis. §.quia verò.col.penult.extra de off.deleg.* Et ita in dominis de Parlamento secundum decisionem Guidonis Papæ *q.19.* quod non placet Purpurato *in d.l.1.* Nec etiam crederem esse verum in casu, vbi reperiri posset decisio iuris in contrarium. Quoniam non possunt facere contra ius, multo minus iudicare, cum secundum iura sit iudicandum *c.1 de constit.& c.paratus ibi: percutiat te 23.q 1.& c. summopere 11.q.3.* Sed in casu dubio, vbi non esset decisio iuris, sententia eorum, seu arrestum etiam in conscientia haberet vim legis. Et vt dicit M. Lauden. *in tract. de Principibus*, quod licet Princeps possit iudicare secundum veram & iustam conscientiam suam: caueat tamen (vt dicit) ne sua conscientia sit male informata, pro quo allegat *c. 1 de re iud.lib.6.*

Nonus est, in tutorum forma & excusatione, quæ speciales reperiuntur in pupillis illustribus Romanis, vt in *l.1. & 2.C.de tutorib. vel curat. illustr. vel clariss. person.*

Decimus: Quia Princeps ab illustribus, vt à præfectis prætorio salutatus assurgit aliquantulum, vt est text. in *l. iuncta gl. in ver. proces. & Cod. de senten. passis.* Ita dicit Feli. esse in omnibus illustribus *in rub. de maior. & obed. col.4.* dicens, quod ex hoc arguitur maior & honor. Quod, an sit verum, scribit Purpur. in *d.l.1. num.161. ff. de off. eius, &c.*

Vndecimus: Quia si illustres sint in ius vocati, habent ius sedendi, etiam si sint accusati, & propriam causam defendant, per text. in *l.fin. §.sedendi. quod ibi Bal. C. vbi senatores &c.* vbi infert ad Episcopum accusatum, quod tamen aliis non illustribus non conceditur. *l.1.C.de off. ciuil. iudic.* & ibi gloss. *in ver. honorari.* exponit, id est, aduocari. quem text. Felin. in *rub. de maio. & obed. colum.4.* nimis extendit ad omnes consistoriales Principis. Et dicit idem Fel. in *rub. de Magist. col. fi.* quod quilibet iudex tenetur doctorem ad se venientem inuitare ad sedendum, allegando *l.fin.C.de aduoc. diuers. iud.* Nisi quando est hora causæ propriæ *d.l.1. Cod. de off. ciuil. iud.* vel pro alio causam egerit. *l. quisquis, in fin. C. de postulando.* Quod quomodo prædicta intelligantur explicat Purpur. in *d.l.1. num.167. 168.& 169. ff. de off. eius*, &c. Et dixi alibi de Episcopo & doctore.

Duodecimus, statur iuratoriæ cautioni illustrium, tam in causis criminalibus, quam ciuilibus, nec aliam dare cogi possunt in iudicio. text. *est in leg. quoties. in prin. C de dignit. li.12.*

Decimustertius: In pœna corporali magis defertur illustri seu nobili, quam plebeio Purp. dicit hoc probari *in l. properandum. §. fin autem vtraque. C. de iudi.* & dixi *in commentariis nostris, super consue duc. Burgun. ti. Des droicts & appar. à gens mariez. §.20. in gl. descendere. nu.5. & infra in 8. par. in 33. consider.*

Alium scribit effectum Purpu. illustres palatini siue officiales Principis, si sint perpetui, possunt emere res subditorum. allegat pro hoc Alexand. in *l. principalib. ff. si cer. pet.*

Sed ad vltimum effectum, quem pro decimoquinto ponit Purpur. deuenio, in quo dicit quod illustres in hoc priuilegiantur. Quod si legati sint missi ex parte illustris in aliquam ciuitatem possunt expelli hospitari in hospitio, si sint inferioris conditionis, vt suscipiantur tales legati. Ita tenet M. Laud. *in tract. de leg. Princip. c.1. incip. superuenientibus legatis.* argu. tex. *in l. iubemus. C. de sacrosan. eccles.* Credo quod sit secunda *in §. scientes, ibi: ea enim, quæ ad beatissima Ecclesia iura pertinent: vel posthac forte peruenerint, tanquam ipsam sacrosanct. Ecclesiam & religiosam intacta conuenit venerabiliter custodiri.* Licet alias hospitatus non debeat expelli. *l. vnic. §. caupo. & ibi Ange. furt. aduer. nautas, caup. stabul.*

Addo alium effectum, scilicet, quod illustres excusantur à tutela vel cura, etiam iam suscepta. tex. est in *l. spadonē. §. scire. versi. si autem quis. ff de excus. tut. & in l. iurisperitos. in prin. ff. eo. & in l. verum § ex facto ff. de minorib.* Corroboro prædicta: Nam propter officium procurator fisci à tali munere excusatur. tex. in *§. item diuus. Inst. de excusat. tut.* Item silentiarij Principis *l. fin. Cod. eod. & l. fin. C. de silent. li.12.* Item præsides & magistratus ciuitatum *l. athleta. §.1. & §. remittuntur.* Item administrantes rem Principum, Præfectus vigilum, vel annonæ propter magistratum excusantur *l. administrantes. in prin. ff. de excus. tut.* Qui tamen sunt in inferioribus ordinibus: ergo à fortiori, qui in superioribus constituuntur. Item sacerdotes. tex. in *l pen. in prin. ibi vel qui sacerdotium. ff. de vocatio. & excu. muner & c. generaliter 16.q.1.* facit: quia iudex seu arbiter effectus sacerdos non cogitur sententiare, & soluitur compromissum, ait iureconsultus Paulus in *l. non distinguemus. §. sacerdotio. ff. de arbitris.* Et ratio ibi assignatur, scilicet: quia id non tantum honori personarum, sed & maiestati Dei indulgetur, cuius sacris vacare sacerdotes oportet: Ita dicendum est in illustribus personis, qui maximam dignitatem habent, & non cessant laborare pro maiori Reipublicæ munere, & commodo, quam si tutela vel cura exempti sunt. Et quod deferendum sit dignitati & personæ: text. est, & ibi Dd. & gl. *in ver. superiorib. in c pastoralis. in §.1. extra de off deleg.*

Adde & alium effectum: Quod illustres personæ ad munera sordida, & extraordinariæ necessitatis damna non tenentur. text. in *l. fin.* quæ incipit: *ab illustribus C. de excus. muner. li.10.*

QVarta consideratio sit de mediis, qui spectabiles dicuntur: Inter quos primo ponit Spec. tit. *de iurisd. omn. iud. ver. medij.* magistros militum. *alleg. l.2. C. de off. magistr. milit.* De quo latius infra in *9. par.* & paulo inferius, vbi de Connestabili, qui adaptari potest magistro militum. Et in quantum iste magister militum posset capi pro Connestabili, dicerem illum esse illustrem, secundum quod etiam voluisset esse, & nominat talem Imperator *l.1. & 2. Cod. de off. Magi. milit.* Sed in quantum caperemus Magistros militum pro capitaneis guerrarum, videtur dicendum, quod essent tantum spectabiles, pro quo voluit allegare Spec. *li.2. C. de Comitibus rei mil. li.12.* licet etiam Purp. in *d.l.1. n.252.* vbi de spectabilibus exemplificat, videatur quodammodo dubitare, dicendo illos posse dici etiam illustres.

Secundo exemplificat Spec. vbi supra de Prætore; qui dicitur spectabilis, secund. text. *in Auth de app. & infra qua. §. similique modo. collat.4. & in § praeconizamus. in Auth. de leonibus. coll.3.* Item præfecti vigilum. tex. *in l.3 ff de off. praef. vigi.* Item Proconsul, vt probatur *in præalleg. §. similique modo. & in Auth. de non alien. aut permut. reb. §. hac omnino. ver. dicimus autem. col.2.* Item Præfectus Augustalis. *§. supra alleg. & l. vnica. C. de priuatis carcerib.*

Item præfectus Ægypti vicarij,& Duces,text. *in l. raptores § sin autem primo.C.de Episc.& cler.*& de Ducib.etiam tex.est in *c.anteriorum.§.pen.& fin.2.q.6.*

Item Comes rerum priuatarum,procurator fisci,& Comes orientis (non tamen Comites Italiæ, & Alemaniæ, qui clarissimi sunt) Comites vero Prouincias regentes, vt olim erat Tholosanus & Prouinciæ, vel Campaniæ,spectabiles sunt, vt *præalleg.§.similique modo.& d.c.anteriorum.§.similique modo.* hæc sunt exempla spectabilium posita per Spec.vbi supra,dom.meus Ias.& post eum Purpuratus in *d.l.1.ff.de off.eius.* ponit alia exempla, scil. Episcopum & Archiepiscopum,de quibus ante dictum est.

Item Capitaneus guerræ & ciuitatum. Item Marchiones,& Barones,& ibi Purpur.probat,quod quandoque Duces, Comites, Marchiones & Barones illustres dici possunt: vide ample per eum, & de quibus suis locis dicam.

QVinta consideratio in sequendo Spec.*in d.tit.de iur.om.iud. vers.minimi* de ipsis minimis tractat, qui clarissimi vocantur.Inter quos primo ponit præsides prouinciarũ,pro quo tex.*in l.vnic.§.1.& ibi not. in verbo, rectorib. C. de priuat.carc.& in Auth.de non alienandis aut permut. ad fi ibi:dicimus autem.colum.2.* Item ciuitatum melior tex.*in l.2.C.si aduersus fiscum.* Item ciuitatum & prouinciarũ rectores, vt in *l.raptores.§ sic autẽ primo. ibi:& viri clarissimi rectores prouinciarum. C.de Episc. & cler.* do.meus Ias.& post eum Purpur.in *d.l.1. ff.de off eius.&c.* ponũt multa alia exempla de his minimis, de quibus hic nõ discutiã, sed suis locis in hoc opere dicemus, ne peruertamus ordinem, & intentũ nostrum, eo etiam maxime, quia hoc opus non multũ fundatur super huiusmodi gradibus, sed potius super dignitatibus,quas gerunt in administrando secũdum diuersa tempora, præcipue constitutionũ huiusmodi officiariorum, & tempora hodierna, secundum quæ administrant in effectu: & in sequẽdo Alciatum in *lib.3.dispunct.c.4.*dicam,quod hæ claritates terminorum potius fuerunt datæ ex voluntate Principum, quam ex necessitate officij: cum talia non necessitent: ex quo in his non multum insistere intendo. Ponunt tamen D.meus Ias. & Purp. in *d. l. isto gradu abbates.* Commendatarios, Abbatissas,Priores & Priorissas in casibus,in quibus præsunt monasterio. Dixi supra 4. *parte*.etiam Procuratorem Cæsaris,iuridicum Alexandriæ, Doctorem, legentem inter scholares,Auditores sacri palatij, Gubernatores & Barones, Memoriales, Propositores consistorij Imperialis:Etiam videtur ponere magistros scriniorum, quos voluit comparare Magistris requestarum:Sed in vtroque errat,ideo non insisto,sed latius & clarius infrà dicetur:cum de vnoquoque suo loco fiet mentio,& pro certo in hoc gradu, & in his multum errauit Purpuratus, ad quæ tamen nolo insistere.

SExta consideratio erit de infimis: Et sic de quinto gradu,secundũ Spec.quem etiam videtur sequi do. meus Ias.& Purpuratus in *d.l.1.ff.de off.eius cui mand. est iurisd.* & vt exemplificat Spec. Isti sunt defensores ciuitatum,vel locorũ,& magistratus municipales,qui non possunt cognoscere vltra summam 300. solidorũ, *vt in Auth. de defens.ciuit.§. & iudicare.colla.3.in auth. de iudicibus.§ audient.col.6.l.magistratib.ff.de iurisdict. omn.iud.* Item pedanei iudices(vt putant)qui nõ possunt cognoscere nisi de paruis, & in duobus aureis finire. *l.fin. C.de pedaneis iudic.c.ei qui. §.item cum certa.2.qu.6.* Item forte secundũ eundem Duumuiri *l.fin. C. qui amit.ad bon. possess. l. dies. §.si forte. ff.de damno infect.* Item rationalis,qui cognoscit de causa libertinitatis, & seruitutis,non tamen ingenuitatis. *l.pen.C. vbi causa status agi deb.*

Et omnes supradicti sunt officiarij iustitiæ ordinarij, habentes iurisdictionem,& sic dignitatem: Et de his vide Petrum Cothereau *in suo schedulari magistr. ciuilium in tit. de magistratib. municip.* Et quicunque in magistratu sunt, dicuntur esse in honore, *l.honor.in prin.ff.de munerib.& honor.c.pen.& fi 42.dist.* vt notat Dec. *in c. vt debitus hon.extra de ap.& in c.licet causam in 2.not. extra de probat.* Ideo tales honorandi dicuntur.facit tex. *in § pe.ibi:eo,quod honorare nobis placet dignos.in Auth.de cons.coll.4.*

De delegatis vero nihil est dictum, sed inferius in hac parte post ordinarios, *in 18.consid.* cum etiam eis debeatur honor & reuerentia.

SEptima consideratio. In Francia duo sunt officia omnibus aliis excellentiora,& principaliora,quorum vnum est primum, & prius in iustitia. Aliud autem in re militari,pro quo facit tex.*in Authen de non alienandis aut permu. ad fin.ibi: seruabunt autem eam nostra Respub. Iudices maiores & minores,ciuiles & militares. colum.2. vt à priore & excellentiori incipiamus,* Cum omnes alij subsunt eidem iurisdictione,& iustitia, & deinceps ad sequentes in ordine prosequamur. Fiet initium à Quæstore, seu præfecto prætorio, qui hodie apud nos est dignior, maior, & excellentior: quia Cancellarius dicitur, & apud quem est omnis potestas præfecti prætor,& Quæstoris:vt Purp.in *l.1. num.93. ff. de offic.eius cui mand.est iurisd.* vt statim dicetur.

In Gallia vero post pares Franciæ coronatione & sacratione Regis Franciæ duo sunt, habentes officia, qui præcedunt omnes Principes, & semper adsunt,ad latus Principis: puta Cancellarius Regis Franciæ,& Connestabilis, de quibus cum nunc quadret ad tem, videndum est, quis istorum sit præferendus: & in primis de Cancellario, & quale sit eius officium, vt cognoscatur, in quo eius dignitas & præeminentia consistat.

Cancellarius enim primum à Regia maiestate in iustitia distribuenda magistratum cancellando dictũ obtinet. Et officium eius est rescripta, & priuilegia per Regem concessa, aut concedenda sigillo regio muniri, sed apud se est, quod priusquam communiantur,corrigit & cancellat:de quo Polycrat.in initio sui libri ita:

Hic est(inquit)qui leges Regni cancellat iniquas,
Et mandata pij Principis æqua facit.
Si quid obest populo aut legibus inimicum,
Quicquid obest,per eum desinit esse nocens.

Et talis Cancellarius dicitur Quæstor, vt habetur in *gl.vniuersos.Cod.de diuer.rescript.* ita dicit Luc. de Pen. in *l.neminem. C.de decur.l.10.* Et vt dicit G.Bened.*in sua rep. c.Rayn. in gl.& vxorem nomine Adelasiam. in 2.deci. ver. habemus pariter in Francia,nu.485.* Adhuc Cancellarius loco quæstoris in Francia habetur,de quo in *l.præcipimus.C.de appel.* secundum glos. super verbo, *quæstor. in l 2. C. de petit. bonor.sublatis, li.10.& in l.fin.Cod.de diuer.resc.* pro qua gl.est tex.*in Authen.vt diuinæ quoque iussiones collat 8.*

Et huius officium quæstoris erat decretare petitiones, sicut & Logotheta in Regno, secundum ipsum Luc.de Penn.in *d.l.2.de petit.bon.sublatis.* Quas signabat, & in eis se subscribebat, vnde archigramateus, id est, scribarum Princeps dicitur, vulgò vero Cancellarius vocatur, teste Calepino *in suo Dictionario* quem sequitur in hoc Beroaldus:& eum etiam nominat au-

nat auricularium Principis, & hic ad latus Principis sedere debet,& est illustris, vt dicit Bald. *in d.l.2.in 3. notab.*

Hodie tamen Secretarij Regis in subleuamen Cancellarij propter multitudinem negotiorum in Cancellaria, & curia Regis affluentium,se in talib.subscribunt,facit gl.in § *cumque.in proœ. Inst.secundum vnum intellectum.*& Bald. *in d l.2.* dic duos alios esse quæstores, de quibus ad eum me remitto cum nihil de his ad rem. Et de præeminentia dignitatis ipsius satis patet in *l.1.ff.de off præfe.præt.* Est enim Principis Vicarius, & præpositus adiutorio Principis, sicut fuit Ioseph tempore Pharaonis in Ægypto *Genes.* 41. Creat præsides, & alios magistratus vice Principis, *in Auth. vt iudices sine quoquo suffrag post prin. coll.2.* Etiam proconsules, & rectores consulares, *C de off.præf.præt.Africa.l.1.§.* De eo itaque,& de eius autoritate infra latius dicturus sum:prædicta tamen scripsit Lu.de Pen. in *rubr.C.de præfect.prætor siue vrbis,&c.lib.*12.

Budæus vero *in suis annot. in titul.de off præf præt ff.* dicit hunc Cancellarium dici posse præfect præt. Vel etiam dici,quod loco dictatoris est: & inter alia dicit, quod hodie eius partes primæ sunt videre,vt nulla Principis constitutio; nulla sanctio,nullum diploma,nullum rescriptum,nulli codicilli Regij non è republica,atque etiam dignitate Reipublicæ principalique exeant.Cuius censuræ aut stylo Principum maiestas acta sua eximi nunquam voluit: Denique, qui Principis præsentis Vicarius,& peregre agente Principe, Interrex quodammodo esse censetur iure, ac proprie (vt idem Budæus arbitratur) nomophylax. i. legum præsidium iuris asylum (id quod de Papiniano quondam dictum est) morum, institutorumque ara, æqui bonique columen appellari potest: atque etiam esse debet id, quod etiam credere me cogit consensus fere hominum, institutumque quoddam quasi per manus traditum, caput eum ac verticem iustitiæ appellantium.

Antiquissimum autem esse magistratum ex vetustis monumentis apparet. Quoniam, vt dicit idem Budæus ibi: comperit ann.1511. Stephanum quendam Cancellarium diplomati subscripsisse à Ludouico Rege cognomento Crasso monachi Diui Dionys. indulto.

Et, vt dicit, multo antiquius legit diploma Caroli cuiusdam,in quo hæc verba addita erant: *Ganzelinus notarius vice Rogerij Archiepiscopi, summique Cancellarij recognouit indictione 8 an 28. regnante Carolo Rege glorioso.* Videtur autem fuisse Carolus ille Magnus ann.etiam 1157.Hugonem alterum Cancellarium subscripsisse comperit ipse Budæus diplomati cuidam, quod Ludouicus, qui Pius cognomẽto dictitatus est, iure Regalium antistiti Aureliensi remisit, quatenus ad supellectilem elegantiorem,& instrumentum fundorum Episcopalium attinet.Aliumque item Bartholomæum anno 147.eiusdem generis beneficio principali subscripsisse. Et vt dicit ibi idem Budæus paulo post: *Cancellarij nomen apud nos vereor,vt iam consentaneum tanta rei esse possit.* Quæ enim hodie dignatio ac maiestas huius honoris? tenuis hæc appellatio atque apud alias gentes proculcata significatum suum sustinere ac perferre non potest. Latinum certe nomen non est, nisi fortasse credimus à Cancellando (quod nec ipsum satis latinum est) Cancellarium dictum. Atqui ne ijs quidem seculis, quæ hoc verbum genuerunt satis testium nomen fuit. Cancellarij diploma quoddam, legimus Comitis Viromanduani in quo addita hæc verba erant: *Ego Cancellarius scripsi ac subscripsi.* Fuit apud alios honoratioris Scribæ nomen qui Græcè archigrammateus dicitur, vt quidam tradiderunt, quasi Princeps scribarum. Apud nos vero iam inde ab initio magnum huic magistratui honorem habitum esse. Præterea, quæ diximus etiam ex eo conijcere possumus, quod anno 1225. Guarinus quidam antistites Siluanectensis gessisse eum magistratum traditur,vir magni nominis illo seculo.

Regnante enim Philippo secundo(qui Augusti cognomentum meruit, & annos quatuor,& quadraginta imperauit)diu nullus Cancellarius apparuit.In codicillis enim Regiis illis temporibus indultis additum fere legimus vacante cancellaria. Anno autem 1320. constitutione Philippina interdictum esse comperitur consiliariis Parlamenti, vt ne ab vrbe abnoctarent duntaxat quominus omnibus concessibus Curiæ interessent circa commeatum, aut Regium,aut Cancellarij cum Principe curiæ, qui tum supremus appellabatur: Nunc vero cum in Curiam amplissimam arbitratu suo ingredi Cancellario licet, tum vero à Principe Curiæ primo ei loco ceditur, quasi magistratuum omnium antistiti. Itaque Cancellariatus summum est hodie honorum fastigium,vltra quod nihil sperare licet homini quidem priuato, & rogato, quasi quoddam summa quæque ambientis animi solstitium. Ab eo iam progressus nullus, sed qui se commouerit regredi tantum potest.

Proinde hunc,qui norma est omnium iura reddentium, qui in omni ferme parte constituendæ Reipublicæ Principis vicem implere aut certe obtinere creditur. Cuius ore facundi Reges moribus nostris esse solent. Cuius oculis velut emissitijs circumspicere omnia ac perlustrare creduntur, nequid vsquam sub vlter non suo loco positum. Cuius auribus,vt dicitur, perpurgatis, plenam ac iustam operam postulatoribus dare didicerunt,Qui caput est sanctioris interiorisque consilij.

Hunc denique, qui promus & condus clementiæ benignitatisque principalis factus est, id est.qui illius æquitatis officinæ,quam Cancellariam dicimus,liberam administrationem habet. Qui morum legumque Regimen perpetuum recepisse videtur, quod munus primus omnium Augustus Imperator Romanus accepisse sibi delatum, non ipse accepisse dicitur.

Hunc inquam tot nominibus eximium, multiplicis ac variæ prudentiæ fiducia subnixum esse necesse est; In hoc vno acumen dialecticorum, sententias Philosophorum, verba oratorum, memoriam Iurisconsultorum, ingenium poetarum, pariter omnia versatile, acre, impigrum, indefessum esse oportet.

Hunc omnia,quia ætas ista capit,complecti & perdiscere conuenit, quæ modo ad instituendum: excolendumque politicum virum valeant.Huic omnis antiquitatis memoria, & publici iuris autoritas, & regendæ Reipublicæ ratio, quod scientia tanquam numeris huius materias, quædam subiecta esse debent, quasique in numero condita.

Hunc id authoritatis esse oportet,cui omnes magistratus honorum suorum fasces submittere non indignentur. Cæterorum magistratuum imperium suis ac certis finibus circumscribitur, sub huius iure imperioque omnes nostræ prouinciæ sunt, vt olim omnes erant Romanæ sub consulibus. Itaque domum eius totius Imperij Gallici conciliabulum quoddam, atque adeo oraculum esse par est, veluti quandam iuris æquitatisque officinam. Eius ianuam ac vestibulum

omni postulanti, omnibus horis patere: nulli tamen hiare, id est, à nullo quicquam poscere oportet. Imo vero non claudi veluti perfugium ac portum disiectis, & legis iuraque implorantibus, quæ ipse tuenda suscepit. Aram atque asylum his, qui contra vim, aut improbitatem ius suum obtinere nequeunt.

Hunc denique, qui tantam, tam augustam personam ab optimo Principe impositam sibi sustineat, omnibus numeris grauitatis, constantiæ, seueritatis, prudentiæ, temperantiæ, fortitudinis, integritatis, absolutum esse virum, vndecunque doctum, vndique placentem, omnium denique horarum hominem esse oportet. Earumque rerum seueritate multis condimentis humanitatis, comitatisque commitigare. Hunc eum esse decet, in quem bonorum suorum sinum natura mira benignitate effuderit, qui magistratui, non qui magistratu donatus esse videatur. Cuius vita censura sit, vt inquit Plinius. Eaque perpetua, ad quam cæteri magistratus dirigantur, ad quam hi conuertantur, quibus non tam imperito opus est, quam exemplo. Cuius tot tantæque sint animi dotes, vt cuius esse plurimæ maximæque videntur profectitiæ illæ quidem & dominicæ (quæ gratias vulgo vocant) non hominum peculiares. Est plane vir, qui ex ingenio suo ab amœnitatibus vitæ atque omni festiuiore victu & conuictu alienus esse debet, sola innocentiæ conscientia gloriaque virtutis contentus. Hic est enim vnus omnium magistratus, cuius res in vtramque partem gestæ minime in tenebris latere, aut quoquo modo abditæ esse possint: quippe qui in luce occidentis in oculis clarissimæ omnium prouinciæ, id est, Galliæ in auribus tot tantarumque gentium sit positus, id est, finitimarum nobis, aut etiam ad quas fama nostri peruenit. Qui si se, veluti in medio amplissimi Imperij theatro positum omnibus conspicuum esse secum reputauerit, ad spectaculum coeuntibus non modo indigenis, sed finitimis etiam & vlterioribus, nimirum nullum habitum absurdum, nullum motum inconcinnum, nullum flexum indecorum reddiderit. Huic porro non modo optimatibus, atque sibi, id est, conscientiæ, inseruiendum est, & sibi & Musis cauendum (vt dicitur) sed etiam populo, & scenæ, id est, multorum existimationi, quantum per naturam rerum licet. Arduum sane opus, & alioquin etiam intractabile seuerum & popularem esse, supercilium aduersus delicta aulicorum distringere, impotentissimis cœptis quorundam opibus atque aulicis factionibus præponentium obsistere. Principem ita nonnunquam aut alio vehementiore affectu percitum demitigare, & (vt verbo Ciceronis vtar) molli articulo tractare cautè & circumspectè fortem, intrepidum, cum opus est ita esse, ne fortitudo in neruum erumpat. Postremo in comitatu Regio physicum animum, integrum ac sartum (vt dicitur) & tectum ab insidiis assentatorum, ab obreptionibus versutorum, à formidine potentiorum anlica terricula nonnunquam intentantium conseruare. Mira enim blandimenta genus aulici victus ratio, quibus præstantissima etiam virtus sæpe conniuere visa est. Hæc Budæus *in loco supra designato*: ad illius magistratus festiuitatem, & decorem, ne dicam instructionem. Et idem *in tractatu suo de asse, in fin.* Est enim ille magistratus (vbi de Cancellario loquitur) inter togatos summus, cuius domus (quod nomophylacium dicitur) iuris custodia, legum ac constitutionum præsidium, oppressorum asylum, flagitiosorum scopulus, æquitatis officina, ara supplicum, & iure summo lapsorum adminiculum esse debet, nullis prope finibus munia eius circumscribuntur, quasi vnus ille honor ad se summam omnium rerum munerumque trahat, cum principis vires propemodum adimpleat.

Olim etiam hic Cancellarius Franciæ apud Gallos Patricius vocabatur: de quo *in c.1. de don.* iuxta suprascriptionem: & hæc dignitas liberat quem à patria potestate vt § 2. *Institut. quibus modis ius patriæ potest. soluitur. & in leg. fin. Cod. de consulibus. libro duodecimo.*

Inter præclaros & literatos viros hoc officio, vt fertur in Gallia, decoratus & functus est Iacobus de Rauenna, qui prius fuerat doctor regens Tholosanus, secundum Barth. *in l.1. Cod. de sen. quæ pro eo, quod interest, præfer.*

Etiam Petr. de Bellapertica Burgundus doctor regens Aurelian. fuit Franciæ Cancellarius, & vt talis epitaphio adhuc hodie in choro Ecclesiæ cathedralis Parisijs palam visitur sepultus insignitusque decoratus.

Fuit etiam Ioannes Fabri, vir vndequaque literatus, & in iure peritissimus ac summus practicus, Regni Franciæ Cancellarius, vt habetur *in prima Epistola ad breuiarium eiusdem super Cod.* vbi ita ait: *Affirmant præterea summum in Gallia gessisse magistratum*, neque ab his dissentio hoc argumento, quod ciuitatum ac populorum locales consuetudines, quæ plerunque etiam doctissimos (vt iura testantur) latent viros inter literas atque à Reipub. regimine viuenti notæ fieri non soleant: quas tamen sæpius refricat, ac velut sibi tritissimas enodauit.

Functus est etiam hoc officio Epinatius, qui fuit Cancellarius Caroli Magni, & scripsit Epistolas plures ad diuersos, vitam ipsius Caroli, & histotiam temporum, & de monte Dulphi diœcesis Angolismæ Burdegalen. Et flauus fuit, vt habetur *in suis Commentariis, in proœm. Instit. in verbo, flauus.*

Fuit & ille inter alios præstantissimus, & omnium literarum & doctrinarum expertissimus; sanguineque nobilissimus Guido de Rupeforti etiam Burgundus (post fratrem suum Guillelmum de Rupeforti) cui non fuit similis. de Guillelmo fit mentio per dictum Guillelm. Benedicti *in dicta sua repet. cap. Raynut. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. numer.* 498. vbi plurimum laudatur. *de testament.* Et prædictus Guido etiam laudatur à Io. de Gradibus *in apostillis ad Petrum de Rauenna, in alphabeto aureo, super verbo iudex.* & accumulatius per Budæum *in tract. suo de asse in fin.*

Fuit & tempore suo Tribonianus Iustiniani imperatoris Cancellarius, de quo vide Guidonem Papæ *q.336. vers.32. quaro.* & est text. *in l.1. in fin. ver. ex his ff. de off. quæst.*

Fuit & Ioseph, Pharaonis Regis Cancellarius. Nam cum Pharao, Rex Ægyptius, de periculo futuræ famis innumeris somniis vrgeretur, nec visionem tantam humanum posset releuare consilium, Ioseph, vir beatus, inuentus est, qui & futura vera prædiceret, & periclitanti populo prouidentissimè subueniret. Ipse primus huius dignitatis infulas consecrauit, ipse carpentum reuerendus ascendit ad hoc gloriæ culmen euectus, vt per sapientiam conferret populis, quod præstare non poterat potestas dominantis. Ab illo namque Patriarcha, & nunc pater appellatur Imperij, vt habetur Iudicum *Gen.* 41. & vt habetur, vno tantum Regni solio Rex eum præcedebat, ex quo est primus post Regem, & secundus in ordine: & deponit Lucas de Penn. *in dicta rubric. de præfectis*

præfectis pratorio lib.12.

Fuit & Moyses Dei Cancellarius, vt habetur *Num.* 22. & Iosaphat Regis Dauid Cancellarius 2. *Reg.*8.secundum interpretat.Lyræ.de qua per eundem Bened. *in d.sua repet.c.Rain.in verb. & vxorem nomine Adelasiam.nu.391.ext.de testam.*

Vlpianus fuit Alexandri Cancellarius , & Seneca Neronis,vt refert ipse Bened. vbi supra.& fuit etiam Cancellarius in Eccles.Romana, vt dixi supra *in* 4. *par.in* 13.*cons.* Plutar. vero scribit Eumenem Cardianum fuisse Archigrammatea, hoc est, Cancellarium Alexan.Magni.& Aut.*in* 2.*part.historiarum.tit.*11.*cap.* 14.dicit Cassiodorum fuisse Cancellarium Theodorici Regis Italiæ.

Aliquando etiam Cancellarius in jure fuit dictus Præfectus prætorio simpliciter sine adjectione loci, & talis leges condere potest;negotia sine appellatione terminare,potestate nulla dignitas est æqualis, vbique vice sacra judicat, nullus miles de fori sui authoritate præscribit,excepto magistro militū,de quibus per Luc.de Pen *in l.duos.C.de suscep.præposi.& arcariis.l.*10. Circa latus Principis stat,& in eius comitatu semper est.*l.præcipimus.§.huic.C.de appell.* ibi tamen text. facit differentiam inter præfectum prætorio,& quæstorem,& primum nominat præfectū prætorio.Et dicit Specul.*in tit.de iurisdict.omn.iudic.versic.magn.*Quod iste est illustris,& præest omnibus judicibus aliis, & excellentior est magistratibus omnibus aliis & trina specialitate lætatur. Primo:quia ab eo non appellatur. Secundo ; habet potestatem condendi legem.Tertio:quia minores contra ejus sententiam non restituuntur. *l.vnic.in fin.ff.de officio præfecto præto.*nisi à Principe.*l.in causa.& l.fin.ff.de minor.*& talis est illustris. *§.ille.in Authen. de appell. coll.*4. qui probat eum dici posse illustrissimum. Et etiam eminentissimus appellatur. *l.*1.*C.de sentent.ex peric.recit.* Et gloriosissimus dicitur *§ fin.in Authent.de non alien. colla.*2. Et præfecti prætorio dicitur sublimissima sedes.*leg.apertissime.C.de judic.*Et magnifica sedes.*l.fin. vbi senato.vel clariss.* Et ipse magnificus appellatur.*l. præcipimus.Cod.de appell.* Et ad eum nomine magnificentiæ rescribit Imperator, *l.sancimus.la premiere C. de aduna.diuers.iud.* Et alias de eius laude, & excellentia,vide Purpu.*in l.*1.*in* 11.*col.ff.de off eius mand.est jurisd.*alleg. Budæum,vbi supra.

Cujus consilio & directione vniuersalia Regni, & summa ardua, statū Regni, aut si aliquod sit inter pares vel Princeps bella mouentes jurgium, aut Parlamenta de limitibus aut prærogatiuis disceptent, Rex audit,gubernat,& discutit,facit text. *in Auth.vt iudices sine quoquo suffrag.§.hac omnia.coll.*2.

Hinc Princeps dicit se legem facere apud eum. in *Auth.de priuil.dotis mult.hære.non præstan.§.quæ igitur in fin.coll.*8.

In omni enim pater est,Princeps, & dominus vniuersæ domus suæ,ac Princeps in toto imperio. *Genes.* 45. Hæc dicit ipse Lucas de Penna in *d.rubr.de præfectis præto.lib.*12. & per eum amplius in *dict.leg.duos* à quo omnia prædicta excerpsit dict. Bened. in *loco supra alleg.*

Et hic Cancellarius omnes alios huius Regis officiarios quicunque sint,siue sit in consilio Regis, siue in omnibus aliis Parlamentis præcedit,& primus post Regem sedet,prout dicit idem Benedict.& dicit Cassiod. *lib.*6.*variarum quæst.sic.* Si honoris alicuius est origo laudabilis, bonum initium sequentibus rebus dare potest, præconium tali authoritate præfectura prætoriana gloriatur, qui & mundo prudentissimus & diuinitati probatur acceptus.Et ibi ample ponitur per Cassiod.de potestate, authori.dignitate & officio Cancellarij, & qualis esse debeat,qui est relatus per Luc.de Pen. *in dict.l.duos.* vbi etiam amplissime per eum.

Sed an Cancellarius Connestabilem in actu indifferenti præcedere debeat,licet habeamus titulum expressum de præfectis prætorio siue vrbis, & magistris militum in dignitatibus exæquandis,*lib.*12.Vbi dignitas præfecturæ prætorianç,vt est Cancellarius & Magistri militum, vt sunt magni Marescalli in Francia qui sunt sub Principe militiæ,id est.Connestabili adæquantur, ita quod prior incedit, qui primo promotus ad officium inuenitur,etiam ipsis depositis ab administratione officij,vt in *in l.*1.*eodem.titu.*ergo multo fortius Connestabilis dicitur maior:Tamen ipse Luc. de Pen.doct. celeberrimus *in rub.de titul.* dicit,quod Præfectus prætorio cæteris dignitatibus antefertur,& repræsentat reuerentiam Principis, & est eius vicarius.*not.in l.*1.*C.de offi.vicar.*Ex quo ex hac considera. possumus dicere Cancellarium debere præcedere Connestabilem.

Aduerte tamen, quod vbi filius Regis primogenitus est, sedet ad dexteram, & Cancellarius ad sinistram: vt tenet Nicol.Boerij in *tract. Ioan.Montag. de authore magni consilij, ibi : Nunc condescendo ad aliam partem.*

Octaua consideratio Alia tamen ratione dici posset Connestabilem debere præcedere Cancellarium,& anteferri ex ordine literæ. Qui quidem ordo in talibus facit, vt qui primo nominatur à Principe, prior sit & dignior,dixi sup.ample *in* 1.*par.in* 17.*consid.*Quoniam vt habetur 2.*Reg.*8. Ioab qui fuit Connestabilis Dauid, qui dicebatur Princeps & præpositus militum, fuit primo nominatus à Dauid in creatione, quam Iosaphat,qui fuit eius Cancellarius, vt supra dictum est. Et etiam *in l.si quando.Cod.de appell.* Primo vir sublimissimus Magister officiorum nominatur,quam vir excellentissimus quæstor,qui dicitur Cancellarius. Et etiam text.in *l.*1.*C.de nouo C.comp.& in multis aliis locis*, semper præponunt arma legibus. Ex quo videtur, quod Connestabilis, qui circa arma versatur, Cancellario præferatur, qui circa justitiam intendit.Et Connestabilis nomen eius est,qui militię apud Francos primus post Regem præficitur.

Et videtur, quod primum creatum à Deo fuit tale officium: eo, quia cum post creationem Angelorum prælium factum fuit in cœlo, & Michaeli fuit data potestas pugnandi cum angelis eius quib.fuit præpositus tanquam Princeps illius exercitus, vt habetur *Apoc.*12.Ex quo cōstat,quod cum fuerit Princeps militū,seu exercitus,vt dicatur præpositus paradisi, qui dicitur Dux belli,vt dicit gloss *in l.*3.*in fin.ff.de re iud.* Quod idem est,quod Cōnestabilis,quod tale officium fuit institutum ante officium Cancellariatus.

Et sicut arguitur, quod matrimonium est dignius cæteris sacramentis ex tribus. Primo, propter institutorem & authorem: quia Deus fuit author & institutor: & quia fuit institutum in statu innocentiæ, & in paradiso terrestri. Alex.*cons.*56.*in* 4.*vol.* & dixi in *rubr. Des droicts, & appartenances à gens mariez, in comment. nostris super consuetud. Ducat.Burgund.* Sic etiam dicendum est de officio Connestabilis, quod fuit institutum in paradiso à Deo, & in statu innocentiæ quo ad eos qui præliabantur in vim potesta-

tis concessæ à Deo, vt constat ex supra deductis. Igitur videretur dicendum, quod Connestabilis præcedere deberet omnes, & quoscunque alios officiales Regni propter excellentiam illius officij, quæ consistit in illis tribus, vt dictum est.

Et vt refert Budæus *in suis annotatio. super tit. de officio praefect. prat. ff.* in celeberrimo trium ordinum conuentu (quos *status* dicimus) vidit, & nouit Magistrum militum (quem *Constabularium* vocat) Principis vbique legatum re quidem militari primo loco inter magistratus sedisse, proximeque eum Cancellarium. Sed etiam 3. *Reg.* 4. *c.* in statu Regis Saul, viri literati, & sic Cancellarius præfertur in ordine Magistro exercitus, ex quo ille ordo non est multum attendendus in hoc.

Aduertendum est: Quod videtur, quod isti duo præcedere debent Duces, cum de sententia Ducum apud tales appellatio sit terminanda. *l. si quando. C. de appel.* Imo quod plus est, dicit Guid. Papæ, quod de sententia Delphini ad Connestabilem, vel Cancellarium appellatur per illum text. vt *in q. sua* 536. *ver.* 74. Et de inferiori ad superiorem appellatur, imo de pari ad parem non valet appellatio. *c. non putamus. de consuet. in* 6.

Et de materia, quod de inferiori ad maiorem sit appellandum, ample per Præpositum *in rubr. de appel. in* 6. *col.* quod an sit verum de iure ciuili, vide Bald. *in sua Margarita, in litera S. vbi, sententia, vers.* 15 de quo vide *in l. à consulibus, & in l. præcipua C. de appel* Nicellum. *in concord. gl. iuris ciuilis & canonici, in* 6. *concord. vers.* 41. *&* 42

Et; quia omnia Regna gubernantur tam per iustitiam, quam bella & arma bellica, quorum requiritur concursus, & ita ad inuicem coadunantur, quod vnum est ita necessarium, sicut reliquum, notatur *in procem. Institut.* & dicit text. *in l.* 1. *Cod. de Iustini Codice compon.* Quod summa Reipublic. tuitio de stirpe duarum rerum, armorum, atque legum veniens, vimque suam exinde muniens, felix Romanorum genus anteponi nationibus, omnibusque dominari tam præteritis effecit temporibus, quam de propitio in æternum efficiet. Istorum etenim alter alterius officio semper eguit, & tam res militaris legib. in tuto collocata est, quam ipsæ leges armorum præsidio seruatæ sunt, & intra se est per iustitiam, ita extra se per militiam reprimendo aduersarios, per militiam præcipuum decus, & stabilimentum totius imperij, quale est militaris disciplinæ tenacissimum vinculum, in cuius sinu ac tutela serenus tranquillusque beatę pacis status acquiescit: vt refert Valerius *lib.* 2. *titul. de disciplina militari in princ.* Ob quod Mars imperij Romani pater appellatus ibi perhibetur, cum de Lucio Quinto Cincinnato loquitur, cuius militiæ director in præsenti Regno est Connestabilis, qui ad res bellicas secundus post Regem est, teste Gaguino suorum *Chronic. lib.* 4. *c. vlt.* vt refert G. Bened. prædict. *in sua repet. cap. Rayn. in gl. & vxorem nomine Adelasiam. de testamen.* quod vt dicit, ibi olim tribunus Celerum (id est, militum, qui celeres equos habent) vocatus, de cuius initio, nomine & officio ac potestate habemus in *l.* 2. *§. quod ad magistratus attinet. ff. de orig. iur.* vbi habetur, quod fuit creatus tribunus celerum, qui præerat militibus: & primus fuit Iunius Brutus apud Roman. Huius Iunij Tarquinius Superbus, ex cuius cognatione erat, patrem & fratrem interfecit: Iunium vero Brutum (quod stultitiam simularet) vita donauit, eique fatuo (quod ipse idem Brutus apud Halicarnasæum de se narrat) magistratum dedit, vt præfectus Celerum esset, forte ne nullo diceretur honore à cognato Rege affectus: Hic Brutus, cum & ingenio excelleret, & prudens, author erat Regiæ tyrannidis ejiciendæ hinc *in d. l.* 2. *§ exactis.* deinde Regibus tribunitia lege Regias leges exoluisse dicatur.

Hinc Brutum tribunum Celerum ibidem intelligendum est, vt dicit Vdalricus Zasius *in d. l. l.* 1. *in §. quod ad magistratus.* in sua singulari repetitione. In veteri Testaméto Princeps militiæ talis vocabatur, vt fuit Holofernes sub Nabuchodonosor Assyriorum Rege, qui regnabat in Niniue magna, *Iudith.* 1. *c.*

Et Nabuzardan sub Rege Babylonis, etiam Princeps militiæ vocatus est, & post regem secundus *Ierem. vlt.*

Et sub Saule primo Iudæorum Rege fuit Abner, 1. *Reg.* 17. *in fi.* Et sub Dauide Ioab, vt dictum est, 2. *Reg.* 2. *&* 8. *c.*

Et sub Rege Syriæ Naamun, 4. *Reg.* 5. *c.* Et sub Salomone Banaias, 2. *Reg.* 23. & prædicta dicit ipse G. Bened. *in prædicta sua rep. c. Rayn* vbi supra. vbi dicit vltra quod habet quatuor Marescallos sub se, qui olim Romæ Magistri equitum ac peditum, id est, militum, dicebantur: Et de his infra plenius dicam *in* 9. *parte*, in materia laudis & gloriæ militum, an sit officium potius respiciens militiam, quam gubernationem domus Regalis.

Nona consideratio. Inter officiarios iustitiæ sunt præferendi. Præfecti prætorio aliorum locorum, vt sunt Præsidentes Parlamentorum Franciæ, qui sunt honorandi secundum institutionem locorum, vbi sunt præsidentes: & isti dicuntur cum adiectione locorum Prætorij, vbi sunt præfecti.

Et quoniam Parlamentum Parisiense est primum, & primo institutum, ideo Præsidentes in illo quibuscunque aliis secundum ordinem illorum præponuntur & anteferuntur: ita quod etiam ex quatuor præsidentibus vltimus præcedere debet primum aliorum Parlamentorum.

Et quod Parlamentum Parisiense primo fuerit institutum & erectum, refert Gaguin. *in Chronicis Franciæ, lib.* 3. *cap. fin. prope fin.* vbi ita inquit: *Parlamentum publicum ad iustitiam ministrandam Conuentum Franci vocant.* Cuius instituendi author ab historiis non traditur. Id enim cuiusque anni definito tempore loco, quem Rex designasset, habebatur. Verum; quia hæc generalis ex toto Regno coitio impensis, & laboribus conuenientes afficiebat, obseruatum postea est, vt ex maioribus ciuitatibus & prouinciis periti judiciorum, & consuetudinis homines ad id munus delecti jus cuique prouocationem litiganti dicerent. Quæ institutio cum vaga interdum incertaque commutatis sedibus esset, decreta est Parlamento apud Parisios curia, & sedes, in qua judices designati se jugiter sisterent perpetui prouocationum definitores. Qui octoginta sunt annua ex Regis fisco stipendia capientes.

Et hi quidem per quatuor curias distributi seorsum considũt, suosque præsidentes habent. In prima quam Franci *cameram* vocant, Præsidentes quatuor, & consiliarij 30. causas, & lites audiunt, dilationes, & quę ad juris cognitionem attinent, constituunt, leuiora quidem & temporanea finientes.

In reliquis singulis duabus Cameris 18 inquisitionibus præsunt, qui enquestarum, id est, inquisitionum consiliarij dicuntur, quibus præsidentes quatuor pręficiuntur.

Horum

Horum omnium pars ex clero, parsque ex laicis constituitur, sententias dictant, quas statutis diebus alter præsidentium in prima Curia palam enunciat: idque arrestum, id est, fixum & firmum vocant, à quo videlicet nemo prouocare possit: qui vero reus sententiam in se excipit, librarum 60. Parisiensium multa afficitur. Si quis tamen in judicio error admissus videbitur, errorem proponendi, & in judicium eiusdem Curiæ deducendi potestatem habet, nec prius auditur, quam duplicatam multam deposuerit.

Quarta Curia est eorum, quos requestarum, id est supplicationum Palatij Magistros vocant, apud quos causa eorum tantum agitur, qui Regis obsequiis deputati, vel priuilegio donati sunt. Et ab his quidem judicibus, qui octo sunt, prouocare ad Parlamentum licet.

At cum in dicendis judiciis modus aliquis, & anceps in causa difficultas surgit: Omnium Curiarum, & Camerarum consiliariis conuenientibus sententia fertur.

Eius Parlamenti tanta semper fuit apud Francos authoritas, vt quæ Rex ipse de Republica déque jure, & prouentibus Regni statuerit, ea sine huius senatus decreto non procedant.

Sunt præterea ipsius Parlamenti coiudices dum adesse volunt Franci pares, de quibus supra *in 5 part. in 43. consi. incip. licet consuetudo sedendi, &c.*

Atque vt huius sacrosanctæ concionis Regem authorem certum sit, sic Regia singulis quibusdam annis rescripta eduntur, quibus ad diui Martini diem festum Parlamentum inchoandi judicibus authoritas datur.

Ad hoc præterea Parlament. spectant alij supplicationum Magistri, qui Regij Hospitij peculiari nomine appellantur, qui Regi frequentius assistunt Cancellariam sectantes: Et hi post primæ Curiæ præsidẽtes omnium primi sedent. Hæc sunt verba Gaguin. *in suis Chronicis lib 5 c. fin.* quæ refert de verbo ad verbũ G. Benedict. *in sua repe. c. Rayn. in verb. & vxorem nomine Adelasiam de testam.* Vbi dicit; quod sunt tantum octo Magistri requestarum Domus Regiæ, prout nec erant tempore suo: sed hoc anno domini 1522. Christianis. Rex noster Francis. addidit, & creauit alios quatuor de nouo.

Et fuit huiusmodi Parlamentum fundatum ad instar senatus Romani à Romulo vrbis conditore, Tito Liuio 1. *Decad. li.* 1. teste, instituti, in quo erant centum Senatores. *l. fi. C. de petitio. heredi.* notat. *in rub. ff. de senat. & l. 1. C. de cadu. tollen.* & vocabantur venerabilis cœtus. *l. leges. C. de legib.* & patres conscripti. *C. de emendat. Iustitia. Codicis, in prin.* & horum potestas erat amplissima, vt dicit Alb. *in d. l. fin.* & de his Parlamentis fit mentio, *in cap. docet. de immun. Eccles. & in cap. fundamenta de electio.* & de eius potestate, & præeminentia in jurisdictione, quod sit æqualis cum Rege, ita quod Rex ex sua ordinaria potestate non potest tollere ea, quæ acta sunt per eius Parlamenta. Imo etiam de plenitudine potestatis ordinata, tenuit do. meus Ias. in quodam consilio, quod fecit, quod alias vidi, & legi in suo studio, sed illud non potui habere.

Et potestas Senatorum seu Consiliariorum illius adæquatur Principi, cum in necem eorum machinantes tenentur lege Iulia Maiestatis. Cum censetur pas corporis principis: *l. quisquis. C. ad leg. Iul. Majest.* quod tamen contrarium tenet ibi Salic. & Guid. Papæ *quæst. sua 344. in fin.* Et rebellantes injuste in his, quæ ad eorum officium spectant, vt rebelles regni puniuntur, in extrauaganti Henrici: *Qui nuam:* & sicut à sententia Senatus non appellatur. *ff. a quib. appellare non licet l. 1. l. præfecti. ff. de mino. c. anteriorum. 2. quæst. 5.* Nec etiam ab arresto Parlamenti Spec. *tit. de appell. §. videndum circa fin.* facit quod notat Bald. *in proœm. ff.* & Pan. *in rub. de appellatio.* Guido Papæ *qu. 50.*

Et tale Parlamentum non posset alius habere præter Regem in suo Regno vt videtur tenere Bart. *in leg. hoc Tyberius Cæsar. ff de here. instit.* & melius *in leg. 2. circa fi. in pen. notab. ibi. heren. cum tamen illud seu Parlamentum.* vbi non est aliquis superior, quoniam cognoscere de appellationibus in vltimo ressorto, est de Regalibus. *c. 1. quæ sint Regal.*

Et præsidentes in illis dicuntur præfecti prætorio, sed cum adjunctione, sicut olim dicebatur præfectus prætorio Africę. Et tales sunt in eadem potestate, quæ sunt Magistri militum, vt dictum est supra. Et præferuntur omnibus aliis post Cancellarium in Francia, qui simpliciter dicitur præfectus prætorio.

Et licet hic ante dicatur, quod solus Rex potest habere Parlamentum in suo regno; vnde ergo istud, quod Dux Philippus Burgundiæ, & post eum Carolus eius filius, etiam Dux Burgund. habuerunt Parlamenta in ipso Ducatu Burgund. vt patet ex consuetudinibus nostris compilatis ab ipso Duce Philip. in proœm. illarum: & ibi gloss. nostra ponit, quid dicatur Parlamentum, & multa de his, quæ hic ante dicta sunt.

Sed, cum prædicta sint de Regalibus, scilicet, cognoscere de appellationibus in vltimo ressorto, vt notatur *in d. c. quæ sint regal.* quomodo potuit cognoscere de talibus Dux Burgun. cum sit vnus ex paribus Franciæ, imo Decanus, & sic recognoscit Regem Franciæ in superiorem, saltem in Ducatu. Nisi dicatur, quod hoc fuerit ex priuilegio regio, sed videtur, quod hoc non possit concedere Rex in suo regno: cum quæ sunt de regalibus, alteri committi non possunt, nec alteri concedi, vt tenet per plura Lucas de Pen. *in l. contra publicam. in 6. col. C. de re milit.* Nisi dicatur, quod Rex de facili reuertitur ad suam primęuam naturam. *l. si vnus. §. pactus ne peteret. versic. idem dicemus. in fi. ff. de pact.* Et ideo cum olim Burg. fuerit regnum, & sic jura regalia habens, vt patet in chronicis Philippi Burgomensis, *in suo supplemento chronic. lib. 8. circa princip.* vbi ponit multos Reges fuisse in Burgundia, & fuit extinctum regnum & habuit finem. Eo; quia deuenit ad manus Childeberti & Clotarij post mortem eorum patris & Clotildis filiæ Regis Burgundiæ eorum matris, à quo tempore amisit nomen regni.

Sed non esset sine dubio, an potuerint supprimere illam dignitatem regalam, & deducere eam ad Ducalem: super quo non insisto, nec aliud dico, nisi quod ex quo Rex Franciæ adjuncta sibi patria potuit supprimere illam dignitatem regalem. Ideo etiam, si quodammodo exierit extra manus Regis Franciæ, posset ipse Rex facere & consentire quod fuerit, & sit cum illa dignitate quę antea erat: quia hæ ditiones & diuisiones principatuum sunt de jure positiuo, quibus possunt derogare Principes, & in hoc non est dubium.

Et post prædictos Præsidentes, præsidentes aliorum Parlam. præsident in suis locis tanquam præfecti pretorio: In Parlamento vero Parisiensi etiam præferuntur consiliariis illius loci, post tamen alios præsidentes, secundum eorum gradum & dignitatem, quæ inter primos aliorum Parlamentorum attendi-

tur, secundum dignitatem Parlamenti illius, in quo præsident, quæ dignitas in hoc consideratur secũdum prioritatem institutionis Parlamenti. Ita quod præsidens Parlamenti Tholosæ, præcederet alios, & sic deinceps. Et postmodum habebitur respectus ad alios, secundum prioritatem promotionis, aut dignitatis loci, secundum considerationes superius positas, de prioritate loci & promotionis, secundum quas prædicta declarari possunt.

Posset tamen dici, quod si fieret vna congregatio generalis omnium præsidentium regni, quod præsidentes Burgundię alios à Parlamento Parisiensi precedere deberent; eo, quia in congregatione Principum Dux Burgundiæ tanquam primus par Franciæ & Decanus alios præcedit: vt dixi supra *in 5.par. in 45. consid.* Et ibi etiam dixi, quod in consilio seu in congregatione vniuersali totius Regni Franciæ, quæ fuit facta Turonis, tempore Caroli octaui Regis Franciæ gentes trium statuum Ducatus Burg. habuerũt locum incontinenti post Præpositum Parisien. Et merito etiam cæteris sint præferendi in Christianitate, quia fuerunt primi, qui fidem Christianam & sacrum sal susceperunt; & medio quorum fere tota Gallia ad fidem Christi conuersa est. Nec in hoc eisdem nocere debet prioritas institutionis in aliis: eo, quia ex quo est ordo qualitatis, non est curandum de ordine temporis. *l.1.C.de consulib.li.12.& ibi dixi supra in 1.part. in 78.consid.* Etiam facit: quia si bene inspiciatur, alias fuit regnum amplum & bene dilatatum, vt etiam supra dixi *in 5.parte, in 45.consid.* & ideo in memoriam pristinæ dignitatis deberent esse, & collocari in primo loco & ordine, post Parlamentum Parisiense, ante Parlamenta aliarum prouinciarum.

Decima consideratio. Post tales præsidentes sunt præferendi domini locũ tenentes regij, seu gubernatores patriarum & prouinciarum, Qui præcedunt in auditorio, omnes consiliarios post primum præsidentem, & tales Rectores, Legati, Vicarij, Vicereges vocari possunt etiam præsides secundum Budæum *in l. si in aliquam. ff. de off. procons.*

Licet videretur in hoc esse dubium, ex quo locum tenenti Regio, seu vicegerenti, qui dicitur esse apud nos gubernator patriæ, talis honor & reuerentia debeatur, qualis domino. Et sic videretur, quod sicut Princeps & Rex noster præcedit præfectos prætorio etiam in auditorio, quod etiam eius vicegerens seu locum tenens, per ea, quæ dicit Philip. Francus *in cap. grandi. in 5. notab. de suppl. neglig. Prelat.*

Sed licet tales quandoq; dicantur in suis literis institutionis, locum tenentes Regij: tamen officium eorum propriè dicitur esse officium proconsulis, quod est supra omnia alia officia post præfectum prætorio: cũ talis dicatur spectabilis, vt habetur *in l. præcepit nostra serenitas. vers. illud etiam generali. C. de canone largitional. tit. lib. 10.* Et tales, qui apud nos locũ tenentes Regij in prouinciis sibi decretis vocantur. Et horum officium magnum est, & præfecti prætorio vice funguntur in sibi commissis. Nam, si præfectum cæteris dignitatibus antefert, Vicarius ex ipso vicariatus nomine se eius trahere indicat portionem, dicit *l.1.C.de off. vica.* & habetur per Luc. de Pen. *in d. l. præcepit. in d. ver. illud.* Et dicit text. *in d. l. 1.* quod talis repræsentat reuerentiam domini.

Sed videtur, quod ille tex. loquatur solum de Vicario præfecti prætorio, prout videtur sentire Luc. de Pen. *in l. eos qui. C. de comitib. qui prouincias regunt. lib. 12.* Ideo secus de his, qui sunt Vicarij Principis: cum tales vna & eadem persona repetentur. *c.1. de off. Vicary, lib. 6.* & hi ordinariam jurisdictionem habent, & causas audiunt per querelas simplices subditorum, & generaliter quæ in principali statuta sunt, in vicario repetita intelliguntur, *l. diffinito. ff. de pecul. 93. dist. cap. vlt.* vbi est hoc verbum, *locum tenens*, facit text. *in c. 1. de off. Vicarij, in 6.*

Et tales, qui prouincias gubernant seu administrationem & gubernationem habent inter comites primi ordinis gaudent priuilegio Vicariatus, vt est text. & ibi Luc. de Pen. *in l. 1. C. de comitib. qui prouinc. regũt lib. 12.* Personam enim Principis tales repræsentant, *l. etiam eos. ibi: qui imaginem principalis. C. de appellat.* Inde cum tales personam Principis repræsentent, debent omnes ei parere & reuerentiam exhibere. tex. *in c. præcipimus 63. dist.* & ibi gl. ordinaria de hoc. *gl. 1. in c. cum olim magister. ext. de off. deleg.* quæ dicit *per d. c. præcipimus. & per c. primum. 94. dist.* quod delegatos honorare debemus tanquam ipsum delegãtem, vt notat Goffredus *in summa, de ma. & obed. §. reuerentia debetur, in fin.* & not. Spec. *in tit. de legato. §. 2. ver. honorandus autem est legatus.* & probatur *in c. sane. 2. pr. ext. de off. deleg.* facit totus tit. *de off. eius, qui vicem alterius gerit.* & maxime *in d. c. præcipimus.* Quia omnis legatus est honorandus, & plus, & minus, secundum locum illius, cuius legatione fungitur, & vide ante *in 1. part. in 6. consid. ver. 6.*

Et ideo, legatus Principis maioris, præcedere debet legatum Principis minoris, licet ipse, vt priuatus, esset inferior. Inde dicitur, quod si subditum honoro, videor dominum honorare, vt dicunt And. de Bartulo, & Ioan. de Plat. *in l. fi. in fin. per illum text. C. de re milit. lib. 12.* & Cæpolla *in tractatu suo, de Impera. militum eligendo. in vers. pro imperat. in 3. & 4. col.*

Ideo videtur dicendum, quod prædicti domini gubernatores seu locum tenentes Regij in suis prouinciis sibi deputatis, præcedũt præsidentes, præterquam in sede judicandi in auditorio Parlamenti propter rationem positam infra *in 24. consid.* incip. *gerentes magistratum.* De potestate tamen seu authoritate proconsulum, quibus videntur adaptari gubernatores patriarum, videatur Purp. *in l. 1. in 26. coll. ff. de off. eius cui mandat. est jurisdict.*

Vndecima consideratio. Post hos præsidentes sũt hodie octo magistri requestarum, vt dictum est supra in secunda consideratione proxime posita, qui regi frequentius assistunt Cancellariam sectantes, & hi proprie magistri requestarum hospitij regis vocantur, qui post primæ curię Parlamenti Parisiensis præsidentes omnium primi sedent in ipsa curia Parlamenti, vt G. Benedicti *in rep. sua c. Ray. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. extra de testam.*

Hi enim præcedunt omnes consiliarios totius regni, in quacunque curia Parlamentea assistant, & in omnibus assistere possunt, tam in curia Parlamentali Parisiensi, Diuionensi, Tholosana, Burdegalensi, Rothomagensi, Aquensi, quam Gratianopoli: Quæ omnes curię habent præsidentes, post quos assistunt dicti magistri requestarum, qui dicuntur referendatij, id est aduocati sacri palatij. Cum petitiones supplicantium coram Principe proponant, & referant: vt dicit glo. & Ia. de Beluiso *in Auth. de referendariis. coll. 5.* & tales magistros requestarnm vocat Iac. Rebuf. *in l. eos. C. de exclus. muner. lib. 10.* referendarios. Et vide etiam Spec. *in tit. de supplicatio. §. 1. post princ.* vbi ponit, qui sint referendatij.

Et non debent esse vltra octo, vt dicit text. *in dict. auth.* Ex quo, ex illo textu, fuerunt antiquitus in Gallia

lia solum ordinati & instituti octo. Nunc vero (vt dixi in præcedenti consideratione) sunt nouem. Et licet inhibeatur, ne fiant vltra octo, si tamen fiant, deponi non debet supernumerarius: vt dicit ibi text. & Angelus de Perusio, & glossator seu commentator *regularum Cancellariæ Iulij Papæ II. in tertia parte.*

Et, vt dicit ibidem tex. tales sunt spectabiles, prout est præses prouinciæ (qui apud nos in multis locis dicitur balliuus, & in aliis locis & prouinciis senescallus) vt est gl. *in §. cumque hoc. in gloss. in verbo, ex quæstori. in proœ. Institutio.* Qui licet maius Imperium omnibus post Principem habeat, vt dicit text. *in l. præses prouinciæ maius. ff. de off. præsid. l. ideo ff. de off. proconsul. & leg.* Imo nec quicquam est in sua iurisdictione, quod non per ipsum expediatur; Tamen prædicti magistri requestarum, præferuntur illi & præsident ante eum in suis iurisdictionibus. Et hoc est; quia, vt dicunt quidam, præsides prouinciæ sunt solum clarissimi, vt est text. *in l. fin. C. de decurio. lib.* 10.

Et obseruatur in tota Gallia, in quibuscunque locis sint, si velint tenentes locum præsidis, id est, balliui, seu senescalli, expediũt causas sui præsidiatus, seu balliuatus, aut senescalliæ: & ita vidi sæpe fieri per nobilem ac sapientem virum Dominum Dionysium Poillot, Iurium doctorem, & magistrum requestarum, quando accedebat ad hanc ciuitatem Heduen. causa habitandi, & suos parentes visitandi, postquam tres menses in curia seruierat, vt moris est.

Et tales; post longam exercitationem talium officiorum, vocari merentur comites, vt dicit Io. de Platea *in d. l. eos. C. de excu. mune. lib.* 10. *P. & in l. si de decur. C. eo. lib.* vbi ipse Io. de Platea ponit 12. dignitates. quæ liberant quem è decurionatu, curia & patria potestate. Inter quas est dignitas referendariorum, quorum officium est responsa principum peragere, & signare, vt ibi.

Et tales sunt exempti seu eximuntur à muneribus, subsidiis, impositionibus seu talliis *d. l. eos.* Io. de Pla. *in locis preallegatis.* Budæus tamen, & post eum Pyrrhus *in suo tract. de magistrat. Romanis lib.* 1. magistros requestarum & proximos sacrorum scriniorum comparauerunt, quod non credo tales esse, sed potius esse, *les secretaires des commandemens*, qui sunt quatuor tantum, tres ordinarij.

Tales autem hodie apud nos habẽt iurisdictionẽ ordinariam, quam tenent seorsum à curia, in qua de officiis Regiis cognoscunt, ab eis tantum appellatur ad Parlamentum. Et ita decisum fuit arresto, anno. dom. 1384. vt refert Aufrerius *in tract. arrestorum ca.* 43. & G. Ben. *proxime dicta repet. in repetition. c. Rayn. in glo & vxorem nomine Adelasiam. in additio. extra de testam.*

DVodecima consideratio. Post prędictos pręsidentes, & magistros requestarum sunt cæteris aliis quibuscunque officiariis dominis & Principibus præferendi consiliarij curiæ Parlamenti in suo auditorio & curia, cum distinctione seu modificatione quadam: videlicet, Quoniam in Parlamento principis solent esse consiliarij Ecclesiastici & Seculares, vt Ecclesiastici à dextris, & seculares & laici à sinistris, & quilibet in suo loco & ordine sessionis secundum ordinem promotionis, vt qui primo promotus ad tale officium, primo sedeat in suo loco & altiori, dixi supra in pluribus locis.

Et, quo ad hanc considerationem, Quod consiliarij tales præferãtur aliis, patet, Quoniam sunt senatores, & loco senatorum sunt, vt supra dictum est *in 9. consid. huius part.* Cum ad instar senatus Romani fuerint instituta Parlamenta, in quo sunt senatores seu consiliarij, & tales sunt propriæ curiæ maximæ, vt Parlamentorum principis: ex quo cum quælibet ciuitas habebat senatum suum, vt *in Auth. de natural. lib. in curia deput. in princip.* vt dicit Luc. de Pen. *in rubric. & in l. omnes. la premiere. 3. colum. de decur. C. lib.* 10.

Et tales in corpore Reipublicę obtinẽt locũ cordis; ex quo Imperator inter senatores cõnumeratur, vt est tex. *in l. ius senatorum. & ibi Luc. de Penn de dignit. li.* 12.

Et de corpore Reipublicæ, quomodo regatur, & per quos regi debeat, vide eundem Lucam *in l.* 2. *C. de apparito. proconsf. & leg. eodem lib.* 12.

Et talibus non possunt indici munera, per quoscunque iudices cuiuscũque authoritatis sint: Imo, si quid eis est mandãdum, hoc solũ per principem fieri debet. *l. nemo præfectus. C. de dignit. lib.* 12. Nec bona eorũ contribuere debẽt in sumptib. operũ publicorũ, quæ præsides prouinciarũ in ciuitatibus iubẽt fieri, vel ædificari. *l. quoniã diuersi iudices, & l. senatorum substantias. de dignit.* ex quo male faciebãt ciues Diuionenses, qui volebant compellere senatores seu consiliarios Parlamenti Diuionen. ad aliqua munera oppidi Diuionen.

Et sub his senatoribus comprehenduntur Patritij & Consules vsque ad omnes illustres; quia hi soli possunt dicere sententiam in senatu *l. fin. §. 1. ff. de senator.*

Aduerte tamen, quod appellatione populi continentur etiam Senatores, notatur per Innoc. & alios *in c. sedes de rescript.* Et horum magna est authoritas, vt *l. humanum, Cod. de legib. gloss. in §. constat autem, in verb. sed & plebiscita. Instit. de iustit. & iur.* & hi possunt facere legem *l. non ambigitur. ff. de legib. & senatusf.* Notatur per Io. Fabri *in l. fin. C. de senator.* Hodie tamen cum concedere legem sit vnum de reseruatis Principi, & sic solus Rex in suo regno leges componit, ipsi vero consiliarij bene condunt circa ordinatiua litis, aut reformant stylum curiæ, aut addunt.

DEcimatertia consideratio erit. Quia offendentes tales consiliarios principis committunt crimen læsæ maiestatis *l. quisquis. Cod. ad leg. Iul. maiest.* & vide Guidonem Papæ *q.* 344. *in fin* & dixi supra *in 9. consil. huius partis.* Quęritur, si dicatur vni ex talibus consiliariis: Si non esset ob reuerentiam officij tui & regis, bene te castigarem, dicit ille, non respicias Regem; nec cures de officio, sed defendas te si potes, & deponit vestes & Insignia Regis. Iste eum acriter verberauit; nũquid in pœnam verberantis senatorẽ aut officiarium regis incidat; Videtur, quod non. *arg. l. quamuis. ff. de in ius voc.* & quia hic videtur cessare interesse partis, ergo, & regis, *l. 2 ff. si quis in ius vocat. non ierit.* & hanc opinionem tenet G. de Cug. *in d. l. quamuis.*

In contrarium videtur facere l 2 §. *vsque adeo. ff. de iniuriis.* Eo, quia ille à se abdicare non potuit officium Regis. *l. legatus. ff. de offic. proconsf l. fin. C. de defensf. ciuit.* & hãc opinionem tenet Io. Fabr. *in l. seruus, C. de pœnis.* & ita tenui in *comment. nostris super consuet. ducat Burgund. in tit. des iustices. §. 7. in glo simple rescousse. versic. 7. conclu.* Hanc quæstionem examinauit Alberic. *in suis statutis, quæst.* 43. sed nesciuit in quã partem inclinaret.

Et senatores dicuntur à senio, eò, quod soli senes ad tale officium eligi debent, quorum institutionem Romulus Romanæ vrbis conditor primo inuenit; vt supra dixi *in d. 9. consid. huiusce partis.* Et ideo sapienter dicebat Innocen. & Bald. *in cap. 1 de renun.* quod plus valet vmbra senis, quam ensis iuuenis. De quorum senium præeminentia vide G. Bened. *in sua repet. c. Rayn. in verb. aduella impub. de testam.* & dicam latius infra.

Et ideo nescio, quid dicendum de quibusdam consiliariis nostri temporis, nouiter institutis & creatis in Parlamentis, quos video ad dignitatem promoue-

ii in ætate xx. aut xxv. ann. mediante pecunia, aut alia vi nescio quali: Nisi quod difficile sit: Quæ malo inchoantur principio; vix bono peragantur exitu. Ex quo male omnia gubernentur, non potest aliud dici, nisi quod Consilium iuuenum, Roboam fecit egenum 3.*Reg.*2. mihique propono versiculos morales:

Roma vetus veteres cum te rexere Quirites,
Nec bonus immunis, nec malus vllus erat.
Defunctis patribus successit praua iuuentus,
Consilia cuius præcipitata ruis.

Et quod consilium senum sit consilio iuuenum præferendum, & magis laudandum, vide G.Benedicti *in loco hic ante allegato.* Dicta de temporis nostri gubernaculo taceo: cum omnibus sit nota, & melius est in his tacere, quam male loqui, cum ex plurimis pauca exprimere sufficiat. Et, quia hic materia senum & iuuenum non se offert, nisi quodammodo extraordinarie non aliter insisto.

Ex duabus proximis considerationibus infero vnū: Quod curia Parlamentalis Franciæ, est prima & princpalis omnium curiarū; & sic, si per modum curiæ congregatæ & conuocatæ incedat, & in actu, in quo tota curia repræsentatur, præcedet omnes alias curias. Et licet generales Franciæ aut præsidētes in camera computorum videantur esse maioris dignitatis, quam consiliarij, de per se, cum sint primi & præsidentes in eorū Curia: Non tamen in congregatione prædictarum Curiarum debent præcedere consiliarios curiæ Parlamenti: Imo, nec graphiarios eiusdem curiæ, ex quo tota curia tenet primum locum honoris, omnes Curialistæ seu ministeriali illam sequuntur; & sic præcedunt etiam ipsos præsidentes computorum, qui sunt de secunda curia, & sic de secundo loco honoris: argumento eorum, quæ supra deducta sunt *in* 4.*parte.in* 32.*consid.* vbi dixi, quod canonici Ecclesiæ cathedralis, qui non sunt in tanta dignitate de per se, quātum Abbates, si tamen incedant processionaliter in cōgregatione Ecclesiæ cathedralis & aliarum, præcedunt Abbates, & quæcunque alia collegia, cuiuscunque præeminentiæ, exemptionis aut priuilegij fuerint; cum sint de primo loco honoris. Ex hoc ergo infertur, quod domini computorum, si vellent incedere, æqualiter cum Curia Parlamentali errarent cum vellent attentare id, quod nocuit Lucifero; quia vellent fieri similes Altissimo, quod naturæ repugnat. Sed adhuc nō est sine dubio, an debeant præcedere præsidem prouinciæ, vt infra *in secunda proxima consider. sequent.* dicitur. Ex quo ad minus clarum est, quod etiam præsidentes computorum de per se, non possunt præcedere dictos consiliarios cum consiliarij sint illustres, prout & Quæstores: sed hodie sint de priori loco honoris, in quo etiam secundus est maior primo loci honoris sequent.

Decimaquarta consideratio. Inter hos cōsiliarios; quia sunt quidam in magno consilio regis, quod dicitur Consistorium; alij sunt in Parlamentis, quæ dicuntur tribunalia; est magna altercatio de præeminentia istorum, videlicet, qui istorum sint præferendi? Et quia Montaigne & Nicolaus Boerij satis super hoc insudarunt in tractatu, quem fecerunt *de authoritate magna consilij*, ne dicta eorum transportem, & ne etiam volendo plus extollere alios ex his, ad dicta eorum me remitto, ex quibus vnusquisque cogitare potest, & clare decidere, quis illorum sit præferendus, & in quibus locis.

Decimaquinta consideratio. Cum, vt satis claret, in hac parte sit mentio de statu iustitiæ, sine qua regnum in se durare non potest: cum vt ait Aug. *lib.* 4. *de ciuitate Dei.* Quid enim sunt regna, nisi latrocinia, vbi non est iustitia? & qua imperatoriam maiestatem oportet esse armatam, vt habetur *in proœmio Institutionum*, & infra latius dicam.

Et neuter istorum statuum Iustitiæ scilicet, & militiæ, sine pecunia cōsistere potest. Vnde Philippus animam Reipublicæ esse dicit pecuniam, (de qua plene *in fina. part. in* 54. *consid.*) cum nummus profecto pro his omnibus quibus homo indiget, fideiubeat, & de publicis pecuniis officiarius iustitiæ, salaria, & militibus stipendia, assignari debet de quibus viuūt, ne subditos cōcutiant, aut deprædentur, secundū quod dictū *Luc* 3. Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, sed estote contēti stipendiis vestris. Ideo introductus est tertius status in Francia, & in omni parte mūdi, qui est status thesaurariorū qui à quærēdis & conseruādis pro Reipublicæ vtilitate pecuniis, olim Quæstores nominabātur, vt supra *in praeced. part. in* 18.*consf. incip. ad thesaurarios.* Et olim primus honoris gradus Quæstōris erat, *vt dicit Cicero in orationibus*, & hodie tales apud nos sūt generales Franciæ, qui habēt sub se thesaurarios, qui tamen omnes sunt sub Camera computorū, vt refert G.Ben. *in repet.c.Rayn.in verb.& vxorem nomine Adelasiam.num.*510. *extra de testam.*

Sed quoniam hic solum intendo facere mentionem de magistris computorum (cum tales sint Iudices officiarij iustitiæ) ideo reliquis præmissis dicēdum videtur, quod præsidētes computorum hodie sunt subrogati locò procuratoris Cæsaris, cuius officium consistet de iure in iudicando *l.*1.*C.si aduersus fiscum.* & qui cognoscit de rebus tangentibus & vēditoribus fiscalibus seu de dominio principis, vt habetur *in rubr. vbi causa fiscales, & in l.final. C. si aduersus fiscum.* Et iste dicitur comes rerum priuatarum. *l.si quis. & in l.vniuersi.C.vbi causæ fiscales.* Ex quo textu sumendum est, quod præses prouinciæ est maior præsidente computorum, facit *l.*4. *C.de offic. præsidis*, imo per illum text. *d.l.procurator.* non habent potestatem condemnandi aliquem ad pœnam, quod tamen hodie vsurpant ex potestate (vt dicunt) sibi à rege concessa.

Dicunt tamen aliqui, quod cum sint illustres, vt *l.*2. *C. de officio Quæst.* etiam comes rerum priuatarum, vt est text. *in d.l si quis.* & præsides prouinciarum tantum clarissimi, vt supra *ista part. in* 5. *consid.* quod debent præferri illis, sed illi tex. loquuntur tantum de Quæstorib. qui dicuntur generales finantiarum apud nos, & sunt illustres: ideo tales præferri possent præsidibus prouinciarum, sed non præsidentes computorum, qui tantum dici possunt spectabiles, vt dixi *in praecd part. in* 7. *consid. incip. de aliis officiariis*, ex quo sunt in loco procuratoris Cæsaris, vt ante dictum est.

Et iste procurator Cæsaris differt à procuratore fisci: Quia procurator Cæsaris est ille, qui administrat reditus prouenientes ex bonis, quæ princeps habet tanquam bona priuata, vt est dominium. Procurator autem fisci est ille, qui administrabat bona Principis, quæ conuertuntur in vsus publicos: vel, vt dicit Paul. de Castr. *in l.*1.*C.vbi causæ fiscales.* quia officium procuratoris Cæsaris est, quod consistit in iudicando. *d.l.*2. *C.si aduersus fiscum*, vt sunt domini computorum. Nec consistit in pœnarum impositionibus, *l.*1.*ff. de off. procur. Cæsaris.* Et iste est de quo hic ante dictum est, qui est præses in camera computorum, qui aliquando officio præsidis vtitur, prout dicit text. & ibi Salicet. *in l. procurator. C.vbi causæ fiscales.* Procurator vero fisci agit, & quandoque vocatur curator Reipublicæ *l curator. C.de modo mulctar.* quandoque logista, id est rationalis, *d. l. curator.* & de isto infra dicetur *in hac part. in* 34. *consi.* vbi fit mentio, in quo loco

loco sedere debeat inter aduocatos.

Etiam de prædictis magistris computorum videatur Bud. *in tit. ff. de off. quæst.* & illos præfectos ratiociniorum vocat Ia. Rebuff vocat eos magistros scriniorum, vt habetur per eum *in rub. C. de magistris scriniorum. lib. 12.* & dicit eos esse spectabiles. Pyrrhus vero *in tract. de quæstoriis magistratib.* dicit, quod Imperator eos vocat præsidentes sacris ærariis per text. *in l. vlt. C. de aduocat. fisci.* Ab eorum tamen sententiis appellatur ad Parlamentum, ex quo sunt inferiores dominis de Parlamento. Cum non oportet ad compares iudices appellationes referri, sed a minore iudicio in maius tribunal ascendere, vt dicit text. *in Authent de appel. & infr. quæ tempora. § illo videlicet. collat. 4.*

Et in ista camera computorum, sunt alij officiarij, qui dicuntur tabularij, quibus æquiparantur clerici cameræ computorum (quos audientiarios vocamus, de quib. per Iac. Rebuff. *in l. instar. C. de iure fisci, lib. 10.*

DEcimasexta consideratio. In supremis Curiis, tam consistorialibus, quam Parlamenteis sunt graphárij, hoc est scribæ, qui etiam habent dignitatem vltra alios sedium regalium: & inter hos primi sunt cum spectabiles dici possunt, & sic videtur quod præcedere debeant præsides prouinciarum, hoc est balliuos & Senescallos, quod non est dubium in loco eorum iurisdictionis, sed non in loco iurisdictionis magistratus dictorum Balliuorum: Quoniam ibi quoscunque præcedere debent, pro quo *l 4. ff. de off præsid.* & infra *hac parte* dicetur, & *in 24. consid.* vbi dicitur, quod gerentes magistratuum generaliter in suis iurisdictionibus, cæteris sunt præferendi. Et, vt dicit Iacob. Rebuff. *in rub C. de magistris sacr. scrin. lib. 12.* secundum Bald. & Andr. de Barru magistri scriniorum sunt Notarij magnæ curiæ principis, quibus potest æquiparari magnus Notarius magnę curię Parlamenti Parisiis, qui vulgo vocatur graphárius vel Notarius principalis principis. Quod tenet registrum seu regestum literarum, & tales dicuntur proximi sacrorum scriniorum. Sed pro clariori intelligentia horum graphariorum, seu scriniorum sumenda est doctrina Iacobi Rebuff *in l. 1. de proximis sacr. scrin. lib. 12.* vbi dicit, quod tria sunt scrinia, siue cameræ, in quibus reponuntur scripturæ principem tangentes: in vno scrinio, seu camera ponuntur epistolæ seu literæ, quæ per principem aliis mittuntur, seu ab aliis mittuntur principi. Et istud est officium secretariorum principis; de quibus supra dixi *in part. præced.*

Et licet plures in curia principis secretarij instruantur; tamen vnus est magis secretus & continuus principi, qui est & reputatur præpositus huius sacri scrinij: quia præponitur aliis scriniariis, hoc est aliis secretariis. Etiam vocatur proximus; quia plus se approximat & appropinquat principi quam alij secretarij: & qui habet principalem custodiam vnius scrinij seu cameræ, vbi tales sunt scripturæ, & literæ reponuntur, cum talis sciat arcana & secreta principis, vt *l. proximos, C. de proximis sacror. scrinior.* & est apud nos hodie & à multis annis, sc. à tempore Caroli VIII. vsque nunc dominus Roberte, qui præest & semper præfuit in talibus omnibus secretariis regni, & merito: cum non fuerit repertus excellentior eo in talibus.

Vel, vt dicit idem Rebuff erat aliquis istis literis custodiendis præpositus per principem secundum scrinium suæ cameræ, vbi tales sunt scripturæ & literæ positæ, cum talis sciat arcana & secreta principis. Et dicitur scrinium locus, vbi solent libri vel chartæ recondi, tanquam cancelli quidam, vt *in l. librorum. §. libris. ff. de leg. 3.* Et si cum in palatio summo erant duo laterculla, puta magnum & minus, id est, duæ cameræ, magna & minor, & istud erat minus laterculum seu minor camera, in quo vnicum erat scriniū, in quo sacræ dispositiones recondebantur; hoc est, principum legales constitutiones, seu ordinationes vna cum codicillis, hoc est, literis officiorum imperialium quorumcunque, etiam militarium recondebantur, vt facit text. *in §. 1. in Auth de mandatis Principum. col. 4.* vbi optimus tex. Et quod codicilli militarium officiorum ad solicitudinem pertineant Quæstoris in eodem minori laterculo, vide text. *in l. t iuncta l. 3. Cod. de officio Quæstoris.* Et quod cum legalibus libris codicilli, id est, literę officiorum debeant obseruari in ipso minori laterculo, vide text. *in d. §. 1. ibi: vna cum codicillis in Authent. de mand. Princip.* Quod quidem laterculum, de quo *in illo* §. 1. scribitur, erat minus, quod apparet ex *l. 1. C. de Off. Quæstoris* & sic in illo minori laterculo erant tantum illa duo scrinia quæ pro vno habebantur, vt dictum est. In laterculo, vero maiori, erant tria scrinia, vt statim dicetur: & in hoc laterculo minori erat vnum, quod erat distinctum duobus, vnum pro libris legalibus, alterum pro codicillis: licet, vt videtur tenere Petr. Cothereau *in suo schedulari magistratuum in tit. de quæstore palatij, & cancellario Franciæ.* quod non distincti essent scriniatij librorum Principis, & codicillorum, sed permixti essent tantum quatuor scriniarij libris & codicillis deseruientes in scribendo, & dictando, & reuoluendo & recipiendo, seu magistrando qui quatuor antiquarij (vt puta idem Cothereau) sunt, de quibus loquitur text. *in l. hac part. C. de proximis sacror. scrin. li. 12.* Monetur. Nam ibi dicitur; quod quatuor antiquarij scriniorum seu secretariorum memorialiū segregabantur a generali scrinio memorię & ei non obsequebantur, sed specifice erant istorum antiquorum quatuor scriniariorum partes. Et isti quatuor antiquarij habent permixtum munus ad obsignandum literas & codicillos, qui quidem antiquarij dispositionum adæquantur nostris commendatoris secretariis, quibus dictatio & transcriptio codicillorum seu literarum regiarum incumbit. Alij vero sunt secretarij libellarij Alij memoriales: Alij epistolares: de quibus ibi ample per Petr. Cothereau. Sed talis triplicitas apud nos obseruatur, cum tantum apud principem, & in aula ipsius ad illi deseruiendum seu obsequendum sint prædicti quatuor antiquarij, qui dicuntur *les secretaires des commandemens.*

Alij vero, qui obsequuntur, & deseruiunt tantum consistorio, & sic Cancellario (qui est principalior illius) & in his, quæ concernunt iurisdictionem seu iustitiam, non in his, quæ concernunt res priuatas principis. Et isti sunt de magno laterculo, seu magna camera in qua sunt tria scrinia memorię, scilicet epistolarum & libellorum. Ita probantur *in l. 1. 2. 3. n. 4. C. de proximis sacror. scrin.* Et de primo scrinio, vbi reponebantur literæ dixi hic ante, de secundo vero vbi reponebantur scripturę libellorum & cognitionum, potest poni exemplum, Parisius in camera Parlamenti, vbi reponuntur tales scriptores, qui magistri Parlamenti dicuntur, sunt ibi plures, sed sunt ibi 4 præsidentes, qui præponuntur aliis Magistris Parlamenti, & habent ibi præsidentiam, qui possunt appellari vno respectu præpositi huius sacri scrinij, hoc est cameræ Parlamenti, & hoc etiam iure vocantur proximi quia magis se approximant Principi. Sed quia istud exemplum non est bene conueniens. Ideo aliud ponit magis quadrans, videlicet in Graphario curiæ Parlamenti, qui præponitur & præest omnibus scribis illius curiæ, & sunt tres principales: Vnus qui dicitur grapha-

rius ciuilis: Alius ciuilis: Alius pręsentationum. Et sub eis sunt alij quatuor, qui in absentia eorum signant, & quilibet illorum principalium habet suum scrinium, seu suam cameram, quam *burellum* vocant.

Et illi vocantur Præpositi dictæ cameræ, seu Magistri dicti Burelli, seu proximi sacrorum scriniorum, vt dicit Iacobus Rebuff. *in d. loco.*

De tertio vero scrinio, in quo sunt magistri computorum præpositi, non hic repeto, cum ante dixerim.

Aliud est scrinium in palatio regio Parisiis, seu camera, in qua sunt repositæ scripturæ tangentes antiquitates, & notabilia facta Regni, quod scrinium vocatur camera thesauri; & destinatur ibi vnus principalis præpositus seu præsidens, pro gubernatione seu custodia illius cameræ, tenens clauem principalem illius cameræ, & proponitur etiam habentibus alias claues illius; & qui etiam proximus vocari potest, cum se magis appropinquet Regi, quam alij. Et tales proximi seu præpositi sacrorum scriniorum, eisdem honore & dignitate funguntur, quibus Vicarij principis, & ex eo tempore, quo officium proximatus sunt adepti *l. 1. Cod. de prox. sacror. scrinior. lib. 12.* Et isti possunt salutare Principem, & sedere in iudicio cum iudicibus, *l. in sacris scriniis, la prima. de prox. sacror. scrinior. C. eodem lib.*

Et aduerte, quod isti secretarij propriè sunt adiutores Cancellarij, vt dicit Pet. Cothereau *in suo schedulari magistratuum c. de adiutor.* Principis, & debent esse septem, vt ibi dicit, vt facit text. *in l. comperimus. C. de prox. sacror. scrinior.* Quorum primus inter omnes est audientiarius apud nos, qui æquiparari potest mello proximo. de quo *in l. peculiari. Cod. de prox. sac. scrin.* qui dicitur prior illorum, qui erant adiutores quæstoris.

Decimaseptima consideratio. Post principaliores officiarios supremarum Curiarum videndum est de aliis pluribus iudiciis ordinariis, qui sunt apud nos. Et primo de præfecto vrbis, qui à quibusdam adeptatur præposito Parisiensi, & Tholosano. Dum volunt adaptare Viguerio Tholosæ, quod non credo: sed in quantum possit præposito Parisiensi, videtur, quod sit magnę authoritatis, dignitatis, & excellentię, cum præfectus vrbis sit illustris, vt supra *ista parte, in 2. consideratione* dictum est. Ideo etiam præpositus Parisiensis illustris esse debet per huiusmodi adaptationem, & tales æquiparantur de iure pręfecto prætorio, *l. 1. Cod. de præf. præt. siue vrbis, &c. lib. 12.* Dicit tamen Purpuratus *in l. 1. num. 96. ff. de offic. eius cui mandat. est iurisd.* quod huius præfecturæ simulacrum apud nos non videtur, cuius iurisdictionem ad prætorem translatam esse, author est Fenestella. Capitanei tamen ciuitatum, qui apud nos videntur, quorum tanta non est potestas, vt tradit Iacobus Rebuffus *in l. 1. colum. 2. in fi. C. de mulierib. in quo loco, &c. lib. 10.* huic præfecto vrbis non sunt æquiparandi. Ego autem dico, quod huic posset æquiparari capitaneus iustitiæ Mediolani; cum præfecto prætorio æquiparetur: cum ab eo, prout nec à præfecto prætorio, non appelletur. Et ita vidi tempore, quo assistebam magnifico Domino Roberto de Pardines capitaneo iustitiæ Mediolani, tempore, quo illustris Dominus Carolus de Ambasia erat locum tenens generalis in Italia, pro Christianiss. Francorum Rege.

Decimaoctaua consideratio de prætoribus tractat, qui sunt spectabiles, vbi supra *ista part. in 4. consid.* dixi, & tenent omnes *in leg. 1. ff. de off. eius, cui mand. est iurisd.* Sed quibus aptari possint incertum est cum tales Prætores potestatem haberent legem condendi, seu ius, quod honorarium appellabatur *§ pratorium. Instit. de iure natur. gent. & ciuili.* Et in vrbe prætor à præessendo nominatur, cui consulum insignia concessa sunt, vt tradunt Pomponius Lætus & Fenestella, *lib. de magistratibus cap. 19.* Et vt Varro scribit, prætor dictus; quia iura præiret: quia iura condere, vt iam dixi, & abrogare instituta solus poterat, & in causis ciuilibus criminalibusue summũ imperium obtinebat, vt tradunt Moderni, maxime Zasius *in l. 2. § cumque consules ff. de orig. iur.* Ideo dicit Purpuratus *in dict. l. 1. nu.* 204. quod Bartol. merito eum æquiparat Senatoribus, & præfecto prætorio, *in l. omnes populi. 4. quæst. 1. principalis ff. de instit. & iur.* & ideo non videtur, quod omnes alij essent similes; cum solum ibi loquatur de prætore vrbis, vt dicit D. meus Ias. *in dict. leg. 1.* ex quo male videtur æquiparari Ducibus, Marchionibus, Comitibus, & Episcopis, qui non possunt eo modo statuere. *cap. cum inferior. extra de maior. & obed* & hoc, nisi essent Vicarij Principis, vel præscripsissent iurisdictionem, merum & mixtum imperium & principi reseruata vt declarat Aretinus *in leg stipulationum alia, in princip. colum penultim. ff. de verb obligat.* quo casu tales essent illustres, vt dicit idem Purpuratus *in dict. leg. num* 205 vbi facit illam differentiam inter prætorem vrbis, & alios, quam etiam facit Baldus *in l. recept. Cod. de non numer. pecun.* Et ideo (vt idem Purpuratus *ibi, in sequent. num.* voluit) difficile videtur reperire inter magistratus nostros, qui æquiparetur huic prætori, quicquid de Potestatibus nostri temporis dicant Baldus & Barbaria *in rubr. Cod. qui admitti.* Maxime; quia nullam habent authoritatem nisi quatenus eis est attributa per statuta, seu rescripta constitutionum, vt tradit Bald. *in Authen. cassa. collat. 1. C. de sacrosanct. Eccles.* quamuis large omnis magistratus possit dici prætor, vt dicit Bald. *in l fin. in 1. quæst C. de ædilit. action.* & Decius *in l. vbicunque. per illum text. ff. de regulis iur.* Huic prętori vrbis ita possent adaptari præpositus Parisiensis & Viguerius Tholosanus, sicut præfecto vrbis: nisi in hoc, quod non habent authoritatem, condendi ius, nisi in his quæ respiciunt stylum iurisdictionis eorum.

Decimanona consideratio. Præsides prouinciarum per Spec. *in rubr. de iurisdict. omn. iud. ver. minimi.* & Bart. *in l. 1.* à quo ibi nemo discrepat *ff. de off. eius, cui mandata est iurisdictio.* tantum clarissimi dicuntur, & in quarto gradu, qui dicitur minorum ponuntur. Et quod præses prouinciæ sit clarissimus, vt est text. *in l. 2. in fin. Cod. de dilatoribus. libr. 10.* Et talis etiam est rector prouinciæ, bonus text. *in l. memini §. Cod. de aduoc. diuers iudic.* & qui apud nos dicitur Balliuus & in multis locis Franciæ, senescallus, qui quidem Rector prouinciæ dicitur clarissimus, vt est text. *in l. vnic. §. sin autem post. Cod. de raptu. virg. &c.* & dixi supra *ista part. in 5. consid.* Nec tenuis est hic titulus vt dicit hic Purpuratus *in d. l. 1. num. 258.* maxime in superlatiuo positus. Cum dictio *clarus*. si figurat positè, & pro insignia atque excellenti accipiatur, cumque denotet, qui veluti fulgore quodam famæ resplendet ita vt perinde sit, ac si dicatur excellentissimus præses prouinciæ, & dicitur iudex ordinarius. text. *in l. eos in princip. C. de modo mulctar. & in l. omnes. §. 1. C. de Episcop. & cler.* Et licet multa iura dicant præsides clarissimos, per hoc tamen non exclu-

non excludunt, quin esse possint in superiori gradu. Nam etiam Senator dicitur clarissimus, textus in *l.2. Cod de his, qui veniam ætatis impetr.* qui tamen in primo gradu superillustrium positus est supra in hac parte in 1.consideratione, ad finem. Et præfectus prætorio clarissimus appellatur. Et pro hoc Purpuratus allegat authent. de Belisario vicario Consulis *collat.* 3. sed puto voluisse allegare in Authent. *de mensura ordinandorum, in fi.collat.*3. quem tamen fore illustrem, nemo vnquam dubitauit, vt etiam dictum est in hac parte, in 2.considerat.& prætor dicitur clarissimus in *l.1.in princ.C.de tutoribus vel curatoribus illustrium,&c.* qui tamen inter spectabiles ponitur, vt in consideratione præced.dixi.Etiam proconsul dicitur clarissimus *vt in l.& si seuerior. Cod.ex quibus causis infamia irrog.* & tamen spectabilis est, & superius ista part. in d.4. consider.probatur.Similiter Comites dicuntur clarissimi *in l 1. Cod. de aduoc. diuers.iud.c.* & tamen prædictos monstrauimus esse spectabiles supra in 5.part. in 45 consider. & in supradicta 4 consid. Ideo Alciatus *in l.1.C de perfectissimatus dignit.lib.12.& lib.3.dispunct. cap.4.* bene se resoluit in his altercatio ibus,dicens: Non fuisse firmas magistratibus ipsis dignitates: sed solitas concedit secundum merita personarum, & considerata plerunque loci, cui præeant, qualitate. licet non neget, hoc crebrius fuisse verum, quod à Doctoribus traditur: Et post eum Purpur. *in dict.l.1. num.* 163. sic concludit, quod cum appellatio præsidis generalissima sit,sic quod largissimè accipitur pro eo, qui præest alicui rei, vt per textum in *l.1.& ibi gl. 1.ff de offic.præsid.* Large quando dicitur præses prouinciæ,& sic præses, secundum varias potestates, diuersimodè potest in his magistratuum gradibus collocari, ita vt aliquis reperiri possit, qui inter illustres connumeretur, vt in præsidibus Parlamentorum, de quibus supra ista parte,in 9.consider. Et hoc propter concurrentem (quo ad quædam) authoritatem præfecti prætorio; & quia specialiter Principis est consiliarius ex quibus illustratur. Sed quicquid sit, præses prouinciæ maius imperium habet omnibus post Principem. textus in *l. præses prouinciæ*, quæ est 4.*ff.de off. præsid.* Etiam quandoque perfectissimatus dignitatem dicitur habere, vt dicit Purpuratus in *dicto loco, num.* 165.*cum tribus sequentibus.* Et quod præsidis nomen generale sit, ad omnes magistratus prouinciarum Rectores, vide Petrum Cothereau in *suo schedulari magistratuum ciuilium, c. de præsidibus prouinciarum.* vbi ample de his. Dicit tamen Budæus in *l.si in aliquam. ff.de off proconsul.* quod Balliui, seu Senescalli, dicuntur præfecti aut etiam iuridici, & continentur nomine proconsulis,nec præsidis,quia in Gallia non sunt prouinciæ, sed prouinciolæ. Item; quia ab his appellatur ad Curias Parlamentorum. Sed tuendo communem, videtur, quod vocari possint Præsides prouinciæ, nec est respicienda multitudo terræ,sed potestas. Item à sententia præsidis & Proconsulis appellatur, *l.2. & fi. C.de temporib. & reparatio. appellat.& in l.1.ff. quis & à quo appell.* Et aliquando Prouincia capitur pro territorio,siue districtu,vt in *Authent.qua in prouincia. C.vbi de crimine agi oport.* Et aliquando vnus præsidiatus dicitur vna prouincia: Præses enim erat caput prouinciæ, & ei suberant plures ciuitates, vt in omnibus legibus, quæ faciunt mentionem de præside prouinciæ. Etsi fuerint facti duo præsides in eadem prouincia, censentur duæ prouinciæ, *lege si eadem.ff. de officio assessor.* & non capitur hic vt appellatione prouinciæ veniat Regnum seu Regio; vt est Francia, Hispania, Germania,Italia, & huiusmodi de Officio Præsidis:& quod Iudicem oportet habere iuris & æqui notitiam, voluntatem boni,& potestatem exequendi:& quod iuramento debet esse legibus alligatus, & sordibus munerum alienus, vide in Polycratico,lib.5.c.11

VIgesima consideratio. In patria nostra Ducatus Burgund. habemus & alia officia seu magistratus, qui dicuntur Iudices Cancellariæ contractuum Ducat.Burgund.quibus dicitur præesse;qui apud nos dicitur gubernator Cancellariæ contractuum Ducatus Burgundiæ, quod est officium ordinarium, & cujus iurisdictio ordinariè exercetur in ciuitatibus & oppidis (in quibus ditiones seu præfecturæ Balliuorum exercentur) per se,si velit, aut suos locum tenentes, & ab eorum sententiis ad supremam curiam appellatur: & de isto etiam infra ista part.in 38. consid. dicetur: Sed videndum est,quæ sit eius authoritas,& vtrum sit æqualis præsidi Prouinciæ, seu Balliuo, an vero inferior & si sint in loco indifferenti,quis istorum præcedere debeat. Nam vt videmus,sua est cognitio tantum ad contractus receptos sub sigillo Cancellariæ Ducatus Burgundiæ, qui habent executionem paratam,ex quo videtur delegatus à Principe ad vniuersitatem causarum. Ex quo ergo est delegatus à Principe,videtur esse maior præside prouinciæ,& sic Balliuo,qui est ordinarius.Cum delegatus à Principe sit maior quocunque ordinario, vt est casus *in capite studuisti,extra de offic.deleg.*melius probat *in cap.pastoralis. de offic.ordin. & in c sane quia de offic.deleg.* vt dicit Alex. *in rubric.ff. de offic.eius,cui mandat.est iurisd. col* 1.& hoc communiter tenetur Ratio est;quia delegatus repræsentat ipsum principem delegantem: *c.sane,de second.de offic.deleg.* Abb.*in cap.decernimus.col.2. de iudic.extra.* Ideo, eius voluntati se conformare debet.*c.super literis.de rescript.*limitando,vt ibi per Dec. 5.*notab.consil.*143.*colum.*2. Idem Alciatus *in paradoxis, lib.1. cap.* 12. disputat, vter in iudicando dignior esset delegatus, an vero ordinarius Iudex, & concludit delegatum: & vt dicit,licet Doctores, qui de hoc disputant, nihil allegent, quod multum faciat ad propositum, ipse tamen allegat text. *in l.1.C.de offic.Vicarij.* Vbi si Vicarius & comes simul cognoscant de causa, Vicarius tanquam à Principe delegatus, præferendus est. Facit doctrina Bartholi in *l. duo.ff. de re iudic.* Vbi si ordinario Iudici fuerit adiunctus delegatus à Principe, qui aliam sententiam tulerit,quam ordinarius, quod sententia delegati vim obtinet potius, quàm ordinarij,cum delegatus sit dignior.

Ex quibus latis constat,quod in causis concernentibus executionem præcisam ex contractibus sub sigillo dictæ Cancellariæ receptis datus sit delegatus à Principe,siue tanquam collega,siue etiam per modum priuationis iurisdictionis, quod videtur esse dignior, & sic ordinario præferendus.

Et ex his infert Alex. *consil.*79.incip.*circa primum. vol.3. vers. quis igitur. in* 1. *vol.* Quod delegatus Papæ est maior Episcopo, & delegatus ab Episcopo est maior Vicario Episcopi in illa causa: Vnde ab eo ad Vicarium non posset appellari. Roman. *sing.*458. incip. *tu habes titulum.* & communem tenet Guido Papæ *q.* 172. & est bonum argumentum de delegato simplici ad vniuersitatem causarum, vt per plura tenet Alexander *in lege more. ff. de iurisdictionib. omn. iudicum.* & Decius *in capit. cum causam. extra de appellation. in fin.*

Contrarium tamen mihi videtur esse de iure dicendum hoc casu, videlicet, quod dictus guberna-

tor non sit maior, nec dignior Præside Prouinciæ, & sic Balliuo, cum Præses Prouinciæ in ea Prouincia, in qua est, maius imperium habet omnibus post Principem, vt dicit text. in *l. Præses Prouinciæ. 3. ff. de Offic. Præsidis. & dixi in præcedenti consider.* Et talis gubernator Cancellariæ est tantum Iudex ad certas causas, creatus à Principe in priuilegium alteri, scilicet, Philippo primo Duce Burgundiæ concessum; quia Dux Burgundiæ non erat supremus, nec habebat talem potestatem, quod executiones factæ virtute sigilli sui haberent executionem paratam, quod obtinuit à Rege, vt videlicet haberet Iurisdictionem Cancellariatus, quæ videntur dependere à Cancellaria Franciæ, quæ tantæ potestatis est, quod instrumenta sub sigillo Regio recepta habent executionem paratam. Ideo hoc casu non videtur, quod fuerit solum delegatus; Imò fuit creatus solus Iudex ordinarius creando in hoc nouum officium, quod potuit facere Rex, cum noua officia creare possit, vt dicit Alberic. de Rosar. *in lege studentibus.* quæ est 1. *Cod. de offic. præfect. vrbis.* Dixi *in Commēto nostro super consuetud. Ducat. Burgun. in rubr Des Iustices, versic. Vnde nemo potest.* Et in hoc, quando esset delegatus ad vniuersitatem causarum, ex quo est perpetuus, & non temporalis, dicitur habere iurisdictionem ordinariam, prout videmus de auditoribus Rotæ, qui sunt delegati ad vniuersitatem causarum; tamen quia sunt perpetui, habent iurisdictionem ordinariam: Quoniam quando committitur vniuersitas negotiorum, dicitur concedi iurisdictio ordinaria. Ita Alex. & Dom. meus Ias. & post eos Purpuratus *in l. more. col. 7. & 8. ff. de Iurisd. omn. iud.* Ex quo maxime hodie talis gubernator instituitur tanquam ordinarius, & non tanquam delegatus, ita quod loquendo in suis mandatis & commissionibus non dicit se aliquid agere authoritate concedentis, scilicet Regis, sed tanquam ordinarius loquitur, ita quod pro ordinario habetur & tenetur: & in hoc nulla est dubitatio, quin non sit ordinarius, & datus cum ordinario in illo genere causarum prouenientium ex virtute sigilli, & sic videtur, quod possit æquiparari Magistro census, qui dicitur clarissim. vt *in l. consulta diualia, C. de testa.* Ex quo videndum est, an sit datus accumulatiue cum ordinario, an vero priuatiue, ita quod ordinarius possit semper se intromittere de huiusmodi causis, si per partes primo adeatur. Et videtur in hoc, si æquiparatur Magistro census, quod non, vt est textus *in l. testam. omnia, Cod. de testam.* vbi Angelus multum se extendit circa huiusmodi dubium, & dicit istum articulum multum esse intricatum, sed tandem sic distinguit: Aut sunt plures delegati circa idem, & vni mandatur expeditio causarum alterius ad eandem causam, quod omnibus aliis intelligitur denegata, *l. cum prætor ff. de iud.* Alias nil, vel modicum operaretur tale præceptum. Quod dicit idem, si pastorale præceptum alteri delegatur, vt dicit in pluribus procuratoribus successiuè constitutis æquiparando mandata ad inuicem, vt dicit glos. *in lege iudicum. ff. de iudic. coniuncta leg. si quis cum procuratorio. §. finali. ff. de procurat. & in capite primo, de procur. lib. 6.*

Quandoque sunt plures habentes iurisdictionem vniuersalem ordinariam, & vna causa contenta sub illa committitur per superiorem vni ex ordinariis; & tunc idem, vt intelligatur delegata aliis; de quo dicit esse casum in terminis, in *dict. cap. studuisti. extra. de offic. deleg.*

Quandoque plures habent iurisdictionem vniuersalem, & vnus iurisdictionem in certa specie causarum contenta sub genere, & deinde superior mandat de illa specie cognitionem fieri per iudicem, habentem in ea specialem commissionem, & hoc casu similiter in omnibus intelligitur delegare, nisi in mandato aliud exprimatur: & de hoc dicit esse text. *in d. l. 1. C. de off. præfect. vrbis.*

Quandoque contingit, quod plures habent iurisdictionem ordinariam vniuersalem, & certum genus causarum indeterminate, vel determinate, quo ad certum genus personarum committitur aliis. Et tunc aut constat de intentione: Vtrum voluerit auferre habenti vniuersalem iurisdictionem, vel non; & tunc stamus sub certo. Aut vero non constat; & tunc commissio specialis sit fauore personarum, inter quas debet esse affectio, aut odio earum, aut sit fauore Reipublicæ, aut dubitatur: Si fauore personarum: tunc aut fauor est eis, quod intelligatur adempta omnibus aliis iurisdictio, & intelligitur adempta: dat exemplum. Si monachi vnius monasterij impetrent à Papa certum determinatum visitatorem; quia ille solus visitabit, & non alius, sic intelligitur, quod habetur *in l. quod in rerum. §. si quis. ff. de legat. 1.* & ibi per Iacob. de Arena; vt in fratribus humilitatis de Mediolano, sic intelligitur, quod habetur. *in l. fin. C. de apparit. magistr. li. 12.* vbi apparitores eorum habent certos iudices, & non alios. *l. fi. C. de iurisd. omn. iud.* Si vero fauor est eis habere plures iudices, vt in scholaribus; & tunc non intelligitur aliis adempta iurisdictio, vt *in auth. habita. C. ne filius pro patre.*

Si vero eorum iurisdictio attributa est, vt in Inquisitore hæreticorum deputato in aliqua ciuitate: & tūc nihil detrahitur iurisdictioni ordinarij, vt in *cap. per hoc. de heret. lic. lib. 6. & in c. statuimus. iunct. gloss. Innoc. de off. deleg. eod. lib. 6.* Ita dicit Angel *in d. leg. testamenta omnia. Cod. de testament.* Si fauore Reipublicæ sit data aliqua potestas, seu iurisdictio in aliqua specie causarum fauore Reipublicæ: quoniam non videtur esse adempta potestas ordinario vniuersali; eo, quia expedit plures habere potentiam cognoscendi & determinandi causas tam ciuiles, quàm criminales, in *Auth. vt differentes iudices. & l. 2. Co. vbi de crimine agi oport.* Ista est distinctio Angeli *in d. l. testamenta.* Ex qua videtur, quod cum hęc potestas sit tam in fauorem Ducis Burgund. & suorum etiam Reipublicæ: & quod in concessione illius iurisdictionis non est expressè adempta potestas Balliui, qui est iudex ordinarius in talibus, & sic in fauorem Reipublicæ: quod talis potestas Iudicis Cancellariæ non est data priuatiue ad Iudicem ordinariū, & sic ad Balliuum, quia ante huiusmodi concessionem etiam cognoscebat de huiusmodi executionibus præcisis, sed tantum accumulatiue, & quod ita de his cognoscit Balliuus, si præueniatur, quam Iudex dictæ Cancellariæ: Et ita se obseruat consuetudo apud nos. Non tamen præses valet eius iurisdictionem impedire, vt in simili dicitur de defensoribus ciuitatis: *in Authent. de defensoribus ciuitatum. §. nulla. collat. 3.*

Et de materia amplissime Barbat. *in d. cap. studuisti. extra de offic. delegat.* ad quem vltra alios recurre: & *in c. cum cōtingat. col. extra de foro compe.* vbi plures decis. & remissiones ad hoc allegat, quas videre poteris.

Et quicquid id sit, concludendum est, quod semper Balliuus est maior eo, ex quo dictus gubernator est tantum ordinarius in certo genere causarum, & Balliuus maius imperium eo habet in tota prouincia sibi decreta, & ita est in obseruantia, & allego textum ad prædicta multum clarum. *in l. nihil omnino. C. de palatinis sacr. largit.* vbi dicit: *Reuerentia non solum ab inferio-*

inferioribus sed etiam à maiorib.& in Prouincia degentibus Rectoribus Prouinciarum debetur atque defertur.

VIgesimaprima consideratio. Apud nos etiam sunt aliæ diuersæ,& penitus distinctę iurisdictiones à iurisdictionibus ordinariis Balliuatus,& Cancellariæ contractuum supra nominatis, qui etiam habent omnimodam iurisdictionem in certo genere causarum: vt sunt gruarij duo in Burgun. Quorum vnus dicitur gruarius Burgũdiæ,& habet cognitionem in sua gruaria in tribus Balliuatib. Diuionensi,scilicet,Anxeti,& Montis. Alter vero est Heduensis, qui cognitionem habet in Balliuatib.Cabilonen.& Cadrelen.Et cognitio seu iurisdictio eorum se extendit circa forestas, ligna, & nemora Principis,& de forefactis in eis,& etiam circa aquas & flumina: & tales etiam immediatè subsunt Curiæ supremæ. Ita, quod ab eorum sententiis immediatè ad supremam curiam appellatur: & communiter solent tenere & exercere eorum iurisdictionem in auditoriis publicis. Sed an tales debeant præferri Balliuo semper vsque nunc non præfuerunt Balliuis, sed Balliui eos præcedunt, in quibuscunque congregationibus. Sed ex præcedenti consideratione cogita,an Balliuus posset cognoscere de forefactis seu emendis factis in lignis,seu nemoribus & stagnis Regiis, cum isti habeant iurisdictionem ordinariam in certis rebus, seu in certo genere causarum. Audiui alias magnum gruarium Franciæ, qui dicitur magnus Magister aquarum & forestarum, dicentem,quod isti gruarij erant sub eo,sicut sunt alij in Francia,& quod volebat constituere locum tenentem generalem in Burgundia,sed non credo,quod possit facere,sed aliter non insisto. Et tales gruarij possunt dici præfecti lignorum, seu forestarum & aquarum. Et hac dictione *foresta* vtitur text. *in ca. cum dilecti. extra de donat.* & ibi gloss.1. exponit,quod Foresta est locus,in quo feræ includuntur, & habet quis vsum venãdi,sed hic generalius capitur, etiam si in illo nemore non esset clausura, dummodo sint arbores altæ,& vix illa loca carẽt feris.Sed gruarij vocãtur ad similitudinem illorũ,qui antiquitus gruarij dicebantur, qui aucupio Principis præerant, hodie qui custodiæ & gubernationi forestarum, & aquarum præsunt, & præficiuntur, vt dixi *in Commento nostro super consuetudinibus duca. Burgund.tit. Des forests,& riuieres.art.7.in fin.* Et sic videntur esse pręfecti in dignitate seu ordine spectabilium, secũdum quod sunt communiter alij præfecti,vt dicit Spe. *in rub.de iurisd. omn. iud ad principium ver. mediȩ.* Sed si hoc esset verum, videretur quod præferendi essent Balliuis,seu præsidibus Prouinciarum,qui videntur esse clarissimi,vt sæpè suprà dictum est:licet etiam spectabiles dici possint,saltem hi,à quibus non appellatur. Nec credo, quod gruarij nostri sint spectabiles, sed inferiori gradu collocabantur:verum bene crederem magnum gruarium Franciæ debere præcedere Balliuos,& Senescallos præter Præpositum Parisiensem,qui æquiparatur præfecto vrbis,vt suprà *hac parte 55.consideratione.* Et iste est maior omnibus aliis, & habet iurisdictionem in palatio Parisiensi in mensa marmorea.

Alia tamen vetustissima circa huiusmodi officia, & notanda habet Cælius *lib.antiquarum lectionum 14.ca. 6.in li.* qui ingenium exercuit in laudabili tantæ materiæ descriptione:& ibi syluarum præfecturam consulibus iniungi solitam comprobat, & pro hoc primum citat Virg.illud ex Bucolicis:

Sic animus syluas,sylua sint consule digna.

Qua in parte (vt ait scientissimus poëta) amorem respicit veterem,quo consulibus syluarum & collium iniungebatur cura, ne compingendis seu fabricandis nauibus materia vnquam deesset, quæ sane prouincia minor dicebatur, vt à maioribus distingueretur, quas consulares dicebant. Proinde in Cæsare Suetonius ab optimatibus datam scribit operam, vt Prouinciæ futuris consulibus minimi negotij, id est, syluæ collesq; decernerentur. Apud Iureconsultos de prouinciis minoribus mentio est,in quibus syluarum statuitur cura. Hæc ille. Opinor,quod voluerit intelligere,& allegare rubricam cum duabus eius ll. *de cupressis, &c. li.11.C.* sed *in l.2.* interpretes,vt Lucas de Pen.& Ioan. de Plat.ex illis verbis insertis *in d.l.51.ibi:sciant absque permissu magnitudinis tuæ arborem præcidendi vel transferendi licentiam denegandam.* referunt ad permissionem præfecti prætorio,& non consulis. Sed hoc non arguit inconcusse; quia non constat, cui dirigatur illa lex, & sunt verba suppletiua à dictis interpretib. in casus illius legis positione: Et si ita esset,Forestarij nostri adhuc magis gloriarentur. Et in hac materia libet paululum spaciari. Certum est quod super illa *l.2.* fundatur constitutio, seu ordinatio Regia: qua cauetur, vt de forestis Regiis nulli sit licitum incidere arbores, non merchiatas ad mercham Regis, nec eas collapsas alibi trãsferre absq; permissione Forestariorum sub certa pœna,vt in simili notat ibi Bart.& post eũ Io.de Pla.pro quo gl.optim. *in ver. salui in l.serui vestri.C.de noxalib.act.*& hoc ex identitate rationis.

Etiam dicitur, quod quædam possunt concedi per istos Forestarios, seu præfectos syluarum, quæ non possunt concedi per alios,vt etiam in simili ibi notat Io.de Pla. Qui & ibi notat vnam arborem æstimari ad valorem vnius libræ auri, & multa alia:puta,quando quis dicatur incidere arborem,& sic pœnam incurrisse,& si inciderit tantum partem arboris,& non totam, an incidat in pœnam incidentis arborem; & qui incidit geminam arborem vna copula coniũctam, an puniatur pro vna,vel duab. De quib.q.ad eũ ibi recurre.

VIgesimasecunda consideratio. Idem à simili,vt *in præcedenti consideratione* dicendum esset de granatariis, qui tantum cognoscere possunt de sale,& de pluribus abusibus & damnis commissis circa illud: quoniã tales possunt dici præfecti salis. Sicut dicitur de præfecto annonæ, & de aliis præfectis de quib. *in præcedente consid.* aut forte Comites horreorum, & in simili vtitur his verbis tex. *in l.vn. C. de pistoribus.li.11.* Sed cum hæc officia nõ sint in principalia officia præfecti salis,sed sunt solũ subalterna sub generalib. Franciæ: quibus data est omnimoda cognitio, potestas, & iurisdictio de sale,tanquam sit de his,in quib. Rex habet plura alia cõmoda,indictiones,seu gabellas: Ideo tales subalterni officiales non sunt in tanta dignitate, quãta principales: Prout etiã videmus de receptorib. particularib. Prouinciarũ,seu præfecturarũ,qui dicũtur coactores,qui non tantũ potiũtur dignitate,quanta & generales,& thesaurarij generales,& receptores generales, de quib. supra dictũ est in *parte præcedenti.*

Quicquid tamen sit, isti granatarij habent iurisdictionem, & cognitionem in delinquentes super sale. Et ab eis appellatur ad supremas Curias Parlam.prout de Balliuo seu præside Prouinciarum.

Et de his memorat Gagui. *in suo compendio super Francorum gestis, libr. 4. cap.2.* vbi ait: Cum multa & grauia bella inter Philippum Valesium Francorum Regem, & Eduardum Angliæ Regem mota essent: cum Philippo parum pecuniæ sufficeret, nouam exigendæ pecuniæ formam excogitat, qua sine cuiusque conditionis discrimine omnes Regnicolæ tenerentur. Sal,quo nemo facile abstinet, cõparari aliunde quam

ex publicis,quæ instituerat,Promptuariis vetat.Quod autem à mercatoribus, aut emptum hactenus, aut posthac emendum esset: Id ab iis, quos ad id negotium deputaret granatarios, per vices temporum,precio indicto distribuendum fore. Id tributi genus,etsi graue multis visum est, ad hanc tamen vsque ætatem penditur,ingeniosum profecto(ait ille)inuentum,quo nemo à tributo liber est, & vnde ingens Regibus pecunia quotannis venit.

Vigesimatertia consideratio. Idem videtur esse dicendum de Electis Franciæ,qui habent suas certas & distinctas prouincias in Regno, & cognoscunt de tributariis, capitationibus, seu collectis,de quibus etiam cognoscebat, & cognoscere poterat ante præses prouinciæ: vt tenet Petrus Cothereau in *suo schedulari magistratuum ciuilium tit. de præsidib. prouinciarum*.Et ibi scribit;quomodo nomen *præses* est generale ad omnes magistratus, & prouinciarum Rectores. Ex quo videretur dicendum,quod etiam tales iudices particulares habentes cognitionem, & potestatem in certo genere causarum vltra Ballinos, & Senescallos possent etiam dici Præsides, quod non est dicendum ex ante deductis in præcedentibus consider. Cum talibus non sit attributa iurisdictio priuatiuè: sed accumulatiuè, ex quo (vt sæpe dixi) videntur iudices dari ad certum genus causarum.

Vigesimaquarta consideratio generalis est. In qua dico gerentes magistratum in loco sui magistratus,& iurisdictionis cæteris paribus ratione magistratus præferendi sunt omnibus aliis,& in sedendo,cum honor deferatur in sedendo. Bald. *in l.quoties. Cod.vbi senatores,vel clarissimi.* Iacob. Rebuff. *in l.1.C.de proximis sacror. scrinior. lib.12.* Et debet Iudex seu magistratus sedere in tribunali sublimiori. *cap. Episcopus, 95.dist* Nam quodlibet tribunal habet plures gradus, primum videlicet, & supremum, in quo debet sedere ipse magistratus, seu iudex ad ius reddendum. Secundum, & inferiorem, vbi recipiendi sunt viri illustres, cum personaliter coram eo super criminali actione disceptatur. Tertium, & infimum, qui reliquis altercantib. deputatur, vt patet *in d.l.quoties.§.sedendi.* vbi est text. Et in secundo gradu seu loco debent sedere aduocati,secundum eorum gradus prærogatiuam.infra dicam.facit *l.fin.C.de offic.diuer.iud.* Non autem in primo. *l.1.C.de offi.ciuil.iud.* vt sit delectus aliquis inter eos secundum Spec. *titul.de aduocato.§.5 in cap.hic dicendū in prin.*Pro quo facit text.*in c.fin.incip. Episcopo. 17.dist.* Et quantumcunque quis sit maximus, & illustris,non est honor iudicibus sedere cum eis in tribunali. text. *in Authent. vt ab illustribus. §. sancimus. iunct. gloss. in verb. indigne. collat.5.* ita dicit Lucas de Penn. *in rubr. Cod. de apparitorib. præfecti vrbis. lib.12.* Et de laude & honore huiusmodi iudicum ample scribit Rodericus *in suo spec.vitæ humanæ, lib.1. c.13.* quod tales sunt honorandi à cunctis mortalibus. Imo etiam apud gentiles plurimum honorabantur, vt ait Val. Quoniam Apollo requisitus de iustis magistratibus respondit se nescire, vtrum Deorum numero, an hominum aggregari deberent. Adeo enim hoc exercitium apud eos illustre fuit, vt illud omni potentatui præferrent. Quod etenim,teste Cicerone,præclarius digniusque inter mortales exercitium excogitari potest, quàm vnum hominem in Republica reperiri,qui communi vtilitati seruiat,qui communia pro suis, sua pro communibus habeat, qui velit & sciat personam ciuitatis gerere,dignitatem decusque sustinere,&c.vt ibi.Et non solum tales honorari debent,imo beati dicuntur,vt habent *Ps.105.* Qui faciunt iudicium, & iustitiam in omni tempore. Tales enim ob dignitatem sunt honorandi.*c.vt debitus.in gl.1.extra de appel.*Spe. *in tit.de aduocato.§.5.in prin.* vbi dicit:quod iudex debet sedere propter honorem, & aduocatus stare. text. *in l. quisquis.in fin.C.de postul.* Et idem Specul. *titul.de disputatio.& alleg.aduocatorum.§.6.in princip.* Imo iudices sunt nobiles, & acquirunt nobilitatem ex officio iudicis:intellige tamen de iudicibus Principis, in loco vbi sunt iudices, vt est tex.& ibi Bar.*in l.iudices. C.de dignitatibus. lib.12.* Dixi *in Commento nostro super consuetud.ducat. Burgund.titul. Des enfans de plusieurs licts §.4.in gl.1 vers.& ideo etiam & infra latius dicam.*

Aduerte, quod iudicis appellatione venit maior iudex, *in auth. de iudicibus collat.6. & in Authent. Vt omnes obediant iudi.prouinciarum.collat.5.*Bald.*in leg 1. in 2.lect. in princip. ff. de iurisd.omn.iud.* & etiam ordinarius, vt *in d. Authent. vt omnes obediant. §. si vero alter.* & ibi notat gloss.in verbo, *iudex.* Et in tantum honorandus est iudex in loco suæ iurisdictionis,quod debet sedere in cathedra præ omnibus aliis, text. est in *Authent. de iudicibus.§ sedebant.collat.6.* Imo dicit Angel. ibi coguntur sedere in cathedra, facit text. in *Authent.vt ab illustri.§ sancimus.colla.1 & in d.l.1.C.de off.ciuil.iud & d.l.fin.C.de offic.diuerso iud.d.l quisquis. §. fin. C.de postul.& d.l fi.§ sedendi.C.vbi senatores,&c.* Spec. *tit.de sententia.§.iuxta.verb.item est nulla ratione modi.*

Et talis sedes dicitur sapientiæ & scientiæ, secundum Hieron.*in tractat.de fide in credulitate.* Et ad hoc legitur *2.Esdræ 8.cap.* quod Esdra stetit super gradum ligneum, quem fecerat ad loquendum & legendum librum legis Moysis. Et qui bene sederit super cathedram, honorem accipiet cathedræ, qui vero malè sederit, iniuriam facit cathedræ, text. *in cap. multi 40 dist.*

In tantum est etiam honorandus, quod inter alios debet habere ornamentum in capite ex veluto serico, vel alio nobili panno: in circuitu cuius est circulus aureus, quod ornamentum propriè dicitur fasciale: dictum fasciale, eo, quia olim fasces erant lanistæ, id est, fasciolæ purpureæ, quibus redimebantur coronæ lauri, quas, qui gestabant in summis fascibus, id est, dignitatibus, & magistratibus positi dicebantur. Et aliquando dicuntur fasciæ, & non fasces, vt *in l.argumento.ff.de auro.& arg.leg.*Et tales deponebant iudices finito officio in aduentu successoris.text.*in Authen.vt iudices sine quoquo suffragio.§.necessitatem.in princip.collat.2.* Et tales olim iudices fasciati præerant omnibus aliis,quorum præsentia terrorem in omnibus inducebat. Hodie vero apud nos, & in Parlamento Parisiensi, & in aliis Parlamentis Franciæ tale ornamentum dicitur mortarium: vt dixi suprà *in 1.parte in 9. concl. in fine.*

In tantum etiam tales iudices honorantur, quod doctorali cappa induuntur,quæ infula dicitur,de qua *in l.1.C.de temp.& reparat.appel.& in l.fi.C.de primicer. lib.12.& in l.fi.in pr.C.de decurior.lib.10.* Et infula propriè dicitur ornamentum honoris, & est magna adiectio honoris deferenti: Et dicitur infula,quasi influa, secundum Cy. *in l.fin. C.de quadrien.præscript.* ex quo in ea influit dignitas, qua ornantur iudices, & consiliarij *d.l.fin.C.de decurionib.*

In tantum est etiam honorandus Iudex,quod filius iudex præfertur patri,vt refert Aulus Gellius *in 2.noctium Atticarum lib.1.cap.1.* vbi ait:Quod filius in gerendo magistratu præferendus est patri & eidem pater,cedere ac præstantiorem locum dare debet.Recitando ad historiam de clarissimo viro præside Cretæ pro-

tæ prouinciæ. Qui cum ipse, & eius pater Athenas ad visendum cognoscendúmque Taurum Philosophum adjissent, ac inter eos, qui potius sederet, ac potiorem locum obtineret, disceptaretur; hanc super ea re Taurus perpense & ponderate tulit sententiam. In publicis locis atque muneribus, atque actionibus patrum jura cum filiorum, qui in magistratu sunt potestatibus collata, interquiescere paululum & conniuere. Sed cum extra Rempublicam in domestica re atque vita sedeatur, ambuletur, in conuiuio quoque familiari discumbatur: tum inter filium, magistratum, & patrem priuatum publicos honores cessare, naturales, & geminos exoriri conuenit.

Et ibi etiam narratur historia de filio Quinti Fabij Maximi existente Consule, qui patrem equo descendere jussit: de qua etiam apud Valerium Maximum in titulo de Institutis antiquis. Nam apud veteres Romanos instituto cauebatur, neminem equo insidentem ad Consulem venire debere, sed honoris gratia, antequam Consuli appropinquasset, descendere. Cujus Valerij verba sunt hæc: idem Fabius à Senatu legatus missus ad filium Consulem Suessam, postquam animaduertit eum ad officium suum extra in mœnia oppidi processisse, indignatus quoque, quod ex lictoribus nemo se equo descendere jussisset, plenus iræ sedere perseuerauit: quod cũ filius sensisset, proximo lictori, vt sibi appareret imperauit: Cuius voci Fabius continuo obsecutus: Non ergo (inquit) fili summum imperium tuum contempsi, sed experiri volui an scires Consulem agere, nec ignoro, quid patriæ venerationi debeatur, verum publica instituta priuata pietate potiora judico. Facit, quia cõtemni solet magistratus ac regendi frangitur authoritas, dum nimium seruatur humilitas. text. *in c. quando 86. distinct.* Ideo augere debet ex ingenio dignitatis statum, & authoritatem, ne contemptibilis videatur. *l. nec quicquam §. circa. ff. de officio proconsul. & l. obseruandum. ff. de officio præsidis.* & dixi *in procœmio huius libri.*

Aduerte tamen, quod omnia post religionem sunt ponenda etiam in his, in quibus summæ maiestatis decus concupiscendum videtur, vt in Imperio, ita, quod nullus ratione officij, honoris, seu magistratus, seu consulari aut prætoria dignitate fungatur, consequi debet immunitatem, aut vocationem, seu excusationem prætendere debet ab officio & labore circa sacra impendẽdo, prout recitat Valerius titulo de seruata religione. Exemplum de L. Furio Bibaculo, viro pij simul ac religiosi animi, qui prętor à patre suo collegij Saliorum sacerdotum magistro jussus, sex lictoribus præcedentibus, arma ancilia tulit, quamvis vocationem huius officij honoris beneficio haberet. Et ibi reddit rationem Valerius; quia nunquam dubitauerunt sacris imperia seruire, ita se humanarũ rerum, futura regimen existimantia, si diuinæ potentiæ bene & constanter fuissent famulata. Et sic non est dedecus magistratibus, dum deferunt & portant capsas Sanctorum, aut pallium seu velum corporis Christi in festo eiusdem, dum itur processionaliter per vicos vrbis apud nos Christianos.

Ad vnum etiam aduerte, quod Iudices, seu Officiales Principis, quoties contigerit celebrari festum, vel congregationem in honorem Principis, vel fieri focos publicæ lætitiæ, ob partam victoriam contra hostes, vel natiuitatem liberorum, vel pompam, seu processionem mandat fieri ob certam causam, debent huic actui interesse, per text. ad literam *in l. si quando. Cod. de statuis, & imagin.* Et ideo cum ibi sint ob reuerentiam Principis, vt ornamentum actui prębeatur, debent alios præcedere.

Iudex etiam aduocatus in sua curia, seu auditorio postulantibus præcipere potest, vt dent ei consilium in causis tangentibus Principem, vt dicit Iac. Rebuffi *in l. sacris. infra. per illum text. C. de prox. sacr. scrin. li. 12.* Et idem notauit gloss. per text. *in l. sancimus. in fin. C. de aduoc. diuers. iudi. & c. pastoralis. §. 1. extra de offi. deleg.* quod etiam extende in causis criminalibus secundum Ioa. de Platea, ibi, per *l. custodias. ff. de pub. l. iud.* Et licet hodie aduocati non percipiant salaria ex publico, tamen salaria, seu honoraria, quæ percipiũt à clientulis, secundum loco salariorum publicorum, secundum Bartolum *in l. prouidendum. C. de postulat. do.* Cum ista percipiant authoritate Principis, & ad postulandum admittantur cum licentia Principis, seu suorum Iudicum, *l. petitiones. in princ. C. de aduoc. diuers. Iudic. l. nemini. & l. petitionem. C. de aduoc. diuers. iud.* Scias tamen, quod Paris de Puteo, *in tract. de Syndicatu. in verbo potestas. chart. 25.* post longam disputationem concludit, quod non possunt cogi aduocati & Iurisperiti consulere etiam pro fisco sine aliquo salario, & ibi multum se extendit circa hujusmodi materiam. Apud nos seruatur, quod coguntur dare consilium in causis criminalibus, quæ decidi non possunt per Iudices sine consilio quatuor peritorum, secundum Ordinationes, & Constitutiones Regias.

Et quia hic se ingerit occasio, pertractari debet, quod recitat Cœlius post Aristotel. *lib. 12. Lectionum Antiquarum, cap. 49.* Ire vero ad Iudicem ait, est ire ad ipsum jus, quia Iudex esse debet veluti animatum jus id est, sanctus, inadulabilis, inexorabilis, erectus, terrificus. Nam Cicero in Legibus, Magistratum esse dicit legem loquentem. Legem vero mutum Magistratum. Et ibi Ægyptium Iudicem (vice adagij) intelligi scribit sanctum; nihil præmio, nihil metu à Iustitiæ semita digredientem: & plane eum, qui gratiæ nihil prorsus tribuit. Nam tu es: qui judicas? Mala vtique audita, vt non moueant, aut passim dicta absque certa probatione, nunquam credas, sed ante audita diligẽter inquiras, nec præcipitando quicquam agas, vt ait text. *in cap. 47. l. 30. qu. 5* Estque talis justitia ipsa justior, & vel Stachane æquior. Est autem Doribus turtina. Non aberrabit vtique is à vero. Et, vt in veterum monumentis reperitur, Ægyptiis Regibus ex præscripto legis antiquæ fuit, judices mox futuros jurejurando adigere, ne si Rex quidem iniusti quippiam iniunxisset, à virtutis medio non declinaturos, nec lineam omnino, quod dicitur, moturos: quia patienter (vt ait Romanus Pontifex *in cap. si quando. extra de rescrip.*) sustinebimus, si non feceris, quòd praua nobis fuerit insinuatione suggestum, facit *c. licet 16. q. 3. & l. nemo. C. de sentent. & interloc. om. iud.* Etenim quandoque per nimiam importunitatem petentium Princeps non concedenda concedit. text. *in l. 1. C. de pet. bonor. subl. lib. 10. & c. cum in iuuentute. extra de purg. canon.* quæ res omnium censetur excellentissima, quando neque hesperus, neque lucifer ita nitet, sicut justus vir.

VIgesimaquarta consideratio. Quæ dicta sunt de Balliuis seu Senescallis in supradictis considerationibus habent locum eius in Locum tenentibus, qui sunt Magistratus justitiæ & exercent jurisdictionem omnimodam, & eisdem honor talis, & reuerentia, debetur, quæ & domino, text. *in c. vlt. 93. dist.* Vbi est hoc verbom *Locumtenens.* Dixi supra *ista eadem parte, in 10. consid. vers. sed videtur.*

Intellige tamen de Locumtenentibus generalibus

qui resident & præsunt in loco principaliori sedis Balliuatus, seu Senescalliæ, cum habeant officium à Rege, qui est lex animata in terris, vt dicit tex. *in §.fi. in Auth.de Consulib.collatio.*4.& Vigor justitię, secundum text. *in l.prohibitum.in fin. C.de jure fisci. lib.*10. Quoniam tales habent eãdem potestatem, quam Ordinarius ex codicillis, hoc est, literis Officij, & per statuta, seu ordinationes Regias. Secus autem de Locũtenẽtibus particularibus seu localibus in aliqua sede Balliuatus, qui est solus commissus ab ipso Balliuo. Quia licet talis honor eidem debeatur & reuerentia, vt tenet P.Francus *in c.grandi. in* 5. *notabili.de suppl. negli.Prælat.* Tamen non habet eandem potestatem; quia non habet cognitionem causarum meri Imperij: Ita dicit Bald.*in Auth.sed nouo jure.in princ. C.de seruis fugit.* & sic Locumtenens authoritate hominis nõ potest imponere pœnam sanguinis, sed Locum tenens authoritate legis vel Principis, sic gl. fin. & ibi per Bart. *in l.*2.*C.de off.eius,qui vicem alicuius Iud.vel præsid.obtinet.* Bart. *in leg.*1.*§.hi quib.ff.de leg.*3. dixi *in Commento nostro super Consuetudinibus Ducatus Burgund.in rub.Des Iustices.in gloss.& droicts. in additione incipien.concorda.prædicto.*

Sed an tales Balliui seu Senescalli habẽtes Locumtenentes possint exercere Iurisdictionem in absentia suorum Locum-tenentium, aut commissorum, vel etiam in præsentia: dic quod sic, quando ambo sunt à lege. Nam Locum-tenentes generales, vt ante dixi, constituti & ordinati sunt à Principe: qui est lex viua, & habent Iurisdictionem vniuersalem, secus in aliis. Ita tenet Card.Alex. *in §.ad hoc vers.pone Capitaneus. coll.*2. *titul.de pace juram.firmata tenen. in vsib. feudor.* Et ex dictis illius videtur, quod dominus gubernator Cancellariæ contractuum Ducat Burgund. (de quo ante in 17.consid.) ex quo habet commissos Locumtenentes sub se per seipsum ad exercendam jurisdictionem suæ gubernationis, quod in eorum absentia non potest exercere illam jurisdictionem.

VIgesimasexta cõsideratio erit de Iudice Locumtenente criminali, seu maleficiorum, qui in jure dicitur latrunculator: vt est text. *in leg.solemnis dicere. §.latrunculator.ff.de iudic.* sic dictus; quia de latronibus judicat. vt ibi dicit gloss.fin. Hic Iudex in pluribus locis maximæ authoritatis & potestatis est. Nam de causis criminalibus cognoscit: & quia præerat capitalibus causis, & sententiis; ideo quæstor dictus est, secundum gloss.penulr. *in l.vni.ff.de offic.quæstoris.* Vnde Budæus *in l.*2.*ff.de orig.Iuris.* Quærere enim est informationem facere, & legibus vindicare. A quo quęstio pro publico judicio accipitur etiam pro tormentis, & inquisitione, *vt in lege item apud Labeonem.§. quæstionis.ff.de iniuriis.leg.*1.*§.quæstionem.ff.de Senatusconf.Syllan.& toto titulo.de quæstionibus.ff.& Cod.* Vnde decernere quæstionem dicimus: & Iudex quæstionis Prætor dicebatur secundum Budæum, vel forte præfectus vrbis, cuius magna potestas erat in criminalibus, vt *in leg.*1.*ff.de off.præfecti vrbis.* Idem qui & quæsitor, qui publicis judiciis exercendis, & maleficiis puniendis præerat. Virgilius. *Quæsitor Minos vrnam mouet.* & Claud.

Quæsitor in alto
Conspicuus solio pertentat crimina Minos.

Et proprie, cum hoc habet potestatem præfecti vigilum, cum de nocte etiam per se & suam familiam circuit ciuitatem ad obuiandum criminibus, quæ communiter fiunt de nocte. *l.penult.ff.de offic.præfecti vigil.* In vrbe vero Rom. est Iudex ordinarius in hoc, qui dicitur Barizellus, seu Bilizarius, Mediolani verò dicitur Capitaneus Iustitiæ, sub quo alius assidebam. Parisius vero Præpositus Parisiensis, & habet vtramque cognitionem quo ad se: sed habent Locumtenentes diuersas Iurisdictiones suas in Castelletto Parisiensi exercẽtes. Quippe vnus est, qui de causis criminalibus cognoscit. Alter vero de ciuilibus, & re pecuniaria. pro quo facit text. *in dict.§ latrunculator.* In pluribus aliis ciuitatib. & balliuatibus, seu Senescallis fuerunt etiam de nouo creati tales Iudices, seu Locumtenentes, qui solum cognoscunt de dictis causis criminalibus.

Ex quo in hoc suboriri posset altercatio; Quis istorum præcedere debeat: an Iudex criminalis: an vero Iudex ciuilis ordinarius. Et videretur, quod judex criminalis; quoniam indifferenter de his cognitionem habet, quæ sunt de mero imperio, vt est animaduertere in facinorosos homines, *l.Imperium. C.de Iurisdict. omnium Iud.* & quæ versatur in pluribus aliis casibus, quos enumeraui in *Commento nostro super consuet, Ducat.Burgund.in rubr.Des justices.* Ex quo cum merum imperium dignius sit, & excellentius aliis: quia officio judicis nobili impeditur, & ad vtilitatem publicam, intersitque Reipublic. ne delicta remaneant impunita text. *in l.ita vulneratus, ad fi. ff.ad leg. Aquil. & in cap.vt famæ.§.*1.*extra de sentent. excom. cum pluribus aliis concord.per glos.in verb.impunita.vtrobique adductis.* Et ita etiam tenent Doctores, maxime Purpurat. *num.*104. *in dict.leg. imperium.* vbi expresse dicunt, quod merum imperium concernit ea, quæ respiciunt publicam vtilitatem. Alia vero duo, scilicet, mixtum imperium & jurisdictio concernunt ea, quæ respiciunt priuatam vtilitatem, ex quo præferendum est. Et dicitur dignius merum imperium, cum publicã seu communis vtilitas præferatur priuatæ. vt habetur 1.*Ethic.*3.*& l.vnic.§.penult. Cod.de caducis toll.l. vtilitas & ibi Luc.de Pena.Cod.de princip.lib.*12.& per eundem *in l.ex omnibus. Cod.de decurio.lib.*10. Et dicit D.meus Ias.post alios *in dict.leg.imperium.* Quod ex quo imperium est dignius, quam jurisdictio, ideo mixtum participans de vtroque assumpsit nomen ab imperio, & non à jurisdictione. Ex quo dicendum est, quod merum imperium est dignius aliis. Et judices criminales videntur esse digniores judicibus ciuilibus. Et quod in loco indifferenti ipsi Iudices rerum capitalium præcedere debent dictos locumtenentes ciuiles. Et vidi Mediolani Iudicem maleficiorum (qui dicitur Vicarius capitanei justitiæ) præcedere potestatem Mediolani, & omnes quoscunque alios judices à senatu inferiores. Ita etiam, quod tempore meo non subiiciebatur Senatui, cum ab eo nec eius sententia appellaretur: Quod videmus hodie etiam in Gallia obseruari, cum à magno Præposito seu generali Domus Regię. & à præpositis mareschallorum Franciæ non prouocatur, & tamen nullus est iudex in tota Gallia quicunque sit in ciuilibus, à quo non appelletur ad supremas Parlamentorum curias.

Possunt tamen aliqui dicere, quod locumtenentes generales & ordinarij, qui cognoscunt de omnibus causis ciuilibus sint digniores, & præferantur istis locumtenent.criminalibus. Quoniam isti non videntur esse ordinarij, sed legati ad vniuersitatem causarum. Cum de illis tantum cognoscere possint, nec de aliis se intromittere possint. *d.l.solemn.§ latrunculator.ff. de judic.* Et dantur tales tantum in subsidium ordinarij, & non priuatiue, sed accumulatiue. Cum omnis jurisdictio criminalium & ciuilium causarum sit penes præsidem Prouinciæ seu Balliuum, Senescallum ante

lum aut Præpositum: vt toto tit. *ff. de off. Præsid.* qui habent Vicarios seu locumtenentes sub se distinctos. Sed istæ rationes nõ mihi videntur veræ: quia hujusmodi locumtenentes non sunt delegati, nec habent jurisdictionem accumulatiue ad alios locumtenẽtes, sed priuatiue. Et etiam dicebatur, cum maior cognitio sit causarum ciuilium, quam criminalium, cum plures sint & in majori numero, ex quo plures sub se habẽt. Ideo videntur esse maiores, & digniores dicuntur, qui plures habent subiectos, & gloria est in lata gente: Dixi supra *in 5. part. in 14. consid.* vbi posui plura, *& in 4. par. in 52. consid. vers. 8.* quæ possunt facere pro hac parte, quæ non repeto.

Saltem debent præcedere Assessores, & alios consiliarios nouiter creatos à Principe: quia tales non habent tantam potestatem & authoritatem, quam habet Iudex seu locumtenens criminalis, qui est judex de per se, & qui in personam suam format sentẽtiam, quod facere non potest Assessor, nec alij Consiliarij, licet Assessores de jure sint antiqui officiarij, & de nouo nunc creentur dicti judices criminales in illa potestate & præeminentia, in qua erat judex ordinarius, seu locumtenens ordinarius alicuius districtus seu Balliuatus, vel Senescalliæ. Qui etiam in criminalib. & quomodocunque sit, semper erat maior Assessor cum suis consiliariis. Ergo etiam alius, qui est creatus eiusdem potestatis in illo genere causarum, tanquam socius ipsius locumtenentis ciuilis: cum etiam talis Assessor videatur esse illius judicis criminalis Assessor, sicut & alterius locumtenentis. Etiam tales consiliarij videntur esse consiliarij illius judicis criminalis, sicut & alterius judicis ciuilis: pro quo text. optimus *in Auth. vt defuncti seu funera eorum. &c. §. illud. collat. 5. & in Auth. de iudicibus. §. 1. collat. 6.* vbi non fit distinctio an ordinario vel delegato judici assessor seu consiliarius assideat.

VIgesimaseptima consideratio de Assessoribus erit. Quoniam aliquos habemus in Gallia ordinarios in plerisque Curiis Regiis, qui habent tãtummodo consulere in præsentia judicis ordinarij, & maioris: & in aliquibus locis vocantur Assessores, vt in Senescallia Pictauiensi, vbi est Assessor, & etiam sunt Consiliarij nouiter à paucis annis à Rege nostro Frãcisco creati, sine quibus Assessore & Consiliariis non potest judicare locumtenens Senescalli; imo nec Assessor in absentia locũtenentis sine consilio dictorum consiliariorum judicare potest. Et quod Assessores in absentia locumtenentis sint judices, tex *in Aut. de judicibus, §. 1. ibi. nostris enim administratoribus. colla. 6.* Et licet habeat solum assistendi præsidi potestatem; tamen præside per absentiam vel aliter impedito præsidere potest, & præsidendi potestas ad illum transfertur *d. §. 1.*

Et licet de jure Assessor nullam habeat jurisdictionem, Bald. *in l. præcipimus. § quod si à Duce. Cod. de appel. & in auth. ad hæc. Cod. de jud.* vbi etiam dicit, quod subdelegare non potest; apud nos nulli sunt Assessores, sed Potestates in Italia habent Assessores, & tales sedent incontinenti juxta Potestatem, aut eius Vicarium: provt in Gallia in locis vbi sunt, sedent juxta locumtenentem: & continuo post eos, & ante omnes alios aduocatos, & hoc maxime, quando tale officium datur à Principe: quoniam hoc casu habet dignitatem etiam illam & eandem jurisdictionem, quam habet locumtenens in eius absentia ex generali obseruantia: Ideo apud nos sunt maiores & in maiori dignitate, quam in Italia, quia tantum jurisdictionis habent, quantum tribuit eis statutum, & apud nos quantum communis obseruantia ex ordinatione & institutione Regia. Et proprie Assessor est collega judicis ordinarij, & consulit ei quod agere debeat de jure provt etiam sunt alij Consiliarij ordinarij, sine quibus judex ordinarius in certis causis judicare non potest: quoniam ex quo tales Consiliarij sunt à principe instituti & ordinati, & habent dignitatem vltra alios simplices, & eos debent præcedere, vt infra dicam de examinatorib. qui apud nos vocantur, *Les enquesteurs*, & inter hos Cõsiliarios nouiter creatos attendi debet prioritas promotionis in gradu, in prima eorum institutione. Deinde attenditur prioritas promotionis in officio, provt supra dictum est de Consiliariis consistorij, & Parlamentorum, nisi quis esset doctor ita excellens, quod propter eius excellentiam esset aliis præferẽdus, quod fieri potest & debet, probata eiusdem excellentia, eo modo, quo sup. probatum est *in 1. part. in 76. consideratione.* & infra *in 10. part. in 30. consid.* vbi scriptum est, quod junior Doct. excellens etiam præferendus est antiquiori: Non tamen credo, quod judex ordinarius istud debeat facere ex sua ordinaria potestate, sed impetrandum est à Principe, à quo omnis honor & excellentia prouenit: & ab eo tanquam excellenti, excellentia distribui debet, & non ab alio. Et non potest quis præsidere vel assidere in prouincia vel ciuitate sua sine Principis licentia. *l. fi. C. de crimine sacrilegij. l. in consiliariis. C. de asses. & l. si eandem. ff. eod.*

Et quoniam hic fit mentio de officio Assessoris, ex quo pauci intelligunt, quid sit eius officium, dicam aliquid amplius. Primo, quod Assessor secundum Specul. *titul. de Assessore.* dicitur esse is quem ille, qui judicandi potestatem habet, sibi associat, vt in causæ cognitione sibi assideat, & eum ad recte causam decidendum instruat: Et sequitur in pulchro casu Philippus Dec. *in cons. 8. col. 3. vers. sed his non obstantib.* Nam officium Assessoris fuit inuentum, vt propter eorum peritiam succurreretur habentibus ordinariam & delegatam jurisdictionem legibus ignaris. & sic defectus eorum supplerent: ita probatur *in l. 1. ff. & C. de officio assessor. seu de assessoribus* secundum quod ponderat Ang. *cons. 272. incip. punctus.* Quoniam ex quo imperitus potest esse judex. *l. certi juris. C. de judic.* debet habere Assessorem, cuius consilio regatur, vt ibi dicunt Cyn. Bald. & Dom. meus Ias. ideo dicit Gemini. *in c. statutum. §. Assessorem. de rescript. in 6.* quod in judice sufficit peritia causarum; quoniam defectũ scientiæ supplet Assessor, vt tradit Felin. *in capit. suscitatus. columna quinta de rescript.* Non tamen negatur quin peritus habere possit Assessorem *dict. §. Assessorem*, provt communiter videmus in Gallia, vbi locumtenentes sunt periti in jure, & qui alias locumtenentes esse non possunt, juxta text. *in Auth. de judicibus §. 1. ibi: Non enim existimauimus oportere habere judicum quorundam nomina, maxime legum ineruditorum, deinde neque causarum habentium experimentum. collat. 6.* & nisi sint graduati ex ordinatione Regia; tamen adhuc habent Assessores, consilio quorum tenentur etiam judicare.

Licet videretur, quod deberet esse in hoc differentia; Quoniam de jure judex peritus habens Assessorem potest judicare ex se, nec tenetur sequi consilium sui Assessoris: secus in judice imperito, hoc est, qui nõ est graduatus; quoniam si sit graduatus, præsumptio est, quod est peritus: Ita differentia ponitur per Antonium de Butr. *in capit. cum olim. col. fin. de arbitris.* & per Alexãdrum *in l. si conuenerit. col. fin. ff. de re judic.*

Bb 3

Et aduertendum est, quod variis nominibus appellatur Assessor. Nam secundum D. meum Iasonem *in rubr. ff. de officio Assessor.* corrupto vocabulo dicitur Vicarius. Et aliquando dicitur Comes. *leg. 1. §. sed si Comites. ff. de variis & extraordi. cognition.* Et socius & particeps consiliorum iudicis, cui assidet, *l. 1. C. de Assessorib.* & in aliquibus locis dicitur iudex, vt dicit Paris de Puteo *in tractat. de syndicatu, charta 24. in verb. Assessor.* vbi multa ponit de Assessore. Et aliquando dicitur Consiliarius, *l. consiliarios iuncta glos. 2. Co. de Assessor.* Ideo qui non potest esse Assessor, non potest esse consiliarius. *leg. nemini. & ibi Bald. Cod. de aduoc. diuers. iud.* non tamen Consiliarius & Assessor idem sunt: quoniam licet omnis Assessor possit dici consiliarius; non tamen è diuerso omnis consiliarius dici potest Assessor, vt dicit Baldus *in dict. l. nemini.* & idem Baldus *in leg. non dubium. colum. 4. versicul. Sed Petrus addit alia. Cod. de legib.* quem sequitur Ant. de Prato *inter consilia Alexand. lib. 4. consi. 59.* incip. *paucis vtar.* Ex quo forte hac ratione Specul. fecit duos titulos, vnum de Assessore, alterum de requisitione consilij.

Et si bene aduertamus quo ad nos, hodie illi Assessores dicũtur; & sunt Consiliarij & Iudices in absentia locumtenentium & sunt etiam collegæ, & Comites iudicum seu locumtenentium: quoniam non possunt locumtenentes iudicare sine eis, & sunt iudices in absentia eorum. Et cum sint tales à Principe instituti, vt dictum est, & sint perpetui, vt sunt alij officiales Principis, videntur habere dignitatem. D. meus Iason *in dict. rub. de officio Assessor.* ponit multos viros multum excellentes, qui fuerunt Assessores; vt fuit Vlpianus, vt probat & dicit de se, *in l. metum autem præsentem. §. sed quod Prætor. versicul. sed ex facto. ibi: Prætorem me assidente interlocutum esse. ff. de eo quod met. caus.*

Etiam Sabinus Iurisconsultus *l. lex Cornelia §. hac lege ibi: sed Sabinus in assessorio. iuncta ibi gloss. ff. de iniuriis.* & Cynus fuit Assessor Domini Ludouici de Sabaudia senioris, & refert Angel. *in d. l. metum.* quod Rayn. de Forliuio, multum gloriabatur, quod fuerat Assessor in ciuitate Pisarum & Tuderti: & vtrobique fuit Bartol. Assessor, vt refert ipse Angel. *in l. 1. Cod. de iudic.* & refert Ioan. Andr. *in addit. ad Specul. titul. de iurament. calum §. sequitur. versicul. sed quid de causa.* magistrum suum in legibus fuisse assessorem Mediolani. Ego autem fui Assessor seu Vicarius capitanei iustitiæ Mediolani triennio.

Aduerte etiam, quod idem honor debetur Assessori, qui debetur ei, cui assident in causis peragendis. *d. l. 1 ff. de officio assessor.* quia, vt ante dictum est, & collega & consiliarius, *d. l. 1. C. de Assessorib.* Quæ (vt dicit Paris *in prædicto loco*) sunt notanda ad multa: non tamen sententia profertur, nec formatur in personam Assessoris de iure, nisi aliam habeat potestatem à Principe, eum instituente, vt est in Gallia, vbi instituuntur à Principe. Ideo in absentia Iudicis formant sententias in personas eorum Baldus *in l. 1. C. qui accus. non poss.* Ideo ait Paris *in dicto loco,* quod in magna Curia intitulantur in sententia, & Iudices appellantur. Maxime quando dati sunt à superiore, quod fieri debet. *l. nullus. C. de Assessoribus.*

Vigesimaoctaua consideratio. In loco, vbi redditur iurisdictio per magistrum, secundo loco sedere debent aduocati. vt hic ante dixi *in 24. consider.* Et tale officium nobilitat hominem, vt est text. & ibi Alberic. *in l. laudabile. Cod. de aduoc. diuers. indic.* & ibi: *quod aduocationis officium est honor & laudabile.* vt dicit Dominus meus Iason *in rubr. C. de procuratoribus.* vbi ponit sex doctrinas inter aduocatum & procuratorem. Septimam vide *in l. si procurator ad vnam speciem. Cod. eodem de procurat.* Et in dicta rubrica dicit, quod ex quo officium aduocati est honor, aduocatus, non potest esse procurator, nec exercere officium procuratoris propter vtilitatem secundum Bart. *in l. vniuersis, & in l. si quis procurationem. Cod. de decurionibus lib. 10. & in l. 1. C. de primicer. lib. 12.* & gloss. magna *in l. generali. Cod. de tabub lib. 10.* dicam infra. Imo aduocati quandoque honorati dicuntur, text. *in l. 1. & ibi gloss. 1. Cod. de officio ciuil iud.* inde honorarium salarium dicitur, quod à clientibus recipiunt aduocati, vt *in l. 1. in honorariis. ff. de variis & extraordi. cognit leg. si sub specie honorarij. Cod. de pacto. & in dict. l. 1. § est enim in gl honor.* ponitur, quare dicitur honorarium, & pro modo litis facundia aduocati fori consuetudine & judicij, in quo aguntur causæ, debetur, vt dicit text. *in dict. § honorariis.* Sic, quod licite pro singulis causis, centum aureos recipere potest, vt *in d. l. 1. §. si cui.* ibi: *licet autem quantitas.* Et dicuntur non minus militare, quam qui gladiis, clypeis, & thoracibus militant *l. aduocati. Cod. de aduoc. diuers. iud.* Imo etiam sacerdotes dicuntur. text. *in l. 1 § nam vt ff. de iustitia & iure.* & togati. *d. l. laudabile. in fin. Cod. de aduoc. diuers judic.* Et multis aliis modis nuncupantur secundum Albericum *in lege quisquis. columna prima. C. de postul.* Ea enim officia (vt Salustius ait) honestiora apud omnes habita sunt, quæ ingenio, quæ intellectu, quæ denique eloquentia, ac dicendi suadendique artificio constant, vt sunt officia aduocatorum, qui non minus prouident humano generi, quam si prælijs atque vulneribus patriam, parentésque saluarent. *d. l. aduocati.*

Vigesimanona consideratio. Officium aduocationis etiam laudandum est, cum non solum honestum, licitum, vtile, imo etiam maxime necessarium sit, & meritorium. Licitum enim est etiam jure diuino, ex quo de sui natura peccatum non implicat, licite potest exerceri, vt colligitur, super illo *Ioã. 21.* Vado piscari, quod fuit verbum Petri, vbi Gregorius ponit hanc doctrinam de quolibet officio, quod dicitur licitum; cum sui natura peccatum non implicat. Nam huiusmodi officium non implicat peccatum, cum regrediatur ab habitu, & ad reddendum vnicuique, quod suum esse prætenditur. *Institut. de instit. & iure.* Quod justum, quod bonum, quod æquum est hominibus persuadent aduocati. Et si non esset licitum, omnibus generaliter prohiberetur seu interdiceretur. Sicuti ars necromantiæ: & tamen est generaliter concessum & specialiter, interdum certis ex causis. *l. 1. ff. de postul. & per totum. & C. eod.* Ideo sequitur, quod licet aduocato vendere rectum patrocinium, & Iurisperito justum, & verum consilium. text. *in c. non licet. 11. quest. 3. & in c. fin. 4. qu. 5.* & ibi per Ioan. de Turrec. & Anton. Archiepiscopum Florentinum *in sua summa, in 3. part. tit. 6 §. 4.* vbi ample & *ibidem in §.* ponit vitia aduocatorum; quæ reticeo, cum hic, quæ ad laudem, & honorem, & non ad dedecus pertractare promptiores esse voluimus. Et de hoc habetur per Specul. *tit. de salariis. §. sequitur in princip;* Dicit tamen F. Patritius *lib. 3. tit. 6. de institution. Reipublicæ.* quod præmium aduocatorum debet esse, bene de se ab omnibus audire. Nec liceat eis, si fieri potest, pro causa orandi precium, donumve accipere, vt lege Cynthia cauebatur. Turpe quidem & inhumanum est linguam

linguam hominibus in dicendo quæstui esse; & vt dicit Antipho, Ranusius primus omnium, ob defensam causam, mercedem accepit. Cuius exemplum multis temporibus Græci ac Latini secuti sunt: longè pluris linguam, quam quæstuosam quamuis mercuratam dictitabant. Sed Romani, à quibus exempla probitatis atque virtutis sumenda sunt, l. Cynthia Oratorum auaritiæ modum statuerunt, & ne iuuenes præmij spe sublata, negligentius causas orarent, Appij laudij rogatione, legem Cynthiam temperari passi sunt. quod & hodie apud nos statutum, & ordinatum est: cum sit ordinatione Regia certum precium determinatum pro salario aduocatorum in placitando, quod & vtilius est ratione ante lata.

Et quod tale officium aduocationis sit licitum, patet per exempla Christi, qui multoties officium aduocationis exercuit in hoc mundo: & continue exercet in cœlo. Fuit enim aduocatus Diuæ Mariæ Magdalenæ in tribus causis. Primo contra Martham sororem suam, vt in Euangelio habetur. *Luce 10. in fin.* dum pro ea excusanda dicit, *Martha Martha, solicita es, & turbaris erga plurima. &c. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Vbi dicit Augustinus, Dominus pro Maria respondit Marthæ, & factus est eius aduocatus, qui iudex fuerat interpellatus.

Secundo, fuit eius aduocatus contra discipulos suos, qui fremebant in eam, eo, quod vnguento vnxerat caput ac pedes Christi, allegauit enim pro ea dicens: *Quid molesti estis huic mulieri: bonum opus operata est in me: Nam pauperes semper habebitis vobiscum, me autem non semper. Ioh. 12. Matth. 26. & Marc. 14.*

Tertio, contra Simonem leprosum, Pharisæum, qui ipsam despiciebat, tanquam indigna esset tangere Christum: allegauit enim pro ipsa Dominus, dicens: *Cui multum remittitur, multum diligit, Luc. 7.*

Item, etiam fuit aduocatus mulieris deprehensæ in adulterio, quam accusabant Iudæi, dicentes, eam debere lapidari secundum legem, vt patet *Ioh. cap. 8.* vbi Christus, allegando pro ea, excepit contra accusatores, quod non erant idonei; quia infames & peccatores, dicens. *Qui sine peccato est vestrum, primus in eam iniiciat lapidem.*

Fuit etiam aduocatus discipulorum suorum multoties, *Matth. 12. in prin.* vbi dicitur: Quod discipuli euellebant spicas & comedebant, & cum arguerentur à Pharisæis, excusauit eos, dicens, hoc eis licere in vltima necessitate, vt etiam habetur *Marc. c. 2. in fin. & Luc. 6. in prin. & c. discipulos. de consecrat. dist. 5.* & gl. magna in *l. neminem. C. de sacros.* Et cum Pharisæi & Scribæ dixissent discipulis Christi: *Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit Magister vester?* Hoc audito, Iesus respondet illis: *Non necesse habent sani medico sed qui male habent.*

Et, vt habetur *ad Hebræos 9. in fin.* introiuit Christus in cœlum, vt appareat vultui Dei pro nobis, & dicit Beda super illud, quod legitur primo sabbato quadragesimæ. Cum sero factum esset, quod est *Mar. 6.* vbi dicit: Filius, vt formam hominis impleret, obsecrandum patrem putat esse pro nobis; quia aduocatus ipse est. Aduocatum enim (vt habetur, 1. *Ioh. 2.*) apud patrem habemus Iesum Christum, iustum. & est tex. in *c si enim. de pœnit. d. st. 2.* quem text. non allegat Alberic. in *l. vnica. C. de suffrag.* vbi ponit argumenta supradicta, ad probandum officium aduocationis esse licitum.

Fuerunt etiam plures aduocati sancti: & inter alios vnus ex quatuor Doctoribus Ecclesiæ, videlicet Ambrosius. qui per 12. annos causas Romæ in Palatio splendide perorauit.

Fuit & beatus Germanus oriundus ex hac ciuitate Heduensi, quæ dicebatur Augustudunum ex vico sanctæ Anastasiæ, qui nunc dicitur vicus sancti Blasij, qui tandem effectus est Episcopus Parisiensis.

Fuit & sanctus Lipardus frater B. Leonardi, in honorem, cuius est Ecclesia fundata in ciuitate Aurelianensi. Fuit & ille beatus Iuo Brito, cuius vita in hoc multum laudatur, quod aduocatus fuerit & Brito.

Fuerunt & plures alij, quos longum esset enumerare, & plus laboriosum quam subtile.

TRigesima consideratio. Officium aduocati etiam vtile est, cum, vt dicit text. in *l. aduocati. C. de aduoc. diuers. iud.* ambigua facta causarum diriment, seque defensionis viribus, sæpe publicis in rebus ac priuatis, lapsa erigunt, fatigata reparant: non minus prouident humano generi, quam si præliis, ac vulneribus patriam parentesque saluarent, & qui laborantium spem, vitam, & posteros defendunt.

TRigesimaprima consideratio. Necessarium etiam est officium aduocationis, quod concordat cum honesto. vt dicit Rodericus in *suo Speculo humanæ vitæ lib. 2. cap. 17.* vbi dicit, quod, cum hominum mortalium desiderium sit, vt ad id potissimum tendat, vt veritatem agnoscat, teste Philosopho, ex quo, ad ipsum in rebus agilibus, auidius humana properat inquisitio, præsertim cum ob eas hominum cupiditates, quæ à vero, quæ à iusto plerunque diuertere cogunt, propter rerum humanarum varietates, difficile quidem veritas ipsa & iustitia agnosci potest: Hinc per Esaiam prophetam, de iustitia humana dicitur: *Tanquam pannus menstruatæ vniuersæ iustitiæ*, vt humanam iustitiam, difficulter attingi & cognosci posse liquido demonstraret. Auarius enim, quam iustius homines lites & iurgia mouent: quia, inquit Sapiens: *Deus fecit hominem rectum, & ipse immiscuit se quæstionibus.* Fuit ergo necesse humano generi, iurisperitos constituere, quorum industria & exspectata iurisperitia, eas, sine bellorum fragoribus, quæstiones deciderent, quos humana peruersaque auaritia attulit. Laudantur igitur plurimum, & merito diuersis honorum titulis illustrantur Iurisperiti, qui veritatem aperiunt: & inter hominum cupidines per suæ scientiæ coniecturas & regulas, quid verum, quid iustũ sit, explicant, atque è tenebris ad lucem vsque deducunt; quorum tanta vis est, vt nonnunquam eas veritates, quas vel natura, vel industria, verius astutia humana in damnum simul & pœnam peccati humani generis; occultas fecerit, ipsi iurisperiti, sui ingenij subtilitate, ad Reipubl. quietem atque nostram commoditatem, reuelent. Plurimæ siquidem veritates incognitæ. plurimæ iniustitiæ impunitæ manerent, si iurisperitorum cessaret sapientia: & sua quærendarum rerum studiosa sagacitas contemptui, aut non vsui haberetur. Denique nemo vnquam dubitauit, verum & iustum multo esse meliora, quam falsum & iniustum. Etenim rationi dissonum, si verum à falso, iustum ab iniusto vinceretur. Quid vtique funestum in Republica sæpe accideret, si iurisconsulti deessent, quorum id præcipuum studium est iustum ab iniusto, falsum à vero discernant. Et quod etiam sit necessarium, est text. ad literam *in l laudabile. C. de aduoc. diuers. iudic.* Dicit enim. *laudabile, vitæque hominum necessarium aduocationis officium.* Rursum, quam necessarium humanæ

Reipublicæ hoc exercitium fuerit, ex eo patet: Quoniam, vt Philosophus inquit in *Ethicis*: Sunt nonnulli homines pessimè quidem persuasibiles: qui enim facile credunt, nisi certissima videant signa, aut fortes habeant persuasiones. Aduocati igitur plurimum sunt commendandi, qui virtute scientiæ certissimas vel propinquas: imo fortissimas persuasiones eliciunt, & illa iudicibus suadent ad iuuandam innocentiam, & reprimendas puniendasque violentias & iniustitias. Et paulo post sequitur (vt paucis agamus) summa est excellentia huius exercitij, quo ipsa vniuersalia statuta humana, quæ generalibus atque indeterminatis verbis statuuntur, lucidius intelliguntur. Nam per iurisperitorum subtilem & ingeniosam applicationem dictarum legum ad causas particulares mentem legum interpretantur: & tandem per hoc nobile aduocationis officium insontes defenduntur, oppressi releuantur, &, vt paucis multa comprehendamus, iustitia periret, si deesset, qui iustitiam allegaret. Hæc Rodericus vbi suprà, cum quibusdam aliis, de quibus infrà in 10. *par. in* 19. *consider.* vbi fit mentio de præcedentia scientiæ legalis.

Plurimum etiam commendantur aduocati per Prophetam *Ps.* 83. cum inquit: *Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sion.* Etiam habetur *Dan.* 12. *c.* Qui docti fuerint fulgebunt quasi stellæ firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates, transsumptiuè *in c fi. de magistris extra.*

Trigesimasecunda consideratio. Officium aduocationis etiam meritorum est. Apud Deum non modicum, prout dicit Alberic. in *d. l. vnic.* quæ incipit, *si quis desideria*, C. *de suffrag.* quod sic probat præsupponendo, quod duo sunt genera operum misericordiæ seu eleemosynæ. Quædam enim sunt corporalia quæ sunt septem, Visitare, scil. infirmos, potare sitientes, pascere esurientes, redimere captiuos, colligere hospites, vestire nudos, & sepelire mortuos. vnde dicunt:

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.

Septem etiam sunt spiritualia, scilicet, consulere dubitantem, corrigere peccantem, consolari tristem, remittere offensam, portare onerosos & graues, & orare pro omnibus, vnde dicitur.

Consule, castiga, solare, remitte, fer, ora.

Et ista sunt potiora absque dubio quam temporalia, vt dixi infrà in *vltim. part. in* 29. *consider.* Cum igitur per dicta opera misericordiæ seu Eleemosynæ multum mereamur, vt habetur *Matth.* 25. Venite ad me benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare; sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes eram, & collegistis me: nudus, & operuistis me: infirmus, & visitastis me: in carcere eram, & venistis ad me. Sequitur, quod homo plus mereretur per eleemosynas spirituales, inter quas est impendere consilium dubitanti, & consolari & adiuuare tristes miserabiles personas, quæ adiutorio carent (cum desolatis & tristibus sit consulendum, *l. vnica. in fin. Cod. de his qui ante apertas tabul. hered.* & redimere & iuuare captiuos, qui contra iustitiam detinentur, quod faciunt aduocati iustè & debitè exercentes officium eorum. Ideo non parum apud Deum merentur. vnde dicit Hostien. *in summa sua decretalium, columnn.* 4. quod vita bonorum aduocatorum est melior quam fratrum prædicatorum, vel aliorum religiosorum, dixi alibi.

Et aduerte ex his, quæ dicit Alber. ibi: quia consulit aduocatis, vt patrocinium præstent pauperibus gratis: quoniam hoc faciendo, multum merentur, non tamen dicit omnibus. Et materiam aduocatorum in reliquis plene vide per Anton. Flor. in 3. *part. suæ summa, lib.* 6. Et per Spec. in *rub. de aduocato.* ad quod vos remitto. Cum hic tantum tractauerim de huiusmodi officio, & de his, quæ tangunt honorem, vtilitatem, & necessitatem eiusdem & quomodo sit honestum, licitum, vtile, necessarium, & meritorium. Nam pericula aduocatorum recitare, esset transcendere materiam huius operis. Sed de his habetur per supradictos, maximè Rodericum in *d. l.* 2. *c.* 18. per Ant. Flor. in *d. part.* 3. *li.* 6. & per Alber. in *d. l. vn. C. de suffrag.*

Trigesimatertia consideratio. Inter cæteros aduocatos in quolibet auditorio cuiuslibet magistratus, præferēdus est Aduocatus fisci illius loci, pro quo allego text. in *l.* 2. quæ incipit: *aduocatus in fin.* ponderando ibi verbum, *germanas. C. de aduoc. diuers. iudic. & l. iubemus. & l. restituendæ.* §. 1. *in verbo, primatibus, C. eo. tit.* Cum etiam inter clarissimos numeretur, per text. *in l. laudabiles & l. restituendæ. Cod. de aduoc. diuers. iudic*, Luc. de Pen. *in l.* 1. *C de dignit. libr.* 12. Dixi *in commentis nostris super consuetudinibus Ducatus Burgund. tit. Des droicts & appartenances à gens mariez.* §. 19. *in gloss entre nobles. versic. aduert. & titul. des enfans de plusieurs licts. artic.* 4. *in gloss.* 1. *versic. & ideo, &c.* Imo etiam spectabilis dicitur, text. est *in l. in sacris.* 3. §. *modum. C. de proximis sacrorum scrin. lib.* 12. *Ibi, nec pro tempore virum spectabilem fisci patronum, & in Authent. de iudicibus.* §. *vetus, in fin. ubi id est, Apione viro spectabili & fisci aduocato. columnn.* 6. Et tales aduocati fisci, possunt ex literis Principis illustri dignitate decorari. *l. restituenda.* §. *sacras. in verbo, illustrando. C. de aduoc. diuers. iudic.* Verum, vnum ex filiis tali dignitate decorari facere poterunt, secundum text. ibi. Comites etiam merentur appellari. *l.* 1. *Cod. de aduoc. diuers. iudic.* Luc. de Penn. *in d. l.* 1. *& l. mulieres. colum. penult. Cod. de dignit. lib.* 12. & olim erant duo aduocati fisci (vt & hodie sunt duo in Parlamento Burgund.) vt de hoc text. *in l. binos. Cod. de aduoc. diuers. iudic.* Vnus generalis, qui in aliqua causa contra fiscum esse non poterat. *l.* 1. *& 2. Cod. de aduoc. fisci.* nisi in casibus. *leg. final. ff. de postul.* scilicet, In causa propria filiorum, parentum suorum, & pupillorum, quorum curam gerunt. Alter est aduocatus specialis, prout sunt aduocati fisci in Balliuatibus seu Senescalliis. Qui licet in eorum districtu non possint esse pro aliquo contra Principem: tamen videtur per *d. l.* 2. esse secus in aliis. Ex quibus videbatur dicendum, quod si aliqua causa ad requestam procuratoris generalis sit deuoluta in curia suprema Parlamenti, quod aduocatus fiscalis alicuius sedis particularis sit ibi postulans, vt est apud nos aduocatus in Balliuatu Diuionensi, posset esse ibi aduocatus pro priuato contra dictum procuratorem generalem: de quo tamen apud nos dubitatur propter ordinationem regis Ludouici XII. *numer.* 304. quæ prohibet aduocatis, ne postulare aut consulere habeant contra regem & iura ipsius: vnde melius erit, quod se abstineant, si sit causa, quæ tangat factum regis, vt *in l.* 2. *in fin. Cod. de aduocat. diuers. iudicat.* Etiam est text. dicens, quod aduocatus & procurator fisci, pro priuatis postulare possunt *l. penultim. iuncta gloss. & ibi Bald. Cod. ne fiscus vel Respub.* & Paul. *in l. cum allegas. Cod. eodem titul.* Et istud esset verum, si esset stipendiatus, prout olim erat, scilicet sexcentis aureis, quæ percipiebat ab ærario publico

publico pro salario *l. hanc. §. sexcenti autem aurei. Cod. de aduoc. diuers. iudic.* Quoniam si hodierno tempore, quo solum habent aduocati fisci in Balliuatibus apud nos triginta aut quadraginta libras Turon. prohiberentur pro priuatis postulare, ex hoc eorum incommodum consequerentur & egeni efficerentur, quod est contra text. in *d. §. sexcenti.* & officia eorum essent eis damnosa. Et

Cum labor in damno est, crescit mortalis egestas.

ait ille moralis Cato. Nec reperiretur, qui vellet officia exercere. Ex quo solum est prohibitum per ordinationes Regias, ne consulant contra regem. Imo, non est eis prohibitum habere alia officia & pensiones ab inferioribus, prout iudicibus & procuratoribus regis, vt cauetur in ordinationibus dicti regis Ludouici XII. *artic. 33. 34. & 35.*

Olim vero tale officium erat annale, *l. cum aduocatio: ibi: annumque completum. C. de aduoc. diu. iudic.* & post prorogatum vsque ad duos ann. *l. sancimus. 2. C. eod. tit.* Hodie vero in Francia omnia officia regia sunt perpetua: quia venialia: vt infra dicā, ita quod habeantur in vita officiariorum pro patrimonio, vt dicit G. Bene. *in sua repetit. cap. Rayn. in verb. duos habens filios. num. 38. extra de testament.* & ibi: *num. 40.* ait, quod officiarij Franciæ creati, quandiu Regi placuerit, non possunt reuocari, & rationem ibidem assignat, & cum hodie, vt iam bis vidimus, à quatuor aut quinque annis circa stipendia integraliter officiarij non fuerint soluta, nihilominus non debent aduocati & procuratores prætextu huiusmodi salarij non soluti causas fisci deserere: vt dicit tex. *in d. l. C. de aduocat.*

Aduocatus vero fisci ab Adriano primum institutus est, teste Budæo in *suis annotationibus in Pandectas. tit. de off. quæstoris. ff.* Et intellige, vt dixi, quod præcedit quoscunque aduocatos, etiam eo antiquiores. Quoniam maior est authoritate, argumento eorum, quæ dicuntur per Archid. in *c. quoniam 16. distinct.* vbi infert, quod vna synodus licet posterior tempore, præfertur alteri propter maiorem autoritatem. Facit; quia claritas tituli designat claritatem & præeminentiam honorum. Iohan. de Imol. & Angel. in *leg. qui soluendo. ff. de hæredib. instit.* dicam latius infrà.

Et aduerte, cum hodie (vt dixi) in curia Parlament. sint duo loco vnius, quod tantum priuilegij & dignitatis habet vnus, quantum & alter, & tantum quilibet illorum habet, quantum solus haberet, si esset. text. est in *d. l. binos. & l. post duos. in princip. Cod. de aduoc. diuers. iudic.* grauiores tamen causæ placitantur per primum, verum etiam multa negotia per eum expediuntur, & quisque mallet esse primus quam secundus etiam in honore. Et de loco sessionis eorum in sequenti consideratione patet.

TRigesimaquarta consideratio. Post aduocatum fisci sedere debet in foro procurator fisci, etiam ante omnes alios aduocatos simplices, non habentes aliam dignitatem: cum procurator fisci aduocatus dici possit, gloss. est notab. in *verb. restituuntur. in l. non intelligitur. §. fin. ff. de iure fisci.* facit gloss. rubricaria. *C. de procuratoribus.* vbi dicit, quod procuratores sunt similes aduocatis: imo procurator dicitur aduocatus. Spec. *in rubr. de salario. §. nunc de procuratorum verb. numquid salarium procuratoris.* facit textus *in l. 1. §. aduocatos. ff. de variis & extraord. cognit.* quod intellige verum de larga significatione, vt dicit Dom. meus Ias. in *dict. rubr. C. de procuratorib.* vbi ponit aliquas differentias inter eos: ergo sequitur, quod aliquibus est danda conuenientia.

Ideo maxime procurator fisci debet dictos aduocatos præcedere: cum habeat dignitatem, secundum Aret. *§. fin. col. fi. Institut. de except.* & ibi Ioh. Fabri allegat. text. *in l. 1. C. de mand. Princip. & in l. laudabile. Cod. de aduoc. diuers. iudic.* Idem voluit Roman *singul. 805.* per textum, quem dicit singularem ad hoc in *leg. nemo perfectus. C. de dignitatib. lib. 12.* Bonus de Curtili *suo tractat. nobilitatis, in 3. parte. num. 142.* Et ibi anteponit, quod Doctores aduocati non possunt exercere officium procuratoris priuati, sed bene aduocati licentiati possunt, rationem ibi assignat de doctoribus: Quia officium procuratoris priuati est vtile: secus dicit in officio procuratoris Principis, quia tale officium confert dignitatem. & est nobile officium, vt dicit Dom. meus Ias. in *dict. rubr.* & Iacobus Rebuff. in *l. si quis procurationem, C. de decur. lib. 10.* tamen etiam Ioannes de Platea in *l. vniuersos. Cod. eod. titul. de decurion.* quod aduocatio est dignitas; sed quia officium procuratoris immediatè procedit à Principe, ideo maior videtur esse illa dignitas, quam aduocatorum, qua non procedit à Principe, nisi immediatè & non immediatè. Ideo, ex quo causa proxima dignitatis procuratoris fisci, est ipse Princeps, à quo omnes dignitates descendunt, vt dictum est suprà *ista parte, in 1. consideratione.* Et Princeps in aduocato non est causa proxima, nec immediata, sed remota, & mediata: ideo maior videtur esse autoritas procuratoris fisci, quam simplicis aduocati; cum causa immediata sit potius in consideratione, quam causa mediata, vt eleganter notat Baldus secundum Nicol. de Neapol. *in l. 1. col. 3. in fin. ff. solut. matr.* & Cæp. *in cons. 2. in suis cons. criminalibus.*

Et aduertendum est, quod Fiscus est duplex, vniuersalis & particularis, vt videmus apud nos. Duo sunt procuratores fisci: Vnus generalis, qui semper residet in Parlamento: Alius est particularis, vt in hoc Balliuatu Heduensi, vel in Balliuatu Diuionensi, & in aliis Balliuatibus. Et his diebus vidi in curia Parlamenti Burg. quod fuit per eam ordinatum & arrestatum procuratoris fisci, in dicto Balliuatu Diuionensi, ne de cætero intitularetur procurator generalis in prædicto Balliuatu, sed solum procurator regius in ipso Balliuatu Diuionensi. Cum tantummodo ad procuratorem dicti Parlamenti spectet se intitulari facere procuratorem generalem simpliciter in tota patria & Ducatu Burgund. Et de huiusmodi diuisione facit mentionem Præpositus Cardinalis Alexandrinus, in *titul. de pace iur. firm. §. ad hæc. in vsibus feudor. col. 2. versic. quæro, vtrum apud fiscum.* vbi dicit, quod talis fiscus nullam habet iurisdictionem, & nulla est iurisdictio penes ipsum. Et ex hac dictione generalitatis, & specialitatis infero; quod fiscus generalis, seu procurator generalis, est præferendus specialibus, cum species subalternetur generi. Et, vt videmus, apud nos obseruatur, quod procurator generalis sedet in Curia Parlamenti inter duos aduocatos fiscales, & tales fiscales habent locum superiorem & superelevatum atq; distinctum ab aliis aduocatis simplicibus postulantibus in dicta Curia, & in aliis curiis & auditoriis huius patriæ & Ducatus Burg. puta Balliuatus & Cancellariatus procurator fisci semper præcedit alios aduocatos simpliciter graduatos: quod tamen recusarunt alios Cabilonenses, licet ex prædictis constet, quod errabant. Imo, quod plus est, fuit arrestatum per dictam curiam supremam Burg. quod si procurator Balliuatus Diuionensis interdum assisteret in ipsa curia, quod sederet in loco & ordine aduocatorum, & ibi præcederet simplices aduocatos non habentes aliam dignitatem, quam aduocationis simplicis.

etiam si essent antiquiores eo.

Et ad vnum singulare aduertendum est, quod procurator generalis Principis in aliqua prouincia, est illustris, vt tenet Martinus Laudensis in *tract. suo de officialibus dominorum*. Et specialis aliqua prouincia, est spectabilis, supra *ista part. dixi in 4 consider.* per text. & ibi gloss. *rubr. in l. vnica. C. de officio Comitis Orientis*. Eadem ergo maior erit ratio in primo generali aduocato in aliqua prouincia. Et inter alios dicit Purpur. *in l. 1. ff. de officio eius cui mandata est iurisd. col. 5. & 6.* Istud esse in procuratore generali Illustrissimi Ducis Burgundiæ.

TRigesimaquinta consideratio sit de coactoribus Regiis (de quibus aliquid dixi *in praeced. part. in 20. consid*) qui vulgo dicuntur receptores particulares in aliqua prouincia; seu in aliquo Balliuatu, qui etiam multas pecunias ab ordinario iudicio indictas colligunt & recipiunt. & bona confiscata fisco incorporant. Et teste Budæo super *titul. de officio quaestoris. ff.* differt fiscus ab ærario. Ærarium dixerunt pecuniam publicam & Imperij. Fiscum vero pecuniam Imperatoris, quam domanium vocamus; vnde, quia maior summa est pecuniæ publicæ, quàm priuatæ, factum est, vt fiscus pro pecunia publica, & inde confiscare dicatur, secundum Asconium.

Aduerte tamen, quod indifferenter dicitur patronus fisci vel patronus ærarij, secundum text. *in l. pen.* quæ incip. *nemo. C. de aduocatis diuers. Iud.* Et hodie, quæstores coactores fisci, pecuniam publicam deferunt, binos fiscos singulis clitellariis equis impendentes, vt ait Budæus. Etiam ad hoc deputantur ipsi coactores, vt soluant salaria aduocati & procuratoris fiscalis, & in hoc obseruant dispositionem. *l. per hanc. §. sexcenti. C. de aduoc. diuers. Iud.* scilicet, vt soluantur in Calendis mensis Octobris: & Calendis Aprilis: & quitanciæ fiunt de dicta solutione de data illorum dierum.

Sed an tales coactores debeant præcedere in auditorio aduocatos etiam simplices? Et videtur, quod sic, cum habeant dignitatem ab ipso Principe, vt dictum est in præcedenti consider. de procuratore fisci: pro quo etiam facit text. in *l. restituenda in fi. C. de diuers. iudic. & l. fi. ff. de albo scrib.* vbi dicitur quod promotus ad aliquam dignitatem à Principe potius honorandus est, quam alius, & dixi *sup. in 1. pag. in 36. cōcl.*

TRigesimasexta consideratio. Inter plures aduocatos post fiscales alicuius auditorij, seu sedis iudicialis, præferuntur in loco differenti habētes aliquam dignitatem non habenti; eo, quia dignitas istud operatur inter alios æquales, quod præfertur habens dignitatem non habenti, maximè in sedendo, tex. est in *c. Episcopus. 90. distin.* facit; quia dignioribus dignior locus habetur. *8. qu. 1. c. istud 63. d. c. metropolitano. c. statuimus. extra de maiorita. & obedient.* Albert. de Rosate in *l. nemo. Cod. de offi. magistri officior.* vbi alleg. Innoc. in *cap 1. de maiorit. & obedien. & 11. q. 2. c. Vulterana.* & ibi gloss. fin. c. fin. & ibi glo. optima. & per Archidiaco. *17. dist. in c. cum olim. extra de consuet.* Facit text. in *Auth. de Consulibus. §. si verò forsitan. ibi: eo quod honorare nobis placet dignos. & ibi gloss. in verbo, dignos. collatio. 4.* & text. in §. fin. & ibi gloss. fin. quæ notat, quod digniora præponenda sunt *Instit. de iure natur. gent. & ciuil.* Cui concordat *l. sancimus. Cod. de sacrosanct. Eccles. & cap. statutum. §. 1. de rescript. in 6.* & ille potius debet antecedere, qui magis potitur honore ac dignitate, *l. fin. ff. de fide instrum.* facit textus in *l. potioris. Cod. de offic. rectoris prouinciæ.* qui dicit, quod potioris gradus iudicibus ab inferioribus competens reuerentia tribuatur. Faciunt, quæ dicit Alberic. in *epistola inter claras. C. de summa Trin.* Plura alia ad hoc allegat Cæpolla *in tract. de Imperatore militum eligendo. in verb. ratione dignitatis*, qui ponit ibi plura priuilegia dignitatis, quæ hic non repeto.

Ideo aduocati tantummodo graduati, & non alias qualificati, exhibere debent reuerentiam aduocatis in dignitate constitutis: Quoniam, licet aduocati simplices (vt ita loquar) sint in dignitate, cùm aduocatio sit dignitas, vt dicit Ioa. de Platea in *l. vniuersos. C. de decur. li. 10.* tamen, quia officium Iudicis, aut aduocati fiscalis est maior dignitas, quam sit simplex aduocatio. ideo talibus honor exhibendus est ab aliis. Facit *l. 3. in princip. ff. de aliena. iudicij mu. &c.* Et est textus, qui ad hoc multum facit in *canon. fin.* qui incipit: *ad hoc. 89. dist. ibi: vt dum reuerentiam minores potioribus exhiberent.* Ex quo videmus, quod in Parlamento huius patriæ, est ordo talis in sedendo, quo ad aduocatos non fiscales postulantes in Curia, quod in priori loco sedent Iudices Regij, si qui sint, aut interdum assistāt, & post eos aduocati fiscales Balliuatuum patriæ, & sequenti ordine; alij aduocati simpliciter postulantes, secundum quod infrà dicetur.

Dixit tamen in casu, ex quo quidam aduocatus erat magister requestarum hospitij Regis, licet ad honores tantum, vt sunt multi, quod debeat alios aduocatos præcedere, per tex. ad literam in *Authent. vt ordinariæ praefecturæ, ibi: si vero solos eos participare voluerit honore &c. coll. 5.* vbi est tex. ad literam, quod etiam Princeps potest dare officia non tantum ad effectum administrationis, sed etiam honoris tantum, vt sunt tales magistri requestarum, prout & gl. ibi in verbo. *videatur*, exemplificat de Capellanis domini Papæ.

TRigesimaseptima consideratio. Cum minor ordine, maior tamen administratione in loco administrationis præferatur maiori ordine. gloss. *in verbo electionis in cap. deliberatione. in princ. de offic. leg. libr. 6.* dixi supra in *4. part. in 44. consi.* Ideo aduocati fiscales cum habeant administrationem apud nos in Curia Cancellatus contractuum, sicut & Balliuatus, causas Regis placitando in dicta Curia Cancellariatus præcedere debent omnes alios Iudices eiusdem dignitatis puta spectabilitatis: Ideo præcedere debent Locumtenentes Balliuatus, si ibi assistant vt aduocati. Secus vero, vbi comparerent, & assisterent aliquando pro causis suis, vt pro aliquo negotio tangente factum Regis, seu Reipublicæ: quia tunc honor esset eis deferendus. Et de hoc est quæstio inter aliquos aduocatos fiscales huius patriæ, & Locumtenentes in Balliuatibus, non insisto, cum ex supradictis, & inferius deducendis videri potest, quid iudicandum sit. In quocumque tamen actu assistant maiores dignitate (puta illustres) semper spectabiles debent eis præstare reuerentiam, & dare locum, si commodè fieri possit absque impedimento administrationis fiendæ per spectabilem, vt dixi suprà in *4. part. in 17. consider.*

Addo tamen pro complemento huius considerationis, in sequendo communem decisionem illius dubij, quis præferatur, an doctor, vel miles in honoribus sedendo, ambulando, vel opinando: quæ est, quod in actibus militaribus miles doctori præfertur: quia ibi non librorum sed armorum certamina exercentur: in actibus vero scholasticis, & eorum locis, doctor militi præfertur. *l. nemo clericus, vel militaris. C. de summa Trinitate.* vt plenè dixi infrà *in 9. part. in 1 considerat.* Quod nobis exemplo patefecit Actius poeta antiquus in Iulio Cæsare, cui in collegium poetarum venienti

non

ron assurrexit: de quo Valerius *lib. 3. titu. de fiducia sui.* Magno, inquit, spacio diuisus est à senatu ad poetam Actium transitus. Is Iulio Cæsari amplissimo, & florentissimo viro, in collegium poetarum venienti, nũquam assurrexit, non maiestatis eius immemor: sed quod in comparatione communium studiorum aliquando superiorem se esse cõsideret: Quapropter insolentiæ crimine caruit. Quia ibi voluminum, non imaginum certamina exercebantur. Faciunt, quę scribuntur *in 11. part. 12. consid. in fine.*

TRigesimaoctaua consideratio Quoniam inter aduocatos habentes dignitatem, insurgit sæpe contentio de præcedentia seu prælatione, maxime euenit his diebus inter aduocatum fiscalem Balliuatus Diuionen. & locum tenentem Cancellariæ in dicto loco. Et iam inter duos locumtenentes in dicta curia Cancellariæ: de quibus primo dicturus sum.

Et pro intellectu horum locũtenentium, ad sciendum, an debeant præcedere extra locum suæ jurisdictionis aduocatos fiscales, præmitto, quod tempore, quo Dux regnabat in Burgundia, & quo Dux Burgundiæ non erat addictus coronæ, ipse Dux Burgundiæ habebat ex priuilegio regis dictam Cancellariam contractuum: in qua erat deputatus, & commissus vnus gubernator, de quo supra *istu part. in 20. consider.* Dixi ad regendum dictam Cancellariam, qui in singulis locis, & sedibus, vbi sunt apud nos curiæ Balliuatus, committebat locumtenen. ad exercendam jurisdictionem: quæ tantum se extendit circa cognitionem instrumentorum guarentigiatorum, & sub sigillo dictæ curiæ receptorum. Nunc vero tempore, quo Christianissimus rex Franciæ tenet dictum Ducatum Burgund. semper etiam remansit gubernator dictæ Cancellariæ, qui proprie videtur delegatus ad vniuersitatem causarum. Qui solitus est committere cum suis locumtenent. particularibus, seu localibus, vnum locumtenen. generalem, qui ex quadam vsantia supra alios particulares dicit se habere potestatem. Et quia illustris dominus Cancellarius Franciæ dicit, quod à se ipso dependet omnis cognitio in Francia respectu sigilli Cancellariæ, cuius est fons, & origo, alij autem locumtenen. dicti gubernatoris, & ipse gubernator, sunt tanquam riuuli, & judices particulares ab eo dependentes: ex quo constituit & ordinauit locumtenen. particulares etiam locumtenentem generalem, prout gubernat. Et licet fuerit inter prædictos locumtenen. particulares ipsius gubernatoris Cancellariæ, & locumtenen. domini Cancellarij, quæstio de potestate & præeminentia, & quis illorum maior esset: Tandem arrestatum est per curiam Parlamenti Burgund. quod locumtenen. constitutis & ordinatis à prædicto domino Cancellario aduenientibus & præsentibus cessaret potestas locumten. præfati gubernatoris: Et hoc: quia licet habeant eandem dignitatem in vno & eodem loco: tamen locumtenenes domini Cancellarij, receperunt dignitatem à maiori, ideo præferendi, & in maiori, loco collocandi sunt vt satis notatur *in c. per quas, extra de maio. & obed. & ibi per Fely.* Et ibi ponuntur multa exempla, quæ videri possunt. Facit & pro hac decisione text. *in c. præcipimus 92. distinct.* quia substitutus à maiori, debet esse in loco maioris, quem text. ad hoc ponderat Lud. Romanus *singulari suo 340. incip. Bart. in l. si filius.* etiam facit: quia delegatus à Papa maior est delegato ab Imperatore, cũ Papa maior sit Imperatore, vt tenet Purpura. *in rub. de officio eius cui manda. est jurisdict. ff. col. 6. ibi, sexto.* & dixi supra *in 4. part. in 48. consid.* ex quo, cum istud sit decisum, quo ad tales non insisto, licet multa in hoc dici possent, quæ viderentur facere contrarium, de quibus forte in sequentibus dubiis dicetur.

Ex his infero vnum: Quod cum ita fuerit decisum, per dictam curiam supremam, quod frustra prætendebatur prælatio, aut superioritas per locũtenen. generalem gubernatoris dictæ Cancellariæ, contra locumtenentem generalem domini Cancellarij in dicta Cancellaria: cum non maior videatur ratio in vno, quam in alio: & tantę virtutis ac potentiæ est generalitas in suo genere, quantum specialitas in sua specie. Specul. *in titul. de locato. §. 3.*

TRigesimanona consideratio. Aliud dubium, seu alia quæstio suborta est, existis locumten. sedis huiusmodi Cancellariæ in senatu, seu Parlamento Burgun. ex quo tales locumtenen. in ressorto Diuion. voluerunt pręcedere aduocatum fiscalem in Balliuatu Diuion. & alios aduocatos fiscales Balliuatuum huius patriæ. Mouebantur primo ea ratione: Quoniam clarum est, vt ipsi proponunt, quod ipsi sunt judices, etiam maiores, cum de his immediate appelletur ad curiam Parlamenti: Immo, quod plus est, prædicti aduocati fiscales comparent, & assistunt in suis curiis, & auditoriis tam pro procuratore Regis, quam aliis, & ibi assistunt, vt fiscales, & tamen ibidem subsunt eis, nec præferuntur eis judicibus. Ex quo videtur nunc inconueniens, quod in alio loco indifferenti, in quo nullam maiorem habent administrationem dicti aduocati fiscales particulares, quam præfati locumtenen. quod ipsi aduocati eosdem præcedere debeant.

Quicquid sit, credo, quod sit error, & quod non debeant præcedere dictos aduocatos fiscales vltra locum, & sedem suæ jurisdictionis. Quoniam constat, quod tantum dici possunt clarissimi, vt satis ante hãc part. *in 17. consid.* dictum est; Ideo post aduocatos fiscales, qui sunt spectabiles, vt hic ante dixi, ponendi sunt. Quoniam clarissimi post spectabiles enumerantur, vt patet supra *in 1 consider.* & per text. *in §. illo videlicet.* & ibi gloss. *in illo verbo. & in verb. spectabiles. in Auth. de appellat. & infra quæ tempora collat. 4.*

Facit etiam; Quia aduocati fiscales habent authoritatem à Principe, & sunt ab eo creati & dati, & tales locumten. ab inferiori à Principe; ergo sunt digniores, vt *in præcedenti consid.* dixi & facit, quod dicit Lucas de Penna. *in leg. albo. C. de decurio. lib. 10.* quod Romani in albo prius scribebant, qui dignitates, & honores judicio Principis consecuti essent. pro quo facit. *l. 1. ff. de albo scrib.*

Item, aduocati fiscales habent stipendia à Rege, prænominati vero locumtenentes nulla habent stipendia; ergo maior honor debetur eis, argum. text. in gloss. penult. *in c. si officia. 39. dist.* vbi dicit text. & meritum probitatis stipendia anteacta restentur, & notat ibi illa gloss. quod magis præsumitur pro illo, qui plura stipendia habet. allegat ad hoc text. *in leg. nemo. C. de offic. magistri officior.* vbi ait text. Is gradus cæteros antecedat, quem stipendia meliora, vel labor prolixior fecerit anteire. Concordat *cap. mereamur. ad fin. 61. dist.* vt infra plenius dicetur *in 10. part. in 27. considerat.*

Item, tales locumtenentes sunt solum delegati ad vniuersitatem causarum ab alio quam à Principe; ideo solum judices pedanei censendi sunt, prout dicit Specul. *in tit. de judice deleg. §. 2. vers. 1. in fine.* Sed pedanei judices sunt infimi; imo etiam post clarissimos situantur, vt supra *in 1. consider. huiusce patris.* & per eũdem Spec. *in rub. de jurisdict. om. jud. §. 1. vers. infini.* Quod tales magistratus municipales, cum habeant

solam cognitionem seu Iurisdictionem vnius rei limitatæ, vt sunt tales locum tenentes, qui solum cognoscunt de causis tangentibus sigillum Cancellariæ prædictæ, & in hoc tantum sunt commissi à Domino Cancellariç Franciç, vel gubernatore huiusmodi Cancellariæ, qui est in hoc delegatus à Principe. Igitur tales sunt pedanei, & per consequens inferiores à spectabilibus. Ex quo ergo, cum aduocati fiscales sint spectabiles, sunt illis anteponendi, vt supra dixi: igitur. Imo, propriè sunt iudices chartularij, qui habent potestatem præcipiendi, vt instrumenta recepta sub sigillo dictæ Cancellariç executione demandentur prçcisè in vim præcepti: quod faciunt, cum recurritur ad eos, vt satis declarat Benedictus de Barzis in *suo libel. guarentig. col.1.* & sic adhuc plus dicuntur pedanei, vt ante dictum est.

Facit & vlterius; quia ex quo, vt dictum est ante, aduocatus fisci est maior authoritate extra locum Iurisdictionis dictæ Cancellariæ, cum sit spectabilis, & Iudices huiusmodi Curiæ, & sedis Cancellariæ prætactæ sunt intimi; eo, quia pedanei ad plus non possunt esse nisi clarissimi, ideo debet præferri: cum charitas tituli designet claritatem, & honorem loci. Ioa. de Imol. & Angel. *in leg. qui soluendo. ff. de hæredibus instit.*

Et licet locum tenentes in sua sede præcedant aduocatos fiscales; tamen non sequitur, vt extra illa loca debeant eos præcedere. Sicut dicitur de Archipresbytero, qui præcedit Archidiaconum in Missa, vt dictum est ante *in quarta parte*, *in 44. consid.* Non tamen in aliis locis: Sic, idem de Locumtenen. Cancellariæ contractuum Burgund. in sua sede, licet præcedat aduocatos fiscales; quia ibi habet administrationem; non tamen in aliis locis, in quibus non habet administrationem, & sic extra suam administrationem, vbi attenditur maioritas dignitatis, & non administratio. faciunt quæ scribuntur *in 11 parte, in 11. consid. ante finem.*

QVadragesima consideratio. Hic adaptatur de nonnullis aliis locumtenentibus ordinariis, aliorum Iudicum ordinariorum, puta locumtenentibus gruarij: hoc est, magistri forestarum Heduen. aut Diuion. qui habent illud officium à Principe, an tales in sede Balliuatus, aut Cancellariæ contractuum, seu etiam in Curia Parlamenti debeant præcedere alios aduocatos ibi postulantes, non habentes aliquam dignitatem, præter gradum. Istud potest decidi ex antedictis de Locumtenentibus dictæ Cantellariæ. Sed vlterius procedendo, quæri posset: An tales Locumtenentes gruariorum, in aliis sedibus, quam Cancellariæ, præcedere debeant Locumtenentem prædictæ Cancellariæ. Quia officium eorum est antiquius, & magis ordinarium, quam officium Cācellariatus: videtur, quod tales Locumtenentes gruariorum prçcedere deberent Locumtenen. ipsius Cancellariæ; Eo etiam, quia creati sunt Officiales à Rege. Alij vero non. Consulerem tamen, in hoc, quod attenderetur prioritas promotionis in officio, & qui primo constitutus esset officialis præcederet: vrget tamen pro Locumtenen. seu Iudicibus dictæ Cancellariæ, quod Iurisdictio eorum maior est, & circa plures maiores causas & materias versatur, & ex hoc honorabilior apparere videtur. Quanto enim quilibet præest melioribus, tanto maior ipse, & honestior est. Verba sunt *in Authent. de defens. ciui. §. vos igitur, collatio.3.*

QVadragesimaprima consideratio. Inter omnes assistentes in adiutorio Iudicis, post Officiales, in sedendo Nobiles plebeis præferendi sunt: Ita quod debet sedes eorum esse paulo iudicantium inferior, & contendentium altior, *l. fin. vbi gloss. not. in verbo, sedendi. Cod. vbi Senatores, vel clarissimi.* Idem probat text. *in l. fi. in fine. C. de off. diuers. iud.* Dicam *in sequent. part. in 38. consid.* Vbi de priuilegiis nobilitatis tractatur.

QVadragesimasecunda consideratio. His temporibus nouissimis, creati sunt noui Officiarij in Regno Franciæ, qui habent potestatem examinandi testes, loco Iudicum ordinariorum, qui dicuntur in vulgari nostro Inquestarij, hoc est, examinatores seu æquatores, & iudicij inuestigatores: & nulla habent stipendia seu salaria à Principe, sed à partibus secundum ordinationes Regias, habent summam denariorum taxatam secundum vacationes per eos factas. Et quia talia officia multis committuntur, qui illa emūt. & qui nō sunt graduari, ex quo quisquis dubitaret, an in sedibus iudiciariis, vbi tales Inquestarij dati sunt, debeant præcedere aduocatos, etiam simpliciter graduatos. Credo, quod non, quia cum circa quid speciale se intromittant, & non habent cognitionem iudicandi; licet qualem qualem dignitatem consequuntur, eo quia constituti ad hoc à Principe, prout etiam de coquo Principis, qui dicitur habere dignitatem, vt in proxima parte, in 18. consid. dicitur: Tamen, non est æquum, quod præcedant graduatos aduocatos, qui & ratione aduocationis habent dignitatem; vt supra dictum est, & quod ratione gradus tanquam graduati cæteris non graduatis præferri debeant.

Super huiusmodi præcedentia post antescripta, inter nonnullos iuuenes aduocatos graduatos fuit contentio aduersus Inquestarium, seu examinatorem, in Ballinatu isto Hedu. ita, vt ab eius priuigno, seu filiastro fuerunt impetratæ literæ Regiæ in Cancellaria Diuio. quibus mandabatur Balliuio nostro, vt graduatos anteponeret dicto Inquestario, & eundem sedere faceret in ordine, & gradu procuratorum Curiæ: & cum hæc disceptarentur in foro, dubitatum extitit, quid super hac re sententiaretur.

Et licet videretur dicendum; Ex quo (vt actum est) dictus Inquestarius habeat dignitatem à Principe immediate dependente à dignitate & potestate Iudicis, quæ præcedit dignitatem aduocatorum: cum Iudices præcedere debeant aduocatos. vt hîc ante dixi *in 24. consideratione.* & dicti Inquestarij censentur subrogati in locum Iudicis, quoad examinationem testium, quæ competit Iudicibus, vt est text. qui multum bene facit *in l. Iudices, & in Authent. seq. apud eloquentissimum. Cod. de fide instrument.* Ideo ex huiusmodi subrogatione videntur sapere naturam illius, in cuius locum subrogantur. *leg. si eum. §. qui iniuriarum. ff. si quis cautionib.* Sed multi dicent, quod ille text. nō probat, sed est bonus tex. *in cap. Ecclesia S. Mariæ. extra. vt lite non contest.* Probat tamen ille text. stipulationem accessoriè positam ad contractum regulari, secundum naturam illius contractus Ampliat textum ad hoc, & illam regulam Paulus, etiamsi subrogatum in aliquo discreparet: quia in aliis assumeret naturam eius, cuius loco subrogatur. Ita ampliat notabiliter Paul. *in consil. 131.* cuius initium est, *licet ista differentia visa. col. vltim.* quem allegat Dom. meus Ias. *in d. §. qui iniuriarum.* Ex quibus concludendum, quod siue Inquestarij præfati sunt accessorie dati ad Iudices, siue sint in aliquibus subrogati, licet in aliis discrepent, tamen reputari debent coniudices, & sapere naturam illorum etiam in accessoriis. Ideo sicut iudices præcedunt aduoca-

præcedunt aduocatos,ita etiam inquestarij præcedere debent aduocatos graduatos,licet non sint graduati.Et forte hac ratione,aut alia motus vnus ex consiliariis Parlamenti huius patriæ, & Ducat. Burg. executioni demandando quoddam arrestum Curiæ posuit inquestarios Balliuat. Auxeri,eis sedem & locum ordinis dando ante aduocatos & graduatos, licet tunc non essent graduati.

Crederem tamen dictos inquestarios nouiter erectos in Burgund.non debere præcedere graduatos & practicantes in Curiis ante eos;quoniam clarum est, eos creatos instar inquestariorum præpositurae Parisiens.in Castelletto, & aliarum sedium Regalium in Francia,vt satis constat ex creatione illorum:nec istud denegant,sed sic est,quod expresse disponitur in ordinationibus Regiis,tales examinatores non debere sedere in sede judicis præpositi : Nec iuuat,aut reputantur pro aduocatis,aut Notariis,ex quo tales sedes,scilicet judicis & aduocatorum sint eis prohibitæ,obseruanda est ordinatio Regia,quæ optimis fundatur rationib.Non enim judex est nec se judicem dicere potest:quia nullam habet causæ cognitionem. Est enim solus executor rei sibi commissæ scilicet examinationis testium, quæ etiam alteri, quam judici committi potest,vt notatur per Alex.& alios *in Auth sed judex. C.de episc.& cler* Ex quo cum talis non sit capax,& habilis ad recipiendum commissionem examinationis testium, etiam a judice, & recipiendo non mutat dignitatem; quia non efficitur maior,quam esset : Ideo item videtur in Principe committente examinationem testium, quoniam videtur illam committere,cũ illa qualitate,quam potest habere. Secus si talis examinatio alicui non posset committi,præterquam graduato aut aduocato quia hoc casu committendo alicui,licet non esset graduatus,videretur eidẽ conferre dignitatem ad hoc necessariam & cum eo super hoc dispensare. *l.quidam consul.ff. de re jud.l.Vlpianus ff.de execu.tut.*Sed cum non eidem hoc casu dat maiorem dignitatem,quam habet ille,cui committi potest talis examinatio testium:Quoniam Princeps non videtur vno instanti tot specialia concedere, videlicet, quod committat ei talem examinationem priuatiue ad judicem(cui deberet competere)& vltra hæc,det ei dignitatem vltra aut præter naturam actus, quem committit fieri , cum tot specialia non præsumantur concurrere,argum.glo *in l.1.C.de dotis promiss.* arguẽdo de lege mortua, quæ talia non admittit,ad legem viuam (quæ est Princeps) quæ debet illam sequi inquantum potest.

QVadragesimatertia consideratio. Licet aduocati præfecturæ quæstorianæ, qui dicuntur aduocati in Camera computorum sint,vt alij aduocati fiscales priuilegiati,vt dicit Io.de Plat.*in l.fi.C.de decur.li.*10. tamen cum apud nos,& in Camera computorũ nulla aut modica habeant stipendia. Ideo extra locum suæ præfecturæ quæstorianæ non debent præcedere aduocatos fiscales præsidatuũ . Quoniam,vt prædixi supra *ista parte in 39.consid.* præferũtur,qui maiora stipendia habent data paritate ; ergo multo magis præferri debent,qui habent stipendia,his,qui nõ habent. Ex quo licet patronus Cameræ computorum præcedere debeat omnes alios aduocatos solum graduatos; tamen non debet præcedere alios aduocatos fiscales; qui sunt aduocati in sede præsidis prouinciç,qui dicitur Balliuus aut Senescallus.

QVadragesimaquarta consideratio. Inter aduocatos præferendus videtur, qui magis ornatur, & qui honestioribus vestimentis indutus erit. vnde, vt dicit Spec. *tit.de aduocat. §.sequitur videre.* quem judex magis ornatum inspiciet,maioris existimabit esse authoritatis , & ei assurget salutatione debita, & honorifica,dicens ei,*sede a dexteris meis.* ad quod quidẽ tenentur.*l.fin.in fin.Cod.de offic diuers.iud.* & eum præ aliis honorabit.*l.pen.C.eod.tit.*quod forte procedit de ignotis & alienigenis. Sæpe etenim maxime ignotis vestis est causa honoris juxta illud:

Hunc homines decorant, quem vestimenta decorant.

Et juxta illud meretricum:

Vir bene vestitus,pro vestibus esse peritus
Creditur à mille quamuis idiota sit ille.
Si careas veste,nec sit vestitus honeste,
Nullius es laudis,quamuis scis omne quod audis.

Ideo consuluit ibi Specu.(quem videas)Quod aduocati gerant vestem suæ professioni congruentem,& ibi scribit,quibus vestib. vestiti, & quibus carere debent,de quo latius infra.Et quod honor est in habitu & vestibus, dicturus sum Et ad propositum vide Lucam de Penna *in l.2. C.de vestib. olocceris.lib.11.* & dixi supra *in 1.part.in 23.consider.*

QVadragesimaquinta consideratio.Post prædictos videtur attendendum:Quod inter aduocatos simpliciter graduatos præferẽdus sit filius aduocati sui, si sit aduocatus in eadem sede,vbi alias omnes alij cũ eo sunt eiusdem qualitatis.tex. videtur esse ad literam *in l.laudabile.§.1.C.de aduoc.diuers.jud. & in l.nemini. §.filios, & l.petitionem.§.filiis. C.de aduoc.diuers.judic.* & quod aliis etiam æque bonis præferantur, secundum tex.& in glo.*in verbo sumptibus.in l.jubemus,C.eo. tit.*facit: quia doctor filius doctoris cæteros in collegio præcedere debet, secundum Martinum de Laude *in tract.de dignit.conclus.*17. vbi refert ita alias dixisse propter dictum Bal. *in l.Gallus.§ quidam recte ff.de liber.& posth.*vbi etiam dicit, quod tales debent gratis doctorari,& cęteris parib præferri aliis.*alleg.gloss.in l.jubemus.*de quo etiam vide per eũ lem *in tract.de priuil.art.*93.Intellige tamen, prout dicit Luc.de Pen. *in l.vnicuique.C.de proximis sacror scrin.li.12.col.1.* Si solum tempore legum doctrinam meruerunt. *d.l.nemini. §.si vero.& d.l.jubemus. §.nec de cætero. & l petitione.§.nec de cætero.C.de offi.diuers.iud.*& si sunt facundia & studiis eruditi & conspicui.*eod.tit.l.per hanc.in prin.*vel si per Principem subrogentur.*l.fin.§.pen.C.de offi. Magistri officior.& l.neminem C.de re militari,lib.* 12.alias nõ;cum in honorib simpliciter non succedatur jure hæreditario. *l.3.§.queri.ff.de legit.tutor.* & potius sunt acceptanda merita, & virtutes, *c.Moyses.& c.si ergo 8.q.1.& l.honor. § de honorib.ff.de mune. & honor.l.si quis.C.de profess & medicis,lib.10. & l.qui cum vno.§.grauius autem. ff.de re milit.* vnusquisque secundum labores suos ad meliores gradus, & ad maiores dignitates produci & remunerari debet.tex *in l.fi.1.§. quoniam ideo. C.de off.præfect.prat. Africa.& c.* concordat.tex.*in l.nemo.in fi.C.de off.magistri offic.*

QVadragesimasexta consideratio. Inter plures aduocatos eiusdem sedis cætteris paribus præferuntur primo promoti tex *in l.1.& ibi Bart.C.de consulib.& non spargendis ab his.& c.& l 1.in fin.C.de præpos.sacri cubiculi. lib.*12.& dixi supra. *in 4.parte,in 25. consider.* Cum etiam sint anciani suprà alios, vt vtar verbis glossæ primæ, *in l.iubemus.in princ. C.de aduocatis diuers.iudi.* & secundum tempus receptionis & admissionis eorum in aliqua curia.gradum sibi vendicare,& in matricula inscribi debent.*l.portionem in pr. C.de aduoc. diuers judic. & l fin. C.de aduoc.diuers iudic.*Et qui primo matriculatus est,præferri debet posterius matriculato, secundum text.*in l.fin.ibi:locum*

Iuxta matriculæ ordinem obtineat. C.de off. præfecti vrb. Nam qui non sunt in matricula, sunt tanquam priuati.notatur *in l.eos.C.de off.Magistri milit.*

Et hic ordo est ordo temporis, qui est vltimus, & de eo non curatur, vbi locum habet ordo qualitatis, vt dicit Lucas de Penna, *in rub.C.vt dignit.ordo seruetur*, & dictum est supra *in d.4.part.* & inferius dicetur, vbi de ordine literatorum fiet mentio,scilicet, *in 10.parte,in 29.consid.*

QVadragesimaseptima consideratio. Qui meritis vitæ, nobilitate, authoritate, aut scientia etiam, quando sunt eiusdem facultatis,alios antecellit,præferendus est etiam alteri primo promoto.not.gloss.*in ver.preponimus.*& ibi Archi. *in c.placuit.in pr.16.dist.* facit *c.in canonicis.19 dist.*idem Episcopus doctor, vel nobilis præfertur primo promoto non doctori. Dominicus de sancto Gemi. *in c. Isidorus.*est ver.sub *d.c. placuit.* Fel. *in c.1.extra de maior.& obed.* & secundum Barbatiã. *in.c.cum olim in pr.de consuet.* Doctor.etiam tardius receptus. præcedere debet prius promotum; Ego vero allego tex.*in l.1.C.de annonis ciuil.li.11.& ibi gl.1.* quæ facit pro scholarib. optimis contra doctores insufficientes.

Videtur tamen quod prædicta non faciunt quem maiorem,cum extrinsecus veniãt vt per prædicta remissiue Dom.Feli.*in d.c.1.de maiori.* maxime cum ista excellentia,& melioritas debeat probari per quindecim testes.tex.est singularis *in l.vnicuique.& ibi notat gl.in verb.superatas. C.de proxim.sacr.scrin.lib.12.* Dominus meus Ias. *in l.cum quid.col.4.ff.si cer.pet.in 1.lectura.* Et ista excellentia est multum consideranda: quoniam in multis propter excellentiam hominis receditur à regulis, Do.meus Ias. *in l.iubemus.C.de iud. & in repet.l.admonendi in 67.col.ff.de iureiur.* Fel.*in c.super his,de accus.*dicam infra amplissime.

QVadragesimaoctaua consideratio: Inter aduocatos,doctores præferendi sunt licentiatis.& licẽtiati baccalaureis; quoniam doctoratus est dignitas. dixi infra *in 10.par.in 26.consid.*& maior est illius authoritas, quam licentiati; cum licentiatus tantum habeat potestatem docendi,regendi, & publice legendi not. *in l.vn.C.de professorib. qui in vrbe,&c.li.12.& in l.vl. C.de studiis liberal.vrbis Romæ lib.11.not.* Ioan.Fab. *in § responsa.Inst. de iur.natur.*secundum glo. *in c.1.in verbo interpretatus.extr.de postul.Prælat.* & Panor.ibi, qui dicit,quod doctor potest interpretari dubia illius facultatis,in qua est doctor, *per d.l.vn.C.de profess.* Et quod ante doctoratum quis non potest magistraliter legere,nec disputare.Et si detur licentia alicui scholari hoc faciendi, potius fit,vt addiscat, quam vt doceat. Ex quo magis est credendum doctori, quam licentiato: nam licentiatus non habet dignitatem, sed tantum licentiam consequendi dignitatem;& dignius est,quod est in actu,quã quod in prosecutione actus: sicut dignior est,qui est cinctus,quam cingendus: Licet quandocũque habeatur pro cincto.& de his scripsi, & de præcedentia doctorum ad licentiatos, & licentiatorum ad baccalaureos *in Commento nostro super concordatis, in tit.de collationibus.*

QVadragesimanona consideratio. Aduocati ex pulchritudine laudem consequi videntur, & propter eam commendabiles fiunt, exemplo Iustiniani, qui Papinianum Iurisconsultum acutissimum (prætermisso omni alio laudis genere,à quo laudari potuisset) ex pulchritudine, veluti summo laudis præconio commendauit, pulcherrimum ipsum nuncupans *in proœm. Digest.§.3.vers.vobis autem.*Et licet Albert.& Angelus ibi ad decorem scientiæ,& animi referant;tamen ad corporis pulchritudinem & elegantiam referri potest, cum & ipsa plurimum pollet ad felicitatem habendam;quia vt ait Arist. *lib.1.Eth.c.8.* Non satis est ad felicitatem idoneus,qui deformis est, aut ignobilis.& refert Bal.*in suprascriptione dicti proœmij,in verb.Flauius in add.*quod decor corporis cõfert ad felicitatem in hoc mundo; & tanti fecit Alex. pulchritudinem, vt *in cons.209. in titul.non ponderatis his.col.2.li.6.* consuluerit nobilem diuitemque mulierem deformem,quæ pauperem quempiam formosum sibi matrimonio despondcrit, non videri nupsisse indigno; cum debeat mulieris nobilitas & diuitiarum copia cum forma viri compensari,vt notant in simili Bald.& alij *in c.6.per eod.de secund.de testib.*& de pulchritudine dixi *in 5.9.11.& in 1 parte huius operis.*

QVinquagesima consideratio. Sciendum est,quod in quolibet auditorio, vbi redditur jurisdictio per magistratum, debet esse Notarius, seu scriba, qui apud nos dicitur grapharius. Quia judicis officium vbsque Notario seu scriba commode exerceri nõ potest.probat tex. *in c.quoniam contra falsum.de prob.extra,& ibi doctores.* Persona enim publica est, vt dicit *ibi tex.& Panor.* & dicitur habere officium honoris, vt est tex.*in l.1.& 2.C.de primicer.li.12.* & habetur *Eccles.9.* In manu Dei potestas hominis est,& super faciem scribæ imponit honorem. Guillelmus le Rouille *in lib.de iustitia & iniustitia,li.3.c.4.*

Et quod diuersis nominibus in jure vocentur,vide Ioan.de Platea,*in rub.de tabulariis,C.lib.10.*Et in Curiis supremis apud nos sunt officia Regalia, vt supra dixi *in ista par.in 14.consider.* In aliis vero Curiis Regis inferioribus cum emolumenta,quæ proueniunt,& percipiuntur ratione scripturæ,soleant dari ad firmã pro certo tempore. Ideo pendente tali tempore scriptores huiusmodi videntur exercere officia Regalia.

De Notariis vero simplicibus, qui sũt judices chartularij,vt dicit Bart.*in l.jubemus. §.sancimus.circa fi.C. de sacr.Eccl.* Quod an verum, vide ample per Bened. de Barzis,*in suo libello guarentigiarum in 1.q.*vbi plura. ad hoc.Et licet dicant plures,quod Notarius sit judex cartularius, quod illud non potest esse ex natura tabellionatus, seu notariatus simpliciter, sed eo: quia sibi conceditur à Principe,quod possit facere præceptum de consensu partium:ideo solum habet jurisdictionem voluntariam, & non contentiosam. Hodie vero apud nos in hac patria Iudices chartularij sunt locumtenentes Cancellariæ contractuum,qui faciunt exequi mandata sua in vim obligationis receptæ sub sigillo dictæ Cancellariæ: de quibus hic ante *in 20. consid.*

Et de commendatione hujusmodi scribatũ scribit Vdalricus Zasius *in rep.l.2.ff.de orig.jur.§.postea cum Appius Claudius.in verbo,scriba.* Et dixi *in parte præced.in 9.consid.* vbi posui de primicerio, qui est scriba Principis,*in 11.parte,*vbi laudaui scribas.

QVinquagesima prima consideratio.Etiam in adjutorio cujuslibet magistratus, & judicis sunt necessarij apparitores, seu executores qui dicuntur esse milites, vt est *in l.omnibus. C.de sportulis.ibi; quatenus militia exuti pœnas luant corporales.* Maxime tales apud nos in Curiis Regalibus dicuntur habere dignitatem. Dum solum hodie creantur à Principe,& secundum Ioan. Fabri *in §.igitur.col.2. Instit.per quas personas*

personas nobis acquiri dicuntur seruientes,& sunt officiales, vt dicit, qui tenentur cuilibet seruire. Etiam vocantur clientes,& exponit gloss.*in l.non dubito. in ver.clientes.ff.de cap.& postlim.reuersis.* hoc verbum *clientes*, id est,seruientes, & est vulgare Gallorum: & debent portare insignia & baculum in manu depictum,vt tenet Spec. *in tit.de citatione.§.sequitur videre. versic. quandoque per nuncium. & vers.solutio.* Dicunt quidam quod obseruant seruientes nostri; quoniam vbi instat tempus,gerere solent virgam aut baculum depictum, & ornatum armis Regis,hoc est, liliis, qui dicitur communiter massa. Pluribus etiam nominibus nuncupantur,vt satis dixi *in commento nostro super consuet.Ducat.Burgund.titul.Des justices,art.6.in gl.* vbi dicitur quales esse debeant, & de eorum potestate, & in gloss. sequente, inseritur, an eis credatur.

Sed aduerte; quia apparitores proprie sunt de Curia Ecclesiastica,& tales nuncij Ecclesiastici non possunt citare aliquem siue clericum, siue laicum viua voce in via publica, provt recitat Ioannes Galli *in suis Arrestis,in Arresto pronunciato Anno Domini* 1346. quod tamen solent facere nostri apparitores Heduenses,& male,licet habeant etiam statutum in suo foro in contrarium, nisi sint Notarij causarum,quod est intelligendum in causis iam inceptis,& in quibus iam sunt Notarij seu graphari j.

Septima partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

OCTAVA CATALOGI GLORIÆ MVNDI PARS.

NOBILIVM SEV GENTILIVM ORDINEM EXTOLLIT: præcedentiásque tam inter se, quam quo ad alios depromit.

Quinquaginta Considerationes habet.

IGITVR prima sit de descriptione Nobilitatis. Vnde secundum authores nobilitatem diffinientes, dicitur ea esse generis vel alterius rei excellentia ac dignitas, vt ait Iodocus Clicthoueus *in suo tractat.nobilitatis, in princ.cap.*1. Et licet Bartolus *in l.1. C.de dignitatibus lib.*12. multum ample disputet, an nobilitas & dignitas idem sint, tandem concludit. quod non. Sed,vt inquit,nobilitas apud nos inuenta est ad similitudinem & imitationem illius nobilitatis, quę est apud Deum. vt *in Authen.vt Iudices sine quoquo suffrag. §.itaque,collat.*2.*l.*1.*& l.*1.*in nomine Domini. C.de off.praef.prat. Africa.& l.Imperialis in princ. C.de nup.*Sicut ergo ille apud Deum est nobilis,quem Deus sua gratia gratum sibi fecit, ita in foro nostro ille est nobilis,quem Princeps sua gratia, vel lex sibi gratum vel nobilem facit.Non tamen, vt dicit,potest esse similitudo per omnia, ex quo relinquit de nobilitate, quæ est apud Deum, Theologis, Nobilitatem vero,quæ apud nos sic diffinit.

Nobilitas est qualitas illata per principatum tenentem, qua quis vltra acceptos plebeios honestus ostenditur: & ibi ample examinat illa verba diffinitionis,sed nó amplectitur omnes nobilitates,de quibus in sequentibus dicetur.Ideo generalior est prima diffinitio, quæ omnem nobilitatem comprehendit, vndecunque procedat, siue per principatum tenentem,siue alias; ex quo non recito opiniones per Bart. relatas *in dict.l.*1.de diffinitione nobilitatis,cum omnes reprehendat Bartol.& stet cum illa supradict.quę adhuc non est generalis ad omnes, vt dixi, sicut prima Boet. etiam *in tertio de Consolatione, prosa sexta,* diffinit alio modo dicens: quod est quædam parentum laus de meritis veniens. Et ita etiam diffinit Lucas de Pen. *in l.mulieres.Cod.de incolis,colum.*4.*lib.*11. Sed illa est nimis particularis ad nobilitatem generis;quia omnes nobilitates(de quibus infra dicetur) non comprehendit,sed Lundulph.*in clem.*2.*de sentent. excom.* hanc nobilitatem generis sic diffinit. Generis nobilitas est qualitas siue dignitas proueniens à coruscatione clari sanguinis à parentibus originem sumens:& in liberos legitimos per carnem continuata: sed ista est potius descriptio, quàm diffinitio. Ita etiam diffinit Bonus de Curt.*in suo tract.nobilitatis in* 2. *part.circa fin.*vbi etiam diffinit seu describit nobilitatem animi, & mixtam, de quibus statim dicam in 5. consider.

SEcūda consideratio de deriuatione nobilitatis sit. Vnde aduertendum est,quod nobilitas à nosco dicitur,idem significans,quod noscibilitas. Hinc nobis idem est,quod notus,& per omnium ora vulgatus.

Vnde Virgil.

Est locus Italia medio sub montibus altis
Nobilis.

Et Martialis:

Prostratum Nemees vastáque in valle leonem
Nobilem,& Herculeum fama canebat opus.

Propterea indifferenter apud plerosque verbum hoc, *Nobilis*, & ad eos, qui vel deploratissimis moribus nominatiores facti sunt relatum legitur: Hieron. in Heluidium hæreticum: *Nobilis factus es in scelere.* Et Laidem illam Corinth.cui decem millia nūmorum vno concubitu deposcenti, respondit Demosthenes in libidinem illius exæstuans, se pœnitere tanti, non emere,ob elegans meretricium,nobile scortum nuncupatum testatur Aulus Gell. *in suis Atticis. lib.*1.*c.*8.

Et aduertendum est, quod variis nominibus appellatur Assessor. Nam secundum D. meum Iasonem *in rubr. ff. de officio Assessor.* corrupto vocabulo dicitur Vicarius. Et aliquando dicitur Comes. *leg. 1. §. sed si Comites. ff. de variis & extraord. cognition.* Et socius & particeps consiliorum iudicis, cui assidet, *l. 1. C. de Assessorib.* & in aliquibus locis dicitur iudex, vt dicit Paris de Puteo *in tractat. de syndicatu, charta 24. in verb. Assessor.* vbi multa ponit de Assessore. Et aliquando dicitur Consiliarius, *l. consiliarios iuncta gloss. 2. Co. de Assessor.* Ideo qui non potest esse Assessor, non potest esse consiliarius. *leg. nemini. & ibi Bald. Cod. de aduoc. diuers. iud.* non tamen Consiliarius & Assessor idem sunt: quoniam licet omnis Assessor possit dici consiliarius; non tamen è diuerso omnis consiliarius dici potest Assessor, vt dicit Baldus *in dict. l. nemini.* & idem Baldus *in leg. non dubium. colum. 4. versicul. Sed Petrus addit alia. Cod. de legib.* quem sequitur Ant. de Prato *inter consilia Alexand. lib. 4. consi. 59.* incip. *paucis vtar.* Ex quo forte hac ratione Specul. fecit duos titulos, vnum de Assessore, alterum de requisitione consilij.

Et si bene aduertamus quo ad nos, hodie illi Assessores dicũtur; & sunt Consiliarij & Iudices in absentia locumtenentium & sunt etiam collegæ, & Comites judicum seu locumtenentium: quoniam non possunt locumtenentes judicare sine eis, & sunt judices in absentia eorum. Et cum sint tales à Principe instituti, vt dictum est, & sint perpetui, vt sunt alij officiales Principis, videntur habere dignitatem. D. meus Iason *in dict. rub. de officio Assessor.* ponit multos viros multum excellentes, qui fuerunt Assessores; vt fuit Vlpianus, vt probat & dicit de se, *in l. metum autem præsentem. §. sed quod Prætor. versicul. sed ex facto. ibi: Prætorem me assidente interlocutum esse. ff. de eo quod met. caus.*

Etiam Sabinus Iurisconsultus *l. lex Cornelia §. hac lege ibi: sed Sabinus in assessorio. iuncta ibi gloss. ff. de iniuriis.* & Cynus fuit Assessor Domini Ludouici de Sabaudia senioris, & refert Angel. *in d. l. metum.* quod Rayn. de Forliuio, multum gloriabatur, quod fuerat Assessor in ciuitate Pisarum & Tuderti: & vtrobique fuit Bartol. Assessor, vt refert ipse Angel. *in l. 1. Cod. de iudic.* & refert Ioan. Andr. *in addit. ad Specul. titul. de iurament. calum. §. sequitur. versicul. sed quid de causa.* magistrum suum in legibus fuisse assessorem Mediolani. Ego autem fui Assessor seu Vicarius capitanei iustitiæ Mediolani triennio.

Aduerte etiam, quod idem honor debetur Assessori, qui debetur ei, cui assident in causis peragendis. *d. l. 1 ff. de officio assessor.* quia, vt ante dictum est, & collega & consiliarius, *d. l. 1. C. de Assessorib.* Quæ (vt dicit Paris *in prædicto loco*) sunt notanda ad multa: non tamen sententia profertur, nec formatur in personam Assessoris de iure, nisi aliam habeat potestatem à Principe, eum instituente, vt est in Gallia, vbi instituuntur à Principe. Ideo in absentia Iudicis formant sententias in personas eorum Baldus *in l. 1. C. qui accus. non poss.* Ideo ait Paris *in dicto loco*, quod in magna Curia intitulantur in sententia, & Iudices appellantur. Maxime quando dati sunt à superiore, quod fieri debet. *l. nullus. C. de Assessoribus.*

VIgesimaoctaua consideratio. In loco, vbi redditur jurisdictio per magistrum, secundo loco sedere debent aduocati, vt hic ante dixi *in 24. consider.* Et tale officium nobilitat hominem, vt est text. & ibi Alberic. *in l. laudabile. Cod. de aduoc. diuers. indic. &* ibi: *quod aduocationis officium est honor & laudabile.* vt dicit Dominus meus Iason *in rubr. C. de procuratoribus.* vbi ponit sex doctrinas inter aduocatum & procuratorem. Septimam vide *in l. si procurator ad vnam speciem. Cod. eodem de procurat.* Et in dicta rubrica dicit, quod ex quo officium aduocati est honor, aduocatus, non potest esse procurator, nec exercere officium procuratoris propter vtilitatem secundum Bart. *in l. vniuersis, & in l. si quis procurationem. Cod. de decursionibus lib. 10. & in l. 1. C. de primicer. lib. 12.* & gloss. magna *in l. generali. Cod. de tabul lib. 10.* dicam infra. Imo aduocati quandoque honorati dicuntur, text. *in l. 1. & ibi gloss. 1. Cod. de officio ciuil. iud.* inde honorarium salarium dicitur, quod à clientibus recipiunt aduocati, vt *in l. 1. in honorariis. ff. de variis & extraordi. cognit leg. si sub specie honorary. Cod. de pacto. & in dict. l. 1. § est enim in gl honor.* ponitur, quare dicitur honorarium, & pro modo litis facundia aduocati fori consuetudine & judicij, in quo aguntur causæ, debetur, vt dicit text. *in dict. §. honorariis.* Sic, quod licite pro singulis causis, centum aureos recipere potest, vt *in d. l. 1. §. si cui.* ibi: *licet autem quantitas.* Et dicuntur non minus militare, quam qui gladiis, clypeis, & thoracibus militant. *l. aduocati. Cod. de aduoc. diuers. iud.* Imo etiam sacerdotes dicuntur. text. *in l. 1 § nam vt ff. de iustitia & iure.* & togati. *d. l. laudabile. in fin. Cod. de aduoc. diuers judic.* Et multis aliis modis nuncupantur secundum Albericum *in lege quisquis. columna prima. C. de postul.* Ea enim officia (vt Salustius ait) honestiora apud omnes habita sunt, quæ ingenio, quæ intellectu, quæ denique eloquentia, ac dicendi suadendique artificio constant, vt sunt officia aduocatorum, qui non minus prouident humano generi, quam si præliis atque vulneribus patriam, parentésque saluarent. *d. l. aduocati.*

VIgesimanona consideratio. Officium aduocationis etiam laudandum est, cum non solum honestum, licitum, vtile, imo etiam maxime necessarium sit, & meritorium. Licitum enim est etiam jure diuino, ex quo de sui natura peccatum non implicat, licite potest exerceri, vt colligitur, super illo *Ioã. 21.* Vado piscari, quod fuit verbum Petri, vbi Gregorius ponit hanc doctrinam de quolibet officio, quod dicitur licitum; cum sui natura peccatum non implicat. Nam huiusmodi officium non implicat peccatum, cum regrediatur ab habitu, & ad reddendum vnicuique, quod suum esse prætenditur. *Institut. de instit. & iure.* Quod justum, quod bonum, quod æquum est hominibus persuadent aduocati. Et si non esset licitum, omnibus generaliter prohiberetur seu interdiceretur. Sicuti ars necromantiæ: & tamen est generaliter concessum & specialiter, interdum certis ex causis. *l. 1. ff. de postul. & per totum. & C. eod.* Ideo sequitur, quod licet aduocato vendere rectum patrocinium, & Iurisperito justum, & verum consilium. text. *in c. non licet. 11. quæst. 3. & in c. fin. 4. qu. 5.* & ibi per Ioan. de Turrec. & Anton. Archiepiscopum Florentinum *in sua summa, in 3. part. tit. 6 §. 4.* vbi ample & *ibidem in §.* ponit vitia aduocatorum; quæ reticeo, cum hic, quæ ad laudem, & honorem, & non ad dedecus pertractare promptiores esse voluimus. Et de hoc habetur per Specul. *tit. de salariis. §. sequitur in princip.* Dicit tamen F. Patritius *lib. 3. tit. 6. de institution. Reipublica.* quod præmium aduocatorum debet esse, bene de se ab omnibus audire. Nec liceat eis, si fieri potest, pro causa orandi precium, donumve accipere, vt lege Cynthia cauebatur. Turpe quidem & inhumanum est linguam

linguam hominibus in dicendo quæstui esse; & vt dicit Autipho, Ranusius primus omnium, ob defensam causam, mercedem accepit. Cuius exemplum multis temporibus Græci ac Latini secuti sunt: longè pluris linguam, quam quæstuosam quamnis mercuratam dictitabant. Sed Romani, à quibus exempla probitatis atque virtutis sumenda sunt, l. Cynthia Oratorum auaritiæ modum statuerunt, & ne iuuenes præmij spe sublata, negligentius causas orarent, Appij Claudij rogatione, legem Cynthiam temperari passi sunt. quod & hodie apud nos statutum, & ordinatum est: cum sit ordinatione Regia certum precium determinatum pro salario aduocatorum in placitando, quod & vtilius est ratione ante lata.

Et quod tale officium aduocationis sit licitum, patet per exempla Christi, qui multoties officium aduocationis exercuit in hoc mundo: & continue exercet in cœlo. Fuit enim aduocatus Diuæ Mariæ Magdalenæ in tribus causis. Primo contra Martham sororem suam, vt in Euangelio habetur. *Lucæ 10. in fin.* dum pro ea excusanda dicit, *Martha Martha, solicita es, & turbaris erga plurima &c. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Vbi dicit Augustinus, Dominus pro Maria respondit Marthæ, & factus est eius aduocatus, qui iudex fuerat interpellatus.

Secundo, fuit eius aduocatus contra discipulos suos, qui fremebant in eam, eo, quod vnguento vnxerat caput ac pedes Christi, allegauit enim pro ea dicens: *Quid molesti estis huic mulieri: bonum opus operata est in me: Nam pauperes semper habebitis vobiscum, me autem non semper. Ioh. 12. Matth. 26. & Marc. 14.*

Tertio, contra Simonem leprosum, Pharisæum, qui ipsam despiciebat, tanquam indigna esset tangere Christum: allegauit enim pro ipsa Dominus, dicens: *Cui multum remittitur, multum diligit, Luc. 7.*

Item, etiam fuit aduocatus mulieris deprehensæ in adulterio, quam accusabant Iudæi, dicentes, eam debere lapidari secundum legem, vt patet *Ioh. cap. 8.* vbi Christus, allegando pro ea, excepit contra accusatores, quod non erant idonei; quia infames & peccatores, dicens. *Qui sine peccato est vestrum, primus in eam iniiciat lapidem.*

Fuit etiam aduocatus discipulorum suorum multoties, *Matth. 12. in prin.* vbi dicitur: Quod discipuli euellebant spicas & comedebant, & cum arguerentur à Pharisæis, excusauit eos, dicens, hoc eis licere in vltima necessitate, vt etiam habetur *Marc. c. 2. in fin. & Luc. 6. in prin. & c. discipulos. de consecrat. dist. 5.* & gl. magna in *l. neminem. C. de sacros.* Et cum Pharisæi & Scribæ dixissent discipulis Christi: *Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit Magister vester?* Hoc audito, Iesus respondet illis: *Non necesse habent sani medico sed qui male habent.*

Et, vt habetur *ad Hebræos 9. in fin.* introiuit Christus in cœlum, vt appareat vultui Dei pro nobis, & dicit Beda super illud, quod legitur primo sabbato quadragesimæ. Cum sero factum esset, quod est *Mar. 6.* vbi dicit: Filius, vt formam hominis impleret, obsecrandum patrem putat esse pro nobis; quia aduocatus ipse est. Aduocatum enim (vt habetur, 1. *Ioh. 2.*) apud patrem habemus Iesum Christum, iustum. & est tex. in *c. si enim. de pœnit. d. st. 2.* quem text. non allegat Alberic. in *l. vnica. C. de suffrag.* vbi ponit argumenta supradicta, ad probandum officium aduocationis esse licitum.

Fuerunt etiam plures aduocati sancti: & inter alios vnus ex quatuor Doctoribus Ecclesiæ, videlicet Ambrosius. qui per 12. annos causas Romæ in Palatio splendide perorauit.

Fuit & beatus Germanus oriundus ex hac ciuitate Heduensi, quæ dicebatur Augustudunum ex vico sanctæ Anastasiæ, qui nunc dicitur vicus sancti Blasij, qui tandem effectus est Episcopus Parisiensis.

Fuit & sanctus Lipardus frater B. Leonardi, in honorem, cuius est Ecclesia fundata in ciuitate Aurelianensi. Fuit & ille beatus Iuo Brito, cuius vita in hoc multum laudatur, quod aduocatus fuerit & Brito.

Fuerunt & plures alij, quos longum esset enumerare, & plus laboriosum quam subtile.

TRigesima consideratio. Officium aduocati etiam vtile est, cum, vt dicit text. in *l. aduocati. C. de aduoc. diuers. iud.* ambigua facta causarum diriment, séque defensionis viribus, sæpe publicis in rebus ac priuatis, lapsa erigunt, fatigata reparant: non minus prouident humano generi, quam si prælijs, ac vulneribus patriam parentesque saluarent, & qui laborantium spem, vitam, & posteros defendunt.

TRigesimaprima consideratio. Necessarium etiam est officium aduocationis, quod concordat cum honesto. vt dicit Rodericus in *suo Speculo humanæ vitæ lib. 2. cap. 17.* vbi dicit, quod, cum hominum mortalium desiderium sit, vt ad id potissimum tendat, vt veritatem agnoscat, teste Philosopho, ex quo, ad ipsum in rebus agibilibus, auidius humana properat inquisitio, præsertim cum ob eas hominum cupiditates, quæ à vero, quæ à iusto plerunque diuertere cogunt; propter rerum humanarum varietates, difficile quidem veritas ipsa & iustitia agnosci potest: Hinc per Esaiam prophetam, de iustitia humana dicitur: *Tanquam pannus menstruatæ vniuersæ iustitiæ*, vt humanam iustitiam, difficulter attingi & cognosci posse liquido demonstraret. Auarius enim, quam iustius homines lites & iurgia mouent: quia, inquit Sapiens: *Deus fecit hominem rectum, & ipse immiscuit se quæstionibus.* Fuit ergo necesse humano generi, iurisperitos constituere, quorum industria & exspectata iurisperitia, eas, sine bellorum fragoribus, quæstiones deciderent, quos humana peruersáque auaritia attulit. Laudantur igitur plurimum, & merito diuersis honorum titulis illustrantur Iurisperiti, qui veritatem aperiunt: & inter hominum cupidines per suæ scientiæ coniecturas & regulas, quid verum, quid iustū sit, explicant, atque è tenebris ad lucem vsque deducunt; quorum tanta vis est, vt nonnunquam eas veritates, quas vel natura, vel industria, verius astutia humana in damnum simul & pœnam peccati humani generis, occultas fecerit, ipsi iurisperiti, sui ingenij subtilitate, ad Reipubl. quietem atque nostram commoditatem, reuelent. Plurimæ siquidem veritates incognitæ, plurimæ iniustitię impunitæ manerent, si iurisperitorum cessaret sapientia: & sua quærendarum rerum studiosa sagacitas contemptui, aut non vlui haberetur. Denique nemo vnquam dubitauit, verum & iustum multo esse meliora, quam falsum & iniustum. Etenim rationi dissonum, si verum à falso, iustum ab iniusto vinceretur. Quid vtique funestum in Republica sæpe accideret, si iurisconsulti deessent, quorum id præcipuum studium est iustum ab iniusto, falsum à vero discernant. Et quod etiam sit necessarium, est text. ad literam *in l. laudabile. C. de aduoc. diuers. iudic.* Dicit enim. *laudabile, vitæque hominum necessarium aduocationis officium.* Rursum, quam necessarium humanæ

Reipublicæ hoc exercitium fuerit, ex eo patet: Quoniam, vt Philosophus inquit in *Ethicis*: Sunt nonnulli homines pessimè quidem persuasibiles: qui enim facile credunt, nisi certissima videant signa, aut fortes habeant persuasiones. Aduocati igitur plurimum sunt commendandi, qui virtute scientiæ certissimas vel propinquas: imo fortissimas persuasiones eliciunt, & illa iudicibus suadent ad iuuandam innocentiam, & reprimendas puniendasque violentias & iniustitias. Et paulo post sequitur (vt paucis agamus) summa est excellentia huius exercitij, quo ipsa vniuersalia statuta humana, quæ generalibus atque indeterminatis verbis statuuntur, lucidius intelliguntur. Nam per iurisperitorum subtilem & ingeniosam applicationem dictarum legum ad causas particulares mentem legum interpretantur: & tandem per hoc nobile aduocationis officium insontes defenduntur, oppressi releuantur, &, vt paucis multa comprehendamus, iustitia periret, si deesset, qui iustitiam allegaret. Hæc Rodericus vbi suprà, cum quibusdam aliis, de quibus infrà in 10. *par. in 19. consider.* vbi fit mentio de præcedentia scientiæ legalis.

Plurimum etiam commendantur aduocati per Prophetam *Ps.* 83. cum inquit: *Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sion.* Etiam habetur *Dan.* 12. *c.* Qui docti fuerint fulgebunt quasi stellæ firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates, transsumptiuè *in c fi. de magistris extra.*

TRigesimasecunda consideratio. Officium aduocationis etiam meritorum est. Apud Deum non modicum, prout dicit Alberic. in *d. l. vnic.* quæ incipit, *si qui desideria*, C. *de suffrag.* quod sic probat præsupponendo, quod duo sunt genera operum misericordiæ seu eleemosynæ. Quædam enim sunt corporalia quæ sunt septem, Visitare, scil. infirmos, potare sitientes, pascere esurientes, redimere captiuos, colligere hospites, vestire nudos, & sepelire mortuos. vnde dicunt:

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.

Septem etiam sunt spiritualia, scilicet, consulere dubitantem, corrigere peccantem, consolari tristem, remittere offensam, portare onerosos & graues, & orare pro omnibus, vnde dicitur.

Consule, castiga, solare, remitte, fer, ora.

Et ista sunt potiora absque dubio quam temporalia, vt dixi infrà in *vltim. part. in 19. consider.* Cum igitur per dicta opera misericordiæ seu Eleemosynæ multum mereamur, vt habetur *Matth.* 25. Venite ad me benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare; sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes eram, & collegistis me: nudus, & operuistis me: infirmus, & visitastis me: in carcere eram, & venistis ad me. Sequitur, quod homo plus mereretur per eleemosynas spirituales, inter quas est impendere consilium dubitanti, & consolari & adiuuare tristes miserabiles personas, quæ adiutorio carent (cum desolatis & tristibus sit consulendum, *l. vnica. in fin. Cod. de his qui ante apertas tabul. hered.* & redimere & iuuare captiuos, qui contra iustitiam detinentur, quod faciunt aduocati iustè & debitè exercentes officium eorum. Ideo non parum apud Deum merentur. vnde dicit Hostien. *in summa sua decretalium, columm.* 4. quod vita bonorum aduocatorum est melior quam fratrum prædicatorum, vel aliorum religiosorum, dixi alibi.

Et aduerte ex his, quæ dicit Alber. ibi: quia consulit aduocatis, vt patrocinium præstent pauperibus gratis: quoniam hoc faciendo, multum merentur, non tamen dicit omnibus. Et materiam aduocatorum in reliquis plene vide per Anton. Flor. in 3. *part. sua summa, lib.* 6. Et per Spec. in *rub. de aduocato.* ad quod vos remitto. Cum hic tantum tractauerim de huiusmodi officio, & de his, quæ tangunt honorem, vtilitatem, & necessitatem eiusdem & quomodo sit honestum, licitum, vtile, necessarium, & meritorium. Nam pericula aduocatorum recitare, esset transcendere materiam huius operis. Sed de his habetur per supradictos, maximè Rodericum in *d. l.* 2. *c.* 18. per Ant. Flor. in *d part.* 3. *li.* 6. & per Alber. in *d. l. vn. C. de suffrag.*

TRigesimatertia consideratio. Inter cæteros aduocatos in quolibet auditorio cuiuslibet magistratus, præferêdus est Aduocatus fisci illius loci, pro quo allego text. in *l.* 2. quæ incipit: *aduocatus in fin.* ponderando ibi verbum, *germanas. C. de aduoc. diuers. iudic. & l. iubemus. & l. restituenda.* §. 1. *in verbo, primatibus, C. eo. tit.* Cum etiam inter clarissimos numeretur, per text. *in l. laudabiles & l. restituenda. Cod. de aduoc. diuers. iudic*, Luc. de Pen. *in l.* 1. *C de dignit. libr.* 12. Dixi *in commentis nostris super consuetudinibus Ducatus Burgund. tit. Des droicts & appartenances à gens mariez.* §. 19. *in gloss entre nobles. versic. aduert. & titul. des enfans de plusieurs licts artic.* 4. *in gloss.* 1. *versic. & ideo, &c.* Imo etiam spectabilis dicitur, text. est *in l. in sacris.* 3. §. *modum. C. de proximis sacrorum scrin lib.* 12. *Ibi, nec pro tempore virum spectabilem fisci patronum, & in Authent. de iudicibus.* §. *vetus, in fin. ibi: id est, Apione viro spectabili & fisci aduocato. columm.* 6. Et tales aduocati fisci, possunt ex literis Principis illustri dignitate decorari. *l. restituenda.* §. *sacras. in verbo, illustrando. C. de aduoc. diuers. iudic.* Verum, vnum ex filiis tali dignitate decorari facere poterunt, secundum text. ibi. Comites etiam merentur appellari. *l.* 1. *Cod. de aduoc. diuers. iudic.* Luc. de Penn. *in d. l.* 1. *& l. mulieres. colum. penult. Cod. de dignit. lib.* 12. & olim erant duo aduocati fisci (vt & hodie sunt duo in Parlamento Burgund.) vt de hoc text. *in l. binos. Cod. de aduoc. diuers. iudic.* Vnus generalis, qui in aliqua causa contra fiscum esse non poterat. *l.* 1. *&* 2. *Cod. de aduoc. fisci.* nisi in casibus. *leg final. ff. de postul.* scilicet, In causa propria filiorum, parentum suorum, & pupillorum, quorum curam gerunt. Alter est aduocatus specialis, prout sunt aduocati fisci in Balliuatibus seu Senescalliis. Qui licet in eorum districtu non possint esse pro aliquo contra Principem: tamen videtur per *d. l.* 2. esse secus in aliis. Ex quibus videbatur dicendum, quod si aliqua causa ad requestam procuratoris generalis sit deuoluta in curia suprema Parlamenti, quod aduocatus fiscalis alicuius sedis particularis sit ibi postulans, vt est apud nos aduocatus in Balliuatu Diuionensi, posset esse ibi aduocatus pro priuato contra dictum procuratorem generalem: de quo tamen apud nos dubitatur propter ordinationem regis Ludouici XII. *numer.* 304. quæ prohibet aduocatis, ne postulare aut consulere habeant contra regem & iura ipsius: vnde melius erit, quod se abstineant, si sit causa, quæ tangat factum regis, vt *in l.* 2. *in fin. Cod. de aduocat. diuers. iudicat.* Etiam est text. dicens, quod aduocatus & procurator fisci, pro priuatis postulare possunt *l. penultim. iuncta gloss. & ibi Bald. Cod. ne fiscus vel Respub.* & Paul. *in l. cum allegas. Cod. eodem titul.* Et istud esset verum, si esset stipendiatus, prout olim erat, scilicet sexcentis aureis, quæ percipiebat ab ærario publico

publico pro salario *l. hanc. §. sexcenti autem aurei. Cod. de aduoc. diuers. iudic.* Quoniam si hodierno tempore, quo solum habent aduocati fisci in Balliuatibus apud nos triginta aut quadraginta libras Turon. prohiberentur pro priuatis postulare, ex hoc eorum incommodum consequerentur & egeni efficerentur, quod est contra text. in *d. §. sexcenti.* & officia eorum essent eis damnosa. Et

Cum labor in damno est, crescit mortalis egestas.

ait ille moralis Cato. Nec reperietur, qui vellet officia exercere. Ex quo solum est prohibitum per ordinationes Regias, ne consulant contra regem. Imo, non est eis prohibitum habere alia officia & pensiones ab inferioribus, prout iudicibus & procuratoribus regis, vt cauetur in ordinationibus dicti regis Ludouici XII. *artic. 33. 34. & 35.*

Olim vero tale officium erat annale, *l. cum aduocatio: ibi: annumque completum. C. de aduoc. diu. iudic.* & post prorogatum vsque ad duos ann. *l. sancimus. 2. C. eo. tit.* Hodie vero in Francia omnia officia regia sunt perpetua: quia venalia: vt infra dicā, ita quod habeantur in vita officiariorum pro patrimonio, vt dicit G. Bene. *in sua repetit. cap. Rayn. in verb. duos habens filios. num. 38. extra de testament.* & ibi: *num. 40.* ait, quod officiarij Franciæ creati, quandiu Regi placuerit, non possunt reuocari, & rationem ibidem assignat, & cum hodie, vt iam bis vidimus, à quatuor aut quinque annis circa stipendia integraliter officiarij non fuerint soluta, nihilominus non debent aduocati & procuratores prætextu huiusmodi salarij non soluti causas fisci deserere: vt dicit tex. *in d. l. C. de aduocat.*

Aduocatus vero fisci ab Adriano primum institutus est, teste Budæo in *suis annotationibus in Pandectas. tit. de off. quæstoris. ff.* Et intellige, vt dixi, quod præcedit quoscunque aduocatos, etiam eo antiquiores. Quoniam maior est authoritate, argumento eorum, quæ dicuntur per Archid. in *c. quoniam 16. distinct.* vbi infert, quod vna synodus licet posterior tempore, præfertur alteri propter maiorem autoritatem. Facit; quia claritas tituli designat claritatem & præeminentiam honorum. Iohan. de Imol. & Angel. in *leg. qui soluendo. ff. de hæredib. instit.* dicam latius infrà.

Et aduerte, cum hodie (vt dixi) in curia Parlament. sint duo loco vnius, quod tantum priuilegij & dignitatis habet vnus, quantum & alter, & tantum quilibet illorum habet, quantum solus haberet, si esset. text. est in *d. l. binos. & l. post. duos. in princip. Cod. de aduoc. diuers. iudic.* grauiores tamen causæ placitantur per primum, verum etiam multa negotia per eum expediuntur, & quisque mallet esse primus quam secundus etiam in honore. Et de loco sessionis eorum in sequenti consideratione patet.

TRigesimaquarta consideratio. Post aduocatum fisci sedere debet in foro procurator fisci, etiam ante omnes alios aduocatos simplices, non habentes aliam dignitatem: cum procurator fisci aduocatus dici possit, gloss. est notab. in *verb. restituuntur. in l. non intelligitur. §. fin. ff. de iure fisci.* facit gloss. rubricaria. *C. de procuratoribus.* vbi dicit, quod procuratores sunt similes aduocatis: imo procurator dicitur aduocatus. Spec. *in rubr. de salario. §. nunc de procuratorum verb. nunquid salarium procuratoris.* facit textus *in l. 1. §. aduocatos. ff. de variis & extraord. cognit.* quod intellige verum de larga significatione, vt dicit Dom. meus Ias. in *dict. rubr. C. de procuratorib.* vbi ponit aliquas differentias inter eos: ergo sequitur, quod aliquibus est danda conuenientia.

Ideo maxime procurator fisci debet dictos aduocatos præcedere: cum habeat dignitatem, secundum Aret. *§. fin. col. fi. Institut. de except.* & ibi Ioh. Fabri allegat. text. *in l. 1. C. de mand. Princip. & in l. laudabile. Cod. de aduoc. diuers. iudic.* Idem voluit Roman *singul. 805.* per textum, quem dicit singularem ad hoc in *leg. nemo perfectus. C. de dignitatib. lib. 12.* Bonus de Curtili *suo tractat. nobilitatis, in 3. parte. num. 142.* Et ibi anteponit, quod Doctores aduocati non possunt exercere officium procuratoris priuati, sed bene aduocati licentiati possunt, rationem ibi assignat de doctoribus: Quia officium procuratoris priuati est vtile: secus dicit in officio procuratoris Principis, quia tale officium confert dignitatem, & est nobile officium, vt dicit Dom. meus Ias. in *dict. rubr.* & Iacobus Rebuff. in *l. si quis procurationem, C. de decur. lib. 10.* tamen etiam Ioannes de Platea in *l. vniuersos. Cod. eod. titul. de decurion.* quod aduocatio est dignitas; sed quia officium procuratoris immediatè procedit à Principe, ideo maior videtur esse illa dignitas, quam aduocatorum, quæ non procedit à Principe, nisi immediatè & non immediatè Ideo, ex quo causa proxima dignitatis procuratoris fisci, est ipse Princeps, à quo omnes dignitates descendunt, vt dictum est suprà *ista parte, in 1. consideratione.* Et Princeps in aduocato non est causa proxima, nec immediata, sed remota, & mediata: ideo maior videtur esse autoritas procuratoris fisci, quam simplicis aduocati; cum causa immediata sit potius in consideratione, quam causa mediata, vt eleganter notat Baldus secundum Nicol. de Neapol. *in l. 1. col. 3. in fin. ff. solut. matr.* & Cæp. *in cons. 2. in fin. cons. criminalibus.*

Et aduertendum est, quod Fiscus est duplex, vniuersalis & particularis, vt videmus apud nos. Duo sunt procuratores fisci: Vnus generalis, qui semper residet in Parlamento: Alius est particularis, vt in hoc Balliuatu Heduensi, vel in Balliuatu Diuionensi, & in aliis Balliuatibus. Et his diebus vidi in curia Parlamenti Burg. quod fuit per eam ordinatum & arrestatum procuratoris fisci, in dicto Balliuatu Diuionensi, ne de cætero intitularetur procurator generalis in prædicto Balliuatu, sed solum procurator regius in ipso Balliuatu Diuionensi. Cum tantummodo ad procuratorem dicti Parlamenti spectet se intitulari facere procuratorem generalem simpliciter in tota patria & Ducatu Burgund. Et de huiusmodi diuisione facit mentionem Præpositus Cardinalis Alexandrinus, in *titul. de pace iur. firm. §. ad hæc. in vsibus feudor. col. 2. versic. quæro, vtrum apud fiscum.* vbi dicit, quod talis fiscus nullam habet iurisdictionem, & nulla est iurisdictio penes ipsum. Et ex hac dictione generalitatis, & specialitatis infero; quod fiscus generalis, seu procurator generalis, est præferendus specialibus, cum species subalternetur generi. Et, vt videmus, apud nos obseruatur, quod procurator generalis sedet in Curia Parlamenti inter duos aduocatos fiscales, & tales fiscales habent locum superiorem & superelevatum atq; distinctum ab aliis aduocatis simplicibus postulantibus in dicta Curia, & in aliis curiis & auditoriis huius patriæ & Ducatus Burg. puta Balliuatus & Cancellariatus procurator fisci semper præcedit alios aduocatos simpliciter graduatos: quod tamen recusarunt alios Cabilonenses, licet ex prædictis constet, quod errabant. Imo, quod plus est, fuit arrestatum per dictam curiam supremam Burg. quod si procurator Balliuatus Diuionensis interdum assisteret in ipsa curia, quod sederet in loco & ordine aduocatorum, & ibi præcederet simplices aduocatos non habentes aliam dignitatem, quam aduocationis simplicis,

etiam si essent antiquiores eo.

Et ad vnum singulare aduertendum est, quod procurator generalis Principis in aliqua prouincia, est illustris, vt tenet Martinus Laudensis in *tract. suo de officialibus dominorum*. Et specialis aliqua prouincia, est spectabilis, supra *ista part. dixi in 4 consider.* per text. & ibi gloss. *rubr. in l. vnica. C. de officio Comitis Orientis*. Eadem ergo maior erit ratio in primo generali aduocato in aliqua prouincia. Et inter alios dicit Purpur. *in l. 1. ff. de officio eius cui mandata est iurisd. col. 5. & 6.* Istud esse in procuratore generali Illustrissimi Ducis Burgundiæ.

TRigesimaquinta consideratio sit de coactoribus Regiis (de quibus aliquid dixi *in praeced. part. in 20. consid*) qui vulgo dicuntur receptores particulares in aliqua prouincia; seu in aliquo Balliuatu, qui etiam multas pecunias ab ordinario iudicio indictas colligunt & recipiunt, & bona confiscata fisco incorporant. Et teste Budæo super *titul. de officio quaestoris ff.* differt fiscus ab ærario. Ærarium dixerunt pecuniam publicam & Imperij. Fiscum vero pecuniam Imperatoris, quam domanium vocamus; vnde, quia maior summa est pecuniæ publicæ, quàm priuatæ, factum est, vt fiscus pro pecunia publica, & inde confiscare dicatur, secundum Asconium.

Aduerte tamen, quod indifferenter dicitur patronus fisci vel patronus ærarij, secundum text. *in l. pen.* quæ incip. *nemo. C. de aduocatis diuers. Iud.* Et hodie, quæstores coactores fisci, pecuniam publicam deferunt, binos fiscos singulis clitellariis equis impendentes, vt ait Budæus. Etiam ad hoc deputantur ipsi coactores, vt soluant salaria aduocati & procuratoris fiscalis, & in hoc obseruant dispositionem. *l. per hanc. §. sexcenti. C. de aduoc. diuers. Iud.* scilicet, vt soluantur in Calendis mensis Octobris: & Calendis Aprilis: & quitanciæ fiunt de dicta solutione de data illorum dierum.

Sed an tales coactores debeant præcedere in auditorio aduocatos etiam simplices? Et videtur, quod sic, cum habeant dignitatem ab ipso Principe, vt dictum est in præcedenti consider. de procuratore fisci: pro quo etiam facit text. in *l. restituendae in fi. C. de diuers. iudic. & l. fi. ff. de albo scrib.* vbi dicitur quod promotus ad aliquam dignitatem à Principe potius honorandus est, quam alius, & dixi *sup. in 1. pag. in 36. cõcl.*

TRigesimasexta consideratio. Inter plures aduocatos post fiscales alicuius auditorij, seu sedis iudicialis, præferuntur in loco differenti habẽtes aliquam dignitatem non habent; eo, quia dignitas istud operatur inter alios æquales, quod præfertur habens dignitatem non habenti, maximè in sedendo, tex. est in *c. Episcopus. 90. distin.* facit; quia dignioribus dignior locus habetur. *8. qu. 1. c. illud 63. d. c. metropolitano. c. statuimus. extra de maiorita. & obedient.* Albert. de Rosate in *l. nemo. Cod. de offi. magistri officior.* vbi alleg. Innoc. in *cap. 1. de maiorit. & obedien. & 11. q. 2. c. Vulterana.* & ibi gloss. fin. c. fin. & ibi glo. optima. & per Archidiaco. *17. dist. in c. cum olim. extra de consuet.* Facit text. in *Auth. de Consulibus. §. si verò forsitan. ibi: eo quod honorare nobis placet dignos. & ibi gloss. in verbo, dignos. collatio. 4.* & text. in §. fin. & ibi gloss. fin. quæ notat, quod digniora præponenda sunt *Instit. de iure natur. gent. & ciuil.* Cui concordat *l. sancimus. Cod. de sacrosanct. Eccles. & cap. statutum. §. 1. de rescript. in 6.* & ille potius debet antecedere, qui magis potitur honore ac dignitate, *l. fin. ff. de fide instrum.* facit textus in *l. potioris. Cod. de offic. rectoris prouinciae.* qui dicit, quod potioris gradus iudicibus ab inferioribus competens reuerentia tribuatur. Faciunt, quæ dicit Alberic. in *epistola inter claras. C. de summa Trin.* Plura alia ad hoc allegat Cæpolla *in tract. de Imperatore militum eligendo. in verb. ratione dignitatis*, qui ponit ibi plura priuilegia dignitatis, quæ hic non repeto.

Ideo aduocati tantummodo graduati, & non alias qualificati, exhibere debent reuerentiam aduocatis in dignitate constitutis: Quoniam, licet aduocati simplices (vt ita loquar) sint in dignitate, cùm aduocatio sit dignitas, vt dicit Ioa. de Platea in *l. vniuersos. C. de decur. li. 10.* tamen, quia officium Iudicis, aut aduocati fiscalis est maior dignitas, quam sit simplex aduocatio. ideo talibus honor exhibendus est ab aliis. Facit *l. 3. in princip ff. de aliena. iudicij mu. &c.* Et est textus, qui ad hoc multum facit in *canon. fin.* qui incipit: *ad hoc. 89. dist. ibi: vt dum reuerentiam minores potioribus exhiberent.* Ex quo videmus, quod in Parlamento huius patriæ, est ordo talis in sedendo, quo ad aduocatos non fiscales postulantes in Curia, quod in priori loco sedent Iudices Regij, si qui sint, aut interdum assistãt, & post eos aduocati fiscales Balliuatuum patriæ, & sequenti ordine; alij aduocati simpliciter postulantes, secundum quod infrà dicetur.

Dixit tamen in casu, ex quo quidam aduocatus erat magister requestarum hospitij Regis, licet ad honores tantum, vt sunt multi, quod debeat alios aduocatos præcedere, per tex. ad literam in *Authent. vt ordinaria praefectura, ibi: si vero solos eos participare voluerit honore &c. coll. 5.* vbi est tex. ad literam, quod etiam Princeps potest dare officia non tantum ad effectum administrationis, sed etiam honoris tantum, vt sunt tales magistri requestarum, prout & gl. ibi in verbo. *videatur*, exemplificat de Capellanis domini Papæ.

TRigesimaseptima consideratio. Cum minor ordine, maior tamen administratione in loco administrationis præferatur maiori ordine. gloss. *in verbo electionis in cap. deliberatione. in princ. de offic. leg. libr. 6.* dixi supra in *4. part. in 44. consi.* Ideo aduocati fiscales cum habeant administrationem apud nos in Curia Cancellatus contractuum, sicut & Balliuatus, causas Regis placitando in dicta Curia Cancellariatus præcedere debent omnes alios Iudices eiusdem dignitatis puta spectabilitatis: Ideo præcedere debent Locumtenentes Balliuatus, si ibi assistant vt aduocati. Secus vero, vbi comparerent, & assisterent aliquando pro causis suis, vt pro aliquo negotio tangente factum Regis, seu Reipublicæ: quia tunc honor esset eis deferendus. Et de hoc est quæstio inter aliquos aduocatos fiscales huius patriæ, & Locumtenentes in Balliuatibus, non insisto, cum ex supradictis, & inferius deducendis videri potest, quid iudicandum sit. In quocumque tamen actu assistant maiores dignitate (puta illustres) semper spectabiles debent eis præstare reuerentiam, & dare locum, si commodè fieri possit absque impedimento administrationis fiendæ per spectabilem, vt dixi suprà in *4. part. in 27. consider.*

Addo tamen pro complemento huius considerationis, in sequendo communem decisionem illius dubij, quis præferatur, an doctor, vel miles in honoribus sedendo, ambulando, vel opinando: quæ est, quod in actibus militaribus miles doctori præfertur: quia ibi non librorum sed armorum certamina exercentur: in actibus vero scholasticis, & eorum locis, doctor militi præfertur. *l. nemo clericus, vel militaris. C. de summa Trinitate.* vt plenè dixi infrà *in 9. part. in 1 considerat.* Quod nobis exemplo patefecit Actius poeta antiquus in Iulio Cæsare, cui in collegium poetarum venienti

non

non assurrexit: de quo Valerius *lib. 3. titu. de fiducia sui.* Magno, inquit, spacio diuisus est à senatu ad poetam Actium transitus. Is Iulio Cæsari amplissimo, & florentissimo viro, in collegium poetarum venienti, nũquam assurrexit, non maiestatis eius immemor: sed quod in comparatione communium studiorum aliquando superiorem se esse cõfideret: Quapropter insolentiæ crimine caruit. Quia ibi voluminum, non imaginum certamina exercebantur. Faciunt, quę scribuntur *in 11. part. 12. consid. in fine.*

TRigesimaoctaua consideratio Quoniam inter aduocatos habentes dignitatem, insurgit sæpe contentio de præcedentia seu prælatione, maxime euenit his diębus inter aduocatum fiscalem Balliuatus Diuionen. & locum tenentem Cancellariç in dicto loco. Et iam inter duos locumtenentes in dicta curia Cancellariæ: de quibus primo dicturus sum.

Et pro intellectu horum locũtenentium, ad sciendum, an debeant præcedere extra locum suæ jurisdictionis aduocatos fiscales, præmitto, quod tempore, quo Dux regnabat in Burgundia, & quo Dux Burgundiæ non erat addictus coronæ, ipse Dux Burgundiæ habebat ex priuilegio regis dictam Cancellariam contractuum: in qua erat deputatus, & commissus vnus gubernator, de quo supra *ista part. in 20. consider.* Dixi ad regendum dictam Cancellariam, qui in singulis locis, & sedibus, vbi sunt apud nos curiæ Balliuatus, committebat locumtenen. ad exercendam jurisdictionem: quæ tantum se extendit circa cognitionem instrumentorum guarentigiatorum, & sub sigillo dictæ curiæ receptorum. Nunc vero tempore, quo Christianissimus rex Franciæ tenet dictum Ducatum Burgund. semper etiam remansit gubernator dictæ Cancellariæ, qui proprie videtur delegatus ad vniuersitatem causarum. Qui solitus est committere cum suis locumtenent. particularibus, seu localibus, vnum locumtenen. generalem, qui ex quadam vsantia supra alios particulares dicit se habere potestatem. Et quia illustris dominus Cancellarius Franciæ dicit, quod à se ipso dependet omnis cognitio in Francia respectu sigilli Cancellariæ, cuius est fons, & origo, alij autem locumtenen. dicti gubernatoris, & ipse gubernator, sunt tanquam riuuli, & judices particulares ab eo dependentes: ex quo constituit & ordinauit locumtenen. particulares etiam locumtenentem generalem, provt gubernat. Et licet fuerit inter prædictos locumtenen. particulares ipsius gubernatoris Cancellariæ, & locumtenen. domini Cancellarij, quæstio de potestate & præeminentia, & quis illorum maior esset: Tandem arrestatum est per curiam Parlamenti Burgund. quod locumtenen. constitutis & ordinatis à prædicto domino Cancellario aduenientibus & præsentibus cessaret potestas locumten. præfati gubernatoris: Et hoc: quia licet habeant eandem dignitatem in vno & eodem loco: tamen locumtenentes domini Cancellarij, receperunt dignitatem à maiori, ideo præferendi, & in maiori loco collocandi sunt vt satis notatur *in c. per quas, extra de maio. & obed. & ibi per Fely.* Et ibi ponuntur multa exempla, quæ videri possunt. Facit & pro hac decisione text. *in c. præcipimus 92. distinct.* quia substitutus à maiori, debet esse in loco maioris, quem text. ad hoc ponderat Lud. Romanus *singulari suo 340. incip. Bart. in l. si filius.* etiam facit: quia delegatus à Papa maior est delegato ab Imperatore, cũ Papa maior sit Imperatore, vt tenet Purpura. *in rub. de officio eius cui manda. est jurisdict. ff. col. 6. ibi, sexto.* & dixi supra *in 4. part. in 48. consid.* ex quo, cum istud sit decisum, quo ad tales non insisto, licet multa in hoc dici possent, quæ viderentur facere contrarium, de quibus forte in sequentibus dubiis dicetur.

Ex his infero vnum: Quod cum ita fuerit decisum, per dictam curiam supremam, quod frustra prætendebatur prælatio, aut superioritas per locũtenen. generalem gubernatoris dictæ Cancellariæ, contra locumtenentem generalem domini Cancellarij in dicta Cancellaria: cum non maior videatur ratio in vno, quam in alio: & tantę virtutis ac potentiæ est generalitas in suo genere, quantum specialitas in sua specie. Specul. *in titul. de locato. §. 3.*

TRigesimanona consideratio. Aliud dubium, seu alia quæstio suborta est, existis locumten. sedis huiusmodi Cancellariæ in senatu, seu Parlamento Burgun. ex quo tales locumtenen. in ressorto Diuion. voluerunt pręcedere aduocatum fiscalem in Balliuatu Diuion. & alios aduocatos fiscales Balliuatuum huius patriæ. Mouebantur primo ea ratione: Quoniam clarum est, vt ipsi proponunt, quod ipsi sunt judices, etiam maiores, cum de his immediate appelletur ad curiam Parlamenti: Immo, quod plus est, prædicti aduocati fiscales comparent, & assistunt in suis curiis, & auditoriis tam pro procuratore Regis, quam aliis, & ibi assistunt, vt fiscales, & tamen ibidem subsunt eis, nec præferuntur eis judicibus. Ex quo videtur nunc inconueniens, quod in alio loco indifferenti, in quo nullam maiorem habent administrationem dicti aduocati fiscales particulares, quam præfati locumtenen. quod ipsi aduocati eosdem præcedere debeant.

Quicquid sit, credo, quod sit error, & quod non debeant præcedere dictos aduocatos fiscales vltra locum, & sedem suæ jurisdictionis. Quoniam constat, quod tantum dici possunt clarissimi, vt satis ante hác part. *in 17. consid.* dictum est; Ideo post aduocatos fiscales, qui sunt spectabiles, vt hic ante dixi, ponendi sunt. Quoniam clarissimi post spectabiles enumerantur, vt patet supra *in 1. consider.* & per text. *in §. illo videlicet.* & ibi gloss. *in illo verbo. & in verb. spectabiles. in Auth. de appellat. & infra quæ tempora collat. 4.*

Facit etiam; Quia aduocati fiscales habent authoritatem à Principe, & sunt ab eo creati & dati, & tales locumten. ab inferiori à Principe; ergo sunt digniores, vt *in præcedenti consid.* dixi & facit, quod dicit Lucas de Penna. *in leg. albo. C. de decurio. lib. 10.* quod Romani in albo prius scribebant, qui dignitates, & honores judicio Principis consecuti essent. pro quo facit. *l. 1. ff. de albo scrib.*

Item, aduocati fiscales habent stipendia à Rege, prænominati vero locumtenentes nulla habent stipendia; ergo maior honor debetur eis, argum. text. in gloss. penult. *in c. si officia. 39. dist.* vbi dicit text. & meritum probitatis stipendia anteacta testentur, & notat ibi illa gloss. quod magis præsumitur pro illo, qui plura stipendia habet. allegat ad hoc text. *in leg. nemo. C. de offic. magistri officior.* vbi ait text. Is gradus cæteros antecedat, quem stipendia meliora, vel labor prolixior fecerit anteire. Concordat *cap. mereamur. ad fin. 61. dist.* vt infra plenius dicetur *in 10. part. in 27. considerat.*

Item, tales locumtenentes sunt solum delegati ad vniuersitatem causarum ab alio quam à Principe; ideo solum judices pedanei censendi sunt, provt dicit Specul. *in tit. de judice deleg. §. 2. versi. 1. in fine.* Sed pedanei judices sunt infimi; imo etiam post clarissimos situantur, vt supra *in 1. consider. huiusce patris.* & per eũdem Spec. *in rub. de jurisdict. om. jud. §. 1. versi. infini.* Quod tales magistratus municipales, cum habeant

solam cognitionem seu Iurisdictionem vnius rei limitatæ, vt sunt tales locum tenentes, qui solum cognoscunt de causis tangentibus sigillum Cancellariæ prædictæ, & in hoc tantum sunt commissi à Domino Cancellariç Franciç, vel gubernatore huiusmodi Cancellariæ, qui est in hoc delegatus à Principe. Igitur tales sunt pedanei, & per consequens inferiores à spectabilibus. Ex quo ergo, cum aduocati fiscales sint spectabiles, sunt illis anteponendi, vt supra dixi: igitur. Imo, propriè sunt iudices chartularij, qui habent potestatem præcipiendi, vt instrumenta recepta sub sigillo dictæ Cancellariç executione demandentur prçcisè in vim præcepti: quod faciunt, cum recurritur ad eos, vt satis declarat Benedictus de Barzis in *suo libel. guarentig. col.*1. & sic adhuc plus dicuntur pedanei, vt ante dictum est.

Facit & vlterius; quia ex quo, vt dictum est ante; aduocatus fisci est maior authoritate extra locum Iurisdictionis dictæ Cancellariæ, cum sit spectabilis, & Iudices huiusmodi Curiæ, & sedis Cancellariæ prætactæ sunt intimi; eo, quia pedanei ad plus non possunt esse nisi clarissimi, ideo debet præferri: cum charitas tituli designet claritatem, & honorem loci. Ioa. de Imol. & Angel. *in leg. qui soluendo. ff. de hæredibus instit.*

Et licet locum tenentes in sua sede præcedant aduocatos fiscales; tamen non sequitur, vt extra illa loca debeant eos præcedere. Si ut dicitur de Archipresbytero, qui præcedit Archidiaconum in Missa, vt dictum est ante *in quarta parte, in* 44. *consid.* Non tamen in aliis locis: Sic, idem de Locumtenen. Cancellariæ contractuum Burgund. in sua sede, licet præcedat aduocatos fiscales; quia ibi habet administrationem; non tamen in aliis locis, in quibus non habet administrationem, & sic extra suam administrationem, vbi attenditur maioritas dignitatis, & non administratio. faciunt quæ scribuntur *in* 11 *parte, in* 11. *consid. ante finem.*

QVadragesima consideratio. Hic adaptatur de nonnullis aliis locumtenentibus ordinariis, aliorum Iudicum ordinariorum, puta locumtenentibus gruarij: hoc est, magistri forestarum Heduen. aut Diuion. qui habent illud officium à Principe, an tales in sede Balliuatus, aut Cancellariæ contractuum, seu etiam in Curia Parlamenti debeant præcedere alios aduocatos ibi postulantes, non habentes aliquam dignitatem, præter gradum. Istud potest decidi ex antedictis de Locumtenentibus dictæ Cancellariæ. Sed vlterius procedendo, quæri posset: An tales Locumtenentes gruariorum, in aliis sedibus, quam Cancellariæ præcedere debeant Locumtenentem prædictæ Cancellariæ. Quia officium eorum est antiquius, & magis ordinarium, quam officium Cãcellariatus: videtur, quod tales Locumtenentes gruariorum prçcedere deberent Locumtenen. ipsius Cancellariæ; Eo etiam, quia creati sunt Officiales à Rege. Alij vero non. Consulerem tamen, in hoc, quod attenderetur prioritas promotionis in officio, & qui primo constitutus esset officialis præcederet: vrget tamen pro Locumtenen. seu Iudicibus dictæ Cancellariæ, quod Iurisdictio eorum maior est, & circa plures maiores causas & materias versatur, & ex hoc honorabilior apparere videtur. Quanto enim quilibet præest melioribus, tanto maior ipse, & honestior est. Verba sunt *in Authent. de defens. ciui. §. vos igitur, collatio*.3.

QVadragesimaprima consideratio. Inter omnes assistentes in adiutorio Iudicis, post Officiales, in sedendo Nobiles plebeis præferendi sunt: Ita quod debet sedes eorum esse paulo iudicantium inferior, & contendentium altior, *l. fin. vbi gloss. not. in verbo, sedendi. Cod. vbi Senatores, vel clarissimi.* Idem probat text. *in l. fi. in fine. C. de off. diuers. iud.* Dicam *in sequent. part. in* 38. *consid.* Vbi de priuilegiis nobilitatis tractatur.

QVadragesimasecunda consideratio. His temporibus nouissimis, creati sunt noui Officiarij in Regno Franciæ, qui habent potestatem examinandi testes, loco Iudicum ordinariorum, qui dicuntur in vulgari nostro Inquestarij, hoc est, examinatores seu æquatores, & indicij inuestigatores: & nulla habent stipendia seu salaria à Principe, sed à partibus secundum ordinationes Regias, habent summam denariorum taxatam secundum vacationes per eos factas. Et quia talia officia multis committuntur, qui illa emũt, & qui nõ sunt graduati, ex quo quisquis dubitaret, an in sedibus iudiciariis, vbi tales Inquestarij dati sunt, debeant præcedere aduocatos, etiam simpliciter graduatos. Credo, quod non, quia cum circa quid specialle se intromittant, & non habent cognitionem iudicandi; licet qualem qualem dignitatem consequuntur, eo quia constituti ad hoc à Principe, prout etiam de coquo Principis, qui dicitur habere dignitatem, vt in proxima parte, in 18. consid. dicitur: Tamen, non est æquum, quod præcedant graduatos aduocatos, qui & ratione aduocationis habent dignitatem; vt supra dictum est, & quod ratione gradus tanquam graduati cæteris non graduaris præferri debeant.

Super huiusmodi præcedentia post antescripta, inter nonnullos iuuenes aduocatos graduatos fuit contentio aduersus Inquestarium, seu examinatorem, in Ballinatu isto Hedu. ita, vt ab eius priuigno, seu filiastro fuerunt impetratæ literæ Regiæ in Cancellaria Diuio. quibus mandabatur Balliuio nostro, vt graduatos anteponeret dicto Inquestario, & eundem sedere faceret in ordine, & gradu procuratorum Curiæ: & cum hæc disceptarentur in foro, dubitatum extitit, quid super hac re sententiaretur.

Et licet videretur dicendum; Ex quo (vt actum est) dictus Inquestarius habeat dignitatem à Principe immediate dependente à dignitate & potestate Iudicis, quæ præcedit dignitatem aduocatorum: cum Iudices præcedere debeant aduocatos. vt hîc ante dixi *in* 24. *consideratione.* & dicti Inquestarij censentur subrogati in locum Iudicis, quoad examinationem testium, quæ competit Iudicibus, vt est text. qui multum bene facit *in l. Iudices, & in Authent. seq. apud eloquentissimum. Cod. de fide instrument.* Ideo ex huiusmodi subrogatione videntur sapere naturam illius, in cuius locum subrogantur. *leg. si eum. §. qui iniuriarum. ff. si quis cautionib.* Sed multi dicent, quod ille text. nõ probat, sed est bonus tex. *in cap. Ecclesia S. Mariæ. extra. vt lite non contest.* Probat tamen ille text. stipulationem accessoriè positam ad contractum regulari, secundum naturam illius contractus Ampliat textum ad hoc, & illam regulam Paulus, etiamsi subrogatum in aliquo discreparet: quia in aliis assumeret naturam eius, cuius loco subrogatur. Ita ampliat notabiliter Paul. *in consil.* 131. cuius initium est, *licet ista differentia visa. col. vltim.* quem allegat Dom. meus Ias. *in d. §. qui iniuriarum.* Ex quibus concludendum, quod siue Inquestarij præfati sunt accessoriè dati ad Iudices, siue sint in aliquibus subrogati, licet in aliis discrepent, tamen reputari debent coniudices, & sapere naturam illorum etiam in accessoriis. Ideo sicut iudices præcedunt aduoca-

præcedunt aduocatos,ita etiam inquestarij præcedere debent aduocatos graduatos,licet non sint graduati. Et forte hac ratione,aut alia motus vnus ex consiliariis Parlamenti huius patriæ, & Ducat. Burg. executioni demandando quoddam arrestum Curiæ posuit inquestarios Balliuat. Auxeri,eis sedem & locum ordinis dando ante aduocatos & graduatos, licet tunc non essent graduati.

Crederem tamen dictos inquestarios nouiter erectos in Burgund.non debere præcedere graduatos & practicantes in Curiis ante eos;quoniam clarum est, eos creatos instar inquestariorum præpositure Parisiens.in Castelletto, & aliarum sedium Regalium in Francia,vt satis constat ex creatione illorum:nec istud denegant,sed sic est,quod expresse disponitur in ordinationibus Regiis,tales examinatores non debere sedere in sede judicis præpositi: Nec sunt,aut reputantur pro aduocatis,aut Notariis,ex quo tales sedes,scilicet judicis & aduocatorum sint eis prohibitæ,obseruanda est ordinatio Regia,quæ optimis fundatur rationib.Non enim judex est nec se judicem dicere potest:quia nullam habet causæ cognitionem. Est enim solus executor rei sibi commissæ. scilicet examinationis testium, quæ etiam alteri, quam judici committi potest,vt notatur per Alber.& alios *in Auth.sed judex. C.de episc.& cler.* Ex quo cum tabellio sit capax,& habilis ad recipiendam commissionem examinationis testium, etiam a judice, & recipiendo non mutat dignitatem; quia non efficitur maior,quam esset: Ideo item videtur in Principe committente examinationem testium, quoniam videtur illam committere,cum illa qualitate,quam potest habere. Secus si talis examinatio alicui non posset committi,præterquam graduato aut aduocato quia hoc casu committendo alicui,licet non esset graduatus,videretur eidé conferre dignitatem ad hoc necessariam & cum eo super hoc dispensare. *l.quidam consul.ff. de re jud.l.Vlpianus ff.de execu.tut.* Sed cum non eidem hoc casu dat maiorem dignitatem,quam habet ille,cui committi potest talis examinatio testium:Quoniam Princeps non videtur vno instanti tot specialia concedere, videlicet, quod committat ei talem examinationem priuatiue ad judicem(cui deberet competere)& vltra hæc, det ei dignitatem vltra aut præter naturam actus, quem committit fieri, cum tot specialia non præsumantur concurrere,argum.glo.*in l.1.C.de dotis promiss.* arguendo de lege mortua, quæ talia non admittit,ad legem viuam (quæ est Princeps) quæ debet illam sequi inquantum potest.

QVadragesimatertia consideratio. Licet aduocati præfecturæ quæstorianæ, qui dicuntur aduocati in Camera computorum sint,vt alij aduocati fiscales priuilegiati,vt dicit Io.de Plat.*in l.si.C.de decur.li.*10. tamen cum apud nos,& in Camera computorū nulla aut modica habeant stipendia. Ideo extra locum suæ præfecturæ quæstorianæ non debent præcedere aduocatos fiscales præsidatuū. Quoniam,vt prædixi supra *ista parte in* 39.*consid.* præferūtur,qui maiora stipendia habent data paritate; ergo multo magis præferri debent,qui habent stipendia,his,qui nō habent. Ex quo licet patronus Cameræ computorum præcedere debeat omnes alios aduocatos solum graduatos; tamen non debet præcedere alios aduocatos fiscales, qui sunt aduocati in sede præsidis prouinciæ,qui dicitur Balliuus aut Senescallus.

QVadragesimaquarta consideratio. Inter aduocatos præferendus videtur, qui magis ornatur, & qui honestioribus vestimentis indutus erit. vnde, vt dicit Spec. *tit.de aduocat.* §.*sequitur videre.* quem judex magis ornatum inspiciet,maioris existimabit esse authoritatis, & ei assurget salutatione debita, & honorifica,dicens ei,*sede a dexteris meis.* ad quod quidē tenentur.*l.fin.in fin.Cod.de offic.diuers.iud.* & eum præ aliis honorabit.*l.pen.C.eod.tit.* quod forte procedit de ignotis & alienigenis. Sæpe etenim maxime ignotis vestis est causa honoris.juxta illud:

Hunc homines decorant,quem vestimenta decorant.

Et juxta illud meretricum:

Vir bene vestitus,pro vestibus esse peritus
Creditur à mille quamuis idiota sit ille.
Si careas veste,nec sis vestitus honeste,
Nullius es laudis,quamuis scis omne quod audis.

Ideo consuluit ibi Specu.(quem videas)Quod aduocati gerant vestem suæ professioni congruentem,& ibi scribit,quibus vestib. vestiri, & quibus carere debent,de quo latius infra.Et quod honor est in habitu & vestibus, dicturus sum. Et ad propositum vide Lucam de Penna *in l.2. C.de vestib. alocceris.lib.*11. & dixi supra *in* 1.*part.in* 23.*consider.*

QVadragesimaquinta consideratio.Post prædictos videtur astruendum:Quod inter aduocatos simpliciter graduatos præferēdus sit filius aduocati fisci, si sit aduocatus in eadem sede,vbi alias omnes alij cū eo sunt eiusdem qualitatis.tex. videtur esse ad literam *in l.laudabile.*§.1.*C.de aduoc.diuers.jud. & in l.nemini.* §.*filios, & l.petitionem.*§.*filiis. C.de aduoc.diuers.judic.* & quod aliis etiam æque bonis præferantur, secundum tex.&in glo.*in verbo sumptibus.in l.jubemus,C.eo. tit.*facit: quia doctor filius doctoris cæteros in collegio præcedere debet, secundum Martinum de Laude *in tract.de dignit.conclus.*17. vbi refert ita alias dixisse propter dictum Bal. *in l.Gallus.*§ *quidam recte ff.de liber.& posth.*vbi etiam dicit. quod tales debent gratis doctorari,& cęteris parib præferri aliis.*alleg.gloss.in l. jubemus.*de quo etiam vide per eūdem *in tract.de priuil.art.*93.Intellige tamen, prout dicit Luc.de Pen. *in l.vnicuique.C.de proximis sacror.scrin.li.*12.*col.*1. Si solum tempore legum doctrinam meruerunt. *d.l.nemini.* §.*si vero.& d.l.jubemus.* §.*nec de cætero. & l.petitione.*§.*nec de cætero.C.de offi.diuers.iud.*& si sunt facundia & studiis eruditi & conspicui.*eod.tit.l.per hanc.in prin.*vel si per Principem subrogentur.*l.fin.*§.*pen.C.de offi. Magistri officior.& l.neminem.C.de re militari,lib.*12.alias nō;cum in honorib simpliciter non succedatur jure hæreditario. *l.*3.§.*quæri.ff.de legit.tutor.* & potius sunt acceptanda merita, & virtutes, *c.Moyses.& c.si ergo* 8.*q.*1.*& l.honor.* § *de honorib.ff.de mune. & honor.l.si quis.C.de profess.& medicis,lib.*10. *& l.qui cum vno.*§.*grauius autem. ff.de re milit.* vnusquisque secundum labores suos ad meliores gradus, & ad maiores dignitates produci & remunerari debet.tex. *in l.fin.*§. *quoniam ideo. C.de off.præfect.prat. Africa.& c,* concordat.tex.*in l.nemo.in fi.C.de off.magistri offic.*

QVadragesimasexta consideratio. Inter plures aduocatos eiusdem sedis cæteris paribus præferuntur primo promoti tex *in l.*1.*& ibi Bart.C.de consulib.& non spargendis ab his &c.& l* 1.*in fin.C.de præpos.sacri cubiculi.lib.*12.& dixi supra. *in* 4.*parte,in* 25. *consider.* Cum etiam sint anciani suprà alios, vt vtar verbis glossæ primæ, *in l.iubemus.in princ. C.de aduocatis diuers.iudi.* & secundum tempus receptionis & admissionis eorum in aliqua curia,gradum sibi vendicare,& in matricula inscribi debent.*l.portionem in pr. C.de aduoc. diuers judic. & l fin. C.de aduoc.diuers.iudic.*Et qui primo matriculatus est,præferri debet posterius matriculato, secundum text.*in l.fin.ibi:locum*

juxta matriculæ ordinem obtineat. *C.de off. præfecti vrb.* Nam qui non sunt in matricula, sunt tanquam priuati.notatur *in l.eos.C.de off.Magistri milit.*

Et hic ordo est ordo temporis, qui est vltimus, & de eo non curatur, vbi locum habet ordo qualitatis, vt dicit Lucas de Penna, *in rub.C.vt dignit.ordo seruetur*, & dictum est supra *in d.4.part.* & inferius dicetur, vbi de ordine literatorum fiet mentio,scilicet, *in 10.parte,in 29.consid.*

QVadragesimaseptima consideratio. Qui meritis vitæ, nobilitate, authoritate, aut scientia etiam, quando sunt eiusdem facultatis,alios antecellit,præferendus est etiam alteri primo promoto.not.gloss.*in ver.præponimus.*& ibi Archi. *in c.placuit.in pr.16.dist.* facit *c.in canonicis.19 dist.*idem Episcopus doctor, vel nobilis præfertur primo promoto non doctori. Dominicus de sancto Gemi. *in c. Isidorus.*est ver.sub *d.c. placuit.* Fel. *in c.1.extra de maior.& obed.* & secundum Barbatiã. *in c.cum olim in pr.de consuet.* Doctor.etiam tardius receptus, præcedere debet prius promotum; Ego vero allego tex.*in l.1.C.de annonis ciuil.li.11.& ibi gl.1.* quæ facit pro scholarib. optimis contra doctores insufficientes.

Videtur tamen quod prædicta non faciunt quem maiorem,cum extrinsecus veniãt vt per prædicta remissiue Dom.Feli.*in d.c.1.de maiori.* maxime cum ista excellentia,& melioritas debeat probari per quindecim testes.tex.est singularis *in l.vnicuique.& ibi notat gl.in verb.superatas. C.de proxim.sacr.scrin.lib.12.* Dominus meus Ias. *in l.cum quid.col.4.ff.si cer.pet.in 1.lectura.* Et ista excellentia est multum consideranda: quoniam in multis propter excellentiam hominis receditur à regulis, Do.meus Ias. *in l.iubemus.C.de iud. & in repet. l.admonendi in 67.col.ff.de iureiur.* Fel.*in c. super his,de accus.*dicam infra amplissime.

QVadragesimaoctaua consideratio: Inter aduocatos,doctores præferendi sunt licentiatis.& licẽtiati baccalaureis; quoniam doctoratus est dignitas. dixi infra *in 10.par.in 26.consid.*& maior est illius authoritas, quam licentiati; cum licentiatus tantum habeat potestatem docendi,regendi, & publice legendi not. *in l.vn.C.de professorib. qui in vrbe,&c.li.12.& in l. vl. C.de studiis liberal.vrbis Romæ lib.11.not.* Ioan.Fab. *in § responsa.Inst. de iur.natur.*secundum glo. *in c.1.in verbo interpretatus.extr.de postul.Prælat.* & Panor.ibi, qui dicit,quod doctor potest interpretari dubia illius facultatis,in qua est doctor, *per d.l.vn.C.de professf.* Et quod ante doctoratum quis non potest magistraliter legere,nec disputare.Et si detur licentia alicui scholari hoc faciendi, potius fit,vt addiscat, quam vt doceat. Ex quo magis est credendum doctori, quam licentiato: nam licentiatus non habet dignitatem, sed tantum licentiam consequendi dignitatem;& dignius est,quod est in actu,quã quod in prosecutione actus: sicut dignior est,qui est cinctus,quam cingendus: Licet quandocũque habeatur pro cincto.& de his scripsi, & de præcedentia doctorum ad licentiatos, & licentiatorum ad baccalaureos *in Commento nostro super concordatis, in tit.de collationibus.*

QVadragesimanona consideratio.Aduocati ex pulchritudine laudem consequi videntur, & propter eam commendabiles fiunt, exemplo Iustiniani, qui Papinianum Iurisconsultum acutissimum (prætermisso omni alio laudis genere,à quo laudari potuisset) ex pulchritudine, veluti summo laudis præconio commendauit, pulcherrimum ipsum nuncupans *in proœm. Digest.§.3.vers.vobis autem.*Et licet Albert.& Angelus ibi ad decorem scientiæ,& animi referant;tamen ad corporis pulchritudinem & elegantiam referri potest, cum & ipsa plurimum pollet ad felicitatem habendam;quia vt ait Arist. *lib.1.Eth.c.8.* Non satis est ad felicitatem idoneus,qui deformis est, aut ignobilis.& refert Bal.*in suprascriptione dicti proœmij,in verb.Flauius in add.*quod decor corporis cõfert ad felicitatem in hoc mundo; & tanti fecit Alex. pulchritudinem, vt *in cons.209. in titul.non ponderatis his.col.2.li.6.* consuluerit nobilem diuitemque mulierem deformem,quæ pauperem quempiam formosum sibi matrimonio desponderit, non videri nupsisse indigno; cum debeat mulieris nobilitas & diuitiarum copia cum forma viri compensari,vt notant in simili Bald.& alij *in c.6.per eod.de secund.de testib.*& de pulchritudine dixi *in §.9.11.& in 2 parte huius operis.*

QVinquagesima consideratio. Sciendum est,quod in quolibet auditorio, vbi redditur jurisdictio per magistratum, debet esse Notarius, seu scriba, qui apud nos dicitur graphiarius. Quia judicis officium vbsque Notario seu scriba commode exerceri nõ potest.probat tex. *in c.quoniam contra falsũm.de prob.extra,& ibi doctores.* Persona enim publica est, vt dicit *ibi tex.& Panor.* & dicitur habere officium honoris, vt est tex.*in l.1.& 2.C.de primicer.li.12.* & habetur *Eccles.9.* In manu Dei potestas hominis est,& super faciem scribæ imponit honorem. Guillelmus le Rouille *in lib.de justitia & iniustitia,li.3.c.4.*

Et quod diuersis nominibus in jure vocentur,vide Ioan.de Platea,*in rub.de tabulariis,C.lib.10.*Et in Curiis supremis apud nos sunt officia Regalia, vt supra dixi *in ista par.in 14.consider.* In aliis vero Curiis Regis inferioribus cum emolumenta,quæ proueniunt,& percipiuntur ratione scripturæ,soleant dari ad firmã pro certo tempore. Ideo pendente tali tempore scriptores huiusmodi videntur exercere officia Regalia.

De Notariis vero simplicibus, qui sũt judices chartularij,vt dicit Bart.*in l.jubemus. §.sancimus.circa fi.C. de sacr.Eccl.* Quod an verum, vide ample per Bened. de Barzis,*in suo libello guarentigiarum in 1.q.*vbi plura. ad hoc.Et licet dicant plures,quod Notarius sit judex cartularius, quod illud non potest esse ex natura tabellionatus, seu notariatus simpliciter, sed eo: quia sibi conceditur à Principe,quod possit facere præceptum de consensu partium:ideo solum habet jurisdictionem voluntariam, & non contentiosam. Hodie vero apud nos in hac patria Iudices chartularij sunt locumtenentes Cancellariæ contractuum,qui faciunt exequi mandata sua in vim obligationis receptæ sub sigillo dictæ Cancellariæ: de quibus hic ante *in 20. consid.*

Et de commendatione hujusmodi scribatũ scribit. Vdalricus Zasius *in rep.l.2.ff.de orig.jur.§.postea cum Appius Claudius.in verbo,scriba.* Et dixi *in parte præced.in 9.consid.* vbi posui de primicerio, qui est scriba Principis,*in 11.parte,*vbi laudaui scribas.

QVinquagesima prima consideratio.Etiam in adjutorio cujuslibet magistratus, & judicis sunt necessarij apparitores, seu executores qui dicuntur esse milites, vt est *in l.omnibus.C.de sportulis.ibi; quatenus militia exuti pœnas luant corporales.* Maxime tales apud nos in Curiis Regalibus dicuntur habere dignitatem. Dum solum hodie creantur à Principe,& secundum Ioan. Fabri *in §.igitur.col.1. Instit.per quas personas*

personas nobis acquiri dicuntur seruientes, & sunt officiales, vt dicit, qui tenentur cuilibet seruire. Etiam vocantur clientes, & exponit gloss. *in l. non dubito. in ver. clientes. ff. de cap. & postlim. reuersis.* hoc verbum *clientes*, id est, seruientes, & est vulgare Gallorum: & debent portare insignia & baculum in manu depictum, vt tenet Spec. *in tit. de citatione. §. sequitur videre. versic. quandoque per nuncium. & vers. solutio.* Dicunt quidam quod obseruant seruientes nostri; quoniam vbi instat tempus, gerere solent virgam aut baculum depictum, & ornatum armis Regis, hoc est, liliis, qui dicitur communiter massa. Pluribus etiam nominibus nuncupantur, vt satis dixi *in commento nostro super consuet. Ducat. Burgund. titul. Des justices, art. 6. in gl.* vbi dicitur quales esse debeant, & de eorum potestate, & in gloss. sequente, inseritur, an eis credatur.

Sed aduerte; quia apparitores proprie sunt de Curia Ecclesiastica, & tales nuncij Ecclesiastici non possunt citare aliquem siue clericum, siue laicum viua voce in via publica, provt recitat Ioannes Galli *in suis Arrestis, in Arresto pronunciato Anno Domini* 1346. quod tamen solent facere nostri apparitores Heduenses, & male, licet habeant etiam statutum in suo foro in contrarium, nisi sint Notarij causarum, quod est intelligendum in causis iam inceptis, & in quibus iam sunt Notarij seu graphanij.

Septimæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

OCTAVA CATALOGI GLORIÆ MVNDI PARS.

NOBILIVM SEV GENTILIVM ORDINEM EXTOLLIT: præcedentiásque tam inter se, quam quo ad alios depromit.

Quinquaginta Considerationes habet.

IGITVR prima sit de descriptione Nobilitatis. Vnde secundum authores nobilitatem diffinientes, dicitur ea esse generis vel alterius rei excellentia ac dignitas, vt ait Iodocus Clichthoueus *in suo tractat. nobilitatis, in princ. cap. 1.* Et licet Bartolus *in l. 1. C. de dignitatibus lib. 12.* multum ample disputet, an nobilitas & dignitas idem sint, tandem concludit, quod non. Sed, vt inquit, nobilitas apud nos inuenta est ad similitudinem & imitationem illius nobilitatis, quę est apud Deum. vt *in Authen. vt Iudices sine quoquo suffrag. §. itaque, collat. 2. l. 1. & l. 1. in nomine Domini. C. de off. præf. præt. Africa. & l. Imperialis in princ. C. de nup.* Sicut ergo ille apud Deum est nobilis, quem Deus sua gratia gratum sibi fecit, ita in foro nostro ille est nobilis, quem Princeps sua gratia, vel lex sibi gratum vel nobilem facit. Non tamen, vt dicit, potest esse similitudo per omnia, ex quo relinquit de nobilitate, quæ est apud Daum, Theologis, Nobilitatem vero, quæ apud nos sic diffinit.

Nobilitas est qualitas illata per principatum tenentem, qua quis vltra acceptos plebeios honestus ostenditur: & ibi ample examinat illa verba diffinitionis, sed nõ amplectitur omnes nobilitates, de quibus in sequentibus dicetur. Ideo generalior est prima diffinitio, quæ omnem nobilitatem comprehendit, vndecunque procedat, siue per principatum tenentem, siue alias; ex quo non recito opiniones per Bart. relatas *in dict. l. 1.* de diffinitione nobilitatis, cum omnes reprehendat Bartol. & stet cum illa supradict. quę adhuc non est generalis ad omnes, vt dixi, sicut prima Boet. etiam *in tertio de Consolatione, prosa sexta,* diffinit alio modo dicens: quod est quædam parentum laus de meritis veniens. Et ita etiam diffinit Lucas de Pen. *in l. mulieres. Cod. de incolis, colum. 4. lib. 11.* Sed illa est nimis particularis ad nobilitatem generis; quia omnes nobilitates (de quibus infra dicetur) non comprehendit, sed Lundulph. *in clem. 1. de sentent. excom.* hanc nobilitatem generis sic diffinit. Generis nobilitas est qualitas siue dignitas proueniens à coruscatione clari sanguinis à parentibus originem sumens: & in liberos legitimos per carnem continuata: sed ista est potius descriptio, quàm diffinitio. Ita etiam diffinit Bonus de Curt. *in suo tract. nobilitatis in 2. part. circa fin.* vbi etiam diffinit seu describit nobilitatem animi, & mixtam, de quibus statim dicam in 5. consider.

SEcũda consideratio de deriuatione nobilitatis sit. Vnde aduertendum est, quod nobilitas à nosco dicitur, idem significans, quod noscibilitas. Hinc nobis idem est, quod notus, & per omnium ora vulgatus.

Vnde Virgil.

Est locus Italiæ medio sub montibus altis
Nobilis.

Et Martialis:

Prostratum Nemees vastáque in valle leonem
Nobilem, & Herculeum fama canebat opus.

Propterea indifferenter apud plerosque verbum hoc, *Nobilis*, & ad eos, qui vel deploratissimis moribus nominatiores facti sunt relatum legitur: Hieron. in Heluidium hæreticum: *Nobilis factus es in scelere.* Et Laidem illam Corinth. cui decem millia nũmorum vno concubitu deposcenti, respondit Demosthenes in libidinem illius exæstuans, se pœnitere tanti, non emere, ob elegans meretricium, nobile scortum nuncupatum testatur Aulus Gell. *in suis Atticis. lib. 1. c. 8.*

dem & de re, quæ summo eius exitio in omnium ora deuenerit. Liuius de strage Cannensi:

Nobilis ille clade Romana locus est.

Et Martialis:

Nobilis hic esset pietatis rex à duobus.

Ea proinde ratione eos, qui vel opibus vel generis claritate, vel virtutibus cæteros antecellunt, seu vulgariores & notiores nobiles appellare solemus, quas ternas nobilitatis species vno verbo complexus est Apuleius, dum dicit: *Quem non opes, non generis excellentia, sed ingenui mores, virtutesque nobilitauerunt.* & Hier. *ad Principiam virginem, de obitu Marcellæ: Nihil in ea laudabo, nisi quod proprium est, & eo nobilius, quod ex opibus & nobilitate facta est paupertate & humilitate nobilior.* Et ibidem: *Qui virtutes, non sexus, sed animo judicamus, contemptaque nobilitatis, ac diuitiarum maiorem gloriam ducimus.*

Etiam apud Legistas & Canonistas nobilis nuncupatur, qui opibus, vel genere, vel virtutibus sit insignitus. Et capitur pro præeminentia quadam, quę nos a plebeis differre facit, *juncta gl. ff. in verbo, species ad fi. in §. plebiscitum. Instit. de jure naturali. §. interim. ibi: vniuersi nobiliores. & in §. fin. ibi: conuenire enim vnumquemque nobilium in Authen. de defensorib. ciuit. collat.* 3. *tex. in l. quaris. ibi: sanctissimus & nobilis Imperat. ff. de nata. restit.* per quem text. *in c. venerabilis ibi: non generis sed virtutum nobilitas. extr. de praben. & in l. nobiliores natalib. C. de commet. & mercat.* quæ quidem præeminentia causatur ex multis vltra genus, opes, & virtutes, & in plerisque locis in seq. dicetur.

Tertia consideratio. Cum nobiles dicantur gentiles, & in vulgari nostro proprie, *gentils-hommes*, & magis se existimant vocari, *gentils-hommes*, quam nobiles: Ideo dicit Budæus *in suis annotat. in Pandect. in leg. fin. in fin. ff. de orig. jur.* quod non temere lingua vernacula gentiles homines pro nobilibus appellet: vnde videndum est de gentilitate, & quid apud antiquos fuerit gentilitas.

Gentiles igitur sunt (vt inquit Cicero in Topicis) qui inter se eodem nomine sunt, qui ab ingenuis oriūdi sunt, quorum maiorum nemo seruierit, qui capite non sunt diminuti. Et, vt ait Budæus in loco prędicto: nihil vidit Scæuolam Pontificem ad hanc diffinitionem addidisse. Et, vt inquit Boëtius, gentiles sūt, qui eodem nomine inter se sunt, vt Bruti, Scipiones, vt apud nos Valesij, Borbonij, Vindocinij, Trimolij, Viennenses, & similes: quod si serui sint, nulla gentitas esse potest, quod si libertinorum nepotes eodem nomine nuncupentur, gentilitas nulla est, quoniam ab antiquitate ingenuorum gētilitas dicitur: quod si rursus in familia gentis suæ non manserint, gentiles jam esse non possunt.

Fuit autem jus gentilitatis, vt jus stirpis apud antiquos. Vnde Cicero lib. 1. de Oratore, quid qua de re inter Marcellos & Claudios patritios centumviri judicauerūt, cum Marcelli Auli liberti filij stirpe Claudij Patritij ejusdem hominis hæreditatem gente ad se dicerent rediisse, nonne in ea causa fuit oratoribus de toto stirpis ac gentilitatis jure dicendū? Tria fuerunt jura apud antiquos, agnationis, gentilitatis, & stirpis: sed nobiliorum videtur fuisse gentilitas, vt ex illa diffinitione Ciceronis apparet: Eorum scil. quia imagines pro nobilitate generis accipi sæpe solent, & erant insignia Gentilium, quæ hodie arma dicuntur, de quibus ibi per Budæum. & dixi amplius supra in 1. parte, vbi posui de armis centum conclusiones.

Quarta conclusio. Species nobilitatis plures sunt, & multipliciter à diuersis diuiditur nobilitas. Primo Bart. *in l. 1. column. 7. C. de dignit. lib.* 12. dicit triplicem esse nobilitatis speciem, quædam est theologica, seu supernaturalis, quædam naturalis, & quædam politica.

De Theologica, quam Bartol. dicit esse spiritualem, est quærendum in conspectu etiam judicis, apud quē nulla est obumbratio, nec aliquid latet. Nam apud Deū est nobilis omnis, qui est in gratia faciente gratiam vel gratum. Et sic omnis, qui est virtuosus, & in statu virtutis. Deus facit eum felicem & gratum sibi, intellige Bart. de illa virtute, quæ facit, vt dictum est, hominem felicem, scilicet, si est in charitate, vt habetur per fratrem Bonauēturam de balneo, & S. Thom. *in l. 1. 2. quæst. 110. & quæst.* 50. quos Bartol. alleg. & per Magistrum sentent. *lib. 2. dist.* quem Bonus de Curti. in *d. tracta. de nobilitate, in 2. part.* etiam allegat: & hoc est verum, vt dicit Bart. & probatur 1. *Reg. 2. c.* vbi dicitur: Quicūque honorificauerit me, glorificabo eum, qui autem contempserint me, erunt ignobiles. Hæc etiam refert Barb. *in c. 1. colum. 1. de don.* relatus per Bonum de Curt. *in dicto loco.* Et dicit Bart. quod istos nobiles non possumus perfecte cognoscere, nisi per reuelationem: dicitur enim *Eccl.* 10. Nescit homo, vtrum amore, an odio dignus sit: & multi sunt prædestinati, qui apud nos reputantur ignobiles, vt patet ex Apost. *ad Cor. 4. & 10. c.* Et de his nobilibus nobilitate Theologica, ponit text. *in can. nouit. cum duobus seq. de pœnitent. distinct.* 4.

Secunda est nobilitas naturalis, quæ potest considerari duobus modis, vt dicit Bart. Primo prout congruit animalibus etiam irrationalibus: & aliis etiam sensu carentibus. & isto modo dicuntur nobilia secūdum bonitatem operationum, vt in brutis patet. Videmus enim quasdam aues eiusdem speciei nobiles, & ignobiles: exemplum in falcone, aliquis dicitur gētilis, alius peregrinus, dicit idem Bart. *in tract. de alcone.* & Iacobin. de S. Georg. *in sua inuest. feud. in verb. & cum venationibus. col.* 2. Idem dicit Bonus de Curtili, vbi supra de Leone, quem cunctis quadrupedibus omnes vel facile testantur nobiliorem. de qua meminit Ouid. *li. de Tristibus, Eleg.* 4.

Quo quisque est maior magis est placabilis ira,
Et faciles motus mens generosa capit.
Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni:
Pugna suum finem, cum jacet hostis, habet.
At lupus & turpes instant morientibus vrsi,
Et quacunque minor nobilitate fera est.

Et dicit idem Bonus de Curt. quod exemplo itidem sunt duo canes Laconis vnico ventre editi, quorum alter ad leporem, alter ad ollam impetum fecit, vt testatur Erasmus *in Mor. & in Chiliadib.* Et idem nos docet experientia in arboribus, in fructibus, in metallis. Et fere in omnibus, etiam inanimatis, nec aliqua animam etiam vegetatiuam habentibus: Et in his consideratur maior nobilitas & excellentia, vel ab effectu maiore, vel à materia, vel à causa, vt dicit Bonus *in dict. loco.* vt de pluribus in finali parte patet, de excellentia, nobilitate & laude diuersarum rerum vltra hominem.

Secundo modo considerari potest nobilitas, prout cadit in homines ista nobilitas naturalis: & tunc debet intelligi naturalis, id est, ratione naturali indistincta, quod nos Iuristæ appellamus de jure gentium primitiuo, apparet; quia solis hominibus congruit, & de ista nobilitate loquitur Philosophus 1. *Ethic. cap.* 4. vbi dicit, quod nil aliud, quam virtus & materia determinant seruum & liberū, nobiles & ignobiles. Hoc autem non est intelligendum de omni virtute, sed de ea, quæ

ea, quæ competit aliquibus, prout sunt apti dominari, non de ea, prout apti sunt subiici, vt patet per Philos. 1. *Polit.* 9.

Ex quo etiam dicit Bonus, vbi supra post Bar. quod hoc modo sumpta naturalis Nobilitas, est quidam habitus electiuus in medio consistens circa ea, quæ pertinent ad præesse vel dominari. Et de hac nobilitate habetur *in c. nunquam de vitiis, dist.* 56.

Tertia vero nobilitas dicitur politica, seu ciuilis, prout differt nobilis à plebeio, secundum quod accepimus apud nos, & in foro nostro, & de qua principaliter hic est quæstio, quam magis discutere intendo, & de eius laude & excellentia declarare, & est propriè illa, de qua supra in prima consid. dixi illam diffiniendo, quod est qualitas illata per principatum tenentem, qua quis vltra honestos plebeios ostenditur.

Panor. vero *in c. venerabilis. col. 2. post prin. de praebendis.* aliter distinguendo nobilitatem, quam fecerit Bart. *in d. l. 1. C. de dignatib.* dicit duplicem esse nobilitatem, generis, scil. & animi, de quibus cum aliis statim dicetur: sed in hoc Panor. fuit nimis diminutus; quoniam non omnes comprehendit.

Bald. vero *in l. nobiliores. Cod. de commerc. & mercat*, quem refert & simpliciter sequitur Fel. *in c. super eo. 2. extra de testib.* dicit tres esse nobilitatis species. Prima est stirpis & sanguinis. Secunda virtutis, & hanc veram nobilitatem Philosophus amplectitur, præcedentem vulgus. Tertia mixta, de vtraque ex præcedentibus speciebus partem capiens. Et hanc verissimam cæteris, & omnibus laudabiliorem demonstrabimus.

Plato vero diuidit nobilitatem, quam dicit esse quadrifariam. Vna enim earum asserit, quibus clari, boni, iustique parentes fuere. Alteram parentes, qui potentes aut Principes extiterunt. Tertiam cum nostri maiores fama, & rebus bello gestis vel publicis certaminibus parta corona claruerunt. Quartam, eámque præstantissimam omnium scribit eorum, quibus non aliena, sed sua virtus & animi magnitudo nobilitatam donauit, quos solos vult esse dignos, vt nobiles appellentur; ita dicit & refert Pogius Flo. *in tract. de nobilitate.* & hanc vltimam laudat Luc. de Penn. *in l. mulieres, col. 4. C. de incol. lib.* 10.

Aristot. verò *in 4. Politic.* dicit etiam quatuor esse species nobilitatis: diuitiarum scil. generis, virtutis & disciplinæ. Nihil quoque prohibet, à patriæ solique natalis splendore nobilitatem interdum deduci. Nam amplitudo patriæ, antiquumque decus plurimum valet ad laudem, gloriámque comparandam: sed ea perquam exigua est modicíque momenti, vbi virtutis quoque præstantia accedat, quæ vel sola verè hominem nobilitat. Proinde Themistocles, cum esset patria Atheniensis, Seriphio cuidam in contentione obiectanti, quod non propria virtute, sed patriæ splendore gloriosus factus esset, rectè respondisse fertur: *Neque tu, si Atheniensis esses, clarus extitisses, neque ego si Seriphius essem ignobilis.* significans hisce verbis, se rerum gestarum magnitudine & gloria clarum factum, neque patrium solum ad id quicquam contulisse.

Sic Anacharsis Philosophus, exprobranti sibi Attico, quod Scytha esset, authore Laërtio præclarè respondit: *At nihil quidem mihi probro est patria, sed patria tu.* Verum prætermissis aliis rebus, vnde nobilitas multifariam desumi posset, videndum est tantum de duabus eius speciebus, duabus partibus, ex quibus humana coalescit substantia: corpori, inquam, & animæ congruenter respondentibus, scilicet, nobilitate generis, & virtutis.

Generis enim nobilitas est à maioribus & proauis deducta generis excellentia, & præstabilitas: & hæc sanè corporis conditionem naturámque respicit; quandoquidem id ipsum nascentes ex parentum propagine traducimus.

Virtutis vero nobilitas est ob insignem animi virtutem, morúmque probitatem comparata excellens gloria & dignitas: quam quidem ad animum pertinere nemo dubitet, cum vsu assiduo bonæ operationis exercitio excultus animus eam sibi peculiariter asciscat. De hac Chrysost. ait: *Ille clarus, ille sublimis, ille nobilis, ille tunc integram suam nobilitatem putet, si dedignetur seruire vitiis, & ab eis superari.* Vtramque autem speciem complexus est Apuleius, cum de quodam dicit, quem non excellentia generis, sed mores virtutésque nobilitauerunt.

Porrò ex hisce duabus coniunctis atque vna connexis tertia oritur nobilitatis species vtramque supradictarum complectens, scil. nobilitas generis atque virtutis, quæ est tum generis, tùm virtutis, in vno eodémque homine præcellentia & eminentia: & ista mixta est qualitas quædam prouueniens à coruscatione sanguinis à parentibus originem sumens, virtutibus inde probis ac commendatis moribus illustrata. Et hæc, vt prædixi, cæteris tanquam præstantior, excellentior, elegantiórque anteferenda est autoritate notatorum *in auth. itaque C. commun. de success. & in c. 1. de treuga & pace.* Et quomodo inter se differant, quandoque inter eas ad inuicem sit habitudo, vide per Iod. Clictho. *in suo tract. de nobilitate cap. 1. & 2. & in 3. c.* ponit etiam, quomodo hæc vltima est præstantior aliis, vt infra amplius dicetur, & per Bonum de Curt. *in suo tract. nobilitatis, in 2. ampl.* vbi ample. Aliam tamen diuisionem nobilitatis vide infrà *ista parte. in vltima consid.*

QVinta consideratio. An laudabilis sit vera nobilitas, quæ dici possit de numero laudabiliũ. Videtur, quod non: Quoniã ea, quæ sunt, aut sunt bona, aut mala, aut media: in malis nobilitatem nullus vnquam posuit. Absurdum esset rem à Deo laudatam atque appetitam malam censeri. Sin eam bonum quid dixeris, id vel in animi bonis, vel externis, aut corporis situm erit. Nam in fortunæ bonis minimè consistit, quæ qui adipiscuntur, non nobiles, sed diuites appellãtur. Sed ne corporis quidem bona, quæ sunt valetudo & forma egregia, illam largiuntur: Nam si qua in vllo horum bonorum inesset, deficientibus opibus forma & valetudine, nobilitas quoque cessaret; ita ex ignobili nobilis, rursus ex nobili ignobilis redderetur.

In bonis ergo animi, quæ virtutis dicuntur, eas autem in intellectualibus & moralibus distinguunt, an vlla sit inquirenda: sed prudentia prudentem, sapientia sapientem, iustitia iustum, temperantia temperantem, ita ex reliquis virtuosum non nobilem fieri certum est. Nulla quippe est vna virtus, quæ ex se nobilitatem producat, neque omnes illam generabunt, sed felicitatem, ita nec virtus ea, nec vitium. Nec videtur esse in his, quæ media dicuntur, cum nunc bona, nonnunquam mala ferantur pro varietate vtentium; si nobilitas ita esset: ea & bona & mala haberetur. Ex quo sequeretur, vt boni malique pariter nobilitate potirentur: quod cum sit absurdissimum, videtur ex his nihil nobilitati comparari posse.

Hoc & alia ratione videtur esse probabile, vt dicit Pogius Flor. *in tract. de nobilitate.* Nam si quid ea est, aut in expetendis aut fugiendis rebus consistit. In his sitam dicere ridiculum sanè videtur, cum nullus sanæ mentis fugienda appetat. In expetendis verò multo minus. Ea namque appetere debemus, quæ ratio præscribit & sapientia: hæc sunt honesta, & quæcunque

nos beatos ac felices præstat. Sed nobilitas cum neque virtutes aliquas, neque bonum quid afferat nobis, quo meliores, ditiores, aut beatiores efficiamur, cur appetenda sit, non intelligo; ea nihil esse videtur.

Eodem modo neque in laudabilium, neque in vituperabilium numero adscribetur. Non enim vituperatur quod laudatur atque expetitur etiam à bonis. Ergo in illis nulla inest nobilitas, aut multo minus in reliquis. Laudabile enim omne à virtute progreditur. Siquidem bene, hoc est, virtuosè agitur, laudabile est, & id secundum aliquam virtutem. Sed nulla est virtus, quæ vocetur nobilitas, aut ex qua illa oriatur. Neque etiam ex nobilitate laus aliqua cuiuspiam honesti operis descendit: ergo in laudabilium consortio non erit.

Præterea, si qua est nobilitas, ea aut in homine, aut in ipsa collocabitur. Si in homine, aut natura, aut acquisitione comparatur. Si in natura venit nobilitas; tunc omnes similiter nascentur nobiles, quod nullus vel mediocriter doctus concedat.

Si acquiritur, id agendo vel operando continget. At ex actionibus operationibúsque boni, mali, prudentes, docti, industrij, & similes redduntur, non nobiles. Neque est aliquod opus proprium, ex quo veluti ex officina aliqua, nobilitas excudatur.

In rebus vero si esset posita, hæc absque studio nostro in quemcunque incideret, nobilem veluti diuitiæ diuitem redderent, his absentibus ignobiles fieremus: quo pacto sæpius cum ipsis rebus à nobis migraret nobilitas, & iterum tanquam in antiquum hospitium suum sponte rediret.

Ex quibus (vt ait Pogius *in loco antedicto*) apparet, nihil esse hanc præter iacturam quandam, quæ nos deliros efficiat: Etiam absque illa effectione cogitans (vt inquit) non videt, cur hoc inanis fabella adeo exoleuerit, aut quid boni vel vtilitatis habeat hęc, quę dicitur nobilitas, cur tanti ab hominib. pendi mereatur.

Sed tandem post multa hinc inde argumenta, ex dictis Aristotelis & Platonis, laudat illam veram nobilitatem, quam dicit esse splendorem quendam ex virtute progredientem, qui suos possessores illustrat, ex quacunque conditione emergentes: laudando Stoicorum opinionem, qui non ad vulgatem nobilitatem, quæ dicitur generis, attendunt, sed ad illam, quæ ex virtute procedit, hi, vt alia multa, ita & hoc verissimè videntur dixisse, Nobilitatem ex sola nasci virtute. Et author huius fuit Plato, qui quadrifariam nobilitatem ponit, vt *in præcedent. consideratione* dixi: Et ex dictis Pogij videtur, quod nulla alia nobilitas sit de numero laudabilium, quam nobilitas virtutis, sed ex septima consideratione seq. facilè cognosci poterit, quod quælibet nobilitas sit de numero laudabilium.

Sexta consideratio. Licet etiam nobilitas generis sit de numero laudabilium, & commendabilium, vt in sequenti consideratione dicetur: tamen ob illam non est animo intumescendum, nec est inaniter & vanè gloriandum de generis nobilitate: Quoniam, vt dicit Boëtius *in 3. lib. de consolatione philosophiæ*, alienum est bonum atque à parentibus deriuatum etiam quoniam laus à parentib. emanans, ipsos quidem parentes claros reddit, filios vero nequaquam, nisi propriam habeant virtutis claritatem, qua sint insigniter splendidi: Quæ si ad claritudinem refertur, aliena est. Videtur namque esse nobilitas quędam de meritis veniens laus parentum: quod si claritudinem prędicatio facit, illi clari sint necesse est, qui prædicantur: quare splendidum te (si tuam non habes) aliena prædicatio non efficit: Quod si quod est in nobilitate bonum, id esse arbitror solum, vt imposita nobilibus necessitudo videatur, ne à maiorum virtute degenerent. Satius autem est, me meis rebus gestis florere, quam maiorum opinione niti, & ita viuere, vt sim posteris meis nobilitatis initium & virtutis exemplum; vt ait Tullius contra Salustium. Et de hoc Salustius *in Iugurthino in oratione Marij* allegat. per Lucam de Penna *in l. mulieres. col. 4. C. de incolis, lib. 10.*

Dicit tamen Baptista Mantuan. magnum virtutis adiumentum claris ortum esse parentib. Solent enim iuuenes, qui aliquid indolis habent, ne degenerare videantur, maiorum suorū dignitatem ęmulari, & ad paternarum laudum aspirare felicitatem. Sic Philippi nomen Alexandrum, sic maioris Aphricani gloria minorem Scipionem, sic Cæsaris Iulij fama Octauianum excitauit; sic denique Pyrrhus Achilleides erat animosus imagine patris; & hoc ample declarat Iudocus Clictoueus *in tract. nobilitatis c. 5. & 7.* vbi etiam ait: *Quia vero nullam maiorem hæreditatem possunt filiis parentes tradere, quam rerum bene gestarum gloriam, & integritatis anteactæ vitæ laudem:* quia teste Cicerone in officiis, optima hæreditas à patribus traditur liberis omnis, patrimonio præstantior, gloria virtutis rerum gestarū, cui dedecori esse nefas & vitiū iudicandum. Cui concordat illud Platonicum: *Gloria parentum natis est præclarus magnificúsque thesaurus.* Ideo filij illam hæreditariam traditionem libenter amplecti debent, ardenter sine mora & deliberatione suscipere, & ad suum vsum sedulò accommodare: atque ex adita huiusmodi hæreditate id capere commodi, vt inuentario & contemplatione virtutis & gloriæ paternę incitentur animosius ad præclaram ipsius æmulationé. Quisquis enim (nisi iners) cum maiorum suorum res præclarè gestas animo diligenti contéplatur, non parum ad dignam earum imitationem prouocatur. Cum authore Salustio Publius Scipio, & Q. Fabius, cum maiorum & magnanimorum virorum imagines inspicerent, quam maximè ad virtutem se inflammari solitos esse dixerunt. Ita Iulius Cæsar inspecta Alexand. Magni imagine, magnarum rerum agendarum gloria incensus est. Qui etiam (vt scribit) conqueri apud amicos solitus erat, se ea ætate nihil adhuc præclarum gessisse aut memorabile, qua ille totum ferè orbem suæ ditioni subegerat; Ita Alexandrum ipsum Philippi patris triumphi, tanquam admotis stimulis, ad decus & famam, denique ad nominis sui immortalitatem comparandam impulerunt. Sic Themistocles quoque post pugnam Marathoniam (in qua Milciades Dux Atheniensium vires Persarum magna virtute contriuit) insomnes agens noctes per vrbem ferebatur vt amens: Interrogatus quid ita pernox diuagaretur per vicos: quia, inquit, trophæa Milciadis me excitant, nec placidam membris dat cura quietem. Enimuero prouocatus illustri Milciadis triumpho, secum animo agitabat, quonam pacto tale quippiam pro patria præstaret: de quo supra *in 1. part. in 21. consider. versi. hinc est.* vnde Faustus Poëta Regius accommodate ait:

Est aliquid, clarus magnorum splendor auorum,
Illud posteritas æmula calcar habet.
Scilicet vt nullus tantis sit degener actis,
Magnanimum pectus strenua facta monent.
Ceu tenet instantem catulus cum viderit vrsum,
In patrias vires æmula corda mouet.

Et authore Valerio *li. 2. c. de institutis*; Maiores natu in conuiuiis antiquorum egregia opera carmine comprehensa ad tibias canere solebant, quo iuuenum animi ad imitanda alacriores redderentur: Et vlterius ait:

ait: Quid hoc splendidius, quid etiam vtilius certamine? quas Athenas, quam scholam, quæ alienigena studia huic domesticæ disciplinæ prætulerint? Inde oriebantur Camilli, Scipiones, Fabricij, Marcelli, Fabij. Refert & Leonardus Aretinus in opusculo actorum sui temporis: se adhuc adolescentulum conspexisse in tabula depictam F. Patrarchæ insignis poetæ imaginem, in cubiculo, quo detinebatur captiuus, repositam, eiusque contemplatione mirum in modum ad studia literarum, & humaniores disciplinas exarsisse. Quia si mutæ imagines cælatæ, aut pictura deformatæ, si externi & nullo nobis vinculo sanguinis coniuncti, suarum magnitudine virtutum, infigunt aculeos generoso animo ad virtutis amorem; quid proderit viua & spirans vox, pariter & facies atque acta parentum. Certè nullum efficacius poterit liberis ostendi exemplum, quo acrius incitari debeant ad rectè honestèque viuendum. Proinde Æneas Ascanium filium suum ad virtutem incitat verbis sequentibus, vt ait Virg.

Disce puer virtutem ex me, verumque laborem,
Tu facito, mox cum matura adoleuerit ætas,
Sis memor, & te animo repetentem exempla tuorum,
Et pater Æneas, & auunculus excitet Hector.

Verum etiam ad propositum faciunt sacræ literæ. Nam habetur *Exod.* 25. quod iussit Dominus Moysi fabricaturo tabernaculum fœderis: *Inspice, & fac secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est.* Cuius verbis sensu allegorico præceptum est nobis, considerare, vtrum quempiam in monte sublimitateque perfectionis vitæ constitutum, in quo omnigenū virtutum exemplar eminentissimè diluceat, & ad illius rectam imitationem nostram componere vitam. Proinde sapiens, vt scribitur *Eccles.*2. nos hortatur sic: Laudemus viros gloriosos, & parentes nostros in generatione sua. Et subsequitur: Omnes isti in generationibus gentis suæ gloriam adepti sunt, & in diebus suis habent in laudibus. Qui de illis nati sunt, reliquerunt nomen narrādi laudes eorum: non vtique ad vanitatem aut inanem nominis ipsorum excellentiam, sed ad prouocationem auditorum in virtutum officia, ac præclaras vitæ actiones. Rursum Matthias inclytus legis Mosaicæ propugnator & vindex, Maccabæorumque pater, prope moriturus, filios suos ad fiduciam habendam, & fortiter pro Dei legibus certandum hortatur, exemplo maiorum, & antiquorum patrum, qui iustitiam sectati, diuinaque iussa complentes, eximiam consecuti sunt laudem. Nunc ergo ait (vt habetur 1. *Maccab.*2.) O filij æmulatores estote legis, & date animas vestras pro testamento patrum, & mementote operum patrum, quæ fecerunt in generationibus suis, & accipietis gloriam magnam, & nomen æternum. Item, Dominus ipse virtutum, & cœleste earum iubar, discipulis & nobis omnibus, qui eius discipulatum suscepimus, contestatur: scribitur *Iohan.*13. Exemplum dedi vobis, vt, quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Et imitari Deum debemus, qui facit oriri solem super bonos & malos. *cap. vl. 28. distinct.* Et imitatio Christi est nobis necessaria, ne ab eius corpore separemur. *cap. Dominus.66. distinct. & c. præposuisti.81. distinct.* Nam, si filij Dei sumus, quæ ipse fecit, imitari debemus. *cap. Dominus.86. distinct.* Item, Christus dedit nobis exemplum imitationis, in patientia & humilitate. *c. Dominus.93. distinct.* Quinimo, nihil æque clarissimos nostræ religionis viros prouocauit ad arduum virtutis iter capessendum, quam vt audiat, aut conspecta sanctorum patrum antiquorum vita, ad quorum imitationem se totos dedere. Hæc Iudocus, vbi suprà.

Sed quid; Quibus vnus idemque pater est præcipuus & primus, ij nullum habent originis discrimen, atque diuersitatem. Omnibus autem hominibus idem est pater cœlestis, quem diuina institutione edocti, cum oramus, dicimus: *Pater noster, qui es in cælis.* Pater inquam, animarum nostrarum, quas omnes ad imaginem & similitudinem suam fecit: Ipse enim fecit nos, & non ipsi nos. Et hoc comprobat Boët. in 3. *Consolatione Philosophiæ*, quem etiam alleg. Luc. de Pen. in *l. mulieres. C. de incolis. lib.*10. sed non omnia eius dicta, prout Iudo. *in d. tract. de nobilitate. cap.*5. & ita inquit:

Omne hominum genus in terris, simile surgit ab ortu:
Vnus enim rerum pater est, vnus cuncta ministrans.
Ille dedit Phœbo radios, dedit & cornua lunæ.
Ille homines etiam terris dedit, & sydera cœlo.
Hic clausit membris animos, celsa sede petitos.
Mortales igitur cunctos, edit nobile germen.

Subdit & Iudoc. quod ignobiles animo sunt, qui degenerauit à sua origine, quicunque à Deo omnium authore, per vitiorum abrupta discedunt, diuinam in se dedecorantes imaginem, inducentésque nebulam illi: Vnde rectè degeneres dicuntur, & ingenerosi, quemadmodum Boetius in loco prætacto succinit:

Quid genus & proauos strepitis? si primordia vestra,
Authorémque Deum spectes, nullus degener extat,
Ne vitiis peiora fouens, proprium deserat ortum.

Sicut etiam per scripturam loquitur nobis Dominus, 1. *Reg.*2. Qui contemnunt me, erunt ignobiles, & apud Deum peccatores efficiuntur infames. *c. Domino sancto.50. dist.*

Quod si corporum originem consideremus; & illam comperiemus in omnibus eandem, vtpote, terram & lutum, ex quo formatus est homo, vnde *Gen.*1. Fecit Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & *Iob.*25. Homo putredo; & filius hominis vermis. & iterum *Iob.*7. Indurata est caro mea putredine, & sordibus pulueris. Proinde sapiens dicit in contemptum superbiæ, quam egregij maiorum tituli, aut stemmata clara parentum, aut alia quæuis excellentiæ materia suggerit, inquit *Eccl.*10. Quid superbis, terra & cinis? Et de vnoquoque nostrum nimirum dicitur, vt habetur *Gen.*3. *cap.* quod puluis est, & in puluerem reuertetur. Hæc profectò sunt omnium nobilitatis insignia, cinis, inquam, puluis & terra, quæ nobiscum vel inuiti ferimus semper, & animo fixa assiduè meditari contueríque debemus, more mobilium huius mundi: qui maiorum suorum insignia effigiata gestant, aut vestibus tapetísque intexunt: splendidarum domorum parietibus insculpunt, vt suprà *in prima parte* dictum est; vbi de armis fit mentio. Cúmque ad extremos dies peruenerimus morte resoluti, communem omnium matrem, terram, repetemus, quæ nobilium huius seculi ab ignobilibus nullum facit discrimen: omnesque sine delectu suo sinu receptat in fauillámque redigit. Perit enim morte atque intercidit clara nobilitas, gloria neque suos post funera comitatur alumnos, sicut grauiter & præclarè *lib.*2. Boëtius:

Licet remotos fama per populos means,
Diffusas linguas explicet.
Et magna titulis fulgeat claris domus,
Mors spernit altam gloriam.
Inuoluit humile pariter & celsum caput,
Æquatque summis infima.
Vbi nunc fidelis ossa Fabricij manent?
Quid Brutus, aut rigidus Cato?
Signat superstes fama tenuis pauculis

Inane nomen literis.

Demum, vt subnectit idem Iudocus, primam nostram secundum carnem originem, reducimus omnes in Adam, primum parentem nostrum. Nam, teste scriptura, *Actor.* 17. Fecit Deus ex vno omne genus hominum, inhabitare super vniuersam faciem terræ. Cum itaque omnibus, secundum corpus, idem sit primarius author & pater, quid efferuntur, insolescunt, & turgidi inflantur, qui specimen & decus nobilitatis habent, super cæteros iguobili domo prognatos, quid intumescunt more vtris vento distenti? Salomon quoque singulari sapientia decantatissimus, & generis itidem nobilitate insignis attestatur, idem mortalibus omnibus esse natiuitatis exordium, de seipso ita verba Sapiens, *Sapien.* 7. Sum quidem & ego mortalis homo, similis omnibus, & ex genere terreno illius, qui prior factus est, & in ventre matris figuratus sum caro: decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine, ex semine hominis, & delectamento somni conueniente. Et ego natus accepi communem aërem, & in similiter factam decidi terram, & primam vocem similem omnibus emisi plorans. In inuolumentis nutritus sum, & magnis curis. Nemo enim ex regibus aliud habuit natiuitatis initium. Vnus ergo introitus est omnibus ad vitam, & similis exitus. Quòd si hæc communis omnibus origo, & nouissima vitæ meta, altius animo infigatur atque inhæreat, salutaris erit medicina ad elationem superbiamque (quæ ex carnis nobilitate succrescit) è mente huiusmodi nobilium euellendam: expurgandam non aliter, ac Pauo, cum deformes suos spectat pedes, caudam, pennis stellantibus explicatam, illico demittit & inuoluit ad ima. Hæc Clictouæus, *in dict. c.* 5. Etiam vide quæ dicit ibi *in c.* 12. quæ recensere volui, licet ad depressionem & humilitatem, & non ad fastigium gloriæ & laudis rendant, cum hodie nobiles sint satis superque prætumidi: & nihil est, in quo de se gloriam & laudem non quærant & vendicent; quippe ait Luc. de Pen *in l. litantib. C. de dec. lib.* 10. Nobiles vt plurimum sunt superbi, & licet habeant quatuor bonas conditiones: quia sunt Magnanimi, Magnifici, Dociles & Industrij, Politici & Affabiles: tamen sunt nimium honoris appetitiui, & progenitorum despectores, vt ait Luc. de Pen. in *l.* 2. *C. de rustic. ad vl. obseq. deuoc lib.* 11.

Septima consideratio. Inter plures eiusdem qualitatis, scientię & dignitatis, pręferuntur nobiles, vbi non est maior dignitas, quam nobilitas simplex, de quibus suprà dixi. Ideo est firma conclusio, quod nobiles simplices præferuntur quibuscunque aliis simplicibus plebeis, in quocunque actu, vbi comparent aut assistunt cum eis. Probatur in *l. honor ff. de honorib. ibi. origo natalium. ff. de mun. & honor. & in l. prouidendum, in verbo, nobilissimos. C. de postul. & in l.* 1. *& fin.* & quod ibi not. Bart. *ff. de albo scriben.* facit *l. si ff. de fid. instru. & in l.* 1. *C. de conditis in pub. horreis. in verb. nobilis. libr.* 10. & ibi Io. de Pla. qui dicit per illum text. quod in electione officialis consideranda est nobilitas. Et apud nos verbum, *Nobilis*, capitur pro quadam præeminentia, quæ nos à plebeis differre facit. *text. iuncta gloss. in §. plebiscitum. in ver. species ad fin. Instit. de iure na. gen. & ciuil. in §. interim. ibi: vniuersi nobiliores. & in § si qua vero. ibi: conuenit enim vnumquemque nobilium. in Auth. de defen. ciuil. col.* 3. *text. in l. quaeris ibi: sanctissimus & nobilissimus Imperator. ff. de natal. restit. & in c. venerabilis. ibi, non generis, sed virtutum nobilitas. extr. de preben. & in l. nobiliores natalibus. C. de natalib. restit. & in cap. ex literis. in princip. ibi: duo nobiles. extra de sponsal.*

Et de hac præeminentia nobilitatis ad plebeios dixi *in commentariis nostris super consue. Ducat. Burg. tit. des Droicts & appartenances à gens mariez. art.* 19. *in gl.* 2. *& tit. des enfans de plusieurs licts. art.* 4. *in gl.* 1.

Aduerte; Quoniam, vt dicit Iudocus Clicto. *in suo tract. de nobilitate. c.* 9. *Deut.* generis nobilitas, semper apud homines præstantiam quandã dignitatis habuit, & super cæteros pręeminentiam: testantur omnes Historiæ. Qui ea virtute (vt debet) coniunctus semper esse existimatur, & ob pręstabilem virtutis excellentiam singulari splendore præfulgẽs, potissimum vero sacræ Scripturę testimonio, eius excellentia probatur, vt habetur *Deut.* 1. vbi Moyses de tribubus populi Israëlitici viros sapientes & nobiles constituit iudices. & 1. *Reg.* 9. *c.* Samuel vocatur nobilis, ob prophetiæ dignitatem. & 2. *Reg.* 23. vbi Abisai, frater Ioab, inter tres nominatus dicitur nobilior. & *Prouer.* 31. vbi vir commendatur ex titulo nobilitatis, ibi: *Nobilis in portis vir eius, quando sederit cum Senatorib. terra.* & *Eccl.* 10. vbi Rex laudatur: eo, quia nobilis, cum dicat: *Beata terra, cuius Rex nobilis est.* Commendatur etiam Ioseph ab Arimathia, quod nobilis esset *Marc.* 15. etiam *Luc.* 9. commendatur homo à nobilitate, ex quo ei datur ibi titulus nobilitatis. Et non abs re dictum est *Act.* 17. quod ad Pauli prædicationem conuersa est ad Dominum de gentilibus multitudo magna, & mulieres nobiles non paucæ. Etiam probatur commendatio nobilitatis ex Arist. 3. *Politico. c.* 6. post aliquam commendationem, ait, quod nobilitas apud omnes in honore habetur. Insuper quia consentaneum est ex mulieribus ortos esse meliores. Est enim generis virtus nobilitas; vnde rectè à Seneca dictum est: Habet hoc proprium generosus animus, quod concitatur ad honesta. Neminem excelsi ingenij virum humilia delectant, & sordida, quod lepidè à Fausto poëta Regio expressum est hoc disticho:

Si te rusticitas vilem genuisset agrestis,
Nobilitas animi non foret ista tui.

Ex quibus concludendum, nobilitatem esse de numero laudabilium & commendabilium.

Octaua consideratio. Nobilitas causatur ex multis. Primo, vt ante dictum est, ex nobilitate progenitorum, & de ista primo pertractabimus, deinde de ea, quæ est virtutis: in qua dico, quod nobilitas causatur ex genere progenitorum: Quoniam, vt habetur *Sap.* 3. Gloria hominis ex honore patris sui, & contumelia filij pater sine honore: vnde etiam susceptus ex patre nobili sine alia dignitate efficitur nobilis, facit quod habetur *Prouer.* 18. vbi dicitur, *Gloria filiorum parentes eorum.* Et quod dicit Iob. de quo *Osee* 9. Gloria eorum à partu, ac ab vtero & conceptu honor illius, & habetur *Deut.* 1. De vtero vestro, sapientes & nobiles constitui Principes, & satis facit text. *in §.* 1. *Inst. de ingenuis.* Et tamen intellige hoc casu, quod non ex vtero simpliciter, sed ex nobilitate patris, non matris. ita dicit Bald. *in l. fin. ad fin. C. de seruis fugit.* & Iacob. de Aluaro. *in cap.* 1. *titul. quis dicatur Dux, Marchio, Comes, in vsibus feud.* ita quod Bart. & post eum Ioannes de Plat. in *l. exemplo. per illum text. C. de decur. li.* 10. dicunt, quod non valeret statutum, quod quis censeretur nobilis vel ignobilis ex progenie materna, ad quod facit *l.* 1. *ff. ad municip.* Quod est contra consuetudininem Comitatus Campaniæ, qua cauetur, quod si ex patre & matre vnus sit nobilis, etiam si sit mater, filius sequitur conditionem illius. De qua consuetudine seu statuto, aut simili, fecit mentionem Guil. Benedict. in *sua repetitio. cap Raynut. in pr. in ver. Raynut. num.* 15. *extra de testam.*

Et quod

Et quod nobilitas consideretur ex parte patris, non matris, dicit Bartol. *in l.1. col.7. vers. videndum est verum. C. de dign. lib.12.* pro quo facit dictum Ciceronis in suis officiis, vbi ait: *Optima autem hereditas à patribus traditur liberis, omnique patrimonio præstantior gloria virtutis, rerumque gestarum.* Faciunt etiam ad propositum dicta per eundem Benedicti *in loco hic ante alleg.* vbi ponit ample materiam cum regula & limitationibus & an licitum sit alicui se denominari facere à matre relinquendo nomen patris, quæ vide ibi per eum. *n.15.*

Sed dictam opinionem Bart. & Ioan. de Plat. *in d.l. exemplo.* impugnat Domin. Philip. Dec. *in reg. fœmina. ff. de reg. iur. in 6. colum. & in cap. nouit. in 6. col. de iudic.* & D. Rochus de Curte in *cap. fin. in 16 colum. extra de consuetud.* & post eos Bonus de Curtili *in suo tract. nobilitatis. in 4. par. nu 38.* dicentes: Quod si à Principe, Imperatore, vel populo, qui neminem in superiorem recognoscat, talis consuetudo introducatur, valet: Quoniam quod nobilitas sit à patre, hoc est, iure ciuili introductum, sicut ius ciuile agnationis, quod tolli & mutari potest. *§. si Instit. de legi. agna. tut.* Vnde in totum nobilitas à statuto induci potest, vt notat Bart. *in d.l 1. in charta fin. ver. 3. ex prædictis, & in ver. 4. infertur. Cod. de dignit. lib. 12.* Paulus de Cast. *in cons. 126. incip. dubitatur primo, in 4. dubio, in nouis.*

Et ideo Bonus de Curtili inducit contra tales, qui fastu superbiæ se denominari faciunt à matre, cessante prædicta consuetudine, de quibus etiam per eundem Guillelm. Benedicti *in loco supradicto.* Et contra tales, qui dicunt se nobiles ex vtroque parente. Et cōtra quosdam, qui habent statutum, quod nemo in Ecclesia eorum sit canonicus, nisi sit nobilis ex vtroque parente, de qua consuetudine per eundem de Curtili ibi, circa quam non insisto, cum sit vltra materiam nostram, & propria officina sit *in ca. pen.* quod incipit, *generabilis, extra de preb.* vbi etiam tex. innuit aliquem fore nobilem & illustrem ab vtroque parente.

Et vt ad propositum redeam; Ista nobilitas generis est illa, quæ apud nos vsitatur, & practicatur. de qua ample etiam per Luc. de Pen. in *l. mulieres. in 2. colum. C. de dignitat. lib. 12.* & ista generis nobilitas est qualitas quædam, siue dignitas, proueniens à coruscatione clari sanguinis, à parentibus originem sumens, & in liberos legitimos per catnem continuata. Ita diffinitur per Landulphum & Cardinalem *in clem. 1. in princ. de senten. excom.* Et vide de hac nobilitate generis Cœpollam *in suo tractat. de Imperat. militum eligendo. in 3. & 23. opin.* vbi ample. Dicit tamen Iudocus Clictouæus in *suo tract. de vera nobilitate. c. 10.* quod hæc nobilitas generis, vt vera sit & perfecta, virtutibus est adornanda.

NOna consideratio. Secundo, causatur nobilitas ex sapientia; Quoniam in sapientia vera nobilitas consistit. *Sap. 7.* Omnibus nobilibus nobilior est sapientia. Et vt habetur *Prouerb. 8.* Melior est enim sapientia cunctis opibus preciosissimis, & omne desiderabile ei non potest comparari: per eam Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. per eam Principes imperant, & potentes decernunt iustitiam, &c, vt habetur *Ecclesi. 9.* Melior est sapientia quam arma bellica, & ibi 10. *cap.* Preciosior est sapientia paruáque gloria ad tempus, stultitia: & de hac sapientia cum pauci illam habent, vide *Ecclesi. 24. 25. & 29.* vt ample per Ioan. de Montelono *in suo promptuario iuris in verbo sapientia.* Et hanc habuit Salomon, quam petiit à Domino, iuxta ea, quæ habentur *Sap. 9.* vbi dicit, Deus patrum meorum, & Domine misericordiæ, qui fecisti omnia verbo tuo, & sapientia tua constituisti hominem, vt dominaretur creaturæ, quæ à se facta est, vt disponat orbem terrarum in æquitate & iustitia, & in directione cordis iudicium iudicet, da mihi sedium tuarum assistricem sapientiam, &c. Et subiungit; Mitte illam de cœlis sanctis tuis, & à sede magnitudinis tuæ, vt mecum sit, & mecum laboret, & sciam, quid acceptum sit apud te.

DEcima consideratio. Quo ad nos, ex scientia nostra qui consequitur nobilitatem. Vnde & dicit textus *in l. prouidendum. Cod. de postul.* Meritum scientiæ ciuilis iuris, ipso iure reddit peritum nobiliss. Vnde Vlpian. dictus est nobilis. *l. 2. §. fin. in fine. de excusa. tut.* & nobilis. *l. diximus. in fin. ff. de excusat. tutor.* Item, dictus fuit clarissimus. *l. custodias. ff. de publicis iudic.*

Hinc est, quod Princeps Iurisperitis reuerentiam habet. *l. quicquid. Cod. de aduocat. diuers. iud.* Ex hoc, dicuntur Iurisperiti à Principe præhonorari, secundum Angelum *l. cum salutatus. Cod. de sen. passis.*

Hinc etiam est, quod Doctores legum sunt ab omnibus honorandi, nec debent ab aliis, quantumcunque maximis, fratres appellari, sed domini. *l. 2. Cod. de off. diuers. iud.* faciunt ad prædicta, quæ dicit Fel. *in c. cum à Deo. in 3. colum. extra de rescrit.* vbi dicit, quod sola literatura quem nobilem facit, pro hoc etiam facit textus *in l. 1. §. est quædam sanctissima. ff. de variis & extraordin. cognit.* Ita voluit Angel. *in l. sed & si susceperit. §. 2. ff. de iudic.* Alex. *in additio. ad Bart. in l. 1. Cod. de dign. lib. 12.* & faciunt quæ dicit in *l. quisquis. Cod. de postulan.* Faciunt quæ dicit *Barb. in rub. de off. deleg. in 3. col. & in consil. 58. in 2. volum* Imo ex tali scientia non solum quis consequitur nobilitatem, testante Cassiod. *l. 9. epist. 8.* & Roderico *in speculo vitæ lib. 1. cap. 5.* sed etiam honor, & vtilitas testante Imperatore Iustin. *in §. summa. in procem. Instit. ibi: & vosmet ipsos sic eruditos ostend. vt spes vos pulcherrima foueat totoque opere legitimo perfecto, posse etiam nostram Rempublicam in partibus eius vobis credendam gubernari.* Hic dicit text. *in §. fin. in finalibus verbis. in Authent. de hæred. & Falcid. colum. 1.* neminem leges in anxietate, nec etiam in paupertate mori permittunt.

Bonus tamen de Curtili *in d. suo tractat. nobilitatis. in 3. part. numer. 97.* dicit, quod Bartol. *in l. iudices. Cod. de dig. libr. 12.* videtur sentire, quod non solum scientia sufficit ad nihilitandum aliquem, nisi etiam cum scientia concurrat dignitas doctoratus, vel officium, vt dicit apparere ex verbis ibi positis, *qui tamen exuti dignitate inter priuatos habentur.* Idem videntur sentire Cyn. *in d l. prouidendum.* & Alexand. *in consil 94. colum. 2. vers sed ita. in 1. volum.* dum dicit, quod sola ratione dignitatis doctoratus, doctor dicitur nobilis. allegat text. in *l. 1. §. fin. ff. de excusat. tut.* Idem sequitur Romanus in *l. si vero. in 5. fallentia. ff. solut. matrim.* Licet ibi videatur quædam palliare pro concordia, dicendo; quod aut loquimur de nobilitate animi, quæ virtutibus causatur, atque scientia, secundum Philosophos; & tunc verum est, quod dicit glos. *in d. l. prouidendum* scilicet, scientiam nobilitare suum possessorem, nulla alia adiecta dignitate.

Aut verò nos loquimur de politica nobilitate, seu ciuili; & tunc procedit, quod dicit Bart. *in d. l. iudices.* & alij suprà allegati.

Rationem ibi diuersitatis assignat, ex quibus concludit, quod ratione scientiæ simplicis acquiritur vna nobilitas,& ratione doctoratus alia:eo,quia doctoratus est dignitas, quæ datur in remunerationem, & compensam laborum exactorum, *iuxta l.1. Cod.de assessoribus, & l.fi. C.de statuis & imagi.* Et scientia confert vnam nobilitatem, quæ est animi. Aliam verò fert doctoratus, quæ est politica:aliam iudicatura:de quibus sequuntur considerationes.

VNdecima consideratio. Quod nobilitas causatur ex iudicatura:quoniam vt dicit Bart.*in l.iudices. C. de dignitatibus libr.* 12. Iudices sunt nobiles, dixi ample *in commentariis nostrarum consuetudinum,in titulo: Des enfans de plusieurs licts. §. 4. in gl. entre gens nobles.* Imo, vt ibi dixi,videtur,quod officiarij Principum saltem qui sunt in dignitate spectabilitatis, aut clarissimatus, cum habeant dignitatem, & dignitas, & nobilitas idem sunt,vt dicit Bar. *in l.1.C.de dignitat. lib.*12.

DVodecima consideratio. Quia cum doctoratus sit dignitas.*c.quanto.de magistris.* Bar. *in* 1.*constit. C.3. col.ver.quero circa.* vbi communitet docto. Alex. *in consi.*15.18. *&* 24.*in* 1.*vol.* Fel. *in rub.de magistris & in c.quanto. Aret. in c. super eod. col.*2. *ver.*4.*not.de testib.* infinita per eundem Bonum de Curt. *in d.*3.*part.num.* 99. Et dicit Iacob. Bonaudi *in gloss. ad Io. de Terrar. in verbo,officia.art.*1.*tertij tractatus*, quod magisterium, & doctoratus sunt honor, & dignitas. Et dignitas & nobilitas idem sunt, vt dicit Bart. *in d.l.1.C.de dignit. lib.*12.Et ista est honorabilior inter plebeios,& coram populo, quam nobilitas præcedens, quæ sola dicitur animi nobilitas.

Sed ex prædictis infert idem de Curtili *in d. suo tract.3. part. num.*102. quod virtuosus, & doctor dicitur nobilis duplici nobilitate, animi scilicet & politica, seu ciuili. Secundum quòd Bart.sumit nobilitatem politicam. *in d.l.1.Cod.de dign.* Et bene dicitur politica, seu ciuilis, eo,quia dicitur satis confetri per principem, seu Principatum tenentem: ex quo per collegium habens à principe priuilegium confertur, argum. tex. *in l.1. ver. omnia facturum, de vete.iu.enucle.* vbi dicit se omnia facturum, quæ per iureconsultos facta sunt. Quia ab ipso omnis eius impartitur auctoritas. facit tex. *in c. Apostolica. de prabend. in 6.* & quæ dicit Fel.per illa iura, *& in cap.cum accessissent.in rub.de const.* dum loquitur de Principe, confirmante statuta sui inferioris. Et ista nobilitas apud nos tam in vim scientiæ legalis, quam doctoratus,satis practicatur in voce, & loquela, maximè apud Diuionenses: quia omnes aduocati & doctores Diuionenses dicunt se in titulis eorum nobiles & sapientes: non tamen per hoc exempti sunt à muneribus, prout nobiles origine, qui excusantur ab omnibus subsidiis, impositionibus, & fenagiis Principis. Dicam de hac scientia legali amplius, quando tractabo, quod cæteris quibuscunque est præferenda propter multa, quando ponam ordinem literatorum inter se.

DEcimatertia consideratio. Nobilitas etiam ex alia virtute, quam ex supradictis causatur, & sic generaliter ex quacunque virtute, vt ait Salustius *in Iugurthino:* quamuis virtus, & sapientia conuertantur, vt quod de vna dicitur, de reliqua dictum intelligatur, Hieronym. ad Celantiam. Et summa apud Deum nobilitas est clarum esse virtutibus:Vnde ille apud Deum maior est, qui iustior, non econtrà. 40. *distinct. cap.multi in fin.*Ioan. And.*in cap.venerabilis.circa medium.de preben.in nouella.* Et exteriora virtutum opera,viros eminentes in hac vita constituunt. 23.*q.*4.*c.si non ex fidei.* ad hoc etiam *ca.ex studiis. extra de presumpt.* Vnde vt dicit Luc. de Pen. *in d.l.mulieres.* Nobilitas nihil aliud est, quam habitus operatióque virtutis in homine, vt in hac specie illa etiam nobilitas,quæ ex bonis motibus procedit,includatur, iuxta illud:

Degenerant homines vitijs, fiuntque minores,
Exaltat virtus nobilitando genus.

Vnde etiam Ouidius de Ponto *lib.*1.

Non census,nec opes,nec clarum nomen auorum,
Sed probitas magnos, ingeniúmque facit.

Et alibi:

Nobilitas sola est, animum qua moribus ornat,
Exaltare velis si quis, insignet honestas.
Quos sublimet apex morum; licet ampla facultas.
Et patria desit, & gloria sanguinis alti,
Virtus nobilitat animum, virtute remotus
Migrat in exilium nobilitatis honor.
Nobilitas animi sola est atque vnica virtus.

Et vt dicit Bald.*in l.2.C.de commer.& mercat.* Quicunque est virtute præditus, est nobilis, &, vt dicit Host.*in summa de inst.§.fi.quis institui,circa prin.* Non genus nobilitat hominem, sed virtutes, & videntur probati *in l.1.C.de cond.in hor.publi.ibi:nobilis prudens.* & ibi Bar.& Ioan.de Platea *lib.*10.

Et hæc est vera nobilitas, quæ plus est commendanda, quam illa, quæ habetur à parentibus, vt dicam infrà: Imò hæc progreditur ad parentes. Vnde Tullius 3.*de off.* M. Cato sententiam dixit.Huius nostri Catonis pater, vt enim cæteri ex patribus,sic hic, qui illud meruit ex filio, est nominandus. Ita dicit Luc. de Pen. *in l.mulieres, in* 2.*col. Cod.de dignitat.lib.* 12. Et facit, quod suprà dixi in *parte precedente*, vbi dixi, quod filius aduocati fisci est cæteris præferendus.

DEcimaquarta consideratio. Etiam nobilitas causatur ex quacunque dignitate: & de ista habetur plenè *in l.2. Cod. de dignitat. lib.*11. Quoniam, vt ample dicit Bar. *in d. l.* 1. dignitas & nobilitas idem sunt. Quandoque maximè accipitur prout facit quem differre à plebeis, de qua loquitur in *d. l.* 1. & etiam hic est intentum nostrum, & illud probat sic: Sola dignitas est illa, quæ facit à plebeis differre. *l.* 1. *in fin. & l.* 3. *§.tutores. ff. de suspectis tutor.* vbi Iacob. de Arena ponit, quod omnis carens dignitate, est plebeius, alias qui est in dignitate, desinit esse plebeius, probatur *in leg. ne quis Cod. vt nemo priuatus.* Illud ergo, quod secundum mores nostros appellatur nobilitas, illud idem est dignitas, quæ facit quem non esse plebeium. Propterea, vt dicit Bartol. hoc videtur esse expressum *in §.plebiscitum, Institut. de iure natur. gent. & ciuil.* vbi dicit gloss. quod plebs continet omnes, exceptis nobilibus. Et in text. *d. §.*appellantur nobiles,patricij,& senatores, quæ habent dignitatem facit *l. plebs. in princip.ff.de verbor.signific.* & ita concludit ibi Bartol. Licet quodammodo videatur arguere intelligendo alio modo dictum plebiscitum, quem videas. Et vt dicit Lucas de Penna in *d. l. mulieres.* ista nobilitas extenditur etiam ad liberos: vnde susceptus ex patre clarissimo, ob dignitatem retinet nobilitatem, *per d. l.1. C.de dignitat.* Et, vt dicit, hoc progreditur etiam in ascendentes, vnde pater nobilitatur ex nobilitate filij, *in Auth. constitutio, qua de dignitat. §.generaliter.*

neraliter. Et idem dicit esse de nobilitate, quæ prouenit ex virtute, & scientia, de qua hic ante dixi.

DEcimaquinta consideratio. Etiam nobilitas causatur ex Ducatu, Comitatu, Baronia, vel dominio huiusmodi: Et quanto maior est dignitas; tanto magis est nobilis, & de his maioribus dignitatibus dixi supra *in part. precedente*, vbi posui de Ducibus, Comitibus, Marchionibus. Hic verò tantum loquar de Baroniis, & alia dignitate simili, vel inferiori.

Sed quia suprà promisi hic loqui de Baronia, & Principatu, videndum est, quis Baro, & quis Princeps dicatur. Nam Franciscus de Curr. iunior *in suo tracta. feud. in 2. part. col. 28. verb. sed quia gloss. & doctor.* dicit post Barbat. *in rep. extrauag. volentes.* illum allegando, non reperire textum formalem in iure exprimentem hoc nomen *Baro*, & subiicit, quod text. *in capit. 1. quis dicatur Dux, Marchio, Comes*, videtur tacitè exprimere hoc nomen, dum dicit: *Qui verò à Principe, vel à plebe aliqua, aut plebis parte, per feudum fuerit inuestitus, is capitaneus appellatur, qui propriè Valuasor magnus appellabatur*. Nam, vt dicit, si ille textus rectè ponderetur, importat hominem inferiorem à Comite: & sic videtur intelligendus de Barone. Et ad hoc adducunt Bal. *in cap. 1. in pr. qui feud. dare possunt*. dum dicit: *Sunt, quos vulgo Barones appellamus*. & refert quendam magnum doctorem sic dixisse in sua summa.

Addit Franciscus vltra Barbatiam, quod illud probatur in illo tex. iuncta glo. & eo, quod voluit Dominicus de S. Gemi. *in c. fundamenta circa fi. de elect. in 6.* Nam tex. ibi facit mentionem de Barone. Et glo. declarat, quis dicatur Dux, Marchio Comes, non autem declarat, quis dicatur Baro, sed benè declarat quis dicatur Capitaneus: & tamen Dominicus de S. Gemi. ibi dicit, quod differentia sit inter Principem, & Baronem, vt in gl. ergo sentit expressè, quod capitaneus dicatur Baro: & istam eandem opinionem etiam tenet Aluar. *in d. ca. 1. in 2. colum. quis dicatur Dux, Marchio*. Et vt dicit idem Franciscus ibi, Baro dicitur à Bares, Latinè verò grauis. Et etiam dicit Alb. de Rosa. *in suo dictiona. in verb. Bar.* quod Barones dicuntur graues personæ, à Græco vocabulo baria, quod idem est, quod authoritas grauis. & Calepi. *in suo dictiona. in ver. Baro.* ponit, quod Baro est vir fortis, à quo fit diminutiuum Baronculus.

Et licet suprà dixerim, quod ex ordine literæ ex suprascriptione *cap. grandi de supplen. negligen. prælato*, Barones videntur debere præferri Comitibus; tamen est fortis tex. in contrarium, *in d. cap. fundamenta. de elect. in 6.* vbi præponuntur Comites Baronibus, & ibi arguetur ab ordine literæ; Et maior est autoritas scripturæ dispositionis, quam subscriptionis. Et de his vide *suprà in 5. part. in 47. consid.* Mihi videtur, quidquid isti boni patres dixerint, quod hodie Baronia sit quædam dignitas, inter nobiles habens quandam præeminentiam inter solos simplices nobiles, post principatus ex consuetudine introductam, & ex quodam modo vtendi diuersimodè secundum diuersas patrias. Et apud nos propriè Barones dicuntur tales, qui habent præminentiam aliquam vltra simplices nobiles, & subsunt sub Ducibus aut Comitibus. Cum vt veraciter Dux dici possit, debeat habere decem Comites sub se, sicut Archiepisc. debet habere decem Duces sub se, & Rex debet habere decem Duces sub se, seu decem Ducatus dignitatem habentes, vt notatur *in c. constitutus el. 2. in 2. notab. extra de testib.* & facit tex. *in cap. scitote. 6. q. 3.* Dux vero Comites, & consequenter Comes Barones; inquantum habet maiores sub se, in tantum est maior: sic etiam Baro inquantum sub se plures vasallos, seu fundararios habet, sic maior dicitur. Quanto enim quisque maioribus præest, tanto ipse maior, & honestior est *in Authen. de defenso. ciuitat. §. nos igitur*. Vnde & illud, Gloria regis in lata gente, & in diminutione populi contritio Principis. 1. q. 4. *§. his ita. ver. ut Dauid*: & quanto maiora quis tractat, tãto ipse maior est, *de conse. dist. 5. c. de his vero.* Et Salust. *in proœmio. Catilin.* Maximam gloriã in maximo imperio putauere.

Apud nos etiam est adhuc alius terminus vulgaris & consuetudinarius, qui dicitur Banneretus: hic dicitur *Baron bannerets*, qui videlicet tales dici debent, quod Banneriam, quo apud nos dicunt Vexillum ante eorum dominum portare possunt. Et tales Barones ex consuetudine nostra maiorem potestatem habent, quam simplices domini habentes solum iurisdictionem omnimodam: quoniam etiam in patibulis, seu furcis eorum, demonstratur diuersitas: quia eorum patibula possunt facere ædificari cum quatuor pilaribus, & summitate ascendente: simplices vero nobiles, hæc patibula faciunt duobus pilaribus, seu columnis; aut cum vna columna, seu potentia. Et tales Barones etiam apud nos habent sigillum proprium, & Balliuos, qui sunt iudices, ab quos ab eorum castellanis; seu præpositis appellatur, & de huiusmodi Balliuis, ad Balliuum Principis.

Apud Neapolitanos vero, omnes quasi nobiles habentes iurisdictionem in suis oppidis, & castellis dicuntur Barones, & de his me remitto ad totalem vsantiam in suis locis obseruatam: & de ritibus Neapolitanorum nobilium latius infrà dicetur.

In multis tamen locis Franciæ non dicitur Baronia, nisi habeat quatuor castellaneas sub se, hospitale fundatum, aut ecclesiam collegiatam, cum sigillo authentico: Et hoc modo cum tales inueniantur, credo eas esse dignitates præcipuas ante simplicem nobilitatem, & post Comitatum.

De dignitate vero principatus speciali, credo eam etiam introductam fuisse ex consuetudine, & esse maiorem Baronia: quia licet non habeat in totum imperialia & regalia, habet tamen aliqua, aut ex consuetudine, aut ex priuilegio: vt est principatus Orengiæ, Pedemonti, & Achaia quæ habent iura regalia: vt videmus, & dixi suprà in *5. part in 54. consid.* Cum habeant Parlamenta, & alia regalia, & apud nos, quicquid sit ex consuetudine nostra, excedunt dignitatem Baroniæ, & quasi adæquatur Comitibus. Ideo huic consuetudini standum erit; cum in talibus multum operetur, vt dicit Bald. *in cap. 1 §. Marchio. in tit. de his qui feud. dare poss.* & dixi suprà in pluribus locis, quæ non repeto breuitatis causa.

Aduertatur tamen ad id, quod dicit Iacobinus de S. Georg. *in tract. de feudis in verb. Princeps.* vbi aliqua ponit, quæ hic non transporto. Et vide etiam quæ posui *in consuetudinibus nostris Ducat. Burgund. in titul. des iustices & droicts d'scelles, in § 5. in gl. de prince.* vbi ponitur diffinitio huius dictionis, *Princeps*.

Et redeundo ad propositum, vnde digressi sumus, ex Baronia, vel dominio huiusmodi, quod dominus habet in homines; & fideles suos, censetur habere dignitatem, etiam si castrum habeat dignitatem, ratione cuius dignitatis præfertur omnibus aliis nobilibus.

Hinc videmus, quod in hac diœcesi Heduens. in introitu Episcopi Heduens. si assistant nobiles, præferuntur omnibus quatuor, qui dicuntur Barones,

videlicet Baro de Sullyaco, Baro de Luxiaco, Baro de Motha S.Ioan. & Baro de Monte Petroso. Qui tanquam primi huius diœcesis; eo, quia Barones præferuntur quibusdam nobilibus, & obtinent primum locum, tam in ambulando cum Episcopo, aut iuxta Episcopum; quam in portando cathedram, seu tangendo, aut pallium portando, ex quo denotatur, quod ista Baronia habet aliquid præeminentiæ vltra alios nobiles.

Et vt dicit Luc. de Pen. Hæc nobilitas non quæritur ex alio feudo, quam in quo sunt vasalli & fideles, secundum Andr. de Iser. *in tit. de capitan. qui curiam vendidit. in c.1. in fin. in vsib. feud.* Ita quidem, quod non sint modici numero, sed multi; vt not. ipse Andr. *in vsib. feud. in tit. quibus modis feudum amittatur.* Imo etiam numero copioso; eo quia præmium dignitatis, seu nobilitatis est habere subditos. *in Auth. vt iudices sine quoquo suffragio. §. nolumus diuites & locupletes, eod. titul.* §. 1. Et quanto quisque maioribus præest, tanto maior est, vt dixi hic ante.

Et, vt dicit Luc. de Pen. *in d. l. mulieres.* non dicitur vera nobilitas ex infeudatione, nisi sit à Principe, vt *in cap. 1. quis dicatur Dux, Marchio & in l. 1. C. de domest. & protect.* & quod ibi not. *& l. 1. C. de præpos. labor. lib. 12. & in l. vniuersos. Cod. de decur lib. 19 in medio gloss. illius, ibi: cum enim tale officium sit à principibus.*

A Rege enim emanat origo dignitatum temporalium, vt sentit Oros. ad Augustinum, ad hoc *c. ita dominus. 10. distinct.* tamen dicit etiam Bald. *in consil. 129. in 2 col. in 2. volum.* quod qui ex priuilegio, vel alias iurisdictionem habet, dicitur nobilis: de quo dixi *in commentariis nostrarum consuetudinum Ducat. Burgund. tit. Des droicts & appartenances à gens mariez. §. 19 in gl. entre gens nobles. vers.* 4. vbi etiam quædam dixi de nobilitate.

Hinc est, quod feudum nobile nobilitat suum possessorem. Aluar. & Iacob. de Beluiso *in præludiis feudorum. in princip. in 10. col. titul. qui feud. dare possunt.*

Et dicitur nobile feudum antiquum, quod est infeudatum nobili à Principe: secus si alteri, quoniam nobilitas ictu oculi non nascitur, secundum Bald. *in præludiis feudor. in 10. diuisione* alleg. *stemmata. ff. de gradibus cognat.* Sequitur Dec. *in consil. 52. colum. 2. post medium.* de quo ample per Bonum de Cur. *in suo tract. nobilitatis in 3 part. num. 200. & 201.*

Aduertendum est tamen etiam ad id, quod dicit Luc. de Pen. *in l. cum neque. C. de incolis. lib. 10.* quod si rusticus emat feudum nobile, non ex hoc fit nobilis: res enim à persona sumit conditionem, & honorem, & non econtrà *l. iustissime. ff. de ædilitio edict. l. 1. Cod. de imponen. lucrat. descripto. lib. 10.*

Aduertendum est etiam ad huiusmodi Barones, quod ipsi præcedunt milites, *cap. venerabilis. de confirm. vtili vel inutili. in subscrip.* & Barb. *in consil 57. col. 2. in si. eum seq in 2. col.*

Et Luc de Pen. *in l. fin. C. de manc. & colon. patrimon. lib. 10.* vbi dicit, quod cum Reges haberent plures filios, nec omnes reges facere posset, eo, quod regnum sectionem non patitur: Innoc. & alij *in c. licet de voto,* & vni administratio regni est committenda, *Arch. 2. q. 7. § idem obicitur.* donabant eis ampla castra cum iurisdictione & imperio, inde vocabantur Barones, id est, Filij aliis excelsiores, secundum eum. & pro hoc est bonus tex. *in extrauag. volentes. ver. Comites, Barones, & Nobiles.* & ibi And Barb. *in sua eleganti repet.* & licet tex. in subscriptione *c. grandi, suprà alleg.* præponat Barones Comitibus; tamen Comites sunt præferendi: vt dixi suprà *in 5. part.* vt etiam tenet Franc. de Curt. *in tract. suo feudorum. in 2. part. princ. ver. principaliter videndum est,* nisi tamen tales Barones essent filij Principum, quia etiam præferri debent Comitibus sicut Comites filij Regum præferuntur aliis Ducibus, dixi suprà *in 5. part.*

Decimasexta consideratio. Causatur interdum nobilitas ex communi opinione, puta si aliquis communiter pro nobili habeatur, *l. eum de laniomis. §. asinam. ff. de fundo instructo, instrumentoque leg. l. 1. §. 1. ff. de fluminibus. l. fin. ad fin Cod. si seruus aut libert. ad decurio. aspira. & C. mandati l. si pro ea.*

Et horum nobilium infinitus est numerus, & tales non sunt veri nobiles, sed asserti tales: vt dicit Luc de Pen. *in d. l. mulieres, in 3. col. Cod. de dig. lib. 12.* Nihil enim stultius est, quam sentire opinione vulgi aliquem esse beatum, vt ait Tull. *de leg.* Sed huiusmodi assertiones quandoque sunt mendaces, vt facit tex. *in l. si priuatus, in 2. responso. ff. qui & à quib. & ff. de off prætoris, l. Barbarius.* Sic etiam falsa erat assertio; quam de Iesu turbæ faciebant. Nam alij dicebant ipsum esse prophetam; alij Io. Baptistam, vt dicitur *Luc. 9.* Dicit tamen Fel. in hoc *in c. super eo. de testib col. 3.* quod inhærendo communi opinioni vulgarium, secundum quam verba intelligi debent, cum de nobilitate fit mentio, intelligitur de nobilitate generis. notat Matthæus Matthesilanus *notabili suo 103. in cap. not. quod si capitulum.* Quod an sit verum, vide Bonum de Curt. *in d. suo tract. in 3. part. n. 279. & 180.* vbi arguit in contrarium; eo, quia verba sunt intelligenda, secundum modum loquendi peritorum, & videatur ibi, non insisto.

Et ideo hoc casu dicit Soc. *consi. suo. 246 col. 2. vers. prima ratio,* quod non sufficit in tali casu dicere, quod talis est nobilis. Imo etiam dici debet, quod talis reputatur. Faciunt quæ dicit do. meus Ias. post Bart. & alios *in l. 1. Cod. testa.* vbi dicit, quod non sufficit, quod dicatur quod testis est infamis, aut excommunicatus: sed etiam requiritur, quod dicatur, quod talis tenetur & reputatur. Idem tenet Bart. *in l. si arbiter. Cod. de sententiis. & in l. ad testium. §. 1. & in leg. cum lege. ff. de testam.*

Et ad prædicta faciunt, quæ dicit Paul. de Castrens. *consi. 107. col. 2 & 3.* alleg. per Arch. *in c. 1. de consuet. lib. 6.* Phil. Dec. *in c. nouit. in 6. not. de iud. & in l. fœmina. in 9. col. ff. de regul. iur.* Rochus de Curte *in repet. cap. fin. colum. 16. versic. 7. infertur de consuetudine.* Alber. de Rosa *in 1. part. statutorum. quæst. 157.* facit text. *in l. 1. §. quotidiana. ff. de aqua quotid. & æstiua.* Facit quod dicit idem Dec. in *cap. ad aures. in princ. extra. de rescript.* Faciunt, quæ dicunt Hostiens. Ant. de Butr. & Abbas post alios in *cap. illud. de præscript.* Bald. *in l. siue possidetis. in 4. opposit. Cod. de probatio.* cum similibus per Dom. Decium adductis in *consi. 118. col. 1. ad fin.* Et Domin. Franciscum Balbum *in suo tractatu de præscrip. in 3. part. in 17. colum. in fin. versi. 3. præmissa.* vbi dicunt, quod si quis longo tempore fuit reputatus clericus, & in possessione beneficij etiam curati, habet intentionem fundatam, & clericus præsumitur, & rector beneficij.

Et ideo hæc nobilitas probari potest per famam, quod fama est, quod talis reputatur nobilis. Bald. in *leg. prouidendum. C. de postul.* Alex. *in addit. ad Bar. in l. de minore. §. tormenta. col. penult. ff. de quæst.* sequitur idem D. Dec. *in c. 1. in 4. col. in princ. versi. 2. casus extra de appel.*

De hac materia; quomodo ex communi opinione & repu-

& reputatione quis probatur nobilis, vide Bonum de Curt. *in tract. suo nobilitatis, in 3. par. n* 160. 161. 162. Et alium modum nobilitatis probandæ ponit Card. Alex. *in c per venerabilem. §. quod autem. col. 22. cum seq. extr. qui filij sint legit.*

Faciunt & vltra, quæ dicit Bart. Cæp. *in suo tract. de imperat. milit. eligendo, in verb. nobilitatis ver. ii fuit opi.* vbi dicit, quod statuta & consuetudines loci, faciunt quem esse nobilem, qui alias nõ esset; quia ibi ratione statuti, aut consuetudinis, reputatur talis, vt est apud Venetos, & Flor. apud quos ex eorũ statutis, & cõsuetudinib. reputantur nobiles tales, qui alias de jure nõ essent: & hoc dicit probati *in l. 1. §. pen. ff. de muner. & honor.* Et hoc sentit Bart. *in l. vn C. de mulierib. & in quo loco. li. 10. in 2 col. vers. sed quæro, quæ dicantur. ver. venio ad secundum.* vbi dicit, quod honor est ille, qui sic reputantur in loco, & sic officium in vno loco reputantur honor. alibi non. alleg *l. munerum, circa pr.* ibi: *calendary quoque. ff. de mun. & honor.* vbi hoc optime probatur. Et faciunt, quæ dicit Io. de Imo. *in c. de multa, in fin. ext. de preb.* quod ad discernendam dignitatem secularem attendenda est consuetudo, sicut attenditur in beneficiis Ecclesiasticis per ea, quæ habentur *in c. cum olim. extra de consuet.*

Et ideo, vt dicit Cæpol. *in loco supra alleg* Cum apud exteras gentes sint in hoc diuersæ consuetudines necesse est vt diuersis modis nobiles cẽseantur, & in casu prædicto, vt dicit ibi, nobiles sunt ex statuto, vel consuetudine, qui admittuntur ad consilia & officia, non comprehenduntur Bastardi & spurij vt not. Baldus *in l. cum legitime. ff. de statuis & imaginib* Alvarotus *in c. 1. in antep. col. in prin quis dicatur Dux Marchio, Comes, in vsib feud.* dixi *in commentariis nostris super consuet. Ducatus Burg. tit. Des successions des bastards. §. 3. in gl. 1. in fi* vbi dixi, quod ex consuetudine Franciæ bastardi retinent nobilitatem & possunt portare nomẽ, & arma domus, pro hoc etiã videatur Bonus de Curt. *in d. tract. in 4. par. nu. 45. & 46.* vbi ample.

Vnde vt dicit text. *in l. generaliter. §. spurios. ff. de decur.* Spurij ad honores, & decurionatus non admittuntur, nec etiam ad beneficia, *c. cum cunctis. de elect.* propter tamen sua merita, virtutes & commendatos mores, nedum ad beneficia simplicia: imo etiam ad maiores dignitates, & Pontificatus sedem, admittuntur. *c. 1. § Sed & hoc intelligendum 56 dist.* provt fuerunt Felix III. natione Romanus, qui ex Felice patre presbytero fuit. Gelasius natione Afer ex patre Episcopo Valerio natus est Agapitus natione Romanus, ex patre Gorgia presbytero originem duxit. Quamplures etiam alij fuerunt qui ex sacerdotibus nati Apostolicæ sedi præfuerunt. De quibus *in c. Osyris. 56. dist.* Dicit tamẽ ibi Ioan. de Turrecrem. quod licet tales fuerint filij sacerdotum: nõ tamen erant spurij; quia fuerunt suscepti in laicali statu parentum, & antequam ad sacros ordines fuissent promoti.

Hinc & vlterius idem Cæpol. *in d. tract in verb nobilitatis. in 18 opinio.* quod consuetudo, & statuta Venetorum faciunt aliquos nobiles: qui alias de jure nõ essent nobiles: quoniã, vt dicit, licet mercatura impediat nobilitatem; tamen apud eos si fuerint de senatu eorum, vel de certis familiis, & si exerceant mercaturam, non perdunt nobilitatem ex statutis, & consuetudine illorum, quod dicit esse verum, si exerceant mercaturam magnam, & copiosam; secus si est tenuis & vilis, vt sentire videtur M. Tullius Cicero *in lib. de officiis.* Tamen quicquid sit mercatura: est contraria nobilitati, cum eis sit interdicta, *l. nobiliores. C. de commerciis & mercat.* Et de hac nobilitate Venetorũ non obstat eorum mercatura, etiam meminit Bonus de Curtili *in d. suo tract. 3. part. nu. 34. & 35.*

Decimaseptima consideratio. Nobilitas causatur, & inducitur ex Principis concessione, siue priuilegio, quod potest facere Princeps, secundum Bald. *in l. sacrilegij. C. de diuersis rescriptis.* facit tex. *in c. cum redemptor. 12. q. 2. & in l 2. & fin. ff de natal. restit.*

Et talis sic nobilitatus à Principe non perdit jura popularium. Bart. *in l. Alexandrinis. C. de decu. lib. 10.* facit *l. quod fauore. C. de legib. cum vulgarib.* Nobilis effectus popularis non perdit nobilitatem. Alex. *in cons. 57. in 5. vol.* Bald. *in l. per adoptionem. ff. de adopt.*

Contrarium tamen in hoc videtur decisum *in tractatu intitulato, Speculum humanæ vitæ. li. 1. c. 8.* dicens. Non recte dici posse, Principem sua voluntate eos efficere posse nobiles, qui ex plebeis orti sunt parẽtib. Vnde requisitum quadam die, plurimumq; lacessitum precibus Sigismundum Cæsarem à quodam plebeio sibi admodum dilecto: vt illum nobilem faceret, respondisse quidem non indocte, sed prudenter ac facete: Rs. f. rt diuitem quidem, aut exemptum te facere nobilem vero minime.

Sequor tamẽ opinionem Bald *in d. l. sacrilegij*, quam etiam opinionem secutus est Bonus de Curt. *in sub tract. nobilit. in 3. par. num 126. 127 128. & 129.* Vbi amplas ponit remissiones, quomodo intelligitur statutũ, quod nobiles æquiparentur popularibus. De quo per Alex. *in cons. 108. col. 4. in 3. vol.* & per eundem *in l. sub conditione. ff. de liber. & posthum.*

Et an statutum seu consuetudo faciens mentionem de nobilibus comprehẽdat tales, licet Feli. *in c. super eod de testib. in 3. col.* dicat: quod inhærendo communi opinioni vulgarium, secundum quam verba debent intelligi, cum de nobilitate fit mentio, intelligitur de nobilitate generis, provt notat etiam Matthesilanus *notabili suo 103. incip. not. quod si capitulum.* & Paulus de Cast. *cons. 228.* & dixi supra.

Cum autem consuetudines in Ducatu Burgundiæ habeamus dantes quædam priuilegia nobilibus tam in §. 9. *in tit. des droicts & appartenances à gens mariez.* quã *in tit. Des enfans de plusieurs licts. § 4. cum seq.* Eo, quia sunt factæ à viris doctis & literatis, vt patet *in proœmio illarum.* Ideo debent intelligi de quacũque nobilitate juridica; eo, quia verba à doctis prolata sunt intelligenda secundũ loquendi modũ peritorũ gl. vbi Bar. not. *in l. quod si nepotes.* quam Bart. legit *cum l. si quis filiabus: ff. de testa. tutel.* Alex. *cons 82. in 1. vol.* & ita in simili casu arguit Barb. *in repet. extrauag. volentes. in verb. nobiles: & in cons 57. in 3. & 5. col. & cons 115. 1. col. 2. vol.* De quo plene per Bonum de Curt *in d. suo tract. de de nobilit. in 3 par. n. 179. & nu. 180.* vbi ample de materia, quæ nobilitas comprehendatur in statuto mẽtionem faciente de nobilitate. In casu tamen nostratũ cõsuetudinum supra mentionato quædam dixi ibi.

Sed aduerte ad prædicta, quod si quis nobilitetur à Principe, gaudet priuilegio nobilitatis si exerceat actus nobilitatis, & non alias. Ex quo dixi in casu de quodã populari alicuius ciuitatis, qui licet fuisset nobilitatus à Principe; tamẽ quia actus nobiliũ nõ exercebat: imo semper cũ popularib morabatur more popularis: & ipse & vxor eius vestib. popularib. semper vestiebãtur, & debebãt reputari populares, & nõ nobiles; eo, quia in hoc quo ad tales, est diuersitas habitus.

Nam mulieres nobilium solẽt portare in capite toreta ex veluto; mulieres vero popularium, portare solent caputia ex panno laneo; & ista est notoria. & ma-

nifesta differentia, quæ fit inter prædictas mulieres: Nam eo, quia habitus demonstrat qualitatem, & dignitatem personæ deferentis, vt ex multis colligitur *in l.murileguli.C.de murileg.lib.*11.facit tex *in ca si iudex laicus,de sentent.excom.in* 6.& mouebar argumento eorum, quæ dicit Antonius de Butr. *in c.cum desideres.extr.de sent.excom.* Bald. *in l.1.C.de iuris & facti ignor.& in l.militem. C.de procurat.* Salyc. *in l.non prohibentur.C.qui accus.non poss.* Quod milites non exercentes militiam non gaudent priuilegiis militum. facit tex.*in l.fi.ibi: pristinum exerceant.ff.de excus.tut.*Faciunt,quæ dicit Card.Flor. *in c.1.in 9.q.extr.de celebr. miss.* Dixi *in prædictis nostris Commentariis in §.19.supra iam allegato.*

Faciunt & alia,quæ dicit Bonus de Cur. *in præd. suo tract.par.3.nu.87.vsque ad nu.*81. vbi dicit: Tales,qui gratia Principis nobilitatem acquirunt,licet sint descripti in matricula nobilium: si tamen non agant actus nobilium,non gaudent priuilegiis nobilium,nec comprehenduntur in statuto faciente mentionem de nobilibus.

DEcimaoctaua consideratio.Nobilitas etiam causatur ex loco: Quoniam ciuis ex vrbe splendida oriundus nobilis est, facit *c.nos qui.*40. *dist.& c.illud. & c.Anton.* facit *l.non tantum.§.1.ff.de excus.tut.* facit *l.seruus.Cod.ad l.Iuliam de vi publica.*facit *in l.vrbe.ff. de statu homin* & vt dicit Bald.*in l.1.Cod.de Alexand. primat.lib.*11.quod melius est esse popularem nobilis ciuitatis,quam nobilem esse mediocris ciuitatis.Et ibi etiam Iacob.Rebuff.& Ioan.de Plat.& facit text.*in Authen.de here.1.& Falcid.in prin.collat.*1. & sequitur Ludou. Rom. *in l.si vero.ff.sol.matr.in 11.fallen.prima part.*licet gl. *in l.1.C.de colonis Palæstinis* dicat: quod natus in terra, in qua Christus est natus, non gaudet priuilegio maiori, quam coloni aliarum prouinciarum.

Et aduerte: quia vt dicit dom.meus Ias. *in §.item Seruiana in 4.colum.Insti.de actio.* nobilis inhabitans villam siue rus,non censetur propterea rusticus: quia nobilis à rustico non loco, sed genere distinguitur: quamuis text. *in l.1.C.ne rustic. an vll.oblig.de voc.lib* 11.dicat,quod omnes illi censentur rusticani, qui habitant extra muros ciuitatis. quam textum ita refert Bart.*in l.conficiuntur.§.codicilli ff.de iure codicilli.*& etiam Luc.de Penna *in d.l.mulieres in 3.col.de dignit.*vbi etiam ad hoc allegat tex.*in l.cum scimus prope fin.C.de agric.& censit.lib.*11.

Et quamuis Raphael Fulgos. *in l.fin.C.de testa.* dixerit illum censendum rusticum,qui per totam diem, vel pro maiori parte fiat in rure, quamuis sit nobilis. Sed vt dicit Dom.meus Ias.*in d.§.credit.*quod loquatur quantum ad hoc, vt dispositio in rusticis habeant locum, de quo etiam, vt dicit Cynus Rayn. Angel.& Saly.*in dict.l.fin.& in locis ibi per eum alleg.*bene dixit quod leges pluris existimant, & faciunt nobilem habitantem in ciuitate, quam habitantem in villa. Ita probat text. *in Auth.præsides.in verb.nobiliores ciuitatum habitantes.C.de Episc.aud* & text.vnde sumitur *in §.interim.in ver.nobilioribus.& in Auth.de defen.ciuit. coll.*4.

Apud nos Gallos tamen Nobiles vt plurimum habitant in rure,& ibi reiecta omni mercatura cultui agrorum,(saltem non multum opulenti) & rusticanæ rei per familiam vacant: curam circa gregem atque armenta gerentes suam,redditus suos sibi annuos debitos pecuniaria re,non mercimonia quærentes,quãdoque venationibus intendunt. De quib.late & vere inferius dicetur ista parte,*in 49.consid.*Bonus de Curtili *in suo tract.nobilit.3.par.n.*144.dicit:quod vbi quis prædicta obseruat, capax est,& si recenti compertus sit familia,hoc tamen viuendi modo lucrique genere eidem patescit aditus. Et, vt dicit, ita vtuntur Romani,ac etiam Itali hæc habent, quod omnes suo redditu,aut etiam quæstu non vili se reputant nobiles.licet habitent In Ciuitatibus,quoniam adhuc tales se reputant magis nobiles.

Qui autem dicantur exercere vile officium,vel viles artes, dicã infra *in 11.par.de plebeis,in 27.consid.*Sed tamen vide *in l.ne quis,in verbo,officiis, & in verbo,stationariis. & ibi Bart.Iacob. Rebuff. & Ioann.de Plat.C. de dignit.li.*12.Cæpolla *in tract.de imperat.militum eligendo. in verbo,nobilitatis,col.*5. Et tales exercentes artes viles & mechanicas, non possunt esse nobiles, vt dicit Bald.*in l.nobiliores.C.de commerc.& mercat.*

Videmus tamen apud nos, quod cuiuscunque conditionis sint homines nostræ ciuitatis Hedu. oriundi, habent jura nobilitatis:eo,quia habent facultatem,& priuilegium acquirendi & tenendi feuda nobilia,ac si essent nobiles: & tale priuilegiũ habent etiã Diuion. quod impetrauerunt à rege Ludouico XII. cuius anima requiescat in pace:quia erat auditor pacis, justitiæ, & tranquillitatis suorum subditorum; nec credo fuisse à quingentis annis Regem in Francia,qui magis dilexerit justitiam,& oderit iniquitatem: & in priuilegiis eorum est appositum, quod possint vti tali priuilegio,provt ciues Heduen. & Cabilon.

Et nunc non esset sine dubio,an istud priuilegium seu facultas extẽdatur etiam ad vilissimas artes exercentes;cum dignitatem habere non possint.Et nobilitas & dignitas idem sunt.vt dixi supra *in 76.consid.*1. *part.*ergo nec jura nobilitatis.

DEcimanona cõsideratio. Adhærentes lateri Principis, & eidem in officio quocunque minimo seruientes,nobilitantur,& nobiles efficiuntur.Faciũt, quæ dicit Ang.Aret. *in l.fin.in 1.col.Inst.de except.* per text.*in l.1 C.de mand princ.& in l.laudabile.C.de aduoc. diuers.iud.* quod secretarij Principis dicuntur in dignitate constituti. Sequitur Fel.*in c.fraternitatis,in 2. col.ext.de heret.* Facit quod dicit Ang. *in l.1.C.de præpos.sacr.larg.* per illum tex.quẽ refert,& sequitur Do. meus Ias. *in commun.in 2.col. C.de test.* Et quod dicit Bar.*in l.1.C.de mulieri.& in quo loco.li.*12.vbi dicit,cubicularios Principis esse in dignitate & honore constitutos.Et quod dicit Barb. *in tract.de præstantia Card. q.1.col.2.*Et vbi dicit coquum Principis esse in dignitate,& habere dignitatem: imo vt dixi supra *in 1.part. in 56. consi.& in 6.part.in 27.consid.* Omnes famulantes Principi sunt in dignitate,& ideo nobiles:cum dignitas & nobilitas idem sint.Bar.*in l.1.C.de dignit.lib.* 12.& dixi supra.

VIgesima consideratio. Nobilitas etiam causatur ex vsu tantum tẽporis, cuius initij memoria nõ extat in contrarium; cũ hoc tempus habeat vim tituli iustitię,priuilegij,& veritatis,Barb. *cons.9.in 1.col.in 1. vol.* & operatur etiam circa ea, quæ sunt Regalia, vt per Canonistas *in ca.supra quibusdam. §.præterea. de verb.sig.* Et tantum potest quantum Imperator cum causa. And.de Iser. *in tit.quæ sint Regalia. in ver.flumina nauigabilia col.2.circa med.*

Et multa de effectu huius temporis immemorialis

dixi

dixi *in consuetudinib.Ducat Burg.titu. Des iustices.§.1. in glo. & la preune,& in multis aliis locis* & adde plura cumulata per Alexand. *in conf.6. in 2 colum.in princ.in 1.volu.* per dom. meum Iaſ. *in Auth.ſi quis ab aliquo.C. de edendo. & in §.omnium.in 14.colum. Inſt.de act. & in l. ex his verbis. C. de m l.teſtam.& in repet.l.admonendi in 90.colum.ff. de iureiurand.* per D.Philipp.Dec.*conſ. 85. columm.2. & conſil.42. colum.1.conſ.174.col.& in c.1. char.7. extra de fide inſtrument.* De qua plene per Bonum de Curt.*in ſuo tractat.nobilit.3.part.numer.132.*vbi dicit quod licet talis nobilitas non habuerit principium ab origine progenitorum: dicitur tamen generis nobilitas: quanto antiquior tanto nobilior: & magis relucet à parentibus relicta, quàm à Principe ſine virtute donata.

Et ideo nobilitas in antiquitate laudatur;quoniam in eis antiqua fuit virtus, & de his multos habemus apud nos, qui hodie magni nobiles, & de nobiliſſima domo nati reputantur, & habentur: quia tamen deſcenderunt ab antiqua familia, quæ nobilitatem acquiſiuit virtute & habuerunt antiquos prædeceſſores, qui ſuis virtutibus prudentia aut ſcientia, non origine nobilitatem acquiſiuerunt, quorum nonnulla aut parua extat memoria: & iſta eſt nobilitas, de qua Ariſt.2.*Rhet.*dicens,Nobilitatem eſſe maiorum quandam claritatem honorabilem,progenierum ſecundum virtutem generis. & dicit B. ëtius *de conſolat. Philoſophiæ, proſa 6.* Nobilitas eſt quædam laus proueniens de merito parentum.

VIgeſimaſeptima conſideratio. Nobilitas dependet,& cauſatur matrimonio vxoris perſona conſiderata. Vxores namque dignitatibus, nobilitatibus, ac virorum præeminentiis fulgẽt. Et ideo mulier plebeia copulata matrimonio nobili, efficitur nobilis. tex.eſt *in l.mulieres. C.de dign lib.12.& in l.fin.C.de incolis lib.10.ibi:honore mulieres maritorum erigimus genere nobilitamus. & in l.fin. Cod.de nupt ibi:vxor marito concreſcit,& ſentit eius fulgorem.Dixi in Commen.noſtris ſuper conſuetud. Duca Burg.in tit. Des mains mortes.§. 7.& ſuprà in 1.par.in 40.conſid.* & plura ample per Bonum de Curt.in *ſuo tract.nobil.n.184.& 185.* vbi dicit, quod ſi nobilis, qui non tenetur ad tributa ſoluenda contraxit matrimonium cum plebeia, ſiue villana,quę habebat bona patrimonialia,pro quib.ſolita erat contribuere cum aliis vicinis in collectam;cui nobili ipſa bona in dotem dedit, non tenetur ad munera patrimonialia, mixta, vel extraordinaria.alleg not.per Iac. de Belu.in *l.Lucius. §.idem reſpondet.ff de muner.& honor.* quæ reaſſumit Petr. Amboli in *tract. de muner. chart.72.* & etiam dixi in *3.part.*

Tamẽ in contrarium tenet Luc.de Pen.in *in d.l.mulieres,in 1.col.in 1.not.C.de dignit.li.12.*quod ſolum perſonæ decorantur honore virorum: non tamen res earum conſequuntur priuilegia,quæ habent res maritorum,*l.ſpadonem.§ libertis ff.de excuſ.tut.*

Ex quo arguit, quod ſi vir eſt immunis à collectis. ratione propriæ dignitatis, non trahitur immunitas ad bona vxoris. Cogita ſi caſus eueniat: cum hic ſint duæ opiniones contrariæ, non inſiſto, cum latius in *tract.de muner.*inſiſtam,vbi eſt materia:& in loco ſup. alleg. ponitur, quomodo iſta nobilitas tantum durat, quantum matrimonium, aut viduitas vxoris aut caſtè & pudicè viuat; ſecus ſi luxurioſè & quod non habet locum econtrà, dixi ſuprà & dicam infrà.

Aduerte tamen ad prædictam deciſionem,quod pro opinion. Luc. de Penn. adhuc magis faciat dictum commentatoris regularum Cancellatiæ Iulij II. in 6. par. allegando in ſimili,quod dicit Bald. in *l.nec filium C. de nupt.* Quod ſi nobilis contrahat matrimonium cum plebeia, perdit nobilitatem, quia,vt dixi,dehoneſtauit nobilitatem. Sed non credo hoc eſſe verum: eo, quod mariti acquirunt nobilitatem ex parte vxorum,& per conſequens, nec perdere debent:diminuitur tamen quodammodo de honore illius apud probos,& graues viros.

VIgeſimaſecunda conſideratio. Nobilitas ex diuitiis cauſatur, maxime vetuſtis, quæ ab antiquis progenitoribus obuenerunt, *l.ad ſubeunda C.de decur. & de præd. curial. l.2. in fi. li.10. l.reſcripto in prin.ff.de muner. l.1. in pr.ff.de cuſt.reor.* vbi æquiparantur honor & ampliſſimæ facultates. Ad idem tex. in *Authen. de def. in ciuit. in pr.* ciues enim ob diuitias celeberrimi ſunt, *l. ſi res.ff.de admin.tut.* dum tamen ſint honeſtis rationibus & iuſtitia,& bonis operibus conquiſitæ. Et facit: quoniam perſonæ vtilitas ob diuitias regitur,*l. eos qui.in fi ff.de decur.*vnde Caſſiod.3. *var.Epiſt.*19. Tãtum quis nobilior eſt, quantum & morib. probus, & luculenta facultate reluxerit. Ita dicit L.de Pen.in *d. l.mulieres. in 3.col. C.de dign.libro duodecimo.* vbi tenet quod hæc nobilitas non eſt vera nobilitas: quoniam ad pecuniam dignitas non menſuratur, vt habetur 9. *Ethic.* in homine enim, vt ait Senec. ad Lucil. id laudandum eſt, quod ipſius eſt, familiam formoſam habere, & domum pulchram,multum fert, multum fœnerat, nihil horum in ipſo eſt, ſed circa ipſum: laudo in ipſo, quod non eripi poteſt, nec dari, quod proprium eſt honoris. Quaquam hodie,vt ait Ambroſ.2. *de offi.* ita incubuerunt mores hominum admiratione diuitiarum, vt nemo,niſi diues,putetur dignus honore: Vnde ſolet dici:

In pretio pretium nunc eſt, dat cenſus honores,
Cenſus amicitias, pauper vbique iacet,

Et vt dicit Bonus de Curtili, in *in d.ſuo tracta.nobilitatis,num.119.*Nobilitas ſine diuitiis penè mortua eſt: hæc tamen nobilitas diuitiarum eſt fluxa & fragilis: Et quomodo hæc cũ nobilitate generis denegerẽt in ſuperbiam, dicam infra in 28. *conſideratione, in hac parte, & in 11.part.in vigeſimaſexta conſid.* dicam ample de diuitiis,quomodo faciant quem inter plebeios præferri.

VIgeſimatertia conſideratio. Nobilitas cauſatur ex adoptione:quoniam,vt dicit Ioan. Raynaldus Gallus in *ſuo comprehenſi feudali, in tract.nobilitatis.* Filius adoptiuus vel arrogatus per patrem nobilem efficitur nobilis, *l.liberos. & l ſenatoris filium.ff.de ſena.* vbi adoptatus à ſenatore, ſenatoris filius dicitur.

Bonus tamen Curt. in *d. ſuo tractat.in 4.part.* tenet contrarium,& mouetur: Quia cui non conueniũt diffinitionis verba,non conuenit & diffinitum,*l.quod cõſtitutum. vbi Bart. in ſpecie notat. ff. de teſtamen.milit. & in l. ita autem. in prin. & ibi Bart. etiam notat. ff.de admin. tut. & in l.4. §. prætor. ver.toties ff.de damn.infect.* Faciunt quæ dicit Alexand. *in conſ.18. in col.1.in 1.vol.* & Barba. *in conſ.1.in 5.colum.in 2.volum.* Sed his filiis adoptiuis non conueniunt verba diffinitionis nobilitis generis, quæ eſt qualitas quædam, ſiue dignitas, proueniens à coruſcatione clari ſanguinis, à parentibus originẽ ſumens,& in legitimos liberos per carnem continuata:ergo nec diffinitum. Quod autẽ non conueniãt,patet:quia in illis nulla clari ſanguinis per carnem continuatio fit, vt patet ad oculum. Dicit tamen, quod non negat, quin ex ipſa patris nobilitate & dignitate ſplendidiores magis reddantur cæteris; & ita procedunt iura in contrarium allegata, quæ de

nobilitate verbum nullum faciunt.

Nam ex quo nobilitas generis procedat à genere, fateor, quod cum adoptiui nihil habeant de genere patrum adoptiuorum vt plene notat. *in l. si arrogator. ff. de adopt.* per G. Bened. *in sua repet. c. Rayn. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. dec. 5. nu.* 197 quod nec habent nobilitatem generis: si tamen adoptio seu arrogatio fiat authoritate Principis, de qua ibi. Videtur, quod etiam illam dignitatem habere possint, vt hi, qui habent à Principe seu Principis concessione: nó tamé principaliter vt illi, sed consecutiue & accessorie: de qua non est multum insistendum; cum pauci tales reperiantur apud nos. Etiam quia adoptio apud nos de modico aut nihilo seruiat: licet quandoque viderim plures acceptos fuisse in filios secundum *l. quedam eum filium. ff. de ver. obli.* Imo quandoque tales voluerint se dicere saisitos, secundum consuetudinem nostram & generalem in toto Regno. scil. quod mortuus saisit viuum, &c. Eo quia erant alij ciuiles, & ciuilitas, seu actio ciuilis habet locum in statutis, vt dicit Bart. & dom. meus Ias. *in l. si is qui pro emptore. ff. pro emptore.* Sed dixi, quod hæc erant somnia, & scripsi in casu emergenti. Sed non vltra circa hoc remoror, cum in Gallia tales non succedunt, prout nec naturales simplices, vt dicit idem Bened. *in loco supra alleg.*

Vigesimaquarta cõsideratio. Nobilitas etiam causatur in filios nepotes, & descendentes in infinitum, quando causa nobilitatis existens in parentibus, transit in eos Abbas *in c. locet, de censib.* Dicit tamé gl. *in l. 1. C. de dignit. li. 12.* quod nobilitas ciuilis durat & continuatur vsque ad nepotes inclusiue, nec vltra eos extenditur: quod est verum, quando causa nobilitatis non transit in posteros, vt dicit Bart. *in d. l. 1. C. de dign.* vbi sic distinguit. Aut enim illud, ex quo causatur nobilitas, transit ad posteros, vt Regnũ, Ducatus, Comitatus, & similia: de quibus supra dixi *in 8 consid. huius 8. part.* Et tunc vsque in infinitum nobilis erit ille ad quem transit ipsa nobilitatis causa nec ex parétum quidem persona; quia ipse id habet, ex quo nobilis est, scil. feudum nobile, & ideo in promptu adest: Ex quo enim durat causa nobilitatis, sc. ipsum feudũ nobile, durat etiam effectus illius, & sic nobilitas ipsa, arg. notatorum *in c. ad hoc, ver. sepelierunt de priuil.*

Aut enim illud non transit, vt dicit Bart. Et tunc de iure communi, ex parentum persona non transit vltra pronepotem nobilitas politica siue ciuilis, & ita procedit gl. *in d. l. 1. C. de dign.* In istis tamen, vt dicit Bart. consuetudo multum attendenda est, & apud nos extenditur in infinitum: cum inter nobiles originis, & inter eos, qui per tãtum temporis, cuius initij memoria non extat in contrarium: tales fuerunt reputati, de quibus in ista parte iam supra dixi. Et de hac nobilitate transitoria ad successores, vide Bonum de Cur. *in d. suo tractat. in 4. part.* quæ cum non sit materia nostra principalis, sic transeo.

Vigesimaquinta cõsideratio Nobilitas etiam causatur ex militia, de qua dixi *in Comment. nostris super consuet. duc. Burgun. in tit. Des enfans de plusieurs licts. §. 3.* & pro hoc videtur facere text. *in c. cum esset. ext. de simonia.* Hoc tamen, vt dicit Luc de Pen. *in d. l. mulieres. C. de dign. li. 12.* non videtur esse tutum: quoniam simplex militia, vt dicit, dignitatem non habet, quod clarius alibi dicam, maxime infra *in 9 par. in 26. consid.*

Vigesimasexta consideratio Nobilitas causatur etiam ex clericatura: ex eo, quod quis est clericus, efficitur nobilis. ita dicit Io And. *in c. libentius. de seruis non ordi.* Facit quod supra dixi *in 12. consid. huius partis*, quod adhærentes Principi etiam in quocunque minimo officio dicuntur nobiles: Ergo multo fortius istud procedit in istis clericis seruientibus summo Principi, cui etiam Principes cæteri seruire debent. Si enim, de quo minus inesse videtur, inest: multo fortius & de quo magis, *Auth multo magis. C. de sacr. Eccl.* faciunt & plura alia, quæ ponit Bonus de Curt. *in sin tract. nobilitatis, in 3 par. in fin.*

Et hæc nobilitas in multis casibus in hac patria nostra practicatur, & in pluribus locis huius patriæ, vbi clerici excusantur, seu sunt exempti à pluribus muneribus, à quibus alij ciues & incolæ non sunt immunes: vt in hac ciuitate Heduensi, à quodam iure quod dicitur jus Franchisiæ; & in oppido Diuionen. & Belnensi a quodam jure, quod dicitur, la Martza à quib. sunt exempti & immunes clerici etiam simplicis tonsuræ coniugati, & etiam in pluribus aliis locis & villagiis, vbi tonsurati excusantur à quibusdam coruεis debitis dominis temporalibus dictorum locorum. Et in casu emergenti alias cõsului, quod simplices clerici cõjugati viuentes mechanicè, provt alij rustici & ruralcs, nõ deberent tali jure gaudere, & ita fuit dictum & pronunciatum per Curiam pro domino de Beriono contra suos subditos dicti loci de Beriono: tamen quicquid dixerim & consuluerim in causa Abbatis sancti Ioannis Reomensis contra suos subditos, fuit judicatum contrarium in possessorio. Et de hac nobilitate ponit etiam Bonus de Curt. *in 3 part. sui tractat nobilitatis, in fi. & vlt. col.*

Vigesimaseptima consideratio. Intrando materiam præcedentiæ & prælationis habendo respectum ad septimam considerationem huius materiæ: quod nobiles præferuntur plebeis: & quia sunt nobiles inter se, huiusmodi erit ordo prælationis. Et primi, qui sũt duplici vel triplici nobilitatis specie insigniti, cæteris singularibus speciebus, decoratis præferũtur quo ad honores: vnde doctor genere nobilis, alium inferioris status doctorem antecedere debet. Ita Bald. *in l. nemini. per illum tex. C. de aduo. diuers. jud.* Abbas *in c. venerab. col. 2. de preb & in c. de donat.* quos sequitur Fely. *in c. cleric. col. fin. in pr. de judic. & in rubr. de maio. & obed.* Baib. *in consid. 57. in 8. col & seq. in 2. vol.* Dec. *cons. suo. 161.*

Quod tamen intelligendum est data paritate temporis, vt tenet Innocent. *in leg. statuimus. de maior. & obedient.* & Decius *in d. cap. clerici.* & dicam latius infra.

Hinc infert Sal. *in l. societates ff. pro soc.* quod si in canonicatibus assumendis æquiparantur nobiles & literati, nobilis & literatus præferendus est literato tantum.

Hinc etiam Bald. *in l. sed & si militares. in princ. ff. de excus. tut.* quod Comes & Baro debet præferri Comiti tantum, vel Baroni tantum. Dux & Comes præfertur simplici Comiti: & in his attenditur maior dignitas, dixi supra, & dicam infra quando dicam, quod à digniori fit denominatio.

Faciunt ad prædicta, quod miles doctor præferendus est simplici militi, aut simplici doctori: vt dixit Alexand. *in l. centurio. in pr. in 3. col. ff. de vulgar. & pup. subst.*

Hinc etiam dicit Cyn. *in l prouidendum. Cod. de postul.* quod nobilis moribus præferendus est nobili genere tantum, sed si quis sit nobilis moribus & genere, præferendus est ei, qui est nobilis moribus tantum: quia

quia duplex dignitas fulget in eo propria & suorum. Et illud dictum Cyn. sequitur Bald. *in l. cum plures. §. 1. ff. de admi. tutor.*

Faciunt, quę dicit dominus meus Ias. *in l. cohæredi. §. qui discretas. ff. de vulg. & pup.* vbi per prædicta dicit duas rationes vincere vnam, & duas glossas authoritatem vnius. Et facit regula geminatorum & actuum siue verborum, de qua *in l. Balista. ff. ad Treb.* Bart. *in l. cum scimus. C. de agr. & censi.* Paul. de Castr. *in l. 1. C. de legi. hæred.* Barb. *in c. ex literis. in 34 col. de rescr. & in cons. 27. in 25. col. in 1. vol & in cons. 1. in 26. & 30. col. in 1. vol.* vbi de geminatione peccati. Et per Rochum *in c. fi. in pr. extr. de consuetud.* Fely. *in c. si quando. de rescr.* do. meus Ias. *in l. nec damnosa. Cod. de precib. Imp. offer.* plura alia allegat ad hoc Bonus de Curt. *in suo tractat. nobilitatis in 3. par. nu. 24.* vbi alleg. dom. meum Ias. in pluribus locis, & Decium in multis consil. quæ iam cumulaueram *in d. l. nec damnosa.* ad Ias. meum, & plura alia, quæ alibi dicturus sum.

Vigesimaoctaua consideratio. Nobiles ex sapientia, virtutibus ac bonis moribus præhonorãtur, cum præferendi sunt his, qui ex genere & diuitiis, seu loco aut priuilegio nobilitatis, decorantur. Ita tenet Luc. de Pen. *in l. mulieres. in 4. col. in pr. Cod. de dig. li.* quod sic probat *in 2. col.* Cum hæ tres species nobilitatis ex sapientia, scientia & virtute sint in anima: spirituales, cœlestes pariter & ex Deo, sunt in omnibus præferendæ his, quæ sunt terrestres & ex homine, & sine dubio digniores. Nam sicut anima præfertur corpori. *l. sancimus. C. de sacros. Eccl.* & sol lunę *c. soluta. de maior. & obed.* sic & nobilitates, quæ sunt spirituales in anima pariter & ex Deo, cæteris præferuntur.

Quantum enim aurum est speciosius plumbo, 49. *dist. c. duo sunt.* tanto hæ species sunt cæteris inferioribus celsiores. Nam virtus & malitia determinant nobiles & ignobiles, vt dicitur 5 *Polit. & 2 Rhet.* vbi dicit Aristot. quod ille est generosissimus, qui est optimus. Vnde & Tullius contra Salustium: Sanctius est, me meis fulgere moribus, quam maiorum opinione inniti, vt sim posteris meis nobilitatis initium, & virtutis exemplum. Et cõtra eundem: quod deficit in te, incipit in me: ego enim meis maioribus virtute mea præluxi, vt si prius noti non fuerint, à me sumant initium memoriæ suæ.

Ex quo inferebat, quod Salustius degenerabat, & nobilitatem maiorum perdebat, ipse vero propriis virtutibus suis nobilitatis initium præstabat.

Iphicrates, cum Cerdonis esset filius, ad Hermodium, qui sibi ignobilitatem exprobrauit: meum (inquit) genus à meipso initium sumit, tuum autem in te finit: Vt refert Plut. in *Apophthegmat.* Melius est enim de contemptibili genere clarum fieri, quam de claro genere contemptibilem nasci. Hinc dicit Iuuenalis:

Malo pater tibi sit Thersites, dummodo tu sis
Æacidæ similis. Vulcaniaque arma capessas:
Quam te Thersitæ similem producat Achilles.

Vt notat glo. *in c. vndecunque. 56. dist.* & facit text. & quod ibi not. gl. *in ca. vnquam. ead. distinct.* Qui enim de claro genere clarus nascitur, gloria claritatis non est eius solius, sed etiam generis. Vnde idem Iuuen.

Miserum enim est aliorum incumbere famæ.
Et etiam ibi:
Tota licet veteres exornent vndique ceræ
Atria; nobilitas sola est atque vnica virtus

Et alibi:
Stemmata quid faciunt, quid prodest, Pontice, longo
Sanguine censeri.

Vt not. gloss. *in l. stemmata. in pr. ff de gradibus cogn.* Vnde Cælius *lect. antiq. li. 11. c. 18.* refert Lycurgũ prædicare solitum, qui ciuibus suis comprobare nitebatur, nil profuturam illis nobilitatem, & quod ab Hercule non viderentur propagati, nisi ea facerent meditarentúrque, quibus ille hominum summus euasisset. Catulorum etiam argumento, quos iisdem natos parentib. educationis dissimilitudine, morib. etiam longe diuersis ostentabat, cum lucernarius foret vnus: alter venaticus. Et ibi vide, cur Rom. qui nobilitate præstarent, lunulas in calceis gestare soliti essent: quia multum seruit ad propositum.

Et tales magis nobiles dicuntur, qui ex virtute, quã si essent genere: & de his ample supr. *in ista 8. par. in 17. cons.* & per Cæpol. *in suo tract. de imper. milit. eligen. in ver. pro imper. in 11. colum.* vbi ample. à quo Bonus de Curti excerpsit quicquid boni in hoc dixerit.

Neque etiam nobilitas generis, sed virtutum quem Deo gratum facit *c. venerabilis extr. de præb.* vbi Pan. & alij. Christus quidem non multos secundum carnem nobiles elegit, sed ignobiles & pauperes: quia non est personarum acceptio apud Deum, *vt ibi per doctor.* sic faciunt quæ dicit Bonus de Curti. *in suo tractu. nobilit. num. 52.* vbi dicit, quod apud Deum non gradus elegantior, sed vitæ melioris actio comprobatur *c. sicut excellentiam 23. q. 4.* & quis iustior *c. non loca. & c. nulli 40. d. st.*

Et facit quod no. *in l. 1. in fin C. de consulib. lib. 12.* & dicit Bernar. ad Eugen. Genus Apostolorum est non aliunde nobile, quam morum ingenuitate & fidei fortitudine.

Mihi tamen videtur, & sic incidenter dictum, quod ex duodecim Apostolis, si bene inspiciatur eorum generatio, erant septem nobiles genere. Nam, vt est gl. & doct. *in d. c. venerabilis.* Paulus & Bart. erant nobiles, & habetur *Ioann. 17.* quod Maria Cleophe erat soror matris Mariæ, ex qua nati sunt Thadæus, Iacobus maior, & Maria, Zebedæi, ex qua nati sunt Iacobus minor, Ioan. & Simon: & sic erant consanguinei Mariæ, quæ erat nobiles genere, cum esset ex semine Abrahæ, & ex progenie Regali, sacerdotali, & prophetiali. Cum, vt canit Ecclesia, de Natiuit. B. Mariæ, *orta est à semine Abrahe, clara ex stirpe Dauid: & etiã Regali ex progenie Maria exorta refulgeat &c.* vt ample demonstrat Anton. Flo *in sua sum. par. vlt. ti. 15. §. 3.* vbi ponit de eius conceptione: Imo etiam, vt ibi dicit Elizabeth, quę erat cognata virgini, erat orta de tribu sacerdotali, ergo eius maritus erat de tribu Regali; cum tribus sacerdotalis & Regalis tantum possent tũc inter se contrahere coniugia, & nullæ alio tribus, secũdum legem Et tamen ex his descendit diuus Ioan. Baptista, & sic nobilis & inter natos mulierum non surrexit maior. Ergo ex his patet, quod etiã nobiles genere fuerunt in magna æstimatione apud Deum, cum eos præ omnibus præposuerit: dicam latius infra, quando ponam nobilitatem generis.

Et redeundo vnde digressi fueramus. Nobilitas virtutum, quæ dicitur animi, præfertur omnibus aliis, etiam eo, quia nobilitas virtutum ex propria virtute acquiritur, & virtuosis actibus & moribus animi, ex quo nobilior iudicandus est eo, qui proauorũ nobilitate subnititur. Hæc autem tantum præsumpta. *l. quod*

si nolit.§.assidue. ff.de adil.edict. Cy. *in l.prouidendum. C.de postul.* Iac.Aluar.*in tit.l.quis dicatur Dux, Marchio, Comes in vltima charta, in vsibus feud.* & faciunt dicta Ouid.

Nam genus & proauos, & quæ non fecimus ipsi,
Vix ea nostra voco.

Et idem Ouid.alibi:

Si modò non census, nec clarum nomen auorum,
Sed probitas magnos ingeniumque facit.

Et alia nobilitas est certitudinaria,& propria,vt dicit Bonus de Curtili *in prædicta parte, in 1. & 2. colum.*

De huiusmodi etiam nobilitate animi & virtutum vide ample Zud. Zamor. *in suo Spec.Romana vita.lib. 5.cap 6.*

VIgesimanona consideratio.Illa nobilitas virtutũ præfertur nobilitati acquisitę ex dignitate,iuxta illud Boet.2. *de consolat.* Dignitatibus ex virtute,non virtuti ex dignitatibus honor accedit. Ita dicit Lucas de Penna *in leg.mulieres.in 4.colum. C.de dignit.lib.12. & in l.vnica.C.de comitibus & arcariis,li.12.* Imo quod plus est, cum minus idonei promouentur ad dignitatem,fit iniuria dignitati.*§.sed hæc quidem, in Authent. de sanctis.epis.* Imo & ipsi eidem, cui tribuitur, cũ illa indignus sit.Vnde *Prou.26.* Stulto gloria indecens est. Nam est sicut nix in æstate,& pluuia in messe,& Val. *lib.3.c.7.* Ignominiæ loco apud indignum est dignitas: & deforme est, quos dignitate præstat, ab his virtute superari.De hoc etiam Hier.ad Eliod. Episcopum.Alias est ad Pimmatium de dormitione Paulinę. Clarus honor vilescit in turba, & apud bonos viros indigna est ista dignitas,quam multi indigni possidẽt: vnde egregie de Cæsare Tullius:Dum quosdam(ait) ornare voluit,non illos honestauit, sed illorum ornamenta turbauit:Et infra latent in multitudine laureæ & triumphi,& interdum triumphantes sordibus polluuntur Quod ante per manus patritiis tradebatur,& sola nobilitas possidebat: quo Marius victor inuidia Teuthonum atque Cymbri,nobilitate familiæ putabatur indignus, quod Scipio vltra annos pro virtute meruit, nunc sola militia possidet, agrestia dudum corpora,nũc fulgens palma circundat.Hæc dicit Luc de Pen.*in rub.C.de pign.in 2.col.* Et hæc omnia hodie videmus apud nos. Et officia & dignitates non dantur benemeritis,literatis,& virtuosis,sed quibuscunque,dummodo habeant pecunias, & emant pretio appretiato.

Ex quo videmus,multos indignos ad officia publica assumptos: Nimirum ergo,si Respublica periclitetur, cum periclitari dicatur, vbi dignitas indigno confertur,*ca.Cenomanensem.in fin.61.dist.* Ita Luc de Pen,*in loco hic ante alleg.* vbi dicit,quod dignitas facilius crescit, quam incipiati allegat Senecam *Epist. lib.19.Epistola* 100.

TRigesima consideratio.Si quis animi solum nobilitate illustratus reperiatur,idonior ad susceptionem conferendi regiminis, ille est cæteris quantumcunque nobilioribus præferendus.arg.eorũ, quæ voluit Bar.*in l.2.§.prius.ff.de vulg.& pup.subst.* Panor. Fely.& Dec.*in cap.clerici.in 5.col.de jud.* per text.*in l. honores. in pr.ff.de decur. & in l.vnicuique.Cod.de prox. sacr.scrin.li.12.* facit *in §.ordinatione. in Auth.de monachis.* facit text.*in c.sed ergo.8.quæst.1. & in c.constitutus. extra de appel.* vbi in promotione dignitatis non antiquior,sed magis idoneus eligitur:Et faciũt infinita, quæ dicit Cæpol. *in suo tract.de Impe.mil.elt.in versic. pro Imperatore.in 9.col.* & in huiusmodi idoneitate inspicitur qualitas personæ: vnde legitur Saul post asinas in Regem assumptum fuisse.*1.Reg.c.9.* & meminit Iosephus *antiq.Iud.lib.6.c.4.* dicẽs Saulem virum moribus nobilem,& nomine laudabilem,quasi ipsum non genere,sed moribus tantum laudabilem fuisse,in Regem tamen Iudaici populi à Deo electum per os Samuelis Prophetæ: quod virtus in eo prælucens, non generis nobilitas egit. Idem de Dauid Rege habetur *1.Reg.10. c.* qui post fœcantes in Regem Hebræorum est constitutus,& refert hoc Ioseph vbi supra.

TRigesimaprima consideratio.Nobiles nobilitate generis sunt anteponendi arg.tex *in c.de multa, ibi: circa sublimes tamen & literatas personas. extra de præb.* sumendo ibi sublimes pro nobilibus, secundum quod ibi communiter sumunt Canonistæ attento ordine literæ,qui attendendus est,præponuntur ibi nobiles genere nobilibus nobilitate animi, quales sunt plurimum literati viri, quorum doctrina mundus illuminatur,vt ait Imperator *in Auth.habita C.ne filius pro parte.* & Hieron *Epist.ad Paul.* & Fel. *in c.nonnulli.in 91. col.in ver.& fauore publica ext.de rescr.* vbi etiam inter cætera literatas personas stellas cœli appellant, dicam infra *in 10.part.* Et quod valeat argumentum à denominatione prima in litera, dixi supra *in 1.part.in 17.consid.*

Et quod nobiles genere præferantur,facit text.*in §. interim,ibi: Vniuersi nobiliores ciuitatum.& in §.fin post prin.ibi: conuenit enim vnumquemque nobilium. in Authen.de defen.ciu.* Et ita tenet Bonus de Cur.ex prædictis *in d.suo tract.in 3.par.ibi: secundo elicio.& Zodericus Zamoren.in suo speculo humana vita,li.2.c.7.*

TRigesimasecunda consideratio.Omnes pene virtutes nobilitati famulãtur:vt dicit Zode.Zamoren.*in suo speculo humana vita,li.2.c.7.hic ante alleg.*

Primo quidem nobiles humiles & mansueti assistunt,elationem fugiunt,pro eo maxime,quia eorum progenitores potentia & diuitiis, recte & moderate vsi fuere:quo fit,vt non facile superbia inflentur:quẽadmodum qui nuper atque recẽter ditati sunt, qui vt cõmuniter sunt elati & superbi. de quibus ample per Luc de Pen.*in l militaribus.C.de decu.li.10.*

Secundo,nobilitati deseruit magnanimitas,quę res agit, vt contumeliosi minime existant. Hi enim cum ad magna suspiciunt, parua injuria nunquam commouentur:parcunt,indulgent,sufferunt tanto facilius imbecillibus:quanto resistunt fortius superbis.Et maxime hoc est in magnis nobilibus, vt sunt Principes, quibus multum conueniunt magnanimitas & magnificentia, vt dicit Luc.de Pen. *in l.vn.C.de thesauris.lib. 10.& in l.fi.C.vt rustici ad nullum obsequium* quod nobiles habent quatuor laudabiles virtutes, inter quas ponit magnanimitatẽ,magnificentiam & affabilitatẽ, docilitatem,& industriam,de quibus infra dicetur.

Tertio,vt dicit idem Zodor.vbi supra,nobilitatem conciliat temperantia: Sunt enim nobiles vt plurimũ Reipublicæ occupati, ea de re assueti sunt temperate viuere: & hæc temperantia est multum necessaria in Principibus, vt tenet Luc de Pen. *in l.nempe.C.de fabricensib.li.11.* vbi ample de ea.

Quarto,vt dicit idẽ Zodor.Nobilitas est plurimum honoratiua,nec aliorum despectiua.Non enim reputant nobiles alia bona nisi animæ, quare virtuti deditos non despiciunt.Dicit tamen idem Lucas *in d.l. 2.Cod.vt rustici ad nullum obseq.* sunt nimium honoris appetitiui,& progenitorum despectores.

Quin-

Quintò, Nobilitatem ipsam prudentia & industria comitantur. Subtiliter enim generosi inuestigât, quid eos gerere oportet, vnde dicit textus *in l. omnia. C. de conditis in publicis. lib. 10.* quod certa officia pro vtilitate Reipublicæ committuntur nobili prudenti, quasi velit dicere, quod prudentia comitatur nobilitatem, vt ibi etiam Lucas de Penna multa de prudentia ponit, & quis sit prudens.

Sextò; Nobilitas affabilis est, & plurimum curialis; communiter enim versantur in Regum domibus & Principum Curiis, & ideo moribus vestiuntur. Qui enim in domibus Regum sunt, moribus reguntur. Et, vt dicit idem Luc. *in d. l. 2. C. vt rustici ad nullum obseq.* Nobiles, politici & affabiles, quod secus est in rusticis, qui sunt solitarij, rudes & siluestres, & in campis victitant, & ob eam rem (vt Philosopho placuit) nequaquam sunt bene conuersatiui, vnde solet dici:

Rustica progenies nescit habere modum.

Septimò; quia nobiles sponte promittunt & exsoluunt, & in beneficiis crescunt. *cap. 1. de bona. §. si minus. in Authent. de non alien. & §. sed neque. in Authen. de mandatis Princip. ibi: custodiens datum ei verbum.* Vnde *Prou.* 25. ventus, & nubes, & pluuia non venientes, dicitur vir gloriosus promissa non complens. Nam & interdum est, qui præ confusione promittit amico, & lucratur eum inimicum gratis, scilicet, non implendo promissa. Ita dicit Lucas *in l. mulieres in 5. col. C. de dignitatib. lib. 12.* vbi ponit 25. priuilegia nobilitatis. Plura etiam ponit Cæpol *in tract. suo de Imper. militum eligendo. in verb. nobilitatis.* vbi ponit 47. priuilegia nobilitatis. Et in finalibus verbis dicit, quod tot laudes habet nobilitas, quot in æthere sidera fulgent. & Bonus de Curt. *in suo tract. nobil. in 6. part.* vbi ponunt 56. priuilegia nobilitatis.

Octauo, Ergo laudandi sunt nobiles in hoc, & priuilegiantur; quia nobili reuerentia debetur ab ignobili, sicut sentitur ne *Esaiæ 2. & Macchab. 2. c. 6. quasi in fi.* Ideo ex his infero, quod nobilitas, quæ virtutibus est adornata, & perfecta, est cunctis aliis præferenda, vt ait Iudocus Clictouæus *in tracta. de nobil. cap. 10.* Et isti nobiles genere, lingua vernacula gentiles homines vocantur, quasi ingenui, ab origine gentis, & quorum maiores seruitutem nullam prorsus seruierunt: videlicet ab ascriptitiis, & conditione quadam obnoxiis, distinguere eos volens, qui ob id eadem lingua villani dicuntur, vt dicit Budæus *in suis annotat. in leg. 2. ff. de origine iur. ibi: ex eadem leg. paulò post vindicias, &c. in fin.* & ibi dicit, quod apud antiquos tria erant genera hominum: agnationis, gentilitatis, & stirpis: & ibi ponit quæ sit gentilitas, & qui sint homines terræ & cœli, de quibus alibi dicam.

TRigesimatertia consideratio. Nobiles etiam in pœnis honorantur; quia mitius puniuntur, *c. fi. vbi gl. & docto. extra de pœnis.* vbi dicitur: mitius punitur nobilis, quo ad pœnam corporalem, quam ignobilis: quod intelligendum est, vt per Felin. *in cap. pastoralis. in pr. de off. de leg.* Et ibi limitat hoc in sex, aut septem casibus, videlicet in proditore, in hæretico, in Papa, in Imperatore, in excessiua contumacia, in illo, qui delinquit in officio suo. Dixi *in Commentariis nostris super consuetudinibus Duc. Burgun. in titul. Des droicts, & appar. à gens mariez. §. 2?. incip. entre toutes autres gens. in versic. descendre.* Alias tres limitationes ad hoc ponit idem de Curt. *in sæpe d. tract. in 5. part. in prin.* vbi dicit, quod hoc fallit, quando ex illa dignitate nobilitatis augetur qualitas delicti, & Principis mandatum contemnitur, secundum Bald. in *c. 1. §. si quis vero temerario. de pace iur. firm.* Qui casus satis comprehenditur per Fel. quando dicit in proditore, & in officio delinquente saltem. Et etiam, vt dicit, fallit in causa peccati, vt ibi per eû, & istud priuilegiû describit pro quarto Cæpolla *in supradicto loco.*

Hinc est; quod nobiles non torquentur in casibus, in quibus alias plebei torquerentur. Ita dicit Cyn. *in l. diuo Marco. C. de quæst.* de quo plene etiam per eundem de Curt. vbi *supra in 2. priuil.* Sed quia, vt dicit Ben. *in sua repet. c. Rayn. in versi. mortuo itaque testatore. 1. in 8 fallent. n. 222. extra de testa.* Hæc non habent locum in Francia, cum quilibet torqueatur indistinctè casu existente, cum reatus omnem honorem excludat *l. 1. C. vbi senator. vel clariss.* Ideo aliter non insisto, cum satis plenè examinet idem de Curt. vbi suprà.

Hinc etiam est; quod ex consuetudine nobiles non suspenduntur, sed decapitantur. Bat. *in l. capitalium. §. serui casi. ff. de penult. & in leg. desertorem. § pœna militum. post gl. ibi. ff. de re milit.* Bal. *in c. 1. § si rusticus. in fine. de pace tenen. in vsibus feud.* Et istud priuilegium posuit Cæpol. *in loco supra alleg. in 6. priuileg.* Et Bonus de Cur. *in 1. priu. etiam supra alleg.* vbi ponit, quod pœna suspensionis est ignominiosior, quam decapitationis. Secundum tamen locorum consuetudines distinguitur, vbi facit mentionem de consuetud. Franciæ, in qua pœna suspensionis non est ignominiosa, vt dicit G. Bened. & *& in loco supra alleg.* & etiam Bonus, vbi suprà dicit pœnam suspensionis esse grauiorem extensiue pœna decapitationis, secundum quod comprobat consulendo, Decius *in consi. suo 65. incip. & pro tenui mea facultate.*

Hinc etiam est; quod mulier nobilis non damnatur in metallum in perpetuum, vel ad tempus, licet alias, si nobilis non esset damnari posset, tex. cum gl. *in l. aut damnum. § in ministerium ff. de pœn.* Et istud est 6. priu. Cæp. *in loco supra alleg. positum per Bon. in 17. in priuil.*

Hinc etiam est; quod magis ignoscitur alicui propter nobilitatem, teste Cicer. *lib. 2. Rhetor.* vbi de deprecatione docens, ait: Hæc ignoscendi ratio quæreretur ex his locis, si plura aut maiora officia, quam maleficia videbuntur constare, si qua virtus aut nobilitas erit in eo, qui supplicabit. & facit tex. *in l. splendidioris, C. de diuer. off. lib. 12.* vbi habetur, quod crimina nobilium faciilus occultantur. Luc de Pen. *in l. mulieres. in 20. prin. Cod. de digni. lib. 12.* Et istud est septimum priuilegium Cæp. & Boni 29. *in locis. iam sæpe supra allegatis.*

Et istud priuilegium multum facit pro gratiis impetrandis; quoniam, etiamsi possunt aufugere nobiles, non tenentur, vt tenent Bart. & alij *in l. vt vim. ff. de iust. & iur.* Et ideo eis facilius conceditur gratia, quam rustico & ignobili, qui aufugere debet, si potest. Et faciunt etiam ad prædicta quæ suprà dixi, quod intuitu nobilitatis delinquenti parcitur.

Hinc est etiam; quod si nobiles in adulteriis deprehendantur, non ita faciliter, vt plebeij deprehensi, occiduntur, notatur in *l. Gracchus. C. de adul. & in l. marito. ff. eod. tit.* Et hoc priuilegio ponit idem Luc. *in d. l. mulieres. in 18. priu.* & Bon. de Curt. *vbi supra* pro 1. priu.

TRigesimaquarta consideratio. In promissis nobiliû, maior fides adhibetur; quia promissa nobiliû pro factis habetur. arg. tex. in *l. nemo ff. de in integ. resti.* Ita ad hoc illum text. alleg. And. de Iser. in *ca. 1. § hoc intelligendum. in titul. qui success. tenean. in vsib. feudo.* plus dicit Corf. *in repet. capit. grandi. de suppl. neglig. prælat. col 2. lib. 6.* per text. *in c. 1. de donat.* quod promissa nobilium sunt debita; cum dicat ille text. nobi-

litas legem ponit, vt debere se quod sponte tribuit, id est, tribuere promisit, existimet, & istud est 3. priuilegium, quod Bonus de Curt. *in loco supra alleg.* inseruit Ratio prædictorum est; quia in nobilibus maior creditur fides inesse, quam ignobilibus & in ipsis tutior propter decus nobilitatis, pro qua præsumitur secundum gloss. sing. *in c. illud. 40. distin.* quam dicit esse singularem *Rom. sing. suo 722. incip. scis hoc.*

Ex quibus inferunt doctores, quod excusatur quis nobilis confitendo, puta de eo, qui castri custodiam habebat, & in locum sui subrogauit nobilem, fuit excusatus: quia verisimiliter credere potuit: ex quo nobilis, non facturum proditionem. De quo per Ioan. Andr. *in addit. Spec. in tit. de locat. §. 1.* quod posuerat Oldr. ante eos *in cons. 94.* & Barb. *in consil. 3. incip. praeclare, in 2. volu. & in extrauag. cupientes in sua repet. in verb. nobiles.* Et de Potestate, qui nobilem incarcerauit tantum in palatio. de quo per do. meum Ias. *in l. iubemus. in 2. col. C. de iudi. & in rep. l. admonendi. in l. 57. & 78. col. ff. de iureiur.* cum pluribus concord. allegatis per Bonum *in d. suo tract. in 5. priu.*

Hinc est, quod nobiles vocantur ad nuptias, vt dicit Alberic. de Rosate *in suo dictionario, in ver. nobiles:* & Cæpol. *in d. loco, in 12. priu. & Bonus in 1 priu.*

Trigesimaquinta consideratio. In multis casibus, in quibus non licet plebeio donare, tamen licitum est nobili donare, & ei permittitur, cum propriũ nobilitatis sit donare. *cap. 1. vbi Pan de don.* facit, quod not. *in d. c. grandi. in ver. liber. de supplen. nec pral.* Facit *l. filius. §. 1. ff. de donat.* Et hoc; quia debent esse liberales, vt ample per multa deducit Bonus de Curti. *in d. tract. in 4. priuil.* Et ibi ponit, quomodo in multis præsumitur donatio fauore nobilitatis, quæ alias non præsumeretur. Vt in marito nobili & potente, qui præsumitur donare bagas & iocalia, quæ transmisit vxori, secundum Bald. *in cap iurauit de prob.* quod alias non præsumeretur, secundum Bart. in *l. si vt certo. §. interdum. ff commod.* Et etiam si maritus sit nobilis, præsumitur donare ea, quæ concessit vxori, vt vult gl. in *l. vxori. ff. de legat 3.* & ibi Bar. notans ad hoc illam gl. & Bald. in *l 2. post princ. C. de iure dot. & in cap. 2. ad fin. quo feud dare poss.* Et facit quod dicit idem Bald. in *l. si paterno affectu. C. de nego. gest.* quod si vitricus faciens expensas priuigeno, sit nobilis, facilius præsumitur donare, quam ignobilis.

Faciunt & alia, quæ ponit idem de Curtili in *d. loco.* vbi per eum ample: dicens, quod liberalitas in nobili est multum laudanda & necessaria; quæ cum sit extra propositum, non insisto. Et etiam duos alios casus ponit *in 7. & 8. priuil.* In quibus alias potius præsumeretur fatuitas seu stultitia quam donatio secundum Bal. in *l generaliter. C. de non num. pec.* Tamen, in fauorem nobilitatis, præsumetur donatio, quæ sub hoc comprehendi potest. & de hoc etiam vide per Ioan. Lupũ. *in repet rub de donat. inter virum & vxorem in §. 9.*

Hinc est; quoniam, licet maritus dicitur iure communi confitendo plus recepisse ab vxore, quam receperit, non sibi præiudicat talis confessio, ad id. quod plus est confessus, quin ad illud agere possit. *l. si voluntate. C. de dotis promiss.* ita quod sibi competat exceptio non numeratæ dotis. *l. 1. C. de dote cauta non num.* Et etiam hoc habemus ex consuetudine nostra *Ducat. Burg. in tit Des droicts & appartenances à gens mariez. §. le mari & la femme, & in pluribus locis Franc.* Tamen, si plebeius vel alias non nobilis, in vxorem ducat nobilem mulierem, & se plura recepisse ab vxore confiteatur, quam in veritate receperit, non poterit agere ad id, quod pluris est: nec enim excipere de non numerata pecunia fauore nobilitatis: præsumitur enim id ei donare voluisse in recompensam, seu remunerationem honoris, sibi per ipsam impensi, cum desponsando, siue etiam in recompensam damni, quod patitur ipsa nobilis mulier, accipiendo eum in maritum, cum propter id sua nobilitate priuetur. *l. 1. & l. mulieres. C. de dig. lib. 12.* ita dicit Bar. in *l si voluntate. Cod. de promiss.* dicens esse suum nouum dictum. & de consuetudine seruari. *& in l. si diuortio.* quem sequuntur ibi Alex. do. meus Ias. & alij *ff. de verb. oblig.* cum pluribus aliis allegatis per dictum de Curti. in *loco supra alleg. in 6. priuil.* vbi dicunt, quod Romanus in *d. leg. si diuortio.* & do. Socin in *l. 1. in 13. col ff. solut. matr.* dicunt, contrarium de iure esse verius in puncto iuris, quod allegat idem do. Ias. in *d. l. diuort.* vbi amplissimè tractat, & idem do. Ias. in *l. fin. in 3. col. C. de verb. signif. & in l. ex hoc iure. ff. de iust. & iure. & in l. si non sortem. §. libertus. ff. de condict. indeb.*

Quicquid sit de iure, ego semper tenui & teneo, quod hæc non habent locum apud nos constante matrimonio, *per consuetudinem nostram Duc. Burg. in tit. Des droicts & appart. à gens mariez. §. 7. incip. le mari & la femme.* Et si hæc essent vera, esset magna limitatio ad consuetudinem nostram, quæ non limitatur: ideo cautius est, vt in contractu matrimonij fiat talis remuneratio, quam voluerint: quia alias non esset valida, ideo apud nos cassaretur & declararetur inualida.

Ego enim vidi in causa emergenti, inter quendam nobilem virum dominum Claudium de Spiry, fratrem & hæredem quondam nobilis viri Iohan. de Rabutin, domini de Bourbilly: quod Iacquetta de la Riuiere eius relicta obtinuit in prouisione à curia super summa confessata per eundem dominum de Bourbilly, quæ fuit etiam facta ipso existente in lecto mortis, vbi confessus fuit, se habuisse ab eius vxore bona immobilia, vsque ad summam duorum mille Francorum: Et fuerunt super illa confessione facta per eum adiudicari mille Franci per modum prouisionis, quod videbatur durum stante dicta consuetudine, cum etiam, quod plus est, vterque esset nobilis in pari gradu nobilitatis, & quod cessare debeat prædicta præsumptio, secundum Bart. in *in d. l. si voluntate. & in d. l. si diuortio.* vbi ita intelligit *d. l. 1. C. de donat. ante nuptias.* & ita ample etiam limitat Cæpolla in *d. tract. de Imper. milit. eligendo. in verbo, nobilitatis. in 34. priuil. nobilitatis.*

Hinc est; quoniam ex prædictis simul iunctis elici potest: Nam licet de iure communi duo sponsalitia circa vnum concurrere non possunt. *l. 1. Cod. de dotis promiss.* de quo per do. meum Ias. *in § fuerat. 12. colum. Inst. de act.* Tamen fallit in prædictis casibus nobilitatis remunerandæ causa vbi concurrunt duo specialia, videlicet præsumptionis & donationis, contra *l. cum de indebito. ff. de probatio.* & validitate donat. inter vir. & vxor. contra titu. *ff & Cod. de donat. inter vir. & vxor.* Et istud priuilegium ita colligit Bonus de Curtili *in d. suo tract. in 9 priuilegio.* sed quia hoc non haberet locum apud nos stante consuetudine nostra, non aliter insisto.

Trigesimasexta consideratio. In electionibus debent nobiles anteferri: in dubio enim præsumitur pro nobilitate ad officia regenda. tex. est *in § interim. in vers. vniuersi nobiles ciuitatum. & in §. audient. ibi: conuenit enim vnumquemque nobilium. eo. Authent. & in Auth. de referendariis § fin. col. 2.* & satis etiam probatur *24. dist. c. quanto Episcopus. in versic. genus.* & notat Bart. *in l. 1. in 3. colum. ibi: Nam plebeius. Cod. de dignit.* & Ioan. de Plat. in *l. 1.* illum tex *C. de conditis in horreis publicis, lib. 12.* dum dicit, quod in electione officialis, conside-

consideranda est nobilitas. Ample per Cæpol. *in dict. tractu. in 1. priuilegio nobilitatis.* & per Bonum *in suo tracta.in 10. priuilegio.* vbi dicit, quod interest Reipublicæ, gubernari per nobiles, & per plebeios. Non enim secundum numerum siue ordinem, sed secundum hominum qualitatem sunt honores conferendi: vt *l.honores. in pr. §.is qui ff.de decur.* & ample dicitur *in locis hic ante allegatis.*

Et habet etiam istud locum in electionibus beneficiorum. *cap. officij ibi:quendam virum nobilem.extra de elect.* Cæpolla *in loco supra allegat.in 15.priuil.*

Hinc est; quia si in electionibus & aliis actibus voces sunt æquales, & hinc inde numero pares nobiles præferuntur, *argum. ff. de pactis. l.maiorem: ibi,qui dignitate inter eos praecellit.* & ibi dom.meus Ias.notat.& etiam Bart. *in leg 1. in 12.colum. C.de dignit.libr.12.argument. dict. leg maiorem. & leg.3. §.1.ibi.cuius dignitatis. & ibi: alia dignitas. & l. ob carmen. §. fin. ff. de testibus.*

Et facit, quod dicunt Innoc. & Abb. *in c.dudum.de elect.*vbi Abbas Panormitanus dicit,quod maioris authoritatis est vox nobilis, quam plebeij.

Etiam facit,quod dicit Arch. *in c.hac autem scripsimus in fi.* 3 *.dist.* vbi dicit, quod in electionibus habenda est ratio. Et illud est secundum priuilegium; quod posuit Cæpolla *in d. suo tract.& 13.priuil.*Bon.de Curt. *in suo tractatu nobilitatis.*

Hinc est;quod in eligendo marito pro puella, consensus nobilis est præferendus. *c.1.23. q 4.* quem text. ad hoc allegat Luc. de Pen. *in d.l.mulieres.in 6.colum. C.de dignit.lib 12.& 21.priuilegio.*

TRigesimaseptima consideratio. Nobiles honorantur quantum ad testimonia; quia in dubio in testimoniis ferendis nobiles præferuntur *in leg 3. in prin. ff. de testib.l.ob carmen. § fin.ff.eo.* Spec.*in tit. de teste. §.circa in prin.ibi: 4 fallit.* vbi dicit,quod si quæritur,an matrimonium sit, vel non,sponsa fortè dicente contractum, sponso negante, si ipse sit nobilior, vel honorabilior, pater & mater sponsæ non admittuntur ad testificandum: si vero par,vel inferior,sic,in fauorem matrimonij. *c. super eo. extr. de testib.& c.super literis: ext.de sponsalib.* ita dicit Cæpol.*in d.tract.in 3. priuil. nobilitatis.* Maior fides præsumitur in nobili, propter eius nobilitatem,firmat glos. *in c.si testes.§.testium. in ver. quis decurio.4.q.3.* Bal. *in l.testium.in 3.col. C.de testib.* & ibi Bar.dicēs, quod magis creditur duobus testibus nobilibus,quam pluribus plebeis seu rusticis. Sequitur dom.meus Ias. *in l.maiorem in prin. ff. de pactis.* Et Alex. *in cons.28. col.3.in 1.vol.repet.in cons. 31.in 2 vol.* & istud cons.Alex.allegat Bonus *in loco supra alleg.in 14.priuil.*Sed non facit ad propositum,cum solum dicatur ibi per Alexan. quod dictum notabilis viri inducit iustissimam credulitatem; quod procedit etiam in multis aliis,qui sunt notabiles,licet non sunt notabiles: de quo dicto plene per do.n. meum Ias. *in leg. properandum. §.fin autem alterutra.in 4.col.Cod.de iud. in repet. l.admonendi.in 74.colum.ff.de iureiur.* per Fel.*in c.cum contingat in 234.col.ext.de re iud.& in cap. 4. in 7. col. ver 1. doctrina.ext.de præsc.* & per eundem do.meum Ias. *in l. de pupillo. §.si quis ipsi pretori. ff. de nou. op.nun.* Vnde statur interdū dicto vnius nobilioris.8 *q.3.fi.* Luc.de Pen.*in l.mulieres.in 9.priuileg.*

Hinc est; quod testes vilis conditionis, contra vere nobiles, seu in dignitate positos, non admittuntur ad testimonium, vt dicit Luc.de Pen. *in d. l. mulieres. in 25.priuil.in l.1. C. de reis postul.lib.10.*

TRigesimaoctaua consideratio. Nobilitati defertur, quo ad honores, quo ad salutationem, & sedis inter iudices assignationem,text.est *in l.fi.§.fi.de di. C.vbi senatores,vel clariss.& in leg.2 & fi.Cod de off. diuer.iud.* Facit quod not.gl. *in cap.necesse.in verb. quantumcunque in qu.10. & in §.aliam vero. Inst.de bon. poss.in ver.altiori.* Et istud est vnum ex priuilegiis Boni, *in 12.in d.suo tract.& in 45.priuil.eiusdem.* & sic de vno facit duo.

Hinc est, quod si quis alicui nobili tenetur reddere rationem; debet accedere ad eum,text.est iuncta gl.*in verb. æstimandum, in leg pen.§ fin.ff de cond.& dem onst.* & istud est 25 priuilegium Cæpol.*in loco supra alleg.*& Bon. de Curt.16.

Hinc est etiam; quod circa Respublicas maior eorum est authoritas *l.2. in fi.C.de prædiis curial.* Luc.de Penn.*in d.l.mulieres.in 5.priuilegio.*

Hinc est; quia etiam circa legationes est maior eorum authoritas, & præferuntur. *l. pen.ff.de leg.action.* Et istud posuit idem Luc. *in d.l.mulieres,in 6.priuileg. & in rub. C.de leg actio.lib.10.* vbi ponit, quæ requiruntur in legato, seu ambasiatore.

Hic etiam est; quoniam ad eos mittitur tanquam ad egregias personas. ita tenet Lud. Ro. *singulari suo 170. in c. item quæro.* vbi dicit ita fuisse determinatum per domin. de Rota Romæ, dum casus contigisset de facto, & intellige de nobili paupere, qui propter verecundiam non potest venire ad iudicium, vt videtur tenere glo.*in c si qui testium.* & ita videtur tenere Cæpol. *in d.tract. de imperatore milit. elig in verb.nobilitatis. in 32.& 34 priuil.* & Bonus de Curt. vbi suprà in 17. *priuileg.*

Istud tamen non placet do.meo Ias. *in l. ad egregias. in 2.col.ff.de iureiur.* Quia istud priuilegium non conceditur egregiæ personæ propter paupertatem, aut propter verecundiam. Imo propter excellentiam personarum,& earum dignitatem Et mihi videtur verior ista opinio do. mei in magnatibus, & magnis nobilibus ad quos etiam solet mitti, quando maxime sunt in ciuitate: & ita practicatur apud nos. De paupere autem nobili, licet illa gl sit *in d.c.si qui testium.* Tamen, nihil quo ad nos practicatur;quoniam coguntur venire ad iudicium, quicquid dicat Bonus *in prædicto loco.in 18.priuileg.*

Hinc etiam est;quia ad Imperatoris, Principum,dominorum,& potentum latus nobiles stare debent,non autem plebeij,seu populares, *l.omnium circa princ.ibi; inter tot nobiles. C. de testam.* & ibi Bald. *in princ.* qui dicit, quod vbi Princeps, & ibi astant nobiles: quem sequitur do. meus Ias.post Angel.in *1.nomb.* vbi etiam plus infert, quod præsentia Principis nobilitat hominem;ita quod eo,quod quis adest Principi, seu ipsum comitatur, præsumitur esse nobilis, *leg.1. C.de præpos. labo.lib.13.* Et istud est tertium priuilegium Cæpol. *in d. tract. de imper. mil. elig. in ver. nobilitatis.* vbi dicit, quod hac ratione, quia nullos nobiles iuxta se habebat, sed illos à sua Curia expulerat, expulsus fuit à regimine ciuitatis Veron. Et etiam istud priuilegium ponit Bonus de Curt. *in 21. priu. in loco supra alleg.*

Hinc etiam est; quia nobiles debent mitti obuiam Principi, cum veste pulcherrima, & decora,& barba tonsa.2.*Reg.*19. de quo Vincentius Segault. *in suo opere in 4. cap. regali.* & istud priuilegium ponit Cæpol.in *d.tract.in 30.priu.* nihil tamen allegat.

TRigesimanona consideratio. Nobilitati in beneficiis magis est prouidendum. vt not. Goffr. in *summa in titul. de tempo. ordinan. §.sed circa hospitalitatem.in fi.ibi in 2.casu & 1.d.c.non ver.item consid.* Faciunt regulæ Cancellariæ Inno.VIII. in regulis, l.5. & 52.& 53.regulis Cancellariȩ Iulij II.in *2.& 3.part.*Et ibi con-

mentator Hispa. qui multa accumulauit de huiusmodi priuilegio. Et ibi fit mentio de triplici genere nobilium;scilic.in secunda de illustribus,vt sunt nobiles de Ducum, Comitum,& Marchionum genere: & in terra de aliis magnis nobilibus,de quibus in dictis regulis Inno. & postmodum de inferioribus nobilibus ex inferiori nobilium genere procreatis.

Et etiam, vt dicit idem commentator allegando quendam suum tractatum. Nobilitas generis est sexruplex: magna,vt Baronum;maior,vt Ducum,Comitum & Marchionum; maxima,vt Regum,& Imp.Parua, vt nobilium, magnatum, non habentium dignitatem Baroniæ, seu aliam superiorem, vt sunt isti nobiles apud nos, qui habent castra magna cum castellaniis aut præposituris, & simplicibus iurisdictionibus absque sigillo, & Balliuatu. Minor, vt inferiorum à magnatibus, vt sunt apud nos plures nobiles, qui ex reditibus eorum simpliciter viuunt, cum statu forte duorum aut trium equorum. Minima, vt sunt plures, qui habent aliqua bona,ex quibus viuunt,& contentantur vno equo,& in suis domibus faciunt colere,& laborare suas terras, & sunt fortè illi, de quibus suprà dixi in 18. *consid. istius part.* Et tales latius distinguit dictus commentator *in d.locis*; quia etiam in beneficiis obtinendis habentur in consid.

Aduertatur tamen ad vnum; quod etiam in beneficialibus ratione nobilitatis spectat genus minorum (quia mulieres etiam dicuntur nobiles,vt suprà *in fin. consid.2. part.*) & ita fuit iudicatum per Rotam, vt ibi refert dictus commentator pro quo facit *cap. nouit. de iud.* quod ibi notat Hostien.Io.And.& Panor.& facit gl.iuncto text. *in Auth. de incestis nuptiis. §. 1. in verb. generali. col* 3 & ibi Angel. in aliis tamen secus. *l.1.ff. ad municip.* Dyn. *in reg. generali. de regu.iur.in 6.* Et prædicta faciunt pro concordatis nostris *in titul. de elect. in ver. quinquennium verò. ibi: in quibus &c.* vbi loquitur de nobilibus ex vtroque parente,qui priuilegiantur, & dispensantur de minori tempore studij vltrà alios.Et de ista materia, quantopere nobilitas ex parte patris aut matris attendatur, ponit ample G. Ben. *in sua repet.c. Rayn.extr.de testa.in primo ver.scilic. Rayn.in prin.* dicam latiùs alibi, & aliquid tetigi *supra ista in 2.consid.*

Hinc est; quia solius nobilitatis fauor,est sufficiens ad causandum dispensationem super pluralitate beneficiorum secundum Inno. in *c. dudum.ad fin. de elect. ibi: Item si Papa*,vbi sentit,quod sola nobilitas est sufficiens ad causandam dispēsationem super pluralitate beneficiorum,etiam sine literatura. Facit tex.& quod ibi notat. in *c. multa. extra de preb.* Facit text.*in extrauag.Io.II.* quæ incipit:*execrabilis.ibi:qui propter ipsorū sublimitatem,& generis claritudinē.* Et vidi aliquas dispensationes impugnari,& illas non habere effectum; eo; quod impetrauit dispensationem de quatro, asseuerans se nobilem ex vtroque parente; & tamen non erat nobilis, nisi ex vno parente. Nam in hoc,ex quo asserit quis se nobilem ex vtroque parente, cū non sit nisi ex vno, committit mendacium, ex quo carere debet impetratis,*l. & si legibus.C.de preci.Impe.offe.*canonizata 25. *q.1. c. & si legib.* & tales etiam incidunt in falsum, & tanquam falsarij sunt puniendi, nisi vulgo reputentur nobiles. text. in *l. eos. §. qui se pro milite.ff. de falsis.* vbi ille,qui se pro milite gessit,qui non erat, puniendus est tanquam falsarius, quem Bartol. not. contra illos, qui se doctores appellant, cum non sint,idem Bartol. in *l.reddatur Cod.de professo.& medicis.lib.*10. Petrus de Anch. in *cap. ad Apostolica. de priuil. in 6.*Ioan. de Ana. *in rub.de magistris,in 6.colum.& in rub. de crimine falsi.in 6.col.* Felin. *in proœm. decretalium. in 12. col. vers. tertia conclusio.* cum aliis allegatis per Bonum de Curt. *in suo tract. nobilitatis, in 2.part. n.165.* Ex quo sequitur, quod vnde puniri debent,priuilegium consequi non possunt:dolus enim & delictum alicui patrocinari non debent, *cap. pen. extra de concessi. prabend.*

Vlterius; quod in beneficialibus genus maternum consideretur, patet:quia,vt dicit Ioan.And. in *c fin.de filiis presbyt.* non valeret dispensatio facta per Papam cum nato ex coniugato nobili,& soluta nobili,nisi de nobilitate materna fuerit facta mentio, vt plene per Felyn. in *c. postulasti.col.4.extra de rescript.* Nam nobilitas aggrauat delictum.

QVadragesima consideratio. Nobili defertur in donis;quia propter nobilitatem viri maior & latior dos est ab vxore constituenda: quoniam iuxta viri nobilitatem dos constitui debet, secundum glos.1. & text.*in c.nullū.40.quæst.5.* Facit tex *in l.quæro.& in l.cum potest §.gen & 9.seq ff.de iur.dot & in l si filia pater.ibi.ex dignitate.ff.de legat.3* faciunt quæ dicit Dec. *in consil.suo 189.in 3 col.in prin.*quod est etiam limitandum, nisi mulier esset pulchra; quia propter pulchritudinem mulier facilius maritatur, not.in *l.si voluntate. Cod.de dot promis.* dixi *in commentariis nostris super consuet. Ducat.Burg.in rub. Des droicts & appart.à gens mariez.* & ample suprà *in 2.part.huius operis,in 22.consider.* Istud priuilegium enarrat Bonus de Curt.vbi suprà *in 29. prin.* & per Cæpol. vbi suprà *in 35.prin.* in quibus locis prædicta allegant per limitationem præcedentem.

QVadragesimaprima consideratio. Licet alias pater plebeius, dotans filiam habentem bona materna, siue aduētitium peculium,si constituat filiæ suæ maiorem dotem attenta conditione sua, quod tenetur, seu quod compelli possit iudicis officio dotare iuxta *l.liberos 1.ff.de ritu nupt.in l.obligamur.§.lege.ff.de act.& oblig.*vt quia plebeius attenta sua qualitate,non debuisset eidem vltra florenos mille cōstituere,verum quia diues & opulentus,cōstituit sibi duo mille in dotem,non propterea poterit allegare,se illa mille excedentia conditionem sui status constituisse de bonis filiæ suæ maternæ, seu aduentitiis; quinimo totam dotem constitutam de matrimonio suo soluet, non imputando in illa bona materna text. est in *l.si ad si ver. si vero.* Et ita intelligit ibi illū text.in *gl.in si idoneam. C.de dot.promiss.* Si tamen fuerit aliquis nobilis,& de nobili prosapia ortus,habens filiam bona materna tenentem seu aduentitium peculium,illamque dotando simpliciter cōstituat sibi millé scuta solis,dotem quippe nimis excessiuam attētis facultatibus ipsius patris; cum sit satis pauper,& tenuis in bonis;sed attento statu suç conditionis,nobilitatis,& familiæ cōpetentem, & concedētem,poterit imputari sibi id;quod plus cōstituit attētis facultatibus iuxta quas dos est commēsuranda iuribus hic in præcedēti priuilegio allegatis: videlicet in bonis ipsius filiæ minis,& tunc partem de bonis.text. est in *d.l.si.ver.vbi autem.Cod.de dot.promis.* Et hoc operatur status & conditionabilitatis.Et rationem diuersitatis assignat. idem de Curt. in *d. loco. in 20.prin.*Quia secundo casu,pater dicitur fecisse conditionem filiæ meliorem, & vtiliter gessisse negotium suum, attento nobilitatis statu ipsius primo casu, non ita dicit declarasse domin. Carolum Ruinum, *l.1. ff solut.matrim.* Et, vt dicit,facit in argum. text. in *leg. ius alimentorum. ff. vbi pup. educ. debeat.* & text. *in l. cum plures. §. nimium, ibi: respectu æstimationis pupilli. & §. seq.ibi: pro dignitate natalium. & in leg. tutor.*

secun-

secundum dignitatem.ff.de admin.tut.

Ego volui de verbo ad verbum hic inserere huiusmodi priuilegium, ad demonstrandum, quod ille text. *in l.fin.* nihil facit ad propositum, quod in hoc plus priuilegietur nobilitas in secundo casu, quam in primo, nec quod hoc faciat status nobilitatis in secundo casu, plusquam in primo; imo, quod ita dici potest, quod in primo casu erat nobilis prout in secundo, vt clarè videri potest, & sic probatur. Nam, vt dicit ibi textus etiam in primo casu liberalitas paterna dotem, vel ante nuptias donationem dare suggessit, decidendo primum casum dicit; Liberalitas itaque talis remaneat vera, & irreuocabilis, vt puro nomine liberalitas, & debitam suam sequatur fortunam, quæ quidem liberalitas conuenit nobilibus. text. *in §.hoc amplius.Instit.de rer.diuis.& in l.fin.Cod.de consulibus.libr.* 12. Ludouicus Romanus *singulari suo 664. in cap. nobilitas.* ergo in vtroque casu est nobilis, sed in vno considerata est inopia, & in alio abundantia bonorum; & hoc ne pater deueniat ad inopiam, quæ est sola consideratio secundi casus, & diuersificationis à patrimonio, & non nobilitas in secundo vltra quam sit primo casu. Et ita mihi videtur contra opinionem Caroli Ruini, & prædicti Boni, ex quo non debebat tale quid poni pro priuilegio nobilitatis, prout etiam posuit Cæpol.

Hinc etiam est; quod nobili ad paupertatem redacto, debet dari gratis sol data, vt tenet Bartol. Cæpol. *in d. suo tract. de imp. mil. eligend. in ver. nobilitatis.in 31.prin.*

QVadragesimasecunda consideratio. In constitutione dotis, aut donationis propter nuptias furiosorum, in quibus non solum curatores, sed etiam his qui sunt ex eo genere nobiliores, adhibendi sunt, vt est casus *in l.tam dementis.Cod.de epi.aud.* ideo dicit ibi Alb. quod nobiliores de genere puellæ sunt vocandi, cum agitur de dote sibi restituenda. & idem Raph.Ful. *in fin.* qui dicit idem in filiis maritandis, vt nobiliores ex genere debeant adhiberi, & istud est 11. priuilegium *in loco sæpe alleg.* positum, & 31. quod posuit Bonus de Curt. *in suo tract.de nobilitate.* vbi affert rationem; ex eo, quia multum præsumitur pro nobilibus; quæ est multum generalis ad plures casus.

QVadragesimatertia consideratio. Nobiles nomina sua apponi solent facere in instrumentis, aut inscribi. text. est *in l. si pupillis. §.sed si per interpositam personam. ff.de auto.tuto.* & probatur *in leg.optimam.in ver. optimas. C.de contrah.& commit.stip.* & istud est 13. priuilegium Cæpol. *in loco supra sæpe alleg.*

QVadragesimaquarta consideratio. Nobilitati defertur in priuil.condendi testamenta, vt est casus *in leg. omnium.in princ. C.de testam.ibi: tot nobiles.* Sed non video, quod in hoc nobilitas sit causa istius priuilegij, sed præsentia Principis, vt dicit Cæpol. *in d. loco.in 14.priuil.* Et quomodo deferatur nobilitati, habes per G.Bened. *in sua repet.c.Rayn.in ver.mortuo itaque testatore.1.num.221.extra de testam.*

QVadragesimaquinta consideratio. Nobilitas in hoc honoratur, quod si aliquis sit incola duarum ciuitatum, & ab vtraque parte simul vocetur ad munera, nobiliori & maiori ciuitati est deferendum. *argu. in Auth. & hered. & Falc. §.si quis autem. colum.1. in Auth. de defin. ciuit. §. interim.col.3.& in leg.fin.ff.de fi.instr.& l.si quis.C.de natur.lib.* & hoc not.gl. *in l.1.C. de mu. patr. in gl. magna, circa finem,lib.*10. & istud est 18. priuilegium Cæp. *in loco supra alleg.*

Hoc dubium pluries euenit apud nos tempore fenagiorum; sed semper fuit decisum, quod tenetur ad fenagia illius loci, in quo faciebat residentiam tempore concessionis, non habendo respectum ad vtilitatem loci.

QVadragesimasexta consideratio. Nobilium appellatione Comites, & Marchiones comprehenduntur. *c.grandi.ibi:nobilem virum Comitem. Bononiensem. de suppl. negli. prælat. in 6. & cap. constitutis.2.ibi: Sororis nobilis viri Marchionis Mesinens. extr. de testi.* quod secundum Domini. de sancto Gemin. *in d.cap. grandi in princ.in 3.notab.* Facit ad priuilegia, quæ Comitib. Palatinis conceduntur, vt possint legitimare illegitimos, exceptis filiis nobilium; quia comprehenduntur filij Comitum, & Marchionum in illa exceptione, & istud est 40. priuilegium Cæpoll. *in loco supra relato,* & Boni de Curt.23. vbi dicit, quod idem in Ducibus, excepto tamen vno casu, videlicet, vbi ageretur de derogatione aliquorum suorum iurium, vt puta. in derogatione iurispatronatus laicorum etiam nobilium, facta à sede Apostolica: quia in hac derogatione non comprehēderetur iura patronatus Regum, Ducum, Comitum, & Marchionum, vt dicit Fel. *in suo tract. quando litera Apostolica præiudicent patronis. in 5.col.ver.ampliatur octauo.*

QVadragesimaseptima consideratio. Nobiles laudantur ex magnanimitate, magnificentia, docilitate, industria, politia, & affabilitate, vt de his suprà *in 5.par.* dictum est *in multis consid.* Ita dicit Luc.de Pen. *in l.si qui. col.2. C.ne rusticani ad vl. obseq. deuoc.lib.*11. Et ibi addit, quod etiam commercia fugiūt. Et in multis aliis laudantur nobiles, si euitauerint iniustam rapinam, & iustitiam in omnes seruauerint, vt amplè Iud.Clict. *in suo tract. de vera nobilitate.cap.*13. Ex religione in Deum & diuini cultus reuerentia. *eod.tract. c.*11. Si consortia virorum proborum colant, & luxurias euitent, *eod. tract.ca.*19. Ex abstinentia à deieratione Dei, & Sanctorum. Clicto. *ibi.c.*15. Si à ludis inhonestis se contineant, *ibid. c.*16. Si talia euitauerint, quę recenset ibi.Clict. *c.17.& 19.* Sed cum videam hoc quasi impossibile apud nobiles, qui in huiusmodi irretiti, & assuefacti sunt, vt plurimum saltem tempore belli ingruentis, non aliter insisto, cùm etiam esset vltra intentum, si vitia eorum explicare vellem.

QVadragesimaoctaua consideratio. Nobilitas in hoc honoratur, quod nobiles excusantur à muneribus tam realibus quam personalibus sordidis. & à talliis, & collectis primo de iure, vt tenet Guid.Papa *in decis. Delphi.*384. & post eum Io.de Month. ciuis, & contemporaneus noster *in suo promptuario iuris. in verbo, tributum.in glos. reddite.ad fin.ibi:quarta collecta, &c.* Et pro ista par.allegant *l.3. § 1.ff de mu.& hon.& l. à muneribus.ff. de vac.mun.* sic inducendo illos text. quo ad milites, qui actu militant, & veterani, qui à militia missi sunt: & sic militare desierunt, excusantur à collecta; ergo & nobiles, cùm nobiles vel militent, vel militare desierunt, vel saltem apti nati sunt militare.

Facit secundo, & fortius; quia propter nobilitatem solet quandoque à principe tribui immunitas etiam à tutela: vt est text. quem omnes singularizant. *in leg. non tamen. §.1.in princ.ibi: & propter inclytam nobilitatem.ff. de excu. tut.* & ibi hoc not. Bald. & Nicol. de Neapoli dicentes, quod nobilitas tribuit immunitatem, siue est causa immunitatis concedendæ.

Item, nobiles excusantur apud nos à collectis ex priuilegio Principis. Nam Rex Carolus sextus, anno domin. 1408. ordinauit nobiles ad contributionem Galliarum, non teneri pro bonis, etiam ab ignobilib.

quoque modo acquisitis, quam diu illa in suis tenebunt manibus. Imo censeri debent nobilia, & sic exempta, quouis modo eis obuenerint, & istam ordinationem refert & sequitur G.Bened. *in sua rep.c. Rayn. in ver. & vxorem nomine Adelasiam. in 4. deci. in fin. illius, de testamen.* & Aufrerius *in tit. de talliis.* & est posita in ordine 11. apud eundem.

Idem etiam ex præscriptione, cum immunitas præscribi potest, vt tenet Iacobinus de S. Georg. *in tracta. suo de homag. in ver. & promiserunt, colum. pen. ad medium.*

Item, ex consuetudine generali, vt dicit Iac.Rebuffi, in *l.1. C. de indictio. lib.*10. & Io. de Monthelo. vbi suprà.& Guid.Papę *in d.dec.* innuens, quod ex consuetudine, in confessione statuum patriæ Delphinatus, quæ fit pro subsidiis indicendis, excipiuntur nobiles nobiliter viuenres. Luc. de Pen. in *l. agros limitaneos. C. de fundis limitrophis. lib.* 11. & dixi *in commento nostro super consuet. Duc. Burg. tit. des iustices.§.4. in glo. sur ses hommes. var. ad Luc. de Pen. nu* 6. & per Bonum de Curt.Brixien. *in suo tract nobil. in 5.par. num.44.* vbi dicit, quod ita seruari solet in sua patria Brixiæ: & ibi ample per eum discutitur *in vers. 22.num.43.* an nobiles excusentur à muneribus personalibus & realibus: vbi tenet, quod non excusentur de iure. Sed quia ex rationibus ante deductis, hodie in Franc. & apud nos aliter obseruatur; ideo eius fundamenta recitare esset supernacaneum & præter propositum, & intentum huiusce operis: Dixi tamen suprà *in 5.par in 24.consid. incip. Principes vltra alios in multis. ver.119 incip. Principes honorantur, &c.* ibi: *Sed, quia, vt dicit Spec.* quod nobiles tenentur pro redemptione Regis captiui, pro magna necessitate communi, & euidenti periculo: & vide Iac. Rebuff. *in loco ante alleg.*

QVadragesimanona consideratio. Diuersi repeRiuntur ritus & mores nobilium, secundum diuersas patrias & prouincias: quoniam quælibet patria in ritu viuendi quo ad nobiles suo sensu abundat. Et ita inter nobiles habetur & consideratur laus nobilitatis diuersa (cum multiplex, & varia sit obseruatio illius) secundum diuersos vsus, & mores patriarum, vt scribit Pogius *in tract. suo de nobilitate*, & quantum inter se differant; vt etiam ex sequentibus patefit.

Neapolitani vero, qui præ cæteris nobilitatem præ se ferre videntur, eam in desidia ac ignauia constituere videntur. Nulli etenim præterquam inerti, & inexperto ocio intenti, sedendo, atque oscitando ex suis possessionibus vitam degunt. Nefas est (vt opinantur) nobili, rei rusticæ, aut suis rationibus cognoscendis operam dare. Sedentes in atriis, in hemicyclis, aut in equitando, priscis domibus orti, se nobiles profitentur. Mercaturam turpissimam vilissimamque exhorrent, adeo fastu nobilitatis tumentes, vt quantumuis egenus atque inops citius fame interiret, quam filiam vel opulentissimo mercatori matrimonio collocaret; mauult furtis & latrocinio, quam honesto quæstui vacare.

Venetorum consuetudo huic absurditati, inertiæ, ineptitudini, & obseruationi contraria est: inter quos nobilitatis, veluti factio quædam ab reliquo populo discreta: mercaturam omnis exercet: ea quoque, quæ equestris ordinis insigniis potitur, neque mercaturam à nobilium exercitio existimant alienam. Omnes enim, qui Reipublicæ muneribus funguntur, quique (vt dicunt) ex ordine sunt senatorio, nascuntur atque appellantur nobiles. Adeoque hac vulgari aura inflantur nonnulli, vt, etiamsi quis parente absurdo, stulto, insulso, inope, ipse quoque haud dissimilis patri fuerit: tamen si in popularem virum inciderit quamuis doctum & sapientem, eum præ se contemnat tumore, seu rumore nobilitatis. Sed, vt ait Pogius, mallet Apuleij se esse asinum, quam vt talis esset, aut ortus ex eo; cui minimus, quam asello sensus aut prudentia inest.

Romani; qui appellantur nobiles, mercaturam, vt rem vilem atque abiectam contemnunt, cultui agrorum, & rei rusticæ vacare, gregis atque armentorum curam gerere, re pecuaria opes quærere, quæstum honestum & viro nobili dignum putant. Idque eis, qui possunt agere, etiam si recentis sint familiæ, hoc lucri genere patefit aditus ad nobilitatem. Est apud eos (vt ait Pogius) honesta licet rusticana nobilitas, longe distans a Neapolitana.

Sed secus dum eum rectius de nobilitate sentire videtur, dum ait. Habentur enim & apud omnes dicuntur, & esse nobiles affirmantur orti, seu originem trahentes ab antiqua familia & stirpe, quorum maiores opulenti functi honore, officiis aut dignitate ciuitatis in Reipub. administratione versati sint: quorum pars se ad mercaturam confert, pars titulo nobilium gaudens, nulli exercitio dedita, & venatu & aucupio oblectatur.

Ianuensibus idem, quod Venetis vsuuenit, nauigationi deduntur omnes, præsertim maritimæ, nobiles atque ignobiles, qui nulla alia re nisi origine distinguuntur.

Sunt ex his quidam in castellis montanis dispersi Caci more, itineribus infesti, qui nobiles habentur Lombardi.

Et idem tractus, seu districtus omnis Venetorum, qui dicuntur nobiles, viuunt ex prædiorum fructu, & paterna hæreditate, nullo præterquam venandi aucupandique studio ducti: his sola origo, & negotiorum vacatio nobilitatem largitur.

Germani, atque Alemanni, quibus census patrimonij ad victum suppetit, & his, qui procul vrbibus, aut qui castellis, & oppidulis dominantur, quorum magna pars latrocinio dedicatur, nobiles censentur: quibus humanius ingenium natura dedit, hærent Principibus, quorum in aula assuescunt cultiori vitæ; rudes tamen, & moribus asperi.

Galliæ omnis vna est nobilium norma. Nam rura & prædia sua (dicam potius castella) incolentes vrbes fugiunt, in quibus habitare nobilem turpe ducitur: qui in illis degunt, ignobiles habentur à nobilibus. Mercatores aspernantur, vt vile atque obiectum hominum genus. Prædiis suis (hoc est, censibus, reditibus, seu prouentibus) contentum ac prodigum esse (vt eis à natura inest) neque futura quicquam pensi habere: signum nobilitatis volunt. Ea quotidie augetur, vel pecunia, vel famulatu. Nam mercatorum, aut quorumuis opificum filij, qui diuitiis præstant (quos burgenses vocamus honestiori vocabulo) aut empto prædio (hoc est seignoria) rus se conferunt, vrbe relicta, atque eius fructu contenti, seminobiles, seu nobilitati euadunt, suisque posteris nobilitatem præbent. Aut famulantes Principibus aliquo prædio collato pro nobilibus honorantur. Ita plus illis rura, & nemus conferunt, quam vrbes, atque ocij aut negotij ratio ad consequendam nobilitatem. Salua pace Pogij: quia non bene intellexit nobilitatem Gallorum; quippe illi apud nos habentur nobiles, & tales reputantur, qui origine antiqua, & immemoriali sunt nobiles, aut eorum prædecessores ex priuilegio Principis, & tales,

vt com-

vt communiter moratur in rure, vbi habet sua castra, hoc est, casas altas, amplas, sumptuosas, & luxuriosas, fortes, & munitas muris & vallis, atque etiam sua dominia habent, quibus victum percipiunt, cum censibus super ruricolis sibi assignatis: super quibus habent jurisdictionem, & venationibus & aucupiis continue aucupantur. Qui vero etiam nobiles forent, in villis, seu vicis ruralibus (vbi sunt ædificia sine muris vel vallo) habitant, à nobilibus reprobantur, & dedignantur. Et de ritibus Gallorum nobiliū iam dixi supra *in 18. consid. ver. apud nos Gallos.* Et quod nobiles Galli sint optimi venatores, multúmque eis venatio conueniat, satis scribit G. Bene. *in suo repet. c. Ray. in ver & vxorem nomine Adelasiam, in materia successionis ab intest. n.* 885. Vbi inquit: Est enim Gallicæ nobilitatis vana consuetudo, ad feras venatu deprehendendas se conuertere, *c. quorundam* 14. *distinct.* vbi dicitur, quod Germani & Galli sunt venationi naturaliter deditì, quibus multum confert, quod canes, qui leporarij vocantur, leues & agiles habent, de quibus insigniter meminit Ouidius lib. 1. Metam.

Ipse amor, admisso (hoc est, veloci) *sequitur vestigia passu.*
Vt canis in vacuo leporem cum Gallicus aruo
Vidit, & hic prædam pedibus petit ille salutem.

Præterea dulcis & naturalis venatio, potius fit causa spatij & exercitij, quam commodi aut lucri; quia non tam gaudent nobiles de magna præda, quam de volatu, & cursu, quæ animos recreant præsertim Gallorum.

Hos Britanni sequuntur, Angli hodie vocati, qui nobiles in ciuitatibus moratī ignominiæ loco putant rura syluis ac pascuis seclusa inhabitant, nobiliorem ex censu judicant, rem rusticam curant vendentes lanam, & armentorum fœtus; neque turpe existimant admiscere quæstui rusticano, & vt refert Pogius vidit hominem relicta mercandi cura, cum prædia preciosiora emisset, atque in ea cum familia, vrbe relicta, se contulisset, authorem nobilitatis filiis extitisse, & ipsum non reiectum à nobilium cœtu. Multos huiusmodi hodie videmus in Gallia, qui à plebeis orti, cum eorum prædecessores, vrbe posthabita, possessiones jurisdictionales sibi compararint, ex quibus vitam degunt, se nobilium consortio immiscere, & pro nobilibus reputari volunt, quod absurde fit apud nos, sicut & in Anglia. Multos etiam, ait Pogius, in Anglia ignobilis generis, aliquod præstans in bello facinus, acceptis à Principe donis, nobilitauit.

Hispania duplici nobilitate vtitur. Nam, & qui in suis ciuitatibus antiquo genere orti, cæteris præsunt, diuitiis præditi, & qui in campis commorantes nutriuntur ex prædiorum censu: cum ornatiore quodam viuendi ritu, quæ cæteris præstant, nobilium nomen tenent. Inter omnes illos Equester ordo primum nobilitatis locum habet.

Apud Græcos quicunque ad Imp. aulam vocati seruitio eius insistunt, quantumuis abiecti generis, ob Princ. consuetudinem ac famulatum, nobilitatis titulo potiuntur, appellantúrque deinceps nobiles, & de ista nobilitate dixi supra in ista part. in 19. consid.

Hodie vero, apud Principes is mos inoleuit nobilitandi, vt quilibet Princeps priuilegio, & literis faciat nobiles, nulla habita virtutis ratione. Ita isti (quod risu dignum est secundum Pogium) vsu & obsequio scriptura & cera, nobilitatem adipiscuntur: & de hac dixi supra in 17. consid. huius part.

Barbaris quoque gentibus diuersi sunt nobilium mores.

Ægyptiis ac Syris nulla habetur nobilitas, nisi eorum, qui militiæ dedūtur, qui soli excellunt ac dominantur, reliquis seruorum loco habitis. At illos omnes constat esse emptitios seruos, qui postmodū præfecturas equitum prouinciarúmque sortiti, vsq; adeo fortunæ beneficio efferuntur, vt ex eis potentior regnum occupet viribus annorum fretus.

Teucros insuper, & superiores Sarmatas arma nobilitant. Nam, qui ordines ducunt, dicati prædiis, nobiles dicuntur, & ipsi quoque, ex seruitio maiori ex parte ad militiam asciti; pueri enim empti pretio militiam condiscunt, in qua excellere parit nobilitatem, & de ista nobilitate, quæ causatur ex militia, habetur supra ista parte in 15. consider.

Sed quæ istarum sit certa & vera nobilitas, disputat Pogius, *in l. opere de nobilitate*: & tandem concludit, quod sola animi nobilitas, & quæ virtute præcedit, est vera nobilitas & excellentior aliis, de quibus diffuse ista parte dixi, præcipue in 5. consid. ideo non repeto.

QVinquagesima consideratio. Ex omnib. superius deductis bene pensatis, infertur illud vulgatum, (quod solent nobiles quandoque dicere) *Ie suis gentil-homme comme le Roy*: & quod inferior nobilis dicit superiori: *Ie suis gentil-homme comme vous*: non esse verum, imo falsum, & per hoc fit iniuria superiori: Cum, vt hic ante scriptum est in 15. consid. etiam Rex Dux, Marchio, & Comes dicantur nobiles, & sint in alia dignitate, quam inferiores, & Rex sit in maiori dignitate quam Dux, & Dux quam Comes, & sic de singulis: cum dignitas, & nobilitas idem sint, vt dixi ante in 1. parte, in 66. consid. Sicut ergo dignitas capit augmentum, vel diminutionem secundum qualitatem eidem adiectam: Ita & nobilitas secundum dignitatem ei adiectam. Quia nobilitas non potest esse sine aliqua specie dignitatis, vt hic ante dixi in 7. consid. quod nobilitas dicitur eo, quod secernitur & differtur à plebe, siue plebeis, qui sunt sine aliqua dignitate. Ideo conclusiue; Omnes nobiles habentes annexum dignitatem Principatus, præsumuntur omnibus inferioribus. Et tales dici possunt esse in primo gradu meræ nobilitatis: Quoniam sicut jurisdictio diuiditur in tres, in meram, mixtam, & in infimam. Et meræ iurisdictionis sunt sex gradus, vt dicit Bar. *in l. imperium. ff. de jurisd. om. jud.* aut tres, secundum Bald. aut quatuor, vt voluit do. meus Ias. *in d. l. imperium.* De quibus per Purpur. ibi: *n.* 206. qui sequitur diuisionem Bart. Sed quia de his supra dixi in 5. par. hîc non repeto; cum in hac parte etiam discutiatur de alia nobilitate, quæ nō est in mero gradu, sed in mixto, sc. post Principes. Et licet de hoc gradu mixti Imperij, & sic mixtæ nobilitatis possent fieri sex species; secundum quod Bart. facit sex gradus; tamen do. meus Ias. facit tantum tres; & sunt maximi, medij, & minimi: & hîc erit idem in nobilibus, quia erunt maximi, vt Barones: medij, vt castellani; & alij minimi, vt minimi, valuasores, seu alij domini habentes tantum omnimodam Iurisdictionem, & nullos vasallos sub se habentes. Et sic ex pluribus cognoscitur maioritas in istis ex antiquitate originis, ex maioritate præeminentiæ & Iurisdictionis, & ex maiori reputatione, & quis ex his potest dici maior, & maiorem habere nobilitatem. In infimis, qui sunt tertij gradus, etiam sunt tres species, vt dicit dom. meus Ias. *in d. l. imperium. in pen. colum.* Et sunt isti parui nobiles, qui habent aliquam paruam Iurisdictionem, & qui non possunt mulctare delinquentes, nisi vsque ad 60. solidos, alij vsque ad septem solidos tantum, quæ dicitur Iurisdictio seu Iustitia sub

Ee

solato, hoc est, sub laicis. Alij, qui habent aliquod dominium nobile, & francum, nō subiectum alicui, sine aliqua tamen iurisdictione. Et isti etiam dicunt se nobiles, sed in infimo genere nobilitatis, & in minimo gradu. Et ex his potest considerari, in vnaquaque persona secundum eius qualitatem, cuius gradus sit nobilis, & an sit verum dicere quod existens in vltimo gradu infimæ nobilitatis, possit dicere existēti in primo genere, & gradu nobilitatis quod est ita nobilis, sicut & ille: quoniam ex prædictis constat quod non: & sic quod sit iniuria superiori, qui potest ornare suā nobilitatem ex multis qualitatibus supradictis, ex quibus diuersificabitur ab alia. Ideo erit verum dicere, quod vnus est magis nobilis, quam alius. Vide hic ante in vigesima septima consid. Et tali, si dicatur per inferiorem, quod sit ita nobilis, fit iniuria, vt dixi. Sicut si fieret de armis, ita quod vsurpans arma nobiliora alterius, infert ei iniuriam, vt supra *in 1. part. in 15. 20. 22. 23. & plerisque conclusionibus 38. consi.* Sic hoc casu, si inferior, & minus nobilis vsurpet nobilitatem maioris & superioris, & suam inferiorem adæquare voluerit maiori, & illud facile cognosci potest ex multis, quæ dici possunt ex ante dictis in hac parte quæ si contingant in facto, considerata qualitates partium, & scias diuersificare secundum maius & minus, & secundum magis dignum, & minus dignum.

Octaua partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

NONA CATALOGI GLORIAE MVNDI PARS.

Laudes & honores Militum declarat.

Quadraginta & octo Considerationes habet.

CVM militiæ summa laus sit, vt habetur *c. in summa in initio, & in fin. 33. q. 1.* & Seneca *in Hercule furente Tragædia*: Omnis (inquit) in ferro est salus. Ideo dicitur bellum omni iure diuino, naturali & gentiū pro tuitione rerum suarum permissum esse, secundum Paul. de Castr. *consi. suo 33.* & dicit tex. *in cap. militare 33. quæst. 1.* quod militare non est delictum. Quoniam plures fuerunt milites à Deo approbati, vt de Dauid, de quo dicit Deus, Inueni hominem secundum cor meum. & de pluribus aliis, de quibus habetur *Reg. 1. 2. 3. & 4. & Macchab. 1. & 2.* dicam infra *in 3. & 12. consid.*

ERit ex eo prima consideratio. Quia hic ponitur ordo militum ante ordinem literatorum, propter quod quæri posset, quis præcedere debeat, an Doctor, an miles?

Et imprimis reperio inter alios dom. Signorolum de Homedeis legū Doctorem, qui hanc quæstionem disputauit anno Dom. 1340. & quæsiuit; An doctor insignis honoris, & præcellentiæ in litem præcedere debeat, vel econuerso. Et post eum Ludo Bolognin. qui in huiusmodi disputatione introduxit nouum duellum inter illustrem ac excellentissimum in toto terrarum orbe Iurisconsult. dom Franciscum de Acoltis dictum de Aretio, pro parte Doctorum tuenda, loquentem. Et inuictissimum, ac iustissimum Principem armorúmque Ducem & totius Italiæ benemeritū do. Federicum Vrbinum pro parte militari defendenda loquentem. Et vltimo loco pro omnium concordia introduxit do. Alex. Tartagnium Imol. cuius sententiæ omnes acquieuisse attestatur. Cuius etiam sententiæ acquiescendo, dico prout Alexand. omisso tamen primo loco sedendi inter milites & doctores quem credo dandum esse militibus, quicquid dicant omnes doctores, vt satis probaui *in 8. consid. 7. part. huius operis.*

Facit pro hoc vna ratio vrgens inter alias, quod in omnibus fere locis iuris ciuilis, vbi fit mentio de armis & legibus semper præferuntur arma, non solum in legib. Imper. vt *in l. 1. in pr. C. de Instit. C. campo. & in l. 1. C. de vet. iu. enuc. & l. tanta col. 1. & procc. Inst. in prin* verumetiam in legibus Iurecons. *l. his honorib. ff. de vaca. muner.* vt supra dixi *in 8. cons. 7. part.* etiam iure diuino, vbi fit mentio de officiatiis militaribus & iustitiæ præponuntur militares in ordine literæ seu scripturæ: qui quidem ordo seruandus est. *l. qui soluendo. ff. de hared. inst.* & dixi supra *in 4 part. in 73. consid.* vbi ample. In aliis autem locis præter illum primum insequendo doctrinam Alex *in l. centurio. ff. de vulg. & pup. subst.* dico in hunc, qui sequitur, modum.

Post prædictū primū locum, quem dimitto suo loco, vt supra dictum est in actibus doctoreis, sine dubio doctor præfertur militi. *l. nemo clericus. vel militaris. Cod. de sum. Trin.* Et econtra in actibus militaribus milites Doctoribus præferuntur *l. ciuilib. Cod. de off. vic.* sed in actibus promiscuis, seu naturalibus primo præferuntur Dd. existentes ad latus Principis: & hi habent primum locum post supremum, quem omitto. Secundum vero locum tenent milites, qui militant ad latus Principis, vel qui sunt Equites Romani. Tertium vero locum habent Dd. excellentes, qui non sunt ad latus Principis. Quartum vero locum habent simplices milites. Quintum vero & vltimum locum tenent doctorelli: & ita dicit se alias tenuisse in lectura *in l. centurio. in 2. colum. ff. de vulg. & pupil. subst. in verb. puto. quod in actibus militaribus.* Et quicquid dicant & dom. Alexand. & alij, ego sum huius opinionis, quod semper in actibus doctoreis præferuntur Doctores. In actibus militaribus mili-

milites, sed in actu indifferenti, data paritate militum & doctorum, videlicet, in Magistro militum primo qui dicitur apud nos Cõnestabilis: & in præfecto prętore, seu quæstore qui etiam vulgo Cancellarius nũcupatur. quod semper miles præfertur doctori, & sic de singulis de gradu in gradum; quia in ordine literæ præponũtur arma legibus, ex rationibus superius per me deductis, *in d. 7. par. in 8. consid.* ideo etiam tractando primo incipiam à militibus.

SEcunda consideratio. Plura militum genera repериũtur quo ad nos. Quidam enim sunt milites militiæ Ecclesiasticæ, qui etiam licet sequantur arma, tamen sunt milites Ecclesiæ, seu militiæ Ecclesiasticæ, qui dicuntur Hierosolymitani, & participant de vtraque: tamen quia plus attingunt dignitatem Ecclesiasticam, quam temporalem, ideo eos præponendos cẽsui cæteris militibus: quemadmodum Ecclesia seu spiritualitas temporalitati præfertur, cum à digniori fiat denominatio. dixi supra *in 4. part.*

Alij sunt milites ordinis seu torquati apud nos, qui sunt milites existentes ad latus Principis: qui proprie & maxime habent vi illius ordinis quandam dignitatem, seu prærogatiuam particularem vltra militiam simplicem de per se.

Alij sunt milites armatæ militiæ simpliciter, & de per se, de quibus principaliter intendimus hic tractare, & de eorum laude, gloria, præeminentia & dignitate.

TErtia consideratio. Inter omnia exercitia mortalium nihil excellentius, nihil præclarius armata militia. Ea enim exercitatio vtilitate, & honore cæteris præstat. Per militiam enim armorum exercitium, Reip. quies, atque salus quęritur & conseruatur, & ab omni hostili vastitate liberatur. Cuius exercitij laudes & vtilitatem ipsa humana indigentia demonstrat & extollit. Vt enim antiqui voluerunt, militia recte manibus comparatur, quæ naturæ imperio paratæ sunt ad corpus juuandum. Sicut enim manus sunt in corpore naturaliter institutæ ad repellendum nociua, ad percutienda infestantia, ad attrahenda necessaria, & ad conseruanda alia membra corporum, illaque augenda: sic milites ad ista conficienda in Repub. pernecessarij sunt. Quid enim profuit disciplina militaris Imperio Romano, ponit Valerius *in suo li. 2. in tit. de disciplina militari.* Et merito, dicitur, quod summa militiæ laus sic, vt habetur *in c. summa. 33. q. 1. in prin. & in fi.* Et Seneca *in Hercule furente, Tragœdia. 1.* Omnis, inquit, in ferro est salus. Et ideo dicitur, quod bellum omni jure pro defensione rerum suarum permissum est, vt ample scribit Ioan. de Terrarub. *in opere de vinea Ecclesiæ, art. 10. tertij tractatus, in gl. in verb. sufficiant.*

Imo & nos de Regno Franciæ dicere possumus illud, quod scriptum est *in l. 1. C. de Iustinian. C. componendo:* quod dicebat Iustinianus, summa Reipublicæ Francorum tuitio, de stirpe duarum rerum armorum atque legum veniens, vimque suam exinde muniens. Felix Regum nostrorum Christianissimum genus omnibus anteponi nationibus, omnibus gentibus dominari, tam præteritis effecit temporibus, quam Deo propitio in æternum efficiet, vt de his infra dicetur, & primo de militia.

Inducta est enim pro pace tuenda; *l. mulierem. ff. de accus.* Hinc Plato *de Republica*; cum cæteros status in ciuitate instituisset, vnum necessarium genus hominum longe cæteris anteposuit, qui arma tenerent, ciuesque alios ab hostibus defenderẽt. Quibus mirifica priuilegia tribuit: honoreq; & dignitate cæteros voluit antecellere, quodque si minime honorentur, pauci fortes reperirẽtur, iuxta Arist. sententiam. Apud illos inueniuntur fortes milites & tyrones, quod apud nos fortissimi quique honorantur, & secundum Ciceronem iacent semper & parum vigent, qui apud quosdam non decorantur. Ea ergo Respublica tyrannidem sapit, quæ fortes, aut sapientes minime honorat. Quis enim clarissimos milites cunctis non anteponit, quorum pietas in patriam studiosa est, & mors pro illius salute semper offertur? Hinc Bruti, Publicolæ, Camilli, Scipiones celebrantur. Si enim milites in Republica deessent, virgines passim raperentur, matresfamiliæ ad libidinem traherentur, sacra simul & profana polluerentur, eandemque cũcta cædib. & incendiis misera quadam conditione miscerentur. Et tandem quicquid prauis hominibus liberet, id innoxios atque innocentes pati oporteret. Et ideo Hippodamus scripsit tres partes esse necessarias in ciuitate: primam quidem agricolarum, de quibus infra dicturus sum *in 11. par.* secundam artificum; tertiam propulsatorum belli & arma tenentium.

Quod videntes nostri Hedui, & huius nostræ ciuitatis incolæ post habitas literas Regias in forma edicti generalis defugando, deiiciẽdo, & inuadẽdo quosdam tribaldos dictos *auanturiers*, qui se absque licentia Principis insurrexerant, omnia deuastãdo, & quasdam societates inerant, qui infinita & innumerabilia nefanda & relatu horribilia in populum committebant: vt oppressionibus & deuastationibus illorum resisteretur. Secundum mandatum & edictum Dom. Regis nostri in eorũ ciuitate hoc anno Domini 1523. statum militarem ordinauerunt decernendo capitaneos, decennarios & centenarios. Ita quod per huiusmodi ordinationem militarem, populum & vicinos ex mandato Regis ab huiusmodi sceleratissimis viris liberarunt, quod nec ausi fuere attentare aliæ quæcunque ciuitates regni, nisi post infinitas mirabiles executiones factas per nostros ciues Heduen. in huiusmodi facinorosos homines, quos ita castigauit & diripuit hæc nostra ciuitas, quod quoscunque potuit, interfecit, & laqueo suspendi fecit: quod fuit grauissimum Regi & toti Reipublicæ plusquam fructuosum & necessariũ, alias totam Galliam deprædati fuissent. non habendo respectum ad nobiles, quos spernebãt, virgines, quas violabant, & matronas, quas adulterabant, omnesque alios, quos cruciabant, & bona eorum deprædabantur.

Sed redeundo, vnde digressi fueramus: has vitæ militaris vtilitates Arist. conspiciens, *in 7. Polit.* ait, quod merito bellicis actibus vacantes proprie sunt partes ciuitatis, & eos veros ciues appellat: suadet. n. quod prædicti bellici homines, item consiliatiui, judicatiui, ac etiã sacerdotes sunt vere partes ciuitatis. Mercatores vero in quantũ tales & agricolæ, ac artifices mechanici & mercenarij (quantumcũque sunt diuites licet necessarij sint in ciuitate) nõ tamen sunt vere partes, nec ciues. Illius rationem ibi assignat, quã etiam posuit Zodec. Zamor. *in suo speculo humanæ vitæ. li. 1. c. 9.* vbi per eum vide de laude militaris exercitij.

Et hæc exercitatio militaris fuit primo inuenta à Publio Attilio, vt refert Valerius *li. 2. de institu.* Et ibi dicitur, quod Neuius centurio inuenit vsum velitum, id est, *des archiers.* Virgilius Polydorus *lib. 3. de inuentoribus rerum, cap 10.* dicit, quod primo fuit inuenta à Tubalcaym: & ibi postmodum ponit de pluribus aliis, qui inuenerunt artem militarem: Dicit tamen in principibus, quod tanto literis præferenda vide-

tur, quanto facti dictis præstant.

QVarta consideratio. Ordo militum Hierosolymitanorum qui dicuntur milites Rhodij seu Rhodienses: eo, quia principalior locus eorum religionis constitutus in insula Rhodi. Cuius nonnunquam etiam habitatores & incolæ dicti sunt Colossentes tempore Pauli, ad quos scripsit Epist. & à nomine vrbis, quæ dicta est Rhodos, insula nomen accepit. Quorum ordo est S. Iohannis Hierosolymitani, & incepit anno 1120. ab incarnatione, prout refert Vincentius *li*.27. Hi degunt sub regula B. Augustini, habentes habitum nigrum modo laicali, sed cum cruce alba in pectore, & deputati sunt ad pugnandum corporaliter contra infideles. & de his vide supra *in 5 par. in 64. consid.* Et licet firmissimum Christianę religionis esset propugnaculum, per maledictum Turcam expulsi fuerunt, & quasi profugi non habent certum locum religionis; sperandum tamen (Deo auspice) seditionibus Principum semotis ipsam recuperari, ac ipsum Turcam affligi posse.

Prædicti ergo milites subsũt magno Magistro Rhod. quod nomen est impositum instar illius, qui habet regimen & administrationem plurimorum militum, de quo est rubr. *C. de officio Magistri militum.* Et vt denotetur eius authoritas, additum est istud adiectiuũ, *Magnus*, ad denotandum maioritatem & superioritatem vltra illam, quam habet Magister miliũ, qui dicitur illustris, vt habetur prædicto tit. *in l. vlt. in subscriptione*, cum dicitur; *Imperator Iustinianus Zetæ, viro illustri Magistro militum.* Et magister dicitur; quia maior est in statione, *steron* Græce, *statio* Latine dicitur, secundum Papiam, vnde & Magister militum dicitur Princeps militum. 2. *Reg*. 10. *c*. habetur per Hostiens. *in summa de Magistris. §. 1.* & Ioan. And. *in cle. de Magistris*, qui dicit, quod nemini debet huiusmodi nominatio esse molesta; cum Christus sic à discipulis vocaretur, *Ioan*. 3. quod etiam ipse acceptauit, *Ioan*. 12. Vos vocatis me Magistrum, &c. sum etenim. Et est proprie is, cui totius rei gubernatio est commissa. *l. 1. §. 1. ff. de exercit. actio.* & facit *l. item. Magistri. ff. de pact. & l. actor. ff. rem ratam hab.* vel dicuntur Magistri à monendo. Nam quibus præcipua rerum omnium cura incumbit, & qui magis, quam cæteri, diligentiam & solicitudinem habent in rebus, quibus præsunt, debent hi Magistri appellari: quinetiam ipsi Magistratus per deriuationem à Magistris cognominantur. *l. quibus. ff. de verborum signification.* Idcirco & judices & Magistri eodem ordine præcepti ponuntur, *Deuteron*. 16. Iudices Magistros constitues in omnibus portis tuis: vt iudicent populum iusto Dei iudicio. Imo Magistri sunt maiores: eo, quia dictio, *&*, est augmentatiua. Dom. meus Ias. *in l. 2. in §. 5. de success. edict.* Et etiam quandoque dicitur Comes. *l. 3. C. de cursu publ. l. 12.* Vide ad prædicta Luc. de Penn. *in l. hi qui. Cod. de castr. lib. 12.* vbi ponit de off. Magistri. dixi supra *in 6. par. in 7. consid.*

Et quoniam, vt hic supra dixi, iste magnus Magister & milites Rhodij non amplius habent insulam, nec vrbem Rhodiensem; habent tamen in Gallia & multis Christianitatis partibus pulchra templa & oratoria, quæ multa sunt & opulẽta. Sed quia pauci eorum sunt clerici, licet sint religiosi, vt dictum est supra, & gaudeant priuilegio personali & reali clericorum; ideo communiter dicunt horas suas, seu officium ex oratione dominicali, id est, *Pater noster*.

Bernardus autem *in suis sermonibus* talem religionem militum commendans, docet, quales mores habere, & à quibus abstinere debeant. Sic enim dicit ad milites templi scribens: Nouum militiæ genus ortum nuper auditur in terris, & inexpertum omnibus seculis; per quos gemino pariter conflictu atque infatigabiliter decertatur, tum aduersus carnem & sanguinem, tum contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus. Quid autem viuens vel moriens timeat, cui viuere Christus est, & mori lucrum? Gaude fortis athleta si viuis & vincis in Domino; sed magis exulta & gloriare, si moreris & iungeris Domino. si beati, qui in Domino moriuntur; multo magis qui pro Domino moriuntur. O vita secura, vbi pura conscientia. O vere sancta & tuta militia, atque ab illo duplici periculo prorsus libera, quo id hominum genus solent frequenter in militia seculi periclitari, vt Christus non est causa militandi. Quoties namque congrederis, qui militas militia seculari, timendum omnino ne aut occidas hostem quidem in corpore, te autem in anima: aut tu forte occidaris ab illo in corpore simul & anima. Ex cordis namque affectu, non belli euentu pensatur, vel periculum, vel victoria Christiani. Viuunt enim hi milites in communi sub vnius obedientia absque vxoribus & liberis, & absque omni proprio, Nullo autem tempore, aut ociose sedent, aut curiose alicubi vagantur: sed semper dum non procedunt, ne gratis panem comedant, armorum seu vestimẽtorum, vel scissa resarciunt, vel vetusta reficiunt, vel inordinata componunt, & quæcunque postremo facienda, Magistri eorum voluntas & communis indicit necessitas. Persona inter eos minime accipitur, meliori, nõ nobiliori defertur; verbum insolens, opus inutile, risus immoderatus, murmur vel tenue siue susurrus, nequaquam deprehenditur, inemendatus relinquitur. Scacos & aleas detestantur, abhorrent à venatione, nec ludicra illa auium rapina, vt assolet; delectantur. Minos & magos & fabricatores scurrilesque cantilenas, atque ludorum spectacula, tanquam vanitates & insanias falsas respuunt & abominantur, capillos tondent scientes iuxta Apostolum ignominiam esse viro, si comam nutriat: nunquam compti, raro loti, magis autem neglecto crine hispidi, puluere fœdi. Lorica & caumate fusci. Porro imminente bello intus fide, foris ferro, non auro se muniunt, quatenus armati & non ornati hostibus metum incutiant, non auaritiam prouocent, equos habere cupiunt fortes & veloces, non tamen coloratos & phaleratos, pugnam quippe, non pompam, victoriam, sed non vanam gloriam cogitantes, & studentes magis esse formidini, quam admirationi. At vbi ventum fuerit ad certamen, pristina leuitate deposita, (tanquam sibi dicerent: *Nonne qui oderant te domine, oderam, &c.*) in aduersarios irruunt velut oues eorum reputãtes, quia non de suis viribus præsumere norunt; sed de virtute Do. Sabaoth. victoriam sperare, cui facile esse confidunt, iuxta Maccab. sententiam, concludere multos in manus paucorum. Quia non in multitudine exercitus victoria belli, sed de Cœlo fiducia est. Ita miro & singulari quodammodo cernuntur, & agnis mitiores, & leonibus ferociores. Quibus nec deest monachi mansuetudo, nec militis fortitudo: de qua re quid dicendum est, nisi quia à domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris? Tales enim elegit sibi Deus & collegit a finibus terræ ministros ex fortissimis Israel, qui viri lectulũ Salomo. id est, sepulchrum, vigilanter fideliterque custodiant, omnes tenentes gladios in manibus & ad bella doctissimi. Hæc Bernard. vbi supra relatus per Anton. Flor. *in 2. par. istõ. tit. 15. cap. 20.* vbi etiam inuehitur contra prædictos milites in pompis

eorum

eorum & cupiditatibus, dicens, *Quis hic, ô miles, tam stupendus error & furor tantis sumptibus & laboribus militare: stipendiis vero nullis nisi aut mortis, aut criminis? Operitis equos sericis, & pendulos nescio quos panniculos loricis superinduitis: depingitis hastas, clypeos & sellas frena & calcaria auro & argento circumornatis & cum tanta pompa pudendo furore, & impudenti stupore ad mortem properatis: militaria sunt hæc insignia, an potius muliebria ornamenta? Nunquid forte hostilis mucro reuerebitur aurum, gemmis parcet, serica penetrare non poterit? denique ipsi sæpius certiusque experimini, tria esse præcipue necessaria præliantiVt scilicet strenuus, industriusque & circumspectus sit miles ad se seruandum, & expeditus ad discurrendum & promptus ad feriendum. Vos per contrarium in oculorum grauamen ritu fœmineo comam nutritis, longis ac profusis camisiis propria vobis vestimenta obuoluitis, delicatas ac teneras manus amplis & circumfluentibus manicis sepelitis, nec aliud inter vos bella mouet, litésque suscitat, nisi aut irrationalis iracundiæ motus, aut inanis gloriæ appetitus, aut terrenæ qualiscunque possessionis cupiditas. Talibus certe ex causis, neque occidere, neque occumbere tutum est. At vero milites Christi securi præliantur prælio domini sui, nequaquam metuentes de hostium cæde peccatum, aut de sua nece periculum: quandoquidem mors pro Christo ferenda sit, vel inferenda.* Hæc Bernard. vbi supra, relatus per Ant. Flor. *in loco præalleg.*

Nescio quid dicendum de talibus militibus hodiernis, nec solum inuectiua Bernardi potest eis applicari, imo & multo maiora: quoniam si tales fuissent, prout dicebat Bernardus, quod erat tempore suo, forte Deus non permisisset eos expelli à sedibus & finibus eorum, scilicet, ab vrbe & insula Rhodi, quæ etiam quandoque dicta fuit ebria: Sed cum iudicia Dei abyssus multa; Ideo tacere melius & vtilius, quam male loqui: maximam tamen plagam in Christianitate fecerunt in perdendo Rhodum, quæ forte temporibus eorum, qui amiserunt, non recuperabitur: Et vt verisimile est, si pecunias, quas in suis negotiis particularibus & in pompis & aliis, quæ satis notoria sunt (quæ iam non dico) in defensione & munitione loci Rhodi, & in præparandis his, quæ erant ad illius tuitionem necessaria, exposuissent, melius Christianitati cessisset.

Crederem, quod iste magnus Magister Rhodi, post Papam præcederet omnes Patriarchas, Cardinales & alios Pontifices Ecclesiasticos.

Et cum videatur esse tantæ dignitatis, cuius est Patriarcha, quod post Imperator, & alios Principes habentes iura Imperij, vt sunt Reges Franciæ & Hispaniæ, præcederet omnes Principes recognoscentes superiorem, & non habentes iura imperij, puta Reges subditos Imperio, & quoscunque Duces.

Sub se habent multos milites, qui dicuntur priores, & habent alicui adiectionem huius verbi *magni* in qualibet prouincia: vt in Francia est vnus, qui dicitur magnus Franciæ, & habet ille magnus. Prior multos alios commendatarios. Est etiam vnus magnus. Prior Auerniæ, alius magnus Prior Campaniæ, & sic de singulis, quos enumerare longum esset: & isti honorantur inter eos secundum eorum ordinem, & secundum antiquitatem promotionis.

De origine horum militum sic descripsit Polydor. Virg. *de inuen. rerum li 7. c. 5.* Hierosolyma antequam à nostris postremo, circiter annum salutis 1099. recepta fuisset, à Saracenis obtinebatur, Christiani, Latini nominis, qui inibi degebant, ab illis impetrauerunt, vt sibi liceret iuxta Saluatoris sepulchrum habitare, vbi Cœnobium diuæ genetrici construxere, quod Latinorum appellabatur, cui Abbas præerat, huius erat in primis officium hospites excipere Latinos.

Eodem exemplo breui post tempore alterum Virginum Cœnobium D. Magdalenæ iuxta dedicarunt, quod item fœminas exciperet. Confluentem postmodum peregrinorum cateruam, cum locorum non caperet angustia, hospitalem domum prope etiam constituerunt, quod do. Io. Baptistæ dedicarunt, admoniti Zachariæ patris memoria, quod eo loci sæpe ad meditandum conueniret. Sunt tamen, qui scribant Ioanni eleemosynario illud dicatum fuisse, qui Phoca imperante Patriarcha fuit Alexandrinus: ita cognominatus.

Huic etiam domui vnus præficiebatur: quare procedente tempore quidam præpositus loci nomine Gerardus cum sociis, crucem in nigro pallio candidā affixit, & eum assumpsit ritum, quo nunc degunt. Pari exemplo Agnes, quæ Virginum Cœnobio præerat, professa est: Rex postea per Pontifices Romanos & Patriarchas probata adeo breui coaluit, vt opes deinde maximas Principum liberalitate sint assecuti.

Raymundus autem primus creatus est Magister prædictæ militiæ, qui in vniuersum ordinem obtineret imperium: censentur D. Aug. ordinis: dominicam orationem certo numero repetitam pro canonicis recitant horis.

Hi cum militiam Deo optimo maximo & Ioanni sacram insigniter exercerent, dignum Rhodum insulam (vt testatur Platina) à Turcarum imperio armis vindicarunt, quam Clemens V. illis attribuit: qui fuit annus humanę salutis 308. Sunt, qui tradant eam insulam à Gothofredo Rege vrbis Hierosolymæ primo concessam: plures tamen, quibus assentior, cum Platinæ testimonio oconcordant, post receptam ex hostibus insulam, illuc se receperunt, dictíque inde sunt Rhodianæ militiæ milites. Ibi cum Turcis perpetuum bellum gerunt, atque ex proximo hostiliter infestant, sæpe & ipsi bello periti oppugnatique acriter nostra præcipuè, vt dixi suprà, memoria & ætate, cum eam male defensitasse notum sit, ita quod nunc exulant.

Aduerte etiam; quia dicit Bald. tales esse incapaces feudi, *vt in consi. suo 170. incip. ad euidentiam præmittendum, est in 2. part.*

Vlterius aduerte ad dictum Oldr. *consi. suo 127. incip. quoniam ad inuestigationem sapientiæ.* quod Conuentus prædictorum militum est superior Magistro, & maiorem potestatem habet: vt constat ex statutis & ordinationibus regulæ per eum ibi positis, ex quibus in multis arguit maioritatem Conuentus, & ipsum Conuentum esse supra Magistrum seu superiorem Magistro. Videas eum, quia ibi ample per eum de illius potestate disserit.

QVinta consideratio. Fuerunt & alij milites, qui Templarij dicebantur, & circiter annum D. 1171. sub Pontifice Gelasio II. Hierosolymis initium sumpserunt: vt refert idem Polydorus *in loco suprà alleg.* & Philip. Bergom. *in suo supplemen. Chroni. lib. 12.* Hi; quia in parte Ædium templi habitabant, Templariorum nomen inde habuerunt. Hi primum deuotionis gratia non lōge à sepulchro domini habitantes, Christianos peregrino hospitio cum charitate suscipiebāt, atque eos per sacra loca & templa armati ducebant & comitabantur, vt omnem terram sanctam tuto inuiserent, & inde sine aduersariorum molestia reduce-

bant. Fuerunt huius charitatis officij autores viri pietate insignes nouem numero, quorum Principes Hugonem, Paganum, & Gaufredum de S. Alexandro extitisse ferunt. Vtebantur atque incedebant mantellis albis cum cruce rubea. Durauit hęc religio ferme 200. annos, & maximas facultates & oppida quamplurima vbiq; gentium suo tempore possedit. Veruntamen conuicti demum impietatis, quod qui Hierosolymis agebant, ad Saracenos defecissent, essentque in fœda vitia propter rerum abundantiam à Christianis comprehensi, tanquam infideles & hæretici, pontificatu Clementis V. exterminati sunt. Et etiam, qui apud Gallos stabant, cum vbique ignominiosè nimium vitam ducerent, à Philippo Francorum Rege Pontifice Rom. concedente. Quibus omnibus deletis, eorum bona opulentissima, partim militibus Rhodianis, imo maior pars, partim nouis religionibus attributa & consignata sunt. Et istis Templariis Hierosolymitanis priuilegium concessum erat, vt excommunicati per suum Priorem, (qui sacerdos erat) absoluerentur: vt *in c. canonica. de sent. excom. extra.*

SExta consideratio. Alij reperiuntur milites Teutonici, & eorum religio ex vtraque priorum mixta est, cum hospitio suscipiunt peregre illuc profectos, & cum res exigit, pro Christianitate & fide, armis certant. Initium fecit vir natione Teutonicus, qui post Hierosolymam receptam à Christianis, vna cum pluribus suæ nationis ibi remanserat: Is vxorem & facultates habens motus suorum popularium (qui sepulchrum Domini quotidie visitabant) misericordia, qui neque linguam nouerant, neque diuersorium inuenerant, domum suam hospitalem illis communem fecit, ac inibi diuæ Virginis sacellum adiunxit, cui postea turba magna fidelium, tam pro infirmis curandis & solicitandis, quam pro tuenda fide dicauit: vnde Deiparæ Mariæ virginis milites sunt appellati. Teguntur pallio albo cum nigra cruce, subtus & tunica nigra. Ex statuto nullus nisi Teutonicus illius militiæ esse potest, atq; idem clarus ortus sit natalib. & cui proponatur ante receptionem, vt contra fidei hostes, & sacratissimæ crucis Domini nostri paratus sit omni tempore dimicare. Item barbam vnusquisque nutriat, præter eos, qui sacris intendunt, & demum dominicam orationem pro canonicis horis tantum vsurpet.

Hæc fuit Teutonicæ militiæ origo, & est multum laudanda, cum eam Rom. Pontifices postmodum approbarint.

Hi post Hierosolyma iterum amissa reuersi sunt in Germaniam, & terram Prusiam subegerunt, & occupauerunt. Et prius castellum ad Visulam fluuium construxerunt, & mox successu tẽporis oppidum frequens cultu apparet, Marienburg vocant, caput atque sedes eorum, qui vniuersi ordinis funguntur magisterio. Abundant diuitiis: nec minor, quam Regibus est illis potentia. Vnde nullus ambigere potest, quantus & qualis honor & reuerentia eisdem exhiberi soleat.

SEptima consideratio. In Hispania sunt milites S. Iacobi sub regula Diui Augustini instituti, & sub Alexandro III. Pontifice Romano (qui ordinem eorum approbauit) initium cœperunt, quorum primus fuit Magister Petrus Ferdinandus.

OCtaua consideratio. Alios esse milites, quos Calatrenenses (à loco sic dictos) ponit ipse Polydorus *in d. suo libro.* Istius militiæ fuit autor Rex Sanctius. In ann. 1160. nigrum amictum cum cruce rubra portant. Sub ordine Cisteriensi profitentur. Et istiusmodi etiam sunt in Lusitania, quam Portugaliam vocamus, milites Iesu Christi, quos (teste Platina) Ioann. XX. sub Dionysio Rege anno Domini 1325. instituit, vt essent, qui ex officio Saracenorum insultibus Bethicam id temporis tenentibus resisterent: crucem rubram affigunt pallio seu mantello. Huius ordinis est gubernator Abbas Alcohasiani monasterij Cisterciẽsis congregationis, Vlysbonensis diœcesis, & conscribendi & exauctorandi milites habet potestatem.

NOna consideratio. Sunt etiam alteri apud Alcantariam oppidum in Regno Castellæ milites: de quorum initio parum recitant scribentes. Iacob. Rex Aragoniæ, duos etiam ordines militum circiter annum salutis 1212. ordinauit: quorum alteros sanctæ Mariæ de redemptione captiuorum, siue de mercede vocari voluit, quibus captiuos redimere onus incumberet. Pallio vtuntur albo cum nigra cruce. Alteros Montesiæ milites, rubra cruce munitos nuncupauit. vtramque militiam Gregorius IX. sua autoritate approbauit. De his militibus etiam, & ordine eorum, ponit Volaterranus *in sua anthropologia, lib. 21. cap. ordines militares.* quem videas.

DEcima consideratio. Alij sunt milites particulares, qui habent certum ordinem regularem, intra eos vltra milites simplices: & isti in Francia dicuntur milites ordinis; quod aptè & accommodatè fit, eo, quia militia potest dici ordo, cum milites laudabiliter & virtuosè viuere debeant, vt dicit Lucas de Penn. *in l. his quidem. in 2. col. C. qui mili. poss. lib. 12.* Et ideo meritò dicuntur milites ordinis. Habent tamen inter eos aliquod signum particulare, propter quod dicuntur habere dignitatem militarem, particularem & specificam vltra alios, vt in Francia torquem auream, quod est signum militiæ, vt dicit text. in *c. ius militare 1. distinct.* Vbi dicit text. quod ius militare est belli inferendi solennitas fœderis, faciendíque nexu signo dato egressio in hostem, vel pugnæ commissio. Item signo dato receptio: item flagitij militaris disciplina, si locus deferatur. Item stipendiorum modus, dignitatum gradus, primorum honor, veluti cum corona vel torques donatur: & vt dicit Ioan. de Turrecremata, ibi: Illo iure militare habetur, in quo gradu siue dignitatis officio vnus alium præcedat, vtputa in quo gradu Comitem Dux, Marchio Marchionem, Dux Ducem; & vt dicit, Princeps autem omnes excellit dignitate. Et qualiter distet vnus Comes ab alio Comite, & Dux à Duce, & Marchio à Marchione, & Princeps à Principe: dixi in 5. part. vbi etiam posui de illis militibus, & de ordine ipsorum, qui fuit institutus in Regno Franciæ per Ludouicum Regem XI. in honorem S. Michaëlis Archang. certum militum numero decreto & ordinato. Inter quos Rex ipse est primus & caput, & cuilibet certorum millium librarum annuorum pro status augmentatione assignata regia pensione. Et isti milites de ordine Regio vocantur, portantes auream torquem, & D. Michaëlis Regium insigne aureum pendens: vt publicè videri possit. Vnde secundũ Bud. in *suis annot. super l. vlt. ff. de Senat.* torques aurea militibus ob rem strenuè gestam donari ab Imperatorib. solebat. Vnde Torquati dicti. Torquati tamen hodie vocitari debent equites, qui vulgo Cochleati dicuntur, quos Rex noster gestamine suo regióque insigniuit. Nec potest aliquis vti hoc insigni ornamento, nisi cui Rex concesserit, instar Ionathæ, cui Antiochus dedit potestatem bibere in auro, & sibi ã uream ferre. *Macchab. 11.* & figurata est *Genes. 11.* Vbi

Pharao

Pharao Rex Ægypti, in signum præmij, & fauendo Ioseph præposito suę domus, insignem militiæ & dignitatis, dedit ei torquem auream. Et *Daniel.5.* vbi etiam per Regem Balthasar circumdata est collo Danielis torques aurea, quod est signum præeminentiæ militaris in domo Principis; cui adiunxit Christianissimus Rex imaginem diui Michaëlis, cum nemo sit adiutor illius, nisi ipse Michaël Princeps fidei Christianæ in locum synagogæ subrogatæ, vt dixi suprà *in 3. part. huius tract.*

Et ideo cum S. Michaël sit signum & tanquam patronus & protector huius ordinis excellentissimus, potest dicere Rex noster Christianissimus, illud *Daniel 10.* Ecce Michaël vnus de Principibus primus venit in adiutorium meum: & *eod. c. in fin.* Nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michaël Princeps vester.

Quo autem ordine incedere & sedere debeant prædicti milites, quomodo alios præcedere debeant, dixi suprà: sed tamen inter eos habent ordinationem de modo & ordine præcedēdi, quæ est talis:

Item, & pour oster toutes erreurs, doubtes, scrupules, & difficultés qui pourroyent venir touchant la priorité & posterité des honneurs, estatz & degrez d'entre lesdits Cheualiers, compagnons & freres de l'ordre. Attendu que vraye, & fraternelle amour ne doit point auoir esgard à telles choses. Nous voulons & ordonnons que tant aller, venir, seoir en l'Eglise, ou Chapitre, à table, nommer, parler, & escrire, & en tous autres faicts & choses quelconques desspandans, regardans & touchans la situation l'ordre present, les freres & compagnons d'iceluy ayent & tiennent maniere, lieu & ordre selon que auant ou après ils auront receu l'ordre de cheualierie. Et si plusieurs en y auoit, qui en vn mesme iour eussent esté faicts cheualiers, Ordonnons que le plus ancien d'eux ait premier lieu en ce que dit est, & les autre ensuyuant. Et quand à ceux qui cy-apres seront mis à l'ordre: par election du Souuerain & desdits freres de l'ordre: ordonnons qu'ils auront le lieu selon le temps qu'ils seront entrez en l'ordre. Et si plusieurs y en auoit d'vn mesme iour, ils l'auront selon leur aage, comme dit est. Excepté, Empereurs, Roys, ou Ducs, lesquels pour la grandeur & hautesse de leurs dignités auront lieu en cest ordre selon le temps qu'ils auront receu l'ordre de cheualerie sans auoir autre regard à noblesse de lignage, grandeur, seigneuries, offices, estats, richesses, ou puissances.

Philippus verò Dux Burgundiæ, in suo Ducatu Burgundiæ, & in vrbe Diuionensi hunc ordinem militarem ordinauit. Et pro huiusmodi ordine instituendo, accepit signum velleris aurei pendulum, cum torque aurea. Alij verò Principes habentes tales ordines, alia & alia habent signa, quæ eis relinquo. Sed an quilibet Princeps in suo dominio & principatu hunc ordinem creare possit, non insisto.

Sed quicquid sit: hi milites præferuntur cæteris militibus, qui sunt simplices, non existentes de huiusmodi ordine: & sic laudandi sunt ex pluribus præ cæteris nobilibus, cum vltra nobilitatem, quo ad nos, habeant illam dignitatem à Principe, & sunt aggregati consortio seu societati Principis: ita, quod liberum ad eum habent accessum, in negotiisque Regni pertractandis assistunt, & sunt de consilio secreto ipsius Principis. Et, vt dicit Lucas de Penna *in l. vnica. de equestri dignitate lib. 12.* plus laudandus est, qui militiam à Rege suscipit, quam is, qui recipit ab inferiori. Et istos videtur adaptare Purpuratus *in l. 1. colum. 11. ff. de off. eius cui mand. est iurisd.* Patriciis; Sed non video eius bonam adaptationem.

VNdecima consideratio. Alij sunt milites simplices & communes, de quibus in iure loquimur, & laudantur in pluribus dummodo habeant ea, de quibus *in gl. in l. pen. ff. ex quibus causis maiores.* cui addo gl. *in §. in verb. siquidem. in Auth. de mandat. Princip.* & ideo Cyn. & Sal. post eum. *in l. 1. C. de iur. & facti ignor.* & post eos Dom. meus Ias. dicunt, quod milites nostri temporis non gaudent priuilegiis militum; eo; quia non habent virtutes necessarias ad militiam: idem tenet Bar. *in l. filiusfamilias. §. veteranus. ff. de procur. & in l. militib. Cod. de procurat.* Quæ autem sint illa priuilegia militum, & vtrum extendantur ad doctores, & clericos, qui sunt milites cœlestis militiæ; ponit Alexand. *in leg. centurio in prin ff. de vul. & pupil. subst.* & fortè ea ponam suprà, & etiam priuilegia doctor. *in suo loc.*

Militiæ huius summa laus est, communi vtilitati intendere, vt dicit text. *in summa 23. q. 1.* Luc. de Pen. in *l. vnic. in 2. colum. C. Vt armorum vsu. lib. 12.* Instituta est enim propter duo, scil. propter iniuriam propulsandam, & vindictam referendam, *21. q. 1. cap. 1.* Est autem exercenda ea intentione, vt mali coerceantur, & boni sublimentur. *23. q. 1. c. apud, & c. seq.* Namque & plerique sancti patres ex militia laudem acquisierunt: vt Propheta Dauid, qui militasse legitur *1. Reg. 28. c.* & Centurio, vt *in c. dolt. 23. q. 1.* & de pluribus aliis, vt infrà dicam suis locis: Ipsa quidem militia non culpatur, sed ita militandum est, quod nil vltra stipendia quæratur. *c. militare, eadem causa & quæst.* & vide Luc. de Pen. *in l. 1. in 1. colum. C. qui milit possunt, vel non. & in d. l. vnic. C. vt armorum vsus.* Miles enim procedens ad bellum, si occidat aliquē, non est reus homicidij, quia legitima superioris autoritate occidit, *ca. miles 23. q. 1.* Militaris quippe est disciplinæ tenacissimum vinculum, in cuius sinu ac tutela serenus tranquillusque beatæ pacis status acquiescit, vt ait Valer. *lib. 2. cap. 1. in princ.* Disciplina siquidem militaris acriter retenta, principatum Italiæ Romano Imperio peperit, multarum vrbium, magnorum Regnorum, validissimarum gentium regimen largita est, fasces Pontici sinus patefecit, Alpium Taurique montis conuulsa claustra tradidit, Ortusque & paruula Romuli casa totius terrarum orbis fecit columē. Hæc vbi supra. Et refert Luc. de Pen. *in l. tam collatores. in 3. col. C. de re milit. lib. 12.*

DVodecima consideratio; Duplex est militia secularis, scil. equestris & pedestris, *l. à caligato milite; in gl. 1. C. de nupt.* Et pedestres milites dicuntur, qui habent caligas de corio. Et equites, qui in equis vadunt. & notatur *l. non omnes. §. qui in pace. ff. de re mil.* Inde Magister militum dicitur equitum & peditum Magister, *l. 1. & 2. C. de off. pref. prat. & l. 1. Cod. de off. Magist. mili.* Et vt dicit Titus Liuius *de bello Maced. lib. 3.* Equestres milites dicuntur equi milites. Ita dicit Lucas de Penn. *in d. l. 1. in 1. col. C. qui milit. possunt, vel non.* Et isti simplices milites equestres sunt in dignitate, id est, ordine post clarissimos. vt est text. & ibi idem Lucas *in l. vnica. C. de equestri dignitate. libr. 12.* & infra amplius dicturus. Ibi ponam eos post constitutos in dignitate, & ex quibus laudari possunt & debent.

Equestria vero loca in theatro quatuordecim gradibus concludebantur, qui & ipsi ordines dicuntur. Sæpe enim apud autores Suetonium, Iuuenalem, & cæteros de quatuordecim ordinibus mentionem fieri inuenies: per quos equestria loca 14. graduum nomine intelligi conueniet, vt dicit Vdald. Zasius *in repet. l. 2 §. post hunc maxime. ff. de orig. iur. in verb. in equestri dignitate.*

Et aduerte, quod secundum Budæum *in suis annotationib. super l. fin. ff. de senator.* Dignitas equestris, quæ hodie à Regibus & Regum legatis, aut exercituum præfectis donatur, decus est militiæ, & ius annulorum donare apud antiquos erat idem fermè, quod equitem facere dicimus. Et dicit idem Bud. *in d. loco*, quod insigne militis Equestris erat olim annulus aureus; hodie verò calcar aureum, & hoc accipiendo militent pro illo, qui habet illam dignitatem, quod tamen in iure non reperitur; sed pro milite simplici tam equestri, quam pedestri.

DEcimatertia consideratio; Inter milites equestres sunt multæ dignitates. Quidam sunt in maiori dignitate, vt sunt Duces seu Principes militum: & isti sunt in primo gradu, & apud nos vulgò dicitur Conestabilis, de quo suprà dixi *in 6. part. huius operis, in 7. fin & in 8. consid.* vbi posui de eius excellentia & dignitate, & quomodo habet primum locum post Principem, ita (vt ibi dixi) videtur, quod præcedere debet Cancellarium. Et tales Duces sunt, qui præsunt exercitui à ducendo dicti, licèt fortè meliùs dicerentur gubernatores argum. eius quod notatur *in leg. quemadmodum §. si nauis. ff. ad leg. Aqu.* vt dicit Luc. de Pen. *in l. tam collatores in 2. col. C. de re milit.* Et ibi dicit, quod tales Duces debent ordines instruere, tempora ostendere & tramites, per quos sit eundum, manifestare, vt *in proœm ff. §. 2.* vt nihil sit, quod militari arte relinquitur incognitum: his autem cessantibus & exercitus, & populi corruunt, *l. item quæritur. §. 2 ff locati.* & *Prouerb. 11. c.* vbi non est gubernator, populus corruit; salus autem, vbi multa consilia. Hi ergo Duces, vt dicit, verius & vtilius pugnant. Vnde Ouid. 13. *Metam.*

Quippe manu fortes, nec sunt tibi Marte secundi,
Consiliis cessere meis, tibi dextera bello
Vtilis ingenium est, quod eget moderamine nostro,
Tu vires sine mente geris, mihi cura futuri est.
Tu pugnare potes: pugnandi tempora mecum
Eligit Atrides, tu tantum corpore prodes.
Nos animo, quantoque ratem qui temperat anteit
Remigis officium, quando dux milite maior:
Tantum ego te supero, necnon in corpore nostro
Pectora sunt potiora manu, vigor omnis in illis.

Et ibi ducit Luc. de Pen. Pro his & eorum salute, iam honesta mors à militibus est appetenda.

Sed aduertendum est, quod quando creatur talis tribunus, scilicet primus, qui dicitur Connestabilis, debet ei extensa manu dextra dari gladius aureus, & dici; accipe sanctum gladium, in quo deiicies aduersarios populi mei: prout olim fiebat, vt habetur 2. *Mach. c. vlt.* De officio huius multa reperiuntur scripta tam in sacra scriptura, iure canonico, quam ciuili & in dictis Historiographorum & Poëtarum: ex quibus multa ponit Luc. de Penn. *in l. tribum, C. de re milit. lib. 12.* Quæ quidem ad simplicium Iuristarum notitiam (cum multum faciant ad laudem militiæ, & illius dignitatis, hic inserere volui. Nam, vt dicit secundum sacram scripturam, debent milites ad pugnam præparare, instruere, & præcepta dare, vt formidolosi, etiam corde pauidi, & plures alij ad pugnam inhabiles reuertantur ad domum: & ista habentur plene *Deuteronom. 20.* vbi instruuntur Duces exercitus, qui habeant agere ante conflictum belli. Adde tamen vltra Lucam, quod debent exploratores mittere ad inuestigandum de viribus aduersariorum, & de dispositione ciuitatis, & terræ expugnandæ, sicut fecit Moyses pro terra Chanaan, qui misit 12. exploratores, vt habetur *Num. 12.* Similiter fecit Iosue, vt habetur *Ios. 2.* & habetur 1. *Regum 26. cap.* vbi Dauid misit exploratores contra Saul.

De iure vero ciuili plus in obseruanda disciplina, quam in præcipienda eius consistit officium, *l. officium, ff. de re mil.* Debent autem parcissime commeatum dare, equum militarem extra prouinciam suam duci non permittere. Istud optime practicant Hispani, cum non permittunt, quod equi eorum, qui sunt multum agiles, nostris armigeris Gallicis vendantur. Ad opus priuatum, piscatum, venatum, militem non mittere (quod malè obseruant Galli) cum sint plus dediti venationibus, quam exercitio rei militaris: sed milites in castris retinere, quo ad exercitationem producere, claues portarum suscipere, vigilias interdum circuire, frumentationibus commilitum interesse, frumentum probare, mensorum fraudem coercere, delicta huiusmodi secundum suam autoritatem castigare, principiis frequenter interesse, querelas commilitonum audire, valetudinarios inspicere, vt *ead. leg. officium per tot.* Et adde, quoniam etiam de iure ciuili officium eorum est exploratores mittere.

De iure vero Canonico debent Duces exercitus milites monere & instruere, vt parati sint ad laborem, in hostes etiam à dorso excurrere. & vt viros fortes condecet, laborare, quatenus eorum opinio ex laboris qualitate amplius in Republica, Deo auxiliante proficiat. Studeá que, id est, exploratores mittere, quicquid hostes faciant, indagare. Ita quod in aliquo reprehendi nequeunt, nec vtilitas Reipublicę intelligatur. Iuxta monita Gregorij 23. q 8. *c. vt pridem.* Vtque omni timore & terrore deposito, contra inimicos sanctæ fidei seu Reipublicæ, omnium religionum aduersarios, vtiliter agere studeant, adiicientes: quod si quis eorum morietur pro fidei veritate, patriæ defensione, ac saluatione Christianorum, à Deo cœleste præmium consequetur. *ead. quæst. c. commun.* Debent quippe Duces appetere bella non desiderio fundendi sanguinem, sed tantum causa dilatandæ Reipublicæ (in qua Deus colitur) affectare, *eadem causa. q. 4. c. si non ex fidei.* Vt sic nomen Christi per subditas gentes fidei prædicatione circumquaque discurrat: ibidem & forensibus bellis debent aduersariis Catholicæ Ecclesiæ, pro Christiano populo vehementer obsistere, & Ecclesiastica prælia, sicut decet bellatores Domini, fortiter dimicare, *ead. q. c. sicut excellentiam* non cupiditate aut crudelitate bellare, sed pacis studio, vt mali coërceantur & boni sublimentur, *ead. cau q. 1. cap. apud.* & hæc est summæ militiæ laus. Inter alia bona merita, obedientiam Reipublicæ vtilitatibus exhibere, quicquid sibi vtiliter imperatum fuerit, obtemperare, *ea. quæst. in sum.* Hæc Lucas; *vbi sup.*

Secundum vero Poetas & Scriptores historiarum de hac materia plura inueniuntur. Nam secundum Salustium *in Iugurthino* de Metello & Mario referentem, debet transuersis itineribus castra mouere, iuxta ac si hostes adessent, vallo fossáque munire, vigilias crebras ponere, & eas ipsi vel per alios circuire in agmine: interdum in primis, modo in postremis, sæpe in medio adesse, ne quisquam ordinem egrediatur, sed cum ordinibus frequenter intercedere, quid hostes agant, diligenter explorare.

Sed adde, quod hanc explorationem multum commendauit Vegetius *de re militari, lib. 3. tit. 26.* dicens: *Difficile vincitur qui verè potest de sui aduersarij copiis iudicare.* Et Frontinus *lib. 1. tit. 2.* laudat Scipionē Aphr. qui misit exploratores in castra aduersariorū ad scrutandum de eorum viribus, & de situatione castrorum: redeundo ad eundem Lucam. Vbi cum opus est cun-

cta militiam secum habere: ac vt formido, & fuga hostium latius crescat, diuersa castra agitare simul ac si nullo proposito omnia prouidere, apud omnes adesse, laudare, & increpare merentes. Item præliis interesse; nam ob pudorem suæ præsentiæ augetur audacia pugnatoribus, non tamen se certamini faciliter ingerat. Nam in milite vnius sors est, in imperatore, id est, in Duce exercitus, periculum vniuersorum, dicit Egesippus de bello Iudaico, *lib.6.* Secundum Quintilianum *in milite Mariano:* debet tribunus milites, continere, vt alij excubent armati, alij claustra portarum rueantur, alij vallo fossaque scutis innixi cingant, exercitum vbicumque stantes capiant. Et, prout ait Petr. Bles. *in quadam epist.* Nihil damnabilius est in milite, quam ocium, per quod vsus armorum dediscitur, nutritur pusillanimitas, vires fatiscunt, obrepit inertia, & ad immunditiæ actus animus occupatur. Item; debet continere militiam castrensis disciplinæ, percipere seueritatem, Imperatore vel Rege curis maioribus districto delicta militum coërcere, & peccata corrigere: ad ipsos confugiendum, coram ipsis querendum est. Ideo his milites parere lex iubet, vt *ff. de re militari, in plurib. locis:* quia non solum militibus, sed etiam centurionibus. Præpositi partem quandam Imperatoriæ obtinent potestatis, secundum Quintil. ibid. plenius in hoc Egesippus *in bello Iudaico, lib.3.* Singuli commissa sibi munera non deserere, instruere muros, manum legere bellatoriam: ex quibus Iosephus Galilæam descendens, munire castella, instaurare propugnacula, validissimos quosque & bello promptissimos adscire sibi impigre curabat, Regiones latrociniis defendere, quotidie in castro milites Romanæ militiæ more exercitare, diuidere ordines, distribuere quo facilius disciplina ab omnibus exigeretur ne quenquam lateret, quæcunque munera propria deseruisset. Instruebat etiam, vt agnoscerent excitationes turbarum, & reprehensiones, sequerentur ordines, aciem dirigerent, clypeos intexerent, vt murali vice, si forte vires hostium irrueret, sic se aduersum incursantes defensarent, subuenirent laborantibus, fessis compati, pericula aliorum in se transfundere: nec solum belli artes instar Romanæ militiæ docere, sed etiam ante bellum, quæ amplius ante bellantes iuuarent, denunciare, vt miles sibi cibum & arma portaret, vallo & fossa se muniret, castrisque ponendis præueniret hostem, obtemperare præceptis, furtis & rapinis abstinere assuesceret, lucrum proprium putaret, si nihil dispendij ruralibus cultoribus ingeratur. Quid enim distat ab hostibus, qui ipse hostium modo auferat, & tam socios, quam aduersarios spoliat? plerunque in bello valere bonam conscientiam, eo, quod amplius de diuino auxilio præsumeret, qui se nulli affinem crimini recognosceret. Hæc ille de Pen. *in loco, vbi suprà,* & de singulis omnibus infrà dicam Franciscus etiam Patritius *in libro de institutione Reipubl. lib.9. tit. 2.* ponit huiusmodi officium Ducis exercitus, secundum quod de iure ciuili ponitur *in d.l. officium.* vbi etiam ponit, quomodo coercendi milites, scil. per multam pecuniariam, munerum interdictionem, militiæ mutationem, gradus deiectionem, ignominiosam missionem, *l. desertorem. ff. de re milit.* & per capitis truncationem, *l. qui commeatus. §. arma. ff. de re milit. & l. omne delictum. ff. eod.*

Missionum tamen triplex est causa, vt *in l. milites. ff. de re milit.* & duo sunt genera, *l.1. ff. de his qui not. infam.* Dicit etenim F. Patritius *vbi suprà,* quod nihil rarius, aut difficilius optimo Duce exercitus, seu Imperatore inueniri potest: ex quo Alexander Macedo- admirabatur, quod Athenienses singulis annis nouos Imperatores seu Duces exercitus eligerent, cum ipse in omni vita non nisi vnum Ducem bonum Parmenona inuenisset. Et cum de Homeri versibus certamen esset, quisnam omnium elegantissimus haberetur, eum prætulit, qui de Agamemnone est: hic vtrumque, fuit bonus, & Rex miles & acer: quasi manus & mens in Duce sunt necessaria, consilium & robur, quæ duo in Parmenone præcipua extiterant. Nam manu strenuus, & prudentia præstantissimus habitus est, quinetiam 70. anno natus, iuuenis Ducis, & egregij militis munera sæpe implebat, quem dicunt scriptores, multa sine Rege Alexandro prosperè egisse. Et refert Ciceronem dicentem, in Imperatore, id est, Duce exercitus, existimari quatuor res inesse oportere: scientiam rei militaris, virtutem, authoritatem, & felicitatem, & deinde addit: virtutes Imperatoriæ sunt labor in negotiis, fortitudo in periculis, & industria in agendo, celeritatas in conficiendo, consilium in prouidendo; vbi multas virtutes Ducis exercitus, seu Imperatoris ponit, laudando eas. Et huic Duci, Imperatori, seu Gubernatori tenentur omnes obedire, quæ obedientia consistit in reuerentia exhibenda, in mandato suscipiendo, & in iudicio subeundo & quomodo sit tali obediendum, ponit ample Bart. Cæp. *in tract. suo de Imperatore militum elig. in verb. pro Imperatore,* vbi amplissime.

De huiusmodi Duce, officio ipsius, & de dictis Ducum, vide Raphael. Volaterranum *in suis Commentariis vrbanis, lib.30. c.4. cum sequ.* vbi multa præclara ponit, quæ hic non sunt omittenda. Inter alia enim enarrat, quod Agesilaus dicebat; oportere Ducem habere tria: erga quidem inimicos audaciam, erga subditos beneuolentiam, erga temporum opportunitates rationem. Epaminondas videns pulchrum exercitum sine Duce, video, inquit, pulchram bestiam sine capite Philippus solebat dicere, se malle habere exercitum ceruorum, cui præesset leo; quam leonum, cui præesset ceruus. Alia vero egregia dicta Ducum videre poterit quisque ibi.

DEcimaquarta consideratio; Locumtenentes Regij in aliquo actu eis commisso habentes illius actus administrationem, vt in aliquo exercitu regendo præcedunt omnes & quoscunque alios Principes in illo actu, eisdemque debetur per omnes alios quoscunque (etiamsi fuerint maiores) obedientia, quæ consistit in reuerentia exhibenda, in mandato suscipiendo, & in iudicio subeundo: & dicta reuerentia etiam consistit, in hoc, vt assurgatur ei, & detur ei primus locus in sedendo, stando, & eundo, vt not. gloss. notabilis *in summa 93. distinct.* & notatur per Goffredum *in summa, in tit. de maior. & obed. in §. reuerentia debet.* per illam gl. quæ vult, quod minori, cui maior administratio est commissa, debetur reuerentia & obedientia ab ipso maiore. Et de his videre poteris Cæpol. Veronens. *in tractat. suo de Imper. militum eligend. in verb. pro Imperatore. in 8. col.* & ibi probat hoc esse verum per plura, etiamsi alij sint maioris authoritatis, dignitatis, nobilitatis, scientiæ, virtutis; magis diuites, aut quomodocunque sint post Principem, qui eidem administrationem dedit: de quibus omnibus suis locis dicemus, & dixi supra *in 7. part. in 16. consid.*

DEcimaquinta cōsideratio; Si ista de disputatione duorum capitaneorum Venetorum, qui contendebant super præeminentia illius status ducis seu generalis gubernatoris exercitus: in qua materia Cæpol.

posuit 46. conclusiones *in suo tractat. de Imperatore militum eligendo, in fine.* quas in procinctu suæ materiæ optime probat: & ne sim tædiosus, solum illas conclusiones referam.

PRima conclusio; In Imperatore, seu Duce belli, aut exercitus, quinque requisita sunt; fidelitas scilicet, scientia rei militaris, virtus, authoritas & felicitas. Hæc singula probat *in d. tract. In princip.* quando arguit pro illo, qui contendebat contra electum, & etiam pro Imperatore electo. *ver. pro Imperatore vero, &c.*

Secunda conclusio; Fides præsumitur ex dignitate, & bonis moribus. Istam comprobat Cæpol. *in vers. pro Imperat. col. 6. ibi: Hæc autem fides. collat. 6. illius vers.* vbi plura ad hoc alleg.

Tertia conclusio; Infidelitas præsumitur ex inimicitia & auaritia. Ex quo sequitur correlatiuum, quod sine fide præsumitur inimicus, & auarus probatur *in d. ver. pro Imperatore. colum. 6. ibi: Item, ex amicitia. & ibi: Item, præsumitur infidelitas.*

Quarta; Quod inimicus, vel auarus non eligatur in Principem, Ducem seu gubernatorem militiæ, probatur *in loco præalleg.*

Quinta; Sciētia rei militaris consistit in cognitione itinerum, locorum, personarum, ingenio, eloquentia, & in cognitione omnium rerum ad vsum militarem pertinentium, probatur *ibi in verb scientia.*

Sexta; Rei militaris scientia acquiritur per solertiam, vigilantiam, assiduitatem locorum, per doctrinam, & lectionem librorum de re militari, & per omnes reliquas partes virtutis rei militaris. De quibus satis probatur ibidem *in d. verb. scientia: & in verb. virtutis,* & ample *in pluribus considerationibus sequentibus.*

Septima; In milite præsumi potest, & cognosci scientia rei militaris ex ætate, tempore, natione, loco, præceptore, & experientia. De singulis declarat Cæpol. ibi *in verb. scientia, & in verb natione.*

Octaua; Partes virtutis rei militaris sunt sapientia in consulendo, consilium in prouidendo, industria in agitando, celeritas in conficiendo, siue exequendo, astutia siue sagacitas in stratagematibus, hoc est, astutiis rei militaris, solertia & vigilantia cum assiduitate, & patientia laborum, & sic etiam bona valetudo, magnanimitas, rerum gerendarum fortitudo, & contemptus periculorum. Fides etiam adiungi potest, sed eam non partem virtutis; imo vt necessarium, & primum in Principe tenet Cæpol. vt ait *in 1. conclus. supra posita,* & ibi dixi *in dict. ver. pro Imperat.* Nam quanto magis valeret miles in cæteris, quæ in Imperatore necessaria dicuntur; tanto magis de eo dubitandum esset, si in ipso fides non reperiretur.

Nona; Potius eligatur prudentior, quam formosior. Ex quo sequitur, quod in Duce exercitus, præhonoranda est prudentia fortitudine, & sic potius attendi debet prudentia, siue scientia, quam fortitudo, vt probatur clarè *in d. tract. in verb. virtutis.*

Decima; Si quis est pulchrior & fortior, in dubio in Imperatorem exercitus eligendus est, probatur ex infra dicendis, & ibi per Cæpollam.

Vndecima; In virtute rei militaris continentur humanitas, modestia, clementia, suauitas, facilitas, temperantia: cunctis in rebus innocentia, fides, liberalitas, atque iustitia.

Duodecima; Authoritas acquiritur propter virtutem, corporis formositatem, dignitatem, honorem, potentiam, diuitias, nobilitatem, felicitatem, humanitatem, clementiam, & per cæteras rei militaris virtutes, præsertim ex rebus feliciter gestis. Ista comprobantur ample *in d. tract. in verb authoritatis,* & dixi supra *in 1.* & infrà *in 11. part.*

Tertiadecima; Quæ ex prædictis infertur in eligendo Duce, seu Imperatore exercitus, consideranda est in primis persona, quæ eligitur, si posset esse Dux, vel Imperator exercitus. Secundo, ætas illius. Tertio, natio, siue origo. Quarto, nobilitas. Quinto, dignitas. Sexto, facultates, siue diuitiæ. Septimo, fides. Octauo, scientia rei militaris. Nono, virtus. Decimo, authoritas. Vndecimo, felicitas, de quibus omnibus ex lib. ibi Cæpol. & infrà particulariter dicetur.

Quartadecima; In eligendo aliquem ad honorem, siue munus personale decem sunt consideranda, quæ ponit gloss. rubricata. *C. quemadm. ciuilia munera indic. lib.* 10. & ibi Ioan. de Plat. de quibus *in 1. par. in 44. considerat.* dixi; ideo hic non repeto.

Quintadecima conclusio sumitur ex dictis Hieronymi, quæ habentur *in lib. Leuit* de quo *c. licet 8. quæstio. 1.* scil. qui præstantior est ex omni populo, qui doctior, qui sanctior, qui denique in omni virtute eminentior, ille ad Ducatum siue gubernationem eligatur exercitus, & satis probatur ex his, quæ dicta sunt de virtute & scientia.

Sextadecima; Non debet, nec potest de iure eligi in Ducem exercitus, qui non sit miles, nec debet, si est iunior, & si diu non militauerit. Et hoc probatur ex dictis Cæpol. *in d. tract. in prin.* vbi dicit, seniores & antiquiores esse præponendos.

Decimaseptima; Si exercitus Imperator, seu Dux electus, vel constitutus est aliis fidelior, indistinctè omnes militum Duces sub eodem iure militari renentur, probat hanc conclusionem Cæpolla ample, *in dict. ver. incip. pro Imperatore, &c.* & infrà dicetur.

Decimaoctaua; Si electus est magis dignus, & sufficiens, quam alij, licet fidelitate pares censerentur: sine dubio perfecta esset electio, & possent de iure cogi sub eius potestate militare, & manere, quamuis alij sint eo nobiliores & digniores, probatur hæc conclusio *in d. ver. pro Imperatore, in dictione magna.*

Decimanona; Item, si Imperator, seu Dux & cæteri militum Duces, sunt pares fide, virtute, præstantia: & sic sunt æque sufficientes ad regendum exercitum, non possunt Duces armorum de iure denegare ei subesse, licet sint eo seniores, & alias nobiliores, & digniores. Quæ conclusio est verissima, & necessaria, & probatur *in d. ver. pro Imperatore, in tertio casu princip. dist. magna.*

Vigesima; Quando est dubium, quis sit melior, & præstantior, potest Princeps gratificari, cui vult, in proponendo vnum alteri, & alius cogitur ei subesse de iure: & ista probatur *in d. vers. pro Imperatore, in 4. casu distinctione prædicta.*

Vigesimaprima; Si exercitus Dux electus, est dignus, & sufficiens illi gubernationi, & Ducatui, & si alius esset eo dignior, & magis sufficiens, satis est; quia cogitur ei de iure subesse, etiamsi alias dignior dici possit.

Vigesimasecunda; Princeps non tenetur eligere de iure gentibus seu militibus suis Imperatorem, seu Ducem exercitus seniorem, nobiliorem, digniorem, ditiorem, ac præstantiorem, modo dignum & sufficientem eligat, & probatur *in dict. vers. in dicta distinctione.*

Vigesimatertia; In dubio potius eligi debet ille, qui est de ciuitate, vel prouincia, vel Regno Principis, quam

pis, quam alienigena: nisi aliter se haberet consuetudo, vel statutum loci Principis, probatur ista *in dict. tracta. ver. propter nationem, in fine.*

Vigesimaquarta: Non debet Imperator eligi, nisi qui assiduè militauerit, & præponendus est in electione, qui diutius militauerit, & maiora stipendia meruerit: vt ibid. *in ver. dignitatis ratione.* comprobatum est.

Vigesimaquinta: Etiam nati ex damnato coitu possunt eligi, & creari Duces, & Imperatores exercituum, dummodo sint virtute præstantes: probatur vbi supra *ver. pro Imperatore, colum. 10. ibi: vnde dicitur.*

Vigesimasexta conclusio; Electus vel creatus Imperator, vel Dux exercitus in dubio præsumitur dignus & sufficiens, pro qua faciunt infrà dicenda *in 43. conclus.*

Vigesimaseptima: Non detrahitur honori alterius, si ipse subijciatur Imperatori siue gubernatori generali exercitus; digno inquam, & sufficienti, licet ipse alias esset senior, nobilior, dignior, atque præstantior.

Vigesimaoctaua; Si electus in Imperatorem seu Ducem exercitus per Principem, non est præstantior, & dignior alijs, detrimentum, & dedecus est Principis eligentis, seu constituentis; non autem alterius sub eo militantis, vt constat *in d. vers. pro Imperatore. in distinct. mag.*

Vigesimanona; A Principe, seu populo, vel senatu, non à militibus Imperator eligi, & ab ipso constitui solet, & debet, vt per dict. Cæp. *in d. ver. pro Imperat. in princ.*

Trigesima; Imperatori seu Duci belli non bene, nec legitime constituto, non est obediendum, vt habetur vbi suprà.

Trigesimaprima: Quando duo, vel plures Duces, seu Capitanei exercitus electi, sunt pares in vocibus, seu suffragijs, in dubio præferri debet, qui est fidelior. dictum est suprà.

Trigesimasecunda; Si electi sunt pares fidelitate, præferri debet qui est alijs virtute præstantior. *ver. virtutes. & ver. pro Imperatore. in dict. tractat. Cæpol.*

Trigesimatertia: Si electi sunt pares virtute, præferri debet dignior honore: vt si est vnus Dux, Comes, vel Marchio, alter non. *argum. l. ille à quo tempestiuum. ff. ad Treb.* probatur *in l. si ibi. amplioris honoris inferiori ff. de fide instrum.* probatur & suprà *in 5. part.*

Trigesimaquarta: Quando Imperatores sunt pares virtute ac dignitate, senior debet anteponi, licet alter sit nobilior: quia senior in dubio præferri debet, etiamsi sit minus nobilis. *dict. l. fin. de fide instrum.* vbi arguendo ab ordine literæ, quod fieri potest, videtur præferre seniorem maiori in dignitate, seu honore. Faciunt ad hoc dicta Cæp. *in d. tract. in princ.* vbi posui priuilegia antiquitatis, & ample per eundem *in hac sua conclusione.* & dixi infrà *in 11. part.* vbi posui de antiquitate & senectute.

Trigesimaquinta: Duobus electis Ducibus belli virtute ac nobilitate paribus præponi debet senior iuniori. Cæpol. *ibi, & in principio illius tractatus.*

Trigesimasexta: In præferendo vnum alteri in actu militari, primo inspiciatur fides, secundo scientia rei militaris, tertio virtus siue præstantia, quarto autoritas, quinto fidelitas, sexto dignitas & honor, septimo ætas & tempus, octauo nobilitas, nono natio siue origo, decimo diuitiæ: adde multa, quæ infrà dicam, ex quibus laudantur milites, & quæ dicta sunt suprà *in 3. & 13 conclusio. cum sequent.*

Trigesimaseptima: Si Imperator eligatur indignus, fit iniuria toti exercitui, nedum vni militum Duci, vt probat Cæpol. *in d. ver. pro Imperatore, in sexto casu principalis distinctionis magnæ, in principio.*

Trigesimaoctaua: Si electus Dux belli non est sufficiens, neque dignus, licet alij reperiantur digni, & sufficientes: si tamen facta est electio per Principem ex certa scientia, alij non possunt obedientiam denegare ratione personæ indignæ vel insufficientis; quia reputabitur dignus & sufficiens. vide suprà in 20 *conclus. & in d. ver pro Imperatore.* & infrà *in 40. conclus.*

Trigesimanona; Imperator belli creatus, præsumitur scire gubernare exercitum, facit quod dictum est suprà *in 23. concl.*

Quadragesima; Si Princeps eligit vnum Ducem belli ignorans de sua sufficientia & dignitate potest vnus Dux militiæ recusare venire, vel ei subesse, donec Principi hoc significauerit. Facit pro hoc *c. si quando, cum ibi notatis, de rescript. extra.* & ibi per Zabarellam, vbi ponit de iudice delegato, vel executore, qui iubetur per Principem, quod exequatur. Nam si habet conscientiam lęsam, debet supersedere, & rescribere Principi opinionem suam, & expectare prius secundam iussionem, antequam aliud faciat: vt de hoc gl. *in verb. nuncians. in §. si tibi. in Authent. de manda. Princip. in princ. col 3.* & plures alias remissiones ad hoc allegat Cæpol. *in d. tract in hac concl.*

Quadragesimaprima: Si Princeps videt Ducem sui exercitus non esse sufficientem, neque militibus gratum, debet, si potest, cautè mutare.

Quadragesimasecunda: Caueat Princeps, ne eligat indignum & insufficientem Ducem, & minus gratum militibus suis. Facit quod dicit ibi Cæpol. *in tract.* de diuitiis.

Quadragesimatertia: Si Princeps vult omnino aliqua ex causa (forte fidei) vnum Ducem constituere, qui non videatur dignus, neque gratus alijs: eum non eligat, nisi cum consensu & voluntate aliorum: Sicut fecit (vt ait Cæpol) excelsum Ducale dominium Venetorum, quando constituit magnificum Gentilem Leonissam totius exercitus sui gubernatorem generalem, de quo ibi erat quæst. & pro quo Cæpol. fecit *prædict. tract.*

Quadragesimaquarta: Si data notitia Principi de maiori alicuius dignitate, aut præstantia, vult omnino, quod electus sit Dux exercitus, quilibet ei subesse tenetur, nisi iuste timeret pro se, & militibus suis. Istam conclusi. probat Cæpol. vbi suprà, *versicul. circa hanc. in 6. casu principali distinctionis magnæ.*

Quadragesimaquinta: Aduertat quis, ne procuret incautè electum, vel creatum Ducem, non admitti, ne sub eo fortassis postea inimico clandestino militare cogatur, vt ait idem Cæpol. *in d. 6. casu princ. in fin.*

Quadragesimasexta & vltima conclusio: Cautus sit quilibet miles, vel Dux, siue Princeps armorum, vt quando concluditur cum gentibus suis, faciat sua capitula clara, ne incidat in prædictas dubitationes. Hæ sunt conclusiones, quas dict. Cæpol. ex prædicto suo tractatu, illum recapitulando extraxit, quæ sunt multum vtiles & singulares Principi, vel Duci exercitus.

Decimasexta consideratio: Post locumtenentem generalem, seu gubernatorem, aut Ducem belli apud nos Admiralus præferri videtur, qui habet, & dicitur habere maximam dignitatem post Connestabilem, præcipuè in mari, cui præest. Et isti Admirali antiquitus apud Romanos non leguntur fuisse

creati, sed solum tempore Constantini erecti sunt isti Admirali magistratus: vt inquit Petr. Cothereau in suo *schedulari magistratuum ciuilium*, *tit. de præsidib. prouinciarũ &c.* Purpur. *in leg. 1. col. 30. in nono exemplo. ff. de officio eius, cui mandata, &c.* dicit, quod hic Admiralus comparari potest Comiti rei militaris qui mittitur extra mare, ex quo habet jurisdictionem, sibi mandatam in prouincia sibi decreta, quæ est in his, quæ eueniunt in mari, & talis dicitur illustris: cum vt ait text. *in l. 1. C. de comitib. rei milit. lib. 12.* ex reuerentia altissimarum dignitatum subiugantur, vt his locum præstent, qui proconsulatus insignibus adornantur. Et non comprehenditur in statuto prohibente ne rector prouinciæ, aut aliquis officialis quid capiat. Antiquitus in Gallia erant tres: vnus in Aquitania, alius in Britannia, & alius generalis in Frācia: sed hodie hæc tria officia habet illustris dominus Philippus *Chabot* dictus *de Brion.* gubernator & locum tenens Regis generalis in Burgundia, pro Christianissimo Rege nostro Francisco. Et iste Admiralus habet jurisdictionem apud nos, quæ exercetur in Palatio Parisiensi in mensa marmorea.

Decimaseptima consideratio: Post hunc Ducem exercitus, & Admiralium, sunt alij quatuor sub eo, qui olim dicebantur magistri militum. loco quorum hodie apud nos sunt quatuor Marescali in Francia, qui etiam tales sunt tribuni, & Duces Belli etiam dici possunt, vt dicit Luc. de Pen. *in l. tribuni. Cod. de re militari. lib. 12.* Hi enim, vt dicit, præerant Equitibus, & secundum locum à Regibus obtinebant, *leg. 2. § in initio. ff. de origine juris.* Et isti quatuor fuerunt ordinati, & instituti instar quatuor magistratum militum, qui erant Romæ, vt habetur *in l. 2. §. sancimus. C. de off. magistri milit.*

Marescallus enim est nomen officij eius, qui parte aliqua Bellicis rebus potest, vt dicit Gregor. *in suis Chron. lib. 7.* de quorum origine, institutione, officio, & potestate est text. *in dict. l. 2. §. post deinde ver. populo deinde aucto. ff. de ori. jur. & in l. milites. Cod. de off. magistri milit.* Et sic, sicut olim in Romano Imperio fuerūt quatuor principales magistri militum. *d. l. 1. §. sancimus.* Sic etiam in Regno Franciæ sunt quatuor Marescalli, & fuerūt simul cum dictatoribus, quorum loco sunt hodie præfecti prætorio *dict. §. post deinde.* & in Francia præsidentes, & Magistri in Parlamento. Nam præfecti prætorio, id est, Magistri in Parlamento, & Magistri militum, non modicam inter se habent connexitatem, quæ apparet ex *l. 1.* loquens de præfectis prætorio. & *l. 2.* loquens de magistris militum, sub eo. tit. positis. *Cod. de off. præfecti prætorio Africæ.* Et Rex expresse eos jungit *in leg. 1. ff. eod. tit.* imo respectiue sunt æquales, & origine, & potestate in his, quæ eorum incumbunt officiis, & facit rubr. *Cod de præfectis prætorio, si in vrbis & magistris militum in dignitatibus exæquan.* & ibi Luc. de Pen. *lib. 12.* vbi ponit aliquam disparitatem.

Sed ex supra deductis in quarta parte, vbi posui de Cancellario, dixi esse differentiam inter præfectum prætorio simpliciter (qui dicitur Cancellarius: & pro certo est maior magistris militum, & est æqualis Cōnestabili, qui est supra magistros militum, id est, Marescallos) & præfectum prætorio cum adiectione loci; puta Parisiensis, Tholosæ, Burgedal. Diuionen. &c. Qui tales (vt credendum est) adæquantur magistris militum, & magistri militū illis. Et tales magistri militum non subiiciuntur talib. præfectis prætorio cum adiectione, scilicet præsidentibus Parlamentorum. Hinc videmus quod in signum huius, & memoriam sub eodem tecto præsidentes in Parlamento & Marescalli, qui sunt sub Connestabili in Palatio Parisiensi, Curias tenēt diuersas, vicinas tamen & cōtiguas, scil. præsidentes, & de Parlamento in magna Camera auditorij, & Marescalli in magna Aula eiusdem Palatij super tabula marmorea in alto capite dictæ Aulæ sita, solum de actionibus & quæstionibus bellicis cognoscentes; supra quos Dictatores nunquam fuerunt pares in potestate existentes. Nisi quis equitum magister pro necessitate temporis, aut gratiæ causa, voluntariè dictatori se subiecerit. *l. est receptum. ff. de iurisd. omn. iud.* vt Romæ semel contigit, quod Minutius, Equitū magister, seu Marescallus, Fabio dictatori pro subsidio ei impenso, gratificatus fuit, de quo Val. *lib. 5. tit. de gratitud.* Aliter. n. & alias Marescalli præsidentibus, & præfectis prætorio, loco æquales semper fuerunt.

Tales etiam Marescalli habent iudices, qui dicuntur præpositi Marescallorum vulgari eloquio, qui crimina belligerorum coercent, à quibus non appellatur ad curias Parlamentales: & si ab eis appellaretur, appellatio esset deuoluenda coram Marescallis in Palatio Parisiensi, super tabula marmorea, & non in curia Parlamentea. Et dicit G. Benedict. *in sua rep. cap. Ray. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. nu. 51. de testam.* quod tales Marescalli non subiiciuntur Quæstoris, seu Cancellarij iudicio, nec præfecto prætorio, secundum Cassiodorum, si parens Franciæ non essent præsentes: sed solum Regem habent vltorem. *l. fin. Cod. vbi senato. vel clariss.* vel eum, cui Rex ipse commiserit: vt ibi text *& in l. 1. C. de off. magistri milit.* Sed non credo, quod illud sit verum quo ad Cancellariam, per ea, quæ dicta sunt supra de Cancellario, & eius autoritate, dignitate, præeminentia, & excellentia. Et etiam isti Marescalli secundum Budæum *in suis annotationib. super l. posteriore, de ori. iur. ff.* fortè hodie dici possunt tribuni militum, aut certè præfecti militum.

Et aduerte; quod præfectus vrbis, & præfectus prætorio, & magister equitum, & peditum, sunt in pari gradu dignitatis, & præcedit, qui primo fuit dignitatem adeptus. *l. 1. & 2. C. de præfect. prætorio, siue vrbis, & magistris militum exæquandis.* vt dicit Ioan. de Plat. in *l. fin. ibi: quia dignitas est. C. de decurion. lib. 10.* &, vt dicit contra Speculatorem, tales magistri militum sunt illustres. *l. 1. & 2. C. de off. magistri milit. & l. 2. C. de comitib. rei militaris lib. 12.*

Decimaoctaua consideratio; Post istos Marescalcos, seu Marescallos, sunt Capitanei, qui dicūtur quandoque Tribuni, quando scil. præsunt mille hominibus: quandoque Centuriones, id est, centum militibus præfecti; sicut erat ille, de quo in Euangelio *Matth. 8.* & *Luc. 7.* Alij quinquagenarij, qui præsunt quinquaginta militibus. Alij Decani, qui decem. Et iste status habuit originem ex Moyse consilio Iettronis cognati seu soceri, vt habetur *Exod. 18.* Cum dicit: Prouideas de omni plebe viros sapientes, & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, constitue ex eis Tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum omni tempore. Fuit etenim ordo castrensis (autore Liuio *lib. 8. ab vrbe condita*) vt miles centurionis, centurio tribuni, tribunus legati, legatus consulis, magister equitum dictatoris, pareret imperio.

Hi etiam capitanei dicuntur Comites rei militaris. Lucas de Penna in *l. Cod. de comitib. rei militaris, lib. 12.* adornatur tamen insignibus proconsulis, id est, gubernatoris patriæ, *d. l. 1.* Imo Ducibus seu administratoribus prouinciarum adæquantur, quando illuc mittuntur pro defensione patriæ. *leg. 2. Cod. eod.* & di

& dicit Lucas de Pen. *in d.l.*1. cum venerint ad consistorium, assurgendū est eis, & præstari eis debet locus, & dicit Io. de Plat. *in d.l.*1. quod tales capitanei guerrarū, qui mittuntur extra patriam, sunt pares proconsulibus in dignitate; Imo videtur, quod sint maiores, cum proconsules sint tantum spectabiles. *l.*1. *C. de comitibus consistor.* notatur *in rub. ff. de off. proconsf.* Purp. *in l.*1. *num.*152. *vsque ad nu.*156. *ff. de eius cui mand. est iurisdict.* videtur intelligere *d.l.*1. de illo capitaneo, qui mittitur vltra mare, & qui habet jurisdictionem, & sic videtur ille tantum, qui apud nos dicitur Admiralus, de quo ante dixi, eodem teste, & alij capitanei guerræ sunt tantum spectabiles, & ibi vide differentiam inter capitaneos guerræ & ciuitatum. Et istorum plures sunt ordines: quidam sunt in primo, quidam in secundo, quidam in tertio: & sic de singulis. Et sedent inter eos secundum eorum ordines, vt dicit Iacob. Rebuff. *in d.l.*1. *C. de comitibus rei militaris.*

DEcimanona consideratio: Habemus & alios milites apud nos, qui dicuntur centum nobiles, & ducēti balistarij, seu velites sagittarij, aut rotarij, vulgo dicti *archiers:* sed sunt Equites, qui quidem sunt domestici, custodes, & protectores personæ Regis nostri, & isti sunt honorandi: ita quod postquam salutauerint vicarios Principis, possunt eos osculari. *l.*1. *C. de domest. & protecto. li.*12. Et habent primicerium, qui est eiusdem dignitatis, cuius sunt Duces, vt est text. *in leg. primicerius. C. eod.* Et qui sub primicerio sunt, inter clarissimos collocantur. *d.l. primicerius*, vide ante *in* 6. *in* 11. *consid.*

VIgesima consideratio: Post hos supradictos Capitaneos sunt alij milites, habentes dignitatem, qui etiam ab aliis militib. sunt honorandi, qui dicuntur in vulgari nostro *les porteurs d'Enseignes, & des Guidons:* & isti in iure vocantur Primipilarij, & sunt hi, qui primum vexillum portant ante Regem, vt per Luc. de Pen. *in rubr. C. de Primip. lib.*12. Et etiam habebant pecuniam, & stipendiorum suorum militum administrationem, vt per eundem Luc. de Pen. *in l. vtilitas. C. eod.* Et isto officio fungitur proprie ille, qui portat vexillum in societate centum nobilium, seu militum Regis (qui dicūtur apud nos *les cents Gentils hommes du Roy.*) Alij vero, qui sunt in aliis societatibus militiæ, dicuntur præpositi laborum, qui clarissimi sunt & sunt digni tali immunitate, quali gaudent, qui circa latus Principis committuntur. *l.*1. *C. de præpo. labor. li.*12. Et vt dicit Luc. de Pen. *in rubrica*, quod legitur *in* 1. *li. tripart. historiæ.* quod Constant. in somno signum crucis vidit in Cœlo, & Angelos astantes, & dicentes Constantino: *In hoc signo vinces.* Et extunc signum crucis ante se præferri fecit in acie, & in signū, vel vexillum Crucis transformari fecit signum victoriale, quod vocabatur *laborum*, quodque ante ipsum consueuerat in acie prius ferri: & vt dicit, tale forte est flamma Regis Francorum. Signum autem Imperij Romani, etiam ante Cæsarem est Aquila, vt patet ex Valerio. *li.*6. *cap.*1. *ibi: libidinosi. li.*1. *cap. de prodigiis. ibi, non finit nos.* & qua de re dixi sup. *in* 5. *par.*

VIgesimaprima consideratio; Etiam in exercitu sunt alij habentes officiū vltra militiam, vt sunt Marescalli hospitiorum, qui in iure dicuntur Epidemetici: ab Epi, quod est supra, & metis, id est, metatis seu militibus in terminis castrorum existentibus. Quia si supra milites dimetiantur, id est, diuersis diuersia assignent hospitia, secundum gloss. *in rubr. C. de metatis, & epid. li.*12. vbi & *in l.*1. *ibid.* Ioan. de Plat. vocat eos Marescallos. Et hi Epidemetici secundum gloss. *in l.*1. *Cod. eod. tit.* habent Mensores sub se, quos lingua nostra *Forrerios* appellamus, qui cum proficiscitur Principis exercitus, vel cum Princeps hospitatur in aliqua ciuitate, vrbe, vel oppido, mensurant hospitia militibus assignanda. De quibus habetur *in rub. C. de mensorib. li.*12. Et hi Forrerij metati dicuntur à metatis, id est, hospitiis. vt *in l. omnes. Cod. eod. titul.* & est proprie metari, id est, diuidere castra, vel metare, vel ponere secundum Hugutio. quia in certas metas construebant, & fossis circumdabant *l. omnia. Cod. de episc. & cler.*

Metator autem est, qui locum præparat aduentu Potestatis, ita dictus, quia castra designat, a metiendo secundum Pap. vt dicit Luc. de Pen. *in rubr. C. de metatis & epid. lib.*12. vbi dicit, quod in Regno assignare hospitia singulis tempore exercitus pertinet ad Marescallos, ad quos generaliter pertinet cura exercitus, ordinare castra, & facere explanare vias, pontes construi, vt exercitus transeat salubriter, & habilitet, id est, apte constituere custodias: Primo pro Regis persona, secundo pro toto Regno. Plura etiam ad ipsum pertinent quæ olim tribunus agebat. Et ideo habet aliquam præeminentiam, & excellentiam vltra simplices milites, ex quo inter milites est honorandus. Cauere tamen debet, ne, postquam manu sua scripserit super hospitis domum, nomen illius militis, cui talis domus est pro hospitio assignata, illud nomen postea deleat, aut variet: quia alias incideret in falsum, & instar falsi teneretur. *l.*1. *cum sua gloss. Cod. eod. tit.* Et etiamsi alicui assignatum fuerit hospitium, & in illo posuerit aliquod signum, forte scutum seu nomen, vt solent facere milites, & aliquis illud signum sustulerit, quod tanquam falsarius puniri debet. Ita ipse Luc. de Pen. *in d.l.*1. & Ioan Surgeres *in suo libello (qui Enchiridion militaris disciplinæ dicitur) in* 1. *part.* & aliqua dixi *in commentariis nostris super consuetud. Ducatus Burgun. in tit. des Iustices in §. des Droicts de indire. in glo.*1. Et de istis Marescallis hospitiorum ponit etiam Benedict. *in sua rep. cap. Raynut. in ver. & vxorem nomine Adelasiam. nu.*54. *de testam.*

VIgesimasecunda consideratio; Adhuc vltra simplices milites, habemus castrēsiarios in jure, qui habent curam castrorum, id est, tentoriorum, quę sunt in castris, dicuntur atrienses serui, qui custodiunt atrium. *ff. de ver. sig. in lege Censoria.* vel qui lauāt atria, vt nor. *ff. de vsufr. l. sed si quid. §.*1. vel castrensiani, qui faciebant tentoria, in quibus Princeps morabatur in castris, gloss. *rubrica. C. de castrensianis. lib.*12. ita Lucas de Pen. *in rub. illius tit.* Isti etiam apud nos dicuntur Capitanei, seu Castellani, & tales sunt tantum clarissimi, & non spectabiles, vt dicit Purpurat. *in l.*1. *col.*30. *ff. de off. eius cui mand. est iurisd.* de quibus *in l. liminarcha. ff. de seru. fug.* & ibi Budæus. *& in l.*1. *Cod. de fundis limitrophis.* & ibi Alexand. *li.*11. *& in l. munerum. ff. de muner. & honor.* Et limitanei dicti, qui stabant, limites suos tantum tuentes. Et isti solum inuasiones, & ingressus hostium per loca eis disposita, impediebant. De quibus memoratur Pet. Cothereau *in suo schedulari magistratuum ciuilium. tit. de Magist. militum* Vbi etiam ponit de aliis militibus, qui dicuntur comitatenses, & præsentiales, qui inter milites simplices videntur habere aliquam præeminentiam: ex quo habent administrationem.

VIgesimatertia consideratio fit de militibus præsentalibus qui in comitatu sacro militare depu-

cati erant, & præsentiæ Imperatoriæ obsequiosi erant, vt ad mandatũ Principis mitterentur, vnde præsentes milites, vel præsentales seu præsentiales, erant Imperatoris diuinæ præsentiæ obsequentes: qui regulariter stabant in vrbe Constantinopolitana, vbi florentissimum Palatium, & Imperatoria sedes erat, & ibi hi milites morabantur nisi à Principe transmitterentur, vide text. *in l. nemo milites. Cod. de re mil. lib. 12.* de quibus præsentalibus scribitur *in l. fi. ibi; sed & de præsentalibus & Orientalibus & aliis agminibus segregatos. C. de off. magistri mil.* Vnde isti non tantum bellis erant dicati, sed Imperatoriæ maiestati erant in armis obsequiosi. Vnde dicatissimi, hoc est, dedicatissimi, & sacrati milites isti præsentales dicebantur, vt *in l. final. in princip. Cod. de re milit. lib. 12.* isti præsentiales milites spectabilibus ducibus committebantur: vt dixi suprà *in 11. consid. 6. par* vbi de protectoribus & domesticis scripsi, quos adaptaui centum nobilibus, & ducentis balistariis Christianissimi Regis Francorum. Et si ad comitatum alicuius magistri cum aliquibus præsentialibus militibus mandato principis transmissi essent, ipsi Duces eorum erant subditi præceptionibus & iussionibus magistri equitum, quantum ad dispositionem agendi belli, vt *in l fin. in fin. C. de re milit. lib. 12.* Sed quantum ad iurisdictionem, nec ipse, nec milites sui præsentiales erant iustitiabiles magistri militum, sed milites præsentiales suis Ducibus parebant: à quibus magister officiorum appellabatur, *vt predict. l. fin.* & de tali appellatione magister officiorũ (qui dicitur apud nos magnus magister) vna cum quæstore iudicabat. *leg. si quando C. de appellat.* Et isti milites videntur debere præferri aliis simplicibus militibus sub aliis capitaneis ordinariis militantibus, vt de eis satis ample Petrus Corheteau *in suo schedulari magistratuum ciuilium. tit. de magistris milit.*

VIgesimaquarta consideratio: Inter milites sunt aliqui, qui habent certa officia, seu certas administrationes, ex quibus alij præsunt. Cum qui præest aliquibus, dicitur talis habere dignitatem, vt dicit Bal. *in ca. 1. §. cæteri. in si quis dicatur Dux Marchio, Comes.* & tales sunt præferendi cæteris, vt dixi, vt sunt circitores, qui in militia noctu castra circumibant, qui à capitaneis eligebantur. Et, vt dicit Pyrrhus *in tractatu de militarib. officiis*, factus est militiæ gradus. Et in vrbe Romana erant qui circumibant: & ibant ad extinguenda aut cauenda incendia, vt secundæ quædam excubiæ, quos subuigiles appellamus. Et isti possent comparari præfecto vigilum, vel, vt ait idem Pyrrhus *in Pandectis de institoria actione.* Circitores sunt, qui res venales proponentes vrbem circumeunt, vt de hoc est tex. *in leg. quamcumque ff. de instit actione.* vbi etiam dicit, quod sunt Medici, qui circumeunt ciuitates curando infirmos *l. si duas. §. 1. de excusa. tuto.* de pluribus aliis vide Pyrrhum ibi; licet non fiat multum in vsu apud nos nisi de his, de quibus hic ante dictum est, vt de meratis, & epidemeticis, & stratoribus. Si quis vero sit curiosus indagare plures species magistratuum munerum, aut officiorum militarium, videat R. Volaterra. *in suis commẽtariis, lib. 19 in c. de magistratibus Græcorum, & Romanorum* ex pluribus tamen pauca referre huic rei faciẽtia sufficiat. Magnus Dux classis imperatoriæ, hoc est, exercitus præerat cui magnus drumgarius parebat, & Admiralus & protocomes, hoc est, qui largitionibus imperatoriis præerat, cæterisque classis curatores. Magnus domesticus post Cæsarem erat, spatam ante Imperatorem ferebat, quo honore functus est Catacuzenus apud Andronicũ iuniorem. Magnus Conestallus caput erat rogatorum Francorum. Scuterius fert Scutum ante Imperatorem, quocunque proficiscatur, & præcedit. Acolytus verò sequitur Imperatorem quocunque ierit. Admiralus præest classi maritimæ vniuersæ; subest autem magno duci Magnus stratopedarcha, est curator exercitus necessariorum & commeatuum. Domesticus murorum curam habebat castrorum, aut murorum reficiendorum, si quid his opus erat. Præfectus vestiarij imperij, curat vectigal datique & accepti rationes. Vestiarius Imperatorem per mare sequitur, curámque habet eius instrumenti ac vestium. Protocomensis, in mari præest omnibus curatoribus. Protostrator, qui in absentia magni Domestici ferebat spatam Imperatoris, & eo adequitare volente tenebat equum vsquequo sit tempus. Tunc comes equorum exceptum ab eo ducit ad quintum aulæ palatinæ gradum: inde rursus magnus Chartularius excipiens, ducit ad portam vbi adequitet: idem quoque cum descendit, ordo seruatur. Comes præterea equitatum Pompæ Imperatoriæ in itinere disponit, itéque iubet ordine, quo sibi placet. Habet etiam dona Regia, ephippia, habenas, omnémque equi imperatorij veterem ornatum singulis annis, quod eadem omnia in resurrectionis dominicæ celebritate iterentur. Protostrator etiam post exercitium adequitat, ac si quos videt inordinatos ire, corrigit, de quibus officiariis posui suprà ample *in 6. & 7 part.*

VIgesimaquinta consideratio sit circa gloriam militum, quæ multum eis est exhortanda: quoniam, vt ait E. Patritius *in lib. de institutione Reipublicæ, lib. 9. c. 1.* docendi sunt milites exemplo M. Catonis, vt feroces aduersus hostes sint, humani erga amicos & socios, timidi ad iniurias inferendas, prompti ad vlciscendas, & tandem nihil magis capiant, quam laudem & gloriam adipisci, quæ quidem persuasio optima est. Cyrus ad milites ait: quod maximum omnium vobis persuasistis, laudem præ omnibus rebus esse expetendam: Laudis enim cupidi nullos labores fugiunt, nullum discrimen aut periculum detrectant, sed gloriæ cupiditate incensi, maxima quæque pericula obire non ambigunt. Dicam infrà *in 39. consid.* vbi dicetur, quomodo appetunt laudari milites. Et videndum est, in quibus laudari & extolli possunt, quod ex pluribus demonstrabitur.

VIgesimasexta consideratio: Miles etiam laudatur & honorem consequitur ex cingulo. Cum in signum dignitatis à Principe cingi debet: hoc cingulum militare dicitur, quo cingitur. Et gladius quo cingitur miles, debet esse aureus, id est, deauratus, prout probatur 2. *Mac. ca. vlt.* Ibi etiam probatur, quid debeat dici, quando cingitur miles: quoniam, vt ibi habetur, dici debet: *Accipe sanctum gladium, in quo deiicies aduersarios populi mei, &c.* Et si hoc cingulo spoliantur, omne perdunt militiæ priuilegiũ, quemadmodũ videmus in capitaneo, cuius si vexillum amittatur in bello, nunquam portabit vexillũ, donec aliud recuperauerit.

Aduerte; quoniam milites dicuntur habere characterem, quod debent portare in corpore eorum, vt dicit tex. *in cap. quod quidam. versicul. & si forte 1. quæst. 1.* vel alias habere debent symbolum, vt cognoscantur ne aufugiant: de quo fit mentio per Calepinum *in litera S. ante Y. in verbo, symbolum.* Et propriè dicitur apud nos, *La liurée*, quæ datur eis, & aliquando dicitur tessera, vt idem Calepinus *in verbo tessera.* & laudantur, si non dimittant signum eorum: quoniam si dimittunt, est præsumptio, quod habent voluntatem

tem fugiendi: & hoc faciunt, ne cognoscantur. Et aduerte, quod cingulo militari prouida maiorum institutione gladius incertus est, & hoc vt collato honore cinguli, potestas quoque illius gladij aliqualiter intelligatur esse collata: & recte cingulo decoratur, ad militiã quisquis accedit; quia eum expeditum esse ad munera Reipublicæ officij sui necessitas exigit. Accingi namque solet, cui gerenda imminent: & cui vacatio datur, licet esse discinctam. Vnde illud *in lib. Regum* Nõ æque gloriabitur accinctus ac discinctus: quia sollicitudo laboris imminentis, gloriam diligentiæ non amittit, vt ait Polycratus *lib.6.c.13.* Vbi habetur ample, de cingulo, quem ad leg prædicta dicendo Luc. de Pen. *in l. his quidem. in 3 colum. Cod. de his qui mil. poss. vel non lib.11.* Et tales milites hodie apud nos habent quandam præeminentiam vltra simplices milites, quia per consuetudines nostras si efficiantur milites, possunt indicere suos subditos: quod intellige, dummodo in exercitu & seruitio Principis hoc fiat. Et ista militia collata à Principe confert dignitatem, ita quod cæteris simplicibus nobilibus eiusdem qualitatis præferuntur propter illam militiam. Et præstant in huiusmodi cinguli collatione sacramentum, quod nunquam aufugiant, nec timebunt mortem, nec dimittant Capitaneum, sub quo militabunt, nunquam faciant concussiones (quod vulgo *pilarias* vocant) viuendo super & expensis populi. Si sciant aliquem machinari contra Principem & Regni commodum, reuelabunt. Nunquam induant arma contra illum Principem, qui eis cingulum dedit: pluráque alia iurant & promittunt, quæ pro certo non obseruant: & de huiusmodi Sacramentis militię meminit Vegetius, *lib.2 de re militari cap.5.* Simplex tamen militia de per se non est dignitas, vt dicunt Cyn. Bar. Bald. & Sal. *in lib. C. de iuris & fact. ignor.* Bald. & Ang. *in l. filiusfamilias. §. veterani ff de proc.* Ioan. de Imol. Pan. *in c. in nostra de procur.* & do. meus Ias. *in l si C. de testam. & in l. si quis in conscribendo. col.1. C de pactis.* vbi plus dicit, quod militia non dum est dignitas, sed nec nobilitas, quod licet non sit tutum de iure, vt ante dixi *in 8 par. in 25 consid.* tamen apud nos ex communi reputatione milites saltem equestres habentur pro nobilibus, & gaudent priuilegiis nobilium, ita quod non cottizantur in talliis & collectis ordinariis.

Vigesimaseptima consideratio: Milites sunt laudãdi ex corpore bene disposito, proportionato, & complexionato, & ex duritia membrorum: cum militia duritia appelletur. Vnde ad pugnãdum fortes sunt fabri & cæteri, qui laboribus continuis viuunt. Hi autem, qui debiles, parum valent ad corporalem pugnam: quoniam licet in studio sapientiæ & scientiæ molles carne, aptos mente dicamus, vt philos. dicit *in 2. de Anima:* tamen in armis est oppositum secundum Vegetium *de re militari.* Non est (inquit) dubitandum aptiorem armis etiam rusticam plebem, quæ sub dio & in labore nutritur solis ardorem patiens, vmbem negligens, balneorum nescia, delitiarum ignara, simplici animo, paruo contenta, duratis ad omnium malorum tolerantiam membris, cui gestare ferrum, fossam ducere, & quodcunque onus ferre consuetudo est: vt per exempla infra videri poterit. Piscatores autem, aucupes, & cæteri omnes, qui tractare videntur ad mulicbria pertinentia, longe arbitror, pellendos à castris: sed fabros ferrarios, carpentarios, aprorumque venatores sociare conuenit militiæ: quoniam, vt ad Lucullum dicit Seneca: *Nullum laborem recusant manus, quæ ad arma ab aratro transierunt.* Ex quo sequi videtur, quod de essentia militiæ non est nobilitas nec requiritur miles de genere nobilium esse secundum Io. de Plat. *in l.1. C. negotiatores ne militent. lib 12.* Hæc dicit Guil B ned. *in sua rep c. Rayn. in ver. test.1. n. 25. & 26. de testam.*

Mos tamen Gallorum est, quod omnes milites equestres sunt nobiles vt plurimum: quantum vero ad pedestres, pauci sunt nobiles, imo fere omnes rurales & plebeij, demptis Capitaneis. Ex quo, cum careãt virtutibus, & sint vitiis dediti, tot & tam nefanda delicta committunt, quód vix posset enarrari: Imo mirantur omnes, quomodo talia possunt adinueniri, quæ perpetrantur & committuntur à certis annis citra in hoc regno, nec satis in eos possum excandescere, ob quod iam plures Christianissimus Rex noster eos publicari & proclamari fecit in toto suo Regno inimicos, hostes & diffidatos sui Regni & Reipublicæ, ordinando in illos populum & nobiles, & iustitiarios insurgere, irruere, & illos inuadere, occidere, punire, & alias morti tradere, prout hostes Regni. vbi passim reperientur. Et ex prædictis constat, quomodo Capitanei istorum pedestrium debent aduertere ad eligendum illos, quos corpore bene complexionatos & robustos viderint. vt supra dictum est.

Vigesimoctaua consideratio; Etiam vt dicit Cæpol. Veronen. *in suo tract. de Imper. milit. eligendo. in verb pro Imperatore, in versic potuit etiam esse tertia ratio.* Laudandi sunt milites ex formositate & pulchritudine. Cum, vt dicit, in dubio formosior sit eligendus. Dicit enim Philos. 1. *Politicorum.* vbi si tantum fuerint differentes corpore, solúmque Deorum imagines, seu deformitatis homines dicent dignos seruire aliis: quasi diceret quod deformes debent aliis seruire. Item dicit Porphyrius, quod Priamus propter sui formositatem fuit dignus imperio. Vnde de eo dicitur:

Facies Priami digna est imperio.

Vide Virgilius:

Gratior & pulchro veniens in corpore virtus
Adiuuat.

Et F. Barbarus in libello, quem de re vxoria scripsit, sic ait: *Formosis cuncti diligunt, dignos credunt imperiis, iis facilius obsequuntur.* Imo quandoque dignitas capitur pro pulchritudine: cum ait Tullius *lib.1. Officiorum.* Pulchritudinis duo sunt genera; vnum muliebre, quam venustatem appellamus, alterum virile, quam dignitatem dicimus. Et facit, quod præsumendum est pro formosiore, eo, quia, vt dicit Bal. *in prim. consl. Digestorum. in §. itaque, in fin. 1. col.* Si sint duo nati simul, nec iudicari possit, quis esse debeat, iudicandum est pro formosiore. Et de pulchritudine satis dictum est *in 5. part. in 18. consl.* vbi laudantur Reges & Principes ex pulchritudine.

Et plures laudati fuerunt propter formositatem, vt de Adone filio Myrrhæ, de quo Virgilius Ecloga decima.

Et formosus oues ad flumina pauit Adonis,

Et Ouid. lib. 10.

Laudaret faciem liuor quoque. qualia namque
Corpora nudorum tabula pinguntur amorum,
Talis erat.

Et Propertius lib.2.

Testis qui niueum quondam percussit Adonem,
Venante Idalio vertice durus Aper.
Illis formosum fleuisse paludibus illuc
Diceris effusa tu Venus isse coma.

Et de Auenti. De quo Virgilius:

Victoréſque ostentat equos satus Hercule pulchro.

Pulcher Auentinus.	
Adon.	*Alexis.*
Astur.	*Auentinus.*
Atys.	*Achilles.*
Anthionus Bithynicus.	
Achantus.	*Alcibiades.*
Amaracus.	*Asterius.*
Augustus.	*Alpsus.*
Amphimedon.	*Bellerophon.*
Bathyllus.	*Castor.*
Pollux.	*Cyllarus.*
Cestus.	*Daphnis.*
Diadumenus.	*Democles.*
Demetrius.	*Euryalus.*
Endymion.	*Ephestio.*
Filius Maximini.	*Galetes.*
Ganymedes.	*Pelops.*
Artaxerxes.	*Cyrus.*
Troilus.	*Patroclus.*
Giges.	*Hippolytus.*
Hylas.	*Hyas.*
Hyppoclides.	*Iulus.*
Iuuentius.	*Iason.*
Ioseph Lausus.	*Lygdus.*
Magnes.	*Musaus.*
Ligurinus.	*Maratus.*
Magnes Smyrnaus.	*Narcissus.*
Nisius.	*Nireus.*
Nearchus.	*Pyramus.*
Paris.	*Phaon.*
Phadrus.	*Parthenopeus.*
Roscius.	*Idas.*
Hymen.	*Serranus.*
Spurina.	*Scipio cognomento.*
Turnus.	*Demetrius.*

Tibellus Poeta elegiographus.

Xerxes, qui in exercitu habuit 68. myriades: quę ratio habet bis & quinquagies centum octoginta tria millia hominum. Herodotus tamen scribit, in tanto mortalium numero neminem fuisse pulchriorem Rege ipso, aut proceriore statura, vt refert Textor *in sua officina.* vbi etiam quæ fuerint mulieres publicæ, & supra dixi de illis *in 2. part.*

Fuerunt & temporibus nostris Principes formositate mira decorati: *Philibertus Sabaudus, Philippus Austriacus, Henricus Anglus,* Franciscus Francus, Rex noster, qui fuit & est ingenti pulchritudine decoratus, antecedens omnes homines totius Regni tam pulchritudine, proceritate, eloquentia clementia, quam placabilitate, & quod magis est, fortitudine, vt infra dicetur. Subtilissimus ille & acutissimus Papinianus iureconsultus laudandus fuit de pulchritudine, vt est text. *in proœ. ff. in §. & hos tres liberos, & c. ibi: vobis autem ipse pulcherrimus Papinianus, & ibi Albericus*

Vigesimanona consideratio: Miles laudatur, si fuerit audax & terribilis: vt dicit Vegetius: nam vtplurimum si leonis aut vrsi (vt fuit Alexander Magnus in bello valētissimus, vt dicit G. Ben. *in sua repe. c. Raynutius. in verb. qua ex eo filium suscipiens. de testam.*) effigiem habeat, ferox vtplurimum & audax erit in bello: quia, *Audaces* (*vt li. Æneid.* Virgil. habetur) *fortuna iuuat, timidosque reppellit.* Quoniam, vt dicitur *in lib. principiorum,* anima coniuncta corpori imitatur passiones corporis, sicut per experientiam videmus: quod masculi, habentes effigiem mulieris, sunt communiter quasi fœmina, molles, ocij & deliciarum amatores, quæ multum contrariantur militiæ quæ omnia mala sustinere debent pro aliis & Republica, vsque ad mortem inclusiue, & ita iurant milites. *Inst. de testam. mil. super rub. & in l. fin. ff. ex quib. causis maiores in integ. rest.* Timere enim non debet miles hostes, quantumcunque superbos, nec eos fugere, vel ab eis occidi permittere, sed in faciem eorum accurrere: & qui contrariū apud Romanos faciebant ignominiose puniebantur, vt de Lucio Minutio cōsule, *li. 2. tit de disciplina militari,* refert Valerius. Decet ergo militem esse audacem & strenuum, promptum ad omnes labores absque timore mortis. Iuxta illud Senecæ ad Lucillium: *Generosos animos labor nutrit, nec est viri timere sudorem.* Quinimo dicit Philosophus 3. *Ethicorum* Mollitiem esse fugere laboriosa. Ideo milites exercitio frequenti debent habilitari, tex. *in l. milites. C. de re mil. li. 12.* vt infra amplè; vt laboribus non timeant, *l. 1 ff. de re milit. testa.* Cum ars tiron, vsus promptos, imitatio artifices aptos, tria concurrentia summos. Nec habet contrarium plusquam ocium, de quo Valerius vbi supra. Hæc G. Benedicti *in d. rep. c. Rayn. in ver. testa. nu 27 de testam.*

Trigesima consideratio: Milites etiam laudantur ex latitudine pectoris, & ex lōgitudine brachiorum & ex pluribus aliis, quæ dicit Veget. *de re milit. li. 1. cap. 6.* vbi dicit: sit ergo adolescens Martio operi deputandus, vigilantibus oculis, erecta ceruice, lato pectore, humeris musculosis, valentibus digitis, longioribus brachiis, ventre modicus, exilior cruribus, suris & pedibus non superflua carne, distentis, sed neruorum duritia collectis. Cum hæc in tyrone deprehenderis, proceritatem non magnopere desideres: vtilius est milites fortes esse, quam grandes, iuxta illud Catonis:

Corporis exigui vires contemnere noli.

Et illud Papinij;

Maior in exigui regnabat corpore virtus.

Scribit Homerus, Tideum paruo fuisse corpore decoratum, in quo tamen anima esset maxima, & vires amplissimæ: vnde in Priapeis à poeta decenter scriptum est.

Vtilior Trideus. quid si quis credit Homero,
Ingenio pugnax, corpore paruus erat.

Et Xantippes Lacedæmonius, qui breui statura erat, ita laudatur à Silio:

Exiguis vigor (admirabilis) membris,
Viuidus & magnos nisu qui vinceret artus.

Idem Vegetius *li. 1.* scribit, corporaturam boni tyronis implere sex pedum longitudinem. Præterea in amplitudine & latitudine plusquam in longitudine sapientia consistit, secundum Petrum de Bellaperrica, quod summe displicuit Cyno, qui vltra modum lodgus erat, vt dicit Bart. *in l. 1. ff. de iurisd. omn. iud.* nec sunt communiter audaces, nec valentes, velut cor multum distans à cerebro habentes. Hæc ipse Benedicti *in loco supra alleg.*

Trigesimaprima consideratio; Milites laudantur & in sobrietate; quoniam miles sobrius esse debet in cibo & potu, de quibus non multum curet, nec de lecto. Non enim assuesci debet sensualibus delitiis: quoniam, vt ait facetus Poeta:

Nil valet in bello, qui viuit delitiose
Nec sine duritia bellica palma datur.

Eo etiam; quia miles dicitur a molo, quod sustinere debet pro Republica. *l. 1. §. miles autem. ff. de testam. milit.* vbi miles dicitur à militia, id est, duritia, quam sustinet. Ideo cum in expeditione degunt, tradi eis debet panis buccellatus ad comedendum per biduum, id est,

est, panis bis coctus, qui siccitate sui grossos & ponderosos humores attrahit & bibit, quos cũ superfluo digestionis expellit per secessum: quibus eiectis, sunt milites agiliores ad pugnandum, & præseruati à multis infirmitatibus, quas dicti mali humores ad putrefactionem facile gignunt. Et tertia die panis integer non bis coctus eis ministratur. Et vna die datur eis vinum, altera die acetum ad bibendum, & vna die lardum, alia die habent carnem veruccinam: vt de hoc est text. *in l.1.C.de erigat. milit. annona. lib.12.* vbi hæc omnia ample declarat Lucas de Pen. quare ista fiant. Etiam G. Benedicti *in sua repet. c. Raynut. in verb. testamentum.1.nu.30.ext.de testam.*

TRigesimasecunda consideratio: Miles laudatur ex paupertate. Nam olim milites solis stipendiis contendebantur, de quibus viuere debent, & non super ægros, vt habetur *Luc.3.* Nec debent subditos Regis ad eis præbendum victualia cogere, nec illorum prædia inquietare, nec victualia, aut cætera bona tangere. Quibus contrarium facientibus, licitum est cuilibet de plebe eos aut eorum ministros expellere, & propria authoritate resistere, amicis & vicinis in auxilium conuocatis ad expellendum inuasores. Capitaneum, qui eos delegauit, temporali exilio puniendo: quia militibus transeuntibus solũ permittitur hospitari in domibus, & nihil pro victu aut eorum pabulo à prouincialibus etiam sponte offerentibus recipere, non soluto valore, *l. canaticorum C. de erog. milit. annonæ & l. deuotum. C. de metatis & epidemeticis lib.12.* vbi Ioan. de Piatea dicit: æqualitatem debere esse in eo, qui gratis hospitatur, vt nihil petat ab hospite vltra hospitalitatem: facit text. *in l. vn. & qua ibi dicit Ioan. de Plat. Cod. de salgamo hospitib. non præst. eod. lib.12.* Nec possunt milites tempore pacis faciendo mõstram personarum suarum, equorum, armorum & cæterorum militibus stipendiatiis necessariorum, viuere de bonis rusticorum & aliorum subditorum, nec conuocari in magna multitudine, *l fi. §. erit autem. C. de re mil. lib.12.* ne grauent subditos. O deus, cũ videamus hodie modum eorum viuendi esse omnino in contrarium, ita, quod excruciãt pauperes rutricolas quotidie, & tempore pacis, & alio modo viuendo super populo, quid fiet de anima eorum? vnde non debet dici, quo ibit anima mercatoris (vt dicit Bald. *in c. cum causam. extra de testib. & in Auth. ad hoc. coll.8. C. de vsuris.*) sed quo ibit anima armigeri seu militis? qui non contentatur de victu, sed etiam in domibus suorum hospitum rapiunt quicquid possunt, more prædatorum, & vt plurimum eos verberant, & cogunt soluere & dare certam summam, vt à domibus eorum exeant: vnde deberent in simplicitate viuere, quæ magis cupit arma, quam leges, *l. fi. in pr. C. de iur. delib.* vnde refert Valerius *li.3. de fiducia sui.* Scipionem Aphricanum in cõcione publica dixisse, quod cum totam Africam Romanæ ditioni subiecisset: non tamen aliud ex ea, quod suum diceretur præter cognomen tulisse. Et Publius Scipio de se & Lucio Scipione eius fratre loquens: *Non* (inquit) *me Punica, nõ fratrem meum Asiaticæ gazæ auarum reddiderunt, sed vterque nostrum inuidia magis, quam pecunia locupletior est.* Quam Scipionis accusati constantem defensionem, Romanus vniuersus senatus comprobauit: vt ibi refert Valerius. Et idem *li.4.* de Valerio Publicola post Tarquinium eiectum primo consule, dicit: quod post tres consulatus acceptissime peractos tantæ paupertatis fuit, quod patrimonium eius ad expensam exequiarum suarum defecit. Ex quo patet, quod virtus possedit, cui mortuo lectus funebris & rogus defuit. Fabricius quoque pluries consul & Imperator Rom. (vt idem refert) filias proprias paupertate dotare nequiuit. Marcus etiam Curtius contra Samnites bellum gerens legatis eorum se in scamno assidentem & in catino ligneo cœnantem spectandum præbuit. Cumque magnum auri pondus ei post attulissent, risit dicens: *referte & dicite Samnitibus, Marcum Curtium malle locupletibus imperare, quam ipsum locupletem fieri: & mementote me non acie vinci, nec pecunia posse corrumpi.* Attilius vero ab aratro ad Imperium Romanũ vocatus, postquam Rempublicam stabiliuit, & ingentes hostium vires cõfregit, multosque triumphos consecutus, deposito Imperiali sceptro ad aratrum redire non erubuit. Textus tamen *in d. l. fin. in prin. C. de re milit.* vocat eos ditissimos. Et contra istos Imperatores seu Duces belli, de quibus hic ante, qui fuerunt pauperes, multũ faciunt ea quæ dicit Cæpoll. *in suo tractat. de Imper. militum eligend. in verb. diuitiis.* Vbi Imperator seu Dux exercitus & militum, plurimum commendatur in diuitiis, quod probat 12. rationibus. Et ibi scribit 31. priuilegia diuitiarum, quæ sunt multum laudanda, quæ ibi videre poteris; & satis declarantur per Albericum *in l. si quis ad declinandum. C. de episc. & cler.* Phocion Atheniensis vir non minus virtute, quam rei militaris gloria clarus, cognomento Bonus pauper. Fuit enim semper pauper, cum ditissimus esse potuisset ob frequentes ei delatos honores. Huic cum legati Philippi Macedonum regis ingentia munera offerrent, hortarenturque vt ea acciperet: quamuis enim facile iis careret, liberis tamen eius essent necessaria, quibus difficile foret in summa paupertate ad paternam gloriam peruenire. *Si mei* (inquit) *similes erunt, idem hic agellus alet illos, qui me ad hanc dignitatem perduxit: si dissimiles, volo meis impensis illorum ali augerique luxuriam.*

TRigesimatertia consideratio; Laudantur milites in castitate; quoniam casti esse debent: inde stationes militum dicuntur castra à castrando, quasi castrata, vel casta: quod ibi castrari debet libido, & caste ibi viuebant milites antiqui, considerantes castitatem secum habere fortitudinem annexam, quam seruarunt semper vt pupillam oculi, iuxta illud poeticum *in Georgicis:*

Sed non vlla magis vires industria firmat,
Quam Venerem & cæci stimulos auertere amoris.

Luxuria enim vires eneruat. Vnde Quintilianus *in milite Mariano.* Ideo meretrices ab exercitu submouentur. Intrare castra fœminis non licet. *Deut.23.* Quando egressus fueris cõtra hostes tuos in pugnam, custodies te ab omni re mala: si fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus sit somno, egredietur extra castra, & non reuertetur priusquam ad vesperam lauetur aqua: & infra. Dominus Deus tuus ambulat in medio castrorum, vt eruat te, & tradat tibi inimicos tuos, vt sint castra tua sancta, & nihil in eis fœditatis appareat, nec derelinquat te. Propterea Imperator amatorem castitatis se dicit *in Authentic. quibus modis naturales effic. legit. collat 6.* Vnde non sine causa eam tantum dilexerunt armigeri veteres & gentiles. Nam de Cornelio Scipione refert Valerius *lib.2. tit. de milit. discipl.* Quod contra Numantinos Imperator missus momento, quo castra intrauit, duo mille scorta de ipsis expulit: qua peste vacuus factus exercitus (qui paulo ante metu mortis deformi se fœderis ictu

maculauerat) erecta ad recreata virtute aciem illam fortem & animosam Numantinam superauit, & incendiis exustam, ruinisque prostratam Numantinam solo æquauit. Scipio quoque Africanus summis etiam effertur laudibus, qui Carthaginem obsidens, oblatam sibi ex hostibus virginem eximiæ formæ, & nobilitatis intactam & dotatam restituit. Hæc Guillelmus Benedicti *in sua repet. c. Rayn. in verb. testamen. 1. nu. 37. de testam extra.* De laude vero castitatis dictum est. *in 2. part. in 12. consid.* Idcirco non est mirandum hodie apud nos, si gentes armorum in bellis & exercitu non se bene habeant, cum in eis nulla sit castitas. Imo si fiat exercitus viginti mille hominum, tertia pars illius erit scortorum & meretricum, quæ exercitum sequuntur, & ducuntur per armigeros: maxime per pedites, quorum quisque frequentius suam sibi consociat, quod cõtingit culpa Capitaneorum, & Ducum exercituum: quia talia pati non deberent: ideo facilius & frequentius Thaidis castra quam Hannibalis videmus euerti, vt ait Lucas de Penna *l. vnica. C. de castrensi omnium palatio pecul. col. 5. in prin. lib. 12.*

TRigesimaquarta cõsideratio: Milites multum & summe laudantur ex obedientia: quoniam, vt ait textus *in summa 24. nu. 1.* summa militiæ laus est obedientia, & quicquid sibi vtiliter imperatũ est, obtemperare. ita dicit Bart. Cæpol. *in tract. suo de Imperatore eligend. in verb. diuitiis. vers. 10. diuites, &c.* Imo præcepto Ducis omnino parẽdum, *c. quid culpatur. in fi. cum s. seq. ibi: igitur quod Cæsar præcepit, ferendum est, quod Imperator, tollerandum est. eadem causa & quæstio.* Ex tali enim obedientia victoria sequitur, & satis imperij gloria parta est, dicit Lucas de Penna *in l. tam collatores. col. 3. C. de re mili. li. 12.* & iussionibus gubernatoris exercitus, quæ ad bellum vel pugnam spectant omnino parendum est: & si quis contemnat eas, etiamsi rem prospere gesserit, capite puniendus est, *l. 3. §. in bello ff. de re milit.* Historiæ sunt nobis in promptu ad hoc per Valerium *in libro de disciplina militari* descriptæ, vt de Manlio Torquato, qui filium proprium, licet victorem, occidi fecit ob violatam disciplinam militarem: & de Papyrio dictatore, qui Fabium Rutilium Magistrum equitum, qui aduersus edictum eius quam prospere pugnauerat, virgis iussit cædi, securi percussurus, nec contemni, aut precibus militum concessit animaduersionem, cumque profugientem Romam prosecutus est: nec ibi quidem remisso prius supplicij metu, quam ad genua eius, & Fabius cum patre prouolueretur, & pariter senatus & populus rogarent. Hæc tamen seueritas non intantum est exercenda, vt animum militum ab Imperatore exercitus auertat: quia tempore belli rigor non debet omnino seruari. *c. fin. de transaction. & cap. sciendum. 19. distinction.* secundum Ioann. Fabri *in proœm. Institut. super verb. gubernari.* vbi etiam dicit, quod tempore belli iura non seruantur de facto, licet sanctius esset: quod iustitia illo tempore fieret, quam alio: quia, vt dicit Cicero 1. *Offic.* Nullum est tempus, quo iustitia vacare debeat.

TRigesimaquinta cõsideratio: Milites etiam multum laudantur ex scientia militari, quam habere debent, vt habetur *in l. vnica. Cod. de castrensi omnium palat. peculio. lib. 12. ibi: qui præsto sunt super actibus, quos intentos & eruditos studiis itinerum prolixitas & expositionum difficultas exercet.* & probatur *in l. 1. ff. de decretis ab ordine faciendis. ibi: & peritia artis.* & Ioan. de Plat. *in l. 1. C. de conditis in horreis publicis. lib. 10.* & hoc est: quoniam turpe est ignorare scientiam & artem, in qua quis versatur, *l. 1. §. Seruius autem Sulpinius. ff. de orig. iuris.* Vnde dicit Vegetius *lib. 1. cap. 1. de re milit.* Scientia rei bellicæ dimicandi nutrit audaciam. Nemo facere metuit, quod se bene didicisse confidit. Etenim in certamine bellorum exercitata paucitas ad victoriam promptior est: rudis & indocta multitudo exposita semper ad cædem; Idémque *l. 2. c. 24. libri* scribit: Cuius manibus est seruanda Respublica, studiosius oportet sciẽtiam dimicandi, vsúmque Reipublicę iuris exercitiis custodire. Et dicit idem Vegetius *c. 13. 2. lib.* In pugna vsum prodesse amplius, quam vires. Nam si doctrina armorum cesset, nihil paganus distat à milite: quæ quidem scientia necessario requiritur in Duce exercitus, & in capitaneis ad guerram, aut aliis habentibus administrationem, seu authoritatem in exercitu, vt ample demonstrat Cæpolla *in tractatu de Imperatore eligendo, in verb. scientiam.* Vbi quod hæc scientia militaris per armorum exercitationem acquiritur: vt est casus *in l. in nomine Domini. ver. hac autem. ibi, iubemus, vt semper milites ad exercitationem armorum teneant. Cod. de officio præfecti prætorio Africa.* & ibi Albericus, qui dicit per illum textum, quod milites armorũ vsu quotidiano ad bella se præparare debent, alleg. *l. milites. Cod. de locati.* Et est casus *in l. milites. 2. ibi, vt armorum quotidiano exercitio ad bella se præparent. Cod. de re mili. lib. 12.* Vnde exercitus nomen ab opere exercitij & exercitatione traxit. text. *in l. 1. in fin. ff. de milit. testam.* Veget. *li. 2. de re milit. c. 23.* Ideo dicit, quod omne artificium, seu scientia exercitio crescit, & per illud suscipit incrementum. text. *in l. legatis seruis. §. ornatricibus.* & ibi glossa *in verb. incrementum. ff. de legat. 3.* nota gloss. *in verb. possit. in ca. peruenit. 84. distinct.* & dicit Polycrat. *in suo 6. libro,* quod tria fecerunt Romanos esse triumphantes & victores, scientia rei militaris, exercitatio & fides. Pro quo facit text. *in §. cumque. in proœm. Instit. ibi, quorum omnium solertiam, & legum scientiam, & circa nostras iussiones, fidem.* & text. *in 2. constitutio. in princip.* dicit, arma & leges Romanas omnibus anteponi gentibus & nationibus: scientia & dignitate etiam dominari præteritis effecit temporibus: quæ quidem scientia rei militaris optime cognoscitur ex experientia, vt per plura ostendit Cæpolla *in loco supra citato.* Ex quo infero, milites expertos plurimum esse laudandos; quoniam experientia est rerum magistra, *cap. qui sit. de elect. in 6. in princ. cum aliis per eundem Cæpollam allegatis.* & dicit Philosophus; Natura potentem, ars facilem, vsus promptum reddit artificem, & *in 2. constitutione. Cod.* sed cum sit iurisperiti, commendantur experientia rerum. & *in l. certi. C. de iudic.* Vbi causarum experti iudices dari possunt. Et dicit Bern. ad fratres de monte Dei, rusticus habet duros neruos, fortes lacertos, exercitatio hoc facit, in otio simul cum corpore mollescit voluntas, facit vsus vsum, exercitium vires in omni labore ministrat. Et de huiusmodi exercitatione quomodo à Ducibus & tribunis militum discenda est, facit tex. *in l. officium. in princ. ff. de re milit. & in l. vnic. §. 2. Cod. de officio præt. Africa.* & quæ ample ponit Lucas de Pen. *in l. milites. 2. col. 2. c. de re milit. lib. 12.*

TRigesimasexta consideratio; Milites ex vigilantia laudantur: quoniam miles debet esse vigilans ad custodiam eorum, quibus præpositus existit, ne dormiẽs inuadatur ab hostibus. Et inde dicitur præfectus

ctus vigilum, quod tota nocte vigilare debet, armarusque discurrere; & inquilinos admonere, ne culpa eorum, aut negligentia incendium oriatur text. *in l. pen. §. pen. ff. de officio præfecti vigil.* Vigilare etenim debent milites præcepto diuino excitari per Christum in Euangelio, vt habetur *Matth. 24. Marc. 13.* & *Luc. 2.* vigilate, inquit, & parati estote; quia nescitis, qua hora fur veniet. Nam hostes dicũtur fures, quos per dolum & insidias licet vincere, si eis aliter fides promissa non fuerit. Sicut fecit Macrobius Carthaginensis Dux contra Assyrios missus, quos vincere dubitans vino & mandragoris dolose inebriatos dormiẽtes interemit. Nam, vt ait Hieron. *in lib. vigiliarum:* Vigilando timor omnis excluditur, fiducia nascitur: quæ multum prosunt in exercitu militari. Et de vtilitate vigiliarum scribit Luc. de Penn. *in l. vnica de studiis liberal. vrbis Romæ. col. 11. lib. 11.* Imo ita in eis laudatur, & est necessaria vigilantia, quod si excubias sibi ordinatas dimiserint, capite puniuntur. tex. *in l qui excubias & ibi gloss ff de re milit.* facit *l. 4. § si prædiis eod. tit.*

Trigesimaseptima consideratio; Etiam milites laudandi sunt ex patientia in aduersitatibus & belli sudoribus; quoniam patientes esse debent in aduersitatibus & belli laboribus sustinendis: fame, siti, æstu, frigore, & cæteris calamitatibus, quæ innumerabiles existunt, *l. vnica. §. 1. C. de caduc. toll.* Et ad istud comprobandum. G Benedicti *in sua repet. c. Rayn. in verb. testamentum 1. num. 39. vers. & miles, de testam.* adducit plura dicta & historias antiquorum. Primo enim in testem adducit Senecam, *lib. 3. de ira.* scribentem historiam de Timagine historiarum scriptore: qui, cum quædam contra Augustum Cæsarem scripsisset, monuit eum Cæsar, vt sermone moderatiori vteretur, quod facere renuit, nec tamen Cæsar se vindicauit, sed solum ei domum suam interdixit. Adducit pariter Polycratum *lib. 3. cap. 14.* qui plura exempla ibi de patientia scribit, de ipso Octauiano Cæsare Augusto, quod miræ patientiæ fuit, & quædam alia de patientia aliquorum; quæ cum non multum faciant ad propositum, aliter non insisto.

De huiusmodi patientia, melius faciunt dicta Æneæ, *in 1. & 2. Æneid.* cum dicat;

Durate, & vosmet rebus seruate secundis.

Et sequitur:

Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.

Et *lib. 3.* de eo dicitur:

Mens immota manet, lacrymæ voluuntur inanes.

Et *in primo:*

O passi grauiora, dabit Deus his quoque finem.

Sed, vt dicit Luc. de Penn. *in l. milites. 2. C. de re milit.* allegando Tullium *in 2. Tusculanis quæstio.* Nostri exercitus primum vnde nomen habeant, nisi ab exercitatione, vt facit tex. *in l. 1. in fi. ff. de milit. testam.* deinde quis labor, quantum agminis ferre, plusquam dimidia mensis cibaria ferre, si quid ad vsum velint ferre vallum. Nam scutum, gladium galeam in onere nostri milites non plus numerent, quam humeros, lacertos, manus. Arma enim membra militis esse dicunt: quæ quidem ita geruntur aptè, vt si vsus foret abiectis oneribus, expeditis armis, vt membris pugnare possent. Quid exercitatio legionum? quid ille cursus, concursus, clamor, quanti laboris est? Ex hoc ille animo in præliis paratus ad vulnera, adhuc pari animo inexercitatum militem, mulier videbitur. Cur tantum interest inter nouum & veterem exercitum quantum experti sumus, ætas tyronum plerũq; melior est; sed ferre laborem, contemnere vulnus consuetudo docet. Quin etiam videmus ex acie efferri sæpe saucios, & quidem rudes illos & inexercitatos, quamuis leui ictu ploratus turpissimos edant; at vero ille exercitatus & vetus, ob eamque rem fortior medicum modo requirens, à quo obligetur.

Trigesimaoctaua consideratio; Milites laudantur in fortitudine, & in pluribus locis Imperator vocat milites fortissimos, eis dando prędictum titulum, cum ex illo decorentur, & honorentur, vt de hoc est tex. *in l. tam collatores. in prin. & duobus aliis locis. Cod. de re milit. & in l. fortissimi ac deuotissimi milites. Cod. de erogat. milit. annonæ lib. 12.* Et in milite fortitudo est virtus, qua cæteræ solidantur, & sine qua in bono non perseueratur, & qua omnia roborantur & moderantur, de qua ait Philosophus *2. Ethic.* Fortitudo tenet medium inter timores & audacias. & Cicero *Rhetoricor. 1.* Fortitudo est conceptio considerata periculorum laborumque perpessio, & *in Tusculanis. quæstio. lib. 4.* Fortitudo, inquit, est affectio animi legi summe perpetiendis rebus obtemperans, vel est conseruatio stabilis iudicij in iis rebus, quæ formidolosæ videntur, subeundis, vel repellendis, vel ex scientia rerum formidolosarum, contrariarũmque aut omnino negligendarum, conseruans earum stabile iudicium.

Ex quibus infertur Fortitudinem locum habere in arduis & in grandibus; probatur, cum sit illa, de qua dicitur; *Tendit ad ardua virtus.* Hanc siquidem virtutem si miles habuerit, minas non timebit: imo nec mortem pauebit. Cum viro forti nequaquam turpis mors accidere possit. Fortitudo certe sui natura & effectu fortunã superat. Vnde Valerius: *Fortiter*, inquit, *se in aduersis gerere, quid aliud est, quam fortunam fauentem in adiutorium sui pudore victam vertere?* vt dicit G. Benedicti in *loco allegato in præcidenti consid.* Quia, vt ait, non sunt optanda pericula, vt fortem quis se ostendat; sed sufficit, pericula, si contingant, valide tolerare. Non sum (vt ait Seneca ad Lucillium) tam demens, vt ægrotare cupiam; tamen si ægrotãdum fuerit, sufficit vt nihil effœminare faciam. Non enim pati tormenta optabile est, sed pati fortiter, nec debet vlla rei nouitas fortia vertere pectora. Cum non posset athleta magnos spiritus habere, donec suum viderit sanguinem. Iuxta illud: *Sanguis fulsus humi vires accensò roborat igne.* Tunc enim proiectus animum non projicit, sed cum magna spe ad pugnam descendit: eaque virtute mala fortuna vincitur & bona ornatur. Oportet ergo milites esse fortissimos: nulla vi nulloque terrore à proposito recedentes, & considerare, vt ait Valerius. 1. *de constantia in princ.* quod natura sic comparatum est, vt quisquis se aliquo ordine ac recta mente complexum confidit, vel iam gestum, si obtrectetur, acriter tueatur, vel nondum editum, si interpelletur, sine vlla cũctatione ad effectum perducat. Vnde refert Salustius bellum Catilinarium narrans, prope fin. Catilinam Romanum potentia nimium obsessum die sui interitus milites suos sic obsecrasse: Nemo, inquit, nisi victor, pro pace bellum mutaret. Nam in fuga salutem sperare, cum arma, quibus corpus tegitur, ab hoste auerteris; ea vero dementia est semper in prælio, his est maximum periculum, qui maximè timent, audacia pro muro habetur. Cum vos considero, milites, & cum facta vestra æstimo, magna me spe victoriæ tenet animus, ætas, virtus vestra, me hortantur. Præterea, necessitudo, quæ etiam timidos fortes facit. Hæc ille. Nam eiusdem nationis homines fortiores sunt ad se mutuo auxiliã-

dem. Historiographi profecto laudant, & ad cœlos vsque tollunt eos, qui fortes & constantes fuerunt in prælio. Multa & terribilia Piso Rom. contempsit, dum speciosum mentis suæ flecti noluit rigorem.

Laudatur pariter ille Iudas Macch. 1. *Mach. 3.* ibi, *Et surrexit Iudas, qui vocabatur Macha. & induit loricam sicut gigas, & succinxit se arma sua bellica in prœliis, & protegebat castra gladio suo, similis factus est leoni in operibus suis, & sicut catulus leonis rugiēs in venatione, & de prælio Iudæ narrabāt omnes gētes.* De Catone Maiore refert etiam Valer. *lib. 3. tit. de fortitudine.* Felicior, inquit, progenie sua superior Cato, à quo Portiæ familiæ principia manarunt: qui cum ab hoste in acie vehementi periculo peteretur, vagina gladius eius elapsus decidit, quem subiectum præliantium globo, atque vndique hostilibus pedibus circumdatum postquam abesse sibi animaduerterit, adeo constanti animo in suam potestatem redegit, vt illum non periculo oppressus rapere, sed metu vacuus sumere videretur. Quo spectaculo attoniti hostes postero die ad eum supplices pacem petentes venerunt. Cneus Pompilius à Senatu Romano ad Syriæ Regem missus, sua fortitudine & audacia, ac si totus senatus adfuisset, Regem terruit de quo idem Valerius *lib. 6. tit. de grauiter dictis aut factis.* Iulius quoque Cæsar, & idem Valerius *tit. de fortitudine* refert cum in Galliis innumerabili multitudine & feroci impetu Neruorum inclinari aciem suam videret, timidius pugnanti militi scutum detraxit: eoque tectus acerrimè præliari cœpit. Quo facto fortitudinem & constantiam per totum exercitum diffudit, labentémque belli fortunam diuino animi ardore restituit. Hæc sunt exempla & historiæ quæ G. Benedicti *in dicto loco* pro huiusmodi fortitudine in militibus requisita adduxit. Si tamen velis videre ad saturitatem exempla bellicosorum virorum cum victoriis, & fortissimorum fortitudine corporea, vide Textor. *in sua officina*, vbi amplissime. Addo etiam de Parmenione, Duce fortissimo, bellicoso & strenuo per F. Patritium *lib. 9 de institutione Resp. tit. 2.* Dicit etiam Luc. de Pen. *in d. l. fortissimi. Cod. de erogatione militaris annonæ, lib. 12.* quod ad militiam (quæ etiam à malo dicitur) non debent assumi debiles, sed fortissimi, bello idonei, præparati ad pericula; & præstantis animi: & ibi ample. Vbi etiam accumulat quindecim, quæ fortitudinem & corporis & animi iuuant, vbi sunt pulchra dicta pro militibus: sed cum hoc opus iam satis oneratum, extra suam materiam, hic non repeto.

TRigesimanona consideratio; Milites appetūt laudari, & prodest laus à Duce eorū exercitus cum de strenuitate laudentur. Titus Liuius 2. *ab vrbe condita.* Addebantur & laudes, quib. haud minus quā præmio, gaudent militum animi. Vnde ex laudibus etiam militia interdum augetur, *l. 1. §. sed vtrum ff. de seruo corrupt. & c. sunt nonnulli. 78. dist.* Vir quippe ad gloriam eruditus nullam partem animi tam mollem habebit, quam non meditatione, & ratione corroboret, vt ait Cic. 2. *de Tusculanis qu.* ita dicit Luc. de Pen. *in l. fortissimi col. vlt.* ibi; *quartumdecimū C. de erogat. mili annona. lib. 12.* Hinc est, quod, vt videmus, milites attribuuntur gloriæ & honori, mori in bello, cum de talibus ibi mortuis, dicant eos esse mortuos in lecto honoris; pro quo tex. *in §. 1. in fin. ibi.* Hi enim qui pro Rep. ceciderūt in perpetuū per gloriam viuere intelliguntur. *Inst. de excus. tut.* facit tex. *in aliqua actione. § si quis in colluctatione. ff. ad leg. Aquil.* & vt dixi ante *in 25 consid.* nihil timent propter laudem consequēdam.

QVadragesima consideratio; Milites laudantur ex deuotione; quoniam Imperator eos etiam vocat deuotissimos, *l. tam collatores. Cod. de re mil. & l. fortissimi ac deuotiss. milites. C. de erog. mil. annonæ. lib. 12.* Et hoc est, quoniam deuota oratio multum valet ad fortitudinem, de cœlo enim est fortitudo, 1. *Macc. c. 3. & c. 11.* Scidit Ionathas vestimenta sua, & posuit terram in capite suo, & orauit, & reuersus est ad eos in prælium, & conuertit illos in fugam, & pugnauerunt. Et *Exod. 17.* Cum leuaret manus Moyses, & oraret, vincebat Israel, ita tenet Luc. de Pen. *in d. l. fortissimi.* ibi: *O lautum deuotum oratio, &c.*

QVadragesimaprima cōsideratio; Milites laudantur ex fide seu fidelitate, quæ licet in quocunque necessaria sit, maxime tamen militantibus congruit, vt sint fideles. In hoc militia fundata est, vt nulla fraude vituperetur; quia vt Cic. ait *lib. 1. de Off.* Fundamentum primum iustitiæ est fides. & Seneca *ad Lucill.* Fides (inquit) est sanctissimum humani pectoris bonum, nulla necessitate ad fallendum cogitur: nullo præmio corrūpitur. Imo, & hosti congruit tenere fidem. Nam qui fidem perdidit, nihil habet quod possit amplius perdere. Vnde nobiles dici non possunt, qui fraudibus & infidelitatibus sua prælia exercēt & quod promittunt, minime obseruant. Occultum profecto & insidiosum malum, est perfidia, cuius efficacissimæ vires sunt mentiri, & fallere, quæ tantum incommodi affert humano generi, quantum salutis bona fides præstat. Omnes enim fideles esse honestum est, illos præcipue, quorum status militaris quorumque vocatio est Rep. defensare. Militia autem dedecus patitur, nisi fideliter exerceatur, & in milite nil pulchrius quam fides, teste Vegetio *de re mil lib. 1. c. 2.* vbi dicit, quod totius Reipublicæ salus in hoc consistit, vt tyrones, id est, milites non solum corpore, sed animo præstantissimi deligantur, atque iuramenta suis Principibus facta obseruent. Cui assentit Polycr. *lib. 6. cap. 5.* dicens: Duo esse præcipua in milite, scilicet, electio seu delectus & sacramentum, vt sc. fides promissum teneat. Et de hac fide seruata ponit G. Bened. *in sua repet. cap. Rayn. in ver. test. 1. n. 42.* ibi; *decimo requiritur de testam.* & Textor *in sua Off. cap. fidelissimi.* Scribit de Attilio Regulo, qui maluit ad supplicium redire, quam datam Carthaginensibus fidem violare. Pro quo facit *l. nihil interest. ff. de capt. l. conuent. ff. de pactis. & in can. noli.* ibi; *Fides enim quando promittitur, etiam hosti seruanda est, contra quem bellum geritur, quanto magis amico, pro quo pugnatur 23. q. 1. & c. innocens. 22. q. 4.* Et armigeri, qui iuxta vulgare se reddunt ad fidem, illud obseruare debent: cum tantum sit ac si promitterent sub fide, vel iurarent per Deum, aut per sacra Euangelia, vt dicunt Ang. Ludou. & post eos do. meus Ias. in *l. 3. §. iurari. col. 2. ff. de iureiur.* Et de commendatione fidei, & fidelitatis in milite, vide Cæpol. *in tractat. de Imperatore eligendo. ver. pro Imperatore.*

QVadragesimasecunda consideratio; Milites etiam laudantur ex perseuerātia, nisi enim in prædictis virtutib. bellando perseuerauerit, nunquā reportabit victoriæ triumphum; imo deficiens in vno, factus est omnium reus. *c. defleat peccator. de reg. iur.* Nec merentur dici Athleta, qui saltem non vicerit. *l. 1. C. de athletis, lib. 10.* Vnde Romani, quia contra Carthag. in bello perseuerauerūt, funditus eos deleuerūt. Hęc est vnica virtus, perseuerantia, quæ milites coronat. Bene enim agere parum prodest, si mens labilis existat. Nec ex actib. generatur habitus, nisi fuerit operis perseuerantia: quia secundum Ciceronem *Rhet. 1.* Perseuerantia est in ratione bene considerata stabilis perpetuaque permansio. Nā talia continuata vigent: Imo gutta aquæ mollis durissimum cauat lapidem, perseueranter caden-

cadendo, secundum Alanum dicentem:

Gutta cauat lapidem, non vi, sed sæpe cadendo:
Sic tu proficias, non vi, sed sæpe studendo.

Tali certe medio extolluntur veteres Romani milites *in orat. ad Cæsarem senem de Repub.* Simile laude adhuc referũtur Cymbrorum antiqui milites, qui nisi morerentur in bello, non reputabant se felices, ad finem vsque non perseuerantes, de quibus Val. *lib. 2. de institutis.* Mortui enim morbo, vel senio, vere mortui sunt mundo, nec computantur in numero liberorum viuentium, sed qui in acie Principis pro Repub. ceciderunt, adhuc post, per gloriam viuere dicuntur, §. 1. *Inst. de execu. tut.* quia, vt Cicero ait, qui per virtutem perit, non omnino interit. Hinc est, quod milites nostri dicunt se mori in lecto honoris, cum in acie mortem obeunt, vt ante dixi. De Ænea legitur *lib. 11. Æneid.* quod per medios ignes, tela, & hostes perseuranter se habuit, ex quo magnifica peregit. Qui licet multas in parte sensitiua pateretur tribulationes; tamen vsum rationis in mente nunquam perdidit, imo suos consolando fortius perseuerauit, vt pulchrè habetur *li. 1. Æneid.* vbi ad suos milites:

Reuocate (inquit) animos, mœstúmque timorem
Mittite; forsan & hæc olim meminisse iuuabit:
Per varios casus, per tot discrimina rerum
Tendimus in Latium, sedes vbi fata quietas
Ostendunt, illic fas regna resurgere Troiæ:
Durate, & vosmet rebus seruate secundis.

Et sequitur:

Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.

Et *lib. 4.* de eo sic dicitur:

Mens immota manet, lacrymæ voluuntur inanes.

Et Val. *li. 3. c. 150 de fortitudine,* ponit de perseuerantia cuiusdam militis, & *lib. 3. 1. de fiducia,* scribit de perseuerantia vtriusque Spartani.

Cæsar etiam ad cœlos vsque summos perseuerantiam militarem, *lib. 8 suorum commentariorum de bello Gallico,* extollit. Et in tantum est laudanda in militibus, quod ex contrario desertio militiæ est grauiter etiam vsque ad mortem punienda, vt per plura satis comprobat G. Bened. *in rep. cap. Rayn. in verb. testam. 1. n. 43. de testam.* quæ non tango, cum sit extra fines laudis, & propositi nostri.

QVadragesimatertia cõsideratio; Milites etiã laudãtur ex charitate inter se. Cum in militibus debeat esse charitas, & mutua dilectio, qua deficiente, ex sententia veritatis diuinæ, desolabuntur. Imo videtur, quod maior debet esse dilectio inter milites quam inter parentes, cum, vt facit tex. *in l. milit. C. de procurat.* miles admittitur ad compatendum tanquam procurator pro commilitone, & tamen non admittitur pro parentibus. Præterea, pactum de succedendo, velut mortis captandæ inductiuum, non valet *l. fi. C. de pactis* Et tamen inter milites valet *l. licet inter priuatos. C. eo. de pactis.* eo, quia abundantia mutuæ dilectionis, facit cessare præsumptionem captandæ mortis, cum non sit verisimile vnum militem alteri insidiaturum: & sicut sunt socij passionum; ita esse debent & consolationum, iuxta dictum Apostoli *ad Cor. 1.* & cum socij sint, & vnius societatis, debent se ad inuicem diligere, tanquam fratres. Cum, vt habetur *Prouer. 18.* Vir amicabilis ad societatem, magis amicus erit, quam frater, facit text. *in l. verum. in pr. ff. pro socio.* vbi societas dicitur, seu species fraternitatis. & ibi gl. *in verb. fraternitatis,* vt dicit G. Bened. *in loco in præced. consi. in fi. alleg.* Si se non adiuuarent in prælio, essent peiores dæmonibus. Dæmones enim si se non diligant, tamen mutuo auxilio coadiuuantur contra nos in prælio. Sic faciunt & armigeri; quoniam si vni fit iniuria, omnibus etiam fit iniuria. Si obsequium, & placitum, nec illi, nec cæteris. Et ista charitas consistit in duobus, scilicet vno modo adiutorium proximi habendo; alio modo veritati adhærendo, vt dicit Luc. de Pen. *in l. fortissimi. col. 1. ibi: quartum. C. de erogat. militaris annonæ lib. 12.*

QVadragesimaquarta consideratio; Etiam milites laudãtur ex sapientia: quoniam, vt habetur *Prou. 24.* Vir sapiens fortis est, vt vir doctus robustus est. Et Gregorius *in Moralibus.* Valde fortitudo destituitur, nisi per consilium fulciatur. Et Titus Liuius *lib. 2. de Bello Punico:* Malo te sapiẽs hostis, metuat, quam stulti ciues laudent. Omnia audentem contemnet Hannibal, nil temere agentem metuet. Non enim tantum viribus corporis, & lacertis, & fortitudinis gloria est: sed magis in virtute animi, dicit Ambr. *1. de Officiis.* & Cicer. *1. de off.* parua sunt foris arma, si non est consilium domi: quod citat Panor. *in cap. ex multa col. 2. ver. nota, quod pollens consilio. extra de voto.* Et perierunt Gigãtes, quos dominus non elegit; quia non habuerũt sapientiã, *Baruch 3.* Non sic dicitur de filio sensato, propter quem dominus deiecit potentiam inimicorũ. *Eccles. 47.* Expedit enim interdum astutia, insidiisque pugnare, maxime in bello iusto, & contra eos, qui nequeunt apertè deuinci, *ca. dominus noster. 23. qu. 2. & ibi plures concordantias. leg. 1. §. non fuit ff. de dolo.* Vnde Greg. *in registr. lib. 5. c. vlt.* Terrenus hostis, qui munita loca cupit inuadere, pugnandi arte sic vtitur, latẽter quidam ponit insidias, & ad vnius loci expugnationẽ totum ostendit: vt dum ad defensionem loci illius, vbi instat periculum, conuenitur, loca alia, de quibus nulla est suspicio, capiantur, & euenit, vt qui cognitus resistentis virtute expulsus est, latens obtineat. quod certando non potuit obtinere. Nam dum aliud attenditur, aliud non cauetur. Ita dicit Lucas de Penna in *l fortissimi. ibi: quintum sapientia. Cod. de erogatio. militaris annonæ, lib. 12.* Et quod in militibus requiratur sapientia, probatur *in l. postliminium. §. fin. ff de captiuis, & postlimin. reuer.* not. Angelus *in l quod constitutum. ff. de milit. testamen. & in l. vnica C. de conditis in publicis horreis lib. 10.* & ibi per Ioan de Platea. Facit etiam quod notat Bald. *in l. ex diui. Cod. de locato. in fin. per d. l. vnicam.* Et ad hæc vide Valerium *titulo, de sapienter dictis,* qui de Scipione scribendo, sic ait: *Turpe est viro militari dicere, non putaram.* Et explorato, & excusso consilio, quæcunque aguntur, administrari oportere arbitrabatur summa ratione. Irreuocabilis est enim error, qui violentia Martis committitur. Vnde Cicero *lib. 1. de senectute.* Non viribus, aut velocitate corporis, res magnæ geruntur, sed consilio, authoritate, & scientia. Dantes enim consilia plus agunt aliis, & philosophi consilia plus valuerunt in bellis, quam Principis aliunde, vt idem ait *lib. 1. officiorum.* & salus est vbi consilia multa, *Prouerb. 11.* Vnde Trogus Pompeius *lib. 11.* ait. Alexander victoriam obtinuit, qui consilio gubernauit exercitium. Ita Cæpol. *in tractat. de Imperatore militum eligen. in verb. virtus* vbi apprimè comprobat, quomodo sapientia & industria etiam est militibus necessaria. Adduco dictum Horatij *in odis lib. 3. ode 4.*

Vis consili expers mole ruit sua:
Vim temperatam Di quoque prouehunt
In maius, iidem odere vires
Omne nefas animo mouentes.
Testis mearum centimanus Gigas
Sententiarum notus, & integræ
Tentator Orion Dianæ,
Virginea domitus sagitta.

Item Valerius Flaccus *lib. 4. Argonauticon.* ita scribit: *Sæpe agri potior prudentia dextra.* Et habetur *Ecclesiast.9.* Dicebam meliorem esse sapientiam fortitudine. Et paulò post: *Melior est sapientia, quam arma bellica.* & *Sapient.6.* Melior est sapientia quam vires, & vir prudens, quam fortis, & melior forti est sapiens vir. Et prudens vnum consilium multas manus vincit, Vnde apud Homerum *lib.2. Iliad.* Agamemnon asserit facile se Troia potiturum, si decem sibi adessent Nestori similes: tanquam pluris faceret decem Nestorum consilium, quam magnam militum manum, testis est Cælius *libr. antiquarum lectionum 6. cap.13.* Fuit optimè poëtica historia ab ipso Homero *Odyssea* 8. descripta, dum ait: Vulcanus claudus cum suspectam haberet vxorem Venerem, quod furtim cum Marte concumberet, nec vires suppeterent, quibus adulterantes deprehenderet, ad artes ingeniúmque confugit: Lectum suum catenulis inuisibilibus circũuinxit, quod vbi fecisset, foras abire se simulat: deinde cum in arctissimis essent complexibus Mars, & Venus, vinculis illis hoc magis irretiti, quo magis se circumagerent; vnde in adulterio manifesto deprehensi sunt. Vnde Homerus ibi dicit:

Nonnunquam assequitur tardus celerémque citumque,
Sic vti nunc Vulcanus, vt est vestigia tardus,
Manortem cepit, qui peritissimus vnus
Cunctorum, quicunque tenent super astra Deorum:
Et quanquam est claudus pede, rem tamen arte peregit,
Prouide etiam debet pœnas deprehensus adulter.

Cui sententiæ conformat illa Menedemi philosophi, teste Laertio: *Capitur ergo & ab infirmis celer; Aquilámque breui testudo vincit.*

Adhuc accedit alia, & vera historia, quam recenset Plutarchus *in vita Sertorij.* & Valerius Max. *lib.7. c.3.* & Sextus Iul. Frontinus *lib. stratagematum vltim. cap. fin.* de qua etiam meminit Io. And. *in cap.1. in ver. difficile. extra de treuga, & pace.* Quod cum Sertorius ipse Dux strenuus, suis copiis ex barbara turba conflatis, rationibusque persuadere non posset, in re militari plus habere ponderis, & momenti, consilium, quam vires temerarias: postea quam illi interdum parum fœliciter certassent, hoc commento vsus est: Conuocata totius exercitus turba, duos equos prope adduci iubet: alterum macie seniòque confectum, alterum vegetum cauda pilosa: atque macilento illi iuuenem adhibet prægrandi statura, & viribus admirandis. Contra, valenti, & forti pusillum, imbecillum, & debilem admouet hominem. Hic, vt illi præceptum erat, singulos pilos robusti equi paulatim vellens, breui tempore totam depilauit caudam: iuuenis è diuerso caudam omnem gracilis equi simul manibus vtriusque deprehensam, vi atque impetu conatur euellere. Qui cum incassum niteretur, risum circumspectantibus præbuit. Sub hæc assurgens Sertorius, cuius consilio præceptóque hæc acta fuerant: *Videtis*, inquit, *commilitones, quanto plus possit ingenium, quam vires.* Cui historiæ concordat dictum Horati *lib.2. epist. ad Augustum*, cum ait:

Vtor promisso, caudaque pilos vt equinæ
Paulatim vello, demo vnum, demo etiam vnum,
Dum cadat elusus ratione ruentis acerui,
Qui redit ad fastos, & virtutem æstimat annis.

Hæc recitat Tiraquellus *in suis legibus connubialibus in 1. lege.*

QVadragesimaquinta cõsideratio; Etiam milites plus laudantur, & inter eos extolluntur felices, quam alij. Vnde Vegetius *lib.3. de re milit. in pr.* dicit: Rem militatem virtute sola, vel certe felicitate contineri. Et Cæp. *in tract. ante alleg. in ver. ob felicitatem.* ample commendat felicitatem in militia, maxime in Duce exercitus; adducendo plura exempla de multis, qui laudem meruerunt ob felicitatem. Et felix dicitur prosper; quia cuncta ad votum sibi succedunt, vt habetur *in proœ. Instit. in verbo, felix.* Textor vero *in sua officina in cap. fortunati, & felices.* annumerat plures, qui fuerunt multum fortunati, & felices. Et istud interdum prouenit à virtute animi, vel propter multas diuitias, vel cognitionem rerum mundi, vt per glo. *in d. verb. felix. in proœm. ff.* vel ex custodia, & administratione bonorum Angelorum cuiuslibet, qui iuuant personas, quibus sunt commissi. Ita quod vnus angelus deputatus vni, est fortior & maior altero, sicut suprà dictum est *in 3 part. in 16. consid. incip. istorum angelorum. vers. protexit. cum sequen.* Quod quando vnus angelus vnius patriæ, seu gentis, resistit alteri, vt habetur *Dan.10.* Sic etiam vnus angelus vnius hominis particularis, resistit alteri, prout in casu simili recitat Plutar. *lib. de Romanorum fortuna*, allegatus per Cælium *libro antiquarum lection. c.31. in fin.* vbi dicit Marcum Antonium, & Augustum singulari amicitia, & beneuolentia iunctos, cum suppeteret ocium, sæpe lusibus inter se diuersis transmittere solitos: verum in his cum semper victus abiret Antonius, quidam apud eum diuinandi peritia clarus audacter ita monuit, Antoni, quidnam tibi cum adolescente isto? refuge istum & vita: Tu quidem illustrior es natu, item grandior, sed plurium quoque Imperator, bella multa exantlasti, peritia rerum præstantior es. At nescis quo pacto huius ipsius dæmonem dæmon reformidat tuus? Quin tua quidem fortuna ex se ampla est, sed fortunæ adolescentis subblanditur. Quid ni abieris, procul ad illum defecturam apparet.

QVadragesimasexta consideratio; Quis in pugnando cõsequitur maiorem honorem in duello, pro impressa, id est molimine facto ex multis, vt dicit Paris de Puteo *de re militari, & duello, lib.10. c.1.* Primo: qui cum maiori vtilitate ac strenuitate se gesserit in ipso prælio armaturis corporis vtendo: vt membris mouendo se in armis, vt inermem, & agiliter pugnando cum prudentia, & cum temporis moderatione, & cum brachiorum, & pedum temperamento offensas, & defensas faciendo, vbi & quãdo opportunitas aderit, fines modestiæ non excendo, ac arte, & artificio belli gerendo, & non sola fortitudine, sed ingenio mixto prosiliendo, non offendendo incautè, nec defendendo indefensus, armáque cum mensura mouendo. Secundo: Etiam is maiorem honorem reportat, qui amplius de campi spacio reportat, & qui melius occupatum spacium, seu tendum conseruat & tenet. Tertio: Is etiam honoratur, qui proprium vultum nunquam conuertisset nec retro, nisi opportunè cessisset: denique & is, qui melius insidias hostis, & offensas vitasset: & is, qui in faciem percussus, & repercussus inuictus permansisset: & is, qui se non plicasset, nec manus, aut crura ad terram tetigisset: quia cadenti similis esset, & is maximè, qui sanguinem inimico fecisset illæso. Is etiam, qui inimicum in capite percusserit, vel in manu, aut in membris nobilioribus. Ideo dicit. Veget. de re militari, quod pugnator pe destris debet scire artem dimicandi: & dicit Salomon, quod in bello requiritur prudentia. Idem etiam ait Veget. *lib.1. c.2. in fin.*

QVadragesimaseptima consideratio; Milites & armigeri, de consuetudine non habẽt soluere collectas,

lectas, vt dicit Iacob de Rebuffi *in 1.nu.4. C.de indi.3. & in l.fin.C.de fundis limitrophis.lib.11.* Vbi amplè tractat ipsam materiam. Et ibi dicit, quod milites in acie existentes ab extraordinariis muneribus excusantur. *l.in honor.§.angariarum ff.de vacat.muner.* vbi dicitur, quod ab angariarum præstatione, & recipiendi hospitis necessitate excusantur, pro quo etiam facit *l.vlt. penult.§.ff.de muner.& honor.*

Aduerte etiam; quia milites in multis aliis priuilegiantur, seu honorantur. Primò, quia miles accusatus de crimine, non quæstionatur. *l.milites. C.de quæstion.* Secundò, Quia miles furca non suspenditur. *l.3.§.1.* & ibi not. Bar. *ff. de re milit.* Tertiò, miles in viginti casibus, in actu testandi priuilegiatur, quos scribit Guilelmus Benedict. in *sua repet. c. Rayn. in ver. testam. in num.22. extra de testam.* qui alio modo illos ponit. & Bald. in *l.milites. C.de testam.mil.* Quartò, contra militantes in bello non currit præscriptio, vt ait Martin. de Laude in *tract. de milite, art.2.* Quintò, Militibus datur restitutio. *l.fin. C.de restitut.mil.* & etiam eorum vxores, *tit. de vxor.militum.* & etiam medici illorum. *l. inter eos. §. militum medici. ff. ex quibus causis maiores.* & Albericus in *l.1. C. de vxor. mil.* Sextò; Præuentio iurisdictionis, non tollit priuilegium militis volentis declinare iurisdictionem. gloss. in *l. si quis posteaquam. ff. de iud.* Martinus de Laude in *d. tract. de milite, art.12.* Septimò; Miles non potest cogi esse tutor, nisi filiorum commilitonis. *l.sed miles, in princ.* & ibi Bald. *ff de excus.tutor.* & idem Bar. in *l.propter. §.si in castris.ff.de excus.tut. Instit.eodem.§.idem & in milite.* Octauò, Miles præfertur aliis creditoribus, etiam anterioribus, in re empta ex pecunia sua gloss. in *l.ideoque.ff qui potiores in pignore hab.* Nonò; Licet miles teneatur soluere gabellam de rebus, quas portat, non tamen res, quas portat, cadunt in commissum. Bald. in *l.omnibus.C.de vectig.& commissis.* Decimò; Miles non tenetur, nisi quatenus facere potest. *l.miles.ff de re iud.* Vndecimò, Miles excusatur à vera contumacia, & dolo præsumpto. Ideo non obstante contumacia, appellat Alex. in *l.2. ff. si quis in ius vocat.non ierit.* & Ang. *lib.1.ff de eden.* Duodecimò; Assertioni militis ab hostibus remissi creditur suffragantibus meritis. Spec. in *tit.de teste.§.11.vers.tamen fallit.* Decimotertiò; Miles corporaliter non est puniendus cum insigniis militum, sed debet exauctorari, hoc est, nudari insigniis militum. *l.2. § sed si cum.ff.de his qui not.infam.* Decimoquartò; Si procurator militis simpliciter contrahat, videtur contrahere nomine militis domini sui. Paul.de Castr.in *l.pecuniam.ff.si cert.petat.* Alia priuilegia militum ponit Spec. *tit.de procur.§.1.vers.item quod est miles.*

QVadragesimaoctaua consideratio; Miles habens cicatrices ex vulneribus sibi illatis in prœlio, laudandus est. Vnde legitur in Histor.scholastica. Quod Antipater Idumæus, pater Magni Herodis, in quodam seruitio Imperatoris fuit multis vulneribus confossus. Qui tandem ab æmulis accusatus apud Imperatorem, reiectis vestibus, totus denudatus, dixit: *Ego Cæsar, nolo me verbis apud te excusare, sed ista vulnera, quæ suscepi pro te, loquantur pro me, si ego diligo te;* & ob id Cæsar illum in gratiam recepit, & inculpatus remansit. Exemplum est nobis cicatricum repræsentatio in corpore Saluatoris nostri Iesu Christi, & stigmata perpetua, quæ sunt quoddam sigillum irrefragabile, & supra omnia alia sigilla authentica, ostendens veritatem suæ victoriæ, & gloriosæ resurrectionis. Imò etiam in corporibus martyrum. Nam, vt inquit August. in *vlt. de ciuit. Dei.* In corporibus Martyrum remanebunt post resurrectionem cicatrices in signum victoriæ præteritæ. Et in eodem libro etiam dicit: videbimus in corporibus martyrum cicatrices, quas pro Christi nomine pertulerunt, nec erit in eis deformitas, sed dignitas: & in eorum corpore quædam singularis pulchritudo fulgebit. Ideo à simili alacres pugiles ob vulnerum cicatrices à suis Ducibus laudari debent.

Nonæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

DECIMA CATALOGI GLORIAE MVNDI PARS,

De præminentia Scientiarum enunciat.

Quinquaginta duas Considerationes habet.

CVM, vt suprà vidimus, multa sint, quæ faciunt quem dominari, vt ait diuinus Plato, cum dicat principatus quinariam esse distributionem, alium legitimũ, naturalem alium, alium secundum consuetudinem, quartum secundum genus, quintum violentum. Et vt idem Plato ait *lib.3. de Legibus*. Septem sunt rationes, quæ ad dignitatem imperandi facere videntur, quæ sunt paternitas, nobilitas, dominatio, potentia, senectus, prudentia, & sors. Et de singulis suis locis dicetur. Hic tantum ample de prudentia, quæ ex sapientia & scientia constat, cum cæteris omnibus anteponi dedebeat; in hac parte decima dicemus laudem, honorem, & excellentiam scientiarum, describendo, & depromendo, & de ordine præcedendi inter viros literatos, de quibus etiam in sequenti parte dicetur.

HVius partis prima consideratio materiam introducit, ad demonstrandum, quod dictum Aristo. *in 1. de Anima* sit verum, scilicet, Scientia est de numero bonorum honorabilium; & ideo literati, & habentes scientias, sunt multum laudandi. Cum scientia sit plusquam vtilis & necessaria. Cum rationis vsus sine dirigente & illustrante scientia haberi non possit; Vbi enim non est scientia, non est bonum. *Prouerb.*11. Et cupiditas discendi est optima ratio viuendi. *l. apud Iulianum. ff. de fideicommiss. libert.* Hæc enim charitate suffulta callem virtutum aperit, & viam vitiorum præcludit. Sine hac enim, vt dixit August. *lib. 12. de Trinit. cap.*14. Nec virtutes ipsæ, quibus rectè viuitur, haberi possunt, per quas hæc vita misera sic gubernetur, vt ad illam, quæ verè beata est, perueniatur æternam. Rursus qui hac pollent, Deum hic saltem per speculum & ænygma, & alibi facie ad faciem limpidius cognoscent. Hinc habetur *Dan.*12. Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.

SEcunda consideratio: Scientiam esse necessariam dicit Bernardinus de Bustis 2. *parte sui Rosary sermo.19. in litera D, E, & F.* quatuor rationibus. Prima, scilicet, ratione perfectionis: quoniam, vt ait Philosophus 2. *Metaph.* Humana natura est multipliciter ancilla, & multis angustiis oppressa, & ideo inuenta est ars siue scientia, vt suppleat defectum naturæ, 6. *Politicorum.* Quæ ars siue scientia, est habitus quidam cum ratione factiuus: Vt habetur 6. *Ethicor.* Et ideo mitatur naturam in quantum potest. *Institut. de adopt. §. minorem natu.* Propterea diffinitur natura à Philosopho *in 2. Physic.* quod est principium motus & quietis eius, in quo est primo, & per se, & non per accidens: quasi dicat, vt perfectè quiescat natura, mouetur ad artem, seu scientiam. Et ideo Seneca dicit, ad Lucillium scribens: dociles nos natura edidit, Et Hieronymus *in Prologo Biblia* comparat naturale ingenium molli ceræ, quæ indiget artifice informante. Et Tull. *in Tuscul. quæst. li.2.* Sicut ager quantumcumque fertilis, absque cultura fructuosus esse non potest, ita animus sine doctrina & disciplina. & Ouidius *in 5. de Tristib.* inquit:

Fertilis assiduo, si non remouetur aratro,
Non nisi cum spinis germen habebit ager.

Et quia anima cum corpus intrat, est tanquam tabula rasa, cui innata est omnium rerum ignorantia, per scientiam tamen perfectibilis, vt habetur 3. *de Anima.* & intellectus est in potentia ad omnia, & non reducitur ad actum eorum, nisi per scientiam 2. *de Anima.* Quæ quidem scientia, est perfectio animæ, vt ibi dicit Commentator Auerrhois, & omne imperfectum naturaliter appetit suam perfectionem. 5. *Metaph. & 2. Physic.* Ideo quilibet affectat scientiam. Nam vt multi Philosophi dixerunt: Anima est posita in corpore, vt scientiis perficiatur, ita etiam tenet Magist. sent. *in 2. distinct.*

TErtia Consideratio: Scientia etiam dicitur necessaria, ratione illustrationis: ambulantibus enim nobis in regione vmbræ mortis necessaria est illustratio, seu illuminatio quædam, & hoc est propter pericula multa, & dæmonum insidias, & in figurã huius Deus educens populum de Ægypto præcedebat eum in nocte in columna ignis. *Exod.*13. Hæc autem illustratio est scientia contra tenebrositatem ignorantiæ, quæ est mater cunctorum errorum 38. *distinct. capit.*1. Sed facit pro hac ratione, & melius ad propositum, quod scientia illustrat, seu illustriorem reddit hominem, potius, quam militia: quoniam, vt ait Ouid. 9. *Metamorph.* Vlysses contra Aiacem militiæ gloriam obtinuit, cum sapiens esset. Vnde Apuleius *lib. de Deo Socratis*: Si laudas, inquit, virum, quia diues, hoc fortunæ debetur: si, quia fortis, ægritudine debilitabitur, seu fatigabitur: si, quia nobilis, non ipsum, sed parentes eius laudas, & si, quia pulcher, pulchritudo in senectute abibit: sed si laudas virum; quia sapiens, & quantũlibet bonis moribus ornatus: tum ipsum virum laudas. Hæc dicit Iacob. Magnus *in suo sophologio Sapientia*

pientiæ lib.1.c.1. Adde quod per scientiam totus mundus illuminatur, vt est text. *in Authen.habita.C.ne filius pro patre.* Imo sine illa mundus regi non potest. vnde Ecclesia vniuersalis indiget viris literatis.*c.cum ex eo,§.1.de elect.in 6.c.fi.de magistris extra,*& non asinis ferratis, secundum Ioan. Mona.*in ca.super eo. de heret.in 6.*

QVarta cõsideratio:Scientia dicitur necessaria ratione appetitionis. Deus enim non dedisset huiusmodi naturalem appetitum,nisi esset reducẽdus ad actum: quoniam ipse Dominus & natura nihil agunt frustra secundum Arist. *2.de cælo & mundo. & 3. de anima.& 1.Phys.*& vt ait Philosophus *1.Metaph.* Omnes homines naturaliter scire desiderant. quod etiam dicit Tullius *in Tusc.q.*& Lactan.*in 1.diuinarum instit.* Et ideo dicebat Iurisconsultus Iulian. *in d.l.apud Iulianum.ff.de fideic.libert.*& est glo.*in c.nisi cum pridem in verbo plerunque. extra de renun.c.si habes.13.qu.3.*& glo. *in c.de Constantinopolitana.23.dist.* Si pedem in fouea haberem,adhuc addiscere quiddam vellem.Et ratio huius est;quia omnes res naturaliter habent inclinationem ad propriam operationem,in qua etiã delectantur,vt aues ad volandum:propria hominis operatio est intelligere, vt ait Arist. *in 3.de anima.& 1.Ethic.*Tullius *in 1.de officiis.*& Quintilianus *in 1.de Oratoria institutio.* Et in hoc differt ab aliis animalibus. Sine sciẽtia enim homo appellatur animal brutũ, dicente Dauid *Psal.48.*Homo cum in honore esset,non intellexit,id est, intelligere neglexit, comparatus est iumentis insipientibus,& similis factus est illis:& idẽ *Psal.31.* Nolite fieri sicut equus & mulus,quibus non est intellectus:& August.*ad Hæreticos* ait: quid enim homo sine literis reputatur? nunquid non bos vel asinus,non equus vel mulus,quibus non est intellectus? Vnde interrogatus Solon Atheniensis, quid esset Diues sine literis?respondit: Ouis aureo vellere.Et Diogenes videns diuitem literarum ignarum, sedentem super lapidem,dixit: *Lapis super lapidem.* Quidam autem alius Philosophus dixisse fertur,quod tantum distant docti ab indoctis, quantum homines à bestiis. Et Diogenes,cum ascendisset in locum eminentem, & clamasset, *venite homines*, multis de turba irruentibus,dixit: *Non enim homines estis,qui non datis operam scientiæ.* Sicut enim anima informat corpus,ita scientia intellectum: & ideo intellectus hominis sine sciẽtia dici potest sine forma.Hinc etiam dicit Cicero *in lib.Officior.* Quod multi sunt homines nomine,pauci re:ad denotandum, quod prorsus ignari non merentur appellari homines: sed potius imagines hominum, sicut in simili dicit text. *in capit. multi.40. distinct.* Panorm.*in cap.prudentiam.in princip.de offic.delegat.*

Hæc autem sententia studiose quærenda est,vt honoris nomen adipisci possit:quod obtinuerunt hi,qui sapientiam dilexerunt,vt fuerunt Theodo. Abraham, Dauid,Salomon,Alexander, & plures alij enumerati *in Sophologio Sapientiæ, c.1.& 2.* Qui omnes magnum appetitum sciendi habuerunt. De hoc appetitu sciendi loquitur Hieronym. *in prologo Bibliorum*, dicendo: *Legimus in Histor.veteribus, quosdam lustrasse prouincias,transisse montes,& nouos adiisse populos,vt eos,quos ex libris nouerant,palam,coramque viderent.*Et ibi loquitur de Pythagora & Platone,& de Apollonio Magno Philosopho, ac de aliis multis,qui prædicta fecerunt discendi causa,licet in patria sua essent aliorum præceptores & magistri. Quibus etiam adiungemus illum virum omnium literatorum in omni scibili perfectissimum Iacobum Fabrum Stapulensem, qui causa discendi, fere totam Europam & Asiam transfretauit, & partem Africæ etiam transcurrit,vt viros doctos,& perfectissimos literis Græcis, Latinis, Hebraicis,& Chaldæis inueniret.

Non video prætereũdum D.& Præceptorem meum doctissimum D.Iasonem Maynum, qui, vt perfectam scientiam haberet, & ne in cognitione & perscrutatione veritatis scientiæ impediretur à stimulis vxoris, nunquam vxorari voluit: memor doctrinæ Ciceronis, quod vxori & doctrinæ difficile vacare esset. De hoc etiam appetitu loquitur Lactantius *in principio 1.diuinarum institutionum*, dicens: *Magno & excellenti ingenio viri,cum se doctrinæ penitus dedissent, quicquid laboris poterat impendi, contemptis omnibus publicis & priuatis actionibus, ad acquirendæ veritatis studium se contulerunt, existimantes multo esse præclarius, humanarum diuinarumque rerum inuestigare, ac scire rationem, quam struendis opibus, aut cumulendis honoribus inhærere.* Hæc Lactantius, vbi supra. Hinc etiam inter viros literarum,& literatorum amatores, enumerat multos Textor Niuernen. *in sua officina,c. c.alij,qui literarum, & literatorum fuerunt amantissimi.* quos multum laudat & honore maximo extollit, vt fuerunt Anaxagoras, Democritus,Cyprianus,Scipio, & plures alij *num.45.* quos ibi enumerat Textor. & *in cap. præcedenti* ponit viros doctos habitos in magno precio & honore vsque ad *num.67.* quos statim ponam. Non erant inter alios omittendi Nicol. Rolin.Cancellarius Burgundiæ tempore Philippi, Duc. Burgund. Guid. de Rupe forti Cancellarius Fran. Ioan.Anton. de S.Georg qui fuit præpositus Mediolan. & propter eius eminentem scientiam effectus Card. Alexand. Adrianus de Traiecto, qui ob eius eminentem scientiam & virtutem (licet nunquam fuisset Romæ visus,nec cognitus) a Cardinalibus fuit tamen electus in summum Pontificem in ciuitate Romana,licet esset tunc in Hispania. Prætereundus ne sit iste vir doctissimus Dom.Claud.de Seyssello dictus de Aquis. Qui (licet nothus) propter eius laudatam scientiam,tam apud Reges Franciæ claruit, maxime apud Ludouicum XII. quod eius Consiliarius secretus habebatur: & tandem effectus Episcop. Marsiliẽs.& Archiepiscop. Taurin.Nonne Guillelm. Budæ.ille apud omnes Latinos notissimus & famatissimus ob eius præclaram scientiam ad maximam dignitatem referendariorum (qui dicti sunt hodie Magistri supplicationum seu requestatum ordinarij domus,aut Hospitij Regalis elatus & promotus fuit? Quid de illustri viro D.Antonio de Prato, inter cunctos excellẽtis.Qui etiam ob inenarrabilem eius sciẽtiam, dignitatem præfecturæ prætorio, hoc est, Cancellarius regni Franciæ. cum omnimoda administratione & gubernatione Regni assecutus est.De huiusmodi autem appetitu,de quo iam supra dictum est,vt completi possit: oportet discere cupientem intento esse animo ad studium,vt inquit Tullius *in Tuscul.c. lib.4.*Et ideo *Eccles.6.*dicitur: Si inclinaueris aurem tuam excipies doctrinam, & si dilexeris audire, sapiens eris.Imo etiam habetur *Prouerb.1.in prin.* quod audiens sapiens,sapientior erit.

QVarta consideratio; Scientia dicitur necessaria, ratione fructificationis.Quoniam vt dicit Bern. de Bustis *in loco supra allegato.* Innumeræ enim sunt scientiæ vtilitatis. Facit enim scientia hominem honestum & virtuosum:ex quo dicitur apud Tullium 1.

Offic. Primus honestatus locus, qui in veri cognitione consistit, maximè attingit naturam humanam. Item (vt dicit) est bonum, quod nobis auferri non potest, sed hominem sequitur quocunque perrexit, dicente Boet. *in 1. de consolatione:*

Has saltem nullus potuit peruincere terror,
Ne nostrum comites prosequerentur iter.

Vnde, vt refert Valerius Maxim. Tull. *in paradox. li.* 1. Bias Philosophus, qui fuit vnus ex septem sapientibus Græciæ, cum capta ab hostibus patria, alij compatriotæ eius fugientes, preciosa, quę habebant, asportarent, & ipsum ad similiter faciendum inuitarent, ille respondit: *Omnia mea mecum porto.* Nihil enim suum reputabat, nisi scientias & virtutes. Et ideo Senec. ad Lucillium scribit: Lauda hominem in eo, quod ab eo nunquam eripi potest, & quod est proprium hominis inquantum homo: hoc autem est animus & ratio perfecta: & vt ait Macrobius *Saturnalium lib.* 7. existima disciplinas multas multis esse pecuniis præstantiores: istæ quidem cito desinũt: illæ vero per totum tempus permanent; scientia enim sola possessionum immortalis. Sciẽtia quoque est illa, per quam Deo assimilamur. *Gen.* 3. Eritis sicut dij, scientes bonum & malum. Et Tullius *in primo de natura Deorum*, inquit: *Nihil est, per quod magis Dijs immortalibus similemur, quam per ipsum scire.* Ideo Salomon optimè præposuit illam Regnis & sedibus & diuitias nihil esse dicit in comparatione illius, nec comparauit illi lapidem preciosum, & aurum in comparatione illius arena est exigua, & tanquam lutum æstimabitur argentum in conspectu eius. Propter autem ipsam suam scientiam à Deo amamur. Vnde Philosophus 12. *Eth.* dicit, quod Deus valde curat de his, qui diligunt intellectum, tanquam de suis amicis, & ideo ibi dicit, quod per scire & intelligere homo coniungitur Deo, & substantiis separatis. Et ideo non est mirum, si omnes scire affectant, vnumquodque enim naturaliter desiderat coniungi suo principio, dicente Maximiano Poëta:

Ortus cuncta suos repetunt.
Et Boet. *lib.* 4. *de consol.*
Repetúntque suos cingula cursus,
Reditúque suo singula gaudent,
Nec vlli manet stabilis ordo,
Nisi fini innxerit ortum.

SExta consideratio; Scientia laudatur propter eius vtilitatem, cum scientia sit vtilissima, dixi suprà in *prin.* Et vt dicit Aug. in *lib. Enchi.* & Magister Sententiarum in 2. *dist.* Fecit Deus rationabilem creaturam, vt summum bonum intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, possidendo frueretur. Et ideo, cum omnia desiderent ad finem suum pertingere. 2. & 8. *Phys.* non est mirandum si ab omnibus appetatur. Facit etiam & reddit scientia homines nobilissimos: *l. prouidendum. C. de postul.* Vnde Stoici dicebant, omnes sapientes & doctos liberos esse, & Tullius in *paradoxis*, inquit: *Nullus vir doctus seruus aut ignobilis esse potest, nisi forte volutabro vitiorum fuerit infectus.* & vt dixi suprà, in *pr.* Arist. *li.* 1. *de Anima*, ponit scientiam esse de numero bonorum honorabilium, & in 1. *Politic.* idem Philosophus inquit, quod homines ratione & intellectu vigentes, sunt domini & rectores aliorum, & ideo in 1. *de officiis* inquit Tullius: *Omnes trahimur & ducimur cognitionis scientiæ cupiditate, in qua excellere pulchrum putamus.* dixi alibi in pluribus locis. Refert etiam Aulus Gellius: quod dum Aristot. Alexandri Magni præceptor libros de physico auditu publicaret, recepit ab ipso Alexandro epistolam in hæc verba prorumpentem, *Ægrè fero, quod ea, quæ à te hausi & didici, in publicum profitearis. Ego enim non tam cupio & delector opibus & potentia alios excellere, quam literis & doctrina præstare.* Hæc ille. Propter quod paucos videmus, qui in literario conflictu aliis cedere velint, sed vnusquisque, & si non existentia, sed etiam in apparentia alios excellere satagit, atque aliis doctior apparere. vnde Martial. ait. 8. epigr. 18.

Aurum & opes & rura frequens donabit amicus,
Qui velit ingenio cedere, rarus erit.

Salomon autem *Sap* 7. de sapientia inquit: *Proposui illam regnis & sedibus, & diuitias nihil esse duxi in comparatione illius.* Nec comparauit illi lapidem preciosum: quoniam omne aurum in comparatione illius arena est exigua, & tanquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius. Et etiam *Prou.* 1 ait: *doctrinam magis, quam aurum eligite. Melior est enim sapientia cunctis opibus, quæ desiderantur, huic non valent comparari.* Propter quod inquit Tullius in 2. *de Off.* Optima hæreditas à parentib. liberis traditur, & omni patrimonio præstantior dignitas virtutis. Cum ergo omnia bonum appetunt, vt Philosoph. 1. *Eth.* 1. *Rhet.* 3 *Top &* 4. *Metaph.* ideo cum scientia sit tam bona & vtilis, ab omnibus desideratur, cum secundum Philosoph. 1. *Metaph.* omnes homines naturaliter scire desiderent, & vt inquit B. Tho. 2. 2. *q* 188. *art.* 5. Studia literarũ dirigunt & coadiuuant hominem ad contemplandum diuina, illuminando intellectum, & auferunt ea, quæ possunt nos impedire à statu salutis, fugando errores, & etiam conferunt ad euitandam carnis lasciuiam. Vnde Hier. *ad Rusticum*, ait: Nunquam de manu tua & oculis tuis recedat liber, ama scientiam Scripturarum, & carnis vitia non amabis: Prosunt etiam ad auferendam cupiditatem diuitiarum atque auaritiam: quoniam, vt ait Salustius in *Catilinar.* Auaritia pecuniæ studium habet, quam nemo sapiens concupiscit. Scientia enim, vt dicit Bernard. in *lib. meditationum*, parit cognitionem amoris, amor frequentiam, frequentia familiaritatem, familiaritas fiduciam, fiducia facilem Imperatorem. Et nullus animæ suauior est cibus, quam perfecta cognitio veritatis, dicit Lactant. Firmianus in 1. *diuinarum Inst.*

Habet enim mirabiles delectationes, vt ait Philosophus 2. *Eth. &* 2. *Politicor.* dicit Franc. Petrarch. in suis triumphis, aliam delectationem, quam discere, non reperio, vt ample ponit Bern. de Bust. in *d. sermone, in litera F. in fin.* Felices etiam homines reddit, quoniam, vt ait Arist. 10. *Eth.* Homo sapiens, maximè felix est. Et Seneca ad Lucill. *Beatam* (inquit) *vitam sapientia perfecta efficit.* & sequitur: *Scio nemi nem benè viuere sine sapientia studio.* Per ipsam enim Salomon obtinuit principatum & honorem ipso dicente de sapientia, *Peposui*, inquit, *illam Regnis & sedibus.* & sequitur: *Infinitus est enim thesaurus hominibus.* & Prouer. 2 *Melior est*, inquit, *acquisitio eius acquisitione Auri & Argenti: Ipsa enim est preciosior cunctis opibus.* dixi ante. Per ipsam enim Alexand. potius, quam viribus sublimatus est: habuit enim Aristot. in doctorem, prout narrat Aul. Gellius *lib. noctium Atticarum* 9. *cap.* 3. Vnde pater Alexandri, scilicet, Philippus Macedo, eo nato, Aristoteli misit epistolam, in qua gratulabatur filium sibi genitum, & diis gratias agere debere: non quia natus esset sibi: sed, quia suis temporibus ipsum nasci contigerat, sperans, quod sui eruditione fieret dignus regno, quam statim in *sequ. consideratione* ponam. Et etiam narrat Iacobus Magnus in *d. suo Sophologio*

*logia sapientiæ li.*1. Vbi ponit qualiter Alexander pro studio vitam exposuit, & ibi *in c.*2. ponit de Principibus, qui scientiam dilexerunt. dixi aliquid supra *in* 5.*part.in* 10.*consid.*

SEptima consideratio; Scientia vtilis est, quod exēplis probatur, cum multi ex scientia, & doctrina habiti sunt in magno honore & precio. Nam sancti viri commendantur ex peritia scientiarū secularium, vt arguit Ioan.de Turrecrem.*in c.legimus.verb.sed contra.in princip.*37.*distinct.*quod probat exemplis. Nam legitur *Actor.*7. quod Moyses fuit peritus in omni sapientia Ægypti: & de Daniele, vt habetur *Dan.*1. quod Dominus dedit sibi & sociis suis scientiam & disciplinam in omni libro, & in omni sapientia, & super omnes sapientes, qui erant in regno Chald. ideo vltra Principes ponit Text. *in sua Officina.c.viri docti, &c.*vbi enumerantur multi, ex quibus aliquos ponam infra, & quanti olim æstimatæ sint bonæ literæ, quantúmque doctis sit concessum, nullo certius argumento, quam sequentibus patet exemplis, de quibus etiam infra *in* 30.*&* 45.*consid* aliquid dicetur.

Scipio Africanus statuam Ennij poetæ) quem in suis expeditionibus comitem semper habuerat) sepulchro suo imponi iussit cui viuenti hortos suos proximos donauerat: Ouid.*lib.*3.*de Arte aman.*

Ennius emeruit Calabris in montibus hortus,
Contiguus poni Scipio magne tibi.

Et Politianus *in Nutritia*; Longè gratissimus olim Scipio magne tibi, & Calabris vicinus in hortis, Virtute temeritis, cuius gentile sepulchrum mox tenuit, eundem & Fuluius nobilior ciuitate donauit. de eo ponit Philip.Berg.lib.7.

De Homero legitur quod Alexand.Magnus capto inter spolia Darij Persarum Regis vnguentorum scrinio (quod erat auro gemmísque, ac margaritis preciosum) quos tanto dignos loculo existimabat, inclusit. De Pindaro vate ac poeta etiam loquitur quod idem Alexander cum Thebas euerteret, & in omnes sine discrimine sæuiret, Pindari vatis penatibus parci iussit, & omni familiæ eiusdem. De Aristotele idem Alexander patriam nomine Aristotelis, præceptoris sui, condidit, eique multa hominum millia parere iussit, ad scribendos rerum naturalium libros. Archilochi Poetæ interfectores Apollo arguit Delphis. De isto Archilocho ponit Philipp.Berg.*in suis Chronicis li.*4. De Sophocle tragico poeta defuncto legitur, quod ipsum sepeliri iussit Liber pater. Nam obsidentibus Lacedæmoniis mœnia, & Lysandro eorum Rege in quiete sæpius admonito, vt pateretur humari delicias suas, Lysander vbi intellexit Sophocl.mortuum, pacem funeri dedit. De Platone legitur, quod cū in Siciliam ipse venisset, Dionysius tyrannus quamuis ad superbiam, sæuitiámque natus, vittatam nauem misit obuiam, & egredientem in littore, quadrigis albis excepit. Legitur etiam, quod Anniceтus Cyrenæus eundem Platonem ab Ægyneis captum, & inter mancipia expositum, ne quid indignum pateretur, nummis aliquot mercatus est & honesto comitatu Athenas ad suos remisit: quam pecuniam cū à Platone sibi remissam intellexisset, profecto, inquit, peccatū videri potest, quod maiore summa non iuuerim tantum virum. Platonem ipsum tanti fecit Aristoteles discipulus, vt nomini eius aram in templo construxerit, statuámque cōsecrarit, in qua scriptum erat, hunc esse illum, quem probi omnes merito debeant imitari & commendare. Vnde extant Criniti versus in Parthenicis:

Hæc illa est ara floribus redimita suaue olentibus.
Quam gradus bene merenti statuit discipulus seni.

Tituloque hoc testatus animum suū atque officium Platonem probandum probe à probis. De Isocrate legitur, quod viginti talentis vnam orationem vendidit. Æschines Demosthenis orationem (qua tamen in exilium pulsus fuerat) coram amicis laudauit in sua calamitate. Athenienses Thucydidem rerum suarum scriptorem ab exilio reuocauere, eloquentiam mirati, cuius virtutem damnauerant, Menander Comœdiographus ab Ægypti Regibus per legatos magnis præmiis inuitatus est. Cneus Pompeius Posidonij sapientiæ professoris domum intraturus, fores percuti de more à lictore vetuit & fasces lictorios ianuæ submisit is, cui se Oriens Occidénsque submiserat. Augustus carmina Virgilij cremari contra testamenti eius verecundiam vetuit. Eidem in theatro recitanti vniuersus populus Rom. perinde ac Imperatori assurrexit. Hactenus Plinius libro septimo. Eiusdem Virgilius diem natalem (qui fuit Octobr.Idib.) quotannis celebrabat, & quibusdam velut ceremoniis venerabatur Sillinus. Vide Marc. Maiæ Mercuriū creastis Idus, Augustis redit Idibus Diana Octobris Maro consecrauit Idus. Qui magni celebras Maron. Idus. Constantius Imperator Ablabium Ægyptium Philosophum Prætorij sui præfectum, & vna cum Constantio filio Imperij rectorem constituit. Frontoni Philosopho, M. Antonius Princeps statuam erigi fecit, authore Capitolino, quem Augustus quoque Consulari ornauit dignitate. Anaxenori Citharœdo, Tyana ciuitate M. Antonius tributa quatuor ciuitatū legenda præbuit. Augustus Alexandrinis (in quos bellum gerebat) tribus de causis fassus est se pepercisse, ob Alexandri memoriam vrbis pulchritudinem, & amorem Arrij Philosophi. Arcadij & Honorij Imperatorum patrocinio statua Claudiani fuit erecta. Dionem Prusicum Sophistam, & philosophum, Traianus curru suo plerumque dignatus est, Romam etiam ingressus cum triumpho. Artaxerxes Rex Persarum Hiscani præfecto Hellespонti literis scripsit, vt Hippocr.medicum, quibuscumque fieri posset præmiis, in familiam suam inuitaret. Epistola ad hunc fere modum se habebat; Rex Regum magnus Artaxerxes Hiscani S. Hippocratis medici Æsculapio prognati ad me fama peruenit. Da igitur operam, vt aurum illi tribuas quātum cupit, aliqua idem quorum indiget, & ad me mitte. Erit enim par honore summis in Perside viris. Et si quis alius fuerit in Europa vir clarus, hūc amicum domi nostræ redde, nec parce pecuniis. Eidem Hippocrati ab Illyriis redeūti eosdem honores (quos Herculi) decreuit Græcia ob prædictam pestilétiam. Iunio Rustico philosopho, M.Antonius Imperator, publica omnia priuatáque consilia solebat credere, quem postea Consulatu, & mortuum statua decorauit. Ciceronem ab vrbe pulsum Pomp.Atticus sestertiis ducentis & quadraginta millibus & iuuit, & prosecutus est. Oppianus poeta cum Antonio Imperatoris Seueri principis filio, poema de piscibus nuncupasset ab eo totidē aureis donatus est numis, quot illic erant versus. Dauid Propheta Cyro rege (quem Theologiæ mysteria perdocuit) familiarissime vtebatur, author Theod. Cyrenensis. Theombrotum medicum Ptolemæus Rex centum donauit talentis, seruato AntiochoRege patre suo: dicit tamen idem Textor, quod habet codicem Plinianum in alterutro mēdosum. nam libro septimo, cap.37. hoc de Theombroto scribit: lib. vero 19 cap. 1. de Erasistrato. Olim tantus erat artis oratoriæ quæstus, vt Gorgias Leontinus auream statuam & solidam sibi posuerit Delphis. Demetrius Phalereus ab Atheniensibus trecentis &

maculauerat) erecta ad recreata virtute aciem illam fortem & animosam Numantinam superauit, & incendiis exustam, ruinisque prostratam Numantinam solo æquauit. Scipio quoque Africanus summis etiam effertur laudibus, qui Carthaginem obsidens, oblatam sibi ex hostibus virginem eximiæ formæ, & nobilitatis intactam & dotatam restituit. Hæc Guillelmus Benedicti *in sua repet.c. Rayn. in verb. testamen.1.nu.37.de testam.extra.* De laude vero castitatis dictum est. *in 2. part.in 12.consid.* Idcirco non est mirandum hodie apud nos, si gentes armorum in bellis & exercitu non se bene habeant, cum in eis nulla sit castitas. Imo si fiat exercitus viginti mille hominum, tertia pars illius erit scortorum & meretricum, quæ exercitum sequuntur, & ducuntur per armigeros: maxime per pedites, quorum quisque frequentius suam sibi consociat, quod cótingit culpa Capitaneorum, & Ducum exercituum: quia talia pati non deberent: ideo facilius & frequentius Thaidis castra quam Hannibalis videmus euerti, vt ait Lucas de Penna *l.vnica.C.de castrensi omnium palatio pecul.col.5.in prin.lib.12.*

TRigesimaquarta cősideratio: Milites multum & summe laudantur ex obedientia: quoniam, vt ait textus *in summa 24.nu.1.* summa militiæ laus est obedientia, & quicquid sibi viiliter imperatū est, obtemperare. ita dicit Bart. Cæpol. *in tract. suo de Imperatore eligend. in verb. diuitiis. vers.10. diuites, &c.* Imo præcepto Ducis omnino parēdum, *c.quid culpatur. in fi. cum e.seq. ibi: igitur quod Cæsar præcepit, ferendum est, quod Imperator, tollerandum est. eadem causa & quæstio.* Ex tali enim obedientia victoria sequitur, & satis imperij gloria parta est, dicit Lucas de Penna *in l.tam collatores.col.3.C.de re mili.li.12.* & iussionibus gubernatoris exercitus, quæ ad bellum vel pugnam spectant omnino parendum est: & si quis contemnat eas, etiamsi rem prospere gesserit, capite puniendus est, *l.3.§.in bello ff. de re milit.* Historiæ sunt nobis in promptu ad hoc per Valerium *in libro de disciplina militari* descriptæ, vt de Manlio Torquato, qui filium proprium, licet victorem, occidi fecit ob violatam disciplinam militarem: & de Papyrio dictatore, qui Fabium Rutilium Magistrum equitum, qui aduersus edictum eius quam prospere pugnauerat, virgis iussit cædi, securi percussurus, nec contemni, aut precibus militum concessit animaduersionem, cumque profugientem Romam prosecutus est: nec ibi quidem remisso prius supplicij metu, quam ad genua eius, & Fabius cum patre prouolueretur, & pariter senatus & populus rogarent. Hæc tamen seueritas non intantum est exercenda, vt animum militum ab Imperatore exercitus auertat: quia tempore belli rigor non debet omnino seruari. *c.fin. de transaction. & cap. sciendum 19. distinction.* secundum Ioann. Fabri *in procem. Institut. super verb. gubernari.* vbi etiam dicit, quod tempore belli iura non seruantur de facto, licet sanctius esset: quod iustitia illo tempore fieret, quam alio: quia, vt dicit Cicero 1. *Offic.* Nullum est tempus, quo iustitia vacare debeat.

TRigesimaquinta cősideratio: Milites etiam multum laudantur ex scientia militari, quam habere debent, vt habetur *in l.vnica. Cod. de castrensi omnium palat. peculio. lib.12. ibi: qui præsto sunt super actibus, quos intentos & eruditos studiis itinerum prolixitas & expositionum difficultas exercet.* & probatur *in l.1.ff.de decretis ab ordine faciendis. ibi: & peritia artis.* & Ioan. de Plat. *in l.1.C.de conditis in horreis publicis. lib.10.* & hoc est: quoniam turpe est ignorare scientiam & artem, in qua quis versatur, *l.1.§.Seruius autem Sulpinius.ff.de orig. iuris.* Vnde dicit Vegetius *lib.1.cap.1.de re milit.* Scientia rei bellicæ dimicandi nutrit audaciam. Nemo facere metuit, quod se bene didicisse confidit. Etenim in certamine bellorum exercitata paucitas ad victoriam promptior est: rudis & indocta multitudo exposita semper ad cædem; Idémque *l.2.c.24. libri* scribit: Cuius manibus est seruanda Respublica. studiosius oportet sciētiam dimicandi, vsúmque Reipublicæ iuris exercitiis custodire. Et dicit idem Vegetius *c.13.2.lib.* In pugna vsum prodesse amplius, quam vires. Nam si doctrina armorum cesset, nihil paganus distat à milite: quæ quidem scientia necessario requiritur in Duce exercitus, & in capitaneis ad guerram, aut aliis habentibus administrationem, seu authoritatem in exercitu, vt ample demonstrat Cæpolla *in tractatu de Imperatore eligendo, in verb. scientiam.* Vbi quod hæc scientia militaris per armorum exercitationem acquiritur: vt est casus *in l.in nomine Domini. ver. hæc autem. ibi, iubemus, vt semper milites ad exercitationem armorum teneant. Cod. de officio præfecti prætorio Africa.* & ibi Albericus, qui dicit per illum textum, quod milites armorū vsu quotidiano ad bella se præparare debent, alleg. *l.milites.Cod.de locati.* Et est casus *in l. milites.2. ibi, vt armorum quotidiano exercitio ad bella se præparent. Cod. de re mili. lib.12.* Vnde exercitus nomen ab opere exercitij & exercitatione traxit. text. *in l.1. in fin.ff. de milit. testam:* Veget. *li.2.de re milit. c.23.* Ideo dicit, quod omne artificium, seu scientia exercitio crescit, & per illud suscipit incrementum. text. *in l.legatis seruis. §.ornatricibus.* & ibi glossa *in verb. incrementum. ff. de legat.3.* nota gloss. *in verb. possit. in ca. peruenit. 84. distinct.* & dicit Polycrat. *in suo 6. libro,* quod tria fecerunt Romanos esse triumphantes & victores, scientia rei militaris, exercitatio & fides. Pro quo facit text. *in §.cumque. in procem. Instit. ibi, quorum omnium solertiam, & legum scientiam, & circa nostras iussiones, fidem.* & text. *in 2. constitutio. in princip.* dicit, arma & leges Romanas omnibus anteponi gentibus & nationibus: scientia & dignitate etiam dominari præteritis effecit temporibus: quæ quidem scientia rei militaris optime cognoscitur ex experientia, vt per plura ostendit Cæpolla *in loco supra citato.* Ex quo infero, milites expertos plurimum esse laudandos; quoniam experientia est rerum magistra, *cap. qui sit. de elect. in 6. in princ. cum aliis per eundem Capollam allegatis.* & dicit Philosophus; Natura potentem, ars facilem, vsus promptum reddit artificem, & *in 2. constitutione. Cod.* sed cum sit iurisperiti, commendantur experientia rerum. & *in l.certi. C. de iudic.* Vbi causarum experti iudices dari possunt. Et dicit Bern. ad fratres de mente Dei, rusticus habet duros neruos, fortes lacertos, exercitatio hoc facit, in otio simul cum corpore mollescit voluntas, facit vsus vsum, exercitium vires in omni labore ministrat. Et de huiusmodi exercitatione quomodo à Ducibus & tribunis militum discenda est, facit tex. *in l.officium. in princ. ff. de re milit. & in l.vnic. §.2. Cod. de officio præt. Africæ.* & quæ ample ponit Lucas de Pen. *in l.milites.2. col.2.c. de re milit. lib.12.*

TRigesimasexta consideratio; Milites ex vigilantia laudantur. quoniam miles debet esse vigilans ad custodiam eorum, quibus præpositus existit, ne dormiēs inuadatur ab hostibus. Et inde dicitur præfectus

ctus vigilum, quod tota nocte vigilare debet, armatusque discurrere; & inquilinos admonere, ne culpa eorum, aut negligentia incendium oriatur text. *in l. pen. § pen. ff. de officio præfecti vigil.* Vigilare etenim debent milites præcepto diuino excitati per Christum in Euangelio, vt habetur *Matth.* 24. *Marc.* 13. & *Luc.* 2. vigilate, inquit, & parati estote; quia nescitis, qua hora fur veniet. Nam hostes dicũtur fures, quos per dolum & insidias licet vincere, si eis aliter fides promissa non fuerit. Sicut fecit Macrobius Carthaginensis Dux contra Assyrios missus, quos vincere dubitans vino & mandragoris dolose inebriatos dormiẽtes interemit. Nam, vt ait Hieron. *in lib. vigiliarum:* Vigilando timor omnis excluditur, fiducia nascitur: quæ multum prosunt in exercitu militari. Et de vtilitate vigiliarum scribit Luc. de Penn. *in l. vnica de studiis liberal. vrbis Romæ. col.* 11. *lib.* 11. Imo ita in eis laudatur, & est necessaria vigilantia, quod si excubias sibi ordinatas dimiserint, capite puniuntur. tex. *in l qui excubias. & ibi gloss. ff. de re milit.* facit *l.* 4. *§ si prædiis. eod. tit.*

Trigesimaseptima consideratio; Etiam milites laudandi sunt ex patientia in aduersitatibus & belli sudoribus; quoniam patientes esse debent in aduersitatibus & belli laboribus sustinendis: fame, siti, æstu, frigore, & cæteris calamitatibus, quæ innumerabiles existunt, *l. vnica.* §. 1. *C. de caduc. toll.* Et ad illud comprobandum. G. Benedicti *in sua repet. c. Rayn. in verb. testamentum* 1. *num.* 39. *vers. & miles, de testam.* adducit plura dicta & historias antiquorum. Primo enim in testem adducit Senecam, *lib.* 3. *de ira.* scribentem historiam de Timagine historiarum scriptore: qui, cum quædam contra Augustum Cæsarem scripsisset, monuit eum Cæsar, vt sermone moderatiori vteretur, quod facere renuit, nec tamen Cæsar se vindicauit, sed solum ei domum suam interdixit. Adducit pariter Polycratum *lib.* 3. *cap.* 14. qui plura exempla ibi de patientia scribit, de ipso Octauiano Cæsare Augusto, quod miræ patientiæ fuit, & quædam alia de patientia aliquorum; quæ cum non multum faciant ad propositum, aliter non insisto.

De huiusmodi patientia, melius faciunt dicta Æneæ, *in* 1. *&* 2. *Æneid.* cum dicat;

Durate, & vosmet rebus seruate secundis.

Et sequitur:

Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.

Et *lib.* 3. de eo dicitur:

Mens immota manet, lacrymæ voluuntur inanes.

Et *in primo:*

O passi grauiora dabit Deus his quoque finem.

Sed, vt dicit Luc. de Penn. *in l. milites.* 2. *C. de re milit.* allegando Tullium *in* 2. *Tusculanis quæstio.* Nostri exercitus primum vnde nomen habeant, nisi ab exercitatione, vt facit tex. *in l.* 1. *in fi. ff. de milit. testam.* deinde quis labor, quantum agminis ferre, plusquam dimidia mensis cibaria ferre, si quid ad vsum velint ferre vallum. Nam scutum, gladium, galeam in onere nostri milites non plus numerent, quam humeros, lacertos, manus. Arma enim membra militis esse dicunt: quæ quidem ita geruntur aptè, vt si vsus foret abiectis oneribus, expeditis armis, vt membris pugnare possent. Quid exercitatio legionum? quid ille cursus, concursus, clamor, quanti laboris est? Ex hoc ille animo in præliis paratus ad vulnera, adhuc pari animo inexercitatum militem, mulier videbitur. Cur tantum interest inter nouum & veterem exercitum quantum experti sumus, ætas tyronum plerunq; melior est; sed ferre laborem, contemnere vulnus consuetudo docet. Quin etiam videmus ex acie efferri sæpe saucios, & quidem rudes illos & inexercitatos, quamuis leui ictu ploratus turpissimos edant; at vero ille exercitatus & vetus, ob eamque rem fortior medicum modo requirens, à quo obligetur.

Trigesimaoctaua consideratio; Milites laudantur in fortitudine, & in pluribus locis Imperator vocat milites fortissimos, eis dando prædictum titulum, cum ex illo decorentur, & honorentur, vt de hoc est tex. *in l. tam collatores. in prin. & duobus aliis locis. Cod. de re milit. & in l. fortissimi ac deuotissimi milites. Cod. de erogat. milit. annonæ lib.* 12. Et in milite fortitudo est virtus, qua cæteræ solidantur, & sine qua in bono non perseueratur, & qua omnia roborantur & moderantur, de qua ait Philosophus 2. *Ethic.* Fortitudo tenet medium inter timores & audacias. & Cicero *Rhetoricor.* 1. Fortitudo est conceptio considerata paruulorum laborumque perpessio, & *in Tusculanis. quæstio. lib.* 4. Fortitudo, inquit, est affectio animi lege summe perpetiendis rebus obtemperans, vel est conseruatio stabilis iudicij in iis rebus, quæ formidolosæ videntur, subeundis, vel repellendis, vel ex scientia rerum formidolosarum, contrariarumque aut omnino negligendarum, conseruans earum stabile iudicium.

Ex quibus infertur Fortitudinem locum habere in arduis & in grandibus; probatur, cum sit illa, de qua dicitur; *Tendit ad ardua virtus.* Hanc siquidem virtutem si miles habuerit, minas non timebit: imo nec mortem pauebit. Cum viro forti nequaquam turpis mors accidere possit. Fortitudo certe sui natura & effectu fortunã superat. Vnde Valerius: *Fortiter,* inquit, *se in aduersis gerere, quid aliud est, quam fortunam sauientem in adiutorium sui pudore vitam vertere?* vt dicit G. Benedicti in *loco allegato in præcedenti consid.* Quia, vt ait, non sunt optanda pericula, vt fortem quis se ostendat; sed sufficit, pericula, si contingant, valide tolerare. Non sum (vt ait Seneca ad Lucillium) tam demens, vt ægrotare cupiam; tamen si ægrotãdum fuerit, sufficit vt nihil effœminate faciam. Non enim pati tormenta optabile est, sed pati fortiter, nec debet vlla rei nouitas fortia vertere pectora. Cum non posset athleta magnos spiritus habere, donec suum viderit sanguinem. Iuxta illud: *Sanguis falsus humi vires accensò roborat igne.* Tunc enim proiectus animum non projicit, sed cum magna spe ad pugnam descendit: eãque virtute mala fortuna vincitur & bona ornatur. Oportet ergo milites esse fortissimos: nulla vi nullóque terrore à proposito recedentes, & considerare, vt ait Valerius. 1. *de constantia in princ.* quod natura sic comparatum est, vt quisquis se aliquo ordine ac recta mente complexum confidit, vel iam gestum, si obtrectetur, acriter tueatur, vel nondum editum, si interpelletur, sine vlla cũctatione ad effectum perducat. Vnde refert Salustius bellum Catilinarium narrans, prope fin. Catilinam Romanum potentia nimium obsessum die sui interitus milites suos sic obsecrasse: Nemo, inquit, nisi victor, pro pace bellum mutaret. Nam in fuga salutem sperare, cum arma, quibus corpus tegitur, ab hoste auerteris; ea vero dementia est semper in prælio, his est maximum periculum, qui maximè timent, audacia pro muro habetur. Cum vos considero, milites, & cum facta vestra æstimo, magna me spe victoriæ tenet animus, ætas, virtus vestra, me hortantur. Præterea, necessitudo, quæ etiam timidos fortes facit. Hæc ille. Nam eiusdem nationis homines fortiores sunt ad se mutuo auxilia-

dam. Historiographi profecto laudant, & ad cœlos vsque tollunt eos, qui fortes & constantes fuerunt in prælio. Multa & terribilia Piso Rom. contempsit, dum speciosum mentis suæ flecti noluit rigorem.

Laudatur pariter ille Iudas Macch. 1. *Mach.* 3. ibi, *Et surrexit Iudas, qui vocabatur Macha. & induit loricam sicut gigas, & succinxit se arma sua bellica in prælijs, & protegebat castra gladio suo, similis factus est leoni in operibus suis, & sicut catulus leonis rugiẽs in venatione, & de prælijs Iudæ narrabãt omnes gẽtes.* De Catone Maiore refert etiam Valer. *lib.* 3. *tit. de fortitudine.* Felicior, inquit, progenie sua superior Cato, à quo Portiæ familiæ principia manarunt: qui cum ab hoste in acie vehementi periculo peteretur, vagina gladius eius elapsus decidit, quem subiectum prælantium globo, atque vndique hostilibus pedibus circumdatum postquam abesse sibi animaduerterit, adeo constanti animo in suam potestatem redegit, vt illum non periculo oppressus rapere, sed metu vacuus sumere videretur. Quo spectaculo attoniti hostes postero die ad eum supplices pacem petentes venerunt. Cneus Pompilius à Senatu Romano ad Syriæ Regem missus, sua fortitudine & audacia, ac si totus senatus adfuisset, Regem terruit de quo idem Valerius *lib.* 6. *tit. de grauiter dictis aut factis.* Iulius quoque Cæsar, & idem Valerius *tit. de fortitudine* refert cum in Galliis innumerabili multitudine & feroci impetu Neruorum inclinari aciem suam videret, timidius pugnanti militi scutum detraxit: eoque rectus acerrimè præliari cœpit. Quo facto fortitudinem & constantiam per totum exercitum diffudit, libentẽmque belli fortunam diuino animi ardore restituit. Hæc sunt exempla & historiæ quæ G. Benedicti *in dicto loco* pro huiusmodi fortitudine in militibus requisita adduxit. Si tamen velis videre ad saturitatem exempla bellicosorum virorum cum victoriis, & fortissimorum fortitudine corporea, vide Textor. *in sua officina,* vbi amplissime. Addo etiam de Parmenione, Duce fortissimo, bellicoso & strenuo per F. Patritium *lib.* 9 *de institutione Reip. tit.* 2. Dicit etiam Luc. de Pen. *in d. l. fortissimi. Cod. de erogatione militaris annonæ, lib.* 12. quod ad militiam (quæ etiam à malo dicitur) non debent assumi debiles, sed fortissimi, bello idonei, præparati ad pericula; & præstantis animi: & ibi ample. Vbi etiam accumulat quindecim, quæ fortitudinem & corporis & animi iuuant, vbi sunt pulchra dicta pro militibus: sed cum hoc opus iam satis oneratum, extra suam materiam, hic non repeto.

TRigesimanona consideratio; Milites appetũt laudari, & prodest laus à Duce eorũ exercitus cum de strenuitate laudentur. Titus Liuius 2. *ab vrbe condita.* Addebantur & laudes, quib. haud minus quã præmio, gaudent militum animi. Vnde ex laudibus etiam militia interdum augetur, *l.* 1. §. *sed vtrum. ff. de seruo corrupt. & c. sunt nonnulli.* 78. *dist.* Vir quippe ad gloriam eruditus nullam partem animi tam mollem habebit, quam non meditatione, & ratione corroboret, vt ait Cic. 2. *de Tusculanis qu.* ita dicit Luc. de Pen. *in l. fortissimi col. vlt.* ibi; *quartumdecimũ. C. de erogat. mili annonæ. lib.* 12. Hinc est, quod, vt videmus, milites attribuuntur gloriæ & honori, mori in bello, cum de talibus ibi mortuis, dicant eos esse mortuos in lecto honoris; pro quo tex. *in* §. 1. *in fin. ibi.* Hi enim qui pro Rep. ceciderũt in perpetuũ per gloriam viuere intelliguntur. *Inst. de excus. tut.* facit tex. *in aliqua actione.* § *si quis in colluctatione. ff. ad leg. Aquil.* & vt dixi ante *in* 25 *consid.* nihil timent propter laudem consequẽdam.

QVadragesima consideratio; Milites laudantur ex deuotione; quoniam Imperator eos etiam vocat deuotissimos, *l. tam collatores. Cod. de re mil. & l. fortissimi ac deuotiss. milites. C. de erog. mil. annonæ. lib.* 12. Et hoc est, quoniam deuota oratio multum valet ad fortitudinem, de cœlo enim est fortitudo, 1. *Macc. c.* 3. *& c.* 11. Scidit Ionathas vestimenta sua, & posuit terram in capite suo, & orauit, & reuersus est ad eos in prælium, & conuertit illos in fugam, & pugnauerunt. Et *Exod.* 17. Cum leuaret manus Moyses, & oraret, vincebat Israel, ita tenet Luc. de Pen. *in d. l. fortissimi.* ibi: *Octauum deuota oratio, &c.*

QVadragesimaprima cõsideratio; Milites laudantur ex fide seu fidelitate, quæ licet in quocunque necessaria sit, maxime tamen militantibus congruit, vt sint fideles. In hoc militia fundata est, vt nulla fraude vituperetur; quia vt Cic. ait *lib.* 1. *de Off.* Fundamentum primum iustitiæ est fides. & Seneca *ad Lucill.* Fides (inquit) est sanctissimum humani pectoris bonum, nulla necessitate ad fallendum cogitur: nullo præmio corrũpitur. Imo, & hosti congruit tenere fidem. Nam qui fidem perdidit, nihil habet quod possit amplius perdere. Vnde nobiles dici non possunt qui fraudibus & infidelitatibus sua prælia exercẽt & quod promittunt, minime obseruant. Occultum profecto & insidiosum malum, est perfidia, cuius efficacissimæ vires sunt mentiri, & fallere, quæ tantum incommodi affert humano generi, quantum salutis bona fides præstat. Omnes enim fideles esse honestum est, illos præcipue, quorum status militaris quorumque vocatio est Rẽp. defensare. Militia autem dedecus patitur, nisi fideliter exerceatur, & in milite nil pulchrius quam fides, teste Vegetio *de re mil lib.* 1. *c.* 2. vbi dicit, quod totius Reipublicæ salus in hoc consistit, vt tyrones, id est, milites non solum corpore, sed animo præstantissimi deligantur, atque iuramenta suis Principibus facta obseruent. Cui assentit Polycr. *lib.* 6. *cap.* 5. dicens: Duo esse præcipua in milite, scilicet, electio seu delectus & sacramentum, vt sc. fides promissum teneat. Et de hac fide seruata ponit G. Bened. *in sua repet. cap. Rayn. in ver. test.* 1. *n.* 42. ibi; *decimo requiritur de testam.* & Textor *in sua Off. cap. fidelissimi.* Scribit de Attilio Regulo, qui maluit ad supplicium redire, quam datam Carthaginensibus fidem violare. Pro quo facit *l. nihil interest. ff. de capt. l. conuent. ff. de pactis. & in can. noli.* ibi; *Fides enim quando promittitur, etiam hosti seruanda est, contra quem bellum geritur, quanto magis amico, pro quo pugnatur* 23. *q.* 1. *& c. innocens.* 22. *q.* 4. Et armigeri, qui iuxta vulgare se reddunt ad fidem, illud obseruare debent: cum tantum sit ac si promitterent sub fide, vel iurarent per Deum, aut per sacra Euangelia, vt dicunt Ang. Ludou. & post eos do. meus Ias. in *l.* 3. §. *iurari. col.* 2 *ff. de iureiur.* Et de commendatione fidei, & fidelitatis in milite, vide Cæpol. *in tractat. de Imperatore eligendo. ver. pro Imperatore.*

QVadragesimasecunda consideratio; Milites etiam laudantur ex perseuerãtia, nisi enim in prædictis virtutib. bellando perseuerauerit, nunquã reportabit victoriæ triumphum; imo deficiens in vno, factus est omnium reus. *c. defleat peccator. de reg. iur.* Nec meretur dici Athleta, qui saltem non vicerit. *l.* 1. *C. de athletis, lib.* 10. Vnde Romani, quia contra Carthag. in bello perseuerauerũt, funditus eos deleuerũt. Hęc est vnica virtus, perseuerantia, quæ milites coronat. Bene enim agere parum prodest, si mens labilis existat. Nec ex actib. generatur habitus, nisi fuerit operis perseuerantia: quia secundum Ciceronem *Rhet.* 1. Perseuerantia est in ratione bene considerata stabilis perpetuaque permansio. Nã talia continuata vigent: Imo gutta aquæ mollis durissimum cauat lapidem, perseuueranter caden-

cadendo, secundum Alanum dicentem:

Gutta cauat lapidem, non vi, sed sæpe cadendo:
Sic tu proficias, non vi, sed sæpe studendo.

Tali certe medio extolluntur veteres Romani milites *in orat. ad Cæsarem senem de Repub.* Simile laude adhuc referuntur Cymbrorum antiqui milites, qui nisi morerentur in bello, non reputabant se felices, ad finem vsque non perseuerantes, de quibus Val. *lib. 2. de institutis.* Mortui enim morbo, vel senio, vere mortui sunt mundo, nec computantur in numero liberorum viuentium, sed qui in acie Principis pro Repub. ceciderunt, adhuc post, per gloriam viuere dicuntur, §. 1. *Inst. de execu. tut.* quia, vt Cicero ait, qui per virtutem perit, non omnino interit. Hinc est, quod milites nostri dicunt se mori in lecto honoris, cum in acie mortem obeunt, vt ante dixi. De Ænea legitur *lib. 11. Æneid.* quod per medios ignes, tela, & hostes perseueranter se habuit, ex quo magnifica peregit. Qui licet multas in parte sensitiua pateretur tribulationes; tamen vsum rationis in mente nunquam perdidit, imo suos consolando fortius perseuerauit, vt pulchrè habetur *li. 1. Æneid.* vbi ad suos milites:

Reuocate (inquit) *animos, mæstúmque timorem*
Mittite; forsan & hæc olim meminisse iuuabit:
Per varios casus, per tot discrimina rerum
Tendimus in Latium, sedes vbi fata quietas
Ostendunt, illic fas regna resurgere Troiæ:
Durate, & vosmet rebus seruate secundis.

Et sequitur:

Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.

Et *lib. 4.* de eo sic dicitur:

Mens immota manet: lacrymæ voluuntur inanes.

Et Val. *li. 3. c. 150 de fortitudine*, ponit de perseuerantia cuiusdam militis, & *lib. 3. 1. de fiducia*, scribit de perseuerantia vtriusque Spartani.

Cæsar etiam ad cœlos vsque summos perseuerantiam militarem, *lib. 8. suorum commentariorum de bello Gallico*, extollit. Et in tantum est laudanda in militibus, quod ex contrario desertio militiæ est grauiter etiam vsque ad mortem punienda, vt per plura satis comprobat G. Bened. *in rep. cap. Rayn. in verb. testam. t. n. 43. de testam.* quæ non tango, cum sit extra fines laudis, & propositi nostri.

QVadragesimatertia cōsideratio; Milites etiā laudātur ex charitate inter se. Cum in militibus debeat esse charitas, & mutua dilectio, qua deficiente, ex sententia veritatis diuinæ, desolabuntur. Imo videtur, quod maior debet esse dilectio inter milites quam inter parentes, cum, vt facit tex. *in l. milit. C. de procurat.* miles admittitur ad comparendum tanquam procurator pro commilitone, & tamen non admittitur pro parentibus. Præterea, pactum de succedendo, velut mortis captandæ inductiuum, non valet. *l. fi. C. de pactis.* Et tamen inter milites valet *l. licet inter priuatos. C. eo. de pactis.* eo, quia abundantia mutuæ dilectionis, facit cessare præsumptionem captandæ mortis, cum non sit verisimile vnum militem alteri insidiaturum: & sicut sunt socij passionum; ita esse debent & consolationum, iuxta dictum Apostoli *ad Cor. 1.* & cum socij sint, & vnius societatis, debēt se ad inuicem diligere, tanquam fratres. Cum, vt habetur *Prouer. 18.* Vir amicabilis ad societatem, magis amicus erit, quam frater, facit text. *in l. verum. in pr. ff. pro socio.* vbi societas dicitur, seu species fraternitatis. & ibi gl. *in verb. fraternitatis*, vt dicit G. Bened. *in loco in præced. consi. in fi. alleg.* Si se non adiuuarent in prælio, essent peiores dæmonibus. Dæmones enim si se non diligant, tamen mutuo auxilio coadiuuantur contra nos in prælio. Sic faciunt & armigeri; quoniam si vni fit iniuria, omnibus etiam fit iniuria. Si obsequium, & placitum, nec illi, nec cæteris. Et ista charitas consistit in duobus, scilicet vno modo adiutorium proximi habendo; alio modo veritati adhærendo, vt dicit Luc. de Pen. *in l. fortissimi. col. 1. ibi: quartum. C. de erogat. militaris annonæ. lib. 12.*

QVadragesimaquarta consideratio; Etiam milites laudātur ex sapientia: quoniam, vt habetur *Prou. 24.* Vir sapiens fortis est, vt vir doctus robustus est. Et Gregorius *in Moralibus.* Valde fortitudo destituitur, nisi per consilium fulciatur. Et Titus Liuius *lib. 2. de Bello Punico:* Malo te sapiēs hostis, metuat, quam stulti ciues laudent. Omnia audentem contemnet Hannibal, nil temere agentem metuet. Non enim tantum viribus corporis, & lacertis, & fortitudinis gloria est: sed magis in virtute animi, dicit Ambr. *1. de Officiis.* & Cicer. *1. de off.* parua sunt foris arma, si non est consilium domi: quod citat Panor. *in cap. ex multa col. 2. ver notа, quod pollens consilio. extra de voto.* Et perierunt Gigātes, quos dominus non elegit; quia non habuerūt sapientiā, *Baruch. 3.* Non sic dicitur de filio sensato, propter quem dominus deiecit potentiam inimicorū. *Eccles. 47.* Expedit enim interdum astutia, insidijsque pugnare, maxime in bello iusto, & contra eos, qui nequeunt apertè deuinci, *ca. dominus noster. 23. qu. 2. & ibi plures concordantias. leg. 1. §. non fuit ff. de dolo.* Vnde Greg. *in regist. lib. 5. c. vlt.* Terrenus hostis, qui munita loca cupit inuadere, pugnandi arte sic vtitur, latēter quidam ponit insidias, & ad vnius loci expugnationē totum ostendit: vt dum ad defensionem loci illius, vbi instat periculum, conuenitur, loca alia, de quibus nulla est suspicio, capiantur, & euenit, vt qui cognitus resistentis virtute expulsus est, latens obtineat, quod certando non potuit obtinere. Nam dum aliud attenditur, aliud non cauetur. Ita dicit Lucas de Penna in *l. fortissimi. ibi: quintum sapientia Cod. de erogatio. militaris annonæ, lib. 12.* Et quod in militibus requiratur sapientia, probatur *in l. postliminium. §. fin. ff. de captiuis, & postliminio reuer.* not. Angelus *in l. quod constitutum. ff. de milit. testamen. & in l. vnica C. de conditis in publicis horreis. lib. 10.* & ibi per Ioan. de Platea. Facit etiam quod notat Bald. *in l. ex diui. Cod. de locato. in fin.* per *d. l. vnicam.* Et ad hæc vide Valerium *titulo, de sapienter dictis*, qui de Scipione scribendo, sic ait: *Turpe est viro militari dicere, non putaram.* Et explorato, & excusso consilio, quæcunque aguntur, administrari oportere arbitrabatur summa ratione. Irreuocabilis est enim error, qui violentia Martis committitur. Vnde Cicero *lib. 1. de senectute.* Non viribus, aut velocitate corporis, res magnæ geruntur, sed consilio, authoritate, & scientia. Dantes enim consilia plus agunt aliis, & philosophi consilia plus valuerunt in bellis, quam Principis aliunde, vt idem ait *lib. 1. officiorum.* & salus est vbi consilia multa, *Prouerb. 11.* Vnde Trogus Pompeius *lib. 11.* ait. Alexander victoriam obtinuit, qui consilio gubernauit exercitium. Ita Cæpol. *in tractat. de Imperatore militum eligen. in verb. virtus* vbi apprimè comprobat, quomodo sapientia & industria etiam est militibus necessaria. Adduco dictum Horatij *in odis lib. 3. ode 4.*

Vis consili expers mole ruit sua:
Vim temperatam Di quoque prouehunt
In maius, iidem odere vires.
Omne nefas animo mouentes.
Testis mearum centimanus Gigas
Sententiarum notus, & integræ
Tentator Orion Dianæ,
Virginea domitus sagitta.

Item Valerius Flaccus *lib.4. Argonauticon.* ita scribit: *Sæpe agri potior prudentia dextra.* Et habetur *Ecclesiast.9.* Dicebam meliorem esse sapientiam fortitudine. Et paulò post: *Melior est sapientia, quam arma bellica.* & *Sapient.6.* Melior est sapientia quam vires, & vir prudens, quam fortis, & melior forti est sapiens vir. Et prudens vnum consilium multas manus vincit, Vnde apud Homerum *lib.2. Iliad.* Agamemnon asserit facile se Troia potiturum, si decem sibi adessent Nestori similes: tanquam pluris faceret decem Nestorum consilium, quam magnam militum manum, testis est Cælius *libr. antiquarum lectionum 6. cap.13.* Fuit optimè poëtica historia ab ipso Homero *Odyssea* 8. descripta, dum ait: Vulcanus claudus cum suspectam haberet vxorem Venerem, quod furtim cum Marte concumberet, nec vires suppeterent, quibus adulterantes deprehenderet, ad artes ingeniúmque confugit: Lectum suum catenulis inuisibilibus circũuinxit, quod vbi fecisset, foras abire se simulat: deinde cum in arctissimis essent complexibus Mars, & Venus, vinculis illis hoc magis irretiti, quo magis se circumagerent; vnde in adulterio manifesto deprehensi sunt. Vnde Homerus ibi dicit:

Nonnunquam assequitur tardus celerémque citumque,
Sic vti nunc Vulcanus, vt est vestigia tardus,
Mauortem cepit, qui percitissimus vnus
Cunctorum, quicunque tenent super astra Deorum:
Et quanquam est claudus pede, rem tamen arte peregit,
Prouide etiam debet pœnas deprehensus adulter.

Cui sententiæ conformat illa Menedemi philosophi, teste Laertio: *Capitur ergo & ab infirmis celer; Aquilámque breui testudo vincit.*

Adhuc accedit alia, & vera historia, quam recenset Plutarchus *in vita Sertorij.* & Valerius Max. *lib.7. c.3.* & Sextus Iul. Frontinus *lib. stratagematum vltim. cap. fin.* de qua etiam meminit Io. And. *in cap.1. in ver. difficile. extra de treuga, & pace.* Quod cum Sertorius ipse Dux strenuus, suis copiis ex barbara turba conflatis, rationibusque persuadere non posset, in re militari plus habere ponderis, & momenti, consilium, quam vires temerarias: postea quam illi interdum parum fœliciter certassent, hoc commento vsus est: Conuocata totius exercitus turba, duos equos prope adduci iubet: alterum macie senióque confectum, alterum vegetum cauda pilosa: atque macilento illi iuuenem adhibet prægrandi statura, & viribus admirandis. Contra, valenti, & forti pusillum, imbecillum, & debilem admouet hominem. Hic, vt illi præceptum erat, singulos pilos robusti equi paulatim vellens, breui tempore totam depilauit caudam: iuuenis è diuerso caudam omnem gracilis equi simul manibus vtriusque deprehensam, vi atque impetu conatur euellere. Qui cum incassum niteretur, risum circumspectantibus præbuit. Sub hæc assurgens Sertorius, cuius consilio præceptóque hæc acta fuerant: *Videtis*, inquit, *commilitones, quanto plus possit ingenium, quam vires.* Cui historiæ concordat dictum Horati *lib.2. epist. ad Augustum*, cum ait:

Vtor promisso, caudaque pilos vt equinæ
Paulatim vello, demo vnum, demo etiam vnum,
Dum cadat elusus ratione ruentis acerui.
Qui redit ad fastos, & virtutem æstimat annis.

Hæc recitat Tiraquellus *in suis legibus connubialibus in 1. lege.*

QVadragesimaquinta consideratio; Etiam milites plus laudantur, & inter eos extolluntur felices, quam alij. Vnde Vegetius *lib.3. de re milit. in pr.* dicit: Rem militarem virtute sola, vel certe felicitate contineri. Et Cæp. *in tract. ante alleg. in ver. ob felicitatem*, ample commendat felicitatem in militia, maxime in Duce exercitus; adducendo plura exempla de multis, qui laudem meruerunt ob felicitatem. Et felix, dicitur prosper; quia cuncta ad votum sibi succedunt, vt habetur *in proœ. Instit. in verbo felix.* Textor vero *in sua officina in cap fortunati, & felices.* annumerat plures, qui fuerunt multum fortunati, & felices. Et istud interdum prouenit à virtute animi, vel propter multas diuitias, vel cognitionem rerum mundi, vt per glo. *in d. verb. felix. in proœm. ff.* vel ex custodia, & administratione bonorum Angelorum cuiuslibet, qui iuuant personas, quibus sunt commissi. Ita quod vnus angelus deputatus vni, est fortior & maior altero, sicut suprà dictum est *in 3 part. in 16. consid. incip. istorum angelorum. vers. 3 protexit. cum sequen.* Quod quando vnus angelus vnius patriæ, seu gentis, resistit alteri, vt habetur *Dan.10.* Sic etiam vnus angelus vnius hominis particularis, resistit alteri, prout in casu simili recitat Plutar. *lib. de Romanorum fortuna*, allegatus per Cælium *libro antiquarum lection. c.31. in fin.* vbi dicit Marcum Antonium, & Augustum singulari amicitia, & beneuolentia iunctos, cum suppeteret ocium, sæpe lusibus inter se diuersis transmittere solitos: verum in his cum semper victus abiret Antonius, quidam apud eum diuinandi peritia clarus audacter ita monuit, Antoni, quidnam tibi cum adolescente isto? refuge istum & vita: Tu quidem illustrior es natu, item grandior, sed plurium quoque Imperator, bella multa exantlasti, peritia rerum præstantior es. At nescis quo pacto huius ipsius dæmonem dæmon reformidat tuus? Quin tua quidem fortuna ex se ampla est, sed fortunæ adolescentis subblanditur. Quid ni abieris, procul ad illum defecturam apparet.

QVadragesimasexta consideratio; Quis in pugnando cõsequitur maiorem honorem in duello, pro impressa, id est molimine facto ex multis, vt dicit Paris de Puteo *de re militari, & duello, lib.10. c.1.* Primo: qui cum maiori vtilitate ac strenuitate se gesserit in ipso prælio armaturis corporis vtendo: vt membris mouendo se in armis, vt inermem, & agiliter pugnando cum prudentia, & cum temporis moderatione, & cum brachiorum, & pedum temperamento offensas, & defensas faciendo, vbi & quãdo opportunitas aderit, fines modestiæ non excedendo, ac arte, & artificio belli gerendo, & non sola fortitudine, sed ingenio mixto prosiliendo, non offendendo incautè, nec defendendo indefensus, armáque cum mensura mouendo. Secundo: Etiam is maiorem honorem reportat, qui amplius de campi spacio reportat, & qui melius occupatum spacium, seu tendum conseruat & tenet. Tertio: Is etiam honoratur, qui proprium vultum nunquam conuertisset nec retro, nisi opportunè cessisset: denique & is, qui melius insidias hostis, & offensas vitasset: & is, qui in faciem percussus, & repercussus inuictus permansisset: & is, qui se non plicasset, nec manus, aut crura ad terram tetigisset: quia cadenti similis esset, & is maximè, qui sanguinem inimico fecisset illæso. Is etiam, qui inimicum in capite percusserit, vel in manu, aut in membris nobilioribus. Ideo dicit. Veget. de re militari, quod pugnator pedestris debet scire artem dimicandi: & dicit Salomon, quod in bello requiritur prudentia. Idem etiam ait Veget. *lib.1. c.2. in fin.*

QVadragesimaseptima consideratio; Milites & armigeri, de consuetudine non habẽt soluere collectas,

lectas, vt dicit Iacob de Rebuffi *in l.nu.4. C.de indi.l. & in l.fin.C.de fundis limitrophis,lib.11.* Vbi amplè tractat ipsam materiam.Et ibi dicit,quod milites in acie existentes ab extraordinariis muneribus excusantur. *l.in honor.§.angariarum ff.de vacat.muner.* vbi dicitur, quod ab angariarum præstatione, & recipiendi hospitis necessitate excusantur,pro quo etiam facit *l.vlt. penult.§.ff.de muner.& honor.*

Aduerte etiam;quia milites in multis aliis priuilegiantur, seu honorantur. Primò,quia miles accusatus de crimine,non quæstionatur. *l.milites. C.de quæstion.* Secundò, Quia miles furca non suspenditur. *l.3.§.1.*& ibi not. Bar. *ff. de re milit.* Tertiò, miles in viginti casibus,in actu testandi priuilegiatur,quos scribit Guilelmus Benedict. in *sua repet. c. Rayn. in ver. testam. in num.22. extra de testam.* qui alio modo illos ponit. & Bald. in *l.milites. C.de testam.mil.* Quartò, contra militantes in bello non currit præscriptio,vt ait Martin. de Laude in *tract. de milite, art.2.* Quintò, Militibus datur restitutio.*l.fin. C.de restitut.mil.* & etiam eorum vxores, *tit. de vxor.militum.* & etiam medici illorum. *l.inter eos. §. militum medici. ff. ex quibus causis maiores.* & Albericus in *l.1. C. de vxor. mil.* Sextò;Præuentio iurisdictionis, non tollit priuilegium militis volentis declinare iurisdictionem. gloss. in *l. si quis postea quam. ff. de iud.* Martinus de Laude in *d. tract. de milite, art.12.* Septimò; Miles non potest cogi esse tutor,nisi filiorum commilitonis. *l.sed miles,in princ.* & ibi Bald. *ff de excus.tutor.* & idem Bar.in *l.propter.§.si in castris.ff.de excus.tut.Instit.eodem.§.idem & in milite.* Octauò, Miles præfertur aliis creditoribus,etiam anterioribus, in re empta ex pecunia sua gloss. in *l.ideoque.ff. qui potiores in pignore hab.* Nonò; Licet miles teneatur soluere gabellam de rebus, quas portat, non tamen res,quas portat,cadunt in commissum. Bald.in *l.omnibus.C.de vectig.& commissis.* Decimò;Miles non tenetur,nisi quatenus facere potest. *l.miles.ff de re iud.* Vndecimò,Miles excusatur à vera contumacia,& dolo præsumpto. Ideo non obstante contumacia, appellat Alex. in *l.2. ff. si quis in ius vocat.non ierit.* & Ang. *lib.1.ff de eden.* Duodecimò; Assertioni militis ab hostibus remissi creditur suffragantibus meritis, Spec.in *tit.de teste.§.11.vers.tamen fallit.* Decimotertiò; Miles corporaliter non est puniendus cum insigniis militum, sed debet exauctorari, hoc est, nudari insigniis militum. *l.2. § sed si cum.ff.de his qui not.infam.* Decimoquartò; Si procurator militis simpliciter contrahat, videtur contrahere nomine militis domini sui. Paul.de Castr.in *l.pecuniam.ff.si cert.petat.* Alia priuilegia militum ponit Spec. *tit.de procur.§.1.versi.item quod est miles.*

QVadragesimaoctaua consideratio; Miles habens cicatrices ex vulneribus sibi illatis in prælio,laudandus est. Vnde legitur in Histor.scholastica. Quod Antipater Idumæus, pater Magni Herodis, in quodam seruitio Imperatoris fuit multis vulneribus confossus. Qui tandem ab æmulis accusatus apud Imperatorem, reiectis vestibus, totus denudatus, dixit: *Ego Cæsar,nolo me verbis apud te excusare,sed ista vulnera, quæ suscepi pro te, loquantur pro me, si ego diligo te;* & ob id Cæsar illum in gratiam recepit,& inculpatus remansit. Exemplum est nobis cicatricum repræsentatio in corpore Saluatoris nostri Iesu Christi, & stigmata perpetua, quæ sunt quoddam sigillum irrefragabile, & supra omnia alia sigilla authentica, ostendens veritatem suæ victoriæ, & gloriosæ resurrectionis. Imò etiam in corporibus martyrum. Nam,vt inquit August. in *vlt. de ciuit. Dei.* In corporibus Martyrum remanebunt post resurrectionem cicatrices in signum victoriæ præteritæ. Et in eodem libro etiam dicit: videbimus in corporibus martyrum cicatrices, quas pro Christi nomine pertulerunt, nec erit in eis deformitas, sed dignitas: & in eorum corpore quædam singularis pulchritudo fulgebit. Ideo à simili alacres pugiles ob vulnerum cicatrices à suis Ducibus laudari debent.

Nonæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

DECIMA CATALOGI GLORIAE MVNDI PARS,

De præminentia Scientiarum enunciat.

Quinquaginta duas Considerationes habet.

CVm, vt suprà vidimus, multa sint, quæ faciunt quem dominari, vt ait diuinus Plato, cum dicat principatus quinatiam esse distributionem, alium legitimũ, naturalem alium, alium secundum consuetudinem, quartum secundum genus, quintum violentum. Et vt idem Plato ait *lib.3. de Legibus*. Septem sunt rationes, quæ ad dignitatem imperandi facere videntur, quæ sunt paternitas, nobilitas, dominatio, potentia, senectus, prudentia, & sors. Et de singulis suis locis dicetur. Hic tantum ample de prudentia, quæ ex sapientia & scientia constat, cum cæteris omnibus anteponi dedebeat; in hac parte decima dicemus laudem, honorem, & excellentiam scientiarum, describendo, & depromendo, & de ordine præcedendi inter viros literatos, de quibus etiam in sequenti parte dicetur.

HVius partis prima consideratio materiam introducit, ad demonstrandum, quod dictum Aristo. *in 1. de Anima* sit verum, scilicet, Scientia est de numero bonorum honorabilium; & ideo literati, & habentes scientias, sunt multum laudandi. Cum scientia sit plusquam vtilis & necessaria. Cum rationis vsus sine dirigente & illustrante scientia haberi non possit; Vbi enim non est scientia, non est bonum. *Prouerb.*11. Et cupiditas discendi est optima ratio viuendi. *l. apud Iulianum. ff. de fideicommiss. libert.* Hæc enim charitate suffulta callem virtutum aperit, & viam vitiorum præcludit. Sine hac enim, vt dixit August. *lib.* 12. *de Trinit. cap.*14. Nec virtutes ipsæ, quibus rectè viuitur, haberi possunt, per quas hæc vita misera sic gubernetur, vt ad illam, quæ verè beata est, perueniatur æternam. Rursus qui hac pollent, Deum hic saltem per speculum & ænygma, & alibi facie ad faciem limpidius cognoscent. Hinc habetur *Dan.*12. Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.

SEcunda consideratio: Scientiam esse necessariam dicit Bernardinus de Bustis 2. *parte sui Rosarij sermo.*19. *in litera D, E, & F.* quatuor rationibus. Prima, scilicet, ratione perfectionis: quoniam, vt ait Philosophus 2. *Metaph.* Humana natura est multipliciter ancilla, & multis angustiis oppressa, & ideo inuenta est ars siue scientia, vt suppleat defectum naturæ, 6. *Politicorum.* Quæ ars siue scientia, est habitus quidam cum ratione factiuus: Vt habetur 6. *Ethicor.* Et ideo imitatur naturam in quantum potest. *Institut. de adopt.* §. *minorem natu.* Propterea diffinitur natura à Philosopho *in* 2. *Physic.* quod est principium motus & quietis eius, in quo est primo, & per se, & non per accidens: quasi dicat, vt perfectè quiescat natura, mouetur ad artem, seu scientiam. Et ideo Seneca dicit, ad Lucillium scribens: dociles nos natura edidit, Et Hieronymus *in Prologo Biblia* comparat naturale ingenium molli ceræ, quæ indiget artifice informante. Et Tull. *in Tuscul. quæst. li.*2. Sicut ager quantumcumque fertilis, absque cultura fructuosus esse non potest, ita animus sine doctrina & disciplina. & Ouidius *in* 5. *de Tristib.* inquit:

Fertilis assiduo, si non renouetur aratro,
Non nisi cum spinis germen habebit ager.

Et quia anima cum corpus intrat, est tanquam tabula rasa, cui innata est omnium rerum ignorantia, per scientiam tamen perfectibilis, vt habetur 3. *de Anima.* & intellectus est in potentia ad omnia, & non reducitur ad actum eorum, nisi per scientiam 2. *de Anima.* Quæ quidem scientia, est perfectio animæ, vt ibi dicit Commentator Auerrhois, & omne imperfectum naturaliter appetit suam perfectionem. 5. *Metaph.* & 2. *Physic.* Ideo quilibet affectat scientiam. Nam vt multi Philosophi dixerunt: Anima est posita in corpore, vt scientiis perficiatur, ita etiam tenet Magist. sent. *in* 2. *distinct.*

TErtia Consideratio: Scientia etiam dicitur necessaria, ratione illustrationis: ambulantibus enim nobis in regione vmbræ mortis necessaria est illustratio, seu illuminatio quædam, & hoc est propter pericula multa, & dæmonum insidias, & in figurā huius Deus educens populum de Ægypto præcedebat eum in nocte in columna ignis. *Exod.*13. Hæc autem illustratio est scientia contra tenebrositatem ignorantiæ, quæ est mater cunctorum errorum 38. *distinct. capit.*1. Sed facit pro hac ratione, & melius ad propositum, quod scientia illustrat, seu illustriorem reddit hominem, potius, quam militia: quoniam, vt ait Ouid. 9. *Metamorph.* Vlysses contra Aiacem militiæ gloriam obtinuit, cum sapiens esset. Vnde Apuleius *lib. de Deo Socratis:* Si laudas, inquit, virum, quia diues, hoc fortunæ debetur: si, quia fortis, ægritudine debilitabitur, seu fatigabitur: si, quia nobilis, non ipsum, sed parentes eius laudas, & si, quia pulcher, pulchritudo in senectute abibit: sed si laudas virum; quia sapiens, & quantùlibet bonis moribus ornatus: tum ipsum virum laudas. Hæc dicit Iacob. Magnus *in suo sophologio Sa-*

*pientia lib.*1.*c.*1. Adde quod per scientiam totus mundus illuminatur, vt est text. *in Authen.habita.C.ne filius pro patre.* Imo sine illa mundus regi non potest. vnde Ecclesia vniuersalis indiget viris literatis.*c.cum ex eo,§.*1.*de elect.in* 6.*c.fi.de magistris extra,*& non asinis ferratis, secundum Ioan. Mona.*in ca.super eo. de haret.in* 6.

QVarta cõsideratio: Scientia dicitur necessaria ratione appetitionis. Deus enim non dedisset huiusmodi naturalem appetitum, nisi esset reducẽdus ad actum: quoniam ipse Dominus & natura nihil agunt frustra secundum Arist. 2 *de cœlo & mundo.* & 3. *de anima.* & 1. *Phys.* & vt ait Philosophus 1. *Metaph.* Omnes homines naturaliter scire desiderant. quod etiam dicit Tullius *in Tusc.q.*& Lactan.*in* 1.*diuinarum instit.* Et ideo dicebat Iurisconsultus Iulian. *in d.l.apud Iulianum.ff.de fideic.libert.*& est glo.*in c.nisi cum pridem in verbo plerunque. extra de renun.c.si habes.*13.*qu.*3. & glo. *in c.de Constantinopolitana.*13.*dist.* Si pedem in fouea haberem, adhuc addiscere quiddam vellem. Et ratio huius est; quia omnes res naturaliter habent inclinationem ad propriam operationem, in qua etiã delectantur, vt aues ad volandum: propria hominis operatio est intelligere, vt ait Arist. *in* 3.*de anima.* & 1. *Ethic.* Tullius *in* 1.*de officiis.*& Quintilianus *in* 1.*de Oratoria institutio.* Et in hoc differt ab aliis animalibus. Sine sciẽtia enim homo appellatur animal brutũ, dicente Dauid *Psal.*48. Homo cum in honore esset, non intellexit, id est, intelligere neglexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis: & idẽ *Psal.*31. Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus: & August. *ad Hæreticos* ait: quid enim homo sine literis reputatur? nunquid non bos vel asinus, non equus vel mulus, quibus non est intellectus? Vnde interrogatus Solon Atheniensis, quid esset Diues sine literis? respondit: Ouis aureo vellere. Et Diogenes videns diuitem literarum ignarum, sedentem super lapidem, dixit: *Lapis super lapidem.* Quidam autem alius Philosophus dixisse fertur, quod tantum distant docti ab indoctis, quantum homines à bestiis. Et Diogenes, cum ascendisset in locum eminentem, & clamasset, *venite homines*, multis de turba irruentibus, dixit: *Non enim homines estis, qui non datis operam scientiæ.* Sicut enim anima informat corpus, ita scientia intellectum: & ideo intellectus hominis sine sciẽtia dici potest sine forma. Hinc etiam dicit Cicero *in lib.Officior.* Quod multi sunt homines nomine, pauci re: ad denorandum, quod prorsus ignari non merentur appellari homines: sed potius imagines hominum, sicut in simili dicit text. *in capit. multi.*40. *distinct.* Panorm.*in cap.prudentiam. in princip.de offic.delegat.*

Hæc autem sententia studiose quærenda est, vt honoris nomen adipisci possit: quod obtinuerunt hi, qui sapientiam dilexerunt, vt fuerunt Theodo. Abraham, Dauid, Salomon, Alexander, & plures alij enumerati *in Sophologio Sapientiæ, c.*1.& 2. Qui omnes magnum appetitum sciendi habuerunt. De hoc appetitu sciendi loquitur Hieronym. *in prologo Bibliorum*, dicendo: *Legimus in Histor.veteribus, quosdam lustrasse prouincias, transiisse montes, & nouos adiisse populos, vt eos, quos ex libris nouerant, palam, coramque viderent.* Et ibi loquitur de Pythagora & Platone, & de Apollonio Magno Philosopho, ac de aliis multis, qui prædicta fecerunt discendi causa, licet in patria sua essent aliorum præceptores & magistri. Quibus etiam adiungemus illum virum omnium literatorum in omni scibili perfectissimum Iacobum Fabrum Stapulensem, qui causa discendi, fere totam Europam & Asiam transfretauit, & partem Africæ etiam transcurrit, vt viros doctos, & perfectissimos literis Græcis, Latinis, Hebraicis, & Chaldæis inueniret.

Non video prætereũdum D.& Præceptorem meum doctissimum D.Iasonem Maynum, qui, vt perfectam scientiam haberet, & ne in cognitione & perscrutatione veritatis scientiæ impediretur à stimulis vxoris, nunquam vxorari voluit: memor doctrinæ Ciceronis, quod vxori & doctrinæ difficile vacare esset. De hoc etiam appetitu loquitur Lactantius *in principio* 1.*diuinarum institutionum*, dicens: *Magno & excellenti ingenio viri, cum se doctrinæ penitus dedissent, quicquid laboris poterat impendi, contemptis omnibus publicis & priuatis actionibus, ad acquirendæ veritatis studium se contulerunt, existimantes multo esse præclarius, humanarum diuinarumque rerum inuestigare, ac scire rationem, quam struendis opibus, aut cumulendis honoribus inhærere.* Hæc Lactantius, vbi supra. Hinc etiam inter viros literarum, & literatorum amatores, enumerat multos Textor Niuernen. *in sua officina, c. c.alij, qui literarum, & literatorum fuerunt amantissimi.* quos multum laudat & honore maximo extollit, vt fuerunt Anaxagoras, Democritus, Cyprianus, Scipio, & plures alij *num.*45. quos ibi enumerat Textor. & *in cap. præcedenti* ponit viros doctos habitos in magno precio & honore vsque ad *num.*67. quos statim ponam. Non erant inter alios omittendi Nicol. Rolin. Cancellarius Burgundiæ tempore Philippi, Duc. Burgund. Guid. de Rupe forti Cancellarius Fran. Ioan. Anton. de S.Georg qui fuit præpositus Mediolan. & propter eius eminentem scientiam effectus Card. Alexand. Adrianus de Traiecto, qui ob eius eminentem scientiam & virtutem (licet nunquam fuisset Romæ visus, nec cognitus) à Cardinalibus fuit tamen electus in summum Pontificem in ciuitate Romana, licet esset tunc in Hispania. Prætereundus ne sit ille vir doctissimus Dom.Claud.de Seyssello dictus de Aquis. Qui (licet nothus) propter eius laudatam scientiam, tam apud Reges Franciæ claruit, maxime apud Ludouicum XII. quod eius Consiliarius secretus habebatur: & tandem effectus Episcop. Marsiliẽs.& Archiepiscop. Taurin. Nonne Guillelm. Budæ. ille apud omnes Latinos notissimus & famatissimus ob eius præclaram scientiam ad maximam dignitatem referendariorum (qui dicti sunt hodie Magistri supplicationum seu requestarum ordinarij domus, aut Hospitij Regalis elatus & promotus fuit? Quid de illustri viro D. Antonio de Prato, inter cunctos excellẽtiss. Qui etiam ob inenarrabilem eius sciẽtiam, dignitatem præfecturæ prætorio, hoc est, Cancellarius regni Franciæ. cum omnimoda administratione & gubernatione Regni assecutus est. De huiusmodi autem appetitu, de quo iam supra dictum est, vt compleri possit: oportet discere cupientem intento esse animo ad studium, vt inquit Tullius *in Tuscul.c. lib.*4. Et ideo *Eccles.*6. dicitur: Si inclinaueris aurem tuam excipies doctrinam, & si dilexeris audire, sapiens eris. Imo etiam habetur *Prouerb.*1.*in prin.* quod audiens sapiens, sapientior erit.

QVarta consideratio; Scientia dicitur necessaria, ratione fructificationis. Quoniam vt dicit Bern. de Bustis *in loco supra allegato.* Innumeræ enim sunt scientiæ vtilitatis. Facit enim scientia hominem honestum & virtuosum: ex quo dicitur apud Tullium 1.

legio sapientia li.1. Vbi ponit qualiter Alexander pro studio vitam exposuit, & ibi in c.2. ponit de Principibus, qui scientiam dilexerunt. dixi aliquid supra in 5.part.in 10.consid.

SEptima consideratio; Scientia vtilis, est, quod exẽplis probatur, cum multi ex scientia, & doctrina habiti sunt in magno honore & precio. Nam sancti viri commendantur ex peritia scientiarũ secularium, vt arguit Ioan.de Turrecrem.in c.legimus.verb.sed contra.in princip.37.distinct.quod probat exemplis. Nam legitur Actor.7. quod Moyses fuit peritus in omni sapientia Ægypti: & de Daniele, vt habetur Dani.1. quod Dominus dedit sibi & sociis suis scientiam & disciplinam in omni libro, & in omni sapientia, & super omnes sapientes, qui erant in regno Chald. ideo vltra Principes ponit Text. in sua Officina.c.viri docti, &c.vbi enumerantur multi, ex quibus aliquos ponam infra, & quanti olim æstimatæ sint bonæ literæ, quantúmque doctis sit concessum, nullo certius argumento, quam sequentibus patet exemplis, de quibus etiam infra in 30.& 45.consid aliquid dicetur.

Scipio Africanus statuam Ennij poetæ) quem in suis expeditionibus comitem semper habuerat) sepulchro suo imponi iussit cui viuenti hortos suos proximos donauerat: Ouid.lib.3.de Arte aman.

Ennius emeruit Calabris in montibus hortus,
Contiguus poni Scipio magne tibi.

Et Politianus in Nutritia; Longè gratissimus olim Scipio magne tibi, & Calabris vicinus in hortis, Virtute emeritis, cuius gentile sepulchrum mox tenuit, eundem & Fuluius nobilior ciuitate donauit. de eo ponit Philip.Berg.lib.7.

De Homero legitur quod Alexand.Magnus capto inter spolia Darij Persarum Regis vnguentorum scrinio (quod erat auro gemmísque, ac margaritis preciosum) quos tanto dignos loculo existimabat, inclusit. De Pindaro vate ac poeta etiam loquitur, quod idem Alexander cum Thebas euerteret, & in omnes sine discrimine sæuiret, Pindari vatis penatibus parci iussit, & omni familiæ eiusdem. De Aristotele idem Alexander patriam nomine Aristotelis, præceptoris sui, condidit, eique multa hominum millia parere iussit, ad scribendos rerum naturalium libros. Archilochi Poetæ interfectores Apollo arguit Delphis. De isto Archilocho ponit Philipp.Berg.in suis Chronicis li.4. De Sophocle tragico poëta defuncto legitur, quod ipsum sepeliri iussit Liber pater. Nam obsidentibus Lacedæmoniis mœnia, & Lysandro eorum Rege in quiete sæpius admonito, vt pateretur humari delicias suas, Lysander vbi intellexit Sophocl.mortuum, pacem funeri dedit. De Platone legitur, quod cũ in Siciliam ipse venisset, Dionysius tyrannus quamuis ad superbiam, sæuitiámque natus, vittatam nauem misit obuiam, & egredientem in littore, quadrigis albis excepit. Legitur etiam, quod Annicetus Cyrenæus eundem Platonem ab Ægyneis captum, & inter mancipia expositum, ne quid indignum pateretur, nummis aliquot mercatus est & honesto comitatu Athenas ad suos remisit: quam pecuniam cũ à Platone sibi remissam intellexisset, profectò, inquit, peccatũ videri potest, quod maiore summa non iuuerim tantum virum. Platonem ipsum tanti fecit Aristoteles discipulus, vt nomini eius aram in templo construxerit, statuámque cõsecrarit, in qua scriptum erat, hunc esse illum, quem probi omnes merito debeant imitari & commendare. Vnde extant Criniti versus in Parthenicis:

Hæc illa est ara floribus redimita suaue olentibus.
Quam gradus bene merenti statuit discipulus seni.

Tituloque hoc testatus animum suũ atque officium Platonem probandum probe à probis. De Isocrate legitur, quod viginti talentis vnam orationem vendidit. Æschines Demosthenis orationem (qua tamen in exilium pulsus fuerat) coram amicis laudauit in sua calamitate. Athenienses Thucydidem rerum suarum scriptorem ab exilio reuocauere, eloquentiam mirati, cuius virtutem damnauerant, Menander Comœdiographus ab Ægypti Regibus per legatos magnis præmiis inuitatus est. Cneus Pompeius Posidonij sapientiæ professoris domum intraturus, fores percuti de more à lictore vetuit, & fasces lictorios ianuæ submisit is, cui se Oriens Occidénsque submiserat. Augustus carmina Virgilij cremari contra testamenti eius verecundiam vetuit. Eidem in theatro recitanti vniuersus populus Rom. perinde ac Imperatori assurrexit. Hactenus Plinius libro septimo. Eiusdem Virgilius diem natalem (qui fuit Octobr.Idib.) quotannis celebrabat, & quibusdam velut ceremoniis venerabatur Sillinus. Vide Marc. Maiæ Mercuriũ creastis Idus, Augustis redit Idibus Diana Octobris Maro consecrauit Idus. Qui magni celebras Maron. Idus. Constantius Imperator Ablabium Ægyptium Philosophum Prætorij sui præfectum, & vna cum Constantio filio Imperij rectorem constituit. Frontoni Philosopho, M. Antonius Princeps statuam erigi fecit, authore Capitolino, quem Augustus quoque Consulari ornauit dignitate. Anaxenori Citharœdo, Tyana ciuitate M.Antonius tributa quatuor ciuitatũ legenda præbuit. Augustus Alexandrinis (in quos bellum gerebat) tribus de causis fassus est se pepercisse, ob Alexandri memoriam vrbis pulchritudinem, & amorem Arrij Philosophi. Arcadij & Honorij Imperatorum patrocinio statua Claudiani fuit erecta. Dionem Prusieum Sophistam, & philosophum, Traianus curru suo plerumque dignatus est, Romam etiam ingressus cum triumpho. Artaxerxes Rex Persarum Hiscani præfecto Hellesponti literis scripsit, vt Hippocr.medicum, quibuscumque fieri posset præmiis, in familiam suam inuitaret. Epistola ad hunc fere modum se habebat; Rex Regum magnus Artaxerxes Hiscani S. Hippocratis medici Æsculapio prognati ad me fama peruenit. Da igitur operam, vt aurum illi tribuas quãtum cupit, aliqua idem quorum indiget, & ad me mitte. Erit enim par honore summis in Perside viris. Et si quis alius fuerit in Europa vir clarus, hũc amicum domi nostræ redde, nec pace pecuniis. Eidem Hippocrati ab Illyriis redeũti eosdem honores (quos Herculi) decreuit Græcia ob prædictam pestilẽtiam. Iunio Rustico philosopho, M.Antonius Imperator, publica omnia priuatáque consilia solebat credere. quem postea Consulatu, & mortuum statua decorauit. Ciceronem ab vrbe pulsum Pomp.Atticus sestertiis ducentis & quadraginta millibus & iuuit, & prosecutus est. Oppianus poeta cum Antonio Imperatoris Seueri principis filio, poema de piscibus nuncupasset ab eo totidẽ aureis donatus est numis, quot illic erant versus. Dauid Propheta Cyro rege (quem Theologiæ mysteria perdocuit) familiarissime vtebatur, author Theod. Cyrenensis. Theombrotum medicum Ptolemæus Rex centum donauit talentis, seruato AntiochoRege patre suo: dicit tamen idem Textor, quod habet codicem Plinianum in alterutro mẽdosum.nam libro septimo, cap.37.hoc de Theombroto scribit: lib. vero 19 cap.1.de Erasistrato. Olim tantus erat artis oratoriæ quæstus, vt Gorgias Leontinus auream statuam & solidam sibi posuerit Delphis. Demetrius Phalereus ab Atheniensibus trecentis &

sexaginta statuis ornatus fuit, vt refert Philippus Bergomen *lib. 7. qui sui supplementi Chron* Zenonem Philosophum Athenienses tanto honore prosecuti sunt, vt apud eum claues vrbis deponerent, ipsúmque ornarent aurea corona; & imagine ærea. Plinius Iunior referebat potuisse se (cum procuraret in Hispania) vendere suos commentarios Largio Licinio quadringentis millibus nummum. Quis nunc Regum (inquit Budæus) emere Bibliothecam confertissimam decem aureorum millibus velit, quanti à Plinio ciuis vnus priuatus re gesta quædam extemporanea licitari ausus est. Hæc Textor, vbi supra.

Philippus Macedo Amyntæ filius, quamuis omni ferme tempore negotiis belli esset implicitus, nunquam tamen à liberali Musa, studiisque humanitatis recessit; propterea scribens ad Aristotelem gloriabatur natum sibi Alexandrum tanti Philosophi tempore, à quo doctrinam imbiberet cum virtute: Epistola autem in hunc modum sequentem se habebat, vt prodit Aulus Gellius libro nono, capite tertio. Philippus Aristoteli S. D. Filium mihi genitum scito, quod equidem Diis habeo gratiam, non perinde quia natus est quàm pro eo, quod eum nasci contingit temporibus vitæ tuæ Spero enim fore, vt eductus erudi úsque abs te dignus existat, & nobis, & rerum successione. Hanc epistolam narrat etiam Iacobus in suo Sophologio sapientiæ, libro primo, capite primo. Alcibiades ambitione quadam munera in Socratem congerebat, dignam viri doctrinam multo amplioribus existimans. Euripides tragœdiographus Archelao Macedonum Regi sola virtutis admiratione fuit familiaris, adeo vt frequentibus conuiuiis ab eo exceptus fuerit, & aureo donatus poculo. In eius quoque gratiam Syracusani plerosque Atheniensium (qui apud se seruiebant) libertate donatos, domum incolumes remisere. Iulius Calidius Poeta, cùm à Publio Volusio in proscriptorum numerum relatus esset, ab Attico propter ingenium & elegantem eruditionem absolutus est. Cornelius Callus elegiographus, fauore Augusti, ad præfecturæ gradum conscendit, tribunúsque cohortium effectus est: de quo Philippus Bergomensis libro septimo, anno ante Christi aduentum 81. Vespasianus tantum concessit Salcio Basso poetæ Lyrico, vt propter ingenium singularémque eruditionem auri plurimum eidem sit elargitus. Et refert idem Bergom. in loco supra allegato. quod C. Bassus ornatissimus orator, & copiarum Augusti præstantissimus Dux, fuit missus contra Parthos per Augustum Cæsarem, & constitutus Imperator strenuissimus. Statium Domitianus magnifico atque apparatissimo donauit conuiuio, coronáque insigni, & aliis muneribus honestauit. Eiusdem Imperatoris beneficio Silius ad tertium Consulatum prouectus est. Vnde Martialis libro octauo Epigramm. 66.

Augusto pia thura victimásque
Pro nostro date Silio Camœnæ.
Bissenos iubet en redire fasces,
Noto Consule nobilique virga.
Vatis Castalium domum sanare
Rerum prima salus, & vna Cæsar
Gaudenti superest adhuc quod optem,
Felix purpura, tertiúsque consul.

Stertinius, vir clarissimus, tantum concessit Martialiis ingenio & doctrinæ, vt ei adhuc viuenti imaginem, more veterum, in sua bibliotheca posuerit. Ausonius Cæsaris Gratiani (cuius filium Gratianum iuniorem erudierat) beneficio & honestissimis suffragiis dignitatem adeptus est Consularem. Aurelius Prudentius beneficio Theodosij Imperatoris ad præfecturam militiæ perductus est. Lampsaco vbi Hellesponti, propter Themistoclem pepercit rex Persarum, de cuius gloria ample ponit Philippus Bergomensis *libro suo quinto Chronic. anno ante Christi aduentum* 4720. Phalaris Aggrigentinorum tyrannus, alias sæuissimus, templum Stesichoro poetæ ædificandum curauit, suasítque diuinos illi honores in vrbe patria habendos, quem tamen olim capitalem inimicum habuerat. Democedes medicus à Dario (quem sanitati restituerat) duobus aurearum compedum paribus, & ab vxoribus ipsius Darij aureis phialis donatus est. Author Herodotus in Thalia. de quo dicit Philippus Bergomensis *in suis Chronicis libro duodecim.* sic, quod inter captiuos Darij existens, cum ob inuersum pedē Darius ipse acriter doleret, ita vt per septem dies dormire non posset, Darium sanitati restituit, ita quod in maximo honore apud Regem & Persas habitus est. Matthias, rex Pannoniæ, Ioannem Monteregium hominem Germanum, & Ephemeridum scriptorem multis auxit honoribus & diuitiis. Quum Hermolaus Barbarus Venetorum legationes obiret in Italia, & ad vrbem Florentiam accederet, Laurentius Medices tanto viro cum multis amicis obuiam processit, quamuis podagricus, eúmque in Cayna villa honorificentissime excepit, quam cum instructissima bibliotheca eidem obtulit. Robertus Siciliæ Rex Franciscum Petrarcham omnésque eruditos viros in precio habuit. Ptolemæus Philadelphus Senes septuaginta Bibliacæ historiæ scientissimos ab Iudæa vsque in Ægyptum vocauit, quos Regia vrbe acceptos hospitaliter & benigne aluit, magnisque muneribus donatos dimisit. Ioanni Campegio Bononiensi in Pataninum gymnasium (quo ad publicam literarum professionem fuerat inuitatus) proficiscenti, ab vrbis magistratibus gymnasiarchisque magna hominum frequentia obuiam itum est. Mincentina ciuitas Sabellicum argentea patera magni ponderis donauit. Quintilianus ex Hispania veniens è fisco stipendium accepit ab Eusebio sub Domitiano. Thadæus Florentinus Medicus, tanta fuit nominis celebritate, vt ad curam ægrotorum extra vrbem euocatus, non vilius, quam quinquaginta aureorum mercede in singulos dies peregrinaretur, vocatúsque ab Honorio quatuor centum sibi statui voluit, à quo curato decem millia reportauit. Marcus Popilius Andronicus opusculum quoddam Annalium sexdecim millibus nummorum vendidit. Arriaunm historicum (qui historiam Alexandri Magni octo libris scripsit) Adrianus & Antonius propter literas ad honorem consularem euexerunt. Asinius Pollio Varronis imaginem collocauit in bibliotheca. Cyrus Panopolita poeta beneficio Theodosij Iunioris & Eudoxiæ eius vxoris Præsul factus est. Democritus Diagoram Milesium Philosophum seruum mille drachmis emit, vt eundem erudiret. Prædictós recenset Textor in loco supra allegato. Vbi etiam quosdam alios pictores, & ludimagistros enumerat, quos alibi ponam, cum non multum hic faciant ad propositum. Multi alij Iureconsulti propter eorum scientiam eminentem fuerunt in maximo honore,

nore, vt fuit Seruius Sulpitius, cuius statuam Romanus populus pro rostris posuit, de quo & pluribus alij, qui fuerunt in maxima authoritate, habetur *in l. 2. §. iuris ciuilis. vsque ad fi. ff. de orig. iur.* Et plures alij reperiũtur, quos plus laboriosum esset recitare, quam subrile. Seneca, qui fuit Cõsul vrbis Romæ. *§ restituta, Inst. de fideicom. liber.* & familiaris ac præceptor Neronis, de cuius morte Boëtius in 3. *consol. Philosophiæ.*

Temporibus vero nouissimis visum fuit, in quanta authoritate fuerit ille vir præstantissimus & prudentissimus Nicolaus Rolin, ciuis huius nostræ ciuitatis Heduens. apud Philip. Ducẽ Burgund. cuius fuit Cancellarius, & cuius consilio omnia regebantur. Et in tanta veneratione apud eundem fuit, quod pater à dicto Duce appellabatur: ita quod ex eius scientia acquisiuit 2500. libras Turonen. redituales singulis annis, quas suis heredibus reliquit, de quo iam suprà dictum est. Cui quidem adiungendi sunt duo circũspecti viri ex hac ciuitate Heduens. oriundi, qui ex eminenti scientia effecti sunt præsules & Episcopi videlicet Reuerendiss. in Christo pater dom. Guil. de Clugny Episcopus Pictauiens. & Ludouici Vndecimi, Regis Christianissimi nostri Francorum Secretus Consiliarius & Cancellarius Franciæ. Et reuerendiss. in Christo pater dom. Ferricus de Clugny eius frater, Tornacens. Episcopus, qui primo fuit Heduen. Officialis, & Referendarius seu Magister requestarum in domo Philip. Ducis Burg. & de his ample dixi in *meis Comment. super consuet. Ducatus Burg. in proœm. super verb. Messire Ferry.* Prætereundus non est quondam dom. Ioan. Rolin, decanus primo Ecclesiæ Heduens. & S. Martini Heduens. Abbas, qui ob eius eminentẽ scientiam à Ludouico Vndecimo, Francorum Rege in studiis fuit vocatus, & ipso adhuc existente in studio, & ne ad partes Flandr. vbi vocatus erat à Ducibus Burg. iret, accersitus reuocatus, & tãdem habitus in magno honore, & effectus fuit Heduens. Episcopus. & his nostris temporibus prudentissimus vir dom. Dionysius Poillot, noster ciuis & contemporaneus, vtriusque iuris doctor peritissimus prætermittendus non est. Cum ob eius eminentem scientiam, ita in pretio habitus fuerit apud Christianissimum regem nostrum Franciscum Primum, tum quia fuerit effectus Consiliarius in suo magno consilio: tũ post multas in Anglia, Scotia, & Alemania legationes, fuit Magister ordinarius requestarum domus Regiæ, & multis muneribus & donis ab eodem donatus, & tandem præsidens in Parlamento Parisiensi: cuius memoria tanta est, vt quæ duabus horis aut tribus legerit, etiam id memoriter recitare solet. Claudius Seysellus, dictus de Aquis, Iurisconsultus acutiss. a Ludouico XII Francorũ Rege euocatus, & in magno pretio & honore habitus, cui Rex Ludouicus publica omnia, priuataq; cõsilia communicare, & ei in omnibus credere, in magistrum tum sui hospitij ordinarium requestarum receptus, tandem in Episcopũ Masiliens. & deinde in Taurinens. Archiepiscopum fuit, ob eius eminentem scientiam, prouectus & ordinatus. Et etiam Reueren. pater Dom. Philip. Bondet Lingonens. Episcopus in Parlamento Parisiensi Consiliarius & Præsidens; fuit ob eius eminentem scientiam primo Decanus, deinde Episcopus Lingon. electus & confirmatus. Quid de Guidone de Rupe forti Burgundo qui in tanta fuit veneratione apud Christianissimum Regem Ludouicũ XII. cuius tẽpore erat Cãcellarius, quod de eo dixerit post eius mortem, quod voluisset donasse centum mille aureos, vt tantum vixisset in officina Cancellariatus Franciæ, quantum ipse Lud. Rex viueret. Nonne cum supradictis annumerabitur reueren. pater & dominus & præceptor meus d. Ioan. de Magdalena, iurium doctor, & nostras? quem in meis primis iuriũ cunabulis, in vniuersitate Dolana legentem audiui. Qui quidem ob eius eminentem scientiam cum maxima & mirabili persecutione persecutus est ab ordine Cluniacensi, vt in illo habitum & professionem faceret: in quo fulget & splendescit, sicut Sol inter Planetas: & in illo ordine obtinet primatum, statutum, & dignitatem magni prioris habentis regimen, administrationem & gubernationẽ totius ordinis: in quo non legitur fuisse, à cẽtum annis, talis nec in sciẽtia, nec in peritia, nec in religione, sanctitate & deuotione. Habet sub dicto ordine Prioratum de charitate, in quo & Prioratu Cariloci, & pluribus aliis locis mirãda tam in reparationib. Ecclesiarum & monasteriorum, quam etiam fundationibus & donationibus fecit, vt vix dici aut scribi possit. Monasterium enim Abbatiæ S. Rignardi funditus & totaliter destructũ a fundamentis restaurauit, & de nouo deuotissima cõpositione construi & ædificari fecit, dormitoriũ etiam Abbatię Cluniacens. ruinosũ de nouo cõstrui & fabricari fecit, & cum mirabili deuotione factũ apparet pluribus cellulis adornatũ. Quid aliud de tanto viro dici potest, nisi quod omnia vere Monasteria & Prioratus prædicti ordinis ruinosa, aut destructa, aut suis sumptibus, pœnis & laboribus construi, ædificari seu reparari fecit, aut saltẽ procurauit? ita quod de eo dici potest, resplendit sicut Sol in medio nebulæ meridionalis. Non omittendum est, quod post mortem Abbatis Cluniacens. fuit electus vnanimiter in Abbatem illius loci, sed ad preces regis nostri Francisci cessit iuri suo in fauorem illorũ de Boisy, qui tunc erant in maximo fauore apud ipsum regem, ita quod omnia negotia Regni eorum consilio expediebantur, ne quisquam illis resistere potuisset.

Octaua consideratio; Scientia est honorabilis & gloriosa: quoniam ex illa consequimur gloriam. Viris namque literatis debentur præmia & honores. *Sapient.* 7. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honestas per manus illius. & *Esdræ c. fin. in fin.* Magnificè sunt exaltati verbis legis, quibus edocti sunt. Inde Iurisperitis etiam Princeps honorem exhibet, & multa priuilegia concessit, *l. quæcunque quid ibi, reuerentia studiorum, Cod. de aduoc. diuers. iud.* & talia studiorum labor iustè meretur, qui spe præmiorum & honorificentia digni sunt, non his, quæ sunt incongrua libertati, text. in *l. 3. C. de assessoribus.* & bona danda sunt doctoribus, vt habetur in *c. infames, in ver. non ad turpe. 3. quæst. 7* quod scientia & doctrina tribuunt vitam suo possessori, infrà dixi. *ista part. in 44. consid. in fin.* Nam, vt ait Cassiodorus 10. *variar. Epistol.* Nec aliqua in mundo potest esse fortuna, quam non augeat literarum gloriosa notitia. Cum etiam per literaturam efficiamur nobiles, vt habetur *Sapient.* 7. Omnibus enim nobilibus nobilior sapiẽtia, vt tenet Lucas de Pen. in *l. proximos. C. de prox. sacror. scrin. lib.* 12. & hic ante in 6. *consider.* dictum est. Et amplissime de laude scientiarum scribit G. Bened. *in suo proœm. suæ repet. c. Rayn. de testa in antiquis.*

Nona consideratio; Ex quo solum in hac parte fit mentio de literatis, & scientias seu artes liberales habentibus: (quoniam de mechanicis in sequenti parte dicetur.) Ideo de ipsis artibus liberalibus, & earum professoribus, seu in eis profitentibus, videndum est, quæ sint illæ, quibus partibus aliæ, quæ hic comprehenduntur, subijciantur.

Primò & in hoc conueniunt omnes, sunt tantum septem artes liberales, quæ sic denominantur, vt ait

F. Patritius *libro quarto de institut. Reipublicæ, titulo sexto.* quia liberos homines efficiunt ab omni turpi ac sordido quæstu, & ab omni voluptate ac turpitudine, & redigunt nos ad sapientiam: qua nihil præstantius mortalibus esse potest, quaque Deo Optimo Maximo coniuncti esse cernimur. Faciunt, quæ hic ante *in sexta consideratione, ver. facit autem, &c.* dicta sunt. Vel, vt dicit Ioannes de Turrecrem. *in capitulo de quibusdam. in fin. 37. distinctionis.* Dicuntur liberales tribus de causis. Primo: quia liberam mentem requirunt, ad differentiam seruilium & mechanicarum, in quibus artifices plus secundum corpora, quam secundum mentem occupantur. Secundo dicuntur liberales; quia licet & absque seruitute peccati, & superstitione addiscuntur. Tertio: quia ad ipsas addiscendas pueri liberorum & nobilium, debito tempore & competenti ponebantur & instruebantur. Et sunt (vt ibi inquit) septem, Grammatica, Logica, Rhetorica, Geometria, Musica, Arithmetica, & Astrologia, de quibus suis locis dicetur. Et quod sint septem; asserit gloss. *in verb. continebantur. in l. 1. §. 1. de variis & extrardin. cognit.*

Primo tamen dicendum est de Theologia & Iurisprudentia, seu scientia iuris ciuilis, & Philosophia, quæ potius liberales artes dici possunt. Sed proprie non sunt artes, sed sunt veræ scientiæ: Tamen etiam scientia seu professio iuris dicitur ars liberalis, aut studium liberale text. *in lege prima. Cod. qui ætate vel profess. se excusant. libro decimo.* & ibi Ioannes de Platea contra gloss. pro quo allego text. *in lege medicos. Cod. de profess. & medicis. eodem libro nono, & in lege vnica Cod. de studiis liberalibus vrbis Romæ, in fine lib.* 11. vbi inter professores liberalium artium connumerat iuris ac legum doctores & interpreratores. facit *lege vnica. Cod. de profess. qui in vrbe Constantinopolitana docent. &c. libro 12. lege prima. §. nam vt eleganter. ff. de iustit. & iur.* ibi: *veram Philosophiam, non simulatam profitentes.* Etiam moralis scientia lex dicitur, secundum gloss. *in Auth. de nuptiis. in princip. in verb. legere. collat.* 4. Et in toto corpore iuris vera Theologia inuenitur & docetur; cum eius præcepta cum diuinis concordent. *§. iurisprudentia. & ibi glossa in verb. notitia. Instit. de iustit. & iur. & in lege iustitia. §. eodem. ff. de instit. & iur.* Ideo ciuilis scientia sanctissima dicitur, *lege prima. §. est enim quidem. ff. de variis & extraord. cognit.* cum leges sint sacratissimæ, *l. leges. 3. Cod. de legib. & constit.* Ideo iura reddentes & profitentes, merito sacerdotes appellantur, *dict. §. nam vt eleganter.* Et de materia ample tractatur infra *ista part. in* 18. *considerat.* Et aduertendum est; quod, vt habeamus cognitionem eorum, de quibus in hac parte & sequenti dicemus, Philosophia vniuersalis diuiditur in speculatiuam siue theoricam, aut practicam. Et theorica siue speculatiua diuiditur in realem aut rationalem. Et realis iterum in Metaphysicam, quæ est aut diuinitus inspirata, vt est Theologia vera in veteri & nouo Testamento tradita; aut humanitus perquisita, de qua dicetur infra: aut vero in Mathematicam, & huius partes sũt quatuor: vna est Arithmetica, alia Geometria, alia Musica, & alia Astronomia. Aut vero in Physicam seu naturalem, sub qua dicunt medicinam theoricam comprehendi, quæ potest videri in *libris Aristotelis Physicorum, de cælo & mundo, de generatione & corruptione, Meteororum, Mineralium, de elementis, de anima,* & sic de singulis, de quibus suis locis dicetur. Quintum vero ad Philosophiam practicam, aut est actiua aut effectiua: de actiua quo ad politicum, dicam sparsim in pluribus locis, de factiua cuius partes sunt artes mechanicæ, dicetur in proxima parte sequente. Et de vnaquaque parte Philosophiæ etiam dicam secundum intentum nostrum, quo ad laudes & excellentias illarum inter se & alias, & non alias. Secundum aliquos aliter diuiditur Philosophia in tres partes, scilicet in moralem, naturalem, & rationalem, vt *in capitulo legimus. iuncta glossa penultima. 27. distinctione.* Quæ per tria munera domino oblata à magis, dantur intelligi secundum text. ibi: & ibi Ioannes de Turrecrem. sic exponit. Prima vero pars dignior, est metaphysica & naturalis, cum sit, quæ tractat de cœlo & mundo, ac partibus eorum, quæ est realis, id est, rebus speculatiuis, quæ tanquam nobilior per aurum significatur. Secunda est sermocinalis comprehendens Grammaticam, Dialecticam, & Rhetoricam, quæ ratione ornatus & facundiæ per thus intelligitur, quod orationum odorem designat. Tertia vero pars est moralis, quæ mores ornat, ac passiones sensibiles mortificare, & rationi subiicere docet, vt merito per myrrham, quæ vermes mortificat, intelligatur.

Decima consideratio; Inter omnes literatos mundi præferendi sunt habentes scientiam theologalem. Et sic Theologi omnibus sunt præferendi, & in primo loco ponendi, quod probatur multis rationibus. Nam scientia theologalis est nobilior & dignior omnibus aliis scientiis, ratione nobilioris subiecti; quoniam, vt dicit Philosophus & Commentator *in 1. de Anima.* & 1. *Metaphysi.* & Porphyr. *in vniuersalibus.* Vna scientia dicitur nobilior & dignior, ratione nobilioris subiecti. Quanto enim subiectum alicuius scientiæ est nobilius, & excellentius: tanto scientia illa est dignior. Cum ergo subiectum scientiæ Theologiæ sit dignius subiecto omnium aliarum scientiarum: Concludendum est, quod ipsa est excellentior omnibus aliis scientiis. Et quod subiectum Theologiæ sit nobilius & excellentius omnibus aliis subiectis cæterarum scientiarum, probatur hoc modo. Quia subiectum illud scientiæ est ipse Deus, vt dicunt Theologi *in Prologo sententiarum.* maxime Richardus *quæstione sexta.* & Tho. 1. *par sum. articulo 7. quæst. 1.* vbi probat Theologiam esse aliis scientiis digniorem: Vnde Theologi à θεὸς, quod est Deus, & λόγος, sermo; quasi sermo de Deo. Raym. vero Lullius, *in suo introductorio artis generalis in princip.* vbi ponit, subiecta scientiarum, dicit, quod Deus est subiectum in Theologia. Et dicitur subiectum eo, quod omnia, quæ tractat ipsa Theologia, diriguntur ad dandum notitiam de Deo. Et ideo, vt dicit Io. de Turrecrem *in proœm. decret.* quod subiectum Theologiæ est infinitum ipse Deus, qui nobilissimus est, & infinitæ nobilitatis. Et etiam ibi dicit, quod Theologia est sermo de Deo. Et quod Deus sit subiectum in ipsa scientia Theologiæ, probatur per Philosophum 1. *posteriorum,* vbi dicit, quod illud est subiectum in scientia, cuius per se proprietates considerat scientia; sed sacra Scriptura & Theologia considerat Dei proprietates & operationes; ergo Deus est subiectum in ea. Nam Theologia tractat de Deo multipliciter, seu multis modis.

Primo enim tractat de Deo secundum rationem suę naturalis perfectionis. Eo, quia infra diuinam perfectionem comprehenduntur attributa diuinę essentię, personarum emanationes, & diuinæ proprietates; ideo de illis tractatur *in 1. sententiarum.*

Secundo tractat de Deo, inquantum eius perfectio relucet in operibus creationis, & sic tractat de creatione

tione rerum, de creaturarum distinctione, & distinctorum ordinatione: & hoc in 2. *lib. sententiarum.*

Tertiò verò tractat de Deo, inquantum eius operatio relucet in operibus restaurationis, & multa opera comprehenduntur, facta à Christo, vt de natiuitate & passione, &c. Et de his tractatur in 3. *lib. sententiarum.*

Quartò tractat de perfectione ipsius, inquantum relucet in operibus sanctificationis, in quibus intelligendum est virtutum infusio & sacramentorum nouæ legis institutio: & de infusione virtutum tractatur in *fine ipsius 3. lib.* De Sacramentorum vero institutione in 4. *lib.* Idem de operibus retributionis, *Ibidem.* Et sic patet, quod omnia, quæ considerantur in S. Scriptura, siue Theologia, aut spectant ad Dei intrinsecam perfectionem, aut ad refulgentiam suæ perfectionis, per multiplicem eius operationem: quia per quandam eius appropriationem eius potentia relucet in creatione.

Sapientia in administratione, gubernatione, & distinctione: misericordia in restauratione & sanctificatione, iustitia in reproborum damnatione, bonitatis affluētia, in electorum glorificatione. Cum igitur omnia quæ considerantur in Theologia, attribuuntur ipsi Deo, sequitur quod subiectum est Deus: quod tenet Anton. Flor. in *sua Sum. in 4. part. titul. 11. § 7. ex quo in § 8. illius partis & tituli* dicit, eam esse nobiliorem cæteris aliis scientiis: quod etiam tenet, & multum latè explicat S. Thom. 1. *qu. 17. qu. per totum.* dicit *ead. q. 3. cap. 1. Prolog. 4. per tot* quod ens diuinum rationabile est subiectum Theologiæ. Hac igitur ratione Theologia omnes alias scientias excellit Vnde 5. *Metaphys.* dicitur: quod scientia de Deo est nobilior, quia est de nobiliori subiecto Et 8. *Ethicorum* dicitur, quod est scientia scientiarum, & habet rationem capitis inter omnes scientias: & in *Prologo Metaphysica* appellabatur Dea scientiarum Ea propter August. *De Ciuit. Dei. lib. 11. cap. 1.* inquit: omnium gentilium literas, omnium sibi genera ingeniorum humanorum diuina Scriptura excellit, & autoritate subigit. Omnibus enim imperat quasi principalis, & vtitur omnibus in obsequium sui, quasi vsualis. S. Thomas in *prologo 12. cap. 1. Dantes quoque. in 1. cap. Inferni*, In commendationem Theologiæ introducit Virgilium loquentem Beatrici, quæ Theologiæ comparatur, & dicentem: *O mulier virtus sola, per quam humana lex excedit omne contentum.* In quibus verbis ostendit, quod per Theologiam humanum genus transcendit omne, quod continetur intra orbem Lunæ, & ascendit vsque ad quintam essentiam. Omnibus enim sine delectu doctrinis præponi debet. Omniumque scientiarum reginam esse testantur omnes diuina & humana ei tribuentes, & iam non vsque ad nubes, sed in æthera quoque. Quin & ad illas quondam Luciferi sedes eam collocantes, vt statim amplius dicam, ponendo alias causas eius excellentiæ & præeminentiæ vltra omnes alias scientias.

VNdecima consideratio, Excellentia Theologiæ probatur ratione certioris veritatis. Quoniam, vt ait Philosophus & Commentator 1. *commento de Anima.* Quanto vna scientia certiori demonstratione procedit, tanto est dignior. Et ista scientia, quæ procedit per demonstrationem, propter quid, id est, à causa super effectum, dignior est illa, quæ procedit per demonstrationem, quia, id est, ab effectu ad causam. Et ideo demonstrationes mathematicæ hac ratione sunt digniores, quia sunt in primo gradu certitudinis, & naturales sequuntur eas, vt dicit Linconensi. in 1. *posteriorum.* Auerr. in 2. *Metaphys.* Procedunt enim ex principiis & dignitatibus notioribus nobis, abstrahentium enim mathematicorum non est mendacium 2. *Physicorum.* Sed Theologia hac ratione omnes alias scientias excellit seu excedit. Nam omnes aliæ scientiæ habent certitudinem ex naturali lumine rationis humanæ, ipsa vero ex superno lumine sapientiæ increatæ, quæ errare non potest, 1. *Pet.* 1. Spiritu sancto illuminati locuti sunt Dei homines. Errare enim non potest circa principia, nec circa conclusiones, quia Deus veritas est, *Ioan. 14. & c. si consuetudinem, &c. qui contempta. 8. distinct.* Nihil autem verius esse potest, quam quod à veritate profertur. Ideo Propheta ait *Psalm.* 118. Principium verborum tuorum veritas: In æternum iudicicia iustitiæ tuæ id est, verba tua procedunt à veritate tua, quæ est veritas increata, & omnis veritatis creatæ regula, ac ideo sunt stabilia. *Matth. 5. & Marc. 14.* ait Saluator: *Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt.* & tunc Theologi concludunt in 3. *distinction. 24.* quod fidei nostræ nihil potest subesse falsum. Et aliquis dicat; quod etiam in 12. *Metaphysic.* tractatur de ipso Deo, & de intelligentiis separatis: propter quod Theologia non videtur nobilior Metaphysica, & in 8. *Physicorum* tractatur de Deo, inquantum est primus motor. Respondendum est, quod hoc est tantummodo quoad ea, quæ possunt inuestigari lumine naturali, & inquantum ipse Deus se habet secundum aliquam habitudinem ad Ens, quod analogicè dicitur de Creatore, & creaturis. Metaphysica enim tractat de Deo; quia est de ente secundum quod Ens, & videtur velle Philosophus 4. *Metaphysic.* & Auicen. *libro primo suæ Metaphysic. cap. 1.* Sed Theologia tractat de Deo sub ratione nobiliori, & mirabiliori. Quia ea quæ non sunt nota, cognosci de Deo à creatura per reuelationem, mirabiliora sunt quàm ea, quæ possunt cognosci de Deo per inuestigationem naturali lumine factam. Nec etiam obstat prædictis, si dicatur, quod certitudo pertinet ad dignitatem scientiæ, sed aliquæ scientiæ certiores sunt, vt Metaphysica; quia de earum principiis dubitari non potest; ergo sunt nobiliores Theologia: quoniam in Sacra Scriptura principia non sunt ita indubitabilia, vt sunt articuli fidei. Quia respondetur secundum Thom. *prima parte Summa. quæstion. 1. articul 5.* quod nihil prohibet illud, quod est certius secundum naturam esse quo ad nos minus certum. 1. *Physicor.* vbi dicitur: quæ sunt magis nota naturæ, sunt minus nota nobis. Et hoc propter debilitatem intellectus nostri, qui se habet ad manifestissima in natura, sicut oculos noctuæ ad radios Solis. 2. *Metaphysic.* Et tamen minimum, quod potest haberi de cognitione rerum altissimarum, desiderabilius est, quam certissima cognitio, quæ habetur de minimis rebus, vt dicitur 11. *de Anim.* prout dicit Florent. in *sua summa, in 4. part. titul. 11. § 8.* vel secundum Richard. in *prologo 1. question. 6.* Theologia est nobilior aliis scientiis simpliciter, id est, in natura sua, quamuis aliquæ aliæ scientiæ sint certiores secundum quid, scilicet per comparationem ad debilitatem intellectus nostri. Nam nihil prohibet aliquid esse notius simpliciter, minus tamen notum quo ad nos. 1. *Physic.* Certitudo autem, quæ est certitudo simpliciter, reddit sciētiam nobiliorem, quam certitudo, quæ est secundum quid, h. e. quoad nos. Et vt dicit idem Anton. Floren. in *sua Summ. 4. part. titul. 11. § 8.* Hæc scientia habet certitudinem ex lumine diuinæ scientiæ, quæ decipi non potest. Aliæ autem habent certitudinem ex lumine naturalis rationis humanæ,

quæ errare potest, vt etiam dicit Sanctus Thomas in *dict. prima parte, quæstione prima, articulo 5. supra alleg.* Et ita etiam tenet Ioan. Ludou. Viuald. de monte regali *in suo opere regali in tract. de persecutione Ecclesiæ, in decima persecutione*, Vbi dicit, quod vtitur in obsequium sui omnibus aliis, quod ibi ample probat, vt videri potest.

DVodecima consideratio; Etiam probatur excellentia scientiæ Theologalis ratione dignitatis materiæ, eo, quia, vt dicit Anton. Flor. in loco supra allegato. Ista scientia Theologiæ est de his principaliter, quæ sua altitudine rationem transcendunt: vnde aliæ scientiæ dicuntur ancillæ, hæc vero domina iuxta illud *Prouerb. 9.* Sapientia ædificauit sibi domum, &c. Misit ancillas suas vocare ad mœnia ciuitatis, & aliis scientiis vtitur tanquam inferioribus & ancillis, à quibus nulla accipit principia, sed à Deo per reuelationem. S.Thom.1.*q.*1 5.

DEcimatertia consideratio, Probatur excellentia Theologiæ ratione nobilioris, potentioris & salubrioris finis. Quod sic probatur: quoniam secundum Philosophum 2. *Memphys.* Scientiarum quædam sunt speculatiuæ, quædam practicæ. Finis speculatiuæ est veritas: finis practicæ est actio. Tanta autem est dignitas Theologiæ, quod nedum speculatiua scientia: sed etiam practica dici potest. Richardus vbi supra in 4. *quæst.* Et scientiarum speculatiuarum nobilitas, seu excellentia attenditur penes nobilius obiectum atque subiectum, & certiorem modum procedendi. Et his duobus modis Theologia excedit alias scientias, vt dictum est ante: practicarum autem nobilitas, secundum Philosoph. 1. *Ethicor. cap.* 1. attenditur penes nobiliorem, & potentiorem finem, qua tanto scientia practica est dignior, quanto eius finis est nobilior. Finis autem huius scientiæ practicæ est beatitudo æterna, ad quam, sicut ad vltimum finem ordinatum omnes fines aliarum scientiarum practicarum dicit Anton. Florian. in loco supra allegato: vel, vt dicit Bernardinus de Bustis, in hoc statim allegando, est charitas, & æterna felicitas: quoniam ipsa Theologia inserit virtutes, docet facienda, & omnia ad salutem pertinentia. 1. *ad Timoth.* Aliæ vero scientiæ tendunt vel ad corpus humanum, vel ad temporalem tranquillitatem, vt dicetur ampliùs infrà in aliis scientiis & articulis suis locis. Hinc ex his sequitur, quod est dignior & nobilior omnibus aliis scientiis ratione finis.

DEcimaquarta consideratio; Probatur excellentia Theologiæ, ratione vtilitatis, quæ apparet ex effectu, cum illuminet. Ad quod facit quod habetur *Psalm.* 118. Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. & Petr. in *can. sua.* Habetis Propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes, quasi lucernæ lucenti in loco caliginoso. Et licet scientiæ seculares etiam illuminent in multis, aliter tamen, & aliter, illę quidem, vt luna lucent in nocte, & interpolatim. Hæc autem sacra doctrina, vt radius à Sole iustitiæ procedens Domino meo, semper & in totum orbem. Illuminatio quidem illarum scientiarum defectibilis est; siue speculatiuæ sint, siue practicæ, vel morales, tamen ordinant hominem ad felicitatem, quæ in præsenti haberi potest, politicam, vel speculatiuam: non autem futuram: quam non nouerunt authores illarum, vt habetur *distinction.* 37. *paragrapho hinc etiam filius.* Vnde Hieronymus tractans illud *Ecclesiast.* 10. Labor stultorum perdit eos, quia nescierunt pergere in ciuitatem. Nominat ibi plures Philosophos, Platonem, Aristotelem, Parmenidem, & alios, quos stultos appellat; quia non habuerunt rectum iudicium de vltimo fine Deo. Nam & simul rum laborauerunt in speculando & inquirendo veritatem: In multis tamen ex suo labore non reportauerunt vitæ æternæ donum, sed perditionis, & hoc, quia nescierunt pergere in vrbem supernam. Non enim eorum doctrinæ habent tale lumen, sed hæc vera Theologia seu sacra Scriptura, quæ est vera sapientia, perducit ad claritatem æternam, ponens copiosissimè de vltimo fine vero Deo, & modo perueniendi ad eum sequendum, qui est lux vera & indeficiens: hæc dicit Antonius Florianus in *sua Summa quarta parte, titul.* 11. *cap secundo, § vnde in paragrapho* 5. Dicit illam etiam esse etiam necessariam ex rationibus ibi per eum adductis, quæ tendit ad hunc finem.

DEcimaquinta consideratio; Probatur excellentia illius scientiæ Theologicæ ratione excellentioris Doctoris. Ab excellentia enim & dignitate Doctoris dignificatur scientia: vnde Grammatica Prisciani est dignior. Et Rhetorica Ciceronis apud Latinos, & Demosthenis apud Græcos, & Poësis Maroniana apud Latinos, Homeri apud Græcos, & Philosophia Aristotelis, & sic de aliis authoribus aliarum scientiarum. Hæc enim sacra Theologia, non Tullium, non Maronem, non Homerum, non Abraham, non Isaac, non Iacob, non Moysen, non Prophetas, non Petrum, non Paulum, non Ioannem, aut alios Apostolos, seu quoscumque alios homines, sed Filium Dei, qui est sapientia Patris, in quo sunt omnes thesauri Sapientiæ & scientiæ Dei absconditi, *ad Colossens.* 2. Cui omnia nota sunt, *ad Hebræos* 4. &c. *Deuter.* 2. *quæst.* 1. qui dicit Moysi, *Exod.* 4. Ego ero in ore tuo. Et *Ierem.* 1. Ecce, dedi verba mea in ore tuo. Et *Iohan.* 15. Omnia quæcunque audiui à Patre meo, nota feci vobis. Et *Lucæ* 21. ait Apostolus: Ego dabo vobis os & sapientiam, cui resistere non poterunt omnes aduersarij vestri. Hanc autem scientiam non solum tradidit vobis Deus per Patriarchas & Prophetas, & per ipsos Apostolos, à Spiritu sancto instructos, quibus ait *Matth.* 10. Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. Sed etiam voluit docere per seipsum. *Matth.* 5. Aperiens os suum docebat eos.

Vnde Claudianus Poëta ait illi:

Impia tu nostra domuisti crimina vita,
Passus corporea mundum vestire figura,
Affarique palam populis, legémque fateri.

Hinc dicit Anton. in *sua Sum.* 4. *part. tit.* 31. *c.* 1. *§.* 1. Quod authoritas Sacræ Scripturæ est magna, & maior esse non potest: quia à Deo est reuelata. Ideo dicitur *Psalm.* 138. hic ante allegat. Declaratio sermonum tuorum, qui, scilicet, sunt à te, Deo proferente. Et vt ait Petrus in *sua canon.* Spiritu Sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Et de Paulo *ad Hebræos* 1. Multifariè, multísque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis, scilicet in veteri Testamento. Nouissimis diebus istis locutus est nobis in Filio, &c. vt ibi. Ex quibus patet dignitas Theologiæ à tam excellentissimo Doctore tradita, à quo processit. Ex quibus supradictis considerantur origo, effectus & finis huius scientiæ, ex quibus laudatur scientia.

DECI-

DEcimasexta consideratio; Etiam apparet eiusdem scientiæ excellentia ratione disciplinatus perfectionis. Nullus enim Philosophorum, aut Poetarum, vel Oratorum, aut aliorum Magistrorum cæterarum scientiarum in magnis Gymnasiis habuit tales discipulos. Nam Socrates habuit Platonem, Plato Aristotelem, Aristoteles Alexandrum Magnum, Plutarchus Traianum, Seneca Neronem, Mutius Publius Aquilium Gallum, Cornelius Maximus Trebatium, Volusius Aulum Cassellium, & quam plures alij, de quibus *in l.2.ff.de orig.iur.* quo ad scientiam legalem. Sacræ autem scripturæ discipuli sub Deo præceptore & doctore fuerunt Moyses, Samuel, Dauid, Abraham, Aaron, Ieremias, Esaias, & alij Prophetæ. In nouo quoque Testamento fuerunt Ioann. Baptista, quo inter natos mulierum non fuit maior, *Matt.* 11. & Apostoli, cęterique discipuli ac fideles, quibus (vt dicit *ad Heb.* 11.) dignus non erat mundus. Alias tres rationes ponit Bernar. de Bust. ad demonstrandū eius excellentiam, *in 2.part. sui Rosar. in serm 29. in 2.part. in litera N. in fin.* post aliquas ex prædictis, sed cum non videantur mihi habere magnum sapo é d illū te remitto: & in litera sequente, *quæ est NN. duplicata*, ponit, quomodo in se continent omnes alias scientias, ex quibus cōcludit illam esse digniorem, nobiliorem, & excellētiorem omnibus aliis scientiis. Ex quibus concludendum est, quod doctores Theologi omnibus quibuscunque aliis doctoribus sunt præferendi. Ex quo, vt videmus tam per concordata, quam per regulas Cancellariæ Apostolicæ, vbi beneficia debentur graduatis nominatis, præferēdi sunt doctores in Theologia; licet prępositus dictus Cardinalis *in proœm. decreti*, in fine dicat, quod in beneficiis cōferēdis pręferēdus est Canonista Theologo. Dicam amplius in glossis cōcordatorum, & infrà.

DEcimaseptima consideratio; Scientia iuris canonici cæteris post Theologiam dignior est; quod multipliciter ostenditur, & maximè quod sit dignior scientia iuris ciuilis, in quo per consequens sit dignior omnibus aliis scientiis: cum scientia iuris Ciuilis sit dignior omnibus aliis. Quod ostenditur ex multis. Primò, ex eius necessitate; cum sciētia iuris Canonici seu eius vtilitate: quæ necessitas ostenditur ex quinq;.

Primò quidem, quantum ad fidei munitionē, & Ecclesiæ sanctæ Dei contra errores, & hæreses subortas. Licet enim in sacra scriptura quid credēdum sit, contineatur plenissimè; nihilominus multi errores & hæreses subortæ sunt in Ecclesia Dei occasione peruersorum hominum, qui aliter scripturam sanctam interpretati sunt, quam Spiritus sanctus efflagitat. Quocirca necessarium fuit ad habēdum veram consonantiam scripturæ sacræ, vt sancti patres Spiritu Dei pleni simul conuenientes multa explicarent, exponerent & interpretarētur de scriptura sancta. Et ita illustrata veritate nubila propalarentur errorum, quod maxime factum est in quatuor vniuersalibus cōciliis, quorum Canones, & diffinitiones sanctæ, propugnacula, & lucernæ fidei nostræ sunt in Ecclesia sancta Dei. Vnde B. Greg. *in c. sicut* 15. *distin.* Quatuor concilia sunt quatuor libri Euangelij, quæ se profiteri & venerari testatur, quare *in c. ignorantia. 38. dist.* dicitur, quod ignorantia mater cunctorum errorum, maximè in sacerdotibus Dei vitanda est, qui docendi officium in populis susceperunt. Sequitur ibi: *sciant ergo sacerdotes scripturas sanct. & Canones.*

Secundò, prædicta scientia est necessaria ad morum informationem. Tradit enim hæc scientia Canonica plurima præcepta & documenta sanctæ matris Ecclesiæ, quæ ad religionem, pietatem, & sanctimoniam omnes homines maximè component. Iuris namque præcepta sunt honestè viuere, alterum non lædere, ius suum vnicuique tribuere. *l. iustitia. §. iuris. ff. de iust. & iur. in proœ. Gregoriano*; quare optime conuenit huic loco illud *Prouerb.* Audi fili, disciplinam patris tui, ne dimittas legem matris tuæ, vt addatur gratia, id est corona capiti, & torques collo tuo gloss. 1. fulgor perfectæ operationis, de quo habetur *1. d. c. sui militare.*

Tertiò, prædicta scientia Canonica est necessaria ad discretionem graduum, & ordinum Ecclesiasticorum & litium, & iurgiorū terminationem. Crescente enim Ecclesia ipsa Deo authore gradibus & ordinibus rite in ea dispositis; cum ad eos discernendos, & lites, quas cupiditas effrenata, pacis æmula, quotidie generat, lex non sufficeret Euangelica, tam ab Apostolis quam eorum Vicariis per successiones temporum, statuta plurima sunt edita, quæ generali vocabulo Canones appellati sunt. Per quæ, & dispositionis in gradibus & ordinibus (quorum varietate ipsa Ecclesia tanquam Regina ornata est) distinctio haberetur, & noxio humano appetitu suo iuris regulis limitato, iurgia Ecclesiastica sopirentur. Quare *in c. sacerdotib. dist. 38.* inter alia quæ ipsis sacerdotib. sunt necessaria ad addiscendum, B. Hieron. ponit Canones: ergo scientia Canonica est necessaria ad seruandam vnitatem Doctrinæ, & Religionis in Ecclesia Dei, cuius vna debet esse fides, & obseruātia pietatis: quod fieri non potest, si non haberetur notitia regularum, sanctionum sanctorum patrum, quos Christus tanquam operis sui Vicarios Ecclesiæ suæ præesse voluit pastores, & doctores; quare *in c. nulli sacerdotum. 38. dist.* dicit Celestinus Papa, nulli sacerdotum liceat Canones ignorare, nec quicquam facere, quod possit patrum regulis obuiare.

Quartò; est necessaria ad multarū quæstionū solutionem, quæ in sacris Canonibus & sanctionib. sanctorum summorū Pontificum sunt apertæ, & dilucidatæ, illius maxime sedis est fidei, & altissimarum causarum dubia plana facere, iuxta *c. quoties, &c. est fides. 24. q. 1.*

Quintò; hæc scientia Canonica est necessaria; quia in nulla alia sciētia traditur nobis perfecta doctrina ordinum & officiorū Ecclesiasticorū, sicut in canonica. Vnde, vt dicit de prædictis Ioann. de Turrecr. *in proœmio decret. ver. ad præmium.* manifesta est huius sciētiæ necessitas, vbi respondet ad argumēta, quæ fiūt in oppositū, quod videbatur, quod nō esset necessaria attēta Theologia, quæ satis videbatur sufficere ad determinationem eorum, quæ sunt in scientia iuris canonici.

Pro sexta ratione dicit Hostiens. *in summ. in proœm. ibi, quæ vtilitas,* quod hæc scientia affert magnam vtilitatem, vt inter iustum & iniustum, æquum & iniquum sciamus discernere. Vt honeste viuamus, alterum non lædamus, & ius suum vnicuique tribuamus, vt *in proœm. Gregoriano. §. ideoque lex.* Sed istud est proprium iuris ciuilis, vt infrà dicam *in sequenti consid.*

Secundò; excellentia illius computabitur ex eo; quoniam, vt dicit Host. *in proœm. Gregoriano. versicul. cui parti Philosophiæ supponatur.* Non est quærendum, cui parti Philosophiæ supponatur, sed cui scientię tota Philosophia supponatur, & potest responderi pro canonica, quæ omnia comprehendit, & dicit Ioan. de Turrecrem. *in proœm. decret. in versi. ad tertium.* Quod saltē Theologię partim, & Philosophię partim supponitur. Sed inquātū Philosophiæ supponit, est ea ratione, qua dicitur de sciētia iuris ciuilis, vt amplius dicā.

Tertiò; eius excellētia probatur ratione finis, quę est eadem cum Theologia, ut scilicet ædificentur, vt dicit Host. *in d. proœm. suæ sum. ver. quis finis. ibi: secunda, vt ædificentur.* & ad hūc tendunt Theologi, & Canonistæ

in capit. de quibusdam.31. distinct lege prima. C. de athletis. lib. 11. lege prima, Cod de annonis ciuilibus, eod. lib. dicam latius infrà. Sed ibi dicit Præpositus, quod Ioan. And. *in capitulo primo, de consang & affinit.* dicit, quod in beneficiis conferendis, præferendus est Canonista Theologo, nisi beneficium esset, vbi hæreses pullularent, secundum etiam Gem. *in d. c. Episcopos 17. dist.*

Decimaoctaua consideratio: Cum hi versantur inter scientias iuris canonici, & iuris ciuilis, videndum est, an scientiæ dici possint. Et videtur, quod non: Eo, quia Legistæ vel Canonistæ, vt inquiunt Logici, non habent modum arguendi, nec cognoscunt per causas, sed nituntur tantummodo autoritate legis vel canonis; quia dicunt: *Ita Lex dicit, ita Canon loquitur.* Sed qui per causam non cognoscit; non scit; quia scire est res per causas cognoscere. Et secundum Aristotelem 1. *Posteriorum & 1. Metaphis. & 23. quæstion. 7. capit. occidit. de testib. cap. cum causam.* & Rofred. *in princip. suorum libellorum.* per Ioann. And. *in proœm. sexto. in l. pupillus* vbi Bartol & Bald. *ff. de acquirend. heredit.* per Angel. *in leg. qui Romæ. §. duo fratres. in decimaquarta columna. ff. de verbor. obligatione.* And. Barr. *in capit. clerici. in 5. colum. ibi: nam scire est rem per causam cognoscere. extra de iudic.*

Secundò facit; quia leges dicuntur amare simplicitatem, non subtilitatem, vt *l. sicut circa fin. versicul. si debitori, ibi: hæc autem subtilitas iudicibus non admittitur. ff. quibus mod. pignus vel hypoth. soluitur lege prima, Cod. vt actio. ab hered & contra hered incip. ibi: nec propter nimiam subtilitatem, & in cap dilecti filij ibi: prouidentius & attentius, ne ita subtiliter, sed simpliciter, & pure. extra de iudic. c. capellanus. extra de ferijs.* cum multis aliis quæ allegari possent.

Tertiò facit; quia lex est voluptaria, vt per Aristot. *in 1. de cœlo, & mundo not gloss. Institut. de vsucap.* dum dicit, quod sufficit pro ratione voluntas, & probatur *in l. prospexit. ibi: quia ita verba faciunt. ff qui & à quibus.* & ibi per quam durum est, sed ita lex scripta est, de intellectu cuius legis videatur Felin. *in cap. si quando, in 8. colum. extra de rescript.* & dom. meus Ias. *in l. non dubium. 7. colum. Cod. de legibus.* Facit ad propositum. *l. non aliter. ff. de leg. 1. lege prima. §. si is qui ff. de exercit.* Hinc dicitur, quod Principi placuit, legis habet vigorem, dicit tex. *in § sed quod Principi. Instit. de iur. natur. gent. & ciuil.* & non omnium, quæ à maioribus nostris constituta sunt, ratio reddi potest. *l. non omnium. ff de legib.* & subiungit lex sequens. *Et ideo rationes eorum, quæ constituuntur, inquiri non oportet, alioquin multa ex his, quæ certa sunt, subuertuntur.* & facit *l. benignius. ff. eodem de legibus.* vbi dicitur; benignius leges interpretandas esse, quo voluntas earum cognoscatur: & pro certo illa lex, non omnium, est singularis & multum prodest Legistis, vt dicit Alex. *in Apost. ad Bald. in l. solam. Cod. de testibus.* allegando Ang. *in d. l omnium.*

Quartò facit; quia est opinatiua, & formidine permixta, & sic non certa & determinata, vt videtur probari *in §. responsa prudentium. in verb. opinionis. Institut. de iur. nat. gent. & ciuil. & in l. si me & Titium. in verb. subsisto. ff. si certum petat. & in l. seruum quoque. in verb. subsistimus ff. de procur.* Ex quibus iuribus patet, quod non sunt reprehendendi multi doctores, qui in eorum dubiis post quasdam rationes hinc inde allegatas, dicunt finaliter, *cogita*, aut alia similia verba ad demonstrandum, quod tantum opinatiuè loquuntur, & non decisiuè, prout possunt facere ex prædictis.

Quintò facit; quia lex seu ars ciuilis, aut scientia non est passim necessaria, quoniam, vt h. b. tur *in capit. licet de regul.* quæ spiritu Dei reguntur non sunt sub lege, & quod innoc. dicit *in capit pastoralis de offic. ordin.* vbi habetur, possunt cum tanta ratione regi, quod non subiicerentur exercitio legis, & not. dom. Abb. *in cap. Rex pacificus, in proœm. decretal.* & bonus text. *in Authent. de nupt. §. si vero. coll. 4.* Imo etiam, quod plus est, est variabilis, *capite primo, de constitut. lib 6. leg. non est nouum. cum ibi notatis. ff. de legibus. capit. non debet de consang. & affinit.* qui text facit tamen, quod non debet dici per hoc quin sit scientia, cum dicit text. non debet irreprehensibile videri, si secundum varietatem temporum variantur & iura: cum Deus etiam ex his, quæ in Testamento veteri statuerit, etiam in Testamento Nouo mutauerit. Nam, si Deus quandoque variet sua statuta & ordinationes, ideo & nos mutare possumus exemplo Dei, cuius actio nostra est instructio.

Sexto facit; quia notitia legalis & canonica non est vtilis, sed localis, vt *capit. super specula. ibi. quia tamen in Francia, & nonnullis in prouinciis Romanorum Imperatorum, nisi inquantum nituntur ratione, & non alias.* Et etiam Iudæi & Pagani non ligantur nec subjiciuntur Canonibus. *capit. gaudemus. de diuor.* Felin. *in capit. 1. in 11. colum. extra de constit.* Et etiam videmus quod quasi omnes patriæ & prouinciæ, imo etiam ciuitates habent sua statuta, etiam legibus & iuribus communibus repugnantia & contraria, quibus viuunt, secundum quod notatur *in l. de quibus ff. de legib. & in §. ex non scripto. Inst. de iur. nat gentium, & ciuili.*

Septimò facit; quia non omnibus prouidit, cum non omnes casus possint sub lege comprehendi, vt dicit textus *in l. neque. ff. de legib.* Ergo talis cognitio vel notitia, non potest dici scientifica; quia scientia debet esse de immutabilibus æternis & determinatis, vt per Aristotelem 5 *Ethic* & lex debet poni vniuersaliter & particulariter. vt per eundem Aristotelem in loco præallegato: quia particularia sunt infinita, quæ à nobis cognosci non possunt, sed cum sit de artibus humanis, impossibile est vniuersaliter verum dicere: quia est vtile in aliquo casu particulari oppositum legis obseruari, & de quo multa exempla possunt poni, vt patet ex notatis in *l. omnes populi. ff. de iustit & iur.* per Bartol. *in 6. quæstione.* & per id quod notant Innoc. Panorm. & doct. *in capit. 1. de constit.* dum dicunt, quod licet aliquando leges transgredi ex magna causa, de quo ibi plura per Felin. *in 14. colum. ibi; fallit septimo.* & per dom. meum Ias. *in l. non solum. §. morte, in 17. & 8. col ff. de noui oper. nunt.* & Bart. *in rub. Cod. qui admit. & in capit. etiam si clerici. de iudic.* & per eundem Dom. meum Iasonem *in l. 1. in 2. col. C. de preci. Imper. offer.* vbi limitat dictum Innoc. duobus modis in 2. colum. & etiam dicit, quod hoc casu consulendus est superior, secundum doctrinam Lud. Rom. de qua ibi per dom. meum Ias. *& in §. ex maleficiis, in 3. colum Institut. de action.* dixi alibi *in consuetud. nostris Ducat. Burgund. in tit. des iustices. §. 5. in gl. pour la premiere fois.*

Octauò; Nam nulla doctrina potest appellari scientia, quæ est verorum, & æternorum in veritate, & impossibilium aliter se habere, cum, vt ait Philosophus *in 1. posteriorum,* quia nihil scitur, nisi verum, vt voluit Bal. *in c 2 de constit.* vbi dicit, quod scientia est entium, non eorum, quæ natura aut ars reuelauit. *Bal. in c. cum contingat de resc.* Per. de Anch. *in cl. de concessio praben.* per gl. *in l. si pater. ff. de hæred. instit.* probatur *in d.*

rendi subtilitatem, solertiam, fidem, honores, mores, & laudabilem vitam. Notitiam iusti & iniusti boni & æqui; & sic notitiam ipsius Dei, cum bonitas & æquitas sint essentiæ Trinitatis & ipsius Dei.

Quid enim plus operatur Theologia, dicam infra latius. Faciunt ad prædicta *l. magistro. C. de professoribus & Medicis, lib. 10. lege prima. C. de professoribus qui in vrbe Constantinopolitana, lib. 10. lege prima. ff. de Iustitia & iure. & Institut. eod. tit.* Vbi dicitur, quod ius est ars boni & æqui.

Decimo facit, quia ius ciuile est dogma omnium sapientum, vt dicit textus *in lege secunda, ff. de legibus.* & vera philosophia, & non simulata, *lege prima. D. de Iustitia & Iure.* Ergo est sapientia & scientia. Et si dicatur, quod sunt Legistæ, qui ita dicunt & asserunt, & non alij. Ad hoc est responsio, quod illis est credendum, cum sint periti in arte: peritis in arte credendum est. *capite fraternitatis. de frigid. malefic, capite significasti. lege secunda, de homicid. lege prima, circa princip. Digestis de ventre inspiciendo. l. semel. Codice de re militari. libro duodecimo.* Alexander *in consilio primo, & centesimo septimo, in secundo volumine.* post petrum de Ancharano *in quæstio. incip. in antiq.*

Vndecimo facit; quia professio iuris dicitur ars liberalis, vt est textus ad literam *in lege prima. Codice qui ætate, vel professio libro decimo.* pro quo etiam facit *rubric. iunct. textus in lege vnica, circa finem. Codice de studiis liberalibus vrbis Romæ, libro vndecimo.* & dixi supra *ista parte in noua consideratio. versic. tamen.*

Non obstant adducta in contrarium.

Et primò, non obstat illud, quod dictum est in primo fundamento contrariæ partis, videlicet, quod Legistæ, vel Canonistæ non habent modum arguendi, nec cognoscunt per causas; quia vtrumque falsum est, vt supra satis declaraui. Et etiam, quia primo licet non habeant eundem modum, quem habent Dialectici, vel habent aliarum scientiarum professores, non propterea sequitur; ergo non est scientia: eo, quia habent alium modum scientificum & concludentem, secundum eorum rationes & causas, quod sufficit: cum quælibet scientia habeat diuersa genera loquendi in tantum, quod proprius modus loquendi est absurdus in alia, vt dicit Speculator *in titulo de aduocat. paragrapho nunc de exordiis. versic. quod sic aliter.* Et sunt verba Augustini *in capite locutione trigesimaoctaua distinctione.* & dicit Philosophus in posterior. Vnaquæque scientia habet suas proprias imaginationes, rationes, & disputationes. Et bene; quia locutiones habent esse, secundum subiectam materiam, *lege si vno. Codice locati.* & secundum Philosophum primo Ethicorum Tunc perfectum enunciamus, cum subiectam materiam loquimur. De quo etiam per Baldum *in lege data opera. circa med. Codice qui accusar. non poss.* Imo si bene inspiciamus, reperiemus, quod omnibus legibus obseruantur primo Regulæ Grammaticales, vt habetur per Lucam de Penna *in l. Grammatices. Codice de professoribus. & medicis. libro decimo.* Vbi ponit diuisiones Grammaticales, quæ obseruantur in Legibus, & etiam figuræ Grammaticales. vt habetur per Lucam de Penna *in lege prima, Codice de Consulibus, libro duodecimo.* Vbi ponit omnes figuras Grammaticales, & quod Legistæ eas obseruant. Et de vnaquaque dat textum, quam ibi videre poteris: & ne transcendam materiam, non transporto. Et etiam, si bene videamus inra nostra & argumentationes iurium, in his sunt obseruandæ regulæ logicales ad argumentandum: Primo, quo ad propositiones logicales, quomodo obseruantur, videatur Bartol. *in lege si is qui dicentem. paragrapho verum, Digestis de rebus dubiis.* Vbi ample declarat primam figuram logices. Et etiam Baldus *in lege testium, Codice de testibus.* Deducit decem prædicamenta Logices, quæ etiam sunt obseruanda in administratione iustitiæ, & in deductione iuris ciuilis ad effectum, prout etiam in argumentationibus sunt fere omnia media argumentandi Logices obseruanda, licet possit dici, quod vltra illa sint & alia. Et ideo inepte & male dicitur, Legistam vel Canonistam non habere modos arguendi: & omnes modos arguendi & argumentandi Logicorum habent Legistæ, & multos alios videre poteris per Albericum in suo Dictionario. in verbo, *Argumentum.* Quæ hic non transporto, cum sint impressa. Nec sunt redarguendi in hoc, quod non omnes modos argumentationum logicalium obseruant, aut quod vltra eos alios obseruant. Quoniam, vt inquit textus *in capite indignum. & in capite Eccles. 18. distinct.* Canones non sunt restringendi sub regulis Donati, nec etiam otiosis Philosophorum scholis. Et facit; quia Legistæ sunt reales locutores, rebus & non verbis intendentes. Quia non verbis, sed rebus leges imponuntur. textus *in lege secunda in fine, Codice commun. de legatis. in capite commissa. §. porro. de electio. in 6.* Et ideo Baldus *in lege veteri. Codice de contrahend. & committend. stipulation.* dicit, quod leges sunt veræ Philosophię legalis, & non Dialecticæ, & ponderat ad hoc illum textum, & concordat verbis Ioannis Andreæ *in regulis infamibus, de regulis iuris in sexto.* qui dicit: *Absit, quod per sophisticationes verborum, naturam immutemus.* & ideo secundum eum, *capite primo. de confessis in sexto.* ex mente Didymi ad Alexandrum: Non autem bene loquendi discimus, nec facundiæ Oratorum Rhetorúmque operam damus, cuius officium est, fallatis sermonibus figmentare mendacia, & innocentiæ fidem conferre criminibus, ac parricidij reos accusare piissimos. Qui dum putant se alienæ laudis fructum per iniquam victoriam rapuisse, nesciunt munimentum suæ conscientiæ perdidisse: pro quo facit textus *in capite sedulo, decima octaua distinctione:* qui præclarissime ad propositum loquendo, dicit: *Cordi casto linguam exercitatam conferre non audeant, & putant preponendas esse verbis sententias, sicut preponitur animus corpori, debéique veriores, quam disertiores audire sermones, sicut prudentiores, quam formosiores amicos habere.*

Item & secundo, quia, vt ex supra deductis clare demonstratum est, Legistæ & Canonistæ cognoscunt per causas & rationes. Cum ratio legis dicatur ipsa anima legis, *ff. de pactis.* Et strictius est obseruanda, quam ipsa lex, secundum Baldum *in lege quicumque. Codice de seruis fugitiuis. & in l. non dubium Codice de legibus in 5. colum. in leg. si quis ser mo. Codice de furtis.* Vbi dicit, quod ratio est sicut anima, & verba sunt superficies. & *in dicta lege non dubium,* dicit, quod est spiritus viuificans legem, & dicit Panormitanus in *consilio primo, in tertia columna, in primo volumine.* quod ratio est sicut spiritus & anima. Et idē dicit Bal. *in l. nemo in princ Cod. de sentent. & interloc. omn. iudic.* quod ideo Francigenæ tantummodo allegant legem, nisi pro ratione in ea contenta. Et dicunt, *sic est ratio legis,* non autem sic dicunt, *sic est lex,* vel. *sic lex di-*

Hh

cit. Sed concesso etiam, quod simpliciter lex allegetur, vel dicatur, sic lex dicit, provt fit quid ad rem? cum talis allegatio non est sine ratione, cum lex contineat rationem: & sic ratione facta, quod fit, quod allegata lege, etiam ratio legis habetur pro allegata. Nam & idem fit de dictis Philosophi; quia eius dictis simpliciter adductis philosophantes acquiescunt; quod non est, nisi quod continent rationem vel causam. Sicut etiam de dictis Pythagoræ. Refert Boetius *in princip. sua Arithmetica*, quod sufficiebat dicit: *sic Pythagoras dicit*. & ad propositum etiam dicit Bald. *in cap. ad hac. col. nu. 6. de pace iurament. firmand.* quod leges non allegantur in Curiis Regum, pro authoritate, sed pro ratione, & hoc fit breuitatis causa; quoniam gaudent breuitate moderni, vt inquit gloss *in leg. 1. ff. quod metus causa*. facit text. *in l. ampliorem. § in refutatoriis. ca. de appell.*

Non obstat vlterius, quod dictum est in secundo fundamento, quod leges dicuntur amare simplicitatem, & non subtilitatem; quoniam non est verum: inquantum tractatur de interpretatione iurium, vel in enucleatione quæstionum, & ad veritatem eliciendam: sed ne subtilitatibus fiant deceptiones, peruertantur vera & recta iudicia: iniquitates æquitati præferantur sub genere boni & æqui, vt inquit textus *in leg. si seruum. §. de illo ff. de verbor. obligat.* plerunque sub authoritate iuris scientiæ perniciose erratur, alias secus. Et hoc est, de quo proprie loquuntur iura contraria: & id, quod dicunt leges subtilitates non amare: quia est verum, eas non amare: inquantum tendunt ad decipiendum, vt etiam declarat Panorm. *in cap. dilecti fily. in 2. colum. de indic. extra.* vbi latius per eam, quæ subtilitates sint attendendæ, & quæ non, & ad quid per Romanum *consid. 301. incip. Omnipotentis Dei postulato suffragio, in proposita consultatione & in cap. si cupis. 16. quæst. 1.* quæ dicit, habeas simplicitatem columbæ, ne cuiquam machineris dolos; & serpentis astutiam, ne aliorum supplanteris insidiis.

Ad tertium vero fundamentum, quod factum est, quod lex est voluntaria. Respondetur, quod falsum est, vt ex deductis in parte contraria, Quoniam etiam sola voluntas Principis non facit legem. Quia imo debet esse regulata ratione. Nam & voluntas eius subiacet regulæ rationis. Est enim animal politicum, mortale & rationale, secundum Baldum *in leg. 2. Codic. de seruitut. & aqua.* & ideo non potest iniquum statuere, vt inquit Panorm. & scriben. *in cap. 1. de constitut.* & per beatum Thomam 2. 2. *quæstion. 9. art. 6.* & secundum Ang. *in consid. incip. sanctissima in 4. col.*

Opinioni eius non est standum, si contraria sententia est melioribus rationibus comprobata, alleg. text. *in l. Æmilius. ff. de minoribus.* Et multa dicit Paris de Puteo *in tract. suo syndicatus in capit. 1. & 2.* Quod non licet Principibus, nec Regibus in aliquo excedere, nec quicquam facere, quod non conueniat probatissimo ac sapientissimo viro. Et si aliter faciunt, non sunt Principes, nec Reges, nec eis obediendum est, vt ibi latissime per eum, & per Ioannem Andr. *in cap. 1. de constit. in 6.* post Hostiens. *ibidem.* vbi dicunt, quod proprium Principis, est iustitiam exercere. Et si deficit, in hoc aufertur ei nomen boni & religiosi Principis, & si carebit, nomine, carebit & re, *l. à nullo. C. de seruis. l. imperialis §. 1. Cod. de nupt. & cap. nam. & ego. extra de verbo signifi.* Et concordat; quia Rex dicitur à regendo; vnde debet regere & non regi *ff. de legib. l. fin.* alias non est Rex secundum Bald. *in l. non ambigere. post Cyn. ff. de legib. & in l. post susceptum ff. de excus. tut.* Imo expresse attestatur Princeps se velle legibus viuere, *l. digna vox. Cod. de legib. l. ex imperfecto. Cod. de testam. & § fin. Instit. quibus mod. testam infir.* Ita, quod si ordinauit eius voluntatem vel rescriptum cum iniuria alterius, non esset exequendum, imo esset nullum & irritum, *leg. quoties & l. damnosa Codice de precibus Imper. offer. l. authoritatem. Cod. vnde vi. l. prima §. merito. ff. ne quid in loco publico. l. nec auus. Cod. de emancipat. liber.* Facit *clem. pastoralis. de re iudic.* Facit quod dicit Paulus de Castr. *consil. septuagesimo. in impressione nona incip. In Christi nomine, quia frustra petitur.* & hoc etiam; quia alias non esset lex, nisi esset rationabilis, communis & honesta, vt *in c. erit autem lex. 4. distinct. & 23. q. 4. c. si Eccles. in fin.* Et concordat text. *in Authent. de instrument. cautela & fide. collat. 6.* Et faciunt tex. *in Authent. & non luxur. contra natur. in princip. col. 6. & in Auth. de priuileg. dotis, in princip. coll. 6.*

Ex quibus patet; quod leges sunt per ora Principum diuinitus priuilegiatæ, vt patet *in c. nemo 16. q. 3.* vnde non possunt fieri, nisi cum vera & iusta ratione. Et si tollatur lex, semper remanet ratio legis, cui subiicimur, *l. 1. cum gloss. ff. de coniug. cum emancipat. liberis.* glo. *in c. fuerunt. 7. dist.* Barb. *in c. clerici, in 9. col. ibi: 21. de iudic. extra.*

Nec etiam obstat 1. *prospexit.* in dicto 3. fundamento alleg. Quia, vt aperit ibi Bald. illa lex habet rationem, & ibidem Bald. *in l. 1. C. quæ sit longa consuetud.* & Fel. *in c. si quando col. 8. extra de rescript.* & potest adduci Bald. *in c. 1. de constitut.* vbi dicit, quod lex dicitur satis rationabilis, ex quo non est prohibita, licet non possit demonstrari ratio eius, secundum gloss. singularem *in l. 1. §. pueritiam in verb. ratus. ff. de postul.* & per ea, quæ notat Arch. *in c. frustra. 8. distin.* & per Bald. *in c. cum venissent. de eo quamuis. in poss. cau. rei seruandæ. extra.*

Ad quartum fundamentum; in quo dicitur; quod lex est fortitudine permixta & opinatiua, non certa. Respondetur, quod imo est certa, cum sit ratione facta: quæ, vt dictum est, facit omne ratum & firmum, vt per Bald. *in l. non dubium. C. de leg.* & probatur *in l. solum. C. de testi. cum ibi not. & in Authent. de hered. & Falc. §. his igitur. cum concord. coll. 1.*

Præterea, philosophicum est respondere per verbum dubitatiuum, vt per verbum, forte, vt gloss. *leg. cum rei. § sed si Stichus. ff. de leg. 1.* Et sub dubio, *foret.* respondent sæpe periti, gloss. *in verb. forte. in Authen. quomodo oporteat episcopos. § semel autem. collat. 1.* Præterea, leges, quibus vtimur, sunt approbatæ: quoniam quæ visæ sunt non rationabiles, vel bonæ, quæ fuerunt reprobatæ: ergo verborum qualitas non habet vitiare seu nocere.

Ad quintum vero fundamentum, quod fit; Quod leges non sint passim necessariæ, & quod vbique non seruentur. Non sequitur; ergo non sunt scientificæ. Quoniam, & aliæ scientiæ, licet nō seruentur vbique, tamen ex hoc non sunt minus veræ aut bonæ scientiæ, vt de Medicina, quæ in pluribus non seruatur, vt in Scotia nulli sunt medici, & etiam valentibus non est opus medico, vt infra dicam. Et etiam Theologia apud Paganos & infideles non est in obseruantia, nec attenditur. Non enim tantum attenditur id, quod fit, sed

fit,ſed & quod fieri debet,*l.ſed & ſi licet.in ſi ff.de off. præſid*,ſed leges deberent vbique ſeruari,*l.leges ſacratiſſima.C.de legib.* Et omnis quantūcunque iuſtus,ſubeſt legi,ſed non exercitio eius,nor. Pan.*in c.omnes anima.de cenſ.& in c.Rex pacificus.* Et ſentit Philoſophus 10. *Eth.* quod non tantum propter iuuenes, ſed etiam propter ſenes facta eſt lex.

Ad ſextum vero fundamentū,in quo dicitur,quod doctrina legalis & canonica,eſt variabilis,& mutabilis.Reſpondetur,quod illud dictum ita ſimpliciter dictum,eſt falſum. Nam,quantum ad ius naturale. vel gentium attinet,probatur,vt *in §.ſed naturalia.Inſt.de iure nat.gent.& ciuil.* vbi dicit quod talia ſunt immutabilia. Et idem dicit de iure diuino.vt ibidem notatur, *& in l.ex hoc iure.de iuſt.& iur.ff.*

Quantum vero ad ius ciuile, quia ius noſtrum eſt tripartito collectum,vt *in § fin.Inſt.eod.*dicitur,quod, licet immutetur aliqua conſtitutio:non tamen ſcientia iuris immutatur: cum talis immutatio fiat ſecundum regulas iuris , quæ volunt ſic fieri neceſſitate vel vtilitate ſic exigente,*cap.non debet,de conſang.& affin.* Lex enim debet deſeruire tempori. *cap.fraternitatis.* 24 *diſt.& c.erit autem lex.*4.*diſt.* Et quæ de nouo emergant,nouo indigent auxilio , *l.de ætate. §.ex cauſa.vbi eſt text. ff.de interrog act.* Et ideo etiam Deus Omnipotens, ex his,quæ in teſtamento veteri ſtatuerat nonnulla in nouo mutauit.tex.*in cap.non debet in prin.extra de conſang.& affin.* Ob quod Panorm. *in d.c.non debet.*dicit,quod licet ſcientia ſit de incorruptibilibus & impoſſibilibus aliter ſe habere vt habetur 1.*Poſteriorum.*non tamen expedit,vt detrahatur ſciētiæ iuris,quaſi non ſit ſcientia, ex eo, quod immutetur in aliquo : quia omnino eſt ſcientia, vt ibi dicit. Pro quo etiam faciunt , quæ notantur per eundem Panorm. *in cap.*2. *in penult.columnn.ver. ſed reducendo ad concordiam. extra de probat.* & per eundem *in c.filij,col.*5.*de conſuetud.* vbi ſecundum eum , poteſt ex cauſa induci conſuetudo antiqua damnata, & etiam fieri ſtatutum contra conſuetudinem : quia hoc fit ex mente legis , quæ eſt ipſa lex : & facit ; quoniam ſecundum varietatem temporum & locorum, etiam remedia & canones medicorum expedit immutari : & tamen immutatio eorum:quia fit canonibus medicinæ, ſic dictantibus, non arguit defectum , ſed potius bonitatem & ſcientiam; ergo idem in iure noſtro dicendum eſt: quia quod medicamenta morbis,hoc exhibent iura negotiis,vt eſt textus *in Auth.hac conſtitutio innouat,in princ.coll* 8. & dicit Bald. *in l.vnica.in prin.C.de caducis toll.in* 2.*col.* Quod ſicut medicus obſeruat tempora & loca;ſic etiam Iuriſperitus.De quo dicto dixi *in commentariis noſtris ſuper conſuetud. Ducat.Burg in §.*2.*in gloſſ.fin.tit.de conſiſcationib.* Et quomodo ratione loci varientur iura & conſuetudines: vide Aluarot.*in c.*1.*§.item ſi fidelis,quib ſeud amit in vſib.feud.* & Dom.meum Iaſ.*in l.iuſtitia in fin.de iuſt.& iur.ff.* vbi allegat prædictum verbum Bald. *in loco ſupra allegato.*

Ad ſeptimum fundamentum,in quo dicitur.Quod non omnibus prouidet profeſſio legalis ; ergo non eſt ſcientia : quoniam hoc eſt falſum ; Quia imo lege vel ratione legis,vel ſimili,poſſunt omnia decidi , vt dictum eſt,ante,& facit text. *in l.ſine oportet.§ ſufficit. ff.de excuſat.tutor. & in cap.ſecundo requirit. in fin. de appell.extra.* & vbi ſub authoritate legis, poteſt etiam allegari ratio naturalis , ratione legis vel ſimili deficiente,& notāt glo. *in c.conſuetudo.*1.*diſt.* Facit etiam text. *in c.de quibus.*20.*diſt.* vbi ponit , ad quos ſit recurrendum,cum ſacroſanctæ Scripturæ autoritas non occurrit:dicit etiam ad exempla eſſe recurrendum.Et quia ita fit,ſeu fieri poteſt:igitur conſtat ſcientiam iſtam eſſe ſpeculatiuam ſcientiam. & habere ſuos modos arguendi & rationes decidēdi.Et ſic conſtat non eſſe verum,quod ſit impoſſibile,quod lex vniuerſaliter verum dicat,cum ſit vtile oppoſitum legis in aliquo caſu obſeruari. Quoniam imo in tali caſu oppoſiti lex, quantumcunque generalis, recipit reſtrictionem,vel iure vtilitatis,vel neceſſitatis vel congruentiç,vel veriſimilitudinis,vel honeſtatis,vel etiam aliis de cauſis,provt expedit. Et hoc omnino ex præcepto legum,quæ mandauit ſic fieri reſtrictionem,vt *l.cunctos populos.cum ibi plene notat.C de ſum.trin & fide cathol.in l.omnes populi.ff.de iuſt.& iur l.vt gradatim.ff.de muner.& honor.in l.ſi §.in comparatione C.de iure delib. ic l.ſerui noſtri.C.de noxal l.nec auus.ff.de emancip.lib. l.*2.*§.merito.ne quid in loco pub.*

Ad octauum fundamentum ſatis reſponſum eſt ſupra , reſpondendo ad ſextum & quartum fundamentum,& vltra dicitur:quod notitia iuris ſit ſcientia verorum & æternorum in veritate,& impoſſibile ſe habere aliter : cum ſit certa & determinata,habens certum finem & terminum.

DEcimanona conſideratio;Poſito ergo pro firmo, quod ius ciuile ſit ſcientia,excellere debet & exceſſit omnes alias ſcientias , & debet inter omnes ſcientias dici nobilior & dignior , quoniam multa ſunt, ex quibus ſcientiæ ſublimitas commendari poteſt videlicet, origo,effectus, & finis, in quibus comprehendimus ſubiectam vtilitatem,conditorem & neceſſitatem.

Et quia primo ab inſtitutione ſeu origine vniuſcuiuſque ſcientia , origo ſeu exordium capiendum eſt, *in proœm. ffʼorum. §.ſed cum vos.l.*1.*verſ.iuſtitiam namque.ff.de iuſt.& iur.* quos textus Bald. ponderat ad hoc,*in l.argentarius.§.edi ff.de edend.* Ideo de origine iuris primò videamus. Et licet dici poſſit generaliter omnem ſcientiam fuiſſe à Deo ortam, cum omnis ratio ſupernæ ſcientiæ , vel terrenæ creaturæ in eo ſit, qui eſt caput earum & autor. text. eſt *in cap.legimus. de beato Hieronymo. § fi.*1.*verſ.omnis num.*37. *diſt.cap.*1. *de ſumma trin. l.*1.*ff.de legib.cap. reuertimini.*16.*quæſtion.* Et ideo dicitur *Eccleſ.*24. Ego ex ore Altiſſimi prodij. Et *Baruch.*3. Hic , ſcilicet Chriſtus, adinuenit omnem viam diſciplinæ & dedit puero ſuo Iacob : tamen magis particulariter conſiderando.

Origo iuris eſt à Deo immortali , quem alij dixerunt Iouem,alij Apollinem,alij Mercurium : ſed melius dicendum eſt , non inſequendo fabulas antiquorum,ſed Archidiaconum , & Præpoſitum , *in proœm. decreti*, Leges à Deo Optimo proceſſiſſe. Cum enim Adam citatus fuiſſet, & data eidem fuiſſet lex, ne de fructu arboris veſceretur,legem accepit,quam ſtatum violauit,& iuris ordine ſeruato,pœnam ſuſtinuit:qua excluſus fuit è loco,in quo poſitus fuerat ſub lege,ne de fructu illius veſceretur. Qui cum de inobedientia argueretur à Domino , quaſi autori exceptionem obiiciens : cauſam criminis in coniugem: imo in coniugis authorem conuertit, dicens : Serpens me decepit: mulier,quam dediſti mihi ſociam ipſa me decepit, & comedi. *de pœn.diſt.*1.*c.ſerpens.* Sicque litigandi, & vt vulgariter dicimus, placitandi forma in Paradiſo videtur exorta.Hæc non ignorauit Propheta *Pſalm* 88 Veritas de terra orta eſt, & iuſtitia de cœlo proſpexit

hospite tutus, fugeret pudor: fugeret honestas, vtrumque fides (vt verbis Ouidianis vtar) in quorum locum fraudes, doli, vis, tyrannis, substituerentur. Vnde, quid enim sunt Regna nisi latrocinia, remota iustitia? dicit diuus August. *lib. 4. de ciuit. Dei c. 4.* Et dixi ample *in rub. Des iustices, in pr. super consuet. ducat. Burg.* vbi etiam vide iustitiam ortam esse à Deo, & eius vtilitates, per quas demonstraui, quod effectus illius demóstratur in hoc, quod est vtilis sibiipsi, omnibus & Reipublicæ, quæ hic nó transporto. Vnde etiam Plato amorem legis & iustitiæ mortalibus infundendum esse consulebat, quod sine lege non vlla Respubl. sed nec exiguus hominum cœtus, nec parua quidem domus perduraret, vt *dixi supra* Et lex (inquit Tullius) vinculum est ciuitatis, fundamentum libertatis, æquitatis, frons, mens, animus, consilium, sententia ciuitatis: vt corpora nostra sine mente; sic ciuitas sine lege suis partibus & neruis, sanguine ac membris vti non potest. Facit *l nam & Demosthenes ibi: ciuitatis compositio communis.* secundum quam omnes decet viuere, qui in ciuitate sunt.

Quod enim stamus, quod incedimus, quod viuimus tuti, quod dominia rerum asseruamus, quod tandem diuina & humana non violantur, id iuri totum legibusque debemus: hæc eleganter, vt omnia, Cicero significasse mihi videtur, qui ait: nihil in ciuitate diligentius retinendum, quam ius ciuile, quo sublato, exploratum esse nemini posse quid suum, quid alienum, quid à patre accepimus, quid liberis porro relicturis forer; nihil denique inter mortales æquabile, nil concors remaneret: proinde eum, qui ius ciuile contemnat, non iudiciorum modo, sed & publicæ vtilitatis vitæque communis vincula refellere: cum & Imperator noster *in Authenticis* scribit, dicés: lege fieri, quod patria habitetur caute, propriæ facultates secure retineantur, iudiciorúmque processus iustitia ornetur. Leges enim imperio, vt decreta patrum sentiunt, humana coercetur audacia, tuta redditur inter improbos innocentia, infesta inimicorum iacula proteruntur, potentésq; frenis, manicisque (vt cum Cassiodoro & Propheta loquar) ferreis constringuntur. Vt merito dixerim sicut à cæteris humanis disciplinis salubritatem; ita à lege ipsam peti, ipsam obtineri salutem, quod legis custodia pro Philosophi sententia certa fit incorruptionis consummatio. Ex qua vna pendet quicquid vitæ, quicquid concordiæ, quicquid ciuilitatis, quicquid honestatis, æquitatis, boni, & quicquid vsque vniuerso rei existat, quo non succurrente omnia mundi Regna (teste Cassiodoro) pessundarentur & pro Platonicorum assertione, ipsa vitæ humanæ compago dissolueretur, & iuxta dictum Augustini supra allegatum; Regna non essent nisi latrocinia. O igitur pulcherrimum omnium Regnorum decus! O singularem vniuersorum præsidium, fiduciæ priuilegium, prærogatiua securitatis perfectæ! O saluberrima nostrorum medicina morborum! O vera non ciuitatis solum, sed totius Reipublicæ anima, vita beata, vita fœlix, aurei seculi mater & Regina! Quæ pulchre florere facit quodcunque aspexerit, & quæ regalibus suis sceptris omnia complectitur, fouet, tuetur, moderatur. O pax populorum, tutamen patriæ, immunitas plebis, nutrimentum gentis, gaudium hominum, cura languorum, temperies aeris, serenitas maris, terræ fœcunditas! Hinc dicit Aristot. *lib. 2 Topic.* Iustitia Regentis est vtilior subditis, quam fertilitas temporis. solatium pauperum, hæreditas filiorum, & sibimetipsi spes futuræ beatitudinis, vt ait Cyprian. *lib. de 12. abusionib.*

Et effectus huius extendit se ad nobilitatem, & militarem, quæ ex iure seu iuris ciuilis dispositione & sic ex iustitia, à qua ius descendit, sequitur: quoniam ex ipsa huiusmodi scientia nobilissima homines fiunt nobiles, vt habetur *in l 2. § fin. ff. de excus. tut. l prouidendum. C. de postul.* vt per Bart. Bal. & Doct. *in procem. ff.* per Bart. *in 1. constit. C.* per Alex. *in consil. 15 col. pen. & consil. 18. in fin. in 1. vol. & consil. 94 colum 2 ver. sed ita eod. vol.* & per Fel. *in c. quanto. de magistris cum sim.* & dixi *in consuet. nostris ducat. Burgun. tit. Des droicts & appartenances a gens mariez. § 19. in gl. entre gens. in princip.*

Et etiam: quia huiusmodi scientia ciuilis facit professores eius in orbem terrarum solenniter principari, & sedere in aula Imperiali. vt dicit Azo. *in procem. Instit.* & propterea dicit Angel. de Perus. *in l cum salutatim. C. de senepassit.* Quod licet Papa non recipiat ad osculum pacis: tamen Vrbanus Papa recipit eum ad osculum pacis.

Et etiam Doctores iuris ciuilis alium effectum consequuntur ex huiusmodi scientia: quia sunt immunes ab hospitiis militum vt dicit tex. *in l. 3 vbi etiam gloss. C. de muner patrim. lib* 10. Imo versantes circa huiusmodi scientiam vocat Philosophus magnificos, vt habetur 4. *Ethic.* & ita etiam eos appellat tex. *in 1 const. C. & in procem. Institutionum.*

Et habent multa priuilegia, de quibus per Alex. *in l. Centurio. in 5. col ff. de vul & pup sub.* & per Lud. Bologninum *in Auth. habita. in primis quatuor foliis. C. ne filius pro patre* qui dicit, quod Doctores iuris ciuilis habent centum triginta priuilegia, vt ibi videre potes, & de aliquibus infra suis locis dicam.

Vigesimaprima consideratio: Sicut videmus scientiam iuris ciuilis laudandam respectu effectus: sic & finis ex effectu resultantis, qui alius esse non potest, nisi quod ad eum omnia referútur ad quæ cognitio pertinet, teste Cicerone. Ad hæc enim tendit iuris ciuilis cognitio, vt non solum nos ipsi erectitudine quadam instituamur, sed & proximo bene velimus, pro pacéque & securitate hominum propaganda laboremus: quoniam ea est præcipua legis ratio, vt omnis pellatur improbitas, & virtus ipsa vigeat & florescat. Nam quis nesciat nisi iners iniuriarum mole, temeritate, sæuitia, iniquitate humana omnia premi & profligari, & non esse Regna, nisi latrocinia, vt sæpe ante dictum est *in præc. consid.*

Et hoc est quod dicit Cic. *lib. 2 de legibus* vbi ad ciuium salutem, ciuitatum incolumitatem, hominúmque vitam beatam & quietam leges esse adinuentas attestatur, & satis iuribus demonstratur, per text. *in leg. 2, § postbac deinde. ff. de orig. iur.* vbi Bald colligit, quod ciuitas non potest stare sine iurisperito: cum leges tédant ad conseruandam Rempublicam, ciuitatis & hominum congregationem. Quapropter legalis sapientiæ finem, quæ item ad humani generis conseruationem & concordiam tendit, eo esse nobiliorem nemo inficiatur, quod homine nihil sub cœlo sit nobilius. Cum (teste Cicerone) quædá sit cum Deo cognatio: seminaque in nobis à diuina origine profusa esse dicantur, quibus & consequens erit, etiam hac nostra scientia nihil esse præstantius, quando nobilissimo ipsa fine decoretur. Atque ita ex Ciceronis sententia Legem in optimis rebus esse habendam merito cócludendú est. At fine cognito, quo pacto ad eum perueniatur, nouisse non erit inutile Et tanc iuris nostri Principes quidem illa cæterum prægnantissima, iuris præcepta tradiderunt, vt porro honestè viuamus: neminí damno, omnibus vtilitati, ius suum vnicuique

operabitur, nisi legum suffulcro velut tibicine sustineatur: nec id iniuria fieri, quod illæ ambæ processiones affinitate cognoscantur. Ex eisdem enim autoribus Moyse & Prophetis processerunt, qui non solum rerum diuinarum, sed & legis cognoscendæ campum aperuerunt: imo vtraque ab ipso optimo maximoque Deo originem assumpsit, vt supra ample demonstratum est. Et ideo dicit Lucas de Penna *in rubric. de profess. & medicis. lib* 10. *Cod.* Quod scientia legalis est pars Theologiæ: imo effectualiter vtraque habet idem subiectum, quicquid dicant multi, qui non intellexerunt, neque originem, neque effectum, neque finem illius, qui dicere voluerunt non habere in subiectum. Cum verum subiectum ipsius scientiæ sit Ius, cuius diffinitio est, quod est ars boni & æqui: quæ quidem bonitas & æquitas sunt essentiæ ipsius Dei, cum dicatur *Luc.* 18. Nemo bonus nisi Deus, & etiam *Marci* 10. & habetur *Iob.* 34. *cap.* Absit à Deo impietas & ab omnipotente iniquitas, & orbem terræ in æquitate iudicabit. *Psalm.* 9. *&* 66. Et illius scutum est æquitas, quod est iustitia, vt habetur *Sap.* 5. & vt dicit Aug. *in lib. de pœnitentia.* Tanta est æquitas ipsius Dei, quod quicquid homo fecerit, laudabile in suis factis Deum inuenit. Si rectè egit, laudabilem inuenit per iustitiam præmiorum: si peccauerit laudabilem inuenit per iustitiam suppliciorum: si peccata confessus ad rectè viuendum redierit, laudabilem inuenit iustitiam indulgentiarum. Semper enim rectus & iustus est Dominus; & fidelis absque iniquitate. *Esaiæ* 1. & ipsa æquitas est pars iustitiæ, vt dicit sanctus Thom. 2. *qu.* 80. imo in est ei, vt dicit idem sanctus Thom. 2. 2. *qu.* 120. *ca.* 1. Cum ergo finis effectus iuris non sint aliud, nisi bonum & æquum, quæ sunt essentiæ Dei, non est dubium, quod ita Deus potest dici subiectum in scientia iuris, quod ita scientia Theologica. Cum etiam vtraque tendat ad notitiam diuinarum rerum, vt suprà dictum est. Vnde ergo, si immortalibus titulis, eminentissimis præconiis, laudatissimis prædicationibus Theologia digna iudicari debet (vt debet & quidem meritissimè) quæ per lapideum Iouem celeberrima, quæ excellentissima nostræ legalis scientia erit & maiestas, & amplitudo, qua sine ea ipsa Theologia quantum circa hominum vitam, & actiones versatur, consistere nequeat, vel quæ sanctissimi iuris nostri præstantior, quæ prærogatior vel colligi, vel æstimari dignitas poterit, vt quoties magna illa Theologia celebrationum decoramentis extollitur; toties & legalis scientiæ candor eiusdem laudis, vel præcipuam partem communionis participationisque iura sibi vendicet. Hæc Zasius *in suis orati. post rep. l.* 2. *ff. de orig. iur.* vbi satis ample ponit laudes iuris ciuilis.

Vigesimatertia consideratio; Visum est hic, quomodo Theologia participat cum scientia iuris Canonici & ciuilis, & quod etiam est quædam similitudo inter ius Canonicum & ciuile, ita quod illę tres scientiæ præcedere debent, & excellunt omnes alias scientias, & de aliis inferiorib. infrà amplius dicetur. Sed quia quandoque deficiunt constitutiones Papales & in defectum eorum allegantur dicta Hieronymi, Augustini, Ambrosij, & Gregorij, aliorumque sanctorum Doctorum, quorum dicta sancta mater Dei Ecclesia veneratur, si in decisionibus causarum inducatur lex ciuilis, quæ omnino disponit cōtrarium, quod eorum seruabitur in foro Ecclesiastico. Videtur primo, quod dictum sanctorum lege repulsa. *ca.* 1. 20. *distin.* vbi post constitutiones Romanorum Pontificum seruanda iubet ipsorum dicta sanctorum magnanimiter retinenda, & promulganda. Et cum de legibus nihil dixerit, ideo id omisisse videtur. *l. quicquid. ff. de verb. obli. l.* 1. *§. sin autem ad deficientis. C. de cadu. toll. c. dilectus. de tempore ordinand. c. is qui in prin. de sen. excomm. lib.* 6.

Secundò facit; quoniam si Canones præferantur legibus, vt suprà dictum est, multò fortiùs dicta sanctorum, cum etiam Canonibus præferantur. *c. constitutiones.* 20. *distinct.* quod probatur eo; qui à videntur repræsentare personas sanctorum, quæ videntur autoritate diuina potius, quam alia loqui: quoniam ex quo loquuntur diuina inspiratione, videntur accusare Christum, qui eos accusat. *ar. c. sacerdotis.* 6. *q.* 1. *l.* 1. *C. de statuis, & imaginib.* 8. *q.* 1. *c. qui.* Si enim Ecclesia sanctorum patrum dicta approbet, quomodo ea recusare potuit, cum eandem potestatem ex approbatione habeant, quam ex constitutione. *l.* 2. *§. ne autem. & §. sed neque. C. de veteri iure enuclean.*

Tertiò; imò quòd fortiùs est, videtur; quod leges Principum in causis Ecclesiasticis sint repellendæ, ne diuinis rebus præsidentes videantur secularibus negotiis implicati. 96. *dist. cap. cum ad verum. in fin.* illicitum, namque est, cum, qui modo se in ordine sanctissimorum Episcoporum Ecclesiasticis immiscere tractat. *ead. distinct. cap. seq.* ad sacerdotes enim Deus voluit, quæ in Ecclesia disponenda sunt pertinere ad seculi potestates. *ead. dist. c. si Imperator.* quæ distinctio in totum facit pro hac parte. Et quoniam sancti Doctores Ecclesiæ sunt ampliori gratia Spiritus sancti; ita amplior scientia aliis nedum Regibus præcellentes rationi magis probantur adhæsisse. Vnde hoc exemplo Natham propheta Dauid Regem increpauit, & Daniel nulla alia potest re factus, nisi quia ex reuelatione diuina præsumpsit, iudices à populo constitutos condemnauit. 2. *q.* 7. *cap. nos si competenter. §. sed notandum. ver. item Daniel.*

In contrarium tamen; quoniam etiam videtur, quod ex sententia Rom. Pontificis leges sint diuinitus per ora Roman. Principum diuinitus promulgatæ *c. nemo* 16. *q.* 1. Nam & beatus Petrus Princeps Apostolorum secundum leges seculi, causas Ecclesiasticas iudicabat 6. *q.* 1. *c. beatus in fin.* & Gregor. in causis Ecclesiasticis ex Romanis legibus sumpsit argumenta. 2. *qu.* 2. *c. leg. in fin.* & August. *ead. quæst. cap.* 1. *nomen.* sensatus est enim qui credit legi Dei, & lex illi fidelis, *Ecclesiast.* 33.

Secundò facit; Quoniam infames sunt ex Ecclesiæ statuto, qui Christianæ legis normam abiiciunt, sicut qui Ecclesiastica statuta contemnunt. 6. *q.* 1. *c. infamis. in prin.* Item nullæ accusationes Iudicibus Ecclesiasticis admittuntur, quæ per leges seculi prohibentur. Hæc enim sunt sanctorum patrum vestigia *ead. q. cap. nos sequentes.*

Item & tertiò Papa iubet sacræ scripturæ legibus se subiectum. 15. *q.* 1. *c. satagendum.* Ergo & causæ Ecclesiasticæ, in defectum Canonum, maiori eis debent ratione subesse, vt iuxta ipsarum diffinitiones terminentur, ad idem 50. *dist. cap. si ille.* 10. *dist. c. si adiutorium, & c. seq. vsque ad fi.* 16. *q.* 6 *c. inter memoratos.*

Quartò; nam ex quo leges per Rom. Pontifices sunt receptæ, ita habendæ sunt, ac si essent per Rom. Pontificem promulgatæ. Omnia enim nostra facimus, quibus à nobis autoritas impertitur. *l.* 1. *§. sed neque. Cod. de veteri iure enuclean.*

Quintò; Quoniam leges sunt præferendæ, ex quo in ordine literæ præferuntur regulis patrum, *cap. quis, aut leges.* 54. *distin.* quoniam si in ordine; ergo in obseruatione *l. heredes ff. ad Trebel.* Ordo namque verbo

ad partes pro excellentia vtriusque scientiæ,sed nihil decidunt. Ideo adhuc sub iudice lis est.

Et inprimis,capiam fundamenta pro Medicis tuendo eorum partes, ponendo multa vltra posita per doctores nostros Iuristas, quæ primo referam; deinde fundamenta Medicorum,tandem aliqua addam.Inter cæteros Iuristas reperio,quod Barba. *in cap.clerici.de iudic.*melius cæteris hanc materiam disputauit.Et primo dicit, quod in hoc vult stare tanquam agnus coram tondente,nec vult alicui molestus esse, & adducit in medium illud, quod scribitur apud Philosophum in 3.alias *in* 1.*Ethicorum.* opus morale, vt dicit, sumpsit, non vt sciamus, sed vt boni efficiamur;& sic philosophia moralis non est introducta, vt per eam sciamus, ex quo datur intelligentia quædam ad Iurisconsultum nostrum *in princ.ff.de iust.& iur.* dum dicit veram, nisi fallor, philosophiam, non simulatam affectantes: vt non sit philosophia ad sciendum, vt boni homines fiant,vt probatur *in l.iustitia §.iuris præcepta. ff.de iust.& iure.* Ergo non est scientia, vt dicit dominus Abb. Panorm. *in d.cap.clerici.* Nam scire,est rem per causam cognoscere,vt *in* 1.*Posteriorum*,& *in* 1.*Physicorum*, dicitur. Tunc etiam opinamur vnumquodque cognoscere, cum causas cognoscimus primas, & principia prima vsque ad elementa, *cap. qui occidit* 33. *q* 8.Ergo sequitur,quod non est scientia facultas ciuilis,aut canonica, sed est quædam philosophia moralis per quam homines inducuntur ad bonum faciendum, & ad euitandum malum, & se habet vt Imperatrix.faciat illud Horatij;

Oderunt peccare boni virtutis amore,
Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

Et *l.*1.*in princ.*& ibi glossa *in ver. veneta ff.de iustit.& iur.* Ergo eo respectu excellentior est naturalis Philosophia Metaphysica,aut Medicina, vt dicit Barb. *in d. loco* pro suo primo fundamento. Sed istud fundamentum est plus, quam debile, cum præsupponatur falsum,cum satis supra *in* 4.*consi huius part.* probauerim, legalem facultatem esse scientiam habentem suas causas & modos arguendi. Imo magis dicitur scientia, quam physica & medicina,vt statim probabo.

Secundo Barb.adducit text.*in c.non sane.*14.*q.*5. vbi Gratianus ponit verba Augustin. ad Maced.in quibus præmisit Medicos legum aut canonum doctoribus:& clarum est, quod ex ordine literæ validum est in iure argumentum, vt *in leg. generaliter. §. quid ergo.ver. ordinem scripturæ ff.de fideicom lib.* notatur plene *in cap. cum delicta. extra de rescind.* vbi per Felyn.& dicit ipse Barba. quod dicit *in c. decernimus.extra de iudic.* Ergo præferuntur Medici Legistis. Ad istud fundamentum dabitur responsum clarum, tenendo partem contrariam,vbi simili modo arguetur pro parte contraria.

Tertio idem Barb. adducit text.quem dicit esse singularem,coniuncto dicto Bar. *in leg.*1 *C. de Comitibus & archiatris. lib.*12. vbi dicit, quod Medicus Principis aut Papæ æquiparatur Ducibus & Vicariis Principis; & obtinet locum Comitis primi ordinis,quem gradum non habet legum doctor Consiliarius Principis, vt notatur *in l.iurisperitos. ff.de excus.tutor.* Ad istud est facilis responsio; quod ex quo tenet primum locum inter Medicos, quod ratio est, quod aliqua dignitate decoretur: sed non dicit, quod ille, qui inter Consiliarios Principis tenet primum locum, vt est Cancellarius, qui dicitur quæstor vel præfectus prætorio,sit minor eo,cum etiã sit supra Duces, Comites, & Vicarios, vt supra ample dictũ est *in* 6. *parte.in* 1.*&* 2.*consid.* vbi ample de Cancell. & eius præeminentia seu excellentia: & etiam *in d. part.* posui de primo Medico Principis, qui stat longe post Cancellarium.

Quartò; pro suo fundamento dicit,quod illa scientia est nobilior, cuius subiectum est nobilius, vt dicit Philosophus *in* 1.*de anima*:sed subiectum philosophiæ naturalis, vt dicit, est nobilius subiecto legum: est enim subiectum corpus physicum,vt mundus,&c.quę in eo sunt, vt stellæ cœli,planetæ,elementa mixta,homo, animalia irrationabilia: de quibus philosophus proprietates & passiones considerat, & hæc subiecta sunt nobiliora subiecto legum, quod est iustitia in politica conuersatione.

Quod autem cœlum,intelligentiæ & planetæ sunt nobiliores ipsa iustitia ciuili,apparet:quoniam,vt dicit,sunt corruptibiles in simplices,& perpetuæ causæ sunt eorum, quæ in mundo sunt,à quibus ratio & natura rerum dependet, & omnes eius operationes inferiores.Et vt dicit:Legalis potentia est quędam operatio variabilis. Ipsa etiam anima humana nobilior est,sine comparatione, potentia legali,& ipsa iustitia communicatione; cum sit subiecta simplex & perpetua, & eodem modo est dicendum de intelligentiis superioribus,vt habetur *in lib.de anima.*

Similiter; & ipse homo videtur nobilior ipsa iustitia legali;quia causa efficiens & finalis sunt nobiliores ipso causato, vt *cap. cum cessante. extra de appell. leg. adigere.§ quamuis ff de iure patro.* & habetur *in lib.de causis.* & facit *l eam quam.C. de fideicomm.* sed iustitia est effectus causatus ab homine,& etiam ad finem inuentus; ergo non est nobilior ipso homine, & per consequens scientia illorum est nobilior scientia legali.

Et eodem modo probo;quod subiectum medicinæ est nobilius subiecto legis. Nam subiectum medicinæ est corpus humanum animatum; sed subiectum legis est iustitia communicatiua;ergo subiectum medicinæ est nobilius subiecto legali;eo,quia homo est dignior; quoniam est nobilissima creaturarum. Nam causa efficiens alicuius operationis est nobilior effectu à se producto, iuxta illud: *Manus tua, Domine, fecerunt me.* & probatur *in lib.de causis.* Ergo homo est nobilior iustitia politica,& communicatiua,& sic nobilius est subiectum medicinæ, quam legis, & per consequens est nobilior scientia.

Pro responsione præcedentium persuasionum, seu talium, qualium inductionum necesse est demonstrare errorem ita arguentium,qui in omnibus errant extrauagando terminos, & aliter sumendo, quam sumi debeant. Nam, non est verum, quod homo sit subiectum in Metaphysica,Philosophia, & Medicina, quæ omnes res supra declaratæ, sunt subiectum in illis scientiis. Sed in philosophia naturali subiectum est cognitio rerum naturalium, & effectus illarum, quæ sunt factæ causa hominis; cum omnia hominis causa facta sint,non solum medicina:sed etiam planetæ cœlum, terra, aer, aqua, omnia elementa, iustitia, ius,& omnes aliæ res quæcunq; sint. Ita,quod homo in qualibet scientia est ita subiectum in vna, sicut in alia: & vnaquæque scientia est ita subiectum hominis, sicut alia; cum,vt dictum est, hominis causa facta sint omnia, vt dictum est ample supra *in* 1. *part. in* 1. *cons* ad quam recurre, ad demonstrandum, quod omnia sunt sub homine,& non quod homo vni rei subiiciatur,& non plus vni,quam alteri:imo omnes quęcunque res, quæ sunt in mundo; & à Deo creatæ subiiciuntur homini, vt ibi ample dixi, præter rationem, cui subiicitur homo, & non ratio homini; vnde ait Seneca ad Lucill. Si vis omnia tibi subiicere, subiice te rationi,

vt dicit gloss. *in ver. rationis. in c. ex eo. de elect. in 6.* de qua do. meus Ias. *in l. dedi. la premiere. §. si liber ff. de cond. ob causam. & in l. quoties in 6. & 7. colum. Cod. de rei vendic. & in l. illam. Cod. de collat.* Sed nihil aliud est lex, nisi quod ratione consistit, 1. *dist. cap. consuetudo.* Imo ratio est anima legis, *l. cum pater. §. dulcissimi. ff. de leg.* 1. Quoniam per rationem restringitur, ampliatur, & ducitur, vt tenet Fel. *in cap. ex part. in fin. extra de constit.* Pan. *in c. fin. in c.* 3. *col. extra de rescript.* Petr. de Anch *in consil.* 154. *in* 2. *colum.* Item & magis errant, qui tali fundamento vtuntur, dicendo, quod subiectum in scientia legali sit iustitia politica, & communicatiua, cum verum subiectum sit ius, quod ars boni & æqui, quæ sunt essentiæ Deitatis, vt supra dictum est. Ex quo subiectum ipsius scientiæ legalis potest dici Deus. Sicut in Theologia vno respectu; tamen licet alio quam ad Theologiam. Cum licet Deus sit subiectum in Theologia eodem respectu, scilicet, quia considerat Dei proprietates, & operationes, ex quo est eius verum subiectum secundum Philosophum 1. *Posteriorum.* & dixi suprà *in* 2. *consid.* si etiam scientia legalis: quia considerat bonitatem & æquitatem, quæ sunt partes iuris; & ideo cum sint essentiæ & proprietates, & operationes Dei, qui circa bonitatem & æquitatem operatur; ideo subiectum in illa scientia legali est ipse Deus, vt ample supra dixi, & scientia medicinalis solum habet respectum ad sanitatem corporis, & non animæ, nec morum; quod tamen facit scientia legalis: quoniam ea ratione qua homo potest dici subiectum in medicina, quia medicina habet respectum ad sanandum corpus; eadem ratione, & digniori posset dici subiectum in scientia legali; cum medicina habeat respectum ad illum sanandum, & scientia legalis ad illum bene regendum & gubernandum. Et non solum hominem in specie prout medicina, sed totum hominem in genere, & in Republica, quæ homini priuato præferenda est: circa quam versatur scientia legalis, non autem medicina: & sicut secundum communem opinionem, & illorum; quia non vltra voluerunt dicere, quod subiectum iuris ciuilis est homo politicus, & rationalis dirigibilis constitutionibus legalibus in bonum & in notitiam diuinarum atque humanarum rerum, vt supra dictum est. Ita homo non simpliciter, sed ægrotus dirigibilis ad sanitatem ex constitutionibus & ordinationibus medicinalibus est subiectum in medicina: sed non potest dici, quod homo sit simpliciter subiectum in medicina; cũ homo sanus non subiiciatur medicinæ: quoniam, vt habetur *Matth* 9. *Marc.* 2. *& Luca* 5. Non est opus medico valentibus, dicit Iesus Pharisæis. Cui Christo credendum est; cum, quæ dicit, vera sint, & verum est testimonium eius: & ideo non potest esse verum, quod hoc simpliciter sit subiectum in medicina: quod adhuc, quod plus est, potest semper dici in scientia legali; quoniam licet dici possit, quod quæ spiritu Dei reguntur, non sint sub lege; verum est, quantum ad exercitium: sed quantum ad rationem legis semper homo subiectus est. Panor. *in cap. omnis anima. de censib.* dixi supra *in* 4. *consid.* Nec est etiam verum, quod iustitia sit magis corruptibilis, & quod cœlum & intelligentiæ, seu planetæ cœli sunt magis incorruptibiles, quam iustitia. Cum sit constans & perpetua voluntas, vt habetur *Institut. de iustit. & iur. in princip. & in l. iustitia. ff. eodem.* & dixi supra vbi satis probaui, quod non est variabilis, nec commutabilis.

Et si dicatur; quod causa efficiens sit maior causato: ergo etiam sequitur, & in hoc non est dubium, quod omnes aliæ sciẽtiæ; imo inter alias plus medicina minoratur; cum homo sit causa efficiens illarum; & homo non est factus propter medicinam, sed medicina propter hominem; quia homo est dignior quacunque scientia; imo quacunque re mundi; cum omnia eius gratia facta sint. dixi supra ample *in* 2. *part. in* 1. *consid.* ex quo sequitur, quod prædicta fundamenta Barbatiæ non militant.

Quintò; Barbatia pro medicis adduxit aliud fundamentum, & dicit, quod illa scientia est nobilior altera, cuius finis est dignior; quia omnis laus in fine canitur, & omne agens agit propter finem, & finis est, qui mouet agentem, & est causa causarum, vt dicit Philosophus, & probatur *in leg. eam quam. Cod. de fideicomm.* sed finis Philosophiæ naturalis est dignior, quam finis legalis censuræ, quod demonstrat, vt dicitur: quia finis intentus à natura in Philosophia est felicitas actuum humanorum; sed finis legalis censuræ non est felicitas actuum humanorum; ergo finis naturalis Philosophiæ est dignior fine legalis censuræ. Quod, vt dicit, appatet, finis legalis censuræ est felicitas quædam circa quoddam communicari secundum ciuilem conuersationem; talis autem non est vera felicitas actuum humanorum, vt probatur *in lib. Ethic.* & eodem modo est dicendum de medicina, vt finis medicinæ sit dignior fine legalis censuræ. Nam finis medicinæ est conseruatio substantiæ & essentiæ hominis; finis autem legis est conseruatio qualitatis & accidentis; quia bona & honesta conuersatio; in aliis autem substantialis, & conseruatio substantiæ & formæ est dignior finis, & magis necessarius fine qualificatiuo & cõseruatiuo qualitatis, & vt dicit hoc est clarissimum; quia substantia est dignior accidente; quia accidens est in esse, vt voluit Philosophus 5. *Ethicorum. & in l. eius. ff. si cert. petat.* Parcat mihi autoritas domini And. Barb. quia non bene considerauit finem legalis scientiæ. Quoniam, si vidisset Ciceronem, aut de eo recordatus fuisset, & seq. allegandis, non dixisset finem legalis scientiæ esse talem, quem dicit. Nam Cicero *lib.* 2. *de legib.* ad ciuium salutem, ad ciuitatum incolumitatem hominúmque vitam beatam & quietem leges esse adinuentas attestatur, & satis iuribus demonstratur per tex. *in l.* 2. *§. post hac deinde. ff. de orig. iuris.* vbi Bald. dicit, quod ciuitas non potest stare sine iurisperito; cum leges ad conseruandam Remp. ciuitatis, & etiam finis legis est conseruatio pacis inter homines vt dicit Alber. *in rub. ff. de legib.* Et sic finis legalis scientiæ non solum tendit ad conseruationem vnius hominis in specie, puta talis, aut talis, sed omnium & totius Reipublicæ. Et tamen finis medicinæ non tendit ad conseruationem vniuersalis status hominis. Cum medicina sit tantum pro ægrotis: quoniam, vt dictum est, non est opus medico bene valentibus, *Matth.* 9. Nec est in potestate medici facere hominem quantumcumq; specialem immortalem; iuxta illud *Psalm.* 87. nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici suscitabunt? quod non est medicorum suscitare; sed solius Dei. Vnde dicit: Confitebuntur tibi; quia si aliquos mortuos suscitari contigerit, non à medicis, sed à Deo solo rediuiuos fatebuntur, prout ita declarat illum textum Archid. *in cap. conuertimini. §. hinc etiam medici. de pœn. dist.* 1. Item & sic. Ex quo finis legalis scientiæ tendit ad conseruationem Reipublicæ; finis vero medicinæ consuetudinem priuatorum hominum est præferenda scientia legalis. Cùm vtilitas publica præferenda sit priuatæ, *leg. vtilitas publica. C. de princip. lib.* 12. & ibi Luc. de Penn. Nam bonum gentis diuinius est, quam bonum vnius hominis, vt dicit Philosoph. 1. *Ethic.* Et apud Platonem iustis-

iustissime illa ciuitas traditur instituta, in qua proprios quisque nescit affectus. 8. *dist. in princ.* hinc Tullius *de offic. li.* 3. Natura quidem consequimur, vt communem vtilitatem nostræ anteponamus: vt enim leges omnium salutem, saluti singulorum anteponunt, dicit Luc. de Penna in *l.* 1. *Cod. de collat. fund patrimon. li.* 11.

Item medicina tendit solum ad conseruationem corporis: sed legalis censura ad conseruationem hominum Reipublicæ, & animæ, quoniam ad rerum diuinarum atque humanarum notitiam tendit, vt dicit *gl. in l.* 1. *§. proinde. ff. de var. & extr. cogn. in ver. sanctissima.* vbi dicit, quod scientia legalis est sanctissima, quoad animam: quia eius præcepta concordant cum diuinis. Docet enim honestè viuere, alterum non lædere, & ius suum vnicuique tribuere; ex quibus non solum corpus conseruatur, ciuitas & Respublica: sed anima seruatur; quoniam in his tribus pendent leges & Prophetæ, sed anima præferenda est corpori & quibuscunque rebus, *l. sancimus. Cod. de sacrosanct. Eccles.* & satis suprà demonstraui, qualis sit finis legalis scientiæ, ratione cuius etiam videtur legalis esse æquiparanda scientiæ Theologicæ, quæ cum suprà scripserim, nolo hic transportare. Ex quibus constare potest, quod nulla est comparatio finis legalis scientiæ ad finem medicinæ aut philosophiæ naturalis, cum in centuplo sit dignior finis legalis scientiæ fine medicinæ & philosophiæ.

Sextò, Barbatia adducit aliud fundamentum, & dicit, quod nulla doctrina possit appellari scientia; nisi quæ est verorum & æternorum in veritate, & impossibilium aliter se habere; quoniam, vt dicit, scientia est verorum, secundum Philosophum 1. Poster. & Commentatorem in 3. de Anima. & facit text. in *c. qui occidit.* 23. *qu* 5. & quod voluit Bart. in *l.* 1. *§ quod obseruari. C. de iuram. calum.* quoniam nihil scitur nisi verum: vt voluit Bald. *in ca.* 1. *de constit.* vbi dicit, quod scientia est Entium non eorum, quæ natura, aut ars reuelauit. Bald. in *c. cum contingat, de rescind.* Petrus de Anch. in *clem.* 1. *de concess. preb.* & per gloss. in *l. si pater. ff. de hered. institut.* probatur in *d. c. qui occidit.* Sed philosophia est huiusmodi, & legalis censura est circa contingentiam in humanis actibus extrinsecus continentibus aliter se habere, & diuersimodè se habere, ideò dicit, quod lex adaptatur tempori, & est mutabilis ex veritate temporum. 3. *dist. canon. erit autem lex. c. non debet. de consang. & affin. c. pen. de cler. non residen. cap suggestum. de decimis. l. ex facto. ff. de vulgar. & pup.* Et per consequens videtur, quod Doctor Philosophiæ, aut medicinæ sit præferendus Doctori Legum, seu Canonum.

Ad istud fundamentum est amplissime responsum supra in hac parte, in 4 consider. ibi; Ad quartum, & ibi ad sextum. vbi satis probaui, quod scientia legalis sit immutabilis, licet quandoque mutetur ex illa aliqua constitutio: non tamen per hoc dicitur mutabilis aut variabilis; cum omnia semper fiant cum ratione, quæ est anima legis; & sicut quandoque Medicus mutat medicinam ratione loci aut temporis etiam in vno & eodem tempore, & per hoc non dicitur facere contra scientiam suam, sic etiam dicendum est de Iurisperito, aut alio habente potestatem mutandi aliquas leges: sed cum scientia legalis non sit in totum mutabilis, prout nec scientia medicinalis. Ideo est certa, & vera in genere, sicut ipsa medicinalis scientia.

Septimò; pro parte Medicorum adduco alia fundamenta, videlicet, quod sunt honorandi. Quoniam, vt habetur *Eccles.* 38. Honora Medicum propter necessitatem: etenim illum creauit Altissimus; à Deo enim est omnis medela, & à Rege accipiet donationem, disciplina Medici exaltabit caput illius; & in conspectu magnatum collaudabitur. Altissimus de terra creauit medicinam, & vir prudens non abhorrebit illam. Vbi ample constat, quod Medici sunt honorandi, & quod medicina est à Deo. Sed ad hoc dico, quod ex origine ipsius non est tam honoranda, quam scientia legalis; cum medicina sit de terra, & iustitia de Cœlo prospexit, vt suprà dictum est; & ideo à digniori loco dignior dicitur argumento eorum, quæ dicuntur de matrimonio, quod est dignius Sacramentum: eo, quia in Paradiso est celebratum. & ordinatum. *Genes.* 2. Erunt duo in carne vna prout ample dixi *in consuetudin. nostris Ducatus Burgund. in rubric. des droicts & appartenances à gens mariez in princip.*

Octauò: facit text. *in l.* 1. *§. medicorum ff. de var. & extraord. cogn.* vt ibi dicit textus, quod Medicorum eadem causa est, quæ & professorum, nisi quod iustior quo ad petitionem salarij: ex quo in hoc diminuitur de eorum honore. Cum ex quo mercenariam operam non spernunt, non amplius inter Philosophorum professores numerantur, vt dicit tex. ibi: *An Philosophi.* & ideo ex quo Legistæ non petunt salarium, sed eis datur honorarium sic dictum: quia honor est donati & cui datur, vt dicit gloss. *in verb. honor. in d. l.* 1. *§. est enim* Quæ iam enim tametsi honestè accipiuntur, inhonestè tamen petuntur, vt dicit text. Ex quo text. clarè constat, quod status Aduocatorum est honorabilior, quam Medicorum, eadem causa.

Nonò: per illum text. hic ante allegatum dicitur, quod Medici præsunt corporibus humanis: Legistæ vero rebus: sed corpus præferendum est rebus: cum sit dignius, quam res: & digniora sunt, quæ dignioribus præferuntur, vt *in Auth. de defenso. ciuit. §. nos igitur. colum.* 3. igitur Medici sunt præferendi Legistis. Ad hoc est supra responsum, quod licet Legistæ præsint rebus, & habeant eas subiectas: habeant etiam non solum corpus ad instituendum ipsum, quomodo alterum lædere non debet, honestè viuere, & ius suum vnicuique tradere debet, *l.* 1 *ff. de iust. & iur.* & dixi ante: sed etiam præfertur animæ, quam instruit, & docet (vt etiam prædixi) quæ preciosior est corpore. Igitur.

Decimò facit; quia leges impediunt cognitionem veritatis. Medicina autem facit ad eam deuenire, quod sic probatur per dictum Auer. *in fin* 2. *Phys.* vbi dicit: Ille, in quo congregatur consuetudo & comprehensibilitas veritatis, non habet impedimentum à veritate, sed impedimentum semper est à falsitate, vel saltem ab eo, in quo non est veritas, neque falsitas, vt *in logic. & 2 Meta. Aristo. textu com.* 14. quantam vim habeat consuetudo, leges ostendunt, in quibus inuenies apologos plus animo applicabiles, quam summæ veritatis: & tamen medicina, ex quo est sententia speculatiua, & per speculatiuas acquiritur cognitio veritatis, vt dictum est ante. Igitur cognitionem veritatis impediunt leges, quam medicina amplectitur: & per consequens Medici Legistis sunt laudabiliores. Sed ad prædicta est satis responsum, ex quo non solum scientia legalis est practica, sed etiam speculatiua, vt dixi. Igitur, &c.

Vndecimò facit: quia Iuristæ, vt Iuristæ non possunt esse prudentes. Igitur non possunt esse ciuiles. Consequentia patet ex d. Philosopho 2. *Polit.* qui di-

cit; Necesse est ciuilem hominem esse prudentem: & probatur antecedens; quia prudentia est habitus cum ratione vera. Iura autem sunt cum formidine; quoniam sunt opiniones: sed opinio non est habitus, in quo anima prospiciat verum affirmando vel negando, vt 6. *Ethic.* sed ea falli contingit. Igitur, &c. Ad hoc satis est responsum supra. Et dicit Laurent. Valla in *proœmio tertij libri suarum elegantiarum*, quod quinquaginta Digestorum libros, cum admiratione relegit. Primum quod nescias, vtrum diligentiáne, an grauitas, prudentia, an æquitas, scientia rerum, an orationis dignitas præstent: & maiori laudi danda esse videantur. Deinde, quod hæc ipsa ita in vnoquoque illorum omnia sunt egregia & perfecta, vt vehementer dubites, quem cui præferendum putes. Quæ enim disciplina (vt idem ait) scilicet, quæ publicè legatur, tam ornata atque aurea, vt ius ciuile? Tantum igitur deberi putat eius facultatis libris, quantum illis olim, qui Capitolium ab armis Gallorum atque insidiis defenderunt, per quos factum est, vt non modo tota vrbs non amitteretur, verumetiam, vt tota restitui posset, ita per quotidianam lectionem Digestorum, & semper aliqua ex parte incolumis, atque in honore fuit lingua Rom. Hæc ille inter plura alia.

Duodecimò facit; quoniam qui à Deo commendantur, sunt magis approbati, vt dicit Apost. 2 *ad Corinth.* 10 non enim qui seipsum commendat, ille approbatus est, sed quem Deus commendat: sed Medici à Deo commédatur, vt dictum est supra in *septimo argumento.* Iuristæ autem se ipsos commendant, vt habetur in *c. clerici.* per Doct. *de iud.* Sed Medici, qui faciunt istud fundamentum, aut non omnia viderunt, aut veritatem tacent: quoniam etiam Iuristæ & legislatores laudantur à Deo: quia, vt habetur *Psal.* 83. Benedictionem habuit Legislator, & ibunt de virtute in virtutem; quoniam etiam ipse Deus Legislator dicitur *Iob.* 36. Ecce Deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in Legislatoribus, & *Iaco.* 4. Vnus est Legislator & iudex, qui potest perdere & liberare, &, vt dicit Bern. de Bust. in 2. *part. sui Rosarij sermone* 29. 2. *part. in litera C.* hæc scientia est à Deo, vt habetur *Prouer.* 8. per me legum conditores multa discernunt, & habetur *Ps.* 9. Constitue, Domine, legislatorem super nos, vt sciant gentes; quoniam homines sunt. Imò dicitur *Actor.* 5. Doctores legum dicuntur honorabiles, cum dicunt; Quidam erat in concilio Pharisæorum nomine Gamaliel, legis Doctor honorabilis.

In contrarium tamen, & pro parte Legistarum, quæ est ipsa veritas, & prout ita se habet obseruantia, & ita etiam tenet sedes Apostolica, quod Legistæ præferuntur Medicis & magistris in artibus, teneo, quod indistincte Doctor legum & canonum, aut vnius illarum facultatum tantum, præfertur Doctori in medicina & magistro in artibus. Quod probatur multis fundamentis, ex quibus iam supra plura posui, sed ea quæ posui, non recitabo; sed tantum de eis mentionem faciam remissiue ad loca supra dicta, & supra descripta.

Primum ergo fundamentum est Barbat. semper tenendo eius ordinem, & aliqua addendo; ex eo, quia anima est preciosior corpore, & semper est præferenda, *l. sancimus. Cod. de sacros. Eccles. c. cum infirmitas, de pœn. & remiss.* sed legalis censura est medecina animæ; & curat animam text. est valde sing. iuncta sua gloss. *in verb. nouis. de iur. cal. extra.* & maxime in Canonicum ius, quod tendit ad bonum animæ simpliciter, & ad dirigendum animas ad ipsum Deum, vt *in cap. vt animarum peric. de constu. in* 6. & in gl. mag. circa med. quæ ad hoc reputatur singularis *in c. cum contung. de iureiur. extra.* sed idem etiam dicendum est de scientia legali; cum sit sanctissima etiam quo ad animam, vt est text. *in l.* 1. *§. est enim. gl. in ver. sanctissima. ff. de varijs & extraord. cogn.* vt dixi suprà respondendo ad fundamenta pro contraria parte. Sed medicina curat quandoque corpus ægrotum, non semper: quia *Non est in medico semper releuetur vt æger:* eo etiam, quia constituti sunt vnicuique termini, qui præteriri non poterunt, vt habetur *Iob.* 14. Et cũ corporalia nihil sint ad comparationem animæ & spiritualium, vt *c. inter corporalia. de translat. prælat.* Quoniam etiam, vt inquit Hieron. temporalis vita vitæ æternæ comparata, potius est dicenda mors, quam vita, & apud Cicer. *de somnio Scipionis* Vestra, quæ dicitur vita, mors est. Et etiam militat hoc argumentum, quo ad Philosophiam: quia, licet philosophia naturalis tendat ad cognitionem rerum, & ad quandam felicitatem cognoscendi, iuxta illud, quod dicitur in Georg. *Felix qui potuit rerum cognoscere causas.* Non tamen tendit ad beatitudinem animæ, & per consequens scientia legalis est notabilior philosophia & medicina.

Secundo facit; quoniam illa scientia dicitur honorabilior altera, cuius subiectum est honorabilius, assumptũ est Philosophi *in* 1. *de anima.* & pluries supra relatum est. sed subiectum legis (vt dicit Barb) est iustitia; & iustitia maior est omnium aliarum virtutum. Vnde scribitur apud Cic. *in lib. de senectute.* Optimo, iustissimóque cuique iter in cœlum patere, & expeditissimum esse, quod propter iustitiam quis acquirat beatitudinem. Et ideo dicebat Aristot. 5. *Ethic.* quod iustitia sit virtus lucens, vt hesperus; ergo scientia legalis est nobilior artibus & medicina. Hæc sunt, quæ dicit Barb. Sed de huiusmodi nobilitate iustitiæ eiusque excellentia seu præcedentia, ad omnes alias, dixi *in rubric. des iustices. in princ. in comment. nostris super consuet. Duc. Burg.* Et de subiecto digniori dixi *in hac part. in* 6. *consid.* vbi posui, quod ratione subiecti etiam æqualis sit cũ Theologia, & participet cum Theologia scientia nostra legalis; ideo hic non repeto: quæ quidem iustitia domina est & regina virtutum, vt dicit Beroald. *in tract. de felicitate:* imo etiam iustitiæ pars est religio, vbi dicit, cùm Dei cultus iustitiæ adscribatur. Ex quo, vt dicit, est animæ conseruatiua.

Tertiò facit: quia omnia denominantur à fine, & finis est, qui mouet agentem, vt voluit Philo. Sed finis legalis scientiæ est conseruare Rempub. ciuitatem, & hominum congregationem, vt probatur *in l.* 2. *§. post deinde. ff. de orig. iur.* & ibi Bald. colligit, quod ciuitas non potest stare sine iurisperito: tendit enim ad bonum publicum, propter quod homines efficiuntur beati, teste Cic. *in lib. de somn. Scipionis in verb. omnibus qui patriam auxerint, rexerint, adiuuerint, atque seruauerint, esse certum in cœlo diffinitum locum, vbi sempiterno æuo fruantur.* Sed ad hunc finem non tendunt artes & medicina: ergo ex fine legalis scientia excedit artes & medicinam. Et de huiusmodi fine scientiæ legalis, satis ample suprà scripsi *in hac part.* 7. *consider.* quæ hic non refero: sed ex ibi deductis est ampliandum istud fundamentum.

Quartò facit: illa sciẽtia est nobilior alia, per quam humana vita melius disponitur. Nam homo est nobilissima creaturarum, iuxta illud Porphy. Sumus enim rationales nos & dij, sed mortales additum nobis, separat nos ab illis. & *in* 6. *Æn.* scribitur:

Igneus est illis vigor, & cœlestis origo.

Et in illo Ouid.

Pronáque cum spectent animalia cætera terram,

Os ho-

Os homini sublime dedit,cœlumque videre
Iussit,& erectos ad sydera tollere vultus.

Et dixi ample supra *in 2.par in 1.consid.*Sed per censuram legalem melius disponitur humana vita. Nam per leges homo homini prohibetur insidiari,*l.vt vim. ff.de iust.& iur.*Imo nō solum vna ciuitas, sed nec exiguus hominum cœtus potest esse sine iustitia.Nec etiam quidem parua domus, vt dicit Macrobius *lib.10 de somn.Scipionis.* Ita quod non solum est vtilis & necessaria cuilibet administrādi & exercendi, sed etiam omnib.& Reipublicæ, vt dixi *in d.rubr.des iustices.in prin supra alleg.in consuet.nostris Ducat.Burg.*

Quinto; illa scientia est nobilior altera, per quam homo magis efficitur obediens Deo,& magis ipsi Deo coniungitur: sed per legem nos efficimur virtuosi, *vt l.1 in prin. ff.de iust.& iur.* iungimur Deo,& sumus filij ipsius Dei: Quoniam dij & nos rationales sumus, vt dicit idem Barbatia *in c.significasti. d. foro compet. nu.14.*Imo,vt dicit Propheta *Psalm.83.* Etenim Benedictionem dabit Legislator, & ibūt de virtute in virtutem.Et habetur, *Dan.12* Qui ad iustitiam erudiunt multos, fulgebunt quasi stellæ in perpetuas æternitates,*c.si de magistris.* & dixi ante *in 7.part.* vbi dictum est, quod aduocati sunt laudandi & honorandi in sede magistratus: ita quod Legistæ,etiam sacerdotes & sanctissimi vocantur. Dixi me ante *in 10.consid.* Sed per medicinam in nihilo Deo attingimur; imo nihil habet,quod concernat conscientiam aut animam,nisi à Iureconsultis, vt *in c.cum infirmitas. de pœnit.& remiss.* imo per medicinam quandoque curamur ab infirmitate corporis tantum,nec Deo coniungimur. Igitur,&c.

Sexto facit; Quoniam,vt inquit,summæ sapientiæ Chrysippus, lex est rerum humanarum & diuinarum cognitio,*l.nam Demosthenes ff de leg.* & medicina est tantum cognitio rerum naturalium & humanarum; ergo excellentior est legalis scietia. Cum eius subiectum,scilicet iustitia aut ius,versetur circa diuina, vt dictum est supra ample *in 18.consid.* & voluit Philosophus *in 1.de anima.*

Septimo facit;Quoniam lex est donum Dei,*d.l.nam & Demosthenes.ff.de legib* & sunt inuenta à Deo,& sic processit à Deo. *Exod 31.cap.ibi:digito Dei scriptos.* & *Deut.10.c.*& dicitur *Exod.25.* Dabo tibi duas tabulas lapideas,& legem & mandata,quæ scripsi,vt doceas filios Israel.& dicitur *Prouer.6.*quod est lex mundi & fons vitæ.16.c.Lex procedit à sapientia.*Eccl.19.*& sunt inuenta a Deo,ex quo est magnificanda; sicut matrimonium magnificatur ab authore,*c.1.de voto.libr.6.*& dixi supra *in 5.consid* quomodo leges inuentæ sunt à Deo,& origine a Deo processerunt.vbi ample,& sunt per ora Principum hominibus promulgatæ,*l.fin.Cod.de præscrip.long.temp.* & iuxta illud quod ibi per me allegatum. Per me leges regnant. Medicina vero est inuenta ab homine, videl.ab Apoll. Æsculapio,& Hip. doctiss.iuxta illud Ouid.*Inuentum est medicina meum.* Ex quo sequitur,quod magis est honorandus Legista, quam Artista,aut Medicus.

Octauo;dicit Barbat. hoc probari ex gl.*in verb. nec medico.in c.non sane.* quod est *cap.fin.14.q.5.* vbi dicit, quod Medici non sunt maioris valoris, quam obstetrices,vt videtur facere text. *in l.si duobus.§.fin autem artifices. C.com.de legat.*

Nono; dicit Barbatia, quod etiam ex modo acquirendi scientia legalis est dignior: cum faciliori modo acquiratur scientia legalis,quam artis,aut medicinæ. Quoniam, licet modus sciendi in Philosophia naturali sit demonstratiuus, & sic certior,& verior, iuxta illud. Certior aure arbiter est oculus,*l.corruptione.§.fin.ff.fin.regund. l.1.ver. ante ox aspecti. ff.de seruis.* & eodem modo modus sciendi medicinam est demonstratiuus aut diffinitiuus:vt apparet *in 1.Tech.pri canonis. tertia Fen.primo.*Item modus sciendi leges est positiuus & fallax. Ideo non est certus & demonstratiuus, sed modus sciendi leges, licet sit positiuus: tamen est finitus,& sic est certus:& adducit tex.quem dicit valde singularem *in proœmio Digestorum §.quibus.* Imo est sub §.*duabus.*in impressionibus nouis, vide tamē textum alium ad hoc *in proœmio Inst. in §.cumque. in fin.* ibi:*vt & initium vobis & finis legum.* Ex quibus textibus tria inferuntur. Primo, quod legalis censura est scientia contra multa argumenta in cōtrarium,& supra ample probaui *in 4 consid huius part.*Secūdo probatur, quod est scientia finita, & traditur per modos certos, determinatos & finitos. Hinc dicit etiam text. *in Auth.de priuil.dotis in prin.col 8.* Vnam nobis esse in omni nostræ Reipublicæ & Imperij vita. In Deo spem credimus,scientes: quia hæc nobis & animæ & imperij dat salutem.Vnde & legislationes nostras inde pendere competit, & in eam respicere,& hoc eis principium esse,& medium & terminum.Tertio probatur, quod finis finus est mirabilis, & facit illud, quod habetur *in aphorismis Hippocratis*, cum dicitur: *Vita breuis, ars vero longa: tempus acutum, experimentum vero fallax.* & per consequens sequitur,quod ratione modi,per quem scitur scientia legalis,est excellentior,quam artis & medicinæ.

Decimo facit;prout dicit Barbatia, illa scientia est alia excellentior,cuius finis excellentiorem producit effectum:quia omnis effectus assimulatur causæ;quoniam natura est vis insita rebus ex similibus similia procreans, vt *in 1.de generat.& corrup.c.ius naturale. 1.distinct. l.quod si nolit. §.si mancipium. ff. de ads.edict.* sed peritus in censura legali efficitur parens Imperatoris,vt est tex.*in l.dum in vers.apud Vlpianum parentem nostrum. C.de locato.* Et alios plures effectus habent Iuristæ, quos non habent Medici: vt supra dixi *in 6.& 10.consi. huius partis.* Sed non inuenitur iure cautum,quod Medicus aut philosophus sint parentes Principis,aut alios effectus habeant,de quibus supra. Et licet dicatur, quod primus Medicus Principis æquipararetur Duci,vt supra dictum est: non tamen sequitur, quod propter hoc sit præponēdus Iuriscōsulto.Na iuriscōsultus est pater Imperatoris, quod bene notabis ad declarationem *l.1.C.de Comit. & Archiatris lib.12* Quoniam si in curia Principis aut Papę sint duo doctores,quorum vnus sit Medicus Principis, & alter Consiliarius:quod præferretur doctor Consiliarius:quia dicitur pater Imperatoris.Adde vltra Barbatiam,quod maxime istud debet habere locum in Cācellario Principis,qui non solum Medicos, sed etiam omnes alios,etiam Deus, quibus assimulatur & æquiparatur Medicus præcedit.vt dixi supra *in 6.part.* vbi ample de eius excellentia,& potestate descripsi:& ita se habet consuetudo,de qua dicam *in fin.*

Vndecimo facit:illa scientia dicitur nobilior,cuius splendore illuminatur vniuersus orbis. Nam publica vtilitas priuatę præfertur.*l.1.§ pen.C.de caduc.tollend. c.bone.1.de postu.præla.*dixi supra. Sed per scientiam legalem illuminatur mundus:vt probatur *in Authen. habita. Cod.ne filius pro patre.* dixi supra *in 10.consider.* & Respublica Legistis committitur gubernanda. *§ fi. in proœm. §.Institut §.duabus. in fine. & §.penultimam. proœm.ffor.* Sunt etiam Iuristæ omni tempore felices, vt dicit tex.*in proœm.ff.pr d.§.duab in pr.* Nec permittunt leges aliquem Iurisconsultum in anxietate aut

penden. Sed Doctores legum subrogãtur loco Dei; ergo præferuntur Medicis. minor probatur, vt dicit. Nã Deus à principio creauit cœlum & terram, & omnia, quæ in eis sunt: & angelicam & humanam naturam, spiritualia & temporalia, quæ omnia per se ipsum rexit & gubernauit, sicut factor suam rem gubernare solet, & homini, quem fecit, præcepta dedit, & transgrediendi pœnam imposuit, vt habetur *Genes. 2. 3. & 4. cap.* Et rexit mundum vsque ad tempus Noe, quo tempore Deus incepit regere creaturas suas per ministros suos, quorum primus fuit Noe: postea per Patriarchas, per Iudices, per Reges vsque ad tempus Christi, qui fuit verus & naturalis Rex noster, iuxta illud Psalmistæ: *Deus iudicium tuum regi da.* Provt ita scribit pulchre Innocent. *in cap. licet de foro comp.* Et sic apparet, quod iudices, vt constat *in lib. Iudicum*, successerunt loco Dei ad regendum populum. Ergo Doctores iuris dati sunt, vt regant populum in locum ipsius Dei, quod regimen non fuit datum Artistis & Medicis. Ergo nobilior est scientia legalis, quam artium & medicinæ. quia Deus regit mundum lege & non medicina: qui etiam solus Deus sanat ab omni malo, & non Medici. *Sapien. 16.* & infra subiicit. Etenim neque herba, neque malagma sanant illos, sed tuus, domine, sermo, qui sanat omnia, tu es, qui vitæ & mortis habes potestatem. &c. vt ibi: & ita dicit Lucas de Penna *in d. rub. C. de profess. & medicis. lib. 10.*

Vigesimoprimo secundum Barbatiam facit: quoniam, vt scribit, si quis opponat, quod scientia legalis est reducibilis ad nihilum; ergo non est scientia: quia est de contingentibus, quæ possunt adesse & abesse, & scientia est Ens Entium, vt sæpe supra dictum est. Lex enim potest aboleri per non vsum ipsius, vt per gloss. *in verb. sacramentum. in l. rem non nouam. in princ. Cod. de iud.* & glo. *in verb. frangere. in fin. in cap. 1. de treuga & pac. extrau.* & per dispositionem Principis; quia illam tollere potest & corrigere; quoniam eius est tollere, cuius est cõdere, *l. rem non nouam. C. de sacrosanct. Eccles.* Facit *c. erit autem lex. 4. distin.* vbi lex adaptatur tempori *c. non debet. de consang. & affin. cum simil.* & dictum est supra: ergo peritia legalis non est scientia. Quia ad ista potest responderi, quod licet lex corrigatur; tamen ratio legis non corrigitur, sed semper remanet firma, *l. 1 ff. de coniun. cum emanc. lib.* in glo. & per gl. *in verbo, quicunque. in c. nouit. §. nos igitur de iudic. extra & in cap. fuerunt. 7 distinct. cum simil.* & per consequens remanet firma sciẽtia legalis, posito quod lex non obseruetur: dixi ample supra *in 4. consider.* Ex quibus omnibus supradictis, vt dicit Barbatia *in loco supra alleg.* sequitur, & inferendum est, quod licet Artista & Medicus sint doctorati à Principe, vel in loco illustriori: & Iurista sit doctoratus etiam ab inferiori à Principe, vel in loco ita celebri; quo casu data paritate præferretur doctoratus à Principe: non tamen Artista vel Medicus præferendus est Iuristis. Ista sunt fundamenta Barbatiæ quibusdam per me additis pro corroboratione materiæ. Ex quibus tamen nolui concludere in ipsa materia pro aliqua parte; Eo, quia vt dicit, non adhiberetur ei fides.

Omnes tamen alij Canonistæ tenent indistincte quod semper Iurista doctor, quicunque sit præfertur Medico doctori, & sic de similibus, provt tenent & decidunt *in d. c. clerici. supra alleg.* Et istud etiam tenet & obseruat Ecclesia Romana, vt habetur tam in regulis Cancellariæ Apostolicæ Iulij II. quam in concordatis nostris initis inter summum Põtificem & Christianiss. Regem nostrum Franciæ. *in tit. de collationib.* in quibus habetur & declaratur clarissime, quod Doctor Theologus præferatur Doctori in iure, Doctor in iure Canonico, Doctori in iure ciuili, & Doctor in in iure ciuili. Doctori in medicina, etiam in nominationibus. Ex quo, cum sit expressa decisio de prælatione inter eos, tam summi Pontificis, quam Regis, videtur, quod non sit vlterius super huiusmodi controuersia hæsitandum.

Vniuersalis ergo & generalis conclusio; in qua non est dubium, quo ad Ecclesiam, & quo ad temporalitatẽ in Curia Romana & in Gallia, quod Doctores in iure canonico & ciuili, vel in altero tantũ, præferuntur Doctoribus in medicina. Et idem in Licentiatis & Baccalaureis. Et de hoc sunt regulæ Cãcellariæ, & apud nos concordata, & ante idem determinabatur per pragmaticam sanctionem, quæ dant istam prælationẽ Doctoribus in iure, etiam in nominationibus ad beneficia consequenda. Ex quo satis denotatur, quod sunt maiores; & in hoc non est dabile respõsum, nec ægre ferre debent Medici, si eisdem ad oculũ demonstratur prælatio Iuristarum quo ad eos tam ex decisione Sedis Apostolicæ, quam Regis nostri: & ista est, quæ confundit, quicquid voluit dicere Petrus de Bayro *in suo tractatu super hoc edito*, qui finaliter, licet voluerit ponere certas conclusiones, se ipsum tamen confundit & intricat in illis, cum omnia sua fundamenta, quæ pro sua parte assumuntur, ex superius deductis, satis cõfundantur, & ad ea satis sit responsum; & cum ita sit decisum, non est amplius disputandum; quia videretur, quod per hoc vellent impugnare potestatem Principis, & de eius potestate disputare, esset incidere in crimen sacrilegij, vt dicit text. *in l. 2.* quæ incipit; *disputare de principali iudicio non oportet.* sacrilegij enim instar est dubitare, an is dignus sit, quem elegerit Imperator *C. de crimine sacrileg.*

Vt tamen sit pax & concordia inter eos, iuxta dictum Apostoli, consulerem, quod vltra casum decisum seruaretur opinio Theologorum, iuxta dictũ Apostoli *ad Roman. 12.* Honore enim inuicem præuenientes, quod sibi ad inuicem honorem præstent secundum mores & virtutes illorum & secundũ quod inferius dicitur, quod vnus Doctor in vna sciẽtia debeat præcedere alium quodque simul communicens inter eos, provt si essent vnius & eiusdem sciẽtiæ Doctores, nec alter alterum contemnat, aut derideat.

Et pro conclusione dicerẽ seruandam esse consuetudinem in istis, quæ est, quod inter Doctores & Medicos Iurista antiquior præferatur, non habita differentia facultatis, & istam consuetudinem recitat & refert. Dec. *in d. c. clerici. colu. 6. de iud* vbi dicit, quod debet obseruari: quia in istis prælationibus consuetudo attenditur, vt per Bal. *in l obseruare. §. antequam. ff. de off. procons. & in c. cum olim. per illum text. de consuet. extra.* dixi supra *in par. in 43. consid.*

Vigesimasexta consideratio; Inter tamen omnes Doctores, cuiuscunque facultatis sint præferuntur qui actu legunt, etiam licet alij sint seniores, qui non legant: provt probat text. *in l. 2.* & Andr. de Barrulo, & Ioannes de Plat. *Cod. vt dign. ordo seruetur li. 12.* Idem Andr. de Barrulo, & Nicolaus de Neapoli *in leg. 2. Cod. de consulib. lib. 12.* Alexand. *in l. cum quid. ff. si cert. pet. & in l. 2. §. prius ff. de vulg. & pub. subst.* Ita dicit dom. meus Iason *in d. l. cum quid. in 1. lectura col. 4.* Et hoc maxime; quoniam tales si legerint per viginti annos, dicuntur comites, vt habetur per gloss. & docto. post text. *in leg. vnica. Cod. de profess. qui in vrbe Constantinopol. docentes ex lege meruerunt Comit. lib. 12.* & per Cardinalem *in cap. 1. quis dicatur Dux, Marchio, Comes, in vsibus feud.* & de Comite dixi

supra *in 5.part.in 53.consid.* Doctor enim legens apud suos scholares dicitur quidam regulus, vt dicit Bald. *in procem.Gregoriano.in 5.col.*

Sed aduertendum est; quod tales habere debēt multas conditiones, de quibus habetur *in dict.leg.vn.Cod. de professf.qui in vrbe Constant.* & inter cæteras, quod sint inter doctores ad legendum connumerati. Secundo, quod laudabilem in se probis moribus vitam esse monstrauerint. Tertio, quod docendi peritiam habuerint. Quarto, quod etiam facundiam dicendi habeant. Quinto, subtilitatem interpretandi. Sexto, quod copiam disserendi se habere patefecerint. Septimo, quod cœtu amplissimo iudicante digni fuerint æstimati. Ista omnia ponuntur necessario requisita ad hoc, vt sit Comes legens per viginti annos, per text. *in dict.leg. vnic.* quæ omnia sigillatim & singulariter declarat ibi Lucas de Penna, de verbo ad verbum, & de vno ad aliud, dicens ibi *in 2.colum.* quod secundum Boetium *de disciplina scholarium*, debet alia sex habere, scilicet, quia debet esse eruditus, mansuetus, rigidus, antiquus, non negligens, non arrogans, quæ singula particulariter ibi declarat: ideo non transporto, cum omnes videre poterunt, & sit satis hæc pars onerata: & alibi forte de vno quoq; dicam, provt suo loco quadrabit.

Et his omnibus ponderatis, & bene in quolibet discussis, pauci tales inuenientur, qui possint se dicere Comites: sciui tamen & cognoui dominum & præceptorem meum dominum Iasonem habuisse peritiam docendi, facundiam dicendi, subtilitatem interpretandi, & quod seipsum patefecit publice, habuisse copiam disserendi in cœtu amplissimo, scilicet, Mediolani, & etiam totius Franciæ dignum fuisse æstimatum, & inter doctores ad legendum deputatum, & in diuersis vniuersitatibus famosis semper per viginti annos & vltra fuisse connumeratum, & semper tenui & reputaui eum laudabilem in se probis moribus viuentem: ex quo merito inter Comites annumerari debet. Et de his doctoribus, qui sic actu legerunt per viginti annos, quod dicantur illustres, & de effectu illius ponit ample Purpur. *in l.1.ff.de off.eius cui mand. est iurisd.colum.19. versi.octauum ponit in doctoribus.* Et tales à talliis excusantur, Guid.Pap. *quæst.386.& qu.39.*

Vigesimaseptima consideratio; Inter tales etiam doctores actu legentes, præferuntur qui maiora stipendia habent. Pan. *in cap.clerici.de iudic.extra.* facit text. *in leg.1. in versic.ordine stipendiorum. Cod.de agentibus in rebus. lib.12. l.1.ibi;pro merito laborum stipendiorumque. Cod.de castrens.& in l.fin.ibi, stipendiorum prolixitas suffragatur. Cod.de Tyronib.eodem libr.* & do.meus Ias. *in dict.leg.cum quid ff. si cert.pet.* facit *l.1.& 2.Cod.de off.magistri off.* vbi dicit text. In gradus cæteros antecedat, quem stipendia meliora vel labor prolixior fecerit anteire: cui concordat *c.miramur. §. penult.& fin.61.distinction.* notat gloss.final. *capit.Vulterranæ.quæstion.2.* notatur *in dict.leg.vnic.Cod.de professoribus qui in vrbe Constantinop.* per Andream de Barrulo. Faciunt & plura alia, quæ dicit Bart.Cæp. *in tractu.de Imperatore eligendo. in verbo, virtutis.in prin. 2.col. & in verb.ratione dignitatis.in 3.col.* ad quem in hoc recurras.

Et ideo tempore meo inter omnes doctores totius Italiæ & Galliæ præferendus erat dominus & præceptor meus dom.Ias. Maynus, cum propter eius eminentem scientiam; & eo, quia Comes, & legerat per viginti annos & vltra, vt dixi: & maiora stipendia habebat, quam vnquam habuerit doctor legens; eo, quia scio ipsum fuisse stipendiatū à Christianiss. Rege nostro Ludou.XII. de mille ducatis aureis: & me existente Mediolani fuerunt augmentata eius stipendia de ducentis aliis ducatis, ita quod habebat duodecies centum ducatos aureos seu scuta aurea, quod nunquam habuerunt neque Bart. nec Bald. nec Alexand. neque Barba. nec quicunque alius Doctor qualiscunque fuerit: & pro certo non solum prædicta, sed multo maiora merebatur: & scio, quod recusauit & Cardinalatum, & multa beneficia, sed nunquam voluit neque vxorari, neque promoueri ad sacerdotium.

Quomodo autem istud salarium taxari debet tam Doctoribus, quam aduocatis in magistratu, & officio, vide per Guil.Ben. *in sua repet.cap.Rayn.in verb.& vxorem nomine Adelasiam.in 5.decis.nu.589.* per Specul. *in titul.de salario.* & Bart. *in l.1.ff.de var.& extraor.cognit.*

Vigesimaoctaua consideratio; Inter plures Doctores præferuntur, qui libros composuerunt, seu scripserunt; cum sint maximo honore digni. Cum sint velut stellæ in firmamento cœli. *Daniel.11.* Et satis magni sunt, qui inueniunt sapientiam & scientiam. *Eccles.30.* Non enim solum sibi laborant, sed omnibus exquirentibus veritatem. *Eccl.34.* De his vere dici potest istud sacræ scripturæ. Beati, qui seminant super aquas, id est supra populos *c.cum Marche. §.est verum.de celebr missar.* Semen quippe satum in chartis perpetuo manet. Et quilibet lector inde metuens potest sumere incrementa, sed quod verbo diffunditur tanquam naturaliter fluidum, non sic de facili germinat: cum interdum supra petram, & secus viam, & inter spinas & alias in mala herba cadat, vt dicitur *Luc.8.* Hi sunt, qui cum nihil videantur agere, maiora siquidem & humana tractantes secundum Senecam *lib.1.epist.8.* vt plene dicit Lucas de Pen. *l.mulieres.in pen.col C.de dignit.lib.12.* vbi dicit, quod si sunt, qui omnibus gentibus recentes semper edunt, & floridos sapientiæ fructus; è quibus: quia teneris ætatibus doctrinarum abundantia satiantur, optimos habent sapientiæ sensus, instituunt ciuilitatibus & humanitatibus mores, æqua iura, leges, quibus absentibus nulla ciuitas potest esse incolumis. Honorandi enim atque commendandi sunt hi, qui viam veritatis aperiūt, teste Philosopho, dicente etiam ex falsis commendabor: quia veritatis inuestigandę viam & materiam præbui, præparaui, & iuuat, vt veritas sciatur, Hinc dicit idem Lucas *in d.loco*; cum ergo tanta munera scriptorum prudentia priuatim publiceque omnibus fuerint præparata, non solum arbitror palmas & coronas his tribui oportere, sed etiam triumphos, & inter Deorum sedes eos dedicandos iudicari, & dicit hæc scripta *in libro victoria architectoria*; & tales etiam multum commendat Hierony super *Eccles.a.c.* De laude vero scriptorum scripsit ample Ioan. Abbas sancti Martini Episcopi in Spanhem, & Ioan. Gerson. *in lib. quem fecit de laude scriptorum, qui incipit Scrutari scripturas.*

Sed vtrum scriptores librorum debeant nomina sua in suis libris inscribere, Ioan. Andr. plenissime *in Mercurialibus in data post regulas iuris*, vbi arguit ad vtramque partem, & pro vtraque parte multa bona argumenta adducit. & ibi etiam ponit, an liceat Doctori ex se dicere laudem suam, vide eundem & *in ca. nisi §.fin. de renun.extra.* & per Doctores *in leg.1. C.de nouo.Cod.compo.* vbi dicit Alb. quod licet in ore proprio sordescat laus; tamen etiam & Deus, & Paulus & Ang. quandoque se laudauerunt ore proprio, vt supra dixi, *in 1.par.in cons.* incip. *consideratio erit, an homo gloriari debeat, &c.*

Vige-

Vigesimanona consideratio: Antiquior Doctor iuniori præferri debet secundum gloss. *in vers. nonum. in leg. cum quid. ff. si cert. pet.* facit text. *in l. 1. ff. de albo scriben. & in cap. 1. extra de maior. & obed.* notatur expresse *in §. audient. in verb. iudice. in Authent. de defens. ciuitat coll. 3. & in leg. 1. Cod. de consul lib. 12. & leg. final. C. de decu. eod. libr* facit *l. semper in ciuitate nostra. ff. de iure immun. leg. fin. ff. de fide instr. c. Episcopi.* & ibi gl. vnic. 24. *distinct. l. prouidendum. in princ. ibi: aut vetustas.* & ibi gloss. 2. *Cod. de postul.* vbi dicit, quod seniores aduocati præferuntur iuuenibus: de quibus supra dictum est *in 7. part.* Et facit: quia senes melius scire præsumuntur. facit gloss. *in cap sic viue. 16. quæst. 1.* vbi dicit, quod seniores Magistri potius sunt audiendi, quam iuuenes. Etiam faciunt per me dicta *in commentar. nostris super consuetud. Ducatus Burgund. in procem. in gl. de nostre conseil. & in gloss. ordonné.* vbi scripsi, quod Consiliarij seniores & antiquiores præferendi sint. Facit & ratio *c. nisi cum pridem. §. alia vero causa. de renun. extra.* Quoniam qui est ætate maior, præsumitur maturitate sensus præstantior: & facit *c. ferendum* ibi; *accessit etiam damonibus. & ibi gloss. magn...* ibi: *Item quia per antiquitatem. 16 quæst. 4.* Nam præsumitur ex rerum experientia Doctoris, quod sit sapientior. & *c. porro Moysi.* qui est *cap fin. 84. distinct. & Prouerb. 20.* Præsumuntur enim senes probi, scientes, graues vt dicit Lucas de Peuna *in leg. 1. Cod. de consulibus libro 12.* vbi ponit in quibus senes & iuuenes sunt laudabiles; & etiam vituperabiles: & vt dicit gloss. *in verb. ad senilem. in cap. cum in iuuentute.* quod est *cap. penult. de præsump. extra.* meliores iuuenibus præsumuntur seniores, & consilium senum melius est, quam iuuenum. *cap. ex mulia §. secundo quæsiuisti. in fin. extra.* hinc dicitur: Consilium iuuenum Roboam fecit egenum, vt *in cap. Eccles. 16. quæst. 1.* & etiam his versibus ostenditur:

Roma vetus veteres cum te rexere Quirites,
Nec bonus immunis, nec malus vllus erat.
Defunctis patribus successit praua iuuentus,
Consilio cuius præcipitata ruis.

Dixi alibi. Et vt dicit text. in *cap fin. 20. dist.* Seniores sunt potius interrogandi & consulendi, quam iuuenes. Vnde & Iurisconsultus quandoque ex verbis senum rusticorum argumentari solet. vt in *l. si chorus. §. 1. ff. de legat. 3.* Et vt dicit Bald. *in cap. 1. per illum tex. de renun. extra.* Plus valet verbra senis, quam eloquentia, aut gladius iuuenis. idem Bald. in *l. cum antiquioribus. Cod. de iure deliber.* Fel. *in capitulo primo. de maior. & obedientia.* Et ad prædicta videatis dominum meum Iasonem in *leg. cum quid. in 2. lect. in penult & vltim. column. ff. si certum petatur.* vbi ponit, in quibus actibus iuniores postponuntur senioribus, & seniores præferuntur. Et de huiusmodi præcedentia respectu antiquitatis, dicam infrà *in 11. parte*, quando antiqui & seniores ciues præferuntur cæteris. Decius tamen in *d. cap. clerici. column. 5 in 4 & 6. fallentiis*, dicit hoc esse verum in honoribus delatis, sed in honoribus deferendis non antiquior, sed magis idoneus præferendus est, vt per text. *in l. honores in princ. ff. de decurion.* ad idem textus. *l. Vnicuique. Cod. de proximis sacror. scrin. lib. 12.* facit text. in *§. ordinationem. in Authent. de monachis. coll. 1.*

Ex prædictis etiam dici potest, quod ista antiquitas considerari debet etiam respectu ætatis, licet dominus Philipp. Dec. in *dict. cap. clerici. in 2. column. de iud. extra.* dicat, quod antiquior in hoc intelligitur non ætate, sed gradu & dignitate, & dicit gloss. notabilis in *verb. antiquiores. in c. statuimus. de maior. & obed. extra.*

Et ista consideratio ampliatur & procedit, etiam si posterior sit ditior vel nobilior: quia istæ qualitates non tollunt prærogatiuam temporis à iure ordinatam, vt notabiliter voluit Innocentius in *dict. cap statuimus.* sed considerantur data paritate in tempore, vt notat Bartol. in *leg. 1. ff de obseq.* Bald. in *leg. nemini. Cod. de aduocatis diuersorum iudic.* Dec. in *d. cap. clerici.*

Trigesima consideratio: Doctor in scientia excellens etiam si sit iunior, antiquiori præfertur, per gloss. in *verb. tempus in. §. ordinatione. in Auth. de monachis.* & ibi Ang. *collat. 1.* facit *l. prouidendum. in pr.* ibi; *aut meritum* vbi Sali. notat. *C. de postulan.* imo fortius tenuit gloss. 1. in *l. 1. C. de annonis ciuili. li. 11.* Quod scholaris, si sit peritus & excellens doctrina, Doctorem præcedere debet in sufficientia: cum non pro titulo dignitatis, sed pro meritis stipendia assignari debeant, secundum text. ibi; & quomodo procedere debeat illa gloss. vide Panorm. in *d. cap. clericis.* Facit tex. pro huiusmodi excellente in *l sed & reprobari. §. valde disciplinatos ff de excus. tut.* & ibi Bald. notat: & per illum textum dicit Rom. quod alias fuit determinatum Bononiæ, vbi erat statutum, quod minor vigintiquinque annis non posset habere lecturam ordinariam, fuit recessum à statuto propter excellentiam. Ita notat Roman. in *l. si vero § de viro ff. solut. matr.* & sequuntur Alexand & dominus meus Iason. in *d l. cum quid ff. si certum petat.* Felyn. in *rubric. de maior. & obed.* & Decius in *d. c. clerici.* Homini enim excellenti deferendum est in multis, prout enim primo vobis exemplo tradidit Athenarum excellens Curia in persona Xenocratis Philosophi, cui testimonium reddenti propter eius excellentiam iuramentum remiserunt, soli eius verbo credentes, quod sibi iudicibusque suis nunquam remiserant: de quo Valerius *lib. 2. tit. de maiestate.* Pariter Senatus Romanus accusationem lege Iulia repetundarum contra Metellum consulem Numidicum propositam, propter eius excellentiam & sanctitatem repulerunt, vt refert idem Valerius *lib. 2. in pr.* Similiter Alexand. Magnus, licet Thebas igne & ferro militibus diripiendas concessisset, vnicam Pindari clarissimi illius Philosophi domum propter ipsius excellentiam cremari vetuit, secundum eundem Valerium *libro 8.* Et licet Dionysius tyrannus fuisset, Platonem sapientem propter eius excellentiam honorifice suscepit, narrante Polycrat. *libro 8. cap. 38.* Platoni obuiam Dionysium tyrannum vncatam nauim misisse Plinius refert, ipsumque quadrigis albis egredientem in litore excepisse. Fertur & Mythridates Persarum rex imaginem in Academia locasse, & ei inscriptum: *Mythridates Rodobati filius Platonis, hanc Musis imaginem dicat.* Cneus Pompeius Possidonij domum intraturus, lictorem, id est, pedellum præeuntem vetuit de more pulsare fores, sed consulares fasces ianuæ Philosophi inclinari, submittique iussit. Hippocrati quoque Pythagoræ discipulo, ob singularem eius doctrinam, auxiliaque medicinæ hominibus impensa: Honores, quos Herculi consueuerat impendere, Græcia dicauit.

Iura etiam relaxantur propter excellentiam hominis. Eo, quia vir multum excellens in sua arte propter eius excellentiam & eminentiam non punitur ad mortem, vbi deberet puniri. text. est in *l. ad bestias. ff. de pœnis.* dominus meus Ias. in *l. 1. in 1. col. ff de legib.* Nam inter artifices longa est differentia & ingenij & natu-

ræ & doctrinæ, & institutionis. verba sunt text. *in l. inter artifices.ff.de solut.* Multa alia de excellentia hominis, quæ in pluribus relaxat ius, vide per G.Benedict. *in sua repe.ca.Rayn.in verb. Adiecta.in sequendo materiam iuuenis excellentis,à num.*18.*vsque ad finem. de testam.extra* Nec in hoc fit iniuria maiori, si à minori melius dicitur, in iure. *l.potioris.§.1.C.de off.Rectoris prouinciæ.*& antiqui Doctores non sunt maiores nouis in solertia gloss. *in verb.iudice. in §.audient.in Auth.de defens.ciuit.collat.*3. Et quandoque reuelatur minori,quod maior & antiquior ignorat:vt *in cap.ad audientiam.in glo.*1.*de consuet.extra.* Et si malitia suppleat ætatem,vt *in cap.monachus.* & ibi notatur in gl. *in verbo, deuotio.* quæ allegat ad hoc *l.3.C.si minor maior. se dix.& cap.de illis.2.extra de desponsat.impub.*Nõ est mirum etiam si scientia suppleat. *l.1.C.qui & aduersus quos. & cap fin. extra de despons.impub. & l.vnicuique.Cod.de proxim.sacrorum scrin.lib.*12.cum sit donum Dei,vt *in cap.qualiter.de election.& in cap.illo vos. de pignor extra.* Ita quod sunt aliqui, qui plus addiscunt in vno anno,quam alij in tribus:quia tunc ingenium ipsorum vtetur diplomate, vt *in l.continuus. §.cum ita: ibi:quod si diplomate vsus, ff de verborum oblig.*præsertim quando sunt iuuenes:quia ad addiscẽdum sunt natura aptiores.*l.præcipiunt. ff.de ædil.edict.* Nonne Bald. qui in 15.suæ ætatis anno publice repetiit,*l.centum Capuæ.ff de eo quod certo loco.* dignus erit & excellens inter alios,& erat aliis præferendus:Barbatiam etiam,qui secundo anno,quo leges audire cœpit,publice sub dõmino Ioan. de Ana.de iure respondit in materia satis difficili.*l.1.de cond.indeb.ff.*.& anno tunc sequenti: & sic in triennio sui studij ad legendum publice conductus Bononiæ extitit, vt ipsemet attestatur *in cap.cum vigesimum.in* 15.*colum. ff.de de offic.deleg.& in cap.fin.in princip.de solut.* Conciuis etiam & contemporaneus noster dominus Dionysius Poillot:olim Magister ordinarius requestarum Regis, nunc præsidens in Parlamento Parisiensi effectus,fuit Doctor in ætate 20.ann.in vniuersitate Ticinen. & similiter viri excellentes in iure nostro conciues & contemporanei nostri dom.Franciscus,& Ioannes de Monthelono effecti sunt Doctores in ætate XXII.an. Ego vero in ætate viginti vnius assidebam Capitaneo Iustitiæ Mediolani, & in ætate vigesimisecundi anni effectus sum Doctor in vtraque censura,licet immeritus.Et aduerte, quod dato concurrente de excellentia inter aliquos,ipsa est probanda per quindecim testes,& non minores,per text.qui est singularis *in leg. vnicuique.* ibi:15.*primatum eiusdem,&c.C.de prox.sacr. scrin. lib.*12. provt tenet dom.meus Ias. *in l.cum quid. col.*4.*ff.si cer.pet.*& G.Bened.*in loco supra alleg.num.*20. Aduerte etiam, quod non omnis excellentia est laudanda,& vtilis,sed solum illa, quæ procedit ex virtute,vt ait Arist.*l.*3.*Politic.c.*9.

TRigesimaprima consideratio, Doctor creatus à summo Pontifice, vel Imperatore. præferendus est Doctori ab alio inferiore creato, etiamsi talis ab inferiore creatus fuerit antiquior.Ita tenet Rom.*in l. si vero. §.de viro.in* 49.*col. ff.solu.matr.* sequitur dom. Alex. *in l.1.§.si prius ff.de vul.& pup.subst.argum.c.per tuas.extr.de maior.& obed.*vbi Fely. post alios, qui idẽ dicunt in militibus,de quo supra dixi.& Pan.*in c.postulasti.col.2. de concess.preben.* & fuit dictum Francisci Tigrini *in l.2.per illum tex.ff.de albo scrib.*provt refert Barbatia *in c.quod clericis, in pen.col.extr. de foro compet.*& facit glo.fi.*in l.restituenda. C.de aduoc.diuer.iudic.& in c.dominus noster.* quod est *c.pen in gl. in verb. elegit.*93.*dist.*& per gl.vnicam *in c.fi.*97.*dist.* Illud tenet,& sequitur dom.meus Ias.*in l.2.§.prius. ff de vulg.& pup.& in l.si quis maior.in fi.C.de transact.* & idem Fel. *in d.rub.de maior.& obed.* quod dicit idem dom. meus *in d.§.prius.*intelligẽdum esse in doctore ab Imperatore,vel Papa cũ rigore examinis:secus si sit Doctor simplici verbo:puta esto Doctor,quod potest facere Imperator, vt notat Ang. *in l.cum salutatus.C.de senten.passis.*Et talis sic doctoratus non præcedit Doctorem cum rigore examinis,vt tenet Andreas Sicul. *in proœm. cle.in* 14.*col.* & Mar. Siculus *in c.qualiter & quando.in* 3.*notab.ext.de accus.* per text. *in l.nemo C.de aduoc.diuer.iud.* Dicit enim Bart. *in l.Magistros. C.de professo.& medicis.li.*10. quod tales præsumuntur paris doctrinæ.Sed tamen,vt dicit Philip.Dec.*in d.c.clerici.de iudic.in* 3.*colum.*istud videtur potius præcedere de æquitate quadam, quam ex rigore iuris: quia tota vis in ipsa dignitate consistit,quæ ab Imperatore etiã sine examine tribuitur: cum ipse solo verbo Doctorẽ creare possit:& quia talis prærogatiua dignitati conceditur,quo casu exercitium non consideratur,vt notat Dominicus *in proœ.sexti in fi.*Bald.*in l.qui sub prætextu.C.de sacr.Eccl.* Bart. *in l.maximarum.in fin.C.de excus.muner.li.*10. & arg.*in d.c.clerici.* vbi etiam concludit, quod Doctor ignarus gaudet priuilegio Doctorũ:&ibi vide.Quando quis est in in matricula alicuius artis,si nõ exerceat artẽ, an debeat gaudere priuilegio illorũ,vbi dicit, quod sic,donec fuerit remotus. Plus dicit idem Dec. *in d.c.clerici.*quod idem dicendum est de doctorato à Comite Palatino, qui authoritatem doctorandi aliquem specialiter habet ab Imperatore vel Papa, quod dicit secus,si haberet potestatem doctorandi generaliter, nõ nominando personam arg.text.*in ca.hi qui.ibi:Vel alterius authoritate Apostolica sibi specialiter in hac parte concessa.de preb. in* 6. & facit text. *in c.si cui.de preb.eo.li.& c.seq.& c.is cui.de off.deleg.d.lib.*Et ad hoc facit:quia ille,qui simpliciter consequitur potestatem à Papa, vel Imperatore,non videtur habere illam prærogatiuam, quæ in ipso imperatore vel Papa consideratur,vt notat Inno. vbi loquitur in materia dispensationis. *in c.dudum.le second.col.si ver.itẽ si Papa mandat alicui.de elect.*& idẽ Bal.*in l.si testamentũ.in pr. C.de test.vers.itẽ potest.* Fel. *in c.postulasti. col.*15.*vers.quartus casus.de resc. Alex. cons.*94.*incip.consideratis.col.pen.li.*1. *& in cons.*60.*col.*7.*in c.visa legitimatione.li.*2.Quod tamen intellige verum, nisi nomina illorum exprimantur,cum quibus facultas dispensandi conceditur,vt not.Ioan.Milis *in repertorio.in verb.dispensatio.* quem allegat Fel. *in d.c postulasti.* sed est dictum Spec.*in* 1.*de dispensatio.§.videndum restat.char.*7. *vers.quid si Papa dat Potestatem alicui.in fin.*

Et dicit Decius idem esse,si authoritas doctorandi tribueretur expresse cum illa prærogatiua, quæ esset in ipso Imperatore, vel Papa, vt in simili notat Bald. *in l.filius.Cod.de testam.milit.* Alexand.*in consil.*67.incipient. *consideratis.versic.corroborantur prædicta in* 1. *volum.*Paul.Castr.*cons.*115.incip.*super primo dubio.col. penult.*

Secundo:limitat Fel. *in c.per tuas.extra de maior.& obed.* dummodo Imperator creet eos in terris Imperij,quia si sint creati extra,non habent illam præeminentiam: imo creati à Papa in terris Ecclesiæ præferuntur. Cum creati ab Imperatore non habeant prærogatiuam in terris Ecclesiæ.allegar. Pet.de Anchara. *in cons.suo*316. incip. *primum dubium.* vbi dicit, quod Impe-

Imperator iurans non exercere iurisdictionem in terris Ecclesiæ, non potest etiam creare Doctorem.

Tertiò; limitat non habere locum in Doctore creato ab Imperatore in iure Canonico, & in Sacra pagina; quia de istis non videtur ei data potestas, & verba intelliguntur, secundum quod petitur qualitas illius, in quem proferuntur, *l. plenum. §. equiti. ff. de vsu & habitat.* & notatur plene per Felin. *in c. causam. de resc.* & cum Imperator subsit illis scientiis, iuxta notata *in cap. Eccles. de constitut. extra.* non videtur talis doctoratus posse emanare ab eo in tali materia. ita dicit Fel. *in d. cap. per tuas.* audiuisse alias fuisse attentatum: sed, quia non reperit scriptum, non affirmat.

TRigesimasecunda consideratio; Ex quo Doctor creatus ab ipso Papa vel Imperatore, præferendus est, ratione maioris dignitatis creantis, ideo videtur dicendum, quod creatus in maiori, famosiori, & digniori vniuersitate sit aliis præferendus. Et ideo Doctores in Theologia & iure Canonico aut medicina in vniuersitate Parisiensi, præferri debent omnibus aliis Doctoribus in illis scientiis, creatis in aliis vniuersitatibus reddendo singula singulis, & data paritate in reliquis: cum illa vniuersitas sit maior, dignior, & antiquior omnium vniuersitatum, maximè Galliæ, & apud nos, & maximè in sacra Theologia, quæ semper floruit in dicta vniuersitate. Quæ quidem vniuersitas à Carolo Magno Rege Francorum fuit instituta, vt refert Guag. *in suis Chron.* 4. Nam delati naue ex Scotia Claudius & Io. Rabanus, & Alcohuinus ex venerabilis Bedæ discipulis in Galliam cum venissent, nec quicquam, præter bonas disciplinas patria expottassent, se sapientiam profiteri, eamque venalem proclamant. Qua re ad Carolum perlata, illos ad se vocat; vocati liberè profitentur, sapientiam illis esse, quam adipisci cupientes gratis edocerent, si vita locúsque tantum eis præberetur. Intellexit Imperator ingenuam hominum mentem, eosque cum aliquot dies apud se tenuisset, videns, quod studia literarum iam erant vbique in obliuione, vt dicit Ant. Flor. in *sua historia. in 3. part. tit.* 14. *cap.* 4. §. 12. Claudium conuersari Parisiis, & generosos adolescentes bonis disciplinis instruere iubet. Ioannem vero Papiam misit, & monasterium S. August. iuxta Ticinenses, quod est in Papia, eidem delegauit, vt refert idem Flor. vbi supra. Hoc initium habuit Parisiensis schola, celebre mox Philosophis ac Theologis Gymnasium. Dicit etiam Zabarella Cardinalis *in clem.* 1. *de Magistris. in* §. 9. quod fundatores studij Parisiensis fuerunt Alcohuinus, Rabanus, Claudius, & Hestorus: &, vt ibi dicit, legitur, quod caput aureum statuæ, de qua *Dan.* 2. per Carolum Magnum exercuit Deus in Scotis, qui cum Franci regnarent, & studia literarum non haberent, & essent in obliuione, & cultus Dei periret, contingit duos Scotos monachos de Hybernia cum mercatoribus Britannis venire ad littus Gallicum in sacris & secularibus literis eruditos; qui cum nihil venale ostenderent ad turbas venientes causa cantandi, clamabant. Si quis esset auidus sapientiæ, veniat ad nos, & accipiet eam: nam apud nos non est venalis. Et aliis putantibus illos esse insanos, venit ad aures Regis, vocatique sunt ad eum, & cum interrogarentur, an haberent sapientiam, dixerunt, quod sic, & se paratos eam dare petentibus in nomine Domini. Quo quærente, quid pro ea vellent? Responderunt tria; Bona loca; animas ingeniosas, & alimenta. Tunc Rex gaudens cum iret ad bellum, vnum nomine Clementem dimisit Parisias, & nobiles pueros ei commendauit, & victualia ei ministrari præcepit, & loca optima concessit. Alium secum in Italiam duxit, cui monasterium in Papia S. August. delegauit, vt qui vellent addiscere, ad eum accederent. Et hoc audito, quod Rex gratanter sapientes & religiosos admitteret, venit Alcohuinus ad eum in omnibus scripturis exercitatus, quem vsque ad finem secum retinuit, nisi cum ibat ad bella, & dedit ei Abbatiam S. Martini: vt ibi quando Rex esset absens, quiesceret, & ad se confluentes instrueret, & sic Franci æquati sunt Rom. & Atheniensibus, quoad gloriam studiorum in liberalibus artibus. Hæc ille, *vbi supra.* Nolo prætermittere, quod hoc etiam tempore ex dictis Gaguin. Ant. Floren. *in sua historia.* & etiam Zabarellæ *in locis preallegatis*, schola, vniuersitas seu Gymnasium Papien. habuit saltem initium, ex quo contendere potest cum vniuersitate Parisiensi de institutione eodem tempore facta, & sic de paritate temporis; & hæc dico, eo; quia fui alumnus & scholaris Papiensis sub quondam recolendæ memoriæ dom. meo Ias. de Mayno præceptore meo excellentissimo, & ibi doctoratum accepi sub eo, & dom. Franciscquino de Curte, nec non domino Philippo Decio, ac domino Rocho de Curte, qui fuerunt ibidem præceptores mei eximij per quinquennium. Et ideo nolui tacere laudem illius vniuersitatis Papiens. quæ me enutriuit, educauit, & aluit in iure Canonico & Ciuili: postquam tamen habuerim prima cunabula in vniuersitatibus Dolana & Pictauien. de quibus infrà dicturus sum, prout sub loco quadrabit de vnaquaque.

De vniuersitate vero Paduana dicit Zabarella *in clem. dudum. ver. ab olim. de sepultu.* & Iacob. de Aret. *in proœm. ff.* quod ciuitas Paduana ex consuetudine longissima habet studium. & *in clem.* 1. *de Magistris. in* §. 9. *in fin.* dicit, quod non est memoria quando incepit: habuit tamen, vt dicit: postea priuilegia & Apostolica & Imperalia.

Sic ergo ex prædictis constat, quod hæ vniuersitates, scilicet, Parisiensis & Papiensis habuerunt saltem initium tempore Caroli Magni Francorum Regis circa ann. Domini 740. & Anton. Florent. nunc canonizatus, *in sua* 2. *parte historiæ, lib.* 14. *c.* 4. §. 12. prædicta de studio Parisiensi narrat. & *in cap.* 5. *in fine* dicit, quod ille Alcohuinus origine Anglus in Philosophia excellentissimus studium ab vrbe Romana transtulit Parisias. Quod studium è Græcia ad vrbem Romanam translatum fuerit à Romanis. Et apud nos tenetur pro primo & principaliori totius Galliæ vniuersitate, quo ad Philosophiam, Theologiam, Artes, Medicinam, & cæteras artes: sed non quo ad leges: quoniam in ea non leguntur leges nec iura ciuilia, vt est text. *in c. super Specul. extra de priuileg.* Rationem duplicem assignat ibi text. ne scilic. iura ciuilia sint impedimento Theologiæ, vt etiam dicit Lucas de Penna *in l. vnica. colum.* 6. *C. de studiis liber. vrbis Romæ, lib.* 11. Et quia ciuitas Parisiensis est maior, & principalis ciuitas Franciæ, vbi non vtuntur Franci legibus Romanorum Imperatorum, cum eas non receperint, vt ait gloss. *in cap. de accusationib.* 3. *q.* 5. dixi ample; eo; quia Franci non subiiciuntur Imperatori in aliquibus, vt dixi ample *supra in* 5. *parte.* Imo etiam Hispani non vtuntur legibus Imperialibus. Et quod plus est, Hispani aliàs ordinauerunt in Regno, quod quicunque allegaret leges Imperatorum in iudicio, capite puniretur, vt dicit Oldra. *consil* 69. & aliàs fuerunt expulsæ leges Regno Hispaniæ, ita quod fuit prohibitum, ne quis retineret libros, vt refert Io. Lu-

pus *in repe. rub. de donatio. inter vir. & vxo. in princip. ver. idem mihi videtur dicendum in antiquis.* refert tamen Ioan. le Maire, *in illustrationibus Gallia. in 3. lib. in c. incip. Semyramis*, quod Sarron filius Magi, III. Rex Gallorum primus instituit studia, vniuersitates, & collegia publica ad refrenandam ferocitatem & vitam hominum ferinam. A quo Celtarum Theologos & Philosophos vocauerunt Saronidas: in maximo & præcipuo quondam honore habitos. Et hæc excerpsit Ioann. le Maire à Beroso, *libro 15. antiquitatum*.

Sed redeundo ad propositum, vnde digressi fueramus, etiam in Gallia apud nos sunt aliæ celebres, & famosæ vniuersitates, vt est vniuersitas Tholosana, quæ est de vniuersitatibus approbatis in Gallia, vt dicit Ioan. de Plat. *in §. item Roma Grammatici. circa fin. Inst. de excus. tut. vel cur.* & vt ait Phil. Berg *in suo supplemento Chronic. lib. 7.* Io. XXII. In ciuitate Tholosana bonarum literarum Gymnasium constituit, ex quo de approbatis dici debet.

Est etiam vniuersitas Aurelianensis, quæ similiter est approbata, saltem ex consuetudine tanti temporis, cuius initij memoria non extat in contrarium, & habet priuilegia tam Apostolica, quam Regalia. Cuius tamen institutionem primariam non memini legisse, nec parum admiror, cur Pyrrhus Doctor dictæ vniuersitatis, qui supra decennium fatetur se ibi legisse in Panegyrico Aureliæ, quem reperies post commentaria consuetudinum Aurelianarum, vbi laudat & ciuitatem & vniuersitatem prædictam. Eius tamen fundationem (vt ita loquar) & vnde & quando ortum habuerit, vel scienter vel ignorans prætermiserit.

Est & alia vniuersitas, quæ Pictauiensis dicitur, quæ est excellentissima, & de antiquioribus huius Regni, in qua omnes scientiæ liberales leguntur, exercentur, profitentur, & in ea etiam extraordinariæ tex. iurium ciuilis sc. & Canonici. In quo audiui omnes text. meos iuris ciuilis & canonici, & studui per triennium cum dimidio: sed in fine legi Instituta cum certis aliis sociis meis, & maxime conseruatus sum cum excellentissimo viro Magistro Thoma Cusenier Vascone, propter eius excellentem doctrinam, vt viderim eius modum studendi, audiui postmodum quod fuit aduocatus fiscalis in Parlamento Burdegalensi, Deus eum cóseruet & longæuos eius vitam protrahat in annos, si superstes fuerit, post obitum beatitudine fruatur. Quoniam, vt verum fatear, multum illi debeo, & ab eo multa didici, & multa singularia sub eo scripsi. Nec credo vnquam vidisse, aut audiuisse sibi similem in iure ciuili, nec tempore suo fuisse similem in Gallia, qui veros sensus legum, vt ipse, haberet, caperet, & intelligeret. Illa enim vniuersitas, tempore meo, abundabat Doctoribus excellentissimis, & legentibus & aliis lectoribus doctissimis in omni scibili, ita quod affluebat ibi multitudo scholarium diuersarum nationum, & Franciæ, Flandriæ, Scotiæ, Alemanniæ, & Britanniæ, cum viderim in ea vltra 4000. scholarium studentium & residentium: & quoniam in ea leguntur omnes scientiæ liberales, Theologia, scil. Iura Canonica & ciuilia, medicina, artes, & cæteræ, prout in vnaquaque vidi doctorari plures, dicenda est de famosis vniuersitatibus huiusce regni; cum etiam multa priuilegia tam Apostolica, quam regalia habeat, vt ex eorundem conseruatoribus apparet. Multi viri solennes & literatissimi, antiquitus in prædicto Gymnasio floruerunt, vt Gulielmus de Monte Lauduno, Doctor in vtroque iure, qui Commentarium egregium & vtile fecit super Clementinis, & restaurator dictæ vniuersitatis post longa bella fuisse dicitur. Item Nicol. Dorbellus doctor Theologus: cæteros omitto; quia est vltra propositum, nec intendo repetere egregios gemini iuris interpretes, qui in vnaquaque vniuersitate floruerunt, quique scribendi laborem non refugerunt: vt docta volumina ex eorum officina producta comprobant, & in eorum laudibus efferendis stylus, vox & vires deficerent, & tantus est numerus, vt nec singulis satisfacere possem, nec orationi colophonem, hoc est, finem imponerem.

Alia est vniuersitas, quæ dicitur Caturcene; quæ fuit instituta per Ioann. XXII. vt refert G. Bened. Doctor dictæ vniuersitatis *in sua repetit. c. Rayn. in verb. & vxorem nomine Adelasiam in success. ab intest. num. 595. extra de testamen.* & idem Bened. *in d. gloss. numer. 146.* dicit: quod in collegio S. Nicolai, quod est collegium Doctorum prædictæ vniuersitatis, non admittuntur extranei, sed tantum oriundi ex prædicta vniuersitate. Sic etiam faciunt Doctores Papienses, Mediolan. & Parmenses & ferè in omnibus collegiis Italiæ non admittuntur nec reperiuntur extranei & non oriundi, & Doctores dictorum collegiorum habent multa priuilegia. Et licet Mediolani, vt dixi, extranei non admittantur ad prædicti collegia Doctorum, nec acquirere possint immobilia in eorum districtu. Ego tamen, cum assidebam Capitaneo iustitiæ Mediolani, & essem Magister requestarum [illegible] Principis Domini Caroli Abasi[illegible] locum tenentis generalis pro Rege Francorum in Italia fui admissus ad prædicta ex priuilegio Mediolanensium, qui mihi obtulerunt tale priuilegium, quod gratanter acceptum habui; sed eo nunquam vsus sum, nec volui. Etiam hac occasione vocatus fui de collegio Papiensi, sed non fui inscriptus: ex quo posthac non fuit mihi tempus ad me transferendum ad locum pro præstatione sacramenti. Parisienses etenim Doctores vltra prædicta adhuc magis grauant extraneos, cum nolint Doctores extra eorum vniuersitatem creatos, & sic extraneos ab eorum vniuersitate, Theoricam eorum ad Practicam deducere, & ibi practicare, vt voluerunt facere de Doctoribus in medicina extra eorum vniuersitatem creatos, quos nolunt pati ibi practicare. Quod non video multum æquum nec iuridicum. Sed istud videtur quodammodo sentire naturam caninam; cum non solum quid capere non possunt, sed etiam aliis capere non permittunt. Cum & pro eis, & pro aliis sit sufficiens vniuersitas Parisiensis, & si sint doctiores aliis, demonstret vnusquisque quod sciat alter scire suum, cum alias nihil sit, *testante Persio in suis satyris*.

Licet enim oriundi & originarij sint cæteris præferendi data paritate in reliquis, vt tenet Roc. de Cur. *in tract. de iure patron.* quem scripsi sub eo. *in verb. honorificum. in 21. col.* & G. Benedict. *in sua repet. c. Rayn. in d. verb. & vxorem nomine Adelasiam. à num.* 1048. *vsque ad numer.* 1057. & Barbat. *consil. 24. in 1. volum.* & dixi *in sequ. part. in 22. consid.* Tamen extranei & peregrini non sunt omnino reiiciendi, & in totum abiiciendi. Maxime in exercitio artis & scientiæ, & in officiis secularibus; cum præferantur originariis, *leg. final. Codice de crimine sacrilegij.* Nam Carolus Magnus non eiecit Claudium & Ioannem Scotos sapientes & sapientiam docere cupientes; sed vnum præposuit Parisiis, alterum Papiæ. In his arbitror meliorem & humaniorem esse naturam Iuristarum in Gallia. Cum non solum oriundos & origi-

riginarios; imò etiam quoscunque extraneos alienigenas & peregrinos admittunt, suscipiunt, & honorant, & collaudant; cum non habeant respectum ad loca, vnde sint orti: sed an sint scientes, sapientes & docti:& eos, si tales fuerint, amore scientiæ venerantur, amant,& benignè recipiunt, tractántque. De his originariis, & peregrinis, seu extraneis quomodo præferuntur, dicturus sum latiùs infrà *in vndecima parte.*

Alia est vniuersitas in Gallia; quæ dicitur vniuersitas Montis Pessulani: & quoniam studium generale, seu vniuersitates, non soleant nec debeant fieri, nisi in ciuitatibus, vt est glossa in verbo: *Bononiæ.* & ibi Panorm. & alij *in proœmio decretalium.* per text. gloss. & Doct. *in l. vnica. Cod. de studiis liberal. vrbis Romæ. lib.* 11. & per gloss. in verb. *hac regia. in l. vnica. Cod. de profess. qui in vrbe Constantinopol. lib.* 12. melior text. *in proœmio Digestorum.* §. *hec autem tria. & in gloss. in verb. Regiis vrbibus.* Tamen ibi est vniuersitas approbata (licet sit castrum) vt est apostilla finalis pro hoc ad Dynum *super proœm. de regul. iuris.* quæ est Nicolai Boerij, quæ dicit se ibi originem sumpsisse, & studuisse in vtroque iure, & fuit Placentinus glossator antiquus, qui primus dictam vniuersitatem erexit, & iacet ibi sepultus. Similiter Dom. Azo in dicta vniuersitate legit, & composuit ibi suam Summam *super tribus libris C.* vt ipse refert *in princip. dictæ Summæ.* Dicit etiam Ioann. Fab. *in* §. 1. *Institut. de societ.* quod studuit in Monte Pessulano, & etiam Iacob. Rebuffi, & multi alij; ex quo potest & debet dici vniuersitas famosa, prout & aliæ vniuersitates, de quibus suprà. Et isto termino, *famosa*, vtuntur concordata nostra facta inter summum Pontificem & Christianissimum Regem nostrum Franciscum, *in titul. de collationibus.* §. *præterea volumus.* vbi inter cætera cauetur, quod prælati debent prouidere de beneficiis in mensibus graduatis & nominatis assignatis, vacantibus illis graduatis simplicibus aut nominatis, qui in vniuersitate famosa per tempus competens studuerint. Et ideo prodest scire, quæ vniuersitas sit famosa. Quoniam ex quo requiritur, quod vniuersitas sit famosa; cum sit qualitas iuncta actui, non sufficit probare actum, scilic. quod studuerint in vniuersitate, sed etiam qualitatem illi adiunctam, scilicet, quod sit famosa: quoniam, vbi requiritur actus cum qualitate, non sufficit probare actum, nisi probetur qualitas,& econtra. Bartol. *in l. Fulcinius.* §. *cum hoc. ff. quibus ex causis in possess. eatur.* do. meus Ias. *in l. non solum.* §. *sciendum. in* 1. *col. ff. quibus ex caus. in poss. eatur. in l.* 1. §. *in eum. ff ne quis eum, qui in ius vocatus est.* & Pan. *in c.* 2. *in* 2. *col. de resc.* & ibi Fel. *In* 12 *colum.* Sed cum prædictæ vniuersitates sint notoriæ famosæ in Gallia, illa notorietas non est probanda; cum notorium releuet ab onere probandi. vbi dicit gloss. notabilis *in verbo alias. in cle. appellanti. de app.* Imo etiam videtur, quod non sit alleganda illa qualitas in prædictis vniuersitatibus; cum dato actu,& concesso, quod sit vniuersitas, satis est notorium, aut debet esse, & iudici,& partibus, quod est famosa. Cum tales supra nominatæ, sint satis súperque famosæ in Francia, secundum doctrinam Bar. *in l.* 1. *ff. de iudic.* de qua materia do. meus Ias. *in l. ex quacunque causa ff si quis in ius vocatus.* & dixi *in consuet. Ducat. Burg. in proœm. in* 1. *gl. & in alio loco ibi per me alleg.* Ex quibus videtur concludendum, quod prædictæ vniuersitates supra nominatæ, videlicet Parisiensis, Tholosana, Aurelianensis, Pictauiensis, & cæteræ, sunt ita famosæ, quod non est nec præponenda nec alleganda famositas illarum. Consulerem tamen, quod allegaretur. Ex quo non sunt omnes scriptæ in iure, sed de his, quæ sunt in iure descriptæ, & approbatæ de iure, vt est vniuersitas Romana, vt *in rubr & l. vnic. C. de studiis liberal. vrb. Rom. lib.* 11. *& in ca.* 3. *de priuileg. in* 6 & vniuersitas Bononiens. vt *in proœm. Gregoriano, sexti, & Clementinarum.* & vniuersitas Paris. vt *in cle.* 1. §. *hoc sacro. de Magistris. & cap. super specula de priui. extra.* quod talis famositas non est alleganda nec probanda, cum, vt dicit Barb. *in cons.* 62. *incip. illud in medium referam. in* 3. *col. in* 1. *vol.* Notorium legis non est allegandum.

Quid autem de vniuersitate Andegauensi, & Bituricensi, quæ etiam sunt in Francia,& Valentinensi, quę est in Delphinatu, an tales apud nos reputari debeant famosæ? videtur, quod cum hæ vniuersitates fuerunt à paucis annis erectæ (vt credo) ex priuilegiis Apostolicis,& Principum, quod de his est iustificandum in aliis locis remotis, & extra sua loca. Sed quoniam in vniuersitate Bituric. Archiepiscopus loci, seu eius officiarij sciunt & vident notoriè ibi vigere vniuersitatem, non possunt ignorare priuilegia dictæ vniuersitatis, ex quo tenentur illis graduatis in prædicta vniuersitate prouidere de beneficio, sicut & cæteris in aliis vniuersitatibus famosis graduatis, sed extra loca prædictæ vniuersitatis, crederem quod ibi graduati tenentur iustificare, & probare famositatem dictæ vniuersitatis. Et idem dicendum est de vniuersitate Andegauensi. Ex quo benè fuisset actum (saltem ad tollendam omnem dubietatem) per summum Pontificem, & Regem nostrum, si fuissent nominatim expressæ vniuersitates, quas ipsi reputant & tenent famosas, quo ad effectum prædictorum concordatorum.

Quæreret quispiam, nunquid graduato in vniuersitate Dolana, quæ est in Comitatu Burgundiæ, quæ non vtitur dictis concordatis, vel etiam ibi nominato ad beneficia consequenda, debeat prouideri de beneficio in Francia posito, quod illa sit vniuersitas famosa: vel cum notorium sit, quod Roma Bononia, Papia, & Padua quæ sunt in Italia, sint vniuersitates famosæ, & etiam apud nos: an ibidem graduatis debeat apud nos in Gallia prouideri de beneficiis vacãtibus in Regno in vim gradus: & si ibi obtinere possint nominationes à prædictis vniuersitatibus dirigendas Episcopis & aliis collatoribus & patronis Galliæ & Franciæ ipsis concordatis subditis; cum non sint ipsæ vniuersitates subditæ dictis concordatis. Et ista non sunt sine dubio; eo, quia Papa, qui est supremus omnium, & iudex, & Princeps, *c. cuncta per mundum.* 9. *q.* 3. fecit,& constituit prædicta concordata:& priuilegiatus, seu habilitatus in vno loco est vbique priuilegiatus: *c. olim. de clericis coniug. extr.* Et ideò in simili dicit Zabarella *in cle. dudum.* §. *ab olim in* 16. *q. de sepult.* quod habens licentiam docendi ab illo, qui est Princeps omnium, potest vbique docere. Licet textus in dictis concordatis videatur facere id contrarium; cum loquatur de vniuersitatibus Regni Franciæ tantum, *& in tit. de collat.* §. *monemus autem.* dicam in glossis meis supradictis concordatis, vbi hæc quadrãt ad propositum, nec sunt præsentis speculationis. Ad vnum tamen aduertendum est, quod studia talia possunt dici generalia, & sic famosa, etiam si priuilegia specialia non habeant. Et de ipsis non docentur, dummodo talia reputentur à tali tempore, cuius initij memoria non extat in contrarium. Ita dicit.& tenet gloss. *in verb generalibus. in clement. dudum.* §. *nos autem.* & ibi Zabarella *in* 15. *quæst. de sepult.* Quoniam tale tempus habet vim priuilegij; *cap. super quibusdam.* §. *præterea.& ibi*

glo. in verb. non extat memoria, *qua allegat concordantias. de verbor. sign. extra l. hoc iure. §. ductus aqua. ff. de aqua quotidia. & astiua.* Dixi ample *in Commentariis nostris super consuetudinibus Ducatus Burgund. in titul. des iustices. §. 2. & in glo. & la preuue estre sienne.* Princeps enim permittendo tanto tempore videtur concessisse & reuocasse prohibitionem, de qua *in proœmio. ff. §. hac autem tria.* Aliqui etiam videntur tenere, quod, an studia sint generalia, relinquitur arbitrio iudicis; vt si vigeat ibi sacra pagina, iura, & artes ibi doceantur, vt notat Host. *in cap. tua ne clericis non resid.* quem sequitur Paul. & Pet. de Anchar. *in clem. dudum de sepult.* Loca etiam vbi iura docentur debent esse insignia, & præclara. *§ hac autem tria. supra alleg.* Et talia quibus hoc competat ex priuilegio speciali, vel de iure communi, vt *in cap. 2. de priu. in 6.* vbi dicit, quod studium generale, & priuilegiatū est Romæ, vel etiam de antiqua consuetudine, in cuius contrarium memoria non existat. Quia talia æquiparantur iuribus allegatis: vt dicunt Zabarella, & Petrus de Ancha. *in locis prætactis.* Pro quo optima gloss. in *verb. priuilegio. in princip. in titul. de causis. §. statuit*, *& decreuit*, *super pragmat. sanctio.* Sed nunc in quantum hæc tangunt materiam nostram, credo, quod sic præfertur Doctor creatus à maiori Principe, ita etiam præfertur à maiori & digniori vniuersitate, studio, seu gymnasio: data tamen paritate in reliquis. Hinc est, quod plus æstimantur apud nos creati Doctores in Theologia in vniuersitate Parisiēsi, quam in aliis vniuersitatibus. Et in iure ciuili magis æstimātur Doctores iurium creati in Italia, maxime Papiæ, Bononiæ, Paduæ, quam creati in Gallia: nisi sint creati in vniuersitate Aurelianens. vbi maiori rigore examinis examinantur, quam alibi. Ex quo cum propter magnum rigorem examinis præsumatur, quod sint Doctores: ideo magis honorantur, & sic videtur, quod alios præcedere debeant eiusdem temporis, & qualitatis: sed vbi esset prioritas promotionis temporis, aut alterius qualitatis, attenderetur potius illa, quam præeminentia, aut maioritas loci, in quo creati essent. Et istud fuit etiam quo ad beneficia consequenda: de mente Cosmæ Guimier in *suo comment. pragm. sanct. in titu. de collationib. §. ita tamen. gloss non teneat.* vbi dicit, quod quoad nominandum, omnes vniuersitates, sunt æqualiter priuilegiatæ.

In iure nostro reperio multa fuisse studia, seu gymnasia. Primo studium Romanum, quod venit à Græcis, vt refert Anton. Florent. in *2. historiarum parte titul. 14. cap. 4. §. 12. in princip. & ibidem in cap. 5. in fine.* & de isto fit mentio in *l. vnic. Cod. de studiis liberalibus vrbis Romæ libro 11. & in capit. cum de diuersis. de priuileg. in 6.* Et quomodo Romani habuerunt leges à Græcis, vide in *leg. 2. §. 1. & ibi gloss. ampla in verbo, constitui. de origin. iur. ff. & in §. & non inelegantur. de iure natural. gent. & ciuil. in Institutio. & ibi gloss. in verbo, institutis.* Sed quod dicit Accursius, quasi stulto interueniente, qui prætensa manu trinitatem significauerit, leges Romani obtinuerint, reprehenditur per Vdalricum Zasium in *suis scholiis super dict. leg. 2. §. postea. in gloss. 1.* post Budæum in *suis annotationibus in Pandect. super dict. l. 2.* vbi dicit, quod Accursius ibi fabulam narrat, tam ridiculam, quam falsam, & vltra dicit, quod veritas historiæ est. Quod tres tantummodo legati, & non decem ad Græciam pro legibus ferendis missi sunt. Ideo eum ibi vide. Tota tamen, & communis schola Legistarum semper hucusque cum Accursio nostro communi præceptore pertransiit. Et quomodo Roma origo legum saltem apud Latinos: imo patria legum dicitur, & fons sacerdotij, & plurib. aliis nominibus elegantibus sit insignita. vide textum in *Authentic. vt Ecclesia Roman. centum annorum, &c. in princip. & ibi gloss. prima & secunda, columna secunda.*

Et de isto studio etiam meminit Robertus Gonletus in *suo tractat. de magnific. dignitate, & in excellentia vniuersitatis Parisiens.* vbi dicit: quod in isto studio studuerunt Iulius Cæsar, vt patet in libro de vita *Cæsaris.* Cato, vt narrat Solinus *lib. 1.* Virg. & Tull. & in eo, Aurelius Augustinus docuit Rhetoricam; vt ipsemet fatetur *lib. 5. confessionum.* Ad vnum tamen aduerte pro gloria Francorum, quod Plotinus Lugdunens. primus Romæ Latinam Rhetoricam docuit, a quo Cicero se Romæ puerum cum Quint. fratre Latine primum doctum retulit, & ita scribit Philipp. Bergomens. in *suo supplemento Chronic. libr. 6.* Illud etiam studium Romanum est generale, & priuilegiatum de iure communi, vt est text. in *cap. secundo. de priuil. in 6.*

Aliud fuit studium vrbis Constantinopolitanæ, de quo fit festum *in titul. de professi. qui in vrbe Constantinop. docen. ex lege meruerunt comit. libr. 12. Cod. & in dict. titul. de studiis liberalibus vrbis Romæ, & Constantinopolitana. libr. 11. & in tit. de priuileg. vrbis Constantinop. eod. tit. & in glo in verb regiis vrbibus in proœ ff. § hac autem tria & in gloss. fina. in l. sed & reprobari. § fin ff. de excus. tutor.*

Aliud etiam fuit studium Beriti, seu Beritensium (quæ est ciuitas in prouincia Phœnicis secundum text. in *l. 1. Cod. qui ætate vel profess. se excusant. libr. 10.*) De quo studio dicit gl. fin. in *d. l. sed & reprobari.* quod eiusdem præeminentiæ, cuius est studium Romanum. pro quo est text. in *d. § hac autem tria*, vbi etiam legum nutrix appellatur. & in *l. vnic. Cod. de metropol. Berito. lib. 11.*

Aliter pariter floruit in Alexandrina ciuitate in Ægypto, & in Cæsariensi, de quibus habetur in *d. §. hac autem tria.* Et etiam de Cæsariensi habetur in *d. l. sed & reprobari. § amplius.* & vtrobique prædicti text. sonant, quod erant & fuerunt alia studia, de quibus tamen nullam expressam facit mentionem.

Aliud est studium Oxoniense, quod est in Anglia, de quo in *clem. 1. §. hoc sacro. de Magistris.* & ibi Zabarella *columna. 5.* quod Alexander in *lib. de natura rerum* dicit, quod iuxta vaticinia Merlini vigebant studia in Anglia tempore suo ad partes Iberniæ transitura.

De studio Salamantino, quod est in Hispania, etiam fit mentio in *d. clem.* sed quo tempore habuerit initium, non reperitur apud scribentes, vt dicit Zabarella in *præd. loco.* & vbi vltra esse incertum, quo tempore studia inceperint esse generalia in Italia, licet semper floruerint ibi: & maxime quamdiu Romæ viguit imperium, & tempore Octauiani fuerunt studia in oratoria poëtica. Et ista duo studia Oxoniens. scil. & Salamantinum sunt priuilegiata cum studiis Parisiensi, Bononiensi, & Romano, secundum quod in *d. cle.* scribitur, ita quod in illis quinque studiis legi debent, & interpretari literæ Arabicæ, Hebraicæ, & Chaldeæ, & debent esse duo periti in qualibet lingua. in quolibet illorum locorum docentes, quibus prouideri debet in stipendiis competentibus & sumptibus, per ibi nominatos in fine *d. Clement.*

De studio Bononiensi etiam fit mentio in *d. cle. 1. de*

Magi-

Magistris. & in d. gloss. in verb. regiis vrbibus §. hac autem in proœm. ff orum. & in gloss. fin. § fin in leg. sed & reprobari. ff de excusa. tut. Et etiam tex *in proœm. Gregoriano*, & ibi glo *in verbo, Bononia.* Et fuit factum, seu incepit esse primo tempore Theodosij Imperatoris, vt per gloss. *in dict. verb regiis vrbibus.* quam ad hoc dicunt Doctores esse notabilem, sed pro hoc vide clariorem *in verbo, Bononiens. in dict. clem* 1. & tempore Accursij legalis studij obtinet Monarchiam secundum eundem *in rubric. de studiis liberal. vrbis Romæ. lib. 11. Cod.* & tempore Azonis ibi erant decem millia scholarium, vt refert Odof. *in Authent. habita. Cod. ne filius pro patre.* & secundum Beroaldum *in suo opusculo de felicitate.* licet Bononia inter omnes Italicas vrbes sit florens & famigerata; eam tamen florentissimam illustrissimámque nulla fermè res alia peræquè facit, ac Diatribe, & Gymnasia literarum atque conciliabula scholasticorum, quæ haud dubiè cum omnibus totius Italiæ celebratioribus Gymnasiis claritudine contendunt, nulli cedunt, quę Alexandrino, Attico, Tharnensi, Massiliotico memoratissimis apud Priscos Gymnasiis proximè accedunt, & quanquam longo interuallo, tamen proxima.

Aliud fuit Athenis, & quidem solennissimum, & celebratissimum apud omnes autores. Vnde Hieronymus commendans ciuitatem Athenarum, dicit illam studio fuisse aptissimam, primóque leges tradidisse, aliisque ciuitatibus iura transtulisse. Et non solum leges vt suprà dixi, sed etiam quælibet scientia habuit ortum, & descendit à Græcis, vt dicit gloss. *in verb. constitui. in fin.* post Priscianum. *in l. 2. §. 1 ff. de orig. iur.* Et in illo studio (vt refert Robertus Gouletus *in dicto suo tractatu de præstantia vniuersitatis Parisiensis, circa princip.*) tantum patientes admittebantur. Vnde ad portam ciuitatis sedebat senex ad obiurgandum volentes intrare, & si videbat signa impatientiæ, repellebantur: si autem patientiæ, admittebantur. Ex illo studio fuit diuus Dionysius Areopagita, Christianæ Religionis Doctor eximius. Alia vero octo Gymnasia antiqua enumerat Textor *in sua Officina*; quæ sunt sequentia. Craneum, quod erat apud Corinthum secundum Cicer. Cillarauium, de quo Plutarchus *in Cleomene.* Lyceum, quod fuit Athenis Aristotelis schola, & etiam Ciceronis *in Tusculano.* Academia Platonis Gymnasium celebratissimum. Vnde Cicero:

Inque Academia vmbrifera, nitidóque lyceo,
Fuderunt claras fœcundi pectoris artes.

Et Horatius:

Atque inter syluas Academi quærere verum.

Vnde Academici philosophi vocati sunt.

Prytaneum, de quo Cicero *lib. de oratore.* Et vt ei victus quotidianus in Prytaneo publicè præberetur. Canopum verò agnoscit Philostratus *in Herodis Attici vita* Pecile verò, porticus variis Latinis appellatur, nobilitate etiam propter picturam Marathonicæ pugnæ Zenonis philosophi Stoici conuentu, vnde à porticu Stoici philosophi dicti, & Stoica secta. Tempe etiam fuit Gymnasium Athenis. Ista sunt studia nunc nobis antiquissima. Sed plura alia antedicta sunt nouissima, & quædam in iure descripta, & ideo satis nobis nota, & certa.

De studio vero Senensi, dicit Zabarella *in dict. clem. dudum, ab olim de sepult.* quod tempore Pauli de Eleazar. qui commentatus est in dictas clementinas, fuit nouiter reformatum, & ante fuerat destructum: sed tamen dicit illud esse generale, sed non multum durauit in bono statu: quia denuò fuit reformatum tempore Petr. de Anch. qui conductus à Senensibus ad lecturam Decretalium triennio ibi legit, vt fatur ipse Per. de Anch. *in d. clem. dudum. in 3. col. circa fin. in meo vol.*

Refert etiam Philosophus Bergom. *lib. 12. sui supplementi Chronic.* quod in Vienna vrbe Austriæ magna est schola liberalium artium, & sacræ Theologiæ, & iuris Pontificij, in qua magnus studentium confluit numerus. Non est tamen ciuitas, quæ habet Episcopum: sed est in diœcesi Pictauiensi Austriæ prouinciæ ciuitate, & maior est filia matre. Et vt fertur, ibi studentes pauci emergunt docti; cum voluptati nimium operam dent: & mulierum procacitas, & lasciuia eorum mentes à studio alienet. Et in hac sæpe dedecorosa perpetrantur, & enormia fiunt, quod diu noctúque rixæ ad modum belli fiunt. Nunc artifices aduersus studentes: nuncque Curiales in artifices arma corripiunt; ita, vt rara solennitas sine homicidio peragi possit. Quod & fit in plerisque aliis vniuersitatibus; cum sint in vrbibus excellentissimis, & populosis constitutæ. Sciunt quid alloquor, qui viderunt brigas (vt ita loquar) suo tempore factas propter graues & corporales iniurias sæpe à vilissimis hominibus sine causa sibi illatas, quas ferre non possunt: ideo vitam multis periculis exponunt: vt vtar verbis *Authent. habita. Cod. ne filius pro patre*, & sic dici potest. Felix ille scholaris qui saluum se dicit ab vniuersitate; felicior ille tamen, qui bene studuerit, & doctus redierit. Cum frequentius accidat, plures esse commemoratos in studiis, quam studentes, licet sint ibi causa studij, vt dicit Gem. *in proœm. sexti. colum. mihi* 5. Nec est vlla vniuersitas, quæ non habeat sua impedimenta, cum apud nos in vulgari dicatur:

Les fleusteux, & ioüeux de paume de Poitiers.
Les danseurs d'Orleans.
Les bragnars d'Angiers.
Les crottez de Paris.
Les brigueurs de Pauye.
Les amoureux de Turin.

De Tolosanis tamen dicitur:

Les bons estudians de Thoulouze.

Dico sanè in aliis suprà de malis, & nón de bonis; nec improbo multa exercitia. vt ocia tollas liberalibus viris necessaria, & honesta, quibus cum magno salutis corporeæ commodo, & studiorum augmento indulgere possumus, nec continuum literarum certamen approbo. Studentes enim debent habere recreationes: quia ex vehementi studio incurrunt ægritudines mortales, vt ait Fel. *in cap. lator. de homicid.* dispensandæ sunt horæ pro cujusque rei officio, dummodo ab illecebris, & ludis alearum atque taxillorum abstineamus. Et quia fortè non erit alienum ab instituto nostro inserere, quomodo tempus sit distribuendum studentibus. Ideo epistolam Augustini Dathi descriptam *in 1 lib suarum epistolarum, in princip.* quæ non fuit facta ad illud, & est multum elegans, & vtilis hic referre arbitratus sum. Augustinus Datus Thomæ Rimbotto, S. Petis, quid te agere oporteat, vt facilius in literarum studiis proficere possis, paucis à me postulasti, & ipse quoque respondeo paucis, Tempus ante omnia statuo distribuendum esse, & ordinem vehementer probo. Media noctis dies sumit initium; media nocte gallicinium. Conticinio quiescendum videtur, aut si vigilare contingat, quæ ante percepta sunt, cogitatione, & memoria repetentur, Diluculo est lectionibus danda opera, ac si quid proximo die agendum sit, id est, accuratius mente atque animo voluendum, prauia meditatio futuram actio-

nem tanto perfectiorem efficiet, quanto diligentius fuit præparata. Mane cum primum domo fueris egressus, templum pete, Deum venerare, Regnum Dei quære, saluta penates, sacras pernolue lectiones. Hieronymi scripta libenter amplectere, vbi & orationis ornatum, & rectam vitæ institutionem abundè poteris adipisci. Quæ vero splendidiora delegeris, ea in optimo thesauro reconde memoria. Cum his versare, cum his colloquere, cum his confabulare, à quibus aut æmulatiorem eruditionem, aut salutaria præcepta haurire queas. De esca & potu nihil est, quod scribam, veterem serua frugalitatem, & tuum laudatissimum morem obtine. Meridie in tuis te lateribus collecta: peruagari noli. Quid est enim aliud frustra circumcursare, atque etiam templa, plateas angiporta, ac forum lustrare? quid puerorum more ludere, quam seipsum perdere? Censeo cum cibo, & quempiam ex leuioribus ac iocosis libris, quos nosti, legendum, vt corpus simul pascatur, & animus. Ac post modicam quietem, quæ aut legeris, aut audieris mente complectere, difficilium locorū expositionem tracta: præcipuam quampiam capesse sententiam, vt ea sit tibi iucundum pabulum, ac postmodum deambulanti salutare viaticum. Quod si exire libebit, angusta, & religiosa (quo ad potes) perquire loca, bibliothecas adi, & quos optaueris, meliores percurre codices. Inde excerpe semper præclarum aliquid atque frugiferum: hæc tibi recta fuerit inambulandi ratio. Domi te opprimat occiduum tempus, & vespera foris nunquam. Nam abnoctare inprimis perniciosum simul putatur ac turpe, domum reuersus fac, vt ad futuras lectiones animum applices tempestate suprema, & vespera ipsa ac prima face perfruere, vt nulla pars temporis effluat tibi prorsus inanis. Cum opportunum noueris, genio indulge. Ex sacris codicibus excerpta ne desere, & antequam ad cubitum accedas. Pythagoreorum more, quid egeris dixeris've, tecum ipse repete: ac si tempus suppetat, aliquid præclarius commendat memoriæ. Deum comprecare. Inde enim sunt, quæ optantur nobis bona omnia, concubia & intempesta nocte, sile, quiesce, vt vitam tranquillam, & recte institutam degas. Vale.

De studio vero Perusino, nulli est dubium, quod sit generale, antiquissimum, & famosum. Nam Bart. legit ibi per multa tempora, & ex eo orti sunt Bald. Petrus, & Angelus de Vbaldis fratres germani, vtriusque iuris Doctores excellentissimi. In illo etenim studio est quædam fundatio facta anno Domini 1362. Die vero 27. Mensis Aprilis, per quendam Cardinalem Tusculanum nomine Nicolaum tunc Archidiaconum Heduen. pro duobus scholaribus Ecclesiæ Heduen. aut ciuitatis seu diœcesis, qui possunt præsentari pro sex annis per Episcopum & Capitulum Heduens. & ibi habent victum tantum. Et istud constat ex tenore fundationis hic post insertæ, vt sit illius memoria in posterum, & illam vidi signatam debite, & sigillatam in archiuis dictæ Ecclesiæ Heduen. tanquam Balliuus, & Consiliarius, ipsius tenor ideo est talis: Reuerendo in Christo Patri domino, Dei gratia Episcopo: ac venerabilibus viris Decano, & Capitulo Heduensi, Nicolaus miseratione diuina Episcopus Tusculan. sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis salutem, & sinceram in Domino charitatem. Ordinata, rationabiles homines natura constringit, eisdemque diuini & humani iuris scriptura demonstrat, quod in officiis charitatis primo loco eis tenemur obnoxij, à quibus nos cognoscimus beneficium recepisse, quodque ratione sanguinis proximioribus amplius obligamur. Attendentes autem Ecclesiarum nostrarum magis beneficia, & vitæ subsidia magna, quæ dudum recepimus, & de præsenti recipimus ab eisdem primo loco ipsarum Ecclesiarum promouendis honoribus & procurandis vtilitatibus obligamur, & eisdem Ecclesiis ratione spiritualis conniunctionis. Quæ nobis omnes coniunctos sanguine in charitatis coniunctione procedunt, plus ad benefaciendum adstringimur, cum scribatur in canone: *Nullus nobis hæres videtur esse proximior, quam Ecclesia, quæ nos Domino sociauit.* Sane præmissa diligenti meditatione in mente nostra sæpius reuoluentes ac cernentes quod modernis temporibus peccatis exigentibus à Deo in nonnullis partibus increuit ignorantia secularium clericorum, quod rarissimè reperitur secularis Clericus, qui faciat proponere populo verbum Dei, intelligere canones, Ecclesias & populum regere, æquum ab iniquo discernere, & intelligentes iustitiam ministrare, Cupientésque exhibere huic defectui pro nostræ possibilitatis modulo, in locis aliquibus supplementum & aliis Christi fidelibus, prætertim Prælatis, quibus ad hoc suppetunt facultates præbere imitationis exemplum, vt resplendeat domus Domini ex claris luminibus plurium lampadarum diuina, quam inuocamus nobis assistente clementia. Ad reuerentiam Dei, Beatæ Mariæ virginis, ac Beati Gregorij Papæ Doctoris egregij pro animæ nostræ remedio, & nonnullarum Ecclesiarum & locorum, è quibus gaudia bona recepimus hactenus, & in præsentiarum recipimus vtilitate spirituali, ac etiam temporali in ciuitate Perusina vtique pacifica, & quieta, in qua viguit ab antiquo, & adhuc viget vtriusque iuris & aliarum scientiarum studium generale: quandam domum scholarium, quorum alij studere debeant in sacra Theologia, & alij in iure canonico duximus ordinandam, & pro ipsorum victu duntaxat; certos redditus perpetuos & possessiones emimus, & adhuc præstante Do alios emere intendimus in futurum. Considerantésque quod ab Ecclesia nostra Heduen. ex Archidiaconatu quē ex concessione & dispensatione Apostolica obtinemus, in ea dudū bona recepimus & de præsenti recipimus, & quod propterea eidem Ecclesiæ, tam spiritualis coniunctionis, quam recepti beneficij seu subsidij tēporalis vinculis obligamur, dignum arbitramur, nobisque reputamus ad debitum, vt huiusmodi ordinationes seu Eleemosynæ nostræ dictam vestram Ecclesiam participem faciamus. Igitur tenore præsentium vobis & vestris successoribus titulo donationis perpetuæ ac irreuocabilis, quæ dicitur inter viuos, damus, donamus, & concedimus, quod duos scholares pauperes de dicta Ecclesia si repetiantur in ea, alioquin de ciuitate vel diœcesi vestra, quorum nullus habeat beneficium annui valoris vltra vigintiquinque florenos auri portatos ad studium, de legitimo matrimonio natos in primitiuis vel saltem in grammatica sufficienter instructos, bonæ indolis, discretione præditos, ac de honestate vitæ & moribus commendabiles qui studere debeant in dicto iure canonico per sex annos ad standum dicto tempore in domo præfata per nos ordinanda: & habendum in ea victum duntaxat rectoribus dictæ domus præsentare possitis. Ita quod finito huiusmodi sexennio aut cedentibus vel decedentibus eisdem scholaribus per vos præsentatis, alios præsentare pro simili sexennio valeatis. Volumusque, quod vos, domine Episcope, Vestrique successores duas voces in assumptione huiusmodi scholarium habeatis. Hortamur autem vos omnes in domino Iesu Chri-

Christo, quod in assumptione prædicta nulla (quod absit) apud vos sit acceptio personarum, sed illos ad hoc eligatis & assumatis, quos secundum Deum credideritis meliores & magis præfatæ Ecclesiæ, ad cuius specialiter vtilitatem & honorem intendimus, verisimiliter profuturos. Super quo vestras conscientias oneramus: volumus etiam, quod præsentes nostræ literæ in communi dictæ Ecclesiæ vestræ capsa, in qua reponuntur alia iura ipsius Ecclesiæ, perpetuo cōseruentur: & nos similes literas ad cautelam in sacristia Ecclesiæ Perusinæ faciemus nihilominus conseruari. Et ad maiorem claritatem & memoriam perpetuam omniū præmissorum, præsentes literas per Notarium infra scriptum publicare fecimus, & nostri sigilli appensione muniri. Datum & actum Auinion. Die 26. mensis Aprilis. Anno natiuitatis domini 1161. indictione 15. Pontificatus sanctissimi in Christo patris & domini nostri, domini Innocentij diuina Prouidentia Papæ 6. ann. 10. præsentibus Venerabilibus viris domino Angelo præposito Ecclesiæ ciuitatis castelli, & Raymundo Bosco Canonico Terracon. ac Bertholino de Sagiis de Placentia macerio domini Papæ testibus ad præmissa vocatis specialiter & rogatis. Et ego Frāciscus quondam Matthæi Ieremiæ ciuis Pisanus publicus Imperiali authoritate Notarius prædictis donationi, dationi & concessioni, ac omnibus & singulis supradictis vna cum prænominatis testibus præsens fui, ipsáque de mandato supradicti Reuerendissimi patris & domini Nicolai Tusculan. Episcopi Cardinalis in hunc publicam formam redegi. Tamen aliis occupatus per alium scribi feci, meque vna cum appensione sigilli præfati domini Cardinalis subscripsi, cum signo & nomine consuetis in testimonium omnium præmissorum. Præmissam vltimam dictionem, quæ dicit trecentesimo, & vltimo additam, quæ propter inaduertentiam dimissa erat, veram esse approbando. Sunt & multa alia studia in diuersis patriis & prouinciis, quæ enumerare longum esset & forte tædiosum, & cum vnaquæque patria suo sensu abundet. tex. est *c. certificari extra de sepult.* Ideo relinquo illis discutiendas præeminentias eorum.

Ex prædictis infero, quod cum maior honor debeatur his, qui doctorantur seu graduati sunt in maiori vniuersitate, quod etiam magis honorari & præferri debent hi, qui doctorantur in vniuersitatibus famosis, vbi sunt Doctores legentes & scholares studentes; quam hi, qui doctorantur in locis, vbi non est vniuersitas, sed tantum habet priuilegium doctorandi, vt sunt plures ciuitates, & vrbes in Italia, prout sunt Placentia, Parma, & plures aliæ: & ideo dicit Zabarella *in loco supra sæpe allegato*, quædam sunt studia generalia actu & priuilegiata: vt sunt illa de quibus supra, & *in clement. 1. de magistris*, & ista præcedunt omnia alia. Quædam priuilegiata, sed non actu generalia. Quædam generalia, sed non priuilegiata. Quædā particularia non priuilegiata. Et ibi dicit; quod actu generalia etiā non priuilegiata magis præferantur, quam priuilegiata, non actu generalia. Ex quo concluditur, quod Doctores in talibus vniuersitatibus actu generalibus, magis priuilegiantur & præferuntur, quam Doctores in Vniuersitatibus, tantum priuilegiatis, & non actu generalibus, vt concludi potest ex deductis, per doctrinam Zabarellæ, vbi supra. Quoniam tales non videntur, nec præsumuntur examinati in Vniuersitatibus priuilegiatis tantum, sicut in Vniuersitatibus actu generalibus.

Et sic etiam infertur, quod Doctores, qui gradum accipiunt in facultate eis cognita causa honoris tantum; non ita, honorantur, nec honorem assequi debēt ratione illius gradus, vt dicit Petrus de Anchar. *in c. 1. de paroch.* & Panorm. *in c. clerici. de iudic.* Sicut de Doctoribus promotis, à Doctoribus corruptis, vt notat Archid. *in cap. de quibusdam. 37. distinct.* arg. tex. *in l. 1. C. de athletis. li.* 10. Quod non placet Philippo Decio, & Aretin. *in d. c. clerici.* Quia, vt dicunt, licet promotus sit ignarus, habet tamen dignitatem. Ex quo cum prærogatiua detur ratione dignitatis, debet habere locum. Bart. *in l. maximarum, in fin. C. de excusat. muner. lib.* 10. Bald. *in l. qui sub prætextu. C. de sacrosanct. Eccles.* Geminia. *in proœmio sexti in fi.* De commendatione vero studiorum & gymnasiorum, dixi supra in 5. part. in 21. consider. vt dixi gloriosum esse optimo principi habere rationem studiorum.

Trigesimatertia consideratio; Inter plures Doctores præfertur, qui plures habet gradus. Exemplum in Doctore vtriusque iuris. Quoniam duo vincula sunt fortiora vno, & magis ligant. *ca. 1. de treuga & pace extra. Authent. itaque. Cod. comm. de success. & §. si vero. Instit. de adopt.* ita tenent Abbas & alij *in d. cap. clerici.* & Ioan. de Anania *in rubrica de magistris*, videntur tenere, quod hoc sit verum cæteris paribus, hoc est, data in cæteris inter eos paritate. Ex quō videntur inferre, quod si Doctor in vno iure tantum esset prior tempore, quod præferretur: tamen hoc non videtur verum, eo, quia nunquam aut parum eueniret, quod semper nō esset aliqua disparitas temporis, quæ etiam in vna hora attenditur. vt per gloss. *in l. si is ex pluribus. §. fin. ff. de solution.* Facit textus *in l. Titius. §. Lucius. ff. de lib. & posthum.* Et intentio Doctorum *in d. c. clerici.* videtur esse, quod semper Doctor in vtroque præcedat Doctorem in vno tantum, etiamsi habeat vnum gradum priorem tempore: quoniam illa qualitas illius alterius gradus tollit illam qualitatem temporis, quæ non multum consideratur, vbi est alia qualitas, & quoniam duplicatio gradus maiorem dignitatem inducit, & vbi est maior dignitas, prioritas temporis non attenditur, vt per gloss. *in verb. praeponitur. in c. placuit. 16. distinct.* notat *in c. statuimus. de maior. & obed.*

Ex quibus inferunt Doctores, quod Doctor Canonum, & Theologiæ simplici Theologo præfertur, vt dicunt Hostien. & Abb. post alios *in c. 1. de consang. & offic.* Sic etiam Doctor artium & medicinæ præcedit Doctorem artium tantum, vel medicinæ tantum, vt notat Dominicus *in dict. l. placuit. in fine.* Ex his etiam inferunt Doctores, quod vbi est paritas inter aliquos, si vnus habeat duplicem dignitatem, præfertur ratione duplicitatis, etiamsi illa secunda dignitas sit minor, vt de Comite & Barone, qui præcedit Comitem tantum, vt dicit Bald. *in l. sed milites. ff. de excusat. tutor.* dixi supra *in 5. part.* vbi de Marchione & Comite, qui præcedit Marchionem tantum, & ibi dixi etiam, quod ista duplicitas operatur inter principes, ex quo si vnus princeps habeat plura regna, præferendus est illi, qui nō habet tot regna: intellige tamen prædicta, quando illa dignitas, quæ est augmentata & duplicata, esset talis, quod de ea posset fieri comparatio ad aliam simplicem, vtputa, si quis est Doctor in iure Canonico tantum, alius, qui est Doctor in eodem iure Canonico & ciuili simul, habet duplicationem talem, quod vna dignitas potest alteri æquiparari, & alia est superabundans, quæ augmentat dignitatem; secus si ambæ sint inferiores, ita quod de nulla ad simplicem possit fieri comparatio. Vt si dicamus, quod quis sit Doctor in iure Canonico tantum, alius vero sit Doctor in iure ciuili & medicina, aut

Artium. Nam hoc casu semper præfertur Doctor in iure Canonico. Quoniam de nulla aliarum potest fieri comparatio ad illam, & ille gradus solus videtur esse potentior & efficacior, ideo præfertur. Ita tenet & concludit Roman. *in consil.333. incip. quo ad primum*. Ita etiam tenet Philipp. Dec. *in d.c.clerici.in 5.colum. de iudic.* Et ideo Comes præcedit Marchionem & Baronem, Dux, Comitem, & Marchionem. Rex, Ducem, & Comitem. Et vnus Rex multum authenticus præcedit habentem plura parua Regna; sicut Imperator præcedit Regem habentem plura Regna. Rex etiam Franciæ tanquam excellens inter omnes, præcedit etiam Regem habentem plura Regna, quæ sunt multo inferiora à Regno Franciæ. Cum Rex Franciæ omnes præcedat, non ratione suæ personæ, sed ratione excellentiæ dignitatis regalis, quæ prima in tota Christianitate post Imperatorem tenetur & reputatur. Quicquid tamen supra dictum sit, aduerte ad id quod dicit Decius *in d.cap.clerici.in 6.col.* quod de consuetudine seruatur, quod Doctor in vno gradu prior, in tempore præcedit Doctorem in vtroque iure. Et in his prælationibus attenditur consuetudo, vt dicit Bald. *in l. obseruare. §. antequam. ff. de officio procons. & in c. cum olim in princ.* per illum text. de consuetudine. istud non est multum securum; quia Doctori de consuetudine attestanti non creditur nisi aliter appareat. Ita tenet dom. meus Ias. post multos *in l. de quib. col. pen. ff. de legib.*

TRigesimaquarta consideratio; Inter plures Doctores præfertur, qui primo licentiatus, & postea Doctor, illi, qui secundò licentiatus, & primò Doctor effectus fuit, per text. *in l.1. C. de Consul. lib. 12.* quem ad hoc adducit Angel. Areti. *in §. quædam. col. 5. Instit. de act.* Cuius verba illum sequendo ponit Alexan. *in l.1. ff. de obseq.* & sequitur Felin. *in cap. de maiorit. & obed. in 2. col.* Tamē dominus meus Ias. *in l. cum quid ff. si cert. pet.* & Philippus Decius *in d c. clerici.* ponit cum dicunt, quod ille text. nihil facit; quia in illa vtraque erat dignitas & patritiatus & consulatus nimirum, si prima dignitas facit cum præferri illi qui habuit secundum dignitatem. In casu vero nostro supradicto, ille, qui primo fuit licentiatus, nullam primo habuit dignitatem, sed solum licentiam doctorandi: & ex licentia simplici dignitas non tribuitur. Sed quicquid sit, moderni *in d.c. clerici. & in dict. l. cum quid.* tenent opinionem Angeli duplici ratione. Prima, ponderando rationem, quæ ponitur *in d. l. 1. in fin.* dum ibi dicitur, quod ille præponitur, qui prius fuit Consul: quia prius meruit Patritiatum; quoniam ista ratio videtur habere locum in isto casu. Ex quo primo licentiatus videtur primo meruisse Doctoratum, vt per licentiam declaratur; ergo ex tali licentia præferri debet. Decius tamen in dicto loco quodammodo prædictam rationem impugnat, & dicit, quod hęc ratio euitari potest, ex quo meritum non tribuit dignitati, vt concludit Cardinalis *in Clem. 2. in 2. quæst. de magistris.* In casu vero dictæ legis meritum declaratur per dignitatem Consulatus, vt ibi dicitur: vnde præfertur virtute dignitatis, & non propter meritum simpliciter. Præterea, vt dicit, illa verba, (qui prius meruit Patritiatum:) vt habetur, *in dict. leg. 1.* referuntur ad illum, qui fuit prius Patritius: vt ibi patet. Vnde ille textus nihil facit, quia in effectu illa verba intelliguntur pro illo, qui fuit prius Patritius, & meritum consideratur cum dignitate. Crederem, quod quo ad nos ille textus multum facit, eo, quia in Gallia Licentiatus dicitur habere dignitatem: cum sit gradus tentus, & reputatus pro gradu, eo, quia licentiat: imo, quod minus est. Baccalaureus in altero iurium, præfertur Doctori; seu magistro in Artibus, vt habetur in concordatis initis inter Papam & Regem nostrum, *in tit. de collationibus §. quo vero.* Et prius erat decisum in pragmatica Sanctione, *in eodem titul. §. insuper. cum sequent.* Et ita admittantur licentiati ad consulendum, & ad dignitates, & officia, sicut Doctores in Gallia: & ideo cum sit dignitas, magis stabit opinio Angeli apud vos, quæ magis fortificabitur per rationem secundam per Modernos adductam, cum dicant, quod secundum Baldum *in l. qui indignus ff. de Senatoribus* Licentiatus etiam dicitur habere dignitatem, sed, vt dicit, sine administratione, & per Doctoratum sola administratio acquiritur: vnde vt dicunt, succedit, quod ille, qui prius habuit dignitatem, sine administratione, si postea administrationem consequatur, præfertur illi, qui medio tempore dignitatem cum administratione habuit, vt est textus *in leg. 2. Cod. vt dignitat. ordo seruetur. lib. 12.* Sed Decius adhuc impugnat hanc rationem, eo, quia non fatetur dictum Baldi esse verum. Sed cum apud nos sit verum, quod Licentiatus habet talem administrationem, qualem habet Doctor in consulendo, & in officiis etiam in beneficialibus & in omnibus actibus vbi requiritur gradus: cum illa verba, (damus & concedimus licentiam docendi, legendi, interpretandi, &c.) apponantur in eorum literis apud nos. Ideo stante hoc pro firmo, stat illa doctrina Angeli multum roborata per illam rationem Modernorum. Aliam, & tertiam rationem adducit Decius *in dicto capite clerici:* vbi dicit, quod Doctoratus, qui postmodum consequitur licentiam, habet relationem ad licentiam. Examen enim videtur principium, per ea, quæ habentur *in l. magistros. Cod. de professoribus & medicis libro decimo.* Sed quando finis habet relationem, & necessariam consequentiam ad principium, principium attenditur, *lege tertia, §. Setio ff. de minoribus.* Vnde Doctoratus, qui sequitur virtualiter, trahitur ad tempus licentiæ, & sic prius Doctoratus videtur: ad quod bene facit, quod notat Baldus *in dicta lege qui indignus. circa finem.* Vbi pluribus rationibus probat, quod licentiatus in vno loco non potest in alio loco Doctoratum accipere. Ex quo datur intelligi, quod Doctoratus refertur ad licentiam præcedentem. Ad istud etiam respondet, & dicit, quod ista translatio, vt videatur, Doctoratus, tempore licentiæ non fit, nec attenditur in præiudicium tertij, qui interim medio tempore Doctor efficitur ex eo, quod in simili tradit Bartolus *in lege secunda, ff. de decurion.* Vbi dicit, quod Doctor restitutus ad collegium, non recuperat priorem locum in præiudicium eorum, qui medio tempore doctorati sunt. Sed ad hoc est facilis rēspōsio. Eo, quia interim pendente huiusmodi tēpore, qui fuit positus, pro nihilo reputabatur, quod ad collegium: quod secus est in licētiato, qui medio tempore habet dignitatem, licet non habeat administrationem de iure, sed quo ad nos sic. Vel etiam idē Decius aliter respondet: & dicit quod dictum Bart. loquitur in restitutione quæ est contra ius commune, & de iure speciali. Ideo non est in consideratiōne, & tempore priuationis acquisitum fuit ius aliis in collegio ingredientibus; & non amplius expectabatur restitutio. Secus in hoc casu, quo habita licentia expectabatur Doctoratus secundum ordinem iuris, & præterea status tendebat ad hoc, vnde interim non videtur ius esse alteri quæsitum, ex quo est clarum, quod illa decisio Angeli esset vera, quo ad nos. Quam etiam tenet Maria-

Marianus *in c.quanto de magistris.* & quod ille tex.hoc probaret, si bene & recte ponderetur; quia ibi licet Consul prius haberet dignitatem, tamen illa dignitas non erat in consideratione respectu dignitatis Patritiatus alterius: sed prior Consul ibi præponitur, propter Patritiatum postea acquisitum, & illa coniũctio Patritiatus posterioris cum anteriori Consulatu, facit illum præferri: &, vt dicit, ista ratio videtur in casu isto procedere; quia licentia, quæ præcessit coniuncta cum doctoratu postea secuto, debet operari, quod iste præferatur; eo etiam, quia doctoratus habet necessariam consequentiam, & relationem ad licentiam, vt dixi supra. Ideo mihi videtur standum esse cum Angelo. Audiui, quod ita fuit alias iudicatum inter duos Doctores Aurelianenses, qui aliquando inter eos disputauerunt de huiusmodi præcedentia.

Trigesimaquinta cõsideratio: Data paritate temporis, & gradus inter Doctores, habetur cõsideratio diuitiarum, & nobilitatis: quia duo vincula magis stringunt: secus si non sit paritas temporis & gradus; quia tunc nõ habetur consideratio diuitiarum, & nobilitatis: quia tales qualitates non tollũt prærogatiuam temporis. *c.statuimus. extra de maior. & obed.* Bar. *in l.1.ff de obseq.* & Bal. *in l.nemini.C.de aduocatis diuers.iud.* ita dicit & tenet Dec. *in d.c.clerici.in 6. col. extra de iud.* Aduerte, quod literati, & nobiles æquiparantur, etiam circa dispensationem beneficiorum, per tex. *in c.de multa extra de praben.* facit gl.singularis *in verbo, suppleat.in l.societas.ff.pro socio.* quæ dicit, quod bene literati ita recipiantur in Canonicos, sicut nobiles; & merito; quia literati, & docti dicuntur nobilissimi. text. *in l.prouidendum est.in princ.C.de postul.* & dixi supra *ista parte.in 24.consid.* & dicit Bald. *in l. nemini. Cod.de aduocat.diuers.iud.* quod si Doctor est valens, licet plebeius, præfertur tamen Doctori nobili minus literato. Sed si sunt æqualis scientiæ, præfertur ille, qui est de meliori sanguine, vt iam dixi. Sed contradicta Bald. scripsit Barbatia *in cons. suo inci.praclare scribitur ab Iob pro certo patientissimo.colu.8. in 2. part.* vbi tenet, quod data æquali scientia præferatur ille, qui sit plebeius. Mouetur primo per gloss. quam dicit singularem *in c.nunquam.61.distinct.* quæ dicit quod natus à parentibus prorsus alienis à virtutibus, dum tamen ipse sit bonus & virtuosus, præferri debet illi, qui natus est ex bonis parentibus, licet etiam sit bonus & virtuosus. Secundo mouetur ad hoc, per id, quod voluit gloss. in simili (quam etiam dicit valde singularem) *in c.fideliter.50. distinct.* quæ dicit, quod peccator correctus, & emendatus, est præferendus in promotionibus illi, qui nunquam deliquit, & semper fuit bonus & innocens, exemplo Petri Apostolorum primatis. Ita in proposito data scientiæ inæqualitate plebeius præferri videtur nobili. Et sic infert, quod regula Cancellariæ dictans, vt illustris ex sanguine præferatur non nobili; intelligi non debet de literato, & Doctore & Licentiato in iure aut Doctore, qui nõ solum est nobilis, sed nobilissimus, vt dictum est. Saltem non præfertur nobilis dictus ignobili Doctori, vt per Barbatiam *in consi. supra alleg.* Et de his, quæ supra dicta sunt de Doctoribus, idem intelligendum est de Licentiatis, & Baccalaureis (cum sit gradus apud nos) referendo singula singulis.

Trigesimasexta consideratio; Doctores honorantur insigniis pluribus, quæ eis dantur in assumptione gradus. Nec ante debet se quis Doctorem nominare, priusquam sibi tradantur insignia Doctoratus, vt dicit Luc.de Penn. *in l.vnic.C.de athletis.lib.10.* Quoniam, vt dicit Apuleius *primo flor.* non licet insignia honoris vestitu, & calceatu, temere vsurpare: imo quod plus est, assumens insignia doctoratus, cum non sit, incidit in crimen falsi, notat Bart. *in l.eos.§.fin. ff.de falsis.* & ibi Alexand.de Imol. & per Angel. *in l. vnica. Cod.ad leg.Viscel.* per Angel.de Clauasio *in sua sum.in ver.insignia.* secus autem si se Doctorem simplici verbo nominet aut dicat; quia tunc tantum extraordinarie punitur; notat Bald. *in l.qui sub pratextu. Cod.de sacrosanct. Eccles.* Roman. *in l.qui in aliena §. interdum. ff.de acquirend.hared.* per Per. Rauennatem *in suo alphabeto aureo, in verb.falsum.* idem Bald. *in leg. data opera. C.qui accus.non possunt.* vbi dicit, quod dicens se Comitem, & faciens actus Comitis, cum non sit, debet grauiter puniri circa mortem. idem Bald. *in c.nonnulls. § sunt & alij.de rescript.* dicit, quod impetrans supplicationem, nomine alterius punitur arbitrio iudicis. facit text. *in capit.quanto de his qua fiunt à pral.& cap.per quem.* dicit ibi Petr. de Anchar. quod scribens literas nomine alterius, eo ignorante, dicitur falsarius. Cyn. Bald. & Salyc. *in l.si Co.de requiren.reis.* vbi dicunt, quod citans aliquem, fingens se nuncium publicum, cum non sit, punitur criminaliter, & ad interesse citati tenetur. text. singularis *in l.Titio.cum esset Roma.ff ad municip.* per quem dicunt Bart. & Bald. *in rubr.Cod.de fide instrument.* quod abradens ex literis nomen scribentis, & ponens suum, punitur vt falsarius. Faciunt notata per Dominicum *cap.11.distinct.* vbi inuenit contra Doctores, sibi appropriantes dicta aliorum. Et qui se etiam gerit pro Doctore, cum non sit examinatus & approbatus, non excusatur à muneribus, *l.reddatur. Cod.de profess. & medicis. libro 10.*

Hinc sumpta occasione ponam, quæ sunt insignia doctoratus. Et reperio, quod sunt sex aut septem, quæ eidem dantur in examinatione, quæ debet esse, triplex, vt dicit Luc. de Penna *in dict.l. vnica Cod.de athletis.*

Primo videtur: quod sit liber, qui eidem assignatur in examinatione, quæ fit. Sed an sit de substantia doctoratus ista libri assignatio, videndum est; & videtur quod non, sicut in consecratione Episcopi: vt patet ex eo, quod legitur *23.distin.c. Episcopus.& 75. distin.c.1.* sed in contrarium facit; quoniam cum Rex coronatur, datur ei liber legis: vnde *2.Paralip.c.23.* Eduxerunt filium Regis, & imposuerunt ei diadema, deduntque in manu eius tenendam legem, & constituerunt eum Regem. Fortius videtur hoc necessarium in docendo, cuius officium mere in librorum lectione consistit, vt patet *Deut.17.* vbi præcipiuntur reges à sacerdotibus Leuiticæ tribus & *Iosue 1.* Non recedat volumen regis de ore tuo, cunctis diebus vitæ tuæ, & hoc est verius, pro quo facit etiam satis aperte tex. *in c.lector.23.dist.*

Secũdo; datur Birretum, & est habitus Philosophiæ, qui datur Doctori, cum dignitate magisterij decoratur. Et dicit Lucas de Penna *in l.inurilegali. C.de murilegul.lib.11.* quod Admirali regni Siciliæ honorantur tali insigni, & dicitur Birretum, quasi bis rectum: quia bis rectum decet esse Philosophum & Doctorem, scilicet, in docendo & operando, & se ad alios virtutibus regere & sordibus mundare debent. *c.duo sunt. 23.qu.1.* Et de isto Birreto habetur mentio *in c.si quis vxorem.30. quast.1.* Vel dicitur bis rectum ex multis aliis causis positis per eundem Luc.de Penna *in pradicto loco,* ad quem recurre. Sed solum aduerte, quod datur hoc modo: Accipite Birretum rotundum, ad modum coronæ, in signum sanctitatis & veritatis,

ac doctrinæ, vt tales sitis in mente, quales fueritis in conuersatione, nec à docendo cessaueritis: quia non coronabitur in regno cœlorum, nisi qui legitimè certauerit. Corona nempe in regni susceptione poni consueuit in capite: quia signum est perfectionis, cum sit sphericæ figuræ angulo carens in signum, carentiæ sordium: quia vbi angulus, ibi sordes esse dicuntur, gloss. *in clem.2.de vita & honest.cleri.* super *verb.& tonsuram.*

Tertiò: datur annulus, ad denotandum, quod per eum factus est verus sponsus Philosophiæ & scientiæ, quam profitetur, docendámque suscepit, vt dicit Lucas de Penn. in *l.vnica.Cod.de profess.& med.lib.12.* Et dicitur, accipite annulum subarrhationis. Nam sicut per eum contrahitur matrimonium inter virum & vxorem: ita inter scientiam & Doctorem. Qui enim talem possidet sponsam, Sancti spiritus donum possidet. Et licet Ioan. Andr. dixerit in *c. vt Apostolicæ. de priuil.in 6.* quod clericus annulatus est fatuus, vel Episcopus. Fallit tamen vt dicit ibi in Doctore, qui in signum matrimonij inter ipsum & scientiam deferre potest annulum, vt dicit gloss. quæ ponit casum in *d. c. vt Apostolicæ.* Annulus vero in signum dilectionis mutuæ in coniugatis poni consueuit in quarto digito sinistræ manus, vbi secundum medicos est quædam vena sanguinis, quæ ad cor hominis vsque peruenit, vt dicit tex. in *c.fœmina. in fin.30.q.5* Doctores tamen ponunt annulum homini in pollice, vt facilius testificari possint sub suo sigillo.

Quartò: cathedra, cum dicitur, sedere virtuosi viri in cathedra, non pestilentiæ & vitiorum, sed scientiæ & virtutum. Et hæc cathedra esse debet quadrifons. In interiori enim parte depingendi sunt duo iuuenes propter robur, per quos designantur amor & labor: hi namque foris peragent, labor agit, amor perficit. In posteriori duæ puellæ, per quas intelliguntur cura & vigilia, quæ intus in secreto consilium pariunt, cura prouidet, vigilia attendit. In alia vero à latere describitur iuuenis accinctus, modica secum ferens per quem intelligitur paupertas; quia non sectari superflua pertinet ad quærendum disciplinam, vt enim ait Hieron. in *tractat. fides & credulitatis.* Fluxu rerum & vbertate copiarum animus soluitur, vigor mentis infligitur, virtus corporis eneruatur: at in paupertate non lasciua conuiuia, non turpes potationes: omnia sobria, omnia rigida, omnia humilia, omnia abiecta, quoniam pura conscientia & virtute sunt plena, non facile ad diuitias animi, i. virtutes, accedit. In reliqua vero parte, viri fugientis præsentans effigiem, quia philosophans & studens voluntarium exilium sibi debet indicere pro scientia perquirenda. Ita dicit Lucas de Penn. *in d l. vnica Cod.de profess. qui in vrbe Constantinop. in 10.& 11.col. lib.12.* vbi allegat & citat Hugonem in didascalicis hæc dixisse; quoniam, vt etiam dicit, Sapientiæ cupido patria est charior, vt ait Tullius *de fine bonorum & malorum. li.5.* & quod gloriosa debet esse cathedra Doctoris, habetur *3.Esdræ c. vltim.* Stetit Esdras sacerdos & lector legis super ligneum tribunal. Et *infrà.* Et assumpsit Esdras librum omni multitudine; præsidebat enim in gloria in conspectu omnium, & magister debet docere in alto. *ca. plerunque. in verb.altiora.2.q.7.*

Doctorem tamen non facit cathedra; sed cathedram Doctor per virtutis & scientiæ rudimenta. Recitat autem Chrysost. Canonis conditor; Videte, quomodo sedetis, super cathedram, &c. Etiam habetur *cap. vlt.40.dist.* Ad locum cathedræ paulatim cum virtutibus & magno sudore aspirare debent benemeriti Doctores, alias, si nimis festinant ad ipsam cathedram delectantes in ipsa cathedra, vt in loco gloriæ fiunt aliis authores ruinæ. *c. quoniam multa.48. dist.* non enim locus sanctificat homines, sed homo locum; qui autem bene sederit super cathedram, honorem accipiet cathedræ; sed qui male sederit, iniuriam faciet cathedræ *c.fin.40.dist.*

Quintò; datur ei zona in hunc modum, accipe zonam auream, & lumbos tuos cingulo fidei præcinge, vt corpus tuum sit ornatum exterius, & apud Deum & homines se ostendat perfectius. Quæ zona deponi non debet, nisi completo doctoratus officio. Nam indecens omnino probatur, prius soluere militiæ cingulum, quàm cedat victori aduersitas præliorum, *ca.1.de renunt. iuncta l.2. Cod de his, qui non impletis stipendijs, &c. lib.10.*

Sextò; datur osculum pacis, vt habetur per Io.And. *in clem 2.de magistris in verb insignia.* & ibi Cardinalis Flo. dictus Zabarella, *in 1 q principali.* Et sic datur: Accipe pacis osculum, vt fœdus pacis in facultatibus iurium serues perpetuum Beati quidem pacifici; quoniam filij Dei vocabuntur. Et de hoc osculo habetur *in cap.pacem.de consec.dist.1.ct.2.*

Septimùm; est benedictio, licet dicat Zabarella *in dicta clem.2.in 1 q principali,* quod osculum & benedictio potius sint de bene esse, seu ad bene esse reputantur, quam sint de insigniis.

Et prædicta insignia dat Doctor Doctori tanquam pater filio, secundum Ioannem Fabri *in l.1. Cod.de veteri iure enucl.* Et aduerte, quod Doctores possunt vti insigniis doctoratus, vbi est Princeps, sed non coguntur. *l.vnica.C de honorat.vehiculis.lib.11.*& Anton. Corsetus *in suis singularibus. in verb & vbicunque.* Etiam extra suum locum, in quo sint Doctores, vt dicit Zabarella *in clement.vnic.1.quasi de foro compet.* Eo; quia talia insignia tantum sunt ad honorem, vt dicit *ibi*; & ibi ponit de prælatis, an possint vti insigniis suis extra sua loca, & distinguitur, quod aut in insigniis honoris tantum, & tunc sic: aut iurisdictionis: & tunc non dicam alibi.

Trigesimaseptima consideratio; Doctor non tenetur semper vti doctoralibus insigniis, sed quando vult, tenent Iacobus Rebuff *in l. vnica. C.de honorat.vehic.lib.11.* & Ant.Corset. *in singularib.suis, in ver. Doctores*, Faciunt ea, quæ supra proxime dicta sunt, quæ ideo vide.

Trigesimaoctaua consideratio: Si quis vsus fuerit insigniis doctoralibus, antequam esset Doctor, puta, qui portauerit togam seu cappam, zonam & birretum si postea efficiatur Doctor, non debent ei dari talia insignia. Casus est in *c. quod quidam.versi si forte in lecturo.gl.in verb exhorruit.1.q 1.* quam ibi sequuntur Archid. & Io. de Turrec. refert & sequitur Romanus *singulari suo 721.incip.quidam vtitur insignis doctoratus* & etiam apostilla ad Iac.Rebuff in *d.l.vnic.C.de honorat. vehic. lib. 2.*

Trigesimanona consideratio: An insignia doctoratus possint præscribi per Licentiatum aut Baccalaureum, puta, quod portat zonam auream; cum nemini concedatur portare deauratam, nisi habentibus dignitatem, text. est in *c.clerici, extra de vita & hon cle.* Lud. Rom. *cons. suo 291.* dicit, quod talia possunt præscribi per tantum tempus, cuius initij memoria non extat in contrarium. Insequendo opinionem Host. in *cap. cum contingat.de ætat.& qualitat.* Si vero præscriptio sit minor, quia scitur eius initium: tunc insequendo opinionem Io.And. in *c.Abbates de priuileg.*

leg in 6. in nouella. non possunt præscribi.

QVadragesima consideratio: Doctores in hoc honorantur, quod iudex tenetur eos ad se venientes salutare & inuitare ad sedendum. textus *in leg. fin. & ibi gl. in verb. honoratis. Cod. de offic. diuer. iud.* Nisi quando est hora propriæ causæ text. *in l. 1. Cod. de off. ciuil. iudic.* Quod quomodo sit intelligendum, declarat Purpur. *in l. 1. num. 166. 167. & 168. ff. de offic. eius cui man. est iurisd.*

QVadragesimaprima cōsideratio; Doctores in hoc etiam honorantur, quod cōsiliarij Principis vocantur, vt dicit Alex. *in addit. ad Bart. in l. 1. C. de dign. lib. 12.* pro quo allegat *l. fin. C. de off. diuer. iud.* quod tamen non est de mente Angeli *in leg. quisquis. ad leg. Iul. maiest.* Ita quod Bart. non potuisset se dixisse Consiliarium Principis ex eo solum, quod esset Doctor: & ita sequitur Purpuratus *in l. 1. col. 17. vers. septim. in & col. 22. in prin. ff. de off. eius cui mand. est iurisd.* Propterea non abs re à dominis Consiliariis de Parlamento huius patriæ fuit inhibitum, ne amplius simplices aduocati dicerent & intitularent se Cōsiliarios, nisi cum effectu essent officiarij regis.

QVadragesimasecunda consideratio; Cum ex præcedentibus satis sit ostensum. & demonstratum de præcedentia scientiarum, & Doctorum, tam Theologiæ, iuris Canonici, ciuilis, quam medicinæ, & qualiter inter eos sint honorandi, & aliis præferendi, & de insigniis Doctorum, de dignitate, excellētia, & priuilegiis eorundem. Nunc deueniendum est ad alias scientias, quæ sunt inferiores & minores post prædictas. Et inter inferiores videndum est, quæ illarum præcedere debeat. Et inter alios, qui melius demonstrauerit præeminentiam, authoritatem, honorem, & gloriam illarū, fuit Philip. Beroaldus Bonon. qui supposuit testamentum cuiusdam patris habentis tres filios; Philosophum, Medicum, scilicet & Oratorem, & illum hæredem fecit & instituit, qui esset vtilissimus ciuitati. Post mortem cuius fuit contentio inter dictos fratres, cui hæreditas paterna cedere debeat. Et inter illos Philosophus primo causam coram iudicibus agit pro iure suo sustinendo, dicens; quod Philosophia est Regina cunctarum disciplinarum. Quam M. Tullius inuentum Deorum, Plato vero donum Deorum esse tradiderunt: quo bono (vt ipsius Platonis verbis vtar) nihil vnquam maius mortalibus datum est à Diis, nec vnquam dabitur. Hæc est enim vitæ lex, virtutum indagatrix, vitiorum expultrix, lumen legum, magistra morum, rerum elementariarum explorattrix, cœli & mundi contemplatrix, quæ altitudinis studio etiam cœlo ipso sublimiora quæpiam vestigat. Et, vt inquit Platonicus Apuleius, in æstimo mundi, tergo dedit hac internuncia, homines Deo cognati, & proximi (imo, vt verius loquar) Dei terreni efficiuntur. Quid per Deos immortales excellentius sacratissima illa Philosophia, quæ supra hanc caliginem, in qua volutamur, excedens, docet, quid agatur in cœlo? meritoque Seneca Philosophorum sincerissimus scientissimusque, cui vtique credi conuenit, naturæ rerum gratias agit, cum secretiora eius ingressus discit. Quæ vniuersi materia sit, quid sit Deus, totus in se intenderit. An ad nos aliquando respiciat, faciat quotidie aliquid. An semel fecerit, pars mundi sit, an mundus, an mundi anima, an potius opifex, & factor, liceat-ne illi ex lege fatorum aliquid derogare. An maiestatis diminutio, & erroris confessio sit mutanda, fecisse. Ad hæc, nulla res magis discusserit caliginem illam nebulæ crassissimam, quæ (vt duo Poetarum clarissimi prodiderunt) obtutus mortalium hebetat, mentesque obducit applausu ignorationis velamento. Quid porro vtilius illa philosophiæ parte, qua partim Ethicen, partim moralem appellant, quæ maxime ad homines spectant, quæ docet, quid in terris agendum sit? Et errores nostros discutit. Quæ vrbes peperit, dissipatos homines in societatem conuocauit, Respublicas bene moratas instituit. facit *in l. vnica, circa fin.* ibi: *igitur vnum. C. de studiis liberal. vrbis Romæ. lib. 10.* & vt dicit Cælius, *lib antiquarum lectionum 12. cap. 21.* post Socratem. Nisi Philosophi ciuitatibus dominentur, vel hi, qui nunc reges potentesque dicuntur legitime, satisque philosophentur, in idemque ciuilis potentia, & philosophia concurrant, neque, quod nec fit, à diuersis hæc tractentur ingeniis, non erit ciuitati, hominum generi, vlla malorum requies, neque prius Respublica orietur pro viribus, & lumen solis spectabit, quod confirmat Cicero *in epist. ad Q. fratrem didascalica,* & hanc coniunctionem, inquit Plato, potestatis, & sapientiæ, saluti censuit ciuitatibus esse posse.

Vnde non immerito sectatores Philosophię vbique Philosophos nominat, nomine sancto & religioso, quasi solos sapientię studiosos. Qui ante Pythagoram, Sophi, id est, sapientes, & habebantur & vocabantur. Quid est enim per Deos immortales (vt ait Tull. *lib. 2. de offic. c. 1.*) optabilius, quid præstantius, quid melius, quid homine dignius sapientia, qua Philosophi nominantur. Non est, inquit, aliud Philosophia præter studium sapientiæ, & est res religiosa, vt est text. *in l prima. §. an & Philosophi. ff. de variis & extraord. cognit.* Vnde Philosophus verus, teste Augustino, Dei amator esse creditur; quia Sapientia Deus est, per quem omnia facta sunt, *Ioann. 1.* Nomen enim philosophi sanctum, vt dicit idem Tul. in *Tuscul. quæst. lib. 2. cap. 5* quoniam, vt inquit, philosophia medetur animas inanes, solicitudines detrahit, à cupiditatibus liberat, pellit timores. Et, vt ait Seneca *ad Lucill. Epist. 16.* Philosophia quieta est, & contemni non potest; quinimo apud pessimos honori est, & August. *de ciuit. Dei, lib. 22. c. 22.* Philosophia, inquit, vel sapientia, donum Dei est, & auxilium contra miserias huius vitæ. Et, vt dicit ipse Tull. *in dictis quæst. lib. 5.* est vitæ dux, virtutum indagatrix, inuentrix legum, magistra morum & disciplinæ Et vt inquit Seneca *ad Lucill. Epist. 98.* est lex vitæ. Et *in Polycr. lib 3. c 9.* de philosophis sic dicitur; In ipsis fuit imago virtutis, & vtinam inueniatur in nobis, qui virtutis imaginem teneat. Quia vmbras virtutum inquit, quibus videmus floruisse Gentiles. Quis enim.

Themistoclis diligentiam,
Socratis continentiam,
Scipionis pudicitiam,
Catonis puritatem,
Frontonij grauitatem,
Fabricij fidem,
Vlyssis longanimitatem,
Titi pietatem imitatur?

Hi enim laudabiles viri, quasi quædam seculorum suorum sydera splenduerūt illustrantes tempora sua. Hæc ille ibi. vt etiam sequitur, & refert Iacobus Magni *in suo sophologio sapientiæ lib. 1. cap. 13.* vbi ponit de dignitate Philosophiæ.

Et, vt semel finiam, philosophus, hoc est, sapiens, est omnia, & vt inquit ille, vno minor est Ioue, diues, liber, honoratus, pulcher, rex denique regum. Et in tanta apud priscos æstimatione ac reuerentia habiti philosophi fuere, vt Platoni sapientiæ antistiti Dionysius Tyrannus vittatam nauem obuiam miserit, ipse quadrigis albis & curru regio egredientem in

littore exceperit, & triumphantium more ad vrbem deduxerit. Vt Alexander Magnus Aristotelis Philosophorum doctissimi patriam restituerit in honorem præceptoris. Cui se non minus debere, quam Philippo patri profitebatur. & teste Gell. *lib. 9. cap. 3.* Philippus Macedonum Rex scripsit ad Aristotelem; Se diis gratias agere, quod filium illis temporibus sibi nasci contigisset. Et authore Plinio, *lib. 7. cap. 30.* Cn. Pompeius Mithridatico bello confecto, Possidonij Philosophi domum intraturus fores à lictore percuti vetuit; licet ex consuetudine cum Consules domum aliquam ingressuri essent, clamose simul, & imperiose ianuæ pulsarentur. Et idem Plin. *lib. 24. c. 8* & inquit: Non ære captus, nec arte vnam Zenonis statuam in expeditione non vendidit Cato; quia Philosophi erat. Et veteres perfectionis loco existimabant: si vel Aristotelis, vel Pythaci, vel alterius magni Philosophi imaginem ad Bibliothecæ ornamentum habuissent. Vnde Iuuenalis *Satyra 2.* Nam perfectissimus horum; Si quis Aristotelem, similem vel Pythacum emit. Vt Pythagoram Crotoniatæ, ac Metapontini pro Deo colerent, & ex eius domo templum facerent. Qui in tanta fuit admiratione, vt qui præsentia illius frui meruissent, id perscriberent ad suos, tanquam magnum quiddam ac præclarum adepti forent, quod Pythagoram vidissent. Et Pythagorici discipuli, si quid affirmarant disputando, cum ex his quæreretur, quare ita esset, respondere solebant: *Ipse dixit*: Ipse autem erat Pythagoras, tantum opinio præiudicata potuit, vt sine ratione valeret authoritas, vt inquit Cicero 1. *de natura Deorum.*

Ex quibus videtur dicendum, quod Philosophus sit præferendus & medico & oratori. Cum sit & medicus & orator, vt dicit Beroaldus *vbi supra.* Imo & quod plus est, videtur, quod legista sit Philosophus: cum, vt dicit text. *in l. 1 ff. de iust. & iur. §. nam vt eleganter. in fin.* Legistæ veram philosophiam, non simulatam profiteantur & affectent. Nam ciuilis sapientia vera philosophia dicitur, vt *in d. l. 1 §. est enim quidem res sanctissima ciuilis sapientia ff. de variis & extraord. cognit.* Ideo etiam hac ratione Legistę præferendi sunt cæteris. Verum ipsi Iurisconsulti pro eorum sententiis adducunt Philosophos, vt Aristotelem *in l. si pater. §. fin. ff. de sol. & in l. proponebatur, §. fin. ff. de iudic.* vbi arguunt ex authoritatibus Philosophorum, & in plerisque aliis locis.

Quomodo tamen aliquando, & in quibus reprobetur philosophia, videatur 37. *distinct. quasi per totum.* in quibus non insisto; cum hoc opus tantummodo assumpserim, ad declarandum ea, quæ sunt honoris, gloriæ laudis & dignitatis. Plura in laudem Philosophiæ vide per Beroald. *in oratione per eum habita in enarratione quæstionum Tuscul.* & per Cœlium *lib. antiq. lectionum. 4. c 30.* per Senec. *in Epistolis.* præcipue *in lib. 11. Epist. 74.*

QVadragesimatertia consideratio est pro tuitione honoris gloriæ, & laudis medicorum cõtra philosophos & oratores Nam contra Iuristas satis supra dictum est *in hac parte, in 25. consid.* & omnia fundamenta, & argumenta pro medicis ibi facta, multo magis hic prodesse poterunt, & possent adduci. Licet hic sit tantum quęstio, quis istorum fratrum sit vtilior ciuitati. In cuius dubij elucidatione cognoscetur, & quis honorabilior. & tuendo iura medici, sic inquit Beroal. *in dicto loco.* Quis nescit, medicum ad omnes totius ciuitatis ordines. ad omnem sexum, ad omnem ætatem pertinere, cum summatibus, infimatibus, viris, fœminis, senibus, pueris ægrotare contingat? Cùm omnes ex hoc vtilitatem indiscriminatim petant meritóque dici potest: Medicum rem communem terrarum esse. Et profecto, si vera dispicimus, si curiose cuncta perpendimus, sola medicina solóque medico opus est omnibus. Medicina est, quæ vna contra facta depugnat, eaque identidem expugnat, quæ languentibus vitam prorogat, quæ iam deploratos, iam deflectos, iam in familia orci numeratos luci, auræque vitali persæpe restituit. Multique medicinæ opera reuixisse creduntur.

Et ne fabulas percenseam, quæ ab Æsculapio Hippolytum & Tindaridam ad vitam reuocatos ferunt: nonne Asclepiades: inter medicos famigerabilis, argumentum huiusce rei vel potissimum est, qui hominem iam conclamato depositoque dum efferetur, fatum attulit: cuius animam in corporis latibulis delitescẽtem euocauit, eũque ab inferis postliminio prope funeratum domum retulit. Etenim Iurisconsulti sacrati in libris eorum, sententias medicorum recitant, vt *in l. septimo mense. ibi; propter authoritatem doctissimi viri Hippocratis ff. de statu homin.* Et de sententiis Hippocratis & Galeni, *in c. ne tales. de consecr. dist. 5.*

Huc adde; quod huic arti tantum honoris tribuēre maiores, vt Diis inuentores suos assignauerint, cœloque dicauerint Apollinem, Æsculapiúque prodendo, quem ob id Archiatrum seu Protomedicum, id est, medicorum principem dicit antiquitas. Hæc Beroaldus. Etiam de huiusmodi inuẽtoribus scribit Polydorus *in suo libr. de inuentoribus rerum. cap. 9.* & Io. Matthæus Lunensis *c. 4.* & *c. 6.* Et poteris videre de ista arte medicinæ in dicto loco per Polydorum; & per Rodericum *in suo speculo humanæ vitæ lib. 1. cap. 11.* vbi describit medicinam inter artes mechanicas, licet videatur, quod sit ponenda inter artes liberales, & ibi dicit eam multum vitæ humanæ necessariam; cum salutem hominum agant, tex. *in l. 1. §. medicorum. ff. de var. & extraord. regn.* Et si amplissime melius & singularius, quam per alium de laude medicinæ videre velis, videas Etal. *in suo Encomio de laude medicinæ.*

Aduerte autem ad vnum, quod Grammatici, Oratores, Medici, & Philosophi sunt exempti ab hospitio militum, text. est *in l. medicos. C. de profess. & medicis. lib. 10. & in l. si. ff. de munerib. & honor.* Sed ibi Oratores præferuntur in ordine literæ Medicis, & Medici Philosophis: sed tamẽ etiam si Grammatici videantur esse de minoribus scientiis, quandoque præferuntur in ordine literæ, & Oratoribus, & Medicis, & Philosophis. Sed hoc est, quia est fundamentum aliarum scientiarum & initium, vt inferius dicetur.

QVadragesimaquarta consideratio erit de Oratore, qui callet Rhetoricam, & eloquens dicitur, an sit cæteris præferendus. Et eius causam sustentãdo, videtur primo, quod sic ex eius diffinitione. Cum Orator sit vir bonus, dicendi peritus, rhetorice vero bene dicendi scientia, vt ait Isidorus *li. 2. Etymologiarum. cap. 1. & 2.* Ex quo necessario extollenda est, quæ bonitate constat, elegantia pollet, nitore splendescit. Cuius ope & opera præclara omnia fiunt & magna. Equidem conditores vrbium, non tam philosophica doctrina, quam elegantia oratoria & illicio facundiæ pellexerunt dispalatos seu disparatos homines ad ciuilitatem, politicamque viuendi rationem. Et, vt multa omittam, nihil est ita incredibile, quod in dicendo non fiat probabile, nihil tam horridum atque incultum, quod non splendescat oratione, vt ait Cicero *in paradoxis.* Et eloquentes pro aliis loquuntur. Vnde habe-

habetur *Exod.* 4. Non sum eloquens, impeditioris & tardioris linguæ sum. Et sequitur, Aaron eloquens est ipse loquetur pro te ad populum. Et tales debent esse aduocati, *l. per hanc. C. de aduoc. diuers. iudi.* qui etiam Oratores dicuntur. text. *in procem. Digestorum. § nos vero. ibi, dit issimi, Regum oratores efficiantur. & in l. omnes. § hac ibi. & oratorum effluens in defensionibus copia larga praestetur. & ibi gloss. C. de Episc. & cler.*

Hinc videmus conditores legum, quibus nihil pene emunctius, limatius, & sententiosum magis, adminiculatos fulturis eloquentiæ, leges saluberrimas eloquentissimáque condidisse. Formatores quoque Rerumpublicarum Imperatores bellicorum exercituum regere consiliis, & moderari res magnas sine docta voce & oratoris vi nullatenus potuisse. Vnde, vt ait Franc. Patritius *li. 2. tit. 4. de Institut. Respublica.* Animi medicina eloquentia est, quæ philosophiæ rationibus ad vitia nimium elatos, comprimit, depressósque eleuat, & ignauos fortes efficit. Vera est enim illa Euripidis sententia, qua dicitur: Omnia conficit ratio, quæ etiam hostile ferrum neutiquam efficere valeat. Quæ enim alia vis; quam eloquentiæ, potest furentem populum refrænare, aut metu perculsum excitare? Quod, vt exprimeret diuinus Poëta Maro, oratorem minimè furentem, aut populum concitatum, maritimæ tempestati comparauit, his versibus:

Ac veluti magno in populo cum sæpe coorta est
Seditio, sæuitque animis ignobile vulgus:
Iámque faces & saxa volant, furor arma ministrat.
Tum pietate grauem, ac meritis si fortè virum quem
Conspexere, silent, arrectisque auribus astant.
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.
Sic cunctus pelagi cecidit fragor, æquora postquam
Prospiciens genitor, cœloque inuectus aperto,
Flectit equos, curruque volans dat lora secundo.

Eloquentiam etiam veteres rerum dominam esse dicebant. Et eam Ennius Flexanimam appellauit, quod animum in quamcumque partem vellet, raperet: & ea dulcedini mellis comparatur, per text. in *c. legimus. 38. distinct.* Nec in pace, & otio solum vtilis habetur, sed in bello atque tumultu vires alias omnes antecellit. Quod quidem verum esse asseruit Pyrrhus Epirotarum Rex. Nam cum bellum in Italia gereret; Comitem quasi gerendorum, ac sociū Cyneam Thessalum oratorem, Demosthenísque discipulum accepit. Eiúsque opera impensè admodum vtebatur. Nam ad ciuitates, quas vi, & armis subigere non poterat, eum oratorem mittebat, quas magna ex parte in sententiam suam adducebat. Adeo vt sæpenumero Pyrrhus diceret: plures à Cynea vrbes eloquentia in potestatem suam redactas, quam à se armis esse superatas. Et, vt inquit idem Patritius, si rectè iudicare volumus ex omnibus disciplinis, nulla magis congruit ciuitati, quam oratoria: quæ, vt ait, in triplici causarū genere versatur, quæ ibi videri possunt: & plura alia, etiam qui primi scriptores huius artis fuerunt. Et vt ait Budæus vir eloquentissimus, lib. 5. de asse. Vt sine aqua & igne sacrificium, aut consecratio non ritè peragitur; sic sine stylo eloquentiæ nullius aut Principis, aut populi gesta ad posteros incalescere possunt & æternæ memoriæ consecrari. Merito apud Romanos, qua Republica nulla vnquam maior, nulla sanctior, nulla bonis exemplis ditior extitit: summa semper oratoribus dignitas fuit. Et, vt author Cornel. Tacitus, nullus magnam potentiam sine eloquentia est consecutus. Quod, vt de aliis taceam, Nonne Marcus Tullius ille orandi regula, & dicendi lex, cuius ingenium Romano imperio par fuit, qui Latinæ facundiæ pomœrium promouit ad Consulatum vsque, amplissimámque dignitatem ex humilitate natalium & loci euectus est? Quo, quid vtilius in Rom. Repub. excogitari potest? Quo suadente Legem Agrariam, hoc est, alimenta abdicarunt Romanæ tribus. Cuius linguæ fulmen Catilinæ infregit audaciam, & ipsum proscripsit Antonium. Cuius nomine supplicationes a Senatu decretæ sunt.

Per eam de magnis mire & sublimiter, de paruis propriè & subtiliter, de mediocribus iucundè & grauiter, de omnibus sententiosè, & luculenter dicere quis dicere, vt docetur Budæus *in suis annotat. in l. 1. §. quod ait Prætor. ff. de ser. cor.* &, vt ait etiam ipse Beroal. *in orat. per eum habita in enarratione Epistol. Ciceronis. & Lucani*, maximum Deorum munus est, & quo nullum maius excogitari potest eloquentia. Qua vna vel maximè separauit hominem à cæteris multis animantibus Deus ille parens, & mundi fabricator. Quæ, quia sermone carent, irrationabilia meritò vocantur. Eloquentia homines vagabundos in agris atque dispersos congregauit in populum, & ex feris atque immanibus mites reddidit, & mansuetos, vt iam in princ. huius consid. dixi. Eloquentia multæ vrbes constitutæ sunt, plurima bella restincta, firmissimæ societates, sanctissimæ amicitiæ comparatæ. Eloquentia mortales immortales efficiuntur. Merito itaq; flexanima, & omnium Regina rerum oratio à doctissimis nuncupatur. Cuius tanta est dignitas, tanta maiestas, vt Duce Eloquentia Diis simillimi esse videātur. Et homines eloquentes (qui Oratores nominantur) tantum reliquis hominibus præstare creduntur, quantum homines bestiis antecellunt. Nihil medius fidius eloquentia diuinius reperiri potest, nihil consummato Oratore præstantiùs. Et quantò olim fuerit in pretio, & æstimationes artes (maxime oratoria) scribit Budæ. *in lib. 2. de asse, & partib. eius.* & G. Benedict. in *proœm. repet. c. Raynutius. de testam. in antiquis.* Sed in oratione hæc requiruntur: Acumen Dialecticorum, sententia Philosophorum, verba prope Poëtarum, memoria Iurisconsultorum, vox Tragœdorum, & gestus pene summorum Artificum. Ex quibus omnibus aliis per se est præferendus, ita inquit Bud. *in l. 1. ff. de iust. & iur.* Siquidem & de ipsis Oratoribus sæpè fit mentio in libris Iurisconsultorum, eorum etiam dicta & sententias approbando, vt *in l. aut facta. § qualitate ff. de pœnis.* vbi allegatur & dicitur Demosthenes apud Græcos maximus Orator. Et de Cicerone flore & tuba Romani eloquij fit mentio *in l. Cicero. ff. de pœn. & in l. Fulcinius. §. quid sit autem. ff. quibus ex causis in possess. eatur. & in l. in quæst. ff. ad leg. Iul. maiest.* Et, vt semel finiam, concludit Beroald. in sua Declamatione, quod Orator Philosopho & Medico est anteponendus. Sic, quod credibile est, vt ait, post peroratam causam à tribus fratribus coram ipsis, iudices concordi consensu omnibus sententiis simul pronunciasse pro Oratore; illíque adiudicasse paternam hæreditatem. Et hanc partem fouet ipse Beroald. cum esset orator exactissimus, & tota dignitas dicendi fuisse existimatur, præcipuè in cathedra.

Textor *in sua officina sub tit. oratorum quorundam nomina*, scribit plures oratores fuisse: sed ferè omnes per eum nominati erant pagani & infideles. Et cum nullos Christianos adnumeret, licet reperiantur plures, etiam ita excellentes, vt Pagani: ideò illos Oratores Christianos hic describere volui. Et sunt sequentes.

Dionysius Areopagita Parisiorum Episcop.
Dionysius Episcopus Corinthi.
Quadratus Apostolorū discipulus & Athenarū Episcopus.

Aristides Philosophus.
Philocrates Ephesiorum Episcopus.
Ignatius Episcopus Antiochensis post Beatum Petrum.
Polycarpus Ioann. Apostoli discipulus, Smyrneæ ciuitatis Episcopus.
Egesippus historicus & Martyr.
Philippus Episcopus Cretensis.
Basilius Episcopus Cæsareæ Cappadociæ.
Panthæus Philosophus.
Gregorius Nazianzenus.
Athanasius.
Pamphilus Martyr.
Ioannes Chrysostomus, id est, os aureum.
Ioannes Damascenus.
Ioannes Cassianus.
Damasus Romanus Pontifex.
Hilarius Pictauiens. Episcopus.
Iustinus Rhetor & Martyr.
Apollonius Rhetor Romanus.
Irenæus Episcopus Lugdunensis.
Cyprianus Episcopus Carthaginensis.
Isidorus Episcopus Hispalensis.
Ambrosius Mediolani Præsul.
Hieronymus Cardinalis.
Augustinus Hipponensis Episcopus.
Gregorius summus Pontifex.
Fortunatus.
Leo Papa.
Fulgentius Episcopus Ruspensis.
Hilarius Arelatensis Episcopus.
Sidonius Auernorum Episcopus.
Boetius.
Bernardus natione Burgundus.
Anselmus.
Petrus Damianus.
Petrus Comestor.
Petrus Alphonsus.
Franciscus Petrarcha.
Bocatius.
Pius Pontifex II.
Bessarion Ecclesiæ Romanæ Cardinalis, & Constantinopolitanæ Patriarcha.
Paulus Gentium Apostolus.
Dauid Regius Propheta.
Salomon sapientissimus Rex.
Ieremias Propheta sanctus ab vtero.
Iob in aduersis patientissimus.
Prudentius hymnorum scriptor.

Hi etenim fuerunt oratores maximi, & Christiani, quos nominat & refert Reuerendus quondam pater dominus Petrus Rolin Canonicus & Archidiaconus Heduensis sanctæ sedis Apostolicæ protonotarius, & ciuis noster Heduensis in *suo excellentissimo libro, quem composuit in defensionem artis oratoriæ, in 1 part.*

Nam etiam (vt ait Cassiodor. *in expositione Psalterij*) omnis splendor rhetoricæ eloquentiæ, omnis modus Poëticæ elocutionis, quælibet varietas decoræ pronuntiationis à diuinis Scripturis sumpsit exordium. Recitatur in *cap. legimus. ver. in Leuitico ibi: denique in expositione 37. distinct.* Ipsa quoque Rhetorica pars est ciuilis scientiæ, ait Cicero 1. *Rhetoricorum.* Inde Aduocati dicuntur negotia perorare, hoc est, postulando ornatius loqui. tex. est in *l. nemini. in fin. C. de aduoc. diuer. iud.* In his enim non requiritur mobilitas linguæ, non celeritas verborum, non denique ea, quæ nobis non possumus fingere, facies, vultus, sonus. In oratore autem acumen Dialecticorum, sententia Philosophorum, verba prudentium Poëtarum, memoria Iurisconsultorum, vox Tragœdorũ, gestum pene summo ciratiorem non sane displicet adhibere. Educenda deinde dictio est ex hac domestica exercitatione & vmbratili, medium in agmen, & in puluerem, in clamorem, in castra, atque in aciem forensem subeundus vsus omnium, & periclitandæ vires ingenij. Et illa commentatio inclusa in veritatis lucem proferenda est, Legendi etiam Poetæ, cognoscendæ Historiæ, omnium bonarum artium Doctores atque Scriptores legendi, & peruoluendi, & exercitationis causa laudandi, & interpretandi, corrigendi; vituperandi, disputandúmque de omni re in contrarias partes. Et quicquid erit in quaqua re, quod probabile videri possit, eligendum atque discendum, & perdiscendum ius ciuile, cognoscendæ leges, percipienda omnis antiquitas, Senatoria consuetudo, disciplina, Reipublicæ iura, sociorum fœdera cognoscenda, est libandus ex omni vrbanitatis genere facetiarum quidam lepos, quo tanquam sale conspergatur omnis oratio, vt ait Cicero libro primo de Oratore. Neque enim solum acuenda nobis, neque procludenda lingua est, sed inenarrandum complendúmque pectus maxima rerum suauitate, copia, & vbertate, vt idem ibi ait: in secundo, hæc Luc. de Penna *in rubr. Cod. de legationibus. in pr. li. 10.* vbi etiam dicit, quod potissime legati debent habere virtutem oratoriam, seu eloquentiæ, & facundiæ, & quod ad huiusmodi legationis officium præcipue Iurisperiti sunt assumendi, & consueuerunt assumi, qui maxime facundia polleant.

Reperiuntur etiam plures alij Christiani oratores, qui non sunt connumerati à prædicto domino Petro Rolin, vt sunt Gregorius Turonensis, Annonius monachus (licet alij Ammonius dicant) Benedictinus, & Gallus, &c. qui elici & extrahi possunt ab historiographis, præcipuè à Collectanea de scriptoribus Eccles. quos hic inserere potius esset fastidiosum, quàm vtile, ideò recurratur ad illam.

Ex quibus cognosci potest, quod satis absurdè dicit Antoninus Florentinus omnes artes, & liberales, & mechanicas inuentas fuisse ab infidelibus & reprobis hominib. cum, si bene consideretur, omnes scientiæ, maxime principales fuerint inuentæ à viris honestissimis, & à Deo approbatis. Primò; ipse Deus caput, & autor est totius eloquentiæ, scientiæ & sapientiæ, vt plene in *d. c. legimus. circa fi. 37. dist.* Secundò ab Adã omnes scientiæ inuentæ & demonstratæ fuerunt. Nã etiam Iosephus in 1. Antiq. tradit liberos Seth, Adæ filios. in duabus columnis disciplinam rerũ cœlestium à se primo inuentam conscripsisse: & sic constat ante diluuium Noë omnino vsum extitisse literarũ & sciẽtiarum. Post vniuersale diluuium (quo homines perierunt, etiam literarum monumenta deleta fuerũt) Noë literarum artiúmque notionem restaurasse, atq; Prophetas: vt Abraham, Moysen, Esdram scribam legisq; Doctorem illustrasse, & introduxisse semper arbitratus. Et in testem pro parte adduco Polydorum *de Inuent. rerum libr. 1. c. 6.* Et sic Theologi à Prophetis, ars etiam oratoria à Dauid, Salomone, Ieremia & plerisque aliis inuentæ sunt. Et nullus alius post Dauidem fuit elegantior eo, quicquid sentiant Oratores, & Historiographi, de aliis vero suo loco dicemus.

Secundum est etiam, quod intentio Principis est, vt Oratores maxime legum, ditissimi efficiantur, text. in *proæ. ff. tor. §. nos vero ibi, ditissimi legum oratores efficiantur, tam supra allegat.* Ad quod etiam facit *l. per hanc §. sexcentis. Cod. de aduoc. diuersor. iudic.* & leges neque in paupertate viuere, neq; mori in anxietate permittunt.

tunt.tex. *in Authentic.& Falc.collatio.1.*vnde dicitur.

Esurit ars, decreta tument, lex lucra ministrat.
Pontificem Moyses, thalamos medicina subintrat.

Et iterum, vt notatur *in d. §.nos vero.*

Dat Galenus opes, & sanctio Iustiniana,
Ex alijs paleas, ex istis collige grana.

Et *Prouerb* 18. dicitur. De fructu oris viri replebitur venter eius, & genimina labiorum ipsius saturabunt eum, & 12.*ca.* de fructu oris sui vnusquisque replebitur bonis. Et hoc habet eruditio, & sapientia, quod vitam tribuit possessori suo. Ex *cle.*7.& *Prou.*8. In viis iustitiæ ambulo, vt ditem diligentes me, & thesauros eorum repleam. & *c.*11. Anima, quæ benedicit, inpinguabitur. Ipsa quoque iura nimis appetunt literatos honorari, & ditari, vt *in c.de multa.in fi.de praben. in antiquis*, & *Prou cap.*8. dicit Sapientia, *Mecum sunt diuitiæ gloria, opes superna, & iustitia.*

QVadragesimaquinta consideratio: Ars Poëtica laudabilis est, ipsique Poëtæ laudandi sunt. Et licet in laudem illorum plures enauigauerint: tamen copiosius, & præclarè de his disseruit Beroal. *in oratione habita in enarratione Lucani*, vbi sic exorditur: Poëtica in primis sacratissima est, quam antiqui primariam quandam Philosophiam esse tradiderunt: quæ à cunabulis viuendi formulam non doceret, quæ mores, quæ affectiones ostenderet. Quæ res gerendas cum iucunditate præciperet: vt verè dicit Horatius:

Os pueri tenerum, balbúmque, Poëta figurat.
Mox etiam pectus præceptis format amicis.
Instruit exemplis, inopem solatur, & agrum.

Quapropter ciuitates Græcorum eruditissimæ liberos in poësi in primis erudiebant, solam Poëtam sapientem esse dicentes. Et vt diuus August. attestatur, Poëtæ Theologi dicti fuerunt, cum de Diis immortalibus diuinitus multa scriberent. Quales Orpheus, Musæus, Linus fuisse commemorantur. Quippe artis Poëticæ studia, vt scribit Cicer. adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, aduersis solatium præstant: oblectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.

Huc accedat, quod decor Poëticus exercetur ab Oratore, vt testis est Corn. quod oratori lectionem Poëtarum plurimum conferre Theophrastus affirmat, vt hic ante *in prec.consi.* aliquid dictum est, apud quos in rebus spiritus, in verbis sublimitas, in affectibus motus omnis, & in personis decor exprimitur: ideoque in hac lectione ipse Cicero existimat esse quiescendum, atque omnem loquendi elegantiam expoliri augerique. Est enim finitimus Oratori Poëta, suntque inter se cognatione quadam coniuncti.

Denique, vt Cicero ait, se à summis hominibus eruditissimisque accepisse. Cum cæterarum rerum studia præceptis constent atque doctrina: Poëtæ soli ipsa natura valent, & mentis viribus excitantur, & quasi diuino quodam spiritu inflammantur. Vnde Plato ille diuinus scribit *lib.*3. *de legib.* Poëtarum genus esse diuinum. Et ab eodem dicitur in libello de furore poëtico: Poetas diuino instinctu concitatos eundem furorem interpretibus infundere, imitarique magnetis lapidis naturam, qui non solum ferreos annulos trahit, sed eandem trahendi vim ipsis annulis latenter insinuat. Origenes quoque in libris Ecclesiæ, quibus titulus est, τῶν ἀρχῶν, virtutem quandam esse docet spiritualem, quæ Poetam inspiret, cuius inspiratione Poetæ repleantur. Platonis, Origenisque sententiæ astipulatur Ouid. sic scribens:

Est Deus in nobis, agitante calescimus illo.

Et alibi:

Est Deus in nobis, sunt & commercia cæli.
Sedibus æthereis spiritus ille venit.

Idcirco merito Poetas prisci sacros intitularunt. Inde ab eodem scribitur:

At sacri vates, & Diuum cura vocamur.

Et Calphurnius in Bucolicis ait:

Ille fuit vates sacer

Et Lucanus:

O sacer, & magnus vatum labor.

Ennius vero sanctos Poetas appellat, qui quasi Deorum aliquo dono, & munere præditi esse videantur.

Hinc est, quod Poetæ antiquitus in maxima veneratione, maximoque precio habebantur: quod à Principibus fouebantur, quod à Regibus ditabantur, quod ab omnibus certatim amabantur. Vnde ob id verè & pulchrè canit Naso:

Cura Ducum fuerant olim Regúmque Poetæ:
Præmiáque antiqui magna tulere chori.
Sanctáque maiestas, & erat venerabile nomen
Vatibus, & largæ sæpe dabantur opes.

Nam, vt hic ante *in* 7.*consider.* scriptum est. Charus fuit Scipioni Africano Ennius. Charus Archas merito atque Lucullus. Cherillum Poetam quamuis ignobilem in delitiis habuit Alexander. Virgilium fouit Augustus, cuius versiculos cum in Theatro Pom. Rom. audisset, surrexit vniuersus, præsentem spectantémque Virgilium, tanquam Augustum veneratus est. Horatium Mecenas adamauit. Tibullum Messalla dilexit. Papinium Domitianus aureo Palladio coronauit. Ausonium Gratianus consulatu decorauit. Neque solum viuentes Poetæ, qui honorificentius vates dici existimantur sed etiam defuncti venerabiles extiterunt. Siquidem Alexander Magnus, cum inter spolia Darij Persarum Regis scriniolum cepisset, auro gemmisque, ac margaritis preciosum, in eo libros Homericos reposuit, vt preciosissimum humani ingenij opus operoredi tissimo seruaretur. Idem Homerum adeo diligebat, vt eius Iliada, quod diuinum poema edidicerat, quod viaticum rei militaris appellabat, noctu sub puluino, vna cum pugione subijceret, & ita cum Homero Poetarum Principe vigilabat, cum Homero dormiebat. Idem Pindari inter Lyricos Poetas præstantissimi, familiæ ac penatib. parci iussit, cum Thebas euerteret. Alter vero Alexander, qui Romano præfuit Imperio, Virgilium adeò admirabatur, vt eum Platonem Poetarum vocaret, eiusque imaginem in Larario consecraret. Quinetiam Ælius Verus Romanus Imperator Martialem Epigrammaticum, Poetam, suum Virgilium nuncupabat. Quod & de Fausto apud nos factum est, qui poeta Regius, sæpéque regineus dictus est temporibus Caroli VIII. Ludouici XI. & Francisci I. hodie moderantis Francorum Regnum, & ab eis optime stipendiatus semper extitit.

Huc adde, quod etiam Dij amatores, vltoresque extiterunt Poetarum: siquidem Apollinis oraculum, vt inquit Eusebius Pamphilus, Euripidem laudibus in cœlum tulit, & Archiam tanquam scelestum, ac profanum iussit exire de templo, quod Archilochum Poetam interfecisset. Sophoclem quoque tragici coturni Principem Liber pater, tanquam delitias suas sepeliri iussit.

Præterea Poetæ quadam suaui loquentia adeò sunt dulces, vt non legantur modò, sed etiam ediscantur: quorum autoritas tanta est, vt illorum dicta pro certissimis testimoniis habeantur. Nam & Plato, & Aristoteles Principes Philosophorum, Homeri, aliorúmque Poetarum carminibus suas sententias, & sua dicta sæpe corroborant.

Quin etiam Iurisconsulti illi sanctissimi *in libris ff.* frequenter allegant Poeticos versus: maxime *in leg. 1. §. sed an.* Vbi ter fit mentio de versibus Homeri. *ff. de contrahend. empt. & vend. & in §. item precium. cum §. sequ. Inst. eod. titul. & in l. aut facta. §. fin. ff. de pœnis* Vbi Homerus præcipuus Poetarum dicitur. *& in l. non facile, §. affin. ibi. viri soror. ff. de gradibus.* & de Virgilio fit mentio *in l. in tantum in fin. ibi, testis in ea re est Virgil. ff. de rerum diuisio.* Verum etiam *in leg. quæ extrinsecus in princ. ff. de ver. oblig.* apponuntur hęc verba Virgilij: *Arma virumque cano.* & in plerisque aliis locis citant testimonia Poetarum.

In decretis quoque Virgilij carmina afferuntur, vt *in c. nunquam. de consf. dist. 5.* & ibi *in c. legimus.* Horatius allegatur. item Lucanus. *in c. nec mirum. §. magi. 11. qu. 6.*

Et Apostolus Paulus vas electionis. Tuba Euangelij, & Sanctarum Scripturarum armarium Poetas studiosè legisse videtur. Qui (vt habetur *in sua Epistola ad Titum*) illum versiculum Parmenidis Poetæ recitat: Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, & ventres pigri. Et apud Athenienses in Areopago, hoc est, Martis Curia disputans illud Arati Poetæ inducit: in quo viuimus, mouemur, & sumus, habetur *Act. 17.* Præterea scribitur *Exod. 3. & 11.* & recitatur *in c. legimus. 37. distin.* Dominus præcepit Israelitis, vt Ægyptios argento spoliarent, Tropologice intelligens, vt argentum, id est, eloquentiam apud Poetas inuentam colligerent, possiderent, in vsum que saluiferæ eruditionis applicarent, vt dicit text. *in d. c. legimus.*

Dauid quoque ille Psalmographus Psalterium numeris Poeticis concinnauit. Quod (vt inquit Hieron.) in morem Horatij, & Pindari, nunc iambo currit, nunc alcaico personat, nunc sapphico tumet, nunc semipede ingreditur.

Denique Esaiæ, & Iob, & Salomonis luculenta volumina hexametris versibus (vt Iosephus & Origenes scribunt) apud Hebræos composita decurrunt. Quinetiam, vt Cassiodorus attestatur, recitatus in *d. c. legimus* Omnis poetica elocutio à diuinis Scripturis sumpsit exordium, adeo musica, venustas, lepó'que Poeticus existimatus est omni esse suauitate refertissimus, adeò Carmina moduli'que numerosi placuerunt, vt Deos existimarent esse placabiliores, si eos versibus adorarent, & carminibus precarentur. Vnde ab Horatio dicitur:

Carmine Dij superi placantur, carmine manes.

Et non minus verè, quàm fœcundè ait Lucret.

Cassiope requies hominum, Diuûmque voluptas.

Igitur sanctum ac venerabile nomen Poetarum, qui Principibus chari sunt, qui fouentur à bonis, quorum carmina ediscuntur à literatis. Quorum versus tersissimi aures Deorum mulcent, et ó. que exorabiles mortalibus faciunt. Qui quibusdam figmentis adumbrati multa saluberrima præcipiunt, adhortantur: sententias à penetralibus Philosophiæ depromptas sub velamento quodam interserunt, mentes nostras optimis consiliis frequenter instruunt, & vt testis est Manilius:

Omne genus rerum docti cecinere Poetæ.

Item linguam ornant, facundiam augent, & supellectilem verborum faciunt copiosissimam.

Denique solis pene Poetis datum est, vt ad laudandum & vituperandum pariter sint accommodati: & quemadmodum immortali laude donantur illi, quos versibus extollunt, amant, ita indelebili illi notantur infamia, quos maledicis carminibus insectantur. Meritò nos admonet Socrates Platonicus, vt diligenter caueamus, ne poeticum hominem quempiam nobis infensum habeamus. Et Principes, quos versibus ornant, Diui seu immortales efficiuntur, quod Horatius sic exprimit;

Dignum laude virum Musa vetat mori.
Cælo Musa beat.

Hæc Beroald. vbi suprà, vbi etiam excusat Poetas, qui ludicra atque amatoria carmina cantare, & depromere videntur.

Budæus verò *in suis annotat. in l. 1. ff. de contrahend. empt.* plura de laude Poetices explanat. Etiam F. Patritius *in li. 2. de Instit. Respub. tit. 6.* ait, quod Poetæ in ciuitatibus tenendi sunt, & honore ac laude decorandi, qui commendatissimi omnibus esse debent. Cum propter eorum raritatem: (nihil enim rarius in omni hominum æuo optimo Poeta inueniri potest) tum propter ingenij magnitudinem diuinámque naturam vt supra dictum est. Igitur (vt post plura omissa persuadet ibi Patritius) Poetæ ab optima ciuitate recipiendi & alendi sunt, cum vtiles admodum esse cernantur. Quid enim Grammatica sine Poetarum pertractatione eruditionis haberet? Verborum elegantia, linguæ proprietas, suaues translationes, verborum sententiarúmque licētia, quæ orationes, quasi stellis quibusdam ornat, nonne à solis Poetis inuenta, & suis locis collocata ac distincta sunt? Qui verò scripserint in poesi, tam Græci, quàm Latini, vide per Textorem *in sua Officina, in tit. de Poetis, Græcis & Latinis.* Vbi ferè infinitos connumerat. Sed inter Græcos excellentior est Homerus, & inter Latinos Vergilius, pro quo text. *in §. sed ius, in fi. de iure nat. gent. & ciui. in Instit.* & Beroald. *de re rustica*, hoc est, *in oratione habita in enarratione Georgici carminis.* Et de laude vniuscuiusque satis succinctè ibi describit ipse Textor.

Sed de Poetarum Comicorum Latinorum gradu, & ordine dignitatis autore Aul. Gellio *Noctium Atticarum li. 15. c. 24.* Sedigitus in lib. quem scripsit de poetis, & quem præstare ex omnibus cæteris putet, ac deinceps quo quæque in loco, & honore ponat his versibus suis demonstrat:

Multos incertos certare hanc rem vidimus,
Palmam Poetæ comico cui deferant.
Eum (iudice me) errorem dissoluam tibi,
Vt contra si quis sentiat, nihil sentiat.
Cæcilio palmam statuo de Comico.
Plautus secundus facile exuperat cæteros.
Dein Næuius qui feruet, precio in tertio est.
Si quid quarto detur, dabitur Licinio.
Post insequi Licinium. facio Attilium.
In sexto consequitur hos Terentius.
Turpilius septimum, Trabea octauum obtinet.
Nono loco esse facile facio Luscium.
Addo decimum antiquitatis causa Ennium.

QVadragesimasexta consideratio; Historici etiam in ciuitatibus recipiendi, & inter alios literatos laudandi sunt. Quoniam (inquit Beroaldus *in Oratione per eum habita in enarratione Titi Liuij*, cuius verba transportare curaui.) Cum omnium disciplinarum cognitio vtilis atque iucunda mortalibus sit Historiæ cognitionem, medius fidius, vtilissimam iucundissimámq; esse censeo. ex quo cum multum omnibus scriptoribus debeamus, qui non sibi, sed etiam posteris vixisse creduntur, plurimum profectò historicis debere eos non possumus inficiari. quorum labore ac industria effectum est, vt omnium ætatum, omniũ gentium, omnium populorum res gestæ, omnia præclara facinora scirentur à nobis, intelligerentur, & cognoscerentur-

scerentur: vt cuncta illustrissimorum virorum dicta factáque memoratu digna contueri, ediscere, & recordari liceret: qua quidē re nihil pulchrius, nihil iucundius, nihil magnificētius, excogitari posse crēdiderim.

Etenim (vt à Cicerone scriptū est) nihil earū rerum scire, quæ antequā nasceris factæ sint, hoc est, semper esse puerum. Cognoscere vero res gestas, antiquitatum exemplorúmque memorabilium habere notitiam, vtile, decorum, laudabiléque, ac prope diuinum est.

Senibus ideò maior autoritas & fides est, quoniam ob longam ætatem plurimas res nosse, ac vidisse creduntur, & in antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia. *Iob.* 12. Ad hoc Iuuenibus cognitio historiarum valet, vt etiam anteactis seculis vixisse videantur, & illi profectò adolescentes, qui historias habeant ad manū, & exempla illustrium virorum in promptu, tanto senibus sunt anteponendi, quanto plura negotia complectitur historia multarum ætatum, quam faciat hominis vita longissima.

Accedat, quod qui bonus orator esse affectat, inprimis abundare debet exemplorum copia, & legisse atque nosse quam plurima. Nam cum historia testis sit temporum, lux. & Euangelium veritatis, magistra vitæ, nuncia antiquitatis: nihil ambigitur, quin Orator optimus esse non possit, nisi fuerit vetustatis exemplorúmque cognitione instructissimus; nisi historias perinde ac vngues suos habuerit exploratissimas: quoniam, vt inquit Quintilianus, historias alere orationem molli quodam ac iucundo succo.

Præterea operæ pretium est, teste Liuio *lib.* 1. in voluminibus historicorum cuiusque exempli documento, velut in monumento insigni posita contemplari, intueri. Vnde quæ sectanda sint depromere, ac nobis proponere ad imitandum, quæ fugienda cauere possimus: quia (vt verè inquit Diodorus) pulchrum est aliorum erroribus vitam nostrā in melius instituere, & quid appetendū, fugiendúmve sit, ex aliorum exemplis posse cognoscere, vnde meritò Demetrius Phalereus Ptolomæum Regem subinde admonebat, vt libros de Imperio Regnóque compositos legeret sæpissimè. Quoniam, quæ amici timent Principibus dicere aut demonstrare, ea in libris scripta reperiantur: hoc est, in cognitione rerum, salubre atque frugiferum scire, quibus artibus, qua disciplina, quibus moribus maxima Imperia orta sint, maximi Imperatores nomen sibi immortale comparauerint. Et è diuerso quam vitiorum sentina infecta amplissima regna collapsa sint.

In summa. Historia ad id, quod honestum & vtile est, capescendum inflammat, incitat, detestatur vitia, probos extollens, improbos deprimens, prout de legibus dicitur *in leg.* 1 *circa princ. ff. de iust. & iur.* Historiæque (vt ait Vitruuius) per se tenent lectores, cum habeant nouarum rerum varias expectationes.

Cæterum, cum omnes Historici sint legendi, ediscendi, scriptores potissimum Latini, rerumque nostratium enarratores sunt colendi, & legendi, quod Historici Latini sanctiores, variique Græcis scriptoribus fuisse existimantur, teste Satyrico, qui ait: quicquid Græcia mendax audet in historia. Annales ideo illorum legamus, qui monumenta rerum gestarum recta, incorrupta, integra atque fideliter conscripta reliquerunt, primam illam inprimis obseruantes legem historiæ, quæ præcipit, ne quid falsi dicatur. Etenim dempta ex historia veritate, ita narratio omnis inutilis, ac penitus manca efficitur, sicut corpus animantis inutile fit oculis effossis: vt scribit Polyb. hactenus Beroald.

Ex quibus satis clarè concludendum est, Historicos esse laudandos & honorandos, atque Latinos Græcis anteponendos. Et ibi Beroaldus inter cæteros multum laudat Titum Liuium. Sed in Epistola per eum habita in declaratione Salustij ait, quod Salustius ob elegantiam inimitabilémque in scribendo breuitatem, assequutus est primas inter historicos partes: teste epigrammatico Poëta, qui sic inquit:

Hic erit, vt perhibent, doctorum corda virorum,
Crispus Romana primus in historia.

Ex cuius oratione nihil demi sine detrimento sententiæ potest. Vnde non immeritò dicit Macrobius, Salustium in genere dicendi breuissimo dominari.

Sed attende, dicit insuper August. *lib.* 1. *suarum orationum in oratione de laudib. historicorum, & oratorum,* quod magna semper apud præclaros Principes ac populos non modo Græciæ ac Latij, sed etiam cæterarum totius orbis Nationum atque gentium laude & gloria digni habiti sunt gestarum rerum scriptores, qui vel Historias, vel Annales literis commendauerunt, quod plurimum, tum ad antiquitatis memoriam, tum etiam ad iuuandam rerum publicarum administrationem scriptorum monumenta prodesse videantur.

Intantum etiam sunt vtilitatis Chronicæ, quod probant in causis decidendis, secundum Bartol. *in l.* 1 *ff. si cert. pet.* Bal. Anton. & alij *in ca. inter dilectos extra de fide instr.* post gloss. *ibi in verb. magis.* & etiam gloss. *in verb. transl. lit, in ca. per venerabilem. extra de elect.* & gloss. 1. *circa pr. in cap. cum ex literis extra de restit. in integ.* gloss. & Doct. *in cap. placuit.* 16 *dist.* & gl. 2 *in c. in nomine domini. posito in suprascriptione cap. absit.* vbique Domin. notat 50. *dist.* & glos. *in verb. regiis virib. in proœm ff. or. in § hæc autem tria.* vt refert Fel. *in d. c. inter dilectos. col.* 7. vbi etiam dicit idem esse in libris historiarum, quo ad facta antiqua, secundum Dominicum *in c. quamuis, ante finem.* 21. *dist.* Et vide etiam de materia dominum meum Ias. *in d. leg.* 1 *ff. si cer. pet.* Si vis videre nomina multorum scriptorum in historia, recurre ad Textor *in sua Officina in cap. historiographi plerique Græcia & Latij.*

QVadragesimaseptima consideratio; Ars Grammatica etiam laudanda est, quæ in Republica est multum necessaria, cum sit fundamentum omnium liberalium artium, vt dicit Isidorus *lib.* 1. *Etymol. cap.* 4. Ideo Grammatici ponuntur, & describuntur ante Oratores, vt habetur *in leg. Grammaticos.* 1. *&* 2. *Cod. de profess. & medi. lib.* 10. Nam Orator sine Grammatica esse non potest; & tamen Grammaticus esse potest sine oratoria.

Et vt dicit F. Patritius *lib.* 2. *de institut. Republicæ tit.* 1. *in fin.* quod fundamentum omnium disciplinarum est Grammatica: proinde (vt inquit) videndum est, vt solida sit, si alias res edificere volueris; quandoquidem inconcinnæ, & rudes admodum reliquæ doctrinæ videntur, quæ infantes sunt, & barbaro eloquio hærentes. Grammaticen Romani tanti fecerunt, vt in triuiis eam ex senatusconsulto publica mercede doceri edixerint: quocirca triuialis scientia diutius nuncupata est. Hortatúrque ibi Patritius Reipublicæ præsides, vt curent, & publica quidem mercede, vt singulæ quæque doctrinæ præceptores habeant, & de ipsis mercedibus vt constituantur & soluantur. De prædictis etiam aliorum studiorum liberalium præceptoribus cognoscit præses prouinciæ. text. *in l.* 1. *& ibi gl.* 1. *fin. de variis & extraordin. cognit.* optimus text. *in l. medicos, in fin. Cod. de profess. & medicis. lib.* 10. Et inter

alios sint egregij professores Grammaticæ: & non tantum literis, sed etiam moribus probatissimi. Cum etiam tales excellere alios oporteat moribus, primum deinde facundia, vt dicit text. *in l. Magistros studiorum. Cod. eod. titul. l. vnica. Cod. de studiis liberal. Vrb. Romæ. § oratores. libr.* 11. Et sunt immunes ab omnibus muneribus publicis, & ciuilibus, & personalibus ciuitatis, vt dicit text. *in leg. medicos.* & maxime archiatros, vel ex archiatris Grammaticos, & professores alios literarum & Doctores. *Cod eod. tit. de professf.* vbi patet, quod Grammatici ponuntur in ordine literæ ante Legistas. Etiam sunt immunes à tutela & cura. *leg. si duas. §. Grammatici. & ibi gloss. ff. de excus. tut.* concordat tex. *in §. item Romæ. Instit. eod. tit.*

Huc adde etiam: quoniam, vt dicit text. *in ca. si quis artem Grammaticam*, 38 *distinct.* Grammaticorum doctrina etiam potest proficere ad vitam, dum fuerit in meliores vsus assumpta. Et in his artibus triuialibus gloriosa adolescentia edocenda & instruenda est, vt ad profundiores & meliores scientias & doctrinas ascendere valeat. facit text. *in §. oratores. supra alleg.* Et non sunt ferendi (teste Quintiliano *in libr. de arte oratoria.*) qui artem Grammaticam, vt tenuem ac ieiunam cauillantur: quæ nisi fundamenta fideliter iecerit, quicquid superstruxerit, finaliter corruet, necessaria pueris, iucunda senibus, dulcis secretorum comes. Et August. verè ait, quod Grammatica est scientia, qua aperta cæteræ aperiuntur, & qua clausa cæteræ clauduntur. Ex quibus & multis aliis eam plurimum extollit Ioann. Ludouicus Viualdus de monte Regali *in suo opere Regali de persecutionibus Ecclesiæ, in persecutione* 10. & vt dicit, est prima; non tamen ordine dignitatis, sed necessitatis.

Qui autem fuerint Grammatici, & qui in Grammatica scripserint, vide per Textorem *in sua officina in ca. Grammatici.*

QVadragesimaoctaua consideratio; Dialectica etiam est laudanda & commendanda. Cum nonnulli philosophorum eam eloquentiæ comitem dicant. Aristoteles vero æquilancem. Hinc opinatur F. Patritius *lib. 2. in lib. de institut. Republica*, eam ciuili viro non negligendam; tum, quod iter ad alias quascunque disciplinas adolescentibus aperire videtur; tum quod ingenium acuit, & ad veritatem cernendam maximas vires habere cernitur.

Nam, cum duo sint orationis genera; alterum perpetuum, cui oratoria præest, alterum cōcisum, cui dialectice, vtrumque necessarium est, vnum probare, alterum persuadere volenti. Licet primum illud magis ciuile esse videatur, quando suadendo aut dissuadendo, molliori quadam via animos in voluntatem suam alliciat; hoc vero secundum magis extorquere videtur, quod probare nititur: & quibusdam concisis seu truncatis orationibus nos in sententiam suam rapit, cogitque ea fateri verbis quæ nonnunquam animo nullo modo assentiri volumus: has tamen disciplinas Zeno adeò coniunxit, vt hanc compressæ in pugnum manus, illam vero explicitæ, ac planæ similem esse diceret: vtcunque tamen sit, Rhetoricam sine Dialectica imbellem; Dialecticam vero sine Rhetorica rudem omnino, & quasi elinguem esse arbitratur. Ex quo iuuenes adhortantur, vt illi indulgeant, quo melius diffinire ac diuidere valeant, & sua actius probare, aliena verò fortiùs infringere possint: vtique ad alias disciplinas parati magis accedant.

Et licet quodammodo, vt ait Hieronymus super epistolam ad Titium recitatus *in cap. si quis artem.* 17. *distinct.* Si recte loquendi rationem habeat, & inter vera & falsa diiudicet, non improbetur ab Ecclesia: tamen; quia non multum placuit Deo Patri, Filio, & Spiritui sancto, vt *in c. omnem. ea. distin.* & Dialecticorum sophismata sint tendicula, & phantasmata, & vmbræ quædam & imagines, quæ citò pereunt, & resoluuntur, vt *in c. vnico. ead. dist.* Ideo aliter circa laudem illius non insisto.

Probat tamen certis rationibus Io. Ludo. Viualdus *in suo opere Regali, in tractat. de persecutionib. Ecclesiæ Dei in decima persecutione.* quod Theologus tenetur scire Dialecticam, quam ibi probat esse necessariam Theologo, & eam laudat, vt videre poteris.

Sophistæ etiam, seu Dialectici, in ciuitatibus habendi & admittendi sunt, pro quo tex. *in l vnic. C. de studiis liberalib. vrbis Romæ. §. Oratores lib* 10. Et sunt immunes, vt Grammatici & alij Professores, de quib. in præcedenti consideratione. per *l. medicos. C. de profess. & medi. lib.* 10. Eos tamen excellere oportet moribus, & facundia, *l. magistros. C. eod. ti.* facit tex. *ad l. vnica. C. de professf. qui in vrbe Constantinop. docent, lib.* 11.

QVadragesimanona consideratio; De scientiis mathematicis, præcipue de Arithmetica tractat Cælius *lib. suarum antiquarum lectionum.* 4. *c.* 30. ad rem sic ait Pythagoras Italicæ Philosophiæ Princeps, & cum eo multi; ac eo duce amplissimè astrinxerunt, absque Mathematico quadriuio, non facile philosophiæ apicem contingi, nec verum posse percipi; propterea, qui illud neglexerit, philosophari rectè non poterit: quoniam mathematicæ disciplinæ, vt ibi ait. *& li. 9. c. 4. in fi.* subsellia quædam sint, ac elementa vel gradus, quibus conscendatur ad altiora.

Eas verò sic nuncupatas existimat Anatolius, quod cum cæteræ disciplinæ deprehendi, vel non docente aliquo possint omnes: Mathematica sub nullius cognitionem veniat, nisi præeunte aliquo, cuius solertia & industria succindantur vepreta, vel exurantur, & superciliosa complanentur. Vnde & Mathematicum in anima, sicut theoreticum, hoc est, speculatiuum in moralibus vocat Plutarchus. Equidem & M. Tullius Mathematicos in magna rerum obscuritate, recondita arte multiplicique ac subtili versari scribit. Sunt, qui ex demonstrationum formitate dici Mathematicos opinentur.

Cæterum; Initio Geometria præcipue, vt ibi ait Cælius, & Arithmetica in Mathematicarum album à Pythagora sunt aduocatæ, quod ad omnem scientiam, omnémque disciplinam capessendam, has inprimis commodas perspexisset. Hinc & illa iucunda vox Aristippi Socratici profluxisse opinatur Cælius: qui ex naufragio in Rhodiorum littus maris impetu, & ventis assilientib. cum foret excussus, ac inibi mathematicas formulas conspexisset, gaudio gestiens prosiluit, & bene sperare comites iussit; quoniam vestigia hominum nosceret. Sed enim mathematica speculatio ad cogitationis acumen à Platone suscepta est: quia eleuat animum, & ad rerum diuinarum notionem aciem mentis exacuat. Quamobrem, inquit Alcinous, nisi finis istius gratia mathesin expetere perreximus, omnis nostra indagatio recasura in nihilum, est nudior Leberide, ac Cinclo pauperior.

Hinc F. Patritius *lib. 2. de institutione Reipublicæ, ti.* 2. quadripartitam mathematices scientiam ciuili viro necessariam esse autumat; quia, vt prædixi, Pythagoras opinatur frustrà quenquam philosophari, qui eam non modo primoribus labris (vt dicitur) attigerit; verum omnino exhauserit. Censet etenim, sapientiam

earum

earum rerum esse, quæ sunt, quæque substantiam immutabilem habent veram, ratamq; cognitionem. Esse autem ea solum putat, quæ cum immutabilis substantiæ essent, neq; intêtione crescerent, neq; detractione minuerentur, neq; accidentibus vllis variarentur, sed propria vi, propriaq; natura semper niterentur: veluti sunt qualitates, formæ, magnitudines, paruitates, æqualitates, habitudines, actus, dispositiones, cæteraq; eiusmodi, quæ corpori coagmentantur. Intelligibilia namq; omnia esse dicimus. Videri autem corporea talia per sese spectacula, semper eodem modo inueniũtur: iuncta vero corpori variãtur: quippe, quæ omnia suapte natura incorporea sunt, vigentque immutabilis substantiæ ratione, sed corporis contagione mutantur. Subsequenter duas esse substantias asserit: vnam continuam, alteram discretam: quarum declarationes ibi vide. Et tandem concludit necessariam esse ciuili viro (quem sapientem esse volumus) huius quadripartitæ scientiæ cognitionem.

Et licet Cælius *in loco tam citato* inferre videatur primam & præcipuam esse Geometriam: attamen Iudocus Clictouæus *in sua epist. ad introductionẽ Arithmet. Iacobi Fabri*, præponit Arithmeticam, vbi sic ait: inter eas disciplinas (quæ mathemata Græci vocant) duæ, Arithmetica & Geometria, præcipuum sibi vendicant locum, quod ad cæteras assequendas viam sternant. Ipsisque ignoratis, nequicquam reliquis ediscendis præstetur opera. Quis enim Arithmeticam non edoctus Musicen sane intellexerit? Quis item Geometriæ inexpertus, Inspecticam aut Astronomiam prope callueritt? Quandoquidem hisce duabus cæteræ Matheseos partes subiiciantur, ex ipsisque pendeant. Quarum prior Arithmeticæ numeros absolutos, eorumque affectiones determinat ad diuinorum contemplationem priscorum iudicio accommodatissima. Et grauissima Pythagorę authoritate mirum in modum illustrata, qui primus quidem numerorum perscrutator habitus est, eorumque indagatricem Arithmeticam posteris reliquit commendatissimam. Is enim ad cœlestia dispicienda illorum præsidio vsque adeo euectus fuisse creditur, vt de eo non absurde cecinisse videatur Ouid.

Isq; licet cœli regione remotus,
Mente Deos adijt, & quæ natura negabat
Visibus humanis, oculis ea pectoris hausit.

His etiam astipulatur Plato, scribens *in Epimenide:* Inter omnes liberales artes & scientias contemplatrices, pręcipuam, maximeque diuinam esse scientiam numerandi. Interrogatus item, cur homo animal esset sapientissimum, respondisse fertur; quia numerare nouerit. Cuius quidem sententiæ & Aristoteles meminit in problematis. Et sane non abs re, nempe in numero, inquam, rerum discernicula discretionesque dignoscere, inter animalia duntaxat homini (vt qui solus omnium rationis sit particeps) concessum esse perquam exploratum. Hæc ille. Et, vt repertam à loco F. Patritij præallegato; Numerorum quidem cognitio singulis pene artibus necessaria est. Aut enim numerandum est digitis, aut scribendi numeri sunt, supputandæq; rationes ad vsum rationandi, qui quotidie pene singulis vsu venit, sine qua rudes omnino homines esse videntur & inciuiles.

Ex quibus etiam concludendũ: Magistros, & in tali scientia expertos, esse in ciuitatibus admittendos & honorandos. Cum huiusmodi scientia non solum vtilis, sed etiam necessaria esse credatur.

QVinquagesima consideratio; Geometria ijsdem fere laudibus & præconiis (quibus laudatur Arithmetica) laudanda est: quoniam etiam, vt ait F. Patritius *in lib. 2. de instit. reip. tit. 2.* Dimensiones disciplina artes singulas adiuuat: vix enim quippiam agere possumus sine mensurá: & turpe admodum videbitur, in singulis quibusq; dimensionibus, ancipitem fieri virum, qui in cœtu hominum negotiationibusq; versatur. Hebetis namque & obtusi ingenij est, vel manifestæ omnino negligentiæ, ea ignorare, quæ singulis quibusque horis necessaria sunt. Et, vt inquit Iudocus Clictouæus *in epistola praced. consid. alleg.* Ipsa Geometria circa magnitudines, earumque proprietates versatur, quæ à plurimis, maxime Archimede Syracusano suo ingenio celebratissima effecta est. Is enim, teste Plutarcho, machinamentis geometrica ratione excogitatis, Marcelli Romanorum Ducis (cum Syracusas obsidione premeret) victoria multos dies remoratus est. Et hanc quoque disciplinam ad diuinam anagogem seu intelligentiam quamplurimum conducere putauit antiquitas: quæ per circulos, sphęras, triquetra, piramidesque & cætera id genus: imprimis ardua cognituque dignissima, peruestigari posse contendit.

Cæterum: Geometria (teste Cælio *lib. antiq. lect. 4. c. 30.*) initium est ac metropolis cæterarum scientiarum mathematicarum. Hæc enim sensibilibus inhærentes agglutinatosque auellit assidue, seducitque ad intelligibilem, æternamque naturam, cuius contemplatio sit Philosophiæ finis.

Nam etiam Deus satis approbat hanc sententiam, cum ipse solus mensus est pugillo aquas, & cibos patina ponderauit, qui appendit tribus digitis molem terræ, & liberauit pondere montes & colles in statera: vt habetur *Esaia* 4. c. & iterum 48. c. ait: Manus quoque mea fundauit terram, & dextera mea mensa est cœlos. Ita ait Ioan. L. Viualdus *in suo opere Regali de persecutionib. Ecclesia in 10. persec.* vbi laudat Geometriam, dicens talem doctrinam videri necessariam Theologo, cum etiam dicatur *Sap.* 11. Omnia in mensura, numero, & pondere disposuit Deus vt ample *infra in 12. parte in 56. consider.* dicetur: Et ars scientia liberalium artium diligenter edocenda est: quia per eam diuina manifestantur. *c. de quibusdam, 37. dist.* Et quemadmodum artes liberales ad virtutem non perducant, sed præparant, vide Senecam *in epistolis ad Lucill. epist.* 88.

Hæc ars est licita, & approbata. *l. artem Geometriæ. C. de malefic. & mathem.* Imo discere atque exercere publice interest, vt ibi text. est formalis. Ex quo possunt cogi homines ad illam addiscendam, vt tenet Lucas de Penna *in l. 1. Cod. de excusat. artific. libr. 10.* vbi ait text. quod tales habent excusationem à muneribus. Et Geometriæ dicuntur calculatores, secundum gloss. *in verb. calculatores in l. oratione. Cod. de profess. & medicis, lib.* 10. Sed potius mensores. *l. si irruptione. ff. finium regun. l. Geometra. & ibi gloss. de exc. tit.* & habetur per totum titulum: *Si mensor falsum modum dixerit in libris ffotum*, & ibi Budæus, qui nomina mensuratum describit, quæ singula præter duo & plura alia recitat Textor *in sua officina. in cap. mensura quadam.*

QVinquagesimaseptima consideratio ad artem Musices se conuertit, & an cantores, & periti in Musica sint laudandi. Etenim, vt inquit Beroal. *in oratione sua habita in enarratione Horatij Flacci.* Musica adeo delectabilis est: vt eius dulcedine cuncta viuentia capiantur, cuius origo cœlestis memoratur, ipsiusque ratione mundum esse compositum Pythagorici scripserunt: Vnde Theologi nouem

Musas esse dixerunt, propter octo sphærarum cœlestium musicos concentus, & vnam maximam continentiam, quæ constat ex omnibus, quam Harmoniam nominauerunt, Cœlumque ipsum canere asseruerunt. Musicam antiquis illis temporibus in veneratione maxima fuisse memoriæ proditum est, ac maximos Duces fidibus tibijsq; cecinisse: quin etiam apud priscos tam Græcos, quam Romanos in conuiuijs post cœnam lyra circumferebatur, qua laudes atque virtutes virorum fortium canebantur, quam cum olim Themistocles in epulis recusasset, habitus est indoctior, testis est Cicero *in Tuscul. qu.* contra laudatus Epaminondas Thebanus, quod citharizare, & cantare ad chordarum sonum esset eruditus. Socrates quoque iam senio confectus, instrui lyra non erubuit: Et Plato, ciuili viro, quem politicum vocat, Musicam credit esse necessariam. Et Aristoteles *in politicis* dicit, Musicam inter disciplinas illustres esse collocatam, quam vna cum literis, & gymnasiastica adolescentes priscis temporibus discere consueuerunt.

Et hanc à teneris annis didici in gymnasijs: quia olim & tempore meo præceptores, & gymnasiarchæ bis in hebdomada post prandium, loco solatij, & recreationis Musicam docebant, quod hodie malè obseruatur: sed hoc contingit, quia ignari sunt illius scientiæ. Ideo non est in honore, quemadmodum & esse deberet.

Denique Fr. Patritius *in præfatione de institutione Reipublicæ* dicit, quod libera sunt hominum ingenia, & quisque ad ea studia incenditur, quæ patria consuetudine laudantur, Musices laus in omni Græcia quam maxima habebatur. Nec quisquam satis egregius, satisque eruditus videri poterat, qui eiusmodi disciplinæ expers esset: quocirca eam in senectute didicit, vt dixi. Quam quidem ipse Socrates apud Platonem tanti facit, vt ad eius numerum pleraque in Republica constituat, & mutationem quoque harmoniæ, seu Musices deterrimam periculosamque Reipublicæ arbitretur. Hæc etiam & plura recitat idem Patritius *lib. 2. tit. 2.* & Cælius *lib. antiquarum lectionum 5. cap. 10. in princip.* vbi etiam recitat: quod Lycurgus, quamuis durissimas Lacedæmonijs suis leges iniungeret: Musices tamen studium egregiæ videtur amplexatus quando ipsam hæc natura parens impertiuisse animaduertitur, quo transmitti laborum onus molestissimum procliuius posset. Remigem, vt Fabius inquit, cantus hortatur, & singulorum fatigatio quamlibet se rudi modulatione solatur.

Musica antiquitus sacrificijs ac funeribus adhibebatur. Curas enim abigit, clementiam suadet, & ad mulcendos affectus plurimum valet, &, vt inquit eleganter apud Philostratum Canius tibicen, Musica mœrentibus adimit mœrorem, hilares efficit hilariores, amatorem calidiorem, religiosum ad Deos laudandos paratiorem, eademque varijs moribus accommodata animos auditorum, quocunque vult, sensim trahit, vt ait Beroaldus *in d. 8. epist.* Magnus equidem iuxta citharœdum Theophilum, stabilisque thesaurus Musica est: mores enim instituit, componitque atque mollit irarum ardores, quod vel Homericus abunde Achilles denotat.

Pythagoras, & qui deinceps studia consectati sunt eadem, mundum ipsum non citra Musices rationes concinnatum compositumque, argumentorum subtilitate vsi sunt. Cum & artium veluti præstantissima diuinis se inseruit rebus. Et quod testatur Ptolemæus, numinibus placandis adhibetur. Plato etiam gentibus contributam putat Musicam, præclarius quoddam præstantiusque opus. Nam cum sit concinnitatis inter frequentamenta varia, præcipuè artifex Musica, non ideo à Dijs data, vt ad delitias conuertamus, & aurium pruritum: sed vt quod animæ consonantiam turbat, & harmoniam huiusce voluptatis delinimento sedari, ac ad ordinem redigi valeat, vt ait Cælius, vbi supra.

Pythagoricis etiam moris fuit animos ad lyram excitare vel lenire, neque solum perturbationibus animorum, sed etiam corporis morbis medetur musica modulatio. Cum ad febrem quoque ac vulnera cantiones quotidie adhibeantur. Nam legitur, quod à Pæone & nonnullis alijs Medicis ægroti pene desperatæ salutis Musicæ oblectamentis curati fuerunt.

Quapropter laudatus est Xenocrates, qui organicis modulis lymphaticos liberabat.

Et Asclepiades qui tubarum cantu surdissimis medebatur. Theophrastus quoque ad affectiones animi moderandas, tibias adhibuisse fertur. Quinetiam traditum est, Thaletem Cretensem, citharæ suauitate morbos ac pestilentiam fugauisse.

Ismeniam illum tibicinem celeberrimum, Boëtius & complures Ischiaco seu Sciatico morbo diuexatos, modulis suauioribus persanasse tradunt. Et in testamento Veteri scriptum est, quemadmodum Dauide citharizante, Saul refocillabatur à furore dementiæ, quo identidem corripiebatur, vt habetur 1. *Reg. 16. in fin.*

Quid, nonne bella musicis modulationibus accenduntur? Quid aliud in Romanis legionibus litui, tubæ, cornuáque moliebantur? quorum concentus equos, militésque pariter acuebat & animabat. Lycurgus etenim tibias in re militari constituit, quibus progressui recessuique canerent, & animos militum adeo incitarent, vt ignauissimi etiam concentu concitati, fortissimi aliquando euaserint, patriæque victoriam pepererint, velut in bello contra Messenios, in quo iam succumbebant in acie Lacedæmonij, quod animaduertens Tyrtheus tibicen egregius mutatis tibiæ modulis, adeo militum animos ad pugnam concitauit, acrioresque reddidit, vt Messenios iam pene victores Lacedæmonij subiecerint. Cretenses etiam impetum in hostes faciuri, lyræ seu citharæ modulis incitabantur. Argiui autem tibiæ, sicut Latini tubarum clangore. Et Galli olim cornuum strepitu, nunc vero tibijs ex ære fabrefactis & sonorosis. Et de multis tibiarum speciebus scribit Cælius *lib. antiq. lectionum. 5. cap 26.* Sed ad rem redeo. Nonne Amazones ad calamos arma tractabant? Nonne Halyattes Lydorum Rex (vt author est Herodotus) in exercitu habuit concinnantes fistulatores, atque fidicinas?

Timotheus quoque Musicus, vt testis est Diopru-sensis, celebratur, quod Alexan. Magnum nihil tale per id tempus cogitantem musici cantus modulatione ad arma corripienda inflammaret: idem inflammatum mutato concentu cohiberet. Is enim decimam & vndecimam lyræ chordam addidit, & antiquam Musicam in meliorem modum mutauit: & huius Timothei meminit Cicero *lib. 2. de legibus.* Profuit ergo Lacedæmonijs Musica, profuit Alex. & multis. Et quam vtilis sit Musica, incidat nobis Arion Methymneus citharœdus & Poëta Lyricus, dum Lesbon patriam peteret, videretque insidias & coniurationem parari sibi à socijs, vel nautis, quibuscum nauigabat, propter opes, quas ferebat secum, rapta cithara non-nihil

nihil prius modulans, in mare se coniecit. Cuius cantu illectus Delphin dorso, exceptum portauit ad littus, hoc est, in Laconiam, antequam nautæ illuc applicuissent: in cuius rei monumentum erecta est illi statua cum Græco epigrammate, quod Raphael Volaterranus Latinum fecit hoc modo:

Cernis amatorem, qui vexit Ariona Delphin,
A Siculo subiens pondera grata mari.

Ouid. *lib. 2. Fastorum* de eo abunde meminit his verbis:

Quod mare non nouit? quæ nescit Ariona tellus?
Carmine currentes ille tenebat aquas:
Sæpe sequens agnam lupus est à voce retentus,
Sæpe auidum fugiens restitit agna lupum,
Sæpe canes leporesq; vna iacuere sub vmbra,
Et stetit in saxo proxima cerua Leæ.
Et sine lite loquax cum Palladis alite cornix
Sedit, & accipitri iuncta columba fuit.
Cynthia sæpe tuis fertur vocalis Arion,
Tanquam fraternis obstupuisse modis.
Nomen Arionium Siculas impleuerat vrbes,
Captaque erat lyricis Ausonis ora sonis:
Inde domum repetens puppim conscendit Arion,
Atque ita quæsitas arte ferebat opes.
Forsitan infelix ventos vndasque timebas,
At tibi naue tua tutius æquor erat.
Namque gubernator destricto constitit ense,
Cæteraque armata conscia turba manu.
Quid tibi cum gladio? dubiam rege nauita puppim,
Non sunt hæc digitis arma tenenda tuis.
Ille metu pauidus, mortem non deprecor, inquit,
Sed liceat sumpta pauca referre lyra.

Et subiungit:

Protinus in medias ornatus desilit vndas.
Spargitur impulsa cærula puppis aqua.
Inde (fide maius) tergo delphina recuruo.
Se, memorant, oneri supposuisse nouo.
Ille sedet, citharamque tenet pretiumque vehendi,
Cantat, & æquoreas carmine mulcet aquas.

De hoc etiam satis loquuntur Herodorus *in Clio*, & post eum Aulus Gellius *in suis commentariis noctium Atticarum, lib. 16. c. vlt.* vbi fabulam esse asserit. Et ab Arione lyra vocatur Arionia. Idem *lib. 3 de arte.*

Quamuis mutus erat, voci paruisse putatur
Piscis Arionia fabula nota lyra.

Quid pacis munia, nonne apud antiquos musicis cantibus lætis celebrata fuerunt? quod & adhuc his temporibus obseruantissimis fit apud nos, dum nunciantur publicæ lætitiæ, & ioci festiui, ob quid prosperi, vel pacem compositam, aut partam victoriam, natiuitatemque Delphini, seu primogeniti Regis, & huiusmodi.

Cæterum; huius magna vis ad animos in quemcunque affectum commouendos. Pythagoram enim accepimus concitatos iuuenes ad vim pudicæ domui afferendam, mutatis in spondæum tibiæ modulis, compressisse.

Eius quoque discipulus Empedocles Agrigentinus furibundum adolescentem (qui eius hospitem damnati patris accusatorem gladio adoriretur) cantu reuocauit, & placatum mansuetumque reddidit.

Et Caius Gracchus fere populum Rom. in voluntatem suam pellexit, cum concionanti sibi seruus assisteret, qui fistulæ modulis affectus orationis longe præcellentes redderet. Etenim plures Græcorum ciuitates, vt Martianus affirmat, ad lyram leges decretaque publica recitabant. Quid multa? Musices disciplina, non solum homines, verumetiam bruta animalia demulcet. Cerui fistularum cantu capiũtur, Delphines, vt ante patet, musica arte mulcentur, aues fistulis alliciuntur, architectus quoque citra Musicen perfectus non erit, quæ in primis efficax est, vt inquit Vitruuius, ad balistarum, catapultarum, scorpionumque temperaturas. Hidraulicas quoque machinas efficere nemo poterit sine Musices ratiocinationibus. Cum ergo inter homines reliquaque animantia, Musicæ tanta sit dominatio, eiusque dulcedine capiatur omne, quod viuit, celeberrimi scriptores exstiterunt, qui ad lyram carmina componerent, & rhythmis musicis numerosisque modulationibus sua scripta contexerent. Quod non solum à Græcis Latinisque, verum etiam ab Hebræis factum est. Tanta quippe est suauitàs, tantaque voluptas in musica modulatione. Quid enim Psalterio Dauidico modulatius? Quid canorum magis? Quid in morem Pindari, Horatiique decurrit? Quid Deuter. & Esaiæ cantico pulchrius? Quid Salomone pulchrius? Quid perfectius Iob? Quę omnia hexametris & pentametris versibus, vt eruditi testantur, & hic ante *in 45. consid.* dictum est, apud Hebræos composita, circa salebrosam asperitatem progrediuntur.

Qui autem inuentores fuerunt huius scientiæ & multorum instrumentorum musicorum, & quomodo, scribit Textor *in sua officina, cap. citharœdi, tibicines, cantores, & musici.* & F. Patrit. *in d. lib. 2. de instit. Reipub. tit. 2.* Et ibi Textor dicit, quod Poetæ faciunt Orpheum principem musicæ lyræ; Dorcæus vero cãtu citharæ apud Thraces, secundam post Orpheum meruit palmam. Marcianus tamen Capella ait: Nam Orpheus, Amphion, Arionque doctissimi, aurata omnes testudine consonantes flexanimum pariter reddidere concentum. Et de his tribus Citharœdis omnium præstantissimis meminit Pacificus sic;

Orpheus Euridicen cithara reuocauit ab orco,
Eque suis mouit saxa nemusque iugis.
Pisce fuit pelagus per longum vectus Arion,
Hac etiam Amphion mœnia struxit ope.

Anaxenori citharœdo, M. Anton. tributa quatuor ciuitatum legenda concessit, propter eius artis peritiam.

Eunomius citharœdus Locrensis statuam, quæ insidentem citharæ cicadam habebat. Nam cum in certamine, quod cum Aristone regio Musico de cantu susceperat, chorda vna fracta defecisset, cicada superuolans vocem fertur suppleuisse. Et de plerisque aliis: vide ibi per Textorem, qui enumerat 77. Et apud priscos tanta fuit copia ac tantus numerus, vt Cicero neget, si sibi duplicetur ætas, se habiturum tempus, quo lyricos poetas omnes perlegat. Quorum (teste Beroaldo *in epist. in princip. huius consid. at. allegat.*) apud Græcos, longe Pindarus princeps extitit, apud Latinos Horatius, qui, vt ait Quintilianus, fere solus lyricorum poetarum legi dignus est.

Sed, vt semel finiam, de laude illius etiam satis constat ex dictis Isidori *in 3. lib. Etymol. cap. 14.* vbi dixit, tam turpe esse Musicam nescire, quam literas, vt refert Lud. Viual. *in suo opere regali. in tractat. de persecut. Eccles. in 10. pers. Eccl.* vbi etiam de inuentoribus eiusdem scribit. Et ait Christum fuisse summum Musicum; & quod plus est, quod fere totum corpus Sacræ Scripturæ non solum versatur circa Musicam, sed etiam vniuersos ad cantandum in Musicis hortatur. Vnde Dauid, qui teste Hieronymo, Christum lyra personat, & in decachordo Psalterio ab inferis excitat resurgentem, *in Psalmo trigesimosecundo* ait: Con-

fitemini Domino in cithara, in Psalterio decem chordarum psallite illi. Cantate ei canticum nouum: bene psallite ei in vociferatione. Et *Psalmo vigesimoquarto*, Confitebor tibi in cithara, Deus, Deus meus, quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Et adhuc nos hortatur Sacra Scriptura, laudate Dominum in Musica, cum dicatur *Psalmo nonagesimooctauo*, Psallite Domino in cithara, & voce Psalmi, in tubis ductilibus, & voce tubæ corneæ. Et *Psalm.*150. Laudate eum in sono tubæ: laudate eum in Psalterio & cithara. Laudate eum in tympano & choro: laudate eum in chordis & organo. Et laudate eum in cymbalis bene sonantibus: laudate eum in cymbalis iubilationis, omnis spiritus laudet Dominum. Et ideo dicitur *Eccles.*40. Vinum & Musica lætificant cor, & super vtraque dilectio Sapientiæ. Quocirca, tam exemplo, quam ratione satis constat, Musicam in ciuitate admittendam, & ciuili viro vtilem esse: verum necessariam, & non modo animum oblectare, verum ingenium fouere & promptiores alacrioresque viros reddere, non solum ad rem militarem, verum ad summa quæque negocia obeunda, diuinaque persoluenda & veneranda. Idcirco in eius commendatione fuimus prolixiores.

QVinquagesimasecunda & postrema consideratio; Iamiam ad aliam artis seu scientiæ Mathematicæ partem deuenire nos admonet, quæ Astronomia vel Astrologia vocatur; quæ tamen inter se discrepant, cum Astronomia cœli conuersionem, ortus, obitus, motusque syderum contineat, vel qua ex causa ita vocentur.

Astrologia vero partim naturalis, partim superstitiosa esse creditur.

Superstitiosa vero est illa, quam Mathematici sequuntur, qui in illis augurantur, quique etiam duodecim cœli signa per singula animæ vel corporis membra disponunt: sydereóque cursu natiuitates hominum & mores prædicare conantur, vt dicit Isidor. 3. *Etymologiarum. c.*26.

Inprimis, antequam vlterius progressum faciam, quoniam intentio huius operis solum ad laudem protendit, licet multa in reprobationem huius artis dici valeant, de quibus supersedeo, vos remittendo ad illos, qui de huiusmodi reprobatione scripserunt, videlicet ad principalem inter alios post Doctores Ecclesiæ, Picum Mirandulam *in suis disputationibus contra Astrologos.* Dicit tamen Ludou. Viual. *in suo opere regali de persec. Excl. Dei in* 10. *persec.* quod Theologus tenetur scire Astrologiam, eo; quia in Sacra Scriptura multis variisque modis de cœlis, de cursu solis, lunæ, & astrorum tractatur: ideo conuenit, vt Theologus discat ipsam Astrologiam, de qua hic intendo tantum dicere, prout est permissa. Et secundum quod Ecclesiastici & Theologi Doctores illam approbauerunt, decisionibus eorum me submittendo: & cum protestatione, quod nullo modo intendo deuiare à decisionibus Doctorum Ecclesiæ.

Astrologiam ideo dico esse laudandam, & maxime extollendam, cum, si vera sit & talis, vt à nonnullis etiam Ecclesiasticis existimatur, est multum necessaria & vtilis Reipublicæ, & sub protestationibus prædictis, videtur corroborari posse multis rationibus, autoritatibus & exemplis.

Primo, rationibus sequentibus, quoniam vna est vox Theologorum & Philosophorum, mundum inferiorem à Deo per cœlum gubernari: vnde corpora inferiora à superioribus reguntur; hoc Aristotelis vulgatissima illa scientia docet, necessario mundum hunc inferiorem superioribus motibus esse contiguum, vt eius omnis virtus inde gubernetur. Sic Aurelius quoque dixit Aug. per corpora subtiliora, grossiora hæc regi atque moueri. Quis igitur (inquiunt Philosophi & Theologi) dubitauerit, mutationes quascunque rerum terrenarum à motibus fieri corporum superiorum?

Secunda ratio erit experientia, quæ hoc demonstrat. Cum variatis anni temporibus ex accessu solis ad nos atque recessu: vnde viuentium quoque habitus & conditio variatur, dum temperat antra cœlum, dum variat fruges, redditque, rapitque. Sed & in diurna reuolutione sol aëris qualitate immutat plus minus, tum meridie, mane, vespere, calefaciens, exsiccans, humori, frigorique derelinquens.

Luna quantas habeat vires in omnia corpora, præsertim fluxiora, quis ignorat? Æstus hæc Oceani faciens, ascendens atque descendens: pontum mouet & terris immittit, & affert: sed & submersa, fretis concharum, & carcere clausa. Ad lunæ motum variant animalia corpus. Crisini seu critici vel decretorij dies à medicis obseruati, lunæ solisque motus sequuntur, luna plena nascente, diurnas persæpe cieri tempestates, & in corporibus agitari videmus humores. Hinc pastoribus, nautis, agricultoribus obseruationes multæ de lunæ motibus acceptæ, multiplicique experientia multis retro seculis comprobatæ. Cur igitur, si luminarium manifestiores impressiones, & in permutandis inferioribus autoritatem persentimus, cessare aliquas stellas, & inefficaces esse credimus? nec eorum vires ad nos, quanquam occultiores peruenire, quibus subdita illis corpora variis modis afficiantur. Quarum gnari atque prudentes, secretiora quædam de futuris euentis possint præcognoscere, quam quæ Medici, pastores, agricolæ, nautæ prædiuinant.

Tertia ratio etiam sumitur ex dictis Pici Mirandulæ *in suis disputationibus contra Astrologos, lib.*3. *cap.*2. vbi ait post præcedentia. Præterea nemo negabit, aeris habitum tempestatesque de syderum statu, posituraque variari: cum & calor, & frigus, & siccitas, & humiditas, & quæcunque in sublimi fiunt impressiones à cœlestibus motibus & influxibus generentur. Quod si terræ visceribus inclusi, sicciores halitus terram mouet, si causationes in aere ex quatuor illarum qualitatum, vel exuberantia; vel defectu, si caritatem annonæ vel humiditas nimia facit, vel siccitas, cum aut fructus leguntur, aut feruntur inuicem, fertilitatem status aeris modicus opportunus. Quis negabit à stellis non modo tempestatum mutationes & terræmotus, sed pestilentias quoque & morborum varia genera in hominibus, in pecoribus, salubritatem regionum, & fertilitatem, sterilitatemque prouenire? Tum si constamus nos quoque ex iisdem qualitatibus & corporis temperatura, mores, ingeniaque variantur, integra tamen libertate, seu libero arbitrio, cur non fieri potest, vt propensiones in nobis ad iram, mansuetudinem, & affectus alios bonos, & malos, à syderibus habeant bilem, sanguinem, pituitam, atram bilem, vel suscitantibus, vel frænantibus, quod humores affectus illi plerunque comitantur? Cur non pariter siccæ calidæque cœlorum impressiones bilem in nobis ad litem, iurgia, contumelias, inimicitias excitare possunt? Vnde bella, cædes, vastationes, vnde imperia, regnaque mutantur. Post hæc, ita collegit Ptolemæus: Si faciunt stellæ diuersitatem

sitatem corporis & animi, deriuatur hæc deinceps ad ea, quæ sunt quidem extrinseca, sed habent cum illis affinitatem, qualem cum corpore vxor, & facultates, cum animo dignitas, & honores. Hæc est præcipua ratio Ptolemæi, nec omnium effectricem syderum vim probat, alter vllo loco, quam ex efficientia primarum qualitatum, quas producendo cæteras quoq; producant consequenter. Quare nec alias affert causas, quam hæc quidem Saturnus, hæc Iupiter, illa vero Mars operatur, quam quod Iupiter sit planeta calidus & humidus. Saturnus siccus & frigidus. Mars siccus magis & feruidus: hoc de stellis erraticis, hoc de non erraticis pariter sentit, ex natura primarum qualitatum erraticas, ex erraticarum natura iudicans non erraticas: verumenimuero possent alij, relictis primis qualitatibus, ad occultas vires eminentioresque confugere, quas inesse cœlestibus plurimas & efficacissimas ambigi non conueniat.

Quarta ratio assignata ab eodem Pico: Si quid in terrenis, quascunque singulares & excellentes dotes ditemur, eas cœli solemus munera existimare, quæ non elementares: de quibus illa corpora coalescunt, qualitates sed infusam illis potius virtutẽ cœlitus consequantur. Quarto igitur magis non carebunt huiusmodi viribus & proprietatibus nobilissima illa corpora luce tam clara, mole tam vasta, agitatione tam rapida; aut quonam pacto, si cum motu lumine transmittuntur ad terram, non erunt mirabilium apud nos effectrices.

Quinta ratio; vt ait Picus, cum cursus humanarũ rerum, de quibus Astrologorum potissime diuinatio, cœli fatique potestatem vel nolentibus vndique persuadere videtur; in quo varietas ipsa familiaris & frequentissima: tum multa supra vires nostræ mortalitatis fieri videmus, multa præter rationem, & meritum, plurima præter ordinem & institutum conditionis humanæ, quæ causas alibi, quam in cœlo nullas habere posse videntur: hic habilis ad philosophiam, ille nascitur ad poëticam, alius literas aspernatur, vel ciuile negocium, vel arma libentius feliciusque pertractat: vnde ista varietas ingeniorum? Est qui diuitias nihil faciat, est qui animam lucro vendat: hic sobrius, ille nequam: hic audax, ille meticulosus: vnde tanta in moribus dissimilitudo? Alexander orientem tam cito vicit, quam vidit. Vnde impetus tantæ felicitatis? Quæ vis Aristoteli præceptori illius? Quæ Platoni prius, Pythagoræ, Socrati, cæteris naturæ secreta reuelauit? Hæc ratio maior, quam vt è terra pullulasse credatur. Illa rursus astrorum fortuitis cursibus qui non ascribat? Hominem innocentem condemnari, nocentem præmiis affici. Industriamque plurimorum, solertiam, ingenium, doctrinam iudicare: aliorum ignauiam, nequitiamq; locupletari. Piratam cædibus cruentatum, inter mille pericula maris & terræ, tandem domi inter suos, & senectute vita fungi: hominem mitissimum & paratissimum, vel à nolentibus imprudenter gladiis obtruncari? Tum portenta ingeniorum quædam, & mõstra, vel fœtidis gaudentium: vel, vt semel dicatur, à legibus exorbitantium humanitatis: nónne illam sibi vim quandam, necessitatemque fatalis potentiæ testari videntur? vt infra amplius dicetur *in sj. par. in 16. consid.* vbi de excellentia climatum, propter influentias maiores in vno climate, quam in alio dicetur. Et has quinque rationes scribit Picus *in suo loco supra allegato:* ad quas tandem respondet impugnando easdem. Et de quibusdam rationibus supra descriptis, vide *in margarita philosophica lib. 7. tract. 2. c. 8.*

Et sic videretur inferendum, quod Astrologia ad hoc valet potissimum, vt sciamus quibus auspiciis, quibus præsidiis, dextróne, an amico Hercule, demum res nostras sic frugi, & optime instituamus: ne impingamus veluti de cura cuticulæ, de bellis & aciebus instituendis, & de itineribus, copiis, seruorum, vel amicorum fortuna. Quæque sua tempora & obseruationes habent. Herculi propterea feliciter non cessisse suos labores aiunt, quod non in tempore bono natus sit: & hoc Poëtæ probant, vt infra patet.

Et quod Astrologia vtilis sit in Republica, autoritatibus comprobari potest. Poëtarum dicta imprimis adducendo. Vnde Virgilius inquit:

Ipsa dies alios alio dedit omine luna,
Felices operum, quintam fuge.
Septima post decimam, & ponere vites,
Et prensos dominare boues, & licia tela
Addere.
Nona fuge melior contraria furtis.

Omnium vero elegantissime Hesiodus *in lib. cuius titulus, Opera & dies.*

Ab Ioue nate omnis.
Prima dies sacra est, & quarta & septima:
Primo natus Apollo radiantia lumina fudit.
Luce demum quarta felix ducenda fit vxor:
Omine captato sunt omnia prospera rebus,
Et licet incuruam trabibus componere nauim:
Et quintas fuge, namque illarum pallidus orcus,
Tum dira Eumenidum facies toto orbe vagantes,
Castigant, si qua in terra periuria falsum affirmant.
Sexta dies tristem ostendit mulieribus ortum,
Lata viris, multique etiam nascuntur in illa.
Hac ouibus fœtum licitum castrare, vel hœdos:
Scindimus octauo forti genitalia tauro,
Castramusque sues, felix est ponere plantas.
Nona viros gignit, vel amica sorte puellas.
Luce viris decima faustos quoque credimus ortus.
Vna post decimam felix incidere vites,
Et tempestiuam segeti supponere falcem.
Tertia post decimam plantaribus optima surgit,
Spargere semen humi.
Quarta post decimam mulieribus prospera natu:

Et rursus de natura planetarum, Virgilius.

Atque hæc, vt certis possimus discere signis,
Æstusque pluuiasque, & agentes frigora ventos:
Ipse pater statuit quid menstrua luna moueret:
Sol quoque & exoriens, & cum se condet in vndas:
Signa dabit, solem certissima signa sequentur.
Solem quis dicere falsum
Audeat? ille etiam cæcos instare tumultus,
Sæpe monet fraudemque, & operta tumescere bella,
Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
Atque metus omnes, & inexorabile fatum
Subiecit pedibus.

Nam etiam, vt inquit F. Patricius *libr. 2. de institut. Republica tit. 2.* Astrologia vtilis est in omni Republica, propter agriculturam (quæ magnam rationem ab ea accipit) syderibus suis vertendam esse terram docet Maro *in Georgicis*, vt supra patet. & Hesiodus arandi serendique tempora, syderum ratione significat cum ait;

Pleiados est subigenda seges atlantidos ortu,
Hac autem sese stella condente serendum est.

Columella vero singulos quosque dies astronomica ratione obseruari præcepit, tum propter rei rusticæ vtilitatem, tum propter pericula quam plurima, quæ moniti à peritis eius disciplinæ, cauere possumus: vt infra dicetur, vbi de exemplis fit mentio.

Et, vt dicit Ptolemæus, Astrologiæ maximus indagator, in suo Centiloquio. Ex constellationibus & Planetarum influentiis; ea, quæ in mundo accidunt, causantur. Ideo videretur, quod nihil melius aut potentius habere valeat homo, quam sub bonæ influentiæ Planeta nasci. Fato enim omnia fiunt, inquit Tullius libro primo de Diuinatione, circa finem.

Vnde Lucanus lib. 6.

Praeceps agit omnia fatum,
Nec medij dirimunt morbi vitamque necemque.

Et Seneca in lib. Tragœd. ait:

Quicquid patimur mortales, quicquid facimus venit ex alto.

Et iterum:

Regitur fatis mortale genus.

Et Plinius *lib. 2. Naturalis historiæ.* Singulis sydera tributa sunt nobis: clara diuitibus, minora pauperibus, obscura defectis, & pro sorte cuiusq; lucentia ad munera mortalibus. Et Quintil. *lib. Declamationum.*

Fato viuimus, languemus, morimur, medicina quid præstat, nisi vt iuxta te nemo desperet? Et de potentia Fati Ouid. 3. de Tristibus.

Ratio fatum vincere nulla valet.

Et Iuuenalis lib. 3. Satyr. 1.

Distat enim quæ sydera te excipiant modo primos
Incipientem
Edere vagitus, & adhuc à matre rubentem.
Ventidius quid enim, quid Tullius, an ne aliud, quam
Sydus, & occulti miranda potentia fati?
Seruis regna dabunt, captiuis fata triumphos.

Vt inquit Bernard. de Bustis *in 2. part. sui Rosarij, 3. sub littera N.* Et iterum Iuuen. lib. vlt.

Plus etenim fati valet hora benigni,
Quam si nos Veneris commendet epistola Marti.

Et Boetius de Consolatione.

Mutare fata non possumus,
Stant dura inexorabilia.

Et Damascenus lib. secundo ait: Corpora cœlestia constituunt nobis habitus, complexiones, & dispositiones, & Ptolemæus Astronomus lib. 3. de quadripar. dixit. Sed interficiendi, & sanandi vim habent. & ibidem ait, Corpora cælestia cogunt hominem peccare & benefacere. Et, vt dixit Q. Curtius lib. 5 Eludant videlicet, quibus forte ac temere humana negotia volui, agique persuasum est. Equidem æterna constitutione crediderim, nexuque causarum latentium, & multo ante destinatarum suum quemque ordinem immutabili lege percurrere. & Aug. de Ciuit. Dei cap. 5. dixit, Fatum esse ordinem quendam, & dispositionem secundarum causarum ad effectus producendos in his corruptibilibus & generabilib. præter Dei, & hominum voluntates. Propter quod dictum etiã videntur tenere aliqui, quod tales dispositiones fatales ex syderibus prouenientes necessitant, quod non est verum, & istud reprobant Theologi, vt inferius in vlt. part. in 16. consider. dictum est: & habetur plenè & catholicè per Bartholomæum Sibyllæ *in suo Speculo peregrinarum q. c. 9. 1. dec.* in pluribus quæstiunculis, in quibus declarat, quid credendum sit de huiusmodi influentiis & constellationibus syderũ, & fato, reprobando, aut confutando opiniones philosophorum, & Astrologorum etiam eas interpretando, prout etiam fecit Picus Mirandula *in loco praalleg.* & Ioan. Viuald. *in suo opere regali, in tract. de perfec. Eccl. in 3. persecutione.* Vbi ponit plures errores istius sententiæ existentes in pluribus, & ex quibus Ecclesia multũ grauata, & probata exstitit & est tam à Lutheranis, quam plurib. diuinatoribus & sortilegis: qui his temporibus pullulant: sed cum hæc sint extra propositum, ad materiam redeo.

Exemplis etiam probatur, Astrologiam esse nõ negligendã. Nam, vt refert F. Patritius in loco supra alleg. Anaximander Milesius Lacedæmoniis prædixit, vt ciuitatem ac tecta custodirent; instare enim terræmotũ. Hac disciplina prę
uidit, quod quidẽ factũ est, & magna pars eius vrbis montisque Taygeti concidit.

Sic Hippocrates venientem ab Illyricis pestilentiã prædixit, discipulosque circum vrbes Græciæ dimisit, vt ægrotantibus adessent. Pro beneficio omnis Græcia honores illi, quos Herculi, decreuit.

Pericles Atheniensium Imperator, Exercitum suum solis defectione perterritum, iamiamque hosti veluti propitiore numine adiuto trophæum concedentem liberauit, reddita ratione, id syderis natura fieri, non ira Dei, aut prodigio aliquo accidere.

Qua disciplina nisi caruisset Nicias, nunquam pulcherrimum exercitum in Sicilia amisisset, simili motu confusum, quæ plaga Atheniensibus non mediocris extitit, sed principium multorum malorum.

Atqui ne idem accideret exercitui Romano, cui Lucius Paulus imperabat, Sulpitius Gallus multo ante de Lunæ defectione disseruit, ne veluti prodigio diuinitus facto militum animi deficerent.

Cicero de Natura Deorum adducit exemplũ duorum fratrum, qui cum simul nati essent, etiam simul postea ægrotare cœperunt, & eorum morbus pariformiter cœpit ingrauescere, & eodem medicamine sanati sunt. De quibus dicit Possidonius Astronomus, quod ideo hæc æqualiter & vniformiter illis acciderunt; quia eandem constitutionem astrorum in conceptione & natiuitate habuerunt.

In hac disciplina plurimum claruit apud Romanos Publius Nigidius, qui figuli cognomentum habuit, propter eius scientiæ commentum. Nam cum disputaretur, cur Gemini diuersa haberent fata, cum & geniti & orti iisdem syderibus essent: & ipse artis suæ parte tueretur, negareturque id fieri propter celerem cœlestium orbium motum, id hoc pacto ostendit. Figuli rotam magna vi concitauit, & eadem duas atramenti guttas liquauit, & desistente motu longo interuallo extremitatibus rotæ guttæ inuentæ sunt: quomodo igitur, inquit, opinantur, cum tam celeri vertigine cœlum rapiatur posse & gigni, & oriri geminos eo sydere, eum figuli rota paruo concitata cursu, excussas guttas eodem momento tam diuersis locis ostendat?

Aliud exemplũ addo de filio Ioa. de Lignano, tempore Papę Martini, qui quidẽ Ioan. doctissimus I.C. ac celeberrimus Astronomus, præuidens ex genitura, filiũ quendam suum cruci affigendũ, volensq; fatali geneseos dispositioni succurrere, eum sacris initiari, ac liberalibus disciplinis apprime fecit erudiri. Sed nec sic quidem euitare potuit vim fati. Nam cum eum patria Bononiens. pro pace componenda ad Martinum Pontificem maximũ legatum misisset, & ipse magis ad exitiũ, quam commodũ patriam clanculo prodidisset Pontifici, idque post reditum ad domum innotuisset, cum nocte patibulo affixerunt. Quem illucescente die, cum pater pendentem vidisset, deplorans inquit: *Heu, fili mi, tuum infelicissimum fatũ nec humanus literarum adminiculis, nec diuinus minister ius superare potuisti.*

Item Æschylus Atheniens. tragicus primus in Sicilia mœnib. vrbis (in qua morabatur) egressus, aprico in loco resedit, super quem Aquila testudinem ferens, elusa splendore capitis (quod erat capillis vacuum) eandem perinde ac lapidi illisit, vt fractæ testudinis.

(Nam

(Nam ingenium est ei testudines raptas frangere è sublimi iaciendo) carne vesceretur, quo ictu mortuus est. Sed illa fors (vt ait Plin. lib. Natural. hist. 10. cap. 3.) interemit illum poetam Æschilum, prædictam fatis eius diei ruinam secura cœli fide cauentem.

Audiui etiam à pluribus me existente Mediolani (vbi assidebam Capitaneo Iustitiæ Mediolani.) Cum semel quidam eximius Astrologus dixisset Duci Mediolani (qui vocabatur Galeatius Maria Vicecomes, quintus Mediolanensium Dux) se moriturum ex vulnere inferendo à quodam suo vasallo: interrogatus à Duce, qua morte ipse Astrologus moriturus esset; qui cum eidem dixisset in publico occidi, & interfici debere ex trabe ligni cadente, mox ei Dux verba fecit, dicens, hodie secus fiet, scientiamque, quam prædicas, ex rei euentu non esse veram apparere faciam; quoniam morieris ex gladio, & tunc iussit eum decapitari ab executore iustitiæ in brolio publice, & cum interim pararetur locus, & campanæ solito more in talibus pulsarentur, vt populus interesset, ductus fuit ad palatium, & traditus executori. Et cum hora eum ducendi ad brolium aduenisset, executor ad eum ducens ad dictum locum, exeundo Palatium sub porta magna, quæ est ante Ecclesiam Cathedralem (quæ vulgo *le Dome* dicitur) tunc cecidit turris seu coopertura dictæ portæ, & prædictum Astrologum, & executorem Iustitiæ vna cum certis aliis Birreriis interfecit: & illo anno Dux Mediolani in festo S. Stephani Protomart. & in Ecclesia ipsi Sancto dicata, Mediolani vniuerso astante populo, omnibusque Aulicis ipsius, ab vno ex suis vasallis multis vulneribus turpiter confossus est. Quod & verum est de cæde ipsius Ducis, sed de Astrologo, & aliis non vidi, nec legi, sed à quibusdam (vt dixi) accepi, qui ita referebant: sed tunc non credidi, nec adhuc credo.

Plures Astrologos nominat Text. in sua officina, in cap. *Astrologi*, qui Astrologiam inuenerunt, & in eam scripserunt.

Ad hanc materiam, an Astrologia sit prohibita, etiam Legistæ & Canonistæ insudauerunt. Ita quod etiam Canonistæ disputauerunt, an eam exercentes peccent. Et in hoc varij varia dixerunt, sed non multum circa prædicta insistendo, nisi quodammodo remissiue, videretur primo, quod non sit prohibita. Cum sit vna ex septem artibus liberalibus, vt supra dictum est. Ideo in se non est mala: vt inquit Ioan. Andr. *in cap. 2. de sacrileg.* Eo etiam, quia omnis scientia à diuinis scripturis sumpsit exordium, vt dicit gl. *in cap. qui sine Saluatore, 26. quæst. 3.* Imo tales scientias exercentes præmiant iura. *l. 1. ff. de variis & extraord. cogn.* facit *lex eorum. C. de mathem.*

Sed quicquid sit, opus est, vt ad veritatem condescendens, dicam id, quod Canonistæ dicunt, quod in desuetudinem abiit: quia ex eius occasione homines quandoque incidebant in idololatriam. Ex quo, quod credebant homines necessitatos corporibus cœlestibus: quod non est verum, vt dicit Bartholomæus Sibyllæ, *in suo speculo peregrinarum quæst.* sed corpora ista inferiora reguntur ex vi superiorum, diuina potentia hoc operante; vt dicit Archidiaconus *in c. non licet 26. qu. 5.* Vel ideo abiit in desuetudinem; quia studentes in ea, dum nimia curiositate essent illi scientiæ intenti, minus vacabant his, quæ saluti animarum essent accommodata; vt dicit text. *in cap. sors. 26. qu. 3.* not. Pan. *in cap. ex tuarum. extra de sacrileg.*

Et ad id, quod dicitur, & quæritur, An eam exercentes peccent? dicendum est, quod si velint prædicere ea, quæ causantur ex corporibus supercœlestibus, vt Eclypsin Lunæ, seu Solis, siccitatem, vel abundantiam frumenti, non peccant, dummodo non credant necessitatem inesse: quia Deus potest aliter facere, quam astra significent, seu demonstrent. Ideo dicit gloss. *in cap. non licet. 26. qu. 5.* quod medici in dando medicinam, & rustici in seminando non peccant inspiciendo cursum Lunæ, vel stellarum, dummodo non credant necessitatem inesse; quia ista corpora supercœlestia sunt signa rerum, & non sunt causæ. De hoc per Archid. *in cap. si clericus. 25. quæst. 5.* & per Beatum Thom. 2. 2. *quæst.* 10. *art.* 10. vbi dicit hoc modo; aut volunt Astrologi prædicere casus fortuitos hominum, certitudinaliter hoc asserentes, & peccant. Quia licet corpora supercœlestia habeant inclinationem, non tamen necessitatem. Et licet homo inclinetur secūdum dispositionem corporis ad aliquod vitium; tamen per rationem liberi arbitrij potest aliud facere. Anima enim non subiicitur istis corporibus supercœlestibus, sed quia plerique homines sequuntur sensualitatem suam, & appetitus naturales, captiuantes liberum arbitrium, & rationem intellectus. Ideo Astrologi quandoque dicunt verum, dicendo, quod talis est dispositus ad tale vitium. Sed si Astrologi dicant, quod astra inclinent ad tale quod, & non imponant necessitatem (quia vir sapiens dominabitur astris) non peccant. Ita dicit Panormitanus *in dict. cap. ex tuarum. extra de sortileg.* Et cum his hæc pars decima claudatur.

Decimæ partis Catalogi Gloriæ Mundi Finis.

VNDECIMA CATALOGI GLORIÆ MVNDI PARS,

De plebeiis, Artificibus, seu Opificibus, & de laudibus eorum tractat.

Secta in quinquaginta duas Considerationes.

NOTATV dignum venit, Primo, pro inductione huius partis: Qui Reipublicæ præsunt, in primis operam suscipiant, vt iuuenes, vel studiis bonarum artium indulgeant. Cura enim disciplinarum præcipua omnibus esse debet in omni libera ciuitate. Plato enim ait beatas fieri Respublicas, quæ à sapientibus, & doctis viris reguntur, vel si minus, quando non omnes doctissimi euadere possumus: mercatura, nautica, aliive ciuili societate exerceantur. Pro se laborare quisque debet, vt vsui sit sibi, familiæque, & aliis conciuibus. Hinc ocij magis, quam negotij rationem exigere debent, qui Reipublicæ præsunt, & optimi etiam patresfamilias ab his, quibus imperant: quod quidem & doctissimi veteres censuerunt, & Gymnosophistæ nudi illi sapientes, qui in India degebant, nihil magis odio prosequendum arbitrabantur, quam segniciem, ac torporem animi. Quocirca, antequam epularentur, adolescentes ad mensam deuocabant, ab eisque rationem exigebant, quid officij, quidve negotij per diem peregissent: & illis solis esculenta apponebant, quorum industriam comprobabant. Illos autem ex cœnaculo expellebant, qui per ignauiam & inertiam nihil egissent, & cibum officio, negotióve, vt lucrarentur, imperabant, vt scribit Franciscus Patritius *libro primo de Institut. Republicæ tit.* 8. Vbi ait exemplum formicarum, & apum, omnes sequi debere, & quasi in communi labore, vt omnia, quæ necessaria humano vsui suppeditentur. Licet enim (vt inquit) durior esse videretur, & ab humanitate aliena illa lex Draconis, vt ocij damnati capite punirentur; tamen ratione neutiquam caret. Cum etiam, vt scribit Diodorus, lex fuerit apud Ægyptios, qua singuli cogebantur nomina sua apud præsides profiteri, & qua arte, quóve lucro viuerent, ostendere. Et si qui mentirentur, aut iniusto quæstu viuerent, capite damnabantur. Nec, vt dicit, medius fidius, iniuria ociosi, & ignaui iuuenes venenum ciuitatis sunt, proni ad libidinem fiunt, bonis inuident, aliena appetũt, & denique seditiosi & turbulenti euadunt; adeo, vt pessime cum illis agatur (vt etiam plane in præfatione huius operis in initio scripsi) & infra ista parte in vigesimanona considerat. Ideo neque admittendi ad munera publica sunt, sed ad frugalitatem redigẽdi: vel si hoc minus fieri potest, mulctandi sunt bonis, vel extorres, &, vt ait Paulus Iureconsultus *in l.* 3. *ff. de offic. Præsidis.* curare debet is, qui prouinciæ præest, vt malis hominibus prouincia purgetur: quia homines pestilentes dissipant ciuitatem. *Prouerb.* 29. & ociosi, ignaui, & inutiles patriæ suæ magis oneri, quam honori sunt, teste Valerio. *lib. de testamentis, quæ rescissa sunt. c.* 2. & idem *lib.* 2. *tit. de institutis antiquis*, dicit. Apud Athenienses inertes, id est, qui sine arte, seu exercitatione viuebant, tanquam obnoxij delicto, etiam in forum protrahebant, vt punirentur eius sunt verba: *Apud Athenienses inertia in latebris suis languore marcens, in forum perinde ac delictum aliquod protrahitur, fitque vt facinorosa, ita erubescenda rea culpæ.* & in cap. sequent. subdit; *Areopagitæ (qui officium simile Romanis censoribus gerebant) quid quisque Atheniensium ageret, aut quonam quæstu sustentaretur, diligentissime inquirere solebant: vt homines honestæ vitæ rationem memores reddendam esse sequerentur.* Vnde in Euangelio dicitur: *Redde rationem villicationis tuæ*, hoc est, negotiationis, vt scribitur *Luc.* 16. Et mirum in modum, & seuere increpuit alias quidam Philosophus adolescentem Romanum ex Equestri familia stantem segnem apud se, & assidue oscitantem: vt scribitur apud Gellium *in c.* 2. *octaui libri*, qui tamen hac ætate non reperitur.

Et idem Gellius *lib.* 4. *cap. vlt.* refert vnum exemplum castigatissimæ disciplinæ, & quid de eius nota deliberatum, qui steterat forte apud censores oscitabundus, dum ait: altera seueritas eiusdem sectæ, & disciplinæ est, deliberatum est de nota eius, qui apud Censores ab amico aduocatus est, & in iure stans, clare nimis ac sonore oscitauit. Atque inibi prope, vt plecteretur, fuit: tanquam illud iudicium vagi animi foret, & hallucinantis, & flexæ atque ineptæ securitatis. Sed quum ille deierasset inuictissimum sese, & repugnantem oscitatione victum, tenerique eo vitio, quod oscedo appellatur, tum notæ iam destinatæ exemptus est. & vt ait Gel. P. Scipio Africanus Pauli filius hanc historiam posuit in oratione, quam dixit in censura, quum ad maiorum mores populum hortaretur. Ideo non immerito Tex. *in sua officina* laudat laboriosos quosdam ab eo recitatos, sub verbo *laboriosi*, vbi ait: quod Cleanthes Philosophus inopia mercenarium se fecit, ac noctu quidem in hauriendis aquis victum sibi comparauit; interdiu liberalibus studiis dedit operam: pinsebat quoque farinas sæpenumero, vt penuriam illam necessarium plerisque malum excuteret.

Item pugnabat Plautus in paupertatem dies & noctes. Scribebat enim fabulas suas interdiu, nocte vero operam locabat pistori, & in agendis molis (quas trusatiles vocant) qualemcumque faciebat quæstum. Sed quæ inter alias sit ratio, vt inertes, & ociosi extorres fiãt, est: quoniam sæpenumero fit, vt eiecti patria cum peregrinantur, & à parentum delitiis absunt, egendo discant quærere; & parta nõ modo luxu prodigere,

digere, verum omni parsimonia, & continentia conseruate. Idcirco, cum opifices parant ea, quæ vsui nobis sunt, & sine quibus minus commodè viuitur, non modo tolerandi sunt, sed inter honestos ciues censendi, eo etiam cum vrbes diuersis ornamentis illustriores reddant: vt & ibi narrat Franciscus Patritius, quomodo aliqui Opifices, & Artifices vtiles fuerint ciuibus suis, vt de Demetrio Duce, expugnare qui Rhodum cum vellet, accedens ad eam partem muri, in qua notissima illa Prothogenis Sicauni tabula collocata erat. Cum iam incendium vrbi pararetur, certior ob oppidanis factus eius rei, ne præclari artificis incendio monumenta deleret, vrbi, & ciuibus pepercit: vt & attestatur Aulus Gellius *lib.* 15. *cap. vlt.* Olympij, Iouis statua diutius Phidiæ nomen seruauit. Capitolini autem Mentoris. Tales Opifices ciuitates illæ, quæ protulerunt, inter suas laudes connumerare possunt. Solonis lex præcipuè laudatur, qua quidem sanciuit, filium nequaquam parenti necessaria vitæ subsidia debere, à quo nullam artem suscepisset.

Et non solum Opifices, verum etiam Mercatores in ciuitatibus fouendi sunt, & extollendi, cum ciuitates longè magis abundantes reddant his rebus, quæ magis vsui esse possunt, vt inferius *eadem part. in* 45. *consi.* latius describetur. Et ex pluribus concludit Patritius, Opifices honestioris quæstus, qui ciuitatum rebus necessarijs augent, vel speciem vrbis decorant, neutiquam excludendos. Sed aliter cum his agendum, vt cognoscant industriam suam non esse pœnitendam. Et si illis locus inter Primarios non sit, inter reliquos honestè esse possunt. Iustum namque esse videtur, & ad concordiam inter ciues seruandum maximè accommodatum, si hi, sine quibus ciuitas vix esse potest, quique participes onerum sint, honorum etiam participes aliqua ex parte reddantur. Et sic post honestos, & virtuosos primo, secundo vero disciplinarum liberalium expertes: tertio nobis in suffragijs reddendis, habenda est ratio eorum, qui mercatura, artificio, & industria ciuibus prosunt, & vrbem opulentiorem, nitidioremque reddunt.

An vero Opifices inter ciues connumerandi, & ad honores assumendi sint, vide Aristotelem 5. *Polit. c.* 3.

Inter plebeios reperiuntur quatuor status, secundum Lucam de Penna *in l. in albo. C. de decur. lib.* 10. Quidam enim sunt in primo honore, vt sunt, qui in Magistratu constituuntur. In secundo honore, qui sequentem honorem administrauerint, vt post Officiales Regios sunt Officiales ciuitatis. Et post eos tertio dignantur honore, vt sunt Decuriones, & alij inferiores, qui præsunt alicui cognitioni. Vltimo & quarto, qui nullo functi sunt honore, vt de singulis infra dicetur.

SEcunda consideratio: Barth. Cæp. *in tract. de re militari, & duello. lib.* 7. vbi de nobilitate scribit, *in* 4. *colum.* dicit, Quod triplex est hominum status scilicet, Maiorum, & hi sunt, qui ad dignitatem à fortuna prouėcti sunt, & de his ante *in* 4 5.6.7.8.9. *&* 10. *partibus:* Mediorum, & hi sunt nobiles sine alia dignitate, & de his *in* 8. *part.* scriptum est: Minorum, & hi sunt ignobiles, seu plebeij. & horum modi sunt nouem, vt vult Iac. Faber *in sua introductione in politica Aristotelis.*

Primus Agricolarum, qui circa alimenta versatur.

Secundus Opificum, qui versatur circa artes, aut necessarias, aut honestas, aut voluptarias.

Tertius Cauponum, vendentium, ementiumque, mercatorum, & numulariorum.

Quartus Naualium bellatorum.

Quintus Piscatorum.

Sextus Portitorum.

Septimus Negotiatorum marmorum.

Octauus manu operariorum paruas facultates habentium.

Nonus liberorum, non tamen ex vtroque parente ciue ortum habentium. & de singulis suo loco dicendum est. & in hoc opere explicabitur, vt comprehendatur status Reipublicę, in qua multę sunt species hominum & rerum, de quibus satis scripsi, præter plebeios hic describendos: vt tres status hominum hic comprehendantur, qui sunt, scilicet eorum, qui sunt in dignitate nobilium & plebeiorum, vt dicit Luc. de Pen. *in l.* 1. *col. vlt. C. de desert. lib.* 12. & vt dicit Guil. Budæus *in leg. diuus Marcus. ff. de off. præsidis.* qui vulgo status dicitur, in iure ordo dicitur: Et, vt dicit, sunt tres ordines, inter quos sunt plebeij. Et ait Zasius *in rep. l.* 2. *in §. post hunc maxime autoritatis fuerunt. ff. de origine iuris.* quod Romæ fuerunt tres ordines, sed inter alios ordo plebeiorum erat infimus.

Aristotelis vero sententia est *Politicorum* 1. esse inter homines quosdam velut natura imperantes, seu Principes, & alios velut natura parentes, & seruituti mancipatos, seu rusticiores ferina quadam mente, & nimio plus ab humaniore vsu, ac vrbaniore sequestratos. Quod fit propter conseruationem. Nam qui mente rem prospicere potest, natura imperare videtur, ac dominari. Qui vero ita corpore affectus est, vt exequi ista possit, nihil ipse ex ratione dispiciens, natura pater, atque seruit. Nihil enim natura facit tale, qualem Chalcorypi, id est ærarifabri Delphicum gladium diuersis accommodum ex inopia: teste Cęlio *lib. antiq: lect.* 10. *cap.* 8. de quo infra latius *ista part. in* 8. *consid.*

TErtia consideratio: Anton. Floren. *in sua summ. part.* 1. *tit.* 1. *cap.* 3. §. dicit: Quod mechanica ars septem habet species, Lanificium, Armaturam, Nauigationem, Agriculturam, Venationem, Medicinam, & Theatricam. Et dicitur Mechanica, scientia adulterina, siue non liberalis, secundum gloss. *in ver. mechanicis in Authent. de non alienan. aut permut. reb. Eccles. &c.* §. *quod autem dictum est. coll.* 2. Et ad hanc artem mechanicam omnium rerum fabrica concurrere videtur, quę humanis necessitatibus inuenitur grata, commoda, & necessaria. ita etiam dicit Luc. de Penn. *in l.* 2. *C. de excu. artifici. lib.* 10.

Lanificium vero prima est eius species, ad quam pertinet omnis operatio agendi, retorquendi, consuendi, quicquid fit instrumento, colo, fuso, acu, pectine, calamistro, girgillo, alabro. In materia lini, lanæ, cannabis, & sub eis omnes vsus floccorum, filtrorum, sagorum, sagmatum, sportarum, &c.

Armatura ponitur pro secunda, quæ iterum habet duas species, Architectonicam, scilicet, & Fabrilem. Architectonica in cæmentariam & carpentariam. Cæmentarij sunt, qui ædificium ex lapidibus & cæmento faciunt, & construunt. Carpentarij, qui ædificia ex ligno componunt. Fabrilis in malleatoriam, & fusoriam, & hæc fabrilis, & ferraria duabus rebus constat, ventis, scilicet, & flamma.

Agriculturam ponit Antoninus pro tertia: ego vero eam primam constituo, insequendo modos plebeiorum, à Iacobo Fabro hic *in præcedenti consider.* designatos. Licet lanificium fuerit prius, quoniam antequam Adam laborasset terram, dominus Deus fecerat ei, & vxori eius vestes pelliceas, quibus induit eos, vt scribit *Genesis* 3. *in fine.* Quod quidem artificium

continetur sub arte lanifica.de qua hic ante, & infra in 41.*consideratione* dicetur.

Agricultura vero quatuor habet species, scilicet aruum seu agrum, qui sationibus deputatur. Consitum, qui nemoribus constat, vt sunt vineta, olitueta, pomerium. Pascuum, qui pascuis constat, vt prata. Floridum, vt hortus, & rosaria.

Venatio pro quarta specie ponitur ab eodem. &, vt ait, tres habet species, scilicet ferinam, aucupium, & piscaturam: quæ quomodo fiant, vide ibi.

Nauigationem ponit post venationem, quæ continet omnem industriam emendi, & vendendi. Hæc vniuersa littora adit, pacem & familiaritatem cum exteris nationibus componit, & priuata bona communicat.

Medicinam deinde ponit Antoninus, sed Lucas de Penna ponit Chirurgiam, & credo, quod melius: quia medicina est ars, seu scientia liberalis: vt supra *in præcedenti parte* dictum est *in 24.consider.* Medicina vero corporis, vel tuetur, vel restaurat salutem: hæc continet occasiones & operationes, vt latius infra *in* 48. *consid.* dicetur.

Septima species est Theatrica, quæ ludos diuersi generis continet, vt in *pen.consid.* huiusce partis videre poteris. Sed in præcedentia horum plebeiorum non sequar, nec ordinem Antonini Flor. nec Iac.Fabri, nec Zoderici Zamo.*in suo Spec.humanæ vitæ.*

Et aduerte ad vnum, quod scribit Budæus *in l. vlt. ff.si mensor.fals mod.dixerit* quod in omni arte, tres homines sunt considerandi: Opifex, Architectonicus, & in arte institutus, & eruditus.

QVarta consideratio; Priusquam ad particulares plebeiorum modos, seu mechanicorum species condescendamus, præponere generalia decens est. Primo, in omni statu seu modo masculini præferendi sunt fœminis, & sunt plus honorandi, quam fœminæ: quia per masculos conseruatur agnatio, *l. pronunciatio.§.pater.ibi: communi iure. in fi.ff.de verbor. & rer. significat. l. 1. iuncta gloss. ff. de probatio.* Et per masculos conseruatur memoria æterna ascendentium. *l. liberorum.in fin.ff.de ver. & rer. signific.* Facit *l. & quia.ff. de interrogat.actio.* Facit etiam text. *in §. item vetustas. in princ.Instit.de hære.quæ ab intest.deferun.& de senatusf. conf.Tertul.in pr.* vbi masculini præferuntur fœminis. Et naturaliter parentes plus diligunt masculos, quam fœminas: quinimo matres, quibus forte, & cōmuniter filia dulcior esset, & magis gratiosa, velut ei similis, in sexu semper concipere & parere mallent masculum: quia grauius fœminam in vtero gerunt, & pariunt, secundum Philosophum *in lib. animalium.* Quæ (inquit) fœminam ferunt, fiunt pallidiores, & grauius degunt, & varia auidius appetunt, statimque fastidiunt, quam quæ mares: & plus motus magna ex parte mas in vtero infert, quam fœmina, & celerius prodit, & sic matrem non tantum torquet in partu. Et etiam masculi sunt longioris vitæ fœmellis, cum calidius animal sit masculus, quam fœmella, teste Aristotele, *lib.de longitu. & breuit. vitæ*, & eodem autore *in libr.de animalib.* in genere humano pauci gemini seruantur, si alter mas, & alter fœmina sit, quæ mari nocet in breuitate vitæ, inde dicitur *Ecclesiast.* 36. Omnem masculum excipiet mulier, id est, gratum accipiet in partu plus, quam si mulierem pareret, secundum Lyram, *ibi*: quia fœmina non est homo simpliciter, sed homo occasionatus, secundum Philosophum *lib. de animalibus.* quod denotat imperfectionem ratione defectus materiæ, ex quo prouenit, quod fœmina generatur, & calor est causa maris, & frigiditas reddit fœmellam, & per membra dextra generantur masculi, & sinistra fœminæ. Et in vtero matris à dextris sunt masculi, & à sinistris fœminæ, vt scribit Arnal. de Villanoua *in suo tractat. de coitu, in pr.circa fi.& in* 1.c. & Cælius *lib. antiquarum lect.2. ca.* 54. *&* 55.

Et ex his facile cognoscimus, & cognoscere debemus, nos summo Deo teneri, & obnoxios esse, quod nos homines creauit, & non mulieres. vnde refert Lactantius *lib.* 3. non sine causa Platonem de quatuor gratias egisse Deo. Primo, quod homo natus esset, & non animal brutum, Secundo, quod Græcus potius, quam Barbarus. Tertio, quod Athenis tempore Socratis. Quarto, quod mas potius, quam fœmina: quia teste Thoma *in* 1. *quæst.* 99. *articu.*2. Fœmina est quid occasionatum, & defectuosum, eo, quod virtus productiua, quæ est in semine maris producere intendit simile sibi perfectum, secundum masculinum sexum: sed quod fœmina generetur, est propter virtutis actiuæ debilitatem, vel aliquam materiæ indispositionem, aut transmutationem ab extrinseco, puta à ventis australibus, qui sunt humidi, secundum Aristot. *in d.li.de animalib.* vbi dicit, quod ventus septentrionalis coadiuuat generationem masculorum: australis vero ad generationem fœminarum. Vnde si Adam non peccasset in Paradiso deliciarum residens, qui est supra omnes ventos, de quo *in seq.part.4. consid.* scripsi, homines tot fœminas, & non plus, quam viros generassent.

Et nobilitas masculi & excellentia illius vltra fœminam cognoscitur tam ex eo, quod creatio humanæ naturæ fuit producta in vno indiuiduo solo, & sexu virilitatum: vt habetur *Genes.1.&* 2. vt sic esset primus homo principium omnium indiuiduorum naturæ humanæ, & consequenter totius speciei suo modo: sicut Deus est principium totius vniuersi, vt quoad esset in masculo quædam similitudo hominis ad Deum propter humanæ naturæ dignitatem, iuxta illud *Act.* 17. Fecit Deus ex vno omne genus hominum, id est, ex Adam, quem solum (cum Eua tunc adhuc creata non esset) posuit in Paradisum voluptatis, eique soli adduxit omnia, quæ creauerat, quibus ipse nomina imposuit, & deinde Euam creauit, vt patet *Genes.2. &* 1.*ad Timoth.* 2. dicitur; Adam enim primus formatus est, deinde Eua. Nec obstat, quod *in* 1.*c.Gen.* dicitur, masculum & fœminam creauit eos. quia hoc ibi dicitur per anticipationem, vt dicit Nicolaus de Lyra *ibi*, vt recitat G.Benedict. *in sua repe. c. Rayn. in verb. duas habens filias.nu.*136.*de testa.& nu.* 137. dicit, quod maiorem habet dignitatem sexus virilis, quam fœmineus, per tex. *in leg. 1. ff. de senatorib.* vbi sunt verba Vlpiani, quod maior dignitas est in sexu virili. Et ad corroborationem huius scribit ibi plura exempla G. Bened. *in gl.in verb.si absque liberis, de exemplari substitutione,num.* 41. allegans Augustinum *de ciuitate Dei li.*18. & ibi dicit, quod dignior est homo, quam fœmina; & quod licet ciuitas Athenarum fuerit nominata à nomine mulieris; tamen Neptunus iratus, & iniuria motus; quia mulieres ex vna obtinuerunt, aquas laxauit per totam regionem, in maximam eius destructionem & perditionem, pro quo placando fœminæ ex tunc fuerunt triplici pœna afflictæ.

Primo: quod nunquam vocem in deliberatione consiliorum haberent. Ex quo etiam seruarunt Romani, quod in legibus condendis soli viri, & non fœminæ vocarentur: vnde Papinianus *in l.1. ff. de legib.* Lex, inquit, est commune præceptum virorum prudentum cōsultum. Et hoc, quia mulieres sunt fragiles,

& ea-

& earum consilium inualidum. Et consilium proprie virorum est, non mulierum, *argum. l. quidam decedens. §. Papinianus. ff. de administ. tutor.*

Secundo; quod nunquam proles nomen matris gestaret. de quo scribitur per eundem G Benedict. *in eadem repet. in gl.* pro quo text. expressus *in §. 1. in fin. Instit. de legit. agnat. tutel.*

Tertio; quod nunquam fœmina hoc pulchro nomine Athenæ vocaretur, vt dicit Augustinus *vbi supra.*

De pluribus priuilegiis, prærogatiuis, & honoribus, quibus viri honorantur, & non mulieres, habetur *in l. fœminæ ff. de regul. iur.* & ibi amplissime per Philippum Decium, vbi est propria officina, & iam illud supra dixi in secunda parte huius operis; vnde non insisto, & pro materia semper recurras ad Decium, vbi scribit multos casus, in quibus fœminæ sunt deterioris conditionis, prout etiam habetur *in l. Papinian.* quæ incipit: *In multis iuris nostri articulis deterior est conditio fœminarum, quam masculorum. ff. de statu hominis* & ibi gloss. enumerat 55. & idem Decius multos casus, in quibus fœminæ sunt melioris conditionis, & plures, in quibus pari passu ambulant, scripsi *in d. l. fœminæ.*

Adde, quæ notat Dominicus *in c. statutum. 3. colum. nume. 1. in fin. de hæred. in 6.* Quod quo ad honores, filij sequuntur lineam paternam & non maternam, quod facit (vt ait) quod filius non debet portare arma familiæ maternæ, sed paternæ.

Aduerte tamen, quod actus deambulationis in altiori loco, & sedendi in mensa, denotant prærogatiuam, vt supra dixi *in 1. part. in 16. 30. & 38. consid.* Sed mulieribus debetur honor in deambulando, tam vicatim, quam oppidatim, & etiam in sedendo, & epulando: vt superius *in 2. part. in 37. consider.* scripsi. Ideo, videtur, quod fœminæ sunt honorabiliores, saltem in illis actibus.

Vlterius ad ante dicta facit, & comprobatur, masculos fœminis esse præferendos pluribus rationibus.

Primo; ratione naturali, ex eo, quod naturale est, illum dominari, & præesse, qui viribus corporis præstantior est: quoniam, vt ait Iosephus apud Egesippũ, *lib. 5. excidi Ierosolymitani, cap. 15.* & etiam *lib. 6. belli Iudaici. cap 12.* Lex naturæ eadem omnibus hominibus, volatilibus, feris, bestiis infusa, vt vnusquisque cedat potentiori, Taurus Leoni, Ceruus Vrso, Leopardo Caprea, Aquilæ Accipiter, Accipitri Columba, seu Alauda, ipsi tauro iuuenci inferiores: Arieti ouium greges, hirco caper, ne diuersi generis videatur aliqua distantia. Et refert Plato *lib. 3. & 4. de legibus.* iustum imperium ac secundum naturam esse, vt potentiora imbecillioribus dominentur. Quod satis approbare videntur iura, cum velint victum & captum in bello victoris seruum fieri, vt habetur *per tot. tit. de captiuis & postlim. reuers. ff. & Cod.* & late per scribentes *in l. ex hoc iure ff de iust. & iur.* Quæ iura etiam apud extraneos à Romanis locum habuere ex testimonio Xenophontis *libr. 7.* Lex est, inquit, inter omnes homines perpetua, quando belligerantium vrbs capta fuerit, cuncta eorum esse, qui ceperunt, & corpora eorũ, qui in vrbe sunt, & pecunias. Et illam sententiam sequitur Arist. *lib. 4. Polit. c. 4.* quod locum habet veritatis, cum bellum fuerit iustum, vt *in c. fulgentium. dist. 1. & in c. dicat. 23 q. 5.* vbi Ambr. *lib. 1. de Patriarchis* scribit prædam Regis Sodomorum vtriq; fuisse in potestate victoris Abrahæ, & habetur per scriben. super *4. sententiarum dist. 15.* & per Bald. *in cap. 1. versi. sed nunquid. de milite vasallo, qui contumax est.* & dom. meus Ias. *in lib. 1. 3. q. in vtraque lect. ff. de acq. poss.*

Sed constat mares fœminis esse robustiores corpore, atque animi viribus multo præstantiores. Quod licet sit clarum; tamen sic probatur. Primo; quia vir ita nominatur: quoniam maior in eo vis est, quàm in fœmina: & hinc virtus nomen accepit, vt voluit Lactant. *lib. de opificio Dei. cap. 12.* Mulier vero, vt Varro interpretatur, & repetit ipse Lactantius, à mollitie dicta est, immutata & detracta litera, quasi mollior, *vt etiam habetur in cap. proposuisti 32. qu. 7.* licet ibi ad mollitiem mentis referatur. Ad corpus vero refert Lactant. *vbi supra.* quod & idem scribit *lib. 1. diuinar. institution. c. 16.* & Plato *in lib 5. de Repub.* vnde Aristot. *lib. 9 de natur. animal. cap. 1.* & Plin. *lib 9. naturalis histor. cap. 48.* scribunt, omnes mares in omni specie animalium fortiores esse, atque animosiores, præterquam in Pantheris & Vrsis: & dixi *in seq. part. 78. consid.* Auicenna vero *lib. de animalib. 9. in prin.* in Leopardis, & Lupis. Albertus autem Magnus *lib. 8. de animalib. cap. 1.* in Vrsis & Leopardis excepit. Aristot. etiam *lib. 4. de gener. animal. c. 6.* scribit fœminas suas natura debiliores esse, quam mares. & idem *orbicularium quæst. lib. 3. cap. 11.* dixit, mulierem interfecisse iniquius esse, quam virum (quamquam naturæ ratione mas sit præstantior fœmina) quia mulier infirmior est, minusque proinde iniuriam facere potest. Hinc idem *lib. 4. de natur. anim. c. vlt. & lib. 3. de partibus animal. c. 1.* autor est, & partes, quas velut arma natura animalibus dedit, vt dentes, cornua, aculeos, calcaria, & cætera huiusmodi, aut maribus tantum naturam ipsam concessisse, aut certe potiores atque robustiores, quam fœminis: quod & scribit Plin. *lib. 11. c. 32.* & Albertus *lib. de animal. 12. ca. vlt. ad fin. & libr. 18. tract. 2. c 5.* vbi ex hoc arguit mulieres citius crescere, compleri, & senescere, quam viros.

Ex hoc effici potest, si mas, & fœmella eodem casu simul moriantur, seu pereant, quod de iure præsumitur vir tanquam robustior diutius vixisse, & mulier præmori, tanquam debilior. Casus est *l. qui duos. §. si maritus. ff de rebus dub. & in l. cum hic status. §. ambo. & ibi gloss. in verb. simul. ff. de donat. inter virum & vxorem. & in l. si possessor. §. si eodem.* vbi hoc notant glo. vlt. & Bald. *ff. de relig. & sumptib. funer.* Felynus *in cap. Capitulum sanctæ crucis. col. antepen. extra de rescript.* Hippolytus de Marsiliis *in repet. rubr. Cod. de probatio. colum. 83.* de quo tamen vide Signorolum de Homodeis. *conf. 9. in c. hoc capite quomodo præsupponitur. conf. 155. in c. in processu sic'lo. col. fin.* Facit; quia si gemini, puta masculus, & fœmina nascantur, & de natiuitatis ordine non appareat, præsumitur masculus prior editus, casus est *in l. si fœtu. §. fi. ff. de reb. dub.* Et inter Theologos dixit Alexander de Halis *in 2. part. suæ summ. qu. 78. membro 5.* conuenisse mulierem fieri corpore debiliorem: virum autem validiorem ex quatuor rationibus ibi per eum descriptis.

Illud vero nec admiratione caret ex hoc, quod quæ mascula sunt, ea quoque sunt valentiora, & firmiora. Vnde & masculum pro forti, vehementi, & magnanimo vsurpauerunt antiqui, vt scribit Næuius. Et contrario Hippocr. *lib. Aphoris. 5. cap. 16.* carnium effœminationem in sua translatione scribit pro debilitate, vt sentit ibi Galenus interpres; quoniam fœmina masculo sit debilior. Hinc quoque mulier, vt scribit idem Hippocr. *Aphoris. 7. c. 44.* retulit & Plin. *lib 7 cap.* ambidextra non efficitur: hoc est, quę ambabus manibus pro dextra vtatur, vt nonnulli viri vtraque manu vtẽtes sæpenumero nobis apparent. Cuiusmodi Aioth fuisse testatur *lib. Iudicum cap. 3.* & Asteropeum Ho-

merus *lib. Iliad.* 21. Nempe ob naturæ muliebris debilitatem, vt prodit Galen. in eo loco. Nam si ambabus (inquit) manibus ob neruorum robur ac musculorum quidam viri vtuntur, optima ratione, nulla mulier vtetur. sed satis abundeque habeat, si vna dextra modice vtatur. Amazonidas quidem solitas dextram amburere mammam, tradit historia, vt in proximam manum plus alimenti concurrens, & prouenienis, maior vigor, & valentia ei adesset. Vt quæ etiam ei per naturam inualida habeatur, vt scribit Cælius *lib. antiquarum lect. 2. cap. 35. circa medium.* vbi etiam scribit, qua ratione physici tradunt, ambidextrum fieri hominem, aut sinistra vti aliquem pro dextra.

Accedat huc, quod scribunt, qui numerorum rationes scrutati sunt, numerum parem fœminam esse, imparem vero marem; quia semper fortior sit ad omnia, vt copiose disseruit Macrobius *libr. 1. de somnio Scipionis.* & Lucas de Pen. *in l. 3. post initium. Cod. qui morbo se excus. lib. 10.* vt *in sequenti parte, in 37. consid.* dixi.

Pro hac ratione militat, quod rerum naturæ Scriptores, plantis, herbis, arboribus & virgultis, quibus maior vis inest, masculi nomen ac titulum assignant: quibus vero minor, fœminæ, licet non proprie, sed similitudinarie, quod quędam illis insint masculorum proprietates, & fœminarum. Et quemadmodum masculus maioris est virtutis, vt plurimum, quam fœmina. Ideo planta, cui maior vis adest fructus promendi, masculi adepta est nomen: cui autem minor, fœminæ, vt scribit Plinius *naturalis historia lib. 14. c. 4. circa initium.* Arboribus imo potius omnibus, quæ terra gignit, herbisque etiam vtrumque sexum esse diligentissimæ naturæ tradunt: vt etiam refert Cælius *lib. antiquarum lect. 11. ca. 33. in fin.* & de quibus *in seq. part. in 40. consid.* dictum est.

Secunda ratio est; quoniam qui plus habet rationis, ingenij, prudentiæ, & consilij, aliorum rector, & dominus cõstitui debet; qui vero minus, seruiat; quia, vt ait Salomon *Prouerb.* 10. Qui stultus est, seruiet sapienti. & 17. *cap.* Seruus sapiens dominabitur stultis filiis. Et scribitur *Eccles.* 10. Seruo sensato liberi seruient. Et infra *hac part. in 8. consid.* late dicetur, scilicet, sapientes esse præferendos illis, qui inscitia, rerumq; ignoratione tenentur. Sed consilium mulierũ est inualidum, vt inquit Aristot. *lib. 1. Polit. vlt. cap.* & refert Bald. in *rub. C. de rerum permut. ver. item. quare donatio.* vbi dicit, hoc esse naturale & immutabile. & *in cap. 1. in 2. lect. col. pen. ver. vltra quero. extra de iudic.* Cum plerunque fœminarum consilium aduersus propria commoda laboret, *l. si par. in fin. C. de sponsalib.* Et dicit glos. in *l. 1. C. de confirm. tut.* quod consilium mulierum est fragile. Et in §. 1. *Inst. de satisd. tutor.* dicit esse infirmum. Et etiam Cicero *in oratione pro Lucio Murena,* mulieres omnes (ait) propter infirmitatem consilij, maiores in tutorum potestate esse voluerunt. Et multo plura alia pro fragilitate huius consilij dici possent. Quæ cum sint extra propositum, relinquo ea Andreæ Tiraquello in *suis legibus connubialib. in princ. p.* vbi multa contra mulieres scripsit. Vnde aduersus eum Almericus Bonchardus Gallicus Apologiã fœminei sexus edidit. Et ibi concludit Tiraquellus, quod cum mulieres sint viris longe inferiores, & animi & corporis viribus, vt ibi; & ante aliquid dictum, & comprobatum est, quibus viribus potestas proficiscitur, & dominatio: illud concludendum est, vt viri vxoribus præsint, dominentur, imperent vt domini contra vxores. Quas rationes (vt ait) à diuo Augustino assumpsit: cuius verba sunt huiusmodi in *li. quæstionum Genes.* vbi & gloss. ordinar. citat: est ordo naturalis in hominibus, vt seruiant fœminæ viris; quia & illius hæc iustitia est, vt infirmior seruiat fortiori. Et hæc in dominationibus & seruitutibus clara iustitia est, vt qui excellunt ratione, excellant dominatione; quæ verba (corrupte tamen & diminute) reperiuntur *in ca. est ordo. 33. q. 5.* Imo etiam vir inferioris dignitatis præfertur fœminæ maioris dignitatis. Cum vir præfectorius præferatur fœminæ consulari, *l. 1. ff. de senatorib.* vbi Vlpian. scribit: *Consulari fœmina consularem virum præferendum esse nemo ambigit. Sed vir præfectorius an fœmina consulari præferatur, videndum est. Et puto præferri, quia maior dignitas est in sexu virili.* In quam sententiam Euripides in Iphigenia inquit:

Præstat vir vnicus, estque lucis huius munere
Dignior, quam multa sane fœminarum millia.

Ideo firmabitur, quod nimis gloriosæ quędam Domicellæ in pompis, supplicationib. rogationibus seu processionibus dominicalibus, & festiuis incedunt statim post sacerdotes, & ante masculos; quoniam semper masculi in actibus publicis præferendi sunt.

Tertia ratio; pro excellentia sexus virilis ad muliebrem quantum ad dignitatem procedit, & est in principia ndo; Omnes tam viri, quam fœminæ ex vno viro fuerunt. In quo est expressa repræsentatio egressus rerum ab illo vnico principio primo & summo. Quæ ratio confirmatur ex dictis Pythagoræ dicentis: marem in omni genere animalium esse naturæ & virtutis principium, sicut scribit Albertus Magnus *lib. 18. de animalib. t. 2. ad finem.* Et de hoc infra *eadem parte, in 16. consid. versi. honor.*

Quarta ratio est virtus in agendo; quia viri est agere, & mulieris est pati. Vnde plus habet sexus virilis de virtute actiua, propter quod robustior est & re, & nominatione. Et istud tenet Bald. in *l. vlt. C. de seruis fugit.* vbi dicit marem esse fœmina nobiliorẽ; quoniam agens nobilius patiente. Sicut etiam dicit Bart. *in l. 1. ff. de regul. Cato.* & Ias. *in princ. 5. col. ff. de verbor. oblig.* qui & paulo post illud dictum allegat pro notabili. Et fortior est causa in agente, quam in patiente, *l. 2. & vltim. C. ad Tertull. & l. 2. §. obycitur. ff. eo.* Ideo & res magis denominatur ab agente, quam à patiente, *l. 1. ff. de seruitut. rustic. præd. & l. si quis binus. ff. de vsufr.* & vtrunque tradit per ea iura Signorolus de Homodeis *consil. 167. incip. Hoc capite in curia Barani. col. 3. vers. nunc perueniamus.* vbi & illud quoque dicit sexum masculinum obtinere vicem agentis, per notata in *l. 1. C. ad leg. Pomp. de parricid.* Et Alber. de Rosate *in l. veluti. num. 7. ff. de iustit. & iur.* dicit, quod pater magis est diligendus à filiis, quam mater, secundum Philosophum, in quantum sunt principium generationis: quia pater est agens in generatione, & mater patiens: tamen ibi dicit, mater, quæ multum excederet patrem in virtute, esset magis diligenda. Facit: quia boni domestici (vt ait Ambrosius) sunt magis filiis præponendi.

Quinta: quia vir præcellit fœminam, ex quo habet autoritatem in præsidendo. Nam secundum verum ordinem, non mulier viro, sed vir præfertur mulieri, tanquam caput corpori, sicut dicit Apostolus *ad Ephes. 5. ad Corinth. 11. ad Coloss. 3. & 1. Pet. 3.* & has tres rationes posuit Bonauentura *in 3. sentent. distinction. 12. argument. 3. quæstion. 1.* vbi, & alij alias rationes, sexus virilis dignitatem comprobantes, adducunt super illa quæstione: An Deus humanam naturam potuit assumere secundum muliebrem sexum. In qua re concludunt diuus Thomas, Richardus, & alij, id indubitanter

bitanter potuisse, decentius tamen atque conuenientius, Christum, hominem in sexu virili induisse, qui dignior est, perfectior, atque honorabilior, vt tradit Aug. *lib. 83. quæst.* ante dictis tribus rationibus, quas reperit Tiraquell. *in suis legib. connub. in commentario ante primam legem connubialem.*

QVinta consideratio sit inprimis de defensoribus ciuitatum, qui inter plebeios numerantur, ex quo gerunt magistratum inter plebeios, omnibus plebeiis præferendi sunt, vt ex doctrina ante deducta in *7. part. in 24. consid.* comprobatum est. Sed quia de his *ibi*, & in *6. part.* reseruaueram hoc loco scribere: ideo de potestate eorum & iurisdictione dicendum est. Nam ante Iustinianum Imperatorem iam id officium ferme defecerat, cuius officij authoritas ab ipso Iustiniano reparata est, vt habetur *in Authent. de defenso. ciuit. in initio. col. 3.* Et ratio fuit, vt scribitur *ibi. in §. nulla* quia Præsides Prouinciarum ita depresserant id officium defensorum ciuitatum (qui erant magistratus seu iudices ciuitatum) in quibus sedes præsidialis erat; vnde ex præsentia præsidum, autoritas defensorum obumbrabatur.

Isti defensores ciuitatum, apud nos in plerisque locis dicuntur maiores, habentes magnam autoritatem & iuri dictionem, vt est maior Burdegal. Rupellæ, de quo fit mentio *in suprascriptione cap. ex parte, extr. de consuet.* Pictauiens. & multi alij: etiam maior Diuionensis dicitur Vicecomes, qui magnam habet potestatem in suos, & ab eis plurimum honoratur, & de multis cognoscit, quæ ad cognitionem & iurisdictionem præsidis videntur. In hac vero nostra ciuitate Heduen. defensor noster dicitur Vergobretus, & sic nomen antiquum retinens, quod habebat tempore Iulij Cæsaris, qui tunc summus magistratus erat, creabatur annuus & vitæ necisque in suos potestatem habebat, teste Cæsare in *suis comment. lib. 1. de bello Gallico, circa initium.* Et licet tempore Iulij Cæsaris, duo scilicet, Diuiaticus & Liscus huic magistratui præerant: nunc autem vnicus præsidet, qui vulgariter *le Vierg*, appellatur, vt per g scribatur; iuxta allusionem vocabuli, nec tantam habet potestatem; quam officiarij regij sæpe conatur deprimere, & etiam alij magistratus municipales in hac ciuitate existentes, qui habent iurisdictionem in pluribus locis ciuitatis, vt Episcopus, & etiam venerabiles viri domini Decanus & Capitulum Ecclesiæ Heduensis, qui habent iurisdictionem in eorum claustro; sed Vergobretus & Scabini ciuitatis pro viribus iura ciuitatis nostræ tuentur & conseruant. Verum à diuerticulo ad iter inceptum redeamus, vnde sciendum est, quod ciuitas sumitur generaliter pro quolibet municipio totius Prouinciæ, quæ caput est alicuius Prouinciæ, vnde per singulas Prouincias vna erit ciuitas Præsidialis. facit *l. in defensoribus.* ibi: *ciuitatum vniuersarum prouinciarum. C. de defens. ciuit. & in Auth. præsides gentium.* ibi; *per vniam quamq; ciuitatum. C. de Episcop. audien.* & vide hic infra *in 14. consid.* Et quia in huiusmodi ciuitate erat sedes metropolis, cui omnia municipia prouinciæ subderant; ideo ibi quamplurimum nobiles affluebant, & sæpius habitabãt. Vnde in ipsis ciuitatibus erat statutus magistratus, & nõ de decurionibus coactalibus, seu de proprio corpore ordinis, sed de nobilioribus habitantibus ciuitatem, *l. 1. C. de defens. ciuit.* & hic magistratus defensor ciuitatis dicebatur, & eligebatur à decurionibus municipalibus vrbis. Idem ab habitatoribus simul & ab Episcopo, vt in *l. defensores ita præcipimus. C. eod.* Postea tamen iure nouissimo, ista immutata sunt. Quoniam nec prohibitum est de incorporatis municipalibus & decurionibus assumere in defensorem, nec etiam de reliquis habitatoribus ciuitatis, sed vltra Album seu matriculam Curialium erat Album quoddam seu matricula, in qua certus numerus constitutus erat nobiliorum ciuitatis, tam decurionum, quam cæterorum ciuitatis habitatorum, & secundum decursum illius Albi seu exemplaris obtinebatur dignitas, vt in *Auth. de defens. ciuit. §. interim.* Sed circa hæc plus immorari, incassum laboraremus: cum electiones horũ defensorum, hodie diuerso modo fieri contingat, vt satis innuit *ibi gloss. in ver. circulum.* Et apud nos raro iura obseruentur in talib. Cum fere vnaquæque ciuitas sua insequendo priuilegia à Principibus eis concessa, certis anni diebus suos defensores eligat. Et nos Hedui hunc eligimus sæpius defensorem ciuitatis nostræ, qui nec decurio seu scabinus fuerit, & indiscriminatim omnes habitatores etiã coactales (quos Petrus Cothereau dixit esse Burgenses) eligebant: sed à paucis annis, vnus ex ciuibus nostris prospectans, quod plurimum gratiæ valeret apud Burgen. & primarios ciues, sed nõ apud plebem literas à Rege impetrauit: quibus cautum erat, vt Balliuus Heduorum ad electionem defensoris ciuitatis procedi faceret, cum num. 50. ciuiũ principaliũ, & maiorum ad hoc tantum collectorum, vna cũm Officiariis Regiis, quod & actum extitit, plebeiis infimis non admissis: & merito, cum tales in præceps ferantur, nec de commodo aut damno ciuitatis prquidear. Et rogati aut per machinationes, seu per brigas, vt ita dicam, tanquam coacti eligebãt: quia obnoxij, aut ob pecunias creditas, aut propter lucrum, quòd in artificio eorum lucrabantur, aut metum, ne, si forte contra vota eorum defensorem eligi cõtingeret, cum in officio esset, vindictam de eis sumeret: ex quo laudandus est mos antiquus & de iure obseruandus.

Et isti defensores ciuitatum taxatam habeant iurisdictionem vsq; ad summã 50. solidorum de iure Codicis, vt habetur in *l. 1. C. de defen. ciuit.* sed de iure nouissimo vsque ad 30. aureos, vt in *Auth. eod. § & iudicare. coll. 3.* prout adhuc & taxatam habent iurisdictionem apud nos. Et ratio assignatur ibi: quia in ea ciuitate aderat ipse præses, qui forenses quæstiones digne, & pro magnitudine posset & deberet determinare. Sed in municipiis non erant præsides, ex quo iurisdictio magistratuum municipalium non erat taxata, vt in *seq. consid.* dicetur. Sic ergo in simili idem erit dicendum de magistratibus municipalibus, quod ratione propinquitatis, si habeant præsidem prouinciæ propinquum, etiam municipales magistratus excusantur à necessitate officij, text. *in l. dies cautionis. §. si tam vicinum. ff. de dam. infect.*

Item defensor ciuitatis est maioris authoritatis quam magistratus municipij: quia omniũ prouincialium ibi repertorum iudex est; Imo omnium rusticorum ibi repertorum totius prouinciæ iudex est per præuentionem, vt omisso magistratu municipali, coram defensore in pecuniariis causis litigetur, vt *l. vtili ratione. C. de defens. ciuit.* Et huius rei ratio est, quando ipse defensor est tanquã parens humilium & plebeiorum. Vnde nomen habet defensoris, ea ratione, & plebeiis parẽs dicitur in *l. 1. in defensorib. & l. defensores nihil. C. eo.* Ideo à rusticis recusari non potest, vel à sede sua rustici reuocari nõ possunt, cũ eis sit tutor, parẽs, & defensor ab omni oppressione & molestia Officialium; quoniam si temerarie vexatus sit rusticus distractus à labore suo, erit defensoris coercere calumniam

aduersarij, & omnino in re prouidére, non tanquam simplex magistratus, sed tanquam capitaneus plebis decurionum & cæterorũ nobilium: ita quod oppressiones, & abusus in prouinciam fieri impedire facto suo debet. Vnde quorumcunque nobilium in hoc casu oppressionis popularis ipse capturam habet, non tamen cognitionem causæ, sed referre debet causam cognitioni iudicis competentis, siue sint militares, siue ciuiles iudices, vt in *l. defensores ciuitatum. cum seq. C. de defens. ciuit. & in §. audient. Auth. eod.* Non enim mulctare possunt, nec mulctas infligere plebeiis, nec seueriores quæstiones exercere, ne nomen defensoris amittant, sed plebem, & decuriones ab omni improborum insolentia, & temeritate tueri debent, *l. defensores nihil. sup. alleg.* Ideo non recenset Petrus Cothereau *in suo schedulari magistratuum ciuilium. tit. de magistratib. municipalib.* Iurisdictio defensoris ciuitatum non est eis patrimonialis: quoniã plebeios ad emendas condemnare non possunt, & hoc est, quod vult dicere text. *in l. vnic. in princ.* ibi: *non tamen, &c. ff. si quis ius dicenti non obtemp.* Et ratio est: quia, cum ipsi defensores, vel municipes arcam communem habeãt pro ære, & thesauro suæ communitatis, vel vniuersitatis, vt in *l. 1. §. 1. ff. quod cuiusque vniuersit. nomin.* periculum erat, ne nimis suo ærario fauerent, si emendas haberent. Iurisdictio vero Principis est patrimonialis. Vide Guid. Papæ *dec. sua 626.* vbi quærit, an castellani possint mulctare, & mulctas imponere: vnde præsides Principis iurisdictionem pœnali iudicio, id est, à mendis emendare habent, *l. pen. & fin. C. de modo mulctar.* Hodie tamen aliter obseruatur fere in omnibus defensoribus ciuitatum Franciæ, cum habeant potestatem condemnandi plebeios ad emendas, & illas ærario ciuitatis applicant. Sed hoc fit ex concessione Principis communiter: vt plurimum in diuersis locis habent cognitionem causarum criminalium, etiam in forenses delinquentes in eorum ciuitate, & districtu repertos, vt maior Diuion. qui habet cognitionem in omnibus causis criminalibus: sed gentes Regiæ volunt excipere certos casus, vt in crimine læsæ maiestatis, falsæ monetæ, & aliis, vt de hoc pendét processus in Parlamento Diuionensi. Etiam iure nouissimo videtur habere locum: cum talibus leuiora crimina audire, & competenti castigatione tradere permittatur, vt est text. in *§. audient. in initio. Auth. de defen. ciuit.* Nec mirum est: quia simplex iurisdictio sine modica coercitione nulla est, text. in *l. vlt. ff. de officio eius cui mand. est iurisd.* quod videtur verum, nisi expresse prohibitum esset à principe.

Et concludam ex prædictis; Defensor ciuitatis tanquam totius prouinciæ gubernator habetur: vt colligi potest ex *l. in defensorib. cum quatuor legib. seq. C. de defens. ciuit.* Eo etiam; quia habet censuram, seu politiam morum, seu status non solum hominum, sed ipsius patriæ, vt *l. pen. C. eod.* Et scias, quod defensor ciuitatis (cum sit loco patris ciuibus, vt ante dictum est) non potest per aliquem ex ciuibus in ius vocari sine venia, ita tenet Ang. *in l. generaliter. ff. de in ius voc.* quem sequitur dominus meus Ias. in *§. pœnales. num. 69. Instit. de actio.* allegat text. *in §. eos autem, qui ita sine mercede. in Auth. vt iudices sine quoquo suffrag. coll. 2.* Sed hodie eorum potestas non ita extenditur: cum maiores ciuitatum hodie loco defensorum ciuitatum constituti, tantum in vrbe, seu intra circuitum & muros suæ vrbis, vel incolatum, aut balliuiam defensionem suæ plebis habeant.

Qui plebanatum habent in vrbe, qui ordini decurionum coartales sunt, seu fide coartati, quos Franci Burgenses vocant.

Cæteris autem habitatoribus maiores nostri non sunt ius dicentes, seu in illis magistratus non est: sed solummodo tribunus eorum, id est. Capitaneus pro obseruatione & custodia loci, & habet respectum super obseruandis moribus seu statu & politia ipsius vrbis. Et hæc est authoritas maiorum vrbicariorum, qui per prouinciam extra vrbem nihil possunt, nec sunt iuridici inter rusticos prouinciæ; sicut iure scripto defensores ciuitatum. Defensores vero patriarum seu gubernatores maximi decori sunt, de quibus ante *in 7. part. in 10. consid. & in 9. part. in 14. consid.* dixi. Nam sicut insigniis Regiis fruuntur, ita Regis personæ locum repræsentant, sed munus, seu partes gubernatoris partialis eædem sunt cum partibus defensorum ciuitatum, vt scribit Petr. Cothereau *in loco alleg.*

Sexta consideratio; Sunt & alij plebeiorum seu incolatuum municipiorum, dicti magistratus municipales. Et in multis differũt à defensoribus ciuitatũ, de quibus in præcedenti consideratione dictum est. Quoniam isti meliores partes in iure dicẽdo habent, quam ciuitatum defensores, licet in iure agendo minores sint. Quia ciuitatum capitanei sunt defensores, & non magistratus, sed magistratus ius dicunt de iure supra 200 aureos, & non ipsi defensores. Et isti magistratus municipales nullum imperium exercẽt merum, aut iurisdictioni mixtum: sed causas tantum expedire possunt. In quibus iudicis dandi licẽtia est, seu quæ delegari possunt, iuxta ea, quæ scribuntur *in l. imperium. ff. de iurisd. om. iud.* Et sic coram magistratibus municipalibus tantũ expediri potest legis actio, hoc est, iuris actiones exerceri coram eis solum possunt, facit *l. 2. §. deinde ex his. ff. de or. iur.* Edicere autem vel discernere non possunt hi magistratus municipales. Ita scribit Pet. Cothereau *in suo schedulari magistratuũ ciuilium. tit. de magistratib. municip. in initio.* vbi declarat, quid sit edicere, & de potestate Balliuorum, vassallorum, seu dominorum Franciæ, & quam iurisdictionem habeant, dicens ipsos habere maiorem iurisdictionem, quam magistratus municipales. Et scias, quod in Francia communiter Barones & magni domini in suis Baroniis, & magnis seignoriis, quæ meliori feudi nomine decorantur, duos habẽt iudices, & apud eos ordo iuris dicendi obseruatur, nec habet locum præuentio. Nam primus, qui est inferior, & subalternus, sæpe in vulgari nostro Castellanus dicitur, & in prima instantia cognoscit de causis inter personas dictorum locorum, & aliqui habent iurisdictioné limitatam vsque ad certam summam & à sententiis eorum appellare licet ad secundum iudicem, qui dicitur Balliuus, & est superior, cum maiorem potestatem habeat. Iurisdictionem enim habent non taxatam pro quantitate summæ. Edicta & decreta facere possunt, dummodo legibus Principis non refragentur. Merum & mixtum imperium, & iurisdictionem exercere possunt: & hoc vel ex speciali beneficio, & expresso priuilegio Principis; quia præscriptis verbis inuestigare cauetur de collatione iurisdictionis, vel moribus competit ex tali intitulatione Baroniæ, vel dignioris feudi, iure communi fundatam esse iurisdictionem omnimodam, & ipsum modum imperium habere; vnde amplior est potestas dictorum Balliuorum. Aliquando etiam, qui habet ita feudum nobile cum iurisdictione à Principe cum illa potestate cõstituendi Balliuum, potest omnem iurisdictionem sub se cõcedere, nec tamen abdicare videtur iurisdictioné: quia ad suum

ad suum Balliuum appellabitur à iudice minorum vasallorum, qui pedanei vasalli dici possent, ad instar iudicum, vel minores valuasores dicantur, qui apud nos habent iurisdictionem taxatam, & solam iurisdictionem infimam exercere possunt. Et à sententiis huiusmodi Balliuorum licet secundario appellare ad curiā præsidis prouinciarum, qui etiam apud nos Balliui vel Senescalli vocantur: de quibus ante dixi in 7. *part. in* 19. *consid.* Sed, vnde egressi sumus, redeamus. Municipes hodie dicuntur omnes ciues, seu inhabitātes municipium, vt in *l.* 1. *ff. ad municip.* Municipium autem est, quod proprium publicum, & ordinem habet. facit *l. legatis. ff. ex quibus maiores.* Etsi ciuitas *l.* 1. *ante alleg.* Inde de locis, vbi est ciuitas habens suum defensorē, diximus *in praced. consid.* Ideo hic de municipiis fit mentio, quæ forte sunt oppida, seu vrbes non maximæ: hoc est, mediocres vel minores, vt proprie est locus Belnæ, qui tamen maiorem habet. Locus de Sinemuro, in quo est magistratus municipalis. Locus Auxonæ, Montis Barri: imo etiam ciuitas Cabilon. non habet defensorem ciuitatis, sed magistratum municipalem, & Scabinos, qui nihil habent commune; quoniam ipse magistratus municipalis, non habet aliquid agere cum Scabinis, qui habet cognitionem de politia ciuitatis, & nullam habent iurisdictionem, seu subiiciuntur ipsi magistratui municipali.

Et ipsa vniuersitas municipij, seu ordo decurionum ad iurisdictionis expeditionem tenebatur sibi assumere magistratum. Non enim ipse ordo ius dicere poterat, sed per suos magistratus, qui quidem magistratus Duumuiri dicebantur: quia duo in numero ordinabantur iudices eiusdem potestatis in iure dicendo, & per præuentionem vnicum magistratum, seu officium exercentes, & vnius solius hominis vicem agētes, vt *l. magistratus municipales. ff. ad municip.* ex qua lege in finalibus verbis constat, quod omnia municipia vniuersitatem seu ordinem decurionum habentia, habent ius habendi magistratum, vel expressa lege municipali, hoc est, ex singulari lege, & spirituali priuilegio Principis, vel ex moribus, & iure communi, dummodo eis municipibus id non sit expresse prohibitum.

Et non solum municipia debent habere magistratum municipalem, si non habeant defensorem ciuitatis vel eius vices gerentem: sed etiam quælibet Castellaniæ, & alij districtus iurisdictionales, qui alio feudi nomine & titulo decorantur, debent habere propriū magistratum, per quem iurisdictionem expedire in sua terra curabunt domini habentes tale feudum, ex quo omnem meri & mixti imperij iurisdictionem habeant, vel vnam speciem iurisdictionis tantum. vel ex expressa concessione inuestituræ feudi, vel expresso priuilegio Principis, vel ex præscriptione tanti temporis, de cuius initio memoria non extat, seu alias qualitercunque, vt declarat Petr. Cothereau *in loco hic ante allegato.* Vnum ex ante dictis concludam, quod cum ipsi magistratus habeant iurisdictionem in suos municipes & subditos, debent eis præferri, ex ante deductis *in* 7. *part. in* 24. *consid.* vbi scripsi de gerentibus magistratum seu administrationem, qui alios præcedere & præhonorari debet.

SEptima consideratio: Habentes dignitatem, præferuntur non habentib. dignitatem. vt ante *in* 1. *part. in* 66. *consid.* scripsi. Ex quo illi, qui præsunt cognitioni Villæ, seu villagij, vel castri, aut burgi, de quibus *in preced. consid.* dixi in fine: cum habere dignitatem dicuntur, vt dicit Bald. *in c.* 1. §. *cæteri vero. quis dicatur* *Dux, Marchio, Comes, in vsib. feud.* præferuntur omnibus aliis plebeiis: vt etiam *in d.* 67. *consid.* dictum est, & in 7. *par. in* 24. *consid.* vbi scripsi magistratus cæteris esse præponendos. Videtur tamen, quod dignitas temporalis non sit in consideratione quo ad præcedentiam, data paritate in aliis, vt dicit Franciscus Niconitius *in rep. cap. quoniam contra falsam vers. nota sexto loco Abbas extr. de proba.* Sed inter alios Officiarij Regij præferuntur: ex quo maxime sunt perpetui, & non temporales, nec reuocabiles ad nutū Principis, vt scribit G. Bened. *in rep. cap. Raynut. in verb. & vxorem nomine Adelasiam in* 5. *decis. num.* 164. *de testam.* quod præferantur, facit *c. vt debitus honor. extra de appell. & l. omnem honorem saluum iudicibus reseruantes.* quæ est *l. fin. C. quando prouoc. non est necesse l. iudices.* & ibi Lucas de Penna *C. de dignit. lib.* 12. *& in l. pen. C. de veteranis. eod. lib.* & postea Consules, quos in Gallia vocamus Scabinos. *c.* 1. *de immunit. Eccl. li.* 6. *& in cle.* 1. §. *potestas. & ibi gl. in ver. Scabini. de pœnis ca.* 2. cuius initium est, *ex parte Scabinorum. extra de alien iudicij mut. cau. facta.* & ita refert Ioannes Montaigne in *suo tract. de auctoritate magni Consilij.* Intellige tamen, dummodo existens in dignitate, dico & in dignitate, quia si efficeretur vilis; tunc iuniores eo & inferiores præponerentur. Ita dicit Franciscus Niconitius in *d. sua repet. c. quoniam contra falsam. ver. nota sexto loco Abbatis.* vbi plura alleg. *extra de probat.*

Et quilibet magistratus, etiam infimi; sunt in honore, *l. hono. in princ. ff. de mune. & hono. c. si.* 16. *dist.* Dec. in *d. c. vt debitus honor iudicibus deferatur. ext. de appel.* Ideo tales honorandi sunt, vt dicit Purpur. in *l.* 1. *num.* 310. *ff. de off. eius cui mand. est iurisdict.* qui præferri debent Scabinis, hoc est, Decurionibus, seu Consulibus, cum habeant iurisdictionem ante Scabinos, vt hic ante *in praced. consid.* dictum est.

OCtaua consideratio; Post nominatos in præcedentibus considerationibus, præferendi sunt aliis Satrapæ ciuitatis, qui secundum gl. *in verb. Satrapis, in c. fundamenta de elect.* pro sapientibus accipiuntur: vt sunt Aduocati, & Patroni causarum, qui debēt per iudices honorati *l. nec quicquam.* §. *circa. ff. de offic. Proconsf. & legat.* Notat Boërius *in Apostillis ad Dynum super reg. in iudicijs. de reg. iur. in* 6. & ante in 7. *par. in* 28. *consid.* deductum est, & comprobatum. & latius *infra ead. par. in* 18. *consid.* & aliquando sagacitas dicitur Prudentia. *l. quæsitum. ff. de cond. & dem.*

Facit, quod scribitur *Deut.* 1. ibi: *Date ex vobis viros sapientes & gnaros, quorum conuersatio sit probata in tribubus vestris, vt ponam eos vobis Principes.* & ibi sequitur, quod Moyses elegit de tribubus Israel viros sapientes, & nobiles, quos constituit Principes, Tribunos & Centuriones, & Quinquagenarios, ac Decanos, qui docerent illos singula, atq; rectè iudicarent. *Prouerb.* 11. Qui stultus est, seruiet sapienti & 17. *c.* seruus sapiens dominabitur stultis filiis. & *Eccles.* 10. seruo sensato liberi seruiant. Idque est quod Arist. *lib.* 1. *Polit.* dixit, Eos esse seruos in Republica, qui inscitia rerumque ignoratione tenentur, qui vero ingenio præstant, naturaliter præstant. Dixi hic ante in 2. *consider. in fin. & in* 4. *vers.* 2. *ratio.* vbi scripsi masculos anteponi fœminis: quia plus habēt prudentiæ, intellectus, consilij & rationis. Et Platonis est sententia in *lib.* 3. *de legib.* Septem esse rationes, quæ ad dignitatem imperandi facere videntur: quæ sunt paternitas, de quo hic infra in 16. *consid.* Nobilitas, vt dixi ante in 8. *par.* Dominatio & potentia, de quibus etiam dixi in 3. 4. 5. 6. *& 9. partibus.* Senectus, vt hic infra in 17. *considerat.*

Prudentia, vt supr. in 10. *par.* Sors, vt ante in 1. *part. in 43. consid. & in 5. in 45. consid.* & infr. in *vlt. in 51. consid.* Sed prudentiam omnibus anteponit, vt intelligantur, quæ humanorũ saluti expediant, & satis scripsi in *d. 10. par. in pr.* & merito: quia Princeps ille (inquit Euripides) quisquis præeminet sapientia. Astronomi pariter istud cõfirmant, testantes Solem & Mercurium præ cæteris Planetis propinquos assidue in cœlesti circuitu Comites inuicem esse: vt scilicet, quicunque Solem syderum dominum viderint, absq; sapiente Mercurio in Cœlo nusquam incedere plane intelligant, & in terris, potentiam atque dominationem nunquam absque sapientia, vel concedi debere, vel concessam diu posse regnare. Ideo Principes plurimum laudandi sunt, si sapientia præditi fuerint, vt ante dixi in 5. *part. in 10. consid.* Et in omni negotio, nedum in re militari absque consilio, prudentia & ratione (vt dixi ante in 9. *part. in 44. consid.*) nihil aut parum prospere geri potest. Cum prudentia nimium plus ponderis & momenti habeat, quam robur corporis. vt Homerus *lib. 23. Iliad.* vbi Nestor prudentissimus introducitur alloquens Antilochum filium, his versibus comprobat:

Consilio sano multo, quam robore præstat.
Hirsutam quicunque parat succidere syluam.
Consilio rursum nauclerus in æquore nigro,
Dirigit vndiuagam nauim, raptantibus austris.
Consilio auriga aurigam, vincitque, præitque.

Accedat & illud Vitinnij apud Marcellum; Sapientia gubernator nauem torquet, non valentia. Et illud validissimum Ciceronis in *Lælio*: Non enim viribus, aut velocitatibus, aut celeritate corporum magnæ res geruntur, sed cõsilio & autoritate, & scientia: Et quod idem scribit lib. Officiorum, Parum sunt arma foris, nisi sit consilium domi. quod citat Panor. in *c. ex multa. §. vers. nota quod pollens consid. ex. de voto.* & ibi dicit tex quod non sunt inutiles ad pugnandum, qui etsi per se pugnare non possunt, maturitate tamen consilij adesse valent pugnantibus. Et non solum ius postliminij est his, qui pugnare possunt, sed omnibus, qui eius naturæ sunt, vt consilio, vel auxilio, seu aliis modis vsui bellico adesse possunt. *l. postliminium. §. vlt. ff. de capt. & postl. reuer* facit *l. 2. §. corporis*, ibi: *cæterum quæ consilio prudentium viri. & c. non remittuntur. ff. de vaca. & excus. mun.* Nec cum antedictis discrepat illud Horatij in *Od. lib. 3. Ode 4.*

Vis consilij expers mole ruit sua.
Vim temperatam dij quoque prouehunt in maius, &c.

Et vide in *d. 44. consid.* Facit etiam; quia aduocati, causarum Oratores non minus prouident humano generi (ex maturitate & salubritate consilij) quam si patriam armis defenderent, vt dicit text. in *l. aduocati. C. de aduoc. diuer. iud.* vt ante in 7. *par. in 28. consider.* scriptum est.

NOna consideratio: Stulti & imbecilles, seu minus sapientes, interdum sunt admittendi, nec sunt omnino abiiciendi: quoniam, vt ait Gellius *li. 1. c. 6.* & Macrobius *li. Saturn. 6.* Nemo quisquam tam efferis moribus, quin faciat aut dicat nõnũquã aliquid, quod laudari queat. in quam sententiam profertur Græcum prouerbium: *Sæpe etiam est olitor verba opportuna locutus.* de quo Rochus Curtius in *c. fi. col. 18. vers. 6. nota. ex. de consuet.* Sed Erasmus dicit, quod in illo prouerbio Græco debet esse stultus pro olitore, sed vtcunq; sit, vtrumq; huic proposito optime conuenit. Et facit; quia, quemadmodum nemo est adeo malus, atque improbus, quin interdum boni quippiam faciat. text. in *c. quid ergo turbamur. de pœnit. dist. 3.* Ideo dicit Plinius in *Panegyrico ad Traianum.* Laudabilia multa etiam mali faciunt. Sic etiam nemo tam infimæ sortis & notæ, quin interdum dicat quippiam ad rem vehementer accommodatum, & neutiquam spernendum, etiam summis viris, & prudentia præditis. Non multum discrepat dictum Ciceronis *lib. 5. q. Tuscul.* Sæpe est etiam sub pallio sordido sapientia. Summa etiam sæpe ingenia in occulto latent, vt scribit Plautus in ea fabula, quæ inticulatur, *Captiui duo*: & ait Seneca: potest ingenium fortissimum, ac beatissimum sub qualibet cute latere. Sed melior est sententia pro hac consideratione, in *l. 1. §. sed neque, C. de veteri iure enucl.* ibi. *Cum possit vnius forsitan & deterioris sententia, & multos & maiores in aliqua parte superare.* quem text. dicit aureum Franc. Curtius *cons. 57. in cap. super eo quod ab ord. col. 4.* & ante eum Barbat. *cons. 1. col. 19. l. 3.* & facit singul. Pan. in *c. 1. col. vlt. ext. de const.* & ipse Barb. in *l. si dari stipuler. col. 11. de verb. obl. & cons. 15. incip. Deum innocent adiu. eum. col. 7. l. 3. cons. 40. quod inci. à Ioue prin. col. 5. eo. l. b. 3. & cons. 64. inci. illud referam in med. col. 5. eo. li. & in repet. rub. C. qui admit. col. 8 & in clem. ne Romani. col. 2. de elect.* Et alibi dicit esse valde notabilem Pan. in *c. appellamus. col. 2. ext. de firm.* Et ponderauit ipse Pan. *cons. 1. in fi. in 1. li.* vbi etiam dicit notabilem. Et iterum *cons. 85. inci. in præsenti q. in pr. eod. lib. & Rom. in rep. l. si vero. §. de vir. e. in 54. fallen. ff. sol. mat.* & Barb. *consi. in c. clare præscribi. col. fi. li. 2. & cons. 34. incip. præclare optimus dicit Psalmista. col. 13. eo. li. 2. & alibi sæpe.* vt curiosus lector in his indagare poterit.

Quam sententiam clare comprobat illud Dei optimi maximi, vt scribitur *Matt. 11. & Luc. 10.* Abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Ideo non abs re dicit gloss. 1. in *c. ad audientiam, ext. de consuetud.* non esse inconueniens ab insipientibus, id est, minus sapientibus (vt ibi gl. declarat) petere consilium. Quia quandoque reuelatur minori, quod maior nescit. *l. potioris. Co. de offi. cio rectoris prouinciæ. & c. esto subiectus. in fin. 45. dist. & c. si habes. 24. qu. 3.* quam gl. ad hoc notant Doctores in *d. c. ad audientiam nostram.* Et fere omnes ibi scribentes post Ioa. And. referunt historiam huic materiæ congruentem, de quodam fatuo Parisien. qui miro modo determinauit controuersiam inter egenum quendam, & tabernarium. Nam cum tabernarius pecunias peteret ab egeno: quoniam panem velut suauius comederat ad culinæ fumum & odorem, Iudicauit fatuus tabernario soluendum ex sono denarij. Quam quidem quæstionem non potuisset Cato, aut Gratianus (vt dicunt Ioan. Andr. & Panor.) æquius decidere. Hanc etiam historiam post illos refert Barba. *in l. 1. colum. 7. vers. pone quod furiosus. ff. de verb. obl. & consi. 58. incip. Clementissimi Dei patris, col. 2. lib. 1. & cons. 59. incip. illud in medium afferam. colum. 3. lib. 2.* & Rochus de Curte. in *ca. vlt. col. 18. versi. 6. nota. extra de consuet.* Subiungit autem Panor. in *d. c. ad audientiam nostram.* audiuisse se à suo ipsius præceptore (qui fuit Cardinalis) cum locum illum legeret, Barbatum sæpius in causis, in quibus ab eo petebatur consilium cum mercatoribus conferre solitum, & per notata in *d. c. esto subiectus.* monet Spec. *in tit. de aduocato. §. nunc tractemus. vers. facto autem intellecto. ante finem.* vt etiam minus peritos consulamus, cum quibus conferre aliquando profuit. Et ex dicto Specul. sæpe dixit nonnunquam fore bonum in consiliis, seu consultationibus, quæ fiunt super difficultatibus iurium alicuius

cuius partis litigantis, aut in decisione causarum, seu visitatione processuum aduocare aduocatos iuuenes, etiam non multum peritos, nec sunt despiciendi: quoniam, vt plurimum monent aliqua dubia, quæ si decidi ab eis nequeunt, dant materiam cogitandi prudentia & scientia prouectis; facit text. in *leg. munerum.§.mixta.* ibi; *vt Herennius Modestinus & notando & disputando bene & optima ratione decreuit. ff. de muner. & honor.*

Accedat huc exemplum apud Gellium *li.* 18. *c.*3. ex Æschine, in oratione, qua Timarchum accusauit. vbi cum populus Lacedæmonius de summa Reipublicæ quidnam esset vtile, & honestum deliberaret, & vir quispiam improbissimus & turpitudine pristinæ vitæ diffamatissimus cõsilium dedisset probatissimum, turpi autore mutato consilium tamen secutus est. quod etiam recenset Plutarchus *de ciuili instit.* vbi hunc in honorem virum & diffamatissimum Demosthenem dicit fuisse vocatum.

Refert etiam Valerius *li.*7. *de testamentis non rescissis, c.*1. Tuditanus ciuis Romanus, vir notæ insaniæ, vtpote qui populo nũmos sparserat, togatamque velut tragicam vestem in forum trahens maximo cum hominum risu visus fuerit, multaque alia furoris testimonia dederit. Fecit tamen testamentum legibus tam consentaneum, vt à Centumuiris comprobatum sit. licet T. Longus ei sanguine proximus, illud subuertere conatus fuerit: quoniam ex Romanorum legibus furioso & insano testari non licet. Magis enim (vt scribit Valer.) Centumuiri, quod scriptum esset in tabulis, quam quis eas scripsisset, considerandum existimauerunt. Et forte rationem istam habuerunt, qui licet furiosus, tempore furoris condere testamentum non possit. *l. in aduersa. ff. de testam.* quæ est *l. Pauli iureconsul.* Tamen, si habuerit dilucida interualla, illo tempore testamenti factionem habet, *l. furiosum. C. qui testam. fac. poss. & §. furiosi. Inst. eod.* De quo satis constabat ex ordinatione illius testamenti. Ideo ratum mansit. Istam historiam post Valerium etiam recitat Ioan. And. in *c. si. in fin. de success. ab intest.* Bald. in *c.*1. *col.*2. *in verb. sed iusta. tit. per quos fiat inuestit.* Roman. Alexand. Corneus & Iason in *d. l. furiosum.* Barb. in *l.*1. *col.*3. *ff. de verb. obl. & cons.*58. *col.*2. *li.*2. *& l. is cui bonis. col.*2. *eo. tit.* Corneus *cons.*69. *incip. visis nonnullis actis. col. antep. ver. & quid ex qualitate el.*1. *& cons.*73. *incip. visis & diligenter inspectis. col.*1. *vers. insuper dicit. eod. li.*1. *& cons.*217. *incip. in causa vertenti. col. vlt. li.*3. Angel. Aret. in *§. præterea testam. Inst. quibus non est permissum facere testam.* Et ex antedictis vna cum pluribus aliis rationib. concludit Tiraq. in *suis legib. connubialib. in comment. ante 1. legem.* Quod licet etiam cõsilium mulieris sit quodammodo debile & fragile, vt communiter; tamen interdum à maritis exquirendum est, & laudandum, vt dixi supra in 2. *par. in* 10. *consid.* Possent & multa adduci ad rem facientia. Et quomodo ab iniquis, & prauis sententiæ veræ, & certæ interdum proferuntur: vt Cayphas, qui licet non esset verax, tamen verum dicit. vt in *c. dominus.* 1. *q.* 1. Et Saul Rex malus prophetauit *ca. prophetauit. eod. loco.* & ibi plura.

DEcima consideratio; Vxorati præferuntur non xoratis, cum per matrimonium quis consequatur magnam dignitatem. Quia, vt dicit text. in *Auth. de nupt. §. deinceps.* Nuptiarum magna est dignitas. *col.* 4. dixi in *comment. nostris super consuet. Ducat. Burg. in rub. des droicts, & appartenances à gens mariez. ante finem. in addit.* & ibi plura scripsi pro laude matrimonij Et perpulchrè scribit Aul. Gel. *li.*2. *c.*15. maritos habentes vxores præferri debere non habentibus, etiam senioribus, maxime si habent liberos. Et eius verba elegantissima; quia etiam multas quæstiones in materia huius considerat. & 12. subsequentis decidũt, transportaui. Postquam soboles (ait) ciuitati necessaria visa est, & ad prolem populi frequentandam præmiis atque inuitamentis vsus fuit, tum antelati quibusdam in rebus, qui vxores, quippe liberos haberent, senioribus, neque liberos neque vxores habentibus. Sic capite septimo legis Iuliæ, priori ex Consulibus fasces sumendi potestas fit, non, qui plures annos natus est, sed qui plures liberos, quam collega, aut in sua potestate habet, aut bello amisit. Sed si par numerus liberorum vtrique est maritus, aut qui in numero maritorum est, præfertur. Si vero ambo, & mariti & patres, totidem liberorum sunt, qui maior natus est, prior fasces sumit, & in omni specie honoris prior, potiorque habetur. Super his autem qui aut cœlibes ambo sunt, aut parem numerum filiorum habent, aut mariti sunt, & liberos non habent: nihil scriptum in lege de ea ætate est, solitos tamen audio (vt ait Gellius) qui lege potiores essent, fasces primi mensis collegis concedere, aut longe ætate prioribus, aut nobilioribus multo, aut secundum consulatum ineuntibus & pro hoc est casus *l.*1. *C. de consulib. lib.*12. vbi deciditur, quod inter habentes eandem dignitatem ille debet antecedere, qui prius est adeptus dignitatem, etiamsi posterior pluries eandem assecutus fuerit. Faciunt quæ dicit Lucas de Penna in *l. mulieres. col.*5. *C. de incolis. li.* 10. vbi scribit de laude matrimonij. Cælius *li. antiq. lect.*15. *c.*19. *&* 23.

Et prædicta apparent vera inter viros, sed inter mulieres virgines in incessu, & alibi, præferuntur viduis, & maritatis, vt dicit Bald. & post eum Barbatia in *ca. causam. ext. de probat.* quod tamen non est absque dubio, in veris virginibus & castis. cum, vt ait ibi Barbatia, dictum illius c. in muliere virgine, habeat locum in viro. De virginibus dixi ante in 2. *part. in* 11. *consid. &* 3. *par. in* 34. *consid.*

Filiis vero etenim pueris consulum Rom. ante patres eorum ambulandi ius erat: & hunc morem summa diligentia retinuerunt, ne quis ab his inter consules & proximos lictores, quamuis officij causa vna progrederetur, se interponeret, vt ait Vale. *lib.*2. *tit. de institutis antiquis.*

VNdecima consideratio; Sicut inter plures plebeios præferuntur ciues habentibus incolatum. *l. libertus. § præscriptio.* ibi; *potior est originis causa. ff. ad municip. & de incolis.* de quibus hic infra in 12. *consid.* Ita Burgenses aliis inhabitationem seu mansionẽ habentibus. Quoniam Burgenses dicuntur habere quandam præeminentiã inter alios ex generali consuetudine Franciæ, & de his fit mentio in *c.*2. *extra de his, quæ vi metusque causa fiunt. & in c. ex parte. in suprascriptione. de consuet.* Et apud nos Burgenses dici possunt, qui cum aliqua præeminentia inter cæteros plebeios viuunt, absque tamen aliqua administratione, vt sunt originarij loci, maximè vrbis, aut oppidi, habueruntque prædecessores in loco à tempore longæuo. Item opulenti sunt, & amplas habent possessiones, & pingues reditus: rarò exercent mercationes, nisi de his, quæ à suis percipiunt possessionibus, & post nobiles, & magistratus, tertium obtinent honoris & ordinis locum. Et scias, quod tales Burgenses si emant Baroniam, vt plures faciunt, non tamen per hoc sunt Barones, nec inter Barones sedere debent, nisi habeant id à Principe. ita dicit Iac. Rebuffi in *l. in his num.* 50. *C. de prædiis & aliis rebus naucularii, libr.*11.

Et de his infra *ista part. in 26. consid.* etiam aliquid dictum est.

DVodecima consideratio; Inter quoscunque similis status etiam inter plebeios habens filios præfertur non habenti.tex.sunt ad hoc expressi *in l.Spurij. in fi.ff.de decur. & in l.in albo.C.eo.ti.lib.*10. Et, vt dicit gl.fi.*in d.l.in albo.*in ordine scripturæ anteferri debet, & eius vox in sententiis,& consiliis debet esse prima, etiam anteire deambulando & loquendo. *per iura in ipsa gl. alleg.& per l.1.C.de consulib.lib.*12. Ratio est ille fauor publicus,vt ciuitas liberis repleatur.*l.1.ff.solut. matrim.l.liberorum.§.præter.ff.de verb.& rer.sign.* Et dicit Pyrrhus in *eadem l.in albo.in fi.* se audiuisse doctos viros legentes illum locum, qui ex illo textu tenebāt doctorem habentem liberos præferri non habenti,& ex multis concludit numerum liberorum in multis operari. Faciunt, quæ scripsi hic ante in 10.*consid & in Commentariis nostris super consuet. Ducat.Burg.§ 5.in gl. sur les hommes.vers.quid autem.* Et idem dicit Pyrrhus: Idem esse in habente filias, sicut si haberet solum filios: sed ex dictis in quarta consideratione huius partis, magis præferretur qui liberos masculos haberet: Et ista prælatio etiam consistit in ordine sedendi, vt dicit Petrus de Rauen. in *suo compendio iuris, in dictis notabilib.fol.*99. Et etiam in honoribus assequendis, vt inquit Ioan. Saxon. in *consuetud. patria Turonensis tit. des douhaires de femme noble.art.*1. & ista videntur vera in actibus publicis, in quibus benemeritus & vtilior est præferendus. Dixi ante in 7.*parte,in* 24.*consid.* Secus in actibus priuatis, vt in familia,in cuius ordine ordo naturæ tantum inspici debet.*can.est ordo.*33.*q.*5.Hinc cum in domo sedetur, ambulatur,in conuiuio quoque familiari discumbitur, cessant honores inter patrem priuatum, & filium gerentem magistratum, alias non,vt hic infra in 16.*consi. scribitur.*

Et in rectore studij,qui præcedit Episcopum scholarem in studio existentem,sed in alio loco non,vt dicit Pan.in *c.auditis.colum.*3.*de elect.*& Felyn. in *rub.de maior.& obed.*& plene dixi ante in 4. *part.in* 44. *consid.cum sequent.& in 7 par.in 37.consi.* Sic etiam filius Episcopus in domo tenetur facere reuerentiam patri, sed in Ecclesia præcedit patrem.vt dicit Host.in *c.indecorum.de etate & qualit.* Ex quibus concludendum, quod quis potest haberi maior, & minor ex diuersis qualitatibus & sub diuersis respectibus,& ita omnia concordari & proportionari debent. & ita dicit glo. 2.in *c.queritur.*2.*q.*7.quæ alleg.*c. quanquam.eod.loco & c.perlectis.*25.*dist.*

DEcimatertia consideratio; Inter duos æquales, qui est in suo territorio, est maior altero. gloss. vlt.in *l. apud eum.ff.de manum.* Imo etiam Archiepiscopus, vel Cardinalis in terra Episcopi debet honorare ipsum Episcopum, vt notant gl.fi. & ibi Io.de Plat.per *l.nihil.per illum tex.C.de Palatinis.lib.*12 Dixi ante in 4.*par.in* 22.*consid.* Et ratio: quia per eius aduentum & præsentiam non perdit suam iurisdictionem,nec desinit eam exercere.*l cunctos.*quæ est *l.*3.*C. de metatis.eo.li.*12.*c.*1.*de off. deleg.*

Et dicit text.in *ead.l.*& *ibi.* exemplificando in Palatino Comitis thesauri, qui forte in promuntia præsidis morabatur, quod honor & reuerentia non solum debetur,& defertur præsidibus prouinciarum ab inferioribus,sed etiam à maioribus. Et ex his subnotat ibi Lucas de Penna in *column.* 1. deberi reuerentiam & honor in a maiore minori, cum in domo maioris est minor, & è conuerso, cum in domo minoris est maior.allegat textus in *Authent. de defens.ciu.§.iusiurandum.in fin.col.*3.*& in Auth.vt iudices sine quoquo suffragio.§.illud videlicet. vers. non sinimus, coll.* 2. *& d.l.*2. *& ea.qui se scit.*2.*q.*6.*& c.quanquam.*23.*dist.* & vide ante *in* 1.*par.in* 20.*&* 21.*consid.*

Ex quo etiam concludo,defensores & maiores ciuitatum & vrbium debere honorare decuriones seu consules,hoc est,Scabinos in ordine & loco, vbi sunt Scabini. Ideo, quando fit congregatio trium statuum huius patriæ Diuione, non est dubium; quod maior Belnæ, & Vergobretus Heduensis præcedunt Scabinos Cabilonens. sed si fieret dicta congregatio Cabilone,esset dubium,an ibi essent præferendi,argumento supradictorum.

DEcimaquarta consideratio: Ciuis alicuius ciuitatis supremæ,præfertur,seu anteponitur primario mediocris ciuitatis. vt tenet Decius in *c.* 1. *cleric. col.* 6. *ext. de iud.* quod intellige verum in loco indifferenti,sed in loco eorum quilibet in suo territorio, seu districtu præfertur: vt dictum est in *consid præced.* Fertur tamen cum Iulius Cæsar in Alpibus oppidulum præteriret,amicis quærentibus, an etiam illic seditiones aliquæ de principatu forent. Mallem,inquit, hic esse primus, quam Romæ secundus.

Et vnum scias, ciuitates sunt in multiplici differentia, vt dicit Bart. in *extrauag. Quoniam in prin.in gloss. Lombardie,circa med.* Quædam enim sunt ciuitates minores,& pusillæ,vt communiter omnes habentes iurisdictionem absque mero vel mixto imperio. Aliquæ sunt mediocres, quæ habent mixtum imperium. Aliquæ vero sunt maximæ, quæ habent merum & mixtum, vt ciuitas metropolitana. Nec dico, vt ait Bart. propter Episcopatum, quia forum causarum est magnum, cui suberant multæ aliæ ciuitates allegat *leg.si duas.§.est autem.cum §.seq. ff.de excus.tut.* vide infra in 60.*consid.in fi.* & hic ante in 5 *consid.*

Ex antedictis erat argumentum, quod Vergobretus Heduen. in congregatione trium statuum huius patriæ præcedere debebat,& maiorem Diuion.& Belnen. cum Hedua sit ciuitas ex vsu nostro. Diuio vero & Belna sunt vrbes, seu oppida, nisi vrgeret ea ratio, de qua ante: quia dictæ congregationes communiter fiunt, & fuerunt vsque in præsentem diem factæ Diuione & Belnæ, & cum Belna sit de Balliuatu Diuionensi, & sic de territorio, dicunt Belnenses dum sunt in vrbe Diuionensi ea ratione, quod maior eorum præcedit Vergobretum Heduen.

DEcimaquinta consideratio; Inter plebeios legitimi plebeij præferuntur etiam bastardis nobilibus vt dicit Geminia. in *c.statutum, leg.*2.*de heret.in* 6.asserens Angelum ita consuluisse. est *in consil.*90.*incip.domina Francisca.*prout refert & sequitur Guil.Benedict.*in sua repet. c.Raynu.in verb. Raynutius de Clera. nu.*22.*extra de testam.* Abominabiles enim sunt & exosi omni iure spurij, & incestuosi. Propterea scribitur in *c.si gens Anglorum* 56.*dist.*quod diuulgatum est,tales incestuosos, & adulterinos, nec bello seculari esse fortes, nec infidestabiles, nec hominibus honorabiles,nec adeo amabiles,vt sunt Hispani & Burgundiones,qui sunt fortes,stabiles,honorabiles,& amabiles, vt dicit ibi tex. Et proles naturalis deturpat familiam. Et si proles non fuerit legitima, sequitur, quod habetur *Sapient.* 3. Filij adulterorum in consummatione erunt, & ab iniquo thoro semen exterminabitur, & si quidam longæ vitæ erunt, in nihilum computabuntur. Et tales spurij sunt infames,vt dicit Azo.*in Summa C.ex quib.caus.infam.irrog.* vt infra dicam.

Et ad-

Et aduerte, quod conditio liberorum tacita non comprehendit Bastardos, cum affectio legis non sit ad eos, qui proprie non dicuntur filij, quia non sunt ex matrimonio nati. *l. filium. ff. de his, qui sunt sui vel alien. iur.* per quam pulchre dicit Bald. *in c. quæ in Ecclesiarum colum. pen. extra de constitut.* Quod filius nomen naturæ est, scilicet, genituræ: caro ex carne parentis decisa & ex lumbis eius transmissa: & sicut natura manifestum est. Et, vt dicit Gulielmus Benedicti *in sua repetit. cap. Raynutius. in versic. Raynutius de Clera. extra de testam.* post Baldum *in eo ipso supra allegat.* Ex nobili præsumptione intelligimus verba de iusto filio, qui honeste potest filius nominari, qualis est filius legitimus, *l. fin. ff. de iure deliberan.* non de eo, in quem non decet, vel non potest disponere virtus agendi in splendoribus illegitimi nec succedunt; quia sordidi sunt. Quibus non communicatur dignitas tanquam indignis, & ex peccato productis. Nec concubinæ viri dignitas communicatur, postquam deficit matrimonium, titulus nobilitatis, nec mutat domicilium ex persona viri, sicut mulier, quæ illegitime nupsit, secundum Bart. *in l. fin. §. ydem rescripserunt. l. sec. ff. ad municipal.* Vnde si statuto cauetur, quod de relictis factis filiis non soluatur gabella; tamen de legato facto & relicto filio Bastardo debebitur & soluetur gabella, secundum Bart. *cons. 212. incip. statuto cauetur.* Bastardi enim non includuntur in dispositione legali, quantum ad commodum & honores, secundum gl. *in clem. vnica. in verb. liberi. in fin. de baptismo.* & dixi alibi.

Nec includuntur in feudis, posito, quod essent simpliciter legitimati per rescriptum, *l. 1. §. naturales. si de feudo fuerit controuersia. in vsib. feudor.* De quo Panor. *in c. cum Vintonensis. col. 4. & c. innotuit. de electio.* quia feudum est beneficium & honor; quoniam non intelligitur sentire de reprobatis. *l. Lucius. §. Lucius. ff. de legat. 2.* Alex. *in cons. 64. col. 4. in 1. vol.* vbi dicit, quod non est verisimile concedentem feudum de tali sensisse Et idem Alex. *in cons. 128. eod. vol. & cons. 60. in 2. vol.* Pariter non comprehenduntur in dispositione emphyteutica secundum Specul. *tit. de locato. §. nunc aliqua. vers. 172.* de quo per Bald. *in dict. c. quæ in Ecclesiarum. colum. mihi pen. & fin. vers. dubitatur vtrum naturalis.* vbi etiam dicit, quod in priuilegiis consequendis non connumerentur naturales, *per l. lege Iulia. §. nec distinguitur. ff. de ritu nuptiar.* Et idem Alex. *in locis ante allegatis.* & per dominum meum Iasonem in *l. generaliter. §. cum autem. col. pen. C. de inst. & subst.* Ignominiosum est enim tales filios habere. *l. pen. Cod. quemadmodum testam. aper.* secundum Bald. *in d. l. generaliter.* Et non solum ignominiosum est, tales filios habere: sed etiam ignominiosum est filiis, patrem habere talem, cuius vitio spurij vocantur. Ita, quod melius foret, & honestius, patrem habere legitimum, quamuis plebeium & pauperem, quam quod sit filius illegitimus, maxime spurius, seu adulterinus, aut incestuosus patris excelsæ nobilitatis. Facit text. *in l. si qua illustris mulier. §. 1. C. ad Orfician.* Quod facit contra aliquos nedum intellectu & verecundia; sed etiam sensu carentes, qui malunt se filios magnatum (quibus etiam filios habere non licet, vt Ecclesiastici, & non coniugati) vt illorum nomina & arma (eis tamen non debita) occupent, quam maritũ propriæ matris eorum genitorem honorare, tanquam patrem legitimum, etiamsi agricola, aut mercator, aut alterius negociationis sit. Tales profecto se infames spurios fatentur, propriamque matrem impudicam demonstrant, scilicet si verum fatentur. Alias si fastu superbiæ fingant, non est eis honor, sed summum dedecus apud probos viros. Et talibus debet improperari cum sint quomodocunque infames; vt dicit Azo *in Summa C. ex quib. causis infamia irrog. supra alleg.* & per Alex. *in d. cons. 64.* vt apud nos sunt aliqui nati in matrimonio (saltem præsumptiue) habentes fratres, qui legitimi reputantur: tamen, vt bona consequi possint, se Bastardos & spurios dixerunt, & in hoc gloriari volunt, & etiam timorem ex hoc incutere putant ampliorem (cum spurij citius, & feruentius ad vindictam domus aduolent) quam legitimi, vt dicit Angel. *consilio suo trigesimo, incip. Domina Francisca. & cons. 191. incip. super puncto videtur.* Sufficiat exemplum de Goliath spurio, vt habetur 1. *Reg. 17.* in quo vituperari debent, prout de Hercule legimus, cui improperatum fuit, se filium Iouis ex Alcmena matre genitum dicentem de quo Ouid. *lib. 9. Metam. in princ.* ita ait:

> *Nam quod te iactas Alcmena matre creatum,*
> *Iupiter aut falsus pater est, aut crimine verus,*
> *Matris adulterio patrem petis, elige fictum:*
> *Esse Iouem male, in te per dedecus ortum?*

Non sic fecit Moyses, qui grandis factus negauit se filium esse filiæ Pharaonis magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere iucunditatem, vt dicit Apostolus *ad Hebræos vndecimo cap.*

Sic, nec etiam eximius prophetarum Dauid, sui generis paupertatem manifestare vetuit clamans, de postfœtantes, de prope fontes suscepit me Dominus, vt scribitur *Psalm 78. in fine.*

Pariter legimus de Gordio patre Regis Mydæ opulentissimi Phrygum, qui Gordius ex agricultura sumptus ad regimen peruenit, quo potius Gordium ciuitatem inter Asiam maiorem, & minorem condidit, & à se denominauit. In qua templum Ioui consecrauit, & non immemor, nec veritus originaria conditione, nec eam celans, in eo aratrum, quo interdum vsus fuerat, destinauit, & ex funibus, quibus colla boum subiugarat, nodum connexuit miro, & inextricabili artificio: vt neque principium, neque exitus deprehenderetur in eo: eumque Ioui consecrauit, donec qui eum soluat, occurreret.

Qua de re secundum omnes Alexander ille Magnus reprehensione fuit maxima dignus, quod potius se voluit Draconis filium, scilicet, Dei Hammonis in specie Draconis apparentis, & spurium nuncupari: quam Regis Philippi. de quo Valerius *lib. 9. tit. de superbia.* Et in hoc fuit suorum progenitorum despector, prout communiter sunt nobiles, & nimium honoris appetitui, vt dicit Ægid. *de regimine principum, part. 3.*

Accedat huc Olympiadis Alexandri matris super hoc comis, ac prudẽs ad filium rescriptio, quam scribit Aulus Gellius *lib. 13. cap. 4.* in plerisque monumentis rerum ab Alexãdro gestarum, & paulo ante *in lib. M. Varronis, qui inscriptus est Orestes, vel de insania.* Olympiadem Philippi vxorem festiuissime rescripsisse legimus Alexãd filio. Nam cum ipse ad matrem ita scripsisset, *Rex Alexand. Iouis Hammonis filius, Olympiadi matri salutem dicit.* Olympias ei rescripsit ad hanc sententiam: *Amabo*, inquit, *mi fili, quiescas, neque deferas me, neque criminere aduersum Iunonem, Malum mihi prorsum illa magnum dabit, cum me literis tuis pellicem illi esse confiteris.* Ea mulieris scitæ atque prudentis, erga ferocem filium comitas, sensim, benigne, non grauate admonuisse eum visa, deponendam esse opinionẽ vanam, quæ nõ nisi ex magna gloriæ inanis

cupidine, & fatuitate non mediocri otiebatur, & quam ille ingentibus victoriis, & adulantium blandimentis, & rebus supra fidem prosperis imbiberet, scilicet genitum esse sese de Ioue.

Videmus etiam Romanos, tanquam molles, effœminatos, & lasciuos, se ab Ænea adulterino coitu ex Venere Vulcani vxore, & Anchise concepto processisse, gloriatos esse. Vnde Æneadæ dicti sunt. vt est text. Iustiniani Imp. *in Auth. vt praeponatur nomen Imperatoris. §.1. coll.1.* Imo tales, qui familiis alienis se immiscent, præsentium infimi, vt magnatum & potentum honore, & successione participet, acriter puniuntur. *l.1. C. de crimine falsi.* Cum rem nedum priuatam, sed publicam perturbent: quod ferendum non est, vt dicit Valerius *lib.9. tit. vlt. qui est de his, qui infimo loco nati, mendacio se clarissimis familijs inserere conati sunt. in princ.* Hoc impudentiæ genus, & anceps non ferenda temeritas. Et ibi recenset de quodam, qui cum sanctissimæ & clarissimæ sororis Augusti vero genitum fingere ausus fuerat, imperio Augusti remo publicæ triremis (hoc est, nauis implendæ triplici remotum ordine ad Rempublicam pertinentibus) fuit affixus. Nam veteris moris erat (vt & hodie vsus inoleuit de inertibus ociosis, & in tenebris ciuitatum languore torpentibus) perniciosos & perditos ribaldos ad remigium damnare, vbi talis superbia domatur. Ideo tales spurij, & illegitimi nati etiam in matrimonio non verentes impudicitiam matris patefacere propter eorum superbiam, ne dicam temeritatem, & impudẽtiam in Republica perniciosissimam, & contra bonos mores & politiam, ad remigium damnari seu deportari deberent, more antiquorum.

Illegitimi ergo dicuntur indecori, & ideo inhabiles ad ea, quæ in decore consistunt, vt ad dignitates *capitis. cum indecorum. de filii. presbyter.* Ex quo non potest Bastardus, & spurius, etiam magnatis dicere legitimo, etiam filio plebeij, quod sit magis æstimandus & honorandus: Sed potest impune filius plebeij legitimus dicere huiusmodi spurio, *qu'il est plus homme de bien que luy:* & in hoc non errat. Cum in his, quæ sunt honoris & dignitatis seu decoris, Bastardi tanquam infames nihil prætendere possint: vt ante dictum est. Sed infamibus portæ non patent dignitatum, *iuribus vulgatis*, vt infra dicetur.

Imo etiam Consiliarij Principis esse non possunt, secundùm Bal. *in l. cum legitima nuptiæ. ff. de statu hom.* Et non immerito; cum sint (vt dixi) infames, secũdùm Azon. *in loco ante alleg.* & Bald. *in l.4. in prin. ff. de liber. & posth.* quem ibi sequitur Alex. & idem Bald. *in l. in bonæ fidei. C. de rebus cred. & in l.1. C. de iure aur. annul.* Alex. *in cons.94. ante alleg.* Sed etiam si spurius & bastardus fuerit legitimatus, remanet infamis de facto, inter bonos & graues notatus, *d.l.4. in prin. ff. de liber. & posth.* cum quo transit Alex. *in l. ex facto. col.3. ff. de vulg. & pup. & in d.l.4. col.2.* & dixi supra *in prin. huius consid.* Et sic tabellio ad bancham iudicis, hoc est, graphatius esse non potest, vt dicit Bartol. *in l. eadem. ff. ad leg. Iul. repetund.* quem sequitur Alex. *consid 80. incip. examinato processu, in 2. vol.* Per quorum dicta dixi alias in contingentia facti: quod condemnatus actione famosa, tanquam infamis, non poterat esse graphatius ad bancham præsidis seu Balliui, aut Curiæ seu sedis Cancellariæ: de quibus Curiis ad longum supra *in 7. part. in 19 & 20. considerationib.* dictum est.

Nec sufficeret, quod communi opinione haberetur pro tabellione, nisi etiam pro homine legitimo reputaretur; quod est verum secundum aliquos, etiam si esset legitimatus.

Nec etiam testis esse potest, vt plene not. *in l.1. in verb. diuina. C. de sum. trinit.* & Pan. *in cap. testimonium post gl. ibi. in verb. emendatus. extra de testib.*

Nec etiam potest doctorari; quia doctoratus est dignitas, vt dicit Bart. *in proœm. C.* & Zabarella *in proœm. clem.* Et, vt scribit Bald. *in d.l.1. C. de sum. trinit.* licet doctoratus infami & excommunicato conferri possit: tamen spurio doctoratus conferri non potest: vt dicit Zabarella *in clement.2. de Magistris.* quod videtur esse verum, etiamsi essent legitimati. Cum legitimatus sit similis Alchimiæ, quæ facit apparere, quod non est; vt dicit Bald. *in cap.1. col.5. ext. de const.* quem refert & sequitur do. meus Ias. *in l. cum acutissimi C. de fideicom.* Et idem Bald. *in cap. fin. extra de transl. Episc.* dicit, legitimatum assimilari homini medicato à morbo, in quo semper aliquæ remanent cicatrices, cuius dictum recenset Curt. *cons.78. col.19. & seq.* Sed tamen Guil. Bened. *in d. sua repet. c. Raynut. in verb. eod. Rayn. nu.29. extra de testam.* videtur tenere etiam legitimatos doctorari posse, licet legitimatio id non exprimat in verbis, quod sit legitimatus ad doctorandum: quoniam tales etiam simplices legitimationes extenduntur ad dignitates alteri non præiudiciabiles, secundum Innoc. *in c. per venerabilem. qui filij sunt legit.* Et plus dicit idem Zabar. *in clem.2. de Magistris*, valere consuetudinem, vt etiam non legitimati doctorentur: quem sequitur Felin. *in c. quanto de Magistris.*

Vnde non sine causa, præsertim inter illustres, Bastardi pro nihilo reputantur, quos magnatum ac nobilium consuetudo non nouit, propter bonos mores obseruandos & retinendos: vt notat Bartol. *in add. ad Bald. in c.1. §. naturales. tit. si de feu. fuerit controu. inter do. & agnat. vasalli. in vsib. feu.* Et dicit Curt. *in consid. 26. incip. clarus vir. colum.6.* quod totus mundus abhorret, & detestatur istos spurios. facit text. *in d.c. per venerabilem. & in §. fin. in Auth. quib. mod. natur. effic. sui, col.7.* hinc commune Prouerbium de eis habetur, *que ce seroit contre nature s'ils faisoyent bien.* Eo; quia sunt male nati, vt communiter male nutriti, male edocti; ideo dicit Bald. *in d. §. naturales ante fin.* ipsos esse rudes & indoctos, & ab omnibus spretos, ex quo, non nisi mala facere possunt, & sic non nisi male agere, prout ad rei veritatem communiter videbimus. Non enim sunt de parentela nobilium, cum sordes nominari non mereantur inter præcipuos, vt dicit Bald. *in d.l. cum legitimæ nuptiæ. ff. de statu hom. & in cap. per tuas. extra de maior. & obed.* quod Bastardus, quantuncunque legitimatus, sedere non debet in eadem mensa cum fratre legitime nato, cui semper honorem & reuerentiam debet, *l. humilem. C. de nupt.* facit *§. soror. Instit. de inoff. testam.* Nec etiam spurij habent ius retractus: vt per plura tenui *in comment. nostris super consuet. Duc. Burg. tit. des retraicts. §.1. in gloss. le plus prochain. vers. adde quando.* Ita etiam decidit Dec. *cons. suo 252. ibi per me alleg. in vers. plene de hac.* & vide etiam Guid. Bened. *in sua repet. cap. Raynut. in verb & uxorem nomine Adelasiam. in secundo principali articulo circa fin. extra de testam.*

Nec potest portare Bastardus nobilium insignia, vt dicit Bald. *in d.l. cum legitime.* Et est de mente Angeli *in cons.50. & 191. ante alleg.* nisi esset consuetudo in contrarium, vt apud Francos vbi Bastardi portant arma domus cum quadam tamen barra per transuersum (quæ incipit à sinistris, & tendit ad dextram) vt dicit Guid. Papæ *quæst.58.* & dixi ante *in 1. part. in 38. consid. in 24. & 77. conclusionibus*, secundum Nicolaum de

de Vbaldis *in tract.ſucceſſionum.parte* 1.*colum*.19.*&* 20. Quia, ſi Barra inciperet à dextris, & tenderet ad ſiniſtram, non deſignaret genus illud infectum: ſed eſſe de matrice domo legitime, ſorte collateraliter proceſſum, vt ſunt illi de Borbonio, vel alij, qui habent Barram originalem in ſuis armis, vt illi de Longo vico, qui habent Barram azuream in campo aureo. Et illi de Cabilone habent Barram aurcam in campo rubeo, *vt d.*38.*conſid. in* 37.*concluſ.*

Nam ſi Baſtardi illarum familiarum portent arma ſine Barra tendente ad dextram, & incipiente à ſiniſtra, potius facerent agnationi & domui iniuriam, quam honorem; quoniam alias nõ eſt eis permiſſum. Et poſſunt abradi & deleri ab illis de agnatione, & prohiberi Baſtardis, ne aliter portent; quoniam expedit ita fieri, vt familiæ diſtinguantur & diſtinctè recognoſcantur; & præſertim hoc debet ſeruari in Baſtardis, vt differentes & diſtincti à legitimis cognoſcantur, ne ſordes per errorem computentur inter ſplendores. Facit *cap. niſi cum pridem. §. pro grauis, in fi. extra de renun.* maxime in participatione bonorum. cum portare arma ſit honor, qui non competit Baſtardis: vt tenet Bald. in *d. l. generaliter. & in l. filium. ff. de his, qui ſunt ſui vel alien. iur.* Nec dicuntur Baſtardi eſſe de genere patris, cum appellatione eorum de genere ſolum veniant agnati, & non cognati, *l.* 1. *iuncta glo. ibi D. de probat.* Et ipſi Baſtardi agnati non ſunt, nec habent agnatos; quoniam etiam, vt dicit Bald. in *d. l. generaliter.* Baſtardi proprie, iure, aut conſuetudine non ſunt de domo, nec familia ſeu agnatione patris: quod tenet Bart. in *l. fi. ff. de ver. & rer. ſign.* Et Petr. de Anch. in *conſ.* 290. *in initio. incipien. viſis diligenter.* Ex quo nimis ſuperbe & præſumptuoſe loquuntur Baſtardi aliquorum magnatum ſeu nobilium, qui ſe de domo & familia illorum, qui non habent iura ſanguinis: vt in *§. vulgo. Inſtit. de ſucceſſ. cognat. l. ex parte. & l. ſpurius ff. vnde cognati. leg. pronunciatio. §. familia. ff. de verb. ſign.* Vt dicit Barb. *in addi. ad Bald. in d. §. naturalis.* Imo plus dicit Pet. de Anch. *in d. loco*, quod filius legitime natus ex Baſtardo non poteſt dici nobilis, cum naſcatur ex radice corrupta, *l. fin. C. de naturalib. liber.* Etſi mater eius eſſet nobilis. Cuius nobilitas vere obnubilatur, ſi nupſerit Baſtardo. Et ſentit Bald. in *l. ex libera. C. de ſuis & legitim. hæred. per l.* 1. *C. de dignitat. lib.* 12. quod mulier nobilis nubens plebeio, perdit nobilitatem. Et ideo, cum careant agnatis, non habent tutores legitimos, ſecundum Bald. per illum text. in *l. matres. Cod. quando mulier tutelæ officio fungatur.* Nec etiam tutores teſtamentarios, ſecundum gl. & Bart. in *l.* 1. *ff. de teſtam. tut.*

Nec etiam Baſtardus dicitur coniuncta perſona ſecundum Innoc. in *cap. nonnullis. de reſcripti.* & Bald. in *l. cum acutiſſimi. C. de fideic.* Et Ang. *in conſil.* 191. *ſupra alleg.* Nec etiam eius filius. Ideo non agunt, vt cõiuncta perſona ſine mandato; vt conſuluit Paul. de Caſtr. *conſ* 134 & dicit G. Bened. *in loco ſupra alleg.*

Nec etiam Baſtardo debetur legitima, nec aliquod remedium contra teſtamentum patris, ſecundum gl. in hoc ſingularem in *l. 1. ff. de bon. poſſ. contra tab.* quam ſequitur Bald. in *l. humanitatis. C. de impu. & alij ſubſt.* Nihil enim capit contra, vel præter voluntatem patris, vt ibi. Nec econtra pater naturalis, in bonis filij naturalis, ſecundum Azon. ſingulariter *in ſua Sum.* 1. *de legit. hæred.* quem ſequitur Bar. in *l. fi. col.* 2. *ff. de his quib. vt indig.* & do. meus Iaſ. *in §. pœnales. num.* 61. *verſ. accedat dictum. Inſt. de act.*

Nec poſſunt fieri ſucceſſibiles ex ſtatuto, vel conſuetudine: vt dixi *in Commentariis noſtris ſuper conſue. Ducatus Burgundiæ, in rubr. des ſucceſſions des baſtards.* vltra quæ ibi dicta ſunt, adduco Bald. in *l.* 1. *in* 3. *oppo. Cod. de his, qui pœnæ nomine.* vbi dicit tale ſtatutum eſſe contra ius diuinum. Vnde habetur *Geneſ.* 15. quod renouat Apoſtolus *ad Galat.* 4. *in fin.* quod filius ancillæ non erit hæres cum filio liberæ. Vnde pœna in contrarium non teneret, neque iuramentum ſecundum Bald. in *l.* 1. & Bart. in *leg. Seius & Angerius. ff. ad legem Falcid.* Et in tantum legitimi præferuntur Baſtardis, quod ſi ſtatutum ciuitatis, quo ad honores & dignitates, præferat filios nobilium filiis popularium; certe intelligendum eſt de legitimis: quia legitimi plebeij præferuntur Baſtardis nobilibus; vt dicit Ang. quem refert & ſequitur Dominicus de ſancto Geminiano in *cap. ſtatutum. col.* 2. *in fin. de hæret. in* 6. Alleg. enim Angel. in *conſ. ſuo* 33. *& corrupte*: quia eſt *in conſ.* 30. cuius initium eſt *Domina Franciſca. ſupra alleg.* Cum Baſtardi ſint duntaxat in defectum legitimorum aſſumendi. *leg. generaliter. §. ſpurios. ff. de decurionib.* Facit dictum Bald. in *d. l. filium, & in* 2. *lectura in princ.* Quod ſi alicui conceditur priuilegium in cauſam filiorum, Baſtardi vti priuilegio non poterũt. *l. ſi libertis suis. ff. de operis liber. & in l.* 2. *ff. de excuſ. tutor.* & idem Bald. *in d. c. quæ in Eccleſ. col. vlt. extra de conſtitut.*

Similiter idem Bald. dicit *in l. parentes. circa fin. ff. de in ius vocando.* quod ſi Doctori fuerit conceſſa immunitas, & filiis: quia hoc caſu non ponderatur ratio naturalis, ſed accidentalis qualitas ipſius patris, ſcilicet doctoratus, tunc naturales, vel ſpurij non continentur. Et generaliter vbicunque agitur de cõmodo, & honore filiorum & nepotum, non veniunt filij naturales tantum aut ſpurij. Circa ea videatis Bart. in *l. in tutela. ff. de capitis diminut. & in l. pronunciatio. ff. de verb. ſignific. & in leg.* 1. *&* 2. *ff. de accuſ.* Ioan. Andr. *in addit. ad Spec. in tit. qui filij ſint legit.* Bal. *in cap. nonnullis. de reſcriptis.* Panorm. *in cap. per tuas* & ibi etiã Bald. *de probatio.* Bart. Bald. Ang. & alij *in leg. fin. C. de verbor. ſignificat.* & plures remiſſiones ad hoc adducit dominus meus Iaſ. *in §. pœnales. num.* 58. *inſtit. de actionibus.*

Ex quibus omnibus concluditur effectus noſtræ conſiderationis, quod legitimitas hominis eſt valde decorus titulus, quem parentes debent filiis procurare per legitimum matrimonium.

Ad vnum tamen eſt aduertendum; quod vbi ageretur de illegitimorum onere & incommodo, & ſic in materia odioſa, veniunt appellatione filiorum, & comprehenduntur in diſpoſitione liberorum: de quo plene per Ioan. de Plat. in *l.* 1. *C. de impo. lucratiua deſcr. leg.* 10. per Angel. *in dict. conſ.* 30. & Dominicum de ſancto Gemin. *in dict. cap. ſtatutum. de hæret. in* 6. Ita, quod ſicut filius patrem naturalem & legitimum occidens; tenetur & punitur lege Pompeia de parricid. Sic etiam tenebitur Baſtardus & ſpurius per text. in *l. hos accuſare. §. omnibus. ff. de accuſation.* Bald. *in cap. per tuas. colum.* 2. *extra de probatio. & in dict. cap. quæ in Eccleſiarum. colum. pen. ver. ex nobil. extra de conſt.* Et comprehenduntur in *l. quiſquis. C. ad leg. Iul. maieſt.* Quia tunc, cum de eorum agitur incommodo, diſpoſitio legis ad naturam refertur, & non ad ciuitatem, nec ad fictionem iuris. Ideo dicit Bartol. *in leg. cum ſcimus. C. de agricolis & cenſitis. lib.* 11. quod ſpurij poſſunt agere actione iniuriarum, & pro iniuria facta alicui de genere, quod non credo verum, cum ſpurij ſint infames, vt ante dictum eſt. Ideo videtur, quod

nulla bona fama tolli potest, cum non habeant: & sic spuritas non potest esse sine substantia vel subiecto. *leg.2.& ibi Baldol.ad hoc not.ff. de vsufruct.* Nec potest esse accidens sine substantia vel subiecto: ita per illum textum dicit Bald. *in l.2.C.de bon. poss. secundum tabul.& in l.omnium.C.de testam.* Cum enim non sit substantia bonæ famæ, quomodo restitui possit? & priuatio præsupponit habitum, & non Entis nullæ sunt qualitates: vt ait dom. meus Ias. *in l. eius. versic. quod si stipulatus.* ibi: *nota tertio.ff.si cert. petat.* & quod non potest. *l. quoties. ff. de nouatio.* Idem dominus meus Ias. *in l.singularia.col.2.ff.eod.si cert.pet.* Faciunt quæ dicta sunt *in 1.part.in 42. consid.* quod praui, hoc est, infames, & turpes personæ, non sunt digni honore, quoniam & infamibus portæ non patent dignitatum. text. *in l.2.* cuius initium est, *neque famosis. C.de dignitatibus.lib.12.& reg.iur.infamibus.de reg.iur.lib.6.* Et sic, cum honor debeatur tantum his, qui sunt capaces honoris; quia actus agentium operantur tantum in patiente bene disposito: secundum Philo. *2.de anima.* probatur in *l.2.ff.de stat.homin. & in c. venerabilem.vbi colligitur de electio.* Non est dicendum, quod homo infamis sit patiens bene dispositum ad recipiẽdum honorem. Nam qualia sunt subiecta, talia debẽt esse prædicata, & per consequens, quod infamis possit petere, quod sibi tanquam honorabili honor fiat: quia honor non cadit in eo, tanquam in suo penitus contrario. Cum honor & infamia, tanquam duo contraria, non possint esse in eodem subiecto. *l.1. Cod.de furtis.* Et sic etiam prædicatum, scilicet honor, non esset dispositum ad subiectum, scilicet ad hominem infamem, nec simul stare possunt in eodem subiecto, tanquam contraria. Nam homo, qui est subiectum, habet iam prædicatum infamiæ, quomodo nũc possit habere contrarium subiectum, respiciens honorem; cum infamia, & honor omnino contrarientur, vt dictum est. Ideo bene dicit text. in *d. l. neque famosis & notatis: Et quos scelus aut vitæ turpitudo inquinant, & quos infamia ab honestorum cœtu segregat, dignitatis portæ patebunt.* Faciunt, quæ dicit Luc. de Penn. in *l. vnic. Cod.de profess.qui in vrbe, &c. columm. 3.lib.duodecimo.* vbi dicit, quod infamis non potest fieri Doctor: quia Doctori est honor, vt hic etiam prædictum est.

Decimasexta consideratio; Inter plebeios maxime, vbi nulla est dignitas, Patres filiis sunt præferendi. Cum per filios honor debeatur patribus in tribus, scil. in exhibitione reuerentiæ: vt habetur *Eccl. 7.* Honora patrem tuum, & gemitum matris tuæ ne obliuiscaris, quod in multis consistit, vt *Eccles. 3.* Secundo, eis obediendo, vt habetur *ad Coloss. 3.* Filij obedite patribus vestris. Tertio, in necessitate subueniendo, vt habetur *1. ad Timoth. 5.* Filij reddite vicem parentibus, vt scribit Anton Floren. in *sua Summa.in 4.part.tit.5.cap.9.§.1. & in §. 2.* declarat emolumenta, quæ filij consequuntur ex huiusmodi honore & reuerentia erga parentes: quæ sunt tria: Primum, scilicet, prolongatio vitæ: vnde *Eccles.3.* scribitur: Qui honorat patrem suum, vita viuet longiore. Item, Honora patrem tuum, & matrem tuam vt sis longæuus super terram, vt scribitur *Exod.20. Deut.5. Matt.15. Marc. 7.& ad Ephes.6.* Secundum est exauditio orationis & consolationis in filiis. *Eccles.4.* Qui honorat patrem suum, iucundabitur in filiis, & in die orationis suæ exaudietur. Tertium est in multiplicatione temporalium, & spiritualium rerum. *Ecclesiast.atem 3.* Honora patrem tuum & matrem tuam, superueniet tibi benedictio à Deo. Lege enim naturæ patres sunt honorandi, & eis obedire tenentur filij, *lib.1 §.1. iuncta. l.sequent.* quæ incipit, *Veluti erga Deum religio, vt parentibus & patriæ pareamus. ff. de iustit.& iur.* Lege etiam humana, & ciuili præcipitur filiis, vt reuerentiam & honorem parentibus exhibeant. *l.parentibus. & l.generaliter. cum ibi notatis. ff.de in ius voc. & l.filiæ, Cod.de patria potestate.& l.1.ff.de obsequ.à liberis, & libertis parentibus & patronis præst.* Facit *l. cum oporteat. §. non autem. Cod. de bonis quæ liberis. & in Authent. de nuptiis.§.sed quod sancitum est. ibi: erubescit enim lex castigatores filios genitoribus statuere.* & sequitur: *Illos quidem erubescit. columm.4.* Et de hoc scribit Bernardinus de Bustis *in 2.sua rosarij parte, sermone 25.in 3.part.*

Hinc parentes (hoc est, pater & mater) in ius vocari non possunt à filiis, venia non impetrata. *d. l. generaliter.ante alleg.& l.eodem tuul.ff. de in ius vocan.* etiamsi mater esset meretrix. *d.l. l.quarta. in fin. cum l. seq.eod.loco.* Alias puniuntur filii, vt *in §.pœnales.Instit. de action.*

Etiam pater conuentus à filio venia impetrata habet beneficium, vt solum condemnetur, in quantum facere potest, hoc est, deducto ne egeat, & detracto tanto, quod possit inde viuere, vt est text. *in §. sed & si quis. Instit.de act.* concordat. *l. sunt qui in id. in fin. cum l.seq.ff.de re iud.* Et hoc ob reuerentiam paternam, secundum Dyn. *in d. §.sed & si quis.* licet Nic. de Neap. ibi: quem sequitur do. meus Ias. Item ibi dicit, quod ratio est: quia tunc habet locum regula, *Dolo facis quod petis, quod statim restituturus es.* Cum filius patrem egentem teneatur alere, *l.si quis à liberis. §.si vel parens.ff. de liber. agnosc.* Et vnum etiam scias, quod metus reuerentialis, qui est in filio erga patrem, est sufficiens ad rescindendum contractum filij factum in præsentia patris, aut cum patre: *l.1.§.quæ onerande. ff. quarum rerum actio non datur.* do. meus Ias. *in l.transactionem. Cod. de transact.* & per eund. *in §.quadrupli.num 58. cum 8. num.seq. Instit. de actio.* & per Felin. *in cap.causam matrimonij, extra de offic. deleg.* Etiam frater maior, qui gubernat, causat metum reuerentialem. Idem do. meus Ias. in *l. pactum. in fin. Cod.de collat.* Et idem dicendum est in marito erga vxorem, vt ait dom. Ias. in *d. §. quadrupli loco ante dicto.* Quia non minor debetur reuerentia per vxorem marito, quam per filium patri, secundum eundem do. meum Ias. in *d.l.transactionem.* vbi declarat idem esse in socero, cui etiam huiusmodi reuerentia debetur. Sed cum hæc non sint præsentis speculationis, ad alia deueniam.

Et non solum pater naturalis est honorandus, sed etiam pater spiritualis: vt per plura tenet G. Bened. *in repet.cap.Raynut.in verb. & vxorem nomine Adelasiam. numer. 76. extra de testam.* vbi etiam ample de patrino, hoc est, de illo, qui aliquem de sacro fonte leuauit, cui debetur honor & reuerentia; ita quod pœnæ inductæ contra vocantem in ius sine venia patrem naturalem, habent locum in patre spirituali, & per dominum meum Ias. *in dict.§.pœnales.n.64.Inst. de act.*

Interdum tamen filius præferendus est patri, quando pater est irrationabilis, vt *in cap.quæritur.2. quæst. 6.* vbi est text. *seruamus honorificentiam patri, quæ debetur à filio, non æquamus filium patri in honore, sed præponimus patrem filij in veritate: & sic tribuimus honorem debitum, vt non perdat æquitas meritum.* Et iuxta dictum Senecæ. *non quis, sed quid dicat attendito.* vt recenset Lucas de Pen. *in l. omnes iudices. col. 15. C.de decurio. lib. 10.* quia præualet veritas, & vincit,

c.consuetudo.8.dist. Et dixi infra *in seq. part. in 16. consid.*

Item, quando filius est iudex, aut gerit magistratum, vt plenè dixi ante *in 7.part.in 24.consid.* vbi citaui ad hoc Aulum Gellium *lib. 2.ca.2.* vbi disertè scribit, quæ ratio obseruatioque officiorum esse debeat inter patres filiosque in discumbendo sedendoque, atque in id genus rebus, domi forisque, si filij magistratus sint, & patres priuati, cui addo Valerium *in l.2.tit.de institutis antiquis.* dum ait: Quint. Fabius Maximus à Senatu legatus missus ad filium consulem Suessam, postquam animaduertit eum ad officium suum extra mœnia oppidi processisse, indignatus quoque, quod ex lictoribus nemo se equo descendere iussisset, plenus iræ sedere perseuerauit: quod, cum filius sensisset, proximo lictori, vt sibi appareret, imperauit: cuius voci Fabius continuo obsecutus; Non ego, inquit, fili, summum imperium tuum contempsi, sed experiri volui, an scires Consulem agere. Nec ignoro, quid patriæ venerationi debeatur, verum publica instituta priuata pietate potiora iudico.

Idem de filio Episcopo, aut sacerdote, qui debet præcedere patrem in Ecclesia, vt hic ante *in 12.consid.* scriptum est. Et ratio est, quia in illis filius est maior patre, & in maiori dignitate: vt *l.sed si vnus.§. interdum.ff.de iniuriis.56.dist.c.nunquam.in fin.* habetur per Lucde Penn.*col.pen.Cod.de priuileg.schol.libr.*12.Nam alias videretur, & censeretur quædam insania, si filius patrem, discipulus magistrum, aut superiorem inferior subiugare conetur, *cap. si quis dubitet. 96. distinction.* Non enim est seruus maior domino suo, nec Apostolus illo, qui misit illum.*Ioan.13* & vide *2.quæst. 7.per totum.* & facit extra *de offic. deleg.cap.vlt. 2. & 3. responso.*

Nulla quippe iustitia est, vt maior minori seruiat, *33.q.5.cap.est ordo.* licet nonnunquam Vicarius sit melior Principali *l.iustissime,post prin.ff.de adil.edict.*Luc. de Penn.*in l.1.ante alleg.*

Et hic notabimus, quod vna persona dicitur aliis præesse quinque modis, vt notat Archidiac.*in c.quanuis.vers.in his.21.dist.* Scilicet officio, vt *in c.nouo.ead. distin.* Secundo, vitæ merito, *ca.beati. 2.qu.7.* Tertio, ordine, vt *in ca.à subdiacono.93.dist.* Quarto: administratione, vt Archidiaconus, Archipresbyter.*cap.1.extra de offic.archipresb.* Quinto, consecratione, vt Episcopus omnibus,*cap.1.dist.21.* Et hæc prælatio consistit in tribus, in iudiciis, *c.inferior.ead.dist.* in præceptis.*c.nunc autem.eod.loco.*Et in Sacramentis.*cap.denique ea dem item dist.* vt per singula ante *in 4. part.* dictum & comprobatum est, & ista diuisio etiam seruit potius pro illa 4. part.

Subditur, & merito; an parentes sint præponendi omnibus aliis in honore. Hanc quæstionem plenè examinat Alber. de Rosate *in l. veluti. numer. 8. ff. de iust.& iur.* vbi dicit, diuersos esse gradus honoris, qui debentur diuersis. Primus est commune principalis causæ, secundus est sapientiæ, & tertius bonitatis.

Honor siue præeminentia Principij triplex est; Prima est, quantum ad esse naturale, quæ producit de non esse in esse, & hanc habet pater carnalis: & huius ratione honorandus est parens carnalis præ aliis, & ideo dicitur: *Honora patrem & matrem.* Et Eccl.6. *Memento, quod nisi per eos, natus non fuisses.* Et dixi hic ante *in 4.consid.vers. tertia ratio.*

Alia præeminentia principiandi, est, quantum ad esse spirituale; & ista ratione honorandus est Prælatus præ aliis: vnde *Eccles.3.* scribitur, tanquam dominis seruite eis, qui genuerunt opere & sermone. Et de ista præeminentia dixi ante *in d. 4. part.*

Alia est præeminentia principiandi, quantum ad esse temporale, & secundum hanc honorandi sunt Principes seculares, vt Imperator & Rex: vnde scribitur *1.Pet.2.c.* Deum timete, & Regem honorificate. Et de huiusmodi præeminentia vide supra *in 5.part.*

Secundus gradus principalis honoris, est, ratione sapientiæ, & secundum hoc honorandus est Doctor, iudex, literatus, & senex: vnde *Leuit.19.* Coram cano capite consurge, & honora vultum potentis. De quibus singulis scripsi, scilicet de Doctis & Literatis, *in par.preced.* De iudicibus seu Magistratibus, supra *in 7. part.* & etiam de Senibus *in seq. consid.* & de Potentibus, infra *eadem par.in 26.consid.* & supra amplè *in 7.8. & 9 part.*

Tertius gradus principalis honoris est ratione bonitatis, & secundum hoc honorandus est vir sanctus: vnde Apost. *ad Phil.2.* de Epaphrodito dicit: *Excipite illum.* Et sequitur: *Et in honore habetote: quia propter opus Christi vsque ad mortem accessit, tradens animam suam.*

Est etiam sciendum; quod honor paternus in duobus præcipuè consistit, scilicet, in reuerentia, & in sustentatione corporali. De quibus ante *ista consideratione* aliquid dixi.

Reuerentia autem paterna consistit in tribus: in affectu; timendo offensam paternam ex amore. Vnde Hieronym. Præbeatur patribus honori mixta formido. In affectu, & hoc obediendo, *ad Ephes.5.* Filij, obedite parentibus vestris. Et in signo, assurgendo, inclinando, eos præponendo, & similia faciendo, quæ sunt signa honoris: vnde Apostolus *ad Rom.13.* Cui honorem, cui tributum. Et de huiusmodi signis scripsi supra *in 1.part.in 11.consid. & pluribus aliis seq.*

Sustentatio etiam consistit in tribus, scilicet, in solatio verborum: vnde *Eccl.3.* Dedecus filij pater sine honore; quia, vt dicit glo. Honore & solatio debent fouere parentes. Vnde Hieron. *De honorandis parentibus*, Nemo patrem asperis verbis lædat, affectum sonent, quicquid linguæ dixerint liberorum, hæc filiorum ora loquentur; quod parentes debeant audire. In seruitio, vnde *Eccles.3.* Qui timet Deum, honorat parentes: & ibi alia ad hoc. Item in exhibitione necessariorum: vnde Hieronym. Honora patrem tuum, non in verborum sono, qui potest inopia parentum cassa adulatione frustrari: sed in victus necessariis ministrandis Et *Philo 9.Eth.* dicit, quod in his, quæ pertinent ad sustentationem naturæ, quæ est per nutrimentum filij, maxime debent sufficientiam præbere parentibus; sunt enim in hoc eis debitores: & sic filij coguntur alere parentes, *l.si quis à liberis. in princ. & §.si vel parens. ff. de liber.agn.* & hic ante dictum est.

Concludit tandem Alber. *in ead.l.nu.10.* quod non omnis honor debetur patri; quia non est largitor vniuersalis omnium bonorum, sed particularis, nec continet in se omnem præeminentiam honoris. Et id dicit Philoso.*6.Ethic.* Non omnem honorem debent homines parentibus; quia, neque eundem honorem debent patri & matri, nec patri debent honorem, qui debetur sapienti, vel qui debetur duci exercitus: sed patri debetur honor paternus, & matri maternus, & cuilibet seni etiam suus debetur honor.

Et vlterius, quærit ibi Alberi. an in omnibus obediendum sit parentibus? vbi sic resoluit. Licet videatur, quod sic, vt habetur *ad Colloss.3.* Filij, obedite parentibus vestris in omnibus. Tamen Philos.*9. Eth.*

declarat, quod non omnia parentibus debeantur; sed quædam etiam debentur consanguineis, amicis, benefactoribus, & virtuosis, & secundum Alex. de Hal. *3. vol. sum.* Non solum obedientia debetur parentibus, sed & aliis: puta Prælatis Ecclesiasticis, & secularibus, secundum gradus & distinctionem corporalium & spiritualium, vt Prælato Ecclesiastico in spiritualibus, seculari in temporalibus, patri in regimine familiæ. Et idem decidit Thom. *in 2.2. q. 26. art. 3.* Apud Legistas vero illa quæstio facilius expeditur, sic, quod in atrocioribus filij non debent obedire parentibus, alias secus, notatur *in l. liber homo, 2. in glo. magna, in fi. ff. ad leg. Aquil.* Facit *l. ad ea, quæ non habent atrocitatem. ff. de reg. iur. & c. non semper malum est obedire præcepto, 11. quæst. 3.*

Et argutius de officio liberorum erga parentes, & an semper in omnibus patris iussis obsequendum sit & parendum, super ea re relatis Græcorum Latinorumque (qui de officiis scripserunt) sententiis, Aulus Gellius *lib. 2. c. 7.* ita concludit: Omnia, quæ in rebus humanis sic fiunt, aut honesta sunt, aut turpia, aut media, quæ sua vi recta aut honesta sunt, vt fidem colere, vt patriam defendere, vt amicos diligere, ea fieri oportet, siue imperet pater, siue non imperet. Sed, quæ his contraria, quæque turpia, & omnino iniqua sunt, ea ne imperet quidem, vt si proditionem patriæ, si matris necem, aut alia quædam perpetrari turpia aut impia. Sed ea tamen, in quibus obsequi non oportet, leuiter, & verecundè ac sine detestatione nimia, sine opprobratione acerba reprehensionis declinanda sensim, & relinquenda potius esse dicunt, qui de officiis scripserunt, quam respuenda. Quæ vero in medio sunt, hoc est, indifferentia seu media dicuntur, vt in militiam ire, rus colere, honores capessere, causas defendere, vxorem ducere, vti iussum, proficisci, vt accersitum venire; quoniam & hæc, & his similia, per se ipsa neque honesta sunt, neque turpia, sed perinde, vt à nobis aguntur: ita ipsis actionibus aut probanda fiunt, aut reprehendenda; propterea in huiusmodi omnium rerum generibus patri parendum esse censent, veluti si vxorem ducere imperet, aut causas pro reis dicere. quid enim, si imperet vxorem ducere infamem, propudiosam, criminosam? Aut pro Catilina aliquo, aut C. Bibulo, aut P. Clodio causam dicere? Non scilicet parendum; quoniam accedente aliquo turpitudinis numero, desinunt esse per sese hæc media atque indifferentia.

DEcimaseptima consideratio; Quia in antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia, *Iob. 12.* & vbi inter plebeios est quæstio de immunitate, hoc est, exemptione seu vacatione munerum & onerum: semper fuit veneranda senectus priuilegio ætatis, *l. eg. semper in ciuitate. ff. de iur. immunit.* vbi sunt verba hæc Calistrati moralia: Semper in ciuitate nostra senectus venerabilis fuit. Namque maiores nostri pene eundem honorem senibus, quem magistratibus tribuebant, circa munera quoque municipalia subeunda idem honor senectuti tributus est, & semper honorandos dicit esse antiquos. Bart. *in l. 1. ff. de albo scribend. & in l. 2. C. de decur. lib. 10.* Canon. *in c. statuimus. extra de maior. & obed.* Imo absurdum est & iniquum, nouos & sic iuuenes antiquis præferre, text. *in c. statuimus, circa initium, 61. dist.* & ibi not. quod seniores semper præponendi sunt iunioribus in electione, in responsione & in subscriptione, *per plura iura ibi alleg.* Quoniam, qui est ætate maior, præsumitur magis ætate sensus præstantior, text. *in c. nisi cum pridem.* §. *alia vero causa. extra de renunt.* & dixi in pluribus locis *in 4. & 6. part.* Et vtinam Hedui nostri (qui olim confœderati Romanis, & ab eis fratres conscripti fuere) more ipsorum Romanorum suos antiquiores concorditer præhonorarent. Cum hodie iuuenes antiquioribus præferri velint, & senum consilia postponant, quod & præpostere fit; cum in consiliis senes sint anteponendi, vt plene scripsi *in comment. nostris super consuet. Ducat. Burg. in proœm. super text. ordonne que six de nos Conseillers.* Et eorum prouerbia sunt etiam attendenda, text. *in l. si chorus. §. 1. ff. de leg. 3.* & gl. *in c. cum in iuuentute, in verb. senilem. de præsumpt.* & pro causis decidendis seniores sunt consulendi, *ca. de quibusdam, in fin. 20. dist.* Et antiquorum sententia in dubio est amplectenda, *ca. Domino sancto. in fin. 50. dist.* & ibi Arch. de priuilegiis antiquorum: & Ludouicus Romanus *in l. si vero. §. de viro, in 55. fallentia ff. solut. matrim.* Et iuuenes antiquis pro eorum eruditione tradendi sunt, *c. omnis ætas 12. quæst. 1.* Et ipsi senes primam vocem habere debent in consilio, vt scribitur *Eccles. 32.* Loquere maior natu, decet enim te: & post alia, sequitur de adolescente: In medio magnatum loqui non præsumas, vt, vbi sunt senes, non multum loquaris. Etiam de iure in deliberando, senior debet primitus loqui secundum ordinem sessionis, *cap. 1. de cont. feud. pares termin.* & ibi Bald. Spec. *tit. de aduocat. §. iam nunc videndum. ver. porro.* Tamen dom. de Rota vtuntur, quod iunior prius loquatur, quod practicant Aduocati Palatij Parisiensis in collationibus, vt dicit Cosmas Guymier *in suis commentariis.* Ita Bald. *in l. obseruare. §. antequam vero. ff. de off. procons.* Et pro isto dicto facit bonus text. cum gloss. *in cap. sciendum. 26. qu. 4.* & text. *in l. clarum. ff. de authorit. præst. & in l. fin. §. si ij. C. de bonis quæ liber.* vbi antiqui præsumuntur magis temperatiores iuuenibus, Et dixi amplè in parte præcedente, *in 29. considerat.* vbi scripsi, quomodo Doctores antiqui præferuntur iunioribus. Dixi etiam *in 7. part. in 46. consid.* quod Aduocati seniores iuuenibus anteferuntur; quæ hic non repeto Intellige tamen, vt dixi *in d. parte præced. in 59. consideration.* nisi iuuenes sint excellentiores scientia, quod quadrat ibi ad propositum de literatis; sed in non literatis etiam iuuenes excellentes ingenio naturali, præferuntur senioribus. Ita decidit Imol. *in clem. 1. de ætate & qualit.* & Ludouicus Roman. *in repet. dict. l. si vero. §. de viro. in 5. fallentia ff. solut. matrim.* Alexand. *in Apostill. ad Bar. in l. 1. ff. de albo scrib.* Quoniam habens ingenium naturale excellens, ita debet doctorari, sicut habens excellentem scientiam.

Et, vt reassumam de honore impenso senibus à iuuenibus, quodque antiquitus ætati senectæ potissimum habiti sint ampli honores: eleganter scribit Aulus Gellius *li. 2. c. 15. in initio.* Apud antiquissimos Romanorum neque generi, neque pecuniæ præstantior honos tribui, quam ætati, solitus. Maioresque natu à minoribus colebantur ad Deum prope, & parentum vicem. Atque omni in loco, inque omni specie honoris priores potioresque habiti. A conuiuio quoque (vt scriptum est in antiquitatibus) seniores à minoribus domum reducebantur: eumque morem accepisse Romanos à Lacedæmoniis traditum est: apud quos Lycurgi legib. maior rerum omnium honos maiori ætati habebatur. Et graui stylo in hanc sententiam dicit Val. Max. *li. 2. tit. de instit. antiq.* vbi ait: Senectuti iuuẽtus ita cumulatũ & circumspectũ honorem reddebat, tanquam maiores natu adolescẽtium cõmunes patres essent. Quocirca, iuuenes senatus die vtique aliquem ex pa-

ex patribus conscriptis aut propinquum, aut paternum amicum ad curiam ducebant, affixique valuis expectabant, donec reducendi officio etiam fungerentur: qua quidem voluntaria statione,& corpora, & animos ad publica officia sustinenda impigre corroborant, breuique processu rerum in lucem futurarum virtutum suarum verecundia, laboris meditatione ipsi doctiores erant. Et sequitur: inuitati ad cœnam: diligenter quærebant, quinam ei contrario essent interfuturi, ne senioris aduentum discubitu præcurrerent, sublataque mensa priores consurgere & abire patiebantur. Ex quibus apparet, cœnæ quoque tempore quam modesto sermone his præsentibus soliti sint vti. Et ibi sequitur, de minoribus dantibus exemplum virtutis iuuenibus, quod videre poteris.

Et non solum hæc antiquitas consideratur ex ætate, sed etiam ex tempore. Nam qui longiori tempore laborib. assiduis stipendia meruit, in dubio est præponendus, vt est textus *in l. prouidendum. in initio, ibi: aut meritum nobilissimos fecerit, aut vetustas. C. de postulando.& in l. 2. ibi: vt is gradus cæteros antecedat, quem stipendia meliora. vel labor prolixior fecerit anteire. C. de offic. Magistri offic & in c. miramur, circa fin. ibi: nec potest de eius prouectione dubitari. cui pro laboribus multis, pro moribus castis, pro actionibus strenuis celsiores loci præmium debetur 61. dist. & l. 1 & 2. C de præfectis prætorio siue vrbis,& Magistris. &c & in l. vnica, C. de Comitibus & Archiatris sacri Palatij.& in l. vnicuique in initio maxime ibi: vt nemini penitus liceat, cum sit posterior tempore locum præcedentis abire, C. de proximis sacror. scrin.& in l. fin. § illud præcipue, C de primic. lib. 12.* cum pluribus aliis allegatis per Cæpol á *in suo tract. de impet. milit. elig. in princ. ibi: quod autem dictum est.*& ante illum ver. enumerat 40. priuilegia antiquitatis, in quibus senex est magis honorandus, ad quem pro his te remitto. Et declarat Ludou. Roman. *in d. l. si vere, §. de viro, ff. solut. matrimon. in 54. fallent.* Antiquitati seu senectuti deferendum est in multis scilicet in cōsiliis quærendis,& etiam sequendis, in onere excommunicationis, in onere eundi ad judicem pro testimonio ferendo, in onere non comparendi, in onere assumendi officia authoritate vel vtilitate publica, aut authoritate tantum, in seruitiorum exhibitione, in suspicionis remotione, in pœnæ relaxatione, in maiori probationis fide, in testificatione, in reuerentiæ exhibitione, in sessione, vocis redditione, & subscriptione, in consuetudinibus suscipiendis, in Prælatis eligendis, in facienda reuocatione, in ordinis præposteratione, in libris corrigendis, in obseruatione instrumentorum. De quibus singulis ample per eundem Rom. *in eo loco* Et de vltimo in obseruatione instrumentorum.& actorum inter duos Notarios, vide per F. Niconitium *in repet. c. quoniam contra falsam. vers. nota sexto loco Abbatis, quod notarij officium circa tria versatur. ext. de probat.* vbi etiam dicitur, quod claues castri debent esse penes maiorem natu. Honestum est enim iuuenibus ministrare, & obedire senioribus, quod tamen limitat, nisi sit maioritas interesse in minori: quoniam tunc præfertur minor. Et ideo qui habet maiorem partem in re, dicitur habere maiorem potestatem, & ibi plura ad quæ recurre. Et etiam, in quibus senes & iuuenes sunt laudabiles & vituperabiles, scribit ample Lucas de Penna *in l. 1. C. de consul. lib. 12.* vbi dicit, quod præsumitur pro senibus, quod sint probi, scientes & graues quem (vt sim breuior) videre poteris.

Et quis dicatur senex, notatur *in l. si pater familias. § in arrogationibus, in verb. 60. ff. de adopt. & l. inuiti, in 1. gl. ff. de testib.* & per gl. 2. *in d l. semper in ciuitate. ff. de iur. immun.* vbi notat senem esse, qui habet 60. annos. *l. non tantum. § 1. ff. de decur.*

Decimaoctaua consideratio; Inter plebeios etiam præferendi sunt literati. & habentes aliquam scientiam, maxime legalem. Quoniam, vt scribitur *in proœm. Inst. 6. fi.* habentes illam scientiam erant patriarum suarum gubernatores, & de hoc ante *in præcedenti parte.* vbi laudaui viros literatos, & *in 9. parte, in 35. consid.* de quo Cæpolla *in suo tract. de Imper. milit. eligēdo. in verbo scientia* vbi probatur, quod miles callens scientiam rei militaris, præfertur aliis. Augusti, Dathus, etiam *in suis oration bus. lib. 2. in 14. epistola.* dicit inter homines ciuitatum literatos esse honorandos,& honore maximo extollendos, vltra quoscunque alios: cum, vt ait: omnia quæ sunt in ciuitate, non sunt omnibus apta temporibus: quis enim bellica virtute præditus, toga vir vtitur? Quid militaris disciplina in pace prodest? quapropter b. [illegible]: cætera non sunt ætatum omnium. quod testatur Cicero. Delirum namq; senem appellauerimus, qui canes alat, pascat equos, studia venandi consectetur, feris plagas tendat, ac turpiter demū repuerascat: cætera non conueniens pluribus locis. Quis enim ciuitate pulsum, atq; extorrem hominem decet Reipublicæ gubernatio? Mitto mercaturā quæ nusquam apud priscos quicquam habuit ponderis: apud Thebanos vero nullus mercator fungi poterat publicis muneribus, nisi 10. annos negotiis ac mercatura destitisset. Sola literarum ac rerū cognitio ætatem exigit. Nunquam intempestiua est, & vbique gentium magno celebratur honore. Imo etiam scientiam supplet, vt scribit Guil. Benedicti *in sua repet cap. Raynut. in verb. adiecta in nuberis, nu. 37. de testam.* Qui enim adepti sunt illam, vere homines sunt, & maximis præmiis, muneribusque digni sunt. Quapropter non iniuria plerique Iurecōsulti, quos nullius ferme rei scientia fugiebat, cum de scientiæ dignitate ac nobilitate differerent, doctos viros nobilium nobilissimos & vere & eleganter appellare soliti sunt, vt ante *in 8 & 10 part. in plurib. consid.* & *in d. epistola Augustini* deductum est.

Concludo igitur, quod inter plebeios aduocati cæteris præferendi sunt, atque multis honoribus decorari debent, vt & supra *in 7. & 10 parte dixi in diuersis considerationibus.* Quomodo enim sunt honorandi etiam inter nobiles & literatos; ita multo fortius inter solos plebeios. Etiam, quia aduocati dicuntur habere officium, vt dicit Iacobinus de san cto Georg. *in l. 1. in prin ff. de iurisdict omn. iud. per cap fin. extra de postul.* Et post eos etiam sunt honorandi medici vt *in 10 parte* scripsi *in 25. considerat.* Licet inter eos quandoque fuerit contentio de paritate, vt ibi: vtraque tamē scientia iuris & medicinæ à Deo est. Nam leges diuinitus per ora Principum sunt promulgatæ, & scriptum est de medicina *Eccl. 38.* Altissimus de terra creauit medicinam,& vir prudens non abhorrebit eam. Et de iure, seu legibus, *Prouerb. 8.* per me reges regnant.& legum conditores iusta decernunt, *in l. inter claras. C. de sum. Trin.* & vtraque est necessaria hominibus, iura ad pacificationem hominum medicina vero ad sanationem corporum, *c. facta, 4. distin.* Et vtriusque peritus multū ab hominibus honoratur, *c. non sane, 4. c. 5.* & de iure, quo exercetur iustitia. *Sapien. 8.* Per hanc habebo claritatem ad turbas, & honorem apud seniores Et de medico dicitur, *Eccles. 38.* Disciplina medici exaltabit caput illius,& in cōspectu magnatum collaudabitur.

Ideò debent seruare Iurisperiti, & Medici illud Apostoli *ad Rom.* 12. Honore inuicem præuenientes, vt ait Antonius *in 3. par. sua sum. tit.* 5 *c.* 2. *§.* 4.

Et ne absit dictum pulchrum Arnaldi de Villa noua, subiungo id, quod in cautelis Medicorum scribit, quod primus locus in mensa solet seruari sacerdoti & medico, quod intellige de sacerdote, qui est rector in sua parochia, vt suprà dixi *in 4. par. in vlt. consid.* Et etiam medico in domo infirmi.

Et de laude literarum scribit F. Patritius *li.* 2. *de inst. Reip. tit.* 1. vbi dicit, literas inprimis ab omnibus, si fieri potest, ediscendas esse propter fructum illarum, vt vix arbitrari potest, vt ait, in libera ciuitate quenquam sine literis ingenui ciuis nomen mereri. Qui enim sine literis non solum liberales disciplinas, sed minimas quasque artes discere aut tueri possunt? Nec mercatura ipsa, nec agricultura sine eis satis tuta esset: cætera prosequere, vt in eo loco.

Decimanona consideratio; Notarij & tabelliones, etiam tanquam literati post aduocatos & medicos præferuntur aliis plebeiis. Tabelliones enim dicuntur iudices ordinarij voluntariæ iurisdictionis, secundum Innoc. *in c. cum à nobis de testib.* & tenet clarius Paulus de Castro *in cons.* 73. *col.* 4. Et esse Notariũ aut tabellionem est honor, vt habetur *Eccles* 10. super faciem scribæ imponet honorem. Et magis creditur tabellioni, aut Notario, quam alij, secundũ gl. *in verb. tabulariis, in §. si vero absunt. in Auth. de har. & Falc. coll.* 1. Bald. *in Auth. sed cum testator. C. ad l. Falc.* Fel. *in c. in nostra. col.* 3. *circa med. ext. de test.* Et hoc propter officium publicum, quod habet tabellio. *tex. iuncta glo. in verbo, off. in Auth. de testib. §. sancimus, coll.* 7. Imo officium notariatus & tabellionatus est dignitas, vt dicit Luc. de Pen. *in l. vniuersos, C. de dignit. lib.* 12. Maxime, quando est Notarius aut tabellio à Principe, vt ibi dicit Luc. de Pen. Quis enim, ait, non diligat eum, & honestate magna compleri putet, qui decreto Principis ad tabellionatus officium peruenit? *in Auth. vt iudic sine quoquo suffragio. §. ideo licebit. coll.* 2.

Et etiam propter necessitatem, & vtilitatem in Republica sunt honorandi, cum videantur esse necessarij: quoniam tabellionum siue Notariorum ars, & viuendi formula quam honesta, honorabilis, & laudanda sit ex plurimis, præsertim illius necessitate & vtilidate facile cognoscitur: periret siquidem omnis iuditiorum tutela, nisi essent Notarij, qui acta conscriberent; periret ipsa veritas & fides in contractibus, & commerciis: periret omnis ordo in iudicio forensium nisi esset aliqua fidelis publicáque persona, cui iudex crederet de his, quæ ab vtraque litigantium parte aut offeruntur, aut dicuntur. Item sunt instituti Notarij ad confirmationem veritatis, sed ipsa veritas vbicunque sonuerit, ab illo est, qui dicit: ego sum via & veritas, Ioan. 14. vt scribit Zodericus Zamorensis *in speculo humana vita, lib.* 1. *c.* 19.

Faciunt dicta Corseti *in tractat. de potestate reg. qu.* 90. *circa medium.* vbi dicit, esse Notarium, est habere officium, vt *in cap. vt officium, de haret. lib* 6. quod reprobacta ratione est laudabile: quia in veritatis comprobatione, & conformatione radicem & fundamentum suscipit.

Etiam huius artis laudes patent: quia publicæ vtilitati deseruiunt. Hi namque nedum apud pedaneos, minorésque magistratus creditum, & autoritatem obtinent: sed apud Reges & Principes, & cũcta eminentia tribunalia acceptissimi & familiarissimi ex istunt de quibus ante dixi *in* 11. *par. in* 9. *consid. & in* 7. *part. in* 16. *&* 50. *consid.* Hi enim eorum manibus admiranda fide instrumẽta, priuilegia, & literas ad perpetuam rei memoriam conficiunt. Et post multa temporum secula ex horum sola Notariorũ subscriptione indubitatam probationem inducunt. Hi typum tenent Euangelistarum Christi, qui eius gesta & acta in Euangelio tam fideliter, quam vtiliter descripserunt. Et inter cæteras huius artis commoditates, qui illam exercent, magna lucra, summos honores assequuntur. Et breui tempore, ac paruo labore, opulenta vtilitatis compendia adipiscuntur, & tandem ab omnib. honorantur; quia omnes illis indigent: ita Zoderic. in loco ante allegato.

Notarij tamen principis sunt digniores, vt dicit F. Nicontitius *in sua repet. c. quoniam cõtra falsam, in versi. not.* 4. *num.* 29. *ext. de probat.* Quoniam, vt dicit, esse Notarium est dignitas, vt est casus singularis secundum eum, *in l.* 1. *Cod. de mandat. Princip.* Bal. *in l. Cassius ff. de senator.* & de his vide plene Lucam de Pen. *in d. l. vniuersos.* & per Iacob. Bonaudi *in glossis ad Ioannem de Terra rub. in tract. qui Vinea Ecclesia dicitur, art.* 10. 3. *tract. in gl. officia.* vbi etiam scribit, an infames possint esse Notarij: & concludit, quod non, licet infamis possit esse procurator, nisi sit procurator Regis vel Episcopi: quia tales non possunt esse infames. Dicit tamen Cyn. *in l. reum. C. de procur.* quod ille, qui fuit condemnatus de crimine, & sic infamis per sententiam, non potest esse procurator, *per d. l. reum,* concordat text. *in c.* 1. *iuncta gl.* 1. 2. *&* 3. *q.* 7. Si enim pendente iudicio criminali, contra eum remoueatur, ipse multo magis post condemnationem. Sed si esset infamis: quia condemnatus alia actione famosa, quam criminali: tunc potest esse procurator vilium personarum. Ita Ang. & Ioan. Fab. *in § fi. Inst. de except.* De quo late per eundem Iac. Bonaudi *in loco antedicto.* vbi dicit, officium simplicium procuratorum esse vilissimum officium, *per l. si quis procurationem. C. de decur. li.* 10. cum tamen proueniat ex quadam literatura, præferendus est aliis mechanicis & plebeiis artificib. Cum omnes tales plebeij quodammodo dicantur fæces vrbium, & sic viles, vt in principio huius partis dictum est. Et facit: quia officium procuratoris est ars, *c. quia Episcopus, in fi. iuncta gl. vlt.* 5. *q.* 3.

Vigesima consideratio: Etiam inter plebeios & populares præferri debent Virtuosi: quoniam virtutum præmia tribui merentibus conuenit. *l. fi. quæ* incipit: vt *virtutum. C. de statuis & imaginib. clem. cupientes. in pr. de pœn. & remiss.* Facit *c. non loc.* 40. *dist.* & hoc est, vt dicit Philosoph. 8. *Eth.* Honor est præmium virtutis. Dixi plene *in* 1. *par. in* 47. *&* 64. *consid. in* 4. *par. in* 48. *consid. in* 7. *par. in* 47. *consid. & in* 8. *par. in* 28. *consid. & in sequenti proxima consid.* Faciunt plura, quæ ad hoc accumulat Cæpol. *in suo tractat. de Imper. milit. elig. in ver. virtutis.* De quo dixi *in* 9. *par. in* 44. *consid.* vbi scripsi, milites etiam ex virtute esse honorandos, licet hodie pauci sint tales. Et ex hac consideratione etiam laudari possunt & aduocati & medici propter virtutes, quas ex scientiis sibi acquirunt. De quo hic ante in 18. *consid.* dixi. Imo, vt ait Arist. *li.* 3. *Polit. c.* 9. Excellentibus virtute in ciuitate parendum est sponte, ita vt tales pro Regibus habeantur. Alios autem excellentes potentia, aut diuitiis, dicit esse à ciuitate expellẽdos. Et inter cæteros præferuntur, qui probatæ vitæ, & bonæ fidei, aut magnæ legalitatis reputantur, tex. *in l.* 3. *in pr. ibi: & an honeste & inculpatæ vita*

vitæ.ff.de testib. & ibi gl quæ notat, quod præsumitur bene fieri, si à bono fiat, *arg.l.si quis ex argentariis.§.1.ff.de edendo.& in Auth. de testib.§.sancimus.ibi: multorum bonorumque copia virorum coll.7.* Cum tales in multis priuilegientur, & honorentur vltra alios. Et decem casus scribit dom.meus Ias.*in l.iubemus.Cod.de iud.*& vide eundem *in rep.l.admonendi. in 67.col.ff.de iureiur.* idem *in l.stipulandum col.8.ff.de verb.oblig.* Barb. *cons.23.in 1.vol.* Feli.plene *in c.super his.in fi.ext.de accus.*idem Barb *in c infirmante.col.1.ext.de off.deleg.*

Et quantum valeat virtus in vita beata perficienda scribit Gell.*li.18.c.1.* & amplissime per Beroaldum *in suo opere de felicitate.* vbi quærit, an virtus sit effectrix vitę beatæ: & ibi plura ad laudem virtutis disertę accumulantur: & in lib. quo septem sapientum sententiæ continentur, in sententiis Cleobuli.

VIgesimaprima consideratio, Inter omnes honorandus est, & laudandus, qui ab omnibus & publico iudicio bonus & optimus iudicatur. Quod in persona Scipionis Nasicæ contingit, vt refert Valer. *lib.8.c.quæ cuique magnifica contigerunt,c.5.*dum ait, verum specimē honoris à Scipione quoque Nasica oboritur: eius namque manibus & penaribus, nondum quæstoris senatus, Pythij Apollinis monitu Pesinunte accersitam Deam excipi voluit: quia eodem oraculo præceptum erat, vt hæc ministeria matri Deûm à sanctissimo viro præstarentur: explica totos fastos, constitue omnes currus triumphales, nihil tamen morum principatu speciosius reperies. Et tunc vnum esse dicit Plinius, qui à condito æuo, vir optimus sit iudicatus. Dicit tamen Boet. *in 2.consolat. Philosophiæ.* est mentibus hominum veri bonique naturaliter inserta cupiditas, sed ad falsa deuius error abducit. Et nihil est tam populare (vt dicit Cicero) quam bonitas, hoc est, nihil est tam charum & gratum populo, & quod magis fauorem populi conciliet, quam esse bonum. Et idem: Deteriorum magna natio est: boni vero singulares, omne tempus Clodios, non omne Catones, inquit Seneca. Ad deteriora faciles sumus, & ab adolescentia viri procliuis ad malum sensualitas humana declinat, vt in *procem.clem* & non est qui faciat bonum: non est vsque ad vnum, Psalm.13. & *Catilinam,* vt ait Satyrographus:

Quocunque in populo videas, quocunque sub axe,
Sed nec Brutus erit, Bruti nec auunculus vsquam.
Rari quippe boni numero vix sunt totidem, quot
Thebarum portæ, vel diuitis ostia Nili.

Quoties igitur virum bonum videre contingit, illi assurgito, illi caput aperito, illum vt Deum colito: via vitiorum lata est, & decliuis, & in eo cunctis peruia: via virtutis angusta, cliuosa, senticosa, & ideo paucis patet. Fimbria olim iudex electus in causa Pythię, qui sponsionem fecerat, quod vir bonus, esset, iudicatu illo supersedit, dicens, non liquet: quoniam, vt vir bonus aliquis sit, ea res innumerabilibus officiis & laudibus continetur, &, vt dicere solebat Pittacus, perdifficile est bonum esse. Hæc Beroaldus *in libr.de septem sapientum sententiis, in sententiis Biantis.* vbi concludit, quod quoquo modo mali dicantur, siue improbi, siue imperiti, siue viles, provt ibi interpretatur, elaborare debemus, ne inter malos enumeremur, imo enixe curemus, vt simus potius similes sacerdotibus Ægypti, quos Piromas vocant. Est autem Piromis in Græca lingua idem, quod honestus & bonus, in nostro sermone.

Item, qui optimus habetur & iudicatur, non sine laude nominatur. Quod optimi cognomen Traianus (vt iste Beroal.ait *lib.de optimo statu*) veluti peculiare accepit ex senatus populique Romani appellatione. Quo nomine amplissima haud dubie bona continentur. Quod nomen sibi quisque mallet, (vt inquit Liuius) quam honores imperiave, de quo Silius Italicus:

Optimum heu nomen melius maiusque triumphis.

Et, vt author est Plinius Panegyrista, nomen Augusti, & Cęsaris, minus est, quam optimi. Iupiter apud Ethnicos optimi nomine colebatur. Dicebatur enim Iupiter optimus maximus; qua in re illud annotandum, quod optimus: quia, vt inquit vere Cicer. maius est, certeque gratius prodesse omnibus, quam opes magnas habere. Interrogatus Agesilaus ille magnus, quo pacto quis gloriam apud mortales consequatur, sic respondit, si optima dixerit, nec non pulcherrima factitauerit.

Prudenter enim Solon vnus è septem sapientibus, & legum scriptor solus ex septem, Rempublicam duabus rebus contineri dixit, præmio scilicet & pœna, vt hinc boni ad virtutes inuitentur, & honorib. exornētur: illinc mali à flagitio arceantur pœna, vt in officio omnes sint, concordat *l.1.§.nam vt ibi: bonos non solum metu pœnarum, verum præmiorum quoque exhortatione efficere cupientes, ff de iust.& iur.*& ibi gl.*in verbo metu pœnarum,* alleg.vers.Horat.

Oderunt peccare boni virtutis amore.
Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

Et sicut bonos præmio prosequi decet, ita malos pœna affligi. Et si mali à malitia reuocari non possint per indulgentiam, pœna coerceri debent per seueritatem. Sic secreti sint à bonis mali, vt à frumento lolium in cerniculo separatur. Fiat more medicorum, qui interdum vrunt, secant, abscindunt in corpore membrum, quod insanabile est, ne pars integra, contagione obrepente, pariter corrumpatur, iuxta illud:

---- Immedicabile vulnus.
Ense recidendum est, ne pars sincera trahatur.

Consimiliter secari interdum & amputari debent de corpore ciuitatis membra putrida, hoc est, ciues malefici, scelerati, perfidiosi, turbatores publici commodi, & molitores rerum nouarum, exterminari atque tolli de medio.

Superest, vt & propius ad rem redeamus, & de bene moratis dicamus, qui plurimum honorari debent, quoniam mores præferuntur scientiæ, *argum ca.sedulo,38.distin.& l.magistros, Cod de profess.& medicis.lib.10.* vbi dicit text. quod magistros studiorum, Doctoresque excellere oportet moribus primum, deinde facundia, concordat tex.*in l.vnica.ibi: si laudabilem in se probis moribus vitam esse monstrauerint, si docendi peritiam, &c. Cod.de professor qui in vrbe Constantinop.docent.&c.li.12.*& patet ex argumento literali. *Psalm.98.* Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me. Ideo scholares bene morigerati, præferendi sunt Doctoribus male morigeratis & vitiosis: cum Doctores debeant inter alia præcellere scholares moribus, *iuribus ante allegatis, l.1.& ibi not. C.de annonis ciuil.lib 11.* & vilissimus computandus est, (nisi præcellat scientia & sanctitate) qui est honore præstantior text.*in cap.vilissimus.1.quæst.1.* ad minus debet esse bonus, vt *ibi gloss.* Illaudabilis enim est scientia, quam vita maculat, *cap.nisi cum pridem, §.pro defectu, extra de re-*

nun. Ideo bene dicitur: mores ornant ſcientiam, q; ſi omnes excedunt diuitias, *l. ſcire opes, §. pen. ibi: neque enim facultates, neque dignitas eſt ita ſufficiens ad fidem, vt bona electio, & benigni mores.* Ex quo concluditur, bonos & optimos, etiam moratos, cæteris præferendos eſſe.

VIgeſimaſecunda cõſideratio: Inter plebeios præferri debent originarij cæteris, vt facit textus *in l. 1. C. de officio Prætoris.* Hinc dicit ibi Albericus, quod Syndicus potius eligendus eſt de vniuerſitate, quam alius. Facit dictum Ciceronis *in lib. de amicitia.* Potiores inquit, sũt ciues, quam peregrini. Vnde inquilinus probri, vel odij cauſa quis appellatur quaſi domum propriam non habeat. Vnde Saluſtius, M. Tullius inquilinus, ciuis vrbis Romæ: ideo dicit text. *in dict. l. 2.* potius eligendos eſſe Prætores, qui habent larem in vrbe, quam illi, qui ſunt de prouinciis, vt facit etiam text. *in c. in nomine domini. 23 diſt.* ideo, vt dicit F. Patritius *in li. de inſtitutione Reipublicæ. li. 3. c. 2.* quæri ſolet à nonnullis, an omnes magiſtratus inter ciues diſtribuendi ſint, an aliqui peregrinis tradendi. Et, vt ait placet quibuſdam, magiſtratus omnes, qui juri dicendo præſunt, quique ditionem aliquam in ſontes exercent, peregrinos eſſe dicunt: namque ſimultates, inimicitias atque odia inter ciues oriri, cum ciuis in ciuem ſuum animaduertit. Alia autem ex parte, lõgè faciliores eſſe ad gratiam clementiamque proniores ciues inter ſe, quam ſi res peregrinis agatur. Qua quidẽ ratione adducti plerique Italiæ populi, eiuſmodi magiſtratus aliunde acceſſere conſueuerunt, & his aſſentit *l. ſi. C. de crimine ſacril. & l. 3.* quæ incipit, *nullus. Cod. de diuerſis officiis & apparito. iudi. lib. 12.* & de hoc alias fuerunt ordinationes Regiæ, ſcilicet, Phil. Pulchri, & Caroli V. Regum Franciæ, de quibus per G. Bened. *in ſua repet. c. Raynut. in verb. & vxorem nomine Adelaſiam. nu. 1050. vſque ad num. 1052. ext. de teſtam.* Vbi ſcribit rationem, quare beneficia originariis ſint conferenda, & non officia ſecularia. Quoniam, vt ait, officiũ ſeculare dari nõ debet illi, qui eſt de loco oriũdus propter notitiam, & familiaritatem, quas habet ſeu habere præſumitur cum illis de loco, & compatriotis ſuis, quibus forte nimis faueret, aut odio contra aliquos ex æquali, vel inæquali conuerſatione concepto: inter partes ſit aliquando, & ſæpe inuidia, ac dignitatis cõtemptio, *l. obſeruandum. circa initium ff. de officio præſidis.* Eam læderent contra iuſtitiam, quam fauores, & odia multum turbant, & interdum iudicia peruertũt, & ſuffocant. *c. per. ibi; de terra vxoris ſuæ oriundis. ext. vt lite non conteſt.* Ideo vt dicit, fuit ordinatio Philipp. Pulchri, qui prohibuit quem præfici in Seneſcallum, Præpoſitum, Iudicem, Vicarium, aut Balliuum in loco, vnde oriundus dicitur.

Veruntamen, idem Franciſcus Patritius, inclinans ad contrariam opinionem dicit, quod longe melius ciues imperabunt, quã peregrini, quod dicit eſſe manifeſtum, & notorium ex experientia, nõ ſolum apud Romanos, Carthaginenſes, Athenienſes, Lacedæmonios, aliosque complures, qui magiſtratus omnes ſuis ciuibus tradiderunt: imo ex inclyta Venetorum Repub. in qua, peregrinis nullus eſt locus, & tamen nec iuſtitia, nec ſeueritas deeſt, & ex eiuſmodi iudiciis, nullæ diſcordiæ, nullæ ſeditiones, nullæque inimicitiæ oriuntur. Et vnum de illa Republica refert, quod nũquã alibi ſe lectitaſſe aut vidiſſe meminerit, quod ordo ciuitatis, qui à primis conditoribus conſtitutus fuit, ſemper manſit, & nunquam mutatus eſt. Hi namque, qui eam vrbem ædificauerunt, inter ſe ſuoſque magiſtratus diuiſerunt, quaſi præmium laborum ſuorum, & hanc hæreditatem poſteris reliquerunt, vt aduenam, colonum, peregrinum, inquilinumque ad magiſtratus admitterent nullum, & ita antea obſeruatum eſt, iam pene annis mille. Quocirca poſteri illorum, qui vrbem ædificarunt, ſemper Reipublicæ præfuerunt, & Senatores, Patritij, ac Nobiles appellati ſunt: reliqui autem omnes plebeij. Plurimum tamen, vt ait, valet conſuetudo, à qua difficile eſt recedere. Sed ſi ab initio conſtituatur, tutius ciues, quàm peregrini imperabunt.

Nam etiam, vt habetur 3. *Polit.* Noui incolæ, qui ciuitatem, & patriam incolere cœperunt, honoribus ciuitatis non participant: ſed antiqui, qui mores patriæ nouerunt, ſunt illis præferendi. Moderni vero, maxime penitus extranei poſtponendi, coram quibus non eſt agendum conſilium: quia ſcribitur, *Eccl. 8.* Coram extraneo ne facias cõſilium. Neſcis enim, quid pariet. Facit text. *in Authen de collat. § ſed neque prouinciarum iud. ces. coll. 9.* vbi Imperator poſſeſſores exprimit, eoſque repetit, non autem habitatores ſimplices: de quibus mentionem antea fecerat. Cum hominibus profecto communionis alienæ, nullum fas eſt inire certamen *24. q. 3. c. cum quib. in fin.*

Facit, quod dicit Zenzelinus *in extrauag. Ioann. 22. incip. execrabilis. ibi: in diuerſorum Regnorum partib.* quod contra promotionem, quæ fieret ad dignitatem vnius regni, de Regnicola alterius regni, admitteretur exceptio domini temporalis, ſi promouẽdum haberet ſuſpectum de proditione terræ ſuæ, vel conſiliorum, & ſecretorum ſuorum argum. *l. ſi quis aliquid §. transfuga. ff de pœnis. l. omne. §. exploratores ff. de re milit. c. petitio. de iureiur.* Et notant Innocent. Hoſt. Abbas, Aretin. & Fel. *in cap ſuper hic. de accuſat.* Idem Abbas poſt gloſſ. *in cap. ex parte. de teſtib. & in c. quod ſicut, & in c. 1. & in c. cum inter vniuerſas.* & melius *in c. cum terra. de elect.* Et eſt ratio: quia alicui non conuenit ſcrutari arcana Regni alieni, *l. mercatores. C. de commerciis & mercat.*

Peregrini enim & incolæ officium eſt, præter negocium ſuum agere nihil, de alio inquirere, minimeque eſſe in aliqua Republ. curioſum. *c. leges. 3. qu. 6.* & ait Cicer *l. 1. de offic.* Vnde vt amicos quærat laborare curat *Gen. 19.* & Luc de Penna *in l. quiſquis. C. de omni. agro deſer. lib. 11.* vbi tractat prædictam quæſtio. Franciſci Patritij Et illam decidendo aſſentit opinioni illius, quod originarij ſunt præferendi. Peregrini vero non ſe debent de Republica ciuitatis intromittere cũ certum ſit, oriundos à patria, potius mores Regionis ſcire, quam extraneos. *cap quoſdam. & cap. quanto. de præſumpt.* Vnde Terentius *in Eunucho.* Sola (inquit) ſum, habeo neminem hic, neque amicum, neque cognatum, quamobrem alios cupio parare amicos beneficio meo. Id amabo adiuua me, quod facilius fiat: propter quod à vero facilius in conſilio deuiabit: quę pericula in originariis, & antiquis habitatoribus, non præſumuntur. Auſpiciis enim patritiis, non alienigenis, Rempubl. adminiſtrare oportere, antiqui iudicabant. Dicit Valerius *libro 1. titul. de auſpiciis. in princ.* Cum originarij ſint potius in bonis opulenti, & diuitiarum pleni. Pariter olim non præſumebantur in exteris, vbi officia temporalia erant: cum tunc breui tẽpore, quo officium duraturum erat, magna familiaritas contrahi non poſſet, imo nec appeti. Hactenus G. Benedicti *in loco ante allega.* quæ excerpſit à Luca de Penna *in d. l. quiſquis.* Qui poſt eum dicit attendendum eſſe, quod, donec ex antiquis bonus habetur, ex nouis non aſſumatur: quia maior bonitas noui, antiquis

quis

quis non debet præiudicium afferre. Vnde præceptum fuerit Moysi *Deut.* 17. Regem constituere de numero fratrum. Non (inquit) poteris alterius gentis hominem Regem facere, qui non sit frater tuus, hoc est, de tua patria, seu gente natus. Et ibi per eundem G. Benedicti pulchra alia vide de literis naturalitatis, quę conceduntur à Rege nostro extraneis: quoniam alias non possent in Regno habere hæredes ex testato, vel ab intestato. Et ex his etiam videmus hodie in Regno esse consuetudinem: vt in officiis secularibus originarij, & patriotæ potius admittantur, sublatis illis antiquis constitutionibus, & ordinationibus Regum, & in hoc operatur consuetudo, vt dicit Cæpolla *in tract. de Imperat milit. eleg. in vers. propter nationem.* vbi de istis, *in fin.*

Etiam de iure Canonico beneficia sunt conferenda originariis indigenis, & oriundis de loco seu Regno, aut diœcesi, vbi sunt sita. faciunt notata *in ca si proponente. in gl fin. ex or. de rescr.* & text. *in ecclesiis. Cod. de Episc & cler.* Quæ vult, quod ad ecclesias eligantur potius illi, qui sunt ex Vico, in quo sunt possessiones Beneficij, quam alij, & dicit ibi Bald. quod vbi in Ecclesia reperiuntur idonei ad promouendum, illi debent promoueri de ipsa, & non aliunde, & idem dicit ipse Bald. & Alberic. *in l. diuus. ff. de tutel. l. & curat. datis ab his.* Idem not gl. vlti. & Dd. *in l plane ff. quod cuiusque Vniuersit. nomine.* Et idem tenet glo *in c. cum inter Canonicos in verb. ad Ecclesiam alienam extra de elect.* Et idem tenet Cæpol. *in tract. de Imperatore militum eligendo. in d. verb. propter nationem in fine, ibi: sed etiam si esset.* Idem etiam tenet Rochus de Curte *in suo tract. de iure patronatus. in verb. honorificum in 21 colum.* dixi *in præceden. par. in 32. consid ver. licet enim oriundi.* Idem tenet Barb. *in d c. si proponente. & consilio suo 23. incip. vbi: scripsit Propheta optimus. in 1. vol. colu.* 7. vbi dicit, quod si Imperator, beneficij in sua gratia non faciat mentionem de loco, vnde est oriundus, talis gratia est subreptitia: quia Papa non intendit prouidere extraneo, sed vnicuique in patria sua. Imo tenet ibi Barb. quod huiusmodi prouisio est nulla: contra Bald. quos videas, cum casus euenerit: quia est casus quotidianus, qui euenit mihi consulendo in casu, in quo extraneus, seu alienigena, à Regno, impetrauit mandatum Apostolicum in vim concordatorum, non facta mentione, quod non erat de Regno, tenui ex dictis per Barba. *in eo loco*, huiusmodi mandatum non habere locum in loco, vbi habent locum dicta concordata, cum ipsa & contenta in eis sint data Regi, & Regno in priuilegium pro incolis Regni, & non extraneis, qui non sunt de Regno, & scripsi ample in commentariis dictorum concordatorum. Et è nostris aliquid de materia tractant Cosmas Guymier *in suis comment in verb. exterorum. fol. mihi* 10. & post eum Io. de Selua *in suo tract. de Beneficio. in 3. par. in 26. qu.* Et maxime; quia Rex Franciæ habet priuilegium, quod alienus clericus non Regnicola, sine eius permissione, & literis naturalitatis, non possit beneficiari in suo Regno. vt per eosdem *in loco ante alle.*

VIgesimatertia consideratio: Inter omnes cuiuscunque status laudabiliores sunt, qui pulchriora nomina habent: quoniam honor, & decus est habere pulchrum nomen. Hinc dicit Ioan. Andr. *in c. cum secundum Apostolum de preb. & in c. 1. de deposito.* vxorem suam Milanciam dixisse, quod si pulchra nomina venderentur, cum esset precio emenda, vt dixi supra *in 1 par. 10. consid* & refert Pan. & alij Doctores *in proœm. decretalium* Et laudabile est habere pulchrum nomē. Pan *in c. 2. col pen. in initio. de iud.* Ideo pulchra nomina imponenda sunt filiis. Et bona præsumptio oritur ex bono nomine, & quandoque sinistra ex prauo, & turpi nomine oritur. Faciunt tex. & natura *in l. facta. §. si danda. ff ad Treb. in proœ sexti in ver. Bonifacius. & in proœ. decretalium. in verb. Ioannes.* & plura ad hæc scribit G. Bened. *in sua repe. c. Rayn. in verb. Raynutius de Cler. nu. 52. & 53. de testam.* Quia à nomine & cognomine, multotiens sumitur argumentum. De quo plene per Fely. *in proœ. decretalium.* Et sic vnusquisque curare debet, & laborare diligenter de bono nomine habendo. Cum multo melius sit nomen habere bonum, quàm diuitias multas, *Prou.* 22. Nobis enim necessaria vita nostra, aliis fama nostra *in c. non sunt audiendi. 11. qu. 3.* & qui negligit famam crudelis est. *text. Augustini in c. nolo. vers. duæ res. 12. quæ.* 1. Bona autem fama impinguat ossa. *Eccl.* 30. hoc est, augmentat virtutes, in quibus robur hominis interioris consistit; sicut in ossibus consistit robur hominis exterioris, vt ibi declarat Nicol. de Lyra, de quo hic infra *in 28. consid.*

Quo etiam clare ostendit P. Scipio, vir ille insignis Romanus Consul. de quo refert Valerius *libr. 3. titu. de fiducia sui, cap.* 5. Quod cum fratrem suum de bene gestis obtrectatum defenderet, dixit: Nam, cum Aphricam totam potestati vestræ subiecerim, nihil ex ea quod meum diceretur, præter cognomen retuli.

Etiam de Paulo Æmilio post triumphum Macedonicum, *li. 4. ti. de abstinentia & continentia.* Penates (inquit) suos nulla ex parte locupletiores fecit. præclare secum actum existimans, quod ex illa victoria alij pecuniam; ipse gloriam & memoriam nominis sempiternam occupasset & reportasset. Et paulo post de Scipione Æmiliano dicitur. Itaque cum per socios, & exteras gentes iter faceret, non mancipia eius, sed victoriæ numerabantur, nec quantum auri & argenti: sed quantum amplitudinis, scilicet gloriæ, famæ, & nominis pondus secum ferret, æstimabatur.

Ex quibus constat, quod de bono nomine curandum est adeo, quod Salicetus *in l. 1. in pr Cod. de Sum. trin.* per illum text. parentes exhortatur, pulchra & honesta liberis imponere, & non turpia: quæ secundum eum quodammodo infamiam & dedecus important. Vna enim quæque res quemadmodum intelligi debeat, ex ipso nomine apparet. *l. diuus. in prin. ff. de bonis damnat.* & ibi fit argumentatio ex nomine: & pro glo. facit quod scribitur *Exod.* 13. cum Deus dixerit ad Moysen: Inuenisti gratiam coram me, & teipsum noui ex nomine. Faciunt quæ dicit Felyn. *in d. proœm decret col* 6. Hippolytus de Marsiliis *in leg. 1. in initio. col. pen. ff. de quæst.* Petrus Giraldi *in cautelis suis cautela* 85. *incip magnum.* Caccialupus *in d. l. 1. col.* 10. *C. de Sum. trin.* Simphorianus *in thron. Sabellici de hoc nomine Franciscus.*

Et bonum nomen facit, vt plus credatur illi, quam habenti malum. Notatur *in c. in nostra, ext. de testibus.* Franciscus Niconitus *in repet. ca. quoniam contra falsam ibi: notat Abbas quinto num.* 46. & Ioannes Neuizan. *in sua Sylua nuptiali. fol. mihi* 99.

VIgesimaquarta consideratio; Inter exteros, & aduenas præferuntur, qui non sunt nationis infamatæ, quoniam, vt dicit text. *in l. quod si nolit. §. qui mancipia vendunt, nationem cuiusque in venditione pronunciare debent. Plerunque enim natio serui aut prouocat, aut deterret emptorem. Idcirco interest nostra scire nationem. Præsumptum etenim est, quosdam seruos bonos esse: quia nationis non sunt infamatæ, quosdā*

malos videri, quia ex natione sunt, quæ magis infamis est; ff. de ædil. edict. Id etiam probatur ex sacra Scriptura, *Ioan.* 4. vbi mulier Samaritana dicebat, se non esse dignam dare aquam Christo; quia Iudæus, & natio Samaritanorum erat probata apud Iudæos. Ex quo etiam Iudæi exprobrauerunt Christo, quod esset Samaritanus, aut dæmonium haberet, vt habetur *in cap. nonne bene dicimus. ext. de præsump.*

Et licet vnicuique propria Patria videtur, maior & præstantior alia, *l fin. & ibi glo. C. si seruus export. ven.* Nam Patriæ est dulcis amor. *l. qui habebat. ff. de leg.* 3. vnde Virg.

Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arua.

Et illud Nasonis *ad Rufinum*:

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non finit esse sui.

Et idem:

Dulcis amor Patriæ, quo non præstantius vllum.

Id efficit charitas Patriæ, qua plerique omnes tenemur: vt sua cuique Patria charissima atque gratissima, dulcissimaque sit, vt patriam suam qualiscunque est, quisque laudet, & extollat, more Vlpiani *in l. 1. ff. de censib.* vt suam patriam miris laudibus commendat. Vnam tamen habet gratam, qua caret altera, opem. Et vnus laudat Rhodon, & alius Rhodopen. Alij autem alia pro mentis captu & arbitrio. Nobis sit satis ad rem, propria quarundam gentium Epitheta referre, vt scribit Tex. *in sua officina*, ex quibus aperta est diuersarum gentium differentia.

Apuleius, eruditos appellat Ægyptios, sicuti Iudæos superstitiosos. Nabathæos, mercatores. Fluxos vestibus Arsacidas. Frugum pauperes Scythas, odorum diuites Arabas. Legimus Alexandrinos esse fallaces. Vopiscus scribit, Ægyptios esse ventosos, furibundos, iactantes, iniuriosos, auidosque nouarum rerum.

T. Liuius, perfidiam Pœnis, Cicero calliditatem, vt numerum Hispanis, robur Gallis artes Græcis, Italis sensum; Romanis pietatem ascribunt.

Ioannes Picus Mirandula, ponebat in Hebræorum doctrina, mysteria & prodigia; in Græcorum disciplinis, ingenium; in Romana Academia, politiam.

Horatius vocat Britannos hospitibus feroces, Persas infideles.

Iulius maternus ad Mauortium Lollianum scribens, quædam, inquit, Gentes ita à cœlo formatæ sunt, vt propria sint morum vnitate perspicuæ. Scythę immanis feritatis crudelitate grassantur. Itali fiunt regali super nobilitate præfulgidi. Galli stolidi, leues Græci, auari Syri, Afri subdoli, acuti Siculi Luxuriosi super Asiatici & voluntatibus occupati. Hispani elata iactantiæ animositate præpositi.

Blondus vocat Afros fraudulentos; Ligures duros; Campanos superbos.

Ex nostris vero, Christophorus Longolius Parisiensis, *in oratione de laudibus diui Ludouici, & Francorum*: vocat Britones duros, vafros Normanos, religiosos Francos, industrios Flandros, mites Lotharingos, faciles Andegauos, bellicosos Vascones, Burgundos feroces, Picardos alacres, frugi Santones, atque Pictauos Narbonenses fideles, fortes Auernos, Hanonios pertinaces, magnanimos Senones, versutos Cenomanos, militares Bituriges. Apostolus vero, ex testimonio Epimenidis Thebani sacerdotis refert *ad Titum* 1. quod Cretenses sint semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri. Et scribitur *in c. dominus. in* 1. *q.* 2. Et de his & aliis *in sequent. part. in* 16. *consideratione* dictum est. Et vnde ista procedant, inferius paulo post dicetur.

Aduerte tamen quod extranei in multis priuilegiatur, & inter alia, quod in causis eorum est summarie procedendum: vt tenet Paris de Puteo *in tract. de syndicatu. in verb. negligentia chart.* 72. Allegat Andr. de Iser. *in proœ. constitutionum feudalium* qui dicit hoc esse verum, maxime vbi causa est modica. *per Auth. nisi breues. C. de sent. ex periculo recit.* vel si sit causa in qua plus expenditur, qui sit valor rei, vt si sit quæstio de equo, qui interim in hospitio satis comederet, vt dicit Bart. *in l. 2. ff de re iud.*

Et, vt reassumam, quod paulo ante omissum fuerat, facit, quoniam ex prima mores accipimus, & ex variis cœli locis aspectibusve, diuersę ingenerantur morum contemplationes: vt dicit Hippocrates Cous *in lib. de aeribus cœli.* & Plato *in Timæo.* & Arist. *lib* 7 *Polit c* 7 *& l b Orbicularium quæstionum lib.* 14. *cap.* 20. & ibi Petr. Aponensis. & Galenus *in li. de substantia virtutum animalium c.* 9. & Auicen. *li.* 10 *Meta.* & Cic. *in orat. quam de lege agraria scripsit, contra Seruilium Rullum* & Plin. *li.* 2. *cap.* 80. & Lucanus *li.* 8. & Vegetius *li.* 1 *de re mil. c.* 2.

Huius etiam sententiæ sunt omnes Astronomi istud astris ascribentes: vt Ptolemæus 2. *quadrip.* Et ibi Hali eius interpres, & Albumasar *introductory lib.* 3. *&* 5. & Firmi Maternus *ad Mauortium Lullianum lib. Astronom.* 1. *c.* 1. cuius verba hæc sunt: *Quædam gentes à cœlo ita formatæ sunt, &c* vide reliqua ante.

In hanc sententiam scribunt, Herodotus in Calliope, & Plutarchus *in apophtheg.* quod cum montosa esset Persarum Regio & aspera, vellentque propterea, regnante Cyro, campestrem ac mollem capere, id quidem non passus est Cyrus, inquiens, & plantarum semina, & hominum mores, & ingenia regionum quoque similitudinem trahere: vnde formatum est antiquum adagium: *Mores hominum vt plantæ ad Regionis habitum respondeant.*

Vnde inferri posset, quod cum terra Burgundię meliora vina & subtiliora producat, quam reperiantur in tota Gallia, vt *seq. par. in* 84. *consid.* scripsi. Ita etiam indigenarum ingenia conformia habere debet.

Ex quo bene facit text. ante allegatus *in § mancipia.* Ex quo not. gloss. *in Authent. de reuerendariis. in verb. ex patribus. coll.* 2. quod ratione Patriæ quis præsumitur bonus aut malus. facit text. *in cap. quando* 24. *dist. & in c. constitutus. extra de purgat. canon.* vbi habetur consideratio ad Patriam alicuius ordinandi, & cuius nationis sit: vt inde sciatur, quibus moribus sit imbutus. Et sicut præsumitur pro aliqua ratione Patriæ, & aliquando præsumitur contra aliquem ratione Patrię: vt est text. *in c. Afros.* 89. *dist.* & ibi gloss. 1. & Archi (qui adducit dictum Firmici Materni, supra allegat. tacito authore) & Bald. *in l data. colu.* 10. *vers.* 8 *modo. C. qui accusa. non poss.* facit etiam dictum Bart. *in tract. de Guelphis, & Gibellinis. colum.* 4. quod de iure quis præsumitur esse eius affectionis, qualis est eius Patria. Est enim præceptum iurisgentium, vt patriæ pareamus, *l. veluti. ff. de iust. & iur.* quod dictum singularizat Barb *consi.* 34. *incip. preclare optimus dicit, colu.* 18. *lib.* 2. & alibi commendat. *in rep. c. Rayn. col.* 3. *&* 88. *de testa.* & Fr. Cur. *consi.* 45. *incip. statuto seu consuet. versic. quia quilibet, colum.* 4.

Adduci possent multa, quæ faciunt ad hæc scripta, per Barth. Cæpol. *in suo tractat. de impera. militum eligendo. versicu. propter nationem. & in tractat. de simulat. contract. in* 21. *præsumptione & in suo libello de vita & modo*

& modo viuendi in studio. Et quod Albertus de Gandino *in tractat. maleficiorum. in titul. vnde, aut quo loco possit fama procedere.in princip.* quod fama vel infamia potest ex loco maxime originis procedere:cum quis à natura, & origine propria præsumatur esse bonus, vel malus per *dict. §.mancipia.*

Et huius rei aliæ quoque rationes vltra vim astrorum deduci possent: tum ex eo,quod quædam Nationes præ cæteris multa virorum irritamenta subministrant. Nam quid aliud Campanos luxu ac libidine affluentes reddidit, quam terra ipsa omnium, quæ libido luxúsque expostulat, feracissima, quæ & inuictũ armis Hannibalem(vt ait Valerius)illecebris suis complexa, vincendum Romano militi tribuit? Illa enim vigilantissimum Ducem, illa exercitum acerrimum, dapibus largis abundanti vino,vnguentorum fragrãtia,Veneris vsu lasciuiore ad somnum,& delicias euocauit,ac tum demum fracta & contusa Punica feritas. Nihil est profecto, quod magis homines molles reddat quam rerum copia.Hinc Arabes à Virg. *li.1.Georg.* molles dicti sunt:

India mittit ebur, molles sua thura Sabæi.

Vt quæ omnium regionum sit fertilissima Arabia. Deinde sunt sui cuique patriæ peculiares mores:vnaquæque enim prouincia seu patria suo sensu abundat. vt ait Hieron.ad Lucinum, *in c.vtinam. 76.dist. & in c. certificari.extra de sepult.* & dicit Quintil. Gentibus proprij mores sunt. Nec idem in Barbaro Romano Græco probabile est,& ciuitatum etiam leges instituta ac opiniones habent differentes, ob idque scribit argumenta à natione sumi. Et scribitur *in can. omnes. 1. dist.* aliæ aliis gentibus leges placent. Vnde ortum est vetus Græcorum prouerbium, *Lex & Regio.*

Vigesimaquinta consideratio; Inter ciues & plebeios eiusdem qualitatis honorabiliores sunt, ac præferri debent, qui ex honestis,& probis parentibus orti sunt, & progeniti, vt suprà dixi *in 2.part. in 24. consid.* vbi scripsi, mulieres ortas ex bõnis parentibus, esse laudandas potissimum si ex bona matre, proba,& pudica. Et idem de filiis dicendum. Mouebar ratione sequenti.Nam licet sua cuique mens sit,tamen pleræque sunt animi vires,quæ simul cum corpore à parentibus transfunduntur in filios. prout ample ibi deductum est. Et de filiis facit gloss. *in verb. non infamata in l. quod si nolit. §. qui mancipia. ff. de ædil. edict. & in l.quisquis. §.in verb in quibus Cod.ad leg.Iuliam maiestat.* in quibus notatur. Sæpe solet similis filius esse patri, & etiam *in cap. venerabilem. §. eos. in verb. progenitores. extra de electio.* & ibi Panorm. *column.4.* facit text. *in Authent. de refrendariis sacri Palatij. §. penult.* & ibi gl. *in verb. ex partibus. colum.2. & in cap. 1.61 distinct.* & ibi gloss. 1. quæ dicit hanc vnam esse causam, quare filij presbyterorum non promoueantur ad sacros ordines text.*in c.si quis.ibi : filij vero eius. & c.6.q.1.*& ibi gloss.*in verbo,metiuntur.* quæ addit ad versiculum præcedentem.Et sequitur leuiter filia matris iter. & *in cap.vlt.in fin.de consecr.dist.vlt.& in capit.2. super ver. defect.de filiis presbyter. in 6.* quæ & illud quoque dicit;hac,inter alias duas rationes spurios sacris non initiari. Et facit quod voluit gloss.*in verb. domum. in l. cum vnus.§.1.ff.de alimen.& cib.legat.* & Cyn.*in l.1.in bonæfidei.in 7.quæst.C.de iureiur.* & Bald. *in l.1.ad fin.Cod.de locat.& in leg.si quos in fin.* ibi Angel.*Cod.de captiuis.* & Fran.de Aret.*in l.iubemus.in fin. Cod. de aduoc. diuers. iud.* Vnde scribitur *Sapien.3.* de impiis, & iis, qui sapientiam abiiciunt. Nequissimi filij eorum, quasi nequissimorum nequissimi sunt etiam filij,& facit dictum Esdr.*lib.4 c.9.* Qualis ager, talia & semina,& quales flores,tales & tincturæ;qualis operator,talis & creatio;& qualis agricola,talis & cultura, atque *Matth.7.& Luc.6.* scribitur : Non potest arbor mala bonos fructus facere. Neque arbor bona malos fructus proferre. Cuius sententiæ initium refert gloss. *in verb. non infamatæ.in d.§ qui mancipia.* Et eleganti similitudine insinuat Theologus, dum ait in verbis transpositis :

Non etenim è squilla rosa nascitur, aut hiacynthus:
Sed neque ab ancilla filius ingenuus.

Et sub simili forma Horatius *libr. carminum 4. Ode 4.*

Fortes creantur fortibus & bonis.
Est in iuuencis, est in equis patrum
Virtus, neque imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Et veridice huiusmodi sententiam, tanquam prouerbio celebrem, extulit Euripides, verbis tamen translatis,

Heu,heu,vt illi dictitant recte,probum
Patre ab improbo non posse nasci filium.

Et Aristot. *Polit.1. cap.4.* ex quorundam sententia ait: Sicut ex hominibus hominẽ,& ex bestia bestiam: sic ex bonis bonum non generari *& lib.1.cap 8.* Consentaneum est (inquit) ex melioribus ortos esse meliores. Et iterum in præceptis Rhetorices, de causis ciuilibus: Nemini est obscurum, qui ex bonis clarisque parentibus nati sunt, eos consentaneè fieri suis maioribus non dissimiles. Et Cicero *pro Roscio Comœdo.* Nemo ex improbo patre probum filium nasci posse æstimaret. Et Quintil. *lib. . de arg* scribit,argumenta sæpe à persona esse ducenda. Nam similes parentibus ac maioribus sui filij plerumque creduntur, & nonnunquam ad honestè turpiterque viuendum, inde causæ fluunt. Diogenes Cynicorum Princeps, cum ebrium in foro vidisset:illius(inquit)pater ebrius fuit. Autor Laertius, in quam sententiam Martialis miratur, quod filia ebriosi poterat aquam : dum ait *libro 6. Epigram.ad Catullum*, Miror, quod Bassi filia potat aquam.

Sunt & ad rem multa antiquis celebrata prouerbia,quale istud est:*Mali corui malum ouum.*Cuius meminit Gellius *lib.5. cap.10.* Et istud Homericum *libr. Odyssea 19.* & iterum *Iliad.21.*

E quercu, è saxis prognatus.

Vnde & illud Virg. *lib.8. Æneid.*

Gensque virum truncis,& duro robore nata.

Item illud Quintil. Generosioris arboris statim planta cum fructu, & plura alia id genus.

Ex quibus illud procedit,vt præsumatur filius esse eiusdem voluntatis & effectus cum patre,*l.si operarum iudicio.ff.de ope.lib.* Et ita dicit per illum text. Bald.*in l.liberti. colu 1.ver. Op.3.Cod.eod.tit.*per Do *in d l.quisquis. C. ad l.Iul. maiest.* Propterea Alber.de Gandino *in tract. maleficiorum. tit. de præsum. & indiciis dubitatis. col.4. vers. Præsumptio enim natura est.* Monétque, vt parentum eius, qui accusatur, mores conspiciantur, vt proinde etiam sciamus, quibus sit accusatus moribus. Nam,qui bonos habuit parentes,bonus;qui malos,malus præsumitur,vt pluribus iuribus hic antea allegatis comprobatum est. Et pulchre dicit Angel.*in l. si fugitiui. C. de seruis fugit.* quod ex eo quis præsumitur transiuisse ad hostes, quod natus est ex progenie eo nomine infamata. Et sequitur Barbat. *consi.35. incip. præclare optimus. colum.8. lib.3.* Et Ioan.Neuiza *inter consilia Alberij Bruni. consi.7. incip. patre, conces-*

ferunt. col. 10. Hæc Tiraquellus *in suis legibus connubialibus, ante legem septimam.*

Vigesimasexta consideratio; Inter populares siue plebeios ciuitatis præferri debent Primates: qui inter reliquos maioris potestatis vel dignitatis habentur: vt not. Luc. de Pen. *in rub. de Alexandria primatib. lib.* 11. *C. & in l quinque summates. C. de decurionib. lib.* 10. Facit quod dicitur de Christo *Matth.* 7. *in fin.* Erat enim docens eos, sicut potestatem habens. Et de his, qui habent aliquam autoritatem inter alios, quod sint præferendi & honorandi: scribit ample Cæpoll. *in tractat. de Imperatore militum eligendo. vers. autoritatis.* Et dixi *in* 1. *part. in* 31. *consid.* vt sunt Nobiles & Burgenses, vt dicit Ioan. Montaigne *in suo tract. de autoritate magni Concilij*, allegat *cap.* 2. *extra quod metus causa. & cap. proposuit. de clerico excom. ministrante & c. literas. de præsumpt.* Et Luc. de Penn. *in l qui curiæ. C. de fundis rei priuatæ. lib.* 11. Et ibi declarat, vnde dicantur Burgenses, scilicet, à Burgis. Sed aliter accipiuntur in Gallia, quia est quædam præeminentia inter plebeios, quæ quibusdam acquiritur ex sua declaratione: cum se declaret Burgensem Regis. Et tales soluunt certum quid Regi, pro huiusmodi iure & præeminentia. Et ex hoc etiam multa priuilegia consequuntur: sed cum non sint apud nos, non insisto. Alij verò fiunt ex antiquitate domus; cum antiquiores dicantur Burgenses. Reliqui vero tantum ciues vel habitatores. Et huiusmodi Burgenses cæteris ciuibus præponuntur, vt hic ante *in* 11. *consi.* dixi. Et an in potentia sit collocata felicitas, seu an potentia sit summum bonum, vide Beroaldum in *suo opere de felicitate.*

Vigesimaseptima consideratio; Diuites præferuntur cæteris in honoribus, vt habetur in *l. honor. §. de honor. ff. de muner. & honor.* Cum de honoribus siue muneribus gerendis, facultates quoque an sufficere oneri iniuncto possint, considerandum est text. *in l. paupertas. & ibi gloss. ff. de excus. tut. & in l ad subeunda. & ibi gloss. ad hoc clarior. ibi: vel potest dici. Cod. de decurio. lib.* 10. & notat gloss. *in rubr. Cod. quemadmodum ciuilia munera ibi: quinto facultates. & ibi: facultas vt sit sufficiens. eod. lib. & dixi supra in* 1 *part. in* 44. *consid.* ratio est; quia etiam diuites sunt fideliores. vnde Iuuenalis lib. 1. Sat. 3.

Quantum quisque sua nummorum seruat in arca,
Tantum habet & fidei.

Et potius obseruant pacta quam pauperes: quoniã, vt ait philosophus, pauperes & miseri cito flexibiles fiunt; & probat in *l.* 3. *in princ.* ibi: *& an locuples vel egenus sit, vt lucri causa quid facile admittat ff. de testib.* Et propter paupertatem quandoque quis est suspectus. *l. suspectus. & l. suspectum. ff. de suspectis tuto.* vnde Lucas de Pen. notat in *l. fin. colum.* 2. *C. de spectaculis. lib.* 11. etiam per illum textum; quod quis ob timorem paupertatis de facili peccare præsumitur. vide eum ibi, quia plura ad hoc allegat Salustius *in Catilinaria:* Semper in ciuitate, quibus opes nullæ sunt, bonis inuident, malos extollunt, vetera oderunt, noua exoptant, & odio suarum rerum omnia mutari student. Ergo diuites sunt præponendi; cum etiam magis credatur diuiti, quam pauperi, text. in *Authent. de testibus. §. sancimus. ibi: aut diuitiarum. iuncta gloss. in eodem verb. coll.* 7. & probatur in *leg. spadonem. §. final. ff. de excusat. tutor.* vbi dicit text. Iam autem & qui modici patrimonij factus est tutor, affectasse videtur: & ideo suspectus efficitur, *l. scire oportet. § final. ff. de tutor. & cur. datis ab his.* Ad quod optimè facit, quod notat Speculat. *titul. de testibus. §.* 1. *circa princ.* ibi: *quarto fallit.* Et dicit Ioan. de Plat. in *l. ne quis. Cod. de dignitat. libr.* 12. Debent enim diuites, contra quos non est turpis suspicio lucri, & qui possunt debitum honorem dignitati impendere, eligi ad honores & dignitates, *dict. leg. ad subeunda.* Nam etiam cæteris paribus sunt diuites pauperibus digniores, *dict. leg.* 3. *in princip. ff. de testibus.* Et hæc per plura alia comprobantur per Cæpollam in *suo tractatu de imperatore militum eligendo. in verb. diuitis.* vbi ponuntur multa priuilegia diuitum, & quæ diuitibus conceduntur.

In hac sententiam scribit plura Philipp. Beroaldus *in suo opere de felicitate*, vbi quærit, an diuitiæ sint filiæ honorum. Et dixi *in sequ. part. in* 54. *consid.* & ante *in* 6. *part. in* 22. *consid.* vbi scripsi, nobilitatem causari ex diuitiis saltem antiquis. Ex diuitum & potentum laudabilia & vituperabilia ponit Luc. de Penn. in *l.* 1. *Cod. vt rusticam ad nullum obsequ. deuocentur. colum.* 2. *&* 3. *lib.* 11. vbi refert post Philosophum 2. *Rhetoricorum.* Quod quædam mulier interrogata, vtrum melius foret, hominem diuitem esse, quam sapientem: respondit, quod sæpius videbat sapientes frequentare ianuas diuitum, quam diuites ianuas sapientum. Et in quibus casibus sit melior conditio paupertatis, & in quibus deterior, recenset idem Lucas in *l. final. Codic. de his, qui numer. liber. excus. meruerunt, eod. lib.* 10. vbi enumerat 44. priuilegia paupertatis, & 17. incommoda ipsius. Et de priuilegiis paupertatis vide remissiones per Cæpollam *in loco ante citato.* De quibus etiam per Bernardin. de Bust. *in* 2. *part. sui Rosarij serm.* 30. post Ioan. de Indagine, qui librum vnum scripsit de laude paupertatis, qui incipit: *Beati pauperes.* Et recurre ad Bart. in *l. illicitas. § final. ff. de off. præsidis.* Et Ioan. de Turrecr. *in cap. pauper.* 11. *quæst.* 3. vbi octo priuilegia paupertatis refert, & per Doctor. in *l. si quis ad declinandum. Cod. de Episc. & cler.* Et dixi ante *in* 9. *part. in* 32. *consid.* quod milites laudantur ex paupertate. Et multa hic possent acumulari in laudem paupertatis contra diuites: sed quia parum faceret ad propositum, non amplius immorandum est.

Vigesimaoctaua consideratio; Honestus præferendus est inhonesto, & infami. Et habens bonam famam, anteponitur infami, argum. text. in leg. 1. *in princip. ibi: Et an honesta & inculpata vita, an vero quis notatus, & reprehensibilis.* & iterum ibi: *vel propter personam, à qua fertur, quod honesta sit. ff. de testibus. & in Authent. eod. de testibus. §. sancimus. ibi: bona opinionis esse oportet.* & iterum ibi: *quia inculpabilis atque moderata vita est, collat.* 7. *& cap.* 1. *ibi: absque vlla infam. extra de except. & cap. testes.* 2. *quæstion.* 7. *& cap. super eod. §.* 1. *ibi: vbi vir superior est diuitiis. & nobilitate, potentia vel honore, extra de testibus.* & Luc. de Pen. *in leg.* 2. *C. de dignit. libro* 12. & per eundem ibi *in rubr. colum. & hoc est: quia bona fama est multum extollenda.* Ideo dicit Bernard. de Bust. *in serm.* 31. *in* 2. *par. sui Rosarij: in litera S.* quod bona fama omnibus rebus est præponenda, quam omnes appetunt, maxime Poetæ, vnde Ouid. in 3. *de arte amandi* ait:

Quid petitur sacris, nisi tantum fama Poetis?

Hoc vo-

Hoc votum nostri summa laboris habet,
Et iterum idem *ibi:*
Sed fama vigilare iuuas, quis nosset Homerum,
Illius æternum si latuisset opus?

Per bonam enim famam homo viuit in æternum, tex. & ibi notatur *in §. fily autem* ibi; *Hi enim, qui pro Republica. Inst. de excus. tut. & l. qua actione. §. quis in colluctatione. ff. ad leg. Aquil.* vnde scribitur *Ecclesi.* 30. Lux oculorum lætificat animam: Bona fama impinguat ossa. De quo dicto vide hic ante *in* 21. *consid.* Et idem sapiens *Eccl.* 41. Curam habet de bono nomine; bonum autem nomen permanebit in æuum, atque idipsum magis permanebit tibi, quam mille thesauri magni & preciosi: & quod cura sit habenda de bona fama. text. *in clem. exiui. § cæterum. in fin.* & Cardin. *de verb. signific cap.* 1. *§. ad exhibendum. extra de sacra vnctione.* Et ait Iaco. Bonauentanus *lib.* 2. Ille beatus erit, cui bona fama viget. Et quæ quidem bona fama est nobis necessaria propter alios 1. *ad Timo.* 3. *& cap. non sunt audiendi.* 11. *q.* 3. *c. nolo.* 12. *q.* 1. *& c. iubemus. de consecrat. dist.* 1. cum aliis allegatis per Luc. de Pen. *in d. l.* 2. *col.* 4. *C. de dignitatib. lib.* 12. Et probatur hæc consideratio ex dictis per Luc. de Pen. ibi, isto modo. Honor namq; dignitatis honestat homines. Nam illa sunt honesta in quib. sunt præmium & honor, vt dicit Aristoteles 1. *Rhetoricorum.* sed è conuerso maculatur dignitas, cum honor tribuitur inhonestè. *l.* 2. *C. si seruus ad decurionatum aspirauerit. lib.* 10. vnde Aristoteles 4. *Ethicor.* inquit, quod solus bonus est honorandus. Itaque honor non debet tribui vilibus & indignis. vt dicit Salustius *in Catilina.* Quinimo solum honesti ad administrationem sunt dirigendi, vt *in Auth. vt iudices sine quoquo suffragio. §. eos autem. ver. ideoque licebit. coll.* 2. Ergo ex his sequitur, quod si sint simul honesti & inhonesti, honesti veniunt præferendi. Et sic artifices honestioris artis præponi debent exercentibus artem vilem & inhonestam. Qui verò dicantur inhonesti, & qui sint exercentes artes viles, scribit Fr. Patritius *lib.* 11. *de institut. Reipublicæ. tit.* 8. Et Luc. de Pen. *in l. maximarum. C. de excusatio. muner.* vbi refert, quod omnes mercenarij, quorum opera venduntur, non quorum artes, sunt sordidi. Item etiam, qui mercantur à mercatoribus, quod statim vendant. Nihil enim proficiunt, nisi admodum mentiantur, vt scribit Cicero 1. *Officiorum cap.* 57. Nam etiam, vt plurimum, mercatores sunt mendaces. 88. *dist. c. eiiciens. & c. sequ.* Luc. de Pen. *in l.* 2. *C. de incolis. lib.* 10. Item mercatura, si tenuis est, sordida est: vt infrà *ista part. in* 45. *consid.* Possunt enim viles censeri, qui huiusmodi mercimoniis præsunt. argum. *l. humilem. C. de nupt. & l.* 1. *C. negotiatores ne militent. lib.* 12. *& l. ne quis. Cod. de dignitatib. eo. lib.* Potissime, si vtensilia vendunt, hoc est, esculenta, & poculenta, vt *l. eos. in prin. ff. de decur.* Et hic tricoli Bononiæ dicuntur, vt *in l.* 2. *glos. vlt ff. de nundinis.* vbi Calistratus ait: Denique summæ prudentiæ, & autoritatis apud Græcos Plato, cum institueret, quemadmodum ciuitas bene & beate habitari possit: imprimis illos negotiatores necessarios dixit. Apud nos vero regretarij. Negotiantur enim, & emunt insimul à rusticis, & reuendunt minutatim, seu ociose distribuunt ciuibus: ita Lucas in *d. l. maximarum.* vbi etiam ait, quod sæpe tales mulctantur, eo; quia precio statuto non vendunt, aut quia corrupta vendunt: ex quibus mulctari possunt, *l.* 2. *C. de conditis in publicis horreis, li.* 11. Et vltra, quæ sint artes viles: vide plures remissiones Cæpol. *in tract. de imperat. mil. eligendo. in verb nobilitatis in* 18. *opin.* de quibus non intendo hic dicere, nec de sordidis, sed de honorandis: & de vtraque specie, vide infrà *ista part.* 33. *consid.*

VIgesimanona consideratio; Diligens & vtilis præferendus est inutili & pigro, & de nihilo seruienti. Facit tex. in *l. suspectum. ff. de suspectis tutor.* vbi sunt verba Vlpiani. Enimuero tutor, quamuis pauper, fidelis tamen & diligens, remouendus non est. Et illa verba reassumuntur *in §. fin. Instit. eod. tit.* Cum turpe sit ciuibus ignorare statum seu artem, in quibus versantur. argum. *l.* 2. *§. Seruius autem Sulpitius ff. de orig. iuris.* vnde inertes, id est, sine arte, cogendi sunt ad laborem & negotiationem, *l. vnica.* & ibi Luc. de Penn. *C. de mendic. validis. libro* 11. Et tales inutiles non afferentes fructum, reprobantur: vt habetur *Matth.* 3. *&* 7. Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Vel, quia etiam non sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est. *l. in illa stipulatione.* 2. *ff. de verb. obligat. in clem. cupientes. de pœnis. in cap. de forma.* 22. *quæstion.* 5. notat gloss. *in verb. cuique. in princip. in leg. iustitia §. iuris præcepta. ff. de iustit. & iur. & Instit. eisdem locis.* in gloss. *ius suum. in initio. quæ allegat c. non satis.* 87. *distinct.* Sicut enim piger vituperatur. *Prouerb.* 21. *&* 26. Ab opposito laudanda est diligentia, quæ mater est omnium virtutum in suo quoque opere, *c. nihil.* 38. *distinct.* dixi *in præfatione huius operis circa initium.* Et alia plura ad hoc refert Lucas de Pen. in *d. l. vnic.* Ideo dicit Cicero *lib.* 1. *Offic. cap.* 57. Quibus artibus aut prudentia maior inest, aut non mediocris vtilitas quæritur, vt medicina, architectura, vt doctrina rerum honestarum. Hæ sunt his, quorum ordini conueniunt, honestæ: vbi in hoc laudat artes, quæ afferunt vtilitatem. Inertes autem & ociosi multum sunt reprimendi, & à ciuitate expellendi: cum Athenienses ignauos homines, & languore marcescentes, qui vitam in ganeis & popinis, atque illecebrosis locis silentio transigebant, in forum protrahebant, eosque, vt facinorosos & flagitiosos, supplicio plectebant: vt plene *in* 3. *considerat. huius partis* scripsi. Et refert Guil. Leporeus Heduensis in *suo tract. artis memoratiuæ lib.* 4. *cap.* 10. vbi de ocio disserit. Ocia ergo tollamus: cum pro omni verbo ocioso reddituri simus rationem in die iudicij: vt ait Hieron. relatas in *cap. quoties.* 22. *quæst* 5. & multam malitiam docuit ociositas. *Ecclesi.* 33. Et ociositas & voluptas arma sunt hostis antiqui ad miseras animas captiuandas, *c. nisi cum pridem. §. verum, extra de renunt.* & ibi glos. *in verb. ociositas* allegans illud:

Ocia si tollas, periere cupidinis arcus.
Et iterum:
Quæritur Ægisthus quare sit factus adulter,
In promptu causa est, desidiosus erat.

Qui duo versus etiam scribuntur *in ca. nunquam. in gl. penult. de consecr. dist.* 5. vbi Hieron. hortatur rusticum monachum, quod, cum in desideriis sit omnis ociosus, faciat aliquid operis, vt semper Diabolus inueniat eum occupatum.

TRigesima consideratio; Cum pulchritudo in homine sit dignitas, vt ait Cicero *lib* 1. *Officiorum.* Ideo pulchriores cæteris præferri debent. Vnde Beroaldus *in suo opere de felicitate* ait: Sine bonis corporis (inter quæ enumerat pulchritudinem) non posse esse veram felicitatem. Et vt ait Aristoteles: Non satis idoneus est ad felicitatem homo penitus deformis. Est enim forma Dei munus, vt inquit Homerus. Deorum dona gloriosa nequaquam aspernanda. Ideo apud Platonem *in Gorgia.* & 2. *de legibus.* cantio conui-

ualis celebratur, quam cantores in conuiuiis vsurpabant, ita concinentes: Optimum quidem esse bene valere. Secundo loco, formosum esse. Tertio, habere diuitias bonos modo partas. Et ibi Beroaldus infert, quod sine pulchritudine non potest esse absoluta felicitas, ex qua plures laudati fuerunt: vt apud Homerum, Agamemnon, Achilles, Menelaus, Polyxenes, Nireus, Patroclus, Deiphobus, Æneas, Vlysses, Thelemachus, Euryalus, & alij, quos in membrorum formæque dignitate laudauit. Nec ipse Homerus non tam laudauisset pulchritudinem in illis inuentam, aut non finxisset (vt aliqui opinantur) nisi duceret magnum illud bonum esse, & in oculis hominum collocandum. Virgilius quoque Apollinem formosum appellauit *Eclog.* 4. ibi; *formosus Apollo.* Et *in libris Æneidum.* Lausum, Turnum, Auentinum, Iulum, Virbium, & plures alios in formositate & specie laudat, & in Euryalo de hac re ita sententiat:

Gratior est pulchro veniens è corpore virtus.

De quo meminit Alexan. *consi.* 209. *incip. ponderatis his. col.* 6. vbi refert quod Cyn. *in l.* 1. *in* 3. *q. ff. de iurisd. omn. iudic.* dicit, quod in corpore pulchro residet anima virtuosa: quia quo quisque pulchrior est, eo magis virtus in illo refulgeat necesse est: de quo Orpheus extollit Iasonem hoc pacto:

Clarus in cunctis diuus splendebat Iason:
Iuno etenim latos oculis afflarat honores,
Et pulchrum dederat, magnúmque & pectore fortem.

Plato verò *lib.* 1. *de legib. & lib.* 6. *de Republ.* Bona bifariam diuidit, alia scilicet, esse diuina, & alia humana: horum primum dicit esse sanitatem; deinde pulchritudinem; tertio, vires ad cursum, & ad alios corporis motus; quarto, diuitias. Imo multi formam & pulchritudinem bonæ valetudini præferri non dubitarunt, moti ex hoc quod secum pariter forma sanitatem habere existimetur, de quo Cicero *libr. Officiorum. cap.* 35. quo loco de temperantia differit. Venustas & pulchritudo corporis secerni non potest à valetudine. Et Ambrosius *lib.* 1. *Officio.* Pulchritudo, inquit, supra salubritatem ac valetudinem videtur excellere: & tamen sine his esse non potest, neque vllo separari modo: quoniam, nisi bona valetudo sit, pulchritudo esse ac venustas non potest. Et idem Cicero *lib.* 4. *Tusculanarum. quæst.* Inter præcipua corporis bona, pulchritudinem primo loco collocandam inquit. Sunt enim in corpore præcipua; pulchritudo, vires, valetudo, firmitas, velocitas. Etenim apud Poetas forma hominis, & pulchritudo semper in honore & pretio fuit, vt hic ante patet, quod & elegantius Titus Lucretius docet versibus:

Condere cœperunt tum vrbes arcémque locare,
Præsidium Reges ipsi sibi perfugiúmque
Et pecudes, & agros diuisere, atque dedere
Pro facie cuiusque & viribus, ingenióque:
Nam facies multum valuit.

Et non mirum, si Principes in distribuendis rebus formosos cæteris anteponant: cum & antiquo tempore Principes & Reges apud plerosque diligebantur, qui forma cæteris præstabant, vt dixi ante *in* 5. *par. in* 18. *consid.* vbi dixi, Reges & Principes inter cæteros laudari ex pulchritudine: & decor corporis confert ad felicitatem in hoc mundo. Verum non solum Principes, sed etiam plures alij laudandi sunt ex pulchritudine, vt plures annumerat Textor *in sua officina*, & vltra 60. sub verbo, *formosi*, vt etiam Iurisconsulti & Aduocati: vt suprà *in* 7. *part. in* 49. *consid.* vbi dixi, Aduocatos ex pulchritudine esse commendabiles. De pulchritudine vero mulierum dixi *in* 2. *part. in* 22. *consid.* & quomodo milites laudentur ex pulchritudine, *in* 9. *part. in* 28. *consid.* dictum est, & ista consideratio sit generalis ad illas.

TRigesimaprima consideratio sit de Artificio. Quoniam mutat hominis conditionem, & potentius est officio, cum quadam namque perpetuitate dicitur; & ex artificio vberior & honestior quæstus etiam percipitur. Notatur in *l Legatis.* §. 1. *in ver. officium. circa fi. ff. de leg.* 3. Luc. de Penn. *in l.* 1. *C. de excus. artif. lib.* 10. Ideo dicit Bart. *in l seruis vrbanis.* §. *si ali. ff. eod. de lega.* 3. quod Artificium superat officium, nisi quis haberet plura Officia & Artificia, quia tunc attenditur id, in quo magis versatur. Et ratio, quare Artificium extinguat Officium, est; quia Officium, in quo quis prius erat non potest dici Artificium, & sic nouum incipit habere: si autem prius erat in Artificio, & postea transiuit ad Officium secus est, quia Artificium potest dici Officium. Hæc autem ratio cessare videtur, vbi ex Artificio transit ad aliud Artificium. IdeoRogerius *in d. gl. Officium* reddit aliam rationem, quæ non cessat; quia Officium ideo non mutatur per Officium, quia Artificia potentiora sunt, & cum quadam animi perpetuitate discuntur: eo, quod inde vberior & honestior quæstus percipitur. Officia vero ad tempus propter necessitatem, vel inopias insurgentes subeuntur, vt dicit *ibi gl.*

Aduerte tamen, vt intelligamus id, de quo est quæstio, quod Artifex est ille, qui emit rem, & mutata forma vendit: vt est emens ferrum, & vendit enses ex ipso ferro fabricatos, & sic de singulis. Pro quo facit tex. *in cap. eiiciens dominus.* §. *quicunque.* 78. *dist.* quod facit ad limitationem *cap. quanquam. de censibus in* 6. Quis autem sit mercator, & negociator, scribit Alex. *in dict. l. legatis. & vide in d.* §. *quicunque. sed latius infrà dicam ista part. in* 45. *consid.*

TRigesimasecunda consideratio, Artificium est ita necessarium in Republica, quod non solum quis cogitur exercere Artem quam nouit: sed etiam ignorans compellitur addiscere. Ideo si in ciuitate aliquod Artificium fuerit necessarium, nec sit aliquis ibi, qui illud exerceat, vniuersitas ad hunc actum aliquem eligere potest, & debet & cogit facere; Artémque illam addiscere, vt postea exerceat, argumento notatorum *in cap. super specula. extra de Magistris.* 23. *quæstion.* 1. *in summa cap. quid ergo.* 11. *quæst.* 3. *leg moris.* §. *sed damnare. ff. de pœnis. l. semper.* § *quibusdam. ff. de iure immunit. ibi: necessariam operam. & l.* 1. *Cod. de ponderato. & auri illatione lib.* 10. *& in Authent. de defensoribus ciui.* §. *& iudicare. versic. præcepta verò faciat. collatio.* 3. *& leg.* 2. §. *postea ne diutius. ff. de orig. iuris, &c. ex studiis. extra de præsumpt.*

In his enim, quæ ad vitæ communis vsum pertinent, peccatum est laicis, nisi sibiipsis inuicem fideliter operam dederint. *c. te quidem. & c. sicut enim.* 11. *qu.* 1. *& c. placuit.* 90. *d. c. alterius. cum seq.* 91. *d. & c. in scripturis.* 8. *q.* 1. Nec enim desidia blandiente quis respuere debet, quin obtemperet in his, quæ mater sua Respub. desideraut: arg. *c. vos autem.* 16. *qu.* 1. Nam & ad militiam exercendam eliguntur tyrones. *l. eadem.* § *lege. ff. ad leg. Iul. repetund. & l. qui cum vno.* §. 1. *&* 2. *&* §. *eum qui, ff. de re mili. & l. quod euitandi. Cod. de cond. obitur. can.* ita tenet Luc. de Pen. *in l.* 1. *C. de excus. Artificum. lib.* 10. Et cum semel inceperint Artifices aliqui exercere officium, non possunt illud dimittere; verum ad hoc cogi possunt, vt recenset idem Luc. *in l.* 1. *col.* 4. *C. vt rustici ad nullum obseq. deuoc. lib.* 11. Ex quibus plu-

bus pluries dixi in ciuitate nostra. Quod cum aliquando desint nec reperiantur, qui velint acceptare aliquod onus, ad faciendum aliquid, quod in Repub. sit necessarium, vt de commissariis ad distribuendum victualia pro equis armigerorum seu militum stationariorum, secundum ordinationes Regias, quod ad hoc exercendum possunt cogi aliqui de ciuitate. Et etiam cum interdum desint panes, aut carnes, aut alia id genus quæ fiunt, aut exercentur per aliquos mercatores, & per eos, qui de talibus soliti sunt se intromittere, quod possunt cogi ad exercendum, & ad ea, quæ sunt necessaria, inueniendum: prout ante faciebant, vbi ex desidia eorum (aut forte, quia carius velint vendere res mercales) mercari desistant, ex antedictis, & aliis per Lucam de Penna *in d. l. 1. Cod. vt rustici ad nullum obs.* Facit tamen dubium ibi, an possint cogi ad vendendum potius in vno loco quam in alio, vide eum. Et quomodo Artifices sint necessarij in Republica, hic ante in 1. consideratione dictum est.

TRigesimatertia consideratio; Licet Budæus, vir bonarum literarum, dicat *in suo tractatu de asse, & partibus eius, folio mihi* 139. Artifices esse feces vrbium, vt & infrà dicetur de aliquibus, tamen inter Artificialia est contentio de nobilitate, vt scribitur *in Viola animæ, in Dialogo* 1. c. 1. & teste Bart. *in l. 1. col. 7. C. de dignitatibus li. 12.* inter Artifices distinctio fit talis. Nam quidam sunt nobiles; quidam autem ignobiles. per tex. & notata per Doctores ibi *in l. 1. ante fin. C. de conditis in publicis horreis lib. 10. & in l. prouidendum. in princ. C. de postulando.* Et isto modo seruus & ancilla potest esse nobilis. vt habetur *Leuitici 19. post medium. ibi, quæ sit ancilla etiam nobilis.* & de hac nobilitate loquitur Aristot. 2. *Eth. in princ.* vt refert Bonus de Curtili *in suo tract. de nobilitate. in 2. part.*

Facit etiam dictum Sabellici *lib. 10. suorum exemplorum.* Pulchrum est (inquit) in omni artium genere excellere; & quia pulchrum, & optabile, idcirco natura homo desiderat cæteris omnibus in suo ordine præstare. Quo enim altiora sunt ingenia, eo magis laude efferuntur, actiusque nituntur in arduum, laudis cupiditate. Et ait Cassiodorus 1. *variarum Epistolarum* 13. Quod ars est decus vrbium, vt refert Luc. de Penn. *in rub. C. de excusat. Artificum. lib.* 10. Et æquiparantur à lege aliquem ali, & artificio erudiri per tex. *in l. 1. in fin. C. de infantibus expositis. ibi: vt si qua in alendo eo, vel forte ad discendum Artificium iusta consumpta fuerint, restitues.* licet alias aliqualiter differant *l. impensæ. ff. de verb. & rer. signif.* Et interdum Ars laudatur: vt ab Augustin. 4. *de ciuit. Dei.* vbi dicit: Ars est virtus, bene rectèque viuendi. Et pro hoc *Ecclesiast.* 38. vbi de multis Artificibus præmissio subiungitur. Omnes hi in manibus eorum sperauerunt, & vnusquisque in arte sua sapiens est, sine his omnibus non ædificabitur ciuitas. Item appellatione inopium non continentur Agricolæ, nec Artifices. *c. quod super. §. 1. extra de voto. facit l. filij. §. vltim. ff. ad municipales.* Et licet ab operariis seu Artificibus vectigal exigitur. *l. ad reparationem. C. de aquaductu. lib.* 11. Veruntamen hi odiose grauandi non sunt; imo leuandi, si ipsorum Artificium vtile est in ciuitate argumen. *leg. ad bestias. ff. de pœnis. c. quæritur. ante finem.* ibi; *probatur hoc. 22. q. 2.* Honor enim alit artes, ait Tullius *lib. Tuscula. quæstionum.* Et propterea his Artificibus consueuerunt rustici immunitatem concedere, *l. vacuatis. Cod. de decurio. libr.* 10. Nam & à pluribus oneribus Artifices sunt immunes. *leg. 1. Cod. de excusat. Artificum. eod. libr.* & agricolæ. *l. 1. C. de agricolis, & censitis. lib. 11.* de quibus infrà *ista part. in sequen. & 37. consi. & l. fi. ff. de nundinis.* Imo, & omnes artes perutiles, & ex hoc fouendæ sunt, vt enim ait Tullius 2. *de Officiis.* Quid enumerem artium multitudinem, sine quibus vita omnino nulla esse potuisset? Quis enim agris subueniret, quæ esset oblectatio valentium, quis victus aut cultus corporis, nisi tam multæ nobis artes ministrent: quibus rebus ex cultu hominum tantum destitit à victu, & cultu bestiarum? Et quomodo ars generaliter sumpta, multa comprehendat; vide Lucam de Penna *in rub. & l. 1. in princ. C. de excusa. artificum. lib.* 10. vbi dicit: quod magi dicuntur habere artem.

Verum Artifices à pluribus honoribus sunt arcendi: censentur enim quidam Artifices ignobiles. *text. in §. sancimus. & ibi notat gloss. in verb. ignobiles. in Authent. de testib. collat.* 7. vnde *Eccles.* 38. iam ante allegat. præmissio de pluribus artificibus subiungitur. Et non inhabitabunt, nec inambulabunt, & in Ecclesiam non transilient. Super sellam iudicis non sedebunt, & testamentum iudicij non intelligent, neque palàm facient iudicium, & disciplinam, & in parabolis non inuenientur: sed creaturam æui confirmabunt, & deprecatio illorum in operatione artis, accommodantes animas suas, & conquirentes in lege Altissimi, nec est grande lucrum ipsorum Artificum, iuxta istud:

Esurit ars, decreta tument, lex lucra ministrat.

TRigesimaquarta consideratio; Multi Artifices descripti in *l. 1. C. de excusat. Artific. lib.* 10. in hoc priuilegiantur, & honorantur: quod à muneribus personalibus sunt immunes, qui scilicet sunt sequentes.

Architecti, hoc est, Artifices principales, qui ædificiis construendis, & tectis præsunt, de quibus *infrà ista part. in 42. consid.* & de his fit mentio *in leg. vlt. ff. de iure immunitatis.*

Medici; de quibus *in præced. par. in 25. consid. & infrà ista part. in 48. consid.*

Statuarij, de quorum excellentia, & laude hic *infrà in 43. consid.*

Marmorarij, de quibus *in d. 43. consider.* & de excellentia marmorum dixi *in sequ. par. in 91. consid.* & sunt illi, qui marmora cædere, vel æquare sciunt, aut qui marmoratum opus faciunt.

Lecticarij, vt ibi exponit gloss. & sequitur Luc. de Penn. sunt, qui faciunt breues lectos, de quibus habetur *in l. si ex toto. §. si ita legatum sit. ff. de leg. 1. & in leg. legatis. §. 1. & 2. ff. de legat.* 3. vbi glos. vtrobique exponit lecticarios pro illis, qui sciunt facere lecticas. Aliter tamen exponit Pyrrhus *in d. l. 1.* scil. pro illis, qui dominum in lectica portabant.

Actuarij, vt dicit gloss. sunt qui faciunt machinas instar lacus, vel torcularis. Alij dicunt veram esse lectionem Arcarij, hoc est, qui arcas faciunt, quorum mentio est *in l. vlti. Cod. de iure immunit.* Tales etiam vocantur scriniolarij.

Actuarius verò habetur tanquam Notarius, & qui acta publica scribit: de quo hic ante *in 19. consider.*

Clauicarij, & tales possunt dici, qui claues, seu clauos, aut clauas faciunt: & sic sunt fabri clauium, clauorum aut clauarum. Sicuti Luc. de Penn. *in d. leg. 1.* annumerat Securios, hoc est, forte qui securim seu instrumenta ad secanda ligna, & id genus ferramentorum fabricant, & Claustrarij etiam dicuntur, qui claues, & cætera, quæ ad claudenda ostia pertinent, laborant.

Quadrigarij, qui faciunt quadrigas, vt declarat gloss. Sed etiam quadrigarius ductor quatuor equo-

libro, de Roma triumphante. Specularia in domus ornamento fuerunt, quæ nunc per vrbes, Ecclesias, præsertim ad vmbonem siue pulpitum Lectionariis paratum videmus, marmora diuersi coloris ita expedita: vt speculi vices reddant, quibus priscorum domus, & ipsis in fornicibus & porticibus ornabantur.

Eborarij, qui faciunt opera ex ebore, vt habetur de eboreis tabulis *in leg 2. § postea ff. de orig. iur.* dicit tamen tex. ibi, in tabulis eburneis.

Pelliones dicti sunt, qui vestes pelliceas aut alia quæcunque opera ex pellibus consiciunt, qui primo à Deo instituti fuerunt. Nam scribitur *Genes.* 3. Fecitque Dominus Deus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas, & emisit eos de paradiso voluptatis. Lucas vero alias legit Polliones. Pollio vero flos tritici dicitur: inde Pollinarij, qui cribrum faciunt de lino, non de setis equorum ad pollinem purgandum. Nam cribra, quæ ad excutiendam farinam fiunt, excutoria dicuntur, vnde Plinius *lib.* 18. Cribrorum genera Galli è setis equorum inuenere: Hispani elino excutoria, ac pollinatia.

Fullones vero sunt, qui maculas è pannis detergunt, & eorum ars vocatur fullonica vt *in l. equissimum. §. fructuarius vers. item si domus ff. de vsufr. & l. apud Trebatium in prin. ff. de aqu pluuia arcend.* & sunt illi, qui lauant pannos ac telas: & dicit text. *in §. fin. insti. de mandato.* quod Fulloni dantur vestimenta pollienda curandáve, & dicitur, vt ait gloss. pen. qui tingit & lauat pannos, & etiam pollit eleuando superflua: & ibi etiam addit, quis si: Sarcinator: & proprie is est, qui sarcit vestimentum, vel scissum consuit.

Carpentarij dicuntur proprie fabri lignarij, qui carpenta conficiunt. Et carpentum genus est currus seu vehiculi. Sed secundum Isidor. *lib. Etym. vlt. cap.* 12. est currus pompaticus, quia in pompis solebat haberi, & in quo matronæ & nobiles vehebantur. Vnde Ouid. *lib. 1. Fastorum.*

Non prius Ausonias matres carpenta vehebant,
Hæc quoque ab Euandri dicta parente reor.

Quasi carpentum à Carmenta Euandri matre dicatur.

Sculptores secundum aliquos text. *in d. l. 1.* sed Lucas ponit loco illorum Scutores.

Dealbatores (ait gl.) armorum, vbi debent fieri subtilissimæ picturæ de quocunque colore, & vulgo *Forbisseurs.* Sed quia dicit de quocunque colore, videtur, tunc non esse dealbatio: sed tamen prius fit dealbatio & nitor, quam pingantur arma. Ideò potiùs dici videntur, vulgò *Blanchisseurs.*

Et in hac ciuitate Heduens. sunt excellentes, qui conducuntur à multis Prælatis & Nobilibus diuersarum regionum, ad dealbanda templa & palatia, & quod ante dictum est, Albini, iunge deauratores Albini.

Clusores, alias Clausatores secundum nonnullos: tamen nulli exponunt, qui importent hæc vocabula: & fortè dicuntur, qui faciunt clausuras, hoc est, fabri lignarij, qui portas & fenestras ad claudendum domos faciunt, cum cludo olim pro claudo accipiebatur, & in vulgò *Menusiers.*

Trigarij, qui faciunt vehicula ex tribus rotis: vnde trigagenus currus habens tres rotas, sicuti bigæ habent duas.

Signarij superflsit *in d. text. l. 1.* quia ante de eo dictum est. Ideo Lucas scribit *Tignarij,* hoc est, fabri non solum ij, qui tigna dolant: sed etiam qui solaria lignea, hoc est, qui trabes cæteráque ad tabulata domus vtilia, & omnes, qui ædificant, intelliguntur, vt inquit Caius Iurisconsultus *in l. ferri, §. fabros ff. de verbor. & rerum sig.* Quia tigni appellatione omne genus materiæ) ex qua ædificia constat, significatur, vt ipse Caius ait, *in l. in tigni ff. eo. tit.* vel, vt idem Lucas ait, pone Tinarij, hoc est, qui faciunt tinas, quæ erant vasa non ampla, apud antiquos vinis plena mensis adhibebantur, vnde omnibus licebat haurire, & sic inter epitrapezia numerantur: etiam sub hoc vocabulo apud nos habentur. His etiam è ligno fabricatis musta cum vinaccis ebulliunt, & sic cupæ dicuntur. Pyrrhus vero in dicto loco Cisiarij legit, qui cisium ducunt, quod vehiculi biroti genus est: pro quo est lex Vlpiani, *in l. item quæritur.* si Cisiarius, id est carrucarius, dum cæteros transire contendit, cisium euertit, *ff. locati & conducti.* & ibi Budæus *in suis annot.*

Bractearij (vt dicit Accurs.) sunt, qui faciunt quædam rotunda, & volubilia in freno circa caput equi, & hi dicuntur Pentalargæ, à penta quod est quinque, & largæ, id est, latæ, quasi quinque latæ. & volubiles rotulæ: quia tantum quinque debent esse, vt dicunt Frenarij, & sic ipsis Opificibus, & ipsis rotulis conuenit nomen Pentalargæ. Budæus verò *in leg. apud Labeonem. ff. de præscript. verb.* vbi fit mentio de vascularijs, dicit, quod inter Artifices sunt Vascularij, Cælatores, Inauratores, & Bractearij, id est, qui aurum malleis rusum, & ad quamuis tenuitatem ductile rebus inaurandis inducunt: & ita tenuissimas laminas ex auro, argento, vel alio metallo faciunt. Et, vt ait Pyrr. non debet legi, Pentalargæ, sed Pentalurgi. Petalem enim bractea, seu folium de bracteis dicitur.

TRigesimaquinta consideratio: Inter plures Artifices eiusdem artificij præferuntur illi, qui sunt Artifices Principum, cum dicantur habere dignitatem, vt habetur de coquo Principis, qui dicitur Artifex, ita quod venit instituto faciente mentionem de Artificib. vt dicit Franc. de Crema *in notabili suo 98. incip. statuto cauetur, per l. si quid venditor, §. fin. ff. de ædil. edict.* Martial.

Non satis est ars sola coquo seruire palato,
Namque cocus domini debet habere gulam.

Et dicitur habere dignitatem, & tenet Ludou. Ro. *singul. suo* 649 Et etiam dicit eum habere artem, & officium, ratione, cuius officiis præfertur, *gl. in verbo, coquus, in l. legat* 3. ita etiam tenet Fel. *in rubr. de offic. & potestate iudic. de lega. col. 2. vers. tribus modis.* Imò dicit Ioan. Andr. *in c. 1. de sagitta.* quod coquus delicatorum ciborum dicitur habere officium & artem, alleg. text. *in c. ne tales, de consec dist.* 5 & de coquo Principis, qui habet officium, vide Iacobin. de S. Georg. *in l. 1. in pri. ff de iurisd. omn iud.*

TRigesimasexta consideratio: Inter plebeios præferendi sunt, qui habēt officium, & ideo, cum habere custodiam portarum, & pascuorum sit officium, vel tenere stationem ad vendendum sal & oleum, dicatur officium; ideo videtur præferendi aliis. Sed quia huiusmodi officia sunt vilia, vt dicit Iaco de S. Georg. *in l. 1. ff. de iurisdiction. omn. iud.* ideo non præstant aliquam prælationem inter alios. Exemplifico aliter in habentibus officia in sua arte, & ministerio, vt in pluribus ciuitatibus regni, vbi sunt Magistri operum seu Architecti: in quo opere sunt Artifices, puta inter latomos in ciuitate Pictauiens. Est Magister operum in illa arte: & illud officium conceditur à Rege, & habet certa iura & priuilegia vltra alios eiusmodi Artifices; & de damnis, ruinis murorum, vel parietum, vel

Oo

quomodo de nouo construendi, solet iudicare. Et dum studebam legibus in vniuersitate Pictauiens. Carolus Contant exercebat illud officium, cuius hospes eram, & compater fui leuando Bartholomæum vnum ex filiis suis ex sacro fonte; & pro certo probus vir erat, multum expertus in sua arte, atque laudandus; & cum id officium haberet à Rege, hac ratione quandam dignitatem & præstantiam in sua arte habere videbatur. Et huiusmodi Magistros operum Rex creauit in vrbe Diuionensi.

TRigesimaseptima consideratio; Præmissis his generalibus, ad nouem particulares modos plebeiorum hic ante *in 2. consid.* expressos nostra se conuertit oratio. Et primo de primo modo, scilicet de Agricolis, laude & honore illorum, qualemcūq; honorem mereantur inter plebeios; & licet videatur, quod nullum merentur per text. *in l. 1. & 50. colum. 2 Cod de agricolis & censitis, lib. 11. & l. 1. Co. de agricolis & mancip. dominicis, lib. eod.* vbi dicit Iacob. Rebuff. quod Agricultores & Fossores vinearum non debent eligi in Consules, vbi est copia aliorum sapientum. Quoniam indecorum esset consulatui tales esse consules, nisi in defectum aliorū, vt ibi notatur, & per Luc. de Pen. *in l. 1. col. 3. C. de agricolis & censitis, eodem. lib. 11.* vbi scribit, ad quæ munera teneantur. Agricultura tamen est laudanda, quoniam (vt inquit Cicero *lib. 1. Officiorum.*) omnium rerum, ex quibus aliquid exquiritur, nihil est agricultura melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius. Ex libro vero de senectute sic ait: Venio ad voluptates Agricolarum, quibus ego incredibiliter delector, quæ nec vlla impediuntur senectute, & nihil ad sapientis vitam proxime videtur accedere: habet enim rationem cum terra: quæ nunquam recusat imperium, nec vnquam sine vsura reddit, quod accepit. Agroq; ornato & bene culto nihil potest esse nec vsu vberius, nec specie ornatius: quin etiam satis est accommodanda ad fugiendum odia ciuitatum. Vide Terentius *in Eunucho*: Ex meo propinquo rure hoc capio commodi: neq; agri, neque vrbis odium me vnquam percipit. Optimus etiam populus est, qui terræ cultiuus est: vt scribitur 7. *Politic.* & refert Luc. de Pen. *in rubr. Cod. de agricol. & censi lib. 11.* Ample de laude rei rusticæ scribit Beroald. *in quadam oratione, quam fecit in enarratione Georgici carminis*, vbi ait post Varronem: vitæ hominum duæ sunt, rustica & vrbana, quæ quemadmodum loco distinctæ sunt, ita temporis interuallo separatæ. Longe enim antiquior rustica est: cū rura diu ante vrbes inuentas homines coluerint, & immenso annorum numero Agricolæ vrbanis antecellāt, & merito. Cum diuina natura dederit agros, ars humana ædificauerit vrbes. Ipsam vero rusticam vitam eruditissimi diuiserunt in pastoriciam & agriculturam. Alia nempe sciētia coloni est, & alia pastoris. Neque idem sunt pastio & agricolatio. Quæ ab exiguis profecta primordiis ad id dignitatis processit, vt rustici vrbanis præponerentur: vt apud veteres Romanos rusticæ laudatissimę judicarentur: vrbanæ vero ignominiosæ, Et apud antiquos Gręcos illustrissimus quisque pastor erat, ex quo alios polyarnas, alios polymelas, alios polybutas, vocarunt, à multitudine videlicet agnorum, ouium, ac boum. Romani vero, cum virum bonum laudabant, eum bonum agricolam, bonumque colonum appellabant. Amplissime enim laudari existimabatur, qui ita laudabatur. In tanto denique honore tantaque æstimatione apud priscos fuit ipsa rusticatio, vt Imperatores Romanos non puderet manibus triumphalibus colere agros, tractare semina, disponere arbusta, & eadem diligentia metiri arua, qua castra: & eadem cura exercere ligones & sarcula, qua gladios & pila. Ipsi proceres vrbis in agris morabantur, &, vt inquit Elegiarum scriptor:

Centum illi in prato sæpe senatus erat.

Et cum consilium publicum desiderabatur, à villis accersebantur in senatum, ex quo viatoribus nomen est inditum. Senatores, Ducesque in vrbem accersentibus, vt inquit Columella *in præfatione*. Aranti enim Cincinnato viator attulit dictaturam. Seranum inuenere serentem oblati honores. Portius Cato ille Censorius, & omnium bonarum artium Magister, agricolandi studiosissimus fuit; & villaticis voluptatibus inprimis oblectabatur. Inter alios quoque Abdolomino agrum colenti regimen Tyriorum vltrò traditum est, & vltro oblata sunt regiæ maiestatis insignia. Pręterea nobilissimarum familiarum non aliunde cognomina accepta sunt, quam à rebus rusticanis. Nam Fabij, Lentuli, Cicerones à leguminibus (quæ quisque optime sereret) cognominati sunt. Pisones à pinsendo nuncupati. Multa quoque nomina habemus veterum Romanorum, partim à maiore, partim à minore pecore deducta. Nam Iunios Bubulcos, Statilios Tauros, Pomponios vitulos cognominauerunt: & Portij Catones, & Annij Capræ inde dicuntur, & Romanum populum à pastoribus esse ortum omnes prædicant.

Item, ex agricolis milites gignuntur strenuissimi: & optimi tyrones, ex robusta rusticorum iuuentute deligebantur. Firmiora etenim salubrioraque sunt corpora eorum, qui sub dio artus roborant, fortisque versantur, quam qui in vrbibus intra consepta vmbrosa desides cunctantur. Et hinc est, quod Græci, Romanique templa Æsculapio, medicinæ Deo, extra vrbes ædificabant. Quia videlicet credebant fidelius constantiusq; illos valituros, qui in agris, quam qui in ciuitatibus habitarent. Hinc illa veterum Romanorum mascula proles agrestibus operibus exercitata, & sub dialibus durata laboribus bellicos tumultus, martiasque exercitationes facile sustinuit, & aduersus externos hostes victrix extitit. Enimuero tempora illi ita partiebantur, vt nonis tantum, & idibus res vrbanas reuisitarent, reliquis septem diebus res rusticas exercerent. Vnde & nundinarū conuentus constituti. Præterea, cum mercatorum quæstus sit periculosus, & calamitosus: cum fœneratorum inhonestus & dedecorosus: cū opificum sordidus & illiberalis: sola est agricultura, ex qua quæstus stabilissimus honestissimusque consequitur, minimeque inuidiosus. Quam Aristoteles in Oeconomicis potissimam secundum naturam possessionum esse commemorat, in qua Catonis oraculum, vitam quæstuosissimam indicauit. Scropha vero pratis primatum bonitatis dedit, à quo antiqui prata parata nominauerunt. Hinc locupletes appellati loci, hoc est, agri pleni. Et ipsa pecunia ipsumque peculium à pecore nomen sortitur, quod in rusticatione quæstuosissimum est. Quod vnum diuitiarū genus apud veteres vsurpabatur. Nonnulli tamen volūt pecuniam à nota pecudis esse appellatam, qua signatus fuit ex ære nummus à Seruio Tullio Rege Romanorum. Theseū quoque apud Græcos memoriæ proditum est, signasse nummum bouis nota, vt ad agricolationem Atticos prouocaret.

Quin etiam scriptores inclyti fortunatiorem, beatioremque rusticorum vitam, quam vrbicorum esse dixerunt. Et olim Delphicus Apollo Aglaum Psophidium dixit esse felicissimum, qui paruum quidem prædio-

prædiolum colebat; sed annuis victibus large sufficiens; ex quo nunquam egressus ferebatur. Et Diocletianus Imperator Imperio Imperatoriaque purpura depositis se contulit ad tranquillitatem rei rusticæ, illicque in quiete beatissima consenuit. Et Attalus Rex omissa regni administratione hortos fodere cœpit, & gramina seminare. Vnde non minus vere quam eleganter scripsit Virg.

O fortunatos nimium sua si bona norint,
Agricolas! quibus ipsa procul discordibus armis,
Fundit humo victum facilem iustissima tellus.

Et idem.

Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes,
Flumina amem sylvasque inglorius:

Et ab Horatio dicitur:

Beatus ille qui procul negotiis,
Vt prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis,
Solutus omni fœnore. Hæc Beroaldus.

Blondus vero de Roma triumphante, *li.*8. de dignitate agriculturæ scribit: & etiam diuidit eam in rusticam & vrbanam, & inibi dicit. Proxime ad literas & doctrinam accessit priscorum delectatio agriculturæ, quam tamen primam posuit. Varro, tantum ei tribuendo, vt longitudinem vitæ hominum maiorem fuisse dicat: quo tempore ex solo agriculturæ fructu viuebatur: ea quam posteræ habuerunt ætates delitiis vsque. Itaque & plura de dignitate idē Varro edocet, & origine agriculturæ, quæ recenset ibi Blondus, & fere omnino sub eisdem verbis, vt scripsit Beroaldus. Idem Blondus tres agriculturæ partes ostendit. Nempe agri seminarij, curæ, vna pecuariorum, & pastionis secunda, & tertia villarum. Et, vt dicit Franciscus Patritius *de inst. reipubl. lib.*3 *titul.*2. Nisi nos ipsos nimium amamus, nobisque ipsis eblandiri volumus, & mollitiem quandam muliebrem sequi, agricultura sola est, cui & ingenio excellentes viri manus admouere debeant: tum propter necessitatem; cum sine ea neutiquam viuere possumus: tum etiam quod quæstum nobis honestissimum, & sine fallacia ac mendacio præbet: ita quod opus agriculturæ est ad vitam humanam vtile & necessarium: vt enim dicitur *Prouerbiorum* 28. Qui operatur terram suam, replebitur panibus. Et ibi scribitur: Egestatem operata est manus remissa, scilic. ad laborandum. Et *Ecclesiast.*7. inquit sapiens: non oderis laboriosa opera, & rusticitatem creatam ab Altissimo. Nam Deus eam instituit. Dicitur enim *Genes.*3. Et misit Dominus Adam de paradiso voluptatis, vt operaretur terram, de qua sumptus est: & post diluuium, vt habetur *Gen.*9. Noe vir agricola cœpit exercere terram, & plantauit vineam, vt vinum colligeret, quod prius ignorabatur, vt etiam scribit Anton. Florentinus *in tertia parte suæ summæ. tit.*8. *c.*4.§ 12. vbi etiam vide de fraudibus agricolarum, cum sit extra propositum.

Propterea, cum agricultura sit ad vitam humanam vtilis & necessaria, agricolæ multum sunt supportandi & confouendi: ita quod tempore agriculturæ nullo pacto debent molestari, *l. colonos nunquam. Cod. de agricolis & censitis, lib.*11. & ab oneribus publicis eximendi, vt dicit Lucas de Pen. *in l.*1. *C. eod.* Cum perutiles sint Reipub. vnde Plutarchus ad Traianum Imperatorem, pedibus solo iugiter inhærentibus agricolæ captantur, quibus captis, prouidentia tanto magis necessaria est, quo plura inueniunt offendicula, dum in obsequio corporis in terra gradiuntur. Eisque iustius regumentorum debetur suffragium, qui totius corporis erigunt, sustinent, promouentque molem: pedum adminicula robustissimo corpore tollet. suis in viribus non procedet: sed aut turpiter, inutiliter, inhonesteque manibus repet, aut brutorum animalium ope mouebitur. Ex his sequitur, quod nimiū fouendi sunt rustici. Nam & ipsis propter culturam agrorū nonnulla specialia contra iuris rationem constituuntur, vt *l. fin. C. de serui. & l. fin. §. item Sabinus ff. de aqu. plu. arc.* vt inquit Luc. de Pen. *in d. l.*1. Sed maiora specialia, & priuilegia agricolis conceduntur. Non enim pro quocunque munere etiam tempore guerræ turbari deberent, vt dictum est & comprobatum, ne ab agricultura reuocentur aut diuertantur, facit *leg.*1. *ff. de tigno. iniun.* Quod si fiat, destruitur, aut saltem minuitur annonæ præbitio in detrimentum boni publici, pro quo conseruando singulari gaudent agricultores priuilegio, & immunitate, Quia licet videmus ante felicem ambolam, seu exercitum Regis nauem Ecclesiæ, & minus cuilibet alterius pro transuehendo exercitum non excusari, *l. iubemus nullam. C. de sacrosanctis ecclesi. & leg. iubemus. C. de nauibus non excus. lib.*11. Attamen instrumenta agriculturæ pro bello occupari non debent, & minus persona eorum ab agricultura diuerti, ne publica impediatur vtilitas, quę in præbitione annonæ consistit, & sine qua mundus viuere non potest, sed rationabiliter periret, vt tex. & Doct. *in l.*1. *C. de agricolis & censitis. li.*12. Idcirco G. Benedict. *in repet. c. Rayn. in verb. & vxorem nomine Adelasiam, num.*93. *extra de testament.* exclamat contra Principes tyrannos, qui nedum tempore necessarij belli agricultores eorumque animalia occupant & agros segetibus vastant, sed etiam belli occasionem quærunt, vt omnia etiam subditorum suorum, quos protegere tenentur, penitus consumant & destruant, qui si iuri positiuo hoc prohibēti obedire nolint, quo talia prohibentur, imo menti humanę ab initio naturaliter insitum, ipsos Agricolas etiam ob publicam belli gerendi vtilitatem, non esse occupandos, nec molestandos: saltem veterum gentilium annales reuoluant, qui Agricolas omnino in libertate agrorum colendorum tutabantur, nedum in suo, sed etiam in suorum hostium regno, contra quos bellabant. Vnde Diodorus Siculus *lib.*3. Indorum ante bellum Troianum gesta narrans vetera, confert, inquit, ad Indorum fertilitatem consuetudo, quæ in bellis seruatur. Nam apud cæteras gentes, scilicet, tyrannico more viuentes hostes bellorum tempore regiones spoliant vastantque, neque agros coli sinunt. Apud Indos vero belli tempestate in campis opus rusticum exercent, absque cura Agricolæ, procul ab omni discrimine belli: hostes in præliis mutua cæde grassantur, Agricolis nulla in re nocent: sed intactos relinquunt, tanquam communis vtilitatis ministros, neque vero hostium agros vrunt, nec cædunt arbores. Et idem septem tribus Indorum describens: Secunda, inquit, tribus est Agricolarum, qui multitudine superantes alios à bello reliquoque opere liberi solis agris colendis tempus impertiunt, nullus hostis lacessit, neque spoliat: sed existimans eos in communi vtilitate versari, ab omni iniuria abstinet, ita soluti metu Agricolæ terram libere colentes, rerum afferunt vbertatem.

Pariter Nebuzardam Princeps militiæ Nabuchodonosor capto Rege Sedechia, eiusque filiis in patris conspectu trucidatis ac eo excæcato, vincto & compedicato, quibuscunque occisis, ciuitate & templo demum spoliatis, & in terram prostratis, crudelis super omnem sæuitatem, de pauperibus terræ vinitores reliquit, & agricolas in pace pro futura communi

Oo 2

vtilitate, vt habetur *Ierem.c.vlt.* Iusta igitur ratione oportunoque fauore sunt agricolæ humaniter tractandi, & ab his publicis tumultuationibus eximendi propter bonum Reipublicæ.

Habent & alia priuilegia agricolæ vltra immunitates prætactas,

Primo: quod non obest ei, si intra præfixum tempus non petiit bonorum possessionem pro consequenda hæreditate alicuius sui parentis, vel proximi, *l.pen.C. qui admit. ad bon possess.poss.*

Secundo: in corruptione albi Prætoris, vbi non ita puniuntur sicut alij, *l.si quis id, quod, §.in seruos. ibi, vel rusticitatem, ff.de iurisd.om.iud.* quod quomodo intelligendum sit, & de pluribus limitationibus ad hoc, vide ibi per dom. meum Ias. *in 7.col.& in l.fin.C. de iur.& fact.ign.& in l.qui admitti.*

Tertio: si vocatus in ius non iuit, *l.2.§.1.ff.si quis in ius vocatus non ierit.*

Quarto: in vsura bladi mutuati, vel pecuniæ mutuatæ agricolis, à quibus non potest recipi nisi octaua pro modio, & filia pro solido. Nec potest creditor retinere pignori terram, boues vel aratra eius, *in Auth. ad hac. & in Corpore vnde sumitur. C.de vsuris.* Et de hoc etiam est ordinario regia Caroli VIII. de qua meminit G, Bened. *in loco ante alleg.* ita quod, vt ibi dicit, etiam illa ordinatio regia est intelligenda pro debito fiscali, ita quod huic priuilegio etiam rusticus & agricola renunciare non potest.

Quinto: in testamentorum confectione, in quibus sufficiunt quinque testes, *l fin.C.de testa.* & ibi d. meus Ias. de huiusmodi priuileg.

Sexto: in opponendo exceptionem peremptoriam post sententiam, sicut opponit miles, vt not. *in l.1.C.de iur. & fact.ign.* quod an sit verum, vide dom. meum Ias. *ibi 2.col.*

Septimo: boues & aratra, & alia ad agriculturam pertinentia, capi non possunt pro executione, vel pignore, *l.executores.& l.seq.in Auth.ibi posita. & in corpore vnde sumitur. Cod qui res pignori oblig. possunt, vel non.* imo dicit textus *in dict. Auth.* quæ incip. *agricultores circa rusticam occupati, dum villis insident, dum agros colunt, securi sunt in quacunque parte terrarum; ita vt nullus inueniatur tam audax, vt personas, boues, & agrorum instrumenta, aut si quid aliud sit, quod ad agrorum operam rusticam pertineat, inuadere, aut capere; aut violenter auferre præsumat. Si quis autem huiusmodi statutum ausu temerario violare præsumpserit, in quadruplum ablata restituat, in infamiæ notam ipso iure incurrat, imperiali animaduersione nihilominus puniendus.*

Octauo: si rusticus seu agricola vendat rem in personas prohibitas, parcitur rusticitati, ne perdat pretium, sed sibi restituatur, *l.vnica.C.non licere habitat. metrocomia.lib.11.* & not. gloss. *in l.quemadmodum.in verb.emptor.C.de agric.& cens.eod.lib.*

Nono: quia coloni & agricolæ dominorum tributariorum non possunt compelli soluere tributa pro dominis suis, *l.colonos.C.de agric.& censit.li.11.* Et ita dicit Ioan. de Plat. *in l.1.C.eo tit.* vbi ait ipsos debere insistere agriculturæ, & vacare, vt opera rustica in opere expleatur, *l.si merces.§.conductores.ff.locati.* ita, quod nō possunt compelli, vt vadant in exercitum: cum sint immunes ab ordinariis & extraordinariis: imo, vt dicit, ad officia publica etiam volentes vocari non debent, quod intellige tempore, quo vacant, scil. tempore seminum, messium & vindemiarū, vel etiam tempore, quo vacant in præparamentis: quoniam eadem priuilegia dantur se præparanti ad actum, sicut illi, qui est in actu. *l.qui mittuntur. §.pen.ff.quibus ex cau. maior.* Eo etiam, quia fructus videntur colligi tempore, quo aratur, & terra præparatur ad futura semina, *l. diuortio.§.non solum.ff.sol.matr.* & quomodo præparamenta item iudicentur, sicut actus, dom. meus Iason. *in l.si pecuniam.ff.de cond.ob cau.* Et hæc nouem priuilegia ponit post Luc. & Ioan. de Plat. Ioan. de Montelono ciuis noster *in suo promptuario iuris, in ver. agricola.* vbi & alia duo addidit.

Decimo: quia rusticitas dicitur patiens & quieta, ex quo in dubio est præsumptio pro rusticis, quod non sunt authores rixarum, sed innocentes & quieti, Et alibi dicit gl. *in verb. coloni.in §.item Seruiana. Instit.de actionibus*, quod sancta rusticitas omnia palam habet. Etiam sancta rusticitas solum sibi prodest, vt ait text. *in c.sancta.2.qua.7.*& hoc cum simpliciter & pie viuit, vt ibi gloss. inquit, & ita refert Albericus *in l.vtili ratione. Cod.de defensor.ciui.* vbi scribitur inter alia priuilegium, quod semper causas eorum debet defensor ciuitatum cognoscere, & hic ante *in 5.considerat.* dictum est, *vers.item defensor ciuitatis.* Et ibi Albericus quædam alia priuilegia ex supra positis describit.

Vndecimo, habet hoc priuilegium agricultura quod si res fuerit sterilis, & ad culturā redacta, quod fieri non potuit sine labore & expensis: tunc dominus minus potest prætendere deceptionem, secundum quod videtur facere decisio Barto. *in l.2.de omni agro. deserto.lib.11.* ita quod si colonus rem sterilem ad culturam reducat, de temporali facit perpetuam, etiamsi alias esset prohibita alienari, *cap.ad aures, de reb.eccles.non alienan.* Nec eidem potest augeri pensio aut census, ita per plures optimas decisiones tenet Guil. Benedict. *in d.sua repet.c.Rayn.in verb.& vxorem nomine Adelasiam.num.983.extra de testam.* Et plura alia in laudem & dignitatem agriculturæ Beroaldus, & Fr. Patritius *in locis ante allegatis*, accumularunt. Et vt ante *ista par.in 3.consider.* dictum est. Hæc species artis mechanicæ, seu hic modus plebeiorum consistit in quatuor, scilicet in agrorum seu arborum seminatione: aut satione, in nemorum seu arborum concisione, vt in vineis, oliuetis, & pomeriis. & in pascuis seu pratis parandis, & in hortis, & rosariis cultiuandis. Sed quod istorum sit vtilius, an cultiuare terram, an vites, an prata. Columella *in suo opere agricolationis lib.4.c. 3.* concludit, nihil magis rusticis conuenire, quam vitem colere, vt ibi ad partes arguit, de quo infra *seq. part.in 84.consid.* dixi.

Aduerte tamen; quod fodere herbam, vel lapides non est ars, glos. *in l.lex quæ tutores.in verb.labore suo. C.de administr.tu.* Ludou. Romanus *singulari suo 649.* Sed cum ars huiusmodi, seu hic modus plebeiorum sit magis necessaria, seu magis necessarius ad vitæ humanæ necessitatem: ideo cæteris est præferendus, hac ratione, & etiam ea: quia inuentus ante alios modos, scilicet per Adam, vt ante dixi, & post diluuium cœpit Noe vir agricola exercere terram, & plantauit vineam. *Gen.9.* (Attamen quasi sordidus quæstus habetur agricultura, & ludibrio habetur: ideo licet sint in aliquibus priuilegiati; non tamen honorandi, nec cæteris hodie apud nos præferendi ex communi vsu, qui præfertur propriæ dispositioni & determinationi.) Imo, non solum ab Adam: quoniam, vt dicitur *Gen.2.* Plantauerat autem Dominus Deus paradisum voluptatis à principio, in quo posuit hominem, quem formauerat, produxitque Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suaue. Ex quo patet illud, quod fuit primo necessariam pro vita

vita humana fuit cultura, quod Deus nobis ostendit, cum a principio talia fecerit, quod plus est. Christus Patrem suum agricolam vocat, vt scribitur *Io.15.* Ego sum (ait Christus) vitis vera, & Pater meus agricola est. Huc adde, quod pastores & custodes animalium fuerunt honorati apud antiquos, vt de captariis legimus, qui apud Mendesios populos maximos afficiuntur honore, vt refert Textor *in sua officina. c. animalia diuers vers. capræ.* Etiam pastoribus primo annunciatus fuit aduentus Domini, vt scribitur *Luc.2.* Et suarij seu porcarij ciuitatum sunt priuilegiati, vt habetur *in tit. de suariis lib.11.C.*

TRigesimaoctaua consideratio; Qui circa maiora & digniora versantur, honestiores dici debent, & qui circa necessarias artes versantur, magis laudandi sunt & honorādi iis, qui circa voluptuarias & inhonestas: cum multo magis propter necessitatē prosint Reipublicæ, quam alij: ideo cum aurum sit excellentius omnibus rebus, quæ sunt in mundo, vt amplé disputauit Matthæus Vegius *in suo tractat. de sole, terra, & auro*, & vt dixi *in seq. part. in 95. consid.* Quapropter, qui circa aurum versantur digniores sūt, ac aliis præferri debent in ciuitate inter plebeios artifices, vbi solum sunt artifices auri, vt sunt hi, quos communiter vocamus argentarios seu aurifabros; & hic tantum loquor de artificibus non habentibus officium circa administrationem metallorum: quoniam de his alibi dixi. Et absque dubio (vt paucis absoluam) sicut aurum inter omnes res mundi excellit, saltem inter metalla; ita inter omnes plebeios metallarios Artifices Aurifabri præferendi sunt. Inter quos numerantur Vascularij, qui vasa conficiunt Aurea & Argentea; Cælatores, Inauratores, & Bractearij, qui aurum malleis tusum, & ad quamuis tenuitatem ductile rebus inaurandis deducunt; vt dicit Budæus *in leg. apud Labeonem. ff. de præscrip. ver.* vbi text. facit mentionem de Vasculariis, de quibus hic ante *in 34. consid. in verb. Aurifices, & in verb. Bractearij.*

Si vero inspiciamus initium artificum metallorum; alij erunt artifices, qui illis præferentur, vt sunt pelliones, seu pelliparij, qui lana vtuntur: de quibus *infra illa parte. in 41. consideratione*, qui primo fuerunt instituti, & à Deo; quia scribitur *Gen.3.* Deus, cum eiecisset Adam & Euam ex paradiso terrestri, fecit eis vestes pelliceas. Tubalcayn vero fuit optimus malleator & faber in cuncta opera æris & ferri, vt habetur *Gen. 3.* & sic artificium ex lana fuit primo factum, & per ipsum Deum.

Post aurifabros non videtur esse ordo inter metallarios, nisi prout communis vsus inter eos assignat, aut quod aliqui faciunt dignius aut excellentius artificium, quoniam, vt habetur *in additione super gloss. in verb. ex multis rerum argumentis in §. cumque in proœm. Instit.* ex communi prouerbio, *Opus laudat magistrum*, dicit text. & Iacob. Rebuff. per illum text. *in l.1. Cod. de fabricensibus, lib.11.* quod materia ferri dicitur nobilis. Aut quod vnus maiorem experientiam habet, quam alius. Aut quod sit felicior, vt de his qualitatibus ante *in nona parte* dixi, vbi scripsi, milites esse laudandos ex maiori experientia, ex maiori felicitate & fortuna, & ex pluribus aliis, quæ etiam prosunt artificibus, maxime quantum ad maiorem experientiam. Et hoc dico: quoniam inter eos artifices cuiusque artis magna seu lata est differentia, vt est text. *in l. inter omnes artifices longa est differentia. ff. de solutio.*

Et inter metallarios, qui sint præferendi, & qui sint digniores, an extrahentes materiam, an formam ei dantes. De extrahentibus materiam sunt textus *in rubro & nigro, & metallariis, lib.11. C.* & tales nullam habent dignitatem, sed fabricenses, de quibus est titulus *de fabricensibus. eod. lib. C.* in multis honorātur & priuilegiantur, vt *in l. iure prouisum est. & in l. eos, qui. & in l. fin. C. eod. tit. de fabricens.* sed hoc est quantum ad illos: quia quantum ad particulares; quoniam forma est dignior materia, ideo fabricenses in omni specie metalli sunt digniores metallariis simplicibus. Etiam inter istos præferuntur, qui dicuntur cælatores, seu sculptores, & fuerunt plures, qui in argento cælando claruerunt, quos refert Textor *in sua officina, cap. sculptores, cælatores, statuarij & marmorarij.* Et sunt proprie illi, qui argentarij apud nos dicuntur; & quanto magis sunt in eorum arte experti; tanto magis aliis præferuntur, & plures artifices & fabros enumerat & laudat Textor *in sua officina in c. fabri & alij artifices*, qui præ cæteris laudantur ab antiquis scriptoribus, propter excellentia opera ab eis facta: etiam Plinius *lib.34. c.8.* ponit nobilitates operum ex ære.

TRigesimanona consideratio: Inter artifices præferūtur Librarij, & Impressores, seu Chalcographi, aut Bibliothecarij; quoniam, vt ait Polydorus. Virgil. *de inuentoribus rerum, lib.2. c.7.* Cum indies magis magisque hominum ingenia sola librorum commoditate vigeant, & ad capessendas disciplinarum liberalium artes, facilius omnes alliciantur, ipsaque literarū studia mirum in modum vbique floreant, piaculum hercle se fecisse duceret, si tale inuentum silentio prætenrēt. Cum etiam, vt ait Hieron. ad Marcellam, huiusmodi scriptorum libri, ingeniorum effigies, & vera, & æterna monumenta sint. Vnde Agesilaus, teste Plutarcho, cum bene multi vellent sui corporis simulachrum gratis effingere, nunquam id fieri passus est, animi tātum monumenta posteris relinquere studens. Illud enim sculptorum, hoc suum. Illud diuitum, hoc bonorum esse opus ducebat: & plene scribit Philip. Beroal. *de inuentorib. literarum.* Et inuentores literarum summopere laudat in oratione habita in enarratione Iuuenalis atque Salustij, & etiam scripsit *in d. c.7.* ipse Polyd. de iis qui libros ediderunt, & composuerunt, & qui Bibliothecas habuerunt, & primo fecerunt, de quibus *in seq. part. in 73. consider.* dictum est, vbi posuit de excellentioribus Bibliothecis: & tādem dicit, quod fuit hoc magnum mortalibus munus, quod plures libros scripserunt: sed nequaquam conferendum huic, quod à pauco tempore repertum est in nouo scribendi, seu potius imprimendi genere. Tantum enim vno die ab vno homine literarum imprimitur, quantum vix toto anno à pluribus scribi posset. Vnde adeo disciplinarum omnium magna librorum copia ad nos manauit, vt nullum amplius superfuturum sit opus, quod ab homine quamuis egeno desiderari possit. Illud super addit, quod authores quoque plurimos, tam Græcos, quam Latinos, ab omni prorsus interitus periculo vindicauit. Quare, inquit, tantæ rei author non est sua laude fraudandus, præsertim vt posteri sciant, cui diuinum beneficium acceptum referre debeant. Itaque Ioannes Gathembergius natione Teutonicus, equestri vir dignitate (vt ab eius conterraneis accepi (primus omnium in ciuitate Germaniæ (quam Moguntiam vocant) hanc imprimendarum literarum artem excogitauit, primumque ibi ea exerceri cœpit. Non minori industria reperta ab eodem, vt fertur, authore, nouo atramenti genere, quo nunc impressores tantum vtuntur. Vnde Beroaldus in laudem Germaniæ inter plures versus hos lusit:

O Germania muneris repertrix,
Quo nil vtilius dedit vetustas.
Libros scribere quæ doces premendo!

Decimosexto deinde anno, qui fuit salutis humanæ 1458. quidam nomine Conradus, homo itidem Germanus Romam primo attulit, quam deinde Nicolaus Ienson Gallicus, primus mirum in modum illustrauit, quæ passim hoc tempore per totum fere terrarum orbem floret. Cum ergo ex prædictis constet, eos esse vtiles Reipublicæ, propter vtilitatem illius artis sunt laudandi artifices, qui etiam inter sculptores poni possunt, de quibus dictum est *in præced. consid.*

QVadragesima consideratio; An Alchymistę sint connumerandi inter metallarios, sic quod inter Artifices laudari possint, & si aliquam laudem ex artificio eorum consequi valeant: & sic incidenter quæro, an alchymia sit prohibita, & sic an eam exercentes peccent.

Et videtur, quod sic; quia vna species transmutatur in aliam. Cum plumbum efficiatur argentum, vel æs aurum; sed citra Deum nemo potest vnam speciem in aliam transmutare, *c. Episcopi, §. quisquis ergo. 26. quæst. 5.* & etiam, quoniam, vt videtur communiter, nullus est, qui habeat veram huiusmodi artem, vt docet experientia, & de ipsis dicitur *2 ad Timoth. 3. & in c. nec mirum. §. aruspicinæ, 26. quæst. 5.* semper addiscentes, nunquam ad veritatis scientiam peruenientes. Et si aliqui aliquando quid fecerint, non tamen reperitur, quod sit verum aurum, vel verum argentum, sed sophisticatum, nec habet veritatem cum auro, vel argento, sed solum apparentiam. Et si contingat aliquando fieri apparenter verum (quod tamen raro fit) cum tam magnis expensis, quod est damnosum; & sic tale exercitium est contra vtilitatem publicam; vt dicit Angelus de Clauasio *in sua summa, in verb. Alchymia.*

Ioannes tamen Andreas *in addit. ad Specul. in tit. de crimine falsi.* commẽdat Alchymistas, qui ex magisterio suæ artis, siue magica, vt inquit, siue alia arte reprobata, de vili metallo faciunt pretiosum. Nec hoc faciendo dicuntur mutare vnam speciem in aliam diuersam, sed vnam metalli speciem faciunt meliorem, vt de stãno vel ære faciunt argentum, vel aurum. Procedunt enim omnia metalla ex sulphure & argento viuo, Habet enim argentum venarum suarum principia, vt dicit gloss. 1. *in c ferrum. 50. distinct.* sed vbi est melior influentia astrorum, ibi producitur metallum pretiosius. Vnde per influentiam astrorum cum herbis & lapidibus, quibus insunt multæ virtutes, potest naturaliter vna species metalli conuerti in aliam speciem magis pretiosam, vt tenet Panorm. *in cap. 2. de sortileg.* Cum ergo ars imitetur naturam, in hoc inquantum potest, videntur bene agere Alchymistæ, si per virtutem herbarum, lapidum, vel aliorum elementorum, vnum vile metallum in pretiosius reducant; cum ambo fuerint eiusdem speciei & principij, scilicet ex ipsis sulphure & argento viuo. Insunt enim rebus corporeis per omnia elementa quædam seminariæ rationes occultæ, quibus cum data fuerit opportunitas temporalis atque casualis, prorumpũt in species debitas suis modis & finibus, vt dicit textus *in d. cap. nec mirum. §. aruspicinæ, circa fin.* Ex quibus etiam Oldr. *in consil. suo 69.* approbat & laudat Alchymistas, quos etiam laudarem, si semel intellexissem aliquos ad veritatem artis peruenisse, sed potius consulerem cum Ioan. de Plat. *in leg. vnica. Cod. de argenti. pretio, quod thesauris infertur. lib. 10.* ab huiusmodi artificio abstinendum, eo; quia non est scientia pietatis, & in eo sunt multæ deceptiones. Et de isto videatur etiam Andr. de Isern. *in c. quæ sint regalia, in vsibus feudor.* & Surgetus *in suo compendio militaris disciplinæ*, vbi eos reprobat. Et licet Arnaldus de Villanoua se iactauerit, fecisse virgas aureas ex huiusmodi artificio, quas omni probationi & experimento submittebat: credo tamen hanc artem esse apud humanum genus deperditam cum arte fundendi lapides, & ter refundendi aurum, Ioan. XXII. *in extrauaganti*, quæ incip. *Spondent*, etiam hanc artem reprobauit.

QVadragesimaprima consideratio sit de artificiis lanificiorum, qui sunt necessarij in vita humana. Vnde dicitur *Prouerb. 31* Quæsiuit lanam & linum & operata est consilio manuum suarum. Et sequitur: Stragulatam vestem fecit sibi. Et ista ars lanificium continet operationes nendi, consuendi, retorquendi, & quæ fiunt manu, acu, fuso, pectine, subula calamistro, girgillo, alabro. Insuper continet vium floccorum, filiorum, sagorum, sagmarum, funium, matularum, & sportarum ex straminibus vel viminibus. Et sunt in quadrupli differentia; quidam ex lana, quidam ex serico, quidam ex pellibus, quidam vero ex lino seu conope, vel ex pilo, & suberis. Et inter istos, qui digniore vtuntur materia, videntur præferendi aliis, vt sunt illi, qui vtuntur serico; cum sit dignius lino, conope, vel pellibus, vt *in sequenti parte, in 96. consid.* tactum est. Ideo artifices serici seu sericarij digniores videntur. Sed videtur inter istos (imo inter omnes artifices lanificiorum) pelliones seu pellipatios (qui faciunt vestes ex pellibus) esse præferendos cæteris; tum quia fuit primum artificium factum etiam à Deo ipso Optimo Maximo, cum scribitur *Gen. 3.* Deus fecit Adæ & Euæ (eos extra paradisum terrestrem eiiciendo) vestes seu tunicas pelliceas, vt ante *hac part. in 38. consid.* dictum est, & recenset Bernard. de Bust. *in 2. parte sui Rosarij. sermon. 19. in 2. par. in litera S. serm. 32. in litera X.*

Contra tamen nituntur & instant architectores, dicentes, Deum prius exercuisse architecturam, creando cœlum & terram in principio, *Gen. 1.* Et agricolæ dicunt Deum exercuisse agriculturam in horto delitiarum, scilicet in paradiso terrestri, ibi creando & plantando arbores & fructus pro homine, à quo Adam & Euam emisit propter eorum peccatum, & eos eiiciendo, fecit eis vestes pelliceas. Ex quo & architecturam & agriculturam primo fecit, docuit & exercuit. Fuerat etiam statuarius; quia fecerat & formauerat hominem ad imaginem & similitudinem suam, antequam fecisset eis vestes pelliceas, vt scribitur *Gen. 1. & 2.*

Inter hos artifices lanificiorum sunt etiam tinctores lanarum & pannorum, de quibus habetur per Bart. Anglic. *in suo lib. de proprietatibus rerum lib. 19. in tractatu de coloribus, in fine.* Sed an tales potius debeant cum artificibus picturæ, quam lanificij poni, dicam infra. Ex quo videtur, pictores lanificijs præponendos, propter picturæ excellentiam & colorum, qui post metalla auri & argenti digniores esse censentur, quæ ponantur in armis, vt ante *in 1. parte. in 60. conclus. & pluribus aliis sequentib. 48. consid.* dictum est, *& in seq. part. in 93. consid.*

Sed quicquid sit, si tinctores lanarum inter lanificos computentur, credo illos non esse præferendos, illis,

illis, qui pannum faciunt cum lana, & pannus non accedat tincturæ, sed tinctura lanæ aut panno: & sic cum materia prima sit dignior & maior, quam illud, quod illi adiungitur per tincturam: ideo maior erit ille, qui pannum facit, quam qui intingit, seu inficit, vt est tex. *in l. sed si ex meis, & l. quicquid. in fin. ff. de acq. rer. do.* & §. *cum aliena. in gl. ab aliquo. Instit. de rer. diuis.* & tex. magis ad literam, *in § si tamen alienam purpuram vestimento suo intexui; licet pretiosior sit purpura accessionis vice, cedit vestimento. Inst. eo. de rer. diuis.* Ideo tanquam accessorium non est maius principali, ex quo tinctores accessorij ad lanificos & pannificos non sunt maiores illis: imo tanquam accessorij sunt illis præferendi lanifici & pannifici.

Contrarium tamen tenet Iacob. Rebuffi *in l. qui aliquem. C. de muril eg. lib. 11.* vbi dicit, quod tinctuarij Montispessulani præferuntur in sedibus textoribus & canabasseriis: cum habeant dignius officium, *per §. si quis in aliena. Instit. de rerum diuis.* In artificiis vero, in quibus ferruminatio est maior materia, tunc materia artificio & ferruminationi accedit; & hoc casu nimis pretiosum cedit pretiosiori, sicut videmus in metallariis. Nam quod factum est ex ferro, non denominatur ab illo, qui primo ferrum fecit, sed ab illo, qui ferruminauit. Sic etiam in aurifabris, res aurifica facta per aurifabrum, non est illi, qui fecit aurum, sed illi, qui composuit & ab eo denominatur, & illius est, licet aurum sit alterius, quando forma est mutata, quod non possit reduci ad priorem statum, in quo erat, *dict. §. cum ex aliena. & ibi Doctores.* Et hoc etiam: quia maior & potentior est forma, quam materia: quia forma dat esse rei, & conseruat eam in esse, *l. Iulianus. §. quæsitum. ff. ad exhibend.* Et esse & forma conuertuntur, gloss. *in cap. in ciuitate. extra de vsuris.* & dominus meus Ias. *in l. 4. §. cato. ff. de verb. oblig.* Ideo concluditur, quod omnes artifices dantes formam materiæ, & illam specificantes, tanquam digniores, præferuntur illis, qui faciunt materiam, notatur *in iuribus ante allegatis.*

Intellige tamen prædicta, etiam quando tales artifices faciunt, & specificant materias in opus necessarium & honestum: quoniam tales, & propter necessitatem vitæ humanæ (quæ præferenda est) & honestatem, quæ etiam summe commendanda est, vt *in sequent. part. in 36. consid. in princip.* præferendi sunt illis, qui faciunt opus voluptarium, seu res voluptati tantum hominis deseruientes. Vnde facientes pannos necessarios ad vitam hominis, vtpote, ad vestiendum homines, qui necessario vestiri debent ad arcendum frigus, nuditatem tegendam; lasciuiam prouocantem, & decentem ornatum personæ, vt dicit Ant. Flor. *in 3. part. sua summ. titul. 8. cap. 4. §. 2.* sunt præponendi illis, qui faciunt sericum, qui serifici seu setaroli dicuntur. Et autore eodem *in d. loco. §. 5.* & Bernar. de Bust. *in d. 2. part. serm. 32. in litera X.* licet hæc ars sit honorabilis in humana ciuilitate, tamen de se est illicita, cum deseruiat vanitati in multis, cum sericis vtantur hodie, & velutis & carmesinis stipendiarij, & mulieres, non solum vxores Principum, Baronum, & militum; sed etiam mercatorum, artificum: quod est satis indecens, & magis secundum abusionem, quam consuetudinem locorum. Et in signum detestationis talis vanitatis, legitur *Luc. 16.* quod diues epulo, qui induebatur purpura & bysso, sepultus est in inferno. Et quod dicitur *in c. quisquis. 41. dist.* quod in iis debet quis se conformare moribus patriæ. Intelligitur tamen semper salua honestate & decentia. Ex quo ex dictis Florentini videretur, quod lanifici essent præferendi serificis seu sericariis.

Sed videtur contrarium esse astruendum, cum *in sequent. part. in 96. consid.* dixi, quod vestes pretiosæ, quæ fiunt ex serico & auro, sunt vestes solis Principibus decentes, & quibus principes ex honestate vestiri debent: & solis Principibus conueniunt, vt ibi dictum est, & habetur *in rubro & nigro de vestibus oloberis, li. 11. Cod.* Ideo huiusmodi artifices in maiori dignitate constituti sunt, cum videantur esse artifices Principis, dixi *hic in 35 consid.* Ex quo etiam coquus Principis, cum dicatur dignitatem habere: vt dicit Romanus *singulari suo 549.* præferri debet cuicunque plebeio & artifici. Ideo multo magis serifici, qui sunt artifices Principis, quibus Princeps permittit sericum facere in solis gynæciariis, hoc est, locis secretis, vt ait text. *in l. 1. Cod. de vestibus oloberis.* Et etiam dicit Bernard. de Bust. *in dict. sermon. 31.* quod ad serificos non spectat discernere, si velutum vel brocatum emat ad decentiam sui status, vel ad vanitatem, & excessum: dummodo iusto pretio vendant, & bona intentione, scilic. pro illis, pro quibus decenter est portandum, & sine fraude. Etiam, quoniam, vt communiter videmus, potius talia fiunt in honorem Dei pro ornamentis maiorum Ecclesiarum, quæ frequentius ex eis, quam ex lana, lino, aut conope fiunt. Ideo versantes circa hanc artem cæteris præferendi sint.

Ex prædictis idem inferendum est ad artifices tapetorum, quæ videntur tamen fieri ad ornatum & voluptatem in palatiis & domibus, quod dic esse verum, quoad inferiores, sed quoad Principis ornatum & honestatem, videntur necessarij. Cum ea, quæ sunt & tendunt ad honorem Principis, sint ita necessaria, sicut, si ad commodum: imo, quod plus est, comprehendantur in supellectili, vt habetur *in l. de tapetis, ff. de supellect. legat.* Ideo de his dicendum est, prout de sericis, cum videantur esse artifices eorum, quæ spectant ad Principes & magnates. Ideo cum digniora tractent, & nobiliora, seu pretiosiora, cæteris eorum arte, paritate data artificij, præponendi sunt ex ante dictis.

Inter hos etiam lanificios sunt textores, & lanarum & linorum, & conopis. Et vt maiorem experientiam & artem callent, sunt inter eos honorandi. Hi tamen, cum videantur dare formam & panno & telis, videntur præferri illis, qui præparant & lanas & linum, nec tales apud nos habentur in magna æstimatione. Imo etiam in pluribus, quando fit mentio de his in iure, reputantur & qualificantur pro seruis, vt scribitur *in l. Titia textores. ff. de legat. 1.* ideo pro adiectis habentur. Videntur tamen tales aliis sub hoc artificio lanificiorum comprehensis præferendi, scil. chordariis seu scenofactoriis. Nam Scenofactorij dicuntur, qui funes seu chordas faciunt, in quibus comprehenduntur, qui faciunt funes ad venandum & piscandum. Et huius artis scenofactoriæ fuit Paul. Apostolus, vt refert Ant. Flor. *in suis historiis, par. 1. tit. 6. c. 5.* Et miror, quomodo Paulus fuerit huius artis artifex, cum esset ciuis Romanus, vt scribitur *Act. 22. in fi.* Crederem forte, eum fecisse solum funes ad piscandum aut ad capiendum aues; non autem grossiora retia, quæ fiunt ad venandum.

Inter hos etiam sunt sutores, cum sutoris ars in vestimentis faciendis consistat, tam ex lana, quam panno serico aut lino. Et isti etiam dicuntur Sarcinatores, vel Cerdones, vt facit tex. *in l. & si quacunque. §. fin. ff. ad leg. Aquil. & l. item quæritur. §. si quis seruum. ff. locati.* Et sunt in multiplici differentia: sed omnes sub

vno nomine sutoris (vulgo *consturiers*) dicuntur. Et tales cum textoribus & pluribus aliis ante nominatis, habentur quasi pro fecibus vrbium, vt dicit Budæus. Adam tamen & Eua prius officium sutoris exercuerunt, vt hic ante *in 34. considerat. huius part.* dixi, *in vers. brachary*. De pluribus, qui sub huiusmodi artificio lanificiorum comprehendi possunt: vide per Textorem in suis denominationibus à variis artium professionibus positis *in sua officina*.

Accedat huc, quod lanificiorum artifices debent celebrare festum S. Seueri, cum fuerit artifex lanificij, & in tali artificio existens, fuit assumptus in Archiepiscopum, vt est tex. *in c. statuimus. §. his omnibus authoritatib. 61. distinct.*

QVadragesimasecunda consideratio fit de artificibus vacantibus circa ligna, quæ sunt sub arte architectoria, de qua ante *ista part. in 3. consid.* Et hæc consistit in cæmentaria, & carpentaria, & est ars necessaria vitæ humanæ, pro domibus & habitationibus fiendis, quæ nos defendunt à pluuiis, & ventis, frigoribus, & caumatibus, vt quiescere valeat vnusquisque & secreta operari, quæ expedit, vt est testis Ant. Flor. *in 3. par. suæ summæ. tit. 8. c. 4. §. 8.* Et Bern. de Bust. *in 1. par. sui Rosarij. serm. 32. in 2. par. in lit. T.* vbi etiam dicunt, quod Cayn fuit primus, qui hanc artem inuenit, ex qua condidit ciuitatem & domos, *Gen, 4.* Et ante diluuium Noe fecit arcam de lignis læuigatis, & mansiunculas in ea bitumine liniens intrinsecus, & extrinsecus, vt scribitur *Gen. 6.* Et egressus arcam Noe ædificauit altare Domino, *Genes. 8.* Et post diluuium Nemroth, primus tyrannus ædificauit ciuitatem, vt scribitur *Gen. 10.*

Et sicut metalla & lanificia sunt nobiliora lignis, vt ex deductis *in 3. consid. huius partis: & in seq. par. in 95. consid.* comprobari potest: ita etiam artifices metallorum & lanarum, artificibus lignorum præferendi sunt. Licet F. Patritius *lib. 1. de instit. Reip. tit. 9.* videatur præferre architecturam fabricæ, quam dicit non modo in pace ad vrbium ornamentum atque vtilitatem necessariam esse, verum in bello ad repugnandum oppugnandumque, prout eleganti stylo ibi describit.

Sed crederem; quod sicut forma dat esse rei, & est illa, quæ dat laudem artificio, cum opus laudet Magistrum, inter eos, qui in illa arte dant digniorem formam, & excellentiorem, sunt digniores, & præferendi: vt sunt, qui vulgò vocantur menusarij, cum digniorem, & elegantiorem dent formam lignis, essent præferendi carpentariis, qui grossiorem formam: pro carpentariis tamen faceret ratio ante adducta, quod ea per eos facta ad vitæ humanæ necessitatem fiunt; puta domus, & alia ædificia: quæ vero fiunt per menusarios, videntur fieri ad voluptatem saltem ac honestatem, quæ non est præferenda necessitati. Cum necessitas vitæ humanæ omnia vincat. Et omnes tales etiam dicuntur fabri lignorum. Vnde, vt dicit Ioann. Chrysost. *in ser. de Epiphania*, S. Ioseph sponsus gloriosæ Virginis, carpentarius lignorum fuit. Et faber pro omni ferri percussore ponitur. *l. 2. §. 1. ff. ad leg. Rhod. de iactu.* Et alias pro lignario accipitur, *l. ferri. §. si. ff. de verb. & rer. signifi.* Et etiam dicit faber lignaminis. *l. 2. §. vlt. ff. de eo, quod certo lo. gl. in §. certa. Insti. de rer. diuis.* vt suprà *hac par. in 33. consi. vers. fabricarij*, dictum est.

Textor vero *in sua Offi.* multos scribit architectos, quos dicit fuisse nobiles, vt fuit Damocrates, qui Alexandriam metatus est.

Spintharus Corinthius Delphicum templum construxit.

Ctesiphon templum Dianæ Ephesinæ, vbi simulachrum ipsius Deæ virginitatem fuerat. Vnde Plinius: Operi (inquit) præfuit Ctesiphon architectus.

Meleagenes fanum Mineruæ Prienensis.
Theodorus Phocensis fecit Tholum Delphicum.
Philo Athenensis armamentarium Pyrei.
Hermogenes ædem Doricam Iunonis Magnesiæ.
Sugilas Mausoleum Artemisiæ.
Zenodotus nobile pauimentum Pergami.
Hermodorus nomen est Architecti, qui obeliscum fecit.

Æmilius, Rholus & Theodorus, architecti fecerunt Labyrinthum Leminium.

Valerius Hostiensis architectus fuit, qui theatrum Romæ texit.

Menesicles architectus Athenis arcem ædificauit.

Nicon pater fuit Galeni geometræ, & architecturæ peritissimus.

Apollodorus, Traiani forum, metodeum & gymnasium Romæ fabrefecit; hunc interfecit Adrianus.

Et aliquos ex prædictis posuit F. Patritius *in li. 1. de inst. Reip. tit. 9 ante alleg.*

QVadragesimatertia consideratio; Horum Artificum, qui circa lapides, vel cæmenta operantur, multiplex reperitur differentia; quia aliquãdo dicuntur cæmentarij, aliquando vero latomi. Et etiam status huius artificij exaltandus est, & existimandus secundum vtilitatem, quam affert in Republica, & secundum excellentiam artificiorum ex huiusmodi artificio prouenientium. Nam, vt dicit F. Patritius *lib. 7. de Instit. Reip. titul. 6.* Lapidicidæ commoditatem vel maximam habent: ex quibus quadrata saxa, & cæmentorum copiæ comparantur. Et præcipue, si molles lapides sunt aut mediocres. Nam duriores illi speciem potius præ se ferunt, quam vtilitatem: labore enim plurimo indigent, & diligenti impensa, vt *in sequ par. in 91. consid.* dictum est.

Inter hos tamen primos autumo esse Vitrarios, qui vitra conficiunt ex lapidibus, & isti fundunt lapides in fornace vi, & calore ignis, & est vnum mirabile. Ideo cæteris præponendi sunt, cum apud nos ex communi opinione patriæ pro nobilibus habeantur. Et talis communis opinio est potens ad causandum nobilitatem, & ante dixi *in 8. part. in 6. consider.* Etiam sunt immunes à muneribus personalibus. vt hic ante *in 38. consid.*

Sed cum sit hic quæstio de excellentia, quæ procedit ex forma, quæ maior est quã illa, quæ procedit ex materia: ideo infero, artifices marmoreos, & circa marmor artem exercentes, esse cæteris excellẽtiores, propter excellentias, & nobilitates ædificiorum, operum, & artificiorum, quæ fuerunt, & fiunt ex marmore potius quam ex aliis lapidibus, & ex iis Plin. *lib. 36. naturalis histor. c. 5.* ponit 126. artifices in marmore, & ibi ait, hanc artem tanto vetustiorem esse, quam picturam, aut statuariam. Etiam Textor *in sua Officina. in cap. sculptores, calatores, statuarij, & marmorarij*, plus artifices marmorarios, quam alios laudat. Et etiam F. Patritius *lib. 1. de institut. Republica, titul. 9.* inter architectores multum extollit marmorarios, pro quibus ad illos recurre, & inter hos artifices sculptores ma-

res maxime laudantur.

Dipenus vero, & Scyllis Cretenses, & Sicyonem se contulere, vbi fuit quondam præcipua omnium metallorum officina. Ibique sculpendo marmore primi omnium claruerunt. testis est Plin. *in d. loco, c.* 4. Qui vero inter hos excellentior sit iudicandus, Plin. *eo. lib. c.* 5. dicit Phidiam clarissimum artificem nunquam satis laudatum. Is fuit Atheniensis sculptor, & minoribus simulachris sculpendis claruit. Idem fecit statuam Mineruæ ex auro, & ebore amplitudine 26. cubitorum. In cuius scuto cælauit prælium Amazonum, & Gigantomachiam, in soleis Lapitharum pugnam, & Centaurorum. Fabius Phidias (inquit) Diis, quam hominibus efficiendis melior, in ebore vero longe citra æmulum, vel si nihil nisi Mineruam Athenis, aut Olympium in Ælide Iouem fecisset, Mart. *lib.* 3.

Artis Phidiacæ toreuma clarum,
Pisces aspicis, adde aquam, natabunt.
Idem *lib.* 6.
Qui te Phidiaco formatam Iulia cœlo,
Vel quis Palladiæ non putet artis opus:
Statius *lib.* 2. *Sylu.*
Phidiacæ rasere manus.

Lysippus Sicyonius adeo claruit sculptura, vt ab eo solo fingi voluerit Alexander, quemadmodum pingi à solo Apelle. Horatius:
Edicto cauit, ne quis se præter Apellem
Pingeret, aut alius Lysippo duceret æra.
Stroza pater.
Cedit Lysippus Phidiacusque labor.

Hunc Plinius ait fecisse ad 70. opera, quæ singula arti claritatem dari potuissent. Propertius:
Gloria Lysippo est animose fingere signa.

Sabellicus vero *in* 10. *libro suorum exemplorum* dicit, tres opifices fuisse summos. Et etiam dicit, Alexandrum suo edicto tribuisse tribus diuersarum artium principibus viris præclarum laudis testimonium, suum cuique in suo genere. Et inter cæteros, quod nullus alius præter Pyrgotelem imaginem suam sculperet, & de his sculptoribus, & statuariis, & laude illorum etiam scripsit F. Patritius *lib.* 1. *de inst. Republicæ titu.* 10. Etiam plures statuarij laudantur à Textore in loco præallegato post Plinium, ex notabilitate operum, quæ fecerunt tam ex marmore, & lapidibus, quam alia materia.

QVadragesimaquarta consideratio tractat de Artificibus, qui circa colores versantur, qui sunt in duplici differentia. Quidam sunt tinctores, de quibus ante *hac part. in* 41. *consid. versicul. inter hos dictum est.* Alij vero sunt pictores, & de his hic scribitur: de excellentia vero colorum dicetur *in seq. part. in* 94. *consid.* & *suprà in* 1. *part. in* 64. *conclus.* 38. *considerationis.* vbi de armis narratur, quæ laudantur, distinguuntur, aut deprimuntur ex coloribus. Nunc solum est quæstio de excellentia pictorum. Nam ars pictorum versatur in omnibus tam lanis, quam linis, serico, argento, auro, & metallis, lignis, & lapidibus. In quibus solet causa voluptatis, honestatis, aut etiam lasciuiæ, adiungi pictura, quæ olim fuit in multo, & maximo honore, miraque æstimatione. Et, vt ait F. Patritius *de institutione Reipublicæ lib.* 1. *tit.* 10. Pictura eruditionem maximam præ se fert, & commercium cum Poëtica, & oratoribus habet. Hic dicit Laurentius Valla *in proœm. suarum elegantiarum,* quod artes liberales proximæ sunt, ars pingendi, sculpendi, fingendi, architectandi. Sextus Empyricus ex Symonidis Poetæ sententia, picturam dicit esse tacentem poësin. Poësin autem loquentem picturam. Et certe magni ingenij est, diuinam prope cognitionem attingit, varias animalium rerumque species sic mente concipere, vt penicillo, & variis coloribus adeò exprimantur, quasi in illis nihil præter spiritus desit. Et certe cum optimam picturam cernimus, id dicere possumus, quod Valerius Martialis de catella picta cecinit. Ipsam denique pone cum catella, aut vtramque putabis esse veram, aut vtranque putabis esse pictam. Legimus etiam bouem ad aspectum pictæ bouis mugisse, & pictis vuis nonnullos fuisse deceptos, auesque ad pictam speciem sui generis, excitatas, vt refert Plinius *lib.* 35. *cap.* 10. Et vt differit Budæus *in leg. Athletas. ff. de his, qui not. infamia.* Huiusmodi artifices non modo iconicas imagines effingunt, id est, omnibus lineamentis ad exempla expressas: sed etiam ethicas, id est, sensibus expressis propemodum spirātes. Non modo enim gratiam habet pictura, & delectationem mirificam præbet, verum præteritam rerum memoriam seruat, & historiam rerum gestarum ante oculos nostros perpetuò refert. Quin etiam legendo picturas, in quibus præclara facinora exprimuntur, excitamur ad studium laudis, & ad magna negotia obeunda, veluti, si alicuius historiæ monumenta voluerimus. Quanta autem autoritas huiusmodi artibus olim fuerit, etiam ex eo coniicere possumus, quod Plinius *lib.* 35. *capit.* inquit de Pamphilo pictore loquens. Docuit neminem minoris talento annis decem; quam mercedem & Apelles, & Melanthius ei dedere, & huius autoritate affectum est Sicyonem primum, deinde, & in tota Græcia, vt pueri ingenui ante omnia graphicen, hoc est, picturam in buxo docerentur. Reciperetúrque ars ea in primum gradum liberalium. Semper quidem honor ei fuit, vt ingenij causa exercerentur, mox vt honesti perpetuo interdicto, ne seruitium docerentur.

Locum igitur habent (teste F. Patritio *de instit. reipub.*) Pictores, & honestum quidem: vt studio gloriæ incendantur: & ad parem laudem adolescentulos inuitent. Non enim puduit Fabium Patritium illum Romanum optimo genere oriundum, qui maiorum suorum nobilitatem ab Hercule vsque recensebat, pictura exerceri, & ab eo cognomentum accipere. Nec diu post pœnituit Marcum Antonium doctissimum ac sanctissimum Imperatorem operam picturæ dare sub Diogene præceptore, quanquam illustrioribus disciplinis indulgebat & magistris quibusque eruditissimis vtebatur.

Legimus etiam, Platonem picturæ studiosissimum fuisse, & Cicero in ea eruditos oculos se habere asserit. Quocirca non erit verendum, ne manus adolescentulorum coloribus inquinentur, cùm proxime doctrinæ accedat pictura; hinc fundamentum præbet ars illa, quam signandi nuncupare possumus, vnde & signa dicuntur, & per diminutionem sigilla. Hanc artem Aristot. summopere laudat, vultque vt pueri illam ediscant, quando aliis plerisque artibus necessaria sit, non modo sculpturæ & cælaturæ, quæ sine ea nullo modo esse possunt, verum compluribus, & præcipue architecturæ: de qua superius *hac part. in* 3. & 42. *consid.* diximus.

Qui enim fuerint primi pictores, & quorum opera apud Veteres gratiam aliquā meruerint: scribit Plin. *eod. lib.* 35. *c.* 8. 9. 10. & 11. & primum Polignotus, & Aglaophon fuerunt, qui simplici duntaxat colore vsi sunt, & suos studiosos complures habuerunt propter simplicitatem illam, quæ fundamenta artis sola imi-

ratione naturæ iecit. Fuerunt tamen alij ante eos, & Canachus inprimis, cuius signa rigidiora extitisse, quam vt imitarentur veritatem. Cicero ait, dura etiam Calamidis fuisse, sed tamen meliora, quam Canachi Mironis propius ad veritatem accedebant. In Protogene, Actione, Nicomacho, & Apelle iam perfecta omnia videri idem adstipulator est. Nihil enim simul & inuentum & perfectum esse docet.

At vero Zeuxis, & circa eius tempora Parthasius (qui vixit tempore Socratis) plurimum huic arti addiderunt. Nam Zeuxis luminum vmbrarumque rationes inuenisse dicitur, & picturæ arte tantas opes sibi comparauit, vt in earum ostentatione Olympiæ nomen suum aureis intextum literis ostentaret: postea opera sua donare instituit, quod nullum precium putaret esse illis dignum, autor est Plin. *in loco ante alleg. c.9.* Parthasius autem lineas examinasse subtilius traditur, & geometricam quandam rationem picturæ addidisse, & de eo Plinius *in d. loco c.10* ait: Parthasius Ephesi natus primus symmetriam picturæ dedit, primus argutia vultus, elegantia capilli, venustate oris, confessione artificum in lineis extremis palmam adeptus. Inter alia eius opera quam plurima pinxit Archigallum, quam picturam armauit Tyberius Princeps atque LX. sestertiis æstimatam cubiculo suo inclusit.

Suam quoque laudem meruit Aristides Thebanus, quem æqualem dicit Apelli Plin. *d. c.10. colum. 4.* primus omnium animum pinxit, & sensus omnes expressit. Vnam eius tabulam Attalus. Rex centum talentis emisse traditur. Cæsar quoque dictator eiusdem pictoris tabulas duas 80. talentis emit.

Philipp. Macedo, & eius filius Alexander quandoquidem pictura delectati sunt, artem hanc summoperè extulerunt, quorum temporibus præcipue floruit, & diuersis virtutibus laudabatur.

Verum & omnes prius genitos (vt vtar verbis Plinij) futurosque postea superauit Apelles. Eo vsque in pictura prouectus, vt plura solus prope, quam cæteri omnes contulerit, voluminibus editis, quæ doctrinam eam continent. Nam decorum optime seruauit, & suæ cuique personæ modum dedit & venustatem, hoc est, suam Venerem, (quam Græci *charita* vocant) ne aut nimium offenderet, aut parum defraudaret, qua in re alios pictores peccare dicebant, qui non sentirent, quid esset satis. Eius prudentia maxime apparuit, cum Antigoni imaginem pinxit, quam latere tantum altero ostendit, vt amissi oculi deformitas lateret. Fuit enim & comitas illi, propter quam & gratior Alexandro Magno erat, frequenter in eius officinam ventitanti (vnde etiam edicto vetuit, ne ab alio pingeretur) sed & in officina imperite multa differenti silentium comiter suadebat, rideri eum dicens à pueris, qui colores tererent: tantum autoritatis, & iuris erat, & in Regem alioqui iracundum. Pinxit & ipsum Alexandrum Magnum fulminigerum in templo Dianæ Ephesiæ talentis 20. Venerem Cois inceptam moriens reliquit imperfectam, nec inuentus est, qui tam egregio operi ad præscripta lineamenta succedere vellet.

Idem perfecta opera proponebat in pergula seu porticu transeuntibus, atque post ipsam tabulam latens, vitia, quæ notarentur, auscultabat, vulgum diligentiorem iudicem, quam se præferens: ipsumque à sutore reprehensum, quod in crepidis vnam, intus pauciores fecisset ansas: eodem postero die superbe emendationem pristinæ admonitionis cauillante circa crus, indignatum prospexisse denuntiantem, ne supra crepidam sutor iudicaret, quod & ipsum in prouerbium venit. Apelli autem fuit perpetua consuetudo, nullum diem quibuscunque negociis occupatum præterire, quin lineam aliquam duceret: ducendo exerceret artem. Et de Apelle & Parthasio fit mentio *in §. si quis in aliena Instit. de rer. diuis.* vbi dicit text. *Ridiculum est, picturam Apellis vel Parrhasij, in accessionem vilissima tabulæ cedere.*

Nec minor prudentia Timanthis Cichicij in ea tabula, qua colorem vicit. Nam cum in immolanda Iphigenia tristem Chalcanta fecisset, tristiorem Vlyssem, & mœstum admodum Menelaum conceptis animo affectibus obuoluendum caput Agamemnonis eius patris esse dixit, vt videlicet cogitandum relinqueret summum illum luctum, quem penicillo non posset imitari.

Protogenem vero cura commendabat, de quo *in 1. consid. huius partis* dictum est. Ratio autem Pamphilum, sicut facilitas Meluntium. Antiphilus per id ferme temporis concipiendis visionibus laudem meruit; vt diligentia & decore Polycletus, cui plerunque palmam tribuerunt; vnum tantum defuisse volunt, quod pondere quodam careret in pingendis numinibus. Et vt humanæ formæ aliquid suprà veritatem adderet. Ita aliquid de autoritate Deorum demeret. Atqui lenes duntaxat genas pingere nitebatur, grauiorem autoritatem consilio fingebat. Hæc F. Patritius de laude pictorum, qui in multis laudati fuerunt: & de laudibus plurium aliorum scripsit Text. *in sua Officina in c. pictores diuersi.* Sed ne laudem ab aliena opera consequar, fatetur se omnia delibasse à Plinio, prout & re vera fecit, & Patritius & Budæus, & qui post Plinium de hac re scripserunt: ideo ad eum recurre *in d. c.35.* Quæ tamen opera præcipuam laudem meruerint, scribit Tex. *in d. loco c. sculptores, calatores statuary, & marmorary. in fine.*

Aduerte, quod pictores sunt ita de iure priuilegiati, quod exempti sunt ab hospitiis militum. *text. in lege archiatros. Cod de metatis lib.12.*

Et ex his antedictis, & multis aliis per Plinium, Patritium, & Text. *in suis locis suprà alleg enarr.* pictores plurimum laudari possunt & debent. Sed obstare videtur, quod illa ars sit quodámodo plus voluptuaria, quam necessaria & vtilis, ex quo non ita sit laudanda. vt comprobat Ant. Flor. *in 3. part sua summ. titul. 8. cap. 4. §. 11.* Tamen quia est honesta, & grata Principibus & magnatibus, vt ante scriptum est. Etiam quia tendit ad ornatum Ecclesiæ, ita quod à quocunque non obstante prohibitione fieri potest. dicit Bart. *in l.1. ff. ne quid in loco sacro fiat.* vbi habetur, quod pictura, quæ fit ad ornatum, potest fieri non obstante prohibitione. Ideo videtur, quod tales aliis artificibus sint præferendi, intellige tamen, prout suprà dictum est.

QVadragesimaquinta consideratio fit de mercatoribus, qui sunt honorandi, cum nobis necessarij esse videantur: cum quæ nobis supersunt, deuehant, & permutando & vendendo ea aduehāt, quæ necessaria sunt. Et vt ait Cicer. *1. de officiis.* Mercatura si tenuis est, sordida putanda est; si magna & copiosa multa vndique apportans, multisque sine vanitate impertiens, non est admodum vituperanda, ac etiamsi satiata quæstu vel contenta potius, vt sæpe ex alto in portum, ex ipso portu agros possessionésque contulerit, videtur iure optimo posse laudari: vt per plura tenet & comprobat Bar. Cæpol. *in tracta. de Imperatore militum eligendo, in verbo, nobilitatis. in 18. opinio.* vbi dicit, quod apud Venetos mercatores etiam sunt nobiles, quod intellige tamen sapienter. Fortuna enim illa semper optan-

optanda,studentibus minus optanda est, vt glorianti mercatori, quod in omnes oras maritimas nauigia dimisisset, dixisse fertur Lacon. Finis præscribendus est lucro propter varios fortunæ euentus. Ne paruo temporis momento id mercator amittat,quod in omni vita sua perlucratus est, cogatúrque decoquere: quod quidem sine ignominia ac probro nequaquam accidere potest,etiamsi id sine culpa aliqua fieret:hæc Cicero *in 2. Philippina* Antonio obiicit his verbis: Tenes ne memoria prætextatum te decoxisse? patris, inquies,ista culpa est,etenim est pietatis plena defensio. Illud tamen audaciæ tuæ, quod sedisti in 14 ordinibus. Cum esset lege Roscia decoctoribus certus locus constitutus; quamuis, qui fortunæ vitio, non suo decoxissent:eiusmodi ignominia vt careant mercatores, auiditati finem imponant, ne paupertatem in senectute cum irrisione etiam pati cogantur. Plures vituperationes de mercatoribus dici possent: & quasdam refert Luc.de Penn. *in rubr.C.negotiatores ne militent. lib.*12. Et in quibus committunt crimen stellionatus, scribit Vlpianus. *in l.3. ff. de crimine stellionatus.* Sed quia tantum, quæ faciunt ad laudem intentionis nostræ est scribere: ideo dic secundum eundem Lucam, quod mercatores necessarij sunt in ciuitate,sicut agricolæ, *extra de voto. cap. quod super.* Et sine iis omnibus non ædificabitur ciuitas. *Eccles.*38. Et Plato cum instituerct, quemadmodum ciuitas bene ordinari debeat, imprimis negotiatores necessarios dicit: & vide plene ea, quæ dicta sunt ante *hac parte,1.consi derat.*

Adde,quod locatores ratiociniorum dicuntur mercatores, vt vult Bart. & Alex. *in Apostillis. in l.legatis. ff. de legat.2.* Et ibi ponit Alexander differentiam inter mercatorem seu negotiatorem & artificem. Nam vt dicit, negotiator seu mercator est ille, qui emit vnam rem,& non mutata forma illam vendit,vt lucretur, vt sunt, qui emunt candelas,& vendunt. Et tales an dicantur candelarij, an vero solum illi,qui eas faciunt, vide Iacobum Rebuffi *in rubr. de nauicularis seu naucl. li.*11.

Artifex verò est,qui emit rem,& mutata forma vendit, vt est, quando emit ferrum, & vendit enses,vt est tex. *in c.paratum,*88. *dist.* Et remissiuè quis sit mercator, negotiator, & artifex: vide allegata per Felyn. *in proœ.decretalium, incipient. Gregorius. in fine.* & ibi,an ex vno actu,antequam sit inscriptus in matricula mercatorum, quis dicir possit mercator, & de statu mercatorum, & diuersis negotiatoribus, vide Anton. in sua Sum.*in 3.par.tit* 8.*ca.*1.3.*&* 4.Bernar.de Bust.*2.par. sui Rosarij,ser.*32.

Aduerte tamen; quod nobiles se negotiationi & mercaturæ immiscentes perdunt nobilitatem:vt dicit Bal.*in l.nobiliores. C. de commerciis.& mercat.* Quod an sit verum, disputat Anton.de But. *in rub. extra ne cler. vel monach* & Barrol. Cæpol. *in loco ante alleg.* Ex lex fuit apud Romanos, ne Senatores mercaturæ essent nimium intenti, autor Blondus *lib.*5. *de Roma triumphante.*

Plures laudauerunt mercaturam, & artificium, vt Aug. Dathus *in suis Epistolis li 3.orat.*9. & teste F.Patritio *lib.*1. *de instit. Reip. tit.*8. fouendi sunt propter vtilitatem Reipublicæ mercatores, & dixi *in distinct.* 1.*consid. huius partis.* Et refert Blondus *eodem loco*, mercatorum societates Reipublicæ vsui fuisse. Vnde Cicero *pro Plancio* orans, cum ex bono loco visus est laudare, cum patrem eius equitem Romanum dixit, maximum societatum autorē plurimarum fuisse magistrum. Et ad Crassipedem scribens idem de Bithyniis mercatoribus sic habet. Quanquam tibi præses commendaui, vt potui, diligentissime socios Bithyniæ, quæ societas ordine ipso in hominum genere pars est maxima ciuitatis. Iuuerunt autem difficillimis temporibus Rempublicam societates mercatorum. Liuius 23. Cum Scipiones in Hispania frumentum, vestimentáque exercitui supplenda postulassent, nec vnde darent, Senatus populúsque haberent: Fulnius Prætor in concione exhortaus est eos, qui redemptitiis auxissent patrimonio, vt Reip. qua creuissent,tempus commodarent. Tres societates 19 hominum effecerunt, pacti vt quæ in naues imposuissent ab hostium tempestatísque vi publico periculo essent, exoluítque postea Senatus. Et 24. cum Censores ob inopiam ærarij se iam locationibus abstinerēt ædium sacrarum tuendarum ciuiliúmque equorum præbendorum ac similium his rerum:conueniunt ad eos frequentes, qui hastæ huius generis assueuerant, hortantúrque Censores, vt omnia perinde agerent,locarent, ac si pecunia in Ærario esset,neminem nisi bello confecto pecuniam ab Ærario petiturum esse.

QVadragesimasexta consideratio sit de laude hospitum, quos crederem inter alios mercatores multum esse laudandos, & extollendos. Et sub istis mercatoribus comprehenduntur etiam tabernarij, vt not. Bart. *in l.cum pater.§.mensę.ff.de legat.2.* Ideo etiam comprehenduntur Caupones & stabularij: cum quibus addendi sunt nautæ, vt hic titulus de tribus furibus, scilicet de nautis, cauponibus & stabulariis, qui est in ff.veteri,*Nautæ,caupones,stabularij,vt recepta restituant,* quia, vt dicit tex. *in l.nauta, & caupo,& stabularius, mercedem accipiunt.ff.eod.tit.* Et licet isti sint de genere prædonum,cum ne nunc quidem abstineant ab huiusmodi fraudib. vbi dicit tex.*in l.1.§.1.ff.eod.not.* Alex.*in l.1.in princi. Cod.de eden.*& Fran.Niconitius *in repe. c quoniam contra.in princ.num.*26. *&* 17.*extra de probat.* Tamen hodie apud nos alio & honorabiliori nomine vocantur hospites. Cum hospitalitas sit multum necessaria, & multum etiam commendatur ab Apostolo: vt scribitur *ad Rom. duodecimo capite,ibi hospitalitatem sectantes.* Et ex causis laudanda,amplectenda & inquirenda est.vt dicit Ioan.de Turrecr.*in Sum.*42. *distinct.*

Primò, quia est res valde decora & honesta. Sacra enim res est mensa hospitalis,vt ait Seneca *lib.*4.*de offi.* Tullius *li.*2. *de Offic.* Rectè, inquit, à Theophrasto laudata est hospitalitas.Est enim,vt mihi videtur,valde decorum, patere domos hominum illustrium illustribus hospitibus, idque etiam Reipub.est ornamento, homines externos hoc liberalitatis genere in vrbe non egere. Est etiam vehementer vtile his,qui honestè possidere multa volunt, per hospites, apud externos populos valere opibus & gratia.

Secundò;quia hospitalitas disponit ad susceptionem diuinæ gratiæ & præparat,vt ostensum est *Luc.vlt.*vbi discipuli cognouerunt Dominum coactum hospitari cum eis, etiam in fractione panis,vnde Gregor.*in Homilia.* Ipse quoque dominus non est cognitus in via à discipulis,dum loqueretur,& in domo cognosci dignus est,dum pasceretur. Sic etiam ex hospitalitate Christi in domo Mathæ: ipsa, Lazarus eius frater,& Magdalena eius soror receperunt à Christo diuinam cognitionem. Sic etiam quandoque diuina cognitio infunditur hospiti gratia alicuius sancti viri in hospitio recepti.

Tertiò; quia hospitalitas bona temporalia multiplicat, exemplo viduæ, quæ Eliam hospitio recepit

nos, Cibus & Potus, Somnus & Vigilia, Motus & Quies Exinanitio & Repletio, & Accidentia animæ, id est, passiones insurgentes: Operationes sunt intus, & foris. Intus, vt ea, quæ intromittuntur per nares, per os, ad excitandas sternutationes, vomitationes, & purgationes. Foris, vt sunt emplastra, incisio & vstio. Et duplex est medicina, spiritualis scilicet, & corporalis. *cap. vlt. 29 distinct.* Corporalis, medicinæ præcepta diuinæ conditioni contraria sunt: quia nec ieiunare, nec flere, nec similia finunt. *cap contraria. de cōsec. distinct. 5.* vt scribit Luc. de Pen. *in rub de professorib. & medicis lib. 10.* Sed quia de eis dixi *in præced. part. in 24 consid & hac parte in 3. & 28. consideratione* ad ibi dicta de laude medicorum, & excellentia recurrendum est. & ad Erasmum *in suo Encomio de laude medicinæ.* Sed quia sub his comprehendi possunt Aromatarij, Chirurgi. *cap. tua nos. de homicid.* & etiam dentarij: vt ait Francisc. de Rip. *in tract. de peste fol. 75 vers. sed iam de salariis medicorum.* non tamen barbitonsores, secundum glos. *in c. 1. in verb. cum de statu regularium. in 6. de regul.* dicam statim, & ideo de eis pauca dicenda sunt. Etenim Aromatarij honorandi sunt: quia, quoad medicinalia, deseruiunt ad vitæ humanæ conseruationem: & est necessarium eorum ministerium ad esse seu conseruationem, & sanitatem humanam, & quoad alia ad bene esse: vt dicunt Anto. Florent. *in 3. part. suæ Summ. tit. 8. cap. 4 §. 6.* & Bernard. de Bust. *in 2. part. sui Rosarij ser. 32. in 2. part. in rub. in litera T.* Et isti Aromatopolæ vulgo apud nos Apothecarij dicuntur, & proprie sunt Pharmacopolæ, seu Vnguētarij, qui vendunt medicinas, & vnguenta, aliasq; medicinas secundum recepta medicorum confi[ciu]nt. Vnde gloriantur in hoc, quod Deus dictus sit Vnguentarius, vt scribitur *Ecclesiast. 38. ad princip.* & per Ioannem de Turrecremat. *de consecr. distinct. 1. in proœm. nu. 3.* cum dicatur: Et appropians alligauit vulnera eius, oleum super infundens, & vinum, & habetur *Ecclesiast 37.* Sicut Deus creauit medicinalia. *& Ecclesiastici eodem.* Altissimus de terra creauit medicinam. Ita & ipse primus author extitit artis, & scientiæ medicinalis, vt refert Anton. Florent. *in 1. part. suæ Summæ tit. 7. c. 1. in princ.* Et de sapientia habetur *Ecclesiast. 24* Quasi cinamomum, & balsamum aromatizans odorem dedi. Et Myropola etiam dicitur venditor vnguentorum Et medicamentarius est, qui medetur, seu qui morbis fert remedia.

Barbitonsores etiam sub medicina comprehendūtur, author Anto. Flor. *in d loco. § 7.* & Bernar. *loco supra citato:* quia ad medicinalia pertinet minutio sanguinis sedandi feruoris gratia, quæ phlebotomia dicitur. Ideo propter vtilitatem, quam afferunt Reipub. & etiam necessitatem, creauit Deus medicum: *Eccles. 38, in princ.* Sed isti proprie sunt Chirurgi, qui sunt medici vulnerarij, multum necessarij & vtiles in Republica: maxime in exercitu militari: & apud nos sūt in magno honore & pretio Inter hos etiam comprehenduntur Obstetrices. quæ medicinam exhibere videntur. *l. 1. §. 2 ff. de var. & extraordin. cognitio. & l. item si obstetrix. ff. ad legem Aquiliam.* Plinius *lib. 28. cap. 7.* Satyram & Salpem obstetrices facit, quarum etiam placita in quibusdam morborum remediis citat. Idem *libr. 32 capit. 10.* de Salpe meminit. Et dicuntur esse artis probatæ fidei. *text. in l. 1. circa princip. ff. de ventre inspic.* Et ibi Bartol. quomodo iurent. Quandoque tamen earum manus & oculus fallitur. *text. in cap. nec aliquę. 27. quæst. 1 c. pen. ext. de probat. c fraternitatis. ext. de frigid.* Et tales obstetrices debent scire formam baptizandi, cum fere semper sint in partu fœminarum, vt ibi emineat periculum de vita infantis, & cum necessitas suadet, baptizare possint. *cap. mulier. de consec. dist. 4.*

Crederem, & forte non inconsulto omnes cuiuscunque ordinis sub hac arte comprehendi posse. Cū fere nullus ignarus & expers huiusmodi artis reperiatur, saltem pro aliqua parte corporis. Cum etiam Medicus dicatur, qui alicui parti corporis medicinā præbet, vt dicit Bart. *in d l. 1. §. 1 ff. de variis & extraord. cog.* Ex quo euenit, cum semel quidam Aulicus Ducis Mediolani, & quidem familiaris de suo fratre cōquereretur: quem Medici non recte curauerant vt ex eorū inuria (ne dicam forte inscitia) morbo interiisset, petiit ab eo Duce vnum carlinum impositionis, super vnumquemque Medicum sui dominij, & Ducatus Mediolani. Quod & facile concessit Dux putans deridere Aulicum, cum pauci essent Medici: sed aliud in mente retinebat Aulicus. Quoniam tandem coram vno se finxit infirmum dolore dentium, coram alio dolore ventris, & sic de aliis. Et postremo omnes reperit esse Medicos: & vnusquisque dedit ei aliquā medicinam pro specie morbi, quo detineri & affligi asserebat, & ita plus exegit, quam cogitasset Princeps. Idcirco cum sit ars omnium communis, omnes illam laudare debent, ne seipsos illam deprimendo vituperent. Maxime qui passi interdum fuerint aliquam infirmitatem, si postmodo conualescant infinita consilia dant. Vnde Terentius:

Dum conualuimus, ægrotis recta consilia damus.

Quid autem de mangonibus seu Hippocomis (quos vulgo *marescallos* vocant) & aliis curantibus corpora brutorum an dicantur Medici? Vide gl. *in l. 1. C. de excus. artific. lib. 11.* Ioann. de Plat *in l. cum te. C. de professor. & medicis. lib. 10.* vbi ait, eos habere excusationem à muneribus personalibus.

Et aduerte: quod non solum licitum laudare Medicos, verum etiam ipsi se laudare possunt, vt dicit Cardinalis, *in c. ad aures, extra de ætate & qualit.* Et Francisc. de Ripa *in tract. de peste. fol. 75 ver. aduertant ad artis peritiam.* vbi scribit, quomodo licet alicui se laudare, de quo ante *in 1. part. in 59. consid.*

QVadragesimanona consideratio sit de venatoribus, seu de arte venatoria, quæ, vt autor est Ant. Flor. *in 2. part suæ summæ tit. 1. c. 1. §. eo. num* consistit in tribus speciebus, ferina scil. aucupio & piscatura: sed proprie venatio ferina conuenit nobilibus: plebeiis autem venatio aliorum animalium. Et isti proprie apud nos sunt Macellarij: tamen pro sordidis artificiis & mechanicis reputātur. Macellarij verò dicūtur, qui macellū exercent, non solum carnium, sed omniū obsoniorum: quinetiam panis & frumenti venditor; quippe hæc omnia in macello venundabantur. Varro: Duo sunt Ornithonis genera, hoc est, auiariorū: vnū delectationis causa: alterū fructus gratia, quo genere macellarij, & in vrbe quidam habent loca clausa, & rure maxime conducta, & sunt loca, vbi mittūtur proprie aues & gallinæ ad vendendū & distribuendum: & magis extense, vbi nutriūtur animalia ad eadem distribuenda pro alimento ciuium & populariū. Macellum vero est locus, quo venalia omnia, quæ ad victum humanum pertinebant, contrahebant: dictum Macellum à Macello quodam viro, qui in vrbe latrociniū exercebat, quo damno censores Æmilius & Fulvius statuerūt, vt in domo eius obsonia venderentur, redactis in fiscum eius bonis. Donatus à mactandis pecoribus deriuat. Alij à macerando, quod pecora, dū

eo ducuntur, ibíque tenentur, macerantur. Hinc dicti sunt macellarij, eo, quod mactent carnes,& vendunt in illo loco publico ad hoc destinato. Et de hoc scribitur *ad Cor.10.* Omne, quod venit in macello, manducate. Et si qui artifices, aut negotiatores laudem & honorem consequi debent ex communi vtilitate & necessitate, quam afferunt Reip. isti nullo pacto sunt prætermittendi absque honore, cum multum sint necessarij in Republica, maxime eorũ, qui carnibus vescuntur, vt Alani, non autem ichthyophagi, qui piscib. viuunt, apud quos piscinæ & viuaria in pretio. Etiam qui tales distribuunt carnes populo, vocantur visceratores, quoniam carnis crudæ distributio visceratio dicitur, quæ fieri solebat antiquitus, vel in solenni festiuitate, vel in funere alicuius excellentis personæ.

QVinquagesima consideratio; Cũ in præsenti consideratione, de materia venationum tractatũ sit: quæ est frequentata apud nos: hic quæro primo, an sit licita venatio,& quibus personis. Et in hoc, vt breui absoluam, non insistendo in venatione, quæ dicitur hominum oppressiua. Nec in venatione arenaria, de quibus scripsit Ioan. de Turrecr. *in c. qui venatorib.86. distinct.* Sed solum in venatione, quæ dicitur saltuosa, quæ est illa, quæ exercetur, & fit in syluis & saltibus interficiendo feras vel aues: siue fiat propter necessitatem indigentiæ, vt, cum quis ex tali artificio sustentatur, siue propter necessitatẽ violentiæ, vt, cum quis venatur feras vastantes fructus suos vel pecora: quo casu licitũ est omnib. venari de iure lupos, apros, vrsos & leones *l. vnic. C. de venat. ferarum. li.*11. siue fiat propter vtilitatẽ, vt carnes habeant in cibũ, vel pelles ad vestimentũ, siue propter recreationẽ. Et licet omnia ista genera venationum, de quibus ante dictum est, sint opera ad se indifferentia,& bene male fieri possint. Et dicit idem Io. de Turrecrem. *in loco ante alleg.* quod in laicis est licite,& licite ab eis exerceri potest, dum tamen fiat sine damno & læsione proximi. Ex quo primo fac conclusionem sequentem, quod venatio omnibus laicis est permissa, ita quod licitum est omnibus laicis venari ad feras bestias,& fiunt occupantis, *§ feræ igitur bestiæ, cum § seq. Inst. de rer. diuis.* quæ tamen in multis nõ habet locum. De quibus scripsi *in comm. nostris super consuet. Duc. Burg. tit.* *Des Forests.* §. 7. ad quem recurre,& ad Gu. Bened. *in repet. c. Rayn. in verb. & vxorem nomine Adelasiam à num.*868. *vsque ad nu.*912. *extra de testam.* Et inter alia attende de ea, quæ dicit, quod consuetudo potest inducere, vt aliquibus sit prohibita venatio, vt autor est Ioann. Fabri *in § fin. Instit. eod. de rer. diuis.* Ex quibus idem Guil. tenet ibi, quod in Francia ex generali consuetudine,& etiam ex prohibitione dominorum agricolis est prohibita, nec ab agricultura euocentur, aut diuertantur. Non enim turbari debet, nec interrumpi agricultura, *l.1. in princ. ff de tigno iniunct.* Quod si fieret, destrueretur, vel saltẽ diminueretur annonæ præbitio in detrimentum boni publici. Nec etiam ex sua venatione pecuniam lucrarentur, ex qua fieret ab agricultura diuersio, quod fieri non debet, vt dicit Ioan. de Platea *in l. domini. C. de agricolis & censitis, lib.*11. vbi etiam dicit, quod nec canes nec aues ad venandum debent habere agricolæ. Et non solum in Gallia est eis prohibitum: sed etiam aliis non nobilibus, vt est testis idem Guilelmus *in loco ante alleg. nu.* 917. Et cum huiusmodi sit prohibitũ, non possunt etiam venari, vt venationem captam domino aut Principi darent, à quo manauit prohibitio, *l prima, C. nemini licere in frenis equestri. lib.*11. Quia omni casu caderent in pœnam prohibitionis, ac si pro eorum lucro proprio venati fuissent, secundum Ioan. de Plat. *ibi.* Maximè vbi venatio artificiosa prohibetur per superiorem: quia etiã intelligeretur inhibita in apris & aliis feris iure permissis, vt prohibitio aliquid addat, & operetur: In signum cuius Domitius Prætor Romanus olim Siciliam regens: quia pastor quidam contra fecerat,& aprum captum ei obtulerat, ipsum crucifigi fecit, vt recitat Valerius *lib.6. tit. de seueritate.* pro quo facit: quia ex hoc lex erat scripta, seruanda erat, *l. prospexit. ff. qui & à quibus manumiss libert. non accip.*

Quomodo verò,& quando venatio sit clericis prohibita, scribit Ioa. de Turrecr. *in d. c. qui venatorib.86. dist. & toto tit. de clerico venatore. in antiquis.* Et per G. Bened. *in loco sæpe alleg. nu* 875.

Item etiam venatio non posset fieri per illos, (licet habeant potestatem venandi) in alienis garenis, nec in alienis forestis, aut iurisdictione alterius, vt per plura comprobat idem Guil. *in sæpe dicto loco, nu.*869. *vsque ad numer.*875 Plures celebres venatores *numero* 33. laudat Textor *in sua officina, c. venatores.* Et ibi ait, Mithridatem venandi studio adeo intentum fuisse, vt septem annis, neque vrbis, neque ruris tecto veteretur.

QVinquagesimaprima consideratio de piscatura tractat,& an sit licita. De quibus dico, authore Ioan. de Turrecrem. *in cap. qui venatorib.68. dist.* quod piscatio, quæ fit propter necessitatem, vt sunt illi, qui de ea victum quærunt, est licita. Et dixit istam esse conclusionem Gregorij *super Ioan.21. cap.* vbi leguntur Apostoli post Christi resurrectionem rediisse ad opus piscationis: quod idem dixit, si propter solatium adhibitis debitis circumstantiis. Imo ius & facultas piscandi non potest prohiberi per Principes & Dominos, nisi in contrarium sit consuetudo, vt dicit Ioann. Fabri *in §. flumina. Instit. de rerum diuis.* Quæ quidem est in Francia in multis locis, vt de hoc etiam meminit Guido Papæ. *quæst.*514. & dixi *in commentariis nostris super consuet. Duc. Burg. tit. des Forests.* §.7. Et duo sunt genera piscandi, quæ consistunt in retibus & hamo, vt ait Ioann. de Turrecr. in *c. est aliud.*24.*q.*1.

Aduerte; quia, vt autor est Blondus *lib.9. de Roma triumphante,* fuerunt olim venationes & piscationes in villis, prout hodie multis in villis & vicis apud nos adhuc reperiuntur venationes: vt sunt ad lupos venatores, qui vulgo Luparij dicuntur, hoc est, qui capiunt lupos,& habent istud officium à Rege,& percipiunt pro lupo capto certum quid à singulis habitatoribus loci, vbi capitur, vsque ad certas metas & loca huiusmodi collectæ subiecta.

Qui vero olim habuerint piscinas celebres, scribit Textor *in sua officina, in cap piscinarij.* Piscinarij vero dicuntur, qui piscinas habent refertas piscibus, easque magno studio curant. Ostrearum viuaria primus omnium Sergius Orata inuenit, optimúmque saporem Lucrinis adiudicauit.

Licinius Murena reliquorum piscium viuaria primus instituit. Lucullus ad piscium receptacula montem excidit iuxta Neapolim, maiore impendio, quam villam ædificauerat, admisso mari. Varro scribit M. Catonem Vticensem, cum hæres testamento Luculli seu Lucilij esset relictus, pisces de piscina eius 40. millibus vendidisse. Murenarum viuaria excogitauit Hirtius, qui cœnis triumphalibus Dictatoris Cæsaris sex millia Murenarum mutua appendit, & dedit iis pondus.

Vedi

Vedius Pollio, cùm piscinas magno studio coleret, solebat seruos occidere, eosque piscibus vorandos præbere; vt hominum cruore pasti, delicatiores essent.

Curauit & piscinas Hortensius orator, qui murenam adeo dilexit, vt mortuam multos dies atratus fleuerit.

Antonia, Drusi murenæ, quam diligebat, inaurem, hoc est, ornamentum ex aure dependens addidit.

Cochlearum viuaria primus instituit Fuluius Hirpinus.

Aliquos recitat piscatores Textor *in sua officina, c. piscatores*, quos laudat ibi. Et, vt autor est Hieron. *in Psal. 82.* & recitatur *in c. Esau. 86. distinct.* Non inuenimus in Scripturis Sanctis, sanctum aliquem venatorem. Piscatores inuenimus sanctos. Nam Ecclesiastici dicunt Petrum Apostolum omnium Pontificum primum, fuisse piscatorem professione. Item Andream eius fratrem. Item Iacobum Zebedæi & Ioannem fratres, vt scribitur *Matth. 4 Marc. & Luc. 5.* Et dicitur in Scripturis Sanctis, hoc est, in Veteri & Nouo Testamento, vt exponit Ioann de Turrecr. *in d. c. Esau.* propter Eustachium & etiam Hubertum, qui fuerunt venatores.

QVinquagesimasecunda consideratio; Erit de arte theatrica quæ consistit in ludis, & sic in artificibus huiusmodi ludos exercentibus, qui inter tales sunt extollendi & laudandi. Et ista ars theatrica continet ludos diuersi generis, vt ait Antonius Florent. *in 1. par. suæ summa. tit. 1. c. 3. §. 3.* De quibus etiam per F. Patritium *lib. 2. de instit. Reip. tit. 8.* vbi etiam originem ludorum & genera illorum scribit, quæ sunt quatuor, scil. Ludi Gymnici, Circenses, Gladiatorij, & Scenici. Nam Ludus Gymnicus est, quando fit luctatio nudo corpore, & exercetur in gymnasio, & illius quinque sunt genera, scilicet, saltus, cursus, virtus, atque luctatio. Dicitur autem hic virtus, immensitas virium in labore, & pondere corporis.

Aut vero ludus, teste eodem Ant. Flor. dicitur Agon, & fiebat in quodam loco Romæ, qui *Circus Flaminius* dicebatur, & exercebatur per modum certaminis, aut belli. Et agonum genera fuerunt cursus, celeritas, sagittandi peritia, standi patientia, ad citharam quoque, & tibias incedendi gestus, decantandi modulatio, terrestris quoque & naualis perpetiendorúmque suppliciorum certamina.

Aut Circensis; & circenses ludi dicti sunt à circueundo, vt dicit Ant. Flor. *in loco ante alleg.* Textor vero *in sua officina, in c. Ludi, & spectacula diuersa*, ait, ludos circenses factos fuisse in circo, vbi loca erant, & subsellia equitibus, patribúsque designata. Primus circum designauit Tarquinius Priscus.

Aut vero ludus est Scenicus. Scena autem, eodem Anton. Flor. authore, locus est intra theatrum in modum domus instrata cum pulpito, vbi cantabant comici & tragœdi, saltabant histriones & mimi: hodie in Christianitate ad formam huius domus in conuentu religiosorum, maxime in loco, qui dicitur refectorium, solent similia loca fieri, vbi cantatur aut legitur aliquid alta voce in laudem Dei, dum religiosi prandent. Blondus *lib. 2. de Roma triumphante*, dixit ex Placido Grammatico, scenam esse cameram hinc inde compositam, quæ in vmbræ locum in theatro erat, in quo ludi actitabantur. Item Scenam dici arborum in se incumbantium quasi concameratam densationem, vt subterpositos tegere possit. Item Scenam vocari compositionem alicuius carminis, quæ digna sit agi in theatro exclamationibus tragicis. Vlpianus autem Iurisconsultus *in l. quod ait Prætor. §. ignominiæ causa. vers. scena autem est, vt Labeo diffinit: quæ ludorum faciendorum causa, quolibet loco, vbi quis consistat, moueatúrque, spectaculum sui præbiturus, posita sint in publico, priuatóque; vel in vico: quo tamen loco passim homines spectandi causa admittuntur. ff. de his qui not. infamia.* Et, vbi declarat Accursius; Scena est obumbratio cortinarum vel pannorum, quæ posita sunt in publico, vel priuato loco. Et dicitur scena à sceuon secundum Accursium, quod est chorda: quia ioculatores faciunt ire caballos per chordam: & teste Blondo *eodem loco, & libro tertio de Roma instaurata*, post Cassiodorum, theatrum, Græca appellatione, visorium interpretatur, quod turba conueniens eminus videatur, & videat. Et scenam theatri frontem binis, plurimísve contignationibus constratam, in quibus histriones recitabant, mirmilones & cæteri ludiones varios ludos gesticulationésque edebant. In scena autem, cum hemicycli formam haberet, gradus sedilíaque fuere, de quibus primarij magistratus honoratioresque spectarent, corúmque sedilium pars intima. Et ad hæc loca ostendenda debent esse officiarij in ciuitate, qui dicuntur designatores, de quibus est textus *in l. athletæ, in princip. ff. de his qui not. infam.* Instituti fuere huiusmodi ludi ob pestilentiam, accitis ex Hetruria ludionibus ad tibicinis modos saltantibus. Qualiter tamen omnes ludi scenici fierent, difficile esset docere, vt vtar verbis Blondi *in d. l. 2* quod singulis pene vicibus ex histrionum ingenio ac industria variarentur, vt satis constat, omnes fabulas à Plauto Terentioque, & aliis comicis scriptas, in scena & theatro, ab histrionibus eorúmque ministris personarum Deorum cultum, spectante populo, fuisse actas. Ludi scenici fiebant in theatris, venationes, gladiatorij in amphitheatris.

Aut vero (insequendo ordinem Anto. Flor. in hac re) est ludus gladiatorius: & vt ait, gladiatores pugnabant in amphitheatro, & dixi ante *proximo loco.* Illic iuuenes vsum armorum diuerso modo discebant, & modo inter se pugnis aut gladiis, modo circa bestias intendebant. Hodie apud nos huiusmodi ludi per nobiles exercentur, & fuerunt primo instituti à Torniamine, vt autor est Blondus *loco præallegato*, vt & instituti iuuenes in hoc exercitio armorum (quando res postularet) assuescerent non expauescere congressum hostilé, vulnera, ferrum, aut sanguinem. Et adhuc hodie in multis ciuitatibus sunt magistri huius artis, qui docent artem gladiatoriam. Et ordo inter istos erat, quoniam primi erant equites equis albis signísque militaribus in honorem Martis. Secundi in honorem Neptuni, quem in bello nautico inuocabant. Tertij secutores dicebantur, quod retiarios insequerentur, & ad honorem Vulcani pugnabant. Quarti erant laquearij: deinde pugiles & alij huiusmodi, de quibus per eundem Franciscum Patritium, *libro 2. de institutione Respubl. titul* 8. Gladiatorum spectaculum fuit, authore eodem Blond *lib 2. de Roma triumph.* non ex eo genere hominum, ex quo lanistas comparare mos est seruorum, qui sanguinem venalem habent. Voluntaria omnis, & gratuita opera pugnantium fuit. Nam alij iussi à regulis suis, ad specimen insitæ genti virtutis ostendendum. Alij professi se pugnaturos in gratiam Ducis. Alios æmulatio & certamen, vt prouocarent prouocatiue, aut abnuerent, traxit. Quidam, qui disceptando controuersias finire nequiuerant

aut noluerant, pacti inter se vt victorem res sequeretur: ferro decreuerunt, neque obscuri generis homines, sed clari illustrésque; Et de gladiatoribus habemus *l. vnicam C. eo. tit. li.* 11. vbi duella & torneamenta prohibentur, item pugna ferarum.

Sed nunquid huiusmodi lusores siue alij quicũque sint, laudandi veniant. Non est dubium, quod illi qui fiunt causa mercedis, ita quod fiant ludibria personarum, tales ludi sunt reprobati, & non solum sunt vituperandi, imo etiam infamia notantur, vt dicit text. *in l. athletæ. ff. de his qui notant. infam.* Ludicros & Scenicos actores censura damnauit nota, vt improbos mente, & nihili homines. Propterea Labienus eques excusauit sese per epigrammata à Cæsare coactum; in histrionica inuitum descẽdisse. Nero eã ob causam infamis habitus est. Hodie apud nos sunt de huiusmodi lusorib. histriones, & mimi, & alij dicti scenobates, *abateleurs*, in vulgari. Hos tamen histriones non esse infames, sed eos laudandos dicit Blondus *eodem libro, & lib. 3. de Roma restaurata.* Imo olim erant stipendiati de publico. Habebant enim mercedem diurnam mille denarios sine gregalibus. Et Episcopus ex histrioni o quæstu ducentics sestertiũ n filiis reliquit. Et Roscius vir doctus, librum scripsit, quo eloquentiam cum histrionica comparauit. Qui verò amœnitatis causa prædictos ludos faciunt, sunt laudandi & extollendi: quoniam, vt ait Blondus *dicto loco*, Ludi qua causa fuerint instituti, Cicero *Legum* 1. etiã Platonis auctoritate ostendit: Erat enim lex de ludis talis: *Ludi publici, quod sine curriculo, & sine corporũ certatione fiant, popularem lætitiam cantu, & fidibus, & tibiis moderato, eáque cum diuino honore iungunto.* Assentio que Platoni (vt ait Blondus.) Nil tam facile in animos teneros atque molles influere, quam varios canendi sonos: quorum vix dici posset, quanta sit vis in vtramque partem: namque & incitat languentes, & languefacit excitatos, & tum retrahit animos, tũ contrahit. De ludorúmque laudibus Cicero pro Murena hæc habet: Nunquid ego dicam populum ac vulgus imperitum ludis magnopere delectari? minus est mirandum. Quanquam huic satis est, sunt enim populi ac multitudinis comitia. Quare si populo ludorum magnificentia voluptati est non est mirandum, cum lege Murenæ apud populum profuisse. Quid tu admiraris de multitudine indocta? Lucius Otho, vir fortis equestri ordini restituit non solum dignitatem, sed etiam voluptatem. Itaque lex hæc, quæ ad ludos pertinet, est omnium gratissima, quod honestissimo ordini cum splendore fructus quoque iucunditatis est restitutus. Et ideo de his habemus plures leges tam *in titulo de spectaculis & scenicis, lib. 11. C.* Imo dicit text. *in eod. loco. in l. nemo.* quod festiuitates in cunctis oppidis non debent impediri, quam etiam *in tit. de expensis ludorum, ibi; & etiam de maiuma. & in vlt. rubr. trium librorum C. in pluribus aliis locis. C.*

Nonne etiam ex veterum monumentis proditur, summos viros, & multa laude præsignes, lusu non abstinuisse? Nam Herculem illum portentorum domitorem Iouis & Alcmenæ filium ferunt, cum puerulis sæpius collusisse, eó que modo curas animi remisisse.

Ab Alcibiade quandoque deprehensus est Socrates cum Lamprocle infantulo colludens.

Agesilaus, cum filio in arundine equitabat, qui puerilis mos est, alludente Horatio.

Ludere par impar, equitare in arundine longa.

Tarentinus Archiras cum pueris de famulitio lusu agitabat, hisque oblectabatur plurimum, dum agitaret conuiuia. Volaterranus ait, Cosinum Medicem iam senem, & patriæ principem nepotibus paruis collusisse; & ex his cuidam auenam in medio foro aptasse, vt autor est Textor *in loco ante alleg.* vbi diuersos ludos & varia spectacula scribit, maximè omnium ludorum seu spectaculorum & certaminum. Apud Græcos præcipua & celebratissima quatuor fuerunt genera, Olympia, Pythia, Nemea, & Isthmia, quorũ præmia & honores magni cõstituti erant victoribus, athletis oleaster seu corona oleagina, laurus, apium, & pinus Fiebántque in honorem Pelopis, Apollinis, & Archemori Lycurgi filij, & Palæmonis: licet aliqui ad Iouem & Neptunum Olympia & Isthmia referant. Vide Statius *in lib. 1. Thebaidum:*

Non aliter, quam Pisæo sua lustra tonanti
Quum redeunt.

Nam quinto quoque anno in honorem Olympij Iouis celebrabantur, quos constituit Hercules apud Elidem & Pisam Græciæ oppida.

Apud Romanos vero quatuor erant ludi, Megalenses, funebres, plebeij, & Apollinares, & de aliquibus scripserunt prædicti.

Augustus vero, vt scribit Sueton. spectaculorum assiduitate & magnificentia omnes antecessit. Et Domitianus spectacula edidit magnifica & sumptuosa. his & pluribus aliis scripsit Textor *in loco prædicto*, & Blond. *lib. 3. de Roma instaurata, & lib. 2. de Roma triumphante.*

Inter alia spectacula, quæ fuerunt in tota Gallia, & etiam Europa, à multis annis edita, non fuit excellentius eo, quod fuit factum in hac ciuitate Heduẽsi anno 1516. in honorem diuinæ Maiestatis, nec non diui Lazari nostræ ciuitatis & diœceseos patroni. Cuius vita per spectacula & ludos theatrales ita ostẽsa fuit; vt nihil excellentius videri aut dici queat. Fuit enim constructum theatrum ligneum & rotundum, mira arte & sumptuositate, in quo erant ducentæ & quadraginta cameræ omnino distinctæ: vt qui in vna positæ erant, ad alium non potuissent accedere, & qui in superioribus sedebant, nec nocere his, qui in inferioribus cameris erant, potuissent, vt ample *in seq part. in 66. consid.* dixi, vbi de excellentia theatrorum videre poteris.

Quicquid sit, licet ludis gladiatoriis, & sic torneamenta de iure Canonico videantur esse prohibita, vt scribitur *in tit. de torneamentis extra.* etiam iure ciuili, vt ante dixi. Tamen cùm ars militaris sit vnicuique populo & Reipublicæ multũ necessaria, vt ante scripsi *in 9. parte, in principio.* quæ commode exerceri non potest sine arte gladiatoria. Ideo crederem, tales artifices, docentes in ciuitatibus huiusmodi artẽ seu ludos gladiatorios, esse recipiendos, & in oppidis instituendos, vt armis iuuenturem exerceant, & iis iuuenes assuefacti, minus hostes timeant, nec vulnera aut sanguinem abhorreant: quę ratio nos docuit, temporibus elapsis, vtile fuisse, iuuentutem Heduorum esse institutam atque exercitatam in armis, ad incursiones & deprædationes illorum furciferorum (quos vulgo *auanturerios* vocant) euitandas & reprimendas, nec alias, nisi armis resistendum erat. Ex quo dico, vtile esse in ciuitate, imo quasi necessarium, vt sint tales, qui doceant artem gladiatoriam in omni genere armorum. Et fere in tota Gallia, tam in ciuitatibus, oppidis & aliis locis obseruatur, vt sint certæ societates sagittariorum & iaculatorum, qui se exercent circa artem sagittariam, & singulis annis in mense Maio fit certa congregatio seu certamen

inter

inter eos, vt qui vincat, deiiciendo signum alicuius auis ictu sagittæ, quod solet fieri & dici sub specie psittaci, dicitur rex sagittariorum pro illo anno, & priuilegiatur, & in hoc honoratur, quia efficitur immunis a subsidiis, collectis, & impositionibus ciuitatis, & vocatur rex sagittariorum ad illiciendum iuuenes, vt artem illam discant, ita, quod si Respublica indigeat armis, sint exercitati hoc genere armorum, & isti sunt laudandi & extollendi inter plebeios, prout milites inter alios cum in hoc magis appropinquent statui militari, quam alij artifices.

Et inter istos etiam dicerem comprehendi potuisse eos, qui docent ludum gladiatorium, qui dicuntur vulgò (*maistres d'escrime*) quia sunt vtiles Reipublicæ & quasi necessarij. Imo etiam officiarij ciuitatis deberent cogere iuuenes diebus feriatis, vt hanc artem addiscerent, & habere penes se arma bellica, quod alias in ista ciuitate Heduensi fuit obseruatum. Et quantum ad hanc artem theatricam (cum non sæpe apud nos frequentetur) sufficiat pauca attigisse, prout ad rem faciunt, & an tales inter artifices sint honorandi & laudandi.

Ad eos vero, qui dicuntur athletæ, pugiles & palæstritæ, aut gladiatores, aut histriones, & actores, seu sagittarij, & iaculatores, vos remitto ad Textorem *in sua officina, in locis ante alleg.* & ad capitula, *athletæ, pugiles & palæstritæ.* Item *gladiatores.* Item *histriones, & actores.* Item *sagittarij & iaculatores peritissimi*, & de pluribus his ponit Blondus *in locis ante dictis.*

Non tamen est omittendum, quod hodie apud nos etiam sunt quædam spectacula permissa, vt dicit Ioa. de Platea *in l. vnica. Cod. de athletis, lib.* 10. vt sunt spectacula & ludi honesti, qui fiunt in scena, vbi ludunt tragœdi & comœdi tragœdias vel comœdias recitantes, & tales populo permittuntur. Et in talibus senatores præbent officium suum, vt dicit tex. cum glo. *in l. 1. C. de spectaculis, lib.* 11. Sicut videmus, quod domini de Parlamento Parisiensi, præstant autoritatem suam in festo Regum, & aliis, quibus solent ludi theatrales, tragœdiæ, aut comœdiæ exerceri & recitari, & per eos approbatur: cum fiunt ad honorem & decorem ciuitatis, & ad populi recreationem, & publicam lætitiam. Et quomodo in illam causam possit legari, & qui ludi sint permissi, scribit Surgetus *in suo libello*, qui *Enchiridion militaris disciplinæ* dicitur. Et Angelus de Cla. *in sua summa, in verb. ludus.* quorum dicta non repeto, quia non est præsentis speculationis. Et quod possit relinqui legatum pro ludis in ciuitate faciendis, tenet glo. *in verb. ludos, in l. ciuitatibus. ff. de legat* 1. quæ ponit casum, cum relinquitur recitantibus versus vel comœdias in scena, prout fecit quædam domina Tholosana, vt dicit Guil. Bened. *in repet. cap. Rayn. in verb. si absque liberis. 2. in fideicommissaria substitutione. n.* 12. *extra de testam.*

QVinquagesimatertia consideratio; In arte theatrica etiam sunt, qui dicuntur saltatores, qui an sint laudandi, videamus. Et videtur quod sic, ex quo saltatio laudatur, & apud nos satis vsitata est, cum sæpe iuuenes in ludis saltatoriis se exerceant, *en moresques*, vulgo, & tripudiis, quæ in ciuitatibus permittuntur fieri. Veteribus vero non fuit, nec etiam contemptibilis esse debet ex multis, vt autor est Cœlius *lib. antiquarum lectionum* 3. *cap.* 3. quoniam inprimis apud antiquos nullæ ceremoniæ fiebant, quibus non adhiberetur saltatio: quę res eo grauior videtur, quod à magnis profecta autoribus videtur, Orpheo videlicet ac Muso, qui vt honestissimum quiddam sanxisse traduntur, cum rhythmo initiari, & saltatione. Quo factum est, vt qui mysteria prodidissent, eos dicerent plerique desaltasse. In Delo sacrum nullum fiebat absque saltatione ac musica, vt plene ibi declarat Cœlius & Protea. Item Apollinem & Iouem fuisse saltatores ait. Et legitur 2. *Reg.* 6. quod Dauid citharam, Psalterium, & organa percutiens, ante arcam Domini saltabat, qui irrisus à Michol filia Saul. Et recitatur *in cap. vt cognouerunt. versi. quomodo charitatem non habebat. de pænit. distinct.* 2. Propterea Socrates hanc esse perdiscendam voluit, veluti multum insit venustatis in apto concinnóq; motu, & corporis formatione composita, nec erubuit iam ætate grandis inter disciplinas serias habere saltationem. Cæterum, inquit Plato 2. *legum.* Reliquæ animantes sensu ordinis ordinationisque suorum motuum vacant, quibus bene compositis nomen inditum est numeri & concentus. Dij autem sensum numerosum, concinnum, suauem, & periucundum nobis dederunt. Modulos, saltandique genere docuere. Itaque primam erudiendi rationem effici Musarum & Apollinis opera claram est. Ineruditumque hominem esse, qui choreæ Musarum expers sit. Eruditum vero, qui compos eius sit. Totumque id genus in choream saltationemque, & cantum distribui declaratur. Vnde fit, vt qui bene eruditus est, bene cantandi, saltandique peritiam habeat. Ex quibus denique omnibus liquet, saltationem nullomodo facilium, expositorumque artificem videri, imo (vt graues volunt autores) qui disciplinarum excellentium apicem attigit, non musices modo, sed & rhythmices & geometriæ: inprimis vero philosophiæ tum physices, tum ethices, sed nec theorices cognoscitur ignatus: quatenus mores indicat & affectus, quos rhetores permouent: verum nec à graphica seponitur, aut plastica, quoniam harum concinnitatem, eurhythmiámq; sibi vendicat, sed inprimis memoria præcellens in saltatore exigitur. Imo vero iuxta Calchantem Homericum, scire saltatorem oportet:

Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.

Vt nihil prorsus eum lateat. Caput autem summáque saltationis est, imitationis scientia, eorum, quæ conceperit, enuntiatrix, obscurorum latentiumque illustratrix. Et quod de Pericle pronuntiauit Thucydides. Excellens est saltatoris laus, nosse quod deceat, & idipsum posse explicare. Quoniam vero imitatrix est saltatio, prima in ea virtus, perspicuitas, quæ in oratore desideratur inprimis, vt eorum, quæ exprimuntur, gesticulatione ac motu tanta sit claritas, vt nullis prorsum sit opus interpretibus.

Apud Lacedæmonios (qui inter Græcos diu habiti præstantissimi sunt) saltandi studium non erat inceleбre: quando ephebi non accuratius quicquam, quam saltationem discebant. Ab Castore & Polluce acceperant Chariatissare, species ea saltationis erat, vocabulo à Cariis ducto, quæ est in Laconia ciuitas. Hactenus Cœlius: vbi & *in c.* 4. saltationum species, & partes plures scribit: & cum pars 11. finem sortiatur.

Vndecimæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

DVODECIMA ET VLTIMA HVIVS LIBRI PARS CENTENARIA ERIT.

Centum enim considerationes continet, concernentes diuersarum rerum materias, & laudes illarum.

INCIPIENDO à dignioribus, erit prima consideratio de dignitate diuina, cuius tanta est excellentia, quod mens de Deo cogitans deficit. Cum sit ipse incomprehensibilis. Sensus enim non percipit, cum sit inuisibilis. Lingua ipsum non explicat, cum sit ineffabilis. Locus eum non capit, cum sit incircumscriptibilis. Scriptura eum non explicat, cum sit inæstimabilis. Tempus eum non mensurat, cum sit immensurabilis. Virtus eum non attingit, cum sit inaccessibilis. Desideria & vota transgreditur, cum sit insuperabilis, vel incomparabilis. Et breuiter, omnis creatura ad Deum comparata defectum habet: quia finiti ad infinitum nulla est proportio.

Quomodo ergo illum laudare potero? Et in hoc primò dicam cum Augustino *in suis soliloquiis cap.*10. Vnde hoc mihi, domine, vnde mihi laudes ad laudandum te? Sicut fecisti me sine me, sicut complacuit ante te: ita laus tibi est sine me, sic vt complaceat ante te. Ante te, Domine, laus tua, tu ipse es, laudent te opera tua secundum multitudinem magnitudinis tuę. Laus tua, Domine, incomprehensibilis est. Corde non comprehenditur, ore non mensuratur, aure non percipitur: quia ista transeunt, & laus tua, Domine, manet in æternum. Cogitatio incipitur, & cogitatio finitur, vox sonat, & vox transit, auris audit, & auditus desinit. Laus vero tua in æternum stat. Quis ergo est, qui te laudet? Quis homo annuntiet laudem tuam? Laus tua perpetua est, transitoria non est. Hic te laudat, qui te ipsum & laudem tuam credit. Hic te laudat, qui te ipsum noscit in tua laude non posse pertingere. Laus perpetua, quæ nunquam transit. In te est laus nostra, in te laudabitur anima mea. Nos non laudamus te, sed tu per te, & per te, & in te: nobis etiam est laus in te. Tunc veram habemus laudem, quando à te habemus laudem: quando lux approbat lucem, quia tu vera laus tribuis veram laudem. Quotiens ab alio quàm à te quærimus laudem, totiens tuam amittimus laudem. Illa transitoria est, sed tua æterna. Si transitoriam quærimus, æternam amittimus laudem. Si æternam volumus, transitoriam non amittimus. Laus æterna Domine Deus meus, à quo omnis laus, sine quo nulla est laus, non valeo laudare te sine te, habeam te, & laudabo te. Quid enim ego sum Domine per me, vt laudem te? puluis & cinis ego sum, canis mortuus & fœtens ego sum, vermis & putredo ego sũ, Quis ego sum, vt laudem te Domine Deus fortissime? spiritus vniuersę carnis, qui inhabitas ęternitatē? Nunquid tenebrę laudabunt lucē, aut mors vitam? Tu lux, ego tenebræ: tu vita, ego mors. Nunquid vanitas veritatem laudabit? Tu es veritas, ego homo similis factus vanitati. Quid ergo Domine laudabo te? Nunquid miseria mea laudabit te? Nunquid fœtor laudabit odorem? Nunquid mortalitas hominis, quæ hodie est, & cras tollitur, laudabit te? Nunquid laudabit te homo, & filius hominis vermis? Nunquid laudabit te Domine, qui in peccatis conceptus est, & natus, & nutritus? Non est enim speciosa laus in ore peccatoris. Laudet te Domine Deus meus incomprehensibilis potentia tua, inconscriptibilis sapientia tua, & ineffabilis bonitas tua. Laudet te supereminens clementia tua superabundans misericordia tua, sempiterna quoque virtus & diuinitas tua. Laudet te omnipotentissima fortitudo tua, summa quoque benignitas tua, & charitas tua, propter quam creasti nos Domine Deus vita animæ meæ. Hæc Aurelius Augustinus loco suprà allegato. Laudent te tamen Dominum Deum omnes Angeli, & virtutes tuæ, laudent te sol & omnes stellæ, & lumen, & omnis spiritus laudet te, & dicat laus, gloria & virtus sit in Domino Deo nostro: prout dicebat vox magna turbarum multarum audita per Ioannem, vt habetur *Apocalyps.*19. *cap.* & habetur 1. *ad Timoth.*1. Regni seculorum immortali, inuisibili, soli Deo honor & gloria. *Sibylla* Erythræa etiam præcipit eum honorari, cum dicat omnium nutritorem, creatoremque, qui dulcem spiritum omnibus apposuit, ac principem omnium Deorum fecit, cum dedit Deus fidelibus viris honorare.

Et licet etiam de huiusmodi gloria, laude & honore Deo attribuendis, dictum sit *supra in tertia parte, in prima consideratione.* tamen vltra prædicta, quod adorandus, magnificandus, laudandus, & honorandus sit, ex pluribus sacræ Scripturæ, authoritatibus comprobatur, vt ex sequentibus patet, propter eius sapientiam, bonitatem, iustitiam, & potentiam, & alia innumerabilia.

Ipse enim Deus creauit cœlum & terram, cum omni ornatu eorum, vt habetur Gen.1.

Ipse Dominus est omnipotens. Gen.17.

Ipse est Dominus, cuius non possumus resistere voluntati, Gen.50.

Ipse est Dominus Deus meus, qui facit magna & inscru-

inscrutabilia & mirabilia absque numero.

Qui dat pluuiam super faciem terræ, & irrigat aquis vniuersa.

Qui ponit humiles in sublime, & mœrentes erigit sospitate.

Qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum, quæ cœperant.

Qui apprehendit sapientes in astutia eorum, & consilium prauorum dissipat, vt habetur Iob.5.

Qui sapiens corde est, & fortis robore.

Qui transtulit montes, & nescierunt hi, quos subuertit in furore suo.

Qui commouet terram de loco suo, & colonos eius concutit.

Qui præcipit soli, & non oritur, & stellas claudit quasi sub signaculo.

Qui extendit cœlos solus, & graditur super fluctus maris.

Qui fecit arcturum, oriona, & hyadas, & interiora austri.

Qui facit magna & incomprehensibilia, & mirabilia, quorum non est numerus.

Ipse est dominus Deus, apud quem est fortitudo, cuius iræ nemo resistere potest, & sub quo curuantur qui portant vrbem, vt describitur Iob 9.

Qui excelsior cœlo est, profundior inferno, longior terra mensura eius & latior mari.

Si subuerrit omnia, vel in vnum coarctauerit, quis contradicet ei, vel quis dicere ei potest, cur ita facis? Iob 10. Nam quis restitit ei, & pacem habuit? Iob 9.

Ipse est in cuius manu est anima omnis viuentis, & spiritus vniuersæ carnis hominis.

Apud ipsum est sapientia & fortitudo, & ipse habet consilium & intelligentiam.

Si destruxerit, nemo est, qui ædificet, si incluserit hominem, nullus est, qui aperiat.

Si continuerit aquas, omnia siccabuntur: si emiserit eas, subuertent terram.

Ipse nouit & decipientem, & eum, qui decipitur.

Qui adducit consiliarios in stultum finem, & iudices in stuporem.

Qui baltheum Regum dissoluit, & præcingit fune renes eorum.

Qui ducit sacerdotes inglorios, & optimates supplantat.

Commutans labium veracium, & doctrinam senum auferens.

Qui effundit despectionem super Principes, & eos, qui oppressi fuerant, releuans.

Qui releuat profunda de tenebris, & producit in lucem vmbram mortis.

Qui multiplicat gentes, & perdit eas, & subuersas in integrum restituit.

Qui immutat cor Principum populi terræ, & decipit eos, vt frustrà incedant per inuium.

Palpabunt quasi in tenebris & non in luce, & errare eos faciet quasi ebrios, vt scribit Iob 12.

Ipse est Deus, qui fecit spiramentum.

Ipse est, coram quo nudus est infernus, & nullum est operimentum perditioni.

Qui extendit aquilonem super vacuum, & appendit terram super nihilum.

Qui ligat aquas in nubibus suis, vt non erumpant pariter deorsum.

Qui tenet vultum solij sui, & extendit super illud nebulam suam.

Qui terminum circundedit aquis, vsque dum finiantur lux & tenebræ.

Ipse est, ad cuius nutum columnæ cœli contremiscunt & pauent.

Ipse est, in cuius fortitudine repente maria congregata sunt, & prudentia eius percussit superbum.

Ipse est, cuius spiritus ornauit cœlos, & obstetricante manu eius eductus est coluber tortuosus, vt habetur Iob 26.

Ipse est Deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legum latoribus.

Quis poterit scrutari vias suas, aut quis audet ei dicere operatus es iniquitatem?

Ipse est Deus magnus, vincens scientiam nostram.

Ipse est, cuius numerus annorum inæstimabilis.

Qui aufert stiuas pluuiæ, & effundit imbres ad instar gurgitum, qui de nubibus fluunt, quæ prætexunt cuncta desuper.

Qui si voluerit extendere nubes quasi tentorium suum, & fulgurare lumine suo desuper, cardines quoque maris operiet, vt scribitur Iob 36.

Qui facit magna & inscrutabilia.

Qui præcipit niui, vt descendat in terram, & hyemis pluuiis, & imbris fortitudini suæ.

Qui in manu omnium hominum signat, vt nouerint singuli opera sua.

Ipse magnus fortitudine, & iudicio, & iustitia, & enarrari non potest Iob 37.

Qui posuit fundamenta terræ, & eius mensuras.

Qui tetendit super eam lineam, & bases eius consolidauit.

Ipse est, quem laudant astra matutina, & ante quem iubilant filij Dei.

Qui conclusit ostiis mare, circundans illud terminis suis, posuit vectem & ostia: & dixit, huc vsque venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.

Qui auroræ locum suum ostendit.

Qui concussit extrema terræ, & excussit impios ex ea.

Qui ingressus est profundum maris, & in nouissimis abyssi ambulauit.

Ipse est, cui apertæ sunt portæ mortis, & ostia tenebrosa vidit.

Ipse dominus considerauit latitudinem terræ, qui nouit, in qua via habitet lux, & tenebrarum quis locus sit: vt ducat vnumquodque ad terminos suos, & intellige semitas domus eius.

Qui scit quando nasciturì sint homines, & numeros dierum eorum nouit.

Qui ingressus est thesauros niuis, aut thesauros grandinis aspexit, quę præparauit in tempus hostis in diem pugnæ & belli.

Qui scit, per quam viam spargatur lux & diuidatur æstus super terram.

Ipse Dominus dedit vehementissimo imbri cursum & viam sonantis tonitrui, vt plueret super terram absque homine in deserto, vbi nullus mortalium commoratur, vt impleret inuiam, & desolatam, produceretque herbas virentes.

Ipse est pluuiæ pater.

Qui genuit stillas roris, ab ipso egreditur glacies, & genuit gelu de cœlo.

Qui indurat aquas in similitudinem lapidis, & superficiem abyssi constringit.

Ipse, qui coniungere potest micantes stellas pleia-

des,& gyrum arcturi dissipare potest.

Qui producit luciferum in tempore suo, & vesperum super fines terræ consurgere facit.

Ipse nouit ordinem cœli, & ponit rationem eius in terra.

Qui mittit fulgura,& vadunt,& reuerentia dicunt ei, adsumus.

Qui posuit in visceribus hominis sapientiam, & qui dedit gallo intelligentiam. Et hæc supradicta ordine successiuo enarrantur de Deo, *Iob*.38.& ibi etiam scribitur quod ipse præparat coruo escam suam, quando pulli eius clamant ad eum vagientes, eo quod non habeant cibos.

Et concordat dictum Psalmi, *Psal*.146.cum ait: Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.

Non est sanctus, vt est Dominus, & non est fortis, sicut Deus noster: Dominus mortificat & viuificat, deducit ad inferos, & reducit.

Dominus pauperem facit,& ditat,humiliat,& subleuat.

Suscitat de puluere egenum, & de stercore eleuat pauperem, vt sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat.

Domini enim sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem, 1.*Reg*.2.

Ipse est, quem cœlum,& cœli cœlorum capere non possunt, 3.*Reg*.8.

In fine 1.*Paral*. vbi Dauid orat: Benedictus es Domine Deus Israël patris nostri ab æterno in æternum.

Tua est,Domine,magnificentia & potentia,& gloria, atque victoria, & tibi laus.

Cuncta enim,quæ in cœlo sunt & in terra,tua sũt.

Tuum, Domine, Regnum, & tu es super omnes Principes.

Tuæ diuitiæ, & tua est gloria, tu dominaris omnibus.

In manus tua virtus & potentia.

In manu tua magnitudo, & imperium omnium.

Et in fin. 2.*Paral*. in oratione Manasse.

O Domine, immensa est, & inuestigabilis misericordia promissionis tuæ! Quoniam tu es Dominus altissimus super omnem terram, longanimis, & multum misericors, & pœnitentia super malitiam hominum.

Ipse est Deus Deorum, & Dominus Dominorum, cuius misericordia in seculum, & in æternum.

Qui facit mirabilia magna solus.

Qui fecit cœlos in intellectu.

Qui firmauit terram super aquas.

Qui fecit luminaria magna.

Solem in potestatem diei.

Lunam & stellas in potestatem noctis.

Qui percussit Ægyptum cum primogenitis eorũ.

Qui eduxit Israel de medio eorum.

In manu potenti & brachio excelso.

Qui diuisit mare rubrum in diuisiones.

Et eduxit Israel per medium eius.

Et excussit Pharaonem, & virtutem eius in mari rubro.

Qui traduxit populum suum per desertum.

Qui percussit reges magnos.

Et occidit reges fortes.

Qui in humilitate nostra memor fuit nostri.

Et redemit nos ab inimicis nostris.

Qui dat escam omni carni. *Psal*.135.

Qui fabricatus est auroram & solem.

Qui fecit omnes terminos terræ, æstatem, & ver, psalmauit ea, *Psal*.73.

Qui ambulat super pennas ventorum, *Psalm*. 103.

Ipse est Dominus excelsus, terribilis, Rex magnus super omnem terram.

Non est similis illi in Diis, *Psal*.85.Et etiam omnes gentes, quascunque fecit, adorant & glorificant nomen eius: quoniam magnus est faciens mirabilia, & Deus solus est.*eod.Psal*.85.

Ipse est Dominus, qui vitæ & mortis habet potestatem, & deducit vsque ad portas mortis, & reducit. *Sap*.16.Et ipse est,qui liberat ab omni malo. vbi supr.

Ipse est,qui constitutus est iudex viuorum & mortuorum, *Act*.10.

Ipse Dominus dinumerat arenam maris,& pluuiæ guttas,& dies seculi.

Qui dimensus est altitudinem cœli, latitudinem terræ,& profundum abyssi, *Eccl*.1.

Ipse est omnipotens super omnia opera sua, terribilis Dominus, & magnus vehementer, & mirabilis potentia ipsius.

Honora Deum ex tota anima tua. *Eccl*.7.

Ipse maior est omni laude. *Eccl*.43.& ibi plenissime de laude Creatoris.

Qui omnia in mensura,numero & pondere disposuit, *Sap*.11.

Ipse est Deus noster, suauis, & verus, patiens & in misericordia disponens omnia, *Sap*.15.

Ipse est Dominus,qui mensus est pugillo aquas,& cœlos palmo ponderauit.

Qui appendit tribus digitis molem terræ, & librauit in pondere montes, & colles in statera, *Esa*. 40. *cap*.

Ipse est, cui millia millium ministrant, & decies centena millia assistunt ei. *Dan*.7.

Ipse est,qui bene omnia fecit,& surdos fecit audire,& mutos loqui, *Mar*.7.

Ipse est, apud quem omnia possibilia sunt, *Mar*. 10.

Ipse est, ante cuius thronum turba magna, quam dinumerare nemo potest,gratias agit, *Apoc*.7.

Ipse est, ante cuius conspectum centum quadragintaquatuor millia sunt citharizantes in cytharis suis. *Apoc*.14.

Ipse est Dominus, quem laudat omnis militia cœlestis exercitus, & omnis creatura. *Luc*.2.

Ipse solus omne bonum.

Ipse solus omnia sciens, *cap. fundamenta.§.proinde, de elect. lib.6*.

Ipse solus nouit corda filiorum hominum.

Ipse solus cognoscit omnia præsentia, præterita & futura.

Ipse solus seipsum comprehendit.

Ipse solus est vbique præsens.

Ipse solus creat res de nihilo.

Ipse solus de instanti operatur.

Ipse solus stabilis manens, dat cuncta moueri, inquiens: Ego enim Dominus, & non mutor. *Malach*.3.

Ipse est secretorum cognitor, *c.erubescant, 32.dist.* apud quem omnia sunt cognita, *c.nouit.de appel.c.nouit. de offic. leg. & c.nouit.de iudic.* & Barb. plene *in d. locis*. Augustin.*in lib.de Trinitat.* Oportet Deum, cuius est & summe cuncta sentire atque intelligere,nec mori,nec corrumpi,nec mutari posse,nec corpus esse,

sed

sed spiritum omnipotentissimum, mitissimum, optimum, beatissimum fateamur.

Ipse est, cui omnia seruiunt.
Ipse est iustus, & rectum iudicium eius. *Ps.* 118.
Ipse solus ex authoritate miracula facit.
Ipse solus de qualibet creatura facit, quod vult.
Ipse solus voluntatem hominis cognoscere potest.
Ipse solus in ictu oculi mortuos suscitare potest.
Ipse solus essentiæ animæ illabi potest.
Ipse solus peccata dimittere potest.
Ipse solus gratiam infundere potest.
Ipse solus in igne perpetuo corpus seruare potest.

Ista soli diuinæ maiestati conueniunt, & nulli alteri, in quibus excellentia suæ dignitatis apparet, vt describitur *in compendio sacræ Theolog. c.* 22. *in* 1 *lib.*

Ipse vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire 1. *Tim* 2. Ipse est, qui in rebus per tempus ortis summam gratiam fecit. Cum propter salutem humani generis, quod nimia charitate dilexit, misit filium suum vnigenitum æternaliter genitum, in plenitudinis tempore in Maria virgine humanatum, quem verum Deum & hominem confitemur. Qui factus est obediens vsque ad mortem crucis, vt nos redimeret à peccato: propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine IESV omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur; quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris. *ad Phil.* 2. Hæc est fides nostra, hæc consolatio nostra, hæc vita nostra, hæc spes beatitudinis nostræ, firmior, quam cœlum & terra, per eum, qui dixit, *Marc.* 13. Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Cui Deo nostro benedictio, claritas, sapientia, gratiarum actio, honor, virtus, & fortitudo in secula seculorum. *Apoc.* 7. Qui est splendor gloriæ, vt dicit Paulus *ad Hebr.* 1. & gloria eius est super omnium creaturarum gloriam, claritas super claritatem, sublimitas super altitudinem, beatitudo super beatitudinem, thronus denique super thronum, vtpote cui iuxta sacra eloquia data est omnis potestas in cœlo & in terra. & dixi suprà *in* 3. *part. in* 2. *consid.*

Aduerte etiam; quod Deus fecit omnia propter honorem suum, vel hominis vtilitatem. Deus enim cum sit omnium bonorum, & pulchrorum ditissimus possessor, & copiosissime plenus seipso, ideo intra se crescere non potest. Non ergo accipit à rebus aliquam vtilitatem, sed solum extrinsecum honorem. Homo vero, cum sit creatura de nihilo facta, semper indigens, & de se ad nihilum vergens: idcirco crescere potest interius in bonitate, in veritate, in omni perfectione: & ideo ei debetur vtilitas, seu commodum, sed honor nequaquam. Deus igitur, qui omnia operatur principaliter propter se ipsum, & quia intus crescere non potest, ideo omnia operatur extra se propter suum honorem. Et cum sit summe bonus, ideo omnia operatur propter creaturarum vtilitatem; multo tamen principalius suum intendit honorem, quam vtilitatem creaturæ. Quod quomodo hæc intelligantur, scribitur *in tract.* intitulato, *Viola animæ, in* 4. *Dialogo ca.* 15. vbi multipliciter comprobatur, quod Deus omnia operatur ad suum honorem. Et *ibidem in c.* 37 ponitur, quo modo homo tenetur Deum honorare, & ad hoc obligatur propter octo causas ibi relatas, quas videre poteris.

Et in ista diuinitate sunt tres personæ. Pater, Filius & Spiritus sanctus, æquales in Deitate, ita quod vna non videtur esse maior altera: quod quomodo intelligatur, vide Magistrum sententiarum, *in* 1. *lib. dist.* 20. Ordinem tamen illatum posui *suprà in* 3. *part.* qui intelligendus est, secundum quod dicitur ibi. & quod ibi ponit S. Thomas, vbi quærit: verum in diuinis personis sit ordo? vbi dicit aliquem esse ordinem, quem clare explicat, ponendo: quod ordo in ratione sua includit tria, scilicet rationem prioris & posterioris, distinctionem & rationem ordinis, de quibus dixi suprà *in* 1. *part.*

Et de laudibus Dei ponit Dionysius Rykel, qui fecit tractatum vnum. Et de honore Dei Iohan. de Tenetamunda scripsit librum vnum. Ipse enim magnus est Dominus super omnes Deos, vt habetur *Psalm.* 94. Sed olim apud homines idololatras plures habiti fuerunt pro Diis, de excellentia quorum non curo, cum in eis non possit dici excellentia quoad Deitatem; quoniam omnes Dij gentium dæmonia. *Psalm.* 94. & de pluribus Diis & Deabus vide Textorem *in sua officina in cap. Diis.* vbi ponit de viris, qui fuerunt reputati Dij, & de mulieribus, quæ fuerunt reputatæ Deæ: quoniam loquendo etiam de mulieribus Deos dicimus, vnde Virg de Venere:

Descendo, ac ducente Deo flammam inter & hostes
Expedior.---

Et etiam de stellis & Planetis, qui colebantur pro Diis, & etiam de animalibus, & omnes illos multi inuocabant in eorum necessitatibus, & putabant auxilium habere ab eis secundum diuersitates necessitatum, vt ibi declarat, & in maximo honore aliqui in vno loco, alij in alio habebantur. Hodie verò loco istorum Deorum, nos Christiani inuocamus sanctos, vt orent Deum pro nobis, nec Deos alienos adoramus, prout nec fecit Dauid.

Secunda consideratio; Paradisus cœlestis est excellentior in omnibus paradiso terrestri, propter infinita, quæ non sunt in ipso paradiso terrestri. Quoniam in eo est inclyta felicitas, cùm sit ciuitas cœlestis, in qua scripti sumus, & ciues decreti: vnde dicit Propheta, *Psal.* 86. O quam gloriosa dicta sunt de te, ciuitas Dei! Sicut lætantium omnium habitatio est in te; fundaris enim exultatione vniuersæ terræ. Non est in te senectus, nec senectutis miseria: non est in te mancus, nec claudus, neque gibbosus, neque deformis, dum omnes occurrunt in virum perfectum in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Quid hac vita beatius, vbi non est paupertatis metus, non ægritudinis imbecillitas? Nemo læditur, nemo irascitur, nemo inuidet. Cupiditas nulla exardescit. Nullum ibi desiderium Nulla honoris aut potestatis pulsat ambitio. Nullus ibi Diabolicus metus, insidiæ dæmonum nullæ, terror gehennæ procul. Mors neque corporis, neque animæ, sed immortalitatis munere iucunda vita. Nulla erunt tunc mala, nusquam discordia, sed cuncta consona, cuncta conuenientia, quia omnium Sanctorum vna erit concordia, pax cũcta, & lætitia continet: tranquilla sunt omnia, & quieta iugis splendor. Non ille, qui nunc est; sit tãto clarior, quanto felicior: quia ciuitas illa, vt legitur, nõ egebit lumine Solis, sed Dominus Omnipotens illuminabit eam, & lucerna eius est Agnus, vbi Sancti fulgebunt vt stellæ in perpetuas æternitates, & sicut splendor firmamenti, qui erudiunt multos. Quapropter nox ibi nulla, nullæ tenebræ, cõcursus nubium nullus, nec frigoris ardor, vel asperitas vlla: sed talis erit temperies, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, nisi illorum, qui ea perfrui digni inueniuntur, quorum nomina scripta sunt in libro vitæ. Verum super

hæc omnia est consociari choris Angelorum & Archangelorum, atque omnium cœlestium virtutum, intueri Patriarchas, & Prophetas: videre Apostolos, atque omnes sanctos, videre etiam parentes nostros. Gloriosa sunt hæc, sed multo gloriosius est præsentem Dei vultum cernere, incircumscriptum lumen videre: superexcellens gloria erit, cum Deum videbimus, in se ipso, videbimus & habebimus in nobis, quem cernere finis non erit; hæc August. *in suo manuali, c.17.* ponit de gaudio paradisi, vbi sic dicit: *O vita vitalis, vita sempiterna sempiterne beata, vbi gaudium sine mœrore, requies sine labore, dignitas sine tremore, opes sine amissione, sanitas sine languore, abundantia sine defectione, vita sine morte, perpetuitas sine corruptione, beatitudo sine calamitate. Vbi omnia bona in charitate perfecta, vbi spes, & visio facie ad faciem, vbi plena scientia in omnibus & per omnia, vbi summa Dei bonitas cernitur, & lumen illuminans à sanctis glorificatur, vbi præsens Maiestas Dei conspicitur, & hoc vitæ cibo sine defectu mens intuentium satiatur, vident semper, & videre desiderant, sine anxietate desiderant, & sine fastidio satiantur: vbi verus sol iustitia mira sua pulchritudinis visione omnes reficit: & ita vniuersos cœlestis patriæ ciues illuminat, vt luceant, ipsi lumen vident illuminatum per Deum, lumen illuminans vltra omnem solis nostri splendorem, atque cunctarum stellarum immortali adhærentes Deitati, ac per hoc immortales; & incorruptibiles facti iuxta promissionem Domini Saluatoris. Pater, quos dedisti mihi, volo, vt vbi ego sum, & illi sint mecum, vt videant claritatem meam, & omnes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, & ipsi in nobis vnum fiat.* hæc ille. Et idem August. ample *in lib. soliloquiorum, cap.36.* ponit gloriam cœlestis patriæ. Fortè dicam latiùs infrà, quando ponam de excellentia patriarum.

De huiusmodi paradiso cœlesti scripsit Dantes in vna Comœdia, quæ appellatur *paradisus*, allegatus per Alberic. de Rosate *in suo dictionario.* Sanctus Thomas *in 2 senten. distin.22. q.1. articu.1. qu.3.* dicit, triplicem esse paradisum; cœlestem, terrestrem, & spiritualem; quæ dicitur visio Dei. Vide, quid dicant Philosophi & Catholici de beatitudine huius cœlestis patriæ seu paradisi, per Symphorianum Campegium *in suo libro, de vita super cœlesti, c.1.2.3.4.& 5.*

Aduerte etiam, quod paradisus dicitur cœlum empyreum, vt dicit gloss. *in verb. quæ in paradiso, in c. ecclesia. de consecra. dist.1.* vt habetur etiam *Ezech. 29.* In deliciis paradisi fuisti, de quo habetur *de pœn. distinct.3. c.1.* Et etiam dicitur visio Dei, siue vita beata, iuxta illud dictum latronis: Hodie mecum eris in paradiso, *Luc.23.* Et etiam habetur 2. *Cor.12.* Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, &c. & post. Quoniam raptus est in paradisum. Vel dicitur etiam paradisus, quasi parans Dei visum, vel quasi paratis dans visum, quia ibi facie ad faciem Deum videbimus, 1. *Cor.13.* vt dicit Io. de Turrecre. *in d. c. Ecclesia. de consecra. dist.4.*

TErtia consideratio est de Anima, eo; quia animæ beatorum collocantur in paradiso cœlesti, qui o[illegible]us deputatus est pro illis gloss. 1. & ibi Io. de Turrecrema. *in cap. tempus. 13. qu.* quoniam dicitur *Psalm. 44.* Astitit Regina, id est, anima, à dextris Dei in vestitu deaurato, circundata varietate, vt dicit Ant. Fl. *in 3. part. in proœm. illius 3. partis.* & dixi suprà *in 3. parte,* vbi dixi quod nedum Angeli sunt in paradiso; sed etiã sancti. Ideo etiam ante omnia laudanda est; quia cunctis rebus præferenda est: Primo corpori, vt est tex. *in can. schedula, 38. distinct.* Secundo, quibuscunque rebus inanimatis, text. est in *l. sancimus, 1. C. de sacrosan. eccles.* dom. meus Ias. in *l. licet inter priuatos, in 1. col. C. de pact. & in Auth. sacramenta puberum. in 16. col. C. si aduers. vendit.* Alex. *consil. suo 38. in 3. col. in 1. vol.* facit text. *in c. cum infirmitas. extra de pœn. & remiss. & in c. præcipimus, in princ. 12. q.1. & cap. si habes. 24. q.3. & cap. solita. §. verum. vers. quod autem. extra de maior. obed.* corpus tamen rebus, *l. in seruorum, in fin. ff. de pœn.* Alex. *in cons.14. in fin. in 3. vol.*

De excellentia animæ videatur Florent. *in sua summa part.1. tit.1. c.1.* vbi ponit, quomodo est facta ad similitudinem Dei & in *§.2. & 3.* de nobilitate illius & pulchritudine habetur in *ca.2. §.1 & 2.* Etiam de dignitate & excellentia illius ponit Bernard. de Bust. in *2. part. sui Rosarij, serm.10. in litera T vsque ad finem.* vbi dicit, quod nobilitas animæ ex tribus appareat, ex ordine scil. magnitudine, & pulchritudine.

Primo ordine: quia in supremo loco ordinata est: bonum enim vniuersi consistit in ordine, 11. *Metamor.* Primo; Deus in infimo loco posuit terram & terrena grauia. Secundo loco superiori, & ascendendo posuit aquam. Tertiò aërem. Quartò verò ignem, quem propter caliditatem à nobis elo[illegible] g[illegible]nit. Post ignem posuit lunam in primo cœlo: deinde Mercurium in secundo cœlo: post Venerem in tertio, Solem in quarto, Martem in quinto, Iouem in sexto, Saturnum in septimo: Cœlum stellatum cum duodecim signis in octauo, & quasi septuaginta duabus constellationibus, quod dicitur firmamentum. Post firmamentum siue cœlum stellatum posuit cœlum crystallinum: & post cœlum empyreum, in quo iacent & collocantur animæ beatorum: dicam infrà *suis locis.* Cum igitur natura ordinet ignobiliora inferius: nobiliora vero superius: patet animam esse nobilissimam omnibus suprà dictis ordine; quia collocatur in nobiliori loco.

Secundò verò dicitur nobilior magnitudine; quia magna est terra, vt infrà dicemus. Vnde dixerunt Theodosius & Euristhenes Philo. quod longitudo est triginta & vnum millia milliarum. Licet autem terra sit tantæ magnitudinis; tamen maior in decuplo est aqua, &, similiter vnum cœlum altero. Et ideo cœlum empyreum est indicibilis altitudinis & magnitudinis vnde dicunt quidam, quod si massa plumbea à cœlo empyreo descenderet, vix in quingentis annis vsque ad terram veniret. Nam, vt refert Rabbi Moyses magnus Philosophus, quodlibet cœlum cuiuslibet planetæ habet in spissitudine viam 500. annor. id est, tantum spacium, quantum quis posset ire de via plana in quingentis annis. Et idem Philosophus dicit, quod inter cœlum & cœlum similiter est distantia viæ 500. ann. vnde secundum eum à centro terræ vsque ad concauum cœli Saturni, est via 7700. annorum, id est, tantum spatium, quantum de via plana aliquis iret de septem millibus & septingentis annis, si tantum viueret, ita quod quilibet annus computatur ex 365. diebus, & iter cuiuslibet diei sit quadraginta milliarium, & quodlibet milliare sit duorum mille cubitorum. Si autem tanta est distantia à terra vsque ad cœlum Saturni, quod est septimum cœlum; quanta erit vsque ad decimum, scilicet empyreum? dicam latiùs infrà de his cœlis: sed an sint hæc vera, Deus scit; qui omnia fecit in pondere, numero, & mensura, *Sapient. 11.* Indubitanter tamen est tenendum, quod cœlum ipsum empyreum est maximum & altissimum: in loco autem illo maximo collocabitur anima. Vnde ipsa dicere potest illud Esaiæ: Cœlum sedes mea. & *Eccles. 24.* Ego in altissimis habitaui. & *Baruch.* O Israel, quam

quam magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius, magnus, & non habens consummationem, excelsus & immensus! Ex quo apparet nobilitas animæ in tam excelso loco & nobili collocandæ.

Tertiò; patet animæ nobilitas ex eius pulchritudine, & pretiositate, de qua August. *in epistola ad Deodatum*, inquit, *Anima natura, nec terra, nec maria, nec sidera, nec luna, nec sol, nec quicquam omnino, quod tangi aut videri potest, non denique ipsum, quod à nobis videri non potest; cœlum melius esse credendum est. Imo hæc omnia longè deteriora esse, quam est qualibet anima, ratio certa conuincit.* Hæc ille, vt dicit Bernard. de Bust. *in d. serm.* 10. *in fin.* Ex quo dicit, quod nobilior est anima, quam omnes aliæ creaturæ, præter Angelicam, quod etiam probat sic: Nobilior est finis his, quæ sunt ad finem, 2. *Physic.* sed finis quodammodo omnium est homo, vt dicit Aristoteles 2. *de Anima.* Quodammodo dicitur: quoniam, vt habetur 1. *Ethic.* Duplex est finis, scil principalis & secundarius, siue finis sub fine, vt ibi habetur. Si loquamur de fine principali; tunc secundum Bonauenturam *in* 2. *distinct.* 5 *art.* 2. *quæst.* 1. & Rich. *in eodem libro distinct.* 5. *quæst.* 3. *art.* 2. *quæst.* 1. quod Deus est finis omnium creaturarum, quas ad sui gloriam creauit. *Prouerb.* 16. Si autem loquamur de fine secundario, sic homo est finis omnium Vnde Genes. 1. dicit Dominus: Dominamini piscibus maris, volatilibus cœli, & bestiis vniuersæ terræ, omníque reptili, quod mouetur in terra: dixi supra *in* 2. *part. in* 1. *considerat.* Si ergo homo est finis aliarum creaturarum; ergo est nobilior illis. Pars autem hominis dignior est anima, vnde Augustinus de *ciuitate Dei, lib.* 8. *cap.* 15. dicit: Omni corpori præferuntur animæ. Et idem *lib. soliloquiorum cap.* 20. ait: Quicquid enim cœli ambitu continetur inferius; ab humana natura est, quæ facta est vt summum superius possideret, cuius possessione beata fieret. Et ait Ouid. 1. Metamorph. *Cœlóque animus præstantior omni.* Et sic anima dignior est cœlo empyreo, in quo est collocanda. Nam & plerunque contentum dignius est continente, sicut lapis preciosus suam capsellam valore transcendit. Ideo de anima loquens *in lib. de quantitate animæ*, August. ait: quemadmodum fatendum est, animam humanam non esse quod Deus est, ita præsumendum est, nihil inter omnia, quæ creauit, ipsi Deo esse propinquius. Et dicit Chrysippus *in libro de contemptu mundi.* Quanto cœlum terra pulchrius; tanto animæ pulchritudo omnem formam, quamuis pulcherrimam superat. Et ibidem ait, si fieri posset, vt corporalibus oculis animæ pulchritudinem videremus, derideremus omnia hæc, quæ ex terrena substantia decora esse videntur. Ita dicit Bernard. *in loco supra alleg.* Et ibi etiam in principio ponit de animæ immortalitate, vbi probat ipsam esse immortalem authoritate, ratione, & exemplo. Ad quam beatitudinem peruenire possit anima, vide Symphorianum Campegium *in suo lib. de vita supercœlesti, ca.* 5. 6. & 7. & ample *in Margarita Philos. lib.* 11. *c.* 30. 32 & 33. & totus ille liber vndecimus, est de anima, ad quem recurre.

Et aduerte, quod determinatio Parisiensis ita se habuit in Concilio vniuersali Parisiis celebrato, quod vna anima est perfectior alia, etiam in naturalibus, ita quod vna anima differat ab alia naturali præstantia: quod etiam tenuit Bonauentura, & plures alij contra Thomam & Alexandrum de Halis, vt refert Symphorian. Campeg. *in lib. de vita cælitus comparanda, lib.* 9. dicam forte alibi, quando ponam, vnde hoc, quod vnus est perfectior altero.

Aduerte etiam, quod anima iure humano in multis priuilegiatur. Primo enim dicit ius humanũ, quod vnius animæ amissio maius damnum censetur, quam si innumerabilium corporum mors contingeret, tex. *in c. si habes, vers. quid dicam de coniug.* 24. *q.* 3. Secundo, quod probatio, quæ animæ fauorem respicit, quamuis dubia, acceptari debet, vt in notabili casu ponit Felin. *in c. præsentia. in* 2. *notabili, col.* 7. *de probat.* Tertio; quia relictum pro anima dicitur relictum ad pias causas, gloss. *est in leg. si quis Titio. ff. de legat.* 2. Quarto; quia fauori animæ non potest renuntiari, Bald. in *l.* 1. *in colum. C. de vsu & vsufr. legat.* Quinto in his, quæ salutẽ animæ respiciunt ad vitãdos graues conscientię remorsus, tutior pars est tenenda. Ita dicit text. *in clem. exiui de paradiso. §. item quia. vers. nos itaque. de verbor. signific.* not. *in c. iuuenes. in text. & glos.* 1. *extra de spons. & in c.* 1. *in glos. fin. de scrutin. in ordine facien.* & est text. *in c. illud §. licet autem. & ibi glos. in verb. in dubiis, de cler. excom. ministr.* facit etiam text. *in c. fin. de sentent. & re iudic.* Sexto; licet vasallus feudum irrequisito domini consensu alienare non possit, etiam pro anima, vt est text. *in cap.* 1. *§. donare qualiter olim poterat feudum alienari, in vsibus feudorum.* Tamen dominus tanquam habens ius potentius, inuito vasallo poterit feudum pro anima sua relinquere, text. *in cap. vnico.* 1. *respons. de allodiis.* Ludouic. Rom. per illum text. *in repet. Auth. similiter. in* 13. *col. in tertio priuilegio piæ causæ inter vltimas voluntates. C. ad leg. Falcid.* Septimo; quamuis pater possit filium exhæredare, & filius patrem, ex causis *in Auth. vt cum de appell. cognoscetur, in §. causas, coll* 9. Tamen propter fauorem animæ, si filius monasterium fuerit ingressus, non poterit à patre exhæredari, *cap. non licet. in princ.* 19. *q* 3. quem ponderat ad hoc singularem Lud. Rom. *in d. Auth. similiter* facit text. *in Auth. de monachis, in princ. collat.* 3. Octauo; quia alias filiusfamil. qui non potest testari, *l. tam is. §. fin. ff. de donat mort. l. sensum, cum glo. fin. C. qui testam. facere poss.* tamen pro anima testari potest, *c. licet. §. fin. de sepulturis.* Romanus *in d. Auth. similiter. in* 15. *colum.* Nono; verba fauore animæ debent interpretari & accipi in latiori significatione. Bart. *in Auth. sacramenta puberum. Cod. si aduers. vendit.* Hæc prædicta dicit conciuis & contemporaneus noster dom. Ioan. Monthel. *in suo Promptuario iuris. in verb. Anima.* Quam vim potestatémque & imperium habeat anima rationalis in corpus humanum, & quam procliue ipsum corpus deprehendatur ad animæ obsequia: multum eleganter describit Cælius *lect. antiq. lib.* 11. *c.* 15. *cum seq.* vbi philosophice & historice procedit.

QVarta consideratio est de Paradiso terrestri, & secundum aliquos, sunt sex, quos enumerat Phil. Berg. *in* 1. *lib. sui supplementi Chronic.* vt infra patet. Et excellentior omnibus aliis est ille, qui est in Oriente, de quo *Genes.* 2. Plantauit Dominus Deus Paradisum voluptatis à principio, in quo posuit hominem, quem formauerat, produxitque Dominus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suaue: lignum etiam vitæ in medio paradisi, lignúmque scientiæ boni & mali: & cætera huiusmodi, vt ibi habetur: & hic locus est in Orientis partibus, cuius vocabulum ex Græco in Latinum vertitur, hortus. Porro Hebraice *hau eden* dicitur: hau hortus, & eden, nostra lingua, delitiæ interpretatur, quod vtrumque iunctum, facit hortum delitiarum. Etenim omni genere ligni, & pomiferarum arborum consitus, habens etiam lignum

vitæ, non ibi frigus, sed perpetua aeris temperies, in cuius medio fons prorumpens totum nemus irrigat, diuiditúrque in quatuor nascentia flumina: de quibus infra *in 18. consid.* dicam: de quo cecinit Poeta Ouid.

Ver erat æternum, placidique tepentibus auris
Mulcebant Zephyri natos sine semine flores,
Mox etiam fruges tellus inarata ferebat.
Nec renouatus ager grauidis carebat aristis.

Vt refert Ioan. Laziardus *in suis Epitom historiæ vniuersalis in cap. 5. de paradiso terrestri.* Cuius loci aditus post peccatum primi hominis interclusus est: septus est enim vndique romphea flamma, id est, muro igneo accinctus, ita vt cum vertice eius cœlo pene iungatur incendium. Cherubin quoque id est, Angelorum præsidium arcendis spiritibus malis super rómpheæ flagrantia, ordinatum est, vt homines flammæ, angelos vero malos Cherubin submoueret, ne cui carni, vel spiritui transgressionis aditus pateat, vt dicit Ptolemæus *in suo lib. de tribus orbis partibus, cap. 1.* Ita etiam de hoc paradiso loquitur Arch. *in c. omnibus. in princ. 24. quæst. 1.* & Alb. de Ros. *in suo diction. in verb. Paradisus in 3 notabili. in fin.* vbi dicit quod paradisus est amœnissimus ex mirificis infectionibus, & plantis & fragrantissimis aromatibus ex vernantibus floribus & temperatissimis roribus & moderatissimis ventis ac placabilibus, ex amœnissimis auium cantibus, ex plurimis floribus, ex validissimis sepibus, & ex oculosissimis custodibus. De eo etiam loquitur Bald. *in c. 1. §. mutus. in princ. in tit. Episc. vel Abbatem, & cap. in vsibus feudor.* vbi dicit, allegando Albertum, quod de Paradiso terrestri propter eius altitudinem, aquæ cadentes faciunt tantum strepitum, quod omnes, qui ibi nascuntur, perdunt auditum: tamen non sunt surdi à natura: quia, si transportarentur ad alium locum, antequam surdescerent, audirent. Et de huiusmodi Paradiso terrestri dicit Damascen. *lib. 2. c. 11.* sic: *Quia vero Deus ex visibili creatura plasmaturus erat hominē ad suam imaginem & similitudinem, tanquam quendam Regem & Principem vniuersæ terræ, & eorum, quæ in ea sunt: præstruxit ei quandam veluti Regiam, in qua diuersam beatam, & ex omni parte felicem deduceret vitam & ipse est diuinus Paradisus, Dei manibus in Eden plantatus lætitiæ & voluptatis omnis promptuarium. Edē enim voluptas interpretatur: in Oriente vero omnis terra excelsiore collocatus est, optima temperie, & aere subtilissimo splendidus, plantis semper virentibus, insignis odoris suauitate refertus, plenúsque lumine vniuersæ sensibilis venustatis, & pulchritudinis super excellens intelligentiā: diuinus profecto locus ac dignus eius, qui ad imaginē Dei creatus fuerat incolatus, in quo nullus irrationalium habitabat: sed solus homo diuinarū manuum factura. In medio vero eius lignum vitæ Deus plantauerat & lignū scientiæ, &c.* Hæc ille. & ibi ample *in Commentario*: An sit verum, quod nullum ibi habitauerit irrationabile? Sed non insisto, cum non sit præsentis speculationis, & solum intendo ad gloriam, & commendationem illius Paradisi terrestris, qui vltra commendari & laudari potest in multis.

Primo; propter antiquitatē plantationis: quoniā, vt habetur *Genes. 3.* & supra *eadem consid. in princ.* dixi: Plantauit Deus Paradisum voluptatis à principio, &c.

Secundo; nobilitate situationis siue fundationis: quia fundatus est locus ille in parte Orientis, vt dicit beatus Isidorus, vt quidam Doctores exponunt illud *Genes. 2.* Plantauit Dominus Paradisum in principio, non quidem solum temporis, sed etiam loci: cuiusmodi est pars Orientis, quæ nobilior est, sicut dextra pars in homine. Et quod sit in Oriente ponitur *in Margarita Philos. lib. 7. 45.* vbi satis ample.

Tertio; propter nobilitatem hospitis: Habuit enim nobilem habitatorem, scil. hominem: etenim dicitur *Genes. 2.* Plantauit Deus Paradisum voluptatis, in quo posuit hominem, quem formauerat.

Quarto; excellentia denotatur ex affluentia voluptatis siue delitiarum vnde *Genes. vbi supra.* Plantauit Deus Paradisum voluptatis.

Quinto; excellentia illius denotatur ex arborum & florum amœnitate: cum *Gen. 2.* dicatur; Produxitq; Deus omne lignum pulchrum visu.

Sexto; ex preciositate fructuum, cum in loco prealegato dicatur; Erat enim in medio Paradisi lignum vitæ.

Septimo; & ex puritate & mūdicia, quæ satis comprehendi potest ex fluuio egrediente de illo, cum dicatur *Genes. 2.* Et fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum Paradisum. Ista dicit & refert Ioan. de Turrecremata *in d. c. Eccles. de consecrat. dist. 1. 4.* vbi dicit, Ecclesiam conuenienter comparari debere Paradiso terrestri, propter illa septem commendabilia, quæ adaptat ibi Ecclesię militanti, vt ibidem videre poteris.

Et, vt ait Philip Bergom. & supra dixi, sunt sex Paradisi terrestres. Vnus, vt dicit, est in Oriente versus Zephyrum. Alter, in æquinoctiali inter Eurum & Euronotum. Tertius, de quo Beda meminit, inter Cancri tropicum, & circulum antarcticum. Quartus, ad Orientem versus Eurum vltra æquinoctialem, in quo Solis calores sunt. Quintus Paradisus terrestris ad polum antarcticum esse dicitur, de quo Solinus meminit.

Inuenitur etiam in Occidente alius voluptatis & delitiarū Paradisus, de quo sic habemus, quod Senatus populúsque Rom. mandauit, summum sacrorum Pontificem: nonnisi de Italiæ horto delitiarum eligi debere. Et de huiusmodi Paradiso terrestri multa à Theologis habētur *in 2. sententiarum, dist, 19.* Vide etiam Cælium *in lib. suar. antiq. lect. lib. 1. cap. 21.* dicentem apud Platonem esse regionem similem Paradiso terrestri, & in quo loco sit ipse Paradisus terrestris, secundum Arrianum, apud Græcos historicos tantæ in scribendo integritatis, vt veritatis conseruator, studiosusque vulgo sit cognominatus, atque ita etiamnum honestetur in libris. Hic in parte postrema Indicis Commentarij, ac si ipsi quoq; Moysi succineret, ita scribit: Hanno Carthaginensis, profectus classe à columnis Herculeis in Oceanum, relicta ad læuam Lybia, diebus triginta enauigauit, occidua petens: mox vbi in Meridiem diuertisset, plurima sese illi obiecere impedimenta. Nam præter ardores feruidi sideris, vt in perusta regione mundi, aqua potabili deficiebatur: audiebatur porro creber de cœlo fragor, interim late promicantia in sublimi fulgura oculos perstringebant, videbantúrque veluti flammarū iui præcipitantes è cœlo. Quanquam Cyrene ad extrema Lybiæ in tanta camporum vastitate herbis nuda non sit, neque item aquarum inops. Et ibi allegat de Paradiso dicta Damasceni, & S. Thomæ; & Conciliatoris, dicentium, Paradisum esse in Oriente, quæ portio mundi nobilior est; quia dextra, vt ibi Cælius, quem videas.

QVinta consideratio est de cœlo, quod dicit Aug. esse Regnum felicissimum, carens morte, & vacans sine fine, cui multa tempora succedunt per æuum, vbi continuus sine nocte dies nescit habere tempus,

tempus, vbi victor miles post laborem donis ineffabilibus cumulatur: Nobile perpetua caput amplectête corona. Hæc dicit August. *in suo manuali, c.8.* Sedes enim Domini est, & omnibus dominabitur, *Psal.* 102. & *Psal.* 10. Dominus, in cœlo sedes eius. Et habetur *Esa.* 66. Cœlum sedes mea. Et habetur *Marc.* 5. Nolite iurare per cœlum: quia thronus Dei est, *cap. si Christus. extra de iuretur.* Altitudinem illius nemo dimensurare. *Eccles.* 2. Nec quæ in cœlis sunt, quis inuestigare potest. *Sapient.* 9. Aliqui dicunt, quod sunt vndecim cœli. In primo stat Luna, & nulla stella in eo stat præter Lunam, totum in superficie cœli secundi concaua continetur, & in orbes quatuor, & Epicyclum dicitur. Habet imprimis tres orbes, sicut Sol, in figuratione dispositos: vltra hoc, habet vnum orbem mundo concentricum, prædictos tres ambientem, qui deferens caput draconis dicitur insuper, & Epicyclum habet profunditatis medij primorum orbium immensum, in quo corpus Lunæ figitur & mouetur.

In secũdo vero stat Mercurius, & in superficie cõcaua cœli tertij continetur, & in orbes quinque & Epicyclum partitur: habet enim duos orbes inæqualis spissitudinis, quorum superficies connexa supremi mũdi concentricæ sunt: superficies vero concaua supremi, & connexa infimi mundo sunt eccentricæ, sibi ipsis tamen concentricæ, & harum centrum (quod etiam centrum parui circuli nominamus) à centro æquantis tantum, quantum centrum. quantis à centro mundi distat, & vocantur hi duo orbes augen equantis deferentes. Quo modo autem mouentur, dicam infra in explanatione Planetarum.

Tertium est cœlum, in quo solus Planeta, qui dicitur Venus, rotatur: & in superficie concaua cœli solaris continetur, insuper, & in orbes particulares, quẽadmodum Saturni, Iouis aut Martis cœlum partitur. Circumfertur autem hoc cœlum totum in 24. horis, semel ab Oriente per Occidentem in Orientem redeundo per primi mobilis motum: sed orbes eius augen deferentes super axe, & polis Zodiaci ad motum octauæ sphæræ circumducuntur. Quo autem motu moueatur, vide in Margarita Phil. *lib.* 7. *de principiis Astronomiæ. cap.* 32.

Quartum cœlum est, in quo Sol est, & in quo mouetur, in superficie concaua cœli Martis continetur, & in tres orbes particulares diuiditur, duos scil. augen deferentes, & ipsum deferentem solare corpus: æquantem autem, & Epicyclum non habet. Mouetur autem motu raptus ab Oriente per Occidentem redeundo in Orientem in 24. horis ad motum primi mobilis, orbes augen deferentes eisdem mouentur motibus, quibus & orbes augẽ Saturni, Iouis & Martis deferentes. Deferens autem Solis super polis, & axe propriis secundum successionem signorum ab Occidente, scilicet versus Orientem quotidie 59. fere minutis, & octo secundis circumfertur. Et ita Sol totum Zodiacum in 365. diebus, & sex horis ferme peragrat, nobisque annum complet. Dicam latius infra, vbi fiet mentio de Planetis.

Quintum cœlũ est, in quo solus Mars rotatur cœlo sexto contiguũ, & sub eo locatur, quemadmodum sextum sub septimo. In totidemque orbes diuiditur, & mouetur, & eisdem motibus, quibus cœlum Saturni, & Iouis, de quibus statim dicam.

Sextum cœlum est, in quo stat sola stella Iouis, & est cœlo at tni contiguum, ita scilicet, superficies eius conn xa concauam cœli Saturni contingat: de motu eius etiam infra dicetur.

Septimum cœlum est, in quo continetur Saturnus in orbes tres ab inuicem diuisos, & contiguos partibus, de cuius motu infra vide.

Octauum cœlum est, quod firmamentum dicitur, & stellis innumerabilibus ornatum est, quæ fixæ appellantur: quoniam omni tempore æqualiter à seipsis distant. Nec proprium motum à motu sui cœli habent. Et in hoc cœlo sunt 10. circuli imaginarij sese intersecantes, ac imaginum in cœlo situm, motum; & diuersitatem notificantes. Et mouetur triplici motu, Primus est ab Oriente versus Occidentem ad motum primi mobilis super polis mundi, & completur in spacio naturalis diei. Secundus & huic contrarius ab Occidente, scilicet, in Ortum secundum successionem ad motum nonæ sphæræ in 200. annis, gradu vno, & 28. minutis fere, & sic in 49000. ann. totus perficitur & motus augium, & stellarum fixarum dicitur: quo scilicet motu, stellæ, quæ sunt in firmamento cœli, variantur de signo in signum respectu Zodiaci primi mobilis. Vnde Pleiades stellæ fixæ, quæ iuxta figurationem sunt in capite Tauri in firmamento, respectu Zodiaci superioris sunt in vigesimosecundo gradu Tauri; & sic de aliis. Tertius motus trepidationis quo scilic. octaua sphæra mouetur super duobus circulis paruis, quorum poli sunt capita libræ, & arietis nonæ sphere, & semidiameter illorum circulorum est gradus 4. minuta 18. & secunda 43. & ille motus accessus & recessus nominatur, & in 7. millib. quoque annis completur: & solus octauæ sphæræ proprius est: quia vnius corporis naturalis, tantum vnus est motus, secundum naturam, ratione illius motus stellæ fixæ, non semper æque distantia polis immobilibus, primæ sphæræ. De his ample per Margaritam Philos. *vbi supra. c.* 6.

Nonum cœlum stellis caret, similibus characteribus, quibus & decimum est insignitum, de quo statim dicam. Et duplici motu reuoluitur. Primo quidem ad motum primi mobilis. Secũdo motu proprio ab Occidente versus Orientem super polis propriis in 200. annis, gradu vno, & minutis 28. fere secundum successionem signorum respectu Zodiaci primi mobilis, Totam reuolutionem in 49000. annis complet, quæ reuolutio à quibusdam magnus annus Platonis dicitur. Aiunt enim, Platonem scripsisse integra reuolutione ista completa omnia in eodem statu & dispositione consistere, quo initio reuolutionis fuerant. Hãc positionem diuus Augustin. *de ciuitate Dei, lib.* 12. & 13. *in fine*, explodendam, & religioni nostræ contrariam ostendit, dicens: Absit, inquam, vt nos illa credamus; semel enim Christus mortuus est pro peccatis nostris: resurgens autem à mortuis iam non moritur, & mors illi vltra non dominabitur, & nos post resurrectionem semper cum Domino erimus, *ad Rom.* 6. hoc cœlum à quibusdam aqueum, ab aliis crystallinum appellatur: super firmamentum enim (quod octauum cœlum dicimus) scriptura aquas esse multipliciter astruit, vnde *Gen.* 1. Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis, & dicunt Scripturæ, firmamentum esse constitutum in medio aquarum, & diuidere aquas illi superuenientes ab aquis subsidentibus.

Quod autem supra firmamentũ sint aquæ, præter Geneseos sententiam, ostendit etiam Dauid *Psal.* 104. Qui extendis cœlum sicut pellem. qui tegis aquis superiora eius. *Et Psalm.* 48. Et aquæ quæ super cœlos sunt, laudent nomen Domini. Dicam infra amplius, quando fiet mentio de elementis, sed nunc sufficit, quod etiam istud vocetur ab aliquibus crystallinum.

Decimum cœlum omnium corporum, primum est mobile motu, scilicet diurno ab Oriente, versus Occidentem, iterum redeundo in Orientem in 24. horis; sine fatigatione & pœna regulariter, id est, non velocius vno tempore, quam alio, & illo motu secum rapit omnes sphæras inferiores, fitq; talis motus super polis mũdi. Et in hoc cœlo nullæ sunt stellæ nec characteres, & lineationes, quæ percipi possint, sicut nec in nono cœlo. Quidam tamen contendunt, visu acutissimo quasdam percipi posse, sed alios fallunt: quia falluntur, vt habetur *in dicta Margarita loco supra citato, ca. 9.* De his decem cœlis scripsit Ioan. Laziardus *in Epi. histor. vniuers. c. 4.*

Vndecimum cœlum primo de immobili creatum, & mox Angelis sanctis repletum, est corpus subtilissimum, primum mundi fundamentum, & quantitate maximum, qualitate lucidum, figuratione sphæricum, locali suo supremum, amplitudine spirituum, & corporum visibilium, & inuisibilium contentiuum, Dei summum habitaculum, & diuersas ob causas varie denominatur: potissime tamen dicitur empyræum, hoc est, igneum: cum à superbenedicta Trinitate, in eodem residente, secundum nonnullos, illuminatum sit.

Rabanus tamen dicit, quod sint tantum septem cœli, scilicet empyreum, quod supremum, crystallinum seu aqueum, sidereum, igneum, olympicum, æthereum, & aereum.

Inter hæc tamen, de quibus Bart. Angelici, *in suo libro de proprietatib. rerum, lib.* 8. Cœlum empyreum est dignius & excellentius omnibus aliis. Cum sit primum & summum: & talis est locus Angelorum regio, & habitaculum hominum beatorum. Illud enim est primum mundi firmamentum quantitate maximum, &c. Vt hic ante dictum est. Et in hoc cœlo empyreo sunt Animæ sanctorum collocatæ, vt dicit N. de Lyra, *Daniel* 7 super illo verbo: *Regnum autem, & potestas, & magnitudo Regni, quæ est subter omne cœlum, detur populo Sanctorum altissimi.* Licet enim Deus sit vbique: tamen specialiter dicitur esse in cœlo: quia ibi relucet potissime virtutis suæ operatio. Et ideo cœlum dicitur specialiter sedes Dei. Quia in corpore mundi species cœli pulchrior est, vt dicit Ioann. Damas. *in lib. 2. cap. 6.* quem videas cum Commentario illius, quorum dicta infra latius referentur. Ideo species cœli in visione gloriæ esse. *Eccles.* 43. dicitur. Et species cœli gloria stellarum mundum illuminans in excelsis dominus. De huiusmodi cœlis videatur Aristot. *in lib. de cœlo, & mundo.* & Anton. Flor. *in 1. part. sua Sum. titul.* 14. & Cælius *lib. 1. antiquarum lectionum, cap.* 13. vbi ample, *& in 3. consid. sequen.* Vide de nobilitate Cœli *circa principium versicul. & quod corpora.* Sed mihi ad propositum sufficit, vt denotem, quod inter omnes cœlos sit vnum excellentius, & nobilius aliis, scilicet, cœlum empyreum, quod dicitur Regnum cœlorum, de quo hic ante dixi. Habet enim circumfluentiam in omnibus inferioribus. Et de huiusmodi cœli dignitate multi admirantur, & comprobatur per Ludouicum Cælium ex multis historiis, vt habetur *in suis libris lectionum antiquarum. lib. 1. cap.* 19. vbi sic inquit: Cœli dignitatem eximiam, vel inenarrabilem potius contemplanti mihi subit quandoque, quod de Arabibus scriptum reliquit Arrianus coli ab illis duos modo Deos, Cœlum, & Liberum patrem. Ac Cœlum quidem, quia cernatur, & siderum collucentibus oculis excellenter contextum, Solem præferat vtilitatis immensæ authorem incomparabilem. Neque item excidit, quod de Anaxagora Philsopho proditum scimus, qui interrogatus, Curnam se natum arbitraretur? Respondit cœli ac solis videndi causa. Quam quidem vocem, à Philosophis summa excerptam admiratione, risu prosequitur Lactantius, putans nescientem quid responderet, in hæc prorupisse: Ego verò ni me quid secretius fallit (ait idem Cælius) facile contenderim, non temere id omnino effusum, sed vt ab sapientiæ studioso pensiculate admodũ, & excusse. Nam qui exactius pensitarit rem totam, comperiet liquido cœlestem claritatem adeo præcellere naturæ quadam prælegni maiestate, vt in perenni ac vitali luce illa augustissimum diuinitatis mysterium sit facile deprehensurus. Siquidem vertiginosus ille motus ampliorem nobis indicat potestatem. Lux nitidissima sapientiam. Calor suauissimus amorem. Quibus à Principe rerum Deo mouentur, illustrantur, perficiuntur omnia, atq; seruantur: primò inquam, inter separatas, atque spirituales formas, sicut inter corpora, longe, clarissimo cœlũ principatu censetur. Extra hæc, qui plura in clarissimo putat globo requirenda, is plane, quæ sit corporeæ naturæ perfectio, parum perspexisse deprehenditur. Quicquid alij partiario, ac diuisim possident, in vnũ id esse amplissime congestum. Sine hoc nec inferius generabitur quippiam, nec genitum suas exercebit operationes. Et quidem sicuti intimus & vitalis noster calor corpora confouet ac seruat, eiusque momento, quę agũt in nos, non frustra agunt: ita si non adsit cœlestis ille calor, corporum vitius omnis, præsertim ille ipse tam vitalis, támque familiaris nobis calor profectus depereat, necesse est, cœlum vtique naturale corpus est omnium corporum naturalium perfectissimum. Corpus naturale tam motus, quam sensibiles qualitates consequuntur: perfectissimo igitur corporũ naturaliũ, perfectissimus quoq; motus, & sensibiliũ perfectissima congruunt. Nullus motus perfectior orbiculari, nulla qualitas sensu perceptibilis, luce perfectior: quare hæc cœlestis corporis propria sint necesse est. Quoniam verò perfectissimum corpus est, comparem quoque locum, id est, supremum habere, ex rerum dignitate consequens fuit. Ideo secundum Apuleium finis altitudinis dicitur. Scitum illud Aristotelis est, *ex libro* 8. *Auscultationis Physicæ,* motum primi cœli vitam esse omnibus: quandoquidem euidentissima est, & communis operatio vitæ intimus motus. Cessante autem cœlo, nec cætera mouebuntur. Sicut in minore item mundo, si cesset motus cordis, omnes animalis motus perire necesse est. Nec lapis itaque deorsum moueretur, neque ascenderet ignis: quod mirũ vtique est: sed verum rationibus ostenditur, si motus quiesceret primus. Est autem quod primũ in vnoquoque genere, causa reliquorum, quæ sub ea continentur seriè, licet non omnia eandem causæ habeant rationem. Porro, quod de motu astruimus, patet in caloris ratione. Nam, si cœlestis intereat calor, nec à frigore profluet frigiditas, nec à caliditate calor. Siquidem non est frigori contrarius calor ille sidereus, sicut calor igneus. Sed omnes continet elementares qualitates eminentia simplici, sicut lux omnes calores. Hæc ille Cælius, vbi supra: pro quibus allegat Picum Mirandulam.

Hic non est superuacuum inuestigare. Cum Angeli sint in vndecimo cœlo, vt hic ante dictum est. Et Virgo Maria sit exaltata super choros Angelorum: &, vt dicit gl. verbo, *Apostolica. in l. omnes dies. C. de feriis.* exaltata est super Apostolos. Angelos, & Archangelos, aut concedenter ponatur in duodecimo cœlo, quod est trinitatis, secundum nonnullos, de quo nunc dicam,

dicam, quod non videretur esse inconueniens. Cum etiam Deipara dicatur, vt dicit Ioan. Damasc. *lib.3.c.12.* vbi Deiparam, Dei genitricem, Deique parentem, & proprie, & vere sanctam virginem celebramus. Nam, vt verus Deus est qui ex ipsa natus est: ita vera Dei genitrix verum Deum ex ipsa incarnatum genuit. Si ergo Dei genitrix est & mater, collocetur seu collocari debet ad dextram filij prout mater collocanda est, vt dixi suprà in 5 part. in 40. consid & non sub filio. Videtur ergo, quod virgo Maria condecenter poni possit in duodecimo cœlo, vbi est Deus. Et hæc dico solum pro quadam inuestigatione, non tamen istud assero, sed me remitto ad dominos Theologos. Quicquid sit, tamē ego teneo, quod in quocunq; loco sit, est super omnes choros Angelorum, super omnes beatos & sanctos cuiuscunque autoritatis & preeminentiæ fuerint. Dixi suprà *in 3. parte huius libri, in 4. consid.*

Etiam ex prædictis constat, quod cœli enarrent gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiet firmamentum, *Psal* 18. quod fit triplici via, & modo mirabili. Primo; ex eorum creatione ab immensa potentia. Secundo; ex eorum conseruatione & manutenentia eadem infinita sapientia. Tertio; ex eorum virtuali operatione multiplici eis collocata à suprema & impendenti clementia.

Circa primum; Cœlorum creatio pandit & enarrat gloriam Dei; quia tanta & talis operatio quæ est de nihilo ad esse productio, non potuit fieri ab aliqua intelligentia: cum ad eorum creationem requiratur infinita potentia, quæ potentia repugnat intelligentiæ, & Angelo. Ideo suo modo cœli pandunt & enarrant gloriam Dei ex parte eorum creationis.

Circa secundum; Cœlorum manutenentia, & eorum conseruatio, quæ immediatè à Deo pendet, etiam enarrat, declarat, & manifestat gloriam Dei: quia omnis creatura tam spiritualis, quam corporalis, quantum est de se, tendit ad non esse; & quanto perfectior, tanto maiori indiget manutenentia Dei. Sicut equus minori indiget manutenentia, quam Angelus: quia Angelus plures perfectiones habet equo; & omne esse præter primum esse, quantum est de se, intendit ad non esse. Ideo cœli in manutenentia tali tam mirabili enarrant gloriam Dei.

Circa tertium; Cœli enarrant gloriam Dei, ex eorum operatione virtuali. Vnde tot variationes, & temporum mutationes, frigora, calores, pluuiæ, sterilitates, guerrarum abundantia, & pauca pax, & iustitia, & quandoque inter homines infirmitates, pestes, & inter animalia terrę, volucres aëris, & viuentia in aquis, talia Dei concursu proueniunt, ex influētia cœlorum qui enarrant gloriam Dei: licet Deus possit aliter facere, & faciat quandoque, teste Beato August. *in libr. de Ciuitate Dei.* Sic Deus condidit res, vt suis motibus sinat eas peragere. Agunt causæ secundæ, virtute primæ causæ, & operationes earum, quando placet, suspendit prima causa, concurrens immediate ad effectum cuiuslibet causæ secundæ, quam causa vniuersalis secunda. Ita dicit amicus medicorum, in declaratione illius, *Psal.* 8. *Cœli enarrant gloriam Dei, &c.*

Aliqui verò ponunt duodecimum cœlum, quod est cœlum Trinitatis, quod dicunt Deum esse, secundum rem, & differre ratione. Nihil tamen aliud est (vt inquit Albertus) quam virtutis eius excellentia, quæ continet, & ambit omnia creata. Et esse in tali Cœlo, est esse in æqualitate virtutis Dei omnia continentis atque saluantis, quod solum conuenit Patri, Filio, & Spiritui sancto.

Nonnulli tamen dixerunt, tantum esse tres cœlos, ad quorum tertium se dicit raptum Apostolus *2. Epist. ad Corinth. cap. 12.* cum ait: Scio hominem in Christo ante annos 14. siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit, raptum huiusmodi vsque ad tertium cœlum. Tres autem cœli, de quorum tertio meminit Apostolus, sunt, vt dicit Damascenus *lib 2. cap. 6.* Cœlum aëreum, firmamentum, & cœlum firmamento supereminens, ad quorum supremum se mentis exstasi raptum Paulus asserit. Alij interpretantur alio modo, quod primum sit aëreum, secundum firmamentum, tertium spirituale; vbi Angeli, & Animæ sanctæ Dei fruuntur contemplatione. Alij distinguunt secundum tres angelicas hierarchias, vt primum Cœlum dicatur postrema hierarchia, secundum Cœlum media, tertium vero suprema hierarchia, vt ample explicant Ioa. Damascenus, & Commentator ipsius *in loco supr. allegato.*

Sexta consideratio; In cœlo empyreo sunt tres hierarchiæ, vt dixi ample suprà *in tertia parte huius libri.* Prima scilicet supercœlestis, quæ consistit in tribus personis. Secunda cœlestis, quæ consistit in Angelis. Tertia subcœlestis, quæ perficitur in prælatis, vt dicit Dionys. *in suo libro de cælesti hierarchia.* Et hæc cælestis hierarchia est triplex, quædam superior, quæ dicitur epiphania, & continet tres ordines, scilicet, ordinem Seraphin, Cherubin, & Thronorum, & ista est excellentior aliis, vt dictum est ibi. Ideo non aliter insisto, ne fiat repetitio eorum, quæ iam dixi. Et ibi etiam dictum est, quod inter nouem ordines, ordo Seraphin est dignior, & excellentior. Et ad ibi dicta me remitto circa huiusmodi excellentiam hierarchiarum, quæ sunt in vndecimo cœlo, vt etiam suprà dictum est.

Sunt enim quidam, qui subtiliori succo de non discendo, torporem operiunt. Dicunt enim cœlestem hierarchiam non in plenitudine scientiæ, sed charitatis culmine finiri; vnde Seraphin, qui denominatur à plenitudine charitatis, supremus est ordo, sub quo Cherubin qui à plenitudine scientiæ nomen accepit. In Seraphin tamen minorem esse scientiam, quam in Cherubin, Catholici negant, patet ex *2. lib. sent. dist. 9.* Tantum igitur Seraphin in scientia Cherubin excellit, quātum in charitate excedit. A charitate supremus ille ordo tanquam nobiliori Dei dono nominatur, ad quod profecto scientia ordinatur. Cherubin autem non à charitate, sed à scientia nominari debuit, quia iam superior ordo à charitate nomen sibi vendicabat.

Sed aduerte ad vnum, quod tanta sit nobilitas, & excellentia Angelorum, quod, vt dicit Anselmus in quodam sermone, si vnus Angelus staret in cœlo stellato, & tot essent soles quot sunt stellæ, claritas istius solius Angeli offuscaret omnes illos soles sua claritate, sicut modo claritas solis offuscat claritatem stellarum. Et ibidem dicit, quod ille Angelus tantum transcendere nosceretur pulchritudinem solis, quantum sol transcendit pulchritudinem terræ: imo magis incomparabiliter. Hæc dicit Bernar. de Bust. *in 2. part. sui Rosarij. serm 10. litera B.*

Septima consideratio S. Thom. *in scripto eius super libris de Cœlo & Mūdo. 2. lect. 25.* dicit, quod omnes stellæ præter Planetas sint in supremo cœlo, quod intellige in firmamento, quod dicitur secundum aliquos supremum: sed in empyreo nullæ sunt stellæ, vt dictum est ante. Ex quo ergo prædictæ stellæ sunt supra Planetas, videntur esse digniores propter altitudinem, & superiorem locum, quem obtinent, & quia ap-

proximant diuinitati. Et de poteſtate huiuſmodi ſtellarum fixarum, an ſit maior poteſtate Planetarum, vel econtra, ponit Cœlius *li.1. ſuarum antiq. lect. c.17.* vbi inquit, magnam altercationem eſſe inter ſtudioſos, qui quandoque ſtellis non errantibus, quæ ſunt fixæ, vim eminentiorem cæteris aſcribunt: quandoque vero è diuerſo, & vt plurimum, communem felicitatem pro naſcentis modo, menſuráque à proſperiore Planetarum ſtatu contribui ſanciunt: à fixis verò quandam incomparabilem, extra quam opinetur aliquis, fortunæ benignitate. Quam ſententiam dicit comprobatam eſſe à Ptolomæo. Alij omnino Planetas vi effectúque præpotentiores oſtendere conantur, cum Procli ſententia, tum rationibus id euidenter monſtrantibus. Accedente item veterum teſtimonio qui Planetas velut quoſdam mundi Principes intelligerent. Quo autem diſcerniculo certiore iſta teneant bonarum literarum ſtudioſi. Aſtra (inquit 2. Cœli Ariſtoteles) nequeunt per ſe, & propriis moueri motibus aut locum mutare, ſed orbi infiguntur, veluti in tabula nodus. Itaque orbis motu feruntur, cui inhærent. Cæterum Planetas deprehenſum eſt diuerſo ferri inceſſu, at tum velocitate, tum tarditate plurimum diſcrepante, atque ſitu etiam: quoſdam namque exortum petere, in occaſum alios remeare: porro in auſtrum deiici hos, in Septentrionem protolli aliquos. Ideóque ex motus inæqualitate nomen quoque adeptos, & aſſequutos. Ex qua item certius coniectatum orbibus eos diſtinctis ferri. Fixas vero globi octaui ſtellas dicimus, non quod non moueantur. Nã duplici ſaltem circumagi motu animaduerſum iunioribus eſt, quibus & globus, in quo ſunt, motibus rotatur. Altera ab ortu in occaſum. Reliqua ab occaſu in exortum ſuper Zodiaci polis, tantæ tamen tarditatis, vix vt percipi vel annis centum queat. Nec item fixas dixeris, quod orbis modo circumferantur. Nam & hoc eſt illis commune cum Planetis, quod 2. *Cœli*, (vt dictum eſt) aſtruitur. Sed ita dicuntur, quia eandem perpetuò ſeruant figuram, ſitum, propinquitatem, diſtantiam. Diuerſitas Planetarũ in motu, dum vel propiores nobis fiunt, vel remotiores, cauſa eſt (ſicut philoſopho placet) valida, vt varij producantur effectus. Vniformis autem, & conſtans motus mobilis primi, id agit, vt diuerſitas hæc æterna ſit, ac vniformi pergat periodo, ita dicit Cœlius *in prædicto loco.* qui etiam aſſerit, Chaldæos dixiſſe, Planetas interpretes, quoniam ex aliis aſtris, quæ tum minime errant, tum certum ſeruant, & ſtatutum meatũ, ſola hæc, inceſſu proprio, ſuáq; nitentia, res futuras inſignitas oſtendant, ac veluti Deorum mentem interpretentur. Eſſe autem hoſce Saturnum, Martem, Venerem, Mercurium, Iouem: de hîs ſtatim dicam. Sed quod ad ſtellas fixas, quę ſunt in octaua ſphæra, cũ ſit aliis inferioribus nobiliſſima, vt dicit Ariſtoteles *in fine libri 2. de Cœlo.* ex quo ergo, etiam ſtellæ ibi poſitæ ſunt aliis nobiliſſimæ.

In hoc octauo cœlo ſunt quadraginta octo imagines ſtellarũ, in quibus eſt concordia apud omnes antiquos, ſicut dicebatur & ſunt in eis 1022. ſtellæ, quæ dicuntur ſtellæ fixæ, & mouentur vno motu, ſcilicet ad motum octauæ ſphæræ in centum annis fere vno gradu. & antiqui poſuerũt in ſex ordinibus. Ita, quod illas, quæ ſunt maiores, poſuerunt in primo ordine, & ſunt quindecim: & quæ ſunt infrà has, poſuerũt in ſecundo ordine, & ſunt 45. quæ ſunt infrà has, poſuerũt in tertio ordine, & ſunt 208 Quæ verò ſũt infrà has, poſuerunt in quarto ordine, & ſunt 474. Et quæ ſunt infrà has, poſuerunt in quinto ordine, & ſunt 217. Et quæ ſunt infrà has, poſuerunt in ſexto ordine, & ſunt 63. Ex his 48. duodecim ſunt in via Solis, & in Zodiaco, vt dicetur infrà, & ſunt in eis ex ſtellis 346. Nomina earũ ſunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpio, Sagittarius, Capricornus, Vrna, Piſces, de quibus infrà dicetur. Et remanent triginta ſex imagines, quarũ viginti vna declinant à via Solis ad Septentrionem, & quindecim ad meridiem: quæ declinant ad Septentrionem, habent ex ſtellis ſupradictis 360. & nomina imaginũ ſunt hæc: Prima eſt vrſa minor. Secunda eſt vrſa maior. Tertia draco. Quarta dominus flammæ, vel ſucceſſus. Quinta canis latrans, vel vlulans. Sexta corona ſeptentrionalis. Septima incuruatus, vel genuflexus. Octaua, vultur cadens. Nona gallina. Decima ſedens ſuper ſedem. Vndecima deferens caput algol, id eſt, diaboli. Duodecima tenens habenas. Decimatertia ſerpentarius. Decimaquarta ſerpens, Decimaquinta accuſator. Decimaſexta aquila volans. Alij habent, vultur volans. Decimaſeptima Delphinus. Decimaoctaua equus primus. Alij habent caput equi, Decimanona equus ſecundus: alius liber habet equus alatus. Vigeſima, mulier, quæ non nouit virum. Vigeſimaprima eſt triangulus.

Quæ verò declinant ad meridiem; habent ex ſtellis ſupradictis 316. quarum imaginum nomina ſunt hæc. Prima earũ eſt, Leo, quem quidam vrſum appellant. Secũda, algobor, id eſt, canis validus. Tertia, flumen. Quarta, lepus. Quinta, canis maior. Sexta, canis minor. Septima, arca Noe. Octaua, Serpens. Nona, vas. Decima, coruus. Vndecima, deferens leonem, & ipſius medietas eſt humanæ figuræ, altera equi. Duodecima, Leopardus. Decimatertia, thuribulum. Decimaquarta, corona meridionalis. Decimaquinta, piſcis meridianus. Hæc nomina ponit, & ordines ſupradictos. Ioa. de Saxonia, *in Comment. ſuper textum Alchabitij*; quæ hîc recitantur ſolum pro ordine ſupradicto: & intentio mea pro complemento huius operis non tendat ad aliud.

Eaſdem tamen imagines ponit etiam amicus medicorum *in c.2 ſecundæ differentiæ.* vbi etiam ponit de ordine ſtellarum, & imaginum viſibilium Cœli, tam in parte Septentrionali, quam meridionali, quem ideo vide, quia ibi ampliſſime.

Harum ſtellarum nomina ponit Auſonius Gallus his verſibus:

Ad Boreæ partes, Arcti iunguntur, & anguis.
Poſt has arctophylax, pariterque corona, genuq;
Prolapſus, Lyra, auis. Cepheus, & Caſſiopæa,
Auriga, & Perſeus, doltoton, & Andromedæ aſtrum.
Pegaſus, & delphinus, telum, aquila, anguitenenſque.
Signifer inde ſubeſt, bis ſex, & ſidera complent.
Hinc aries, taurus, gemini, cancer, leo, virgo,
Libra, & ſcorpius, arcitenens, capricornus, & vrnam
Qui tenet, & piſces: hi ſunt in partibus Auſtri,
Orion procyon, lepus ardens ſirius, Argo,
Hydrus, Chiron, thuribulum quoque piſcis & ingens,
Hunc ſequitur piſcis, ſimul Erydamque fluenta.

Octaua conſideratio; In cœlis ſeptem ſunt principales Planetæ: Luna ſcilicet, Mercurius, Venus, Sol, Mars, Iupiter, & Saturnus. Venerem autem dicũt quandoque Luciferũ, quandoque vero Heſperũ fieri. Cæterum Planetas, id eſt, erratiles hos vocarũt, quod ex aduerſo Cœli ſuum motum peragunt. Nam Cœlum, & reliquæ ſtellæ ab Oriente in Occidentem mouentur: at ipſi ſoli ab occaſu in Orientẽ motũ habent. Et hoc exploratum habemus ex Luna parumper ſingulo quoque veſperi ad Orientem remeante, vt dicit Ioan. Damaſcenus *in lib.1. cap.6.* Vbi enumerat illos ſeptem Planetas, & poſſet conſiderari maioritas illorum

illorum ex altitudine loci, secundum scilicet quod sunt in altiori loco, ideo videntur esse digniores, vt dictum est in genere de existentibus in altiori loco suprà *in 1. part. in 14. consid.*

Et quod corpora superiora sint nobiliora, constat ex eleuatione eorum super omnia inferiora. Quanto enim corpus est nobilius, tanto debetur ei altior locus. Et nobilitas corporum superiorum patet ex figura, siue forma ipsorum, quæ est rotunditas, quæ est nobilior aliis figuris, sicut dicit Arist. *in lib. de Cælo & Mundo*, quod patet ex eo, quod omnes aliæ figuræ habent terminos. Rotunda autem figura habet formam circularem. Et circulus non habet principium, neque finem, sed in se terminatus est. Et primo Cœlum nobilius est inter omnia corpora. Est enim ingenerabile, & incorruptibile, virtutem habens actiuam respectu inferiorum. Omne autem agens nobilius est patiente: sed corpori nobiliori debetur forma nobilior, & forma sphærica siue rotunda nobilior est omnibus aliis formis, siue figuris corporalibus propter sui capacitatem, & interminabilitatem: quia non habet principiũ, neque finem, & est vna superficie contenta, ergo sphærica forma debetur cælo; ergo cœlum est sphæricum, siue rotundum, vt dicit Albertus Magnus *in sua philosophia naturali. de Cœlo & Mundo. c. 3. & in cap. 5.* Scribit etiam quomodo nobilitas corporum superiorum probatur ex impassibilitate eorum. Sunt enim impassibilia, & ingenerabilia, & incorruptibilia, virtutémque actiuam respectu inferiorum habentia. Et ideo, ex quo Saturnus est in altiori loco, vt dicit amicus medicorum, *in 4. c. doctrinæ quintæ*; videtur esse dignior Iupiter post, & supra Martem, & Mars post, & supra Solem, & Sol post, & supra Venerem, & Venus post, & supra Mercurium, & Luna post, quæ est in primo cœlo ascendendo, & Saturnus in septimo. vt suprà dixi in hac parte.

Vel etiam vnus potest dici dignior, & maior altero propter longitudinem, latitudinem, & magnitudinem, in eo quod continet plus altero. Ideo, cum Sol, & Luna plus contineant, quam alij Planetæ, eo, quia Sol continet terram centies sexagesies, vt habetur *in Margarita Philosophica lib. 7. tract. 1. c. 3.* Luna vnam de tribus partibus terræ. Alij vero minus continent, cum Mercurius sit vna pars de triginta duabus mille partibus terræ, Venus vna de triginta septem, Mars contineat tantum terram semel, & dimidiam. Iupiter terram nonaginta quinque vicibus, & Saturnus nonaginta vna vicibus, vt habetur *in d. li. 7. tract. 1.* & ibi ponitur de motu illorum, prout etiam supra hac eadem parte dixi. Nam Saturnus in triginta annis totum perficit Zodiacum. Iupiter in annis ferme duodecim percurrit Zodiacum. Sol vero inter centum sexaginta quinque diebus, & sex horis. Et, vt dicit Archid. *in c. 1. de regu lib. 6.* Sol omni anno cursum suum reperit, & Venus fere idem, & idem etiam de Mercurio, sed Luna fere perambulat totum Zodiacum in viginti octo diebus, vt habetur in d. loco c. 34. 33. 32. 31. & 36. Sed quicquid sit hac ratione, & ea etiam ratione; quia Sol est in medio stellarum, & Planetarum totum mundum vniuersaliter illuminans, tanquam sit luminare maius specialiter à Deo creatum, vt habetur *Gen. 1.* dicitur Rex stellarum, & Planetarum secũdum Isidorum *in li. de natura rerum*, quem refert, & sequitur Guil. Benedicti *in sua repet. c. Rayn. in ver. duas habens filias. extra de testam.* Solis laudes præcipuę describuntur satis ad longum per Cœlium *lib. suarum antiquarum lectionum 13. ca. 14.* quas hic referre volui. Sic enim ait: Solem Plato ipsius boni conspicuum filium nominauit, credidit quoq; esse Solem perspicuã Dei statuam in hoc mundo ab ipso Deo positam. Hũc veteres vt Deum venerabantur, deniq; quisquis non videt Solem in mundo imaginem esse vicariumq; Dei, is certe noctem nunquam considerauit, nec solem suspexit orientem, neq; item illius animaduertit munera, nec Areopagitæ Dionysij monumenta vnquam adiit. Theologi veteres dicebant reginam omniũ iustitiam è medio Solis throno per cuncta propagari, omnia dirigentem veluti Sol ipse omnium sit moderator: quicquid adest nobis boni, solari potestate adest, vel ab ipsa tantũ, vel etiamsi ab aliis: id quidem, vel à Sole absoluitur, vel à Sole per alia. Est quoque Sol elementaliũ virtutum dominus. Luna virtutis Solis domina generationis. Ideo Albumasar per Solem, inquit, & Lunam omnibus vim insinuari Moyses, cœlestium dominum in die Solem arbitratur, nocte Lunam, quasi nocturnum Solem. M. Tullius Solem veneratur vt ducem, & principem ac moderatorem luminũ reliquorũ, mundi mentem, & tẽperationem. Heraclitus fontem cœlestis lucis nuncupauit. Physici etiam cor cœli: id enim in æthere Sol est, quod in animali cor. Cuius id proprium, ne vnquam cesset à motu. Sũt, & qui ætheris oculũ nuncupent Solem. Pleriq; ex Platonicorũ scholis In Sole mũdi animam constituisse videntur. Quæ sphæram Solis totam implẽs per globum illũ quasi igneum, tanquam cor effundat radios veluti spiritus inde per omnia, quibus vitam, sensũ, motũ vniuerso distribuat. Hinc Astronomi dicunt: sicut Deus solus intellectualem animam nobis tribuit, ita sub Solis modo influxu eam mittere, id est, quarto duntaxat mense post conceptum, vt etiam infrà patebit. In Sole etiam enitescere imaginem diuinæ Trinitatis miram excogitatum est. Inibi siquidem tria quædam visitari distincta pariter & vnita. Primũ quidem naturalis animaduertitur ipsa fœcũditas sensibus nostris prorsus occulta. Deinde, lux eiusdem manifesta ex ipsa manans fœcunditate, ipsique æqualis semper. Postrema est ab vtroq; propagata calefactoria vis, penitus vtrisq; par. Cæterum ex Platonicorum doctrina non est negandum, Cœlum solémve esse calidum. Calefaciunt autem Solis radij salubriter pro ignea Solis viuificaq; natura. Sed ex quo protogatur talis calor, & lux Cœli, vide ibidẽ. De eo etiam habetur *Ecclesiast. 1.* Oritur sol & occidit & ad locum suum reuertitur, ibiq; renascens gyrat per meridiem, & flectitur ad Aquilonẽ. Ioan. Montaigne *in suo tractatu de praeminentia sacri Consistorij.* In primo argumento pro magno concilio, dicit, quod Sol amplius illustrat Lunam sibi proximam, quam cæteros Planetas, & stellas eidem remotiores: sed non dicit verum: quoniam Luna non est illi proxima. Cũ inter Solem, & Lunam, sint Venus, & Mercurius, ideo standum est in hac ratione, eo, quia est in medio Planetarũ: dicit etiam Plinius libro 2. cap. 6. quod Sol medius fertur amplissima magnitudine ac potestate, nec temporum modo terrarúmque: sed syderum etiam ipsorum cœlique rector, hunc mundi esse totius animum ac plenius mentem, hunc principale naturæ regimen ac numen credere decet opera eius æstimantes. Hic lucem rebus ministrat aufértque tenebras. Hic reliqua sydera occultat. Hic vices temporum annúmque semper renascentem ex vsu naturæ temperat. Hic cœli tristitiam discutit, atque etiam nubila humani animi serenat. Hic suum lumen cæteris quoque syderibus fœnerat præclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens. Et Sol ex sententia Platonis secundum Cœlium *lib. 13. Antiquarum Lectionum ca. 1.* sic

describitur: Sol cœlestis est ignis, qui solum ab ortu ad occasum ab eisdem aspici potest. Animal sempiternum, astrum animatum, diurnum ac maximum, huius syderis maiestas veteribus credita est diuina. Proinde religiosius dum percutitur fœdus, ab Agamemnone aduocatur apud Homerum, vt fœderum custos, & inspectrix omnium. Sunt qui tam amplæ potestatis sydus oculorum metiantur argumentis, & animi coniectura scrutentur, sed vanitas multis coarguitur indiciis, immensum esse. Plinius inquit; quia arborum in limitibus porrectarum in quolibet passuum millia vmbras paribus iaceat interuallis tanquam toto spatio medius." Epicuri scholæ sunt, quæ statuunt ea magnitudine esse Solem, qua videtur. Cæterum non peruidisse illos, quanta inde consequeretur absurditas. Si enim, inquit Cleomedes, in cœlestium orbium contemplatione tantus sit Sol, quantus apparet, profecto multæ simul in ipso magnitudines erunt; siquidem exoriens, & occidens maior videtur. Porro, non apud omnes eodem exoritur tempore. Nam cũ sit globata specie terra, alius apud alios oritur, & occidit, & medium cœli tenet. Quamobrem cũ accidat eundem apud alios oriri, & apud alios in medio Cœli existere, simul & maior, & minor fiet. Maior videlicet, quibus oritur, minor, quibus est in medio Cœli hora eadem, quod certe in eo absurdissimum censendum est. Horum namque effectuum ratio ea promitur à scientissimis. Maior; inquiunt, nobis Sol Oriens, & Occidens videtur, & minor in cœli constitutus medirul'io, propterea quod in horizonte per aërem densiorem, & humectiorem ipsum videmus. Eiusmodi namq; est vicinus terræ aër. In medio autem Cœli; quia in puriore cernimus, emissus ab oculis ad ipsum radius non reflectit. quod in alio contingit situ. Argumento sunt; quæ in aqua visuntur grandiora, corpulentioraque. Nam, & ex puteis altioribus Sol conspectus, idipsum patitur. Eisdem porro rationibus colligitur, cur in medio cœli Sol constitutus nobis videatur propior. Oriens vero, aut occidens remotior: hoc siquidem aëris efficit qualitas. In humectatiore namque crassioreque conspectu longius abesse creditur. Per purum vero interuallo videtur propinquiore. Proinde dicit Posidonius: si fieri posset, vt per parietes aliave solida corpora Sol videretur, multo amplior se nobis ingereret, & ampliore distare interuallo crederet. Visum porrò insigniter falli, iudicio esse potest colorum subinde in Sole mutatio, quod aëris affectio facit. Hactenus ille. Isti tamen Planetæ diuersis causis aliàs altiores, aliàs inferiores videntur, vt plenè declarat Plin. *eod. lib. 2. c. 16.* quem videas, & altitudinem illorum etiam ponit communem Ioh. Damasc. *lib. 2. cap. 7.*

Si vis tamen scire distantiam à superficie terræ ad superficiem Planetarum, vide quæ dicũtur *in d. Margarita in dicto li. 7. tractatu 1. c. 36.* vbi dicitur, quod distantia à superfecie terræ ad superficiem concauam orbis Lunæ (vt quidam scripserunt) est milliarium 107412. Distantia verò à terra ad superficiem conuexam orbis Lunæ, & concauam Mercurij, est milliarium 2081250. Ad conuexam Mercurij, & concauam Veneris 542750. Ad conuexam Veneris, & concauam Solis 3640000. Ad conuexam Solis, & concauã Martis 3965000. Ad conuexam Martis, & concauam Iouis 28845000. Ad conuexam Iouis, & concauam Saturni 46818250. Ad conuexam Saturni, & concauam firmamenti 61557500. Et est quantitatis dimidij diametri, singulorum diameter tota est 230715000. Circumferentia est. 410818571. Continet autem cubitos 3000. Ex his orbium spissitudo facile cognoscitur, & ibi dicitur, quod id, quod de quantitate stellarum in superioribus dictum est, credibilius redditur. Continet enim Sol terram centies sexagesies sexies, & tres eius octauas. Terra autem continet Lunam trigesies nouies, & insuper fere quartam eius. Sol autem maior est Luna sexies millies sexcenties quadragesies ter: & insuper eius continet medietatem, vti videre est in quinto Almagesti Ptolemæi, Distantia autem Planetarum à terra non semper est eadem propter eccentricitatem deferentis, & Epicyclorum quantitates propior est. Igitur Planeta terræ in inferiore parte Epicycli, circa oppositum augis, & remotior in superiori parte Epicycli, & augen deferentis. Et dicam in hoc cum aliis, quod nec ego iam dicta verificaui, sed ab aliis posita recitaui: cæteris de eadem re opinionibus prætermissis. & sint hæc iucunda & miranda.

Vlterius est aduertendum. Nam vt dicit gloss. *in verb. die Solis, in leg omnes iudices. Cod. de feriis.* Septem dies denominantur à septem Planetis, & Sol est in medio illorum, & descensiue sunt in firmamento affixi. Hoc modo, scilicet Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, & Luna. Et isti septem Planetæ maximam habẽt potestatem atque operationem in hominis generatione; quoniam secundum Astrologos, Galenum, & cæteros medicos: cum mulier concepit: in primo mense, dominabitur ibi Saturnus, qui semen in matrice mulieris receptũ coagulat, & condensat frigiditate & siccitate sua, iuxta illud *Iob. 10.* sicut caseum me coagulasti, In secundo mense, Iupiter ibi membra, & sanguinem tribuit. & si sit masculus, anima rationalis à Deo infunditur, scilicet quadragesima die à die conceptionis computanda, vt notat *in l. diuus. ff. de extraord crim.* In tertio mense, Mars subtiliat sanguinem, & humores cõdensat, & ordinat, & componit. Et à Deo anima rationalis infunditur embryoni, si est fœmina, die octuagesima pariter à die conceptionis computanda vt not in gl. fi. *in c. 1. 5 dist.* In quarto mense, Sol ibi vitalem calorem, & spiritum capiti, & cordi tribuit. In quinto mense, Venus organa sensibilia, & officialia membra, scil. aures, & nares, & similia perficit, & disponit. In sexto mense, Mercurius omnia foramina corporis componit. In septimo mense Luna suis limitibus membra diuidit. Et in hoc septimo mense (quia non sunt nisi septem Planetæ conceptui principaliter operantes) nascitur partus perfectus, vitalis, & salubris. Text. est de authoritate Hippocratis *in l septimo mẽse ff de stat. ho.* Et sufficit intrasse in septimo mense per duos dies, text. in *l. intestato. §. fin. ff. de suis, & legit. hered.* & notatur *in d. l. septimo mense.* Ideò si nascatur puer in septimo mense, post nuptias iustas præsumitur legitimus. Bal. *in l. iura constitui oportet. cum l seq. ff. de legib.* Sed pro hoc tex. est clarus *in d. l. septimo mense. in fi.* Si autem in hoc septimo mense partus nasci distulerit, & nascatur in octauo mense, tunc partus moritur; quia Saturnus redit super eo, qui frigiditate, & siccitate sua partum mortificat. Alias rationes refert Cœlius *li. 11 c. 1.* quas vide. Anima certe (quãdo spiritus est in sicco) habitare non potest. tex. *in cap Moyses, 32. quæst. 2.* quod valde facit pro Normannis, Anglicis, & Polonis vt possit bibere fortiter, ne anima habitet in sicco, vt dicit ibi glo *in ver. in sicco.* Si verò nasci distulerit in octauo mense, & nascatur in nono: hinc redit Iupiter, qui suo calore reperato partũ refouet, & custodit, taliter, quod nascitur vitalis. Sed si partus distulerit nasci in nono mẽse, nasci poterit in decimo, in quo redit Mars, qui sui caloris, & siccitatis beneficio partum facit re-

gi-

gredi iam robustum. facit text. in *l. Gallus in princip. ibi, in decem mensibus proximis. ff. de lib. & posthum. in l. fin. Cod. de posthum. heredit. instit.* Salomon vero decem mensium tempore fuit nutritus in vtero, vt habetur *Sapient. 7. in princip.* Et etiam capiendo mensem pro triginta diebus, Christus natus fuit in decimo mense post quinque dies, vt dicit G. Benedicti *in sua repetit. cap. Raynutius, in verb. & sobolem, quam gestauerit in vtero. num. 28. extra de testament.* vbi ponit quatuor miranda, quæ fuerunt in conceptione Virginis. Vltra vero decem menses mulier conceptum non portat in ventre, vt *d. l. intestato. § fin. ff. de suis & legit. hered.* saltem vltra duos dies in mensem vndecimum, vt *in Authentic. de restitut. & ea, quæ parit in vndecimo mense post mortem viri. §. vnum siquidem, versicul. quamobrem. vbi bona gloss. in verbo, perfecto collat. 4.* In quo vndecimo mense redit sol super partum, qui vitalitatem, calorem, & spiritum epati, & cordi refouet. Videatur de hac materia Plin. *in 7. naturalis historiæ c. 5. Aristoteles in lib. de animalib.* dominus meus Iason in *l. Gallus. in princip. in 11. colum. in gloss. in verbo, in decem mensibus. ff. de liber. & posthum.* De huiusmodi tempore partus quæsierunt, & Medici & Astrologi, vt dicit Aulus Gellius *in noctibus Atticis, libr. 3. cap. 16.* qui ibi plura differit. Tandem *in fine illius cap.* refert senatum adiudicasse bonorum possessionem nato in vndecimo mense. Quoniam nullum certum tempus statutum ei videretur: & ibi etiam ponit de natis in octauo mense, qui non sunt vitales, quod reprehendit Picus Mirandula *libr. 3 suarum disputationum. 18. capit. & in eodem lib. 15. capit.* dicit astra in his inferioribus nihil agere, nisi per modum causæ vniuersalis, sed non in particulari: quem allegat idem Benedicti *loco præallegato. numer. 31.* quem videas. Et prædicta hic inserta sunt ad denotandum excellentiam dictorum Planetarum supra alias stellas Cœli fixas. Amicus medicorum ponit etiam quinque dignitates essentiales horum septem Planetarum, *5. cap. differentia. 2. & capit. sequent.* ponit virtutes accidentales, per quas influentiæ eorum fortificantur. Altitudines autem illorum siue exaltationes ponit commentator super Damascenum *lib. 2. cap. 7.* non insisto: cum non sit præsentis speculationis, nec sit materia ad propositum.

Aduertendum tamen est ad vnum, quod dicit Abrahamus, vt Landinus ait, sunt septem angeli conductores horum Planetarum, scilicet, Caphiel, qui interpretatur, virtus Dei, & est conductor Saturni. Saliel, qui interpretatur, iustitia Dei, & est conductor Iouis. Samael auxilium Dei, & est conductor Martis. Annael populus Dei, & est conductor Veneris. Michael domus Dei, & est conductor Mercurij, Raphael medicina Dei, & est conductor solis. Gautiel & Gauriel, & est conductor Lunæ. Et dicit quemlibet illorum ducere mundum annos 354. & quatuor menses: fuit talis ordo, vt Saturnus duceret primo: quia hora Saturni creati sunt Sol, & Luna, & post Saturnum ducit Venus: inde Mercurius, inde Mars, inde Luna, inde Sol. Itaque ducatus omnium septem Planetarum assumit ann. 2480. & quatuor menses. Et cum Saturnus habuerit initium à creatione mundi, durauit vsq; ad ann. 354. & quatuor menses: quo tempore incepit Venus, & durauit vsque ad annos mundi 708. cum octo mensibus, quo tempore incepit Iupiter, & durauit vsque ad ann. mundi 1063. quo tempore incepit Mercurius, & durauit vsque ad ann. mundi 1417. cum quatuor mensibus. Quo tempore incepit habere cursum Mars, & durauit vsque ad ann. 1770. & mensibus octo. Quo tempore Luna incepit habere cursum sui regiminis, & durauit vsque ad ann. 2136 Quo tempore Sol incepit, & durauit vsque ad ann. 2480 & mensibus quatuor. Quo tempore iterum incepit Saturnus habere cursum, & durauit vsque ad ann. 2834. & octo mensibus. Et iterum Venus hoc tempore incepit, & durauit vsque ad an. 3189. Quo tempore incepit Iupiter, & durauit vsque ad an. 3543. & mensibus quatuor. Quo tempore incepit Mercurius, & durauit vsque ad ann. 3897. & mensibus octo. Quo tempore incepit Mars, & durauit vsque ad an. 4252. Quo tempore incepit Luna, & durauit vsque ad annos mundi 4606. cum quatuor mensibus. Quo tempore incepit Sol, & durauit vsque ad an. 4960. cum octo mensibus. Quo tempore incepit iterum regnare Saturnus, & regnauit vsque ad ann. 5305. sub quo natus est Christus, vt testatur satis Virgilius:

Iam redit & Virgo, redeunt Saturnia regna.

Quo tempore iterum incepit Venus, & durauit vsque ad an. 5669. cum quatuor mensibus. Quo tempore incepit Iupiter, & durauit vsq; ad an. 6023. cum octo mensibus. Quo tempore incepit Mercurius, & durauit vsque ad annum 6378. Quo tempore incepit Mars, & durauit vsque ad an. 6731. cum quatuor mensibus. Et si hoc anno dom. 1515. sumus adhuc sub regno, & cursu Martis, & regnabit vsque ad annum Domini 1355. Quo tempore incepit Luna & erit annus mundi 7066. de aliis futuris temporibus non curo amplius determinare: cum sciam & certus sim me talia non visurum: qui vero illis temporibus extiterint, semper sic dinumerabunt, & videbunt, sub quo Planeta erunt, & quis tunc regnabit. Cum tamen de Martis Ducatu adhuc habeamus decem annos, dubitandum est, si illo tempore viguerit pax. & Martis furor remissus fuerit, (quod spero Deo annuente) scire tamen melius possunt Astrologi, si eorum scientia vera sit: sed quicquid sit, ipse solus Deus nouit, qui nihil ignorat. Non negabimus tamen, quod influentia Planetæ aliquando aliquid operatur. ita quod magis potest aliquid euenire sub vno Planeta, quam sub alio, & diuersimode, vt dicit amicus medicorum in *6. & 7. c. differentiæ secundæ.*

NOna consideratio in octauo cœlo (ex quo magis excellit) sunt decem circuli, quorum sunt sex maiores, & quatuor minores. Maiores sunt Zodiacus æquinoctialis, colurus solstitiorum, colurus æquinoctiorum, circulus meridianus, & horizon. Et inter istos Zodiacus est maior cum in eo contineantur duodecim signa, quorum aliqua versus austrum declinant, & dicuntur australia, vt Libra, Scorpio, Sagittarius, Capricornus, Aquarius, Pisces. Alia vero declinant versus septentrionem, & dicuntur borealia à vento septentrionali, scil. Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo. Et hæc duodecim signa habent maximam operationem in cœlo, & maximam influentiam circa corpora inferiora. Inter prædicta tamen semper Aries præcedit, & dicitur dignius aliis. Vnde secundum philosophos, est primum signum: secundum Catholicos, Sol creatus est in Ariete, de quo signo & omnibus aliis vide Anton. Florent. in *3. part. suæ summæ tit. 31. cap. 2. & 4.* vbi ponit de omnibus signis, & de naturis illorum, & quomodo Christus transiit de vno in aliud. Et etiam est dignius: quia in primo loco ponitur. Et, vt dicit Cælius *lib. 1. capit. 8.* vt principem inter Zodiaci signa locum Aries habere creditur: ex quo dicunt Astrologi mundum habuisse initium, tempore quo sol habuit introitum in Ariete, & vocant Astrologi illud

signum principem aliorum signorum, vt habetur in *Algorismo, in lib.3.de signis, de ariete, & tauro.*

Et ad obiectum, quod fieri posset, quare sit principium, cum circulus non habeat principium, neque finem. Respondet Ptolomæus in 156. *propositione primæ partis quadripartiti*, quod ideo est principium ab Ariete, eo; quia est masculinum signum, & agens est dignius passo, & æquinoctialis transit per ipsum, & abunde, id est, ab æquinoctiali incipit maior mutatio totius firmamenti.

Sed aliquis diceret, per istam rationem, videtur, quod initium debeat esse à Libra: quia est signum masculinum, & æquinoctialis transit per ipsum, & maior motus firmamenti est ibi: quare ergo inceperunt ab ariete potius, quam à libra? Ptolomæus in 140. *propos. quadripartiti.* soluit, & dicit: quod principium in firmamento est ille locus, in quo complexio corporis est humidior, sicut prima ætas animalium est, in qua complexio est humidior. Potest tamen aliter dici, quod ab ariete incipit generatio, à libra vero corruptio, Ita dicit Ioannes de Saxonia in *commen. super textum Alchabity.*

Et licet dicatur ab Astrologis, quod prædicta signa habent magnam influentiam in corporibus inferioribus. Eo tamen: quia Augustinus in *libro 5. de ciuitate Dei*, iis non assentit, nec etiam alij sancti patres, Doctores Ecclesiæ, & Theologi, vt habetur in *Margarita Philosophica, libr.7.tract.2.ca.12.13. & 14.* Etiam Picus Mirandula in suis disputationibus multa scripsit contra eos. Ideo aliter non insisto, sed me remitto in reliquis ad Theologos: vnde non liceat, Christianis obseruare, & colere elementa, aut lunæ, aut stellarum cursus, aut inanem signorum fallaciam pro domo facienda, vel propter segetes, vel arbores plantandas, vel coniugia socianda, vide text. ad hoc in *capit. non licet.* 28. *quæstion.* 5. alias est idololatria, vt in *capit. illos planetarios. cum capit. sequent.* 26. *quæst.* 2.

Aliquid tamen (sub protestatione, quod non intendo his assentire) ex doctrina aliquorum, dico de virtutibus & potentiis eorundem in specie, scilicet, quod homines, qui nascuntur sub his signis magnis, & vtplurimum participant de vna qualitate, quam de alia, hoc modo: Primo; nati sub ariete sunt capite malleati, densis crinibus instar velleris supra frontem eleuatis, quasi capite certarent vel pugnarent. Iulius Firmicus tradit, nasci gibbosos, qui in 7. part. arietis habuerunt horoscopum. Et idem refert sericarium textorem nasci, qui habuerit horoscopum in 28. par. arietis. Homines vero signi tauri, sunt oculis magnis, barba rotunda, collo grosso & breui, & magni comestores. Et inquit Iulius Firmicus, & quicunque habuerit horoscopum in 21. par. tauri, lanceati, hoc est, ictu lanceæ morientur. Sub signo Gemini nati, calidi, bifrontes, & duplicis animi natura sunt. Sub cancro nascuntur breues, sed lati pectoris, vt cancri, homines & sub hoc signo nati semper habent lites cum suis fratribus & sororibus. Homines vero lati cordis sunt sub Leone, ad magnos aspirantes honores, dignitates, & dominia procurantes. Sub Virgine homines nati, ephebi, & tenues, plerique tamen eorum subtili ingenio sunt. Libra, tam viros, quam mulieres, pulchra facie barbáque, & superciliis, & planis capillis, decenter ornat atque parat. Scorpionistæ facie sunt rubea, naso aquilino, oculisque ardentibus, fraudulenti, & deceptores, vt in pluribus euadunt. Sagittarius, bellicosos, venatores, sagittarios facit. Hæc Capræ constellatio, homines longa facie, scilicet mento acuto, capillis asperis, atque voce caprina apparentes. Huius Aquarij homines bonorum sunt profusores, damna inferentes. Paruæ sunt staturæ homines constellationis piscium.

Quoniam suprà vidimus, quod Aries est primus: sed quare positus sit Taurus post Arietem: deinde Gemini, postea Cãcer dicit Albumasar, quod quatuor sunt qualitates simplices Elementorum, scilicet caliditas, siccitas, humiditas, & frigiditas. Et duæ ex istis sunt sicut agentia, scilicet caliditas, & frigiditas. Aliæ vero duæ, sicut patientia. Agẽtia autem digniora sunt patientibus, ideò inceperunt ab agentibus. Et agentium vnum est principium generationis, scilicet caliditas, & aliud principium corruptionis, scilicet frigiditas. Res autem prius generatur, quam corripitur: ideò posuerunt Arietem in principio, quod est signum calidum & siccum de natura ignis, qui est primo calidus. Et Cancrum in fine, quod signum frigidum & humidum, de natura aquæ, quæ est primo frigida. Et Taurum post Arietem, quod est signum frigidum & siccum, de natura terræ, quæ est primo sicca: quia siccitas terræ conueniens est calori ignis. Etiam posuerunt signum Geminorum ante Cancrum: quia est signum calidum & humidum de natura aëris, qui est primo humidus, & humiditas aëris est conueniens humiditati aquæ. Ita dicit Ioan. de Saxonia in *loco suprà alleg.*

Decima consideratio est de mundo, & prius videndum est, quid sit Mundus. Nam Cleomedes *in libr. de orbium cœlestium contemplatione*, ita diffinit: Mundus est constitutio cœli & terræ, & naturæ rerum, quæ intracluduntur. Hic omnia continet corpora, nullo penitus extra relicto, non infinitus quidẽ, sed terminatus: argumento, quod à natura gubernatur. Nullius enim infiniti natura esse potest, cum id continere, & ei dominari naturam oporteat, cuius sit naturæ. Quod vero naturam habeat administrantem, liquet; Primo: ex ordine partium: deinde earum rerum quæ oriuntur: inde tertio, ex partium inter sese consensu, mox ex miro ordine, quod hinc profluit emolumento. Naturam esse, Aristoteles censet, principium motus & quietis, in quo primo est, & non per accidens: at naturam efficientem, gubernantem, continentemque Plato opificem vocauit. Aristoteles vero in *lib. de mundo*, dicit, quod mundus sit vniuersitatis ordo, ac exornatio à Deo, & per Deum constituta: & quomodo mundus constet ex duobus, refert Cælius *lib. antiquarum lectionum* 1.c.4. & ibi etiam tria principia mundi esse asserit post Platonicos, quæ cum non sint præsentis speculationis, non aliter insisto. Dicit etiam Possidonius, quod mundus constet ex cœlo, terra, & terrenis cœlestibusque naturis, ex quo, licet in hoc meo libro mea etiam ponatur aliqua de cœlestibus, & laudibus seu excellentiis eorundem, sententia; tamen omnia comprehendens, intitulaui, Catalogum gloriæ mundi, tam terreni, quam cœlestis: qui quidem mundus laudandus est: vt ait Lucius Apuleius, in libro *de dogmate Platonis*; Quid mundo præstantius, lauda quam putas speciem, portio à te mundabitur. Pulchritudo enim illius ex quatuor à nonnullis commendatur, & orbiculari figura, quæ omnium prima est, ac maxime capax; item ex colore, qui Cyaneus est, id est, cæruleus. Ex magnitudine, postremo ex tot tantorumque siderum varietate. Ita Cælius *libro praenominato*, c.5. &

c.5. & ibi vide, cur pulchra fiant in mundo, & in sequ. determinatur, non esse dabile vacuum in mundo. Quid autem sit mundus, & vnde sit dictus, & quare homo microcosmus, id est, minor mundus appelletur, & quod caput eius, & facies orientalis regio, vltima pars occidentalis est: vide *in tractatu de locorum admirabilium mundi descriptione, cap. 52. qui est impressus cum Geographia Ptolomæi.*

Orbis dimensionem hic addere forte non erit alienum, vt eam describit Philippus Bergomas *in suo supplemento Chronic. libro* 7. ita dicens: Cæsar diuinis humanisque rebus singulariter instructus, cum consulatus sui fasces ageret ex senatusconsulto (vt Priscianus *in sua Cosmographia* scribit) censuit omnem orbem per prudentes viros admetiri. Et ideo à suo consulatu vsque ad consulatum Saturni per triginta continuos annos missi sunt dimensores viri doctissimi Electi, & in Geometrica arte periti, per omnem terram ad Præsides, Duces, & iudices prouinciarum: vt describerent, mensurarentque terras, aquas, nemora, plana, concaua, montes, colles, itinerarium, maritimúmque, etiam loca nauigaturi tangere deberent: & si forte aliquid prodigium in his occurreret, illud senatui Reique publicæ scripto nuntiarent. Et sicut in eodem authore referente, repertum est, quod omnis orbis habet famosa maria 30. insulas 27. montes famosos 40. prouincias 78. vrbes insignes 370. flumina magna 94. gentes 125. Cuius etiam orbis ambitus est trecenties, & quindecies centena passuum millia. Longitudo vero terræ habitabilis est ab ortu Solis vsque ad occasum, & ab India vsque ad columnas Herculis in Gaditano freto octies quinquies centum septuaginta octo milliaria. Cuius quidem longitudinis dimensio comprehensior, id est, intelligibilior est per mare, quam per terras. Latitudo autem terræ ab australi littore Oceani, ab Æthiopia vsque ad ostium Thanais fluminis in Septentrione fere dimidio minor est, quam longitudo prædicta, & continet quinquagies 462. milliaria. Repertum est etiam, quod profundissimum mare continet spacium 15. stadiorum in perpendiculo.

VNdecima consideratio determinet, quale seculorum sit dignius & excellentius aliis: sed prius scitu dignum est, quod Ioan. Damascenus *lib. 2. cap* 1. varias enumerat seculi acceptiones. Quoniam, vt dicit, hoc nomine quæuis duratio, siue principium habens & finem, siue sortita principium sine fine, siue carens, vtroque exprimi & significari comperitur. Enimuero seculum pro vita præsenti, quæ principio & fine clauditur, frequenter in Sacris literis accipitur, vt habetur *Luc. 20. c.* Filij huius seculi nubunt, & traduntur ad nuptias, & *Matth* 28. Ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Inde tempora secularia dicta sunt, quæ altera dierum noctiumque reuolutione hic in vita succedunt. Vnde Paulus *ad Titum* 1 *cap.* Quam promisit, qui non mentitur, Deus, ante tempora secularia. Seculum etiam sæpenumero pro huius vitæ desideriis cupiditatibusque ponitur, quemadmodum etiam mundus. Paulus *ad Rom* 12. Nolite conformari huic seculo, sed renouamini in nouitate sensus vestri. Deus etiam ante secula esse dicitur, quod ante mundi constitutionem ab æterno extiterit. *Psalm.* 74. Deus autem Rex noster ante secula operatus est salutem in medio: & creasse secula dicitur, quod hanc visibilem mundi machinam condiderit. Paulus *ad Hebræos. cap.* 11. Fide intelligimus aptata esse secula verbo Dei, vt ex inuisibilibus visibilia fierent. At vero seculum pro futura vita, quæ interminata est, & principium habens fine caret: inuenitur frequenter in Scriptura, siue ea beatitudinis consecutorum sortem fuerit, vt *Marc. cap.* 10. Et in futuro seculo vitam æternam, siue æterna felicitate perpetua priuandorum, vt *Psal.* 10. Inimici Domini mentiti sunt ei, & erit tempus eorum in secula: quia perpetuus eorum futurus est cruciatus & damnatio. Demum pro æternitate principij & finis, sæpe sumitur seculum, vt *Psal.* 89. Priusquam montes fierent, aut formarentur terra & orbis, à seculo & in seculum es Deus, & in hoc significatu sumptum, seculum seculorum omnium contentiuum est, quod æternitas omnia perambiat & superambiat secula. Hinc Deus ipse, Rex seculorum dicitur apud beatum Paulum, vbi ait 1 *ad Timoth.* 1. Regi seculorum soli inuisibili Deo, honor & gloria, vt dixi *in prima consideratione suprà eadem parte.* Et regnum eius, regnum omnium seculorum nuncupatur. *Psalm* 144 Regnum tuum omnium seculorum, & dominatio in omni generatione & generationem. Et vt dicit, commentator Damasceni, dictio geminata, siue in singulari siue multitudinis numero, perpetuitatem designat fine carentem, vt habetur *Psalmo* 144. Et laudabo nomen tuum in seculum, & in seculum seculi. Et *Apocal.* 4 *cap.* adorabant viuentem in secula seculorum. Idem Ioannes Damascenus accipit seculum pro ætate mundi, id est, temporali duratione inter duas insignes atque notabiles hominum mutationes intercepta.

Ex hoc pacto, vt dicit commentator Damasceni, septem solent assignari ab authoribus secula. Primum fuit à mundi exordio vsque ad exordium Noe, quod durauit secundum Hebræos ann. 1556. secundum vero 50. interpretes, & Isidorum *in 15. Ethicor.* 2242. Diuus verò Hieronymus millia duo non plenè dicit, Augustinus verò *in 15. de ciuitat. Dei. cap.* 10. 2262. Philippus Bergomensis 1. *lib supplementi Chronicor.* Secundum verò seculum à Noë vsque ad Abraham, cui primum mandata est circuncisio, & durauit secundum Hebræos 292. annis: secundum verò 50. interpretes, & Isidorum 942. Tertium ab Abraham vsque ad Moysen, & hoc durauit 25 annis, secundùm eundem Philip. Bergomensem, computato numero suo ab vno tempore ad aliud. Quartum fuit à Moyse vsque ad Regem Dauid. quod durauit ab anno mundi 3686. vsque ad annum mundi 4124. & sic durauit annis 485. vt refert Philipp. Bergom *in princip. lib. 6. supplementi Chronicor.* Quintum à Rege Dauid, qui fuit primus Regum, à quibus secundum carnem descendit Christus, vsque ad transmigrationem Babylonicam: quod durauit per annos 485. vt Isidorus ponit. Aduerte tamen, quod Philip. Bergom. de his duobus seculis non fecit nisi vnum. Sextum seculum fuit à prædicta transmigratione Babylonica ad Christi aduentum, & durauit annis 50. vel circa. Septimum, ab aduentu Christi in carnem ad finem mundi extenditur. Octauum verò consummatione seculi sempiternum durabit. Et id ipsum est, quod venturum futurúmque seculum dicitur prorsus interminum. Et illud est posterius omnium, siue sit septimum secundum aliquos, cum ante consummationem seculi complures enumerat tantum sex, vt Philipp. Bergom, & glos. *in proœm. sexti, in ver. profectus.* & Alexand. *in l si infanti. Cod. de iure delib* Cardinalis & Moderni *in cap. 3. de sponsalib. & in rubric. de del. puerorum.* Siue sit octauum, vt dicit

Commentator Damasceni, quod vtrunque est vero consonum, & non alienum à ratione, & excellentius & dignius: cum sit posterius omnium, & cætera claudat, sit sine fine futurum, & beatis diem perpetuæ claritatis sine noctis alternatione irradiaturum. Quoniam, vt habetur *Apocalyps.* 21. Nox ibi non erit: Improbis autem noctem perpetuam, ignem atque intransibilem: quia nunquam finiendam, neque in diem commutandum esse superuenturam, ita dicunt Damascen. & eius commentator *in loco prædicto.*

DVodecima consideratio est de quatuor elementis, quæ sunt in mundo, quod illorum sit dignius, nobilius, & excellentius. Et si credamus Aristotelis sententiæ, ex Auerrhois 1. *cæli* confirmatæ. Terra inter elementa ignobilior est. Ignis vero nobilitate præstat, quæ rerum series, vt dicit Cœl. *lib. antiquar. lection.* 1. *cap.* 3 non modo in iis visitatur inferioribus, sed in corporibus item cœlestibus. Nam, vt Aristot. *in* 1 *lib. de animalibus*, dicit, Lunæ naturam persimilem videri terrestri naturæ. Cæterum, sicut ignis naturæ suæ nobilitate, raritate, luciditate in mundi ratione, qui ambiret, maxime contulit. Ita terra soliditate insita ad media mundi conpingenda perutilis ac necessaria fuisse videtur. Eam vero Optimum Maximum Deum chorum aliquem diuini templi medium constituisse, amplius animaduertenti patet. Nam cum mundum (vt Platonici volunt) vbique construeret rationis plenissimum, quo clarius suum referret authorem: in sphæra qualibet viuentia pleráque collocauit; quæ non templum modo redderent excultissimum: sed summi Pontificis laudes assiduè concinerent. Quod ipsum humanas iisdem mentes in meditullio positas facere voluit. Hæc vero est illa veteribus celebrata Musarum chorea, quæ ad Apollinis ipsius imperium recinit perpetuò saltatque. Ipse vero, vt ait Orpheus, Cœlum vniuersum cythara temperat canora. Apollo vero hic non alius est, quam Deus, quem vniuersalem vocat Pythagoras, dictúmque vult simplicem ac vnum, vel ab aliis sequestratum, & multitudinis, nescium. Et quoniam Pythagoræ incidit mentio, quem Plato eximiè veneratur. Id quoque ingenium effulsisse diuinum grauissimi authores prodidêre. Succurrit, quod ex doctrina promitur eiusdem pertinétque ad nostri huius Elementi præconium. Hic enim, sicut accepimus, & meminit in libris de cœlo & mundo Aristoles terra è stellis vnam esse prædicabat, & plerique alij dicentes terram, si vniuerso compareretur, esse veluti punctum, vel quasi stellam quandam minimam reliquarum. Propterea si mente reuoluas te esse in quodam sublimi mundi loco, vnde oculis subiiciatur terræ moles, aquis circumfusa, & solis syderúmque radiis illustrata, non aliam profectò visum iri probabile est, quam qualis modo visatur lunaris globi species. Verum hoc quæso cuiusmodi putas, quod in spatij medio æquilibrata per ambitum tanta cœlorum maiestate obuallatur, quorum rotata vertigo motu, vt Varro dicit, orbito, immensam illi confert salubritatem, dum noctis dieique custos ita attemperat annum, vt alimentorum omnis generis nec copia desit, nec bonitas? Illa vero cœlestium radiorum in vnam eam coniectio, ac veluti disiectorum aggregatio, qualem non modo splendoris excitat micantissimam claritatem: sed comparat inde virtutem quandam, non me fallit, Plotinum scribere etiam radiis contemperationem non posse obuenire, vt coalitu cumuloque nouam sibi concilians virtutem, aut miserabilis aliqua inde forma dissultet. Quod vero ibi aufferendum? Cum Plato terram vocat Deam antiquissimam Deorum omnium, qui cœli ambitu clauduntur: putat Plotinus hoc loco terræ à Platone animam esse contributam. Quæ cum animantia propaginet innumera, sitque animalis maximi, id est, mundi membrum, tum inprimis non absque necessitate, tum nec aspernabile censendum est, inquit, animal esse, sed intellectuale atque diuinum, & sensu pollens. Nam cum anima vim iudiciariam habeat, habet & facultatem, per quam, dum spectat in corpus, de passionibus illius valeat iudicare: sed hæc ille viderit. Nobis certe ex iis, quæ hactenus deprompta sunt, iamiam minus videtur mirum, cœlestem patrem rationales animas conditoris lumine obsignasse, vt latè dominentur. Sed hic lubet concludere, rursúmque præscripto ambitu peracto, canere receptui. Quod si quem peruicacius terræ nomen, vt vile, offendit: is mihi haud ita multa videtur lectitasse, cum & scientissimi Philosophi Lunam ætheream terram appellare non dubitarint. Nam & Mercurio aquam attribuerunt, aërem Veneri, ignem Soli. Sed amplius ordine mutato, ignem Marti ascripserunt, aërem Ioui, Saturno aquam, sphæram vero: quæ procul ab errore constituta Aplanes dicitur, dixerunt esse terram, in qua celeberrimi apud Poetas Elysij cogitentur campi, quod nequis risu explodere pergat, non absimile est, quod in sanctis habetur literis, *Matth.* 5. Beati mites: quoniam ipsi possidebunt terram. Et in thesauris eisdem, nonne terram legimus viuentium. Nonne Moyses & Dauid aquas per cœlestia fundunt? Et Nicolaus Theologus, Aquæ dicuntur (inquit) æquiuocæ. Nam quæ sunt super firmamentum, cœlestis sunt naturæ, quæ sub firmamento, elementaris. Augustinus in Geneseos explanatione, Saturni stellam esse frigidam contendit, ex aquarum supercœlestium vicinia. Soliditatem vero quasi terram adesse cœlo, ratione coniectari Plotinus putat. Nam terræ naturam opacam luci aduersam, & densitate immobilem, brutáque à cœlo lucidissimo & admotum maxime pernici, longè abesse arbitratur. Rursus & aquam, quæ insita frigiditate inprimis cœlo aduersetur, quod esse constat calidum primum. Latini firmamentum, à firmitate dictum autumant: quoniam, vt in Iob. legimus, Cœli quasi ære solidissimi fundati sunt. Ex iis satis constare potest, terræ elementum non esse contemnendum. Sed audi Platonis Timæum: Diuini (inquit) decoris ratio postulabat, talem fieri mundum, qui & visum pateretur & tactum. Constabat autem, neque videri posse aliquid absque ignis beneficio, neque tangi sine solido, & solidum nihil esse sine terra. Vnde mundi omne corpus igni & terra instruere fabricator incipiens, vidit duo conuenire sine medio colligante non posse: idem aerem & aquam inter ignem terrámque contexuit. Qualem igitur hunc mundi cardinem esse existimemus, tanta prouidentiæ maiestate constitutum? nonne regium verè? nonne animalium principe dignum? Vtinam tam grate beneficiam in nos, ac propensissimam conditori bonitatem recognoscamus omnes, quos non pigebit æqua modo lance expendentes. In sede media tam augusti, tam diuini templi, veluti sacerdotes locatos, qui iugiter tanti artificis laudibus personemus. Iam eram finem huic materiæ impositurus, cum illa ipsa (veluti munificentissima parens) terra, lasciuia sua tetractam commo-

commonuisse est visa, ac ornamenta sua ingerere pertexisse: Satis (inquit) me in mundi sese media constituram solidam, & vndique in me, nubibus meis conglobatam, contemplatus es. Cæterũ, quæ species rerum est, quæ varietatis maiestas, sic me inenarrabili herbarum, florum, fruticum, arborum, frugum copia conuestitam, &, vt Apuleius inquit, cæsariatam conspici? Quid Arabum odoramenta recenseam? Quid nara Dei thura? Quid Orientis aromata, & medicamina numerosa, sine quibus, vt nunc est, vix vita constiterit? Quid tot tantorúmque animalium, & mitium, & ferorum, ac cicurũ ag.mina subiiciam? Quid tantorum marium vastitatem? Quid gelidorum fluminum ac fontium perennem iucunditatem, lauacris abundis & collucentibus mire gratam? Quid piscium portentosam molem, temperatam, modicam, pusillam, ac pene magnitudinem nullam, memorem, an non cernis hic me speluncis vsque ad delitias excauatam? illic accliuem, ac superba montium proceritate surrectam, & quodammodo scansibili supercilio cœlum affectantem, ac humano genere dictantem vitæ leges? Alibi sum depressa vallibus & campestri planitie speciosa, incultáque, dulcissima vobis suggero alimenta in visceribus, nec homini sterilis. Ibi verò recondita seruantur auri, argenti, æris, ferri, aliorúmque metalla Nec satis marmora produco omnigaria molibus fulciendis, construendis, incrustandísque parietibus excidenda, & in statuas tantum non spirantes confirmanda. Nec gemmarum defuerat suppellex pretiosa, quibus vestri niteant articuli.

Sed & maris conchylia margaritas fœminis suggerunt. Nec linificæ Serum syluæ luxui vestro mollissimam abnegarint vestem. Taceo auicularum musicos cantus. Quid substructiones magnifico impendio nobiles repetam? Quid vrbium tantarum splendidissimam claritatem? Sed quod omnem excesserit admirationis captum: ego te animal prouidum, sagax, memor, plenum rationis & consilij, natum sustineo, vagientis fletum excipio prima, adultum edisco etiam delitiosè: opibus te contego meis, quicquid mihi est, summa hilaritate condonatur tibi; quia magni conditoris lumen in animorum claritate signatum animaduerto, iamjam à reliquis naturæ partibus abdicatos in sinus vos admitto meos: plura quoq; & largius impertitura, nisi Principem naturæ Deum, rebelli animo atque intestabili nulla non hora conuelleritis. Hæc sunt terræ præconia, & quæ pro excellentia & laude ipsius dicta sunt à Cœlio *in loco supra allegato.* Plura etiam laudabilia, & multum singularia de ipsa terra, vide per *Plinium in secundo suo libro capite* 65.

Ioannes Damascenus *in libr.*2. *cap.*6. ponit ordinem quatuor Elementorum, & proprias qualitates explicat, dicens inter cætera. quod aqua est leuior terra, vbi nomen *leuior* tantundem valet, atque *minus grauis*, cum aqua prorsus sit leuitatis expers; sicut & terra: verum, quia illa minus grauitatis quam hæc obtinet, minúsque deorsum deprimitur, aquea grauitas ad terram collocata, quodammodo leuitas esse videtur. Et plane hac ratione motus maiorem quam terra, sortitur nobilitatem; quod terra ad suum duntaxat locum, vbi extra illum fuerit, decumbit in suo vero loco ob densitatem & crassitudinem torpida manet, & immota. Aqua vero & ad suum præceps ruit, & in eo collocata vltro citróque agitatur, vt aqua fluuialis suo alueo manifestum præbeat indicium. Hinc cognoscitur & cognosci potest, quam pulchro ordine rerum Opifex hunc mundum constituerit. & pro suæ naturæ conditione Elementum collocauerit. Terram quidem in imo, quod sit omnium imperfectissimum, ob torporem, maximam densitatem, grauitatem, opacitatem, & ad ima depressionem. Aquam vero terræ supereminentem, quod minus ea immobilitatis, densitatis, grauitatis & motus deorsum, & perspicuitatem, translucentiámq; in se ostendat. Deinde aërem aquæ superposuit; quod agitabilior sit, rarus, leuis, sursum tendens, magísque perspicuus. Demũ ignem supremo constituit loco, vt qui Elementorum omnium maxime sit agitabilis, leuissimus, tenuissimus, in summum locum emicans, & ob suam tenuitatem ampliúsque cætera diaphanus, reliquáque naturæ dignitate excellens est. Sed vt dicit idem Cœlius, omnium bellariorum, iucundissimus ignis. Cœlius tamen *libro antiquarum lectionum decimoquarto, capite trigesimo octauo*, dicit: Quod aquæ vtilitates longe videantur igni præstare, & sic magis laudanda est. Quoniam multa sunt animalia, quæ absque ignis vsu degunt: degit autem sine aqua nullum. Nam si fuerint sine humoris potestate & exanguinata, exutáque à principiorũ liquore, interarescũt. Qui nec plantas ipsas, aut herbas florescere cernas citra aquæ humectationem. Qua ex causa Pindarũ recte autumant dixisse, *optima quidem aqua:* & Hesiodũ *in Theogenia*, Aquam statuisse rerum initium, & chaos nominasse, velut ab effusione. Si quidem fusilis fluibilísque, ac fluitans aqua est. Ad laudandam aquam affertur, & illud, creditũ veteribus Deos per Stygiam paludem iusiurandum concipere, vel quia à Diis & hominibus odio habentur, qui ad decertum procliuiores sunt, vel quia iuxta Hesiodũ, omnibus Elementis antiquior est aqua. Porro cum aquarũ infinitæ propemodum vtilitates sint, gratissimæque. Qui sacerdotia gerunt moribus Ægyptiorum, ostendunt res omnes liquoris potestate consistere. Itaque cum hydria ad templum ædémque casta religione defertur, tunc in terram procũbentes, manibus ad cœlum sublatis diuinæ gratias agunt bonitati. Cum prædictis concordant dicta Francisci Patritij *in Institutione Republic. lib.*7. *titulo decimo.* Vbi primo dicit, quod aqua ciuitatati perquam necessaria est. Mortalium namque natura facilius cuiusque rei indigentiam, quam aquæ ferre potest: desint frumenta, supperent surculorũ, arborúmque fruges, tutabimur vitam carne, aucupio, piscatu, oleribus, radicibus etiam herbarũ: verum vbi aqua deest, nulla cibi virtus, aut seruari, aut parari potest. Infelicem illam omnino patriam dicemus, quæ aqua careat, vel quæ eam noxiam habeat. Aqua itaque pro humana vita necessaria est, qui enim aqua priuatur, sine gladio interficitur, *Iudith cap.*7. Et ex ariditate aquæ is, qui patitur, inter mortuos computatur, *ibidem cap.*11. Ad idem apertè facit text. *in l. fin. ff. de riu & l. de pupillo § si quis riuos.* & ibi not. gloss. *in verb. securitatis ff. de oper nou nuntiat.* Er illud *Eccles.* 39. Initium necessariæ rei vitę hominũ aqua, ignis, sal, panis, botrus, vuæ, & vestimẽtum, & *capit.* 29. Initium vitæ hominis aqua & panis, vestimentum & domus. Coluntur aquarum calentium fontes, & stagna, quæ vel opacitas, vel immensa altitudo sacrauit. De aquarum præstantia, sicut apud Græcos competitur, optimam ex aquis, quæ citra vllam sit qualitatem, vel saporis, vel odoris: sed quæ mox hypochondria transmittant. Illæ verò incomparabilis sunt excellentiæ. Nã quæ illis immorãtur, ac inflant ventrẽ, grauántque, censentur nõ bonæ.

& amplius de aquarum præstantia per eundem Cælium, *cap.seq. & infra ista part.in 18.consider.* Circa huiusmodi autem quatuor Elementa non aliter insisto,cũ reliqua,quæ de ipsis possent dici,non sint præsentis speculationis:sed videatur supra allegatus.& *in Margarita philosophica in lib. 7. tract. 1.cap.42.43. &* 44. ad quam recurre pro summaria recognitione illorum, & ibi videre poteris multos Doctores allegatos. Aduerte tamen ad ea, quæ dicit in 43.*capit.*vbi asserit: Quod in terra est quadtuplex infernus, de quibus ibi & amplissime in 12.*lib.c.*42. 43. 44.45. & 46. Etiam de huiusmodi locis inferni amplissime per August Datum *in suo libro,in 1.part.cap.*14,Vbi de prędictis recenset,quid sentiant,& Philosophi,& Poetę, & Oratores, & Theologi, in quo non insisto; cum nostræ tantum intentionis sit laudare ea, quæ sunt laudanda, & quæ tendunt ad excellentiam, gloriam & honorem, non ad pœnam. Et etiam de excellentia & præstantia terræ, videatur Matthæus Vegæus *in tract.quem fecit de terra,sole,& auro.* Et sicut vsus aquæ necessarius, quoad potum, communis est omnibus brutis de iure naturæ,sic & hominibus: vide per Luc.de Penn. *in l. penult. C.de aquaductu,libro duodecimo.* Et quam vtilis & necessaria sit aqua fructibus terræ dicam infra *in 76.consid.*

Vnde illud Virgil.

Et cunctis terram vndamque iacentem.

DEcimatertia consideratio; Sunt quatuor partes Mundi,seu terræ,ex quibus tota terra diuiditur, Vna est, quę dicitur Oriens, alia Occidens,tertia Septentrio,& quarta Meridies. Et,vt dicit Cælius *lib.1. suarum antiquarum lect. cap.* 21. Oriens est nobilior pars mundi; quia dextram partem attinet.Quod sentit Arist *in 2.de Cœlo.* Cleomedes tamen dicit, dextrã Mundi esse in Septentrione,sinistram in Meridie,antica in Occidente,postica in Oriente. Secundũ quod idem Cælius *eod lib.cap.*9.dicit in mundo esse antica, postica,dextra & sinistra,sursum & deorsum. M.Varro *sexto Lingua Latina fragmento*, diuersimode orbis hasce constituit partes. Nam,inquit,cœlum qua tuemur dictum templum, eius templi partes quatuor dicuntur: sinistra,ab Oriente, dextra, ab occasu,antica,ad meridiem,postica ad Septentrionem. Eandem sententiam amplexatur & Plinius, cum ait: *Errantia sidera contrarium mundo agere cursu, id est,læuum seu à læuo in dextram præcipui.* Pythagoras vero,Plato,& Aristoteles mundi dextras ad ortum partes esse dixerunt,à quibus sit principium motus. Sinistras vero occiduas.Empedocles autem dextras quidẽ in æstiuũ tropicum, sinistras in hybernum reiecit. Et T.Liuius ab vrbe condita ex augurum scientia,dextras ad Meridiem partes statuit,ad Septentrionem sinistras. Et vide infr. *in 61. consid.*Si vero dextra cœli pars Oriens est, dicitur dignior & nobilior. Cum dextra pars sit dignior,vt supra dixi *in 1.part.in 11.consid.* Et,vt dicit Anton. Flor. *in sua Summa,in 3.part.tit.c.25.in princip.* Oratio fit versus Orientem propter tria. Primo,propter diuinæ Maiestatis iudicium, quod nobis manifestatur in motu cœli,qui est ab Oriente. Secundo, propter Paradisum ad Orientem constitutum, quasi quæramus ad Paradisum redire. Tertio, propter Christum, qui est lux: & Oriens nominatur, *Zach.* 6. Et ab Oriente ascendit,& ab Oriente aspectatur ad iudicium venturus, vt habetur *Matth.*29 Sicut fulgur exit ab Oriente, & apparet vsque ad Occidentem: ita erit filius hominis. Ioan.de Turrecre. *in ca. Ecclesiasticarum.*11. *dist.* citat alias rationes. videlicet eam, quod in Oriente natus sit nobis Saluator noster:& quia ibi habuit initium Euangelium,& per consequens salus nostra: Ex quibus concludit conuenientem esse consuetudinem orandi ad Orientem,tanquam ad dextram existentem, & sic in digniori loco. Et has tres rationes ponit etiam Ioan.de Selua. *in suo tract.de benefic. in 1.part.q.*5. Vbi dicit,quod caput Ecclesiæ Orientem respicere debeat. Et vide infra *in cõsider qua fit de numeris.vers.& inter alios.* vide etiam Polydorum *de inuentorib.lib.*5 *cap.*9.vbi scribit: *Cur in Orientem versi adoremus.*

Licet ex prætactis soluta videatur quæstio, an regio Orientalis, communiter infidelium, eligibilior, gratior,excellentior sit regionibus Occidentalibus,& communiter Christianorum; maxime propter ea circa quæ attendatur salubritas regionum. Tamen eam altiùs disputando, prout disputatur *in Speculo peregr. quæst. in c.3. pr. decad.* dicunt,Orientales,quod patria eorum sit gratior Occidentali, & ad habitandum eligibilior,& rationibus comprobabant. Primo sic;nam est,de mente Philosophi 6. *Polit.* septem esse,circa quę attenditur salubritas & nobilitas patriarum: quę maxime ad plagam Orientalem dextram cœli,vt dictum est,reperiuntur. Primum,nobilitas vegetabiliũ, scil. metallorum,aromatum, & gemmarum. Secundum, salubritas fontium, & fœcunditas fluminum pro generatione piscium, & irrigatione terrarum.Tertium, situs congruentior ad Solem, & propitior influentia quoad influxum cœlestem.Quartum,abundantia vtilium, & nobilium animalium vsibus hominum conuenientium. Quintum,amœnitas situs ex montibus, syluis,fluminibus,fontibus,& mari proueniens. Sextum,conueniens copia & salubris victualium. Septimum:temperies aeris ex regulari nascens dispositione horum. Et ex his septem Orientales se iactant excellere Occidentalibus,reddentes causam suæ iactantię. Nam,teste Petro Comestore, sunt insulæ suauissimæ, & multum senescentes nutriunt homines: ita quod nec in ipsis insulis mori possunt, nisi ad alias insulas transferantur.Etiam in India sunt arbores(vt scripsit Alexander Magnus in Arist.) quarum fructibus Sacerdotes Solis & Lunæ, quibus dicatæ sunt, vescuntur: ex quorum vsu ad trecentos annos Sacerdotum vita protenditur.

Secundo sic probatur ex Scriptura sacra, per quam Deus obedientibus promisit terram promissionis in Ægyptum ad plagam Orientis, quæ abundat lacte, melle,aquis,vt patet *Esaia* 1. *Deut.*6. Ad hanc quęstionem duabus conclusionibus *in dicto Speculo* respondetur. Prima, quod in quibusdam aromatibus, metallis,fructibus, gemmis preciosis Orientalis infidelium Regio excessit Occidentalium Christianorum Regiones, & è conuerso. Hoc patet ex supradictis, Quod fecit Deus propter duo. Primo, propter mutuã & amicabilem Regionem & hominum ad inuicem, communicationem, quæ nutrit dilectionem & amorem,ad quæ etiam disposuit,quod vnus homo vel patria altero homine vel alterius patriæ rebus indigeret, & è conuerso. Quoniam plerunque euenit, vt quod alteri superest,alteri desit. vnde ad hoc inuenta fuit permutatio,vt est text. *in l.1.in princ.ff.de contrahend.empt.*Secundo illud factum est, vt nemo vel nulla Regio inspectis propriis excellentiis se extollat & superbiat,quasi omnibus perfectior sit & sibi ipsi sufficiens omnino,& nullius egeat.Sicut raro est aliquis homo,quin à quolibet alio in aliquo bono manifesto vel occulto excedatur, & ipse quemlibet aliũ in aliquo excedat: sic Deus sapientissimus moderatus est, & tem-

& temperauit Regionum conditiones, quod fere quęlibet Regio abundat in aliquo, quo alia caret vel minus habet.

Secunda conclusio, Regiones Occidentales Christianorum simpliciter in his communibus, quæ sunt conuenientis, & optimi victus humani, pro conseruatione legalis & moralis vitæ longe eligibiliores sunt, & in tẽporalibus ordinatiores, & in naturalibus honestiores, temperatiores, & salubriores Regionibus infidelium Orientalibus. Et Italia, Francia, Hispania, Regiones Occidentales Christianorum, omnem terram Euilath, Indiam, Iudæam, superant & excellunt in bonis spiritualibus, in conuenientissimis bonis corporalibus & in ordinatissimis & honestissimis vsibus. Quod patet ratione, cũ felicior sit illa patria, in qua conditiones omnes optimæ Regionis conueniũt mediocriter & moderate, quam illa in qua vna aliqua ex his vel plures, non tamen omnes concurrunt. Sed ea sunt felicitate Italia & Francia, vt quæcunq; bonam Regionem efficiant, ipsæ sibi mediocriter, & temperate ministrent & suggerant: quod in aliis non contingit. Idcirco non iniuria videntur cæteris Regionibus Orientalibus præferendæ. Orbis dimensionem *supra in 30. consider. quæ de mundo tractat.*

DEcimaquarta consideratio, Secundum Astrologos, Philosophos, & Cosmographos, sunt quatuor principales venti, à quatuor mundi plagis oriẽtes. Subsolanus scilicet, ab Oriente. Auster à Meridie. Fauonius ab Occidente. Boreas à Septentrione. Et isti quatuor venti dicuntur cardinales, vt dicitur *in rubr. de Mundi descript. c.* 49. qui est additus Geographiæ Ptolemæi. Habent enim geminos hinc inde spiritus. vt ibidem dicitur *c.*25. Et ibi autor ponit Subsolanum pro primo. *in d. vero c.*42. ponit Boream pro primo, quẽ alio loco posuerat pro vltimo. Ideo non est multum insistendum in excellentia illorum ex prima denominatione, cũ diuersificentur per eundem sed ex alio excellentia illorum requirenda est. Et ita diffinit Albertus: Ventum esse vaporem terrenum, aeris superiora transcendentem, & Aërem ipsum fortius percutiendo impellentem. Sed *in d. c.*15. vetus dicitur, quod sit vehemens & violentus. Vis enim tanta est, vt non solũ saxa & arbores euellat, sed etiam cœlum, terrámque conturbet, mare commoueat. Et ideo inter fortiora cõnumerari posset, de quibus infra Seneca (autore Cœlio *lib. 11. suarum antiq. lect. cap.*18. eleganter & iucunde de ventorum causis finem complectentibus, sic inquit: Ventos dedit summus ille rerum Artifex ad custodiendam cœli, terrarúmque temperiem. Ad euocandas supprimendásque aquas. Ad alendos satorum atque arborum fructus: quos ad maturitatem cum aliis causis adducit ista iactatio. In summa cibũ attrahens, & ne torpeant, permouens. Dati quoque venti ad vlteriora pernoscenda. Quippe fuisset imperitũ animal, & sine magna experientia rerum Homo, si circumscriberetur natalis soli fine. Dedit enim ventos parens Deus, vt commoda cuiusque Regionis fierent communia, non vt Legiones Equitesque gestarent, nec vt perniciosa gentium arma transueherent. Habent etenim quatuor prædicti principales seu cardinales venti geminos hinc inde ventorum spiritus. Nam Subsolanus, qui Græce *Apeliotes* dicitur, & est calidus & siccus, sic vocatus, eo quod sub ortu Solis nascatur, à latere dextro habet Vulturnum, qui & Caracias vocatur. Hic dissoluit cuncta, atque desiccat, & hic alte tonat, de quo Lucret.

Altitonans Vulturnus, & Auster fulmin epollens.

A latere vero læuo habet Eurum, eo, quod ab eo fiat, id est ab Oriente, & est calidus. Et videtur, quod sicut Oriens est nobilior pars mundi ex quatuor, quod etiam hi venti prouenientes & flantes ex Oriente sint nobiliores & digniores.

Alius ventus cardinalis & principalis dicitur Auster, ab hauriendis aquis, & est validus & humidus, vnde & crassum seu nebulosum aërem facit & nutrit: hic Græcè Notus appellatur, eo, quod interdum Aërem corrũpat. Nam pestilentia (quæ ex corrupto aëre nascitur) Auster flans in reliquas Regiones transmittit. Sed sicut Auster pestilentiã gignit, sic Aquilo repellit, & in hoc extollendus Aquilo plusquam Auster. Nec est alienum inserere, quod refert Cœlius loco prædicto. Ventorum proprietatem miram in Lesbo fere apud Mitylenem obseruatam, vbi Austro flãte ægrotant homines, at Coro tussiunt: à Septentrione in integrum facile restituuntur. Scribit etiam Porphyrius, Atablum ventum esse in Apulia feruentissimum, nocumentum pestilentiámque inferẽtem. Nam Atabli flatus nimio calore Apuliæ pestifer est & grauis. Habet & hic Auster ventus planè meridionalis à dextris, Euroaustrum, sic dictum, quod ex vna parte habeat Eurum, & altera Austrum, & est calidus. A sinistris vero habet Euronotum, & ex humili flantem, & est humidus, calidus atque fulminans, generãs largas nubes, & pluuias latissimas, soluens etiam flores, temperate calidus, dicit Virgilius in Georg. quod melior est vis, quæ respicit Austrum. Et hic ventus à Gallis Marinus dicitur.

Alius & tertius est ventus principalis seu cardinalis quem Ptolemæus esse primum autumat, & dicitur ab eo Septentrio, frigidus & niualis, flat rectus ab axe: & facit arida frigora, & siccas nubes. Hic Apractias dicitur. Circius, qui & Thracias: hic à dextris septentrionis intonans facit niuium & grandinum coagulationes. Hunc Hispani Galliciũ vocant, propter quod eis à parte Galliciæ flat. Aquilo, qui & Boreas, à sinistris ex alto flans gelidus atque siccus, & sine pluuia: quia non discutit nubes, sed constringit. Hic enim sanus est corporibus humanis, cum pestem repellat, sed non fructibus terrenis, cum eos sua siccitate nimis constringat, & semina adurat. Vnde Virg.

Rapidíve potentia Solis
Acrior, aut boreæ penetrabile frigus adurat.

Et vidi pluries, quod quando diu flat ille ventus, inducitur fames. Hunc Galli biseam vulgari sermone vocant. de quo philosophice cecinit Ouid. lib. 6. Metam.

Apta mihi vis est, qua tristia nubila pello,
Et freta concutio, nodosáque robora verto,
Induróque niues, & terras grandine pulso,
Idem ego cum fratres cœlo sum nactus aperto,
(Nam mihi campus is est) tanto molimine luctor,
Vt medius nostris concursibus insonet æther,
Exiliántque cauis elisi nubibus ignes,
Idem ego cum subij conuexa foramina terræ,
Supposuíque ferox imis mea terga cauernis.
Sollicito manes totúmque tremoribus orbem.

Et vt habetur *Iere.* 1. ab Aquilone panditur omne malũ. Vnde vulgo dicitur: Anglos Gallorum, Gallos vero Italorum virgam & scuticam esse. Anglos quidem Galli, Gallos Itali ab Aquilone spectant. Aquilo igitur, quem repurgatoriam cœli scopam Philosophi vocant, hos in Italiam, illos in Galliam reflans expellit. Vnde Hier. appellat Aquilonem scopã viarũ quod flando purget quicquid temere in viis obiacet, simúlque conuerrat puluerem. E diuerso Austrum ab eodẽ

Sole super capite eorum currente. Cum autem Sol in Cancro est, vmbra eorum versus Austrum iacitur, in Capricorno ad Septentrionem protenditur. In hoc climate habitabiles sunt hæ prouinciæ Lybia maior, pars Æthiopiæ sub Ægypto, mare rubrum, pars Arabiæ felicis, pars vtriusque Indiæ intra Gangem fluuium, Sinarum Regio.

Secundum clima initium sumit in fine primi climatis. Medium vero habet, vbi dies maximus est horarum 14. & dimidiæ, & eleuatio poli graduum 24. & quartæ vnius. Finis autem, vbi dies horarum 13. & semis & quartæ vnius, & eleuatio poli graduum 27. & semis. Hi æstatem & hyemem nobiscum habent, sed calidior est omni tempore. Vmbra eorum sicut & nostra ad Septentrionem iacitur, præterquam eo die, quo Sol tropicum Cancri describit: tunc enim in Meridie vmbra eorum nulla est: in ortu Solis vmbra ad occasum vergit, occidente Sole vmbra ad Orientem proiicitur. In hoc climate habitant Æthiopes: & horum mores sunt pessimi. Facies habent corruptas & atroces, & comedẽtes homines. Et in hoc secundo climate sunt istæ prouinciæ, pars vtriusque Mauritaniæ, & Tiganicæ, & Cæsarien. Getulia, & deserta Libya, pars Africæ minoris, pars Numidiæ, Cyrenæ, & Marmaricæ, fere tota Ægyptus, & pars Libyæ inferioris, Arabiæ felicis & Carmaniæ, Gedrosia, maior pars vtriusque Indiæ & Regionis Sinarum.

Tertium clima incipit, vbi finis secundi est. Mediũ eius est, vbi dies est horarum 14. & eleuatio poli graduum 30. semis, & quartæ vnius. Finis autem, vbi dies est, etiam horarum 14. & quartæ vnius, & polus eleuatur gradib. 33. & duabus tertiis. Habitatores in illo tempora & vmbras nobiscum habent, nunquam Sol à Zenith capitis eorum pertingit minus his, qui Ierosolymam incolunt. Fabula est ergo, quod à nonnullis dicitur, in terra Sancta aliquando Solem perpendiculares radios in cauatam rupem dimittere. Dicit tamen Campegius in suo *lib. de vita calium comparanda c. 9.* quod Ierusalem & Ægyptus sunt in quarto climate. Inde dicit, quod Christus, Abrahã, Iacob, Moyses, ex quarto climate venerunt, vt dicam statim. Et in hoc climate sunt maior pars vtriusq; Mauritaniæ, pars etiam Africæ minoris, & Numidiæ & Cyrenę, & Marmaricæ, aliqua etiam pars Ægypti, & Libyę interioris, pars Cypri insulæ, & Syriæ, tota fere Iudæa, Arabia petręa, Arabia deserta, pars Babyloniæ, Susianę, Persides, Carmaniæ & Ariæ, Paropanasi, tota Drangiana, Aracosia, & pars vtriusque Indiæ, & Regionis Sinarum.

Quartum clima initiatur in fine tertij, & medium habet, vbi dies est horarum 14. & semis, & polus eleuatur gradib. 36. & duabus quintis. Finitur autem, vbi dies est horarum 14. semis, & quartæ vnius, & polus attollitur gradib. 39. Habitatores in eo sunt Rhodiani, & vt quidam dicunt, Ægyptij & Iudæi. Et est terra multum temperata, in qua nati & effecti sunt plures Prophetæ, & Sapientes, *vt infra dicam*, propter temperantiam aeris, quæ multũ in hoc operatur, vt dicũt Astrologi. Et in isto climate est fere totum mare mediterraneum, cũ suis Insulis & Regionibus ei collateralibus, scilicet parte Hispaniæ, quæ dicitur Bethica, seu Granata: & alia, quæ dicitur Taraconẽs. & parte vtriusque Mauritaniæ, Numidiæ, Africæ minoris, Marmaciæ, parte etiam Illyridis & Italiæ, cũ fere tota Sardinia, Sicilia, Epiro, Achaia, Macedonia, Erobonia cum parte Peloponnesi, & Creta insula, pars Asię minoris, Lyciæ, Galatiæ, Cappadociæ, vtriusque Armeniæ, maioris, scil. & minoris, tota Pamphilia, & Cilicia, Rhodus, & Cyprus insulę pars Syriæ, Mesopotamiæ, & Arabiæ desertæ, Babyloniæ, tota Assyria, pars Mediæ, Susianæ, pars Persidis, tota Parthia, Aria, & Paropanisus pars Hircaniæ, Marginiæ, Bactrianæ, & Scythiæ, quæ est extra Imaum montem, pars Sericæ Regionis, atque vtriusque Indiæ.

Quintum clima habet principium in fine quarti, medium vero, vbi dies est horarum 15 & altitudo poli graduum 41. & tertij vnius: terminatur autem, vbi dies maior est horarum 15. & quartæ vnius, & polus sustollitur gradus 43. & semis. Nomen illi Diaromes: quia parallelus ipsius Romanam ciuitatem summi Sacerdotis sedem metitur. Ex quo dignius & excellentius aliis dici debet: cum summus Sacerdos omnes quoscunq; homines huius mundi præcedit, vt dixi *supra in 4. part. in 7. consider.* Et eo etiam: quia ciuitas Romana est dignior & excellentior aliis, cum sit caput & domina orbis terrarum, vt plene *in gloss. 2. in Auth. vt Ecclesia Romana centum annorũ, in princ. col. lat. 2.* vbi appellatur splendidissima, æterna, regia, antiqua, inclyta, alma, sacratissima, felicissima, florentissima, maxima, prima sedes Ecclesiarum, origo legũ, & fons Sacerdotij. Licet posset argui de nobilitate, & excellentia illius climatis, quod procedit ab Oriente. Cum Oriens sit nobilior pars mundi, vt supra dixi *in hac part. in 3. consid.* Habitabiles vero in eo sunt Prouinciæ sequentes, fere tota Hispania, Lusitania, seu Portugallia, pars Galliæ Narbonensis, Pannonię hoc est, Vngariæ, Illyrici, hoc est, Bosinensis, Dalmatia, id est, Sclauonia, magna pars Italiæ, Daciæ, Mysiæ inferioris, tota Mysia superior, Thracia, Chersonesus, pars Macedoniæ, Peloponnesi, Cretæ, Pontus, Bithynia, pars Asiæ minoris Gallıciæ, Cappadociæ, Armeniæ, vtriusque Mediæ Hyrcania, tota fere Margiana, Bactrianæ pars Godiani, & vtriusque Scythię, Sacharum Regio, atque pars Sericæ Regionis.

Sextum clima exoritur, vbi quintũ finitur, ad medium autem peruenit, vbi dies horarum 15. & semis, & altitudo poli graduum 45. & duarum quintarum. Finitur autem, vbi dies est horarum 15. & semis, & vnius quartæ, & polus extollitur gradibus 47. & quarta vnius. Et in isto sexto climate sunt hæ Prouinciæ. Pars Hispaniæ Taraconensis (quæ vulgo Catalonia, seu Galacia, hoc est prouincia Sancti Iacobi) Asturiæ, Nauarra, Vasconia, tota fere Gallia Narbonensis, & pars Aquitaniæ, & Galliæ Lugdunensis Germanię & Italię, Rhetiarchę est patria Pedemontium, seu Austria, Vindelicia, Noricum, Pannonia superior. & pars inferioris Pannonię Illyridis, vtraque Sarmatia, Taurica, Iasiges, Dacia, Mysia, inferior pars Asię minoris, Galatię, tota Colchis, Iberia, Albania, pars Armeniæ maioris, Mesopotamię, Bactrianę, Godianę, vtriusque Scythiæ & Sericæ.

Septimum clima exoritur in fine sexti, & ad medium peruenit, vbi dies maximus est horarũ 16. & altitudo poli graduũ 48. & duarum tertiarum. Et illud Diaripheos nominant, quod parallelus Ripheos mõtes, qui sunt in Scythia, contingat. Exquisitius tamen intuentes orbis partitionem, clima sextum à Ponto, septimum à Boristhene nominant, & Ripheos mõtes octauo climati deputant. Huic climati antiquiores finem non statuerunt, nec residuam terram versus Septentrionem in climata alia diuiserunt. In 7. climate Regiones sunt, tota fere Gallię quadripartita, magna Germania, pars Cappadocię, Sarmatię, Asię minoris, & vtriusque Scythiæ, atque Sericæ Regionis.

Octauum vero clima antiquis Cosmographis fuit incognitum, vt dixi hic proprie. Nam vltra hęc

septem climata sunt plures insulę & hominum habitationes: omnes tamen intemperatę sunt, aut propter nimium calorem, aut excessiuā frigiditatem, sub climate non merentur computari: quapropter particula ista habitabilis & temperatę diffinitioni climatis ab Astronomis datæ addi potest. Veruntamen, vt dicit Petrus de Alliaco & Commentator sui interpres *in 4. part. Sphæra mundi. c. 4.* Moderni Astrologi ex Germania, & Anglia octauum clima addiderunt, ne Regiones illę extra climata remanerent. Et, vt dicūt aliqui pręter Regiones, & climata nominatę sunt multę alię habitationes hominum scil. ante primum clima & post septimum. Ideo videtur insufficienter climata esse diuisa in septem. Regiones vero ante primū clima sunt istę, pars Æthiopiæ, quę est sub Ægypto, & Arabię Felicis & Libyę interioris, & tota Æthiopia, interior pars vtriusq; Indiæ, Aurea Chersonesus, pars Regionis Sinarum, & Taprobana insula. Regiones autem vltra septimum clima sunt hę: Hibernia, seu Hirlandia insula, Albion insula, vbi & Anglia & Scotia, & plures alię prouincię sitę sunt, magna pars Sarmatiæ Europeę, & Sarmatię Asiaticę, Hyperborei montes, & pars Imai montis, & Sericę regionis: Dacia, Suetia, Lubecia, Dantiscum, Gillandia, Hollandia, Thule insula, Orchades, Gothia. Ex quibus facile perpendi potest, quod sint nouem climata, prout etiam dicit Petrus Appianus *in sua Cosmographia, 1. part. c. 6. de climatibus.* Et octauum dicitur Diariphœon. Nonum vero dicitur Diadamas, vt ibi dicit Appianus.

Aduerte, quod terra vltra partiri posset: latitudo tamen semper magis magísque decresceret, ad modicam quippe distantiam versus polum dies sensibiliter augetur: quanto enim polus mundi amplius eleuatur, tanto Zodiacus horizonta obliquius intersecat, maioréque arcus dierum supra hemisphęrium nostrū relinquūtur, quam sint arcus noctium sub hemisphęrio dimissi, Sole signa septentrionalia percurrente. Contrarium autem euenire solet Sole in opposita parte vagante. Vnde habitantes sub parallelo, transeunte per gradum 51. ab æquinoctiali, diē habent maiorem horarum 10. & semis. Sub parallelo, hoc est, circulo transeunte per gradum quinquagesimum quartum, dies horarum est 17. Sub parallelo ducto per gradum 56. dies est horarum 17. & semis. Sub parallelo ducto per gradum 56. dies maior habet horas 18. Sub parallelo vero autem contingente gradum 6. dies est horarum 19. Sub parallelo vero ducto per Thilem insulam in mari Oceano & gradum 63. dies est horarū 20. Nam in ea solstitio æstiuo nullas esse noctes Plinius tradit, è contrario, vt Solinus refert, Brumali solstitio, nullus pene dies: sub parallelo autem ducto per gradum 64. dies est horarum 21. & nondum completo gradu 65. dies efficitur horarum 21. In gradu 66. dies est horarum 23. Sub arctico autem circulo dies vna cum Sole à fine geminorum initium Cancri aggreditur, est horarum 24. & in opposita parte Zodiaci dum Sol fuerit, nox est eiusdem quantitatis: tunc enim tropicus horizontem vbique sine intersectione contingit, & quasi circulariter supra horizontem Sol vertitur in parte opposita totus sub horizonte circūrotatur. In parallelo autem transeunte gradum 78. vnius mensis est dies, cum Sol à medio geminorum ad cancri medium mouetur, & vnius mensis est nox, cū Sol in oppositis signis moratur. In parallelo vero qui gradum septuagesimum attingit, duorum mensium dies est, Sole currente à principio geminorum vsque ad finem Cancri. Et nox duorum mensium erit Sole opposita signa lustrante. In parallelo, qui gradum 72. transit dies vna erit trium mensium. Sole à medio Tauri ad medium Leonis vagāte, notanda erit Sole existente in parte opposita. Crescent dies paulatim, donec ad polum perueneris, sub ipso quidem medietas sphæræ mundi semper supra horizontem relinquitur, altera iugiter occultatur, & æquinoctialis cum horizonte concordat. Cum igitur Sol est in medietate supra horizontem, continuatus dies est dimidij anni, cum autem in medietate mouetur, quæ sub horizonte relinquitur, nox continua est dimidij anni. Veruntamen, cum ibi Sol vltra signum vnum sub horizonte nunquam demergitur, radiis suis superiora semper aliqualiter illustrat, & sic quasi semper ibi dies est, nisi quantum aëris grossities, & nebulositas interturbat & offuscat. Prædicta scribuntur *in Margarita philos. lib. 7 tract. 1 cap. 47.* Sed de his vltimo dictis non meminit Ptolemæus, sed solum de climatibus, de quibus supra. Et quod illorum commendabilius & excellentius iudicatum sit, satis perspici potest ex habitatoribus illorum, & aliis infra dicendis.

Et ne videantur prędicta fore superflua, dico, quod sint necessaria etiam Legistis ad iudicandum, & cognoscendū, quando sit ortus Solis secundus, & quando incipit in pluribus acquiritur ius. Nam vt statuto cauetur in Ecclesia Heduensi, Canonici illius Ecclesię qui sunt hebdomadarij in suo turno ad beneficia pręsentanda, & ad pręsentationem illorum existentium de iure patronatus illius Ecclesię, hebdomada eorum incipit qualibet die Sabbati in ortu Solis, qui quidē ortus est, & incipit diuersimode secundū diuersitatem temporum & locorum, & secundum quod Sol ascendit, & descendit: ad cognitionem illius supradicta noscere oportet. Et de hoc alias fuit processus in casu emergenti, vt dixi *in comm. Ducat. Burg. tit. des iustices. § 8. in gl. ff & Iour. ibi: Sed nunc maius est dubium.* Et an curetur de momento, vide Sozo. *in l. si tibi decem millia ff si cert. pet.* & F. Curt. *in suo tract. de feud in tit. ex quibus causis feudum amittatur. in 4. part. vers. 7. quæro.* Item etiam ad cognoscendum & videndum, vnde hoc, quod vnus est perfectior altero. ita quod multi quærunt scire, vnde istud procedat, quod cur Deus hoc ita diuersimode distribuit, vt prophetiam Dauid, Esaiæ, Ieremiæ, & simili Salomoni sapientiā, Diuinatū legum peritiā apud Hebræos Moysi, apud Ægyptios Mercurio Trismegisto, apud Bactrianos Zoroastro, apud Carthaginenses Corondę, apud Cretenses Minoi, apud Lacedæmonios Lycurgo, qui astrictis ciuibus iuramento, quod tam diu eas intemerate obseruarēt, donec ipse rediret, è patria nunquam rediturus emigrauit: apud Athenienses Soloni, apud Roma. Numæ Pompilio, apud Christianos vero Petro, Paulo, & reliquis Apostolis eorumque zelatoribus. Ipsam Poesin Homero & Virgilio, Rhetoricam Demostheni & Ciceroni, Philosophiam naturalem Aristoteli, Moralem Socrati, Metaphysicam & diuinam Platoni, Medicinam Hippocrati, & Galeno, Astrologiam Ptolemęo, Iuris ciuilis, prudentiam & scientiā Paulo Africano, Iuliano, Scæuolæ, Iaboleno, & cæteris, de quibus *in l. 2. ff. de origine iuris.* Accursio, Ioanni Placentino, Martino, Azoni, Petro de Bellapert. Ioann Fabro, Bartolo, Bald. dom. meo Ias. & cæteris. Iuris pontificij scientiam Gregorio, Innocent. Hostiensi, Gratiano, Panorm. Ioann. de Imola, Petr. de Anchar. Zabarellæ, Ioann. Andr. Anton. de But. Artē militarem Alexādro, Magno, Iulio Cæsari. Hannibali. Consiliorum sagacitatem Catoni, Magiam Zoroastro, Arithmeticam Iordano, Geometriam Euclidi, Musicam Pythagorę & Boę-

& Boecio: Logicam Chrysippo: Physicam Straboni Lapsanseno tribuent.

2 Quęnam ratio fuit ista dispensandi, casu ne ista, an influentia, an prouidentia vlla gubernentur? Hæc pro certo magnę pręsumptionis est indagatio. Cui Apostolus, vas electionis, vsque ad tertium cœlum raptus *ad Rom.9.* satis respódere videtur: cũ, vt habetur *Psal.* 125. Nonne habet potestatem figulus ex eadem massa, aliud quidem vas in honorem, aliud in contumeliam facere? vnde sufficeret hæc dixisse: cum, vt dixit idem Paulus ad *Rom.*11. Iudicia Dei abyssus multa: & quam incóprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius, & occulta consilia. Nec tantũ debet humana temeritas audendo procedere, vt ea cernere velit, quæ latere Deus voluit. Neq; enim domino gratus erit seruus, qui penetralia cuncta, quæ in domo sunt, perlustrare tentauerit. Eáq; temeritas magis videtur exploratis insidias, quam serui præ se ferre officium. Et sic licet responderi possit: tamen cum Symphoriano Campegio *in suo lib. de vita cœlitus comparanda, c.9.* dicam, quæ ipse dixit: cum protestatione tamen, quod concluliue nó intendo ab Ecclesia Rom. & pręceptis illius discedere, & de omnibus me remitto determinationi dominorum Theologorum, ab opinionibus & determinationibus, quorũ nó intendo discedere: dixit enim Campegius *vbi supra* quod omnis sapientia à DominoDeo est, *Eccl.*1. Et omne datum optimũ, & omne donum perfectum desursum est, descendens à patre luminum. Et etiam allegando Augustinum, dicit eundem sic dicere: sic Deus res quas cōdidit administrat: vt eas agere proprios motus sinat. Igitur, sicut anima in toto corpore: sic Deus semper operans in tōto mũdo, vires naturis pro mucrone addidit, & operari eas instituit: imo instrumenta sua fecit, quib. cũ Deo patre, fabri filius vsq; modo operãs vteretur. Has igitur vires, nec operari impedit, nec operantes deserit: sed sicut nauta nauim, sic iuuat, & dirigit, ille in portum, iste in finem. Et quemadmodũ ociante anima membra sopiuntur: sic cessante Deo, vt in igne Babyloniæ monstratum est omnis naturæ conatus inanis est. Igitur omnia bona à Deo sunt.

Sed cur ergo hunc eligat, alium vero repellat, hæc nequeunt humanæ vires agnoscere. Nam Iacob sanctissimus & optimus, Esau frater eius pessimus. Petrus optimus, Iudas autem pessimus, cæterique Apostoli sanctissimi. Ideo dicit Christus: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.* & Paul. ad Timoth.3.c. *Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundũ misericordiam suam saluos nos fecit.* Et Aug. in lib. de præd. sancto. *Nó quia futuros nos tales esse præsciuit, ideo elegit, sed vt essemus tales per istam electionem sua gratia, qua gratificauit nos in dilecto filio suo.* Idem Aug. in libr. de libero arbitrio: *Non propter fidem vel aliqua merita elegit Deus aliquos ab æterno, vel apposuit gratiam iustificationis in tempore, sed gratuita bonitate sua elegit, vt boni essent.* Hæc ibi Augustinus. Ad istud dubium soluendum, quamuis excedat vires ingenij, absque tamen discessione à Romana & Catholica Ecclesia, inquantum aliqui videntur discedere, quod in hoc operentur influentiæ siderum & naturæ climatum, recitabo tres opiniones: sed illi adhærere volo & intendo, cui Ecclesia adhæret.

Prima opinio est philosophantium & medicorum, qui complexioni attribuunt excellentiam ingenij, de quo Phil. *part.*30. *probl.*1. ait: Propter quod homines, quicunque excellentes fuerunt viri, aut secundum politiam, aut philosophiam, aut artes, melancholici fuerunt: sed vt *in libris de vita sana* dicitur non intelligit Philos. quod omnis melãcholia, vel omnis complexio melancholica hoc faciat: sed intelligit de illa solum, quæ est temperate calida, quæ facit excellentes viros. Et sic secundum Aristot. videtur, quod prima complexio, quæ facit homines ingenio excellentes, est complexio melancholica, quæ est calida temperate, de qua infra latius in alio loco dicam: ideo hic alia non referam, sed condescendo ad secundam opinionem, quæ est præsentis speculationis, secundum quod fit hic mentio de Astrologis.

Secunda ergo opinio est Astrologorum dicentium, complexiones insequi climata & diuersitatem cœli: vt differre nonnulli specie & colore, & corporũ quãtitate, & animorum diuersitate videantur. Vnde Græci leues, Aphri versipelles, Germani fortes, robusti: Itali graues. Nam præ se ferunt quandam firmitatem, seueritatem, ac constantiam animi, ac in vultu, moribus verbis, rebus quoque agendis. Hispani iactabundi, Galli in armis feroces. religione fideles, vt Christianissimi appellentur. Latini superciliosi ac elati dicantur. Vnde Iulius Maternus ait: Quædam gentes ita à cœlo formatæ sunt, vt propria sint morum vnitate perspicuæ. Scythæ immanis feritatis, crudelitate grassantur, Itali fiunt regali semper nobilitate fulgidi auari Syri, acuti Siculi luxuriosi semper Asiatici, & voluptatibus occupati. Hispani elata iactantia animositate præpositi, Galli stolidi. Quod tamen non sine liuoris acerbitate ab ipso Iulio in Gallos eructatũ, aut quia (teste Strabone) Galli sunt simplices, ac nulla morum malignitate: & ideo aliqui hoc referunt ad stoliditatem, vt dicit Cœlius *lib.*10. *cap.* 21. Non enim omnium æque nationum corpora sunt ad sapientiæ ac intelligentiæ perceptionem idonea. Vnde more Thaletis, siue, vt alij dicunt, Socratis, dicunt multi, se propter tria Deo gratias maxime habere, scilicet, quod mares sint, non fœminæ, homines, non bestiæ: Galli, non Bohemi. Sunt enim Galli suapte natura ad philosophiã veram, & religioné magis apti, eo quod propter aëris & cœli temperiem, corpora sortiti sunt ab excellentiis contrarietatum, vt Philosophi aiunt, remotiora. His de causis Parisienses ingeniosiores, Delphinenses robustiores inter Gallos habiti sunt: quia videlicet, illi in puriore: isti in crassiore, ob mótes altissimos, aëre versentur. Notatu etiam dignum est, quod sibi vicinæ, imo & contiguæ prouinciæ, in hominibus & animalibus, multum differre videntur. Vnde Lugdunenses, (vt dicit idem Campegius tanquam Lugdunensis) ingeniosiores, Delphinenses vero fortiores, robustiores (moribus imbecilliores, animosiores, & in armis magis strenui inuenti sunt. Forenses, seu Forensiani vani, ingeniosiores, subtiliores, & eximij scribæ, seu scriptores. Auernigenę robustiores, moribúsque inhumaniores. Lemouinenles astutiores, moribus tamen minus vrbani, Gascones & Vascones ad verba promptiores, Normanni corpulentiores & loquaciores, vt dicit Campegius *vbi supra.* Sed si vidisset glossam *in l. sequitur. §. pupillis. in verbo animum. ff. de vsucap.* quæ dicit, Normannos esse doli capaces. etiam à pueritia eam allegare non omisisset. Quod vnde procedat, vndecunque sit illa glos. non omnino caret veritate: imò etiam ipsi Normanni alias incendiarii Ecclesiarum fuisse perhibentur, vt *in cap. concedimus de consecrat. dist.*1. & nimis crudeles, seueri, & furiosi, vt notarunt Parisiens. qui cum soleant orare, vt fertur, inter alia dicunt. A furore Normannorum libera nos, Domine: quod in malum sonat. Burgundiones vero sunt simplices, amicabiles, beneuoli, & mansueti, generosi ingenij, bello seculari for-

res, fide stabiles, hominibus honorabiles, & Deo amabiles, vt dicit text. *in c. gens Anglorum.6.dist.* inhabitantes enim regiones temperatas, sunt sapientiores & meliores: eo, quod super istas regiones siderũ & planetarum influxus sunt optimi. Et regiones intemperantes incolentes, sunt syluestres, & syluarum mores habẽtes: ideo Philo *par.514.probl.15.* dicit, quod habitantes loca temperate calida, sunt prudentiores & sapientiores, & in locis intemperatis, contrario modo se habent. Dicam etiam infra *in 44.consid.* vbi de potentiis animæ, *vers.1. de potentia, & in praced.part. in 44.consid.* Et in eod. loco dicit Arist. quod loca intẽperata sunt, quæ aut nimium calida, aut nimiũ frigida existunt, in quibus locis habitantes ferinos mores & aspectus atroces habent. Haly enim *2.quadripar.* dicit, quod videl. illi, quorum latitudo est intra 34. gradum à linea æquatoris, vsque ad latitudinem 40. grad. extant sapientiores, quam habitantes regiones frigidas. Sicut sunt reliquæ regiones in 6. & 7. climate, maxime in locis extraneis, non possunt nasci homines bonæ complexionis nec boni sensus. Gal. vero *de virt. animæ. cap. 9.* ita ait de Plat. sic dicens *in Tim.* quidem, *in princ. ser.* sic scribit: Hunc quidem vniuersum ornatum & ordinem Deus prius perornans, nos inhabitare fecit, eligens loca, in quibus generantur encrasia: horum viri generantur prudentissimi. Et *in princ. leg.* dicit Plato, quod in regione temperata nascuntur homines meliores. Hoc idem tenet Auic. quem inducit Per. de Ebano. Et dicit Haly, Arist. & Gal. fuisse de 5. climate, qui optimi fuerunt naturales & metaph. Platonem & Ptolom. de 3. climate, qui excellẽtes fuerunt in Mathem. Et Albumazar *3. introductory*, dicit sapientissimos esse Babylonios & Ægyptios. Sol enim non multum elongatur ab eorũ capitibus, neque appropinquat. Est enim motus Solis æqualis super eos, ideo aër eorũ fit cõplexionis tẽperatæ, neq; superflue calidus, neq; superflue frigidus. Calores eorum & natura & corpora sunt temperata. Et sensus & ratio, & animi qualitas sunt bona, abundátq; in eis sapientia, & intellectus, & rerum prętantia & honesta qualitas animi. Et hæc est terra Prophetarum & Sapientum.

Sed qui sunt habitantes secũdum clima, sicut sunt Æthiopes, horum mores pessimi, & facies habẽt corruptas & turpes, atroces, & comedentes homines, vt Haly testatur se vidisse in fine Septentrionis & Meridiei. Et dicit, quod ibi sunt spiritus maligni & bestiæ comedentes homines, & ideo dicunt multi, quod diutius remansit Regnũ Romanorum: & sic auctum est: quia medio modo se habet Regio Rom. inter Septẽtrionales & Meridionales. De Noe autem dicunt sapientes, eum in Astrologia claruisse, & filius eius Sem inter Astrologos annumeratur, & pater & filius viri præstantissimi in Chaldæam venerunt post diluuium, regionem temperatam. Iste Sem, post diluuium biennio, genuit Araphajat, qui fertur fuisse Melchisedech, qui primus post diluuium vrbem Salem condidit, quę est Ierusalem: quæ est in 4. climate, quod est medium inter 7. climata. Videtur tamen, quod secundum nonnullos alios, ponatur in 3. climate, vt supra dictũ est.

Et quod ex diuersis & variis cœli locis, aspectibusve, diuersi generẽtur mores, vide per Cœlium *lect. antiq. lib. 10. c. 18.* Et cur vergentes ad Meridiem, sint timidi, ad Septentrionem vero audaces, per eund. *in d. lib. c. 20.* Idcirco, si ad saturitatem quispiam velit scire diuersarum gentium mores diuersos, & varios ritus: scil. Persarum, Gallorum, Britãnorum, Pannoniorum, Germanorum, Hispanorum, Mysorum, Thracum, aliorumque populorum. De Getis Scytharum, Atheniensium, Massagetarum, Tapyrorum, Bactrianorum. De Phigaleis, Caspiorumque, ac Derbicum, Medorum, & Armeniorum, Cappadocum, Heptacometarum Mosynocorum. De Tibarenis & Starmis, Indorum, Taxilitarum, Assyriorum, Syrorum, Phœnicum, Arabum, Nabathęorum, Ægyptiorum, Aphrorum, nec non & de Carthaginiensibus, videat & legat ipsum Cœlium *in predicto lib. cap. 18. & c. 20. cum 18. cap. sequ. & in globo. in cap. 66. in eod. lib.* vbi refert diuersos populorum mores.

In qua quidem famatissima ciuitate Ierusalem omnia grandia & admiratione digna, tam Veteris, quam Noui Testamenti, patrata leguntur facinora. Quod verum ostendere per humanas rationes, quæ nonnũquam minus validæ inueniuntur, atque à pertinacibus disputationibus veritatísque æmulis reprobantur, præsens minime videtur expostulare negocium. Nec, vt dicit Andinus Poeta, *Hec ipsa sibi tempus spectacula poscit.* Sed quiuis pius lector veritatísq; cultor nedum ex diuinarum literarum, seu (si mauis) Sacræ Bibliæ contextu, cui nullus, nisi infidelis Christianæ fidei perpetuus hostis, aut hæreticus, à sanctæ matris Ecclesiæ gremio exclusus, refragari audet: verum etiã, ex fide dignorum historiographorum, qui res gestas literarum monumentis fideliter mandauerunt, cõpluribus voluminibus facillime percognoscere poterit; vnde Dom. noster Iesus Christus, secundum humanitatem, item Abraham Chaldæus summus Astrologiæ magister, Isaac, Iacob, Ioseph filius eius, Moyses, Prophetarum summus, & totius Veteris Legis Cœlius edoctus Interpres, cæterique Prophetæ diuino afflati spiritu, in quarto venerunt climate.

Albumazar. Chaldæos omnium peritissimos affirmat. Chaldæi enim sapientes interpretantur, & post ipsos Ægyptios Philos. enim *in prologo Metaph.* dicit, scientias speculatiuas apud Ægyptios inuẽtas, & maxime Math. Ex diuinis Scripturis habemus, quod Abraham ex Chaldæa in Ægyptum Astrologiam, nunquam ibi cognitam, transtulerit. Et, vt Laert. *lib. 3. in vita Platonis* scribit; Plato in Ægyptum ad Prophetas & Sacerdotes se cõtulit. Et Diod *lib. 2.* apud Ægyptios Sacerdotes in eorum sacris libris se contineri. Transisse in Ægyptum Orpheum, Musęum, Melampidem, Dædalum, Homerum, & Lycurgum, Solonem, Platonem, & Pythagoram Samium, & complures insignes viros, qui in Ægypto perceperunt omnia, quæ illos apud Græcos mirabiles fecerũt. Quinetiam Lycurgus, Solon, & Plato, multas ab Ægyptiis sumptas leges, ad suã Remp. detulerunt. Et Pythagoras Geometriam, & Arithmeticam, & cursum Astrorum, & Zodiacum, ab Ægyptiis ad Græcos transtulit. Et Orpheus Theologiã didicit ab Ægyptiis. Quatuor profecto celeberrima, & bonarum literarum & scientiarum studia, in orbe extiterunt, scilicet in Chaldæa, Ægypto, Gręcia, & postremo in Italia, & nũc Gallia ipsa, siue Parisiẽse Gymnasium, pace omniũ dicatur, in Theologia principatum tenet. Et dixi *supra in 10. part. 23. consid.* Habuerunt nempe semper Galli facundiam suam, magistrósque sapientiæ Druydas, qui terræ mundíque magnitudinem, & formam, motus cœli & siderum, ac quid velint, scire profitentur. Quemadmodum apud Indos Brachmani seu Gymnosophistæ erant: sic Druyidæ apud Gallos vocitabantur, qui vitæ erant integerrimæ. Sic Magi apud Persas, Philosophi apud Græcos, Sapientes apud Latinos, Prophetæ siue Sacerdotes apud Ægyptios, & Chaldæi apud Assyrios. Sic ergo volunt Astrologi, quod hæc omnia ex cœlorum & siderum influxibus proueniant,

scilicet

scilicet Regio temperata, & viri probatissimi, & scientiæ, & artes,& omnia bonorum genera,ab ipsis cœlorum aspectibus: qui superficies cœli concaua,liber est primæ causæ,in quo omnia scribuntur,quæ in mundo sunt. Si quis ergo in illam inspicere sciret superficiem,omnia illa sciret præterita,præsentia,& futura. Volunt etiam Astrologi, quod non modo temperatæ regionis influxus faciat sapientes, & viros optimos, verum etiam, quod particularis requiratur influxus in conceptione & natiuitate illius, dum & concipitur & nascitur. Similiter dicunt,quod si quis in temperata nascatur,& educatur regione,in sua natiuitate malum habens influxum,hic pessimus erit.Et sic cœlestes valere volunt influxus,quod diuitias magistratus,militiam,bellum,victorias,& rerum omniũ prosperitatem,cœli,& cœlorum influxibus attribuãt. Et hæc sunt,quæ Astrologi sentiunt,secundum Campegium vbi supr. De hac materia,licet interdum somnient & deuient à semita veritatis:ideo his non assentit, nec ego etiam, sed sto cum opinione, quæ sequitur. Ex dictis tamen Astrologorum suprà positis,multum sunt laudanda, quartum & quintum climata, in quibus sunt Ægyptij,Iudæi,Rhodiani Græci,& Itali, & sic Romani. De sexto vero climate, vbi est Gallia, etiam credo illud esse extollendum,ex his,quæ dicturus sum infrà de Gallia in consideratione sequenti.

Omissa ergo opinione Astrologorum,quæ somnia & phantasmata recitat,ad tertiam opinionem veram, quæ est Theologorum,maxime Parisiensium,qui determinauerunt vnam animam in naturalibus esse alia perfectiorem & excellentiorem, cui determinationi standum est.De hac autem perfectione animæ,secundum Theologos, dixi suprà in hac part.in 4.consider. Licet, vt dicit idem Campegius, S.Thomas, Alexander de Hales, & multi alij Theologi, tenuerunt ante hanc determinationem Parisiensem, animas in naturalibus nequaquam differre, sed omnes in naturalibus esse æquales. Bonauentura tamen,& complures alij ex Theologorum schola, animas in naturalibus differre asseuerant: ita, quod vna sit nobilior alia, & ita tenent Theologi moderni,insequendo prædictam determinationem Parisiensium Theologorum,secundum eundem Campegium. Qui etiam dicit,quod licet prædicta aliquid operentur ad perfectionem artium & scientiarum:tamen hęc non fiunt sine actibus frequentatis, quod probat quinq; rationibus,ex quibus deueniri potest ad triplicem perfectionem. Sed cum ista non sint præsentis speculationis, ea referre omitto. Satis autem mihi est,ad præsens aliquid depromere de excellentiis climatum, & vt cognoscatur excellentia vnius climatis ad aliud: & istud est intentum huius considerationis; vnde etiam diuersitas ingeniorum sit. Sed de causa præstantis ingenij, vide Cælium *lib. antiquarum lect.6.c.29.* vbi triplicem assignat causam, humanam scilicet, naturalem & diuinam,quæ cum suprà dictis videntur concordare,licet breuiori & elegantiori stylo referant, ideo ad eum vos remitto.

DEcimaseptima consideratio aliam orbis diuisionem complectitur:nam in tres partes generales diuiditur,seu partitur.In Europam scilicet,Aphricam & Asiam:sed quæ harum sit maior & excellentior,videndum est. Et inprimis, quoniam dignitas & excellentia potest imaginari ex latitudine & longitudine: ideo videretur dicendum:quod Asia sit dignior aliis: cum tantum ipsa contineat, quantũ aliæ duæ, vt scribitur *in lib. de mundi descriptione.cap.1.* licet *c.3.dicat,* quod Asia sit tantum tertia pars orbis, & eo etiam, quia est in parte Orientali, quæ præferri debet, ex causis suprà positis *in hac par. in 13. consi.* Et Aphrica tantum continet, quantum duæ continerent Europæ: ex quo Europa est tantum dimidia pars Aphricę.ideo videtur dicendum, quod Asia sit maior & excellentior Aphrica, & Aphrica sit excellentior Europa: licet dicat Ptolomæus, quod Europa est maior Aphrica.

2 Quæ autem regiones seu nationes in his partibus contineantur, & quomodo diuidantur, ponunt Cosmographi, maxime *in d.li.de mundi descript.ca.1. vsque ad c* 16.& plures alij antiqui relati à modernis. Et compendiosè ponit Pomponius Mela, *in princip. sua Cosmographiæ.* Et Strabo *lib.3. de situ orbis, & in Margarita Philos.in li 7.tract.1.c.49.li.51.52.* quas hic non transporto, sed solum, quantum facit ad materiam subiectam, dico,Europam esse digniorem & excellentiorem aliis partibus terræ habitabilis, pluribus causis.

3 Primò, Quoniam, vt dicit Strabo *li.3. de situ orbis,* inprimis multiformis est, & ad virorum virtutem ingenue disposita,ciuiúmque & domesticarũ ad alios rerum transfusiua: est enim tota habitabilis, in exigua tantummodo parte, propter frigoris vim inhabitabilis, quæ finitima Tanaidis & Mæotidis incolis, Borysthenensibus in curribus degentibus.

4 Secundò, Quia digniores & nobiliores sub se continet regiones,quam aliæ duæ:& sub ea digniores populi existunt. Europa nempe ab Occidente clauditur mari Atlantico, à Septentrione Oceano Britannico, ab Oriente Tanai, Mæotide palude & Ponto, à Meridie mari Mediterraneo Et in ea sunt regiones,& populi, ob aëris temperiem. Ab occasu, versus ortum Prouinciæ magis nominatæ sũt Hispania, quæ Iberia & Hesperia nonnunquam nominatur, cuius partes sunt, Bethica seu Tudertana, siue regnum Granatæ, quod Ferdinãdus Rex Hispaniæ decennali obsidione & bello Sarracenis abstulit, Christianitatiq; adiecit. Huius longitudinem & latitudinem ponit Plin. *lib.3. c.1.* Et dicitur Granata à grano, quod Græci,coccum, hoc est,gramen rubens vocant. Nam in ea fere tota, copiosum coccum in maxima laude gignitur. Lusitania seu Portugallia, in ea laudatissimum coccũ nascitur circa Emeritam, Lusitaniæ insignem ciuitatem,vt docet Plin.*li.1.* & in hac est regnum de per se, vbi est Rex. Lusitanũ vero littus cerauno gẽma pollet,quod aduersus vim fulgurum opitulari creditur.Taraconia seu Taraconẽsis, quæ & Catalonia, hinc Taraconẽsia vina nobilitantur elegantia. Vnde Martialis: *Taraco Campano tantum cessura Lyæo.* Habet hæc prouincia Taraconensis, Taraconen ciuitatẽ,quæ caput est Prouinciæ,quam Scipiones condiderunt. Hę partes principales Hispaniæ,in qua & alia Regna sunt. Inter quę Regnum Galliciæ longe lateque vulgatum, propter vniuersalem peregrinationẽ ad S. Apostolum Iacobũ Compostellanum. Compostellanum regnum,insuper Castellæ & Legionis, Astronomis memorabile reddidit Alphonsus Rex prudentiss. qui tabulas motuum corporum cœlestium miro ingenio compilauit.

5 Plinius verò diuidit Hispaniam in vlteriorem & citeriorem *eod li.3.ca.1.& c.1.* & ibi ponuntur plures & fere omnes particulares partes totius Hispaniæ, cuius principatum obtinet solus Carolus Austriacus, Rex Romanorum, & electus in Imperatorem,præter Portugalliam. Et in Hispania obtinet septem Regna, videlicet Regnum Granatæ, Regnum Castellæ, Regnum Legionis,Regnũ Galliciæ,Regnum Aragoniæ, Regnum Cordouæ, & Regnum Andelosiæ. De laude

Rr 4

vero & excellentia Hispaniæ, vide ample per Philip. Bergom. *in suo supplemento Chronic. lib.* 2. qui eam laudat ex pluribus. Primo, quia maxima est prouincia; quia felix & fertilis, quia plurima Regna continet, quia plures habuit viros doctissimos, sanctos & Romanos Pontif. & etiam habet mare vndique, & plures fluctus nauigabiles. Vide etiam Cælium *lib.* 10. *ca.* 22. vbi dicit, quod puerperæ viris ipsarum decumbentibus administrant, & ibi plura alia scitu digna. Originem vero & eius antiquitatem ponit Ioan. Annius *lib. suo* 12. *ad Berosum, de temporibus priscis, cap.* 1. 2. 3. & 4. *vsque ad finem d. lib.* describit seriatim 14. Reges Hispaniæ, & sunt sequentes:

Thubal V. Iapheth filius.	*Athlas.*
Iberus.	*Sicorus.*
Iubalda.	*Sicanus.*
Brigus.	*Syceleus.*
Tagus.	*Lusus.*
Betus.	*Siculus.*
Geryon.	*Testa.*
Trigeminus Gerio.	*Romus.*
Hispalus.	*Palatuus.*
Hispanus.	*Cacus.*
Hercules Libyus.	*Erythrus.*
Hesperus.	*Mellicola.*

6 Gallia sequitur Hispaniam medio monte Pyrenæo, alia pars Europæ, omnium Regionum excellentissima. Et huius partes sunt, Aquitania, Lugdunensis, Narbonensis seu Delphinatus, siue Prouincia, & Belgica, fere ad Rheni fluenta vsque protensa, & plures aliæ, quas enumerat Plin. *lib.* 4. *Naturalis Historia. ca.* 18. Vbi tamen non fecit mentionem de Delphinatu seu Prouincia. Partiales Prouinciç Galliæ sunt plures, quas alibi ponam: sed nunc capiendo diuisionem antiquorum Cosmographorum, diuiditur in Narbonensem, Lugdunensem, & Aquitaniam, vel secundum Iulium Cæsarem in suis Commentariis. Et Philippus Bergom. *lib.* 4. *sui supplementi*, in Belgicam, Celticam, & Aquitanicam. Et alia etiam Gallia, quæ Cisalpina dicitur, respectu Transalpinæ. Et hæ Galliarum partes, plures alias partiales continent. Belgica vero prima est, quæ & à Belga insigni ciuitate nomen accepit, & hæc nunc Treueris. Et dicta est Belgica, quasi bellorum genus: vbi vehicula quædam primū inuenta fuere, quæ Essεda dicūtur, *Esse* Gallice. Vnde versus:

Belgica vel molli melius feret esseda collo.

Quo vehiculo potius vtuntur adhuc Flamingi & circumuicini populi. In hac quoque complures Ducatus sunt & Comitatus, Brabantia, Luguburgensis, Flandrensis Picardia, Atrabatensis, Barensis, atque aliæ Regiones permultæ. Dicunt tamen aliqui, quod Flandria est Germaniæ Regio, vt dicit idem Bergom. *vbi suprà, & in* 12. *lib. Chronic.* Celtica diuiditur in duas: quædam Lugdunen. dicitur, quædam vero Narbonens. Lugdunens. cuius Lugdunum ciuitas est caput, tripartita est: cum prima sit Lugdunensis, secunda Rothomagensis, quæ continet Normanniam, cum caput sit Normanniæ, tertia denique caput est Thurin metropolis ciuitas Andegauiæ & Bituricen. finitima, Oceanóque proxima, vt dicit Philippus Bergomensis *in suo loco suprà allegato.* Sed hodie aliter fit diuisio; quia diuiditur in Ducatus & Comitatus, vt infrà dicā. Tertia est Narbonensis Gallia, & ipsa in duas subdiuiditur partes, scilicet in Gothiam, cuius metropolis est Narbona, & Burgundiam, in qua plurimæ sunt vrbes, videlicet Arelatæ regionis olim caput, Aquis, Vienna, & Tarentasia. Hæc Regio longo tempore sub Regibus fuit, sed nunc regia dignitate amissa, Ducatus titulo admodum est insignis: cuius Duces cæterorum Christianorum Duces facile præcellunt. In hac duæ præcipuæ ciuitates, Augustudunum scilicet, quam Iulius Cæsar Heduam nominat (cuius sum ciuis) quæ tantæ fuit potentiæ, vt Romanorum auxilio, vniuersam pene sibi subiugauerit Galliam. Senonensis item altera fuit, quæ Romam obtinuit, & incendit ac spoliauit. Cuius populi & Mediolanum, Papiam, Bergomum, ac alias vrbes in Transalpina Gallia condiderunt. Garumnam vero, Sagonam, Marronam, & Sequanam, inter alios fluuios, hęc Gallia habet.

7 Alia est Gallia, quæ dicitur Aquitania, quæ secundum Ptolomæum libro secundo, ab occasu, mari Aquitanico, ab ortu & Septentrione, Lugdunensi regione terminatur, & à Meridie, Pyrenæis montibus. Habet insignem ciuitatem, Burdegalliam. Populi eius Aruerni, Pictones, Santones, Bituriges, & alij permulti.

8 Alia est Gallia Transalpina, quæ in sex diuiditur partes seu regiones, à Gallis Celtis nuncupata. Ipsi namque Galli Celtici, quia etiam terra eos, quos genuerat, capere non poterat præ multitudine, Duce Brenno Senonensi, trecenta eorum millia vna cum vxoribus & liberis, siue gloriæ cupiditate pellecti: siue, vt alij volunt, ad intestina bella vitanda ducti, ad nouas sedes accessere, & in Italiam se transtulerunt, (vt Iustinus in 34. epist. habet.) Quorum portio nobilior in Italiam consedit, vbi masculis omnibus incolarum interfectis, eorum fœminas duxerunt vxores, è quibus liberos suscipiētes, & habitu, & lingua, ac moribus paternos mores imitantes, purissimi remansere Galli. Atque ita vniuersa Cisalpina prouincia, appellata est Gallia, quæ postea diuersis nominibus appellata fuit Gallia. Quia tamen illa hodie non est de Gallia, nec etiam tunc erat, sed de Italia: ideo illas relinquo in parte Italię. Gallia concomitatur, & iungitur Germaniæ, ita quod Germania magna sequitur Galliam, quæ Germania magna extensa vsque ad Sarmatiam, inter Rhenum fluuium ab Occidente, mare à Septentrione, & Danubium à parte Meridionali. Et hęc Germania diuiditur in duas partes, in superiorem videlicet, & inferiorem. In superiore vero Saxones sunt à Rheno diuisi, vbi Oceanum influit: deinde Bauaria, Austria, Sueuia, Bohemia, & Alemania, ac secus Lenni fluenta, est Curuania, & aliæ nationes multæ.

9 In inferiore autem Germania, ab Albio flumine ad Oceanum protensa, quæ circa Rhenum consistit, sunt Albia, Daunia, Rusia, Marcomandia, & aliæ multæ nationes: &, vt fertur, quinquaginta quatuor gētes inhabitant vniuersam Germaniam, vt Ansimari, Quas Dumgeri & aliæ gentes ferocissimi & indomiti animi, quarum immanitas etiam in ipsis vocabulis horrorem significat, & de pluribus aliis vide per Philip. Bergo. *in lib.* 12. *sui supplementi Chronic.* Aliæ etiam partes Germaniæ nominantur *in Margarita Philosophica, lib.* 7. *tract.* 1. *cap.* 47. videlicet Franconia siue Francia Orientalis, VVestualia, Frisia, Saxonia, Thuringia, Hassia, Marchia, Brādeburg, Mysia, Silesia, Bohemia, Morauia, Cimbrica Chersonesus, quæ nunc Dacia, vulgo *Dannmark*, ad Septentrionem, cum alia sit Dacia, quæ VValachia nunc dicitur, de qua infra. Post Cymbricam Chersonesum Noruegia, Suecia in mari. Inter Danubium, & Alpes Rheticas, primam Rheticam ponunt, quæ & Sueuia, quamuis vltra Danubium protensa sit. Post hanc Vindelicia seu Bauaria, cuius pariter magna pars vltra Danubium extenditur. Noricia, cui nonnulli Stiriam, & Carinthiam ascri-

ascribunt. Pannonia superior, nunc Austria. Pannonia inferior, quæ & Vngaria à mari Adriatico, Histria, Illyria, Liburnia, quam dicunt Croatiam, Dalmatia, quæ Sclauonia: & ista videtur esse maior, quam aliæ tres Regiones.

11 Italia vero, altera pars Europæ sequitur Germaniam, & est ab Alpibus vsque ad mare mediterraneũ. Ĩn ea sunt plures Regiones sequentes. Lombardia, Thuscia, Etruria, Campania, Marchia, Aprucia, Calabria, Apulia, & sic de aliis. Et hæ partiales positæ sunt *in Margarita Phil. vbi suprà.* Philippus vero Bergomensis *lib 4. sui supplementi*, dicit hanc prouinciam omnium totius orbis celeberrimam, & in forma crucis positam, inter Adriaticum & Thuscum mare, siue superum & inferum, & à iugis Alpium dorsóque Apennini montis porrectam, se paulatim attollentem, vsque ad Rheginum verticem, & littora Brutiorum extenditur, in vltimoque sui in duo scinditur cornua. Eius autem latitudo ab Augusta prætoria, quæ in Alpium siue versus Occidentem est constituta, & per Romam Capuámque porrigitur, vsque ad oppidum Rhegium, Solino teste, decies centena, & viginti passuum millia colligit. Latitudo vero 410. vbi est maior latitudo: vbi vero minor 136. vniuersæ autem ambitum tricies centena 58. millia complectitur. Vmbilicum eius in agro Reatino esse, autor est Varro: sequitur idem Bergo. ibidem: vbi ponit, quod subdiuiditur in 18. regionibus: sed libro 10. dicit tantum 15 Regiones esse in Italia. Et in d. lib. 4. dicit, quod ignus, qui de Italiæ vrbibus scripsit, refert, septingentas fuisse ciuitates. Blondus vero, facta per singulas regiones dinumeratione, dicit tantummodo 206. quatuor, quæ Episcopos habere dicuntur: & ibi multum laudat Italiam inter cæteras, dicendo, illum non vel mediocriter doctum, quem eius laudes aufugiant: quæ non solum humanarum rerum, sed etiam diuinarum mater habita est. Dicit etiam Beroald. in suis orationibus, quod Italia omnium rerũ alumna ac parens nuncupatur. Eadem cunctarum gentium in toto orbe traditur, quæ omnes nationes sine controuersia antecellit, viris, fœminis, Ducibus, artium præstantia, ingeniorum claritatibus. De laude cuius, vide etiã Strabonem *lib. 6. suæ Geographiæ*, vbi laudat eam ex multis, ad quem recurre, & ad Bartholomæum Sibyllam *in suo speculo, in 1. cap. 1. dec. 4. quæst.* Inter has partes Europæ, post Vngariam, est adhuc Mysia, aut vetius Mœsia superior: quæ Seruia, siue Rosciana, & partim Bosna dicitur: Mœsia inferior, quæ continet Bosinenses, & VValachos Bassos, & nunc Bulgaria: Dacia, quæ VValachia Thracia, in qua Constantinopolis quondam ciuitas imperialis Græciæ. Chersonesus, Epirus, seu Romaniola, Dedania, Molossa, Chaonia. Peloponnesus, seu Morea, Achaia, ibi Corinthus, Arcadia, quæ & Sicyonia à Sicyone Rege, à quo Regnum Sicyonorum, Macedonia, Thessalonica, Ellados, seu Attica, vbi Athenæ, Bœotia, vbi Thebæ ciuitates nominatissimæ.

13 Græcia, ecce, quam lata hodie, heu! à spurcissimo inimico crucis Christi Turco, ferme tota deuastata à Germia vsque ad Scythiam, Sarmia est Regio latissima: cuius partes, vt aiunt, Polonia, Massouia, Prussia, Lithunia, Samethia, Liuonia, Russia, &c. Scythia, & quæ nominatæ sunt Sarmatiæ Regiones. Barbaria dicebatur à feritate gentium seu Tartaria. Hæ enim partes & regiones supra dictæ, sunt omnes de Europa, & fere omnes Christianam fidem agnoscunt: vt infrà ampliùs dicetur. Ex quo magis laudanda Europa. Has partes ampliori stylo declarat Ioa. Lazardi *in Epitomatib. histor. vniuersalis, c. 11.* quem videas.

14 Sed quæ istarum quinque Regionum Europæ sit dignior & excellentior, & quæ magis laudanda & extollenda, antequam ponam alias duas partes orbis: Asiam scilicet, & Aphricam, & cum sim Gallus, & quisque suum laudet, plus expedit laudare Galliam, eo etiam; quia vt plurimum & opera nostra videbuntur apud Gallos, quam alios, ne sim illis infestus, plurimum eos laudare cupio. Quoniam rerum nostratium cognitio, magis ad nos, quam externarum pertinere existimatur: & quantum quisque suæ patriæ debeat, dici non potest *l. veluti. ff. de iust. & iure.* De quo aliquid retuli *in præfatione ad commentaria nostra super consuet. Duc. Burgund.* etiam quoniam, vt dicit gloss. & Bald. summando *l. fin. C. si seruus export. ven.* patria sua debet cuilibet esse maior, quam alia, cum pro ea pugnandum sit, vt ait Cato. *argum. l. fallaciter. C. de abolit. l. penult. & Cod. ad leg. Iul. Maiest.* Et pro patria multi se deuouerunt; quos vide per Iacob. Capelli *in suis fragmentis.* Id quod etiam efficit charitas quædam patriæ, qua plerique omnes tenemur. Et sua cuique patria charissima atque gratissima. Est & amor patriæ ratione valentior omni, vt ait Naso ad Ruffinum, & qui paulo pòst subiungit:

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non finit esse sui.

Et idem:

Dulcis amor patriæ, quo non præstantius vllum.

Ita patriæ amor quidem ingens natura singulis innatus est. Ideo apud Scæuolam Iurisconsultum *in l. qui habebat, ff. de leg. 3.* testator quispiam patriã suam dulcissimam vocat, & ibi Accurs. notat suam cuique patriam esse dulcissimam. Atque etiam Mar. Soz. *cons. 35.* incip. *circa prædictam. colum. 3. vers. 2. magis proxime.* & per illum text. etiam dicit Romanus *consil. 47.* quod incipit, *proposita quæst. vers. 4. ad idem, quod sua cuique patria dulcis est & amabilior.* Itaque naturâ ita comparatum est, vt patriam suam, qualiscunque est, quisque laudet, extollat, prædicet, sicut etiam facit Vlpian. iureconsult. *in l. 1. in princ. ff. de censib.* vbi suam ipsius patriam mirum in modum commendat, magnisque laudibus effert. Et consi. Arist. est relatum, per Polycr. *lib. 8. cap. 2. de nugis Curialium*, dicentis interesse plurimum, vbi quicquid laudetur, vel vituperetur. Nam plurimum refert, qui sint audientium aut legentium mores. Ideo de laudibus, & prius de origine gentis nostræ aliquid attingere decreui. Sed ne grauem materiam, omissa præfatiuncula, seu ne illotis, vt aiunt, manibus aggrediar, dicam cum nostro Textore Gallo *in suis Epithetis*, in verbo, *Galli.* Cum rerum clarissime gestarum celebritas diu nunquam lateat in obscuro: miror atque miror, quid fuerit causæ, vt Gallorum (qui totius orbis, nedum Europæ: clarissimi fuerunt, & potentissimi) obscura, ac velut nescio quo obliuionis conopeo, seu velo, sepulta semper dormiuerit origo, neque certum aliquid non modo prioris seculi scriptores posteris reliquerint: sed nec liberis quidem nobis, proaui nostri, verbum vnquam fecerint vllum. Nulla est ortus quantum peregrini & obscuri natio, quæ aliquam sui ac principum suorum memoriam posteritati non dimiserit. Qui de Scythis (exempli gratia) agresti tamen & barbara gente non loquatur, quique de eorundem Regina Thomyri non multa garriat, inuenitur nemo. Ponticam gentem; solus Mithridates fecit memorabilem. Colchos nulla re magis quam veneficio

insignes. Sola Medea suis claruit parricidiis. Sauromatæ seu Sarmatæ tractilibus casulis volubilibúsque tuguriis (quia plaustris pro domibus vtuntur) famam sibi comparatunt. Troglodytas, Erembos, Astrata, Homeritas, Brachodios, Blennyas, Æthyopiæ gentes, & si remotissimas memorant Cosmographi. De Getulis, Numidis, Massylis, Mauris, & Marmaridis, Aphricæ loquuntur omnes Gymnosophistæ, Bragmanes, Hermanes, Orithæ, Ichthyophagi, Cynamolgi. Indorũ remotissimi etiam prædicantur. Arabiæ, quæ Petrea nuncupatur, Agrei, Gerræi, Ammanitæ populi, & si ignoti, nomen tamen meruerunt, vt multa paucis perstringam: Parthi, Medi, Babylonij, Assyrij, & aliæ cuiusque regionis gentes, suis illustratæ sunt titulis, & amplissimis plerumque voluminibus decoratæ. Si ab Asiaticis ad Europæos sit veniendum, Ethrusci, Pisani, Insubres, Volsci, Hernici, Equi, Vmbri, Sabini, Picentes, Præcutini, Vestini, Marsi, Samnites: omnes Italiæ populi, scriptorum monumentis efferuntur. Spartanis, Atheniensibus, Mycencis, & Corinthiis, quantum ampulletur, & superbiat Græcia, nemo non nouit. Soli Galli, omnium tanto nobilissimi, quanto rei bellicę peritissimi, omittuntur, ac veluti incognita Demogorgonis spelunca inhumati, nihil omnino, aut certe parum in lucem adhuc emiserunt: magísne iniuria temporum an scriptorum negligentia contigerit, ignotum est. Audeam tamen dicere, virtutum magnitudine, probitate morum, consilio, prudentia, comitate, religione, pietate, bellandi peritia nullis vnquam terrarum populis fuisse inferiores: quod satis ample, & veridice, stylóque elegantissimo prosequitur Textor in dicto loco, & ita Galliam cæteris Europæ partibus esse extollendam constat, tam ex prædictis, quam origine, amœnitate, frugalitate, seu fertilitate: ex fide Christiana semper obseruata literarum traditione, & pluribus aliis, quæ etiam testimonio autorum extraneorum, sigillatim declarabimus. Nempe, vt ibidem disserit Textor, Gallorum prima origo incerta, & obscura est. Sunt enim, qui dicunt, Gallos dici quoque Galatas à Galate filio Herculis: qui, vt scribit Diodorus, deuicto Geryone in Galliam veniens, ex virgine quadam eius loci indigena, Galatam genuit, qui Regno præfectus, incolis dedit nomen. Quod & Berosi verba confirmant, scribentis, Celtas, qui sunt Galatæ veteres, constat à Rege Galate filio Herculis nuncupatos, à quibus etiam Galatæ in Asia, & Gallogræci in Europa dicti sunt. Appianus tamen Celtas à Celto Polyphemi filio appellatos putat. Sed hæc omnia ficta & commenta sunt eorum scilicet arbitrio, qui, vt aliquid scire viderentur, aut saltem lectores non viderentur destituisse, has pro animi sententia fabricati sunt origines. Verior videtur ratio, vnde Galli dicti sint, à niueo lactis colore, quod gala dicitur, quod scilicet eorum corpora ob frigoris vim modo lactis sint alba, & candida. Quod etiam non discrepat à Virgiliano versu:

Virgatis lucent sagulis, tum lactea colla
Auro innectuntur.

Vnde Baptista Mantuanus ex Dionysio, lib. 2.
Ignea mens Gallis, & lactea corpora, nomen
A candore datum populis.

Cuius sententiæ adstipulator est Laziardus *in suis Epitomatibus Historia vniuersalis, c. 17. in fin.* licet Ioa. le Maire *in suis illustrationibus Gallia* originem Gallorum à Rege Galate filio Herculis, de quo suprà, fuisse asserat.

Extollenda est etiam ex amœnitate loci, & terræ frugalitate seu fertilitate: cum terra prior sit homine, prior laudanda est, & vt facile cognoscatur, nulla est pars terrarum, quæ merito Galliæ conferri potest: siue eius situm, siue perennem salubritatem: siue quicquid quo carere vita non debet, scrupulosissime requiras. Itaque ad hanc exornandam omnes naturæ vires incubuisse, cur sit incredibile dicam. Principio cœli eius ea est clementia, ea felicitas, vt nec immodicis æstuet caloribus, nec rursus arcticis frigoribus torpeat. Tam moderata loci natura, tam blanda amœnitas, vt innocentissimus vbique ac saluberrimus aër durius nescias, an mollius trahatur. Id facit maxima ex parte pestiferis obiecta Austris, Alpium vastitas, summouens ab arcto horridos aquilonis rigores: Britannia patens ab ortu Regio, quæ nos à Germanis Rhenus discriminat: prætenta occiduis flatibus Pyrenæi iuga. Non hic, vt in Italia crebro fulmina sæuiũt. Nam Capitolium non semel, sed sæpius fulmine ictum conflagrauit, ait Lactant. lib 3. Nec anniuersariæ lues debacchantur, vrbésque totas exhauriunt. Nulla hic infida grassantur maria, nulli terræmotus vrbes absorbent, quod in Italia, Græcia, & Asia frequentissimum. Non hic campi vastis arenarum solitudinibus squalent: nec, vt in Aphrica innumeræ, tum belluarum, tum serpentum pestes, homines & deuorant, & lenta venena tabe conficiunt. Soli tanta est feracitas, tanta fœcunditas, vt Galliarum vbertati Sicilia inuidere possit: quæ tyrannicis crudelitatibus nũquam non exercita stupendæ fertilitatis pœnas etiãnum luit: hic nullæ paludes latifundia occupant, nec tenuissimo cespitum corio statim arena subest, peculiare Germaniæ, & septentrionis malum. Dixeris hic Palladem cum Baccho certasse, maiórne vini copia an olei exundaret? Quibus Anglia, cum non tam careat, quam indigeat: fateantur Britanni oportet, se duos preciosissimos naturæ liquores Francis debere: accepto referant, quod & Galliæ abũdantia Britannicam sterilitatem quotannis fere leuet. Etenim vnde frumenti omnigeni copiam, atque ex Gallia expectabunt? Non ab Hispania, quæ frequentissimis rupibus aspera, torrido Solis vapore magna ex parte squalida, & siticulosi tractus iniuria, famem vel incolis suis indicit. Profecto Lusitaniæ, Galliciæ, Asturiæ, Cantabriæ, Gallia horreum est. Non à Germania. Hæc enim quicquid frugis à cibo superest, id omne in potũ coquit absumítque in ceruisiam. Quid bellatores Morinorum Treuerorúmque & Burgundorum equos commemorem? Quid optima Britonũ armenta? Quid felicia Lemouicum, Aruernorúmq; pascua? Quid perpetua Cereris, & Pomonæ in Armoricis studia? Tot nobilia Biturigũ, & Alceti vellera? Tot generosa Leodiorum saxa? Tot splendida Heluetiorũ æra? quid tenuia? quid candida? quid neruosa Atrebatum, Rhemorum, & Damoracensium lina? quid illa terris omnibus expetita Neruiorum aulæa? Allobrogum, Lotharingorum, & Corisopitentium, quo recentiores sunt argenti aurique fodinæ, hoc magis arguunt, Galliam nondum effœtam esse tot seculorum prouentu. Nam apud Thectosagos, Tarbelios, & Aquitanici maris accolas, aurum effodi ex Strabone, apud Metellam ex Plinio nemo nescit. Et apud Iurisconsultum Papinianum *in lege diuortio*, *paragrapho si vir. ff. solut. matrimon.* Relatum est in Gallia lapides renasci. Sed quis obryzum Baionensibus fluere non potius mirabitur? Quid tam profecto verum, quam certum Guaronæ, Rhodani, & Dordonæ auriferas esse vn-

se vndas? Druentiæ vero non solum antelsatenis beata, sed & gemmeis lapillis pretiosa fluenta. Narbonensis prouinciç dotes, quis pro merito attigerit? tam suaues florum odores? tam numerosos succorum sapores? tam varios infectricum herbarum colores? tot suaue rubentia coccigraua? fragrantes thymo saliunca libanotide campos? emicantes benigne calidorum fontium scaturigines? fertilissimos croci Albigesiorũ agros? In plenum autem Galliæ promiscua, tot munifica opacorum nemorum genera? tam teneras luxuriantis soli glebas? Tot læta Apricorum collium vineta? Tam superba frugiferarum arborum poma? Tam multiplices pecorum greges. Hæc Christophorus Lógolius in sua oratione de laudibus diui Ludouici atque Francorum habita in vniuersitate Pictauica pro natione Franciæ. In qua multa dictu maiora, quo ad amœnitatem, temperantiam, & feracitatem eiusdem breuiloquij causa sciens prætermisit. vt sunt vina Belnensia seu Burgundiæ, quæ super omnia vina sunt præcipua, & extollenda: & fere per vniuersam Galliam, Flandriam, Picardiam, Normanniam, & Britanniam vehũtur, de quibus *infrà in 84. consideratione*, huius partis. Quinetiam, vt ait Campegius *in libr. de trophæis Gallorum tract. 1*. Terra Galliæ est frumenti præcipue, & pabuli ferax, hinc temperato calore, inde felicibus & tempestiuis imbribus, in omnia frugum genera fœcunda est adeo, vt non ipsis tantum incolis, verum etiam Hispaniæ, Italiæ, & præsertim Genuensibus cunctarum rerum abundantiam sufficiat & subministret. Hinc etiam non frumenti tantum copia magna est, verum etiam vini, olei, mellisque. Noxio genere animalium minime frequens, fluminibus & fontibus irrigua, duobus magnis fluuiis Rheno, & Rhodano insignis omnia ad vsum animantium fœtu beatissima. Et de huiusmodi Galliæ fertilitate, & bonis: meminit Budæus noster *in libro de Asse, & partibus eius, lib. 4.* vbi ait: O beatam futurã Galliam, si tam ei contigisset heros habere frugi, quam bonos habere solet! Nam mancipia, vel quæ maxime vnquam prouincia dicto habet audientia. Iam primum in ea summum Liberi patris cum Cerere certamen, vt vini nobilitates non possit sine nomenclatoris opera numerare. Mitto temperiem cœli, & clementiam, & quod vtriusque maris cinctu, & commercio commode comitérque habitatur: soli vbertas tanta est in vniuersum, etiam inter inopes frugum steriléque prouincias, vt quasi annonæ præfecturã sub cardine nostro gerere existimemur; prorsus (absit inuidia verbo) vt ieiunia indicere finitimis, victúmque abstemium cum libuit possimus, quum fumum (vt ita dicam) occidentis arare videamur, si in vniuersum fiat æstimatio. Adde animorum alacritatem ad res omnes inceptamus, & ad dexteritatem corporũ impigrã atque eximiam ad voces obeundas. Et idem Budæus *in dicto libro, & lib. 3.* Inter alios Principes mundi dicit Regem Franciæ, qui tenet fere totam Galliam, habere magnas opes, & tot nummos redituales habere, quot olim Rom. Imperium habuit. Vnde dicit: si tributa, quę quotannis ex occasione gerendarum rerum varie inducuntur, ad statam fixãmque summam, & formulam redigerentur, posse hilari populi conditione quinquies, & vicies centena millia peruenire. Vectigalia autem, & patrimonium regium, ac diadematicum duodecies centum millium conficere. Reliqua omnia, quæ vices statas non habent, qualia sunt fortuita, & aduentitia, & omnia in fiscum cedentia, in paginam liberalitatum sunt seponenda cum muneribus & magistratibus, & omnibus dispensationibus, quæ codicillis conferuntur à Rege, sed illa non taxat *in d. lib. 4.* sed *lib. 3.* aliter æstimat reditus Regni Franciæ, ideo eum vide.

Extollenda & magnificanda est etiam Gallia ex moribus antiquis Gallorum, qui erant multũ vtiles, laudabiles, & virtuosi, de quibus multi attestantur. Nempe Gallorum prioris seculi mores nostris longe dissimiles fuerunt. Primo enim liberos ad conspectum suum prius venire non patiebantur, quam per ætatem adoleuissent, ac subeundis militaribus periculis essent idonei: quod etiam legitur obseruatum fuisse à Spartanis seu Lacedæmoniis, qui optimis Lycurgi legibus seu institutis regebantur. Vtinam atque vtinam ille mos apud nos obseruaretur, ne liberi ab vtroque parente nimis delicate enutriti deperderentur. Item viuentes amicis mutuo concedebant, quæ apud inferos creditoribus exoluerent: hæc non approbo, nec approbat fides nostra Christiana, licet mutuum dare ex charitate prodat. Tertio: viri, quantas ab vxoribus pecunias nomine dotis accepissent, tantumdem domesticarum fortunarum æqua æstimatione cum dote conferebant: quicquid inde fructuum succrescebat, asseruabatur, eratq; eius, qui alteri fuisset superstes cum capite. Ita enim (teste Bapt. Fulg. *in sua collect. de dictis factisque memorabil. lib. 2. titul. de priscis instit.*) facta inter virum vxoremque par conditio, plus amoris retentura in matrimoniis putabatur. Et ibi scribit de Gallorum consuet. circa matrimonia. Haud malus, ait, Gallorum is mos erat, quo in copulandis matrimonio puellis vtebantur. Nam ne propter ingratum matrimonium puellæ parentes incusarent, parata magno inuitatorum numero cœna, virgini permittebant, vt ex inuitatis maritum sibi deligeret. Electionis autem illud signum erat, cui ipsa ante alios aquam manibus dedisset. Quarto, viri in vxores sicut in liberos, vitæ & necis potestatem habuere. Et pro hoc facit: quoniam non minor debetur reuerentia per vxorem marito, quam per filium patri. Dominus meus Ias. *in l. transact. C. de transact.* dixi supra *in 11 part.* Quinto: si qua mulier veneficij fuisset conuicta, à mariti sui propinquis incendio, aliisque cruciatibus cõsumebatur. Sexto: quæ viuentibus chara fuissent, cum eisdem defunctis in funere cremari consueuerant, vel ipsa etiam animalia, ac etiam alias serui, & clientes, quos ab his dilectos esse constabat. Septimo: de Republica, nisi in publicis consiliis, non licebat loqui, & de prædictis vide *in commen. Cæsaris, lib. 6. de bell. Gall.* Octauo: qui vltimus in consilio veniret, morti dabatur, vt idem Cæsar ait *ibi lib. 5.* Nono; Ei, qui tumulatus esset, minister publicus vestes rescindebat, adeò, vt reliquę partes prorsus essent inutiles. Decimo: Prolixas nutriebant comas: hodie vero breues deferunt ad modum Alamanorum. Vndecimo: Vestes auro pictas gestabant, & hirsutis vtebantur sagulis: propterea Iuue. *Satyra 9.* textorem appellat Gallum, vbi ait:

En male percussas textoris pectine Galli
Accipimus.

Viliores enim vestes texebant. de his Strabo *lib. 4.* sic ait: Sagis vestiuntur, comasque nutriunt. Promissis vtebantur fœminalibus. Pro tunicis scissos gerebant amictus, vix pudenda natesque velantes, lana quidem aspera, & oblongis villis, ad quod allusit Martial. dicens:

Me pinguis Gallia vestit.

Et lib. 4.

Accipe Sequanicæ pinguem textricis alumnam.

Et Virg. lib. 8. de eisdem sic meminit.

ri permanserūt: Ita, quod Gallia semper monstris caruit, vt dicit Pet. Bles. *in suis Epist.* & etiam Hieron. *in Vigilantiam*, & Pet. venerabilis Abb. Cluniac. *lib.* 4. *Epistolarum Epist.* 11.

20. Et primo de Religione antiqua, & cultu Deorum, videas Iustinum de Massilia loquentē. Sed etiam ante Christum, Galli iam de Christo prophetizauerunt facto & opere. Cum sit plusquam notissimum Eccl. Carn. factam fuisse, & dedicatam in honorē virginis pariturae: prout Graeci Athenis aedificauerūt tēplū, quod dedicatum fuit Deo ignoto. Sed post Christū certum est, quod ex Gallorū Regibus à Clodouei tempore (qui primus, vt dictum est, inter eos Christi fidem agnouit) aut infidelem effectum, aut de fide male sentientem legimus neminem. Ex Romanis autem Imp. & postquam veritatis viam agnouerunt, complures retrorsum, ea deserta, abierunt, ac de Christo male senserunt. In primis Constans Constantini Magni filius Adrianus, nonne persecutus est Christianos? Idem Const. eius frater simillimus fratri Arrian. fuit. Iulianus Apostata perfidus contra fidem, vnde Apostata vocitatus est, qui post Constant. à Christ. fide recessit, & odio summopere habuit Christianos, quibus officia, & scientiarum studia interdixit. Valens Imp. in Oriente, tanquam Arrianus perfectus, Christi fideles persecutus est. Vnde praecepit vt monachi sub temporali domino militarent. Anastasius Imperator, nonne factus est haereticus pertinax? Iustinus minor, nepos Iustiniani, homo fuit auarus, rapax, impius, & haereticus. Leo tertius Imperator Romanus, vir vtiq; pessimus fuit, qui beatae Mariae, atque alias sanctorū imagines in publico cōcremari fecit. Constantinus quintus, Persecutor fuit Ecclesiae, qui multos Catholicos, & monachos occidit, impie magicis vacans artibus, Valerianus octauam in Christianos post Neronem exercuit persecutionem. Aurelianus vero nonam in Christianos mouit persecutionem. Omitto alios, qui alias persecutiones in Christianos exercuerunt, vt Seuerus, qui quintā in Christianos suscitauit persecutionem. Domitianus secūdam, Traianus tertiā, Maximinus sextam, Decius septimam. Nonne omnes isti Imperatores iniqui, pertinaces, infideles, haeretici, & de Christo malè sentientes fuere? Ita, vt horum aeuo, iusto Dei iudicio, Imperium vix etiam nomine vigeret. Nam illud in Oriente Barbari continue occupant, & Romani ab armorum vsu bellandique consuetudine abalienati inermes, inertes pusillanimesque effecti, atque ignauiae dediti, ad Gallos, tanquam strenuos, & bellicosos milites, qui semper Romanae Ecclesiae prōptissimi, & adiutores & protectores fuere, qui nec mortem oppetere, necessitate id exigente, quandoque dubitarunt. Ideoque dicit Franciscus Philadelphus *in Epist. ad Carolum VII.* Si verum sine cuiusquam inuidia fateri licet, posteaquam impia, & immanis illa sceleratissima Mahumeti secta inoaluit, nullum est vsquam hominum genus, cui plus debeat Christiana Religio, quam inuictae Francorum nobilissimaeque virtuti. Cum reliqui enim fere omnes, & Reges, & populi Christiani, ignauo quodam animi torpore tanquam elanguissent: soli Franci inuenti sunt, qui ingēti animo & excelso omnium Barbarorum, & infidelium impetum non modo sustinuerint, sed repressērint, fugarint, fuderint, oppresserint, vt dictum est sup. *in 5. part. in consi. de Rege Franciae.* Quamobrem Carolum Magnum Pipini filium Imperatorem Romanum elegerunt, Gallorum Reges ferme omnes, aut in armis fortiter dimicantes, aut apud suos, rebus bene gestis, Regnoque pace acquisita, feliciter diem clauserunt extremum. At Romanorum Principum non modica pars, aut insidiosè à suis, aut quouis alio infortunio periere. Et, vt à primo fiat narrandi exordium, Iulius Caesar viginti tribus plagis acceptis, in Senatu & Concilio occiditur. Octauianus Caesar Augustus apud Campaniam intoxicatur. C. Caligula, postquam triennio & decem mensibus imperitauit, trucidatur à suis. Claudius anno Imperij decimoquarto venenatur. Nero iuuenis adhuc, & in aetatis flore constitutus, (qui ardente Roma Troiae aleosim decantarat) seipsum suo pugione confodit. Vitellius cum summa ignominia ex aedibus tractus ludo & stercore conspersus, mucrone gladij mento supposito ne prae pudore faciem inclinaret, ad scalas Gemonias ductus minutatim excarnificatur. Galba senex, Imperij mense septimo in vrbe ad lacū Curtij trucidatur, & eius caput, quod toti orbi legem dixerat, à gregario milite amputatum, ad calones & lixas est proiectū. Otho 95. imperii die se ipsum pugione confodit. Domitianus, ex optimo patre pessimus filius, Christianorū persecutor saeuissimus, anno Imperij sui 15. necatur à suis: tanto infelicior, quanto eius potētia diuturnior. Prolongatio enim tam saeuae tyrannidis quid fuit, quam coaceruatio diuinae indignationis? iuxta dictū Valerij Maximi: Lento etenim gradu ad vindictam sui, diuina procedit ira, tarditatemq; poenae supplicij grauitate compensat. Antoninus Commodus, omnibus, vt dicitur, incommodus, duodecimo Imperij anno strāgulatur. Ælius, quod illiberalis esset, & sordidus, imperij mense sexto palam occiditur. Antonius Caracalla 7. imperij sui anno, dum leuandae vesicae gratia descendisset ex equo, à Parthis opprimitur, Heliogabalus, homo flagitiosissimus, quarto imperij anno in tumultu militum necatur. Decius, Christianorum inimicus, Imperij anno secundo à Barbaris est occisus, cadauere eius nusquam reperto. Valerianus, qui cum Galieno regnauit, captus à Pacoro, Parthorum Rege, non occisus statim, sed occaecatus, & catenatus, atque ad diuturnā mortem reseruatus. Erat enim ei equum ascendenti scabellū pedum, quod aliter dicitur suppedaneū Nonne & Tiberius veneno periit, qui ex mansueto Principe in saeuissimam permutatus est bestiā. Pertinax Imperator in domo sua à militibus occisus fuit. Iulianus Didianus in Palatio occisus est. Macrinus post Bassianū à suis occisus fuit. Alexāder Verus, Heliogabali filius, à militib. opera Maximini occisus fuit. Maximinus apud Aquilegiā cū filio suo à militib. occisus est. Gordianus III. interfectus est à suis militibus. Philippus, & suus filius eiusdē nominis, ambo in tumultu militari fraude Decij interfecti sunt, pater Veronae, & filius Romae. Quintilis frater Claudij occisus est. Florianus occisus est insidijs militū. Probus de Pannonia occisus est à militib. Carus Romanus cū exercitu fulminatus est. Carinus occisus est a Diocletiano fratre eius. Numerianus occisus est proditione Apri, soceri sui. Diocletianus venenū bibit. Galerius, postquam multis molestiis affecerat Christianos diuturno morbo contabuit, & cum vermes ex eius corpore scaterent, cruciatus impatiens, manu propria sese interfecit. Licinius occisus est à suis. Maxentius in fluuiū, cum suorū magna parte submergitur. Cōstans, Constantini magni filius, occisus est. Iulianus Apostata transfixus telo in deserto Parthiae ab vno ignoto milite, occubuit. Valens vulneratus sagitta, fugiens in vilem casam, viuus crematus est igne. Valentinianus secundus strangulatus est apud Viennam, fraude Arbogari, comitis sui. Honorius occisus est Romae. Valentinianus tertius occisus est Romae, ab vno

suorum militum. Marianus occisus est coniuratione suorum militum apud Constantinopolim. Constantinus secundus occisus est à suis in Balneo. Iustinianus secundus, qui à Leone relegatus fuerat, vbi recuperauit Imperium, Leonem ipsum, & Tyberium, qui inuaserat Imperium, in publico iugulare facit: sed ipse ab vno militum suorum, quem relegauerat, vincitur, & occiditur. Sed quid pergo Tyrannorum cædes recensere, cum meæ tantum intentionis sit laudes, honores, & glorias recensere? Descendamus ergo ad laudes, & triumphos Gallorum Principum, qui non ita periere, vt de Clodoueo, & aliis Regibus, vsque ad Carolum Magnum videri potest, qui non minor in bello fuit Cæsare. Hic fuit optimus Princeps Christianorum, qui terram sanctam occupatam à Saracenis recuperauit in Oriente, & in Occidente totam Hispaniam liberauit de manibus eorum. Maximus pugil fidei Christianæ, & Ecclesiæ Romanæ protector. Hic fuit Princeps, qui occasus & Septentrionis sparsa Regna sub Francorũ congregauit imperio. Carolus is est, cui à rerum gestarũ magnitudine, Magni, cognomen fuit, qui patria æmulatus vestigia, Hadrianum, & Leonem Romanos Pontifices, illum obsessum, hunc exulantem in integrum restituit. Hic ille est, qui Longobardorum Tyrannidem euertit, Hunnorũ Imperium excidit, Angliam recepit, Bauariam domuit, Hispaniam subiugauit, Italiam possedit, A Corsica Mauros, Sardinia Pœnos, Balearibus Saracenos exegit, expulit, exturbauit. Hic ille, qui Bohemos contudit, Danorum impietatem coercuit, Sclauorum ferociam fregit, Saxones Christo audientes reddidit. Huic ille, qui Florentinorum vrbem ruderibus obrutam instaurauit, denominauítque Florentiam, à liliorum floribus, Francorum insignibus. Hic ille, qui cum tantus foret, vixque ab armis(ingruentibus vndique hostibus) respiraret; Interea tamẽ Papiæ iuris vtriusque professores; Sed & Parisiis maius aliquanto diuinæ humanæque sapientiæ gymnasium instituit, ex quo quã multi, omnibus disciplinis conspicui, Christianum orbem, veluti micantia sydera, illustrauerint, tam mihi nimirum dictu reor difficile, quam longum, vel summos hominum flores nobilitatis Franciæ delibare, vel nuda deuictarum Prouinciarum commemorare nomina. Hic ille, cuius felicitatem miratus Oriens, ab India vsq; legatos cũ muneribus, amicitiã eius petentes, misit. Hic deniq; ille est Carolus, quem Augusto parem fuisse, atque adeo maiorem, haud immerito contendimus, nisi quod nec vim patriæ intulit, nec imperium armis inuasit, neque Consules de se optime meritos extinxit, neque ciues suos truculentissimè proscripsit, neque Collegas, & consanguineos ad mortem compulit. Vixit autem annis 71. & mortuus est, non vt Cæsar, per violentiam, sed feliciter apud suos, cũ regnasset super Gallos annis quadragintaseptem, & imperasset post bellorum suorum finem, non tribus annis duntaxat, & mensibus septem, vt Cęsar, sed annis nouem cum magno omnium suorum planctu. De victoria eius, quam fecit pro fide, dixi supra, *in 5. par. in 23. consid.* vbi scripsi, qualiter de eo fuerit prophetizatum per Iohannem Euang. pro tuitione Ecclesiæ.

23. Multi ex Principibus Gallorũ post Carolum in Imperio claruerunt, cuiusmodi fuerunt Ludouicus primus cognomento Pius, Caroli Magni filius, Lotharius, Ludouicus II. Carolus II. dictus Caluus filius Ludouici Pij, patruus Ludouici II. & frater Lotharij, Carolus Minor, seu tertius, nepos Caroli Calui, Arnulphus, qui ex Carolorum fuit progenie, qui Normannos mirabili cæde deleuit, & Romam cepit, Ludouicus III. Arnulphi filius. Isti fuerunt Gallorum Reges, qui non per tyrannidem, sed per electionem rite celebratam, Romanum feliciter obtinuerunt Imperium. Et de morte istorum vide Pyrrhum *in suo sermon. de fortuna in Plutarchum*, & Campegium *in genealogia Francorum Regum*, vbi vitam illorum initium Regni, & annos describit: & ex computatione temporum, secundum Chronicas, Imperium annis centum & decem Caroli Magni progenies possedit, & cum M. Sabellico dicere possum, non minus Romanæ Ecclesiæ, quam reliquæ Italiæ calamitosum esse, quod à Francis ad Germanos translatum sit Imperium.

24. Quod amplius de Gallis dicendum venit: profecto nihil, nisi, quod vnus & verus est Deus, Regnũ à gente in gentem transferens, propter iniustitias, iniurias, & contumelias, ac diuersos dolos, & disponens tempora, peccata quoque puniens. *Eccl 10. c.* Quæ enim infima sunt mundi, quandoque eligit, vt confundat superba. Nam postquam res Asiæ, Iliumque superbum cecidit, Troianis per vniuersum pene orbem profugis, ab eisdem tanquam exordiũ Francorũ sumpsit Regnum: quod per Duces aliosque officiales diutius moderatũ in sublimeq; prouectũ, paulatim Normanniæ, Picardiæ, Aquitaniæ, atque Lugduni, cæterísque circumadiacentibus Regionibus ampliatum fuit. Tandem Regem fortissimum, totam Galliam, & Cisalpinam, & non minimam Transalpinæ partem occupantem, & cunctas Regiones, à mari vsque ad mare, in ditione sua positas, in manu forti & brachio extento, & prouida ordinatione, maturoq; semper consilio easdem regentem, huic Regno diuina impertiri dignata est clementia. Huic generi hominum, quod reliquæ omnes ferme nationes admirentur, & amore timoréque permixtis, non immerito honorarent, Deus verus, qui superstitione solicita ab ignorantibus colebatur, suæ intelligentiæ fontem adaperuit: promptiúsq; per hominem recturus homines, Gallorum Regem, non modicas virtutes, & semper in exteras nationes mirabilia operantem, vt Ecclesiam suam non habentem rugam, aut maculam, ab infidelibus, qui Heracliti Imperatoris negligẽtia per orbem increuerant: atque in Christianos inualuerant, defensaret, & vt inter Gallos fidelium tuta esset libertas, in subsidium excitare voluit. Propter quod & cum etiam summos Pontifices, Roma pulsos in suum locum restituerit: tum quia Francorum gens plus cæteris diuinæ dedita visa est Religioni. Hinc Franci, iusto titulo Christianissimi dicti sunt. Dixi amplius & latissime supra *in 5. huius libri part. in 24. consider.* vbi ample dixi de Regibus Francorum. Et ex ibi dictis & his, constat illud verificatum, quod Gallia, quo ad fidem, caruit monstris, nec vnquam deuiauit à fide, prout cæteræ aliæ nationes, vt sunt Orientales, Asiani & Africani, Afri, & Græci, vt ample scribit Ioan. Eccius *in 3. lib. de primatu Petri.* Vbi ponit, quomodo aliàs omnes prædictæ nationes fuerint sub Romano Pont. & deuiauerint seu recesserint à se de Apostolica, imo etiã quasi omnes à fide. Sũt tamen aliqui, qui tenent aliquid de fide Christiana: sed habent aliquos errores, vt dicam alibi. Imo etiam & Alemani, Itali & Hispani, non caruerunt monstris, prout Galli: quia semper fuerunt aliqui heretici, qui omnes fere fuerunt Bohemi, Alemani, Itali, aut Hispani, & pauci fuerunt Galli, de quibus *in cap. quidam heretici. 24. quæst. 3.* Et ibi ample Ioann. de Turrecremata, qui ibi omnes illos declarat. Adhuc temporibus nostris

ftris insurrexit quidam hæreticus, Lutherus nomine, apud Germanos, qui multas opiniones hæreticas scripsit, quæ nec receptæ fuerunt, nec pullularunt in Gallia: & sic verificatur illud, quod Gallia semper caruit monstris. Itaque nulla alia natio Christianę fidei cultu vnquam habita est religiosior. Romam sane, qua, vt sacrosancta, Itali gloriantur, prophanissimam dixerim, si tantum Christiani sanguinis sola pene hausit, quantum nec reliquus orbis, illa imperante, effudit, vt inquit Longolius *in dicta eius oratione de laudibus Francorum.* O praua interpretatio! an quia per tot priorum greges, decem illis præscriptionibus plusquam ferina rabie desæuiit, ideo puræ, ideo religiosæ, ideo inuiolabilis cognomentum meruit? Sacerne Diocletianus, quod se Christianorum cædibus vsque contaminauerit? Pietatene insignis Romanus ille populus, quod suos in Pontifices pene semper grassatus est? Non Galliam æquius sacrosanctam appellaueris, quæ profugos Ecclesiæ Præsules suo semper asylo texit, fouit, venerata est: & à sede sua expulsos ter reduxit. Sacra nimirum Roma, cui si vel humillimum tugurioium hoc nomine conferam, Christianæ Reipublicæ nedū Galliæ sugillatio esset. Quod si ideo locus quispiam sacer est, quod in illis, nobilibusque beatorum reliquiis scateat, pulchre vicimus. Nam apud vnam Francorum gentem omnes Christi exuuias reperies: quippe preputium, inconsutilem togam, spineum diadema, crucem, clauos, spongiam, lanceæ cuspidem, & cum qua sepultus est, sindonem. Adde, quorum, dum in humanis ageret, obsequio maxime vsus est, auiæ Annæ, septémque Apostolorū, ac trium Magorum corpora Neque non Lazari (cuius corpus in hac nostra ciuitate Heduen. iacet) Magdalenes (cuius etiam corpus habetur, & in capsa nobili, & diuiti reponitur in monasterio Vezelien. huius diœcesis Heduen.) Marthæ, Martialis, ac trium Mariarum cineres. Ad hæc preciosum diui Ioannis Baptistæ caput, & digitum, quo agnus Dei immaculatus demonstratus est, Virginum insuper millia vndecim, cum deuota fidei Thebanorum illa legione. Prętetea Dionysij, Martini, Cosmæ, Damiani, Sebastiani, Antonij, aliorumque selectorum Heroum innumerabilium reliquias, perpetua Romanæ pietatis monumenta. Insuper Claudij, & Edmundi (quorum corpora, cum carne, & ossibus apud nos à peregrinis visitantur frequentissime. Leodegarij Episcopi Heduen. Hilarij, Radegundis, Reginæ Francorum, Nicolai, Barbatæ, Benigni, Andochij, Trium gemellorum, Genouefæ, & Germani. Non omitto & corpus Diui Quintini Martyris, quod in vrbe à suo nomine dicta seruatur: licet antea Samarobrina, ab origine Samonæ fluminis dicebatur. Postea vero ab Augusto Cæsare, qui Iulio successit, & muro auctam, & fortissimo munitam Castello, à suo nomine Augusta appellata est: quod nomen illi ad inuentionem vsque corporis S. Quintini mansit.

26 Et quia est meus, & Basilicæ, seu Parochiæ meæ patronus, & numen tutelare apud Heduos, ideo ad laudem eius quippiam referre arbitratus sum. Is enim Quintinus origine Romanus fuit, Zenonis Senatoris filius, baptizatus à Marcellino, Petri successore, à quo in Galliam cum vndenis condiscipulis missus, in Ambianorum vrbem, Christi verbum prolaturus, concessit: comprehensus tandem à Rictiouaro præfecto, perductusque Samarobrinam, quæ tunc Augusta vocabatur, ibidem post multa supplicia, sub Diocletiano & Maximiano Imperatoribus capite truncatus, Sanctorum Martyrum cœtui annumerati dignus habitus est. Corpus eius cum capite in Samonam fluuium abiectum, 50. annis ibi delituit: donec matrona quædam Romana, nomine Eusebia, monita ab Angelo in Viromanduos subleuandi ab aquis eius corporis gratia peruenit: visum quem antea perdiderat sperans se recepturam, quod & merito sanctissimi martyris impletū est. Nam inuēto corpore, & capite, mox visum recipit. Corpus, & caput humo abscondidit, eo in loco, qua ingens Basilica nomini eius dicata hodie visitur. Corpus deinde, & caput post trecentos annos, à diuo Eligio, Nouiodunensi Antistite (qui sub Dagoberto Francorum Rege sanctitate claruit) subleuatum è terra aureo in loculo condita sunt. Templum quoque à Regibus extructum percelebrius, præclarius & felicius. Exinde haberi cœpit Diui Quintini nomen, quod nunc seruat, turmatim, ob in dies facta sanitatum miracula, conuolarunt & conuolant peregrini, & deuoti viri. Aliorum vero martyrum, confessorum, ac virginum corpora apud Gallos beatificata, & mirifice venerata, sub silentio prætereo, cum innumera sint, & forte tędiosum foret.

27 Et, quod Galli pientissimi religiosissimique ab antiquo fuerint, attestatur exemplum memorabile, & vetustissimum, quod descripsit Valerius, *titul. de seruata Religione.* Licet summo labore nixus sit offuscare veritatem rei, ac nebulam, & tenebras obiicere, vti gens illa Italorum, nostræ gentis gloriæ semper inuida: sed conuicti, verum (quod celari non potest) fateantur oportet. Namque Gallis nostris Capitolium obsidentibus, vrbe iam capta, ne statutum Fabię gentis sacrificium interrumperetur, G. Fabius dorso, Gabino ritu cinctus, manibus humerisque sacra gerens, cum de Capitolio descendisset, per medias Gallorum acies egressus in Quirinalem collem peruenit, ibique omnibus solenniter peractis, in Capitolium, post diuinam venerationem, ad suos sine offensa rediit, & hoc Gallis religione motis, cuius nequaquam negligens gens est, vt testatur Liuius, & Cæsar *in suis Commentariis, libro sexto de bello Gallico.* Ita enim ait: *Natio est omnium Gallorum admodum dedita religioni, &c.*

28 Laudanda est etiam, ac plurimi facienda Gallia, quia nulla est alia terrarum pars, quæ sit vrbibus frequentior, atque sacratissimis ædibus sanctior. Et licet ambitiosis titulis Itali ciuitates, & cætera quoque eorum oppida insignuerint: Certe Veneto auro, non inuidebit Lutetiæ seu Parisianæ vrbis opulentia, quam Archithenius Chryseam metallis dixit: Ædium apparatu ac turritorum mœnium pulchritudine; Metis æmulam reddet Florentiam, de magnitudine cum Mediolano contendet Gandauum, Neapolis elegantiam æquabit, vel Rothomagus, vel Auemo, vel Lugdunum, vel Colonia, vel Turo, vel Diuio, Sanctonum, seu Aurelianorum feracitati cedet Bononia; Heduorum vetustati Rauenna.

29 Insignienda est quoque Gallia, eo quod si de riguis amniū fluxibus, & piscosis lacuū vbertatibus litem Galliæ mouerint? nū Thrasymenū lacū Lemano æquabimus? Verbanū Larinæ? Lariū Constantiensi lacu? Benacum Ruscinouensi? Sabinum Tholosano? Eupilim Massiliensi? Fucinum Burdegalo? Nam, quod ad fluuiorū meatus pertinet, vicimus: haud dubie Catantono Ticinum, Mola Vulturnum, Dordon Arnum & Athesim, Druentia, Truentum, Isara Lyrim, Molella Tyberi concurret, Rhenus Pado sed quem Rhodano conferent? quem Garunæ oppo nen

Francia autem, quam omnis sermonis eliminato fuco, quam omni relegato exotico ornatu sint in disquirendo prudentes, in explorando circumspecti, graues in considerando, in disserendo versuti, religiosi in decernendo, ingenue omnes Europæi fatentur: in Galliam commeando sanctioris doctrinæ gratia: vt quondam in Ægyptum Græci, ipsique Romani Athenas, & Massiliam. Cæterum, quia eloquentiam veluti filiolam exosculantur suam, non dixerim, quod ex ipsis quidam haud aliud oratoris esse quam mentiri, decipere, circumscribere, præstigiari, fallax verborum modulamen, non nisi ad circumagendam imperitæ plebeculæ multitudinem, pollere, sapientem a proposito linguæ rectorio auerti; nunquam Francos patrij sermonis suos habere oratores. Et inter eos vnum Octauianum à S. Gelasio, quo Romanos omnes Poetas, Rhetorésque fere prouocamus. Sed illud dicam, Lu. Plotium Lugdunensem, Romanos primum docuisse Rhetoricam. Tullius certe Latinæ facundæ antistes, sese ab eo prima Romani eloquij rudimenta didicisse fatetur. Quid Satyricus Aquinas, non peculiari apposito Gallos ornandos putauit?

Gallia causidicos docuit facunda Britannos,

Et iterum:

Gallia, vel potius nutricula causidicorum.

Quid Lucianus ille Samosatenus, in nullam alioqui gentem non debacchari solitus, an non lepido apologo ex Herculis statua Gallicam eloquentiam insinuauit? Audiamus D. Hieronymum *in Vigilantium*: Sola, inquit, Gallia monstra non habuit, sed viris semper fortibus & eloquentissimis abundauit. Quid Crinam seu Christiam? Quid Charundam, Massilienses, commemorem? Quorum ille, ob sideralem Mathematúmque peritiam, Romani populi facta, Nerone Principe, rexit; hic damnatis Chrysippi, Erasistrati, Herophili, Asclepiadis, priscorumq; medicorum placitis, omnibus, tam Græcis, quam Latinis reclamantibus, medendi artem immutauit: adeo vel eruditione, vel eloquentia vterque præstitit. Quis Pythia Cosmographiam repræsentauit apertius? Quis Luc. Floro historiam compendiosius elegantiusque texuit? Quis Hilario diuina tractauit diuinius? Quis Irenæo Lugdunensi hæreses proscidit acerbius? Quis Victorino Aquitano paschalis diei cursum numerosius stabiliuit? Quis animę essentiam Claudiano subtilius aperuit? Quis Faustino diuinam gratiam cum libero arbitrio copulauit sanctius? Quis omnes dicendi veneres Remigio excoluit blandius? Vincentij nitidum apertúmque in dicendo eloquium, eo certe magis suscipiendum existimo, quo modestius, se sua gloria peregrina inscriptione defraudare conatus est. Saluiani quam sublimis fuerit doctrina, cognomen eius declarat, qui vnus à condito æuo, Episcoporū magister dictus est. Quid Paterniū? Quid Gennadiū? Quid Musæum referam? Quid Eurideinum, Statium, Surculum, Seuerum Sulpitium, Rheticium? Quid duos Consentios, patrem & filium? Quid Herdiriū? Quid Clodium Quirinalem? Quid Eucherium, aliosque innumeros, diuinarum humanarúmq; rerum peritissimos: in quibus eloquendi artificium, & eruditionis altitudo de principatu certasse videri possunt?

Habuit Gallia, etiam alios quam plures multifarię eruditionis viros consummatos, inter quos merito primarium sibi vendicat locum Robertus, regio honore dignissimus. Multa quippe Responsoria in Ecclesia composuit, vt sunt, *Sancti Spiritus adsit nobis gratia*: siue, *Veni Sancte Spiritus, & emitte, &c.* Responsorium de natiuitate Domini, scilicet, *Iudæa, & Ierusalem.* Item illud Alleluia, *Eripe me de inimicis.* Item, illud de sanctorum martyrum triumpho. *O constantia martyrum!* Item illud de Sancto Petro, *Cornelius centurio, &c.* Quod Romæ, summo Pontifice missam celebrante, S. Petro in altari, offertorij tempore, cum magna deuotione obtulit. Scripserunt & Victorinus Episcopus Pictauiensis, Ausonius Gallus, Episcopus Burdegalensis, Victorinus Massiliensis rhetor, Sabbasius Episcopus Prouinciæ Gallicanæ. Musæus & Saluianus, Presbyteri Ecclesiæ Massiliensis, Claudius Episcopus Viennen. Sydonius Episcopus Aruernorum. Gennadius Massiliensis Ecclesiæ presbyter, Gregorius Episcopus Turonens. Audoenus Archiepiscopus Rothomagensis, Stephanus Episcopus Heduens. Rugandus Episcopus Metensis. Petrus Bertrandi Episcopus Heduens. Freculphus Episcopus Lexouiensis, Theodolphus Episcopus Aurelianensis, Hylduinus Abbas Monasterij Sancti Dionysij apud Parisios. Ansegisus Abbas Lobiensis, postea Archiepiscopus Senonensis, Turpinus Archiepiscopus Rhemensis. Christianus, qui & Druchmanus, monachus Aquitanicus, Milo Monachus, Hugbaldus Monachus, Otto primus, Abbas Cluniacensis, Bernardus Monachus Cluniacensis, Hildebertus Episcopus Cenomanensis. Remigius Altisidorensis Episcopus. Sigebertus Monachus Gemblacensis, Gilbertus Porretta, Episcopus Pictauiensis, Otto Episcopus Cameracensis, Richardus, Monachus Sancti Victoris Parisiensis, Petrus Blesens. Mauritius Episcopus Parisiensis, Petrus Abbas Cluniacensis, Petrus Cantor Parisiensis, Hubertus ordinis Prędicatorum, Vincentius natione Burgundus, Theologus eximius, & Historicus pręcipuus, Galterus Episcopus Pictauiensis, Bernardus Burgundus, Abbas Clarenallensis, ordinis Cisterciensis, Philippus Cancellarius Parisiensis, Simon de Torniaco, P tr. ordinis prædicat. Guilielm. Episcopus Parisiensis. Henricus de Gandauo, Ioan. Parisiensis, ordinis prædicat. Nicol. ord. fratrum B. Mariæ de monte Carmeli, Guiliel. Feraldi. Io. de Alerio Carmelita. Bernardi. de Parentinis Tholosanus, ordinis prædicatorum, Io de Regno. Carmelita, Petrus de Palude, ordinis fratrum prædicatorū, Petrus de Casa, Lemouicenus, Carmelita, Prior generalis illius ordinis, deinde Patriarcha Hierosolymitanus, Petr. Raymundi, Carmelita, Robertus, Carmelita, Petr Rogerij, Petr. Berthorij. Pictauiens. Ioan. Goleni, Normannus, Isuardus, qui Martyrologium composuit, Alquinus Caroli Magni præceptor, summus Theologus, & Philosophus, Honorius Augustdun. seu Heduen. Eccles. presbyter, Petr de Tarentesia, Burgundus, Petr. de Bellapertica etiam Burgundus, Ioan. Fabri. Aquitanicus, Iacob. de Raigneriis, Lotharingus, Ioan. de Blauasco Burgundus. Luc. de Penn. Iodocus Lauuerinus Flamingus, doctor Tholos. Iac. Dorbellus, Doctor Theologus in Gymnasio Pictauiensi. Guil. de monte Landuno, etiam Doctor Pictauiensis Nicolaus Ritzicius, Tholosanus Carmelita, Philippus Ferrariensis Tholosanus. Ioannes, cognomento Grossus, Tholosan. Blasius Andenarius Carmelita. Ioann. Abbas monasterij Sancti Bauonis Gandaui in Flandria, Ioan. Capreolus Tholosanus, Carmelita, Petr. de Alliaco Episcopus Cameracens. Ioan. Gerson, Cancellarius Parisiensis, Ioann. Noblet, Carmelita, Petr. Dorbelli. Io. Foreth, Normannus, Henricus cognomento Prudens, Flandrens. Laurentius Burelius, Diuionens. Carmelita, ex Heduis ortus, Robertus Guaguinus, Arnoldus Bostius.

36 Hi supra nominati Galli scripserunt in Theologia, Philosophia, Historia, & Rhetorica multũ splẽdide & ample, vt per opera eorum constare potest, prout Campegius Lugdun. *in suo tractat. de Galliæ viris illustribus* declarat. Et ibi etiam ponit multos ex illis, & alios, qui scripserũt in poesi, & in vtroq; iure ciuili, & canonico, qui subtili ingenio prædicti fuerunt, vt sunt prædicti, Petr de Bellapertica, Ioannes Fabri Cancellarius Franciæ, Guill. de Gugnio, & Iac. de Rauenna, ita quod ab Italis nomen subtilium vltramontanorum acquisiuerunt, Guillel. Durandi dictus Speculator, Guido Papę, Io. Aufrerij, Henricus Bohic, Brito, Cosmas Guymier, Nicolaus Boetius præsidens Burdegalen. Ioan. Saxon. Turonensis, Pyrrhus Igneus & Stella, Doctores Aurelianenses, Ioan. de Monthelono, conciuis & contemporaneus noster, nunc presbyter S. Victoris Parisiensis, Vincentius Cygault. Ioan. Raynoldi, Ioan. Brunellus, Doctor Aurelian. Ioann. de Garouis, Guillelmus Rouillus, Alenconiensis; Ioan. le Cirier, Parisiensis. Petrus de Brazio. Ioan. Montaigne, & plurimi alij, qui in iure scripserunt multum copiose & eleganter.

37 Plures etiam in Historia scripserunt, vt iam dictum est vt Hilarius, Episcopus Pictauiens. Gregor. Turonens. Ammonius monachus, Einardus, Cancellarius Caroli Magni, Otto primus, Abbas Cluniacens. Sigebertus monachus, Richardus monachus, Guillelmus monachus Sancti Dionysij apud Parisios, Vincentius, de quo supra, Guaguinus, & plures alij.

38 Longolius vero, prosequens laudem Gallorum in prædicta oratione, enumerat multos ex prænominatis fuisse Poetas, & plures alios, qui ex gente nostra orti sunt. Sed inter modernos, excellenter scripserunt, Germanus Brixius, in quo inuenies & demiraberis facilitatem, in Varannio simplicitatem, in Burro sanctitatem, in Iacobæo elegantiam, in Delpho cãdorem, in Pio ingenium, in Conrado varietatem, in Briando acumen, in Castello eruditionem. Dicit Budæus diligenter, Briconetus leuiter, narrabit aperte Seitellus, eloquetur grauiter Tisardus, apposite Badius, Guaguinus luculenter, Pinus scite, duo Fernãdi splendide, Erasmus copiose, acute, nitide, Faber Stabulensis philosophice, cuius incude expolita iam pure loqui didicit Philosophia. Clictonei casto sermone Theologia melle dulcius concionabitur. Literatura Bouilli Mathesi rubiginem detersit. Copo duce medici, etiam cum eloquentia, morbos curabunt: pręeũte Campegio, omnes Philosophiæ partes tentabunt. Quid de Text. Niuernens. qui tot singularia laboriose *in sua officina* in vnum coniecit? Quid de Petro Tulero, Heduo, qui alter Ptolomæus in Cosmographia, alter Alcabitius in Astrologia, alter Cicero in arte dicendi, alter Bias in Philosophia, alter Liuius in Historia dici potest: & vnum dicere non pudebit, quod nec maiorem, imo nec parem recipit Gallia, nec similis inueniri potest. Non tamen singulis has solas inesse virtutes existimo, sed his insigniores, cum nemo ex eis, & prosa, & versa oratione non polleat. Nemo item, quis sit aut medicinæ, aut philosophię, aut iuris, aut Theologiæ consultus, omnes fere articissantes. Plerique Hebraice periti, & Chaldaice, & omnes fere Græcam linguam, tanquam maternam, habentes. Ex quibus satis notum est, vnam Gallorum gentem plures in quocunque genere eximios, vel tulisse, vel extulisse, quam reliquæ terræ. Ex quibus verificari potest dictum Iulij Celsi. dicentis, Galliam disciplinarum parentem; hinc dico.

Gallia doctrina genitrix, tu prima probasti
Quicquid mendacij Græca voce refert.

39 Extollenda est etiam Gallia ex rebus bellicis, in quibus superauit omnes alias nationes mundi, si bene videantur opera eius bellica, quod clare apparet, maxime ex historicis extraneis. Nam Galli quinquies ante aduentum Hannibalis Alpes traiecerunt: &, vt dicit Textor *in suis Epithetis, in verb. Galli.* Ipsi Galli habent incredibiles virtutum titulos, qui si Romanis contigissent, Dij boni, quantum laudum suarum pelagus effudissent: quantas verborum ampullas, quot inanes flauissent glorias, cum etiam Camillo vnico, duob. Deciis, paucis Fabiis, Scipionibus, Curiis, Coclite, Attilio, & Curtio ita efferantur, vt Deos magis, quam mortales eos prædicent. Quanti ergo Galli fulminantes per Italiam, duce Brenno, Senonas æstimare non possumus? quorũ fulgurantem impetum non prius retuderunt, quam (vt in suo sterquilinio canes plurimum valent) Romam, omnia populabundi intrauerint, de quo meminit Laziardus *in epitomatibus historiæ vniuersalis, cap* 57. Quid concinemus, oppressam à Gothis Italiam, Merouei Gallorum Regis (cum iam res Italorum proxima ruinæ & ad triarios, hoc est, in dubium videretur redacta) subsidio fuisse liberatam? Et, vt idem subdit: Quo tempore rerum omniũ summa, & potestas Romanis legibus paruit, nullam vnquam, scriptorũ memoria, gentem constat vicisse, Romano populo magis formidolosam; nihil Carthaginensium furores, nihil Orientalium motus obstabant, quo minus in vtramuis aurem dormirent ociosi: nihil deniq; æstimabantur omnium gentium vires, habita Gallicæ virtutis ratione & comparatione. Sciebant enim terribilem esse populum, auidum belli, & vtriq; paratum fortunæ. Cum nulla vnquam gente Romanus ipse populus intra extràque Italiam, maiore hominum strage, maioribúsq; ducum, & exercituum periculis debellauit. Nam, licet ex eorum exercitu centũ hominum millia quandoq; desiderata sint; nihilominus tamen animosi pugnam acrius instaurabant, pudorem vlciscebantur, ad vnum interfici, aut interficere volentes; ex quo apparet indomita bello ingenia scire tantum vincere, vel mori. Certarunt Romani cum finitimis de Principatu; cum Carthaginensib. de Imperio: cum Gallis autem pro vxoribus, pro liberis, pro vita semper; cum cæteris nationibus non nisi pro gloria. Hoc eorum præconium fortasse videretur fictitium, nisi Strabo *libro quarto*, etiam nobis testis esset fidelissimus; Vniuersa, inquit, natio (quam hæc ætas Gallicam, vel Gallaticam nominat) Martis studio, & animorum ardet impetu, conferendæ pugnæ alacritate impigra, sempérque spectantes in Boream, aut Oceano propiores, conferendis pugnis sunt audaciores. Florus item de Senonibus sic ait: Galli Senones, gens natura ferox, moribus incondita. Ad hæc, ipsa corporum mole, perinde ne armis ingentibus; adeo omni generi terribilis fuit; vt plane nata ad hominum interitum, & vrbium stragem videretur. Hi quondam ab vltimis terrarum oris, & cingente omnia Oceano, ingenti agmine profecti, cum media vastassent, positis inter Alpes & Padum sedibus ne his quidem contenti, per Italiam vagabantur. Romam quin etiam aggressi, vniuersum populum in Capitolium se suáque omnia recipere compulerunt. Et, vt paucis multa dicantur, quaqua versum transirent, non fulminantes, sed fulmina plane videbantur, dolebantque ignaram cruoris victoriam sibi concedi, & sine ruina transitum patere. Et quod maximi

terro-

terroris indicium est, pacem vnicuique empturienti proponebant venalem. Neq; potentem adeo gentem reperisses, quæ non habito Gallorum præsidio, & fauore, securam se credidisset. Merito propterea T. Liuius auidas armorũ Gallicas gentes semper fuisse scribit. Idem quoque habere inquit, accolas Gallos, inter ferrũ & arma natos, feroces, cum suopte ingenio, tum aduersus Romanũ populũ, quem captum à se, auroque redemptum, non vana iactantes, memorant. Fuerunt etiam Galli tanta hominum frequentia, & multitudine, vt trecenta & amplius armatorum millia gens vna Belgica olim ad bellum mitteret. Eorum virtus aptius cognosci non potest, quam lectione Trogi apud Iustinum, *lib.* 24 scribentis: Galli abundanti multitudine (cum eos non caperent terræ, quæ genuerant) trecenta millia hominum, ad sedes nouas quærendas, velut peregrinatum miserunt. Et his portio in Italia consedit, quæ & vrbem Romam captam incendit, & portio Illyricos sinus, ducibus auibus (nam augurandi studio Galli præter cæteros clarent) per strages Barbarorum penetrauit, & in Pannonia consedit. gens aspera, audax, bellicosa, quæ prima post Herculem (cui ea res virtutis admirationẽ, & immortalitatis fidem dedit) Alpium inuicti iuga, & frigore intractabilia loca transcendit; ibi domitis Pannoniis per multos annos cũ finitimis, varia bella gessere; Hortante deinde successu, diuisis agminibus alij Græciam, alij Macedoniam, omnia ferro proterentes, petiuere: tantusque terror Gallici nominis erat, vt etiam Reges non lacessiti, vltro pacem ingenti pecunia mercarentur. Item *lib.* 25. ait: Ea tempestate Gallorum iuuentus tantæ fœcunditatis fuit, vt Asiam omnem, velut examine aliquo, implerent. Denique neq; Reges Orientis, sine mercenario Gallorum exercitu, vlla bella gesserunt, neq; pulsi Regno, ad alios, quam ad Gallos confugerunt; tantus terror Gallici nominis, siue armorum inuicta felicitas erat; vt Regum nullus suam maiestatem tutam, neque amissam recuperare se posse sine Gallica virtute arbitraretur. Itaque in auxilium à Bithyniæ Rege inuocati, Regnum cum eo, parta victoria, diuiserunt; eamque regionem Gallogræciam cognominauerunt. Nec modo Gallorum (quos & Celtas Græci dixerũt) innumeras recensebo victorias, vt in Septentrionem profecti, Celtoscytis nomen imposuerunt, vt Hispania longe lateque domita, Celtiberos, & Gallicos sua victoria testes reliquerunt. Omittam, quomodo à fertilissima Italiæ regione (quam Latini propterea Cisalpinam Galliam vocarunt) exactis Tyrrhenis, Mediolanum, Laudam, Comum, Brixiam, Veronam, Bergomum, Vincentiam, Tridentum, Papiam, condiderint, & decimam Italię regionem, ab incolatu suo, Venetiam appellauerint. Nõ dicam, qua virtute Senam, fusis Ethruscis deuictis Vmbris, Senogalliam, profligatis Lucanis, Galliopolim extruxerint. Qui Romanos ad Alliam fluuium strauerint, Romam ceperint, captam diripuerint, direptam incenderint; qui perpetuo successu Tribalos, Getas, Pæones subegerint: Græciam impleuerint; vt iam dixi; Macedoniam occuparint, sedes in ea parte Asię posuerint: quam à se Gallatiam nuncupauere. Mitto, habuisse Romanos (etiam cum iam sibi viderentur rerum Domini) ad Gallicos tumultus aurum sanctius repositum. Pontifices eorum (qui in reliquum militiæ vocatione honestabantur) Gallicis bellis, ab aris ad arma progredi solitos. Hic referam, quod solus Rex Macedoniæ, Ptolemæus, aduentum Gallorum intrepidus audiuit: hisque cum paucis, & incompositis, quasi bella non difficilius quam parricidia patrarentur, furiis agitatus, occurrit; Dardanorumque legationem, viginti millia armatorum in auxilium offerentem, spreuit, addita insuper contumelia, actum de Macedonia dicens, si cum totum Orientem soli domuerint, nunc in vindictam finium, Dardanis egeant, milites se habere filios eorum, qui sub Alex. Rege stipendia toto orbe terrarum victores fecerint: quæ vbi Dardano Regi nunciata sunt, inclytum illud Macedoniæ Regnum breui immaturi iuuenis temeritate, casurum dixit. Igitur Galli, duce Beldio, ad tentandos Macedonum animos, legatos ad Ptolomæum mittunt, offerentes pacem, si emere velit. Sed Ptolomæus, inter suos belli metu pacem Gallos petere, gloriatus est Nec minus ferociter se legatis quam inter amicos iactauit, aliter se pacem daturum negando, nisi principes suos obsides dederint, & arma tradiderint: nõ enim fidem se, nisi inermibus, habiturum: renunciata legatione, risere Galli, vndique acclamantes, breui sensurum, si sibi, an illi consulentes, pacem obtulerint. Interiectis diebus prælium cõseritur. Victi Macedones cęduntur, Ptolomęus multis vulneribus saucius capitur, caput eius amputatur, & lancea fixum. tota acie ad terrorem hostium circumfertur, paucos ex Macedonibus fuga seruauit, cæteri, aut capti, aut occisi. Hæc cum nunciata per omnem Macedoniam essent, portæ vrbium clauduntur, luctu omnia replentur, nunc orbitatem amissorum filiorum dolebant, nunc excidia vrbium metuebant; nunc Alexandri, Philippique Regum suorum nomina secuti, numina in auxilium vocabant; sub illis se non tutos, verum etiam orbis victores extitisse, vt tuerentur patriam suam, quam gloria rerum gestarum cœlo proximam reddidissent: vt opem afflictis ferrent, quos furor, & temeritas Ptolomæi Regis perdiderat, orabant, desperantibus omnibus non votis agendum. Sosthenes, vnus de Macedonum principibus contracta iuuentute, Gallos exultantes, victoria compescuit, & Macedoniam ab hostili depopulatione defendit. Ob quæ virtutis beneficia, multis nobilibus RegnumMacedoniæ affectantibus ignobilis ipse præponitur; Et cum Rex ab exercitu appellatus esset, ipse, nõ in Regis, sed in Ducis nomen iurare milites coegit. Interea Brenus; quo Duce portio Gallorum in Græciam se effuderat; audita suorum, qui, Belgio Duce, Macedones vicerant, indignatus, parta victoria, tam opimam prædam, & orientis spoliis onustam. tam facile relictam esse, ipse adunatis centum quinquaginta millibus peditum, & quindecim millibus equitum in Macedoniam irrumpit. Cum agros villasque popularentur, occurrit ei cum instructo exercitu Macedonum Sosthenes; sed trepidi à valentibus facilè vincuntur. Itaque, cum victi se Macedones intra muros vrbiũ condidissent, victor Brenus, nemine prohibente, totius Macedoniæ agros deprædatur. Audi & eundem Trogum, apud Iustinum *lib* 20 *Epitomatum*, ita loquentem: Dionysium, gerentem bellum, legati Gallorum, qui ante menses aliquot Romam incenderant, societatem amicitiámque petentes, adeunt, gentémque suam inter hostes eius positam esse, magnoque vsui ei futurum, vel in acie bellanti, vel de tergo intentanti prælium, hostibus, affirmant: grata legatio Dionysio fuit, ita peracta societate, & auxiliis Gallorum auctus, bellum, velut ex integro, instaurat. Sed quid in tantis seculis Galli valuerint, qui & Romanos varia sępenumero victoria fatigarunt? Nam, vt scribit Antias historicus anno ab vrbe condita 641. Caius Manlius, & Quintus Cepio proconsules, aduersus Cymbros, & Teutones, Tigurinos, & Ambronas, Gallorum gentes, quæ tunc, vt Imperium Romanum extinguerent, con-

fpirauerant, miffi, prouincias fibi, Rhodano flumine medio diuiferunt;ibi dum inter fe grauiffima inuidia, & contentione difceptant, cum magno periculo Romani nominis Italici victi funt:fiquidem in ea pugna, Marcus Æmilius confularis captus atque interfectus eft,duo filij Confulis cæfi,80. millia Romanorum,fociorumque ea tempeftate trucidata, feptuaginta millia calonum, atque lixarum interfecta, ita,vt ex omni penitus exercitu, 10. tantummodo homines, qui miferum nuncium, ad augendas miferias, reportarent, fuperfuiffe referantur Galli binis caftris, atq; ingenti præda potiti,noua quadam execratione cũcta, quæ ceperant, perfundederunt, veftis difciffa, & proiecta eft,aurum argentumque in flumen abiectum eft,loricæ virorum concifæ, phaleræ quoque equorum difpertitæ, equi ipfi gurgitibus immerfi, homines, laqueis collo indutis, ex arboribus fufpenfi funt; ita vt nihil prædæ victor, nihil mifericordiæ victus agnofceret. Maximus tunc Romæ, non folum luctus, verum etiam metus fuit. Hæc Antias, recitatus à Campegio, *in fuo tract.* 1.*de trophæis Gallorum.* Et vltra inquit, quod circa annũ ab vrbe condita 485 Galli Cifalpini noui extitêre Romanorum hoftes, aduerfum quos varia forte bellatum eft. Nam in primo conflictu, Valerio confule,3500. cecidere Romanorum. Et, vt Fabius hiftoricus atteftatur, anno ab vrbe condita 645.Lucio Æmilio Catulo,Gaio,Attilio Regulo Cõfulibus magna formidine confternatus Senatus,defectione Cifalpinę Galliæ.Cum etiam ex vlteriore Gallia ingens aduentare exercitus nunciaretur, maxime Geffatorum quod nomen non gentis,fed mercenariorum Gallorum eft;itaq; permoti confules, totius Italiæ ad præfidium imperij,contraxere vires;quo facto, in vtriufque confulis exercitu 800. mill. armatorum fuiffe referuntur;Ex quibus Roman.& Campanorum fuerunt peditum 268000. equitum vero 16600.cætera multitudo fuit: commiffo prælio apud Aretiũ,Attilius conful occifus eft 8000 Rom. nec faltem tanta, quanta eius terrere debuit cæfio, fed multò maior multitudo, fui parte fugerunt: Nam 3000. millia eorum tantum interfecta hiftorici tradunt: quod ideo ignominiofius turpiufque etiam, tam paucis amiffis, tanta agmina diffugiffe.Idem Iuftin.*lib.*38.*de Gallis & eorum virtutib.contra Rom.* ait:Audiui populos Tranfalpinæ Galliæ, Italiam ingreffos, maximis eam, plurimifque vibibus præfidere. Et latius aliquanto folum finitimum,quam in Afiam,quæ dicatur in bellis, eofdem Gallos occupaffe: nec victam folum dici Romam à Gallis, fed etiam captam, ita, vt vnius illis montis tantum cacumen relinqueretur:nec bello hoftem, fed pretio remotum. Gallorum autem nomen, quod femper Romanos terruit,in partem virium fuarum ipfe habeat.Nam hos,qui Afiam incolunt,Gallos ab illis,qui Italiam occupauerant,fedibus tantum diftare, originem quidem, ac virtutem, genufque pene idem habere. Quid enim Plutarch. de Gallis dicit? Nonne de Cæfare loquens, fic ait? Cæfar nouem annis militans,Galliam vniuerfam,à Pyreneo faltu alpibufque, ad montem vfque Gebennam, & Rhenum, Rhodanumque pop Rom. fubegit, quod vt alius fcribit Hiftoricus, pacata Gallia à Cæfare, maior gloria illi fuit, quam fi totum fibi fubegiffet orbem. Fatetur tamen Cæfar. in comment.fuis *lib.*1.fe Rhenum tranfiffe,non fua fponte,fed rogatum & accerfitum àGallis; non fine magna fpe,magnifque præmiis prædicauit, fe domum,& propinquos reliquiffe, fedes habere in Gallia, ab his conceffas,obfides ipforum voluntate datos,ftipendium capere iure belli,quod victores victis imponere confueuerunt,non fe Gallis,fed Gallos fibi bellum intuliffe. Quid igitur de Gallis dicendum venit, fi Cæfar ob Galliam, non tam deuictam,quam ab ipfis Gallis deditam, maiorem gloriam meruiffe videatur,quam fi reliquum fibi orbem pacaffet?ô gloriofum Gallorum genus! ô genus fortiffimum! ô gens bellicofa! vt Saluft.*in bel. Catilinario.* Præterea, quod natura gens Gallica bellicofa fit, gens afpera,nec minus religiofa, gens fœcunda, gens animofa, ferox,diues, armipotens, eximia,egregia,fortis,alacris,amorum auida.& pluribus aliis Epithetis,teftimonio tam poetarum,quam hiftoricorum adornatur: Per ipfam enim Reges regnant, per ipfam Imperatores triumphant. Si Galliam Cæfar non cognouiffet,non folum imperium non vfurpaffet, fed nec Dictatoris perpetui nomen obtinuiffet. Soli Franci, foli Francorum Principes,ac duces,ex omnium gentium numero,aufi funt Cæfareæ confulere vtilitati, & Pompeianam, bello Pharfalico, inuadere, ac debilitare audaciam; Sub Pompeio multo plures militabãt, quam fub Cæfare: fed Cæfar,virtute Gallorũ, qui fub ipfo militabant, atq; impetu magno hoftes adoriebatur,ac multos cædendo vulnerandoque ftrauit. Cæfariani, more hoftiũ ora ferientes,eos telis cufpidéque infeftabant: quo feriendi genere hoftes territi, oculorum periculo,terga dare coacti funt: Cæfar autem 22.tantũ millibus, quorum maior pars Gallorum erat, imperabat. Sub Pompeio vero, multo plures, quam bis totidem, militabant: Sed hæc victoria non Italorum,fed Gallorum fuit; quod tanquam Perfæ,fub vno Cyro contra Crœfum, & Affyrios, homines timidos,bella gefferunt. Item Iulius Celfus, Gallorum tamen æmulus *lib.*5 *de bellis Cæfaris*, de Gallis fic ait: Galli homines funt aperti,minimé q; infidiofi, qui per virtutem magis,quam per infidias dimicare confueuerunt.Et Cæfar *in comment.fuis.* Illud quoque prouidentiff. Ducis augebat curam, quod infidiofiffimo cum Rege rem gerebat,affuetus dimicare cum Gallis,apertis hominibus infidiarum nefciis, nec fraudibus,fed virtute bellantibus. Et hæc Camp. *in d. lib. de trophæis Gallor. tract.*3 Dicit tamen F.Patr.*in lib.de inft.Reip.lib.*9.*tit.*3 Quod antiqua confuetudo Gallorum fuerit,vt fagaces alicui viri præficerentur, qui famam,ac rumorem hauriant,& viatores inuitos etiam, confiftere cogant, vt quod quifque eorũ de quaque re audierit, aut cognouerit;quærant,difcantque quibus è Regionib.veniant;quidq; acti i fint;& quæ ũque acceperint,molianturque,pronunciare cogant:& ifta confuetudo effet bona, fi obferuaretur in Gallia;fed pro certo fciũt aliæ nationes iftud optime deducere ad effectũ: Galli autem omnibus confidunt, omnes etiam exteras gentes,& hoftes fuos ad fe aduentare,&confidere finũt, vnde eorũ confilia funt omnibus etiam inimicis nota, & cito promulgata,quod non fit,neque apud Italos, Hifpanos, Anglos,nec Alemanos,qui non finunt extraneos patriam eorũ aggredi fine faluo conducto.

Et licet multi hiftorici Itali & alij extranei æmuli fint, & Galli infefti fuis fcriptis,attamen verum nonnunquam profiteantur neceffe eft, mitto antiquos, Quid autem recentiores de eis fentiant, adduco Fr. Philadelphum Italum, in quadam epiftola ad Carol. VII Franciæ Reg. Ita enim ait:Si verũ fine cuiufquam inuidia fateri licet, pofteaquam impia,& immanis illa fceleratiffima Mahumeti fecta inualuit, nullum eft vfquam hominum genus, cui plus debeat Chriftiana religio,quam inuictæ Francorum nobiliffimęque virtuti, vt fupra iam dixi, vbi Galli laudantur ex fide Chriftiana.

46. Anton.

40 Anton. Sabellicus *Ennead. lib 3.* de virtutibus & moribus Gallorum, sic inquit: Ritus Gallorum omnino diuersus ab eo, qui olim fuit: Malorum quondam dæmonum cultores hi, & cæteræ gentes, nunc veræ pietatis obseruantissimi: viuebant tunc populi quique sibi, viuebant & ciuitates: Pauci numero Reguli in tota gente, nunc Regis Imperium late omnia tenet, Matrimonia Italico ritu celebrant, Liberales artes multis curæ sunt, & inprimis diuinarum artium studia: Gymnasium, quod Parisiis est, id declarat, omnium, quæ sunt in terris, celeberrimum. Sunt & Romanarum literarum appetentissimi, nec Græcas aspernantur, penes magistratus iudicia sunt, Regnū est hos legere, & instruere: in bellis cataphracto equite, peditéq; leuiter armato vtūtur, & sagittariis, qui longiores intendūt arcus, nec corneos, vt Scythæ & totus ferè Oriens: sed ex taxo, aliáve duriore materia, Sunt Franci è Troiana stirpe oriundi. De pluribus aliis historicis, æmulis Gallorū per Campegium, *in trophæis, in verb. Gallor. tract. 3.* per Textorem *in suis Epithetis, in verb. Galli.* per Longoliū, *in oratione de laudibus Francorum*, vbi & ample d laudib. Caroli Magni, aliorúmque Regum Franciæ, De Rolādo de Gothofredo Bollionio, & de Balduino, qui pro fide Christiana multa bella gesserant: de quibus *supra in 5 part. in 31. consider.* vbi fit mentio de Regum Franc. laudibus.

41 Baptista Mantuanus, (qui vt Italus, nobis fauere non consueuit) testimonium de Gallis, & Gallia tulit, *in lib. secundo de S. Dionysio* Vbi terram ipsam, mores, & virtutes populi collaudat, in hunc modum:

Gallia terreni pars est, non infima mundi:
Sed longe latéque patens Hispanica tangit
Oppida ab occasu se'e coniungit ab ortu
Italiæ: alto hinc pelago qua respicit austrum)
Clauditur. Oceano, gemmas que respicit vrsas.
Vnde venit Boreas, hybernaque frigora surgunt,
Et vada Teutonici tangit vastissima Rheni.
Terra hominum fœcunda que ferax armenta gregésque
Vberius pascens, febis non languida Cœli
Tabifico: non mortiferis infecta venenis,
Vt Libyæ: non perpetuis adoperta pruinis,
Sicut Hyperborei montes, non torrida ab æstu.
Quæ faciat steriles, vt decolor India) campos.
Non etiam noctu pollens semestribus vmbris:
Quale sub arcturo positum mare, & vltima Thule
Sed nec, vt Ægyptus, quia fusa palustribus vndis.
Sed cœlo, & tenera fœcunda vligine terra.
Insita Gallorum ingeniis (quanquam modo circa
Numina, cum reliquis lusi mortalibus, errent.)
Religio, postquam fuerint ad sancta reducti
Legis sesta, non vlli constantia maior.
Nulli maior erit pietas in numina genti.
Defendent mucrone fidem, bellóque domabunt,
Quoscunque audierint Christum se attollere contra:
Et certum munimen erunt, quod non sinat iram
Barbaricæ gentis nostros incurrere fines.

Subjungit tandem:

Gallia fert acres animos, & idonea bello
Corpora, non illis ausit componere sese
Thracia, quæ Martem genuit, non Parthia versis,
Quæ bellatur equis fugiens, licet inclyta Crasso
Pacta sit extincto, signísque superba Latinis.
Quas gentes olim non contriuere? per omnem
Inuecti Europam, quasi grando Aquilone, vel Austro,
Importat a graui passim sonuere tumultu:
Scit Romanus adhuc, & quam Tarpeia videtis
Arx, attollentem caput illo in monte superbum:
Pannones Æmathy norunt, scit Delphica rupes:
Quæ nisi terrificis subito conuulsa ruinis
Oppressisset, eos non defendisset Apollo.
Conserta argento templi sacraria, & auro.
Intrauere Asiæ fines, prope littora Ponti.
In gentem creuere nouam quæ tenditur vsque
Ad iuga Pamphilium, Garamantica sidera contra.
Inter Cappadoces posita & Bithynica regna.

Item in eodem libro.

Ignea mens Gallis, & lactea corpora, nomen
A candore datum populis, muliebria tingit
Ora color Tyrius. Paphium meditata decorem.
Ex geminis fecit natura coloribus vnum:
Læti, alacres lusu, choreis, & carmine gaudent:
In Venerem proni, proni in conuiuia, proni
Ante dapes ad sacra Deum seruire, inguinoq;
Ferre negant, fugiunt figmenta & hypocrisin, ore
Liberi, & ingenuus mos est, tetricosq; perosi.
Venatu, aucupio campos: montana, lacúsque
Sollicitant: bellandi vsu lætantur equorum.
Terga fatigantes, loricæ, balista & arcus,
Deliciæ genti, sub dio ad sydera somnum
Carpere, fuscari sole, & ferrugine pulchrum est,
Puluere conspergi, & grauius sudare sub armis,
Pro patria, pro connatis, pro regibus ire
In pugnam & gladios, & mortis occumbere dulce est.

Ludouicus Bologninus, iurisperitus, de felici Imperio & statu Gallorum sic scripsit:

Francorum Reges sacro sub nomine nati,
Consilio semper valuerunt semper & armis,
Sanctáque fautores bonitatis iura tenentes
Appellat Romana suos Ecclesia agnatos,
Et primogenitos, tali sunt nomine digni.
His Deus imperium dedit, & sua iura tuetur.
Vnguntur, sancti fiunt quicunque creantur.
His subsunt centum generosi nominis vrbes.
His populi subsunt Gentes, & maxima Regna,
His fines sine fine patent, pater vnus, & orbis.
Innumeri his subsunt Domini, Dominique tenentur,
His præstare fidem verbo, hos defendere & armis.
Omnes conueniunt, nemo est his arma recusans
Pro sacro imperio Francorum, & iure tenendo.
Hic medio est sextus Ludouicus nomine magnus,
Qui belli & pacis Dominus bene cuncta gubernat,
Auget & imperium propria virtute Decorum.
Hic primus indomitos superauit Marte Ligures
Auspice, Sforciados pariter captosque subegit.
Sed pius & clemens vitam donauit virisque,
Hæc generosa fuit maior victoria prima.

De aliis vero duabus principalibus Orbis partibus Asia, scilicet, & Aphrica, & earum partialibus prouinciis, seu regionibus, & de laudibus & commendatione ipsarum, nunc scribere supersedeo, cum satis superque de ipsis per Historicos, Cosmographos, & alios, quisque studiosus videre & indagare poterit.

DEcimaoctaua consideratio, Quoniam, ex quo aquæ sunt necessariæ ad victum omnium animalium, plus quam aliæ res mundi, ita quod ex siti homines moreretur, vt dicit textus in *lege finali. ff. de riuis.* Excellentias aquarum paucis perstringendo complectimur: quoniam aliquæ sunt aliis excellentiores. Et primo de aqua cœlesti, seu pluuiali: quæ excellentior est aliis. Cum, vt dicit Aristoteles in *libro octauo de natura animalium*: Piscium, inquit, genus maxima ex parte amnis

fluuiis bene viuit: ita enim non modo plus cibi nanciſcuntur, verum etiam pluuio humore iuuatur, vt ea quæ terra gignuntur: olera enim quamuis rigentur, tamen non tantum proficiunt, quantum imbre. Quod & ipſum, arundinibus lacu prognatis, euenit. Nihil enim fere accreſcunt, niſi aquæ pluuię accedant. Adde Auerroem quoque *tractat. 2.1. part. Cantic.* ſuper eo Cantico. *Aqua pluuialis purior ceteras antecellit; Aqua pluuialis optima eſt, ac fontanis fluuialibusve excellentior longe.* Addit Auicenn. eam præcipue probari, quæ æſtiua ſit, & Ioue tonante decuſſa, tenuitatis ratione. ſicut interpretantur naturaliū periti. Quæ quidem attenuatio fit, tum virtute Cœli eleuantis ſu ge-ſtive, tum calidæ, ſiccæque exhalationis, intra nubes inflammatæ. vnde fiunt tonitrua perructa nube. 2 Illud obſeruatione dignum, quod ab eodem ſubnectitur Auicenn. nec præterit medicinæ primas Paulus Æginera, eſſe quidem præcipuum atque pluuiæ humorem, verum citiſſime computeſcere, cum ſit attenuatus nimium, proinde celerius in eum agere, corrumpendo terreſtrem aeriumve colorem non naturalem, hauſtum vero, potu humoribus putredinem concinnare, pectus olædere, vocem hebetare. Putreſcendi tamen cauſam inde eruunt nonnulli, & Paulus præcipue, quoniam aquæ id genus à diuerſis admodum humiditatibus protollantur, velut de cadaueribus paludibus, vt lacus, præterea ſtagna, mare quam rationem approbaſſe Galenus videtur: ſed inquit Auicen. ſi probari cauſa hęc poſſit, vituperari digna foret cœleſtis aqua: igitur, attenuationem excellenter factam putrefactioni præceleri anſam præbere, vero fit ſimilius. Vt enim attenuatiſſimum quodque eſt, ita etiam mutationi obnoxium maxime cenſetur. Statuendum tamen ſic opinantur, qui diſceptantes cupiunt ſententias conciliare: nil prohibere, quin quandoque computreſcat aqua pluuia, quia à tabidis corporibus aquarum, ſecernatur materia. quod euenit fere latius graſſante peſtilentiæ vi.; Verū ſubnotemus & diuerſitatem alteram: Galenus idem *in libro de bonitate aquæ*, ſic propemodum ſcriptum reliquit: aquas, inquit, pluuias ſero leuiſſimas eſſe, ſubtiles eſſe, ſubtiles item ac puras, bonáq; & guſtui prædulces: educit enim Sol & rapit tenuiſſimum quodque ex aquis: vernæ hyemaléque cenſeri debent præſtantiſſimæ; ſicciores quidem à terra tolluntur æſtate vapores, nec non autumno quoque: ac terroſus, vt ſic dicam, aër eſt, quem deiecta perpurgat pluuia. Propter ea per id genus aquæ duriores res euadant neceſſe eſt, inquit Hippocrates. Ex aquis leuiſſimæ ſunt pluuiæ & dulciſſimæ, atque item clariſſimæ: ac tenuiſſimæ: ratio autem, inquit idem, ex ſole, tenuiſſima quoque proliciente, ac leuiſſima: Hæc Cælius *libro quarto lectionum antiquarum ca.* 35. Et rationem bonitatis cœleſtium aquarum ponit *eodem lib. cap.* 36. quod videas, & *in cap.* 37. ponit quibus nocumento fit cœleſtis aqua: Sed circa talia non inſiſto, & de laude aquarum iam aliquid ſupra *ea par. 11. conſid.* relatū eſt, in qua fit mētio de quatuor Elementis, & infra latius videbitur. Fertur & Athenis terræ fuiſſe ſimulachrum (vt Pauſanias ait) ſuppliciter à Ioue pluuiam comprecantis: Cuius in monte Hymetto videbatur Ara, vt refert Cęlius *li. lect. antiq. 14 c.* 39. Addo, Aquam benedictam multum laudandam, cū magis proſit ad ſalutem: nam ſanctificat, & purgat nos, tollendo venialia peccata: bona multiplicat, inſidias diaboli auertit, & à phantaſmatis, verſutiis homines defendit, vt dicit textus. *in cano. aquarum. de conſecrat. diſt.* 3. & ibi. Archid. referēs quod in Concilio Naneten. ita fuerit ſtatutum; omnibus diebus dominicis quiſquis presbyter, in ſua Eccleſia, ante Miſſarum ſolennia, aquam benedictam faciat in vaſe nitido, & de eadem populus aſpergatur: & vnum mirandum eſt. & eſt grande experimentum fidei noſtræ, quod Aqua benedicta, quæ fit in vigilia Paſchæ, vel Pentecoſtes, nunquam putreſcit, ideo præſtantiſſima.

4 Hic etiam de aquis terreſtribus eſt dicendū, quę quidem ſunt diuerſæ: Aliæ enim ſalis, aliæ nitri, aliæ aluminis, aliæ ſulphuris, aliæ bituminis, aliæ curam morborū adhibentes. Nam, vt ſcribitur *in tract. de locorum ac mirabilium mūdi deſcriptione, c.16.* & eſt poſt Geographiam Ptolomæi. Iuxta Romam Albulæ ſunt quæ vulneribus medentur. In Italia, Fons Ciceronis, oculorum vulnera, & languores curat. In Æthyopia lacus eſt, quo perfuſa corpora velut oleo nitēſcunt. Zaniæ fons in Aphrica canoras voces facit. Ex Clitorio, fonte Arcadiæ, qui biberint, vini tædium habent, eoſque abſtemios reddit. In Chio inſula fontem eſſe dicunt, quo hebetes fiunt. In Bœotia duo fontes, alter memoriam, alter obliuionem affert. Cocici fons, amorem Veneris tollit. Bœotiæ Lacus fatalis eſt, de quo qui biberit, ardore libidinis exardeſcit. In Campania ſunt Aquæ, quæ ſterilitatem fœminarum, & virorum inſaniam abolere dicuntur. Et refert Cælius *lib. antiq. lection. 9. c. 25. in fin.* fuiſſe in Achaia ciuitatē Argyram nomine, ac fontem quoque, & in propinquo flumium Selemnum, ab adoleſcente dictum, qui Argyræ Nymphæ illaqueatus amore, ac deſiderio exardeſcens, ſit à Venere in eum deformatus. Vnde Selemni aquam id adeptam laudis ferunt, vt ablutos amore liberet, tam viros, quam fœminas. Quod ſi eſt (inquit Pauſanias) omni auro precioſior eſt Selemnis aqua. In Æthiopia fōte rubro qui bibit, lymphaticus fit. Lechinis fons Archadiæ, abortus fieri nō patitur. In Sicilia fontes duo ſunt, quorum vnus ſterilitatem fœcundat, alter fœcundam ſterilem reddit. In Theſſalia duo ſunt flumina, ex vno bibentes oues nigras fieri ferunt, ex altero albas, ex vtroq; varias. Clitunnus lacus in Vmbria, maximos Boues gignit Reatini paludis aquis, iumentorū vngulas indurari dicunt. In Aſphaltide lacu Iudeæ, nihil mergi poteſt, quicquid animam habet. Et cū aliqui mortuū mare vocant. & a fundo aſphalten, ſeu picem euomit, quam etiam bitumen appellant, & pro pice in nauibus vtūtur. Quæ res cū adhuc humida ab aqua educitur, aiūt alio remedio diffūgi. atque à ſe ipſa ſeparari nō poſſe, niſi mulieris menſtruo ſanguine, aut vrina. In India Sydē vocatur ſtagnū, in quo nihil natat, ſed omnia merguntur. E contra in Alce lacu per Porcidamū, omnia fluitant, nihil mergitur. Marſyæ fons in Phrygia ſaxa generat. In Achaia aqua profluit è ſaxis, Styx appellata. quod illico potata interficit. Celomium ſtagnum Siciliæ, tetro odore remouet approximantes. Fons eſt in Aphrica, circa templum Ammonis, qui humoris nexibus humum conſtringit. Fons Iob in Idumæa, quater in anno colorem mutare dicitur, in puluerulentum ſanguinem, viridem, & limpidum: tribus menſibus in anno retinens ex his vnum colorem. In Troglodytis lacus eſt, qui ter in die fit amarus, & deinde toties dulcis. Fons Siloa ad radicem montis Sion, non continuis aquis, ſed incertis horis diebúſque ebullit. In Iudæa quōdam riuus Sabbathis omnibus ſiccabatur, licet aliis diebus ſatis ingentibus aquis, præcepſque difflueret. Ab eo facto ſabbathicus appellabatur, & inter Acharam Apameāmq; labebatur, in ea Iudeę parte, in qua regnauit Agrippa. In Sardinia fontes calidi oculis medētur, fures arguūt. Nam cæcitate detegitur furtum eorum, ſi ſacramento dato, oculos

oculos aquis eis tetigerint. Et alij dicunt, esse Palici stagna in Sicilia iuxta Symnetum amnem. In Asia quoque iuxta Thianam fons Iouis, appellatus frigidus, vehementer ebullit, ac potantes ex eo perituros, statim, graui vlcere manibus ac pedibus eorum percussis, magno dolore illic vera fateri cogebat: vera autem iurantes nihil omnino lædebat, vt Philostratus scribit, & recitat B. Fulgosius *li. 1. de miraculis c. de stagnis Palici, &c.* In Epiro fontem esse ferunt, in quo faces extinguuntur accensæ, & accenduntur extinctæ. Apud Garamantas fontem esse ita algentem dicunt, vt non bibatur, ita ardentem nocte, vt non tangatur. De pluribus aliis fontibus diuersarum virtutum, vide eleganter per Fr. Patritium *in Instit. Reip. li. 7. tit. 10. & infra ista considerat. in fine.*

5 Iam vero in multis locis aquæ manant perpetim feruentes, tanta vi, vt balnea calefaciant, vt apud nos Heduos, in oppido Borbonij Anserici, apud Borbonios Larchenbaur, Et est Aquis, quæ est vrbs Capitalis prouinciæ, & in pluribus aliis locis Galliæ. In Germania, vt Aquisgrani, aquę etiam calidę scaturiũt. Item in Italia, apud Viterbium, quæ ciuitas dicta est, quasi vita inermium veteranorum quibus bene merẽtibus, & honesta militia missis, locus ille quietis, ac inter Balnea ad curandas ægritudines, Romæque proximus, vt ab his, si opus esset, consiliũ haberetur, designabatur. Quod euenit. Nã quędã terrę sunt, quę multũ sulphuris & aluminis habent. Itaq; cũ per venas calentes aqua frigida venit, vicino sulphuris calore cõtacta, excãdescit, nec talis ab origine profluit: sed permutatur, dũ scaturit, & venit. Sulphur enim & alumẽ; secũ ferunt aquę materiã, igne plenam, mirisq; motib. incalescentẽ. Sed de hoc plene *infrà 77. consi.* dictũ est. Et adde vnum scitu dignũ: scribit Vict. lib. 4. Quod aquæ neruicos, & podagricos efficiũt. Sulphurosi fontes neruorum labores reficiunt. Hæc singularia, proprietates, seu naturæ de prædictis scribuntur *in loco supra alleg.* & plenissime Plin. *in li. 2. naturalis historiæ c. 106.* vbi de multis fontibus mirandis, & vt dicit ibi, quod aquarũ natura à miraculis non cesset. Nã plures sunt fluuij & fontes, qui non solum diuinis honorib. coluntur, verum etiam iconiis, & simulachris etiam humanis dicari consuetum est, vt infrà dicetur.

6 Natura aurẽ aquarũ est multiplex, & habet multas proprietates aqua, vt dicit Anton. Florent. *in sua summa in 3. par. lib. 14. c. 2. §. 1.* vbi dicit: Quod est refrigeratiua, purgatiua, susceptiua luminis, fœcundatiua animalium, suffocatiua, & mollificatiua terræ, Aquarum item mirandam naturam, vide per Cæliũ *li. antiq. lect. 14. in fin.* Vbi inter alia dicit, fontem apud Trezenios fuisse, cuius perennes aquas præcipue sunt admirati, in nouem annorum siccitate, quibus nunquam pluit deficientibus cæteris omnibus.

7 Et inter plura maria est vnum, quod dicitur mare magnũ, quod ab occasu ex Oceano fluit, in meridiem vergit, deinde ad Septentrionem, quod inde Magnum appellatur, quia cætera maria in comparatione eius minora sunt. Istud est Mediterraneũ, quia per mediã terram vsque ad Orientem, Europam, & Aphricam, Asiamque disterminatur. Cuius primæ partis sinus, quæ in Hispanis perfunditur, Ibericus, & Balearicus appellatur, Deinde Gallicus, quia Narbonensem prouinciam alluit, Mox Ligusticus, qui iuxta Genuam vrbem est proximus. Post hæc Thyrrenus, qui Italiã attingit; quem Græci Ionicum, alij Inferũ vocant. Deinde Siculus, qui à Sicilia vsque ad Cretam vadit. Deinde Creticus, qui in Pamphyliam & Ægyptum pertendit, & sic de singulis, *vt in dicto libro de Mundi descriptione, c. 28.* Vbi describuntur alia maria à diuersis rebus, locis, regionibusve denominata, vt ibi videre poteris: Ex quo non insisto, cum sufficiat quod mare magnum sit aliis excellentius.

8 Sed tamen inter alias aquas terrestres, aqua maris est excellentior: cum mare sit mater aquarũ. Et dicit Plinius, quod omni plenilunio maria purgantur: quædam etiam statuto tempore, circa Messanã, & Mylas fimo similia, exspuũtur in littus purgamẽta: Vnde fabula, Solis boues ibi stabulari. His adde, *vt dicit Pli. lib. 2. Natur. historiæ c. 101.* vt nihil quod nouerit prætereat Arist. nullum animal nisi æstu recedente, exspirare affirmat. Obseruatum id multũ in Gallico Oceano, & duntaxat in homine compertũ. Altissimũ est enim omnium aquarũ, vt dicit Pli. *eod. li. 2. c. 115.* vbi dicit, quod altissimũ mare est quindecim stadiorũ. prout tradit Fabian. Alij in Ponto, ex aduerso Coraxorũ gentis, vocant Barhea ponti, trecentis ferè à continẽti stadiis, immensam altitudinem maris tradunt vadis nunquam repertis. De diuersis nominibus, & quomodo Oceanus dicatur pater ac perpetuus hospes omniũ aquarum, & quot sunt maria famosa, num. 55. vide *in supplemento Chronicorum li. 1. circa princ.* Cur mare vndabũdum incalescat, reliquis aquis agitatu frigescentibus per Cælium *lect. antiq. li. 14. c. 7. & eod. li. c. 9.* Cur mare dulcibus aquis minus frigidum Item cur perlucidum. & *ibi. c. 11.* Cur maris aqua hyeme sit amara minus, & dulces æstate fiant deteriores. & *c. 13.* Cur mare nauseabundos faciat, & mare cur salsum. *ibid. c. 15. & seq.* An maris superficies sit salsior.

9 Aduertendum est etiam, quod inter alias aquas terrestres mari sunt plures fluuij, seu flumina. Et inter fluuios quidam propriis ex causis nomina acceperunt. Ex quibus nonnulli notandi sunt, qui in Historiis celebres memorantur.

Geon enim fluuius est de Paradiso exiens, atque vniuersam Æthiopiam cingens, sic vocatus, quod incremento suæ inundationis terram Ægypti irriget. Ge enim Græce, Latine terram significat. Hic apud Ægyptios Nilus, dictus est, propter limum quem trahit, qui efficit fœcunditatem, vnde & Nilus dicitur, licet antea Latine, Milio dicebatur. Apparet autem in Hylide lacu, de quo in meridiem versus, excipitur Ægypto, vbi Aquilonis flatibus repercussus, aquis retrolustrantibus intumescit, & inundationem Ægypti facit. Ægyptus aëris calore semper solem habet, nunquam nubes vel imbres percipit. Cuius loca Nilus fluuius æstatis tempore, Sole in Cancro existente inundat, quæ pro fluuiis vtuntur. Oritur enim fluuius idem inter Austrum & ortum Etesiarum flatus ex Zephyri parte, id est, ab occiduo flant, & habent certum tempus. Nascuntur enim mense Maio. Quarum flatus initio languens est, sed per dies augescit: nam flant ab hora sexta, vsque in duodecimam. Hoc igitur flatu resistunt ei, vndis oppositis, quę etiam ostiis eius, quibus in mare influit, arenarum cumulis Nili fluctus intumescunt, ac retrouerti coguntur. Sicq; aquæ erumpentes propelluntur in Austrum, quibus congestis, Nilus in Ægyptum erumpit, quiescentibus quoque Etesiarum flatibus, ruptisque arenarum cumulis, rursus in suum alueum redit fluuius. De cuius laudibus infrà videbitur: & vide F Patritium *de instit. Reipub. li. 7. tit. 12.*

Alius est fluuius ex paradiso terrestri exiens, qui dicitur Ganges, & pergit ad Indiæ regiones, quem Physon sacra scriptura nominat, id est, cateruam, qui cem fluminib. magnis sibi copulatis, repletur, & efficitur vnus: fertur autem Nili modo exaltari, & super

Orientis terram erumpere, ac secum arenas aureas trahere.

11 Alius, & tertius est fluuius ex ipso paradiso egrediens,& contra Assyrios fluens,& post multos circuitus in sinum Persicum influens, & est fluuius Mesopotamiæ, qui dicitur Tigris, propter velocitatem, instar bestiæ Tigridis, nimia pernicitate currentis.

12 Alius,& quartus est fluuius Mesopotamiæ, Euphrates nomine, de Paradiso exurgens, copiosissimus gemmis, qui contra Chaldæos vadit, & per mediam Babyloniam influit. Hic à frugibus vel ab vbertate nomen accepit. NamEuphrata Hebraice interpretatur fertilitas: Mesopotamiam enim in quibusdam ita vno & eodem tempore irrigat, sicut Nilus Alexandriam. Hæc sunt, quæ dicuntur in ea mundi descriptione,*cap.33*.vbi ex supra dictis satis perspici potest: Nilum esse excellentiorem omnibus aliis fluuiis, quod aperte asserit Philipp. Bergomens. *in suo supplemento Chronic. li. primo circa princip.* Vbi ita inquit, quod sit fluuius totius orbi permaximus, qui totam circuit Æthyopiam atque Ægyptum:de quo Lucanus in 10.dicit:

Arcanum natura caput non dedit vlli.

Excellentia enim illius consideratur ex multis:primo, propter eius longitudinem & amplitudinem, cum sit totius orbis permaximus, vt dixi. Secundo, quoniam in eo sunt septingentæ insulæ,inter quas est illa celeberrima Meroë,Sabbæ Reginæ sapientissimæ Regnum. De Niloticæ aquæ laude præcipua refert Cælius *lect. antiquit. li.14.cap.39.* Cum ait, quod ea cunctis virtutibus insignita creditur. Nam in medicinæ ratione fluuialis aqua, & palustris damnatur, præter Niliacam,est haustu suauis,mediocrem in aluo moram ducens, sitim porro restinguit commode,nec frigida quidem vllum inferens nocumentum. Et Galenus Nilum ita laudat, vt bonitatis excellentia paucis admodum comparari fluminibus possit. Nam & mulierum fœcunditatem,& partionem insigniter adiuuat.Ex eo præterea in Ægypto Sole omnium palustres aquæ redduntur commodiores, quando æstate nec computrescunt omnino. Seneca *in Natur. Quæstionibus*, Pleraque sunt (inquit) quorum ratio reddi non potest, vt cur aqua Nilotica fœcundiores faciat fœminas: adeo vt quarundam viscera longè præclusa sterilitate, ad conceptum relaxauerit. Auicenna 1. *canoni.* quatuor ex causis Nilo incomparabilem bonitatis vim scribit attributam. Quarum primam statuit à cursus longitudine;Secundam ascribit regionis nitori ac præstantiæ, per quam fit aquarum delapsus; Tertiam putat, quod à Meridie in Septentrionem deferantur: sic enim attenuari amplius; Postremo,& immensam suffragari fluminis molem. Præterea, dicunt Iouis vice fuisse Ægyptiis Nilum: vnde apud Poëtam Parmenonem scribitur: *Iupiter Ægypti Nile.* Quoniam,vt dixi,certis anni temporibus superfusus ripis, imbrium modo,miram campis fertilitatem inferat. Vnde Tibullus de eo:

Te propter nullos tellus tua postulat imbres,
Arida nec pluuio supplicat herba Ioui.

Dicitur inde & Chrysorrhoas, quasi auro fluens. Ex quo videmus, quod graues pœnæ sanciuntur à iure contra eos, qui comata seu aggeres Nili ruperint, vel violauerint omnino,vel præter vetustatis morem, ita quod concremari debeant,vt est textus ad literam *in l.vnic. C.de Nili aggerib. non rumpend.* & ibi gloss. Cyn. Albericus,& Salicet.dicunt idem esse in aliis fluuiis, vbi possit esse magnum damnum,vt in Pado fluuio Italiæ, quodnon credo esse verum.Cum non possit esse talis & eadem ratio, sed alia pœna extraordinaria puniri deberent. Nam in Ægypto non pluit, vt dicit gloss.*in rubric. C.de cupressis.* Sed secus in Italia, aut aliis locis.Ideo ex ruptione aggerum Padi,vel alterius fluuij sterilitas,& tantum damnum inferri non potest. Ideo,&c.Ad prædicta facit,quia etiam ementes & vendentes arbores cupressos,in certis locis Ægypti, quinque libris auri mulctandi sunt, *vt in l.1.C. de cupressis li.11.* Et est ratio, quia dictæ arbores continent aggeres,tenentes aquam Nili,quæ opportunis temporibus spargitur per agros, vt dicit gloss. rubricaria, & iam supra tactum est.

13 Sed vlterius pergamus cum Cælio,qui altius de aquarum præstantia inuestigat. Reliquorum(inquit) aquæ fluminum difficiles censentur arefaciendo, ac sitim amplius accendendo,præsertim si regionum adsit malignitas, nec aër admodum accommodus, quod notauit Dioscorides. Auicenna eam aquam ita probat, quæ ortum præcipue æstiuum habet, sempérque bonitate proficere, dum à fonte disclusa abit longius. Secundò probatur, quæ in Septentrionem profluit; licet Paulus Ægyneta satis eam nō probet, quoniam sit incessu tarda, duráque aqua, rursum incalescat tardius, ac frigescat, cui diuersum faciat ortum petens.Improbantur omnino,in Occasum Meridiémve delabentes, præcipue Meridionali assistente afflatu.

14 Puteanas quoque, nec satis probas, præ fontanis,arbitratur Auice. quod terrosæ plurimum sint: vt quæ in arcto contineantur occlusæ. Porro inesse & putrescentis materiæ quippiam necesse est,illuc Solis radio minus pertingente, nec prorsum perflatū vllos vapores corruptioni obuios detergente:dicunt Galenus & Paulus, vnam esse bonarum & malarum aquarum cognitionem: si hyeme quidem caleant,frigeant vero æstate:deinde,si puræ sint,nec colore oblæso vitiatóve: & si mala nequaquam fuerit hypostasis, hoc est,subsistentia,siue substantia,item,si leues sint,quando terræ permixtionem coarguit pondus.Consideratur præterea,incalescántne statim,frigescántve,huiusmodi enim præstare. Niuis aqua potui pessima est, vt scribit Aristot. vt refert Aul. Gell. *Noctium Attic. lib 9.cap.5.* An autem aqua sit caloris expers, Cælius *lect. antiquar.lib.14.cap.9.*& *eod.lib.cap.16.* scribit rationem,cur aquæ fluentes sint dulces,& aquarum colores.

15 De balneis & medicis aquis eleganter scripsit Fr. Patritius *de institutione Reip. lib.7.* vbi de sulphuratis, aluminosis, bituminosis,& nitrosis fontibus,& quomodo vrbes & castra iuxta optimas aquas ædificari debeant.Item de signis aquæ puræ,& de aquis insalubribus.

16 Sed continuando materiam, sunt & plures alij fluuij, qui & à Poëtis & Historicis celebres memorantur,vltra quatuor supra enumeratos,inter quos enumerantur, *in dicta descriptione locorum 12.* & sunt sequentes, Hydaspes, Arar seu Araris,qui fluuius est Galliæ Celticæ, per fines Heduorum & Sequanorum in Rhodanum fluens. Lucanus libro 6. *Rhodanum fluentem præcipitauit Arar.* Oritur è finibus Germanorum,& labitur inter Ducatum & Comitatum Burgundiæ, à parte Orientis,& vulgo nos, *Sagona*,dicitur,mira tranquillitate per ciuitatis Lugdunensis medium interlabens:& ita influit vbique incredibili leuitate, ita vt oculis, in vtram partem fluat, iudicari non possit. Ista sunt verba Cæsaris *in comment.de bello Gall. li.1.* Ideo molendina nulla, aut rara habet,nec naufragium facit. Fluuius quippe piscibus diues & lauda-

laudatissimus, carpis crassissimis præcipue. Bactrus, Coaspis, Araxis, Orontes, Iordanis, Cydnus, Pactolus, Smyrnus, Meander, Thanais, Inachus, Padus, Italiæ fluuius, alio nomine Eridanus dictus, qui rex fluuiorum à Virgilio *in Georg.* describitur, Tyberis seu Albula. Danubius siue Ister, qui in Europa plus omnibus, secundum eundem Ptolemæum, famam habet, cum permagnus Germaniæ fluuius, à niuium copia, quibus augetur (vt fertur) vocatur, de quo Ausonius Epigrammatista:

Danubius penitus, caput occultatus in oris,
Totus sub vestra iam ditione fluo.
Qua gelidum fontem mediis effundo Sueuis,
Imperiis grauidas quas seco Pannonias.
Et qua dites aquis Scythico soluo ostia Ponto.
Omnia sub vestrum flumina mitto iugum.
Augusto dabitur, sed proxima palma valenti,
Inuenies fontes hic quoque, Nile, suos.

De cuius laude & excellentia vide Fran. Irenicum *in sua descript. Germaniæ, lib. 8. cap. 17. cum pluribus sequ.* Et ibi scribit, an Nilus Danubio sit maior. Et ibi etiam de pluribus Germaniæ fluminibus.

Rhenus, fluuius Galliæ, inter tres Europæ maximos fluuios computatus, qui iugo Rheticarum Alpium, vsque in Oceani profunda, cursus suos dirigit.

Rhodanus, Galliæ fluuius, qui adeo magni & velocis cursus est, vt vix (præcipue flante borea) aduersa possit nauigari aqua. Ferunt, & verum est, hunc fluuium in Alpibus oriri, quæ Italiam à Gallia diuidunt: non longe à fontibus Rheni & Danubij. Fertur per Lemanum Lacum, Gebennæ vicinum, & versus Occidentem, per Galliam fluens motu præcipiti, ciuitatis Lugdunensis muros ab Orientali parte alluit, & in loco plano sub ipsa vrbe, & prope eam Arar Rhodano commiscetur, inde ad Meridiem conuersus, & Isaram Druentiamque suscipiens, in Tyrrheni æquoris freta irrumpit. Scribit Aull. Gell. post M. Varronem *noct. Attic. lib* 10. *c.* 6. inter flumina, quæ vltra imperium Romanum fluunt, prima magnitudine esse Nilum, secunda Istrum, proxima Rhodanum.

Iberus, Minius, Tagus, qui cæteris fluuiis Hispaniæ prælatus est: quia copiosus aureis arenis, Bæthis.

Sunt & plures alij fluuij in Gallia percelebres & maxime nauigabilesque, de quibus non fit mentio in prædicta descriptione locorum, sed Ptolem. *in suis tabulis, lib.* 2. & de eis iam meminimus *in ista part. supra, de laudib. Gallorum*, & sunt Carontonus, Mosa, Mosella, Dordona, Athesis, Druentia, Isara, qui duo fluuij Rhodano se iungunt, Scaldus, Lizia, Matrona, qui oritur apud Lingonas, Sabus, Garumna, dilabens ex Pirenæo in Oceanum excurrit. Est enim in Gallia Narbonensi, terminans Aquitanos, distans à Narbone stadiis octoginta tribus: deinde amplificatus amnibus, per Bituriges & Santones, Gallicam vtramque gentem, effluit.

Ligeris seu Liger, oritur in finibus Aruernorum, & disterminat campos nostros à campis Borboniis, à parte Meridiei, & in Oceanum influit, maximi cursus est, & vtriusque, Ligeris scilicet, & Garumnæ, duobus stadiorum millibus nauigatio est.

Sequana fluuius est Galliæ Celticæ: nam oritur in Ducatu Burgun. in finibus S. Sequani, non procul ab vrbe Diuionensi, & per medium ipsius Ducatus labitur, etiam ciuitatis Trecensis & Parisiensis, vnde flumen Parisien se dicitur, vt dicit gloss. *in verb. manumitti, in l. 1. ff. de offic. proconsulis.* Textor vero *in sua officina* ponit nomina fluuiorum præcipua, vbi multa ponit, quæ videri poterunt, & est *in fol.* 257. Et *in fol.* 256. ponit fluuios auriferos & gemmiferos. Et *in fol. eod.* ponit aquarum mirabilem naturam, allegans Ouidium, quos videas: quia idem dicunt, quod hic ante dictum est.

Cælius *libro antiq. lect. 9. cap. 57.* fluminum simulachra varie, nunc humana, nunc bubula, seu bouilla specie exprimi consueuisse refert: cuius verba sunt: Quoniã Poëtæ, multa fabulositate illustres, in fluminum mentione, quascunque collibitum fuerit, illis imagines circumponunt, ac velut graphice delineantes conformant visum ad præsens, quæ mihi suggerit historia ex superstitione veteri, studiosis communicare, quo in poëticis fiant, quasi Meandris adminiculatiores. Compertum igitur illud imprimis, non solum diuinis cultos honoribus fluuios: sed & iconas illis, ac simulacra dicari frequenter consueuisse, verum non modi vnius, siquidem humana eos specie effingere nonnulli, quibus bouinam alij effigiem induxerunt: in iis Erasmus est. Eurotas item apud Lacedæmonios, Æsopus apud Sicyonios, ac Phlyasios, apud Argiuos Cephisus, hominis figuram præfert, Alpheus, Cephisum Athenienses hominem monstrant vtique. Sed ita, vti promant se nihilominus cornua. Syracusani & Anapum, in Sicilia forma insigniunt eadem. Cyanéses vero fontem fœminea circumuestiunt specie, Crimnisum quoque & Telmissum, humana honestari facie legimus. Pueri formosioris speciem adamarunt Agrigentini, in cognomine ciuitatis fluuio, qui & apud Delphos statuæ ex ebore dicatæ, fluminis ascripsere nomen: at pueri nihilominus simulachrum erat. Et ita Parisienses Sequanam eorum fluuium, sub forma & effigie puellæ venustæ depingere solent, cui titulum addunt, videlicet, Sequana, mater Parisiorum. Sicut & Arar, seu Sagona, mater Lugdunensium dici potest.

17 De fontibus autem scitu dignum est, quis omnium fontium sit excellentior, & extollendus supra alios, & de quo historici meminerint, aut Poëtæ: & videtur esse fons paradisi terrestris, totum nemus irrigans, diuisusque in quatuor nascentia flumina, de quibus hic ante de pluribus ponit Textor *in sua officina, fol.* 340.

Inter cæteros fontes sunt excellentiores in Europa tres fontes salsi in Comitatu Burgun. in oppido seu vrbe nomine Salinæ, quæ vulgo *Salins* dicitur, ex quorum aquis, quæ igne comprimuntur, fit sal admodum album, quo tota Burgundia fere, Sabaudia, & Sueuia vtitur: in quo sunt ædificia ampla miræ magnitudinis, & magnificentiæ operarij, & artifices infiniti ad vsum ipsius salis. Ex quibus fontibus ingens & vix credibilis prouenit reditus singulis annis, de summa tercentum mille librarum, & vltra. Qui quidem reditus obueniunt, & Principi patriæ, & multis aliis Dominis, & Ecclesiis. Et inter alios Domini de Cabilone, illustrissima, & à Troianis oriunda familia (qui nunc dicuntur Principes Orengiæ) habent viginti-quatuor mille libras reditales ex isto fonte. Percipiunt & ex eo multos reditus annuos Ecclesia collegiata nostræ dom. Hedu. & Abbatia S. Ioannis Magni, in Burgo Heduensi: & prope omnes Ecclesiæ, in Burgundia existentes.

18 Adde, quod etiã mirabilis fons apud Gratianopolim, vrbem Gallicam reperiatur, qui quamuis calentes aquas non habeat, tamen simul cum ipsis aquis flammas persæpe emittit, duobus eodem loco temporeque simul manentibus inter se contrariis ele-

mentis, vt refert Bapt. Ful. *in suis Collectaneis, de dictis factisque memorabilib. lib. 1. tit de miraculis.*

19 Non caret etiam admiratione, vt ait, fons in Britannia, qui est in diœcesi Lincolniensi, intra Lontham, & Noranthonam vrbes, quia experimento cognitum est, ligna in proximis cæsa syluis, si in fonte demergantur, intra annum lapides fieri. Et subiungit, in regione quoque, vbi Gothorum sedes in Septentrione erat, fons est, cuius experimentum à Federico primo facto Albertus Magnus scribit, missa manuum suarum theca: in qua, ne falleretur, signum suum in cera impresserat, cuius dimidia pars fonti immersa in lapidem induruit, reliqua parte sub corij, & ceræ specie, vt ante erat, remanente. In Gallia quoque, teste eodem, in paruo lacu, iuxta oppidum, qui, Lochis dicitur, deprehensum est, arbores, quæ in eum iam diu ceciderunt, in lapides conuersas.

20 Quædam etiam mira refert de fonte, existente mille passibus à Senisi, oppido Lucanæ, in Neopolitani regni parte (ea quam nunc Basilicatam vocant) qui salsis manat aquis. Ad eum si quis accesserit nihil locutus, neque retro conuersus, fontem puris clarisq; fluentem aquis inuenit, quod si secus, dum proficiscitur, egerit, turbatum offendit fontem. Si vero seruatis, quæ ad claram fontis aquam inueniendam fieri oportere dicta sunt, illuc profectus, loqui cœperit, loquẽdo turbari fontem perspicit. Et, vt ait Plinius *libro 18. cap. 22.* Aquarum differentia magna riuis est. In Narbonensi prouincia nobilis fons, Orge, nomine est. In eo herbæ nascuntur, in tantum expetitæ bobus, vt mersis capitibus, totis eas quærant viribus. Et cur vi calentium aquarum lapides gignantur, vide infra *in 77. consideratione.*

21 Scitu etiam dignum est vltra deducta, excellentiam aquarum consistere in multis aliis: Cum intersit Reipublicæ, in ciuitate salubres & optimas esse aquas, (*dixi hic ante in 12. consideratione.*) Cuius rei gratia plures statuerunt conditores iurium, volentes, & cupientes, vt plurimum semper Reipublicæ pro vtilitate hominum prouidere, vt dicit Franciscus de Ripa, *in tract. de peste, fol. 32. 33 vsque ad 36.*

1 Aquarum custodes (qui Hydrophylaces nominantur) fauore publicæ vtilitatis omnium munerum personalium immunitate perfruuntur, *l. decernimus, Codic. de aquaduct. libro 11.* per quam legem dicunt ibi Bartolus, & Iohannes de Platea, quod generale bannum Regis vocans quemlibet ad bellum, non comprehendat hos aquarios, & aquarum custodes, qui ab eorum officio non debent amoueri: quod intelligit Francisc. in aquariis deputatis per principem, seu eius vicarium, pro habenda & custodienda aqua ad vsum publicum, secus (vt ait) in aquariis huius temporis, qui operas locant ad tempus alicui Communitati, vt probatur, teste eodem *in dict. leg. decernimus.* Crederem tamen idem esse in quacunque ciuitate, vbi certatur de vtilitate publica ipsius ciuitatis: quoniam tales deputati à Ciuitatibus, debent esse immunes ab omnibus muneribus, & per ciuitates debent eorum onera supportari erga Principem. Sicut in simili videmus de multis officiariis ciuitatum, qui sunt immunes, quoad eos, sed alij ciues supportant eorum onera: quia in aliis deseruiunt ciuitati.

2 Prædicti aquarum custodes sunt ita priuilegiati, & ab omnibus honorandi, vt quo melius cognoscantur, signari debeant in manibus, per impressionẽ signi Principis, aut illius Domini, vbi sunt deputati, vt inquit tex. *in l. decernimus.* Loco cuius impressionis seu characteris hodie seruientes Principi, aut alteri in aliquo officio, debent ferre baculum depictum signo Domini: vel aliud signum ab ipsis seruientibus portari solitum, vt cognoscatur ab omnibus, quod seruiens sit curiæ talis Domini. Sic etiam legati Romanorum herbam quandam deferebant (quę vocatur sagmina) vt cognoscerẽtur, vt nullus eis inferret iniuriam, *l. sanctum. ff. de rerum diuis.* Ad quod accedat *l. 1. Cod. de lati. libert. tollend. circa med.* vbi patet, seruos debere portare pileum: ita dicit Iacobus Rebuff. *in d. l. decernimus.* vbi etiam deducit, quod in simili, si ponatur, quis in saluaguardia, vt cognoscatur, debeant apponi penuncelli regij in domibus seu prædiis, vbi apponitur saluaguardia: & istud communiter fit apud nos, & in tota Gallia. Et isti penuncelli denotant, talia esse in saluaguardia Principis datiua: alij vero officiarij, qui habent signa consueta, ex quibus cognoscuntur, vt sunt clientes Principis, ex huiusmodi signis semper sunt in eius saluaguardia, hoc est, protectione: ideo in locis, vbi aquarum custodes portant sua signa, tutantur saluaguardia Principis, nec impune offendi possunt.

3 In hoc priuilegiantur aquæ, quod prædia in quibus transeunt & aquæductus, cõsequantur immunitatem ab omnibus oneribus extraordinariis, & superindictionibus, quæ pro illis prædiis imponuntur, *l. 1. C. de aquaduct. lib. 11.* Et istud rationi congruit, eo: quia possessores prædiorum, vt per quę aqua publica defluit, tenentur suo sumptu aquæductum purgare, *dict. l. 1.* Ideo ius & ratio suadet hoc casu, cum in hoc grauentur, vt in aliquo releuentur: ideo cessante causa, scilicet, si non teneantur aquæductum purgare suis expensis & sumptibus, sed vt plurimum cum purgent expensis publicis, ideo non habent illam immunitatem.

4 Quia pro vtilitate publica, & ad vsum publicum licet transducere aquam per agros priuatorum, etiam dominis inuitis, *l. si locus, §. cum via. ff. quemad. mod. seruit. amit. dict. l. 1. Cod. de aquaduct.* satisfacto tamen damno Dominis prædiorum, *leg. si venditor §. si constat ff. commun. prædior.* Fel. *in c. quoniam Ecclesiarum, colum. 10. Extra de constitut.* quod intellige ad vsum publicum, vt dictum est, & non ad vsum priuatum, *l. quemadmodum. §. si proiectum. ff. ad leg. Aquil.* Franc. de Ripa tamen *in loco ante citato*, dicit, eum esse ad vsum priuatum, ex decretis ducalibus Ducatus Mediolani.

5 Quia in fauorem aquarum fuit interdictum Dominis prædiorum, per quæ aqua publica commeat, ne plantent arbores prope aquæductus, nec natas vel renatas teneant per quindecim pedes. *d. l. 1.* Ratio ibi assignatur: ne arborum radices fabricam formæ corrumpant: & vt ait Franc. de Ripa *loco ante allegato.* Et hoc cognoscitur illud solum procedere quãdo aqua ducitur per canales lapideos, ligneos, vel plumbeos (vt in hac nostra ciuitate Heduensi, vbi aqua fontis, qua fere omnes vtuntur, ducitur per canales, olim plumbeos, nunc ligneos. Crederem tamen necessarium fore, vt reducerentur ad pristinam naturam, & ad canales plumbeos.) Secus vero, vt ait, si conducatur per patentes alueos: quia ripæ arborum radicibus magis muniuntur, quam corrumpuntur, *l. 1. §. oportet. ff. ne quid in loco publ. vel ip. eius fiat.*

6 Quod qui ex publico aquæductu ad suum fundum aquam diuerterit, absque licentia Principis, vel illius, ad quem spectat, fundum amittat, & fisco acquiratur, *l. 2. C. de aquaduct.* & vsurpatam aquam restituat, *d. l. decernimus.* etiam librarum decem mulcta ple-

etiam plectatur, *l. fin. C. de aqueduct.* Et contra eos, qui in damnum accolentium quicquam in flumine publico ripâve eius faciunt, proditum fuit remedium & interdictum, *Ne quid in flumine.*

7 Quia interest Reip. ne aqua publica minuatur, corrumpatur, deteriórve fiat, cuilibet de populo prodita est actio aduersus contrafacientes, *l. 1. §. hoc interdictum. ff. ne quid in flum. pub. rip. eius, &c.*

8 Quia priuilegium extrahendi aquam ex publico aquæductu, fauore publico restringitur ad aquam superfluam & superabundantem, *l. si quis per diuinam liberalitatem, C. de aqueduct.* Quod facit ad permissiones, ne dicam licentias, mercatoribus (etiam alterius generis vt Anglis & Ianuensibus) concessas, ad extrahendum à patria certas quantitates frumenti; quoniam huiusmodi indulgentiæ debent intelligi, si talis quantitas supersit ab vsu habitantium, & sic recipit conditionem, si Respublica non indigeat; vt in simili de indulgentia concessa Ianuensibus, de qua per Bartolum & Ioan. de Platea in *d. l. si quis per diuinam.* Et merito; quia priuilegium alicui concessum, non extenderetur ad ea, per quæ læderetur publica vtilitas, *l. fin. C. de officio magist. in lit. l. humilioris. C. de suscept. & Archi lia. l. 2. C. de priuilegiis scholarum, lib. 12.* Priuilegia enim publicæ vtilitati damnosa, non sunt recipienda, *l. nec damnosa, C. de preci. Imp. offer.* Etiam facit quod de superfluo erogari debeat, & elargiri, iuxta illud, Sitientibus agris nostris aquam non dabimus alienis, *l. preses, C. de seruitut.* Quilibet enim primo sibi eleemosynam facit, deinde proximo, *cap. sane deponitur, dist. 3.* & vnusquisque regulam diligendi à proximo accipit, *cap. si non licet. 23. quæst. 5.* Et dicitur *Tobiæ* 4. Quomodo potueris, esto misericors, si tibi fuerit multum, abundanter tribue, si exiguum, etiam hoc libenter impertire. Et dicit textus *in Authent. quomodo oporteat Episcopos. §. in omnibus.* Dandum est ex his, quæ Deus dedit; quod est possibile ministrare. Vnde *Ecclesiast.* 35. scribitur: Da Altissimo secundum donatum eius. Hæc dicit Luc. de Pen. in *d. l. si quis per diuinam.* vbi multum exhortatur magistratus, qui Rempubl. administrant, vt prouideant, vt primo sit copia rerum necessariarum in ciuitate, antequam aliquid extrahatur. Ita si viderint aliquod mercimonium vrbibus perniciosum, prohibere debent, ne ibi exerceatur, *l. nobiliores. C. de commer. & mercat.* Quod notandum est pro nostris ciuibus, qui aliquando in fine anni volunt extrahere vina de ciuitate, & vendere Comitatensibus: quoniam Officiales prouidere debent, ne tot vendantur & distribuantur, vt ciuitas sit euacuata illis, sed tantum vendantur de iis, quæ superabundant, & pro necessitate.

9 Quia aquarum malignitas quandoque inficit ciuitates, debent, qui Reipubl. gerunt administrationem, aut curam, prohibere, ne in publico aquæductu, aut in aquis, quæ pro vsu publico sunt necessariæ, quis res immundas proiiciat, neque mulieres pannos cæteraque sordida, ne seruitores mulas, equos & reliqua huiusmodi lauent, néve porcos immittãt, iuxta illud: *Heu liquidis immisit fontibus apros!* Néve in eo quis natet, vel se abluat, nisi forte in inferiori parte, & secreta, vt est textus in *l. cum supra virentes, vbi Bart. & Ioan. de Platea, C. de re militari, lib. 12.* Et, qui contrauenerit, & quodammodo aquas publicas spurcauerit, arbitrio iudicis grauiter est puniendus, *l. 1. §. 1. ff. de var. & extraord. cognit.* Imo non licet habenti fontem, seu aquam priuatam, eam aliquo modo spurcam reddere, si cum eadem spurcitia in aquam, vel fundum defluat alienum. *l. apud Trebat. in princ. ff. de aqua pluu. arcend.* Aret. *cons. 30.* Cæpol. *in tract. de seruit. tit. de fonte.* Alias teneretur actione iniuriarum. Franc. de Ripa in *d. loco. vers. 7.*

10 Pro fontibus construendis, & aqua habenda ad vsum publicum, possunt decuriones collectam imponere, vt per plura deducit & comprobat idem Ripa in *præd. tract. fol. 33. vers. 8.* Et ita olim Romani factitabant, eodem authore.

11 Quoniam priuilegium immunitatis ab omni munere, non eximit priuilegiatum ab oneribus, quæ ponuntur pro aquis publicis habendis, vel pro aquæductibus purgandis, aut reficiendis, *l. ad portus. C. de oper. publ.* Nam ad talia onera etiam Ecclesia tenetur, *l. ad instructionem. C. de sacrosanct. Eccl.* secundùm Ioan. de Platea in *l. ad reparationem. C. de aqueduct.* Adducit etiam textum in *l. absit. C. de priuilegiis domus Augustæ, lib. 11. & in l. 2. C. de immunit. nemini conced. lib. 10.* Per quæ iura videtur, quod etiam nemo possit se excusare à refectione pontium ciuitatis, per quodcunque priuilegium immunitatis, quod habere possit.

12 Extrahens aquam de publico aquæductu, deriuando eam ad fundum suum, punitur amissione illius fundi, vt est text. ad literam in *l. si quis de cætero. C. de aqueduct. lib. 11.*

Ad cognoscendum ergo aquæ bonitatem, quæ nobis necessaria est, ponenda est in vas æneum, vel Corinthium, & si maculam non fecerit, neque in fundo vasis arena, limúsve inueniatur, vel si legumina in ea aqua coniecta, & ad ignem posita celeriter percocta fuerint. Cognoscitur denique, si limpida & perlucida fuerit, & quocumque profluxerit, locum ab omni inquinamento mundum reliquerit, neque muscum, neque iuncos produxerit. His signis, aqua tenuis, & in summa salubritate nobis ostenditur. Probatur autem aquæ bonitas ex aspectu incolarum, si sint corpore robusti, colore nitidi, non gibbosi, non strumosi, non vitiati cruribus, non lippis oculis, non fatui. Et vt ait Francisc. de Ripa in *d. suo tractat. de peste. fol. 32. versic. dixi ex aqua.* Vt cognosceretur aquæ puritas salubritasque, maiores nostri inspiciebant iecora pecorum, quæ his locis pascebantur, & plures experti, si liuida, vel vitiosa reperiebant, ex aqua, & pabulo malignis id euenire arbitrantes, indicio, mutabant Regionis locum, dubitantes aquam illam humanis corporibus pestilentem futuram. Et ibi ample scribit, quomodo ex aqua fœtida generetur vt plurimum pestis: Ideo consulendum est hominibus, vt habitationem loci sibi eligant, vbi sit aquarum salubritas & vbertas.

DEcimanona consideratio; Montes depromit: Nempe, vt dicitur, in *lib. de locorum ac mirabilium mundi descriptione cap. 23. qui est ad finis Geographiæ Ptolemæi.* Quidam montes propriis ex causis vocati sunt, ex quibus notandi sunt, qui opinione maximi celebrantur.

Mons Caucasus, ab India vsque ad Taurum montem porrectus, pro gentium & linguarum varietate quoquo versum vadit, diuersis nominibus nuncupatur. Vbi ad Orientem in excelsiorem consurgit sublimitatem, propter initij candorem, Caucasus nuncupatur. Nam Orientali lingua, Caucasum significat candidum, id est, niuibus densissimis candicantem. Hic fertur secundum nonnullos syderibus proximus, vnde astra maiora visuntur, & eorum ortus, occasúsque diligenter perspiciuntur, & est asper, & inhospitabilis. Vnde Virgilius:

Sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus.

Et à plerisque mons Taurus idem vocatur, qui & Caucasus, & Indiam à Scythia dirimit in finibus Assyriorum, de quo meminit Plinius *libro Natur. hist.* 5. c. 27.

Libanus mons Phœnicum altissimus, cuius meminerunt Prophetæ, dictus à thure, quia ibi colligitur. Alius est mons, qui dicitur Libanus in Iudæa, sed vt dicit Nicolaus de Lyra, super illud *Canticorum* 4. Non est ille mons, de quo ibi fit mentio: & sic sunt duo montes Libani, sed excelsior, seu altissimus est ille, qui est in Phœnicia, de isto monte meminit Plinius *lib. Naturalis historiæ* 5. *cap.* 20.

Arath mons Armeniæ, in quo Archam Noe post diluuium resedisse testantur historiæ: vnde & vsque hodie ibidem lignorum eius videntur vestigia. Altius de materia refert Philippus Bergomens. in *suo supplement. Chronicorum lib.* 1. *in verb. Noe.* Et ita, inquit, quod stetit Archa ipsa (vt sacræ tradunt literæ) super altissimos montes quindecim cubitis, vt patet *Genes.* 7. Exsiccatis vero aquis, Noe primum animalia ex Archa dimisit, quibus emissis, ipse cum sua generatione simul egressus confestim pro gratiarum actione Deo sacrificauit, atque cum suis comedendo carnes epulari cœpit. Eum autem locum vt Iosephus refert, Armeni postmodum, egressorium vocarunt, vbi & Archæ saluatæ reliquias per multa tempora ipsi prouinciales ostenderunt. De huiusmodi Archa Berosus Babylonicus Historicus in *suo* 1. *lib. de temporibus, cuius est titulus, Berosi deploratio*, perpulchre tractat, dicens: *Ante aquarum cladem famosam, qua vniuersus perijt orbis, &c.* Ait enim in *fine libri*, quod Archa quieuit in vertice montis Gordici, vbi aliqua ipsius pars suo tempore erat, & homines sui temporis ex bitumine illo colligebant, & ad expiationem peccatorum suorum vtebantur.

Olympus, mons Macedoniæ, est nimium præcelsus, ita vt super illo nubes esse dicantur.

Vnde Virgilius:

Nubes excessit Olympus.

Dictus Olympus, quasi holoslampas, hoc est, totus lucens, quia Solem clarum habet, nullisque vnquam nubibus fuscatur. In eius cacumine aram Ioui dicatam commemorant Poetæ, vt dicit Nicolaus Perottus in *suo libro Cornucopiæ.* Hic mons Macedoniam à Thracia diuidit. Et de isto monte, & pluribus aliis meminit Isidorus *lib.* 14. *cap.* 8. post ipsum Ptolemæum. Sunt autem quatuor montes hoc nomine: primus, mons altissimus inter Thessaliam & Macedoniam, qui tamen Thessaliæ asscribitur; alter in Gallogræcia, vel in Cypro; alius & tertius apud Mysos; ad cuius radices Prusa ab Hannibale condita est. Quartus ad mare rubrum in Æthiopia, non longe ab Heliopoli oppido, qui oriente Sole vsque ad quintam diei horam flammas emittit, vt dicit Calepinus in verbo, *Olympus.*

Alius est mons in Macedonia, dictus Athos, altior nubibus, adeoque sublimis, vt in Lemnum insulam vmbra eius protendatur, quæ ab eo 76. milliaribus separatur. De multis aliis montibus, scilicet Parnasso, Ætna, Apennino, Pyrenæo, Calpa, Cerauneis, & Acroceraunеis montibus, videatur in dicta descriptione, vbi supra. In Talaro monte Epiri, centum esse fontes docet Plinius lib. 4. c. 1. Talarus, inquit, mons centum fontibus circa radices Theopompo celebratus.

1 Vigesima consideratio, de tribus sectis mundi declarat: quæ illarum sit excellentior, cum genus humanum in tres sectas principales diuidatur. In Gentiles, scil. Iudæos, & Christianos, hoc est, in præputium, Circumcisionem, & Baptismum. Petrus Venerabilis Abbas Cluniacensis, *lib.* 1. *Epist.* 1. quatuor sectas in mundo præcipuas scribit, scilicet Christianorum, Iudæorum, Saracenorum, & Paganorum.

2 Secta vero Gentilium siue Paganorum olim erat, quæ colebat multos pro diis, videlicet Saturnum, Iouem, Mercurium, Herculem, Iunonem, Proserpinam, Palladem, Deam, Vestam, Cererem, Vulcanum, Bacchum, siue Liberum, Ianum, Quirinum, seu Martem, Æsculapium, Æolum, Dianam, Venerem, Apollinem, Plutonem, Neptunum, ac multa alia idola manufacta. Et pro hac secta quidā allegant illud dictum Apostoli 1. *ad Corinth.* 8. Siquidem Dij sunt multi, & Domini multi. Sed Scotus 1. *sentent. distinct.* 2. eis respondet, quod Apostolus ibi loquatur secundùm opinionem idololatrarum. Vnde *eodem cap.* reprobat eorum sectam, dicens: Nam etsi multi sunt, qui vocentur dij, siue in cœlo, siue in terra, nobis tamen est vnus Deus: omnes autem Dij Gentium dæmonia, *Psal.* 95. Vel potest dici, quod Apostolus ibi loquatur de his, qui aliquid amant plus, quam Deum, & in eo ponunt fidem suam: hoc enim est eis pro Deo, iuxta illud Augustini in *quodam sermone*, dicentis: Hoc pro Deo ab homine colitur; quod ab eo præ cæteris diligitur. Vnde de gulosis inquit Apostolus *ad Philip.* 2. Quorum Deus venter est. Dicit tamen Bernard. de Bust. in 1. *part. sui Rosarij. serm.* 14. *in* 1. *part. illius sermonis, in litera N.* quod prima expositio Scoti sit melior contra Gentiles, & Paganos, adorantes statuas manufactas, pro Deo, qualis erat statua aurea Nabuchodonosor. *Daniel.* 3. Contra quos, inquit Dauid *Psal.* 113. Simulachra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum: os habent, & non loquuntur, oculos habent, & non vident, *&c.* Et tandem: *Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes, qui confidunt in eis.* Talia tamen simulachra, Gentiles sapientes deridebant; vnde refert Ambros. *lib.* 2. *de virginib.* quod Dionys. Tyrannus, cum intrasset templum Iouis, amictum aureum, quo eius operiebatur simulachrum detrahi iussit, & imponi laneum, & dixit: aurum hyeme est frigidum, æstate vero onerosum; Deum autem suum sic irrisit, vt nec onus ferre posset, nec frigus portare. Itē cum Æsculapij vidisset barbam auream, tolli eam imperauit, dicens: Incongruum esse ipsum barbam habere, quā Apollo eius pater non haberet. Item, simulachris tenentibus pateras aureas, ademit eas, allegās, se accipere debere quod dij darent: & subdit Ambrosius: ita ludibrio habiti sunt, vt neque Iupiter vestem suam defendere potuerit, nec barbam Æsculapius, nec Apollo pubescere ad hoc cœperit: nec hi, qui dicuntur dij, defendere potuerunt pateras, quas tenebant. Apparet autem stultitia Paganorum, qui, vt refert Salomon, *Sapient.* 13. Putauerunt esse rectores terrarum Deos, Solem, aut Lunam, aut Stellas, siue Aërem, aut Aquam, vel Ignem: nam nulla rationabili causa ad hoc moueri poterant, sed insipientia: Sicut Chaldæi, de quibus legitur in quadam historia Scholastica, quod cum ipsi adorarent ignem, quem ipsi appellabant Deum deorum, ad hoc etiam cogebant alios, hoc modo: Offerebant enim quibuscumque negantibus ignem esse Deum, & alium Deum pugnantibus, pugnam; ita, vt si Deus eorum ab aliquo vinceretur, eius culturam admitterēt; si vero ignis, eorum Deus, aliorum idola consumeret, illi ad ignem semper colendum se obligarent. Quapropter Canopei, qui idolum Beli adorabant, deposuerunt de capite idoli sui coronam auream, & super caput eius quoddam vas

testa-

testaceum posuerunt, & illud multis foraminibus perforauerunt, & cum cera obturauerunt, & illud aqua impleuerunt. Venerunt igitur Chaldæi ad illud idolum examinandum, & posuerunt in ignem, statim que in foraminibus cera liquefacta, descendit aqua, & ignem extinxit: & sic præualuisse creditum fuit idolum Canopi, cuiusdam ciuitatis Ægypti, Deo Chaldæorum. Et ideo dicit Bernard. de Bustis *in d. sermone 14. in 1. part. sui Rosarij.* quod hæc secta fuit reprobata, duplici de causa, & secundum comprobat ex pluribus alijs de causis, vt ibi per eum, vbi plures Theologos pro hoc allegat. Ideo hæc sufficiant, cum non sit intentionis meæ illam laudare: sed hæc retulisse sat sit, vt in tantum aliarum sectarum laus pateat. Dixit tamen Ioannes de Turrecremata *in cap. caue. 28. quæst. 1.* quod hodie pauci sint Gentiles; ex quo aliter in his non est immorandum.

3 Aliæ autem sunt sectæ, vt Mahumeti, Iudæorũ, & Christiana. De secta autem Iudæorum, an sit aliquo modo laudanda, videtur quod sic; eo, quia videtur, quod Christus non fuerit missus, nisi pro natione Iudaica; cum ipse, vt habetur *Matth. 15.* dicat: non sum missus, nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. Et in Iudæa natus est Christus, vt habetur *Matth. 2.* Et ex Virgine Maria, quæ erat Iudæa, & de sinu Dauid, vt habetur *Matth. 1.* qui non venit soluere legem, sed adimplere, vt dicitur *Matth. 5.* Et quibus Iudæis data sunt decem præcepta legis, scilicet Moysi, conductori filiorum Israel, vt patet *Exod. 3.* Et illis dati fuerunt Prophetæ, plus quam cæteris nationibus. *Matth. 23.* Et salus ex Iudæis est. *Ioan. 7.* Et in quibus duodecim millia signatorum, stantium ante Thronum Dei, fuerunt visa à Ioanne Euangelista, vt scribitur *Apocal. 7.* Et quibus etiam dedit benedictionem, domino Iacobo, Aaron, Israel, & semini Dauid, & omni generationi eius, ita quod, vt breui absoluatur, non fecerit taliter omni nationi, & iudicia sua nõ manifestauerit eis, *Psalm. 148.* Cum humanam carnem in Iudæa assumere voluit, & ex Virgine Maria, Iudæa, quæ est nunc exaltata super omnes Choros Angelorum: qui omnes suos Apostolos, qui sunt tanquam Principes, sedentes super duodecim tribus Israel, iudicantes, ex ipsa Iudæa, in consortium assumere voluit; qui illam in medio terræ posuit, cum Ierusalem ciuitas principalis Iudaicæ gentis sit in medio terræ: vt dictum est supra. Ratione cuius medij consideratur maioritas, vt prætactum est supra *in 1. part. in 12. consid.*

4 Sed quicquid sit, sola secta Christianorum, seu sola fides Christiana est extollenda, & laudanda, cum aliæ reprobentur. De reprobatione vero sectæ Mahumeti, non aliter insisto, cum illam reprobet satis Bernard. de Bust. *in 1. par. sui Rosar. serm. 14. in litera V.* Secta Iudæorum etiam est satis reprobata per eundem, *in d. loco, in litera Z. vsque ad fin. illius sermonis,* vbi ponit notabile consilium contra Iudæos blasphemantes Deũ, & Sanctos, quo modo debeant puniri.

5 Cum ergo illæ omnes Sectæ reprobentur, sola secta Christianorũ est extollenda, & illam dicit commendandam ex tribus Bernard. de Bustis *in 2. part. sui Rosar. serm. 15. in litera E. vsque ad literam X:* Dico autem illam esse extollendam pluribus aliis de causis.

Primo; quia fuit prophetizata à Prophetis, non solum Iudæis, sed etiam per vniuersum orbem ante natiuitatem Christi fuit cognita. Et quia principaliter in duodecim articulis fidei, contentis in Symbolo, facto ab Apostolis, qui quidem omnes articuli fuerunt ante Christum præcogniti, & qui figurati fuerunt in duodecim lapidibus fundamenti muri ciuitatis Ierusalem, de quibus *Apoc. 21.* Et in duodecim stellis, quæ erant in corona mulieris, de quibus *Apoc. 21.* Et in duodecim lapidibus portatis per duodecim viros perfectos, de quibus *Iosu. 4.* ponit Alexander de Heles *in 3. par. suæ summæ: in tract. de fide informi quæst. 1.* Et Bonauentura *in 3. dist. 25. art. 1. quæst. 1.* Et Richardus *in ea distinct. art. 2. quæst. 1.* Et de fide & Articulorum fidei nobilitate, vide *inf. in 27. consid.* Et deueniẽdo ad primum articulum, particulariter demonstrando, quomodo in sacra Scriptura dicti Articuli erant iam cogniti, cum dicatur per Petrum, *Credo,* de hoc habetur *Eccles. 2.* vbi dicitur: *Qui timetis Dominum, credite illi.* Et cum dicitur, *In Deum,* habetur *Deut. 6. Audi Israel, Dominus Deus noster Deus vnus est.* Et cum dicitur *Patrem,* habetur *Ierem. 3. Patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis.* Et cum dicit *Omnipotentem,* habetur *Genes. 7. Ego Dominus omnipotens, ambula coram me, & esto perfectus.* Et cum dicit *Creatorem cœli & terræ: Gen. 1. In principio creauit Deus Cœlum & Terram.* Secundus Articulus fuit Andreæ, qui dicit quinque videlicet, *Et in Iesum,* quod habetur *Abac. 3.* vbi dicit Propheta: *Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Iesu meo.* Secundo: *Christum,* Abbac. vlt. *Egressus es & in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo.* Tertio: *Filium eius,* vt habetur *Psal. 2. Dominus dixit ad me Filius meus es tu, ego hodie genui te,* & Psal. 88 *Ipse inuocauit me, Pater meus es tu.* Quarto: *vnicum,* dicit ibi, quia *Psal. 88.* habetur: *Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ Regibus terræ.* Quinto: *Dominum nostrum:* quia habetur *Psalm. 23. Domini est terra & plenitudo eius, Orbis terrarum & vniuersi qui habitant in eo.* & *Psal. 2.* Dicit Deus Pater Filio, quem mittere volebat ad incarnandum: *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ, reges eos in virga ferrea.* Tertium Articulum posuit Ioannes, dicens; *Qui conceptus est de Spiritu sancto,* & hoc habetur *Esa. 63.* vbi dicitur, *Spiritus sanctus ductor eius fuit.* Deinde dicit: *Natus ex Maria Virgine,* Esa. 7. *Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel, quod interpretatur, nobiscum Deus.* Quintus Articulus fuit Iacobi maioris, dicentis; *Passus sub Pontio Pilato.* & hoc habetur *Esa. 50.* vbi inquit Christus per os Esa. *Corpus meum dedi percutientibus: & genas meas vellentibus: faciem meam non auerti ab increpantibus & conspuentibus in me. (Crucifixus)* inde dicit, quod habetur *Iob. 7. Suspendium elegit sibi anima mea,* & Psal. 21. *Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea.* Item, *& mortuus,* dicit, quod habetur *Esa. 53. Tradidit in mortem animam suam, & cum sceleratis reputatus est.* Tertio dicit: *Et sepultus,* quod habetur *Esa. 11. Et erit sepulchrum eius gloriosum,* dicit Propheta, videns in spiritu Christum de sepulchro resurgentem in gloria. Quintum Articulum posuit Iacobus minor, dicens: *Descendit ad inferos.* Et hoc habetur *Zachar. 9.* vbi Propheta loquitur, dicens; Futura velut præterita more Prophetico. vnde ait: *Tu quoque in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos de lacu, in quo non erat aqua.* Anima enim Christi descendens ad inferos, liberauit sanctos patres. Sextũ Articulum posuit Thomas, dicens, *Tertia die resurrexit à mortuis.* Oseæ 6. Dicebant mortui, qui debebant resurgere cum Christo, postquam intellexerunt illum esse mortuum, forte per annunciationem Euangelicam; *Viuificabit nos post duos dies, tertia die suscitabit nos:* & sic se inuicem confortabant. Septimus Articulus fuit Philippi, qui dicit, *Ascendit ad cœlos:* & hoc habetur *Psal. 46. Ascendit Deus in iubilo, & Dominus in voce tubæ.* & iterum; *Sedet ad dexteram Dei*

Patris Omnipotẽtis. Ps.109. *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis.* Octauum articulũ, posuit Bartholomæus (cuius nomen inditum est mihi in baptismate) qui dixit, *Inde venturus est iudicare viuos & mortuos.* De quibus habetur *Esa.4. Dominus ad iudicium veniet cum senioribus populi sui, & Principibus eius.* & *Psal.97. Iudicabit orbem terrarum in iustitia, & populos in æquitate.* Nonus articulus fuit Matthæi, qui ait, *Credo in Spiritum sanctũ:* de quo habetur *Ioel.2.* vbi dicit Deus de Spiritu sancto, quem mittere debebat in die Pentecostes: *Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetizabunt filij vestri.* Decimum articulum posuit Simon, dicens, *sanctã Ecclesiam Catholicam,* scilicet esse vnicam per totum mundum. *c.1.§.vna vero. de sum. tri. & fide cathol.* & extra quam nemo potest saluari; de qua *Sophonia vlt.* dicit Spiritus S. *Reddam populis labium electum, vt inuocent omnes in nomine Domini, & seruiant ei humero vno.* Omnes enim Christiani dicuntur esse vnum corpus Ecclesiæ, iuxta illud Pauli *ad Rom.12.* Multi vnum corpus sumus in Christo. Et eadem sententia habetur *1. ad Cor.12.* licet per alia verba. Item dicit, *Communionẽ sanctorum.* De quo habetur *Sap.7. Sine inuidia communico, dicit quilibet sanctus.* & *Ps.118.* dicit Dauid Domino: *Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua.* Vndecimus articulus, fuit Thadæi dicentis: *Remissionem peccatorum.* & hoc habetur *Ezech.36.* vbi dicit DEVS de aqua baptismali: *Effundam super vos aquam mundam, & mũdabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Hinc sumpta occasione Bernardus de Bust. explicans talia in *1. part. sui Rosarij, serm.15.* ponit materiam indulgentiarum, vide ibi per 4. folia. Duodecimum articulum posuit Matthias, dicens; *Carnis resurrectionem.* Et hoc habetur *Ezec.37.* vbi dicitur à Domino mortuis resurrecturis: *Ecce ego aperiam tumulos vestros, & educam vos de sepulturis vestris, & dabo spiritum in vobis & viuetis.* Deinde dicit; *Vitam æternam, Amen.* In quibus verbis continetur virtualiter, vt prædictum est, etiam æterna damnatio peccatorum, per argumentum ab oppositis, vt dicunt Theologi *in 3. dist.25.* Et iste articulus habetur *Dan.12.* vbi dicitur: *Qui dormiunt in terræ puluere euigilabunt, alij in vitam æternam, alij vero in opprobrium sempiternum.*

6 Vltra autẽ Symbolum Apostolicũ, sunt alia duo, sc. Symbolum sanctorũ patrum 150 in concilio Niceno, secundũ aliquos, sed melius, in concilio Constant. congregatorũ, *vt in c. canones 15. dist.* & hoc factũ fuit cõtra Manichæum, & Macedoniũ, negantes Spiritum S. esse æqualẽ Patri & Filio. ac cãtatur in missa. Aliud vero, quod cãtatur in prima, in diebus dominicis, fuit factũ, contra Arriũ, negãtem Filium esse Patri æqualẽ. Cõpositum fuit ab Athanasio, eccellẽtissimo Doctore, & Episcopo Alexandrino: & vtrumq; istorum fuit editum, ad declarationem primi, sc. Apostolici, contra Hæreticos male exponẽtes. Primũ tamen est dignius, tum propter cõpositorum excellentiã, tum, quia omnes articulos fidei plenius cõtinet, & est magis sententiosum quam alia, vt dicunt Theologi *in 3. dist.25.*

Prosequendo materiam nostram, quod Secta Christianorum magis sit extollenda, ex eo, quod articuli fidei illius sunt approbati à veteri Testamento, & cogniti à prophetis, etiam ante aduentum Christi, qui est author, & institutor illius fidei, in quem omnes fideles Christiani, tenentes fidem, & Sectam illius, credũt, ipsum fuisse, natum ex Virgine Maria, passum sub Pontio Pilato, &c. Huiusmodi, quę sunt de articulis fidei, & de vero Christo, qui in mundum venit, & quod vere fuit incarnatus. vnde dicitur *Amos 3. cap.* Nõ faciet Dominus verbum, scil. incarnari, quin prius loquatur ad Prophetas suos: & ideo videndum est, quæ fuerint principales Prophetiæ de Christo loquentes; vt cum patuerit eas esse verificatas, credamus, eum verum fuisse Messiam, per illam sententiam Nico. de Lyra, *in suo opusculo contra Iudæos,* dicente; Quotiescunque aliqua scriptura denunciat aliquid esse futurum, & determinat tempus, locum, & modum, si omnia prædicta simul concurrant & veniant, manifeste patet, quod illud, quod prædictum fuerat, verissimum sit: & ideo ad oculum demonstrabitur ex pluribus Prophetis, quod verificatæ fuerint in Christo, qui habuit testimonium pro se validissimum, itaque fides eius est tenenda, & vltra alias extollenda.

Nonne primo de eo prophetizatum fuit *Gen.49.*? Vbi Abrahã Patriarcha dicit: *Non auferetur sceptrum de Iuda, neque Dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus est:* & secundùm translationem Chaldaicã habetur, *donec veniat Messias,* sequitur: *Et ipse erit expectatio Gentium;* quia Gentiles eius fidem recepturi erant. Et hoc quoq; prophetatum erat *Dan.9.* vbi dicitur: *Cum venerit Sanctus sanctorũ, cessabit vnctio vestra.* Quod patet esse impletum; eo primo, quia cõstat Iudæos nunc non habere Regem: nam antiquitus eorum Reges vngebantur, vt habetur *1. Reg.9. cap.* quod hodie nõ fit. Sed hæc vnctio data à Deo Regibus, fuit translata in Regem Franciæ, propter Christianitatem in suo Regno inuiolabiliter obseruatam, vt dixi supra *in 5. parte, in 23. consid.* de Clodoueo leg. Rege Francorum Christiano, cui diuinitus vnctio sancta in suo baptismate, demissa fuit, ex quo adhuc Reges Franciæ inter alios Reges vngũtur; cum mirabili deuotione, & solennitate. Nam in natiuitate Christi, Iudæi amiserũt regnum; quia ablatum fuit eis ab Herode Ascalonita, qui fuit Idumæus, & auxilio Romanorum, debellauit Antiochum Regem Iudæorum, qui descẽderat à Machabæis, & prolem Regiam occidit, & libros de genealogia combussit, ne in posterum eiiceretur ipse, vel filij eius, tanquam alienigenæ, & interfecit etiam legis Doctores, qui dicebant in populo illud *Deut.15. De medio fratrum tuorum pones super te Regem.* Tempore cuius Herodis, natus est Christus, & ideo audiens magos, dicentes; *Vbi est, qui natus est Rex Iudæorum?* turbatus est. *Math.2.* Ipse enim vsurpauit Regnum Iudæorum, anno incarnationis, seu natiuitatis CHRISTI, & ab illo tempore translatum fuit Regnum Iudæorum in Romanos, vt habetur *Ioann.19. Non habemus Regem, nisi Cæsarem, & qui se Regem facit contradicit Cæsari.* Ex quibus patet, quod verificata fuerit illa prophetia, quod verus Messias, qui mittendus erat (qui dicitur Christus) venit in mundũ, & fuit ille, qui natus est de Virgine Maria, passus sub Pontio, verus Deus & Homo; Cuius est fides Christiana, quã tenemus, & seruamus, quæ vera est, & infallibilis: & sic inter alias, & supra alias extollẽda. Per cuius Christi natiuitatẽ, lux orta est nobiscum, vt habetur *Esa.9. Populus Gentiũ, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: habitantibus in Regione vmbræ mortis lux orta est eis,* & omnes Gentes, præter Gentẽ Iudæorum, erãt in regione vmbræ mortis. Cum non haberent cognitionem veri Dei, nec præcepta legis, sed erãt gentiles, sed tũc talibus lux orta est eo, quia Deus sciebat, illos debere tenere fidem Christianam, & Gens Iudæorum fuit maledicta, eo, quod nõ cognouit Dominum. Ideo habetur *Esa.1. Cognouit Bos possessorem suum, & Asinus præsepe domini sui, Israel autem me nõ cognouit, væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis.* Et ideo sequitur *Esa.9.* Quod ex quo fides

des Chriſti debebat recipi à Gentibus *populus qui ſedebat in tenebris, vidit lucem magnam, &c.* Ex quo conſtat, hanc fidem Chriſti eſſe extollendam, cum per illam lux orta ſit nobis.

Etiam fides noſtra Chriſtiana eſt multiplicata, iuxta dictum *Eſa.9. Multiplicabitur eius Imperium vſque in ſempiternum. & Daniel. 2. cap. In diebus illis ſuſcitabit Deus cœli Regnum aliud, quod non diſſipabitur in æternum:* quod poteſt intelligi de Regno Franciæ, in quo Chriſtianitas nunquam ceſſauit, nec ceſſabit: & ſic eſt imperium diuinum datum à Deo in hoc mundo Regi Franciæ, vel ſecundum Theologos, eſt imperium Chriſti, quod eſt in locis, vbi fides ſua ſeruatur & tenetur; quod erit ſemel in toto mundo, cum dictum ſit: data eſt ei omnis poteſtas in Cœlo, & in terra, *Matt.vlt.* Et fiet vnum ouile, & vnus paſtor.

8 Extollenda eſt etiam hæc ſecta; quoniam eam tenentes peruenient ad vitam: quia, vt dicit *Baruch.* 4.*cap.* Hic liber mandatorum Dei, ſcilicet, datur ab iſto Deo Incarnato, de quo *in cap.*3. ibi. *Qui adinuenit omnem viam diſciplinæ, cui cum hominibus conuerſatus eſt, & lex qua in æternum, ſcilicet, Euangelica, omnes qui tenent eam, peruenient ad vitam: qui autem dereliquerint eam, in mortem: Conuertere Iacob, & apprehende eam.* pro quo bonus eſt tex. *in l.* 1. *C. de ſumma triniſt. & fid. cathol.* Ex illis enim prophetiis ſupra deductis, & allegatis, conſtat, quod fides Chriſti ſit prior, & antiquior lege Moſaica, quod etiam aliis comprobatur mediis, *in fortalitio fidei lib.*1. *in* 2. *conſid. artic.*2. Eo videlicet; primo, quoniam Abraham ante legē, & ante circumciſionem iuſtus fuit & non fuit iuſtus, niſi merito fidei, vt patet *Geneſ.*19. Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam, & merito fidei fuit ei facta repromiſſio, & ſpecialiter illa: *In ſemine tuo benedicentur omnes gentes*, vt patet *Geneſ.*22. Sequitur ergo ex his, quod fides Chriſti fuerit ipſa lege Moyſis tempore prior: & quamuis Apoſtolus hoc ſpecialiter probet *ad Galat.*3. exemplo Abrahæ, tamen hoc idem probat *ad Hebræos* 10. & 11. per plura exempla, ſicut pater de Abel, Enoch, Noe, Sara, Iſaac, Iacob, Ioſeph, & Moyſe. Iſte enim, & multi alij iuſti fuerunt ante legem iuſtificati, vt patet ibidem. Eo etiam ſecundò, quia Deus promiſit Abrahæ inter cætera quatuor. Primo; hæreditatis ſucceſſorem; Secundo, hæreditatis adoptionem. Tertio ſeminis multiplicationem. Quarto vniuerſę Gentis benedictionem: & licet ad literam iſta quatuor ei promiſſa fuerint de aliquo temporali; principaliter tamen Deus ſpiritualia intelligebat. Primo enim promiſit ei Deus hæredem, ſcilicet, Iſaac, *Geneſ.*25. Sed in hoc principaliter promiſit ei Chriſtum, qui pro tanto, Hæres Abrahæ, dicitur: quia ex eo ſecundum carnem deſcendens, in eius regnauit regnat, regnabit hęreditate: vnde Gabriel ait de Chriſto: *Regnabit in domo Iacob æternum. Luc.*1. Secundo; promiſit ei hæreditatem temporalem, ſcilicet, hæreditatem Chanaam, à fluuio Ægypti vſque ad fluuium Euphratem, non vt dicto loco, *Geneſ.*15. Non quod ipſe vnquam illam poſſederit, niſi in ſemine ſuo: vnde & ſemini ſuo dicebatur: *Et dabo tibi terram hanc.* In hoc ſpiritualiter ei promittebatur vt ſpiritualis hæreditas, ſcilicet; vniuerſa congregatio fidelium, tam Iudæorum, quam Gentilium, cuius ipſe per fidem Pater eſt. Promittebatur etiam ei hæreditas gloriæ, qui propter fidem eius, ſinus Abrahæ, nuncupatur. Tertio; promiſit ei ſeminis multiplicationem, ſicut ſtellas Cœli & arenam maris *Gen.*22. Boni, qui ex ipſo deſcendunt per Iſaac, & Iacob, ſunt ſicut ſtellæ Cœli. Sed præcipuè veri Chriſtiani, qui ſunt eius ſemen ſpirituale, & ſemen Dei repromiſſum, inquantum eius fidem imitamur: ſed mali, qui ex eo deſcendunt per Iſmaelem, & filios Zethurę, & per Eſau, fuerunt ſiccæ, & ſteriles, velut arena maris; ſed præcipuè mali Chriſtiani, qui ſi habent fidem Abrahæ, nomine fidei, tamen eius operibus contradicunt. Quarto; promiſit ei Deus omnium gentium benedictionem, gratiæ quidem in præſenti, & gloriæ in futuro: non quod per eum eſſet danda, vel fienda hæc benedictio: ſed per ſemen, non per quodcunque ſemen, ſed per vnicum, quod eſt Chriſtus. Non enim in Iſaac, Iacob, vel Ioſeph, vel Moyſe, Dauid, Salomone, vel in aliquo alio homine potuit hoc verificari: *In ſemine tuo benedicentur omnes Gentes, Geneſ.*22. quod declarat Apoſtolus *ad Galat.* 3. dicens: *Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones, & ſemini eius: non dixit,* in ſeminibus, *quaſi in multis; ſed quaſi in vno; & ſemini tuo, qui eſt Chriſtus.* Nota, quod dicit, Abrahæ, cui Deus non falleret propter eius fidelitatem & amicitiam, dictæ ſunt, ſupple, à Deo, merito ſuæ fidei, repromiſſiones: loquitur in plurali, propter promiſſiones ſupradictas, vel, quia, ſecundum gloſſ. frequenter idem eſt, æterna beatitudo eſt ei promiſſa, & ſemini eius; id eſt, Chriſto; non ad Chriſtum fieret promiſſio, ſed quod ad eum pertinebat, quia per eum promittebatur danda benedictio. Et, quod illud ſemen ſit Chriſtus, & non alius, notatur ex verbis ſcripturæ quæ eſt. *In ſemine tuo benedicentur omnes Gentes*: non ſolum Iudæi. Vnde ait: *non dicit*, ſupple *ſcriptura*: *in ſeminibus, quaſi in multis, quod faceret, ſi de multis vellet intelligi, ſed dicit, quaſi in vno: & ſemini tuo qui eſt Chriſtus.* Vnde de vno ſolo vult intelligi, & iſtud vnum, eſt Chriſtus. Si enim de multis vellet intelligi, dixiſſet, *In ſeminibus tuis benedicentur, &c.* Sed dicit ibi; *ſemini*; volens de vno intelligi, propter quod Apoſtolus; *& ſemini tuo*: Patet igitur, quod promiſſio facta fuerit Abrahæ, merito ſuæ fidei, vt Apoſtolus innuit ad *Hebræos* 10. & 11. & iſta promiſſio, quia diu fuit facta ante legis dationem, ſatis demonſtrat, quod fides Chriſti promiſſi, præceſſerit legem Moyſis: & ſic ex prædicta ſcriptura Pauli, quaſi ex quadam aureola aromatum, collectus eſt etiam hic flos pulcherrimus; de quo *in dicto fortalitio fidei*, quod fides Chriſti ſit lege Moyſis antiquior Rom. cuius antiquitatis ratione, extollenda eſt vltra alias leges & ſectas. Et non ſolum extollenda eſt ex prædictis: ſed etiam, quia lege Moyſis eſt ſtabilior. Ad probationem cuius articuli dicitur *in dicto fortalitio fidei, artic.*3. quod duo ſint notanda.

9 Primum; quod ſicut Apoſtolus dicit *vbi ſupra*, à tempore factæ promiſſionis Abrahæ, vſque ad tempus, quo lex Moyſis fuit data, fluxerunt anni 420. quos ſic computat Rabanus: ſicut dicit Magiſter, in Hiſtoriis *Actuum* 7. Dicit enim Rabanus, quod à tempore promiſſionis primo, factæ Abrahæ, fluxerunt vſque ad ingreſſum Ægypti, ann.215. quod verum eſt; quia à tempore futuræ promiſſionis erat Abraham 75. annorum: & ab illo tempore, vſque ad natiuitatem Iſaac, fluxerunt 25. anni; Et ab illo tempore vſque ad natiuitatem Iacob, fluxerunt 40. anni; Et ab illo tempore vſque ad ingreſſum Iacob in Ægyptum, fluxerunt anni 75. Deinde ab ingreſſu Iacob, vſque ad mortem Ioſeph, anni 71. Poſtea vſque ad exitum filiorum Iſraël de Ægypto anni 144. & quinquageſimo die egreſſionis data eſt lex. *Exod.*19. 20. Et ſic ſunt 400. & 30. Anni. Et ſi dicatur contra Apoſtolum id, quod dicit Dominus Abrahæ, *Geneſ.*15. quod ſemen eius eſſet futurum peregrinum in terra non ſua, 400. annis.

Idque dicit Stephanus *Act.* 7. non faciendo mentionem de 30. annis. Dici potest, quod Scriptura non computet inimicitias. Dicit etiam Augustinus, quod hæc computatio debet protendi vsque ad mortem Seon Regis Amorreorum, & Og Regis Basan.

10 Secundum vero; quod est notandum, est; Quod promissio facta Abrahæ, quæ fuit iuramento Dei confirmata. *Genes.* 23 *Per memet ipsum iuraui, dicit Dominus, &c.* sequitur: *In semine tuo benedicentur omnes Gentes terræ,* & *Luc.* 1. Iusiurandum, quod iurauit Abraham, fuit dictum propter sui stabilitatem, & firmitatem testamenti: est enim testamentum scriptura authentica, & solida; & talis fuit illa promissio, quia fuit summæ autoritatis, & stabilitatis: vnde tantæ fuit firmitatis, vt lex post data eam non euacuauerit, sed potius semen promissum euacuauit legem; sicut declaratur *in eod. lib.* 1 *a tit.* 6. *de cessatione legis Mosaicæ.* Si enim lex euacuasset promissionem, tunc hæreditas gloriæ non esset ex promissione, sed ex lege: & si esset ex lege, cum Abraham, Isaac, & Iacob, cum fuerit ante legem, non habuissent istam hæreditatem: cum tamen dicat Christus, *Matth.* 22. adducens illud *Exod.* 3. *Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Deus autem non est Deus mortuorum, sed viuorum; viuunt ergo illi,* non vita *naturæ, ergo vita gloriæ.* Quod planè dicit Christus, *Matth* 8. *Dico autem vobis, quod multi ab oriente, & occidente venient, & recumbent cum Abraham, Isaac & Iacob, in Regno Cælorum.* Ideo hæc hæreditas non est ex lege, sed ex promissione, quæ cum fuerit merito fidei Christi promissi: quia illam repromissionem habet iam Abraham, & non habet eam per legem: ergo cum promissio fuerit facta, & iurata, vt prædictum est, merito fidei; sequitur, quod fides Christi sit summæ stabilitatis, & stabilior lege Mosaica; cum illa sit euacuata per semen promissum. Et hæc omnia pulcherrimè posuit Apostolus *ad Galatas* 3. *Hoc autem dico vobis, testamentum confirmatum à Deo: quæ post* 400. *&* 30 *annos facta est lex, non irritum facit, ad euacuandam promissionem: nam si ex lege hæreditas, iam non ex promissione. Abrahæ autem per repromissionem donauit Deus:* quod sic explicatur: hoc autem id est, promissionem Abrahæ factam, dico, id est, firmo, per testamentum, confirmatum à Deo, etiam per iuramenta, quod, scilicet, testamentum, post 430. annos, post quos, supple, facta est lex, non irritum facit, id est, non euacuat; quod quidem faceret, si per eam daretur benedictio; non ergo lex irritum facit prædictum testamentum, ad euacuandum, id est, vt euacuet promissionem, supple, Abrahæ factam: non igitur per legem benedictio; quia data est lex post multum tempus à promissione facta: quæ quidem non dicit, quod per legem esset promissio, sed per semen: si enim ex lege esset hæreditas, non esset ex promissione: & tunc Abraham non haberet eam; quod est falsum, vt supra dictum est; Propter quod dicit Apostolus: Lex non euacuat promissionem: nam si ex lege hæreditas, quod oporteret, si lex euacuaret promissionem; iam non esset, supple, hæreditas ex promissione: quod probat, dicens: Abrahæ autem donauit Deus, supple, istam hæreditatem, per repromissionem. Constat enim, quod Abraham iam habeat eam, & non habeat eam ex lege; quia diu ante legem fuit mortuus: ergo habet eam per promissionem. Cum ergo promissio fuerit facta merito fidei, sequitur, quod fides Christi promissi sit summæ stabilitatis, & stabilior lege Mosaica. Et ista veritas colligitur ex prædictis verbis Apostoli, vt dicitur *in præalleg. loco.*

11 Extollenda est etiam Fides seu Secta Christianorum; ex alia causa, eo, quia lege Moysis est nobilior, & perfectior; ad cuius probationem, prius quatuor notanda veniunt.

12 Primum; quod quamuis lex Moysis non sit effectiuæ iustitiæ, nec meritoria benedictionis gloriæ, non tamen frustra fuit data. Fuit enim data propter quatuor causas, quas breuiter tangit: & de quo infra, *in* 34. *consid.* apertius dicetur. Prima propter peccati probationem, vt saltem timore pœnæ homines cessarent transgredi, vt hoc tandem facerent voluntate, iuxta illud Horatij:

Oderunt peccare mali formidine pœnæ.
Oderunt peccare boni, virtutis amore.

Prout notat gloss. in verbo, *metu, in l.* 2. *de iustitia, & iure.* Et pœna vnius, est metus multorum, tex. est *in l.* 1. *in princip. Cod. ad leg. Iul. repetund.* Faciunt tex. *in l. aut facta.* §. *fin. & l. capitalium.* §. *penult. ff. de pœnis. &* §. *hodie autem. in fin. institut. de exceptio.* Secunda; propter populi eruditionem, dispositionem, vt scilicet, per legem morbum suum agnoscerent; de cuius ignorantia in lege naturæ conuictus erat, vt scilicet populum Dei erudiens, ipsum dignum faceret ad percipiendum promissionem, quæ est Christus. Tertia; propter remedij flagitationem, vt scilicet, homo superbè in suis viribus, fidens, præcepta acciperet, in quibus deficiens, factus præuaricator, liberatorem, saluatoremque requireret: data est enim lex, vt dicit Augustinus, vt ceruix superborum, qui tantum sibi arrogabant, vt liberum arbitrium sibi putarent ad iustitiam sufficere, quos cum lex transgredi faceret; humiliaretur, & sic medicus optaretur, Quarta; propter futurorum significationem: legalia enim fuerunt quædam vmbra, futura significans, quædamque figura, futuram veritatem præsignans, vt statim dicetur.

13 Secundum; quod est notandum, est: quod lex fuit ordinata id est, ordinabiliter Angelorum ministerio data, & bene ordinabiliter: quia inter Abraham, & Christum; inter promissionem, & semen: interpositum tempus legis, & successit tempus gratiæ. Magno vero consilio factum est, vt non statim post hominis casum veniret Mediator, vt *primo* humanum genus conuinceretur de ignorant*ia*, *tempore* legis, quæ nec morbi, nec medici claram notitiam dabat, nec ad ipsa homo ex suis naturalibus attingere volebat: demum conuinceretur de impotentia legis scriptæ, quam homo virtute propria seruare non potuit, nec ipsa dabat adiutricem gratiam, ad seruandum, vt propter ista duo, scilicet, ignorantiam, & impotentiam, cogeretur Saluatorem petere, ne Christi aduentum superfluum reputaret: multiplicatæ sunt infirmitates hominum, contra quas, nec per legem naturæ, nec per legem Moysis se iuuare poterant: propter quod, accelerauerunt ad medicum; qui veniens, tanquam alter Samaritanus, vulnera sanauit languidi, quem sacerdos & Leuita, id est, vetus lex, & sacerdotium immisericorditer pertransierant. *Luc.* 10. Qui etiam, tanquam alter Elisæus, coaptans se corporaliter puero mortuo, Sunamitis filio, suscitauit eum, quem tamen eius puer cum suo baculo, qui designabat legis duritiem, non potuit suscitare, 4. *Regum* 4. Qui, tanquam alter Angelus, descendens in piscinam nostræ immortalitatis, sanauit illum, quem inuenit sibi suæque Ecclesiæ vnitum. *Ioan.* 5. Qui omnipotentis sermo Dei Patris, venit in mundum, dum omnia medium silentium tenerent. *Sapient.* 18. Primum silentium fuit ante legem scriptam, secundum

dum sub lege, tertium in gloria. Primum fuit ignorantia languoris, Secundum, desperatio creatoris, Tertium, adeptio sanitatis: ante legem enim Homo morbum suum non cognoscebat, ideo silebat, nec remedium quęrebat: lex autem ostendit vulnera languidis: & ideo data lege, mox fuit ruptum silentium, & cœperunt ægri petere remedium. Sed quia lex grauis erat, nec auxilium conferebat per diuturnos clamores, fatigati homines, & de salute desperantes, cessauerunt loqui, & sic subsecutum est silentium secundum. Et tunc omnipotens sermo patris venit in mundum. Samaritanus appropriauit ad vulneratū, Angelus magni consilij in piscinam descendit, & Elisæus ad suscitandum mortuum accessit, id est, Summi Regis Filius descendit de æqualitate Patris, ad patibulum crucis, & de sede Patris, ad officinam peccati, de lumine cœli, ad tenebras mundi, & inferni. & veniens locutus est pacem, dedit gratiam, proposuit misericordiam, promisit veniam, & ita rupto silentio, cœperunt ægri magnis clamoribus flagitare remedium, & accelerare ad medicum, per quem vulnera sanarentur, morbus curaretur. Recepta vero sanitate, & donata immortalitatis felicitate, nihil vltra restabit petendum, & tunc erit tertium beatum silentium ordinabiliter. Ergo, & magno Dei consilio data est lex, scilicet inter Abraham, & Christum, inter promissionem & semen promissum, inter tempus legis naturæ, & tempus legis gratiæ, inter primum silentium, & tertium. Quando enim data est lex, cœpit frangi primum silentium. Ipsa autem manente, fuit secundum silentium: & tunc veniente medico, ruptoque secundo silentio, tertium homines optauerunt.

14 Tertium: quod notandum est, quod quando lex fuit data, fuit posita in potestate eius, qui venturus erat verus Mediator, vt staret quandiu ipse vellet, & quando vellet, cessaret. Ipse autem voluit, quod cessaret, quando ipse venit, & verus Mediator fuit. Ex quo patet, quod contra Mediatorem faciunt, qui legem cum Euangelio obseruare volunt. Ex quo vlterius patet conclusio intenta, quod fides Euangelij siue Christi, non solum sit lege Moysis antiquior & stabilior, sed etiam perfectior: quia ipsam euacuat, sicut illud quod perfectum est, euacuat id quod ex parte 1. *ad Corint.* 13 Cum enim venit Mediator, & legem Euangelicam statuit, voluit, quod cessaret lex Mosaica, propter suam imperfectionem: & hoc ipse facere potuit, quia in eius potestate, tanquam vero domino, posita fuit.

15 Quartum vero: quod notandum est, quod hic Mediator non sit vnius naturæ, sed duplicis. Est enim Gigas geminæ substantiæ scilicet, diuinæ, & humanę: ipse igitur cum sit Deus, & Homo, inter homines, & Deum mediat, dum homines, qui à Deo recesserant, Deo reconciliauit. Et ipse, inquantum Deus, est cum Patre, & sancto Spiritu, vnus Deus, quia non sunt plures Dij, sed vnus Deus. Ex quo patet, quod hic mediator non sit fœderator vnius partis tantum; sed duarum partium, Dei, scilicet, & hominis: Et patet etiam, quod inquantum Deus, non sit proprie mediator inter Deum, & homines, sed inquantum homo. Inquantum enim Deus, non est medius, sed æqualis Deo Patri. Item, iste mediator non est arbiter vnius populi: sed duorum, scilicet, Iudæorum, & Gentilium, quos tanquam duos parietes Ecclesiæ, in se angulari lapide copulauit, vtriusque populi euacuans ritum. *ad Ephes. 2. & 1. Petr. 2.* Ergo, qui obseruant legalia, Christum Mediatorem non recipiunt: quia ipsum videntur recipere mediatorem tantum Iudęorum, quod esse non potest: quia mediator non est nisi duorum populorum. Ergo, qui ex circumcisione, vel præputio ad fidem conuersi sunt, maneant sicut sunt, nec curent circumcisi de præputio, nec præputiati de circumcisione, quia, vt dicitur *ad Galat. vlt.* In vero Mediatore Iesu Christo, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed noua creatura. Hæc quatuor nobilia supra posita, patent ex intentione Apostoli *ad Galat. vbi supra.* Ex quibus elicitur, quod lex Christi, & fides Catholica sit nobilior & perfectior lege Mosaica, secundum quod amplè declaratur ibi per Apostolum, & commentatores illius, & etiam *in fortalitio fidei. lib. 1. in 2. consid. in 4. art.* vbi etiam exponit illud dictum Apostoli, *ibidem: Quid igitur lex? propter transgressionem posita est.*

16 Extollenda etiam est fides Christiana, seu secta Christianorum: quia est omnibus alijs sectis vtilior, quod colligitur ex verbis Apostoli *ad Galat. eod. c. 3.* vbi consequenter dicitur sic: Lex ergo aduersus promissa Dei? absit: si enim data esset lex, quæ posset viuificare, vere ex lege esset iustitia: sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus, *vt ibi ad Gal. 2.* Ex quibus duo notantur: Primum, quod per legem nunquam fuit vita animæ, cuius ratio sæpe dicta est supra, quia eius sacramenta non afferebant gratiam, & sic non præstabant animæ vitam. Secundum: quod circumcisio non fuit ex lege, sed ex patribus, vt Saluator dicit *in Ioan.* Diu enim ante legem fuit circumcisio instituta, vt *Gen.* 17. Dicendum est igitur, quod ex circumcisione nunquam fuit perfecta vita, quia nunquam potuit introducere homines, vbi est perfectio vitæ: vnde Iac. circumcisus dicit *Genes.* 28. *Descendam in infernum, lugens filium meum.* Et Dauid circumcisus dicit: *Psalm.* 27. *Assimilabor descendentibus in locum.* Item per legem Moysis nunquam fuit perfecta iustitia: sic enim dicit Apostolus *ad Rom.* 3. *Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro:* & illud ex primo sequitur. Si enim per legem esset vera vita, per hanc etiam esset vera iustitia, quæ ducit ad regnum, in quo est perfectio vitæ. *ad Rom. 3. Iustitia Dei est per fidem Iesu Christi super omnes, qui credunt in eum.* Est ergo fides Iesu Christi lege vtilior, & propterea dicit Apostolus: *Lex igitur aduersus promissa Dei?* (quasi dicat ex quo euacuata est, quando impleri cœpit promissio, nunquam aduersatur diuinæ promissioni) *absit:* non enim est inimica, sed consentanea diuinis promissis: verum est tamen, quod fides, cuius merito fuit promissio, est vtilior & efficacior lege: Quod probatur: quia lex nunquam potuit viuificare nec iustificare. Si enim data esset lex, quæ posset viuificare, id est, vitam spiritualem afferre, vere, supple, & non opinatiue, ex lege, id est, ex operibus legis esset iustitia: quod tamen verum non est: sed conclusit Scriptura, id est, lex scripta conclusit, id est clausa reliquit omnia, id est, omnes homines, tam Iudæos, quam Gentiles, sub peccato. Neminem enim à peccati carcere potuit expedire; vel conclusit, id est, clausa demonstrauit esse, per legem enim cogitatio peccati, *ad Rom.* 3. qua quidem prouidentia factum est, vt promissio vitæ, scilicet & iustitiæ, & benedictionis æternæ, ex fide Iesu Christi, non ex lege, supple, Moysis, sed promissio dico, id est, res promissa, daretur credentibus supple, in Christum. Ex prædictis igitur patet clarissime, quod fides Iesu Christi sit antiquior, stabilior, nobilior, & multo vtilior lege Moysis, ex qua vltra illas, & omnes alias extollenda est, vt habetur *in dicto fortalitio fidei,*

libro primo, in tertia consideratione, articulo 5. in princ.

17 Extollenda est etiam Religio Christiana, quia omni alia gente totius mundi est excellentior, ex pluribus; Primo videlicet, ex parte patris; Secundo, ex parte matris; Tertio, ex parte hæreditatis; Quarto, ex testimonio Angelico; Quinto, ex comparatione morum, & institutionum aliarum gentium, & sectarum; Sexto, ex testimonio Prophetarum, & ex præfiguratione illius, in toto veteri Testamento; Septimo, ex testimonio etiam Gentilium.

18 Primo enim ex parte patris; quoniam Christiani filij Dei sunt: nam Christus aduenit Christianos in sua fide spiritualiter regenerare. Et ideo dicitur *Ioan.* 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri his, qui credunt in nomine eius, id est, in re nominis eius: sed quo ordine filij Dei fiant, & quomodo hæc generatio nobilissima distinguatur à carnali, subdit: *Qui non ex sanguinibus, scilicet fœmina*, quasi materiæ, *& viri*, quasi formatiui; *sed ex Deo nati sunt*. Ecce generatio, & natiuitas spiritualis. Vt autem securè credamus, hanc excellentiam, scilicet, hominem nasci ex Deo, subdit, Deum nasci ex homine. Ex hac enim susceptione infirmitatis, sanatur nostra infirmitas, vt possimus dici, vel fieri filij Dei, & hoc est; Et verbum caro factum est; quod superius erat, inferius descendit; & quomodo pater ex sua conditione intendit multiplicare & diligere filios, ponitur *in fortalitio fidei loco prædict. articul.* 5. sed ea omitto breuitati studens.

19 Secundo vero, ex parte matris, quæ est (vt dicit Apostolus) illa, quæ sursum est, Ierusalem, mater nostra. Per Baptismum enim regenerati sumus ex ea: vnde habetur *Esa.* 54. de hac generatione secunda & *in prædict. art.*

20 Tertia vero demonstratur excellentia seu dignitas illius sectæ, ex parte hæreditatis; quia Christianis debetur suprema hæreditas, cui nulla similis excogitari potest. 1. *ad Corinth. & Esa.* 64. ex quo arguitur nobilitas & excellentia hæredis. Hanc autem hæreditatem nobis insinuat B. Paulus *ad Romanos* 8. Si filij & hæredes: hæredes quidem Dei, id est, visionis diuinæ, in qua consistit beatitudo, quæ est status omnium bonorum aggregatione perfectus, secundum Boëtium *lib.* 3. *Prosa.* 2. cohæredes autem Christi *ad Roman. vbi supra*, id est, simul hæredes cum Christo. Cuius hæreditas sicut est, esse gloriosum in corpore & anima; ita & omnes filij sui erunt gloriosi cum eo in corpore & anima. Nec voluit Pater noster Iesus Christus, quod sua electa habitatio vocaretur Synagoga; sed Ecclesia, dicens Petro: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, Matth.* 16. quod duplici ratione factum est. Prima, vt fieret distinctio inter Iudæos & Christianos. Non enim videbatur rationabile, vt locus, siue habitatio Christi, vbi suos filios debet hæreditare, nomine Iudaico nominaretur. Secunda ratio est, proprietas vocabulorum; quia, sicut Synagoga Græcè, aggregatio Latinè dicitur; sic Ecclesia Græcè, conuocatio Latinè dicitur. Et, quia Christiani conuocati sunt, ideo à conuocatione Ecclesia dicta est: congregatio enim est pecorum & bestiarum; Conuocatio vero hominum. Et secundum hoc, Iudæi, & quæcunque alia hominum congregatio, quales sunt Saraceni, bestiis comparantur: Christiani vero hominibus. Quanta ergo differentia est bestiarum ad homines, tanta est Iudæorum, & aliorum infidelium ad Christianos; quia illi congregantur, Christiani verò conuocantur, vt notat B. Isidorus 11 *Etymologiar.* Quæ quidem hæreditas, quæ est gloria cœlestis, debetur Christianis ex promissione, & non aliis populis, vt amplè demonstratur *in dict. lib. fortalitii fidei, lib.* 1. 3. *consi. art.* 5. Non enim promisit Iudæis, etiam in mandatis eius ambulantibus aliud, quam bona temporalia, vt habetur *Leuit.* 26. *& Deut.* 18. Non etiam Agarenis; quia solum ei promisit 12. Duces in generatione eorum *Genes.* 18. quod est impletum vt habetur *Gen.* 27. vbi nominantur illi 12. Duces. Sed Christianis non talia promisit, sed Regnum cœlorum, vt habetur *Matt.* 7. *Quicunque fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, & ipse intrabit in regnum cœlorum;* & alibi in multis locis.

21 Quarto, ostenditur excellentia sectæ, & religionis Christianæ ex testimonio Angelico: quia Angelus intelligens prædictam excellentiam, non sustinuit à Ioanne adorari. *Apoc.* 19. Ait enim Ioannes, *cecidi ad pedes Angeli, vt adorarem eum, & dixit mihi; vide ne feceris, conseruus tuus sum, & fratrum tuorum, habentium testimonium Iesu, Deum adora.* Cecidit Ioannes ad pedes Angeli, vt adoraret eum, non tamen sicut creatura creatorem; sed sicut seruus vehementer, ac cum seruili subiectione honorat Dominum suum creatum: nempe Angelus in veteri Testamento sustinebat sic se ab homine adorari, quod tamen non sustinuit hic: imo manifesto prohibere videtur; propterea sequitur: *Et dixit mihi, Vide ne feceris*, scilicet aliter reuerentiam mihi cuius causam subdit, dicens: *Conseruus tuus sum*; id est, tecum & sicut tu, sum seruus eiusdem Dei, & Domini nostri Iesu Christi. Et ne credatur, quod respectu solius Ioan. propter singularem præexcellentiam eius, hoc diceret, & non de omnibus Christianis, qui Christi sunt serui, ideo subdit: Et fratrum tuorum, habentium testimonium Iesu Christi, qui perfecto corde confitentur, ac testificantur, Iesum Christum esse verum Deum, & Dominum vniuersorum, atque hominum Redemptorem, & Saluatorem. Et ideo merito fideles Christiani confitentur, Iesum Christum, verum Filium Dei, cuius sunt filij, per gratiæ adoptionem: qui tam charam matrem dedit eis, & tam excellentem hæreditatem promisit, & eorum Angelos fecit.

22 Quinto probatur Excellentia ex comparatione morum, & institutorum aliarum Gentium, & Sectarum, sine qua nihil non parum grate laudatur: vt dicit Polyd. Virg. *lib.* 8 *c.* qui ad demonstrandum præstantiam, & excellentiam Christianæ Reipublicæ ponit mores aliarum nationum, & Christianorum, ostendit mores Christianorum, & instituta esse vtiliora & excellentiora aliis: ex quibus demonstratur excellentia. Vide eum ibidem, amplè ponentem præstantiam Christianæ Reip.

23 Sexto; probatur excellentia illius fidei, cum fuerit ab antiquis etiam Iudæis prophetizata. Et ponit triginta prophetias Bernar. de Bustis *in* 12. *part. sui Rosa*[illegible] *in serm.* 14. & quomodo omnes articuli fidei Christianæ fuerint præfigurati in veteri Testamento, ponitur *in fortalitio fidei, in* 3. *considerat. lib.* 1. vbi vide amplè, & iam supra aliqua dixi, ideo non aliter insisto.

24 Septimo; probatur hæc excellentia sectæ Christianæ ex testimonio Gentilium, qui etiam illum præuiderunt, prophetizauerunt, & approbauerunt. & multis gentilibus facta fuit reuelatio Incarnationis Iesu Christi, vt dicit *B. Thom.* 2. 2. *quæstion.* 2. *art.* 6. & probat de Bust. *in suo Mariali* 7. *part. serm.* 1. *&* 5. *inf.* vnde Iob, qui fuit de populo gentili, dixit 19. *capit. sui lib.* Scio quod Redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum Saluatorem

tem meum, quem visurus sum ego ipse,& oculi mei conspecturi sunt, & non alius, reposita est hæc spes mea in sinu meo. Et loquebatur more prophetico de futuris, tanquam de præteritis, maxime quia debebat in proximo fieri. Et vt dicit Campegius *in propugnaculo Religionis Christianæ lib.1.cap.5.* Non est omittendus Nabuchodonozor Rex, qui cum tres pueros vidisset in fornace, dicit: *Ecce ego video quatuor viros solutos,de ambulantes in medio ignis, & corruptio nulla est in eis,& aspectus eorum similis est Filio Dei.* O alienigena, quis tibi annunciauit Filium Dei, nondum quidem mundo nascitur, & similitudo nascentis à te cognoscitur? Vnde tibi hoc? quis tibi istud annunciauit? nisi quia te sic diuinus ignis intus illuminauit, vt cum illic apud te captiui tenerentur inimici Iudæi, diceres testimonium Filio Dei. Quod Sibyllæ etiam vaticinando de Christo dixerunt: vnde dicit August. *lib.18. cap.23.de Ciuit.Dei*,quod Sibylla Erythrea,siue Cumana,vaticinata sit de Christo, his versibus,translatis ex Græco:

Iudicij signum, tellus sudore madescet,
E cœlo Rex adueniet, per secla futurus,
Scilicet in carnem,præsens vt iudicet orbem:
Vnde Deum cernent incredulus,atque fidelis
Celsum,cum Sanctis,eui iam termino in ipso.
Sic animæ cum carne aderunt,quas iudicet ipse,
Cum iacet incultus densis in vepribus orbis.
Reijciens simulachra viri,cunctam quoque gazam,
Exuret terras ignis,pontúmque polúmque
Inquirens,tetri portas effringet Auerni
Sanctorum.Sed enim cunctæ lux libera carni
Tradetur,sontes æterna flamma cremabit.
Occultos actus retexens,tunc quisque loquetur
Secreta,atque Deus reserabit pectora luci.
Tunc erit & luctus,stridebunt dentibus omnes,
Eripitur Solis iubar,& Chorus interit astris,
Soluetur cœlum,lunaris splendor obibit,
Deijciet colles,valles extollet ab imo:
Non erit in rebus hominum sublime,vel altum,
Iam æquentur campis montes,& cærula ponti.
Omnia cessabunt,tellus confracta peribit.
Sic pariter fontes torrentur,fluminaque igni,
Et tuba tunc sonitum tristem demittet ab alto
Orbe,gemens facinus miserum,variósque labores,
Tartareúmque chaos monstrabit terra dehiscens,
Et coram hoc Domino Reges sistentur ad vnum,
Recidet è cœlo,ignisque & sulphuris amni.

25 Et dicit Augustin. ibi, in his Latinis versibus de Græco vtcunque translatis,non potuit ille sensus occurrere,qui fit,cum litteræ, quæ sunt in eorum capitibus connectuntur,vbi y litera,in Græco posita est: quia non potuerunt Latina verba inueniri, quæ ab eadem litera inciperent,& sententiæ conuenirent. Hi autem sunt versus tres,quintus, octauus, decimus, & decimusnonus: deinde literas, quæ sunt in capitibus omnium versuum, connectentes, horum trium, quæ scriptæ sunt,non legamus: sed pro eis y literam,tanquam in eisdem locis ipsa sit posita, recordemur, & exprimetur in quinque verbis, *Iesus Christus Dei Filius Saluator:* sed id cum Græcè dicitur, non Latinè. Et sunt versus viginti & septem,qui numerus quadratum ternarium solidum reddit. Tria enim ter ducta, fiunt nouem,& ipsa nouem,si ter ducantur,vt ex lato in altum figura consurgat, ad viginti & septem perueniunt.

26 Dicit etiam Bernard.de Bust. *in 1.part.sui Rosarij,in serm.14.* vbi ponit de secta Iudæorum *in litera O.* quod hæc Sibylla Erithræa, (quæ fuit orta in Babylonia) sic prædixerit de Christo: *In vltima ætate humiliabitur Deus,humiliabitur proles diuina, vnietur humanitati diuinitas,iacebit in fœno agnus,& puellari officio educabitur Deus & homo.Signa autem præcedent apud Iudæos,mulier vetustissima,scilicet Elisabeth, puerum concipiet,stella orbis mirabitur,& Ducatum præstabit scil.magis ad ortum,scil.Christi. Hic habens pedes,id est,annos triginta tres, eliget sibi de piscatoribus, deiectis hominibus, numerum duodenarium,vnúmque diabolum, videlicet Iudam. Non in gladio belloue Æneadum vrbem Regésque subijciet,sed in hamo piscatoris, deiectione, & pauperie superabit diuitias,& superbiam conculcabit. Et hoc etiam prædictum fuit.* Esa. 36. *Ciuit. sublimem humiliabit,& conculcabit eam pes pauperis, & egressus egenorum, huic quatuor animalia, id est, Euangelistæ surgent in testimonium, huic contradicetur à bestia, scilicet Antichristo. Erit autem bestia horribilis, scilicet Mahomet,ab Oriente veniens, cuius rugitus vsque ad gentes Punicas audietur.* Et horum interpretationem & declarationem ponit ibi Bern.de Bust. vbi etiam recitat dicta aliarum Sibyllarum, quæ de Christo prophetizauerunt,& sic fidem nostram Christianam præuiderunt. Et primo ponit de Sibylla Persica, quæ sic dicit: *Ecce bestia, conculcaberis, & gignetur Dominus in orbe terrarum,& gremium virginis erit salus populorum,& pedes eius in valetudine hominum: inuisibile verbum palpabitur.* Secunda dicitur Sibylla Lybica, quæ sic vaticinata est: *Ecce veniet dies,& illuminabit Dominus condensa tenebrarum,& soluetur nexus Synagogæ,& desinent labia Prophetarum, & videbunt Regem viuentium, & tenebit illum in gremio Virgo,domina gentium:& regnabit misericordia, & vterus matris eius erit statera cunctorum.* Tertia est Delphica, quæ ante Troiana bella sic prophetizauit: *Nascetur Propheta absque matris coitu, ex virgine.* Quarta fuit Erythræa, de qua ante dictum est.Quinta fuit Samia,à Samo insula sic dicta, quę inquit: *Ecce,veniet dies, & nascetur de paupercula: & bestiæ terrarum adorabunt eum, & dicent: Laudate eum in atriis cœlorum.* Sexta fuit Sibylla Cumana Amalthæa nomine,quæ fuit tempore Tarquinij Prisci,quę cecinit dictum Virg.in Bucol.

Vltima Cumæi venit iam carminis ætas,
Magnus ab integro seclorum nascitur ordo.
Iam redit & virgo: redeunt Saturnia regna,
Iam noua progenies cœlo demittitur alto.
Tum modo nascenti puero,quo ferrea primum
Desinet,ac toto surget gens aurea mundo.
Casta faue Lucina,tuus iam regnat Apollo.

Ex hoc videmus, quod Virgil. etiam gentilis, de Christo testimonium perhibet. Septima fuit Hellespontina in agro Troiano nata,dicens: *De excelso cœlorum habitaculo respexit Deus humiles suos, & nascetur in dieb.nouissimis de virgine Hebræa,in cunabulis terræ.* Octaua fuit Phrygia,quæ ait: *Flagellabit Deus potentes terræ, ex olympo excelsus veniet,& firmabitur consilium in cœlo,& annuntiabitur virgo in vallis desertorum.* Nona fuit Tyburtina,nomine Albunea, quæ sic inquit: *Nascetur Christus in Bethlehem, & annuntiabitur in Nazareth,regnante tauro pacifico, & fundatore quietis,* id est, secundum glossam: Octauiano, qui habebat taurum pro insigni,& appellatus est pacificus: quia multis annis in magna pace mundum rexit,cuius tempore Christus natus: sequuntur verba Sibyllæ: *O felix illa mater, cuius vbera Christum lactabunt:* & concordauit in hoc cumB Marcellina,pedissaqua S.Marthę, quæ(vt dicitur)fuit illa mulier, quæ exclamauit, dicens Christo: *Beatus venter, qui te portauit, & vbera, quæ suxisti,* Luc. 11. Decima dicitur Europæa,

quæ sic ait de Christo: *Ecce, veniet ille, & transibit montes & colles, & latices Olympi, ac regnabit in paupertate, & dominabitur in silentio: & egredietur de vtero virginis.* Vndecima Sibylla dicitur Agrippa quæ sic dicit: *Inuisibile verbum palpabitur, germinabit vt radix, siccabitur vt folium, non apparebit venustas eius, circumdabit eum aluus materna, & flebit Deus lætitia sempiterna, & ab hominibus conculcabitur. Nascetur ex matre Deus, conuersabitur vt peccator.* Duodecima appellata est Cimæa, seu Cimica, in Italia nata, quæ fuit tempore Numæ Pomp. secundi Regis Romanorum, quæ sic ait: *In prima facie virginis ascendet puella, facie pulchra, capillis prolixa, sedens super sedem stratam, puerum nutriens, dans ei ad comedendum lac de cœlo missum.* Hæc illa, quæ etiam clarius dixit: *In diebus illis exsurget mulier de stirpe Iudæorum, nomine Maria, & habebit sponsum nomine Ioseph, & procreabitur ab ea sine commixtione viri, de Spiritu Sancto filius Dei, nomine Iesu, & ipsa erit virgo ante & post partum. Qui vero ex ea nascetur, erit verus Deus, & verus homo, sicut omnes Prophetæ prædixerunt.*

27 Dicit etiam S. Thomas 22. *quæst.* 1. *artic. supra alleg.* Quod tempore Constantini Augusti, & Helenæ matris eius, inuentum fuerit quoddam sepulchrum Constantinopoli, in quo iacebat homo, laminam auream habens in pectore, in qua scriptum erat: *Christus nascetur de virgine, & credo in eum. O Sol Helenæ, & Constantini temporibus iterum me videbis.*

28 In Chronicis quoque Regum Castellæ dicitur, quod apud Toletum sub quodam saxo inuentus sit liber vetustus, qui scriptus erat lingua Hebraica, Græca, vel Latina, & in illo dicebatur, *Christus Filius Dei nascetur de Maria virgine, & pro salute hominum patietur.*

29 Nónne etiam cœlum testimonium dixit de Christo, quando nouum sidus in noua hominum progenie, velut lingua & digito, quo potuit, natum Deum & hominem gentibus monstrauit? Nónne Plato diuinus appellatus, effatus est, suis præceptis acquiescendum, donec sacratus aliquis homo in terris appareat; qui fontem omnibus aperiret veritatis, quem denique sequentur omnes? Et eo mortuo, in eius tumba inuenta fuit lamina super pectus eius aurea, in qua scribebatur: *Credo in Christum nasciturum de virgine, passurum pro humano genere, & tertia die resurrecturum.* Et de eodem Platone refert Augustinus *libro septimo confessionum*, se legisse in quibusdam Platonicorum libris, principium Euangelij Ioannis: *In principio erat verbum.* Non quidem his verbis, sed hoc idem, multis & multiplicibus persuaderi rationibus, quod in principio erat verbum, &c. & quæ sequuntur, ad vsque: *& tenebræ eam non comprehenderunt.* Hæc & quædam alia refert Gulielmus Benedictus *in sua repet. cap. Reynutius. in verb. mortuo testatore.* 261. 262. 263. *&* 264.

30 Nónne etiam apud Francos notum est, quod Ecclesia beatissimæ Virginis Mariæ Carnotensis fuit ante Christi aduentum ædificata in honorem Virginis parituræ? Ex quo demonstratur quod si alij Gentiles de Christo Verbo prophetizauerunt, tamen Franci, facto in eum crediderunt, prout & Græci, qui templum Deo ignoto construxerunt, vt per gl. *in verb. Magister, in cap. turbat.* 36. *distinct.* Qui recitat quod, cum Paulus venisset Athenas, vidit aram ignoti Dei, in qua erat scriptum: *Hæc est ara ignoti Dei, in quo viuimus, mouemur, & sumus.* Ex quo Apostolus cœpit prædicare: & Dionysius conuersus fuit per ipsius prædicationem.

31 Audiui alias à nostris, quod in hac nostra ciuitate Heduensi fuit repertum sepulchrum, in quo erant plures imagines seu repræsentationes, quas vulgo Melias vocant, in quantum altera erat vna figura seu repræsentatio natiuitatis Christi in præsepio, inter bouem & asinum, & ante eum erat quædam figura seu protractura hominis genibus flexis, & manibus iunctis, & erat scriptum in rotunditate: *Credo in Iesum, inter animalia ex virgine nasciturum, & multum curaui inuenire, sed non potui.* Quomodo etiam Balaam Astrologus per parabolam locutus est: *Orietur stella ex Iacob, &c.* Et tamen erat Chaldæus: & vide Origenem *in Homilia decimaquarta super Numer.* Ambrosium *Epist.* 38. *ad Cromatium.* Et quomodo Magi Regem Iudæorum Christum prædicauerunt, & dixerunt. Augustin. *lib.* 3. *de Symbolo ad Catechumenos, cap.* 4. *& de interpretatione numerorum.* per Ambrosium *in libro de fide, cap.* 2. *& in cap. legimus, §. in Leuitico,* 37. *distinct.* & per Campegium *in suo propugnaculo fidei Christianæ, lib.* 1. *cap.* 5. Vbi etiam dicit, quod Milesius Apollo, consultus de Christo, ità commendauit: Mortalis erat corpore sapiens, prodigiorum effector, sed sub iudicibus Chaldæis armis comprehensus, clauis, fustibusque amaram mortem passus est.

32 Porphyrius vero inter gentes nequissimus, *in libro de responsis*, inquit: Christum Dij maxime pium pronuntiauerunt, immortalemque euasisse asseruerunt. Concedit ipse Porphyrius Christum, & sapientem, & pium fuisse, quamuis Christianos partim indoctos, partim magos nominet tum veritati, tum sibiipsi manifeste repugnans. Vespasianus, ac Titus Imperatores, auditis Christi operibus eius potentiam timuerunt. Alexander Seuerus templa Christo fieri statuit, & orabat in matutinis, in sacrario suo coram statua Christi, vt Capitolinus refert. Et Adrianus, vt idem narrat, statuit Christo templa facere, eumque inter Deos recipere, ideoque templa absque simulachris in omnibus ciuitatibus fieri iussit. Antoninus Pius cum audisset Christianos hoc frequenter vti prouerbio: *Quod tibi fieri non vis, alteri non feceris*, perscrutatus est Christi vitam, eique statuam tanquam Deo dicauit. Refert etiam Polydorus Virgilius *in libro octauo, capite septimo, & final. de inuentoribus rerum*, quod in primo fidei testimonio Tyberius Cæsar, Tertulliano teste *in Apologetico*, cùm è Syria à Pontio Pilato Christi diuinitatem eiusque religionis synceritatem accepisset, Senatū consuluit, censuitque Christum inter Deos referendum, colendumque templo; Senatus tamen, quia prius ad Tyberium de ea re, quàm ad se Pilatus literas dedisset, eiusmodi relatione reiecta, Christianos persequendos decreuit, proposito delatoribus præmio: sed Cæsar in sententia mansit, & comminatus capitale supplicium accusatoribus Christianorum, id scelus inhibuit. Traianus quoque itidem sensit, qui certior factus à Plinio secundo, Bithyniæ procuratore, nihil mali in Christianis, quotidie ad supplicium tractis reperiri, iussit, vt non inquirerentur: verum oblati punirentur, & ibi etiam Polydorus recitat hic ante dicta de Adriano. Constantinus denique, cum Christi miracula in rebus suis manifestius fuisset expertus, Deum magis quam populum timuit, solumque Christum, & palam adorauit, idolorum templa subuertit, Christo templa passim pretiosa ædificauit. Hæc sunt, quæ de Christo Gentiles senserunt, quæ ideo narrari possunt propter authoritatem Augustini, qui *libro secundo de doctrina Christiana*, in-

na, inquit: *Philosophi autem, qui vocantur, siqua forte vera, & fidei nostræ accommoda dixerunt, maxime Platonici, non solum formidanda non sunt, sed ab eis etiam, tanquam iniustis possessoribus, in vsum nostrum vendicanda*. De qua materia *in cap. legimus, cum seq. 37. distinct*. Quomodo etiam multi Iudæi approbauerunt Christum, & de eo testimonium dixerunt, vide supra *in 4. part. in 9. consid*.

Vigesimaprima consideratio: Sectæ Christianæ sunt 13. nationes illam tenentes & sunt quatuor, quæ comprehenduntur sub Latinis: quia Latini principaliter omnes sunt Christiani. Et in natione Latinorum sunt quatuor aliæ particulares nationes, scilicet, natio Gallicana, Germanica, Italica, & Hispanica: sed vna est, quæ illam tenuit, & tenet sine monstris, sine aliquo errore & absque eo, quod vnquam ab eadem recesserit, aut in aliquo deuiauerit: quæ est dicta natio Gallicana, quæ (vt prædixi) semper caruit monstris, semper fidem catholicam defendit, iuuit, protexit, auxit, & pro illa totis viribus contra fere omnes nationes debellauit, vt dixi supra *in hac parte, & in 5. parte, in 24 consider*.

In hac prima natione Gallicana est Rex Franciæ principalis (qui dicitur Christianissimus) inter omnes Reges mundi, vt dixi *in dict. 5 part.* sub quo multi sunt Duces, Comites, Marchiones, & Barones eidem obedientes, de quibus supra *in dict. 5 part.* Etiam Rex Nauarræ, & Rex Iuetoti, licet aliqui dicant, regnum Nauarræ fuisse sub natione Hispanica: est tamen nunc sub natione Gallicana.

Secunda natio est natio Italica, in qua est principalis totius Christianitatis, qui est Papa, qui habet in tota Ecclesia, & secta Christiana, primatum & principatum, cui omnes obediunt, seu obedire tenentur. Et in illa natione sunt Rex Siciliæ, Rex Neapolitanus, Ducatus Venetiarum Duces Mediolani, Ferrariæ, & Vrbini, Marchiones Mantuæ, Montisferrati, & plures alij. Etiam plures comitatus, principatus, & dominationes, vt sunt Florentiæ, Senarum, & Genuæ.

Tertia natio est Hispanica, in qua sunt Reges Castellæ Legionis, Granatæ, Aragoniæ, Portugalliæ, ac multi Duces: & Comites. Regnum principale dicitur Castellæ, cuius Rex nunc dicitur Catholicus.

Quarta natio est Germanica, in qua est Imperator, & sunt multi Reges, vt est Rex Angliæ, Scotiæ, Vngariæ, Bohemiæ, Poloniæ, Daciæ, Frisię, Suecię, Norguegiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, & multi Landgrauij, Duces, & Comites. Item in insula, Rex Cypri. Omnes prædicti sunt obedientes Ecclesiæ Romanæ. Plures tamen hæreses ex huiusmodi Germania emanarũt, quæ fuerunt damnatæ, & adhuc diebus nouissimis insurrexit illa maledicta secta Lutherana, quæ Christianitatem in multis maculauit: Deus velit illam extirpare ab huiusmodi secta Christiana. De laude vero Germaniæ vide ample per Franciscum Irenicum *in descriptione Germaniæ*.

Quinta natio est Græcorum, qui habent Patriarcham Constantinopol Archiepiscopos, Episcopos, Abbates & cætera huiusmodi in spiritualibus. In temporalibus Imperatorem, etiam habent Duces, Comites, &c. Pauci tamen sunt nunc numero: quia Agareni, & Turci occuparunt, & detinent maiorem partem Græciæ. Et isti non obediunt Romanæ Ecclesiæ, licet quandoq; fuerint subiecti ipsi Rom. Pontifici: tamen sæpius inconsutilem Domini tunicam tentarunt, vnde duodecim diuisiones Gręcorum solent numerari, quæ ponuntur per Ioannem Eccium, *in suo tract. de Primatu Petri, lib. 3. c. 16.* Nunc vero habent multos errores, & fuerunt condemnati per Ecclesiam, quia dicunt, quod Spiritus Sanctus non procedat à filio, & quod non sit purgatorium.

Sexta natio est Indiæ, in qua est presbyter Ioannes, qui præest illi populo, tanquam Patriarcha, eiq; centum & viginti septem Archiepiscopatus subsunt, Quorum quilibet viginti Episcopos habere dicitur. Hi, Romano more, fonte Baptismatis, in nomine Patris, Filij, & Spiritus S. renascendos baptizant: eodemque ritu Sacramentum Eucharistiæ cõficiunt, hoc solum excepto, quod, *Pater noster*, ante Sacramenti eleuationem decantant, & post, Beatam virginem Mariam, Apostolos, Petrum & Paulum, atque beatum Ioannem Baptistam præcipue suscipiunt, & venerantur honore, alios quoque, & præcipue beatum Matthæum, eorum præcipuum Doctorem, maximo venerantur obsequio, beatos insuper Paulum primum, Eremitam, Anton. Abbatem, Macharium, atque alios duos Eremitas, summa deuotione prosequuntur. Eorum quippe Imperatorem ferunt Christianissimum, cui & septuaginta quatuor reges, ac infiniti propemodum obtemperant principes, duodecim duntaxat regulis exceptis, qui Mahumetanas obseruant leges, qui tamen Imperatoris mandatis in reliquis parent. Hunc sane Imperatorem tempore Clementis V. anno, scilicet, salutis nostræ 1300. ad Hispaniarũ Regem triginta legatos misisse, illique contra infideles auxiliũ obtulisse, quidam presbyter Genuensis, sancti Marci præpositus *in tractatu suo de minoribus huiusce gentis, Mappa mundi, intitulato*, declarauit & scripsit. Qui & Auenionem ad prædictum Clementem Pontificem V. cum reuerentia accedentes de multis edocti cum multis muneribus & literis Apostolicis ad limina Apostolorum Petri & Pauli visenda venerunt: quibus visis, cum gaudio ad propria rediere. Verum cum Genuæ multis diebus nauigandi tempus expectantes, multa, vt fit, de eorum tribubus, moribusque ac religionibus rogati, scripta reliquerũt, neq; idem author reseruauit. Hæc dicit Philippus Bergomas. *In suo supplemento Chronicorum, libro 8.* Quando vero dictus presbyter Ioannes equitat, semper facit portare crucem ante se ligneam; sed cum vadit ad bellum, tũc facit portare duas cruces, vnam de auro, alteram de lapidibus pretiosis, in illa terra est corpus Sancti Thomæ Apostoli in maxima veneratione. Apud me credo, hos esse extollendos in fide nostra post Latinos, Gallis scilicet, Italis, Hispanis & Germanis, & cæteris omnibus aliis nationibus Christianis præferendos, cum non multum discrepent à fide nostra Christiana, nisi, quod non approbent Papam Romanum pro summo Pontifice totius Ecclesiæ, & non probent eius primatum: fuerunt tamen alias sub Romano Pontifice: cum, vt ample declarat ipse Ioan. Echius, *in dict. suo tract. de primatu Petri, lib. 3.* Omnes Orientales & Afri fuerunt subditi Romano Pontifici: forte alibi amplius dicetur.

Septima natio Christianitatis, est Iacobitarum, dictorum à Iacobo hæretico, discipulo Patriarchæ Alexandrini. Hi in partibus Orientis occupant magnam partem Asiæ, & terram Mambræ, quæ est propinqua Ægypto, & terram Æthiopiæ, vsque ad Iudęã, plusquam quadraginta regna. Hi circumciduntur, & baptizantur, cum ferro igneo characterem crucis imprimunt frontibus, & in aliis partibus corporis, vt in pectore, vel in brachiis. Hi confitentur soli Deo,

& non sacerdotibus Iudæorum & Agarenorum. Hi dicunt, in Christo tantum esse naturam diuinam. Aliqui eorum loquuntur lingua Chaldæa, alij Arabica, alij vero aliis linguis, secundum diuersitatem nationum: isti fuerunt condemnati Concilio Chalcedonensi.

Octaua natio Christianitatis, est eorum, qui dicuntur Nestoriani, ab Nestorio, hæretico, discipulo sic vocati, qui fuit Constantinopolitanus. Hi ponunt in Christo duas personas, vnam diuinam, alteram vero humanam, & negant, beatam Mariam esse matrem Dei: sed bene hominis Iesu. Item, negant vnum Christum esse in verbo & in carne, sed separatum, alterum Dei, alterum filium hominis, vt dicit ample de his Ioannes de Turrecremata *in c. quidam heretici, in verb. Nestoriani, 24. q. 3.* Hi vtuntur lingua Chaldæa in suis scripturis, & conficiunt corpus Christi in fermento. Hi inhabitant Tartariam, & maiorem Indiam, & sunt multi numero: terra eorũ continet tantum, quantum, sicut Alemania, & Italia: hi hęretici fuerunt condemnati in Synodo Ephesina: & fuerunt diuisi ab Ecclesia Romana, & permanserunt in eorum pertinacia. Et confutationes illorum errorum amplissime scribuntur per ipsum Ioan. de Turrecr. *in d. c. Philip. Bergom. lib. 9. sui suppl. Chronic.* dicit, hos habere adhuc alium errorem, quem prædicabat Nestor hæresiarcha, sc. nihil ad vitam prodesse, quod homines virtuose viuerent, vt habetur *in d. c. quidam heretici, vers. quis autem*, quia dicebat, quod prædestinatio importabat saluationem aut damnationem, quod falsissimum est. Posset hic adaptari materia prædestinationis (quæ ad Theologos spectat) sed tantum remissiue ad Bernard. de Bust. *in serm. 37. in 2. part. litera N. & O. in 1. part. sui Rosar.* vbi confundit hunc errorem, & ample per eundem *in d. 2. par. serm. 33.* vbi ample de materia prædestinationis.

Nona natio est illorum, qui dicuntur Moronetæ, à quodam hæretico Morone, qui vnum intellectum, & vnam voluntatem in Christo tantum ponunt. Hi inhabitant Libyam in prouincia Phœnicis in magno numero, prælijs edocti & experti, specialiter vtuntur arcubus & sagittis, more Latinorum campanis, eorum Episcopi annulis, mitris, & baculis pastoralibus vtuntur: in scripturis diuinis litera Chaldæa, & in vulgari Arabica vtuntur: hi aliquãdo fuerunt sub obedientia Rom. Ecclesiæ Nam eorum Patriarcha erat in Concilio generali Lateran. celebrato Romæ sub Innocentio III. sed postea recesserunt. Hi primo fuerunt condemnati in Synodo Constantinopolitana, postea redierunt ad obedientiam Romanæ Ecclesiæ, & iterum reuersi sunt ad eorum opinionem falsam, in qua perseuerant.

Decima natio est illorum, qui dicuntur Armeni, qui habitant in regno Armeniæ prope Antiochiã. Hi proprium idioma, & linguam communem omnibus, & scripturas sanctas, & officium Ecclesiæ cantant, & dicunt in vulgari lingua, ita vt ab omnibus secularibus viris, & fœminis intelligantur. Habent suum primatem, quem Catholicum vocã, cui obediunt, velut Papæ, cum magna deuotione, & reuerentia. Quadragesimam ieiunant, in qua non comedunt pisces, nec bibunt vinum: in dieb. tamen Veneris comedunt carnes. Hi temporibus Constantini Imperatoris, cum Scotis, seu Hybernis, fidẽ Christi susceperũt, eo, quod Hybernis seu Scotis predictis in occidentali plaga viciniores essent. Et hi Armenij in Asia inter Taurum & Caucasum montes constituti sunt. Nam Hyberni, & Armenij, ac Colchides, sub vna prouincia siue regione coniunguntur. Huius itaque gentis conuersionis Thyriades causa fuit, qui Rex quodam mirabili signo, domum suam diuinitus ostenso, Christi Baptismum suscepit, quia vna cum omnibus suæ ditioni subiectis, vna die, vna præceptione, Deo colla submisere: ex quo factum est, vt ad finitimas quoq; Gentes Christianum dogma peruenerit, & multitudine dilatatum sit: quorum commercio etiam Persæ fidei rudimenta aliquantulum susceperunt.

Vndecima natio Christianorum est illorum, qui dicuntur Georgiani, à beato Georgio, quem habent in patronum prælij. Habitant in partibus orientalibus: est populus multum pulcher, fortis, & delitiosus: Medis, Persis, & Assyrijs (in quorum confinibus commorantur) valde formidolosi: vtuntur lingua Græca, vtuntur Sacramentis modo Græcorum. Clerici habent coronas rotundas in capitibus rasas. seculares vero quadratas et quando veniunt ad sanctum sepulchrũ, non soluunt Saracenis tributum, & ingrediuntur Ierusalẽ cum vexillis erectis, quia Saraceni eos timent. Eorum fœminæ vtuntur armis, sicut viri, vtuntur pileis altis in capitibus, ad altitudinem cubiti, & cũ scribunt Soldano, statim fit, quod petunt. Philip. Bergom. *in sui suppl. Chronic. lib. 9.* dicit, quod Scoti seu Hyberni hodie Georgiani populi appellentur, & vsq; in hodiernũ diem Christum colant quamuis procul ab Apostolica sede, veritatis magistra: quia non omnem Euangelij veritatem seruãt, eo quod Barbaris gentibus circumfusi sunt. Hi enim (vt dicit) sunt constituti in aquilonari parte, & anno Christi 338. tempore Constantini Imperatoris, fœdera verbi Dei, & Christi fidem miraculose susceperunt, & muliercula quædam Christiana ibidem captiua huius tanti boni causam præstitit: quę cum vitã pudicam, & sanctã ea in regione duceret, ac dies noctesq; in oratione consumeret, Gentibus illis admirationi fuit: quibus sciscitantibus, cur se tãtopere affligeret, ita se suum Deũ colere respondit, qui Christus est. Nihil ex hoc amplius mirati Barbari, quam nouitatem nominis: mulierculã in honore habere cœperunt. Mos autem Gentis illius erat paruulos cum ęgrotarẽt, per vicinas domos à matrib. circumferri, remedia exquirentib. Accidit autẽ, vt quædam mater cũ puerũ aliquãdiu circumtulisset, nec salutare quicquã inuenisset, captiuam, tanquam ebria doloris, adiret, eiusque opem expeteret, quæ nihil humani illa *se scire* respondit: sed Dominũ, quem coleret, Iesum Christũ desperatam ab hominib. salutem conferre posse, paruulumque cilicio suo superimponens, & orationem ad Iesum fundens, sanum matri confestim reddidit: mox facti rumor totam repleuit vrbem, & ad Reginã etiam peruenit, quæ dolore afflicta, captiuam ad se adduci curauit, cumque illa regiam domum ingredi recusaret, orationem ad Deum pro illa fundens, illico Regina ipsa est sanitati reddita, atque ex hoc admonita, vt in Christum crederet, & eum, qui salutem ei prębuisset, adoraret. Quibus beneficiis & verbis commota Regina, rogauit virum, vt Christianus efficeretur: quod, quanquam ille promisisset: regnis tamen ęrat, nec sæpius ab vxore commotus, baptizari curabat, non tam quod fidei hostis esset, quam dubius. Contigit autem, cum aliquando in syluas altissimas ire venatum, quo cum peruenisset, coorta subito tempestate, ita tenebræ cuncta operuere, vt nec omnia cerneret, nec ab vllis cerneretur. Ignarus autem quid facto opus esset, promissionis coniugi factæ recordatus est: & tunc Christum rogauit, vt si Deus esset, ex tantis eum periculis liberaret. Nec mora, dies clarissima mundo reddita est. Rex ad vrbem productus,

Reginæ

Reginæ quæ gesta erant, miraculi loco exposuit. Vocatur captiua, & eius consilium audit: illa statim reiicienda idola, & Christum colendum dicit, eique supplicandum, & Basilicam construendam esse hortatur. Conuocato populo, Rex Euangelium prædicat, & nondum sacris initiatus fit suæ gentis Apostolus; credunt viri per Regem, & fœminæ per Reginam. Construitur templum magni operis, & eleuato pertinaciter murorum ambitu, columnæ collocantur. Sed prima, ac secũda erecta, tertia nullis machinis, nullisque viribus erigi potest. Cumque ad noctem vsque laboratum esset, recedentibus omnibus, sola captiua mulier apud Ecclesiam in oratione perseuerat. Postera vero die, prima luce redeunte populo, columnã reperta est supra basim in aere suspensa, quantum esset vnius pedis spacium; quo miraculo viso, omnes magnificarunt Deum, veramque captiuæ fidem recognouerunt. Et stupentibus omnibus, sensim supra basim, nullo contingente, deposita est. Moxque reliquæ columnæ magna felicitate erectæ sunt. At perfecta Ecclesia, & populi fide confirmata, suadente captiua, totius Gentis legatio ad Constantinum Imperatorem in Græciam mittitur; resque gesta opponitur, & sacerdotes petuntur, qui cœptum erga se munus expleant. Quibus & iucundissimo vultu Imperator satisfecit. Hæc Phil. Berg. *vbi supra.*

Duodecima natio Christianorum, est illorum, qui dicuntur Suriani, à ciuitate Sur, quæ est eminentior in Suria, vel Assuria. Hi vtuntur in sermone vulgari lingua Saracenica, in scripturis diuinis, & officio Missæ lingua Græca. Habent Episcopos, & cõsuetudinem Græcorum seruãt, & eis obediunt in omnibus. Conficiunt Sacramentum Eucharistiæ in fermento, & habent opinionem Græcorum contra Latinos. Hos sequuntur aliqui Christiani, qui in terra sancta vocantur Samaritani, conuersi primo tempore Apostolorum, sed non bene sapiunt in fide.

Decimatertia natio est illorum, qui dicuntur Mozorabes. Hi olim fuerũt multi in partibus Aphricæ & Hispaniæ: nunc vero sunt pauci. Sunt autẽ dicti Mozorabes, quia mores Christianorũ de Arabia, in multis tenebant. Isti vtuntur in diuinis officiis lingua Latina, & obediunt Romanæ Ecclesiæ, & prælatis Latinorum, & conficiunt in azymo, vt Latini, sed in multis discrepant ab eis: quia in diuinis officiis habent horas valde prolixas: quia cum dies naturalis diuidatur in 24. horas diei & noctis, tot officia habẽt, siue horas, & Psalmos, ac hymnos, nec nõ certas orationes habent, & nimis prolixas, quas non dicunt more Latinorum. Nam illud, quod Latini dicunt in principio, ipsi dicunt in fine, vel in medio. Sacramẽtum Eucharistię diuidunt aliqui in septem partes, alij in decem. Est natio valde deuota: in matrimonio non coniunguntur, nisi personis suæ Gentis, siue nationis, inter quas fœmina amisso primo marito, nunquam coniungitur alteri, sed permanet in castitate perpetua.

Inter has 13. nationes natio Italica est prima, eo: quia habet vicarium Christi, qui omnibus Christianis præest, ita quod si fieret congregatio omnium, semper Italia, hoc est, Ecclesia Romana præcederet, cum omnes Christiani subiiciantur seu subiici debeã: summo Pontifici, qui in tota Christianitate primatum obtinet, vt dixi sup. *in 4. part. in 7. consid.* vbi ample. Et de eius laudatione refert Plinius 37. *naturalis hist. c. vlt.* In toto orbe, inquit, & quocunque cœli conuexitas vergit, pulcherrima est omnibus rebus, meritoq; principatum naturæ obtinens Italia rectrix, parensque mundi altera, viris, fœminis, ducibus, militibus, seruitiis, artium præstantia, ingeniorum claritatibus. Iam situ ac salubritate cœli atque temperie, accessu cũctarum gẽtium facili, littoribus portuosis, benigno ventorum afflatu. Etenim contingit recurrentis positio in partem vtilissimam, & inter ortus occasusq; mediam, aquarum copia, nemorum salubritate, mõtium articulis, ferorum animalium innocentia, soli fertilitate, pabuli vbertate. Quicquid est, quo carere vita non debeat, nusquã est præstãtius. Fruges, vinum, olea, vellera, lina, vestes, iuuenci. Ne equos quidem in trigariis præferri vllis vernaculis animaduerto: metallis auri, argenti, æris, quandiu libuit exercere nullis cessit. Et iis nunc in se grauida pro omni dote varios succos, & frugũ pomorumq; sapores fundit. Et *lib. 3. c. 5. in pr. de vrbe Roma, & Italia.* dicit, Roma omniũ terrarum caput alumna eadem & parens, numine Deûm electa, quę cœlum ipsum clarius faceret: sparsa congregaret imperia, ritusque molliret, & tot populorũ discordes, ferasque linguas sermonis commercio contraheret ad colloquia, & humanitatem homini daret, breuiterq; vna cunctarum gentium in toto orbe patria fieret. Et dicit text. *in 2 const. C. in prin.* quod & arma leges Romanas omnibus anteponi rationibus, omnibusque gentibus dominari præteritis effecerunt temporibus.

VIgesimasecunda consideratio: Quia prædictæ sectæ seu nationes, de quibus *supra in duabus præcedentibus consid.* tribus linguis vtuntur, sc. Arabica, Græca, & Latina; vnde (vt habetur *Luc. 23. & Io. 19.* Græce, Hebraice, & Latine erat scriptus titulus seu superscriptio crucis Iesu Christi) vidẽndum est, quę illarũ sit excellẽtior. Et videtur, quod Græca sit vtilior Latina, quod satis videtur probare text. *de non alien. aut permut. rebus Eccles. §. nos igitur. in fin. coll. 2.* vbi dicit. tex. non paterna voce, id est Latina, legem cõscripsimus: sed hac communi & Græca, vt omnibus sit nota, propter facilem interpretationem, & dicit gl. *in* verbo, *voce.* Ideo communior videtur lingua Græca, quam sit Latina: quia eum norunt nedum Græci, sed Latini, quos oportet Græcæ linguæ eruditionẽ habere propter interpretationes, & trãslationes multarum legum & constitutionum, quæ Græca lingua fuerunt factæ, vt apparet in multis legibus D. gestorum. Græci vero parum, aut nihil curant linguam Latinã. Præterea (vt legitur in diuinis) quando Hebraica lingua transferẽda erat in Latinam, prius in Græcã transferebatur, vt facilior ex ea fieret tr. [illegible] Aduerte, quod tex. gloss. & Doct. *in clem. 1. de Magistris.* faciunt mentionem de tribus linguis, scil. Hebraica, Arabica, & Chaldæa, quæ sunt (vt dicit Card. *ibi*) vtiles ad ciendum fauorem fidei: & quare omisit de Græca, dicit gloss. ibi in verbo, *Hebraice,* quod illud verbum *Græce,* in originali erat cancellatum, aut forte propter literam in text. quæ supra, ibi; *quibus vtuntur infideles, &c.* vt nihil esset superfluum: vel cancellata fuit, cum Græci fideles fuerint sub obedientia Ecclesiæ, *cap. licet. de Baptismo.* & facit quod notatur *c. 1. de sum. Trinit. lib. 6.* Tamen hodie schismatici sunt, nec recognoscunt caput Romanæ Ecclesiæ. Et, vt dicit ibidem gloss. forte esset expedientior suæ linguæ doctrina, quam aliarum. Iudæi autem habent literam Hebraicam, sed linguam specialem in vulgari non habent. Habemus enim, quod euanuit ipsorum lingua vulgaris. Arabica litera est Saracenorum, Chaldęa Chaldæorum, de qua *in c. legimus, §. sed econtra. & cap. turbat. & c. qui de mensa. 37. distinct.* sed fertur, quod hæc litera hodie non habeatur, vt dicit dicta gloss. Et recitat ibi Cardinalis, quod linguæ sunt 72. vt videtur probare text. *in c. 70. 16. distinct.* Sed principales tres,

sunt, scil. Hebraica, Græca & Latina, quæ totum orbem diuidunt: & etiam dicit, quod olim fuit vna lingua omnium nationum, scil. Hebraica, & quod creditur, & probabiliter, quod in patria cœlesti erit tãtum vna lingua. In multis autem linguis varietas est, & vbi varietas & diuersitas, ibi dissensus. Linguarum etenim diuersitas, vt ait Augus. *lib. 19. de ciuit. Dei, c. 7.* hominem alienat ab homine; nam si duo sibimet inuicem fiant obuiam, neq; præterire, sed simul esse aliqua necessitate cogantur, quorum neuter nouit linguam alterius, facilius sibi animalia muta, etiam diuersi generis, quam homines sociantur. Scribit Strabo trecentas nationes, quæ dissimilibus linguis vterẽtur, descendisse in Dioscuriadem vrbem Colchorum clarissimam.

Sed redeundo ad propositum, sciendum est, quæ sit honorabilior & excellẽtior: nam, vt dictum est, Græca videtur magis vtilis. Ideo magis laudanda ex effectu; & visus fuit hoc probare tex. *in d. §. nos igitur. cum gl. de qua supra.* Sed videtur, quod illa ratio non concludit, cum certum sit paucissimos Latinorum Græcę linguæ peritos esse: omnes vero propemodum Græcos latinã callere. Et si Græca lingua ab omnibus potuisset intelligi, essetq; cõmunior Latina, nihil necessum fuisset vti circuitu, transferendo sc. Hebraicam in Græcam, & postea Græcam in Latinam, sed suffecisset Græca translatio: vnde pro vtilitate Græcę linguæ, vt sic sit excellentior, videtur melior tex. *in c. veterum.* vbi est tex. August. 9. *dist.* qui tex. sic ait: *Vt veterum librorum fides de Hebrais voluminibus examinanda est; ita nouorum veritas Græci sermonis normam desiderat,* quod intellige de Veteri & Nouo Testamẽto. Et etiã dicit tex. *in c. fin. 10. dist.* de quibus causis nulla soluendi, ligandiq; autoritas in libris Veteri & Noui Testamenti, & quatuor Euangeliorum, cum totis scriptis Apostolorũ non appareat, ad diuina recurrite scripta Græca, sed glossa magna *in d. c. vt veterum,* dicit; quod Hier. *in secundo prologo Biblior.* contrariũ tenet, dicens quod emendatiora sunt exemplaria Latinorum, quam Græca, & Hebræa: sed August. *in d. c. vt veterum.* ad primitiuam Ecclesiam respicit, quando exemplaria Græca & Hebræa non erant corrupta, sed procedente tempore, cum populus Christianus esset multum auctus & hæreses multæ inter Gręcos pullulassent; inuidia Christianorum Iudæi & Græci sua exemplaria corruperunt, & sic factum est, quod exẽplaria eorum magis corrupta sunt, quam Latinorũ, ad quod tempus respicit Hieronymus, vel respicit ad Latina exemplaria à fidelibus interpretibus translata. Augustinus vero respicit ad exemplaria Latina à non fidelibus & falsatoribus translata, vel in hoc, vt dicit *d. gl.* magis credendũ est Hieronymo, quã Augustino. Quia inter istos tres, Augustinum, Hieronymum, & Gregorium magis credendum est Augustino in disputationibus, Hieronymo in historiis, & translationibus, Gregorius in moralibus præponitur: quia non omnes in omnibus, sed certa per certa, vt est tex. *in l. 1. §. omnib autor. C. de veter. iur. enucl.* Nec omnia possumus omnes, & ita dicit *d. gl.* quem refert & sequitur Panorm. & post eum Fel. *in c. ne innitaris. in fin. de constit.* & ibi Felin. dicit, illam gl. esse approbatam à Ludou. Roma. *in l. si vero. §. de viro. in 15. fallentia, ff. solut. matrim. & in l. 1. §. fin. col. 2. ff. de verb. obl. & in l. 1. col. 5. ff si cert. petat.* Sed Arch. *in d. c. fin. 20. dist.* & post eum Præpositus & Geminia. dicunt: quod quando scriptum reperitur contrariũ, vel dubiũ, ad Græcam linguã recurrendum est, prout in *d. c. vt veterum. & d. c. fin.* intelligitur secũdũ illa tẽpora, quibus fidei Catholicæ integritas erat apud Gręcos: sed cũ hodie sint acephali, & exẽplaria eorum corrupta, & mendosa, non est ad eorum volumina recurrendum. Non est enim verisimile eos, qui Catholicæ fidei vnitatem non sincere tenẽt: integritatem suorum voluminum conseruasse: sed potius ea in odium Latinorum (qui vnitatis fidei inconcussi sunt obseruatores) corrupisse. Nam aduersarij & inimici facile mentiuntur, vt est tex. *in l. 1. §. præterea. & ibi plures concord. in gloss. ff. de quæst.* Albericus de Rosat. *in 1. constit. ff. or. in §. illud. & in suo Dictionario, in verbo, lingua.* dicit, quod inter omnes linguas tres sũt excellentissimæ, Hebraica sc. Græca & Latina. Earum clarior & sonantior dicitur Græca: cuius varietas discernitur in quinque partibus: quarum prima dicitur mixta, siue communis, qua omnes Græci vtuntur, Secunda Atheniensis, qua vsi sunt authores Græci; Tertia Dorica, quam habent Ægyptij & Syrij; Quarta Ionica; Quinta Æolica, vel sic; vna dicitur Attica, alia Bœotica, 3. Æolica, 4 Dorica, & 5. Ionica. Quantum autem lingua Græca, præstet Latinæ, scribit Budæus *in tract. de asse, & partib. eius lib. 1 fol. 7.*

Latinæ vero linguæ dicuntur esse quatuor, sc. prisca, & condita, quam sub Iano, & Saturno, vetustissimi Italici habuerunt. & Latina, qua Italici vtuntur, & vsi sunt à Latino, & aliis Regibus Tusciæ, ex qua lex duodecim tabularum scripta fuit; & Romana, qua post exactos reges pop. Rom. est vsus; & mixta, quæ post imperium latius promotum, simul cum moribus, & hominibus, vrbem arripuit, per solœcismos, & barbarismos integritatem verbi corrumpens.

Omnes orientales in gutture verba collidunt, sicut Hebræi & Syri Mediterranei gentes sermones proferunt in palato, sicut Græci & Asiani. Occidentales vero verba in dentibus frangunt, sicut Italici & Hispani. Addo, quod Septentrionales, vt Germani, verba faciunt in pectore. Nos vero Galli in gutture, palato, & pectore. Hinc vulgo dicitur, *Itali caprisant, Alemani vlulant, Galli cantant, & Angli iubilant.* Et dicit Alberic. *in loco supra allegato,* qui dicit, se inuenisse in authenticis scripturis super Genesin, & in inuentario vniuersi orbis, *in rubr. de ædific. turris, in qua fuit inuenta diuersitas linguarum.* Idem etiam dicit Isidor. *in lib. Ethi.* vbi dicit, quod locutio Græcorum est comptior cæteris: & dixi *sup. in 3. parte, in penult. consider.* Guilielmus Durandi *in suo Rationali diuin. officiorum, cap. de parasceue, colum. 2.* dicit; quod lingua Hebraica propter legem est omnium linguarum mater. Lingua Græca doctrix est, & lingua Latina interpretatrix, propter dominium Romani imperij & papatus. Et ideo dicitur, quod lingua Hebræa erat mater omnium linguarum. Nam priusquã superbia turris Babyloniæ illas diuideret, vna omnium nationum lingua fuit, vt habetur *Genes. 11.* vbi dicitur: *Erat autem terra labij vnius, & sermonum eorũdem.* Et iterum dicit Dominus: *Ecce vnus est populus, & vnum est labium omnibus.* & ob id delictum 70. linguæ omnino diuersæ superinductæ sunt, vt infr. *in 69. consid.* quæ de nonnullis celebribus turribus tractat: vnde dicit Remigius super illud 1. *ad Corinth. 13. cap.* Siue linguæ cessabunt: sicut (inquit) ante turrim Babel vna erat lingua Hebræa, sic quidam Doctores expleto iudicio ipsa remanebit vna: & ideo, vt dixi supra, in multis linguis varietas, est, & vbi varietas, ibi dissensio. Sed in regno sanctorum non erit dissensio; igitur nec linguarũ varietas. Itẽ Bernardinus dicit: *Multi multa sciũt, vna erit omnium lingua, iubilatio indefessa, vnus affectus, amor æternus, & erit cõmunis omnium omnipotentia, sapientia, pax, iustitia, intelligentia, nec erit in illa pace diuersitas linguarum.* Donum tamen est, vti diuersis linguis: vnde Apo-

Apostolus 1. *ad Cor.* 14. dicit; Gratias ago Deo meo, quod omnium vestrum lingua loquor. Et Apostoli loquebantur variis linguis, *Act.* 2. De laude autē istius linguæ Hebraicæ vide ample in *Margarita Philos. in institutione Hebraica.* vbi laudat eam ex antiquitate, seu prioritate, cum fuerit prior omnibus aliis, ex puritate, sanctitate, significationum affluentia ac vtilitate: ex quibus omnibus alias antecellit, vt ibi elegantissime comprobatur. Et Isid. 1. *E ymol.* dicit Græcas literas cum earundem denominationibus ab Hebræorum characteribus esse sumptas, vti ab Aleph, Alpha, a; & sic de nonnullis. E Græcorum vero fontibus Latinorum linguam scaturiisse indubitatum habetur, & certum apud fere omnes: quod an sit omnino verum, dixi supra *ista part. in 17. consid.* vbi laudatur Gallia ex literarum traditione.

Vigesimatertia consideratio sit de tribus modis cognoscendi vires & perficiendi, seu habendi notitiam rerum, ex quibus natura rerum apprehenditur, sc. experientia, ratiocinatione, & fide. & quis sit excellentior.

Nam primo de experientia dicitur, quod sit rerum magistra, vt est text. *in cap. quam sit. in princip. de elect. in 6.* & dicit textus *in l. legatis, §. ornatricibus. ff. de legat. 3.* quod præbeat nutrimentum cuilibet artificio. Faciunt textus *in l. certi. ibi; qui cuiusdam rei peritiam habens. C. de iudic. & in 2. constitutione. in §. sed cum. ibi; quam experientia rerum*, & ait Aristot. *Natura potentem, ars facilem, vsus promptum reddit artificem.*

Quoad ratiocinationem, hoc est, argumentationem, videtur etiam, quod sit multum laudanda. Nam dicit Bald. *in l. precibus. C. de impub. & in l. si pecuniam. C. de cond. ob caus.* quod viam ferro aperit, qua per cōtraria transit, & habetur per Aristot. 2. *de cælo & mundo.* Opposita iuxta se posita magis elucescunt., & *in 1. Elenchorum.* Positis iuxta se contrariis, maiora à minoribus discernuntur. & *in 2. de anima*, etiam dicit, quod considerans vnum oppositorum habeat considerare & reliquum Per cognitionem enim vnius cognoscitur & aliud. *l. 1. in prin. ibi: nam si cognouerimus. ff. de his qui sunt sui vel alien. iur. & Instiut. eod. in princip. l. 1. ff. de tutelis. & Institut. eod. in princip. & l. Pomponius. §. sed & his qui. ff. de procurat. & §. manifestum Instit. de oblig. quæ ex delicto nascuntur.* Idcirco idem Philosophus in prædicamento Relationis ait: dubitare in singulis non erit inutile, quod notatur per gl. *in verbo*, requirens, *in l. 3. C. de sum. Trin. & fide Cathol.* Sine dubitatione etenim non bene res clarescunt, vnde Arist. *in 3. Metaph.* inquit, *Quærentes veritatem sine disputatione, similes sunt iura ignorantibus.* Hinc est, quod apud Iurisconsultos nostros dicitur, quod disputando melius veritas inuenitur, & difficilia aperiuntur, vt est text. *in l. munerum. §. mixta. ff. de muner. & honor. ibi; meliorem rationem disputando habui:.* & do. meus Ias. *in l. cum quidam. ff. de lib. & posth. l. Offilius.* alias *Offidius. ff. de lega. 3. l. 2. his legibus. ff. de orig. iur. l. diui fratres. ff. de iure patron.* Ideo dicitur, iudicantem cuncta rimari oportet. *c. iudicantem. 30. q. 5. c. cum causam. ext. de testib. l. iudices, C. de iudic. c. in primis. 2. q. 1. & c. accidit 23. q. 8.* Vnde, vt refert Hieron. *in lib. contra Pelagianos:* Schola Socraticorum consueuerat adducere omnia, quæ dici possent ex vtraque parte, vt magis perspicua fieret veritas. Nam magis excogitata plus splendescit in lucem, text. *in c. graue, 35. q. 9.* Vel etiam ratiocinatio Syllogismus dicitur, diffinitúrq; oratio, in qua quibusdam positis, & concessis, necesse est per ea, quæ posita sunt, & concessa, aliquid euenire. Et talis ratiocinatio deriuatur à ratione, quæ debet esse in quolibet. Ita quod illud, quod ratione non roboratur, extirpandum est, *c. chorepiscopi. 67. dist.* & ratione viuendum est. *cap. vides. 73. q. 7.* Nec sunt recipienda, quæ vacua opinione iactantur, sed quæ ratione vel autoritate iuuantur, *c. denique, 26. dist.*

Tertius vero modus cognoscendi naturam rerum seu perficiendi est fides. Quæ quidem fides secundum Theologos est certa; imo certissima: imo humana cōditione via certior. Et ideo Richardus de sancto Victore ponens istos tres modos cognoscendi naturas rerū, *in lib. 1. de Trinitat. c. 2.* dicit, quod nihil firmius, nihil certius, nihil constantius fideles tenent, quam quod fide apprehēdunt. Et vt 1. *c.* dicit: si sublimium scientiā mentis sagacitate ascendere volumus, operæpretium est primo nosse, quibus rerū modis notitiam apprehēdere soleamus. Rerum itaque notitiam, vt dicit, modo triplici apprehendimus. Nam alia experiēdo probamus, alia ratiocinando colligimus, aliorum certitudinem credēdo tenemus. Et temporalium quidem notitiam per ipsam experientiam apprehendimus. Ad æternorum vero notitiam modo ratiocinando, modo credendo assurgimus. Nam quędam ex his, quæ credere iubemur, non modo *supra* rationem, verum etiam contra humanam rationem esse videntur, nisi profunda & subtilissima indagatione discutiantur, vel potius diuina relatione manifestentur. In horū itaque cognitione, vel assertione magis inuiti solemus fide, quam ratiocinatione, authoritate potius, quam argumenratione, iuxta illud Prophetæ, *Esa. 7.* Nisi credideritis, non intelligetis. Sed & hoc in his verbis diligēter attendendum videtur: quia horū quidem intelligentia, hac nobis authoritate nō generaliter, sed conditionaliter neganda proponitur, cū dicitur: *Nisi credideritis, non intelligetis.* Nō ergo debēt exercitatos sensus habentes de taliū intelligētia comparanda desperare, dum tamen se sentiant firmos in fide & per omnia probatæ constantiæ in fidei suæ assertione: Hæc Richard. Et ibi Faber Stapulensis *in expositione*, dicit, vires perfici tribus cognoscēdi modis, sensu, imaginatione, intellectu: & tres esse earum cognoscēdi modos, experientiā, ratiocinationē & fidem: perficiunturque hæc suo principio, medio, & fine; sic enim amant omnia trino consummari vestigio, suum imitātia principium: imum locum sensus tenet, summum intellectus, medium imaginatio. Sic experiētia cognitionum, initium est infimum, tenens cognitionis modum, vt sensus: fides summum, vt intellectus, ratiocinatio medium, vt imaginatio. Experientia sensibilium singulorum est, & vltimorū cognoscibilium. Fides intelligentium primorum & summorum. Nam obiectum eius prima veritas humanæ humana, diuinæ diuina, vt experientia vltimorum veritatis vestigiorum. Ratiocinatio mediorum ab vniuersalibus & cognoscibilibus mentis humanæ suffragium quærēs. Et fides maxime dinina, lumen est animorum, & primæ veritatis infulgentia, quo fit, vt nullus sit fide superior cognoscendi modus, quam si qui non capiunt, non aliter fidei iniuria id obtingit, quam diuinæ lucis iniuria, si ipsa non capitur ab oculo Nycteridis: & in illa, ratiocinationē quærere, est debili oculo vmbraculū obtēdere, ne perstringatur ab insigniori lumine: Ergo qui potest absque ratiocinatione illa, quæ sunt fidei intueri, longe insignius videt, & cognoscit, quam qui ratiocinationem efflagitat & quærit: vt is syncerius Solem agnoscit, quem tantus fulgor non hebetat ex aduerso contuentem, quam, qui, vt illum videat

manum visui opponit ac obumbrat. Ex quibus concluditur, & etiam ex his, quæ dicit idem Faber post Richardum *in 2. cap.* quod inter prædictos modos cognoscendi fides est superior.

VIgesimaquarta consideratio de bonis disputat, quod sit vtilius, seu maius, aut melius altero.

Et primo aduertendum est, quod bonum primo distinguatur in minimum, medium, & maximum. Minima enim bona sunt bona temporalia, vt diuitię, honor, fama, & huiusmodi. Media sunt potentia animæ, & alia naturalia, quibus possumus vti bene & male, vt intellectus, voluntas, sensus corporis, & huiusmodi. Maxima sunt gratia & virtutes necessarię ad salutem, & his bonis nemo male vtitur: vnde, vt dicit Augustinus, quod virtus est bona qualitas mentis, qua nemo male vtitur. Et inter ista tria bona, istud vltimum est maius, vt dicit Flor. *in 2. part. suæ Sum. lib. 13. c. 2. §. 8. in prin. & in fin. illius* §. ponit aliam distinct. boni; quoniã (vt dicit) est adhuc quadruplex bonum. sc. bonum naturæ, quod conuenit generaliter omni Enti; & tale bonum est perfectio debita, & conueniens naturæ. Vnde *Eccl. 3.* Omnia fecit bona in tempore suo. Secũdum est bonum virtutis politicæ, quod bonum habet principium inter nos, eo, quod virtus politica est virtus, quę acquiritur voluntaria consuetudine. Tertium bonum est gratiæ, quod conuenit creaturæ rationali bene dispositæ, & istud bonum habet principium partim inter nos, & partim extra nos. Quartum est bonum gloriæ, & tale bonum est perfectum, quod conuenit animæ informatæ per gratiam, vt de his ample idem Flor. *in d. §. 8. & in* §. 9 ponit aliam distinct. dicendo, quod aliud est bonum secũdùm Tullium, Ambrosium, & Thomam, scilicet vtile, delectabile, & honestum, vt ibi per eum.

Redeundo ad propositum nostri operis, ipse Antonius Flor. *in d. par. tit. & c. 2. §. 10.* ponit quinque rationes, ex quibus patet vnum bonum esse maius, seu melius altero: & dicit textus iuris ciuilis *in l. vbi autem non apparet. in princ. ff. de verb. oblig.* est dare melius bono, & optimum meliori: quod dictum refert glo. magna *in l. certum est. ff si cert. pet.*

Primo ergo vnum bonum est maius altero; quia diuturnius, quod probat ibi Anto. à contrario de malo; & etiam quia quanto bonum est diuturnius, tanto securius possidetur. Et ideo dicitur *Threnorum 3.* Bonum est viro, si portauerit iugum ab adolescentia sua. Cum igitur (vt dicit) bona spiritualia virtutum permaneant, nec auferri, vel amitti possint contra voluntatem habentis, vt dicit Ambrosius *de pœn. dist. 2. ca. sapiens.* Bona autem temporalia auferri possunt in vita, vel amitti saltem in morte. Vnde Ambrosius *super Lucam.* Non sunt hominis bona, quæ secum afferre non potest. Ergo spiritualia sunt maiora, & digniora, quam temporalia.

Secundo dicitur bonum maius altero: quia impermixtius seu purius altero. Bonum enim, quod est sine malo, est maius, & magis eligendum, quam quod habet admixtionem mali, & gaudium sine tristitia aut metu, est maius gaudio, quod habet tristitiam annexam, seu metum. Ratio est: quia bonum quãto delectabilius; tanto melius; & magis ælig endum. Sed bonum, quod est malo purius, & impermixtius, est delectabilius. Cum ergo bona spiritualia non habeant mali, aut tristitiæ admixtionem: vnde dicitur de sapientia vera; venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, *Sapient. 7. & 8.* Non habet amaritudinem conuersatio illius, nec tædium conuictus eius, sed lætitiam & gaudium. Bona autem terrena, siue diuitiæ, siue voluptates habent multam tristitiam, & anxietatem admixtam: vnde Saluator eas comparat spinis. *Luc. 8.* quia pungunt, & mentem lacerant diuersis afflictionibus. Ideo bona spiritualia bona sunt meliora, maiora & cæteris præeligenda.

Tertio dicitur bonum maius altero: quia communius, secundùm Philosophum & Apostolum *ad Gal. 6.* Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes. Hinc dixit text. *in c. scias. 7. q. 1.* quod vtilitas communis præferenda est priuatæ. habetur per Arist. *1. Ethicor. in cap. bona. & ibi gloss. extra de postul. prælat. & in c. licet. extra de regularib. & in l. actiones. §. Labeo, & ibi gloss. ff. pro socio. in l. vnica. §. pen. C. de caduc. toll. & in Auth. de restitut. & ea qua parit. §. sancimus. ibi: ea enim, &c. coll.* 4.

Quarto vnum bonum est maius altero: quia sufficientius: vnde iustitia est maius bonum, quam fortitudo; quia habita fortitudine, adhuc iustitia indigemus, scilicet ad recte conuiuendum, sed habita iustitia non indigemus fortitudine. Et illud est bonum sufficiens: quia per se sufficit sine alio; vel quia tale bonum est finis, quod potest esse sine eis, quæ sunt ad finem; sed non è conuerso. Nam habitis iis, quæ sunt ad finem, non habetur finis: sed habito fine non indigemus his, quæ sunt ad finem, vt patet de medicina, & sanitate, de diuitiis, & beatitudine. Vel quia tale bonum est principium omnium, quod potest esse sine bono, quod non est principium omnium. Ex his sequitur, Deum & gloriam eius, & gratiam, & virtutes aliis bonis mundi esse maiora; sed bonum sufficientissimum est Deus: quia nullo indiget, vt per ipsum Antonium Florent. *in d. §. 10.*

Quinto aliquod bonum est maius altero; quia eligibilius. Et ex parte eligibilis rei est aliquod bonum magis eligibile, vel ratione maioris desiderij. Quanto enim aliquod bonum magis desideratur, tãto est maius, vel ratione maioris pretij, text. *in l. pretia rerum. ff. ad legem Falcidiam.* Pretium enim est quædam mensura Reip. appretiatę, vel ratione maioris damni. Nam illa sunt meliora, quorum damna seu amissiones eorum sunt maiora, Quia maiori bono, maius damnum opponitur. Et quia beatitudo est bonum, quod omnes maxime desiderant, vt ait Aug. *de ciuitate Dei.* Et quia non est digna ponderatio animæ continentis, *id est,* æquale pretium ad bona temporalia: & idem de aliis virtutibus, & maximum damnum acquiritur ex illis bonis mundanis male vtentibus: quia priuatio beatitudinis veræ, secundum illud *Iob 21.* Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Ideo eligenda sunt potius spiritualia & æterna, quam alia. Hæc Anton. vbi supra. Et ante ponitur ista consideratio de bonis: quia dona videntur excelleriora virtutibus intellectualibus & moralibus, licet tamen posteriora virtutibus Theologicis, vt ait S. Thomas 2. 2. *q. 68. in fin.*

VIgesimaquinta consideratio de virtutibus, exponit, quæ illarum sint excellentiores, an Theologales, an Cardinales seu Morales, & quæ inter vtrasque. Pro quo sciendum, quod Theologales sunt excellentiores: quoniam respiciunt Deum pro primo obiecto & principali. Cardinales vero seu Morales non. Secundo, Theologales habent veritatem pro prima regula actuum suorum, ad quos inclinant, & non regulam aliquam acquisitam humanitus. Cardinales autem, seu morales innituntur regulæ humanæ, scilicet prudentiæ, siue rectæ rationi naturali: Theo-

Theologicæ vero veritati diuinæ. Ex quo dicunt Theologi, quod virtutes Theologicæ sunt digniores, excellentiores, & perfectiores virtutibus Cardinalibus seu moralibus, vt ponit Gabriel 26.*quæst. vnica. art.vnic.lib.3.*& dicit S. Thomas 1.2. *quæst.*68.8. *quæst. per totum. & 2.2.quæst.9.1.q.* quod Theologicæ virtutes sunt cæteris nobiliores. De qualitate vero virtutum ponit Gabriel. 36.*quæst.art.3.dubio* 4. *lib.3.* & de ordine illarum ponit Anton. Florent. *in sua Summ.* 4. *part.tit.1.cap.9.*& S.Thomas *in distinct.1.2.quæst.66.* ponit de æqualitate virtutum, & an virtus possit esse maior vel minor, & de comparatione virtutum moralium ad intellectuales, & de comparatione moralium, intellectualium & Theologicarum ad inuicem: Et sunt tres tantum Theologicæ, scilicet fides, spes & charitas, secundum Apostolum, vt habetur 1.*ad Cor.* 13.vbi dicit Paulus: Si linguis hominum loquar & Angelorum, charitatem autem non habeam: factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens. Et si prophetiam habuero, & nouerim mysteria omnia, & omnem scientiam, & omnem fidem, ita vt montes transferam: charitatem autem non habeam, nihil sum, &c. Charitas patiens est, charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit, quæ sua sunt, non irritatur, nec cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet: charitas nunquam excidit. Tandem concludit: maior autem horum est charitas. Fides enim & spes sunt excellentiora cæteris donis euacuandis; quia sunt virtutes Theologicæ, vt dicit de Lyra super illis verbis Apostoli, *quæ dantur nobis ad coniungendum nos Deo.* Alia vero dona sunt quædam dispositiones nobis datæ, vt reddamur bene mobiles à Spiritu sancto: & sic ordinantur ad virtutes Theologicas, vt ad fines. Ex quo sequitur, quod eo; quia charitas est maior fide, & spe, quod etiam sit maior cæteris donis. Quod enim est maius maiore, est maius minore. Quod consonat cum regula nostra iuris; *Si vinco vincentem te, multo magis vinco te*, de qua *in l.de accessionibus ff.de diuers.& tempor.præscript.in cap. penult.de concess.præb.* per Felin. *in cap.pastoralis.in princ.de offic.ordin.* per Oldrad. *consil.*198. & Ludou. Rom. *in consil.* 436. Et amplius de laude charitatis videatur Hugo Presbyter & Monachus Sancti Victoris Paris. *in vno lib. quem fecit, incipiente: Tam multos iam laude.* Et Guill. Rouillus *in suo compendio de iustitia, lib.1.cap.2.* Etiam inter Cardinales seu morales, quæ sunt quatuor, scilicet Iustitia, Prudentia, Temperantia, & Fortitudo, dignior & perfectior est Iustitia, secundum Philosophum 5.*Ethic.* Et dixi in locis, maximè *in rubric. Des iustices. in commentariis nostris super consuetudinibus Ducat.Burgund.& supra in 5.part.in 5. consid.*

De his vero virtutibus in genere & in specie: & de laude & excellentia earum, videri potest ad saturitatem per Anton.Florent. *in sua Summ.4.part.vsque ad decimum titulum.* Et vide Luc. de Penn. *in l. vnic. C.de Metropoli Beryto. lib.*11. vbi ait; quod iustitia sit maior, licet prudentia sit prior; & ibi vide diuisiones iustitię, de quibus etiam habetur *in Polyanthea, in verbo iustitia.* Et idem Luc.de Penn. *in l.euictiones. colum.* 3. *C.de cursu publico, lib.*12.vbi inter alias extollit iustitiam, sine qua aliæ esse non possunt; ipsa autem sine aliis. Inter omnes tamen virtutes virtus Heroica est excellens, & conuenit cum beatitudine, ad quam communis hominum vita non attingit. Et vult Aristoteles 7.*Ethic.tractat.*1. Heroicam virtutem dici, quæ est supra nos, Heroicam, inquam, quandam atque diuinam, vt Homerus de Hectore, propterea, quod eximia bonitate præstabat, dicentem Priamum introduxit:

Nec iam hominis sane mortalis filius ille
Esse videbatur, sed diuo semine natus.

Quare subiungit Aristot. Si ex hominibus ob virtutis exuperationem, & Dij fiunt, (vt aiunt) talis quidem is habitus fuerit, qui feritati opponitur. Sic etiam Philosophi morales homines excellentissimæ virtutis, qui communem hominum statum excedunt, vt qui magis mortem corporis, quam vitiosam elegerint actionem, Heroicos siue diuinos vocitabant. De quo lege Gabrielem *sermo* 1. *de sanctis Petro & Paulo,* qui incipit; *Dij fortes terræ, &c.* Huic concordat dictum Prophetæ *in Psalm.*81. Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes. *Excelsi,* dicit, vt non quicunque iustus, Deus vocetur, sed qui quadam virtutum excellentia cęteros antecellit, & præcipuè Apostoli diuini, vel Dij appellati, præcipuè Petrus & Paulus, vt apud Gabrielem *vbi supra, & in introductione morali Iacobi Fabri in Ethic. Aristotelis,* & ibi amplè *in commentario Iodoci Clictouei.*

VIgesimasexta consideratio de veritate demonstrat, ad ostendendam eius fortitudinem, cum sit potentissima, inexpugnatissima & triumphantissima res totius mundi. Quod autem sit fortissima & potentissima res mundi, habetur 3.*Esdr.3.& 4.c.* vbi dicitur, quod cum Darius Rex Persarum fecisset cœnam magnam Magistratibus suis centum viginti Prouinciarum, & post cœnam obdormisset, tres iuuenes, qui custodiebant corpus Regis, quorum vnus erat Zorobabel, Iudæus, dixerunt ad inuicem: Dicamus vnusquisque sermonem, quæ res præcellat; & qui vicerit, dabit ei Rex dona magna, purpura vestiri, & in auro bibere, & torquem auream circa collum portare, & secundus post Regem sedebit, & cognatus Darij, propter sapientiam, vocabitur. Scripsit ergo vnus illorum, *Forte est vinum.* Alius vero, *Fortior est Rex.* Sed Zorobabel scripsit: *Fortiores sunt mulieres, super omnia vincit veritas.* Et ibi explicatur de fortitudine vniuscuiusque, secundum quod etiam recitat Bernardinus de Bustis *in 2.parte sui Rosarij, serm.31.in literis X. T.Z.* vbi dicit, quod conclusum fuit, quod veritas sit fortior. Omnis enim terra inuocat veritatem, cœlum etiam ipsam benedicit, & omnia tremunt eam, & non est cum ea quicquam iniquum. Iniquus Rex, iniquæ mulieres, & iniqui omnes filij hominum, & iniqua omnia illorum opera, si non est in ipsis veritas. Veritas autem manet, & inualescit in æternum, & viuit & obtinet in secula seculorum. Nec est apud eam acceptio personarum: sed quæ iusta sunt, facit omnibus, & non est in iudicio eius quid iniquum. Ipsa est fortitudo Regum, & potestas & maiestas omnium; quorum benedictus Deus veritatis, & desiit loquendo. Et omnes populi clamauerunt; & dixerunt: Magna est veritas, & præualet. Et surrexit Rex, & osculatus est eum, & ait: quia omnibus es sapientior, proximus mihi sedebis, & cognatus meus vocaberis, dando eidem administrationem in Ierusalem & gubernamentum; quod etiam gubernatores patriarum, & habentes administrationem in prouinciis, vocantur cognati Regis, licet non sint de prosapia & sanguine regio, vt vidimus de Domino de Trimollia, de Domino de Ienuille eius fratre, & de Domino de Birone, qui etiam nunc est Gubernator Burgundiæ, quem Rex vocat cognatum in suis literis. Et

subdit ipse Bernardinus *eodem sermone, part. 2. versic. Secunda conclusio.* Quod veritas sit omnium rerum inexpugnatissima, & 3. *parte. versi. tertiam quaestionem,* quod sit omnium rerum triumphantissima. Ipsa enim vincit omnia, vt dictum est, & facit *l. fin. ff. de probat.* De qua per Innocentium *in capit. cum pridem. de renunc.* Facit *l. illicitas. § veritatis. ff. de officio praesidis.* Et de laude ipsius veritatis fit mentio *in can. consuetudo. 8. distinct.* vbi dicitur, quod valet, vincit & viuit in aeternum, & obtinet in secula seculorum. Et merito, cum veritas sit Deus, vt habetur *Ioann. 14.* Ego sum via, veritas, & vita. Et *in cap. si consuetudinem. eadem distinct.* Hanc causam nesciunt multi praelati, qui volentes plus placere hominibus, quam Deo, infinita sine complemento promittunt: vnde hanc ignorant; & ideo interrogant cum Pilato, Quid est veritas? *Iohannis 18. cap. in fin.* vt refert gloss. *in verb. veritatem. in c. vnic. de off. delegat. in extrauag. in communibus.* Et peccatum est eam celare, *cap. 1. & cap. dilectorum. de testibus cogend. & per totum illum titulum.* Et melior textus *in cap. quisquis 11. quaestion. 3. & cap. 1. extra de crimine falsi.* & proditor est veritatis, qui non liberè veritatem enunciat, vt dicit textus *in c. nolite eadem quaestione.* Et veritas & ratio semper praeponenda est, vt *in cap. veritate. cum sequen. 8. distin.* Et de eius laude vide Guill. de Rouille *in sua descriptione iustitia. lib. 1. cap. 11.* De eius vero dignitate & vtilitate Anton. Florentin. *in sua summa, in 4. part. titul. 5. cap. 15. § 1. 2. 3. & 4.* Dicit etiam Aristoteles 1. *Ethicorum,* Duobus amicis contendentibus, sanctum est laudare veritatem. Et licet amicus Socrates, amicus etiam Plato; magis tamen amica veritas. Et *lib. 3. Ethicorum:* Verum bonum est laudabile, verus est laudandus. Et veritas, licet sit bona, parit tamen malum filium, scilicet odium, vt ait Terentius. Ideo dicitur, quod tres sunt bonae matres, quae pariunt tres malos filios; veritas enim odium parit, pax otium, seu vitium, & nimia familiaritas contemptum, de quo vltimo est textus *in leg. obseruandum. ff. de officio praesidis. & in leg. nec quicquam. § circa. ff. de officio Proconsulis. & in cap. quando. & ibi gloss. formalis, in verb frangatur. 86. distinct.*

VIgesimaseptima consideratio de Praeceptis diuinis adaperit, quod dignius & excellentius sit. Nam certum est, quod sunt decem Praecepta decalogi, quae ponuntur amplè per Bernardinum de Bustis, *in prima parte sui Rosarij serm. 16.* & his versibus continentur:

Vnum cole Deum, ne dicas vana per ipsum,
Sabbatha sanctifices: habeas in honore parentes,
Non sis occisor, fur, moechus, testis iniquus.
Alterius nuptam, nec rem cupias alienam.

Et haec praecepta excedunt praecepta legalia, vt ibi dicit de Bustis. Sed inter omnia praecepta vnum est dignius & excellentius, & maximum, quod ponitur in quatuor locis, scilicet, *Deuteronom. 6.* vbi ponuntur tria contenta in vno praecepto, scilicet, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua.* Et *Matth. 22.* vbi etiam ponuntur prima duo: & in tertio, *& in tota mente tua.* Et *Marc. 12.* additur quartum, videlicet, *ex tota virtute tua.* Et *Luc. 10.* additur: *ex omnibus viribus tuis.* Et tale praeceptum (vt dicit Nic. de Lyr. *Matt. 22.*) dicitur primum dupliciter, scilicet, origine & dignitate seu perfectione. Perfectione tali, scilicet, quod omnia alia comprehendit. Remitto me in reliquis ad dominos Theologos in pluribus allegatis per eundem Bernardin. vbi multos allegat, qui de huiusmodi praeceptis amplè ponunt. Et vltra vide Ant. Florent. *in 1. par. sua Sum. tit. 14. cap. 4. per totum,* vbi amplè. De praeceptis autem moralibus vide per eundem *ead. part. eod. tit. cap. 5.* & per S. Thomam *in prima secunda q. c. 101. 102. 103. 104. 105.*

Sunt & alia Praecepta diuina; quae dicuntur articuli fidei, & inter hos, quis illorum sit dignior & excellentior: de his supra dixi *in hac part. in 20. consid.* vbi illos seriatim descripsi, ideo hic pauca repetenda sunt. Sed inter omnes primus est excellentior; quia ab ipso omnes alij dependent, scil. credere in Deum Patrem Omnipotentem, Creatorem coeli & terrae. Et omnes huius mundi nationes credunt hunc articulum, scil. Christiani, & Pagani, & infideles. Et dicit Psalmista *Psal. 118.* Dilexi mãdata tua super aurum & topazion. Nec hodie sunt aliqui idololatrę, imo omnes indistinctè credunt in Deum Patrem Omnipotentem, Creatorem coeli & terrae; quoniam, cum Pater sit, maior est Filio. Et habetur *Ioannis 16* quod Christus de Patre loquens, dixit: *Vado ad Patrem, qui maior me est.*

Et quia hic de fide, eius articulis, & nobilitate fit mentio: ideo quaedam notatu digna, quae ex sacris literis ortum habent, addere curaui. Est autem fides, vt habetur *ad Hebr. 11.* sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium. Quam definitionem sic explico: Fides est quaedam inchoatio seu fundamentum futurae beatitudinis, probatioque seu ostensio earum rerum, quae nunc non videntur, vt sunt diuinae personae in spirituali aedificio; Fides fundamentum ponit, spes parietes erigit; sed charitas tectum consummat, quae operit multitudinem peccatorum, vt habetur *Iac. 5.*

Duodenarius articulorum numerus secundum duodecim lapides preciosos *Apocal. 21.* positos, & etiam duodecim Apostolos primos, ex quibus structura murorum militantis Ecclesiae compaginatur: hic seriatim sequitur.

Primus est de diuinitatis vnitate, ibi; *Credo in vnum Deum.* Iaspide non immeritò designatus; quoniam sicut Iaspis oculum purgat, visum acuendo, sic primus de vnitate Dei articulus, mentis aciem illuminat, profligatis erroribus. Secundus articulus, de personarum trinitate ponitur in symbolo locis tribus, videlicet, *Credo in Deum Patrem Omnipotentem: in Iesum Christum Filium eius vnicum, Dominum nostrum, & credo in Spiritum Sanctum.* Hic articulus Sapphyro notatur: quippe Sapphyrus lapis humanum corpus vegetum efficit, integra membra conseruans. simili modo hic articulus Ecclesiae militantis corpus adunat. Tertius articulus est de mundi & omnium in eo contentorum creatione: ibi; *Creatorem coeli & terrae,* qui Carchedonio lapide designatur: nempe hic lapis daemonum illusiones fugat, virtutes conseruat, sic hic articulus. Quartus articulus est de opere iustificationis gratia Spiritus Sancti, ibi; *Credo,* videlicet, *sanctam Ecclesiam Catholicam, Sanctorum communionem, remissionem peccatorum,* quo septem Sacramentorum Ecclesiae fides innuitur, qui bene Smaragdo designatur, qui est lapis valens contra caducum morbum: & hic articulus contra omne peccatum originale, mortale, actuale, & veniale est praesens medicina. Quintus articulus est de vniuersali omnium bonorum resurrectione, ibi; *Carnis resurrectionem,* videlicet, *Credo:* quippe; quia Christus resurrexit, primitiae dormientium, *1. ad Corinth. 15.* & nos resurgere oportet & bonos & malos, sed fine dispari. Quippe procedent, qui bona fecerunt, in resurrectionem vitae;

qui

qui vero mala egerunt in resurrectionem iudicij, scilicet æternæ damnationis. *Ioan.5.* Hic articulus rectè per Sardonichem lapillum notatur; quoniam hic lapis hominem castum, & humilem reddit; sic huius articuli frequens memoria. Sextus articulus est de æterna vita & beatitudine bonorum, ibi; *Credo vitam æternam.* Qui sanè Sardio lapide designatur. Ille lapis hominem ad bonum incendit, & timorem fugat. Huius articuli viua recordatio nos ad bene agendum incitat pro tanto bono consequendo, & timorem seruilem, videlicet, & humanum expellit; non tamen illum filiarum reuerentiæ timorem, qui manet in seculum seculi. Et prænuncupati sex articuli potissimè diuinitatem concernunt. Septimus articulus de Christi humilitate, primus est de ipsius Christi conceptione in virginis vtero, per Spiritus Sancti operationem facta, & eiusdem natiuitate, ibi; *Qui conceptus est de Spiritu Sancto, natus ex Maria Virgine.* Qui satis opportunè per lapidem Chrysolithum designatur, qui lapillus intellectum humanum confortat, vt melius intelligat: sic hic articulus per eum conceptum, & natum, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc modum. *Ioann.1.* hominum intelligentiam fouet & confortat. Octauus articulus, est de Christi passione, & sepultura: ibi; *Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus,* qui non improbè Berillo lapide notatur. valet quippe lapis ille contra hostium lites, vt inuictum hominem efficiat. Sic huius articuli pia meditatio nos contra diabolum, carnem, & mundum victores efficiet. Nonus articulus est de Christi anima ad inferna descendente: ibi: *Descendit ad inferna.* Qui satis decenter Topazio lapide denotatur, qui contra lunaticam passionem suapte natura prodest. Sic huius articuli recogitatio contra dæmonum lapsus proderit, qui tunc fuerunt spoliati. Decimus articulus, est de Christi resurrectione, ibi: *Tertia die resurrexit à mortuis*, qui lapide Chrysopraso insinuatur. Valet enim is lapis contra lepram, quæ est quædam corporis corruptio, sic: quia tunc noluit Deus sanctum suum videre corruptionem. Illius articuli memoria nostræ resurrectionis spem confortat. Vndecimus articulus est de Christi Ascensione ad Cœlos, ibi: *Ascendit ad cœlos, sedet ad dextram Dei Patris Omnipotentis.* Qui Hyacintho optimè denotatur, qui lapis valet ad membrorum vigorem, & saporem salutiferum. Sic huius articuli reminiscentia facit, vt membris vegetis, quæ sursum sunt, sapiamus, non quæ super terram. *ad Colos.3.* Duodecimus, est de humanitate Christi, sextus articulus est de futuro iudicio, ibi: *Inde venturus est iudicare viuos, & mortuos.* & rectè per Amethystum denotatur. Ille lapis hominem vigilem facit ad bonum prætensum, & à malis conceptionibus liberat. Sic futuri memoria frequens nos vigiles reddit, extranea expellens, vt bonam de commissis talentis reddere possimus rationem.

Quidam nihilominus articulos altero modo in quatuordecim distribuunt, septem secundum diuinitatem ponentes, videlicet. Primum, de vnitate Dei, Secundum, de persona Patris; Tertium, de persona Filij, Quartum, de persona Spiritus sancti; Quintum, de opere creationis: Sextum, de opere iustificationis: Septimum, de opere glorificationis. Et septem de humanitate: Primum de Christi conceptione: Secundum, de natiuitate ipsius: Tertium, de morte: Quartum de descensu animæ ad inferna: Quintum de eius resurrectione: Sextum, de Ascensione, & septimum de postremo iudicio. Eadem manet vtrobique sententia, quamuis partitio varietur. Vnde propositionum excellentia, seu nobilitas penes obiectum & maiorem iudicij nostri adhæsionem, sumi solet. Et quo purius est de Deo iudicium sine creaturæ admixtura, eò est huiusmodi propositio nobilior, excellentiórque. Quo fit, vt omnes articuli de diuinitate sint longè nobiliores articulis illis, qui de humanitate partiuntur, & articuli de Dei vnitate, & personis sint nobiliores aliis de operibus Dei erga creaturas. Hinc factum credas, vt aliis quatuor secundum diuisionem posteriorem præponatur *In* præpositio, vt dicamus *In Deum, in Patrem, in Filium, in Spiritum sanctum*, non autem aliis. Non dicimus: *Credo in Ecclesiam Catholicam*, sed *Ecclesiam*, sine *in* præpositione, & non incassum. Quippe Deo vni in essentia & trino in personis, sic adhærendum fuerit, vt illi, à quo omne datum optimum, & omne donum perfectum, non sic Ecclesiæ, nisi suo capiti adhærendum erit. Ecclesiæ quidem sponsæ adhæremus propter sponsum Christum. Demum ille articulus, qui est de vnitate diuinæ essentiæ, omnium & primus, & nobilissimus habetur, licet pauci grandi malitia excæcati, dissenserint; plurimi ignorarint personarum trinitatem: sed fermè omnes maximè Iudæi, & Naturæ legem obseruantes, vnum esse Deum credentes, confessi sunt. Ideo notus in Iudæa Deus in Israël, magnum nomen eius. *Psalm.75.* Pauci, scilicet Patriarchæ, & Prophetæ personarum trinitatem deprehenderunt, vnum esse Deum oportuit omnes credere, secundum id Apostoli, *Hebr.11.* Credere enim oportet accedentem ad Deum; quia est: secundo oportuit credere (vt ibidem habetur) quod inquirentibus se Deum remunerator sit; tertio credere oportuit, quod aliquo medio hominis lapsum repararet; secundum illud Petri *Act.4.* Nec enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri, quod de Christo Redemptore dictum est. Illud postremo alta mente recondas, quod vbi audies: Iustus ex sua fide viuet, (vt Propheta & Paul. Abac. & *ad Rom.1.* scripserunt) de ea fide intelligas, quæ per charitatem operatur, alias statim homo corrueret in Lutheranorum errorem; quandoquidem sicut corpus sine spiritu mortuum est; ita fides sine operibus mortua est. *Iac.2.*

Aduerte tamen; quod multa sunt Præcepta: quædam sunt Dei, quæ omnibus anteponenda sunt, vt *in c.quæ contra. in fin.8. dist.cap.si is. cum sequent. 11. quæstion.1.* quæ decem sunt, vt dixi, sine quorum obseruatione salus esse non potest, quæ dicuntur decalogi, vt *in c.meretrices 32. quæst. 4. & in cap. quid in omnibus ea causa. quæst.7.* Sunt etiam præcepta quædam moralia, quædam mystica, quædam sacramentalia, quædam ceremonialia, de quibus *in c.fin. dist.6.* Item quædam sunt præcepta Apostolica, id est, sanctæ Romanæ Ecclesiæ, quibus nullus dura superbia resistere debet, *cap. præceptis.12. distinct.* Item sunt præcepta superiorum, quæ si iniusta, implenda non sunt, *cap.si Episcopus. & c.si is.11. quæst.3.* Nam & præcepta sanctorum virorum, antequam impleantur, sunt discutienda, videlicet, si iusta, si licita, si non contra dominum sunt, vt dicit text. *in c. si quis præpostera. 50. distinct.* Sic & Papa non vult, quod impleatur, quod per subreptionem præcipit. *cap.si quando. extra, de rescriptis. & l.nemo.C. de semen.* Verum de Præcepto Dei disputandum non est. Nam semper est licitum, vt *in c.paratus.23.q.1.*

Vigesimaoctaua consideratio erit de beatitudinibus, quæ sunt septem, secundum distinctionem

graduum, quamuis sint octo secundum essentiam, quas Christus enumerat in sermone facto discipulis in monte, de quo habetur *Matth.5.* Et quoniam vltima, quæ est octaua, ponitur per essentiam, quæ est quædam firmitas omnium præcedentium, debentur sibi omnium præcedentium præmia, & ideo redit ad caput, vt intelligantur sibi omnia præmia consequenter attribui. Vnde prima est paupertas spiritus, quæ ponitur pro abstinentia ab amore mundi. id est, ab amore carnalium voluptatum & diuitiarum, ac propriæ excellentiæ. Secunda est, mansuetudo, cum dixit: *Beati mites.* Et tales dicuntur, qui nullam amaritudinem sentiunt. Tertia est luctus, cum dixit: *Beati qui lugent*, scilicet pro peccato, & ipsum oderunt ita, quod insurgunt aduersus id, ad destruendum ipsum. Quarta est esuries iustitiæ, & vehemens desiderium iustitiæ, siue summi boni. Esuries autem iustitiæ potius est beatitudo, quam esuries aliarum virtutum Cardinalium; quia per iustitiam immediatè coniungimur Deo; quod non fit per alias virtutes Cardinales. Iustitia enim, prout ibi capitur, cum dicitur, *Beati, qui esuriunt & sitiunt iustitiam:* comprehendit fidem, spem & charitatem, de quibus supra dixi, quæ immediatè nos coniungit Deo. Quinta est misericordia, per quam pro terrenis cœlestia merentur, & illius sunt 13. opera, de quibus *in consid. sequ.* Sexta est munditia cordis, qua clarificatur cor, & mundatur ad videndum Deum, & ardentissimè diligendum. Accipitur autem munditia cordis ibi non pro virtute, sed pro statu, qui est purgati animi. Septima est pax quæ est status virtutis, in quo est delectatio in Deo sine contradictione carnis mundi, & diaboli: vel si qua est, inefficax est. vnde patet, quod pax est status animi purgatissimi. Pacificis autem magis attribuitur esse filios Dei, quam aliis; quia dixit: *Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur.* Et licet misericordia maximè assimilet hominem Deo, quantum ad opera exteriora; tamen quantum ad interiora, magis assimilat pax. Octaua beatitudo est, de qua dicitur: *Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam: quoniam ipsorum est Regnum cœlorum.* Hæc virtus scilicet, sustinentia persecutionum propter iustitiam, annexa est paci. Cum enim pacificus sit absque contradictione carnis, mundi, & diaboli, vt dixi; patet, quod idem paratus est superare tentationem mortis pro Christo, in eodem gradu est cum pace. Propter hoc dicimus, quod octo sunt beatitudines, quantum ad essentiam, sed tantum septem, quantum ad distinctionem graduum; quoniam super pacem non est virtus alia. Dixit enim Augustinus: *Pax est finis & consummatio omnium virtutum.* Et ista octaua dicitur redire ad caput duobus modis. Primo; quia idem præmium sibi promittitur, quod primæ. Secundo, quia omnes probant, quod à prima vsque ad vltimam veræ sint. vnde dicit Gregorius: *Qualis vnusquisque apud se lateat, illata contumelia probat.* vel secundum Ambrosium. *Pauperibus promittitur Regnum, quantum ad gloriam Animæ. Passis autem in corpore persecutionem Regnum, quātum ad gloriam corporis.*

Et inter eas talis est excellentia, vt semper vna de gradu excellat aliam; quoniam ista præmia se habent per additionem ad inuicem. Nam plus est possidere hæreditatem Regni cœlorum, quam habere simpliciter. Quoniam multa habemus, quæ non firmiter & pacificè possidemus. Plus est etiam cōsolari in regno, quam habere & possidere. multa enim cū dolore possidemus. Plus est etiam saturari, quam simpliciter consolari: nam saturitas abundantiam consolationis importat. Misericordia vero excedit saturitatem, vt plus scilicet, accipiat, quam meruerit vel desiderare potuerit. Adhuc magis est videre Deum: sicut maior est, qui in curia regis non solum prandet: sed etiam videt faciem Regis. Summam autem dignitatem habet in domo regis filius regis. ita dicit Anton. Florentin. *in sua Summa, 4. li. 7. cap. 5. §. 3. & ibi in toto illo capit.* ponit amplè materiam Beatitudinum: ad quem recurre in reliquis, cum mihi sufficiat habere excellentiam vnius ad aliam. Etiam aduerte, quod beatitudines excedunt virtutes Cardinales & dona. Quoniam habitus virtutum Cardinalium principaliter disponitur ad exercitium Animæ: Habitus vero donorum disponitur ad actus contemplatiuæ maximè. Habitus autem beatitudinum disponitur ad perfectionem vtriusque, vt habetur *in compendio Theologiæ lib. 5. cap. 55.* & dicitur *in cap. 47. in fine.* quod sicut in enumeratione donorum est ordo artificialis, quo primo ponuntur digniora; ita in beatitudinibus est ordo naturalis, vbi digniores ponuntur vltimo. Sanctus Thomas 1. 2. *quæst. 69.* ponit, an Beatitudines distinguantur à virtutibus & donis, & ibi plenè per eum.

VIgesimanona consideratio est de operibus misericordiæ: quæ sunt 14. Quoniam sunt septem opera misericordiæ corporalia, septem vero spiritualia. Corporalia enim sunt de quibus habetur *Matt. 25.* Esuriui, & dedistis mihi manducare. & sunt hæc Pascere esurientem, potare sitientem, vestire nudum, recolligere hospitem, visitare infirmum, redimere captiuum, & sepelire mortuum. Et in hoc versu continentur:

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.

De primo, habetur *Esa. 63.* Frange esurienti panem tuum. De secundo habetur *Prou. 25.* Si sitit inimicus tuus, potum da illi. De tertio habetur *Luc. 3.* Qui habet duas tunicas, id est, ad superfluitatem, det vnam non habenti. De quarto habetur per Apostol. *ad Rom. 12* Hospitalitatem sectantes. De quinto, scilicet, redemptione captiuorum, habetur per Ambro. *in c. aurum. 12. quæst. 2.* vbi dixit, quod ornatus sacrorum est redemptio captiuorum. De sexto, scilicet, de visitatione infirmorum, habetur *Iob. 5.* Visitans speciem tuam, id est, hominem in infirmitate, non peccabis. De septimo, quod non ponitur, *Matt. 25.* habetur *Act. 8.* vbi habetur de Stephano lapidato, quod sepelierunt eum viri timorati. & dicitur *Ecclef. 7.* Mortuo non denegabis gratiam. De quo amplè dixi *supra in 2. part. in 3. consid.* ideo hic non repeto.

Alia vero septem sunt opera spiritualia, quæ sunt, videlicet, docere ignorantem, consulere dubitanti, consolari tristem, corrigere peccantem, remittere offendenti, portare onerosos & graues, pro omnibus exorare, & continentur in hoc versu:

Consule, castiga, solare, remitte, fer, ora.

De primo habetur *ad Rom. 12.* Qui docet in doctrina legis subuenit proximo. De secundo habetur *Tobiæ 4.* Consilium semper à sapientibus inquire. *& 12. quæ. 2. cap. pen.* vbi dicitur. bonæ rei dare consilium, & præsentis habere vitæ subsidium, & æternæ remunerationis expectare cernitur præmium. De tertio habetur per Apostolum *in Thess. 4.* Itaque consolemini inuicem in verbis istis: & non contristemini de dormientibus, sicut gentes, quæ spem non habent. De quarto habetur *Matt. 18. in c. nouit. de iudic.* Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solum. Et Apost. *ad Timoth.* Peccantem coram omnibus argue. De quinto habetur *Luc. 6.* Dimitte, & dimittetur seu dimittemini. Et *Matth. 18.* Serue nequam, omne debitum dimisi tibi: quoniam rogasti me: nonne

nonne oportuit & te misereri, conserui tui? De sexto habetur *ad Rom.in.15.* Debemus nos firmiores infirmitates aliorum portare, non solum secundum quod infirmi sunt graues,& inordinatis actibus, sed etiam vniuscuiusque onera sunt supportanda: secundum illud *ad Galatas 6.* Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. De septimo habetur *Iac.5.* Orate pro inuicem, vt saluemini. Et secundum Tho. *secunda secundæ, qu.32.art.2.*

Ista sunt spiritualia opera, seu hæ septem eleemosynæ spirituales, sunt potiores corporalibus, triplici ratione, prout refert Anton. Florenti. *in sua Sum.4.part. tit.5 cap.18.§.7.* Prima est, quia id, quod exhibetur in eleemosyna spirituali, est nobilius, scilicet donum spiritualde, quam præmium corporale, secundum illud, *Prouerb.4. Donum bonum tribuam vobis, legem meam non derelinquatis.* Secundo ratione eius cui subuenitur, quia spiritus nobilior est corpore. Vnde, sicut homo magis sibi debet prouidere, quantum ad spiritum quam quantum ad corpus: ita etiam proximo magis debet prouidere de eleemosyna spirituali, quam corporali, quem ex charitate diligere debet. Tertio, quantum ad ipsos actus, quibus subuenitur: nam actus spirituales, quales sunt eleemosynæ spirituales, sunt perfectiores actibus corporalibus, quibus exercentur in eleemosynis corporalibus. Dicit tamen ipse Anton. Florent. *vbi supra*, quod secundum aliquem casum particularem, interdum aliqua eleemosyna temporalis posset præferri alicui eleemosynæ spirituali, sicut magis esset pascere fame morientem, quam docere, sicut dicit Philosophus, quod indigenti melius sit dare, quam philosophari, quamuis hoc sit melius simpliciter.

Trigesima consideratio est de donis Spiritus sancti, quæ sunt septem, scilicet timor, pietas, scientia, fortitudo, consilium, sapientia, & intellectus. Quæ enumerantur *Esaiæ 11. cap.* vbi ex alio ordine ponit; quoniam, primo ponit donum sapientiæ: Secundo, intellectus; Tertio, consilij; Quarto, fortitudinis; Quinto, scientiæ; Sexto pietatis; Septimo, timoris. Et ideo videtur, quod hoc ordine artificiali, de quo supra dixi, *in consider. immediate præcedenti*, quod donum sapientiæ sit dignius, & sic de singulis vnum excedit aliud descendendo: & ideo dicit Ant. Floren. *in sua Summa.in 4 part.tit.10 cap.2.in princip.& §.6.* quod comparando ipsa dona ad inuicem, dignitas eorum, qua vnum præfertur alteri, sit attendenda secundum enumerationem eorum, incipiendo à sapientia, vt ponitur *Esaiæ 11.* vt dictum est supra. De istis septem donis, & commendatione eorum, vide ample Gulielmum Paraldi *in sua Sum.virtutum & vitiorum, lib.1.part.3.c.5.de donis.* Et ibi ponit, quod quædam pertineant ad diuina, & illa sunt digniora, quædam vero ad humana. Et etiam quædam pertinent ad vitam actiuam, & sunt quinque: & de his primo ponit, eo; quia vita actiua est ante contemplatiuam: quædam vero pertinent ad vitam contemplatiuam, vt sunt donum intellectus, & donum sapientiæ, & ista sunt digniora, vt ibi.

Trigesimaprima consideratio de septem Sacramentis enunciat, quæ sunt baptismus, confirmatio, eucharistia, pœnitentia, vnctio postrema, ordo, & matrimonium, quod illorum sit dignius & excellentius.

De Sacramento matrimonij dixi *in Commentariis nostris super consuet. Ducat. Burgund. in rubric. Des droicts, & appartenances à gens mariez.* quod sit dignius & excellentius aliis, ex pluribus ibi descriptis ad laudem matrimonij quàm ibi posui, cum multum quadraret ad propositum. Cælius vero *lib.15.c.19.* ait: quod matrimonium secundum August. quantum ad genus attinet mortalium, sit quoddam ciuitatis seminarium, & ibi asserit tria esse bona coniugij, sc. fidem, prolem, & sacramentum, quæ posui in dicto loco, cũ pluribus aliis laudibus matrimonij. Et etiam de laude illius idem Cælius *eod.lib.c.13.* Dico tamen hic, quod Eucharistiæ Sacramentum sit venerabile, adorandum, venerandum, colendum, glorificandũ, præcipuis magnificandum laudibus, dignis præconiis exaltandum, cunctis honorandum studiis, vt dicit text. *in clem. si dominum in Sanctis de reliquiis, & vener. sanctorum.* Imo etiam excellentissimum, & est maximum Sacramentum, ex themate posito per Anton. Floren. *in sua sum.in 3.par.lib.14.cap.4.in princ.* vbi ponit tale thema. *Memoriam fecit mirabilium suorum misericors & miserator Dominus, escam dedit timentibus se. Psalm. 110.* Excellentissimum enim illud dicit tex. *in d.clem.si dominum.* & Flor. *in d.§.1.* Eo, quia omnia alia ordinantur ad ipsum, vel perficiũtur per ipsum, nec quid preciosius habemus in hoc mũdo. Quid enim preciosius & melius corpore & sanguine domini nostri? vt ait Hiero. *1.q.1.c.multi:* quasi diceret, nihil *de consecr. dist. 2.c.nihil.* Nihil enim in sacrificiis maius esse potest. Nec vlla oblatio maior reperitur, & ibi ponit, quam mirabilia sint opera Christi. & dicit glo. *in verf. quid melius, in d.c.multi.& in d.c.nihil.* quod Sacramentum Eucharistię inter Sacramenta sit maius, dignius, & melius, quo ad sanctitatem & reuerentiam. Et, vt dicit idem Flor. *ead.par.sua Summe, lib.11.in princ.* est maximum Sacramentum, quo ad essentiam, licet quædam alia dicantur maiora secundum alios respectus, quos infra referam. vide tamen Bonauenturam, qui plura dixit *in suo lib. quem fecit de excellentia Eucharistiæ.*

Sed, quantum ad istud Sacramentum, volo demonstrare eius excellentiam ex pluribus causis & rationibus. Prima: quia fuit figuratum tam ante legem, quam in lege. Primo per oblationem factam per Melchisedech, vt habetur. *Gen.14.* Et fit mentio *in cap. accipite. de consecr.dist.2.* In qua figura, habemus formam exteriorem sacramenti, vt primũ effectum, sc. refectionem ibi. *ante præcessit figura spiritualis in pane & vino.* Item in Manna. *vt habetur c corporeum.de conse. dist.2.* Et in hoc figuratur effectus gloriæ: & in oblatione illius figuratur, in quo debet fieri oblatio, & super quẽ. Sed Io. de Turrec. *in d.c corporeum.* ample disputat, an conuenienter fuerit figuratum in Manna, non insisto, quia non est præsentis speculationis. Item fuit figuratum in diuersis Sacrificiis, de quibus habetur in Leui. quibus figurabatur Passio Christi; Item in Ionathæ virga mellis, vbi figurabatur, quis offerre debeat: per fauum enim designatur deuotio offerẽtis: Figura sanguinis Christi fuit vinum, ad designandũ refectionẽ. *Cantic.1.* Introducit me in cellam vinariam. Secunda: quia à Prophetis prænunciatum, vt habetur *Psal.77.* Panem Angelorum manducauit homo. Tertia: quia à Christo verbo & facto institutum, vt habetur *Ioan. 6. Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi:* facto. vt *Matt. 9.& 26. Accipite, & comedite, hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. & in c.panis est in altari.de cõsec.dist. 2.& c.cum Marthæ.de celebr.Miss.* Quarta: quia ab Apostolis seruatum, vt habetur *1.Cor.11. Conuenientibus in vnum.* Sexta: quia à summis Pontificibus ordinatum, vt habetur *in d.clemen. si dominum in sanctis. de reliq.& venerat.Sanctor.* Et hæ sex causæ ponuntur in

Compendio Theol.lib.6.c.13.& in c.14. Vbi ponuntur mirabilia, quæ fiunt in ipso Sacramento, de quibus etiam aliquid statim dicetur. Septima, quia maiora, nobiliora & excellentiora continentur in isto Sacramento, quam in omnibus aliis. Continet enim in se nobiliora in omni genere Entis, & illud quod est nobilissimum in fine nobilitatis. Continet autem Christum; in quo tres substantiæ, concurrunt, sc. Caro, Anima, rationalis, & Deitas. Corpus autem Christi de purissimis sacratissimæ Virginis sanguinibus Spiritus sancti manibus formatum, atque ipsi Deitati coniunctum: omni corpore nobilius est, atque perfectius. Anima vero Christi diuinis splendoribus candida, omni sapientia & virtute plenissima, vtpute cui non est datus in donis & virtutibus Spiritus ad mensuram, *Io.6.* Intellectualem creaturam nobilitate trãscendit, & perfectione. Deitas vero fons & origo omnis boni, quæ ex inseparabili vnione ad naturam assumptã, in hoc Sacramento veraciter ex concomitantia continetur. In infinitum nobilitate & perfectione rebus supereminet vniuersis. de quo Propheta *in Psal.* 47. Magnus Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis. Et hæ rationes ponuntur ad demonstrandam dignitatem huius Sacramenti, *in dict. compend. Theologiæ, lib.6.cap.13.* Octaua colligi potest ex plenitudine sanctitatis, quæ est in hoc Sacramẽto. Continetur autem in hoc Sacramento realiter ipse Christus, Sanctus sanctorum, vtpote in quo (iuxta Apostolum) abundat plenitudo diuinitatis corporaliter, id est, veraciter, *ad Coloss.2.* In aliis autem Sacramentis continetur quædam virtus sanctificatiua instrumentalis, deriuata à Christo. Cum autem semper, quod est per essentiam tale, pôtius sit eo, quod est tale per participationem, manifeste patet, hoc Sacramentum seu Sacrificium potissimum esse omnium Sacramentorum. Quoniam propter quod vnumquodque est tale, illud multo magis est tale. *Auth. multo magis. C. de Sacros. Eccl.* & potentior est causa, quàm causatũ. Nona colligi potest ex ordine Sacramentorũ ad inuicem: Nam omnia Sacramenta videntur ordinari ad hoc Sacramentum tanquam ad finem, vt dicit S. Tho. *in 3.part.quæst.55.art.3.* Hinc Beatus Dionysius *in ca.3. Ecclesiasticæ Hierarchiæ,* dicit, quod nõ conuenit aliquem perfici perfectione Hierarchica, nisi per diuinissimã Eucharistiam. Decima colligi. & apparere potest nobilitas & excellentia istius Sacramenti ex ritu ipsorum Sacramentorum: nam fere omnia Sacramenta consummantur in ista Eucharistia, vt dicit Dionysius *in d.c.3.* sicut patet, quod ordinati, & etiam omnes alij, & etiam baptizati, si sint adulti, assumũt illud Sacramentum. Vndecima colligi potest ex singularitate & sublimitate miraculorum, quibus splendet hoc Sacramentum præ cæteris. Tantis enim & tot hoc admirabile Sacramentum fulget miraculis, vt humana intelligentia omnino obtundatur splendore tãtæ maiestatis, deficiunt omnes sensus in eo, tactus in contactione, in contemplatione visus, in sapore gustus, olfactus in odore. Solus quidem auditus fide Christi instructus percipit veritatem. Vnde de huius Sacramenti miraculorũ sublimitate, Sancta Ecclesia admiratione suspensa, in eiusdem Sacramenti solemnitatis officio, de quo etiam *in d. clem. si dominum. de reliquiis & venerat. Sanct.* inquit, Quid hoc Sacramento mirabilius esse potest? in ipso namq; panis & vinum, in corpus, & sanguinem substantialiter conuertuntur, & Christus Deus & Homo sub modici panis specie continetur: manducatur vtiq; à fidelibus, sed minimè laceratur, quinimo diuiso Sacramento, integer sub qualibet diuisionis particula perseuerat. Accidẽtia in eodem sine subiecto consistunt; O miraculũ (inquit Basilius) O omnipotentia, O Dei circa nos misericordia, qui sursum sedet ad dextram, sacrificij tempore manibus hominum continetur! Alia miracula ponuntur in dicto compendio Theologiæ. *c.14. lib. supra allegato.* Duodecima colligi potest ex conditione fontanæ gratiæ & virtutum, quas in se continet. Continetur quidem in hoc Sacramento omnium gratiarum fontalis origo, mare virtutum, & omnium bonorũ profluxus. Hic enim est fons copiæ omnia per gratiam irrigans, de quo *Cant.* 3. Fons hortorum, puteus aquarũ viuentium, quę fluunt impetu de Libano. Libanus cãdidus noster est Christus, ex quo impetu fluunt riui gratiarũ. Quare beatus Ambrosius de hoc Sacramẽto loquens, ita ait: *Hoc Sacramentum præstantissimum est, in quo est diuinitatis præsentia, mundi redemptio, peccatorum remissio, gratiarum diuisio, virtutum omnium congregatio.* Decimatertia colligi potest ratione præeminentiæ huius Sacramenti, seu excellentiæ, ex magnitudine vtilitatis eius. Est enim vtile viuentibus in præsenti seculo, existentibus in Purgatorio, quin & regnantibus in cœlo, etiam prosunt ad cumulum gaudiorũ. Et ista vtilitas consistit ex multis eff. ctibus, qui proueniunt ex illo Sacramento Eucharistiæ, & sumptione; ex quibus ponuntur per Ant. Florent. duodecim *in sua Summa, in 3. part. lib 14. c. 12. §. 6. & fin. & 23. aut 24. in compend. Theolog. lib. 6. cap. 15.* quos ibi videre poteris, cum sufficiat nobis demonstrasse causas & rationes, quare sit excellentius aliis Sacramentis. Sex tamen vtilitates seu fructus huius Sacramenti scripsit Bern. de Bustis *in 2. parte sui Rosarij. serm. 14. & 4. part.* qui cõprehendere videtur omnes alios, & sunt magis clari, & authoritatibus probati, quem idcirco vide.

Sed tamen aduertendum est, quod Ioan. de Turrecremata *in d.c. nihil. de consec. dist.2.* dicit, quod quinque modis vnum Sacramentũ dicatur dignus alio: & illi quinque modi ponuntur *in gloss. fi. in d. ca. nihil. & in gloss. in verbo, non debet. in c. ecce. 95. distinct.* Vno modo, quo ad rem Sacramenti, siue quo ad effectum eius: & sic Baptismus, qui delet omnem culpam, & auferr omnem pœnam, est maximum omnium Sacramẽtorum. Secundo quantum ad id, quod continetur in Sacramẽto, & sic Eucharistia est nobilissimum Sacramentũ, in quo continetur ipse Christus. Tertio modo quantum ad gradum dignitatis, in quo constituitur suscipiens Sacramentum, & sic ordo est dignissimum Sacramentum, cum Sacramentum ordinis dicatur Sacramentũ dignitatis, eo, quia promotus ad ordinem, consequitur dignitatem. *tex. in capit. deni que in princip. 4. distinct.* Ita, vt nulla dignitas secularis similis sit Sacerdotio. *c. duo sunt. 96. distinct.* Notat Panor. *in c. veniens. de transact.* & de his in consideratione sequenti dicturus sum. Quarto quantum ad ministrum, & sic Confirmatio, & etiam ordo, sunt dignissima: quia non nisi per Episcopum ministrantur. *ca. inter corporalia. in princ. Extra de translatione Episcopi.* Quinto quantum ad significatum, & non contentum, & sic Matrimonium est dignissimum, quia significat cõiunctionem duarum naturarum ad inuicem in Christo. Sexto, potest dici, quantum ad instituentem, vt est de Sacramẽto Matrimonij, & Eucharistiæ, vt dictũ est quo ad matrimonium, *in commento nostr. ar. consuet. ducat Burgund. in rubr. Des droicts, & appartenances à gens mariés.* Vbi dixi, quod matrimonium sit dignius Sacramentum, ratione authoris, quia institutum à Deo Patre, & quod plus est, in statu innocentiæ, & in Paradiso terrestri, sed idem dici potest de Sacramento Eucha-

Eucharistiæ, quod fuit institutum à Christo, sed non in statu innocentiæ, nec in Paradiso, sed inter peccatores, & in cœna.

Si tamen has dignitates ad inuicem comparemus, inuenietur illa dignitas potissima, quam Sacramentũ habet ex contento, quia est essentialior: & ideo Sacramentum Eucharistiæ est simpliciter dignissimum, sicut dictum est. Et ideo ad argumenta, quæ facit Io. de Turrecrem. *in d.c.n hil.* pro contraria parte, contra Sacramentum Eucharistiæ, maxime ad primum, in quo dicitur, quod bonum commune potius sit, quam bonum vuius. vt habetur 1. *E hic.* Et ideo cum matrimonium ordinetur ad bonum commune speciei humanæ, per viam regenerationis, & Sacramentum Eucharistiæ tantum ad bonum proprium sumentis: ideo videtur, quod matrimonium sit potissimum Sacramentum, & non Sacramentum Eucharistiæ. Respondetur secundum Thomam *in 3. part.* quod Matrimonium ordinetur ad bonum commune corporaliter: sed bonum commune spirituale totius Ecclesiæ continetur substantialiter in ipso Eucharistiæ Sacramento, ex quo nobilius est, quam Sacramentum matrimonij.

Ad secundum, in quo dicitur, quod digniora Sacramenta esse videantur, quæ per maiorem ministrum conferuntur: sed Sacramenta confirmationis & ordinis non conferuntur nisi per Episcopum, qui est maior minister, quam simplex minister, qui est Sacerdos, per quem confertur Eucharistiæ Sacramentum. Ergo illa Sacramenta sunt potiora, & digniora. Et etiam quia maiorem virtutem habent quædam, quæ imprimunt characterem, vt Baptismus, Confirmatio, & ordo, quod non facit Eucharistiæ Sacramentum. Respondetur; quod primum Assumptum non sit verum simpliciter: quoniã, vt dictum est, dignitas magis accipienda est ex parte rei contentæ, quam ex parte ministri, vnde nihil prohibet aliqua Sacramenta secundum quid, vtputa ratione ministri, esse digniora Sacramento Eucharistię, vtputa confirmationis & ordinis Sacramenta, quibus tamen ipsum Eucharistiæ Sacramentum simpliciter dignius est: quia vero per ordinem & cõfirmationem, deputantur fideles Christi ad aliqua spiritualia officia: quia pertinent ad officium, ideo trahuntur huiusmodi Sacramenta ad solum Episcopum, qui est quasi Princeps in Ecclesia, per Sacramentum vero Eucharistiæ non deputatur homo ad aliquod officium, sed magis hoc Sacramentum, vt inquit S. Tho. *in 3. part.* est finis omnium Sacramentorum, dignius est igitur. Vel ad aliud tertium obiectum neganda est etiam consequentia, quod cum character Sacerdotalis sit quædam participatio sacerdotij Christi, & hoc Sacramentum contineat ipsum Christum, multo dignius est hoc Sacramentum, quam Sacramenta, imprimentia Christi characterem.

Ad quartum, in quo dicitur, quod vnum Sacramentum dicatur esse dignius, ex quo alia dependent, & nõ è conuerso: sed ex Baptismo dependet Eucharistia: nõ enim potest quis Eucharistiã accipere, nisi fuerit baptizatus. Ergo Baptismus est potior Eucharistia. Respondetur sic, quod ratio illa procedat ex parte, siue ratione necessitatis, qua Baptismus est maius cæteris Sacramentis, cum sine eo nemo saluari possit, iuxta illud *Ioan. 3.* Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in Regnum Dei, *& c. nulli. & c. firmissime. de consecr. dist. 4.* & ita ex hac parte Baptismus potissimum est Sacramentorum, sicut ordo, & confirmatio habent quandam eminentiam ex parte ministri, vt dictum est: & Matrimonium ratione significationis: nihil enim prohibet aliquid esse secundum quid dignius, quod non est dignius simpliciter, vt dicit Io. de Turrecr. *in d. c. nihil.* Aduerte etiã, quia secundum eundem. *de pœnit. dist. 1. in summa.* Ordo attendi debet inter Sacramenta diuersis modis, seu diuersis respectib. Vno modo, & principaliter penes morbos, ad quos curandos, sicut ad finem, sunt instituta, inter quos talis est ordo, quem ponit Alber. Magnus *in 1. dist. 4. senten. Primus* (inquit) *inter istos morbos est originalis culpa, & hanc tollit Baptismus. Concupiscentia est pronitas ad malum, quam non tollit Baptismus, sed diminuit, & contra hunc ordinatur confirmatio. Ex pugna autem prauitatis, & quasi ex calore concupiscentiæ, oritur deperditio bonorum spiritualium: & ideo contra hunc morbum ordinatur tertio loco Eucharistia. Est autem prolapsus concupiscentiæ in actuale peccatum, & contra hanc ordinatur pœnitentia. Reliqua autem debilitates semper renascuntur, contra quas ordinatur extrema vnctio. Ordo autem, & matrimonium ordinantur contra defectum communem, & ordo est ante matrimonium, quia est secundum digniorem regenerationem.* Hæc Albertus Magnus. Istum autem ordinem prosecutus est Magister sententiarum, & alij Doctores Theologi, & melior videtur consideratio inter omnes, vt dicit Io. de Turrecrem. *in dicta summa.* Alio modo potest attendi Ordo inter Sacramenta, secundum aliquam rationem dignitatis, respectu omnium aliorum Sacramentorũ, inquantum sunt in remedium defectus cõmunis, siue in perfectionem multitudinis: alia vero Sacramenta sunt in remedium siue perfectionẽ vnius personæ: bonum autem commune, cum sit diuinius, vt dicitur 1. *Ethicor.* prius est: Vnde hoc ordine considerato, Gratianus primo determinauit de ordine, & matrimonio: tum, quia ordo habet prioritatem quãdam respectu matrimonij, & aliorum Sacramentorũ. Clarum est autem, quod agens naturaliter, prius est sua actione: vnde etiam in iure prius determinatur de officio, quam de actionibus. Tum etiam, quia, sicut dictum est, habet digniorem generationẽ quam matrimonium. Pœnitentia etiam habet prioritatem quandam, respectu Baptismi, secundum illud *Act. 2.* Agite pœnitentiam, & baptizetur vnusquisque vestrum, & *c. quis aliquando. de pœnit. dist. 1.* Item dicit Augu. *lib. de pœnit.* & habetur *in c. nullus. de pœnit. dist. 1.* Nullus potest inchoare nouam vitam, nisi cum veteris vitæ pœnituerit. Item respectu Eucharistiæ etiam Pœnitentia videtur habere quandam prioritatem, quia omnibus accedentibus ad communionem, indicitur pœnitentia, sicut etiã colligitur *ex c. omni, vtriusque sexus. Extra de pœnit. & remiss.* vbi primo iniungitur pręceptum de Confessione, secundo de Communione; in cuius signum Agnus paschalis, qui figuram gessit Sacramenti Eucharistiæ, comedi præcipiebatur cum lactucis agrestibus. *Exod. 12.* quod significat, communicandam esse cum amaritudine pœnitentiæ. Et ita secundum hunc ordinem aliqui tractauerunt de Sacramentis, vt Gratianus, prout refert Ioan. de Turrecr. *in d. l. summa de pœnit. dist. 1.*

Trigesimasecunda consideratio est consecutiua, ad præcedentem, de vno Sacramento, scilicet, de ordine: & quia, sunt septem, secundũ aliquos, & octo secundum alios, & secundum Canonistas, nouem; videndum est, inter octo ordines Ecclesiasticos quis sit dignior, & excellentior. Et sunt secundum Theologos septem scilicet Ostiariatus, Lectoriatus, Exorcistatus, Accolitatus, Subdiaconatus, Diaconatus, & Presbyteratus, quos ponit Magister sententiarum *in 4. dist. 24.* & est tantum vnum Sacramentum, ita quod quili-

bet ordo est de substantia Sacramenti ordinis, vt dicit Petrus de Palude *in 4.dist.14.*& Florentinus *in sua summa.5.part.tit.14.c.16* §.1.& *in toto illo c.* ponit materiam ordinum: sed secundum Canonistas, vt dixi, sunt nouem ordines: quia est ordo clericatus, qui dicitur ordo apud eos, vt est text. & ibi Dominus Anto. Panor.& alij, *in c.cum contingat. Extr. de aetate & qualit.* & est Sacramentale signum tonsura, vt dicit gl. *in verb.Psalmista.in c. clericos. 21. dist.* quae pro hoc allegat ca. *duo sunt 12 q.1.* Et iste ordo est aliorum ordinū initium,& ex eo primo ordine vinculum promouēdi initiatur: imo si omitteretur, esset repetendus, secundum Panor. post Host. *in d.c.cum contingat.* Et etiam Episcopatus est ordo, vt dicit text. *in c.clericos,&c. diacones 93. dist.* facit text. *in c.1.de ordinatis ab Episcopo, &c.* De quibus nouem ordinibus, & de officiis eorum ponit Anto. Flor. *in d.loco in* §.9. ad quem recurre, & ad text. *in c.clericos.& in c.perlectis.25.dist. &c. Episcopus,&c.seq.23.dist.* Et isto ordine non reperitur maior, vel par vt est text. *in c.1.de sacra vnctione, & in glo. in verbo, Episcopus, in proœ. 6.in prin.* quae pro hoc allegat *gl.2.in c.nono.21.dist.& c.1.32.distinct.* de cuius dignitate vide Curtium seniorem, *in cons.suo 79.incip.super articulo an Abbas, vel Prior.in 2.col.*& dixi ample, *supr. in 4.par.in 25.consid.*

TRigesimatertia consideratio: An vita actiua sit excellentior vita contemplatiua, manifestandū est. Philosophus enim *1.Ethic.* dicit, tres esse vitas hominum excellentes. Voluptuosam, scilicet, quae ponit finem in delectationibus corporis Ciuilem, quae pertinet ad actiuam,& contemplatiuam, de quibus Caelius *lib. antiquarum lectionum 2.* .8. vbi ait, actiuos,& voluptarios haberi tanquam exules qui contemplantes iam sunt in patria Et dicit beatus August. *in lib.de ciuitate Dei, cap.9.* quod tria sint genera vitae, scilicet, ociosum, quod pertinet ad vitam contemplatiuam: actiosum, quod pertinet ad actiuam:& ex vtroq; compositum quae dicitur vita mixta,& congruit Praelatis & Praedicatoribus. Alij assignant vitam secundum inchoationem, profectionem,& perfectionem: tamen diuisio vitae humanae magis propria est, quam ponit Gregorius *super Ezechielem, & in 6.moralium.* scilicet, quod duae sunt vitae, actiua, scilicet,& contemplatiua, in sacro eloquio per duas sorores figuratae in veteri Testamento, per Lyam, & Rachelem: Lya figurat actiuam, exercens se in septem operibus misericordiae corporalibus & spiritualibus, figuratis per septem filias Lyae. Nam septima fuit diuina Rachel, venusto aspectu, quae interpretatur, visum principium, significat vitam contemplatiuam, quae ad principium rerum, scilicet, Deum speculatur. In nouo enim Testamento figuratur per Martham,& Mariam Magdalenam: Martha actiuam insinuans, quae solicita erat, turbata erga plurimum, Maria contemplatiuam, quae sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius. *Luc.10.* Et quod ista sit sufficiens diuisio, declarat B. Tho. *2.2.quaest.179.* vnumquodque viuens ostenditur viuere ex operatione sibi maxime propria, ad quam maxime inclinatur: sicut plantarum vita dicitur in hoc consistere, quod nutriuntur & generantur: animalium vero in hoc, quod sentiunt & mouentur Hominum autem in hoc, quod intelligunt,& secundum rationem agunt: vnde in hominibus vita vniusquisque videtur esse id, in quo maxime delectatur, & cui maxime intendit, & in hoc vult quilibet praecipue conuiuere amico suo Quia quidam homines permaxime intendunt contemplationi veritatis, quidā vero principaliter intendunt exterioribus actionibus, inde est, quod conuenienter vita hominis diuiditur in actiuā & contemplatiuam. Nam vita voluptuosa (quam Philosophus ponit tertiam) nō conuenit homini, inquātum est rationale animal, agens secundum rationem. Etenim bestialis talis vita communis nobis est cum brutis. Vita autem mixta, quam ponit B. August. tertiam post praedictas duas, virtute continetur in eis, sicut media, in extremis, quibus conficitur, vt tepidū in calido & frigido. vita vero incipientium, qui resistūt passionibus, spectat ad actiuam,& etiam communiter proficientium, & perfectorum ad contemplatiuam. Datur enim ista diuisio de vita hominis secundum intellectum, qui vtique est aut practicus, aut opus intendens exterius per mechanica,& agibilia, vel interius mortificando passiones, Aut speculatiuus, intendens veritatem speculari praecipue circa diuina. Haec ille Ant.Flor. *in loco statim allegando.*

Sed secundum intentum nostri operis, quae illarū sit melior & excellentior, videndum est. Quantum ad vitam actiuam, satis eam laudaui supra *in 4.part. in 50. consid.* vbi dictum est, quod videatur esse melior:& allegaui ibi,& Theologos, & Iuristas: sed vt statim dicam, illud est secundū quid, id est, in aliquo casu melior actiua, sed simpliciter non: eo, quia simpliciter vita contemplatiua est melior & excellentior ex pluribus causis, inter quos S. Thom. *2.2.q.128.art.1.* ponit octo, quas scribit Philos. *10.Ethic.*

Prima est: Quia vita contemplatiua conuenit homini secundū id, quod est optimū in eo, sc. secundum intellectum: & respectum propriorum obiectorum, sc. intelligibilium: vita autē actiua occupatur circa exteriora: vnde Rachel, per quam figuratur vita cōtemplatiua, vt dixi, interpretatur visum principiū. Actiua autem significatur per Lyam, quae erat lippis oculis:

Secunda ratio est: quia contemplatiua potest esse magis continua, licet non quantū ad summū contemplationis gradum. Vnde & Maria, per quam significatur contemplatiua, describitur secus pedes Domini sedens Non enim potest homo ita continue exerceri in operibus misericordiae corporalibus vel spiritualibus quod pertinet ad actiuam, quia non habet semper modum paratum ad exhibendum Eleemosynam vel ad docendum, sicut habet vitam paratam ad legendū, orandum, meditandum,& huiusmodi, quae pertinent ad contemplatiuam. Tertia ratio est, quia maior est delectatio contemplatiuae, quam actiuae: vnde B. Aug. dicit, quod Martha, quę designat actiuam, turbabatur: Maria vero epulabatur: vnde de sapientia, quae gustatur in contemplatione, dicitur *Sap.8. Non habet amaritudinem conuersatio illius, neque taedium conuictus illius, sed gaudium.* Et Greg. *super Ezec.* dicit, *quod contemplatiua vita amabilis valde dulcedo sit:* est enim delectabilis secundum B.Tho. *vbi supr. q.180. art. 7.* ex tribus rationibus ibi per eum descriptis.

Quarta ratio est: quia in contemplatiua homo est magis sibi sufficiens: quia paucioribus ad eam indiget, quam in actiua, in qua eget adiutorio aliorum, vt possit eam exercere: vnde Christus *Luc.10. Martha solicita es,& turbaris erga plurima*, sc. circa quae versatur, & quibus indiget.

Quinta; quia contemplatiua magis propter se diligitur, sc. vt Deus cognoscatur,& veritas, quae perficit intellectum, vt ametur, ibi figitur: sed actiua ad aliud ordinatur, sc. ad subueniendū proximo, nec ibi figitur, sed vt proximus inde in Deum proficiat. Vnde *in Ps. 26. Vnam petij à Domino, hanc requiram: vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitae meae, Vt videā voluntatem*

luntatem Domini. Et Christus *Luc.10. Vnum est necessarium.* Vnumquodque autem perfectius est, quod est propter se, quam quod propter aliud, sicut finis magis quam ea quæ sunt ad finem, vt sanitas melior medicina, quæ ordinatur ad illam.

Sexta: quia contemplatiua consistit in quadam vacatione, & quiete, secundum illud *Ps.45. Vacate, & videte, quoniam suauis est Dominus*: quasi dicat, nō potestis videre, & gustare quam suauis sit Deus, quod pertinet ad contemplationem, nisi vacando, & cessando ab operibus: sed actiua cōsistit in motu, sicut dicitur Prælato cuilibet, *Prou.6. Discurre, festina, suscita amicum, ne des somnū oculis tuis*: perfectior autem est quies, quam motus cæteris paribus: vnde B. August. *in 19. lib. de ciu. Dei*, *Ocium sanctum*, sc. contemplatiuæ vitę, *quærit charitas veritatis*, sc. diuinæ, cui maxime intendit contemplatiua. Et signāter dicit, *ocium sanctum*, ad excludendum ocium pigritiæ, quod est malum, & sentina omnium vitiorum. Vnde B. Bern. ait: *Vacare Deo non est ocium*, sc. malum, *sed negotium negotiorum.* Est enim exercitium vitæ beatæ, secundùm illud beati August. *in fin. de ciuit. Dei*, ibi, *vacabimus, & videbimus, & amabimus, & laudabimus sine fine.*

Septima ratio est: quia contemplatiua est secū dùm diuina, actiua secūdum humana. Quis autem dubitat, diuina humanis præferenda, sicut creator creaturæ? vnde B. August. *super Ioan. In princip. erat verbum.* Ecce quod Maria audiebat, id est, contemplatiua cui vacat, sc. audiendo diuina. *Et verbum caro factum est*: Ecce cui Martha ministrabat, id est actiua, sc. humanitati egenti ministrando & subueniendo. Ipsa etiam consideratio mysteriorum Christi, sc. natiuitatis, vitę, passionis, & huiusmodi, ad contemplationem pertinet, manuducentes nos ad contemplationem diuinitatis, secundum illud, quod cantatur in præfatione: *Dum visibiliter Deum cognoscimus*, id est, mysteria humanitatis, *per hunc in inuisibilium amorem rapiamur.*

Octaua ratio: quia contemplatiua est magis secundum id, quod est proprium homini, id est, secundū intellectum. In operationibus autē vitæ actiuæ, communicant nobis etiam vires inferiores, quæ sunt cōmunes nobis, & brutis; vnde in Psal. postquam posuit id, quod est commune nobis & brutis, dicit: *Homines & iumenta saluabis Domine*, subdidit post, quod est speciale homini, sc. *In lumine tuo videbimus lumen.* Vnde & ipsa contemplatiua vita transfert ad quādam mentis libertatem vires inferiores, quæ deseruiunt actiuæ in moderatione passionum, & in aliis habet quandam seruitutem: vnde & Boetius *de consol. philos.* ait: liberiores animas necesse est esse, cum se in mentis diuinæ speculatione conseruent, minus vero, cum dilabuntur ad corporalia. Et B. Greg. *super Ezech.* dicit, quod actiua vitæ seruitus, contemplatiua libertas vocetur.

Nonam causam, secundum Thomā, ponit Christus, sc. quia diuturnior, cum dicit; Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea, vt scribitur *Luc.10. in fi.* vbi Aug. dicit: nō tamen malam elegit Martha, sed illa Maria meliorem. Audi vnde meliorem, quia non auferetur ab ea. Auferetur quandoque onus necessitatis, id est, opus, in quo exercetur actiua, sc. pascere esurientem, docere ignorātem, & huiusmodi, quæ sunt hic necessaria: sed in vita beata ista indulgentia non habetur, sed æterna est dulcedo veritatis, quæ habetur ibi, quod pertinet ad contemplationem.

Has nouem causas seu rationes excellētiæ vitæ cōtemplatiuæ ad actiuā ponit B. Tho. *in loco preall.* quas refert Ant. Flor. *in 4. part. suæ summæ, tit.10. c.4. §.2.* vbi addit decimā, quæ est: Contemplatiua vita est maioris meriti. Vnde B. Greg. *6. moralium* ait: Magna sunt vitæ merita actiuæ, sed contemplatiuæ potiora. Quod sic declarat Thom. *2.2. q.182. art.2.* Radix merendi est charitas. Hæc autem consistit in dilectione Dei, & proximi. Diligere autem Deum, secundum se est magis meritorium, quam diligere proximū; & ideo quod directius pertinet ad dilectionem Dei, est magis ex suo genere meritorium, quam illud, quod pertinet ad dilectionem proximi, quæ est propter Deum. Contemplatiua autem directe & immediate pertinet ad dilectionem Dei: actiua autem directe ad proximum ordinatur, quia satagit circa frequens ministerium; & ideo contemplatiua est maioris meriti, quā actiua. Et hoc est quod inquit B. Gregor. *in 3. hom. super Ezech.* Contemplatiua maior est merito, quā actiua, quia hęc in vsu præsentis operis laborat: in quo sc. necesse est ex proximis subuenire. Illa vero sapore intimo venturā iam requiem degustat, sc. in contemplatione Dei. Hæc ipse Ant. Flor. *vbi supra.* Luc. de Pen. *in l.2. Cod. vt dignitatum ordo seruetur.* allegat illum dictum Greg.

Vndecima causa est, quia vita contemplatiua est tutior, licet actiua sit fructuosior, *c. nisi cum pridem. §. nec putes. Ext. de denuntiatio.* vt tenēt Luc. de Pen. *in loco hic ante citato*, & Card. Zabar. *in d. §. nec putes.*

Duodecima causa: quia vita contemplatiua est celsior, vt est text. *in Auth. de monach. in prin. & ibi gl. in verb. celsiorem. col.1.*

Dicit tamen Zabarella *in d. §. nec putes.* quod vtriusque præfertur mixta ex vtraque, *vt in d. §. nec putes*, & vt ibi etiam dicit, se habent, vt excedentia & excessa, *gl.1. in c. sancta quippe, 2. quæst.7.* Quam vitam mixtam etiam multum commendat Ant. Flor. *in prædicto loco, §.3.* & dicit eam fuisse seruatam à Propheta Dauid, vt habetur *Psal.62.* vbi ait: *Labia mea laudabunt te.* Laudatur Deus labiis oris, admonendo, & prædicando, quod est præcipuum in vita actiua. Laudatur Deus labiis, ore, & corde, in oratione, cogitationibus, & affectibus deuotis, quod spectat ad cōtemplatiuā: vtramque Psalmistam non est dubium habuisse, actiuam in gubernatione regni, contemplatiuam in editione, & decantatione Psalmorum. Hanc vitam mixtam Christus, vt perfectissimam tenuit, & in se ostendit, sc. orādo, & in deserto, & in monte, & morte, & aliquando erat pernoctans in oratione, vt referunt Euangelistæ: & aliquando prædicando, sanando infirmos, corrigendo homines, pascendo famelicos, vinum procurando in nuptiis, egentibus, consolando afflictos, vt Martham, Mariam, & alios. Hanc mixtam tenuerunt Apostoli perfectissimi prædicando; vnde ait Petrus, ad sedandum murmur exortum in Ecclesia primitiua: *Non est æquum nos dimittere verbum Dei, & ministrare mensis, eligite vobis, &c. Nos vero orationi & prædicationi vacabimus*, *Actor.6.* Hæc mixta etiam figuratur in Lazaro resuscitato (cuius corpus, & caput, præter mandibulam inferiorem, iacet in hac ciuitate Heduensi) qui post eius resuscitationem fuit factus Episcopus Massiliens. & fuit frater Mariæ Magdalenæ, & Marthæ. Vnde dicitur *Ioan.11.* Diligebat Iesus Martham, designantem actiuam, Mariam contemplatiuam, & Lazarum tenentem mixtam. Vtraque etiam tenuerunt & complexi sunt illi eximij Prophetæ, Esaias, Ieremias, & Moyses.

Alio stylo Cælius *lib. lectionum antiqua. 14. cap.44.* distinguit & illustrat vitā contemplatiuam ab actiua, post B. Thom. Intellectu, inquit, Speculatiuam considerare vim possumus, cuius est finis veritatis cognitio; & practicam, cuius est finis operatio. Et ideo duplex assignatur hominis felicitas; Vna speculatiua, quę

est operatio ex virtute perfecta, contemplatiuaque, quam sapientiam dicimus: Altera vero practica, quæ hominis est perfectio ex virtute actiua, quæ vocatur prudentia. Est autem operatio quædam iuxta prudentiam, & speculatio ex sapientia hominis, quatenus id agit solus. Est & quædam prudentiæ operatio, & speculatio ciuitatis totius: quamobrem in propensionem venire actiua, & speculatiua hominis felicitas potest, iuxta seipsum, potest & ciuitatis vniuersi.

Forsitan vero hac parte aliquis quæreret, actiuáne vita præcellat contemplatiuæ, an contra omnino sentiẽdum? Idem Doctor sanctus *in explic. 7. Polit. libri.* speculationem commonet longe anteire; & præterea ex iunioribus aliqui non neglexerunt: tamen M. Tullij sentẽtia depromitur; *Multi, inquit, & sunt, & fuerunt, qui eam, quam dico, tranquillitatem expetentes, à negotiis publicis se remouerunt, ad ociumq; profugerunt: In his, & nobilissimi Philosophi, longeque principes, & quidam homines seueri & graues, nec populi, nec principum mores ferre potuerunt.* Et mox: *paulo facilior quidem & tutior, & minus aliis grauis aut molesta est ociosorum vita: Fructuosior autem hominum generi, & ad claritatem amplitudinimque aptior eorum, qui se ad Remp. & ad magnas res gerendas accommodauerunt. Quapropter & his forsitan concedendum sit, Rempubl. non capescentibus, qui excellenti ingenio doctrinæ sese dediderunt: Et iis, qui aut valetudinis imbecillitate, aut aliqua grauiore causa impediti, à Republica recesserunt, cum eius administrandæ potestatem aliis, laudemque concederent. Quibus autem talis nulla sit causa, si despicere se dicant, quæ plerique admirentur, Imperia & Magistratus: his non modo non laudi, verum etiam vitio dandum puto.* Augustini quoque non negligenda sententia, quæ parte ista vicem implebit auctarij. Siquidem illud enarrans Propheticum, *Defecerunt oculi mei in eloquium tuum. Duo,* inquit, *oculi sunt, mysticus acutior, moralis dulcior: non est ocio mancipatus, qui verbo Dei tantum studet: nec maior est, qui extra operatur, quam qui cognoscenda veritatis studio incumbit. Ipsa item sapientia maximum est opus, & antefertur Maria, quæ audiebat, Martha operanti.*

Est alia vita, quæ dicitur communis, quæ etiam laudanda est. Nam primo in statu naturæ, ante peccatum erant omnia communia: vnde Isid. *Iure naturali communis omnium possessio*, vt habetur 1. *distinct.* & in primordiis status gratiæ ista vita erat, vt habetur *Act.* 4. *Erant illis omnia communia.* vt habetur *in c. dilectissimis, 12. q. 1.* & durauit vsque ad tempora Constantini, vt colligitur *in illa causa.* Item in statu futuræ gloriæ erunt omnia communia: vnde Beda super illud *Act.* 4. Qui ita viuunt, vt sint omnia communia in domo, Cœnobitæ vocantur; quia vita tãto felicior est, quantum statum futurum imitatur, in quo erunt omnia communia. Cum ergo, vt dicit Ioan. de Turrecr. *in d. ca. dilectissimis in 5. col.* non sit reperire meliorem statum naturæ, quam ante peccatum, nec gratiæ, quam primitiuum, nec gloriæ, quam futurum; manifestum est, quod felix status est vita communis; quia talis status statum naturæ, gratiæ & gloriæ imitatur. De vita Anachoritarum seu Eremitarum Hieronym. plura scripsit illam amplissime laudando, vt etiam ample refert Io. Ludo. Viual. *in suo opere regali, in tract. de pugna partis sẽsitiuæ & intellectiuæ, in c. Authorita pro Christo asperas elegerunt fortitudines.* Luc. de Pen. *in d. l. 2. col. 3. C. de dign. lib. 12.* dicit, quæ sunt notanda, describendo vitam, quæ est proprie vigor animæ; quia vim tenet viuendi, nascendi, & credendi. Quandoque accipitur pro actu viuendi irreprehensibiliter & iusto, & recto, vt in *d. l. 2. ad hoc etiam l. cum filio. ff. de legat. 3. post princ.* Vel vita est bonorum lætitia, miserorum mœstitia, expectatio mortis: ita bona & recta vita cum fide eligendi est; nam si vita deest, fides meritum non habet, *1. q. 1. c. fertur.* Et sanctius est in hac vita, sub inferiore habitu, irreprehensibiliter Domino famulari: quam alta indebite appetendo, damnabiliter in profundum demergi. *de his, 50. dist.* Et plura alia ibi singularia de vita scripsit, quæ ita hic essent extra propositum, sicut sunt ibi posita per eum. De huiusmodi vita contemplatiua Philo Iudæus, natione Alexandrinus, scripsit librum vnum, & Prosper Episcopus Reginensis tres.

TRigesimaquarta consideratio erit de legibus diuinis, quæ sunt duæ, scilicet Lex Veteris Testamenti & Lex Noui Testamenti. Et ista lex primo de per se est excellentior omnibus aliis legibus humanis propter quatuor, secundùm Thom. 2. 2. q. 12. art. 2.

Primo, propter cohibitionem omnis criminis: quoniam, vt ait Augustinus *de libero arbitr.* Lex humana non potest omnia mala, quæ fiunt, prohibere, vel punire: quia, dum auferret mala omnia, sequeretur, quod multa bona auferrentur, & impediretur vtilitas communis, quod est necessarium ad humanam vitam. Vnde August. Tolle meretrices de ciuitatibus, & implebis omnia libidinibus; quia accederent homines ad innuptas virgines, vel alias corruptelas, vnde scãdala sequerentur. Lex autem naturalis, vt in pluribus obscura erat, & multa peccata ignorabantur esse mala, ideo vt nullum malum improhibitum & impunitum remaneret: fuit necessarium dari legem diuinam, quæ nullum permittit peccatum. Et ideo dicit Psalmista *Psal.* 18. Lex Domini immaculata, id est, nullam permittens peccati turpitudinem.

Secundo, ratione directionis mentis. De his etiam potest homo legem ferre, de quibus potest iudicare. Iudicium autem hominis non potest esse de interioribus animi motibus, vel voluntatibus, quæ latent, sed solum de exterioribus, quæ apparent: quoniam vt dicit Vrbanus Papa, De manifestis loquimur; occultorum enim, alias secretorum cognitor & iudex, est Deus, 32. *dist. cap. erubescant.* Et lex dicit: Cogitationis pœnam nemo patiatur. *de pœn. distinct. 1. cap. cognitionis*: & tamen ad perfectionem virtutis requiritur, quod in vtriusque actibus, scilicet interioribus & exterioribus, homo sit rectus. Lex autem humana non potest sufficientes cohibere, & ordinare actus interiores mentis; & propter hoc necessarium fuit, quod superueniret lex diuina, quę prohibet actus etiam interiores vitiorum, vt illud *Exod.* 20. Non concupisces rem proximi tui. Et illud *Matth.* 6. Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam mœchatus est in eam, in corde suo. Et ideo dicit Psalm. *supra*, Conuertens animas, quia exteriores & interiores actus dirigit.

Tertio, ratione certitudinis veritatis. Homo enim debet scire absque omni dubitatione, quid debeat agere, & quid vitare: sed per legem naturalem, vel humanam non potest hoc scire. quod patet ex hoc; quia de rebus humanis ideo diuersa iudicia dantur, propter incertitudinem humani iudicij: & præcipue de rebus contingentibus, & particularibus, ex quibus diuersæ leges & contrariæ feruntur. Vt ergo homo absque dubitatione aliqua scire posset, quid ei agendum, quid ei vitandum, necessarium fuit, vt in actibus propriis dirigeretur per legem diuinam, de qua constat, quod errare non possit.

Quarto, ratione adeptionis felicitatis. Per legem enim

enim homo dirigit actus proprios ad vltimum finē. Si autem homo ordinaretur tantum ad finem, seu felicitatem naturalem, quę non excederet proportionem facultatis naturalis hominis, sufficeret lex humana. Sed quia homo ordinatus ad finem supernaturalem, id est, ad finem æternæ beatitudinis, quæ excedit facultatem humanæ vitæ: ideo fuit necessaria lex diuina, per quam homo ordinaretur ad finem beatitudinis ęternæ. Lex enim diuina tradit ea, quæ sunt credenda fide; & Sacramenta, quibus homo iustificatur, & ad beatitudinem sup. rnam tendit. Hæc autem non habentur lege naturali vel humana, & ideo bene dicitur *Psal.*18. *S. præallegato.* Sapientiam præstans paruulis, id est, humilibus. Sapientia enim est notitia diuinorum, quæ perfecte habetur in superna beatitudine, nō in vita præsenti. Et licet duplex sit lex diuina, vt dixi supra: tamen illa, quæ est Noui testamenti, & sic lex gratiæ, quæ est Euangelica, est dignior & excellentior, quam illa quæ est Veteris Testamenti, vt satis supra dictum est *in hac part.* 10. *consid.* vbi de tribus sectis mundi fit mentio.

Sed vlterius aduertendum est, quod hæ duæ differunt, non in specie, sed vt perfectum, & imperfectum, sicut puer & virilis ætas: vnde Apostolos *ad Galatas* 3. *&* 4. Statū veteris legis puero existenti sub pædagogo, & legem nouam statui viri scilicet perfecti, comparauit. Attenditur autem ista perfectio & imperfectio quantum ad tria. Primo, ex parte finis vltimi: quia lex vetus ordinabat homines ad bonū sensibile & terrenum. Lex vero noua ordinat ad bonum intelligibile, & cœleste. Vnde Christus in principio suæ prædicationis, statim inuitauit ad regnum cœleste, dicens *Matthæi* 4. *Pœnitentiam agite; appropinquauit enim regnum cœlorum.* Secundo, ex parte officij, quia lex vetus cohibebat manum, non autem animum. Quamuis enim in veteri lege prohiberetur malus affectus vt patet in nouo & decimo præcepto Decalogi; non tamen puniebatur per legem talis transgressio. Tertio, ex parte motiui: quia lex vetus inducebat ad obseruantiam, metu pœnarum, quas taxauerat: Lex autem noua hoc facit amore, qui infunditur in cordibus fidelium per gratiam Christi. Hæc Thomas 1. 2. *quæstio.* 12. *artic.*5. *&* 2.2. *quæst.*108. *articul.*1. Et facit text. *in c. hæc autem.* §. *ex his omnibus* 23. *quæst.*4. vbi dicit: In lege Veteris Testamenti corporalis pœna statuta est, in lege vero Euangel. omni peccanti per pœnitentiam venia promittitur. Vnde illa incepit a terrore, dicens, *Exod.*20. Ego sum Dominus Deus zelotes, visitans, peccata patrum in filios vsque in tertiam & quartam generationem. Hæc vero à lenitate mansuetudinis & misericordiæ: ita inquiens, Beati pauperes spiritu, beati mites, beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur, *Matth.* 5. In illa dicebatur, Qui fecerit hoc vel illud, morte moriatur. In ista dicitur: Gaudeo super vno peccatore, pœnitentiam agente, magis quam super nonagintanouem iustis, qui non indigent pœnitentia, *Lucæ* 15. & vt vtiliter dicatur: in lege populus ille rudis, seruili pœnarum timore cogebatur: vnde & legem in pædagogum accepit. In Euangelio autem populus gratiæ, liber, & adultus, filiali amore, & hæreditatis certitudine, ad cultum diuinæ seruitutis iuuatur. Hæc *in dict.* §. *ex his omnibus.* Et ibi Ioannes de Turrecremat. qui satis prædicta declarat. & de huiusmodi lege Euangelica, quæ est diuina, & Noui Testamenti, videatur ample Anto. Flor. 1. *part. suæ Sum. tit.*15. *cap. vnic. in septem* §§. *qui ibi ponuntur.* vbi omnia prædicta latius explicantur, & multa singularia. Et de lege Mosaica seu Veter. Testamento, habetur etiam *in d.*1. *part. tit.*14. *c. vsque ad fin. illius tit.* vbi ample.

De legibus vero humanis, quæ inter eas sit excellentior aut dignior, videatur ipse Ant. Flo. *in d. par. tit.* 13. *c.*1. §. 2. qui dicit, quod lex naturalis excedat alias leges humanas in tribus, in dignitate communitatis, in infirmitate immutabilitatis, & in prioritate temporalitatis, quæ ibi ample declarantur: & de hoc *infra in* 2. *consid. seq.* Sed inter alias leges humanas F. Patritius *lib. de instit. Reip. tit.*5. laudat leges 12. tab. ex dictis Ciceronis *in lib. de Oratore*, ad Qu. Fratrem Crassum loquentis.

TRigesimaquinta consideratio: Quia ex autorib. legis diuinæ, scil cet, Veteris Testamenti fuerūt principaliores Prophetæ, ideo est videndum de quatuor gradibus prophetiæ, & quis illorum præcellat, ita quod inter Prophetas videamus, quis illorū sit excellentior. Ante discussionem istorū presuppono cū Cœlio *lib. antiq. lect.* 14. *c.* 41. quod Prophetia, secundum Cassiod. est inspiratio diuina rerum euētus immobili veritate denuntians: vt vero plenius absolutiusq; dicatur Prophetia, cognitio exigitur intellectualis, sicut *Dan.*10. comprobatur, quod si intelligentia non contingat non propriè dici prophetiam, sed tantum dici potest, videns, sicuti Pharao spicas vidit, *Gen.*14. Et Balthasar manum scribentem in pariete, *Dan.*5. Ille dormiens, hic vigilans, neuter tamen eorum Propheta. Cæterum nec in morte Saluatoris, Caiphas, cum dixit Iudæis: *Expedit enim, vt vnus moriatur pro populo Ioan.*18. Et quia ex ratione propheticæ veritatis est cognitio: vnde fit, vt pro eius varietate profluant prophetici gradus. Is namq; excellentissimus est, vbi partibus reliquis clarior est intelligentia, dū tamen Prophetiæ limites non transcendit. Ergo gradus primus est, cum videt quis & intelligit, velut Ieremias ollam vidit succensam, & faciem eius ab Aquilone, vt habetur *Ierem.* 1. quo significari intellexit, Babylonici Regis exercitū ciuitatem Ierusalem exusturū. Secundus gradus est, vbi videtur nihil, sed instruēs vox auditur. Hic vero est priore excellentior: quoniam veritatem expressius præmonstrant voces, sicut habetur. 1. *Reg.*4. *c. Samuel audiuit vocem Domini sic loquentis.* Tertius gradus est, cū non vox tantū auditur, quę instat, sed videtur etiam qui loquitur, quæ res adhuc creditur augustior. Cæterum vel ista cōtingunt in quiete, vocanturq; à Theologis reuelationes per somnia, vel dum vigilamus, à iunioribus dicitur visiones, qui est præclarissimus modus. Et quoniam mentis fit illustratio maior, quæ quamuis sensuū exteriorū vi destracta, intelligibile tamē supernaturaliū veritatē percipit, quod nō fit in somno, sensib. quietis. Porro, propheticus ille motus, qui raptu cōtingit, vel ecstasi, ad eū fere vocatur, qui est in quiete: quia tunc exteriore sensu nō vtimur, sicut nec in somno. Adhuc gradū statuūt quartū, vbi apparitione nulla figuræ cuiuspiā, vel sensibilis signi, occultorū intelligibilis veritas percipitur reuelatione diuina: Cuiusmodi cognitio summo Prophetæ Dauid cōtigisse dicitur, quē Spiritus Domini à die vnctionis direxit, vt habetur 1. *Reg.*16. vt tunc gratiā prophetandi haberet. Et iste gradus est excellentior cęteris. Ex quo dicitur, quod Propheta Dauid sit excellentior, vt per plura demonstratur per Nicolaum de Lyra *in proœm. libr. Psalm.* vbi amplissime ponit istos quatuor gradus prophetiæ, vt dicit hunc vltimum excellentiorem aliis, tertium vero secundo, & secundum primo. Et de hoc vltimo probat sic: sicut

enim ille diceretur melioris ingenij & clarioris, qui caperet veritatem cōclusionum geometricalium, sine descriptione figurarum sensibilium, quam illa, quæ capere non posset absq; tali descriptione, sic in cognitione prophetica, illa mens videtur excellentius diuinitus illustrata, quæ veritatem intelligibilem capit absque sensibilibus signis, cuiusmodi sunt figuræ & voces supradictæ, quam illa, quæ capit sub talibus signis sensibilibus. Ita de Lyra *in prædict. loco*, & ibi multis modis comprobatur, quod Dauid fuerit eximius Propheta & excellentior, licet multum de Moyse arguat; & idem de Dauid tenet Anto. Flor. *in 3. part. suæ Summ. tit.* 14. *c.* 14. §. 9. *in medio*. De Psalmis Dauid, de laude vtriusque plene *in ca. cognouerunt. de pœn. dist.* 2. vbi dicitur, quod de Rege Dauid tulerit testimonium Dominus, dicens, vt habetur *Act.* 13. *Inueni hominem secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates suas.*

1 TRigesimasexta cōsideratio erit de iurib. quod, scilicet, ius sit excellētius. Nā clarum est, quod ius naturale sit immutabile per quodcunq; aliud ius. Cum, vt dicit Iustinianus *in §. sed naturalia. Institut. de iure natur. gent. & ciuil.* Sed naturalia quidē iura, quæ apud omnes gentes pleræque obseruātur, diuina quadam prouidentia constituta, semper firma atque immutabilia permanent. Et ibi bene Doctores de huiusmodi immutabilitate huius iuris: & ideo dicemus, quod hoc ius sit dignius aliis, tribus de causis.

2 Primo, ratione communitatis, de qua communitate habetur ample per Doctores nostros Canon. *in c. dilectiss.* 12. *q.* 1. vbi Ioan. de Turrecrem. & B. Thomas 1. *qu.* 2. *art.* 4. vbi dicit, quod ius naturale sit commune omnium nationum, & text. *in c. ius naturale*, 1. *dist.* Et declarant ample ibi gloss. & Dd. Et hoc etiam iure naturali, omnia sunt communia, *d. c. dilectiss.* & omnium est libertas, *d. c. ius naturale.* Quod non solum seruatum legitur à Christicolis primitiuæ Ecclesiæ, de quibus legitur *Act.* 4. Multitudinis credentiū erat cor vnum, & anima vna, nec quisquam eorum, quæ possidebat aliquid suum esse dicebat, sed etiam ab antiquis Philosophis traditum inuenitur: vnde & apud Platonem illa ciuitas ordinata traditur, in qua quisque proprios nescit effectus, id est, aliquid non habet proprium, 8. *dist. cap.* 1. B. Thom. *in loco supra allegato, art.* 5. dicit ius naturale dupliciter considerari, prout etiam refert Anton. Flor. *in* 1. *part. suæ Summ. tit.* 14. *c.* 1. §. 2. vbi videri potest. Sed Ioan. de Turrecrem. *in d. cap. ius naturale.* dicit, communitatem considerari debere quadrupliciter: quæ consideratio soluit omnia dubia, quæ possunt fieri in hoc casu. Cum, vt dicit, communitas rerum possit iuri naturali attribui, non, quod ius naturale dicat omnia esse possidenda communiter, & nihil esse quasi proprium possidendum: sed quia secundum ius naturale, non est distinctio possessionum, sed magis secundum humanum conditum, quod pertinet ad ius positiuum, ad vitandam discordiam, quæ oriri solet ex communitate rerum, vt ait Aristot. 2. *Politic.* ita dicit sanctus Thomas 2. 2. *quæst.* 64 *art.* 2. cui dicto Aristot. concordat expressus textus *in l. cum pater. §. dulcissimus. in fin. ff. de leg.* 2. Ideo nemo inuitus cogitur stare in communione, text. ad literam *in l. si quis sortem. §. si centum. ff. de cond. indeb. & l. fin. C. commun. diuidund.* Et naturale vitium est negligi, quod communiter possidetur, tex. *in l. meminimus. C. quando & quib. quarta pars debet. lib.* 10. Nec valet pactum, ne perpetuo diuidatur res communis, ita quod nunquam fiat de illa diuisio, sed semper remaneat communis, text. ad literam *in l. hoc iudicium. §. si conueniat. ff. comm. diuid.*

3 Secundo modo pertinet ad ius naturale communitas rerum, intelligendo pro tempore extremæ necessitatis. Vnde S. Thom. 2. 2. *q.* 32. *art.* 7. dicit, quod in casu extremæ necessitatis omnia sint communia. Et ideo dicit gl. super illud Ambros. Proprium nemo dicat, quod commune est, id est, communicandum, quod plusquam sufficeret sumptum, etiam violenter obtentum est, *c. sicut hi.* 47. *dist.* vnde tunc licet ei, qui necessitatem patitur, accipere de alieno ad sui sustentationem, si non inueniat, qui sibi dare velit. Et idem Thom. *q.* 66. *art.* 7. dicit, quod vtens re aliena in casu extremæ necessitatis, non teneatur furti proprie loquendo: quia per talem necessitatem efficitur suum illud, quod quis accipit ad sustentandam propriam vitam. Dixi plene de hac materia *in comm. nostris super consuet. Ducat. Burgund. in tit.* Des iustices. §. 5. *in gl.* s'il n'a grace. *vers.* 1. *ergo casus.*

4 Tertio modo communitas rerum ascribitur iuri naturali, quantum ad vsum, quemadmodum Aristoteles 2. *Polit.* Socratem loquens, ponit: quod possessiones debeant priuatim, id est, vt propriæ possideri: quia, cum vnusquisque natus sit plus curæ impendere proprie, quam communi, nunquam ita diligenter colerentur possessiones communiter possessæ, sicut priuatæ, *d. l. meminimus.* §. *naturale: quippe vitium est negligi, quod communiter possidetur. Cod. quando & quibus quarta pars debet. lib.* 10. vsus tamen earum debet esse communis, secundum illud prouerbium, *quod amicorum omnia sint communia.* De quo habetur *in ca. dilectissimi.* 12. *q.* 1. Amicorum enim in vsu nihil est habere diuisum. Vnde Boetius *lib.* 2. *de consolatione*, dicit: *Nullius boni non in commune deducti, est iucunda possessio.* Et videtur hic vsus rerum fundari in amore naturali, qui est hominis ad hominem.

5 Quarto modo communitas rerum potest dici esse de iure naturali, scilicet pro statu innocentiæ. De isto modo S. Thom. *in* 1. *part. q.* 98. *art.* 1. dicit, quod in statu isto, scilicet naturæ corruptæ, multiplicatis dominis, necesse est fieri diuisionem possessionum: quia communitas possessionis est occasio discordiæ, vt dixi supra. Sed in statu innocentiæ fuissent voluntates hominum sic ordinatæ, vt absque periculo discordiæ communiter vsi fuissent, secundum quod vnicuique competeret, de rebus, quæ eorum dominio subdebantur. Cum etiam hoc modo apud multos bonos viros conseruetur. Hæc Thomas. Ad idem est Albert. Magnus *in quæst. de virtutibus.* vbi dicit, quod vtrunque, scilicet, tam omnia esse communia, quam esse aliquid proprium, sit de iure naturali: quia, vt inquit secundum diuersos status vtriusque sunt seminaria in iure naturali: in statu enim, in quo non est rapina, nec vsurpatio eius, quod communi vsui est concessum, dictauit ratio naturalis, nihil esse proprium, sed in communi esse dimittendum; sicut & in commune creatum est. Sed variato statu, & crescente malitia, & rapina, & rancore, vtitur natura alio principio, vendicanda esse propria, ad prouisionem suorum, & pauperum: & tunc non est contra ius naturæ habere proprium tempore necessitatis communicandum. In hoc Ioannes de Turrecremat. ponit aliam doctrinam Alexandri de Hales, quam videas *in loco supra allegato.*

6 Secundo, ius naturale habet firmitatem immutabilitatis. Nam cum alia iura humana frequenter mutentur: huic modo statuitur vnum, modo cōtrarium ius

ius naturale, ab exordio creaturæ rationalis cœpit, nec variatur tempore: sed immutabile permanet, *cap. 1. § 1 dist. 5.* & supra dixi *in princip. huius considerationis.* Et istam firmitatem multum amplè declarat Florent. *in d. titul. 14. cap. 1. §. 2.* vbi ponit, quomodo aliquando mutetur & varietur, imo etiam quandoque varietur ius diuinum: cum, vt habetur *in cap. non debet. de consanguinitate & affinitate.* non debeat irreprehensibile videri, si secundum varietatem temporum variantur & iura; cum Deus ex his, quæ in Testamento Veteri statuerit, in Nouo Testamento quædam variauerit.

7 Tertio, ius naturale alia iura humana præcellit, propter prioritatem temporis. Est enim prius omni iure humano; quoniam, vt dicit Gratianus *in cap. fin. in fin. distinct. 6.* Ius naturale cœpit ab exordio creaturæ rationalis, quod ius datum fuit Adæ per Deum, statim eo creato. Cum, vt ait Philippus Bergomas *lib. 1. sui supplementi Chronicorum.* Dedit Deus Adæ legem obseruandam inter homines, videlicet, vt ad omnem actum, & omne verbum, & etiam omnem cogitationem, talem in alterum haberet animum, qualem in se ab altero seruari cuperet, quia tunc æquitatis viam teneret, talemque erga se alterum esse, qualem in se neminem vellet. Ius vero consuetudinis, post ius naturale, seu naturalem legem, exordium habuit, ex quo homines conuenientes in vnum cœperunt simul habitare, quod ex eo tempore factum esse creditur, ex quo Cain ciuitatem ædificasse legitur: quod in diluuio propter hominum raritatem, ferè videbatur extinctum; postea à tempore Nembroth reparatum, siue potius immutatum existimatur, cum ipse simul cum aliis alios cœpit opprimere, & alij, sua imbecillitate, eorum ditioni cœperint esse subiecti. Ius autem constitutionis cœpit à iustificationibus, quas Dominus tradidit Moysi, dicens: *Si emeris seruum Hebræum, &c.* De quo *Exod. 21.* De ipso vero, & aliis, qui fuerunt inuentores legum humanarum apud diuersas nationes, exprimit Isidor. 5. *Etymolog. cap. 1.* dicens; Moyses gentis Hebrææ primus omnium diuinas leges sacris literis explicauit. Phoronæus Rex, Græcis primus leges iudiciaque constituit. Mercurius Trismegistus, primus leges Ægyptiis tradidit. Solon, primus leges Atheniensibus edidit. Lycurgus, primus Lacedæmoniis iura ex Apollinis authoritate confinxit. Numa Pompilius, qui Romulo successit in regno, primus leges Romanis edidit. Deinde, decem viri electi sunt ex Romanis, qui leges Solonis, ex libris Græcis in Latinum sermonem translatas, duodecim tabulis exposuerunt. Leges autem redigere in libris primus consul Pompeius instituere voluit, sed non perseuerauit metu obtrectatorum, deinde Cæsar id facere cœpit, sed ante interfectus est. Nouellæ à Constantino Cæsare cœperunt, & reliquis succedentibus, prioribus Imperatoribus. Codicem fecit Theodosius minor Augustus ad similitudinem Gregoriani & Hermogeniani. Hæc omnia Isidorus *d. lib. 5. & transsumptiuè dist. 7. per totum.* Hunc tamen Codicem Theodosianum postea immutauit Iustinianus Imperator, & fecit vnum Codicem ex tribus, vt *in tit. de nouo codice faciendo. in princ.* Lex Euangelica à Christo data fuit sub Tyberio Imperatore, & postea per Apostolos diuulgata vbique terrarum. Lex canonica, quantum ad canones generalium conciliorum (vt idem Isidorus ait *in libr. 6. Etymolog. cap. 18.*) à temporibus Constantini cœpit, & habetur 15. *distinct. in princ.* Decreta, & decretales epistolæ summorum Pontificum, quasi à principio Ecclesiæ cœperunt, vt patet in actibus Apostolorum, de decisione circa obseruantiam legalium. Ex quibus patet, quod ius naturale sit prius tempore omnibus aliis iuribus, & in hoc inter omnia primatum obtineat, *vt in d. distinct. 5. in princ.* & etiam in dignitate, vt *ibid.* & amplè *in c. 1. in fin. d. 8. vsque ad finem.* Et ad prædicta facit text. *in §. commodius. Instit. de rerum diuis.* qui dicit: Palam est, vetustius esse ius naturale, quod cum ipso genere humano rerum natura prodidit: ciuilia autem iura tunc cœperunt esse, cum & ciuitates condi, & magistratus creari, & leges scribi cœperunt.

8 Aduerte etiam, quod ius Romanorum omnibus aliis iuribus sit excellentius, cum sit commune. Alia vero sunt specialia, videlicet ius Longobardorum, ius Francorum, & cætera huiusmodi. Ita per plura declarat Luc. de Pen. *in l. 1. col. 6. & 7. C. de condict. & procur. lib. 11.* Vnaquæque tamen patria tenet suum ius speciale excellentius, cum si sit iuri Romanorum contrarium, seruandum sit. Imo etiam ius Romanorum in aliquibus patriis non approbatur, puta in Hispania, vt dicit Ioannes Lupus *in rubr. in princip. Extra de don. inter vir. & vxor.* Et in Gallia (cum Galli leges non receperint, vt notatur *in capit. de accusationibus. 3. quæstione 5.*) Nisi inquantum ratione innititur, & ratio sic vult: non quia lex hoc dicat, secundum Bald. *in l. nemo. in princ. C. de sent. & interlocut. omn. iudic.*

9 Aduerte, quod hic dicendum sit de tribus præceptis iuris, & quod illorum excellat: & sunt hæc: *honeste viuere. Alterum non lædere. Et ius suum vnicuique tribuere,* vt est tex. *in §. iuris præcepta. Instit. de iustit. & iur. & in l. iustitia. §. 1. ff. eod. tit. & in proœm. Gregor. §. ideoque.* Et ibi Bald. *in fin. d. proœmij* facit turrim iustitiæ, quam dicit esse triangularem id est, de tribus fortissimis angulis constructam. Quorum primus est, *honestè viuas*: & iste angulus est bonum dirigens ad honestum, quod propriè appellatur bonum: cum dicat Seneca; nullum bonum nisi honestum, & est secundum Bald. *vbi supra.* Bonum in se & ad se, & est tutela maiestatis Regum. Et non immeritò pro angulo turris ponitur honestas: cum nihil honestum esse possit, quod iustitia vacet, prout dicit Tullius *officior. 1.* Hinc idem Tullius *offic. 3.* ait, quod ad honestatem nati simus, eáque sola expetenda sit, & ibi multa de honestate. Et vt dicit Ambrosius *1. officior.* Tantus est splendor honestatis, vt etiam beatam efficiat tranquillitas conscientiæ, & securitas innocentiæ.

10 Dicitur autem honestas secundum Isidor. *lib. 10. cap. 9.* & Archid. *in c. erit autem lex honesta. 4. distinct.* quasi honoris status. Vnde honestum est, quod sua vi trahit & allicit ad dignitatem. Plus enim in iure desideratur honestas, quam iustitia, vt dicit ibi gloss. 1. quæ allegat pro hoc *cap. fin. 35. quæst. 3.* & satis innuit textus, dum dicit; *Erit autem lex honesta, iusta, possibilis, secundum naturam, & secundum consuetudinem patriæ.* Requiritur ergo primo, quod sit honesta secundum naturam & consuetudinem patriæ, & iusta, secundum naturam & consuetudinem patriæ; & possibilis etiam, secundum naturam & consuetudinem patriæ: aliàs non dicitur lex, nec potest esse vera lex, nec iustitia; quia vtrumque illorum requiritur, vt dicit ibi textus: ideo non sufficit, quod sit iusta & possibilis, nisi sit honesta, & secundum naturam, & secundum consuetudinem patriæ. Facit text. *in dict. cap. fin. incip. porro.* Imo honestas detrahit legum rigori. Cum actiones furti non dentur patri contra

filium, nec marito contra vxorem: nec contrario; & hoc propter honestatem. De marito & vxore est text. *in l. fin §. fin. C. de furt. & seruo corrup. o. & in l. si quis vxori. in princ. ff. eod.* & quod non detur patri contra filium tex. *in l. seruus & filij. in prin. ff. eod. & l. qui seruo. §. item placuit. in d. tit.* De patre & filio est tex. *in d. l. si quis vxori. §. 1.* Sic nec marito actio de dolo aduersus vxorem datur, *l. 1. in fin. C. de iure dot.* Item nec actio rerum amotarum, *l. 2.* vbi dicit tex. Constante matrimonio neutri eorum, neque pœnalis, neque famosa actio competit, *C. rer. amotar.* Item nec filio datur actio de dolo contra patrem, nec econtra, *l. non debet. ff. de dolo.* Item fisco non permittitur, rem, quam vendidit, retractare propter honestatem & verecundiam, *lib. 1. & 2. C. ne fiscus rem, quam vendidit, euincat. lib. 10.*

11 Quæ quidem honestas in omnibus requiritur negotiis, maximè in lege condenda, *d. c. erit. 4. dist. in can. præcedenti, qui est secundus in ordine.* Vbi dicit tex. *Præterea in ista constitutione legum maximè qualitas constituendarum obseruanda est, vt contineat in se honestatem, iustitiam, possibilitatem, & conuenientiam.* Vnde Cicero *3. offic.* ait: Recta conuenientia, & constantia natura desiderat, aspernaturque contraria, & si ad honestatem nati sumus, eaque aut sola expetenda est aut certe omni pondere grauior est habenda, quam reliqua omnia, & naturæ ratio est lex diuina & humana, & inter alia, quod pro amico solum faciendum quantum religio & honesti ratio patitur, & quod in publicis consultationibus honestum præponendum, neque vllum consilium esse dandum, quod cum honesto repugnet. Item in contractibus honesti ratio consideratur: clarè ostendit Cicero *in præfato lib.* Et ibi vide exempla & regulam iuris, *ff. semper in contractib.*

12 Quomodo autem esse potest, quod inter illum & illam, qui se matrimonialiter coniungunt, sit honestas, si fiat insciis patre & matre, & contra eorum voluntatem? quomodo potest esse conuenientia, si sit disconuenientia inter patrem & filiam propter contemptum patris & inobedientiam filiæ erga patrem? Quid enim peius est erga patrem, quam id, quod fit contra ciuilem & naturalem rationem? Maximè; quia expresse honestas requiritur in matrimonio, vt est textus *in l. adoptiuis. §. 1. ibi; quoniam in contrahendis matrimoniis naturale ius & pudor inspiciendus est. & in l. semper. ff. de ritu nuptiar.* vbi dicit text. Semper in coniunctionibus non solum, quod licet considerandum est, sed & quod honestum sit: quam legem ad hoc allegat gloss. *in verb. honestè viuat. in d. proœm. Gregoriano. §. ideoque. post. gloss. iuris ciuilis. in verb. honestè. in dictis §§. iuris præcepta supra alleg.* Et dicunt omnes Doctores, nec aliquis discrepat, in locis infra allegandis, quod consensus patris de honestate saltem requiratur in nuptiis contrahendis, quæ honestas non est ita vilipendenda, cum sit de substantialibus legis, vt ex voluntate solius Papæ non possit tolli: cum per hoc fieret præiudicium scandalosum vniuersali populo Christiano, saltem maiori parti: cum maior pars, imo maxima, sit coniugatorum, & filias habentium, quam aliorum. Et ideo videtur dicendum, quod si iuuenis per solicitationes suas induxerit filiamfamilias cautelis, dolo, machinationibus, & persuasionibus, ad eidem promittendum per verba de præsenti sine voluntate patris, in cuius est potestate, eamque de impudicitia interpellauerit, aut se eam interpellasse iactet, maximè, quando habet patrem & matrem, & contra voluntatem eorum, quod cum eo ipso inhonestè egerit: & in eo nulla sit honestas, sed potius iniuria facta patri & matri, quod non valeat promissio; quia est contra ciuilem & naturalem rationem, vt dicit text. *in §. 1. Instit. de nupt.* Cum quo videtur concordare textus iuris canonici *in cap. non omnis mulier. in fin. 32. quæst. 2.* Et fuit ordinatio Sotheris Papæ XIII. de qua habetur per Platinam *in eius chronico, de vitis Pontificum:* etiam per Philippum Bergomatem *in supplemento chronicorum, lib. 8.* vbi inter alia fuit statutum & ordinatum per eum: Ne qua haberetur vxor legitima, nisi quam sacerdos ex instituto benedixisset, & quam parentes solemni pompa, Christiano more, marito collocassent: quam etiam Paranymphæ de more custodiuissent, præcauentes multa pericula, quæ in nouas nuptas euenire solent ex præstigiis, & magicis artibus quorundam improborum. Istud etiam fuit ex ordinatione Euaristi Papæ, vt probat text. *in cap. 1. 30. quæst. 5.* ita vt si postmodum pater contradicat, & agat contra talem iuuenem de iniuria sibi illata, & de solicitatione, & matrimonij interpellatione, secundum textum *in l. solicitatores. ff. de extraord. criminibus, & de pœnit. dist. 1. c. solicitatores.* Vbi volunt textus, quod solicitatores nuptiarum alienarum, & matrimoniorum interpellatores extraordinariè puniantur, & quod etiam edictum de seruo corrupto locum habeat in filia solicitata, *l. & tantum. ff. de seruo corrupt. & fallit. l. aduersus eum. C. d. de furt. & seruo corrupt.* vbi dicitur, quod sollicitans tantum seruum, actione serui corrupti possit conueniri, & non tantum puniendum est factum, licet non sit perfectum; quia per eum non stetit quin corrumperet; quod potest trahi in malum exemplum, *l. si quis seruo. Cod. eod.* & ibi gl. fin. extendit etiam ad filium solicitatum; cum eadem sit æquitas. Etiam facit; quoniam sicut venditione serui, vel filij, committitur crimen legis Flauiæ de plagiariis, contra vendentes, ita contra solicitantes, vt est text. *in l. 1. & in l. abducti. C. ad leg. Flauiam. de plagiar.* & facit text. *in l. non statim. ff. eod.* In quibus venit dehonestatio famæ & dignitatis, nec ipsa filia tenetur contrahere matrimonium cum tali iuuene, qui sic eam, inscio patre, solicitauit, & persuasionibus induxit, eo; quia in totum deficit honestas; quæ est vna pars legis, & sine qua lex esse non potest, *d. c. erit autem lex honesta.* Imo, quod fortius est, illud est contra ciuilem & naturalem rationem, vt dixi, quæ non potest mutari; cum ius naturale sit immutabile: imo non solum contra honestatem: sed etiam generat scandalum contra patrem; qui ita spretus, habet iustam causam exhæredandi filiam, vt est textus *in Authent. sed si post. Cod. de inoffic. testament. & in §. aliud quoque capitulum. in Auth. vt cum de appellat. cognoscit.* vbi etiam textus multum formalis, & Paulus de Castrens. *in d. Authent. sed si post illam.* ad hoc notat, & istud tenet Bald. *in Auth. res quæ. Cod. communia de leg. n. & in l. fi. C. de dot. promissio.* & dicit idem Bald. *in l. omnem. ad fin. Cod. ad Tertullia.* quod istud inducat odium capitale. vt refert Ioannes Lupus *in repet. cap. per tuas fol. 86. num. 10. Extra de donat. inter vir. & vxor.* Vbi per multa tenet, quod hoc casu possit exhæredari: & ibi multa singularia, & multa notanda allegat, quæ possunt videri. & dicit Paulus *in d. Authent. sed si postquam legit, cum l. si familiam tuam. Codic. de inoffic. testam.* quod etiam habeat locum illa auth. de iure canonico, quod non placet domino meo Iasoni, *in l. 1. §. quod si in patris. colum. 6. ff. solut. matrim.* Quod dicit intelligendum G. Bened. *in sua repet. cap. Raynut. in verbo dotem, num. 36. Extra de testament.* si filia non

non expectasset tempus consuetum nubendi, secundum morem patriæ, vt quia nupsisset personæ indignæ, & forte, idem, vt dicit, si nupserit personæ dignæ, & condecenti, patre ignorante, aut inuito, non expectato dicto tempore consueto; quia tunc pater non teneretur ei dotem constituere, ex quo præcessit culpa filiæ, sic imprudenter, ac irreuerenter se habentis erga patrem. Non enim expectare debet quis auxilium, aut iuuamen ab eo, quem contempsit, dicit text. *in l. litigatores. ff. de arbitr.* Aut si filia infra 25. annos vitam elegerit inhonestam, meretricando, quo casu credit idem Galielmus, quod §. *si alicui. d. Auth.* remaneat hodie incorrectus de iure canonico; quia ius canonicum solum se intromittit de matrimoniis in libertate relinquendis; & non de meretricibus suadendis. Ex quo efficax esse videtur consuetudo Auerniæ, de qua *in tit. de success. art. 36 consuet. dictæ patriæ.* dicens quod filia nubens viro indigno, seu indecenti absque consensu patris, non possit aliquid querelare in bonis eiusdem: quod an valeat tale statutum, vide Deci. *in l. nupt. ff de reg. iur.*

13 Sed quicquid dicat, non credo, quod filia, quæ fecit promissiones matrimoniales, sub persuasionibus talis iuuenis, teneatur ad implendum matrimonium cum eo. Tum quia, vt clarum est, in hoc iniuriam fecit patri, cuius pœna etiam videtur extendi ad mortem, ex quo puellam interpellauit de impudicitia, imo se iactauit illam interpellasse, vt est text. ad literam in *d. l. & cap. solicitatores. fere in fi.* ibi, *aut mulierem puellamve interpellauerit, punitur capite.* Nam ex his orta est inimicitia capitalis inter patrem, & talem iuuenem: ita contra eundem iuuenem procedi potest ex prædictis persuasionibus, & interpellationibus etiam criminaliter: cum etiam de matrimonio interpellauit, quod dicit fuisse, eò, quia dicit eam esse suam vxorem per promissiones; ergo secutum & perfectum est flagitium de interpellatione matrimonij, ex quo capitaliter puniendus esset.

14 Ex quibus sequitur, quod cum sit inter tales inimicitia capitalis: cum ea ex verbalibus iniuriis etiam oriri possit, vt dicit dom. meus Ias. *in l. procuratoribus. C. de procur.* imo etiam potest, & debet esse inter omnes parentes ex vtraque parte, arg. eorum quæ dicit Pan. *in c. item cum quis. col. 1. Extra de restit. spol.* Quod sicut inimicitia oritur inter spoliarum & spoliantem, ita inter amicos & consanguineos eorum propter d ff mationem filiæ, quam voluerunt facere, eo, quia inuitæ nuptiæ frequenter difficiles sortiũtur exitus: vt est text. *in c. requisiuit. in fin. & c. cum locum. Extra de sponsal. & matr.* & princeps pati non debet, vt hostili more matrimonia fiant, *vt in l. vnica. § nec sit facultas. C. de rapt. virg.* Oportet etenim (vt ibi dicit tex.) vt quicũque vxorem ducere voluerit, siue ingenuam, siue libertinam; secundum nostras leges & antiquam consuetudinem, parentes, vel alios, quos decet petat, & cum eorum voluntate fiat legitimum coniugium. Ideo videtur dicendum, quod sit iusta causa dirimendi tales promissiones, talis inimicitia capitalis, orta ex parte dictorum iuuenis, & suorum parentum, propter dictas solicitationes matrimoniorum, & impudicitiæ interpellationes, & scandalosas ipsius diffamationes, contra veritatem tamen, prout cõfessi sunt, & confitentur. Imo, quod plus est si dictus iuuenis illam stuprasset, aut corrupisset etiam de voluntate illius, tanquam raptor puniri posset, ex quo id fecit ante matrimonij consummationem, prout est textus ad literam *in d. l. vnica. in princ. §. pœnas. ibi. siue volentibus, siue nolentibus virginibus. C. de raptu virgin.*

15 Et ideo talis inimicitia capitalis videtur esse causa sufficiens ad dirimendum tales promissiones, etiam factas per verba de præsenti, vt asseritur probatas per duos alios iuuenes, eiusdem status & conditionis, cuius est dictus iuuenis solicitator; qui sponte se ingerentes scripto, & sub eorum signatura, in modum attestationis, antequam rogati & vocati fuissent in ius ad hoc, & à tempore assertarum promissionum attestati fuerint, se fuisse præsentes in dictis assertis promissionibus. Ex quo cum se ingesserint, non valet eorum dictum, tanquam dictum testium: cum testis qui se ingerit, suspectus sit de falso, *l. quæ omnia. §. 1. vbi tex. formalis,* & ibi Bart. *ff. de procurat.* Notat amplè dom. meus Ias. *in l. aut prætor. la premiere. col. 2. & in l. vnius. §. seruo qui vltro. ff. de quæstio.* Barb. *in tract. de præst. cardin. 2. tract. q. 1. col. 2.* Felin. *in c. 2. col 8. de testib.* Cornel. *consil. 284. incip. in præsenti consultatione. in 3. vol.* plus dicit Pan. *in c. cum P. de accus.* quod ille, qui offert deponere contra me, dicatur inimicus meus, ex quibus etiam constat, tales probationes esse nullas, vt dicam alibi; eo, quia, vt constat, filia dicit se nescisse, nec intellexisse, quid velint verba *de præsenti*, potius quam alia verba; & dicit, se solum intellexisse, fecisse promissiones sub voluntate patris; ad effectum postmodum contrahendi matrimonium, si patri & matri placeret, non quod ex illis verbis intellexerit matrimonium contraxisse, prout nec intellexit; prout etiam (vt dicit) scit, quod ex communi vsu apud nos fiunt matrimonia sine sponsalibus & promissionibus, in manibus sacerdotis in Ecclesia aut in porta, seu introitu Ecclesiæ, & aliter non intellexit. Et quod consuetudo in hoc operetur, facit text. *in c. illud.* ibi, *mulier de more illarum, quæ panes vendunt, se annulos detulisse dicebat. Extra de præsumpt. & in c. super eo. Extra de cognat. spirituali.* ibi, *ita quod si consuetudo eiusdem Ecclesiæ habeat, &c.* Nam etiam de iure sponsalia præcedũt, & velut præparatoria præueniunt nuptias, vt dicunt glo. rubricariæ, *de spons. ff. & C.* vbi etiam patet, *quod tit. de spons. præcedat tit. de nupt.* & etiam patet, *in tit. de sponsal. & matr. in antiquis.*

16 Ex quo sequitur; quod etiamsi talia verba dicta filia protulerit, non per hoc effectum sit matrimonium: sed solum repromissio futurarum nuptiarum; Et cum errauit, non cõsensit; quia qui errat non consentit, *l. nihil consensui. §. non videntur consentire, qui errant. ff. de reg. iur.* Nihil enim est tam contrarium consensui, quam error, *l. si per errorem. in fin. ff. de iurisd. omn. iud.* vbi dicit do. meus Ias. procedere, etiamsi sit error ex vna parte tantum in his, quæ requirunt consensum vtriusque, vt est in matrimonio, vt est tex. *in cap. tua nos. Extra de sponsal. & matrim.* Et etiam quod error non habeat consensum, est tex. *in l. 2. in prin. ff. de iud. & in l. non idcirco. C. de iur. & fact. ignor.* In qua dicitur, quod nullus sit errantis consensus, & nulla errantis voluntas, *l. sed hoc ita. ff. de aqua plu. arc.* & proprium erroris est approbare falsum pro vero, *in c. quamuis. 38. dist.* Et errare, est aliud pro alio putare, *cap. in quib. 22. q. 2.* & quod error impediat cõsensum, declarat idem dominus meus *in §. item si quis. 1. nu. 55. Inst. de actio.* Ex quibus dicit Philip. Dec. in *d. §. non videtur.* quod hæc regula nullam patiatur limitationem, & vt dicit dom. meus Ias. in *d. l. si per errorem.* idem dicendum est de dubitante & ignorante; eo, quia primo errans & dubitans æquiparantur, Bart. in *l. 2. col. 3. ff. si quis in ius vocat. non ierit.* Idem dom. meus Ias. *in l. error. in prin. Cod. de iur. & fact. ignor. in l. 3. §. gener. in 2. col. ff. de acquir. possess. in l. quamdiu. col. 2 C. qui admitti.* Sed dubitans & ignorans æquiparantur *l. fin.* vbi Bart.

& Doct.C.*de condict.indeb.& l.manifestissimi.* vbi Bar. *C.de furt.*& do.meus Ias.*in locis hic ante alleg.*

17 Sed sic est; quod ignorantia probetur per iuramentum,gl.est notabilis.*in verbo, accusari.in l si cui.§. iisdem.ff.de accusat.gloss.in verbo, scienter. in cap.2. de temp.ordin.in 6.*do.meus Ias.*in §.sed iste.nu.89. Instit. de act.& in repet.l.admonendi. in 105. col. ff.de iureiur.* Ergo etiam sequitur, quod de tali errore standum sit iuramento prædictæ filiæ, maximè ad euitandum scandala, quæ oriri possent ex tali matrimonio, propter inimicitias ortas inter patrem, & matrem dictæ filiæ:& ipsam filiam contra dictum iuuenem,& suos parentes, occasione talium subornationum, & seductionum, inscio patre factarum: & etiam iniuriarum verbalium ex eis in eos prolatarum, vt dictum est. Et quod propter scandalum impediatur matrimonium, facit tex.*in c.cum tua. ibi, vel de scandalo doceat. & ibi not. Extra de spons.& matr.* Item: & talium verborum facienda est talis interpretatio, quod scilicet quoad prædictam filiam,prędicta verba non importent promissiones de præsenti, sed vim sponsalium ex sua declaratione facta per eam sub iuramento:cui est in talibus stãdum,ex quo est præsumptio iuris pro ea; quia nescit,quid talia verba importent & pręsumuntur potius esse per eam intellecta secundum communem vsum quem dicit, & secundum quem intendebat promissiones facere, quam secundum talem subtilitatem iuris,quæ facit doctrinam inter verba, *de præsenti*, & *de futuro*,vt euitetur etiam inhonestas, & sic delictum contra vtrunque.Nimia etenim subtilitas reprobatur, maximè in causis ecclesi. *vt in c.dilect. & ibi not.per gl. in verbo.subtiliter: quæ allegat multas concord. de iud.in antiq.* Perniciosa est in legibus,& simplicitas est amicitia veritatis.*§.sed quia stipulationes.Inst.de fideic.hær.* vbi dicit tex. *in legibus magis simplicitas, quam difficultas placet. & in c.veritatis amica simplicitas.c.verit. Extra de iureiur.* Nec dolosis malitia sua debet esse lucrosa:nec simplicibus simplicitas damnosa, *l.1.in prin. ff.de dolo.* Cum nemo ex suo delicto meliorē suam cõditionem facere possit, *l.non fraudantur. §.nemo.ff.de reg.iur.*& malitiis hominum est obuiandum. Item facit; quia iuramenta non extenduntur ad illa,de quibus est cogitatum, *vt in c.quintauallis.& in c.veniens.* vt plenè notatur. *Extra de iureiur.* Et iuramenta sunt interpretanda secundum intentionem iurantis, *arg.d. c.veniens.* Nec debet aliquis verba considerare, sed voluntatem & intentionem,quia non debet intentio verbis deseruire,sed verba intentioni, vt dicit tex.*in c. humanæ.22. q.5.* Mens potius quam verba attendi debet,*c.intelligentia.de verb.signif.Extra.*& plenè *in d. c.humanæ.*

18 Et ad iura,quæ in contrarium allegantur,quæ dicunt, quod filiafamilias possit contrahere matrimonium sine consensu patris, vt dicunt esse glo. quæ est prima in ordine *in c fin. quod incipit,hoc factum post text.ibi,32.q.2.* dico, quod nec ille text.nec gl.dicant, quod promissiones factas per filiamfamilias sine cõsensu & voluntate patris, teneatur filia adimplere, si noluit:bene dicit text. quod viduæ propria voluntate maritos eligere possint: sed post dicit; quod similis conditio sit de virginibus, quæ nec extra voluntatem parentum, nec suam cogantur maritos accipere: tam ille textus facit totum contrarium, ad quod ponderat cum glossa: quoniam vt constat, ad hoc; vt virgines habeant maritos,requiritur,quod non sit extra eorum voluntatem,nec parentum,quod hoc casu fieret,si cogeretur habere talem in maritum, qui contra honestatem,& per suas fraudes,& cauillationes vult talem filiamfamilias habere in vxorem, contra eius voluntatem,& suorum parētum; & sic non est verum,quod hoc casu,vbi non est honestas,nec ex parte parentum, nec filiæ; talis textus, vel iura canonica corrigant ius ciuile in hoc,& sic *§.1.Instit.de nupt.l.2 l si nepos.cum. l.seq ff.de rit.nupt.l.viduæ. & in l.in coniunctione, in pr. C.de nupt: cum pluribus aliis ll. in dictis rubricis positis.* Cum eo etiam,vt dictum est supra, videtur textus iuris canonici *in d.cap.non omnis.in fin.32 q.2.& in can. seq qui incipit,honorantur.*concordare,cum dicat:*Non est virginalis pudoris quærere maritum: sed cura paterna hoc relinquendum est: ita vt electionem mariti parentibus deferat,ne appetentia æstimetur autor.* maximè, vt dicit Panorm. *in consil.12. in 1.volum.* Cum ergo per hoc consulatur ipsis mulieribus,quæ sæpè contra propria commoda laborant, propter sexus infirmitatem, vt dicit tex. *in l.si pater. in fin.C.de sponsa.* imo expresse dicit text.*in cap.nostrates.*Fœdera nuptiarum;consensu eorum qui hæc contrahunt, & horum, in quorum potestate sunt, celebrantur.*30 q.5. & ibidem in can.1.* qui incipit,*aliter, iam supra alleg. Aliter legitimum non fit coniugium, nisi ab his qui super ipsam fœminam dominationem habere videntur, & à quibus custoditur vxor, petatur, & à parentibus, & propinquioribus sponsetur,* quem text. allegat ad hoc gloss. *in verbo, nullum.in c. videtur.Extra qui matrim.accusare poss.* Adde gl *1 in fin. in ca.sufficiat.27.qu.2.*& gl.*in vers.parentum in d.ca.hoc sanctum,*quæ allegant *c.nostrates 20. qu.5. & c.tuæ. Extra de spons.impub.*& gl.*in verb. paterna. in cap. cum virum.de regularib.*quæ allegat text. iuris pro hoc *in c.1. de spons.impub.*vbi dicit tex.Potest autem filium nondum adultum, (voluntas cuius discerni non potest) pater cui vult matrimonio tradere; & postquam filius peruenerit ad perfectam ætatem, omnino debet hoc adimplere,& dicit G.Bened.*in sua repet. c.Rayn.in ver. dotem,nu.34.in fin. Extra de testam.* quod viri honesti,vix,aut nunquam cum puellis nubunt,sine consensu parentum suorum,cum omnia facere velint secundum debitam honestatem; & dictat prouerbium, quod in istis alloquendi sint parentes filiæ, & omnes Doctores etiam *in d.§.1.inst.de nupt.*& Panor.*in d.consi.*non negant,quin de honestate requiratur consensus patris. Ex quo cum ista honestas sit de substantia legis, videtur quod Papa non possit illam tollere per aliam legem, quoniam sua constitutio, tanquam non honesta non erit lex, vt statim dicam.

19 Ad text.*in cap fin.de iudic.in 6.*qui dicit,quod in spiritualibus non curetur patria potestas: Bene dicit ille text.quod in his quæ sunt spiritualia,filius potest comparere in iudicio, tam agendo, quam defendendo,sine consensu patris: sed non vltra dicit, quod promissiones factæ per verba de præsenti per filiamfamilias sine consensu parentum, persuasionibus, & indebitis inductionibus aliorum, ligēt ipsam ad contrahendum matrimonium, cum eo: quoniam ex hoc sequeretur, quod generalitas illius tolleret effectum legis,in casu speciali,aliàs prohibito,quod non est dicendum:quoniam alia ratio in hoc casu reformat pactum scilicet,quia est contra ius ciuile,& naturale,vt dicit tex. *in d.§.1.instit.de nupt.*quod non potuit tollerē Bonifacius Papa per suam generalitatem. Bene facit tex. *in l.2.ff.de vsufr.earum rer. quæ vsu consum.* vbi dicitur:& ratio naturalis,autoritate iurisconsulti mutari non potest, cum naturalis æquitas ab æterno fuerit, vt not.*5.d.in princ.*Maximè sine cõsensu Principum secularium,in eorum locis, & etiã quia est contra honestatē,quæ est vna de substãtialib.legis.*d.c.erit autem lex honesta.dist.4.*& ideo,cum non esset lex sua,si esset in casu

in casu speciali, eò quia est contra honestatem; multo minus potest extẽdere effectum suum ad casum prohibitum; quoniam, vbi habemus casum specialem, si fiat postmodum lex generalis, non derogat huc casui speciali, vt est gl. ordinaria, quæ est infra. & ibi dom. meus Ias. *in l. sciendum. ff. qui satisd. cogan.* est doctrina Saliceti *in l. in testam. C. de testam.* Idem do. meus Ias. in *l. 1. § sed si mihi. ff. de verb. obl. & in l. postquam litt. in fin. Cod. de pact.* Et dixi *in comment. nostris super consuet. ducat Burg. in tit. des confiscations. §. 1. in gl. & appartenant*, ibi, *addition. limita hanc nostram consuetudinem.* Item ille text. in fine, reddendo rationem, dicit: cum de his se intromittere non habeat, nequaquam requiri debet assensus. Ex quo restringit effectum illius cap. ad causas tantum, in quibus pater se intromittere non debet de negotijs filij. Cum ergo iste casus non sit de illis; imo expresse de iure ciuili, & canonico teneatur se intromittere, & dotando filiam; cum officium paternum sit filiam dotare. *l. fina. § vtramque. C. de dotis promiss. l. qui liberos. ff. de ritu nuptiarum.* & eidem maritum quærere, *d. c. honorantur.* Ideo requiritur eius assensus, nec comprehenditur iste casus sub illo textu.

20 Item, vt breuiter absoluam; quoniam iura Canonica non ita aperte loquuntur, vt dicant in terminis; filiafamilias si fecerit promissiones per verba de præsenti, etiam sine consensu, & permissione patris, ex illis teneatur, vltra voluntatem parentum, & eis contradicentibus, contrahere matrimoniũ cum tali, cum quo tales promissiones fecerit, etiam ea inuita, post tales promissiones factas; an si Canon aut decretalis ita diceret in terminis, & esset sic facta à summis Pontificibus, tolleret decisionem supradicti §. 1. *inst. de nupt.* ita vt filia hoc casu cogi posset; & an hoc casu pater cogeretur ad eam dotandam, prout si sua volũtate contraxisset matrimonium. Istud videtur multis sine dubio, & videtur de indubitabili esse quæstio, per ea quæ supra dicta sunt, & quæ dicit do. meus Ias. *in d. § quod si in patris in l. 2. ff. solut. matr.* & quæ not. Doct. *in d. § instit. de nupt.* & quæ dicit Panorm. *in cons. 12. incip. & clare ma. thematis.* Et videtur pro hoc facere text. *in c. ex publico. Extra de conuers. coniugat.* Vbi sponsalia de præsenti non possunt dissolui, nisi per ingressum religionis vnius ex contrahentibus talia sponsalia, eò quia habent talia sponsalia vim matrimonij, facit text. *in c. coniunx. & in ca. coniuges. 17. q. 2.* Vbi coniunx vocatur à prima dispensationis fide, quam concubitu non agnouerat Ioseph, nec fuerat cogniturus, nec mendax manserat coniugis appellatio, vbi nec fuerat, nec futura erat vlla carnalis commixtio: ista sunt verba text. *in d. c. coniunx.* & est text. *ead. caus. & quæst. in cap. sequen. qui incip. omne*, ibi, *si quis sponsam alterius in agro oppresserit, morte moriatur, quia vxorem alterius violauit. & ibidem in cano. si quis desponsauerit*, vt habetur, quod sponsa de præsenti sit coniunx, & vxor, & tenent Panorm. & Fel. *in c. 1. de sponsalib.* & dixi ample, *in commen. nostris super consuetud. Ducat. Burg. in 7. art. in gloss. mariés, in titul. des droicts, & appartenances à gens mariez.* Cum ergo sit vxor, & coniunx, ideo dicendum, quod non possit fieri separatio inter eos, nisi ob causam fornicationis, secundum dictum domini, in Euang. *Luc. 16.* & habetur *in c. dixit dominus. 32. quæst. 1. & in cap. ex parte. extra de sponsal. & in d. c. ex publico. supra alleg. in fin.* Item de hoc quod sit doctrina omnium, & legistarum, & canonistarum; quod Papa in his, quæ concernunt spiritualia, possit disponere, vt statur dispositioni summi Pontificis, vt not. *in c. 1. Extra de noui op. nunc.* vbi ample per Panor. Item, & ad text. *in c. de secundis nupt. & in c. Authen. Spen.* ibi, *cum enim 2. q. 3.* vbi Doct. dicunt, per illos text. corrigi omnia iura ciuilia, loquentia de matrimoniis, prout etiam videtur tenere G. Bened. *in sua repet. c. Raynut. in verb. dotem. num. 31. & 34. in fi. Extra de testa.* & Deci. *in regu. nupt. ff. de reg. iuris.* Dico, quod illi textus nihil faciant ad propositum in hoc casu, cum tantum loquantur de iuribus ciuilibus loquentibus de mulieribus, transeuntibus ad secunda vota intra annum luctus, quæ puniebantur, secundum ius ciuile, nota infamiæ: sed, vt dicunt, propter dictum Apostoli; *Mortuo viro nubat mulier in domino*; tolluntur illa iura ciuilia; &, vt dicunt; in matrimoniis præsertim, seculares leges sacros canones imitari non dedignantur, & ibi glossæ, quæ multos textus allegant ad hoc; sed non est aliquis qui ponat hunc casum specialem, scilic. quod matrimonium filiæfamilias possit fieri sine cõsensu parentum, & quod eorum consensus non requiratur: nam talis consensus requiritur etiam de iure canonico, & ex ordinatione summorum Pontificum, vt supra dictum est, vt est tex. *in d. cap aliter non fit legitimum matrimonium. nisi, & c. 30. quæst. 5.* qui est textus formalis, ponderando dictiones, *aliter, non, & nisi*, quæ important formam, & substantiam, vt dicit do. Felin. *in c. cum dilecta. col. 9. vers. 7. Extra de rescriptis.* Et in hoc non obstat somnium aliquorum, dicentium, illum textum tantum loqui de solennitatibus: quoniam esset violare textum, cum dicat, *aliter non fit legitimum matrimonium*, & in fine dicit; *Aliter vero præsumpta, non coniugia, sed adulteria, vel contubernia, vel stupra, aut fornicationes potius, quam legitima coniugia esse non dubitatur, nisi voluntas propria suffragauerit, & vota succurrerint legitima.* Vnde quicquid sit, ex prædictis non videtur, quod text. *in d. § 1. institut. de nuptiis.* sit correctus, nec textus ei concordantes, & licet prædictæ rationes canonistarum videantur validæ, & authoritates sint insignes, non tamen propter eas à textibus legum est recedendum. *l. Labeo. ff. de supellect. leg.* Et quanquam dicant aliqui Doctores d. §. esse correctum, vt dictum est; hoc tamen aperte negari potest, cum nullum ius ad hoc ipsi inducant, nec inueniatur aliquis canon, per quem liqueat prædictũ §. esse correctum, vt dixi. Imo videtur, quod expresse sit approbatus ille §. per summos Pontifices, puta per Sotherem, Agapitum & Euaristum, vt prædictum est, per textus iam supra allegatos. Et cum non inueniatur Canon aliquid tale dicens, nec nos dictum eorum admittere debemus, *vt in Authent. de non elig. secundo nubent. §. sin autem non valuerit*, ibi: *nec qualibet est lex aliquid tale dicens, col. 1.* Erubescendum est enim, legem correctam dicere, & corrigentem non allegare, *vt in Authent. de trien. & semiss. §. consideremus. collat. 3. & l. fin. in fine Cod. de consulib. lib. 12.* de quo per dominum meum Iasonem in *l. illam. Cod. de collatio.* Hoc enim est, sententiam propriam magis vacua quadam opinione iactare, quam debita authoritate roborare. *vt in canon. nunquid. in fin. 28. quæst. 11. Ad idem 37. distinct. cap. relatum.* Cum ergo canon aliquis expresse legem corrigens, aut clare cõtrarium statuens, id non diffiniat, arguendi sunt Doctores huiusmodi, volentes id contra expressam legem (quam canones venerandam dicunt) vt *in canon. fin. 19. quæst. 3.* propriis sensibus diffinire, *vt in cap. fin. &* ibi multos canones concordant per gloss. allegari. *31. quæ. 1.* & facit *can. ego solis. 9. dist. & cap. consuluisti. 2. q. 5.* ibi: *& quod sanctorum patrum documentis sancitum non est, superstitiosa adinuentione non est præsumendum cum aliis al-*

legatis per Lucam de Pen. in l.1. in 3. col. C. de priuilegiis scholarum. lege 12. Vbi in simili arguit de tali casu. Et vt dicit, facit, quia lex non corrigitur nisi expresse dicatur, *vt in Authent. quib. mod natural. effic. sui. §. trib. ibi. oportet enim: coll.7.* vel quando posterior lex directe contrarium statuit. *c.1. constit. lib.6.* Et facit, quia antiquiori iuri standum est, vt *in c. domino sancto. 50. distinct.* vbi dicit text. *Quotiescunque in gestis conciliorum, discors sententia inuenitur, illius concilij sententia magis teneatur, cuius antiquior, & potior extat authoritas:* quæ verba formaliter scribuntur *in c. hoc ipsum. 33. quest.2.* Maxime si ambo sint æqualis pietatis, *vt c. in canonicis. 19. distinct.* Nec inconuenit, nouas leges trahi ad antiquas. *l. sed & posteriores. ff. de legib.* Sed sic est, quod nullo iure canonico caueatur; quod filia subornata, & seducta, quæ per indebitas solicitationes, & machinationes promisit sine consensu, & voluntate patris, etiam per verba de præsenti, teneatur adimplere promissiones, patre non consentiente. Nec etiam cauetur aliquo iure; quod consensus patris, de iure ciuili in talibus requisitus, per constitutiones canonum sit sublatus. Ideo videtur, quod *d. §. 1. de nupt. in Inst.* non sit sublatus. Quod ergo non mutatur, stare non prohibetur, *l. præcipimus. in fi. C. de appel. & l. sancimus. §.1. vbi text. formalis. Cod. de testam.8.* Standum est ergo potius dispositioni d. §. in iure ciuili, quam rationibus, & anthoritatibus promissorum Doctorũ, & maxime etiam istud habet locum in dispositione, *Authent. sed si post. C. de inoffic. testam.* vt dicit ibi gloss. quæ debet stare, cum non inueniatur expresse correcta; & quia casus expressos determinat, ideo non est extollenda ex Interpretatione magistrali seu professoria, quæ non tollit casus expressos legum, cum sit tantum probabilis. Cum etiam prædicta lex sit rationabilis, cum sit fundata super honestate, & habeat etiam ordinationem expressam summorum Pontificum, vt supra clarissime ostensum est, quæ non est spernenda.

21 Ex quo etiam videtur, quod etiam si esset Lex, seu constitutio in contrarium, & expresse contra dictum § 1. *Inst. de nupt.* quod adhuc standum esset dispositioni illius §. Quoniam, vt dictum est, non est dubiũ, quod etiam, secundum Canonistas, Lex Canonistarum debeat esse honesta, & est vna qualitas legis etiã Canonicæ, vt probat tex. sæpius allegat. *in d. c. erit autem lex honesta.* & vt ibi dicit Cardinalis Alexand. & Ioan. de Turrecr. *in c.1. §. præterea. cum quo legit dictum canon. erit autem lex. dist.4.* Lex tria continere debet, sc. quod religioni congruat: & hoc inquantũ est proportionata legi diuinæ: & refertur ad hoc, quod religioni congruat, cum dicitur honesta. Secundo, Quod disciplinæ conueniat, inquantum est proportionata Legi naturæ: & ideo dicitur iusta, & possibilis, secundum naturam. Tertio; Quod saluti proficiat, inquantum est proportionata vtilitati humanæ; & est secundum consuetudinem patriæ; & hæc tria posuit text. *in c.1. consuetudo 1. dist.*

22 Cum ergo ad primum, iure diuino & etiam iure ciuili & canonico, & ex honestate patriæ, requiratur consensus patris in matrimonio filiæfamilias, vt dictum est ante, & dicit expresse text. *in d. §.1. Instit. de nupt.* quia ciuilis & naturalis ratio hoc suadet. Ex quo ergo, cum ratio honestatis cõueniat Religioni; & sic legi diuinæ, quæ etiam videtur satis probari ex sacris scripturis, quæ satis demonstrant consensum parentum interuenire debere in matrimoniis filiorum; Abraham enim præcepit, vt filius suus Isaac non acciperet vxorem de filiabus Cananæorum, sed de cognatione sua *Genes.24.* Nec præcepisset, nisi de iure præcipuere potuisset, & in matrimonio filij potestatẽ habuisset. Item seruus Abraham pro cõiugio Rebeccæ non requisiuit puellam sed parentes eius, *Gen.24.* Et de multis aliis exemplis ponit Ioan. Lupus *in d. repet. cap. per tuas § numer. 27. de donat. inter vir. & vxor.* & vltra omnes est text. de hoc ad literam: quod etiam est præceptum Dei, quod filia non possit contrahere matrimonium ex eius promissione, & voto cum aliquo, patre eius contradicente. *Num.30. cap. in princip.* Vbi dicit tex. *Mulier si quippiam vouerit, & se constrinxerit iuramento, quæ est in domo patris sui, & in ætate adhuc puellari: si cognouerit pater votum, quod pollicita est, & iuramentum quo obligauit animam suam, & tacuerit, voti rea erit: quicquid pollicita est, & iurauit, opere complebit: sin autem statim, vt audierit, contradixerit pater, & vota & iuramenta eius irrita erunt, nec obnoxia tenebitur sponsioni, eò, quod contradixerit pater*; de quo textu, est text. *32. qu.2. cap. mulier. & in cap. seq.* dicit, quod Apostolus *1. ad Corin.7.* de patre loquens dicat: *Seruet virginem suam, & det nuptui virginem suam.* Et quod suadet ratio ciuilis & naturalis, quod posset fieri Lex in contrarium, quæ non tolleret & Religionem scil. ratione honestatis, & sic legem diuinam, & rationem ciuilem, & naturalem. Et sic videtur, quod cum Papa non possit tollere, nec ius diuinum, nec rationem naturalem, cum naturalia sint immutabilia. *§. pen. Inst. de iur. nat. gent. & ciuil.* quod nec etiam possit facere decretalem contra dicta iura supra alleg. Imo etiam Pagani ante Christi aduentum dixerũt, nuptias patre non consentiente factas, non esse legitimas, imo filios ex eis natos, spurios esse. Quoniam, vt ait Apuleius *de Asino aureo lib.4. Impares enim nuptiæ, & præterea in villa, sine testibus, & patre non consentiente factæ, legitimæ non possunt videri, ac per hoc spurius iste nascetur:* & sic, & mundus, & cœlum, & tota mundi machina literatorum contra contrahentes nuptias, sine cõsensu patris, cum filiafamilias, clamant, quia sunt ad minus contra honestatem, vt dictum est ante.

23 Et si dicatur, quod talia iura possint modificari, declarari, & alterari, vt dicit Angelus, *in d. §. pen.* tamẽ illud est intelligendum, dummodo lex, quæ sit in contrarium, semper habeat suas qualitates, sc. quod sit honesta, iusta, possibilis, secundũ naturam, & consuetudinem patriæ, & loco, & tempori cõueniens. Cum ergo vnum ex his deficiat, non est amplius lex: ex quo cum in tali casu semper absit honestas, secundum naturam *d. §.1. Instit. de nupt.* & secundum consuetudinẽ patriæ, quæ hoc reputat inhonestum: ideo videtur, quod talis consensus non possit expresse tolli, multo minus per prædicta iura generalia, ad minus in sponsalibus, quod non sit sufficiens causa ad dirimendum ea, si deficiat consensus patris, etiam si sint promissiones de præsenti, dummodo (vt dixi) sint factæ sine honestate, & per subornationes, seu seductiosas blanditias & diabolicas machinationes.

24 Et ad ea quæ dicuntur, quod sponsalia de præsenti habeantur pro vero matrimonio, ita vt sint indissolubilia, dic, quod hoc possit esse verum in sponsalibus, debite, & secundum honestatem factis, & non contra honestatem: quoniã in his repugnat vna qualitas legis, quæ impedit, ne talia sponsalia comprehẽdantur sub lege, quæ est, scil. honestas. Et etiam nõ reperiuntur iura Canonica, quæ expresse tollãt dispositionem *d. §.1. Instit. de nupt.* Imo constitutiones summorum Pontificum, de quibus supra, videntur illã approbare. Etiam textus *in dict. cap. ex publico. de conuers. coniugat.* dicit, matrimoniũ non esse dissolubile,

quando

quando est consummatum, sed ante consummationẽ esse dissolubile vno casu, scilicet, per ingressum Religionis, vt ibi dicit text. Alio etiam casu per summũ Pontificem dissolui potest, vt inquit *gloss. finalis*, ibi: ergo erit etiam in alio casu, vbi est maior ratio, scilicet, cum non adest qualitas legis, puta honestas, & contra ciuilem, & naturalem rationem. Et in iure nõ tantum consideratur iustitia, quantum honestas. *cap. porro.35.quæst.5.* Vnde leges quæ dicunt, concubinas posse haberi, non sunt leges, quia sunt inhonestæ, vt *l. vnica, C. de concubinis, & l. final. in fine. C. communia. de manumiss.* Si ergo esset lex Papalis, quod promissio alicuius filiæfamilias, etiam per verba de præsenti, persuasionibus, machinationibus, blanditiis, ne dicam fraudibus & deceptionibus alicuius iuuenis, sine cõsensu patris extorta, haberet vim matrimonij indissolubilem: ita, quod dicta filia, ea inuita, teneretur, etiam vltra velle patris; consummare matrimonium, cum illo iuuene: tanquam iniqua non teneret, tanquam contra honestatem facta: multo ergo minus leges naturales, de quibus supra, sunt sufficientes ad inducendum ius expressum, pro solutione huius quęstionis, ita quod dicta filia teneatur in vim aliarum assertarum promissionum consummare matrimoniũ, iunctis his quæ supra dicta sunt: ex quo etiam filia asserit, se nunquam veraciter consensum præstitisse, nec eidem promisisse: ex quo, cum non sint probationes sufficientes, nec legitimæ, vt dictũ est, non tenetur matrimonium adimplere, argum. text. *in ca. consultationi. Extra de spons. & matrimon.* Ne tamen quid omittatur, quoad responsiones obiectionum canonistarum allegantium etiam pro se textum, *in l. nuptias, non concubitus sed consensus facit, ff. de reg. iur.* Dico quod clara sit responsio, ita, quod si non esset nisi cõcubitus, & non consensus, quod non esset matrimonium. & hoc est clarum, vt vult ibi Decius post gl, sed etiam quod tex ibi affirmet, quod solus consensus nõ faciat perfectũ matrimonium, & indissolubile, cum sit tex. ad literam. *in d. ca. ex publico. Extra de conuers. coniug.* vbi non dicitur perfectũ & indissolubile, nisi fuerit concubitus & copula carnalis. Et in casu præmisso talis textus nihil facit, quia non sumus in consensu vero & legitimo, sed erroneo, qui non habet effectum, cum qui errat, non consentiat. Et Iura Canonica, dicentia, quod consensus facit matrimoniũ, intelliguntur de vero & legitimo consensu, & non de erroneo, deceptiuo, seu seductiuo, aut fraudulẽto, prout in propriis verbis de legitimo consensu sunt tex. *in c. pen. de sponsalibus, in c. licet. & in cap. fin. Extra de spons. duor.* Non enim legitimus est, quando fit sine volũtate parentum, vt dicit tex. *in dict. cap. aliter.* Aut quando est extortus per vim, metum, coactionem, violentiam *vt c. cum locum, cum cap. sequ. & c. consultationi. Extr. de sponsal.* Sed per fraudes, seductiones, solicitationes, & subornationes, sed potius dici debet fraudulentus, seductiuus, deceptiuus, aut alias indebitus, nec verus, & sic non legitimus. Et notanter voluerunt illi text. loqui de legitimo cõsensu, ad tollendum fraudes & seductiones, ne iura dent occasionem delinquendi, & extorquendi consensus illegitimos contra iura prohibitos.

25 Idem etiam text. ibi & similes non tollunt alia requisita, nec dicunt, quod solus consensus filięfamilias faciat matrimonium, ex quo non tollitur alia dispositio, requirens alium consensum, quam filiæ: cũ non solum sit de iure ciuili requisitus, sed etiã de iure cano. *d. c. aliter. 30 q. 5. & d. c. non omnis & in c. honorantur. 32. q. 2.* Ex quo prædicti text. non tollunt illud quod dictum est: quod ex quo nondum est perfectum matrimonium, quod patre contradicente, seu inuito, & filia non persistente in primo consensu, quod non teneat, nec cogi possit ad perficiendum illud matrimonium, & iste est casus, qui sæpe euenit.

26 Non tamen vellem dicere, quod si matrimonium esset perfectum per consensum, & consummatum, per copulam carnalem sine consensu patris, quod pater posset illud dirimere, aut facere simpliciter dirimi: sed multis videtur, quod tunc non possit cogi ad eam dotandam, nec quod debeat cogi, vide quæ hîc ante dicta sunt.

27 Et vt semel finis imponatur huic materię, quæ licet multum sit vulgata, tamen in dictis Canonistarum, male intellectis datur occasio delinquendi, ita vt hodie pullulent huiusmodi sollicitationes, seductiones, machinationes, & subornationes filiarumfamilias, quæ sunt faciles ad decipiendum, & vtplurimum contra propria commoda laborant, cum de facili credant. Etiam non est præsumendũ, quod ius canonicũ intendat inducere occasionem delinquendi: credo indubie, quod necessarium esset facere statutũ, aut edictũ generale in Gallia: quod nemo cuiuscunque conditionis sit, audeat, seu præsumat deinceps solicitare, aut deinceps solicitari facere verbis, donis, promissionibus, aut alias quouis modo seducendo, seu subornando filias, cuiuscunq; conditionis existãt, ante 24. annum. ab eisdem per verba de præsenti, aut alias promittendum, sine scitu & voluntate parentum, sub pœna perpetui exilij & confiscationis bonorum: & quod filiæ tales promissiones non faciant sine cõsensu parentum, sub pœna priuationis dotis, & bonorum parentum. Et intrepide crederem istud statutum esse validum, per doctrinam Bald. *in l. omnem. Cod. ad Tertull.* vbi tenet, valere statutum, quod pœnam imponit filiis, contrahentibus matrimonium sine consensu patris: quoniam hoc casu statutũ non vetat substantiã matrimonij, sed punit malos mores. Etsi statutum seu consuetudo possit imponere pœnam rei licitæ, puta matrimonio, si ex eo sequatur illicitum, puta seductio & subornatio filiarum, vt dicit Bald. *in rubr. Extra de consuet.* Ideo multo fortius rei illicitæ, puta solicitationi, seductioni & subornationi, potest imponi pœna. Alias sequeretur, quod ius canonicum (vnde tota æquitas, & fori anima oritur & descendit) vellet permittere in periculum animæ, fraudes, dolos, solicitationes indebitas, & seductiones: & sic vnde iura nasci deberent, daretur occasio delinquendi, si huic statuto contradiceret ius canonicum. Ex quo negari non potest, quod quoad primũ articulum valebit tale statutum. cum sit punitiuũ malorum & delictorum: ex quo est fauorabile, cum intersit Reipublicæ, ne delicta remaneant impunita. Et de hoc articulo, per quem imponitur pœna contra tales, est lex in Hispania. Et ita remanebit tale statutũ validum, & rationale contra huiusmodi solicitatores, seductores & subornatores, tum solum fiat ad euitandum occasionem delinquendi, cum solicitationes ita puniantur, vt ipsa delicta, vt ante dictum est: & seductiones & subornationes sint prohibitæ omni iure, etiam diuino: cum seducere sit extra bonos mores trahere; & de iure ciuili solicitationes perhibentur, *l. & si abducti. Cod. de plagiar. l. & suum ff. de seruo corrupt. l. si quis filio persuaserit. Cod. eod.* Persuadere enim est plus quam cogi *lege prima, §. persuadere. ff. de seruo corrupto.* Et dicit Salicetus *in l. vnic. fere in fin. Cod. de raptorib. virg.* quod persuasio dolosa sit plusquam violenta coactio, & persuasio cum donis habetur pro

raptu, vt dicit Ang. *in §.1. per illum text. in Authent. de leonibus collat. 3.* Et sequitur Baptista de S. Seuerino *in repet. l. cunctos populos, in 9. char. C de summ. trin. & fide cathol.* Et contra prædictos solicitatores, est text. multum not. *in l. solicitatores ff de var. & extraord. cognit. canonizatum in c. solicitatores. de pœniten. distin. 1.* dixi *in consuet. Ducat. Burg. in Rubr. Des iustices in glos. des droicts, num. 56.*

28 De secundo articulo, quod filia non possit aliquid petere, est iuridicum, & rationabile, vt dicit Io. Lupus *in repet. c. per vestras. de donat. inter virum & vx. fol. 87. & 88.* vbi disputat de tali lege, quæ etiam viget in regno Castellæ, vbi habetur lex, quod si filia contraxerit matrimonium sine consensu patris & matris, nihil ex bonis parentum possit habere, & ista est consuetudo in Ducatu Borbonij, vt scribitur *in lib. cõsuetudinario illius patriæ, tit. Des successions. art. 312.* & in patria Aruerniæ. *tit. eod. Des successions. art. 36. in lib. cõsuetudinum illius.* Et dicit Pet. de Anch. *cons. 20.* quod valet statutum, imponens pœnã amissionis dotis mulieri, nubenti viro indigno sine consensu patris. Nam, vt dicit, per hoc patrem offendit, & famam eius lædit. Et videtur hæc iusta causa exheredationis. *l. non tantum. §. emancipatus. ff. de bonor. possess. contra tabul.* Facit *§ causas in fin. iuncta gloss. in verb. bon. vsque ad 25. in Auth. vt cum de appellat. cognoscitur collat. 8.* Ex hoc enim pater magna afficitur iniuria, vt dicit Salicet. *in l. 3. Cod. de adulter.* Et prædicta lex fuit à multis Regibus Castellæ facta: quos Ioan. Lupus *in dict. loco fol. 89.* recitat. Et, vt dicit, leges prædictas nemo sanæ mentis multas dicet, cum per eas, si obseruentur, dissensionum, & inimicitiarum tollatur materia, litiumque & iurgiorum adimatur occasio, parentibus ac filiabus optime consulatur. Et, vt ait, ne naturæ, & parentum votum frustretur, quando imbecillis ac fragilis filia, iniqui peruersique hominis dolis & suasionibus assentiret, parentes cogeret absque iniuria afficeret, iustum, æquum, & sanctum fuit, & est, has & similes condere leges, quibus hominum, & nonnunquam famulorum nequitia reprimitur, qui non verentur, sub coniugij velamine, innocentes decipere filias; qualis exinde dolor, qualisque animi commotio parentibus euentura sit, iudicet qui filias habet. Vnde & idem Ioan. Lupus ait, cõtra tales facinorosos. Rex Alphonsus insurgens, grauissimis pœnis subdendos iussit, & ibi legem scribit verbis suis vulgaribus.

29 Redeundo ergo ad propositum, vnde digressi sumus, dico etiam, quod honestas requiratur in voto, *cap. magnæ. §. Et quidem tria præcipue duximus, in hoc negotio attendenda, quid liceat secundũ æquitatem, quid deceat secundum honestatem, & quid expediat secundum vtilitatem. Extra de vo. & vo. redempt.* Item etiam in iureiurando *c. de forma. 22. quæst. 5.* Et hoc in iuramento fidelitatis; prout etiam recitatur *in tit. de forma fidelitat. in vsib. feudor.* facit *ca. vnusquisque. 22. q. 4.* Et etiam in alio iuramento. *c. quemadmodum. Extr. de iureiur.* Honestus enim modus in omnibus obseruandus est, non immoderata cuiusque luxuria subsequenda, vt dicit text. *in l. ex damni. in princip. ff. de damn. infect.* & grauis iniuria videtur, quæ inani honestatis colore velatur. Est enim honestas omni commodo pecuniario præferenda. *l. miles. § socer.* ibi, *quare non inique. ff. ad leg. Iul. de adult.* text. notabilis *in l. reprehendenda Cod. de institut. & substitut.* Dixi ample supra *in 1. part. 2. consider.* vbi commendaui honorem & honestatem, quæ pari passu ambulant cum vita. Et, cum, vt ante dictum est, non tantum consideretur iustitia, quantum honestas, *dict. cap. porro. 33. quæstion. 2.* Et dicit Ioann. de Turrecrem. *in cap. 1. § præterea.* cum quo legit *dict. cap. erit autem lex honesta, 4. distinct.* Id. eo videtur, quod istud præceptum iuris *honeste viuere,* sit excellentius eo, quod dicitur, *ius suum vnicuique tribuere.*

30 Secundus angulus turris Bald. continet secundum præceptum iuris, quod est, *alterum non lædere,* & ideo quod tibi fieri nõ vis, alteri ne feceris: vt *in prin. decreti* notatur. vbi text. dicit: *Hic est enim lex & Prophetæ. æquissimum exemplũ visum est, creditorẽ ita agere rem debitoris, vt suam ageret.* Et vt dicit Hiero. ad Celantiam, & allegat Guil. Rouille *in suo compendio iustitiæ, li. 3. c. 13.* quod infinitæ sint partes iustitiæ, quas omnes vna breuis sententia comprehendit, videlicet: *Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos eadem facite illis.* Facit tex *in c. ponderet. 50. d. st.* Et habetur *Tobiæ 4. & in c. licet. 45. dist. & in c. dilecti. de maior. & obed.* ideo, vt ibi dicit ipse le Rouille, Beatus est, qui potest dicere cum beato Iob: Nulli nocui hominum, iustè vixi cum omnibus. Purissima enim conscientia canit cum *Psal. 110. Perambulabã in innocentia cordis mei, in medio domus meæ.* Et, vt dicit Pyrrh. *post sua commentaria consuetudinum Aurelianens.* Ex hoc præcepto pendent leges & Prophetarum vaticinia: cum Origenis iudicio, Deus ipse nihil sit, nisi viuens Iustitia. Hæc autem vera germanáque iustitia, quæ nunquam alterum lędit, nunquámque vult lędere, nec ipse per alium, nec palam, nec clam, neque quoquo pacto, vt ibi Pyrrhus. Ex cuius dictis & supra positis, videtur quod istud præceptum sit excellentius, cum omnes partes sub se comprehendat. Et ample probat Plato *in suo dialogo de Rhetorica:* Maximum malorum est inferre iniuriam; ergo ex contrario maximum bonum est alterum non lædere.

31 Tertius angulus turris Bald. continens tertiũ præceptum iuris, quod est; *ius suum vnicuiq; tribuere,* & istud debent habere Principes & Prælati in subditos & superiores in inferioribus suis, prout dicit idẽ Bal. *in d. proœm. Gregoriano. in fin.* & est iustitia ad alterum. Nam sibi ipsi proprie nemo est iniustus, sed dicitur ad alium. Et licet duo præcepta ante posita, videantur excellentiora, tamen videtur, quod non sufficiat honestè viuere, & alterum non lædere: sed etiam conuenit alios adiuuare, prout dicit gloss. *in verb. ius suum. in §. iuris præcepta. Instit. de iustitia & iur. & in l. iustitia §. 1. in verb. cuique, ff. eod.* Non enim solum nobis nati sumus, ortúsque nostri partem patria vendicat, partem amici: atque vt placet Stoicis, quę in terris gignuntur, ad vsum hominum omnia creari, homines autem hominum causa esse generatos, vt ipsi inter se alij aliis prodesse possint. In hoc naturam debemus ducem sequi, & communes vtilitates in medium afferre permutatione officiorum, dando, accipiendóq;, tum artibus, tum opera, tum facultatibus deuincire hominum inter homines societatem, vt dicit Cicero 1. *Officior.* Nec sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est. *l. in illa stipulatione. ff. de verb. obli. & c. non satis. 86. distin.* Et de ista parte iustitiæ dixi *in comment. nostrar. consuetud. in rubric. Des iustices, in gloss. 1.* Et ex dictis sequi videtur, quod istud præceptum, in quo comprehenditur iustitia, sit excellentius aliis, cum iustitia prosit sibiipsi, omnibus & Reipublicæ; & videtur, quod prima duo præcepta tantum prosint sibi ipsis, ex qua ratione maioris vtilitatis, tertium dicitur esse excellentius.

TRigesimaseptima consideratio; cum, vt habetur *Sapient. 11.* Omnia in mensura, & numero, & pon-

& pondere disposuit Deus, ideo videndum est primo, de numeris, & quia supra *in 10. part. in 49 considerat.* vbi locuti sumus de Arithmetica, satis diximus de laude, & excellentia numeri, hic solum restat videre, quis numerorum sit excellentior & perfectior: Textus *in proœmio sexti decretalium* dicit, quod numerus senarius sit perfectus, & ibi gloss. quæ ad hoc allegat *cap. vnicum 35. quæst. 4.* Et dicit dict. gloss. quod secundum Arithmeticos, sint quatuor generationes numerorum. Prima, quæ incipit ab vno, & durat vsque ad decem, & dicitur ista numerorum monadicorum, à monos, quod vnum, vt dicit text. *in cap. placuit. 2. 17. quæst. 1.* quia incipit ab vno. Secunda dicitur decadicorum, à decade, quod est decem, durat vsque ad centum. Tertia dicitur centedicorum, & incipit à centum, & durat vsque ad mille. Quarta vero milledicorum, à mille incipiens, & durans vsque in infinitum.

Et ex his quatuor generibus numerorum est reperire alios perfectos, paucos tamen, alios imperfectos. Ex imperfectis est reperire alios diminutos, alios abundantes: Numerus perfectus est, qui constat, vel resultat præcise ex omnibus suis partibus aliquoties simul aggregatis. Et, vt dicit gl. est sciendum quę sint partes aliquotæ & dicuntur, quæ aliquotiens sumptæ de per se, reddunt suum totum præcise id est nõ plus, nec minus, vt in numero senario, qui est primus numerus perfectorum, & solus inter monadicos perfectus. Nam sex vicibus vnum sumendo, & aggregando sex sunt, ter duo sex faciunt, bis tria sex sunt, & abinde non sunt partes aliquotæ: quia quatuor aliquoties sumptum, faceret octo, vel plus.

Ex his, infert, quod omnes partes aliquotæ sint hæ, vnum, duo, tria. Sed vnum, duo, tria, faciunt sex, ergo senarius numerus est perfectus, secundum diffinitionem numeri perfecti, quæ est Io. And. *in prædicto loco.* Exemplificat idem ibi, & in genere decadicorum, in quo, vt dicit, est alius numerus perfectus, & solus, scilicet 28 tolle partes, scilicet dimidiam. & circa *l. nomen. §. portionis. ff. de verb. signific.* quia vltra dimidiam non esset reperire aliquotas. Nam 14. est pars aliquota, quia bis sumptum facit 28. 13. 12. 11. 10. 9. 8. non sunt partes aliquotę de 28. quia aliquotiens sumptæ, non inferunt præcise suũ totum, sed plus vel minus. Nam 13. bis sumptum facit 26. ter sumptum, facit 39. & sic plus, vel minus, & sic de singulis, 7. vero est pars aliquota, quia quater sumpta, infert suum totum, scil. 28 6. & 5. non sunt partes aliquotæ. 4. vero est pars aliquota, quia septies sumptum, infert suum totum. Tria non est pars aliquota, sed duo, & vnum sunt bene partes aliquotæ, quia 14. vicibus duo sumptum, facit 28. & 28. vicibus vnum, facit 28 Ex prędictis etiam infert idem Ioan. Andr. quod omnes partes aliquotæ de 28. sunt 14. 7. 4 2. 1. quia ex his aliquoties simul aggregatis resultat præcise totum, ergo secundum diffinitionem præcedentem 28. est numerus perfectus, ita de aliis numeris perfectis dicendum est: Hæc ille, *vbi supra.*

Pythagoras dicit in numeris maximam esse vim, in eósque referenda omnia, syderum ambitus, & animalium productiones, duo item fecisse principia, definitam vnitatem, alterum appellando, reliquum indefinitam dualitatem: sed illam bonorum, hanc malorum exordium, & causam esse dicebat. Vnitatis siquidem natura insita circumferentiæ, aëri temperiem, animis virtutem, sanitatem corporibus, domibus & Ciuitatibus pacem, & animorum gignit conspiratum, hoc est, vnanimitatem & tranquillitatem: At dualitas diuersa omnia aëri hyemem contribuit, animis malitiam, ægritudines corporibus, ciuitatibus seditiones, & domibus insidias inducit: hæc ait Cœlius *lib. 12. antiq. lect. cap 7.* Vbi dicit, quod omne malum ex dispari oritur voluntate. Addo de vnanimitate, quod dicit Cicero *lib. 2. Offic.* magnas vtilitates adipiscimur conspiratione hominum, atq; consensu. Hinc ex consequentibus numeris, parem quidem demonstrauit indignum, ac deficientem, atque imperfectum, imparem vero plenum, ac perfectum. Etenim pari permixtus vim suam seruat perpetuo, conduplicatus vero eundem gignit: ita vt fœcundus sit, habeatque principij vim diuisionis ipse nescius, vnitate semper in eodem redundante: Par vero imparem nunquam producit, neque est indiuisibilis. Et ideo Homerus, vnitatis naturam in boni quidem portione constituit, in mali vero dualitatem: & superius imparia semper constituit, vulgari prouerbio vtimur: quo etiam vsus est Poeta in Bucolic. vbi sic ait:

Numero Deus impare gaudet.
Inferis vero paria.

Carolus Bouillus *in quadam Epist. ad Dom. Ioann. Ganatum* quærebat, quid fiat, quod Arithmetici parem numerũ in fœminam, imparem vero in masculum figurent: & adducit quatuor rationes, ex quibus dicit imparem numerũ præstãtiorem esse. Prima, quia quod vicinius & similius est suo principio, id pręclarius est: eo, quod suo fonti dissimilis, aut ab eodem semotius. Atqui impar numerus similior, vicinórque est monadi, omniũ numerorũ fonti, quãdoquidem à monade, imparũ inchoari series dictitatur: Par vero numerus adiũctus est, disclusque a monade; primatũ habens in dyade. Est itaque impar parte præstantior, merito vt masculus, & forma, par vero, vt fœmina & materia. Secunda ratio, quod magis vnũ est illi præstat, quod est minus vnũ. Impar autem numerus est numero pari magis vnus: Nempe monas impariũ princeps est, maxime vna, & ex toto insectibilis. Omnis vero alius impar, æquas partitiones respuit, quæ tamen cũctis paribus accommodatur. Est itaque impar (vtpote magis vnũ) pare pręstantius. Alia & tertia ratio, omne medium extremis probatur nobilius. Impar autem paris est mediũ. Par vero imparis extremũ: Ratio quippe medij, ratio est vnitatis, at extremi nomen qualitatis est nomen. In cunctis enim ordinibus deprehendimus vnicum esse medium, extrema vero duo, aut plura mediũ ipsum, vallantia, & circa illud collocata, præcedit: Igitur impar parem, sicut & monas dyadem, & medietas extremitatem superat. Quarta ratio, cum imparitatem voces monadem, paritatem vero dixerit esse dyadem, liquet imparitatem in tantum præstare paritati, quantũ dias superatur à monade. Sicut enim præstat mediũ esse per se sine extremis, quam extrema per se sine medio, ita præstantior est simplex imparitas sine paritate, quam simplex paritas sine imparitate. Est autem monas per se, vt mediũ sine extremis, siue vt medietas, & imparitas sine extremitate atque paritate: dyas vero est, vt extremum sine medio, vtve paritas, & extremitas sine imparitate & medietate. Sicut constat præstare actũ esse sine potentia, quam potentiam sine actu, vnũ esse sine duobus, quam duo sine vno, formam sine materia, quam materiam sine forma: virũ sine muliere, quam mulierem sine viro: intellectũ sine sensu, quam sensum sine intellectu, perfectum sine imperfecto, quam imperfectum sine perfecto Et ibi vide quomodo distinguat monadem, dyadem,

& triadem: & dicit, quod trias sit primus perfectus numerus, hoc est, primus, in quo omnis natura relucet tam medij, quàm extremi, tam paritatis, quam imparitatis: sed non est paritas, nec forma, nec materia, sed neutra, vt ibi comprobatur, sed est totus integer perfectus, tam medij, quam extremorum naturam vnice complectens. Ex his infert, quicquid in numeris est, trinum est: nam aut imparitas, aut paritas, aut neutrū est, ex ambabus totum, siue monas, dyas, trias: quicquid enim est post triadem priorum, est resumsumptio numerorū, quemadmodum nihil etiam Philosophi in rebus nouere, præter tria, actū, potentiam totum, formam, materiam, totum. Sed cum actus ante, potentiam perseueret infœcundus, & potentia pariter, priusquam illi commisceatur actus, nulli par sterilisque esse dignoscatur: Liquet primū partum oriri ex amborū copula, hoc est, ex triade, quę monadis ad dyadis est vinculum. Cum itaque quaternitas sit primus post triadem numerus, manifestum est, his tribus, monade, dyade, ac triade, solam superstantialem dignitatem esse metiendam: quaternitate vero primum Dei partum, primámve creaturam, haud incongrue nobis patescere. In monade primus actus in esse procedit, in dyade potentia in esse stabilitur. In triade vero fit amborum congressio. In tetrade porro, & omni deinceps numero cunctus eorum partus ac fœtus liquido designantur.

At idem Bouillus *in Epistola sequent.* instat pro numero pare. Primo sic: Is numerus potior est, qui & origine antiquior, sed numerus par est huiusmodi.

Secundo sic instat & obiicit contra prædicta: Æqualitas est inæqualitate præstantior, par autem numerus æqualitate, impar vero inæqualitate diffinitur. Igitur, &c.

Tertio, sic opponit: Socialitas præstantior est solitudine, paritas autem socialitas quædam est, & pariū æqualiumque vnitarum mutua præstantia, quod accidit in dyade, imparitas vero quædam est solitudo, quam socialis amor à cunctis rebus expellit. Igitur, &c. Et ad prædictas tres instantias idem ibi luculentissime & philosophice respondet: & in fine concludit, quod impar numerus sit præstantior pare. Et facit: quia *in ca. nuptię.32. quæst.1.* dicit textus: quod impar numerus sit mundus, par vero immūdus. Cœl. *lib.12.cap.9. in princ.* vltra dicit, monadem numerorum esse patrem, dyada vero matrem, proinde inter numeros præstare, qui monadi præcipue assimilentur. Ex supradescriptis iam potest sciri, quomodo laudandus sit numerus ternarius, de quo amplius infra eodem.

De laude vero quaternarij numeri ponit idē Cœlius *eodem lib.12.cap.9.* de quo *in c. non debet, Extra de consang. & affin.* vbi dicitur, quod prohibitio coniugij corporalis, seu copulæ coniugalis, quarum cōsanguinitatis & affinitatis gradum non excedat, cui prohibitioni dictus numerus quaternarius bene congruit: quia quatuor sunt humores in corpore, qui cōstant ex quatuor elementis, vt ibi. *& in c. quadam. in fin. de celebrat. miss. & in cap.1. distinct.15.* Et sicut annus per quatuor voluitur tempora, si & quaternum solemne agimus ieiunium per quatuor anni tempora, vt *in c.2. distinct.72.* Accurs. *in gloss.2. in l. hereditatum. ff. ad leg. Falcid.* Ponit tantum quatuor ætates hominis, scilicet pubertatem, adolescentiam, iuuentutem & senectutem, seu senium.

De laude vero quinarij, vide per eundem Cœlium *vbi supra cap.10.*

De senario vero dixi hic ante aliquid, & *in gloss. in proœmio sexto, in verbo, perfectus.* cum extollit, ex eo, quia sex sunt hominis ætates, & sex mundi generationes, vt patet *in d. gloss.* & de isto numero Cœlius loquitur *in d. lib.17.c.11.*

De septenario & eius potestate, quę est multiplex, idem Cœl. *ibi, cap.12. & lib.2.c.56.* & *gl. in verb. senarius. in dict. proœmio sexti,* quæ dicit, eum esse perfectum, allegans ad hoc gloss. 1. *in fin. in summa, de pœn. dist.1.* Sed quod intelligitur ibi perfectus: hoc est, multis similibus approbatis in quantitate numeri, prout ponit multa exempla ad hoc gloss. fin. *in cap. de celebr. miss.* Primo, septem sunt horæ, quibus laudare debet Dominum Deum nostrum presbyter, vnde *Psal.118.* Septies in die laudem dixi tibi, & iste septenarius numerus ob hoc sacratus dicitur, vt *in c. presbyter.91. dist.* Secundo, septem sunt dona Spiritus Sancti. Tertio, septem petitiones in oratione Dominica. Quarto septem Psalmi pœnitentiales. Quinto, septem Diaconi, sicut septem candelabra: & texto, ibi gloss. ponit, quod septem sunt dies seculi, & septem ætates, quibus completis, finietur mundus. De isto numero vide per Beroald. *lib. de septem Sapientum sententiis. in initio.* & G. Bened. *in sua repe. c. Rayn. in verb. & soboles quam gestauerit, nu.25. de testa.* Et ample de eius laude & excellentia scripsit Nicolaus Partullas, Bellosanensis, *in suo septenario,* vbi sunt trecenti versus, & vltra, de materia, ideo videas illum, & idem Cœlius *lib.11. cap.36.* post Senecam ait, quod septimus quisque annus ætati signum imprimat. Et iuxta istum numerum septenarium istud opus continet 700. considerationes.

De octonario numero idem Cœlius *libro duodecimo, cap.13.*

De nonario vero habetur per eundem Cœlium, *eo. libro, cap. octauo,* de quo dixi supra *in 3. parte, in 50. consider.*

De numero denario seu decennario, & eius potestate habetur per eundem Cœlium *eod. libro duodecimo, cap.4.*

De laude autem numeri duodenarij habetur per scribentes, super *Psalm.108.* qui incipit, *Deus laudem meam ne tacueris, in versic. Fiant dies eius pauci, & Episcopatum eius accipiat alter,* id est, Apostolatum, qui erat in numero duodenario. Sunt etiam 12. articuli fidei, & duodecim tribus Israel, secundum filios Iacob. De isto numero vide quæ dixi supra *in 3. part. in 29. consid.* vbi posui in quibus figuratus fuerit numerus duodenarius Apostolorū, hic non repeto. Et de duodecim numeris vide in tractatu, quem fecit Carolus Bouillus de eisdem. De laude vero numeri ternarij (quoniam omne trinum perfectum) & numerus ternarius est perfectus, teste Aristotele *1. de cœlo & mundo,* qui est supra alios laudandus ex 28. actib. quos discernit Ioan. Ludouic. Viualdus, per ternarium numerum, *in suo tract. de laudib. trium liliorum Franciæ ca.3.* quos hic non transporto, de aliquibus dixi supra *in 5. par. in 32. cōsid.* Sed vltra illos adde, quod tres sunt gradus dæmonum, rationalis, naturalis, naturæ Deorum, sed Deorum est excellentior, vt ait Cœlius *lib.1. suar. antiquar. lect. cap.14.* Tria sunt præcepta iuris quæ supra posui *hac eadem part. in 36. consider.* Tres sunt modi cognoscendi vires perfici, & ex quibus peruenitur ad notitiam rerum, de quibus etiam *hac parte. in 23. consid.* Tres vitas esse dicimus: actiuam, contemplatiuam, & mediam *eadem part. in 33. consid.* Tres sunt sectæ mundi, *ead. part. consid.20.* Tres sunt modi regendi, *hac*

di, *huc eadem parte, consid.* 55. Tres Psalmi & totidem lectiones dicuntur in hebdomade Paschæ & Pentecostes, *c. in die, de consecrat. dist.* 5. Et inter alios Cœlius *eod. lib.* 12. *c.* 9. loquens de numero ternario, vt dicit, quod Philosophici & Pythagorici voluerint inprimis, trinitatem mensuram rerum omnium esse, ea ratione, (vt credit) quoniam summus omnium rerum opifex ternario numero vniuersa dispensat, imo etiã res ipsæ numero eodem terminari dignoscuntur, ad quod respiciens Poeta iam supra allegat. *Numero*, inquit, *Deus impare gaudet*, si quidem ineffabile illud agens, creat primo singula, rapit mox, ac deniq; perficit. Singula quoq; inprimis ab illo perenni fonte effluunt, dum nascuntur: deinde in eundem refluunt. dum originem mox suam repetunt. Postremo perficiuntur, vbi in suũ redierint principium. Idipsum vaticinatus Orpheus. Iouem, principium, medium, & finem vocauit, vniuersi principium, vt producit; medium vt producta retrahit ad seipsum; finem, vt redeuntia perficit: sed in conuersione hac trinitas obseruatur mira, quando in ea Mercurius primum obtinet gradum, animos per rationem, ad sublimia reuocans, secundũ Venus, per visum ad superna proliciens, postremũ Phœbus, idipsum efficiens per auditum, & Mercurius quidem ad ipsum præcipue prolectat bonum: ad intellectũ Venus, in quo radians pernoscitur pulchritudo prima. Ad animam vero prouocat Apollo, cuius est harmonia peculiaris. Hinc Regem illum vniuersorũ bonũ, pulchrum, iustũ, quod sæpius à Platone significatur, possumus nuncupare, bonũ, inquam, dũ creationem obit, vbi allicit pulchrũ. At iustũ, quatenus pro cuiusque meritis perfectionem elargitur. Pythagoricos item Plutarchus scribit, vnitatem solitos Apollinem nuncupare; Dryada vero litem & audaciam; Triada autem iustitiam. Cum enim iniuriæ illatio aut perpessio per defectum obueniat, aut incessum, infertur iis iustũ ad æqualitatem retrahens. Sed illud multo grauius, Principem Deum tribus coli, adoratione, thuris sacrificio, & hymnis, & id vtriq; ter, ex totidem hemispherij punctis, mane, vespere, meridie. Proinde legibus sanciri notum est, ortum ab adorantibus spectandum, quod est Pythagoricis obseruatum, nec spreuit Christiana religio, vt supra *ista parte* dixi *in* 13. *consideratione*. In qua de quatuor partibus terræ fit mentio. Trismegistus ad Meridiem conuersus, ad ipsum obibat, Moyses, Iudęique ad occidua: ratio inde promi potest, quod ab Oriente motus est diurnus: at Planetæ, quos doctrina Ptolomæi statuit esse velut cœlestium signorum animus, ab occasu vertiginis sumunt initia: sed viuificum lumen à Meridie per circuli redit obliquitatem. Adoratio reuerentiæ cultum exhibet, thus suauissimæ cognitionis diuinæ distributionem complectitur, hymnorũ suauitas cœlorũ refert concentum, vt Pythagorici sentiunt. Nec tacuit Mercurius, vel substantiarũ harmoniam separatarũ in laude illectuali vt Peripatetici. Et inter hæc tria, de adorationis præstantia scribit idem Cœlius *libro quarto, capite* 25. Vbi religiosissime eam commendat. Cum vero quæpiam adnotata comperi de supplicum moribus, hic transponere curaui. Cœlius enim *libro antiquarum lection.* 8. *cap.* 39. *in fine*, de iis ait: ad supplicantium ritũ spectant, quæ in Græcorum Commentariis obseruata nobis sunt: Veteribus, inquiunt, diu receptissimi fuit moris, vt supplicantes caput, dextram, genua eius, cui se ingererent supplices, contingerent, non tamen totum caput, sed mentum modo, vt statuere videtur Homerus, vel barbæ meditulliũ, quod probat Euripides, Id vero, quia sit in nobis pars ea principalis, vt in qua rationalis collocetur potentia, dextra vero, quoniam inibi maxima insit ad agendum facultas, genu, propter motus & progressionis necessitatem. Tria vero hæc, symbolice consensum, actionem, progressum ad ea, quæ peterentur, præstanda, complecti videntur, & velut auguria sunt supplicandi apud Persas, quæ omitto.

Refert Aulus Gellius *noctium Atticarum, lib.* 13. *ca.* 11. quod numerus conuiuarum incipere debeat à gratiarum numero, hoc est, à tribus, & progredi ad Musarum, id est, ad nouem, vt cum paucissimi conuiuæ sunt, non pauciores sint, quam tres, cum plurimi, non plures, quam nouem.

TRigesimaoctaua consideratio sit de tribus temporibus, præterito, scilicet, præsenti & futuro, quod sit excellentius. Nam, vt dicit gloss. *in proœm. Institutionum.* §. 1. *in gloss. prouidentia*, triplex est hominis status: Memoria præteritorum, scientia præsentium, & prouidentia futurorum. Vnde Seneca *li. de formula honestæ vitæ.* ait: Si prudens est animus, tribus dispensari debet temporibus; præsentia ordinando, futura prouidendo, & præterita recordando. Nam qui nihil de præterito cogitat, perdet vitam: qui nihil de futuro præmeditatur, in omnia incautus incidit. Ideo in animo nostro futura mala & bona proponi dicũtur, vt illa sustinere possimus, & ista moderare. A præterito vero, nulla est potentia, cum factum non possit non esse factum, *l. in bello.* §. *facta.* *ff. de cap. & postlim reuersis.* Et hoc solo priuatur Deus; quia non potest facere præterita non fuisse, gloss. *in verbo restitui, in l. vnica C. de raptu virgin.* vbi refert dictum Augustini, ita dicentis: Sed corruptè allegat: quia est dictum Hieronymi, secundum text. quem allegat ad hoc *in cap. si Paul.* 32. *qu.* 5. vbi dicit: *Audacter dicam, cum omnia possit Deus, suscitare virginem non potest post ruinam.* Et ita dicit textus *in dict. l. vnica*, quia virginitas vel castitas corrupta restitui non potest. De præsenti autem non habemus. Nisi *Nunc*, vt dicunt Philosophi. Ideo videtur, quod futurum sit excellentius, quoad viuentes: sed cum nihil sit incertius eo, cum nihil sit incertius hora mortis, *l.* 1. *ff. de cond. & demonst.* Et etiã scribitur *Mat.* 24. *Marc.* 13. & *Luc.* 12. Dico igitur vobis, vigilate, quia nescitis diem, neq; horam. Imo futura sunt incerta apud hominem, *l. sed & si restituatur.* §. *fin. ff. de iudiciis.* Faciunt, quæ scribuntur, *Eccles.* 8. 9. & 10. Ideo videtur non esse considerandum, nec ita extollendũ, sicut præsens, vel præteritũ, quod est certũ, *l. quia præsens. ff. si certum petatur.* Et dicit tex. *in cap. si quis autem. de pœn. distinct.* 7. *Tene certum, & dimitte incertum.* Et pro incertis, à certis recedendum non est *c. fin.* 30. *quæst.* 5. *l. continuus.* §. *si pater. in l. fin. ff. ad Trebellian. l. adoptiuus.* §. *contra, in fin. ff. de ritu nupt.* Et in incertis locus est coniecturis. *cap. ad audientiam. Extra. de homicid. l. continuus.* §. 1. *ff. de verborum obligat.* Et inter omnia ea, quæ sunt de præcedenti, ideo excedere videntur omnes res huius mundi: sed illud tempus præsens labori impendendum est, & ad bonum, iuxta illud Pauli *ad Galatas* 6. Dum tempus habemus, operemur bonum. Dicit tamen Lucas de Penn. *in l.* 1. *Cod. de agricol. & censit. libro vndecimo*, quod inter cætera memoria rerũ gestarum perutilis sit, multitudinẽ enim scientiæ desiderat, qui scit præterita, *Sapient.* 7. Et in aliis negotiis, quæ ingenio exercentur, in primis magno vsu est memoria gestarũ rerum, vt ait Sallustius *in prologo belli Iugurthini.* Nec dispar ædificatio oritur ex memoria virtutum, vt ait

Gregor.1.*Dialogor.* De his vide Senecam, in loco ante allegato, recitatum per eundem Lucam de Penna *in l.1.C.de conditis in publicis horreis, li.10.* Ad hæc enim tria potissimum vita sapientis est dirigenda: vnde Bernardus:

Per tria tempora se dispenset mens sapientis:
Præteritum, præsens, posteriúsque sequens.
Præteriti recolens, quæ sunt ventura videto.
Quæ præsentia sunt, cum ratione gere.
Prodit enim vitam, qui negligit anteriora,
Spernens ventura, captus vbique ruit.

Nam tela præuisa minus lædunt. Si hic specialiter describere vellem omnes excellentias præteriti temporis, quæ antea factæ fuerunt; non sufficerent decem volumina: sed, quoniam omnia tendũt ad finem æternæ beatitudinis, quæ est futuri temporis, cũ omnia excellat, vt dicit Petrus Venerabilis *in suis Epistolis*, ideo nihil est laudabilius: cũ tali tempore, vt habetur *Apocalypseos* 21. Absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum, & mors vltra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra; quia prima abierunt: ideo merito pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius, beatarum animarum dotes erunt pro fide, visio Dei clara; quoniam secundum Ioann.1, *Epistol* 5. videbimus eum, sicuti est. De qua excellentia gloriæ visionis Dei, dixi supra in hac parte, in secunda consideratione. Pro spe, tecta tentio; quoniam, vt habetur *Sapient.*3. Tunc spes illorum immortalitate plena est: pro imperfecta dilectione Dei & proximi, inerit feruentissima, de quo *Sapient.*5. Ecce computati sunt inter filios Dei. Dotes vero beatorum corporum erunt quatuor, de quibus Apostolus 1. *ad Corinth.*15. Quæ non potuerunt esse de tempore præterito, nec possunt esse de præsenti, quoniam, vt habetur *Esaia* 64. & 1. *ad Cor.*2. Nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Hinc Plato in Phædone, multa de excellentia beatitudinis futuræ, quæ erit in patria cœlesti; & Aristoteles, quos recitat Campegius in tractatu de vita supercœlesti, vbi ample vide, de beatorum & cœlestis patriæ gloria & beatitudine.

TRigesimanona consideratio erit de annis, cum habeamus plures annos, vt dixi *in comment. nostris super consuetud. Ducat. Burgund. in §.8. in gloss. dedans l'an, tit. Des Iustices* de quibus ibi vide. quia nõ transporto. Licet ibi fiat mentio de anno fœlice, de quo habetur *in l. vnica. C. de oblat. votor. lib.*12. Et dicitur annus fertilis, & abundans, quo anno debent fieri dona, & oblationes Principi. Alius est annus magnus, de quo habetur *in hist. schol. in c. cœpit Noë in fi.* Alius est annus iubilæus, de quo habetur per Ant. Flor. *in 1. part. sua sum. tit.* 10. *c.*3. *§. fin.* vbi de eo. Et iste videtur excellentior, propter eius vtilitates, de quibus ibi, & per Io de Turrecr. *in c. quis aliquando. §. item in Leuitico, de pœn. dist.*1. Sed videtur, quod annus natiuitatis Christi sit excellentior, qui sit transactus vsque nunc ab initio mundi, cum dicatur annus gratiæ. Est & alius annus magnus & maximus, de quo Censorinus *in libello suo, de die Natali, c.*15. Item & est annus vertens, vt per eũdem ibi, *c.*16. *& in c. seq.* fit mẽtio de annis Romanis. Sunt & alij anni, de quib. Luc. de Penn. *in l. siue ex pratoriano. in 2. col. C. de execu. & exactorib. lib.*11. vbi dicit, quod sit annus naturalis, de quo dixi *in dictis com.* Vsualis, qui est à Ianuario vsq; ad sequẽtem Ianuariũ. & hoc apud Latinos, eò, quia Ianuarius dicitur, à ianua anni, *c. ieiunium, 2.77. dist.* vt dicit idẽ Luc. de Penn. *in l. placuit. C. de coll fund. patri. lib.* 11. & dicam, *in consid. sequ.* Legitimus est, ab Aprili vsq; ad aliũ Aprilem, secundum lunationes, & hoc apud Hebræos & Græcos, *d. c. ieiunium.* Ceremonialis est de festo ad festum, & hoc apud omnes gentes, *de consecrat. distinct.* 3. *cap.*1. *& in d. l. ex pratoriano.* Idem Lucas ponit, quomodo annus à diuersis diuersam sumat inceptionẽ, & licet Christiani ab incarnatione Christi computent annos Christi, vt patet in text. *cap.* 1. *in prin.* 23 *dist.* & ista computatio ita sit facienda, vt not. Archid. *in c.*1. *in prin. de relig. domib. lib* 6. Tamen in aliquibus regionibus à natiuitate computantur, vt in Romana Curia, vt *in decis. Rota. decis.* 50. *in nouiss.* Sed nota perpetuo, quod secundum cursum Franciæ, Angliæ, annus incarnationis non incipiat post annũ natiuitatis. sicut secundũ Romanæ Curiæ; sed post annũ resurrectionis Christi: & hoc voluit dicere decisio dominorum de Rota, *n.*11.8. *in nouis.* Et de annorũ calculatione, diuersitate, & diuisione, optime tractat Philipp. Bergomas, *in supple Chron. li.*8. & qui primi constituerint annum, & quod alij alium habeant, & quis inuenerit hunc annum, quo vtimur, aut menses, de his vide Polydorum *de rerum inuentor. lib.*2. *cap.*4.

QVadragesima consideratio erit de quatuor temporibus anni, sc. vere, æstate, autũno, & hyeme, & quod istorum præcellat. Primo glo. *in l.1. §. æstatem. in verb. autumn. ff. de aqua quotid. & æstiu.* dicit, quod quatuor sint anni tempora. Hyems, quæ incipit medio Nouembris, & durat tribus mensibus; Finita hyeme incipit ver, & durat tantundem, simili computatione habita; Postea æstas, quæ similiter computatur; Postea autumnus. Et vltra dicta gloss. (sed hoc generalius) dicit secundum textum ibi, quod quandoq; annus dicatur habere duo tempora, sc. hyemem, & æstatem: & durat quodlibet tempus senis mensibus. Et incipit æstas ab æquinoctio vernali, & finitur æquinoctio autumnali, & hyems aliis senis mensibus, & facit etiam tex. *in l.1 § æstas. ff. ne quid in flum. publ. vbi etiam glos. in verbo, refertur.* idem refert; sed vltra addit, quod æquinoctium autumnale sit in nocte S. Matthæi, & sic decimo die, exeunte Septembri. Sed vernale, decimo die, exeunte Martio. Et, vt ibidem dicitur, æquinoctium vocatur, quia dies & noctes coæquantur, quod bis in anno contingit, scilic. in autumno & vere. Et quando incipiant hæ quatuor partes anni, ex versibus sequentibus videri potest.

Dat Clemens hyemem, dat Petrus, ver, cathedratus,
Æstuat Vrbanus, autumnat Bartholomaus.

Cœlius *lib. antiq. lection.* 16. *cap.* 37. dicit: ver esse tẽperatum & saluberrimum; sed autumnus acutissimos morbos & exitiosissimos, quia in ipsammet temporis vim & naturam agit, importat: siquidem ver maxime temperatum, modificatúmque est; Per autumnum vero, primum quidem eadem die modo frigus, modo æstas, antepollet; tum autem insequitur æstatem, in qua plerunq, succi torrentur, interdum vires debiles extiterũt: Porro non ob id solum noxius autumnus censetur, verumetiam quod antea euocati ad cutem, reflatique succi, per autumnum, ab aëris circumcurrentis frigiditate in profundũ subintrant, coguntúrq; sed hæc cũctis hominibus indifferenter eueniũt, at iis, qui non recte victitant, neq; cupiditatum dulces insidias, reliquásq; omnes exuunt passiones, seu corollarium obuenit ex fructibus detrimentum, quorum præludio gustandorum pellecti, quibusque large ingestis, malis succis implentur. Cæterum, cum eiusmodi fere censeatur autumnus, tabidis tamẽ officit potissimum: hoc Hippocratis corroboratur sententia: Autumnus,

Autumnus, inquit, *tabidis malus est.* Quod ideo putatur dictum, quoniam hoc morbo affecti, imperfectũ, nudumq; præsidiis naturalibus, id est, carnium inuolucro exutum, obtinentes corpus, assidua iniquitate aeris offenduntur: nam & tabidis spiritus vitalis, viresq; naturales debiles fiunt. Verùtamen de hoc Hippocratis loco ambigunt peritiores, an tabescentes eos modò intellexerit, quos tabe prehensos pulmonis exulceratio infestat, an omnes vtcunque absumptos, seu languidos, ægrotos, & male se habentes.

Autumnum tamen dici putat Festus, quod tum maxime coactis fructibus, hominum opes augescant. Vnde Claudius in Proserpinæ raptu.

Hic tibi sacra datur, fortunatumq́, tenebis
Autumnum, & fuluis semper ditabere pomis.

Etiam excellentia illarum quatuor partium anni considerari potest, ex æquiparatione, & conuenientia, quæ fit de his ad quatuor elementa: de quibus *in hac parte supra, in 12. consider.* Quoniam ver est pars calida, & humida, & conuenit cum elemento aeris, & cum humore seu complexione sanguinis, & sole ingrediente arietem, incipit ver. Æstas vero est calida, & sicca, & conuenit cum elemento ignis, & cum humore, seu complexione choleræ, & sole ingrediente cancrum æstas incipit. Autumnus est frigidus, & siccus, & habet conuenientiam cum elemento terræ, & cum complexione Melancholiæ. & incipit, quando sol ingreditur libram. Hyems vero est frigida, & humida, & conuenit cum elemento aquæ, & cum complexione, seu humore phlegmatico: & est, sole ingrediente capricornum, vt de prædictis per Archid. Card. & Dominicum *in c. statuimus. 76. dist.* Ideo ex prędictis, cum aer sit nobile elementum & excellens, etiam complexio sanguinis sit nobilior, vt dixi *in hac part. consid.* Ideo videtur etiã, quod ver sit nobilior pars anni, & est in se tempus: temperamento attinens, vt vult Galen. *in lib. de complex.* & de prædictis quatuor temporibus scribitur *in lib. de regimine sanitatis, in vltimis versibus.* & ibi *comment.* magistri Arnaldi de Villanoua.

QVadragesimaprima cõsideratio erit de mẽsibus, quis inter duodecim anni menses sit primus, seu principalis. Nam vt primus annus Alexandri M. dicitur primus annus regni Macedonum, licet ante eum fuerint plures reges in Macedonia: sed hoc fuit propter facta nobilia Alexandri: sic etiam primus mensis anni apud Hebræos, Martius dici potest, propter exitum eorum de terra Ægypti, in illo mense: iuxta illud quod habetur *Exod.* 12. Dixit quoque Dominus ad Moysem: Mensis iste vocabitur principium mensium, primus erit in mensib. anni. Et ita dicit Nico. de Lyr. *Gen. 7. vers. anno sexcentesimo vitæ nostræ mense secundo.* vbi etiam dicit, quod secundum Rabi Eliezer. & sequaces Hebræos, primus anni mensis dicebatur, September, ex quo in mense illo, sunt perfectæ arbores in fructibus, sicut etiam mundum fuisse creatũ in illo mense dicebant: quia in eo principio, inceperunt anni, & menses: licet Rabi Iosue. & sequaces aliter dicerent: & de hoc habetur *in c. huius obseruantiæ vtilitas. 76. dist.* sed vt dicunt Bald. *in vsibus feudor in tit. hic finitur lex, deinde consuetudines Regni incipiunt §. hu.* & Andr. Siculus *in rubr. de constitut. in 1. col.* in mense Martio, Deus creauit hominem. & dicit Bach. quod pro hoc faciat text. *Gen. 1. cap.* ibi, *& protulit herbam virentem.* & Latini, secundum antiquam computationem, incipiebant annum à Martio, vt dicit gloss. 1. *in cap. ordinationes. 75. distinct.* & gloss. 1. *in versi. certam diem. in clem. vnica. de reliq. & vener. sanctor. §. licet igitur.*

Vnde autem Menses nomina sampserint, scribit Io. Laziardus *in suo epit. histor. vniuersal. lib. 1. c. 39.* Censor. *in suo libello. de die natal. cap* 18. vbi etiam ponit mensium duo esse genera: nam alij sunt naturales, alij ciuiles: Naturalium autem partim Lunæ esse dicuntur; Secundum Solem fit mensis, dum Sol vnumquodque in zodiaco orbe signum percurrit: Lunaris autem, est temporis quoddam spacium, à noua Luna. Ciuiles menses sunt numeri quidam dierum, quos vnaquæque ciuitas in instituto obseruat: vt nunc Roma à cal. in calen.

Naturales, & antiquiores, & omniũ gentium communes sunt: Ciuiles verò posterius instituti, ad vnam quamque pertinent ciuitatem: qui sunt cœlestes, seu Solis, seu Lunæ, nec peræque inter se pares sunt, nec habent totos; quippe Sol in Aquario moratur dies circiter vnde 30. in pisce fere 30. in ariete 31. In geminis prope 32. & sic in cæteris inæquabiliter, sed vsque adeo, non totos dies in singulis, vt annum suum, id est, 355. dies & portionem, nescio quam, adhuc Astrologis inexploratam in 12. suos diuidat menses; Luna autem singulos suos menses conficit diebus vnde triginta circiter, & dimidiato. Sed & hos inter se dispares, alios longiores, alios breuiores.

At ciuitatum menses, magis numero dierum inter se discrepant: sed dies vbique habebant totos. Apud Albanos, Martius est sex & triginta, Maius duodecim, Sextilis, hoc est, Augustus, duo de triginta, September 16. dierum, Quintilis, id est, Iulius, dies habet 36. October 32. idem October apud Aricinos 39. Minime videntur errasse, qui ad Lunæ cursum menses ciuiles accommodarunt, vt in Gręcia pleraque, apud quos alterni menses ad 30. dies sunt facti. Maiores quoq; nostri idem sunt æmulati, cum annum dierum 360. habent; sed Iulius Cæsar, cum videret hac ratione, nec ad Lunam menses, vt oportebat, neque annum ad Solem conuenire, maluit annum corrigere, & sic etiam menses, vel cum veris illis solaribus, & si non singuli, tamen vniuersi ad anni finem necessario concurrent. Hæc Censorinus, *vbi supra.*

QVadragesimasecunda cõsideratio erit de diebus. Vnde de his vide, quæ dixi *in comment. nostr. super consue. Ducat. Burgun. in tit. des iustices. §. 8. in gl. in verb. & iour.* Sed, vt ait Censorinus *in die natali, cap.* 19. Dierum quidam sunt naturales, & alij ciuiles. Naturalis nempe dies, est tempus ab exoriente sole, ad solis occasum, cuius contrarium tempus est nox, ab occasu solis ad ortũ. Ciuilis autem dies vocatur tempus, quod fit vno cœli circumactu, quo dies verus, & nox continetur; Huiusmodi dies ab Astrologis & ciuitatibus quatuor modis diffinitur. Babylonij quidem à solis exortu ad exortum eiusdem, diem statuerunt; at in Vmbria plerique & Arabes, à meridie ad meridiem; Athenienses autem ab occasu solis ad occasum cæterum Romani (vt & in tota Francia obseruatur) à media nocte ad mediam noctem, diem esse existimauerunt, *vt in l. more Romano. & ibi notat gl. ff. de feriis. vt in c. consuluit. §. penult. ff. de off. de legat.* vbi dicit text. quod secundum consuetudines & constitutiones legitimas, more Romano, dies à medietate noctis incipiat, & in medio noctis desinat subsequentis. In horas 12. diuisum esse diem, noctemq; in totidem, vulgo notum est. In his horis quatuor & viginti, qui nascuntur, eundem diem habent natalem. Sed hoc, scilicet, dictam diuisionẽ diei, credit Censorinus Romæ post

reperta solaria obseruatum. Quorum antiquissimum, cuius fuerit inuētū difficile est perquirere. Alij enim apud eundem, Quirini primum statutum dicunt; alij in Capitolio, nonnulli ad ædem Dianæ in Auentino. Illud tamen satis constat, nullum in foro prius fuisse, quam id, quod M. Valerius ex Sicilia aduectū, ad Rostra in columna posuit. Quod cum à climate Siciliæ descriptū ad horas Romæ non conueniret, L. Philip. censor, aliud iuxta posuit, & constituit. Deinde aliquanto post P. Corn. Nasica censor, ex aqua (prout fortè vidi ex minutissima arena) fecit horarium, quod & ipsum ex consuetudine noscendi à sole horas, horarium cœptum est vocari. Horarum tamen nomen, non minus ann. 300. Romæ ignoratum esse credibile est. Nam in legibus duodecim tabularum, nunquam nominatæ horæ inueniuntur: sed alias, & aliter partes diei & noctis nomina sortiebantur, vt ibi Censorinus, & quomodo primitus diuidebantur dies, ac noctes, tractat Polyd. *de inuentor. rer. lib. 2. cap. 6.* sed de horologio vide infrà *in consid seq.*

Sed de septem diebus, de quibus habetur *Gen. 1.* videatur Picus Mirandula. *in suo Heptaplo, de opere sex dierum.* Et omnes fere Doctores Theologi, *Genesis 1.* qui declarant opera illorum sex dierum, & excellentiam vniuscuiusque.

Sed cum vlterius non intendam in sequentibus multum insistere, cum jam mihi generetur fastidium, ex prolixitate huius operis, & propter impedimenta, quæ mihi singulis diebus obueniunt. Ideo breuiter concludendo dico: quod dies Dominicus sit inter alios, & supra venerandus: tum, quia mundus eo die sumpsit exordium, *Gen. 1.* Et in hac, per resurrectionem Christi, & mors interitum, & vita accepit principium, vt dicit. tex. *in c. quod die dominico. 75. dist.* Et quicquid à Domino insigne constitutum est, in huius diei dignitate est gestum, vt ibi dicitur: & per Io. de Turrecr. qui etiam feriam quintam laudat: cum illa die Christus in cœlum ascenderit, vt *in c. seiun. de consecr. dist. 3.* & in corpus suum panem transsubstantiauit, & semetipsum comedendum discipulis dedit, & pedes discipulorum lauit, *vt per gl. in c. de pœn. de consecr. dist. 3.* Sed quicquid sit, dies dominicus vltra alios venerandus.

Hinc est, quod propter resurrectionem Christi, (ex qua est dicta dies dominica) ab illo die, vsque ad Pentecosten, dicantur dies Lætitiæ: Io. de Turrecr. *in ca. igitur 76. dist.* Imo etiam illo die natus est Christus in mundo, vt dicit Ant. Flor. *in 2. par. suæ sum. tit. 9. ca. 7.* §. 4. Ex quo ibi dicit, quod illa dies sit multum priuilegiata. Illo enim die dominico nihil est agendum, nisi Deo vacandum: nulla operatio in illa die sancta agatur, nisi tantum hymnis, & psalmis, & canticis spiritualibus dies illa transigatur, vt dicit text. *in c. ieiunia. de cōsecr. dist. 3.* Ideo die dominica iubemur ab omni illicito opere abstinere, vt mercatū in eo non fiat, neque placitum, neq; iudicium, neque iuramentum præstetur, nisi pro pace, vel alia necessitate, *cap. 1. Extra de fer.* Nec alia tractari potest, nisi pietas hoc suadeat, *cap. fin. eod. tit.* secundum Luc. de Pen. *l. vnica. C. ne opere a collect. exigant.* Et ibi ponit, an aliqua opera exerceri possint illo die, & quæ. Et Episcopus illo die in ecclesia sua esse debet, *c. episc. ea. dist. 3.* Et ille dies semper pro festo est obseruandus, vt habetur *in c. sabbato. de consecr dist. 3.* vbi dicitur, omnem diem dominicum ob reuerentiam resurrectionis Domini nostri Iesu Christi, esse celebrandum, prout & celebramus. Et cur dominicum diem loco sabbati celebremus, refert Cælius *lib. antiq. lect. 7. cap. 64.* & *in cap. praced.* cur Hebræi obseruent diem sabbati.

Isti duo dies, scil. resurrectionis Christi, & natiuitatis Domini multū extollūtur, venerantur, & solennizantur ab Ecclesia. Cum in eis cantetur, videlicet in die resurrectionis Domini: *Hæc est dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea.* Et in die natiuitatis: *Hodie illuxit nobis dies redemptionis nouæ, reparationis antiquæ, fœlicitatis æternæ.* Et ob reuerentiam festi dictorum dierum, licet pœnitentiam publicam agentib. in talib. dieb. & non aliis diebus, carnes comedere, saltē in casu posito, *in c. admonere. 24. q. 2.* vbi est casus de Astulpho, qui vxorē suam occiderat. Etiam dies sancta Veneris, in qua passus est Christus, vt dicit Bald. *l. 1. circa fin. C. de nundinis.* alleg. per dom. meum Ias. *in l. in illa stipulat. l. 1. col. 4 ff. de verb. oblig.* vbi videntur innuere, quod occidens hominē tali die, grauius puniri debeat: quia propter magnam & feruentiorem deuotionē Christianitatis, talis dies est solemnis: vnde quia Clotarius, Rex Franciæ tali die Veneris sancta, occidit Gualterum Iuetoti dominum, ipsius hæredes ab omni Francorū Regum ditione liberati fuerunt, & eius Terræ, seu Signoriæ possessor, Regem se Iuetoti, sine controuersia nominauit. Hæc Gaguin. *in Chron. Francor.* Item dicit text. *in l. dies festos. §. 1. Cod. de fer.* Quod dies dominicus semper honorabilis sit & venerandus. Et facit text. *in d. c. 1. & vltim. extra de fer.* vbi dicit text. quod talis dies cum omni veneratione sit obseruandus. Et sic patet, quod iure ciuili, & canonico, huius diei ampla veneratio sit inducta. Cælius *lib. 8. suarum antiq. lect. c. 9.* refert aliquos dies, secundum superstitiosos, esse felices, & alios infelices aliquos esse obseruandos, alios vero minime: idem etiam *li. 9. cap. 55.* dicit, sextum Thargelionis diem fuisse Græcis auspicatissimum. Bernardus Doctor mellifluus, Burgundus, plura de gestis die annuntiationis beatæ Mariæ virginis, hoc est, feria 6. his sequentibus versibus exprimit:

Salue festa dies, quæ vulnera nostra coerces:
Angelus est missus, & passus in cruce Christus.
Est Adam factus: & eodem tempore lapsus.
Ob meritum decimæ cadit Abel fratris ab ense.
Offert Melchisedech, Isaac supponitur aris,
Est decollatus Christi Baptista Ioannes.
Est Petrus captus, Iacobus sub Herode peremptus:
Corpora sanctorum cum Christo multa resurgunt.
Latro dulce tamen per Christum suscipit, Amen.

Et hos versus refert Philip. Berg. *in lib. 7. sui suppl. Chronic. in princ.* Illa etiam die, vt dicunt, nonnulli innocentes mortui sunt, Dauid occidit Goliath, & Dauid mortuus est: etiam Moyses, & Helias cum 30. Prophetis occisus est, etiam virgo Maria in cœlum assumpta est.

QVadragesimatertia consideratio de horis inuestigat, quæ illarum sit melior, & excellentior. In primo aduerte, quod dies naturalis habet 24. horas: dies vero artificialis habet 12. vt ample dixi *in commen. meo super consuet. Ducat. Burgun. titul. des iustices. articul. 8. in gloss & iour. & supra in praced. consider. in prin.* ideo non repeto. Sed pro materia dicit Paulus Iurisconf. *in l. 2. ff. de verb signif.* Cuiusque diei maior pars est horarum septem primarum diei, non supremarum: & vt dicit ibi gloss. magna: est ergo maior diei pars prima, licet sit minor: est ergo maior pars diei, non spacio, sed vsu, & vtilitate, & laboribus hominū competentior, *vt l. 2. in fin. ff. de annuis legat.* Nam in ipsis primis horis diei, vel post somnum, ingenium acutius est, & cum quis est recens, melius operatur. vt dicit

dicit glo. *in verbo, indefesso. §.sed cum sit,in 2.constitut. Cod.* & est ratio, secundum Martinum *in d. gloss.magna.* quia difficilius ascendit sol mane, quam descendat post meridiem, iuxta illud; *Ardua prima via est.* sed ignis facilius ascendit, cuius natura est ascendere in altum: sed illa ratio Martini non est bona, secundum Bart. ibi, quia sol non mutatur suo circulo plus vna vice, quam alia, & ideo alia præcedens ratio est vera: quia competentior est laboribus hominum, & vsu vtilior: quia dum quis surgit mane, non est amplius fessus animo,nec corpore. Ideo mane maiorem laborem sufferre potest,nec eum recusare honeste valet. Vnde memoria matutina dici solet, quod firma constansque sit, ac eorum,quæ semel apprehenderit, retinentissima, siquidem syncerius cohærentiúsque adglutinantur,quæ proferente se die percipimus;quo iam auctiore, subsultat virtus ea, hebescitque: testis est Cælius *li. antiquar. lect.*11.*ca.*8.*& in princ.*& vt ait Seneca *epistola ad Lucillium* 122. naturam sequentibus omnia facilia sunt & expedita, & ibi ample de his,qui officia lucis noctisque peruertunt. Quid autem sit, hora duodecima ædificare, & de horarum ratione disserit copiose idem Cælius *lib.lect.antiq.*7.*capite* 9.

Astrologi dicunt,quod horarum aliæ sint masculinæ,aliæ autem fœmininæ. Masculina,vt prima,fœminina, vt secunda, masculina iterum tertia, & quarta fœminina:& sic de singulis, sicque succedunt per ordinem vna, sc. masculina, alia fœminina, vsque ad finem diei & noctis: & quia in omni genere masculus est dignior fœmina, vt dixi *supra in* 4. *consid.præced. partis.* ideo dic. quod masculinæ sint digniores.

Hic de horologiorum laude dicendum foret, quo nihil iucundius,aut admiratione dignius reperiri potuit.& quo nobis,& si occultato sole,& per tintinnabulum seu campanam: sua, vt videtur sponte sonans, horæ nobis nuntiantur: vnde quantum, vel ad vsum vitæ, vel ad animum excolendum vtile sit, probe iudicabitis. Pauca ideo, aut nihil de eo dicenda sunt, cum apud Scriptores non fiat mentio, saltem de illo, quo vtimur, licet de solario aliquid tetigerimus in præcedenti consideratione, quod sit locus,in quo horæ ad Solem conspiciuntur, & plurimum fit apud nos in tabulis lapideis aut ligneis,aduersis Soli per diametron, hoc est, per lineas dimetientes & tendentes ad numeros horarum, & in medio est virgula, quæ facit vmbram, secundum ascensum,vel descensum Solis,& supputatur hora secundum quod fit vmbra Solis supra lineam. Primus vero Romæ hoc statuisse dicitur, L.Papyrius Censor, ad ædem Quirini, ante 12.annos, quàm cum Pyrrho bellatum est. Nam prius tantum ortus, & occasus Solis nominabantur, post aliquot annos, adiecto meridie. Plenius tamen si velis scire, quis horas primum ordinauerit,aut horologia diuersi generis inuenerit: vide Polydorum *de inuentoribus rer.li.*2.*cap.*5. refert tamen Franc.Patritius *li.*2.*de inst. Reip.t.*9.quod Anaximander Milesius,Thaletis discipulus, primus horologia inuenisse dicatur.

QVadragesimaquarta consideratio erit de potentiis animæ sensitiuæ, quæ sũt quinq; exteriores: videlicet quinq; sensus, puta, visus,auditus,olfactus, gustus, & tactus,quis illorum sit excellentior:& dicit Luc.de Penn. *in l.nemo carcerem. de exact. trib.lib.*10. Sensus est per corpus ad animam commeans mentis stimulatio;Item sensus est rei cuiusq; inuentio.Et sensus ad naturam refertur,& intellectus ad artem.

Et inter istos quinque sensus,visus est excellentior: de cuius excellentia ample August.*de Trinit.lib.*11.*& Margarita Philosophica lib.*10. *tractat.*2. *c.*5. *vsque ad* 15. Et iste sensus visus est communior, ita quod possit adaptari in attestationibus, vt tenet gl. *in verb.quæ nouerunt. in cap. testas.*3.*qu.*9. & dicit Bald. post Cyn. & Bart. *in l.testium.in* 3.*col.C.de testibus.* quod nomen visus sit generale,pro omni sensu;& est ratio;quia nomine visus, continetur discretio, quæ inest cuilibet sensui, vt dicit eam Ant. de Butr. *in cap. cum causam. Extra de testibus.* Vnde potest dici,quod visus sit sicut genus, quod repræsentatur in qualibet specie sensuum;& ideo dicit Bald. *in d.l.testium,in* 3 *col.versic.*2. *quæro. quid si testis.* quod istud nomen visus probet non solum in eo, quod videtur,sed etiam in eo,quod per aliam discretionem sentitur;quod tamen dicit esse verum, quando visus & alius sensus est coniũctus; secus si omnino discretus:quia de vno separatorũ non infertur ad aliud. De hac materia amplissime per Fel. *in c.cum causam. col.*6.*in* 2.*conclus. Extra de test.b.* Faciant,quæ dicit Alex *in consil.*43.*in* 4 *vol.* Et oculi dicti sunt, quod occulant lumen,vel occulant sensum. Inter omnes autem sensus corporis, viciniores sunt animæ: ex quo merito sub sensu visus omnes sensus corporis intelliguntur, atque continentur. Ita tenet Luc. de Pen. *in l.si ea cæcitate. C qui morb se excus.lib.*10. *& in l.nemo. C.de re milit.lib.*12. & Archid.*in c.nec solo.*32.*q.*5. vel secundum Lucam de Pen. *in l. infamia. C.de decur.li.*10. Oculi dicti sunt, quod eos ciliorum tegmina occultent,ne incidẽtis iniuriæ offensione lędãtur:vel oculi dicti sũt: quia occultũ lumen habent, id est,secretum,vel intus positum. Vnde ait Polycr.*de nugis curialium, li* 5.*cap* 3. videndi nomen,ad appellationem vtriusque naturæ adaptabis. Et Hieron.*super Ierem.*43. Per omnes sensus ad iudicium animi & intelligentiã peruenitur,sed magis mẽte retinetur,quod oculis cernitur.Vnde Fulgentius:Visus reliquos quatuor inspicit sensus: qui etenim clamat,videt,& palpanda notat, & gustanda aspicit, & odoranda intendit.Et Isidor. *cap.*1.dicit, quod visus dicatur,quia viuacior dicitur aliis sensibus, ac præstantior siue vberior,& amplius viget,inter cætera mentis officia: vicinior est enim cerebro, vnde omnia emanant. Est enim vicinior animæ, vt dictum est, secundum Luc.de Penn. in *d. l.infamia* & per eundem in *d.l.ea cæcitate.* qui dicit, quod totius corporis humani debilitas sit, oculos perdidisse. Et idem in *d. l. infamia.* refert, vt prædixi,quod in oculis omne mentis iudiciũ sit,vnde animæ perturbatio in oculis apparet, vel hilaritas. Hinc est,quod proprie illud scire dicimus,quod sensu visus accipimus, *l.*2. *§. item Laben. ff de aqua plu. arc.* & dicit idem Lucas in *d.l.ea cæcitate.* & Archid. in *d c. nec solo.* quod quintuplex sit oculus,sc.corporis, sensualitatis,rationis,diuinæ contemplationis,& administrationis,de quibus ibi.Et aduerte,quod propter nimiam senectutem quis perdat lumen oculorũ, & cæcus efficiatur, vt legitur de Iacob. *Genes.*48. & legitur idem de quodam Propheta, 3. *Reg. c.* 13. & de Isaac,*Gen.*27.& de Elia,1.*Reg.c.*4.

De oculorum mira, & excellentissima constructione,Cælius ornatissime & copiosissime agit *lib suarum antiquarum lect.*2.*c.*28. vbi inter alia dicit:quod oculi sint partes totius corporis preciosissimę.hi oculi profecto lucis vsu,vitam à tenebris & morte mihi discernere videntur:nam quam miserum,quamq; funestum est cæcitas malum?Cæcum postulare non posse,Iureconsulti statuunt,quod insignia magistratus videre,ac reuereri nequeat,Senatorium tamen ordinem retinere.Appij cæci exemplo:ad nouum vero magistratum

aspirare, omnino prohiberi, vt est text. *in l. 1. §. casum. ff. de postul.* Quinetiam, hi arguti nimis, quemadmodum animo affecti sumus, subinde loquuntur: nam, vt imago animi vultus est, ita indices oculi, & propterea à prudentissimis dictum, animum in oculis habitare: quoniam quandoque ardere videntur, quandoque incendi, humescere, cohibere: Hosce duos tãtum contribuit diuina ratio, quod numerus is speciosũ quiddam complecti videatur. Oculum vocat Galenus nũc organum lucidum, nũc solarem animalis particulam, & diuinũ quoque membrum: Et ibi, ex qua substantia sint oculi, & quod obiectum habeant, & ratio, cur splendore nimio facile corrumpatur videndi facultas: & an in oculis proprius insit color, & an in oculis insit naturalis lux: Item, cur ita accensi non satis videant: Et, quomodo oculus dicatur naturæ speculum, sicut speculum artis nuncupatur oculus; Item, cur mens ex oculorum motionibus affectionibúsve deprehendatur; Item, quomodo oculi sint causa peccati. Et *in eod. lib. cap. 26.* ipse Cælius ponit, cur interdum oculi aperiri nequeant.

De sensu vero auditus pauca referre non tædet: cũ in membro corporis nobili concipiantur, puta auribus, quarum iudicium (teste Cælio *lect. antiq. li. 1. cap. 29.*) post celebres autores superbissimum est, & excellens: quia sonum recipiunt, qui natura in sublime fertur: ideo summa prouidentia sunt in prominentibus seu superioribus corporũ partibus constitutæ; In his rectus simplexque meatus primum euadit, mox tortuosus; Inde iuxta cerebrum, in multa & tenuia foramina diducitur, per quæ facultas audiendi est. Auerroes *1. collect.* aurem in osse petroso locatam scribit. Item meatus ille aurium, anfractu est tortuoso secundum Auicen. ne subita aëris irruptio, frigiditate, vel caliditate cerebrũ oblædat, vel soni excessus neruum, quo perficitur auditus conuelleret: nam sonus omnis harmonia quædam est. Nunc vero ambagiosa obliquitas illa, moramento manifesto temperamentum adit. Et ibi, an auditus tantum perficiatur ex aëre intimo, se auribus infundente, seu insinuante. Item, cur in lateribus aures? Ratio, quippe cur aure duplici, simplex tamen hauriatur sonus, est: quod vt in videndi proprietate nerui optici coniunguntur, ne visibilis species delata, fiat duplex; ita & nerui, quibus audiendi facultas percipitur, in origine concurrant; & inde formarum audibiliũ consurgat vnio. Item, quod oscitantes, aut vehementius spirantes minus audiant, ratio est: quia sensorij auditus extremum, partem contingit spiritualem, ac proinde quatitur, mouetúrque cum eadem, cum agitatur spiritus. Item, vt inquit Vlpianus Iureconsultus *in l. vulgaris est. in princ. ff. de furt.* quod, qui aurem alicuius tetigit, totum eum tetigisse videtur. Nonnulli sentiunt per aures etici bilosas cerebri redundantias, & indicio esse colorem eius luteum. Sicuti excremẽtum melancholicum per oculos egeritur, pituitosum & sanguineum per os.

Sensus vero gustus etiam extolli debet, propter membrum, à quo procedit, quod est lingua humana, quæ dupliciter fungitur munere, conceptus animi annuntiando, & saporum vim præsentiendo: proptereaq; à cæteris disparatur, nec similis est: tũ nullus locutionem præstaret articulatam sine lingua: ea namq; conflatur ex literis, quarum enuntiatio plurium obturbata, detruncata, nec intelligibilis præstaretur, ni ad hanc rationem linguam, vt & labra conformasset artificis infinita prouidentia. Hæc Cælius *prædicto lib. 2. cap. 31. & in cap. seq.* de linguæ laude præcipua multa scripsit & recenset, pauca tamen referam. Nam humanæ linguę incomparabile donum est, in quo bonitas infinita, inęstimabili munificentia nos, vt legitimos filios, est amplexata. Quid enim in tot tantisque corporis dotibus, æqua pensandum libra est huius siquidem facultate post mentem, quæ nos ex æquo ferè cum cœlitibus constituit, constat præcipuè illa (vt dictum à Sophocle est) Regina rerum eloquentia. Sunt qui ingeniosè linguam plectri similem prodidere, chordarum vero dentes, nares cornibus, quibus canenti accinitur. Vnde Ambrosius *in hexametro* ait: Plectrum loquentis, lingua est. Item lingua ipsa carnem habet raram, fungosam & mollem vt dicit Auic. Item, & neruorum multitudinem, prout etiam voluit Auerroes: & hoc tam ad motũ quam ad sensum spectantium, necnon venarum arteriarúmque: quando omnium horum magnitudo numerosa linguæ mensuram longè videtur excedere: imo arterias maiores in lingua existere, sicut & in corde, docuit Galenus *in libello qui est de motibus liquidis.* Item: hæc pars aliud habet munus, auctore Lactantio, quod contritos & commolitos dentibus cibos colligit, & conglobatos vi sua deprimit, ac transmittit ad ventrem. Bruta vero etiam lambendo in potu adiuuat. Item, idem Lactantius falli putat, si quis saporis sensum inesse palato arbitratur, quoniam lingua sit, qua sentiãtur sapores, nec tamen tota: nam partes eius, quæ sunt ab vtroque latere teneriores, saporem subtilissimis sensibus trahunt. Plinius tamen inquit: Saporem esse præ cæteris animantibus in prima lingua homini, & in palato, sed & in gustatu, linguæ vice est aquatilibus palatus. Ad hunc vero vsum oportet linguam esse potẽtia humectam, actu autem minime: iudicio esse potest, quod quib. nimio plus arescat lingua, vel humeat non ita sapores valeant percipere. Et humectatio quidem insita interpellat manifestè, quia ipsa primò linguæ tactum præstat, quo occupante, nequit extima aduertere: argumento est, quod qui acrius quippiam gustu apprehenderit, mox non valet aliud sentire. Scitu dignum est, quod gustus exactior est ad peruestigandum. Tactus vero cæteris sensibus hebetior ac materialior. Sicut visus subtilitate sensus excedit omnes, postea vero auditus. Denique placet Auicennæ, ad loquendum videri præstantissimam esse linguam, quæ suos tum longitudinis, tum latitudinis commensus habeat, quæque in apice tenuis & acutior, in radice latior. Tritum est, quod Græci dicunt, oportere esse otiosam linguam, manum vero operatiam.

Sensus verò tactus etiam laudandus est. Cùm ex manibus præcipue percipiat, & manuũ laus præcipua in multis consistit, vt dicit Cælius *lib. antiquarum lectionum secundo*, vbi sic orditur: quis verò eloquentia vel ingenij claritate maiestatem, quæ ex manibus adest homini, dignè valeat exequi? quam aptæ hæ? quamque ad omnem motũ nullo labore faciles? mira est artiũ numerositas, quam membri huius adiumento condiscimus, & exercemus. Taceo pingendi, fingẽdi, sculpendi, nobile artificium. Quid illa musicorum cuiuscũque modi organorum contrectatio scientissima, & maxime diuina? Quid illa substructionum sublimitas, quam elegans, quam scita? Quid vrbium structura in omnibus, vel præstantissima? Quid multiplex agrorũ cultus, quo tot tantisque ad vitam necessariis instruimur? Quid illa indumentorũ varietas? Quæ ornatus excellentia? Iis penetramus in viscera terræ. Metallorum inde vim longe preciosam eruentes. Imo verò, & rerum natura agitur in planum, solo etiam æquatis montibus. Admittuntur maria, repelluntur certis

certis quoque limitibus, & veluti extra præscriptum proferre pedem vetantur obiectis molibus. Penetramus aquarum ima, naturę supellectilem vndique nobis vendicantes: totque modis rerum facies mutatur, camporum dominamur laxitati. Supercilia montium & verrucas, quantumuis senticosas nobis obnoxias reddimus; bestias item omnes terrestres, aquaticas, aereas. Quicquid ferre mundi vastitas complectitur, manuum solertia nostri fit iuris. Quid illa scribendi maiestas; quæ tantarum rerum scientiam nobis comparat, vetustatem propagat, nil finit interire: & quod omnia conterit tempus, nostris cogitur manibus succumbere; quid hoc magnificentius, quid æque mirandum? id esse homini datum, in quod ne mortis quidem rapacitas ius nullum habeat? Quid tot tantarumque legum contexta volumina, quam demum ciuilioris vitæ præferunt eminentiam? Quid dictorum conuentorumque publicis tabulis comprehensa fides, aduersus ingeniorum prauitatem? Ausim dicere (vt referam verba Gellij) seiunctis manibus, non inermes modo nos futuros, sed vel brutis infeliciores. Quem enim vsum rationis habeat, lumen illud diuinum omni ope destitutum? Hi recte mihi fecisse videntur, qui rationis ac sapientiæ ministras esse manus pronuntiarunt. Anaxagoras vero ideo sapientissimum videri hominem dixit; quia manibus foret instructus. Harum multiplex emolumentum, vel tritum Græcis innuit prouerbium, dicens; *Quid enim non efficere valeant manus?* Quid vero artificiosa illa digitorum structura, quodnam ingenium admirando non fatigarit? nescias an venustatis inde maius sit specimen, an emolumentorum amplitudo clarior. maximus est in numero decor, maximus & in gradibus, ac serie. Manuum porro emolumentum duplex, alterum est sensus, alterum vero retentionis. Proinde excogitauit Optimus Maximusque rerum perpensor Deus mollissimam palmam, quo sensus fieret solertior exactiorque. Cutis palmæ, vt author est Auicenna, omni alia cute est temperatior, excepta ea, quæ in extremitatibus digitorũ est, præsertimque indicis. Vnde Galenus 1. *de complex.* ait: manuum interiorem esse complexionis mediæ inter extremitates omnes, hoc est, inter calidum & frigidum, humidum & siccum, durum & molle: veluti ea sit sensibilium corporum regula, & plane sensus instrumentum homini animalium sapientissimo. Indeque pars ea pilis caret, ne hirsuties tactus præstantiam læderet. Aul. Gellius *noct. Attic. lib.* 19 c. 2. referens verba & sententiam Aristotelis, dicit: Ex quinque corporis sensibus duos esse cum belluis maxime communes, quodque turpis & improba est voluptas: quæ ex auditu, visu, odoratuq; procedit: quæ vero ex gustu tactuque est rerum omnium fœdissima, cum hæ duæ bestiarum etiam sint, reliquæ hominum tantum.

Sensus vero olfactus seu olfaciendi potestas videtur minus necessaria ab aliis, vt dicit Cælius *lib. 1. antiquarum lect. c.* 49. Sed de eius laude infra patebit, vbi de odoribus seu medicinis suffitionalibus dicam, in gloss. bo. tamen & perplura idem Cælius *eod. lib. c.* 68. refert de sensuum commoditate & necessitate: quibus insit sensus de origine eiusdem: & *in c.* 50. ponit cur tantum sint quinque sensus: & *in c.* 52. quomodo homo tantum abutatur sensibus omnibus.

Sensus vero interiores sunt quinque, videlicet sensus communis, imaginatiua, æstimatiua, phantasia, quę etiam imaginatiua dici solet, & memoratiua. Horum organa in substantia cerebri subtilissimis secernuntur pelliculis, quæ primum totum cerebrum tribus distinguit ventriculis: quorum anterior, & medius, quoniam maiores sunt, rursus bipartiuntur. Prima portio ventriculi anterioris, organum est sensus communis, & iste sensus communis est nobilior proprijs; quia nobiliori modo recipit & proprius obiecto, vt dicit S. Thomas *in scripto super libro Aristotelis de anima.* Secunda vero imaginatiuæ. prima autem ventriculi medij attribuitur æstimatiuæ, secundæ phantasiæ, posterior vero ventriculus totus memoratiuæ deputatur. Et; quoniam istæ potentiæ sunt multum necessariæ pro arte memoriæ, quam multum commendauit Guil. Leporeus Burgundus *in suo tractat. de arte memoriæ,* quę de illis dixit, hic aliqua inserere curabo cum dictis aliorum circa excellentiam harum potentiarum.

Primo, de potentia memoratiua, quam dicit esse reseruatiuam specierum, siue intentionum, non solum à sensu communi receptarum, quæ excolendo, sicut omnia, augetur, *l. inter artifices in verbo. ingenij ff. de solutio.* &, vt dicit: Potentia memoratiua se habet ad æstimatiuam, sicut imaginatiua ad sensũ communem. Auicenna, cerebrum esse principium sentiendi & mouendi, asserit, temperatumque causam memoriæ afferre. Nam ex cerebro crasso prouenit, debilitaturque memoria. Vnde fit, vt Philosophus dicit, iuuenes & senes esse malæ memoriæ propter nimium in ipsius augmenti & decrementi motum. Sicut enim recordatio motus faciles exigit, sic memoria quietem expostulat, & quiescendo fit sciens. Et magni refert, quali in corpore animi locati sint, hoc prouenienre ex qualitatum dispositione, & nimia frigiditate & humiditate: vnde calidi & humidi facile comprehendunt, sed non diutius seruant. Rursus autem sicci & frigidi tardius concipiunt, sed firmiore res complectuntur memoria, vt etiam hoc habetur *in Margarita Philosophica lib* 10. *tractat.* 2. *c.* 19. Multa enim, vt dicit idem Guil Leporeus, sunt, quæ mentem facilitant, multaque, quæ obtenebrant & confundunt. Nam membrorum compagibus, velut organis, ad operationes exercendas mens vtitur, vnde fit, vt corpore male sano animus hebescat & obtundatur. Ingenia nempe aeris qualitatem sequuntur: dixi supra *in hac parte. in* 16. *consideratione,* in qua de climatibus, vnde refert Cicero Thebanos ingenio fuisse pinguiores, sed corpore robustiores Athenienses vero perspicaciores & acutiores extitisse: ideo; quia crassus aer Thebis, rarior autem & subtilis Athenis erat. Istud aperte probatur *in cap. quia diuersitatem corporum diuersitas sæpe sequitur animorum.* quamuis in gloss. aliter exponat. *Extra de concess. præbend.* promptior contra, vegetior, & acutior redditur, cuius corpus bene compactum est. Quamobrem Thraces ob crassum regionis aerem, quem incolunt obliuiosi, desides, tardi, torpescentes, nulliusque memoriæ censentur esse. Vnde Satyricus patriam veruecum appellat, cum inquit: *Veruecum in patria, crassoque sub aere nati.* Quid tamen discriminis habeat memoria à reminiscentia, ponit ibi, eo; quia memoria est continua obseruatio illius, quod semel apprehensum fuit. Reminiscentia vero est eius, quod, postquam apprehensum est, oblitum fuit, & iterum rememoratum. Cælius vero *lib. antiquarum lectionum* 6. *cap.* 15. dicit. Memoriam aliud esse, & aliud reminiscentiam. Nam est & in brutis memoria: vnde & prudentiam quoque habere in Philosophia prima colligit Aristoteles; Verum imperfectam, sicut & memoriam: in hominibus enim tantum est reminiscentia: ea vero est discursus rerum cum ratione, ab vniuersalibus ad particularia, &

à remotis à sensu, vel indicatio ac recensio eorum, quæ in se memoria seruarit, memoriæ plerunque vegetandæ gratia. Sexto naturalium Auicenna scribit, cognoscere aliquid sibi fuisse, quod iam sit abolitum, in homine tantum est, & in rationali virtute. Memoriæ virtus ex quorundam sententia duplex videtur, facile percipere, diu retinere, illud ex humecta contingit natura, hoc ex sicca: vnde euenit, vt nonnulli facilius discant, quam percepta custodiant. Alij vero secus, vt ad humiditatem vergunt, vel ad siccitatem, propterea Aristoteles, non in eisdem memoria viget ac reminiscentia, sed plurimum ingenio tardi memoria valent: dociles autem reminiscentia, cuius ratio est, vt inquit Sanctus Thomas, & dictum est, quia diuersæ hominum habitudines ad animæ operationes diuersa proueniunt corporis dispositione. Videmus autem ea, quæ difficulter ac tarde impressionem recipiunt, valde perseueranterque eadem custodire, vt est lapis. Quæ vero nullo admittant negotio, non pertinaciter retinere, verum tota facilitate remittere, vt cera aut aqua. Et quia nil prorsum aliud memoria est, quam perceptorum retentio constans, inde est, quod hebetium adminiculatior firmiorque memoria est. Acutorum vero ac velocium imbecillior, ac magis lubrica. Cæterum; in iis reminiscentia longe præcellens, Galenus, post Hippocratem summus artis medicæ in microtechne, cerebrum, tenuitatis contemperatæ esse memoriæ fomitem causamque præcipuam arbitratur; quoniam crassiore parte illa obrepat obliuio, qua humectiore item hebescant sensus, ficciore autem euadant liquidiores. Auicenna item sexto naturalium tradit, quod egregia illis suppetit memoria, quorum animæ multis non distrahunt motibus, nec conuellitur cogitatio. Quę ratio facit, vt pueri, quamuis humectioris sint naturæ, pertinaciter tamen retineant quæ imbiberint simul & propter motus vehementiam, vt voluit diuus Thomas. Nam & quæ miramur, amplius memoriæ adglutinantur, affiguntur que, sicut quæ quadam speciali annotatione notantur, magis commendantur: admirantur autem fere omnia pueri, vt quibus noua sint ac insolita: & hoc est, quod significat Quintilianus, vbi natura esse nos tenaciores, ait, eorum, quæ à teneris annis imbibimus, iuxta dictum Horatij:

Quo semel est imbuta recens seruabit odorem
Testa diu.

Contra vero in senioribus, redundante humoris vi, contingit memoriam esse nullam. Sed & timentibus excutitur memoria, propter frigiditatem humores congelantem, quibus coeuntibus concrescentibusque nulla recipi impressio potest, vnde philosophice ait Virgilius:

Obstupuit steteruntque comæ, & vox faucibus hæsit.

Quod autem Aristoteles inquit, esse memoriã præteritorum tantum; quoniam quę adsint, vel sentire dicamus, vel scire adnectendum est, id ad perceptionem nostram referendum videri, quæ sensimus prius, vel percepimus, siue præsens id est, siue non. Etenim recordari possumus non modo eorum, quæ iam naturæ concesserint, sed superstitum quoque. Diuus August. scribit modo memoriam esse animum, modo ventrem animi, cuius aula sit ingens & valde admirabilis: idem nunc memoriæ cauernas nuncupat, nunc antra vel etiam sinus. Hæc Cælius *d. c. 15. & c. 21. eodem libro 6.* ad memoriam item actio est necessaria, cum, vt dicit ipse Guil. Leporeus: Quicquid natura arteque percipitur, exercitio consummatur. Nam vbi abest exercitatio, ibi aut naturalis, aut artificialis peritia cesset, necesse est, cũ tota virtutis laus in ipsa actione consistat. Et huic sententiæ applaudet Archadius Iurisc. *in l. munerum. 2. §. 1. mixta. ibi, & notando & disputando. ff. de mun. & honor.* Et omne artificium per exercitium suscipit incrementum, vt dicit Iurisconsf. *in l. legatis seruis. §. ornatricibus. ff. de legat. 3.* & facit text. *in l. milites. C. de re milit. lib. 12.* de quo exercitio ibi per Lucam de Penn. Verũ de memoriæ excellentia finiamus cum Cęlio *in d. c. 15. in princip. & cap. seq.* vbi ait: Memoria necessarium maxime vitæ bonum, & thesaurus eloquentiæ, ac tanquam lumen aliquod, res est ex omnibus partibus animi maxime delicata & fragilis, in quam primum senectus incurrit, vt ait Seneca *in proœm. suarum declamat.* ac plurimum authore Plin. deficere tentat & meditatur, vel quieto corpore ac valido, somno quoque serpente computat, vt inanis mens quæratur, vbi sit loci. Imo vero huic adagio occasio data est, vt eum, qui memoria sit nulla, sepulchra legisse dicamus: vnde Cato apud Ciceronem: Nec sepulchra legens vereor, quod aiunt, ne perdam memoriam. His enim ipsis legendis redeo in memoriam mortuorum. Est profecto (vt inquit Cælius) huius potentiæ natura miranda. Subito vetusta ex longiore interuallo reuocata ingerunt sese, atque exhibent interim sponte, interim idipsum agentibus nobis, ac meditantibus, sæpe & interquiescentibus. Excidunt quandoque proxima, inhærent affixa, quæ vetusta sunt. Hesternorũ obliti, acta pueritiæ in digitos mittimus. Quod requisiueris, altius illatebrare se, atque recondere animaduertitur, mox aliud agenti reddit se, atque offert. Nec manet semper memoria, sed aliquãdo veluti postliminio redit. In quibusdam animalibus prope nulla reperitur memoria. Ceruario quãuis in fame mandenti si respexerit, obliuionẽ cibi surrepere aiunt, digressumque aliud quærere. Inter homines vero quibusdam tanta, vt nihil non iisdem verbis reddatur auditum. Hanc de seipso eatenus florenter excelluisse scribit Seneca, vt non ad vsum modo sufficeret, sed in miraculum vsque prodeset. Nam duo millia nominũ, inquit, recitata, quo ordine erant dicta, referebam: ducentos quoque versus ab vltimo incipiens recitabam, vt etiam refert Text. *in sua officina, in c. memoria clari.* vbi scribit 14. aut 15. qui memoria claruerunt: & duob. c c. seq. enumerat obliuiosos, & qui memoria exciderunt, & alios, qui verba facturi memoria exciderunt: quos non recito, cum ibi videri possint. Quomodo Affranius poeta sapientiam filiam esse vsus & memoriæ dixerit, eleganter & veraciter scribit Aulus Gellius *noct. Attic. lib. 13. cap.* 8.

Quæ vero dicta sunt, de memoria naturali intelligimus: verum de artificiali Alb. de Rof. *in suo dictionario, in verbo, memoria,* copiose disseruit. Quibus omissis, breuiter recitat quinque multum vtilia ad memoriam, quæ expertus est in seipso, vt dixit. Primo, vt fiat diuisio materiæ, quam recitare quis voluerit in partes paucas, vel plures secundum materiæ prolixitatem, vel breuitatem. Diuisio etenim animum incitat, mentem intelligentis præparat, & memoriam artificiose reformat, vt prætactum est in præfatione huiusce operis. Secundo, ad istam diuisionem ordinate procedat, vt vno memorato ad aliud subsequens procedatur: vnde Philosophus *in lib. de memoria,* ait, quod à locis facile est reminisci, cum velociter ab vno loco in alium deueniri possit. Tertio, vt solicite adhibeat intentionẽ & affectũ ad ea, quæ vult recordari; quia quanto aliquid in animo potius infigitur, tanto melius recordatur. Cauendum tamen præcipue quod

quod circa ea, quæ memorari vult seu agere, vel proferre, imaginationem seu phantasiam suam aliis rebus admoueat. Quartum est, sæpe legere, vel recordari eorum, quæ voluerimus memoriæ imprimi. Ideo Philosophus inquit *in d. lib.* quod meditationes memoriam soluunt: quia, sicut dicit, cōsuetudo est altera natura, vnde quod sæpissime intelligimus, cito reminiscimur, quasi naturali quodam ordine. Ideo ait Seneca *in li. de benefi.* Memoria nihil perdit, nisi id, quod non sæpe respexit. Quintum & vltimum est, quod de re, de qua volumus recordari seu memorari, faciamus in mente, vel libro aliquas similitudines conuenientes materiæ, de qua agitur. Sicut faciebant antiqui in libris antiquis: nam vbi tractabatur de iurisdictione omnium iudicum, faciebant imaginem seu repræsentationem vnius prætoris sedentis in tribunali. Vbi autem agebatur de minorum restitutione, pingebant imaginem vnius minoris decepti, qui conquerebatur coram iudice. Vbi vero agebatur de manumissionibus, ponebant imaginem domini & serui, qui manumittebatur coram prætore. Vbi autem agebatur de donationibus inter virum & vxorem, ponebant imagines viri & vxoris, qui inuicem sibi donabant. Et ita fiebat in libris decreti. De materia consecrationum erat imago Episcopi, consecrantis vasa sacra, & alia consecranda. In materia de pœnitentia, erat imago sacerdotis, & peccatoris confitentis: & sic de cæteris. Et ita hodie fit in libris historiarum, vbi fiunt repræsentationes summorum Pontificum, Imperatorum, Consulum, Regum, & aliorum, vbi de eorum vita tangitur. Sic etiam *in lib. Æneidum Virgilij*, qui fit cum historiis, secundum materiam subiectam. Sic de comœdiis Terentij, & pluribus aliis; quos vidi. Et per talia recordatur & intelligitur, de qua materia ibi tractetur.

Secundo, de potentia sensus communis, qui anteriori parte cerebri locatur: & est potentia sensitiua omnium sensuum particularium obiecta apprehendens. Dicitur autem communis, Philosopho asserente, eo: quod omnes sensus exteriores ab eo velut à cōmuni centro scaturiunt, suorumque obiectorum similitudines ad eum reducunt, quibus meditantibus de singulis iudicat & discernit. Huic autem potentiæ tres actus attribuuntur: quorum primus est cognoscere sensationes & sensibilia omnium sensuum exteriorum, etiam non præsentibus obductis, ideo communis dicitur. Secundus est conuenientias & differentias inter obiecta sensuum discernere. Primo enim obiectum vnius cognoscit. Secundo, obiectum alterius apprehendit. Tertio, actum format continentem virtualiter notitias amborum obiectorum, in quibus conuenientias & doctrinas ponit, vt album non est dulce. Tertius est absentias obiectorum diiudicare, vt quod visus non videt, auditus non audit. Sic de silentio cæterisque obiectorum priuationibus iudicat. A centro huius organi nerui & organa exteriorum protenduntur, & per hosce neruos omnium visibilium species recipit, & facile quidem propter organi humiditatem & calorem, diutius autem retinere non potest. Quapropter facta sensatione eas per neruorum meatus imaginatiue transmittit, cuius operatio est receptas species & imagines reseruare, vnde nomen sibi vendicat. Ne autem potentiæ, quæ sequuntur, otiosæ permaneant, species ab imaginatiua ad æstimatiuam transeunt, ex quibus hæc potentia intentationes non sensatas, quemadmodum oues ex speciebus lupi colore & figura, & aliis inimicitiam non sensatam eliciens ipsum fugit, secundum Auicennam. Et hoc vel ex naturali instinctu, si forte prius fraudem lupi experta non est: vel experimento, vt asinus, foueæ, qua nuper periclitatus est appropinquans, casum timet & declinat, veluti canis popinam fugiens propter aquam calidam: & vt dixi *in princ.* ista potentia videtur esse nobilior aliis: quamuis, vt dictum est, memoratiua sit multum admiranda & mirabilis. Et licet aliæ tres potentiæ non sint ita digniores nec nobiliores, tamen, quod de eis sentiatur, secundum mentem Guilielmi Leporei, non prætereo.

Potentia phantastica, vt ait, est in secūda parte mediæ cellulæ cerebri, tanquam centrum inter imaginatiuam & memoratiuam: conuertit enim se supra imagines in vtraque earum reseruatas & tunc componit & diuidit eas: hæc imagines cum imaginibus, species cum speciebus format, eas componendo vel diuidendo, & ideo fingit monstra, chimæras, & operatur in somno sicut in vigilia. Ex speciebus præmemoratis, cum ad organum ipsius peruenerunt, diuersas imagines componit, quæ à sensu communi percipiuntur, dum iterum ad ipsum descenderunt. Quoniam vero hæc potentia in homine ratione naturali decoratur, de qua meminit textus *in l. qui natura. & l. nam hoc natura. ff. de condict. indeb.* ideo non necessario eodem modo operatur. Nonnunquam enim ex compositione specierum intentionum diuersarum monstra fingit, quorum nec interdum similia vidit: in brutis autem instinctu naturæ regitur, quæ in omnibus eiusdem speciei similis est. Ideo in tabulis phantasiæ opera non variantur. Simili nempe ingenio & artificio omnis hirundo nidum, & aranea telam texit: huius vero potentiæ opera, si vigilantibus non desint, raro tamen ab ipsis percipiuntur propter fortiores motus sensuum. Dormientes autem, quorum sensus exteriores vacant, somnia appellant, quia in somno apparent.

Potentia autem imaginatiua est reseruatiua specierum à sensu communi receptarum, quæ in anteriori parte cerebri ponitur. Species enim rerum hic vocantur imagines ipsarum, vnde imaginatiua vocata est, & per hoc differt à sensu communi: quia non est potentia iudicatiua, sed solum reseruatiua. Fatentur multi in natura nostra sensibilium compositionem inter se inesse, oportet ergo, vt in nobis sit hæc virtus quæ hæc operatur, & hæc virtus, in quantum imperat ei intellectus, cogitatiua vocetur. Inquantum vero imperat virtus animalis, imaginatiua nuncupetur. Inquantum occupatur componendo & diuidendo, formatiua vocetur: hæc enim facit castra in sphæra. Chimæram fingit, & lupo cornua, vt faciunt scholares, qui mentes à studio literarum auertunt, & malè intenti quandoque castra ædificant, vt ait gloss. final. *in l. vnica. Cod. de stud. liber. vrbis Romæ. libro 11.* Nam sensus communis virtuti formali, quę est imaginatio quasi ad reponendum, impertitur, quod ei tradunt sensus exteriores: imaginatio vero reponit, & retinet: habet enim virtutem multiplicandi formas sensibiles, virtus vero cogitatiua, siue imaginatiua, siue formatiua conuertitur ad formas, quæ sunt in imaginatione, ad componendum vel resoluendum eas: quoniam eius potestatis iugo subiiciuntur.

Potentia æstimatiua, secundum Auicennam, est vis ordinata in summo concauitatis mediæ cerebri sensibilium intentiones apprehendens, vtputa lepus canem fugiens, vel ouis lupum, nunquam alias visum diiudicat, cum agno esse habitandum, & elicit speciem siue intentionem inimicitiæ, quæ non

poterat per sensum apprehendi. Est autem virtus trãscendens: quia apprehensio sua non est formarũ sensibiliũ aut materialium seu immaterialium: bonitas enim & maleuolentia, conueniens & inconueniens, impendium & dispendium in se non sunt formæ materiales, nec in sensu cadentes exteriori, tamen sunt accidentia sensibilium. Quid tamen discriminis habet imaginatiua, quia illa retinet species per sensum communem receptas. Hæc verò elicit ex eis intentiones naturæ non sensatas, sicut amicitiæ vel inimicitiæ, quibus sequuntur actiones prosecutionis, vel fugæ. Auicenna etiam ait æstimationem vtilium & nociuorum triplici modo contingere. Primus modus est ex causa materiali, sicut accidit in puero, qui cum eleuatur, vt resideat, se casurum æstimat, statim alicui adhæret: præterea, certum est, cum oculi lippitudine prurientes sunt purgandi statim ille conniuet, antequam cognoscat, quid sibi accidat: & sic inductu quodam naturæ ouis lupum formidat, & animalia leonem, & aues accipitrem. Secundus modus est per experientiam, sicut accidit, cum doloris rabies animal aliquod inuasit, vel mellitis voluptatibus in re aliqua absorbetur, cuius forma descripta est in virtute formali sine imaginatione, & intentiones vtilitatis, & nocumenti descriptæ in memoria statim apparuerint, res in vtilitatis vel dispendij æstimationem obreptitiæ occurret. Hinc canis lapidem vel fustem tanquam nociua formidat, & vacuis sæpiuscule ossibus allicitur. Tertius modus circa proprietatem cõiunctam, & modum similitudinis versatur, veluti: si res aliquam formam vnitam cum intentione æstimationis in aliquo sensibilium haberet, sicut contingit in pomo coloris coccinei, quod est maturum & dulce. Ideo cum videmus, dulcorem inesse pomo, inductu quodam naturæ diiudicamus.

QVadragesima quinta consideratio erit de cõplexionibus mortaliũ. quæ sunt quatuor principales, sanguinea scilicet, cholerica, phlegmatica, & melancholica, quarum nobilior & melior est sanguinea. De iis tamen Guil. Leporeus Burgundus, vir eloquentissimus, scripta reliquit *in suo opere artis memoratiuæ, lib. 1. c. 4.*

Sanguineum ait, lætum, dulcem sermone, vultu hilarem & amatiuũ: risu facilem, liberalem, benignum, pium, omnibus artibus aptum, secundum alios delicata cibaria, primæque bonitatis vinũ, elementa per omnia indagantem, ad libidinem pronum. Vnde Alexander Magnus imbecillitatem humanam se sentire aiebat, duabus potissimũ ex causis, somno videlicet & coitu, vocem habet acutam, neque diu, neque multum irascitur. Habent & sanguinei alias bonas conditiones seu inclinationes, ex quibus non parum laudabiles. Hæc complexio enim est calida & humida, qui humores generant meliorem complexionem, & istorum quilibet de per se, & simplex, est melior aliis, licet compositi sint meliores, & sic complexiones ex eis compactæ.

Cholerica vero est calida & sicca, vt dicit Galen. 1. *complexionum, c.* 8. Vnde Cholericus est impetuosus in suis agendis, elati animi, vanos vltra modum appetens honores, bonorúmque myrmecias, in iram facile prorumpit; eadémque pacificatur, prodigus, & sine libra comedens, procliuis ad ebrietatem, fidelibus deditus vigiliis, lucrum assiduè venatur, ingeniosus, docilis, fidus, sincerus, amator institiæ, impingens in lingua vbi irascitur. Oblonga habet membra & gracilia, oculos profundos, nasum acutum, faciem citrinam, eloquium velox, pectora ampla & hirsuta vmbilico tenus, est pronus ad coitum, vocem argutam, gressus habet celeres: oculos citrinos, linguam asperam.

Phlegmatica vero est frigida, & humida, vnde Phlegmaticus naturaliter est somnolentus, in agendis suis tardus, verbis lapsantibus & humidis nõ defluens, bonorum contemptor, auræque popularis rumusculos pro nihilo habens ac sputifaciens, paruæ memoriæ, & modicæ comestionis. Ideo pauci aut nulli meritis eorum ad honores aspirant: ideo Messalam Coruinum sui nominis immemorem phlegmaticum extitisse diiudicant. Ciuilis tamen ratio huic sententię aduersari videtur, Nam nemo est adeo supinus, imo magis stultus, vt nomen suum ignoret, text. est *in leg. cum in libris Vlpiani. 9. neque enim. C. de hæred. instit.* Item est facie præditus præpingui & alba, habet carnosum corpus, pectus debile, venas strictas, coitum non appetit nisi vino admodum madidus aut aliunde calefactus.

Melancholia est frigida & sicca, sęcundum Galen. & est pessima ex compositis, vt idem dicit *de ingenio cap.* 10. Et ex simplicibus sicca est pessima. Et, vt Medici dicunt: Melancholicus naturaliter tristem vultum gerit, sinistre semper suspicatur, alienísque delictis vulpina quadam sanctitatę illatrat, mundanarum rerum nefando amore irretitur, implacabilis, & in propria opinione pertinax, timidus, inuidus, auarus, tenax, fraudulosus, prauus, tacitus, aptus tamen studio, non bene dormiens. Et sic ex supradictis constat, quod natura in vno sanguinem grauauit, & in alio restaurauit: & idem de cholerico, melancholico, & phlegmatico, cui sententiæ applaudet Paulus Iurecõs. *in l. cum qui. in princip. de iureiur. ff* cum qui in vno grauatur, in alio releuari debeat. Etsi quidam sint, quos eo vsque perduxit labor & assiduus conatus, vt multa huiusmodi dissimulare possint: non tamen potest lana tincta mutare colorem: atque id admodũ perspicue deprehendi potest Quicquid enim præter naturam accersitum est vel conquisitum, dissimulari diu non potest, vt ait Ioann. Indago, *in lib. de quatuor comple.* vbi miranda dicit de iis, & de pernoscendis Planetis Horoscoporum & signorum ascendentium ex ipsis quatuor complexionibus.

Et concludam, Complexio sanguinea (vt iam dictum est) optima & nobilior aliis iudicanda est propter conuenientiam cum nobiliori parte anni & elemento, vt supra in hac parte tetigi *in 40. considerat.*

QVadragesimasexta consideratio: quod membrorum corporis humani sit excellentius, indagat Cœl. *in lib. antiq. lect. 1. cap. 39.* inter membra corporis quatuor principaliora esse asserit. Cerebrum, scilicet cor, epar & testiculos: de quibus excellenter per eum.

Videtur tamen quod caput sit excellentius, & nobilius membrum corporis, ex tribus quæ in ipso capite, respectu aliorum membrorum regulariter inueniuntur. Primo enim excellit ea dignitate in tribus scil. in altitudine situs, nobilitate propriæ virtutis, quia nobiliores virtutes, imaginatio, memoria, intellectus, sensus communis & huiusmodi, de quibus supra habent locum in capite, & in prefectione, quia in capita congregantur omnes sensus, cum in aliis membris sit solus tactus. Secundo à capite sunt omnes vires animales in aliis membris, & sic dicitur esse aliorum membrorum principium, dans illis sensum & mo-

motum. Tertio, quia dirigit alia membra in suis actibus propter imaginationem & sensus, qui in eo radicaliter abundant & insunt. Ratione etiam primę proprietatis, scil. perfectionis, omne quod est perfectissimum in quacunque natura, dicitur caput, sicut leo in animalibus. Ratione autem secundæ proprietatis omne principium dicitur caput. & certe cuiuscunque rei potentissima pars principium est, vt dicit Caius Iureconsul. *in l.1.ff.de orig.iur.* Sicut caput fluminum fons dicitur, & sicut caput viæ seu libri dicitur. Vnde ratio edi debet à capite, text. *in l.argentarius. Facit lex, si quis, §.si initium, ff.de edend.* Ratione vero tertiæ proprietatis dicitur omnis Rector caput, sicut Rex, Dux, vel Pontifex, ita Ioan. de Turrecrem. *in c.1.dist.*11. Ideo dicit Lucas de Penna *in l nemini. C.de consulib. & non spargendis. lib.* 12. quod Princeps in Republ. qui pro quodam corpore ponitur, obtinet vicem & officium capitis. Et Christus caput est Ecclesiæ, *ad Coloss.c.*1. & *ad Ephes.*5. Et vt dicit Paul. Iureconsul. *in l.cum in diuersis.ff.de relig. & sumpt funer.* Caput est principale mébrum hominis. Nam ille locus efficitur religiosus, vbi caput inhumatur humanum, etiam absque aliis corporis partibus, & non e cóuerso. Quia per caput cognoscimus cuius imago sit, *vt ibi dicit tex*, & illud sequuntur omnia membra. *ad Ephes.*4. *& c.nolit.*11. *dist.* Et indecens est membra perfectiora esse capite. *c. miramur.*60. *dist.* & dicit Fel. *in c.num liceat à capite membra recedere. in princ. ext. de præscript.* quod caput est honorabilius membrum cæteris, & dicit Bal. *in c.*1. *§. ad hoc. in* 4. *col. de pace iuramento firmanda.* quod excellentia hominis tribuitur capiti, in quo est fons rationis & intellectus. Et Aristoteles allegatus per Baldum ibi dicit, quod cerebrum sit membrum diuinum, in quo est sensus & intellectus, vnus locus ab authoritate hominis est in capite. Et ibi notat, quod in re animata caput subiacet oculis corporis, in re inanimata caput est principium. Item idem est quod potissimum, vnde subiungit versum istum:

Principium caput est pars corporis & dominantis.

Et Felin. *in d.c.* de facie hominis loquitur, quæ non est dehonestanda seu fœdanda, cum sit ad similitudinem Dei formata, vt dicit text. *in l.si quis in metallum. C.de pœn.* per quem etiam ibi not. gloss. & post Angel. quod homo non est bullandus in fronte, dicit tamen ibi Felin. quod facies & caput ponuntur, vt diuersa. Item aduerte, quod vbi caput dolet, cætera membra dolent, vt dicit tex. *in can. sunt plurimi. & in cano. ex merito.6.quæst.*1. Spec. *in titul. de inquisitio. §.*3. *versic. si autem.* & ita caput est dignum, quod ab eo inchoandum est. Specul. *in tit. de elect. §.1.vers. publicatione.* pro quo facit text. *in l.vnica.ff.de offic.præfect. augustalis.* Vbi dicitur Præfectus Ægypti habet iurisdictionem, & officio suo non est priuatus, quousque eius successor Alexandriam sit ingressus. Cum sit Metropolitana & capitalis ciuitas. ad idem *l meminisse.ff.de offic.proconsul. & in l.si forte.ff.de off.præsidis.* Ex quibus infero vnum obseruatum apud nos; quod non debeat haberi respectus, nec est in consideratione aduentus, seu ingressus Regum, aut Principum in aliquod Regnum, seu prouinciam: nisi aduenerint, vel ingressi fuerint principalem, aut, vt ita loquar, capitalem ciuitatem Regni, vel Prouinciæ, quod tu notabis, quia alibi non reperies.

Item caput; arx potentiarum animæ dicitur, teste Cœlio, *lib. rerum antiquarum lectionum.*11.*cap.*13. & idem *lib.*2.*c.*23. sic ait: caput arcis quodammodo locum habet in humanis corporibus. Et Plato in Timæo, Caput non principale solum, sed etiam totum in corpore nuncupauit. Est ergo caput præcipuum excellensque in homine membrum, primo regiminis acmotū Galenus, & Platonici omnes rationalis animæ sedem nuncupant secūdum aliquos, quoniam ibi cerebri est conceptaculum, ac membrorum animalium, quæ organa sint, & principia virtutis animalis, tam apprehendentis, quam eligentis, seu voluntarie mouentis, quibus potissimum constat animalium inter se dissimilitudo. Licet non me fallat Bedæ sententia super Marcum. Animæ locus (inquit) principalis non iuxta Platonē in cerebro, sed iuxta Christum in corde. Portionem vero hanc communi similitudine quadā possidemus sublimem, sicut etiam interpretatur Aristoteles. Quin & vniuersa in hominis corpore sitū præferunt vniuersi, cum cætera nullo eiusmodi sint constituta respectu, aut confuso admodum. Porro vt quęstionibus, idem caput eum obtinuisse locum scribit, quia sit diuinissimum membrum. Ab eo enim sternutamenta quoque proueniunt, quod esse sacrum augurium constat. Inde quoque obrepsisse nostris moribus opinatur Cœlius, vt quibus exhibeatur reuerētię cultus, iis caput aperiamus. Galenus post Hippocratem scribit fuisse capitis substructionem, potissimum ob videndi excellentiam, qui sensus ad circumspectum omnem velut in speculo collocari debuerit, sicut idem est apud Auicennam. A quo etiam illud proditur prima tertij. Exploratoris vice oculos fungi.

Aduerte etiam, quod manus dextra sit dignior læua, secundum Luc. de Pen. *in l.aquarum possessores. col.*1. *C.de aquaduct. li.*11. ad quod allegatur. 2. *Macchab.*2. *c.ibi, porrectis dextris, & iureiurando.* Inde dicitur iuramentum dextra manu præstandum esse. *Esa* 63. *c.iurauit Dominus in dextra sua. &* 1. *Macchab.c.*6. ita dicit Iacob. Bonaud. *in gload Ioan. de Terra Rubea. in tractat. Vinea Ecclesiæ nuncupato. artic.*2. *primi tractatus in* 4. *conclu. in verb. à dextris*, vbi etiam dicit, quod dextra arguat nobilitatem, & præeminentiam honoris.

QVadragesimaseptima consideratio de excellētia sanitatis erit, quæ plurimum extollenda est, cum, vt dicit Philos. *Eth.*4. desiderabilissimum est sanū esse. & *in lib. eiusdem operis. c.*11. iterum dicit: Viro sanum esse optimum est, vt nobis videtur. Quid enim prodest homini habere omnia mundi imperia, si infirmitate afflictus in eis consolari & gaudere non potest? Ideo inquit Ecclesiast. c.3 Non est census super censum corporis. Qua ex re ait Iuuenalis *lib.*1. *Satyra* 1.

Orandum est, vt sit mens sana in corpore sano.

Et Cato moralissimus sic nos hortatur:

Corporis auxilium medico committe sodali,
Sit tibi præcipue, quod primum est, cura salutis.

Hæc Bernar. de Bust. *serm. suo* 31.2. *par. sui Rosarij in litera T.* Et ideo, vt refert Cœlius, *antiq. lect. li.*4. *c.*14. fertur, Pyrrhum Epirotarum Regem post Alexandrū prudētissimum rei militaris adiudicatum, vbi immolaturus templa inuiseret, cum Regni ampliorem modum, non de hoste victoriam præsignem, neque item gloriam illustrioré, aut diuitias, & id genus alia, quibus mortalium plerique attoniti inhiant: sed sanitatē modo à Diis comprecari solitum, ceu parte hac bene constituta, prosperius cessura viderentur omnia. Nam si toto sinu se effundant, absit autem valetudo recta nullū illinc profluit emolumentum quod iuuet. Propterea Antiochum cognomento Sotera prælia cum Galatis congressurum legimus in quiete arbitratum Alexandrum sibi assistere, monereque, vt prius quam

in aciem milites produceret, non aliud proponeret illis signum, quam bene valere. Quod cum is non neglexisset, nobilem de hostibus victoriam est assecutus. Scimus porro (inquit Cælius) mandatorũ librũ ab Imperatore dari solitum, in quo præceptum primum erat de sanitatis cura. Pythagoras quoque in Epist. non alia est vsus consolatione, quam vt iuberet bene valere. Id institutum, & Pythagorici mox seruarunt veluti animæ corporíq; nil amplius congrueret, hocq; vno hominis bona vniuersa comprehenderunt. Quin & Symbolum, quo inter compares vterentur, dicebatur sanitas, & vt dicit Gall. *in lib. Heres. id est, sectarum.* sanitate nil vtilius est mortalibus Academici, & Peripatetici, hoc est, Platonici, Aristotelici inter tria genera bonorum sanitatem annumerant. Tradũt enim tria esse genera bonorũ, ex quibus felicitas perficitur. Prima animi bona, vt virtutes. Secũda corporis vt valetudinem & pulchritudinẽ. Tertia externa, quæ fortunæ ascribuntur, vt diuitias & honores. Carneades item Academicus nil bonum esse censebat, nisi præmia naturæ, hoc est, sanitatem, robur, pulchritudinem, & alia id genus. Quibus autem constet sanitas & seruari possit, vide Cœliũ, *li.* 11. *c.* 37. & vberius *li.* 16. *c.* 41. *suar. antiq. lect.* Et quemadmodũ animi lætitia est sanitati humanæ valde propria, ita tristitia contraria, vt per Luc. de Pen. *in l. decurion. C. de silentiarius, lib.* 12.

QVadragesimaoctaua consideratio de laude laboris exprimit, de qua Heraclides Lycius, (vt scribit Philostratus in vita Sophistarũ) librũ vnum composuit, & illum laudibus laboris dicauit, sine quo dicebat, nihil in rebus humanis frugiferum geri posse, adeóq; probari, vt cassus etiam labor (modo non vitiosus) sit otio ac deliciis anteferendus. Xenophon dicit nullam esse veram voluptatem citra laborẽ. Nã si somni, aut cibi, aut potus appetitũ præuenias, nihil dulce sentiri. Labore autem exercitatis omnia dulcius su[illegible]ditari. Ex quo Socrates dũ corpus ambulando, [illegible] quiduis aliud agendo exercebat, obsonare famem dicebat, quod item nostris Religiosis ante cibũ præceptũ est. Idẽ opus conferre dictitabat ad hominũ bonitatem, otiũ vero vitiũ. Bonos igitur in opere esse, quanquam ociosi viderentur. Improbos autem, qui aut alea, aut opere aliquo turpi, siue etiam plus æquo ambitione, seu quæstu occupati appareant ociosos esse. Idem cũ laboraret circa citharam, dicẽti cuidam. *Iam senex discit?* Respondit, *Præstat tarde discere, quam nunquam.* Lassus Hermioneus interrogatus à quo Sapientiam didicisset? A labore, inquit, & experientia. Pythagoræ quoque sententia fuit, legendam esse ab initio vitam optimam ac laborib. quam maxime exercitatam, quam consuetudo paulatim ex aspera dulcem redderet. & homines robustos faceret; laborem namque voluptatem quoquo modo semper comitari: si bona sit voluptas, illa præcedit. Si autem mala, labor subsequitur. Musonius ait, cum sæpe pro voluptate, & pecunia, aut alia re, nulla cũ laude labores maximos subeamus, quid mirũ si pro gloria, pro æquitate eosdem adeamus exemplo cornicũ & gallorũ, qui quanquam rationis expertes, adeo pro gloria certant, vt vsque ad extremũ spiritũ inuicem pugnent? Vnde Euseb. *Corpus vitiũ corrumpit: Animũ vero earũ rerum negligentia, quæ ad diuinam faciunt contemplationem.* Vltra præcedentes Philosophorũ sententias, quæ de re sentiant Poetæ adducũtur. Primo, Epicharmus ait: *Laboribus omnia nobis Dij venditant bona.* Euripides: *Fortunas ex laboribus venari oportet.* Item labor, vt dicitur, gloriæ pater. Idem, *Laborantes Deus adiuuat. Labor vero solus circa fortunam sumptus mortales adhuc minimo affligit, labores audent boni, timidi nihil vnquam assequuntur. Ex laboribus gratia prouenit hominibus. Nullo modo quis citra laborem felix esse, neneque gloriam assequi vllam nihil agendo potest.* Ex qua Euripidis sententia Ciceronis est illud: *Omnis laus in actione consistit, & ociosus nullus, quanquam Deos habens in ore, victum sine labore parare posset.* Sophocles: *Laborem subire oportet eos, qui sibi feliciter esse volunt.* Menander: *Cuncta & labore, & diligentia deprehendi possunt.* Philemon: *Quam mihi dulcia sunt priora mala! Nisi enim tunc laborassem, nunc minime gauderẽ.* Aul. Gellius verba ex Catonis oratione ad milites refert: *Mementote, si quid vnquam recte per laborem feceritis, labor ille cito à vobis abscedit: benefactum autẽ semper remanebit Si quid vero nequiter per voluptatem, voluptas repente abibit, nequiter illud factũ apud vos semper extabit.* Virgil. *Labor omnia vincit.* Cicero pro Archia: *Nulla enim virtus mercedem laborem periculorumque præter hanc laudis & gloriæ desiderant qua quidem detracta, quid est, quod in hoc tam exigua vitæ curriculo tantis eos laboribus exerceamus? Certe si nil animus præsentiret in posterum, nec tantis se laboribus frangeret, nec tot curis vigilijsque augeretur. Nunc insidet quædam in optimo quoque virtus, quæ noctes atque dies admonet, non cum vita tempore dimittendum commemorationem nostri nominis, sed cum omni æternitate ad æquandam.* Dauid: *Tu Domine laborem & dolorem consideras.* Gregor. in Moral. *Sicuti in malis præsens securitas parit dolorem, sic in bonis præsens labor perpetuã inducit securitatem.* Et alibi pulchre dicit: *Desidiosus sæpe ingenium accipit, vt iustius negligentia puniatur, quod scire contempserit, quæ sine magno labore adsequi poterat bonitate naturæ, contra vero studiosus tarditate punitur, vt eo maiora præmia ferat, quo magis laborauit.* Denique Sophocles, Plato, Isocrates, Hieronymus, & alij complures, qui diu vixerunt vsque ad extremam senectam scribentes, labores subierunt, finémque discendi cum vita fecerunt. Ad quam rem multum faciet alienæ imitatio virtutis. Nam quisque bonus aliena gloria magis excitabitur. Thucydides puer, cum audisset Herodotum senem suam Historiam recitantem, collachrymasse dicitur. Demosthenem fabrorum antelucana diligentia excitare solebat. Themistoclem Miltiadis tropæa somnum capere non sinebant. Alexander Achillis. Cæsar Alexandri conspectis tumulis laudis æmulatione ingemuisse feruntur. Hæc Volaterranus *lib.* 31. *Comment. in Philologia, c.* 1. Guil. vero Leporeus Heduens. *in suo tract. artis memoratiuæ lib.* 4. *c. vlt.* dicit: quod ex labore memoria augetur, sensus interiores assiduitate firmantur, eo merces felicitatis diuinæ comparatur ieiunium, *de consecrat. dist inct.* 5. omnia, vt iam dictum est, vincuntur, de quo canit Poeta:

--- Labor omnia vincit
Improbus, & duris vrgens in rebus egestas.

Non igitur immerito (vt dicit) Lycurgi leges iuuentutem erudiere, venando, currẽdo, algẽdo, æstuãdo. Iustus enim labor honoribus; præmiis splendore decoratur. Vnde Diogenes censebat se scientiam, bonáque animi nancisci non valere, nisi labori se deuoueret. De quo Horat. *Sermonum primo.* Nil sine magno vita labore dedit mortalibus.

QVadragesimanona consideratio quærit, an otium aliquo modo sit laudandum, cum illud multi exprobrent, & fere omnes semper otium vituperant? Sol cum duplex sit otium, primum laudatum.

datum, & alterum illaudatum, vt ample scribit Luc. de Pen. *in l. 1. col. 2. C. de excus. artificũ, lib. 10.* Ideo laudes illius ocij laudati referam, (prætermisso illaudato, de quo, *in præcedenti part. in 1. & 19. consideratio.* dictum est) eo, quia est literatorum ac contemplantium veritatem, de quo Cato dicebat: Viro nobili, quemadmodum negotij, sic & otij rationem extare oportere. Hoc idem Seneca in Epistolis amplectendum suadet honesto ac prudenti viro, quo exactionũ tumultu, tanquam in portum se tandem recipiat, vbi sese primum, deinde humana pariter ac diuina dignoscat. Nam semper negotiosis (inquit) tempus furtim labitur, & hos esse qui in ambitione vel auaritia: iugiter occupari breuitatem temporis queruntur, & improuisos se ad mortem trahi nihil omnino vixisse putantes. Aristot. *in lib. de Anima,* inquit: Animam sedendo & quiescendo fieri prudentiorem. Plutarchus: *Sapientem decet quietem & otium in scientia & prudentia exercitatione ponere.* Non dico eam venalem, ac forensem, sed maximam, quæ nos Deo coniungat. Socrates dicebat, ita instituendam esse vitam, vt ex te, non ex aliis voluptatem capere possis. Euripides; *Qui agit plurima, plurimum peccat, quod ambitiosis & auaris maxime accidit.* Et demum ratio, quod improbi, probis rerum experientia simul, & solertia præstant: quam enim quis diligit artem, in hac se libenter exercet, quam vero exercet, hanc & probe nouit. Denique & Augustini sententia *in libro de ciuitate Dei.* Nemo bonus negotium quærit, nemo improbus in otio fructuoso conquiescit. Otium, inquit, sanctum quærit charitas, negotium iustum suscipit necessitas charitatis, quam si nullus imponit, percipiendæ vacandum veritati. Vnde Gregorius *in Ezech.* Contemplatiua vita, de qua dictum est *ista part. in 33. considerat.* est charitatem Dei ac proximi tota mente complecti, ab omni terrena actione quiescere, soli desiderio conditoris omnibus posthabitis curis inhærere. Idem: Sicut enim grauioris est culpæ inter bonos improbum esse, sic maioris fuerit laudis inter improbos bonum se præstare. Idem *in Registr.* Quanto quis in rebus mortalibus occupatior, tanto a Deo remotior. Isidor. *de summo bono.* Quanto quisque curis maioribus occupatur, tanto magis vitiis premitur: mundi enim amatores non solum stulti ex eo, quod infima pro summis appetant, verum etiam miseri, quod ea cum ærumnis consequantur. August. vero (vt habetur *in cap. qui Episcopatum. §. itaque octauo, quæstione prima.*) dicit: itaque à studio cognoscendæ veritatis nemo prohibetur, quod ad laudabile pertinet otium, vbi est text. clarus, quod sit etiam otium laudabile. Et facit textus *in capite 1. circa medium, 23. quæstione quinta.* vbi dicitur: mali ab inquietudine mala ad sanitatis otium, legum coertione dirigantur. Et de hoc otio laudabili etiam meminit ciuis & contemporaneus noster Ioann. de Monthel. *in suo promptuario iuris, in verb. otium.* Et ait Bern. Otium est vacare Deo, imo negotium negotiorum, vbi nullum admittitur otium. Ideo dicit Apostolus, *Nemo militans Deo implicet se negotiis secularibus.* & Seneca *in epistol.* Crede mihi, plus agũt, qui nihil agere videntur. Sed vt dicit Volaterranus *libro trigesimoprimo, Commentar. in Philologia, capit. secundo.* Necessarium est huiuscemodi viris Aristotelis sententia, rerum administratore aliquem prope habere, qui res obeat ac curet, vt Socrates Critonem, Epicurus Metrodorum, Apollonius Damidem, ipse quoque Dominus noster Iudam negotio præfecit. Apostoli item alios alij. Vt autem Monachos attingã, ait ibi Volaterranus, Origenes Ambrosium, Hieronymus Chromatium habuit, Bernardus fratrem Viterbij defunctum deflet: vt paternæ domus præsidium, curarumque suarum leuamen. Denique Franciscus Ælia suo quanquam flagitioso, ob rerum experientiam carere non poterat. Sed, vt ibidem, ipse Volaterranus *in cap. sequent.* inquit, ab hoc otio honesto multos præstanti ingenio retrahit metus amittendæ dignitatis & existimationis, quam negotium sine periculo, *in proœm. de Oratore*, exoptat duo quasi difficilia. Et ibi sequitur, quomodo ad id otium pleriq; diuersis ex causis inducti fuerint, & qualiter multi ex negotiis humanis se in otio posuerunt, & solitudinẽ amauerint, de cuius laudib. etiam ibi videre poteris. Item, propter quietem siue otium, quoque fit, vt nullam molestiam corporis quisquam patiatur, secundum August. *libro decimonono, de ciuitate Dei, capite 1.* Ideo multi dudum in seculo militantes, post longi temporis lassitudinem, ob reliquæ vitæ requiem, clericantur, vt Deo seruiant, & tutiori otio senescant, consilio optimo ducti, vt ait textus *in l. quisquis emẽsis. Cod. de episcopis & clericis.* vtque possint in otio & tranquillitate reliquum tempus vitæ suæ peragere, vt sonant verba *in l. petitionem. in fin C. de aduocat. diuersorum iudiciorum.* Et hoc satis prudenter, cum meliorem partem eligant, & nullus beatus, nisi quietus, ait Tullius *libro primo de natura Deorum.* Et requies saltem honesta nobis est necessaria, sicut vestes & victualia, vt patet *in l. fin. §. nec in ipsis. C. de his, qui ad Eccles. confug.* Etiam quies, scilicet contemplationis, quæ à iustis viris maxime prælatis corde appetenda est, & pro multorum lucro, quandoq; postponenda est, vt ait text. *in cap. in scripturis, versic. quies octauo, quæstione prima.* Sed in monasteriis quies, oratio, & labor manuum debet esse, text. est, *in capit. de præsentium. decimosexto, quæstione prima.* Sic & in ciuitatibus quies in consiliis, oratio in curiis, iustitiæ administratio in iudiciis, & labor agricolarum, & artificum continue vigere, non iurgiis, otiis, spectaculis, aut seditionibus, damnose vacare debent, hęc Luc. de Pen *in l. 1. C. de gladiator. lib. 11.* Et quomodo aliqui felicitatem posuerunt in otio, vide per Beroald. *in suo opere de felicitate.*

QVinquagesima consideratio laudem & excellentiam naturæ perstringit. Et in hoc considera duplicem esse naturam, naturantem videlicet & naturatam. Natura enim naturans dicitur Deus. *Instit. de iur. natur. in princ. iuncta gloss. in verb hinc. & in verbo, matrimonium.* Cum dicit, ius naturale est, quod natura, id est, Deus omnia animalia docuit. Et pro hoc est gloss. quæ est finalis *in l. sed & si restituatur §. fin ff. de iud.* Et est glos. *in verbo, rerum natura, id est, Deus, in § singulorum. Insti. de rerum diuis.* de hac etiam Ouid. 1. Metamorph. cum ait:

Hanc Deus & melior litem natura diremit.

Hic mens & causa à Platone appellatur. Vnde Seneca *lib. 4. de benefic.* Nihil aliud est natura, quam Deus, & diuina quædam ratio toti mundo, & partibus eius inserta. Cum de diuinitate & ejus excellentia supra dixerim, *in 1. consid. huius part.* non aliter immoror. Sed de huiusmodi dist. est gloss. melior & clarior *in l. respiciendum. ff. si certum petat.* quæ dicit: est ergo natura naturans, id est, Deus, & ille

omnia scit, *vt in ca.nouit ille qui nihil ignorat.extra de iudic.* Nam mille anni ante oculos eius tanquam hesterna dies quæ præterit. Alia est natura naturata, scil. hominis quæ præterita & præsentia tantum scit, quã Deus indidit Creaturis. (Futura enim præscire solius Dei est, *vt in 27.qu. in princ.*) & de qua & eius excellentia seu laude dicendum est. Nam natura videtur omnium rerum fortissima, cum nullæ leges eam corrumpere possint, vt habetur *Inst.de legit.agnat.tutel.in fin.* cum dicit text. *Ciuilis ratio ciuilia iura corrumpere potest, naturalia vero non vtique.* facit tex. *in l.iura sanguinis nullo iure ciuili dirimi possunt.ff.de reg.iur.* Etiam pacto natura tolli non potest *l.ius autem agnationis ff. de pact.l.abdicatio.vbi gl. optima.C.de patria potestate.l. eas obligationes.ff.de cap.dimin.* Naturalia enim diuina quadam prouidentia constituta, semper firma atque immutabilia sunt, vt dicit text. *in §.sed naturalia. Instit.de iure nat. gent. & ciuil.* de quo per Decium *in d.reg.iura sanguinis.* & per Bernard.de Bustis *in 2.par. sui Rosarij.serm.31.in litera L.* vbi ponit, quomodo natura sit omnium rerum fortissima. Ita quod illud, quod natura dedit, nemo tollere potest, nec per quãcunque artem natura tolli potest, prout refert de quodam Asculano Poeta, qui contra Dantem Poetam tenentem opinionem contrariam, quod volebat probare exemplo cuiusdam cati, qui arte instructus ante eum tenebat lumen, quando studebat, vel comedebat. Poeta Asculanus in quadam scutula portauit duos mures, quos ante murilegum dimisit. At ille proiecto in terram candelabro, naturam sequens post mures cœpit currere, sicque artem natura superauit. Imo dicit Cicero *lib.1.de Natur. Deorum.* Itaque nulla ars imitari solertiam naturæ potest. Quoniam natura norma legis est. vnde dicit text. *in §.minorem. Instit.de adopt.* Quod ars imitatur naturam, inquantum potest; concordat textus, *in l.si paterfamilias. in fin ff. eodem.* per quem textum decidit Panormitan. *in cap. debitum.de Baptis.* quod non debet quis assumi ad leuandum aliquem de sacro fonte, vt sit pater eius spiritualis, nisi sit maior plena pubertate, scilicet, decimooctauo anno. Sicut in simili dicitur per doctos text. in adoptione legali, & est ratio secundum eum. Quia absurdum videtur, eum fieri patrem spiritualem, qui non potest esse carnalis. Et illud satis innuit ibi text. *in d §.minorem.* dicens: Contra naturam esse, vt filius sit maior, scilicet tempore, quam pater. Et impedimentum naturæ fortius est, quam accidentis, *vt in §.sed & illud.Institut. de adopt. & l.sed est quasitum §.1.& 2.ff.de liber.& posthum.* Et vt ait idem Cicero *libr. de Senect.* Omnia quæ secundum naturam fiunt, habenda sunt in bonis, & *lib.Rhetoricorum*, docet nos ipsa natura quid oporteat fieri, & vt dicit Menander, Omnibus doctrinis imperat, & omnia dat & colligit natura. Imo nunquam aliud natura, aliud sapiẽtia dicet, vt dicit Iuuenalis, *Satyr.14.* At naturam efficientem, gubernantem, continentémque Plato vocauit, hoc est, opificem, vt refert Cœlius *libr. antiq.lect.1.c.4.* vbi plura de natura, vnde Plin. vbique naturam parentem rerum, opificémque appellat, & teste Cœlio, *vbi supra lib.2.cap.22.* Hippocrates naturam appellat iustam, vti Aristoteles eam esse ait, velut œconomum bonum, ac patremfamilias. Quando iustitiæ maiestas necessaria sapienter excogitauit, tribuítque vnicuique pro dignitate, redundantibus omnino resectis. Et vt ait Aristot. *lib. 2. de cœlo & mundo*, Mirabilia naturæ multa sunt. Semper enim, quod melius est, desiderat. Idem *lib.de generat.* Nec aliquid frustra, & vnicuique quod sibi conueniens est, dat. *lib.8.naturalium, & lib.* 15. quod infinita det natura, & *lib.16.* Quod natura sit sicut rectificator & rector. & 17. Quód omne, quod facit natura, faciat secundum ordinem: quod in multis comprobaui. Quomodo etiam in animalibus, sola natura vtentibus, est ordo, ita vt natura duce errari nullo pacto possit, vt ait Cic. *lib.1.de Legibus.* & dat similitudinem *l.quod si nolit.§.qui mancipia.iuncta gl.in verb.non infamare.ff.de adil.eds.* Item naturali vitio parcitur. tex.& glos. *in l. fluminum.§.vitium.ff.de damn.infect.& c.ad eius. §.quæ tantum mulier.5.dist.* Et naturalia sunt immutabilia, *vulgato §.sed naturalia.Inst.de iure nat.& c.& 5.dist.in prin.* & dixi supra ample, *in consideratione loquente de iuribus, quod illorum præcellat.*

QVinquagesimaprima consideratio laudẽ, & præcellentiam consuetudinis cõplectitur in globo, cum altera natura dicatur, vt notatur per gl. *in ver.cõsuet.in l.si quis posthum.in princ.ff.de lib.& posthu. & in gl.cum per rerum.in l.actor.C.de probat.* Quoniam consuetudo bene agẽdi vertitur in naturam. Salust. *in Iugurth. Mihi quidem, qui omnem ætatem in bonis artibus egi, bene facere, iam ex consuetudine, in naturam vertitur*, & Luc.de Pen. *in l.missi opinatores.col.3.C.de exact. tributorum, li.10.* vbi dicit: quod omne quod consuetum est, sit velut innatum. Similis enim est consuetudo naturæ. Vnde consuetudo est delectabilis appetitus, secundum Arist.1. *Ethic.* & ex consuetudine vnũquodque fit fortius. Tullius 3.*Philip.* Omne nascens facile opprimitur, inueteratum plerunquę fit robustius. More etenim priuilegij veneratur, & perpetuo celebratur, *c.mala.8.dist.* vincit interdum ingenium & artem, & vt dicit Seneca *lib.de natura.q.* & ex prouerbiis sapientum; Grauissimum est imperium consuetudinis, & eius authoritas est magna. *cap.consuet.& ca. in his.11.dist.& Panor.in c.consuet.& ibi Apostill.per tres aut quatuor col. Extra de consuetud.* Et consuetudo vincit, quæ omnium rerum, maxime verborum est, ait Aul.Gellius *lib.noct. Attic.12.c.13.* Et sicut matri debet adhiberi reuerentia, ita & consuetudini, vt dixi *in cõment.nost.super consuetud.ducat.Burg. in proœm.in fine 1.gl.in addit.ibi posita: incipiente, & dicit Bald.* sed in his non insisto, cum ibi videri possint, & vt narrat Bernard.de Bust. *in serm. 31. 2. part. sui Rosar.in litera P.* Naturam etiam alterare dicitur consuetudo, vt ostendit Auerrois commentator *super 3. Phys.* dicens inter alia: Quod aliqui ita sint assuefacti comedere venenum, vt sit eis pro cibo, & in nutrimentum conuertatur, quod & refert Aul.Gellius *noct. Attic.lib.17.ca.16.* Anates Ponticas, edendis vulgo venenis victitare. Et Mithridatem, Ponti regem, medicæ rei & remediorũ id genus solertem fuisse. Ipsa etiam consuetudo est illa, quæ leges & statuta vel confirmat, vel infirmat. *c. in istis.4.dist.l.de quib.ff.de legib.* Ideo inquit Tullius *in Tuscul.7.lib.2.* & dixi supra, consuetudinis magna est vis. Vnde Ouid. *in 2.de arte amandi*, demonstrans eius potentiam dixit:

Fac tibi consuescat, nil consuetudine maius.

Et quod consuetudine magis quam scripto fiat adoratio ad Orientem, notatur *in cap.Ecclesiasticarum 11.dist.* de qua supra in pluribus locis. Vnum nõ omittam, quod consuetudo illorum, cum quibus conuersamur, si non sit peruersa, ferenda est: vt dicit text. *in c.illa.12.dist.* Nam dictat prouerbium: *Oportet amare amicos cum suis complexionibus, seu consuetudinibus, vt in cap.2.41.distinct.* Consuetudines & prærogatiuæ prouin-

prouincialium sunt seruandæ, text. *in l. obseruare. c. antequam*, ibi, *Magni enim faciunt*, *& c. ff. de offic. Proconf. & Legati*. Facit *l. si in aliquam. in princ.* ibi, *& ferias, secundum mores & consuetudinem, quæ retro obtinuit, dare. ff. eod.* & textus *in l. vt prophan. C. de paganis*. Vbi dicit, quod conuentus ciuium, & eorum lætitiæ. & festa, & conuiuia consueta non debeant eis interdici, pro quo etiam *in § ne autem in proœm ff.* Item consuetudines Ecclesiarum sunt seruandæ, *vt in c. contra morem. 100. dist.* item & terrarum. *vt in c. Ioannes, de clericis coniugatis. Extra. & l. si fundus ff. de euict. & l. circa locationes. C. de locat. & l. si prius ff. de aqua. plu. arcen.* Consuetudo excusat à multis, vt est tex. *in l. 1. C. de exact. & transl. mili. annonar. lib. 12.* & ibi gl. multas allegat concordant. A consuetudine tamen, licet diutius obseruata, propter vtilitatem publicam, licet discedere, text. *in l. vnica. C. de expens. ludor. lib. 11.*

QVinquagesimasecunda consideratio laudem, & excellentiam fortunæ attingit. In qua aduertendum, quod summa felicitas, secundum Platonem, & Aristotelem, consistat in tribus bonis. Primò, in bonis animi, vt sunt seruitutes, de quibus superius *in 4. par.* Secundò in bonis corporis, vt sunt valetudo, seu sanitas, & pulchritudo, de quibus etiam suprà dixi. Tertiò in bonis externis, quæ fortunæ ascribuntur, vt in diuitiis & honoribus. De diuitiis dictū est in parte præcedenti, & adhuc aliquid infrà. De honoribus vero etiam suprà *in 1. par.* Sed restat de bonis fortunæ; an hæc fortuna sit felicitas, ita vt sit aliquo modo extollenda. Philip Beroald. *in suo libello de optimo statu.* dicit, quod hæc toto mundo, vt inquit Plin. *l. b. 2. c. 7.* locis omnibus, omnibusque horis, omnium vocibus, sola inuocetur, vna accusetur, vna agatur rea, vna cogitetur, sola laudetur, sola arguatur, & cum conuiciis extollatur, volubilisque a plerisque, & cæca etiam existimetur, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorúmque fautrix. Huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta, & tota ratione mortalium, sola vtramq; paginam facit. Hanc fortunam Deam (qua renuente nihil secūdum mortalibus contingere potest) vario ritu, diuersis nominib., totus veneratur orbis. A fortuna, fortunatos dicimus felices, quasi fortunæ alumnos, aut filios, cui tantum tribuêre veteres Romani, vt sexcentis templis, totidemque cognomentis fortunam venerarentur. Nam Romę colebatur Fortuna, cognomento Primigenia, Viscata. Pusilla. Fortis, Mascula, Conuertens, Bene sperans, Virgo, Barbata: sicut Plut. asserit *in problemat. & in lib. de fortuna Romanorum*, vbi disputat de laude, & excellentia virtutis ad fortunam. Hinc Theophrastus scripsit *in Calist.* Vitam regit fortuna, non sapientia. Plautus in *Pseudolo*. Centum doctorum hominum consilia hæc deuincit Dea fortuna. Atque hoc verum est, perinde vt quisque fortuna vtitur, ita præcellit, atque exinde saperecū omnes dicimus. Magnam (inquit M. Tullius) esse fortunæ vim in vtramque partem, quis nesciat? Nam & cum prospero flatu eius vtimur, ad exitus peruenimus optatos, & cum reflauerit, & retrocesserit, affligimur; quod simulacrum fortunæ cum copia & gubernaculo formarint, vt author est Lact. *lib. 3. diuinar. instit.* tanquam & hęc opes tribuat, & humanarum rerum regimen obtineat. Cui adstipulatur Horat. qui fortunam omnipotentem vocat, cum dicit:

Fortuna omnipotens insipientibus.
Quantum atrox, quæ tibi vendicas?
Euertensque bonos, erigis improbos.
Nec seruare potes muneribus fidem.
Fortuna immeritos auget honoribus.
Fortuna innocuos cladibus afficit.
Iustos illa viros pauperie grauat,
Indignos eadem diuitiis beat.

Et de fortuna scripsit Phil. Beroald. ad Minum Roscium senatorem, sequentes versus elegantissimos.

Nemo diu rebus confidat, Mine, secundis,
Nemo diu speret prosperiora dari.
Omnia vertuntur, nec Regnum regna, Ducumque
Stare queunt, celeri sors trahit ista rota.
Sicut terra vices mutat, rerumque colores,
Atque annus varia tempora lege rapit,
Vt neque pura dies omnis, neque lucidus aer
Semper, & æstatem nubila pellit hyems.
Sicut ludificus boreas fulgentis honorem
Despoliat floris, adoreumque decus:
Sic homines fortuna rotat, quodcunque benigna
Larga manu dederat, mox inimica rapit.
Cæca, vaga, inconstans, incerta, volubilis, ilex,
Comis, blanda, potens, trux, violenta, rapax.
Hæc Dea, non stabilis, varia est, & lubrica, & omni
Mobilior vento, mobiliórque Polo.
Hanc pedibus prisci vates finxere carentem,
Inque pila stantem, pennigeramque Deam.
Hos, vt mater alit: illos, vt sæua nouerca,
Exagitat, fouet hos, his inimica nocet.
Hunc amat, ex imoque ad celsa cacumina ducit.
In solioque locat, conspicuumque facit.
Ast alium rapit in præceps, qui diuite gaza,
Qui regno fuerat fultus, & imperio.
Improba quanta potes, proh quanta potentia regni
Est fortuna tui, quantaque mobilitas!
Quam sit Diua tuum nomen venerabile, magni
Æneadæ ostendant Romulidæque patres.
Qui te tam multis olim coluere sacellis,
Quam non multa suo templa dedere Ioui.
Maxima barbatam fortunam Roma colebat,
Quod das barbatis gaudia, quodque fauet.
Tullius extruxit fortunæ templa pusillæ,
Quam paruus magnum venit in Imperium.
Et viscata Dea est, homines quia prendit, & arctat.
Auceps vt visco prendere tentat aues.
Est fortuna mala, & conuertens, est bene sperans,
Fortis habet nomen, mascula culta Dea est.
Vt tua multis iuga est, varia, & numerosa potestas,
Sic sunt multa tibi nomina facta Dea.
Tu sors, atque Tyche, modo tu fortuna vocaris,
Te modo Naturam, cœlicolámque vocant.
Quidam te Nemesin memorant, Rhamnusia multis
Diceris: Ast aliis Nortia dicta Dea es.
Omnibus ipsa locis cunctorum vocibus vna,
Carperis, & coleris, prout mala, vel bona das.
Ipsa gubernaculum gestas, quia cuncta gubernas:
Et quia tradis opes, copia iuncta tibi est.
Omnes connexi tecum sumus, & tua vincla
Perpetimur cuncti, seruitiumque ferox.
Astricta nunc hos, nunc hos leuiore catena,
Sæua ligas, fœlix qui iuga laxa subis.
Felix fortuna quisquis memoraris alumnus,
In cuius gremio mollia membra foues.
At tu cui paulum arrisit Dea cæca, caueto:
Ne det fucosas subdola blanditias.
Piscator veluti blanditur piscibus hamo,
Effunditque cibos insidiisque parat.
Si fortuna tibi comis blanditur in altum,
Tolleris, vt lapsu mox grauiore ruas.
Exemplo tibi sint Troiana, & Persica regna,
Argolici reges, Romuleique duces.

Rex Priamus Phrygia populis, sceptróque superbus,
Qui tenuit magnas luxuriosus opes,
Occubat infœlix: ferro obtruncatur ad aras
Numinis, Hercei victima fitque Iouis.
Darium Persas & Persica regna tenentem,
Qui fuerat Regum maximus, atque Ducum,
Vincit Pelleus ductor, Beßúsque trucidat,
Fortuna ex alto præcipitat solio.
Ponticus epoto rex claudere fata veneno
Conatur, nati Pharnacis arma timens.
Magna fuit quondam, diuesque opulentia Crœsi,
At seruus Cyri mancipiúmque fuit.
Olim Romani Libycum timuere Iugurtham,
Captiuus decorat pulchra Tropæa Mari.
Diripiuntur opes Numidæ regnúmque Syphacis:
Sceptriferásque manus arcta catena ligat.
Quid gemini Atridæ? quorum alter coniugis arma
Sustinet infœlix, alter adulterium.
Quid Magnus? quo nil Romana potentia maius
Vidit, qui toto victor in orbe fuit.
Vincitur à socero, fugit ad Nilotica regna,
Septimius Phario dirimit ense caput.
Olim Cecropiis decorata est Hellas Athenis,
Græcia nunc omnis, Cecropidæque iacent.
Æthiopodinia tenuerunt culmina Thebæ:
At nunc Thebarum gloria nulla viget.
Troia fuit pollens Phrygiis celeberrima regnis.
Nunc Troia in cineres versa sepulta latet.
Alta semiramio fabricata bitumine quondam,
Mœnia, subuersa nunc Babylone iacent.
Quid plura enumerem? quondam decus, & caput orbis
Roma, peregrino est subdita Pontifici:
Cuncta fluunt, res nulla diu durare maligna
Sorte potest, celerem quæ rotat vsque rotam.
Ac veluti lunæ facies modo conficit orbem,
Et modo deficiens, nocte tacente, silet.
Et modo clara micat pernox: modo nulla senescens
Cernitur: & nunquam quo prius orbe nitet.
Sic fortuna facit: nunc pura & lucida fulget,
Nunc obscura latet, nec manet vna diu.

Salustius quoque Crispus ait: Profectò fortuna in omni re dominatur, & dicit Bald. *in l. si duobus in 1. col C. commu de leg.* quod à sententia fortunæ non appelletur: quia fortuna non habet superiorem in hoc mundo. Hæc Dea (vt inquit Horatius) pollens est, vel imo tollere de gradu mortale corpus, vel superbos vertere funeribus triumphos: vt ait Ouidius:

Nempe dat, & quodcunque libet, fortuna, rapitque,
Irus & est subito qui modo Crœsus erat.

Et quanta sit eius potestas, satis indicant versus Iuuenal. cum ait:

Si fortuna volet, fies de Rhetore Consul,
Si volet hæc eadem fies de Consule Rhetor.

Et etiam Iuuenalis eam dicit collocandam in cœlo, cum ait:

Sed nos te facimus, Fortuna, Deam, cœlóque locamus.

Ideo dicit Bern. de Bust. *in serm. 32. 2. part. sui Rosar. litera O.* quod maior sit potentia fortunæ, quam stellarum, cum de duobus, sed eadem constellatione progenitis vnum in regno triumphare faciat: alterum vero in miserabili seruitute vsque ad mortem victitare contingat. Et, vt dicit Textor Niuernensis, *in sua offic. c. loca, Dies sacra.* Antium, maritima vrbs Latinorum, fortunam habuit in honore maximo, cui etiam sacra fecit, templumque erexit magnificum, vnde Horatius *libro carminum:*

O Diua, gratum quæ regis Antium.

Et ipsam fortunam amplissime laudat, reprimit, & vituperat ipse Tex. *in suis Epith. in verb fortuna.* Intantum etiam est laudanda fortuna, quod data paritate in reliquis, præferendi sint bene fortunati, vt dixi suprà, *in 9. part. 45. consid.* Et quomodo homines in vno loco sint fortunatiores, quàm in alio, scribit Cælius *lib. antiq. lect. 1. cap. 31.* dixi etiam suprà *in hac par. in consid. de clem quæ est in ordine 16.*

QVinquagesimatertia consideratio laudem & excellentiam amoris continet, inquantum facit ad intentionem huius operis, dicam solum in quo consistat eius laus, me remittendo in reliquis ad Platonem, qui plura de amore scripsit, & ad Aristotelem, & Ciceronem, qui de Amicitia veraciter scripserunt. Inter alia autem dicit Bern. de Bust. *sermo 31. 2. part. sui Rosar. in litera M.* Quod amicitia sit omnium rerum fortissima, propter quam etiam inueniuntur aliqui mortem subiisse, sicut de discipulis Pythagoræ legitur; Vnde Salomon *Cantic. vlt. c.* inquit: fortis est, vt mors, dilectio, & habetur *Ecc 6. c.* amico fideli nulla est cõparatio, vnde dicit Arist *2. Politicor.* Amicitiam quidem putamus maximum esse bonum ciuitatibus, & Salustius *in bello Iugurthino.* Non exercitus, neque thesauri præsidia regni sunt, sed veri amici. Et Tullius *lib. de amicitia,* ait: Ego vos hortor quantum possum, vt amicitiam omnibus humanis rebus anteponatis. Et idem *in 1. libr. de fine bonorum & malor.* dicit; Epicurus quidam ita inquit: Omnium rerum, quas ad beate viuendũ sapientia comparauit: nihil est maius amicitia, nihil vberius, nihil iucundius. Et Quint. *lib. 5. declamationum,* inquit: Non reperio, quid in rebus humanis excogitauerit natura præstantius amicitia. Et idem Cassiodorus *in libro de amicitia,* & ipse Tullius *in lib. 1. Rhetor. veter.* Maximum bonum est amicitia: plurimæ enim delectationes sunt in amicitia. Et dicit Valerius *lib. 4. amicitiæ.* quod deserta sit futura vita hominis, nullius amicitiæ cincta præsidio. Et author Astrolabij inquit: *Omnia dona Dei transcendit verus amicus:* Est enim is amicus, qui est tanquam alter idem, teste Cicer. *de amicitia.* Et sic amicitia habet idem velle in licitis, & honestis, vt refert gloss. fin. *in l. lata culpa. ff. de verbor. & rerum signif.* vbi refert, quod non sit amicitia inter latrones & fraudatores, sed fraus & dolus; ideo; quia rei turpis causa inita. Et dicitur amicus, secundum eandem gloss. quasi animi custos, & text. *in d. l.* dicit amicos appellari omnes debere non leui notitia coniunctos, sed quibus fuerint iura, hoc est, necessitudines familiaritatis honestis quæsita rationibus. Et ibi ait Cicero, quod nihil sit tam naturæ aptum, tamque conueniens ad res vel secundas vel aduersas, quam amicitia. Principio, quæ potest esse vita vitalis, quæ non in amicitia mutua, beneuolentiáque conquiescat? Quid dulcius, quam habere quocum omnia audeas sic loqui, vt tecum? quis etiam tantus fructus in prosperis rebus, nisi haberes, qui illis æque ac tu ipse gauderet? aduersas vero res ferre difficile esset sine eo, qui illas grauius etiam, quam tu, ferret. Amicitia plurimas res continet, quoquo verteris, presto adest, nullo loco excluditur, nunquam intempestiua, nunquam molesta est: Nam & secundas res splendidiores facit, & aduersas patiens communicánsque, leuiores. Cúmque plurimas & maximas commoditates amicitia contineat, tamen illa in eo præstat omnibus, quod bona spe prælucеat in poste-

posterum, nec debilitari animos aut cadere patiatur. Verum etiam amicum qui intuetur, tanquam exemplar aliquod intuetur sui; quocirca, & absentes adsunt,& egentes abundant,& imbecilli valent:& quod difficilius dictu est, mortui viuunt; tantus eos honos memoria desideriumque prosequitur amicorum. Ex quo illorum beata mors videtur,horum vita laudabilis, quod si exemeris ex natura rerum beneuolentiæ coniunctionem, nec domus vlla nec vrbs stare poterit. Nec agri quidem cultus permanebit: id si minus certe intelligitur,quanta vis amicitiæ concordiæque sit, ex dissensionibus atque ex discordiis percipi potest: quæ enim domus tam stabilis,quæ tam firma ciuitas est,quæ non odiis atque dissidiis funditus possit euerti? Ex quo quantum boni sit in amicitia iudicari potest. Sic natura solitarium nihil amat, sempérque ad aliquid,tanquam adminiculum,annititur:quod in amicissimo quoque dulcissimum est. Solem enim è mundo tollere videntur,qui amicitiam è vita tollunt: qua à Diis immortalibus nihil melius habemus,nihil iucundius, & concludam; Vita inculta & deserta ab amicis, non potest esse iucunda. Nempe & hi, qui se totos tradiderunt voluptatibus, sine amicitia vitam esse nullam sentiunt, si modo velint aliqua ex parte liberaliter viuere. Hic non omittam inserere, quod & natura nos docuit de amicitia. Nam Appion, doctus homo *in lib. Ægyptiacorum* 5. vidisse se Romæ scripsit, recognitionem inter sese mutuam ex vetere amicitia, hominis & leonis, teste Aul Gell. *lib.noct. Attic.*5.*cap.*14. cuius verba transferri curaui:in circo maximo, inquit, venationis amplissimæ, pugna populo dabatur eius rei, Romæ cum forte essem, spectator fui; multæ ibi sæuientes feræ, magnitudine bestiarum, omniúmque inusitata aut forma erat, aut ferocia, sed præter alia omnia, leonum, inquit, immanitas admirationi fuit: præterque omnes cæteros vnus; is vnus leo corporis impetu & vastitudine, terrificoque ceruicum fremitu, & sonoro, toris, comisque ceruicum fluctuantibus, animos oculosque omnium in sese conuerterat; introductus erat inter complures cæteros ad pugnam bestiarum, Dacus, seruus viri consularis, ei seruo, Androdus nomen fuit; hunc ille leo vbi vidit procul, repente, inquit, quasi admiratus stetit, & deinde sensim atque placide, tanquam noscitabundus ad hominem accedit; tum caudam, more atque ritu adulantium canum, clementer & blande mouet, hominique se adiungit, cruraque & manus eius, semimortui timóre, lingua leniter demulcet. Homo Androdus, inter illa tam atrocis bestiæ blandimenta, amissum animum restaurat, paululumque oculos ad contuendum leonem reuertit; tum, quasi mutua recognitione facta, lætos, inquit, & gratulabundos videres hominem & leonem. Ea res prorsus admirabilis maximos populi clamores excitat; accersitumque à Cæsare Androdum interrogatumque, dicit, cur illi atrocissimus leonum vni pepercisset? tunc Androdus rem miram narrat. Cum prouinciam, inquit,Aphricam,proconsulari imperio meus dominus obtineret, ego ibi duris eius & quotidianis verberibus, ad fugam sum coactus:& vt mihi à domino, terræ illius præside,tutiores latebræ forent, in camporum & arenarum solitudines concessi, ac si defuisset cibus, consilium fuit, mortem aliquo modo quærere: tum Sole, inquit,medio, rapido & flagitanti, specum quandam nactus,remotam latebrosamque, in eam me penetro & recondo; neque multo post ad eandem specum venit hic leo, debili vno & cruento pede, gemitus edens & murmura,dolorem cruciatúmque vulneris commiserantia; atque ille primo quidem conspectu aduenientis leonis terrorem sibi incussum dicit, sed postquam introgressus,inquit, leo,vti res ipsa apparuit, in habitaculum illud suum videt me procul delitescentem,mitis & mansuetus accessit,& suspensum pedem ostendere mihi, & porrigere, quasi opis petendæ gratia,visus est,ibi, inquit ego stirpem ingentem, vestigio pedis eius hærentem, reuulsi, conceptámque saniem, vulnere intimo expressi, accuratiusque sine magna iam formidine siccaui penitus, atque detersi cruorem; ille tunc mea opera & medela leuatus, pede in manibus meis posito recubuit & quieuit. Atque ex eo die triennium totum ego & leo in eadem specu,codémque victu viximus:nam,quas venabatur feras, membra opimiora ad specum mihi suggerebat,quæ ego,ignis copiam non habens, Sole meridiano torrens, edebam. Sed, vbi, inquit,vitæ illius ferinæ iam pertæsum est, leone in venatum profecto, reliqui specum, & viam ferme tridui permensus à militibus visus, apprehensúsque sum,& ad dominum ex Aphrica Romam deductus,is me statim rei capitalis damnandum, dandúmque ad bestias curauit,intelligo autem,inquit, hunc quoque leonem, me tunc separato,captum,gratiam,nunc mihi beneficij & medicinæ referre. Hæc Appion dixisse Androdum tradit: atque ideo cunctis petentibus dimissum Androdum, & pœna solutum,leonémque ei suffragiis populi donatum. Postea, inquit, videbamus Androdum & leonem loro tenui reuinctum,vrbe tota circum tabernas ire,donari ære Androdum, floribus spargi leonem: omnésque fere vbique obuios dicere: *Hic est leo hospes hominis, hic est homo medicus leonis.* Plura alia exempla de more animalium, maximè Delphinorum erga homines, & quod Delphinus sit hominis amicum animal, vide per Plinium *lib. naturalis historiæ* 9. *cap.* 8. & Gellium *in noctibus Attic lib.*7.*cap.*8. Sed de amore dicamus, de quo *in Authent. quibus mod. natur. effici. legit. §.nouimus.collat.* 6.dicitur, quod nihil sit amore vehementius. vbi glos. in verb. *vehementius*,inquit:

Non frater fratri cum furor ille venit:
Igneus ille furor nescit habere modum.

Hunc amorem commendat Cœlius *lib. antiq. lect.* 9.*cap.*24. vbi ait, quod Platonicus Phædrus magnum esse Deum amorem comprobet, apud Deos hominesque mirandum, propter multa, quæ ibi describuntur. Amor certe omnibus ad omnia est ingenitus; & quomodo Athenis fuerit simulachrum amoris, & ei fiebant sacra multis in locis. Et idem Cælius *lib.*11.*cap.*36. inquit, quod Phædrus,maximorum bonorum causam esse amorem pronuntiet; nec se inuenire quid melius accidere possit adolescenti, quam optimus amator, aut amatori quam amatus optimus. Et esse quidem duo,quæ à pueritia per omnem vitam ducere illum debeant; in rebus turpibus verecundiam, in honestis studium. Hoc autem nobis neque diuitiæ, neque honores præstare citius possunt ac melius, quam amor, neque absque his duobus, aut ciuitas vnquam, aut priuatus, præclarum aliquid & magnificum perficere poterit: nec vllus adeo ignauus est, quem amor non inflammet ad virtutem, diuinumque reddat, vt viro fortissimo par euadat. Nam vim, furoremque vt dixi, amor amantibus inspirat: quine iam pro altero mori amantes soli eligunt. Nec viri tantum, sed mulieres quoque, vnde veri amoris veræque amicitiæ testimonia

sunt locupletissima, vt est historia de Tito Ful. Rom. & Crisippo Atheniensi viris amicissimis, quæ est cõuersa ex Boccatio, à Philippo Beroaldo in linguam Latinam. Laudes amoris commemorat in oratione, quam fecit de amore ipse Beroaldus, vbi ait: Socratem Philosophorum fontem, quadam olim oratione amorem vituperaturum, ob verecundiam pallio caput operuisse. Idem mox eiusdem laudationes per palinodiam, hoc est, contrarium cantum celebraturus, id aperto atque reuelato capite factitauit: ideo ibi laudaturus amorem, alacri animo ita exorditur: Magnus Deus est amor, apud hominesq; mirandus, vt Philosophi dixerunt, & ob originem antiquissimam, in primis honorandus. Siquidem Hesiodus in Theogonia cecinit, primordiale chaos, repente terram, & amorem simul extitisse. Puto autem esse hunc insitum vnicuique eorum, quæ sunt, naturalem vim causámque, qua ex se expedit vnumquodque. Et, vt inquit Parmenides. *Ante Deos omnes primum generauit timorem*: vnde ab Orpheo (quem diuus Augustinus inter Theologos priscos annumerat) cognominatus est Pranes, ab eo, quod ex Chao primus apparuit, licet plures amores, vt Veneres: fabulose ficti sint, quos plures scriptores commendarunt. Illis omissis amorem illum celebremus (inquit Beroaldus) qui à Platone diuinitus memoratur, qui virtutes amatoribus suis conciliat, qui nos Diis amicos facit, dicamúsque eum esse cœlestem, beneficum, pacificum, pulcherrimum, qui mortalibus maximorum bonorum causa est, vt iam dixi; qui pacem largitur hominibus, qui vẽtis requiẽ, qui mari tranquillitatem, qui elementa societate conglutinat, qui cunctos familiaritate conciliat, beneuolentiæ largitor, maleuolentiæ exterminator. Et quemadmodum coniungi vna nõ potest amaritudo cum dulcedine, caligo cum lumine, pluuia cum serenitate, pugna cum pace, sterilitas cum fœcunditate, cum tranquillitate tempestas: ita cum amore, odium, ita inuidia, liuor, maleuolentia copulari non possunt. Et quemadmodum radius à Sole, calor ab igne, rigor à glacie, candor à niue nequeunt separari, ita diuelli non possunt amor, beneuolentia, societas, necessitudo, concordia: hic est enim amabilissimus amicitiæ nodus, princépsque ad beneuolentiam, conglutinandum. Vnde ab amore amicitia traditur esse nuncupata. Quod est in nauigio gubernator, quod in ciuitate magistratus, quod in mundo Sol, hoc inter mortales est amor, nauigiũ sine gubernatore labascit, ciuitas sine magistratu periclitatur, mũdus sine Sole tenebricosus efficitur, & mortaliũ vita, sine amore vitalis non est. Tolle ex hominibus amorem, Solem è mundo sustulisse videberis, vt superius dixi. Huc adde, quod hic Deus à nobis omnem rusticitatem amolitur, omnis elegãtiæ omniúmque munditiarum pater est. Vnde venuste Plautinus senex, amorem Deum appellat mũditiam, eúmq; puris nitoribus ait antecellere: da mihi hominem efferũ, atq; truculentũ: hunc amor è vestigio mollem reddet & mansuetum: da rudem & rusticanũ, statim ab amore fiet ingeniosus & vrbanus: da incultũ, ab amore cultissimus efficietur. Deniq; torpor omnis, segnities omnis, somnus lethargicus, marcor, squalor, incuria, ex amoris contubernio eliminantur, in quo industria, gnauitas, vigilantia, solertia, cultus, decor commorantur: vt de Galeso Cymone, de quo vide historiam in Latinum è vernaculo sermone conuersam, per Philippum Beroaldum. Sed hic modus, hæc mensura, hoc temperamentum, quod virtutibus adhibetur, in amore quoque adhibeatur; & procul erit omnis de amore conquestio. Nam, vt inquit veridice Plautinus seruus: Bonum est pauxillum amare sane, insane non bonum est: nam virtus in medio consistit; & in nobis, teste Apostolo, ordinata debet esse charitas. Et cum nihil aliud sit amor, ex diffinitione Philosophorum, quam fruendæ pulchritudinis desiderium, illum nos amorem laudamus (inquit Beroaldus) celebramus, extollimus, qui pulcherrimus est, qui ex pulchrorum desiderio natus, pulcherrima plura mortalibus cunctis impertit. Nonne artes, vt ab hoc quasi quodam fonte emanarunt? Nonne hic omnium inuentionum author est & propagator? medendi nempe & diuinandi, & sagittas ab arcu excutiendi disciplinam, amore duce, inuenit Apollo, texendi artificium Minerua, fabricam ærariam Vulcanus, mensuras & pondera Phædon, literas Mercurius, leges Ceres, denique omnes, qui per artes inuentas vitam excoluerũt, amore, impulsore atq; ductore commenti sunt nouas adinuentiones: non enim talia satagendo inuenissent, nisi talia adamassent. Omitto, vt ait, quod per amoris beneficium animalia cuncta progenerantur in terris: nonne ea; quæ inanimata dicuntur, amare quodammodo existimantur? Hinc magnes ferrum trahit; succinum paleas, Cecias nubes: & vt inquit Empedocles; arida terra amat imbres. Et nemo non (vt ait Hieronymus) aliquid amat. Denique amore constant omnia, augescunt, florescunt, propagantur. Igitur amorem colamus, amorem meritis præconiis extollamus.

QVinquagesimaquarta consideratio de laude pecuniæ adstruit, quæ excellit omnes res mundi, cum omnia obediant, vt habetur *Ecclesiast* 10. vbi dicit Salomon: *Pecuniæ obediunt omnia. & in cap. 7. eodem loco* dicitur: *Sicut protegit sapientia, sic & protegit pecunia.*

Et in libro 3. de moribus medicorum dicitur:

Rex regum nummus dominus manet, & dominatur,
Et cunctis reges subyciuntur ei.

Vnde dicitur:

Nummus honoratur, sine nummis nullus amatur:
Nummus vbi loquitur, Tullius ipse tacet.

Et, vt dicit Cælius *lib antiquarum lectionum* 12. *cap.* 68. pecunia Dea dicitur. Vnde Iuuenalis:

Et si funesta pecunia templo
Nondum habitas, nullas nummorum ereximus aras.

Sed, vt dicit Ambrosius *lib* 2. *offic. cap.* 21. hoc malum iam dudum infixit humanis mentibus, vt pecunia honori sit, & animi hominum diuitiarum admiratione digni, vt nemo nisi diues, honore dignus putetur. Nam diues à diuo sit, quod qui diues sit, quasi Deus nihil indigere videtur: vnde, teste Philippo Beroald. *in suo opusculo de felicitate*, omnes fere existimant summum bonum seu felicitatem esse diuitias, & solum diuitem esse beatum: primo in testem Horatium afferentes, qui ait.

O ciues, ciues, quærenda pecunia primum est.
Virtus post nummos.

Et in sermonibus, cum ait:

Omnis enim res,
Virtus, fama, decus, diuina, humanaque pulchris
Diuitiis parent, quas qui construxerit, ille
Clarus erit, fortis, iustus, sapiens, etiam Rex:
Et quicquid volet.

Cuius sententiæ adstipulatur Petronius Arbiter *in suo Epigrammate*, inquit:

Quis-

Quisquis habet nummos, secura naviget aura,
Fortunamq́, suo temperet arbitrio.
Et paulò post:
Multa loquar? quiduis,nummis præsentibus,opta,
Eueniet: clausum possidet arca Iouem.

Hinc Iurisconsult. Vlpian. *in l bonorum.1.ff.de ver. sign.* refert,quod bona naturaliter dicatur ex eo,quod beent,hoc est,beatos faciant,vt sunt diuitiæ,pecuniæ: beare autem est prodesse. Et ait Tullius, diuitias esse effectrices rerum magnarum, & inprimis voluptatum. Pecuniæ nerui sunt bellorum, aurum persuasio est regum. Huic metallo(vt inquit veridice Apuleius) difficultates omnes sunt peruiæ, & auro adamantinæ fores perfringuntur. Dicere solebat Verres,nihil esse tam sanctum, quod non violari, nihil tam munitum, quod non expugnari pecunia possit. *Aurum*(vt inquit Horatius) *per medios ire satellites,& perrumpere amat saxa potentius ictu fulmineo.* Philippus Macedonum Rex omnia castella expugnari posse dicebat, in quæ modo asellus onustus auro ascendere posset. Qui vero pecunias bellorum neruos esse dixerunt, oraculo certiora dixisse videntur. Archidiagon sociis inquirentibus, quantum satis foret pecuniæ ad belli administrationem? respondit, bellum ordinata non quærit. Vnde in summo Imperatore hæ res inesse debent: Scientia rei militaris:virtus,autoritas,felicitas,& auri copia, sine qua reliqua manca, & mutila esse creduntur,sine qua præclara non facile geri possunt.

Pecunia magnum bonum generis humani existimatur, vt inquit Euripides. Pecunia in honore,paupertas probro haberi cœpit,vt volunt Salust.& Seneca, Cui enim diuitiæ affluunt, huic nihil deesse creditur: Nam, vt ait Horatius:

Et genus,& formam regina pecunia donat,
Et bene nummatum decorat suadela venusque.

Hinc *in c.sicut hi.in princ.47.distinct.*traditur;quod mens mortalium semper aurum,semper argentum videt; gratius intuetur aurum,quam solem: omnis nostra oratio & supplicatio ad Deum, aurum quærit: vnde Persius:

Prima fere vota,& cunctis notissima templis:
Diuitiæ crescant,vt opes,vt maxima toto
Nostra sit arca foro.

Et capi debet hic pecunia pro omni re, quæ est,vel esse potest in patrimonio, iuxta text.& not. *in l.pecuniæ. & in l.seq. & in l.pecunia.2. ff. de verbor. & rer.signific.& in cap.totum.1.quæst.3.* & clarior est text. *in l. pecuniæ.2.3.ff eod.* qui ait: Pecuniæ nomine non modo numerata pecunia,hoc est,nummi,sed omnes res tam soli, quam mobiles & tam corpora,quam iura continentur: & hoc largissime:sed stricte pro pecunia numerata, vt est text. *in cap.2. & 3.14.quæst.3.* sed melior textus *in l.1. Cod. de prob.* Pretium autem non consistit nisi in numero tantum, vt *in §.item pretium.Instit. de empt.& vendit.* Item large pro omni eo,quod consistit, pondere, numero vel mensura, vt *in l. talis scriptura. ff. de legat.1. & l.2.§.item mutuum.ff.si cert.petat. & ibi notatur in l.2.in gloss.penult.Cod.de constit.pecun. & in d.§. item mutuum. in gloss in verb.pecunia.& in d. c.totum.1. quæst.3.* Aduerte tamen, quod stricte accipienda sit de his, quæ seruando seruari non possunt. Bart.*in l.1.§.fuit quæsitum ff.ad Trebellian.& in l interdum. ff.de condict.indeb.*& Alexander *in l.singularia.in 7 colum ff.si certum petat.*& domin.meus Iason *in 1.col.* Vbi etiam declarat quomodo capiatur pecunia. Et idem dicendum de voce, *nummus*, vt dicit idem dominus meus Iason *in l. nummis. in 3. colum. ff.de in lit. iur.* Et teste Cælio, *li.antiquar.lection.12.cap.49.* nummus est,qui rebus mensuram infert ac æstimationem, éstque medius quodammodo, cuncta metitur, ac rerum inæqualium pretia, ea mensura ad æqualitatem reuocantur: quia vero ex lege est,non natura,proinde nummi prorepsit appellatio, à νόμω; id est,lege. Estq;, vt Aristoteles inquit,tanquam fideiussor. Quapropter nummum monetam appellauere, quod signo numismatis moneantur, cuius pretij esset. Et licet in aliquibus laudetur pecunia, vt dictum est, tamen in plerisque vituperatur, quod omitto, cum sit alienum ab hoc instituto: de quo Lucas de Penna *in l.hi penes. colum.2.Cod.de agric.& censitis li.11.* & per Philip. Beroaldum *in suo libello de optimo statu.* Et,teste Blondo, *de Roma triumphante, libro octauo.* inter alias diuitias & pecunias laudat illas, quæ prouenium ex agricultura.

QVinquagesimaquinta consideratio erit de tribus modis regendi Rempublicam, seu tribus speciebus principandi in ipsa Republica, & quæ illarum sit potior,melior & excellentior.

Nam primus modus seu prima species regendi,seu principandi regni est, in quo vnus moderatur & gubernat secundum virtutem & istum principatum Monarchiam vocant, & est optimus inter omnes principandi modos, eósq; multum antecellit,vt recitat Antoninus Flor. *in sua Sum.4.part.tit.5.c.4.§.4.* Repræsentat enim diuinum regimen, quo totus mundus ab vno creatore gubernatur & regitur, repræsentat etiam ordinationem naturæ, per quam omnis multitudo, & deformitas ad aliquid vnum gubernans reducitur, sicut omnia mobilia ad vnum primum mobile, scilicet cœlum. Hæc Florianus vbi suprà. Legistæ vero & Iurisconsulti alias rationes commendationum huius speciei principandi adducunt.Nam dicit textus *in l.2. §. deinde quia difficile. versicul.nouissime ff.de origine iur.* quod per vnum rectius,quam per plures Reipublicæ consulatur. Facit textus *in lege tertia, §.quamuis autem.versic.apparet.ff.de administratio. tutor.* vbi dicitur, quod facilius per vnum tutorem, quam per plures tutela administretur:& ibi ratio assignatur *in gloss.in verbo.facilius,* cum ait:

Segnius expediunt commissa negotia plures:

Hoc & Philosophus 3.*Politic.* asserit qui *c.11.& 12.* decidit viro optimo potius, quam multis potestatem tribuendam, vide Boëtium *in tractat. de custodia clauium portarum ciuitatum.* allegantem Ægidium de Roma. *in tractat. de Regimine Principum.* & Bartol.*in tract. de Regimine Ciuitatum.* & Cardi.*in c.apib.7.qu.1.* Vnde Diuus Hieronymus *in Psalm.146.* Melius est, inquit, vnum timere vt plures non timeas:quam plures timere, vt ab vno sis tutus. Dicebat etiam Homerus, vt etiam recitat Æmylius, non posse bene Rempublicam geri multorum imperiis. Sed & apud Herodotum Darius, cum de statu Persarum constituendo foret consultatio, pulchra oratione euicit vnius regimen præstare, ita vt ex eius consilio & sententia, scilicet quod melior sit status vnius,ipse Darius paulo post Rex Persarum fuerit declaratus. Siquidem ex plurium etiam optimatum gubernatione odia inter ipsos priuatim excitantur, in publicum perniciosa, cum vnusquisque primus in Republica esse velit. Ex talibus autem odiis seditiones, ex seditionibus cædes existunt. Proinde opus est, vt vnus sit, veluti caput à quo nequaquam membra dissentiant, vt dicit Petrus de Ancharan. *in consilio suo 339. incipit pro maiori intelligentia.* Vbi plene ponit de exordio Regum

Et dixi suprà *in 5.part.1.considerat.* quod sicut iura imitantur naturam, vt *in §.minorem. Insti. de adopt.* Sicut regulariter in membrorum pluralitate est vnum caput, ita vt, si plura reperirentur capita, esset monstrum, *l.non sunt liberi.ff de stat.hom.*& vbi pluralitas, ibi discordia, *c. quando Adam.de pœnit.distinct.2.* Sic vnus tantum debet esse Rex & dominus in societate. Ideo dicit Apostolus *ad Ephes.*4. Vnum caput, vnus spiritus, vnus dominus:facit textus *in c.in apibus.7.q.1.* Vbi dicitur: In apibus dux vnus est, & grues vnum sequuntur ordine literato, Imperator vnus, Iudex vnius prouinciæ. Neque etiam Roma condita, duos fratres simul Reges habere potuit. In Rebeccæ vero vtero, Esau & Iacob bella gesserunt. Ibidem præcipitur, vt singuli sint Ecclesiarum Episcopi, singuli Archiepiscopi, singuli Archidiaconi & omnis ordo Ecclesiasticus suis rectoribus nitatur.Facit etiam text.*in c.loquitur.24.q.1.* vbi dicitur, quod vnus sit Deus, vna fides,vna spes,vnũ baptisma. Hinc habetur *Ezech.*37. Seruus meus Dauid Rex super eos erit,& pastor vnus erit omnium illorum.Facit quæ dicit Sozinus *in consil. suo 165. in 2.vol. colum.7. ibi, secundo hæc conclusio probatur.* Vbi dicit, quod virtus vnita fortior sit dispersa, vt ait Philosophus. Vnde veritas inquit: Omne Regnum in se diuisum desolabitur. Et Aristoteles 12. *Metaphys.* Entia nolunt male disponi, nec bona est pluralitas Principum,vnus ergo Princeps. Etiam plura scribit Felinus *in c. quæ in Ecclesiarum 32. col vers. hanc declarationem limita.* Et Aluarott. *in cap. praterea ducatus. col.2. de prohib. feud. alien.in vsibus feudor.* Et amplissime per Ægidium *de regimine princip. in 2. 2.part.3.lib.cap.3.& 4.* vbi concludit,melius esse ciuitatem & Regnum regi per vnum, quam per plures,& iste modus nuncupatur Monocratia seu Monarchia, vt dixi, quæ cæteros modos excellit, scilicet Aristocratiam & Democratiam. De quibus per Franciscum Patritium *lib. de Regno & Regni Institutione, lib. primo titulo tertio.* Et huius Reipublicæ regiæ modi sunt quinque, vt *in Polit. Aristotelis lib. tertio, capite* 10. & ibi Faber *in suis Commentariis.* Quos idem in introductione sua, quam facit in politica Aristotelis, sic deducit. Primus, cum vni, ob ingentia beneficia, & longè præcellentem virtutem, gubernationis summa creditur. Et hic proprius & maxime regius modus est. Secundus cum vnus non omnium, sed authoritatem belli perpetuam habet. Tertius cum vnus secundum legem & patrium morem,volentibus quidem,& æquo animo seruile iugum ferentibus, dominorum ritu præest, atque dominatur. Quartus,cum vrgentibus rebus vnus eligitur, qui potestate durante,dominorum ritu exercet imperium. Quintus, cum vnus omnium habet potestatem & in ciuitate in iis, quæ publica sunt,& in iis quæ foris geruntur,& hi vltimi quatuor modi, secundo loco, & minus proprie regij sunt.

Alius vero est modus principandi, seu alius est principatus, qui est regimen Optimatum seu Principum, secundum virtutem, & vocatur Oligarchia seu Aristocratia,id est,potestas optimorum,in quo aliqui principantur. Hæc vero potestas est minor Monocratia, sed superat Democratiam, vt dicit Anto.Flor. in loco hic superius allegato. Hanc multum laudat Francisc.Patritius *in suo tract. de Institut.Reipub.lib.1. c.1.* Sed forte,quia Flor.& propter eorum communitatem.Hanc etiam laudat Fr.Patritius Florian.*lib.1.de Instit. Reipub.tit.*4. vbi dicit,quod in ea specie principandi, in qua optimates agunt soli,qui in ciuitate cũ virtute degunt,quique optimi sunt rempubl.administrant, nec multitudinis fauor,neque diuitiæ,aut nobilitatis gloria opitulatur: sed honestas illos ad magistratus aut dignitatem prouehit, & credibile est ex optimis optima existere consilia.Istam etiam administrationem, scilicet paucorum, valde probat Philipp. Beroald. *in libello de optimo statu.* Nam quod status optimatum, qui dicitur Aristocraticus, vt inquit, sit optimus, nomine ipso declaratur, & exemplis, tam recentibus,quam vetustis liquet,& authoritate fulcitur.Sententia Plautina est,*in Milite: Nemo solus satis sapit:* vnde, *Væ homini soli, quia si ceciderit, non habet subleuantem.* Ex quo fit, vt consultationes plurium bonorum in vnum conspirantes sint salutares,& conducibiles rebus magnis administrandis. Arist 3. *Politic.*Vno,inquit,duo meliores sunt.Et Homerus: Duos ad omnia esse præstantiores. Hinc Agamemnon Homericus decem optat Consiliarios, Nestori consimiles. Et ita hortabatur Megabyzus, vt gubernatio regni Persarum ad Olygarchiam, id est, statum paucorum traduceretur.

Et huius Reipublicæ optimatum quatuor sunt modi, de quibus Aristoteles 4.*Politic.c* 7. & ibi in commentario Fabri Stapu. & per eundem *in dicta introduct. in ipsa Politica.* Primus, inquit cum absolute & simpliciter ab optimis viris,secundum virtutem Respubl. moderatur, & hanc propriè optimatum Rempublicam appellant.Secundus,cum in ciuitatis administratione,diuitiarum & virtutis habito respectu ad magistratus euehuntur. Tertius, cum ad tria, diuitias, virtutem, & populum, aut duo, virtutem & populum,respectus habetur. Quartus,cum ea,quæ Reip. peculiari nomine dicitur, ad paucorum gubernationem potentia inclinantur, & hi tres vltimi minus proprie optimates modi dicuntur.

Alius & tertius est modus principandi, seu alia est species Regiminis Reip.quæ vocatur Democratia,& est regimen seu gubernatio populi; & est, in quo res agitur ad imperium multitudinis, cuius nutu leges describuntur,& magistratus omnes eliguntur,& quod pluribus videtur, id commune omnium esse iudicatur, pro quo facit text. *in l.2.§. nouissime. & § deinde cum esset.ff.de orig.iur.& l.1.in princ.ff.de constit.princ. & §.sed & quod principi.in princip.Instit.de iure natur. gent.& ciuil.*

Et huius popularis gubernationis sunt quinq; modi seu species: secundum Aristotel.*li.*4. *Polit.cap.*4. quos commentarius Iacobi Fabri breuiter recapitulat introductione superius allegata, modo sequenti. Primus, cum dominante lege, & pauperes & diuites æquam habent gubernandi facultatem. Secũdus cum gubernatione secundum legem existente, magistratus,& honores,à censu,& quidem exiguo,dispensantur, lege posita, vt qui tantilla possidet, habilis sit ad magistratus obeundos, qui vero non, inhabilis esto. Tertius, cum omnes omnino ciues adipiscendorum magistratuum habiles sunt, modo comprobantur idonei, ac lex dominetur. Quartus cum lege dominante, omnes omnino ciues habiles sunt Quintus, cum omnes omnino ad magistratum functiones sunt indifferentes, verum non lex sed multitudo dominatur; & hæc deterrima & tyranni simillima popularium species, in qua decreta populi plus possunt, quam leges, & in qua maxime oriri solent populi ductores, qui assentantes, beneuolentia & fauore, populum, quo volunt, ducunt: quos Græci *demagogas*, Socrates, *fucos*, appellat. Hic, vt dicit Franciscus Patritius, *libro de Institutione Republica, primo, titulo* 4. Herodotus laudat Othanem, cum

cum de instituenda Persarum Repub. agitur, eámque nominari dicit Isonomiam, id est, quasi iuris æqualitatem, quando in Republica, in qua multitudo dominatur, omnia æquo inter omnes iure, dirimenda sint, iubétque vt qui in ea magistratus sorte dicitur, gestorum omnium rationem reddat, vúltque, vt omnia cōsilia in commune referantur, & in multitudine omnia sint. Huius finis est libertas, nihil enim magis cupit popularis multitudo, quam potestatem viuendi habere, vt velit, quam quidem libertatem Cicero esse affirmat. Et, vt idem Patritius: libertatem esse dicit naturalem facultatem eius, quod cuique facere libet, nisi quod vi aut iure prohibetur, & hanc diffinitionem ponit Iustinianus *in §. primo, Institut. de iure personarum.*

Et de istis tribus speciebus administrandarum Rerumpublicarum ornate copioséq; disseruit ipse Philippus Beroaldus *in d. lib. de optimo statu in princip.* & tandem inclinat in hanc partem, quod status vnius optimus præstantissimúsque esse credatur: vt inclinat animus, ratio suadet, & sententia eruditorum decernit: quorum authoritas nobis pro ratione sufficiat. Sed, vt ad incœpta reuocemur, subiungit idem Patritius paulo post, quod alia sint genera regendi Rempublicam, quoniam, vt dicit, nonnunquam accidit, vt in aliquibus ciuitatibus soli opifices, & agrorum cultores dominentur, qui; quoniam multitudine præstāt, nobiliores pessundant, & virtute affectos bonisq; artibus eruditos, ludibrio contemptuíq; habent, fieri per fortunam potest, vt eiusmodi ciuitas tuto aliquandiu ac quiete se habeat. Sed inclinante fortuna, facile cernitur, quam difficile sit cū eiusmodi hominib. bene agere. Qui enim in agris aut officinis aluntur, omnium rerum experientia carenti submissóque animo regunt. Nec doctrina, aut genere, aut magnarum rerum experientia adiuuantur, & dū nobiliores formidant, temere omnia, aut crudeliter agunt: plebs namque omnis, aut humiliter seruit, aut cum magna crudelitate imperat. Vnde M. Tullius in Oratione pro Plancio, sic ait: *Non est consilium in vulgo, non ratio, non discrimen, non diligentia,* &

Scinditur incertum studia in contraria vulgus.

Et etiam contra, vt nonnullas ciuiles societates soli nobiliores regant: id quidem imperium neutiquam comprobandum censeo Aduersantur enim plerumq; plebi, nec societatem inferiorem æquo animo perpeti possunt, vt de nobili Claudiorum familia legimus. Et eos pene omnes aduersus plebem adeo violentos, ac contumaces fuisse constat: vt nec capitis quisquam reus, ad populum, mutata veste, prouocare, aut gratiam veniámq, deprecari voluerit. Atqui Appius Claudius Regillianus, cum Decemuir esset, legibus scribundis, & virginem Ingenuam per vim, libidinis gratia, in seruitutem conatur asserere, causam plebi dedit rursus à Patribus discedendi. Nec minorem violentiam in plebem ostendit Claudia, eiusdem gentis fœmina, quæ cum in conferta multitudine vix in carpento deuehi posset, palam exclamauit: vtinam reuiuisceret Claudius Pulcher, iterúmque classem amitteret, quo minor turba mihi obuiam daretur! Et quanquam nobiles viri animo excellentiores sint: tamen proniores ad bella esse cernuntur: quæ quamuis imperia aliquando augeant, plerumque tamen vrbes funditus euertunt. Lacedæmonij (vt Dionysius Halycarnasseus scribit) aduersa in Leuctris pugna, in qua 1700. ciues amiserunt, nunquā amplius ex calamitate ciuitatē cernere potuerunt. Thebani quoque & Athenienses, ex infelici euentu pugnæ, apud Cheroneam, non modo principatu Græciæ à Macedonibus, sed patriæ etiam libertate priuati sunt. Iniquum præterea esse videtur, vt cum ciuitas ex solis nobilibus extare nequeat, sed longe maior sit reliqua multitudo, soli nobiles imperent, reliqui autem omnes famulentur. Alimenta namque naturalia agricultura nobis suppeditat, mercatura autem reliqua necessaria, quo fit, vt nec sine cultoribus agrorum, nec sine mercatoribus ciuilis societas esse possit: nō igitur à publicis muneribus auocādi sunt, quorum vsus Reipublicæ necessarius esse cernitur. Sed his muneribus honestādis, quę facile per se gerere possunt, vel collegiis adiuuandis, à quib. eorum gressus adeo regātur, vt nihil incōmodi ciuitas capiat, & inferiores à maioribus non videantur omnino destituti. Mediocres certe, qui neque abiecti sunt, neque opulentia nobilitatis nimis exultant, longe modestius præsunt. Sed si alterutrum necessarium est, vel sola nobilitas, vel sola plebs imperet: longe tutius arbitror cum nobilitate, quam cum plebe agere: raro enim turpiter aut indecore agit, qui maiorum suorum laudem secum periclitari cernit: at ille, qui per sese ignotus est, & maiores suos longe obscuriores habet, paruam admodum iacturam sibi aliquando facere videtur, si deliquerit: sunt præterea ingenitæ nonnullæ virtutes nobilioribus, vel eas assequuntur persuasione maiorum. Hæc Patrit. in prædicto loco: & ibi vide exempla, de virtutibus & gestis quorundam nobilium, & rusticorum. Tandem concludit, quod ipse sit de numero illorum, qui optimam Rempublicam esse dicunt, quæ ex omni genere hominum commixta sit, ex rationibus per eū ibi deductis, & propterea laudat Rempublicam Lacedæmoniorum (sicut & Phil. Beroald. *in d. libello, de optimo stat. in princ.*) veluti ex Monarchia, Aristocratia, & Democratia consistentem. Rex enim apud illos erat pro vnius gubernatione. Senatus pro paucorum potentia: Ephori autē statum popularem repræsentabant. Dicit etiam (licet aliis verbis) Ant. Flor. *in loco supra alleg.* quod optima Politia esset; quæ ex tribus supra nominatis mixta constaret: sic enim vnusquisque auidius Rempublicam amaret, & ardentius statuta seruaret. Si ergo aliqui in populo sapientiores, ab ipso, in Principes, vel præfectos eligantur, & hi vlterius Regē vnum præficiant, qui tam eis, quàm populo præsit, erit iste principatus optimus, quia sub ipso Principe sunt aliqui principantes, secundum virtutem, vnde in omnia regimina conueniunt. Constat enim ex Democratia, id est, ex potestate populi, inquantum ad ipsum pertinet, electio principum. Item ex Aristocratia, in qua aliqui optimates principantur, qui prædicto modo habent vim eligendi. Item ex Regno inquantum ex prædictis optimatibus electus, tam eis, quam populo præficitur.

Hæc vtiq; Politia in lege diuina fuit instituta. Nā ex populis aliqui sapiētiores eligebantur, vnde *Deut.* 1. dicit Moyses ad populum: *Date ex vobis viros sapientes, & gnaros, & quorum conuersatio sit tributa in tribubus vestris, vt ponam eos vobis Principes.* Et hæc erat quædam Politia popularis, inquantum hi maiores à populo eligebantur, inquantum verò hi Principes populum gubernabant, inter eas causas iudicātes, erat quasi quædā species Politiæ optimatum. Inquātum vero vnus præficiebatur omnib., quasi singulariter præsidendo, erat quędā species regni. Et hæc Politia obseruatur apud Venetos, qui habent Ducem electum à primatibus, & optimatibus, seu consilio illorum, qui quidem optimates eliguntur à populo,

& illi optimates administrant iustitiam,& alia negotia communitatis,& dominij Ille vero Dux præest,& præsidet omnibus, tanquam omnium, & optimatum & populi superior.

Hæc etiam Politia seruatur in Regno Franciæ, si bene consideretur regimen ipsius Regni: quoniam vnus est Rex solus in toto Regno, qui præsidet omnibus,& Ducibus, & optimatibus, & cæteris aliis,qui ei obediunt,& subiiciuntur. Isti vero optimates,qui tamen ab eo ordinantur, & constituuntur, iustitiam populo administrant: exemplo Moysis, qui consilio, & prouidentia Ietronis, eius cognati; constituit ex plebe viros sapientes, & timentes Deum, in quibus esset veritas,odientes auaritiam,qui iudicarent populum omni tempore,vt habetur *Exod.* 18. Sic Rex Nabuchodonosor constituit Danielem præfectũ & magistrum super cunctos sapientes Babylonis:vt est *Daniel.* 2. & pro Politia populi habet quædam ciuitas suum defensorem, qui eligitur à populo: de quo in *Auth.de defensorib.ciuit.collat.*3 *& in part.praeced.in* 5. *consider.* ex quo omnes Politiæ in Regno comprehenduntur.

QVinquagesimasexta consideratio: Cum supra proxime tactum sit,dignius, nobilius, & excellentius, regimen esse Regni; idcirco non immerito indagandum est de Regnis, quod ex iis excellentius iudicandum.

De Regno cœlorum ante dictum est,hac parte, in secunda consideratione.

Narrat Aug *lib.*17.*cap.*17.*de Ciuitat.Dei.* Tria olim fuisse regna eminentia,insignia, & excellentia, videlicet,Sicyoniorum,Ægyptiorum,& Assyriorum. Sed Assyriorum,vt inquit, multo erat potentius,ac sublimius.Nam Ninus Beli filius,illius Regni Rex(excepta India) vniuersæ Asiæ populos subiugauerat, quæ secundum aliquos dimidiam partem mundi, secundum vero alios,tertiam continet. Sed secundũ Danielem, vt habetur *Daniel.*2.Fuerunt quatuor regna antiquitus,per quatuor metalla figurata,& hæc dicta sunt,& fuerunt præcipua in orbe, scil. Orientale, quod fuit Assyriorum,& significatum per aurum. Meridionale, quod fuit significatum per argentum, fuit regnũ Persarum,& Medorũ. Septentrionale,quod significatum fuit per æs,eò,quia fuit æneum,quartũ,Occidentale, quod fuit regnũ Romanorum.Et cum diu fuissent Regna Orientis illustria, voluit Deus Occidentale ferreum,vt tempore esset posterius,sed Imperij latitudine & magnitudine illustrius:quod sicut ferrum comminuit & conterit omnia alia metalla,sic etiam illud vltimum Regnum continuit omnia alia Regna,vt dicit text. *Daniel.*2. Idque potissime concessit Romanis ad domanda multarum gentium mala, qui tamen laudis, honoris, & gloriæ auidi consulebant patriæ, in qua ipsam gloriam requirebant, salutémque eius saluti propriæ præponere non dubitabant, vt dicit Augustin,5.*de Ciuitate Dei, cap.* 13. Romanum Imperium, quod ipsi virtutibus promeruerunt, cuncta in omnibus superauit,teste Augustino *in prædicto loco c.* 14. Verum prout dicit glos. Daniel.*eod.cap.*2. sicut in principio Romano Imperio nihil fortius fuit, atque durius,ita in fine, nihil erit debilius,Licet dicat Methodius, quod Regnum Romanorum magnificabitur super omnia Regna Gentiũ,& nequaquam delebitur ab vllo eorũ in ęternũ;habent enim arma inexpugnabilia,per quę deiicientur omnes aduersarij eius,quod verũ dici posset de Imperio Romanæ Ecclesiæ, non Capitolij, vt dicit Luc, de Pen.*in l.conductores.colum.* 4.*C.de conduct.procur.lib.*11.

Quicquid sit hodie inter omnia Regna mundi regnũ Franciæ est excellentius aliis, vt satis ample deduxi supra *in* 5.*part.in* 30.*consid.* Nec potest sanè aliud fuisse præfiguratum, quam illud, de quo Daniel *in d. cap.* 2. vbi dicit: *In diebus autem Regnorum suscitabit Deus cœli Regnum,quod in æternum non dissipabitur,& Regnum eius alteri populo non tradetur.* Non enim est Regnum Romanorum, quia Romani non tenent illud,sed Alemani,gens à Romanis aliena; Istud est regnum Christianissimum,cum Rex noster Christianissimus dicatur. & de huius Regni laudibus & excellentia:& etiam Galliæ vide *in prædicta* 5.*part.in* 30 *cõsid.& in hac par.in* 17.*consid.* Quod etiam satis ostenditur ex dictis Iacobi Bonaudi, *in suo Panegyr.* post additiones ad Io.de terra Rubea, *in suo lib quem intitulauit Vinea Ecclesiæ in d.*5.*part.in* 28.*consid.* Vbi ait quod licet sint plura Regna in mundo: quoniam, vt ante dixi,sunt tres partes orbis,Europa, scilicet Asia, & Aphrica. Et in qualibet parte sunt plura Regna,vt in Europa sunt Regna sequentia, videlicet Francorũ Regnum, Romanorum, Hispanorum, Anglorum, Siculorum,Legionis,Portugalliæ, Aragonum, Nauarię, Dacię,Bohemię, Armenię;Cornubię, Cypri,Sardinię, Conachię, Mumanię Vrchonsiæ, Rex Catholicus, Nauarchię,Colen, Mamiæ, Volægamiæ, Minoricarum, Scotię Polonię,de quibus dixi *in dict* 5.*part.in* 28.*consid.* Et omnia veniunt per successionem, præter Regnum Romanorum,vt dicit Bald.*in l.ex hoc iure,vers.* 4. *quæritur.ff.de iustitia & iure.*

In partibus vero Asię sunt hæc regna,scil.Regnum Catalcharse, Turnestar, Corasinæ, Consamiæ, Indiæ, Persarum, Medorum, Porthiæ, Georgiæ, Syriæ,Cappadociæ, Bithyniæ.

In partibus vero Aphricæ hæc Regna colliguntur, Æthyopiæ,Libyæ,Ægypti,Arabiæ, Iudeæ Ciliciæ, & teste eodem Iacobo, reperitur in Europa, Thessaliæ Regnum, Macedoniæ,Thraciæ,Scythiæ, Mauritaniæ. & Numidiæ,& ibi multa ex illis laudat, maxime Regna Ægyptiorum,Scytharum, Bithyniæ, Syriæ, Arabum, Cappadocum, Parthorum, Indorum, Hispanorum & Italorum laudat, & de eis plures laudes depromit, cum quibus etiam addit vitia, quæ omitto recensere, cum sit extra aleam. Tamen inter cætera Regna mundi extollit Regnum Franciæ ex pluribus ibi descriptis: de quibus aliqua dixi *in d* 5 *par.*& scribit Ioan.Ferrault. *in suo peculiari tractatu de priuileg. & insigniis Regni Franciæ.*

QVinquagesimaseptima consideratio de excellẽtiori Insula mundi percunctatur, quæ hic commode inseritur post excellentias Prouinciarum, cum Insulæ sint pars Prouinciæ. *insula & ibi gloss ff.de l.iudic.* Nempe, vt refert Phil.Berg.*lib.*1.*sui suppl.* plures reperiuntur insulæ,quas describit vsque ad numerum 88. & dicit celebriores & notas: & eas ponit secundum ordinem Alphabeticum laude aliquarum. De multis fit mentio *in lib. de locorum ac mirabil. mundi descriptione, qui est impressus cum Geographia Ptolomæi cap.*16. *cum quatuor seq.*

Credo,quod Britannia,siue Anglia,quæ Britannia maior nuncupatur, est excellentior, quæ sit in mari Oceano, & illam dicit permaximam ipse P. Bergomas *lib.* 4.*sui suppl. Chron.* quæ quidem triangularis est, & ab omni continenti habetur diuisa. Vnde ait Virg.in Bucol.

Et penitus toto diuisos orbe Britannos.

Hæc secundum Solinum porrigitur in longum octingentis passuum millibus, apud eosdem teste Plinio

Plinio *lib.2.* longissimus dies est 17. horarum. & in Italia est 15. & illorum nox septem resultat horis. Italorum vero nouem. Vnde Iuuen.*Satyr.*11.

Et minima contentos nocte Britannos.

Huius autem Insulæ maxima pars plana & frugifera est, abundat pecore, auro, argento, ac ferro. In ea sunt fontes calidi, & salubres. Gagates item lapis ibi plurimus optimúsque: qui in aqua ardet, oleo vero restinguitur. Item Margaritas, scribit *lib.* 9. nasci in ea insula paruas & decolores. Hanc Gregorius Magnus beatissimus Pontifex, eo missis August. Mileto, & Iohann. monachis, vitæ probatissimę viris, primum ad Christi fidem conuertit. Ibidem Londinum ciuitas, nunc Londra Regum sedes, & copia negotiatorum, & lanifi[c]ij, arte celebris est. Narrat & ipse Phil. Bergomas *lib.*12. prędicti supplementi, quod cũ Ioanni Anglorum Regi Ludouicus Francorum Rex maximum indixisset bellum, Ioannes diuino auxilio vsurus, statim & Angliam totam atque Hyberniam prouinciam suam Romanæ Ecclesiæ vectigales fecit. Nã centum auri marchas quotannis se eidem soluturum compromisit, si ab eius impetu eum dominus liberare dignaretur. Atque ita victoria diuinitus parta, postea aliquandiu apud Anglorum Reges hoc votũ seruatum est. Et idem *lib.*11 narrat quomodo Aldulphus Anglorũ Rex, inter cætera memoratu digna, ob singularem Religionem, vniuersam insulam Romanę Ecclesiæ tributariã fecit. Namq; vt singula domus quotannis singulos argenteos ipsi Ecclesiæ persoluerent.

Hybernia, insula Britanniæ proxima, dimidio minor quam Anglia existimatur, spacioque terrarũ est illa angustior, sed situ fœcundior, Gentes habet ferocissimas, & bello aptissimas quæ pulchro sunt corpore, & claro, membrisq; robustissimis, ac colore candido Equosque parit, qui à natura suauissimo incessu, & quadam modulatione, veluti more Regio, deambulare videãtur. Ibi nullus anguis, auis rara, ac apis nulla. Hanc insulam Cœlestinus Papa, eius nominis primus, per Patritium, beati Martini Episcopi ex sorore nepotem, ad Christi fidem conuertit, autore Ph. Bergomate *in suppl. Chron. lib.* 4. Et in dicta insula (quæ secundum aliquos Hirlandia dicitur) teste Baptista Fulgosio *lib. de dictis factisque memorabilib. tit. de miraculis c. de gemmis*, terram, coriúmque animalium in ea natorum, venenosæ bestiæ deuitant fugiúntque: experientia enim homines didicerunt, hæc animalia si loco ancipiti ponantur, vt vel ea, vel ignes contingant, in ignes potius se recipere. Hirlãdiæ vero regio equos habet vectorios, præcipua bonitate, quos *vbinos* vocãt, celeriores Anglicis, quos *gradarios* dicimus.

Scotia etiam Insula est (*eodem Phil. Bergo. ibidem teste*,) & est etiã Angliæ suprema portio (quamuis in dicta descriptione locorũ dicatur, quod Scotia eadem sit & Hybernia) sed in Aquilonem versa, quæ & fluminibus non magnis & monte quodam ab Anglia ipsa dirimitur. Ibidem brumali tempore vix Sol tribus horis super terram apparet. Scoti Hybernorũ amicitia, societateque plurimum gaudent. In Scotia & Hybernia plures sunt metropolitanæ ciuitates, quam in Anglia. In hac quippe insula constat natam fuisse aliquando arborem miraculosam, seu prodigiosam super quandam fluminis ripam, quæ fructus producebat ad anatarum auium similitudinem, qui quidem cum maturitati proximi essent, sua sponte decidũt, & alij in terram, aliique in aquam, & qui in terra omnino putrescũt, in aquis vero demersi, mox animati enatare incipiunt, atq; sub aquis, & in aera pennis volant, de quo infra ample *in* 80.*consid. ver. refert etiam.*

In mari vero magno Mediterraneo credo Cretam insulam esse excellẽtiorem. Vnde in descriptione locorum supra allegata, *c.*18. dicit: quod pars est ingens Græciæ, & quondam fuit centum vrbibus nobilitata, vnde & hæc Centropolis dicta est. Creta igitur autore Phil. Bergom. *in suo supplem. Chronic. lib.*3. nobilissima insula, nunc Veneto subdita populo, (nam Bonifacius Montisferrati Marchio, illam, cum indigeret pecuniis, Venetis vendidit.) videtur ad Principatum totius Græciæ fuisse nata, atque situata. Hæc quippe cuncto imminet mari, cum & Græci fere omnes circum idem mare sint positi; vnde & in medio mundi dicitur esse posita. Abest à Peloponneso modicum quid. Et illi à Septentrione est Ægeum mare, & ab Oceano Ionium: ab ortu autem illi Icarium est mare. Et ab occiduo Afro absoluitur Ponto. habet in longitudine 270. pass. millia. In latitudine 50000. Circuitus vero etiam 5[8]0. millia pass. complectitur. Prima (vt Ptolemæus & Solinus referunt) nauibus & sagittis claruit, primáq; literis iura consi[g]nauit. Equestres ordines prima ordinauit, ex qua vel bellicæ conualuit disciplina, studium musicũ idem perhibetur, & in ea inceptum. Et itaque inprimis syluestrium captarum admodum copiosa, ceruos non habet, lupos, vulpesq; ac alia quadrupedum noxia animalia nulla habet, serpens ibi nullus, nec noctuæ aues. Larga est vitibus, & ideo optimi vini, quod Maluaticum vulgo appellatur, feracissima, eo, quod mira in ea sit Solis indulgentia. In eadem aliquando Labyrinthus fuit, memorabile Dædali opus à Poetis decantatum. Maxime ab Ouidio, qui ita ait:

Dædalus ingenio fabræ celeberrimus artis
Ponit opus, turbá que notas, & limina flexu
Ducit in errorem variarum ambage viarum.

Habet & hæc nunc insignem vrbem, scil. Cretam, quæ olim Cortina dicebatur, penes quam est Principatus, licet Gnosum vrbs olim Minois Regis Regia fuerit (qui primus leges Cretensibus dedit,) & Strabonis optimi Cosmographi patria.

Cyprum insulam inter alias formiosam esse scribit idem Phi. Berg. *d. lib.* 1. & etiam scribitur *d. c.*18. & illa fuit famosa diuitiis, maxime æris. Ibi enim prima inuentio huius metalli fuit, & vtilitas. Et Cypri Regni principium vide *in d. supplement. Chron lib.* 11.

Rhodos est Cycladum insularum (quæ omnes sunt numero 53.) prima, & etiam vrbs in ea pulcherrima, & Metropolis Ph. Berg. *in d. suppl li* 3. dicit, quod hæc insula nongentorum ac viginti stadiorũ ambitu continetur. In Orientali promontorio constituta, inter Asiaticas insulas tertia. Nam Lesbus & Cyprus maiores habentur, quæ & portubus, & viis & mœnibus olim sicut nunc cæteras Asiæ vrbes superauit Romanis & Græcis semper amica, quæ cũ libera esset, multis, & donis, & simulachris excellẽtissimis claruit. Præcipue vero Colossi fama extitit insignita. Statuam enim illam alij Solis, alij Iouis fuisse tradunt, quã Cares Lyndus statuarius decies septenum cubitorum altã ex ære ædificauit, vnde postea Rhodij Colossen. dicti, quos Apostolus Epistolam scripsit. Fertur autem quondam hæc Insula adeo magno terræmotu cõcussa, vt labentibus in illis tectis ingens quoq; ille Colossus rueret, *teste Ptol. vbi supra.* Nam, vt Solinus autor est, nunquam ita cœlum nubilum est, vt in Sole Rhodos non sit. Aurum Rhodi pluisse ob felicitatem, dignitatem, & antiquitatem insulæ cecinit Pindarus vt studia artium liberalium, & in primis oratoriæ, & legalis facultatis floruerunt. Et naualis rei peritia ideo valuit, vt annis multis maris imperio

potiretur,& Piratarum latrocinia sustulerit. Cura illius insulæ diu fuit in manibus religiosorum militũ, qui beato Ioanni dicati sunt, vt superius dictum est *in 4. part. in 64. consid.* Me tædet nunc de ea loqui. Cum autem propter ipsorum militum incuriam, malam custodiam, seu defensionem, aut quia forte ita Deus fieri disposuit propter eorum peccata, aut Principum Christianorum discordias inter eos tunc existentes, aut alias nescio: Deus enim scit, quod ab anno Dom. 1522. sic in manibus spurcissimæ sectæ Turcanæ redacta per ipsum Turcam vi oppressa. Vnũ hîc referam, quod ipse Phil. Berg. *lib. 13. sui supplementi* scripsit, ita enim ait: ferunt Rhodios quoddam Castellũ S. Petri nominatum munitissimũ habere (quod intellige, dum possideretur à Christianis,) quoq; magno sumptu custoditur, quod non paruo vsui ipsis militibus & cæteris Christianis, qui scilicet, in manus Turcarum incidũnt, sæpe eo, fugientes saluantur. In quo ingentes canes milites ipsi tenent & nutriunt, quos extra castra omni nocte emittunt, de quibus dicitur, quod Christianos odore solum cognoscant, eisque aduenientibus blandiantur, Turcas autem lattratu prodant, & morsibus insectentur.

Sicilia Insula est Italiæ pulcherrima & de hac Diodorus scribit: Sicilia optima Insularum omnium antiquitate rerum cæteras antecellit. Patet in longitudine millia passuum 187. in latitudine 189 & omnis eius ambitus, vt habetur, *in dicta locorum ac mirabilium mundi descriptione*, 120. clauditur stadiorum trium millium, secundum Diodorum *in sexto.* clauditur stadiorum quatuor millium trecentorum & sexaginta. Secundum vero Solinum tribus millibus tantum. Est autem Sicilia hæc insula terris frugifera, quam maxime frumenti fertilissima. Idcirco Romani eam suum horreum vocauerunt, quod omnibus in rebus cæteris Italiç prouinciis superior haberetur, vnde Cic. *in Ver.* M. Cato sapiens cellam penuariam Reipublicæ nostræ, nutricem plebis Romanæ Siciliam nominauit: ideo Ceres in ea sationis Magistra fuit, quod in ipsa primum semina terræ commiserit. Abundat præterea auro, croco, melle, zucchara, aliisque permultis, & nõ modo fructibus, sed & pecoribus, pellibus, lana, & caseo, cauernis tamen, & fistulis penetrabilis, ventisque & sulphure plena. Vnde & ibi Ætnæ montis extant incendia. Principem vrbium Syracusas habet, & Alphæum fluuium, magnorum generatorem equorum. Achatem lapidem ipsa primum ex Achate flumine protulit. Parturit & mare eius coralium. In ea Insula primum est inuenta comœdia.

Omitto Sardiniam insulam in aliquibus partibus felicem, præcipue tritico, pascuis atque pecoribus, ibi nullus Lupus gignitur, atque serpens reperitur vllus.

Item & Corsicam Insulam, quæ abest à Sardinia nouem mille passibus, & quæ tempore Plinij, (vt ipse attestatur in libro tertio) tres & triginta habuit ciuitates, quæ insulæ feracitatem & dignitatem præ se ferre videntur. In nunc sex extant ciuitates non ignobiles sub Archiepiscopatibus Genuensium, & Pisanorum ab Honorio IV. Pontifice suppositæ. Hæc ipsa Insula, præter optimum vinum, etiam alios fructus gignit suauissimos, abundátque bobus, capris, ouibus, aliisque animalibus, propter lætissima pabula: & inter cætera canes ferocissimos producit, authore Phil. Bergomate *in dicto suo supplemento Chronicorum libro quarto.* Et de pluribus aliis insulis à paucis diebus repertis scripsit idem Philosophus *in dicto supplemento lib. 1.* Alias autem plures insulas excellentes & famosas videre potest curiosus lector *in locis preallegatis*, & per Cosmographos & alios qui de hac re scripserunt.

QVinquagesimaoctaua consideratio sit de dignitatibus Ducalibus & similibus, post Regalem dignitatem, quæ dignior & excellentior sit inter omnes dignitates Ducales Christianorum. In hac re video multos obstrepere, qui suam patriam efferre conantur. Exaltatur à suis Ducatus Mediolani, cuius Dux habet iura regalia, cum legitimare possit, vt scripsi *in comm. nost super consuet. Ducat Burg. tit. Des successions des bastards, art. 3. in gl. ab intest. versi. quid autẽ de Ducibus.* Qui etiam in suo Ducatu æquiparatur Imperatori in vniuerso, vt dicit Paul. de Castro, *consil. 225. super primo dubio allegato per Alexand. in consil. 2. in 1 vol. repetito in consil. 87. in 2. volum.* Franc. Curtius, præceptor meus, *in tract. Feudorum.* (*quem sub eo audiui*) *in 2 part. in 2. q. principali* vbi etiam dicit, quod Angelus *in cons. 194. incip. in causa accusationis*, dicit, quod Comes Virtutum Dux Mediolani censeatur supremus Princeps. Et etiam Dux Sabaudiæ, vt scribit Iacob de Sancto Georg. *in sua inuestitura feudali. in gl. . ver. dubitatur* & Laurentius Calcan. *in cons. 1. incip. quidam nobilis strenuus vir, Ant. in 10. col.* & arguendo pro Ducatu Mediolanensi, in eo est vnus Archiepiscopus, scilicet Mediolanensis habens 18. Episcopos suffraganeos, scilic. Papiens. Ferrariens. Pergamen. B. ixien Cremonens. Nouariens. Vercellen. Iporien. Taurinen. (nunc vero est Archiepiscopatus) Astens. Aquens. Albens. Terronen. Saonen. Albiganen. Vintimilien. & Placentinum, quorum decem sunt in ipso Ducatu. Etiam multi Comitatus, quos nunc tenet Dux Mediolani Etiam maior est in reditu, quam alius Ducatus. Sed obest, cum plures alij Duces eum præcedere debeant ratione antiquitatis, cum tantum fuerit Ducatus effectus anno 1395. & Io. Galeatius, filius Galeatij Mariæ, fuit primus Dux, & antea sub titulo Comitis annos 20. ibi rexerat. Purpurarius vero *in l. 1. nu. 225. 239. & 633. ff. de offic. eius cui mand. est iurisd.* Laudat Ducem Sabaudiæ, qui pro certo laudandus est, cum sit Vicarius Imperij, licet à paucis annis sit Ducatus, cum esset Comitatus. vide per eundem *in rubr. ff de iurisd. omn. iudic. nu. 20.* Ducatus vero Aquitaniæ, olim fuit Regnum, cum Regnum Franciæ fuit diuisum, & in tres partes, ideo in memoria pristinæ dignitatis, & ex quo multa alia excellentia habet (cum habeat sub se plures Comitatus, & etiam Ducatus vt ante dictum est *in 4. part. in 46. consid.*) videretur esse dignior & laudabilior.

Ex multis etiam, de Ducatibus Britanniæ, & Normanniæ, qui sunt excellentissimæ patriæ, & magni prouentus, dici possent; cum etiam quasi in centuplo excedant reditum Ducat. Burg. ideo videretur, quod sint excellentiores.

Etiam est dignitas seu Terra, quæ dicitur Archiducatus Austriæ, qui in hoc videtur habere quandam præeminentiam seu excellentiam, *vt in d. 5. par. in 44. consid.* scriptum est, ideo non repeto, quoniam vnusquisque suum laudabit, cum tempus adfuerit. Et cum hęc pars sit satis honorata, sufficit mihi laudare patriã nostram. Et quicquid de aliis dicatur, Ducatus Burgũdię dignior & excellentior iudicatur. Testis est locuples Phil. Berg. *in suo supple. Chron. lib. 18. & 12.* vbi ait: quod illa Regio lõgo tempore sub regib. fuit: sed hodie dignitate regia amissa, Ducatus titulũ accepit. Cuius Duces cæterorũ Christianorũ Duces facile antecellũt. Etiam (vt clarum est) Dux Burgun. prętextu patriæ habet maiorem dignitatem, cum sit primus par Franciæ. Hinc tenet primum locũ inter pares Franciæ.

Hinc

Hinc est, quod in conuocatione trium Statuū Franciæ semper Burgundiones, & Hedui sunt primi post Parisienses, qui repræsentant principalem ciuitatem totius Galliç, vt scripsi ante *in 5.part.in 46.consid* vbi etiam dixi Ducem Burgundiç in consilio generali totius Christianitatis precedere alios Duces. Imo etiam Electores Imperij pluribus de causis. Plus etenim fecerūt pro fide Christiana ipsi Duces Burgundiæ, quā alij Duces Christiani, vt in Chronicis patet. Verū etiam quia alias fuit dignitas Regalis, ideo in memoriam & reliquias pristinæ dignitatis honor eidem debetur. Dixi ante in loco præall. & ample scribit Fel. *in c.quæ in Eccl.colu 29. Extra de constitut. & in c.super literis.extra de rescrip.* & do.meus Ias. *in l.3.col.3 ff.de acquir.poss.* Purp. *in l. imperium.nu.84.ff.de iurisd.omn. iud.* Inter Comites vero videtur ex ratione precedēti cū Dux Burgund. alios Duces præcedat saltem Franciæ ratione paritatis seu pareriæ, cū sit primus Franciæ par inter Duces. Ita etiam Comes Flandriæ præcedere debeat alios Comites, saltem in Francia, cū sit primus par ex Comitibus. Licet Comitatus Campaniæ potius mereretur dici Ducatus, cū non solum habeat decem Barones vasallos sub se, verū vltra decem Comites feudatarios, & feuda ab eo tenentes, tamen in Francia Comes Flandriæ alios præcederet ratione pareriæ & sic tres Comites pares præcederent alios præter Comitem stabilem, de quo ante scripsi *in 7. par.in 7.consid.& 9 part in 13. consid* qui apud nos dicitur Conestabilis, seu Connestabilis Franciæ. Sed quia videtur solum esse officium & non dignitas; ideo pares Franciæ illi præferendos esse arbitrarentur. vide supra *in d.part.in 43.consid.* Et etiam quod Comites de sanguine regio alios antecellunt. Inter Marchiones pauci excellentes apud nos reperiuntur. In Italia vero duo sunt excellentes, & duo in Regno Neapolitano, plures vero in Alemania. In Italia sunt Marchio Mantuæ, Marchio Montisferrati & etiam Marchio Salutiarum: sed inter illos crederem excellentiorem esse Marchionem Mantuæ propter eius antiquitatem, & quia maiores habet sub se ciuitates & subditos, etiam iura regalia in totum prout alij Principes Italiç, siue sint Duces siue Comites, ideo illustris dicitur, & eum appellat Illustrem Bald. *in cons.195.incip.laudare vos non expedit.l.b.2.* & ibi vocat Marchionem Ferrariç (qui hodie factus est Dux) Magnificum. Et Sozi. *in cons.suo 66.incipien.visa dominatione,colum.6.lib.3.* appellat Marchionem Mantuæ Illustrissimum. Idē Bald. *consi.3 9 incip quemadmodum.lib.3.* Illustrem appellat Marchionem Ferrariæ. Et idem vocat Marchionem Montisferrati Illustrem, *in cap.cum Ecclesia Sanctæ Mariæ colu.2. Extra vt lite pendent.vers.seu nunquid, quod Illustris dominus,&c.* Et ita etiam eum vocat Fr. Curtius Iun. *in consil.2.incip.Vasallus.* Marchionem etiam de Trans nuncupat Illustrem Philip Deci. *cons. 269.inci.consultus ab Illustri Marchione.* Sed apud nos non sunt tantæ potestatis & authoritatis, vt in Italia, nec etiam Duces & Comites, cum non habeant in totum iura regalia. Si abunde quæras legere de Ducibus, Marchionibus, & Comitibus Germaniæ, vide Franciscum Irenicum *in libro exegeseos Germaniæ*, vbi de laude & excellentia Germaniæ in toto illo volumine scribit. Et ibi *lib.3.cap.61.* scribit de Archiducatu Austriæ, qui temporibus Federici I.Barbarossæ fuit erectus in Ducatum ex Marchionatu. Temporibus vero Drusi & Traiani fuerat Regnum. Sed tempore Federici tertij patris Maximiliani, primus se Archiducem nominari fecit, & gessit, de quo ante *in 5 part. in 45.consid.* scriptum est.

Inter Principatus vero, quoniam etiam est dignitas specialis, puta Principatus Orengiæ, Telemōt, Achaiç, Pedemontium: Credo tamen, quod Principatus Pedemontium sit excellentior. Cum plures sint in eo vrbes insignes, vt est Taurinum, in quo hodie est Archiepiscopus & Vniuersitas multum excellens, in qua studui, Vercellæ, Mons Caleti, Susa, & est optimi reditus sub ęstimatione 70.mille ducatorum, & vltra. Habet sub se quatuor Comites, de Valpurgis, Plosaschi, Lucernæ, & de sancto Georgio. Et de eo facit mentionem Iacobinus de Sācto Georgio *in sua inuestitura feudorum*, vbi ait Ducem Sabaudiæ esse Principem Pedemontium: sed parum de dicto Principatu scribit.

QVinquagesimanona consideratio de Tribubus Iacob seu Israel, quæ fuerunt duodecim secundū filios eius. *Apocal* 21. hic pauca cōferre, videlicet, nomina, & quæ earum nobilissima erat. Prima enim fuit Tribus Ruben, à primogenito filio ipsius Iacob, non tamen creuit: quia maculosior fuit lecti patris sui: per incestum quippe dormiuit Ruben cum Bala, concubina patris sui, vt habetur *Genesis* 35. (vbi etiam enumerantur filij Iacob) quæ erat vera vxor Iacob. non tamen præcipua in honore. Secunda Tribus fuit Tribus Simeonis à qua ferme omnes Pharisæi descenderunt. Tertia vero Tribus fuit Tribus Leui. à qua Sacerdotes sumpti sunt. Et quia Sacerdotes & Pharisæi futuri erāt primarij autores, qui suis consiliis iniquis & falsis persuasionibus Christi mortem procurarunt, ideo Iacob eorum pater in eos sic prophetarat, vt habetur *Genes.* 49. Simeon & Leui Fratres vas. iniquitatis bellantia, in consiliū eorū nō veniat anima mea. Et sequitur: maledictus furor eorū, quia pertinax, & indignatio eorum, quia dura. Quarta fuit Tribus Iuda, quippe Iacob pater dixit Iudæ. O Iuda, te laudabunt fratres tui, vt scribitur *Genes.* 49. Cuius nomē, confitens interpretatur. Quinta Tribus Zabulon fuit cuius mansio fuit prope mare mediterraneum. Hæc Tribus mixta fuit Leuitis idololatris, quod Iacob prædixerat. Zabulon in littore maris habitauit, & in statione nauium pertingens vsque ad Sidonem. Sexta fuit Tribus Isaschar, quæ etiam prope mare mediterraneum morans, dedita fuit laboribus agriculturæ, non vacans ad bella frequenter: quia eorum terra erat fertilis, & Sacerdotibus decimas, & principibus tributa dabant, quam sic futuram prædixerat Iacob pater, inquiens; Isascar asinus fortis, accubans inter terminos, vidit requiem quod esset bona, & terram quod optima, & supposuit humerum suum ad portandum, factúsque est tributis seruiens. Septima fuit Tribus Dan, de qua fuit Samson, qui iudicauit populum 20. annis, & eum à Philistæis liberauit, quibus tanquam coluber formidini fuit, quæ omnia Iacob prædixerat sic: Dan iudicabit populum suum, sicut & alia Tribus in Israel, fiat Dan coluber in via. Octaua fuit Tribus Gad, cuius possessio fuit cum possessione Ruben, & media in Tribus Manassæ possessionibus, vt patet *Iosue* 13. Quia tamen illa vtiliter transiit Iordanem ante alias, quamuis ad suam possessionem redierit. Illud prædixit pater Iacob sic: Gad accinctus prçliabitur ante eum, & ipse accingetur retrorsum. Nona fuit Tribus Aser, quæ fuit optimo solo constituta, in quo optima quæque nascebantur, & ideo de ea pater Iacob prædixit sic: Aser pinguis panis eius, & præbebit delitias Regibus. Decima fuit Tribus Nephtalim, cuius situs erat in loco valde calido. Ideo fructus illic primi erant, quasi præcoces inter alios, ex quibus primitiæ offerebantur ad diuinas laudes,

quod verbis Iacob prænotatū sic fuerat: Nephtalim ceruus emissus,& dans eloquia pulchritudinis; quasi dicat,velut ceruus cursu velocior,sic terraNephtalim in fructibus,vnde diuinæ laudes celebrantur. Vndecima Tribus fuit Ioseph,quæ in spiritualibus & temporalibus bonis plurimum laudatur, & hoc in ipso Ioseph, qui valde in illis creuit, quod Iacob benedicens insinuauit sic: Filius accrescens Ioseph,filius accrescens,& decorus aspectu. Duodecima fuit Tribus Beniamin,Tribus bellicosa nimis,vt videre est *in lib. Iudicum*. De illa Tribu fuit Paulus Apostolus, qui primo quasi lupus rapiens Christi oues ad torturas, tandem conuersus, plurimum ampliauit gregem Dominicum. De quo Augustinus vult Prophetiam Iacob intelligi quæ est ista: Beniamin lupus rapax, mane comedet prædam, vt vespere diuidat spolia: vt habetur *Genesis* 49. sic & prædicta quæ prophetarat & annunciauit Iacob pater filiis suis,scribitur *in dicto loco*.

Inter istas duodecim Tribus,tres Tribus,Leui scilicet,Iuda & Ioseph,fuerunt eminentiores Leui,scilicet,in Legis interpretatione; cuius sententiæ in arduis & difficilibus Legis,Dei mandato,stabant aliæ Tribus iuxta scripta *Deuter*.17. vbi habetur: Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem & sanguinem,causam & causam, lepram & lepram,& iudicium intra partes tuas videris verba variare. surge,& ascende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus, veniésque ad Sacerdotes Leuitici generis, & ad Iudicem, qui fuerit illo tempore,quærésque ab eis, qui indicabūt tibi iudicij veritatem,& facies quodcunque dixerint, qui præsunt loco quem elegerit Dominus. Tribus vero Iuda Regia dignitate præcellebat, vt id expresse habetur 1. *Paralipomenon* 5. Porro Iudas, qui erat fortissimus inter fratres suos,de stirpe eius Principes germinati sunt. Demum Tribus Ioseph in possessione sui patris Iacob primogenita tulit, etsi penultimus natiuitate fuerit,patet, quia Ioseph dono accepit à patre vrbem Sichem,vel Sicar,cui dixit moriens pater,vt scribitur *Geneseos* 48. Do tibi partem vnam extra fratres tuos, quam tuli de manu Ammorei in gladio & arcu meo. Ad idem facit quod dicitur 1.*Paralipomenon*.5 Primogenita autem reputata est Ioseph. Omissa autem Tribu Ioseph, cui primogenita in possessione concessa fuerunt,Tribus Iuda & Leui comparandæ veniunt in nobilitate. Et reuera,si conferatur Tribus ad Tribum duntaxat, sine Sacerdotalis ordinis consideratione, quippe non omnes Leuitæ fuerunt Sacerdotes, sed Eruitæ tantum, Tribus Iuda præ cæteris clarior est, etiam Tribu Leui, quod probatur sic simpliciter.

Primo. in benedictionibus, quibus eandem Iacob ante Leui cumulat sic,in laude & honore qui virtuti debetur, vt habetur in loco sæpius allegato, scilicet *Geneseos* 49. Iuda,te laudabunt fratres tui: deinde in fortitudine; vt eodem loco sic dicitur: Manus tuę in ceruicibus inimicorum tuorum: quod potissime in Dauid impleū est.qui fuit de Tribu Iuda, & alij Reges in Ierusalem post eum: subinde in exhibenda reuerentia, præfertur Iuda Tribus sic, vt ibidem subiungitur: Adorabunt te filij patris tui demum in successione; quoniam de Tribu Iuda Christus venturus erat, & venit, secundum illud ibidem Prophetarum: Non auferetur sceptrum de Iuda, & Dux de femore eius: donec veniat qui mittendus est,& ipse erit expectatio Gentium,Et habetur *ad Hebræos* 7.Quę promissio etiam Dauidi facta his verbis,vt *in Psalm*. 131. De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Accedit quod in Tribu Iuda fuit vrbs Sacerdotalis, vtpote Ierusalem. Et Tribus Iuda in fide perseuerauit cum Tribu Leui. Tribus Iuda post Moysem per mare rubrū prima intrauit;& post mortem Iosuæ ipsa Tribus Iuda prima pro custodia terræ promissionis bellum gessit, secundum illud *Iudic*.1. Dixitque Dominus: Iudas ascendet, ecce tradidi terram in manus eius. Postremo patet excellentia Tribus Iuda in ordine offerentium in tabernaculo; quia diuino decreto Tribus Iuda præcessit,iuxta illud *Num*.7. Primo die obtulit oblationem suam Naason filius Aminadab de Tribu Iuda.

Verum,si consideremus Tribum Leui, vt Sacerdotalem Tribum:quia à Leui Sacerdotes assumebantur, vti accipi videtur in libro Numerorum.*Numer*.1.ibi, *Tribum Leui noli numerare, neque pones summā eorum cum filiis Israel,sed constitues eis super tabernaculum testimonij, & cuncta vasa eius, & quicquid ad ceremonias pertinet*.Vbi aliæ Tribus ad bella segregatæ sunt,Tribus Leui,id est,sacerdotalis, ad diuinum ministerium reseruata fuit. Et sic ex his Tribus Leui, id est, Sacerdotalis fuit omnium nobilissima & à Deo electa. Facit *c.soluta de maiorit.& obed.cap plurimos*.81,*distin*. Et hoc patet per illud,quod dixit Deus Moysi, *Exod*. 28. Applica quoque ad te Aaron fratrem tuum,cum filiis suis de medio filiorum Israel, vt Sacerdotio fungantur mihi. Et sequitur,Faciésque vestem sanctam Aaroni fratri tuo in gloriam & decorem: quod de Tribu Iuda nusquam legitur. Præterea Sacerdotes Tribus Leuiticæ erant sacris dati perpetuo, sacri populorum Duces sacra dantes,id est,Sacramenta & sacra docentes,id est,Legem Dei,secundum id: *Erúntque Sacerdotes mihi religione perpetua*. *Exod*. 29. Et, quia Saul nec Sacerdos,nec de Leuitica Tribu,attentauit offerre Holocaustum,contra diuinum & Samuelis mandatum,audiuit: *Nequaquam regnum tuum vltra consurget*.1.*Reg*.13.quod in pœnam factum fuit; quippe Saul infra Sacerdotalem dignitatem erat, prȩsumpsit supra officium suum. Eo modo Rex Ozias, cum esset de Tribu Iuda: quia non erat Sacerdos, dū præsumpsisset adolere incensum in conspectu Domini Dei, continuo lepra est percussus, *Paralipomenon* 26. Et id ad dignitatem Tribus Leuiticæ, id est,Sacerdotalis accedit. Quia labia Sacerdotis custodiunt sciētiam,& legem requirent ex ore eius, *Malac*.2. Demum,vt concludamus pro hac parte Leuitica Tribus ab aliis Tribubus etiam à Tribu Iuda decimas sumebat, & hoc diuina authoritate, iuxta illud *Numer*. 18. Filiis autem Leui dedi omnes decimas Israelis, in possessionem pro ministerio quo seruiunt mihi in tabernaculo Fœderis. Hac ratione probat Paulus *ad Heb*.7. quod Melchisedech fuit maior ipso Abraham, quia decimas assumpsit ab Abraham, & simili modo oblationes, *Geneseos* 14. Et propterea non habuit Leui partem, neque possessionem cum fratribus suis, quia ipse Dominus possessio rei est, *Deut*. 10.& 18.Hoc postremum clare ostendit,Sacerdotalem Tribum fuisse omni alia Tribu digniorem; quia aliis Tribubus benedictionem dabat,& à nulla benedicebatur: & ex Pauli sententia, vt *ad Hebr*. 7. sine vlla contradictione, quod minus est, à meliore benedicitur,quod recitatur *in c.denique*.21.*dist*. Et sic constat,Sacerdotalem Tribum omni alia nobiliorem,prout sacerdotalis est.

SExagesima consideratio quarūdam ciuitatum laudes & dignitates exponit, & quæ inter eas potius sit ex-

ſit extollenda. De omnibus ne dicam pluribus, laborioſum & fortè tædioſum foret recenſere, cum *in tractatu de locis, ac mirabilibus mundi, qui eſt impreſſus cum Geographia Ptolomæi. c.14.* de laude plurimarum, & de earundem origine videri poteſt, & per Philippum Bergomatem *in ſuo ſupplemento Chronicorum in ſuis locis opportunis*, qui plures nobis notas copioſe & eleganter laudauit. Item Auſonius Poëta Gallicus ſuis verſibus illuſtrauit Romam, Conſtantinopolim, Carthaginem, Antiochiam, Alexandriam, Treuerim, Mediolanum, Capuam, Aquilam, Viennam, Emeritam, Athenas, Catinam, Syracuſam, Tholoſam, Narbonam, & Burdegalam, ex qua natus fuit Philippus Beroald. *in oratione, quam habuit in enarratione Iuuenalis & Saluſtij*, aliquantiſper laudat Romam. Ipſa enim intitulatur caput orbis terrarum, vt eſt text. *in l. nemini. § quoniam. Cod. de conſulibus & non ſpargendis, &c. lib.12. & lib.1. §. ſed & ſi qua. Cod. de veter. iur. enucleando.* & caput omnium ciuitatum, vt *in §. fin. iuncta gloſſ. inſtitut. de ſatiſd. tutorum.* & omnium nationum, vt eſt text. *in cap. beati. 2. quæſtion.7.* & quomodo aliis pluribus nominibus nuncupatur & illuſtratur: gloſſ. eſt expreſſa & notanda in verbo, *anterior. in Authent. vt Eccleſ. Roma. centum annorum &c. in princip. collat.2* & de ea alibi Ioann. Lud. Viualdus de Monte Regali *in ſuo opere Regali, in tract. de magnificentia Salomonis*, ample laudauit Hieroſolymitanam ciuitatem, quæ dicta fuit Hieruſalem, & ibi de eius conſtructione. Pyrrhus *in ſuis orationibus* laudauit Aureliam. De qua Iuriſcon. Marcellus bis fecit mentionem *in l. quidam. in teſtamento. ff. de legat.2.* de ciuitate Pariſienſi, & eius laude vide Textorem Niuernenſ. *in ſua officina in Cornucopia. in litera P. in fin.* Et etiam nouiſſime Iacobus Capellus habuit orationem in vniuerſitate Pictauienſi in laudem ciuitatis Pariſianæ. Leonardus Aretinus librum vnum de laude Florentiæ compoſuit, & Sabellicus Panegyricum rerum Venetarum, & ita plures de aliis multis ciuitatibus. Addo quod dicitur communiter in Italia propter celebritatem, Roma ſancta, Genua ſuperba, Florentia pulchra, Mediolanum ciuitas populoſa, Venetia diues, Bononia pinguis. Quemadmodum dicitur vnus Deus, vna Roma, vna Turris in Cremona, & vnus Portus in Ancona, quem Portum nunc mirum in modum auctum Adrianus Imperator extruxit. Omitto multa: quæ adduci poſſent, quomodo vna ciuitas eſt maior alia, vt ciuitas Metropolitana eſt maior altera, quoad dignitatem. vt dicit Bald. *in l. ſi duas in fin. ff. de excuſ. tut.* Et ciuitates proprie appellantur, quæ habent Epiſcopum. *c. Epiſcopi. 80. diſt. c.1. de priuileg.* de iſtis ample per Bart. *in extrauag. quoniam. col.2. per Doct. in c. ſi ciuitas. de ſent. excom. in 6.* per Archid. *in c. ſtatutum. de reſcrip. eo. lib.6.* vbi dicitur, quod cauſæ commiſſæ à ſede Apoſtolica in ciuitatibus aut locis inſignibus agitandæ ſint. In Francia vero appellamus ciuitatem villam, rus vero villagium. Sed nullus vſque ad hæc tempora inuentus eſt, qui hanc noſtram antiquiſſimam, ſtrenuiſſimam, decantatiſſimam inclytamque ciuitatem Heduanam laudauerit. Vnde mecum ſæpe ſum miratus, veternoſam Celtarum incuriam, qui priſcorum temporum maieſtatem nō tam obliti, quam eius aſpernati, meminiſſe ſua tantum ſecula curant, dignantur, obſeruant. Habet tamen ad Eudoxam ſtimulos probata vetuſtas, & ſollicitis noſtri temporis hominibus calcaria priſcorum ætas adhibet. Quot Babylon, quot Thebæ, quot Ilion, quot Spartæ, quot Roma, quot Athenæ præclara rerum facinora, non ſolum in priuatas, ſed & barbaras ciuitates ediderunt? quas partim magnis deletas incendiis, & partim laceris reſurgentes veſtigiis antiquæ maieſtatis ſuæ, literis ætate ſeruata, viuere cernimus. Troia corruit, cecidit Corinthus, flagrarunt Solymæ, periit Mileſia, vellitur Saguntos, quæ ſuorum ciuiū clades funeſtas, vulſa mœnia, raptos honores, hæc vna tantum penſatione beatunt. Quot qui florentiſſimæ ſuæ ætatis amplitudines, magiſtratus, origines & imperia ſcripſerunt, vel antequam ruerent, reliquerunt; vel paulo poſt inſtauratæ perierunt. Habet ſuum Iudæa Philonem, Solyma Ioſephum, Tucydidem Athenæ, Phrygia Daretem, & Pindarum Thebæ. Sola hæc infelix Hedua, quę ſui nondum genuit commendatorem, neque quod ingenia, ſed labor & ſtudia deſunt. Quæ prima fuit, quæ ſecunda, quæ tertia, tam inclytæ ac vetuſtæ ciuitatis ætas. Cuius arcem (Bibractem ferunt) omnium quæ mundus habet, longe maximum ac copioſiſſimum oppidū Cæſar edocuit. O Heduam prolis Mandubiæ decus, Perſarum dogma, Plaſim Inſubrium, Celtarum caput, & Biſtoniæ gentis fortiſſimum robur! Quis tuos canet Hedua triumphos? Quis tuum à Samothe genus? Quis ſtantes quondam tibi marmore Turres? tua vbi Maieſtas? vbi pacta primum cum Pœnis mox cum Romanis fœdera? Hæc ſopis nimium, nimiumque ſopit in te Cabillini ſeu Cabullini rebellio, Araris contentio, Sequanorum iræ, Auernorum factio, Rhenanienſes, Biturigum amor. & Alſetigenum cognata neceſſitudo. Indoleo, vt quæ totius Galliæ princeps inclytiſſima, Panearpinam facultatum Thiarum quondam geſſeris, orbata modo & ruinis, neminem adhuc alueris, qui te viduā vllo vel encomio, vel commiſeratione ſoletur. Miſerum hercle! Magna tamen & nobilis impendio Gentis Heduanæ potentia, quæ quaſi fax ardens in totum orbem ſuccenſa, per freta, per amnes, per ſcopulos, per prærupta alpium diſcrimina Eurum, Aquilonem, Auſtrum, Zephyrumque brachio nunquam cedentem remenſa, Vmbriam ſtatuit, domuit Phrygiam, Scythiam auxit, Thraciam diffudit, terruit Macedoniam, Iberiam ſtrauit, minuit Italiam, Holſatiam ſtruxit, Luſitaniam preſſit, occupat Aſiam, & parentis Herculis metas tranſgreſſa, quod Socrates, quod Plato, quod Pythagoras, quod Empedocles à Chaldæis Ægyptiiſque edidicerunt. Perſas ante docuerit, quam ſcirent Athenæ: Nec ſi magiam, Poeſin, Rythmos, Mathematicem, Aſtrologiam, Maticen, & vtramque Philoſophiam ſtatim ſibi Græci inuentam præcident, diuinarum atque humanarum ſcientiarum Hedua parens, & protologia Græcis inuitis non deſinet appellari. Tollat ſuos Ægyptus Prophetas, Perſa Magos, India Gymnoſophiſtas, Augures Roma. Ida Curetes, vates antiloquos. Clarum tamen (quorum Hedua Princeps) ſi Samotheos Druydas, Magos, Sarronidas, Vates, Bardos, & Choribantas Heduorū ſacros progenitores & conſanguineos diſcuſſerimus, Literarum inde & Philoſophiæ magnum quoddam mare ſolis primum Gallis nauigabile in totum orbem exundaſſe credamus: ſine quibus (vt cum Moyſe loquār) terra erat inanis & vacua. Et in quo ſolus domini ſpiritus ferebatur tunc ſuper aquas, vt eleganter lucidat, & adaperit Claudius Muſard Heduus, vir bonarum literarum, *in ſua Chronica Samotheorum.* Heduos autem Principes Celtarum extitiſſe ſatis autumat & aſſerit Cæſar *in ſuis Commentariis.* Idcirco nullus ſanæ mentis hæſitaret, quin Hedui fuerint illi Celtæ, qui prędicta omnia fecerunt, & etiam de quibus Symphorianus Campegius *in ſuo lib. de memoralib. mundi*, vbi de

origine Celtarum & eorum religione & literis, quos Celtas, authore Beroso, condidit Samothes. Fuit enim Samothes frater Gomeri atque Tubalis ex Iapeto patre. A quo primum Britones, inde Galli Samothei dicti fuerunt, & præcipue Philosophi atque Theologi sectatores eius. Vnde Diogenes Laertius *in princip. de vita Philosophorum:* Philosophiam, inquit, à Barbaris (quod verbum non protulit citra inuidiam) initia sumpsisse complures authores asserunt. Constat enim apud Persas claruisse Magos, vt dixi, apud Babylonios & Assyrios floruisse Chaldæos, apud Indos Gymnosophistas, apud Græcos Philosophos apud Ægyptios Prophetas, apud Celtas & Gallos Druydas, & qui Samothei dicuntur. Qui, teste Aristot. *in magico & Secione in 22. lib. successionum,* Diuini atque humani Iuris fuere peritissimi, ob id religioni deditissimi, ac propterea Samothei appellati sunt. Quare, vt complures authores tradunt, Philosophiæ initium & literarum simul, non à Græcia, sed antiquissimis Samotheis emanauit. Ergo quoniam Galli vtebantur literis, quibus & Græci, vt testatur Cæsar *libro sexto commentar.* easque à Samothe patre Dite habuerunt, vt ibi dicit: Necessario est fatendum, quod non à Cadmo: sed à Gallis tam Galathæ, quam Meones, & Gallogræci, totaque simul Græcia easdem habuerint: argumento sunt quæ authores produnt. Xenophon *lib. de æquiuocis temporum,* & Archilochus, sic dicens, Græci Barbariem quandam vetustam & non Phœniceam ferebant, quia nihil Phœnicum habent, vt cernimus, sed Galatharum & Meonum figuras retinent &c. Et Iosephus cum pluribus aliis. Berosus vero notat, quod anno 4. Nini, à quatuor Saturnis gestum sit. Tres enim Saturni, Tubal Hispanus, Samothes Gallus, Tuscon Germanus regna sua legibus formant. Quartus vero Saturnus, Cameses, qui ab Ægypto colonias in Thusciam aduexerat, econtra Thuscos iam legibus & literis à Comaro formatis, corrumpere satagebat magica & vitiis. Vnde Diodorus ait *in quarto.* Hunc Saturnum filium Cœli, qui regnauit in Italia, Sicilia, & Libya fuisse summa impietate & auaritia præditum. Quod vero his temporibus literæ & carmina apud Gallos essent, non solum ex Beroso Chaldæo, sed etiam ex aliis proditur. Samothes quoque cognomine Dis, literas sagas dedit, quæ Phœnices erant, à quibus Græci suas formauerunt, quas principio Galathis & Meonibus tradiderunt, Galli à Dite disciplinas nacti, etiam vsque ad sua tempora eas retinuerunt, vsi literis, quibus Græci, Xenophon quoque *dict. lib. de æquiuocis,* ait, Cadmum intulisse Græciæ literas similes Galathis & Meonicis magis quam Phœnicibus. Igitur ante Cadmum fuere literæ, Philosophia, Carmina, Theologia, & Leges Gallis maximè apud Celtas, & per multa secula & ætates. Nam, vt dicit ipse Archilochus *in lib. Epithetorum de temporibus.* Græci à Cadmo literas habuerunt, quæ Homero, iudicio totius Græciæ eximio Poëtarum habito, Olympiade 23. & à Troiæ excidio anno 50 & qui fuit ante Romam conditam annis circiter 160. soli ius tributum fuit emendandi characteres, & nomina; linguamque Græcam. Quæ ipse Cadmus Samothrax fere barbara, & plena ruditate attulit sub excidium Troianum, cum reuersus esset à fuga, quam inierat ob certamen. Hic ergo Homerus reformauit prædictos characteres, & Grammaticæ præcepta Græcis primus dedit, cum antea quisque sermone scriberet & loqueretur vernaculo, quem etiam Italia, quæ & magna Græcia, suscepit. Nomen autem (vt continuetur materia) arguit à Sarrone Duce Sarronidas dici Gallos doctos, de quibus *libro sexto.* Diodorus scribit ample. Sane non est æstimandum, ante Sarronem non fuisse literas, & Theologiam atque Philosophiam apud Gallos, cum supra probatum fuerit eas extitisse Samothei tempore, sed, vt ipse Berosus ait, non erant Gymnasia publica, quæ sola mitigant humanam ferociam. Nam dicit ipse *libro* 5. quod tempore Zanei Nyni filij quidam Semiramidis, & etiam tempore, quo Osyris agriculturam docere mortalibus cœpit. Apud Celtas Sarron, qui, vt contineret ferociam hominum, publica literarum studia instituit, vnde apud eosdem Celtas à Samotheo sapientia, à Dryo Philosophia, Astrologia, & augurandi scientia. Carmen vero & Musica à Bardo rege primo inuenta fuit, & Celtis edocta.

7 Vnde redeundo ad ciuitatem nostram, certum est, quod cum ipsa fuerit præstantissima & præcipua in ea Gallia Celtica, quod totius Celticæ Galliæ principatum obtinuerit: & sic literæ primo inuentæ & edoctæ fuerunt in hac ciuitate potius, quam in aliis. Nam vt communiter videmus in ciuitatibus primariis & principalioribus seu capitalibus Doctores & literati inhabitant, & morantur, vt in ciuitate Parisiensi, quæ est caput totius regni Franciæ, vbi peritiores vt plurimum resident, ibique artes profitentur in omni scibili, dempto legali studio. Facit ad prædicta: quia de iure in ciuitatibus, & non in castris studia generalia debent esse, vt *in proœmio. ff. § hæc autem tria. & in l. vnica. Cod. de studijs liberalibus vrbis Romæ, libro vndecimo.* Et ibi gloss. & Ioann. de Platea post Bart. notant. & etiam gloss. in verb. *Bononia.* Ioann Andr. Pan. & Felin. *in proœm. decretal.* Cuius quidem ciuitatis Heduorum antiqua Topographia, partim in suburbiis, partim intra mœnia, vt in vicis & eiusdem ædificiis, in quibus olim templa ac diuersorum deorum oracula magnatumque palatia erecta fuerunt, quæ adhuc antiquum sibi retinent nomen sequitur.

8 Hæc igitur ciuitas Celtarum caput, Mandubiorum honor, & gloria, non sine magna honoris præfatione Augustudunum nominanda, tantis stratagematibus clara. Cuius incolæ à Romanis modo amici, modo fratres, verum & consanguinei vocabantur. Tanta, mehercle eos ambiuit dignitas & excellentia, vt in Senatu quidem Romano primum sibi locum vsurpauerint, id antiquo fœderi datum. Huius murorum ambitus ad duo milliaria protenduntur. Terra eius satis fertilis & pabulosa riguaque cum fluminũ, tum fontium aquis, quæ frumenta siliginem, hordeũ, auenam & omnis generis pecora vbertim gignit, nemora & glandes producit. Ab Oriente & Meridie montibus eleuatur nemorosis, à Septentrione vero & Occidente vallibus deprimitur: saltem circa eius medietatem, à qua planicies amœnissima ad Septentrionem in longitudinem duodecim millium passuum extenditur, & vndequaque fontes, riuuli ve circumfluunt. A Septentrione habet Arotum piscibus luxuriantem, Auturanumque sinu suo suscipientem, & plures alios fluuios, qui tandem in Ligerim defluunt. A Meridie vero fluuium, ne dicam riuum, habet ex stagnis velleris progredientem: partim in circuitu vrbis circumfluentem, super quo sunt (opus memorabile & vtile) multa molendina, in quibus ferme tota ciuitatis annona teritur & molitur. Itaq; ab Oriente ex murorum vrbis fundamentis celebratissimus ac faces fons lepidissimus, aquis scaturiens exi-

existit, dictus fons sancti olei, vbi ducum vulnera (cum è bello victores sauciati redibant) hac aqua mundabantur: omni quoque ex parte hæc ciuitas aquis irrigata est, in hac parte erant theatra amplissima, quæ his diebus diruta conspiciuntur in loco vulgo vinea Boufferandi nuncupato. A plaga exinde Orientali extra tamen mœnia: & non procul, excelsi montes & colles figurantur, qui per meridiem transeuntes, & arboribus, & fructibus, præcipue pyris quæ apud vulgus dantur sine regula, omnique ferarum genere prædiuites, ad occidentem vsque protenduntur: & ibi antiquitus erant piscinæ vel claustra ferarum, in medio quorum mons est longitudine octingentorum passuum quodam paruo frutice præ cæteris excellens, quo solus abundat ille mons, ita quod plures qui totum pene peragrauerūt orbem, retulerint nullum similem fruticem alicubi vidisse. Nec Plinius nec Macer aliqualem de hoc exiguo frutice mentionem fecerunt. Fructus eius granum est, coloris, vbi admaturescit, fere nigri, & boni saporis & odoris, qui plures indigentes villicos in his partibus, vt esca pascit, dum aestus Cancri Phœbus suo cursu comprimit.

9 Est & alius mons tendens ad occasum, mons calidus dictus, vbi præcocia fructuum genera inueniuntur propter Solis reuerberationem, qui tota die ibi lucere conspicitur in valle habens eius riuulum vernacula lingua vocatum *Mengues*. Muros vero manu potius Deorum ac supernaturali, quam humana cementariorum compositione præualidos habuit & habet, quos centum exornabant turres ad Barbarorum incursiones comprimendas. Ingentes portæ, quibus singulis portalitia, quæ de cœlo pendere videbantur, applicata extiterant: & de quibus hoc æuo, quo fere integra permansere, & quæ adhuc paruula cunctis adsunt, porticulas habebat. Itaque tam hanc, quam eiusdem suburbia multorum Deorum Gentilium venustabant delubra, multisque & variis insignibus vicis (nomina eorundem antiquissima tanquam excellentiora adhuc retinentibus) dotata fuit. Excellentia enim potius immortalitatem sapiunt, quam vilia & minima; & insignia & illustria loca difficile ab hominum memoria euanescunt. Enimuero in superiori huius Ciuitatis parte Capitolium situabatur, vbi nunc vicus est, lingua nostra vocitatus, *le chapiteau*. Licet forsan taliter potuerit denominari, vbi, si quid violatum erat, aut facinus commissum, quod caput & vitam hominis peteret, capite violatoris expiabatur. Cui adiacet etiam vicus fraxineus (in quo moror) eo vocabulo dictus, vbi Apollinis oraculum variis bellorum triumphis refertum fulgebat, cui inhærebat grādis fraxinorum copia ipsi Apollini sacratarum, eo, quod nunquam, (vti laurus) iactantur fulmine & venenis (inquit Plinius *lib*. 16. *ca*.14. & *lib*.24.*c*.8.) obsistant, vt nostra assolet ætate fieri, qui Ecclesiasticorum templorum cœmiteria grandibus vlmis cœlum fere pertingentibus replent. Sic antiquitus istæ arbores eiusdem Apollinis templum venustabant. Et non sine magnæ cogitationis ministerio templum hoc Apollinis fuit in superiori vrbis particula collocatum. Nam sicut Apollinem scientiarum & Philosophiæ inuentorem esse perhibent, sic sua industria, sua inuentione, sua denique sagacitate, tanquam cæteris dignior, in vrbe præferebatur. Tum etiam; quia cum conditor nostræ ciuitatis fuisse perhibetur, vt inferius dicetur, non mirum, si superiorem vicum vrbis à fraxino arbore sibi dicata denominarit. Tum & alia consimilia; quia ibi literati huic Philosophiæ dediti, sapientésque viri (prout hac nostra tempestate Episcopi, Sacerdotes, Prædicatores, Doctores, Canonum statuta, Prætorum quoque, Iureconsultorum leges, decreta, ac rationes profitentes, cæterique bonorum morum Archetypi ac exemplaria) existebant. Qui quidem tanquam digniores præferendi sunt. Est & alius, paulo versus Occidentem declinando, vicus caninus, in quo idolum Anubis, quodam phano ab eiusdem Anubis honorem consecrato, venerabatur, quod caninum habebat caput, teste Herodoto, *lib*. 2. sub cuius tutela incolæ huius ciuitatis, & à latronum incursionibus, deprædationibus, furibúsque præseruarentur, sese subiiciebant. Nam sicuti canes pro hominum custodia nascuntur, suóque latratu arcent fures: sic hic Anubis, vt arbitrabantur, procul arcebat fures, & vbi capti erant, hoc in templo Anubi, tanquam pinguis victima mactabantur.

10 Fuerūt præterea in hac ciuitate Reges, seu Reguli (qui à regendo dicti sunt) quibus tota Heduorum regio seu prouincia, singulis assignata particulas tanquam præfectis, regenda ac moderanda data fuerat, vt vnus limitibus Sequanorum præesset: alter Rhemorum, alter Aruernorum &c. fines vigilanti cura ac studio regeret. Et si quid contra Augustudunos hostes moliti fuissent, aut innouassent, vbi id sciuerit Rex, cui commissi fuerat hæc rebellis pars Vergobreto, populóque H.duo, quam citius potuisset, renunciare tenebatur; vt Legatis caduceatóque exploratoribus missis, aut bellū, aut pacem indicerent, aut componerent. Quorum quidem regulorum domicilia palatia ingentia, auro, diuersarúmque speciesum gemmis crustata, in vico, vsque in hodiernum diem vico dicto, Regum stabilita fuerunt: vel forsan Regius vicus dictus fuit; quia regia via erat: hoc est, communis & publica, & quæ latior erat. Nam & in vrbe magistratus vnus, qui annuus (prout nunc, retinens adhuc nomen antiquum) creabatur, vitæ, & necis in suam potestatem habens, qui, vt vir à virtute, sic & ipse Vergobretus à virtute, quam debet habere, nomen sortitur: & iuxta allusionem vocabuli in vulgari in nostro dicitur *Vierg*.

11 Adest & consequenter in medio vrbis campus Martius, nunc campus D. Lazari vocitatus, vbi militum classes, ac peditum cohortes, turmæque bellatorum hominum, quoties ad bellum opus fuisset progredi arma ex templo Martis confestim assumebant. In suburbiis vero à plaga Orientali, est monticulus Philosia nuncupatus, vbi templum Cupidini, Deo amoris, dedicatum habebatur, à philos, quod est amor, dictum, in quo iuuenculæ virgines sub tutela cupidinis aderant, amorum furta describentes, quæ postquam cucurbitauerant, hoc est, improbis moribus vsæ fuerant, atque fornicatione repertæ, & spurcissimæ Veneris illecebris irretitæ fuerant, in vicinorem alium monticulum paulo altiorem ducebantur, vbi Veneri adsunt consecratæ speluncæ, (sicut olim Romæ, in regione suburbana, meretricum diuersoria erant) eo; quod celet sua furta Venus: adsunt & dumi, arbores, & nemora alta, iuxta quæ templum Veneri & Priapo dicatum conspiciebatur, in quo cuculus Veneri & Priapo consecratus, (eo quod sit auis adultera & mœcha) venerabatur. Vnde dictus est hic locus vsque nunc Cucubarrus, hoc est, è barro, siue ebore Cuculus, qui honorem supra dictorum, ibi colebatur. Nec istud incredibile videri debet, cum adhuc lupanaria tolerentur. Nam, vt dicit text. *in l. ancillarum. in fin ff. de pet. hæredit.* in nonnullorum honestorum virorum prædiis lupanaria exercentur: &

meretricium toleratur ab Ecclesia, vt maius malum euitetur, secundum Panor. *in c. inter opera charitatis. Extra de sponsalibus.*

12 Redeundo ergo, vnde digressi fueramus, non longe abhinc mons est Iouis. Samothes enim nostræ prosperitatis autor, cum per montium cacumina deambularet, huc appulisse & ibi Ioui Olympico primum litasse perhibetur. Vnde dictus fuit & est hic locus mons Iouis: & ibi vnum suorum nobiliorem constituit, qui adhuc ibi tempore præsenti castellum habet, & vocatur dominus de monte Iouis, qui est ex vna antiquissima & nobilissima Heduorum familia. In parte vero occidentali mons est fere nubibus proximus, distans ab vrbe vno miliari, & est quercubus plenus, qui & hodie mons Druydum appellatur: eo, quod ibi Druydes, Gallorũ Philosophi, & sapientes, ac vates Iouis, & Berecynthiæ matris Deorum ac Mercurij sacra celebrabant, dictique fuere Druydes à dryos, quod est quercus; quoniam ipsis Ioui & Berecynthiæ quercus est sacra, testante Claudiano, de raptu Proserpinæ.

13 Hi quippe Druydes Ephemerides, siue singulorum temporum annales, & quicquid singulis diebus in vrbe, aut Heduorum regione efficiebatur, soli memoriæ mandabant, & sacra curabant, memoriterque discebant, neque ea literis mandare fas erat, ne in vulgus disciplina efferretur & vt memoriç studerent: (nam, quæ literis mandamus, memoria tenere negligimus, cum ea vtpote scripta, vbi opus fuerit, facile reperire confidamus,) quod efficit, vt nihil de huius ciuitatis constructione ac ruina inueniatur, & quod semel in mente reposuerant, vt magis in pretio haberetur, difficile id prodebant. Vnde ipsis deletis, deleta iacuerunt singula egregia eiusdem ciuitatis prouinciarumque facinora. Cum id soli rescirent, & antiquiores id iunioribus eiusdem sectæ Philosophis docerent. Si vero quicquam scriptum foret, dum hostes ciuitatem obsiderunt, cum diis, sub quorum tutela omnis arbitrabatur esse ciuitas; exemplo Troianorum, qui semper suo iure æstimauerunt alienos, & præcipue hostium Deos deprædati rapuerunt. Sapientes exinde hi Druydes omnium ore iudicabantur, vnde publica & priuata iudicia eorum fidei mandabantur, vt de sacerdotibus antiquæ legis Macchabeorum 1 & 2. *Deuteronom.* 17. legitur. Illi (teste Cæsare *lib.6. de bello Gallico*) rebus diuinis intersunt, sacrificia publica ac priuata procurant, religiones interpretantur. Ad hos magnus adolescentium numerus disciplinæ causa concurrit, magnoque hi sunt apud Heduos honore, de publicis priuatisque controuersiis cognoscunt: & si quod est admissum facinus, si cædes facta, si de hæreditate finibusque controuersia est, iidem discernunt, præmia pœnasque constituunt. Si quis autem priuatus, aut publicus eorum decreto non paruerit, sacrificiis interdicunt. Hęc pœna apud eos est grauissima, quibus ita est interdictum. Hi vero, qui interdicti fuerant, numero impiorum ac sceleratorum habebantur: hi omnes decedunt, aditum, sermonemque defugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant, neque his petentibus ius redditur, neque honos vllus communicatur. Et illi pœnæ hodie excommunicatio æquiparatur. Et cum prædicta ita cum nostra religione conueniant, vt non temere quis crederet, modum hunc, quo Pontifices solent contumaces, aut delictum aliquod delinquentes præuaricantesque anathematizare seu excommunicare, illisque simul sacris interdicere (quod hoc vnicum Ecclesiæ telum terrificumque fulmen existit) ab ipsis Druydibus esse mutuatos. Qui quidem Druydes etiam apud Carnutum morabantur hac lege, vt sex mensibus hyemalibus Carnutum, rursus vero sex aliis æstiualibus Augustudunos haud absurdè habitarent, vt de Apolline ex Seruio 4. *Æneid.* secerni potest, quod Virgilius hocinnuit disti ho:

Qualis vbi hybernam Lyciam Xantique fluenta
Deserit, ac Delum maternam inuisit Apollo.

Qui sex mensibus apud Patharam Lyciæ vrbem: sex vero aliis æstiualibus mensibus apud Delon respōsa canebat. Quod & de Druydibus satis exprimit Cæsar *loco superius allegato*, dum dicit; Hi certo anni tempore, in finibus Carnutum, quæ regio totius Galliæ media habetur, considunt in loco consecrato, huc omnes vndique, qui controuersias habent, conueniunt, eorumq; iudiciis, decretisq; parent, pleriq; eo discendi causa profi[illegible]scuntur. Hi pariter Druydes hominem diuinationi destinatum, ferientes, ex ipso afflictandi impatientiæ que mod[illegible] sua vaticinia assumebant, teste Strabon. *lib.4.* volebant itaque inprimis non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios: atque hoc maxime ex[illegible] itare ad virtutem putant, metu mortis neglecto. Multa quoq; de sideribus atque eorum motibus, de mundi ac terrarum magnitudine, de rerum natura, de Deorum immortalium vi atque potestate disputabant, & iuuentuti tradebant. Credebāt insuper pro vita hominis tantum hominis vitam redimi posse. Sed Senatusconsultum Gn. Cornelio Lentulo & P. L. Crasso consulib. factum est, ne homo immolaretur: vnde hoc sacrilegij genus sublatum est.

14 Præterea, hos Druydas Gallorũ sustulit Tyberij Cæsaris Principatus, anno regni anno eius VII. vel eo circa, vt Pli. refert, etiã Aymarius Riuallus Allobrogus.

Sed de monte Druydum (qui, vt diximus, in suburbano Heduorum tumescit) & de Druydibus & eorum excellentia sufficiat. Restat, vt consequenter materiam consequamur. In arcto fere aspectu iuxta Aroti fluenta phanum Plutoni & Proserpinæ consecratum locabatur, vbi Arioli, Augures, & Genethliaci augurabantur. Cuius quidem Phani grandis portio, imo verius maior admodum turris quadrata altissima, hodiernis diebus apud nos conspicitur. Et locus ille prope portam vrbis est, & nuncupatur nostro idiomate à prædictis Genethliacis genestoue.

15 Multa insuper de antiquitate huius Augustudunorũ ciuitatis dici possent. Tamē, quia haud facile rationibus, & vestigiis comprobari possent, sicut quæ suprà scripsimus, ac etiam cum nomen suum ipso ex numine quæsitum habeat cætera Hippocrati mandamus, præter quod Apollinem huiusce vrbis fundatorem, & ab Auge, quæ & Chione dicebatur eiusdem Apollinis vxore Augustudunũ anno 58. post diluuiũ, vel eo circa nominasse, ac Castrichion (quod Barbari castrum caninum vocitant) paulo post construxisse, qui bene legerint non negabunt. Quæ quidem, eo, quod de ipsa quid Apollo suspicabatur, dolore compressa ac extincta est, & sub Pyramide, quæ in monte Cucubarri hac nostra tempestate conspicitur, sepulta iacet. Ita nobilium tumuli illis temporibus ornabantur. Apollo vero Delphos periit, & de his satis scriptum est *in commentar. nostris super consuetud. Ducat. Burgund. in proœm super illo verb.* Dostum.

16 Cur vero Hedua dicta fuerit, satis ex commentariis Iulij Cæsaris conspici poterit. Sed iudicio quorundam doctissimorum, dicta fuit Hedua, ab augurio duorum Heduorum, inuicem in aëre pugnantium, & salientium, qui à coadunatis incolis, cum de nomine post primam eiusdem vrbis oppugnationem, certarent,

tēt, visi fuere (vt legitur de nominis impositione Romanæ ciuitatis, quæ à Romulo, Augurij victore, eo quod duodecim, Rhemus vero sex viderat vultures, Roma denominata fuit.) Sic Hedua ab hedis dicta fuit. Et hoc satis liquido comprobari poterit. Nam sicut hedi tunc tēporis inter se pugnabant, cum de nomine quæreretur, sic Heduis innata est quædā factio & temeritas (vt verum fateat) ita vt sæpe inter se pugnent, & sæpissime bella ciuilia & intestina oriantur, quæ in longum protelarentur, si eiusdem ciuitatis Rectorum & aliorum superiorū prouidentia abesset, quę dictis Cæsaris, *in eius comment. lib.* 6. de bello Gallico satis comprobantur, dum ait: Nam omnes ciuitates in partes diuisæ sunt duas, &c. & idem *in 7. libro* eorundem, inquit, Ciuitatem Heduorum omnem esse in armis, diuisum Senatū, diuisum populum, suas cuiusque clientelas, &c. Quæ quidem solita apud Heduos diuisio, principalis causa primæ & secundæ etiā eius ciuitatis destructionis fuit. Nam cum vnus nobilium eiusdē ciuitatis suum non poterat adimplere votum, armis experiebatur, totam gentem aduersus gentem concitabat, & inter se pugnabant (quod adhuc his diebus efficitur:) inimicos ac hostes subtili medio in vrbem reponebant quo tandem medio factum est, vt quod soli non potuissent hostes, cum aliis præualuerint. Et ita prius factionibus & seditionibus fuisse ab hostibus cum suis incolis destructam ciuitatē arbitror: sæpe enim fit, vt propriis vrbibus ciues magis quàm hostes noceāt. Verū interea paulo altius & circumspectius inquirere libet, vnde tanta Heduis inflicta strages & ruina, quæ nūc circumspicitur illis inesse, & quę secunda fuerit & maior huiusce vrbis oppugnatio. Romanos (scelus nefandum) hoc perpetrasse aiunt teste ipso Cæsare *loco supra alleg.* ipso dicente in Heduos castra mouisse. Cum enim ad populum Romanum de eius Heduorum ciuitatis nobilitate, præeminentia, & authoritate crebri rumores afferrentur: illa per vniuersum orbem celebrabatur, tum propter eius antiquitatē, tum propter opes, tum propter libertatem, tum deniq; propter suorum incolarum primęuam nobilitatem: quamuis tamen bellum aduersus Sequanos, Aruernos, & Rhemos gereret, qui non potuerunt quicquam contra Heduos, nisi aduocatis Germanis mercede, pluresque alios sui collimitaneos & solum tantopere de principatu, potentatu, & authoritate contenderetur, dicente sic Cæsare *libro primo.* & idem *libro sexto* sic inquit: cum Cæsar in Galliam venit, alterius factionis principes erant Hedui, alterius Sequani. Hi, cum per se minus valerent, quod summa authoritas, & antiquitas erat in Heduis, magnæque eorum clientelæ. &, nonnunquam de principatu armis contendunt, &c. Et sequitur: aduentu Cæsaris facta commutatione rerum, obsidibus Heduis redditis, veteribus clientelis restitutis, Sequani principatum, quem vsurpabant dimiserunt, in eorum locum Rhemi successerunt: hi enim Sequani, propter veteres inimicitias nullo modo cum Heduis coniungi poterant. Eo tunc statu res erat, vt longè principes haberentur Hedui, secundum locum dignitatis Rhemi obtinerent, &c. Totius ergo Galliæ Celticæ principales erat Hedua, & metropolis, inquit Raymundus Marlianus, *in indice suo commentar. Cæsaris*, dicens Celtarum clarissimi sunt Hedui. & 1. *libr. Comment Cæsaris:* Senatuscons. quoque honorifica facta sunt in eos, quod omni tempore totius Galliæ principatum Hedui tenuissent: pluresque Cosmographi id attestantur. Vnde cum Romani hanc rescirent esse tam opulentam & potentissimam, huius laudis & honoris inuidi, Heduis legatos miserunt. significantes, totam Romanorum gentem, cum Heduis coniungi velle, æternumque fœdus ac amicitias componere, & pacisci, cum viderint hanc Heduorum prouinciam diuersis variisque bellorum anfractibus, prædonum incursionibus ac tumultu infestari: Et turpe inesse huic tam antiquæ ciuitati, quæ in tranquilla suos deberet pace regere subditos, & quæ aliis longo tempore dominata esset, nunc hostibus comprimi & agitari, dicentesque, hanc inesse populo Romano consuetudinem, vt socios atque amicos non modo suo nihil deperdere, sed gratia, dignitate ac honore auctos velint. Multa præterea Heduis pollicentes, si cum Romanis coniungi, fidemque illis polliceri, & seruare vellent, eos totarum Galliarum Romanorum medio, principes futuros.

17 Mos itaque illorum erat, quoties aliquos videbant angustari, & ab aliis opprimi his scribere, vt cum ipsis iuncti, possent eorum imperio potiri, & hanc gentem suppeditare, occasionemque in eos inuehendi habere, licet tamen non eis inimici, neque odiosa foret. Sed solum, vt sub illo amicitiæ fictitio nomine, tandem possent, & hostes, & quondam amicos, subtili medio, in seruitutem redigere, & eos subiugare, vt prædominarentur: quod fecerunt Iudæis, quibus multa promiserant, vt patet *lib. Macchab. 1. cap.* 8 *& capit.* 14. & tandem eos penitus destruxerunt. Quocirca, si Heduenses eorum præsidio, auxiliove, ad hostes debellandos egerent, id extemplo illis nunciarent, vt possent ex tempore ad bella milites aduocare, congregare iumentorum, & carrorum quam maximum numerum, sementes quam maximas facere, vt in itinere copia frumenti suppetere posset, galeas, enses, scutaque virorum parare. Adiuuantes insuper, populum Romanum semper ipsis Heduis esse fidelem, eisque quam maximum honorem habere, ac fratres & consanguineos esse fidelissimos: tandem, vt breuibus absoluam, sub illa dissimulatione, quæ minime in amicitia decere videtur, aureos polliciti sunt montes. Qui quidem Hedui (quibus natura est facile, quæ noua sunt credere, decipiq; ac se potius in extraneorum & Barbarorum, quam vicinorum amicitiā semper cōiungere soliti) de responsione Romanis facienda, curauerunt. Conuocatis igitur totius Heduorum prouinciæ & ciuitatis Regibus senioribus à Senatu, Conuicto, Litanioque, & Cotto, qui hoc tempore magistratui Heduorum præerant, aut præesse poterant (quem Virgobretum appellant Hedui, quamuis tamen nunc huic magistratui vnicus præsit) Romam, Diuitiacum, ad Senatum populumque Roman. mittunt, auxilij petendi causa: quia eo tempore à Sequanis infestabantur, in tantum, vt Germanos, & Ariouistum Sequani sibi adiunxerant, cósque ad se magis pollicitationibus iactuísque perduxerant. Heluetij itaque iam cum Sequanis, per angustias & fines Sequanorum, suas copias traduxerant, & in Heduorum fines peruenerant, eorúmque agros depopulabantur. Hedui autem ab his se, suáque defendere non poterant. Hi igitur Sequani, ne ignorantes procedamus, inquit Cæsar *loco praalleg.* & Strab. *in sua Geographia, libro* 4. trans Ararim habent domicilia, & Rom. & Heduis dudum aduersantes, Germanis sępius adhærebant, eorúmque impetus in Italiam inuitabant, robúrque non mediocre ostentabant: adeo, vt illis communiter quidem immixti, eorum vires amplificarent, desistentes diminuerent aduersos Heduos, & hæ sanè causæ, & fluminis contentio, inimicitias auxit, qui gentem vtramque dirimit, quæ sibi propriū

vendicat Aratim, sibique vectigalia pertinere certat, &c. Hæc Cæsar. Dixit insuper Heduorum Gentem omni tempore de senatu populoque Romano benemeritam: cuius quidem Diuiatici oratione, à Senatu populoque Rom. audita, confestim Cæsarem cum innumerabili armigerorum bellatorumq; virorũ multitudine ad Heduos, præsidij causa mittunt, vt fratribus Heduis (quo quidem fratrum nomine iam Romani Heduos decorauerunt) subuenire possint; Assignantes in perpetuum Heduis, in signum eorum fœderis, amicitiæ & fraternitatis, primum in Senatu (res pene incredibilis) locum, quod tamen durabile non fuit. Postquam enim Cæsar citra mõtes, copias suas & innumerabiles peditum, bellatorumque virorum Legiones, quas secum habebat, traduxerat, ad Ariouistũ Germanorum Regem, cum Heluetiis, pro Sequanis, contra Heduos pugnantem, legatos mittit (ipso testãte *li. suorum. com. opt.*) qui dicerent, ne quã multitudinem hominum amplius trans Rhenũ in Galliã traduceret; Deinde obsides, quos ab Heduis haberet, redderet, Sequanisque permitteret, vt quos illi haberent, voluntate eius, reddere illis liceret; Neue Heduos iniuria lacesseret, neque his, sociisque ipsorum inferret bellum: si ita id faceret, sibi populoq; Ro. perpetuam gratiam, atque amicitiam cum eo futurã: si id nõn impetraret sese (quoniam M. Messala, L. Pisone consulibus, senatus censuisset, vti quicunque Galliam prouinciam obtineret, quod commodo Reip. facere posset, Heduos cæterosque amicos po. Romani defenderet) Heduorum iniuriam non neglecturum. Qui quidem Ariouistus ad hoc respondit; Ius esse belli, vt qui vicissent, his, quos vicissent: quemadmodum vellent, imperarent. Hæc sunt verba ex dictis commentariis sumpta. Verum, vt breui absoluam, prætereundo plura bella & prælia: Romani Aruernos, Sequanos, Segusianos, Rhemos, Germanos, Bituriges, totasque Galliarum partes, & prouincias eisdem adiacentes, in horum ditionem, Heduorum tamen industria, cura, & impensis, reposuerant, quanquam nulli dubium erat, quin arma contra Cæsarem in Italia à Cn. Pompeio pararentur. Ipse autem Cæsar suum exercitum distribuit per hyberna. C. Treboniũ cum legionib. quatuor in Belgio collocauit. C. Fabium cum tot in Heduos deduxit. Sic n. existimabat, tutissimã fore Galliã, si Belgæ, quorum maxima virtus, & Hedui, quorum authoritas summa esset, exercitib. continerentur, ipse in Italiam profectus est. Deinde hic Fabius, post decessum Cæsaris, ad se aduocat quatuor bellatorum hominum legiones, quos in Belgio collocauerat Cæsar, & Heduam ciuitatem intrare mãdat, timens, ne gens huius antiquissimæ vrbis, quæ diu principatum totius Galliç & authoritatem summam habuerat, & quæ opibus, & reb. ad omnia necessariis, ac viris generosis, ac strenuis munita erat, in tantum, quod ipsa Roma maiorẽ in suos non haberet authoritatẽ (propterea Hedui fratres Rom. dicti fuere) proditione aliqua aduersus ipsos Rom. vteretur: quod tamen esset contra eorum morẽ, teste ipso Cæsare *lib. 5. belli Aphrici.* vbi inquit, Gallos esse homines apertos, & minime insidiosos, qui per virtutẽ, nõ dolum, dimicare cõsueuerunt, & id rescires; Heduos cum Rom. ab initio ita cõiunctos, & societatẽ promisisse, vt quod Romani in Gallia acquirerẽt, nomine Heduorum adeptum foret, & in Heduorum ditionẽ cederet, certa tamen illis constituta mercede: cum nullum ipsi Romani haberent in Galliam ius belli, quod tamen minime curauerint, imo sibiipsis vsurpauerunt, Subsequente vna die infausto, nigro signata lapillo, hic Fabius reuoluens, quæ in Romanos, ab adolescentib. Heduis & Alexiensib. in ciuitate receptis, facta fuerant, post Alexiensium classem & subuersionem (quæ fuit ciuitas maximo nexu cum Heduis coniuncta) & quia ipsi Romani aliqua irritamenta ab Heduis senserant, insciis tamen patribus & senioribus ciuitatis Heduæ, & forsitan hoc à Cæsare in mandatis habuerant, timentes ne quid sibi sinistri vlterius contingeret, nocte clam (huius facinoris gente ciuitatis ignara) in ciues irruunt. Et huic nostro proposito quadrabit, quæ in 2. Æneidos Virgilius describit:

Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris
Incipit:

Cum Romani inuadunt vrbem somno, vinoque sepultã: Cæduntur vigiles. Plurima perq; vias sternuntur inertia passim Corpora, perque domos, & religiosa deorum Limina. Clarescunt sonitus, armorumque ingruit horror. Tandem, Romani incensa dominantur in vrbe. Vrbs antiqua ruit multos dominata per annos, Augustodunum diuûm domus, & tunc inclyta bello Mœnia. O fraudulosa illa fraternitas, quæ in sua viscera sæuiuit, hanc destruxêre, quæ ante aduentum ipsius Cæsaris, in Gallia principatum tenuit annis 4106. & caput totius Galliæ Celticç fuerat, & metropolis! Quia Cæsar sub quo prostrata fuit, anno mundi 5158. regnabat: & Augustudunum erectum fuerat anno 63. post diluuium. Anno vero mundi 1714. Diluuium etiam fuisse perhibetur circa annum mundi 1656. quo colligitur, Heduos tenuisse Democratiam fere annis 4106. Et, vt verum fatear, tũc Lisci, Hedui, cum Cæsarem alloquerentur, adimpleta est prophetia dicentis: neque dubitare debeant Hedui, quin si Helueticos superauerint Romani, vna cum reliqua Gallia Heduis libertatem sint erepturi. Quç verba formalia scripta sunt *in 1. lib. Comment. Cæsaris, de bello Gallico*, quod de prædicta destruxione dixi, tute perpende: quia pro certo ponere non ausim, ne diuinare potius, quam veritati inhærere dicar: sed in re parum nota coniectare licet. Cur tamen à tanta gloria in tantam deuenerit calamitatem, & ruinam ipsa Hedua, rẽporumne culpa, quæ omnia vorant, an incolarum discordia, aut proditione, non satis clarum habetur. De pluribus aliis destructoribus huiusce ciuitatis vide *in comment. nostris super consuet. Duc. Burgund.* vbi amplissime in procemio. Prçterea, vereor Symphorianum Campegium asserentem, Lugdunum tempore quo Augustodunum stabat, & ante eius destructionem, principatum totius Galliæ Celticæ obtinuisse, (Cum potius sit in Gallia Narbonensi, quam Celtica.) Et quod Bardi, hoc est, melodiarum Poëtæ, habitabant in ciuitate Lugdunensi: cum fundatio Arç Lugdunen. de qua loquitur ipse Campegius *in lib suo de laudibus Lugduni*, & Iuuen. *Satyra* 1. dicens, *Aut Lugdunensem rhetor dicturus ad Aram.* non præcesserit Natiuitatem Christi per vnum & 40. annos. Ignoro tamen vnde compertum habuerit, quod eo tempore, quo constructa fuit prædicta Ara, iam abolita erat Bardorum & Druydum religio, cum tẽpore Tyberij Cæsaris fuerit omnino sublata, vt ante dictum est, quódq; Lugdunum cõditum fuerit post hanc Heduã ciuitatem, plus quã 50. ann. satis cõstat. Quia Lugdus, qui Lugdunum cõstruxit, fuit 12. Rex Galliæ, regnauitque anno post exundationẽ diluuij 680. post vero fundationẽ Galliæ 60. anno ante fundationẽ Troiæ 150. anno & ante incarnationem Christi 1637. Si vero genesin ciuitatis eorum voluerint scrupulosius scire & inuestigare, sic præmittant: Samothe filium Iaphet primum regẽ Galliæ (à quo Galli Samothei, & Philosophi Samothiam oppi-

oppidum habitantes dicti fuere, quod est in Alsetorum patria finibúsque Heduorum, priscum adhuc retinens nomen) genuisse Magum secundum Regem Gallorum, qui Rothomagum pluresque alias sui nominis ciuitates construxit. Hic Magus Sarroni tertium Galliæ Regem (qui primus apud Celtas publica literarum studia instituit, vt inquit Berosus Babylonicus *lib.*5.) Sarroni vero Druydem à quo Druydes Gallorũ Philosophi ac Sapientes montem Druydum prope hanc ciuitatem Heduam, vt dixi, & Carnutum habitantes, qui Eremitico more in syluis habitabant cum maxima omnium opinione. Quis enim dixerit montem Druydum à Druydibus dictum non fuisse,& a Bardis Bardorum montem adhuc in finibus Heduorum stantem? Druys igitur Bardum, Bardus Longonem, Longo Bardum iuniorem, Bardus Lucum, Lucus Celtem à quo Galli Celtici dicti, Celtæ vero Galatheam, quæ ex Hercule Libyco genuit Galathem, Galathes vero (a quo Galli prima denominatio) Harbona, Harbon Lugdum genuit 12. Galliæ Regem, à quo prouincia & homines cognomenta sumpserunt, inquit Berosus *loco praallegato*. Licet Eusebius scribat Munatium Plancum Ciceronis discipulum,oratoremque clarissimum, cum Octauiani Augusti temporibus Galliam Comatam regeret, Lugdunum in colle quo iam vbi Arar Rhodano commiscetur, condidisse, quod etiam Seneca in Epistolis, cum loquitur de incendio eiusdem ciuitatis, testatur, dicens; Huic vrbi ab origine sua,centesimus annus est ætas,non quidem hominum extrema,à Planco deducta: Crederem potius hunc Plancum, Aram, de qua supra, construxisse, quam illam vrbem de nouo construxisse,vel potius ampliasse,& restaurasse. Cui quidem generi supradictæ concordat elegans querimonia sequens, Galliæ Celticæ (cuius illa antiquissima atque nobilis ciuitas Hedua, quam alij Augustudunum vocant,Metropolis est,& Augusta semper) querimonia:

Collocutores duo Gallia Celtica &
Consolator.

Gallia,quid lacrymas fundis? G. Flere necesse est,
Omni desertam funditus auxilio.
Sed quid stratam iaces? G. Cælo deiecta paterno,
In terris qua nunc siste e parte queam?
Quis te deiecit? G. Soboles Noruegica patre
Indiga,qua diuûm me genus esse negat.
An nescis primo quod sis habitata Samotho?
Olim dum Assyrias Belus habebat opes?
G. Nescio,sed primum quem fugeris illa Samothum,
Inuidia ad medios non sinat ire Deos.
An regnasse Magum nescis, Sarronque, Druumque,
Et Bardum,& fortem defuncto Longone Rhomum,
Nannotem,& Francum,atque Lemanne potens?
Gallum Chaldao fugiant memorans Beroso,
Gallia,quos veteres inclyta sustulerat.
Non credo,ista latent. C. Quid? G. Patribus inuidet illa,
Quos,tu si cogites,non feret esse Deos
Sed qua causa Deos gentiles addidit astris,
Virtus,qua Cælos reddere sola potest.
Hi quoque virtutis limen subiere G. Profecto
Sideribus dignos,quo minus esse putat.
Cuncta quidem ignotis patria nihil inscia credit:
Turba Panympheo plus [illegible] Ioui.
Amplius hac Diti quam [illegible] turba Samotho.
Crederet hinc idem [illegible] habit honos.
Vera refers,Ditem mihi [illegible] esse parentem,
Litera,Cæsarea testificans [illegible],

Qua Druyda antiqui Gallis monumenta probarunt,
Iudicio informi stirps mala sana neget.
Si neget. C. Ac saltem stabit Gallia nomen:
Dum tenet in terris fabula prisca locum.
Inclyta Mandubiis hoc monstrat Alexia campis:
Vrbs Libyi tunc,nunc diruta tota iacet.
Ergo agite ô Galli Ditem iactate parentem,
Qui exhaustas purgat, teste Platone,animas:
Per quem felicis patet vnica semita campi,
Æterna ad superos est quoque lucis iter.

Cætera quoque de hac ciuitate Berosus habet. Qualis verò quantáve fuerit,satis ore omnium sic dicentium fertur:

Hedua quanta fuit,magna ruina docet.

Pendent opera interrupta ruinæ murorum ingentes. Incredibilis etiam ædificiorum moles, palatia, strata,columnæ,statuæ,pontes aquæductus, verum omnes mirantur portas, strataque viarum,& quę quotidie effodiuntur marmora, compluria monumenta, & Pyramides, quæ adhuc extant non vetustate consumptæ, videntur & cauernæ, fornices, fundamenta sub agris, sub ecclesiis, sub multorum ciuium domibus,ex quibus, quanta olim fuerint ædificia præclara,quanta insuper fuerit Heduorum potentia, quisquis certè conijcere poterit. quæ facile testantur quanta alias fuerit. Item Numismata in ea inuenta, & alia quæ singula referre tædiosum foret. Et cum infiniti sit operis, etiam hoc in loco adscribendum idoneum me non satis inuenio,& insequar dictum Horatij,qui ait:

Sumite materiam vestris,qui scribitis,aquam
Viribus.

19 Vnum superest, vt ea, quæ nunc extant in hac ciuitate quam loci virtus,& ciues quidam fortunati restaurando valde magnificauerunt, non omittantur, quia etiam laudanda sunt, puta Basilicæ ingentia ędificia,præclara mœnia,ac magnifica tecta,religiosa delubra,fana augustissima,admirabilia templa omni nitore fulgentia & ornatissima.Et ex his Basilica maior & antiquior matris & Cathedralis in honorem Dei, ac beatorũm Nazarij & Celsi Martyrum dicata firmiter fundata extitit. Post hanc vero diui Lazari etiam Martyris est templum magnificum. In quo inter plura pinnacula, est vnum lapideum miræ altitudinis & structuræ,de quibus infra. Sunt & ibi reliquię sanctorum, præcipuè corpus S.Lazari,ad quę recurrunt plures morbo grauati,& sanantur,feriéque peregrinis deuotis ostenditur. Cuius Zoilegia (prout ab Heduis anno Domini 1516. in amplissimo theatro per varias personas lusa fuit in mense Augusto) carmine Saphico Adonióque edita à Petro Turello Heduen. viro,vndequaque literatissimo,sequitur:

Rhetores Gallam taceant ad aram,
Nauiget quo vult Ararim Sedunus,
Nec virens sacra Druydes celebrent
Ilice viscum.
Sed suum patrem recolet beatum
Cælicolis toto modulis in orbe
Lazarum,tristi phoretro leuatum
Hedua felix.
Qui Palæstino genitus parente,
Celtium sacro nituit palæstra
Militum,inter Satrapásque gentes
Sanctus athleta.
Et per audaces brauium reportans,
Maceris cunctas repulit phalanges,

25 Præterea templum diuæ Mariæ è regione supradictorum collocatur, in quo Ecclesia collegiata, & Parochialis, habens immensę altitudinis pinnaculum igneum, coopertum tegulis auratis, à Rolinis, antiquissima, & nobiliori familia Heduorum constructũ, de quo infra in consideratione 64. Omitto hic referre nomina aliorum diuorum Templorum, sub nomine Ecclesiarum Parochialiũ, tam in dicta ciuitate, quam suburbiis constructorum, & dicatorum nu.i t. Item Xenodochia seu Hospitalia duo. Capellas vero publicas decem. Leprosaliam vnam. Conuentum vnum fratrum minorum sub regula Reformatissima beati Francisci. Ab anno Domini 1480. per bonæ memoriæ nobilem virum dominum Gulielmum de Villers dum viueret, Dominũ temporalem loci & castri Digornay prope Heduam constructum, & fundatum propriis eius expensis. Monasteria item alia quatuor excellentissima & ditissima, duo horum moniales obtinent ord. diui Benedicti, vnum sub nomine Sancti Andochij: secundum vero sub nomine Sancti Ioannis Magni dicatum. Primum nempe à Carolo Magno Imperatore, & Rege Francorum conditum. Et vidi Bullam debitę expeditam de dato Anno Domini 457. per quam Quinriacus fuit monialibus dicti monasterij donatus cum hominibus, terris, nemoribus, syluis, aquis, & aliis iuribus per Reuerendum in Christo Patrem Ionatam Episcopum Heduens. tempore prædicti Caroli Magni. Secundum vero à sancto Gulielmo de familia Orengiarum orto constructum fuit. Tertium vero Monasterium est Monachorum; etiam Ordin. Sancti Benedicti conditore, religione, vetustate, & opibus illustre. Nam Anno Domini 614. regnante Brunechilde Francorum Regina, & Ecclesiam Romanam regente sanctiss. Gregorio Papa Orthodoxæ Ecclesiæ Doctore egregio constructum seu ædificatum fuit in honorem sanctissimæ Trinitatis, & beatissimi Martini Turonum præsulis: qui (vt legitur) in pago, seu in suburbiis Heduorum, dum templum euerteret, & vnus gentilium, stricto gladio, eundem peteret, reiecto pallio, nudam ceruicẽ percussori prębuit. Sed cum ille dextram altius extulisset, resupinus corruit consternatus: sed dominico metu veniã precatur: eo igitur, quia sua præsentia hunc locum visitauerat dictus almus præsul, in eodem loco, deuotione maxima, quam erga sanctissimum Martinum, præsulum gemmam gerebat, mota præfata Regina Brunechildis, venerabile Cœnobium fundauit, ac mirifice construxit columnis marmoreis, & trabibus abietinis formosis, Idem decenter ornauit, & musino opere mirifice decorauit, hortata, & commota à domino sanctissimo Gregorio, qui hanc Ecclesiam largifluis priuilegiis & libertatib. decorauit, annulo quoque proprio roborauit. Et voluit idem monasterium ab omni humana subiectione esse liberrimum, prout patet cuilibet registrum prædicti sancti Doctoris intuenti. Post cuius Basilicæ domorum, & cæterorum operum in monasterio prædicto requisitorum ædificationem, ibidem institutus fuisse legitur ordo monasticus, qui postmodum dicebatur ordo Brunechildis Reginæ, & merito appellari poterat tũ ob copiosum cœtum monachorũ ibi pridem ordinatę, & regulariter viuentiũ secundũ Deũ: tũ etiam ob redolentiam virtutũ, & morũ in sacratis viris iam dudũ ibi famulantibus viuentiũ. Quorũ primus fuit Lupus Abbas à dicto beatiss. Gregorio institutus. Et ne mendicitatem paterentur monachi in hoc loco Deo famulantes, dicta Regina amplissimis reditibus; municipiis, & terris in diuersis Regni Franciæ locis dispersis ditauit. Licet plura alia monasteria ædificauerit. In hoc tamen sacro Cœnobio sub magno altari, & in ingressu Capellæ gloriosissimæ Mariæ Virginis glebam sui corporis reponi voluit in tumulo marmoreo, qui reliquiis beatorum Apostolorum Petri & Pauli hunc locum ornauit sibi à dicto beatiss. Gregorio datis.

21 Succedentibus igitur temporum curriculis Vandalorum & quorundam gentilium incursu, ac rabie hoc monasteriũ dirutum extitit, & longis temporibus incursu inhabitabile permansit. Successu temporis regnauit in Francia Carolus Augustus, cognominatus Caluus, in reparatione sacrorum locorũ furore dictorũ Vandalorũ, & destructorum zelator feruentissimus, in cuius Palatio quidam Comes Badilo nomine deuotissimus residebat, qui seculari habitu indutus moribus correctis, ac virtutibus sacratis viris non erit dissimilis. Hic requisiuit à dicto Cæsare hunc locũ sibi dari, vt reparationi eiusdem intẽderet. Qui Regis assensu obtento hoc monasterium reædificauit, & Basilica, claustro, & cæteris ædificiis ornauit. Et anxie perquirere cœpit viros sanctę religionis, doctrina imbutos, qui in monasterio sancti Sauini Pictauiensis diœcesis viros religiosos reperit, & ex his octo & decem assumpsit, inter quos excellentissimus meritis sanctus, & venerabilis Hugo floruit. Qui suo tempore locũ Auziaci rexit, & eundem locũ hodiernis temporibus sua sanctissima gleba decorat. Item Ioan. ad modũ humillimus, & Odo, vir sagacissimus de quo legitur mirum dictu, & insigne miraculum: nam cum cũ post matutinas more solito, ante signũ salutaris crucis, pro suis & aliorum peccaminum nexibus soluendis, exoraret, visus est à multis, in mentis iubilo oculos rectos habens, in sublime aëris eleuatus, altitudine ferè triũ vlnarum vnius horę spatio immobilis persistere, & eidem videbatur affixa Domini nostri imago. Deinde hic Badilo amplissimas possessiones iamdudum à prædicta Brunechilde Regina huic loco donatas, inquirere cœpit, quas denuo dictus Augustus huic Ecclesiæ donauit, & eas ampliauit. Et hæc reparatio huius venerabilis cœnobij confirmata extitit anno Domini 1356. à Synodo apud Heduam congregata præcepto & authoritate Ioannis Papæ. Et rogatu Ludouici Imperatoris, & Francorum Regis filij dicti Caroli Calui, qui olim à Brunechilde donata monachis huius loci, ratificando confirmauit. Quæ & Carolus Magnus suo annulo roborauit. Ex prædictis patet, monasterium prædictũ fundatum fuisse à Brunechilde Regina, hortatu B. Gregorij Papæ, & secundò reædificatum à Carolo Augusto. Cuius imago sculpta supra illius Ecclesiæ pinnaculum reponitur in parte anteriori.

22 Insuper quartũ est monasteriũ sub nomine & titulo Sancti Symphoriani Martyris dicatum, & est Prioratus, in quo Canonici regulares Ordinis Sancti Augustini degunt. Hic vero S. Symphor. natus in ciuitate Heduensi, & Comes Sedeloci oppidi, in quo Sedeloco primo fundata fuit Christiana Religio, saltẽ in Burgundia. Nã ibi constructa est Capella in honorẽ Sanctorũ Benigni, Andochij, Tyrsis, & Felicis, in loco, vbi prædicti Sancti hospitati fuerunt, & conuenerunt de fide Christiana publice prædicanda. Et primo reduxerunt ad fidẽ dictũ S. Symphorianũ Heduensem filiũ Sanctorũ Fausti & Augustæ, patris & matris, adeo quod sub Imperatore Aureliano passus est martyrium, vt constat versibus sequentibus Gallica lingua descriptis in dicto Prioratu:

duobus condita feruntur, ideo nec commentitium esse, quod reiecerim in Historia Heduensi. Sed nec pepercit calamo vir ille apprime doctus, & quæ rescripserit de suorum origine hic interseram, cum fuit elegantissima. Prius tamen de eo referam (ne ei blandiri videar) quod recenset Text. Niuernensis literatissimus vir *in sua officina de loco, quo laudes Poetarũ scribit.* Omittendi non sunt, ait, duo ætatis nostrę doctissimi viri; & linguæ Latinæ Principes vexillarij Bapt. Candelarius, Consul Rothomageus, & Elias Gemellus. Quod si stetissent in poetica professione, vt inclinabat naturæ Genius, prospere cessisset ętati nostræ. nihil inuidissemus antiquitati. habuissemus qui palato nostro abunde satisfecissent; sed heu pietas! forenses illæ declamationes, & ciuiles causæ, quibus appulerũt animũ, prosperitatẽ hanc nobis sustulerũt, audiui vtrũq; loquentem, cum per iocum ex temporaneis carminibus inter se luxuriarent, at incredibili admiratione suspensum me retinebant, partim, quod præcipitatis quantumlibet verbis, noua semper ad manum suppeterent, tum etiam, quod, quę ructabant per lusum, plena tamen essent grauitatis, ac doctrinæ. Quod, quoniam & vidi, & expertus sum, non possum non vtrique assurgere, & amborum sitire beneuolentiam. Hactenus Text. Reliqua prosequemur, & ipsius Baptistæ Candelarij Epistola de verbo ad verbum subsequatur:

Clarissimo Iurisconsulto, domino Barthol. Chassaneuz;
Baptista Candelarius, Senator Rothomagaus.

Vrbis nostræ primaria fundamenta celerius ad re transmitti desideras, Bartholomæe doctissime, si quippiam ipsorum apud me tacitus reposuerim: cui tuæ affectioni ne quicquam me satisfacturum agnosceres nisi tuæ ad me redditæ literæ ad id ipsum me vrgerẽt, cũ nulla in parte officij, quo ad vires suppeterẽt, tibi vacare destinauerim. Quamobrem, quod super hac re exigui nostri laboris fuerit, tuis omnino votis impẽdendum arbitror. Ac dum tuo (vt ais) operi perinde imprimendo insultas, aliquid in manibus habeas, quo nostræ vrbis, si fas fuerit, splendorem scripto tuo illustres. Neque vero illud egi, vt mei nominis memor esses. Cæterum, quod tibi visum fuerit, pro amicitiæ vinculo exequere. Itaque morem tibi gesturus tantillum præfabor, quia maximos historiæ vertices sæpius hæsitasse cognitum est. Plane cuiuscunque prouinciæ, ne dum vrbis famatissima auspicia, minus notoria olim fuisse, quam earum modo vrbium incrementa, quarum ne vlla forsan origo in medium reiiciatur, quod tum rerum vicissitudini, tum fortunę imperio fragilitas ipsa humana debuit, cuius varij vltro citroque fluxus instabilitatem hanc maximam hominum monumenta afferunt. Ecquid, quæso, de triumphante illa Babylone actum est? de Niniue? de Memphi? Quid tum de celebribus Græciæ pagis? vbinam Athenæ, Lacedæmon, Argos, ac pleræque huius farinæ vrbes, quarum memoria fere adhuc interiit; Neque longius Romam aberrare patiar, totius Europæ Monarcham, cuius exordia iampridem constat inter grauissimos authores incerta. Sed neq; in meliori causa extiterit altera Gallorum ciuitas, quam Parisium vocant. Cuius origo eadem ignorantiæ nubecula obscurior est, saltem par vtriusque conditio fuit, si ad tuum Berosum Chaldæum mentem aduerterimus.

26 Cæterum, mi Bartholomæe, his præfatis, ne ab humeris nostris onus hoc, historię difficultate, reiiciamus rem ipsam compendio contingam. Parces autem historiæ, maiorum incuria obliteratæ: parces itidem homini, latebras patriæ suæ deploranti. Sed commune hoc vniuersam pene Galliam facinus afflixit. Quicquid vero de multis fragmentis legere potuerim, accepto iamdudum animo obaudies.

Europam nostram (vt de multis orbis partibus vnam expediam) in confesso est, non omnino inhabitatam fuisse, quanquam plurimas ipsius plagas non adeo populis confertas acceperimus. Sed qua cœlum forsan clementius ingrueret, illic protinus ex studio hominum colluuiem attrahi. Quemadmodum ex Hispaniis fama retulit, partem fere dimidiam petrosis montibus desertam mansisse, ac parem apud Germanos camporum solitudinem iacuisse memorant. Cui forsan locorum inhabitationi causam dederunt asperiora geli ac frigoris incommoda, sicuti ab his regionibus auditum est, quæ rectissimo sidere arcton Septentrionalem incolunt. Qua cœli parte nonnulli super alio profecti, cæteras penitioris Europæ plagas adiuerunt. Hinc opus fuit, vt quę ante hac terræ incultæ fuerat aduenarum colluuione, tum primum habitari cœperunt. Contra quæ plerisque indigenis occupabantur poli (vt dictum est in clementia) ab ipsis coactè abeuntibus desertæ sunt. Quo fieri contingit, vt hinc mutatæ toties vrbes, partim instauratæ, partim vero deletæ, nihil de sua vetustate retinuerint.

27 Itaque de Normannia nostra illud indubitatũ erit, ipsam sua fertilitate inspecta, etiam ab orbis inter fratres lanigenas, colliminio, incolis nequaquam caruisse: cuius vbertas exteris adeo Gentibus grata fuit, vt Dacia profugi aduenæ illam appulerint. Quibus tum affluentibus, antiqua patriæ facies penitus commutata est. Alij prætetea mores importati. Tantæ diutius ignorantiæ alimentum dedit repentina huiusmodi colonorum accessio, cum nihil, aut parum ante crudelissimi Astigni, vel Rollonis iustissimi, aduentum ab historia vendicetur. Plane vulgo acceptum fertur, ipsam prioribus seculis Neustriam esse nuncupatam. Inde alio hæredum successu Normanniam, quod recentius etiam non patriæ nomen est; vulgata Daciæ linguæ allusione, qua Nort ventum Aquilonarem denotant. Porro Man sua lingua hominem dicunt, qua vtriusque mixtione populum arcto venientem putant. Haud quoque absurdum fuerit commentum, quo pleræque vrbes similem ab allusione aduenarum sibi allusionem suscipiunt, & nouissime inter Germanos Alemanieluuiem huiusmodi commenti simulachro nomen forsitan fuisse accepimus. Cum suo idiomate ab Ale & Man, hominem velut exulem demonstrarunt, quæ rerum obscuritas tuo satis animo facere saltem videbatur, vt huic à me vetustiora efflagitares.

28 At vero, vt paulisper ab inferis, quod aiunt, Terniones scrutemur, ac in dypthera Iouis membranam occupemus, proximus ego rem exequar. Partito igitur ab orbis initio in plurima regna terrarum ambitu, veluti ab ipso Beroso Chaldæo, didicimus, Noa pater, qui & Ianus erat, tres filios late vbiq; dominaturos dimiserat. E quorum nouissimo Iapheto, plurimos extitisse liberos literæ identidem cum Beroso sacræ attestantur. Ne quam fidem ipsi Beroso, quẽadmodum Volaterran. ac Sabel. fecerunt, impudens derogem, cui tam in multis concordantem sacram Scripturam reperio. Horum igitur filiorum duos

Comerus, Gallus, & Samothes Galliam nostram possederunt, ab hoc Galli dicti, ab altero Samothei, Quod non ineleganter Cæsar in Comment. scriptum reliquit, teste Diodoro Siculo secum adiuncto: quoniam vterque, inquit, Samothen primum Gallis Philosophiam ac literas ostendisset. Ab hoc autem Samothe filius, nomine Magus, Gallis imperauit, à quo plurima sui nominis oppida deducta feruntur, quæ, vt compendio studeam, Maga ab ipso dicta extiterunt, non autem Magus ipse ab ipsis. Quam rem cognitam ac veram plurimæ per vniuersam Galliam huius nominis finito conuentu vrbes efficiunt, Quas Commentator Viterbiens. hoc in loco recenset, vt vero de multis nostram afferam. Hæc est vrbs Rothomagus, cuius originem scire sperauerás, vrbs sane Magi nostri nomine splendido illustrata, ac quemadmodum cæteræ illius terminatione desinens. Quocirca hoc primum monumento apertum erit, quæcunque tunc temporis ædificia, palatia, tectáque constructa fuerunt, ea Maga ab ipso, vt prædictum est, nuncupari.

28 Nunc historia admonet alterum suadere, qua ratione Rothomagum composita appellatione diximus. Quod breui fecerim, si alterum obiter absoluerim; in quo mecum tuo Epistolio iocatus es. Inquiebas enim cum de tuis vrbis augustissimis exordiis rem ageres, nostri Magi te meminisse, atq; illius temporibus Apollinem coæquæuum fuisse, quem tuç vrbis Augustudunum fundatorem. commentaris. Age, mi Bartholomæe, ne ad me solum pertinere Magum putaueris, quem omnibus Gallis nedum nobis imperasse Berosus scribit. Sed Magus forsitan ea lege dictus erat, quod Scythica lingua Magod ædificatorem vocant, à qua Scythia Gallos fluxisse cum Ogyge notum est. Itaque primus erat ille Magus, qui palantem Galliam atque inicultam in pagos vrbésque ornauerit, diu ferit, coegerit. Quod credi verisimile est eo tempore ipsum Magum patriæ nostræ incubuisse, in qua vrbem nostram primariam suo nomine Magam dixerit. Qua generali voce tamdiu cum aliis eiusdem farinæ vrbibus perstiterit, donec retrofluxis tempestatibus, & aliorum augmento instauratorum nomen alterum exceperit, quemadmodum, vt de aliis sileam, à nostra vrbe rem proxime sequemur.

29 Alterum igitur quod supererat expediamus, ab ipso Iano, vt diximus, nostræ Patriæ sedes indigenis fuit stabilita: cuius medio vrbem Augustam Magi successoris nomine Magam dixerunt. A quo tempore, vt prope vrbis diluuium fuerunt vsque ad Troiæ primordia, tali nomine cognita perstitit. Quo Troiæ æuo Allobrox apud Gallos, vt idem Berosus memorat regnasse fertur: Sub quo Troiæ incremento, & Allobrogis Regno suam Berosus ipse finit historiam, Cæterum Manetho Ægyptius rem vlterius prosequens post Allobrogem alterum Rhomum ponit, à quo Rhomo nihil aliud priscæ historiæ colligimus præter illud ab ipso Manethone relictum. Cuius Commentator idem fere asserit. Tametsi vnum verisimile addat, ad hoc, scilicet Rhomo, Rhomomum ad Rhodani ripas fundatum, & nostra Gallia Belgica sub Sequanæ littoribus Rhomaedissos populos denominatos, Quos nō alios arbitramur à nostris Normannis, quanquam aliunde vox ipsa difficultatem fidei attulerit, Sed Ptolemæus in Geographia scrupulum animi ademit, inquiens illos altero nomine Rhomanduos appellari, in quo exigua pene literarum mutatio rem indubiam ad oculum ostendit. Quocirca coniecturam facere oportuit Rhomi temporibus vrbem nostram Magam, addito eius nomine, fuisse Rhotomagum vocitatam, ac si ab ipso Rhomo fuisset instaurata. neque opinioni derogat remotum forsan discrimen à Rhomo in Rhotoma: Enimuero parum hoc erit, si ex vrbe Roma, Romulum authorem fueris mentitus, cuius nomen vrbis suo nomine non penitus affert. Sed satis fortasse erit aliqualem ab antiquitate vocem in nominibus vrbium vindicare, ex quibus prisci illarum conditores coniectura magis arguantur. Nulla enim fere vrbs in orbe comperietur, quæ ad vnguem sui authoris nomen repromittat. Cæterum linguarum fluxa aut annorum volubilitate prisca illa nomina interierunt. Cuius rei alicubi in libello memini, quem de veterum vrbium appellatione illustratum edidimus. Talis igitur vrbi nostræ appellatio orta est, quam Parisio vetustiorem esse ex Manethonis libello conijcere licet, cum sequentem à Rhomo, Galliæ Imperatore, Paridē affert, qui vrbi Parisiæ incrementum dederit; Hæc tum vrbe Romana antiquior est, cuius initia constat trecentis post Æneam annis prodiisse Sed obsoleta hæc adeo feruntur, vt iamdudum minus in fama memoriæ, quam in re fidei nanciscantur.

30 Sed vero vlterius audendo, palam dicendum offertur, cur ab eo Rhomi nomine, quod Rhomanduos, vel Rhomandissos nuper effecerat, in alterius Neustriæ primum, inde Normanniæ titulum patria nostra transierit. Quibus, vt spero, exantlatis, abunde per medium vetustatis pelagus natasse videbor: Enimuero tanta est antiquæ rei longe reiecta cognitio, vt coniecturis tantum locus relinquatur. Sed communis ille patriæ ardor hactenus inualuit, vt nō solum ab humanis, sed diuinis originibus nostra exordia reputemus. Satis illud pro exemplo vnico pręstabunt, quæ de Troia, Roma aliisque Græcię vrbibus mendaces Græci effinxerunt, vtinam tam aliis exosi, quam apud me, fide penitus nulla possunt. Ne interim tuæ vrbis auspicia refricem, quę ab ipso Apolline repetis, adeo te patriæ amor excitauit. Mihi vero, cui onus ingeris, etiam de improuiso ansam præbuisti, nonnihil tuo exemplo lepide apud te comminisci. Æquo id animo accipies, & si commentitium arbitraberis, solita aliis mecum indulgentia perages, qua te quoque non indignum apud emunctitiæ natis homines sperabis. Plane ego audacior effectus, ne tuo solum monimento, sed alia tum licentiore via causam mihi adscripsi; quia diutius inter tripodes residens Musas mihi aliquando humaniores conciliauerim, quo iure mihi id permissum reor magis.

31 Itaque, vt primum à Neustriæ voce auspicemur, deleto (quod aiunt) ab Argolicis Ilio, fama est, Francionem Hectoris filium, cum quatuor Comitibus Alanos bello adortum fuisse, ac tandem superasse. E quorum Comitibus vnus erat cum Bauone Phrygio, genere illustris Amynthoris filius, qui maris procella diutius iactato Francione, apud Cimmerios latebant. Cæterum vtroque ad Mæotidem cum Alanis belligerante, cum filius ipse Amynthorides à Sarmatibus Europæis suppetias petit, vt legatus ad hęc loca missus prope Hypanin constitit, quem fluuium Barbari gentili voce Nester vocant: ab hoc flumine, Diis volentibus, nomen sibi Amynthorides auguratus est, ac Neuster appellatus. Hic demum pace cum Alanis composita, atque vrbe Sycambria condita, Neuster, vt cæteri Comites fatalem suis nepotibus terram nostram appulit, quam nouitio nomine Neu-

striam

ſtriam nuncupauit. Quæ patriæ populo longiſſimo tempore inualuit. Cum ab ipſo Troiæ excidio vſque ad Rollon. fere tempora in Aſia Normanniæ, alluſionem commutata eſt.

Vt vero omnia ſuper hac re commenta referam, poterat aliunde Neuſtriæ nomen cauſam ſortiri à Neſter, quod ſecundum Hieronymum, in interpretationibus Hebraicis, ærarium, vel metallarium ſignificat. Neuſtria enim Britanniæ, ac Caſſiteridibus Inſulis proxima eſt, à quibus magnam ſtanni copiam defluere cognitiſſimum eſt. Quo fieri potuit, vt à metallorum proximitate Neuſtria ſit nuncupata.

32 Porrò, vt alterius vocabuli Normanniæ rationem afferamus, his fere ſeculis, cum apud Francos regnaret Carolus valida Danorum manus Sequanæ ripas ſecuta eſt. Hæc fuerat debita patriæ noſtræ Rollonis militia, quæ nos noſtraque potentiſſime inuaſit. Tum actis cum Gallorum Rege pacis conditionibus de Pagano Chriſtianus Dux Rollo efficitur. Huic patriç antea incultæ facies noua, nouiſſimo Ducis congreſſu reſtauratur. Equidem non abſque diuino numine harum aduenarum acceſſionem patriæ accidiſſe arbitrabor: quippe ex hiſtorico, noſtrarum rerum antiquiſſimo (ſed, qui plura ex præmiſſis ignorauerit, quamquam temporibus Guilielmi ac Richardi patriæ noſtræ Ducibus rem exordiatur) ipſum Rollonem apud Scandauiam inſulam a Deo monitum accepimus, ſe vrbem vltra mare iactatam aditurum, illic quoque regnum ingens ſuis ſtabiliturum. Atqui ea Rollonis tempeſtate, vt ab eodem hiſtorico didicimus, vrbem noſtram tunc Rothomum vocitatam comperimus. Quæ mutata toties nominis appellatio vetuſtioribus hallucinationis cauſam, & fomentum præbuit, vt hinc audita Rhotomi narratione, ex homine, alioqui Beroſi Chaldæi, forſan penitus ignaro rurſus ad Rhomum antiquum Galliæ principem hiſtoria recurreret, à quo magis originem habuiſſe credi par eſt. Vnde Rollone ipſo res noſtras occupante, de Neuſtris, faſtidito nomine, Normanni ſunt appellati, vt huic nouo Duci in gratiam, nouum nomen, à ſuorum Danorum ex Aquilone commeatu ſuccederet. Et ſi nouerim quam plurimos, qui non Normannos ab exteris dictos putent, quos verius, vt patriæ indigenas arbitrantur. Qua in opinione Raph. Volater. extitit: cauſam ideo afferens, quod cæteri Normannos à Scythis originem duxiſſe memorant. Sed vero nullam inter Scythas huius appellationis Gentem repeciſſe, nec in Ptolomæo teſtatur. Quod mihi plane libere loquenti frigidum ſatis videtur. Nam neque ex altera Gentis nuncupatione dictos credimus; quia à Scythia proficiſcentis rei euentu, vel verius dicam, ſideris patrij alluſione, Normanni nomen habuerint. At vero quicquid in cauſa pendeat nouiſſimam hanc Normannorum dictionem retinemus, ac tum commune nobiſcum vulgus hoc hiſtoriæ exemplo labitur. Pium vero erit cuilibet ſuper his profiteri ex voto. Porro vt nihil extra paginam oberret, ſuſpicor te libenter ſeruaturum, quonam pacto à Rhothomi vocabulo, noſtra ciuitas in Rhothomagũ deſciuerit. Quamuis priori ratione id ipſum abſoluerim, dum corruptam, annorum fluxu vrbium multarum nuncupationem dixi: nunc tamen pro hiſtoriæ coronide vnum addam.

33 Apud noſtrates longe ante fidei orthodoxæ tempora, ſicuti pleriſq; aliis in locis, idola ſummo in pretio habebantur. Ac vt de plurib pro exemplo, ea, quæ apud S. Germanum Pariſiis ab omnibus, & à me quoque, cum illic in ſtudiis agerem, viſa ſunt. Pari modo apud noſtros, aiunt: Rhothon, idolum vrbis auſpiciis inuocatum fuiſſe: quineriam inter nos locus adhuc ſui fani conſpicitur, à quo Rhoti idoli nomine, vulgus habet; cum altera, Magi, dictione, vrbem nuncupatam. Ea vero (Magi) vox, nedum apud noſtros, ſed omnes fere nationes, ſapientem deſignat.

Neque diutius ſuſpendendum eſt aliud, quod à vulgo didicimus. Quippe nonnulli Rhothomagi etymogiam à rota Magorum profectam autumant. Neque forte vero alienum erit illud credere; cum rotam multi pro conceſſu & conſilio acceperint. Ita apud Græcos Amphyctriones legimus, apud Scythas dioſcurias, apud alios rotam. Quo in loco Apoſtolicæ ſedis rota a doctorum virorum conſilio non erit omittenda. Sic tamen in patria noſtra Rothomagum Gentis primariam ciuitatem ſapientes Magi incoluerint, vt cæteræ Galliæ Druydes & Bardi. Quo effectum erit à rota illorum ſapientiæ communem dictionem vrbi inditam fore.

34 Hæc igitur, mi Bartholomæe, prorſus apud me habeo. quæ de noſtra vrbe, tuo iuſſu, collegi, in quibus me vetuſtatis nebulis plurimum vagatum conſpicies; Adeo à primis auibus res fuerat ſuo iudicio metienda, cum ab orbis diluuio, vſque in præſentem diem, calculatorum more, rem deflorauerim, ac breuitati ſtudui, quam omnibus placere conſtat, iſta licentiore ſtylo exarari potuiſſent. Age, quæſo, & vrbem noſtram in tuo honorum Catalogo recenſe, cuius ſplendori ac gloriæ, præfata (ſi tuo animo ſederit) non parum attulerint. Quodcunque vero erit, in quo tuam diligentiam adiuuare potuerim, libentius, te interpellante, exequar. Par enim amicitiæ vinculum tuis literis & acceptiſſimum & gratiſſimum, non ſine maxima animi hilaritate habeo. Præterea ex opere à me condito, quod requiras, non eſt modo quo te longius ſuſpendam. Ingenue ſiquidem fatebor, in multis humanitatis partibus me aliquando verſatum, ac de propria Mineruа pleraque apud me in libellos repoſuiſſe, non tamen ex legalibus ſtudiis, quæ etiam cum cæteris aliqua ſunt; ſed tum liuentium turba deterruit, tum cordis ſimplicitas, quæ communem illam ſcribentium gloriam ſuper exoſam habuit. Erunt autem poſthac dies, quibus audaciorem me incedendo, tui ac multorum ſtimuli efficiant. Vale, mi Bartholomæe, & boni noſtra conſule. Ex ædibus tuis apud Rothomagum, die 12. Nouemb. 1517.

35 Conradus Celtes *in deſcriptione ſeu libello vrbis Norimbergæ* eam ſummopere laudat, & illa deſcriptione procedit per capita. Primò de origine & ſitu & regione vrbis in genere deſcribit. Primo de origine & deſcriptione euiſdem in ſpecie. Tum de arce Imperiali, fontibus, ædificiiſque, & foris vrbis, hortis, & officinis metallariis. Tum de vectigalibus vrbis, ſideribus, & qualitate aeris, valetudine & habitu populi. Tum de ingeniis & moratione virorum & mulierum. Tum de duobus auguſtioribus templis, & hoſpitalibus eorumque opibus, & reliquiis. Tũ de nouem vrbis Monaſteriis, & eorum ſanctis, & probatis moribus. Tum de domibus publicis, & frumentariis. Tum de domibus Cerонiſariis, Armentariis, & Expoſitorum. Tum de Pietatibus & Eleemoſynis vrbis, & leproſis. Tum de magiſtratibus vrbis & pœnis ſontium. Denique de vniuerſali vrbis Iuſtitia, legibus conuiuiorum, & nuptiarum. Poſtremo de annona & victualibus vrbis. Quæ omnia (lector candide, ſi contingat tuam ciuitatem laudare) tibi commodo eſſe potuerunt. Ideo lege illam deſcriptionem elegantem & facilem, quam reperies impreſſam cum voluminibus

Exegeseos Germaniæ à F. Irenico exaratis.

SExagesimaprima consideratio de oppidis seu vrbibus vulgo villæ dictis, quod sit excellentius subnectitur. Et licet Plin. multa *in suo lib. naturalis historia, lib. 3. 4. 5. & 6.* multa Regionum oppida insignia describat, & ideo de eis ad eum vos remitto. Attingam tamen tantũ, quod in Gallia Narbonensi vrbs seu oppidum est valde excellens, quod olim dictum fuit Agathe, nunc vero Mons Pessulanus, quod excellit aliis plurib. de causis. Primo magnitudine, cum sit magnũ, longum, & latum, plures domos, ædificia pulchra, & templa continens: ita, quod fere in tota patria Narbonensi non est similis ciuitas, saltem æquiparari potest magnis ciuitatibus: maxime etiam cum vniuersitates non debeant institui, nisi in ciuitatib. *vt not gloss. And. Pan. & Fely. in proœm decretaliũ. gl. Bart. & Ioan. de Plat. in l. vnica. C. de studiis liberal. vrbis Romæ. lib. 11. c. 1. de Magistris, & c. sua. de clericis non resid.* Tamen in dicto oppido propter eius nobilitatem est vniuersitas, *vt dicit Bald. in proœm. decretal. col. 6.* & re vera est, & præstat aliis in medicina: *& dixi supra in 10. par. in 32. consid. allegando Nicolaum Boerium in rub. de reg. iur. ad Dynum in vlt. glo.* De isto oppido doctissimus vir Petrus Allobouſt Doctor in medicina meritissimus, & ciuis noster, ipso existente in dicto studio Montis Pessulani, versus sequentes lusit:

Agathe floret studio medendi,
Oppidum ponto gelido propinquum.
Cui nouum paruus titulum dedit mons
Lanus & amnis.

Sicut Ior, & Dan duo fontes simul iuncti Iordanis nomen efficiunt.

Sine tamen fastu Diuionem (oppidum olim in finibus, & sub ditione Heduorum, nunc vrbs capitalis est Burgundiæ, & dudum sedes Ducum) esse excellentius aliis autumo, secundum quod communiter, & vulgari sermone dicitur: *Quin est ville de Dijon.* Et quod communis fama famat non omnino deperditur, & quę communiter dicuntur, non carent omnino veritate *iuxta leg. si quis patremfamilias in princ. & ibi glos. 1. ff. ad Maced & leg. Barbarius Phil. ff. de offi. prætoris, & leg. 3. in fin & ff. de sup. lega.*

Nam primo à Dite (quia diues) nomen assumpsit, & olim tantum castrũ erat, vt vetustiori fundamento murorum adhuc ostentatur: nũc vero excellentissimũ oppidũ, ab ipso Samothe, siue Dite primo conditum, quicquid voluerint astruere nonnulli, præcipue Ammonius monachus *de gestis Francorum li. 2. cap. 24.* qui dicit ab Aureliano Imperatore hoc castrũ olim fuisse constructum, quod falsum est. Licet fatear eum augmentasse tam murorum ambitu quam populis, & diuitiis ornasse. Cuius quidem si velis ad saturitatem videre Topographiam, & Genesin, videas, quę in commentariis nostris consuetudinum Ducatus Burgundię retuli *in proœmio in verbo, ville de Dijon.* vbi de laude eiusdem. Quibus iungatur sequens Epigramma ab ipso Petro Turrello Heduensi viro literato Astrophilo, & Diuionei gymnasij Rectore:

Quisquis Mandubios affectas noscere fines,
Diuio Sequanis, quos scidit almus agris.
Carmina, quæso legas exili scripta papyro,
Quis (quem plura putes) sciueris esse tibi.
Vrbs est hostifugo, quæ Diuio condita muro.
Et triplici multis amne rigata locis.
Quondam vt Troia fuit trino circundata riuo,
Vel similis doctus flumine Parisius.
Quem & si namipotens multo cum remige Triton,
At nos lætifico munere Bacchus alit.
Vnus habet querulis de ramis triste foramen,
Cui fluit exigua perbreuis aluus aqua.
Alter est à succo, vel sicco, succio factus:
Nil nisi sordiduli pondera ventris agens.
O quam sæpe suo vincitur carrus honori,
Girmaga & scaphij sordida rheda sui.
Tertius inter eos liquidissimus Oscara dictus,
Quæ recipit tardis fluctibus vdus Arar.
Hic rapida rigidus versatur mole molaris,
Quo sua dat dulcis munera multa Ceres,
Assolet vt teneros cum pascit mater alumnos,
Quæ præbet natis iam semel esca suis.
Plus celeres pagri, plus carpio, gobio, cancri,
Et plus hoc fluuio squamea turba natat.
Parua ferat flatu quam siccus corpora puluis,
Dum calidus flauos Syrius vrit agros.
Quo faciles tenebrant salices, atque altior alnus:
Et tenui calamo frondea ripa virens.
Quale solet putres per glebas sectile porrum,
Aut inter niuidas brassica lata niues.
Principis tu nubes hic ardua tecta minantur,
Sunt quoque magnifica structa theatra manu:
Sicque aliis structura ingenti Diuio vicis,
Anteit vt breuibus pinus acuta rubis.
Et fabricata semel sua sit palatia surgunt:
Hinc poteris longe quam addere ad oua minus.
Septimus hic parochus sancto vittatur amictu,
Quæ facit hunc numerum pagina cuncta sacrum.
O felix nimium Dis tanta conditor vrbis,
Ogygides Diti cui pater Iapetus,
Celtica quem primum fecisti terra colonum,
Atque etiam nostros ante habitare locos.
Omnium & hinc primus sedes & tecta locauit,
Deque suo diues Diuio nomen habet.
Nomine quo tanto hic diues celebratur asylum,
Sanctaque maioris prima figura sacra.
Quod Deus omnipotens longum seruauit in æuum,
Hostia vt hic esset dogmata longa sacra.
Voluit mira, precor, vigilanti pectore fata.
Atque quibus durant legibus illa suis.
Inclyta Mandubiis nunc staret Alexia campis,
Illa sed haud tanto sidere digna fuit.
O veneranda domus cunctis hilaranda diebus,
Quæ residet veri victima sacra Dei.
Hostia diuinum cuius ingens numen adoro,
Aspiciat famuli vota precesque sui.

SExagesimasecunda consideratio de templis seu Ecclesiis, quod fuerit, aut sit excellentius, prędicabit. Imprimis, multiplici acceptione huius vocabuli *ecclesia*, de quo ad D. Theologos & Canonistas vos remitto, vt paucis reassumam, dico, quod Ecclesia triũphans militanti præfertur, & ordines vtriusq; describit Dionysius *in sua Hierarchia*, de quibus suprà *in 3. & 4. part.* Ecclesia vero militans, cunctis aliis rebus præferenda est, vt etiam satis comprobatum est *in d. 4. parte.* Item, quod Ecclesia Christiana præfertur Synagogæ Iudæorum, vt superius *in ista part. in 20. consideratione.* Et de principio Ecclesiæ Christianæ, vide Polydorum, *de inuentoribus rerum li. 5. cap. 6.*

Quid tamen de Ecclesiis particularibus, quæ illarũ sit præferenda, sumendo etiam Ecclesiam spiritualiter? Et in hoc nemini est dubium, quod Ecclesia Romana est cunctis præferenda, & ab omnibus aliis honoranda, pluribus mediis. Primo, est caput & mater omnium aliarum Ecclesiarum, vt habetur per text. *in can. 1. 12. d. & ibi ample lo. de Turrecrem. etiam comprobat.*

probat. Idem in c.memoriam. 19.*distinct.* Ideo est prælata cæteris,vt dicit idem Ioan.de Turrecrem.& *in c. quamuis.* 21.*distinct. in* 2.*colum.* Et est superior inter omnes Ecclesias. Idem Ioan.*in cap. cogamus.*24.*q.*1.licet ibi dicatur quod Antiochena olim prima erat. Et domina aliarum Ecclesiarum dicitur.*Item in cap.oportebat.distinct.*76. Imo habet prærogatiuam à Christo. *Idem in c. à recta.*24.*q.*1. & principaliter Christus eidem primatum dedit,secundario vero conciliis. *vt in c.dudum.*3 *q.*6.Ideo inter omnes alias veneranda.*Idem in cap.visis.*16.*q.*2. Et quoniam ista materia est amplissime in locis his ante allegatis ventilata, & per Ioan. Eckium Alemannum *in suo tract.de prinatu Petri*,vbi tenet,& probat quod omnes ecclesiæ orientales etiam obedierunt Ecclesiæ Rom. vt etiam dixi supra *in* 4. *par.* Et de eiusmodi præstantia,& de qua diu certauit cum ecclesia Hierosolymitana, scribit Polydorus *de inuentorib. rerum lib.*4.*cap* 7. Et eius authoritas satis probatur per Iodocum Clictouæum, *in eius Antilu*thero, *& propugnaculo ecclesiæ contra Lutherum*, ideo aliter nõ insisto. Sed descẽdendo particularius vidẽdum est: an Ecclesia S. Petri sit maior quam Lateran. Et videtur quod sic, quoniam in *c. sanctorum*.10. *q*.1. nominatur. Ideo dignior & maior videtur ex priori denominatione, de quo supra *in* 1.*par.* Secundo,ex *c. dudum*,3.*q*.6. vbi dicitur, quod Ecclesia Petri nomini suo consecrata,& domino instituente,prima sit,& caput cæterarum. Tertio; *ex c. futuram*.12.*q*.1. vbi dicit text. *Constantinus vir religiosissimus; Fabricam templi primæ sedis beati instituit.*

In oppositum tamen arguit Io.de Turrec.*in d cap. sanctorum*,& probat quatuor rationibus,quod Ecclesia beati Ioan.de Lateran.sit maior,& ibi soluit argumenta in contrarium, ideo ad illum recurre. Petrus venerabilis abbas Clamacen.*in suo tractat.de miraculis.* laudat, & extollit ecclesiam nostræ dominæ, quæ dicitur maior extra multas & inter alia ex quodam miraculo,quod dicit ibi fieri singulis annis in vigilia assumptionis Beatę Mariæ,vbi cerei per 24.horas accensi non diminuuntur.

De Ecclesia vero Constantinopolitana, primum locum post Romanam obtinere videtur, *vt in c. Constantinopolitano c.*22 *d. & ibi Io.de Turrec.*& de eius excellentia facit mentionem text. *in Auth. vt determinatus sit numerus cleric.collat.*1. & vocabatur Ecclesia sanctæ Sophiæ,*vt dicit ibi gloss.in verb.ecclesia.* Excellentia autem illius Ecclesiæ consistebat in multitudine seu numero clericorum, qui erant norgenti quinquaginta: *vt refert ibi gloss.in verb.mensura,quæ pro hoc allegat l.non plures.C.de sacrosanct.Eccl.* quem numerum Iustinia. reduxit in quadringentos vigintiquinque, & super centum existentibus his, qui vocantur Ostiarij.Nam sexaginta erant Presbyteri.Diaconi autem masculi centum,& quadraginta fœminę.Subdiaconi vero nonaginta,lectores centum,&decem,Cantores vigintiquinque. Et vt fertur, ob tantam multitudinem clericorum, ipsi diuisi fuerunt, ita quod diurnum,& nocturnum omni hora celebrabatur officium diuinum in dicta ecclesia:ideo laus perpetua dicebatur.

Sed ad templa,seu ecclesias materiales transeamus, quæ & à Poetis, & Historicis plura excellentissima memorantur,vt templum Dianę Ephesię,in quo fuerunt centum viginti septem columnæ à singulis regibus factæ, sexaginta pedum altitudine, inter quas 36. cælatæ fuerunt miro artificio.Templi longitudo erat 425.pedum,latitudo vero 220. Et factum est à tota Asia ducentis,& viginti annis:vnde inter septem orbis miracula propter operis magnitudinem, & sumptum incredibilem annumeratum extitit.

Fuit templum Iouis Ammonis, quod fuit insigne, & sumptuosum ab Iarba rege Getulorum factum, in quo erant centum aræ. vnde Virg.

> *Iarbas rex Getulorum.*
> *Templa Ioui centum latis immania regnis,*
> *Centum aras posuit, vigilémque sacrauerat ignem,*
> *Excubias diuum æternas.*

De quo etiam meminit Martialis *in suo primo Epigrammat.*Item Virgilius scribit Didonem fecisse templum Iunoni donis opulentum.

> *Ærea cui gradibus surgebant limina,nexæque*
> *Ære trabes,foribus cardo stridebat ahenus.*

Referrque Baptista Fulgosius *lib. de dictis factisque memorabil.lib.*11.*de miraculis.c.de gemmis.&c.*quod venefica animalia, neque muscæ ineunt trichorum ecclesiæ Aniciensis in Auernia(quod vulgo *du Puys* dicitur) & si aliunde inferantur, statim moriuntur,& in hoc laudanda est Ecclesia, quod veteres scripserunt Romæ in Herculis fanum, nec muscas, nec canes vnquam ingressos.

Sed ad magnificũ illud templum Hierosolymitanũ, quod Deo omnipotẽti Salomon anno regni sui quarto ædificari cœpit, & septem annorũ spacio perfecit, annis vero ab ortu Adæ primi hominis, tribus millibus centum & duobus sermonem conuertamus, cuius magnificentia, & dignitas ab omnibus in hodiernum diem vsque approbatur. Fuit autem sexaginta cubitorũ in longitudine,&viginti cubitorũ in latitudine,triginta cubitorũ in altitudine. Et porticus erat ante templum viginti cubitorum longitudinis iuxta mensuram latitudinis templi,& habebat decẽ cubitos latitudinis ante faciem templi, fecitque in templo fenestras obliquas: plura etiam alia mirabilia fuerũt in illo templo.vt scribitur *3.Reg.6.& 7.c.*Nihilque erat in templo, quod auro non tegeretur,vt ibi dicit,& *in c.gloria Episcopi, ibi:neque vero 12.q.2.* & ample de excellentia,& magnificentia illius vltra alios ponit frater Io. Ludou. Viu.l. de monte regali *in suo opere regali. tract de magnificentia Salomonis*, & ibi probat septem rationib. quod illud templũ fuerit nobilissimũ, & quomodo fuerit formatũ in modum pulcherrimæ ac fortissimæ turris, & de illius pompa,& incredibili pulchritudine.& in offic.Text.*in c.alia opera,& ædificia sumptuosa.in fin.* vbi vltra alia laudat illud,dicens, quod in primis à Salomone triginta hominum millia cædendis arborib. Cedris, & Cupressis sunt destinata ad illud ædificandum. Lapicidarum vero extiterunt octuaginta millia.Inferioris structurę materia erat ex candenti saxo Trabes erant Cedrinæ, Cedrina cõcameratio auro illita,vt parietes omnes.Duo Cherubin ex puro auro pauimentum petalis aureis instructum. Ianuæ vicenum cubitorum altitudine auro coruscantes. Ante vestibulum erant duæ columnæ æneæ 18. cubitorum altitudine,ambituque duodenum. Altare fuit æreum denũ pedum altitudine,longitudine duplo maiore. Item mensa vna aurea, phialæ. & pateræ aureæ,decem millia,argenteæ quadruplo maiora numero, Candelabra 10.millia ex auro & argento fabrefacta, & istud est de templo artificiali seu materiali non spirituali,de quo habetur *Io.2. & 1 ad Cor.3.* quod est Christus. Fuit & dictum templum sub Dario reædificatum in omni gloria, *vt patet Esdræ 3.cap.7.* Et per istud templum Salomonis,& Ezechielis templum arduũ,& sublime,quod vidit Ezec.in spiritu construendum,& admirabili exornandum decore,de quo *Ezec.*

41. & per illud tabernaculum, quod Moyses construxit iubente domino. de quo *Exod.*25. imaginata, & figurata fuit Ecclesia Christiana. Templi vero quatuor partes esse dicuntur: Antica ad ortum, Postica ad occasum, Sinistra ad Septentrionē, Dextra ad meridiem. Ita dicit Arch. *in c. vniuersas. & est vers. sub ca. placuit.* 16. *q.* 3. & iam dixi supra *ista part. in consid. quæ de 4. partib. mundi loquitur.* Ibi etiam dicit, quod Moyses primus tabernaculum domino condidit. Salomon deinde templum quod refert Luc. de Pen. *in l. vniuers. C. de fundis rei priuatæ lib.* 11. Et ibi notat, quod Christus ingressus Ierusalem primo templum adiit, *vt habetur Matth.*21. Dans nobis formam religionis, vt quocunque imus, primo domum orationis si ibi est, adeamus & per orationes Deo nos commendemus, post ad agenda negotia secedamus, vtinam istam instructionem sectaremur omnes.

Templum vero fuit Lugduni ab vniuersis Gallis, teste Strab. *in* 4. communi impensa designatum, & extructum, & Augusto Cæsari dicatum: ante tamen hanc vrbem constructum, vbi fluuiorum, scilicet Araris, & Rhodani est coitio, vbi nunc est Abbatia Attanacensis. quod vna cum tota regione (Autore Seneca ad Lucillium) fatali igne, quo & Colonia vrbs, videlicet tempore Senecæ, exustum est. Et de excellentia huius Ecclesiæ Lugdun. vide Campegium *in suo tract. de antiq. vrbis Lugdunen. c.* 2 & *in cap.* 3. ponit de claris Lugdunen.

De pluribus aliis templis, vt Vulcani, Cereris, Palladis. & Panos, scripsit Cælius *lib. antiq. lect.* 12. *cap.* 61. *cum seq.* Item de illis templis quæ olim fuerunt Romæ Blondus loquitur *in lib.* 2. *de Roma triumphante, & in lib. de Roma instaurata, lib.* 3. dicit, Nullum in tota vrbe ædificium facile reperiri maiori sumptu, maioriq; rerū pretiosissimarū apparatu, quā templū Pacis extructū, de quo diuus Hieronymus in expositionib. Ioelis Prophetæ sic ait: Vespasianus, & Titus Romæ templo Pacis ædificato, vasa templi Ierosolymitani, & vniuersa donaria in delubrio illius constituerunt: Omitto, quod Galeatius Maria, vicecomes superbissimum templum prope Papiam, ordini Carthusiensium ingenti impensa fabrefecit.

Crederem, & forte non temere, templum sanctæ Sophiæ Constantinopoli, olim à Constantino Magno extructū fuisse excellentius post templum Salomonis Regis filij Dauidis. Nam dicitur maior Ecclesia, sanctissima, & mater Ecclesiarum Imperij, *vt est text. in Authen. vt determin. sit num. Cleric. §.* 1. *col.* 1. Nec potuisset cōtineri tot & tanti viri Ecclesiastici, de quib. supra, nisi fuisset amplissimum & spatiosissimum. Et *li.* 1. *Chron. Regionis* dicitur. Extruxit quoque Iustinianus Constantinopoli templum, cuius opus intantum cuncta ædificia excellit, vt in totis terrarum spatiis, huic simile non possit inueniri. Apud nos Ecclesia diuæ virginis Mariç Parisiensis est maior & excellentior aliis in sua structura, habet duas immanissimas turres, omnem admirantur. Quis tamen primus condiderit tabernacula, delubra, aut Deo vero templum fecerit, vide ample per Polyd. *de inuentor. rerum lib.* 3. *c.* 9. *& li.* 5. *c.* 6. & *eodem li.* 5. *c.* 1. scribit, vnde consuetudo sit exornare templa, diebus festis, aulæis, variisque arborum frondibus, floribusve, ac in illis offerre candelas cereas, cereosque, ac cereas, imagines. Item accedere lampades, tabellasque ponere, quibus miracula à diuis facta repræsentantur.

Sexagesimatertia consideratio, quæ inter Sacellas seu Capellas sit excellentior, inquirit. Inter cętera ore cautum est, quod Capella Ducis Burgundiæ in vrbe Diuionensi extructa, ab antiquo est multū priuilegiata à summis Pontificibus. Quoniam nō subiicitur neque Episcopo Lingonen. (in cuius diœcesi est sita) neque aliis Episcopis aut Archiep. sed habet suum Decanū superiorem, immediatè summo Pontifici subiectum, cum toto collegio. De quo scripsit Innoc. III. Episcopo Lingon. *vt in c. cum Capella ducis Burgund. de priu. extra.* Ideo videtur dicendum, quod Decanus illius propter talem exemptionem post Episcopos in tota Gallia debeat sedere in altiori loco, vbi congregatentur, etiam cū Abbatibus, quoniam exempti prçferuntur cæteris, facit *c. per tuas.* iuncta gl. *in verb. subdioc. extra de maio. & obed.* quæ dicit quod Episcopi exempti, id est Papæ immediatè subditi, in concilio generali vel Synodo, sedere debent in altiori & meliori loco, quā nō exempti. Ad idē tex. *in c. vt Apostolicæ, de priu. in* 6. vbi habetur, quod Abbates exempti in concilio prouinciali, & synodali possint vti mytra auro frisiata, sed non exempti, albā, & planam deferre debent. Facit etiam *c. dignum de celebra. miss. in clem.* vbi clerici commensales & domestici Cardinalium & Episcoporum sic priuilegiantur, vt illas horas vel illud officium, quod idem Cardinales vel Episcopi dicent, licite dicere possint.

Ex quibus exceptionem ex priuilegio eidem capellæ concesso videmus, quod Decanus dictæ Capellæ Diuionen. incedit in pompis seu rogationib. & generalibus processionibus cum Abbatibus monaster. sanctorum Benigni ord. S Benedicti, & Stephani ordin. Canonicorum regul. S. August. sitorum in dicta vrbe. Nam isti tres simul incedunt: imo Decanus præfatus est in medio illorum Abbatum. Ex quo digniorem locum habere dicitur, per ea quæ supra scripsi *in* 1. *par. in* 13. *consider.* Imò etiam in conuocatione trium statuum patriæ Burgundiæ vidi Decanum dictæ Capellæ præcedere Decanos Ecclesiarū Cathedralium. Item etiam dicta Capella est sumptuosa, excellenti & magnifico ædificio constructa, vt nulla ei æquiparari possit in longitudine, latitudine, & altitudine, & potius digna est dici Cathedralis. In ea nempe constituti sunt Canonici 25. inter quos est principalis dignitas, quæ est Decanatus, & tres aliæ inferiores, vt Cantoria, Præpositura, & Thesauraria. Etiam plures Capellani habituati, numero totidem optimè præbendati, ita vt habeat in redditibus annuis, saltem quisque Canonicus pro præbenda fere summam 100. libr. Musici ibidem canorosi plures, non sine magna impensa sustentantur. In ea fit diuinum & nocturnum officium ritè, vt decet: & quotidie celebrantur ordinarie octo Missæ solenn. & alta voce, demptis his, quæ extraordinarie dici possunt. Celebrior tamen est missa ordinat. illius ordinis militaris, qui vocatur ordo velleris aurei (hoc est, *L'ordre de la toison d'or*) à Phil. Duce Burgund. prius institutus: quia concentu iucundo & musico celebratur. Sunt & plures Capellaniæ eadem capella ornatissime & optime fundatæ, & in fundatione illius vnusquisque pauper Sacerdos, qui ad hanc Capellam accedit, & vult ibi celebrare, habet duos solidos Turonens. pro missa ex pecuniis collegij dictæ Capellæ. quia se offert materia, ideo non erit alienum Bullæ tenorem super ædificatione dictæ sanctæ capellæ Diuion. cum priuilegiis eiusdem hic inserere, qui sequitur. *Alexander Episcopus seruus seruorum Dei, dilecto filio Vgoni, Duci Burgundiæ salutem, & Apostolicam benedictionem. Petitionibus nobilium & potentum virorum, quæ rationi & honestati noscuntur inniti, animo nos conuenit placido condescendere, & eas libenter, & efficaciter exaudire, vt ad ecclesiarum commodum*

dum feruentius accendantur, cum in eorum iustis petitionibus ab Apostolica sede facile se nouerint exaudiri. Inde est, quod deuotionis feruore, & instantia tua petitionis inducti, fundum, quem apud Diuionem, pro Ecclesia, & officiis eius ædificandis, beato Petro, ac nobis liberaliter obtulisti, in ius & proprietatem nostram, & Ecclesiæ Ro. accepimus. Et ibidem Ecclesiam construendi, qua soli Romano Pontifici debeat respondere, tibi facultatem & licentiam indulgemus: authoritate apostolica prohibentes, ne cui Episcopo, vel alij Ecclesiastica personæ liceat quicquam iuris sibi in eadem Ecclesia, vel Clericis eidem Ecclesiæ seruientibus, vendicare. Datum Tuscul. 6. Idus. Nouembris.

Anno vero dom. 1191. obiit Illustrissimus Princeps Hugo, Dux Burgun. fundator, & ædificator prædictæ sanctæ Capellæ Diuionen. anima eius in pace quiescat. In ea etiam deuota Capella reposita est illa sacratissima Hostia, etiam non corrupta, quæ fuit à perfido Iudæo gladio perforata, ex qua tunc miraculose sanguis exiit: vt & nunc signa, & notæ in ea extant, quæ & miraculis præfulget, & ad quam causa deuotionis magna, & alacris concurrit turba. Bullam autem super missione dictæ sacræ Hostię, ad illustrissimum Principem Philippum, Ducem Burgundiæ his addere volui, in testimonium prædictorum, cuius tenor est talis. *Eugenius Papa quartus, dilecto filio salutem, & Apostolicam benedictionem. Singularis deuotionis zelus, quem ad fidem Catholicam, & Sacramentum passionis domini nostri Iesu Christi gerere te videmus, merita nos inducunt: vt ea tibi concedamus, quæ deuotionem tuam, & aliorum Christi fidelium valeant augere. Tuis igitur, in hac parte deuotis supplicationibus annuentes, tibi Hostiam quandam, sub imagine Saluatoris, in trino sedentis, mirabile Sacramentum Dominici corporis, multis in locis, à vesana cuiusdam feritate, gladij ictibus perforatam, & ex eo sanguine respersam, in locis præfatis, quæ in sacrario nostro erat recondita tuæ piæ deuotioni concedimus, & donamus. Volentes, & mandantes tibi, vt eam in aliqua ecclesiarum, quas possides, vt in alio loco celebri, cum eo honore, & reuerentia recondas, futuris temporibus venerandam, prout tanti sacramenti maiestas, & magnitudo requirit. Datum Romæ, apud S. Laurentium in Damaso, sub annulo nostro secreto, die 17. mensis Septemb. Pontificatus nostri anno 3.*

Nolo te latere, quod in castro Diuionensi est sepulchrum cuiusdam Senatoris Diuionensis, nomine Hilarij, qui fuit ita castus, vt cum post eius mortem, vxor eius, amoto coopertorio, in eius sepulchro poneretur, visus est leuasse dextram, qua ceruicem vxoris amplexus est, vt refert Greg. Turonen. *in lib. suo, in gloriam confessorum. c. 42.*

SExagesimaquarta consideratio de Pinnaculis templorũ, quæ Campanilia dicta sunt, & de excellentia nonnullorum tractat. Et reuera multa loca lustraui in Gallia, & Italia, & plura campanilia vidi, & de pluribus plures interrogaui, tamen ex relatu non accepi excellentius fore in Europa campanili Ecclesiæ sancti Lazari Hedu. de qua supra satis prope *in 60. consid.* dictum est. Quippe est valde sumptuosum, & vltra alia extollendũ ex eius fundamentis, præcipue vero altitudine. Fundatur enim super quatuor columnis seu pilis, aut pileatibus lapideis, in medio chori, dictæ Ecclesiæ existentib. quæ grossitudinis sunt tantum in omni quadratura 8. pedum. Altitudinis vero 36. vel vltra, cubitorum fornice distincta. In summitate vero dictarum quatuor pilarum, & super illis, constabilia est turris quadra, altitudinis 20. cubitorum, habens deambulatoria ampla miro artificio constructa, deinde in acutiem, & fastigium ducitur habens formam Pyramidis quadratam octo quadraturis ad mirandæ structuræ, vltra omnem excellitatem, quæ manu fieri posset, & quęque quadratura compacta est lapidibus quadratis, artificio sumptuoso in modum cristarum factis, per quas posset ascendi ad summitatem vsque, & dicta Pyramis est fere altitudinis tercentum cubitorum. In eo sunt viginti campanæ, & vltra, quarum duæ sunt magnæ molis, vna ponderis est 18. millium, altera vero 16. Sonus autem dum pulsantur, est consonantiæ, & concordiæ tantæ, vt Musicam ipsam tollere videatur.

Vnum præterea addo, quod & ad cultum ciuitatis nostræ facit, licet curiosius nostra, & non extera scrutari forte dicas, sed cũ veritate enarrare possum, quod sentio. In nostra quippe ciuitate est etiam Ecclesia diuæ virg. Mariæ collegiata, de qua suprà *in d. 40. consid.* dixi, ab excellentiss. domino Nic. Rolin, olim cancellario Burgundiæ, ciue nostro constructa, & dotata ex tribus mille libris Turo. ex reditu annuo pro 12. canonicis, & 24. Capellanis, quorum superior Præpositus, vocatur, & sunt exempti à Iurisdictione Episcopi Heduen. In qua Ecclesia erigitur aliud campanile ligneum, sumptuosum, fundatum super turri lapidea quadrata, quæ eleuatur supra tectum dictæ ecclesiæ, & ibi sunt ambulacra ornatissima, plumbata, auro illita, & ibi est horologium, desuper attollitur dictum Pinnaculum in acutiem, in formam Pyramidis altitudine 300. cubitorum, & vltra, regulas habens deauratas mirabili impensa, & ornatu ordinata, & dicta duo Campanilia ita sunt sumptuosa, magnifica, & excellen. vt bonæ memoriæ Rex Ludou. XII. hanc ciuitatem vocarit, *fautle, aux beaux clochers.* & pluries dixerit, non esse similia Campanilia in toto suo regno.

SExagesimaquinta consideratio fit de castris in quibus solent habitare apud nos Principes, & Nobiles. & sæpius fiunt in limitibus prouinciarum ad tuitionem, & protectionem illarum, vel vt habitantes in eis non euagentur, imo ibi sint sub quadam custodia Principum. Ideo castra à verbo castro dicta sunt, quia in ea voluntas, vel licentia inhabitantium castratur, ne passim vagare liceat; & pateant hostibus. Eadem ratione dicuntur castra in expeditione militari, tamen in plurali, vel, quia tanquam casti debent ibi viuere, vnde intrare castra fœminis non licet. *Deut. 23.* Quando egressus fueris contra hostes tuos in pugnam, custodies te ab omni re mala. Si fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus sit somno, egredietur extra castra, & non reuertetur, priusquam ad vesperam lauetur aqua, & infra, Dominus Deus tuus ambulat in medio castrorum, vt eruat te, & tradat tibi inimicos tuos, vt sint castra tua sancta, & nihil in eis fœditatis appareat, nec derelinquet te. In his enim castris castratur libido, vel licentia vagandi, ideo casti debent ibi viuere, cũ luxuria vires euetuet. Vnde meretrices ab exercitu submouentur, quibus castra militum intrare non licet, vt dictum est, & *in 9. part. in 33. consid.* Hodie vero castra militum scortis repleta sunt contra disciplinam Metelli, & minoris Aphricani. Adeo, quod facilius, & frequentius Thaidis castra, quam Hannibalis videmus euerti, *vt scribit Guil. Bened. in sua repet. c. Rayn. in verb. Cuidam Petro tradiderunt. numer. 73. extra de test.* Vel castrum dicitur, quia in loco alto situm est casa alta, vt dicit Lud. de Penn. in *l. sicut fieri. Cod. de erogatione militaris annona. libr. 12.* vbi est textus quo modo annonæ militares sint in castris deferendę pro exercitu principis, quod plures

videmus obseruari in castris Diuionen.& Belnensi.Et talia castra possunt tamē possideri, & haberi à Principibus,vel ab his quib.ascripta sūt,& data à Principibus,vel ex antiquitate. Ita,vt si priuatus,vel castellanus,nō miles,in his locis fuerit detētator inuentus, capitali sententia, cū publicatione bonorū, plectatur. *l. quicunque castellorum.Cod.de fundis limitrophis lib.11.* & ibi Luc.scribit,quod talia,quæ sunt Regalia,& alia Iura Regalia, peti possint à possessoribus, qui habent ex priuilegio, & quomodo docere debeant de eorum priuilegio contra *l. cogi. C.de peti.hered.* &, vt ait, est magna præsūptio contra illos, qui habuerūt aliquam administrationē à Principe,vt sunt officiatij,qui post eorum officia absoluta,reperiuntur habere aliqua iura principū,præsumptio,inquam,est contra eos ita vt debeāt docere de titulo,quoniā,vt cōmuniter fit,officiatij in his sæpius malignātur: sicut etiam esset præsumptio contra illos priuatos,qui possiderent aliquas decimas vnius beneficij curati, si eorū prædecessores tenuissent illud beneficium curatū: nam hoc casu tenerentur docere de titulo propter præsumptionem, existentem cōtra eos, & eorū incapacitatē,sicut est in priuato,qui tenet iura principum:quia quod non potest possidere nec præscribere, ideo semper tenetur docere de titulo: vt ibi ample scribit Lucas,ad quem recurre, & ibi in fin. quærit, an concesso castro per principem,videatur concessum merum imperiū,quod ibi habebat: sed quia non quadrat,& dixi *in com.nostris super consuet. Ducat. Burg. in rub.ad initium versic.iurisd.in fin.* ideo non insisto.De forma vero & dispositione Castrorum militarium apud Roman. lege Blondum *lib.6. de Roma triumphante*, vbi etiam scribit,castra vt plurimum quatuor habuisse portas.

Adhærte,quod in legato Christi,veniunt arma,quæ ibi ponuntur ad defensionē castri,vt tenet in terminis Oldrad. *consil.163* & Martinus Lauden. *in tract. de castellanis. & castris artic.4.* vbi corrupte allegat Oldr. & ibi plura scribit de castris, quæ sunt singularia, sed nihil ad rem faciunt. Sed redeundo ad intentū,videamus,quod castrū sit excellentius.Certū est enim multa esse castra in Gallia,in Italia,inHispania,&Alemania, & in tota Europa, & multi principes seipsos delectauerunt in construendis plurib.castris;Et inter alia duo reperiuntur excellentissima;quorū vnū ædificij sumptuositate,& constructionis forma,& mirabili impensa laudari debet,de quo Phil.Berg. *lib.14.sui suppl. Chron* ait,quod Ioan. Galeatius,in Papien.sua vrbe,inter cætera castellū,siue regiā domū,incredibili pulchritudine,& impēsa exstruxit,in quo & Bibliothecam condidit,in qua tantam librorum copiā contraxit, quantā alibi se nūquā vidisse meminerit;& qui viderūt,testimoniū perhibent de excellentia illius.In medio quippe illius est curia,in quadro disposita,cuius longitudo,& latitudo æqualis est ab vtraque parte pro cursu, (vt dici solet) vnius lanceæ militaris,& quatuor partes quadratæ æquali ædificio sūt cōstructæ:patēt vndiq; deambulacra,hoc est gallariç,latitudinis 30.pedum singulæ cameræ, & aulæ,&,vt verius dicā,tota domus est depicta intus & excellēti & singulari pictura,ex auro purissimo,& azureo eminenti, in qualibet parte est aula ampla &superba,&hinc inde cameræ decenter distinctæ. Stat & castrū pro media parte meridionali in ciuitate,à parte septētrionali extra ciuitatem,est porta singularis,& eminēs,qua ingreditur in leporariū, viuarium,seu consepiū principis, vulgo Parcū,vbi sunt tres domus excellentes,pro recreatione principum, & in eo includuntur omnis generis animalia fera, & est longitudinis 5. milliariorum, & latitudinis duorū,& vltra,& ad vnum angulum illius septi conditū est excellentissimum cœnobium Carthusiensium. Et ibi in multis locis sunt aquæ irriguæ, nemora,prata,& agri feraces & fructiferi,quæ non sunt modici reditus. In eo,iuxta castrū, sunt lauacra lapidea elegantissima,in quibus infunditur, & exhauritur aqua ad libitum,pro lauacro nobilium:& dominatum. Fossata illius castri ex lapidibus quadratis constructa sunt multum lata, & profunda, in quibus nunquam aut raro deficit aqua discurrens.

Aliud est Castrum,nostræ ciuitatis Hedu.& est tertia pars bona ciuitatis,& est situm in parte superiori, in quo sunt tres magnificentissimæ ecclesiæ, seu templa,sc.sanctorum Nazarij,&Celsi,& est illa primaria, & originaria Cathedralis, & sub ea est Ecclesia parochialis,sancti Ioannis in Crotta.Alia est Ecclesia diui Lazari, quem Christus à morte suscitauit, quæ fuit Capella; seu hodie locum Cathedralis obtinet, & in vtraque celebratur officium diuinum singulis horis. Et numerus clericorum ibi deseruientium est,Episcopus cum octo dignitatibus. 52.Canonicis,& octoginta capellanis. & habituatis.Alia est Ecclesia collegiata, & parochialis diuæ Virginis Mariæ, in qua sunt duodecim canonici, cum Præposito, & octo Capellanis. Est & alia Ecclesia Parochialis, sub titulo sancti Quirini,cuius ego sum Parochianus:& de his Ecclesiis late hic ante dixi *in 60.consid.* In isto castro etiam est palatium Episcopale,excellens,amplum,& magnificum. Est & domus, seu Palatium Rolinorum superbum, & vltra centum domos, tam canonicorū, quam ciuium maiorum inhabitantium, optime constructus, & magno sumptu continens, non computatis aliis paruis domiciliis. Quibus consideratis, non reperies tam latum, neque tam opulentum castrum in tota Gallia. Ideo inter alia summe laudandum est.

Domini de Ambasia,temporibus quibus floruerūt in Gallia plura castra excellentia construi,& ædificari fecerunt, vt reuerendissimus in Christo pater, Dominus Georgius de Ambasia, Archiepiscopus Rothomagensis Cardinalis,& Legatus de latere in Francia, Castrum de Gallione,in diœcesi eius Rhothomagensi. Alius frater Episcopus Pictauien. castrum de Diony prope ciuitatē. Alius frater Episcopus Lingonen. Dux, & Par Franciæ, Castrū de Mussy,in diœcesi Lingonen. Alius,& quartus frater,Episcopus Albigē. vnum castrum in sua diœcesi Quintus eorum frater, Episcopus Claromonten & Abb.Cluniacen.aliud Castrum in Auernia, & sua diœcesi, quæ omnia sunt excellentissima, & superba,mirabiliq; pulchritudine,& impensa fabrefacta, Magnificus Dominus de Ambasia, gubernator Mediolani,&locum tenens regius, in Italia, nepos prædictorum, cui assidebam pro magistro requestarū, castrum, de castro Milano sumptuosa structura ædificari fecit.Et forte,castrum Ambasianū, quod est excellentius castrum,& amplum,quàm sit in Gallia ab eorum antecessorib. constructū est(cum inde nomen sortiti sint)hodie tamen id castrum est regis Franciæ, qui & multa alia castra excellētissima in suo regno habet, vt est castrū in nemore Vicennæ, non procul à ciuitate Parisiensi. Item castrum S. Germani *en laye*, distans 7.leucis à dicta ciuitate.Et in ea ciuitate Paris. sunt tria,vnū vulgo, *Lupara* dicitur. Aliud *Bastilda*, & vt autor est Gagu. *lib.9. de gest. Francor.* vbi de Rege Carolo V.meminit,& ait: Erat his dieb. Parisiis regius præpositus, Hugo Aubriotus qui propugnaculum (cui Bastilda nomen est) ad D. Antonij portam extruxit, sumptu ex ea pecunia facto, quam Parisiorum Communitati Carolus donauerat. Et illud

illud castrum dicitur, Rex Castrorum, & est prope domum de Borbonio, & hoc forte, ideo quia omnia fere alia castra regni sunt de feudo illius castri: apud nos vero excellens est castrum dictum Dorgilly, non procul ab vrbe Belnens. ad quod principes venandi causa sæpe se conferunt.

Sed inter fortissima castra, est castrum Mediolani, in porta Iouis, ideo Arx Iouis dicitur. Alia tria multũ fortissima, & fere inexpugnabilia sunt, & in hac patria, scil. castrum, Auxone supra Ararim, Liuinen. & Belnen. etiam castrum de Vergy, & Salione Ducis. Etiam Castrum de Grancy, quod spectat ad dominos de Castro Villano. Fertur & in Comitatu de Rossillon esse castrum fortissimum, quod vulgo, *Saulse*, dicitur. Et hæc referre sufficiat, cum non sint magnæ vtilitatis: sed pro complimento materiæ, quam assumpsi, in medium allata sunt, & diuersa iuuant. Nec semper grauibus sententiis ingenium torquendum est, sed scribendum est, vt res expostulat.

Sexagesimasexta consideratio fit de laude, & excellentia quorundam Theatrorum, & Amphytheatrorum. Theatrum enim est ædificium in Hemicycli, id est, circuli medij speciem factum, ad videnda spectacula, Latinè *visorium*, seu *spectaculatorium* dicitur. Amphytheatrum vero, locus etiam erat spectaculorum, id est, ludos spectandi gratia ædificatus, forma rotunda, veluti ex duobus constans theatris; vulgo apud nos *eschaffaut*, dicuntur. Consuetudo istorum à Græcis sumpta est. Nam cum agrorum cultores, feriatis diebus, diuersis numinibus per agros festa celebrarent, inumbrationis causa, tabernacula à rusticis composita sunt, vbi prius carmina incondita decantabant. Athenienses, deinde Romani, hoc in vrbanum spectaculum transtulerunt. Theatrum ita dispositum erat, vt à fronte, inter duo cornua, scena esset, in circumferentia hemicycli, erant gradus ita dispositi, vt altiores in ambitu semper excrescerent. In his plebs promiscue sedebat, quibus non erat sedendi locus, hi stantes in cauea sedebant. Caueæ theatrorũ fornicibus obductæ, velis tegi solebant. Primus omnium Q. Catulus teste Plinio lib 19. linteis in theatro vmbram fecit. Primus etiam byssina vela in Theatrum duxit. Principio temporaria fiebant Theatra, primúsq; M. Æmylius Scaurus, Syllæ priuignus in ædilitate sua 50. tantummodo diebus scenicorum ludorum Theatrum duraturum, extruxit opus (teste Plinio lib. 36. c. 15.) maximum omniũ, quæ vnquam fuere, humana manu facta. Scena habuit columnas marmoreas 360. duodequadraginta pedum altitudine. Signa inter columnas æreas 3000. Summæ columnæ tabulis erant inauratis. Pars Scenæ inferior erat è marmore, media è vitro. Cauea ipsa 80. hominum millia capiebat. Caius vero Durio Theatra duo fecit temporalia amplissima è ligno, quibus inter sese auersis, ne inuicem obstreperent scenæ & repente circumactis, ac cornibus inter se coeuntibus faciebat amphytheatrum, & Gladiatorum spectacula edebat.

Mansurum vero Theatrum ex quadrato lapide, quod 40. millia hominum capiebat, primus Romę construxit Pompeius Magnus, propter quod Cornelius Tacitus incusatum eum fuisse à senioribus scribit, quod mansuram Theatri sedem posuisset. Cum ante subitariis gradibus, & scena in tempus structa foret, sed parsimoniæ consultũ, quod perpetua sedes Theatro locata esset potius, quam immenso sumptu singulos per annos consurgeret, ac strueretur. Cuius exemplar ex eo, quod Mitylenæ erat, post deuictũ Mithridatem, sumpsisse, testis est Plutarchus. Nero princeps, nobilibus Germanis populi Romani magnitudinem ostensurus, eos in hoc Theatrum populo plenũ, introduxit. Idem etiam aliàs, insano sumptu inaurauit, vt in eo Mithridatem, Armeniorum Regem exciperet. Amphitheatrì vero molem primus in campo Martio posuit C. Iulius Cæsar, quam paulo post Augustus, Mausolæum ædificaturus; destruxit, vt ait Blondus lib. de Roma instaurata, vbi multa de materia præsenti. Qui & ipse, authore Suetonio, amphytheatrum destinauit media vrbe, quod à Vespasiano conditum fuit, & à Tito consecratum. Id tamen Domitianus ad gloriam suam referebat, iactare in Senatu solitus, & patri se & fratri imperium dedisse, quapropter omnibus operibus, quæ post mortem illorum, vel perfecit, suum duntaxat titulum addidit, sine vlla pristini authoris memoria. Hinc illi de hoc amphytheatro Martialis in principio sui operis, adulatur, dicens:

Omnis Cæsareo cedat labor amphytheatro,
Vnum pro cunctis fama loquatur opus.

Quod tamen non puto esse laudandum, cum fuerit alienæ laudis occultator, & sic par furi.

Nos autem Hedui, anno Domini 1516. excellens & magnificum amphytheatrum in campo S. Lazari, qui est in medio ciuitatis nostræ construximus, & erat è ligno quadrato, artificio solemni fabrefactum, impensis Ecclesiæ & ciuium, nec in Gallia fuit simile, Ducentenarias enim cellulas cum quadraginta in superiori parte habuit: parietibus è ligno intermediis diuisas, & tabulatis coopertas, quæ loca erant viris Ecclesiasticis, Nobilibus, Senatoribus, Equitibus, & Gentilibus, ciuium patritiis. In cauea vero, seu inferiori parte, erant gradus & sedilia ita disposita, vt altiora in ambitu semper excrescerent, vbi plebs promiscue sedebat, quæ habuit & velaria lintea, quibus substantes seu subsidentes adumbrabantur, ne à pluuia offenderentur. Etiam ludentes in medio Caueæ, seu Theatralis Scenæ, iisdem tantum tegebantur, quos fossa aquis vallata, & aliis obstaculis, à plebeiis discriminabat. In eo amphytheatro octoginta millia hominum non grauate collocari poterant, & quia indicta fuerant spectacula finitimis, spectatores prope infiniti affuerũt, quæ spectacula fuerunt excellentissima, causa diui Lazari, patroni Heduorum, facta, vbi vita eiusdem dignis versibus non ad Pompam, sed ad diuinæ Maiestatis laudem, & beati Lazari, vehementissime, & gratis, quatuor diebus, recitata fuit. Vnde à Deo datum est, vt nulla exhilaratio, nulla plebis consternatio, aut derisorie quid gestum fuerit, & licet nocte plueret, tota die tamen, nulla aëris serenitas maior, ijsdem diebus visa fuit, de quo aliquid iam supra tetigi *in 60. consid. & in præced. part. in 52. consid.*

De Theatris etiam vide F. Patritium, *de institut. Reip. lib. 8. tit. 14.* vbi dicit, quod locus præstantior in theatro sit Orchestra, in qua sedibus loca Senatorũ; primariorúmque, ac honorariorum magistratuum designabantur, vnde omnium agentium gestus spectari possent. Item liberatum, sociatúmque gentium Legatis, quas postea vetuit Augustus in orchestra considere, quod quosdam libertini generis mitti deprehendisset: nam nobiliores & honestiores personæ, officio legationis fungi debent, vt *in l. sciendum, in princip. ff. de legationib.* Et Legati seu Ambasciatores debent esse homines magnæ authoritatis, vt dicit Do. de S. Gemin. *in c. ad Apostolic. de sent. & re iudic. in 6.* saltem quando pro arduo negotio destinantur, facit *c. estote. x. qu. 1.* Quod autem Senatus à populo dis-

cretus, eius rei ludos spectaret, teste Liuio *in 4. de bello Macedonico*, & Pub. Scipio ille Aphricanus, & Valer. Sempronius Longus, Consules, primi authores fuerunt. Quod & vulgi animum auertit, & fauorem Scipionis magnopere quassauit. Valerius autem Max. *lib. 2. tit. de institutis antiquis*, hoc ex sententia posterioris Aphricani actum esse narrat.

Sexagesimaseptima consideratio ad excellentias palatiorum stylum conuertit, quæ sunt proprie domus Principum, in quibus iurisdictiones eorum exercentur. Et dicuntur ædes consecratæ, quæ ab omni priuatorum vsu & communi habitatione excipiũtur. *l. vnica. Cod. de Palat. & domib. dominicis, lib.* 11. Et est de Regalibus, habere Palatia in ciuitatibus, vt *in tit. quæ sunt Regal. in vsib. feud. & l. fin. Cod. de offic. Rector. prouinc. & l. quicunque. Cod. de operib. public.* Ideo dicit Luc. de Penn. *dict. l. vnic.* Quod, existentibus in ciuitatibus Palatiis consuetis, seu publicis, non debeant Iudices priuatorum domos ad habitandum, veluti publicas, vendicare, & ibi dicit. quod Palatio Regio non debeant adhærere ædificia priuatorum. *d. l. quicunque facit c. nulla & ibi gloss. 12. qu.* 1. sed debeant distare spacio quindecim pedum. *l. si cui Cod. de ædific. priuat.* Et vt dictum est, in magnis ciuitatibus debent & solent esse Palatia Principum, vt in ciuitate Romana sunt multa Palatia, tam summorum Pontificum, quam Cardinalium. Et inter alia Symmachus Papa primo fecit Palatium Sancti Petri, vt dicit Blondus, *de Roma instaurata, lib. 1. num.* 50.

Nicolaus Quintus, in Vaticano, Pontificale Palatium sumptuosissime extruxit, & murorum ingentem molem ibidem inchoauit, quibus coërceri hostes possent, ne Pontificis ædes diripere possent. Eugenius quartus, Lateranen. Palatium instaurauit, teste eodem Blondo, *eod. lib. num.* 305. Est & aliud Palatium nobile Sancti Laurentij, in Lucina, quod ob magnos fornices, & amplissima fundamenta super quibus ædificatum est, partem operum Domitiani arbitrantur, & id ad annum salutis trecentesimum supra millesimum à Cardinale Anglico, in prædictis Domitiani operum ruinis, ædificatum. Ioannes Cardinalis Rothomag. multa impensa adauxit, quod nuper Ioannes ex Gallis Picardus Cardinalis Morinens. cum in eo habitaret, tanto ampliauit ornauitque impendio, vt nullam, præter Pontificale Palatium, Sancti Petri domũ, vrbs Roma nunc haberet pulchriorem, vt refert idem Blondus *lib. 2. n.* 15. Benedictus Papa XI. Tholosanus, in Auenione Palatium superbum, seu Pontificias & quidem celebres ædes cum turribus & pomeriis ædificauit.

Plura sunt excellentissima Palatia in Italia, vt Mediolani, vbi est palatium Principis, in quo exercetur Iurisdictio Capitanei Iustitiæ Mediolani, & plurium aliorum officiorum, in quo mansi assidendo Capitaneo dictæ Iustitiæ.

Bartholomæus de Saligniaco, in suo itinerario terræ sanctæ, 2. *cap.* 1. *Tomi*, laudauit Palatiũ Venetorũ, in quo Dux, Senatus, ac Prætor, ius dicunt, sumptu nedũ Ducali, & Senatorio, sed Regio & Imperiali resplendet, admirationem, vt idem refert, fere excedit, quod medio Palatio fons paret, septus in modum cisternæ, è quo si haurire velis, gemina tibi situla opus est, altera solida, altera perforata, quarum hæc per tenue foramen guttatim fontalem aquam imbibit, illa hausta largiore riuulo in fontis orificium euehit.

Sed inter alia Palatia, Galliæ Palatium Parisiense est excellentius, tam longitudine & latitudine, seu magno spacio terræ, quam in ædificiis sumptuosissimis, & amplis, nec solum Palatium dicendum est, sed oppidum magnum, visu esse iudicares, propter multitudinem ædificiorum, vt ego ipse oculis vidi. Eius tamen excellentia potius in eo consistit, quod in eo exerceantur variæ iurisdictiones pro administranda iustitia, & ibi conueniant singulis diebus non feriatis, duo aut tria millia hominum, tam pro iurisdictione exercenda, quam pro iustitia consequẽda: præcipue in suprema Parlamenti Curia, quæ distinctas & diuersas habet cameras, vt ante scripsi *in 7. part. in 9. consid.* & de quibus hic amplius referam. In illa etenim Curia Parlamenti primo est magna camera, vbi patroni agunt causas. In qua assistunt triginta Consiliarij cum duobus præsidibus, vt communiter primo & secundo. Secunda est, quæ vulgo dicitur, *La Tournelle*, vbi deciduntur causæ criminales, & in ea assistũt plures Consiliarij, numero viginti cum aliis duobus Præsidentibus tertio, scilicet & quarto. Etiam habent cameras distinctas duo aduocati fiscales, & Procurator Generalis. Itẽ tres Grapharij, ciuilis, criminalis, & præsentationum. Item duodecim admissionales seu ostiatij. Sunt etiam quatuor notarij signantes loco Grapharij in eius absentia; qui & consilio adesse valent. Et in ipsa Curia sunt centum Consules ordinarij ab antiquo constituti. Et à paucis annis à Rege nostro Francisco I. creati sunt alij viginti. Alia est etiam Camera Requestarum dicta, vbi assistũt octo ex præfatis Consiliariis, inter quos vnus præsidet, qui Præsidens Requestarum vocatur, & non simpliciter Præsidens, cum non maiorem habeat potestatem in aliis Cameris, quam vnus ex Consiliariis illarũ. Et in huiusmodi Camera deciduntur causæ Curialium priuilegiatorum in actionibus personalibus, & possessoriis. Et est iurisdictio istorũ distincta à Curia Parlamenti, cum ab eis ad Curiam appelletur, & sic sunt inferiores. Est & alia Camera, quæ dicitur Camera Requestarum, & in hac etiam sunt duo Præsidentes, non tamen simpliciter, sed cum adiectione. In ea est certus numerus Consiliariorum, scilicet viginti, qui tantum decidunt processus, & causas factas in scriptis, & vbi factæ sunt inquestæ, & quæ placitando, & publice declamando decidi non possunt absque visione processus. Et ista Curia Parlamentalis, licet videatur, quod Camera Requestarum non debeat dici de Parlamento, ex quo de illa ad Parlamentum appellatur. Alia est, & tertia Iurisdictio in ipso Palatio, & in magna illius aula Iurisdictio dominorum Generalium Impositionum dicta vulgo, *Les Generaux des Aydes*. Et est vna Curia suprema, cum de illis non licet appellare ad aliam supremam Curiam. Et in hac Iurisdictione præsunt duo Præsidentes & octo Consiliarij. Et ab electis & Grenateriis Franciæ appellatur ad eos. & non ad aliam Curiam supremam. Quarta Iurisdictio dicti Palatij, est Iurisdictio dominorũ Magistrorum Requestarum domus Regis, qui habent Cameram & Iurisdictionem separatam; & hi tantũ cognoscunt de priuilegiis, & donis datis, & concessis à Rege, & de Officiariis Regis. si inter Officiarios de eorũ Officiariis oriatur quæstio. Quinta Iurisdictio est Iurisdictio Balliui Palatij, qui habet Cameram separatam. Sexta Iurisdictio est in mensa marmorea, & est magni Magistri aquarum & Forestarum, habet Cameram separatam, & Officiarios sub se deputatos. Septima Iurisdictio est certorum Magistrorũ particularium aquarum & forestarum, qui etiam habent Iurisdictionem in mensa marmorea, in qua sunt Officiarij deputati. Octaua Iurisdictio est Admirallij Franciæ, qui etiam habet Iurisdictionem in mensa mar-

marmorea, & ibi Officiales ad exercendam iustitiam sub se deputatos. Nona Iurisdictio est Admiralij, Aquitaniæ, vulgo *de Guyenne*, quæ etiam exercetur in mensa marmorea.& habet sub se Officiarios ibi deputatos pro administranda iustitia. Et ex magna aula, quæ est in dicto Palatio est accessus & introitus ad loca destinata pro huiusmodi iurisdictionibus exercendis.Et illa aula est longissima & ampla,vbi statuæ & imagines Regum in parietibus, & pilearibus lapideis sunt erectæ,non tamen sub eadem lance.Nam ea quæ ambas manus habent eleuatas, indicio sunt, eos Reges optime administrasse Regnum & Remp. absque exactione inconsueta & iniustitia: si vero bene administrauerint iustitiam, & in reliquo male versati fuerint,nec prospere res gesserint, vel è conuerso habent vnicam manum depressam. Sin autem in vtroq; male administrarint, ambas habent manus demissas. Quod præuidens Ludo. X. ipso superstite, suam statuam genibus flexam,manus iunctas & eleuatas, more deprecantis,habentem,coram imagine Diuę Marię Virginis.in ipso Palatio constitui fecit.Sed quomodo rexerit,& iustitiam administrauerit, legas Gaguinum *in suis Chronic. Franciæ*, Dominum *d'Argenteul*, qui fuit eius domesticus Officiarius. Extra prędictam aulam, & in dicto Palatio est alia Iurisdictio, & Curia sumptuosa & magnifica, in qua præficitur pręses cum pluribus Magistris computorum, & clericis, & aliis Officiariis,vsque ad numerum 30. Ædificium vero illius Curiæ est superbum & amplum & sic est decima Iurisdictio in continentibus Palatij existens.Vndecima Iurisdictio est quæ dicitur *du tresbe*,vbi Officiarij cognoscunt de domanio seu patrimonio Principis,& est magna Iurisdictio Duodecima est Iurisdictio electorum Franciæ. Tertiadecima est Generalium monetarum,& Officiarij huiusmodi Iurisdictionum,habent distinctas Cameras in continentibus circa ipsam Cameram computorum. Sunt & alię Iurisdictiones, quæ in dicto Palatio exercentur , vt est Iurisdictio Magistrorum seu præfectorum Latomorum,& ceterorum aliorum artificum (de quibus nunc non recordor) quæ in diuersis Cameris suos habent Iudices & Officiarios,stipendiatos,& salariatos à Rege,vt & alij Officiarij antedictarum Iurisdictionum Salaria autem & stipendia Officiariorum dicti Palatij , Iurisdictiones in eo exercentium , ascendunt singulis annis vltra summam centum millium libr. Turonensium , in quo consideranda venit magna excellentia illius , & in multitudine litigantium , ob assiduam multarum causarum auditionem.

SExagesimaoctaua consideratio muros quarundam vrbium seu oppidorum nobilitat. Imprimis murorum Babylonis vix credibilis relatu, firmitas , magnitudo conspicua extolli debet , quos Semiramis condidit, aut saltem ruinosos restaurauit.Nam primus post diluuium Nemroth Gigas eam fundauerat coctili latere atque bitumine interfuso, latitudine,vt ait Herodotus,quinquagenum cubitorum,altitudine ducenum. Ambitus eius 480. stadiis circumuenitur. Quos tam latos fuisse scribunt , vt quadrigas inter se occurrentes facile reciperent: vnde inter septem spectacula seu miracula orbis annumerantur, turresque haberent 300. plures multo habituri , nisi aliqua ex parte paludes pro mœnibus fuissent. Per ambitum centum portæ stabant æreæ , omnes cum cardinibus. Fossa extrinsecus late patens vice amnis diffunditur; quia,vt scribit Strabo, Euphrates Babyloniã per mediũ diuidit. Huic autem operi portentoso adhibita sunt trecenta hominum millia. Vnde Martialis *in* 2. *Epigrammat.* in iisdem mœnibus,quæ tanto labore ędificata fuerint,sic ait :

Barbara pyramidum sileat miracula Memphis,
Assiduus iactet nec Babylona labor.

Babylonicæ porro ciuitatis (teste Cœlio *lib.antiq. lect.* 5.*ca.*12.)vastitatem illo argumento maxime comprobat Aristot.3.*Polit.* Quod capra quandoq; ab hostibus vrbe , tertio demum die vix id persenserit pars vltima.Etiam Propertius *lib.*3.de ea ita canit:

Persarum statuit Babylona Semiramis vrbem,
Vt solidum cocto tolleret aggere opus.
Et duo in aduersum immissi per mœnia currus.
Ne possent tacto stringere ab axe latus.
Duxit & Euphratem medium,quo condidit arces,
Iussit & Imperio surgere Bactra caput.
Et Lucanus *lib* 6.
---- *Fragili circumdata testa,*
Mœnia mirentur refugi Babylonia Parthi,
Quintilianus :
Nulla dies adimet Babylonia mœnia longis
Inclyta porticibus,variis elata columnis.

Fuit itaque Babylonia hæc mœnibus ac arte valde admirabilis,quam Persarum Rex Cyrus postea cepit, euertit,& complanauit die festo, quo omnes Babylonij vniuersam noctem biberent , & lasciuis carminibus saltationibúsque indulgerent: teste Cœlio *antiq. lect.lib.* 5 *c.*11.

Item Thebæ Ægyptia vrbs insignes habuit muros à Busiride Ægypti Rege condi o,ambitu 140.stadiorum,vt refert Herodo . in quibus erant centum portæ affixæ, in quarum singulis memoratur 100.custodes excelluisse equis & curribus.Vnde Iuuenalis *Satyr.vlt.*

Atque vetus Thebæ centum iacet obruta portis.

Item Pergama seu muri Vrbis Troiæ feruntur habuisse in habitu 40. millia passuum. Credo,quod fuit Laomedon pater Priami , qui cinxit Troiam mœnibus : sed Apollini & Neptuno id negotij adscribitur, nec ob aliam causam, quam propter magnificentiam & altitudinem ingentem Vnde de his Lucanus *lib.*6.

Nunc vetus Iliacos attollat fabula muros,
Adscribatque dies.

Item murus Byzantij vrbis Thraciæ olim fuit Milesi quadrato lapide, adeo indiscreta laterum structura , & vna prope muri compages spectantibus videri posset. Nam hæc ciuitas ab initio à Pausania Spartanorum Rege condita fuit: sed cum parua admodum esset,ipsam Constantinus Magnus Imperator,qui regnabat anno Christi 318.Rom. Pontifici Syluestro relicta, diligens structis fortissimis mœnibus celsisque, ac crassissimis turribus à se Constantinopolim nominari voluit , & sic in maius aucta Imperij sedes est facta, totiúsque columen , & caput Orientis,& vnicum Græciæ sapientiæ domicilium habita fuerit Habuit præterea hæc ciuitas vndecim portas dignitatem ipsius,atque murorum præ se ferentes.

Muri vero Romæ (quæ Regina vrbium , & totius orbis caput dicitur . vt supra ostendimus) a Romulo, primo Romanorum Rege constructi sunt, qui vrbem à nomine suo, Romam vocauit. Licet hanc seu partem , vt plures alij ante, Euander condidisse dicatur. Vnde de his Lucanus :

Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

Et Pomponius Iureconsultus , *l. si quis violauerit, quæ est lex fin. ff.de rerum diuis.* sic inquit : Et fratre

Romuli Remus occisus traditur ob id, quod muros transcendere voluerit, id est, voluntarie transcenderit, secundum gloss. ibi. vnde Liuius *lib.* 1. Vulgatior fama est ludibrio fratris Remum nouos transiliisse muros. Eius vero ambitum varium fuisse, credendum est, cum & Plinius *in 3. natural. hist.* à principio paruam extitisse dicat, & suo tempore viginti millia passuum continuisse. Et Flauius Vopiscus historicus scribit, Aurelium Imperatorem seu Aurelianum, ambitum vrbis ad 30. passuum millia ampliasse. Hæc etiam Ciuitas 30. habuit portas; quarum nomina infra, vbi *in considerat. quæ de portis tractat*, describentur.

Muros in circuitu Ierusalem vrbis Iudææ, seu Palestinæ, quam primus Melchisedech post diluuium condiderat, fecit Salomon Rex, vt legitur 3. *Reg. 3. c. in princ.*

Item Carolus Magnus Francorum Rex, Florentiam inclytam, ac primariam Hetruriæ ciuitatem, quam omnium Italiæ ciuitatum florem nuncupant, instaurauit, maioréque ambitu & mœnibus circumdedit.

Ambitus Memphis, vrbis Ægyptiæ, populosæ, & secundæ post Alexandriam, ab Ogdoo Rege ædificatus fuit 150. stadiorum. Et ipsa Alexandria, vbs Ægyptia, ab Alexandro Magno condita à Democrate Architecto commensurata est 15. millium passuum laxitate. Reliqua de vrbium mœnibus, vide infra *in conside. sequ.*

SEptuagesimanona consideratio quasdam insignes turres enumerat. Et inter alias excellentes memoratur primo turris Babylonica, primitus post diluuium à Nembroth ædificata, de qua *Genes.* 11. Etiam Iosephus *in antiquitat. in princip.* de ea (teste Philippo Bergomate *in suo supplemento Chronicorum, lib. 2.*) meminit, & de ipsa Sibylla sic dicens: *Cum omnes mortales vna vterentur lingua, quidam ex his turrim ædificauerunt excelsam, tanquam ascensuri per eam ad cœlum: Dij vero turbines mittentes, euerterunt turrim, & vocem propriam vnicuique partiti sunt. Vnde Deus ædificantium superbiam hac animaduersione mulctauit, vt tot gentes, quæ eo conuenerant ex omni cœlo, quæ & septuaginta erant, quibus, & quousque vnum fuerat labium eadémque lingua, etiam totidem linguarum confusione superinducta superauit, necessitate inducente, & vt alterius vocem non intelligerent, & super omnem terræ faciem dispergerentur.* Et de linguarum excellentia dixi sup. *isto part.*

Memoratur etiam illa ingens turris, quam Ptolomæus albo lapide fecit, in Pharo, insula Ægypti, quæ portum Alexandriæ efficiebat, non ad alium vsum, quam nocturnos ignes nautarũ cursui ostendendos, ob salutem nauigantium. Hanc autem constituit talentis 800. Sostrato Gnido architecto, qui structuræ tantæ suum inscripsit nomen. Vnde scribit Solinus, ab hac Pharos turri, Pharo, vocari machinas in portubus, ad prælucendi ministerium fabricatas, vt est Genuæ, in vrbe de Rupella, & pluribus aliis portubus maritimis, habentibus lucernam, vulgo Laternam portus. Vnde Iuuenalis:

Disposita pinguem nebulam vomuere lucernæ.

Nam lucernarum vsum primi Ægyptij monstrauere, author est Eusebius *lib.* 10. *præparationis.* Et, vt recitat Philippus Bergom. *lib. sui supplementi Chronic.* 7. Illa turris erat toto orbe celeberrima, atque permaxima, tempore Ptolomæi, quod fuit anno mundi 270. & ante Christi aduentum 4929 quæ ab ipso Ptolomæo Philadelpho, super cancris vitricis, apud Alexandriam condita fuit, vt nauigantibus in nocte lumen præberet. Vnde *Papi.*

Quæ colit & Memphin, palmiferamque Pharon.

Et tam pulchra, iámque insignis habita fuit, vt inter septem mundi miracula connumeraretur vnum: & de ea meminit Plinius *lib. 36. naturalis historia.* Et fuit altitudinis passuum viginti, & palmis aliquot superabundabat: vnde Ouidius *lib. 2. in Ibin,* ait:

Lumina noctiuaga tollit Pharus æmula Lunæ.

Turris alia celsissima, & tam orbi admiranda (quam *Torracum* appellant) in vrbe Cremona spectatur, quam ann. Christi 1284. (cum in Lombardia durissima bella exercerentur propter factiones Guelphorum & Gibellinorum) quædam Guelphorum factio, tum maxime ea in vrbe præualens, adiuuantibus aliis huiusce factionis ciuitatibus in medio vrbis foro erexit, & maximo cum gaudio & ardore, atque incredibili prope impensa, cocto ex lapide duobus annis perfecit, & consummauit.

Sequitur, quod admiratione dignũ est & laudandum. Nam, teste Baptista Fulgosio *lib. de dictis factisque memorabilibus. tit. de miraculis. cap. de gemmis.* Prope vrbem Gratianopolim in Delphinatu vetusta est turris, quæ araneas non gignit, neque aliam venenosam rem: quin potius si quid eiusmodi in eam inferatur, vt experimento cognitum est, statim emoritur. Si vis scire, qui primitus condiderint oppidum, muros, aut turres, vide Polydorum *de inuent. rerum lib. 3. cap 9.* Scribit Vitruuius, turres probari rotundas & polygonias, hoc est, multorum angulorum. Quippe quadratas celerius disijci machinis dissiparíque, quod assultante ariete, anguli comminui facilitate soleant, vt refert Cœlius *lib. antiqu. lect.* 14. *cap.* 32.

Et quia hic de turrium structura facta est mentio, non esse alienum puto, de mœnium ratione attingere, cum in hac materia, disconuenire non debeant. Vnde recitat ibi Cœlius, lapidem quadratum & vastissimum in muris fuisse probatum ab antiquis Hetruriæ populis, vt in vetustis oppidis lapide prægrandi, infetto & vasto structis visitur: & ita apud nos obseruatur in propugnaculis, quæ durissimis lapidibus, magnis & in fronte acutis fabricantur. Item structurarum vnam reticulatam, id est, in modum retis factam, vel forte à materia rara & non densa, scribit. Alteram vero antiquam seu incertam, & istam magis approbat: quia reticulata, licet sit vetustior, rimis tamen concipiendis maxime obnoxia est. Præterea in parietibus lapides, quos frontatos vocamus, apponuntur, qui perpetua crassitudine vtraque parte religando parietum soliditatem confirmare debent. Illa etiam fabrica in mœnibus struendis placet, vt in crassitudine perpetua, taleæ & vectes, quam frequentes instruantur, vt muri frons vtraque hisce taleis, velut fibulata suffrenatáque diuturnam seruet firmitatem. Sed ad rem, maiestatem affert non contemnendam, profundior fossa & latior ripis præruptis, obuallatisq; muro, cuiusmodi fuisse Babyloniam ferunt latam cubitis regiis, 500. vero profundam & amplius.

Et, quia murorum & turrium facta mentio est, ac in parerga libet interdum excurrere ea, quę citat Cœlius, in ciues & oppidanos (qui in tuto se putant vitã agere, cum foris habeant mœnia robustissima, portásque solidas, intus autem sint molles, pigri & effœminati) adscribenda duxi: ita enim eleganter & moraliter ait, Panthedam Spartanum. (vt referunt authores)

res) cum legationem obiret in Asia, obstantibus nonnullis, præmunitum, latum ac sublimem murum respondisse: *Per Deos, pulchra, ô hospites, est Gyneunitis, id est, mulierum domus, seu senatulus.* In eandem ferme sententiam Lycurgus dixisse videtur: Nequaquam sine mœnibus ciuitatem dici, quæ viris non lateribus præcincta. Nam & Agesilaus ciues ostendens armatos: *Hæc sunt*, inquit, *Spartæ mœnia.* Idem monstranti cuidam murum egregie structum atque præaltum; indagantique, an pulchrum ei monumentum videretur? *Pulchrum*, inquit, *si mulieres non viri sunt inhabitaturi.* Et hæ certæ Lacedæmoniorum sententiæ erant. Cæterum: compertum est, veteres vrbium mœnia summa religione construere solitos fuisse, quando non contenti illa erexisse altius & latius, etiam potentiæ alicuius numinis consecrata volebant. Propterea Iurisconsulti sanctæ quoque res inquiunt, veluti muri & portæ ciuitatum, quodammodo diuini iuris sunt, vt *in lege prima, in principio, & l. sanctum. ad finem. ff. de rerum diuision. & § sanctæ. Institut. eodem.* quod nulla ratione humana mortalium res satis à quoquam gubernari dispensarique posse videantur, in tanta hominum perfidia, irrepente interdum & ciuibus neglecta aut finitimorum cooriente, grassanteque inuidia, adeo vt opinari possimus, orbem esse veluti in alto constitutam nauem, insultibus hostium, & discrimini vario obiectam. Hinc aperta subit coniectatio fabulosæ vetustati obrepsisse, vt Saturnum rebus humanis solertius consulentem effingeret. Olim Heroas semideosque vrbium præfecisse curæ, vt illorum obiectæ prouallatæque præsidiis facilius humanos casus declinarent; quoniam non munimentis modo, sed magis multo Deorum indigeamus auxilio; Argumento est, non tantum mœnia sacra veteri ritu credita, verum etiam libris commendatam tutelarium Deorum religiosam inuocationem, quam etiam sacro cum carmine (vt fit in processionibus, vt ita loquar) peragi solitam accepimus, exercitu hostico prædæ vrbium iam imminentem. Hæc Cœlius in loco prætacto, vbi ista excerpsimus.

De muris tamen, licet de moribus etiam apprime curandum est. Nam & ad publicam spectat vtilitatem, quatenus ad ornatum se habeant ciuitati decentem, & ad bellicas opportunitates. Cum firmissima munitio murorum bellicosissima esse existimatur, vt dicitur *Polit.* 1. Mœnia nempe ciuitatum securitatem, tutelam, custodiam, & defensionem habitantibus in eis conferunt, text. est ad hoc expressus *in l. vnica.* & ibi notatur per Lucam de Penn. *C. de expensis ludor. lib.* 11. quod confirmat Cicer. 2. *offic.* dicēs: Si duce natura, in ciuitatibus congregabantur homines, tamen spe custodiæ rerum suarum, vrbium præsidia quærebantur. Et Pomponius Iureconsultus *in lege pupillus. § oppidum. ff. de verb. & rerum signif.* vbi ait: Oppida dicta esse ab ope, hoc est, auxilio, quod eius rei causa muri sunt constituti. Vnde clerici (vt alij incolæ vrbis) ad constructionem & refectionem murorum illius tenentur, vt est text. *in l. omnes & l. ad portus. C de oper. public. & in l fin. C. de quibus muner. vel præstat. nemini liceat se excusare, lib.* 10. *& in cap. non minus, & c. aduersus. extra de immunit. eccles.* Et hoc si necessitas exegerit, aliàs non, *vt patet dictis iuribus.* Etsi Principis vel præsidis ad hoc authoritas interuenerit. text. *in l. sacra. §. fin ff. de rerum diuis.* Et an inconsulto Principe refici possint, dixi *in commento consuet. Ducat. Burgund. in §. incip. On ne peut. vers. Secundo limita.*

Item, clerici tenentur ad custodiam murorum, & portarum, seu ad excubias ciuitatis, tex. est *in l* 2. *quod incipit. peruenit extra, de immunit. eccles.* quod intellige etiam tempore necessitatis aut periculi imminentis: vt ibi dicit text. & Doct. & ad hoc allegat tex. ibi Panormit. *in l. nullus penitus. C. de curs. public. lib.* 12. vbi dicitur, quod etiam Ecclesia tempore expeditionis non excusetur ab angariis vel parangariis: ideo, &c. quia tunc nullus debet esse immunis à vigilia & defensione murorum: cum vnusquisque teneatur defendere patriam suam: vt notatur *in l. fin. in verb prodita. C. de abolit.* & per Luc. de Penn. *in l. in filias C. de decur. lib.* 10. Et relicta ad refectionem murorum, fossatorum ciuitatis, castrorū, & similium, censentur relicta ad pias causas. Specul. *in tit. de instru edit. §. nunc vero. vers. & scias, quod inter.* Ex his infert Luc. de Pen. *in d. l. vnic.* quod pecunia legata, vel aliàs debita ciuitati ad alium vsum non necessarium, potest in his iusta ratione conuerti & commutari: vt probat *d. l. vnica & l fin ff. de opere pub.* Et plura de materia murorum, vide per Luc. de Penn. *in d. l. fin. C. de quib. muner. &c.* Vbi notat signanter, quod in noua fundatione ciuitatis ante omnia ædificandus sit furnus: secundo, statuenda sunt mœnia, & tertio, Ecclesia siue templū, prout talis ordo ponitur ad literam. 3. *Esdr. cap.* 2.

Septuagesima consideratio de portarum excellentia, ordine decenti hic indagatur. Et licet ista vocabula, porta, ianua, fores, valuæ confundantur, proprie tamen omnis ingressus, quo potest aliquid importari vel exportari, vel ab aratri portatione (vt inquit Donatus) quia in designatione vrbium coniunctis vacca & tauro (quod abundantiam & fortitudinem debere habere ciues denotabat) qui vrbem designabant, aratrum manu suspendebant ne sulcum faceret, vbi aditus ciuitatis erāt relinquendi, à qua portatione dicta est *Porta*: & sic proprie olim portæ dicebantur ciuitatum vt dicit Lucas de Penn. *in l.* 2. *colum* 3. *C. de dignitat. lib.* 12. Ianua autem dicitur proprie primus domus ingressus, à Iano dicta, quod huic Deo bifronti, seu bicipiti consecratū erat omne principium. Vnde nos hodie super introitum domus solemus affigere in fenestrulis ibi extructis imaginem alicuius Sancti. Fores vero, quæ foris aperiuntur, de quo Plutarchus memorat primum Valerio Publicolæ fratri, cum de Sabinis triumphasset, domum publice positam, cuius fores extra aperirentur, cum antea cæterarum ędium intro reserando impellerentur, vt ex hac concessione honoris appareret quotidie eam domum aliquid publice admissuram. Valuæ, quæ inter se reuoluuntur, & in se replicantur, & se velant. Ostium partium domus est, vt cubiculariorum.

Franciscus Patritius *de instit. Reipubl. lib* 8. *tit.* 8. sic ait: Adhibenda est portarum ratio diligentissima: per eas enim aliquando accidit, vt prius irruptione oppida diripiantur, vel redeuntibus fugientibusve oppidanis commixti hostes inuadant: vnde ab earum custodia nullus excusatus, *vt dixi supra in præced consid.* Et vt ait M. Vitruuius *in lib. de architectura ad Octauium* ejusmodi verba protulit: *Curandum est, vt portarum itinera non sint directa sed scæua hoc est, flexa & tortuosa.* Et de iure iuxta portas & mœnia ciuitatū non est habitandū propter fortuita, vt quia inhabitantiū culpa forte combureretur turris, aut ad curandū suspicionem proditionis, vt inquit Paulus *in l. neque muri, neque portæ habitari sine permissu Principis propter fortuita incendia possunt. ff. ne quid in loco sacro fiat.* & Hermogenes *in loco præced.* ibi dicit: *In muris, itemque portis, & aliis sacris locis aliquid facere, quo*

damnum, aut incommodum erogetur, non permittitur. Item quis non debet egredi ciuitatem aliunde, quam per portam consuetam, *l. fi. ff. de rer. diuis.* Et quę relinquuntur ad custodiam ciuitatis & locorum, censentur relicta ad pias causas, *vt tenet Spec. in tit. de instr. edit. § nunc vero. vers. & scias quod inter, allegans hoc c. 2. secundum extra de immun. ecclesi. l. pen. §. 1. Cod. de donat.*

De portis Babylonis, quæ erant centum ex ære, & Constantinopolis, quæ erant vndecim, dixi supra *in consid.* quæ de muris tractat. etiam Thebe Ægyptia centum portas habuit: vnde Plinius. Et Diospolis magna, eadem Thebe portarum centum nobilis. Pontanus:

Hinc ad centiforem Nilus subit ostia Thebem.

Blondus vero *de Roma illustrata, lib.* 1. ponit nomina portarum: quæ erant tempore, quo triumphabat, & sunt ista: Flumentana, Collatina, Collina, Quirinalis, Exquilina, Viminalis, Neuia, Querculana, siue Querqueculana, Gabiusa, Lauernalis, Rudusculana, Rutumena, Saginalis, Latina, Appia, Cepena, Trigemina, Aurelia, Fontinalis, Carmentalis, quæ Scelerata, Pandana, vel Libera, Mugonia, quæ & Trigillia, Catularia, & Triumphalis. Et ibi ponit, vnde sic denominatæ fuerint, insequendo Festum Pompeium. Et ibi plures ex iis laudat, reducẽdo ad eas, quę repertę fuerunt suo tempore. Inter illas dicit portã Triũphalem esse omnium celeberrimam, & dicit Liuius, suo tempore 37. portas fuisse in vrbe. Plinius vero dicit 30. quamuis septem clausas fuisse confirmet. De his & quibus nominibus vocentur, tractat Franc. Albertin. *in suo opusculo, de mirabilib. vrbis Romæ, chart.* 5.

SEptuagesimaprima consideratio ad laudem & excellentiam pontium fit, qui ad humanæ vitę vsum non paruum commodum afferre, verum necessarij videntur. Summæ quippe (*teste Fr. Patritio de instit. Reipub. lib. 3. c. 4.*) Religionis est pontem fluminibus facere. Et (vt ait) pons Sublicius, qui fuit ligneus magnis ceremoniis à Pontifice primum factus est, & sæpenumero restitutus, & autore Blondo *in lib. 1. de Roma instaurata.* Fuit primus pons in Tyberi factus ab Anco Marcio Rege Romanorum structus (*vt attestatur Franc. Albertinus in suo opere de mirabilibus vrbis Romæ. chart. 3.*) Postea vero ab Horatio Coclite pro libertate patriæ intercisus, quem deinde Æmylius lapideum fecit; hinc Pontifex à Ponte faciendo dictus est secundum Varronem. Hinc etiam Ecclesiæ, & domus Diuinæ seu Religiosæ, tenentur ad constructionem & refectionem Pontium. text. *in l. ad instructionis. Cod. de sacrosanct. eccles. & in l. absit. qua est pen. C. de priuil. domus Augustæ. libro secundo.* vbi dicit text. Ad instructiones reparationésque nullum genus hominum, nulliusque dignitatis ac venerationis meriti cessare oportet: domos etiam diuinas tam laudabili titulo libenter adscribimus, & facit text. *in § ad hæc, in Auth. de ecclesi. tit. collat.* 9. Et quæ relicta sunt ad refectionem pontium & viarum, censentur relicta ad pias causas. *Spec. tit. de instrum. edit. §. nunc vero. vers. & scias quod inter.* Vnde quanta cura de pontibus olim mortalibus fuerit, opera demonstrant, vt sunt pontes supra Rhodanum, vt in ciuitate Gebennensi, Lugduni, Viennæ, in vrbe sancti Spiritus, & Auenione, etiam supra Sequanam vidi decem pontes in diuersis locis, præcipuè fere mediam Parisiacam ciuitatem, prætersfluens, habet ibi quinque pontes, quorum tres sunt lapidei, & omnium excellentissimus est pons diuæ Virginis Mariæ, miræ latitudinis, cum supra centum sint domus ædificatæ miræ & eiusdem structuræ partim ex lapidibus, partim ex lateribus coctis, vbi mercimonia exercentur. Etiam supra fluuium Ararim seu Sagonam vidi quatuor pontes excellentes, qui non modica impensa structi sunt.

Legitur apud Herodotum & Curtium, quod Nitocris Assyriorum Regina, quæ multis Reginis post Semyramidẽ floruit, Euphratem fluuiũ, qui Mediam, quisque Babyloniam rectus prętersfluebat, fecerit tortuosum, suprá que pontem erexerit trium stadiorum, difficillimum factu, propter paludes, quæ vrbem ambiunt. Fecit & ingentes cauernas, ad excipiendum fluminis impetum, eiecit que quicquid erat limi, ad iacienda fundamenta.

Traianus lapideum pontem fecit in Danubio, in quo viginti ex quadrato lapide erant pilę, quarum altitudo centum quinquaginta pedum præter fundamenta extabat. Latitudo 60. pedes continebat, distabant inter se 170. pedibus fornicibus vero coniungebantur, quum tamen fluuius ille sit concitatus ripa longius submoueat, & vbi angustior est, ibidem sit velox & verticosus. Hunc tamen postea, seu liuore maligno, seu alia causa dirupit Adrianus, vt dicit Diõ Cassius. Adrianus vero pontem sui nominis adhuc extantem (vtpote qui pons sancti Angeli dicitur) super Tyberim Romæ in Vaticano fecit, & Athenis põtem Cẽphesi fluminis alluuione desolatum restituit. De pontibus vrbis Romæ, quot olim fuerint, & quot extent, vide F. Albertinum *in suo opere de mirabil. Romæ, chart.* 7. *&* 56. Blondus vero *lib. 1. de Roma instaurata*, dicit, pontem fuisse Romæ, qui triumphalis, eo quod per illum triumphi agebantur, qui etiam pons nobilium dictus fuit, quod nunquam in illo ruricolę transiuissent: & erat prope, vbi ecclesia, & hospitale sancti Spiritus in Saxia situatur. Cæsar vno die pontem in Arari constituit, quod Heluetij diebus viginti ægerrime confecerant. Cæsar *in suis comment. de bello Gallico, li.* 1. *in princ.* Alium etiam supra Rhenum mira celeritate, quem decem diebus absoluit, vt ibid. habetur *lib.* 4. Carolus Magnus pontem, opus egregium, quadragintorum pedum latitudinis apud Maguntiam extruxit.

1 SEptuagesimasecũda consideratio circa excellentias & laudes ædificiorum priuatorum, vt sunt domus, non importune versatur. Sciendum tamen est prius, quod domus Græcum esse dicunt. Nam Græci domata tecta dicunt, inde dicitur domus, quod idem est: vndę diuus Hier. in Psalm. interpretatione ait: *In Palæstina & Ægypto non habent in tectis culmina, sed domata, quæ Romæ, vel solaria, vel mœniana, hoc est, exterius porrecta, vocant plana tecta, quæ transuersis trabibus sustentantur.* Et est domus vnius familiæ habitaculum, sicut vnius populi vrbs, secundum Archid. post Isidorum, *in cap. omnibus. 24. quæst. 1.* Ad quod facit *l. 1, §. illo videlicet. Cod. si quacunque præditus potestate, &c.* vbi appellatione domus continetur familia, genus, & tota vna consanguinitas, vt domus Iacob. *l. cum vnus, §. 1. iuncta gl. super verb. domum. ff. de alimen. & cibariis legatis.* Propriè autem secundum leges domum nostram dicimus, vbi sedes & tabulas, constitutionémque rerum nostrarum habemus. text. est *in l. censoria. §. 1. ff. de verb. & rer. signif.* de quibus plenè per Bartolum in *leg. prima. ff. ad Sillerianum. in princip.* & secundum Lucam de Penna in *Leg. 2. Cod. de metatis & epidemiticis libro 12.* & modernos, in *l. cum acutissimi. Cod. de fideicommiss.* Et quando simpliciter fit mentio de domo, capitur pro loco habitationis, & est ædificium, quod ex tecto, parie-

parietibus, & fundamento constat, secundum Bart. *in l. tutela. ff. de cap. dimin. & in d. l. 1 ff. ad Sillcian. & ibi Bald.* Et de illa domo hic intendimus loqui. Et vt materia vulgatior fiat, extendendo fimbrias ipsius, licet aliquantulum videantur detriuata extra propositum præter vltimum, in quo domus excellentiores recenseantur, de quibus apud scribentes fit mentio, sequentia inserui.

2 Primum ergo erit, quod primus ædificator in orbe fuit Cayn, qui primam ciuitatem condidit, & à filio suo Enochiam appellauit, vt habetur *Gen. 4. & 6. dist. c. fin.* eamque bitumine & aggere aliquantisper cinxit. Illuc quoque sectatores suos malos omnes venire, compulit, & non aliis communicauit. Primi enim homines nullo subsidio fulti, duram agebant vitam. Erant profectò nudi, nullo neque ædium, neque ignis adiumento vsi, cibo in diem quæsito, cum ignorarent agrestes fructus in vsum futurum condere, & seruare ad egestatem: quo fiebat, vt hyeme plures, aut fame, aut frigore interirent. Experimento deinde edoctos, speluncas aiunt quæsiisse ad euitandam frigoris vim; & fructus seruare cœpisse, vt dicit Diodor. *lib. 1. de antiquorum gestis.* vnde etiam, vt dicit Ph. Berg. *li. 1. sui suppl. Chro. in prin. in verb. Cayn.* Cum aliquo post tempore homines nudi essent & inermes, nec contra homines aut bestias tuti, nec vlla receptacula contra frigus, aut æstus haberent, naturali quadam solertia receptacula excogitauere: vnde & tuguria quædam, atque casas sibi fabricantes, ex virgulis, & arundinibus construxere, quibus eorum vita tutior haberetur. Et vt idem Diod. ait *lib. 2.* Prisci domos ex arundinibus conficiebant. Cuius rei vestigia penes Ægypti pastores permansere, & huc vsque, nulla alia, nisi ex calamis facta habitacula, probant. Nemo ambigit Iabelem primo artem faciendi tentoria inuenisse, & tuguria, ex quo ipso fuit pater habitantium in tentoriis & pastorum. *Gen. 4.* Non certe curabant domos preciosas, aut excelsas sumptu aliquo facere, imo Mathusalem, de quo *Genes. 5.* quingentos annos habens, domino dicente: *Ædifica domum si vis, quoniam adhuc 300. annis viues:* Respondit: *Propter tantillum temporis non ædificabo domum, & sub arboribus, & supra vepres dormiuit, vt prius consueuerat.* Adeo, quod natio Ægyptiorum, eodem Diodo. *li. 2.* teste, domos nostras, diuersoria appellat, tanquam breui tempore à nobis inhabitandas, defunctorum vero sepulchra sempiternas domos, quoniam apud inferos infinitum sit tempus: vnde domus ædificandæ curam contemnunt, circa sepulchrorum magnificentiam, vt infrà patebit *in consid. de Pyramid.* in quibus sunt longius mansuri, summum studium, operamque impendunt, vnde dicit Ouid.

Nondum præcipites cingebant oppida fossæ.

Et Boetius *de consolat. lib. 1.*

Et somnos dabat tunc altissima pinus.

Quasi dicant, nulla tunc oppida erant. Ideo Abraham in domunculis habitabat, expectando Paradisi grandem ciuitatem, *secundum Apost. & Gre. lib. 8. moralium. c. fin.* Et Didymus Bragmanarum didascalus 1. Philosophorum Indiæ præceptor, siue Rex, mores eorum quo ad hoc narrans, ad Alexandrum ita scripsit: *In construendis domibus igne saxa non coquimus, nec admixtione pulueris cementa componimus: sed in telluris speluncis, montiumque latebris habitamus: nullus ibi ventorum fremitus, nullius turbinis tempestatem formidamus. Nam tutius nos defendit ab imbre spelunca, quam tegula. Cuius spelunca geminus nobis est vsus, mansionis dum viuimus, & sepultura dũ morimur.* Et sic; vt vidi, aliqui viles & abiecti viuunt in latibulis & cauernis montium & rupium Sabaudiæ habitantes. Plura & alia huiusmodi latibula iuxta vrbem (quam Orengiam vocant) ab ea parte qua fit iter Auenionem supersunt. Etiam talia habitacula, licet ruinosa, non procul ab vrbe Caturcensi ostenduntur, vt refert G. Bened. *in sua repet. c. Rayn. in verb. domum. n. 6. de testam. Extra.* Et ibi ponit, qui primo ædificauerint in Ægypto, in Græcia & in Gallia. Et Polydorus *de inuentor. rer. lib. 3. c. 8.* scribit, qui primum luteas aut lateritias domos ædificauerint, vel earum structuras & tegulas, & lapidicinas inuenerint. Domus vero si meridiem spectantes fiant, vtiliores sane. Nam per brumam solem hybernum excipiunt, & æstate inclinato Sole semper ex aliqua parte vmbra opacantur. Itaque altissimæ fiant, vt totum diem hyberno Sole calescant. Si vero ad arctum vergũnt humiliores esse oportet, ne à frigidis ventis apertius petantur. Hæc Socrates apud Xenophontem *comment. 3.* vt refert Volater. *li. 27. comment. in Philologia. c. de domo & eius partib.*

3 Secundum vero attenditur circa vanitatem ædificiorum, quæ hodie fit in domibus ædificandis nimis sumptuose, aut sine necessitate, de qua Sanctus Bernardus *in Epistola sua de Regimine domus, seu cura rei familiaris, ad dominum Raymundum de castro sancti Ambrosii.* Si vis, inquit, ædificare domum, inducat te necessitas, non voluptas; cupiditas ædificandi ædificando non tollitur, sed augetur. Nimia & inordinata ædificandi auiditas, parit & expectat ædificiorum venditionem. Turris enim completa & arca euacuata faciunt tarde hominem sapientem. Facit pro hoc dicto textus, *in c. pulchra,* ibi. *hoc est decorum, non superfluas ædificationes aggredi, nec prætermittere necessarias 86 dist.* Sunt quippe nonnulli, qui in ætatis laboriosæ initio quæstu omisso & agricultura, in eorum vita delitiarum sumunt auspicia, decorem domus excogitant, eam tandem laboriose constructam vacuam habitare coguntur. Non aduertentes quod scribitur *Prouerb. 24.* Pręppara foris opus tuum, exerce diligenter agrum tuum; & postea ædifices domum tuam. Hæc Luc. de Pen. *in lege secunda, columna tertia, Cod. de prædiis & omnibus rebus nauiculariorum. libro vndecimo.*

4 Tertium, ex quo ædificia, & domus multis periculis sunt subiecta, puta incendio vel ruinę, vt ait tex. *in l. cum hi. §. fin. ff. de transact.* verùm non est aliquod tam firmum ædificium (quod sic dici putatur, quod prius edendum factum fuerit) vt fluminis vel maris, vel tempestatis, vel ruinæ, incendij, vel terræmotus vim sustinere possit, *l. fluminum. § Seruius. vbi text. formalis. ff. de dam. infe.* vel sicut pluuiis ædificia collabuntur, vt est textus *in l. 1. Cod. de conditis in publicis horreis. li. 10.* ita & si ab eis habitatio humana subtrahitur, vt enim ait Cassiod *4. variarum epistol. 30.* Cito vetustatis decoctione resoluitur, quod hominũ præsentia non tenetur: & sic facilis est ædificiorum ruina, incolarum subtracta custodia, ob quod plures relinquunt domos reparandas, maxime, quando sunt impares sumptui. *l. sed an vltro. §. is autem. ff. de nego. gestis.* de quibus ædificiorum sumptibus habetur *in l. inter quos. §. fin. cum l. seq ff. de dam. infecto.*

6 Quartum; ornanda est & dignitate domus, nec domo dominus honestandus: sed domus domino honestanda est; & vti in cunctis habenda ratio, non sua solum, sed etiam aliorum, inquit Tullius *1. de Offic.* Hinc Seneca *in lib. de quatuor virtutibus.* Si continentiæ (inquit) studes, habita non amœne sed sa-

lubriter. Nec dominum velis esse notum à domo, sed domum à domino. Nam in domo clari hominis, in qua hospites multi recipiendi & admittenda hominum cuiuscunque generis multitudo, adhibenda cura sanitatis est. Aliter ampla domus sæpe domino dedecori fit, si sc. in ea solitudo, maxime si ab alio domino solita est frequentari: vnde abstinendum est ab his.

6 Quintum est; expedit, & honestum est vnicuique domum habere vnam, conuenienter pulchram, secundum statum suum: quia pulchritudo ædificiorum ad decorem & ornatum ciuitatis cedit, qui quantum res patitur, est conseruandus, vt *in l. in his. in fin. Cod. de prædiis & omnib. rebus nauicular. lib. 11. & l. prætor ait. §. hoc interdictum prohibitorum. ff. de noui oper. nuncia. & l. fin. ff. ne quid in loc. pub fiat. & l. 2. & l. si quis. Cod. de ædific. priuat.* Nam tantus est ædificandi fauor, quod permittens vicino vel alteri domum facere, vel aliud ædificium construere, censetur seruitutem omnem quam in solo habebat remittere. *l. si stillicidij. C. quemadmod. seruitus amitt.* Et quod plus est, talis permissio precaria ad voluntatem permittentis reuocanda, sed perpetua iudicatur, si aliud expressè non fuerit cautum in ea. *l. si precario. §. final ff. communia. prædiorum.* Ea ratione, ne destruendo ædificium vrbs deformetur, & status publicus decoloretur: *vt consulit Angelus consil. 1.* Hinc est, quod non possit quis vendere columnas aut trabes domus suæ, vbi corrueret domus. *l. senatus. ff. de contrahend. empt.* Nec valet legatum earum, sed debetur æstimatio. *l. cætera. §. & quid si quis. ff. de legat. 1.* Nec domus legari posset, vt destruatur, vt dicit Marcianus *in l. filiusfamilias. §. ædes. ff. de legat. 1.*

7 Sextum erit ad eliciendū ex prædictis duo singularia. Primum est, quod non potest quis de bonis & rebus suis disponere, quarum est dominus & possessor, *d. l. senatus. & l. cætera. contra l. nemo. C. de Iudæis. & l. in re mandata. C. mandati;* Secundū vero est, quod quis pró sua re, seu materia alieno ædificio apposita & iuncta, licet dominus existat, agere non possit, seu eam vendicare, vt de ædificio tollatur & sibi restituatur; siue sint fustes, siue lapides, aut alia quæcunq; materia ad ædificandum apta. text. est *in §. cum in suo solo. Instit. de rer. diuis.* & hoc, ne ædificia rescindi necesse sit, vt ibi dicit text. & sic ne vrbs deformetur ruinis. Præterea, ne ruina damnificet vicinos, aut trāseuntes per vicos; & cogi potest dominus ruinæ, scil. imminentis vicinis, de damno infecto cauere, *vt ff. de dam. infect. per tot.* & cæteris, de damno suæ personæ, ne ruina offendantur. Et quod plus est, hoc fieri potest ad Syndici ciuitatis, seu villæ requestam, cuius etiam interest posse secure per vicos & itinera commeari. *l. 1. §. summa cum vtilitate ff. de his, qui deiec. vel effud.* & text. optimus *in l. ad curatoris. ff. de damn. infect.* vbi dicit: *Ad curatoris Reipublicæ officium spectat, vt diruta domus à domino extruantur.* Imo dicit text. *in l. singularium vrbium. Cod. de ædific. priuat. & in l. præses prouinciæ inspectis. ff. de offic. præsid.* quod propter decorem ciuitatis, possit Rector Curiales cogere de nouo ædificare, non Curiales vero, tantum ad reædificationem antiquarum, non taliter destructarum arctantur. Et quomodo possit cogere priuatos, vide Luc. de Pen. *in l. 2. col. 2. C. de metatis. lib. 12.* & ample per Guil. Bened. *in sua repet. c. Rayn. in verb. domum. n. 14. & 16. Extra de testa.*

8 Septimum; licet priuatus in ciuitate non possit cogi (vt supra dictum est) de nouo ædificare domum, tamen antiquas reparare cogi potest: verum quilibet ad simplicem reparationem tenetur. *l. singularium vrbium, supra alleg.* Adeo vt si domus sit duorum, possit condominus insolidum conueniri ratione periculi ruinæ, & solus condemnari. Et quomodo possit cogi socius ad reparandum, vide per dictos Doct. *in præalleg. loc.* vbi etiam Guillelm. Bened. sicut laudat, & magnificat nouam editionem, & reparationem domorum, & ædificiorum, quam dicit esse pium opus, ita per plura reprehendit destructionem illorum, licet ibi ponat casus, in quibus possint confiscari aut destrui, de quo etiam aliquid per Luc. de Pen. *in l. vn. C. si curialis relicta ciuitate, &c. lib. 10.*

9 Octauum est, quod vnicuique necessaria sit vna domus & honesta: in sui tutissimum refugium, atque receptaculum, verba sunt *l. plerique. ff. de in ius voc.* vnde *Ecclef. 29.* Initium vitę hominis aqua, & panis, & vestimentum, & domus protegens turpitudinem: & quam domum nemo intrare possit contra suam voluntatem, sub pœna iniuriarum. *§. sed & lex Cornelia. Instit. de iniur.* Cum non liceat pompam rei familiaris pandi, seu detegi. text. *in l. 2. §... in fin. C. quand. & quibus quarta pars deb. &c. lib. 10.* Adeo quod domum alienam nemini licitum sit authoritate propria ingredi, etiam causa perquirendi res suas, furto subtractas, vt est tex. *in §. conceptum. versicul. sed hæ actiones. Instit. de oblig. quæ ex delict. nasc.* Nisi dominus domus esset persona suspecta de illo furto; secund. Ioann. Fabri. *ibi.* Vel esset talis res, quæ animo seipsam prodidisset, vt seruus ascriptitius, vxor, & filia, *l. requirendi.* vbi Cynus & Baldus. *C. de ser. fugit.* Dummodo fiat authoritate Iudicis, ne sit causa maioris tumultus, si aliter fieret, vt est regula iuris. *in l. non est singulis. ff. de regul. iur.* Aut fieret inquisitio ad vtilitatem publicam. secund. Bart. *in d. l. plerique.* Et sicut potest quis vnam domum habere, ita etiam duas, vel plures secundum facultatem familiæ, statum & conditionem: imo vrbicolis plures domos habere necesse est, alteram videlicet in rure, ob agriculturam vel pestem, cum in vrbe ingruit, alteram autem in vrbe, quia beati qui habitant vrbes, miseri castra sequuntur, maxime tempore belli, de quo Virgilius *in Buccolicis.*

Mantua væ miseræ nimium vicina Cremonæ.

10 His prætactis, vt proposito inseruiamus, scribitur 3. *Reg. 7. c.* Salomonem fecisse sibi Regiam cādenti pauimento, triplici intus materia. Cedro, argento, & auro. Quod opus absoluit tredecim annorū spatio. Domus etiam Cyri Medorum Regis fuit excellentissima, quam fabricauit Mennon, illigatis auro lapidibus. Virgil. *li. 7.* scribit, Domum Latini Regis centum columnis fuisse sublimem, & Cedrinis auorum simulachris ornatam. P. Clodius, quem Milo occidit, domum habuit sestertiis 147. millibus emptam. M. Lepido viro Consulari & Q. Catuli collegę, fuit olim domus omniū in vrbe pulcherrima: quæ tamen intra annos 35. centesimum locum non obtinuit. Cicero non minoris, quinquaginta millibus aureis habitauit, quam pecuniam furto & rapina comparatam scripsit Salust. in sua contra eum inuectiua. In M. Scauri villa incendio, bis millies sestertiûm absumptum legitur. Babylonis laudi datum est (teste Cœlio *lib. antiq. lect. 5. cap. 12.*) quod in ædibus contignationum quatuor habitarent. Sicuti orator Aristides Romanos ex assertione dixit, maximas domos maximis imposuisse domibus. Dionysius tamen in Panegyricorum ratione, tecta apud Babylonem ab Herodoto memorari scribit, contignationum quinque, aut sex (vt est Lugduni.) Legi etiam quod Thebe Ægyptiaca,

gyptiaca, de qua supra: domos priuatas, vsque ad quartam & quintam contignationem, habuerit extructas. Martial. *in secundo suo Epigram.* laudat Domitianum, quod ex vna Neronis domo plura ædificia publica, in solatium populi, construxerat, & ibi Nicolaus Perottus dicit, quod Nero incenderit vrbem, vt vnam domum ædificaret: & istud distichon de ea factum fuit.

Roma domus fiet, veteres migrate Quirites:
Si non, & Veios occupat ista domus.

Plinius quoque de ea scribit: vidimus vrbē nostram claudi duabus domibus, Caij & Neronis Principum. Tradunt hanc domum Neronis à Palatio, ad Esquilias vsque protensam fuisse: in vestibulo eius colossus erat erectus, tanta erat latitudo eius, vt porticus milliarias haberet, & stagnum, maris instar, circumseptum ędificiis, ad vrbis similitudinem, pręterea aruis, vineis, pascuis, siluis ornata, cum multitudine omnis generis pecudum & ferarum, reliqua pars auro tecta erat, gemmisque, & vnionum conchis distincta. Cœnationes, eburneis tabulis laqueatæ, versatilibus vt flores, & vnguenta desuper spargerentur. Præcipua cœnationum rotunda, die noctuque, instar mundi circumagebatur, balnea maribus, & albulis aquis fluebant: verum illa domus tanto sumptu, tantoque rerum omnium apparatu constructa fuit, vt ad eam peragendam, octo quingenties sestertiûm, id est, duodecies centena, & quinquaginta millia aureorum nostrorum attribuerit; cum tamen nihil de esset operi: Habebat aues argenteas, quæ in modum cœli mouebantur: insolatiis lapidem quendam sphengitem, quo perpetuus dies illucebat; cum ea m perfecisset, dixit (vt refert Suetonius) se iam quasi hominem habitare cœpisse. Et hanc domum multum extollit Text. *in sua offic. in tit. alia opera & ædificia sumptuosa & magn.* & etiam Budæus *in tract. de Asse lib.* 3. Hanc luxuriam notat Mart. *in d. suo 2. Epigram.* in laudem Domitiani: mos enim veterum fuit, in laudem viuentium Principum, defunctos iam Principes damnare, quo viui admoneremur, nullum locum, nullum esse tempus, quo defunctorum Principum manes (si mali fuissent) à posterorum execrationibus conquiescerent, sicque è vitiis retraherentur. Merito præterea laudari videntur viuentes Principes, si pariter mortui reprehēdantur. Nam cum de malo Principe posteri taceut, manifestum est, timeri præsentem, quod eadem faciat. Ad hæc damnare priores, nihil aliud est quam hortari præsentem, vt corruptos longa consuetudine, ac deprauatos mores reformet, & corrigat. Postremo (vt inquit Plinius) nihil non parum grate sine comparatione laudatur. hæc Perottus, *vbi sup.*

11 Bud. *in tract. de Asse lib.* 5. ponit excellentiam & magnificentiam domorum, seu ædium Romanorum, vbi laudat domum Lepidi Crassi & Ciceronis: & ibi memorat, de inuectiua oratione Salustij in Ciceronem; vnde tanta bona acquisiuisset, nisi ex rapina, propterea & his temporibus multi thesaurarij seu quæstores ærarij Franciæ taxati sunt. Nam habito respectu ad eorum facultates antiquas, & acquisitas, nec non ad eorum salaria, fuit æstimatum, quantum pecuniarum ex ærario Regio, ex rapina, seu potius mala inuersione, subtrahere potuerint, & super his tantū aut plus, aut minus, ex æquo & bono commissariorum, in pœnam seu emendam aut verius, restitutionem ab iis exactam fuit. Et ex dictis Budæi *in loco ante citato*, constat, Ciceronem multa ex literatura acquisiuisse; verum multo maiora acquisiuit quondam Nicol. Rolin, Cancel. Burg. ciuis noster, qui multas domos excellentissimas construi fecit, tam in Burgund. vt Diuionæ, Cabilonæ, Castilionæ Belnæ & Heduæ; quam in Flandria. Et suis posteris 25. villas, in quibus erant castra amplissima & superba, cum 25. millib. li. Turonen. reditus annui reliquit, quæ omnia ex industria, literatura, & scientia sibi comparauerat sub ducibus Burgundiæ, sub quibus Cancellarius extitit. Et (vt fertur) cum semel coram duce ab æmulis taxaretur, de huiusmodi excessiuis acquisitionibus & amplissimis possessionibus, rationem suæ villicationis maxima cum laude reddidit: ita vt nihil ex rapina, & furto acquisiuisse, se purgauerit, sed omnia sciente principe & ex eius voluntate, & mandato accepisse. Nec credo alium à Cicerone fuisse, qui tantum ex literatura acquisiuerit.

12 Non omnino disconueniret hic inserere, excellentiam domorum aquaticarum, quæ naues dicuntur. Sed quia Budæus ample ponit *in d. tract. de Asse. lib.* 5. excellentiam, & magnitudinem aliquarum nauium, vbi laudat nauem Philadelphi, Ptolomæi, Philopatris, & naues duas, à Demetrio Antigoni factas, etiam nauem frumentariam Hieronis. Inter tamen omnes naues, quæ vnquam fuerunt, & erunt, laudanda est illa, quæ dicitur Arca Noe, cuius longitudo fuit 300. cubitorum 50 cubitorum latitudo. & 30. cubitorum altitudo, vt scribitur *Genes.* 6. & de eius excellentia etiam meminit Lizardus *in suis Epitoma. vtilis histor. c.* 11. vbi dicit quomodo eam fabricatam fuisse tradant catholici Doctores. His diebus facta est mirabilis & excellens nauis, per Regem nostrum Franciscum I. quæ fuit facta in Normannia, cuius constructione maior pars syluarum illius patriæ excisa est.

13 Sunt & aliæ tres domus, scil. conscientiæ familiæ, & sepulturæ, quas ponit An. Flor. *in sua summ in* 3. *par. tit.* 10. *c.* 1. 3. *&* 3 de domo sepulturæ dixi supra *in* 2. *par.*

Idem etiam Anton. Flor. *in d. c in princ.* ponit aliam domum, quæ est principalis & excellentior aliis. & est domus domini, de qua habetur *Psalm.* 121. Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi; in domum Domini ibimus. Principalis enim quia domini est, & quia ab ipso ædificata, & præparata; & nostra, quia propter nos ordinata, vt in ea semper cum eo habitemus, est domus sempiternæ gloriæ, de qua ipse Psalmista in alio Psal. 25. sic ait: *Domine dilexi decorem domus tuæ*, id est, locum habitationis gloriæ tuæ. De hac domo Iesus ait, *Ioan.* 14. In domo patris mei multæ mansiones sunt, quia etsi vnum præmium beatitudinis, multæ tamen differentiæ præmiorum, sicut & hic meritorum. Quia, vt dicitur 1 *ad Cor.* 5 stella differt à stella in claritate: cuius nobilitatis magnificentiam Baruch admirans, ait: *O Israel, quam magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius! magnus & non habens finem, excelsus, & immensus. Magna est domus gloriæ superna, & locus possessionis eius:* Magnus latitudine claritatis, quia complectitur omnia bona! *Psal.* 35. *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ scil. habitantes in ea.* Magnus longitudine perpetuitatis, quia non habens consummationem, id est, finem *Psal.* 83. *Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt. Luc.* 1. *Regnabit, scil. Christus, in domo Iacob in æternum, sc. in ecclesia triumphante.* Magnus secundum altitudinem dignitatis, quia excelsus, *Apostol.* 2. *ad Corinth.* 5 *Si terrestris domus nostra dissoluitur, habemus domum non manufactam: æternam in cœlis, in qua sunt omnes in maxima dignitate, & potestate.* Hæc ille.

14. Plut. *in Septem Sapientum symposio* (teste Cœlio *lib. antiqu. lect. 6. c. 25.* hos scripsit sermones: Quænam maxime felix domus foret: in eo, velut in Symbolum, quisq; quod sentiret, protulit. Ac princeps Solon optimam sibi domum videri pronunciauit, in qua pecuniæ forent bono comparatæ modo, nec earum custodes haberentur infidi, nec erogatis subsequeretur pœnitentia. Bias, eam censuit optimam, in qua per se dominus existat talis, cuiusmodi extra est, ex lege. Tales vero vbi otio pingui domino perfrui licet. Cleobulus, si plures multo sint, qui dominum ament, quam qui reformident. Pittacus eam prætulit, quæ tum necessariis, tum redundantibus superflueret. Chilon, administrationi regię domum oportere esse similem statuit: nam Lycurgum ferunt, cum submonuisset quispiam, vt Democratiam induceret, intulisse, vt prius in domo ipse eam constitueret.

SEptuagesimatertia consideratio ad laudem & excellentiam quarundam Bibliothecarũ n fit. Imprimis Gordianus Imperator, cum eruditus vir esset, Bibliothecam maximam extruxit, in qua sexaginta duo millia voluminum collocauit. Tyramnion Grammaticus, qui floruit ætate Magni Pompeij, super tria librorum millia possedit. Plutarchus in Antonio scribit. Pergamenas Bibliothecas habuisse ducenta librorum millia. Fertur Ptolomęum secundum, Ægypti Regem, Bibliothecam omnium pulcherrimam congregasse, & in toto orbe terrarũ nominatissimam cõstruxisse, quæ vsque ad primum Alexandrinum cum Romanis bellum perdurauit, teste Philippo Bergomate *in suo supplemento Chronic. lib. 7.* & idem *lib. 14.* extollit Bibliothecam Ioan. Galeatij Vicecomitis Ducis Mediolanensis, quam Papiæ condidit, & in qua ingentem librorum copiam contraxit. Budæus *in suo tract. de Asse. lib. 2.* multum laudat post Plutarch. Bibliothecam Luculli.

Ludouicus XII. Rex Franciæ, Blesis, oppido suæ natiuitatis, pulcherrimam construxit, & ibi magnam librorum, præcipue in historiis. copiam coaceruauit.

Apud Aurelianos, alia fuit excellens & nominatissima: hodie Parisiis duæ extant, mirum in modum libris refertæ, præcipue in Theologia, quarum vna in Collegio Regio, quod dicunt Nauarræ, altera vero in Monasterio Sancti Victoris collocatur.

Alphonsus Aragonum & Siciliæ Rex laudatus est, quod Bibliothecam in omni facultate, & omni lingua permaximam & ornatissimam sibi acquisiuerit & iam quinquagenarius præceptori se submiserit, ne loquendi vsu careret. Adrianus Romanorum Imperator, Romanis, & etiam Atheniensibus Bibliothecam permagnificam, atque insignem construxit. Bibliothecæ, teste Vitruuio, spectare debent ad Orientem, tum quia visus matutinum postulat lumen, tum, quia in his libri ac tabulæ non putrescunt. Etenim quæcunque ad Meridiem & Occidentem spectant, tineis, & humore libros vitiant. atque membranas; quoniam veluti humidi, aduenientes procreant eas, & alunt, fundentésque humidos spiritus, pallore volumina corrumpunt.

Quomodo imagines virorum literatorum ad eorum memoriam & decorem in Bibliothecis olim apposuerunt plures Reges Alexandriæ, & Pergami, & plures Romani, vide Plinium *lib. 35. cap. 2.* & Blondũ *lib. 8. de Roma triumphante.* Et de laude Bibliothecarũ etiam scripsit Fr. Patritius *in lib. de Instit. Reipub. lib. 8. tit. 15.* eas commendans à comparatione. Sic enim ait: *Etsi certaminum victores magnos honores meruerunt, vt in conuentu stantes palma & corona decorarentur, & redeuntes in propriam patriam, quasi victoria triũphantes, quadrigis inueherentur, & veste publica perpetuoque victu alerentur, quanto magis efferendi sunt viri doctissimi, qui disciplina & moribus Rempublicam adiuuant & scriptis suis ea omnia memoriæ commendant: quæ posteris seculis profutura sint?* Porro ex antiquis Bibliopolis vnicus fere Tryphon celebrabatur. Hunc Martialis *lib. 4. Non habeo, sed habet Bibliopola Triphon.* Strabo *lib. 13. Geographiæ,* scribit Aristotelem omnium primum Bibliothecam instituisse. Et Plinius *lib. 35.* testatur Asinium Pollionem primam Romæ Bibliothecam fecisse, vt refert Polydorus *de inuentoribus rerum. lib. 2. cap. 7.* vbi etiam ponit qui primos libros ediderint, & quod olim in vrbe Roma fuerint Bibliothecæ numero 18. scribitur *in opusculo de mirabilibus vrbis Romæ, in 2. libro, & in 3.* quæ nunc extant.

Quia hîc incidit mentio de Bibliotheca, in qua reponuntur volumina, idcirco definitionem lib. i addo, quæ est talis, secundũ Luc. de Pen. *in rub. de nauiculariis seu naucleris, li. 11.* qui dicit: ***Liber est lumen cordis, & speculum corporis, virtutum repertorium, vitiorum confusorium, corona prudentum, diadema sapientũ, honorificentia Doctorum, clarificentia rectorum, comes itineris domesticus fidelis, socius colloquentis, collega præsidentis, vas plenum sapientiæ, via recta eloquentiæ, hortus plenus fructibus, pratum fluens floribus, mare sine fluctibus, principium intelligentiæ, fundamentum memoriæ, hostis obliuionis, amicus recordationis, vocatus properat, iussúsq; festinat, rogatus respondens, fideliter obediens, contra fortunas victor, atque verus tui ductor, hortus conclusus, & fons signatus, puteus aquæ viuæ, paradisus absque ruina, ædificans te gnarum si reperit ignarum, nunquam patitur fastidium, & si graues eum nimium, arcana reuelans, & obscura clarificans.*** Nec est inconueniens scire, quæ volumina sint excellentiora, an antiqua an noua: & licet nonnunquam nouitas male negligat, quod bene statuit vetustatis authoritas veneranda, *2. quæst. 6. cap. anteriorum. versic. illud. & in Authent. vt ordinaria præfectura vrbana. & cap. in princip. coll. 5.* Tamen dicit Speculator *in suo proœmio*, quod volumini suo nouo cedant volumina antiquorum, iuxta illud: *Recedant vetera de ore vestro, quia Deus scientiarum Dominus est, 1. Reg. cap. 2.* Vnde dicit Imperator. ***Vetustatem renouamus. vt in Authentic. de administratoribus circa princ. colum. 7.*** quibus licet reuerentia debeatur, vt *in cap. priscis. in princ. 55. dist. ff de iur. immun. l. semper. & in cap. quanto. Extra de transact. & 9. quæst. 3. cap. conquestus. & 25. quæst. 1. cap. contra.* tamen fides eis in pluribus non habetur. Nam secundum varietatem temporum, iura variantur humana. vt *in cap. non debet de consang. & affin. cap. recurrat. versic. his ita. 32. quæst. 5.* Sæpe enim pro necessitate, vel vtilitate mutilantur & laxantur canonica pręcepta, vt *c. etsi illa. 1. q. 7.* & quod paulatim labitur, conuenit renouari, vt *in Authentic. de quæstore. circa princ. coll. 6.* & nihil plene in semetipso manet, sed currit natura multa euoluens mutationes, quas neque præuidere facile est, neque prędicere, vt *in Auth. vt omnes obed. iudicibus prouinciar. §. si vero. versi. si vero arripiat, collat. 5.* Et nihil est, quod mutabilitatem non sentiat, vt *in Authen. de non alien. aut permut. §. nos igitur, alias in § ubi autem lex. coll. 3. & 89. dist. ca. ad hoc, de consecr. dist. 5. cap. ne tales. prope finem.* Sed & semper opere vacante, cum nouæ causis leges ponuntur, cum semper inopinantib. emergant

gant, quas antiquitas non agnouit, *vt in Authent. vt defunctis, seu funera eor. non iniur. in princ. collat.* 5. Nec erubescat antiquitas, si quid melius horum, quæ ipsa tradidit, nouitas adinuenit, vt *in Auth. de nupt.* §. *materie. collat.* 4. *arg.* 96. *distinct. c. esto. in fin.* Nam paulatim hæc per eruditionem ad melius accedunt, vt *in Auth. de monachis.* §. *fin. versic. oportet. collat.* 1. Et omne artificium per exercitium suscipit incrementum. *l. legat. seruis.* §. *ornatricibus. ff. de legat.* 3. *& l. milites,* 2. *C. de re militari. lib.* 12. Sed & antiquorum quidam vino inebriati sunt, *capit. vino.* 37. *distinct.* quia non plenam notitiam Scripturarū habuerunt, vt *Extra. de sacra vnct. cap.* 1. §. *fin.* ita dicit Spec. *in d. suo proœm. col.* 9. *versic. huic ergo claritatis speculo.* Antiquitas tamen in multis defertur & præfertur iuuentuti, de quibus supra *in part praeced. consid.* 17.

SEptuagesimaquarta consideratio de excellētia Pyramidum contexitur. Pyramides enim tam altę in Ægypto traduntur fuisse, vt magna omnium admiratio fuerit, qua ratione in tantam altitudinem subuecta sint cementa. Vnam ex eis, quæ ab Arabicis lapidicinis constabat à 360. hominum millibus annorum 20. spatio constructam prodiderunt, & in raphanos, allium & cæpas, quibus operatij vescerentur: mille octingenta talenta erogata. Neq; aliam ædificandarū Pyramidum rationem fuisse, quam Regum Ægypti in erogandis pecuniis stultam ostentationem. Siue ne pecuniam successoribus relinquendo insidiandi sibi causam præberent: seu, ne plebs esset otiosa. Aut ad vsum sepulchri. Earum vna saxo naturali fuit elaborata, & rubrica, cuius ambitus per frontem centum duos pedes colligebat, longitudo erat 143. pedum, altitudo sexaginta duorum. Tres alię fuerunt 78. annis, & mensibus quatuor factæ. Omnium amplissima continebat octo soli iugera, quatuor angulorum paribus interuallis per 882. pedes. Singulorum, laterum altitudo pedes 25. Secundæ singula interualla per 4. angulos pares 737. pedes comprehendebant. Tertia erat minor prædictis, sed multo spectatior, Æthyopicis consurgens lapidibus trecentis sexaginta tribus pedibus inter angulos. Omniū minimam fecit Rhodope meretricula, Æsopi fabulatoris conserua, diuitiis illis, quas meretricio quæstu sibi comparauerat. Scribit Herodotus in Euterpe, Cleopen Ægypti Regem fecisse pyramidem ex Arabicis lapidibus, cuius longitudo erat quinque stadiorum, latitudo decem passuum, altitudo octo passuum in qua decem annos fuisse consumptos memorat. Fecit & aliam viginti annis absolutam, in qua tantum profudit pecuniæ, vt nimio sumptu attritus, filiam, quam habebat formosissimam coactus sit prostituere. Ea est, in qua centum octuaginta talenta in cæpis & raphanis erogata prædiximus, quibus artifices vtebantur in extruenda earum vna. Quo argumento coniectare est, quanta quæque prodigiosa fuerit aliarum rerum impensa, & ista magnificentissima omnium pyramidum fuit. Inter prædictas tres duæ inter septem orbis spectacula numerantur, de quibus miraculis meminit F. Patritius *in suo lib de institut. Reipub. tit.* 9. Et Cœlius *antiq. lect. lib.* 12. *c.* 38. Pyramides autem sunt structuræ & moles lapideæ maximæ, ita constructæ, vt è lato in acutum tendant, qualis in hac ciuitate Hedua extat, altitudinis 30. cubitorum.

Subsequenti ordine de Obeliscis tractandum est, qui vocantur structuræ minores pyramidibus, deorsum versum specie quadrata, in angustum verticem desinentes, & paulatim gracilescentes. Ægypti Reges quatuor fecerunt Obeliscos 480. cubitorum longitudine. Ramises Rex Ægypti, cuius ætate captum est Ilium, Obeliscum fecit quadraginta cubitorum & alium longitudine vndecenis pedibus, per latera cubitis quatuor, quem fecisse dicuntur viginti hominum millia. Cuius operis admiratione factum est, vt cum Syenem oppidū expugnaret Cambyses Rex, ventúmque esset incendio ad crepidines Obelisci, extingui ignem iuberet molis reuerentia. Obeliscum posuit Phius 48. cubitorum. Ptolomæus vnum Alexandriæ 80. cubitorum. Fuerunt plures alij, quos volens omitto. de quibus Plinius *lib.* 36. *ca.* 10. *&* 11. Et Blondus *de Roma restaurata. lib.* 1. Vbi etiam scribit formam & figuram. Qui vero primum Obeliscos fecerint, vide Polydorum *de inuentor. rer. lib.* 3. *c.* 11.

De Labyrinthis etiā loquamur Nam scribit Franc. Patritius *in lib.* 1. *de instit. Reip. tit.* 9. Dædalum architecturæ inuentorem secundum aliquos, qui in Creta regnante Minoe, Labyrinthum miro gyrorum ordine ædificauit, ad eius similitudinem, quem diu ante Miris, à nonnullis Miro appellatus, Ægyptiorū pro sepulchro sibi opulentissimo construxit, quod etiam Labyrinthi nomine nuncupauit. Cuius quidem aditus ingredientibus facilis erat. exitus autem perdifficilis viarum perplexitate, nisi beneficio ducis itineris peritissimi. Virg. lib. 6.

Hic labor ille domus, & inextricabilis error.

Plinius *lib.* 36. *cap* 13. dicit, quatuor fuisse Labyrinthos primum in Creta, secundum Ægyptium, tertiū in Lemno, & quartū in Italia de quibus Textor ample scribit *in sua officina, c. inter alia opera, &c.* De primis Labyrinthorum Pyramidúmque authoribus, & quæ esset eos construendi causa, scribit Polydorus *de inuentor. rer. lib.* 3. *c.* 10.

SEptuagesimaquinta cōsideratio de sepulchris subnectitur, quæ ad gloriam mortuorum orta sunt, vt qui iam defecerant, viuere viderentur. Nam legitur, quod Arthemisia Regina Cariæ, Mausolo marito mortuo, sepulchrū erexerit inter orbis miracula annumeratū, cuius altitudo attollebatur 25. cubitis. Cingebatur columnis 35. patebat ab Austro ad Septentrionem 63. pedes, toto circuitu continebat pedes 411. Ipsū ab Oriente celauit Scopas, à Septentrione Bryax, à meridie Timotheus, ab Occasu Leocares. Regina opere nondum absoluto concessit fatis. Artifices tamen non recesserunt, nisi eo consummato. Ab hoc sepulchro omnia Regum & Imperatorum monumenta, quæ pretiosa sunt, vocantur Mausolea. De hoc Propertius *lib.* 3.

Nec Mausolei diues fortuna sepulchri.
Mortis ab extrema conditione vacat.

Martialis *lib.* 1.

Aere nec vacuo pendentia Mausolea,
Laudibus immodicis Cares ad astra ferant.

Semiramidem Orientis Reginam, & mulierum omniū longe celeberrimam, quamq; cū Cyro præcipue admiratus Alexander fertur, quod in illis & magnitudo animi, & rerū claritas plurima emicuisset, legimus, cū sibi iam magno conatu monumentum, in quo perfuncta humanis conderetur, strueret, inscriptionem eiusmodi exsculpendam curasse. Quicunq; ex Regibus pecuniæ inopiam senserit conditorio recluso, sumat inde, quicquid visum fuerit. Id cum perlegisset Darius, vt qui auri foret aui-

dior, sepulchrum iussit recludi: sed in eo pecuniam quidem inuenit nullam, in ea autem incidit in literas: *Ni malus vir fores, & pecunia insatiabilis, non vtique mortuorum loculos moueres.* hæc Cælius *lib. antiquarum lection.* 12 *cap.* 17. Et Philippus Burgomen. post Plutarch. *lib.* 3. *sui supplement. Chronic.* De sepulchro Augustorum, & aliis memorandis sepulchris, quæ Romæ visuntur, vide *in Opusculo de vrbis Romæ mirabilit. libr* 2. *&* 3. Dicit tamen idem Cælius *lib.* 9. *suarum antiquarum lectionum, cap.* 36. Quod propter sepulchra, quæ in Ceramico visebantur, sancitum lege fuerit: ne quis sepulchrum faceret operosius, quam quod decem homines effecerint triduo, neue Hermas liceret imponere, nec mortui laudem in publicis sepulturis, nec per alium, quam per eum, qui publice ad eam rem constitutus foret, dici licebat. Sed post deuentum est ad magnificentiam sepulchrorum more Romanorum, vt ibi declarat de multis, quæ fuerunt multum excellentia.

Non est omittenda descriptio sancti sepulchri, cum prophetizatum fuerit illud esse gloriosum, vt habetur *Esaiæ* 10. &, vt dicit Bartholomæus de Saligniaco *in suo itinerario terræ sanctæ, in c.* 6. *tom.* 7. distat pedibus centum & nouem à loco crucis Christi: descenditur enim à loco crucis Christi ad superficiem pauimenti Ecclesiæ spacio pedum viginti nouem, quod resultat ex decem & octo gradibus, & à principio pauimenti vsque ad sepulchrum, spacium est pedum octoginta. Et est dispositio loci dominicæ sepulturæ talis. In medio templi area stant duæ domunculæ, siue criptæ. Sunt enim è rupe cauata interius, exterius parietibus marmore incrustatis, tecto rudi iuxta naturam rupis exterius manentis. Hoc sepulchrum est septem pedibus longum, octo palmis altum, à pauimento ex marmore candido atq; lucente. Huius sepulchri est templum gloriosissimum, quod sicut singulari gloria est à Deo clarificatum, ita sumptuosissime & pulcherrime à principibus Christianis constructum, ornatum atque ditatum, & plurimarum nationum fidei Christianæ officiis sanctis, die noctuque frequentatur. Est enim hoc templum miræ altitudinis & amplitudinis, plurima loca sancta includens, & ab vtrisque lateribus multis sacellis distinctum innititur columnis marmoreis septuaginta tribus, singulis supra basim triginta pedum altitudine eleuatis, in testudine artificiosæ picturæ miraculorum varietate visuntur. Porro in testudinis medio, super Domini Iesu gloriosum sepulchrum late patet apertura rotunda, miri, vt dicitur effectus. Nam alij perhibent rorido cœlo per hanc aperturam dulcissimam Manna super Christi sepulchrum sæpe pluisse. Alij affirmant ignem cœlestem ministerio angelorum per hanc descendere solitũ, à quo sancti sepulchri lampades fuerunt accensæ, iuxta propheticum: *Cadet de cœlo super vos globus ignis, à quo illuminabimini.* Verum, hæc actis temporibus, ob scelera pseudochristianorum Pisanorum ad gloriosum sepulchrum perpetrata, cessauere, vt in antiquis gestis cœnobij montis Syon, vetustis libris repertũ est, vt refert idem Bartholomæus *loco prædicto, cap.* 7. Aperturam hanc multi principes pio zelo ducti, sæpe clauserunt argenteis, vel aureis laminis sed altero die solito more patuit, remotis laminis angelico ministerio Quoniam prophetatum erat, vt dictum est: & erit sepulchrum eius gloriosum. De pluribus aliis excellentiis huius sancti sepulchri vide ibidem. Verum *in eodem libr. c.* 1. *tom.* 9. idem Bart. ponit de sepulchro Ioseph, sepulchra Zachariæ Prophetę, & de sepulchro virginis Marię, quod estinstar, vt dicit, sepulchri Christi per omnia factũ, nisi quod septa ipsius sepulchri duabus ianuis pateant vtrinque, & est marmoreum summe venerabile Anglis, Turcis perfidis, & Saracenis: & ibi prope est sepulchrũ diuę Annę eius matris. Et *in c seq.* fit mẽtio de sepulchro Iosaphat Regis Iuda, pulchra pyramide insignito. Et *in ca.* 4. *eiusdem tomi*, dicitur, quod sepulchrũ Lazari, qui fuit à Christo suscitatus, est marmoreis lapidibus coopertũ. & persimile pulchro sãcto, & virginis gloriosę. Et in hac ciuitate Hedua, in Ecclesia ipsius diui Lazari post altare maius, est etiam aliud sepulchrum sanctum Lazaro dicatum ex marmore conditum, & ita elegans, vt nullum simile in nostra Gallia reperiatur: vbi reliquæ ipsius à Gerardo Episcopo Heduense è Massilia allatę diu reposi æ fuerunt.

Omitto pura alia sepulchra magnificentissima, vt est sepulchrum diui August ex candidissimo marmore mira celebritate structum Papiæ, in cœnobio fratrum Heremitarum, quod etiam aspectum quendam pulcherrimum præbet. Etiam sepulchra Regum Franciæ, quæ in cœnobio S. Dionysij Franciæ, prope Parisium (vbi est communis sepultura ipsorum Regum) sparsim mire condita sunt. Sed excellentiora sunt in cœnobio Carthusiensium prope Diuionem, vbi Duces Burgundiæ olim inhumabantur. Ita in ciuitate Bituricensi, in capella Ducum Biturigum, vidi sepulchrum Ducis excellens & diues. Et in ciuitate Nanetensi, vbi Duces Britonum ornatissime sepeliuntur. Et in oppido Souigniaci, in prioratu ordinis Cluniacensis, non multum longe ab vrbe Molinis, sepulchra Ducum Borboniorum laboriose structa cernuntur. De multis sepulchris Sanctorum ponit Gregor. Turonens. in suo libro in gloriam confessorum, vbi inter cætera ponit de sepulchro Hilarionis senatoris Diuionens. de quo alibi dixi.

Et qualiter olim bruta & alia animalia honorata fuerint sepulchris aut statuis, scribit Text. *in sua officina, in c. bruta aliáque animalia, &c. & in c. præced.* vide de vario inhumandi ritu apud diuersas gentes, quod etiam vide in Polydoro *de inuentorib. rerum, lib.* 3. *ca.* 10. Aduerte tamen, quod, licet gloss. *in l. quicunque, in verb. libitinarius. ff. de instiut. action.* dicat, quod feretrum sit sepulchrum plebeiorum & damnatorum, tamen etiam ponitur pro sepulchro potentum, vt habetur 2. *Reg.* 3. quod Dauid sequebatur feretrum Abneri.

SEptuagesimasexta consideratio erit, cum circa domos, vt communiter videmus, sunt horti adiacentes, vt facit textus *in l. prædictis.* §. *balnea. ff. de legat.* 3. circa excellentiam & laudem hortorum versatur. Pheacum enim regio (cuius rex fuit Alcinous) hortos habuit tanta pomorum varietate nobiles, vt præmaturis primis noua statim renascerentur, quæ cum magno studio coleret Rex eius loci, Deus hortorum creditus est. Statius *lib.* 1. *syluarum.*

Qui bifer Alcinoi laudem pomaria, vosque
Qui nunquam vacui prodistis in area rami?

Mantuanus:

Alcinoi syluas canit. & Pheacia poma.

Ouidius *lib.* 3.

Proxima Pheacum felicibus obsita pomis
Rura petunt.

Iuuenal. *Satyr.* 5.

illa iubebit
Poma dari quorum solo pascaris odore,
Qualia perpetuus Pheacum autumnus habebat.

Propertius:

Nec

Nec mea Pheacas æquant pomaria sylvas.

Epicurus, teste Plinio, *lib.18.cap.4.* primus omnium hortos Athenis instituit, cum antea ruri tantum haberentur, non in vrbibus. Hinc Epicurus hortorum magister appellatur. Laertius refert Epicuri scholam fuisse in horto.

Propertius *lib.3.*

Illic vel studiis animum emendare Platonis
Incipiam, aut hortis, docte Epicure, tuis.

De quo meminit Blondus *lib.8 de Roma triumphante.* Sed & pensiles Babylonis hortos plerique laudant, & inter orbis spectacula admittunt, siue illos fecerit Rex Cyrus, siue Semiramis, vt refert Cœlius *lib.18.ca.38. in fin.* Lucanus hortos habuit cultissimos, in quibus sepultus est. Mecœnas quoq; hortos habuit Romæ pulcherrimos in Esquiliis, ad quos propter amœnitatem loci plerunq; diuertebat Octauius. Syria etiam fuit in hortis operosissima, auctore Plinio. Inde quoque est prouerbium Græcis: *Multa Syrorum olera.* In Italia & præcipue in Regno Neapolitano sunt horti excellentes. Etiam alias vidi Papienses multum insudare in colendis & elaborandis hortis, & ex eorum fructibus multas pecunias colligebant. Parisienses quoq; hortos habent fertilissimos, circa quorum cultum multum versantur: vnde ex illis non modicos reditus percipiunt. Fuit excellentissimus hortus Molinis tempore Annæ de Francia, filiæ Regis Ludouici XI. Francorum Regis, & Ducissæ Borbonij.

Hortus vero Balsami, etiam inter hortos excellentior. Erat enim in cacumine montis, vbi interfectus est Saul, & nullo alio loco balsamum nascebatur. Cæterum tempore magni Herodis, Cleopatra Regina Ægyptia, fauente Antonio marito, sed inuidente Herode, hortum Balsami transtulit in Babyloniam Ægypti, vbi pretiosissimarum arborum hortus deliciosus colitur à Christianis solis, rigatúrque aqua fontis, in quo fama est, Virginem gloriosam sæpe lauisse infantulum Iesum, cum degeret in terra Ægypti. Sunt tamen adhuc surculi quidam balsami in monte Engaddi, sed nullius cultus, nullius prouentus. Sic miro modo Deus se vlciscitur de peccatoribus, vt; quoniã Herodes olim horti Balsami possessor Iesum puerum persequebatur, Iesus fugiens in Ægyptum post se trahit Balsami hortum. Est autem hic hortus in Ægypto inter Heliopolim & Babylonem, habens in longitudine duos ictus arcus, in latitudine iactũ lapidis, terræ fere albæ: hæc dicit Barth. de Saligniaco *in itinerario terræ sanctæ, cap.7. decimi Tomi.* vbi refert, quod messis Balsami talis est: decerpitur folium ex stipite contra solẽ, móxque gutta lucida, & mire fragrans scaturit ex ruptura. Et hic Balsami pretiosissimus aliquot vitreis vasis colligitur, minime fluxurus, nisi ad ortum Solis fiat ruptura. Fonticulus autem, Iesu paruulus est, non sufficiẽs irrigationi totius horti: quare Saraceni alium foderunt iuxta illũ puteũ, ex quo quatuor boues aquam protrahunt per rotam, sperantes ex vicinitate fontis Iesu aquam fore salubrem, at lõge aliter res euenit, donec missis canalibus, aquam putei ducent in fontem Iesu, quo facto, largiter & salubriter ex aquis mixtis rigatur balsami hortus. Non est omittendũ (mirũ tamen dictu) quod à meridie Sabbathi vsque ad auroram diei Lunæ, boues nullo verbere impelli possunt, vt in protrahenda aqua laborent, quod est fidei nostræ testimonium celebre. Cæterũ, horti sine aqua non sunt commendabiles nec vtiles. Nam agri aquarum irrigatione aut pluuia carentes nullos fructus cultoribus præstant, text. est *in l. vsus aquæ.* Et ibi notat Luc. de Penn. *C. de fundis rei priuatæ, lib. 11.* Vnde hortus sine aqua, & quercus foliis defluens comparantur, *Esa.c.1. ad finem.* Ideo agri, qui possunt commode irrigari (vt in plerisque Italiæ locis) amplius taxari debent in subuentionibus & collectis, cum eis siccitas aëris in nullo officere possit: sed decurrentibus aquis irriguis fructus optimi ex eis percipiuntur. Ex agris nempe irriguis bis in anno fructus percipiuntur, vt ait Papinianus *in l. diuortio. §. quod anno ff. sol. matr.* Alias vero in arboribus & pratis detrimenta consequuntur, *l. is, cuius, in fin. ff. si seruit. vendic. & d. l. vsus aquæ,* & habetur *Iacob.5.* quod Elias orauit, vt non plueret super terrã, & non pluit annos tres, & menses sex: & rursum orauit, & cœlum dedit pluuiam, & terra dedit fructum suum. In hortũ ex more aquæ ducuntur irriguæ. *Deut. 11. de consec. dist.5. c. nunquam, l. decernimus. §. sciendum, ibi. vel hortus ad cuius vsum aqua publica fuerit deriuata.* Et ibi Luc. de Pen. *C. de aquæductu. lib.11.* Melior text. *in l 1. C. mancip. & colon. eod lib.* ibi, *tantum colonis impertiatur, quantum culturis eorum agrorum sufficere manifestum est, quos ipsi colunt.*

Septuagesimaseptima consideratio erit de laude & excellentia balneorum, tam naturalium, quam artificialium: cum vtplurimum, etiam in domibus sint loca, quæ dicũtur balnea, seu balnearia, vt innuit tex. *in l. prædiis. §. balnea. ff. de legat.3.* In quibus ad lauandum, aquæ calidæ & frigidæ sunt, & habent hypocaustum, hoc est, locum ad sudandum. Habent enim sub pauimento locum vacuũ, in quo succensus ignis calidos vapores emittit, excitátque sudorem. Habent etiam ab vno latere præfurnium, hoc est, paruam fornacem, in qua ignis inclusus, partim hypocaustũ calefacit, partim aquas temperat ad lauandum. Etenim supra eam tria ahena componuntur, vnũ caldarium, ex quo aqua calida hauritur, alterum tepidarium, ex quo tepida, tertium frigidarium, ex quo frigida. Quantumcunque aquæ calidæ ex caldario erit, tantum ex tepidario in caldariũ, & ex frigidario influit in tepidarium, & hoc vaporarium dicitur. Est & aliud hypocaustum temperatius, quod vnctuarium dicitur, in quo post sudorem, ad lotionem homines vngũtur. Et quædam ex institutione nostra vim habent, quædam vero sponte vim obtinent. Quæ vero ex institutione nostra vim habent, proprie apud nos thermæ dicuntur, & olim in vrbe Romana in his balneis Romani magnam delectationem habuerunt, & in excellentia illorum insudarunt, vt refert Blondus *lib.3. de Roma instaurata, in princ.* vbi ait, in vrbe 12. thermas compertas fuisse, Agrippinas, Neronianas, Titi Vespasiani, Domitianas, Antonianas, Alexandrinas, Gordianas, Seuerianas, Diocletianas, & Aurelianas, Constantinianas & Nouatianas; quarum loca & excellentias indicat, prius de earum institutione ratione explicata, vbi plura: quæ cum non sint magnæ vtilitatis, non aliter insisto. Et ex dictis illius ibi, & in fine lib. primi, constat, thermas Diocletianas & Gordianas fuisse excellentiores: & de Gordianis ait. Iulium Capitolinum pauca scripsisse, sed valde admiranda; nam cum dixisset, domos Gordianorum tunc extasse Prænestina via, ducentas columnas vno stylo habentes, addidit & thermas ibi fuisse, quales præter vrbem, tunc nusquam haberet orbis terrarum, & de thermis Diocletiani vide Blondum *in fin. lib.1. ante alleg.* Et de balneorum apud veteres luxurioso apparatu, scribit Cœl. *lib. antiq lect.16. cap.47.* vbi dicit, in balneis nõ statuas modo innumeras & colũnas, nihil sustinentes, visere erat, sed eo quoque peruentum

est delitiarum, vt nihil, nisi gemmas calcare vellent, sicut prosequitur Senec. *lib. 13. cap. 86.* & vide eundem Cœl. *eo. loco. c. 46. ad initium.*

In hac nostra ciuitate Heduana loca extant, dicta vulgo, *Le celier Iolıot*, vbi thermarum reliquiæ conspiciuntur, quæ magnitudine, & operis sumptuositate erant excellentes, prout ipsa ruina docet hodie, nec plures sunt in Gallia excellentes, cum pauci habeant priuatas, sed in ciuitatibus & oppidis sunt publicæ thermæ, in aliquibus locis sunt honestæ, in aliis vero exercentur lupanaria etiam publica, quæ an sint permissa, videatur text. *in l. ancillarum, in fin. de pet. hered.* vbi verba Vlpiani Iurisconf. sunt hæc: *Nā & in multorum honestorum virorum prædiis lupanaria exercētur.* Et ibi Alber. de Rosate. Vide tamen S. Thomam in 4. *sent. dist. 33. q. 1. art. 3. q. 1. & in septimo eius, super Dionysium, 4. lect. 9. col. 5. in princ.* vbi dicit quod lex puniens mulieres in lupanari sit abrogata. & dicit Præposit. *in c. priuilegia. § officium. 3. distin.* quod Ecclesia permittat tacite publicas meretrices propter maiora mala vitāda: quoniam maiora & grauiora mala sunt euitanda, 13. *distin. per tot.* maxime *c. 1. & 2.* Faciunt dicta Host. & Pan *in c. inter opera charitatis, in fi Extra de sponsal.*

De iure tamen diuino lupanaria prohibentur: cum prohibeatur simplex cōcubinatus seu fornicatio quia scribitur *Exod. 20. Non mœchaberis*, & *Deut. 23. Non erit meretrix de filiabus Israel.* Etiam Dominus exclamauit contra Ierusalem, eo, quod ædificauerit lupanar, & prostibulū fecerit in cunctis plateis, & ibi adiicitur; quod destruet Dominus lupanaria & prostibula: vt habetur *Ezech. 16.* Et ædificasti tibi lupanaria, & fecisti tibi prostibulum in cunctis plateis, & fornicata es cum filiis Ægypti vicinis tuis magnarum carnium: dicit tamen gl. fin. *in c. meretrices, 32. qu. 4.* quod *in Deut.* licitum fuerit habere concubinam, & dare ei pretium suæ impudicitiæ, vt habetur 2. *Reg. 2. 15. 16. 20. & 3. Reg. 11. & 1. Par. 2. & 2. Par. 10. & Esth. 2. & Cant. 6.* Facit text. *in l. concubinatu. ff. de concu.* etiam Deus non omnino abiecit meretrices, sed, vt scribit *Matth. 21.* dicit, *quia publicani & meretrices præcedent vos in regno Dei.*

Sed videtur, quod ista lupanaria etiam sustineri possint, inspecto iure naturali, quo iure omni animanti à natura est tributum, vt se, vitam, corpusque tueatur, declinetq; quæ ei nocitura sunt, quæq; ad viuendum necessaria inquirat, secūdum quod videtur, quod coitus quandoque sit necessarius hoc iure pro sustentatione vitæ, & pro vitandis malis, quę defectu coitus euenire possunt, & multa iuuamenta affert, vt per plures authoritates comprobant Antonius Gazius *in sua florida corona. c. 32.* & ex nostris Andreas Tiraquellus *in suis legib. connub l. 14. fol. 157. & 158.* Quæ, cum sint lasciua, non repeto, cum ibi legi possint. Et ideo Politicarij nostri cupientes generi humano prouidere, & plura naturæ incommoda auferre, iuuamentaque illi præstare, in pluribus hęc lupanaria permittunt, quæ & Ecclesia toleret ex causis ante deductis.

De balneis seu thermis, quæ sua sponte vim obtinent (vt ad propositū vnde digressi sumus redeamus) dicendum est: quia alia sunt nitrosa, alia salsosa, aluminosa, alia bituminosa, alia sulphurosa, alia ferrosa, alia calcosa, & quædam ex his composita: & horum quidem omnium potestas est arefaciendi, quædam non tantum arefaciunt, sed etiam obstruunt, vt aluminosa: & de vtilitate eorum, in fine huius considerationis dicetur. Et in his vt plurimum aquæ sunt calidæ? sed cur hoc? ita quod aliquæ intantum sunt calidæ, & ita feruent, vt non possint esse vsui, nisi aut in aperto euanuere, aut mixtura frigidę intepuere. Causæ sunt, teste Seneca *lib. 13. Epistol. 86. epistola*, ignibus, quos multis locis terra opertos tegit, aquam calescere, si subiecti sunt solo, per quod aquis transcursus est. Facere quippe dracones solemus, & milliaria, & complures formas, in quibus ære tenui fistulas struimus per decliue circundatas, vt sæpe eundem ignem ambiens aqua tantum fluat spacij, quantum efficiendo calori satis est. Frigida itaque intrat, exit calida, idem sub terra fieri existimat Empedocles, vt author est Cœlius *lib. antiquar. lect. 16. cap. 44.* vbi etiam ait, quod quidam arbitrentur, per loca sulphure plena, vel introeūtes aquas calorem, beneficio materiæ, per quam fluunt, trahere: & hic ante dictum est *in 18. considerat.* Quod ne quis accidere miretur, viuę calci, si aquam infuderis, nonne feruebit? Hæc porro efficit ratio, vt aquæ feruidæ magna ex parte salsæ proueniant; vt Aristoteles inquit, quia, scilicet, per terrā aluminosam percolantur: exustorum autem omniū cinis salsus est, sulphúrque redolet, quare feruida omnia, vrunt instar fulminis: & quidem plurima fulminis tactum extiterunt: vnde vt experientia docet, aqua Salinarum decocta reddit cinerem salsum, quo vtuntur Burgundi. Refert & idem Cœlius, quod Democritus calci assignauit calidorum fontium rationem, quod nequit fieri: quoniam lapides vnde fit calx, non habet excalefaciendi vim, nisi in fornace calcaria præusti fuerint. Et pro hac calentium aquarum ratione, ipse Cœlius adducit, quod se vidisse attestatur, & esse adnotatu dignū dicit, dū Patauij, vt capesseret ingenij cultū, vt ait, apud Aponū adnotauit, ab aquis calentibus lapides gigni, quod extra omnem admirationem ei fuit. Scaturiunt, vt inquit, ibi feruentissimæ aquæ in supercilio non multū eleuato, in subiecto molendinū est, quod versat balnei aqua, per conuallem decurrens. Volaticam, vt nūc passim dicitur, inquam, impetu deuoluitur aqua prædicta, vidit totam, veluti quodam artificio, lapidea circumtectam crusta, & cū oculis non satis crederet, duritiem materiæ expertus est, cultelli satis validi percussione, cuius mucronem insigniter retusum animaduertit: mox repetita vrbe, cum rem Scholasticis quibusdam exposuisset in foro, risu exceptus est ab omnibus fere, tanquam inusitata, absurda, ac scurrilia promeret, sed haud ita multo superstitio facto, illuc profecti secum in rem præsentem verissima censerūt, quæ prius inscite ludibrio habuerant, & omnia post (vt ait Cœlius) comprobata reperit, ex doctrina Plinij, & aliorum, vt ibi prosequitur. Et tandem reddit rationem, cur aquis calentibus potius, quam frigidis lapides concrescant & coagmententur.

Et de fonte qui est in Britannia, etiam de quodam paruo lacu, iuxta oppidum Gallicum; vulgo dictum *Loches*, mira feruntur, cum arbores aut ligna in eis immersa, per aliquot annos, in lapides conuertantur, vt ante *in hac par. in d. 18. consid. in fi.* scriptum est. Et cum ista sint extra materiam, non insisto. Et de Balneis & materia scripsit ample Cœlius *d. c. 44. cum 4. c. seq.* Et Volaterranus *in sua Philologia. ca. de partitione medicinæ lib. 24.* vbi etiam narrat quædam esse balnea frigida, quæ fiunt ex aqua frigida, & cuius iuuamenti & vtilitatis sint.

Balnei vsus, inquit Cœlius, duplex est. Nam modo discussis febribus, initium cibi plenioris, & firmioris valetudinis facit: modo febrem ipsam tollit: ferèque adhibetur, vbi summam cutem relaxari, euocarique corruptum humorem conuenit, & habitum corporis expedit mutari. Antiqui timidius eo vtebantur: Asclepiades

piades audacius: Balnea vero veterum frugi erant, teste Cœlio *loco ante dicto, cap.* 46. Et in vsu erant balneola perangusta, tenebricosa, vt inquit Seneca: Neque enim calida videbantur, nisi obscura. Eiusmodi fuisse legimus Scipionis Aphricani balneum apud Linternum; In eo ille horror Carthaginis, cui Roma debebat, quod semel tantum foret capta, abluebat corpus laboribus fessum rusticis, quoniam se exercebat opere, terrámque, vt mos fuit priscis, ipse subigebat. Hæc Cœlius. Et *cap.* 45. quærit; cur ante balnei ingressum calidum mingamus, & in exitu balnei frigidum? Item, cui non sitientes, lauacrum intrantes, sitiamus, & econtrà, si sitiamus, pacetur sitis.

De vtilitate vero & iuuamine balneorum me remitto ad Medicos, vt Antonium Gazium *in sua florida corona, cap.* 40. *&* 41. vbi etiam declarat, quæ conditiones debeant obseruari pro volentibus in aqua calida artificialiter balneari. Ad Volaterranum & alios per eum allegatos *in loco ante citato*. Sed, vt dicit Arnaldus de Villa noua *in suo commentario regim. sanitatis, c.* 5. Balneum ad multa confert. Columnæ enim pedum ad conseruationem sanitatis visus, & auditus sæpe lauari debent, atque fricari cum aqua moderatæ caliditatis, amplius capitis lotio non tardetur vltra duodecim dies, nec fiat in hebdomade plus quam semel, & nunquam stomacho repleto, sed ante prandium, aut cœnam, balnea tamen nocent oculis. Verum ita sunt vtilia & necessaria, quod etiam die Dominico, causa necessitatis, permittantur, *cap. peruenit de consecrat. distinct.* 3. Et etiam causa necessitatis religiosis permittuntur, *cap. omnis qui, 22. quæst.* 1. Imo, si quis prohibeatur balneari in balneo publico, potest agere actione iniuriarum, textus est *in l.* 2. 9. *si quis in mari. ff. ne quid in loco public. & l. iniuriarum.* 1. §. *fin. ad fin. ad initium ff. de iniur.*

Sed tandem addamus, quæ balnea sint excellentiora in Gallia: & licet sint plurima, pauca tamen referam. Primo, in nostro Balliuatu Heduensi, ad muros, seu in suburbiis vrbis Borbonij, Ancerici, quod, distat à loco natalitio meo, dicto Issiacum, octo milliaribus, sunt balnea antiquissima, & excellentissima, à Iulio Cæsare, vt fertur, constructa, in quibus sunt plures fontes calentes, & quod mirum est, non cum tetro odore sulphuris: & inter alios, fons est ita calidus & feruens, vt vix manus in eo contineri possit, & si viuus quis caderet & mergeretur in eo, per tempus, quo vix dici possit, *Aue Maria*, à morte cum difficultate liberaretur: & aqua illius viuntur pistores & incolæ, pro pane conficiendo, & pluribus aliis actibus & vsibus necessariis. Locus autem aptus ad balneum, in quo aquæ calentes cadunt, & recipiuntur, est prope fontes calidos, & circundatur muro ex magnis lapidibus quadratis composito, sub forma orbiculari, in quo vltra quinquies centū homines contineri possint. In Ducatu Borbonij oppidum est, dictum *Borbonij Lachembaut*, fere distans 30. milliaribus à prædicto Borbonio, vbi etiam sunt alia balnea, & aliæ aquæ calentes: sed loca balneorum non sunt ita excellentia, & sumptuosa, vt balnea Borbonij Ancerici. Sunt & alia balnea in eo Ducatu & patria Borbonij in oppido, vulgo dicto, *Vichy*, sed in operis & ædificij magnitudine & constructione non sunt ita excellentia vt prima. Inter balnea excellentia, semper laudata fuerunt Balnea Viterbij, de quorum laude scripsi ante *ista part. dicta consideratione*, & de pluribus aliis.

Septuagesimaoctaua consideratio de animalib. terrestribus sit: quia varia bestiarū genera sunt *Eccle.* 43. & sunt perfectiora auibus & piscibus, vt dicit, & declarat Sanctus Thom. 1. 1. *q.* 72. *prim.* & vt dicit idem Thom. 1. *r. qu.* 47. *sec. secunda*, quod animalia appetant excellentiam, & irascantur contra derogantiam eis. Nam Cœlius *lib.* 4 *lect. antiq c.* 25. dicit, Plerique enim in brutali vita extant sermonis vestigia: Neque item ratione carentia putaris: nam actiuæ rationis in bestiis semina multa, quod operum, & vitæ comprobat modus. Speculatio item quædam, & naturalium peritia nobis videtur cum illis quadantenus esse cōmunis. Nam & remedia norunt, cibos distinguūt, futura præsagiunt, inguentia vitant solertissime, etiamsi, natura duce, in hisce potius videantur niti. Vna vero est diuinitatis contemplatio, cultus vnus, qui extra hominem reiicit omnia: neque prona in pastum animantia Deum suspicantur, aut sciunt. Peculiaris homini est in naturæ Principem Deum, mentis excitatio: licet Plinius dicat, brutorum aliqua cœlestibus reuerentię cultum exhibere: & ex Platonicorum doctrina coargui possit, bestias aliud quiduis facere potius, cū cœlestia honorare videntur. Aut si honorant, nescire tamen quid agant, vel si sciant eas, item intelligentię ac immortalitatis videri participes. à quo dissentit Celsus, *vbi supra*. & vide Plutarchum *in quodam Dialogo*, vbi demonstrat, in brutis rationem esse. Et est quædam nobilitas in animalibus irrationabilibus, vt dicit Batt. *in l* 1 *in* 7. *col. C. de dignitatib. lib.* 12. Videbimus infra exempla suis locis, de quibus etiam per Bonum de Cur. *in suo tract. nobilitatis in* 2. *par.* Et dixi supra *in* 8. *par. in* 3 *consid.* vbi posui etiam de Leone, & eius nobilitate inter quadrupedia. Et de animalibus mira ponit Plinius *lib* 28. *naturalis historie c.* 1. Ex quibus possunt laudari in genere. Et reperiuntur animalia, quæ vtuntur ordine, vt inter terrestria Elephantes, inter aues, Ciconiæ, Grues, & Apes, vt de singulis infra dicam, quod plurimum seruit ad propositum de ordine seruando.

Sed vt ad differentias animalium descendamus, dicendum tres esse gradus animalium. Quædam enim sunt, quæ habent sensum tactus, sed neque auditum aut memoriam habent, vt sunt Conchylia, & multa animalia, arborum, & herbarum affixa radicibus: & iste primus est atque infimus gradus. Hæc animalia, quia memoriam non habent, imo nullam habent prudentiam, nec se de loco ad locum promouere possunt. Quędam vero sensum habēt tactus & memoriam, sed auditu priuantur, vt sunt formicæ, & huiusce generis animantia, quibus memoria est atque prouidentia, & motus localis. Congregant enim in cibum frumentorum grana, ne hyemis tempore fame pereant. Et hæc animalia sunt primis nobiliora, cū illa sint plantis propinquissima. Quædam præterea sunt, quæ habent sensum tactus, memoriam & auditū, vt perfecta quæque animalia, cuiusmodi est canis, elephas, leo, bos, capra. Et iste est tertius animalium gradus, qui ideo est duobus primis nobilior, quia à plantis est multo distantior. Quædam etiam sunt animalia, quę excedunt hominem in aliquo sensu, vt Aper auditu, Lynx visu, Vultur odoratu, Simia gustu, Aranea tactu, vnde super versus seq.

Nos Aper auditu, Lynx visu Simia gustu,
Vultur odoratu, præcellit Aranea tactu.

Aliter tamen dictum est per Plinium, *li* 10. *c.* 69. *&* 71. Sed quid respondeti possit præponentibus homini bruta. Vide Cœlium *lib. antiq lect.* 2. *cap.* 10. Denique alia sunt animalia numero quatuor, quæ victum

percipiunt tantum ex vno Elementorum, vt Talpa terra, Halec aqua, Chameleon aere, & Salamandra igni, vt probant versus sequentes:

Talpa terra cibus, Chameleon in aëre viuit,
Halec vnda fouet. flamma pascunt Salamandram.

Aduerte etiam, quod natura mares etiam inter bruta potiore decorauit honoris insigni, Draconem, & Gallum crista, cornibus Ceruum. vnde Mart.

Dente timetur aper, defendunt cornua ceruum,
Imbelles dama quid nisi præda sumus?

Iuba vero Leonem, &c. vt infra patebit.

Denique etiam maior animo, præter Pantheram, & Vrsam, quæ animosiores sunt maioribus, vt dicit Raphael Volater. *li.25. sua Sophologia, c.1.* & late *in præcedenti par. in 2. consid.* & non solum bruta fuerūt in vita honorata, sed etiam post mortem quædam sepulchris aut statuis honorata fuerunt, vt supra dixi, *in cōsideras. de Sepulchrorum excellentia.* Textor Niuernen. *in sua Officina, in cap. animalia diuersa.* laudat multa animalia, maxime quod quædam sint, quæ vltra alia homini seruiunt, vt est equus, asinus, capra, sus, bos, ouis, canis, mulus, & ibi ample de naturis eorum, quod non transporto, sed tantum excellentiora referre curabo. Inprimis, vt dicit, Canes inter animalia sunt fidelissimi, vt docet per exemplum, & canum quorundam celebrium refert nomina Text. *in sua Offic. c. canum quorundam nomina.* Et bos in re pecuniaria primam habet authoritatē, & mirabili, & singulari laude digni sunt Elephantes, tum propter eorum docilitatem intellectum, & memoriam, sitque inter animalia terrestria primum, & maximum, proximumq; humanis sensibus, etiam propter eorum obedientiam, amoris & gloriæ voluptatem, imo etiam probitatem, quæ rara est in homine, prudentiam & æquitatem, religionem quoq; siderum, Solisque ac Lunæ venerationem, vt ample declarat Plin. *li.1. nat. hist. à c.1. illius lib. vsque ad 12.*

Tamen inter alia animalia terrestria Leo obtinet generositatem, principatum, fortitudinem, & dominationem, ita quod & Princeps animalium terrestriū dicitur, & probatur sic ex authoritate Plinij *eodem libro 8. cap.16.* vbi ait, generositatem eius deprehendi, maxime in periculis, non in illo tantum modo, quod spernens tela, diu se terrore solo tuetur, aut velle cogi testatur. Cogiturque non tam periculo coactus, sed tanquam amentia iratus: illa nobilior animi significatio magna canum & venantiū vrgente vi contemptus resistit, ceditque in campis, vbi virgulta siluásque penetrauerit, acerrimo cursu fertur, velut turpitudinem latebris tegens, dum sequitur, insilit saltu, quo in fuga non vtitur, vulneratus obseruatione mira percussorem nouit, & in quantalibet multitudine apperit. Eum vero, qui tela quidem miserit, sed non vulnerauerit, correptū raptatumque sternit, nec vulnerat. Ex clementia etiam laudatur, cum prostratis parcit: & vbi sæuit, in viros prius quam in fœminas fremit: perimit infantes non nisi magna fame. Extant clementiæ Leonum complura exempla, vnū *supra ista part. in consideras. de excellentia amoris* relatum est. Duo alia recitat Plinius *dict. c.16.* & Perottus *in 6. Epigramm.* Martialis, vbi plura de nobilitate & generositate Leonis. Quod vero laudetur Leo ex Principatu, & dominatione, patet: quia Leo Græce interpretatur Latine Rex, cum Leo sit Rex, & Princeps omnium bestiarum: vt dixi supra, & ait Isidor. *lib. Etymol.* idem est animal audax, forte, largum, nobile, magnanimum: vt inquit Aristot. *de animalibus.* Et caput illius fortissimum est. Verum quid per eum significetur, cum ponitur in armis, ex præcedentibus coniectari potest, & ex his, quæ dicuntur, *ex Hieroglyphica Ori Apollinis Niliaci,* vbi dicit, per eum denotari fortitudinem, cum anteriores partes describūtur, figurantur, vt in pluribus, qui gestant in eorum armis capita Leonum. Nam habetur in Prouerbio: Leo fortissimus bestiarū, nullius pauescit occursum. *Prouerb.30.* Et cum sit hoc animal inter cætera fortissimum, omnibus occurrens, timorem incutiens, formidolosum significat quandoque animum, iram aut furorem: & aliqui eum ponunt sub folio Solis: demonstrantes ipsius ad Solem similitudinem. Vel secundum prædictum authorem, caput Leonis denotare potest vigilantiam, eo, quia Leo dormit oculis apertis, & de aliis naturis videatur Plinius *lib.8.* & Cœlius *lib.7. antiqu. lectio. cap.19.* Textor *in sua Officina* dicit, quod impetu, & calore Leones cætera præstent animalia, vti Sol sidera. Præterea oculis semper igneis, & patentibus cernuntur, vt Sol patenti igneóque oculo terram conspicit, & ibi plura de natura illius, & plurium aliorum animalium vltra 63. diuersarum specierum, quæ ibi refert. Ideo videas eum, & Plinius *in dicto libro 8. per totum.* Per Aristotelem, & Dioscoridem, & *in horto sanitatis.* Et si reperiantur figurata in armis aut vexillis, de quibus supra *libro 1. 58. consid. in 84. conclus.* debent interpretari arma secundum naturas illorum animalium, qualitates & nobilitates.

Quin etiam inter animalia eiusdem speciei potest esse nobilitas vel excellentia in vno plus quam in alio, vt de duobus canibus Laconis ex eodem ventre editis, quorum alter ad leporem, alter ad ollam impetum fecit, vt refert *Bonus de Curtili in princ. huius consider. allegato.*

SEptuagesimanona consideratio erit de animalibus insectis. Inter quæ, teste Aristot. *lib.9. de natura animalium,* genus apum & formicarum, officiosissimū, atque studiosissimum, & præ cæteris fere omnibus animalibus, est. Et, vt ait Plin. *lib.11. c.5.* Inter omnia insectorum animalia, principatus apibus debetur & iure præcipua admiratio. Solis ex eo genere, hominum causa genitis, mella contrahunt, succúmq; dulcissimū atq; subtilissimū ac saluberrimum, fauos confingunt, & ceras. Illæ ad vsus vitæ laborem tolerant, opera cōficiunt: Rempublicam habent, consilia priuatim, ac Duces gregatim; & quod maxime mirum sit, mores habent. Regibus apum forma semper egregia & duplo quam cæteris maior, pennæ breuiores, crura recta, ingressus celsior, in fronte macula quodam diademate candicans, multo etiam nitore à vulgo differunt, deinde subiungit Plinius *ibi in c.16.*

Non constat inter Authores, Rex ne solus nullum habeat aculeum, maiestate tantum armatus, an dederit cum quidem natura, sed vsum tātum ei negauerit: illud constat Imperatorem aculeo non vti. Mira plebis circa eū obedientia, cum procedit vna est, totum examen circa eum conglobatur, cingit, protegit, cerni non patitur, reliquo tempore cum populus in labore est, ipse opera intus circuit, similis exportanti solus immunis. Circa eum satellites quidam, lictorésq; assidua custodientes authoritate. Procedit foras nonnisi migraturo examine, id multo intelligitur ante aliquot dies, murmure intus strepente apparatus indicio diem tempestiuum eligentium. Si quis alam ei detruncet, non fugiet examen. Cum processere, se quæque proximam illi cupit esse, & in officio conspici gaudet, fessum humeris subleuant, validius fatigatū

ex

ex toto portant: si qua lassatus defecit, aut forte aberrauit, odore prosequûtur, vbicunque ille consedit, ibi cunctarum castra sunt. Semper Duce prehenso totum tenetur agmen, amisso dilabitur, migrantque ad alios, esse vtique sine Rege non possunt. Inuitæ autem interimunt eos cum plures fuere, potiusque nascentium domos diruunt, si prouentus desperatur, tunc & fucos abigunt. Certum est ab apibus fucos interfici. Quod si defecerit alicuius aluei cibus, impetum in proximas faciunt, rapinæ proposito. At illæ contra dirigunt aciem, & si custos adsit, alterutra pars quem suis fauere sentit, non appetit eum, & aliis quoque sæpe dimicant causis, easque acies contrarias duo imperatores instruunt; maxima rixa in conuehendis floribus exorta, & suos quibusque euocantibus. Quæ dimicatio iniectu pulueris aut fumo tota discutitur. Reconciliantur vero lacte vel aqua mulsa. Cum defunctas progerunt, funerantiumq; more comitantur exequias. Rege hac peste consumpto, mœret plebs ignauo dolore, non cibos conuehunt, non procedunt, tristi tantum murmure glomerantur circa corpus eius. Subtrahitur itaque, deducta multitudine, alias spectantes exanimem, luctum non minuunt, tunc quoque ni subueniatur fame moriuntur: Hilaritate igitur & nitore sanitas æstimatur Hæc Plinius *vbi supra*. Recitatus etiam à Iodoco Clictouæo, *c.1. de Regis officio*. vbi etiam refert, quod his similia dixit beatus pater Ambr. *in lib.5. hexameron*, ita de apibus & eorum Rege loquens: Ipsæ sibi Regem ordinant, ipsæ sibi populos creant, & licet sub Rege positæ, sunt tamen liberæ. Nam & prærogatiuam re[?]ent, & fide deuotionis affectum, quia & tanquam a se substitutum diligunt, & tanto honorant examine. Apibus autem Rex naturæ clarus formatur insignibus, vt magnitudine corporis præster & specie, tum (quod in Rege præcipuum est) morum mansuetudine. Nam etsi habet aculeũ, tamen eo non vtitur ad vindicandum. Sunt enim Regis naturæ non scriptæ literis, sed impressæ moribus, vt seueriores sint ad puniendum, qui maxima potestate potiuntur. Sed & apes illæ, quæ non obtemperauerint legibus Regis, pœnitenti se mulctant condemnatione, vt immoriantur aculei sui vulnere. Quod Persarũ populi hodie seruare dicuntur, vt pro commisso peccato, ipsi in se propriæ mortis exequantur sententiã, itaq; nulli, sicut Reges Persarũ, tam grauissimas in subditos habent leges. Non Indi, non populi Sarmatarũ tantam, quantam apes reuerentiam deuotionis obseruant, vt nullæ è domibus exire audeant, non in aliquos prodire pastus, nisi Rex fuerit egressus, & volatus sibi vendicauerit principatum. Deniq; Regem suũ summa protectione defendunt, & perire pro eo pulchrum putant. Incolumi Rege nesciunt mutare iudicium, mentem inflectere, amisso, fidem seruandi muneris derelinquunt, atque ipsæ, sua mella diripiunt, quod is, qui principatum habuit muneris, interemptus est: Hæc Ambrosius. Et quod apes Regẽ habeãt, confirmatur iure Canonico *per tex. in can apib Princeps vnus est.7.q.1.* Item Virgil. *lib. Georgic.4.* de apibus earúmque Rege fere eadem describit his versibus:

Ipse Regem paruósque Quirites
Sufficiunt, aulásque & cerea Regna refigunt.
Præterea Regem non sic Ægyptus & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Obseruant: Rege incolumi mens omnibus vna est:
Amisso, rupere fidem, constructáque mella
Diripuere ipsæ, & crates soluere fauorum.
Ille operum custos, illum admirantur, & omnes
Circumstant fremitu denso, stipántque frequentes.
Et sæpe attollunt humeris, & corpora bello
Obiectant, pulchrámque petunt per vulnera mortem.

Demum Maphæus Vegius, *in eleganti sua disputatione, inter terram, Solem, & aurum, super præstantia, & dignitate sua.* vbi terram inducit causam suam agentem, mores, naturam, & conditiones apium ex Plinio & cæteris authoribus collectas, venuste, grauiter & copiose describit. Mirum nempe est, naturam ipsam tam minuto animali, tanta prouidentiæ, & solertiæ argumenta indidisse, voluisseque homines illarum exemplo documenta accipere, quid Reges præstare debeant suis subditis, quæ item officia exhibeant subiecti suis Regibus. Quare vt ad formicam mittit sapiens pigrum hominem, vt ab ea sumat sedulitatis assiduique laboris exemplum, cum ait *Prouerb.6.* Vade ad formicam ô piger, & considera vias eius, & disce sapientiam, quæ cum non habeat Ducem, nec Præceptorem, nec Principem (saltem ignoratur) parat in æstate cibum sibi, & congregat in messe quod comedat. Non aliter tacito naturæ monitu inuitantur homines ad contemplandum apum conditionem, ad considerandam rationem vitæ, laboris, & conuictus earum, vt ea attentione discant à rationis immunibus ipsi ratione præditi, quonam pacto vita in societate degenda sit: quomodo Reges (*vt dixi*) populum moderentur: qua item ratione populus in Regem officiosus sit & moriger. Ideo non immerito apes formicis hic coniunguntur, ad efforma[n]dos hominum mores docendamque prudentiam nequaquam illis dispares: hæc Clictouæus.

Octuagesima consideratio, quæ auium sit excellentior, inquirit. Et hic et Plinius *lib.10 histor. natural. cap. 2.* plurimum laudauerit Phœnicem, & eam dicit notabilem, & nascitur in Arabia, Aquilæ magnitudine, auri fulgore circa colla, cætera purpureus, ceruleam roseis caudam pennis distinguentibus cristis faciem, capútque plumeo apice honestante. Ferunt (vt ait) vnicum in toto orbe, & raro videtur. Verum nemo extitit, qui viderit vescentem, annis vero sexcentis & sexaginta viuere dicitur. Et de Phœnice Barbatia scripsit *in cap. quoniam Abbas. nu. 9. extra de offic. delegat.* vbi refert, quod Ambrosius *in lib. hexameron. 5.* dixit, quod Phœnix auis in locis Arabiæ degere perhibetur, & vltra 500. annos dicitur viuere: quæ cum finem vitæ suæ adesse perpenderit, thecam, seu repositorium facit de thure, & myrrha, & cæteris odoribus: in quo de impleto vitæ suæ tempore, intrat, & moritur; de cuius carnis humore vermis exurgit, paulatimque adolescit, & processu statuti temporis induit alas, atque in superioris auis speciem & formam reparatur. Et ex hoc inuehitur contra non credentes resurrectionem. Fertur de beata Cęcilia, quod ad exemplum Phœnicis conuerterit beatũ Maximianũ, & eo postmodum decollato pro fide, in eius tumulo fecit sculpi Phœnicem. Isidorus vero *lib.12. Etymol.* ait de Phœnice, quod sit auis Arabiæ: & dicitur Phœnix, quia phœnicenm habet colorem, seu rubeum, vel quia in toto orbe singularis & vnica est: de more refert, vt proxime dictum est: de morte vero ait, quod collectis aromatum virgulis, rogum sibi instruat, & conuersa ad Solis radios alarum plausu, voluntarium sibi faciat incendium, sicque de cineribus suis iterum resurgat. Et legitur in Chronica Imperatorum *in 2. col.* quod sub Claudio, tempore beati Petri, apparuerit in Ægypto, & quod sit grandis vt Aquila, circa collum fulgore aureo, postera parte purpurea,

præter caudam, cuius color rubeus, roseus, & cæruleus, vt supra *in principio* dixi. Et hæc etiam est mens omnium aliorum Authorum. Aliqui tamen quicquid est de Phœnice dicitur, fabulosum esse dicunt, fundantes se super dictis Plinij *in c.2. supra alleg. in fin.*

Attamen Aquila inter omnes aues notas excellentior iudicanda est secundum Plinium *in dict. lib.* 10. *c.* 3. vbi inquit: *Ex iis, supple, auibus, quas nouimus, Aquilæ maximus honos, maxima & vis.* & ibi sex earum esse genera asserit, quæ eleganter & clare declarat: & hæc sola auis fulmine non tangitur, ideo Ioui dicatur. Quomodo autem Aquila primo fuerit dicata Romanis Legionibus, & eam in acie portarint: & etiam quomodo data sit pro armis Iulij Cæsaris (à quo tempore semper vsi sunt Imperatores) dixi *in* 1. *parte, in* 38. *consider.* 16. *conclus. versic. sic erit dicendum. & in fine.* Sed quid significet, & quid per eam denotetur in pictura *in Hieroglyphica Ori Apollinis Niliaci* sic dicitur, quod Ægyptij sapientes cum volebant Deum significare, aut altitudinem, aut depressionem, aut excellentiam, aut sanguinem, aut victoriam, Aquilam depingebant. Deum quidem (quod est primum) denotat, eo quod sit auis hæc fœcūda & longæua: & ad hoc quod videtur simulachrum esse Solis, cum præter cæterarum auium naturam, intentas acies & firmos oculos teneat in radios solares. Vnde & Medici in oculorum medelam herba ab Aquila dicta vtuntur, & Solem tanquam dominum visus aliquando Aquilæ forma depingunt: vnde etiam Aquila ab acumine oculorum dicta est, *vt dixit Isidor. Etymol. lib.* 12. *cap.* 7. *circa principium.* Altitudinem vero denotat, quoniam cætera quidem volatilia, cum velint in altum ascendere oblique feruntur, cum non possint in directum volare, sola autem Aquila in altum recta fertur. Depressionem quidem, quoniam eodem modo cæteræ aues oblique ad terram feruntur. Aquila sola recta descendit, & librat ex alto sese. Excellentiam, quoniam Aquila cæteris volatilibus præstare videtur, cum auis Regina & nobilissima dicatur: vt habetur *in libro, qui hortus Solis intitulatur, in tractat. de auibus. cap.* 1. Vbi multa singularia & notanda de Aquila videri possunt. Sanguinem, quoniam, vt dicūt naturalistæ. Aquila nō aquam, sed sanguinem bibit. Ideo suos pullos lambere sanguinem docet. Victoriam etiam designat, quia reliquas aues omnes superare videtur: si cui enim congressa vinci se sentiat, resupinat sese, ac dirigit omnes alas, ac dorsum ad terram vertit, atq; hoc modo pugnat. Auis autem inimica, cum hoc facere nequeat, facile in fugam vertitur: verū etiam contra Draconem, vel hominem, vel aliud animal, si suos pullos turbare vel rapere voluerit, mira animositate pugnat, séque mortis periculo pro eis exponit. Et pro anima ponitur Aquila ex nominis interpretatione: vocatur enim apud Ægyptios anima *Baieth* Hoc autem nomen diuisum animam significat & cor: est enim *Bai* anima, *eth* vero cor. Cor vero apud Ægyptios est ambitus animæ, vnde nomen ipsum sonat, quasi cordatam animam. Qua ex re Aquila eiusdem naturæ cum anima, vt plurimum aquam non bibit, vt dictum est, sed sanguinem, quo & anima nutritur, cum ex venatione & præda viuat. Item Ægyptij Martem, & Venerem scribentes, duas Aquilas pingunt; Marem quem Marti comparant; & fœminam quam Veneri: & hoc ideo, quia reliqua animalia non semper mari ad omnem mixtionem parere volunt; Aquila vero semper. Ter decies enim in die compressa, postquam surrexerit, si mas vocet, denuo accurrit; quapropter cum maxime sit in Venerem prona, Ægyptij eam Venerem vocant. Et propter hoc etiam, Aquilam Soli dicarunt, quia Solem imitata, terdenum numerum coeundo complet. Denique Aquila eleuata in ortum tendens ventos significat; Aliter in aere Aquila alas extendens, ventos notat. Item hominem tutè vrbem habitantem significare volentes, Aquilam lapidem portantem pingunt: illa enim lapidem vnguibus eleuatum, portat in suum nidum, vt illo depressus nidus, firmiter maneat, vel defert in nidum lapidem preciosum, nomine Etichen: & hunc contra calorem nimium, quem Aquila naturaliter, vt dictum est, in nido habet, ne pereant oua decocta nimio calore. Item Regem solitarium, & qui lapsis nulla errata condonet, cum volunt significare, Aquilam pingunt. Hæc enim in locis solitariis propter insidias deprædandi, & altissimis arboribus nidificat, & altius quam cætera volatilia volat. Item senem inedia necatum significare volentes, Aquilam pingunt cum curuato rostro. Illi enim senescenti incuruatur rostrum, & ea de causa tantum inedia & fame absumitur, testis Plinius, *vbi supra.* Item hominem alienantem proprios liberos, & paupertatem dum volunt significare, Aquilam prægnantem pingunt. Illa enim parit tria oua, ex quibus eligit vnum, duo reliqua eiicit, vel frangit, alij dicunt de pullis. Hoc autem facit, quia tunc temporis vngues eius inuertuntur seu incuruantur, vt prædam tenere non valeat, & hac de causa non potest tres eodem tempore pullos alere, & hoc teste Plin. *dict. lib.* 10. *cap.* 3. Natura prospiciens fecit, ne omnium ferarum fœtus alerentur.

Aquila etiam apud Theologos varia denotare reperitur: quandoque enim terrenam potestatem significat. *Ezech.* 18. Aquila grandis magnarum alarum, id est. Rex Babylonis, quia (sicut solent Reges Romanorum saltem) habuit Aquilam in vexillo suo, ex quo coniecturare forte licet, quod dum viguit Monarchia apud Assyrios, & alios Reges Asiæ, Aquilam pro insigni habuerunt, & sic dum rediit Monarchia ad Iulium Cæsarem, etiam pro armis Aquilam sibi assumpsit. Significat etiam Aquila subtilem Sanctorum intelligentiam. *Ezech.* 1. vbi Ioan. Euangelista per Aquilam desuper eminentem significatur à similitudine volatus illius auis, *vt dixi supra in* 3. *part. in* 35. *consid.* Tum significat iustorum animas, secundum Ambrosium super Lucam, quia sicut Aquila post longam vitam, scilicet, centum annorum, senio grauata, *vt dicit* August. *super Psalm.* 102. se renouat, rostrum vetus nimis excrescens ad petram collidendo & plumas veteres deponendo. Nec vnquam fulmen (vt prædictum est) percutit Aquilam. Sic Sancti renouant vitam per pœnitentiam, & tandem in resurrectione renouabuntur, nec timent fulmen sententiæ finalis damnationis. *Psal.* 102. Renouabitur vt Aquilæ iuuentus tua. Et sic Aquila est de his, quæ fulmine non tanguntur, aut si tanguntur non ex eo moriuntur, nec extinguuntur in totum, quemadmodum omnia alia animalia fulgure tacta pereunt, vt dixi *supra in* 2 *parte, in* 2. *consider. in fin.* Vbi etiam idem dixi in vitulo marino, & lauro, super cuius ramis non cadit fulmen.

Tum etiam denotat Aquila Christum, propter nobilitatis Regiæ dignitatē, quam Aquila habet super aues, vnde *Prouerb.* 3. dicitur, quod viā Aquilæ in cœlo difficile est scire. & ibi Lyra, & expositores dicunt, quod hæc intelligantur de via quam tenuit Christus in ascensionem. Item *Deuter.* 32. dicitur de eo: *Sicut Aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super*

& super eos volitans expandit alas suas, & assumpsit eum atque portauit in humeris suis, dominus solus Dux eius fuit, & non erat cum eo Deus alienus. Et vt refert Plin. *d. lib.* 10. *cap.* 5. est prælecebris apud Seston vrbem Aquilæ gloria. Educatam à virgine retulisse gratiam, aues primo, mox deinde venatus asportantem, & administrantem, defuncta postremo, in rogum accensum eius sese imposuisse, & simul conflagrasse.

Regulus siue Regaliosus seu Trochilus, aut Parta, parua admodum auis, Rex, & præses auium dicitur. Nam cum semel aues omnes inter se conuenissent (sicut fabula refert) vt illa pro Rege haberetur, quæ sublimi volatu omnes alias vinceret. Cumque parra, sub Aquilæ asella latitante, Aquila omnes aues cæteras transcenderet, exiliens Parra insedit Aquilæ capiti, & inde se esse victricem asseruit: vnde & Rex auium effectus est siue Regulus: quia omnes aues superauit, cum superauerit Aquilam, quę alias omnes superauerat volatu. Verum si creditur Plin. *lib.* 10. *ca.* 74. dissident inter se, & bella mouent Aquila, & Trochilus, quoniam Rex appellatur auium.

Vnum non omittam referre, quod 14. reperiuntur aues, quarum carnes sunt meliores, & eligibiliores, inter animalia volatilia, pro nutrimento humanæ naturæ, quæ enumerantur *in lib. de regimine sanitatis Salerni* his versibus:

Sunt bona: gallina, capo, turtur, sturta, columba,
Quiscula, vel merula, phasianus, ethygoneta,
Perdix, frigellus, orex, tremulus, amarellus.

Et ibi Commentator satis declarat bonitatem illarum ex doctrinis medicorum, cum carnes prædictarum auium sint laudabilis nutrimenti, & facilis digestionis. Dicit tamen, quod circa electionem carnis volatilium, secundum diuersas laudabiliores nutrimenti proprietates, ad eius, quod nutritur, sanitatis, vel roboris intentionem, carnes varie laudantur. vnde Gale. 3. *alim. c* 17. *&* 18. *& c.* 2. *de ingenio.* respiciens facilem alternationem, seu vicissitudinem, & subtilitatem, præfert, easdem omnibus aliis volatilium carnibus, & eius caro, secundum Auic. 2. *canonis. c. de cubigine.* est de subtilioribus carnibus impinguans: quia multum nutrit cor, abstergens hydropisim, & stomacho conferens, Rasis vero tertio Almansoris, cum Isaac respiciens subtilitatem starnæ, ac leuitatem ipsam cæteris prætulit. Isaac etiam secundum diuersas intentiones carnes volatilium laudauit diuersas. Auicen. vero 2. *canonis, c. de carne,* laudat carnes turturum præ cæteris, dicens, volucris quidem caro melior non est quam turturis, & gallinarum, & subtilior earum, &c. vel quia respexit ad proprietatem, qua roborant, & confortant intellectum, vel quia in terris eius est ipsarum tanta bonitas, quæ non est in aliis locis & Regionibus.

Aues comestibiles, & quæ nutriuntur in auiariis, quæ dicuntur orinthones, ponit Blondus *in libr.* 8. *de Roma triumphante.* vbi dixit, quod coturnix, seu quiscula, hoc est, qualea, seu ortix, Græce, fuerit alias damnata eo, quod gratissimus eius cibus, sit venenum, scilicet veratri semen, & quod patiatur morbum comitialem, quem solæ animalium sentiunt, præter hominem, secundum Plinium *lib. decimo naturalis historia. ca.* 23. *in fin.* vel secundum Isaac, quia ex comestione carnis earum timetur Spasmus, hoc est, subita contractio membrorum, aut neruorum cum dolore, quam passionem cordis dicunt, & tetanus morbus (hoc est, cum musculi, qui secundum spinam dorsi sunt, ita rigent, vt quis inflectere se non possit.) Et ita etiam voluit Auicenn. 2. *canonis cap. decis,* subiungens rationem, scilicet, quia in substantia carnium earum est virtus faciendi huiusmodi accidentis narrata, & sic non proueniunt illa accidentia ex eo solum, quia coturnices comedunt helleborum. Sciendum est insuper, quod carnes volatilium plus conueniant, quam carnes quadrupedum, de quibus *infra. in* 85. *consid.* dicemus. Maxime his, qui relicto exercitio corporali, vacant consiliis, studiis, & contemplationibus, quia digeruntur facilius aliis, iuxta illud Gal. 3. *alimentorum.* Digestibilior est hæc caro volatilium animalium, & maxime perdicum, & generat sanguinem clarum, mundum, spirituosum, mentis exercitiis, & eleuationi intellectus aptum. Et ex supradictis carnem perdicum excellentiorem esse aliis liquido constare potest.

Auerte etiam, quod inter aues etiam eiusdem generis est dabilis nobilitas, aut ignobilitas, puta in Falconibus est dabilis gentilis, & peregrinus, vt inquit, Bartol. *in tractat. de Falcone,* & refert Iacobinus de S. Georgio *in sua inuestitura. in verbo. & cum venationibus.* Bart. *in leg.* 1. *colum.* 7. *de dignitatibus lib* 12. & dixi supra, *in* 8 *part. in* 3. *consideratione,* quæ faciunt ad hæc.

Licet hic pauca de ingeniis auium, & de his, quæ loquuntur, & de intelligentia earum inserere Plin. enim *li. natur. histor* 10. *c.* 41. ait, quod villaribus gallinis insit religio, inhorrescunt edito ouo, excutiuntque sese: circumactæ purificant aut festuca aliqua sese, & oua lustrant, id est, durificant, vel circundant, & *in cap. sequen.* ait quod Carduelcs auium minimæ: quę Carduorum semine pascuntur, imperata faciunt, nec voce tantum, sed pedibus, & ore pro manibus. In hac etiam natura miraculum apparet, quę talem astutiam ei dedit, quam nec boui nec asino, aut aliis magnis animalibus impertiri voluit: vt videlicet in cauea, & ergastulo clausa suppositam aquam ab imo per filum vasculo suspenso ad se cum rostro trahat, pedeque filo interdum supposito, cum attigerit vasculum, sitim potu sedet. Item botaurus boum mugitus imitatur in Arelatensi agro, & fallit inter herbas maxime, vnde nomen assumpsit. Rostrum enim in terra paludinosa defixit, & ad modum tauri clamores edit, licet parua sit. Item est, quæ equorum hinnitus imitetur Anthus nomine, vt in impressione Plinij secundum alios Acanthis dicitur, & male, herbæ pabulo (quo reficitur) aduentu eorum pulsa, & ob hoc odiosos habet equos, quos vbi pascendi sibi superuenire viderit, & herbas diripere, fugit, & ad hunc modum se vindicat, vlciscitur, & eorum hinnitus propriis vocibus imitatur ac deridet, & secundum Isidor. *libr. Etym.* 12. *cap.* 7. *in fin.* Acanthis, & Carduelis idem sunt. Item Psittacus, vulgo Papagallus dictus, in India, humanam vocem super omnia reddit, & quidem sermocinans, vsque adeo articulata verba exprimit, ita vt si eam non videris, hominem locutum putes: & hoc quia grandi lingua, & cæteris auibus latiore. Ex natura salutat dicens Aue, vel Chære: cætera nomina institutione discit, & quæ accipit verba pronunciat. Vnde est illud Mart.

Psittacus à vobis aliorum nomina disco,
Hoc didici per me dicere, Cæsar aue.

Et hæc cum loqui discit, ferreo verberatur radio. aliter enim non sentit ictus. Vnde refert Cælius *li. antiq. lect.* 2. *ca.* 32. *in fin.* vnum quod dicit esse præclarum rarissimum, & miraculum insigne, visum suis temporibus, scil. quod Psittacus fuit Ascanij Cardinalis Romæ aureis centum comparatus nummis, qui articu-

latissime continuatis perpetuo verbis Christianæ veritatis Symbolum integre pronunciabat, perinde ac si vir peritus enunciaret. Et Statius 7. *Sil.* in laudem Psittaci ait:

Psittace dux volucrum, domini facunda voluptas,
Humanæ solers imitator Psittace linguæ.

Item Picæ, quæ est auis satis nota, expressior est loquacitas quam Psittaco, sed minor nobilitas: quia non ex longinquo venit. Satis tamen illi decoris est in specie sermonis humani, adamat verba quæ loquitur; nec discit tantum, sed diligit, vita difficultate verbi, emoritur: & nisi subinde eadem audiat, memoria fallitur, & mirum in modum exhilaratur, si interim audierit id verbum, & facilius addiscit quæ glande vescitur; & inter eas, quibus quini sunt digiti in pedibus nullæ tamen duobus primis vitæ annis, & latior iis est lingua, quæ sermonem imitatur humanum. vnde picæ dicuntur, quasi Poeticæ, quod verba in discrimine vocis exprimant, vt homo, & si linguas in sermone nequeunt explicare, sonum tamen humanæ vocis imitantur, de qua congrue Mart. ait:

Pica loquax certa dominum te voce saluto,
Si me non videas, esse negabis auem.
Et idem *lib.* 7.
Pica salutatrix si tibi Lause placet.

Item Agrippina coniux Claudij Cæsaris turdum habuit (quod nunquam ante visum fuerat) imitantem sermones hominum, & hoc ætate Plinij. Et quomodo sint nutriendi, vide *in horto sanitatis, in tractat. de auibus, cap.* 112. Habebant & Cæsaris iuuenes (vt ait Plinius) sturnum, vulgo sturnellum, & est auis maculosa, magnitudine merulæ, item luscinias, siue philomelas, vel acedulas, Græco atque Latino sermone dociles, præterea meditantes in diem, & assidue noua loquentes, longiore etiam verborum contextu & ordine Et docens à dominis secreto, & vbi nulla alia vox misceatur, assidente, qui crebro dicat ea, quæ condita velit addisci, & maxime hæc fieri vidi tempore nocturno à mulieribus, cum habeant vocem magis gracilem, quam viri.

Item legimus apud Plinium *eodem lib.* 10. *cap.* 43. fuisse coruum, qui populum Romanum transeuntem nominatim salutaret forum versus, maxime Tyberiũ, Germanicum, deinde & Drusum Cæsares. Nec occisor illius euasit pœnas: nam primo pulsus ex ea regione, mox & interemptus fuit, funusque innumeris alitum celebratum exequiis. Hæc & alia multa Plinius, qui ingenium extollit, in descriptione intelligentiæ huiusmodi corui. Et ibi etiam refert, quod suo tempore fuerit eques Romanus, qui habebat cornicem è Bætica, plura verba contexta exprimentem, & alia atque alia crebro addiscentem. Etiam refert, quod quidam vsi sint opera corniculorum in venando. Refert & Cælius *lib. antiquarum lect.* 9. *c.* 36. cornicem albam visam Item coruos albos, perdicem albam, vidi in Sabaudia, passeres, & vrsam. Et idem *lib.* 13. *cap.* 58. refert cornicis admirabile obsequium in Ægypto, quæ tabellarij cursorisq; vice fungeretur. Inde moriens honestata est sepulchro: & quod idem refert Plin. de tinnunculo, *lib. & cap. prealleg.* & Cecina Volaterranus comprehensas hirundines nũcias belli mittebat amicis, in nidum pristinum redire solitas. Laudantur & Diomedeæ aues, quæ iudicant inter suos & aduenas, vt per Isid. *vbi supra.* & Plin. *in d. lib.* 10. *c.* 44.

Mira etiam de auibus aliis refert Baptista Fulgosius *in suis collectan. de dictis factisque memorabilibus lib.* 1. *tit. de miraculis. cap. de auibus animalibusque aliis admirandis*, vbi de Farfallis auibus, quæ à Græcis Pyrausta nominantur, quæ in Cypro, in metallorum fornacibus inueniuntur, per medias flammas illæsæ volant, & si forte longe ab ignibus auferantur, paruo temporis momento intereunt res profecto mira, huiusmodi aues, in violento, quod alia viuentia omnia perimit, elemento viuere.

Refert etiam Fulgosius ibi, quod in Insulis Niuerna (quam Irlandum nominat) & Orchade quibusdam in locis, quæ mari abluuntur, arbores salicibus persimiles nascantur, in quibus ortæ paruæ quædam pilæ, paulatim crescendo aues, anatum formam habentes, effigiantur, rostro ab arboribus pendentes, & cum ad maturitatis tempus peruenere, suo ipsarum nixu arboribus excussæ, in mare dilabuntur, atque euolant. Britanni vulgo bernetras appellant, & quia ex auium genere non oriuntur, his quadragesimali ieiunio sale conditis homines vescuntur, & ab his, qui viderunt, certiores (ego ipse etiam, vt Baptista) facti sumus. Licet Alber. Magnus aliter scripserit. Sed res tam multorum virorum grauium testimonio, qui hoc vi lerunt probata est, vt minime dubia existimari debeat, & de hoc dixi supra *ista part. in consid. de insulis. vers. Scotia etiam.* Liceat videatur difficile creditu, tamen maius mihi videtur id, quod cantat Ecclesia: *Nouum genus potentia, qui ex aquis ortum genus, partim remittis gurgiti, partim leuas in aera.*

Aliud quoque fere incredibile de anatum natura refert ibi Fulgosius, cum ait, quod in ea parte Galliæ, quæ Britannia dicitur, prope vrbem Redonensem, oppidum sit Montisfortis nomine, vbi Maio mense, cum S. Nicolai solemnia celebrantur, à paruo lacu, haud longe ab oppido, ea hora, qua vel missa, vel vespertino orationes cantantur, anas templum init cum tredecim pullis, quæ postea quam aram circumdedit, ad eundem locum regreditur, vno pullorum, quos secum veniens duxit, semper deficiente, neq; vero, quo is se recipiat intelligitur. quod si quis, vt rei experimentum faciat, aut, quia rei nullam fidem habet, eam comprehendere, aut occidere tentauerit, confestim rabie corripitur, ac moritur, aut in grauem morbum subito incidit. Subdit & aliud mirandum, & de eo prudens, vt volet, iudicabit, scilicet, quod à Garuasio Tibellesio, Arelatensis Regni Marescallo, ad Ottonem quartum scriptum sit: in lacu enim eius regionis nouit quosdam piscationi operam dantes, hyeme multas ciconias, veluti mortuas, rete in siccum traxisse, quæ tanquam simul iunctæ, mutuo rostra ano infixa habebant, & calefactæ, viuæ fuerunt inuentæ. In Lotharingia iuxta Metensem vrbem, vt etiam recitat, in quodam alio lacu, salutis anno 467. supra mille, permultæ aliæ ciconiæ similiter inuentę fuerunt, quæ in thermis calefactæ, reuixerunt. Hæc autem res effecit, vt quidam sub aquis abdere se ciconias putarent, ea ratione moti, quod vsque in præsentem diem, nec scriptum sit, nec satis intellectum, quo se ibides, desinente æstate, recipiant, testis est Plinius *li.* 10. *c.* 23. cum tam multi apud Græcos Latinosque fuerint, qui diligenter animalium naturas inuestigare anxie curauerint.

Et de his auibus, & multis aliis, habentibus ex sua natura quasdam excellentias, vide Plinium *lib. naturalis historiæ* 10. *per totum.* Aristotelem, Albertum Magnum, Dioscoridem *in libro, qui hortus sanitatis* dicitur, *in tractatu de auib.* Isidor. *lib. Etym.* 12. *cap.* 7. Textorem *in sua officina. in cap. auium nomina.* vbi 144. nomina auium & vltra recitat: & aliquid de naturis earum, & etiam de auibus Deorum. Et cum reperiuntur

riuntur in armis depicta, aut vexillis, debent interpretari huiusmodi arma secundum naturas, complexiones, proprietates, & nobilitates illarum auium, vt suprà dixi *in 1. parte*, vbi de armis scripsi centum conclusiones: ideo aliter non insisto; quia etiam talia vno volumine comprehendi non possent: quia, licet vnum nomen auium sit, genus tamen est diuersum: & sicut specie sibi differunt, ita & naturæ diuersitate, cum aliæ simplices, aliæ astutæ, aliæ solitariæ, aliæ incolæ, aliæ aduenticiæ, aliæ canoræ, & vocales, aliæ dociles, aliæ indociles, aliæ perennes, aliæ semestres, aliæ trimestres: sed & alia sicut genere, ita & moribus innumerabilia. Nam volucrum quot genera sunt, inuenire quemquam non posse, ait Isidorus *vbi supra in princ. illius cap. 7.*

OCtuagesimaprima consideratio; Cum in præcedenti consideratione aliquid in laudem quorundam volatilium relatum sit, quæ in genere animalium videntur esse perfectiora natatilibus, ideo hic pauca de animalibus aquaticis, hoc est, piscibus, dicendum est: nam sicut aer ornatus est suis animalibus, scilicet volatilibus, quæ possunt ex eo respirare propter crassitudinem humoris, & quorum corpora sustinere potest, sic & aqua suis, id est, natalibus, quæ quidem pinnulis suis adornantur, & inituntur aquæ natando sicut aues pennis suis volando. Reptilia etiam dicuntur; quia omne quod natat reptandi habet vel speciem vel naturam. Vnde & *Psalm. 103.* Dauid ait: *Hoc mare magnum & spatiosum manibus, illic reptilia, quorum non est numerus.* Et, vt ait Isidorus *libro Etymolo. 12. cap. 6.* Pecoribus & bestiis, & volatilibus ante, homines nomina imposuerunt, quam piscibus; quia prius visa sunt & cognita. Piscium vero postea paulatim cognitis generibus, nomina instituta sunt. Aut ex similitudine terrestrium, aut ex specie propria, siue moribus, seu colore, vel figura aut sexu, vt ibi per exempla declarat Isidorus: & vt Plinius inquit *lib. naturalis historiæ 9. cap. 2.* complura sunt in aquis animalia, maiora etiam terrestribus, quod ibi comprobat, & concludit, vt vera fiat vulgi opinio. Quicquid nascatur in parte naturæ vlla, & in mari esse, præterquam multa, quæ nusquam alibi. Sciendum est, quod multi vtantur in armis piscibus, vt est primogenitus Franciæ, qui apud nos dicitur Delphinus: & vtitur in suis armis Delphino azureo seu cæruleo, in campo aureo, ex quo videretur dicendum, quod ille piscis apud nos sit excellentior cæteris piscibus. De cuius excellentia ad Plinium recurre *in lib. naturalis historiæ 9. cap. 8.* vbi ample commendat Delphinum in celeritate natandi super omnes pisces, & volucres, in pietate erga partum, cum gestant fœtus in infantia infirmos, quinetiam parentes fœtus adultos diu comitantur, & paruos semper aliquis grandior comitatur, vt custos, conspectique sunt defunctum portantes ne lacerentur à belluis. Si quis eorum captus fuerit, cæteri adnatant supplicantium specie captum reposcentes: & maxime laudatur propter amorem, quem habet erga hominem, vt per plura, & vltra quinq; exempla comprobat Plinius *dict. cap. 8.* de quibus aliqua refert Gell. *lib. noct. Attic. 7. cap. 8 & in lib. qui hortus sanitatis dicitur, in tractat. de piscibus, cap. 27.* Delphinus dicitur frater hominis, quia moribus humanis quodammodo assimilatur. Et solus (vt ait Aristoteles) inter pisces felle caret. Hi etiam Simones dicuntur, ad quod nomen vocati, accurrere feruntur, vel gaudent hoc nomine vocari, quia rostrum simum habent. Et musicâ arte mulcentur: vnde Arionem citharistam in mari nautis interficere parantibus, obtinuit ab illis, vt prius cithara caneret, ad cuius cantum Delphinorum gregibus congregatis, cum in mari se proiecisset, ab vno exceptus est, & ad littus proiectus, vt ample *supra ista part. in 51. consid.* dictum est.

Est etiam leo marinus, qui secundum Isidorum *lib. Etymolog. 12. tit. de piscibus circa initium*, dicitur à similitudine terrestris. Et secundum Ambrosium, licet leo terrestris sit terribilis, tamen leo marinus est dulcis; eandem habens dispositionem, & virtutem, sicut in terra, ex quo videretur, dicendum, illum inter pisces esse excellentiorem. Sed quicquid sit; Cete seu Balena, est maior, & grandior piscis, qui reperiri possit in mari, & est immensæ magnitudinis (teste Isid. *in loco ante allegato*;) cæteris enim bestiis maris altius iacit vndas. De cuius natura & excellentia scribit Plinius *lib. 9. c. 6.* Et in toto illo libro vide piscium naturas, quæ sunt diuersæ: *& lib. 32. cap. vlt.* dicit animalium omnium in mari viuentium 166. genera esse, quorum nomina ibi describit seriatim, & loca vbi laudatissimi nascuntur pisces. Et Textor *in sua officina, in versi. pisces diuersi*, enumerat. 122. *& ibi in suo lib. Cornucopia in ver. piscibus.* Et scribit vrbes & portus piscibus abundantes. Et Plinius *lib. 10. cap. 45.* inquit: *Elephanti iussa faciunt, leones iugum subeunt, in mari vituli, totque piscium genera mitescunt.* Et de piscibus, qui inclamati venire solebant, vide Cælium *lib. antiquarum lect. 13. cap. 23. circa initium.* Post Plin. *eodem lib. 10. cap. 70.* vbi ipse Plinius dicit auditum & olfactum esse piscibus: & *in cap. seq.* etiam tactum & gustum esse eis communem ait. De piscibus vero eligibilioribus pro nutrimento naturæ humanæ, scribit Schola Salern. his versibus:

Lucius & perca, & saxatilis, albica, tencha,
Gornus, & plagitia, & cum carpa, galbio, truta.

Et ibi *in commento* ponuntur vtilitates illorum, & conditiones bonorum piscium.

OCtuagesimasecunda consideratio de excellentia ouorum disponit, quæ etiã præter aues & pisces, quadrupedes pariunt teste Plinio *lib. 10. cap. 52.* & quæ inter comestibilia sint magis communia, & vitæ hominis & naturæ vtilia. Maxime cum non liceat nobis semper vti carnibus, ob obseruantiam nostræ legis, sed certis diebus oua, lac, & caseum comedimus. De ouis ideo, quæ multum ad sanitatem hominis conueniunt, dicendum est; Cum vicem carnis aliquando retineant, vt vult Almansor *in cap. 14. lib. 3.* Et vt describit Conciliator *in differentia 69.* Ouum est animal potentia, ex ouificantis productum superfluo: de cuius complexione vos remitto ad Medicos, apud quos multum laudantur & extolluntur; & inter alia oua gallinacea & perdicum; quoniam fere in omnibus vnguentis siue emplastris, apponuntur oua: & quarta pars hominum, & vltra, viuit ex ouis. Et bene pensato inter omnia comestibilia, oua plus prosunt, quam alia quæcunque res de per se, quæ sit in mundo: nam ex ouis nutriuntur multi, & fere tota Europa, diebus Veneris & Sabbathi, etiam die Mercurij, cum sint magis vsitata ad vitam, quam pisces, & aliis diebus comeduntur aut pulli, aut gallinæ, seu capones, aut alia quæcunque volatilia, quæ ex ouo generantur: & omnibus consideratis, non temere forte diceretur, quod maior vtilitas ex ouo in mundo proueniat, quam ex mari, saltem circa comestibilia cibaria; quoniam, primo (vt iam prædixi) ex ouo maior pars hominum naturaliter & magis communiter viuit, maxime diebus Veneris & Sabbathi, & aliis fere semper, & frequen-

tius in omnibus cibis, si fiat aliquod condimentum, apponitur ouum, & magis comeditur ex eo, quod ex ouo procreatur, quam quod prouenit ex mari. Nam comeduntur gallinæ, capones, pulli, & cætera huiusmodi ex ouis genita, quæ sunt communiora comestibilia ad vitam hominis necessaria, quam ea, quæ proueniunt ex mari; quoniam non vtiliter etiam diebus, quibus non comeduntur carnes, viuitur ex præda maris, cum sint multæ prouinciæ, vbi non abundant pisces marini, & in omnibus orbis partibus, etiam vbi pisces marini abundant, semper ouum & plura comestibilia ex eo prouenientia abundant.

Item etiam fere in omnibus medicinis, ad sanitatem hominis facientibus, maxime in emplastris, potionibus, vnguentis, & pillulis, clisteriis, apponuntur oua, aut aliquid de ouis. Præcipue in medicina valet, & est multum laudabilis vitellus ouis, pro nutriměto hominis infirmi conualescẽtis, senis, & debilis, quod voluit Galen. *in 6. Terapeut. c. 1.* dicens: *Debilibus magis sunt danda vitella ouorum, quod albumen ipsorum difficile digestibile est, propter eius frigiditatem, & viscositatem: vitella vero sunt in calore & humiditate temperata, & magis humanæ complexioni similia, & ideo bene nutriunt, & bonum & temperatum generant sanguinem.* Vnde Isaac *in 5 doct. c. 12.* dicit: *Vitella sunt temperata, & calori naturali viciniora, ideo ad digerendum velociora & faciliora.* Maxime si de iunioribus fuerint gallinis, masculos habentibus, cum oua huiusmodi volatilium sint meliora, vt inferius patet.

Dico ergo, quod ad propositum seruit, relinquendo alia Medicis, quod laudabilia & electa oua, ex duobus indicentur; Primo, si ex laudabilibus sint animalibus mediocris ætatis, pinguibus etiam à natura, & masculum habentibus, cuiusmodi sunt oua gallinarum & perdicum; quia, vt ait Rasis *in 3. Almansoris capit. 14.* gallinæ & perdicis oua temperata sunt, & plus aliis hominibus conuenientia. Et *in 4. suorum Aphoris.* meliora sunt oua gallinarum, & earum, quæ cum gallis viuunt: & ait Isaac *in 5. doct.* Oua gallinacea & perdicum temperatiora & laudabiliora sunt cæteris, maxime si masculum habeant. Vnde Auer. *in quinta collat.* dicit: Oua gallinarum sunt meliora cæteris: ante quos omnes sapiens Galen. *in 3. de aliment. cap. 21.* dicit: *Meliora oua sunt, quæ gallinarum & fasianorum: peiora, quæ sunt anserum & struthionum.* Secundo, oua ex eo iudicantur meliora, si sint recentia; quia, vt dicit Isaac *in 1. doct.* Oua recentia sunt laudabiliora, cum calor naturalis eorum sit fortior: & ante eum illud dixerat Galen. *in 3. de alim. capit. 21.* cum ait: *Optima quidem oua sunt, quæ recentissima, pessima autem, quæ vetustissima: quæ autem intermedia horum proportionantur distantia, quæ distant ab extremis bonitas & malitia:* vnde *in regimine sanitat. Sal.* dicitur:

Si sumas ouum, molle sit atque nouum.

Et oua recentia enumerantur inter alimenta: quæ in modica quantitate, sunt multi nutrimenti, vnde *in d. regimine* scribitur:

Oua recentia, vina rubentia, pinguia iura,
Cum simila pura, naturæ sunt valitura.

Et ad vnum singulariter est aduertendum, quod nec obliuioni tradendum est, quod ouo recenti sumpto, debemus sumere haustum vini: vt scribitur *in d. re-med. Sal.* hoc versu:

Singula post oua pocula sume noua.

Et istud bene practicatur apud nos. Insuper ex diuersitate præparationis ouorum etiam eis requiritur bonitas & malitia. Nam inter oua decocta meliora & laudabiliora sunt in aqua elixa, quam assata, vt dicit Isaac *in 5. doctr. cap. 17.* oua assa elixis sunt grossiora, & ad digerendum duriora: cui assentit Haliab. *in 5. Theorica, cap. 26.* dum ait: Competentius autem ouum, quod sumitur, est elixatum in aqua, & non multum decoctum, vt durum fiat: sed media tantum maturatione decoquatur, quod etiam sorbile vocatur. Hoc enim citius digeritur, & melior est cibus. Oua tamen in aqua calida fracta & decocta, meliora sunt his, quæ cum corticibus elixantur. Vnde cæteris ouorum præparationibus sunt laudabiliora, & approbata, atque saniora, quia in sua naturali custodiuntur humiditate cum aquæ humectatione, suique odoris grauitatem amittunt, & subtiliantur; quod tamen non omnibus placet, cum quidam plus cum cortice oua elixa desiderent, meliorique cum appetitu assumant. Et inter hæc, decocta quidem sufficienter, hoc est, nec parum decocta, seu semicruda, aut indurata, quæ sorbilia, vel coagulata dicuntur, sunt saniora, & omnibus fere hominibus gratiora, & cæteris laudabiliora, teste Almanio. *in 3. c 14.* Oua tremula, quæ neque dura sunt, mollia, inter illa duo media existunt, & Galeno *in 3. alimentorum, capit. vigesimoprimo.* optima ouorum ad alimentum sunt, quæ tremula, sorbilia. Et idem in *libr. de Euchymia*, ait: *Oua, quæ moderatè sunt cocta, propter quod tremulenta vocantur, meliora sunt aliis, & ad digestionem, & ad euchymiam.* Et dicitur *in regimine sanitat. Salern.* in illis verbis: *Nutrit & impinguat triticum, lac, caseus, &c.* quod oua sorbilia corpus humanum nutriant, & impinguent. Oua etiam, quæ supra carbones sine fumo, quam quæ sub cineres coquuntur, sunt meliora, vt vult Isaac in *dict. 5. doctr. ca. 17.* vbi etiam dicit, quod oua frixa, seu patellata cæteris sint peiora. De omnibus te remitto amplius ad Doctores in medicina, qui de hac re scripserunt. Ideo concludo, quod oua inter reliqua vsitata cibaria multũ commendanda sint, ratione suæ temperatæ cõplexionis atque conuenientiæ ad humanum corpus, & multitudinis nutrimẽti: & quod meliora ex ouis, laudabilia, & potius eligenda sint oua gallinarum recentia, ex doctrina Auicennæ *in 2. canon. c. 55.* Et apud Legistas actio furti datur pro vno ouo, *vulgato §. gallinarum. vbi gloss. in verb. qui lucrandi animo. instit. de rerum diuis. & per gl. in l. id est, ff de dolo.*

Narrat & Cælius *lib. antiquarum lection. 14 cap. 50.* mirabile esse in ouo, quod è re tam parua, mũdi quædam permixtio intelligatur: ouum quippe elementis componi quatuor, ex veterum Medicorum assertione tradit: nam crustæ modo circumiectum, obductumque putamen, terræ imagine quadam, arescentis frigore vim naturæ præfert; humor autem frigens humectansque, aquam exhibet plane; sicuti aereum, quod inest spirituosum, calens, humensque. At in meditullio luteum fixum, mediocritatem caloris obtinens, & aridioris naturæ, igni compar facile colligitur. Cui calculum adiecerit; & color; & an non & globata suffragatur figura? Quid quod inest ouo vitalis vis, veluti & mundo: &, teste Aristotele *in 6. de animal.* quæ oblonga sunt oua, fœminam edunt, quæque sunt fastigio cacuminata, atque rotundiora, & parte sui acutiore obtusa, orbiculum habent, marem gignunt: de quo vide Plinium *libro decimo, cap. 52 in fine,* vbi ait: oblonga oua gratioris esse saporis, vbi & de diuersitate ouorum videre poteris. Sed & Cælius *in fine dicti cap.* ait: Inter oua pauonis auis primatem locum tribuunt plerique, Chenalopeciis, id est, anserinis secundam notam sibi vendicantibus: tertiam auitiis: Medici tamen præfe-

præferunt oua gallinarum, perdicum, & fasianorum, vt ante scriptum est. De ouis auium, & eorum naturis scripsit ample Bartholomæus Anglici *in suo 19. lib. de propriet. rerum*.

Istud etiam interseram, quod nequaquam relatu indignum est: apud Græcos fertur, (teste Cælio *lib. antiq. lectionum* 5. *c.* 12.) Babylonios venatibus assuetos, vbi in solitudine deprehenderentur, nec cibaria percoquendi esset occasio, cruda oua fundæ imposita circumactione, vibratione, seu vertigine assidua tamdiu rotare consueuisse, donec coquerentur.

Plinius *dict. lib.* 20. *cap.* 50. dicit seruari oua in frumento aut hyeme in paleis, æstate in furfuribus vtilissimum, & oua aceto macerata, in tantum emolliuntur, vt per annulos transeant, sale exinaniri creduntur. Oua vero Velitrarum inter cibos electibiles, & delicatos scribit Text. *in sua officina*. Nam in Velitris Valscorum oppido, fuit ouorum ingens abundantia.

Mantuanus:

Iam Latij Romam caput, ouiferasque Velitras.

Et, vt scribit Palladius de gallinis loquens: Vinaciis hoc est, granis vuæ iam pressæ, cito sterilescunt, cum hordeo semicocto, & parere sæpe coguntur, & reddunt oua maiora. Vnde Columell. *li.* 6. Vinacia quamuis tollerabiliter pascant, dari non debent, nisi quibus temporibus anni auis fœtum non edit.

OCtuagesimatertia consideratio sit de excellentia granorum seu segetum; quoniam sunt plura, far, siligo, triticum, ador. Itali ponunt speltam, & melicam. De excellentiori habeo gloss. quæ est 1. *in l. triticum. ff. de verborum obligat.* vbi dicit, quod triticum, sit nomen generale, ad omnia blada, seu ad omnes segetes, seu ad omne id, quod in area teritur. Sed alio modo, vt dicit, per excellentiam frumentum appellatur, sed etiam, vt probat textus *in l.* 1. *Cod. de Cano. frumentario, lib.* 11. frumenti appellatione omnia necessaria ad victum continentur. Imo & quod plus etiam continet & lupinum, & fabas. cum arista ea in se côtineat, *l. frugum. §. frumentum ff. de verborum & rerum significat.* & ibi dicit gloss. vlt. *in fin.* quod licet sit quodammodo generale nomen, tamen spiritualiter vulgari sermone dicimus granum frumentum, quod pro sui bonitate cætera excellit. De melica fit mentio *in d. gloss.* 1. De spelta vero, hordeo, & auena *in d. gloss. vlt.* Et de his facit mentionem Textor *in sua officina. in c. legumina diuersa, & frumenta*, vbi lupinum, & fabam inter legumina describit, sed tex. *in d. l. frugum in prin.* ponit inter fruges, quod est nomen generale; quoniam comprehendit, & grana & legumina.

Triticum, secundum naturam sui substantialem, in primo gradu est calidum & humidum, & sic in medio; Panis ex eo factus calidior est in secundo gradu: quia calor eius augmentatur à calore ignis, & coctione, sicut hordeum & faba. Cum in propria natura sicca sint: si in aqua coquantur, humiditatem assumunt: ita dicunt Dioscorides & Isaac, & dicunt, quod frumentum habeat eius virtutem calidam. Sed dicit Luc. de Pen. *in l.* 1. *Cod. de conditis in horreis publicis in prin. li.* 5. quod frumentum sit proprie aridum, & siccum: & dicit Dioscorides, quod triticum recens ac rufum, id est, aurosum, sit vtilius: de recenti, seu nouo, quod sit vtilius, satis notatur *in dict. l.* 1. *Cod. de conditis in publicis horreis.* Et dicit Haliabas *in* 5. *Theorica, cap.* 15. Triticum omnibus granis laudabilius est & magis temperantiæ proximum, ideo est conuenientius omnibus granis, & hominum corporibus conferentius, laudabilior cibus. & de hoc tritico, & quod sit laudabilius aliis granis, etiam ponit Auerr. *in c. coll.* & Galenus *in* 3. *dietarum.* laudes illius: dummodo sit spissum, graue, & frangi difficile, coloris exterius cerei, interius vero albi, superficie lucidũ, & leue. Ex cuius substantia & medulla farinam exuberat plurimam, cortex autem & furfur non in magna quantitate, & etiã hoc tenet Almansor *li.* 3. *c.* 2. Item, quod sit natum in crassa & pingui terra. Ita tenet Isaac *in* 1. *doctr.* Item, & tertio, quod sit nouum, licet Serapio & Dioscorides videantur sentire oppositum scilicet, quod non sit multum nouum, neque multum vetustum, sed medium. Ideo dicit Auicenna *in* 2 *canonis. cap.* 577. Sit igitur medium in ætate: quoniam eius humiditas inter multam & paucam est media, exhausta humiditate accidentali, quam aeris desiccauit calor: propterea hæc species media, laudabilior existit & melior, bene naturam nutrit, & cito digeritur. Item & quarto, quod mundum sit à zizania, vel lolio, & ciceruclis, & huiusmodi granis illaudabilibus, vt dicit Galenus *in* 3. *primi doct.* 2. *c.* 7. Idem dicit Auerroes *in* 5. *coll.* quod melior cæteris sit panis factus ex farina tritici in hunc modum, vt sit custoditum à malis accidentibus eidem obuenire valentibus.

Qualis autem panis omnium granorum sit excellentior, scribit Plinius *lib. naturalis historiæ*, 18. *c.* 7. vbi vide de frugum generibus & natura. Vbi dicit, quod panis ex frumento sit excellentior. Et quarum prouinciarum, seu patriarum frumenta sint excellentiora, Plinius ibi edisserit, vbi multum laudat Italicum. Et Textor *in officina. in Cornucop. in litera* F. scribit patrias abundantes frumento, *& sub litera P. in verbo, panibus*, dicit, quod in Scolo Bœotiæ vico, laudatissimi fiebant panes, quales forte fiunt apud nos, in oppido Belnensi: & Cælius *lib.* 4. *suarum antiquarum lect. c.* 35. adducit plura genera panis. Et dixi hic ante, quod panis tritici sit excellẽtior, eligibilior & laudabilior, intellige, dummodo quinq; habeat, videlicet, sit conuenienter salitus, ex aqua factus, & ex fermento, in competenti quantitate, vt satis demonstrant Medici, videlicet Auerr. *in* 5. *coll. cap. de complexionibus ciborum.* Isaac *in* 1. *doctr.* Galenus *in quinta de regimine sanitatis, in* 1. *de alimentis cap. de fermento.* Et ad quid sal ponatur in pane, scribit Aristoteles *in* 21. *problem.* 5. Nec fiat ex oleo, vt dicit Haliabas 5 *Theoricæ, cap.* 5. Secundum, vt pasta bene malaxetur, & dometur, iuxta dictum Auicennæ *in* 2. *can. c.* 577. & Aristoteles *in* 21. *Problem. problem.* 7. Tertium, quod panes non multum parui sint, nec multum magni. vt dicit Isaac *in* 1. *doctr.* Quartum, quod farina optime pistata sit, vt dicit Haliab. 5. *Theoricæ* 5. *c.* Galenus *in lib. de alimentis. c. de tritico.* Quintum, quod sit post primũ diem vel secundũ, vt dicit Isaac *in* 1. *doctr.* Et quomodo panis calidus sit nociuus, videatur Auenzoar *in* 1. *cap. sui Theisir.* & Rhasis *in* 21. *continentis*, 128. & Auicenna *in* 2. *canon. c.* 577. & dicit Haliabas *in* 5. *Theoric. c.* 15. quod panis calidus, cum ex camino trahitur, omnibus reliquis peior sit, [illegible] diam immoratur eius àstomacho descensus, & sitim prouocat: Et conclusiue, ad iudicandũ bonũ panem, dicimus cum Auerr. *in commento* 116. *canticorum*, vbi dicit: *Melior ex panibus est ille, qui sic praeparatur, vt similis spongia efficiatur, aequaliter & tẽperate fermentatus, & in clibano conuenienter decoctus.* Etiam pro hoc fuit sententia Galeni *in* 1. *Therapeuticæ cap* 9. & vide quid dicat *in* 1. *de alimentis, & de alchymia, ca. secundo.* Et quinque conditiones optimi panis & electi scri-

bit Schola Salern. in his versibus:

Panis non calidus, nec sit nimis inueteratus,
Sed fermentatus, oculatus, sit bene coctus,
Modice salitus, frugibus validis sit electus.

Et ibi Arnal. de Villanoua commentator has 5. conditiones optimi panis explicat.

De siligine habetur per eundem Plinium *eod. lib.* 19. c. 10. vbi ait, quod ex Aphrica siligine dulcissimus panis fiat, & ipsa spissior quam far, & maior spica eadem: & ibi etiam vide de aliis speciebus.

Hordeum vero etiam multum laudat Plinius *in d. li. c. 7. in fi.* tanquam omnium frugum nobilissimum: & ibi rationes assignat, ex pluribus effectus illius, quos vide. Licet multi nominent & ponant orizam, vulgo, risum, inter cibaria, tamen credo illud esse ponendum inter grana, & segetes, ex quo seminatur, & metitur, prout & alia grana: de cuius natura & effectu scribit Galen. *lib.* 1. *de cib. cap. de riso.* & habetur *in Pandect.* c. 57.

Et quoniam seges, seu fruges est nomen generale, vt dixi, sub quo etiam legumina cõprehendũtur, quæ sunt Eruum, Vicia, Cicer, Cicercula, Faba, Lenticula, Lens, Phaseolus, Pisum, Lupinum, Milium, & Panicum: quæri potest, quod istorum sit excellentius? Plin. de his *lib.* 18. *ca.* 12. *natural.* scribit, & inter alia fabam extollit, & dat ei maximum honorem inter legumina. Cum etiam ex faba fieri possit panis, & farina ex ea appellatur lomentum: aggrauaturque pondus cum illa, & omni legumine, vnde maledicti sunt illi, qui vendunt species, seu aromata, & cum illis apponunt farinam alicuius leguminis. Fabæ multiplex vsus est omnium quadrupedum generi, præcipue homini. Frumentum etiam miscetur apud plerasque gentes, & maximè panico solida, ac delicatius fracta, & minutius trita; Et sola frugum etiam excesa, repletur, crescente luna: & ibi idem Plinius scribit, quando seri debeat, & etiam alia legumina, & de eis, & aliis vide ibi cum 4. capp. seqq. De pane autem aliorum granorum dicendum est cum Auer. *in coll.* quod habeat illam virtutem, quam habent illa grana; quæ cum omnia ferme laudabilia sint, & panis ex eis confectus similiter talis est.

De cibis & diuersis panib. scribit Text. *in sua officina, in c. cibi & panes diuersi.*

OCtuagesimaquarta consideratio de excellentia vinorum disponit, quæ de per se sunt excellentiora omnibus aliis habentibus liquorem. Inprimis de laude vini scripsit Plato librum vnũ: Cœlius vero *lib. antiq. lect.* 17. *cap.* 64. multum laudat vinum ex dictis Æsculapij & Platonis, & de eius vtilitate scribit *lib.* 7. *cap.* 32. *& libr.* 85. *cap.* 22. *&* 24. *cum pluribus aliis capp. illius libri.* Plinius vero *libro naturalis historia* 24. etiam multum laudauit vinum. Nam, vt notatur *in l.* 1. *in glos. magna, circa medũ, ff. de periculo & comm. rei vendit.* & *in Psalm.* 103. *Vt educas panem de terra, & vinum lætificet cor hominis.* Et *Iudic.* 9. dicitur: *Vinum lætificat Deum & homines.* Et de eius fortitudine habetur 3. *Reg.* 3. *c.* Multi multa vina diuersarum patriarum laudauerunt, sed inter alia Schola Salern. probat illa habentia sequentia:

Vina probantur odore, sapore, nitore, colore.

Et subdit:

Si bona vina cupis, hæc quinque probantur in illis:
Fortia, formosa, flagrantia, frigida, frisca.

Et si hæc generalia quatuor, & quinque specialia habeat, cuius regionis & patriæ sint, non est curandũ, quoniam de vino & homine illud dici communiter solet; quod cum bonitatem habeant, non sit de eorum origine & locis quærendum, cum suum cuique placeat, & sic laudet; & quocunque eatur, fabula eadem reperiatur de istis excellentiis vinorum. Plinius vero *dicto lib.* 14. *c.* 1. scribit de vitium natura, & quibus modis ferant seu extollantur, *&* 2. *&* 3. *cap.* de generibus vitium, *cap.* 4. insignia culturæ vitium, *cap.* 5. de natura vini, *cap.* 6. de generositate vinorum, & ibi vide de excellentia & nobilitate plurimorum vinorum. Textor *in suis Epithetis sub litera V. in verbo, vinum, & viribus.* post Plinium, Dioscoridem, & plures alios laudat quamplurima vina, ex pluribus & variis locis, in hunc modum. Tmolus mons Lydiæ, teste Plinio *libro* 5. optimo abundat vino. vnde Ouid. *libr* 4. *de Ponto:*

Aphrica quot segetes, quot Tmolia terra racemos,
Quot Sicyon baccas, quot parit Hybla fauos.

Item *li.* 6. *Metamorph.*

Deseruire sui Nympha vineta Timoli.

Et sic Poetæ superaddunt i, post T.

Hinc Statius *in Thebaide:*

Hinc nota Baccho Tmolus attollit iuga.

Verisimile credendum est, dominos Timolenses seu Trimolenses, propter eius antiquitatem nominis, antiquitus à prædicto monte Tmoleo originem habuisse, vel à Timoleone duce Corinthiorum, qui fuit vir clarissimus omnium iudicio, & patriam oppressam à Tyranno liberauit, vt de eo multa scripsit Plutarchus, de quo dixi supra *in* 1. *parte, in* 38. *consideratione, in* 13. *conclusione.* vnde Ludouicus de Trimolio, sequens vestigia prædecessorum: hanc patriam Ducatus Burgundię à Sueuis oppressam, anno Domini 1414. auspice liberauit, & post eius mortem gloriosam, *Eques auratus sine nota*, hoc est, *Le cheualier sans reproche*, intitulatus est.

Falernus mons, seu regio Campaniæ, vbi colles vitiferi optimo abundant vino, vnde Varro: *Quid in Italia vtensile non modo non nascitur, sed etiam non egregium non sit? Quod far comparandum Campano? Quod triticum Apulo? Quod vinum Falerno? Quod oleum Venafrano?* Vnde Tibullus:

Nunc mihi fumosos veteris proferte Falernos.

Idem:

Non tibi si pretium Campania terra daretur,
Non tibi si Bacchi cura Falernus ager.

Martial. *Resinata bibis vina Falerna.*

Massicus item mons Campaniæ, optimi vini ferax. Horatius.

Et qui nec veteris pocula Massici.

Virgilius *lib.* 7. *Æneid.*

Vertunt felicia Baccho Massica.

Silius *lib.* 7.

Massicus vuifer is addebat nomina glebis.

Statius *lib.* 4. *syluarum.*

Gauro Massicus vuifer remittit.

Nam Gaurus mons quoque Campaniæ vinum habuit laudatissimum. Aulon mons Calabriæ, contra Terentinam regionem, optimo nobilitatur vino. Martial.

Nobilis & lanis, & Baccho fertilis Aulon,
Det pretiosa tibi vellera, vina mihi.

Horat. *Et amicus Aulon,*
Fertilis Baccho, nimium Falernis
Inuidet vuis.

Commendat & vinum Lesbium, à Lesbo insula in Ægeo. Propert. *lib.* 1.

Lesbia Mentoreo vina bibas opere.

Pamphi-

Pamphilus:

Si victum reddet, victa sic Bacchia Lesbos.

Horatius:

Hoc innocentis pocula Lesbi duces sub vmbra.

Aristoteles, (vt scribit Aulus Gellius *lib.13. cap.5.*) ægrotans, gustato vino Rhodio, inquit, firmum hercle vinum, & iucundum, degustato inde Lesbio, vtrunq; (inquit) opino bonum, sed suauius Lesbium. Et sic Rhodiũ vinũ inter bona vina enumeratur. Methymna ciuitas fuit in Lesbo insula vini bonitate nobilis.

Pamphilus:

Lesbia pampineos spargit Methymna racemos.

Ouidius:

Gargarizauit segetes quot habet Methymna racemos.

Cecubum, oppidum Campaniæ, commendat etiam vini bonitas.

Martialis:

Cecuba Fundanis generosa coquuntur amicis.

Idem lib.6.

Cecuba non solis vindemia nutriat orbes.

Horatius.

Cecubam & prelo domitam Caleno
Tu bibes vuam.

Nam fuit in Caleno vrbe Cãpaniæ vinũ generosũ.

Iuuenalis.

Qua molle Calenum
Porrectura vino nascet sitiente rubetam.

Formiæ, vrbs Latina iuxta Caietam, antiqua Læstrygonum sedes fuit nobilis vino.

Horatius:

Mea nec Falerna
Temperent vites, neque Formiani
Pocula colles.

Setia, vrbs Cãpaniæ superbit etiã vini nobilitate.

Martialis lib.4.

Tu Setina quidem semper, vel Massica ponis.

Idem in Xeniis:

Pendula pampineos qua spectat Setia campos,
Exigua vetulos misit ab vrbe cados.

Pamphilus:

Spargit Campanis Setia clara iugis.

De Surrhento Campaniæ oppido Sirenum quondam sede.

Martialis.

Surrhentina bibis, nec Myrrhina picta, nec aurum,
Sume, dabunt calices hæc tibi vina suos.

De isto vino Surrhentino facit mentionem Proculus Iurisconsultus *in l. fin.* quæ incipit, *qui vinum Surrhentinum ff. de trit. vino & oleo leg.*

Habuit & prædulces vuas Alba vrbs Italiæ.

Martialis.

Hoc de Cæsareis mitis vindemia cellis.
Mittit Iuleo quæ sibi monte placet.

Fundanum etiam commendatur, à Fundis, oppido Campaniæ.

Martialis.

Hæc Fundana tulit felix Autumnus opimi.

Messana, vrbs Siciliæ à Mamertinis Campaniç populis habitata, optimum ferebat vinum.

Martialis.

Amphora Nestorea tibi Mamertina, senecta
Si detur, quoduis nomen habere potest.

Vnde Plin. *dict. lib.14. cap.6.* dicit, quartum curriculum obtinuere publicis epulis à D. Augusto Mamertina circa Messanam in Sicilia genita.

Chio, insula maris Ægei, & Aruisium in ea promontorium, laudantur vini præstantia.

Silius lib.7.

Et Ambrosiis Aruisia pocula succis.

Veientum Ethruriæ oppidum.

Horatius.

Qui Veientanum festis potare diebus.

Mart. lib.2.

Veientana tuam si domat vua sitim.

Aminei populi fuerunt, vbi nunc est Falernus, quorum regio dicebatur vini feracissima.

Virgil. lib.2. Georgicorum.

Sunt & Aminea vites firmissima vina.

De isto enim vino Amineo facit mentionem text. *in l qui vinum. §. fin. ff de tritico, vino & oleo legat.*

Thasus insula maris Ægei vinum habuit laudabile.

Virgil. lib 2. Georg.

Sunt Thasia vites, sunt & Mareotides albæ.

Mareotis pars Ægypti itidem. Horat.

Mentémque lymphatam Mareotico
Redegit in veros timores.

Statius lib.3 Syluarum.

Sparsit Tyrrhena Mareotica vina Mineruæ.

Hoc vinum durat in longam vetustatem.

Naxos similiter, insula maris Ægei, à fertilitate vini Dionysia dicta est. Vnde Pontanus vitiginam eam appellat, dicens:

Hanc post vitigenæ spaciantem littora Naxi
Bacchicum.

Statius lib.4. Achilleid.

Lemnos, & à tergo decrescit Bacchica Naxos.

Maronea vrbs Ciconum laudata est vino, quo Vlysses inebriauit Polyphemum.

Tibullus:

Victa Maroneo fœdatus lumina Baccho.

Methone quoque vrbs in Thracia, nomen habuit à vini copia.

Nam Methyn Græci ebrietatem vocant.

Tarraco in Hispania etiã vino claruit. Silius lib.3.

Dat Tarraco pubem
Vitifera, & Latio tantum cessura Lyæo.

Vina apud Græcos celebrata fuere, Pranniũ, Cereri sacrum, Chium, Thasium, Lesbium, Creticum, & apud Syracusanos, Polium, Coum denique, & Rhodium. Celebrantur & alia pleraque loca, vini bonitate, quæ omnia longum esset recensere, vt ait Textor: propterea summatim subiicit, quod in compendium redegit, ex dictis Plin. *in lib. 14. cap.6. ante alleg.* &, vt inquit ibi Plin. Augustus Setinum prætulit cunctis. Antea Cecubo erat generositas in palustribus populetis; Secũda nobilitas in agro Falerno erat: Nascitur in summis collibus Gauranũ, mediis Faustianum, imis Falernũ; Albanæ vuæ sunt prædulces, Surrhentina, in vineis tantum nascuntur, conualescentibus maxime probata, propter tenuitatem salubritatémq;. Nam quç spissa sunt, non adeo prosunt morbis: & sicut subtile vinum multos spiritus procreat, atque subtiles, ita grossum grossos, vnde schola Salernitana dicit:

Gignit & humores melius vinum meliores.
Si fuerit nigrum, corpus reddit tibi pigrum.
Vinum sit clarumque, vetus subtile, maturum,
Ac bene limphatum, saliens, moderamine sumptum.

Dicit Galenus, vinum Palmeum, siue album, esse melioris saporis & odoris, quam cætera vina, Surrhẽtino idcirco medici nobilitatem dabant: certãt Massica æque, ex monte Gaurano. Præponuntur Calena, & quç in vineis arbustisq; nascuntur, Fundana. Augustus probauit Mamertina, circa Messenam Siciliæ genita. Potulana ab authore dicta, etiam laudantur, Rhetica Falernis tantum posthabentur à Virgilio. Ethruriæ palmam Luna habet, Liguriæ, Genuæ, inter Pyrençũ, Alpesque, Massilia, Hispaniarũ, Lebherana copia nobilitantur: elegantia vero Tarraconensia, atque Lau-

ronesia,& Balearica,ex insulis Italiæ primis conferũtur. In summa, (vt tandem concludit Textor)gloria fuêre Thasium, Chiũmque, ex Chio, quod Amisium vocant. Item Lesbium,quod sponte naturæ suę mare sapit.Gratia est & Clazomenio.

Sunt & plura alia,de quibus Plin. *in d.c.7.* recitatus in quibusdam per Textorem,qui non est contentus de veteribus,qui nihil scripserunt de excellentia, gloria,& nobilitate vinorum Galliæ,ne alienæ gentis gloria,suam ipsi deprimerent: existimabant enim(vt ait) fuliginem,& tenebras suis inductum iri, si de nostratibus verba facerent; Sciebant enim terram Gallicam, populi virtute omnium præstantissimam, vini quoque gloria non esse inferiorem,imo & feliciorem multo. Propterea hoc,velut conniuentes prætermiserunt, cum tamen sit in confesso, Belnensibus,Aurelianis,Andegauensibus,Parrhisinis,& plerisque aliis: meliora non reperiri,etiamsi peregrina,& exotica omnia conferre libeat.Quis enim in toto orbe reperiri meliora vina Belnensibus audaculè,aut temerè forte asserere præsumeret? cum (vt clarũ est) ad omnes partes mundi vehantur,propter eorũ excellentiam,vt norunt etiam exteræ nationes, Angli, Flandrenses,& aliæ,pro eorum singularitate, & quorum bonitas omnes vinorum bonitates superat: sunt enim fortia, formosa, fragrantia, frisca, in odoribus fumantia, in sapore delectabilia, & suauia,in nitore limpidissima, in colore clarissima, & non spissa: & hæc sunt signa ad probationem vini. Vnde Arnaldus de Villanoua,in commento suo super illis versibus: *Gignit & humores melius vinum, meliores, &c.* ante allegatis,dicit,quod vinum Belnense sit electum in potu, & vtilissimũ senibus,cum exhilaret,& melancholias reprimat. Idem tamen Textor nescio qua ratione motus,nisi ad blandimentum alterius, *in dictis suis Epithetis,in litera F. sub verbo fructibus.* nixus est laudare vina Viuaresia, iuxta Rhodanum,quæ dicit esse laudatissima,omniũq; laudibus,nemine reclamante,longis interuallis anteferenda: sed parcat mihi, quoniam suæ assertioni non assentiam, cum sit plusquam notorium, & manifestissimũ,notorietate facti permanentis, quod vina Belnensia excedant alia vina, bonitate, fortitudine;& formositate,& omni alia excellentia, & nobilitate,quæ vinis dari aut attribui potest. Et scias,Lector candide,quod nũquam excellentiam,laudis,gloriæ,& nobilitatis amiserũt,nisi interdũ inter ignorãtes bonitatem illorum,aut obliuiosos,ex contumacia illorũ,sed si interfuerint,& adsint,& fiat altercatio cũ cæteris,nunquam in omnibus de illis ad alia est dabilis comparatio ,sicut nec de Christo ad Belial, & in hoc nõ est dubiũ Et licet sint alia bona vina in patria Burgũd. vt Cabilonẽse, Diuionense,& pleraq; alia,in diuersis locis genita: super omnib. tamen vinum Belnense est extollendum & de his sunt versus vulg.]

Vinum Belnense super omnia recense,

Arbosium repete,si vis dormire quiete.

Propter eius dulcedinem, quum ibi crescant vina dulcissima,& optima: & sequitur:

De castro Caroli melius perquirere noli.

Et cum potio vini sit communis omnibus nationibus, & vtilissima, ideo præfertur omnibus aliis,etiam Pyratio,quod ex pyris fit, vt in Normannia, de quo meminit Textor in sua Officina, vbi scribit potiones diuersas,sub illo titulo,quæ sunt sequentes:Amystis,Oxycalme,Oxysaccaron,Promulsis,Pyratium, Bua,Zythum,Cælia,Cærea, Ceruisia, quæ fit in Flandria,Ptysana,& Sabaia.

Sed quæres forsitan, quodnam sit excellentius,& conuenientius colono, & rustico, habere vites, pratum,an serere grana? Columella *in suo opere agricolationum,* laudat, & extollit, & pratum, & rationem vinearum,& seminationem,seu pratorum,& pascuorum possessionem.Et,vt etiam dicit, de arbusto inter Authores non exigua pugna fuit. Pratum laudat Franc.Patritius *de institut. Respub.lib.7.cap.5.* vbi ait: quod Cato multas de prato afferat laudes, quod nulla,vel minima admodum impensa indigeat,quod paruo labore seruetur,quod nullis tempestatibus obnoxium,quod singulis annis, & pabulo,& fœno fructũ reddit,pratum cum exolescit,seriusque herbam emittit,frumenti causa excolitur, vt dicit text. ab Vlp. Iurecons. conditus *in l. pratum.ff.de verb. & rer.signific.* Pratum ex eo dictum quod paratum sit ad fructum capiendum,scilicet (vt dicit gl.)sine semine.Sed quicquid sit,idem Columella loco ante allegat.*lib.4.cap.3.* disputatione quam facit,an vineæ sint habendæ,& an patremfamilias locupletent: sed,vt dicit, vbertimus est reditus vinearum, & omittendo veterem illam felicitatem arorum, de quibus, & ante iam Marcus Cato, & mox Varro Terent. prodidit, Singula iugera vinearum sexcentas vrnas præbuisse. Id enim maxime asseuerat Varro *in 1.lib. rerum Rusticarum.* Nec in vna regione prouenire solitum,verum & in Fauentino agro, & in Gallico,qui nunc Piceno nomen tribuit. vbi est vrbs Sena,Vrbinum, Ancona,& plures aliæ. His certe temporibus, & Nomentana regio (quæ non procul ab vrbe Roma distat) celeberrima fama est illustris,& præcipue quam possedit Seneca,vir excellentis ingenij, atque doctrinæ, cuius in prædiis, vinearum iugera singula, culeos octonos reddidisse plerumque compertum est. Nam (vt dicit) illa videntur prodigialiter in nostris Ceretanis (hoc est in Vmbria,quæ nunc Ducatus Spoletinus dicitur) accidisse, vt aliqua vitis apud te excederet vuarum numerum duorum millium, vt apud eum,(vt ait) octingentæ stirpes insitæ intra bienniũ septenos culeos peræquarent, vt primæ vineæ centenas Amphoras iugeratim præberent, cum prata, & pascua,& syluæ centenos sexcentos singula iugera efficiant, optime domino consulere videantur. Nam frumenta maiore quidem parte Italiæ,quando cum quarto responderint, vt meminisse possumus,& sic in hoc videtur Columella concludere pro vitibus: sed ibi per eum vide, quare hodie vilescant,& quod nullus,vel iniquissimus vinearum locus,non maiorem quæstum redderet,quam acceperit impensam. Et de laude agriculturę satis scripsi *in praced.parte,in 36.consid.* Et post Columellam Leonardus Portius *lib.2. de ponderib.& mensur.* culturam vinearum quæstuosissimam demonstrat,secundum computationem per eum ibi factam, quam breuitatis causa omitto: & ibi concludit, culturam vinearum,ex vino,& plantis,non solum modici fœnoris,sed cuiuscunque quæstuosissimæ mercaturæ reditus excedere, & honestissimo, & quietissimo fructu eam exercentes, ditescere, & dixi remissiue *in comment.nostris super consuet.Ducat. Burgund. in rubr. Des iustices,in gloss.& droicts.versic.addit.num.59.*

OCtuagesimaquinta consideratio fit de excellẽtia aliquarũ carniũ ad alias.Nã Galen.8.de sanitatis ratione,suillã carnẽ cæteris laudabiliorẽ facit. Sed & Princeps Auicenna *1.cap.de sanguine,* humanum,suillũmq; sanguinẽ,in omnib.exactã habere similitudinẽ scribit.Quin eandẽ quoq; carnis rationẽ tradit.Adeo vt imputatiores quidam(teste Cœlio *lib.antiq.lect.13. cap.5. post eundem*) pro suilla humanam distrahere sibi licentius permiserint: quod facinus diu perrexit impudẽtius,donec digiti hominis intermixti forte conspe-

conspecti, ad supplicij diritatem, etsi feram, Authores protraxere. Auerrois 5. *collat.* ex Auicennæ placitis porcinam carnem, cæteris præferendam in omnibus statuit, veluti hominibus naturæ cognationem. Commentator vero Regiminis Salernitani, scilicet Arnaldus de Villanoua, super illis versibus: *Persica, Poma, Pyra, &c.* dicit, circa electionem carnium animalium quadrupedũ, controuersiam esse inter Medicos: quidam enim dicunt, carnes porcinas esse meliores, & laudabiliores, vt Galenus, & quidam alij, vt dictũ est. Alij verò dicunt, carnes hœdinas esse meliores, sicut Rasis, Auicenna, Auerrois, licet Auerrois 5. *collat.* imponat Auicennæ, quod dixerit, carnes porcinas esse meliores: vt hic ante allegatum est, quod tamen (vt dicit Commentator *vbi supra*) non dicit authoritate propria, sed authoritate Christianorum. Alij vero vitulinas laudant præ aliis carnibus. Et scribit, quod laus, electio, seu melioritas carnium animalium quadrupedum, multifariam attendi possit. Primo ex parte maioris nutrimenti, & irresolubilioris, & carnibus humanis similioris, & isto modo caro porcina cæteris est melior, & laudabilior. Tum primo propter maximam similitudinem cum carnibus humanis, Authore Galen. 3. *aliment.* vbi ait. Porcinæ autem carnis similitudinem ad homines addiscere, est ex eo, quod quidam comederant humanas carnes vt porcinas, nullam suspicionem habentes, secundum gustum ipsarum, & odorem, & Auicenn. 2. *can. cap. de sanguine ante allegato.* Tum secundo, quia caro porcina valde nutritiua est: nam dicit Galenus 3. *alimen.* Omnium eduliorum, caro porcorum maxime est nutritiua, & *eodem lib.* porcorum carne nullam amplioris nutrimenti haberi, vnde in regimine Salernita. scribuntur ista:

Nutrit & impinguat triticum, lac, caseus infans,
Testiculi, porcina caro, &c.

Tum tertio; quia generat alimentum stabile, fortiter resistens solutioni: & ita sentire videtur Gale. 8. *de ingenio*, vbi ait. Cæteris carnibus porcina est laudabilior, si porcus montana incoluerit; post porcum, hœdus. Et similiter, *in quinta therapeutica*, vbi dicit: *Quadrupedum caro laudabilior, est porcina in calore, & humiditate temperata, eiúsque cibus plurimus, sanguis ab ea generatus, omni melior est sanguine.* Quod intellige, teste eodem Arnaldo, de carne porcorum, non antiquorum, quia eorum caro indigestibilis est, nec minus iuuenum seu lactentium: quia caro eorum humidissima; sed ætate mediocrium, puta vnius anni, vel duorum, etiam castratorum, tam domesticorum, quam siluestrium. Opinatur tamen ipse Arnaldus, quod porci siluestres sint domesticis meliores, quia carnes porcorum domesticorum sunt plus debito viscosiores & humidiores. Ideo si aliquantulum salliantur, antequam comedantur, contemperatur eorum viscositas. Vnde dicitur *in dicto regimine Salernitano*, quod caro porcina sine vino, minus sana sit ouina: vt his versibus depromitur.

Est porcina caro sine vino peior ouina,
Si tribuas vinum, fuerit cibus ac medicina.

Quod tamen innuit esse verũ de carnibus porcellorum assatorum, quia carnes porcinæ, quibus rustici communiter vtuntur, quando videlicet sunt salsæ, vel Sole, vel fumo exsiccatæ, quas Baconem vocant, nullo modo saniores sunt carnibus ouinis, cæteris paribus. Et de carnibus porci siluestris, siue apri, dicit Auicenna *can. cap. de carne.* Christiani vero dixerunt, & qui eos imitantur, quod melior caro porcorum sit carne porci siluestris, siue feri: nam est leuior carnibus domestici porci, & fortis nutrimenti, & plurimi, & est velocis digestionis, & est melior in hyeme. Ex quo constat carnes porcinas multum laudabiles corporibus iuuenibus, sanis, fortibus, laborantibus, non dispositis ad opilationes, & his qui impinguari quærunt, quia talia corpora indigent maximo nutrimento, & difficillime resolubili: Ideo dicit Rasis tertio Almansoris, *capit. de virtute carnium.* Caro grossa, multum laborantibus conueniens est, subtilis vero his, qui prædictis sunt contrarij, conuenit. Et idem vult Auicenna *tertia primi cap. de regimine eius quod comeditur,* dicens: *Exercitati præterea & multi laboris, magis sunt tolerantes nutrimenti grossi.* Quomodo tamen prohibitum fuerit filiis Israel, ne comederent carnem suillam, scribitur *Leuit.* 11. Vbi ponuntur animalia immunda ad esum, tam quadrupedia, aues, pisces, quod noua lege non obseruamus.

Alio & secundo modo consideratur melioritas, laus, seu electio carnium, ex parte temperatæ complexionis earum, facilis digestionis, & sanguinis, ex ipsis generati, temperantia, vt illa caro dicatur melior & laudabilior, quæ temperatæ est complexionis, facilis digestionis, & sanguinem generat temperatum in caliditate & frigiditate, subtilitate, & grossitie. Et isto modo caro hœdina est melior & laudabilior cæteris, vt vult Rasis, Auicenna, & Auerrois. Nam dicit Rasis *tertio Almansoris, capit. de animalib. siluestrib. & domest.* Hœdina caro est temperata, nullam in se habens malitiæ admixtionem, quæ licet temperatum generet sanguinem, laborantibus, tamen non congruit, cui nulla alia caro præferenda est. Et licet virtus ex ea minuatur, tamen eius nutrimentum non est grossum, & malum, sic, quod ex eo proueniat repletio, & grossus generetur sanguis: nam sanguis ex ea generatus inter subtilem & grossum, ac inter calidum & frigidum existit. Ideo iuuenibus temperatis, exercitio mediocri vtentibus, conuenit, quia ista caro generat sanguinem forti exercitio, aut labore facile resolubilem, licet non mediocri exercitio. Et sicut hoc respectu, caro hœdina inter carnes domesticas, ita caro capreoli, inter carnes syluestres, est melior & laudabilior. Et post istam carnem hœdinam, plures Medici, vt Rasis & Auerr. ponunt carnem arietinam, saltem annalem, & dicit Auerrois 5 *colla. cap. de carne.* quod hæc sit opinio maioris partis Medicorum, præter Galenum, qui abominatur carnes arietum. Et videtur ei, quod caro vitulorum sit melioris nutrimenti, quam arietum, ex eo forte, quod est plurimi nutrimenti, & nutrimentum dat magis irresolubile, quod magis videtur conuenire carnibus vitulinis quam arietinis, cum arietinæ magis humidæ sunt, vnde *in dicto regimine Salernitano* dicitur:

Sunt nutritiua multum carnes vitulina.

Tertio modo; attenditur laus, & melioritas carnium, ex parte minoris viscositatis, & melioris odoris earum: & sic carnes vitulinæ sunt meliores cæteris carnibus, quia, vt innuit Auerr. *quinto coll. cap. de carne.* dicens, quod tales carnes vitulinæ sint bonæ: quia non habent vllam viscositatem, frigiditatem, & siccitatem, quam habent carnes bouinæ veteres: & carnes eorum sunt magis odoriferæ aliis carnibus; & in hoc meliores & laudabiliores sunt carnibus hœdinis, quia in carnibus hœdorum apparet quædam mucillago, id est, viscositas, antequam coquantur. Etiam Galenus 3. *alimentorum*, summe laudat carnes vitulinas, vbi vult, quod carnes vituli lactis, sex

hebdomadarum, vel octo, assatæ, saniores sunt mutones: facilis enim digestionis, & multum nutritiuæ sunt, vt dictum est. Carnes tamen hœdinæ, meliores sunt vitulinis: quia meliores generant humores, vt prædictum est.

De laude vero carnium volatilium, tactum est hic ante, *in 80. considerat.* & de piscibus, qui & carnes dicuntur, iuxta Apostolum, dicentem: alie est caro hominum, alia pecorum, alia volucrum, alia piscium, vt scribit Archid. *in cap. denique. dist.* 4.

OCtuagesimasexta consideratio de excellentia caseorum erit. Plinius *lib.* 11. *cap.* 41. laudat caseos ex lacte animalium, binas mammas habentium vltra alios. *Et ibi cap.* 42. laudat caseos Nemausenses, in lingua Occitana, *Nymes*, in vulgari, vbi dicit, quod Roma, vbi omnium gentium bona iudicantur, vltra alios caseos commendet, & apud Vestinos Italiæ populos, apud quos laudatissimi fiebant casei, &, vt ait Text. *in suo Cornucopia lib. in verb. caseis*, tanto quidem pretio, vt carnium loco haberi possent. Vnde de his Martial.

Si sine fruge voles ientacula sumere frugi,
Hac tibi Vestino de grege massa venit.

Lunæ vrbis Hetruriæ caseos commendat Martialis Apophoretis, dicens:

Caseus Hetrusca signatus imagine Luna,
Præstabit pueris prandia mille tuis.

Lunensem caseum dicit Plinius magnitudine conspicuum, quippe, & ad singula millia pondo premitur. In Trebula agri Reatini oppido casei itidem fiebant optimi. vnde Martialis:

Trebula nos genuit, commendat gratia duplex,
Siue leui flamma siue domantur aqua.

Pantaleon de Confluentia, Doctor in medicina, fecit tractatum, de summa lacticiniorum, siue de laude caseorum, & *in tract.* 2. *eiusdem*, laudat plures caseos. Primo Florentinos sic dictos, quia in territoriis Florentinorum componuntur, & sunt delicati, & portantur ad partes bene remotas, fiunt ex eis dona, tanquam de rebus satis preciosis, & sunt grossi, in quantitate notabili, & sunt valde mundi, translucentes in colore ceræ citrinæ, cum sunt in ætate perfecta, scilicet vnius anni, vel circa, & conseruant eos in oleo bono oliuarum, & aliqui in pinguedine porci. In 2. *cap.* dicit, caseos Placentinos esse famosos, præcedere in bonitate Parmēses, Mediolanenses, Papienses, Nouarienses, Vercellenses, & Pedemontanos, licet consimiles fiant: quia iuxta Placentiam omnium pecorum pascua bona abundant, & sunt grossi, & lati, pondere aliquando centum librarum & plus, communiter tamen 55. librarum, vel circa, & sunt sapidi & boni, maxime qui fiunt tempore veris & mediocriter antiquati, puta trium, vel quatuor annorum, & hoc secundum ipsorum magnitudinem, & sunt mirabilis pulchritudinis, in qua fere omnes caseos excedunt. Nam eos ita mundos conseruant: vt in ipsorū cortice nulla prorsus immundities videatur: visitant enim eos persæpe, mundando corticem, & manibus tractando, ac fricando, vt ab omni immunditie spolientur. In 3. *cap.* scribit de caseis, qui fiunt in Marchionatu Montisferrati, & dicuntur Robiolæ, & sunt parui, vnius libræ, vel circa, sunt rotundi, & sunt satis preciosi. & meliores, sunt in cortice mundi, & translucentes. Et *in* 4. *cap.* vsque ad *cap.* 8. tractat de multis caseis plurium vallium, in Sabaudia sitarum, & tam citra montes, quam vltra montes, qui cum non sint famosi apud nos, de his ad eum vos remitto. In 9. *capite* laudantur casei Brisiæ, quæ est pars Allobrogum, & Burgundiæ, & isti sunt casei, qui etiam à nonnullis vocantur, capita mortuorum, seu monachorum, & sunt delicatissimi, & gustui suaues. Exponuntur enim igni, cū quodam instrumento ferreo, ipsos continente, & cum liquefiunt, superponunt crustis panis aliqualiter assari, & vere est cibus placidus appetitiuus, & vehuntur ad partes longè distantes, imo vsque ad Romam, & inter caseos habentur preciosi. Adde, quod prope Diuionem, in pago, vulgo dicto *Eutigny*, fiunt per annum casei laudabiles, & optimi, qui recenter solent comedi, cum sint suaues & pingues, licet sint parui. Item in *capit.* 10. laudantur casei Craponæ in Auernia, habent conuenientiam cum caseis Brisiæ, tam in sapore, quam in forma, nam sunt rotundi, & oblongi, parui in pondere, duarum aut trium librarum, & sunt valde boni saporis, & funduntur ad ignem. Et in *capit.* 11. inter cæteros caseos Gallicos, licet in multis partibus fiant casei boni, maxime tamen in Torena, in loco de *Breamont*, vbi optimi & excellentes inter alios caseos illius patriæ componuntur: in tota tamen Gallia casei de Bria excellentissimi habentur, quæ regio non multum distat à ciuitate Parisiensi, nam boni sunt, non valde duræ digestionis, cū satis sint aerij, quod ex facilitate liquefactionis ad ignem ostenditur. Nec etiam in his est magna viscositas, quia non filant, sed funduntur ferè sicut butyrum, & cum non sunt multum noui, habent colorem ceræ citrinæ, & tunc dicuntur perfecti, & meliores existunt. Ibi etiam laudantur casei facti in patria Bituricensi, cum sint boni, licet parui, non spissi, & mirabiliter pingues. Tum denique in *cap.* 12. celebrantur casei Anglici, qui tam in pulchritudine, quam bonitate sunt commendabiles. Nam habent corticem mundum, & boni sunt diaphani, siue translucentes, & in ipsis fiunt impressiones literarum, animalium, florum, & huiusmodi. Non sunt spissi, & minus in medio quam in circumferentia, & satis assimilantur Placentinis, & in colore & in sapore, sed non sunt ita magni, nec spissi, nec sunt multum viscosi, portantur ad partes longinquas in magna copia.

Sed an caseus recens aut vetus magis sit laudabilior, & eligibilior, vide *in Regimine Salernitano*, & ibi per Arnaldum de Villanoua, super illis versibus:

Persica, poma, pyra, & lac, caseus, & caro salsa, &c.

Et super illis:

Nutrit & impinguat triticum, lac, caseus infans, &c.

Et per eundem Pantaleonem *in d. tract.* 3. vbi scribit ample, quibus complexionibus conueniant casei, & quibus disconueniant, vbi concludunt, insequendo commune dictum:

Caseus ille bonus, quem dat auara manus.

Et in regimine Salernitano dicitur:

Caseus, anguilla, nimis obsunt, si comedantur.
Ni tu sæpe bibas, & rebibendo bibas.

Lucas de Penna *in l. iubemus. C. de reg. milit. annona. lib.* 12. scribit multiplices casei vtilitates, adducens versus quos notat Arch. *in cap. denique. dist.* 4. quibus casibus seipsum commendat, & dicit quas conferat vtilitates: & sunt sequentes, quorum quatuor scribuntur *in Regimine Salernitano:*

Ignari medici me dicunt esse nociuum,
Sed tamen ignorant, cur nocumenta feram.
Expertis reor esse ratum, quia commoditate
Languenti stomacho caseus addit opem.
Caseus ante cibum confert, si defluat aluus,
Si constipetur, terminat ille dapes.

Ad fur-

Ad fundum stomachi dum sumpta cibaria tradit,
Vim digestiuam non minus ille iuuat.
Si stomachus languet, vel si minus appetit ille,
Fit gratus stomacho, conciliansque cibum.

OCtuagesimaseptima consideratio fit de oleis, & excellentia aliquorũ. Nam reperit portétosa hominũ luxuries in oleo voluptatem, quo pleriq; ad nitorẽ cutis, alij ad conseruandas corporis vires se perunxerũt. Etiã multa olea factitia adinuéta sunt, ad medicamenta vtilia, vt de eis meminit Plin. *li nat hist.* 15. *c.*7. & memorat etiam Ioan. Mesue *in tract. de oleis*, & Arnaldus de Villanoua *in suo Antidotario, in c. de oleis.* vbi 21. species oleorũ, & eorũ virtutes scribit, sed illa sunt olea tẽporalia. Sed tria sunt alia olea, quæ sunt spiritualia. Primũ dicitur sanctũ Chrisma, & illud est principale, quod fit ex oleo, & balsamo, & cũ isto benedicuntur omnes fontes Baptismales, & calix, & patina, & cõsecratur ecclesia, & Altare, & puer baptizatus consecratur in fronte. Alias confirmantur, & inunguntur Episcopi in capite, & naribus, quandocũq; consecrantur, & omnes fideles, quando recipiunt sacramentũ confirmationis. Secundũ dicitur Catechumenorũ, siue oleũ sanctũ benedictũ: & de isto vngitur puer, dum baptizatur, in pectore, & inter scapulas, & inunguntur manus eius, qui ordinatur sacerdos, & inungũtur tam ecclesia, quam Altare ante consecrationem, & Reges, & Principes, in sinu, & humero. Tertiũ est oleũ infirmorũ, quo inungũtur, existentes in mortis articulo, de quibus habetur per canonistas *in c. vnico, de sacra vnctione, Extra cap. generaliter. circa fin.* 16. *quæstio.* 1. *& cap. si baptizatus de consecrat. distinct.* 4. De isto oleo infirmorũ habetur *Iac.* 5. Si quis infirmatur è vobis, inducat presbyteros ecclesiæ, & orẽt super eu vngentes eũ in nomine Domini, vt habetur *in ca. si quis.* 3. *qu.* 1. per Ioann. de Turrecre. Et cũ hæc tria olea fiant ex oleo oliuæ, & fieri debeant, cum sit proprie oleũ, quod ex oliua, seu olea fit, vt dicit Ioan. de Turrecre. *in c. Presbyteros. § oleo. distinct.* 95. & omnia alia fiant ad similitudinem illius: ideo in naturalibus oleis excellentius dicitur esse oleũ oliuæ: cum sit Analogũ, quod per se positũ est generalius, & stat in suo famosiori significatu. Et, vt refert Cœlius *li. antiq. lect*, 2. *cap.* 20. Naturæ prouidentia liquores duos humanis corporibus gratissimos contribuit, intus vini, foris olei: sed vetustas tædiũ oleo affert, non item, vt vino, teste Plinio *li.* 15. *cap.* 2. Cuius natura, seu potestas est, corpus tepefacere, ac contra algores munire, & feruores capitis refrigerare, teste eod. Pli. ibi, *c.* 4. & memorabile est, vt ait Cœl. *loco ante citato*, quod scribit Plin. *li.* 11. *c.* 1. Alpibus coercitas, & tũ inexuperabili munimento, Gallias, hãc primũ habuisse causam superfundẽdi sese Italiæ, quod Helico, ex Heluetiis, ciuis earũ, fabrilẽ ob artẽ Romæ cõmoratus, ficũ siccã, & vuam, oleiq; ac vini promissa, remeans secũ tulisset. Oleũ itẽ ex oliuis maturis sumptũ, si sit recẽs, calefacit calefactione tẽperata, & humectat. Omnes tamẽ olei species sunt lenientis corpus, & prohibent aduentũ frigoris à corpore, & faciũt ipsum habilẽ ad motũ, molliũt ventrem, & debilitant virtutẽ medicinarũ vulnerantiũ. Et datur in potu contra medicinas mortiferas, vt euomatur cum eis, & qui remollire ferrum cupiunt, oleo tingunt, atque obdurefacere, in aquam mergunt.

Textor *in sua officina, in verbo, oleo, & oliuis*, refert plura loca oleis abũdantia, & nobilitata: sed Venafrũ, Campaniæ oppidũ, præcipuã olei laudẽ meruit. Vnde Pli *li.* 15. *ca.* inquit, & vulgo principatum in hoc quoque bono obtinuit Italia toto orbe, maxime agro Venafrano, eiusq; parte, quę Licinianũ fundit oleũ, vnde & Liciniæ gloria præcipua oliuæ. Vnguenta hãc palmã dedere accõmodato ipsis odore, dedit ei palatum delicatiore sententia. Et Columella *li.* 6. Oleũ optimũ Licinia: dat plurimum Sargia; & inter cibos electiles & delicatos annumeratur oleũ Venafranum. Sed mirãdum est, cur antiqui, qui de laudib. plurium rerum in diuersis locis nascẽtium scripserunt, sub silẽtio habuerint ea singularia & excellẽtia, quæ in Gallia crescũt, vt est oleum oliuarum patriæ Prouinciæ, & Narbonensis, quod est multum excellens, & quo fere tota Gallia vtitur, & alimentatur, quod (vt opinor) & bonitate & dulcedine omnia alia olea mundi excellit: sed Itali glorię nostratium semper inuidi, sua extollendo, nostra obnubilare & conculcare putant, vt hic ante, *consideratione de laude vinorum*, scriptum est.

OCtuagesimaoctaua cõsideratio: Licet aliqui fructus sint excellẽtes & laudabiles, cum sint plures & diuersi. In qualibet tamẽ specie aliqui sunt aliis excellentiores. Plin. *li. nat hist* 15. varia fructuum genera recẽset, & ibi ait *c.* 15. quod cerasorum octo sint genera, & inter omnes fructus, seu poma, primitus colono annuã gratiam referant & maturescãt: principatũ duracinis assignat, quæ Cãpania Pliniana appellat, sicut apud Parisios Corbelianis, & apud nos Heduos, Colchianis principatus tribuitur: &, vt Serapio, ex authoritate Galeni, ait, sunt ex eis dulcia, pontica, & acerosa: dulcia descendunt cito à stomacho, & iuuamẽtum quod inferunt ei, est modicum: põtica vero faciunt cõstrictionem: acetosa autẽ desiccãt plusquã põtica, & cum h. c. in eis res incidens, & cõferunt stomacho phlegmatico pleno superfluitatibus. Et infra dixit authoritate Dioscori lis: quãdo cerasa administrãtur humida; molliunt ventrem, & sicca retinent. Et Rasis *in li.* 24. *continentis. c.* 67. Galeni authoritate sic scripsit: Fructus huius habens in se dulcedinẽ, de stomacho descendit de leui, & cõfert ei modice, tamẽ stipticus è cõuerso facit, & acidus cõfert stomacho phlegmatico, pleno superfluitatibus, quia acidus desiccat magis, quã ponticus, & cum hoc habet in se partẽ inclusiuam. Et licet secundũ aliquos, sint frigida & humida in primo gradu, tamen videtur, quod plus sint humida, ex eo, quod valde cito putrescant: propterea eligi debent ex eis illa, quæ duriora sunt & solidiora: quoniam talia non ita de facili putrefiunt, sicut ea, quæ tenera, vt manifestum est etiam in exterioribus, & magis gratia medicinę mãducentur ante cibum, quam gratia nutrimẽti, vt refert Antonius Gazius *in sua florida corona. c. de cerasis, quod est* 189. In laudem tamen cerasorum, & de commodis prouenientibus ex vsu eorum, scribuntur versus sequentes in regimine Salernitano:

Si cerasum comedas, tibi confert grandia dona,
Expurgat stomachum nucleus lapidem tibi tollit,
Hinc melior toto corpore sanguis inest.

Et ibi Arnal. de Villanoua, dicens, Omnia dulcia & parua cerasa non esse sana, & de facili corruptibilia, ac in corporibus producentia vermes: grossa vero rubea, & mollis carnis, debent comedi recentia in principio mensæ, quia habent vim abstersiuam stomachi, atq; appetitum incitandi: grossa vero nigra satis duræ carnis, debent comedi in fine mensæ, quia tunc claudunt orificium stomachi, & digestio melior ac velocior fit: Plin. vero *d. li.* 15 *c.* 18. de ficis genera viginti nouem recenset, quarum, vt vult Auicenna *in* 2. *canon. c.* 208. melior est alba, quia leuior, deinde rubea, siue citrina, & postea nigra; & quæ vehementer matura est, melior est, & proxima ad hoc, vt non noceat: Et subdit, quod ficus nutribilior sit reliquis fructibus, & licet nutrimentum ficus non existat in robore nutrimenti carnis, & granorum: est tamen vehementioris roboris, quam nutrimentum omnium fructuum, &

tatiua dicta pomorum & pyrorũ: minus nocẽt, quæ cocta, & eorũ, quæ cruda comedũtur, illa, quæ ad repositionem sunt idonea, minus sunt mala cęteris, vt refert Ant. Gazius *in sua florida corona ca.* 207. Quę sint loca pomis abundãtia scribit Text. *in sua officina*, in verbo, *pomis*, sed quicquid sentiant scribentes, non est patria in tota Europa, quæ magis abũdet pomis & pyris, quã Normãnia, & illa sunt laudatissima, sicut poma Pheacũ, & Phaliscorum. & pyra Amerina. Poma vero, quæ pro bonitate celebrãtur in Gallia, sunt vulgo dicta *capendu & blondereau*. Et de supra dictis, sufficiat, cũ sint fruct⁹ magis in vsu apud nos, & quib. cõmuniter viuitur, de aliis me remittẽdo ad eos, qui de eis scripserũt.

OCtuagesimanona consideratio sit, de excellentia syluarum & arborum. Plures syluas excellentes scribit Tex. *in sua officina in cap. sylua*. Et inter alia, vt ait, Hercinia sylua est Germaniæ, cuius quondam latitudo habuit iter nouẽ dierum. Et eam dicit esse Plin. *li.* 15. *nat. hist. c.* 3. in Septẽtrionali plaga, roborum vastitate intacta, in qua colles occursantium inter se radicum repercussu attollantur. Item Arduena sylua Galliæ, incipiens à Rheno per fines Treuerorum, Eburonũ & Menapiorũ 10. millibus passuũ longitudine per mediã Belgicã in occasũ ·ēdit. Itẽ Liu. *li.* 9. ab vrb. cõdita, de Ciminia Hetruriæ sylua, sic scribit: *Sylua erat Ciminia magis, tum inuia atque horrend s, quam nuper fuere Germanici saltus, nulli ad eam diem, ne mercatorũ quidem adita, eam intrare haud fere quisquam audebat*. Item Poetarum carminib. laudatissima syluarum est, Dodona Chaoniæ, cũ propter vsum glandis ibi repertum, tum ob simulachrum Iouis Dodonei, & columbas, quæ quercubus insidentes, reddebant oracula.

De arboribus vero Plin. *li.* 16. *c.* 40. scribit laudes arborũ in magnitudine, & *li.* 17. *c.* 1. Arborũ pretia mirabilia, & *li.* 22. *c.* 1. de arborũ honore. Et creandarũ arborũ naturaliter tria sunt genera. Aut enim sua spõte nascũtur, aut ex seminibus fortuito iacẽtibus surgũt, aut ex radicibus pullulant. Nã cætera vsus inuenit, fauẽte natura. Text. vero *in sua officina in cap. arbores diuersæ*, scribit nomina & laudes 84. arborum, & ea, in quibus laudari possint, vbi primo abietem dicit esse arborũ pulcherrimã & rectissimã, Æsculũ glandiferã, Amygdalum fructiferam, quæ prima omnium arborum floret mense Ianuario. Acerem arborem esse amplissimã, & operum elegantia & subtilitate nobilẽ, vnde mensæ acernæ laudabiles fiunt, & de ea mensa Martialis:

Non sum crispa quidem, nec sylua filia Maura:
Sed norunt lautas & mea ligna dapes.

Et aceris radix contusa, iecinoris doloribus. vtilissime imponitur. Balsamũ vero arbusculã aromaticã, cuius succus omnib. odoribus antefertur, & ad multa remedia vtilis. Buxũ tonsilẽ, & semper virentem, ex ea fiunt tibiæ multæ forariles, laudatissimi pectines, & vnguẽtariæ pyxides, & cariẽ non sentit, nec vetustatẽ. Betulã arborẽ eximij cãdoris; ex qua fiunt optimi circuli vasis vinariis idonei. Cinnamonũ arbusculã etiã aromaticã odore præstantẽ, cuius succus valde vtilis est. Citrum arborẽ esse peculiarẽ Mauritaniæ, quæ Romanis olim gratissima fuit, & maximè expetita ad mensarũ & lectorũ vsum. Cedrus (vt ait) arbor est procera: cuius lignum est iucũdi odoris, & tineis imperuiũ & infestũ, propterea opus dignũ cedro dicimus, quod laudabile est, & ab iniuria blattarum & tinearũ maxime conseruandũ, vel quod eius oleum illitum res omnes cõseruet à tineis & carie. Cornus habet ramos rigidos & duros, propterea vsus eius bellicis hastis & iaculis cõuenit. Corylus arbor nota delicatos ferens fructus, & secundis mensis expetitos. Costus aromatica est, cuius radix fragrat odore præstantissimo. Myrrha arbuscula aromatica, quã producit Arabia, guttis eiusdẽ nominis spõte stillantibus. Eius virtus est, vt corpora vindicet à putredine. Fraxinus arbor procera est & teres, Achillis hasta multũ nobilitata, cuius materies ad multa est vtilis, obedientissima est quocunq; in opere, faciendis hastis melior corylo, cornu leuior, sorbo lentior. Oui. *lib.* 10. *Meta. Et coryli fragiles, & fraxinus vtilis hastis.*

Tanta est vis, vt nec matutinas, nec occidentes vmbras, serpens arboris eius attingat, adeo, vt ipsam procul fugiat. Si ea fronde gyro claudatur ignis, & serpẽs, in ignẽ potius fugiet, quã in fraxinum. Floret fraxinus prius, quã prodierint serpentes, nec ante cõdita folia dimittit. Et quoniã vicus altior & superior huius nostræ ciuitatis Heduẽsis ab ea arbore, vicus fraxini denominatur, in quo domus mea sita est, & conueniẽter fraxinus seri debuisset ad expellẽda venena: loco tamẽ illius cõstruere feci ante domũ vnũ pileare lapideum altitudinis 12. pedũ. & supra illud est posita illa repræsentatio Domini nostri Iesu Christi, in modum, quo fuit per Pilatũ Iudęis præsentatus, cũ diceret, Ecce homo, cuius imago est altitudinis 7. pedum, sedens super saxum. & est coopertũ mirabili & singulari coopertura ferrea, & tegulis plumbeis, & supra coopertură eleuatur crux lapidea, & ab vtraque parte imagines intemeratæ Virginis, & Ioan. Euang. dictumq; pileare ex sex angulis cõstructum est, opere & artificio excellẽti & magnifico, aliisq; quatuor imaginibus in circuitu adornatur, scil. Sanctorũ Bartholomæi (cuius nomen porto) Quintini. qui est patronus seu numen tutelare parochiæ nostræ: & etiã domus mea & locus, vbi locatur dictum pileare, sunt de dict. parochia Petronillæ, cuius nomen portat vxor mea, & Barbaræ, propter meam deuotionẽ singularem: totum opus tam ex pileari, coopertura, & cruce superposita, completum, est altitudinis 33. pedum. Et à fronte summitatis pilearis scribitur: *Regnan. Leone Papa X Francisco Francorum Rege I. Iacob. Hurault Heduens. Episcopo, anno Domini* 1518. *Barthol. de Chasseneuz. I. V. D. aduocatus regius seu fiscalis in Balliuiatibus Heduensi & Montiscinei hoc opus fieri fecit.* Et hæc interserui, vt cognoscatur, quod loco fraxini, ad expellendum serpẽtem illum (qui matrem nostram Euam decepit) ne nos decipiat, & veneficia diaboli, leonis rugientis, circumeuntis, & quærentis quem deuoret, à vico nostro, & sic à tota nostra ciuitate, cum sit in superiori & altiori parte, per visionem huius imaginis expellantur, & ne sub vmbra illius matutina occidentali ve, serpens hostis humanæ naturæ, & venenosus se subumbret. sed procul fugiat, iuxta naturam & vim fraxini, de qua Plin. *lib.* 15. *cap.* 13.

Fagus verò arbor est glandifera & glandifagina omnium dulcissima est, vt qua obsessi homines durauerint in oppido Chio, & muribus, & gliribus, & turdis gratissima est. Fertilitas eius alternat, & omnium fere arborum. Huius arboris cortex in magno vsu est agrestium: ligni honos pręcipuus fuit in valis. Manius. Curius (teste Plin. *lib.* 16. *c.* 38.) iurauit, se ex præda nihil attigisse, præter guttum faginum, hoc est, poculi genus, quo sacrificaret. Virgil. *pocula ponam*
Fagina, cælatum diuini opus Alchimedontis.

Et, teste eodem Plin. *lib.* 10 *c.* 6 glans fagea suem hilarem facit, carnem coctibilem ac leuem, & vtilem stomacho. Laurus inter arbores sola non percutitur fulmine, vt ait Pli. *li.* 15. *c. vlt.* Tyberius princeps, tonãte cœlo, ea se coronabat contra fulminum metus. Credita est aduersus venena remedium habere. Dicabatur olim proprie triumphis. Ouid. *lib.* 1 *Eleg.*

Ite triumphales circum mea tempora lauri.

Perpetuo viret, & præferenda est myrto & oleæ, pacifera est. Nam portata inter armatos hostes erat in-

dicium pacis & quietis: Statius *lib.* 12.

Pacifera lauro crinem vittisq; decorus.

Romanis præcipue lætitiæ victoriarumque nuncia. Lauri folio annuum fastidium purgant palumbes, graculæ, merulæ, & perdices. Morus arborum vltima floret, exacto iam frigore, vnde prudentissima dicitur à Poetis: Politianus *in rust.*

Mox vbi iam sapiens cœpit frondescere morus,
Ante quidem sapiens, nunc ambitiosa, nec vllum
Qua pariat pomum: sed serica pensa ministrat.

Fructibus eius est succus in carne vinosus, trinicolor, candidus primo, mox rubeus, maturus, niger. Tardissime senescit, fructibus minime laborans, vt ait Pli. *li.* 15. *c.* 24. *&* *li.* 16. *c.* 28. *&* *li.* 18 *c.* 26. ait: Cum germinare videris morum, iniuriam postea frigoris timere nolito. Lentiscus arbor trifera, id est, ter producens fructus, mastichen resinam sudat instar gummi: & de Lentisco citat Plin. *lib.* 18. *cap.* 25. verba hæc Ciceronis:

Iam vero semper viridis, semperque grauata,
Lentiscus, triplici solita est grandescere fœtu,
Ter fruges fundens, tria tempora monstrat arandi.

Eius ligno fiūt dentifricia & dentiscalpia. Martial.

Lentiscum melius, sed si tibi frondea cuspis
Defuerit, dentes penna leuare potes.

Lentiscum mandere prouerbio dicebatur, qui nimio condendi corporis studio superfluebat. Nam dentiū cura olim, vt delicatis, probro dabatur. Larix mirabilis est naturæ, incorrupta eius vis humori contumax teste Plin. *li.* 15. *c.* 10. Ipsa non ardet nec carbonem facit, nec alio modo, vt ignis consumitur, quam lapides. Nescit cariem, valide pondus sustinet. Iuniperus coma viret perpetua, cariem non sentit aut vetustatem. Eadem est iunipero virtus, quæ & cedro, lignum apprime durum: vnde Mantuanus in quercu Iulia:

Addam & iuniperos carie impenetrabile robur.

Combusta odorem reddit, & pollutū purgat aerem.

Palma portat in trimatu, genera eius 49. nonnulli posuerunt. Fructui dulcis est succus, nullum lignum; longum esset de ea referre, quod multis admodū verbis scribit Pli. *li.* 13. *c.* 4. Propterea satis erit vnum adiicere, quod ex Aristotelis & Plutarchi testimonio scribit Gell. *li.* 3. *c.* 6. Si super palmæ arboris lignū, inquit, magna pondera imponas, ac tam grauiter vrgeas, onerésque, vt magnitudo oneris sustineri nequeat, nō deorsū palma cedit, nec infra flectitur, sed aduersus pondus resurgit, & sursum nititur recuruaturque. Propterea in certaminibus palmam signum esse placuit victorię. Quoniam eius ingenium eiusmodi ligni est, vt vrgentibus prementibusque non cedat. Et de multis aliis arboribus & naturis earum scribit Text. *in loco ante allegato.* post Pli. *in li.* 15. *&* 16. & Dioscor. *li. de simplici medicina.* & Isid. *lib.* 17. *Etymolog. c.* 6. *&* 8. & Fr. Patritius *in li. de inst. Reip. l.* 7. *tit* 5 & dicit, plures esse vtiles & necessarias Reip. maxime glandiferas, vt sunt quercus, ilex, fagus, æsculus, suber, robur, & cerrus, de quibus Plin. *d. lib.* 16. *cap.* 6. vbi ait: Glans optima in quercu atq; grandissima. Fortius lignum quercus habet & incorruptius, glans querna suem facit diffusam & grauissimam, & carnem glandium instar dulcissimam. Proximam huic cerream tradit Nigidius, nec ex alia solidiorem fieri carnem, sed duram, & suem angustam, nitidā, strigosam, ponderosam, & fungosam carnem fieri, æsculo, robore, subere. Et ibi multū laudant quercum, ex pluribus: tū quia maioris potētiæ ignem efficiat, eiusque pruna magis candet, diutiusque viget: & quercus carbo ærariorum officinis idoneus est, & querneus cinis optimus est ad familiarem vsum: quoniam lixiuium melius facit, quo quidem linteamina conteruntur, sed candidiora, nitidioraque redduntur.

Castaneam etiā optime laudat Franciscus Patritius propter eius vtilitatem in alimento, quod præstat, & pecori & familiæ vniuersæ, & pene omnibus in rebus ædificatoriis vtilis, & ex ea amphoræ optimæ fiunt & vinaria oleariaque vasa omnia. Hanc nostri temporis lignarij fabri arborum omnium reginam appellant, quod singulis pene vsibus optima habeatur. Quocirca in nemore propter fructum, verum in sylua materiaria propter lignum præcipua habenda est.

Porro differentias seu diuisiones generum inter arbores hic repeto. Nam arborū (teste Pli. *d. lib.* 16. *c.* 19. quædam omnino sunt syluestres. quædam vrbanæ: mites vero, quæ fructu, aut aliqua dote, vmbrarúve officio homines iuuant, commode dicuntur vrbanæ. Item Cato infelices vocat arbores infrugiferas, Pli. *d. lib. c.* 16. infelices existimat damnatas religione, quæ neque seruntur vnquam, neq; fructū ferunt: veteres eas vocabant infelices, quæ sunt in tutela inferiorū Deorū, vt, quæ baccā nigrā, nigrosq; fructus ferūt. Felices vero purātur vitis, pomus, pyrus, prunus, ficus alba, quercus, æsculus, ilex, apinus, fagus, corylus, sorbus, malus, cornus, loros. Itē *d. c.* 19. *&* *duob. cap. seq.* scribitur, quod arborū aliis decidūt folia, alię sempiterna viret coma, & folia non decidūt, vt oleæ, lauro, palmæ, myrto, cupresso, pinis, hederæ, rododaphnæ, abieti, larici, pinastro, iunipero, cedro, terebintho, cubo, ilici, aquifolio, suberi, taxo, buxo, tamarici. Item *eodem li. c.* 40. scribit Plin. cariem vetustatemq; non sentiunt cupressus, cedrus, hebenus, lotos, buxus, taxus, iuniperus, oleaster, & olea. Tex. *in d. sua officina in c. arbores Deorū, & Dearum.* recēset nouem arbores, quæ fuerūt eis dicatæ, videlicet, populus Herculi, Baccho hedera, & vitis, Veneri, myrtus, Apollini laurus, Ioui quercus & æsculus, Mineruæ oliua, Cybelæ pinus, & etiam Deo pastorū, qui dicitur Pan, Plutoni cupressus, de quibus meminit Plin. *li.* 12. *c.* 1. Arboribus vero abundant fortunatæ Insulæ, India, Athlas mons, Cyrene, Hircinia, Caucasus, & in Gallia Normannia.

Sed inter omnes alias arbores, quæ obtinent principatum, & quæ fuit electa in regem lignorum, est Ramnus quoniā, vt habetur *Iudic.* 9 Cōgregati sunt autē omnes viri Sichē, & vniuersæ familiæ vrbis Mello, abierūtque, & constituerūt regē Abimelech iuxta quercū, quæ stabat in Sichem. Quod cū nunciatū esset Ioathan, iuit, & stetit in vertice mōtis Garisim, eleuataq; voce clamauit, & dixit: Audite me viri Sichē, ita vt audiat vos Dominus; ierūt ligna, vt vngerēt super se regē, dixerūtq; oliuæ, Impera nobis; quæ respōdit: nunquid possū deserere pinguedinē meā, qua & Dij vtūtur, & homines, & feræ, vt inter ligna promouear? Dixeruntque ligna ad arborē ficū; veni & super nos regnū accipe, quæ respondit eis; nunquid possum deserere dulcedinem meam, fructusq; suauissimos, & ire, vt inter cetera ligna promouear? Locutaq; sunt ligna ad vitem: veni & impera nobis; quæ respondit eis: nunquid possum deserere vinū meū, quod lætificat Deum & homines, & inter ligna cętera promoueri? Dixerūtque omnia ligna ad Ramnum (pondera dictionem, *Omnia*, quæ nihil excludit) veni & impera super nos, quæ respondit eis: si vere me regē vobis constituitis, venite, & sub vmbra mea requiescite, veniunt ergo omnia ligna sub ramni vmbra, tanquam sub rege eorum, vt obediant, ex quo concluditur, quod tanquam rex extolli debeat vltra omnia alia ligna.

De doctrina vero inter arborem & lignum, & quid veniat appellatione ligni arboris, hic non insisto, cū non sit præsentis speculationis, sed solum de excellentia inter se, & alias res in quibus videtur lignum crucis Saluatoris nostri esse excellentius omni alia re mundi:

mundi: quoniam in ipso facta est redemptio nostra, vnde cantat ecclesia: *Nos autem gloriari oportet in cruce Domini nostri Iesu Christi, in quo est salus, & resurrectio nostra, per quem saluati & liberati sumus.* Ex quo plurimum laudantur ligna, ex quibus facta fuit crux Christi, quæ sunt quatuor, vt dicit Io. And. *in clem.* 1. *de summa trin. & fide catho.* quæ hoc versu cótinétur.

Ligna crucis, palma, cedrus, cupressus, oliua.

Cedrus enim fuit in stipite, palma in palo per longű, Cupressus in ligno ex transuerso. Oliua in tabula super crucem, loco quarti brachij. Et de laude crucis dixi ante *in* 1. *par. in* 38. *consid. in pen. conclu.* & ample & deuote scripsit Rabanus, tam metrice, quàm prosaice, & plura cantat sancta mater ecclesia in diebus exaltationis & inuentionis sanctæ crucis, & die Veneris sancti, quæ omnes Catholici sciunt.

De ligno vitæ cuius excellentiæ fuerit, scribit Gabriel *dist.* 19. *q. vnic lib.* 2. & Iaco. de Valentia *Psalm.* 1. ibi. *Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, &c.*

Lignum vero aloes, vt legitur *in Platearia de simplici medicina, cap.* 2. est calidum & siccum in secundo gradu. Et tria sunt genera ligni aloes, & illud quod reperitur in Insula, quæ dicitur Cumear, est cunctis laudabilius, & melius: & ex eo cognoscitur, quod ponderosum est in suo genere, & quod est nodosum melius est, & quod aromaticum est, & subamari saporis, coloris subnigri, vel subrufi, & constrictioni dentium non omnino resistens, dum autem masticatur, cito odor odoriferus dicitur attingere cerebrum, & quodammodo replere. De aliis duobus generib. vide ibi, & de sophisticatione illorum. Lignum vero Aloes stomachum confortat, digestionem procurat, contra debilitatem cordis & cerebri, contra cardiacam passionem, & syncopen, contra retentionem menstruorum, & contra omnes passiones, & debilitates cordis ex frigiditate prouenientes, valet. Et vt breuiter concludantur omnes eius laudes, valde confortat omnia membra corporis debilitata. Et ibi scribitur vnum curiosum, quod est: pulueriza lignum aloes, & foliã gariofi, & os de corde cerui, confice cum oleo, & inunge caput galli in die illa, & nocte non cantabit, vel tantum confectum cum oleo valet.

Inter lignorum genera quædam reperiuntur, quæ igne corrũpi nequeunt, vt hebenus: quia incendi eam negat Fabianus. Itaq; antiqui non satis cogitantes, vt aliquæ res ignis iniuriam non paterentur: quæ cum facile comburi potuerint, & in mediis ignibus illæsæ mansérint, inter mirabilia reputarunt, de quibus scribit Baptist. Fulgosius *li.* 1. *de dictis factisque memorabilibus tit. de miraculis c. de miris rebus, quæ igne consumpta non fuerunt. in princ.* vbi ait, tanquam rem miram antiqui scripserũt, incenso Saliorum sacratio, omnia, quæ in eo erant, combusta fuisse, excepta Romuli virga. Item Seruij Tullij & Claudię statuas incolumes locis suis mansisse, templis, in quibus erant, incensis.

NOnagesima consideratio de excellentia herbarum & radicum ostendit. Primo, Homerus apud Plin. *li.* 15 gloriam herbarum Ægypto tribuit Diodorus de Ægypto loquens: Terra, inquit, inculta, relicta pecori ad pastum, adeo exuberat herbis, vt oues bis anno pariant, bisque præbeant lanam. Æschylus apud Plin. Italiam herbarum potentia refertam prodit. De Aci fluuio Ouid. *li.* 4. *Fastorum.*

Præterit & ripas herbifer Aci tuas.

Epirus. Item Ouid. *li.* 8. *Metamorph.*

Misit apum, quanto maiores herbida tauros
Non habet Epirus.

Textor *in sua officina, in cap. herbarum diuersa nomina* scribit 535. nomina herbarum secundum ordinem Alphabeti, sed non declarat naturam alicuius. Plinius vero *lib.* 19. 20. 21. 22. 23. 24. & 25. plures herbas, & excellentias illarum, etiam in medicinis describit. Et Dioscorides *in lib. de simplici medicina*: & Isidorus *li.* 17. *Etymol. cap.* 9. 10 & 11. Multi plures herbas laudauerunt, vt Themison Medicus librum vnum de laude plantaginis scripsit, tanquam inuentor, teste Plinio *li.* 25. *c.* 8. Iuba Rex magno præconio exaltauit euphorbium, per vnum volumen, vt ait Plinius *eodem li. c.* 7. Erasistratus Lysimachiam herbam descripsit, celebrauit, & eam multum laudauit, vt refert Plin. *d. ca.* 7. Anonymos herba ab Icesio Medico celebrata est, Museus & Hesiodus Polion herbam multis verbis commendauerunt. Phanias Physicus condidit laudes. Antemis herba magnis laudibus celebrata est ab Asclepiade. Dioscorides Artemisiam plurimum extollit *li. de simplici medicina. c.* 52. Et de ea loquitur Plin. *li.* 25. *ca.* 7. & eam Macer matrem herbarum dicit, vt ex his versibus patet:

Herbarum matrem dedit Artemisia nomen,
Cuius Græcus sermo suftum puto ponere primo,
Huius opem fertur prior inuenisse Diana,
Artemis Græce quæ dicitur, inde nomenque
Herba tenet, quia sic inuentrix dicitur eius.

Refert & Plin. *eod. lib. c.* 4. quod laudatissima herbarum sit (Homero teste) quem vocari à Diis putens Molyast. inuentionem eius Mercurio assignat, contraque summa venesicia demonstrat: & , vt ait, vidit effossam inter difficultates saxeas, radices 39. pedes longas, ac ne se sic quidem solide, sed abrupte: & ibi sequitur: Ab ea maxima authoritas herbæ est, quam Dodecatheon vocant, omnium Deorum maiestatem commendantes, in aqua potam, omnibus morbis mederi tradunt. Folia eius septem lactucis simillima exeunt, lutea radice.

Inter herbas excellentes etiam potest adscribi, Malua siluestris, cui grande folium est, & radices albæ, quæ propter excellentiam effectus Aristalthea vocatur, quod Græci optimum dicunt. Nam folium Maluę scorpionibus impositum, torporem affert. Tradunt, si quis quotidie succi eius cyathum dimidium sorbeat, omnibus morbis cariturum. Ideo herba hæc omnimorbia dicitur. Constat parturientes, foliis eius substratis, celerius solui, sed mox post partum reuocandam esse, ne vulua etiam sequatur. Semen eius, quæ vnicaulis est, aspersum cubili, auiditates fœminarum in infinitum augere. Xenocrates scribit, radice eius, si circa dentem cum dolet sæpius pupugeris, desinet dolor. Hęc Pli. *li.* 20. *c.* 21. vbi plura alia, de vi, & excellentia Maluæ scribit.

Inter herbas etiam sunt quæ laudãtur ex foliis tantum. Vnde de herbarum differentia per folia, & quæ herbæ toto anno floreant, vide Plin. *lib.* 21. *c.* 17. Sed si legas omnes, qui de iis scripserũt, non reperies quod si herba in mundo, quæ maiorem vtilitatem generi humano afferat ex foliis, quàm caulis, seu brassica: quia, vt dicit Macer: Caulis Romana lingua, Græcorum brassica: quoniam fere totum genus humanum magis in comestione, caulibus vtitur, quam quibuscunque aliis herbis, præcipue foliis: Et etiam tempore famis, pauperes (vt vidi) radicibus illius, seu stipitibus herbæ viuunt. Et de huius herbæ laudibus scripsit Chrysippus Medicus volumen vnum, vt ait Plin. *libr.* 20. *cap.* 9. & refert Dioscorid. *in libr.*

*de simplici medicina,cap.*115.vbi plura salubria & laudanda referuntur. Cato (eodem teste) tradidit,populum Romanum sexcentis fere annis medicina brassicæ vsum fuisse: nondum enim in vrbe conuenerant Medici,qui peregrina pigmenta secum attulissent;sed eo tempore militares viri gloriosas cicatrices grauido olere curabant, vnde olerum vsus extitit illius ad salutem,dum illos pascit,& sanat.

Narrat & Bapt.Ful. *in suis Collect.de dictis factisque memorabilib.lib.1.tit.de miraculis,c.de admirandarum virium herbis*,quod in Iudæa ad Macheruntam vrbem, in valle,quæ,*Brabra*,dicitur,denominata à valle,herba nascitur quæ sanguinei coloris habet radices, & noctu lumen præ se fert, neque vero facile hominum manu conuelli potest nisi cum mulieris sanguine menstruo, aut vrina attingatur: aliter enim carpere volentem, contra niti seque in contrarium retrahere videtur, neque tunc quidem, nisi eius vitæ periculo, qui extirpare quærit, diuelli potest, nisi si quis manu de ea radice gustauerit, aut circumfossa humo, ita vt parum se radix teneat,allegato ei cane,quod superest, nitendo extirpet: tunc enim in canem omne periculum euellentis transit:hac radice illi curari dicuntur, quos immundi spiritus vexant, ita vt amplius eo modo non laborent.Et idem in *d.tit.* refert,quod in Lycia regio sit admiratione digna,(quæ Ephestion dicitur)herbido,florenteque solo,terra si effodiatur ignes euomit, quibus nulla in parte flores, aut herbæ aduruntur,vel decorem suum amittunt vt Seneca ad Lucillium scribit.

Inter herbas sunt quæ laudantur ex radicibus, vt Raphanus, seu Radix, Rapa, Napus, Reubarbarum & Reuponticum. De Raphano, & eius laude,scripsit Marcion Græcus librum vnum,& est herba,seu radix comestibilis, & satis nota, tam frequens, & nobilis, apud Delphos, vt, sicut ait Plin. in templo Apollinis Delphici, adeo cæteris herbis sit prælatus Raphanus, vt ex auro diceretur, Beta ex argento,Rapa ex plumbo. Æquat in Germania infantum puerorum magnitudinem, in Ægypto Raphani sparguntur nitro, vbi sunt suauitate præcipui.Et de his etiam meminit Blōdus *li.* 8. *de Roma triumphante*: de Raphano, & eius laude duplici scribit Plin.lib.20.ca.4. & Dioscorides cap.550.Plin.lib.18.c.13.dat palmam rapis,in Nursino agro nascentibus: (Nursia vero, vrbs antiqua in Vmbria regione, quæ ducatus Spoletanus dicitur) & inter cibos electiles, & delicatos ponuntur rapæ,apud Mantineam. Sed & rapas,seu napos, Philippus princeps, & Dux Burgundionum nobilitauit, cum annis singulis ab agro Heduensi, iuxta Abbatiam Sancti Martini (vbi generositas præcipua) in Flandriam veherentur. Et vidi in computis, seu ratiociniis redituum Heduen. Balliuatus, expensas huiusmodi conductionis.Rapam etiam laudauit Diocles,qui librum vnum de laudibus rapæ fecit. Inter omnes tamen radices, quæ laudem magis merentur, & quæ sunt excellentiores, seu reubarbarum, & reuponticum. Et dicitur reu.id est, radix, & barbarum, id est,barbarica, inde radix barbarica tantum est Latinè, quantum reubarbarum græcè, quod in solo Barbarico trans Danubium inuenitur: Sed secundum alios, Rha,fluuius à quo nomen medicamento notabili (vt Ammianus inquit) quod reu, seu rhabarbarum, atque Ponticum vocatur, sed prima deriuatio est communior. Quæ quidem radix est excellentissima propter eius mirabiles, & excellentes effectus, quam medici inter alias extollunt, ita vt vix vnquam, aut raro dent medicinam infirmis, quin aliquid de reubarbato apponatur: & dicit Mesue, quod non sit alicuius nocumenti,& detur omni tempore,& omni ætate,pueris,senibus & prægnantibus,& est de elegantioribus,& meliorib.medicinis.Et quoddam est,quod in Barbariæ regione inuenitur,vt in India,& in transmarinis partibus, & est laudabilius, & est calidum,& siccum in secundo gradu. Aliud est ponticum,sic dictum, quia in Ponto Insula reperitur, vel quia habet Ponticum saporem. Licet Mesue ponat tres species. Laudatur tamen magis ex eis, quod est subnigrum, declinans ad rubedinem, & quod graue est cum raritate sua, non perforatum, & in quo, in confracturis interius habet quasi quasdam venulas distinctas, vbi inuenitur dispergatio ex rufo, & glauco, & quod est croceæ tincturæ. Quod autem nimis leue est, & perforatum, & interius minus solidum,& quasi lignum, huiusmodi venas non habet, & interius est quasi nigrum, & subalbidum, & quod masticatum, non pungit,quia bonum masticatum pungit sicut crocus non est eligendum, sed abiiciendum. Et quod est recens, cognoscitur, quia non est adulteratum, quoniam est rarum, & minoris stipticitatis, & croceæ tincturæ: Adulteratum vero his contrariatur, & varietatem, quam habere debet, in fractura amisit: seruatur per tres annos. Et huius effectus & virtutes circa medicinas scribit Platearius, & aliquid vide *in lib.sanitatis,tract.de herbis.c.*389. & per scribentes in medicina.

NOnagesimaprima consideratio erit de lapidibus, qui sunt in multiplici differentia. Nam quidam sunt magis vtiles Reipublicæ, quam alij,quidam vero magis sunt ad speciem & decorem, quam ad vtilitatem. Et,vt inquit F.Patrit. *in lib.7.de inst.reip.titul.6.* Lapidicinæ commoditatem vel maximam habent, ex quibus quadrata saxa, & sementorum copia comparatur, præcipue si molles lapides sint, aut mediocres. Nam duriores illi,speciem potius præ se ferunt,quam vtilitatem: labore enim plurimo indigent,& ingenti impensa. Videmus namque marmorea ædificia vix longo æuo erigi, quæ vero lateritia sunt,vel teneroris lapidis, paruo tempore absoluuntur. Et inter cæteros lapides,dicit Tophos esse vtiles,non modo propter molliciem, verum etiam quia igni, & tormentis bellicis non facile cedunt, & humorem minus admittant:quam lapides reliqui:Et sequitur:Tophi species tres inueniuntur: est enim vna rubea quæ mollior est, sed vbi imbribus ac sole obduruit, non inutilis habetur: est alia nigra, vel murini coloris, solidior, & densior. His speciebus Picentes & Campani abundant. Tertiam habent Vmbri, quæ vel alba,vel mellina est, hæc quamprimum cæsa, facile dolabris æquatur, vel dentata serra more ligni,secatur,sub dio tamen mensibus aliquot exposita, densior, duriorque fit, & huiusmodi alba abundat Gallia in pluribus, vt in Turonia, in Tonarro, in Diuionensi agro, & Heduens. iuxta castrum nouum, vnde portæ huius ciuita. Heduensis antiquæ adhuc extant factæ. Et ex his albis, apud nos, & fere in tota Burgundia fiunt imagines,maxime ex illis de Tonarro.seu Tornen. & Diuion. agro.

Sunt & lapides marmorei, ex quibus ædificia excellentissima & sumptuosa construuntur, & sunt in multiplici differētia: sed inter omnia preciosissimum est viride Lacedæmonium, de quibus diffuse per Plin. lib.36.c.7. de laude,& excellentia.& de generib.marmorum, & cap.2. & 6. enodatur. quis primus in publicis operibus ostenderit, & quando in vsum marmora venerint. Et isti lapides propter opera, & artificia,

tificia, quę ex iis fiunt excellentiores iudicantur: cum vt plurimum soli principes magnates illis vtantur, palatiis, & theatris conficiendis, & hodie (vt & olim) in Templis ædificandis, de quibus meminit Plin. *ca.* 5. *& 7. supra alleg.* Et vidi Templa, multum laudata, cum marmore adornata essent, cum sit carius, & maiori pretio vendatur, ideo pretiosius fit, vnde ait Seneca *in lib. de quatuor virtutibus*, dignitates rebus non ex opinione multorum, sed ex earum natura, constituras, & facit text. *in l. pretia rerum ff. ad leg. Fal.* vbi æstimatio rerum fit, ex eo, quod de eis maior copia haberi non possit, propter raritatem illius rei, contra dictum Catonis; *Quod vile est carum est, quod carum, vile putato*, quod intellige, vno tempore fore carum propter raritatem & defectum, vt satis etiam probat text. *in d. l. pretia. §. fi. & ibi gl.*

Inter alios lapides mundi, est quidam mirabilis altitudinis, Romæ, sustentatus à quatuor leonibus æreis, in quo scriptum est:

Si lapis es vnus, dic qua sis arte leuatus:
Si vero plures, dic vbi congeries.

Isid. *lib. Etym.* 16. *c.* 3. de lapidib. vulgaribus scribit. & *c.* 4. de lapidibus insignioribus, & isti sunt vulgaribus præferendi, & *in c.* 5. de marmoribus, quia sunt eximij lapides, qui laudantur & commendantur à maculis, & coloribus, præcipuè viriditate. Marmorũ colores, & genera innumerabilia reperiuntur, vt dicit Plinius *dict. libr.* 36. *cap.* 7. Nec omnia è lapicidinis scinduntur, sed multa sub terra sparsa sunt. Lacedæmonium seu Laconicum marmor viride erat, & cunctis hilarius, omnium quam preciosissimum, Stat. *in Syl. Hic dura Laconum saxa virent.* Aliud Ophites, à maculis serpentium, quib. distinguitur, nomen accepit, & duo eius sunt genera, molle candidum, & nigrum durum. Aliud marmor porphyricum ex Ægypto, quod est rubeum, candidis interuenientibus pũctis. Inuenitur idem lapis Ægyptius in Æthiopia, quem basaltem vocant, ferrei coloris & duricie, vnde etiam nomen dedit. Alabastrides vero, est candidior cæteris, intercinctus variis coloribus, quem cauant ad vasa vnguentaria, quoniam optime seruari ea incorrupta dicitur, vt ait Plin *d. c.* 36. *c.* 8. ex quo euangelici illius vnguenti, nardi pistici pretiosi vasculum fuit, vt habetur *Matt.* 26. *Marc.* 14. *& Luc.* 7. Quoddam etiam marmor album Parium dicitur, à Paro insula Ægei maris & est laudabile. Plin. scribit *d. lib. cap.* 13. Ægyptium Labyrinthum in introitu lapideis, è Paro, columnis fuisse factum. Horatius: *Vrit me Glycera nitor, Splendentis Pario marmore purius.* Sunt & multa alia marmoris genera, quæ breuitatis causa omitto, de quibus Plin. *in d. lib.* 36. Isid. *d. c.* 5. & Textor *in sua officina. in ver. Marmore.*

Nouissimis annis repertum fuit marmor candidum, ex reuelatione cuiusdam pauperis, in agro Comensi, vt ibi ædificaretur sacellum in honorem sacratissimæ Virg. Mariæ, & vt à multis audiui, qui viderunt locum, illud marmor est multum singulare, & laudatissimum. Apud nos in Gallia, sunt multa loca, in quibus reperta fuerunt marmora, mirabilis altitudinis, & amplitudinis, maxime in agro Tornodonen. & in comitatu Burgun. Apud Salinas est lapicidina marmorea, quod non est mirandum, cum in Gallia lapides renascantur, vt est tex. Papi. iurisc. *in l. diuortio. §. si vir.* ibi, *quia nec in fructu est marmor, nisi talis sit, vt lapis ibi renascatur, quales sunt in Gallia & in Asia. ff. solut. mat.* Imo videtur quod etiam lapides habeant poros, & meatus, vnde spirare possunt, & per quos nutrimentum deferatur, & sic crescere possint, quod satis apparere videtur, ex ingenti bufone, in medio saxo inuento, in Athonis arce Verdunensis agri: & ex serpente viua, inuenta in medio petræ scissæ, in Latio, tempore Martini V. Pontificis, vt refert Baptist. Fulg. *in suis collectaneis, de dictis factisque memorabilibus. tit. de miraculis. cap. de auibus animalibusque aliis admirandis.* Et, vt refert *lib. ante citato, cap.* 18. Theophrastus, & Mutian. credunt esse aliquos lapides, qui pariant.

Sed cum multa ferat natura, quorũ ratio nulla potest afferri, aut in obscuro lateat, vnde inter alia singularia, & excellentia in sua specie videntur. Inter hæc commemorabitur quod scribit Plin. *d. li.* 36. *cap.* 5. *circa principium*, marmoreum lapidem, factum in Paro Insula, in medio naturaliter sculptam Sileni (vt ab antiquis pingebatur) effigiem ostendisse: Silenus Bacchi nutritius fuit. Albertus item Magnus affirmat, Venetiis se Regis caput, diademate ornatũ vidisse in marmore, naturaliter, nullius artificis opera, expressum, in quo frontis pars imperfecta videbatur. De alio item capite huic simili, in vrbe Mantua, viso suo tempore, affirmat Baptista Fulg *in loco ante allegato. cap. de gemmis & lapidibus naturalibus sculptis.* Scribit item, quod in agro Placentino suo tempore lapis Alabastrites inuentus sit, in quo, posteaquam ad leuitatem suam, per artifices perductus fuit, inter claritatem, obscuritatemque, quam lapis ipse se fert, figura apparuit mortui capitis humani. Item Bergomi: (vt idem refert) in maiori fano, in porphirite lapide, qui ad Baptisterij ornatum est positus, tanquam ducta serpens in orbes circumuoluta perspicitur. Et in quadam parte Galliæ est quidam magnus dominus, in cuius agro lapides, & arbores si scindantur, in quamcumque partem verti possint, arma seu insignia illius domini apparent.

NOnagesimasecunda consideratio sit de gemmis, seu lapillis pretiosis, & quæ sit excellentior, maioris authoritatis, seu nobilior inter omnes Plin. *lib.* 37. *c.* 4. ait: Maximum in rebus humanis, inter Gemmas pretium habet Adamas, & eidem inter Gemmas primum locum authoritatis attribuit, ita inquiens: Proximum apud nos Indicis, Arabicisque Margaritis precium est, tertia authoritas Smaragdis perhibetur, vt ibi ipse Plin. scribit *cap.* 5. & etiam refert G. Budęus *in tract. suo de Asse.* & à d. cap. 4. vsque ad finem illius lib. scripsit Plin. fere de omnibus gemmis secundum ordinem Alphabeti, & de naturis & virtutibus illarum. Et etiam Albe. Mag. & Diosc. & in horto sanitatis *in* 5. *tract.* & per plures alios, ad quos te remitto, & etiam Nic. Perottus *in* 1. *epigr.* Martialis fere omnes Gemmarum species enumerat, eas describendo secundum colores, quibus magis assimilantur: vbi Chrystallus primum locum in nitore obtinet, & post Adamantem ponit Achatem, sub specie albi coloris, & hoc, quia licet sit lapis niger; maxime tamen quidam probant, si habeat vitream perspicuitatem, teste Plin. *lib. c.* 10. vbi etiam ait, olim fuisse in magna authoritate, & nunc in nulla, & refert idem *d. lib.* 37. *ca.* Pyrrhum Regem, qui aduersus Romanos bellum gessit, habuisse Gemmam, sc. Achatem, in qua nullo artifice, sed sponte à natura sculptæ, erant nouem Musæ, insignibus suis expressæ, cum Apollinis effigie media inter eas sedentis, & Citharam tenentis, sed tam tenuibus segmentis, vt pictæ viderentur. Ismeniam Caraulem fulgentem tradunt multos, vti consueuisse, quod regum amicitiam conciliare existimetur.

Inter Gemmas viridis coloris præcipue commen-

datur Smaragdus, cum sit preciosior multis aliis, & omnium lapillorum visu iucundissimus, quoniam nihil omnino viridius, comparatum illi, viret, ita vt vicinum aërem sua viriditate figurare videatur, prętere a solus gemmarũ implet oculos, nec satiat. Quinetiam fessa alia intentione acies, aspectu Smaragdi, recreatur: propterea sculpentes gemmas has, maxime viridi lenitate, lassitudinem mulcent. testis Pli. *d. li 37. c. 5.* Tradunt Ismeniam Coraulem Smaragdum 100. aureis denariis emi iussisse, cum multas alioquin fulgentes gemmas haberet. Cumque ex iis, comminuto precio, duo relati fuissent, ægre tulisse, sæuisseque in emptorem: quoniam male curatum existimabat, quod detractum esset gemmæ dignitati.

Gyges Rex Lydorum gemmam habuit tantæ virtutis in annulo, vt ea ad se versa, videret quoscunque vellet, nemini conspicuus, vnde annuli beneficio omnia consequebatur ex animi voto. Et Nero Cęsar gladiatorum pugnas in Smaragdo spectabat.

Inter gemmas vero colore rubeo, carbunculus rubicundissimus est, & huius color igneus est, & in tenebris, & nocte magis, quam die lucet, vt carbo. Nam die obscuratur, nocte vero, & in obscuro, tantum refulget, vt circa se noctem. quasi in diem vertat, & olim, vt fertur, in hac ciuitate Heduensi erat Carbunculus positus super Pyramidem, adhuc extantem in superiori parte ciuitatis, vt lumen noctu effunderet per totam ciuitatem. Et ex lib. de naturalibus rerum: Carbunculus est lapis omnium preciosissimus, atque clarissimus, & colore virtutibusque superat omnes gemmas ardentes: sola enim habet omnes, quæ in ipsis sunt, virtutes, & est sigillum lapidum, potest imprimere figuram suam omni alij lapidi, & non è conuerso. Laudantur & sub hoc colore, hyacinthus rubeus, & corallum. Et mirum est, si verum sit, quod virtus hyacinthi sit, vt qui portauerit secum, ante sigillationem factam cum eo, sit tutus à fulgure, ita vt non cadat super eum.

Amethystus Indicus, inter purpureas gemmas tenet principatum, vt ait Plin. *lib. 37. cap. 9.* Magorum vanitas hanc gemmam ebrietati resistere promittit. Arnaldus tamen dicit, virtus Amethysti est contra ebrietatem, facitq; hominem vigilem, & intellectum bonum tribuit.

Saphirus autem inter gemmas, cærulei coloris, excellentior est, & est magnæ excellentiæ, & virtutis. Primo ex similitudine coloris, cui assimilatur, qui est color cœli sereni. Cum ergo ille color sit supra hominem, & supra omnes res mundi propter altitudinem cœli, quam dimensurare nemo potest. *Ecclesi. 1.* Ideo videtur, quod etiam ille color sit supra omnes alios, & sic ille lapis preciosus sit supra alios: vnde ex quo tenet similitudinem coloris aëris, seu sereni cœli, designare videtur appetitum languentis animæ, tendentis ad cœlestia, vt dicit Gregor. *li. 18. moralium. c. 8.* & dicit Helimandus, ideo quia Saphirus cœlo sereno similis est, caste portari vult, Gemmaque gemmarum, & lapis sanctus dicitur. Ideo *in lib. de natura rerum* habetur, quod qui portat hunc lapidem expedit, quod summo studio castitatem seruet: quoniam tanto dicitur preciosior & melior, quanto colori cœlesti est similior. Est enim gemma summe dura, hilaris, clara, & pura, vtpote similis cœlo serenissimo, vnde Arnal. Saphirus est gemma fulgens, quæ hominem reddit castum, mitem, & humilem. Et dicitur lapis sanctus, quia ad sanctitatem & deuotionem homines disponit, vnde scribitur *Exod. 28.* quod Moyses ad præceptum Domini vestem sanctam fecerit Aaron summo Pontifici, in gloriam & decorem, in qua inter diuersos lapides pretiosos, Saphirus connumeratur. Sic Ieremias Threnorum 4. Destructionem Ierusalem, ruinam templi, & sacerdotum recogitans, eorum pulchritudinem assimilauit Saphiro, dicens: Candidiores Nazaræi eius niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, saphiro pulchriores, delectabilis est, gratiosa, & pulchra. Excessum pariter habet valoris inter lapides pretiosos, ob quod sanctissimus Tobias, spiritu eleuatus, videns excellentiam cœlestis patriæ, dicit: portas eius esse ex Saphiro ædificatas, vt scribitur *Tobia 13.* etiam Ioan. *Apoc. 21* dicit. Fundamenta muri supernæ ciuitatis ex lapidib. pretiosis, inter quos Saphirus adnumeratur. Saphirus etiam in sacris scripturis significare videtur æternam gloriam, vt habetur *Exod. 24.* vbi Moyses, Aaron, Nadab, Abiu, & septuaginta de senioribus Israel, Deum viderunt. Sub cuius pedibus erat quasi opus lapidis Saphirini, & quasi cœlum, cum serenum est. Pariter in *Ezech. 10. capit.* legitur, quod species gloriæ Domini, super Cherubin, erat quasi lapis Saphirus. Et ex his pluribus aliis multum laudantur arma Christianissimi Regis Franciæ, in hoc, quod sunt in campo azureo, qui color est Saphirinus, vt ample commendat G. Benedicti *in sua repetit. ca. Rayn. in verbo duas habens fil. as, num. 13 114 & 115. Extra de testamentis.* & ante eum, per Ioannem Ludouicum Viualdum, de monte regali: *in lib. de triumpho trium liliorum Franciæ.* & dixi ante *in 5. par. in 41. consi.*

NOnagesimatertia consideratio sit de excellentia colorum. Nam vt lapides marmorei ligna, gemmæ, vestes, & multa ex prædictis laudantur ex diuersitate colorum, & ex coloribus, qui etiam multum commendantur in armoriis, de quibus *in 1. part. in 61. concl. cum septem sequentibus conclus. 38. consider.* Et etiam in picturis, de quibus *in par. precedente, in 44. consid.* dictum est. Ideo de illis, & excellentia aliquorum scribendum est. Scitu dignum est, quod colorum teste Isid. *lib. 18. Etymol. cap. 17. de color.* quidam nascuntur, vt sunt Synopis, Rubrica, Paritonium, Melinum, Fretia, & Auripig. Cæteri vero finguntur, aut arte, aut permixtione, vt per eundem *in d. cap.* Item quidam sunt Colores, qui dicuntur natiui, seu naturales, vt sunt album & nigrum, vt habetur *in l. si cui lana. §. proinde. ff. de lega. 3.* Et inter duos colores naturales album, f. & nigrum, sunt quinque principales intermedij, scilic. glaucus, puniceus, rubens, purpureus, & viridis, quos ponit Bartholomæus Anglici *lib. 19. de proprietatibus.* Et omnes colores præter album & nigrum, dicuntur versicolores, vt est text. in glos. *in d. §. proinde.* Cælius vero *li. 1. antiq. lect. cap. 20.* post Marsilium Ficinum *lib. 3. c. 19. de vita cælitus comparanda,* dicit, quod sint ex Platonicis non ignobiles, qui tres esse vniuersales præcipuosque mundi colores arbitrentur, viridem, aureum saphirinum, tribus cœli gratiis decoratos. Et viridem vtique Veneris esse volunt, atque item Lunæ, Aureum Solis, ab Ioue tamen, Venereque non alienum: Saphirum vero Ioui Maximo dicatum prædicant: cui & Saphirus dicatur consecratus. Atque Saphirinum quidem mundi Sphæris insere: aureum vero, Sphæris, ad ipsam cœli similitudinẽ, addere sidera. Ipsam vero Vestam, siue Cererem, id est, terram, viridi prorsum ex colore ornari indumento. Et dicuntur isti duo colores natiui, ex quo suâ naturâ magis tendunt ad albedinem vel nigredinem: hoc est, ad candidum, vel obscurum, & qui nulla arte, sed natura producuntur. Qui dicantur colores albi,

albi,& quæ gemmę tendant ad hunc colorem album, qui item dicantur colores obscuri,& quæ Gemmę ad hunc accedant colorem, scribit diffuse Nicolaus Perottus *in 1. Epigram.* Martialis,& consequenter de aliis coloribus,ex quibus considerari potest excellẽtia: tam ex natura rerum, quibus ipsi colores magis appropriantur, seu assimilantur, quam ex communi reputatione, quæ habetur in colores, de quibus scripsi in conclusionibus,in principio huius considerationis allegatis:in quibus multum attẽditur excellentia colorum,maximè eorum, qui communiter apponuntur in armis, & ex quibus ipsi sæpe fiunt: prout colores rebus nobilioribus & dignioribus adaptari possunt, dicuntur & denominantur digniores. Et de adaptatione illorum videatur Perottus *in loco praalleg.* Deinde spectanda rerũ natura quibus adaptari possunt, & ex his fiant laudes, & exaltationes armorũ, secundum quod contingere potest: & si res sit in naturalibus potius,quam in accidentalibus: ex quo videtur quod Colores albi,& nigri,cũ sint naturales,sint laudabiliores. Et licet color niger videatur laudabilior & principalior, cum per nullum alium colorem possit transmutari,incorporari,seu confundi. Ipse autem omnes alios non solum transmutat, sed etiam (quod fortius est) extinguit,& confundit: vt iam dixi *in 1. par. in 17. concl. 39. consider.* Color tamen albus,& qui albedini proximè accedit, semper fuit plus laudatus; quia,vt ait Aristot. *lib. de sensu & sensato.* est origo aliorum colorum,& omnes ab illo dependent. Etiam quoniam omnes actus diuini tendentes ad bonum, qui perpendi possint, semper fuerunt visi sub specie coloris albi,sed candidi potius,quam nigri.

Et color albus multum laudatus fuit à Deo:cum,vt habetur *Exod.* 6. appellauit domus Israel, nomen cibi cœlestis,Manna,quod erat,quasi semen coriandri album,&c. Et habetur *Apoc. c. 2.* transsumptiue, *in c. fi. enim verso.sin autem venio tibi.de pœnit.* Habes pauca nomina in Sardis,qui non inquinauerunt vestimenta sua, & ambulabunt mecum in albis,quia digni sunt. Qui vicerit,sic vestietur vestimentis albis,& non delebo nomen eius de libro vitæ, & confitebor nomẽ eius coram patre meo,& coram Angelis eius. *& in fine:* Suadeo tibi emere à me aurum ignitum probatũ, vt locuples fias,& vestimentis albis induaris, vt non appareat confusio nuditatis tuæ,& *Apoc.* 7 Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus & tribubus,& populis,& linguis, stantem ante thronum, & in conspectu agni, amicti stolis albis: etiam habetur *Matth.* 17. *Marc.* 9. *Luc.* 9. in transfiguratione Domini, resplenduit facies eius sicut Sol, vestimenta autem eius facta sunt alba, sicut nix. Et habetur *Actuum* 11. quod in ascensione Domini,cum Christus ascenderet in cœlum, videntibus illis, eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum,cúmque intuerentur in cœlum euntem illũ,ecce duo viri astiterunt iuxta illos in vestibus albis,qui & dixerunt: viri Galilæi,&c. Et *Marc.* 16. Et introeuntes in monumentum, viderunt iuuenem sedentem in dextris,coopertum stola candida. Sed quicquid dicatur, videtur, quod omnes fere colores sint natiui, & naturales sicut album,& nigrum, cùm omnes ipsi colores reperiantur naturaliter è terra prouenientes: quippe & viridis color,rubeus glaucus citrinus, cæruleus,& rosaceus,& alij ex terra procedunt,etiam in herbis,lapidibus,& arboribus.

Sed, vt à diuerticulo repetamus iter inceptum, sub colore albo continentur & alij, qui videntur esse species albedinis, & sub illo colore comprehendi, vt leucopus,& olorinus, siue cygneus, & sandicinus. Et colores albi quibus in pictura vtuntur, sunt Parethonium, Melinũ,Cerussa,Eretria,Sandaraca: vt de his habetur per Isidor.& Perot. *in locis ante dictis.* Et in armoriis hic color designatur per argentum in picturis vero alias res.

Quomodo etiam colores referantur ad Planetas, vide Marcilium Ficinum, *lib. 3. de vita cœlitus comparanda, cap.* 11. vbi etiam scribit qui colores sint potentes. Alio modo sumunt colores Medici in corpore, quando faciunt differentiam inter colorem naturalem,& non naturalem,vt per Arnald. de Villanoua, *in suo speculo introduct. medicinal cap.* 11. & ibi vide,quomodo causentur in homine: sed cum hæc sint extrà propositum,ideo circa ea non insisto.

Color etiam obscurus,qui & niger dicitur,est natiuus,& vt dicit Cat. *in clem. 1. in pr. de statu monachor.* Inter cæteros est vilior, & magis fuscus, & ideo electus fuit à religione monach. ad denotandum mortificationem carnis,& tristem vitam,quam debent habere monachi nigri. Et dicitur niger à nube,quasi nubiger. Et vt dicit ibi,sunt tantum quatuor principales colores: Albus,scilicet,Niger,Citrinus,& Rubeus: & quod diuersitas colorum inducat diuersitatem effectuum. *Clem. vlt. de regularib.* Et aduerte quod hic color est leucopo, hoc est, vili & vulgari albo contrarius,proprie pullus appellatur,quod pulli omnium fere eo colore nascantur, & sub hoc colore sunt qui dicuntur hispanus,beticus, impluuiatus, suasus, Mutinensis,fuscus,ater,atracinus. Et hic color à pictoribus attamentum dicitur.

Color cæsius dicitur,qui cœli speciem habet, etiã glaucus,& cæruleus: cumatilis, & cyaneus: pictores cærulei coloris diuersa genera habent. Quippe,in argenti metallis nascitur cæruleum, quod proprie limus est; optimum vocatur Atticum,quod nunc trãsmarinum dicunt, secundum marmorosum, siue lucidum vocant, tertium scyricum, à Scyro Ægi insula. Affertur & Indicum ex India supra modum nigricans, & attramenti fere tenens colorem; Item & ex Germania,quod Germanicum, siue lucidum nominant,vt refert Perottus, *vbi supra.* & quæ gemmę sint huius coloris. Hic tamen color videtur potius esse priuatio aliorum colorum, quam sit color de per se, vt dicit Aristot. *in lib. de sensu & sensato.* Et de excellentia illius,dixi ante *in 1. part. 65. in concl. 18. consider.* Et inter alios colores, est cæruleus inter illos sub obscuritate dependens,qui comparatur Saphiro,ex quo hic color videtur esse laudandus in hac specie coloris Saphirini, vt hic ante dixi, *in princ.* vbi laudaui colorem Saphirinum, & magis tendit ad nigrum, quam ad album,de natura cuius Saphiri dixi etiam supra *in praeced. consid.*

Diuersus est & alius color à prædictis,qui viridius dicitur,& fit ex flore,qui in legumib. frequens arescit atq; oculos maxime recreare existimatur: à viriditate succi foliorum porri,quæ summa est,Prasinus dicitur. Istius coloris præcipue sunt Smaragdi omnium lapillorum visu iucundissimi: quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret. Præterea soli gemmatũ implent oculos,nec satiant,quin etiam fessa nimia intentione oculorum acies, visu Smaragdi recreatur, vt *in consid praeced.* scriptum est. Et de huiusmodi colore viridi quomodo delectet visum, maxime Smaragdus, scripsit Isidor. *lib. Etymol.* 16. *cap. de viridiorib. gemmis.* allegatus per Bartol. Anglici. *in suo lib. 19. de proprietat. rerum*, vbi ait, quod propter visum, cerui, & alia animalia agrestia virentia dili-

gunt & frequentant; ideo venatores se induũt communiter veste viridi, quia propter aspectum viroris, quem bestiæ naturaliter diligunt, minus venatorum insidias expauescunt. Et ibi etiam dicit, quod iste color sit medius inter rubeum, & nigrum generatus, vt ibi videre potes, de ratione prædictorum.

Alius etiam est color qui dicitur rubeus, qui est medius, ab extremis nigredinis, & albedinis æque distans, ad cuius generationem concurrunt materiæ perspicuitas, ignei luminis claritas, & albedinis, & nigredinis concors mediocritas. Tamẽ propter igneã lucem, partes mixti perspicuas, dilatantem & rectificantem, ac subtilitatem maiorem habet in translucentia conformitatem cum albo, quam cum nigro: non tamen adeo videtur esse dignus, aut nobilis, sicut album, aut nigrum, cum sit accidentalis. Et præter iam dictos, cæteri fere omnes colores, mixti sunt, & ex rufo compositi, sed ita diuersi, prout rufum, aut intendunt, atque acuunt, aut cum colore viridi miscẽt, aut cum nigro infuscant, aut cum virente sensim in albo, illuminant. Et istius coloris rubei multę sunt species, sed rubeus, & rufus generalia nomina sunt, ad omnia quæ quomodolibet rubent, & fuluus, flauus, rubidus, phœniceus, rutilus, luteus, spadicus, belnus, balaustinus, coccinus, roseus, sinopis, minium, &c. sunt colores sub rubeo dependentes. Fuluus vero color, est ex rufo, ac viridi mixtus, in aliis plus viridis, in aliis plus rufi habens: sic fuluam Aquilam & Iaspidem, fuluos galeros, fuluum aurum, arenam fuluam, fuluũ leonem, & fuluum æs dicitur. Et huius rubei coloris inter gemmas sunt Carbunculus, Corallius, Sardonix, Hematites, Hyacinthus, & plures aliæ: vt scribit Isid. *Etym. lib. 16. c. de rubris gemmis.*

Alius est color qui dicitur purpureus, qui nigrãtis rosæ splendore sublucet. Cæterorum omnium colorum gratissimus, & tingendis vestibus maxime expeditus, à purpura dictus. Purpura vero piscis est, ex concharum genere, viuit annis septenis, habens nobilem illum succum, ad tingendas vestes, in mediis faucibus: viuas conantur capere, quia florem illum, morientes, cum vita euomunt. Purpuros pisces habent Sigæum, & Lectum Idæ promontoria, & teste Isidor. *lib. Etymol. 19. cap. de coloribus vestium.* Purpura, à puritate lucis vocatur, & in his regionibus gignitur eius materia, quas Solis cursus illuminat propius, & illustrat. In Melibea vrbe Thessaliæ claruit vsus purpuræ. Lucretius *lib. 2. Melibeáque fulgens Purpura, Thessalico concharum tecta colore.* Et Plinius ait, in Laconia purpuram optimam fieri consueuisse. Et idem de Carth. loquens. Nunc omnis, inquit, nobilitas conchylio atque purpura constat, vide inf. *in 96. consid.* De isto etiam colore, & aliis scribit Plinius *lib. 35. cap. 16.* vbi laudat hunc colorem, qui & conchylium, & murex dicitur. Sub isto colore continentur Violaceus, Hyacinthinus, Amethystinus, qui ad vini colorem accedit: & sic denominatur, à Gẽma, quæ dicitur Amethistus: Item Tyriathinus color sub isto colore purpuræ continetur, & etiam Malochinus, qui Maluæ flori similis est, quasi Malachinus: de natura cuius Maluæ dixi hic ante *in 90. consid.* cum sit excellens ex effectu.

Item color Cerinus, à ceræ colore vocatur, & sic à mustella, mustellinus, & à Meli colore, siue à Melo insula, vnde afferebatur, Melinum pigmentum dicitur. Quidam tamen Melinum colorem volunt esse medium, inter album, & fuscum, qui Giluus dicitur. Et à croco, croceus, siue crocinus, qui etiam flammeus dicitur. Et à cœli colore, cæruleus, id est, viridis cum nigro, qui & glaucus siue cæsius dicitur, & etiam thalassicus.

Luteus vero color, est dilucidior rutilo, qualis est color auri, hinc violæ eius coloris luteolæ dictæ; Plinius *lib. 21. cap. 8.* Lutei video honorem antiquissimũ in nuptialibus flameis totum fœminis concessum. Et sic olim solum vxores flaminum, hoc est, sacerdotum, flaminicæ dictæ, assidue vtebantur velis auratis, seu ex auri colore tinctis, quibus nõ licebat facere diuortiũ. Eodem modo postea tegebantur nuper nuptę flameis, hoc est, huiusmodi velis, vt perpetuo cum viro manerent. Lucanus de Martia, iterum nubente Catoni:

Lutea demissos velarunt flamea vultus.

Hic color luteus in vulgari nostro dicitur *iaune*, & fit à pictoribus è quibusdã terris, vel ex auripigmento, quod in Syria foditur in summa tellure, auri colore, sed fragile, ad lapidum speculariũ similitudinem. Ex quo Caius Princeps (vt aurũ facere tentaret) magnum pondus excoqui iussit, & vnde excellens aurum fecit, sed ita parui ponderis, vt in detrimentum cederet, propter quod nemo idem postea tentare ausus est: quod si hodie nostri fantastici alchimystæ à suis famosis figmentis desisterent, exemplo huius, bene agerent, & rebus suis optime cõsulerent, cum in his plus detrimenti, quam commodi sentiant. Hoc colore inter gemmas, succini, hoc est, Ambri, genus reperitur, & Topazij. Item Chrysolithus aureo nitore translucens, & Aromaticis, quæ in Arabia gignitur, ita dicta, quod myrræ odorem habeat: & plures aliæ gemmæ, vt per Perottum in suo cornucopiæ *lib. in Epigramm. 2. Martial.* & Isid. *in suo Ety. li. 16.* vbi scribit de gemmis secundum eorum colores à *c. 6.* vsque ad *c. 14.* de pluribus generibus colorum, vocabulísque eorum Græcis & Latinis, vide per Aul. Gell. *li. 2. c. 26.* & post eum in Lazari Baysij repet. super *l. vestis. ff. de auro & argen. leg. ca. 1.*

NOnagesimaquarta consideratio sit de floribus odoriferis, seu, vt alij volunt, fruticibus odoratis seu herbis aromaticis: & vtrumque complectar, flores scilicet & odores magis excellentes inter flores, & violas, seu frutices odoriferos, è quibus sequẽtes enumerantur: Rosa, Lilium. Calta, Bacchar, Combretum, Lotos, Crocus, Hiacynthus, Abrotanum, Amaracus, Saliunca, Polion, Amethystus, Cyamon, Holochrysos, Chrysitis, Oryganum, Tymus, Conyza, Cytenus, Narcissus, Amaranthus, Epitymon, Oenanthe, Phrygma, Abrotonum, Rosmarinus, Anethum, Achantes, Anemona, Cherintha, Ligustrum, Vacinium, Conuoluulus, Cyanus, Cyclaminus, Sisymbriũ, Tymbra, Satureia, Casia, Melylotos, Lyrum, & Lychnus, de quibus meminit Plinius *li. 21.* & Isidor. *lib. 17. Etymol. ca. 9.* Sed, quia tædiosum esset de singulis laudes referre, ideo laudes de paucis absoluemus, propter eorum excellentes effectus. In primis de Lilio, (quod sui natura, (teste Plinio *li. 21. ca. 5.*) est nobilissimum, quo nulli florum celsitas maior, cuius flos flagrat odore acutissimo, & est candidissimus, nobilitate proximus Rosæ, & quadam cognatione vnguenti olei, quod ab eo lilium appellatur. Est & lilium rubens, & etiam purpureum, sed apud nos raro videntur.

Lilium laudatissimum est in Antiochia, & Laodicea Syriæ, mox in Phaselide, quartum locum obtinet in Italia nascens. Susa, vrbs Persarum, à Memnone condita, nomen sumpsit à liliorum multitudine: nam Persæ Susam vocant lilium. Lilium multiplicem habet virtutem, ita vt eius radices virtute sua multis

multis modis florem suum nobilitauerint, secundum eundem Plin. *eod. li. ca.* 19. Auicennam & Physicos: nam valent contra duritiem splenis & neruorum, maxime sub prunis coctæ:& cum oleo roseo tritæ, vsturas sanant,& vulnera cicatrizant: & conferunt adustioni ex aqua calida, cum sint exsiccatiuæ, mollitiuæ, abstersiuæ,& consolidentes: valétque lilium pro incisionibus neruorum,& splenis apostemata maturat. Et,vt omnes testantur,lilium tumores resoluit, vlcera abstergit,dolores mitigat,venena depellit, puncturis confert,& succus eius cum melle decoctus veteribus vlceribus medetur, & oleum eius est resolutiuum & aperitiuum: conuenit enim dolori capitis: & distillatum in aurem,sedat eius dolorem,saniem,& immũditiam,purgat lilium, & morsum serpentis curat, similiter eius folia vexationem serpentum curant, eiúsque radices contra serpentum ictus valent,confert & lilium pũcturæ, vermium venenosorum atq; Scorpionis: & præterea semen eius in potu sumptum ad serpentis morsum facit, vt scribunt Plinius, Auicenna & Dioscorides. Ideo ex effectibus ex eo prouenientibus constat lilium esse laudandum. Quod etiam facit ad laudem armorum Franciæ, in quibus sunt tria lilia cœlitus demissi, de quorum laude scripsit Ioannes Ludouicus Viuald. *in suo tract. de triumpho trium liliorum Franciæ.* Et Guil. Benedict. *in sua repet. ca. Raynutius, in verbo, duas habens filias. num.* 87. *vsque ad num.* 109. *Extra de testam.* & dixi supra *in* 5. *part. in* 35. *consid.*

Alius est flos odoriferus,qui dicitur Rosmarinus, quem propter eius excellentiam,& effectus illius excellentes, laudare decreui, quem Latini ab effectu, herbam salutarem vocant, &, teste Isidoro *li. Etymol.* 17. *ca.* 9. odorem thuris habet: vnde Libanotis dicitur Plin. Libanotis radicem habet Olusatri, nihil à thure differentem, cuius natura calida est & sicca in tertio gradu, vt Serapio inquit: propterea ad plures valet infirmitates,vt Rasis ait 23 *continentis. cap.* 64. authoritate Dioscoridis, & inter cætera dixit ibi, quod omnes species cum melle in oculis positę acuũt visum. Et,vt scribit Arnaldus de Villanoua in suo *tractat. de vino*: Cum Anazare esset in Babylonia, accepit cum multa solicitudine & precũ instantia à quodam antiquissimo Medico Saraceno, virtutes rosmarini, quas secretiores sibi, quasi nulli deberent communicari, retinebat: & dicit,quod de vtilioribus operationibus eius sit cum vino,deinde cum balneo,deinde cum fit ex eo oleum, quod est in effectu Balsami: deinde,cum fit electuarium ex floribus eius,& aqua ardenti,seu vitæ vinum quidem,quod de hoc fit,more aliorum conficitur. secundum modos descriptos in dicto tractatu: habet mirabiles proprietates: nam est vtile omnibus ægritudinibus frigidis, rectificat appetitum,& confortat sua aromacitate, qua anima dilatatur,& sua stipticitate, qua substantia eius congregatur,omnia membra,neruos rectificat,& cũ lauatur ex eo facies, reddit eam pulchram, & si lauetur ex eo caput,non decidunt capilli,imo multiplicantur,& visus eius conseruat proprie ab Anthrace, hoc est, carbone, & huiusmodi magis pustulis, consumit phlegma & melancholiam, & confortat proprie substantiam cordis, & ex hoc facit acquirere, aut consequi iuuenescentiam, & eius forte,qui eo assiduauerit,nõ putrefiet corpus, & si sæpius os lauatur ex eo, continue odoriferum reddit,confortat dentes & gingiuas, & cancrum ex eo sæpe lotum sanat,& fistulę, & huiusmodi vulnera ex eo sæpe lota,sæpius desiccãtur,& rectificantur. Et quando quis ex longa infirmitate æger,siue debilitatus, panem assum in eo vino madidum frequentauerit comedere, rectificat appetitum, & confortat eius membrum debilitatum. Et ipsum quidem vinum, temperatum cum aqua pluuiali & propria decoctione florum eius herbæ, & assiduatum bibere, rectificat phthysicos & etycos, & est probatum,& secretum,& ibi dicit Arnaldus. Valet etiam dictum vinum, in quotidiana lithargia, & quartana,in cardiacis,& ægritudinibus cordis, nausea, & dysenteriis fluxibus; Item, quod de excellentioribus operibus eius est, vicarius tyriacę contra venenum & venenosos cibos, & est potus pro paralyticis, & tremulosis, & relaxatis neruis: confert podagræ perambulatiuæ, & mulieribus proprie humidæ complexionis,& rectificat earum matres,& prodest ad conceptum. Fit & electuarium ex floribus eius & melle despumato,secundum quod fit rosatum, & est mirabilis virus eius ad omnia prædicta: & fiant frusta ex illa herba & floribus eius, & fiat balneum vaporosum mediante calidorum, & est balneum vitæ,& mors senectutis: quoniam assiduatio eius facit renouari sicut Aquilam iuuentutem, vtentium eo,& est secretissimum,vt dicit ipse Arnaldus. Fit & ex floribus eius oleum, quod gerit vicem Balsami, & est res arcana, cuius magisterium, hoc est, impletur amphora vitri floribus eius, & clauditur cum panno duplicato cerato, aut cum cera, & coopertorio, ita quod non respiret, & sepeliatur in arena, vsque ad medium, & maneat sic per mensem vnum vel plus; & flores dissoluantur in aquam, & separetur aqua illa pura ab impura, & ponatur ad Solem per quadraginta dies, & inspissabitur aqua illa ad modum olei, siue balsami, quæ confortat cor & cerebrum, & ad totũ corpus valet, confortat debilitatem neruorum, remouet sordes & maculas faciei, seruat iuuentutem,& patitur experientiam balsami; quoniam gutta eius super aquam posita, petit fundum & stabit: & si ponatur in oculum ieiuno, non tantũ maculam & telam,sed omne malum sanat, si tribus vicibus iteretur. Amplius res experta est ab eo(vt dicit Arnaldus)& visa,quod aqua vitæ siue ardens,facta de vino,in quo remollita fuerit dicta herba, curet phlegma salsum,scabiem,cancrum,& fistulam, quæ aliter sanari non possunt: & si resederit dicta herba, & flores,& ex ea inungantur manus, vel membrum paralyticum frequenter ad calorem, rectificabitur, & quandoque sanatur.

De Rosa vero, quæ ex floribus odoriferis primaria est,scribit Plinius *lib.* 21. *ca* 4. Nascitur à spina siue rubo, & est iucundi odoris: vsus eius in coronis prope minimus est, oleo maceratur, & in vnguenta transit,per se medicas artes præbet, emplastris atque collyris inseritur mordaci subtilitate,mentatũ etiam deliciis inungendis minime noxia. Inter rosas Plinius celebrat Prænestinam, Campanam, Milesiam, (cuius color ardentissimus fit) Trachiniam, minus rubentem, Alabandicam viliorem, albicantibus foliis: vilissimam vero foliis pluribus, sed minutissimis, spinosam; quæ differunt multitudine foliorum,asperitate,leuore,colore,odore,& ad minus habent quina folia, vel numerosiora: Cyrenis vero odoratissima est rosa. Et in Gallia,in oppido Prouin dicta, in partibus circumstantibus prope Parisium, *Bria*, scilicet, nascuntur Rosæ mirabiliter odoriferæ, longe odoratiores quàm in tota Gallia, ita vt vendantur satis caro pretio; & dominæ Parisienses, quæ sunt magistræ politiarum, eas seruant siccas in sacculis cum certis aliis odoramentis, & ponuntur in scriniis

& coffris, vbi sunt linteamina, mãtilia, & similia: quæ postea redduntur mirabilis odoris, boni & suauissimi. Imo etiam portantur dictæ rosæ ad longinquas partes, & vt scribit Panthaleon de Confluentia *in sua Summa lacticiniorum, ca.* 11. *secundi tractatus.* Ipse portauit ad partes Pedemontanas vbi videbantur pretiosæ. Ad bonitatem istarũm rosarum etiam influxus supercœlestis concurrere potest. Carthagine Hispaniæ, hyeme quoque tota præcox est rosa; refert & cœli temperies: quibusdam enim annis minus odorata prouenit rosa; præterea magis omnibus locis siccis, quàm humidis odoratior, teste Plinio *li.* 21. *ca.* 4. Idcirco odoratiores in Oriente consurgunt: quia, teste Cœlio *li.* 12. *lectionum antiquarum ca.* 21. post Philosophum, terra cum feruet, atque inuritur, quod ediderit principio, bene olet. Etenim, quæ parco humore quendam in modum recaluerint, odorata redduntur: humor enim calore concoqui potest. Laudatur & rosa ex effectu eius magno, cum ex ea fiat vinum magni effectus, vt scribit Plin. *li.* 14. *c.* 16. vbi dicit: Inter flores fit vinum è rosæ foliis tusis in linteolo, quibus in mustum collatis, cũ pondusculo, vt sidat 40 pondere denariorum, in sextarios vicenos musti, nec ante tres menses vase aperto. Et de eo etiam facit mentionem Arnald. de Villanoua, *in tractatu suo de vino,* vbi vinum æstiuum dicit esse proprie rosatum, quod potest fieri cum musto, de siccis rosis, sicut fit vinum Boraginatum, & fit leuius, citius & melius. & sufficit, secundum eum talis modus, scilicet, vt vino potissime rubeo supermittantur in amphora hora comestionis, cum aqua rosata, quantum placet in sapore & colore, & bibatur. Refrigerat enim cor, membra principalia confortat, custodit membra, ne dissoluantur eorum virtutes à calore, & dissoluta restaurat, valet contra putrefactionem in febribus pestilentialibus. Ipsum etiam medicinale est, quoniam valet contra lyenteriam, dysenteriam, & defectum contentiuæ, & temperatum cum aqua pluuiali confert vomitui & syncopi ex fumo cholerico, & contra cardiacam, quæ fit ex calefactione spiritualium: valet etiam contra diaphoresim, & assiduatio lauationis dentium cum eo, confortat gingiuas; & os redolere facit, & bonum anhelitum: & lauatio faciei cũ eo facit carnem solidam & coloratam: & si distilletur gutta eius in oculis, acuit aciem oculorum; quoniam mundificat ratione vini, & confortat substantiam oculorum, ratione rosarum. Vsus vero succi rosæ (teste Plinio *li.* 21. *c.* 19.) fit ad aures, oris vlcera, gingiuas, tonsillas, gargarizatus, stomachum, vuluas, sedis vitia, capitis dolores, in febre per se, vel cum aceto, somnos, nauseas. Folia vtuntur in calliblephato, (quod medicamentum est accommodatum vitiis oculorum, præsertim cum palpebræ cohærescunt, & vlcera oculorum male sunt curata,) & siccis semina asperguntur. Epiphoras quoque hoc est, morbum oculorum, quem vulgo lacrymam vocant) aridę leniũt, flos somnum facit: inhibet fluxiones mulierum, maxime albas, in posca, id est, vino in torculari aquato potus, & sanguinis excreationem: stomachi quoque dolorem positus in vini cyathis, semen iis optimũ crocinum, nec anniculo vetustius, & in vmbra siccatur, nigrum inutile, dentium dolor eo lenitur, vrinam ciet, stomacho imponitur. Item igni sacro, non veteri, naribus subductum, caput purgat, capita rosę pota ventrem & sanguinem sistunt, vngues rosæ epiphoris salubres sunt: vlcera enim oculorum rosa sordescunt, & præterquam in initiis, epiphoræ: ita vt arida cũ pane imponatur. Folia quidem vitiis stomachi, rosionibus, & vitiis ventris & intestinorum, & præcordiis vtilissima. vel illita. Cibo quoq; lapati modo condiũtur: cauendus quoque in iis situs, celeriter insidens. Et aridis & pressis aliquis etiam est vsus. Diapasmata, hoc est, inspergemina inde fiunt, ad sudores coercendos, ita vt à balneis inarescant corpori dein frigida abluatur: syluestris cum adipe vrsino alopecias mirifice emendat. Est autem alopecia morbus in capite ex vitio humorum, qui fit cum profluuio capillorum. Et vnumquodque de per se ex suo effectu sufficit ad laudandam rosam in armis, vt sunt illi de domo Vrsina, & in Anglia Reges, & in Burgundia illi de domo de Vergy. Ideo non mirum, si domus Vrsina accepit, cum sanet dolorem capitis cum adipe vrsino: vnde Macer his versibus rosam laudat:

Dici flos florum nobis Rosa iure videtur,
Quod specie cunctos præcedat odoréque flores:
Non tamen hac specie tantum, nec odore iuuare,
Non valet, ac variis nos adiuuat illa fidelis:
Eius sicca gradu vis est frigida primo.

Laudatur & Gariofillatum ex sua aromaticitate: quia si olfacitur, aperit opilationes accedentes in cerebro, & naribus ori stomachi confert: corroborat enim ipsum, atque cordi auxiliatur, & valet ad hæmorrhoidas. Vnde Serap. *in c.* 1. *de berenge misch.* dixit de eo quod calidum est in fine secundi gradus, conferens stomacho frigido, epati & cordi, aufert cardiacam quæ fit à melancholia & phlegmate, tristitiam & solicitudinem, odoriferasque facit eructationes: qui vero eo delectantur, ipsum potius olfaciant, quam manducent. Reperiuntur & diuersi coloris: quædam enim rubea, quædam alba, & quædam violacea, quæ vulgo grisea dicuntur, & forte cineritia.

Laudanda est etiam Maiorana: quia, secundũ Rasim *in* 3. *Almansoris. ca.* 12. propter aromatticiatem suam, caliditatem, & subtilitatem, conuenit omnibus ægritudinibus frigidis, confortat cerebrum & omnia membra, & ex qualitatibus suis virtutem habet dissoluendi, consumendi, & mundificandi. Et secundum Auicen. *in c. can. ca.* 481. est subtilis, resolutiua, aperitiua, cum fortitudine aperiens opilationes cerebri, & conferens hemicraneæ, humiditati, & ventositatibus grossis, & dolori auris.

Lauendula etiam laudari debet, licet sit herba omnibus nota, calidæ & siccæ complexionis, cuius flores etiam odorem suauem & bonum habent.

Violis honos est proximus, teste Plinio *li.* 21. *ca.* 6. scilicet rosæ & lilio, eorum tria sunt genera, purpurea, alba, & lutea, seu mellina, quæ est pallidułi coloris. Et quædam sunt satiuæ, & aliæ syluestres, eodem test. *ca.* 19. Omnes satæ, vt olus, proximæ sunt plantis. Ex iis vero, quę sponte opacis, & macris locis proueniunt, purpureæ latiore folio, statim ab radice carnoso exeunt, solæque generali vocabulo, violæ flores vocantur. Sed satiuis maxima authoritas luteis. Vnde Bar. *li. de proprietatibus rerum.* Viola propter violentiam odoris, sic est nominata, vt dicit Isidor. Herba quidem modica est viola in substantia, cuius flos maximi est odoris, vnde odor eius cerebri calorem mitigat, & spiritus animales recreat, & confortat flores vernales, vt prius oriuntur, sic se citius manifestant: paruitatem eius in substantia, magnitudo odoris pariter, & virtus notabiliter recompensat. Et dicitur quoque flos à proprietate eius, quæ est in eo, quando bibitur cum aqua, confert squinantiæ, & Epi-

& Epilepsiæ, quæ accidit pueris : & est illa, quæ vulgariter dicitur mater puerorum, vt scribit Plin. *d. c.* 19. vbi ample de propriet. eius, *& in horto sanitatis, tract. de herbis, c.* 492.

Omnium vero odoramentorum, atque herbarum differentia est in colore, & odore, & succo. Odoratus sapor raro vlli non amarus, econtrario dulcia raro odorata. Itaque & vina (ait Plin. *li.* 21. *c.* 7.) mustis odoratiora & syluestria magis omnia satiuis. Quorundam odor suauior è longinquo solet, cum in propinquo admotus hebetatur, vt violæ, rosa recens è longinquo olet, sicca propius. Et de istis ambiguitatibus in odorum ratione : cur florum odores seu suffimentorum suauius è longinquo oleant, cum in propinquo alia herba potius redoleant: alia fumum, dicit Cœlius *li.* 13. *lect. antiq. cap.* 24. ex hac ratione procedere: quia natura odorum vi caloris constat, cum odorata omnia calida sint, & vt vnumquodque calidissimum est, ita & maxime leue. Proinde prouehi longius potest, ac sinceriorem subuectare odorem suum à cæteris, cum foliorum odoribus, tum fumi: id est vaporis aquei, depuratū, adiunctúmq; qui odorem affectari videntur, cum quo terrestris quoque prouehatur portiuncula, quæ odore celerius sensum afficiat: Nam in isto crassamento calidum imbi potentius agit, verum interstitio longiore victa, flaccescit calore diminuto; quamobrem sensui ingeritur odor materiæ defecatione. Quod vero amplius agitata odoramenta plenius afficiant, ratio euidens: quoniam mota plus aeris, quam quiescentia replent, quo nomine celerius odoris potestas sensum pertingit: aeris autem frigoris vi insistante, minus multúq; odoramenta persentimus: quoniam hebescit, retunditúrq; tūc aeris motus, quo inuehuntur. Etenim frigus consistere, facit & contrahit, de quo plene Cœlius *eodem libro decimotertio, cap.* 19. & ibi quærit, cur præcipuè odoribus capiantur, & delectentur homines. Odor vero teste Isid. *lib.* 10. *Etymol. cap.* 8. *in princ.* nihil aliud est, quam aer contractus, vel fumo a exhalatio, vel vapor, vt veteribus placuit. Et odorum, & florum generi magnus est vius in medicina, vt ait Plin. *dict. li.* 21. *ca.* 18. Imo odor maximi est nutrimenti. Cum, vt ait Hippoc. *in suis aphorismis*, bona conseruatio generis humani sit in humido, melior in vino, optima in odore, & scribitur *Prouerbiorum* 27. Vnguento, & variis odoribus delectatur cor. Propterea Cœlius *li. lect. antiq.* 13. *ca.* 21. quærit, an odoribus suffici alimentum queat, vbi allegat Hipp. *in li. de alimento*, dicentem: Quicunq; citissima indigent actione, humidum remediū, resumendis viribus, optimum est, vbi autem adhuc, ocione, per odoratum: Pythagoricorum etiam sententia fuit, odores ad nutricationem conferre, sic, vt etiam alamur, qualitatem eiusmodi attrahendo. Odores etiam sanitates plurimum conferre sensus perdocet: Nam Plin. *li.* 7 *cap.* 2. ad extremos Indiæ fines ab Oriente, circa Gangis fontem esse Astomadum gentem, sine ore, corpore toto hirtam, quæ frondium vestiatur lanugine, viuatque hiatu tantum, & odore, quem naribus trahant, nullum illis cibum, nullum esse potū, tantum radicum, florumque odores varios syluestrium malorum, quæ secum portant longiore itinere: ne desit olfactus; grauiore paulo odore haud difficulter exanimari. Et ibi scribitur in calidis quibusdam Regionibus, ac plurimo passim odore fragrantibus multos gracili corpore, & imbecillo stomacho fere solis odoribus ali: forte quoniam ipsa natura loci, tum herbarum, & frugum, atque pomorum succos ferme totos redigit in odores, tum corporum humanorum humores illic resoluit in spiritum. Cum igitur vterque, odor videlicet, ac spiritus, sit vapor quidam, & simile simili nutriatur; nimirum, & spiritus, & spiritualis homo, primum odoribus accipit alimentum; Spiritum vero odoribus nutriri argumento est, quod vinum odore plenum, subito spiritum recreet, quem cætera vix tandem possunt reficere. Vnde Ouid. 1. *de Ponto* sic ait:

Et iam deficiens sic ad tua verba reuixi,
Vt solet infuso vena redire mero.

Et in confesso est, ex se vinum fomenti plurimū suggerere, ideo Auicen. dictū probatur, cum ait: Corpus quidem dulcedine, Spiritū vero quadam aromaticitate nutriri. Tria vero spiritus animalis fomenta traduntur præcipua, Aer purus, & luminosus, odorū delectus, & Musicæ Et idem Cœlius *eodem li.* 13. *ca.* 22. scribit, miram vtilitatem suffitionis, & ignes odoratos pestilentiæ occurrere. Siquidem cū aer, quo vtimur plurimum, & in quo maxime versamur, non eadem semper sit ratione dispositus, nec idem seruet contemperamentum: sed nocturna deniceat humectatione, & proinde corpus premat, & animæ tristitiam inferat, veluti nebula circumfusam grauiore. Nam & medicæ artis scientissimi, pestilenti affectione grauius grassante, ignium crebritate malo occurrant, quod iis rarescere creditur aer. Id quod consequitur largius, sic odoratiora vtantur ligna. Cuiusmodi est cupressus, iuniperus, piceæ. Sed & Agrona nobilem medendi scientia summe laudatum ferunt, quod Athenas magna pestilentiæ vi sæpius infestante, affectorum plerisque salutarem intulisset opem, accensis in proximo ignibus.

NOnagesimaquinta consideratio, quod metallorū sit excellentius alio. Et videtur quod metalla debuissent præponi lapidibus & lignis: quoniam, vt habetur *Esa.* 60. Deus qui est remunerator in cētuplo pro ære promittit Ecclesiæ derelictæ aurū, pro ferro argentum, pro lignis æs, & pro lapidibus ferrū: Sed hæc interserui propter connexitatem ad præcedentia. Isidor. vero *li Etymol.* 16. *cap.* 16. dicit, septem esse species metallorum: aurum scilicet, argentum, æs, electrum, æs, stannum, plumbum, & quod domat omnia ferrum, ex quibus aurum, & argentum sunt preciosissima, vt dicit Luc. de Pen. *in rub. de metallariis & metallis li.* 11. allegat text. *in Auth. de consul.* 9. *hac itaque, ver. spargere autem.* ibi *argentum vero quod mox post aurum preciosissimum fiet. & ibi gl. in verbo post aurum, colla.* 4. Et de auro & argento fit mentio in plurib. locis in iure: nam est titulus, *de auro & argento legato*, in Infortiato.

Aurum vero, quod nascitur & inuenitur in fluuio Phison, qui & Ganges dicitur in regione terræ Euilath, hoc est, Indiæ, est optimum. vt habetur *Genes.* 2. Quia, vt Plin. scribit *li.* 33. *c.* 4. *in prin.* Nullum absolutius est aurum, quam inuentum fluminum ramentis, vtpote cursu ipso tritúque perpolitum.

Aurum enim octo habet virtutes, quas describit Guliel. Benedi. *in rep. ca. Rayn. in verbo duas habens filias, nu.* 100. *de testa.* post Io. Lud. Viua de monte Regali, *in suo tracta. de pugna partis sensitiua. art. de laudib. ac triumphis trium liliorum Franciæ. qu.* 3. Addo, quod etiam aurum denotat sapientiam, vt ait Cœlius *li. antiq. lect.* 4. *ca.* 24. & argentum rerum naturalium notitiam. Et de his virtutib. vide ante *in* 5. *par.* in 31. *consid.* vbi scripsi de excellentia armorum seu insigniorum Regum Franciæ quæ sunt tria lilia aurea in campo Azureo, & sufficiat, quod de iure ciuili au-

Fff 3

rum dicitur preciosissimum metallorum, deinde argentum, vt est text. *in auth. de consulibus* hic ante allegatus. Et de excellentia auri, & eius laude amplissime magis quam per alium videas per Matthæum Vegiũ in sua elegantissima & iucundissima disputatione, quam fecit de excellentia terræ, Solis, & auri, & quod illorum sit excellentius, vbi concludit aurum excellere. dicit tamen Textor *in suo cornucopia lib. in litera P. in laude ciuitatis Parisien.* Adrianum Imperatorem dixisse plus esse auri in rerum natura, quam reliquorum metallorum. Et quia Plinius amplissime tractat de metallis, & iam sim tædio affectus ex prolixitate huius operis, te remitto ad eundem Plin. *in libro trigesimotertio natur. histor.* vbi de omnibus scribit, maximeq; de auro & argento, & eorum excellentiis.

De argento tamen vnum hic non omittam referre, quod scribit Textor *in loco ante citato, in verb. aurum.* quod in Augustoduno rum, seu Heduorum diœcesi pagus est Chitriacum nomine, frequentibus argenti fodinis clarus, cuius rei testis est (vt ait) non auritus, sed oculatus. Cum in Corbigniaco oppido (quod vno miliari tantum distat) prima literarum biberet rudimenta, iuit ibi lusum & spaciatum (vidit loca, in quibus est non parua fossarum multitudo:) Ego etiam accepi in d. oppido prima literarum principia circa annum Domini 1488. & tunc fuerunt inuentæ illæ argenti fodinæ, & pluries causa recreationis me contuli ad d. loca cum D. Iacobo & Germano Perreaul sociis meis, de quibus etiam memorat Textor: sed tunc eramus iuuenes, & etiam nobiscum aderant collegæ nobiles viri, Dom. Iacob. & Claud. de Monte acuto fratres, sub ferula Magistri Vincẽtij Gaigandi, qui fuit Gymnasiarcha antecessor illius Veturelli, quem Textor dicit, suo tempore fuisse præceptorem, seu rectorem scholarum dicti oppidi Corbigniaci, vulgo S. Leonardi nuncupati, quæ certè loca, teste Textore, si haberet Italia, magis tumesceret, ac superbiret, quam sua Cerere glorietur Sicilia.

NOnagesima sexta consideratio sit de excellentia aliquarum vestium. eo, quia vestes sunt ad gloriam & decorem, *vt habetur Exod. 28.* & ad ornatum hominis, vt dicit Luc. de Pen. *in l. 1. C. de vestib. olobe- ris, lib. 11.* licet scientia præclarissima sit in viro, nullus tamen sibi apud vulgus optimates indoctos defertur honor, sine vestium ornamento, iuxta illud:

Vir bene vestitus pro vestibus esse peritus
Creditur à mille, quamuis idiota sit ille.
Si careas veste, nec sis vestitus honeste,
Nullius es laudis, quamuis sis omne quod audis.

Et non solum vestis est ornamentum hominis, sed etiam est necessaria ad vitam, vnde habetur *Eccle. 29.* Initium necessariæ rei vitæ hominum est aqua & panis, & vestimentum protegens turpitudinem. Vnde vestis, vectigalia, & requies æquipollent, *l. fin. §. 1. C. de his qui ad ecclesias confugiunt.* Et paria sunt aliquem esse in vinculis, & sine vestibus, vt in publicum nudus exeat, aut exire cogatur, *l. in eadem, §. 1. cum ibi not. in gl. vlt. ff. ex quib. causis mai.* Ex quo optime trahitur in argumentum, quod sicut non possunt pro executione sententiæ capi serui aratorij, boues & instrumenta aratoria, *l. executores. Cod. quæ res pignori obligari possint, vel non, vt dixi in praeced. par. in 13. consid.* Ita nec etiam vestimenta, ne alias videatur ipse debitor quodammodo in vinculis pro debito poni, quod non licet, *l. ob as, Cod. de exact. tributor. lib. 10. l. 2.* & vt dicit Luc. *in rub. de milit. veste, lib. 12.* Hoc est verum in vestibus necessariis, secus in his, quæ sunt ad ornatum & delectationem, vt enim ait Tullius *lib. de orat.* Vestis depellendi frigoris causa primo reperta fuit, postea ad ornatum & corporis dignitatem haberi cœpta est. & vide quæ dicta sunt ante *in 2. par. in 32. consi. & in 7. par. & in 44. consid.* Et quia ante ista parte scripsi de pluribus rebus necessariis ad vitam hominis iuxta ordinem positum *in d. loc. Eccles. 29.* Sequitur & restat nunc dicere de vestibus quæ etiam sunt necessariæ, vt dictum est. Et pro intellectu huius plura sunt genera vestium, vt scribit Cœl *lib. antiq. lect. 19. c. 10.* vbi ponit plura (quæ Græcis vocabulis appellantur. Textor vero clarius nomina vestium exprimit *in sua offic. in ca. vestimentorum genera,* vbi 140. vestimentorum genera, vel circa declarat & plura laudat, quæ dicit excellentia. vt de Abolla veste tragica, & grauiũ personarum, qua vtebantur externi Reges: erat enim magni splendoris & precij Et de pluribus vestibus per Textorem declaratis, etiam meminit & scribit Luc. de Pen. *in l. vnic. col. 3. Cod nulli licere in frenis & equestrib. li.* 11. vbi ait, Quod saccus est vestis pœnitentium, & etiam Cilicium, *c. in ca. 50. dist.* Et stola dicitur cappa, vel supercillicium, *c. nullus 21. q. 4.* dicitur autem stola, à stolon, quod est longũ, secundum Archid. & vulgo cotta forte dicitur. Et talis vocatur alias vestis talaris, id est, talos cooperiens, *c. pen. 23. dist.* & ibi Archid. *&c. Episcopi, 11 q. 4.* & est tunica qua matronæ vtebantur. Et teste eodem Luca *in d. l. vnica.* Pallium est vestis preciosa, & birrhus vestis vilis, *ca. si qui virorum, 30. dist.* de quo Pallio fit etiam mentio *in l. item quæritur §. fullo. & l. in stratum, in fin. ff. locati*, & dicit Textor. *in dict. loc.* quod vestimentum erat Græcis peculiare, & erat vestimentum Philosophicum. De Penula etiã ibi facit mentionem Lucas, & secundum eum est vestis vilis, *l. Labeo in med. ff de supellect. leg.* & est, vt ait gloss. *in l. penultim. ff. de praescript. verb.* genus vestis, & de ea notat. *in cap. si in adiutorium, 10. distinct.* & ibi Archid. Text. *in loco ante dicto.* Est etiam vestis scenica, & citharœdica, & funebris, de quibus *in l. vestis. ff. de verborum signifi.* & scenica & funebris *l. sed & si quod, §. 1 ff. de vsufruct.* de quibus non meminit Text. Item est vestis ancillaris, meretricia, & matronalis, quæ vocantur habitus, *l. item apud. §. si quis virgines. ff. de iniur.* de quibus non meminit Textor. Item est vestis interpolia, id est, vsitata, *vt in l. Labeo, l. 2. ff. de contrahend. empt.* De vestibus Sacerdotalibus vide *Exod. 27.* & ante *in 1. par. in 38. consid. in 3. conclus.* Item Paludamentum est vestis consularis, qua vtebatur Rex vel Imperator ad ostendendum bellum in proximo esse futurnm, vt refert Lucas ibi. & authore Textore, Paludamentum hodie Cottam armorum vocamus, secundum Budæum *in l 1. §. 1 ff. depositi.* Et dixi, in *dist. 38. consid. in 7. conclus.* Item prætexta est genus vestis, qua vtebantur pueri nobiliores Romani, vt notatur in *§. 1. in gloss. prætextarum. Instituit. de iniuriis. & l. 3. §. penult. ff. de libe. exhib.* & de his & pluribus aliis, de quibus meminit Textor, scribitur *in l. vestis. ff. de auro & argento legat.* Item chlamys vestis militaris, facit text. *in l. fortissimis. C. de militari veste, li. 12. & in cap. si quis post. 1. dist.* & vulgo mantellus dicitur, seu cappa, dixi *di. 38. consid. in 8. conclu.* Et videtur hodie esse dignior vestis. Cum in Rege per eam Regia potestas designatur, vt est text. *in ca. plerumque. §. hos etiam. versicul. item per Saulem, 2. quæst. 7. & in ca. vt cognouerunt. versicul. quomodo etiam charitatem non habebat, qui quærenti animum, & capit. de pœn. dist. 2.* de quibus Luc. *in d. l. fortissimis.* vbi tamen

est

est corruptus in aliquibus allegationibus à me emendatis. Et ibi dicit, secundum diuersitatem personarum vestes esse distinguendas, *c. adeo, 23. q. 5. cap. fin. 41. d. & 21. q. 4. in summa 1. sed si accepto. ff de iure fisci.* Et qualis vestis, talia corde gerit. *c. accepisti post de pœn. §. 4.* vt cultui vestium actionis quoque ornamenta conueniant, *c. rationis ordo*, 100. *dist.* De Toga etiam fit mentio *in d. l. sed si accep. ff de iure fisci.* qua olim soli Romani vtebantur, & de ea per Textor. *num.* 129. Et toga vestis dicitur longa, quæ honorabilior est quam breuis, vt dicit Iacob Rebuff. *in d. l. 1. C. de vestib. oloberis, lib.* 11. Hinc quia Aduocati longas vestes deferunt, Togati dicuntur, *l. si quis de togatis. & leg. ne quis. C. de aduoc. diuers. iud.*

Et quomodo Phryges inuenerunt vestes acu facere, ita aurum in eis intexere, inuenit Attalus Rex Pergami in Asia. Et colores diuersos intexere Babylon celebrauit. Plurimis liciis texere quæ polymita appellant Alexandria instituit. Scutulis diuidere Gallia. author Plin. *lib* 8 *c.* 48. Vestimentorum sunt omnia lanea, vel linea, vel sericea, vel bombycinia. Omnia item, aut virilia aut puerilia, aut muliebria, aut communia, *vt in l. vestis. de aur. & arg. leg.*

Fuerunt & priuatæ quorundam vestes: Adam & Eua priusquam peccassent, degebant nudi: post peccatū texere foliis verēda, crudis pellibus humeros amicti, vt scribit *Gen.* 3. & dixi alibi *in præced. part* Ioann. Bapt. in eremo vtebatur veste Camelorum setis contexta scorteaque cingebatur zona. Vnica fuit Christo vestis inconsutilis, quæ nullo vsu detrita est: de qua dicitur *Ioan.* 19. Erat autem tunica inconsutilis desuper contexta per totum Pallium Bartholomæi per annos xx neque sordes vllas, neque vetustatem sensit. Iacob. Apostolus, qui à corporis similitudine frater Christi dictus est, lineo vtebatur amiculo. Paulus primus eremita, vestem habuit palmaceis contextam foliis. Mortui exuuias induit Antonius Abbas, diebus solum festis. Maria Ægyptia, consumptis vestibus, nuda egit in eremo, & ample de pluribus generibus vestimentorum scribit Textor *in d. c. vestimentorum genera. & in c. seq.* vestes gentium proprias describit, cum ait; Pallium, Gabinium, Casiaca Græcorum, Toga & prætexta Romanorum, Mastruga Sardorum, Braccæ & Bardocuculus Gallorum, Rhenones Germanorum, Auræa Britannorum, Strigium Hispanorum, Arsineum, Tyara, Candys & Capitis Persarum, Corthens Massiliensium, Myoton Armeniorum, Dalmatica Dalmatarum, Peplum Troadum, & Cannaces Babyloniorum. & *in c. seq.* vestes quasdam memorabiles enumerat, scilicet vestem Antisthenis Sybaritæ quæ vestem elaborauit, in qua variæ Deorum effigies erant depictæ. Hæc quotannis in Liciniæ Iunonis templo suspendi miraculi causa solebat. Athenienses magno precio eandem sibi compararunt. Lollia Paulina tunicam habuit ex margaritis, æstimatam quadringentis sestertiis. Tarquinius Priscus aurea triumphauit tunica, testis Verrius apud Plinium. Habuit Nero triclinaria Babylonica 400 millib. empta hoc est, mappas & lectos triclinarios. Syloson vestem habuit, quam cum Dario Hystaspis filio dono dedisset, totam ab eo, & vrbem, & insulam Samiorum, muneris accepit, h. e. æquamentum, seu compensationem. Author Valerius *de gratitudine.* Saxo Grammaticus scribit Frontoni cuidam vestem fuisse, qua circumamictus, nullo telorum acumine lædi poterat. Et mirum est quod referam. Nam vidi Mediolani Matronam, quæ singulis diebus anni nouam & diuersam vestem induebat, sic & 365 vestes habebat.

Vestes digniores, & excellentiores, testimonio iurisconsult. sunt illæ, quæ dicuntur oloberæ, auratæ, paragaydæ, sericeæ, & murice tinctæ. Cum tales sint principum, & prohibentur deferri à priuatis, *l. 2. 3. & 4. C. de vestib. olober. & aurat. lib.* 11. Nisi ex concessione illius quibusdam ei ministrantibus permissum sit vt ornatiores sint coram principe, vt dicit Io. de Plat. *in d. l. 2. post text. & gl.* Si tamen vestes prohibitas eis deferre concesserit, potest auferre cum recedunt, vt refert ibi Luc. de Pen. *arg. l. id vestimentum. ff. de pecul.* Et dicitur vestis olobera, vestis texta tota de optimo auro, quod in vulgari dicitur aurū foliatum, seu frisiatum, & in iure obriziatum, *vt in l. fin. C de vet. numism. pot. eod. lib.* 11. dicta ab *olon*, quod est totum, & *beris*, quod est aurum. Deaurata vero vestis est etiam totaliter de auro, sed non de foliato, sed alio modo deaurata, vt recamata vestis, teste Io. de Plat. Paragayda est vestis deaurata solum in gaydis, hoc est fimbriis. Paraganda, (vt aliqui dicunt) est ornamentum Pallij, vel vestis, quod vulgo friseum dicitur, & proprie apud nos vestis est ex serico alicuius coloris, in quo mixtum est in tinctura aurum, vt videmus hodie de pannis velutis, seu ex serico, in quibus sunt aliqua signa mixta ex auro. Vestis vero tincta murice est sine auro: sed tincta colore muricis, vel conchylij qui color precio@ usque est, vt aurum, *d. l. 3. & 4. C de vest. olobe.* Et sunt Murices pisces, qui appellantur conchæ marinæ alio nomine conchylia dicuntur, & si ferro præscindantur, lachrymas purpurei coloris emittunt, ex quo colore tingitur purpura, & est tinctura valde preciosa: qua solus Princeps vti debet, & nullus alius vt dicit Io. de Plat. *in l. si quis nauiculam, C. de murileg. lib.* 11. & ibi Bartol. dicit idem esse de tinctis aliis, qui illi assimilantur, vt est color qui fit de grano, seu cocco, qui si panno laneo apponatur, Scarlata in vulgari nostro appellatur. Et sic de iure non licet priuato talia vestimenta deferre, absque licentia Principis. Cum sint principibus reseruata, vt dictum est. Et tales vestes ex huiusmodi coloribus tinctæ dicuntur purpuræ, ex quo sunt ad decorem dignitatis Regalis. Cum, *vt dicit Luc. de Pen. in d. l.* 4. sed sunt insignia, quibus excellētia regalis ordinis ostenditur, & Sacramentum iustum figuratur, puta annulus, per quem designatur fides. Armilla per quam bona operatio. Sceptrum quod iustitia. Gladius quo vindicta. Purpura per quam reuerentia, & Diadema per quod gloria. Lazarus Bayf. *in sua repet. d. l. vestis, ff de aur. & arg. leg.* scribit plures vestes excellentes, vt de toga picta, tunica, prætexta, & aliis, *cap. 2. 3. & 10. & in cap. 7.* ponit de vestibus aureis, maxime de paludamento aureo, de quo ante dixi sed Lazarum videre poteris in locis ante citatis, & *in cap.* 11. vbi ample. Inter alias vestes triumphales quam aliæ, & inter alia ornamenta triumphantium repetitur toga picta, & palmata tunica, vt Liuius *in 10. secundi belli Punici*, docet his verbis, ibi: *Massinissam primum Regem appellatum, eximiisque ornatum laudibus, aurea corona, aurea patera, sella Curuli eburnea, & scipione eburneo, toga picta, & palmata tunica donat.* Addit verbis honorem, neque magnificentius quicquam Triumpho apud Romanos, neque triumphantibus ampliorem eo ornatus esse, quibus verbis annumerantur ea, quibus ornabantur triumphantes, vt declarat Lazarus *in d. cap.* 10. *ante fin.* Et quia hic ante dictum est, omnia vestimenta esse, aut ex lana, lino, serico aut bombycine: De singulis aliquid dicendum est. Et primo de lana, quæ dicitur prius vellus, quoniam prius lanæ ante tonsuræ vsum vellerentur, vt habetur in

d. l. 3 C. de vestib. olob. Et quid veniat appellatione lanę, vide in l. si cui, §. lana. & §. 1. vbi Alber. & §. 3. & l. lana, in prin. ff. de leg. 3. Et an veniat sericum, l. 1. C. quæ res ven. non poss. Sed ad rem, plures sunt lanæ aliis præstantiores authore Text. Nam Miletes Asiæ fuit ciuitas, præstantia lanarum (quæ ibidem inficiebantur) memorabilis. Virg. lib. 3. Georgic.

Quamuis Milesia magno
Vellera mutentur Tyrios imitata colores.

Et lib. 4.

Eam circum Milesia vellera Nymphæ
Carpebant.

In Canusio Apuliæ oppido, & Caledonia, seu Britannia fuit eximia lanarum bonitas. Lingonicas lanas probat Martial. lib. 2. dicens:

Lingonicis age dum tumeat tibi culcitra lanis.

Et etiam hodie in diœcesi Lingonensi maxime in territorio montis vulgo *la montaigne*, abundant optimæ lanæ, quibus lanificant & Campani, & Trecenses, & Parisienses, & sunt excellentissimæ, quibus proximæ sunt lanæ illius nostræ prouinciæ, quæ vulgo Alcetum dicitur. Et iam in Gallia reperiuntur lanæ Bituricenses, quæ in nihilo discrepant, nec sunt inferiores ab Anglicanis. Luceria vetus fuit Dauniorum oppidum, eius lanas probat Horat. lib. 3. carmin.

Te lanæ prope nobilem tonsæ Luceriam,
Non cithara decent.

Plin. lib. 26. commendat Galaticas, Tarentinas, Atticas, & Milesias, & lib. 8. de lanis & ouibus loquens: Hispania, inquit, nigri velleris præcipuas habet Pollentia iuxta Alpes, Canusia Rutili, quas Erythreas vocant. Item Betica, vt Canusium, fuluas Tarentum. Et de his etiam meminit Lazar. in d. repet. l. vestis, c. 2. in princ. vbi & lanarum colores natiui ab eo memorantur quatuor præcipui: Albus in Apulia nobilis, vt ait Martial.

Velleribus primus Apulia, Parma secundis:
Nobilis Altinum, tertia laudat opus.

Niger in Hispan. Pollentia, vt dixi: Rutilus, qui & à Martiale Rufus; Fuluus & suæ puliginis, Taren. Et de his coloribus & aliis ante ista parte, in 93. consid.

De linis vero & excellentia illorum videndum est, & mirabilia de lino scribit Plin. li. 19. cap. 1. Sed prius scitu dignum est, quid lini appellatione veniat: pro quo recurre ad textum iuris in l. si cui lana, §. linum. ff. de leg. 3. & vt scribit Textor, abundat Ægyptus lino tenuissimo. vnde Silius lib. 3.

Et Pelusiaco filum componere lino.

Argumentum maximę tenuitatis est, quod singula fila 365. filis constare dicantur. cuiusmodi visa sunt in thorace Amasi Regis, qui Rhodi visebatur, authore Plinio. Æthiopes, & Indi ex malis, Arabes ex cucurbitis, Asiatici ex genista lina demetũt. Est & sua gloria Cumano in Campania, quo ad piscium capturam vtũtur eius vrbis incolæ. Carbasinum linum apud Tarraconem repertum est, ex quo nautica vela conficiuntur, ex quo & Carbasus nomen habet. Nascitur linum in desertis Indiæ apud Carystum insulam, tanta bonitate & excellentia, vt margaritarũ adæquet precium. Setabis vrbs Hispaniæ agrum habet nomine Spartarium à Sparto lini genere. Plinius quoque scribit citeriorem Hispaniam habere splendorem lini præcipuum. Nos vero Hedui lina habemus excellentissima, quæ ad nos vehuntur à regione Parisiana, ex quibus fiunt telæ subtilissimæ, & splendidissimæ in hac ciuitate, & quæ sunt magnæ æstimationis, optimoque precio venduntur, & in his multum vacant mulieres nostræ ciuitatis, cuiuscunque ordinis sint, vt norunt Lugdunen. quanta abundantia huiusmodi telarum ex nostra ciuitate singulis annis ad eos deferatur. Et inter telas Galliæ laudantur telæ huius nostræ ciuitatis. Etiam laudatur preciosissimum telæ genus Rhemense, communicata aliis quoque Galliarum populis textrinæ gloria. Ausonius telam commendat Persicam, dum ait:

Laudet Achæmenias Orientis gloria telas,
Molle aurum palsis Græcia texe tuis.

Commendatur Ægyptia ob præcipuam lini bonitatem, vt dixi, vel quod multis liciis (quæ polymita dicuntur) texere docuerint. Lucanus libro 10.

Vt mos est Phariis miscendi licia telis.

Silius lib. 14.

Quæ radio celat Babylon, vel murice picto
Læta Tyros, quæque Attalicis variata per artem
Aulæis scribuntur acu, aut Memphitide tela.

Setabis, vt dixi, vrbs Hispaniæ tela claruit.

Silius lib. 3.

Atque altrix celsa mittebat Setabis arce,
Setabis, & telas Arabum spreuisse superbas,
Et Pelusiaco filum componere lino.

Vt declarat Tex. in d. cornucopia lib. in verb. tela. De serico vero dicit Lucas de Pen. in d. l. 3. C. de vestib. oloberis. quod sericum dicitur, quia Seres populi Asiæ Scythicæ primi miserunt: vermiculi enim ibi nasci perhibentur, à quibus nasci circum arbores fila dicuntur tenuissima. Virg.

Velleraque vt foliis depectant tenuia Seres.

Et Sidonius:

Assyrius gemmas, Ser vellera, thura Sabæus.

Et hic vermis bombyx dicitur. Et solent mulieres huius ciuitatis habere tales vermes in domibus, quos ab initio veris enutriunt, primo ex paruis lactucis, deinde foliis mori, vti nutrimẽto potius eis conuenienti. Et in illis est mirabile argumentum resurrectionis, cum etsi moriantur, tamen ex semetipsis iterum renascuntur. Nam cum ad longitudinem competentem deuenerint, & ad albedinem conspicuam, tanquam saturati, amplius non comedunt, sed ore filum emittunt, quo se inuoluunt, & satis breui tempore tollendum est ab eis aqua perfusum, alias comedunt, & rodunt, donec fecerint foramen, vt exire possint. Serico remoto, reperitur vermis corrugatus, & aliquot dies non se mouet, deinde pellem emittit rugosam: & apparet papilio, coeunt simul, mas moritur, pariter & fœmella: sed prius emittit parua grana ad modum sinapis, super foliis papyri ad hæc extensis, quæ solent reseruari in loco frigido, & cum instat ver, incipitque calescere, emittunt in loco destinato paruos vermes, qui modo prius declarato tunc nutriuntur, & ita bombyx regeneratur ex suo semine, & noui hæc experimenta, cum mea coniunx, & filiæ singulis annis huiusmodi vermes educant, ex quibus habent sericum, quod mixtum cum lino tenuissimo faciunt texere mappas & mantilia multum excellentissima, linum quippe orditur, sericum vero texitur. Vel bombyx dici potest authore Textore, subtilissima tela, quam eiusdem nominis vermes in India conficiunt araneatum more: Reperitur autem apud Orontem fluuium iuxta Antiochiam laudatissima. Plin. laudat Bombycem Assyriam, quia viri fœminis cesserunt, cum viros etiam non puderet has vestes induere propter onera æstiua. In tantum, inquit ille, à lorica gestanda discesserunt mores, vt oneri sint vestes. Arabia, quam ab omnium delitiarum vbertate felicem vocamus, bombyce quoque abundat. Proper-

pertius lib. 2.

Nec si qua Arabico lucet bombyce puella.

Hinc bombycinæ vestes vocantur mollissimæ.

Iuuenalis:

Cuius delicias & panniculus bombycinus vrit.

Italia etiam abundat optima bombyce, qua Florentini, Veneti, Genuenses, Mediolan. & Brixiani optima & laudabilia conficiunt serica; vt vidi alias, cum assiderem Capitaneo iustitiæ Mediolani, & etiam Bononiens. & habent magnas rotas multum singulares ad extrahendum filum ex glomo, & quibus netur.

In Gallia etiam est prouincia Turonensis, quæ huiusmodi bombyce abundat, & ipsi texuntur telæ sericæ. Et de his etiam scripsit Laza. Bayfius *in d. repet. l. vest. ff. de aur. & arg. lega. c. 5 & 6.* vbi multa ex prædictis notis, quæ ab ante allegatis excerpsit.

NOnagesimaseptima consideratione tractatur de paruis rebus, quæ non sunt spernendæ, imo etiã extollendæ. Multæ enim sunt res parui corporis, quæ rebus magnis proculdubio anteponuntur, vt ait Beroald. *in oratione sua habita in enarratione Persij Poetæ Satyrici*, hoc in primis gemmæ lapillique testantur. Quid est enim minutius Carbunculis? Quid breuius Adamante? Quid Hyacintho magis pusillum? Et nihil tamen hic nobilius, preciosiúsve reperitur. Scribit enim Homerus Tydeum paruo fuisse corpusculo, in quo tamen anima esset maxima, & vires amplissimæ, vnde decenter in Priapeis scriptum est:

Vtilior Tydæus qui si quid credis Homero,
Ingenio pugnax, corpore paruus erat.

Et à Papinio veridice scribitur:

Maior in exiguo regnabat corpore virtus.

Et Xantippus Lacedæmonius, qui breui statura erat, ita laudatur à Silio:

Exiguis vigor admirabile membris
Viuidus, & magnos nisu qui vinceret artus.

Et, vt inquit Beroaldus, licet curiosissime circumspexerit, & diligentissime pensitauerit, quod omnes fere res mundi magis virtute, quàm magnitudine æstimandæ sunt. Nec quærendum est, quantus sit quisque, sed qualis: neque quam procerus, sed quam probus, discretus, prouidus, & magnanimus. Accedat historia, quam refert Baptist. Fulgos. *in sua collect. de dict. factisque memorab. l. 3. c. de suspsius confidentia.* vbi ait, Egdar Rex Britan. cum Reges omnes, qui ei parebant, in conuiuium adhibuisset, eique esset relatum, Rinandum, Scotorum Regem, cum eum statura pusillum inspexisset, cum aliis dixisse, non mediocriter se mirari, quod ipse, aliique reges, viri fortes, proceroque corpore, tam paruo hõmini subiectos esse faterentur, nulla prorsus re dicta, venatum deduxit eum, datáq; opera vt solus cum eo ab aliis separatus esset, Rinando alterum è duobus gladiis, quos secum tulerat, obtulit, dixitque se fortitudinis eius periculum facere velle, sciret, an verba in eo facta responderent: qua re Rinand vehementer territus, erroris veniam petens, tandem eam impetrauit, cũ Egdarus generoso facto, singularique virtutis suæ fiducia ostendisset, virtute se, & non sorte electum, regnare ei, vt hoc experiri posset potestate facta. Hinc Bar. *in l. 1. ff. de iurisd. om. iud.* quare est, quod iureconsul. non dicit, quod officium ius dicentis sit longissimum, & non latissimum; quia sapientia non consistit in longitudine, & raro longus inuenitur sapiens, quod non placuit Dyno, cum esset longæ & grandis staturæ, & in ore vulgi est: miror magis magnos sapientes. Legitur *Prou.* 20. ante finem: Quatuor sunt minima terræ, & ipsa sunt sapientiora Sapientibus. Formicæ, populus infirmus, qui præparat in messe cibum suum. Lepusculus, plebs inualida, qui collocat in petra cubile suum. Regem locusta non habet, & egreditur vniuersa per turmas suas. Stelli manibus nititur, & moratur in ædibus Regis, & dicit Luc. de Penn. *in l. chartulas in princ. C. de conueniendis fisci debitorib. li.* 10. quod breues dicuntur cauti, id est, cum cautela scripti, raro tamen vidi breues humiles. Et, vt ait Beroaldus *loco antedicto*, nunquam quis laudauit librum ob id tantummodo, quod magnus foret ac copiosus, nec orationem quis vnquam duxit luculentam, propter quod copiosa esset, aut verbosa, & enormis: nec quis Poema ob magnitudinem vnquam celebrauit: Imo contra laudantur libelli, qui sunt disserti, eruditi, & doctissimi compositi, eosque absque dubio anteponimus maximis volumin. in quib. nulla sit eruditio, vt de Persio ait, qui quanto minor est, tanto elegantior est: quanto minus habet ponderis, tanto plus habet autoritatis.

Vnde Martialis ait:

Sæpius in libro memoratur Persius vno,
Quam leuis in tota Marsus Amazonide.

Et de eodem Quintil. dixit: multum & veræ gloriæ, quamuis vno libro Persius meruit. Et plures res modicæ & paruæ à pluribus laudatæ fuerunt, & plures de modicis rebus opera scripserunt, vt Synesius Cretensis de laudibus Caluitij scripsit Dion. cognomento Chrysost. librum de Comæ laudibus, & multi alij de paruis rebus scripserunt, quos numer. 28. ponit Textor *in sua off. cap. qui de modicis rebus opera scripserunt.* Sed Cælius *li. antiq. lect. 9. c. 56.* taxare videtur ex sententia Platonis homines plerosque, qui solent interdum nimis quam leniculis rebus stulte operam impendere seriam.

NOnagesimaoctaua consideratio erit de Plaustris, sibi obuiantibus multis modis, & inuicem inter se repugnantibus, cui sit cedendum in retrocedendo, vel dando locum, & alias: & ista habet magnam sequelam: nam data paritate; Pedester debet dare locum equestri: quoniam facilius mouetur pedester, nisi esset in loco, vbi facilius equester transiret, puta si in loco arcto, & parua via, & esset retrocedendum in aqua, aut luto, aptius & commodius est tunc, quod equester deferat pedestri. Cum non sit sibi incommodi trãsire per aquam, quod esset pedestri. Item equester debet deferre quadrigę cum facilius deferat, & retrocedat. Et quadriga curruí, quia vt plurimum quadriga facilius & potius se voluit, quam currus, & ita de huiusmodi. In tali tamẽ semper, vt dixi, data paritate. Etiam non oneratus referre debet onerato, hac ratione, quia facilius retrocedere potest, & vtilius & honestius est sic fieri: & sic scriptum ab Apostolo ad *Galat.* 6. Alter alterius onera portate, vt vtilitas vniuscuiusque cõsideretur, quæ multũ attendẽda est. Quoniã licet omnia subiiciantur legibus, ita quod etiam Principes secundum leges viuere debẽt, *vt l. digna vox. C. de leg.* Tamen vtilitati omnia parent & etiam leges, vt dicit Valerius Maximus *lib. 3. tit. de fiducia sui c. & illud ibi. legem vtilitati cedere coëgit.* Si vero duo plaustra sibi obuiauerint in aliquo vico, vterque habet ius: & tantum vnum, quantum alter, *vt dicit gloss. in l. 1. §. primo ff. ne quid in loco publico vel itinere fiat.* si tamen vnus præueniat siue præoccupet locum intrando primo in via, potest acclamare primo, & hoc casu alius retrocedere debet, quia posuit se in necessitate, cum videret alium, vt dicit d. gl. magna ibi, & Bart. Alias, vt dicit gloss. est locus gratificationi. *argu. l. fi. ff. de religiosis & sumptib. funerum.* vel sorti. *arg. l. in tribus. ff. de iudiciis.* Ita etiam dicit Bald. & post eum Sali. *in l. per*

agrum. Cod. de serui. & aqua. Et idem Bar. in l. quo minus. in § ff. de fluminibus. Angelus etiam in l. fluminum. per illum tex. in princ. ff de damno infect. dicit, quod illi deferendum est, qui primo incepit in via venire. Et cum ante dictum est, quod est locus sorti. an per hoc videatur sors præmissa? dic quod non, vt ample notatur per dominum meum Iasonem in l. si duobus. Cod. communia de legatis. & Felin. in cap. capitulum sanctæ Crucis. in fine. extra de rescriptis. vbi ponit de concursu duorum simul impetrantium, qui illorum præferatur: & de clausula, antefirri, quæ solet apponi per summos Pontifices, in gratiis expectatiuis, quia alias literæ priores in data præferrentur, vt ibi ample per eum declaratur, in aliis locis, in d. c. alleg. Et quomodo etiam quandoque sors laudetur, scribit Lucas de Penna in l. 2. C. quando & quibus quarta pars debetur, lib. 10. Et etiam scribit Felin. in eo loco de duabus collationibus eadem die factis per Papam de eodem beneficio, vel à Papa seu eius legato & ordinario, secundum c. si à sede, de praben. in 6. vel ab Episcopo, & eius ordinatio. Sed vnum dicit singulare dominus meus Iason in l. 1. in 2. & 3. colum. ff solut. matrimon. quod instrumentum habens magis determinatum tempus, præfertur alteri. Ideo si in collatione facta per ordinarium sit apposita hora: in collatione vero facta per Papam, aut eius legatum non sit apposita hora, præferenda est collatio ordinaria, quia continet magis determinatum tempus: & ibi in dictis locis videri potest de duobus instrumentis eodem die confectis, quod illorum sit præferendum. Et idem Felin. in d. c. Capitulum. col. 17. ponit, de duobus ad brabium pariter peruenientibus, & de duobus castrum intrantibus, stante statuto, quod qui primo intrauerit, habeat tale præmium: & de duob. simul eodem tempore natis, quis dicatur primogenitus. Et de duobus simul morientibus, & de duobus simul pacem frangentibus. Et sic quando est quæstio de concursu in casu, in quo concursus est dubius, & dubitatur quis præcedere debeat, vide Felin. in d. loco. Quando vero sunt tres simul incedentes, vnus præcedere debet, & non duo simul, quia communiter dicitur, quando tres incedunt, vnus præcedere debet.

NOnagesimanona consideratio huius partis erit de prioritate tẽporis, videlicet, An qui prior est tempore, prior sit in iure, de qua ample declarat Dynus & Io. Andr. in regula iuris, qui prior est tempore, de reg. iur. in 6. notatur in l. quoties vtriusque. ff. eod. tit. de reg. iur. Et in hac materia dico, quod illa prioritas datæ operatur in multis casibus. Operatur enim primo in hypotheca, ita quod qui prior est tempore: potior est in iure. l. potior. & l. creditor. ff. qui pot. in pign. hab. & l. si fundum C. eod. Quod extende primo, non solum habere locum in hypotheca expressa, sed etiam in tacita, vnde sicut habens expressam hypothecam anteriorem, præfertur posterioribus creditoribus, habentibus tacitam vel expressam, ita etiam habens tacitam hypothecam anteriorem, realiter præfertur posterioribus creditoribus, non solum habentibus tacitam, sed etiam expressam, ita tenet Dynus in dicta regula iuris, qui prior per l. 1. § & vt plenius. C. de rei vxo. actio. & ibi hoc etiam sentit gloss. pro qua etiam opinione facit text. in l. 2. C. de precario. Nam textus ibi loquitur de tacita hypotheca, & tamen ibi dicit, quod transit res in alium cum onere suæ obligationis. facit in l. vsucapio. & l. pignori Cod. de remiss. pignor. & l. debitor. Cod. de distract. pignor. l. 1. in fin. C. debitor. vendit. pignorn en deb. & l debitorum. C. de pignor. & l. si quidem, C. de donat. int. vir. & vxor. & l. debitorum. Cod. de euict. Per quos text. ita tenet Maria. Sozi. in suo tractatu oblationum. li. 22. Licet Bart. in l. 1. C. de priu. dotis. versic. quæro primo. videatur tenere contrarium. Sed vide dominum meum Iasonem in §. item Seruiana. num. 7. cum duob. seqq. Institut. de actio. vbi etiam ponit post Angelum ibi, in quibus casibus constat tacita hypotheca. Secundo extende, quod non solum habet locum prædicta Regula in bonis iam quæsitis tempore hypothecæ, sed etiam habet locum in bonis post hypothecam quæsitis, vt dicit Bart. in l. si is qui. colum. vlt. vers. vltimo quæro. ff. de iure fisc. singulariter Bald. in l. hac edict. § his illud. vers. ibi, vt si quis. C. de secund. nup. & idem Bar. in cons. suo incip. Florentinus quidam Doct. idem Bal. consi. suo 364. in 5. par. consi. & est casus in l. fi. ff. qui pot. in pig. hab. Tertio extende, vt non solum procedat si habeat ius ab illo, qui prætendit ius in re secunda, sed etiam si habeat ius solum à re: quoniam ex tempore præfertur secundo prætendenti ab eodem ius in re. text. est & ibi Bald. in l. 3 cum ex causa ff. qui potiores in pignore habeantur. Quarto extende, etiam habere locum in guarentigia, quoniam etiam licet ipsa principalis prior tempore sit potior aliis, ita etiam guarentigia, quæ est in ipso contractu, secundum Bartol. in l. cum vnus, in fin. princ. ff. de bon. autor. iud. possiden. & in l. si & iure. ff. qui pot. in pign. hab. Ang. in l. fin. Cod. eod. Quinto extende, vt non solum habeat locum in principali, sed etiam in accessoriis, facit tex. in l. potior. § si de futura. ff. qui pot. in pign. hab. & quod accessorium sequitur naturam sui principalis, facit regula principalis, de qua in regula accessorium, de regul. iur. in 6. ibi per Dynum. Sexto; extende etiam habere locũ in hypotheca generali, quæ si sit prior tempore, præfertur etiam speciali text. & ibi Bartol. in l. generaliter. ff. qui pot. in pign. hab. & l. si generaliter. Cod. eod. vbi Bald. Salic. & alij. Ideo dicit Luc. de Penn. in l. prædia. colum. 5. vers. 10. inducitur. C. de locat. prædior. ciuil. lib. 11. quod in obligatione generali potior est ille, qui primo ad rem peruenit. l. si vero. ff. de peculio leg. inter eos, in princ. ff. de re iudic. Septimo extende, etiam habere locum non solum in principali, sed etiam in omnib. arreagiis, quæ hodie sunt loco vsurarum. ita est textus in l. Lucius. & ibi Bart. ff qui pot. in pign. hab. & Bald. in l. si generaliter. Cod. qui pot. in pig. hab. Octauo extende, etiamsi fiat nouatio obligationis, cum expressa repetitione pignorum, quia etiam prior in tẽpore, est potior in iure, l. 3. in princ. & ibi Bartol. ff. qui pot. in pign. hab. clarius dicitur infra versic. 21. Nono extende; habere tantum locum in pignore conuentionali & non prætorio. Bartol. in l. cum vnus. in prin. ver. venio ad secundum. ff. de bon. autorit. iud. possid. Decimo, extende etiam in pignore prætorio, si concurrat cum conuentionali, l. 3. & ibi Bart. C. vt in possess. legat. Ludouicus Bologninus in l. fundus. ff. de ann. leg. in interpretationibus. & Bal. consilio suo 466. lib. 4. Et quomodo differat prætorium à conuentionali, vide Bart. Bald. Paul. & Alex. in l. 1 ff. de pign. act. Fel. in cap. cum aliquib. in prin. de re iud c. dom. meus Ias. in d. §. item Seruiana. num. 7. Inst. de act. Vndecimo, extende etiam in pignore iudiciali capto in causam iudicati, vt dicit Bartol. in l. cum vnus. in fin. princ. colum. fin. vers. quid in pignore. ff. de bon. auto. iud. possid. vbi tenet; quod idem in iudiciali, quod in cõuẽtionali, & in hoc ponit differentiam inter prætorium & iudiciale: & de iudiciali est tex. in l. si & iure. ff. qui pot. in pig. hab. Duodecimo, extende etiam, si prior in tempore habeat priuatam scripturam contra creditorem habentem publicam. Bald. & Ang. in l. scripturas. Cod. qui potio. in pign. hab.

Lan-

Lanfrancus *in c. quoniam contra. in pen. colum. Extra de probat.* dummodo illa scriptura priuata sit munita subscriptione testiũ, vel probetur per testes, qui fuerint præsentes, quando talis debitor scripsit talẽ scripturam. Decimotertio; extende etiam in priuato, qui est prior tempore, quia præfertur Reipub. posteriori. ita est tex. *in leg. si fundum pign. Cod. qui pot. in pign. hab.* & ideo idem dicendum est in Ecclesia, cum Respublica & Ecclesia pari passu ambulant, tex. *in l. fin. Cod. de sacrosanct. eccles.* faciunt ea, quæ dicit dominus meus Iason *in §. ex maleficiis. colum. 9. instit. de act.* vbi etiam æquiparat Ecclesiam minori & pupillo. Decimoquarto; extende etiam in priuato priori tempore, qui præfertur fisco. tex. *in l. si pignus. ff. qui pot. in pign. habe. & in l. fin. §. fin ff eod. & in l. si fundum. C. eodem.* & Bal. *in l. 3. C. de remissio. pigno.* Decimoquinto; extende, etiamsi posterior primo possederit rem hypoth. dummodo alius habeat anteriorem contractum: quia hoc casu dicitur prior in data. Ita tenet Phil. Franc. *in cons. suo 126. col. 2. in litera D in 4. volum.* Et sic, hoc casu non habet locum in hypotheca. *l. quoties Cod. de rei vend.* & ibi dominus meus Iason *in 3. limit.* quod intellige verum, quando à non domino datur pignus duobus: sed si à diuersis non dominis, tunc secus. *l. si non dominus. ff. qui pot in pign. habe.* dicam *infra in 6. limitatione.* Decimosexto; extende, vt non solum habeat locum in principali, sed etiam in re augmentata per alluuionem. tex. est clarus, *in l. si fundus hypoth. datus sit, deinde alluuione maior factus est, totus obligatur ff. de pign.* Decimoseptimo; extende, quod sicut prior tempore præfertur in hypotheca, in re principali, ita etiam in melioramentis. tex. est *in dict. l. si fundus. §. 2. de pigno.* quod intellige verum, quando ille qui hypothecauit rem, est ille, qui fecit melioramenta, ita loquitur dictus §. 2. sed si alius fecit melioramenta, forte alius, ad quem res peruenit, non autem ille qui hypothecauit, tunc res non esset obligata cum melioramentis. *l. in his. Cod. de prædiis & omnib. reb. nauicularriorum lib. 11.* & ibi Bartol. & eum sequitur Paul. *in l. si conuenerit 2. ff. de pign. actio.* dominus meus Iason *in l. creditor. 1. ff. si cert. pet.* Crederem hoc esse verum, si ipsa res hypothecata melioretur, secus si addatur, aut adiungatur, puta quia de parua domo fiat magna, per adiunctionem loci, aut de paruo manso, in quo sunt certæ res primo obligatæ, quia si aliæ addentur manso, non sunt hypothecatæ cum primis. Decimooctauo, extende, quod non solum habeat locum prædicta regula in principali hypotheca, in vsuris seu arreragiis & melioramentis, sed etiam in expensis factis, in prosecutione hypothecę principalis: quoniam cum expensæ sint accessoria ad rem principalem, sequuntur naturam sui principalis: quoniam accessorium sequitur naturam sui principalis. vulgata regula iuris in 6. facit *lex cum principalis. ff. de reg. iuris.* Crederem in hoc, quod expensæ impetrantis, quo ad mandata & expleta decreti subhastationis præferantur omnibus, quãdo fit executio in immobilibus per viam decreti, sed quo ad expensas processus quæ fiunt postea, donec omnes sint collocati pro hypotheca, secundum prioritatem & posterioritatem temporis, videntur tales expensæ non habere naturam sui principalis, nisi post omnes hypothecas reales priores in data, & hoc facto videtur, quod expensæ omnium sint collocandæ, secundum quod collocata fuerunt principalia, & ita seruatur in practica. Decimonono; extenditur etiamsi secundus in data sit Rex vel Imperator, quoniam, vt dicit Bald. *in l. fundum in princip. Cod. qui pot. in pig. hab.* etiam priuatus, qui est prior in data, eidem præfertur in pignore conuentionali. Vigesimo; extenditur etiam habere locum in duabus dotibus, quia prior debet præferri. *l. assiduis. §. fi. Cod. eod. qui pri in pig. hab.* & Dynus *in d. regula, qui prior.* Vigesimoprimo; extenditur, quod non solum habeat locum illa regula, in prima obligatione, & conuentione hypothecæ, sed etiam in obligatione, nouata cum secundo creditore, cuius hypothecæ nouatæ prioritas iungitur cum prima, vt est text. *in l. 3 ff. qui poti. in pig. hab.* dictum est ante, *vers. 8.*

Hæc regula superius posita & extensa, limitatur in pluribus casibus, quoniam, vt dicit tex. *in l. interdum.* posterior creditor porior est priore. *ff. qui pot. in pig. hab.* Primo; non habet quando secundus seu posterior esset priuilegiatus, quia tunc etiam præferretur antiquiori & priori in hypotheca. *l. Titius in princ.* & ibi Bar. *ff eod. tit. qui potiores, &c.* quod quidem ex pluribus limitationibus sequentibus declarabitur. Secũdo limitatur principaliter dicta regula in creditore, qui in rem conseruandam credidit, veluti si nauis fuit, & ad armandam eam vel reficiendam quis crediderit, vt dicit text. *in d. l. interdum. ff. qui pot. in pign. hab.* & ibi gloss. fin. *in verb. credidero.* ponit tria priuilegia, quæ in hoc habet creditor. Primum; quia creditor talis in personalibus præfertur. *l. creditor. 1. & ibi D. ff. si cert. pet. l. si ventri. §. 1. l qui nauem. ff. de priuil. credit.* Secundum priuilegium est, quare sic res[?] ct[?] videtur tacite hypothecata. *d l interdum. & l. 1 ff in quib caus. pig. vel hyp. tac. contrah.* Tertium; quia præfertur talis in hypotheca illius, etiam alij creditori anteriori tempore, vt est text. *in d. l. interdum.* & ratio assignatur *in leg. seq.* quæ incipit, *huius in prin.* Aduerte tamen quia ad hoc, vt prædicta habeant locum, duo copulatiuè requiruntur. Vnum, quod pecunia expresse fuerit mutuata ad refectionem rei. Aliud, quod res effectualiter fuerit refecta, quoniam hoc casu si non esset refecta, cessaret ratio *l. interdũ,* supra allegata. Et si fuerit refecta & non ad hoc expresse mutuata, non habet locum prædicta lex, vt dicit dominus meus Ias. *in d. leg. creditor. §. 1. ff si cert. pet.* qui ibi limitat *d. l interdum.* in vno casu, scilicet, si domus extat, alias non. gloss. est ad hoc, quæ est vltima & minima. *in l. 1. ff. de cessione bonorum.* Ista limitatio non mihi bene videtur sonare ad prædictam legem, cum non Entis nullæ sint qualitates. Ideo non est amplius quæstio de prælatione in melioramentis. Sublimitatur ergo illa lex, vt procedat quatenus pecunia mutuata necessaria fuit pro refectione ædificij, secus autem in eo pluri, quod fuit mutuatum vltra quam necessitas refectionis exigeret, quia in illo pluri cessat istud priuilegium, vt est optimum argumentum *in leg. fin. ad fin. ff. de exercitor.* Sublimitatur tertio, nisi fuerit mutuatum hæretico in resurrectionem seu restitutionem, quia non habet priuilegium hypothecę, vt in simili dicit text. *in Aut. item priuilegium. Cod. de hæreticis.* Pan. *in cap. quia gaudemus. de hæret.* Quid autem de pecunia mutuata, vt fiat ædificiũ de nouo, scribit dom. meus Ias. *in d. l. creditor.* ideo eũ ibi vide. Tertio; principaliter limitatur prædicta principalis regula non habere locum, quando mutuatum esset alicui, ad effectum rerum conseruandarum, & in casu, in quo alias res conseruari non potuisset, veluti, si in cibaria nautarum fuerit creditum, sine quibus nauis salua venire non poterat; & idem si in merces obligatas crediderit, vel vt saluæ fiant, vel vt naulum exoluatur, talis enim creditor potior erit; licet posterior sit, ita dicit tex. *in d. l. huius ff. qui pot. in pign. hab.* Intellige prædicta, dummodo expresse in hanc causam fuerit mutuatum, vt ante di-

ctum est, & ideo dicit dominus meus Iaf. *in d l. creditor.* quod si mercator vendidit merces suas alij mercatori, & transfert dominium, & ille mercator promittit solvere in certis nundinis, postea aufugit, & extant merces venditæ, cõparent alij creditores, mercator qui vendidit istas merces nullum habet priuilegiũ in illis mercibus, nec præfertur aliis creditoribus, quamuis extent dictæ merces, textum habemus *in l. quidam fundum. ff. de de in rem verso.* per quem textum ita determinat Dynus, Bartol & communiter Doctores *in l. si cum dotem. §. fin ff. solut. matrim.* Bald. *in l. si C commodati, & in l. eum cui. C. de act. & obligat. & in l. in rebus colum. 2. C de iure dotium.* Quamuis cõtrarium, & male tenuerit idem Bald. *in l. pro debito. C. de bon. authorit. iud. possid.* Sed dominus meus Iaf. *in dict. l. creditor.* saluat Bald. vno casu, scilicet, quando pecunia fuisset expresse & nominatim mutuata, ad emendum tales merces, quæ fuissent emptæ, tunc tales merces censentur obligatæ, & in illis præfertur omnibus creditoribus prioribus text. *in l. qui in nauem extruendam.* & ibi gloss. magna approbata *ff. de priuileg. credit.* Imo plus mutuans expresse ad emendũ tales merces, habet tacitam hypothecam in illis mercibus; ita gloss. magna *in Authent. quo iure. C. qui pot. in pign. hab.* Quarto, principaliter prædicta regula principalis limitatur, non habere locum in pignore prætorio, quia in tali prior tempore non est potior in iure; sed habens tale pignus præfertur aliis, etiam priorem datam habentibus, vt ample declarat Bart. *in l. cum vnum. in pr. colum. vltim. verf. venio ad secundum ff. de bon. autor. iudic. possid.* Quinto, limita in pœna in contractu appposita; quoniam, licet prior in data quoad hypothecam principalem præferatur, non tamen præfertur quoad pœnam. Ita tenet Paulus *in l. ideo condemnatus,* per illum textum. *ff. de compensat.* quæ quidem decisio facit ad plures quæstiones. Nam multi habent hypothecam in pluribus rebus in patria Burgundiæ ratione census, qui importat emendam seu pœnam, ob defectum solutionis certo tempore fiendæ; An sicut tales præferuntur cæteris creditorib. prioribus in data principali, & arreragiis, vt ante dictum est, etiam præferri debeant in emenda? videtur ex illa decisione, quod non. Et ibi etiam Paulus ponit aliam decisionem, quæ est, quod, licet fiscus habeat tacitam hypothecam in suis contractibus, *vt l. fiscus. ff. de iure fisci*; tamen non habet in pœnis. *C. de pœnis fiscalib. credit. præfer. lib. 10.* & notatur *in l. præscriptum. in verb hypothecas ff. de pactis.* Et sic, licet receptores regij in balliuatibus aut senescalliis vti velint hac potestate, & dicere, denarios regios esse priuilegiatos in Regno, ita vt exequi faciant debitores realiter per captionem & detentionem obligatorum in carceribus, quod tamen illud non debeat habere locum in pœnis seu emendis adiudicatis fisco: ex ordinatione tamen Regis, si pœna pecuniaria, seu mulcta, vulgo emenda, adiudicata per Balliuos aut alios Iudices, immediate subiectos supremis Curiis, non excedat summam 25. librarum Turonensium poterit executioni demãdari, dando cautionem per receptorem Regium, non obstante appellatione ad superiorem interposita. Pœnæ tamen seu emendæ inferiorum Iudicũ, etiamsi sint Castellani aut præpositi Regij non possint executioni demandari & exigi, si ab eis fuerit appellatum ad superiores Iudices: prout nec etiam emendæ dominorum subiectorum: & istud pluries dixi, licet sæpe Receptores Castellaniarum Regiarum voluerint facere contrarium, sed eis uit denegatum, quoniam, licet tales pecuniæ sint regiæ seu regales, non tamen sunt priuilegiatæ. Sexto, limita non habere locum in eo, qui habet solum conuentionem de hypothecando; quoniam non præfertur illi, qui habet hypothecam post promissionem factam, & ante ad implementum promissio. is; quoniam præfertur, qui credit pecuniam, & accepit hypothecam, ita est textus *in l. potior. ff. qui potior. in pign. hab.* Septimo limitatur, quando res aliqua datur in pignus à diuersis nõ dominis; quia præfertur ille, qui est possessor, textus est ad literam *in l. si non dominus.* Et ibi Bart *ff. qui potior. in pign. hab.* Octauo limita non habere locum, quando secundus creditor offert priori debitum suum, text. est *in l. 1.* & ibi Bald. *C. qui pot. in pign. hab. l. fin.* & plene notatur in gloss. magna, quæ est ad hoc magistralis, *Cod. de his, qui in prior. credit. loc. succed.* Nono fallit in casu, quo prior negat rem fuisse in bonis debitoris, quia conuictus de mendacio, posterior eidem præfertur, vt est textus *Authent. item possessor. C qui pot. in pign. hab.* Et hoc in odium mendacij, de quo plura per dominium meum Iasonem *in l. quod te. in 11. & 12 colum. ff si cert pet.* per Felynum *in cap cæterum in 6. & 7. col. Extra de iudic.* Decimo, fallit in re empta ex pecunia secundi creditoris: quia ille secundus præfertur, quando eidem est specialiter obligatum vt est textus ad literam *in leg. licet. Cod. qui pot. in pign. hab.* Vndecimo, limitatur, non habere locum in actione personali, Bald. *in l. 1. C. de pœnis fiscal. creditores præferri lib 10.* Duodecimo, fallit in creditoribus Chirographariis, qui licet sint priores in data, non præferuntur creditoribus posterioribus, habentibus publicam scripturam, *l. cum tibi. & l. scripturas. vbi notatur. Cod. qui pot. in pign. hab.* Decimotertio, fallit in creditoribus Banchi, quoniam inter tales non inspicitur prioritas temporis in data, ita vt, si sint plures, qui deposuerint plures pecunias apud Banchum, & vnus exegerit suum debitum, id non sit inter alios communicandum, etiamsi sint priores in data, nisi in casu, in quo per violentiam exegerit, vel nisi debitor ei gratificatus fuerit, vel nisi bona tũc cum exigit, fuissent iam possessa aut impedita authoritate iustitiæ, vel nisi superueniat priuilegiatus; quia tunc habenda est ratio eius. Et in casu, in quo nil adhuc est exactum, præfertur is, qui ex deponentibus reperit depositum suũ non esse consumptum, & ille cæteris præfertur propter ius dominij. Et si inuenerit consumptum, præferuntur depositarij creditoribus, nisi aliquis ex eis vsuras acceperit. Quoniam hoc casu perdit priuilegium & cæteris aliis creditoribus est similis, quod adhuc intellige verum, nisi sit alius, qui sit magis priuilegiatus depositario. Et si sint inter pares, cuilibet est satisfaciendum pro rata prioritate temporis nõ attenta. Ita tenent & dicunt Baldus & Salicetus *in l. superuacuum. C. depositi,* vbi pro vnoquoque casu allegant iura: & vide Bartolum *in l. pupillus. ff. de his, quæ in fraudem creditor.* Decimoquarto, limitatur prædicta regula principalis non habere locum in mobilibus, quo ad nos, secuncundum consuetudinem patriæ Ducatus Burgundiæ descriptam *in libro consuetudinum illius, in titul. Des rentes vendues à reachapt, art. 3.* maxime, quando sunt posita & euacuata extra manum debitoris. Et istud fere obseruatur in tota Gallia, de quo plene ibi scripsi, ideo non insisto. Decimoquinto, fallit in re empta ex pecunia pupilli per tutorem: quia hoc casu, etiamsi non sint specialiter obligata & hypothecata, tamen pupillus est in hoc priuilegiatus, & præfertur prioribus creditoribus, vt dicit text. & gloss. *in l. idemque est. ff. qui potior. in pign. hab.* Et ideo videtur idem dicen-

dicendum in Ecclesia, cum minor seu pupillus & Ecclesia pari passu ambulent, vt dicit & tenet domin. meus Iason *in §.ex maleficiis. column. mihi 9. & secundum alios, numero trigesimosecundo, Institut. de actionib.* Decimosexto, fallit in expensis funeralibus, quæ sunt ita priuilegiatæ, quod ante omnes creditores debent deduci, non habendo respectum ad prioritatem temporis *leg. primo, ff. de priuileg. credit.* & faciunt notata *in l. scimus §. in computatione C. de iure deliberando* vbi per Docto. es. dixi *in commentariis nostris super consuetudinibus Ducatus Burgundiæ, titul. Des droicts & appartenances à gens mariés. §. nono, in gloss. & faicts funeraux.* & facit *l. impensa funeris semper ex hæreditate deducitur, quæ etiam omne creditum solet præcedere, cum bona soluendo non sint,* quæ est *lex penultim. ff. de religiosis & sumpt. funer.* Decimoseptimo, fallit in casu, in quo sunt creditores, habentes hypothecam, etiam in priori, cum expensa facta est in infirmitate defuncti: quia illa expensa præfertur creditoribus, etiam habentibus priorem data, textus est *in leg. in restituenda hæreditate, compensatio eius habebitur, quod te in mortuus infirmitatem, in sumptumque funeris bona fide ex proprio tuo matrimonio erogasse probaueris Cod. de petitione hæreditatis:* & illum textum ad hoc ibi notat Baldus, & facit textus *in l. legatum. Cod. de religio. & sumptibus funer.* Et dixi *in consuetudinibus Ducatus Burgund. in gloss. allegata in præcedenti limitatione.* Decimooctauo, fallit etiam & limitatur in creditore, qui est creditor in confectione testamenti defuncti: quia præfertur omnibus aliis creditoribus, anterioribus, etiam priorem hypothecam habentibus & illa expensa ante omnia est deducenda, Bart. *in l. non ignorat. C. de fructibus & litium expensis.* Antonius de Butr. *in cap. 1. colum. 1. de probat.* dixi *in dictis consuetudinibus, loco ante allegato.* Decimonono fallit in muliere, quæ præfertur omnibus habentibus tacitam hypothecam, etiam in data prioribus, textus est *in l. assiduis. C. qui potior. in pignore hab.* Nunquid autem mulier sit potior fisco creditore, ponunt Bartolus, Baldus & Salicet. & ibi Alexand. *in Apostillis ad Bart. C. de priuileg. fisci. & in l. satis. C. in quibus causis pign. tacite contrah.* Et Angelus de Imol. & dominus meus Iason *in l. si marito ff. de soluto matrimo.* Vigesimo, fallit in eo, de cuius pecunia militia emitur, *l. fi. & in Auth. quod obtinet. C. de pign. & hypothec.* & gloss. *in l. idemque est ff. qui potior. in pignor. habe.* Quod facit pro nostris aduocatis, & practicis huius patriæ, qui emunt officia, & sumunt pecunias mutuo, ex quibus vt plurimum constituunt reditus: quia creditores deberent facere apponere in instrumentis, quod mutuant tales pecunias pro tali officio emendo: quia per hoc præferentur cæteris creditoribus, etiam anterioribus quod non affirmo pro constanti, ideo cogita. Vigesimo primo fallit in fisco agente ex causa primili quia præfertur omnibus creditoribus etiam habentibus expressam hypothecã in priori data. Imo etiam bona mulieris in subsidium sunt tacite obligata, text. & ibi notatur *in l. satis. C. in quibus causis pig. vel hypoth. tacite contrah.* Dynus *in regu. qui prior. de reg. iur. in 6.* Vigesimosecundo, limitatur, nisi quando hypothecatur secundo creditori per debitorem, de voluntate primi creditoris: quoniã in hoc casu secũdus præfertur primo, textus est *in l. creditor, la 2. §. si Titium ff. qui potior. in pign. hab.* Pro 23. limitatione. Aduerte ad text. *in l. potior. §. si hoc colonus. ff. qui potiores in pign. habeantur:* quod in hoc non inspicitur proprietas temporis ex obligatione rei, ad effectum inducendi post hypothecam, sed ad tempus constitutionis hypothecæ: quoniam, vt dicit textus, non ex conuentione priori obligatur, sed ex eo, quod inducta res est, quod posterius factum est. Pro vigesimaquarta fallentia aduerte etiam, quod hæc prioritas non habeat locum, nisi inter contractus validos, quia si vnus sit validus & alius inualidus, qui habet titulum validum, non est tam potior, quam etiam solus, vt est tex. *in l. 2. in fi. ff. qui pot. in pign. hab.* Et facit regula, quoniam id quod nullum est, nullum operatur eff. ctũ. De qua ample per dom. meum Iason. *in l. 2. §. quod si in patris potestate. ff. solut. mat. & in l. causas. in fin. C. de transact.* Fel. *in c. ex tenore. col. 3. 4. & 5 Extra de rescrip.* & dicam aliquid infra. Pro 25. limitatione: aduerte ad *l. 2. C. de pignor.* quæ vult, quod specialis hypotheca prius est discutienda, quam generalis; quod habens specialem secundo, præfertur habenti specialem & generalem primo quoad illam generalem.

Sed aduerte, nunquid clausula, quæ quotidie in instrumentis notariorum apponitur, videlicet, *quod specialitas specialitati non deroget, nec econtra,* tollat effectum illius legis. Ita quod hoc casu etiam habens generalem primo; præferatur secundo habenti tantum specialem. Credo quod sic; quoniam, vt dicit Bar. *in l. sed etsi adyciatur, ff. pro socio.* Species restringit genus ex præsumpta voluntate contrahentium, quod sequitur Alex *cons. suo 8. col. 1. 3. vol.* vbi ait; quod vnum verbum speciale, alteri verbo generali iũctum, alterat illud genus. Cum ergo, ex expressa voluntate contrahentium sit expresse declaratum, quod generalitas non deroget specialitati: ideo seruanda est eorũ voluntas; quoniã contractus ex conuentione partiũ, legem accipiunt, *l. 1. § si conueniat ff. depositi, c. contractus. de reg. iur. in 6. & facit regula iuris, in toto iure generali per speciem derogatur. ff. de reg. iur. lib 6.* Ex quo licet apponatur generalitas, tamen; quia ex voluntate contrahentium expresse disponitur, quod species deroget illi: Ideo seruanda est illa conuentio; cum illa regula habeat locũ in contractibus, vt dicit Decius *in d. reg. in toto iure.* & Dynus *in d. regul. generi. per l. stipulatione commotissimum ff. de verb. obligat.* Et dicit istud tenere Ang. *in consid. 160.* & Fulgosius *in consid. 115. per l. doli clausula ff. eod. de verb. obl.* Et si dicatur, quod isto modo paciscentes tollerent legem superioris, & conuenirent contra leges & decreta Principum, scil. contra *d. l. 2 C. de pign.* quod non est dicendum, vt dicit textus *in l. iurisgentium. §. prætor ait, pacta conuenta, quæ neque dolo malo, neque aduersus leges, &c. facta erunt, seruabo. ff. de pactis.* Ideo non videtur valere talis conuentio in casu l. in quo tertius haberet specialem non specialiter ante hypothecatam, ita vt prima generalitas, non discussa prima specialitate, præferatur secundæ specialitati, in vim contrahentium in præiudicium tertij. Ad hoc posset responderi, quod illud non habeat locum in hoc casu, ex quo ante ius est acquisitum tertio, ex voluntate contrahentium, ista generalitas alteratur per adiunctionem specialitatis, & illi generi derogatur, per illam specialitatem subsequentem, quæ magis clare continetur in hac clausula, *ita quod specialitas generalitati non deroget, nec econtra,* quam si fuisset adiunctum aliquod verbum speciale generali, quo casu genus alteratur, multo fortius hoc casu. Et hoc maxime etiam: quia talis clausula importat, quod generalitas saltem sit conditionalis, scilicet eo casu; quo specialis non sufficeret: quo casu primus, ex vi illius clausulæ, præferretur in illo casu, in illa generalitate, secundo creditori habenti spe-

cialem hypothecam, contra *d.l.2.* vt dicit Bart. *ibi per l. cui generaliter. in fin ff. qui potior. in pign. hab.* vbi videtur esse tex. ad literam pro hac clausula, ex qua decidit ille text. quod ex conuentione potest fieri, quod habens generalem præferatur; ideo multo magis hoc casu. Et aduerte; quia illa *l.2. Cod de pignorib.* habet tantum locum in casu, in quo quis habet specialem in aliqua re, & generalem postmodum, pro eodem debito; quoniam in hoc casu habens secundam specialem in alia re comprehensa sub generali, præfertur in generalitate: quod intellige, vbi non adest illa clausula, secus vero, vbi primus haberet tantum generalem in omnibus, quia illa præfertur speciali posteriori, vt est textus ad literam *in l. si generaliter. C. qui potior. in pign. hab.* Et nota ista, quæ quotidie eueniunt in practica.

Aduerte tamen ad vnum, an dici possit, quod hæc hypotheca generalis in emptione redituum non sit bona, imo videtur reddere contractum vsurarium, quando emuntur annui reditus, si non sint pro illo certa bona peculiaria obligata, prout videntur facere text. *in extrauaganti, regimi. 1. & 2. de emption.* vbi expresse consultus Papa Martinus V. & Calixtus III. super huiusmodi contractibus, an essent validi, illos approbant in casu proposito, scilicet, quando expresse in ipso contractu sunt certa bona venditorum obligata pro solutione dictorum redituum. cum dicat Extrauagantis Martini, *bonis in ipso contractu tunc expressis, pro ipsius annui census exsolutione in perpetuum obligatis.* Et text. Calixti dicit: *Recipere soliti fuere illa ex domibus terris, agris, prædiis, possessionibus & hæreditatibus prædictis. qui in huiusmodi contractibus expressi fuerint, prædictorum solutione redituum & sensuum, efficaciter obligantes in illorum vendentium fauorem*, vbi videntur approbari contractus huiusmodi, secundum expositionem eis factam, quæ erat tantum in casu, in quo bona erant specialiter, & certa expresse ad hoc obligata. Et ideo cum iste casus tagat animam, & non sit eadem ratio in generalitate, quæ in specialitate, eo, quia in generalitate videtur solum partes habere respectum ad lucrum pecuniarium, & illa assignatio generalis sit tantum pro securitate debiti; ideo videtur, quod sapiat vsurariam prauitatem, hoc est, lucrum ex pecunia, quod est reprobatum: &, quia, vt videri potest ex illo textu, *in dict. extrauaganti regimini*, illud, quod disposuit summus Pontifex, fuit: quoniam ita inuenit ex consilio peritorum, qui decidebant contractus huiusmodi licitos; ideo, cum tales dicat validos, intelligendum est tamen sane, secundum formam in principio illius extrauagantis datam, & secundum qualitates in præfatione appositas, quæ sunt tales, videlicet, quod sunt expressa certa bona in contractu, quæ sint obligata pro solutione dictorum redituum aut censuum: quia dictio huiusmodi denotat similitudinem, *l. denique. ff. de pignoribus*, & etiam, vt sua dispositio sit conformis conclusioni Doctorum, & Canonistarum, & Theologorum, tenenda est in suo casu, scilicet, quando est certa res expresse obligata, prout ita tenent prædicti Doctores maxime in redditibus de nouo constituendis, vt per omnes *in cap. ciuitate. Extra. de vsur.* & per Ambrosium de Vignate, *in repetit. cap salubriter. num. 73. vsque ad num. 81. eodem titul. de vsuris.* Laurentius de Rodulphis *in tractat. de vsuris, in 11. quæst. 1. part.* vt etiam videtur tenere Beroald. de Bust. *in suo Rosario in 1. part. serm. 27. in 2. part. illius. in litera B. 2.* vbi ponit casum tantum in illo, qui constituit reditum super aliquibus bonis, & dicit Henricus Gandensis, *in quodlibetis, quodlibeto 8. quæstio. 11.* quod emptio reditus perpetui, siue ad vitam, non sit emptio, licet sic soleat appellari; quia extrema huius contractus per se, sunt pecunia simul data, & per quotas recipienda, sed est purum mutuum, Si enim esset emptio & venditio, & vere posset dici, quod pro pecunia emeretur reditus, oporteret interuenire alium contractum, imo duos contractus circa rem aliam, quæ per se nata est, esse extremum emptionis, & venditionis, vt res illa, sicut fundus, vel mensura terræ contenta, primo pro pecunia ematur, deinde pro aliqua quota pecuniæ annuatim, vel ad vitam, vel in perpetuum reuendatur, vel hæreditarie concedatur, vel quota huiusmodi tali ematur, cui debetur, iure venditionis: puta ei, qui fundum vel mensuram vendidit, &c. Et huic opinioni videtur concordare Panormitanus *in disput. 5.* & Innocentius *in d. c. In ciuitate.* vbi videntur tenere talem contractum esse illicitum, si fiat relatio in personam vendentis, & non super bonis illius, qui semper ponunt, quod fiat super certo fundo, vel super certa re. Et quoniam, vt dicit Ang de Clauasio. *in sua Summa. in verb. vsura, ve sic. 78* quod ad hoc, vt talis contractus non sapiat vsuram, requiritur, quod reditus fiat de bonis, & super bonis: ideo non esset bonum si fieret relatio tantum ad personam, nec esset licitus contractus, imo vsurarius. Ex quo dixi in casu emergenti, quod non habens immobilia, si constituat reditum annuum, videtur fieri relatio reditus ad personam, vnde lucrum pecuniariũ procedat, ex quo dicitur vsurarius. In quo etiã casu erat quæstio de mutuo, ex quo dicebatur, in contractu constitutionis reditus, quod fuerit constitutus, & venditus pro summa centum librarum Turonens. ex quibus receperat realiter vendens triginta, alias vero 70. libras soluerat emptor in duabus schedulis ipsius venditoris, quibus constabat, quod dictus venditor tenebatur emptori ad dictam summam, ex mutuo eidem facto. Ex quo cum constet de mutuo in parte, ille contractus dicitur vsurarius, saltem pro illa parte, pro qua constat de mutuo, secundum quod in simili videtur tenere Ioannes de Turrecremata *in cap. 1. 14. quæst. 3.* & etiam quia reditus erat excessiuus: sed cum nihil ad propositum, aliter non insisto. Sed ad propositum vnde digressi sumus, quod vbi non est expressa certa res obligata pro solutione, sed generalis, quod talis contractus dicitur vsurarius: quia non est secundũ dispositionẽ iuris, approbantem tales contractus, quando, scilicet, habent certa bona expresse, hoc est, certitudinarie ad hoc obligata, quoniam generalitas reddit incertitudinem rei, secundum Bartolum *in l. 1. col. 2. de except.* vbi dicit, quod exceptio, quæ est generalis propter incertitudinem nihil releuat. quem sequitur dominus meus Iason *in l. Titia textores. ff. de leg. 1.* & ista generalitas non videtur habuisse respectum ad expressionem certorum bonorum: imo potius ad lucrum pecuniarium, & ad personam, & in illo maxime, qui nulla immobilia possidebat. ex quo videtur fieri relatio ad personam, quæ magis reddunt contractum vsurarium, vt videtur tenere Panormit. *in d. disputatione, in 22 col.* Quoniam hoc casu pecunia facit pecuniam, & etiam hoc casu constat, quod emptor vult pecuniam suam, quam mutuo dederat, afferre lucrum. Ideo indubitanter, cum sorti succedat, vsura est, *c. plerique. & seq. 14. qu. 3.* & in plerisq; locis vulgaribus post glo. & Dd. *in l. rogasti. §. si tibi ff. si cert. pet.*

Operatur & secundo prioritas temporis, seu datæ

in

in titulis: quia prioritas tituli facit præsumptionem in possessorio, Bald. *in l. prima. columna tertia, versic. & fic noua. C. de edict. diui Adrian. toll.* faciunt dicta per glos. & Doctores *in ca. licet causam, Extra de probat.* Quod intellige, quando est traditio possessionis in primo, & esset in secundo prioritas temporis, nihil operaretur, textus est vulgatus *in l. quoties. Cod. de rei vendic.* Et quia illam legem plenissime legit dominus meus Iason: ideo in hac materia aliter non insisto. Sed tamen in dubio præsumitur pro illo, qui habet titulum à maiore, vt est textus *in ca. si à sede. de præbendis. in 6.* quod intellige, si in collatione facta ab inferiore sit apposita hora; quoniam facit præsumere prioritatem. vt ample tenet dom. meus Ias. *in l. 1. col. 2. ff. sol. matr.* & dixi *in præcedenti consi. in fin.* Tertio, operatur temporis prioritas in operarum promissione; quoniam ille debet prius seruire, cui prius promisit; ita dicit tex. *in l. in operis duobus simul locatis, conuenit priori conductori ante satisfieri ff. locati.* & ibi gl. ampla, ad quam recurre, & ad Doctores Quarto, operatur in præstantiis faciendis, seu reddendis; quoniã reddendæ sunt secundum ordinem, quo factæ sunt, vt priori mutuatori prior reddatur, vt dicit Bald. *in l. vnic. §. sed vt manifestetur. C. de caduc. tollend.* Quinto, operatur in litteris; quia literæ priores in data regulariter præualent, notatur *in ca. capitulũ. Extra 1. de rescri.* vbi Fel. *col. 3.* facit regulam, quam amplissime ampliat, & limitat, ideo ad eam recurre in materia beneficiali. vbi sciendum est quis præferatur, an habens priorem titulũ, an priores literas in data, an qui primo adeptus est possessionem. Sexto, habet locũ in electione, quia, qui prior est in electione, debet primo poni, Bald. *in l. constitutione. Cod. §. quib. col. vlt. ver. not. hic de ordine.* Septimo, habet locum in appellatione; quia, qui primo appellat, primo agat: Spec. *in tit. de reconuent. §. 4. paulo post principium & de incidenti, quæst. §. 1. ver. videmus.* & *c. 2. de ordine cognitionum.* Octauo, habet locũ in sessione, subscriptione & respousione text. est: & ibi Ioan. de Turrecrem. *in c. Episcoporum. 74. d.* & dixi ante in plurib. locis, & quomodo illud sit intelligendum, maxime *in 4. parte, in 23. & 76. consid.* Nono, habet locũ in promotione, quia prior tẽpore præfertur, *c. Episcopus. 18. d. & in d. 23. distinct.* dictum est. Decimo, habet locum in possessione primo accepta inter duos habentes eundem tit. in eodem tempore in beneficiis, vt est text. *in c. si à Sede, de præbendis, in 6.* Et etiam in duobus habentibus diuersos titulos; quia præfertur cui primo tradita est, textus *in l. quoties. Cod. de rei vend.* dicam *in sequenti consid. versicul. 14.* Vndecimo, habet locum in prioritate scripturæ seu literæ; quia primo scriptus præferendus est, vt est textus *in l. quoties. ff. de vsufr. & in l. generaliter §. quis ergo, ff. de fideicommiss. libert.* & faciunt, quæ dicit dominus meus Iason. *in l. 2. §. prius. col. pen ff. de vulg. & pupill. substit.* & Fel. *in c. cum dilecta. Extra de rescript.* & consului in casu emergenti, quod ex quo in contractu erat scriptum, quod aliquis dabat rem ad censum in emphyteusim, ex quo primo dicebatur ad censum; talis contractus erat iudicandus censualis, & non emphyteuticus. Cum etiam, vt dicit dominus meus Iason *in 2. ibi, Octauo quæro, C. de iure emphyt.* In hoc facit ordo literæ, & hoc multis rationibus comprobaui in consilio meo incip. *ex processu moto*, & etiam de ordinibus literæ ante dixi *in 1. parte, 17. consid.* Duodecimo, habet locum in concessione principis; quia prima præfertur; quoniam in principe variatio, & incõstantia reprobatur, cũ in eo tanquam in fronte iustitia debet esse cõstans voluntas, & principibus conuenit illud verbum. Semel locutus est Deus. *Iob. 23.* & quod scripsi, scripsi. *Io. 19.* Ideo princeps debet habere vnum calamum. & vnam linguam; quia, vt scribitur *Psal. 88.* Quæ procedant de labiis meis, non faciam irrita, vnde debet esse immobilis, sicut lapis angularis, & sicut polus in cœlo, verba sunt Bald. *consilio 279 incip. pridie enim cõsulus, lib. 3.* Et ibi concludit, quod quandò princeps, etiam motu proprio, reuocat illud, quod primus fecit, fingitur circumuentus, adeo quod contrarium probari non potest, & ita ampliare videtur, quod dicitur *in c. cum olim, de re iudicata:* & ideo tenet Rom. *in cons. 218. circa primam; quod secunda concessio Principis alteri facta contra primam, non valeat.* Ita etiam tenet Paulus *in cons. 156. incip. viso & examinato puncto.* Et in simili casu scribit Alex. *consil. 3. in 5. volum. incip. ex his, quæ in themate. & in cons. 23. incip. viso processu. col. 3. vol. 5.* Luc. de Penn. ample tractat *in l. prædia. C. de locat. præd. ciui. vel fisc. lib. 11.* ex multis rationibus ibi positis. Alias vidi, quod præferatur, qui est magis diligens, qui dicitur, aut quod sit possessor, aut, quod habeat literas concessionis sigillatas alias, non; quoniã sigillũ in talib. multũ operatur, dixi *in comment. nostris super consuet. Duc. Burgund. in conclus. in gl. Nous auons fait. &c.* Et si tibi casus occurrat, semper recurras ad Luc. de Pen. *in eo loco*, vbi arguit ad vtramq; partẽ, & pro qualibet adducit triginta rationes: & tandem concludit. Decimotertio, habet locũ in præstatione iuramenti; quoniam primũ iuramentũ tollit secundũ, vt est gl. notabilis *in c. licet mulieres, de confessis, in 6.* dicã *infra in seq. consid. versi 10. procedit:* vbi scribitur, secundum iuramentum præferri primo. Decimoquarto habet locum in sponsalibus per verba de præsenti; quoniam prima derogant posteriorib., etiam copula carnali subsecutã in secundis, vt est text. *in c. si inter vir. & mulierem. Extra de sponsalib. & matrim.* quod intellige verum, si prima sponsalia sint legitima, & debite facta, alias non, vt ante *hac parte, 96. consid.*

CEntesima, & vltima consideratio huius partis, vt à seipsa denominetur, scil. de posterioribus, est talis, quod etiam quandoque posteriora derogent prioribus: quæ regula habet locum in multis, vt dicit dominus meus Iason *in l. pacta nouissima. C. de pact. & in l. si mihi & tibi. §. in legatis. ff. de legat. 1. & in l. duobus. §. idem Pomponius. in 1. & 5. col. ff. de iureiurando. & in l. si quis conductionis, in 1. notabil. ff. de acquirend. possess.* In quibus locis plene declarat, vbi posteriora derogant primis, & hoc in multis casibus. Primo, in pactis, vt est textus *in dicta l. pacta nouissima. & in l. 1. §. fin. ff. de stipulatione seruorum.* & *in l. clari.* & ibi Baldus *C. de fideicommiss.* Secundo, procedit in vltima voluntate. *l. 3. § penult. ff. de adimend. legat.* & hoc in gloss. *in verbo, nuda, & in l. 4. illius titul.* est textus *& l. hac consultissima. §. si quis autem. & l. sancimus, § sin autem, Cod. de testam. ca. cum Martha, Extra de celebration. missar. ca. siue 2 quæst. 2.* gloss. notabilis *in verbo, reuocare. in ca. 1. de constit. in 6.* Adeo, vt in vltimo testamento semper tacite clausula *cassans & irritans omne aliud testamentum præcedens*, & sic superflue ponitur illa clausula à notariis, secundum Baldum *in l. fin. in 5. quæstione, de edicto diui Adriani tollendo*, probat textus *in d. l. sancimus, in verbo, ipso iure. & in §. penult. Institut. quibus modis testa. infir.* Tertio, procedit in codicillis: quia vltimi tollunt priores contrarios, *l. cum proponatur.* vbi *gl. fi.* & Bart. *C. de codicill.* Quarto, adde idem esse in legatis; quia per secundum actum alienationis tollitur legatũ prius factum, text. sunt *in l. nihil prohibet*

& in l. rem legatam. ff. de adimend. vel transfer. legat. Imo etiam per actum secundum nullum,tollitur primum legatum validum,quod est singulare, vt de hoc textus multū notabilis & singularis *in l. legatum* 2.§. *pater hortos.ff.eod.* quem non vidi vsque nunc ponderatum:licet sit textus,qui facit contrarium *in l.si iure, ff. de leg.* quem allegat pro contrario dominus meus Ias. *in l.naturaliter, §. nihil commune.col.9.ff.de acquir. vel amitt.poss.* cogita de solutione, & concordia illorum textuum. Quinto, procedit prædicta regula in contractibus, *l. cum in plures. §.locator horrei.ff.locat. & d.l.1 §. si ff.de stipul seruorum.& l. clari. C. de fideicommiss.* Adeo,vt secundum dominum meum Ias. in dictis locis, in contractibus non sit necesse apponere illa verba, *cassantes & irritantes omnem alium contractum præcedentem.* Quia hoc tacite intelligitur. textus est,quem Baldus ad hoc ibi reputat singularem *in cap.1.de transactionibus.* Sexto, habet locum in sententia interlocutoria, *l.quod iussit.ff.de re iudic.* secus tamen est in diffinitiua, vt *l.1.C.quando prouoc.non est necesse,* intelligendo, vt per Bart.& alios, *in l.nam & postea.§.si damnetur.ff.de iureiur.* Et per Canonistas *in capitulo cum inter monasterium. de re iudic.* Septimo, habet locum in constitutione procuratorum, *l.si quis cum procuratorio in fin.ff.de procuratorib.* notatur *in c. non iniuste.*& ibi Abb. *in 4 notab.Extra de procurator.* facit text *in l.si quis cum.§ fin ff.eod.de procurat.* Octauo, habet locum in constitutione vicariorum; quia per constitutionem secundi reuocatur primus, vt tenet Ioannes Andr. & post eum alij *in c.sua. de offic. vicar.& in cap.1 de offic.vicar.in 6* Et illa fuit opinio Calc.*in cap.volentes.de offic.legat.* Et ibi dom. Abb.*in 3. notabilis.*vbi infert, quod per dationem secundi vicarij censeatur primus reuocatus. Subdit tamen,quod contrarium credat de iure verius;de qua materia ample per Ioan.de Selua. *in suo tractat.de benef.in 2.part. in quæst.14.* vbi ample: & ibi tenet conclusiue, quod per dationem secundi non censetur primus reuocatus. Nono, procedit in rescriptis, *c. cæterum.* Et ibi notatur per Feli.*& in c.1.de rescriptis.* Decimo,procedit & habet locum in iuramento,*l.duobus.§.fin.cum l.seq.ff.de iureiur.*& facit text.*in cap. tua nos. Extra de iureiur.* Hinc dominus meus Ias.*in d.§.fin.* quærit de validitate gloss. *in cap. licet mulieres. de iureiur. in 6.* quæ,cum sit satis declarata per eum, & *in l.non solum. §.morte. in 7.colum.ff.de nou.oper.nuntiat.& in §.item si quis postulante. col.2.Instit.de act.& in Authent.sacramenta puberum.collat.14.C.si aduersus venditionem.* Et per Fel.ample, *in cap.cum M.Fer.col.penult. Extra de constitut.* Et dixi *in consuetud.Ducat.Burgund. in tit. Des droicts & appartenances à gens mariés §.16.in gloss. Ne peut mettre hors.* ideo ad eos vos remitto. Vndecimo,procedit & habet locum in legibus, *l.sed & posteriores.ff.de legib.*text.& gloss.*in cap.in verbo, reuocare,de constit.in 6.*Alexand.*in consil.222. in 4.volum. statim allegando.* Duodecimo, procedit in statutis, secundum Bartol. *in l.si certarum, §.fin ff.de testament. & in l. omnes populi.in vltim.quæstione 3.q.princip.ff.de iust.& iur.* Alexand. *in consil.58.incip.in præsenti causa.colum.1.in 4.volum. & dict. consil. incip. viso puncto. colum.1. in 4.volum.* vbi videtur dominus meus ab Alex. accepisse ea,quæ dicit, *in dict.l.pacta nouissima.* quem tamen reticuit,& Romanum *consil 57.incip. in causa proposita.* Decimotertio, habet locū in consuetudine,nam vltima consuetudo,si sit perfecta seu præscripta,derogat præcedentibus, gloss. *in l.nemo alieno nomine. §. temporalis.* Et ibi Decius *ff. de regulis iur.* quam gloss. sequitur. Ant. de Butr. & Panor.*in c.fin. Extra de consuet.* vbi idem tenet Barbatia, *col.29.* extollens illam gloss. & pro ea allegat textum singularem *in l.fin.C.de seruit.& aqua.* Decimoquarto habet locum in possessione; quia vltima possessio simpliciter attenditur, vt dicit Bal.*in cap.1.de feudi cognitione. col.1.*alleg.notata per Ioann.Andr *in c.cum Ecclesia.de elect.*Et Oldrad.*in consil.313.incip.Thema quæstionis,circa finem.* vbi allegat text. *in c. cum Ecclesia. Sutrina, de causa possess.& propriet.* & Fedr. *consil.234. incip.super primo, in primo dubio,* Calder. *consil. 11.in tit.de iure patronat.* Panormitan. *in consil.54. incip.videtur primo.col.2.in 1.vol.* & per Decium *in duobus consiliis, quæ allegat in d.§.temporalis.* Quod tamen non habet locum in casu.*c.si à sede.de præb.in 6.*& in casu *l.quoties. Cod. de rei vendicat.* vt dixi *in præcedenti consil.in versi.10.habet locum in possessione.* Decimoquinto, habet locum in fama; quia vltima fama tollit priorem, *l si mater.*& ibi glo.vlt.*C.ne de statu defunctorum.*Bar. *in l.fin.C.si seruus,aut libert.ad decurion.aspir.lib.10 & in l.is potest.col.10.ff de acquir.hered.*Bald.*in l sacros.in fin.C.de sacros.Eccles.& in l.fin. ff.de feriis.* & *in c.cum inter R.seniorem.de elect.*Felin. *in c.cum contingat.col.2. Extra de rescr.* Decimosexto, procedit quantum ad moram:mora enim vltima nocet, *l. illud. cum concordantiis.in gloss.vlti.alleg.ff.de peric.& comm.rei vend.l. seruum.§.sequitur.ff.de verb.obligat.* Decimoseptimo; habet locum, & procedit quando plures opiniones referuntur à lege vel à gloss. vltima in dubio censetur approbari aliis reiectis; ita not. Bart. *in l.bona fides.*per illum text.*ff.deposití.gl.vlt.in l.qui filium.§.Sabinus.ff.ad Trebell.*dom.meus Ias.*in d.l.pacta.* plura alia ad hoc allegat. vbi tamen dicit esse limitandum, nisi primo saperet æquitatem, secunda vero rigorem: quia tunc primæ standum est allegat.Francisc.Aret.*in consil.193.quod incipit, Diligenter,& mature discussit.* Hanc etiam limitationem sequitur idem dom. meus Ias. *in l.placuit.C. de iudic.* & de hac materia sunt infinita consilia, & infinitæ decisiones Doctorum quas apostillaui ad Bart.*in d.l bona fides.* Decimo octauo; obtinet,etiam in clausulis,nam dom. meus Ias. *in d.l. pacta.in fin.2.col.* quærit, quid de clausula,an vltima deroget primæ,an vero prima declaret sequentia: & insequendo regulam antepositam crederem, vbi essent duæ clausulæ contrariæ; quæ non possent simul concordari, quod vltima derogaret primæ; sed vbi per primam potest secunda declarari, tunc attendenda est illa declaratio, vt satisfaciunt ea, quæ dicit idem dom.meus Ias.*in d.l.pacta.* Et in hoc esset etiam attendenda illa regula; quod quæ in præfationibus dicuntur,in sequentib. repetita intelligantur, de qua per Bart. *in l.Titia.§.idem respondit ff.de verb.oblig.& in l.item quia.§ si. de pact.* & ample habetur per Ioan. Rim,*in d.l.pacta nouissima.C.de pact.* vbi magis ample tractatur,quam per alium.

Hinc sumpta occasione: quia materia se offert in casu contingente, quæritur, An si inter iuuenem & iuuenculam fuerint verba de matrimonio inter eos cōtrahendo,& iuuenis dixerit bis puellæ; primo, videlicet, quod nullatenus faceret promissiones matrimoniales secum,nisi de consensu suorum parentū,scil. patris & matris,propterea quod alloquerentur patrē & matrem: deinde vero,& secundo dixit eidem filiæ, quod non contraheret cum ea matrimonium, nisi de consensu vtriusque patris & matris, si postea faciant inter se promissiones, absque repetitione illorum verborum, in præsentia testium, sub his verbis: nonne verum est, quod mihi promiseris? & dicat filia, quod sic, & in quantum opus est,adhuc de nouo pro-

promitto, & te in maritum accipio; & vice versa: an illa verba prçcedentia censeantur repetita in promissionibus postea per verba de prçsenti inter eos factis, an vero absq; alia expressione, & declaratione videatur ab illa prima intentione inter eos declarata, seu illis primis verbis recessisse? Istam quæstionem tetigit dom. meus Ias. *in d. l. pacta. col. vlt.* vbi dixit, quod quãdo fit protestatio aut declaratio ante promissiones, quæ respicit de non contrahendo, in præsentia mulieris nõ cõtradicentis, quod talis protestatio seu declaratio impedit matrimoniũ futurũ (nisi secuta fuerit copula carnalis, post dictas promissiones: ex quo etiam dicendum est, quod si ante, nihil operatur) & dixit ita tenere Doctores *in cap. tua nos. Extra de spõsalib. & matrimoniis.* dom. Anton. de But. *in capit. veniens. l. 2. eod. tit. de sponsalib.* Panormitanus *in capit. tuas. ad fin. Extra de condit. appos.* vbi etiam dixit procedere in foro conscientiæ. Ita etiam tenet idem dominus meus Iason *in l. non solum. §. morte. col. 7. ff. de noui operis nunciat.* allegans prædictos ita tenentes. Et ita etiam tenet amplissime dom. Card. Alex. *in d. cap. tua nos. in fin. 4. column.* quia illa protestatio, seu declaratio fit, antequam aliqua obligatio esset inter partes, ex quo declararunt illam obligationem velle esse in tali casu, scil. sub cõsensu suorum patris & matris, quæ declaratio hoc operatur, vt si post fiant promissiones, & sic contractus, quod intelligatur sub prima protestatione, seu declaratione, cum protestatio seu declaratio præcedens, facta ex mutuo consensu partium, euacuet omnem effectum obligationis, *l. obligationum substantia. ff. de act. & obligat.* Eo etiam, quia clausula prçcedens determinat, & declarat sequentia, vt dixit dominus meus Ias. *in dict. l. pacta. colum. 5 C. de pactis.* Ex quo etiam conditio adiecta in præambulis & præcedentibus, censetur repetita in sequentibus, facit *dict. l. item quia. § fin.* (*qui incipit*) *idem Iuliano placuit. ff. de pact. & dict. l. Titia. § idem respondit. ff. de verborum obligat.* vbi plus dixit Bartol. quod si dictum in præparatoriis fuit omissum in sequent. præsumitur error, *per l. si tibi liberum ff. de action. empt. in l. si binarum ff. de seruitutib. vrb. prædior.* qui probatur ex eo, quod constat illud, & quod dictum, & declaratum fuit in præcedentibus, & præparatoriis, seu præfationibus, esse omissum in sequentibus, facit tex. *in l. duos. & in l. auia.* & ibi Batt. *ff. de cond. & demonst.* & dixit Angel. *in l. pacta, C. de pactis*, allegando Innocent. *in cap. innotuit. de arbitris.* quod contractus sequens declaretur ex contractu præambulo, & idem voluit Angel. *in l. si quis cum aliter. ff. de verb. obligat.* Et probatur per gloss. primam *in l. 1. ff. de iudiciis.* Faciunt quæ dixit Barbatia *in consil. 12. colum. 4. & 6. in 2. volum.* vbi ait, quod præambula declarant sequentia, & eis insunt, & quæ dicunt Bald. & Salicet. *in l. per retentionem. C. de vsur.* vbi inquiunt, maxime Salicet. quod quando fuit aliquod prçambulum ad actũ, si fiat actus sequens etiam ex interuallo, intelligitur præambulum repetitum, & sic actus præambuli præsumitur repetitus in actu sequente, præsertim (vt ait) cum quod dictum est in præcedentibus, fuit dictum ad præfationem actus, & maxime etiam quando continuatiuus, vel coniunctiuus est actus: & est identitas personarum, & rerum. Maxime etiam: quia protestatio facta fuit ex iusta causa, fundata super iure diuino, vt habetur *Num. 30.* vbi ex præcepto domini requiritur consensus patris, & matris in matrimonio puellæ, & super iure canonico, *c. aliter. 30. n. 5. c. non omnis. c. honoratur & mulier. 32. quæst. 2.* & super iure ciuili. *§. primo. Instit. de nupt.* & vt ait text. Hoc etiam ratio naturalis suadet, ex quo de honestate talis consensus saltem requiritur, vt tenent omnes, quæ quidem honestas non potest infringi, cum sit vnum ex substantialibus legis, cum dicat text. *in cap. erit autem lex 4. distinct.* Quæ quidem causa etiam durat tempore actus, ex quo iuuat protestatio, & impedit actum sequentem, vt dicit Fel. *in c. cum M. Ferrar. in 26. col. vers. fallit quinto. Ext de constit.* & intelligitur repetitio facta, *d. l. auia. & l. Iul. Paul ff. de cond. & demonst. Seia, §. Caio. ff. de fund. instru.* & etiam maxime, quando verba sunt prolata per verba tendentia ad futurum tempus, de consensu vtriusque partis, vt tenet dom. meus Iason. *in d. l. pacta.* Cum ergo ex confessione dicti iuuenis constet, quod bis & reiteratis vicibus dixerit eidem, quod intendebat, quod dicta iuuẽcula alloqueretur patrẽ suum, & matrẽ, & quod non intendat alias eidẽ facere promissiones. Cui protestationi non contradixit dicta iuuencula, sed expresse consensit, eo quod responderit, quod eos alloqui faceret, & sic acceptando factum acceptauit, & qualitatem, & sic mens vtriusq; fuit declarata. Et licet postea in præsentia certorum testium dixerit eidẽ iuuẽculæ, *n'est-il pas vray, que vous m'ayez promis, & ne promettez vous pas encores de nouuel.* id est, *nonne verum est, quod mihi promiseris, & nonne de nouo iterum promittis?* quod etiamsi probetur, quod filia dixerit, quod sic, illud tamen intelligendum est, & intelligi debet sub repetitione præambulorum, quæ fuerunt; cum beneplacito, & voluntate suorum patris, & matris, & hoc indubitanter credo esse verum, quod dicta filia, patre contradicente, non teneatur vlterius cõtrahere matrimonium cum dicto iuuene, cum maxime sit alteri matrimonialiter coniuncta, copula carnali secuta, ita etiam, quod ex eius confessione sit repellendus ab actione, & prosecutione, quam facit contra eam, absque eo, quod vlterius dicta filia teneatur procedere, cum sit quæstio tantum de sponsalibus etiam, per verba de præsenti, quæ ex consensu partium sunt dissolubilia, vt tenet gloss. *in cap. ex publico.* & ibi Panormitan. *Extra, de conuers. coniugat.* Ergo in his præiudicabit confessio, licet secus in matrimonio contracto, & copula carnali consummato, quod nullo modo est dissolubile, *cap. lator. & cap. consanguinei. Extra. de re iudicata, & dict. cap. ex publico.* Imo teneretur Iudex eum expellere visa propositione facta per eum, absque eo, quod exspectet quod possit repelli excipiendo. Quoniam, vt dicit Baldus *in l. mercalem. Cod. de condit. ob turp. caus.* qui excludit se ipsum proponendo, non est necesse, quod excludatur excipiendo, quia ex suo officio Iudex debet eum excludere. Et facit, quoniam ex quo, ex istis declarationibus & his, quæ proponendo allegauit, constat eum experiri sine actione, & sic debuit per Iudicem à limine Iudicij repelli, etiam parte nõ petente, vt tenet dom. Iacobinus de S. Georg. *in l. lecta. column. 13. ff. si cert. pet. & in l. vbi pactum. in 11. & 12. col. Cod. de pactis. & in l. si vnus. §. pactus ne peteret. ff. de pactis.* Et dominus meus Iason *in d. l. vbi pactum. & in lege generaliter. ff. de verborum obligationibus.* Alias tenetur parti ad interesse, vt ibi per eos consuluit in contingentia facti, vbi ample dixi. De simonono in appellationibus, an per secundum videatur recessum à prima, vide Bartolum, & post eum dominum meum Ias. *in l. cum procurator. §. si dominus ff. de noui oper. nunciatio.* & ibi etiam de nunciatione noui operis, quid de interpellatione, & quid de stipulatione. Et per eundem domin. meum Iason. *in lege qui bis idem. ff. de verborum obligationibus.* vbi faciunt distin-

d. l. 3. C. de testib. olob. Et quid veniat appellatione lanę, vide in l. si cui, §. lana. & §. 1. vbi Alber. & §. 3. & l. lana, in prin. ff. de leg. 3. Et an veniat sericum, l. 1. C. quæ res ven. non poss. Sed ad rem, plures sunt lanæ aliis præstantiores authore Text. Nam Miletes Asiæ fuit ciuitas, præstantia lanarum (quæ ibidem inficiebantur) memorabilis. Virg. lib. 3. Georgic.

Quamuis Milesia magno
Vellera mutentur Tyrios imitata colores.

Et lib. 4.

Eam circum Milesia vellera Nymphæ
Carpebant.

In Canusio Apuliæ oppido, & Caledonia, seu Britannia fuit eximia lanarum bonitas. Lingonicas lanas probat Martial. lib. 2. dicens:

Lingonicis age dum tumeas tibi culcitra lanis.

Et etiam hodie in diœcesi Lingonensi maxime in territorio montis vulgo *la montaigne*, abundant optimæ lanæ, quibus lanificant & Campani, & Trecenses, & Parisienses, & sunt excellentissimæ, quibus proximæ sunt lanæ illius nostræ prouinciæ, quæ vulgo Alcetum dicitur. Et iam in Gallia reperiuntur lanæ Bituricenses, quæ in nihilo discrepant, nec sunt inferiores ab Anglicanis. Luceria vetus fuit Dauniorum oppidum, eius lanas probat Horat. lib. 3. carmin.

Te lanæ prope nobilem tonsæ Luceriam,
Non cithara decent.

Plin. lib. 26. commendat Galaticas, Tarentinas, Atticas, & Milesias, & lib. 8. de lanis & ouibus loquens: Hispania, inquit, nigri velleris præcipuas habet Pollentia iuxta Alpes, Canusia Rutili, quas Erythreas vocant. Item Betica, vt Canusium, fuluas Tarentum. Et de his etiam meminit Lazar. in d. repet. l. vestis, c. 2. in princ. vbi & lanarum colores natiui ab eo memorantur quatuor præcipui: Albus in Apulia nobilis, vt ait Martial.

Velleribus primus Apulia, Parma secundis:
Nobilis Altinum, tertia laudat opus.

Niger in Hispan. Pollentia, vt dixi: Rutilus, qui & à Martiale Rufus; Fuluus & suæ puliginis, Taren. Et de his coloribus & aliis ante ista parte, in 93. consid.

De linis vero & excellentia illorum videndum est, & mirabilia de lino scribit Plin. li. 19. cap. 1. Sed prius scitu dignum est, quid lini appellatione veniat: pro quo recurre ad textum iuris in l. si cui lana, §. linum. ff. de leg. 3. & vt scribit Textor, abundat Ægyptus lino tenuissimo. vnde Silius lib. 3.

Et Pelusiaco filum componere lino.

Argumentum maximę tenuitatis est, quod singula fila 365. filis constare dicantur. cuiusmodi visa sunt in thorace Amasi Regis, qui Rhodi visebatur, authore Plinio. Æthiopes, & Indi ex malis, Arabes ex cucurbitis, Asiatici ex genista lina demetũt. Est & sua gloria Cumano in Campania, quo ad piscium capturam vtũtur eius vrbis incolæ. Carbasinum linum apud Tarraconem repertum est, ex quo nautica vela conficiuntur, ex quo & Carbasus nomen habet. Nascitur linum in desertis Indiæ apud Carystum insulam, tanta bonitate & excellentia, vt margaritarũ adæquet precium. Setabis vrbs Hispaniæ agrum habet nomine Spartarium à Sparto lini genere. Plinius quoque scribit citeriorem Hispaniam habere splendorem lini præcipuum. Nos vero Hedui lina habemus excellentissima, quæ ad nos vehuntur à regione Parisiana, ex quibus fiunt telæ subtilissimæ, & splendidissimæ in hac ciuitate, & quæ sunt magnæ æstimationis, optimoque precio venduntur, & in his multum vacant mulieres nostræ ciuitatis, cuiuscunque ordinis sint, vt norunt Lugdunen. quanta abundantia huiusmodi telarum ex nostra ciuitate singulis annis ad eos deferatur. Et inter telas Galliæ laudantur telæ huius nostræ ciuitatis. Etiam laudatur preciosissimum telæ genus Rhemense, communicata aliis quoque Galliarum populis textrinæ gloria. Ausonius telam commendat Persicam, dum ait:

Laudes Achemenias Orientis gloria telas,
Molle aurum palsis Græcia texe tuis.

Commendatur Ægyptia ob præcipuam lini bonitatem, vt dixi, vel quod multis liciis (quæ polymita dicuntur) texere docuerint. Lucanus libro 10.

Vt mos est Phariis miscendi licia telis.

Silius lib. 14.

Quæ radio celat Babylon, vel murice picto
Læta Tyros, quæque Attalicis variata per artem
Aulæis scribuntur acu, aut Memphitide tela.

Setabis, vt dixi, vrbs Hispaniæ tela claruit.

Silius lib. 3.

Atque altrix celsa mittebat Setabis arce,
Setabis, & telas Arabum spreuisse superbas,
Et Pelusiaco filum componere lino.

Vt declarat Tex. in d. cornucopia lib. in verb. tela. De serico vero dicit Lucas de Pen. in d. l. 3. C. de vestib. oloberis. quod sericum dicitur, quia Seres populi Asiæ Scythicæ primi miserunt: vermiculi enim ibi nasci perhibentur, à quibus nasci circum arbores fila dicuntur tenuissima. Virg.

Velleraque vt foliis depectant tenuia Seres.

Et Sidonius:

Assyrius gemmas, Ser vellera, thura Sabæus.

Et hic vermis bombyx dicitur. Et solent mulieres huius ciuitatis habere tales vermes in domibus, quos ab initio veris enutriunt, primo ex paruis lactucis, deinde foliis mori, vti nutrimẽto potius eis conuenienti. Et in illis est mirabile argumentum resurrectionis, cum etsi moriantur, tamen ex semetipsis iterum renascuntur. Nam cum ad longitudinem competentem deuenerint, & ad albedinem conspicuam, tanquam saturati, amplius non comedunt, sed ore filum emittunt, quo se inuoluunt, & satis breui tempore tollendum est ab eis aqua perfusum, alias comedunt, & rodunt, donec fecerint foramen, vt exire possint. Serico remoto, reperitur vermis corrugatus, & aliquot dies non se mouet, deinde pellem emittit rugosam: & apparet papilio, coeunt simul, mas moritur, pariter & fœmella: sed prius emittit parua grana ad modum sinapis, super foliis papyri ad hæc extensis, quæ solent reseruari in loco frigido, & cum instat ver, incipitque calescere, emittunt in loco destinato paruos vermes, qui modo prius declarato tunc nutriuntur, & ita bombyx regeneratur ex suo semine, & noui hæc experimenta, cum mea coniunx, & filiæ singulis annis huiusmodi vermes educant, ex quibus habent sericum, quod mixtum cum lino tenuissimo faciunt texere mappas & mantilia multum excellentissima, linum quippe orditur, sericum vero texitur. Vel bombyx dici potest authore Textore, subtilissima tela, quam eiusdem nominis vermes in India conficiunt araneatum more: Reperitur autem apud Orontem fluuium iuxta Antiochiam laudatissima. Plin. laudat Bombycem Assyriam, quia viri fœminis cesserunt, cum viros etiam non puderet has vestes inducere propter onera æstiua. In tantum, inquit ille, à lorica gestanda discesserunt mores, vt oneri sint vestes. Arabia, quam ab omnium delitiarum vbertate felicem vocamus, bombyce quoque abundat. Pro-

per-

pertius lib. 2.

Nec si qua Arabico lucet bombyce puella.

Hinc bombycinæ vestes vocantur mollissimæ. Iuuenalis:

Cuius delicias & panniculus bombycinus vrit.

Italia etiam abundat optima bombyce, qua Florentini, Veneti, Genuenses, Mediolan. & Brixiani optima & laudabilia conficiunt serica; vt vidi alias, cum assiderem Capitaneo iustitiæ Mediolani, & etiam Bononiens. & habent magnas rotas multum singulares ad extrahendum filum ex glomo, & quibus netur.

In Gallia etiam est prouincia Turonensis, quæ huiusmodi bombyce abundat, & ipsi texuntur telæ sericæ. Et de his etiam scripsit Laza. Bayfius *in d. repet. l. vest. ff. de aur. & arg lega. c. 5 & 6.* vbi multa ex prædictis ponit, quæ ab ante allegatis excerpsit.

NOnagesimaseptima consideratione tractatur de paruis rebus, quæ non sunt spernendæ, imo etiã extollendæ. Multæ enim sunt res parui corporis, quæ rebus magnis proculdubio anteponuntur, vt ait Beroald. *in oratione sua habita in enarratione Persij Poeta Satyrici*, hoc in primis gemmæ lapillique testantur: Quid est enim minutius Carbunculis? Quid breuius Adamante? Quid Hyacintho magis pusillum? Et nihil tamen hic nobilius, preciosiúsve reperitur. Scribit enim Homerus Tydeum paruo fuisse corpusculo, in quo tamen anima esset maxima, & vires amplissimæ, vnde decenter in Priapeis scriptum est:

Vtilior Tydæus qui si quid credis Homero,
Ingenio pugnax, corpore paruus erat.

Et à Papinio veridice scribitur:

Maior in exiguo regnabat corpore virtus.

Et Xantippus Lacedæmonius, qui breui statura erat, ita laudatur à Silio:

Exiguis vigor admirabile membris
Viuidus, & magnos nisu qui vinceret artus.

Et, vt inquit Beroaldus, licet curiosissime circumspexerit, & diligentissime pensitauerit, quod omnes fere res mundi magis virtute, quàm magnitudine æstimandæ sunt. Nec quærendum est, quantus sit quisque, sed qualis: neque quam procerus, sed quam probus, discretus, prouidus, & magnanimus. Accedat historia, quam refert Baptist. Fulgos. *in sua collect. de dict. factisque memorab. l. 3. c. de suspsius confidentia.* vbi ait, Egdar Rex Britan. cum Reges omnes, qui ei parebant, in conuiuium adhibuisset, eique esset relatum, Rinandum, Scotorum Regem, cum eum statura pusillum inspexisset, cum aliis dixisse, non mediocriter se mirari, quod ipse, aliique reges, viri fortes, proceroque corpore, tam paruo hõmini subiectos esse faterentur, nulla prorsus re dicta, venatum deduxit eum, datáq; opera ut solus cum eo ab aliis separatus esset, Rinando alterum è duobus gladiis, quos secum tulerat, obtulit, dixitque se fortitudinis eius periculum facere velle, sciret, an verba in eo facta responderent: qua re Rinand. vehemẽter territus, erroris veniam petens, tandem eam impetrauit, cũ Egdarus generoso facto, singularisque virtutis suæ fiducia ostendisset, virtute se, & non sorte electum, regnare ei, vt hoc experiri posset potestate facta. Hinc Bar. *in l. 1 ff. de iurisd. om. iud.* quare est, quod Iureconf. non dicit, quod officium ius dicentis sit longissimum, & non latissimum; quia sapientia non consistit in longitudine, & raro longus inuenitur sapiens, quod non placuit Dyno, cum esset longæ & grandis staturæ, & in ore vulgi est: miror magis magnos sapientes. Legitur *Prou. 20. ante finem*: Quatuor sunt minima terræ, & ipsa sunt sapientiora Sapientibus. Formicæ, populus infirmus, qui præparat in messe cibum suum. Lepusculus, plebs inualida, qui collocat in petra cubile suum. Regem locusta non habet, & egreditur vniuersa per turmas suas. Stellio manibus nititur, & moratur in ædibus Regis, & dicit Luc. de Penn. *in l chartulas in princ. C. de conueniendis fisci debitorib li. 10.* quod breues dicuntur cauti, id est, cum cautela scripti, raro tamen vidi breues humiles. Et, vt ait Beroaldus *loco antedicto*, nunquam quis laudauit librum ob id tantummodo, quod magnus foret ac copiosus, nec orationem quis vnquam duxit luculentam, propter quod copiosa esset, aut verbosa, & enormis: nec quis Poema ob magnitudinem vnquam celebrauit: Imo contra laudantur libelli, qui sunt diserti, eruditi, & doctissimi compositi, eosque absque dubio anteponimus maximis volumin. in quib. nulla sit eruditio, vt de Persio ait, qui quanto minor est, tanto elegantior est: quanto minus habet ponderis, tanto plus habet autoritatis.

Vnde Martialis ait:

Sæpius in libro memoratur Persius vno,
Quam leuis in tota Marsus Amazonide.

Et de eodem Quintil. dixit: multum & veræ gloriæ, quamuis vno libro, Persius meruit. Et plures res modicæ & paruæ à pluribus laudatæ fuerunt, & plures de modicis rebus opera scripserunt, vt Synesius Crenensis de laudibus Caluitij scripsit Dion. cognomento Chrysost. librum de Comæ laudibus, & multi alij de paruis rebus scripserunt, quos numer. 28. ponit Textor *in sua off cap. qui de modicis rebus opera scripserunt.* Sed Cælius *li. antiq. lect. 9. c. 56.* taxare videtur ex sententia Platonis homines plerosque, qui solent interdum nimis quam leuiculis rebus stulte operam impendere seriam.

NOnagesimaoctaua consideratio erit de Plaustris, sibi obuiantibus multis modis, & inuicem inter se repugnantibus, cui sit cedendum in retrocedendo, vel dando locum, & alias: & ista habet magnam sequelam: nam data paritate; Pedester debet dare locum equestri: quoniam facilius mouetur pedester, nisi esset in loco, vbi facilius equester transiret, puta si in loco arcto, & parua via, & esset retrocedendum in aqua, aut luto, aptius & commodius est tunc, quod equester deferat pedestri. Cum non sit sibi incommodi trãsire per aquam, quod cedet pedestri. Item equester debet deferre quadrigę cum facilius deferat, & retrocedat. Et quadriga currui, quia vtplurimum quadriga facilius & potius se voluit, quam currus, & ita de huiusmodi. Intellige tamẽ semper, vt dixi, data paritate. Etiam non oneratus referre debet onerato, hac ratione, quia facilius retrocedere potest, & vtilius & honestius est sic fieri: & sic scriptum ab Apostolo ad *Galat. 6.* Alter alterius onera portate, vt vtilitas vniuscuiusque cõsideratur, quæ multũ attendẽda est. Quoniã licet omnia subiiciantur legibus, ita quod etiam Principes secundum leges viuere debẽ, *vt l. digna vox. C. de leg.* Tamen vtilitati omnia parent & etiam leges, vt dicit Valerius Maximus *lib 3. tit. de fiducia sui c. & illud. ibi: legem vtilitati cedere coegit.* Si vero duo plaustra sibi obuiauerint in aliquo vico, vterque habet ius: & tantum vnum, quantum alter, *vt dicit gloss in l. 2. §. primo ff. ne quid in loco publico vel itinere fiat.* si tamen vnus præueniat siue præoccupet locum intrando primo in via, potest acclamare primo, & hoc casu alius retrocedere debet, quia posuit se in necessitate, cum videret alium, vt dicit d gl. magna ibi, & Batt. Alias, vt dicit gloss. est locus gratificationi. *argu. l. fi. ff. de religiosis & sumptib. funerum*, vel sorti. *arg. l. in tribus ff. de iudiciis.* Ita etiam dicit Bald. & post eum Sali. *in l. per*

Lanfrancus *in c. quoniam contra. in pen.colum. Extra de probat.* dummodo illa scriptura priuata sit munita subscriptione testiũ, vel probetur per testes, qui fuerint præsentes, quando talis debitor scripsit talẽ scripturam. Decimotertio; extende etiam in priuato, qui est prior tempore, quia præfertur Reipub. posteriori. ita est tex. *in leg. si fundum pign. Cod. qui pot. in pign. hab.* & ideo idem dicendum est in Ecclesia, cum Respublica & Ecclesia pari passu ambulant, tex. *in l. fin. Cod. de sacrosanct. eccles.* faciunt ea, quæ dicit dominus meus Iason *in §. ex maleficiis. colum. 9. instit. de act.* vbi etiam æquiparat Ecclesiam minori & pupillo. Decimoquarto; extende etiam in priuato priori tempore, qui præfertur fisco. tex. *in l si pignus. ff. qui pot. in pign. habe. & in l. fin. §. fin ff eod. & in l. si fundum. C. eodem.* & Bal. *in l. 3. C. de remissio. pigno.* Decimoquinto; extende, etiamsi posterior primo possederit rem hypoth. dummodo alius habeat anteriorem contractum: quia hoc casu dicitur prior in data. Ita tenet Phil. Franc. *in cons. suo 126. col. 2. in litera D in 4. volum.* Et sic hoc casu non habet locum in hypotheca. *l. quoties Cod. de rei vend.* & ibi dominus meus Iason *in 3. limit.* quod intellige verum, quando à non domino datur pignus duobus: sed si à diuersis non dominis, tunc secus. *l. si non dominus. ff. qui pot. in pign. habe.* dicam *infra in 6. limitatione.* Decimosexto; extende, vt non solum habeat locum in principali, sed etiam in re augmentata per alluuionem. tex. est clarus, *in l si fundus hypoth. datus sit, deinde alluuione maior factus est, totus obligatur ff. de pign.* Decimoseptimo; extende, quod sicut prior tempore præfertur in hypotheca, in re principali, ita etiam in melioramentis. tex. est *in dict. l. si fundus. §. 2. de pigno.* quod intellige verum, quando ille qui hypothecauit rem, est ille, qui fecit melioramenta, ita loquitur dictus §. 2. sed si alius fecit melioramenta, forte alius, ad quem res peruenit, non autem ille qui hypothecauit, tunc res non esset obligata cum melioramentis. *l. in his. Cod. de prædiis & omnib. reb. nauiculariorum lib. 11.* & ibi Bartol. & eum sequitur Paul. *in l. si conuenerit 2. ff. de pign. actio.* dominus meus Iason *in l. creditor. 1. ff. si cert. pet.* Crederem hoc esse verum, si ipsa res hypothecata melioretur, secus si addatur, aut adiungatur, puta quia de parua domo fiat magna, per adiunctionem loci, aut de paruo manso, in quo sunt certæ res primo obligatæ, quia si aliæ addentur manso, non sunt hypothecatæ cum primis. Decimooctauo, extende, quod non solum habeat locum prædicta regula in principali hypotheca, in vsuris seu arreragiis & melioramentis, sed etiam in expensis factis, in prosecutione hypothecę principalis: quoniam cum expensæ sint accessoria ad rem principalem, sequuntur naturam sui principalis: quoniam accessorium sequitur naturam sui principalis. vulgata regula iuris in 6. facit *lex cum principalis. ff. de reg. iuris.* Crederem in hoc, quod expensæ impetrantis, quo ad mandata & expleta decreti subhastationis præferantur omnibus, quãdo fit executio in immobilibus per viam decreti, sed quo ad expensas processus quæ fiunt postea, donec omnes sint collocati pro hypotheca, secundum prioritatem & posterioritatem temporis, videntur tales expensæ non habere naturam sui principalis, nisi post omnes hypothecas reales priores in data, & hoc facto videtur, quod expensæ omnium sint collocandæ, secundum quod collocata fuerunt principalia, & ita seruatur in practica. Decimonono; extenditur etiamsi secundus in data sit Rex vel Imperator, quoniam, vt dicit Bald. *in l. fundum in princip. Cod. qui pot. in pig. hab.* etiam priuatus, qui est prior in data, eidem præfertur in pignore conuentionali. Vigesimo; extenditur etiam habere locum in duabus dotibus, quia prior debet præferri. *l. assiduis. §. fi. Cod. eod. qui pri in pig. hab.* & Dynus *in d. regula, qui prior.* Vigesimoprimo; extenditur, quod non solum habeat locum illa regula, in prima obligatione, & conuentione hypothecæ, sed etiam in obligatione, nouata cum secundo creditore, cuius hypothecæ nouatæ prioritas iungitur cum prima, vt est text. *in l. 3 ff. qui poti. in pig. hab.* dictum est ante, *vers. 8.*

Hæc regula superius posita & extensa, limitatur in pluribus casibus, quoniam, vt dicit tex. *in l. interdum.* posterior creditor potior est priore. *ff. qui pot. in pig. hab.* Primo; non habet quando secundus seu posterior esset priuilegiatus, quia tunc etiam præferretur antiquiori & priori in hypotheca. *l. Titius, in princ.* & ibi Bar. *ff eod. tit. qui potiores, &c.* quod quidem ex pluribus limitationibus sequentibus declarabitur. Secũdo limitatur principaliter dicta regula in creditore, qui in rem conseruandam credidit, veluti si nauis fuit, & ad armandam eam vel reficiendam quis crediderit, vt dicit text. *in d. l. interdum. ff. qui pot. in pign. hab.* & ibi gloss. fin. *in verb. credidero.* ponit tria priuilegia, quæ in hoc habet creditor. Primum; quia creditor talis in personalibus præfertur. *l. creditor 1. & ibi D. ff. si cert. pet. l. si ventri §. 1. l qui nauem. ff. de priuil. credit.* Secundum priuilegium est, quare sic ref. ct. videtur tacite hypothecata. *d l interdum. & l. 1 ff in quib caus. pig. vel hyp. tac. contrah.* Tertium; quia præfertur talis in hypotheca illius, etiam alij creditori anteriori tempore, vt est text. *in d. l. interdum.* & ratio assignatur *in leg. seq.* quæ incipit, *huius in prin.* Aduerte tamen quia ad hoc, vt prædicta habeant locum, duo copulatiuè requiruntur. Vnum, quod pecunia expresse fuerit mutuata ad refectionem rei. Aliud, quod res effectualiter fuerit refecta, quoniam hoc casu si non esset refecta, cessaret ratio *l. interdũ,* supra allegata. Et si fuerit refecta & non ad hoc expresse mutuata, non habet locum prædicta lex, vt dicit dominus meus Ias. *in d. leg. creditor. §. 1. ff si cert. pet.* qui ibi limitat *d. l interdum.* in vno casu, scilicet, si domus extat, alias non. gloss. est ad hoc, quæ est vltima & minima. *in l. 1. ff. de cessione bonorum.* Ista limitatio non mihi bene videtur sonare ad prædictam legem, cum non Entis nullæ sint qualitates. Ideo non est amplius quæstio de prælatione in melioramentis. Sublimitatur ergo illa lex, vt procedat quatenus pecunia mutuata necessaria fuit pro refectione ædificij, secus autem in eo pluri, quod fuit mutuatum vltra quam necessitas refectionis exigeret, quia in illo pluri cessat istud priuilegium, vt est optimum argumentum *in leg. fin. ad fin ff. de exercitor.* Sublimitatur tertio, nisi fuerit mutuatum hæretico in resurrectionem seu restitutionem, quia non habet priuilegium hypothecę, vt in simili dicit text. *in Aut. item priuilegium. Cod. de hæreticis.* Pan. *in cap. quia gaudemus. de hæret.* Quid autem de pecunia mutuata, vt fiat ædificiũ de nouo, scribit dom. meus Ias. *in d. l. creditor.* ideo eũ ibi vide. Tertio; principaliter limitatur prædicta principalis regula non habere locum, quando mutuatum esset alicui, ad effectum rerum conseruandarum, & in casu, in quo alias res conseruari non potuisset, veluti, si in cibaria nautarum fuerit creditum, sine quibus nauis salua venire non poterat; & idem si in merces obligatas crediderit, vel vt saluæ fiant, vel vt naulum exoluatur, talis enim creditor potior erit, licet posterior sit, ita dicit tex. *in d. l. huius ff. qui pot. in pign. hab.* Intellige prædicta, dummodo expresse in hanc causam fuerit mutuatum, vt ante di-

ctum est, & ideo dicit dominus meus Ias. *in d l. creditor.* quod si mercator vendidit merces suas alij mercatori, & transfert dominium, & ille mercator promittit soluere in certis nundinis, postea aufugit, & extant merces venditæ, cōparent alij creditores, mercator qui vendidit istas merces nullum habet priuilegiū in illis mercibus, nec præfertur aliis creditoribus, quamuis extent dictæ merces, textum habemus *in l. quidam fundum. ff. de de in rem verso.* per quem textum ita determinat Dynus, Bartol. & communiter Doctores *in l. si cum dotem. §. fin ff. solut. matrim.* Bald. *in l. si C. commodati, & in l. eum. cui. C. de act. & obligat. & in l. in rebus colum. 2. C. de iure dotium.* Quamuis cōtrarium, & male tenuerit idem Bald. *in l. pro debito. C. de bon. authorit. iud. possid.* Sed dominus meus Ias. *in dict. l. creditor.* saluat Bald. vno casu, scilicet, quando pecunia fuisset expresse & nominatim mutuata, ad emendum tales merces, quæ fuissent emptæ, tunc tales merces censentur obligatæ, & in illis præfertur omnibus creditoribus prioribus text. *in l. qui in nauem extruendam.* & ibi gloss. magna approbata *ff. de priuileg. credit.* Imo plus mutuans expresse ad emendū tales merces, habet tacitam hypothecam in illis mercibus; ita gloss. magna *in Authent. quo iure. C. qui pot. in pign. hab.* Quarto, principaliter prædicta regula principalis limitatur, non habere locum in pignore prætorio, quia in tali prior tempore non est potior in iure; sed habens tale pignus præfertur aliis, etiam priorem datam habentibus, vt ample declarat Bart. *in l. cum vnum. in pr. colum. vltim. vers. venio ad secundum ff. de bon. autor. iudic. possid.* Quinto, limita in pœna in contractu apposita; quoniam, licet prior in data quoad hypothecam principalem præferatur, non tamen præfertur quoad pœnam. Ita tenet Paulus *in l. ideo condemnatus,* per illum textum. *ff. de compensat.* quæ quidem decisio facit ad plures quæstiones. Nam multi habent hypothecam in pluribus rebus in patria Burgundiæ ratione census, qui importat emendam seu pœnam, ob defectum solutionis certo tempore fiendæ; An sicut tales præferuntur cæteris creditorib. prioribus in data principali, & arreragiis, vt ante dictum est, etiam præferri debeant in emenda? videtur ex illa decisione, quod non. Et ibi etiam Paulus ponit aliam decisionem, quæ est, quod, licet fiscus habeat tacitam hypothecam in suis contractibus, *vt l. fiscus. ff. de iure fisci*; tamen non habet in pœnis. *C. de pœnis fiscalib. credit. præfer. lib. 10.* & notatur *in l. præscriptum. in verb hypothecas ff. de pactis.* Et sic, licet receptores regij in balliuiatibus aut senescalliis vti velint hac potestate, & dicere, denarios regios esse priuilegiatos in Regno, ita vt exequi faciant debitores realiter per captionem & detentionem obligatorum in carceribus, quod tamen illud non debeat habere locum in pœnis seu emendis adiudicatis fisco: ex ordinatione tamen Regis, si pœna pecuniaria, seu mulcta, vulgo emenda, adiudicata per Balliuos aut alios Iudices, immediate subiectos supremis Curiis, non excedat summam 25. librarum Turonensium poterit executioni demādari, dando cautionem per receptorem Regium, non obstante appellatione ad superiorem interposita. Pœnæ tamen seu emendæ inferiorum Iudicū, etiamsi sint Castellani aut præpositi Regij non possunt executioni demandari & exigi, si ab eis fuerit appellatum ad superiores Iudices: prout nec etiam emendæ dominorum subiectorum: & istud pluries dixi, licet sæpe Receptores Castellaniarum Regiarum voluerint facere contrarium, sed eis uit denegatum, quoniam, licet tales pecuniæ sint regiæ seu regales, non tamen sunt priuilegiatæ. Sexto, limita non habere locum in eo, qui habet solum conuentionem de hypothecando; quoniam non præfertur illi, qui habet hypothecam post promissionem factam, & ante ad implementum promissionis; quoniam præfertur, qui credit pecuniam, & accepit hypothecam, ita est textus *in l. potior. ff. qui potior. in pign. hab.* Septimo limitatur, quando res aliqua datur in pignus à diuersis nō dominis; quia præfertur ille, qui est possessor, textus est ad literam *in l. si non dominus.* Et ibi Bart *ff. qui potior. in pign. hab.* Octauo limita non habere locum, quando secundus creditor offert priori debitum suum, text. est *in l. 1.* & ibi Bald. *C. qui pot. in pign. hab. l. fin.* & plene notatur in gloss. magna, quæ est ad hoc magistralis, *Cod. de his, qui in prior. credit. loc. succed.* Nono fallit in casu, quo prior negat rem fuisse in bonis debitoris, quia conuictus de mendacio, posterior eidem præfertur, vt est textus *Authent item possessor. C qui pot. in pign. hab.* Et hoc in odium mendacij, de quo plura per dominum meum Iasonem *in l. quod te. in 11. & 12 colum. ff si cert pet.* per Felynum *in cap cæterum in 6. & 7. col. Extra de iudic.* Decimo, fallit in re empta ex pecunia secundi creditoris: quia ille secundus præfertur, quando eidem est specialiter obligatum, vt est textus ad literam *in leg. licet. Cod. qui pot. in pign. hab.* Vndecimo, limitatur, non habere locum in actione personali, Bald. *in l. 1. C. de pœnis fiscal. creditores præferri lib 10.* Duodecimo, fallit in creditoribus Chirographariis, qui licet sint priores in data, non præferuntur creditoribus posterioribus, habentibus publicam scripturam, *l. cum tibi. & l. scripturas. vbi notatur. Cod. qui pot. in pign. hab.* Decimotertio, fallit in creditoribus Banchi, quoniam inter tales non inspicitur prioritas temporis in data, ita vt, si sint plures, qui deposuerint plures pecunias apud Banchum, & vnus exegerit suum debitum, id non sit inter alios communicandum, etiamsi sint priores in data, nisi in casu, in quo per violentiam exegerit, vel nisi debitor ei gratificatus fuerit, vel nisi bona tūc cum exigit, fuissent iam possessa aut impedita authoritate iustitiæ, vel nisi superueniat priuilegiatus; quia tunc habenda est ratio eius. Et in casu, in quo nil adhuc est exactum, præfertur is, qui ex deponentibus reperit depositum suū non esse consumptum, & ille cæteris præfertur propter ius dominij. Et si inuenerit consumptum, præferuntur depositarij creditoribus, nisi aliquis ex eis vsuras acceperit. Quoniam hoc casu perdit priuilegium & cæteris aliis creditoribus est similis, quod adhuc intellige verum, nisi sit alius, qui sit magis priuilegiatus depositario. Et si sint inter pares, cuilibet est satisfaciendum pro rata prioritate temporis nō attenta. Ita tenent & dicunt Baldus & Salicetus *in l. superuacuum. C. depositi,* vbi pro vnoquoque casu allegant iura: & vide Bartolum *in l. pupillus. ff de his, quæ in fraudem creditor.* Decimoquarto, limitatur prædicta regula principalis non habere locum in mobilibus, quo ad nos, secundum consuetudinem patriæ Ducatus Burgundiæ descriptam *in libro consuetudinum illius, in titul Des rentes vendues à reachapt, art. 3.* maxime, quando sunt posita & euacuata extra manum debitoris. Et istud fere obseruatur in tota Gallia, de quo plene ibi scripsi, ideo non insisto. Decimoquinto, fallit in re empta ex pecunia pupilli per tutorem: quia hoc casu, etiamsi non sint specialiter obligata & hypothecata, tamen pupillus est in hoc priuilegiatus, & præfertur prioribus creditoribus, vt dicit text. & gloss. *in l. idemque est. ff. qui potior. in pign. hab.* Et ideo videtur idem dicen-

dicendum in Ecclesia, cum minor seu pupillus & Ecclesia pari passu ambulent, vt dicit & tenet domin. meus Iason *in §.ex maleficiis. columna. mihi 9. & secundum alios, numero trigesimosecundo, Institut. de actionib.* Decimosexto, fallit in expensis funeralibus, quæ sunt ita priuilegiatæ, quod ante omnes creditores debent deduci, non habendo respectum ad prioritatem temporis *leg primo. ff. de priuileg. credit.* & faciunt notata *in l. scimus §. in computatione C. de iure deliberando* vbi per Doctores. dixi *in commentariis nostris super consuetudinibus Ducatus Burgundiæ, titul. Des droicts & appartenances à gens mariés. §. nono, in gloss. & frais funeraux.* & facit *l. impensa funeris semper ex hæreditate deducitur, quæ etiam omne creditum solet præcedere, cum bona soluendo non sint*, quæ est *lex penultim ff. de religiosis & sumpt. funer.* Decimoseptimo, fallit in casu, in quo sunt creditores, habentes hypothecam, etiam in priori, cum expensa facta est in infirmitate defuncti: quia illa expensa præfertur creditoribus, etiam habentibus priorem data, textus est *in leg. in restituenda hæreditate, compensatio eius habebitur, quod te in mortui infirmitatem, in sumptumque funeris bona fide ex proprio tuo matrimonio erogasse probaueris Cod de petitione hæreditatis:* & illum textum ad hoc ibi notat Baldus, & facit textus *in l. legatum. Cod. de religio. & sumptibus funer.* Et dixi *in consuetudinibus Ducatus Burgund. in gloss. allegata in præcedenti limitatione.* Decimooctauo, fallit etiam & limitatur in creditore, qui est creditor in confectione testamenti defuncti: quia præfertur omnibus aliis creditoribus, anterioribus, etiam priorem hypothecam habentibus & illa expensa ante omnia est deducenda, Bart. *in l. non ignorat. C. de fructibus & litium expensis.* Antonius de Butr *in cap. 1. colum. 1. de probat.* dixi *in dictis consuetudinibus, loco ante allegato.* Decimono fallit in muliere, quæ præfertur omnibus habentibus tacitam hypothecam, etiam in data prioribus, textus est *in l. assiduis. C. qui potior. in pignore hab.* Nunquid autem mulier sit potior fisco creditore, ponunt Bartolus, Baldus & Salicet. & ibi Alexand. *in Apostillis ad Bart. C. de priuileg. fisci. & in l. fatis. C. in quibus causis pign. tacite contrah.* Et Angelus de Imol. & dominus meus Iason *in l. si marito ff. de soluto matrimo.* Vigesimo, fallit in eo, de cuius pecunia militia emitur, *l. fi. & in Auth. quod obtine. C. de pign. & hypothec.* & gloss. *in l. idémque est ff. qui potior. in pignor. habe.* Quod facit pro nostris aduocatis, & practicis huius patriæ, qui emunt officia, & sumunt pecunias mutuo, ex quibus vt plurimum constituunt reditus: quia creditores deberent facere apponere in instrumentis, quod mutuant tales pecunias pro tali officio emendo: quia per hoc præferentur cæteris creditoribus, etiam anterioribus quod non affirmo pro constanti, ideo cogita. Vigesimo primo fallit in fisco agente ex causa primili. quia præfertur omnibus creditoribus etiam habentibus expressam hypothecã in priori data. Imo etiam bona mulieris in subsidium sunt tacite obligata, text. & ibi notatur *in l. fatis. C. in quibus causis pig. vel hypoth. tacite contrah.* Dynus *in regu. qui prior. de reg. iur. in 6.* Vigesimosecundo, limitatur, nisi quando hypothecatur secundo creditori per debitorem, de voluntate primi creditoris: quoniã in hoc casu secũdus præfertur primo, textus est *in l. creditor, la 2. §. si Titium ff. qui potior. in pign. hab.* Pro 23. limitatione. Aduerte ad text. *in l. potior. §. si hoc colonus. ff. qui potiores in pign. habeantur:* quod in hoc non inspicitur proprietas temporis ex obligatione rei, ad effectum inducendi post hypothecam, sed ad tempus constitutionis hypothecæ: quoniam, vt dicit textus, non ex conuentione priori obligatur, sed ex eo, quod inducta res est, quod posterius factum est. Pro vigesimaquarta fallentia aduerte etiam, quod hæc prioritas non habeat locum, nisi inter contractus validos, quia si vnus sit validus & alius inualidus, qui habet titulum validum, non est tam potior, quam etiam solus, vt est tex. *in l. 1. in fi. ff. qui pot. in pign. hab.* Et facit regula, quoniam id quod nullum est, nullum operatur effectũ. De qua ample per dom. meum Iason. *in l. 1. §. quod si in patris potestate. ff. solut. mat. & in l. causas. in fin. C. de transact.* Fel. *in c. ex tenore, col. 3. 4. & 5 Extra de rescrip.* & dicam aliquid infra. Pro 25. limitatione: aduerte ad *l. 2. C. de pignor.* quæ vult, quod specialis hypotheca prius est discutienda, quam generalis; quod habens specialem secundo, præfertur habenti specialem & generalem primo quoad illam generalem.

Sed aduerte, nunquid clausula, quæ quotidie in instrumentis notariorum apponitur, videlicet, *quod specialitas specialitati non deroget, nec econtra*, tollat effectum illius legis. Ita quod hoc casu etiam habens generalem primo; præferatur secundo habenti tantum specialem. Credo quod sic; quoniam, vt dicit Bar. *in l. sed etsi adijciatur. ff. pro socio.* Species restringit genus ex præsumpta volun ate contrahentium, quod sequitur Alex *cons. suo 8. col 1. 3. vol.* vbi ait; quod vnum verbum speciale, alteri verbo generali iũctum, alterat illud genus. Cum ergo, ex expressa voluntate contrahentium sit expresse declaratum, quod generalitas non deroget specialitati: ideo seruanda est eorũ voluntas; quoniã contractus ex conuentione partiũ, legem accipiunt, *l 1. § si conueniat ff. depositi. c. contractus. de reg. iur. in 6. & facit regula iuris. in toto iure generali per speciem derogatur. ff. de reg iur. lib 6.* Ex quo licet apponatur generalitas, tamen; quia ex voluntate contrahentium expresse disponitur, quod species deroget illi: Ideo seruanda est illa conuentio; cum illa regula habeat locũ in contractibus, vt dicit Decius *in d. reg. in toto iure.* & Dynus *in d. regul. generi. per l. stipulatione commodissimum ff. de verb. obligat.* Et dicit istud tenere Ang. *in consil 160.* & Fulgosius *in consil. 215. per l. doli clausula ff. eod. de verb. obl.* Et si dicatur, quod isto modo paciscentes tollerent legem superioris, & conuenirent contra leges & decreta Principum, scil. contra *d. l. 2 C. de pign.* quod non est dicendum, vt dicit textus *in l. iurisgentium. §. prætor ait, pacta conuenta, quæ neque dolo malo, neque aduersus leges, &c. facta erunt, seruabo, ff. de pactis.* Ideo non videtur valere talis conuentio in casu l. in quo tertius haberet specialem non specialiter ante hypothecatam, ita vt prima generalitas, non discussa prima specialitate, præferatur secundæ specialitati, in vim contrahentium in præiudicium tertij. Ad hoc posset responderi, quod illud non habeat locum in hoc casu, ex quo ante ius est acquisitum tertio, ex voluntate contrahentium, ista generalitas alteratur per adiunctionem specialitatis, & illi generi derogatur, per illam specialitatem subsequentem, quæ magis clare continetur in hac clausula, *ita quod specialitas generalitati non deroget, nec econtra*, quam si fuisset adiunctum aliquod verbum speciale generali, quo casu genus alteratur, multo fortius hoc casu. Et hoc maxime etiam: quia talis clausula importat, quod generalitas saltem sit conditionalis, scilicet eo casu; quo specialis non sufficeret: quo casu primus, ex vi illius clausulæ, præferretur in illo casu, in illa generalitate, secundo creditori habenti spe-

cialem hypothecam, contra *d.l.2.* vt dicit Bart. *ibi per l. cui generaliter, in fin ff. qui potior. in pign. hab.* vbi videtur esse tex. ad literam pro hac clausula, ex qua decidit ille text. quod ex conuentione potest fieri, quod habens generalem præferatur; ideo multo magis hoc casu. Et aduerte; quia illa *l.2. Cod de pignorib.* habet tantum locum in casu, in quo quis habet specialem in aliqua re, & generalem postmodum, pro eodem debito; quoniam in hoc casu habens secundam specialem in alia re comprehensa sub generali, præfertur in generalitate: quod intellige, vbi non adest illa clausula, secus vero, vbi primus haberet tantum generalem in omnibus, quia illa præfertur speciali posteriori, vt est textus ad literam *in l. si generaliter. C. qui potior. in pign. hab.* Et nota ista, quæ quotidie eueniunt in practica.

Aduerte tamen ad vnum, an dici possit, quod hæc hypotheca generalis in emptione redituum non sit bona, imo videtur reddere contractum vsurarium, quando emuntur annui reditus, si non sint pro illo certa bona peculiaria obligata, prout videntur facere text. *in extrauagant. regimi. 1. & 2. de emption.* vbi expresse consultus Papa Martinus V. & Calixtus III. super huiusmodi contractibus, an essent validi, illos approbant in casu proposito, scilicet, quando expresse in ipso contractu sunt certa bona venditorum obligata pro solutione dictorum redituum, cum dicat Extrauagantis Martini, *bonis in ipso contractu tunc expressis, pro ipsius annui census exsolutione in perpetuum obligatis.* Et text. Calixti dicit: *Recipere soliti fuere illa ex domibus terris, agris, prædiis, possessionibus & hæreditatibus prædictis, qui in huiusmodi contractibus expressi fuerint, prædictorum solutione redituum & censuum, efficaciter obligantes in illorum vendentium fauorem*, vbi videntur approbari contractus huiusmodi, secundum expositionem eis factam, quæ erat tantum in casu, in quo bona erant specialiter, & certa expresse ad hoc obligata. Et ideo cum iste casus tãgat animam, & non sit eadem ratio in generalitate, quæ in specialitate, eo, quia in generalitate vidētur solum partes habere respectum ad lucrum pecuniarium, & illa assignatio generalis sit tantum pro securitate debiti; ideo videtur, quod sapiat vsurariam prauitatem, hoc est, lucrum ex pecunia, quod est reprobatum: &, quia, vt videri potest ex illo textu, *in dict. extrauagant. regimini*, illud, quod disposuit summus Pontifex, fuit: quoniam ita inuenit ex consilio peritorum, qui decidebant contractus huiusmodi licitos; ideo, cum tales dicat validos, intelligendum est tamen sane, secundum formam in principio illius extrauagantis datam, & secundum qualitates in præfatione appositas, quæ sunt tales, videlicet, quod sunt expressa certa bona in contractu, quæ sint obligata pro solutione dictorum redituum aut censuum: quia dictio huiusmodi denotat similitudinem, *l. denique ff. de pignoribus*, & etiam, vt sua dispositio sit conformis conclusioni Doctorum, & Canonistarum, & Theologorum, tenenda est in suo casu, scilicet, quando est certa res expresse obligata, prout ita tenent prædicti Doctores maxime in redditibus de nouo constituendis, vt per omnes *in cap. ciuitate. Extra. de vsur.* & per Ambrosium de Vignate, *in repetit. cap salubriter. num. 73. vsque ad num. 81. eodem titul. de vsuris.* Laurentius de Rodulphis *in tractat. de vsuris, in 12. quæst. 1. part.* vt etiam videtur tenere Beroald. de Bust. *in suo Rosario in 1. part. serm. 27. in 2. part. illius. in litera B. 2.* vbi ponit casum tantum in illo, qui constituit reditum super aliquibus bonis, & dicit Henricus Gandensis, *in quodlibetis, quodlibeto 8. quæstio. 12.* quod emptio reditus perpetui, siue ad vitam, non sit emptio, licet sic soleat appellari; quia extrema huius contractus per se, sunt pecunia simul data, & per quotas recipienda, sed est purum mutuum, Si enim esset emptio & venditio, & vere posset dici, quod pro pecunia emeretur reditus, oporteret interuenire alium contractum, imo duos contractus circa rem aliam, quæ per se nata est, esse extremum emptionis, & venditionis, vt res illa, sicut fundus, vel mensura terræ contenta, primo pro pecunia ematur, deinde pro aliqua quota pecuniæ annuatim, vel ad vitam, vel in perpetuum reuendatur, vel hæreditarie concedatur, vel quota huiusmodi tali ematur, cui debetur, iure venditionis: puta ei, qui fundum vel mensuram vendidit, &c. Et huic opinioni videtur concordare Panormitanus *in disput. 5.* & Innocentius *in d.c. In ciuitate.* vbi videntur tenere talem contractum esse illicitum, si fiat relatio in personam vendentis, & non super bonis illius, qui semper ponunt, quod fiat super certo fundo, vel super certa re. Et quoniam, vt dicit Ang de Clauasio. *in sua Summa. in verb. vsura, ve. sic.* 78 quod ad hoc, vt talis contractus non sapiat vsuram, requiritur, quod reditus fiat de bonis, & super bonis: ideo non esset bonum si fieret relatio tantum ad personam, nec esset licitus contractus, imo vsurarius. Ex quo dixi in casu emergenti, quod non habens immobilia, si constituat reditum annuum, videtur fieri relatio reditus ad personam, vnde lucrum pecuniariũ procedat, ex quo dicitur vsurarius. In quo etiã casu erat quæstio de mutuo, ex quo dicebatur, in contractu constitutionis reditus, quod fuerit constitutus, & venditus pro summa centum librarum Turonens. ex quibus receperat realiter vendens triginta, alias vero 70. libras soluerat emptor in duabus schedulis ipsius venditoris, quibus constabat, quod dictus venditor tenebatur emptori ad dictam summam, ex mutuo eidem facto. Ex quo cum constet de mutuo in parte, ille contractus dicitur vsurarius, saltem pro illa parte, pro qua constat de mutuo, secundum quod in simili videtur tenere Ioannes de Turrecremata *in cap. 1. 14. quæst. 3.* & etiam quia reditus erat excessiuus: sed cum nihil ad propositum, aliter non insisto. Sed ad propositum vnde digressi sumus, quod vbi non est expressa certa res obligata pro solutione, sed generalis, quod talis contractus dicitur vsurarius: quia non est secundũ dispositionẽ iuris, approbantem tales contractus, quando, scilicet, habent certa bona expresse, hoc est, certitudinarie ad hoc obligata, quoniam generalitas reddit incertitudinem rei, secundum Bartolum *in l. 1. col. 2. de except.* vbi dicit, quod exceptio, quæ est generalis propter incertitudinem nihil releuat. quem sequitur dominus meus Iason *in l. Titia textores. ff. de leg. 1.* & ista generalitas non videtur habuisse respectum ad expressionem certorum bonorum: imo potius ad lucrum pecuniarium, & ad personam, & in illo maxime, qui nulla immobilia possidebat. ex quo videtur fieri relatio ad personam, quæ magis reddunt contractum vsurarium, vt videtur tenere Panormit. *in d. disputatione, in 22 col.* Quoniam hoc casu pecunia facit pecuniam, & etiam hoc casu constat, quod emptor vult pecuniam suam, quam mutuo dederat, afferre lucrum. Ideo indubitanter, cum sorti succedat, vsura est, *c. plerique. & seq. 14. qu. 3.* & in plerisq; locis vulgaribus post glo. & Dd. *in l. rogasti. §. si tibi ff si cert. pet.*

Operatur & secundo prioritas temporis, seu datæ in

in titulis: quia prioritas tituli facit præsumptionem in possessorio, Bald. *in l. prima. columna tertia, versic. & sic noua. C. de edict. diui Adrian. toll.* faciunt dicta per glos. & Doctores *in ca. licet causam, Extra de probat.* Quod intellige, quando est traditio possessionis in primo, & esset in secundo prioritas temporis, nihil operaretur, textus est vulgatus *in l. quoties. Cod. de rei vendic.* Et quia illam legem plenissime legit dominus meus Iason: ideo in hac materia aliter non insisto. Sed tamen in dubio præsumitur pro illo, qui habet titulum à maiore, vt est textus *in ca. si à sede. de præbendis. in 6.* quod intellige, si in collatione facta ab inferiore sit apposita hora; quoniam facit præsumere prioritatem. vt ample tenet dom. meus Ias. *in l. 1. col. 2. ff. sol. matr.* & dixi *in praecedenti consi. in fin.* Tertio, operatur temporis prioritas in operarum promissione; quoniam ille debet prius seruire, cui prius promisit; ita dicit tex. *in l. in operis duobus simul locatis, conuenit priori conductori ante satisfieri ff. locati.* & ibi gl. ampla, ad quam recurre, & ad Doctores Quarto, operatur in præstantiis faciendis, seu reddendis; quoniã reddendæ sunt secundum ordinem, quo factæ sunt, vt priori mutuatori prior reddatur, vt dicit Bald. *in l. vnic. §. sed vt manifestetur. C. de caduc. tollend.* Quinto, operatur in litteris; quia literæ priores in data regulariter præualent, notatur *in ca. capitulũ. Extra 1. de rescri.* vbi Fel. *col. 3.* facit regulam, quam amplissime ampliat, & limitat, ideo ad eam recurre in materia beneficiali. vbi sciendum est quis præferatur, an habens priorem titulũ, an priores literas in data, an qui primo adeptus est possessionem. Sexto, habet locũ in electione, quia, qui prior est in electione, debet primo poni, Bald. *in l. constitutione. Cod. §. quib. col. vlt. ver. not. hic de ordine.* Septimo, habet locum in appellatione; quia, qui primo appellat, primo agat: Spec. *in tit. de reconuent. §. 4. paulo post principium & de incidenti, quæst. §. 1. ver. videmus.* & *c. 2. de ordine cognitionum.* Octauo, habet locũ in sessione, subscriptione & responsione text. est: & ibi Ioan. de Turrecrem. *in c. Episcoporum, 74. d.* & dixi ante in plurib. locis, & quomodo illud sit intelligendum, maxime *in 4. parte, in 23. & 76. consid.* Nono, habet locũ in promotione, quia prior tẽpore præfertur, *c. Episcopus, 18. d. & in d. 23. distinct.* dictum est. Decimo, habet locum in possessione primo accepta inter duos habentes eundem tit. in eodem tempore in beneficiis, vt est text. *in c. si à Sede, de præbendis, in 6.* Et etiam in duobus habentibus diuersos titulos; quia præfertur cui primo tradita est, textus *in l. quoties. Cod. de rei vend.* dicam *in sequenti consid. versicul. 14.* Vndecimo, habet locum in prioritate scripturæ seu literæ; quia primo scriptus præferendus est, vt est textus *in l. quoties. ff. de vsufr. & in l. generaliter §. quis ergo, ff. de fideicommiss. libert.* & faciunt, quæ dicit dominus meus Iason. *in l. 2. §. prius. col. pen. ff. de vulg. & pupill. substit.* & Fel. *in c. cum dilecta. Extra de rescript.* & consului in casu emergenti, quod ex quo in contractu erat scriptum, quod aliquis dabat rem ad censum in emphyteusim, ex quo primo dicebatur ad censum, talis contractus erat iudicandus censualis, & non emphyteuticus. Cum etiam, vt dicit dominus meus Iason *in 2. ibi, Octauo quæro, C. de iure emphyt.* In hoc facit ordo literæ, & hoc multis rationibus comprobaui in consilio meo incip. *ex processu moto*, & etiam de ordinibus literæ ante dixi *in 1. parte, 17. consid.* Duodecimo, habet locum in concessione principis; quia prima præfertur; quoniam in principe variatio, & incõstantia reprobatur, cũ in eo tanquam in fronte iustitia debet esse cõstans voluntas, & principibus conuenit illud verbum. Semel locutus est Deus. *Iob. 23.* & quod scripsi, scripsi. *Io. 19.* Ideo princeps debet habere vnum calamum. & vnam linguam; quia, vt scribitur *Psal. 88.* Quæ procedant de labiis meis, non faciam irrita, vnde debet esse immobilis, sicut lapis angularis, & sicut polus in cœlo, verba sunt Bald. *consilio 279. incip. pridie enim cõsului, lib. 3.* Et ibi concludit, quod quando princeps, etiam motu proprio, reuocat illud, quod primus fecit, fingitur circumuentus, adeo quod contrarium probari non potest, & ita ampliare videtur, quod dicitur *in c. cum olim, de re iudicata:* & ideo tenet Rom. *in cons. 218. circa primam; quod secunda concessio Principis alteri facta contra primam, non valeat.* Ita etiam tenet Paulus *in cons. 156. incip. viso & examinato puncto.* Et in simili casu scribit Alex. *consil. 3. in 5. volum. incip. ex his, quæ in themate. & in cons. 25. incip. viso processu. col. 3. vol. 5.* Luc. de Penn. ample tractat *in l. prædia. C. de locat. præd. ciui. vel fisc. lib. 11.* ex multis rationibus ibi positis. Alias vidi, quod præferatur, qui est magis diligens, qui dicitur, aut quod sit possessor, aut, quod habeat literas concessionis sigillatas alias, non; quoniã sigillũ in talib. multũ operatur, dixi *in comment. nostris super consuet. Duc. Burgund. in conclus. in gl. Nous auons fait. &c.* Et si tibi casus occurrat, semper recurras ad Luc. de Pen. *in eo loco*, vbi arguit ad vtramq; partẽ, & pro qualibet adducit triginta rationes: & tandem concludit. Decimotertio, habet locũ in præstatione iuramenti; quoniam primũ iuramentũ tollit secundũ. vt est gl. notabilis *in c. licet mulieres, de confessis, in 6.* dicã *infra in seq. consid. versi 10. procedit:* vbi scribitur, secundum iuramentum præferri primo. Decimoquarto habet locum in sponsalibus per verba de præsenti; quoniam prima derogant posteriorib., etiam copula carnali subsecuta in secundis, vt est text. *in c. si inter vir. & mulierem. Extra de sponsalib. & matrim.* quod intellige verum, si prima sponsalia sint legitima, & debite facta, alias non, vt ante *hac parte, 96. consid.*

Centesima, & vltima consideratio huius partis, vt à seipsa denominetur, scil. de posterioribus, est talis, quod etiam quandoque posteriora derogent prioribus: quæ regula habet locum in multis, vt dicit dominus meus Iason *in l. pacta nouissima. C. de pact. & in l. si mihi & tibi. §. in legatis. ff. de legat. 1. & in l. duobus. §. idem Pomponius. in 1. & 5. col. ff. de iureiurando. & in l. si quis conductionis, in 1. notabil. ff. de acquirend. possess.* In quibus locis plene declarat, vbi posteriora derogant primis, & hoc in multis casibus. Primo, in pactis, vt est textus *in dicta l. pacta nouissima. & in l. 1. §. fin. ff. de stipulatione seruorum.* & *in l. clari.* & ibi Baldus *C. de fideicommiss.* Secundo, procedit in vltima voluntate. *l. 3. § penult. ff. de adimend. legat.* & hoc in gloss. *in verbo, nuda, & in l. 4. illius titul.* est textus *& l. hac consultissima. §. si quis autem. & l. sancimus, §. fin autem, Cod. de testam. ca. cum Marthæ, Extra de celebration. missar. ca. siue 2. quæst. 2.* gloss. notabilis *in verbo, reuocare. in ca. 1. de constit. in 6.* Adeo, vt in vltimo testamento semper tacite clausula *cassans & irritans omne aliud testamentum præcedens*, & sic superflue ponitur illa clausula à notariis, secundum Baldum *in l fin. in 5. quæstione, de edicto diui Adriani tollendo*, probat textus *in d. l. sancimus, in verbo, ipso iure. & in §. penult. Institut. quibus modis testa. infir.* Tertio, procedit in codicillis: quia vltimi tollunt priores contrarios, *l. cum proponatur.* vbi *gl. fi.* & Bart. *C. de codicill.* Quarto, adde idem esse in legatis; quia per secundum actum alienationis tollitur legatũ prius factum, text. sunt *in l. nihil prohibet*

promitto, & te in maritum accipio; & vice versa: an illa verba pręcedentia censeantur repetita in promissionibus postea per verba de pręsenti inter eos factis, an vero absq; alia expressione, & declaratione videatur ab illa prima intentione inter eos declarata, seu illis primis verbis recessisse? Istam quæstionem tetigit dom. meus Ias. *in d. l. pacta. col. vlt.* vbi dixit, quod quādo fit protestatio aut declaratio ante promissiones, quæ respicit de non contrahendo, in præsentia mulieris nō cōtradicentis, quod talis protestatio seu declaratio impedit matrimoniū futurū (nisi secuta fuerit copula carnalis, post dictas promissiones: ex quo etiam dicendum est, quod si ante, nihil operatur) & dixit ita tenere Doctores *in cap. tua nos. Extra de spōsalib. & matrimoniis.* dom. Anton. de But. *in capit. veniens. l. 2. eod. tit. de sponsalib.* Panormitanus *in capit. tuas. ad fin. Extra de condit. appos.* vbi etiam dixit procedere in foro conscientiæ. Ita etiam tenet idem dominus meus Iason *in l. non solum. §. morte. col. 7. ff. de noui operis nuntiat.* allegans prædictos ita tenentes. Et ita etiam tenet amplissime dom. Card. Alex. *in d. cap. tua nos. in fin. 4. column.* quia illa protestatio, seu declaratio fit, antequam aliqua obligatio esset inter partes, ex quo declararunt illam obligationem velle esse in tali casu, scil. sub cōsensu suorum patris & matris, quæ declaratio hoc operatur, vt si post fiant promissiones, & sic contractus, quod intelligatur sub prima protestatione, seu declaratione, cum protestatio seu declaratio præcedens, facta ex mutuo consensu partium, euacuet omnem effectum obligationis, *l. obligationum substantia. ff. de act. & obligat.* Eo etiam, quia clausula pręcedens determinat, & declarat sequentia, vt dixit dominus meus Ias. *in dict. l. pacta. colum. 5 C. de pactis.* Ex quo etiam conditio adiecta in præambulis & præcedentibus, censetur repetita in sequentibus, facit *dict. l. item quia. § fin.* (*qui incipit*) *idem Iuliano placuit. ff. de pact. & dict. l. Titia. § idem respondit. ff. de verborum obligat.* vbi plus dixit Bartol. quod si dictum in præparatoriis fuit omissum in sequent. præsumitur error, *per l. si tibi liberum ff. de action. empt. in l. si binarum ff. de seruitutib. vrb. prædior.* qui probatur ex eo, quod constat illud, & quod dictum, & declaratum fuit in præcedentibus, & præparatoriis, seu præfationibus, esse omissum in sequentibus, facit tex. *in l. duos. & in l. auia.* & ibi Bart. *ff. de cond. & demonst.* & dixit Angel. *in l. pacta, C. de pactis*, allegando Innocent. *in cap. innotuit. de arbitris.* quod contractus sequens declaretur ex contractu præambulo, & idem voluit Angel. *in l. si quis cum aliter. ff. de verb. obligat.* Et probatur per gloss. primam *in l. 1. ff. de iudiciis.* Faciunt quæ dixit Barbatia *in consil. 12. colum. 4. & 6. in 2. volum.* vbi ait, quod præambula declarant sequentia, & eis insunt, & quæ dicunt Bald. & Salicet. *in l. per retentionem. C. de vsur.* vbi inquiunt, maxime Salicet. quod quando fuit aliquod pręambulum ad actū, si fiat actus sequens etiam ex interuallo, intelligitur præambulum repetitum, & sic actus præambuli præsumitur repetitus in actu sequente, præsertim (vt ait) cum quod dictum est in præcedentibus, fuit dictum ad præfationem actus, & maxime etiam quando continuatiuus, vel coniunctiuus est actus: & est identitas personarum, & rerum. Maxime etiam: quia protestatio facta fuit ex iusta causa, fundata super iure diuino, vt habetur *Num. 30.* vbi ex præcepto domini requiritur consensus patris, & matris in matrimonio puellæ, & super iure canonico, *c. aliter. 30. n. 5. c. non omnis. c. honoratur & mulier. 32. quæst. 2.* & super iure ciuili. *§. primo. Instit. de nupt.* & vt ait text. Hoc etiam ratio naturalis suadet, ex quo de honestate talis consensus saltem requiritur, vt tenent omnes, quæ quidem honestas non potest infringi, cum sit vnum ex substantialibus legis, cum dicat text. *in cap. erit autem lex 4. distinct.* Quæ quidem causa etiam durat tempore actus, ex quo iuuat protestatio, & impedit actum sequentem, vt dicit Fel. *in c. cum M. Ferrar. in 26. col. vers. fallit quinto. Ext de constit.* & intelligitur repetitio facta, *d. l. auia, & l. Iul. Paul ff. de cond. & demonst. Seia, §. Caio. ff. de fund. instru.* & etiam maxime, quando verba sunt prolata per verba tendentia ad futurum tempus, de consensu vtriusque patris, vt tenet dom. meus Iason. *in d. l. pacta.* Cum ergo ex confessione dicti iuuenis constet, quod bis & reiteratis vicibus dixerit eidem, quod intendebat, quod dicta iuuēcula alloqueretur patrē suum, & matrē, & quod non intendat alias eidē facere promissiones. Cui protestationi non contradixit dicta iuuencula, sed expresse consensit, eo quod responderit, quod eos alloqui faceret, & sic acceptando factum acceptauit, & qualitatem, & sic mens vtriusq; fuit declarata. Et licet postea in præsentia certorum testium dixerit eidē iuuēculæ, *n'est-il pas vray, que vous m'ayez promis, & ne promettez vous pas encores de nouuel.* id est, *nonne verum est, quod mihi promiseris, & nonne de nouo iterum promittis?* quod etiamsi probetur, quod filia dixerit, quod sic, illud tamen intelligendum est, & intelligi debet sub repetitione præambulorum, quæ fuerunt; cum beneplacito, & voluntate suorum patris, & matris, & hoc indubitanter credo esse verum, quod dicta filia, patre contradicente, non teneatur vlterius cōtrahere matrimonium cum dicto iuuene, cum maxime sit alteri matrimonialiter coniuncta, copula carnali secuta, ita etiam, quod ex eius confessione sit repellendus ab actione, & prosecutione, quam facit contra eam, absque eo, quod vlterius dicta filia teneatur procedere, cum sit quæstio tantum de sponsalibus etiam, per verba de præsenti, quæ ex consensu partium sunt dissolubilia, vt tenet gloss. *in cap. ex publico.* & ibi Panormitan. *Extra. de conuers. coniugat.* Ergo in his præiudicabit confessio, licet secus in matrimonio contracto, & copula carnali consummato, quod nullo modo est dissolubile, *cap. lator. & cap. consanguinei. Extra. de re iudicata, & dict. cap. ex publico.* Imo teneretur Iudex eum expellere visa propositione facta per eum, absque eo, quod exspectet quod possit repelli excipiendo. Quoniam, vt dicit Baldus *in l. mercalem. Cod. de condit. ob turp. caus.* qui excludit se ipsum proponendo, non est necesse, quod excludatur excipiendo, quia ex suo officio Iudex debet eum excludere. Et facit, quoniam ex quo, ex istis declarationibus & his, quæ proponendo allegauit, constat eum experiri sine actione, & sic debuit per Iudicem à limine Iudicij repelli, etiam parte nō petente, vt tenet dom. Iacobinus de S. Georg. *in l. lecta. column. 13. ff. si cert. pet. & in l. vbi pactum. in 11. & 12. col. Cod. de pactis & in l. si vnus. §. pactus ne peteret. ff. de pactis.* Et dominus meus Iason *in d. l. vbi pactum. & in lege generaliter ff. de verborum obligationibus.* Alias tenetur patri ad interesse, vt ibi per eos consuluit in contingentia facti, vbi ample dixi. De¦imonono in appellationibus, an per secundum videatur recessum à prima, vide Bartolum, & post eum dominum meum Ias. *in l. cum procurator. § si dominus ff. de noui oper. nunciatio.* & ibi etiam de nunciatione noui operis, quid de interpellatione, & quid de stipulatione. Et per eundem domin. meum Iason. *in lege qui bis idem. ff. de verborum obligationibus.* vbi faciunt distin-

Ggg 3

ctionem; an secunda fiat animo nouandi primam,an, vero ex secunda sumatur idem effectus,qui ex prima, & etiam,an fiat prosecutio primæ,an secundæ : quoniam prosequendo secundam videtur recessum à prima. Et cum materiæ ibi ample declarentur,non insisto:& alias ample consului in casu emergenti de duabus obligationibus pro vna & eadem re,cum clausula,absque derogando primæ. Et de duobus præceptis factis in vim mandati importantis in se clausulam,& in casu oppositionis, refutationis aut dilationis , seu refutatione facta post primum præceptum. Sed ex refutatione facta post secundum præceptum de desistendo, licet dictum fuerit, quod illud faciebat renouando primum,tamen quia sumpsit causam citationis à refutatione facta post secundum præceptum , non ex primo præcepto, dixi ex contingentia facti , quod tale primum præceptum non potuit interrumpere præscriptionem, eo, quia ex illo non fuit secuta citatio. & aliter in his non est immorandum,quia ample in casu emergenti consului. Vigesimo, habet locum in præsentatione facta per laicum habentem ius patronatus in beneficio,quia etiam vltimo præsentatus præferendus est , cum patronus laicus variare possit accumulando , & secunda præsentatio præfertur primæ,text.est,& ibi Doctor. *in cap.cum autem.Extra.de iure patron.* & notatur *in cap.quod autem in gloss.*1. *eodem titulo.* & per gloss. & Doctor. *in Clement.plures. de iure patron.* Ita tenet Rochus de Curte, Præceptor meus, *in suo tractat. de iure patronatus in verbo honorificum,in nona quæst.* Vbi ponit differentiam inter patronum laicum,& ecclesiasticum, & rationem diuersitatis , & ibi concludit clericum in præsentatione variare non posse , laicum vero sic. Vigesimoprimo habet locum in postulatione , vbi licitum est variare etiam Clerico : quoniam in postulatione Clericus potest variare,& valet secunda postulatio,quæ derogat primæ,tex. *in cap.bone.el secundo, de postul. Prala.* & ita tenet Rochus *in dicto loco, versic.secunda suboritur quæstio.* Vbi allegat etiam gloss. hoc tenentem in *capit. cum causis. de electio,* & ibi Abb. hanc dicit esse communem. Vigesimo secundo habet Regula;Quod vbicunque licitum est variare , semper vltimus actus derogat priori , & est primo validior & excellentior , vt habemus *in l. Prætor ait.§.si aliquando. ff. de noui operis nuntiatione.* Vbi qui primo recusauit satisdationem potest illam acceptare , ita quod illa acceptatio secunda habeat effectum ; quod pluries dixi in casu , qui quotidie in practica apud nos euenire solet , in materia recedentiæ , vbi plures Iustitiarij inferiores , primo denegant recipere satisdationem & cautionem : quo casu remittititur causa coram Balliuo,& Iudice superiore, aliàs non deberet remitti ,sed causa coram Iudice loci terminari: quod licet fuerit recusata satisdatio,& sic videatur ius quæsitum esse parti , quod eam reuocarit coram Balliuo, tamen si secundo acceptauerit cautionem , videtur quod causa debeat admitti coram Iudice ordinario. Et de huiusmodi variatione , quod quandoque admittatur, & quando sit permissa,vide Bartolum *in l. si sterilis. §. qui domum , ff. de action.empt.*& dominus meus Iason *in dicta lege Prætor ait. §.si aliquando. ff. de noui operis nuntiatione.* Vbi dicit , quod quotiescunq; variatio permittitur , intelligitur, quod semel permittatur tantum,& non plus. Et aduerte, quod in consiliis necessariis , non est honestum, nec licitum variare : in consiliis vero voluntariis secus , vt dicit Philippus Decius in Regulis Iuris. *Nemo potest mutare consilium suum in alterius iniuriam. ff. de Regulis Iuris.* Et vti huic operi finem imponam,dicam cum *Iudith* 8. Orate pro me, (Lectores beneuoli) vt firmum faciat Deus consilium meum , in iis, quæ scripsi, in quibus si quid boni dixero, Deo Omnipotenti sit laus , honor & gloria , in secula seculorum. Amen.

Duodecimæ & vltimæ partis Catalogi Gloriæ mundi finis.

INDEX

INDEX RERVM ET VERBORVM QVÆ IN HOC QVI CATALOGVS GLORIÆ MVNDI INSCRIBITVR, LIBRO CONTINENTVR.

A

Arma

B

C

Ciui-

D

G

H

I

Mi-

N

De Pa-

Q

R

FINIS.

//